CONSVETVDINES

Bituricẽſes præſidatuum, ſeu ſi mauis balliuiatuum, cum fertiliſſimo vtilium ac ſæpius occurrẽtium materiarum gloſſemate, cõſuetudines ipſas non parum exornante, à Domino Nicolao Boerio tunc Cõſule regio in magno conſilio, & præſide Burdegalenſi, deciſæ.

Aurelianenſes præſidatuum, à Pyrrho Englebermeo doctore Aurelianenſi ſubtiliſſimo enucleatæ. fo. 182.

Turonenſes præſidatuũ, à Ioanne Sainſon tunc præſide in balliuiatu Caſtillionenſi: deinde cõſiliario Pariſienſi, ac poſtea præſide in Curia parlamenti Delphinatus. fo. 153.

Adiecti ſunt etiam indices copioſiſſimi, ordine alphabetico collecti dictarum conſuetudinum, vbi tu facilè reperies omnem eliminatam & practicatoriam iuris ſplendeſcere veritatem.

Quæ omnia maiori cum diligentia, ac iudicio virorum doctiſſimorum in multis locis reſtituta, vobis lectoribus nunc in lucem emittimus longe correctiora quàm antea.

PARISIIS,
Apud Ioannem Roigny via ad D. Iacobum, ſub Baſiliſco, & quatuor Elementis.

1543

Cum priuilegio.

Galiotus à Prato Lectori Salutem.

HABES candide lector, nuper in vnum redactas volumen consuetudines patriarum præclararúmque ciuitatum Aurelianensis, Turonensis, ac Biturigum, quæ hactenus per tria volumina vagabantur, nunc in tuum commodum coegimus, vt quod antehac per tres tibi erat inuestigandum libros, iam in vno longè facilius inuenias, constitutiones cum constitutionibus componas, vnde mirum quantum tibi accidet iudicij. Quippe præclarissima quæque sequi, id quod minus bonum est, relinquere queas. Fit enim ferè nisi in comparatione præclarum non cognoscas. Ad hæc id quod visum est superfluum, per viros consultissimos, magníque iudicij resecatum expurgatúmque est, vt nullus de paleis sit suspitioni locus: sed id quod damus, poteris amplecti vniuersum. Habes nimirum germanam segetem: atque adeò nihil me mouent sumptus, quos sanè nunc operi maximas expensas fero. Id specto duntaxat, ne ego pro meis viribus rei literariæ desim. Quare optime lector fruere hoc nostro munere à multis mendis hac postrema editione diligẽtius quàm vnquam antea repurgato & limato, atque in vsum tuum perpetuò accommoda. Tum enim præclare meum actum putem si ex nostro labore quamplurimum fructus ad te redeat. Quem si ex aliis minorem, hic certe amplissimum consecuturus.

Vale.

Tabula rubricarum consuetudinum inclytæ ciuitatis & septennæ Biturigum.

Tabula consiliorum.

Repertorium seu tabula consuetudinum inclytæ ciuitatis & septennæ Biturigum æditum per egregium virum magistrum Nicolaum Boerium iuris vtriusque licentiatũ de Montepessulano:necnon Burdega. præsidẽ,meritissimũ, ac serenissimi Frãcorum principis in suo magno cõsistorio consiliarium ordinarium secundum ordinem alphabeticũ, quo facillime reperies omnia notatu digna in hoc volumine cõtenta.

Arma.

Auus, auia.

Bailliuus.

Bastardus.

Bar.

Barones.

Bellum.

Beneficium.

Bona.

Capra.

Carcer.

Compensatio.

An causa

Domus, domicilium.

Dominus.

Donatio.

Dux.

Educatio.

Effusio.

An exce-

Iudicium.

Iudæus.

Inuentarium.

Inuestitura.

Iniuria.

Iuramentum.

Iurisditio.

Laicus.

Lapidicina.

Laudimium.

Legatum, legatarius.

Legitima.

Lis.

Locus.

Lupus.

Maior, maioritas.

Maritus.

Si plures

Remissio.

Renunciatio.

Repræsaliæ.

Retentio.

Rhetia.

Retractus.

An filius

Vsque

Vasallus.

Sed

Sensuyuent les coustumes

De la ville & septaine de Bourges par rubriches, Et premierement.

Des coustumes & vsaiges, des droictz de lestat des personnes.

§.j.

PAR la coustume la ville & septaine de Bourges est terre frãche & les habitans & demourans en ladicte ville,& septaine sont francz,[a] & de franche cõdition sans tache de seruitude. Et en ladicte ville & septaine nul seigneur ne personne quelconques ne peult & ne doit prendre aulcune suyte[b] de gẽs serfz habitans & demourans dedãs les fins & mettes de ladicte ville & septaine de Bourges:ne sur iceulx exiger aulcun droict a cause de la personne & du corsaige diceulx manans & habitãs,ne daulcũ deux ne iceulx mortallier ou prẽdre mortaille sur eulx ne aulcun deux.

Par la coustume. Sont francz. [a]

IN nomine domini nostri IESV CHRISTI amen. Hæc cõsuetudo comprobatur iure naturali, quo omnes homines nascuntur liberi.vt.l.quòd attinet.ff.de Reg. iur.secus de iu.gẽt.& ciui. approbato.vt ibi. & l.ex hoc iure. & doc.ff.de iust. & iu. & insti. eo.§.ius autẽ gentium.& de iure perso.in prin. & vtrobique per Christoph.Por. Io.Fa.Io.de Pla. * & Ang. Aret. liberi enim homines replent mundum, non serui,secundum Bald.l.si quis seruo suo. in fi.C.cõmunia de manumis. & Alexan. in consil.lvj.colum.ij.ver. & videlicet,li.iiij.& facit tex.c.ius gentiũ.j.distin. vbi glo.& Cardi. & Alexan.dicunt quòd primo seruitus fuit à Noe introducta propter ebrietatem : vt.xxxv.distin.sexto die. hinc capti in bello à populo Romano imperatore, vel rege Franciæ indicto serui efficiuntur, vt no.Bart.Bald. Ang. & Franci. de Aret. in.l. qui à latronibus.§.fi.ff.de testa. ample. Bart. in.l.hostes. & ibi Alexan. in addi.ff.de capt. &.l.hostes.ff.de verb.sig. tamen secũdum moderni temporis & consuetudinis obseruãtiam inter Christianos quo ad personas hominum iura captiuitatis & postliminij non seruantur: sed solum quo ad res & bona. nam immobilia efficiuntur principis.l.si captiuus.§.fin. de ca. mobilia vero capientium : vt.l. si quid in bello.& ibi Bar.eo. tit. & not . Ang. Aret. & Io. Fab.insti.de iu.na.§.ius gentium.& in.§. item ea quæ,de re.di.& Fely.in.c.excõmunicamus de hęret. Abb. & doc.in.c. sicut de iureiurãd. & glos.in prag.ti.de pacific.posses.§. excepto. in ver.impedimenti. Alex.in.l.j. in prin. col. ii.ver. quæro ex isto textu.ff.de acqui. posses. vbi facit mentionẽde præda per Veronenses in territorio Mantuanorum facta:vt ibi & talis consuetudo est obseruanda.l.postliminium ff.de capt. Et tenet Bart.in.d.l. in fi. de capt. & Bal.in.§.si ad hostes.in fi.& ibi Ang. Aret. insti.qui.mo.ius patri. potest. ꝙ inducit Bal. ibi cõtra dominum Paduanum qui dicebat nobiles Lombardiæ captos per eum in bello ecclesiæ seruos suos esse, quod obtinere non potuit. & idem tenet Bal. in repeti.l.j.col.xj.in xij.q.C.de sacrosanc. eccle. & Iaso. in.d.l.ex hoc iure. col.iiij. in fi. ver. nota tamen quòd licet. & ita obseruant Galli. de facto qui à captis ransionem duntaxat capiunt. Et qui possunt indicere bellum, vide iura,.& doct.ſ.alleg.& Ias.in.d.l.ex hoc iure. col. iiij. ver.ij. habes ex glo.seq.vbi dicta ponit singularia.& Petr.Iacob.in ti. de præiudicia. qua quæritur, in quis sit liber.& Paris à puteo.in trac.syndicatus.titu.de excus. & Lucas de penna.in.l.j. C. vt armo. vsus.lib.xj. & in.l.deuotissimos. de meta.& epidem.lib.xij. non dicit Io.Fab. in.d.§. ius autem gentium. quòd rex Angliæ non potest indicere bellũ regi Francię pro rebus quas tenet ab eodem , si rex Franciæ velit sibi ius facere in sua curia. per no. in.c. olim per Inno. & Hostien.de restitu.spo. & in c.j. in fi.& ibi.Bal.de vassa.qui contu.est.nec eius vassalli,qui sunt de regno debẽt ipsum iuuare, vt no.Spec.ti.de feu.§.quoniam.ver.xv.& seq. & idẽ dicit & sequitur Anto. Cor.in suo eleg.

*Adde tex. in.l.fi.§.pe. ff.de bo. dãna. ibi cum ampliari imperium hominum adiectione, &c. & in.l.ii. C.de indict. vidui. ibi. etenim magis nostram Rẽpu.unde Homerus iterrogatus, quod maximũ esset ornamẽtum ciuitatis, Pueri, ĩquit,turres per puerosnumerositatẽ significãs.& idẽ Bart.Sozi.ĩ cõsi.cxxxix colũ.6. uer. ultra ostẽditur uolu.j. & econtra destruitur ciui.si homines inde eo proposito discedãt,ne amplius reuertãtur. l. penul.j.rñ. ff. de colle. illi.& Bal. ĩ c.i.in pri. colũ.3.uer. sed hic dubitatur an dãnata ciuitate. de pac. constantiæ.

tract. de pote.regiæ.q.xcj. pro quibus est glo. in c.dominus.xxiij.quæst.ij. De seruitute vero reali dicam.j.de præscriptio.§.v.

b SVYTE. Similis consuetudo est Romæ quòd serui confugientes ad eam fiunt liberi: vt in authen.vt lib.de cete.§.fina.colum.vj.&.l. vrbe.gloss.& doc.ff.de statu.ho.glo.dicit quòd Romæ est quædam porta, quæ liberùm porta vocatur. & idem tenet Ias. post Albe.de Ros. & Fulg.in.l.Barbarius Philippus col.j.ver.pōdera primo.ff.de offi.preto. pro qua facit quod no.Bal.*in.c.i.§.dominus de forma fideli. vbi quærit, an domini terrarum possint sine cā expellere mercatores forenses: & tenet quòd nō. Mundus enim est cōmunis patria, tamen venturis ad patriam alienam bene potest interdici ingressus.argu.ff.de serui. rust. præ.l.diuus. sed postquam venerunt, & ingressi sunt, sicut reliquus populus sunt: & tam contra naturalem æquitatem, quàm cōtra bonum publicum est, si expellantur: vt aut.de questo.col.vj.post prin. dum dicit, ciuitas populosa.&c. vbi dicit textus sing. ꝙ nomine popularium continentur aduenæ habentes incolatum, quod alibi nō reperitur, quod facit secūdum Bal. ad multa statuta terrarum. vt hęc facit ꝙ postquam quis ingressus fuerit hanc ciuitatem, non potest inde extrahi.& Bal.in.l.cūctos populos. & ibi moder.C.de sum.trinit.& Bar.in.l.relegatorum §.interdicere. ff. de interdic. & relega. & Io. Bap.in repeti.l.omnes populi. fo.xiiij. col.ij. ver.item quæritur, vtrum ciuitas. cū.q. sequē. ff.de iust. & iur. & quæ no. Fely. in ca.j. col. xiiij.de consti.& ratio est, quia dominus ciuitatis debet suam ciuitatem ampliare, non autē minuere secundum Bal.in l. si quis seruo. per illum tex.ibi ampliandum.C.cōmunia de manumi. & pari. Ciuitas Tolosana gaudet consuetudine, licet de iure non videatur procedere: quia dominus vbiq; potest seruum suum fugitiuum prosequi, & perquirere in domo & loco alieno inuito domino: de licētia tamen iudicis vt tenet glo.& Bar.in.l.is qui fugitiuum. ff.de ser.fugi.&.Cy.Bar.Bal.Ang. & Saly.in l.ij.C.e.ti.& Alex.ibi in add.ad Bar. & Paris à puteo.in trac.syndi.in ver.familiaris. c.officialis, quia dominis fuga seruorum esset damnosa, quod esse nō debet vt.l.j.& ibi glo. Cy. Ioh.Fab.Bar.in fi.Bal.& seq.C.eo.ti.Et non potest præscribi in fuga persistens, vt ibi dicitur, dominus potest agere contra detinentem scienter seruum, vel etiā ignorāter ad pœnam statutam in.l. quicunque. C.eo.ti.& no. Ang. Aret. & Ioh.Fab. insti.de rerum diui.§.feræ. Nā seruus fugitiuus dicitur offendere dominū, tex.& doct.præcipue Ludo. Bolog.in secūdis interpre.in.l.si pecuniam §.sed si acceperit.ff. de condi.caus.data.& adde, quæ not.spe. tit. de instru.edi.§.nūc vidēdum. ver.pone instru. & Bal.in autenth. ad hoc per illum tex. C.de lat.lib.tol.vbi Bal.dicit ꝙ sicut licitum est domino propria auctoritate seruum suum capere, & plagis mediocribus castigare: idem licet nobilibus de hominibus suis, facit in argu.secundum Alexan. ibi in addi.l.j. ff. de his qui sunt sui, vel alie. &.l.j. C. de emend. propin. vnde * contra hanc consue. videtur inoleuisse contraria consue.generalis, quæ hic & vbiq; terrarum seruatur, quòd homines liberi ad seruitia, & artes mechanicas addiscēdas, & ad alias operas se ad tēpus obligant, quòd est species seruitutis.vt in.l.antiquitas.glo.Cy.Bar. Bal.Ang. Saly.Pau.de ca.C. de vsu & habit. & insti. de vsu fru.§.j.& ibi Ioh.Fab.& Ang. Are.&.l.iij. §.j.ff.eo. dic ꝙ quando ad tempus fit locatio, quod valet, nec est seruitus. secus, si in perpetuum, vt dictis iuribus. Quamobrem postquam hanc intrauerint ciuitatem, vel Tolosanam, & intra easdem, vel etiam suburbia earum faciant residentiam & moram, non possunt inquietari de cætero à dominis super seruitute. quia appellatione ciuitatis continentur suburbia. sicut appellatione vrbis. vt c. si ciuitas, & ibi Pe. de Anch.& Dominicus de San.Ge.de sent.excō. li.vj.&.l. ij. & ibi Bar. & Alex. in addi. ff.de verbo.sig.&.l.qui in continentibus:& l.ædifica.& eo.titu.maxime in materia fauorabili vt hic: scilicet libertatis adipiscēdæ.& vide Ioh. An.in addi.spe.vbi.s̄.§.nunc aliqua. ver. quid si testator.& Ang. Are.insti. de rerum diui. in fi.prin.& glo.vlti.& ibi Bar.& Bal.in.l. sed & reprobari.§.fi.ff.de excu.tut. & Bar. in l.si finita.§.ex hoc edicto. & ibi Imol. & Ias. ff.de dam.infe.& Bal.in l.§.j.ff.de offi.præfec.vrb. & Lud.de ro.in d.l.finita.§.de vectigalibus: & ibi Lud. Bolog. in secundis interpre. & glo. Cy.Bart. & doct.in l.respublica.C.ex quibus caus.ma.& Pet.de Ancho.in ca.felicis in fine. de pœnis lib.vj. & ample Feli. in ca. Rodulphus.post Abb.sic.& Bar.de rescrip.& Frāci. de pauinis in suo tract. de potestate.Reg.sede vacāte.in.q.x.& Cepol.Veronen.in cōsi.xix. col.ij.post medium. & Bal.in consi. cccxlvj. lib.j.& Cardi. Alexan.in.c. ego Ludouicus. lxiij.dist. & Abb.sic.in cōsi.lij.co.ij.vol.ij.& Ludo.Bolog.in secūdis interpre.in.l. vxorem §.legauerat.ff.de leg.iij.& Bar.in cons.lix.in quibus locis * reperies, an appellatione ciuium contineantur comitatēses, vel econtra: & Frā. de Are.in consi.lxxvij. & Io. Bap. in repe. l. omnes populi.fo.xxx.col.i.ver. tertio vtrum. ff. de iusti.& iure. Et quæ dicatur ciuitas, villa, castrum, & rus, vide Bart.in extrauag.qui sunt rebel.super verbo Lombardiæ, &.l.j.§.siue autem: & ibi Alexand. & Iason.ff.de noui.oper. nuncia.& Lud.de Pana.in.l.j. C. vt rusticani ad nullum obse.li.xj.& Archi.in.c. statutum. de rescrip.lib.vj.glo.Bar.& doc.in l.si hęres. ff.de

*Bal. Adde Barto. in.l. omnes populi.hic alleg. & Saly.i.l. mercatores C.de cōmer. & Bar.Sozi. in consi. cclxxii. in princ.lib.ii. ubi ponit an domini possint in eorū territorio, quòd subditi eorum nō possint ire, nisi ad eorū molēdinum nouiter cōstructū: & Petrus de Anch. in cōsi.xi. quod fuit Baldi.

* Vnde Adde Ba[...] Sozi.in c[...] silio.cx[...] uersi.j.[...] opi.uol[...]

* Ad[...] Bart.S[...] cons.[...] uersi.[...] man[...] lib.[...]

ff. de le.j.& glo.in.c.vno.de collatio.sup verbo villis in prag.san.vbi dicũt, ꝙ in Frãcia appellamus ciuitatem villam, & rus villagium: & per Bal.in consi.cclxxvij.ver.licet comitatus. lib.iij.& Io.de Pla.l.vna.C.de metropo. berito.lib.xj.& aliquid.l.si in patria, de inco.li.x.& Ang.Are.insti.de excu.tuto. in prin.col.iij. Et etiam reperies, an comprehendãtur muri antiqui, siue anciani vel noui.& per Abb.in.c.j.& ibi de Bellenzi.in addi.de priuileg.

§.ij.

Item que les enfans mariez ayans pere naturel, & legitime par mariage sont reputez emancipez, & hors de la puissance de leur pere naturel & legitime [a]. Et aussi les enfãs nõ mariez ayãs pere apres ce quilz sont agez de.xxv. ans sont reputez emancipez. Adueniente dicta ætate. Et sont hors de la puissance de leurdit pere.

Enfans mariez. Legitime. [a]

[a] ¶De iure enim hæc consuetudo non procedit.vt.l.si vxor.C.de cõdi.inser.& nota in.l.j.& fina.C.de bo.mater.&l.j.de bo.quę lib.& insti. de pa.po.§.ius autem potestatis. & ibi Christo.Porcus & Ange.Are.& l.iij.C.eo.ti.& l.si longius.§.j.& ibi Bal.Ang.& moder.ff.de iudi.& doc.in.l.j.§.j.ff.de rei vendi. sed de consuetudine regni Francię secus est, de qua facit mentionem glo.in.d.§.ius autem potestatis: super verbo Romanorum, vbi dicit ꝙ Frãcigenæ non habent liberos in potestate: sed prorsus absolutos. Et idem tenet ibi.Ang.Are.& Ludouicus Bolon. in primis interpreta. & Alex.in addi.ad Bar.in.l.placet.ff. de acqui.hære.& in.l.fina.C. de inoffi. testa. etiã Bal. in c.j.§.j.de duobus fratribus de nouo benefi. inuesti.in fi.extendendo illam gl.ad filios Britonum. Et idem dicit Bal. in ca. j. circa fi. an mari.succe. vxor in benefi. & Ludouicus de Ro.in.l. fi.& ibi Alexan.columna fi.ver.fallit secundo.& Iason.col.iiij.ver.ij. limita. C. qui testa.facere possunt.& pro ipsa generali cõsue.facit tex. celebris in l. patre furioso. Ibi ius patriæ potestatis moribus receptum est. ff. de his qui sui vel alie.iur.sunt.quẽ singulus allegat.Alexan.in.d.l.placet.in. iij. limitatione, pro statutis & consuetudinibus disponentibus filios nõ esse in potestate parẽtum.& dicam.in §.sequen. in glo.j. Et hæc consuetudo habuit bonum rationis motiuum: vt tolleretur omnis patriæ potestatis effectus, qui est multiplex: vt notat glossa & Ange.Aret.in.d.§.ius auté potestatis.& glossa & doct.d.l.j.§.j.de rei vẽdi. ad quos recurre caussa breuitatis. Nam licet filiusfa.de iure non possit esse in iudicio sine auctoritate patris.l.fi.§.necessitate: & ibi omnes scriben.C.de bonis quę libe.nec etiam testari, etiam cum auctoritate patris, intellige regulariter.vt.l.qui in potestate: & ibi Bar.& Bal. & illustr.doctor Frãc.de Are.ff.de testa.& insti. qui testa. facere possunt. in prin. & ibi Ioh. Fab. & Ang. Are. & doc.in.c. licet de sepul. lib.vi.nec codicillari.vt.l. conficiuntur.§. codicilli.ff.de iure codicil.&pulchre per Alexã. in cõsilio.xvij.volumine.ij.& Calder.in consilio.x.titulo de testa. tamen de consuetudine generali regni Frãcię filiusfamiliarius vel maior.xxv. annorum potest sine auctoritate patris esse in iudicio & etiam testari, & codicillari, ac contrahere, cum reputetur emancipatus: vt tenet Bal.in.d.c.j.§.j.in fine.de duobus fratribus & Alexan.d.l.fi.qui testa.face. & dixi in addi.ad Dy.in regula, cui licet, in addi. ij.de reg.iur.lib.vj. Et idem tenet Iason. in.l. cũctos populos, col.ix.versi. vnde si statutum. C.de summa trinitate. imo si consuetudo, vel statutum diceret, quòd filius non possit cõtrahere sine expressa patris licentia: tamen si filius rem aliquam vẽderit, & emptor eam diu tenuerit patre patiente: præsumitur licentia patris præcessisse, licet aliter non appareat: vt tenet Bal.l.filiusfami.C.de peti.hæredi.& Andre.Barba.in.l.sciendum.co.xxvj.in fi.ver.& adduco.ff.de verb.obligat. vbi ad corroborationem adducit Bal.l.post mortem.ff.de adoptio.dicen.ꝙ si filiusfami.per.xx.annos vixerit seorsum à patre negociando, vt emancipatus, quòd præsumitur emãcipatus: & idem voluit Bal.in.l.j.C.de pa.pot.& quę dicam.j.eo. §.iiij.in gl.iiij.vult Bart.l.fi.§.1.ff. de verbo. obliga.quem ibi sequuntur doc. insuper Alex. quòd filiusfa.maior.xxv.an.potest esse in iudicio, agendo, defendendo sine auct. patris in actione personali & criminali, & tenet Bald.d.l.si longius.§.i. & cons. lxxxiiij. co.iij. l.i. & Alex.consi.lix. vol.ij. & Pe. de Anch. consi. lxxiij.& Francis.Areti.consi. cxxxviij. incip. super.i. puncto.& deci.Gratio. delph. quæst. liiij.vbi dicit ita teneri de consuetudine, & stilo curiarũ delphinalium, & idem in causa spirituali.c.si annũ.xiij.& ibi Archi.Pe.de Anch. & Domi.de Sud.li.vi.quia in his, quę sunt publici iuris, non curatur patria potestas. l. nam quòd.ff. ad Trebelli. vel potest alia assignari ratio. In illa enim ætate præsumitur sapiens, vt notatur.l.j.qui ætate se excu.C.li.x.&.l.ij.ff. de mino.&.l.ij.C.de integ.restitu. secus est in minore, qui non potest sapientum iura tractare.l.fi.& ibi Alex.& Iason.de testa.mili.&.c. ex ratione de ætate & quali.& decis.cape. Tolosa.clxxxv.& quę dicam infra.titu. proximo.

Adde an ualeat consue. uel statutum, quòd liberi uxorati in omnibus habeantur, ut sui iuris Bar.l.si maritus.§. legis iuliæ. ff.de appel. Et quomodo intelligatur. ibi. uide. nã ualet consuetudo, ut quod cum filiofami.actum fit, ualeat ac si sui iuris esset: ut tenet Bar. Sozi. in consil. 32. colũ.3.uer. & quod facit.lib.1. sic enim uidetur quod minor.25.an. qui per consue.uel statutum reputatur maior in aliquo actu. quod nõ restituatur in integrũ contra illum actum, pro quo uidetur tex. & ibi. glo. Ioã.de Pla.& Luca.à penna.l. professio. C. de muneri.patri.lib.10. ubi dicitur, quòd minor legũ doctor non potest petere restitutionẽ & tex. & glo.i.l.si sine hære.§. lucius.ff.de adm. tuto. ubi minor tenetur obseruare cõsuet.realem. & ita tenet Bal. ĩ autent. si captiui. C. de epis. & cle. & ĩ.l.fi. C. qui legi.p̃so. & Bar.ĩ l. omnes populi, & ibi per moder. ff. de iusti. & iure. Et Gvil. & doct.in.l.de quib.ff. de leg. & Iasõ in autent. sacra pubẽrũ.C. si aduer.uendit. & istã ultĩ tenet dominus meus cãcellarius quĩ minoribus uxoratis nõ cõcedit literas rescissorias cõtra-ctuũ. qđ nõ tamẽ est gl. in cõtrariũ. in.l. una in gl.2.C.si de momẽta.pos sesso. fuerit appel. sed tene primã.

§.x.in glossa.j. nisi cum auctoritate curatoris. l.clarum. C.de auctoritate præstan. & Bal.& Saly.§.necessitate.l.fi.C.de bonis,quæ lib ∫Et fortius voluit Bal.l.iij.§.sed vtrum.ff. de minori.ꝙ si filiussa. a de consensu patris se obligauerit,& postea sit in iudicio vigore dictæ obligationis,ꝙ non requiritur consensus patris. b Et idem tenet Alex.in cõsen.lxj.col.ij.ver. præterea posito.vol.v.∫Et idem si pater, & filius simul agant, vel defendãt:secundũ Abba. Sic.c.cum in veteri.colũ.iij.ver. nota tamen, de elec∫vel si pater & filius sint in eodem instrumẽto obligati∫Et idem in vxore & viro simul in iudicio existen. vel in eodem instrumento obligatis:licet non dicatur talis filius vel vxor de consensu patris vel mariti sui, tamẽ illud intelligitur, & valet obligatio & contractus. no.Ange.&Imol.in.l.is qui hęres.§.fi.& Pau. de Cast.& Alexã.in secundo notabi.ff. de acquir.hæredi. quòd noť.pro consuetu.ĩ. eodem §.iiij.contract.& tenet Bar.in.l.cum pater.§. libertis.& Alexander in addi.ff.de lega.ij. & vltra doc. allega. per Alexan. ibi vide Ange. Aret.in.d.§.ius autem.col.ij.de patria potestate.& de tutel.in pri.& qui dari tuto.possunt,in pri.colũ.ij.& de inutili.stip.§.pupillus.col.ij. & Bald.consi.lxxxiiij.col.iiij.ver. vtrũ lib.j. &Francis.Areti.consi.clx.colum.x.ver.venio ad octauam,quod nota∫Et etiam potest esse filius in potestate constitutus in iudicio in omnibus rebus & casibus, in quibus patri nihil quæritur secundum doctores ŝ. allega. & per glo.& Abb.c.ex parte.de resti.spolia.

a Adde Pau. de Castro in consilio. 254. incipiẽ. sup primo dubio lib. 53.

b Adde Bar. Sozi. in consi. 200. uersi. Et hoc etiã confirmat uol. 2. Adde Bar. Sozi. in consilio. 200. Etiã confirmat uol. 2. Adde Bart. Sozi. in cõsilio. 298. uersicu. ista conclu. li. 2.

§. iij.

Item que le pere naturel & legitime,qui a en sa puissance paternelle les enfans nõ mariez,mineurs de.xxv. ans, par ce quil a sesdictz enfans en sa puissance: ne gaigne point,& ne faict pas les fruitz[a] siens des biens, & heritaiges de sesdictz enfans quil a en sa puissance: iasoit ce quil ait ladministratiõ[b] desdictz biens appartenãs a sesdictz enfans: mais sil a faicte aulcune despence pour sesdictz enfans, il la peult cõter sur les biens desdictz enfans si bon luy semble: ainsi que pourroit faire vng aultre administrateur des biens.[c]

Item que le pere. Les fruictz, a

¶Hæc consuetudo est contra ius digest. quia quicquid acquirebat filius in potestate patris cõstitutus, ipsi patri in totũ acquirebat.l. placet: & ibi Bar.ff.de acqui.hæ. & etiam quoad vsufru.in omnibus aduentitiis. C.de bo. mate. & de bonis quælib.per totũ.& insti.per quas pso. nob.ac qui.§.igitur & ibi Ioh.Fab. & pulchrè Ang.& Alex.fallit.i.consi.clxxxiiij.vo.v∫Sed limita primo non habere locũ in filiis Francigenarum,qui non sunt in potestate parentum: vt.ŝ.§.proxi.dictum est. Ideo sibi,& nõ patri, omnia etiam quo ad vsumfructũ acquirunt: & tenet Alex.d.l.placet,postquam fingitur emãcipatus, & sui iuris,vt.§.præterea: & ibi Ioh. Fa.& Ang.Are.insti.qui.mo.ius pa.po.so.vnde consuetu. pater nõ habet vsumfructũ in aduenticiis: vt hic.∫Fallit secundo in rebus sibi per imperatorem,vel Augustã,vel regem Frãcię,aut reginã donatis.l.cum multa,& ibi doc. C.de bonis,quæ lib.& tenet Alex.l.fi.ante fi. C.qui testa.fa.pos.& Car.Alex.c.i.§.i.de duo. fra.qui de nouo inuesti∫Fallit etiã in aliis decẽ casibus notatis per glo.& docto.authẽ. idem. C.de bo.quæ libe.& auť. vt licet mat. & auie. in pri.super ver. parentibus.colũ.viij.& in.d. §.igitur,per quas perso. in verb. vsumfructũ. ∫Fallit in filiis Iudæorum, qui filij effecti sunt Christiani.c.Iudæorum xxviij.quæ.j. quia in hoc,non sunt in potestate parẽtum Iudęorum, nec habent vsumfructum in bonis filiorum, & tenet Alexan.cõsi.xxxj.col.j.lib.secũdo∫Fallit in filio patris furiosi:cui nihil per filiũ quęritur:licet sit in potestate.l. cũ hęres: & Bart. Bald.Pau.Castrẽ.& Alexã.ff. de acqui. hęre. & Bald.dic.l.placet:in vlti.col. & ibi Alexã. in addi∫Sed limita hanc consue. & prædictos casus fallen. ꝙ licet patri non acquiratur vsufructus, tamen pater habet, seu habere potest cõmoditatem illius,vt.l.plenum.§.quanquã,& l.filiofami.in fin.ff.de vsu & habitu. vbi dicitur,ꝙ si filio sit relictus vsus qui cohæret personæ filij,& pro indigentia filij tantummodo: nihilominus pater habebit commoditatem illius iuris:licet illud ius patri non adquiratur: quod no.& dixi in addi. ad Dy. in regula. indultum:in.iij.addi. de regu. iur.lib.vj∫tamen consilium est,ꝙ pater priuetur illa commoditate iuris,videlicet ꝙ expressè prohibeatur ne aliqua commoditas patri quæratur: tunc nihil habebit vt pulchrè dicit Ang. Aret.d.§. igitur:col.ij. Cardi. & Alex.d.c.j.§.j. & quæ dicam.ĩ.ti.proxi.§.xj.in gloss.j.

b LADMINISTRATION. Pater non solum de consue. habet regimen & administrationem,sed etiam de iure.vt.l.j.& ibi Ioã. Fab. Cy.Bart.Bald.Ang.Saly. & Alexan. in addi.ad Bar.C.de bo.ma∫Et hoc intellige verum si pater voluerit,secus si noluerit:quia nõ potest cogi, cum nihil quæratur: sed dabitur curator

Adde B... in diff... sua in... Quidam... linquit... donatio... monst...

curator bonis, & non ipsi filio : vt est textus celebris, & ibi glossa, & Bar. in prin. & doct. suprà allegat. in. l. fin §. finautem pater. C. de bon. quæ lib. & spe. titu. de actore. §. primo. col. ix. ver. sed & filius: in versi. in præmissis. & versi. sed nunquid: & quæ dicam. ij. eo. §. vi. in glo. ii ¶ Sed an pater possit constituere procuratorem in causa filii sine eius consensu: glossa. & omnes scriben. l. j. de bon. mate. & Ang. Aret. §. pupillus. col. ij. institu. de inutili stip. & §. actiones, de peculio. columna. iii. de act. & deci. capel. tho. q. cv ¶ Et an pater agẽs pro filio caueat de rato, & cautionem iudicatum solui præstet, vide glos. Cy. Bar. Alex. in addi. & scrib. d. l. fi. §. vbi autem. de bo. quæ lib. & spe. & ibi Io. And. in addi. ti. do. syndi. ver. sed quæritur. & Dy. in regula, ratũ quis. & ibi dixi in addi. de reg. iur. lib. vi ¶ Sed an † pater teneatur præstare cautionem filio pro administratione bonorum, & in fine reddere rationem, & reliqua, dic quòd non. l. cum oportet, §. non autem. & ibi glo. Cy. Bart. & Alexan. in addi. & §. fin. & l. fi. §. hoc proculdubio ver. paterna reuerentia excusante, & à ratiociniis, & ab aliis omnibus &c. & ibi Bal. Ang. & Saly. C. de bo. quæ lib. & doct. in. l. iubemus. C. ad Trebel. & per Bart. & ibi Alexan. Pau. de Cast. & Ludo. Bolog. in secundis interpret. l. imperator. ff. eod. titu. & tenet Bald. l. si superstite patre. C. de dolo. & l. filiæ. col. vlt. C. fami. hercis. & Bart. l. si quis. §. fi. C. de secundis nup. & Alexan. consi. cxix. lib. v. & Ioã. Bertach. à firmo. in tract. suo de episcopo in vi. parte, lib. iiii. q. xxix. vbi vide, quid in matre, & quæ requirantur in redditione rationis.

† adde Bar. Sozi. consi. 2. uer. est ei regulare, etiã consi. 34. uol. j.

[c] DE BIENS. Text. est quem menti tenere commendant ibi Bart. & Alex. in addi. l. j. C. de bon. mat. vbi pater potest facere expensas litis de fructibus bonorum filii ¶ & l. fi. §. vbi autem voluntas, de bo. quæ libe. vbi etiam dicitur, quòd pater potest vendere bona filij pro solutione debitorum eiusdem, de quo per Bal. in auth. excipitur. col. vlt. eo. tit.

§. iiij.

Item que la femme mariee est par la coustume en la puissance de son mary, iacoit ce quelle ait pere: & nest mie en la puissance de son pere. [a] en telle maniere quelle ne peut estre en iugement sans lauthorite de son mary [b], excepte, en cas dexces [c], & diniures. Et aussi en cas de marchãdise, quant la femme est marchãde publicque [d], selon le cotenu au stille des adiournemens es sept & huict articles: & aussi elle ne peut donner [e], quiter [f], ne faire aucun cõtract ne obligation, sans lauthorite de son mary, se elle nestoit marchãde publicque, & du fait [g] de sa marchandise seulement comme dict est.

Item que la femme.

[a] ¶ Hæc consue. quòd vxor sit in potestate viri est generalis in toto regno Franciæ secundum Io. Fab. l. j. C. de bo. mat. & l. nõ fine. C. de bo. quę li. & insti. ad Tertul. in prin. quæ approbatur de iure diuino. vt Gen. 3. vbi dicitur : In dolore paries, & in potestate viri eris. Et. 1. Pet. 4. Mulieres sint subditæ viris, & 1. ad Cor. 11. a. quæ scribuntur. c. hæc imago. xxxiii. q. v. vbi dicitur fœminas viris esse subditas, & caput † mulieris est ipse vir. caput autẽ viri Christus ¶ Nam quæcunque vxor non subiicitur viro, hoc est capiti suo, eiusdẽ criminis rea est. c. cum caput. ea causa. & q ¶ Et Hiero. tractans illud verbum Apostoli dicit, Admone adolescentulas esse subditas viris, vt non blasphemetur nomen dei: mulierem cõstat subiectam dominio viri, & nullam authoritatem habere. vt. c. mulierem. ea. causa. & q. ca. infamis. iij. q. vii. ¶ Alligata est vxor legi viri, quandiu vir eius viuit: eo vero defuncto soluta est à lege viri. vii. q. j. sicut. In huius exẽplum legitur Gen. 6. de Sarra quæ virũ suum dominum vocauit in signum reuerentiæ ¶ an ecõtra vir teneatur vocare vxorem dominã. vide Bar. l. donationes. C. de dona. inter vir. & vxo. † Rex an Reginã, & reginæ an regẽ, qui tenet quòd nõ. & idem. l. si post. §. fi. q. pe. ff. de bo. pos. cõtra tabu. & Abb. Sic. c. ex parte. in fi. & ibi Fely. col. j. in. iiii. limitat. de fo. compe ¶ licet Ang. consi. cxliiii. in prin. dicat, quòd vxores nostras dominas domus appellamus propter eminẽtiam, quam eis in domo concedimus. vt. ij. dicam ¶ Et debet esse capite velata, cũ non sit imago dei: sed vt viro ostendatur subiecta. c. mulier ea. causa. & q. & glo. insti. de pa. po. in ver. nuptię. & ibi Ang. Are. dicit, quòd mulieres nostri temporis non obseruãt. & per Io. Pet. à ferra. parrisi. in forma libelli, quo vxor agit ad dotem. in versi. vxor in prin. & Luca. à Penna. l. fi. C. de incolis. li. x & l. quicunque de re. mili lib. xii ¶ Et etiam probatur de iure & cõsue. Lombardorum secũdum glo. & Bal. l velles. C. de reuo. dona. & Bald. & Card. c. j. an maritus succe. vxor. ¶ quia filia † nupta nõ videtur esse de domo patris, per ea quæ no. Bar. Ang. & Ioan. à Pla. l.

a Adde Bart. consi. 6. col. 5. & consi. ulti. col. 4.

† Adde Ang. l. si quis in metallũ. in fin. C. de pœnis & gl. Abb. & Fely. in c. dilecta. de maio. et ob.

† Adde Ang. in aut. sed hodie. C. de adul.

† Adde Bal. Paulum &

Iaſ.l.uolũtas. in.i.C. de fideicõ. & Bar.Sozi.cõſ.227 co.8.uerſi. quibus ſuppoſitis argui.li.2.& Fely.c.nouit.col.1.de Iudi.& zeureli. in extrauagã.2. 22.in uerſ. ſi iis.

quoties.C.de priui. ſcholarum.li.xij.vbi dicunt, ꝙ priuilegium cõceſſum patri pro ſe, & filiis maſculis & fœminis, non extenditur ad filias nuptas:ſed an iſtud dictũ ſit verũ, vide Fely.c.ſup eo.in.ij.& co.j.de teſti.& Philip. Cor.conſi.lv.in litera e.vol.j.& in cõſi.xlj. in litera a & g.volu.iiij.& Franciſ.de Zaba. conſi.xcj.co.ij.in prin.licet ſecus de iure Romanorum:quia non eſt in poteſtate viri, ſed profecto ſui patris.l.ſi vxo.& ibi.Io.Fa.Bar. Bal.& Alexã.in addi.ad Bar.C.de condi.in ſer.& Ioã. Fa.l.j.C.de bo.quę lib.niſi qui ad debitũ carnis,& ad operãdum, vt no.gl.Bal. Chriſtop.Porc.& Ang.Are.inſti.ad Tertul. in prin.& gl.Bar.& doc.ſignãter.Imol.l.rei iudicatę.§.fi.ff.ſolu.ma. & Bart.l.j.§.fi.ff.de iniur.Bald.l.ſi inuita.C.de nup.& Abb.Sic. c.mulieres.& ibi Fely.col.j.de ſenten.excõ. glo.& doc.c.quod deo.xxxij.q.v.&gloſſa.l. ſicut.ff.de oper.liber.& Alex.conſi.lvij.co. ij.&.iij.& conſi.cxxxiij.lib.iiij ſtamen hodie vxores vbique in regno Franciæ ſuper viros dominãtur,& ſic verificatur dictum Ang. de cõſi.cxliiij.quia mariti ſunt cauſa cauſæ:ideo fatui & beſtiæ. & vide quæ dicam.j.de cõſue. matri.iiij.in glo.j.in prin.co.iiij ſDicunt Cy. & Ange.l.viij.C.de his qui paren. vel libe. occid.quòd ſunt multi ita triſtes & miſeri, ꝙ neſciunt ſibi extrahere Sarabulas,niſi mãdato vxoris ſItem vxor eſt ſubdita ad alia viri ſeruitia:puta cuſtodire res mariti,& hoc bene faciunt:quia genus [a] earum auariſſimũ.l.ſed ſi ego.ff.Ad Velle ſ& etiã lauare caput,& pedes viri,cõmeſtiones,& ſimilia parare.vt no. Ioan.And.c.literas.& ibi Abb.Sic.col.vi.de reſti.ſpoli ſquod limitat ibi Abb. verum niſi eſſet vxor nobilis:quia tunc non eſt aſtricta ad hæc vilia faciendũ:vt ibi. Et idem Cardi. Franciſ.de Zaba.conſil.cxxx.& Anto.Cor. in ſuo tract. de poteſta.regia.q.xxx. in fi ſeſt enim ordo naturalis in omnibus, vt ſeruiant fœminę viris.xxxiii.q.v.c.eſt ordo.& ꝑ Anto.Cor.in ſuis ſing.in litera vxor.Ang.cõſil. lxxxv.& conſil.cxlij ſSed de ſponſa de futuro quid dicendum? an ſit in poteſtate viri? & an appellatione vxoris contineatur? & breuiter dic,quòd nõ,maxime in odioſis:vt hic. &.l.non ſine. & ibi Bald.& expreſſe Io.Fab. C.de bo. quæ libe ſſecus in ſponſa: [b] de præſenti nõ cognita,ſecundum glo.in prag.ſancti.de concubinis.c.j.§.& cum omne. in verb. vxorem.& Hypoli.de Marſil.in ſuo ſing.C. vj.& per Pet.à Fer.vbi ſupra col.ij. & Ang. Are.inſti.de pat.pote.in prin.col.ij.& latius §.fuerat.col.xviij.ver.quęro de q.& Bald.l. deo nobis,& ibi Pau.de Caſt.in fi.C.de epiſ. & cleri.& Salyc.l.cum in te.C.de don. ante nupt.& Abba.Sic.c.ex publico.de conuerſi. coniug.Ioan.Lupi.in tract.de mat. & legi.§. ij.& Bart.l.nihil.ff.rer.amota.Abb.& Fely. in rubr. de ſpon.col.j.&.ij.& in.c.tertio loco. de præſump. & quæ dicam.j.de conſuetu. matri.§.j. & Georg.not. in repeti.c.quamuis. col.xxxviij. verſi.v.quæro. de pac.lib.vj. & Sign.de Ho.conſi.cxlv ſSed an maritus poſſit caſtigare & verberare vxorem glo.c.quémadmodum.in fi.de iureiu. tenet quòd ſic. & eam ponere in vinculis, ac ieiunare facere.c. placuit.xxxiiij.quæſtio.ij.&.c.duo. ea cauſa. & q.iij.& Cardi.Franci. de Zaba.conſil.ix. & Abb.c.ij.de cleri.percuſſo ſſed dictum ca. placuit, loquitur in clerico vxorato, adeo ꝙ glo.ibi dicit illud non eſſe ad vxores laicoextendendũ.& per Sign.de Hom.cõſil.lxiij. vbi vide ſvnde gl.d.c.ſicut, dicit maritũ poſſe caſtigare vxorẽ,non tamen debet eam verberibus affligere, quia illa debent eſſe aliena ab ingenuis.l.conſenſu.C.de repub.& etiam poteſt incarcerare, ſecundum Io.Fab.§.ſed hoc tempore,col.j.inſti.de his qui ſui vel alie.iu. & Iaſ.l.fi.col.xxxj.ver.ego addo.C.de iure. emph. & Paris à puteo.in tract.ſynd.in ver. captura ſſed Gof.& Hoſt.d.c.quemadmodũ, limitant niſi ex magna cauſa fiat,verbera ſint leuia:illa videntur marito ex cauſa permiſſa, aliàs ſi ſine cauſa enormiter verberaret,teneretur, vt auth. ſe nouo iure.C.de repu. quod ſequitur Abb.d.c.quemadmodum,quòd poſſit corrigere vxorem ſecundum qualitatẽ culpæ:ita quòd non procedat ad ſæua.Illa enim ſunt iudici relinquenda. Et boni [c] mariti raro hoc faciunt .Quãto enim nobiliores ſunt, tanto vxores magis diligunt.l.ſi vxor.§.planè.ff.de adul. & tenet Oldr.conſil.cv.co,ij. ſNam amor vxoris eſt cæteris præſtantior ſecundum Luca. à penna.l.quicũque.C.de cohabilib.xij. Te nõ diligit vxorem pluſquam filium ſuum, ſecundum Ang.d.conſil.cxliiii. in prin.l.generaliter.C.de inſti. & ſubſti.& l.cum acutiſſimi.C.de fideicommi.l.iſti quidem.ff.quod met.cau ſlicet magis quàm patrem, vel matrem : quia ſcriptum eſt, Relinquet homo patrem, & matrem & adhærebit vxori ſuæ. & tenet Ang.conſilio.cix.colũ.fi. & dicam.§.de conſue.ma.§.fi ſhinc dicit Hiero. quòd ſapiens debet amare iudicio coniugem, non affectu:vt refert Ioan.And.ca. diuerſis fallaciis. & ibi docto.de cle. coniug. ſnon enim deus de pede fecit mulierẽ:ne omnino videretur famula:ne de capite,nec cenſeretur domina : ſed de coſta, vt collateralis eſſet. vt not.glo.c.vlt.xxxiij.q.v ſEt mitior enim circa eas debet eſſe ſententia , quas pro infirmitate ſexus minus auſuras cõfidimus. l.quiſquis.§.ad filias.C. ad.l. Iuliam ma. de quo per Alexand. conſilio.cxv. colum.j.volu.iiij.& Ludo.de Ro.in ſuo ſingu.iiij.incip. licet vxorem.

a Adde ꝙ clericorũ auariſſimum eſt genus. uide gl.i.c. ſi pluribus. in uerbo maiori. de præben. & i.c. nonnulli de cleri.nõ reſi. & Bart. Sozi. in cõ. 15.colũ.5. uerſ. debuit ergo. lib.1. & intellige quòd meretrices ſunt magis tenaces q̃ aliæ ſecũdũ Bal. in.l. uirum. ff.de cura furio.

b Adde Nicolaum de Vbal.i tract.de ſucceſſio.ab inteſta. in.4. parte.co.2.

c Adde ... nobiles qui doque ... uxores ... ipſis ſep... tas. ut ... glo.ſing... nihil.ff. ... rum ... quòd ſe... pricipe... reges Fr... ciæ, ex... pio do... meo reg... Ludo... 12.

b DE SON MARY. Cõsuetudo, vel statutum ciuitatis, vel loci, quòd vxor non possit esse in iudicio sine consensu mariti, valet, vt not. Pau de Cast. cõsi. cciiii. vol. anti. quia in iudiciis quasi contrahimus. l. iii. §. idem scribit. ff. de pecul. Nam postquã in potestate mariti est, requiritur eius consensus & authoritas. ar. l. fi. §. necessitate. C. de bo. quæ li. & l. j. §. fi. de auth. tut. Et etiam [a] valet consue. q non possit contrahere sine mariti authoritate: vt tenet Pet. de Ancha. consi. ccclxxxiiii. & Signo. de Ho. consil. clxvi. Baldus consil. ccccxliiii. li. iii. vbi dicit similem consue. esse papiæ. & Abb. Sic. consi. xl. vol. ii. dicit pariter esse in ciuitate Senẽsi. Et illustr. doc. Frãci. Areti. recitat cõsi. liiij. esse in ciuitate Tortonæ: & est de verbo ad verbum huic similis, vbi eum vide. quãquidem Ioan. à Imol. consil. lxxiii. dicit esse contra ius commune. l. ii. C. de pact. conuen. & est stricte intelligenda: tamen non est, quia non est introducta in fauorem mulierum, secundum Bart. & Ias. l. qui exceptionem. ff. de condi. indebi. & Francis. Areti. consi. ii. col. iiii. & Paul. de Cast. cõsil. xci. col. ii. versic. sed aduertendum. & consil. clxxxiiii. incip. in causa. col. ii. ver. præterea obstat. & col. vlti. ver. nec obstat. vol. antiq. vbi dicit hanc consuetud. debere intelligi de noua & voluntaria obligatione, & nõ de obligatione descedente ex statuto & consuet. de Gabellis [b] soluendis, & aliis iuribus debitis, quia pro dictis iuribus vxor sine authoritate viri potest se obligare. l. ii. ff. de reb. eorum. quod not. & quod sit fauorabilis Alex. consi. cvi. col. vlti. in fi. lib. j. & Bald. Alex. Paul. de Cast. & Ias. l. transactionem. C. de transac. & est ratio secundum ipsos ad tollendum doli, vel mentis suspitionem, vel ne mulieres propter fragilitatẽ sexus decipiantur. & no. Bal. l. ii. in fi. C. de adop. Et licet vigore consuet. vel statuti non possit contrahere sine cõsensu mariti, vt hic, vel in aliis pluribus locis sine consensu duorum propinquorum: tamẽ videtur, quòd possit quasi contrahere, vt est adire hæreditatem, quia adeundo quasi contrahimus. l. apud Iulia. §. pupillus. Et ibi hoc tenet Bart. & Alexan. in addi. multum singul. ff. ex quibus cau. in pos. eatur. quia adire nõ est propriè contrahere, sed quasi: consuetu. & statuta debẽt accipi in propria significatione. l. iii. §. hæc verba. ff. neg. gest. & istud tenet Bal. Ange. & Imo. l. mutum. §. j. ff. de acquir. hære. & Rapha. Fulg. & Alexan. in. l. more. eo. tit. & Pau. de Cast. d. consil. xci. & Abbas Sic. & Præpo. Mediola. nunc Cardi. Alex. qua fronte, de appella. sed Bar. d. l. more. tenet quòd non possit adire. quem sequitur Iason. l. Barbarius Philippus. col. j. in fine versi. Item diligenter not. ff. de offi. præto. cum limitatione. tamen quòd quando hæreditas est opulẽta & lucrosa, possit sine consensu mariti illam adire, & sequitur de Bellenzi. in additi. Abbas. d. ca. qua fronte. quod dictum fuit domini Alexã. d. §. si pupillus. pro quo facit quòd not. Bald. l. neque tutores. C. de contrahẽ. & committ. stipul. commendans illum text. esse menti tenendum ad statuta & consuetu. contractus mulierũ sine consensu mariti vel propinquorum factos annullãtes, quod intelligatur de contractibus damnosis, & non de vtilibus. Idem dicunt Ange. Imol. Pau. & sequa. d. l. mutũ. §. j. & Iason vbi supra col. iij. & Raphael. & Alexan. d. l. more. & in dicto. §. si pupillus. Bald. & ibi Ang. Are. col. iiij. & Iason col. v. cum seq. §. omnium autẽ actionum. insti. de acti. & Math. Math. in suo singul. incipien. no. quòd est differentia: an statutum. & gloss. Bald. Pau. de Cast. & moder. l. quãuis. C. de fideicom. & Ludo de Ro. consil. xij. & Abbas consi. li. in. j. dubio. Volum. j. & Ange. consi. cccvj. & consi. cccxviij. vnde dicit Abb. c. relatum. in j. col. vj. de testamẽ. quòd stante consuetudine, contractus mulierum non valeat, nisi seruata certa forma, [c] quòd contractus factus cum muliere, dummodo sit factus sine fraude valet, quanuis forma statuti non sit seruata. & tenet Iason. l. post diuis. col. iij. versic. ad idem. C. de iur. & fac. igno. Et sic notat. quòd contractus cum vxore sine authoritate mariti in eius fauorem, & commodum factus valet, & non cõtra. & hoc tenet Ange. l. ij. per gloss. ibi singu. ff. de accep. Andr. Barba. l. is cui bonis. col. vj. versic. adduco quod voluit. ff. de verbo. obligat. quem vide cum sequen. col. & Paul. de Cast. d. l. ij. de accepti. & Signo. de Hom. consi. clxv. vbi dicit similem esse consuetudi. Mediolani. Et idem est dicendum in iudicio, vt sententia lata pro vxore quæ sine authoritate egit, vel se defendit, valeat argum. l. non ideo minus. C. de procurato. tamen de consuetud. generali regni. & maxime huius ducatus Biturigum, vxor non potest contrahere, nec etiam quasi contrahere: cum hæc consuetudo dicat, quòd non possit contrahere, donare, nec obligari. quæ consuetudo comprehendit secundum Alexandrum dicto. §. si pupillus, contractum, & quasi contractum, & hoc tenet Angel. Areti. §. consequens. institut. de suspect. tutor. quia talis obligatio debet intelligi de omni obligatione. [d] argu. l. in fraudem. §. si. ff. de testa. mili. & tenet Bald. doct. d. l. multum. § j. fallit in casibus hic exceptis. Fallit, si maritus esset absens, quia tunc non requiritur eius consensus in iudicio, vel contractibus. argumen. l. si longius. §. j. ff. de iudic. Et istud tenet expresse Baldus dicto consilio ccccclxiiij. quia maritus se sic absentando

a Adde Bal. cõs. 20 incipiẽ. verus maritus lib. 4.

b Adde Bal. i Nou. in tract. de dote. i. 48 priuile. fol. 22. ubi idẽ dicit de filio se obligãte gabellis & dote.

c Adde quæ dixi infra e. §. 5. i glo. 1. co. 6 & in addi.

d Adde Mathe. de Math. i eius sin gu. icip. no. quòd est differẽtia. fol. 7. co. 3. & Bart. Sozi. consi. 172. lib. 2.

facit ad præsentia alienum. l. si alieno. §. j. ff. de fideico. liber. Nam consuetudo, vel statutum debet intelligi[a] de eo viro, cuius põt haberi presentia, qua est in eodé domicilio vel loco in quo possit requiri. Absurdum enim esset quòd si immineret vtilitas, vel necessitas, mulier non possit contrahere, vbi per eum. & l. turpia. ff. de legatio. j. & ibi Rapha. Ange. Alex. & Iason & Bar. & Alex. l. stichum col. ii. eod. titu. & Ange. Are. de §. consequens. in fina. & c. j. §. finali. cum sua glos. & ibi Pe. de Ancha. & Domi. ne sede vacan. li. vi. & Bal. l. j. & ibi Alex. colum. ii. C. vnde vir & vxor & Iohan. Fab. §. fuerat. colum. j. cum sequen. institu. de actio. vbi facit mentionem de hac consuetudine. Vnde secũdum Bal. d. l. transactionem: consiliũ erit, quòd loco mariti absentis adhibeatur auctoritas iudicis, & hoc sequitur ibi in fi. Pau. de Cast. qui ita de facto accidere vidit. Sed an quo ad persone se obligare possit. videtur quòd sic. l. in copulãdis. & ibi Bal. in fi. C. de nupti. & facit. l. fina. §. j. C. de episc. & cle. & gl. celebris. j. l. ii. §. voto. in verbo filiusfamilias. ff. de pollicit. quæ dicit quòd licet filiusfamilias non possit donare etiam piis locis.. tamen potest intrando religionam obligare suam personam sine auctoritate patris. dic tamen, quòd secus est in vxore: vt per totum de conuer. coniug. & c. manifestum. & ibi pulchra glos. xxxiii. q. v. & dicam. j. in glos. pe. Sed quãdo aliquid debet fieri cum consensu, vel consilio alicuius ex dispositione legis: vel consuetudinaria, vt hoc in vxore sufficiat requiri, vel sequi, vt obseruetur vide Bartho. in. l. impuberibus. ff. de suspec. tute. & Ange. de §. consequens. in glossa necessariorum. & Barth. & Alexan. in addit. l. j. §. si plures. ff. de exercit. act. Anto. de But. & Abba. cap. cum olim. de arbit. & Abba. c. cum in veteri. de elect. Quid[b] si vxor in presentia mariti tacentis contrahat, an valeat: videtur quòd non: nisi expresse consentiat. pro hoc facit quod notat Bartho. & Alexand. l. j. §. fina. & l. etiam. ff. de auct. tute. & pulchre Paulus de Cast. Alexan. & Iaso. in. l. ii. §. voluntate. & ibi Bar. Sozi in. j. notabili. ff. solu. ma. vbi Sozi. allegat. l. j. §. hoc interdictum, de cisterna. ff. de fonte. & Ange. de Peru. §. in amphiteosim, in aut. de non alienan. iur. emphi. & Bar. l. quid ergo. in prin. ff. de his qui nota infa. Sed idem Ange. in cons. clxxxiii. col. ii. quòd per solam præsentia mariti videtur auctorizata. Et no.[c] quòd sufficit ante, vel post contractum requirere, & habere consensum. de. c. cum in veteri. & l. j. §. prodest. in. ii. respon. quorum leg. & Franci. de cur. consi. j. colum. vii. Quid si vxor contraxit sine consensu mariti, qui post decennium dicit contractum nullum ob defectũ auctorizationis, an propter[d] lapsum decennii præsumatur talem inueniisse solennitatem consuetudinis vide Bald. Ange. vtrunque. Imo. l. qui in aliena. ff. de acqui. hæ. e. & Iaso. l. si certis annis. colum. iii. ver. ix. facit. C. de pac. & in hac quest. doc. sunt varii. quia Bal. Ang. & Imol. d. l. qui in aliena. tenẽt quòd sic. Bal. & Saly. l. si filius. C. de peti. her. & Bal. l. ii. C. de legi. hæredi. & Alexand. consi. xvii. col. ii. ver. confirmantur. lib. iiii. tenent contrarium. vide Alexan. l. qui in aliena. col. ii. versi. extra glos. ff. de acqui. & consi. lxxix. colũ. iii. ver. sed præmissis. & consilio. cxiii. col. vlti. ver. pro confirmatione. & versi. ex his. l. j. & consilio. ix. col. fina. vol. iii. & Ludo. de Roma. l. sciendum. de verbo. oblig. tene primam tanquam magis communem. tamen nota, quòd qui non potest cum alio contrahendo se obligare, non potest alteri rem trahendo ipsius possessionem amittere. vt dicit Angel. d. l. is cui bonis in. ii. nota. quem ibi sequitur Andre. Barba. col. iiii. post principium. versicu. colligit secundo. quòd dicunt esse valde egregium pro pupillis mulieribus, & aliis personis priuilegatis, qui ex forma statuti, vel cõsuetudine non possunt soli cõtrahẽdo se obligare: vt nec tunc possint alteri trahendo, possessionem rei ipsam amittere, de quo amplè per Barba. qui allegat. l. j. C. non licere habi. metropo. libr. xi. ibi per qualemcunque contractum suarum terrarum dominium possessionem transferre, cum pluribus aliis versic. & ibi Iohan. de Platea. & Lucas à penna. Sed quid[e] stantibus terminis huius consuetudinis, & illius de qua. j. de consuetud. mat. §. j. an vxor possit marito de eiusdem mariti consensu. & auctoritate donare inter viuos, vel in vltima voluntate. vide Bald. & Saly. l. j. C. vnde vir, & vxor. Ange. Alexand. & Bar. Sozi. l. j. §. fuit quæsitum. ff. ad Treb. & Alexand. in additio. ad Bartho. de. l. j. in prin. in verbo, videtur colũ. iii. de aucto. tuto. & Cepol. in cautella. ccxxxvii. & Angelum consilio. cxliii & consilio. cxxxiii. tamen propter consuetud. de qua de. titu. de consue. mat. non potest sibi donare siue maritus sit absens, siue præsens. Sed an valeat statutum, vel consuetu. quòd vxor non possit facere testamentum sine consensu viri, qua hæc consuetu. nõ prohibet vxori expressam testamenti factionem, sed tacitè cum sit in potestate viri, quia verba gesserunt & contraxerunt non spectãt ad ius testandi. l. verba contraxerunt. ff. de verb. signifi. & hæc consuetu. solum prohibet contrahere & obligari. Paulus de Ca. l. ex facto. in prin. col. j. versi. item facit. ff. de vulg. & pupillis. sub quem ibi sequuntur Alexand. & Fran. Areti. vbi tenet, quòd non valeat talis consuet. per illum text. quia princeps non posset

[a] Adde Ludo. Pro. consil. 36. qui idem tenet. & Io. Cãpe. intracta. de dote. in ult. pte. quæst. 89.

[b] Adde Io. Cãpe. in tracta. de dote. in. v. parte. qõne. lxxxi.

[c] Add. Bar. Sozi. consi. 15. uer. sed tamẽ q̃uis. & uer. seq. lib. & Io. Campe. ubi

supra. qõne 82. cũ seq.

[d] Adde an & quãdo taciturnitas lõgi tpis plaeti: ac supioris supplet defectũ solẽnitatis omissæ maxie respectu cõsensus Bart. Sozi. cõsi. 15. col. 20 uer. præterea. taciturnitas. & prox. alle. et cõsi. 254 uer. sed p̃missa. lib. 2. & in consi. 153. col. 2. uersi. ad hãc obiectionẽ. & uer. quin immo eod. uol. & quæ dixi. §. co. §. 2. in gl. 1. co. 3. etiã de pscrip. § 1. col. 4. & in additi.

[e] Add. Bar. Sozi. consi. 87. uol. 2.

possent liberam testamenti factionem tollere, tenet Alex.consil.lv.in fi.li.j.& consil. clvi. ver.intantum quòd lib.ii.& Bal.consi. ci.li. j.sed Ang.consi.cxxvi. tenet talem consuet. valere & idē consil.clxxxviii.& in.§.j.vt fac. no.consti.& pulchrè Iason.d.l.ex facto.col. ii.ver.vii.nota. quia secundum eum si cōsuetu.solum loquatur in contractibus,quòd non possint sine consensu mariti contrahere propter fragilitatem sexus.eadem ratio statuendi fuit etiam in vltima voluntate, vt ibi vide per eum.& ita de cōsuet.generali obseruatur.

3 [c] EN CAS DEXCES. Notà quòd licet vxor non possit esse in iudicio ciuili sine authoritate mariti vt suprà dictum est, secus est in criminalibus vt no.doc.in auth.sed hodie. C.de off.diuer.iud.& in auth.sed nouo iure. C. de custo. reo.& potest incarcerari. vt ibi dicitur. & etiam pro debito ciuili si est infamis,quia meretrix,& tenet Bal.in tract. carce.& Io.de Pla.l.ii.C.de exacto.trib. li.x. & ibi an pro debito fiscali possit incarcerari. & Io.Fab.Ang.Are.& Iason in.§.fi.instit.de acti.Bar.& doc.in auth.matri & auiæ.Quādo mulier. offic.tutel.fungi potest. &. l. si quis sub conditione. ff. de test.tu.vbi tenet Bart. quem sequuntur doc.quòd mater propter malam administrationē tutelæ , filius potest incarcerari.& not.Bal.l.Consentaneū.C.quomodo,& quando iudex.&.l.Quoniam.de custo.reo.&.l.j.ff.qui satis. cog.&.l.j. col. iiii. C.de execu.rei iud.& Alex.in addi. ad Bar. d.auth.matri. Et not. quòd de consuet.regni Franciæ vir & vxor simul pro re dotali immobili agunt,& conueniuntur secundum Io. Fab.§.fuerat.col.j.de acti.insti. sed omnes actiones personales cōpetentes vxoribus competunt & viris de consu . pro quibus soli viri experiuntur.l.j.§.fi.cum.l.seq. ff. de iniur.& l.j.& ibi tenet Io. Fab.C.de bo.ma.

4 [d] MARCHANDE PVBLIQVE.Pro hac consue. [a] facit quæ not. Bald. l. Macedoniam.in vl.q.C.ad Macedo.dicens, quòd licet filiusfa.regulariter non teneatur ex mutuo,fallit nisi sit mercator publicus.vt ibi per eum & Saly.& Alexan.in addi.ad Bart. l.fi. eo.tit. quod facit secundum Alex.ibi pro statutis & consuet . quæ sunt in aliquibus locis, quòd filiusfa. non possit se obliga . sine consensu patris,prout est senis secūdum Francis. Areti.consi.lxxiii.col.iiii.vbi idē tenet multum amplè vsque ad versi.ad tertium:& Paris à puteo in tracta.de syndi.ti.de offic.syndi. ver.dati ad syndicādum.& ver.syndi. Alex. & Iason.l.si donatione. C. de coll. & idē in vxore mercatrice publica. sed an qui semel emit,vel vēdidit pānos dicatur mercator,vel mercatrix . dic quòd non : vt est gloss. l. i. verbo omnes . & ibi Bartolus , & Alexander in addi.ff.de trib.act. &.l. legatis in principio.ff.de le. iii. & Ange. Are.§. Traduxit, in glo.negocietur.insti. Quod cum eo qui in. & Bart.l.mariti.§.j.ff.de adul. & Bal.in rub. C.de constitut.pecu.in fi.& Bart.& Alexan. in proe.ff.col. iii. & Fran.Aret.consil. xxix. co.vii.versi.venio nunc ad sex.& Paris à puteo in tract.syndi.in verbo cōtrahere.& Pet. de Ancha.& Phil. Franch.c.j.de vi.& hone. cle.lib.vi.& Signon.de Ho.cōsilio. xcv.co. vii.ver.nunc veniamus.& glo.c.j. in fi.in verbo mercātias.de spec.in eccl.nō fac.in prag. Sanc. Et quæ differentia sit inter mercatorem, negociorum gestorem & artificem.dic quòd negociator est,ille,qui emit vnam rem, & nō mutata forma illam vendit, vt lucretur: artifex est,qui rem emit, & mutata forma vendit: vt quia emit ferrum, & facit enses secundum Alexan.de. l.legatis. Et isti appellatione mercatorum non continentur , quia mercatores propriè dicuntur à merce. Ideo emptores aliarum rerum quæ non veniunt appellatione mercis,non dicuntur mercatores. l.mercis.& l.mercis.ff.de verb.sig.& doc.c.quenquā, de Ce.& ad predicta vide Abba.cōsi.lxxviii.colum.j.volu.j.

[e] NE PEVLT DONNER. Istud videtur [a] superfluum,quia cōsuedo vel statutum prohibens vxorem non posse sine consensu mariti contrahere , extenditur ad donationem, & transactionem qui propriè dicūtur contractus,vt est glossa.l.contractus. & ibi expresse Bal.co.ii.ver.quid ergo si statutum dicit. C. de fid.instr.&.l. fina.C.de re. alie.non alie. Sed quæ superabundant , non solent vitiare scripturas,l.nō solētur.ff.de Reg.iur.& Frā. Ar.consil.liiii. quę limitat hanc consuetu.nō habere locum in muliere extra ciuitatem , & locum consue.cum iuramento donante,vt ibi quod singulare est.idē tenet consi.lxxiii. co. iiii.in prin.ver.his ergo præmissis. Et procedit hæc consuedo etiam de iure Longobardorum [b] vt in Lombarda quali:mulie.alie.permitta.l.pe.& fi.secus de iure ciui.l.velles nec ne.& ibi Bal.C.de reuo.dona.&.l.si constāte.C.de do. inter vi.& vxo. Sed quid vxor [c] contraxit vel donauit,aut quitauit constante matrimonio, an mortuo viro sibi noceat,si cō munē , vel in suis cōuentionibus se tenuerit: quia casus euenit in quo incipere potest,vide non.per Bar.& ibi Alex.in addi.l. cum dns. §.filius.ff.de pet.leg.vbi ponunt,an filio contrahente,vel liberante debitores, sibi noceat post mortem patris,& Spe.ti.d.pac.§.pe.ver. quid si filius.& Pau.de Ca.& pulchrè Iason. l.filius,C,de pac.& Lud. de Ro.& moder.l. si mora.col.pe.ff.solu.matri. & Georg.notat in repe.c.quanuis pactum,col.xviii.ver.quid autē si filius:& ibi de Sāct. Gemi.col.ii. ver.

trac.de do te.in.48. priuilegio.

a Adde Bal.l.si ita. §.ex hoc edicto. ff. Nautæ Cau po.et Alex. consi.258. uer.hoc pro bo.lib.2.et Fely. in ca. post cessionem col. 2. uer.amplia. 3. de proba. et.c.Petrus de homici. et Baldus in nouel. in

a Adde ad istū.§. Bar. Sozi. consi. 172. & cō silio.235. uer. 5.et ul ti.lib.2. & quid si extra territoriū donet,uide ipsum consi. 139.uer. 2.prmittēdū est,et d.consi.230.col. pe.uer. non ob.

b Adde sibi bet Lōgobardorū: & an sit allegabilis Franch. Cur.in tracta.feu.in. j.pte.q. 5.

c Adde Pau. de ca. l.fin. col.2. uer ecōtra. C.de pac. et Io.Fab.d.l. filius, hic al legata.

+ Seqz Cass. [illegible] [illegible]

quid si fili. de pact. lib. vi. & dicam. l. j. de consue. matri. §. j. in glos. j. col. viii. Sed an possit donare causa mortis: quia hæc consuetudo solum prohibet fieri donationem inter viuos. Bal. in. c. j. in prin. co. iiii. versi. quæro si vasallo. de proh. feu. alie. per Frede. tenet quòd nó quia statutum prohibens mulierem posse donare, prohibitiuè intelligit, quòd non possit donare causa mortis, & ita tenet ibi Car. Alexand. col. j. & pulchrè Pe. de Anch. consilio. ccccl xxxiiii. vel dic quòd donatio causa mortis habet vim contractus, & magis accedit cõ tractui, quàm vltimę voluntati. de quo Bald. & Bartho. & Sozi. l. ii. ff. de leg. j. & ibi Paul. de Ca. co. ii. & Alexand. co. ii. & Ange. Are. institu. de dona. in princ. colũ. iii. Pe. de Ancha. d. consil. ccclxxxiiii. & Bald. consilio. ci. & consi. clxii. libr. ii. & Abba. consi. lx. lib. j. & Ludo. de Rom. consi. xxix. col. lx. & Bald. consi. ccclxxxi. lib. iiii. Sed an possit facere eleemosynam de bonis mariti, attẽta maxime consuet. qua vxor est communis. vide Hosti. in summa. de pœni. & remissi. & Bart. & Alexand. in addi. l. j. ff. rerum amotarum. Iohan. And. & Abba. Sic. c. si quis. de furt. & Andr. Barba. c. cæterum, de don. & Ang. à claua. in summa. in litera eleemosyna. §. vii. tamẽ nulla vota abstinentiæ, vel religiosæ conuersationis sine licentia mariti potest facere, c. vltim. xxxiii. q. v. in fi. nec vouere, iacere cum camisia, vel singulis noctibus ire ad matutinas, vt no. gloss. c. manifestum causa. &, q. nec pariter crines causa deuotionis scindere potest. c. quęcunque. xxx. dist. & ibi Cardi. Alexan. & Ludo. de Rom. in suo singu. incipi. Est nunc florentię. col. iiii. tamen ad pias causas potest testari, & disponere sine consensu mariti secũdum Bal. l. generali. & Pau. de ca. l. j. circa fi. & ibi Iason. col. pe. vel cõfirmo prędicta. C. de Sacrosanct. eccle. quod no.

f QVITER Qui nõ potest cõtrahere, nõ potest liberare [a], vt not. Bart. l. si vnius. §. pactus, col. vi. Bald. Alexan. & Iason. ff. de pac. & Iason. §. j. col. v. & seq. institu. de Acti. pro quo facit. l. filius. & ibi Bald. & Iason. C. de pact. & Alex. consi. xxii. col. ii. ver. & dato etiam. lib. j. & Fran. Are. consil. liiii. colum. ii. versi. vnde dicit. Sed quid, si pater est debitor mariti, an vxor possit sibi remittere debitum sine cõsensu mariti? Bal. videtur tenere, quòd sic. l. pactum. in. xxj. q. C. de coll. & Alexan. in addit. ad Bart. l. apud Iulianum. §. si pupil. ex quib. cau. in posse. vbi vide per eos Alexã. & Iason co. vlti. d. l. pactum. vbi Iason ait cõ trarium per rationes multũ vrgẽtes. & p Alex. cõsi. cvj. in vlt. col. in fi. vol. j. & Anto. Corse. in tract. de pote. reg. q. xxv. col. iiij. ver. stante statuto. & Iason. l. trensactionem. colũ. ij. ver. cõtra. Saly. C. de transact. Georg. not. c. quis

a Adde Io. Cãpezi. in tract. de dote. in. 4. parte. q. 9. usq; in fi.

pactũ. co. xj. ver. ij. no. per illũ. tex. de pact. li. vj. Et quando statutum vel cõsuetudo loquẽs de contra. habeat locũ in quasi cõtractu, ac liberatione seu quittatione. vide Iasonẽ. l. Barbarius Philip. co. ij. ver. iij. facit. ff. de of. pto.

g DV FAICT DE SA MARCHANDISE. Cõtractus dicitur fieri in rem, in qua quis præpositus est, siue directũ fiat illud, siue pecunia mutuo accipiatur ad illud faciẽdum, siue pecunia accipiatur mutuo ad soluendum primo mutuanti: Ita eleganter dicit Bart. l. j. §. non autem. ff. de exerci. act. & facit quę no. Bald. d. l. Macedoniani. in fi. Bart. & Alexã. in addit. d. fi. c. ad Macedo. vbi dicunt, quòd in dubio mercator pręsumitur vertisse in mercantias solitas: quia talis animus, & tale factũ præsumitur, quale est eius consuetudo. l. vel vniuersorum. ff. de pig. acti. & Paris à puteo. in tract. Synd. titu. de offi. syndi. versi. datiad syndicandum.

§.v.

Item que durant, & constant le mariage tous les biens meubles de la femme de quelque coste quilz soiẽt sont en la plaine dispositiõ du mary.[a] & en peult disposer a sõ plaisir, cõme de sa propre chose: & aussi a le gouuernemẽt, & administration des heritaiges de quelque coste, que les heritages soiẽt aduenus a la femme, soient de son dot, ou biẽs immeubles paraphernaulx[b] sil nya a ce pactiõ, ou cõuenãce au cõtraire ou contract de mariage, & desditz dotaulx & paraphernaulx: la fẽme ne peult disposer sans lauctorite & cõsentemẽt de sõ mary.[c]

Item que durant. le mary.[a]

Hæc consuedo est quasi conueniẽs iuri cõs, quo licet marito disponere de omibus bonis mobilibus vxoris suæ, vt est glo. & ibi Io. Fa. & Christo. Porc. & Ang. Are. in verbo prędiũ. institu. quib. alie. licet & l. j. C. de seruo. pign. dato manu. & pcipuè quãdo illa datr marito, vt diebus singulis fieri solet ęstimata, & appreciata, ac in inuentario declarata. vt in seq. gl. dicã, & in hoc cõueniũt doc. Sed secus qñ dantr inęstimata, quia maritus accepit vxorẽ in & cũ suis iuribus, quę omia [b] de cõsue. in dotẽ dedisse videtur pm Io. l. nulla, & ibi per Bal. & doc. C. de iure do. & Abb. Sic cõsi. xlv. in. ij. dubio. li. j. & Bar. pulchrè in sua disput. incip.

b Adde Io. Cãpezi. in tract. de do.

te.i.i.parte q.31. & Bal.in Nouel.in trac. de dote. in 40.priuilegio.& 41. cũ.2.se.fo. 10.

incip.mulier amplum possidens patrimoniũ. & Ange.consi.cccxxxv.& Pau.de Ca.consi. lxj.incip.visis statutis.col.ij.ver. quãtum ad secundum volu.ix.& Petr.de Ancha.consil. xciiij.& Alexan.consi.cxliiij.col.j.vol.v. & Bald.& Pau.de Cast.l.vna.C. si aduersus do tẽ. dic,quòd glos.& doct.sunt varij,quia glo. quam sequuntur ibi Cyn. Bart.Bald.Angel. Pau.& Saly.in auth.siue à me. C. ad Velle. & in corpore vnde sumitur,dicit quòd,aut talis res mobilis est,quæ seruãdo seruari potest, vt seruus, & tunc non potest alienari sine solennitate,de qua.d. auth. siue à me. aut non potest seruari, & tunc potest alienari sine illa solennitate,& putant Cy.& doct.l.j.§.sed cũ lex.C.de rei vxo.ac.& Bar.l.j.ver. aliud priuilegium.& ibi Alexan.Fran.Aret.& Barto. Sozi.ff.solut.mat.Bald.Io.de Imo. & Alex. Lud. Bolog.in secũdis interpre.l. si æstimatis.&.l.dotalem.eo .tit.& Ange.Areti.inst. quibus alie.licet,in prin.col.ij. & Bart.l. libertas.ff.de reg.iur. licet de consuet.generali regni Franciæ,siue seruari possint,siue nõ,vir potest indistinctè sine cõsensu vxoris alienare,vt hic.&.l.ij.infra de consuet.matr.& ibi dicam in.ij.glos. & similiter bagas & iocalia ac vestes vxoris,vt tenet Ang.consi.cccxxix. col.j.ver. pro hoc quia de ornamentis. hinc est quòd Io.Fab.dicit.l.& si dotis.C. de iur. do.quòd maritus potest afranchire homines vxoris suæ,& ita in conuentionibus [a] matrimonialibus, seu instrumento contractus matrimonij apponi consuetum est,quòd medietas dotis sortiatur naturam rerum mobilium ad plenariam dispositionem futuri spõsi, quæ pacta & conuentiones in contractibus facta possunt allegari pro statutis & legibus,ac cõsuetudinibus secũdum Alex.quem abunde vide.l.ciuitas,fo.vl.ff.si cer.pet. & Fel. Sand. c.in causis.in vl.q.de re iud. Sed quid stante hac consuetudine,& supposita alia,vel pacto quod mortuo viro vxor,quæ se in suis cõuentionibus tenet,lucratur iocalia,seu bagas. Maritus cõstãte matrimonio impignorauit,seu in pignus dedit,bagas suæ vxoris,qui quidẽ prędictis bagis nõdũ redẽptis & recuperatis decessit. Vxor nũc petit,ꝙ hæredes laat,& redimant [b] dictas bagas, quia ipsas lucrata est,& adhuc sunt in bonis defuncti eius mariti: hæredes vero dicũt se nõ teneri vigore huius cõsuet. quia maritus nõ solũ pignorare põt, sed etiã alienare.cũ impignoratio sit species alienatiõis,& cõtineatur verbo alienationis.l.fi. C.de reb.alie.nõ alie.tũ ipsa tractat de lucro captãdo,& ipsi de dãno vitando, & maritus, qui dedit vxori iocalia impignorãdo donationẽ iocaliũ reuocare videt,vt not.Bald.l.si maritus.in.ij.C.de do.inter vi.& vxo. & ibi Bar.dicẽs ꝑpetuo esse mẽti tenẽdũ,nec cõfirmatur morte,& idem Bar.l.rẽ legatã.ante fi. ff.de adi.leg.& Cy.Bart.Bal.Pau.à Castr.& Ias.co.ij.ver.ij.notabiliter limi.in.l.iij.C.de le.& Bar.l.cũ hic status.§. si maritus.per illũ tex.ff.de do.in.vi.& vxo.& Io.Fa. & Christof.Por.§.si rem suã isti de leg.& gl.& Bal. l.fi.§.pe.ff.de donat. ꝙ intelligit Bar.d.l.rẽ legatam esse verã,quãdo specialiter sunt obligata,secus si gñaliter obligasset omnia bona, prout ibi vide,& sequit̃ Bal.l.si verum. C.de do.inter vi.& vxo.tũc donatio iocalium vel aliarũ rerum per gñalẽ obligationẽ non reuocatur,& Ias.vbi.s. & ratio est secũdũ glo.d.l. fin.§.pe.de do.quã sequuntur doc.quia donatio facta per virũ vxori ab initio non. tenuit: ideo de facili reuocatur, videlicet ꝑ specialẽ & expressã obligationẽ:& iõ nõ tenent̃ heredes ad luere vtilitatẽ vxoris:sꝫ ipsorũ solũ.vt. l.j.C.de pig. hinc est,ꝙ dicũt Bal. & Lud.de Rom.l.si constãte.§.quoties.ff.So.ma. quòd maritus obligãdo gñaliter omnia bona sua, nõ intelligit̃ rẽ dotalẽ obligasse,& idẽ Ias.l. fin. col.xxvij.ver.cũ fundaret̃.C.de iur.emph. & ita in facti cõtingẽtia cõsului. & similis huic est cõsuet. in loco de tex.gesto.vt refert Bal. cõsi.cij.& cõsi.se.li.j.& pe.de Anc.cõsi.ciij. & de ipsis faciã mẽtionẽ.j.de cõsu.in.§.ij. sed bona immobilia,seu hęreditagia vx.licet maritus sit illorũ dñs , & habeat administrationẽ.l.doce ancillam.C. de rei Vend. & instit. quib.alie.l.3.& ibi Christof.Por.& Ias.in addi.&.Ang.Are.in gl.sup verbo ipsius &Bar. & doc.l.iij.§. sed vtrũ. ff.de minori.& l.post diuortiũ.§.in dotẽ.ff.de iure do.&.c.ꝑ vestras de do.inter vi.& vxo.& ibi ꝑ Ino. & doc. & licet de iur.& cõsue.fructus faciat suos vt in seq.gl.dicã, tamẽ vendere nec aliàs alienare põt.vt in.d.iurib.&.l.j.&.ij.C.de fundo dota.& ꝑ Bald.l.cũ lex.ff.de fideius. Abba.Sic. Imo.& moder.c.cũ cõtingat.de iure iur. nec pariter paphernalia ẜm Alex.cõsu.xc.col.ij. in fi.cũ seq.li.ij. secus si vxore pñte & consentiente vt iurib.s.alleg.& Bald.l.mat.col.iiij. ver.iuxta pdicta.C.de rei ven.&.l. si cũ ẜuũ. ver.quid aũt de marito.ff.si cer.pe. & Bar.l. qui dotis,& ibi vterq; Imo.ff.Sol.ma. vel etiã si maritus& vxor similiter vẽdãt hereditagia,& ptiũ rei vẽditę accipiãt,Bald.& doc.& Lud.Bol.in secũdis interp.l.fi.ff.de iure dot. & Bar.cõsi.cxxiiij. incip.punctus.q. talis est dña &c. quia si vir & vxor in eod.instrumẽto asserãt ex vẽditione per eos facta, ꝙ pecunia fuit eis soluta ac ad eosdẽ puenit,presumit̃ puenisse ad vtrunq; pro [c] media.arg.l.,reos.§. cum in tabulis.ff.de duo.reis. Bald.in auth. si qua mulier.C.ad Velle. reprehendit Bart.ꝙ imo tota pecunia præsumit̃ peruenisse ad maritũ,nisi expresse & vere probetur,ꝙ realiter medietas peruenerit in vtilitatẽ vxoris ꝑ di-

col.& uer. & iõ multũ &c.de test. Et intellige nisi testator ipsa iocalia specialiter obligata uel uẽdita iusserit ꝑ hæredes redimi, prout uidi de facto.

a Adde Bart. Sozi. consi.279, volu.2. vbi dicit, quòd idẽ solet fieri Pisis ĩ cõtractibus matrimoniorũ, quòd medietas dotis sortitur naturã pecuniæ & alia naturã corredorum siue garnimentorum.

b Adde ad istã.q. Bal. & Cardin. Alex. c.ipe rialẽ, ĩ princi.de probi. feud. alien. per Frede. & Andre. Barba.rep. c.1.Raynal dus.fol. 4.

c Addẽ quã uir & uxor simul habitauerunt domum ae.

ctum auth.ſi qua mulier.& idem Imo. d.c.cũ contingat,col.xxvii.ver.iuxta prædicta, vbi dicit ita de facto fuiſſe iudicatum Bononiæ. hãc ſequitur Ludo.de Ro.l.ſi cum dotem.§. transgrediamur.ff.ſol.ma.& Paul.de Ca.cõſ. xli.col.j.ſecus eſt ſecundũ eum, ſi vir & vxor ſimul donarent loco pio.vt ibi vide, & idem putat Ang.Are.§.eſt & aliud.col.ii.inſtit.de dona & idem eſt ſecundum Ang.ibi in patre & filio, ſi in eodem inſtrumento confeſſi fuerint recepiſſe trecẽtum pro dote vxoris filii. quòd tota pecunia præſumatur veniſſe ad manus patri. & ita dicit ſe apud regiũ cõſuluiſſe, an ſit verum ſtatim dicã.& ipſum Bal.ſequitur etiã Domi.de San.Ge.c.quanuis.col.iiii. de pac.lib.vi.& Bernard.Landri.in addi.ad Bar.d.conſil.cxxiiii.vbi dicit quòd experiẽtia docet, q̀ maritus verè percipit pecuniam, & ſolum mulier ponitur in eodem inſtrumẽto pro cautela ipſius emptoris, videtur ſibi eſſe ſatis cautum, ſi vxor obligata ſit.quod non valet. quia mulier non poteſt voluntati viri reſiſtere. Ideo ſatis iuſtũ eſt ſecũdum eum, quòd nõ teneatur.& ad.§.cum in tabulis. per Bar.alleg.ipſe reſpõdet, prout ibi vide & Signo.de Homo.cõſ.xlii.col.iii.ver. venio ad quintũ. [a] Sed opi.Bar.ſequitur Bal.ſibi contrarius.l.d.mat.col.iiii.verſic. ſed hic quæro quid in tali caſu maritus &c.de rei ven.&.l.ſi eum ſeruum.ver.ſed quid ſi mulier. & ibi moder.ſi cer.pe.& Alexan.conſ.xxxviii.li.ii.& Pau.de Ca.con.ccclix.aliâs.cccliii. ſecũdum verum numerum incip.Bar.vol.antiq.& cõſ. viii.incip. in cauſa quæ.vol. nouo. ſed vt intelligas hanc.q.doct.omnes conueniũt, quòd talis contractus, ſic vt prędictũ eſt, factus valet, & tenet ſi vxor iurauit & renunciauit de conſenſu & auctoritate viri, [b] niſi aliqua ſolennitas de conſue.requiſita fuiſſet omiſſa ſecundum Abb.ſic.cõſ.viii.li.ii.facit quòd no. Ant.Corſet in ſuis ſing.in litera ſtatutum. in fi.& Franc.de Are.conſ.lxix.ver.his nõ obſtanti. ſed doc.ſunt in hoc varii: an vxor ſoluto matrimonio vel eius hæredes poſſint petere totum, vel dimidium precii, quòd peruenit ad maritum, cũ ipſa confeſſa fuerit ſe cum viro preciũ habuiſſe, & ſic partem dimidiam dicti precii. tene opin.domini Bald.de.aut.ſi qua mulier.quę magis approbatur de conſuetudine regni Franciæ, cũ poſſit de bonis mobilibus vxoris diſponere, etiam inuita vxore, quę eſt in poteſtate ipſius.vt.ſ.§.proxi. Quare præſumitur totum ad maritum perueniſſe, ideo totum ſoluto matrimonio reſtituere tenebitur. ſed caute mulieres ſecundum Bal.d.l.mater, quibus bene conſulitur, faciunt ſibi [c] à viro de nouo caueri, vt ex huiuſmodi confeſſione participatione precii non poſſit eis præiudiciũ generari, & ita dicit ipſe, facias tũ fieri. Et idẽ Pau.de Ca.d.conſi.cccliii. [d] Sed in patre & filio cõtrahẽtibus.tenet Bal. d.§. transgrediamur.in iii.q.q̀ præſumitur perueniſſe ad vtrunque pro parte: vt d.§.cum in tabulis.& idem Io.de Imol.ſecundum Alexan. ibi.col.ii.ver.& prædicta faciunt. & Bal.l.ſi conſtante.in prin.& ibi Io.de Imol.col.ii.ff. ſolu.mat.& Alexan.pulchrè.l.in duobus.§.j. in addi.ad Barto. in.vii.q.Bar.ff.de duobus reis.vbi concludit, q̀ quilibet tenetur pro patre, ſed vbi ſecundum eum quæreretur ad quẽ totum præſumatur perueniſſe, tunc dicit ipſe, recurrendũ eſt ad diſtinctionẽ Cy.q̀ præſumatur ad patrẽ totum perueniſſe, ſi pater gubernabat filiũ: ſecus ecõtra, ſi filius gubernet patrem: quia præſumitur totum perueniſſe ad filiũ gubernatorẽ, quæ not. Quia quotidiana ſunt: ideo attendenda.l.legaui.ff. de lib.leg.

[b] PARAPHERNAVLX Dotis fructus ad maritum pertinere debere æquitas ſuggerit.l.dotis.&.l.plerunque.§.ſi ſerui.in fi.ff.de iure dotium.&.l.pro oneribus.& ibi doc.C.e.ti.&.l.ſi maritus.& ibi Florianus.ff.fa.herciſc.cum onera matrimonii: ſubeat quæ profecto ſunt magna.vt no.Io.Fab. & doct.d.l. pro oneribus.& Innocen.c.per veſtras, & ibi Abb.& Cardi.Alex.de dona.inter vi.&vxo. ideo ad eum ſpectãt fructus dotis.& per Bal. Pau.de Ca.Alex.& Iaſonẽ.l.ſi ante nuptias. ff.ſo.ma. vbi ponunt cautelã in lucrandis fructibus dotis datæ à puella minore. xii. an. & etiam an ex matrimonio non perfecto vir lucretur fructus dotis. & Paris à puteo in tracta.ſyndi.in verbo prouentus.in prin. Sed an maritus poſſit petere intereſſe ex defectu dotis non ſolutę: vide. l.fi.§.fi. & ibi doc. Lud. Bolo.in primis interpre.C.de iure do. Abb. Sic.& moder.c.ſalubriter. de vſur.& Bar.cõſil.cxxviii.incip. Franciſcus habuit vxorem, & Pe.de Anch.conſi.cxliii.incip.in queſtione, quæ vertitur & Pau.de Caſt.conſi.xi.col. penul.ver.ſed in quantum petunt.x.pro centeno.volu.antiq.& Alex.cõſi.lvi. col.ii.ver. ſed an alimẽta lib.iiii.& conſi.lxxxiii.& conſi.cxli.& conſi.cxlvii.in prin.vol.v.& Abb. Sic conſi.lxxxv.lib.ii.& Angel.conſil.cxlii. vnum tamen not. quòd licet maritus faciat fructus ſuos rerum dotalium, tamen in dictis fructibus non continetur collatio, [f] vel pręſentatio, ſeu ius patrona, ſecundum Imo. poſt But.c. fi.in fi. de conceſ. præben. nec poteſt præſentationem ſpectantem ad ipſa iura dotalia facere, quia talis fructus non attinet ad onera matrimonii, & idem tenet Fely.c.cum olim.col.j.ante fi.de maio.& obed. licet do. de Ro.deciſ.x. incip. fuit quæſitum. de iure patrona. In nouis dicunt, quòd in maritum tranſitius patronatus. & hoc de conſuetud. quæ ſecũdum ipſos valet obſeruatur tamen ſi vir,

quilibet intelligatur pro dimidia poſſediſſe. Bart. Sozi. conſ. 138. col. 2. uerſ. præterea licet.li. 1. & Ang.l.quæ iure familiaritatis.ff.de acqui.poſſe. & ibi Alexã. & Iaſõ.

[a] *Adde Barto.Sozi.cõſil. 15. col. 6. uerſi.eſt ergo aduertendũ li. 1. & Bald. in nouel. in cõtractu de dote in primo priuilegio. 7. ptis fol. 30. & Ioã. Cãpe.de dote. ĩ.4.parte.q.1.*

[b] *Adde Ange. in cõſil. 160. & Bart. Sozi. conſil. 24. uer. uerum pdictis non obſtã. & cõſi.33. uerſi. uerũ quia. uo.1. & cõ. 68.uer.2. prĩcipaliter eo.lib.*

[c] *Adde quòd mulier præſumitur decepta à uiro, & nõ econtra. Bal. l.ſi tuto. ibi deceptã. ff. de leg.1.*

[d] *Adde Io. Cãp. ĩ tract. de do.in iii. pte.q.169 & Cy.Bal. & mode. l. fi. C.de do. cau. & Bal. in nouel. in ſuo tract.de dote.in 38. priuil. 7. partis. & An.Barba. cõſ.43.col. 6.uolu.2.*

[e] *Adde Bart. Sozi. conſ. 170. uerſic.3. & ult.uolu.2.*

[f] *Adde Abb. ſic. & Andr. Bar. & Fely. c. ex imiſtade Iud. & gl. in prag.tit. de coll.§. ordinarius t. uer.iuriſdi. & Io.F.ſ.l. una. C. de probi. fe. queſt.*

vir.[a] & vxor simul concurrerent, in præsentando duos episcopo præferetur præsentatus ab vxore secundum ipsos. Sed an de iure maritus faciat fructus suos bonorum paraphernalium & aliorum, quæ sibi extra dotem venerunt: vide remissiuè. Cy. & Ioan. Fab. Bal. & seq. l. hac lege. & l. fina. C. de pac. conuen. vbi glo. d. l. hac lege dixi, quòd Galli appellant paraphernalia[b] peculium. & per Bar. & doc. l. pe. ff. ad. l. Falci. & doc. insuper Ias. l. maritus. C. de procur. & Pe. de Fer. ti. de for. lib. quo vxor agit ad dotem in gl. in ver. tanquam, & Alexan. consi. xlij. li. j. & consi. lxix. lib. ij. vol. v. & Philip. Cor. consi. cccvj in litera k. vol. iij. Bar. consi. cxxv. & Ang. Aret. §. fuerat. ver. deberent, & ibi Ias. de actio. & Bald. l. si ego. §. j. ff. de iure dotium. & decis. parla. gratio. Delph. q. ccccxxx. & pulchrè, q. cccclxviij. & Fran. de Are. consi. clx. in prin. quod est sing. incip. longa est. Et similis huic est consuetudo Florentiæ secundum Ange. consi. lxij. incip. Titius de Florētia & Bal. & Pau. de Cast. l. si viua matre. C. de bo. ma. pro qua facit, quod dicit Ang. in repe. l. nemo carcerem. q. vl. ante fi. C. de exac. trib. l. ibi. x. quod missus in possessionem lucretur fructus, si hoc ciuitatis vel loci consuetudo dictant. vt not. glo. §. igitur ne, in auth. de exh. re. super ver. seruandi causa, col. iij. & facit quæ not. Alb. de Rosa. l. vbi adhuc. C. de iu. do. & in rub. C. de rei vxo. act. & l. de quibus col. iiij. ff. de leg. quod statutum vel consue. loquens de dote habet locum, & extenditur ad bona paraphernalia. Sed quæro[c] de. q. quæ sæpe contingit in regno Franciæ in contractu matrimonij solet apponi communiter, quòd maritus tenebitur omnia bona mobilia, quæ sibi ex parte vxo. prouenient, ponere in inuentario. Modo vir accepit plura bona appreciata, & inuentorisata, quæ bona fuerunt contrita ad vsum communem mariti & vxo. prout quotidie fit, quia eis in eadem vtuntur domo. nunc soluto matrimonio vxor petit precium & æstimationem bonorum, quæ fuere æstimata, quid iuris? credo, quòd quilibet diceret, quòd mulier habebit æstimationem illorum. Sed contrariū est veritas, quod non: sed talia qualia reperiuntur esse cōtrita, debent ei restitui: & si omnia fuerint consumpta, nihil habebit dictum est. Bal. l. de his quæ per illum tex. C. de do. inter vi. & vxo. quod sequitur Fran. de Cre. in suo sing. cxlj. qui allegat. l. plerunque. in princ. ff. de iu. do. & Alex. l. æstimatæ. post Imo. ff. so. ma. & benefacit tex. l. si inter virū. C. de iur. do. Et quomodo probentur bona esse vsu consumpta. vide Bar. Ioan. de Pla. & Lu. de penna colum. ij. l. quod. ad præsens. C. de murileg. lib. xj. & Abb. in consi. lxxxij. co. vj. ver. ad prædicta, lib. ij. secus in bo. mobilibus æstimatis in dotem datis secūdum Bal. d. l. æstimatæ, quam dicit celebrem, & mente tenendam propter rusticos qui sæpius casum illius. l. obseruāt. quia dant dotem in bonis mobilibus appreciatis, quæ postea consumūt, quia idem est, ac si bona, & res viri consumpsissent: quod non diminuit dotem, de quo per Bar. Sozi. consi. lvij. vol. j. quod est sing. ad prædicta.

[a] Adde Rochū de Curte i suo trac. de iu. patr. i uer. cōpetēs alicui quasi per totum.

[b] Adde Bart. Sozi. cōsil. 249. uer. fi. in fi. lib. 2. & Io. Campe. in trac. de dote in. 1. parte. q. 7. cū duo seq. & in. 5. parte q. 5.

[c] Adde Bart. Sozi. consi. 289. circa princ. ubi cū uide ad oia hæc dicta & per Io. Camp. in tra. de dot. in. 2. parte q. 91.

[c] PACTION. Pacta in contractu matrimonij, ita sunt seruanda, vt per totum. C. de pac. conuen. & maxime. l. ij. & quæ not. Bal. consi. ccxxix. lib. j. & j. de consuetudine ma. §. j. & ibi dicam.

[d] DE SON MARY. De iure non requiritur cōsensus mariti in alienatione rerum paraphernalium. vt. d. l. ij. & fi. de pac. conuē. & Io. de Imo. consi. lxxiiij. sed de consuetudine: sic quæ seruanda est secundū Bal. consi. xx. inci. verus maritus. lib. iiij. Sed an extra hanc ciuitatem, & septenam possit vxor alienare dicta bona sine consensu mariti, Bal. cōsil. cccxxxv. lib. iiij. putat quod nō. vbi vide, & quæ dicam. j. proxi. §. & Ang. Aret. insti. de de iure na. §. ex non scripto. col. vl. ver. quæro si in ciuitate. & Bart. l. Titius. §. Romæ. ff. de excu. tu. & Abb. Sic. c. cum in eccle. colum. iij. de ele. & quæ dixi. s. §. proxi. in glos. v.

§. vj.

Item entre gens nobles[a] le bail du mineur, & pupille appartient a son pere.[b] Et apres le deces de son pere appartiēt a sa mere durant sa viduite seulement: iasoit ce quelle soit mineur de vingt & cinq ans.[c]

Entre gens nobles.[a]

¶ Nobilitas quid sit? & quotuplex? & qui nobiles dicantur? & quid differt nobilis à plebeio? & an diuitiæ conferant ad dandam nobilitatē? quæ sit nobilitas theologata? & quæ supernaturalis? & quæ naturalis? & quo modis consideratur? & quæ sit politica seu ciuilis? & an quis per militiam efficiatur nobilis? & plura alia de nobilitate, quæ alibi dicit egregiè Bar. & Alexan. in addi. l. j. & ibi Ioan. de Pla. & l. mulieres: & vtrobique Luca à pēna. C. de dig. lib. xij. & Ioan. An. & Andr. Barb. c. de do. & Abb. Sic. c. venerabilis. & c. de multa. de præben. & pulchrè Bal. l. nobiliores. C. de commer. & merca. & quis per scientiam efficitur nobilis: vt putant Cy. Bal. & Saly. l. prouidendum. C. de postul. quia literatæ personæ æquiparantur nobilibus. d. c. de multa glo. l. societas. ff. pro socio. ideo doctor est nobilis: vt not. Bart. Ioan. de Pla. & Luca.

Adde Bar. Sozi. consil. 246. uer. prima ratio est quia, li. 2. & And. Barb. consi. 57. uol. 2. quod est pulchrum ad dicta hic.

à penna.l.iudices.C.de dig. & Paris à puteo. in trac.syn. in ver.testis.c.ij.col.j. & Pau.de Ca.in.j.consti.col.ij. & Barb.c.proposuisti, de proba.& Fely.in rub.de magis.Et quid in iudice.vide.d.l.iudices ¶Et idem est in licentiato, cū appellatione doctoris veniat, vt not. Bal.l.j.col.pe.ver.quid si filius.ff.sol. matri. maximè in fauorabilibus, & non odiosis, & idem Bal.l.Athlete.ff.de excu.tut.& Fely.in proœm.Greg.fo.iiij.co.iij.ver.virum autem, & latius.c.eam te.col.j.de rescrip. ¶Et an doctor æquiparetur militi? & de præcellentia eorum, vide Bart.Bald.& Iaso.j.consil.C.& in proœm.ff.& Signo de Hom.in trac.de præcellentia doct.& militū.&Fely.in rub.de maio. & obe.& Ang.Aret.in proœm.insti.& Bald. in rub.ff.de iusti. & iur.& consi.cccxcix.ante finem, lib.j.& consi.ccxlv.col.ij.ver.circa tertium, lib.ij.& gloss.in proœm. Prag.Sanc.in versi.consiliis. & Iason.l.si quis in scribēdo. col.j.in.iiij.not.C. de pac. & ad supradicta vide Pet. de Ancha.c.si dignitatem. de præben.lib.vj. & Archi.c.j.de consuetudine eodem lib. & Bal.l.viduæ.C.de nup ¶& qui dicantur nobiles? Pau.de Castr.Nobiles consi. xxij.col.ij.ver.posset etiam adhuc. & consil. cxxxvj.secundum verum numerum. colū.iij. in nouis ¶Et aduerte, quòd nobilitas virtutum est præferenda nobilitati generis, secundum Bald.c.pen.de proba. & And. Barb.l.is cui. col.iij.in prin.de verb.oblig.qui allegat glo. quam dicit singu. & vnicam.l.pronunciatio. ff.de verb.sign.&.l.scire.§.cum reliquis.ff.de Tut.& Cura.da.ab his. & ego allego glo.ij. l.ij.ff.de testi ¶Vnde, inquit Cice.cōtra Crisp. Sallustiū, Satius est me meis rebus gestis florere, quàm maiorum opinione niti: & ita viuere, vt ego sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. Ad hoc est tex.q̄ melius est propria virtute niti: quàm titulis maiorum.l.si quid bello: & gloss.ff de cap.& postl.&.l.iij.in fi.de interdic.& releg.& facit illud Iuuenal. Saty.viij.

Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas sola est, atque vnica virtus.

Et Ioan.Andr. in fine Martinianæ ponit hos versus, de Ioan. in c. venerabilis de p̄bendis

Nobilitas hominis est mens deitatis imago,
Virtutū clara ꝓpago, humilē releuare iacētē.
Mentem refrænare furentem: turpia nulla timere: naturæ iura tenere ¶Et nota quod nobiles inter apostolos fuerunt Pau. & Bartho. cæteri autem fuerunt ignobiles, vt dicit glo. & Abb.d.c.venerabilis. & de nobilitate vide aliqua per Fely.c.super eo.l.ij.col.ij.ver.ij. qualitas. de testi.&.c.cum adeo. col.iiij.ver. nobilitas. de rescrip. & quibus modis perdatur nobilitas.vide gl.c.qui contra.xxiiij.q.j. & Io.à plat.l.ne quis, de digni.li.xij. & deci.

Adde glo. c.nūquā.de vitiis.l.6. di. quæ ponit aliū versū.ut ibi & p Archi. & Card.Alex. & Ioan. de Pla.& Luca.à pēna.l. i. de dig.li. 12.hic alleg.

Parlam. Gratio. Delphi. quæstio.cxcvj ¶Sed quæro de.q.quæ secundum Ioan.Fab.§.aliam vero, insti.de bono.poss. sæpe de facto inter vxores duorum nobilium contingit: quarum vna tanquam nobilior vult prima sedere in ecclesia: & offerre, ac pacem habere: alia vero se præferri contendit. Nobilior petit inhiberi minus nobili (quæ forte pro illo tempore ditior est) ne prima sedeat vel offerat, nec prima pacem habeat. Decidit Ioan.Fa.quem sequitur ibi Ang.Areti.quòd nobilior potest agere, vt minor cedat in sedendo, & aliis.vt.d. c.j.de maio.& obe.&.l.j.&.ij.&.C.vt digni. ord.seruet.lib.xij.vbi dicit Io. à pla.d.l.j.in fi. Tali sede sede: nec dicam surge, recede: nobiles tamen in tali quæstione consueuerunt allegare eorum genealogiam & consuetudinem loci, & famam: quod bene fit secundum Bar.d.l.j.de digni.versi.iiii.infertur.& Pau. de Cast.d.consi.cxxvi.quia per statuta & cōsuetudines locorum potest aliquis dici nobilis, qui de iure communi non est nobilis. Et aliquis potest esse nobilis in vno loco secundum consuetudinem vnius loci, qui in alio nō erit reputatus nobilis, vt est secundum Pau. de Cast Venetiis, vbi omnes, qui sunt de officiis publicis, seu de consilio, sunt nobiles ¶Et idem est Tolosę in capitolinis seu consulibus eiusdem ciuitatis, quòd non sunt in aliis ciuitatibus. pro cuius decisi.faciunt, quæ not.ibi Pet.de Anch.c.vlt.in prin. de consue.lib.vi. &.l. generaliter.§.quis ergo.ff. de fideicom. lib.&.c.cum olim. & ibi Bal.de consue ¶consuetudo † enim assignat loca sedendi & standi, & non debet præposterari secundum Bal. ibi in.j.notabi.& Ang.consi.cxi.incip. ordo consue. Et ideo nobilior & potentior debet præferri, & altiori loco sedere, vt dicit Bal.l. obseruare.§.antequam.ff.de offi.proconsu. & leg. pro quo facit quod not. Innoc.quem sequitur ibi Fely.d.c.j.de maio. & obe. col.ii. versi. demum, quòd ille qui erit nobilior & potentior in lingua, intelligitur superior ad conuocandum illos. Et idem putat Bal.c.j.de pace constantiæ.versi.ego. & in rub. pro socio.in princ.vnde dicit Bart.in tracta. de tyrannia.quòd qui antiquior est de domo: habet quasi prærogatiuam cogendi alios: & idem Fely.d.c.j.vide, quæ dicam.§.tit.proxi.§.i.in glo.iiii. Et non solum inter nobiles secūdum Io. Fa.d.§.aliam ¶sed inter priuatos potest agi de præcedentia honoris, non tamen actione iniuriarum.l. iniuriarum actio.§.si quis.ff.de iniu ¶sed Bal.d.§.antequam in fi.putat contrarium, quod possit agi actione iniuriarum, ac etiam de facto resistere armata manu: quia nemo tenetur iniuriam pati, vel parui pensionē proprii honoris, & maximè secundum eum, si sit in quasi possessione, ratione consue. vt ibi vide.

eandem q. ponit Cass. in gl. burg. fo. 214. j. col. vbi eadē refert.

de Cass. §.

† Adde ... in istis sedilibus, & hic his possit haberi ius patronatus, ut de Rochum de Curta in tract. de iu. pa. in verbo in ecclesiis, i quæsti.ulti. ubi cōcludit quòd nō. sic nec in sepulturis. ut ibi in penulti. quæstione.

vide. Quia in istis honoribus decernendis attenditur consue. Bar.l.tantum.ff.de decurio. & Luca.à pena.l.nihil.C.de pala.sacra.larg. li.xii.&.l.j.de præpo.sacri.cubi.li.xii. Quoniam diuites soli assumuntur ad dignitates & honores mundanos, ipsique supportant onera rei publicæ ciuitatis suæ, non autem viles & abiecti. vt authen.de def.ciui.§.interim.&.§. iusiurandum.&.§.fina.col.iiii. & putat Ang. consi.ccxxi.col.j.& quæ not. Abb.Sic.consi. xxi.vol.i.& Mart.Laudensis in tracta.digni. q.xxxii.sæpe vidi plures processus agitari coram domino officiali Bituri.ordinaria,& metropolitana authoritatibus proceden.

b A SON PERE. Hæc consuetudo generalis est iuri communi consona non solum inter nobiles, sed etiã inter paganos seu ignobiles: vt patres habeant tutelam & administrationem corporum, & bonorum liberorum suorum. de nobilibus.l.fina.& ibi doct.Alex. & Iason.C.de testa.mili.&.l.cum filiusfami. ff.eo.ti.&.l.ii.ff.de test.tutel. Et pro ignobilibus:l.i.C.de bo.ma.& suprà dixi.§.iii.gl.ii. Et præfertur pater in gubernatione & administratione filiorum suorum matri, etiam petenti ipsam administrationem.l.ii in prin. & l.fi.& doc.C.quãdo mulier offi.tute.& gloss. Ioan.Fab.Cy.Bart.Bal.& Saly.auth.mat.& auiæ,eo.tit.etiam si pater consentiret matri: vt haberet administrationem.l.qui in aliena. §.quanquam.& Bal.& Ludo.Bolog. in secũdis interpreta.ff.nego.gest. nisi pater esset naturalis tantum, quia tũc mater secundum Bar. d.auth.matri præfertur æquè, sicut in successione filii naturalis. insti.ad Tertul.§.fina. & idem credit Bal.l.si quis sub conditione.col. iiii.versi. quid si pater est.ff.de Test.tutel. & Ang.Are.insti.de legi.patro.tut.col.iii.in fi. & Bal.§.nos autem.co.iiii.insti.de Atti.tuto. & consil.cxciiii.col.i.lib.iii.&.l.fi.& Auth. ad hęc.quando mulier offi.tut.fung. Quid in patre spurii, vide Bal. & doct.d.auth.mat.& auiæ. Quid si pater est absens, vel deportatus, seu banitus, qui desinit habere filios in potestate: vt.l.fi.& docto.C.de Sent. pass. & dixi id addi.ad Dy.in regula.non firmantur.de reg. iur.lib.vi.nunquid mater possit habere tutelam & administrationem: videtur quòd non. Quia ius & consue.requirunt, quòd sit vidua ad hoc, vt sibi deferatur tutela. Igitur contrarium est verum, vt not. Bar.d.l.si quis sub conditione. in fi.& Bal.d.§.nos autem in vl.q.& tex.cũ gl.l.fi.C.de pla.quę dicit, quod paria sunt habere filium, vel maritum inutilem, vel non habere:& quæ suprà dixi.§.iiii.in glo.ii.in.ii. fallen. † Regulariter mulier non potest esse tutrix: vt.l.fœminę.ff.de Tute.&.l.i.C.quãdo mulier.tut.offi. fallit in matre, & auia, vt d.auth.mat.& auiæ. Et præfertur mater omnibus legitimis & datiuis, exceptis testamentariis:& iure, & consue. præfertur auo paterno, et materno, vt not.Bar.d.l.si quis sub cõditione.col.iiii.quia in successione filii præfertur ipsis: vt auth. defuncto.C.ad Tertul. de quo Alex.consil.ccxv.in prin.lib.i.et pulchrè Abb.Sic.consi.lxxv.lib.i.sed an consu. præferatur in successione. vide.j.de consue. testa.§.iii. et idem putat Bart.d.auth. matri. contra gloss. ibi et Ange.Aret. de leg.patro. tut. et Bar.d.§.nos autem. col.v.de Attil.tut. et Spec.tit.de tut.§.nunc ver.vt autem in his. Sed contra hunc.§.opponet videtur, quòd mater non admittatur ad tutelam, vel præferatur auo paterno, vel aliis agnatis et cognatis certum est enim, quòd quando statutum, vel consuetudo, disponit de successione hæreditatis: disponere videtur etiam de tutela, hoc putat Bar.l.j.ff.de legi.tutel.et.l.frater.C.eo.tit. et Pet.de Ancha.c.canonum statuta in.x.fo. ver.quæro si lex prohibet.de consti.et Signo. de Ho.consi.xiiii. Sed consuetudo disponit, quòd mater, vel pater succedat solum eius liberis in bonis mobilibus, quæ plerunque sunt modica, et alii agnati, et cognati in gradu remotiores contra ius commune in melioribus fundis succedunt. Vide.j.de consue.test.§.ii. et.iii. et sic in plus succedunt quàm mater. Igitur debent auus, et alii agnati, et cognati præferri in tutela? Pro solu.huius contrarii dicendum est, quòd illud debet intelligi secundum Bald.consil.cxciiii.lib.iii.quando consuetu.disponit per modum vniuersalis successionis: et sic loquitur Bart.secus si per modum successionis in re certa, vel quantitate, et talis non dicitur successor.l.quoties.C. de hære. insti. Imo secundum Bal.si cõsuetudo, vel statutum corrigat ius commune in successione, quòd non corrigat in tutela, nec econtra, quia per similitudinem casuum non inducitur legum correctio, vt dicit glo.communis et vulgaris, quanquam notabilis. auth. quas actiones.C.de sacrosan.eccl. et idem ait Bal.cõsi. cxi.incip. statutum quod ego vidi.lib.iiii. et Ioan.And.in addi.Spec.tit.de cura.§.fina.in verbo hæreditatis dicens, † quòd licet consuet.excludat matrem successione, tamen ea non remouet, si tutelam velit, nisi consue.vel statutum secundum eum expresse matrem excluderet à tutela, quòd hic nõ facit sed ipsam vocat cæteris præferendam. et idem Saly.l. sicut.C.de leg.tut.et.d.auth. matri.in.ix.q. dicens, quòd licet, alias ille, qui præfertur in successione, præferatur etiam in tutela. Hoc fallit in tutela, quæ defertur matri et auiæ: quia matri non defertur tutela ex eo, quòd defert hæreditas, sed ex eo quia mater est &c. Et idem Alexan.cõsil.cc.ver.et posito.li.iii. Et huic quasi si est consue. Bononiæ secũdum

† Adde an mater Iudæa possit esse tutrix. vide singulariter And. Barba.cõsi. 15.lib.1.

† Adde quòd idem tenet Bart. Sozi. consi. 152.co.ult. uersi.8. & ult.lib.2.

Vi. [illegible manuscript note]

Alexan. ibi & idem est in curatela, licet non reperiatur iure cautum, sed solum ex identitate rationis, glo.d.authen.matri. in verbo tutelam, quam sequitur Bar.col.ij.ver.venio ad glo.&.d.l.si quis.col.iiij.& Bar.§.nos autem. col.v.insti.de Attil.tut.& Ang.Aret.de legi. patro.tute.in fi.& Abb.Sic.ca.ex parte.M.in fi.de Appel.& Specu.tit.de cura.§.fi.ver.sed nunquid & Bal.consi.cclv.vol.ij. Et licet * de iure requiratur quòd mater sit maior.xxv. annis.vt no.d.auth.matri.& auth.sacramētū. C.ti.& insti.de fide tut.& ibi Io.Fa.Christop. Porc.& Ang.Aret.& dicam.§.proxi.in gl.iij. tamen consue. potest etiam mater minor habere tutelam suorum liberorum, quę videlicet secundum Bal.consil.cj.lib.ij. pro qua secundum eum facit glo.quam sequitur ibi Bart. & doc.l.ij.ff.de eo.quod certo loco in glo.j.quę dicit, quòd lex statutū, vel consuę. specialis * alicuius loci potest habilitare minorē ad aliquem actum, quòd non in alio loco. licet secus secundum Bald.d.consi.cj.si consuetudo vel statutū disponeret, quòd in omnibus negociis contractibus, & iudiciis ac causis legitima ætas censeatur esse.xviij.annorum, quòd non extenderetur ad tutelam, ad quam de iure cōmuni non admittitur minor.xxv.annis, vt probat per decē rationes singulares, vt ibi vide. Et intellige quòd mater admittitur, si velit: sed si nolit, non potest compelli, tutelam suscipere. vt Bart.d.auth.matri.col.ij.&.d.l. si quis.col.iiij.& Bal.d.§.nos autem. col.v.& Bar.auth.vt sine prohibi.matr.debiti.co.vij. in.ij.not. Et dum dicitur hic matrem durante viduitate solum habere tutelā, est etiam de iure.vt.d.auth.sacramentum. & Lud. Bolog. in primis interpret.& etiam si per testatorem fuisset in testamento data, quandiu vixerit, & fuerit in humanis, quia per transitum ad secūda vota, perdit tutelam, & idem decis. parl. Gratio.Delphi.quæst.ccccxxix.& quę dicā.j. eo.§.ix.& vlti. Quid si non conuolat ad secūdas nuptias, sed luxuriatur, an priuetur tutela? gl. quā sequuntur Cy.Io.Fab.Bar. Bal.Ang. & Saly.d.auth.sacramētum in verbo nuptiis. idem & Bart.d.l.si quis.colum.vj. nam debet suam pudicitiam seruare.d.l.fi. quando muli. offi.& glo.& Bal.auth.eiusdem.C.de nup. & Bald.l.his solis.C.de reuo.do.&.d.l.si quis. col.vlt. & Ang.Are.de legi.par.tu.in fi.&.§. actionum, & ibi aliquid per Ias. post Io.Fab. de acti.& Bal.d.§.nos autem.col.x.& Specu. tit. de tuto.§.nunc videndum.ver. item excipitur. Hinc est quòd dicit Ang. Peru.l.cum quædam puella.ff.de iuris. omnium iu. quòd vidua ducens vitam luxuriosam, non retinet domicilium viri. Et aduerte, quòd licet consuetudo nō obseruaretur in assumptione tute. mater non renunciet secūdis nuptiis, & Velleiano, quod iure requiritur, vt.d.auth.matri. & * omni alio auxilio iuris, & facti competenti. & hanc generalem renunciationem nota perpetuo, vt apponi facias per notariū post specialem renunciationem aliquorum iurium in contractibus mulierum & minorum, quia est magnæ efficaciæ vt not. Bal.l.antiquo.§. fin.C.ad Velleia.&.l.j.in.v.quæstione de rei vxo.&.l.si diuisa.C.loca.& Spec.titu. de renuncia.§.j.versic.& quia.col.iij.& ibi Ioan. Andr.in addi.& per Ang.Are.& Azo.§.j.insti.de acti.& Ang.Aret.§.si plures.in fine insti.de fideiusso.& per Abba.d.c.ex parte, M. de appella & ibi de Bellenzi.in additio & not.quòd licet debitor, vel creditor pupilli non possit esse † eius tut.vt Auth.minoris.& ibi Ioā.Fa. & doct.C.qui dari tuto.possent. Fallit in matre & auia.auth.ad hæc.& ibi doct.C.quando muli.offi.tut.& auth.vt sine prohi.matr. debi.col.vij.& Ange.Aret.§.fi.insti.de auct. tu.&.§.actionum.versic.aut etiam ille qui.de acti.& de leg.pa.tu.colum.iij.& Bart.consil. cxlviij.incip. In nomine domini.& Alexan. cōsi.cx.co.j.& vide deci.parl.Gratio.delph. q.cxliiij. Quid si auus, & auia vtrique paterni, vel vtrique materni supersint: aut alter paternus, & alius maternus auus: vel auia materna, & auia paterna quomodo admittantur: vide causa breuitatis glo.quam communiter reprobant ibi Cy.Bar.Bal.& doc.d.auth.matri & auiæ.& Bart.d.l.si quis sub condi.ff.de test. tut.& Bald.§.nos autem. col.iij.in fi.insti.de Attil.tut. & Ange.Aret.de leg. patro. tutel. col.iij.& Bal.consi.cxc.in lib.ij.& Signo de Ho.consil.xlij. & consil.xliij.col.vlti. & de auia paterna, & mater. vide Bal.consi.cj.col. iij.versi.sequitur igitur.lib.ij.

Adde Bart. Sozi. consil.20. uer. uerū licet. & uer. præterea posito.li.1. & in cōs.252. uer.ex quibus fertur lib.2.

Adde Bart. Sozi. consil.235. in.1. dubio. uol.2. quod est singu. et Bald.in nouel.ī tra.de dote.uersic. 63. priuilegiū. fo.24. & Andr. Bar.cō.19. co.8.uol.1. & auth. in l.fi.C. de test.mili. ubi dicit quòd cōsue.potest facere quòd quis nascatur miles.

Adde quæ dixi in tra. de offi. & potestat. leg.in Francia. in.1.q. & Bar.Sozi.cōs.180. col.2.uersi. conferantur hoc lib.2.

† *Adde Bart. consi.148.īcipit q.ista.*

§.vij.

Item & apres les dessus nōmez le bail appartient au prochain parent,[a] & lignagier masle du coste du pere dudict pupille: & sil ny a parent, & lignagier masle dudict coste dudict pere, le bail appartient au plus prochain parent, & lignagier masle du coste de la mere dudict mineur & pupille: pourueu que ledict parent & lignagier diceluy pupille soit noble, en eage parfaict de xxv. ans: excepte le frere[b] lequel peut estre baillistre sil a. xiiij. ans accomplis.

Prochain parent.[a]

Appel-

Appellatione proximi, etiam ille continetur, qui solus est.l.proximi.ff.de ver.sig.& facit quod not.Saly. Alexan.& Iason in.l.fi. C.de testa.mil. & dicam latius.j.de consuet. reg.Fran.§.ij. Hæc consuetudo videtur probari iure antiquo.l.j.&.l.frater.C.de leg.tu. &.l.j.ff.eo. & vtrobique Bart. & docto.quia sicut olim deferebatur here.agnatis,& postea cognatis.vt insti.de leg.agna.succes.j.respõ. ita & nunc.vt instit. de leg.agna.tut.j.respõ. Sed hodie iure nouissimo sicut hæreditas agnatione non inspecta proximis defertur:sed quemadmodum consue.deferatur.dicam.j.de testa.§.ij.Ita & tutelæ onus committitur. vt authen.de hære.quæ ab intesta.defe.§.ex his. col.ix. & authen.sicut hæreditas. & doct.C. de leg.tuto. & ait Bart.d.l.ff.e.&.d.l.frater. & Bald.consil.cxj.lib.iiii. & Alexan.consil. cxj.col.j.lib.v.& Io.Fab.Bald.Christopho. Porc. & Ang.Aret.instit.de leg.agna.tute.§. fi.& Bald.consil.xi.lib.j. Et licet agnati nobiles primo preferantur in tutelis.tamen non possunt administrare, nisi administratio fuerit per iudicem decreta.l.iii.§.fi.ff. de admi. tut.& Lud.de Ro.consi.cvj. & istud habet locum in omni genere tutorum:vt.d.§.fina. Et solent [a] omnes pupillorum parentes vocari, & eligere vnum,vel duos agnatos,aut cognatos,vt dicunt doc.d.l.iiij §.fina.de quo Bart. & Alexan. in addi.l.legitimos.ff.de legi.tut. & doct.cle.ij.de sta.mo. & Baldus.l.fi.C.de mag. conuenien.& Bart.l.tutor qui repertorium in prin.ff.de admi.tut.& Bal.l.ij.C.qui admitti ad bona possess.possunt. Secundo debet facere inuentarium coram iudice:vt.d.l. tutor,qui repertorium:& Bart.&.l.tutores.& Ioan.Fab. & omnes scriben.C.eo.tit.& Andre.Barb.in repet.intitulata Iohanna.c.raynunciis.de testa.& Anto.Corset.in suis sing. in litera tutor. tamen secundum Ioã.Fab.d.l. tutores,sufficit consue.quòd fiat inuentarium coram tabellione, seu greffario. Et hodie in practica ita obseruantur. Et hoc verum, nisi testator remiserit confectionem inuentarij [b] l.fi.& doct.C.arbi.tutel. quia non solum testator potest remittere tutori testamentario legitimo. vt.d.l.tutores. &.l.fi.C.arbi.tute. sed etiam consuetudo, vt.l.si sine hærede.§. lucius.ff.de admi.tut.& Bal.d.l.tutor.co.iii. & Specu.tit.de instru.edi.ver.quid suffit.cõsue.regionis.& Abb. & doct.d.c.ex parte. de appel.& Cy.Ioan.Fab. & docto.d.l.fi.arbi. tutel. & Specu.tit.de tutore.§.generaliter.in prin.& Ioan.And.in addi. tamen iudex iusta causa suadẽte potest recedere à voluntate testatoris confectionem inuentarij remittentis, seu vetantis secundum Ange.consil.clxxv. & idem Ioan.Fab.Bald.& Ludo.Bolog. in suis interpreta.d.l.fi.arbi.tute.& Bald.l.fi.§.cum igitur.C.de iure delibe.Ang.Aret.institu.de vsufru.in prin.in quæstio.vlt.& Bart.l.in confirmando.ff.de confirma. tut. & Alexand. in addi.ad Bart.d.l.fi.arb.tute.& Ioan.Barb.in suo iuris viatorio.titu.de tutel.colum.xvii.& Alexand.consi.lxii.in prin.lib.iii. Et an [c] testator potest legare,seu remittere tutori liberationem reddendam rationẽ administrationis tutelæ, vide docto. in locis suprà alleg.& Barto.l.Aurelio.§.Caius.ff.de liber.leg.&.l. actione.ibi & Bal.Saly.Paul.Alex. & Iason. C.de transac.& Ang.Aret.§.fi.de Atti.tuto. Adde quæ dicam.j.eo.§.xi.glo.fi.& Fely.c.si diligenti. col.vii.ver. vltimum correlarium. de Fo.compe.& Pet.de Ancha.consi.cccxvi. & Ang.consi.cxliiii.in fi.& consil.ccclxvi.& Franc.de Zaba.consil.& Pau.de Cast.consi. cccliii. ponit,si aliàs secundum verum numerum est.ccclviii.incipi. postquam iste tutor. vol.antiq. vbi etiam ponit si tutor erat communis in bonis cum defuncto testatore, qui remisit confectionem inuentarij:& redditionem tutelæ communis, quòd not. pro vxore cõmuni relicta tutrice, & deci.parla.Gratio. Delph.q.cccccxxxix.& Alexand.consil.xlv. col.j.& consilio.xlviii.col.j.& consi.clxxii. col.j.vol.ii. & consi.clxiiii.lib.v. Et ad omnia ferè supradicta, vide decis.capel.Tholo. q.cclxxxix.& Abba.Sicu.& doct.d.c.ex parte.de app.& Signo.de Hom.consi. Et aduerte secundum doct. in locis suprà alleg. quòd non sufficit,quòd testator remittat cõfectionem inuentarij. sed requiritur, quòd expresse prohibeat & vetet. In hac materia vnum perpetuo not.vt tutores vel curatores non teneantur ex cõtractu nomine pupilli gesto.quòd faciant ipsum cum consensu matris pupilli,& coniunctorum. Tunc licet malè succedat,pupillo tutores ipsi non tenebuntur.l.ii.in glo. magna verbo pupillo circa medium.C.de his quib.vt indig. & Paul.de Cast.reputat valdè singu.& Iason.l.j.ante finem.C.de transac.

[b] LE FRERE. Hic habes alium casum, in quo de consuetudine minor.xxv.annis potest esse tutor : vt est in fratre nobili, sicut in matre. vt suprà.§. proximo. glo.iii.col.ii. dictum est,licet secus in aliis agnatis etiam nobilibus.l.fina. & auth.Sicut.C. de legi.tuto. &.l.ii.quando mulier offi.tuto.& ita est consue.vt hic. & dicam.§.seq.&.§.x. Sed an consuetudo, vel statutum loquens de fratre habeat locum in fratre patrueli. Barto.ait quòd non.l.Lucius.§.quæsitum. & ibi pulchrè Alexan.in addi.& Ludo.Bolog in secundis interpreta.ff.de leg.iii. & Ang.Aret.institu.de legiti.patro. tute.col.iii. & Ang.Perus.l.j.ff. de inoffic.testa.& Bald.l.vxor tua.C.qui accus. nõ possunt.licet Io.And. in addi.Specu. in rubr.de succes.ab intest.dicat contrarium.

[a] *Adde ꝙ primo debet fieri electio per oẽs consanguineos & proximos parẽtes, secundo confirmatio per iudicẽ, tertio decerni administratio, seu decretũ administrationis, ut not. gl.sing.quã ibi sequitur Bal.in prin. & ĩ fi.C.de tuto. & curat. illustri. & claris.psona.& docto.l.pupillus.de cõdi. & demon.*

[b] *Adde inuẽtariũ. Ange. ĩ suo tracta. de inuẽtario quem posuit.l.i.§. hæc stipula. ff.si cui plus quã.per.l. Falc.ubi uide de inuentario hæredis. & per And.Barb. in repet.ca. Raynaldus. fo.14.c.1. cũ pluribus seq. de testa.& Ang.*

[c] *Adde gl. & l. quidã decedẽs.ff. de admi.tu. ubi text. & gl.loquũtur de tu. analogist. & Bart. Sozi. consil.201. & cõ.282 uer. secũda est opi.li.2 & Bar.cõs. 68.lib.2.*

Adde ꝙ in simili not. Bald.l.i.C. de secũ.nu. & Ange.l. nõ est.ff.ad Tertul. & auth. de nõ eligẽ. secũ. nu. in prin. ubi dicũt ꝙ si mulier trãsiens ad secunda, uota faciat consentire filios primi matrimonii. ꝙ ge-

ne iuris tūc cessabunt. & idem Frā. de Crema. in suo singul. 74 quod no. & etiā pro his quæ dixi .ſ. de consuet. ma.§.ulti.

Et etiam ꝗ appellatione patris veniat auus, & idem Bald.l.scimus, in prin.C.de inoffic. test.de quo vide per eundem.& Ang.eius fratrem.l.j.C.de successo.edic.& Bal.& Card. Alexan.ca.j.in fi. de feudis Marchi. & Ang. Are.inst.de gradibus,§.iiii.in fi.& Alex.cōsi. xcvii.in prin. & consil.ccvii.co.iii.circa medium. vol.ii.& consi.xv.co.j.li.iiii & an appellatione fratris veniat vterinus. Vide Ang. consil.xvi. & Alexand.in addi.d.§.quęsitum. & Bar. Bald.Paul. & Iaso.l.tres fratres.ff.de pac. & Abb.Sic.c.nam & ego, de verb.signi.

§.viij.

Item que le bail du minear & pupille [a] dure iusque a ce quil soit paruenu a laage de puberte: cest asscauoir quant vng filz a quatorze ans : & vne fille.xij.ans accōplis [b].

Item que le bail.

a PVPILLE. Pupilli sunt, qui de potestate patris pubertate, vel morte, vel emancipatione desierunt.l.pupillus in princip.ff.de verbo.signifi.licet quandoque filius in potestate dicatur pupillus, improprie tamen.l.fi. §.pupillus.eo.ti.& sic ponitur suprà eo.§.vi. de quo vide glo.insti. quib.mo.tutel.finitur. & quæ dicam.ſ.eo.§.x.in glo.j.

b ACCOMPLIS. L.fi.C. quando tuto. vel cura.esse desierunt.& institu.quib.mo.tu. finitur in prin. non sufficit enim annus.xiiii. inceptus, vt habeatur pro completo ad tutelam finiendā:sed opus est vt totus. xiiii.annus sit completus, vt dicit tex.insti.quib.mo. tu.fini.in ver. annum cōpletum. & ibi.Ang. Aret.l.si cui.in prin.& Barto.ff.de lega.j.Et nō solum pubertate finitur tutela, sed & aliis pluribus modis.insti.quib.mo.tute.§.item finitur, & ibi per Ioan. Fab.Christoph.Porc. & Ang.Aret.&.§.actionum. de act.& ibi Iason & not.quòd licet nondum cœptam tutelam facile quis possit euadere se excusando, vt de excu.tut. insti.C.&.ff.tamen cœptam dimittere raro potest:nisi in casibus, in quibus tutela prorsus finitur : sed in aliquibus non, quos not.glo.l.verum,§.ex facto. & doct.ff. de mino Et aduerte, quòd quanuis tutela pubertate & aliis modis firmatur:vt dictum est, tamen tutores non liberantur periculo tutelæ, nisi petant curatores, vel moneant, & instent, quòd adultus factus petat curatores.C. qui pet.tut. vel cur.l.admone. &.ff.de admi. & peric.tuto.l.ita autem.§.si tutor, & seq. cū l.à tutoribus.§.j. vnde sis cautus tutor, vt quā primum finem imponis tutelæ, quòd sis sollicitus in petendo curatores, alias non liberaris, & si quid interim perierit teneris, secundum Ioan.Fab.l.j.C. vt causæ post puber.& Ang.Aret.§.fina.quibus modis tut.quod no. perpetuo pro stylo curiæ metropost. Bituricēn. per quem plures tenui, quòd licet tutor, vel tutrix mater pendente lite causæ principalis, vel appella. desinat esse pubertate pupilli. tamen causam prosequi tenet vsque ad finem, nisi secundum iura prædicta & stylum præfatæ curiæ de curatore adulto prouideri fecerit : vt.d.l.ita autem.§.fina.&.§.penul.& vtroque per Bart.& Alexan.in addi.&.d.l.j. post vt caus.pubert.&.l.admone. & ibi doct. C.qui pet.tut.vel cur. & ca. ex parte.docto. de Ap. Et idem [a] in syndico, vel procuratore fabricæ ecclesiarum parrochialium, vt finito eorum officio pendente lite subrogari faciant modernos procuratores, & syndic.vt Bart.l.fi.§.fina. &.l.negociorum.§.fina.ff.de appel.maxime si non reddidit rationem, &c. l.tutor.eo.titu & idem in rectore seu curatore alicuius ecclesiæ qui illius desunt esse rector.quòd teneatur persistere.& ita pluries [b] vidi iudicare. & idem Innocen.in.c.gratum. de offi.delega. Et eisdem modis finitur cura si quos habeant pupilli curatores : & eodem tempore.l.j.C.quando tut. vel cura. esse desierit. Adultorum vero curatores tūc finiuntur cum.xxv.annum compleuerint. instit.de cura.j.respon. nisi ad certam causam vel negocium dati fuerint. nam tunc finito negocio, terminato finitur officium vt institu. de aucto.tuto.§.fina. Sed curatores furiosi mente capti, prodigi, surdi & muti quando finiantur: dic quòd quando potest constare ipsos ad sanos mores rediisse & peruenisse: vt insti. de cura.§.furiosi. & tenet glo.d.§.quibus modis tutel.fi.&.ff.de cura.furi.l.j. & ibi hoc tenet pulchrè Bal. in fi. per illum tex.celebrem.& Ang.Aret.§.Item prodigus in vlti.q.institu. quibus non est permis. facere testa.& decisio. Grationo.Delphina.q.cclx.& Cy.in.l.ii.C. quando prouo. non est neces. & Saly. in.l.si putas.C.de peti.hęred.& Lud.Bolog.in suis secundis interpreta.l.fina.& aliis.ff.de cura. furio sed Dy.d.le.j.de cura.furio.quem Bar. Paulus de Cast.Alexand. colla.iiii. & Iason col.viii.versi.extra glo.j.quæst. Barto.in.l.is cui bonis.ff.de verbo.oblig. sequuntur. dicit quòd aut est manifestum quòd redierit ad sanos mores, & tunc desinit cura. aut non est certum, & tunc requiritur declaratio iudicis: vt.d.l.j. & hanc sequitur Bald. sibi contrarius.l.j.in fi.C.de cura.furi.&.d.l.ii.quando prouo.non est sed hæc opi.Dy.& sequacium non probatur per.d.l.j. sed profecto contra hanc tenuit etiam Bald. in consilio. cxxviii. col.ii.versi.patet ibi.lib.j.& Ludo.de Rom. in.d.l.is cui bonis.& ibi [c] And.Barb.consi. xii. versi.item pro Petro &c.quam in raportu cuiusdā processus agitati inter nobilē domicellam.

a Adde [illegible] isti synd[illegible] teneantur ostendere ante litem cōtest. syndicatū eorū uel plus Barto.cō.185. incipi. Dei David.

b Adde decisio[illegible] Rota.decisio. 378.ti.de procur.in nouis.

c Adde [illegible] modo pro[illegible] betur [illegible]

Barb. Bald. An. & Frã. de Are. i.l. in eo. ff. de testã. & i.l. sanãmente. & ibi Ale. & Ias. C. de transact. & Lud. de Ro. in cõsi. 420.

cellam Andream rolandę relictam defuncti nobilis viri magistri Nicolai de Ganney, olim baillivi Biturigum actricem ex vna. & relictã defuncti Destrẽ ream coram magistro Iohanne Fredeti locumteñ. tunc particulari & nũc generali domini baillivi Bitur. ego solus tenui cõtra ibi assistentes per text. in. d.l. j. ibi. quòd si euenerint ipso iure definũt &c. Nam dicta actrix petebat certum redditum per ipsum defunctum Destrem constitutum. Et ex aduerso per dictam ream dicebatur cõstitutionem redditus non tenere: ex eo quòd dicto defuncto Destrem tanquã prodigo fuerat per iudicem bonorum suorum administratio interdicta. sed dicta actrix replicabat ipsum defunctum Destrem ad sanos & integros mores peruenisse, & quòd iuramentum & ratificatio eorundem defuncti & reę interuenerant in ipso contractu. & sic contractus tenebat vt tenent Abba. Sicu. & Imo. in.ca. cum contingat. de iureiuran. & Franciscus de Aretin. post Ludou. de Ro. in. d.l. is cui bonis. & deci. capel. Tholo. q. ccccxviij. sed communis opi. est in contrarium secundum Iaso. in. dict. l. is cui bonis. col. pen. in princ. vsque ad fi. quòd iuramentum non validat contractum prod. sed in casu isto notoriũ erat quòd ipse Destrẽ ad sanos redierat mores, de quo ibi per Andre. Bar. colũ. xxvi. ver. vlti. quòd opportunè vsq; ad fi. & Frede. de senis consi. xxxj. prout probatum fuerat. & quando vna pars probat furorem vel prodigalitatem: & alia sanam mẽtem, cuius probatio sit melior. vide Bald. l. furiosum. & ibi moder. C. qui testamen. face. pos. & Abba. Sicu. in capit. cum dilectus. col. vlti. & ibi de bellenzi. in addit. de succe. ab intesta. & ca. super hæc de renuncia. Et not. in hac materia, quòd si ad suggestionem reliquorum facti fuerit interdictum alicui tanquam prodigo, quòd eisdem prę cæteris nocet, vnde si talis prodigus faciat testamentum in quo sint instituti vel substituti illi qui suggesserunt testamentum non valet sed veniet ab intestato venientes: vt no. Rota. deci. anti. titu. de testamen. [cons. 366. n. adde.]

¶ Adde Bart. Sozi. consil. cclxxix. versicu. præterea libr. secundo. & Barba. in consilio. cxliiij. vbi ponit de curatore furiosi sine forma. l. de creationibus. C. de episc. & cleri. l. fi. de cura. fur. dam. creato & aliquid in consil. centesimoquinquagesimoquinto. Et aduerte. quòd alieni prodigo etiam notorio non est à iure interdicta administratio bonorum: nisi fuerit à iudice cum causæ cognitione interdicta. vt volunt doc. dict. l. is cui bonis. insuper Barba. colum xviij. versiculo. & circa prędicta. & col. vigesima. versic. in ea glo. ibi quid si non prodigo. & Abba. Sic. in cap. j. de re iudic. & Ioannes Fab. in. §. inuiti. instit. de cur. & Francisc. de. Zabarel. consi. quinquagesimosexto col. secunda. in princ. & ample. Franciscus de Aret. l. is cui. ff. de testamen. Sed q̃ro nunquid omnino finiatur tute. in decimoquarto anno, ita ꝙ amodo possit pubes nobilis vel ignobilis sua negocia sine curatore administrare. & videtur ꝙ sic per iura supra allegata. Item de consuetudine maior quatuordecim annis reputatur perfectę ętatis secundũ Ioannem Fab. in. l. j. C. vt causę. post pub. assit tutor. & §. decimo infra eo dicã. Et inuiti adolescentes curatorem non accipiũt pręterq̃ in litem. vt insti. de cura. in princ. & ibi glos. hoc tenet. & in. l. prima. ff. de minoribus: sed Oldra. de laude in consilio quinquagesimosecundo monet hanc quæst. & arguit pro & cõtra. In filio regis pubere. & tenet ꝙ filius regis non potest administrare sinecuratore[b], & idem Ioan. And. in addi. Specu. in rubrica de tutel. vbi ponit argumenta domini Oldra. de verbo ad verbum sub silentio: tamen & dicit suo tẽpore de facto accidisse in filio regis Legioneñ. & tenet Bart. & docto. l. quidam consulebant. ff. de re iudica. & idem refert, & sequitur Bald. isti. quibus modis tute. finitur in prin. & glos. prag. sanct. in prohe. in princ. in verbo susceptione. & Dominicus de sancto gemi. c. grandi, colũ. penul. versicu. queritur an possit dari tutor, & ibi Petrus de Anch. q. pe. de supplen. negl. pręla. libr. vi. & Antonius. Corseti. in tractatu suo de pote. regia. q. xvij. cum duabus sequentibus & per abba. Sicu. & Fely. c. cum vicesimum. de offi. deleg. & Iacob. de sanct. Georg. in suo tract. inuestiturae chart. ij. col. iij. ver. quid si factus est pubes. & Paris à puteo in tractatu Synd. tit. de excessi. imperatorum. col. fi. vsq; ad finem. & Alexã. in addi. ad Bar. l. spurius. §. minores. ff. de decur. Et idem est in priuato secũdum eosdem vt non habeat sine curatore administrationẽ rerum suarum: tamen de consuetud. generali contrarium seruatur, nisi in filiis regũ. vt not. doct. suprà allegati. de quorũ regimine & gubernatione magna inter magnates & principes solet oriri dissensio. de quo per Gaguinũ in cronica Ludouici regis filij Ludouici Balbi filio trigesimoseptimo.

b Adde de cur. regis quæ solẽnitate detur tex. in. l. 1. & ibi Ang. de tut. & cura. illustri. uel clarissi. psona. c. tamen rex Carolus. 5. legẽ tul it. in Parla: Pari. quemq; primo genitum regis Frãc. filiũ regni administrationem recipere debere cũ quartum decimũ ageret annũ ne p longiorẽ tutelã occasio incideret maliuol. res nouas excitãdi ut per Gaguinũ in cronica iam dicti regis anno. 377. supra missę.

[ved. ... n°. 41 ... n°. 103.]

§.ix.

Item & quant la mere, ou ayeulle qui a le bail de son enfant mineur & pupille se marie[a], elle pert le bail: & auient ledict bail au plus prochain[b] parent dudit mineur selon lordre & maniere dessus declaree.

Item & quant la mere.

ᵃ ELLE PERT LE BAIL. Pro hac cõsuetudi.est text.in auten.vt sine prohib.Mat. debi.§.fina.colum.vij.& authẽ. sacramentũ. & ibi doct.C.quando mulie.offi.tut.& nihil lucratur.de consuetu.vt.§.fina.ĩ.eod. & facit quod dixi suprà.§.vj.in glos.iij.col.ij.Et hęc consuetu. habet locum in matre tutrice testamentaria quæ priuatur tutela per trãsitum ad secunda vota.vt nota. glo.quam ibi sequuntur.Cy.Barto.Bald.Ang. & Saly. in.l. omnem.C.ad tert.& idem in eisdem. C.de secũ. nupt.& ibi Bald.& Alexan.in addi.ad Bart. in.l.mater.C.ad tertul. vt dixi.s.in dicto.§. vj.il.gl.iij.col.vlti. & tenetur petere tutores liberis suis.Et si non ᵃ petat, priuatur successione filiorum in pupillari ętate decedẽtium. vide in di.l.omnem &.l.matres.&.l. mater. C. ad tertu.& in.l.sciã.& ibi omnes scriben. C.de leg.hęre.& Bar.in.l.ij.§.quòd si pater. &.§.final.ff.ad tertu. & Ioan.Fab.& Angel. Aret.insti.eo.titu.§.fin.& Bal.in.§.nos autẽ institu.de Attil.tut.& Abba. & doct.in.c.ex parte.M.de appel.& Abba.in consi.xc. libr. ij.& Bart.in.l.ij.§.si mater.ff.ad tertul. & in leg.quid ergo.§.primo.& Alexand.in additio.ff.de his qui no.inf. & excusatur mater si non petijt filijs egenis tutorem . dictum est Bart. sing.in.l. ij.quem ibi sequuntur docto. C.de nega.gest.& Alexander. in additio. ad Bartho.in dicto.§. quid si pater. & decis.Grationo.Delphi.quæstio.ccccxxxix.& doct.in. leg.cum à matribus.insuper Saly.C. qui pet. tuto. Et an idẽ in patre ad secunda vota trãseunte.vide Bald.in dict.autho.eisdem colũ. penulti.& glos.in leg.penulti. feminę.& ibi Bartho.& Bald.C.de secundis nup.& tenẽt. quòd Sic.& Pau.de Castr.in dicta. l. mater. ad tertu.& Alexand.in additio.ad Bar.in.d. auten.sacramentũ N.& Saly. in.d.l.cũ à matribus & Bald.in.l.fina.§.si vero maritus.ff. qui petant tuto. & Angel. Areti.in.§.fin.col. ij.circa medium.institu.ad tertul. Sed an statim quòd mater vadit ad iudicem,& declarat se velle transire ad secunda vota, desinat esse tutrix antequam transeat. Bar. tenet quòd sic in di.auten. sacramentũ.de quo per Bal.in.l. imperialẽ.§.sed si talis.C.de nup. & in dict. auten.eisdem. col.iij.&in di.l.omnẽ ad Tertul.& Alexand. in addi.ad Ba.in dict.auten. matri & auiæ.C.quando mulie.offic.tutel.& Bald.in dicta.autẽ. sacramentum.& Bart.id lege.si quis sub cõditione col.vij.ff.de testamen.tut. Quid sponsalia per verba de presenti contrahat.& Ludo.Bolog. in suis secundis interpretati.in dicta auten. sacramentum. & Spec.titu.de tuto.§.nunc dicendum.& Bart. in d.l.si quis sub cõditione. & Bal.in.l. cum precibus in octaua quæstio. C.de impube.& aliis substi. & de bellenzi. in additio. Abbas in dicto capitulo.ex parte.de appella. & Lucanus de Pana.in lege.fi.C. de incolis.in verbo maritorum.libro decimo.Sed quero infra quantum tempus mater debeat petere filiis tutores.videtur casus in dicto.§.fina.institu.ad Tertul. quòd infra annum. & dicta.l.sciant. de leg.hær.in contrariũ vester ꝙ cõfestim debeat petere.vt.d.l.ij.§.confestim.ad Tertul. & hoc tenet ibi Bart.& in.d.l.sciant. & in.l. ij.§.j. ff. qui petant tutor. & respondet ad id quod de anno dicitur,quod intelligitur secundum.§.cõfestim videlicet,cum potuit, nisi sit impedita ex legitima causa : ita quòd annum non transcendat.potest tamen excusari mater si infra quinquaginta dies non petierit tutorẽ ad similitudinem tutoris,qui habet quinquaginta dies ad se excusandum. cui non imputatur, si interim non administret.aliàs Sic. l.scire oportet.§.j. ff. de excusa.tuto. & idem tenet Guiller.de Perusio.domi. Bart. gener.in quodam eius consilio incipiente,Factum.super quo cõsilium petitur.sed primam partem quòd vsq; ad annum admittaturi tenent communiter doctores Bald.Saly.Angelus & Paulus de Castro in dicta.l.sciãt.& Angelus Areti.in dict §.fina.ad Tertu.& Bal.in consilio.clvj.& consil.cccxiiij.li.j.& in cõsi.xxj. cũ duobus seq.li.iiij.& Ange.in cõsi.cviij.& cõs.clxvj.& Pau.de Cast.in cõsi.ccciiij.aliàs secundum verum numerum.cclxxxvij.in nouis.& Abb.Sic.in dicto consi.xc.volum.ij.& Ludoui.de Ro.in consi.ccvij.& Bal.in.l.precibus.colum.viij.C. de impub.& aliis sub.& Pau.de Castr.in.l. sed si decesserit. colum.j. in fin.ff.qui satisd.cog.& in.l.cum stipulatus sim mihi à Procul.col.ij.ante fi.ff.de verbo. obli.& in dicta.l.matres.& in consi.xxix.colum.j.versi.ij.loco.in nouis.

a Adde Bar. in disput.sua incipiẽ. pupillus.cui erat extraneus. &c. et Bar. Sozi. ĩ cõsi. 39. uer. circa secundã. p.i.q.lib.1. & cõsi. 153 uer. 6. mater minor. lib.2. ubi dicit ꝙ mater minor excusatur a non petẽdo tutorem ut ibi per eum.

ᵇ PROCHAIN PARENT. Secus enim esset si non expressisset hæc consue.quòd ad proxim rediretũ & pertineret:quia exclusa mãtre per transitum ad secunda vota, redit tutela ad datiuum ab instar eius qui tanq̃ suspectus remouetur. vt tenet gl.in auten.sacramentum.C.quando mulier offi.& Bar. ibi dicit quòd quæst.est magis difficilis q̃ alia quæ fit in hac materia,& contingit semel secundũ eum de facto, & commissa fuit Bononię quatuor doctoribus. scilicet dominis Richardo Mal.Iaco.de Bel.Iaco.Butri.& Ray. de forili. post quorum virorum tantorum motiua distinguit Bart.tres casus: vt ibi per eum Bal. Ange.& Saly.

A dde Bar. Sozi. in cõsi. 104. uers. ꝑterea. cum text. cum uer. seq. ... lu.2.

§.x.

Item & quãt il ya plusieurs enfans ᵃ freres & seurs mineurs:pupilles & en bail daultre que du pere

ou mere:ayeul ou ayeulle apres ce que lung des freres est deuenu en eage de.xxiiij. ans il est hors du bail & requeust, & attrait a soy le bail de ses autres freres & seurs pupilles estãs soubz son bail si bõ luy semble [b]. Et celluy qui parauãt estoit leur baillistre ne lest plus audit cas que ledit frere vouldra prẽdre & prẽdra ledit bail: ains au regard de luy le bail est fini. Et demeure ledit bail audit frere deuenu a leage de xiiij.ans cõme dit est

Item & quant il ya.

[a] ENFANS Infans dicitur minor septem anno.l.si infanti.& ibi gloss.& doct.C.de iure delib.&.l.si infans.ff.de ver.signi. Et pupillus siue puer dicitur maior septennio vsq; ad puber.xxij.q.v.pueri & l.j.C.de falsa moneta.de quo per glos.& doct.in co.superinordinata de præben. & in prophe. sexti. super verbo perfectus.quæ enumerat quot sunt mũdi genera & hominis status,& puberes quomodo cognoscantur. vide Io. Fa.Christofo. Porc.& Ange.Are.instit.quib.mo.tutel.finit in princ. & Abbatẽ Sic.in.c.puberes.de despõ.impube. Et in ipsis impuberibus malitia supplet ętatem vt.c.continebatur.&.c.de illis. in secundo &. c.à nobis eodem titu.&.l. qui in potestate. & ibi Franciscus de Aretio. ff.de testamẽtis.&.l.ij. C.de his qui veniam ętatis impetrauerunt. vbi dicit glos.quòd mala herba cito crescit, potius in muliere quàm in masculo.& Bald.in.l.administrantes.§.final,ff.de excusatione tutorum.& in lege & si seuerior. C.ex quibus causis infamia irrogatur. Hinc est ꝙ diuus Gregorius in suo dialogo refert,quod quidam puer nouem annorum impręgnauit suam nutricem : vt recitat glossa,in summa vigesima quęstione prima.& Abbas, & docto.in dicto cap.puberes. & Angelus Perusinus in consilio ducẽtesimo quinquagesimo tertio in fine.j. col. & quæ dicam .j.de te.§.tertio.col. tertia. Et infans obligatur deo propter malitiam.capitulo secũdo de. delic.puerorum.vbi Host.Ioan.Ang.& Abbas Sicu. referunt,quòd quidam infans blasphemabat deum in ętate quinq; annorum, & videntibus parentibus dyabolus eum importauit. Et ad huius cõfirmationem refert Bal. in capit.ex parte de restitu.spoliato.quòd Salomon ętate decem annorum ingrauidauit filiam Pharaonis eius vxorem.& Valerius refert Catonem à teneris annis voluisse ingulare filiam vnde Mat.decimoseptimo.dicitur: Ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem. & sequitur Andreas Barba.in lege prima.in principio colum.viii.ff.de verbo. obligatio. tamen eorum consilia vel recordia tanquam imbecilli ab homine spernuntur,& à iure ẞm Ange.in consi.sexagesimotertio in fine.vnde secundũ eum in electionibus prælatorum:nec officialium publicorũ habent vocem,etiam si consuetudo in contrarium sit: & tenet Innocentius in.c.ex ratione.in principio.& ibi Ant.de But.col.ii.de ętate & qualita.pro hoc text.est celebris in.l.non tantum. in principio.& in. l. spurii.§.minores. & ibi Bart.& pulchrè Alexan.in addit.ff.de decurio.&.l.ad rem pub.ff.de numeri.& hono. & Bar. & omnes scriben. in.l. quidam consulebant. ff.de re iudi. & in cle.vt hi.de ætate & qualitate. & Abba.in.d.c.super inordinata. &c.& Mãdag.in tracta. elect.c.vii.& quę ibi dixi in additio.ii.

[b] SE BON LUY SEMBLE.Vt supra eo. §.viii.in fine.& ibi dixi. Quia de consue.maior.xiiii.annis reputatur: perfectè ætatis ẞm Ioan.Fab.in.l.j. C.vt causę post pubert.assit tutor.Et pro qua est glos. celebris in.l. sequitur.§.j.in versi.pupillus. ff.de vsu capi.quæ dicit filios Normanorum,Italorum,& Romanorũ.in.xiii.an. esse doli capaces,quia malitia supplet ætatem. Et pro hac consuetudinẽ est textus rotundus quem ibi faciunt singul. Nicol. de Neapol.Bal.& Ludo.Bolo.in suis primis interpretationibus in.l. si tutor.ii.§. si duobus.ff.de tutelis.& rati.distra. qui nõ inuenitur alibi secundũ ipsos,& debet commandari cordi,ꝙ per superuenientiam pubertatis, in vno ex pupillis tutor datiuus desinit esse tutor aliorum pupillorum si idem pubes frater assumpserit tutelam ipsorum, & similis est text.iuncta sua glos.& ibi Ioan. Fab.Bald.& Saly.in.l.iii. C.de testa. tute.& glos.in. l.in fin.& ibi docto.eod.tit.vbi legitima habet locum,datiua definit esse. Sed quomodo hoc potest habere locum,cum minor non possit etiã frater de iure communi habere tutelam.l. si. C.de legi.tuto.& dixi supra eod.§.vi. glos. in di.§.si duobus. & in. d.l.iii. dicit quod olim minor poterat esse tutor,quòd ius hic seruatur de consuetudine. vt si frater factus pubes assumat tutelam aliorũ,desinat datiuus. Exceptis patre & matre,vt hic vides:& etiam in testamentario tutore:vt dicta.§. si duobus. & d.l.iii.& ibi ita tenent docto. supra allegati. Sed quibus tutoribus perferatur testamentarius, vide per doctores in dicta.l.j. c.de testament.tutel. & Alexand.in consil.cxl. libr.j. vel etiam secũdum glossam & doctores in locis supra allegatis frater potest esse tutor : vt

si quis detur tutor duobus impuberibus: quorum vnus erat anniculus vel circa. alter vero à pubertate parum distãs, qui habet tredecim annos cũ dimidio. Et sic citius habebit. xxv. annum: qui de iure communi requiritur antequam alter habeat. xiiij. annũ, & effectus fuerit pubes, & per cõsequens poterit esse tutor legitimus. Et idem tenet Specul. in tit. de tu. §. si vero. versi. sed pone. & in §. nunc dicendum. versi. Et scias. cum sequẽti. C Ioan. Fab. Bald. Angel. Perusini fratres. & Sali. in d. l. iij. de testamen. tutel. & Pe. Iacob. de orillaco in titu. de actio. tute. directa.

§.xj.

Itẽ que le baillistre de son droit durãt le tẽps de son bail, faict les fruictz siens des heritaiges du mineur, quil a en bail [a]. Et aussi tous les meubles dudit mineur luy appartiennẽt, & les fait siens [b] sans ce quil soit tenu en rendre compte. [c]

En bail. [a]

¶ Licet de iure communi officium tutoris sit gratuitum. vt tenet glossa. in. l. j. firmanda. & in. l. in eos. ff. de tutel. & vtrobique per Barto. & doctores, immo extra ordinem puniatur si data sibi pecunia officium tutelę suscipiat. vt institu. de suspe. tuto. §. sed si quis præsens. & ibi Ioan. Fab. Christofo. Por. Ioan. de platea, & Angel. Aret. & no. Ioan. And. in addit. Spec. titu. de iudi. §. generaliter. col. v. in verbo per totum. Et Petrus, de Anch. in consilio clxxiij. & Alexand. in l. dedi. §. fin. & ibi moder. ff. de condi. cau. da. & docto. in. l. prima. in fine. ff. de procurat. & in. l. litem. C. eo. tit. & Bald in. l. prima. in penultima quæstione. C. manda. nec facit bonorum immobilium pupilli fructus suos, vt. l. lex quæ tutores. in fine & ibi gloss. & l. fina. §. final. & docto. C. de administra. tutor. / tamen de consuetudine inter nobiles solum obseruata baillister, siue tutor facit fructus suos: vt hic vides: & similis viget generalis consuetudo, de qua hic in princ. & §. sequenti fit mentio in cauodistria secundũ Paulum de Castr. in cõsil. ccclxxiij. secundum verum numerum incipient. super istis duobus. volumi. nono. qui consuetudo secundum eum est valida: prout ibi videre poteris. Quandoque tamen potest tutori constitui salarium à iudice secundum Bartho. & doctores in dicta. l. j. ff. manda. & in. d. l. eos. & in. l. à tutorib. in fi. per illum text. ff. de admini. tuto. & in. l. j. § si pupillus. ibi Bal. Nic. de Neapo. & Ludo. Bolog. in suis secũdis interpret. ff. de tute. & rat. distrahen. & hoc ex causa: vt ibi: & idem tenet Ang. Aret. in §. sed & propter paupertatem. in fin. institu. de excusatio. tuto. & deci. Gratio. Delph. q. lxviij. in prin. aliàs sine causa non. nec etiam alimẽta ei prestari debent: quia si daretur salarium tutori, ex illo posset ali, & per consequẽs propter carentiã, victus vel paupertatẽ se excusare non posset: quia non oporteret eum laborare. pro victu querendo secundum Nicolaũ de Neapoli in. l. fin. §. tutela. de excusatio. tutorum, quod esse non debet. Et hoc verum regulariter, si stat in eodem loco quo pupillus moratur. secus si oporteret tutorẽ alibi proficisci pro administratione bonorum pupilli: quia tunc sumptus itineris equi victus tutoris secũdum qualitatem personę, & quantitatem seu facultatem, ac reuenutum patrimonij pupilli debent sibi fieri. vt. d. l. prima. §. si pupillis. & tenet Bartholus & doctores in. d. l. à tutoribus. in fin. & Angel. Areti. in d. §. sed & propter paupertatem. Quamobrem dicit Baldus. in. d. §. si pupillus, quòd si mater tutrix vel alius datiuus vel testamẽtarius, tutor stat in domo cum filiis suis & pupillis, quòd pupilli non possunt petere pensionem seu loquerium domus. Nam cum teneatur instruere ipsos pupillos bonis moribus, habet necesse cũ eisdem morari: vt ibi vide quod facit pro his quę dixi in additio. ad Dy. in regula in re communi melior de regu. iur. lib. vj. Sed contra hunc §. oppono. de §. iij. supra. eodem vbi pater qui de iure communi & generali consuetudine habet legitimã corporum & bonorum liberorum suorum tutelam, & administrationem vt ibi dictum est: tamen de cõsuetudine non lucratur fructus hereditagiorum filiorum: sed hic dicitur contrarium, cum indistincte loquitur: quia si intelligeretur solũ de alio tutore quàm patre, pater esset deterioris conditionis: cum ipse etiam inter nobiles præferatur: vt supra eodem §. sexto. Solutio. dic quòd contrarium loquitur in paganis siue ignobilibus: hic vero de nobilibus, qui durante tutela lucrantur fructus superstantes & etiam bona mobilia. Nam requiritur quòd tutor sit nobilis: quia si ignobilis habeat tutelã, nobilis nihil tamen lucratur. vt. j. eodem §. penulti. cum talis tutelã nobilis debeat in dicto casu regi secundum ius commune, vt ibi dicitur secundum quod nihil habere debet: vt supra dictum est.

Adde Lud. de ro. in cõsi. 440. incipi. non est dubiũ ubi ponit de hospitalario qui ẽ pen. hospitalis. debet nutriri & vestri cũ opa & seruitio eius utatur iuxta illud apostoli, qui seruit altari &c. c. cũ secũdũ apostolum. de pbẽ. & uide hic Aarb. ĩ cõs. 62. uol. 2.

[b] LES FAIT SIENS. De iure communi secus: quia non lucratur bona mobilia sui pupilli. l. lex quæ tutores & l. finali. & ibi doctores. C. de administratio. tutorum. tamẽ hęc consuetudo seruatur inter nobiles solum, vt supra dictum est, per quę deciditur illa vulgata quæstio. de paupere tutore, qui post finitam tutelam reperitur diues, an præsumatur

de bo

de bonis pupilli: hæc consuetudo facit, quòd sic cum fructus & mobilia lucretur: quia fortè hæreditas pupilli est in redditibus & prouẽtibus oppulenta. vnde sunt[a] aliqui qui melius mallẽt habere tutelam magni patrimonij pupillorum, quàm successionem tenuem eis delatam, vt viua voce accepi à domino meo legũ professore: tamen de iure est præsumptio in contrarium: vt ex industria acquisiuisse præsumatur: vt.l.fin. defunctus. & ibi Iohan. Fa. Barto. Bald. Angelus, & Saly. C. arbi. tut. & quæ dixi in additi. ad Dy. in regula ratum in fin. vbi reperies quid in acquisitis per clericũ vxoré, & officialem, & vltra ibi allega. vide Barto. Baldum, Angel. Paul. de Castr. & Salyce. in. l. si patruus. C. commu. vtriusq. iudi. & Bal. in cõsi. liiij. & cõsi. lxx. volu. iij. & Abb. Sic. & And. Barb. in rubr. & in capit. j. de pecul. cler. & Bald. & Cardi. Alexand. in capitul. j. de controuer. feu. inter. do. & vasal. & in capitu. j. de cleric. qui inuestitu. & Bald. in. l. omnem. in princip. C. de Bol. quæ libe. & Alexand. in addi. ad Barto. in. l. diuus. ff. de bonis damna. & Angel. Areti. instituti. per quas perso. nob. acqui. §. j. & Abba. Sic in consilio. xxxvj. libr. secundo vbi ponit quid in filio. & Specu. titu. de tuto. §. j. colum. x. Ludo. Bolo. in suis primis interpreta. in. l. etiam. C. de dona. inter. vi. & vxo. & illustro. doctr. Francisc. de Aret. in consi. xxxj. incip. in Christi nomine amen considerata diligenter &c.

[a] Adde ꝙ potẽtius est æs alienum q̃ legatũ habere. l. qui solidum. §. fi. ff. de le. ii.

[c] RENDRE COMPTE. Nota ꝙ non solum testator potest liberare tutorem à redditione computorum administrationis tutelæ: vt tenet Barto. in. l. aurelio. §. Gaius. ff. de libe. legat. quia voluntas testatoris seruatur pro lege: vt disponat testator in author. de nupt. collat. iiij. & l. j. C. de sacrosanct. eccle. sed etiam cõsuetudo quæ in suo loco est lex. vt. l. de quibus. & ibi Bart. Baldus Paulus de Castr. & Iason. ff. de leg. & §. ex non scripto. & ibi Iohan. Fab. Angel. de Perusio in repe. & Ange. Aret. institu. de iure nat. gen. & ciui. & supra. eodem. §. viij. in glossa. secunda dixi. ¶ Et licet testator & consuetudo possit remittere redditionem rationum: tamen nunquam præsumitur remisisse dolosam administrationem vt tenet Barto. in. d. §. Gaius. quẽ communiter sequuntur docto. quos vide allega. in. d. §. vij. & Angel. Aretin. institutio. de acti. tuto. §. final. & Francisc. de Aret. in consi. xxij. colum. ij. circa medium. & Albert. de roza. in. ij. parte. stat. quæstio. ccxj. in fi. & Paris à puteo in tractatu Syndi. in verbo electio officialium. capitu. primo, & in verbo redditio rationum.

[b] Adde de redditione cõputorũ & rõnũ. Bart. Sozi. ĩ cõsi. 149. incip. in cã Ambr. ter. iii. & vlti. li. 1. & pro hac cõsue. est tex. in terminis in. l. i. ibi liberũ iudiciũ & ibi expsse Bald. in princ. C. de tu. & cura. illustri. & clari. psona.

§. xij.

Item & moyennant ce ledit baillistre est tenu de nourrir & alimenter ledit mineur selon son estat [a]. Et payer les deuoirs du fief & le rachat des heritaiges ou le mineur seroit tenu de payer aux seigneurs du fief, ou du cens diceulx heritaiges [b]. Et aussi faire les fraiz & mises des proces dudit mineur [c]. Et aussi il est tenu de acquiter ledit mineur de toutes debtes personelles quelzconques deues par ledit mineur: & tenir les heritaiges en bon & suffisant estat [d]. Et si ledit mineur auoit eu deux baillistres successiuement: le premier baillistre sera tenu dacquiter ledit mineur & toutes debtes deues tãt du temps de son bail: que au parauant ledit temps. Et le secod baillistre sera tenu payer lesdictes debtes du temps de sondit bail: & non du temps parauant ledit bail [e]. & sic des aultres charges.

Item & moyennant ce.

[a] SELON SON ESTAT. Tutor tenetur de iure & consuetudine administrare alimenta secundum redditus patrimonij pupilli: vt. l. j. & ij. & ibi glossa. & Nicolas de Neapo. ff. vbi pupil. educari deb. & l. fina. C. de alimen. pupil. præst. Quia non plus expendendum est, quam ex redditibus percipiatur: vt. l. mediterraneæ ciuitates. & ibi Ioannes de Platea. & Bart. C. de ann. & tribu. libro decimo. & capi. sopite. & capitulo cum nuper. de censibus ne longi temporis victum breuis hora consumat. capitulo cum Apostolus. eodem titulo. & l. tertia. ff. vbi pupil. educa. deb. vbi dicit Dy. quòd maledicatur qui fecit illam. l. licet Ray. dicat quòd imò bene dicatur, vt refert ibi Nicol. de Ne. Et sic videtur secundum eum quòd Dy. fuerit multum liberalis vt omnes fructus diebus quotidianis expendantur, & nihil reseruetur: quia pupillus non potest viuere ex vento: vt lupus. vt not. gloss. in. d. l. finali. de alimen. pupil. præstandis, & vide pulchrè Anto. Corseti in suis singul. in litera expensa. tamen in cibariis & vestimentis debet attendi

consuetudo secundum Bald. in rubr. de consuetu. in antiq. colum. iiij. versi. Item in cibariis, &c. & Sig. de Home. cõsi. clxix. Et ideo [a] valet conuentio facta inter abbatem & monachos de certo modo viuendi & distribuendi in pane vino & carnibus secundum Ioannem Andreæ, in regula nõ est obliga. de reg. iur. libro sexto. & Ioannes Fabri. institu. per quas perso. nobi. acqui. §. item nobis. & similis viget consuetudo in hoc. §. contenta in canodistria secundum Paulum de Castro in cõsilio. ccclxxiii. in nouis & dixi supra. §. proximo. sed limita hanc consuetu. & iura dicentia pupillum apud tutorem educari [b] debere nisi tutor sit eidem pupillo substitutus: quia tunc apud eum non debet ali, sed apud alios. vt. l. prima & secunda. & ibi Ioannes Fabri. & doctores. C. vbi pupil. educa. & tenet decisio Grationopo. Delphina. quæstio. ccccxxxix.

a Adde Abba. Sic. in. c. cedo ceri. co. 2. & ibi Fely. de rescr.

b Adde Bart. in sua dispu. in ca. quæritur utrũ iudex.

[b] DICEVX HERITAIGES. Hæc consuetudo est generalis in toto regno Franciæ. & etiam in ducatu Burgundiæ, quòd non solum tutor teneatur soluere rachatum & accordaméta, siue laudiminia hæreditagiorum pupilli: vt est textus. & ibi gloss. Bal. & Cardina. Alexand. in capitu. imperialem. §. præterea. de prohib. feudi alie. per Frede. & in capitulo primo. versicu. infantia. & ibi Bald. & Cardi. quo tempore miles. Sed etiam potest inuestire & recipere rachatum & laudiminia. vt capitulo primo. §. j. & ibi doct. qui dare feu. po. & capitulo secũdo de feu. & ita tenet Ioannes Fab. in. l. sancimus. in. C. de administra. tuto. & Bald. in. l. si quis seruo. C. communia. de manumis. & ratio est secundum aliquos: quia de consuetudine regni [c] Franciæ masculus. xx. & fœmina. xxiiij. annis minores non possunt tenere feudum regale: nisi princeps dispensauerit: secus videtur secundum eos in eo qui solum habet custodiam qui non debet soluere rachatum nec alia iura: licet vitricus de consuetudine teneatur soluere rachatum bonorum filiorum vxoris suæ si habet administrationem. Sed quid si tutor non soluit canonem vel censum per triennium vel biennium, an res emphiteotica vel censualis cadat in cõmissum? videtur tex. quòd ita in. l. si tutoris vel curatoris. C. de administratio. tuto. Sed in contrarium videtur tex. quòd non. si enfra. xxx. dies offerat post admissionem. vt. l. imperatores. & ibi Bar. & Alexan. in additio. in fine. ff. de publi. Et hodie seruatur illæsus secundum glo. Ioannem Fab. Bal. & Saly. in. d. l. si tutoris. per l. fin. C. ex qui. caus. in integ. de qua vide Bar. & Bal. in. l. si ex causa. §. penultimo. ff. de minori. & Specu. titu. de iure emphi. §. nunc. ver. xiiij. cum sequen. & Ioan. Fab. & Iaso. in. l. ii. C. de iure emphiteo. Bart. & Ioan. de Pla. in l. quæcunque. C. de fide instru. & iure haste. fisca. libro. x. & Bald. in. l. finali. C. si propter publi. pensi. Bart. & Ioan. de Plat. in. l. ij. C. de fund. pa. lib. x.

c Adde quòd ista cõsuetudo seruatur ĩ Normania, ut ĩtellexi à domino cancellario.

[c] MISES DES PROCES DVDIT MINEVR. ¶ An propter expen. litis & processus possit fieri executio in bonis tutoris qui calumniose litigauerit. vide Barto. Pau. de Castro. Alexan. & moder. in. l. iiij. ff. de re iudica. Ioã. Fab. Bart. & doctores in. l. non est ignotum. C. de administratio. tuto. & in. l. meminerint. C. vnde vi. & Bart. & docto. in. l. qui solidũ. §. etiam. ff. de lega. ij. & Specu. titu. de sentẽ. executi. §. sequitur. ver. sed pone. & Barto. & docto. in. l. procurator qui pro euictione. ff. de procurato. & Ioan. Fab. & doct. in. l. j. C. quando ex fa. tutores. & Bart. in. l. si tu. ff. de administratio. tuto. Et Cy. Bart. Bald. Saly. & Iason in. l. iubemus nullã. C. de sacrosanc. eccle. & decisio. Capellæ Tholosæ. q. xl. Et quas impensas possit tutor imputare pupillo. vide tex. in. l. j. & quasi per totum. & ibi doctores. ff. de tutel. & ratio. distra. & Ludo. de Roma. in consil. ccccxiij. Et an tutores [d] vel curatores de impensis factis pro administratione bonorum pupillorum possit propria authoritate sibi satisfacere de bonis ipsorum pupillorũ. Vide Pau. de Cast. in cõsil. ccclxxvj. alias secũdum verum numerum est. ccclxxij. incipien. primo videndum est. in antiquis.

d Adde quod concludit quod per tex. i. l. quotiens. §. sicut de admini. tut. & l. ii. §. plane. ff. de cõtra. & utili. tutel.

[d] BON ET SVFFISANT ESTAT. Et si videtur quòd iste tutor siue ballister qui tenetur hæreditatem pupilli debitis & creditis pacatam & liberam, & decẽti statu tenere & relinquere, & tantam diligentiam adhibere in bonis pupilli quantam in suis rebus: vt l. à tutoribus. in principio. ff. de administra. tuto. & l. j. in prin. ff. de tute. & ratio. distra. & quæ dixi in quodam cõsil. incipien. Iaquelina de Molinis. in primo dubio quod posui post tractatum Dy. de reg. iur. quòd propter debita ipsius pupilli non possit vendere immobilia & hæreditagia pupilli: licet possint ob debita persoluenda: cum decreto tamen iudicis alienari. vt. l. ob æs alienum. & ibi omnes docto. C. de prædiis minorum. & in. l. lex quæ tutores. C. de admi. tut. & Bald. in consi. ix. incipien. quidam tutor. lib. iij. & Alexand. in consil. cxvij. volu. v.

[e] PARAVANT LEDIT BAIL. Quia antecessor lucratus fuit fructus durante suo tempore. Ideo etiam de iure & consuetudine tenetur ad debita pupilli, & non successor tutor. tex. est in. l. tutor siue curator. ff. de administra. tuto. nisi ad debita suo tempore contracta. de quo vide Bart. in dicta. l. tutor siue curator. & quæ dicam infra eo. §. finali.

§. xiij.

§.xiij.

Item & sil ny a aucun parent ou lignaigier dudit mineur pupille capable dauoir ledit bail:ou si le parent capable ne veult prendre & accepter ledit bail [a], ledit mineur doibt estre gouuerne en tutele selon le droit commun [b].

Item accepter ledit bail. [a]

¶An tutor de iure possit compelli suscipere tutelam & administrationem pupillorum. dic quòd sic misisse excuset,& legitimam excusationem proponat. vt de excus.tuto.C.ff. & insti.per totum.secus est in matre & auia. vt suprà dixi in.§.vj.in glo.iij.Sed aduerte ad vnum:quia hæ cõsuetudines à dicto.§.vj.vsque ad finem tituli loquuntur de tutelis & tutoribus siue ballistris nobilium : & non de tutoribus ignobilium quibus hæ consuetudines multum fauent:vt in quolibet.§.quæ plerunque etiam in tutelis paganorum siue villanorum obseruantur : vt dictum est.vnde miles honeste missus aduersus priuatorum tutelas , habet excusationem. vt.l.sed & milites. primo responso.ff.de excusa.tut.sed non aduersus tutelam filiorum commilitonum post annum missionis : sed si ignominiose fuerit missus,tũc nullam habet excusationem. vt.d. l.sed & milites.§.qui nimirũ.de quo vide glo. Io.Fab. & Ang.Aret.insti. de excusatio. tutorum.§.item qui reipublicę.Sed de doctore. vide glo.& Ang.Aret. pulchrè in.§.item Romæ grammatici.eodem titu. & in.l.sed & reprobari.§.finali.ff.eodem.Sed infra quod tẽpus debet tutor se excusare:qui est intra centesimum lapidem vel vltra. vide tex. glo.Io. Fab. Christoph.Porc.in.§.qui excusare. instituta de excusatione tutorum. & in.l.quinquaginta. & lege scire.§.quinquaginta. & ibi Nicol.de Neapo.ff.eo.titu.&.l.quinquaginta.& ibi doct.C.eodem titulo.

¶Ad materiam tutelarum non sufficeret vnũ volumen : sed profecto duo vel tria magna volumina:de ea enim occupati sunt duo libri ff.scilicet.xxvj.& xxvij.& in.C.à tit.de test. tutel.vsque ad finem quinti libri vbi sunt rubricæ.xlvij.& in primo instit.quatuordecim. à tit.de tutelis vsque ad finem.Et doc.etiam in diuersis locis diffuse prosequuntur Azo. in summa. quæ dari tuto.vel cura.possunt. Rofred. & Specu. in titu. de tuto. Et not.quòd hæc consuetudo se refert iuri communi.Ideo secundum ius commune debet intelligi:vt.l. si serui vestri.& ibi docto.insuper Saly.in repetitio.C.de noxa.act. &.l.fina.§.in computatione.C.de iure delibe.&. ca. cum dilectus. de consuet. & Bald.in consil.cxli.incipien.supposito statuto libro.j.& vide quæ dicam.§.de pres.§.penul.in glos.final. Et sic nihil lucrabitur iste tutor:vt. s̃.eo. §.xi.dixi in glo.j.in fine.&.§.sequen.

§.xiiij.

Item que la mere ou ayolle ayãt le bail de son enfant qui se marie auant ledit bail finy,ne doibt gaigner ne prẽdre audit bail.Car puis que de sa volente elle delaisse ledit bail auant quil soit finy: ce nest pas raison que elle en ait le proufit : & que vng aultre en ait la charge [a], ains doibt estre mis & gouuerne le dit mineur pupille en & soubz tutelle selon le droit commun [b].

Item que la.ait la charge. [a].

¶Quia plerunq̃ vbi successionis est emolumentum:ibi & tutelę onus esse debet.institu. de legi.patrono.tute.& de contrahen.emptio. & venditio.§.cum autem.&.l.secundũ naturam.ff.de regulis iuris.&.l.finali.§. sed cum. C.de furtis.& in regula.qui sentit onus.& in regula.rationi congruit:& vtrobique per Io. And.Et Dy.& quę ibi dixi in additio.de regu.iur.lib.vi.& in.x.q.j.c.vltim. & xii. q.ii. c.charitatem.&. c.j.de eccle.ędi.& clemen. j.de censi.Et quia dũ labor est in damno crescit mortalis egestas. Et nemo tenetur de suo facere beneficium.x.q.ii.c.precarie.& c.cum ex offic.de præscript. & in.c.j.§.facta. & ibi glos.super verbo labore. & in verbo labore. Et in verbo valore.de electio.in prag.sanct. Sed contra hunc.§.oppo.de.§.xi.supra.e.tit. vbi si tutor dimittat tutelam,lucratur fructus pro suo tempore cum ad debita teneatur. Solu.ibi forte ex necessitate: hic vero voluntarie:vel hic matri & auię hæc pœna constituitur,& imponitur in odium ipsarum ad secunda vota conuolantium.vt Ar.autho.matri & auię.C.quando mulie.offi.tutel.[a] Sed vnum nota,quòd licet iure cautum sit ne vxor pro marito teneatur & contra.vt.l.j.et totum.C. ne vxor pro marito: tamẽ si mulier tutrix nõ reddita ratione tutelę, nupsit tibi tu obligaris pro ea in casu quo ipsa non esset soluẽdo: vt est text.celebris de quo multum exclamat Bald.ibi in.l.pen. C.in quibus casibus pi.tacit.contrahi. vbi subdit Bald. caue tibi cum contrahis matrimonium cum vidua vt facias primo quòd reddat rationem : & fiat ei refutatio siue quitantia.pro quo vide glossam fin-

a Adde pulchre Barto. Sozi.in consilio.180. uersi.cõmatur circa med. lib.ii.

gularem in auth. ſacramentum. C. quãdo mulier offi. tute. fung. in gloſſa finali. Sed hoc verum intelligit Ludo. Bolog. in. d. l. penultima in ſuis primis interpretationibus: ſi mulier fuerit tutrix filiorum ſuorum: ſecus ſi alio modo adminiſtraſſet bona filiorum, & non tanquam tutrix. vel adminiſtraſſet bona aliorum: quia tunc non haberet locum diſpoſitio illius. l. prout ibi vide per ipſum.

[a] DROIT COMMVN. Vide quæ dixi ſuprà eodem, §. proximo in glo. fina. & in §. xj. in glo. j. in fine.

a Adde Alexand. de Imo. in ſua diſputatiõe incip. Sigiſmundus Romanorũ imperator etc. in. 1. quæſt.

¶ Finis rubricæ de conſue. iur. ſta. perſo.

Des couſtumes concernans les iuges, & leur iuriſdition. t. 2.

§. j.

Selon luſaige [a] ancien & commune obſeruãce le preuoſt de la ville de Bourges eſt iuge ordinaire en ladicte ville & ſeptaine de Bourges: pour y exercer iuriſdition ordinaire. Excepte le iugemẽt qui appartient aux bourgeois iugeans de ladicte ville de Bourges en la maniere declaree en larticle ſubſequant [b]. Et mõſeigneur le Bailly de Berry eſt iuge ſouuerain [c]: immediat dudict Preuoſt pour congnoiſtre des cauſes dappel [d] en ſon ſiege de Bourges: & auoir ſur luy iuriſdition ſouueraine [e] immediate. Et auſſi peult & doibt mondit ſeigneur le Bailly par preuention [f] ou committimus du Roy audit ſiege exercer toute iuridition & cõgnoiſtre etiam [g] in prima inſtantia de toutes cauſes, ainſi comme ledit Preuoſt.

Selon luſaige ancien [a].

¶ Conſuetudo dat iuriſditionem ordinariã. vt. l. viros. & ibi Ioannes à Platea. C. de diuer. offic. libro duodecimo. & l. prima. & ibi Cy. Ioannes Fab. Barto. Bald. & Salycetus. C. de emancipa. libero. & tenet Ludouicus de Roma. in conſilio. ccc. & Innocen. & Abbas Sic. in cap. dilectus. de capel. mona. Bart. & doctores moderni in. l. prima, §. ſi quis hoc interdicto. ff. de iti. actuque pri. & Abbas Sicu. in cap. cum olim. & ibi Fely. columna tertia. de præſcrip. & deciſio. capell. Tholoſa. quæſtione. cccxxiiii. & Cardi. Alexander in ca. inferior. vigeſimaprima diſtinctione. & Antho. Corſe. in ſuis ſingularibus in litera præſcriptio. verſiculo. nota. & verſiculo contra ſupremam poteſtatem. & Bald. in conſilio ſexageſimoquarto, & conſilio. cclviii. volumine primo. In quibus locis etiam reperies per quos actus acquiratur iuriſditio. Et ordinaria iuriſditio eſt illa quæ à papa, imperatore, rege, vel à lege vel conſuetudine aut vniuerſitate, & non ab alio conceditur: vt nota. in cap. cum contingat. & ibi Abbas & Fely. columna ſecunda. de foro competenti. & nona quæſtione tertia conqueſtus. & ibi Archidi. & Speculator titulo de iuriſditio. omnium iudicum. & Baldus in conſilio quadrageſimo incipiente. in facto. libro tertio. & Cardinalis Alexander in cap. perlectis. vigeſimaquinta diſtinctione. & ibi notabiliter. Et generaliter ſe extendit ad omnes cauſas territorij: vt. l. pupillus, §. territorium. ff. de verborum ſignificatione. decimaſexta quæſtione quinta. ca. primo. & decimaſexta quæſtione tertia. ca. licet in regulis. ante finem & tenet Specu. vbi ſupra. Alia eſt delegata iuriſditio quæ à principe demandatur ſpecialiter ad vnam cauſam vel plures: vt. l. more. & l. & quia. Et ibi Barto. Bald. Paulus de Caſtro, Alexand. & Iaſon. ff. de iuriſditione omnium iudicum. & doctores in. l. placet. C. de peda. iudi. & in. l. à iudice. C. de iudi. Et quid ſit iuriſditio, merum & mixtum imperium: & vnde dicitur. vide omnes doctores ſuprà allegatos in. l. imperium. ff. de iuriſditione omnium iudicum. Et Azo. in ſumma. eodem titulo. & Specula. vbi ſuprà. & doctores in dicta. l. placet. Et Baldus conſilio quadringenteſimotrigeſimo. incipiente magnificus dominus. columna ſecunda, libro tertio. & Baldus in ſua margari. in litera iuriſditio. Et pulchrè Alexander in conſilio ſexageſimooctauo. columna antepenultima in fine. libro ſecundo. & in conſilio trigeſimoquinto. columna prima. cum ſequen. volumine quarto. Nam iuriſditio eſt fundamentum fundamentorum iudicij ſecundum Baldum in conſilio decimoſexto. in principio. incipiente in iſta cauſa. lib.

[b] LARTICLE SVBSEQVANT. Vide quę ibi dicam in gloſ. quarta. Iudicum igitur ordinariorum: alij ſunt conſules: alij procõſules: alij pręſides: alii quæſtores. vt ſecũda quæſtione ſexta. anteriorũ. &. ff. de. offic. proconſul.

consul. per totum. vel aliter quòd iudicum: alij sunt maximi: alij magni: alij medij: alij minimi: alij infimi. vt in autētica de appellatio. §. illud etiam. collatio. quarta. & de his vide per totum. in tit. de iurisd. omnium iudicum. ff. &. C. & Specula. de iurisdi. omniū iudicū. in principio. & gloss. Christopho. Por. & Io. Fab. & Ange. Areti. in procemio institu. in §. cumque hoc. & qui dicatur balliuus & præpositus viguerius. vide glossā in Clementina prima. de pœnis. & Pet. Iaco. in titu. de act. & fac. ex edicto ne quis eum. Et de consulibus siue scabinis locorum & ciuitatum an habeāt iurisditionem. vide decisio. capell. Tholos. quæstione. ccccxliiij. & Pet. Iacob. de Aureli. in sua practi. titulo super act. furti. Et quomodo prædicta officia adaptentur modernis officijs in regno Franciæ vigentibus. vide in quodam libello per me ędito. & vide pulchrè Iasonem in. l. quæcunque. columna tertia. versiculo v. ff. de offic. eius cui mandata est iurisditio.

c IVGE SOVVERAIN. Maioritas seu prioritas loci denotat prioritatem & maioritatē dignitatis. vt. c. antiqua. & ibi Abb. Sic. de priui. &. c. j. & c. statuimus. & vtrobiq; per Abba. & Fely. de maio. & obedien. & Cardinalis Alexan. in §. huic. & cap. vl. viij. dist. vide quæ dixi suprà titulo proxi. §. vj. in glo. j. quæst. vlt.

d DES CAVSES D'APPEL. Pro hoc facit quæ not. Bart. in consilio incipi. dubia occurrentia & Ioānes Baptista de sancto Seuerino post Bart. in repe. l. omnes populi. ca. xij. col. ij. versic. successiue quæsiuit. & versic. applicāda venit. ff. de iusti. & iure. ¶Et hic videtur terminari illa. q. quòd omisso medio scilicet balliuo non possit appellari ad supremā parlamenti curiam: vt. l. j. §. si quis. & l. imperatores. & ibi Bar. & Alexā. pulchrè in addi. ff. de appella. & Bal. in. l. fi. C. de leg. & in. l. rescripta. C. de preci. impera. offe. & l. pręcipimus. C. de appella. & Calde. in cōsilio primo. tit. de appella. & Franciscus de Zaba. in consi. cxxij. & Ioannes de Ana. & ibi Ludouicus Bolog. in addi. in consi. lj. & etiam hodie de iure canonico. vt. c. j. §. statuit. de causis in prag. san. & ibi glo. quam vide. & Abb. Sic. in cap. dilecti. vlti. & ibi de Bellenzi. in addi. & Cardina. Alex. de appella. & Inno. in c. in causis de re iudi. & Specu. ti. de appel. §. nunc tractemus. in prin. & versi. potest. & decis. parla. Delph. quæst. cccxxvj. versicu. xlj. quæro. & Pau. de Cast. in consi. lxj. incipi. dubia suprāscripta. col. iiij. versi. ad nouum quo quæritur volun. anti. & Abba. Sicu. in consil. lxxvij. col. vij. versi. ego puto. li. ij. & Pau. de Cast. in consilio. cxcviij. secundum verū numerum incipien. super primo quæsito colūna tertia. versicu. super vltimo. nota in nouis secus est in scholare qui omisso medio potest appellare. vt nota. Bald. in authenti. habita. C. ne filius pro patre. & decisio. capel. Tholo. quæst. clxij. in fi. & Bartol. & Ioannes Baptista. vbi suprà & Paris à Puteo in suo tractatu de Syndica. in litera negligē. cap. finali ¶Item fallit in causis criminalibus in quibus de consuetudine omisso medio potest appellari formaliter ad supremam parlamenti curiam.

e IVRISDITION SOVVERAINE. Non bene conueniunt, nec in vna sede morantur maiestas & amor. vt dicit glosa in. l. vna. C. de latina libertate tollen. & glosa in cap. cum multa octuagesima sexta distinctione. Et sic potest corrigere ipsius propositi negligentiam: vt. c. prudentiam. §. fi. in fi. de off. delega. & ca. significauit. de offi. ordina. & c. licet. & c. ex tenore. de foro competen. & l. ad commentariensem. & l. fi. C. de custo. reorum. & l. si quos. C. de officio præfecti oriētis. de quo vide Petrum Iacobinum. tit. de literarum obligationibus. §. ex mutuo. & c. irrefragabili. §. excessus. de officio ordinarij: sed non econtra: vt. ca. cum inferior. de maio. & obedien. & xxj. distinct. inferior. de quo per doctores in cap. j. de supplen. negligen. prælato. & Abb. in c. dilecti. de foro competēti. & Bar. in. l. quanuis. ff. de damno infecto. & Antonius Corseti. in suis singularibus in litera iudicium.

f PAR PREVENTION. Facit. l. si quis postea, & ibi doctor. & l. vbi cœptum. ff. de iudi. & l. cum quædam puella. ff. de iurisd. om. iudi. & c. proposuisti. de foro competēti. nam non solum per solam citationem seu adiornamentum perpetuatur iurisditio tam ordinarij quàm delegati. vt de iuri. & c. relatū. cum seq. & vtrobique per Abb. & Fely. de of. delega. sed etiam iurisditio præuenitur. vt. c. vt debitus honor. de appellat. & cap. capitulum sanctæ Crucis. de rescriptis. & gloss. d. c. proposuisti. & ibi Abb. & docto. & not. infra eo. §. iij. quod limita. vt per Alexā. in dicta. l. si quis. postea in additio. ad Bart. & in dic. l. vbi cœptū. vbi ponit pulchras limitationes & per Andre. Barba. & in singula. Fely. in. c. ex tenore. vers. lex vbi cœptum. de rescriptis vbi Fely. ponit. xj. limitationes. & Abb. Sic. in cap. postulasti. de homicid. & Anto. Corseti in. d. suis singula. in litera iudicium quod facit ad. q. de laico facto clerico quando eximatur à iudicio seculari circa gesta in laicali habitu. vide not. per Ioan. Andr. in Nouell. in capitulo vnico. & ibi Anto. Butri. ferè per quatuor col. de oblig. ad ratio. & Bar. & Alexand. in addi. in. l. j. ff. de pe. oldra. de laude. in consi. iiij. incipi. quod laicus. Dy. & Bald.

in.l. idem Vlpianus.ff.de excuſ.tut. & Frede.de Senis.In repe. n.c. propoſuiſti poſita. inter conſi.ſua conſi.xcvii.incip. vbi non eſt fundamentum. & Pet.de Ancha. in regul.ea quæ fiunt.de regu.iuris lib.vi.& cep. in cõſi. xi.col.iii.ver.Item delicto.& etiam Iaco.Butri. in.l. fi. ff. ſi ex noxa. cauſa agatur.& ibi Pau.de Ca.& Iaſ.Spec.in tit.de reo.in prin. & etiam archidi.c.j.xi.q.j.& Bar. Brix.in.q. vene.inci.aliquis. litigabat. & Saly. in auth. ſtatuimus.C.de epiſ.& cle.Bal. Alex. & Iaſ. in.l.cum quædam puella.ff.de iuriſd. om.iu. & Fely.remiſſiue.in.c.fi.in.viii.fallen.verſi. & facerent hæc de conſti.& Abb.in. c. quòd clericis de foro.compe.& deciſ.capel. Tholo.q.ccclxxxviii.&.q.cxliii.&.q.cxlvii.& Albertus de Roſa.in tertia parte ſta.quæſt.quadrageſima prima.& Ioannẽ de Imola in conſil. centeſimo decimooctauo.& Lucanum de Pana.in.l.fi.C.de vete.li.xii.

¶ ETIAM IN. De hac dictione etiam an ſit repetitiua,vide Bar.in.l. Seye.§. Gayo.ff. de feudo inſtru.lega.& doct.in clemen.j.de præben.& Ioan.Cal.in conſi. iiii.de præbẽ. & Bal.in cõſi.cccix.lib. j. & Abb.& de Bellenzi.in addi.in.c.cum ſit Romana. col.iiii. de appella.& Bald. in conſi.cclxii. lib.ii.& Bartol.in.l.labeo.ff.de pactis.& gl. in cap.j. §.iubet. de collationibus in pragmatica ſanctione.& doctores.in.l.qui ſe patris.C.vnde liberi.& quæ dixi in tractatu meo dictionũ.

§.ii.

Itẽ que par la couſtume ancienne vſance & commune obſeruance, le iugement de toutes cauſes & querelles [a] qui ſont appointees a ouyr droit interlocutoirement ou diffinitiuement par mondit ſeigneur le bailly de Berry & preuoſt de Bourges ou par leurs lieutenãs en ladicte ville & ſeptaine de Bourges appartient & compete a faire aux Bourgeois iugeans quant les parties plaidoyans ou vne dicelles demãde & requiert auoir droit & iugement par leſditz bourgeois & non aultremẽt [b]. Excepte le iugemẽt des cauſes criminelles criminellement pourſuites & tendans a fins criminelles & corporelles qui appartiennent auſditz bourgeois & non a aultre : ſoit requis & demande ledit iugemẽt, & doit eſtre fait par leſditz bourgeois ou non.

Item que par la couſtume.

¶ An dictio item ſit repetitiua præcedẽtium qualitatum vel clauſularum appoſitarum. vide gl.Bar. & doctores moder. in. l. in repeten.ff.de leg.iii.& Bar.in.l.j.ff. de publi. & in.l.à ſententia.ff.de appel.Bald.in.l.quemadmodũ.§.fi.& ibi Flo.ff.ad.l.acqui. & Baldum in.l. ſi fortidianum.C.de lega. & Ang. Areti.in.§.item lapilli.inſti.de rerum diuiſio. & in.§.item ſeruiana.de actio. Spe.tit.de teſ. §.nunc videndũ.& Bart.in conſi.iii.,& cõſi. xxvii.Et gl.& doct.in.l.iii.item aduerſus.ff. quòd quiſque iuris.& canoni.in cap.paſtoralis.§.item cum totum.& ibi Fely.de offic.deleg.Bald.in conſi.ccxxiiii.in princi.lib.ii.& Pau.de Caſt.in conſi.lxx.incipiente viſo pũcto.Et Iaſonem Mayum in.§. aque agat. col. lx.inſtit.de actionib.& gloſſ.in cap.ii.§.item in verbo.de authori.ſacri conſilii in pragma. ſanctio. & latius in tractatu meo dictionum dixi.

Adde Bar. Sozi. in cõ. 10. col. 8. uer. ſed ad hoc reſpon. lib. 1.

[a] CAVSES ET QVERELLES. Non ſolum de cauſis ciuilibus ſi petatur:ſed etiam indiſtincte de criminibus.vt hic in fi. & differentia eſt inter litem & cauſam de quo per gl.& doctores in.l.cauſas.C.de trãſactio. & in.l.j.ff.de teſti.& in authẽtica.habita.C. ne filius pro patre . Et etiam inter querelam de qua vide gl.& Archidia.& Cardin.Alexã.in cap.Maximianus.in verbo querelã.lxxxi.diſtinctio . Et Andre.Barba.in cap. dilecti.de iudici . & pulchrè Antonium Corſeti in ſuis ſingularibus in litera querera.in primo & ſecundo.

[b] NON AVLTREMENT. Nunquam enim aliqua lex ciuilis fecit multitudinem & populum diffinitorem.cauſarum prudentia enim quæ requiritur in terminatione & deciſione cauſarum eſt in paucis literatis & ſolẽnibus viris:quia nihil honeſtum eſt eorũ quæ tractat multitudo. vt authen. de referen . ſacri.pala.colla.ii.ideo Ariſtote. iii. rheto.dicit: Quanto maior populus,tanto minor intellectus.& tenet Bald.in conſi cclxix.lib.j. & tex.in cap.ad noſtram.& ibi Inno.& Abb. Sicul . de conſuetud . vbi ſimilis conſuetudo erat in dioceſi Pictauen . in cauſis eccleſiaſticis,vt dicit ibi text . quia cum aliqua cauſa tractabatur,ibidẽ auditis allegationibus vtriuſque partis,ab his qui præſentes erant ſapiẽtibus quærebatur quid iuris ſuper illa cauſa : & quod illi præſentes dicebant vel aliquis eorum pro ſententia ſeruabatur.tamen ibi papa damnat illam conſuetudinem canonicis obuiantem

uiantē institutis: quia sententia à non suo iudice lata non tenet. vnde mādat episcopo Pictauen̄. vt in causis ecclesiasticis sibi subiectis postquam sibi de meritis ipsarum constiterit, sententiam proferat secundum quod postulat ordo iuris. pręmissa consuetudine non obstāte. Et ex illo tex. elicit abbas quòd licet ex cōsuetudine possit acquiri iurisditio. vt ca. cum contingat. de foro compe. & supra.§. proxi. in glossa prima dixi. non tamen valet consuetudo: vt sententia à non suo iudice lata teneat: nam est enim secundum Abba. irrationabile: vt valeat sententia lata à non habente iurisditionem, facit. l. priuatorū. C. de iurisditione omnium iudicum. tamen bene debet ferri ad consilium sapientum [a] & non insipientium. vt. l. diui fratres. ff. de iure patro. & l. placet. & ibi Bald. C. de sacro. san. ecclesijs & plene no. Abba. & Fely. in cap. si pro debilitate. offi. delega. & Bar. & Alexā. in additioni. in. l. j.§. si plures. ff. de exer. actio. licet secundum Ioan. And. & Abba. in. d. c. ad nostram. quandoque parum sapientes in re certa habeāt ele uatum intellectū & ingeniū, & acutius sciūt discutere & decidere vnum casum quàm omnes sapiētes, sicut narrāt ibi de illo fatuo Parisiensi qui decidit quæstionē miro modo inter tabernarium & quandam pauperem, à quo tabernarius volebat extorquere pecuniam ex eo quod comederat panem ad odorem assati, nam soluit illi ex sono vnius denarij turonensis. quam quæstionē non potuisset Catho melius decidere. pro hoc facit quæ not. gloss. in lege. ij. in verbo constitui. ff. de orig. iu. quod cum Græci misissent Romam quendam sapientem vt explorarentur an digni essent Romani eorum legibus: & cogitantes Romani quid in ea oporteret re fieri, quendam stultum ad disputandum cum Græco posuerunt. qui stultus sapienter se habuit prout ibi vide. Et faciunt etiam quæ nota. Ioan. Andr. in ca. fi. de succes. ab intesta. & Andr. Barb. in. l. is cui bonis. col. ij. versic. si quis diceret in furioso. ff. de verbo. obliga. & facit quod voluit Bal. ei sequa. in. l. curiosum. C. qui testamen. facere possunt. & Calde. in cap. fi. de renuncia. & Abb. in cap. cum interuniuersas. in fi. de elec. ad. q. an debeat mitti hora prandij pro inuitatis. & Calde. consuluit vxorem suam super isto quæ respōdit satis equē, quòd pro mulieribus & forensibus debeat mitti, quæ libenter non se ingerunt. sed pro alijs non nisi essent graues personæ, sed regulariter imperiti non possunt iudicare, nisi habeant peritiam causę vt l. fi. & ibi doctores. C. de iudi. Nā vnumquodque decidendum [b] debet potius cōmitti illi qui habet plus peritię illius artis, quàm alteri. licet in omnibus alijs rebus sit minor peritior: sic in agricultura standum erit rusticis: & de impręgnatis vel non: & vtrū sit virgo vel non, standum erit matronis vt. l. j. in prin. & ibi Barto. & pulchrè Alexā. in additio. j. ff. de ventre inspi. & cap. proposuisti. & cap. causam matrimonij de proba. & de morbo equi & sanitate, stādum erit marescalia. & de re mili. militibus. & vtrū vulnus [c] sit mortale vel non. medicis. vt. l. semel. & ibi Ioan. de Platea. & Luca. de Pana. C. de re mili. li. xij. & Baldus in consil. cv. lib. j. & per gloss. & Angelum Areti. in §. præterea. institut. de rerum diuisio. & latius in trac. suo maleficiorum. in gloss. super verbo cicatrix est remansura. & Ange. de Armi. & Bernar. Landri. ibi in additio. & Barto. & Alexan. in additio. in l. si in rixa. ff. ad. l. Cor. de Sic. & Paris à Puteo. in tractatu de Syndic. in verbo tortura. c. officialis. vbi ponit etiā de equo commodato qui in itinere infirmatur &c. quæ est quæstio pulchra quæ dietim contingit. & doct. in cap. quia indicante. de præscrip. Abba. & Fely. in cap. significasti. & cap. presbyterum. de homici. Barto. Bald. Paulus de Cast. & Ale. in addi. ad Bar. in. j. cōsti. ff. & Ludo. de. Ro. in. l. j.§. fi. & ibi pulchrè And. Bar. de verbo. obligatione. Bal. in §. j. instit. eo. ti. & de medico vide Cepolam Verronen. in cōs. xxviij. col. iiij. & in consi. lxij. col. & decis. parlamē. Grationo. Delphi. q. cccxciiij. & ad supradicta vide Abba. & de Bellenzi in additioni. in d. c. proposuisti. & ibi amplissime Felinū. col. ii. versi. vlti. per istum text. vbi ponit quatuor conclusiones cum pluribus fallen. Et similis est consuetudo in ciuitate Amiliani diocesis Ruthenen. in causis criminalibus, quòd Burgenses habent condēnationem prout ibi causa pestis fugitiuos pluries vidi. & etiam in loco de Scuria diocesis Albiē. & Ioā. de Imol. in consi. cxxxix. cum seq. dicit esse in ciuitate Lucanę, pro qua facit tex. in autē. vt nulli iudi.§. si vero quidem. versi. primatibus ciuitatum &c. colla. ix. quæ nota. Bald. in consil. ccclxxxv. incipien. visis omnibus. vo. iiii. vbi dicit quòd si consuetudo vel statutū dat specialem iurisditionē vel iudicem in aliquibus causis exclusis quibuscūque aliis iudicibus vt hic in causis criminalibus quantum ad condemnationem videtur exclusus habens ordinaria vel generalem iurisditionem. vt ibi vide. & text. Barto. & docto. in. l. i. C. de offi. præfe. vrb. Vnde dicit Angelus Areti. in tractatu suo maleficiorum in glo. de consensu & deliberatione &c. Hanc consuetudinem esse multum æquam, & fuisse in practica introductam per legem humanam. C. de legi: quia cum de hominis vita tractatur, quòd sit multis oculis subiecta, & bene & mature videatur &c. vt ibi vide. pro quo facit tex. in. l. dubiū. C. de repu. & etiam similis habetur cōsuetu-

[a] *Adde de statuto & cōsue. uolēte quòd iudex teneatur dare sētentiā cum cōs. sapiētis uide Bart. Sozi. ī cōsi. 25. li. 1. & tex. sing. in l. i.§. oībus authoribus. C. de uete. iur. enucle. & ī. l. si plures.§. quid in tutoribus ibi sane enī faciliusunus tutor &c. ff. de admini. tu. ubi glos. ponit uersū Segnius expediūt commissa negocia plures. & text. i. l. si quæ. C. de iu. ubi si est quæstio inter iudæos, seniores populi iudicāt ipsos.*

[b] *Adde quæ dixi in tract. de of. & pote. lega. in Frācia in. i. q. post pri. & Bar. Sozi. ī cōs. 278. lib. 2. quòd singu.*

[c] *Adde quòd nunq̄ denuuciatio quæ fit per medicū qui asserit aliquem infirmum uel ex uulnere mā-surā cicatricem, aliquid operatur nisi pcedat diligēs in iudiciis inquisitio tex. est i. l. semel. h. allegat. Et ideo sit cautus iudex. sed Bar. ibi quòd ī actis faciat registrari, qpiudex diligēter examina. utrū ex uulnere esset remāsura cicatrix, & ipso diligēter examinato medi. hoc retulit. aliàs nō ualet quòd nota. officialis Bituricen.*

seu statutũ Bononiæ secundũ Calde. in consil. viii. tit. de appella. & Alex. in consi. i. lib. iii. vt ponit quòd anciani Bononienses in criminalibus interesse debent. Vnde Oldra. cõsil. ccli. consuluit reprobandam sententiã archiepiscopi regini qui tulerat sententiam grauem & ignominiosam in clericum suum absq; consensu capituli sui. dicit tamen ibi quòd si sit consuetudo in cõtrarium quod valet vt. c. non est de consuetudine lib. vi. qui text. facit pro hac consuetudine ex text. in. c. prudentiã. & ibi glo. in verbo plurimorum. & docto. de offi. delega. vbi dicitur quòd integrum [a] est iudicium quod plurimorum sententiis confirmatur. & vide Bald. in. l. ii. col. ii. versi. sed nunquid propter. C. quando fisc. vel priuat. vbi Bald. dicit quòd cognitio spectat ad ancianos seu priores. & Ange. in cons. cxcv. co. ii. versi. ii. dicit ad consules communis Florentiæ. [b]

a Adde text. celebr. in. c. graue. 35. q. 9.

b Adde quòd priores de Florẽtia uel alterius ciuitatis quæ in Alemania dicuntur procõsules, habent mãdatum à lege de defendẽdo uel agendo pro rep. et in solidũ glos. est no. et ibi Saly. in. l. 1. C. si ex plu. tut.

§. iii.

Itẽ que par preuention [a] de toute anciennete lesditz bailly & preuost, ou leurs lieutenans ont toute iurisdition ordinaire sur les subiectz [b] & demourans en la conte [c] de Sanserre: & en la ville & faulxbours de Vierson pour congnoistre & decider de toutes leurs causes & querelles audit siege de Bourges. [d] Excepte se iurement qui appartient ausditz bourgeoys iugeãs en la maniere dessus declaree.

Item que par.

[a] PREVENTION. Quando sunt plures iudices parem iurisditionem habẽtes, conuenit esse locus præuentioni. vt. l. si pluribus cũ ibi no. per doctores. ff. de leg. j. & in. l. i. ff. de offi. leg. tenet Bald. in. l. nullum ad fin. C. de testi. & Ang. in. l. sane. ff. de iureiu. & Spe. ti. de rescript. §. ix. versi. item quòd sublatum & Ludoui. de Ro. in suo singul. incipien. tu Senensis. fo. xliiii. co. i. vbi dicit Senis talẽ consuetudinem esse inter potestatem & capitaneum ciuitatis Senen. & idem tenet Ludoui. Bolog. in suis primis interpretationibus in. l. ii §. fi. ff. de adul. & text. in. c. cũ plures de offic. delega. lib. vi. & Innocen. & doctores in c. cum ab ecclesiarum. de offi. ordi. & glos. in cap. i. §. neque in verbo preuentionem de colla. in pragma. sanct. Sed an iurisditio delegata possit præueniri per ordinariam dic, quòd sic text. est secundum communem intellectum in cap. vt debitis honor. & ibi Abba. Sic. col. ii. versi. ix. vlterius & præposi. Mediola. nunc cardina. Alexan. de appella.

[b] SVR LES SVBIECTZ. Subditi dicuntur tribus modis. Primo ratione domicilii. vt cap. ex parte. b. & ibi glo. & Abba. Sic. de foro competenti. & . l. cum te. & ibi Io. de Platea. C. de municip. & orig. li. x. Secundo ratione originis propriæ vel paterne arg. ca. iii. de templo. ord. lib. vi. & . d. l. cum te. & ibi Ioan. de Plat. de municip. facit. l. assumptio. §. i. & quòd not. ibi Bart. & Alexan. in additio. ff. ad municipa. & . l. rescripto. §. fin. ff. de muneri. & hono. Tertio ratione delicti. Sed large secundum gloss. in cap. nuper in verbo. tunc post principium de sententia excommunicationis. Et ibi Abb. & Fely. col. ii. in fine cum sequenti. & Abbas in cap. proposuisti. in primo no. de foro competenti. sed proprie secũdum ipsos non dicitur ratione delicti subditus. & idem tenet glo. clemẽ. vna super verbo subditos de foro competenti, & adde prędictis quæ habentur per glo. Abb. Andr. Bar. & Fely. in cap. si. de foro compet. quod not. pro hac consuetudine & similibus statutis facientibus de subditis mentionem vt nõ comprehendantur forenses cum sint odiosa. Ideo restringenda secundum Abba. in. d. c. proposuisti. Et Fely. in. d. c. nuper & Ange. de Claua in sua summa in litera subditus. quia imperator non facit leges nisi pro subditis suis. de quo tamen dic vt per Cy. Bar. Bal. Saly. Pau. de Cast. & Iaso. in. l. i. C. de summa trinitate, & Bar. Bal. & omnes docto. in. l. populi. ff. de iusti. & iure. & Ange. Areti. instit. de his qui sui vel alie. iur. §. in potestate in vltimo notabili. & Alexan. in consil. cj. col. ii. versi. vnde dicit cum duobus sequentibus. lib. iii. Et an [c] subiectio per solutionem census probetur. vide per Abb. & doct. in cap. omnis anima de censi. quia nemo secundũ Abb. ibi potest esse in hoc sęculo Acephalus quin recognoscat aliquem in superiorem, saltem papã. vt. xciii. distin. c. nulla. & vide quæ dico infra de consuetudi. feud. §. xxiiii. in glo. ii. Et an subditus in præiudicium superioris possit se alteri submittere. vide Abba. in ca. inter dilectos. col. iii. versi. in glo. & ibi Andr. Barba. de donat. & quæ dicam infra de consuetud. feud. §. xiii. in glo. ii. Et an ex vnico actu subiecto probetur. vide Abba. in cap. dilectus. & ibi doct. de capel. mona. vbi dicit quòd non. Et quando subditi non possunt habere iusticiam à dominis, ad quos debẽt habere recursum. vide Bal. in consil. quadringentesimo trigesimonono incipiente magnificus do. col. ii. versic. & ex hoc tria. lib. iii.

c Adde I[...] no. Abb. S[...] et Fely. [...] c. inter qu[...] tuor de ma[...] io. et obe[...] et Bar. S[...] zi. in cons[...] 74. uer. [...] probatur [...] incõs. 14[...] uer. 3. pri[...] cipaliter [...] uo. 1. g[...] do. in. c. [...] causis de [...] pos. et pr[...] prie.

Adde P[...] Sozi. i[...] 165. lib. [...]

[c] EN LA CONTE. Qui dicatur comes, dux & marchio. vide text. & ibi Bald. alu. & cardina.

cardina. Alexã.in cap.vno quis dicatur dux. marchio.& comes &c.in vsi.feud.& Bald.in l.decernimus.C.de sacro sanct.eccle.& glo. in proœ.pragmat.sanctio.super verbo comitibus.& qui dicantur barones vide Bald. in cap.vno delegatorum.de offi.delega. vbi dicit quòd appellantur potentes habẽtes iurisditionem in subditos. sed in Lombardia secundum do. propo.Mediolanen.nunc cardi. Alexan.in cap.per venerabilem§. videatur. col.xi.qui filii sunt legitimi,appellantur magni castellani.& sic etiam in Francia.vide gl. in prooemio pragmati.sanctionis.in verb.magnatibus. Et an barones & banneti debeant requiri in exequendis literis parlamenti & aliorum iudicum, vide decisiones parlament. Gratiano.Dalphina.q.cccxvi.& doct.in.l.i. C.vbi de crimine agi.& in auten.si vero criminis.C.de adulte.

[d] SIEGE DE BOVRGES. Nota quomodo balliuus & prepositus extẽdunt eorum iuris.ad certa loca:sed secũdum Ioan. Fabri. in.l.cunctos populos.col.vii.ver.& idem videtur.C.de summa trinit.quòd Parisien. vel Aurelianen. præpositus conseruator priuilegiorum regiorum ad requestam scholaris potest trahere coram se aliquem de toto regno. & similiter faciunt hic & alii conseruatores priuilegiorum regiorum. Et idem credo dicendum esse de cõseruatoribus conseruationis apostolicorum priuilegiorum.non obstãte.c. statutum.de rescript.lib.vi. licet tamen quotidie per officialem Bituricen.declaretur citatos vigore citationum emanatarũ ab ipsis conseruatoribus apostolicis Tholosæ & Mõtispessulani nõ esse ad comparendũ astrictos, nec esse sententiis excommunicationis innodatos. quòd male sit per eam quæ not.Ludo. de Pana.in.l.vna.col. xvi. in verbo præsentẽtur.C.vt nemo ad patro.susci. lib.xi.ꝙ nõ potest comes vel baro ꝓhibere vasallos suos ne ad curiã regiã reclamare possint,vt ibi.

§.iii.

Item & aussi appartient par preuention audit bailly & preuost ou a leurs lieutenans audit siege de Bourges de toute anciẽneté la congnoissance decision & determination des cas de nouuellete & de maintenue & garde de possession & saisine [a] equipolant a nouuellete entre les subiectz des iurisditiõs subiectes & subalternes ressortissans & estans du ressort dudit siege de Bourges. Excepte le iugemẽt qui appartient ausditz bourgeoys en la maniere dessusdicte.

Item & aussi appartient.

[a] DE POSSESION ET SAISINE. ¶ Hæc materia secundum leges regias reg. Fran.expe.possessoriorum vtilissime introducta est nouis aduocatis in practica difficilis, quarum legum regiarum vna vocatur querimonia nouitatis. Alia querela de saisinis. Et villi. ipsarum sunt super theorica.l.is qui destinauit rem petere.ff. de rei vẽ.Rationes vero illarum super interdictis recuperãdæ ac retinendæ ac adipiscendæ possessionis etiã naturalis vide in.l.si de vi.cum ibi not.per dodo.ff.de iud.& per Ioan. Fab.& Angel. Are. in.§.retinendę & per totum titu.insti. de interd.Cy.Bar.Bald.& Saly.in.l. incerti iud. cod.& in.l.vna.C.vti posside.& Bar. Ange. in repetitionibus.& Alexan.in.l.naturaliter. §.nihil commune.ff. de acquirenda possessi. & Abba.Sic.& Fely. in.c. licet de probatio. & Bart.in.l.j.§.final.ff. de interdi.& Abba. Sic.in.c.in literis.de restit.spolia. & in.c.ij. de ordin. cogno. similiter Iohan.Barberij in suo iuris viatorio.titu.de pract. [b] legum regiarum querimoniæ nouitatis & querelæ dissaysinę. tamen in Francia loco quærelę impetratur vna reintegranda. de qua in. c.reintegranda.iij.q.j.& Alexand.con. xlj. in princ. lib.j.& doct.in.c.cum ad sedem &.c.sæpe de restit.spolia.& Alexan.in consi.vi. colum.j. &.ij.vol.iij.& Bar.& Io. de Platea in.l.si coloni.C.de agric.& censi.lib.xj.& Bart.Sozi. in repeti.l.rẽ quę nobis.ff.de acquirẽda poss. & Ale.in cõs.j.in fi.vo.iiij.& doc.in.l.si quis ad se fundum.C.ad legem Iuliã. de vi.pu. & Ange.cõs.cliiij.incipi.in dei nomine in.j.q. Dy.& quæ ibi dixi in.j. &.ij.addi.in regula. qui ad agendũ de reg.iur.lib.vj.& decisi.parla.Gratio.Delphi.q.cxxvij.& Ant.de Butri. in cõs.lxij. ¶ Et nota ꝙ Philippus rex fecit prędictas cõstitutiones seu leges quę in curia parlamẽti Parisius obseruãtur,& sũt registratæ in dicta cu.ad quã recurre. Sis tamẽ cautus ne in casu nouitatis dicas partẽ tuam esse spoliatam vel dissaisitã,quia non datur nisi possidẽti vt.l.fi.§.interdictũ autẽ. ff. vti posside. &.d.l.vna.C.cod.tit. Et dicta remedia competunt,& dantur pro omni iure.vt not.Ioan. Fab.insti.de interdi. in fi.princi.& retinend. col.vij. versi. sed quæro nunquid dentur vbi vtrobiq; dicit ꝙ consuetu.curiarum spiritualium & tẽporalium regni Frãciæ ita se habet, & obseruat querelã de elec.cui.c. respondet. Cy.in.l.si certis annis in fi.C.de pac.aduersus querelã opus est querela. de quo vide ibi per mode. Ang.in rep.Ale.& Ias. Sed aduerte ꝙ hodie iudices seculares cognoscunt de

a Adde de ci.Parl.Gration. Delp. q. 442. quæ dicit quod diuus Ludo. Francorum rex ipsas.ll. edidit secundũ cy in.l. nuda ad fi.C. de contrac. et cõmittẽd. stipula.sed sub correpti. Cy. nihil dicit: sed de quadam promissione per beatum Ludo.cuidam comiti facta cũ pene ad iectione,licet plures lib.circa officia cõdiderit, ut patet in eius cronica.tamen istas.ll. i casum nouitatis & querelæ dissay. sitæ nõ fecit sed fuit Philip. ut reperi ex extractis curiæ parlamenti Parisien.

omni [a] possessorio. etiam beneficiorum ex consu. quam cõfirmauit Martinus papa.ij. vt recitat decisio parlamẽ. Delph. q.j: vbi inserit bullam confirmationis prædictæ. Et not. quòd regulariter in materia possesso. non attenditur titu. sed possessio recens: nisi in causa beneficiali: vt in reg. beneficium de regul. iur. lib. vj. & .d. cap. in literis. & ibi doct. post Abb. de rest. spol. tamen ti. coadiuuat & confortat possessorium. Nam data paritate probationum possessionis vtriusq; partis ille obtinere debet qui cum possessione probat titu. vt tenet Abb. Sic. in cap. licet. in .x. no. & Fely. col. viij. in prin. versi. quarta causa victoriæ. & Bar. & Alexan. in .l. si duo. in prin. ff. de iureiuran. & Bar. in .l. si de eo. §. fi. ff. de acqui. [b] possess. & Bald. in .l. ordinarij. col. v. C. de rei vendi. & Io. Bar. in .d. suo iur. viato. tit. de prac: legum reg. col. xvj. vij. secũdũ eũ no. vnum singulare quòd in articulando super possessorio deducẽdo titulum quòd ~~non~~ protestetur quòd non intendit deducere petitorium nisi ad confortationem possessorij. ne si succumbat in possessorio: cum quo simul petitoriũ deducit, pariatsibi in petitorio exceptionem rei iudicatę, quæ protestatio sumpta est ex di. c. ij. de ordin. cogni. nec dicũtur tales articuli impertinentes: quia iudex debet admittere omnes probationes facientes pro fundatione intentionis partis. vt. l. ad probationem. & .l. instrumenta. C. de proba. & ca. cum contingat. de offi. deleg. vnde cum quidam prætenderet ius in canõnia & præbẽda ecclesiæ maioris Cartusẽ. Et in suprema parlamenti Tholosæ curia, petitorium cum possessorio deduxisset & succubuisset, postea nõ potuit coram officiali [c] Cartusen. deducere solum petitorium. & fuit ipse officialis inhibitus authoritate præfatæ curiæ. Et quando sententia lata super possessorio noceat petitorio. vide doct. in locis suprà allegatis. & Ange. Areti. in §. j. versi. in glos. maxime institut. de interdi. & Dynum in regula nullus, & in regula qui ad agendum, ètque vtrobique in addi. dixi de reg. iur. lib. vj. Et nota. [d] ꝙ per oppositionem res est contentiosa. & regitur sub manu regia quæ non aufert possessionem possidenti, secundum Cy. in .l. vna. C. de test. sen.

§.v.

Item que de toute anciẽnete les iurisditiõs de ladicte cõte de Sancerre: de sainct Satur soubz Sancerre: de Lere: de Sury en Vaulx: de Beaulieu: des chastelenies des ays: de Maupas: de Beaulieu: des chastelenies de Mõt faucon: de Vierson: de Menoste Salõ: de Brecy. Et la iurisdition de la Salle le roy: de Villeneufue sur Cher, & de sainct Florent. Et plusieurs aultres lieux sont du ressort dudit siege de Bourges: & ont accoustume de ressortir de tout temps ausditz sieges. [a]

Item que de toute.

[a] AVSDITZ SIEGES. Licet de consuetudine in locis hic cõtẽ. domini bailliuus & ꝑpositus seu eorũ locũ tenẽ. Bituris habeãt iurisditionẽ, & sint dicta loca de districtu & foro iudicaturę dominorũ Biturigum, tamẽ propter hoc non derogatur iurisditioni ordinariorum ipsorum locorum. facit quod notatur in .l. finali. in fine, & ibi Iohannes de pla. de re milita. lib. xij. vbi imperator dat priuilegium [c] fori ducibus & eorum apparitoribus & militibus limitaneis, id est, custodiã facientibus in limitibus imperij, de quibus in .l. fin. C. de fund. Limitro. libr. xj. vt conueniantur sub magistro officiariorũ. per hoc tamen non derogatur iurisditioni magistrorum militũ. & similis est text. & ibi Angel. & Ioannes de platea in .l. viros. C. de diuer. offic. lib. xij. ex quo inferunt ibi Ange. & Ioan. de pla. quòd si statutum seu consuetudo dicat quòd scholares debeant conueniri coram potestatę vel episcopo, ꝙ per hoc non derogatur iurisditioni rectoris vel cõseruatoris. Et possunt simul stare, quòd quis possit conueniri de iure corã vno iudice. Et etiam de consuetudine coram alio. Et vbi ius quæsitum ex hac consuetudine esset, contrarium iuri communi vel consuetudini loci non tolleretur, si consuetudo loci esset generalis, secus si specialis: vt notat. Io. de pla. in .d. l. viros. & Ioan. And. in cap. primo, in verbo facti. de constit. lib. vi. & Abba. Sicu. & moder. in capi. fina. de cõsue. & Bar. Paulus de Castro. & Iason. in .l. de quibus. ff. de legi. & Cyg. Barto. Bald. Saly. & Ange. in .l. consuetudinis. C. quæ sit long. consuetudo & Angel. Perusi. in §. fina. & Ange. Aret. in §. ex non scripto. instituta de iure natura. gentium & ciuili & Alexand. Imo. in consil. lxxv. colum. tertia. ver. Item etiam libr. j. vnde nõ posset hęc ciuitas de iure cõmuni cõcedere represalias propter factum istorũ subditorum: quia eos potest iure ordinario cohercere. Nam dominus non posset concedere represalias contra vniuersitatem sibi subditã quam coercere potest. in ordi. vt not. Bart. in l. j. §. hoc itaque per illum tex. ff. si quis testamento liber iussus fuerit. & [f] quando represaliæ videãtur esse cõcessę, & quis possit concedere.

a Ad. tex. ĩ extrauagã Sixti. 4. ĩcipien. ab uniuersis. §. præterea.

b Adde ꝙ uolẽs probare possessionẽ continuã sufficit probare possessionẽ duorũ priorũ annorũ & duorũ ultimorũ & aliquãdo ĩ medio: quia tũc ꝑsumitur continuatio aliorũ mediorũ tẽporũ. ut ẽ gl. ĩ. c. uolumus. 16. q. 4. & not. Bar. ĩ. l. Celsus. ff. de usu. c. & Math, de Math. in suo singu. ĩcip. no. mirabilẽ doctrinã fo. 5. co. 2. & Angel. in. d. l. Celsus. & Alex. ĩ addi. ad Bart. & Bal. ĩ. l. 1. C. de usu. trãsac. & ꝑ canoni. ĩ. c. licet causa de prob.

c Adde Fely. in ru. de rescriptis. colũ. 3. & Bart. Bald.

+ …fol. 162. par… 1. col

& Saly. in l. fi. C. qu… leg. perso…

d Adde Bart. Albe… de Rosa & Alex. ĩ. l. … teresse. ff. de acq. pos… qui ita te… nẽt ꝑ illu… tex. & Al… be. ĩ. l. un… hic allega… & Abb. Sic… An. Bar. & Fely. ĩ. c. ex… aminata de iudi.

e Adde Bal. & An… ge. ĩ. l. p… quũ in fi. & ibi Paul. … uer. in tex… ibi tãtũ. c… de iuris. o… nium iu… & Abb. Sic. i… c. 1. de ele… & in. c. cu… ab ecclesi… rum de offi… & in. c. cæ… terum & … Fely. uers… not. text. de iudi.

f Adde … & quando… quibus co…

cedi possunt Bar. Sozi. i con. 231. li. 2. & Abba. Sic. in consi. 49. uol. 2. & Bald. in cõsil. 3. li. 2.

dere. vide Barto. & docto. in. l. nullus. C. de Iudæis & cęlicolis. & in suo singulari tract. de repręsaliis & Bald. & Saly. in auten. omnino. C. ne vxor pro marito. & latius in autentica habita. C. ne filius pro patre, & canonistas in capit. j. de iniuriis. & damno dato. lib. vj. & ample Fely. in cap. cognoscentes col. j. de constitu. vbi ponit an valeat statutum vel cõsuetudo quòd vnus puniatur pro alio corporaliter vel non. & glo. in. c. j. in verbo supplicium. xxiiii. quæst. v. & quæ dico in regula non debet in prima & vlt. addi. de regulis iuris lib. vj. & text. & glo. in ca. dominus. xxiij. quæst. ij.

§. vj.

Item que les sentẽces donnees & proferees par lesditz bourgeois tant en matiere criminelle, que ciuile comme dit est, doibuẽt & ont accoustume estre enregistrees par le greffier [a] du iuge qui a congneu de la cause, & par deuẽt lequel elle a este ventilee. Et aussi lexecution desdictes sentẽces appartient a faire audicts iuges [b], ou a faire faire, & nõ par aux ditz bourgeois qui ont proferees ou fait proferer icellles sentences.

Item que les.

a PAR LE GREFFIER. Varia sunt nomina notariorum: vt not. glo. in rubrica. C. de tabul. libro. x. & ibi Ioannes de platea. Et Lucas à penna vocantur quando tabularij quia in tabulis cuiuscunque materiæ possunt conficere suas scripturas & instrumenta. vt l. j. in prin. ff. de bono. posses. secundum tab. & §. nihil interest. instit. de testamen. & Bal. in sua margari. in verbo notarius. vocantur enim serui publici vt not. glos. Ang. Aret. instituta de iure persona §. serui. non quòd sint serui: cum seruus nõ possit esse notarius vt. l. generali. C. de tabu. libro decimo. sed quia reipublicæ seruire tenentur: & idem Angelus in consilio ducẽtesimo octuagesimo quarto [a] ac etiam recipere instrumẽta, & iam recepta extendere in formam publicam ad requisitionem partium quarum interest, & possunt cogere partem ad suscipiendum instrumentum grossatum vt pulchrè notat Barto. & Alexander in additioni. lege non aliter. ff. de adop. & Angelus Areti. instituta eodem titulo §. cum autem. & Angelus Perusi. in. l. j. in addition. ad Barto. de tabul. & Barto. & Alexand. in additio. in le. numerum §. iudicandi. ff. de muneri. & honori. & Paulus de Castro. in consilio octuagesimoquarto incipien. visis dicta facit narratione. vol. antiq. & talis est consuetudo generalis secundum Angelum in consilio. cclxxiiii. colum. ij. in prin. & Lucas à penna in lege in sacris, in verbo gestorum. C. de præposi. sacro. scrinio. li. duodecimo. & in. l. j. C. vt nemo ad patro. suscipi. li. xj. aliàs requisitus & recusans tenetur ad interesse, vt. l. iubemus. de defensori. ciuitatum. & tenet Bald. in. l. fina. C. de eden. & Lanfran. de Oria. in repe. c. quoniam contra falsam. in glo. instrumẽtorum productiones. versic. quęre vlterius de proba. & Ludouicus Bolog. in. l. argentarius. §. cum autem. ff. de eden. in prima interpret. Et hoc verum nisi esset occupatus, vel aliam habeat excusationem vt auten. de tabellio. §. & non fingãt. colla. iiii. & tenet Barto. in dicta. l. generali. & in. l. j. §. serui. & ibi Alexander in additionibus. ff. furti. aduer. naut. caupo. & Angelus Bald. Paulus de Castr. Alexand. & Iason in l. si duo, §. fi. ff. si quis caut. & quæ dixi in additionibus ad Dynum in regula, non est sine culpa. de regu. iuris lib. vi. Et nolens recipere instrumenta debet priuari officio notariatus. vt notauit Bald. in. l. prouidendum. C. de postulan. & Ioan. Andr. in ca. sicut ne cler. vel mona. & Alexan. in dicto. §. serui. & Bald. in rubrica. C. de fide instrumẽ. & Abb. & Fely. in. c. primo. & ca. cum tabelli. eodem titu. Et debent seruare formularia cousueta secundũ glosam in leg. iubemus nulli. §. fina. in verbo petitione, & ibi doctores. C. de sacrosanctis ecclesiis. & Bald. in rubr. de consuetu. in antiq. col. iiii. vocantur etiam librarij qui fideliter & sine fraude facta hominum scribunt vt. l. si librarius. & ibi Barto. & Alexan. ff. de regulis iuris. Et isti possunt dici cronicarij. Item vocantur tabelliones, catholicani, scribe, scriptores, notarij, libellenses, memoriales, pragmaticales, epistolares, receptores, logographi, à logos, quòd est ratio: & graphos, quòd est scriptura, quasi scriptores publicarũ ratiuuum. Et pariter dicuntur numerarij, censuales, & scriniarij qui suas scripturas recondunt in scriniis: vt. l. scriniarios. C. de testamen. mili. & vide Specu. titulo de instru. edi. §. viii. versic. sed quis potest. vocantur etiam iudices chartularij secundum Barto. in dicta lege iubemus in fine. §. sanè de sacrosanc. & Paulum de Castro in. d. consilio octuagesimo. col. fina. versiculo pręterea ad hoc. volu. antiq. vbi vide quam iurisditionem de iure & consuetudine habeant notarij. Sed an notarius præsumatur rogatus, vel debeat stare, ꝙ à partibus expresse fuerit rogatus. vide Inno. in dicto cap. j. & ibi Abb. & de Belleum. in

a Adde Bar. in. l. 1. §. 1. & ibi Alexand. in addi. ff. furti. aduersus nau. caupo. stabula. ubi dicit esse uerũ nisi excusetur propter multitudinem cõtractuum. ut au. ẽ. de tabel. col. 4. uel propter dignitatem adeptã Bal. in. l. neque. C. de ope. li. adde, quid sit notarius dicat se errasse in instrumẽto ꝙ dedit iã parti. & ostendit prothocollum suum ad hoc: an possit suum corrigere errorem, & petere parti cui dedit instrumẽtũ qđ sibi restituat, quia uult corrigere. uide docto. in. l. iperator. ff. de statu hominum Cyn. & Saly. i. l. si quis decurio. C. de fal si. & Spe. ti tu. de instr. edit. §. postremo. uer. sed nũquid confess. & Bar. in cõsi. 208. & tenet quòd sic & ita plures uidi in curia Bituricen. practicari.

additionibus. & Fely.col.viij.de fide inſtru. & gloſam in.l.prætor ait. in principio.verſiculo huius edicti.& ibi docto.ff.de eden.quæ dicit quòd hodie tabelliones ſemper rogantur à partibus hincinde:& idem tenet Paulus de Caſtr. in.l.hæredes palam.§.in teſtamentis.& Franciſc.de Aret.ibi.ff.de teſta.eſt tex. cum glo. in auten.de tabellio.§.nos autem.& ibi Ludo.Bolog.in ſuis primis interpretationibus.& Bald. & Saly.in auten.rogati.C.de teſti. & Lanfran.de Oria.in.d.cap.quoniam contra falſam. & Bald.in.d.ſua marga.in litera notarius.& in conſi.xxij.lib.j.& Lud.de Roma.in conſil.cccvj.Sed quid ſi vnus ſolus notarius ſubſcriptus ſit,cum duo debeant eſſe inſcripti?quia duo receperant literam vel inſtrumentum prout requiritur de conſuetudine aliquorum locorum vt Pariſius:& nunc generaliter in toto regno Franciæ ſecundum ordinationes regias an tale inſtrumẽtum probet, vide Baldum in conſi.cccxix.incipiente cum quidem ante finẽ.verſi.ad articulum de duobus notariis volu.j.vbi tenet quòd non : quia ſtandum eſt conſuetudini , & ordinationibus regiis:& dicitur quòd parmæ ſimilis eſt conſuetudo [a]. ſecus tamen eſt vbi vnus ex notariis ſubſcriptis eſſet infamis vel priuatus officio notariatus : quia per alium idoneum notarium inſtrumentum conualidatur : vt tenet Bal.Pau.de Caſtro.& Alexan.& Iaſon.in.l. ſi quis ex argentariis.§.j.ff.de eden. & Georgius nata.in repe.c.quanuis pactum. col.viij. verſi.xviij.facit de pact.lib.vj. & quæ dicam infra eodẽ titulo.§.ix.in gloſa tertia in quæſtione de duobus teſtibus, quorum vnus eſt inhabilis, & alter habilis prout ibi [b]. Et an notarius condemnatus ex aliqua cauſa quæ eum facit infamẽ poſſit conficere inſtrumenta publica. vide Bartolum & ibi Alexand.in additio . in eadem.l.ff. ad.l. Iuliam repe. & Ludo.Bolog. in ſuis primis interpretationibus.in.§.fina.in auten.de tabel.& illuſtramẽ. doctorem Franciſc. de Areti.in.l.Domicius. ff.de teſtamen. Ang.Aret.in tractatu maleſi. in glo.falſario.verſi. quæro aliquis notarius damnatus.& ibi Landri.in additio.& Barto. Baldus,Paulus,Alexan. & Iaſon.in.l.& militibus.ff.eo.titulo. & Alexander in conſilio centeſimo trigeſimooctauo, columna ſecunda,verſicu. ad idem quòd not.gloſſ. volumi. primo,& Bartolus in conſil.lxxvij.incipiente quæritur. & in conſil.clxxiiij incipien.ſer. Ioannes.& ibi Landri.in additio.& Barto.in l.j.§.ſi penes.ff.de tabu.exhi. & gloſſ. domini.Pet.de Ancha. & Archi.in capitu.accuſatus.§.ad conſcribendas. de hæreti. libro.vj. & Fely.in dicto capitulo cum.p.tabellio.columna quinta, in principio,quæſt.viij.de fide inſtrumen.

a Adde Barba.in conſil. 15.

b Adde an iudex poſſit reſeruare ī ſententia q̄ quis non incurrat infamiam.Bar.ī cōſi.111.co. fi. uerſi. uideamus de reſeruatione &c. tenet quòd ſic ex iuſta cauſa.

b AVDICTZ IVGES. An iudex [c] ad quem vel à quo demandet ſententiam executioni,vel agatur ex prima ſentẽtia vel ſecũda. vide gloſſ. Cy.Barto.Bald.Ange.Salyce. & moder. in.l.eos in principio.C. de appel. & Barto.Bal.Ang.Paul.de Caſt.Alexan.Iaſon in.l.tale pactum.§.qui prouocauit.ff. de pactis Ioan.Fab.& Bal.in auten.ſi quis litigantium.C.de epiſc.& cleri. & gloſſ.Ioan. Fab. Chriſtopho.Porc.& Angel.Aret.in.§.ſi quis prior inſtit.quib.mod.teſt.infirmã.& quæ dicam infra eo.§.xij.& glo.Inno.Abb.& Fely. in.c.paſtoralis.§.præterea.de offi.delega.

.§.vij.

Item & ſi aulcun appelle deſdictz bourgeois & ſentences par eulx proferees : ledit appel ſen va ſans moyen en la court de parlement [a]. Et pource doit lappellant releuer en ladicte court.

Item & ſi.

a DE PARLEMENT. Pro hac [d] conſuetu.facit tex.in.l.j.&.ij.C.de his qui vicem alterius ger. & in.c.ij.de conſuetu.libro.vj. & quod ibi not.gloſſ. Petr.de Ancha. & domini de ſancto Gemi.vbi ab officiali generali epiſcopi non appellatur ad epiſcopum cum ſit idem auditorium. de quo per B.de Firmo. in tract.de epiſcopo. in.v.parte.lib.iiij.xlvij. quæſt.ſicut eſt hic inter Burgenſes & bailliuũ vt ca.Roman.j.reſpon. de appel.lib.vj.vnde appellatio ab vno interiecta videtur ab vtroqae interpoſita. & idem tenet Bal.in cub. de cõſuetu.in antiq.colum.iiij.ante finem. ſecus ſi eſſet delegatus ad vnam cauſam ſpecialem: tunc ad ipſum epiſcopum appellari debet. vt de offic. delega. capit.ſuper quæſtionum. & ibi Abb. & Fely. in.c.dilecti.de appel. & tenet Calde.in conſil.ij.titu.de appel. vbi dicit quòd à ſententia officialis in ciuitate & certis locis deputatis poteſt ad epiſcopum appellari : quia non eſt generalis officialis vt latius ibi vide , niſi eſſet conſuetudo in contrarium quòd appellaretur omiſſo epiſcopo ad ſuperiorem metropolitanum prout eſt in dioceſi Lemouicen. nam appellatur ab officiali Canalicarum:Combraliæ.& aliorum locorum ad officialem metrop.Bituricẽ. ſicut de conſuetu. metropolitanus poteſt cognoſcere omiſſo appellationis [e] articulo de cauſis ſubditorum ſuffraganeorum de quo plene per deciſio. capellæ Tholoſ. quæſtio. cclxxvj . & doctores in capitu. Roma. de foro competenti. & de offic.ordin. libro ſexto. quod not. nec valeret conſuetudo quòd appellaretur ab ipſis Burgenſibus, ſeu eorum

ſententiæ

c Adde docto. ī.l. à diuo pio.§.fi. de re. ff. indi.

d Adde ſi quis pro parte & pro parte non obtinuerit. & pro parte ſentẽtiæ appellatoriæ appellauerit, an tota ſententia per appellationẽ ſuſpẽdatur. Cy.ī l.1.C.de aduoca.diuer. iu. tenet q̄ pro pte. ſed Barto.tenet contrariũ in cõſil.150.& tex.in.l.ampliorem & ibi Bald.C. de appella. Sed retenta opi.Cy. pro parte tantũ reſcindatur ſentẽtia ... pro illa parte qua obtinuit, poterit executionem cor... dice quo uideatur renunciare appellationi.Bar. in.d.conſil. 150. tenet quòd ſic, q̄ not. quis ita pluries obtinui.

e Adde Bart.de Sigueto in de ciſi.52.tit. de cẽſti... ſtit mẽ... nẽ de ar... epiſco. Th...

losano & Anxitā. qui nunc est archiepo. & idem in decisio. 342. ti.de consu. in antiq.

a Adde gl. & doc. i. c. a colla. beneficii. de appella. lib. 6

sententiæ ad ipsum balliuū vel eius locūtenē. per.d.cap.ij.cum ipse balliuus de eadē causa cognouerit, & sententiam ipsorū habeat exequi & demandare executioni. vt.s.§.proxi.in fin. dictum est, vnde non posset etiam iudex causarum appellationum. de quibus ipse a cognouit originaliter. vt.l. eos in principio. & ibi doc.C.de appel. sicut non posset quis iudicare in causa in qua fuit aduocatus vt. l. prætor.ff.de iurisdi. omnium iudicum &.l. fi.C. de offic. assessor. aliàs talis consuetudo esset irrationabilis, vt tenet Bald. & seq.in.l.ij. C. quæ sit long.consuetu.& in consi.lv. in prin. incip.præponitur. lib.j.& facit tex.& ibi expresse Barto.& docto.in.l.præcipimus. C.de appel.vbi tenet quòd à sententia vicarij potestatis non potest appellari ad potestatem: sed ad eum ad quem de iure communi appellaretur, si sententia fuisset per potestatem lata.& tenet Ioan.de Imol.in consil. ccxx.vbi fortius dicit quod etiam si statutum vel cōsuetudo diceret quòd à sententia vicarij potestatis possit appellari ad ipsum potestatem quòd non obstante tali statuto quòd non prohibet ad alium appellari potest appellari ad illum ad quē appellari à sententia potestatis de iure cōmuni posset: vt ibi vide & etiā si prohiberet ad alium appellari, vt suprà dictū est, vel est alia ratio quòd non appelletur secundum gl.in dict.c. secūdo quia appellatio est de minore iudice ad maiorem prouocatio. vt.l.j.in princ.& ibi Bar. Ange. Aret.ff. de appella.& Bald.in rub.C. eod.tit.& Abb. Sic. & Fely. in rub.in.c. suggestum.eo.tit. sed si appellaretur à sentētia Burgētiū ad balliuū ad vel eius locumtenētem vel de officiali ad episcopum, non prouocaretur ad maiorem sed ad parem vel eundem: quia consuetudo non potest facere quòd appellatio de pari ad parem valeat secundum Fely.in.c.cum.p.tabellio. colū. tertia.v.quæst.versicu. vnde consuetudo &c. de fide instrumento de quo per Bartolum & ibi Alexand.in addi. magna in principio.in. l.j.§.ab eo.ff.quis & à quo appellat.vbi vide ad quem deuoluitur appellatio. & Bartolus, Angelus,& Alexan.in additio.in dict.l.j.§.si quis de appellat.& Ludouic. Bolog. in suis secundis interpretationibus in.l.fina.in fin.C. de iudi. Et nota.quòd de consuetudine regni Franciæ in patria consuetudinaria & in foro seculari omni appellationi defertur secūdum glossam in capitu. primo.§. quoque in verbo iniuste.in fine de friuolis appellatio. in pragmatica santia.exceptis causis recredentiarū beneficiorum: & prouisionalium ac summam vingenti quinque librarum Turonē.nō excedeñ. secundum ordinationes regias. vt ibi vide. ¶ Hæc consuetudo.est contra formā iuris communis quia compensatio in quacunque parte litis, & ad executionem sententiæ vsque inclusiue opponi potest vt est text. in. l.ij.& ibi Ioan.Fab.Cy.Bar.Angel. & Saly. C.de compensa.& in.l.si cum mili. §.fina.& ibi Barto. & ibi Bald. in antiq. lectu. & Ludouic.Bolog. in suis primis interpretationibus.ff.eodem titu.& per Alexand.in consil. xcv.col.prima in fin.volumi.iiij. & Ange. in consilio.cxxxij.& in consil.cclviij.& Tyndarium in suo tracta.de compensatio.tamen cōpensatio differt à reconuentione. vt not. Bartol.in.l.cum Papinianus in fine. C. de sentē. & interlocu.omnium iudi. Nam compensatio deducitur per modum exceptionis. reconuentio vero per modum actionis. Et idem tenet Baldus in dicta.l.cum Papinianus. in vltima quæstio. & Alexand.in additio. ad Barto.in auten.& consequenter eod.tit.licet cōpensatio sit species reconuentionis. vt.l. neque.& ibi gloss. Barto.& Bald.in.l. eius. & in.l.si constat. colum.vltim.C.eodē. titu. Et nota.qui compensat, agit.vt not.in.l.secunda colum.vltima.& ibi Alexand. in additio. ff. de except.& Alexand.in consilio. xxiiij. colum.j.vol.j. & in consi.xij.col. vltima versicu.præterea lib.secundo. Et in materia compensationis.vide Ioan.Fab.Ang. Aret.& Iasonem de Mayno in.§.in bonę fidei.institut. de act.& decisio.Parlam.Gratianopoli. Delphi.quæst.cccclxvxij. & Alexand. in consil. lxxiiij.volumi.quinto.& in consil. cl.colum. prima & secunda libro secundo.& d.Tyndari.in dicto suo tractatu de compensatio. Et an hæc consuetudo habeat locum, & se extendat in causa appellationis, dic quòd sic. quia hic dicitur, En ladicte ville & septaine de Bourges, par deuant aucun iuge &c. Sed extra ciuitatem & iudices eius bene posset opponi in causa appellationis . vtpote corā dominis de Parlamento Parisius. Quia compensatio potest opponi in causa appellationis, vt tenent doct.in.l.per hanc. C. de tempo.appella. & Bald.in consi.cxxxij. volumi.iij. Specu. in titu.de appellat.§.penultimo. colum.vlti.ver. sed nunquid in causa appellationis.vt. d.decisio.Parlamen. Delphin.q.ccccclxvij.in fine. & Ange.in consilio.cclxxxij.licet decisio.capellæ Tholos. q.xciij. teneat quòd non possit opponi in causa appellationis. Et nota ꝙ vbi compensatio de cōsuetudine vel stato nō habet locum, tamen suppleri potest ex retentione secundum Philip. Corn.in consilio sexagesimo primo in litera enim ad fin.vol.iij. quod est singularis limitatio ad hanc consuetudinē. Et ad prædicta vide amplè Innocen. Abba.Sic.& Fely.Sandeum col.ij.ver.exceptio.in cap.suborta.de re iudi. vbi etiam ponit Fely.de statuto prohibente opponi cōtra instrumētum omnem exceptionem , quòd nō

intelligitur de exceptione compensationis. Et vide Fely.in.capi.cum inter. colum.pen. & in cap.dilect.col.sexta cum sequen.de except.& in.c.ex transmissa.colū. vlti.de præscript.& Ioan. de Immol.in consi. xlij.in fi. & Cepol.Veron.in cautel.cxxj.& Ludo.Dolog.in suis primis interpretationib.in.l.j.C. quæ sententiæ sine appella.rescindē. & Abb. & Fely.col.prima in cap.cum Ioannes.de fide instrumentorum.

§.viij.

Item & que recompēsation ne aussi reconuentiō [a] ou reconueniāt nont point de lieu en ladicte ville & septaine de Bourges par deuant aucun iuge lay ou seculier. Et ne doibt aucun estre receu a obicer recompensation ne a vouloir faire reconueniāt pour labreuiation des proces.

Item & que.

a Adde Bar.Sozi. i cōsi.38. & in cōsil. 12. lib.1.

[a] RECONVENTION. Et pariter istud est cōtra ius cōe: vt.l.cū Papin.cum sua autē. & consequē.vtrobiq; per Cy.Bar. Bal.Ang. Saly.& Alexan.in addi.ad Bar.& Bal.C.de sentē.& interlocu.omni.iudi.& in.c.j. &.ij. & ibi Inno.Bal.& Abba.Sic.de mutuis peti. & in.c.dispendia.& ibi Pe.de Ancha.& Domini.de sancto Gemini. de rescrip. lib.vj.in quibus locis vide amplè de materia reconuētionis,& qualiter & de quibus fieri debeat. & glo.in.c.j.de cōtro.inuesti. & ibi Bal.co. ij.& in.c.j.§.fi.in.ij.co.de prohi.feud.ali.p Frederi. vbi dicit habere locum in feudo.& idem tenet Io.Bap.in.c.j.vers.decima nona regula & in ver.sexta concord.de feud. cog. & vide Bald.in consi.xxxvj.incipiē.quidam Bar.co.ij.versi.modo veniamus.lib.j.& decisio capel.Tholo.q.xciij.& glo.quam ibi facit singularem Ludo.Bolo.in secundis interpreta.in.l.est receptum.ff.de iurisditio. om. iudicum.Et licet vt dictum est hæc cōsuetu. sit iuri contraria.tamen consuetudo fori derogat iurisscrip.vt tenet Alex.in cōsi. xxxvj. col.vj.versi.sed ita est.vo.ij. & Cy. & doct. in.l.ij.C.quæ sit long.consuetudo.& quæ dico.infra eo.§.xj. col.iii.Et similiter de stylo & consuetu.curiarum secularium & ecclesiasticæ Biturigum exceptio non numeratæ pecunię,nō habet locum,nec potest opponi.vide quæ dixi in addi.ad Dy.in reg.locupletare in fi.de reg.iur.li. vj.vbi aliqua dixi in materia exceptionis non numeratæ pecunię singula.not.dig.

§.ix.

Item & iacoit ce que le temps passe mondit seigneur le bailly & preuost de Bourges & leurs lieuxtenans ayent accoustume de donner & ottroyer commissiōs nommees vulgairement admonitions de recreāce a ceulx qui les requeroient en iurant & affermant eulx estre en possession & saisine, ou droit & chose dont ilz se disoient estre despouillez par force dicelluy droit ou chose. Et en baillant cautiō suffisante de la valeur de ce dont ilz demādoient auoir recreance qui estoit chosetresderaisonnable [a] & dont sen ensuiuoiēt plusieurs grans incōueniens & dommaiges,est ordonne que doresnauant telles commissions de amonitions de recreāce en ladicte ville & septaine de Bourges ne se octroient plus pour lesditz iuges, & ne vsera on plus dicelles amonitions de recreance:pour ce que selon raison aucū ne doit estre creu en son fait [b] ne estre tesmoing en sa cause: [c] mais bien au cas dessusdict se pourrōt pourueoir les parties par cōplaincte en cas de nouuellete se bon leur semble.

Item & iacoit.

[a] CHOSE TRESDERAISONNABLE. Vt est text. in proprijs terminis in.c. j.& ibi Abba. Sic. Bald.& sequaces de causa posses.& proprieta.&.l.fi.& ibi Ioan.Fab.& docto.C.si per vim,vel alio mo do.& in ca. ex literis de in integrum rest.& probatur.ij. Reg.xvi.c. quòd Dauid ad accersionē Sibe. adiudicauit sibi hæreditatem Miphibosepli. & male.vt dixit ibi Nico.de Lira.nam postea reuocauit eius sententiā vt habetur in seq. c.xvii. vbi vide & Pari à Put.in trac.de Syndica.in verbo iudex. c.si aliquis. & in verbo captura.c. an si potestas quia nemo priuādus est sua possessione nisi primo citetur.vt tenet Ludo.de Ro.in cōs.clviii.in prin.& pulchrè Hypo.de Marsil.in suo singulari. cxcv. vbi

Adde Bar. Sozi.in cōsi. 32. uersic. quātū.li.1.

firo

pro hoc adducit multas authoritates volēs secundū Abb.Sic.in.c.quia clerici in.ij. no.de iure patro. ꝙ si quis notorie teneat ecclesiam iniuste, non est necessariū ꝙ episcopus eū vocet in iudiciū: sed pōt ipsum spoliare de facto sicut in facto se ingessit.[a] & idem tenet Fely. in.c.qualiter &qn̄. in col.ix.ver.pro illa glo. de accus.qui allegat Inn.in.c. querelā.col.ij. de elec̃t.& hoc per glo.in. l.minor. in verbo seius.ff.de euictio.& quę no.Fely.in.c.ij.col. iij.de spō.& in.c.dilectus col.ij.ver. inquātū de rescrip.& Iason in.l.si certis annis. colū. iij.ver.facit ꝙ no.Bal.& Ang.in col.iiij.ver. vij.limita.C.de pac̃t. Et istud obseruant epi: suffraganei ecclesię Metro.& principalis Bituricē. ꝙ no. ꝓ his quę dixi in addi.ad Dynū in reg.beneficiū de regu.iuris.l.vj.tamē text. est in cōtrariū in.c.licet.& ibi Philip.Franc. de præben.li.vi.& in.c.cordinarij de offi.ordin̄.eod.li.& dixi in addit.mandago.titu.de electi.c.lvi.in verbo priuati fo. xlix.& vide Franciscū de zab.in cōsi.liiij. & cōsi.lxxiiij. & Ioā. de Imo.in consil cxxviij.co.j.Immò princeps vel papa non posset cōtra partē inauditam & nō citatem diffinire, quia esset tollere defensionem quæ est de iure naturali, vt cleméti.pastoralis.de re iudicata. & no.Bar. in extrauagan.ad reprimendū colla.xj.in verbo & figura.ver.quero igitur vtrū Abb.in dicto.c.j.de causa possessionis & ꝓprie.& Bar. in.l.filiusfa.ff de donatio.in.l.ij. ff.de administratio.rerum ad ciuitaté pertinentium. Et Fely.in.c.cum olim de re iudicata.& Hypoli.de Marsil.in suo singulari.lxxv.& Cald.in consi.viij.titu.de re iudi.& Luca de Pana.in. l.exēplo.C.de decuri.li.& Abb.Sic. in cōsi. iij.versicu.ad octauam.q.volumi.ij.& Anto. Corseti in suis sing. in lit[illegible]a princep[illegible]. & Angel. in consil. clxxxvij. & Francis. de arte.in consi.lxij.

a Adde Bar. Sozi.consil. 12.i quo ad primā.q.li. 1.& in cōsi. 154.uer. seq.& in uersi.2.ex parte & in cōsil. 226. uersi. si nunquid indultum et in cōsi.158.uer. primum est ꝙ tale li. 2 et An.Barba.in consi. lib.1.

b. EN SON FAICT. Quia iniquum est aliquem suę rei iudicem fieri.[b] vt.l.Iulianus. in.ij.ff.de iudi.&.l.qui iurisditioni pręest.ff. de iuris.om.iudi.&.l.pen.ff. de arb.& tam in rubr.quàm in nigro.C. ne quis in causa sua iudi. Et hoc verum nisi in aliquibus casibus, vt in iudicibus non recognoscentibus superiorē scilicet papa imperatore, & in rege Franciæ: quia ipsi possunt cognoscere & iudicare secūdum Barto.& Bald.in.l.vna.c.ne quis in causa sua est in text.in.l.proxime. & ibi Bartho. & moder. post glos.ff.de his qui in testamen. delen.& in.l.& hoc Tyberius.ff. de hæredi. instit. & Cepol.in consil.xxvj.colum. ij. vbi vide.Et Alexan.in consilio. lxxix.colum. ij. versi.quis igitur.& in consilio.cxxxv.colū.j. &.ij.libro.j.& pulchrè Bart.de firmo.in tracta.de episcopo.in.v.Bart.li.iiij.viij. q.cum sequent.& in.ca. cum venissent,& ibi glossa.

b Adde Bar.Sozi.in consi.96. uer.3.qui ibi. Itē uol. 1.et in cōsi. 231. uol.1. quia tunc ē uerum li.2.

Abba.& Fely.colum.ij.ver.vtrum quis de iudi.vbi Fely.ponit regulam cū pluribus limitationibus, ad quem recurre.& vide gl.& Abba.Sic.in.c.j.de maledi.& Car.Alexā. in.c. j.&ij. de inuesti.in maritū facta. Et quando quis possit esse iudex familiæ suę. vide Abba. in.c.cum contingat.de fo.compe. & Fely.in c.causam quę de offi. delega.vbi ponit regulam cum.viij.fallentiis. & Luca.de Pana.in. l.generali.de decurio. lib.x.

c. TESMOING EN SA CAVSE. Vt l.omnibus.& ibi Ioan.Fabri.Cy.Bald.Ang. & Saly.C.de test. & in.c.insup. c.cū nūcius. &.c.in literis. & vbique per Abb. & Fely.de testi. vbi reperies an quis possit esse testis in causa propria.Et quid de subditis & familiaribus domesticis procuratore aduocato[c], personet à vēditore cedete vxore pro marito vel econtra.& fratre pro fratre.& sic de aliis possint esse testes.vide Bartho.& Alexan.in additio.& Franci.de Aret.in.l.qui testamento. §.quæcūq;.ff.de testamē.& decis.cape.Tho. q.iij.& seq.& Bart.in.l.deferre.§. item decreuerunt.& ibi Alexand.in addi.ff.de iure fisc. & Specu.in tit.de test.§.j.ver.& pe.vbi in.§. j.quid si aduersarius tenet quòd de cōsue.subditi possunt esse testes pro dn̄o suo, & tenet Marty. laude.in trac.de prin.q.cccxx.& vide Bal.in.l.ij.C.de testi.& Flo.de sancto Petr. in.l.idonei cum.ll.seq. ff.eo. titu.& Alexan. consi.xviij.& consi.lxx.volu.j. & deci.Parl. Delph.q.xlv.& Bart.de firmo. in tract.de episcopo.in.v.parte,li.iiij.q.xlvij.& Barto.& Bald. & alios docto.in tract. de testibus qui ponuntur inter tract.dn̄i Bart. & vide Bald. in consil.ccv.& consi.ccxvj.libr. ij. & Ioan. Fab.Christofo.Por. & Ang.Are.in.§.testes. insti.de testa.& Ioan.de Imo. in consil.lvij. & consi.cvij.[d] Et aduerte quòd licet supradicti sint suspecti ad testimonium ferendum: tamen si vnus omni exceptione maior cū vno suprà nominatorum inhabilium producatur, dictum & depositio talis inhabilis suppletur per habilem vt not.Bald.in.l. si quis.§. quid enim in princ.& ibi Ludouicus Bolog. in secundis interpreta.& Alexand.& Iason. ff.de eden. & Angel. in consilio.j. & Hyppol.de mar.in suo singul.cxcvj.in fin. & quæ dixi in addi.ad Dy.in regula vtile.de regu.iur. libro sexto.& idem tenent. Alexand.& Bartho.Sozi.in.l. Gallus.§.vltimo.ff. de libe. & posth. & Iason in.l.cunctos populos. colum.xij.ver sic istam regulam ponit Baldus &c. in.ij.electio.C.de summa tri.& Alexand.in consilio. lvj.col.v.versi.secundo.potest & consi.ccxij. libro.ij.& text.& ibi Abba.Sicu.in.c. fin.de procurato.Iohan. Baptist.in.l. omnes populi.chart. xx.col.j.versi.tertio generaliter. ff. de iusti.& iure.Nā propter cōmunionē & so-

c Adde ad oīa hic. d.b Soz.in cōsi. 67 .uer. Circa quam q.cū uersic. seq.ubi pōit an frat pro fratre in cā matrimonia li sit idoneꝰ testis &c. li.1.& i cōs. 20.uersi. nec obst. eod.uolum.

d Adde Bar. Sozi. in consilio.228. uer.accedat ꝙ eorū uo. 2.& Andr. Barb.in cōsil.7.lib.2.

cietatem inhabiles gaudent priuilegio habilium. vt est text. in .l. si communẽ. ff. quemadmodum seruitus amit. & tenet Georg. nata. in repet. c. quamuis pactum. colum. iiij. versi. xviij. facit de pact. libr. vi. & pulchrè Hypoli. de Marsi. in suo singu. clxxx. & Abba. Sic. in. c. ad audientiã de prescrip. & amplè And. Bart. in repe. c. Raynaldus. char. pe. vsque ad fin. de testa. Et vnum [a] no. rogo te singulare secundum Hypoli. in dicto singulari, quòd si plures simul sunt capti & inquisiti à iudice seculari, quorũ vnus est clericus qui petit se remitti ad iudicem ecclesiasticum. iuxta a. c. iudex. de senten. excommun. libr. vi. quòd omnes laici debent remitti per. d. l. si communẽ ne continentia diuidatur. & ne sequatur absurdum si in eadem materia variæ sententię ferrentur. & forte contrariæ. & alleg. Anto. de prato veteri. in. l. j. in. fin. ff. sententię sine appel. rescinden. & tenet Mari. Sozinus in. c. ij. colum. iiij. ver. viij. fallit. de mutuis petit. & Fely. in ca. placuit. col. iiij. circa medium. de prescript. vbi eum vide in. iij. colum. vsque ad fin. & istud nunquam fuit practicatum.

a Adde ꝙ licet Bar. in. l. pcipimus. §. 1. C. de appel. licet dicat i. l. 3. de collegiis illis ꝙ ãbo sc3 secularis & ecclesiasticus similiter debeant cognosc. sed primũ ueri9 secũdũ doc. hic alleg. et Mat. de Mathe. in suo sin. icip. no. ꝙ si in cum indiuidua fo. 6. col. 3. ex Andr. Barb. i cõsi. 83. uol. 3.

¶ Sed an [b] duę semiplenę probationes, videlicet vnus testis cũ fama iungãtur. vide Bart. in. l. j. §. item Cornelio. ff. de quæst. & Abba. Sic. in. c. cum causam. & ibi Fely. colum. iiij. ver. glo. fi. de proba. & Saly. in auten. rogat. C. de testi. & Fely. in. c. veniens. in. j. fin. de testi. & Bald. in. d. l. si quis. §. quid tamen. & Alexand. in consi. xix. col. ij. ver. subsequenter. & in consil. lxv. in fi. & cõsi. xiij. col. vlti. ver. solum enim. & consi. xxxij. colum. vlti. in consi. liij. col. fi. libr. j. & in cõsi. xj. colum. pe. in princ. & consi. xix. colum. pen. circa fi. & in consil. xxj. col. j. vol. iiij. & tenẽt ꝙ sic.

b Adde Barb. in consi. 7. lib. 2.

§. x.

Item que les biens des manans & habitans de ladicte ville & septaine de Bourges: ne daucũ deulx soyent meubles ou immeubles, ne cheent point en confiscation & ne peuent estre confisquez par quelconques delictz ou forfaiture ou cas de crime que se soyt. Soyt de leze maieste ou heresie: ou aultres quelconques commis & perpetre par iceulx manans & habitans: ou par aulcun deulx tant par priuilege desdictz bourgeoys que selon raison [a], & par la coustume, vsance & commune obseruance notoirement gardee & tenue esdictes ville & septaine de Bourges de anciẽnete: & de tel & si long temps quil nest memoire du contraire.

Item que les.

[a] ET PAR LA COVSTVME, VSANCE. Hæc consuet. habet locum de iure preterquam in damnato de crimine lęsæ maiestatis. vt auten. bona damnatorũ. & ibi Cy. Bal. Ioan. Fab. & Salyce. C. de bo. dãna. etiam in crimine hæreses vt auten. Gazaros. C. de hære. & c. cum secundũ leges. & ibi glos. domi. & Pet. de Anch. hære. lib. vi. & c. vergentis. ibi Abb. eo. tit. in antiq. & Marti Land. in tracta. de fisco. q. v. Sed an hęc consue. etiam ad bona existentia extra territorium, idem extra ciuitatem & septenam Biturigum extendatur: dic quòd sic: quia intelligitur vtiliter. ar. l. de portatorum. C. de pe. & ecõtra vbi bona confiscãtur, intelligitur de omibus vbiq;. vt. d. l. deportatorum & l. tutelas. §. pe. ff. de. c. dimi. quia fiscus non se diuidit, sed est vbique. & in omi territorio eius cuius fit: puta papę vel imperatoris vel regis Franc. se extendit. vt tenet Bal. in cõsi. ccxl. vol. iiij. licet teneat cõtrariũ in. l. si pater. §. in arroga. ff. de vulga. & pupil. sed primũ tenet Alex. in cõsi. xxxj. col. ij. lib. j. & Io. de Imol. in cõsi. xxxv. col. vij. & viij. & Ant. de Butri. in cõsi. lviij. & in cõsil. lxj. & Frã. de Are. in cõsi. x. col. j. ver. & si. & Pe. de Anc. in cõs. clxiij. & Mart. Lan. in di. trac. de fisco. q. xxiiij. secus si sint distinctę iurisdi tiones. & tenet Georg. nata. in. c. quãuis. col. lxj. ver. vi. facit de pac. lib. vi. & Ang. Are. in tract. malefi. in glo. & eius bona publica. vbi multa notabilia dicit. circa hanc materiã confiscat. reperies & ibi Bar. Land. & Ang. in addi. & Alb. de gand. in trac. malefi. titu. de bo. malefa. & Lud. Bol. in. j. interp. in. l. quicũq;. §. vniuersi. C. de hæreti. & in. c. j. §. si vero de pacẽ tenenda. vnde si Bitur. delinquat in loco vbi de iure vel consue. ꝓpter delictũ cõfiscanĩ bona, ꝙ bona hic Bituris existẽ. cõfiscabunĩ. Et nõ solũ ꝓpria bona mariti delinquẽtis, sed etiã cõquestus facti cõstãte matrimo. cum dñs illorũ sit & de illis possit disponere & alienare inuita vxore vt. §. ij. j. de cõsue. matri. secus est in dot. vt. l. quisquis. C. ad. l. Iul. maie. & tenet Paris à puteo. in tract. singu. in ver. publicatio bonorum: & Alexan. in consi. xxiij. colum. ij. versi. iij. per hoc libr. j. vbi reperies an dos ob delictum mulieris confiscetur & Cy. Bald. Angel. & Salyce. in. l. si quis post hac per illũ tex. C. de bo. damna. & tex. glo. Bar. & Alexand. in addi. in. l. quinq; legibus. ff. eodem titu. vbi singu. recurre quando quæritur [c] an executio possit fieri in bonis dotali-

c Adde Iac. Cãpegi. in trac. de do. in. 2. parte quæst. 65.

dotalibus pro debitis vxoris: & textum. in.l. quanuis: & ibi omnes scriben. insuper Alexã. ff. soluto matri. vbi concludunt quòd non inuito marito. & idem in decs. Parlamen. Delphi.q.ccccxlvij. & Bald.in.l. cõstante. C.de dona: & in.l.fi.C.quę res pig. oblig.possunt. & ad supradicta vide Benedi. de plumbino. in repeti. & Bald. Paul. de Castr. Alexand. & Iason in.l.j.C.qui testa. facere possũt. & Barto. & ibi Alexand.in additio.in.l.j.ff.de bo. damna. vbi dicunt quòd [a] hodie circa publicationem bonorum sunt consuetudines & statuta ciuitatum, per se vt hic vides: & illa sunt seruanda: limita hanc consuetudinẽ. &.d.aut. bona damnatorum, non habere locum nisi in pœnis capitalibus, & nõ in pœnis pecuniariis quas nos Galli vulgariter vocamus emẽdas. vt not. Bald.in.l.data opera.colum. xxj. C. qui accusa.non possunt. & Alexand.in addi. ad Barto.in di.l.j. de bo. damnato. in verbo præterea.quòd not. & in materia vide Petrũ de terra.in vlt.glo.sui operis. & decis.capel. Tholosę.q.cl. & Bal. & Aluero. in di.ca.j.§. si vero de pace tenenda. & illustr. doctor Frãcisc.de Areti.in.l.eius. §.si cui.col.ij. ff. de testamen. & Ioan. de Pla.in.l.eorum.C.de iure fisc. Et ibi Luc.de Pãna.lib.x. & in.l. si vacãtia. & ibi Ang.in repe.de bo.vacan.eo.lib. & doct.in.§.proxi.allegat. & Fely.in. c.ad deliberandum de Iudæis. & in cap.cum nobis de præscript. [b] Et quando consue. & statuta sint seruanda in Castris & villis subditis etiam de nouo acquisitis, & extendant vires extra ciuitatem & populum statuentem, vide pulchrè Card. Alexand.in.c.ius ciuile.j.distinct.col. ij.ante fi. & Cy.Bal. & docto.in.l.etiam. C. de iure dot. & Barto.in tract. Tiberiadis.q. de insula.ver. quęro illę gẽtes. & quæ dixi.s. in.§.v.in glos.vlti.de cõsue.iur.sta. & Pau.de Castr.in cõsi. cxl.vol.antiq. vbi mentionẽ facit de Aretinis subditis Florẽtinis, & in cõsi. cxxix.eod.lib.loquitur etiam de Pisanis pręfatis Florẽtinis subditis. & in cõsi.lx. secundumverũ numerũ, & nouis incip.in casu presenti. & Ioã.Bap.in repe.l.omnes populi. car. in col.iij.versi.illud est expeditum. & versic. huic applicatur. ff. de iusti. & iure. & glo.celebris & Cardi. Alexand.in.c.illud. xij.distin. & Albert.de rosa.in.j. parte statu.q. cxvj. & glo.sing.in.l.ex ea. & ibi Bart. Bald. & Lud. Bolog.in secundis interpre.ff.de postula.quę glo.incip.sentẽtiam dixit argu. quòd consuetudo ciuitatis etiam in castris sub ea ciuitate positis tenet: & forte seruat episcopus, licet maior sit quàm potestas qui decretũ induxit ꝙ not. pro his quę in.§ prox.dicã. & glos. & Ludou. Bolog.in.l.si finita.§. si de vectigalibus.ff.de dãno infect. & Lud.de Ro.in cõsi. lxj. & Bald.in consi.lxij. & consi.ciij.lib.j. & Phili.Cor.in cõsi.ccxcvj.inci.circa in litera. c.cum sequen. volu.iiij. [c] & an deficiẽ.speciali consue. loci sit recurrendum ad consuetudinem vicinorum locorum, vel ad ius commune, vide glo. Bald. & Abb. Sic.in cap.cum olim ne consuetudini. & in cap.pastoralis.in princip.de offi.ordi. & glo.in.d.cap.illud & Luca.à Penna.in.l.j.C.de priuileg.vrb.Constantino.lib.xj. Sed hæc consuetudo videtur ligare fiscum & dominum terræ, de quo vide Ioan.Fab.in.§.ex non scripto. col.viii.versi. sed an ligat.institu.de iure natu. vbi dicit semel fuisse de facto in ducatu Britãniæ, & per Cy.Bal. & docto.in auten. quibusdam.C.de episco. & cleri. & Barto.in.l.Lucius Titius. ff.l.ij.de fideicom.liber. & Alexand.in.l.cætera.§.j. & ibi Iason.ff.de lega.pri. & archi. & docto.in ca.vt animarum de consti.libro.vj. Lud.de Ro.in consil.ccccxix. & Paris à put. in tract.syndi.in verbo iudex.cap.j.

[a] Adde Cepolã ueronẽsem in cõsil. 8.col. 5. in fin.cũ seq. quod est singulare.

[b] Adde Bar.Sozi. i consi.74. uersi.3. probatur lib.1.

[c] Adde Bar. Sozi. i cõ.81.uer. his tamẽ nõ obstanti.cũ uersi.seq. uolu.1.

§.xj.

Item voire soyent iceulx manans & habitans condẽnez & cõuaincuz desditz delictz, forfaiture, cas de crimes de lese maieste, de heresie, ou daultre par mondict seigneur le bailly de Berry, ou preuost de Bourges, ou leurs lieutenans: ou par quelconques autres iuges soyent deleguez, ou iuges ecclestiastiques [a], ou seculier selon lesdictes coustumes, vsance & commune obseruance notoires.

Item voire.

a OV IVGES ECCLESIASIQVES. Quæritur an statuta & consue.laicorum ligẽt clericos, & debeant in curia episcopi seruari: Cy.tenet quòd non in.l.ij.col.vlti.versi.iii. quæritur & ibi Ioan.Fa.in fi.C.quæ sit long. consue. & idem Azo.in summa de cõsue.§.de veritate.sed Bart.in.l.j.co.ix.ver.v.queritur. C.de summa trinit. dicit quòd vbi tale statutum vel consue.non tendit contra libertatem ecclesiæ vel personas ecclesiasticas [d], & eã quæ in eis in priuilegium sunt concessa, dum tamen iusta & honesta sint seruanda sunt in in foro episcopali pro hoc alleg. tex.in.c.cũ venissent de eo qui mitti.in posses. & in.c.cõstitutus. & ibi Abb.col.ii.ver.v.no. de in integ.resti.alias secus vt aut cassa. & ibi doc.C. de sacrosanc. eccle. & c.nouerit. & ibi Inno. & Fely.co.ii.de sent.excõ.vnde hæc cõsuetudo nõ est cõtra libertatẽ ęcclesiæ vel psonas ecclesiasticas, sed iusta: ideo in vtroque foro

[d] Adde Bar.in consilio. 187. incipien. domini priores. & An. Barb.in rubri.de reb. eccle.non alie.nã & in repe. ca. raynaldus.

cart.7.co.3 per totũ.de testã. & in cõsi. 23.co. 13.uolu.1. & i cõ.14. & .54.& 59.uolu.2. & uide ad istam.q.an ualeant.ll. disponentes imperatiue in fauorem ecclesiarum & piorum locorũ.Ioã. An.& Abb. Sicu.in.c.2 & ibi Fely. co.pen.uer. 2.quòd leges de præscri.& Abb. Sic.in.c.inter alia de im.ecclesia.

seruanda: sed cõsuetudo de qua.§.de præscrip. §.j.non videtur iusta. immo contra priuilegia ecclesiæ personarum & rerum ecclesiasticarum: ideo an seruanda sit ibi dicam. Et reuertendo ad materiam, vide Alexan.in addi. ad Bar.in.d.l.j.satis ample, & Ioan.de Imo. in consil.cxii.col.ij.qui sequitur Barto. licet Ioan.Cal. in consil.xj.titu.de consti. teneat contrarium per text.in.c.ecclesia sanctæ Mariæ.de constitu.& ca.ecclesia.vt lite penden. & idem tenet Bald.in.d.l.j.colũ.v.versi.sed hic vlterius quæritur de quo per Bal. in cõsil. xvj.in fi.& in consil.cxlvij.vol.j.& in consi. xxxj.li.iij.& Ias.in.d.l.j.in vtraque lectu.Paduana & Papien. de summa trinitate, & Alexan. in consil.cxxj.per totum. lib.ii,vbi in fine dicitur opi.Barto. seruari in practica.& alleg.Io.de Imol.in ca.præsentia. de proba. ita tenere & tenet Alexan. in consil.ccx,cum sequen.volu.ij.& in consil.xxii.col.iii versi. nec etiam obstabit statutum.li.iiii. & in cõsi. xciij.titu.ij.& Francis.de Aret.in consi.xxv. & Nico.mili. in litera consuetudo. & Geor. nata.in.c. quanuis pactum. col.iv.versi.xvj. quæro.de pact.lib.vj.& Io.Bap. in repe.l.omnes populi char.xii.col.iiii. ver.fuit etiam & col.seq.ver.aggredior.ff.de iusti.& iure & ample Sicu.in.d.c.ecclesia sanctæ Mariæ.ibi Fely. qui ponit regu.cum quatuor limitationibus & pluribus declarationibus ad quẽ recurre. & in.ca.quæ in ecclesiarum.eo.titu.& per Cardi.Alexan.in ca.j.col.pe.& fi.x.dist. & Io. And.in additi.Specu.titu.de feudis.§. peñ.ver.xlj.vbi dicit quòd de consuetudine regni Franciæ bona mobilia clericorũ damnatorum applicantur episcopis,& immobilia dominis temporalibus à quibus illa tenent.& ad hoc alleg.plura iura.& idem Pe.de Anch. in regula ea quæ fiunt. de regu.iur.lib.vi & Oldra.de laude.in consi.xvii.& decis.capel. Tholosa.q.cl. & Pau.de Ca.in consil.cccxl. incipi.curator post ptinc.in anti.secundũ verum numer.& Henri.Bohic.in ca.de famulis de seruis non ordi. & Hypoli.de Marsilia in suo singulari.xxix.& decisio.capel.Thol.q. cliij. & Abbas Sic. in.c.quòd clericis de fo. cõpe. & Fely.in ca.excõmunicamus in prin. de hære. & Abb.in cõsil.xiii.& consi.xxxiii. vol.ii.& in cõsi. lxiii.lib.j. & Cepol.Veron. in consil.xv.& Bal.in consi.cccxxxiii.co.vl. lib.j.& in consil.ccccxxj.vol.iij.& Abb.Sic. in consil.lxxxiii.col.j.volu.j.& ibi vide quæ dicantur statuta & consuetudines contra libertatem ecclesiasticam dicens ibi Abb. fortius quòd talia statuta & consuetu.etiam in fauorem ecclesiarum non valent quando prouident disponendo,mandando,vel pœnã addendo, & Pau.de Ca.in consi.xc in nouis & Bald.& Cardi.Alexand.in cap.j.de statu.& consuetu.contra liberta. ecclesia.in vsi feud. & Bald. pulchrè in consil.ccccl xviii.ante fi. vol.ij.vbi tenet quòd ecclesia & clerici tenẽtur stare consuetudini reali & generali pro dicto est gl.quam ibi facit singula.Lud.Bolog. in.l.ex ea in verbo ad sententiam dixit.ff.de postu.glo.quam posui.s.§.proxi.in fi.Et etiã stare consuetudinibus ordinẽ iudiciariũ concernentibus secundũ Bal.in cõsi.xiiii.col.iij. ver.ij.principaliter.lib.j. & Inno.in ca.raynũcius.de testa.& Bal.in rub.de consuetu.in antiq.col.iij.de quo ibi per Ioan. And.Pe.de Ancha.in cõsi.xviii.& Bart.Bal.Saly.& ibi Iason.col.v.ver.secundum membrum Bar.in l. cunctos populos in lectura.C. de summa trinita.& idem tenet Francis.Zaba.in consi. cxliiii.& adde Signo.de Home.consi.xxij.& Philip.Cor.in consi.cxiiii.vol.ii.quia si clericus conueniat laicum,debet sequi in omnibus statuta & cõsuetudines fori dicti laici. & idem tenet Bal.in consi.clxxj.incip.nunquid clericus.lib.ii. & Ang.de Claua.in sua summa in verbo iudicare.§.vj.& Ang.consi.clxj. col.fi.ver.viso quid iuris.& vide Francisc.de Are.consi.xlv.& Pet.Iaco.titu. de condi.ex l.omnimodo.quòd legi.filio.& Paris à puteo in tracta.de Syndica. in glo. consuetu.col.j. ver.iudex.[a] & Card.Alexã. in ca.illud.xij. distin.post glo.ibi celebrẽ.& facit ad.q.Pau. de Cast.& Alexan. in.l.si ita stipulatus.ff.de verbo.oblig. & Abba.in.d.ca.quòd clericis. colum.ij. & in cap fi. post Innocen. de Feriis: quia in curiis secularibus regni Franciæ non seruatur iudiciarius ordo,vt dicit Specu. titulo de appel.§.nunc breuiter.quod no. bene secundum eum vt ibi vide,sed Bal.dicit in rubr.de consuet.col.iii.in anti.versi.consuetudo.quòd consuetudo potest remittere quẽlibet iudiciarium ordinem secundum Inno. in ca.j.de lib.obla.& Paridem à puteo,in tractatu.Syndi.in verbo sententia.ca.dicitur quod iudex.col.ij. & Luca.à penna. in.l.j.colũ.v. ver. omne hominum genus.C.de conducto. & procurato.lib.xj.Et quæ dicam infra eod. §.xxj.in glo.ij.& Paulus de Castro.in consi. cxl.& in consil.ccccxxiiii.in anti.& Alexan. in consil.v.col.iii.vol.v.& Fely.in ca.ad nostram.col.j.in.j.notabili.de proba.& in ca.j. col.v.de sponsali.& Paulus de Castro.in consilio.clviii.secundum verum numerum in nouis incipien. ad primum quæsitum. Sed an econtra episcopus possit cogere laicos ad obseruandas cõsuetudines ecclesiæ, vide ample Fely.in.c. ad apostolicam de symo. & Ang. consil.lxxiiii.incipien.quoniam.

a Adde Matth.de Mat. in suo sing.ici.nolucresam & utilem doctrinã.fo.5 co.1.

§.xij.

Item & pource lesdictz biens de telz delinquens quant ilz sont executez

executez par iustice,& quilz meurent pour leurs delitz, desmerites, & forfaicture [a] viennet a leurs successeurs [b] ex testamento vel ab intestato en droicte ligne ou collateraulx tout ainsi que silz nauoient point commis ne perpetre lesditz crimes & delitz.

Item & pource que.

[a] VIENNENT A LEVRS SVCCESSEVRS. In auté.vt nulli iudi.§.fi.& ibi Ang.col.ix.& in auté. bona damnatorũ.C.de bo.damnato. & per docto. suprà in duobus proxi.§.§.alle. vbi reperies & Alb. de Roza.in.ij.parte statu.quæst.xviij.

[b] EX TESTAMENTO. Per hoc patet ꝙ damnati ad morté possunt testari.vt auten. sed hodie.C.de dona. inter vir.& vxo.sed in contrarium videtur tex.in.l.eius.§.sicui. ff.de testa. & ibi hoc tenet Bar. per illum tex.quia damnatus ad morté statim efficitur seruus pene vt.l.qui vltimo.& ibi Bar.ff.de pe.nec obstat.d.auté.sed hodie quæ loquitur in dãnatis qui viri remanét.vt in deportatis& relegatis. & idem tenet Bal.in d.§.sicui di.ꝙ testa.tales ad mortem condemnati etiam pro anima nõ valet alleg. Io.And.ita tenere,sed non alleg. vbi.sed eum vide in.c.quanquam de vsur.lib. vj.& in addi. Spec.ti.de instru.edi.§.nũc aliqua.versi.xv. & Bald.in.l.j.C. de sacrosanc. eccle.& in.l fi.col.vlt.C.si non ad competé. iudi. & illustr docto.d.Francis. Are.in.d.§.si cui.col.v.in prin. & Bald.singul. in consilio cccxxx.vol.iii.& in consilio.ccclxxx.eo. lib. & in cap.j.§.imperialis.versi.an ergo de pace constan.& Paul.de Cast.in cõsil.ccccxxxv. vol.j.anti.& Abba.Sicu.tn consil.lxiii.co.ii. versicu.ii.principaliter.lib.j. Pet.de Ferra.in vlti.libel.& glo.fi.col.ii.ver.nunquid & quæ not.Bart.in.l.post contractum.ff.de dona.& Gandi.de male.tit.de bo.malefa.col.ii.versi. item pone quòd aliquis &c.& glo.Ioan.Fab. & Ang.Aret.post Christoph.Porc.in.§.fina. insti.quibus non est permis.facere test. & tenet Albe.de Roza.in.iii.parte.q.xxii.Sed bene est dare remedium quòd testari possit non obstante etiam consuetudi.scilicet ꝙ appellet ipse vel eius hæres : quia non censetur retro mortuus fuisse seruus,pene etiã si iniusta fuisset appellatio. vt tenet Bald.in.l.vna.co.iiii. C.ex delict.defuncto. per tex. in.l.Furti.§.j. ff.de infa.& in.l.iii.col.j.C.si penden. appel la.mors interue.& tenet Alexand.in addi.ad Bar.in.d.§.si cui.Et idem est si nõ appellauerit.sed fit infra tẽpus appellandi secundũ docto.suprà alleg. & idẽ tenet Bal.in.c.veniẽs. de iureiurand. qui allegat gloss. quam omnes docto. communiter allega. pro celebrit.in.l. ex iudiciorum. Et ibi Dyo. & Alexan.in addi.ad Bart.ff.de accusa.quæ gloss.dicit quòd tantum operatur tempus datum ad appellandum quantum ipsa appellatio interiecta pro qua est text.in.c. non solum de appellat.lib. vi. & tenet Anhto. Corseti in suis singularibus in littera appellatio. & Ioan. de Imo.in. c.ij.co.ix.de testa.Et ideo valeat testamentũ, & bona transeunt ad hæredes vt not. Baldus per illum text. celebrem. in. l. si quis filio §. hi qui.ff.de iniusto.rup.testa.& Alber.de rosa.in.iij. parte stat.q.xxiij. per quæ ego decidi semel.q.quam habui de facto,& ipsam inserere volui hic.Consuetudo [a] est in loco de lourry,quòd superstes cõiux liberis stant.bus non potest donare nec disponere de proprietate bonorum etiam propriorum in præiudicium filiorũ.Item est alia cõsuetudo ibi ꝙ nobilis perdens ob delictum sententia mediañ. corpus perdit bona: & applicantur fisco:modo quidam nobilis filius fuit cõdemnatus ad mortem,à qua condemnatione appellauit, & pendeñ. in suprema Parlamenti Parisius curia appellatione,mater eiusdem donauit omnia bona sua cuidam nobili viro domino du Crotet. sub conditione quòd ipse donatarius teneretur prosequi appellationem dicti sui filij.Et si dictus filius euitaret mortem & absolutus fuisset,quod teneretur restituere eius filio dicta bona.Qua donatione sic facta & pẽdente dicta appellationis causa mater, decessit : ad cuius decessum præfata curia pronunciauit male appellatũ & bene iudicatum.modo queritur vtrum dicta donatio per matrem facta visa prima consuetudine valeat. Et si non valet , an filius fuerit capax succedendi ratione appellationis. Et per consequens ratione alterius consuetudinis fiscus ei succedat,plura sunt argumen.pro vtraque parte nõ parum difficilia.Et primo videtur dicendum in hac ardua & difficili,quæst.quòd mater nõ potuit donare stante prima consuetudine quę est iuri consona : quia de iure pater vel mater omnia non potest donare superstite filio vel filia : immo reuocatur tanquã inofficiosa. vt leg.j. &.ij.&.leg.si totas.C.de inofficio. donatio.Et filius censetur esse quasi dominus in vita patris vel matris : vt.leg.in suis.& ibi Bartho.& doct.ff.de libe.& posthu.Et etiam ius habere in illis.vt. leg.j.§. impuberi.ff. de collatio.Bolog.& notat Bartho. & docto.in leg.post emancipationem. ff.de liber. leg.& Bald. in.l. iij.C. de iuris & fac.igno. & Angel. Areti.in. §.si quis in fraudem. colum.xj. institu. de actio. Et licet dictus filius fuisset iam condemnatus tempore dictæ donationis

[a] *Adde Signo. de Homedeis ĩ cõsil.119. ꝙ est singula. ad istam quæstio.*

factæ: tamen penden. appellatione per quam sententia & eius executio suspenditur. vt.l.j.§.fina.ff.ad Turpil. videtur capax. Et etiam per eandem appellatio. retinet iura & statum ciuis Roma. vt tenet Bald. in rubr.C.de appel. & in dicto.c.veniens. & Anto.Corseti. vbi suprà. & est tex.in.l.qui à latronibus.§.fi. &.l.si quis post.ff.de testamen. vbi damnatus ad mortem pendente appellatione habet testamenti factionem actiuam & passiuam vnde potest succedere matri, ergo non valet dicta donatio. facit text.in.l.si quis filio.§.hi autem de iniusto testamen.& in.l.furti.§.j.ff.de his qui no.infa. vbi damnatus ex furto vel crimine famoso non est infamis appellatione pendente: immo text.glos.Bart. & docto. vbi dicunt quòd infamia non oritur ex prima sententia confirmata: sed ex confirmante. & idem nota. Angelus Aret.instit. quib.mo. testa.infirma.§.sed si quid priore. Et Cy.Bar. Bald. Ang.Salyce.Ioan.Fab. & moder.in.l. eos in prin.C.de appella.& Baldus in auten. si quis litigantium.C.de episco.audi: & quæ no.Ioan.And.in.c.licet de sententia excommunicationis.lib.vi.Item facit tex.in.l.inter socerum.§.fi.ff.de pact.dota. vbi est expressum ex generali confiscatione conditionalia iura in fiscum transferri. ergo ista successio materna quæ dicto filio delata est, debet applicari ipsi fisco. [a] Item dicta consuetudo prohibet fieri matri superstiti alienationem in præiudicium filiorum quæ seruanda vt tenet Bald.in terminis.in.l.velles necne.C.de reuocan.donati.& Paulus de Castr. in consilio ccccxxvii.secundum numerum antiq.sed secũdum verum est.ccccxxxii.incipien.pro declaratione eius vol.anti. & Calderi.in consilio.xx.titu. de constitu. & Pet.de Ancha.in consil.xlj.incipien. prima facie.Fely.in ca.j. col.xv.post princ.versi. & ideo dicit Calde. de constitu.& Abba.in consilio.lxiii.vbi recitat quòd Fredericus imperator fecit constitutionem in ciuitate Massanési regni Sicilie. videlicet quòd viri & vxoris bona omnia à quacunque parte proueniant, natis filiis confundantur & vnum corpus efficiantur &c. quod consil. facit pro.§.j.de consuetu. matrimo.& doerij post princi. In contrarium facit: & ista est veritas quòd dicta donatio facta per matrem valeat, & quòd vires ex sententia confirmante capiat: vt suprà dictum est.& in.l.qui ætate omnibus.l.fi.ff.de testa. in glo.fina. Nam dicta consuetudine præsupposita quòd nobilis perdens corpus ex sententia perdat bona: est etiam pendente appellatione incapax. & perdit testamenti factionem per not. per glos.in dicta.l.qui à latronibus.§.fina.de testamen.vbi dicit glossa, quòd in casibus in quibus bona debent fisco applicari. vt in crimine læsæ maiestatis & repetundarum & aliis casibus not.in.l.ex iudiciorum.ff.de accusat. pendente appellatione non potest testari.licet Barto. ibi reprehendat illam glossam per text.in.§.per contrarium institu.de hæred. quæ ab intesta. deferuntur, vbi dicit text.quòd mortuo reo in crimine læsæ maiestatis accusatione pẽdente filius efficitur sibi hæres suus ipso iure: sed secuta condemnatione desinit esse suus hæres: & hoc sequitur Ioannes de Imo. in dicta lege qui à latronibus.§.fina.quòd testamentum interim valeat. sed rescinditur secuta condemnatione. & idem tenet Paulus de Castr. ibi. Sed in casu nostro siue esset capax appellatione pendente secundum Bart. & sequen. vel incapax secundum glossam ex quo bona veniunt confiscanda vbi corpus perditur delata filio condemnato pendente appellatione secuta confirmatione primę sententiæ per iudicem ad quem habentur, ac si non essent seu fuissent delata ipsi fisco, & per consequens remanent donatario. Et prædictam sententiam sequitur Francisc.de Areti.in dicta lege qui à latronibus.§.fina.& in propriis terminis huius quæstionis decidunt Guiller. decũg.& Barto. per illum textum in.l.si qua pœna.ff.de his qui sunt sui vel alie.iur. quòd si filius viuente patre fuerit bannitus & eius bona confiscata. Deinde pater moriatur intestatus non potest venire fiscus ad bona paterna ad quæ venisset filius si bannitus & cõfiscatus non fuisset: quia fiscus loco filij hoc casu non habetur, cũ in ipsum non transeant [b] iura conditionalis. immo per confiscationem absorbentur & extinguntur: vt.l.quotiens in fi.ff.de noua. & ibi glos. & Ioannes de Imo. & glos. Bartolus in.l.non ad ea.ff.de condi. & demonstra. & tenet Bald.sequendo Barto. in lege prima. columna vltima. & ibi Salyce. in septima quæstione.C.de hære. institu. & Bald.singul. per illam glossam in.l.iij.C.ad l.Falc.& tenet Ludoui.de Roma.in consilio ccxlvij. [c] Nec etiam venit substitutio futura in publicatione bonorum: vt est casus in.l. ex facto.§.fi.& ibi Bald.& doct.ff.de vulgar. & pupil.substi. Nec etiam veniunt bona futura: sed tantum præsentia: vt.l.si tibi mandauero.§.is cuius.ff. mandati. & ibi Baldus allegatis text. rotundum iudicio meo in hac materia meliorem de corpore iuris in.l.eius. §.j.§.de testamen.vbi text.inquit bona quoq; quæ nunc habuit, cum damnaretur, publicabuntur: & sic publicatio bonorum quæ fit ex crimine capitali non extenditur ad bona quęsita post sententiam, sed tantum ad ea quæ habebat condemnatus tempore sententiæ primæ, ex qua oritur actio vt dicta.l.furti.§.j. & hoc tenet Cyn. & ibi singulariter Francis. de Areti.

a Adde no. p glo. Bar. Ang. utrũque Imo. & Iason.in l.si ita quis. §.ea. le.ff. de uerb.ob. & Cy.Bal. & Saly. in ea.l.C. de cõdi. ob causã. & Imo. Abb.Sic. & And. Barb. in.c.raynũcius: de testa. & Bar. Sozi.in cõs. 43.uolu.1. & quæ dixi .j. de testa. §.2.colũ.2. & an statu. uel consue. q mulier habẽs filios nõ possit disponere ultra quartã possit existen.

filia tẽpore mortis ad pias causas disponere, uide Barto. Sozi.i cõsil. 116. incipi. non potest uolu.1.

b adde Bar. in cõs. 116. co.2.uers. per.3. & Barb.in re. c. Raynal dus car.27 colum.2. de testi.

c Adde ad hoc Bar. So zi.i cõ.7 uers. sed circa prædicta ibi nam regula lib.1. & singu. consi.27 co.11.uers. præterea etiam testo deo. uol.

de Areti.in.j.notab.& Ange.Are.in suo tracta.maleficiorum in glos.& eius bona publicamus.col.iij.Bart.in.l.j.ff.de bo.damna.de quo videtur text.pro hac decis.in.l.si in metallum.ff.de his qui pro non scri.hab.& Cy. & Bald. in.l.si quis post hac.C.de bo.dãna. & Bald.in.l.fi.C. quæ res oblig. possunt. in fi.& Bald. notabiliter qui ponit hanc quæst. formaliter melius quàm aliquis maxime in.l. iij.C.de priui.fisci.& Bal.in.l.lata.C.de appella.& facit quæ not.Ange.Are.inst.de heredum qualita.& diffe.§. in extraneis.& Ioã. Pe.de Ferra.in suo vltimo libello in glo.fin. col.j.Paul.de Cast.in consil.lvj. in antiq. & Alex.in consi.lxxv.cap.v.versic. inquantum autem.lib.i.& in consil.xv.col.vlti.in fi.eo. lib.& in consi.lxxxviij.vo.iij.Ergo ius quod habebat filius in bonis matris ipsa viuente ratione suæ legitimæ, erat conditionale si mater præmoreretur filio integro statu filij permanentéque conditio tempore primæ sententiæ latę & confiscationis pendebat. Et non transmittit ad fiscum: sed ipso de medio sublato velut mortuo fit locus sequenti in gradu vel alijs venientibus ab intestato.vt est casus in.d.l.si qua pœna.quam Bart. sic induxit & facit text.in.l.gallus.§.& quid sit tantum. ff. de liber.& posthum.vbi institutio facta de filio qui postea deportatur ad irritum,deducitur & ab intestato.succedit nepos qui tenet locum suitatis: sicut ergo mortuo patre vel matre filij confiscati veniunt sequentes in gradu vel alij venientes ab intestato qui non habent expressam voluntatem defuncti,sed tacitam excluso fisco & etiam filio condemnato & confiscato secundum Guliel. & Bart.in d.l.si qua pœna.per text.in.l.necem.§. si deportatus.ff.de bo.libe. ita & alij voluntatem expressam habẽtes ab ipsis parẽtibus:& multo fortius siue per actum vltimæ voluntatis: siue inter viuos,cum debeat esse melioris conditionis vt.l.Ticia.Seio.circa fin.ff.de lega. ij.&.l.si filius.versic.præsertim.de vulgar.& pupil. [a] Et si donatarius & alij quicunque causam habentes præferuntur venientibus ab intestato.ergo fisco:vnde habet locum regula,si vinco vincẽtem te,à fortiori vincam te. vt.l. de accessionibus. ff. de diuersi. præscripti.vnde dicit Baldus singulariter in. d. l. si qua pœna.quòd si filio præterito succedat fiscus propter dictum quòd fiscus nõ potest ex persona filij dicere testamentum patris nullum. & idem tenet Frãciscus de Cremato. in suo singulari.xij.&.lxxxix. & Ludouicus Bolog.in suis interpretationibus secundis in. l. fi.C.famil.hercis.dicens ibi fortius per glos. ibi in verbo pares . quam ibi facit Bald. singula.quòd filius condemnatus ad mortẽ non potest succedere patri nec matri prout ibi videtur. Et in proprijs terminis huius quæstionis consulit Paul. de Cast. in consil. ccxiiij. incipi. omisso ordine supra scriptarum in nouis. & Alexander in dicto consilio vigesimo quinto . libro primo . Et Albertus de Rosa. in tertia parte stat.quęstione vigesimaquarta. [b] Item dictus filius non adiuit hæreditatem quod requiritur.vt nota.gloss. Bal.& doctores in.j.cum miles.ff.ex quibus caus.maio.& institut.de hære.quali. & differen.§.sui. &.l. in suis.ff.de liber.& posthũ.igitur illam non potuit transmittere ad fiscum . de hoc dicam infra latitu.de testament.§.penultim.in principio . Item dicta donatio fuit facta sub conditione,quòd dictus donatarius tenetur prosequi deliberationem & largitionem filij dictæ donatricis vsque ad summam ducentarum librarum turonẽ. & casu quo liberaretur dicta donatio, esset nullius momẽti & efficaciæ quæ sic facta valet. vt est textus celebris: & ibi notat Baldus in autenti.si captiui. C.de episcop.audi.Et posito quòd pleno iure bona donata per dictam matrẽ spectarent & pertinerent ad dictum filium. quod illa bona potuit donare vel vẽdere pro redemptione filij textus est singularis, & ibi notat Bartolus & Baldus in vltimo notabili in dicta autentica,si captiui.& allegat textum in.l. etiam si preter in fine.ff.de donatio.immo ille qui non est dominus,potest alienare seu donare rem domini etiam sine mandato pro redimendo eum de captiuitate & dominus cogitur habere ratum.textus est celebris in.§.finali.in autentica. vt cum de appellationibus cog.col.octaua.& ibi glosa in verbo debitis. quæ computat hoc pro vno mirabiliter quinque mirabilibus. quæstio.ex illo textu elicit. Et istud tenet Barto.de Bellenzi in additionibus . Abbas in capitulo primo. in postilla magna in fine prope fin. de appellatio. & in simili facti contingentia consuluit Paul. de Castro in consil.ccccxxij. incipien . ad confirmationem eorum.& in consil. ccccxxviij, sed secũdum verum numerum est . ccccxliiij. incipi.viso puncto.volu. anti. Et intra loquẽtia de redemptione captiuorum intelligũtur, & habent locum in captiuis pro maleficio vt est glo.singul.& ibi.Lud.Bolog.in suis secũdis interpretatio.in.c.sacrorũ.xij. q.ij. vnde statutum vel consuetudo dicens quòd minor non possit contrahere nisi seruata certa solẽnitate non habet locum,cum minor cõtrahit vt se haberet à captiuis vt tenet Ludouic. de Ro.in cõs.cccxv. ¶ Item omnis mala interpretatio contra fiscũ est facienda.& in dubijs contra est eum pronũciandum vt.l.nõ puto. & ibi Alex.in additio.ad Bar.ff.de iure fisci. Et Ang.Are.in.§.fi.insti.quibus modis testa. infir.§. Deo gratias.amen. Boerij.

[a] *Adde an & quando bona feudalia ob delictũ cõfiscãtur.Henri. Boh.in.c.in quibusdã de pœnis. & Bar.& o&s i.l.si finita. §.de uectigal . ff. de dã.infe. & Bart. Sozi. ĩ cõs. 266 vo. 17. uer. postremo. omitto Boerii.*

[b] *Adde Bar. in cõs. 157. & Ange. in cons. 307. incipien. dominus Grego. col. ii.*

§.xiij.

Item par la coustume vng chascun peult & doibt estre receu par mondit seigneur le bailly de Berry ou preuost de Bourges : ou par leurs lieutenans a soy faire [a] partie formelle pour iniure reale a luy faicte sil y a grande effusion de sang: ou enorme machure : ou par cas de crime qui requiert detction de personne cõtre celluy qui a faicte ladicte iniure ou ledict cas de crime.

Item par la coustume.

[a] PARTIE FORMELLE. Nota quòd de iure iniuriatus [a] vel vulneratus non põtest partem formalẽ facere: quia assertioni ad mortẽ vulnerari nón creditur nisi aliter probetur mors illata, vt est tex. sing. Dy. & Bart. in. l. si quis in graui. §. j. ff. ad senatusc. Syllenya. & istud de iure diuino probatur. vt Genesis. xviij. Descendam, inquit dominus, & videbo &c. & Luc. vj. Redde rationẽ villicationis. & habetur ij. q. j. ca. & deus omnipotẽs & in cap. qualiter & quando in secundo de accusa. & cap. licet. Hely. de Simoñ. & vtrobique per Inno. Abb. Sic. Ioan. de Ana. & Fely. sicut enim accusationem legitimam præcedere debet inscriptio, sic & denunciationem charitatiua correctio: & inquisitionem clamorosa debet insinuatio preuenire vt in d. iuribus. vbi ample vide & per Bar. in extrauagãti ad exprimendum in gl. suis. Et hæc consuetu. est generalis in toto regno Francię. tamen debẽt fieri informationes secundum formam iuris : & ordinationes regias nisi timeretur de fuga. arg. l. ait prætor. §. si debitorem. & ibi Bar. & Alex. in additio. ff. de his quæ in fraud. credito. & Alexan. in. l. neque. §. j. ff. de in ius vocan. & Fely. in. c. ij. de homici. & in. c. quoniã frequenter. in prin. col. vij. versi. circa quintã vt lite non contest. & Ang. Aret. in suo trac. maleficiorum in gloss. fama publica in. q. xij. cum & Ioã. Bapti. de sancto Seuerino in suo tract. de debito. suspect. & fugi. q. ij. cum pluribus seq. & Abb. Bal. & Fely. in. c. ex rescripto. de iureiuran. & Alex. in cõsil. xix. lib. iij. vbi ponit an valeat consuetu. vel statutum ꝙ debeat stari in iuramẽto creditoris ad faciendũ committi capturam debitoris fugitiui. & vide Ludo. de Roma. in consil. cccxx. vel etiam si esset in flagranti crimine vel in alijs casibus nota. per Gandi. in tract. malefi. titu. de cita. col. j. & Fely. in. c. inter quatuor in fi. de maio. & obedi. & in. c. cum olim. cõ. x. antẽ fi. de re iudi. Ludo. de Bolog. in suis secundis interpretatio. in. l. fi. C. de malefi. & Mathe. quia tunc sine informatione potest capi: vt in authen. de leno. §. j. collat. iij. & l. c. v. & ibi Bar. & Alex. in add. ff. de adult. & l. vna. Et ibi doct. C. de rapt. virgi. & l. interdum. §. qui furẽ. ff. de furt. & l. j. & ij. C. vbi & quãdo liceat sine iudi. vendica. & tenet Fely. singulariter in. d. c. quoniam frequenter. co. vij. & per Bar. in. l. sacrilegij. §. labeo. aliàs est. l. cum eo. ff. ad. l. Iuli. per Bar. Bald. & Saly. & quæ ibi scripsi in repetitio. mea. in. l. consentaneum. C. quomodo & quando. iud. & Bald. in tract. suo de carcer. & Paridem à Puteo in tracta. de Syndi. in verbo captura per totum. & Ange. Areti. §. fi. instit. de actio. & Bartol. Bald. & Alex. in additio. ad Barto in. l. iij. §. tutores. & ibi Ludou. Bolog. in secundis interpretatio. ff. de suspect. tuto. Bald. & Salyc. in. l. i. C. qui bo. cede. & Saly. in. l. fi. ij. eodẽ tit. quibus locis etiam reperies [b] an pro debito ciuili & priuato quis possit incarcerari. & per Ioan. Pe. de Ferra. in forma libell. executionis sententię. in glo. j. & decis. capella. Tholos. quęst. ccciij. & quęst. cccxxij. & Io. Fabri. & Iason. in. d. §. fi. de action. vbi Ioan. Fabri. col. penult. versic. item quæritur. dicit quòd de cõsuetudine regni Franciæ quis pro debito ciuili nõ incarceratur nisi expresse sit obligatus. quo nõ. & vide Io. de Plat. & Ang. de Perusi. in repet. l. nemo. C. de exactor. tri. li. x. de deci. plamẽti Del. q. lxj. & q. ccxxj. & Abb. Sic & And. conficu. vulgo barba in ca. iij. de pigno. & Bald. in consi. xl. & seq. volu. j. vbi ponit multa singularia in hac materia in consil. xlix. col. ij. ver. in isto igitur ambiguo eo. lib. vbi etiam dicit quòd consuetu. vel statutum quod à captura nulla citatione verbali præmissa incipiatur sit nullius momenti, vide Paul. de Cast. in consil. lvj. in antiq. & Abb. Sic. in consi. xlij. volu. ij.

a Adde quæ nota. Bart. in dispu. incipi. iudex maleficiorũ et in consi. 209 inci. uiso processu facto cõtra bonũ.

b Adde ad debitor fugiens ad ecclesiam possit extrahi, uide Cy. et moder. in l. præsenti. et in l. 2. C. de his qui ad ecclesi. cõf. et maxime exactores tribu. de quo è tex. in autẽ. de mandat. princ. §. tributorum uero. col. 3. ꝙ põt extrahi. et ibi p Ange. et gl. in d. l. 2. et istud tenet Ro. And. in additi. Specu. de immunit. eccle. et Oldrà. cõsi. licet decis. capel. Tholosæ in quæstion. 422. hic allega. teneat contrarium, tamen cõsuet.

§.xiiij.

Item & a cause de ladicte partie formelle tant celluy qui la fait que celluy cõtre qui elle est faicte doiuent estre [a] constituez prisonniers & mis en seure garde silz ne baillent prestement bonne & suffisante caution de payer adiuge si [b] caution y chet arbitrio iudicis iusques a ce quilz ayent baillee ladicte caution.

Item & a cause de.

ESTRE

nit cõs. princ ipis. cõcedere literas contra tales fisc. debitores ad ædẽ sacrã fugiẽtes extrahẽdos prout fuerũt cõcessæ magi. Marco Rolan. pric. Borbonin. receptori cõtra Stephanum Roy. ĩ ipsa recepta cõmissus. carcere libera re nõ obstãte statuto uel cõsuet. uetãte liberationẽ siue elargitionẽ à carceribus Bar. in cõsi. 167. in c. quod minister fratrũ tenet q̃sic.

a ESTRE CONSTITVEZ PRISONNIERS. Pro hac cõsuetudine est tex. in. l. nullus. ver. retineri. & ibi Cy. in. iiij. nota Bald. & Saly. C. de exhiben. reis. & l. fin. C. de accusa. & Pet. Iaco. in suis practi. titul. sub accus. furti. col. iiij. qui tradito prædicto libello: sed de consuetudine accusator nõ detinetur secũdum Bal. in. l. si is. ff. de in ius vocan. sed bene accusatus quod intellige secundum eum ibi & in. d. l. nullus per illum text. quod non est necesse quod detineantur vsque ad sententiam, sed statim quod appellaret cũ inculpabilem potest relaxari quod not. & ita in practica seruatur secundum Alex. in addi. ad Bal. in. d. l. nullus vbi Florẽtiæ ita pluries vidit per assessores obseruari. Et idẽ dicit Ludouicus de Ro. in suo sing. incipi. accusatus. fol. xiiij. col. j. licet Ludouicus. Bolog. in suis primis interpretat. in. d. l. nullus dicat quod requiratur sententia ad hoc vt à carceribus elargiatur per illũ textum prout ibi vide per eum: sed Ludouicus de Ro. & Alexan. intelligunt etiam quod requiratur sententia prouisionalis ante sententiam absolutoriam diffinitiuam: nam si secundum eos nõ relaxaretur ante diffinitiuam sententiam, non posset postea si pars aduersa appellaret diffinitiua elargiri: quia nil nouari &c. vt no. in. l. ab exteriore. ff. de appel. & Bal. in. j. ij. C. de epis. audit. Et puto quod Bal. & Iacob. Bu. qui primo ponderauit text. in. d. l. nullus. ad hoc dictum aliter senserint si bene intuentur. & vide Pari. à Puteo in trrcta. Syndi. in versic. fideiussorica. an iudex. &. c. an si plures in fin. Et ita plureis vidi practicare tam per auditorem causarum officij curiæ Metropolitanę & primitialis, quàm in curia seculari Biturigũ.

b SI CAVTION Y CHET. An & quando & quo delicto seu crimine mediante cautione idoneá quis à carceribus elargiatur & relaxatur. vide Cy. Bal. Ang. & Saly. in. l. nullus. C. de exhiben. reis. & Bar. & ibi Alexan. in addi. in. l. j. ff. de custo. reorum & tex. & ibi archi. Domini. de sancto Gemi. & Pet. de Ancha. in cap. si clericos. de sententia excommunicationis. lib. vj. & Alexã. in. l. apud Iulia. §. non omnis. col. j. ff. ad Trebel. & Pari. à Puteo. in tracta. Syndi. in verbo fideiussor. cap. an iudex tempore sui: & ad hanc consuetudinem facit text. celebris. & quę not. ibi Bart. Bald. Paul. de Cast. & Alexan. in. l. neque impuberes. §. j. ff. de in ius vocan. vbi per illum text. dicunt quod relaxato capturæ relinquitur arbitrio iudicis. & idem tenet Pau. de Cast. in consil. cccxxvj. secundum verum numerum in nouis. & est pulchrum valde. & Ioan. Fab. in autẽ. sed nouo iure. C. de custo. reo. Et etiam dicunt Barto. & doctores suprà allega. in. d. l. neq; §. j. quod quis relaxari debet cum cautione de iudicato soluendo prout vult hæc consuetudo: sed non quando solum dat cautionem de iudicio sisti, vel de se defendendo: vel etiam allegãdo causas propter quas ille detineri non debet. quia non debet elargiri. Et idem tenet Ludoui. de Ro. in suo singula. incipien. vnus vult fideiubere. fol. iiij. col. iiij. quod not. & pro hoc est text. & ibi Dominic. co. ij. versi. quæro quam cautionem debeant præstare &c. & in. d. c. si clericos. & Barto. de firmo. in tracta. de episco. in secunda parte. lib. iiij. q. ij. addendo quod si iudex nolit relaxare volentem fideiubere vel pignus præstare, tenetur actione iniuriarum secũdum Bart. & doctores in. l. si vero. §. qui pro rei. ff. qui satis. cog. & Ioan. de Ana. in consi. j. & ibi Ludoui. Bolog. in addi. & vide Bald. in consi. cciiij. vol. j. & Cy. Bal. Salyc. & doctores in. l. eos. §. super his. C. de appella. Angel. Areti. in suo tractatu malefi. in gl. fama publi. versi. x. cum sequen. & ibi Angel. de Ariminio & Bern. Landri. in addi. & Cepol. Veronen. in consil. xl. col. x. circa mediũ vbi dicit quod licet in criminali vbi ingeritur pœna mortis, nõ debeat quis fideiussoribus relaxari, valet tamen consuetudo in contrarium. & vide Ioan. de Imo. & Fely. ibi co. vlti. in cap. fin. de accusat. & Fely. in capi. ex parte. col. viij. versi. Et adde quod quãdo de rescript. & Ludouicus de Rom. in suo singu. incipien. tu scis quod fol. iij. col. iij. & Henric. Bohic. in ca. cum constet. de ping. & Ioã. de Imol. & docto. in rubri. de fideiuss. & allegant omnes vnam glos. celebrem. in cap. cũ homo. xxiii. quæsti. v. vna pœna puniatur, fideiussor qui promisit exhibere & non exhibuit quæ dicit quod punitur pecunialiter nisi sit consuetudo in contrarium pro quo dicto vide Ioan. Fab. in. §. j. instit. de fideiuss. & adde Bald. in. l. nemo. col. vlti. C. de episcopat. audi. & in. l. Cornel. in fi. princ. & ibi Ludouicus Bolog. in suis secundis interpreta. ff. ad Silleya. an pro ciuili carceribus mancipatus possit elargiri fideiussoribus. vide doct. in. d. l. neque impuberes. §. j. ff. de in ius vocã. cap. ample. per Ioan. Bapt. de sancto Seuerino in suo tracta. de debit. suspect. & fugit. in quæst. ix. & Barto. in. l. ait prætor. §. si debitorem. ff. de his quæ in frau. cre. vide quæ dicam infra de consuetud. retract. in. §. iiii. Sed quid reus vocatus super delicto & absque litis contesta. recognoscendo gagiauit emendam, & aplegiauit seu dedit fideiussorem pro ipsa, nũquid tenebitur fideiussor? Ioan. Fab. dicit quod sic in. §. fideiussor. insti. de fideiuss. & in. §. pœnales. col. iiii. de perpe. & tempo. acti. [a] quod not. quia ita obseruatur quando quis extraneus alterius districtus ob factum aliquod est captus qui nõ liberatur absq; fideiussore ter-

a *Adde. Pau. de Ca. in. l. fi. fideiussor. §. i. ff. qui satisda. coguntur.*

ritorij eiusdem pro ipsa emenda.

§.xv.

Item si ladicte partie formelle est faicte es mains dung sergent royal, il ne la pourra ne debura receuoir pour ce quil nest que executeur de iustice: & ne doit prendre congnoissance de cause: mais bien il pourra & debura se tenir seur des parties a pour les mener a mondict seigneur le bailly ou preuost de Bourges ou leurs lieutenans pour ordonner sur ladicte partie formelle comme dict est.

a POVR LES MENER. Pro hac cõsuetudine facit text.in.l.i.& fi. & ibi Bart.& Ioan. de Plat.de curios. & statu. lib.xii. nisi essent fugitiui vt hic innuit.& supra §. xiii.dictum est,& facit text.& quæ not.ibi Bal. Saly.in.l.ea quidem.C.de accu. & Ange.Areti.in suo tracta.malefici.in gloss.iudex commisit.col.penulti.& sequen.& in gloss.Petro publico nun. vbi reperies de potestate nunciorum quos in Francia seruientes vocamus: & per Abb.Sic.& Card.Alexain.in cap.cum parati de appella.& Bart.in extrauaganti ad reprimendum in gloss. per nun. & Angel.& Bald.in.l. cessante.C.quo modo, & quando iudex.& Bald.& ibi Alexan.in addi.ad Bar. in.l.neminem.C.de requiren.reis.& Gandi. de malefi.tit.de cita.& decis.parlamen.Del. quæst.cccclvii.& quæst.ccccxxviii. Et Paul. de Cast.in consil.cclxiiii.secundum verum numerum incip.visa relatioue facta. vol. antiq.& Io.de Pla.in.l.apparitores.C. de exacto.tribu.lib.x. vbi reperies in quibus creditur eis.& Paris à Puteo in tracta. Syndic. in verbo credere.cap.i. & per totum. & late in verbo nuncius. Et in curiis spiritualibus vocantur apparitores per quos episcopi vel archiepiscopi in regno Franciæ non possunt citari facere aliquem siue clericum: siue laicum viua voce in via publica. sed in scriptis sic. Et pluries per arrestum curiæ parlamenti Parisien. fuit ita ordinatum contra episcopum Parisien. Aurelianen. & alios regni Franciæ prælatos. Et huiusmodi executores de iure nec de consuetudine habent aliquam iurisdi. vt tenet Ioan.Fab.in.l.& si non cognitio. & ibi per Iaso.C.si contra ius vel vtilita.publi. vbi dicit Io.Fab.quòd curia Franciæ ita obseruat.& vide per Abb.Sic. & Fely.in ca. de cætero.de re iudi.& Bar.& Ange.Aret. in.l. ab executore.ff.de appel.& in.l. executores. & ibi Cy.Bald.& Saly.C.quorum appel.nõ recipi. vnde si tales executores & seruientes in eorum delinquant officio, debent de stylo curiæ Franciæ remitti ad eorum iudices puniẽdi.vt not.Io.Fab.in.l.quod promulgatis. C.de offic.præfect.vrb.& hæc no. quia quotidie accidunt.

§.xvi.

Itẽ pour raison de la partie formelle se celluy qui la faicte succũbe: & enchoit de la cause, il doit seulement soixante solz Parisis a pour lamende de iustice. Et se celluy contre qui elle a este faicte b succumbe: il est emendable au roy arbitrairement.

a POVR LAMENDE DE IVSTICE. Et pro hac consuetudine facit quòd nõ. Barto.Ioan.de Imo.& Alexand.in addit.ad Bar.in.l.fi.ff.de hæredi.instit.vbi ponunt ꝙ valet statutum seu consuetudo: quòd si aliquis accusauerit aliquem de falso vel de alio crimine & nõ probauerit, puniatur in aliquo vt dicit hec consuetndo. tamen non punietur si erat rumor vel fama publica vt in tex.in. d.l. fi.nam fama publica & vox communis excusat à præsumptione doli & à pœna. vt.l.miles.§.mulier.ff.de adulte. Et idem est si dicat se audiuisse dici à fide dignis.vt.l.qui cũ maior.§.si pater.ff.de bo.liber.& gloss.in.l.Titio.fund.ff.de condit.vel demonstra.vel dicat audisse ab amicis & consanguineis. vt. l. tutorem.ff.de his quibus indig. & tenet Cepol.Veronen.in consil. lxxi.col. iii.versicu. Item hoc allego tex.& gloss.Abb.Sic.& Fely.ibi.col.j. in ca.cum contingat de rescript. & Bar.in.l.preses.C.si seruus vel libertus ad Decurio.aspira.lib.x.& Ludo.Bolog.in.d.l. miles.§.mulier.& ibi Alexã.in addi.ad Bart. de adulte. Et aduerte quòd iste qui facit partem formalem tenetur actione iniuriarum, & ad interesse alterius contra quem formalem fecit partem.vt est text. celeb. & ibi Bartol. Ange.& Alexand.in addi.ad Bar.in.l. iniuriarum.§. si quis quod decreto &.§. si quis de honoribus. ff. de iniuriis. & tenet Cepol. in consil.liii.& Alexan.in consi.xvii.col. iii.in prin.lib.i. Et ad supradicta omnia vide Angel.Areti.in suo tracta.maleficiorum in glo. necnon ad querelam. & ibi Augu.in addi.in princi.& Bart. in.l.i.§.incidit.ff. ad Turpil. text.Bald.& Angel.in.l.ob hæc verba.ff. de his qui no.infami. & decis. capel. Tholosa. quest.vii.& maiorem à iure incurrit pœnam: quia

quia infamis est, & in crimi. stellionatus incidit. vt volunt Bar. Bald. & doct. moder. in. l. ob hæc. ff. de his qui not. & Cepol. in consil. lxvj. in fin. & deci. capel. Tholo. in. d. q. vij. [a] Sed illę pœnæ iuris per impositionem pœnæ in hac consuetud. contentę non tolluntur ex quo expresse non dicit in cõsuetu. seu statuto quòd tollantur pœnæ iuris communis vt probatur in. l. quotiens. ff. de actio. & oblig. & in. l. qui sepulchra. C. de sepul. viol. & in. l. j. §. dixerit aliquis. ff. de publi. & . l. qui cum viro. §. qui post ibi recessum est à capitis pœna à contrario sensu. ff. de re mili. & Cepol. in consil. xiiij. colum. ij. circa mediũ. & Bal. in. l. j. C. de sacrosanct. ecclesiis & text. & ibi glos. in verbo permansuris de cõcub. in prag. sanct. §. eadem diligentia.

[a] Adde quæ dixi in additio: ad Dy. ĩ regu. gen. p̃ speciẽ in pe. po stulla de re iud. lib. 6.

a A ESTE FAICTE. Quia duę actiones ex quolibet delicto publico & etiam priuato oriuntur. vt. l. final. ff. de priua. delict. & in fi. de Fur. & . l. fin. ff. de iniurijs. & . l. j. ff. de public. iudi. vna quæ parti læsæ, & altera reipublicæ competit. & ideo pro iniuria reali ad emendam arbitrariam fisco condemnatur de quo per Inno. & doct. in. c. qualiter & quãdo. ij. de accusat. & Abb. Sic. in rubr. de indi. colum. iij. versi. iij. quæro & ibi Fely. & Bal. in. l. iij. ff. de sepul. viol. & Saly. in. l. j. C. eodem titu. & Bald. in. l. transigere. C. de transacti. & Paris à Puteo in trac. de Syndi. in verbo inquisitionis. cap. an si iniuria. vnde dicit gloss. ab omnibus reputata singularis. in. l. ij. ff. ad Silleia. [b] quòd si accusator seu iniuriatus remittat iniuriam, quòd valet remissio in præiudicium sui. nõ vero quo ad preiudicium reipubli. & fisci. & not. Bartol. in. l. j. §. vsque adeo. ff. de iniurijs. & Angel. Areti. in. §. iuris præcepta insti. de iusti. & iure. & Anto. Corseti in suis singularibus in litera pœna. in vltimo. quòd ibi dicit esse verũ in delicto consistente in committendo secus in pœna quæ ex delicto consistentiæ in omittendo venit fisco applicanda: quia bene potest pactio priuatorum auferri: vt dicit gloss. in. d. legat. ij. ad Silleia. quæ hoc optime probat: & tenet Anto. Barb. in repe. capit. Ray. de testamen. & Cepol. Veronen. in consil. lviij. col. ij. ante medium & facit quæ not. Cardi. Alexan. in ca. ius Quiritum. j. distin. vnde dicit Bart. in. l. inter omnes. §. recte. ff. de furt. quòd vulneratus vel is cui factum est furtum, si dicat quòd non fuit vulneratus vel furtum sibi nõ esse à Titio factum, excusat Titium nisi concurrant aliqua indicia cõtra Titium. & idem tenet Bart. Bal. & Ludouic. Bolog. in. d. l. ij. ad Silleya. in secundis interpretatio. & Alexan. in consil. xiiij. lib. iij. & in consil. xxiiij. col. v. versic. probatur. iij. vol. j. & inducit in simili de viro & muliere simul in actu venereo repertis. q̃ si dicant prius matrimonium inuicem contraxisse, excusantur aliquibus iudicijs præceden. vt est glo. in. l. penulti. & ibi docto. C. de fideiuss. & tenet Car. Alex. in. c. is qui. xxiiij. distin.

[b] Adde Bar. ĩ cõsil. 175. ĩcipiẽs domino potestati terræ. Roche. &c. & ĩ. l. fi tibi. & ibi Ale. & Ias. ff. de pa. & Paris à Puteo ĩ tract. Syndi. ĩ litera cõpositio. uer. ult. & Guliel. de cũg. Bal. Bar. & Alexã. Iason. l. si unus. §. pac. quæ tur pẽ. ff. de pactis.

§. xvij.

Item & ne peult & ne doit aulcun estre receu par lesdictz iuges a faire partie formelle contre aultre: [a] pour iniure reale ou il y ayt grand effusion de sang, ou enorme machure, ou pour aultre cas de crime qui requiere detention de personne comme dict est. [b] Et si aultrement lon faict: la partie formelle est & ne sera nulle ipso iure sans en payer aulcune amende a iustice.

a POVR INIVRE REALE. Pro declaratione huius. §. & aliorum suprà de iniuria reali loquentium. Quæro quæ dicatur iniuria realis vt possit fieri cõtra aliquem pars formalis text. in. l. prætor edixit. §. fina. cum ll. sequen. & ibi Barto. & . §. j. mihi & ibi Ludouic. Bolog. in suis secundis interpretationib. ff. de iniurijs dicit quòd realis est atrox iniuria si cui vulnus illatum est quando fit scissura seu separatio in corpo. vt. in. l. si seruus seruum. §. rupisse. & ibi Bald. & Flor. de sanct. Pe. ff. ad. l. Aquil. Item tumor seu tumefactio. vt. in. d. §. rupisse. & Bart. in. d. §. fi. vt dicitur in hac consuetudi. Machure enorme. & de istis duobus vide Cepol. in consil. xlj. col. ij. in princi. vel quando scinditur vestimentum dicitur fieri in corpus. vt est text. in. l. sed est quæstionis. quæ est. d. §. fin. & ibi Bartol. ff. de iniurijs. & Barto. & docto. in. l. licitatio. §. illicite. ff. de publica. vel si quis vt domum intrauerit. vt institut. de iniurijs. §. sed & lex Cornel. & ibi Ioan. Fab. & Angel. Aretinus. & in. §. atrox. eodem titu. & Angel. Aretinus in tractat. malefic. in gloss. & ipsum Titium per pannos &c. Et facit quod nota. Abba. in capitulo peruenit in primo de appellat. in. j. not. & archiepisco. in capitulo si quis suadente. xvij. quæstione. iiij. & per glo. Abbas & Fely. in capitulo cum illorum. de sentent. excommunicatio. vbi reperies an enormis excessus dicatur mutilatione vngulæ digiti capitis barbæ hominis mammillæ mulieris, & etiam dentis. Nota tamen in hac materia quòd in dubio quando dicatur enormis læsio, statur arbitrio iudicis secundum gloss. quam sequuntur Abb. & Fely. in. d. cap.

cum suorum.colum.tertia. vbi reperies multas concordantias:& vide doct.in.l. si nõ cõuicij. C.de iniuriis & Bald in consi.viij.libr j.vbi de iniuria reali loquitur notabiliter.& Alexand.in consil.xcix.col.j. ver.capio primum.vol.j.& consi.ccvj.& colum.libr.ij.& Ludo.Bolo.in.l. sed si hac. C.prætor ait in secundis interpret.ff.de in ius vocan. & Ioã. de Ana.in consi.xliiij.& ibi Ludo.Bolog.in addi.& Fran.de Aret.in consi.xxxiiij.& Domini.de sancto Ge.& Pe.de Anch.in.c.si clericos de sen.excõmu.lib.vi. Et quid de libello famoso.vide in.l.j.& ibi doc. C.de famo. lib.vbi imponitur pœna capitis si non ꝓbet conten.in libello.& decis.ca.Tho.q.cxxvij. quæ est pulchra.& Ludoui.de Ro.in consil. ccclxxvij. vbi tenet ꝙ non est realis sed verbalis,sed non respondet ad dictã.l.j.de fami libel.vnde Bar.in.l.lex Cornelia.§.si quis libellum.ff.de iniuriis. super quo Ludo.se fundat dicens,quòd est criminalis,& verbũ agere exponitur pro accusare,&ita de stylo & cõsuetudine curię Metropol.& primacialis Bituricen.obseruatur.Nã pro iniuriis verbalibus non cõsueuerunt literæ monitoriæ tacitis nominibus impetrari, nec cõcedi.aliàs de facto cassantur cum expensis contra impetrãtes.Sed bene conceduntur pro libello famo. quare relinquo arbitrio iudicis qualis fuerit libellus diffamatorius. Et vide Franc.de Are. in dicto cõsi.xxxiiij.& ad supradicta Innoc. in.c.nuper.de senten.excõmu.& Bald.in sua margarita in litera iniuria. in j.& Cepol.in consi.xj.coll.iiij.ver. præterea est pulchrum valde in hac materia. ideo ad ipsum recurre. & Fely.in.c.ego col.ij.ver.in text. ibi vitam aut membrũ &c. de iureiuran.& Anto. Corse.in suis singu. in litera effusio. vbi reperies vltra not.per docto.s.allegat. quid importet verbum effusio quod denotat abundantiã.vt d.c.cũ illorũ.de quo in hac consue.fit mẽtio. ¶Sed quero de.q.quæ sæpe contingit & pauci aduocati aduertunt : aliquis iniuriatus vel vulneratus fecit partẽ formã. & sollicitã.ac instig.iudicem contra malefactorẽ vt puniatur,quod fecit iudex. an talis instigator & sollicitator possunt postea agere actione iniuriarum.dic quòd non.text.est celebris.& Alex. in addi.ad Barto.in.l.sed si vnus.§.si ante.iudicẽ.ff.de iniuriis.Et in.l.creditor. aliàs interdum.§.qui furem.& ibi Barto.& Alexan. ff.de iureiur.&Bald.& omnes doctó.insuper Alexan.ibi colũ.iij.versicu. dicit Bald.&c.& Iason colũ.vlti.in.l. ab hostibus.§.j.ff.solut. Mat.& Ang.Aret.in tract.malefi. in gl.necnon ad querelam.col.penul.versi.tene mẽti. & Bald.in.l.fina.ff.de in ius vocã.& Cepol. in cautel.lix.& Angel.in dicto.§. si ante iudicẽ.quod no. quia pluries obtinui in curia Bituricen. tamen potest agi ad damnum & interesse secundum doc.si quod passus fuerit.

b ET SI AVLTREMENT. Ista consuetudo videtur esse superfi.quia.§.xiiij.suprà eo.loquitur de hac mat.& idem dicit, sed hic modicum addit dum di.Et si aultrement &c. quia de iure si [a] plures leges vel decretales ponantur in eodem titu vel diuersis si altera aliquid addat no.reprehenditur.vt not. Hostiẽ. in ca.ij.& ibi Abb.Sic. col.j. de si libel.obli. & Ange.Aret.instit.de his qui sui vel alie.iu reiur.in princ.in glo.Idem videtur esse contraria.§.sup.proxi.vbi dictũ est: si is qui partem formalem fecerit & succubuerit punitur,& ad emendam condemnatur.ergo idem debet esse in casu huius §.aliàs posset quis ꝑtem formalem ex sua malitia contra aliquam facere & dicere se enormiter lęsum cum non esset. dic quòd postq̃ relinquitur arbitrio iudicis vt.s.dixi.iudex nisi sibi prius cõstituto de iniuria reali , talem partẽ formatam admittere non debet, & ambo debent incarce rari.

a Adde Fe. in.c.ue.iera bi.colũ.1.de offi. deleg.

§.xviij.

Item quiconques fait deffault par deuãt mondit seigneur le baily de Berri preuost de Bourges ou leurs lieutenãs pour ledit default, ledit faillant doit payer pour lamẽde de iustice sil a este adiourne & apprehẽde [a] a sa personne sept solz six deniers Parisis : Sil ny a cause raisonnable pourquoy ledit default ait este ou doit estre rabatu.

Item quiconques.

a ADIOVRRE ET AP. Quia contuma.seu defectus est delictum vt per totum de dolo & cont.in Anti.& lib.vi.& cle. de quo per Fely.in.c.super eod.in.j.ad fin. de testi. &.l.contumacia.ff.de re iudi.licet pœna cõtumacię non dicatur principalis.vt per Bald. Alexand.& Ludo.Bolog. in secundis interpretationibus in.l.prima.ff.in litem iuran.Et quis dicatur verus cõtumax & quotuplex est contumacia.vide glo.Bart.Bal.& Alexand. in addit.ad Bar.in.l.pe.& fi.de in inte. resti. & glos.Bald.& Cardi. Alexan. in.c.j.de vasal.qui cont.& Inno.& doct.in. c.querelam. de procu.& facit text.& quę no.ibi glo.Bar. Bald.Paul.de Cast.& Alexan.in. l.vna prin. §.j.& ibi Ludo. Bolog.in primis interpretã, & etiam in secundis.in.§.fina.ff.si quis ius di. non obtẽ.& gloss.in.c.ij.& ibi doc. de dolo & contu.& in cle.si ante eo.titu.&.l. post edictũ.§.cõtumax.ff.de iudi. & Ioan.de Imo,

in cõsil.cxxvj.co.ij.& decisio.capel.Tholo. q.cclxvii.& Ludo.de Ro.in consil.ccccliiii. & Bald.in consi.cclxxxviii.in prin.lib.iii.& Bar.in.l consentaneum.in fine. & ibi Ange. in princ. & quæ ibi dixi in repetitio.C.quomodo & quando iudex.& Io.de Ana.in consilio.xxv.& Signo.de Hom.in consi.cxix. & consil.clxxj.& Ang.in consil.clxxxvj. vbi dicit quòd consuetudo loquens de contumace debet intelligi de vero, & vide Lud.Bolog. in secundis interpreta.in.c.duo.& ibi Card. Alexan.cxvj.dist.& Bal.in.l.ea quæ.col.j.& in.l.tres denũciationes.C.quomodo & quãdo.vbi dicit Bald.in.d.l.ea quæ quòd citatus in sua persona est verus contumax,& punitur vt hac consuetu. Et non citatus in propria est fictus,& mitius cum eo agitur.vt.§.sequẽ.quia minus contemnit.& vide Fely.in ca.quod ad consultatio.col.xiii.de re iudi.& de ista cõsuetu.regni Frãciæ circa vtilitatem defectuũ facit mentionem.Ioan.Fab.in.l.cunctos populos.co.viii.C.de summa trinit.pro qua facit quæ no.Cy.Bal.& Salyce.in.l.j.C.de requi.re. Nam licet ex forma statuti vel cõsuet. contumax habeatur pro confes.vt est de stylo & consue.curiarum secularium regni Franciæ in eo qui est quater contumax seu quatuor fecit defectus:tamen quando[a] iudici liquet talem contumacem non esse culpabilem, iudex non potest nec debet eum cõdemnare.vt no. Bal.in rubr.ff.de manumi.vindi.& Barto.in consi.c.col.ij.ver.econtra.videtur & Hypo. deMarsil.in suo singu.lxxij.vbi dicit talia sta tuta vigere per totam Italiam, & idem tenet Paulus de Cast. in consil.lvii.incipi.videtur dicendum in nouis, & Paris à puteo in tract. syndi.in verbo iudex.c.iudex potest.& Phil. Cor.in consil.cclxxvii.lib.iii.

a Adde quæ dixi .J. eod.§.20. i gl.1. uer. hoc intellige.

b SIL NYA CAVSE RAISONNABLE. Qui habuit iustam causam non comparendi,non dicitur cõtumax.quia per casum fortuitum impeditus vel detentionẽ personæ vel necessitatem,aut infirmitatem corporalẽ. vt.l.ij.§.si quis municipalis qui est singul. ad hanc consue.& in.§.si quis in iudicio &.§.sed etsi.& in.§.quod dicimus.&.§.simili modo.& ibi Bar.Bald.Pau.de Cast.Alexan.& Iason. ff.si quis cauti. Et nõ solum excusatur propter infirmitatem propriam vt ibi. &.l.quæsitum. & ibi doct.s.alleg.ff.de re iudi.& Paris à puteo in tracta.syndi. in verbo iudex.c.si iudex sed etiam propter infirmitatem suorum:vt est tex.cum sua glo. & Card.Alex.in.c.cõmunis filius.xxiii.dist. & tenet Alexan. & Iason in d.§.si quis in iudicio.& Abb.& Fely.in.c.tenor de re iudi. vbi vide. Item etiam ob pestẽ excusatur vt tenet glo.in.d.c.cõmunis filius. & glo.j.in ca.ad supplicationem. de renũcia. & in.l.recusare.§.si qui alio.& ibi Bar.& ample Alexan.& moder.ff.ad Trebel.Io.And. Bal.& Abb.Sicu.in.c.cum dilecti.de dolo & contu.vbi limitat verũ nisi iudex in illo loco ius redderet.& facit quod not,Abba.in ca.ex transmissa.co.ij.in ver.ad illud de præscript. & tenet Alexã.in.l.de ætate.ver.limitat &c. ad Trebelli. Et etiam[b] propter pestem excusatur. inquilinus seu conductor à præstatione mercedis siue pẽsionis vt tenet Abb.& And. consil.vulgo Barba.in.c.propter de loca. & gl.in.c.j.de aut.sacro.consil.in verbo pestis. in Prag.sanc.& doc.in.d.l.de ætate.& Alex. in addi.ad Bar.in.l.ex conducto.§.vis.ff.loc. & Bal.in consil.cccxvj.lib.iii.& Alex.consi. cviii.vol.iii.& Bar.in.l.cotẽ.§.qui maximos. ff.de publi.& Ioan.de Imo. in cõsilio.vii. & Cald.in consi.v.tit.loca.& Ange Aret.in.§. sequens.in fi.insti.de acti.deci.parla.Gratio. debito.q.ccccccxxx.libet Bald.in.l.licet. in iii.q.C.locati teneat contrarium.Item excusatur si propter paupertatẽ venire non potuit vt no.Inno.in.c.ex ratione.& ibi doc.de appella. & est tex.in.l.si procuratorẽ.§.si ignorantes.ff.manda. & not. Bal.in.d.§.si quis in iudicio in fi.& ibi Alexan. in prin.Item etiã quando locus nõ est sibi tutus:vt.c.accedẽs. in.ij.& ibi Fely.vt lite non contesta.vbi ponit.x.conclusiones multum singulares. Item si ad diem feriatam in qua non tenebatur cõparere citatus fuerit excusatur.vt not.Bart.in l. ex quacunque causa.ff.si quis in ius vocan. non ierit vbi allegat Inno.in ca.præterea de dila. quòd limita per Fely.in.c.meminimus. col.iii.versi.no.ibi ad festũ de accu. nisi esset iudex valde discretus& optimę reputationis: quia tunc non cõparendo nõ excusatur. Item propter guerras excusatur,nisi aliunde posset deuiare.vel si potuisset saluum cõductum obtinere petendo, vt tenet Fely. in.d.c.meminimus.co.iii.vbi alle.dominos de Rot.deci. ccciii.sed secundũ ordinem meum est.cccxv. tit.de dolo.& contu.in antiq.& Abb.Sicu.& Philip.Perus.& de Bellenzi. in addi.Abb.in ca.ex parte tua.de appel.& gloss.in.d.ca.j.de auctori. sacro.consil. in verbo guerrarum. & Luca.de Pa. in.l.j.C.de prædiis.curia.li.xj. Et etiam[c] propter guerrã fit diminutio pensionis,vt dicunt docto.in locis suprà alleg.& decis.Par. Delph.in.d.c.ccccccxxx.& Frãcis. de Are. in consi.cxxix.inci.quia consultatio. &amplè per Iasonem in.l.j.colum.xix.versi. quid si res.C.de iure emphi. Sed ꝓpter viarum discrimina vt fluctus nõ excusatur.vt dicitur in.d.c.meminimus.& ibi.hoc tenet Fely.per illum tex. Sed bene excusatur vt fluminis seu inundationis aquarum.vel etiam propter niues,vt.d.l.ij.§.si quis in iudicio.nisi se artasset citatus volendo vti diplomate. vt.d. §.quod dicimus.& ibi ita intelligit Alexand.

b Adde Bart.Sozi.i consi.188. uers.ꝑterea cũ uer.seq. & in consi. 43.colũ.2. uers.his tamen nõ obstãte.uol.1. Et qualiter debet cõcln di quãdo petitur remissiomercedis seu pensionis, uide Bar.in consilio.193.in princi.

c Adde Bart.Sozi. consi.156. uer.ul. eiusdem. consil. li.2.& Barto. in sua dispu.incip. publicanus quidem emit &c.

cōtra Pau. de Caſt. ſecus eſſet ſi iter punctualiter arripuiſſet: & ſufficiens dicta ſupererat: tunc propter inundationem aquarum ſuperuenientē excuſatur. & idem tenet Lud. Bolo. in primis interpret. in. l. qui commeatus. ff. de re milit. qui text. eſt ſingul. & deciſio capel. Tholoſ. q. ccciij. & Luca. à penna. in. l. fi. C. de cōmeatu. lib. xii. quod not. quia ſæpe contingere vidi in curia metropoli. & primaciali Bituricen. in cauſis appellationum ſubditorum ſuffraganeorum præfatæ curiæ. Item excuſatur ſi ad aliud maius tribunal vocatus ſit. vt. d. §. ſi quis municipalis & . l. contra pupillum. §. j. & ibi Ange. & docto. ff. de re iud. & Spec. tit. de cita. §. j. ver. item quòd vocatus. & Bar. in. l. ij. §. fi. ff. de cuſto. reorum. & Bal. in l. Senatus. C. qui ac. non poſ. & Cepol. Veronen. in cōſil. xxv. in fi. & deci. parl. Delph. q. cclxxvj. & ibi vide an epiſcopus vel archiepiſcopus ſit maior iudice ſeculari vel dñs de parlamento, & in. q. ccccxxj. q. ccccxliii. & Fely. in. c. ex tenore. col. vj. verſi. perdere de reſcript. & ad omnes caſus prædictos, vide Calde. in conſil. v. tit. de dila. & aliquid per Lanfran. de Oria. in repe. c. quoniam cōtra. falſam in verb. citationes. q. de proba.

§.xix.

Item & ſi le defaillant na eſte adiourne ne apprehēde en ſa perſonne: mais ſeulement en ſon domicille [a], a la perſonne de ſes familiers & domeſtiques, ou autres: ou ſil a eſte adiourne a ſa perſonne & que ladiournement ayt eſte fait a cauſe du treziefme: du vin vendu en la ville & ſeptaine de Bourges, eſdictz cas le deffaillant ne doibt payer leſdictz ſept ſolz vj. deniers Pariſis, ne autre amende pour ledict default.

Item & ſi.

a EN SON DOMICILE. Nota quòd de iure & conſue. citatio ad domum, ſiue domicilium facta valet. vide amplè Bar. Alexā. & doc. moder. in. l. iii. §. prætor ait. ff. de dāno infecto. & Bart. Bal. Pau. de Ca. & Fely. in. l. conſentaneum. & ibi latè in repe. dixi. C. quo modo & quando iudex. & Lud. Bolo. in. §. ſi vero in auten. de exhibi. reis in ſecundis interpre. & deci. parl. Delph. q. ccccxlv. & Bar. in. l. j. in princ. ff. de libe. agno. & deciſ. parlaGratio. Delph. q. cclv. & Pe. de Ferra. in forma lib. reſpon. rei conuen. in glo. in termino. & Abb. Sic. in cōſi. xlii. co. j. ver. facit ad hūc. & in conſil. ſequē. col. j. ver. ii. & in. c. cauſam & ibi Mari. Sozi. de dolo. & contumacia, & doc. in Clemen. cauſam. de ele. & Io. de Imo, in conſi. cv. co. j. & Alex. in cōſi. ij. co. ij. ver. alia ratione. vol. iii. quod eſt ſingul. & Bal. in conſi. xvi. incip. citatio ad domum. vo. iiii. & in conſi. ccccxii. in fi. lib. ii. & Io. Fab. in. §. fi. & ibi Ang. Arc. co. iii. inſtitu. de pœna teme. liti. & amplè per doct. in. l. ſi finita. §. Iulia. de dam. infe. & Ludo. de Ro. in conſi. ccccliiii. co. ii. in prin. Bald. & Ang. in. l. vt perfectius de annali. excep. Inno. & doct. in. c. aduerſarius de eo qui mittitur in poſſeſ. & Bald. in. l. ab eo. col. vlt. verſi. ibi requiſiuit quomodo & quando. & Mat. de Mat. in ſuo ſingu. fo. v. co. iiii. & Bar. & doct. in. l. ex conſenſu. §. eum. ff. de appella. Et de citatione facta in perſonam domeſticorū familiarium & amicorum vt dicit hæc cōſuetudo. vide gl. Bar. & Lud. Bolo. in ſuis primis interpreta. in. l. aut qui aliter. §. & ſi forte. ff. quod vi aut clam. & Bal. in conſilio ccclv. incipiente citatio prędicta. li. j. & Ang. Are. in. §. actionū. co. xiii. ver. quid ſi vēditor. inſtit. de acti. [a] ſed quando videatur quis habere domicilium & de multiplici domicilio, vide doc. ſuprà in locis alleg. & Bal. in conſi. lvii. verſi. ſciendum lib. ii. & Fely. in. c. dilectus in. ij. col. j. cum ſeq. de reſcript. & in ca. quoniam. colū. j. de offic. ordi. Si citatio non poſſit fieri in domicilio an poſſit fieri in lo. pu. vide glo. in dicta. l. ſi fini. §. Iulianus. ver. ad ſecundum peruenitur, & ibi docto. maximè Ludo. Bolog. in ſuis ſecundis interpreta. poſt titu. de regul. iuris vbi addit ad primam partem. ff. noui. quia errares aliter perquirendo in titulo de damno infecto. & glo. & doc. in. l. metum. ff. quòd metus cauſa. & ad prædicta omnia, vide Lanfrā. de Oria. in repetitione ca. quoniam contra falſam, in verbo citationes in tertia quæſtione cum ſequenti. de probationibus textum Clemen. de iudi. & in extrauaganti. Bonifa. octaui. rem nō nouam. de dolo. & contu. & Ange. in conſil. ccv. & in conſil. clxxxvi. & Barto. de firmo. in ſuo trac. de epiſcopo. in. iij. parte primi libri. q. vii. & Franciſ. de Zaba. in conſil. cxiij.

a Adde quod domicilium quod deſcē dit ab origine paterna, uel propria naturale dicitur. & licet quis ad alium locum transferat domicilium, tamen propriæ ac paternæ originis retinet nō ſolū quo ad temporalia, ſed quo ad ſpiritualia, etiam ſi ſit utiliſſimū, & tranſtulerit ſe ad ampliſſimā & magnificū: quia domicilium originis & propriæ quis ſua uolūtate etiā expreſſa mutare non poteſt, nam uoluntas expreſſa ī his quæ naturalia ſunt nihil operatur: de quo plenè per Barto. Sozi. in conſilio. 35. co. 2. uerſi. 3. probatur. 1. & in conſilio. 2 SS.

§.xx.

Item auſſi quant aucun eſt adiourne es cas eſquelz le iuge procede au iour aſſigne a donner ſa ſentence, ou ſon appointement contre ladiourne, compare ou non ledict adiourne: & nō obſtant ſon abſence [a] comme ſi aucun eſtoit adiourne a veoir paſſer la vente daucuns gaiges

gaiges: ou venir veoir iurer les tesmoings, ou venir veoir enteriner certaines lettres royaulx de respit: ou de complainte en cas de saisine & de nouuellete, & aussi des autres esquelz le profit du default est ad iuge sur le champ, esditz cas le defaillāt iacoit ce quil ayt este adiourne a sa personne ne doibt payer les ditz sept solz.vj.den.paris. pour le dit default.

Item aussi.

a NON OBSTANT SON ABSENCE. Quia eius contumatia pro præsentia habetur vt auten.vt omnes obedi.iudi.§. si vero neq;.col. v.& in auten.quā prouincia. C.vbi de crimine agi. litigatoris enim absentia rei pręsentia suppletur.vt.l.properandum.§. cum autē ermocidiū. C.de iudi. Sed an & quādo appunctamentum vel sententia contra absentē contumacē lata valeat, & præsumatur magis lata ratione contumaciæ q̄ ex eo q iniustam causam habuerit: quia hic dicit̄ cōpareat siue non &c. vide post docto. late & melius q̄ alibi per illustrem iurisconsul. Fely. in. c. cum Bertoldus. colum. octaua in princ. cū seq. de re iudi. vbi ponit doctrinā cum quinq; fallētiis & secunda fallē.[a] dicit q quādo lex vel statutū non considerat veritatē vel iustitiā sententię sed solum actū sententię, vt hæc consuetudo: tunc valet sententia lata contra absentē sicut cōtra pręsentē, & etiā nocet.iij. vt ibi vide & Ludo. Bolog. in suis primis interp̄. in. l. ij. C. de contra iudi.tut.& in.l. Papinianus.§. meminisse.ff.de inoffi.test. & glos.& doc. insup Lud. Bolog. in secūdis interpretationibus.l. quęsitum.ff.de re iud.& Matt. de Mat. in suis no.fo.j.col.iiij.in prin.& tenet Fely. vbi.s̄. in prin.viij. co.& in.v.fallen. Et ad hāc consuetudi. faciunt quæ not. Bar. in.l. absentē.ff. de pœnis in. iij.q. vbi dicit valere statutū vel consuetudinem, q iudex cōdemnet vel procedat contra contumacem. Et plura similia sunt statuta & consuetudines in Italia. vnde dicit Io. Fa. in.l. cūctos populos col.vij.ver. & idē videtur. C. de summa trinitate, quòd in curia dominorū præpositorū conseruatorū priuilegiorum regiorū Parisiē. & Aurelianeñ. est cōsuetudo q proceditur ad diffinitiuā in contumaciā partis etiā lite non contestata, quia videtur interlocutoria, quòd nota.[b] Hoc intellige secundum Cepolam Veroneñ. in consil. xlj. colum. vlti. si talis contumax debebat cōdēnari: secus si erat in via absolutionis: quia ipsum contumacē nō debet condemnare; sed absoluere, & sic debet intelligi statutū & hæc consuetudo, pro quo allegat tex. in. c. veniens de accusa. vide Cepol. in. d. consil.& in consil.xlviij. ante fi.& in consi.l. col.j. & in consil.liij.col.j. circa mediū & in consil. lij. col. ij. in prin.& Bar. in cons. c.& Philip. Cor. in consi.xlv. in litera. d.& in consil. ccxj. volu. iij. vbi dicit quòd confessio ficta ex statuto disponente, quòd contumax habeatur pro cōfesso, recipit probationem in contrariū, & Frāc. de Rampo. in consi. viij. quòd ponitur inter cons. Cald.& de iudi. dicē. quod sentētia lata contra absentem citatū, qui tamen in actis curiæ nō apparet citatus nisi post sententiā nuncius retulit se citasse, & eius relatio est descripta post sententiā: talis sententia est nulla nō obstante statuto exceptionem nullitatis excludente. quod not.

a Adde Andreā Barb. in repe. ca. Raynaldus charta. 30. cū seq. testamentis.

b. Adde quæ dixi. s̄. co.l. §. 18. in fi.

§.xxj.

Item & si aucun par la cōfession faicte par deuant lesditz iuges, ou lung deulx est cōdemne enuers sa partie aduerse en ce quil a confesse auant que les parties ayent iure en cause le cōdēne sil nest clerc doibt amende pour raison de ladicte cōfession,[a] & condemnation que sen est ensuiuie.xxx.den. parisis, que lō appelle vulgairement vng clin. & sil est clerc, il nen doibt rien.[b]

Item & si.

a DE LADICTE. Istud videt̄ satis q ex confessione sua[c] quis in ciuili in emendā erga fiscum condemnetur, cum nūtius agatur in confessum etiam in delictis: vt no. glo. q. j. in summa.& in.c. in primis.ij.q.j.& in.ca. de hoc.& ibi Fely. de Symo.& Cepol. Veronē. in consi.xxij.col. vlti. circa mediū. & Cardi. Alex. in.c. fi. lvi. di.& in.c. presbyteri. xxxij. di.&.l. vna. C. de plus petit. Item nullę sunt partes iudicis in confessum nisi in condemnando & præceptum faciendo. vt.l. proinde. & ibi Flo.ff.ad.l. Aquil.& Aquil. &.l. si debitori.ff.de iudi.& decis. capel. Tho. q. ccclj.& doc. in.l. vna. C. de confessio. sed ex eo punitur, quòd passus fuit se in iudicio conueniri & actor fatigatus in eum conueniri faciendo: ideo huic consuetudini est standum de qua facit mentionem Ioan. Fab. in.§. appellamus. in fi. insti. de acti. quā videtur restringere & intelligi debere quandò confessus fuit per interpellationem[d] & monitionem ante

c Adde Bar. in. q. per ea disputa. inci. per Italiam communiter sunt statuta q confessi. maleficia. &c.

d Adde pe. de Ancha.

Abba.Sicu. Fely.in.ca. nouit de iudi.& singula. Barb. in cõsi.7. col. 17.in prin. libr.1.

vocationem in ius constitutus in mora. vt.l. quidam hyberus.ff.de serui. vrba.prædior. & l.debitori.C. de pig. aliàs secus secũdũ eum: quia si prius monitus fuisset, soluisset: & sentit Henri.Bohic.in.ca.extirpandę. in.j.dist. de præben.Immò nec ad expen. secundũ Io. Fab.tenetur.

b IL NEN DOIT RIEN. Nec pariter confessio facta corã eisdem iudicibus laicis valet vt auté.clericus.& auten.statuimus. & vtrobiq; per doct.C.de episc.&cleri.&.c. at si clerico.& ibi Abb.Sic.& Andr.cũ Sicu. vul~o Bar. & Fely.de iudi.& Cepo.Veroné. in cõsi.xj.col.iij.ver.de. v.q.& in consil.lix. & pulchrè decis. capellæ Tholos.q. ccccxv. Et non potest expresse nec tacite in causa ciuili vel criminali priuilegio clericali renunciare.vt. c.si diligéti.& ibi doc.&.alleg.de foro compe.& ista est communis sententia doct. & tenet Bal.in cõsi.ccxlvj.& in consi.clxxv. volu. iij.a licet glos.in.c.tuę. de aposta. teneat quòd clerici.in minoribus ordinibus constituti possunt in totum ordini clericali renunciare.& alleg.c.vi.de vita &hone.cleri.&.c. Ioan.&.c.Pe.de clerici.coniugaSed contrarium est veritas vt dictum est etiam in quolibet clerico in quocunq; ordine constituto.& vide Io.And.in:c.d.c.tuę &ibi.Abb.quomo do istud intelligatur & Abba.in.c.j. &.in.c. in audientia.de sen.excõmunica. & latius in c.cum non ab homine.de iudi.& docto.in.c. j.de vita & honesta.cleri. libr. vi.& Calderi. in consi.vi. titu.de confes. & Innoc.in.c.per inquisitioné de elect & tenet Cyn.in.l. vna in.q.iiij.Et ibi doct.C.de cõfes.Spec. tit.eo. §.nunc videndũ.ver. nunc videndũ restat: & Alex.consi.xiij.col.iiij.ver.fortificari.vol.j. quòd quidem reperitur de verbo ad verbum in consi.xcvj. eo.vol.& in consi.xix. lib.iiij. & Bal.in consi. ccccxl. incip.quidam in minoribus.lib.iij. & Lanfran.de oria.in repeti. c.quoniam contra falsam in verbo confessiones.ver.quæritur vlterius.de proba. & Fely. in.c. ecclesia sanctæ Mariæ co.ij.ver. ex his infert hic de constit. b Sed an ex consuetudine possit iudex laicus querere iurisditionem in clericos Fely.in.d.c.ecclesia sanctę Marię col.iij.ver.ex quo inferunt post Abb.in prin. ꝙ nõ. & idé tenet Io.Fab.in.d.auten.statuimus de Episco.& cle.& pulchrè Fely.in.ca. ij.col.j.de maio.& obe. quia secundũ eũ clerici sunt de iure diuino de foro ecclesiæ. vt tenet gol.in.c.si imperator.xcvj. & ibi.idé tenet pulchrè Cardi. Alex. per singularia fundamenta. & tenent domi.de rota.tit.de consue.in anti.incip. vtrũ valeat cõsuetudo Anglicana.quę cõcludit ꝙ ex nulla cõsuetudine quis vetustissima potuit rex Anglię acquirere iurisditioné in clericos, maxime propter repugnantiam iuris diui.& Oldra.de lau. in cõsi. lxxxiij.incipien.an episcopus,vbi ponit de rege Portugaliæ qui volebat cognoscere de causa episcopi:quod non potest secundũ eum qué vide de iurisditione temporali & spirituali. & idem tenet Bald.in rubr.de consuetudi.in antiq.col.iiij.in prin. & Alexan.in cõsi.viij. lib.j.vbi ponit quòd imperator nõ potest cognoscere de causis clericorum &c.& in.ij.colum.versi.confirmantur, dicit ꝙ damnata est cõsuetudo in hoc contraria. vt ibi vide quòd singulare est valde.& Pau.de Castro in cõsi. clxv.col.fi.in fi.quia etiã consuetudo nõ valet quòd clericus cõueniatur in actione reali coram d iudice laico.vt no.Bal.in.c.ij.ad fi. de iudi.& Fely.in ca.qualiter & quando.col. j.eo.titu.& caueant iudices secundum eũ temporales à domino flagellentur, sicut ille rex Osias qui lepra legitur fuisse ꝑcussus:quia officium sacerdotij vsurpauit de quo libro Paralipo. xxvj. licet aliàs à iure in dictas pœnas incurrant de quibus in.c.nouerit. de sententia excommunica. &.l.vna.C. de statu & consuetud.contra ecclesiæ liberta.& per Pe. Iacob.titu.de succes.regni Franciæ columna sexta versicu.non igitur credant. vbi mirabiliter defendit ecclesiam contra officiarios suggerentes regi Franciæ alienationes rerum immobilium in ecclesiam non posse fieri sine amortizatione d vbi vide per. iiij. colum. & in.viij. colum. ver. quidam dicunt exclamat contra regem Franciæ, qui vult corrigere clericos, vt ibi vide vbi in fine dicit quòd papa est in culpa qui concessit regi Franciæ quòd nullam sententiam excommunicationis latam à canone timeat,nec incurrat in sua persona. vt secundum eum dicitur & in col. xiiij.ver.sed quia idem dicit & etiam in reali tenet quòd non potest cognoscere in causis clericorum,& recurre ad ipsum quia bellissime defendit ecclesiam & clericos ac eorum bona:& in titu.de duello. colum.v. ver.quidam tamen dixerunt & glo.in prag. sanct.in procem.in verbo libertatis fo. v. quòd est cõtra stylum d huius & aliarum curiarum secularium,qui dat iurisditionem iudici seculari in clericos in pluribus casibus.scilicet portu armorum:crimine læsæ maiestatis: falsæ monetę,& delicto in iudicis pręsentia commisso & aliis &c.& casus in quibus clericus possit esse coram iudice seculari. vide Barto. de firmo. in tract.de Episcopo in.v. par.libr. iiij.xlix. q.Nam licet habeat captionem pro casu priuilegiato.iuxta no.in.c.vt famæ. de sententia excom.&.l.capite quinto.& ibi Barto. & doct.ff.de addult.&.l.j. C.de exhibé.reis singulari.per.d. Bar.Laurentij primum Tholosę Parlamenti præsi.suo tract.casus in quibus iudex secularis potest manus in ꝑsonas clericorum

a Adde ꝙ papa nõ põt facere.l.q̃ clerici possint cõueniri corã iudice laico. quia antequã esset Petrus,nõ erãt clerici subiecti iudici seculari ꝑ illud Dei Nolite tangere christos meos:& hoc tenuit Franc. de Zab.corã papa ut ipse refert ĩ repe.c. per pẽdimus de sñia excõi. ꝑ glo. in.c. imperator. 96.di.& idẽ tenet lu. de Ro.in suo singul. inci.quid e cõtra. fo.11 co.4.& plene Andre. Barba.in. c.ceterũ.ibi Fely.col.1. uersic.dicit hic Abba.

&c.de iud. & Franch. de curte in tract.feu.in 1.parte.q.2

b Addẽ Io. Fa.in.§.itẽ seruiana. colũ. 13. in prin.uer.et facit.&c. insti.de act. ubi dicit ꝙ prælati regni Frãciæ non cognoscunt de actione reali.

c Addẽ Bal. in rub.ff.de rerum di.et arch.in.c. in sacro.16 q.1.& in.c. secũdũ canonicã.23.q. 8.& per ordinatiões regias titu. de Frã.bi feu.& nouis acquisitis.

d Adde talis etiã ꝑ regẽ confirmatus stylus ualestud de Ale.in cõ si.122.col. pe.& in cõ si.123.col. circa.princ. uo.5.et Bar tol. Sozi.in col.56.li.1 ꝙ ẽ sing.ad oia no. hic.

corum

a Adde Bar. in.l.si quis i pseruit.ff.de Fur.et Bal. in.l. si qua. C.de epi.et clem.& Pa. a puteo in tract.Synd. in uerbo clericus.uersi. an iudex laicus.

b Adde quid si laicus traxit cler.corã iudi.secu lari, an clericus possit illũ laicũ corã iudice ecclesiast. conuenire ut eũ absoluat ab eo in quo ipsi laico tenebatur, & ut condẽnetur ad emendã siue pœnam trahẽtis clericum ĩ foro uetito uide Spec.& Io. in addi.tit. de cõpe.iu. adi§.1. uersi.sed quõ pt & Bal. ĩ.l. cũ uendẽte. C.ubi causæ fisc.& Ale. in cõsi.103 circa mediũ li.5.et Bar. Sozi. ĩ cõsi. 241.col.13 uersi.5. uideamus lib. 2.quid si statutũ uel consue.iponat pœnã clerico declinãti i risdictionẽ caute.est q clericus nõ incidat ĩ pœnam,uide

tum [a] imponere &c.tamen debent clerici remitti iudici ecclesiastico puniendi vocato ꝓcuratore regio pro suo interesse casus priuilegiati.text.in ca.si iudex laic.ibi vocato tamẽ iudice seculari &c.de senten.excommu.libr. vi.aliàs agitata per ipsos iudices seculares sũt nullius mõmẽti per supradi. &.c.at si clerici de iudic.& ita in facti cõtingentia tenui cum certus processus fuisset motus coram domino cõseruatore priuilegiorum regiorum seu corã magistro Sauarico de podio [b] ab eodem cõseruatore commisso inter Grephariũ ipsius conseruatoris in actione iniuriarum actorem & magistrum Nicolaum Barry presbyterum canonicũ ecclesię secularis medij monasterij Bituris reum.Nam dictus actor proponebat quòd ipse reus in præsentia præfati conseruatoris iudicialter certum conuiciũ improperauit vnde iuxta stylum pr̃etactę curiæ ac.l. nullum. C.de test.tenebatur respondere.& per text.in.l. si quis forte.§. si quos. & ibi Bart.ff.de pœnis.vbi iudex cognoscit de iniuria in eius pręsentia vel suę personæ illata.& facit tex.in.l.ij.& ibi Bald. C.de spor. & Inno.& Abb.Sicu.in.c. dilectus. de Pe.& ibi vide quomodo hoc intelligatur per ipsum Abb.& in.c. j. de maledi.& ibi de Bellenzi pulchrè in addi. & Alexã.in cõsi. xxxv col. vlti. ver.iij.ꝓsuppono vol.ij. Et pr̃efatus reus dicebat contrarium per rationes suprà allegatas.tamen dictus commissus pronunciauit se iudicem competentem ad cognoscendum de dicta causa, & cõdemnauit ipsum reum ac eius sententiam executioni contra eũdem demandare fecit. Aduersus quam se opposuit idem reus: ego inter alios solus tenui dictas sententiam & executionem nullas. nam.l.nullum.de testi.& iura pro parte actoris allega. sunt hodie correcta vt auten.statuimus & ibi expresse Bald.C.de Epi.& cle. & cap. si diligenti.& ibi Abba.& Fely.de foro compe. & etiam intelligũtur in alio priuilegiati.vt clarè sentit Inno.quem ibi sequitur Hosti.in. d. c.dilectus. maxime de iure auten. & canonico non possunt habere locum etiam in clerico falsum deponeñ.& deierãte vt tenet decis. Gratio. Delphi.q.clxxviij. & pulchrè in no.in.c. verum.& ibi Abb.colũ.iiij.& Fely. col.iij.ver.cõtra clericorum de fo. com. [d] & Bal.in.c.ij.in prin. de confess.& Saly. in.d. l.nullum.& Bald.& Saly. in.l.addictos. C. de Epi.audi.& Ang.in repe.l.si vacãt.ã.ver. sed tunc dubitatur de clerico. C.de bo.vacã. libr.x.& Bald.& Car.Alexan.in.c.j.§.si clericus de pace tenen. & Fran.de Zab.in cõsi. xxxv.col.vlt.ver. ad vltimum & deci. capel. Tho.q.cccl xxix. licet secundum Aufreri ibi contrarium seruetur in curiis tẽporalibus regni Franc.præterea clericus non potest ferre testimonium corã iudice laico vt.c.testimonium.xj.q.j.&.c.nullus.xxij.quęst.v.Sed an sit verum vide Abb.Sic.Franc.de Aret.in c.nũcius.& ibi Fely.colum.ij. ver.extra glo. de testi.& Pet.Iaco.vbi.s̃.col.xiiij.ver.item nec &c.& in titu.de duello.col.vij.ver.item & in pr̃edict.auten. vnde dicit Bar.post glo. & Cy.in auten.qua in prouincia.C.vide cri. agi op.colum.j.ver.sed cõtra.quod per clausulam de qua ibi.& in.d.l.nullum.s.omni priuilegio cessante non tollitur priuilegiũ sui iudicis : sed secundum aliquos tollitur priuilegium fori.hoc est dicere secũdum Bar.quòd forum ciuitatis Perusij vel Biturigũ vbi quis delinquit declinare nõ potest, sed dicitur cõueniri & remitti coram suo iudice hoc est clericus coram episcopo,& scholaris coram suo iudice: & ita vide per dominum cãcellarium dñi nostri Francorũ regis de rupe forti remittere dominum Bertrandũ de Lustraco episcopum lectorẽ corã officiali Bitur. ratione iniuriarum per magistrũ Marcũ Rogues in vulgari dictum Mile drogues contra dictum episcopum prætensarum & coram dicto cancellario aut eius deputatis prolatarum:& pro episcopo eram aduocatus: vel melius secundum Bar.illa verba omni priuilegio &c.debẽt intelligi de priuilegio in corpore iuris non incluso : priuilegia enim inclusa in corpore iuris non tollũtur ex istis verbis.& sequitur ab. c.fin.colum.v. ver. secundo dicit gloss.& ibi Fely.col.iij.post prin.ver.quomodo priuilegium perdatur delicto.de foro compe. & idẽ Barto.in extrauag.ad reprimendam in gloss. sua.non obstan.Et Iason in.l.fin.colum.secũda.ver.secundo & fortius.C.de inoff.test.Et in propriis terminis huius.q.consulit Bart.in consil.ccxxv.incipiẽ.clericus qui ita tenet.& Francis.de Aret.in cõsil.viij.& Bar.in.l.j.§. quæ onerandę.& ibi Alex.in addi.ff.quarum rerũ actio nõ datur.& Bar.Sozi.cõsil.xij.in. iiij.q.vol.j.quod singulare : qui ita consuluit pro quodam milite accusato per procuratorẽ regis in curia Parl.Tho.de crimine læsæ maiesta. [d] &c.Pet.de Anch.in consi. clxxxiiij. vbi dicit etiã quòd iudex laicus, qui de facto iudicauit , in causa clerici debet sentẽt.de facto reuocare,& idẽ tenet Fely. in.c. qualiter & quando.colũ.viij.in fi.ver.tertio limita de accusa.Et vnum singula.dicit Fely.in.c.exceptionem in prin.de excep.quòd clericus permittẽs se à seculari iudice cõdemnari & executionem permitti, si postea alleget suum priuilegiũ, debet actori in expensis condemnari ob exceptionem retardatã. & tenet Calde.in consi.xij.in tit. de iudi. volens plus quòd talis sententia valet, saltem debet iudicari & cẽseri valida ex eo quòd non fuit allegatum priuilegium,vt ibi vide.quod verũ credo quo ad

Bart. Sozi. in cons.122 circa fin.ibi solũ ergo.l. prima.

c Adde de cleric.falsos testes corã iudice laico producente si accusatur de falso corã eod.eps possit inhibere iudici seculari & ĩ eũ promulgare sentẽtiã excom. uide Bal.& moder.ĩ.l.1 C.quomõ & quando iud. & Bar.Sozi.in consi. 236.col.1. lib.2.

d Adde an Barb.in consi.21.qui alleg.text.in ca.si quis laicus. 22. q. quinta.

expensas, & non quo ad principale. quod nota. Et licet [a] etiam de stylo curiæ præfatę secularis in delictis non fiat remissio ad locum delicti vel domicilij. tamen talis stylus & cōsuet. nō valet: nec ligat extraneos petentes remitti. vt tenet Ioan. Fab. & ibi do. in. d. autē. quā in prouincia. & Cy. & Bart. Bal. Saly. & Iason in. l. j. C. de summa trinitate. & pulchrè Bal. in consi. ccv. lib. iiij. & ita fuit reprobata per curiam Parlamēti Parisius die sabbą. post mediam quadragesimā anno dñi. ccccxxxiij. supra mille in causa Ioan. Taumier cōtra Io. le tainturier, & hoc verum in terris quæ sunt sub vno principe generali. vt rege Frācię, nō autē in terris quæ subalternantur regimini alterius. tūc non fit remissio secūdum Bal. in. l. præses. iij. in fine. ff. de offi. præsid. & ita secūdum eum se habet consuetudo quæ est seruāda: quia generalis & præscripta vt ibi per eū. & hoc modo debet intelligi stylus pdictus, & tenet Ang. in autē. si vero. C. de adulteriis.

a Adde ad dict. hic de remissiōe ad locū delicti Cep. ver. in consi. 59. in 1. dubio. & ibi col. 2. dicit q Pylatus remisit Iesum xpm ad Herodē q est fing. & in. 3. col. ponit an ualeat consue. q non fiat remissio.

§.xxij.

Item & si ladicte confession estoit faicte apres çe que les parties ont conteste & iure en cause par la cōdemnation qui sen ensuit: le cōdemne doit au Roy lamende de sept solz six den. Parisis: que se appelle vulgairement vng ny atainct & non pas ledict clin de. xxx. den. parisis [a]. car la plus grāde amende attire a soy & emporte la petite. [b]

Item & si.

b Add. tex. in. c. qm. 31 dis. & in. c. qm. §. fi. ut lit. nō cōte. & in. c. statuimus §. quod si ex locutione de sentē. excō. mu. lib. 6.

a. NON PAS. Qua crescente dolo & malicia, crescere debet & pœna. vt lege tertia in fin. C. de Episco. audi. & . l. quicunque. C. de seruis fugi. & . c. cum non ab homine de iudi. nam si fateatur ante litem contestatam, punitur pœna vulgariter dicta de clin. vt suprà. §. proxi. dictum est quæ est minor. sed post litē contestatam & aliis casibus hic no. pœna de ny ataincţ plectitur, & pro hac cōsuetudi. facit tex. in. l. j. C. de plus peti. quæ no. Bar. in. l. eū qui. ff. de iureiurā. vbi tenet quòd si reus in prima cōparitione negauit, & postea confiteatur, non euadit pœnā negantis. licet Bal. & docto. ibi teneant contrariū. de quo ibi per Alexan. col. ij. ver. infert. Bar. & etiam per Iaso. & qui not. Io. Fa. Ang. Aret. & Iason in. §. ex maleficiis. institu. de act. & Angel. Aret. in tract. male. in verbo cōpareant inquisiti. &c. & dicam infra de consue. feu. §. xiiij. in secunda limitatione vnde pro præcedē. præsenti & seq. §. sequuntur. ver. Ante nouam si quis fateatur debita litem, Si laicus pœnam sufferet & ipse de clin. Litigium sed si quisq sub iudice longū Contrahat, & ciui lite subinde cadat. Vel si post litē petitum non deneget ipsum, Callidus aut partes trāsigat inde suas. Is sine litigio paciscatur super ipso, Lis interrumpat quomodocūq; sua. Accipiet pœnam, statuūt: quam iura ny atin. Et merito fraudes combinet ipse suas. Regulariter versus legistarū nō sunt boni in metrificatura, & peccant in multis secundum Io. Fab. insti. ad orifici. in prin. & tamen secundū eum nō est curandū vbi nihil mutat in effectu de determinatione iuris.

[c] ET EMPORTE LA PETITE. Plus semper in se cōtinet quod est minus, & maiori summę minor inest. vt. l. j. §. si stipulāti. & ibi Bart. & vterq; Imo. illust. doct. Fran. de Are. Andre. Barba. & Ludo. Bolog. in suis primis interpret. ff. de ver. obl. & Pet. de Ancha. archi. & dñs. de sancto Gemi. in. c. j. de arb. li. vi. & glos. Dy. & quę ibi dixi in addi. j. in regula plus de regu. iur. lib. vi. facit in §. sequē. xxiiij. in fine.

a Adde Bart. Sozi. in consi. 31. lib. 1. quod est amplum

§.xxiij.

Item si aucunes parties plaidiās ont conteste & iure en cause: la cause finee par sentēce desditz iuges, ou par interruption de proces dan & iour [a] ou par transaction, pactiō, ou accort fait entre las parties, celuy qui a tort & succombe doit. vij. solz. vi. den, pari. damende qui sapelle vulgairemēt vng ny ataincţ.

Item si aucunes.

a DAN ET IOVR. Licet de iure ciuili in causis ciuilibus instan. pereat trienio vt. l. properandum in princ. & ibi omnes docto. C. de iudi. Et in criminalibus biennio. vt. l. fi. C. vt infra cer. ten. cri. actio. termi. de iure vero canonico nullo tempore perit vt. c. venerabilis. & ibi Inno. Abb. Sic. mari. Sozi. in repetitio. & Fely. de iudi. & glo. in per. g. sanct, titu. de causis. §. statuit. in ver. instan. & Ang. in cōsi. cxxiiij. & Paris à puteo in trac. Syndi. in ver. instā. Et seruat in curiis spiritualibus & Parlamentorum regni Francię supremis. quia causa non cadit in hermocidiū. [d] tamen in curia domini vicegerē. priuilegiorū apostolica. almę vniuersitatis Biturigū de stylo eiusdē etiā per lapsum mēsis est interrupta. ideo citatione ad vocandum partem processurā opus est. Et similiter in curia seculari est necesse habere à cancellaria serenissimi Frācorum regis: aut eius Parlamenti literas interruptionis: aliàs sentētia lata post interruptionem est ipso iure

d Adde q in curiis supremis non cadit hermocidium ut in auten. sed & lis. C. de tēpo. appel. tamē de stylo curiarum Fráciæ non seruatur &

ita fuit iudicatū p magnū regale cōsiliū in cāepatus riuē. pro Lud. de ualtan. epo riuen. contra magistrū Pe. de porta electum & domini nostri cōsiliarium in suo Parla. Tho. Addean instātia currat cōtra pupillū & adultum text. in d.l. properādum i fi. tex. & glo. & Ang. in autē. de hæ re. et falcid. §. pupil. col lat. 1. & §. ꝙ sancitū ē in uersi. aliqua in autē. de nup. col. 4. & in l. sancimus. c. i quibus causis in integ. resti. nō am ple. & quæ dixi. J. de p̄scrip. in §. 1 in glos. ulti. & in §. 4. c. in glo. 1.

a Adde hic. Barba. in cō si. 67. uol. 2.

iure nulla. vt. l. scire oportet. §. cōsequēs. ff. de excusa. tuto. & l. cū non ex eo. C. quādo puo. non est necesse. & l. si iudex. ff. de iudi. & tenent gl. & docto. in. d. l. properandū in prin. & Io. Ang. in addi. Specu. titu. de iudi. deleg. §. restat. ver. quid si instan. & doct. insuper Fely. in. c. de causis in prin. col. v. ver. cōclusiō sit de offi. deleg. Et poterit iudex instantiam causę fuisse peremptā pronunciare, & partem in expensis cōdemnare. vt. l. j. &. ij. C. vt infra certum tēp. & l. si præses quasi desertā & ibi glo. & Bar. do. C. quomodo & quando iudex. & Alexand. in consi. cxxxvij. col. j. vol. ij. & in consi. lxxix. co. pe. lib. iij. & Ludo. de Ro. in suo singu. incip. post lapsum terminū. fo. vlt. c. ij. & Alex. in cōs. xxiiij. col. vlt. ver. postremo. lib. iiij. & Andr. Barba. in suo consil. septuagesimo quarto. quod ponitur inter consi. d. Alexand. vol. iiij. & Alexā. in consil. xxxix. in princ. li. v. & in consi. lviij. col. pe. ver. statuto. lib. iiij. Sed an partes possunt facere quod instantia non pereat: hoc est, ꝙ nō obstāte interruptione possunt p̄cedere. Bar. & Bal. tenent quod non in. d. l. properandū. & Bal. in. l. petēde. C. de tēpori. in inte. rest. & Alex. in. d. consi. cxxxvij. licet in causa appelationis vt cle. quandiu. de appella. & tenet Bal. in. l. fi. §. finautē. & ibi Ludo. Bolog. in secundis interpre. C. de tēp. appella. & Bar. in autentica. si tamē eo. tit. & Alex. in dicto cō si. xxxiij. [a] & Bal. in. c. j. §. imperialis. ver. v. & in. ver. cōsensu. de pace cōstan. de quo vide Pari. à Puteo. in tracta. Syndi. in verbo instā. c. restat. & Luca. de Pan. in. l. iij. col. iij. quęritur. C. de primipil. lib. xij. per Fely. in. d. c. de causis col. iiij. vbi ponit quatuor cōclusiones. & per Maria. Sozi. in d. c. venerabilis. tamen secundū Bal. Bar. Fely. & doct. s̄. alleg. est dare modū, quod partes possint non obstā. interruptione procedere & prolongare: prout vide per ipsos. Et an tēpus instātiæ præfixum statuto intelligatur subrogatū loco temporis inducit à iure cōmuni. Et quādo incipiat currere instātia statutaria siue cōsuetudinaria vide Ale. in cōs. xlij. vol. iij. ꝙ no. ad hāc cōsu. & ad prædicta vide Lud. Bolog. in suis secūdis interpreta. in. d. l. properandū in princ. in versi. triēnij. & Pau. de Ca. in cōsi. xcj. incip. in causa appellationis vo. anti. & in cōsi. cccj incip. sup. j. dubio col. vlt. ver. sup. ij. & c. sed licet verū numerū est. ccxciiij. eo. vol. & Bal. in cōs. cccxxvj. inci. q̄q. li. j. & gl. in prag. sac. & ti. de causis. §. ne sub umbra. in. versi. prorogatiōe & Lud. Bolo. in suis secūdis interp. in. l. litibus. C. de agric. & cēsit. li. xj. & Fely. in c. illud col. vi. ver. & scias vnū de præscript. Sed in feudis instā. periit anno. vt ē tex. in. c. j. si de inuest. intet. do. & vasa. lis oriat. p quo vide ibi Bal. iiij. ver. & no. ꝙ iste ann9 & las. in. l. p̄scriptiōe. col. iiij. ver. iij. no. C. si cōtra ius velvti. pu. & cōcor. in hoc stylus Biturigū.

§. xxiiij.

Itē toutesuoyes se il estoit questiō en matiere de delict ou forfaiture, & que apres cōtestation & serment fait en cause la partie delinquant fust cōdēnee par sentence ou appointemēt enuers le Roy en lamēde de iustice a cause duditdelict & forfaiture ou dit cas: la partie cōdēnee ne dobit point payer au roy lesdicts. vii. solz. vi. deniers Parisis: pour ny ataintct, mais seulemēt en lamende en laquelle il a este condemne a telle quelle est taxee par la coustume b, ou par le iuge c selle est arbitraire: car comme dit est, la plus grand amende attire a soy, & emporte la petite.

Item troutesuoyes.

a EN LAQVELLE IL A ESTE. Quia de delicto [b] eiusdem hominis nō debet sępius disceptari: vt. l. licet. §. fi. ibi Bal. ff. nau. caup. iux. dn̄i dictū non iudicabis in idipsum. & c. de his, & ibi gl. Abb. Sic. & amplè Fely. qui ponit. xiii. limit. de accu. & c. fi. de pœni. di. iiii. & xxiii. q. iiii. c. si illic. vbi dicit̄ ꝙ crimina semel dimissa iterū in vltionē diuina clemētia venire nō patitur. quod intelligit gl. in c. per hoc in verbo sentētia. de hæreti. li. vj. ꝙ de delicto vnius sæpius nō quærit̄ quādo fuit cōdēnatus. secus si adhuc nō est pronunciatū vt in casu. d. c. per hoc & Alexā. ad Bar. in. l. senatus de accus. sed ecōtra istud facit insti. si qua. pau. fec. dic. in fi. de quo vide ibi p Io. Fa. & Ang. Aret. & gl. Bal. & doc. in. l. placet. C. de sac. san. eccl. & Bar. Lud. de Ro. Alexā. & Iason. in. l. p̄uinciali. ff. de noui oper. nūcia. & Cepol. in consi. xxxix. co. ij. Io. Fab. in. l. si quis homicidij. C. de accu. & Dy. & Bar. in. l. sicut. §. cū sacrilegiū in vlt. q. ff. eo. ti. & Bal. in cōsi. ccccixxiii. li. iiii. & Ang. Are. in. §. ex maleficiis. co. ii. ante fi. de actio. & in suo trac. malefi. in glo. existēs Florētiæ. quia delictū alibi cōmissum etiam punitū aggrauat delictū hic cōmissum propter perseuerantiā in delinquēdo, & per Saly. in. l. seruos. C. ad. l. Iu. de vi. & Lu. de ro. in cōsi. ccxxxvi. & Alex. in addi. ad Bar. in. d. §. cū sacrilegiū [c]. Sed vbi à lege statuto vel consuetudine duæ pœnę reperiuntur impositæ pro eodē delicto. vna quidē maior,

b Adde Bar. Sozi. i consil. 302. col. 3. uer. 2. unde uol. 2.

c Adde Bart. in sua dispu. incip. iure municipali. quod si quis percusserit de nocte, & Abb. Sicu. Andr. Barb. & Fely. in. c. at si clerici. §. de adulte. de iudi. Et quādo quis plura delicta. ex iteruallo ex diuersis temporibus commisit puniendus pluribus pœnis uide Barto. Sozi. i cōsi. 63. uer. circa secūdam dubitationem. uol. 1.

& alia minor statur minori.glos.est quam ibi faciunt Bal.& Lud.Bolo.in secũdis interpr. celebrẽ in.l.si quis id quod in vers. quingentorum.ff. de iurisdi.om.iud. pro qua allega. Ludoui text.in.l.Sempronius proculo.ff. de leg.ij.& Luca.à penna.in.l.si quis.C.de cursu publi.l.xij.intellige secundum ipsos doc. suprà allega. nisi lex vel statutum ordinaret vtranque infligi: quia tũc vtraque imponitur etiã per diuersos iudices vt.di.l. placet & ca. Felicis de pe.lib.vj.& Bal.in.d.l.licet.§.fi.& Cepol.in consi.xiiij.in secun.dubi.an plures pene conseruari possint quod est pulchrum. & tex.in cap.j.§.iniuria.& ibi Bald.& Card. Alexan.post Aluer.de pace iur.fir. & Bar.in d.l.senatus.& ibi Alexan.in.ij.addi.de accu. & Ang.Aret.in tract.malefici.in gl.ibi caput à sepul.in.ij.q.& Cepol.in cautel.xix.

b PAR LA COVSTVME. In criminibus puniendis standum est consuetudini loci in quo delictum sit. vt tenet pulchrè Cepol. in consil.xl.col.ix.versi.circa.vij.dub. [a] vbi etiam reperies vsque ad fi.quid consuetudo licitum in delictis vbi aliàs esset illicitum. & Paris à puteo in tracta.syndi.tit. de excessib. baro.colũ.j.& in verbo consuetudo. & tenet Alexan.in consil.cciij.lib.ij.qui allegat text. singul.in.l.ij.& ibi hoc tenent Bal.& Ludo. Bolog. in secundis interpre.C.de noxa.acti. Addens Bolog.quòd vbicunque iudex habet arbitrium puniendi, debet semper punire secundum cõsuetudinem in talibus casibus obseruatam,vt ibi per eum vide & tex.sing.in.l. Sacculari.§.sunt quædam.ff.de extraordi.cri. & Bart.& omnes doct.in.l.cunctos populos in.ij. princip.q.& ibi Iason in vtraque lectu. col.vij.versi.ij.q.princip.C.de summa trini. & Paris à puteo in.d.tracta. syndi. in verbo latro.c.si pœna imponitur. & idem est in crimine lesæ maiestatis secundum Cepol.in cõsilio.cvij.col.v.in tertio dubio.& idem tenet Io.de Pla. & Luca.à pẽna.in.l.missi.per illũ tex.C.de exacto.tri.libr.x. pro quo dicto in passione domini. Ioan.18.dicitur, Est autem consuetudo vt vnum dimittam vobis in pascha &c.& est tex.in.l.iudices.& ibi Bald.& doct.C.de epis.audi. Hinc est quòd dicit Io. Fab.in.l.j.co.pe.C.quæ sit longa consuetud. quòd in regno Franciæ adulteria de consuetudine non puniuntur. & idem dicit in.§.ex non scripto.col.pe.versi.queritur an consue. tollat legem.instit.de iure natu.gen. Et non solũ in delictis,sed in ciuilibus debet in iudicando attendi consuetu.tex.est in auten.iubemus ibi legibus & moribus:& ibi Bald.Saly. & Iason.C.de iudi. Et not. [b] quòd de consuetu.emendæ vsque ad taxam in suis casibus sunt in curiis temporalibus regni Fran.taxãdæ.& sic excedere non possunt:& domini nõ possunt totum exigere : immo debent taxare infra illam summam secũdum qualitatem delicti & personæ : sed bene vsque ad summam taxam possunt : vt dicit Ioan.Fab. in.l.illustres.C.de mõ.multi.aliàs esset grauissimum peccatum vt dicit ibi text.

c OV PAR LE IVGE. Sed an iudex in pœnis legis statutorum vel consue. habeat arbitrium quãdo pœna certa est imposita Alexan.in addi.ad Bar.in.l.hodie.ff.de pœ.tenet quòd non. & allegat Bar.in.l.j.co.vj.C. ex delictis defuncto. & glo.singu.in.l.si qua pœna.super verbo.sicut per leges.& ibi tenet Barto.& Lud.Bolog.in primis interpreta.ff. de verb.signifi.& Bar.in.l.quid ergo.§.pœna grauior.ff.de his qui not.infa. secus esset vbi pœna certa non est imposita vt hic. & in.§. peñ.infra eo.tunc est in arbitrio iudicis. & idem tenet Bald.in.l.j.C.si aduer.delictum. & Inn.Maria.Sozi.de senis.Ioan.de Ana.& Fely.syn.co.pe.& ver.in glo.in.c.inquisitionis de accus. vbi ample reperies de potestate iudicis in pœnis infligendis.& per Alexand. in consil.cxj.in.iij.col.circa fi.cum seq. & in consil.v.in fi.lib.j.& Ludoui.de Ro. in consilio.ccccxxix. & vide quæ dicam in.§.pen.j. eo.& decis.parlamenti Gratio.Delph.quęst. ccvj.& ibi in addi.& Hypol.de Marsi.in suo singu.clxxxii. & Io.Bap.in repe.l.omnes populi.chart.iiij.col.ij.ver. circa quintam.q.ff. de iusti.& iure.& Paris à puteo in trac.synd. in verbo pœna.ca.an si statutum. & an in pœnis licitum sit iudici transgredi leges & statuta,vide Dy.& quæ ibi dixi in addi.in regula,in pœnis de reg.iu.li.vj.& vltra ibi alleg. vide Bal.in.l.si quis filio.§.hi qui.ff.de iniusto tu.testa. & Hiero.de tortis in suo cõs. edito in fauorem Florentinorũ qui suspendi fecerant eorum archiepiscopum.& Ang.Areti.in tract.suo malefi.in prin.col.iij.ver.quia &c. & aliqua specialia propter immanitatem criminis per Andr.Barb. [c] in consi.lxxij. & in dicta decis.Delphi.q.ccvj.col.iij.& in addi. & Alexan. in consil.lxv.col.iij.versi.accedit lib.j. & Ludo.Bolog. in.l.diuus.ff. de fal.in primis interpreta. & Paris à Puteo in tracta. syndi. in verbo latro.c.iudex.& in verbo tortuta.etiam si quis.& in verbo arbitrium.c.illa quæ non possum. & in verbo iudex.c.licitum est iudici. Et not.quòd sicut licet iudici propter enormitatem criminis augere pœnam,vt in iuribus suprà allega. sic etiam propter eximiam virtutẽ,seu quando persona delinquentis est excellens relaxare.text.est in.l.ad bestĩas. & ibi Ludo.Bolog. in.l.interpre.ff. de pœ.& tenet Cepol.in consilio.xxxvj.in fi. & in cautel.sua.iij. & Paris à puteo in di.tract. syndi.in verbo pœna.cap.iij.

¶ Quid si reus criminis nõ vult confiteri delictum.

a Adde tex. in.l.3.§. testes.ibi quæ consuetudo in ea prouincia ĩ qua iudicat.& ibi Flo.ff.de testi.& Ioan.Fa.& Ang.Are.ĩsti.de offic.iudic. in princ.& Barb.in cõ.19.li.2.& in extraua.inter cũcta.§.incẽdiario.de priuil.glos.& do.in.c.cum uenerabilis de consuet.& gl.in.c.sanè de tẽp.ord. p quæ iur.decidũt doc.quòd si mos puerorũ erat ludere & proiicere lapides ut est Bononiæ & Perusii, & unus interficit aliũ q nõ debet puniri pœna mortis.& idẽ Frã.de Crema.ĩ suo singu.149.& uide gl.ĩ.l.1.qui & aduer.quos. Bal.in.l.filiusfami.§.ueterem.ff.de procu.et Francisc.de Curt.in tra.feu.ĩ.1.parte.q.1.co.3. ante fi tex.& gl.in.§.iniuria.& ibi.Io.Fab.eo.tit.Christopha.Pon.& Ang.Are.instit.de iniu.& tex.gl.& doct.in.ca.uenientes de iureiur.

b Adde And.Barb.in repe.ca.Raynaldus ca.30.col.4.uer.item non quolibet.de test.

c Adde ipsũ Barb.in consi.23.lib.2.& in consil.71.col.10.eo.uolumi.

lictum, an stantibus probationibus de ipso delicto contra eum iudex possit condemnare ad mortem vel ad membri mutilatioñe. Bald. tenet quòd sic in ca.ad nostram circa finem & ibi Fely. col.ij.in princ.de proba. & Hypoli. de Marsil.in suo sing.cviij. per tex.in.l. qui sententiam.C.de pœ.

§.xxv.

Item en prinse de bestes est dõmaige daultruy es cas esquelz prinse rapportee par deuers mondit seigneur le baillif, ou preuost de Bourges,ou leurs lieutenans se celuy qui a prins les bestes les ameine a iustice, & quil afferme par serment [a] partie presente, ou appellee les auoir prinses en son dommaige, ou sil na peu amener lesdictes bestes a iustice:sil afferme par serment auoir fait diligence de les y mener: audit cas celuy ou ceulx a qui sont lesdictes bestes doibuent cinq solz Parisis, seulement pour lamende de iustice. Sinon qui fust prouue que lesdictes bestes eussent este trouues en dommaige [b] daultruy a garde faicte: toutesuoyes par la coustume celuy qui a fait la prinse nest point creu de son dommaige & interest.

Item en prinse.

[a] AFFERME PAR SERMENT. Et nota.quòd denũciator iurare debet. vt.l.hac edictali.§.his illud.& ibi Cy.Bar.Bal. & Salycetus.C.de secun.nupt.& similis est tex.in §.j.&.ij.&.iij. infra de consuetu.prædiorum etiam si hic non diceretur. nam statutum vel consuet. disponens q̃ debeat stari in damnis datis dicti denunciatoris debet intelligi si talis denunciator iurauerit ita esse verũ in præsentia partis:quia creditur tanquam referenti veritatem & facienti fidem.vt not. Bart.in.l. Theopompus. & ibi Lud.Bolog.in secundis interpret.per illum text.ff.de dote præleg.& Anto.de Bu. in.c.veniẽs in.j.& ibi Fely.co. pe.de test.& Ang.in repe.l.si vacantia.co.iij. ver. tamẽ maxime corã peritissimo.C.de bo. vacã.li.x.& ibi Io.de Pla.in.ij.notabi.qui enumerat personas quę iurare debẽt ibi.Luc.ã penna.& in.l.x.C.de naufragiis.li.xj.& in.l. vnicuiq;.co.ij.ver.sacraméti.j.de proposi.sacro.scri.li.xij.¶Et tale iuramẽtũ prestari debet coram iudice vel coram notario cõmissioné iudicis habente vt tenet Bal.in.l.iij. in prin. ver.circa quintum.ff.de iureiur.& alleg. not. in.l.hac consultissima. §.pe.C. de testamẽ.& in.l.iubemus.C. de libr.cau. & tenet pulchrè Alex.cõsil. lxxj.col.iij.ver.ij.respõ.lib.iij.& in consi.xx.col.j.vol.v.& Pe. Cy. & docto. in.l.j.C. si aduer.libr.& Bal.in consi.xlv.volu.tertio. ¶Aduerte tamen quòd licet stetur dicto capientis bestias cum iuramento etiam quo ad eius damnũ & interesse, vt volũt doct.s.alleg.tamen hinc Bitu.& septena quo ad damnum, nisi ad emẽdam de consue.non statur. Et ita ego sic pluries in bailliuiatibus meis sancti Paladij & aliorum locorum reuerendissimi domini ecclesię metropoli & primitialis Bituriceñ. archiepiscopi obseruaui. ¶Et debent deputari homines ad visitandũ locum damni.vt.d.§.his illud,& ibi.Bar. & docto.quibus statur vt ibi.¶Quod intellige nisi ex aduerso probetur contrarium vt.§. iij.j.de consuetud.prędio. & not.Abba.& Fely.in.c. proposuisti. in princ.de proba. vbi Fely.ponit duas cõclusiones cum pluribus limitatio. quia tunc non tenetur ad damnum neque ad emendam, & idem tenent Abb.& pręposítus Mediolaneñ.in.cap. continebatur.impub.de despe.impub. & gloss.Ludou.Bolog.in primis interpretat.in cle.j.de probatio.¶Et not. vnum quod vbi deberet quo ad interesse stari iuramento denunciatoris,etiam debet stari quo ad dominium rei scilicet,quòd ad eum spectat res in qua inuenit animalia. vt nota. Bart.in.l. solent. ff. de alimen.& ciba.leg.& Bald.& docto.in.l.j.col.iiij. C.de re.credi. & Fely.in.c.per tuas.colum.ij.versicu.quinto not.de simo.¶Et an statutum vel consuetudo puniens bestias agros offendentes cõprehendat bestias clericorum vide Fely.in cap. ecclesia sanctæ Mariæ.colũ.xlvj.versic.quintum.de consti. Et ad supradicta vide Alexã. in.l.qui bona.§.qui damni.ff. de dãno infec. & in.l.ij.§.si absens. ff. si ex noxa causa agatur.& Albe.de Ro.in.ij.parte statutorum.q. xv.Fely.in.c.pastoralis. colum.x. & ver.generaliter.de excep.& Abbas.Sic.in consi.iij. volu.j.Lud.de Ro.in cõsi.cij.& Cepol.Veroneñ.in cõsil. lxxiiij.col.ij.in prin.& Ioan. Pet.de ferre.sing.in libello respõ.rei conuenti.in glos.iusiurandi.& ibi pulchrè in addi.et Bernar.Land.in addit.Abba.in.c.si excessus de iniuriis.& Alex.in cõsi.clxix.colũ. ij.ver. & idem dicit lib.ij.&in cõsi.cxiiij.col.ij.lib. iiij.¶Et licet stetur [a] iuramento damnũ passi vt s.crebro dictum est,non tamen statur:& si alias falsum iurauerit.vt tenet Hypoli.de Marsi.in suo singula.lxxiiij.

a Adde Abba.Sicu. & Fely. in ca. cũ in ecclesia in gl.pe. de maiori. & ob.& in ca.testimonium de testi.

DV DOMMAIGE DAVLTRVY. Vide text. in.l.j.ff.si quadru. pauperi.fecis. dicam. & in.l.ij.ff.ad.l.Aquil. & vtrobique per Flo. & Ioan.Fab.insti. si quadru.paupe. feci.dica.in prin. col.pe.ver.ij.& Abb.in.c. si læserit ver.in gl.ibi de iniuriis.& debet intelligi nõ solum de feris animalibus,sed etiã de pecudibus & aliis mansuetis secundũ Alb. de Rosa.in.ii.parte statu.q.xcix.

§.xvj.

Item en matiere de execution daucune cõplainte en cas de saisine & de nouuellete, ou de maintenue & garde de possession & saisine equipollẽt nouuellete sil ny a opposition formee cõtraire a celuy qui est trouue auoir tort, soit par sentence & composition accord, ou transaction [a]: doit pour lamẽde de iustice seulemẽt la somme de soixante solz Parisis par la coustume vsance & commune obseruance.

Item en matiere.

a OPPOSITION FORMEE. Faciunt ad hanc consuetudinem ea quæ dixi in.§.xvj. incipiente pour raison de ladicte partie &c. in.glo.sed hic conquerens vel opponens punitur:si in fine vnus ipsorum malam habuisse causam reperiatur. Et licet quando consuetudo vel statutum indistincte loquitur,indistincte debeat intelligi. vt.l.de precio,ff.de publicia. &.l.j.§.generaliter.ff.de lega.præstã. & tenet Alexand. in consil.lv.col.vl. prope fi.lib.j. & in consil.xxvii.colum.vlti. versi. fortificatur.etiam hoc.lib.iiii.& Bart.in.l.j. §.non autem ver.& per hoc dico.ff.si quis liber esse iussus fue. tamen si talis consue.dicat quòd si quis molestauerit vel turbauerit [a] aliquem in possessione sua &c.puniatur requiritur vt pœna statuti vel consuetudinis habeat locum quòd sit in dolo vel lata culpa. vt ibi per eum. vnde hic ita est intelligendum quòd exequi faciens casum querimoniæ nouitatis vel se opponens in eadem materia quòd fuerit in lata culpa,quæ dolo æquiparatur:vt.l. quod nerua cum ibi not.per Bart.ff.depositi. & ponderanda sunt verba:celuy qui est trouue auoir tort &c. [b] quæ videntur importare dolum vel latam culpam.& idem sequitur Alexan.in consi.lii.co.ii.ver.& per hoc patet. vol.ii.& Pau.de Cast.in consi.cclxxvi.co.j. incip.in causa incarceratorum in nouis. Et iusta causa [c] excusat à pœna legali statutaria & arbitraria iudici:vt tenet pulchrè Cepola Veroneñ.in consi.xlii.col.vii. vbi etiam fortius dicit quòd non solum iusta causa : sed etiam iniusta excusat & allegat te.in.l.igitur.§.j.ff. de lib.causa. ibi iustis rationibus ductus vel non iustis.& tenet Ang.Aret.in.§.pœnales. co.iii.ver.in eadem glossa:& ibi Iaso.instit. de actio.vnde dicit Bal.in.c.j.in prin.col.x. de success.feud.quòd verba prolata à statutis siue consuetudinibus, & etiam iuris peritis [d] debent intelligi & interpretari secundum quod intelligunt iuristæ:& non secũdum quòd intelligunt & loquuntur idiotę:& tenet Alexã. in consil.lxxxv.col.iii.ver.præterea.lib.iiii. item pœnæ sunt restringendæ & molliendæ, vt.l.si præses.& ibi doct.ff.de pœnis. & Dy. & quę ibi dixi in addi.pœ.in regula in obscuris.de regulis iur.lib.vj. tamen relinquo arbitrio iudicantis. Et eodem modo dicendum est de consuetudine,de qua in.§.sequenti.

a Adde Bart.Sozi.in cõ.55. uer. præterea prædictum. circa fi.li.i. & quæ not. Bar.in consilio.112.

b Adde tex. & ibi.l.cũ quem temere.ff.de iu.

c Adde Bart.Sozi.in consil.118. lib.1.

d Adde Andre. Barba. in repe. ca. raynaldus. chart.20. co.4.uersi. difficile q̃. pe de test. & pariter uerba laicorũ debẽt intelligi grosso & uulgari modo : ut no.Cy.in.l. si cũ à fi.C. de don.ante nupti. & Bald. in cã. quãto ante fi.de iudi.

§.xxvij.

Item & aussi en matiere de execution faicte par vertu de lettres obligatoires cõfectes soubz le seel royal, ou par vertu dune sentence donnee par lesdicts iuges,ou autres iuges royaulx, se il ya opposition formee au cõtraire par celuy qui est oblige, ou par celuy qui est condemne esdicts cas:celuy qui est trouue auoir tort par sentence,cõposition, accord ou transaction [a], dobit amende a iustice de soixante solz Parisis seulement selon la coustume vsance & commune obseruance : mais se autre personne que loblige, ou le condemne se oppose contre ladicte execution:il ny a audit cas aucune amende de iustice a cause de ladicte opposition.

Item & aussi.

a ACCORD OV TRASACTION. Hæc consuetudo videtur prohibere fieri oppositionem aduersus literas obligatorias:quę in iure vocantur instrumen.garentigionata: [e] vt Tusci appellant,& Perusini cõfessio nata; vt dicit Bal.in.l.etiam.co.j.C.de execut.rei iudic. qui habẽt executionem paratam maxime de stylo curiæ Franciæ & omnium aliarũ curiarũ seculariũ regni,quãdo sunt sub sigillo regio tenentur debitores garnire seu furnire manum

e Adde Bar.in.l.certa.C.de cõfes. & in.l. uinum.ff.si cer.peta. et decis. Gratio. Delphi. q.117. & ita seruari uidi in cãcellaria.

manum de totali summa in literis contenta. Et pariter contra executionem sententiæ.sed non facit; quia non solum indebite opponen. se aduersus executionem literarum, vel sententiæ imponit pœnam:sed profecto etiã exequi facienti:vt supra.§.proxi. Et no. [a] quòd vbi de statuto vel consuetudine aut stylo curiæ prruisum est quod contra sententiam vel instrumentum garentigionatum nulla possit oppi.exceptio:tamen semper poterit oppi.ꝙ illa sententia non est sententia,vel instrumẽtum non est instrumentum ratione alicuius falsitatis.vt no.Bar.in.l.diuus.ff.de testamẽ. milit.& in.l.j.§.& parui refert.& ibi pulchrè Alexan.in addi.ff.quod vi aut clam.& Ioan. And.in addit.Specu.tit.de senten.prola.§.vt auten.quæ incip.ad hoc.& Bald.in.l.ij.co.j. C.de execu.rei iudi.& Alexã.in cons.xxxiij. col.j.vol.j.& Anto.de Cannario. in suo tracta.de executio.instrumentorum in.j.quæst. & per canonistas in ca.itẽ cum quis de restitutio.spolia.& amplissime per Benedict. de Barzis in suo tractat.garentigiarum vbi facit tres principales partes circa hanc materiam, ad quem recurre. Item etiam vbi euidẽter & notoriè constat de iniusticia vt not.Bal.in.l. j.versi.deinde quæro.C.si de momẽt.posses. fue.appel.& in.l.consentaneum.versi.quæro nunquid à tali.C.quomodo & quãdo. & Alexand.in consi.cvij.col.vlti.versi.ex alio.lib. iij.& in consi.lxxvij.col.penulti. versi.iij.c. lib.& Abba.Sicu.in.c.suscita.de restit.in integ.& in.c.super.in fi.& ibi Fely.de offi.delega.& Alexan.in consi.xciij.& sequẽ. lib.& ample per Anto.de Canna.in.d. suo tract.de execu.instru.& Ludouic.Bolog.in.l.si feriatis.ff.de ferijs.in primis interpretat.vbi dicit quòd post tres sentẽtias cõformes potest opponi nullitatis exceptio.& tenet Ludouic.de Roma.in suo singul.incip. cle.vt calumnijs. de re iudi.col.ij.fol.viij.de quo per docto.in d.cle.vt calumnijs.& Ludouic.in consi.xlij. incipi. visis quæ egregiæ. & Abba. in consil. lij.col.ij.versic.quo ad secundum. volu. ij.& Oldra.consi.cvj.& Abba.in consil.l. volu.j. & Pet.de Ancha.in consi.ccij.incipien.de iure communi.& Pau.de Cast.in consi.xcj.co. ij.versi.venio nunc ad secũdum.& in col. vl. vol.antiq.& Ioan.de Imo.in consi.xxxvij.& in consi.cxxxvj.& Fran.de Rampo.in cõsil. viij.quod ponitur inter consi.Calderi.tit. de re iudi.& Specul.titu.de appella.§.quotiens. & ibi Io.And.in addi.& decis.parla.Delphi. quæst.ccccxxxvj.versic.xliij.& Abb. Sic. in consil.xliiij.volu.j.& Alexan.in consi. cxix. lib.j.& in consil.cxcj.col.j.lib.ij. vnde dicit Io.Fab.post Cy.in.l.si certum.C. fami. her. quòd hodie de consuetudine regni Franciæ fit condemnatio in literis contractuum.quasi sit quis iudicialiter condemnatus:quos contractus solent fœneratores facere: quia tempore contractus mutui faciũt fieri: & constituere procuratorem ad confitendum in iudicio ac pati condemnationẽ,necnon ad transigendum.vt dicit Bald.singul.in auten. hoc ius porrectum.col.ij.versic.pone.quòd super isto dubio.C.de sacrosan.eccle.& Alexan.in addi.ad Bar.in.l.fi. C.de pact.pig. Et sic [b] fuit fraus de persona ad personã. & idem tenet Alexand.in addi.ad Bar.in.l.non plures in.ij.additio.C.de sacrosan.eccle.& ita consueuerunt facere Aluernigenæ Lemouicẽ. & Italici:vt aduersus talem confessionem vel condemnationẽ non possit opponi exceptio non numeratæ pecuniæ.tamen secũdum Cy. in.d.l.certum.& in.l.in contractibus in prin. quem ibi Bald. in vlti. quæst. C.de non numerata pecu.sequitur,tenet quòd non obstãte tali condemnatione poterit opponi nisi in figura iudicum oblato libello dicta confessio & præceptum factum fuerit:quia tunc transit in rem iudicatam.& vide Bal.in.d. l.ij.in fi. de executio.rei iudi.

[a] Adde Bar. Sozi.ĩ cõs.3. uers. & pdicta etiam ibi et in cõsil. 51. uers.2 .ego pmitto.uo.1

[b] Adde Bal.in.l.1. C.de collu. detegen. et An. Bar.in cõsi. 7 .col. 7 .lib.2.& Bal.in.c.fi. de confess.

§.xxviij.

Item & aussi qui appelle du preuost de Bourges: ou de son lieutenant:sil est dict mal appelle par mõdit seigneur le bailly de Berry ou son lieutenant, lappellant doit lamende a iustice de soixante solz Parisis. [a] Et sil est dit mal iuge & biẽ appelle,le preuost sil est preuost fermier,doit payer ladicte amẽde a cause dudict iugement.

Item & aussi.

a DE SOIXANTE SOLZ PARISIS. Ista cõsuetudo non solum habet locum in hac ciuitate Bituricẽ. sed etiã in toto regno Franciæ: & maxime in parlamentis:quia appellans videtur esse in mala fide cum præsumatur pro sententia,vt.l.ingenuũ.ff.de statu homi.&.l.res iudicata.ff.de reg.iur.& no. Bal.in cons.cclxix.volu.iiij.Et fundatur hęc consuetudo in.l.ij.C.de episcopa.audien. & in.l.ab executore.§.fi.C. quorum appel.non recip.vbi iniuste & mala fide appellans condemnatur vltra condemnationem expens. in quinquaginta libris argenti quæ erogantur pauperibus.vt.d.l.ij.& ibi Bald. & docto.& non fisco.vt hic dicitur & illa.l.loquit in suo casu scilicet clerico secus in laico. vt dicit ibi Bal.quia applicatur fisco:quia ep̃s non debet imbursare emendas pecuniarias secundum

Ioan.Fab.& Bald.ibi de quo per Bart.& ibi Ang.& Alexã.in addi. in.l.j.& ibi.Ioan.de Pla.C.de iure fis.lib.x.Item hic aliud expresse cauetur de consuetudine: sed an hæc pœna de iure canonico habeat locum, Bald. ibi dicit quòd non per gloss.in.l.j.ff. à quib.appella. non licet. & ita cum fuisset quæstio de facto Perusij fuit determinatum. vide Abba. Sic.Philip.Perusinum.Card.Alexan. & Fely.in.c.ij.de appella.& text. qui decidit hãc quæst.inter canonistas in tit.de friuo.appel. in pragma. sanctio. vbi cõdemnatur in quindecim florenis auri de camera parti appellatæ.hoc est in quindecim ducatis.vide ibi gl. in verbo appellatæ quæ est singula.& Specu. tit.de appella.§.nũc dicamus in prin.& Hostien.in summa.eo.tit.§.quæ pœna &c.& tex. Bald.& Saly.in.l.eos.§.ne temere.& in.l.a. prõ cõsulibus.C.de appel. Sed de consuetudine curiarum spiritualium Metropolitanarum regni Franciæ friuolæ appellantes non condemnantur ad emendam.

§.xxix.

Item & aux amendes de iustice dessus declarees qui sont taxees delles mesmes selon la coustume, le voyer de Bourges pour les charges de iustice [a] quil a a soustenir a cause de voyerie il prẽt,& a coustume dauoir & prendre la tierce partie.[b]

Item & aux.

a POVR LES CHARGES DE IVSTICE. Sed cuius expensis debent fieri informationes,& alia iusticiæ onera,dic quòd aut ille contra quem inquiritur,reperitur culpabilis,tunc de bonis illius debent: & sunt fiendæ si est soluendo.ar.l.lex Cornelia.§. si quis bellum. ibi dum dicit precium cõstituitur.& ibi Ang.& Alex.in addi.ad Ber. ff. de iniur.&.l.Circensium.C. de decuri.lib.x.& in auten.de manda.prin.§.quod si delinquẽtis.co.ij. ¶Si vero non reperitur culpabilis, tunc si iudex faciat inquisitionem ad instigationem alicuius,ille tenetur soluere vt.C.de eroga.milit.anno.l.cum sæpe. & ibi Bart.& Ioan.de Pla. lib.xij. Si vero ex officio tunc sibi imputandum est:nisi probet vt auten. de colla §.iubemus.col.ix.Et idem est dicẽdum si consuetudo vel statutũ dicat quòd qui malefactores denũciauerit habeat præmium:vel si iudex fecerit præconizare quòd quicunque talem caperet, haberet certũ quid,nec exprimitur vnde soluatur: debet intelligi secundũ formam iuris de bonis malefactoris primo,& secundo de bonis eius ad cuius vtilitatem sumitur vindicta, & tertio de publico ita dicit Bart.in.l.lege Cornelia in fin.in princ.ff.ad Silley. intellige quòd primo debet solui de bonis malefactoris si est soluẽdo. aliàs fiscus soluit.vt.C.quib. ex causis serui pro præmio liber.accipi. lj. &.ij.Ludo.de Ro.in consil. cccccviij.Et tale [a] statutum potest per iudicem fieri vt in simili no.gl.in.l.ij.C. quibus ad liber.procla.non licet.& Alber.de Rosa. in.iiij.parte statutorum.quæst.xlvij.sicut dicit hæc consue.quòd le voyer teneatur facere chargias iusticiæ & glo.dõct.in.l.si barsatoram.de fideiusso.vide Bartol.Bald.& docto.in.l.j.ff.de iusti.& iure.& Bart.& Ioan. de Pla.in.l.j.de præben.Sala.lib.x.& Ang. Are.in tract. malefic.in gloss.fama publica. versic.xiij.& ibi in addi.Ange.in.l.j.ff.quòd quisque iuris. vbi dicit quòd Perusij. vidit de facto mille vicibus hanc quæst.& vide.q.no. Abb.in.c.in ecclesijs de cen.& Bar.& Ioan. de Pla.in.l.cũ nauarcorũ. ver. ij.not.de nauicu.& in.l.j.de frumen. Alexand. lib.xj.& Paris à Puteo in tracta.Syndi.in verbo præmium.c.ij.& in verbo expensa.c. potestas.

a Adde Bart. Sozi. ĩ cõsi.100. co.2. ĩ pri. lib.1.

b PRENDRE LA TIERCE PARTIE. Nota quòd licet ex hac consuetud.le voyer percipiat tertiam partem emendarum, tota tamen emenda solui debet fisco,& deinde ipse percipiet à fisco vt not. Ioan.de Pla. in.l.vna.versic.ex glo.cum text.C. de vẽdi. rerum fisca.per illum text. & in.l. senatus.§. senatus. ff. de iure fisci. quia si fiscus vendat rem communem,debet sibi totum preciũ solui.licet Bart.in.d.l. vna dicat quòd emptor potest etiam soluere partem ei qui habet com munionem cum fisco cui fiscus necessarie habet soluere.vt.l.res.§.j.ff.de iure fisci.

§.xxx.

Item touchant les amendes arbitraires qui ne sont tauxees delles mesmes selõ la coustume mon dit seigneur le bailly ou son lieutenant les peut & a coustume les tauxer arbitrio suo [a] au dessus de ladicte somme de soixante solx Parisis,ou au dessoubz dicelle somme selon la qualite du delict lestat & qualite des personnes & leur faculte & puissance.

Item touchant.

a TAVXER ARBITRIO SVO. Adde quæ dixi suprà in.§.xxiiij.in glos.ii.& vltra ibi allega.vide Cy.Bal.& Saly.in.l.& si seuerior.

seuerior. C. ex quibus causis in fa. & per Inno. Abba. & Fely. ample. in. c. i. col. xv. versi. vii. fallit. de consti. Et not. ex hac consuetudine quod vbi non est pœna ordinaria, iudex arbitrio suo imponit. & idem est de iure. ad quod vide gloss. & ibi docto. in. c. reprehensibilis in gloss. pen. de appel. Bartol. in. l. hos accusare. §. omnibus in vlti. q. & ibi Alexã. in addi. ff. de accusa. Bald. in cap. i. de prohibiti. feudi. alie. & in auten. sed nouo iure. & in. l. si fugitiui. C. de seruis fugi. & text. & ibi Felyn. in. c. postulasti. in. j. not. de Iudæis. Sed quæro [a] quando pœna est in arbi. iudicis, an iudex possit condẽnare ad mortem. glo. in. §. in summa super verbo extraordinaria. instit. de iniurijs tenet. quod sic, & idem tenet Ioã. Fabri. ibi pensata tamen facti & personarum qualitate vt hic in fi. dicitur. & . l. pedius. §. j. ff. de incendio rui. & . l. fi. ff. de iniur. & tenet Bald. in. l. i. C. de his qui latro. occul. & in. §. iniuria. de pace iura. fir. in princi. vide Ange. Areti. in. d. §. in summa. col. ii. qui distinguit secũdum Imol. in. l. ii. ff. de publi. iudi. & Io. An. Dy. & quæ ibi dixi in regula in pœnis. in j. addi. de reg. iur. lib. vj. & Cepol. in consil. lxxij. col. ij. versi. nec obstat si dicatur &c. & Ange. Areti. in suo tracta. malefi. in gloss. Et ibi caput à spatulis amputetur in vlti. q. & ad saturitatem, vide Fely. in cap. ex literis. co. x. ver. tertia declaratio. de constitutio. & Alex. in consi. v. col. vlti. in fi. & in consil. cxj. col. iij. circa finem. vol. j. & Fely. cap. inquisitione. col. penult. de accusat. vbi ponit regulam cum tribus fallen.

[a] Adde Ma. de Ma. in suo syndi. incip. nota qubi pro aliquo delicto. fol. 2. col. 3.

§.xxxj.

Item en execution & vendition des biẽs dung delinquant vng priue est a preferer pour son interest, & pour son amẽde priuee a lamende du roy [a] & de iustice selon la coustume & cõmune obseruance.

Finis titul. de iurisditione omnium iudicum.

a A LAMENDE DV ROY. Si priuatus simul concurrat ex eodem tempore & actu cum fisco in delicto qua vtrique in eodẽ instanti nascitur actio. vt. l. fi. ff. de priua. delict. & latius dixi in. §. xvj. in glos. ij. supra eo præfertur pro suo interesse fisco. Et regulariter de iure priuatus præfertur fisco si prior est tempore. vt. l. si fundum. C. qui potiores in pign. fallit in causa primipilaria, id est in administratione primipillari: quia tunc omnibus etiam mulieribus quę sunt multum priuilegiatæ. vt. l. assiduis. C. qui potio. in pign. & in. l. vna. cum ibi not. per docto. C. de priuile. do. & ample per Bartol. Bald. Pau. de Castro. Alex. Bar. Sozi. Frãci. de Areti. & Iason in. l. j. ff. solu. matrim. præfertur fiscus vt leg. satis. & ibi docto. C. in quibus casi. pig. facit. & . l. j. & ibi docto. C. de cõdi. ex leg. & in. l. j. & ibi Cy. Bar. Bal. Ange. Saly. & Alexan. in addi. ad Barto. C. de priuileg. fisci. & in. l. vtilitas. & ibi Ioan. de Plat. & Ludo. de Pana. C. de primipil. lib. xj. Et Dy. in regul. qui prior est tempore. & ibi dixi in add. j. de negu. iur. lib. vj. Et pro hac consue. est text. singul. in. l. vna. & ibi Bart. Ioan. de Pla. & Luca. de Pana. C. de pœnis fis. lib. x. vbi priuatus pro suo debito præfertur fisco argenti ad pœnam & emẽdam. & text. in. l. non possunt. & . l. in summa. & . l. quod placuit. ff. de iur. fisci. quod est no. propter statuta, vt dicit Ioã. de Plat. in. d. l. vna. Et an habeat tacitã hypothecam, & an aliis habentibus anteriorem actionem personalem preferatur, vide ibi per Ioan. de Plat. & Luca. de Pana. & Bart. in. l. aufertur. §. fiscus. & ibi Alexan. in addi. ff. de iure fis. & Cy. & Saly. in. d. l. post hac. C. de bo. damn. & Alexand. in consil. lxxv. col. ij. versic. si ergo. lib. j.

Des coustumes touchant prescription. 3.

§.j.

Toutes choses, & tous droitz prescriptibles, & la seigneurie & propriete dicelles choses & droitz se prescripuent, & se acquierent par vser par lespace de xxx. ans continuelz & accomplis [a] & se perdent par nonvser [b] par ledit temps, par la coustume, laquelle a lieu contre toutes personnes, soyent gens deglise mineurs, [c] ou aultres.

Toutes choses.

a CONTINVELZ ET ACCOMPLIS. Quia in præscriptione. xxx. vel. xl. annorum requiritur totum tempus esse completum adeo quod si vna dies vel etiam momẽtum vnius diei superesset nihil esset secus in prescriptione. x. vel. xx. annorũ vel in vsuca. vt est gloss. quam faciunt ibi Bar. & Ludo. Bolog. in secundis interpreta. celebrem in. l. in vsucapione. ff. de diuer. præscripti. & quæ

not.Bart.l.Celsus.ff.de vsuca.& pro hac cōsue.facit.l.sicut.&.l.omnes.&.l. si quis emptionis.& vtrobique per Cy.Ioan.Fab.Bar. Bald.Ange.& Salyc.C.de præscriptio.xxx. anno.& Bal.in repe.l.fi.C.de præscrip. lōg. tem.& Dy.& quæ ibi dixi in addi.iii.in regula possessor.de regul. iur. libr.vi.& ibi vide iura [a] ciuilia consue.& statuta sint à iure canonico correcta in hoc quòd permittunt malę fidei possessorem præscribere, vt hæc consuetudo facit vbi concluditur quòd sic reprobata opi.Barto.de quo per Io.de Imo. in repeti.ca.fin.& ibi per Abb.& ample Fely. de præscript.qui ponit declarationes quatuor.& prædictam conclusionem tenet Ioā.de Imo. consi.xxvi.& ipsemet Barto.sibi cōtrarius in l.omnes populi in.iii.prin.q.ff.de iusti.& iure.& Bald.in.c.fi.in prin.de consue.& in.c. cum non liceat ad fi. de præscri. & Bar.in.l. ii.ff.de vsucap.& Ias.in.l.traditionibus.col. iii.versi.ii.limita.C.de pac.& pulchrè Abb. Sic.in consil. lxxvi.col.iii.in fi. lib.i.vbi dicit quòd si consuetudo vel statutum permittat præscriptionem quòd intelligatur secundum ius commune vt interueniat bona fides. & idem tenet Ias. in.l.non dubium.co.viij. versi.item adde.C.de legi.pro hoc text.in.c. cum dilectus.& ibi docto.de consue.& Cardi.Alexand.ample in.c. si quis per.xxx.si de feu.contro.fuer.& Alexā.in consi.clxxxviii. col.penult.vol.ii.& Paul.de Cast. in consil. cclxx.incipi.viso puncto.in nouis.item hæc consuetudo non potest habere locum contra res & personas ecclesiasticas, quia per laicos nō possunt præscribi minori spatio.xl.annorum cū bona fide & titulo: si talis res sit præscriptibilis.aliàs sine titulo debet esse tāti tēporis præscriptio, cuius initii memoria non existat.vt.c.j.&.ii.& ibi gloss.Domi.& Pet. de Ancha.de præscript.lib.vi.docto.in.c.de quarta.&.c.vigilanti.&.c.si diligenti.eo. ti. & quę dixi in.d.regula possessor, in verbo res ecclesiæ,& per totum.Si vero [b] non sit pręscriptibilis vt decima.& tunc non præscribit etiam tanto tempore cuius contrarij memoria non existat.vt.c.causam.& ibi Abb.& Fely.de præscript.& tenet Specu.eo.ti.in prin. versi.itē licet laicus.& Anto.Cor.in suo tracta.de potestate regia.q.lxxii.in vl.limitatione.& Cy.in.l.si certis annis.in penul.quęst. & ibi Ias.col.vlt.versi.xl.limita. C. de pact. quia secundum Bal. in.l.si vsufructus, in anti.l.ff.de iure dot.papa concessit regi Frāciæ perceptionem decimarum & nō ius decimarū.& latius dixi in addi.ad Dy.in reg.quod alicui gratiose de regu.iur.lib.vj.& supradictam sententiam tenet Hostien. in.c.cū apostolica.de his quæ fiunt à pręla.& archi.in.c. statuto de decli. li.vi.& Io.An.in.c.ii.& ibi Domi.col.iii.de præbē.li.vi.in illa.q. an rex Franciæ possit de consue.in certis ecclesiis [c] regni sui habere collationem præbendarum sede vacante: & istud vocatur ius ragale quo per Guliel.de Cung. & Bal.in.l. meminisse. ver.extra quæro.ff.de offi.proconsul. & leg. & Bald.in.c.quanto in fi.de iudi.& archi.& Cardi.Alex.in.c.imperium.x.distinc.in materia nostra tenet Franc.de Aretio. in consi. xxxv.col.ii.versi.nec obstat.& Frā. de Curte.in trac.feud.in.ij.parte Char.xi.col.iii.& per Iacobi.tit.de succes.reg.Francię.col.xii. ver.itē potest perpendi ex prædictis.sed Ioā. And.Henri.Bohic.& Abb.in.d.c. cum apostolica dicūt quòd possunt eas tenere duobus interuenientibus.scilicet primo ꝙ ipsas possederit tanquā vasallus ecclesiæ à tanto tempore &c.Secūdo quòd sit fama quòd eas habuit ante Lateranen. [d] consilium.& sequitur Domi.in.d.c.statuto.& Dec.cap.Tho. quæ. ccccxxxix.aliàs nullo temporis spatio potest eas præscribere, licet ostendat ipsas per dominos temporales infeudatas esse:& quādoque faciunt laici apparere de quibusdam nominationibus siue denombremens: quæ animas multorum ad inferos descendere faciūt. vt.c.prohibemus de deci.contra quos loquitur Pet.Iacob.in tit.de caus. ex quibus vasal. col.pe.versi. sed ipsi parum aut nihil timent papā &c.quia non sunt infeudationes,sed potius confessiones aliquando domino præsente & plerunque absente factæ,quilibet potest facere tales confessiones quæ non valent: vt tenet pulchrè Oldra.in consi.clxxxiii.Bald. tamen dicit in consi.ccccxviii.incip.præsupposito quòd post Lateranen.consi.vol.iii.ꝙ si vasallus ecclesiæ faciat apparere ꝙ in concessionibus factis post Lateranen.consil.fiat mentio quòd decimæ retro consueuerunt infeudari, [e] licet non appareat vtrum ante cōsi.vel post:nec etiam per testes probetur cōmunis opinio à tanto tempore &c.vt volunt doct.supra allega.& sic quòd moderna infeudatio iuxta cōsuetudinem retro actam valet, & potest præscribere decimas sibi prædicto modo concessas cōtra ecclesiam. & idem tenet Bald.in præiud.feu.col.xi.ver.tertia diuisio:& ibi Ias.col.xxviii.versi. pro pleniori instructione.& Alex.in consi.x.lib.ii.tamen secundum ipsos feudum antiquum non potest esse nec probari ex verbis instrumenti vnius inuestituræ tātum dicentis inuestiore tanquā de feudo veteri & antiquo &c. sed erit feudū nouum.& idem Fran.de Curt. in tract.feud. in.j.parte char. vii. colū.iiii.nisi tale instrumentum esset multum antiquū.quia tunc verba enunciatiua propter antiquitatem probāt, & omnia præsumuntur solenniter acta. [f] vt per Cy.& Bal.in.l.emācipatione.C.de fide instru.

[a] Adde Ma.de Math.ī suo singu.īcip.no. ꝙ oēs &c. Bar.Sozi. ī cōs.203.li.1.& ī cōsil.36.q.1.li.1

[b] Adde An. Barba.ī cōsil.35.li.2. qui sentire uidetur ꝙ possit cū tāto tempore &c. ꝙ non bene. & solus peregrinus est contra quē sunt oīa iura docto.hic alle.

[c] Ad.quæ dixi ī trac. de offic. & potest. d.l. in Frācia.in 4.ꝑludio. et Domi.de Rota. Dec. 312.tit. de rerū ꝑmuta.in nouis. & Io.An.in c.uno de ma io. & obedien.lib.6.

[d] Ad.Cy. in.l.matrē C.de proba. ubi dicit ꝙ dicēs se inuestitum de decima ante cōsiliū. Latera. debet illud tēpus probare.& Barba.in cōsi.16.co.3. in prin.li.2.

[e] Ad. Abb. Sic.& Imo. in.c. ut sup de re. eccl. non alie.& Ias.in.l. donatione.co. pe.uer. & ultra eū.& co.si. uersi. ꝙ cōfirmo. C.de collat. eodem.

[f] Adde ꝙ licet solēni

instru.& Franc.de Aret.in consil.xxxvj.col.ij.ver.sed,in istis dñis antiquissimis.& doct.in.c.cũ causam.insup Fely.de pba.& Franc. Cur.vbi.s.chart.iij.col.j.& ita fuit iudicatũ in quadam appellationis causa cõtra dñm episcopũ Ruthenẽ.& priorẽ de Cusolio actores & appellatos,& dñm temporalẽ prædicti loci de cusolio reum & appellantem ad commodum eiusdem tẽporalis domini per officia lem Bituricẽ & pro ista opi.Bald.& aliorũ facit tex.quem ipsi pro singulari allegant in.c.ij.de feud.& in.c.licet episcopus,de preben,lib.vj.& quæ no.Alex.in consi.v.col.iij.ver.fortificantur.col.v.& tenet Io.de Imo.in cõsil.xxxviij.ver.& pro hoc & Cal.in cõsil.xj.tit.de feu.& Ludo.de Ro.in consil lxx.in.j.dubio.& Pet.de Ancha.in consil.clvj.in.ij.dubio: sed idẽ Calde.in cõsi.j.ti.de deci.intelligit.d.c.ij.de feu.& opi.doc.supradictorum habere locum in feudo rei temporalis in feudari cõsuete quę potest cadere in laicum: secus est in re spirituali.vt.dict.ca.cum apostolica/igitur opi.Bald.& sequacium nõ esset tuta: & est bona ratio secundũ Cald.& Ioan. And.in.d.ca.cum apostolica.quia consi.Lateraneñ.à prin.cõcessit: vt laicus possent decimę concedi quæ erant spirituales ac infeudati.vt.d.c.cum apostolica :/ergo postquam euersę sunt ad ecclesiam, non possunt iterato infeudari cum laici sint incapaces talis iuris spiritualis.& di.c.cum apostolica dicit quòd illæ antiquæ decimæ debent transferri ad clericos.& sic notabiliter excludit laicos &c.& idem tenet Ioan.And.& Abb.Sic.in.c.prohibemus de deci.& Fely.in.d.c.causam.col.ii.versi.facit etiam ad hæc.de præscri.& Alber.de Ros.in suo dictiona.in litera decimę.v.& pulchrè Cardina.Alexã.in.c.j.in prin.col.vij.cũ duabus seq.qui feud.dare possunt.& ibi Iason.col.iij.versic.ij.limita/Quid dicendum Fely.in ca.quæ in ecclesiarum.col.xxvj.in.v.declaratione.de consti.dicit quòd Do.Car.in.d.c.ij.de feu.x.q.tenet opi.Bal.& seq.quæ præualet de consu.& allega.Imo.ita tenere in.d.c.ij.licet cõmunis opi.secundum Fely.sit in contrariũ & de hac opi.Cardi.dicam in.§.xj.infra de consuetudi.prædi.tenet Bal.in.d.c.j.col.iij.qui feudo.dare possunt.& Abb.Sicu.in.c.fi.col.ix.de consue.& Iaco.de san.Georg.in tract.feu.in glo.in feudum.col.v.versi.sed hic cadit pulchra dubitatio vbi ad supradicta cum vide vsque ad finem Sed vnum no.perpetuo quòd licet feudum reuersum ad ecclesiã possit infeudari siue temporale siue spirituale sit secundum docto.supra alleg.quorum opi.de consue.obseruantur per.d.c.ij.de feud/hoc verum si infra annũ à die reuersionis infeudatur,aliàs post annum non potest infeudari secũdum Cardi.de Zaba.in consi.xxxiij.col.j.ver.itẽ & alio respectu.& versi.ad dubium.pro quo allega.tex.in.l.interdum.§.quotiens.ff.de public.& vecti.& tex.in gl.in.c.j.xxxv.q.viij.in verbo coronam.& ibi expresse tenet in terminis nostris archi.quæ gl.colligit ex illo textu ꝙ nouæ nuptiæ dicuntur intra anni coronam.i.circulum vel reũ volutionem.& famulus seu mãcipium dicitur nouum.quòd non seruiuit per annum.vt.d.§.quotiens.& tertio vinũ dicitur nouum quod non habet annum.vt.l.vetus.ff.de vino & triti.legat.&.l.cum quid.& docto.ff.si cer.pe.&.l.iubemus.ꝙ de eroga.mili.anno.li.xij.& ibi Bar.Io.de Pla.& Euca.de Pana,& Lu.de Ro.in suis singu.fo.x.col.iiij.scires tu mihi probare &c.& gloss.& doct.in.c.quid per nouale.de verb.sig.& ad supradicta vide Frãc.de Cur.in.d.tract.feudo.in.ij.parte per totum.& pauci reperiũtur vasalli ecclesiæ,sed aliorũ dominorum tẽporalium: ideo infeudationes ipsorũ nõvalent,vnde consulo propter periculũ animæ ꝙ nouas infeudationes à papa obtineant,& erunt tuti aduersus omnes.& idem dico in Cistercien.quando decimas habuerũt à laico quàm non possunt contra curatos de iure communi fundatos vti.vt.c.cũ contingat.& in.c.cũ in tua.de deci.&.c.ad decimas de resti.spo.lib.vj.& per totũ.xvj.q.j.percipere nec præscribere decimas noualesvt ibi dicitur.& in.d.c.statuto.§.fi.cũ laici in quorũ locũ successerũt,non potuissent easdẽ percipere,nec similiter ipsi.nec etiã vigore cuiusdã indulti ab Inno.iiij.ordini Cistercie.cõcessit vt pro ea parte qua antiquas percipiũt:& nouales percipiãt,nõ possunt pscribẽdo antiquas nouales præscribere.nam certũ est ꝙ ei qui pscribit decimas in certa parrochia,nõ debentur decimæ noualiũ quę in eadẽ parrochia insurgunt: sed ei ad quẽ de iure cõmui pertinet in illa parrochia decimarũ perceptio.vt.d.c.cũ cõtingat.& ratio est,quia tantũ est pscriptum,quantum possessum.vt.l.j.§.si quis hoc.ver.Iulianus iũcta gl.in verbo quousq;.ff.de itinere actúq;.& tenet Bal.in.l.fi.C.cõmunia vtri.iu.& Iason in.l.de quibus.c.vij.in prin.ver.no.tu.diligenter.ff.de legi.nã sine possessione prescriptio nõ pcedit.vt in regula sine possessione.de reg.iur.Ergo terræ & agri non possessi.& per consequẽs non præscripti remanent proprietario.ar.l.siue possidetis.C.de probat.& quod no.Bar.in.d.l.§.si quis hoc.& p Inno.in.c.cumana.de elec.& ita tenet Abb.Sic.in d.c.cũ in tua.in.iij.not.& in consi.lxxj.li.ij.& Fely.in.d.c.causam.in fi.de præscript.Itẽ dicti religiosi non faciũt apparere ꝙ authoritas episcopi in donatione eis facta per laicum interuenerit quæ tamen reqviritur.vt.d.c.cum apostolica.&.c.statuto.§.sane.& cap.

tas extrinseca non psumatur in ministrorum,si partẽ cõtra quã productũ est non fuerit opposituũ feretur sentẽtia perinde ac si interuenisset illa solẽnitas extrinseca: unde si productum fuerit instrumẽtũ in quo plātus fecit aliquẽ contractũ, nec fuit oppositũ quòd defuit consensus capituli uel eũ i sententia producente feretur.ca.ea nocitur.& ibi doct.de his quæ fiunt à pla.et not.Io.An.cõposte.Anton.de Bu.Abb.Sic.et mod.in.c.dilectus.de cõsuetu.& Ma.de Math.in suo singu.inci.no.quòd illa regula.fol.1.co.3.et Bartol.Sozi.in consi.258.uer.2.infertur.l.2.& quæ no.Baldus in.l.certi cõditio.§.si nũmos.ff.si cer.pe.ꝙ si statuto cauetur ꝙ debitũ nõ possit probari

per testes, sed per instrumẽtũ,et ego feci examinare testes & non opposuisti de sta.uideris renũciasse statuto et amplius nõ poteris opponere.& idẽ tenet Frãc.de Cremat.in suo sing.42.& 151 quod not.Adde ad omnia hic dicta Fely.in c.cũ contingat.& ca.cũ in tua de deci.

cum plantare.de priuileg. Et pariter non faciũt apparere quòd tempore indulti ipsi possidebant & percipiebãt veteres decimas.igitur nouales nõ possunt percipere.vt.d.c. statuto.in princ.& Oldra.in consil.cix. Et quæ sunt res præscriptibiles & quæ præscribi non possunt:& in quibus nõ currit præscriptio & quæ personæ non possunt præscribere,& contra quas non currit.vide celebrem glo.in ca. cum non liceat.& ibi Inno.Ioan.An. Abba. & Fely.de præscript.& dixi in.d.regula possessor.& glo.in.c.clerici.xvj.q.iij.& gloss.& Io.de Pla.& Luca.de Pa.in.l.agros.de fundis limitro. lib. xj. Et similis consuetudo est senis,excepto quòd non comprehẽdit minores nec mulieres,vt refert Abb. in cons.xiiij. in prin.vol.ij. Et etiam in ducatu Borbonij. lib.consuet.§.i.eo.tit.& similiter Burgundię & Aluernia, vt vidi in pluribus processibus. Et quòd hæc consuet.non extendatur ad res vel personas ecclesiasticas,nisi vt prædictum est consuluit Bald.in consi.cccclıiii.co.iii.& versi.itẽ quia generali.volu.i.vbi tenet quòd statutum vel consue. inducens præscriptionẽ contra ecclesiã minori tempore.xl.annorum non valet: & illam seruãs peccat mortaliter. vt.c.non minus.&.c. aduersus de immunita. eccle.& dixi in.§.x.&.xxi.supra tit.prox.hoc limita quòd licet contra ecclesiam nõ currat prȩscriptio nisi.xl.annorum.verum in actionibus realibus: secus tamen in personalibus, quia tantum tempus nõ datur.sed illud quod datur à iure ciuili. Et sic in his personalibus habebit locũ hæc consue.glo. est celebris relata ad text.in.c.cum tam.versic.restituerent ibi agatur conditione ex eo contractu &c.de contrahen.empt.& hoc tenent ibi Abb. Sic. & An.Bar. vbi idem dicunt de aliis actionibus quæ minori tempore decennii clauduntur.de quibus in.§.penul.infra eo. dicã quòd currunt contra ecclesiam sicut contra priuatum.& idem tenet Anto.Cor. in suis singul. in litera præscriptio qui dicit se alibi non legisse,sed Bern.Landri.in addi.ab.in.d. cap. cum causa.allegat glo.& Ioan.Fab.in auten. quas actiones in verb.durãtibus.C.de sacro san.ecclesi.quæ dicit idem de istis actionibus annalibus quod no. Et intellige quod dixi supra hanc consuetudinem non habere locum cõtra personas ecclesiasticas esse verum, cum agitur de rebus ecclesiæ.secus in bonis propriis patrimonialibus in quibus non gaudent præscriptione.xl.annorum.vt no. Abb.& Fely.ibi in fi.in.c.sanctorum de cõstit.& Fely. in.c.ecclesia.col.vii.versi.& hinc est.eo. tit. quia præscribuntur sicut bona laicorũ.vt no. gl. in.c.possessiones.xvi.q.iiii.& Abba.in.c. i.col.ii.de consue.Sed [a] quid an consuetudinaria præscriptio interrũpatur eisdem modis quibus legalis præscriptio interrumpitur. vide Abb.& Fely.in.c.illud.col.ii.versi.circa ciuiles. de præscriptio. vbi ad saturitatem reperies.& Paul.de Cast.in consil.cccxcii.in nouis.Sed quæro [b] de.q. quæ contingit sæpe de facto hic Bituris & alibi. Emptor fecit venditori pactum de retrouendendo totiens quotiens ipse venditor voluerit rem habere soluendo precium iuxta.l.ii.C.de pact. inter empt.& vendi.an venditor vel eius hæredes possint recuperare post.xxx.ann. Ioan. Fab. in.l.cum notissimi.col.ii.C.de præscri. xxx. vel.xl.ann.tenet quòd non.& idẽ tenet Bal. in consi.ccliii.co.ii.ver.quæro vtrum.vo.iii. etiam si dictum fuerit.quòd sine tẽporis prȩfinitione vsque ad infinitum emptor teneatur reuendere rem,& tenet Ange.in consi.lv.incipi.Guliel.& Fran.& Bar.& docto. moder. in.l.nemo potest.de lega.i.Pet.de Ancha.in cõsil.cccxxvii.incipi.visis diligenter actis in ii.alleg.vbi vult plus quòd sufficiant.x.anni. sed primam sententiam tenet Fely.in. c.cum accessissent.co.xvii.ver.ii. declaratur de constitu.Et ita cõtingit hic Bituris inter defunctum bonæ momor. dominũ archiepiscopum auunculum meum & dominum de Chamborant.&c.

b PAR NON VSER. Et not. quòd non solum cõsuetudo inducitur per factũ sed etiam per non factum vel non vsum. vt. l.de quibus. Et ibi omnes docto.ff. de legi.& tenet Ange.in consi.cccxxxvij.colũ.ij. ver.inducitur.& Abb.Sicu. in consi.cj. colum.iiij. versi.quinimmo.volu.j.& Alexand. consi.j. colum. penul.cum seq.volu.v.& Abba.Sicu. in consi.viij.libr.ij.& Francis.de Are.in cõsil.cxxxiij.in fine.& doctores.in.d.l.de quibus.insup Iason co.viij.versi.vi.not.& Frãc. de Zaba.in cõsi.cxvij.in.ij.dubio. & in versic.vsus.

d GENS DEGLISE MINEVRS. An contra minorem currat præscripto.vide text. in.l.non est incognitũ & ibi Cy.Bald.& Angel.C.quibus non obijci.lõg.temp.prȩscrip. & in.l.fin.C.in qui.casi.in integ.restitu.[c] & decis.capel.Tho.q.xcij. & Alexand.consil. libr.colum.iij.& consi.cxvj.volumi.v. Et an consuetudo vel statutum liget minores. vide Alexand. in consi.xlix.colum.iij. versicu. cõstat.libr.j.quod repet.volu.iiij.cons. xxxvij. & in consil.cij.libr.j.& decis.Parlamen. Delphi.q.xxxj.& ibi in addi. & Bald.in.ca. j.§. porro. col.j.qualiter feu vbi tenet quod currit.& Ludo. Bolog.in secundis interpreta. in .l. & si sine.§.lucius.ff.de admini.tuto.vbi ponit an consuetudo liget pupillos:& Bald.in. c.j.§.j.ver.infantia:scilicet vasalli.& in ver. ex his &c.quo tempore miles . vbi concludit quòd tempus cõsuetudinarium currit minori: sed

a Adde Dy.& quæ ibi dixi ĩ ad. 4. ĩ regula sine possess. de re.iu.

b Adde ad hoc pactum seu facultat de retro uẽdẽdo. trãseat ad hæredes, ubi de hæredibus ĩ ipso pacto nulla extitit facta mẽtio. uide tex. ĩ.l.pactum.& ibi Flor.ff. de probat. & gl.Io. Fab. Cy.Bal. Ange.et Saly. ĩ.l.2. C. de pact. inter emp. et uẽ. Bart.Bald. Ang.et plene Ias.ĩ.l.si x. cũ petiero.ff.de uerbo.obli. Io. Fab.et Ange.Are.ĩ.§. ex cõditionali. instit. de uer. obliga.& Barto.& Bald. & Iason.in l.epistola. §.ff.de pac. & Bar.ĩ.l. a testatore. ff.de condi. & demon. & in consi. 34.& concluditur per oẽs in hoc casu quod sic. quod intellige usque ad.30. annos ut hic dixi.

c Adde de præscri. cõtra minor. Bart. Sozi.

in cõsil. 61. ver. 3. obii- cit. lib. 1. & Bar. de Saxo. ferra. in consil. 158.

sed datur restitutio, quod intelligit Bar. in lucro captãdo, sed non in damno vitando. nam ipso iure est illæsus, sed hæc opi. Bar. est contra casum, §. præterea si quis. in ca. j. de prohi. feu. alie. per Frede. quem Bart. non ponderauit: quia omnium habere memoriam &c. vt inquit Bal. & tenet Bal. in. l. quandiu. C. qui admitti. ad bo. & Barba. in addi. Bal. in. d. §. j. quo tẽpore miles. & Bal. in consi. cxxxii. ver. sequ. quintum membrum. li. iii. & Abba. in. c. constitutus. co. ii. de in integ. re. vide quæ dicam. ĩ. de consue. re. tra. lig. §. j. & gl. in auten. de hære. & fal. in fine. co. j. vbi ponit casus in quibus currit præscriptio contra minorem. & Ludo. de Ro. in consil. ccxviii. & glo. in ca. j. de pacifi. poss. in verb. impedimento. col. v. in Pragma. sancti.

§.ij.

Item par la coustume fief est imprescriptible, & ne se prescript par le vassal cõtre son seigneur feodal [a], nec ecõtra [b]. Et pource le seigneur feodal pour default de foy & hõmaige non faictz, & deuoirs feodaulx nõ payez: ne prescript & ne acquiert point icelle chose feodale soubz vmbre de ladicte assignation par quelque laps de temps quil tienne & possede icelle chose feodale: mais est tenu & doit le seigneur feodal rendre icelle chose feodale a son vassal, toutes & quãtes foys quil luy offre & veult faire la foy & hommaige & luy mettre plaine deliurãce, & le recepuoir a ladicte foy & hommaige.

a Adde Bar. Soz. in consil. 85. uer. 5. hæc conclusio. li. 1. & gl. & omnes in. c. 1. de clericis. ægro. libro. 6 & Francisc. de Curt. in suo tra. de feu. in. 1. parte. q. 1. colũ. 2. uer. postremo. Et an imperium merũ possit tẽporis præscriptione quæri, uide Alexan. de Imo. in sua dispu. incip. Sigisnũ Romanorũ ĩperator &c. i 1. & 2. q.

Item par la.

a CONTRE SON SEIGNEVR FEODAL. De hac consue. de qua etiam in §. sequen. ff. fit amplior mẽtio, scilicet an vasallus præscribat contra dominũ ad recognitio. vniuersalis dominij, seu præstationem fidelitatis & homagij: est glo. & ibi Cy. Bart. Bal. Ang. & Saly. in. l. malè agitur. & in. l. comperit. C. de præscript. xxx. annorum. & Bal. in. l. cum notissimi. §. fi. eo. tit. & in. l. neque. C. de vsufru. vbi istæ duæ consuetudines declarantur. & amplè per Bal. & Cardi. Alex. in ca. si quis per. xxx. si de feud. fue. contro. & Inno. hosti. Anto. Bal. Abba. Sic. & Fely. ibi col. vj. dum auten. in. c. ad audien. de pręscri. & Io. Pet. de ferra. in forma libelli quo agitur ad reuoca. feud. in glos. inuestitut. & decis. capel. Tholos. quæst. cccxcviii. & Spec. tit. de feud. §. j. ver. iii. quęritur & ibi Io. And. in addi. super rub. & Bal. in ca. j. §. de cap. corrad. vbi per doct. concluditur quòd non pręscribit, sed bene contra vasallum præscribere potest: si per. xxx. annos possederit præstando seruitia vel soluendo canonem, vt. d. c. si quis per. xxx. & hic. & in. §. seq. dicitur contrarium, & tenet Lud. de Ro. in consi. ccclxxj. col. ii. ver. dum autem quæritur. & Alex. in consi. clxx. co. j. & ij. vol. ij. & consi. ii. pe. ver. ad sextũ, li. v. & vide Io. de Pla. in. l. iii. iubemus de fund. patri. co. ii. ver. & est argu. lib. xj. & Cardi. Alexan. in ca. j. §. si quis de manso. co. j. de contro. inuestit. & in ca. j. §. hoc. col. v. de succes. feudi. & Abb. Sic. in consil. lxxxii. col. iiii. versi. præterea. lib. j. & Bal. in consi. lxxxii. vol. ij.

b NEC ECONTRA. Facit tex. ĩ. tit. seq. §. xv. & similis consuetudo est in ducatu Burgundiæ & Borbonij: quòd propter homagiũ non factum res feudalis non cadit in cõmissum licet de iure feudorum miles non petens infra annum & mensem inuestituram: nec faciens homagium priuetur feudo. vt in ca. j. & ibi Bal. & Card. Alex. post antiq. quo tempore miles. Et alius non miles infra annum & diem. vt ca. j. §. præterea. de prohi. feud. alie. per Frederi. & tenet Bal. in cõsi. vj. in fi. li. j. in consi. ccccxxii. lib. iii. & Alexan. in consil. lxxix. col. penult. & fi. lib. j. & Bal. in ca. quæ in ecclesiarum. de consti. & Alexan. in consi. ccxiiii. col. j. in fi. vol. i. & in consi. x. col. iii. in prin. lib. iii. & Io. Pet. de ferra. ti. quo agitur ad reuocatio. feud. in. ij. glo. & decis. parl. Delphi. q. clxiiii. & sequẽ. & Paul. de Cast. in consi. lxxxv. in nouis. & Abba. Sic. in. d. cõsi. lxxxii. col. ii. ver. iii. ad idem. lib. j. & dicam. ĩ. tit. proxi. §. vj. & sequẽ. vnde in feudis particularis & localis cõsuetudo [b] primo est semper attendenda: & postea generalis constitutio feudorum, vt cap. obertus, & ibi docto. de feudi. cognit. & no. Card. Alexã. in ca. j. co. j. quali feuda. olim aliæ pote. & Bal. in consil. clix. co. iiii. ver. & si quando necessitas. vol. j. & ideo [c] secundum ipsum vsus feudorum appellatur. vt. d. c. obertus. & ar. l. venditor. §. si constat. ff. communia prædio. vbi text. dicit quòd seruanda est consuetudo lapidicinarum & Bal. in consi. clxxxv. col. ii. ver. nam. lib. j. nam inquit & consuetudini sicut matri debet adhiberi reuerentia. Ius enim omne quo mũdus regitur in duas partes diuiditur. & maxima pars est consuetudo. vt. §. ex non scripto. instit. de iure natura. adeo quòd æquipararetur iure naturali quodammodo immutabile, & de illo consilio intendo facere festum in titulo seq. §. j. eo. ti. & idem dicit Bal. in cõsi. lxxxii.

b Adde tex. in ca. 1. §. ultim. qui feud. dare possunt, ibi aliter ĩ mediolanem. cur. obseruatur. & plene Frã. de Curt. in tra. feud. in 1. parte. q. 1. col. 1. & 3. in fi.

c Adde qđ licet cõsuet. redigatur in scrip. non tamẽ mutat nomẽ cõsue. ut no. Bar. ĩ materia feudali loquẽs in. l. de quibus. col. 4. uer. sed iuxta. præmissa quæro. ff. de legi. & in. l. 2. circa princ. ff. de uulga. et pu. Bal. Iac. Alua. Card. Alex. & Iason in rubr. qui darepo. & Fran. de cur. in tra. feu. ĩ. 1. parte. q. 1. co. 3 uersi. cõsue.

col.pe.eo.lib.vere igitur legisperitus rigidas consuetudines factorũ sic retineat in suis terminis,quòd nõ progrediatur vlterius,sed vbi casus qui consuetudine feudi non comprehẽsus euenerit, absque calumnia vtatur.l. scripta. & tenet Alexan. in consi.v. co.ii.vol.v. quod est pulchrum valde.& Io.de Plat.in.l. viros.ver.cuius autem.de di.offi.li.xii.Et in terminis [a] huius cõsuetudinis cõsuluit Abb. Sic.in consi.iii.q.xiiii.vol.ii.pro comite Fuxi contra vice comitem Bearneñ.& regẽ Angliæ de & super comitatu Bigorræ,qui depẽdet ab ecclesia Aniciẽñ.dicẽs, quòd superior tenens penes se longissimo tempore res feudales illas non potest pręscribere.vt ibi vide, quia singularissimum in materia feudorum.& adde Abba.& ibi Fely.in ca.cum non liceat. col.iiii.versi.cæterum.& col.v.versi.pro ista parte de præscrip.

[a] Adde Bar. Sozi.i consi.166. co.12.uer. 10. & ulti. uolu.2.

§.iij.

Item & aussi le vassal par quelque laps de temps quil ayt detenue la chose feodale, sans en faire foy & hõmaige a son seigneur feodal ne acquiert ne prescript point le droit de fief cõtre sondit seigneur feodal. Et pource peult estre contraint ledit vassal par son seigneur feodal,a luy faire foy & hommaige. Mais biẽ les proffitz & vtilitez des rachaps & deuoirs feodaulx [a] sont prescriptibles, & le peuent prescripre par ledit temps de trẽte ans,si le seigneur feodal a cesse par ledit temps de demander & exiger lesdictz rachaps & deuoirs feodaulx a luy deuz & escheuz.

Item & aussi.

[a] ET DEVOIRS FEODAVLX. Nota quòd licet vasallus non præscribat contra d.directum quo ad præstationem fidelitatis & homagij. vt hic,& suprà.§.proxi. in.j.glo. dictũ est.pro quo est tex.in.c.j.§.porro.& ibi Bal.versi.& no.quòd dicunt.& Cardi.Alex. qualiter olim feuda.alie.pote/tamen iura feudalia,vt seruitia & pensiones ac etiam rachatus dicti ĩ iure laudimia.&c. deueria domino debita spacio.xxx.anno.præscribuntur.tenet Bart.in.l.malè agitur in fi. & in.l.cõperit in prin..C.de præscri.xxx.anno.& latius Bal.in d.l.malè.co.j.&.ij./Et hoc pro præteritis cũ omnis actio personalis tollatur tanto tempore.vt.l.sicut.C.de præscri.xxx.anno.& Speti.de iure emphi.§.nunc.versi.lix.& non pro futuris iuribus feudalibus,quia cessando soluere non pręscribit,vt pensionem soluere nõ teneatur nisi interpellatus vt soluat, recuset soluere:quia extunc domino videtur interuertere possessionem, & incipit currere præscriptio:vt volunt Cy.Bart.Bal. & Saly.in.d.l. malè agitur dicẽs Bal.ibi.col.ii.ver.per quas leges dicũt maiores nostri, quòd etiam si per centum annos dominus vasallo non petiisset seruitium non esset vasallus liberatus tẽpore: quia nunquam habuit aliquam possessionem libertatis ex quo requisitus nõ fuit ad præstationẽ seruitij vel homagij.& idem tenet Bal. in ca.ex parte ade.col.iii.de testi. & pro hoc dicit esse casum mirabilem in ca.sancimus de feud.sine culpa non amitt.in verbo,si nõ fuerit necesse.& Barto.in.l.in filiis:& ibi Ioan. de Plat.colum.ii.in prin.C.de decurio.li.x. & Barto.& Ioan.de Platea in.l.cum scimus. §.illud.C.de agrico.& censi.lib.xj.& Bald. in.l.hæc autem iura.ff.de serui.vrb.prædi.& Inno.& docto.in cap.cum dilectus de capel. monac.& Abb. & Saly.in ca.ad audientiam. col.vii.ver.& inquantum Abba. & Imo.&c. de præscript. & Io.de Pla.in.l.agros.ver.iii. no.C.de fund.limitro.lib.x.& vide Io.And. in addi.Spec.super rubr.de præscrip.ver.fuit alia.q.vber.&Bal.in cõsi.cccxlj.in prin.li.ii. & Io.Fab.in.§.pe.col.pe.insti. de iure perso. & est de mente huius consuetudinis dũ in fi. dicitur,si dñs feudal. cessauit per dictũ tẽpus petere & exigere dictos rachatus : & iura eidẽ debita & iam obuenta,quę verba sunt pręteriti tẽporis & non futuri.& idẽ dicit.§.pe.j. eo.licet Io.de pla.in.l.si cohartal.ver.& arg. C.de cohar.li.xii.teneat contrarium per.l.ii. C.de pręscrip.long.temporis quæ pro libert.

§.iiij.

Item par la coustume aussi est cens imprescriptible, & ne le prescript point par ceulx qui le doibuent par quelque laps de tẽps quilz ayent cesse de payer. Et pource le seigneur censier par ladicte coustume peult tousiours demander & exiger son cens [a], & aussi peult exiger & demander les arreraiges dudict cens deux des troys dernieres annees [b] seullement. mais biẽ les proufitz & vtilites des loix & ventes & accordemens [c] deuz a cause

a cause de son cẽs se peut prescripre par ledit temps de demander.& exiger lesditz lotz ventes & accordemens a luy deuz & escheuz.

Item par la coustume.

a ET EXIGER SON CENS. An census præscribatur cõtra dominũ vide gl.in. c. tua.& ibi docto. de deci. Abb.& Fely. in ca. cum contingat.de foro competen.Saly.in.l. cõperit.C.de præscript.xxx. anno.& amplc. Abb.in.c.ad audientiam.& ibi Fely.col.vij. versi.inquantum. Abb.concludit de prescri. vbi Fely.concludit cõtra Abb.ꝙ census non præscribitur.& alleg.tex.& Io.And.in. c.cõstitutus.de relig.domi.licet in fi.saluet Abb. & ibi vide Fely. quid de pensione annua tributo & canone per emphiteotã debito & de differentia eorum. & est bona ratio ꝙ census non præscribatur: quia prestatur in signũ subiectionis seu recognitionis superioritatis honoris & dignitatis. vt. c. omnis anima. & ibi doc.de censi.& tenet Bal.in.l.itẽ si verberatum,§.si quis rẽ.in.ij.no. ff.de rei ven. & Ias. in prælud.feu.col.xxj.ver.contra istã theoricam.& ample.Abb.Sic.in cõsi.xciiij.vol.j. qui sentit idem ꝙ in.d.c.ad audientiã.& Io. de Pla.in.l.si ius ver.an autẽ de decurio.lib. x.& de annua pensione ꝑscribenda. vide tex. in.l.cum notissimi.§.in his.& ibi Cy.Barto. Bal.Saly.& doc.moder.C.de præscrip.xxx. an Alex.& Ia.in.l.de pupillo.§.si pluribus. ff.de noui.ope.nunci.& Io. Abb.& Fely.ibi in fi.ver.vlt.dum tangit in.c.auditis. de prescrip.& communiter tenetur opi.Bar. ꝙ vna sufficit prescriptio,ꝓ annis sequentibus,& incipit currere à tẽpore quo cessatũ est,ꝓ tẽpore & vide decisi.capel. Tholo.q.ccexliij.

b TROYS DERNIERES ANNEES. Et sic erit tutus pro preteritis ratione prescriptionis. Item in alio casu notato in. l. pe.& ibi Bar.& Ioan.de Pla.C.de Apoc. publi.li. x.vbi dicitur,quòd si tributa alicui pro.xx.annis vel maiori tẽpore petantur,si exhibet instrumẽtum vel apochas solutionis triũ anno. ꝓxime preteritorũ,presumitur,ꝓ toto anteriori tempore soluisse. Et idem in exphiteotam qui probando [a] se soluisse censum vel canonem tribus annis proxime præteritis, præsumitur soluisse in ꝑterito, vt notauit glo.mag. in verbo repellere.& ibi doc.præcipue Ias.in l.ij.§.de iure emph.& tenet Christof.Castellio in quodam eius consil. posito in fine tractatus malefici.domini Bonifacij devitalmis & decis.capelle Tholo.q.ccxxxvj.& Ias.in. l.si certa.col.j. ver.adde similiter. C. de pactis. & intellige prout ibi. limitatur & Bald. post Ioan.Andr.in ca.litere.in fine de dilatio.siue loquamur in emphiteota,siue in simplici colono, siue in censuario, siue collectario[b]. Sed quid si debentur census.xxv. anno. vel maioris temporis.s.xxix. anno. tãtum an possint peti. vel solum census triũ annorum proxime preteritorum,videtur,ꝙ solũ ex consuetudine possunt peti census trium anno. nouissimorũ: & non maioris temporis.vt infra. eod.§.penulti.sed cõtrarium est veritas: quia dominus secundum hanc consuetudinem potest semper exigere censum non obstan. præscriptione.& pariter arreragia trium annorũ proxime præteritorum etiam præscriptorũ. Ergo vbi non est perfecta nec completa prescriptio,peti possunt sensus.xxix.annorũ præteritorum,& in hoc conue.doc. suprà.alleg. & in pract.ita obseruatur,quia ver. hic positus. Et aussi peult exiger &c. debet intelligi non obstan.præscriptia.igitur.

d ET ACCORDEMENS. Vide docto. suprà proxi.§.alleg.vide tex.ĩ.titu.ꝑoxi.§.fi. quòd ẽ contra dominus directus potest rem censualem præscribere.

[a] Adde Franci.de crema ĩ suo sing.38.cũ sequen.

[b] Adde Io. Fab.& Ange. Aret.in §.præiudiciales.de actio.

§.v.

Item par la coustume aucun en place vuide soyt in vrbano fundo vel rustico par quelcõques laps de temps,ne acquiert droit de seruitute possessiõ ne saisine. [a] & pour ce iacoit ce que lesgoust dune maison soyt cheu, & tombe par trente ou quarante ans : ou aultre long temps en vne place vuide contigue ladicte maison , ou que on ait eu les veues sur place vuide: ou que on ait passe & rapasse: venu & alle par aucun champs,ou place vuide non cultiuee , labouree, ne fermee ou bouchee: pourtant ne a son acquis,ne peu ne deu acquerir en ladicte place vuide, ou champ vuide aucune seruitute possession ne saisine par quelques laps de temps que ce soyt selon ladicte coustume.

Item par la.

a POSSESSION NE SAISINE. Cõtra hanc [c] cõsue.facit tex.in.§.j. ĩ.eo.vbi omnes res ꝑscriptibiles vtendo acquirũtur &

[c] Adde Bar. Sozi. ĩ cõsi.105.in

uer. capio tri nã. q. & ĩ uer. ꝑterea non est li bro. 1.

non vtendo perduntur. xxx. annorum spacia. igitur &c. dic. quòd ab illa regula excipit seruitus: licet de iure seruitutes spacio tẽporis acquirãtur, vt per totũ. C. &. ff. de seruitut. tamẽ quælibet res præsumit̃ libera. vt. l. Cilius. C. de seruit. & aqua. &. l. fi. ff. de serui. ti. generali. Et pro hac cõsuetudine generali quæ etiã seruat̃ Parisius, & in aliis regni Franciæ partibus facit tex. cum sua glo. ij. incip. l. municipali in. l. ij. ff. ne quid in lo. publi. vbi per statutum vel cõsuetudinẽ potest fieri quòd nõ obstãte iure cõmuni disponente de præscriptione temporis ędificium remoueatur, ita hęc cõsuetudo inducit ne seruitutes stillicidij quæ habẽt causam quasi incontinuã vt. l. foramẽ. ff. de serui. vrb. prædio. ꝑscribatur: licet de iure [a] x. annis inter præsentes. &. xx. inter absentes præscribãtur. vt. l. ij. C. d. seruitu. & aqua idem in seruitute prospectus & visus. sed seruitus viæ quæ iter & actum in se continet. vt. l. j. ff. de seruitu rust. præd. & quæ causam perpetuam vel quasi nõ habent non præscribũtur. xxx. vel. xl. annis vt. l. seruitutes. in. ij. & ibi glo. & doct. ff. de serui. nisi tanto tẽpore cuius memoria in contrariũ nõ extet. vt. l. j. §. fin. &. l. ij. § pen. ff. de aqua plui. arcen. &. l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quot. sed hæc consuetudo etiam cũ tãto tempore inhibet seruitutẽ acquiri dum dicit, ou autre long temps &c. Et quæ sunt seruitutes quæ habent causam continuã & quę discontinuã, vide in, d. l. seruitutes. & Fely. in. c. de quarta col. xiiij ver. modum autẽ de præscri. & ibi quomodo acquiratur seruitus & alia pulchra dicta in materia seruitutũ. & Cepol. Veroñ. in tracta. suo de serui. & Alex. in consi. cxiij. & in cõ. cxlij. lib. j. & Ioan. de Pla. in. l. vsum ver. licet autẽ de aquę didu ctu. lib. xj. & Francis. de Are. in consi. xxx. incip. viso themate. Et contra hãc consuetudinem facit quòd no. Bald. in consi. cccxix. lib. iij. quòd si statuto vel consuetudine ciuitatis caueatur, quòd quis non possit in via vicinali aliquod in combramẽtum facere: & quòd si impedimentum non obstante alicu ius temporis præscriptione quis in via vicinali habuerit seu tenuerit siue sit lapideũ vel ligneũ, per potestatem illius ciuitatis tollatur: tamen si quis in via ędificatã domum. xl. annis tenuerit, non debet tolli ędificium vigore consuetudinis. vt ibi vide. sed casus est ab hac consuetudine diuersus: quia si quis ædificaret in loco vacuo pręscriberet locum vacuũ. xxx. annorum spacio: quia præscribit rem & non seruitutem. nam aliud est habere dominiũ, & aliud habere ius seruitutis vlt. fin. C. de præscrip. long. po. &. l. lucio. ff. de aqua quo titu. & ęstiua. & tenet Alex. in consi. lxix. col. vlt. ver. postremo. lib. v. sicut per pactũ potest tolli præscriptio. vt. l. quòd si nolit. §. si quid ita. ff. de edict. de quo per Bar. in. l. j. &. ij. ff. de vsufruct. & omnes scribẽt. in. l. nemo potest. ff. de leg. j. & Bald. in rub. de consuetu. colũ. iij. in antiq. ita per statutum vel consuetudinẽ seruitutum dicitur vt. l. fi. & auten. quas actiones. C. de sacrosanct. eccle. & Bald. in. d. consil. cccxix. & tenet Abba. Sicu. in consil. xiiij. colum. iij. versicu. sed quanq̃. libr. ij. vbi dicit quòd statutum potest tollere omnem præscriptionem contra dotem. igitur &c. & tenet Alexand. in consi. lxxiij. col. pen. volumi. iij. & Bal. Cardi. Alexan. & de Aluaro. in. c. j. de capit. cora. qui dicũt quòd valet statutum, quòd contra instrumenta publica nulla currat pręscriptio. & Alexan. in consi. j. col. vi. ver. & illud lib. iij. & facit tex. in. §. fi. j. eo. ibi consuetudo tollit vsucaptionem. & vide Io. de Pla. & Luca. de Pana. in. l. domini. & in. l. cum satis. C. de agrico. & censi. li. xj. & omnes in. l. non impossibile. ff. de pact. & in. l. agros. C. de fundi. limitro. & Luca. de Pana. in. l. ius emphiteoticum de fund. patri. lib. xj. & Fely. in. c. fi. col. v. ver. regulariter. cum seq. & maxime circa fi. pe. col. ver. cõsidera secũdo de præscriptio. §. decis. Parla. Delphi. q. ccccvj. & Iason in. l. pactum quod dotali. ante fi. C. de pact. & Alex. in consi. lij. col. ij. versicu. ad prædicta & in consi. lxxvj. col. ij. circa prin. vol. v. & Calder. in consi. iij. tit. de pact. & Iason in. l. præscriptionem col. iij. ver. cõfirmo ratione. C. si contra ius vel vtilit. [b] pub. nam pactum, statutum, cõsuetudo & lex ęquiparantur, vt in dictis iuribus. & Card. Alexand. in. c. cõsuetudinis. xj. distin. quòd no. Et etiã facit pro hac consuetu. gloss. relato ad tex. in l. qui luminibus. ff. de seruitut. vrb. prædi. vbi quis non potest ædificare contra formam statutam. hoc est dicit gloss. contra statutum ciuitatis. Et intellige hanc consuetu. non habere locum quando habens stillicidium in platea vacua cadens: vel prospectum aut visum per fenestras prohibuerit iure seruitutis dño plateæ volenti in ea ædificare. & ex hac prohibitione dominus plateæ cessauerit per longum tempus, quòd à tempore cessationis & prohibitionis currit præscriptio: tenet glo. in d. l. luminibus. quã ibi sequuntur Bar. & doc. & glo. Cy. Barto. Bald. & Saly. in. l. j. C. de seruitu. alioquin dicit glos. quòd si per mille milia annorũ steterit dominus plateę sine ędificatione, non acquiritur seruitus altius non tollendi. & poterit ædificare sine receptione stillicidij: vel etiam si luminibus domus officiat. & tenet Pau. de Cast. in. dict. l. luminibus. & in. d. l. j. col. vlti. ver. quæro circa primã. C. de serui. & Bart. in. l. & si forte. §. j. ff. si seruit. vendi. & Io. Fab. Ang. Aret. & Iason in. §. æque si agat. insti. de acti. & similis Parisius obseruatur consuetudo.

[a] Adde Dy. ĩ regula possessor male fidei ĩ. 2. et 3. q. & q̃ ibi dixi in addi fo. 17. cum sequẽ. de regu. iur. li. 6

[b] Adde ista let argumentũ de pacto ad statu. uel cõsuet. eadẽ stãte rõne ut hic & per Bar. Sozi. consi. 165. col. 12. uer. x. & ult. & in cõsi. 173 co. ulti. uer. confirmatur libr. 2.

§.vj.

Itẽ præscriptiõ na lieu de moin dre tẽps que de.xxx. ans par la cou stume. excepte au regard des arre rages des cens deuz puis. xxx. ans en ca qui ne se peuẽt exiger ne de- mander par la coustume, si nõ des trois dernieres annees seulement comme dit est. Excepte aussi au re gard des actions & droitz qui se peuent tollir: & tolluntur de iure[a] par moindre temps que de troys ans inclusiue: car en ce est & sera garde droit[b] escript.

Item præscription na.

[a] ET TOLLVNTVR DE IVRE. Vt est actio redhibitoria cui semestri præscri bitur. Item actio quanto minoris quæ anno clauditur. l.ij. C. de edilic. act. & no. in. ca. cũ iniustũ. de rerũ permuta. Item actio iniuriarũ quæ etiam anno finitur vt. l. si non conuicij. C. de iniuriis. nisi descẽdat ex. l. Cornelia. q̃ est perpetua ad annos. xxx. vsq, secundũ glo. & doct. in. l. Cornelia. ff. de iniur. & decisio. capel. Tho. q. cxxvij. & q. cxl. Item est præ- scriptio vnius horę. xx. horarum vnius diei. & duarum dierum de quibus. ff. glos. & Bart. in rub. ff. de diuer. præscript. & sunt aliæ plu- res præscriptiones de quibus videre poteris per Albert. de rosa in suo dictiona. in litera præscriptio. & Azo. in summa eo. titu. & Ho- stien. eo. titu. in summa & Io. de Pla. in. l. fin. & ibi. Luca. de Pana. C. de cẽsi. li. xj. Et istę actiones currunt contra omnes etiã ecclesiã vt. §. dictũ est in. §. j. in fi. j. glos. exceptis mi- noribus contra quos non currunt. vt no. glo. celebris in auten. quas actiones. in verbo du rantibus. C. de sacrosanct. eccle.

b SERA GARDE DROIT ESCRIPT. Cõ suetudo vel statutum referens se ad ius com- mune, debet intelligi secundum ius cõmune vt capre.[a] cum dilectis. de consuetudi. & l. fin. §. in computatione. C. de iure delib. & te net Bald. in consi. cxlj. lib. j. & dicam. j. de cõ sue. Mat. §. j. & tit. de do. §. j. & ij. & in tit. de consue retract. & Io. de Ana. in cõsil. lxiij. & ibi Lud. Bolog. in addi. & Ioan. Bap. in repe. l. omnes populi. chart. xxxj. col. iiij. cum seq. versic. caue tamen. ff. de iusti. & iur. & Anto. de Butri. in consil. ix. colum. ij. ver. statutum enim inquit loquens in materia iuris & per verba iuris omnes recipit interpretationes in materia illa à iure dictas vt. l. in. l. falcidi. ff. ad. l. falci. & c. dilectus de cleri. non resid. & Inno. in. c. cum causam de præsump. & Abb. in. cap. causam. de dolo & contu. & Signo. de ho. in consi. j.

a Adde ca sus a cõsue. omissus uel statu. relinquitur dispositioni iuris cõis. l. cõmodissime. ff. d liberis & post hu. & Seig. de home. in cons. 9. post prin. & Bar. Sozi. in consi. 268. li. 2. & no. quod consu. & statu. uidẽtur. a iure cõi approbata secundũ Bar. Sozi. i cons. 9. col. 7. post prin. li. 1. & Barb. in cons. 60 col. pen. uo.

a. Adde Cepolã veron. in. c. 1. i. 7.

§.vij.

Item selon la coustume vsuca pion[a] na point de lieu.

Item selon la.

a VSVCAPION. Nota quòd de consue. Biturigum & ducatuum Borbonij & Burgun diæ ac patriæ Aluerniæ, & regni Franciæ, bo na mobilia & immobilia. xxx. annorũ & nõ minori spatio præscribuntur, quia vsucapio q̃ in mobilibus habet locum vt instit. de vsu. in prin. per hanc consue. tollitur quòd fieri po- test vt. §. dictum est in. §. v. licet vsucapio sit fauorabilis, vt insti. de vsuc. in verbo triẽnij. & Dy. & quæ ibi dixi in addi. in regula pos- sessor. Et contra hanc consuet. facit text. §. §. proxi. vbi dicitur quòd in actionibus quę triẽ nio finiuntur, inclusiue præscriptio iuris ha- bet locum, sed dic quòd ibi loquitur de aliis actionibus etiam triẽnio finituris. hic vero lo quitur in actione rei vendi. bonorum mobi- lium cui de consue. nõ præscribitur nisi. xxx. annis vt dictum est, &c. vel non habet locum vsucapio, cum mobilia non habeant secutam siue sequelam. vt. j. de donsue. Hypo. §. ij.

Des coustumes des fiez & cens.

§.j.

Selon la coustume les choses feodales & te- nues en fiez ou arrie- refiefz, ou partie dicel les choses se peuent vendre: a ce- der: transporter: charger ou alie- ner de noble a non noble: & se pe- uẽt acquerir, posseder & tenir par toutes personnes soyent nobles & nõ nobles saulue en autres choses le droit du seigneur feodal.

§.ij.

Item & nest besoing pour ven- dre changer & aliener les choses feodales ne aussi les choses tenues en cens: ou en emphiteose de denõ cer au seigneur feodal: censier, ou direct ladicte alienation, ains se peult faire la cession, vendition ou

diuisio. de feud. cogniti. & Prãch. de curte in trac. feudo. in. 4. parte. q. ultim. ubi tres regulas principales cũ pluribus dubita. & q̃ not. Innoc. & Andr. Bar. in cap. nulli hic alleg. et domini de rota decis. 135. tit. de consu. uol. antiq. et quæ no. Andre. Barb. ĩ rep. c. Raynaldus tit. Ioãnina. co. 4. post pri. uer. et adduco in mediũ et Bart. in tract. de Guelphis et gebellinis qui dicit q quilibet psumitur esse talis qualis est patria sua: quia de iure naturali q̃libet tenetur obedire patriæ suæ uelut. ff. de iusti. et iure et Barb. in consi. 4. col. 4. li. 2. qui alleg. tex. elegãtẽ. in. l. 1 §. fin. ea. ff. de uẽtre in pos. mit. ibi reipu. nascimur etc. et ĩ cõsi. 21. col. 2. eo. lib. et add. hæc de cto. post gl. in. ca. 2. de feu.

alienation dicelles choses irrequisito domino. a Et sans le consentement congie ou licence du seigneur feodal ou direct par la coustume.

Item selon la coustume.

a SE PEVENT VENDRE, CEDER. Licet de vsu & consue. feudorum vasallus nõ possit sine consensu dñi alienare feudum de prohibi. feudi. alie. per Frede. & in. c. j. qualiter olim. pote. de quo per Iasonẽ in ca. j. col. x. in prin. qui feud. dare possunt, & Iacob. de sancto Georg. in suo tracta. feu. in glo. & cum pacto de non alienando. in prin. vbi eum vide circa alienationem feudorũ: tamẽ pro hac consuetu. his duobus. §. coten. videt esse tex. cum ibi no. per Bar. & Alexand. in addi. in. l. si in emptione. §. omnium rerũ. ff. de contrahen. empt. vbi dicunt per illum tex. ꝙ moribus ciuitatis potest induci, quòd res nõ vendatur. ergo pari modo potest ciuitatis consue. statui ꝙ res sine solennitate aliqua & consensu domini vẽdatur vt hic, ꝙ res feudales censuales, & emphiteoticariæ irrequisito dño: iure tamen domini in omnibus saluo alienent. nam lex potest arctare quẽ ad vendendũ certo modo & ꝑcio. vt. l. j. & ibi doct. C. de epi. audi. & l. fin. §. item epi. ff. de mune. & hono. & c. j. & ibi Inno. Abba. Sicu. & de bello. in addi. de empt. & ven. ergo & idẽ consuetu. & hoc sentit Ambr. Oppizomi in sua eleg. rep. §. diui. seuerus. in. l. filiusfami. ff. de leg. j. & hanc consue. di. Io. Fa. in autent. ingressi. col. vlti. C. de sacrosanctis. eccle. esse generalẽ in toto regno Franciæ, & potest esse alia ratio quia consuetu. potest detrahere solennitati iuris communis secundũ Io. & doct. in. c. nulli de rebus eccle. non alie. & Pet. de Ancha. in c. j. col. ij. ver. & sic collige. eo. ti. li. vi. & similis consuet. est in Romana: vt recitat Oldra. Lau.[a] in consi. clix. co. ij. in fi. quæ consue. est obseruanda secundũ dealuero in. d. c. j. qualiter olim potest. quia leges feudorum pro magna parte sunt cõsuetudines, & nõ extẽdũtur nisi ad ea loca in quibus sunt. vt. l. ij. C. quæ sit long. consue. & materia feudi secundũ diuersas regionum consue. est diuersimode terminanda. & tenet Hostiẽ. in summa de feud. §. apud quem. ver. fi. & Bald. in. d. c. j. §. porro. col. j. ver. & no. quòd hic videt casus qualiter feu. & ꝭ. titu. proxi. §. ij. gl. latius dixi allegando Bald. in consi. clxxxv. libr. j. inter alia consil. Bald. ibi allegata de quo pollicitus fui hic facere festum cum Campanilla dicens ibi Bal. parem consuetu. esse in comitatu Sabionedi citra mõtes in valle fertili, valle secusa vocata dependẽ. à domino duce Sabaudiæ, vbi primo arguit quòd stante hac consuetud. quòd feudũ per vasallum possit alienari: irrequisito dño tamen nõ potest alienari per tex. in. c. j. §. habito. & §. callid. & §. nos aũt. de prohi. feu alie. per Fred. vbi tex. d. §. callidis in super machinationibus quorundã obuiantes qui precio accepto quasi sub colore inuestiturę quam sibi licere dicunt feuda vẽdunt, & in alios transferunt ne tale figmẽtum vel aliud vlterius in fraudem huius nostrę cõstitutione excogitetur, de qua in. §. habito cõsil. omnibus modis prohibemus pœna auctoritate nostra imminente vt emptor & venditor, qui tã illicitas contraxisse reperti fuerũt alienationes seu dũ amittãt & ad dñm liber reuertatur. & in. §. nos autẽ dicitur. omnes illicitas alienationes in irritũ deduximus nullius temporis obstã. pręscri. Sed contrarium determinat Bal. j. ex regula gñali tã apud naturales qui dicunt ꝙ cõsuetũ velut in natũ q̃ apud legum peritos dicẽtes consue. esse quiddã pactum. vt no. in. d. l. ij. quæ sit long. consuetu. q̃ etiam apud quoscunq; discretos & bonos viros: quia feuda à consue. suã vim assumũt quæ est maxime pars iuris: vt. §. ex non script. instit. de iure nat. & habetur pro lege ordinaria & solẽni. vt. c. j. quibus causis feud. amit. & in c. obertus de or. §. strennius autẽ de feu. cog. & expresse in ꝓpriis terminis in. §. hoc apud nos & in. §. libellarię de pace cõstan. vbi tex. di. libellariæ & precariæ constitutiones de feu. factæ per vasallũ in suo statu permaneãt secundum consuet. vniuscuiusq; ciuitatis non obstan. l. nostra quę dicit Frederici imperatoris. ideo minime dubitãdum est ex quo vetus cõsuetudo cõprobauit. & idẽ tenet Card. Alexan. in. c. j. in. j. no. & col. ij. ver. quæro an statutũ qualiter feud. olim pote. per rationes ꝑdictas nisi in feudo ecclesię. vt ibi vide. & statim dicã & idẽ de sanct. Georg. vbi. ꝭ. col. v. ver. dubitatur cũ ver. seq.[b] vnde hodie feuda in regno Franciæ sunt redacta ad instar patrimoniorũ quo ad ius succedẽdi, vendendi, trãsferendi ac cedendi. vt no. Ioan. Fab. instit. de empt. & ven. in princ. ver. item facit per hoc & c. & de legi. par. tute. circa finem vbi dicit quòd est magis rationabilis quàm ius feudorum. ꝓ qua solet per doct. allegari gl. in. l. itẽ videndũ. §. fi. ff. de peti. heredi. & idem tenet Bald. in. c. j. circa fi. prin. in pe. q. & ibi And. Barba. in addi. de succes. feu. & Iason in. l. de quibus col. lxvij. ver. tamen vltra montes. ff. de legi. & Ioan. Fab. in. §. adeo. instit. loca. & Pe. Iaco. in titu. de cõdi. ex. l. imperiali. §. callidis. & de sancto Georg. vbi. ꝭ. quæ gloss. itaetiã quòd ipsi vasalli col. iij. ver. vlterius Ro. & Card. Frãcis. de Zaba. in cõsi. lxiiij. & Pe. Iac. in tit. de causis ex quib. feu. amit. in addi. preterea

a *Adde an pater possit alienare: & alias disponere de feu do ĩpiudiciũ filiorũ uide text. & ibi Iac. de alue. Bal. et Car. Alexã. in. c. j. de succes. feu. & Bar. & ibi Alex. in addi. ĩ. l. at iurisiurã.*

§. si liberi. ff. de op. libe. & Bar. in consi. 55. & in consi. 60. et Bal. in cõsi. 395 in fi. uer. itẽ nec pater. li. 1. & in cõ si. 369. uer. sequiturit aque tertium dub. uol. 2. et Lud. Bol. in addi. Mathe. ĩ tracta de successi. abintest. in. 3. parte. ar. iu. 1. addi. co. 3. et Bar. Andr. ĩ addi. Bart. in. d. cõs. 55. et Bart. & Alex. in. l. cũ qui. ff. de in ter & rele. cũ similibus & Mari. Sozi. de senis in consi. 25. libr. 1.

b Adde id. c. similiter de lege cet ra. & Alex. in addi. ad Bart. ĩ. l. fi. is qui. §. fi. ff. de pig.

preterea consue.libri feudorũ q̃ prohibent alienationes nõ sunt in regno Fráciæ allegan de secundũ Pe.Iaco.tit.de succe. feu.co.viij. ver.mõ in summa sup feudis.& seruat̃ hæc cõ suet.in Delphi.&.pluribus aliis circũuicinis: vt no.decis.Gratia. Delp.q.lix.&.q.ccxcvij. quæ hodie videtur secundũ doc.esse vniuersalis.de qua per Alex.in consi.ij.col.vij.ver.ꝑterea.& in consi.x.col iij.vol.v.& Spec.tit. de feud.§.quoniã.xix.ibi seruatũ semp consu.vniuscuiusq; regionis q̃ ꝑ lege est seruãda. &idẽ tenet Io.Fa.insti.de rerũ diui.in fi.pri. & Specu.tit. de iure emphi.q.cvij.&.q.cxxv. vbi de consue.tamẽ quorundã locorũ non requirit̃ dñi consensus.&tenet Bal.sing.in cõs. ix.col.iiii.ver.surgit hic nouũ dub.li.iij. vbi etiã dicit ꝙ hæc consue.habebit locũ[a] in feudo ecclesię dũmodo ecclesia ex hoc non sentiat dãnum, vel lucrum soliorum nõ amittat: puta laudum vel aliud commodum prout de consue.non facit:& tenet Io.Fa. in.§.itẽ seruiana col.xij.ver.quid de ipso feudo institu. de actio.& Bal.in.d. c.j.§. præterea ducatus de prohib.feud.alie. per Frede. licet Cardi. Alex.vt.s̃. dictũ est teneat contrariũ. & Iac. de sanct.Georg.vbi.s̃ col.v.ver. dubitatur, & opi.Bal.& sequacium regulariter in ecclesiæ feudi alienatione de consue.seruatur secũdum Iaso. in prælud.feu.col.ij.ver.an autem istę cõstitutiones.vbi pulchrè loquitur,& vide Bald.in consi.xxxiij.li.j. qui dicit ꝙ licet quis nõ possit de feudo testari debet intelligi nisi cõsue.loci in contrariũ se habeat per iura s̃.alleg.& latius tenet Bal.in cõsi.cxliij.col. ij.ver.sed quæritur lib.j. & Abb.Sicu.in consil.iij.in.q.xxij.volu.ij. & Cardi.Alexã.c.j. de vasal.qui cont.constit. Lotha.feu.alie. & Bal.in.d.§.præterea ducatus col. ij.in princ. ver.no. ꝙ vbi esset consuet.&c.vbi di.quòd feuda principum non diuidunt̃: vt ibi tamen si consuetudo est diuidendi ꝙ poterunt diuidi:quia nullum est ius mere positiuũ,quod cõ suetudine mutari non possit. ff. de legi.l. de quibus in fin. & regulariter omne feudum est diuisibile exceptis feudis dignitatum:vt marchionatus, ducatus, comitatus, vel regni. vt per doct.in.d.§.præterea.& Iaso. in prælud. feud.colum.lxxxvij.ante fi.ver. vltra diuisiones Bald.& Iaco.de sanct.Georg.in.d.tract. feud.in gloss. in feudum in.xj. diuisione: & Frã.de cur.in suo trac.feud.in.ij.parte char. xiij.col.iij.& in suo consil. vi.post dictũ tractã.posito col.xiiij.item permittitur feudi alienatio sine consensu domini inter agnatos. vt.c.j. Pe.respõde.de aliena.feu. pater & ibi Bal.& Cardi.Alex.& Pau.de Cast.in consi. ccccxiiij.incip. cum statutum principa.col. ij.vol.anti.& Bal.in cõs.lxxxvij.in princ.li. ij.Et ratio cõcessionis inter agnatos est:quia nõ videtur alienatũ quod est in agnatorũ corpore seu linea conseruatum, vt.l.voluntas.C. de fideicõmis. & in.l.j.C.de imponen.lucra. descri.li.x.& Bal.in consi.clxxi.volu.j.[c] Et idem est si in.j.feudi concessione conuentum fuerit ꝙ possit alienari, vt tenet Iaso.in.l.fi. colum.ii.versi.ex quo habetis correlariæ.C. de iure emphi. & And.Barba.in ca.j.§.aut in addi.j.at Bal.quib.mo.feu.admittatur.& Ia. de sanct.Georg.in.d.tract. in gl.ita etiam in prin.& glo. Bar.Io.de Pla.& Luca.à penna. in.l.prædia.C.de loca.prędiorũ ciuita.li.xi. quia feu. natura semper suum respicit principium secundum Bal.in consi.cccxcviii.col.j. lib.j.& quæ not.Fely.in ca.quę in ecclesiarũ. col.xxix.versi.iiii.limita.de constit.vbi dicit quòd vasallus irrequisito domino potest alienare in ecclesiam prout ibi vide. & Ludo.de Ro.in suo singul.incipien.emphiteota.fo.iii. & Alexan.in consil.vj.col.ii.vol.v.& in cõsilio.xcj.col.ii.lib.iii.& in consi.xxx.lib.j.& Lud.Bolog. in primis interpretationibus in d.l.iii. de iure emphi. & Iaso.in prælu.feud. col.xxxvi.in fi.versi.no.& in ca.j.colum.xj. versi.ii.limita. qui feu.dare possunt[d]. Sed econtra an valeat consue.quòd dominus possit alienare feud. irrequisito vasallo.vide Abba. Sicu.in consi.iii.q.xxii.lib ii.& glo.in.l.inuitus.ff.de fideicommis.liber.& Bar.& Alexã. in.l.prohibere.§.fi. ff.ꝙ vi aut clam. & Iaso. in.l.pacto successorum. de pact. Et licet habens licentiam alienandi feudum,non tamen potest alienari in hominẽ inferioris dignitatis & gradus, vt ca.similiter. de leg.corra.& Bal.& Card.Alexan.& pulchrè Paul.de Ca. in cõsi.cccxxvii.incip.laudatio. & inuestitura.volu.antiq.quia si feudũ est,nobile non potest alienari in non nobilem[e]: tamen de consuetu. generali regni Franciæ contrarium seruatur. & in aliquibus locis vt Parisius seruatur quòd non potest onerare seu vendere redditũ super re feudali,nisi de consensu domini.licet in totum vẽdere possit feudum vel retro feudum,ac etiam in censum.& idem est in ducatu Borbonij. vt eo.li.& tit.§.j. &.iii. sed bene super membris feudi potest redditũ vendere.¶ Item per consue.Parisiensem,vidua habens liberos non potest etiam suã propriam rem feudalem sine consensu filiorum suorum vendere: & si fiat, est nulla: quæ consuetu. fuit probata per xxii.testes in causa de Pisse con. posito quòd dicta vidua alienasset pro necessitate victus. & idẽ in loco de Lorry,vt suprà de iurisd.omnium iudicum.§.xii. in glos.ii.in.q.vlt. & ista comprobatur quòd possit alteri infeudare in.d.c.j. & ibi Cardi. Alexan.& Iason.col.x.in prin.ver.no.ex tota.ij.parte qui feud.dare possunt. & Iaco. de sancto Georg.vbi suprà proxime.

a Adde plene Frãchi. de curte. in tra.feu.i.1.ꝑte q.2. & And.Bar. ĩ cõsi.14.col. 3.libr.1.

b Addẽ Bar. Sozi.ĩ cõsil. 165.co.8. uer.1.ꝙ dispositi.in consi.278. col.2.uer. sed ꝑdictis nonobstã.et Fabia.de Giochis ĩ rep. autẽ.nouissima car.25. co.3.et seq. C.de ĩ offi. testa.& Io. An.in addi. Spec.ru.de feu.ubi dicit ꝙ in Italia & in certis ꝑtibus Alemaniæ feuda dignitatũ ꝑter regalia contra.d.§. ꝑterea ducatus diuidũt. & idẽ Bar. Sozi. ĩ cõsi. 252.uer.di coli.2.sic ĩ regno Frã. excepto manerio et capionis nolatu ꝙ dãt prĩogenito.ut.j. de testa.§. 2.dixi.

c Adde Bar. Sozi.ĩ consi. 252. uersi.primũ quod successio.lib.1.

d Adde Abb.Sic.& Fely.in ca. dilecti. de maio. & obed. & in ca.fi.glo.2. eo.ti.& pulchre Barba. in cõsil.22. co.3.ĩ prin. multum singulariter. uol.2.

e Adde an feu.possit in pignus iudiciale uel in causam iudicanti capi Bar.Ale.et Iaso. in.l.si finita.§. de uectigalibus.ff. de dãno.infec. & Bal.in.l. etiam.C.de executi.rei iud.& Frã. de Curt.intra feu.

§.iij.

Item & si aucun vend ou aliene aucune chose feodale est tenue en fief, ou arriefief, ou partie dicelle chose lachepteur ou nouuel seigneur doibt & est tenu faire foy & hommaige a au seigneur direct, duquel la chose est tenue en fief, & luy payer seulement les droictz de rachapt.

Item & si aucun.

a FAIRE FOY ET HOMMAIGE. Not. ex hac consue. his duobus §. conten. ꝙ vasallus tenetur præstare fidelitatẽ & facere homagium domino directo, vt. c. j. præterea in prin. de proh. feu. alie. per Fred. &. c. fi. de reg. iur. in antiq. & tenet Bald. in consil. clix. col. ij. versi. & rursus lib. j. & Cardi. in. c. j. in prin. quę fuit prima causa beneficij amitt. vbi ponit regulam cum pluribus fallen. &. s. e. tit. proxi. §. ij. in glo. ij. dictum est & regulariter omnes qui feudum tenent, debent facere homagium & fidelitatem prestare falli [a] in feudo franco secundũ Bald. in. l. si plures. co. ij. C. de condi. insertis. & Iaso. in prælud. feud. co. xxxvj. in prin. versi. alibi. Bal. & ibi reperies quid sit feudum frãcum: & etiam in. viij. diui. & per Alexan. in consil. xxx. vo. j. & Io. And. in addi. Spec. in rub. de prescrip. & Oldra. in consi. ccxxxiiii. incip. factum tale quidam miles. & Fran. de Cur. in suo tract. feu. in. j. parte. char. ix. co. j. & etiam debet soluere rachatum & alia iura, & non venditor. Et idem est in emphiteota emptore qui tenetur soluere laudimia, vt est glo. in. d. l. iij. in verbo accipere & ibi Iaso. col. xj. ver. j. quæro de iure emph. vbi dicit ita obseruari & bene in simili facit secundum eum, quòd not. Bal. in l. prædium. in. ij. colũ. C. de edi. acti. quòd [a] quando in statuto non fit mentio quis debeat soluere gabellam, intelligitur quòd soluat acquirens & nõ vendens per tex. in. l. debet circa fi. ff. de edil. edi. & tenet Bal. in rubr. C. de reb. credi. q. iij. & Pet. Helye. in suo tracta. de iure emphi. & Lud. Bolo. in primis interpre. in. d. l. debet. & Io. de Pla. & Luc. à penna in l. j. C. de fun. patri. lib. xj. vbi in fi. dic. Io. de Pla. idem esse in legatario & decisio. capellæ Tholos. q. cccclj. Et quæ sit forma fidelitatis quid iurare teneatur vasallus vide in. c. j. quali. debeat iura. va. & in cap. j. de forma fideli. & de no. for. fideli. & in. c. de forma. xxii. q. v. & in ca. ego de iureiu. tamen inuestitura verbalis debet præcedere sacramentum fidelita. vt cap. j. quid præcedere debeat, an inuest. an fideli. & ibi Bal. & Card. Alexã. Et erit forma secundum Bal. ibi [c] quòd talis comes vel talis dominus Nicolaum Boerij in vtroque iure licen. de feudo tali per eum acquisi. mediante baculo vel ense quem tenebat in manu inuestiuit qui Boerij postea fidelitatem secũdum veterẽ & nouam formã iurauit. & idem dicit Bal. in. d. consi. clix. col. v. ver. multi tamen putant &c. & Alex. in consil. ij. co. vj. in fi. cum seq. vol. v. de quo amplè per Spec. tit. de feu. §. quoniam. ver. forma vbi dicit in ver. porro. quod in regno Franciæ facilius se expediunt quàm alibi. Nam nobilis homo flexis genibus coram rege & immissis manibus iunctis intra manus regias sibi fidelitatem iurat & homagium facit: & rex illum ad osculũ recipit. si vero sit ignobilis, licet habeat nobile feudum non recipitur ad osculum. Si autem sunt prælati, tunc secundum ipsum debẽt habere stolam ad collum & euangelia ante ipsos apposita, & promittunt fidelitatem vel homagium: sed hic in ducatu Biturigũ si nobilis vel innobilis habeat feudum à prælato videlicet à domino meo Bituriceñ. archiepiscopo & patriarcha vt sunt domini de Croteto, de Cãtiliaco, de Mazeris, de Bella naue, & plures alij soliti sunt coram eodẽ genibus flexis & immissis manibus iunctis intra manus eiusdem archiepiscopi fidelitatem præstare. in alio vero domino quàm prælato iurant eodem modo: excepto quòd genibus flexis non præstant: licet aliqui domini faciant etiã genibus flexis prestare. Et in præstatione iuramenti fidelitatis attedditur cõsuetudo locorum. vt no. Cardi. Alex. post And. de Isar. in. d. ca. j. in fi. prin. de noua fideli. for. Et ex eo dictum est feudum à fide & fidelitate quã debet prestare domino per iuramentum. vt dicit tex. in. c. ij. per quos fit inuesti & Abb. Sic. in consi. lxxxij. co. ij. in prin li. j. & per Inno. & doct. in. c. cũ olim. de restitu. spoli. & Iaso. in prælud. feud col. xxxij. versi. septima diuisio feudorum est &c. Et not. secundum Spec. in. d. c. §. quoniam. ver. xxvii. ꝙ oẽs fidelitates in curia regis Francię semper recipiuntur saluo alterius iure. ix. q. iij. c. saluo. & Ias. vbi. s. proxi. col. vlt. circa medium. ver. hinc est secundum eum, & Iacob. de sanct. Ge. in tract. feud. in glo. quidã inuesti. sed an dominus teneatur iurare, & alia vasallo præstare quę ipse vasallus eidem domino facere tenetur. dic ꝙ nõ tenetur iurare eidem vasallo fidelitatem: sed præstare & reddere parem vicem ipsi vasallo: videlicet omnia faciendo in vasallũ ad quæ tenetur vasallus facere domino. & in hoc est differentia. quia vasallus per sacramentũ: dominus vero absque sacramento. vt tenent Bal. Aluer. & Card. Alex. in. d. c. j. §. dominus de forma fidel. licet gl. ibi teneatur cõtrariũ, & malè

a *Adde ꝙ feudũ francũ potest alienari irrequisito domino. ut no. Bal. in. l. 1. col. 2. C. si à non compe. iudi. & in autent. nisi rog. ad fi. C. ad Trebel. & Frã. de Curt. in tract. feu. in quarta parte char. 45 q. 26.*

b *Adde Bart. Sozi. i consi. 248. ver. ista conclusio cum seq. Et uer. aliquãdo. et 3. uol. 2. ꝙ est singula. quãdo quis teneatur soluere gabellam.*

c *Adde quid sit homagium & quotuplex & in quibus locis in iure de isto uerbo homagium tam ciuili q̃ canonico, uide Iacob. de sãcto Geor. in suo tract. de homagiis.*

& malè secundum ipsos: sed credo quòd glo. de consue. ad vnguem seruatur, quia domini nihil gratuitatis præstāt vasallis: sed primam op. tenet idem Alex. Cardi. in. c. j. §. fi. col. pe. de prohi. feu. alie. per Fre. & Ias. in. d. l. iii. totum. v. ante fi. cum seq. de iu. emph. & alleg. Pau. de Cast. in. l. sed si hac. §. patronum. ff. de in ius vocan. quæ ita tenet. Et quid operatur inuestitura in feudo etiam de consuetu. regni Franciæ. vide Io. Fab. in. l. quotiens. C. de rei vendi. & in. §. interdum. insti. de rerū diuisio.

§.iiij.

Item & semblablemēt si aucun vend ou aliene aucune rente [a], ou charge sur chose feodale a cause de ladicte alienatiō: lacheteur, ou nouuel seigneur est tenu faire foy & hommaige, & payer les droictz de rachat au seigneur feodal comme dit est.

Item & semblablement.

[a] AVCVNE RENTE OV CHARGE. Sed quomodo in iuribus personalibus, puta in annuis præstationibus possit describi proprietas cum nullum sit ibi dominium directū vel vtile, quia ratione directi vel vtilis dominij præstatur fidelitas. Bald. in præludiis feud. col. vj. versi. sed hic quæro &c. respon. ad istam. q. quòd loco directi dominij [a] est actio directa & loco vtilis dominij est actio quæ vtilis datur contra debitorem feudatarium: & sic possunt infeudari annui redditus seu annonæ ciuiles & super feudo constitui qui redditus cōputatur inter immobilia. vt. l. iubemus. in princip. C. de sacro. sanc. eccle. & ca. j. de contro. inter vasal. & episcopum. & . c. sciendum. de feu. cog. & ibi Bal. & Cardi. Alexan. & in cle. exiuit. §. cumque annui redditus. de verbo. signifi. Item secundum Bal. omnes res ex quibus fructus percipiuntur inter immobilia computantur, ita est quod ex ipso iure quod habet creditor fructus percipiuntur: scilicet annui redditus. probatur quòd sint fructus quia singulis annis renascuntur. ff. solu. matri. l. diuortio. §. si vir. in gl. quæ incipit distinguitur aut renascitur, & sic est fructus. ego intelligo de redditu perpetuo & non cum pacto recobri vendito. vt dicam infra eod. §. xviii. aliàs non computantur inter immobilia: vt tenuit in quodam consi. incipi. Iaquelina, quod ponitur in fine tra. Dy. de re iu. & Luc. à pa. in. l. iii. C. de vēdi. rerū ciuita. lib. xj. Itē alia ratione feudū minuitur, ideo ꝓ illa parte diminutionis feudi præstari debet homagiū & rachatus solui &, ita obseruatur.

[a] Adde ꝙ de cōsue. de Lorry dominus nō cogitur suscipere emptorē redditus annui, nec pariter emptor cogi potest ad fidelitatē & homagiū: quā quidem cōsuetu. uide probatam.

§.v.

Item & lesquelz droictz de rachat sont selon la coustume le reuenu du premier an de la chose vēdue, ou alienee apres ce que le vassal a fait la foy & hōmage: lequel reuenu du premier an seulemēt le seigneur feodal prend & doit auoir pour son droit de rachat. Et nest tenu le vassal pour lesdict droictz de rachat bailler au seigneur feodal autre chose, que le reuenu du premier an [a], ou la somme accordee pour ledit reuenu se bon semble au seigneur feodal den composer auec son vassal.

Item & lesquelz.

[a] LE REVENV DV PREMIER AN. An dñs directus possit à nouo vasallo ꝓ iure inuestituræ aliquid exigere vt habere rachatus vel laudimia. Io. And. in addi. Spec. in ru. de ꝓscri. ver. vidisti dictū vber. &c. dicit ꝙ vber. in. l. si quis alia in fi. ff. quēadmodū seruit. amit. tenuit ꝙ nō licȝ nihil alle. ſm eū. & ita tenet Ioan. An. ꝙ nihil potest petere nisi sit deductū in pactū speciale in prima feudi cōcessione. vt. l. vt iurisiurādi. ff. de op. libe. vel sit cō suetu. in patria vt hic est, & ita in facti cōtingentia dicit se cōsuluisse, licet eius. q. loqueret in feudo libero & frāco. & idē tenet Calder. in consi. vij. tit. de feud. dicēs feudorū naturā depēdere plus ex pacto q̄ alio iure cōi. vt. c. j. an agnat. vel si defunct. & tenet etiā Car. Alexā. in. c. j. in prin. col. ij. ver. nō tamen tenetur, quo tēpore miles inuesti per. debere. pro quo dicit facere glo. quā alleg. etiā Calde. in d. consi. in. ca. longinquitate. xij. q. ij. & tenet decis. Parla. Delphi. q. cccxvj. alleg. Pe. Iac. tit. de act. in rem ꝙ nihil de iure debetur nisi sit cōsuetudo prout dicit esse generale in patria Delphinali, & ducatu Sabaudię ac aliorū plurīū locorum circūuicinorū, quòd dominus percipere & habere cōsueuit laudimia ab emptore rei feudalis ad instar rei emphiteoticarię, dicēs tamē ꝙ aliter seruat in regno Frācię in quo ꝓ re feudali non recipiunt laudimia. tamē hic seruat cōtrariū, & in aliis plerisq; locis regni Francię. nā in aliquibus locis debet quintus denarius, & seruat Paris. & per cōsue. de Lorri debet quintus & requintus denarius: sed ad certū quid q̄ plurimū solet inter dñm & vasal. tēpore inuestituræ de rachatu & laudimio componi. vnde Iason in. l. fi. col. ij. ver.

iuxta illud notabile. C. de iure emphiteotico dicit quòd licet emphiteota vel vasallus possit ex pacto alienare irrequisito domino: tamen per hoc pactum nõ videtur facta remissio quinquagesimę vel iuris domino debiti ꝓ inuestitura. & idem tenet Fely. ibi. & vide Card. Alex. post Bal. in. c. j. in prin. col. v. de prohi. feud. alienare. per Fre. & quæ dicam. ꝫ. eo. §. xviii. & Io. Fab. in. §. adeo. co. ii. versi. in hoc potest dici institu. loca. Et quòd talis cõsue. valeat vt aliquid exigatur à nouo vasallo tenet Alex. in consil. v. lib. v. vbi dicit talem esse consuetudinẽ in ciuitate Veroneñ. & idẽ tenet in consil. xiiii. eo. lib. in princi. Et ponit in. d. consil. v. quòd si antiquissima consuetu. erat quòd pro alienatione feudi soluerẽtur. x. pro centenario, & aliquo tempore solutũ fuerit, modo sex, modo septem dominis directis: an per hoc sit derogatũ consuetudi. & quantũ tẽpus requiratur: vbi concludit ꝙ illi consue. præscribitur spacio, &c. xxx. anno. contra ecclesiam. Et cõtra alios dominos directos spacio. xx. anno. prout ibi vide colũ. ij. versi. sed præmissis non obstañ. cum sex. col. seq. multũ egregie. quod no. quia forte posset cõtingere. Sed quid dicendum de. q. quam intellexi esse de facto stannum in feudum datum venditur vel ad aliquã ex collaterali successione peruenit: quod conuenit de tribus in tribus annis piscari quæritur an dominus qui secundũ consuetu. hic cõteñ. solum recipi pro rachatu reuenutum primi anni debeat habere piscaturã trium annorum. nam pisces qui reponũtur in stanno vt multiplicentur & crescant, censentur pars fundi. vt est text. in. l. limes. & labra. quam Bart. in. §. fi. l. Iulianus. ff. de acti. emp. legit & ibi Alexand. in additio. sicut fructus depeñ. sunt pars feudi, vt. l. fructus pendentes. ff. de rei ven. secus si causa custodiæ: vt in piscina reponantur, vt ibi. tenet decis. parla. Delphi. q. xcj. in fi. ibi Rambandi. in addi. vbi vide. nam si dominus haberet piscaturam piscium, haberet reuenutum trium annorum quod esset contra hanc consuetudinem. vnde dicendum est quòd debet æstimari piscatura quantum potuit valere: vt pro rata soluatur æstimatio primi anni, etiam si tempore homagii piscatura fieri deberetur. pro quo facit text. in. l. diuortio. in prin. vsque ad. §. ob donationes. & quæ not. ibi Bald. & docto. moderni. ff. solu. ma. Alexan. in consi. vii. col. ii. ver. iiii. lib. iii. Et idem dicendum est in sylua cædua quæ de triennio in triennium: vel de quinquennio in quinquennium renascitur. vt. l. sylua cædua. ff. de verb. signifi. Sed quid dictum stannum creuit per alluuionem, vel vasallus ampliauit & elargiuit: queritur an de incremento dominus debeat habere aliquid pro iure rachatus laudimij: dic quòd nõ, cum aqua inhęreat solo, & vas fluminis est alueus. vt not. Bald. in rubr. ff. de rerum diui. co. vii. & vas putei est ipsa cisterna, vt. l. j. §. hoc interdicti. ff. de font. vas lacus vel stagni est ipsum solũ. vt. l. Rutila pola. ff. de contra hen. empt. ideo aqua cedit solo. secundum Bal. in ca. j. §. si quis de manso. col. iiii. & sequẽ. & ibi Cardi. Alexand. col. iiii. de contro. inuesti. & per illum tex. dicunt Bal. & Cardi. quòd si aqua nascitur vel discurrit in priuato prædio, potest dominus prædij illa vti prout vult. vt l. aquam. & ibi Bald. & Paul. de Castr. C. de seruit. & aqua. & Luca. à penna. in. l. diligenter. & l. decernimus. C. de aqua duc. li. xj. igitur non potest dominus aliquid iuris ratione incrementi ipsius stagni petere. & maxime si prędia inundata nõ erãt de eius feudo, sed alterius domini, de quo per Bart. Iaso. in. l. quo minus. in. q. j. ij. & xij. ff. de flumi. & Bald. in consilio. lviii. & consi. cix. lib. j. & pulchre in consi. lvii. lib. iii. vbi dicit quòd si flumen currat inter duas ciuitates ꝙ aqua est communis pro indiuiso propter continuę aquę motũ, sed alueus est cõmunis pro diuiso tanquam locus confinans. & tenet Pau. de Ca. in cõsi. ccclvj. in nouis secundũ verum numerũ. & Bal. in. l. itẽ lapilli. co. ij. ver. sed poni. ff. de rerũ diui. & Alex. in cõsi. cxciiii. li. ii. & Io. Bap. in. c. j. col. xii. ver. xxii. regula de feu. cog. & Philip. Cor. in cõsi. cclxxxvii. vo. iii. Sed quid vasallus acquisiuit partem feudi quæ dependebat à suo feudo quod tenebat à quodã domino qui petit rachatũ pro parte retro feudi acquisiti. vasallus dicit se non teneri ex eo quòd dictũ feudum tenebat ab ipso domino, & partẽ feudi acquisierat quæ tenebatur ab eodẽ vasallo ad causam dicti feudi. ex quo vnitũ erat cum ipso feud. nõ tenebatur ad rachatum. dico ꝙ tenetur per. §. si cui. & quę no. Io. Fab. & Ang. Are. insti. de leg. vbi dicitur, ꝙ quàm illa quæ cõsolidant non videtur acquisita illo iure seu titulo quo res cui cõsolidantur tenetur & censetur alia à rei proprietate, & ideo tanquã alia iudicãda sunt, & ꝑ se igitur &c. & facit quod dicã in. §. ij. ꝫ. de cõsue. matri. & doerij. nam si vasallus vendat partẽ feudi, aut redditum, emptor tenetur soluere rachatũ, vt suprà eo. §. iii. & iiii. & ita fuit iudicatum per arresta curiæ parla. Paris. inter procuratorem regis, & procuratorem reginæ Franciæ actores petentes iura & deueria quinti & requinti ex vna. & dominum Antonium de Trony. comitem Porciani defensorem ex altera: ex eo quòd dictus defensor ad causam dicti comitatus Porciani quem ab ipso rege ad causam terræ & seignoriæ sanctæ Menehuldis eidem regni spectañ. quem præfatæ reginæ donauerat in feudũm tenebat terram ac dominium Montiscorneti dependen. à dicto comitatu quòd acquisierat,

quisierat, & sic vnitum cum ipso comitatum: quare &c. Qui processus fuit primo coram balliuo de Vitraico agitatus: qui pronunciauit ad bonam & iustam causam per ipsos actores manum appositam fuisse, & dictum reum male se opposuisse à quo fuit appellatum ad dictam supremam curiã, & fuit anno domini. M.ccccliij.die.xxij. mensis Septemb.dictum bene iudicatum & male appellatum. Et aduerte quòd vasallus præstitis fidelitate & homagio debet esse cautus vt offerat domino pro rachatu fructus primæ annatæ, vel valorem ipsorum, vel tale quid offerre ad dictum Pruden.nam pro aliquo istorum debet quitari. Et no.quòd in istis fructibus quos dominus percipit pro rachatu debẽt deduci expẽ.laboragij & culturæ vt quidam dicunt.pro quibus facit tex.in.l. si à domino & patre.§. fructus. cum.l.sequent. ff.de peti. hære.&.l.fundus.ff.famili.herciscũ.

§.vj.

Itẽ & aussi si aulcune chose feodale aduient a aulcun par successiõ, en ligne collateralle [a], il est seulement tenu de faire foy & hommaige, & payer lesditz droitz de rachapt: mais audit cas, le seigneur feodal ne pourra ẽpescher la chose feodalle pour default de foy, & hommaige non faitz, & deuoirs non payez, iusques apres quarante iours passez [b] a cõpter de la mort du defunct.

§.vij.

Item mais se aulcune chose feodalle aduient a aulcun par succession en droite ligne, il est seulemẽt tenu faire foy, & hommaige au seigneur feodal, lesditz quarãte iours passez sans luy payer aulcũs droit de rachapt. Excepte au regard des femmes mariees ausquelles aduiẽt cõstant leur mariage aulcune chose feodale par successiõ en droicte ligne, car leurs mariz a cause delles par la coustume sont tenus faire foy & hommaige, & payer les droitz de rachapt, lesditz.xl. iours passez pour ce quilz sont censez, & reputez constant leur mariage seigneurs des heritaiges & biens de leurs fẽmes selõ ladicte coustume.

Item & aussi.

a EN LIGNE COLLATERALLE. An collaterales succedant in feudo vide.§.si vasallus.ver.hic finitur &c.de succes.feud.c.j.& vtrobiq; per Bal.& Cardi.Alex.& Calde.consi.ix.tit.de feud. tamen de cõsuetudine succedũt vt hic, & tex.in.c.j.§. hoc quoq;. & ibi de Aluaro.Bald.& Cardi.Alex.de his qui feud.dicere po.vbi tenent quòd consuetudo potest disponere circa successiones feudorum.& Fran.Cur.in trac.feud.in.iij.parte charta.xxxi.& quomodo olim, & nunc de iure fiat successio in feud. vide pulchrè Ang. in consi.cx. incipiẽte sanctissima & illustrissima regina. col.j.& per totum. & in consil. ccclxxxvij.col.v.ver.viso.& Fran.de Are.in consi.clxiij. & Bald.& Iaso.in prælud.feud.

b QVARANTE IOVRS. Et licet vasallus de iure feudorũ habeat si sit miles annum & mẽsem. & non miles annum & diem ad homagium pręstandum, & inuestiturã petendũ: vt latius dixi supra eodem.§.iij.&.iiij. & in.§.ij.in gloss.ij. tit.supra proxi.tamẽ de consuetu.generali de qua in his duobus.§. fit mentio: quæ etiam habet locum in ducatibus Burgũdię & Borbonen.tenetur infra.xl.dies præstare sacramentũ fidelitatis.& istud feud. vocatur decretale.secũdum Spec.tit.de feud. §.quoniam.ver.xxvij. nam hæres vasalli mei siue sit filius siue alius qui de consuetudine possit in feudum succedere, tenetur infra certum tempus me in dominum agnoscere, & fidelitatis iuramentum præstare: ego teneor eũ ratione talis feudi in hominem vt vasallum recipere. Et recipiendo videor ius sibi decernere propter quod dicitur decretale: & tenet Iason in prælud.feud.col.vlti.vers.xvj.diuisio.sed Paris non est tempus præfixum. nam quandiu dominus non habet hominem, non potest manum suam assignare rei feu.nec habet ius petẽdi quintum denarium: sed secundum cõsuetudines prædictas potest dominus ad manum suã feudum ponere, & fructus leuare, & suos facere quousque præstiterit fidelitatem, & iura soluerit.vt infra eod.§.xiij. & xvj.& sic non priuatur feudo vt ibi dicitur.& idem est in regno Siciliæ.quòd licet vasallus non petierit inuestituram, infra annum & diẽ non perdit feudum, si ex ignorantia iuris faciat.secus si ex contemptu principis secũdum Cardin.Alexand.in cap.j.col.ix.versic.dicit Andr. quo ipse miles [a]: quia rex est munificus & liberalis. vt.l.imperialis. C. de nupt.

a Adde Bal. de pace.cõstan. I princ. & in uerbo affectibus.

& dixi in addi.ad Dy.in regu. ignorantia de reg.iur.li.vi. Et omnes vasalli tenentur soluere de consuetudi.rachatum vel laudimium exceptis filijs & filiabus nõdum vxoratis. vt §.vii.qui solum fidelitatem prestant.& similis cõsuetudo est Parisius quæ de iure procedit.vt est glo.celebris in.l.j.§. permittitur in verb.impetrabile.& ibi Bart. & Alex.in addi.ij.ff.de aqua quoti.& æsti. Bal.in rubri.de consuet.col.iiii.vbi dicit quòd in renouationibus emphitheoticis vel libellariis debet attendi cõsuetudo.& idem tenet Saly.in.l.iii. co.vii.& ibi Ias.co.x.versi.ii.iusta. C.de iure emphi.in.q.si quis acceperit pro se & filiis ac nepotibus quòd filii & sequaces post mortẽ patris tenentur petere inuestiturã infra tempus supra declaratum: sed non tenentur soluere laudimium vel reuenutum rei feudalis pro rachatu. & alleg.Bal.ita tenere in.c.quæ in ecclesiarum.col.viij.versi.extra quæro.de consti. vbi dicit quòd in renouatione facta filio vel in personam filiorum non debet solui laudimium vel capsoldum:quia non est noua acquisitio:sed dominij continuatio.vt. C.de imponen.lucra descript.l.j.lib.x. & idem tenet Bal.in consi.cccxxvi.in fi.lib.iii.quia fidelitatis renouatio fit propter mutationes ętatum.vt dicit Bald.per illum text. in.c. j.§. in omni decẽnio.versi.no.ergo de pace constantiæ.& Abb.Sic.in consi.lxvii.co.iii.lib. ii.per text.in.c.longinquitate.xii. q.ii. hinc est quòd emphitheota vel vassallus qui emit à princ.de consensu domini non tenetur aliã renouationem facere nec laudimium soluere ipsi domino prout in terminis consuluit Ioã. de Ana.in consi.xc.& Pet.de Ancha.in consil.lxiiii.& Ioan.de Imo.in.c. potuit de loc. & Ias.in.d.l. iiii.col.x.versi.sed antequã veniam ad istas.q.de iu.emphi.quod no. & facit quæ dico infra tit.proxi.§.i .in vl.q. [a] Ex quibus sequitur quòd ex diuisione facta inter fratres & sorores non debetur laudimium.vt tenet Bar.in.l.& ideo.& ibi Bald.ff.de condit.furt.&decis.Gratian.Delph.q.ccccxj.& Saly. & Ias.col.xxiii.versic.vi. quæro in.l. iii. C.de iure emphit.quia diuisio dicitur necessaria alienatio ex qua secundũ omnes scribentes non debentur accordamenta vel rachatus.& tenet Deci.parla. Delphi.q.xlviii. in fi.& Pau.de Cast.in consi.cxliii.incip.dubium in antiq. vbi etiã dicit idem esse in adiudicatione [b] alicuius rei facta per iudicem occasione diuisionis coram eodem petitę:sed secus est si feudum ad ecclesiam vel alium dominum esset reuersum secũdum eos: in re vero emphiteoticaria non tenentur filii petere inuestituram.vt no.glo.ii.ante fi. in auten.si quas ruinas.C.de sacro san.eccle.& est ratio secundum Saly.quia in feudo est onus personale & non reale: propterea filii debẽt de nouo recognoscere. sed in emphiteosi imponitur onus nedum personale,sed etiam reale videlicet solutionis quinquage. siue laudi.licet de iure & cõsuetudine etiam filii emphiteote non teneantur soluere laudimia seu accordamẽta vt supra dictum est.& infra eo§. xx. & tenet Saly.in.d. l.iii.co.iiii.ver.item quinquagesima . quæ ratio est contra text . & quæ no.ibi doct.in.l.plures.C.de fide instru.vnde dic quòd tamen tenentur recognoscere si dominus voluerit. & ita se habet cõsuetudo. sed Iason in.d.l.iii.de iure emphiteot.aliam rationem, quòd aliud est in feudo ratione iuramenti quod non transit nec ligat hæredes. vt in cap.verita.de iureiurand. quæ ratio fuit Bald.in.d.c.quæ in ecclesiarum.col.ix.vers. sed nunquid vbi allegat.tex.in.l.generaliter in prin.C.de rebus creden. & idem tenet in consi.ccli.ver.sed modo dubitatur:& in consi.ccciii.versi.item ex pacto.vo.iii.ideo filij vasalli tenentur de nouo iurare domino fidelitatẽ, vt hic dicitur:sed non tenentur aliqua iura soluere.& pulchrè tenet Alexãd.in cõs. v.circa princ.versi.vnde Bal.vol.v. quod est singula.in materia feudorum,nisi filiæ essent vxoratæ:quia tunc maritus tenetur qui de iure est dominus rerum dotaliũ. vt.l. doce ancillam.C. de rei vendit. & etiam de consuet. generali præstare homagium & fidelitatem, ac rachatum, iura & deueria domino debita soluere: vt hic.§.vii.&.viii.licet de iure [c] feudorum filiæ stantibus agnatis non succedant in feudo.c.j.de succe. feu.& in.c.j. an maritus succe.vxo.&.c.j.quemadmo. feu.ad filiã pertinen.&.c.j.de benefic.fœmi.in feu.trac. & vtrobique per Bald.& Cardin. Alexan.& Bal.in cõsi.ccccxxiii.vol.j. & Signo.de Ho. in consi.x.& seq.& Ioan.de Imo.in cõsi.xlv. & Ange.in consil.cclij. Et hoc verum nisi in feudo fœmineo, vel ex pacto,vel consuet. vt c.j.de natura succes.feu.&.c.j.de feu. cogni. & vtrobique per Bald.& Card.Alexand.vel etiam ex gratia domini in fauorem defuncti patris filiæ.vt.d.c.j.quemadmo. feud. ad filiã.& ibi hoc tenent Bald.& Card.Alexã.& Bald.in consi.cccj.col.vlt.versi.& hoc.l.iij. & in cõs.c. & cõs.ccxiii.vol.j. vbi dicit ꝙ in successione feudi atẽditur pactũ cum primo vasallo factum potius quàm successio.vt.c.j. an agnatus vel filii.nam ad tenorem inuestiturę semper recurrendum est.c.j.de duo. fratri.à capi.inuesti.& per Bald. & Ias..in præiudi.feud.in.iiii.diuis.& Ioan.de Ana.in cõsi.vii.& ibi Ludo.Bolog.in addi.& Francis. Cur. in tractat. suo feud. chart.vi.col. iii.& Ioan.Bapti.in.c.j.col.xi.versi.decima regula de feud.cog.& Bald.in consil.cccxxvi. in fi.& in.d.consi.ccciii.col.ii.versi. quandoq;. lib.iii.

a Adde ꝙ fratres possunt diuidere emphiteosim. Bart.ĩ cõs. 58 . & Freder. de se.237. ĩ ei pi.factũ est tale duo fratres.et Ange.in.l.ĩ fugam. C. de plagia.

b Adde quæ dixi infra de cõsuetu.retra.§. 3.co.6 .uersi. & ad pdi ... &.q. nã in istis nõ habet locũ retractus, nisi sit cõsue.expressa ĩ contrarium , ut ibi dixi.

c Adde Bart Sozi.ĩ cõs.19.col. 2.uer.et posito.& ĩ consi.91.uersiculo circa quartã dubitationẽ. li.1 & in consi. 257.ĩ prĩ uo.2.et Paulus de Castro. Ful.& late Ias.in autẽ. qui rẽ.C.de sa.san.eccl. & Frãc.de Curt. intra feudũ.in.2 parte.q.6. & etiam in pte.q.8.co liñ.7. uersi. quartus & ultimus ubi dicit ꝙ in feudo ligio de consuet. fœminæ succedũt. & p Alex. ĩ consi.30.li.1.

lib.iii.dices ibi quòd pac.in feudo sunt altera natura.c.j.§.Corradus.& ibi gloss. magna quę enumerat hos casus qui feu.dare possunt. & Spec.ti. de feud.§.fi.q.xxi.qui dicit cōsuetudinem esse in aliquibus locis,quòd fœmina succedit in feud. vt.c.significauit.& ibi Abb. Sic.de rescrip.vbi refert Abb.dictam cōsue. procedere secundum consuetu. Gallicanam. secus de iure communi,vt dictū est per Bald. in.l.quotiens.C.de suis & lega.& Ia.de sancto Geor.in suo tract.feud.in glos. & fœminis.fo.viii.& Geor.Nata.in.c.quanuis. col. lix.versi.vii. quæro vsque ad fi.de pact.li.vi. & Car.de Zaba.in.d.consi.lxiiii.& Franci. Cur.in.d.trac.in.iii.parte vbi ample vide & Bald. in consil.cxliiii.lib.j.& facit text.in.c. ex parte.b.& ibi Abb.& Fely.de.fo.compe. & de hac consue.facit mentionem Ioā. Fab. in auten.ingressi.col.vlti.C.de sa.san.eccle. & Iason pulchrè in.l.de quibus.col.xvi.ver. iii.quæro. ff. de lega.& in prælud.feud.col. xxiiii.versi.ii.not.effectus.& in.d.l.iii.co. xxxvii.versi.quid autē sit in feud.& per Alexan.in consi.x.col.iii. vsque ad fi. & in cons. j.co.viii.lib.v.& similis consuet.est in regno Sicilię secundum Cardi.Alexan.& de sancto Georg.vbi sup.Et casus in quibus fœmina in feud.succedat.vide Ia.de sancto Geor. in.d. tract.& Card.Alexan.in.d.c.j.§.& quia. col. xvii.in fine versi.ex glo.magna.qui feud. dare poss.vbi enumerat. x. casus. & inter alios ix.est quādo mulier consueta est in armis. vt legitur apud Romanos secundum Valerium Maximum.tit.de amo.coniug.lib.iiii.de Hipsicratea vxore Mithridatis regis ꝓpter quē præcipuum formæ suæ decorem in habitum virilē conuersæ voluptatis loco habuit.tonsis enim capillis equo se & armis assuefecit, quo facilius laboribus & periculis eius interesset &c.Et apud nos legitur de Ioanna puella quæ tempore Caroli septimi Francorū regis cū maximis armis Franciam Anglicis purgauit.vt latius de eius virtute ac infortunio in pręfati Caroli cronica per Robertum Gagui.ædita videre poteris.Quid ecōtra? an fœmina possit esse domina feudi,& habere vasallos ac iurisditionem, vide tex.in.c.j.§.fœminam quoque.& ibi Bald.& Car. Alex.per quos fit inuesti.& gloss.Cy.Ang.& docto.in l.fi.C.de arbi. & in.c.dilecta filia. & ibi Fely.de maio.& obe.& in.c.dilecti.& ibi Abba.Sic.de arbitr.vbi text. loquitur de regina Franciæ.& per Anto.Corse.in suo tracta.de pot.regia.q.xcvii. vbi loquitur de regina Castellę.& glo.peregrinan. in auten. de iudi.§. sedebunt. quæ dicit quòd sybilla sedit in palatio quod est Romæ apud sanctum Ioā.Lateranen.& ibi iudicauit.& Bald.in.l.j.C.de emenda.li.& Par.à Pute.in trac.Syndi.c.dicitur autem syndicatus. vbi loquitur de Ioā. regina Neapoli de qua loquitur Bal. in.l.mulieres.C.de adopt.secūdum ipsum:qui tamen ibi nihil dicit. Et no.quòd in supradictis casibus potest filia pro seipsa dare feudū in dotem.vt ca.j.de inuesti. quam Titius accep. à Sempro.& Bald.in consi.xcii.col.vlt. versi. item bona feudalia.lib. iii. & Lud.de Ro.in consi.ccccl viii.ad fin.& Fely.in.d.c.quæ in ecclesiarum.col.xxix.versi.in eadem gloss.& est bona ratio secundū Bald.in.d.c.j.an marit.succe. versi.quæro quid est:quia est geminus fauor. scilicet eius & dotis qui operatur id quod aliàs simplex fauor nō posset.l.quòd & lex fauia.§.si eum quis: ibi pietas enim gemina.ff.de homine lib.exi.& etiam reipubli. vt.l.j.& ibi omnes scriben.ff.sol.ma.quia nō est secundum And.Barba. in addi.Bal.in.d. c.j.an mari.succe.ex toto alienatio cū in dote propria retineatur. l. in rebus. C. de iure do.& de hac consue.in.§.vii.&.viii. contenta facit mentionem Ioan.Fab.in.§.fuerat.co. ii.insti.de acti.vbi in ver.sed quid dices &c. dicit quòd de consue.regni Franciæ maritus tenetur ad fidelitatem & ad alia iura domino debita prętāda.tamen vbi maritus est absens:vel non vult,vel non potest præstare fidelitatem, ipsa hoc facere potest per. l.sed & si vnius.§.filio.ff. de iniur. alioquin priuaretur fructibus rei dotalis,cum secundum eum per hanc consuetu. homagio nō facto dominus post.xl.dies ponere potest feudū ad manum suam,& fructus suos facere. vt infra eo. §.xiiii.&.§. xvi. de quibus fructibus ipsa debet ali & sustentari maxime viro existente in ope.vt.d.l.in rebus. Nam secundum Bal. in d.c.j.an mari.versic.quid est quod litera dicit &c.maritus potest de feudo præstare domino fidelitatem,& ab eodem inuestiri duobus modis. primo de volūtate vxoris tāquam de proprio feudo. & dicitur propria inuestitura.& ex illa succedit maritus vxori in feudo quod in regno Franciæ de consue. nō habet locum nisi in contra.matrimonii ita conuentum fuisset.vt.§.j.infra de dona. inter vi. & vxo.Secundo modo potest inuestiri maritus tanquam de re dotali vel paraphernali.& talis inuestitura soluto matrimonio caret nomine & effectu. vt.l.si ego.§. dotis.ff.de iur. do.& de ista loquitur consuet.hic in.§.vii. & viii.content.& idem tenet Fely.in.d.c.quæ in ecclesiarum.col.xxix.

§.viii.

Item si aulcune femme mariee, son mariage fait & accomply, son mary est tenu faire foy & hōmaige au seigneur du fief des choses

feodales appartenantes a sa femme au temps du mariage, & payer les droitz & deuoirs de fief, voire iacoit ce que la femme [a] parauant ledit mariage aye fait la foy & hômaige dicelles choses feodales,& quelle en aye paye les droitz & deuoirs du fief audict seigneur feodal.

Item si aulcune.

a IACOIT CE QVE LA FEMME. Tu vides quòd maritus tenetur præstare fidelitatem & soluere rachatum domino. vt.§. supra proxi.satis dictum est. &.§. xx. &.xxi. infra eo. etiam si eius vxor ante contractum matrimonium soluisset,vt hic: quòd intellige in muliere quæ non erat ex recta linea,sed collaterali: ideo tenetur præstare homagium & soluere rachatum. Et si nubat postea,maritus tenetur iterum facere homagium &c. tamen si iste maritus decedat, non tenetur vidua iterato facere homagium,vel soluere ali quod ius: cum defunctus maritus pro eadem præstiterit.quod no.Sed ponamus quòd maritus decessit ante fidelitat. & iura ac deueria non præstitit,& vxor ad.ii.vel.iii.vota conuolauit, an vltimus maritus teneatur soluere dictũ racha.& alia deueria pro defunctis viris vxoris suæ? videtur ꝙ non,cum non præstitissent fidelitatem: hæc tamen consuet. videtur annuere cõtra seruata consue. loci.pro qua facit text.in.l.cũ possessor.§.fi.ff.de cẽsi. & quæ no.Bar.in.l.moschis in prin.ff.de iu. fi.& Franc.de Areti.in consi. ciiii.vbi ponũt an venditor vel possessor teneatur pro collectis præteritis.& Ioan.de Plat.in.l.ii.in fi. versi.v.no.& ibi Luca.de Pa.C.de fundo rei priua.& Saly.diuinæ do.lib. xi. in aliquibus tamen locis est cõsuet.vt in Campania quòd vir alicuius puellæ quæ alias non fuit vxorata,non debet aliquem rachatũ.secus si secundo contrahat,quæ consuet. videtur magis rationabilis quàm ista.Sed quæ onera teneatur maritus subire pro rebus vxoris,vide Pau.de Cast.consi.ccccxxv.vol.antiq.& tex.& doc. in.l.licet dos.C.de iur. do. Et aduerte quòd etiam maritus qui est dominus rerum dotalium.vt supra.§.proxi. dictum est,habet recipere homagia laudimia siue accordaméta & rachatus:tamen bonum esset quòd vxor consentiret. vt. l. seruus dotalis. ff. de iure do. quia dicta iura & deueria ad ipsum spectant, & pertineat.vt.l.arborem.§.fi.ff.vsufruct.& solu.mat.l.diuor.§.item si locatio.&.l.pe.& dixi supra de consue.iur.sta.perso.§.v.Si mulier contraxit matrimonium quod postea fuit nullum declaratum,an debeantur rachatus & accordamenta. Alber.de Rosa.in.j.parte sta. q.xcv.tenet ꝙ nõ, vt ibi vide.quid si vxor habet vasallum,& ipsa indigeat auxilio vasalli. & similiter maritus eius cui debetvasallus potius seruitiũ exhibere.vide de Aluaro. & ibi Cardi.Alexand.in.c.j.an maritus succe.vxo.

§.ix.

Item & si lusufruict daulcune chose feodale aduient a aucun par douaire,donation, ou aultrement [a]lusufruictier ne aultre nest tenu a cause dudict vsufruict a luy aduenu,faire foy ne hommaige,ne payer droitz ne deuoirs de fief,& de rachapt.

Item & si.

a LVSVFRVCTIER NE AVLTRE.Hęc consue.& in.§.xxii.infra eo.contẽ. videtur innuere quòd si vni relinquatur vsufru. & alteri proprietas feudi vel rei censualis, quòd neuter tenetur ad homagium & fideli.nec ad rachatũ,vel alia iura persoluere dum dicit lusufructier ne aultre &c.dic quòd non sic intelligitur, sed intelligitur quòd ratione vsufru.alteri solum concessit vsufr. nec proprietarius tenentur ad homagium vel ad alia iura eidẽ domino persoluẽda. sed si proprietas esset etiã alicui legata aut donata,quis teneatur de iure præstare fideli.& homag. & soluere racha.vel laudi. an proprietarius vel vsufruc.nam de iure vasallus vel emphiteota potest constituere vsufructum irrequisito domino.vt tenet Bal.in.l.j.§. item in fundo.ff. quibus mo.vsufr.amit.licet Card.Alex.in.c. j.col.iiii.de prohibi.feud.alie.per fer.teneat contrarium secundum And.de Isar.& in.c.j. §.inde quæri potest.c. j. alie.feu. sed dominus Ias.in.l.iii.co.xxxviii.ver. sed nunquid. C.de iure emphi.sequitur Bald. vbi supra.& idem tenet Bart.in.l.iii.§.econtrario.col.pe. ver.quæro quomodo possunt plures.ff.de acquir.poss.& Iaso.latius vbi supra. col.xxx.in viii.quæst.vbi enumerat.xiii.limitationes ad l.d.iii.inter quas ponit hãc,quòd vasallus vel emphiteota irrequisito [a] dño potest vsumfructum super re feudali vel emphiteoticaria cõstituere. quod no.pro ampliatione notato. in.§.j&.ij.supra eo.& tenet Alex.de Imol.in consi.cxx.circa fi.lii.& Ludo.Bolog. in.d.§. item in fundo.in primis suis interpret.& Ludo.de Ro.in suo sing. incipiẽ.scis ꝙ emphiteota.fo.xviii.co.iii. Et videtur ꝙ proprietarius teneatur arg.huius.§.qui dicit ꝙ vsufructuarius

a Adde Frã.de Curte in tract. feu.in li.3. parte.q.15.

ctuarius ratione vsufructus sibi relicti nō teneatur ad fidelitatem nec ad rachatum: ergo proprietarius tenetur. & pro hoc videtur tex. iuncta sua glo. in verbo, præstaturum. in. l. qui concubinam. §. qui hortos. &. l. pe. §. fi. & ibi glo. vlti. ff. de leg. iii. & tex. in. l. apud Iuli. §. hæres. ff. de leg. j. licet text. in. l. quæro. & ibi Bart. ff. de vsufr. leg. & in. l. vsufructu relicto. ff. de vsufru. sit multum in contrariū, sed glo. soluit in dictis locis ꝙ proprietarius tenetur facere sumptus qui fiunt vt legatū vsufructus habeatur. vt. l. j. ff. si vsufr. peta. sed vsufructu habito, vsufructuarius tenetur ad omnia alia onera [a] & pensiones annuas si quæ sint. & idem tenet glo. & Bart. in. l. his verbis. §. fi. ff. de legat. iii. & Bar. in. l. & Ioā. de Pla. in. l. j. C. de ann. & trib. lib. x. & Io. Fab. in. §. sed & si rem. insti. de leg. de quo vide Bart. in. l. co-tē. §. j. ff. de pub. Bal. in. l. hactenus. & ibi Alexan. in addi. ad Bar. ff. de vsufr. & Ang. Are. in. §. constituitur in fi. inst. de vsufructu [b]. Sed quid ecōtra. vnus est dominus proprietarius: & alius vsufructuarius vendit feudum dependens à re in qua dictus vsufructuarius habet vsumfructum, cui debeantur rachatus vel laudimia, an proprietario vel vsufructuario? Et sic pūctus erit an appellatione vsufructus veniant rachatus & laudimia. istam. q. ponit Io. And. in addi. Spe. tit. de loca. in. §. nūc aliqua. ver. xciii. in addit. magna quæ incip. qui tabernas. & pariter Alber. de Rosa in rub. C. de vsufruct. vbi tenēt ꝙ vsufructuarius debet habere rachatum & laudimium moti hac ratione, quia omne emolumētum quod prouenit ex re fructuaria debet ipsi fructuario. vt l. item si fundi. in prin. ff. de vsufr. & ita tenet Oldra. de laude. in consi. xxiiii. incipiē. ꝙ dominę vsufructuariæ &c. Et Iason. in. l. iii. co. xi. ver. v. quæro. & ibi Alex. in addit. ad Bal. in vlti. addi. C. de iure emphi. Sed quid si res emphiteoticaria vel feudalis cadat ob delictum aut alium casum, in commissum cui applicatur in vsufru. vt in casu præcedēti, an vero proprietario. & Io. And. & Alber. de Rosa. vbi supra tenent quòd proprietario & non vsufructuario per multa iura vt ibi vide. & idem tenet in ambabus. vlti. q. decisio. Gratia. Delphi. q. ccccl xxvii. & Oldra. de laude. in consilio. & Oldra. incipien. super eo quo quæritur &c.

[a] Adde Bar. Sozi. ī cōsi. 131. circa mediū. 6 co. li. 1. & ī consil. 97. uer. 4. probatur. uo. 2

[b] Adde ꝙ ad usuf. bonorū omnis utilitatis pceptio nō solū ex cōpatibilibus, sed etiā ex incōpatibilibus prouenies. l. uxori. ff. de usufru. leg. & Bart. Sozi. ī cōsi. 22. co. 2. uer. quoniā ad usufru. lib. 1.

§.x.

Item par la coustume le seigneur du fief nest tenu receuoir le vassal [a] par procureur a faire foy & hommaige de la chose feodale, ne aussi le receuoir ailleurs a faire lesditz foy & hommaige, que au lieu dōt meust le fief, se bō ne luy semble.

§.xj.

Item & si le vassal va au lieu dōt meust le fief pour faire foy & hōmaige au seigneur feodal: sil ne trouue ledit seigneur pour le receuoir en foy, & hommaige: ou aultre ayant a ce puissance: il peult, & doit faire son deuoir de foy, & hōmaige a la porte, & varroil dicelle dudit lieu, en baisant ledit varroil ou porte.

Item par.

a HOMMAGE PAR PROCVREVR. An vasallus possit inuestituram petere & iuramentum fidelitatis prestare per procuratorem specialē gloss. quam ibi sequuntur Bald. col. ij. ver. in ea glos. & Cardi. Alexan. consi. xiij. ver. ad fi. glo. in. C. j. §. j. quo tempore miles tenet quòd sic: & est ratio secūdum And. Barb. in addi. Bal. quia iste actus nō est adeo substantiandus in persona dn̄i, quòd non possit interuenire procurator. ff. de procur. l. seruum quoq;. §. publice in ratione sui: quia ad radices semper recurrendum est: vt. not. secūdum eum. insti. de obliga. per Accur. & in terminis huius consuetudinis est tex. celebris in c. j. §. sed vtrum: & ibi Bald. & Cardi. Alexā. per quos fit inuesti. & in. c. j. §. item sciēdum. & in fi. de notis feu. licet Bald. in. l. j. ff. de rerum diui. in vlti. q. teneat, quòd iuramentum fidelitatis nō possit præstari per procuratorē nisi sit vniuersitatis per ea quæ not. Spec. tit. de feu. ad fi. & male secundum Cardi. Alexā. per. d. §. sed vtrum. nam ipse Bald. tenet contrarium in locis suprà al. & in. l. j. §. ne auten. C. de cadu. tollen. tamen dominus non cogitur suscipere fidelitatem per procuratorē: vt hic etiam habes de consuetu. & tenet Pau. de Castr. in consi. cccl xvij. secundum verum numerum incip. laudatio, & inuestit. vol. antiq. vbi in Auinione cōsuluit ꝑ domino de Langiaco in Aluernia. At idem est si sint [c] plures filii defuncti vasalli: quia per procuratorē potuerunt præstare fidelitatem: vt ibi vide Car. Alex. & in. c. omnes. col. vlt. si de feud. fuerit cōtrouer. inter domi. & agna. Et etiā potest dominus directus per procuratorem suū recipere vasallos ad homagium & fidelitatem. vt in. d. §. sed vtrum: quia potest dari & accipi inuestitura per procuratorē. quòd tamē secus in emphiteota: quia dominus tenetur nouum

[c] Addē an unus ex pluribus fratribus possit tā pro pte sua: q̄ aliorum fratrū facere homagiū & pstare fidelitatē uide Ray. Dy. & do. in. l. seruū filii. §. si quid alicui. ff. de legat. 1. & Bal. in. l. fi. C. de suis et legit. & de pace cōstan. §. uasalli nostri.

emphiteotam per seipsum vel literas suas accipere & recognoscere: nõ autem per procuratorem suum.vt.l.fi.& ibi tenet Saly.co.vii. & Iaso.col.x.C. de iure emphi.& Car.Alex. in.d.§.sed vtrum.Sed quid dicendum [a] si dominus decesserit relictis pluribus hæredibus vtrum sit pet vasallum præstanda fidelitas & homagium faciendum omnibus hæredibus. glo.in.d.c.omnes.arguit pro & contra.tamẽ Bald.& Cardi. Alexan.ibi dicunt & concludunt quòd vni solũ tenetur præstare per textum in.c.imperialem.§.præterea ducatus. de prohi.feud.alie.per Frede. vbi dicitur quòd non compellitur vasallus pro vno feudo plures dominos habere sufficit secundum eos ꝙ faciat antiquiori.& idem tenet Fely. in ca.j. col.ii.versi.inferunt etiam aliqui de maio. & obe.Et no. quòd [b] inuestitura tẽpore & loco congruis debet peti. Non enim tẽpore noctis vel prandii,non etiam extra regnum,aut locum dominii à quo dependet feudum.vt.l. si soluturus.ff.de solu.& facit glo.in.c. cupientes.§.quid si per.xx.in verbo proposita. de elec.lib.vi.nisi ex necessitate hoc fiat. vt.l.j. ff.de offic.eius cui. vel nisi hoc contingat ex culpa domini.quia vasallus perquisiuit dominum,& eum inuenire nõ potuit.vt.l. iure ciuili.ff.de conditio. & demonst.tunc secundũ hanc consuetudinem potest vasallus osculando portam vel pessulum ferreum præstare fidelitatem.& ita tenet Cardi. Alexan. in.c.j. col.viii.versi.quæro.cum seq.q. quo tempore miles inuesti. tamen in alio loco potest dominus recipere vasallum ad homagium & fidelitatem si vult etiam secundum Cardn.ibi. col.ix.versi.dux vel comes,cum seq.si dominus mandauerit iuramentum pręstari per vasallos in certo loco designato:quia non attenditur nisi sit de substantia, vt.c.ii. de loca.& ca.statutum.§.in illo iuncto fi.de rescrip. lib. vi. Idem in electione quæ potest fieri alibi quàm in loco consueto cum locus non sit de substantia.vt cap.quod sicut.&.c. cum terra. & ibi per Abba.& docto.de elect.&.c.j.§. ad locum.de elec.in prag.sanctio.& ibi glos. in verbo electionis.& Mandag.in tract.elec.c. xix.& quæ ibi dixi in addi. in verbo in capitulo.& in.c.lj.in verbo eodem loco.sed quid vasallus reperit dominum in loco vnde dependet feudum:sed dominus recusat indebite:tamen recipere vasallum ad homagium & inuestituram an perdat rachatum & fructus primi anni quos pro rachatu debet habere, dic quòd sic:vt tenet Saly.in.l.fin.col.& ibi Ias.col.xiii.versi.xvi. C.de iure emphit. quia ex eo quòd fuit negligens ad recipiendum & inuestiẽdum nouum vasallum vel emphiteotam,pœnam amissionis rachatus & laudimii patitur.tamen secundum eos potest dominus adhuc purgare moram inuestiendo vasallum, vt non perdat rachatũ.facit text.in.l.sicut.§. si voluntate.ff.quibus mo.pig.vel hypo.solui.vide quæ dicam infra tit.proxi.§.ii.in vlt. q.& an dominus possit cogi præcise ad inuestiendum vasallum.vide per Iasonem in prelud.feud.col.xiiii.in princi.versi. item adde istis: tamen consilium est quòd vasallus conueniri faciat dominum coram iudice regio ad eundem vasallum inuestiendum, aut in eiusdem domini recusationem & denegationem petat se per regem admitti.vide quæ dicã infra eodem.§.xiii.in fi.

[a] Ad.Abb. Sic.i.c. dilect.col. 2. uer.& facit iste text.& ibi Fely.de maio.et obedi.Innoc.in c.auditis de pscript. & Bal.i.l.cõis libertus.ff. de in ius uocã.& Ias.i l.2.co.17. uer.17.iuxta prox.q. C. de iure emphi.

[b] Adde text.& ibi Abb. Sic.in ca. his quæ ibi tẽporibus cõsuetis de ma et obedi.& i.l. si rẽ quam. §.ult.ff.de euic.

§.xii.

Item selon la coustume epres la foy & hommaige faitz daulcune chose feodale, le vassal est tenu de bailler sa nombree, & denombrement dedans.xl.iours a de ce dont il est entre foy & hommaige.

Item selon.

[a] DEDANS QVARENTE IOVRS. Similis est consuetudo in ciuitate Parisień.& in ducatibus Burgundię & Borbonens.quòd vasallus intra.xl.dies post homagium per eũ præstitũ tenetur domino tradere declarationem rerum feudalium,aliàs punitur,vt infra. §.xvj.Et quòd vasallus vel emphiteota teneatur denombrationes tradere , tenet Bal.in.l. instrumenta col. j. C.de fideicom. per gloss. in.l.ij.& ibi Ioan.de Pla.col.iij. ver.vij.no. & Lucas de Pana.C.quando & quibus quar. pars.lib.x. & hoc quando fatetur se esse vasallum secũdum ipsos:& tenetur Iaco. de sanct. Georg. in suo tract.feud.in gloss.dictiq; vasalli col.iiij.ver.insuper quæro.& versi. nunc quæro.fo.xxxvj.& Spec.in titu.de emphiteosi.§.nũc aliqua.ver.lix.&. ver.lxxvj. & Bar. Bald.& Alexand.in addi.ad Bar.in. l.titius hæres.per illum tex.ff.de actio.empti.vbi vẽditor tenetur emptori instrumenta per quę iura fundi declarãtur ostendere. & idem tenet Bal.in consil.ccl.in fi.vol.j.& Hostiẽ. tit.de feud.§.quibusdã.ver.quid si vasallus.& Bal. in consi.cxcv.libr.iij.& in.c.vasallus colum. ij.ver.v.quęrit.& ibi Card.Alexand. col.iij. versi.format hic.Iaco.si de feud.fuerit controuer. inter dominum & agna. & Alber.de Roza.in.l. si certis annis.C. de pact.& in.l. plures approchis. C. de fide instru. & Bald. in.c.j.de vasal. qui contra constituti. Lotha. feud.alle.& in.c.j.§.insuper de prohib. feud. alie.per Frede.& Ang.in.l.si in rem.ff.de rei ven.vbi dicit quòd si vasallus non det declarationem,nec de ea faciat fidem,quòd dominus poterit illum expellere.quod not. tamen

de consue.non potest dominus vasallum expellere, vt.d.§.xvj.ꝟ.eod.&.§.ij.ꝟ.de retentio. rerum feu. sed quandò de iure feudorū possit dominus expellere vasallos, vide Bal.in ca.j. §.fi.col.vlt.de pace iura.fir.& in.c.cæterum. colū.iiii.de iudi. & Iaso.in præl ud.feud.col. xvii.ante fi.ver.ex hoc infertur. Et si dubitatur an pro parte res esset feudalis, an vero tota in dubio præsumitur tota feudalis, vt tenet Bal.in dicto consilio.cxcv. & in cap.j.§.cum autem. de controuer.inuestitu.& in dicto ca. vasallus.& ibi Cardi. Alexand.& idem tenet Alexan.de Imo.in consilio.cxxxvj.col.ii.in fine cum sequenti.lib.j. Sed an iste nouus vasallus teneat primam concessionem seu infeudationem de dicto feudo prædecessoribus & auctoribus factam ostendere ad hoc, vt secunda valeat Ioan.An.tenet quòd non in addi. Specu.titu.de feud.§.j.in gloss. incipien.instrumentum. per.l.ex hac scriptura.ff.de dona. & per alias rationes quæ originales fuerunt Oldra.de laude. in consilio.cxxj.col.ij. versi.ad secundam quæstionem. Sed an econtra vasallus inuestitus possit compellere dominum vt ostendat sibi feudnm & fines illius, & quam partem debeat tenere gloss. in cap.j.§.illud de prohibita feud.alie.per Frederi. tenet quòd sic per.d.l. Titius. & ita tenent Bal. & Cardi. Alexan. in dicto.§.aliud. col.ij. sed tamen secundum eos melius faceret vasallus quòd poni faciat in instrumento inuestiturę quid & quantum, quia si fiat postea sibi controuersia, dominus posset ostendere modicum terræ & dicere, hoc est feudum tuum. ideo sis cautus [a]. Quid si vasallus vel emphiteota denegat soluere censum vel pensionem, nisi dominus ei prius ostendat quare sibi soluere teneatur Specu.ti.de emphiteo.§. nunc aliqua.ver.lxiii. dicit quòd si dominus est in sua quasi possessione percipiendi, tuendus est, vt.c.querelam.de elec. sed si neget se vasallumvel tenere in emphiteosim, vel censum, absoluendus erit, nisi dominus de iure suo doceat.vt.c.peruenit de censi.nisi secundum Specu. ibi & versic.sequen. emphiteota longo tempore soluerit pensionem vel censum. quo casu contradicere non poterit præscriptione longi temporis obsistente. vt.C. de agri.& censi.l.litibus.lib.xj. & ibi Barto. Ioan.de Pla.& Luca.à penna. & idem tenet Ioan. Pet.de ferra. in titu.quo agitur ad ficti præstati in verbo super solutione in prin.vide Bart.in.l.cum de in rem verso.ff.de vsur. & omnes docto. insuper Iason.col.iii.&.iiii. in.l.si certis annis.C.de pact.quòd intellige quando allegatus est titulus, & ad illius probationem probauit possessionem decennalem. vt di.l.litibus. aliàs requiritur præstatio tricennalis: vt ibi vide Francis. de Zaba.in consilio.cxviij.ij.co.iij.& Ioan.de Ana.in consilio.xxxv. & Pet.Iaco.titu. de conditi.ex.l. C.de iure emphit. & multum facit confessio possessoris feudo detentoris: quia cōfessio in realibus facta etiam parte absente valet Bar. in.l.non solum.§.si liberationis.ff.de lib.leg. & Anto.de But.in.c.fina.de confes.& Franc. de Aret. in consilio.xxxvj.colum.ij.versi.ij. principaliter, & Fely.in ca.si cautio.colū.ix. versicu.fallit.viii.in reali.de fide instrumen. & Bald.in dicta.l.si certis annis in fin. & ibi Iason in vlti.verbis.C.de pact. pro quo vide text.in.l.censualis. & ibi Bald. ad hoc.C.de dona. & Pet.Iaco.in titu.de rei ven.versi.x. quæ cōfessio non solum confitenti, sed etiam successoribus nocet secundum Francis. de Areti. in dicto consilio.xxxvj.colum.ij.ver.ij. dic &c. licet Pet.Iaco.contra ibi.

[a] Adde ad hac.q.Bar. Sozi.i cōsi. 167.co.8 ver.circa.4 q.cū sequē. & Bart.& Iaso.in.l.illa.ff.de uer bo.oblig.& Cy. in.l.cō perit in ult. q.C. de p̄script. ubi ponit de quodam nobili qui pro instrumēto & libello obtulit ensem & amputauit rustico uenienti ad iudicium cruta de facto & benefecit. legalis enim ensis non defuit. cui secundū eum oīa humana creatura subiicitur &c.

§.xiij.

Item & pour default de foy & hommaige non faictz, & aussi de droitz & deuoirs de rachat non payez, le seigneur feodal peut assigner par la puissance de son fief, ou faire assigner par son varlet seruiteur ou commis a la chose feodale pour la tenir & posseder prendre & leuer les fruictz, proffitz & emolumens, & les faire siens iusques a ce que foy & hōmaige soyent faictz, & les droitz & deuoirs de rachat payez [a]. Et auec ce il peut en confortant la main, mettre la main de iustice par apposition de brandon ou autrement se bon luy semble, & le faire signifier pour la cause dessusdicte aux possesseurs & detenteurs de lheritaige: mais en cas dopposition ou contredit lopposant ou contredisant demeure en sa ioyssance, & doibt estre conserue en son entier par son apposition [b] ou contredict. Et si aucune chose auoit este leuee ou prinse desditz fruictz & proffitz par icelluy qui faict ou faict faire lassignation, il sera rendu audict opposant pour en iouyr pendant le

proces : excepte au regard du Roy qui est souuerain, qui doibt iouyr de son assignation, pource quil est fonde de droict commun iusques a ce que par iustice aultrement en soit ordonne.

Item & pour default.

a DEVOIR DE RACHAT PAYEZ. Et not. quòd dominus directus ob defectum prestationis homagij & fidelitatis ac solutionis rachatus & aliorum iurium eidem domino forte singulis annis debitorum nõ potest priuare vasallum, sed solum potest de iure & consuetu. ad manum suam ponere feudum & fructus ac prouẽtus quousque dicta iura præstauerit, vel se opposuerit facere suos : vt. §. xvj. &. §. xxiiii. j. eod. & tenet Ioan. Fab. in. §. præiudiciales. colum. ix. versic. quid dices de vasallo institu. de actio. & Specu. titu. de loca. §. nunc aliqua. ver. lxxxv. & domi. de sanc. Gemi. in ca. ad apostolicæ de re iudi. lib. vj. & Iaco. Aluaro. in ca. j. §. sed nec est: quæ sit prima causa benefi. amitten. & Alexan. in cõsilio. ix. volu. iiii. dicit hanc esse communem opi. pro qua facit text. in capitu. j. §. licet si de feud. defuncti fuer. contro. & tenet Iaco. de sanct. Georg. in suo tracta. feu. in glos. & cum pacto, quòd dicti vasalli in princi. fol. xvij. & Iaso. in. l. ij. colũ. x. versi. iiii. quæro. C. de iure emphi. vbi vide. & etiam Cardi. de Zaba. in consil. xcij. colũ. iiii. Et hoc intellige post lapsum. xl. dierum. Nam antè non posset dominus de cõsue. feu. assignare. vt suprà eo. vj. &. vij. in princi. dictum est. licet videatur ibi loqui quando feudum venit alicui ex successione & titulo lucratiuo, tamen idem dicendum est quocunque modo etiam oneroso feudum alicui proueniat vt habeat. xl. dies ad homagium & fidelitatem domino præstandam. vnde ipsis non lapsis non potest dominus ad manum suam per se aut eius seruitorem rem rem feudalem ponere, nec fructus suos facere. Et si dicatur [a], quòd consuetudo debet intelligi prout iacet: nec sit expendenda vltra casum suum specificatum, vt notat Bal. in consilio. vij. post prin. versi. vnde non absque dubio. lib. iii. & Francis. Curt. in tracta. feu. in prima parte, chart. iiii. col. iii. item dubium feudorum relinquitur interpretationi consuetu. vt not. glo. Bald. Cardi. Alexan. in ca. j. §. fi. quid sit inuestit. & Bal. consil cxliii. col. vlti. versi. porro. volu. j. & Henri. Bohic. in ca. cum tanto de consuetu. & Abba. in ca. quod translationem de offic. legat. & Innocẽ. in capi. fi. de offic. archi. & in ca. dilectus de capel. monach. & maxime ius cõmune disponit in contrarium. vt. l. de quibus. ff. de legat. & Francis. de Areti. in consil xlvij. sed dicta consue. §. vj. &. vij. loquitur in illis qui ex successione collaterali, vel etiam ex recta linea capiunt feudum, quòd habeant. xl. dies: & nõ loquitur de aliis. ergo dominus potest in aliis incontinenti capere ob defectum præstationis fid:litatis & aliorum iurium non solutorum. Igitur dico illam consue. esse generaliter intelligendam vt omnibus habeat locum & ita obseruatur prout de facto vidi per vita functum bonæ memoriæ magistrum Guil. de cameraco Bituriceñ. archiepiscopum contra suos vasallos obseruari. vnde feudum alicui cõcessum dicitur cõcessum secundum consue. loci in quo situm est. vt notat Bal. in cap. j. §. si qua controuersia. versi. not. de pace cõstan. Et similis seruatur consuetu. Parisius. tamen cõsue. seruatur in aliquibus locis, quòd dominus potest si vult per tantum tempus feudum retinere, & fructus suos facere sine homine quandiu vasallus tenuit sine domino, & dicitur quod seruatur Parisius.

a Adde an consuet. uel sta. recipiat interpretat Bar. Bal. & oẽs moder. in. l. omnes populi. ff. de iu. & Ang. Are. in. §. 1. insti. eo. & tex. ĩ. l. 1. §. quæ operas ff. ad Tertul. & Bar. Sozi. ĩ cõsi. 32. & ĩ cõ. 152. uer. 6 libro. 2. & Bar. ĩ cõ. 6 col. 9. lib. 1. & Alex. de Imol. ĩn disputa. incip. Sigismũdus in. 5. 4

b PAR SON OPPOSITION. Pro quo videtur tex. in ca. j. si de inuesti. inter do. & vasal. lis oriatur vbi interim pendẽte processu quiete debet vasallus rem feudalẽ possidere & tenere, & idem tenet ibi Cardi. Alex. colum. ij. versi. no. ibi in aliis &c. & Bar. in. l. litibus per illum text. col. j. versi. ex hac litera apparet C. de agri. & censi. lib. xj. & ibi Ioan. de Platea. secus in rege ar. l. iij. ff. de obseq. patro. præsta. Sed quid si vasallus dicat se alteri domino homagium & fidelitatem præstitisse : & petat garandum an sit sibi dandus : dic quòd sic vt per totũ. C. &. ff. de euict. & etiam de stylo & communi curiarum obseruantia, & ita fuit per curiam parlamẽti Parisius pronunciatum pro Hugone Alligret, notario regio, & scriba causarum criminalium præfati parlamenti contra dominum ducem Borbonij. anno domini millesimo. ccccclij. Sed quid postquam [b] alter dominus, cui vasallus homegium fecerat, garandum suscepit pro dicto vasallo contra dominum qui feudo assignauerat & manum suam opposuerat. vasallus in iudicio & dictorum dominorum seu eorum procuratorũ præsentia obtulit facere homagium cui debebit & pertinebit in fine causæ, an talis vasallus debeat habere manum leuatam & interim gaudere feud. faciunt supradicta iuncta hac consuetudine, quòd pendente processu debet vasallus gaudere feud. hoc tenet expresse Barto. in. l. litibus in fin. C. de agri. & censi. lib. xj. & ita fuit per arrestum curiæ parlamenti Parisieñ. iudicatum inter thesaurarium & canonicos sacræ capellæ Biturig. & religiosos abbatem & conuentũ de Masseyo in Bituria. anno domini millesimo. ccccliij.

b Adde quid si sententia feratur cõtra garendum, an sentẽtia possit executioni demandari contra vasallũ: dic q sic ut tenent Cy. & Ioã. Fab. Barto. Bald. Ang. Pau. de Ca. & Alex. in additio. ad Bal. in. l. 1. C. ubi ĩ rem ac. & Bart. in cõsi. 219 incip. agitur contrariolĩ. & doct. suprà alleg. in l. uenditor. ff. de iudi. q not. quia pluries contra sub. boerii.

Et quando vasallus recognoscens aliū in dominum noceat vero domino. Et plures. q.in materia vide Iacobinum de sancto Georgio in suo tractatu de feudis in gloss. dictique vasalli cartha.xxxvj.& quæ dixi suprà de iurisditione omnium iudi.§.iij.in glos.j. Et nota quòd si vasallus aduohet regem Franciæ in dominum, licet non sit, non perdit feudū de consue. Secus si alium dominum, negādo suū verum dominum, vide quæ dixi.s̄.§.xj.in fi.

§.xiiij.

Item & si audit cas, auquel le Roy nostre sire iouyst de son assignation, non obstant lopposition de lopposāt est trouue en la fin de cause, que lopposant se soyt bien oppose, il sera tenu & deura rendre & restituer audit opposant, tous les fruitz & emolumens quil aura perceu de la chose empeschee depuis ladicte assignation. Et aussi si audict cas: ou que lopposant par son oppositiō iouyst de la chose a laquelle lon assigne comme dit est, ou precedant article est trouue en fin de cause, que ledit opposant se soyt mal oppose, il sera tenu de rendre au seigneur feodal, qui a faict, ou fait faire ladicte assignation, tous les fruictz quilz aura receu, ou perceuz de le chose feodale, depuis ladicte assignation: & auec ce si lopposant en soustenāt la dicte opposition a desnye le fief,[a] il pert sō fief: car par la coustume, qui fief desnye, fief pert.

Item & si audit cas.

[a] A DESNYE LE FIEF. Ex hac cō suetud. habes quòd licet pendente oppositione per vasallum aduersus assignationem & manus domini oppositione formata, debeat vasallus interim re feudali gaudere, & in suo integro custodiri: vt suprà. §. proxi. dictum est, tamen si in fine causę reperiatur male se opposuisse, tenetur ad fructuū restitutionem nisi feudum negauerit: quia vltra fructus & prouentus perdit feudum argumen. autenti. Item possessor. C. qui potio. in pign. habe. & autenti. contra qui propriam. suprà de nō. munera. pecu. & tenet Pet. Helie in suo tracta. de iure emphi. super. §. lex itaque in auten. de non alienan. colum. secunda: quia vbi est dare pœnam secundum eum cum re principali veniunt fructus. & idem tenet gloss. Cardin. Alexand. in capitulo primo. §. aliàs est rubrica de Vigno. similiter in fin. de conten. inter domi. & vasallum de inuestitu. & qui feudum negat, feudum perdit. tenet Innocen. in capi. cęterum quo iure. viij. distinct. & leg. fina. ff. de rei vendi. & idem tenet Abb. ibi cum distinctione. colum. quinta. ij. versicu. not. fi. & Fely. colum. quinta ver. Abba. hic de iudi. & est expressum in capitulo vasallus in prima & tertia. si de feu. fue. cōtrouer. & vtrobique per Baldum & Cardina. Alexand. in capitu. si fuerit de lege Cora. & Bald. in. l. secunda. colum. ij. versicu. sed nunquid dominus. C. quomodo & quando iudi. Et Iason in prælu. feu. col. xxiiij. ver. vnde secundum Bal. quia secundum ipsos occultator veritatis ęquiparatur, tenet deci. Parla. Delphi. q. ccccxxxvj. versicu. lxix. & Bald. consil. vlti. col. pe. ver. Item ciuis qui iurat. volu. j. tamen Fely. in. d. ca. cęterum, limitat hoc dictum & hanc consue. quatuor modis. primo, quòd nō habet locum si vasallus negando careat dolo vel lata culpa: quia tunc non priuatur feudo. & no. Bald. in. d. c. vasallus. col. j. per illum tex. in verbo ex certa scientia. & idem tenet ibi Cardi. Alexand. col. j. & Bald. in. l. ea quæ. C. de condi. indebi. & Alexand. in consi. xiiij. libr. ij. Et Ludo. de Ro. consi. lxx. col. iij ver. quo ad tertium. & Bald. in. d. c. vasallus. in. ij. per gloss. illam de pupil. §. hoc autem. ff. de noui oper. nuncia. vnde inquit Bald. illam gloss. multum commendat Io. Pogliarenß. primus doctor meus. alius enim doctor meus qui rerum singularium habebat memoriam, fuit dominus Franc. tigri de pisis: sed ille qui multū contulit meo ingenio, fuit Bar. de saxa ferrato quos longo tempore audiui, & discēdi studio raro me ab eis separaui. dicebat autē mihi Barto. ꝙ illud quod suum fabricabat ingeniū erat lectura Cyn. & verū dicit Bar. quia Cy. de pistorio fuit præceptor domini Bar. vt ipsemet Barto. in. l. quidam cum filium. ff. de verb. obli. recitat præceptor Cyn. fuit dominus Dy. de mugello. nam in plerisque locis Cy. vocat Dy. præceptorē suum. & vide quæ dixi in addi. ad Dy. in fi. de reg. iur. li. vj. sed Bal. in. c. j. in prin. col. vlt. de succes. feu. dicit de Bar. fuit enim Barto. subtilis homo & doctor meus: tamē semper tenebat opi. multum placētes laicis. fuit Bar. pceptor Ang. de vbal. fratris Bald. vt recitat Ang. in consi. clxxxv. & in consil. ccvij. colum. vlti. & in. l. j. C. de iudi. vide quæ dixi in quodā consi. in fi. huius

operis posito, & dominū Clau. de Seysello. magistrum requestarum in sua elegan. repe. l. vt vim. col. vlt. versicu. postremo. ff. de iusti. & iur. Et de laudibus Bald. Angel. & Pe. Perusinorum fratrum & plurimorū aliorum docto. & de morte ipsorum vide Ioan. Bapt. de sanct. Seue. in trac. suo de modo studendi, & in quadam episto. posita in. j. volumi. consil. Bal. vbi etiam reperies epitaphium quod positum fuit super sepulchrum Bal. papiæ sepulti & Bal. fuit præceptor Pau. de Castr. vt ipse Pau. no. in consi. clxv. secūdum verum numerum correctum in princ. in nouis attestās ibi Bald.[a] longo tempore vixisse: sed Bart. viuebat ad pondus vt haberet intellectum pariter dispositum, & nunquam alteratum secundum Ludo. de Roma. in suo singulari incip. quero à te fo. xx. col. ij. secundo limitat Fely. si ante litis cōtesta. pœniteat negasse. vt not. glos. in. l. Neratius. §. nec actio. ff. ad. l. Aquil. licet Barto. contra in. l. eū qui in prin. ff. de iureiu. tamen alia opi. contra. Bart. est cōmunis secūdum Fely. & tenet Ludo. de Ro. in. d. consi. lxx. ver. ij. principaliter quæro. sed Cardina. Alexā. in. d. c. vasallus. col. ij. ver. an vasallus possit pœnitere. dicit ꝙ potest pœnitere vsq; ad sententiam nisi deliberate post terminum eidem præfixū negauerit: quia tunc non poterit confessionem emendare vt not. Bal. in. d. auten. contra qui propriam, & ibi Saly. & Alexan. in. d. l. eum qui. versic. infert Bar. hic & vide Io. Fab. Ang. Aret. & Iaso. in. §. ex maleficis. instit. de acti. & quæ dixi in. §. xxij de iurisdi. omnium iudi. in. j. glo. & Ludo. Bolog. in. c. j. de contro. inter do. & tēpo. in suis primis interpreta. & Abb. Sicu. in consil. iij. in. iij. q. volu. ij. Et alàs duas limitationes vide per Fely. vbi suprà. Quid autem si vasallus dubitauerit iusta dubitatione, an amittat feudum, dic quòd non: quia iusta dubitatio habetur pro ignorantia vt. l. fin. C. de condi. inde. tamen secundum doc. suprà allegat. potest cogi. deliberate respōdere in termino sibi dato vt ibi vide. Sed quid[b] si vasallus negat partem feudi, vtrum perdat totum feudum si de parte negata conuincitur? Bald. in. d. cap. vasallus. in. j. colum. tenet quòd non. & idem in ca. j. §. j. qualiter feud. alie. po. & maxime de equitate canoni. vt nota. Io. And. & doct. in c. ij. de feu. in antiq. & Iason i. iij. col. xxxvij. in princi. ver. xiij. quæro. C. de jure emphit. quia pœna non debet excedere delictum vt. ca. omnium de pœni. & remis. & idem tenet Ioan. Fab. in. §. si vero insti. de leg. & Bal. in consi. ccviij. li. ij. & ca. j. §. callidis: de prohi. feud. alie. per Fred. & plene Cardi. Alexan. in dicto. c. j. §. j. qua feu. alie. pote. col. ij. ver. secundo quæro, & ista videt. multum æqua opi. quam sequitur Francis. de Aret. in consil. xiiij. col. ij. quòd est singu. in materia feudorum, & Cardina. de Zab. in consil. xcij. colū. ij. licet multi teneant contrarium, vt ibi vide per Cardin. & Paul. de Ca. in consi. cccvi. in nouis: & Oldra. in con. xxviij. vbi dicit quòd emphiteota cessans in solutione partis cadit à toto: secus est in censu, & per Alexan. in cōsil. xcix. col. vlti. lib. v. Sed quis tenetur probare quòd sint feudalia: an dominus vel vasallus. vide Alexan. in consi. cxxvj. colum. iij. li. j. vbi tenet quòd dominus qui alleg. illa esse feudalia. vt. l. ei. ff. de prob. de quo per Card. Alex. in. c. j. col. iiij. & v. quæ sit inuesti. & in d. c. vasallus si de feu. fue. controuer.

a Adde elegātia Bal. per Pet. de Ancha. eius disci. in proœ. 6.

b Add. quid si emphi. soluit ptem & in alia partē et ī alia pte cessauit per trienniū: an in totū possit expolliare emphi. Spe. in ti. de iure emphit. §. nūc aliqui. uer. xxix. tenet ꝙ sic & in seq. uersic. tenet cōtrariū sed primū ꝙ in totū priuetur tenet Oldr. de laude. ī consil. 29. & plene de Iason in. l. 2. col. 15. uer. 16. q. ro. C. de iure emphi. et Bar. in cōsi. 36. col. ult. li. 2. Et quid de inquilino & cōductore ac pluribꝰ hæredibus quorū alter soluit canonē pro pte sua, & alter nō ibi cū se q. & de hæredi. uide per Bar. & docto. in. l. fraudati. ff. de publi.

§.xv.

Item par la coustume iacoit ce que le seigneur de fief par son assignation, ait tenu la chose feodale par. xx. ans ou autre plus long temps.[a] Et quil ait pris & parceu, & fait siens les fruitz, & emolumens de la chose feodale, par ledit temps, pour default de foy non faicte, & rachat non payez. Neantmoins le vassal, quāt bon luy semble, doit rauoir & recouurer la chose feodale : & est tenu le seigneur feodal, la luy rēdre & restituer en luy faisant la foy, & payant les droitz & deuoirs de fief.[b]

Item par la coustume.

a PLVS LONG TEMPS. Adde quæ dixi supra de præscrip. in. §. ij. in gloss. ij. vbi est similis in tex. & . j. eo. §. xxv. tamē vltra ibi notata vnum nota profecto singulare, quòd possessio in feudis est adeò fauorabilis, quòd facit præsumi pro possessore, vt nota. glos. Bal. & Cardi. Alex. An. in ca. j. §. si quis de māso. de contro. inuesti. & glos. in ca. j. de contentio. inuesti. feu. ibi tenet Ludo. Bolog. in suis primis interpre. Ex quo elicit Bald. in dicto. §. si quis. quem sequitur Cardi. ibi col. j. quòd præscriptio longissimi temporis quæ in aliis est odiosa, vt not. glos. & doct. in. l. fin. C. de ædicto diui. Adria. tollē. est in feudis fauorabilis: vel saltem non odiosa: quia gratia vtriusq; subinfert, scilicet vasalli & domini ar. l. statu libertos. §. seruus annua. ff. de statu libe. & vide quæ dixi in additio. ad Dy. in regula possessor. in. iij. addi. ver. Adde Barto. in. l. naturaliter. in princip. &c. & tenet Ludo. Bolo. in suis secundis interpreta. in. d. l. fi. de edic. diui.

diui. Adria. non tamen potest dominus cōtra vasal. vt hic. aut vasallus contra dominū prescribere. vt. d. §. ij. & iij.

a LES DROITZ ET DEVOIRS DE FIEF. No. quòd licet de consuetudine [a] vasallus nō priuetur feudo ob defectum præstationis homagij & fidelitatis ac solutionis rachatus & aliorum iurium, vt patet per discursum huius tit. tamen potest priuari feudo aliis causis de quibus in iure fit mentio quę multę sunt, vt in in capitulo primo & per totū. quibus mo. feu. amit. & ibi per Bald. & Cardi. Alexan. & in capitu. primo in princi. & §. porro. & ibi per Bald. & docto. quæ fuit prima causa beneficij amitten. & Pet. Iaco. titu. de caus. ex quibus feud. amittitur. & tit. sequē. & Alexand. in consil. ciij. in fine. colum. secunda versicu. quinimmo. volu. secūdo. Nam ex causis quibus filius potest à patre ex hæredaei: ex eisdem vasallus potest à domino feudo priuari vt ibi. & tenet Bal. in. l. solo. C. de liber. caus. Et similiter dominus ex eisdem causis perdit proprietatem, vt not. Cardin. Alexand. in dicto capi. primo. colum. prima quib. mo. feud. amitti. & Francis. de Aret. in consil. xiiij. colum. vltim. in fin. & Bald. in cap. j. §. domino committente in verbo. ad vasallum. si de feu. fue. contro. inter doct. & Ang. & Hypoli. de Marsi. in suo singu. cxxij. & nota quòd postquam est aperta via domino feudi ex natura feudi nunquam redit, ad vasallos vt capi. ille qui interfecit fratrē domini sui, & tenet Bal. in. j. liberti. colum. vltim. versic. & not. C. de operi. liber. Sed quādo vasallus priuatur [b] feudo an requiratur sententia vide Bald. consil. cxviij. in fin. in consi. cxxxvj. libr. j. & text. & ibi Bald. & Cardi. Alexand. in. ca. quicunque aliàs est. §. de pace tenen. & Bal. in consi. cxc. & in consi. cccclvj. colum. vi. versi. qui iurat. vel. j. & text. ibi Bald. in fi. & Cardi. Alexan. in. cap. j. §. publici latrones de pace tenen. & eius violato. & Iason & doct. in. §. sequen. in ij. additio. allega. & Ioan. de Ana. in consil. vij. & Francis. Curt. in. iiij. parte. sui opi. feudorum.

a Adde q̄ sūt. xli. cau. priuationis feudi quas colligūt docto. Hic allega. & plene Frāchi. curte. intracta. feud. in. 4. pte per totū & an habēs in feudū castrū qui male tractat homines castri possit illo priuari Bar. Sozi. consil. 272. colū. 5. uer. 6. ista cōclusio. uolu. 2. & Bal. & Car. Alex. c. §. quinque de pace tenen. & iur. fir.

a Adde an ualeat pactū inuitum iter dominū & in uasallū, q̄ uasallus nō priuetur feud. propter feloniā ab eo cōmittendā uide Bal. in l. 1. in. 3. q. ff. de rerum diui. & in. ca. si cautio. col. ulti. de fi. instru. & Ias. in. l. fin. col. 5. C. de pactis. & Pau. de Ca. in cōsi. 160 & Fely. in c. prudentiā de offi. de-leg. et Bal. in. l. fi. C. de fruct. & cē. libr. expen.

§.xvj.

Item le seigneur de fief peult empescher & assoupir par sa puissance de son fief la chose feodale, & la mettre en sa main pour default de nommee & de nombrement [a], a luy non baillez dedans le temps deu. Iacoit ce que foy & hommaige & deuoirs de fief luy ayent este & soient faitz & payez. Mais par tel empeschement le seigneur du fief ne doibt leuer les fruitz & emolumens de la chose feodale, ne les faire siens. Aiens seront leuez lesditz fruitz a la requeste des parties, ou lune dicelles se elles le requierent: ou si non officio iudicis par sequestre qui sera ordōne par le iuge ordinaire, [b] ou la chose feodale est assise. Et ladicte nōmee, & denombrement baillee le sequestre rēdra au vassal lesditz fruitz deduitz les impēsés & salaire dudit sequestre.

Item le seigneur de fief.

a ET DENOMBREMENT. Licet tam de iure quàm ex consuetudine vasallus cogatur specificare nominatim res feudales & infra. xl. dies dare domino. vt. §. xij. supra. eodē dictum est, tamen ob defectū traditionis feudum solum sequestratur: nec in alio punitur, licet de iure feudorum debeat feudum amittere. vt no. Bald. & Cardi. Alexand. in capit. j. §. vasallus, si de feud. fue. controuer. inter doct. & agna. & dic. §. xij. dictum est, & vltra ibi allegata. Item tenet Abbas Sicu. in consi. lxxiiij. colum. j. in primo dubio. volumi. j. & Bald. in. l. prætor ait. §. j. ff. de eden. vbi dicit quòd si emphiteota non exhibeat instrumentum quod presumitur emphiteosis extincta & finita: & poterit emphiteota expelli. vt ibi vide etiam per docto. moder. & Barto. & Ioan. de Pla. in. l. j. C. de conduc. & procu. prædiorum fisc. lib. xj. & Iason. in prælud. feu. colū. xvij. ver. an autem rex vel princeps vbi tenēt quòd rex vel alius princeps non potest conuenire vel citari facere baronē suum, vt sibi ostēdat iura quę habet in Castris quę tenet in feudū. alioquin quòd eō priuabit. quod limi. secundū Bal. in. l. ij. colum. ij. versic. sed nunquid dominus feu. C. quomodo & quādo iud. & Iason vbi suprà. & Ioan. de Plat. l. j. C. de admin. rei publicę. lib. xij. tamen huic consuetudini est standum vt. c. j. de. feu. cogni. & §. titu. proxi. §. ij. in. glo. lj. dictum est. Quia cō suetudines locales sunt, & dicuntur ius commune in ipso loco, vt tenet Bald. in. c. j. §. imperialis. versicu. quæro vtrum. & c. de pace cō stan. Et consuetudines proprias potest vnaqueq; ciuitas habere vt dicit Bald. in. d. §. imperialis. ver. secundum. Et no. in hac materia vnū, quòd dominus potest denombrationes & instrumenta retinere quousq; fuerit sibi sa-

tisfactum de ventis seu laudimiis, ac aliis suis iuribus secundum docto. suprà alleg.& in.d. §.xij. Et si vasallus fraudulose omittat in ipsis denõbrationibus aliqua feuda ponere, priuatur eisdem, & similis consuetudo etiam obseruatur in ciuitate & vicecomitatu Paris. Sed qua pœna punitur vasallus qui nõ obstan. arresto per dominum apposito vtitur re feudali, & rumpit arrestum: dic quòd per consuetu dinem generalem in regno Franciæ obseruatam debet lx.sol.Tu. & etiã reintegrare & re stituere quicquid post dictum restum acceperit, licet in aliquibus locis fiat differentia in arrestis ruptis inter nobiles qui in. lx. libris Turoñ. & ignobiles qui in.xl.solidis Turoneñ.puniuntur.

a PAR LE IVGE ORDINAIRE. Quando in materia feudi est contentio inter dominum & vasallum, vel vasallum & agnatum vel inter ipsos vasallos quis cognoscat & sit iudex: an dominus vel pares curię aut iu dex loci vbi feudum est situm. vide amplè Innocenti. Abbas. Sicu. Bald.& Fely.in.c.cæterum de iudi. & in.c. verum.de foro competẽ. & Bald.& Cardi. Alexand. in cap.j.de inuestitura in mari.facta.& in.ca.j.de controuer. feu.apud pares terminanda. & Alexan. in cõ sil.j.col.j.ver.tamen præmissis circa fin.col. cũ seq.& in col. iij.ver. alia ratione libr.v.& Bald.in consi.lxxxiij.ante fin.ver. super.vi. & in consi.clix.col.iij.ver.item de generali. libr.j.& in consilio.ccxciij. in fi.& in consil. ccclxxxiij.in prin. post casus narrationem & in consi.ccclxviij.col.ij.ver. sed quo ad personas. & in consil.vlti.col.pe.ver.item apud alios eo.lib.& amplè in consil.cccxxij.colũ. ij.ver.v.quæritur lib.iij.vbi dicit.& etiam in aliis locis.s.allega. quòd in materia feudorũ ista est diffinitio, quòd quando est quæstio de feudo inter dominum & vasallũ pares curiæ. j.alij vasalli debẽt istam cõtrouersiam termi nare: vt in.c.j.de cõtro.inter vasal.& episcopum, & in.c.j.de mili.vasal.qui cõtumax est. &.c.imperialem.§.si vero inter dominũ & va sallum de prohi.feud.alie. per Fred. & tenet pulchrè Alex.in consi. lxxix. per totũ li.j.& an hoc etiã videtur verum cũ causa vertitur cum persona ecclesiastica & super ecclesię vi de doct.vbi.s.maxime Alex.in.d.cõsi.lxxix & Bald.in.d.c.j.& ibi Card. Alex.de cõtro. inter vasal.& episcopum & ad prædicta vide Bal.& Card.Alex.in.c.j.an apud iud.vel cu riã dñi questio feu.debeat terminari & Abb. Sic.in consi.lxxxij.li.j.& Oldra.cõsi.cclxxij & Bald.in.l.liberti. col.vlt.C.de ope.liber. & Bart.& ibi Alex.& Iaso.in.l.j.§ & post operis.ff.de no.ope.nũci.& Calde.in cõsil.ij. titu.de iudi.& Iason.vbi.s.col.xviij.ante fi. & Cardi.Flo.in clemen.pastoralis.§.denique in. iiij. quæst.de re iudica. & Iaco.de sancto Georg. in suo tracta.de feud.in gloss.& dicit vasalli.chart.xxxix. vbi refert in.iiij. colum. secũdum Bertrã. caprioli.in.c.j.§.j.de feud. guardię: quòd iudex Aurelianẽsis ratione castri de Baugensatio habet multos vasallos, & ibi est vnus iudex causarũ feudaliũ, &c.& Io. de Ana.in consi.xxxij.& ibi Ludo.Bolog.in addi.& Fran. Cur.in suo tracta.feud.in vlti. parte multum ample.

§.xvij.

Item par la coustume si aulcune chose tenue en cens du cens du roy est vẽdue, ou alienee a cause de ce ne sont deux aulcuns accordemens, loz, ne ventes, au roy. Mais seulement sont deuz par lacoustume, par lacheteur, ou nouueau seigneur, a qui la chose est alienee double cens a au roy, car selon icelle coustume les cens deuz au roy en la ville & septaine de Bourges, ne sont pas accordables en mutation de seigneurie: Mais audit cas sont seulemẽt duux doubles cens.

Item par la coustume.

a DOVBLES CENS. Aduerte pro intellectu huius consuetudinis & totius tituli, quòd census pręstatur à subditis aliquãdo gratia & in signum subiectionis vt capi.ij.de cẽsi.& facit.l.j.&.ij.C.de censi.li.xj. & in hoc casu sensus ęquiparatur tributo. Nam lex censum tributum & publicam pensitationem pro eodem recipit.vt.ff.de censi.l.ętatem in principio.vt no.Ioan.de Pla. in rubrica de anno. & tribu.lib.decimo. & amplè gloss. & Ioan. de Pla.in rubrica.de censi. libr.xj. & gloss. in.l.j.§.j.in verbo pendant. & ibi Bart. & in Alexand.in addi.ff.de publi.& Ioan.Fab.in §.adeo.colum.penulti.de loca.& hoc verum quantum ad fiscum: sed quantum ad priuatum cui debetur census vel annua pręstatio, est differentia prout videre poterit per Ioan.de Platea in di.rubri.de anno.& tribu.quia quando debetur census priuato ecclesiæ vel ciuitati vel annua pensio, siue sit conductor vel emphiteota si non soluit, cadit à iure suo. vt.leg. ij.& ibi docto. C. de iur.emphit. Et contractus censualis dicitur quando quis concedit omne ius quod habet in re: licet debeat sibi præstari certa pensio. Sed quando reseruat sibi aliquid iuris est emphiteosis secundum

gloss.Innocen.& Abb.in.cap.constitutus.de religios.do.& Bar.in.d.l.j.§.j.de pub.& per Alexand.consi.cxvij.colum.penul. vsque ad fin.lib.iiij.& in consi.xiiij.col.iiij. in princi. lib.ij.& Ioan.Fab.in dic.§.adeo.& Pet.Helie in suo tract.de contract.census & Io. Pe. de ferra.in forma libel.quo agit ad ficti præsta.in glos.in verbo fictum.colum.ij ¶ vbi etiã ponit quòd census aliquando præstatur in signum percepte libertatis ¶ Et aliquando in signum assumpte solius protectionis de quibus vide gloss.in capitu. accepimus. in verbo libertatis. cum seq.& ibi Abbas post Innocen. in fin.& ibi de Bellenzi.in addi.de priuij ¶ vnde ex alienatione rei censualis de censu. fisci. existentis secundũ consuetudinẽ non debent accordamenta siue laudi.sed duplices cẽsus ꝑ primo anno.nam si debentur quinqpue quolibet anno,tenebitur emptor primo anno sol uere domino.x.sol.qui dicuntur duplices cẽsus.Et idem secundum Pet. Helie.vbi sup.& in tract.tribut.quòd dominus ꝑ introitu noue traditionis rei censualis.i. quando nouiter tradit rem in censum annuum, nõ potest aliquod exigere.vt.l. fi. & ibi Ioan. de Plat.in. princ.C.de censi.lib.xj.& Ioan.de Pla.in.l. fi.C.de fide instru.& iure hastæ fisca.libr.x. & in.l. qui agros. de agrico. & censi. lib.xj.

§.xviij.

Item mais si aulcune chose tenue en cens daultres que du Roy, soyt de gens laitz,ou deglise est vẽdue ou alienee,en sont deuz seulement accordemẽs par lacheteur a, ou nouuel seigneur du cens. Cestassauoir aux gens deglise Seigneurs du cens a cause de leur eglise deux soulz tournoys. Et aux gẽs laiz. xx.deni. tournoys pour chascune liure que est vendue la chose tenue en cens, ou celle nest vendue:mais aultrement alienee pour chascune liure, qui vault & est estimee arbitrio boni viri, la chose tenue en cens alienee, ou regard, au temps du contract de la vendition ou alienation.

Item mais si aulcune.

a ACCORDEMENS PAR LACHETEVR. Pro hac consuet.in hoc & sequen.&.§.xxiiij. infra eod.est tex.in.l.fi.cũ ibi not.per omnes scriben.C. de iure emphit. & quæ dixi suprà eodem.§.v. & tenet Ioã.Fab.instit.de empti. in prin.vbi dicit quòd de consuetudine regni Franciæ debentur ventæ dño censuali quando res censualis venditur, & alibi vocantur vendę & accordamenta.vt hic & alicubi laudimia. vt in lingua occitana & in solutione accordamentorum seu laudimiorum attenditur consuetudo.vt.l.domini pr̨ediorum.& ibi Io.de Pla.C.de agrico.& censi.li.xj.& tenet Bal.in rubr.de consue.in antiq.co.iiii.Et videtur ex hac consuetudine,ꝙ si ex quacunque causa mutatur dominium,in alium debeantur accordamẽta seu laudimia dum dicit,ou celle nest vendue, vsque ad fi. Et sic siue ex donatione legato, vel permutatione transferatur dominium, debeantur accordamẽta, patet in donatione & legato per text.in.di.l.fi.& ibi tenent docto.maxime Saly.col.iii. & Iason. col.xiii.versi.x.quæro quando res.& Bald.in ca.literæ.in pen.colũ.de dila. vt facit text.in l.ij.C.ne rei.domi.vel temp. ibi vel alio pacto,&c. & tenet decis.parla.Gratia.Delphi. d.xlvj.&.q.xlviii.licet Specu.tit.de iure emphite.§.nunc aliquam. versi.cvii.teneat quòd nõ. quia non interuenit precium, & idem tenet in versi.cx.& Pet.de Aureliaco.de act.in rem circa fi. sed ex pacto legis commissoriæ, vel adiectionis in diem secundum ipsos non debẽtur accordamenta seu laudimia. & tenet Paul.de Castr. in.l.j.col.j.C. de pactis inter empto.per glos.fin.in.l.j.C.quando liceat ab empti.disce.Sed.d.decis.dicit esse verum nisi sit consuetu. quòd non debeantur ex donatione vel legato.sicut de consuetudine patriæ Delphi. quòd solum soluuntur dimidia laudimia pro rebus donatis. & vide decis.capel. Tholos.quæst.cclxxix.& quæ nota.Abba.in consilio.lxxiiii.colũ.j.versi.circa secundum. lib.j ¶ Sed an ex venditione rei vel redditus facta cum pacto recobrij,siue de retrouendẽdo debeantur accordamenta : vide quæ dixi in quodam consilio quod ponitur in fi.tract. domini Dy. de regu. iur.lib.vj.incipien. Iaquelina du moulin ante fi.vbi teneo quòd nõ sicut non habet locum in pacto.l.commissoriæ vel adiectionis in diem. vt ibi vide quod not. pro.§.sequen. &.§.iiii. suprà eo. quòd si vendantur redditus super re feudali vel censuali cum pacto de retrouendendo non debentur rachatus vel accordamenta:quia intelligitur de redditu perpetuo super re feudali vel censuali vendito , aliàs deberentur duo accordamenta quod not.vt ibi vide.licet Paulus de Castro teneat contrarium in.l.prima. col.j.C.de pact.intem.empt. quod intelligũt quidam quòd emptor teneatur soluere laudimia quæ à venditore postea recuperante rem venditã vigore pacti poterit recuperare quod

verum non est. quia ipse non tenetur soluere, sed primam sententiam quòd non debentur à venditore nec ab emptore. tenet Ioan. Fab.in.l.fi. colum.vlti.C.communia de leg. & in dicta.l.j.quando liceat ab empt. Et an ex permutatione siue cambio debeantur ventæ siue laudimia. tenet Alber. de Rosa. in.j. parte stat.q.cx.quòd non, & idem tenet decis. Gratiano.in dicta.q.xlviii. & latius in.q. xcij.& Ioan.And.in addi.Spe.de contrahē. empt,§.nunc dicēdum. in verbo quemadmodum post prin.& Bal.in.l.si domus.§.fi.ff.de lega.j.sed si res permutaretur cum alia maiori, & pro maiori precio seu valore detur pecunia: tunc debet attendi animus contrahentium vt dicatur permutatio vel venditio ad hoc vt debeantur laudimia, quia si principaliter intendunt permutare, erit permutatio. licet accessorie pecunia accedat vt perueniatur ad æqualitatem secundum Ioan.Andr.in ca.ad quæstiones. & ibi Abb.Sic.col.ii.ver. ex his.de rerũ permu.& tenet Bal.in prelud. feu.col.iiii. versi.& dicimus in simili quando & ibi Ias.de May.col.x.versi.nota tamen inter cætera, & Barto.& docto.moder.in.l.Aristo.ff.de donati. Et si non apparet de animo contrahentium, recurrendum est ad coniecturas. si enim maius precium sit quàm res data, presumēdum est quod sit emptio: sin autem res sit maioris valoris quàm sit pecunia, erit permutatio. de quo vide per And Barba. in dicto ca.ad quæstiones. & Ludo.Bolog. in.l.j.C.de rerũ permut. in primis interpret. & Alexā.in additio.ad Barto.in.d.l.Aristo. & Ias.in.§.actionum.col.xxj.versi.vlti.insti. de acti. & in.l.j.in fi.col.iii.versi.an. autem lex.ff.de rerum permu.sed secundum hāc generalem consuet. iuri consonam dico ex permutatione pura vel partim cum pecunia facta esse accordamenta domino debita, quicquid doct. suprà alleg.teneant:quia sub correctione non ponderauerũt text.in.di.l.fi.de iure emphit. & in.l.ii.ne rei domi vel tēplo. Nam hæc consuetudo est fundata super.d.l. fi.versi.& quinquagesimam partem precii vel æstimationis &c. & exponit ibi gloss. precij quando venditur: vel æstimationis quando alio modo transfertur & in verbo transponere exponit, scilicet permutando. & hoc tenet ibi Ioan.Fab. super illo verbo æstimationis exponendo, scilicet si permutauerit, & sentit Hypoly.de Marsil.in suo singul.cv.& decis. capelle Tholos.q.xxvii.quia permutatio parum differt ab emptione. vt.l.j.de contrahē. emptio. licet nomine differant, de quo per Ange.Aret.in.d.§.actionum.col.xxxv.& ibi Iaso.colũ.xxi.versi.vltimo.& Iason in.d.l.j. de rerum permuta. & pro ista parte facit tex. in.l.sciendum.§.emptorem.ff.de edic.edicto vbi dicitur quòd edictum quod datur emptori extenditur ad permutātem [a]. Et pono tex. dict.§.emptorem, cuius verba sunt hæc. Emptorem eum accipere debemus qui precio emit.sed si quis permutauerit, dicendum est vtrunque, emptoris est venditoris loco haberi posse, & vtrunque ex hoc edicto experiri &c. Et facit quod not. Ioan.Fab.in.d.§.actionũ. colum.v.versi.per ista potest terminari.q.modo de consuetudine debentur ventæ seu laudimia ex contractu venditionis & permutationis in aliquibus locis, & in aliis non quidam dedit domum suam Sempronio pro decem sextariis frumenti quæ promittit dictus Sempronius in bonis locis & competentibus assignare, vel pro decem carteriis prati quæ promisit tradere in tali riparia, an debentur ventæ vel laudimia, & tenet quòd non.quia non est permutatio:sed contractus do, vt des cum non sit certa species quæ ex altera parte detur.& idem tenet ibi Ang.Aret.co.xxxvi. versicu.in ea.gloss.ibi quando.secus si pro.x. promisit dare.x.corbes frumenti secundum Alber.de Rosa. in prima parte statut. quæst. clxxviii.quia est venditio.& debentur laudimia.& ita fuit iudicatum secundum eum, licet contrarium teneat in secunda parte statut.q. ccxxj.per ea quæ not. Barto.in.l.si pupillus. in princ.ff.ad.l.Falci. sed vbi fieret commemoratio in statuto vel consuetudine de precio solum, tunc verbum venditio verificatur in venditione vulgari sumpta.vt tenet Abba. Sicu.in ca.j.in prin.de his quæ fiunt à præla. & est text.in.l.secunda.C.de prædiis securi. lib.x. & hoc casu non comprehenderet donationem vel permutationem, & tenet Bald. in.d.l.j.ver.quid si statutum dicit.C.de rerũ permutatione.& in consilio.lxv.libro.iiii.& Specu.in titu.de empto.§.nunc dicendũ.ver. sed pone statutum &c. vnde prohibitus vendere sine certa solennitate ne decipiatur, in precio potest donare vel permutare secũdum Abba.vbi suprà sine solennitate.vt dicta.l.fi. de prædiis decurio:& ibi hoc tenet Ioan. de Plat.& Luca.à penna. vbi dicunt quòd stante consuetudi. de qua infra de consuetudine retractus, quòd proximior rem venditam retrahere possit, tamen si permutetur, nō habet locum retractus.an sit verum ibi dicam.& idē tenet Ioan. de Platea in.l.prima.colũ.iii.C. de fundis patrimonia.lib.xj.sed vbi fit commemoratio precij & æstimationis, vt hic in fine.& in dicta.l.fi.de iure emphit.tunc verbum venditio.& alienatio comprehendit in se omnem contractum per quem transfertur dominum.vt.l.statuliberi.ff.de statuliber. & l.j.C.de fundo dotali.&.l.alienationis.ff.de verborum significatione, &.l.fi.C.de rebus alienis, non alienandis.& in cap.nulli.versi. alienationis.

[a] *Adde Bart. Sozi. in cōsi.141 uersic.præterea cū sibi.uol.2.*

alienationis. & ibi omnes doctores de rebus alienis non alienan.& hanc ſententiam tenet Dy.& Iacob.de Are.& ſequẽ. in.l.j.§.ſi quis in fraudem.ff.de his quæ in fraud.patro. & Iaſo.in dicta.l.fina.colum.xxxix.verſicu.pro clara. ergo & in verſi. nunquid autem appellatione venditionis.& Bartachi.in ſuo tract. de gabellis in ſeptima parte, & Alexan.in.l. ij.in princ.colum.fina.ff.ſi certum petatur.& idem tenent Ioan.And.& Inno.& Abb.Sic. in ca.potuit.colum.ii.ver. adduco de loca.& glo.Bal.& Ludo.Bolog.in ſecundis interpretationibus.in.l.apud Celſum.§.ſi cum legitima. per illum textum.ff.de doli exceptione, ſed ne erres,reperies Ludouicum Bologuinū. poſt titulum de regu.iuris. & tenet Paulus de Caſtro in conſilio.xcii.colum.ii.volumi.antiquo. & Fely.in prœmio decreta.colū.iiii. ante finem.verſi. & adde.& in rubri. de fide inſtrumento.columna.ii.verſicu.non obſtat. igitur ex permutatione debētur laudimia ſeu accordamenta nulli non patet. & facit text. in.§.xxiii.infra eo.dū dicit,quòd ratione mutationis dominij debentur accordamenta,de quibus hic dicit text. & iſtud tenet Bald. & Angel.in.l.cum hi.§.ſi cui.ff. de tranſa. nam hæc conſuetu.non eſt exorbitans à iure communi,ſed ex profectò ſecūdum ius commune, vt.d.l.ſi de iure emphi.vnde verbum alienationis comprehendit permutationem.glo.eſt in dicta.l.fi.de rebus alie.non alienan. quam ibi ſequitur Bal.& ſequen. & Fran.de Are.in conſi.cxxiiii.col.ii. ver.ad ſecundum principale & quę dico.ī.de cōſue.retra.§.iii.& quòd debeantur laudimia tenet pulchrè Ia.in.l.ſi. co.ii.ver.intellige tamen cum ſeq.ff.de cōdi. cauſa data. quam vide tamē de conſue. Pariſ. ex permutatione: vel etiam ex venditione nō debentur rachatus vel accordamenta:niſi ex ſucceſſione, cuius contrarium hic obſeruatur vt vides. Sed an debeantur [a] accordamenta ex venditione nulla forte fuit reſoluta. vide Iaſo.in.d.l.ſi.colum.iii.ver.xi.quæro.de iure emphi.& Iaco.de ſancto Georg. in ſuo tract. de feud.in gloſſ. & cum pacto de non alie.in prin.fo.xviii.& quæ dicam infra de conſuet. retract.§.ii.in glo.j.col.iii.ver. ſed quæritur: vel quia precium non [b] interuenit:quia venditio ſine precio eſſe non poteſt, vt.l.ii.ff.de cōtrahen.empti.&.§.preciū. & ibi Io.Fab.in prin.& Ang.Are.& in.§.itē precium inſti.eo. tit.etiam vbi teſtes dicerent venditionē fuiſſe factam, & non deponerent de certo precio ꝙ non valent.vt tenet Alex.in conſil.xxviii. col.ii verſi.ad hoc.vol.ii.& in conſil.xxxix. colum.iii.verſi. præterea precium eſt. & col. ſi.lib.v.& Hypoly. de Marſil.in ſuo ſingula. xxxvii.& Ludo.de Ro.in conſilio.xcj.colū. ii.verſic.iii.videndum, & melius in conſilio

[a] Adde Bal.in.l.2. C. de epi. audi. & Frā.de Crema in ſuo ſingul.112.

[b] Adde quid ſi egi contra te ad fundū, quia uēdidiſti.& probo uenditionē & ſolutionē precii: tamē nō de tpe. an obtineā Bal. tenet ꝙ non in.l.1. ad ſinē.C.ad plures una ſententia: & Frā.de cre. in ſuo ſing. 109.

ccclv.col.ij.verſi.ij.Idem probatur & Bald. in.l.j.colū.j.verſic.denuo quæro. C.de reb. alie.non alte.& Bart.in.l.admonendi. ff.de iureiu.niſi ſecundum Bald. & Ludo.de Ro. in.d.cōſi.xcj.teſtes deponētes dicerent precium fuiſſe ſolutum, ſed quòd de illo non recordantur:quia precium duorum numerū ſignificationem habet:ſed iſtud reprobat Ale. in addi.ad Bald.in.d.l.quia emptio licet poſſit fieri vno nummo:tamen non valet: vt.l.ſi quis ante:& ibi Bart.ff.de acqui.poſſeſſio.& teſtes debent interpretari contra producentem. Et idem eſt dicendū in inſtrumento narrante venditionem prędij,& non conuentionem precij quòd non probet venditionem ꝙ not. quia bis obtinui per ſententiā de quo per Specu.in titu.de teſte.§.nunc tractādū. verſic.quid.& per docto.in.l.ſciendu. ff.de verbo.obliga.

§.xix.

Item & ſemblablement ſe aulcune rente, ou charge eſt vendue ou alienee [a] en & ſur aulcune choſe tenue en cens,& eſtant du cenſif daultre que du roy: en ſon deuz les accordemens par la couſtume au ſeigneur du cens en la maniere deſſuſdicte.

Item & ſemblablement.

a VENDVE OV ALIENEE. Et intellige hanc conſuetud.prout dixi. ſ.eo.§. iiij. &.§.proxi.præceden.Sed quæro aliquis accepit locum quendam modici valoris in feudū vel in emphiteoſim vel cēſum ſuper quo ſunt edilicia magni valoris per accipientem conſtructa: puta vna magna domus vel alta turris ſi poſtea vendatur,an dominus debeat habere laudimia ſeu accordamneta æſtimationis turris ſiue alterius ædificij.an vero ſolum loris loci tantum,iſtam.q. format. Odofred. in.l.final. de iure emphit. Et poſt eum Alberi.de Roza.ibi in vlti.columna. qui determinant quòd dominus debet habere accordamenta ſiue vēdas loci,& etiam ædificij: quia ędificium ſolo cedit: vt.l.j.§. quod ait. ff. de ſuperfici. & idem tenet Iaſon. in.dict. l. fina. col. xj.verſicu.iiij.quæro,&c.in feudo tamen non habebit niſi reuenutum anni vnius vt.ſ. eod.§.v.dictum eſt,& in cenſu vel emphiteoſi dominus habebit de conſuetu.xx denarios pro libra precij rei venditę ſi eſt laicus, ſi vero eccleſiaſticus, ij.ſol. Turoneñ.vt.§.ſuprà. proxi.Sed quæro incidenter tu ſcis quòd vaſallus ob defectum fidelitatis & homagij nō præſtitorum, non priuatur feudo.vt ſupra eo.

dem.§.vj.& vij.& xiij.& xvj.dominus tamen in concessione seu donatione feudi stipulatus est sibi dare quotannis vnum equum,aut certas vini corbes in electione ipsius dominij: modo vasallus non dedit equum nec vinum: iam sunt multi anni ex eo ꝙ nunquam dominus petiit [a]. Et pro parte ipsius domini allegatur quòd dictus vasallus non seruauit pactum:ideo venit priuandus.& econtrario per vasallum dicitur, quòd ipse dominus non elegit quid iuris Bald.in consil.cxcj.lib.j.tenet quòd non priuatur vasallus per plures rationes.secus esset secundum eum si dictũ fuisset, quòd vasallus haberet tenere dictũ equum ad honorem præceptum & seruitium ipsius domini,tunc priuaretur: quia obligatio nõ esset alternatiua,sed disiunctiua:vt ibi vide per eũ & in prælud.feud.in.vij.diuis.& ibi Iason & Iacob.de sancto Georg. in tractatu feudo. in glos.in feudum in.ij.diuisione.

a Adde an dominus possit operas, quas sibi annuatim debet uasallus uel homo suus præstari facere alteri ꝑ ipsũ uasallum, et ad ipsas ꝑstãdũ cogi, uide Bar.in l.si non sortem.§.libertus. col.pe. ff.de condi. indebit. qui tenet quòd sic, de qua ibi per Iaso.& Iaco. de sancto Geor.in suo trac. de homagio.titu. de roydis seu operis ĩ prin. ubi ponit plures singula. q. ad quẽ recurre circa coruatas quas habent domini in suos homines.

§.xx.

Item que se aucune chose tenue en cens dautre que du Roy aduiẽt a aucun par succession en lignee collateralle sont deuz par la coustume au seigneur du cens accordemẽs par iceluy a qui elle est aduenue. Mais ce cest par succession en droicte ligne [a], aucuns en sont deuz. Excepte au regard des femmes mariees ausquelles aduiẽt durant, & constant leur mariage par succession en droicte ligne aucune chose tenue en cens:car leurs maris a cause delles par la coustume sont tenuz payer les accordemens au seigneur du cens.

Item que se.

a AVCVNS NE EN SONT DEVZ. Pro consuetudine in hoc.§.contenta est text. in.l.iii. & ibi hoc tenet Saly.col.iiii.versi.l. & Iason.C.de iure emphiteo. & satis dictum est supra eodem.§.vj.& vij. quòd liberi succedentes in feudo,vel in emphiteosi vel censuali non tenentur soluere laudimia siue accordamenta:quod fallit in filia vxorata:& in succedente ex linea collaterali.quia tenentur soluere accordamenta,vt hic vides. Sed an de iure procedat, quòd si res cẽsualis vel emphiteoticaria aut feudalis dentur in dotem debeantur laudimia siue vendæ. vide Specu. titu.de loca.§.nunc aliqua.v.er.ex qui.distinguit vt ibi,sed Iaso. in dicta.l.iii.in.ix.q.tenet quòd nulla debentur accordamenta. & idem tenet decis. capel. Tholos. quæstione cclxxix.tamen de consuetu. generali debentur laudimia. ¶ Sed quid mulier contraxit matrimonium, & omnia bona sua in dotem dedit,excepto feudo vel re censuali. vel emphiteoticaria quam penes se retinuit non animo fraudandi dominum de accordamentis: sed quia erat ditior eius marito, & dos cum moderamine, ac secundum qualitatem personæ mariti constitui debet. vt.l.quæro.&.l. siue generalis.ff.de iure dona. &.l.si ex causa.§.in dotis.ff.de minori.& no.in.l.j.C.aduers.donati.&.l.vna.si aduersus do.vel forte erat consuetudo vel statutum, quòd vir vxore præmoriente certum quid lucraretur, ideo noluit omnia dare in dotem:an maritus teneatur soluere rachatus & laudimia? Et videtur quòd maritus teneatur soluere : vt patet hic dum dicit, excepte au regard &c. & in.§. sequen.dum dicit,iacoit ce que la femme &c. quòd si matrimonio constante filiæ ex successione paterna veniat res censualis feudalis vel emphiteoticaria quæ censetur paraphernalis,de quo dictum est suprà de consue. statu.§.v.tamen vxor illam non dedit marito in dotem,cum matrimonium fuisset iam contractum & dos data,& tamen maritus est dominus ipsorum,vt in dicto.§.v.dictum est. & hæc consuetu. loquitur indefinite quæ æquipollet vniuersali, vt not.Dy. & quæ ibi dixi in addi. super rub.de reg.iur.li.vj.igitur &c. in contrarium videtur quòd non. quia laudimia siue accordamenta debentur ratione mutationis dominij,vt suprà eodem.§.xvii.&.§. xiii. sed hic non mutatur cum retinuerit,vel sibi euenerant dote prius cõstituta.igitur &c. ita per hanc consuetu. nihil dicitur quamobrem extra suum casum non debet extendi,sed secundum ius commune debet intelligi & terminari, vt suprà de præscriptionib.§.secundo in gloss.&.§.fina.in glos.vlti.dixit,sed de iure non tenetur. vt suprà dictum est.pro cuius solutione dicendum est quòd text.hic. & in dicto.§.v.de consue.iur.statut.perso. decidit hanc quæst. vbi dicitur, quòd maritus habet administrationem & regimen omnium hæreditagiorum suæ vxoris vndecunque sint & peruenerint.quod ponderandum est,& etiam facit fructus suos, & censetur dominus illorum,vt suprà eod.titu.§.vii.in fi. quare tenetur accordamenta soluere.& istud tenet Ioã. Fab.in.§.fuerat in princ.versi.sed quid dices. insti.de acti.

§.xxj.

Item & toutes & quantes foys que vne femme se marie [a], le mariage

riage fait & accomply, le mary est tenu payer les accordemens des choses tenues en cens appartenans a sa femme au temps du mariage: iacoit ce que la femme parauãt le mariage ayt paye les accordemẽs dicelles choses au seigneur du cẽs.

a VNE FEMME SE MARIE. No. quòd si alicui detur in emphiteosim res aliqua sub pacto quòd trãseat in fœminam, dum tamen nubat alicui subdito iurisditioni concedentis [a]. prout aliquando per officiarios aliquorum locorum consuetum est fieri de pupillis ne in matrimoniũ copulentur, nisi certa forma obseruata secundum Ioan.Fab.in.l.j.C.de nupt.& Ang.in consi.xcii.col.ii.ver. de quinto.& in consi.lex. & ibi vide rationẽ quare hoc statuitur, vel si cum pœna inhibeãt contrahi, valeat vt pœna possit exigi ꝙ non anullet matrimonium: vt ibi & ample per Fely.in.c.j.co.vi.in prin.despon. & Iason post Bart.Bald.Ange.& seq.in.l.j.§.huius.co.ij. versi.huic dubitant.ff.de iusti. & iure: quòd nihilominus si nubat extraneo qui vult effici de iurisditione ipsius domini retinebit emphiteosim, vel rem censualem non obstante pacto supradicto.vt not.Bar.& Ioã.de Plat. in.l.Murileguli.C.de Murilegul.lib.xi.& facit.l.j.C.de imponen.lucra. descript. lib. x. Et potest esse ratio secundum Ang.ibi in addi.ad Bart.quia conditio personæ non mutatur: vt.d.l.j. & idem tenet Anto. Corseti.in suis singu.in litera emphiteosis.

a Adde Bar. Sozi.ĩ cõsi.35.li.1

§.xxij.

Item & si lusufruict daulcune tenue en cens aduient a aulcun par douaire, donation, ou aultrement, lusufruictier ne aultre par la coustume nest tenu a cause dudict vsufruict a luy aduenu payer aulcuns accordemens [a].

Item & si.

a AVLCVNS ACCORDEMENS. Ad hũc.§.vide not.in.§.ix.suprà eo.Sed quid vasallus aliquis dedit rem feudalem alicui in feudũ aut emphiteota [b], & rem emphiteoticariam, vel censitarius rem censualem in emphiteosim vel censum. iste secundus vasallus emphiteota vel censitarius vendidit feudum vel rem emphiteoticariam aut censualẽ quis debet habere rachatum, vel laudimia, seu accordamenta, an primus dominus directus à quo dependet feudũ emphiteosis vel res censualis, an vero vasallus qui secũdo dedit feudum vel emphiteosim. Ioan.Fab. in.§. adeo: col.ii.ver.in ea glo.ibi &c.insti.de loca.monet hanc.q. Et finaliter cõcludit quo ad emphiteosim quòd debẽtur primo domino.quia omnia iura sunt ei salua qualia habebat si non fuisset data secundo in emphiteosim per tex. in.l.j.C.de fund.patri.lib.xj.nam debet habere laudimia, vel illud quod in talibus cõpetit. de iure vel consuetudine. Et emphiteota qui alij dedit in emphiteosim habebit suã pẽsionẽ si quam in traditione imposuerit, & res sibi cadit in commissum nisi soluatur pensio. Et breuiter etiam omnia iura quæ quis habet in re emphiteoticaria, dum tamẽ non fiat secundum eum præiudicium priori domino.& ita de consuetudine regni Franciæ secundum ipsum Ioã.Fab.ibi obseruatur. Et idem videtur esse in vasallo qui dedit in feudum.vt.c.j.§.aliud de ꝓhibita feudi alienatione per Frederi.& in.c.similiter.de lege Corradi. & ibi glo.Bald.&.Cardi.Alexã.& in vtroque casu tenet Saly.in.l.iii.col.iiii. & ibi Iason. C.de iure emphiteo.& Bald.in.l.si permittẽte.C. ad Macedonia.& in.d.§.aliud alias incipit illud.col.j.cum sequẽ. & ibi pulchrè Cardina. Alexan.col.j.&.ij. qui facit duas conclusiones.& tenet Ioan.And.in additio. Specu.tit. de feud.§.quoniam.versi. xxxviii.super ver. nuper.& Ange.Areti.in.d.§.adeo. col.iii. & Alexan.in addi.ad Barto.in.d.l.iii.& ibi Ioan.Fab.in secunda quæstione de iure emphi. & Specu.in titul.de emphiteota.§.nunc.versic. cv. Et hoc verum si apparet. si vero non apparet quis sit prior dominus, tunc vtrique debentur accordamenta. sed de consuetudine regni Franciæ secundum Ioan.Fab.in dicto.§.adeo. seruatur cõtrarium quo ad vasallos. Nam si tu teneas feudum à Titio: & ego à te idem feudum & Sempronius à me, ego inuestiam & recipiam laudimia, siue rachatum, si dictus Sempronius vendat. & si ego vendam, tu recipies: quia semper proximior dominus recipit.quẽ consuetudo si sit talis vt refert Ioan.Fab.esset seruanda & tenenda secundum Bald.& Card.Alexan.in.d.§.aliud: alias secundum ipsos debentur semper primo domino, immo si se habeat consuetud. generalis quod no.quia sæpe cõtingit. & istud videtur magis rationabile.& idẽ tenet Pet. Iacobi tu.super condi.ex morib.col.ii.versicu.imperator dedit.

b Adde docto. in.l.ex asse.ff. ad Trebellia. Bal.in.l.2. et ibi Alex. C.unde cognã. & Alu. B. & Card. Alex.ĩ.c.i.§.fi.de cõtro.inuesti. & Fely.in c.quæ in ecclesiarũ.co.27.de cõsti. & plane Frãc. Curt. in trac.feudi.ĩ. 4.pte char. 39. col. 4.uer. aggredior primam regulam.

§.xxiij.

Item que es cas dessusdictz esquelz a este dit que accordemens sont deuz, nest deu en iceulx cas,

par la coustume quant le cens est, & nappartiẽt au roy fors que double cẽs seulemẽt. Et aussi en iceulx cas esquelz accordemẽs sont deuz nest deu selon coustume pour mutation de seigneurie, aultre deuoir ne aultre chose fors lesdictz deux solz.&.xx.deniers pour liure,[a] en la maniere dessusdicte.

Item que en cas.

a ET VINGT DENIERS POVR LIVRE. Adde hic no.in.§.xvii.&.xviii.supra eo.vnum tamẽ no. quod licet de iure res feudalis vel emphiteoticaria vel cẽsualis nõ possit irrequisito domino alienari in feudo. per tit.de prohibi.feud.alie.per Frede.& satis supra.§.j.&.ii.est dictum.& de emphiteoticaria habes tex.& ibi omnes doct.in.l.iii. C.de iure emphi.& in.c.potuit de loca.& cõducto.Et de censuali tenet eleganter Bart.in l.j.§.pe.ff.de superfici.& Ang.Are.in.§.adeo. in fi.insti.de loca.& Bald.in auten.qui rem. col.ii.C.de sacro san.eccle.tamen de cõsuetudine generali regni Franciæ omnes supradicti possunt sine authoritate & consensu dominorum alienare vt latius in.d.§.j.& ibi dixi.& habebit locum dicta consuetu. siue feudũ vel emphiteosis, vel censualis sit ecclesię, vel priuatæ personæ, vt volunt docto.in.d.§. j.alle.& pro hoc facit ꝙ no.Abb.Sic.in cõs. lxxii.vol.i.quia per hanc cõsuet.non fit prejudicium ecclesiæ quod not. pro limitatione eorum quæ dixi supra de consue.omniũ iudi. §.xi.& in.l.j.de præscript.& in.§.j.supra eo. ti. Sed quero de quęstione alicui domino debetur laudimia seu accordamenta,& vẽdę ratione iuris censiui, ipse postea vẽdidit ius directum census, quęritur an dicta laudimia debeantur antiquiori domino qui eodem tempore venditionis accidisse ignorabat, vel debeantur emptori nouo domino. Et videtur ꝙ antiquiori domino. pro hoc facit tex. in.l.fi. ff.arbo. furt. cæsa. vbi dicitur quòd venditor agri potest agere post venditionem eiusdem actione arbor.furt.cęsa. sibi competenti ante venditionem.& idem text.in.l.is qui.§.postea quàm. ff. quod vi aut clam. in contrarium facit quòd debeantur nouo domino. text. est in.l.si tertius.§. si quis priusquam.ff. de aqua plu.ar.vbi dicitur quòd illa ad emptorẽ trãseunt cuius ager esse cœperit: cum enim damnum datum futurum contineat ad eum cuius esset dominus incipiet actio pertinere, quanuis cum alterius venditoris dominium esset opus à vicino factum sit. vnde dicit ibi gloss. super verbo transibit, ꝙ actio personalis quæ datur ratione rei transit ad successorẽ. vt per Bar.Bal.& Saly.in.l.iii.C. quod metus cau. & Bar.& Alex.in addi.in.d.§.si quis plusquã. quare videtur dicendum quòd si ante venditionem & traditionem dicta laudimia seu accordamenta erant iam debita. quòd debentur solui domino antiquiori. nisi illa cessisset. vt d.l.fi.arb.furt.cęsa. quòd in dubio præsumitur cessisse nisi illa exceperit cũ sint circa rẽ. vt no.docto.in.d.§.si quis ptiusquam.in.ii.q. quod no.quia semel cõtingere vidi. Sed quæro de.q.quam sæpe contingere vidi, dominus dedit rem aliquam in emphiteosim, vel censum sub hoc pacto quòd non posset aliquod onus seu chargiam, vel redditũ super ipsa re imponere[a]: ipse tamen de facto imposuit an valeat. videtur quòd sit attenta generali consuetu. quia potest vendere, & onus imponere irrequisito domino. vt.§.ii.&.§.xix.supra eo. Item ipse dominus præferetur in hypotheca ria cum sit prior. vt per totum.ff.&.C.qui potio.in pigno. in contraaium videntur text. & quæ not.ibi Bar.Bal.Albe. de Rosa. & Iaso. in.l.iii.C.de iure emphit. vbi pactum initum inter dominum & emphiteotam ꝙ non possit alienare vel aliud onus imponere est seruandum. & istud tenet Ioan.Fab. in.l.fin.C. de rebus alie.non alie.per glos. in absenti.§. si quis super verbo extiterit.& ibi Bar.& Alexan.ff.de acquiren.poss. & hoc secundũ ipsos quando in traditione fuit dictum quòd si cõtingat emphiteotam vendere, vel ad aliquem actum alienationis deuenire, quòd res ipsa reuertatur ad ipsum vel melius. & istud fit quotidie quòd ipse emphiteota promittit. vt specialiter obligat dictam rem eãdem non alienare vel onus imponere, tunc si imponat redditum non valet per text.in.l.si creditor.§.fi. ff.de distra.pigno. prout est ibi litera nullam esse venditionem quæ est vera litera secundũ Bar.ibi.cum de illa litera cum Bal.habuisset. q.misit ad ipsas vbi tunc erant pandectæ ratione cuius cõmuniter audiui dici quòd Bal. fuerat à ciuitate Perusina expulsus prout Barto.in certis locis ferebat. quod tamen nõ inueni.& idem tenet & dicit Bar.& doct. in.l. ea.C.de cõdi.ob cau.& Ang.Are.in cõsi.cc. & Bald.in.d.§.fi. & ibi Ludo. Bolog.in primis interpreta.nũc vero dictæ pandectæ sunt Florentiæ secundum Ludo.Bolog. in procе. ff.col.j.in primis interpreta.& pro.q. Bar.& Bald. facit etiam mentionem Cardi. Alexã. in.c.in memoria.col.iii.xix.distinc.& etiam in cap.j.ea.distin. & omnes docto. in.l.si ita quis.§.ea.l.ff. de ver.obli.& idem tenet Barto.in.l.si filiusfami.§.diui.col. iiii. versic.est casus.& ibi pulchre Ambr. Oppizoni.in repet.col.xcvii.versi. alia & secunda fallen. ff. de lega.j.

a Adde ad hãc.q.ꝙ cõcurrit prohibitio. l. & homĩis quæ inducit esse stã ꝙ alienatio uel redditus cõstitutio non tenet. ut auten. de non ali.ĩ emph. qui.§. sãctissimas.p Andr. Barba. in repet. c. Raynaldus intitulata. Ioannina chart.3.co. 4.ante fin. cum seq. & char. 23. co.2.cũ seq. de testa.& Frã.de Cu. in tra.feud. 4.parte.q. 22.& quæ no.Io.Fab. §.cæteri. in fi.de hæredit. quã & differentia.

de lega.j.& tenet Cy.in.d.l.fin.de reb.alie. quod not.

§.xxiiij.

¶Item que pour deffault de cens & accordemens ou lun diceulx nõ payez, le seigneur cẽsier a peult assigner par auctorite de iustice, ou faire assigner a la chose tenue en cens, laquelle assignation il doit faire assauoir, & notifier au seigneur vtile possesseur de la chose tenue en cens, au moyẽ de laquelle assignation & notification, le seigneur censier peult tenir & posseder ladicte chose tenue en cens, & prendee, leuer, & recceuoir les fruictz, profitz, & emolumens dicelle, sil ny a opposition, ou contradiction au cõtraire, auquel cas dopposition, ou contradiction, lopposant ou contredict: demeure en sa iouyssance, & doit estre conserue en son entier. Excepte au regard du roy, qui est souuerain seigneur, lequel pource que il est fonde de droit commun b audit cas dopposition, doit iouyr de sadicte assignation, & par ce moyẽ estre paye de sesdictz cens, au deffault de payement tenir la chose tenue en cẽs pendant ledict debat dopposition, par maniere de prouision, & iusques a ce que par iustice en soit aultrement ordonne.

Item que pour deffault &c.

a LE SEIGNEVR CENSIER PEVLT. Idem est in feudo. vt suprà eo.§. xiii.&.§.xvi.& ibi vide.sed de consuetu. Paris.dominus censualis non facit fructus suos. Et hæc consuetu. a videtur expresse innuere quòd ob cessationem solutionis cẽsus non priuetur quis re censuali.pro qua est gl.quam ibi sequuntur Inno.& Abb.Sic.col. iiii.& de Bellenzi.in addi.pe.in.c. cõstitutus. de religio.Domi. & tenet Ioan. Petr. de Ferra. in tit.quo agitur ad ficti præsta.in verb.fictum.

a Adde Bar. Sozi.ĩ cõsil. 167. co.2.uer.2 etiam loco. lib. 2.

Ex quo colligitur b differentia inter censum & emphiteosim: quia emphiteota propter cessationem solutionis priuatur re emphiteoticaria.vt.l.ii.& ibi docto. insuper Iason. col. xi.ver.iii.quero. Et latius in.l.j.co.x.ver.iiii. quæro.C.de iure emphiteo.&.c.potuit.de loca.& autenti.qui rem.C.de sacro san.eccles. ¶licet tamen c valeat consuetu. quòd emphiteota non soluens canonem infra triennium vel biennium non priuetur re emphiteoticaria secundum Abb.Sic.in consi. lxxii.vol.j. vt est apud Venetos secundum Iaso. in. l. si quis maior.col.iii.versic.in tractat. item per istam.l.suprà de transac.& idem tenet Ioan. de Ana.in consi.lxxxiiii.col.ii.versi. postremo.& facit quæ no.Francis. Cur. in suo tractatu feudorum in secunda parte char.ix.co. ii.& in charta.xvi.col.ii.in princ.& Felynus in.c.cum causa.in.v.col.vers. obstaret etiam in fi.de re iudic.¶licet Bald.in. l.si à te.C.de pact.inter empto.videntur tenere contrariũ. & Franc.de Crema.in suo singu.cviii.¶sed potest responderi ad Bal. ex eo quòd dicit Abba.in præallega.consil.lxxii.quòd non sic in censu: quia censitarius propter censum non solutum non priuatur, vt dictum est.& idem tenet Abb.Sic.in.c.j.col.ii.ver. fi.adde tertium de in intest.resti.& Ioan.de Imo. in ca. ad audientiam.col.ii.de reb.eccle. non alie. & Bald.in.c.j.§.pactiones. in vlti. q.de pace constan.& Io.Fab.in.d.l.ii. de iure emphit. ¶tamen ipse Ioan.Fab. qui fuit summus regni Franciæ cõsuetudinarius, dicit in.§.adeo.co. penul.quod de consuet.seruatur inter laicos, quòd res censualis cadit in commissum si cesset per triennium, & ille qui recipit cẽsum cẽsetur dominus directus, & recipit laudimia si possessor vendat, & ferè vtitur sicut in contractu emphiteotico: quia consuetudo dat authoritatem cõtractibus tam feudalibus, quàm emphiteoticis & censualibus.vt not. doct. in rub.de sacro san.ec.& Bald.consi.ccccxxxii. in fi.volu.ii.& Pau.de Cast. in consil.cxliii. columna vlti. secundum numerum meum in nouis incip.videtur dicẽdum. & Cepola Veronen.in cõsi.xxii.col.v.circa fi.& Abb.Sic. in.d.consil.lxxii.libr. j. & ad prædicta vide ipsum Abb.in.c.propter sterilitatem. col.ii. not.vlti.& ibi de Bellenzi.in addi. penu.de loca.¶tamen hic & in ducatibus Burgundię & Borbonen.de consuetud.iuri consona censitorius ob cessationem solutionis non priuatur.& facit text.infra.§.seq.& quæ ibi dicã. d Sed quæritur, dicitur in instrumento, concedo rem in emphiteosim perpetuam sub anno censu.x.denariorum, & transfero in te omne ius quod habeo, an dicatur contractus censualis vel emphiteoticus? Ioan. Fab. in. d.§. adeo: tenet quòd est censualis: non obstante

b Adde Sozi. in consi. 265.col.2 uer. pterea illa doctrina circa mediũ uolu. 2.

c Adde ar. in cõsi.161 & Frãc.de Curt.Feud. par.2.q.3. & Bar.Sozi. in consi. 99.lib. 1. & ibi uide an talis consuet. ualeat in piudiciũ ecclesiæ.

d Adde istã q.Bar.Soz. in.d.consil. 160.7.co. 2.uersic.3. etiã loco. libro.2.

quod dictum sit in emphiteosim. Et hoc propter illud quod dictum est, transfero in te omne ius &c.& idē tenet Imol.in.d.c.ad audientiam.& de Bellen.in addi.Abb.in.d.c. constitutus dicens ibi secundū Albe.de Rosa in.d.l.ii.de iure emphi.col.viii.ver. quid de.q.à me quæsita per quendā priorem quòd si ex tenore instrumēti nō apparet an sit emphiteosis vel censualis,quòd in dubio sit cōtractus censualis.& tenet Iason in.d.l.ij.col. ix.ver.iii.quæro quòd no.Sed an [a] pro defectu solutionis census possit agi possessorio. vide Cy.& omnes doct.in.l. si certis annis. C.de pact.& Abb.& docto.in. c. querelam. de ele.& Bar.in.l.ii.ff.quorum bonorum.& Ioan.Fab.& Ang.de Arc.instit. de interdic. in prin.& decis. capellæ Tholo.q. lix.multum singulariter.& Ange.in consi.lxxii.prope fi. [b] Quando quis vult expellere colonū vel emphiteotā quid debet facere? vide Bal. in.c.literę.co.ii.ver.vl.no.& ibi do.de dila. b EST FONDE DE DROIT COMMVN. An rex & alii domini tēporales fundent eorum intentionem de iure cōmuni super dominio rerum infra suos limites constitutarum. vide aliquid per Fely. in.c. cū non liceat.col.vi.post mediū.vers.postremo pro ista parte.de præscri.& Do.in.c.fi. & ibi Hosti.& Anto.de But.col.iiii.vers.in fi.glo. de offi.archi.vbi concludunt quòd non etiam si sit comes vel princeps alius,excepto [c] imperatore.& in ipso operatur excellētia dignitatis imperialis quæ supra omnes est.vt autēti.quomodo oportet episcopos in princ.&.l. de precatio.ff.ad.l.Rhodiam.de iact. &.vii. q.j.in apibus. Et etiam fallit in episcopis & archiepiscopis, qui de iure communi habent intentionem fundatam.vt xvi.q. vii. omnes Basilicæ. & est bona ratio secundum docto. vbi suprà,quia fines episcopatuū stabiles sunt nec mutantur. vt.c. quod super his de voto. ideo iudices ecclesiastici super limitatione finium episcopatuum nō currunt ad laicorum diuisiones.vt.c.j.de religiosis. licet Io. An. post Inno.in.c.nimis.de iure iuran. dicat ꝙ dominus terræ qui habet iurisditionalia: ex eo quòd dominus fundat intentionem de iure communi.hoc verum secundum Anto. de But.si cōstat de dominio eius ab imperatore concesso.aliàs non.& idem tenet Abb.in.d. c.nimis.col.j.& Bal.in.c.significauit. de rescrip.& in.c.inter filiam.si de feud. defuncti fuerit contro.& in.c.j.§.si autem de contro. inuestit.& vtrobiq; per Cardi.Alex. & Bal. in.l.libertas.ff.de sta.ho.& vide Io. de Pla. in.l.j.& ibi.Luca.de Pana.C.de cōdu.& ꝓcura.lib.xi.Et idē [d] dico in christianissimo domino nostro Frācorum rege,ꝙ in imperatore vt habeat intētionem de iure communi fundatam.vnde dicit Bald.in.l.nec si volens per illum tex.C.de.li. causa.ꝙ si res Frācorum faciat aliquam ciuitatem confiteri suam esse,& sibi fidelitatem iurare cum sua nō sit: ꝙ talis confessio & iuramentum nihil valet. Idem dicit in papa & imperatore. & idem dicit Iason in prælud.feu.col.xviii.ver.an rex, & alii domini temporales.& Iaco.de sancto Geor.in suo tracta.de feud.in glo.dictiq; vasalli.col.v.circa mediū.vers. item in materia recognitionis notatę vnum.& Marti.Laudi. in suo trac.de castella & castris.q.xiii. & Pa. de Put.in suo tracta.Syndi.in versi.ciuilitas. c.ii.vide quæ dixi suprà de iuris.o.iu.in. d.§. iii.in glo.ii.& singu.Alex.in consi.lxxvi.co. iii.versi.ii.principaliter.li.ii.& Io.Fab.in.l. cūctos populos.& ibi per moder.C. de sum. trini. & sic est [e] cōtra dn̄os terrarū, qui petūt ꝙ omnes & singuli homines possidētes prædia in suo territorio recognoscant se tenere illa prædia,vel in feudū vel in emphiteosim, vel in censum,vel tanquam tributaria: homines se opponunt dicentes illa prædia esse libera & allodialia,& nō teneri recognoscere: dominus replicat ꝙ habet fundatam intentionem suam super omnibus prædiis situatis in suo territorio:sed non bene dicit:quia nō habet suam intentionem fundatam:& ita tenet Iaco.de san.Geor.vbi supra.versi. subsequenter quæro.& in glo.qui quidem inuestiti.col.ii.circa medium.versi.sed ego.in.q.facti.fo.xxii.& in glo.de Castro Rubei.co.iii. versi.item quæro.fo.xi.& docto.in.l. altius. C.de seru.& aqua.& male faciūt domini terrarum, qui regulariter hodiernis temporibus vigore nonnullarum literarum regiarum ad librum terragiorum faciēdum impetratarum prædia,& possessiones subditorū faciunt inscribi & registrari:quanuis per subditos tanq̄ libera & allodialia ab omni æuo fuerint tēta.

§.x.

Item combien que le seigneur cēsier ayt possede la chose tenue en cens,neantmoins le seigneur de la dicte chose tenue en cens,peult, & doit rauoir icelle chose, auecques les fruitz dicelle, se dedans lan & iour, a compter du iour de ladicte notification, il se oppose contre la dicte assignation: ou sil na paye au seigneur censier les cens & accordemēs, auecques les loyaulx fraiz arbitrio boni viri. Et si dedans ledit an& iour il ne soppose,ou paye lesditz

---

[a] Adde quæ dixi in ad. ad Dy. in regula si ne possessione in.1.addi. de reg. iur.lib.6.

[b] Adde singu.Bar. So zi. in consi. 157. circa q.cū se.li.2

[c] Adde B. Soci. i cōsi. 181.uersic. aliquādo.et 4. uolu. 2.

[d] Ad.quæ no.Bald. in l.magis puto §. in primis.uer.itē ꝙ si inops. ff. de rebus eo. qui sub. ubi dicit ꝙ fundatur iustitia quæ ē i Frācia, ꝙ si quis pauper habet litem cū rege & nō habet unde faciat expens. lit. ꝙ rex ei administrat aduocatum, ut ueritas cau sæseruetur.

[e] Adde And.Barb. in repet.cs. Raynaldus chart. 20. 18. col. 1. uer.34. nō habet locum de test. ubi īsi.uocat dominos terrarū tyrannellos, qui sanguinē populorū excoriant, & uix p̄earū dimittāt eis spiritū addēcēdo.Bal.in l.ex hoc iure.ff.de iustic.et iure. Et credo ꝙ quādo dicti subditi uidēt tales dominos, nō exclamāt uiua more Tuscorū & Apulorū, qui cū uidēt dominos suos exclamāt, uiua uiua. ut no. And. de Barulo.& Io. de Pla.i.l.§

C. de quæstio. lib. 12. sic facimus nos quando nostrũ uidemus regẽ. & adde hic Bar. in cõsi. 50. c. 5. uolum. 1. & in consil. 18. lib. 2.

lesditz cens & accordemens: ledit an & iour passez, le seigneur cẽsier gaigne les fruitz & emolumẽs quil a perceuz, & leuez de la chose tenue en cẽs. Mais ledit seigneur vtile, peult & doit rauoir, si bon luy semble, iusques a trente ans inclusiue a cõpter du iour de ladicte notificatiõ: ladicte chose tenue en cẽs en payãt les cens & accordemens, qui deubz en serõt. Et lesditz trẽte ans passez, le seigneur vtile ne le peult plus recouurer [a] car le seigneur cẽsier la acquise, & prescripte: & pour ce ny peult plus ledit seigneur vtile aulcun droit demãder, ne reclamer.

Item combien.

a NE LE PEVLT PLVS RECOVVRER. Iste. §. est lõgior quàm. §. Callimachus. in. l. qui Romę. ff. de verb. oblig. & in hoc. §. conten. in feudo non obseruantur, nam dominus directus, primo ob defectũ solutionis iurium, & rachatus facit fructus suos vsque ad oppositionem. vt. §. xiii. supra eo. secus est in domino cẽsuali, nisi post vnius anni & diei lapsum à die notificationis factæ assignationis rei cẽsualis. Secũdo dominus feudi non potest quantocunq; tẽporis lapsu possederit præscribere rẽ feudalẽ. vt supra eo. §. xv. & de præscri. §. ii. & . iii. sed in domino cẽsuali est secus qui potest pręscribere rem censualem, vt hic. licet econtra non possit censitarius, vel emphiteota cõtra dominũ pręscribere censum, vel canonem. vt. l. male agitur. & . l. comperit. C. de præscrip. xxx. anno. vt satis dixi in. d. §. ii. & . iii. & pręcipue in. §. iiii. de pręscrip. Sed quid supra proxi. §. dictum est, ꝙ emphiteota non soluens canonẽ singulis annis non potest priuari, nisi elapso biennio in emphiteota ecclesiæ, vel triennio in emphiteota priuati. vt cap. potuit de locat. & . l. ii. C. de iure emphi. licet secus in censitario. vt hic. & . §. supra proxi. dictũ est an emphiteota, vel cẽsitarius, qui iurauit soluere singulis annis pensionẽ, si non soluat elapso anno possit expelli. dic ꝙ sic. vt not. Bal. in. c. querelã. & ibi Fely. col. iiii. versi. in glo. in verbo irretiti de iureiu. & Bald. in. c. literæ. de dila. & pulchrè Alex. in consi. cxxvi. incipi. non solũ habere locum in emphiteosi locatione, pacto & transactione: sed etiam in omni contractu iurato. per. l. si quis maior. & ibi idem per istã. l. C. de transact. & Anto. Cor. in suis sing. in litera emphiteo. incipies. licet quicquid teneat Ias. in. l. ii. co. xiiii. in. ix. q. C. de iure emphiteo. tamen in fi. dicit tenere Bal. & sic habes vnum casum singularẽ ꝙ emphiteota vel censitarius potest expelli ante biennium vel triennium. secus si non iurauerit, licet promiserit quotannis soluere pensionem secundũ Io. Andr. cõtra Specu. in addit. tit. de emphit. §. nunc aliqua. vers. lxxxvii. & tenet Alex. in. l. diuortio. §. quid in anno. qui legitur cum. §. ob donationes. in fi. vbi dicit ita consuluisse. Est & alius casus, ꝙ si elapso anno cum dimidio emphiteota ecclesiæ cessauerit à solutione canonis & plãtus ecclesiæ citari fecerit, vt solueret, & ipse nõ obstante citatione fuerit contumax, & nõ soluat, ꝙ cadit ab emphiteosi nõ ex peccato biẽnio, quia illa requisitio operatur lapsus sex mensium, vt dicit pulchrè Bart. in. l. locorum. per illum tex. C. de omni agro deserto. lib. xi. & cum illo dicto transeunt ibi Io. de Plat. & Luca. de Pana. & Ang. & idem tenet Andr. Barba. in. d. c. literæ. de dilat. & Anto. Cor. in suis sing. in litera emphiteoti. incipien. si lapso anno. licet. d. l. locorum loquatur in prædio tributario. tamen Bart. extendit illum textũ ad emphiteosim. quod nota. pro limitatione cap. potuit. de loca. & autenti. qui rem. C. de sacro san. eccle.

De la retenue des choses vendues en fiefz, ou en cens.

§. j.

ITem & si aucune chose tenue en fiefz, ou en cẽs est vẽdue, le seigneur du fief, ou du cẽs la peult & doit auoir se bõ luy semble par retenue selon la coustume en baillãt, & payant a lacheteur reaulment & de fait le pris quelle a este vendue [a] auecques les loyaulx, fraitz & coustemens. Si non que ladicte chose vendue soyt du fief ou censif, deglise: ou que icelle chose fust vendue a aucun lignager du vendeur qui soyt destoc, & ligne de la chose vendue: car esditz cas nya aucune retenue selon ladicte coustume.

Item & si.

a LE PRIS QVELLE A ESTE VENDVE. Hæc consuetudo est generalis in toto regno Franciæ, quæ est fundata super l.iii.in versi. si quidẽ dominus maluerit &c. & ibi Alber.de Rosa.Saly. & Iason. col.iii. de iure emphi.& .c.potuit.de loca. & in.c.j. §.porro.& ibi Bald.& Cardi.Alex. post Alueroñ.qualiter olim feu.alie.poterat.& text. & quæ no.ibi Bart.Ioan.de Plat. & Luca.de Pana in.l.j.C.de metal.& metal. lib.xi. vbi dicunt quòd colonus tenetur potius domino vendere quàm alij.& tenet Alexan.in addit. ad Bald.in.l.dudum.C.de contrahen. emp. nam dominus potest facta sibi prius per emptorem denunciatione ac iuribus & deuerijs oblatis.vt infra.§.proxi.rem feudalẽ vel censualem pro eodem precio retinere. & ad hoc faciendum seu deliberandum de iure habet duos menses.vt.d.l. iii. & idem tenent Bart. Ang.Imo.Pau.de Cast.& insuper Alexand. col.iiii.versi.extra.glo.in.l.qui Romæ.§.cohæredes.ff.de verb.oblig.Sed de consuet. habet solum.xl.dies post oblationem predictorum & literarum, seu instrumentorum ostentionẽ.& idem seruatur Parisi. Et sic non potest præscribi contra dominum facultas retinendi,quam habet dominus etiam.xl. annorum,vel maiori spacio.quia istud ius competit domino per modum facultatis cui nõ preścribitur ante oblationem & presentationem iurium.de quo per Bar.Bald.Ioan. Fab.in.l. cum notissimi.§.j.C.de præscript.xxx.annorum.Sed in patria & ducatu Borbo . dominus computat dictos. xl. dies à tempore adeptæ possessionis rei venditæ.vt in lib. consuetud. ducatus Borbonen.eo.tit.licet in aliis omnibus idẽ obseruetur sicut hic.Et intellige hãc consuetu.si dominus retineat pro se,quia pro alio etiam amico retineri non potest.vt.d.l. iii.versic.sed ne hac occasione in fin . de iure emphit.& tenet Ia. de Areti.in.§. de cætero. non fiant colla.v.& deci.Grat.Delphi.quæst. ccccxi.in prin.Fallit etiam in aliis duobus casibus hic exceptis . primo nisi dominus directus sit ecclesiasticus.i. quòd feudum dependeat àb ecclesia , tunc non potest vti iure retentionis:licet sit cõtra text.in.d.c.potuit de loca. vbi ecclesia potest vti iure retentionis . de quo vide ibi per Abb.Sic.& consil.Andr. Barba.& in propriis terminis.Bald.in consi. ccl.vol.iii.Alius casus est si res vendatur vni de genere seu lignagio vẽditoris: & tenet Io. Fab.de instit.de empti.in prin.quia lignagerius præfertur domino.vt infra tit.proxi.§.fi. & ibi latius dicam .Est & alius casus, si quis emat diuersa feuda, vel res cẽsuales vno precio de directo dominio diuersorum dominorum monẽtes. & vnus dominorum velit rem quæ de suo dominio mouetur retinere iure prælationis quod non potest . vt tenet decis. Gratio.Delphin.quæstio.ccccviii.per plures rationes.licet in. q. ccccxi. dicat quod si sint duo domini, quorum vnus velit retinere rem & alius laudare:quòd quilibet vtetur iure suo per text.in.l.i.§.si alter.ff.quorum leg.& dicam in.d.§.fi.infra ti.proxi.fallit etiam si res permutetur.vt not.Pet.Ia.in libel.de acti. in rem.in fi.& Spec.& Ioan.And.tit.de emphi. §.nunc.versi.cxxi.& decis. Capel. Tholo.q. xxvii.& Ias.in.d.l.iii.col.cxvii.& deci.parlamen.Delphi. in.d.q.ccccviii. & in.q.xcii. in fi.vel etiam si detur ex contractu innominato,do vt des.vt supra tit. proximo.§. xviii. dixi .Item si donetur , legetur , vel vendatur cum pacto .l. commissoriæ vel adiectionis in diem , vel cum pacto recobrii, siue de retrouendendo: quia in his casibus non habet locum ius prælationis seu retentionis . vt tenet Petr.Iaco.vbi supra.& decis. parlamen.Delphi.d.q.xlvii.cum seq.Sed in casibus prædictis an consanguinei admittantur ad retrahẽdum dicam infra tit.proxi.j.Tamen consiliũ est secũdũ decis.parla.Delphi.j.q.xlvii.&.q. ccccxi.ꝙ dñs directus non possit retinere rẽ venditã iure prælationis, videlicet ꝙ res vẽdatur sub conditione si dominus directus laudare voluerit, & alleg.Bar.in.l.quòd sæpe.§. si quis amico.ff.de contra.emp. licet Bart.& Bal.ibi nihil dicunt.vnde Rambau. in addi. deci.Parla.allega.Bald.in.l.hęc venditio in iij.no.de contrahen.emp.& nihil etiam facit cum Bald.loquatur de emphiteo.vendente ir requisito domino pro precio declarando per tertium , quòd illo non declarante non cadit à iure suo qua venditio est imperfecta. vt ꝭ.titu.proxi.§. ij.nam si dicam diceremus ꝙ perfectio venditionis confertur in personam domini & ipso non laudante,nec approbãte, non poterit capere iure prælationis:quia vẽditio est imperfecta : nec si dominus approbet venditionem,potest retinere.& sic domino approbante vel non approbante,non potest vti iure retẽtionis,& ideo est consi.quòd quis emat de consensu domini , quia non requiritur alia renouatio: nec debet solui laudimiũ secundũ Ias.in.d.l.iij.col.x.ver. sed antequã attingant.de iu.emphit.& dixi sup.tit. proxi.§.vj.in glo .ij.

§.ij.

Item & a le seigneur du fief,ou du cens audit cas de retenue faculte de retenir & dauoir la retenue de la chose vẽdue iusques a ce que foy & hommaige & deuoir de fief ou de cens,luy ayent estez offers, & pre-

& presente, & les lettres [a] de lachat monstrees. Et apres ladicte oblation, presentation, ou ostẽsion desdictes lettres iusques a quarante iours inclusiue: lesquelz quarante iours passez [b], le seigneur du fief ou du cens est forcloz & deboute dudict droit de retenue selon ladicte coustume.

Item & a le seigneur.

a LES LETTRES DE LACHAT. Adde quę dixi suprà tit.proxi.§.xij.&.xvj.an vasallus emphiteota & censitorius teneantur exhibere & ostẽdere domino denombrationes & instrumenta censualia &c. & docto.in l.plures apochis.C.de fide instrumen.

b LESQVELZ XL. IOVRS PASSEZ Vide quæ dixi.§.proxi. Sed quid vasallus vel emphiteo. vel censitarius cũ emisset rem feudalem vel censualem vel emphiteoti.pro.xx. & in instrumẽto siue litera venditionis apponere & scribere fecit paruum precium, videlicet.x.pro fraudãdis vendis seu accordamentis, vel cum emisset pro.x.fecit in litera apponere.xx.vt dominus carius habeat rem si retinere velit. quæritur de duobus, primo an cadat in commissum, propter mendacium. secũdo, an dominus pro precio in instrumento conten. possit retinere. Petr. Helie in tracta. suo de iure emphi. dicit quòd res nõ cadit in commissum dum tamen venditor denunciet postea veritatẽ infra diem iuris. quia in denũciatione debet esse veritas. & si mentiatur in denunciatione, & dicat se inuenire.x.cum inuenisset.xx. perinde est acsi denunciasset. & idem tenet Pet.Iaco.ti.de acti. in rem pro re emphi. & Specu.de iure emphit.§.nunc. ver. xcii.nec potest dominus retinere iure prælationis pro precio tantũ instrumenti. si alio vero & maiori vendita fuerit, licet in instrumẽto non fuerit appositum iustum precium: nec etiã dare vel supplere precium in instrumẽto non expressum si minori cõstet fuisse venditũ vt.l.j.cũ ibi not.C plus vale.quod agi. & ita tenet Saly.in.l.fi.col.vj.& ibi Ias.co.vj.ver. & propterea dicit signãter.C.de iure emphi. quod no.quia sæpe contingit de facto facit ꝙ dicã in.§.proxi. Sed quid [a] dominus retinuit rem feudalem vel censũalem & soluit preciũ, an in isto casu debeat habere laudimium seu accordamenta vel rachatũ, ac si vasallus censitarius vel emphiteota vẽdidisset extraneo. Albe.de rosa.in.d.l.fi.post Odofr. & Iason. ibi.co.xj.versi.iij.quæro: quia iste tex.de iure emphit. tenet ꝙ non per plura iura, & Iason allega.Alberi. satis in loco peregrino ita tenere in.l.quòd si vno.ff.de in diẽ adiec. quia quando dominus vult habere rem venditam debet tantũ soluere quãtum venditor ab alio inuenit, vt.d.l.iii.de iure emphi. vt suprà dictum est, quòd non esset si laudimium retineret. Et etiã potest dici: quia emptor nouus vasallus tenetur præstare rachatum.vt.§.iiii.suprà tit.proxi. & venditor habet suũ præcipuũ precium absq; aliquo onere: ergo dñs retinẽs nõ posset nisi à seipso exigere &c. Sed nũquid dñs possit purgare moram duobus aut tribus diebus post lapsum.xl.dierũ. Ang.& Paul.de Cast.in.l.qui Romæ.§.cohæredes.ff. de ver. obli.tenent quòd sic per tex.in.l.sicut.§.si voluntate.ff.quibus mo.pig.vel hypothe.& Io. And.in addi.Specu.titu.de iure emphiteo.§. nunc aliqua.ver.cj.in verbo menses.& Cyn. in.d.l.iii. & ibi Iason.col.vij.ver.iuxta prædictum de iure emphit.& Alex.in.d.§.cohæredes.col.vlti.q.fi. Tamen doc.suprà allegati loquuntur quando res est integra, & venditio non fuit perfecta, sed solũ denunciatio de vendendo. sed hic loquitur quando erat perfecta, & instrumẽtum acquisitionis ostensum & exhibitum domino à cuius editionis tempore currunt dicti.xl.dies retentionis & iuris prælationis. sed dicendum est in casu huius consuetudinis, quòd dominus poterit duobus aut tribus, quatuórve diebus post lapsum.xl.dierum de consuetu. etiam concesso purgare moram per tex.in.d.l.iii.& ca.potuit.& ibi Abb. Sicu.& Andr.consi. vulgo Barba.de loca. Et facit.l.& si post tres cum ibi notatis per Bar. Bal.Pau.de Cast.Alex.& Iason.de May.ff.si quis caut. &.l.Magnam.C.de contrahen. & commit.stipula.& latius per omnes scribẽ. in l.si insulam.ff.de verb.oblig.& quę dic.s.tit. proxi.§.x.& seq.in glo.j.&.q.vlti.vnde Iason vbi suprà dicit in simili, ꝙ si dominus requisitus per emphiteotã alienare volẽtem an vellet emere. responderit semel quòd non: & iste emphiteota steterit per annum ꝙ nõ alienauerit. & postea alienauerit quòd dominus potest purgare moram per.d.§.si voluntate insequendo. Ioan.And.in.d.addi.d.Specula. Et prædicta intellige si ante receptionem fidelitatis & homagij. an solutionem iurium velit purgare moram. nam pòst non videtur: quia contractum approbasse videtur.

[a] Adde no. per Bart.in consi.226. incip. caueatur statuto montis Policiani.

§.iij.

Item & si lacheteur est delayant & refusant de baisier & delaisser au seigneur du fief, ou du cens par retenue la chose vẽdue dedans ledit tẽps, ledict seigneur du fief ou du cens doit presenter & offrir au

dict acheteur reaulmẽt & de faict le pris de la chose vẽdue auecques les loyaulx fraitz & coustemens. Et en son refuz de les recepuoir, les doibt le seigneur du fief ou du cens consigner:& deposer en main de iustice [a] a ce present, ou appelle lachepteur en offrant de parfaire lesdictz fraiz & coustemens, arbitrio boni viri. Et par ladicte oblation, consignation, & deposition, ainsi faicte droit est acquis au seigneur de fief & du cens a la chose vendue par ladicte coustume.

Item & si lacheteur.

a ET DEPOSER EN MAIN DE IVSTICE. Et idẽ est in consanguineo & proximo volente rem venditam retrahere. vt infra tit. proxi.§.pe. quia dominus & consanguineus debent offerre precium rei venditæ emptori. & in eius recusationem illud consignare & deponere in manibus iustitiæ. vt.l. acceptam. & ibi Cy. Ioan. Fab. Bald. Ang. & Saly. C. de vsur. & .l.fi. rem alienã.§.fi. & ibi Barto. & Alexan. in addi. ff. de pigno. actio. & .l. obsignatione. & ibi docto. C. de solu. Et per hanc oblationem & cõsignationem quęritur domino & proximiori cõsanguineo ius in re vendita. vt hic. & dicto.§. penul. & tenet pulchrè Ioan. Fab. faciens mẽtionem de ista consuetudine in.§. ex non scripto. colum.vj. versicu. circa quartum institu. de iure natura. genti. & ciuili. quia consuetudo secundũ eum dat ius domino & proximiori qui possunt agere actione reali vel cõfessoria si sit ius incorporale seruitutis. sed dominus Geraldus Bagoilly in quæst. sua tenet, quòd sufficit sola oblatio ad constituendum emptorem in mora. de quo per Alexan. in consil. cxxx. cum duobus sequen. volu. iiii. & in consil. xcviii. colum. penul. & in consilio. vj. columna. vij. versicu non obstat. lib. iiii. & illustris. docto. Francisc. de Aret. in consilio. clxiii. & Luca. à penna. l. j. C. de suscept. & Archa. libro. x. & Petrus Ancha. in consi. cccxxxj. & Angel. Aret. in.§. sequens alia colum. vj. versi. vnum tamen insti. de acti. Et debet esse [a] talis consignatio de pecunia cursum & missiam in regno vel loco habente: aliàs vbi esset declamata, & nõ haberet cursum, censetur falsa & falsus denarius non est denarius. vt dicit gl. in.l. omnes in verbo non habent. C. de hæretic. & pro hoc facit bo. tex. & quod notant ibi Barto. Bald. & Alexan. in addi. ad Bar. in l. eleganter.§. qui reprobos. ff. de pigno. actio. & istud tenet Georg. nata. in ca. quanuis pactum. colum. xlij. ante fi. versi. præterea statutum de pac. lib. vj. vbi alleg similem glo. in cap. vera iustitia. xlv. distin. quæ tenet idem Ioan. Fab. in.§. item precium institu. de contra. emp. vbi dicit quòd non est emptio ex pecunia reprobata. quod sequitur Ang. Aret. ibi & quomodo pecuniæ declamatæ de consuetudine Franciæ debeant cursum habere, vide Io. Fab. in auten. hoc nisi debitor. C. de solu. quod not. quia semel contingere vidi coram domino locum tenente domini bailliui Biturigum inter nunc defunctum magistrũ Ioan. Ianequin proximiorem retrahentem ex vna parte. & magistrum Guil. Mouray emptorem qui Ianequin consignauerat certas pecunias in regno Franciæ declamatas, licet allegauerit illas tempore consignationis cursum habere [b] ex ordinatione regia. & succubuit idẽ Ianequin, qui ad supremam parlamenti Parisius curiam appellauit: nescio quid inde factum fuit. & ad prædicta vide Franci. Curtiũ in suo tracta. monetarum. Sed quid si vasallus cẽsitarius vel emphiteota inuenit. xx. vel vendit pro. xx. dominus directus nõ vult dare nisi. xv. quia hunc dicit esse verum & communem [c] valorẽ rei. queritur an teneatur domino dimit. pro. xv. Saly. in. l. iii. columna. j. C. de iure emphi. tenet per illum text. quòd non tenetur dimittere. sed pro quanto pluris ab aliis inuenit nisi aliter fuerit conuentum vt plerunque fieri solet. dominus præferatur dando & soluendo turoñ. pro denario Pari. Et idem tenet Iason ibi columna. vii. versi. vii. principali. allegando Bald. in. l. ij. in fi. C. de rescin. ven. qui dicit quòd stante cõsue. vel statuto quòd in venditione præferantur proximiores vel consortes. vt infra titu. proximo per totum. quòd si quis velit rem vendere, pro qua inuenit. xv. aut. xx. & consors vel proximior de genere velit ei dare tãtum, quia dicunt hunc esse verum valorem rei: nõ tenetur ei vendere. nec illam vigore consue. habere poterit, & idem tenet Salyce. in. l. dudum. C. de contrahen. empt. & Ang. Pau. de. Cast. Io. de Imo. & Alexan. ibi. col. pen. ver. quęrit hic Ang. in. l. qui Romæ.§. cohęredes. & ibi Lud. Bolog. in suis primis interpret. ff. de ver. obli. vbi reperies hanc. q. amplè deter minatam, & idem tenet Ioan. Andr. in addi. Specu. titu. de empti.§. nunc dicendum. versi. sed pone statutum est in verbo quemadmodũ in vlti. q. & Bal. in ca. j.§. sed & res. versi. pro æqua pensione per quos fit inuestitu. & ibi idem tenet Cardi. Alexan. col. j. licet Bal in l. ad officium. ver. in text. vilius. C. communi diui. teneat contrarium.

a Adde Bart. Sozi. in consil. 6. li. 1. & An. Are. & Iason. in.§. si quis agens. de acti. ubi uide cuius tẽporis debeatur æstimatio. & Barto. in. l. Paulus. ff. de solu. & Berso. in cõsilio. 257. uer. 4. confirmari. li. 2

b Adde quod ubi currerẽt duæ monetæ cõmunit. in loco uel ciuitate potest fieri solutio de utraque ut tenet glos. in cle. fi. ĩ uerbo currentẽ de decis.

c Adde quod quando est dubiũ de iusto precio iudex debet æstimare, ut no. Bart. & doc. in. l. nõ dubiũ.§. sed et si cui. ff. de leg. 3. per text. in l. alũno.§. si quis ex lege. ff. de fideicõmis. li. quia paris sunt nolle uendere, et nõ iusto precio uelle uendere ut ibi.

Du

Du retraict lignagier.

§.j.

QVant aucuns heritages rentes, ou biẽs immeubles ſont vẽdus, le plus prochain du vendeur de leſtoc & ligne de la choſe vendue les peult & doit par la couſtume auoir par retraict, ſil vient dedãs quatorze iours,[a] a compter du iour de la vente, en baillãt & payãt reaulment, & de faict a lacheteur le pris de la vẽte auecques les loyaulx fraitz & couſtemens : ſi non que ladicte choſe vendue euſt eſte conqueſtee & acquiſe par le vendeur. Car audict cas [b] retraict lignagier ny a point de lieu, ſelon la couſtume, & court ledit temps de. xiiij. iours auſſy bien contre ceulx qui ont ignore [c] ladicte vente, comme contre ceulx qui le ſcauent, & cõtre quelconques perſonnes ſoyent mineurs, ou maieurs, ou autres.

Quant aucuns heritages.

a DEDANS QVATORZE IOVRS. An valeat hæc conſuetudo generalis, quæ ſeruatur in toto regno Franciꝙ, quòd proximior agnatus vel cognatus poſſit rem alteri venditam infra.xiiij.dies vel aliud certum tempus retrahere. Pet. Cy. Io. Fab. & Alber. de Roza.in.l.dudum.C.de contra.empt.tenent, ꝙ ſic non obſtan.diſpoſitione illius. l. ad quam reſpõdent ibi, & latius Bal.ver.ſed quero hic etiam Saly.vnde exponen. ibi tex.in fi.dicũt niſi lex ſpecialiter, &c.i.ſpecialis conſtitutio loci, vel ſtatutum municipale: quia talia ſtatuta & cõſuetudines valẽt: vt.l.j.ver. ſiue itaq; vſq; ad fi.C. de natu.libe.&.c.conſtitutus, & ibi Hẽri. Bohic.& Abb.Sic.in ſeptimo. not. de in integ.reſtitu.& tenent Bald.Saly.Pau. de Caſt.& Alber.de Roza.in.l.j.C.cõmuni. diui.& Bal.in rub.C.res inter alios acta.ver. no.ꝙ ex conſue.cum ſeq.nã.l.dudum annullat conſuetudi.antiquã quæ prohibebat alienationẽ fieri extra proximos & conſortes, vt eſt Florentiꝙ, ꝙ extra conſortes nõ liceat domos vendere ſecundũ Bal.in. d.l. dudũ in fi. & Alex.conſi.lij.volu.j.& in conſi.xxiiij.vo. iiij.& Pau.de Caſt.cõſ. cxcj.in antiq.&in cõſil.lxxv.incip.in cauſa mota per dominã dorotheam in nouis ſecundũ verum numerum, ſed hæc conſuet.non prohibet alienationem fieri: ſed ſolũ dat proximiori facultatẽ retrahendi, & hęc conſuetudo probatur de iure diuino: vt habetur Leuitici.xxv. & Hieremię. c.xxxij. Eme tibi agrũ meũ, qui eſt in Anath. tibi enim cõpetit ex propinquitate empt. vbi Hieronymus dicit, non erat licitum poſſeſſionem trãſire de tribu: nec de familia ad aliam familiam vt ibi, & tenet Luca. de Pana.in.l. j.col.ij.ver.debiti.C.de impo.Luc.deſcript. & tenet Albe. de Roza. in.j. parte ſtatu. q. lxxxvij.incipien. ſuppoſito ita tuto: & deciſi. Parla. Gratio. Delphi.q.cclvij.in princi. vbi dicit ſimilem conſuetu.eſſe in patria Briãſonij, & Rambaudi ibi in addi.dicit eſſe in Picardia ſecundum Odofredum in.d.l.dudũ, & etiam ſeruatur in ducatibus Borbonẽ.& Burgundiæ, & pro hac cõſue.eſt tex.in.c.j.§.ſed & res.& ibi Bald.& Cardin. Alexã. per quos fiat inueſt.& in.c.j.§.ſi Titius, ſi de feu.fue. contro.inter do.& agna.& ibi Bald.& Cardina. Alexã.& in.c.j.§.porro.quali.olim feu. alie.pote. Et probatur in fiſco : quia quando vendit rem communem, præfertur ſocius ſecundum Bald. in.l.ij. per illum tex.C.de cõmuni.rerum alie.& Alexan. in addi.ad Bal. in.d.l.dudũ.Et facit etiam tex.in.l.ſi in emptionem.ibi veluti, quòd maiorum eius fuiſſet, & ibi docto.ff.de mino.& idem tenet Io. Fab.in.l.cunctos populos.ver.quid ergo. C. de ſumma tri.& fide catho & eſt multũ fauorabilis ſecundum Geral. Bagoilly Aurelianẽ. docto.in ſua.q. retract. Aurelianis diſputata in prin.in qua mouet plures.q & ſeruatur hęc conſuetu.Pariſi. ſed tamen habent annum & diem ad retrahendum, & iſtud eſt de iure vbi per conſuet.vel ſtatutum certũ tempus nõ eſt proximioribus ad retrahendum præfixum, ꝙ habeant annũ: vt tenet ſingu. Bald.per illum tex.in.d.§.Titius, & ibi Cardi. Alexã.& Iaſon.in.l.ij.col.viij.C.de iure emphi.& And. Barba.in.c.plerunq;.col.v.de reſcrip.vbi refert ſe conſuluiſſe Senis, & idem tenet Hypoli.de Marci.in ſuo ſingu.lxiiij & dicũt Bald. & doc.ſuprà.allega. quòd oportet agnatos eſſe aduiſatos ne patiantur labi tempus à iure, vel conſuetudine introductam: alioquin ſilẽtio tranſit. [a] et idem tenet Pau. de Caſtro in conſi. cccl.incipien. præfara reformatio. dicit quòd Paduæ eſt ſimilis conſuetu. & idem in conſi.ccccxxix.incip.circa primũ, vel nouo pro hoc facit quòd not.Bald.in.l.ſi emancipata.in.j.no.& ibi Iaſon.colum.ij.ver.n[illegible] diligenter.C.de iur. & fac.igno.quòd r[illegible]ciatio tacita quæ inducitur à. leg. per l[illegible]

a Add Bar. Sozi. i cõſi. 64.uer. ſȝ his non obſtãtib. li.1. & Dy. & quæ ibi dixi in addi. in [illegible] [illegible] 35. de re gu. iu. li. 6.

tẽporis magis præiudicat,& magis excludit quàm renunciatio vel repudiatio expressa, vt ibi per eos.& tenet Alexand.in addi. Barto. in.l.j.§.pmittitur.in.ij.addi.ff. de aqua quoti.& æstiua.& tenet Iac. de sancto Georg. in tract.feud.in gloss.& cum pacto de non alienando.column.quinta versicu. sed si fieret alienatio :/& ideo istud tempus. xiiij. dierum debet computari à die venditionis.non tamẽ de momento ad momentum vsque ad. xiiij. inclusiue cum sit fauorabilis,vt dictum est, & non odiosa argumen.l.iij.§.minorem.& quod ibi not.Barto.& Bal.ff.de minori.de quo vide Ange.consi.cccciiij.& Ange. Areti.in.§. præterea.instit.de testa.& Signo. de Home. cõsi.lxxxj.per plura iura, & maxime per tex. in.l.alienatum.ff.de verborum signi.& in terminis Alexand.in dict.consi.xxiiij.libr.iiij. vbi in fin.ponit an hoc idem tempus à consue. introductum possit de consensu partium prorogari: & tenet quòd non sicut tempus instã. à iure communi præfixum. vt suprà de iurisdi.om.iudi.§.xxiij.dixi/& de tempore continuo,vel vtili vide Bald.in consil. cclxix.volumi.j./& currit contra omnes sciẽtes & ignorantes, vt in gloss.fin. dicam/& etiam contra minores vt tenet Oldr. & docto.in.l. fin.C. in quib. cau.in integr. restitu. non est/tamen secundum eum restituitur.vt dict.ca. constitutus,& ibi hoc tenet Abb. colum.ij. in.viij. not.dict.non esse alibi text. in corpore iuris vtriusque. ita probantem præscriptionem statutariam,vel consuetudinariam currere contra minorem, sicut ibi vbi agitur de lucro captando: vt hic est,& idẽ tenet Bart.in.l.Aemilius.ff.de mino.& Bald.in.d. l.fin.in quibus cau.in integr.rẽ. & ita intelligitur. dict. ca.constitutus.& tenet Bald.in dict.§.porro. & decis.Parlamen.Gratio. Delphina. in. d. quæst.cclvij. colum.ij. versicu.an illud tempus/tamen iste minor restitutus tenetur ad expen.quas emptor fecit.vt.l.intra vtile.§.j. ff. de minori. & tenet decis. Gratio. quæst. xxxj/Et de præscriptione cõtra minorem dixi suprà. de præscript.§.j. [a]/Sed quid si post venditionem mouetur quæstio inter emptorem & venditorem, quæ longo tempore durauit, an currat interim proximiori tempus. xiiij. dierum , vel aliud tempus consuetudinarium ad retrahendũ concessum. videtur quòd sic per text.in capitu. quoniam. & in ca.eam te &.c.cum propter. & ibi Abb.& de Bellenzi.in addi.de iure patro. vbi patrono litigante super iure patronatus currit tempus præsentandi,si non præsentauerit.sed Cy.in.l.contra maiores.colũ.ij.C.de inoffic. testa.tenet secundum Iacob. de ra. ibi quòd non currat: quia eius sciẽtia debet esse certa & firma quæ est post iudicium.argu.l.quandiu.C. qui admitti.ad bo.posse.po. & venditio nõ est perfecta.& idem tenet Bald.& Pau.de Castr.in dict.l.contra.& deci.Parla.Gratio. Delphi. in.d.quæst.cclvij.in prin.& Abba.Sicu.in cõsi.xciiij.colum.iiij. versicu.non obstat.li.ij. vbi di.emphiteota excusatur à cessatione solutionis canonis penden. lite eidem à tertio de re emphiteoticaria mota per text. in.d.l. quandiu/Sed iuxta præmissa quæro quia.s.de consue.rerum feu.§.xviij.& titu.proxi.§.j.dixi & plures casus narraui in quibus dominus directus non potest retinere iure prælationis rem venditam,videlicet quando permutatur donatur, legatur aut vẽditur cum pacto.l.cõmissoriç vel adiectionis in diem vel de retro uendendo:an habeant locum in proximiore agnato volente retrahere in re permutata,donata & legata: non est dubium.quia non potest trahere vt. s.in locis alle. tenui:& ideo consilium est quòd quando quis dubitat rem posse retrahi per proximiores , quòd faciant in instrumento apponi,quòd res sibi donatur vel legatur,aut causa permutationis cũ alia re fecit excambium:sed hic essent duç fraudes vna ad proximiores retrahere,& alia dominum retinere volẽtes ad pariter laudimiis & accordamentis frustrandos & priuãdos vide quæ dixi.s. de consue.feu.§.xviij.& in Campania est consuetudo quòd retractus non habet locũ in rebus permutatis./Quid si permutans vendit rem permutatam, an habeat locũ retractus vt proximior.vnde res processit possit eam retrahere,dic quòd nõ: & intellige quod non habet locum retractus in re permutata, si sit eiusdem qualitatis:secus si non sit eiusdem qualitatis: quia res immobilis permutatur cũ marca argenti vel panno scarlate,vel alia re mobili.tunc habet locum consuet. retractus. /Item nõ habet locum retractus in vsu fructu legato,vel donato:nec etiam in re data ad vitam alicuius cum non sit in perpetuum data: /& quòd in casibus prædictis non habeat locũ retractus,tenet. d. Gerald. Bagoilly in dicta sua.q.& in re permutata tenet Alber.de Roza.in.j.parte statuto.q.cx.& in.ij.parte. q.ij. versicu. & an habeat./Sed quando venditur, cum pacto.l.commissoriç vel adiectionis in diem vel de retrouendendo , dubitatio non est modica an currat proximiori à tempore factç venditionis,vel à tempore perfectç vẽditionis.i. pacti finiti : & prædicta faciunt, quòd non currat propter pactum adiectiuum argumen.d.l. quandiu : & ita videtur tenere Iaco.de ra.in. d.l. contra maiores/sed decis. Parla. Delphi.in.d.quæstio.cclvij.tenet contrarium.& adduxit text.in.l.ij.§.biduũ quando appel.sit. appellatio enim nedum tẽdi ad suspensionem sententiæ:sed etiam rescissionẽ vt.l.j.C.de post.&.l.furti.§.j.ff.de his q no. in fa.

[a] Adde quæ no. Ang.in. l.fin.C.de adul. in fin. ver.ult. no.

in fa.&.l. tale pactũ.§. qui prouocauit. & ibi amplè scribẽ. ff. de pact. & dixi suprà de iurisditione omnium iudicũ.§.xij. in glos. ij.col. ij.cum seq.sed sic est quòd si sententia diffinitiua proferatur sub conditione, debet appellari statim infra biduum à tempore sentẽtiæ: & non expectare conditionis euentũ, quia si expectaretur euentus, sentẽtia transiret in rẽ iudicatam, & non valeret appellatio. Idem ergo, dicendum est in isto casu. nam cũ talis cõsuetudo sit rescissoria contractus, quòd tẽpus xiiij. dierum, vel vnius anni currat à tempore contractus passati. nec suspenditur per pactũ adiectum. quia in actu cõditionali tempus statim currit. vt.d.§. biduũ multo magis statim currere debet in actu pure & perfectè celebrato. ar. auten. multo magis. C. de sanct. eccles. Et finaliter concludit quòd nisi infra tempus à consuetudine præfixum faciat diligentiam protestando de iure cõsuetudinis. vt.l. si fundum. C. de rei ven. &.l fin. C. de anna. except. quod currat sibi tempus : & ita intelligitur. d.l. quandiu. quia ibi petens possessionem fecerat diligentiam. ideo nõ currit sibi tempus. & istam opinionẽ videtur tenere Io. Fab. instit. de contrahen. emp. in prin. col. ij. ver. item non obstant alia iura. in fin. & dicit quòd ipse expertus sit: licet contrarium seruatur de consuetudine in multis locis. & illi stãdum est secundum eum. Et licet hæc opinio videatur satis ęqua: tamen pro prima parte faciunt multum ea quæ supradicta sunt secundũ Iacob. Cy. Bald. & Pau. de Castr. qui dicunt quòd quis non dicitur scire alienatum esse ex eo quòd non habet scientiam certam & firmam ante exitum adiecti pacti. Et si dicatur quòd tempus hic currit tam contra scientes quàm ignorantes, verum est quando contractus est purus & simplex : sed in casu nostro contractus est in pendente. quia pactũ seu cõditio resolutiua fuit ab initio apposita. Ideo fingitur non contractum, ac nullum ius incõmutabiliter fuisse emptori quęsitum secũdum Guillel. de Cung. Bald. Alb. de Roza. & Iaso. colum. ij. versicu. vltimo. no. in. l. ab emptione. ff. de pact. & Iason. in. l. iij. q. xx. & sequent. C. de iure emphit. & tenet illustr. do. Francisc. de Aret. & in consil. xj. col. j. & Barto. in. l. rem titio in annos. ff. ad. l. fal. in terminis ita tenent. & dixi in quodam consilio incipi. Iaquelina in fin. tracta. domini Dy. de regu. iur. lib. vj. igitur si pręsumatur venditionem non esse propter pactum adiectum, perfectum nõ habebit locum retractus. & istam partem tenet Geraldus Bagoilly. in dist. sua. quæst. ver. sequitur in quæst. infra. & in versi. quæro hic secundo quando vẽditio &c. quòd currat à tempore euentus conditionis & non à tempore celebrati contractus. vt. l. cum notissimi. §. illud. C. de præscript. xxx. vel. xl. anno. & idem tenet Alber. de Roza. in prima parte statu. q. xcvij. & Iacob. Butri. in. l. j. C. de pact. pign. vbi dicit ꝙ aliud est vendere, & aliud facere pactum de vendẽdo. & tenet Ant. Corseti. in suis singulis, litera, statutum. nam natura dictorum pactorũ est talis quòd illis resolutis res redit ad venditorem absque aliqua retraditione. vt est gl. quam celebrem faciunt ibi Barto. & Ludouic. Bolog. in primis interpreta. in. l. j. ff. de donatio. vide Alexand. qui ita tenet in consil. xxviij. colum. iij. versicu. plus etiam. lib. ij. & in consil. xcij. colum. j. versic. tamen posito libro primo. & hoc intelligunt docto. esse verum in pacto. l. commissorię vel adiectionis in diem & nõ in pacto de retrouendẽdo. & idẽ tenet Paul. de Cast. in. l. j. col. j. C. de pactis inter emp. licet contrarium & bene teneat in. l. si cum venderet. ff. de pig. acti.

b CAR AV DIT CAS. Nota quòd in conquestibus non habet locum cõsuetudo retractus : quia de ipsis potest quis melius disponere quàm de illis quæ sibi ex successione proueniunt, vt autenti. presbyteros. C. de episco. & cleri. fallit in aliquibus casibus secundum aliquos. primo si vnus fratrũ emerit ab alio partem rei quæ eidem fratri venditori ex successione paterna euenerat. Et sic ipsi fratri emptori erat conquestus si postea vendat extraneo dictus venditor frater non obstante venditione per eum prius facta poterit retrahere. a quia retractus est introductus in fauorem generis: & conseruationis nominis agnationis quæ absque diuitiis non conseruatur. vt. l. ab omnibus circa princip. ff. de lega. j. & l. j. §. seruus. ff. de vẽte in spic. quibus grauissimum & iniuriorissimum esse dignoscitur domus progenitorum suorum forte & si in quibus antiqua est agnationis fama, ius: & nomen videre ad extraneos & deuolutas: imagines maiorum suorum: hoc est arma sua & insignia videre reuulsa. argumen. C. de administratio. tuto. l. lex quæ tutores. Et text. cum sua gloss. in. l. si minor. & ibi Barto. Bald. & Angel. ff. de minori: & pulchrè tenet Angel. in consil. lxviij. colum. prima versicul. primo quidem. cum sequen. colum. quod consil. fuit domini Bald. & idem in consil. sequen. & in consi. xcix. columna secunda. & in consilio. cccxxxix. colum. secunda.

¶ Secundo, quòd si quis retraxerit rem venditam, & illam tenuerit tribus aut quatuor annis: & postea vendat alteri. tunc habet locum retractus. Idẽ est si maritus acquirat aliquid de genere vxoris & postea cõtingat illam alienare quòd liberi ipsorum coniugum poterunt retrahere: quia de cõsuetudine matrimonium conseruat ius lignagij.

a Add tex. in. l. 1. §. largius ibi ĩ honorẽ sanguinis. ff. de successorio edi. & tex. in. l. libertus ibi ueluti si p̃dia aliqua ex bonis liberti in quibus maiorũ patroni sepulchra sint et magni æstimat patronus. ff. de bo. li. et ĩ. l. qui cum maior. §. si patris. ibi si affectione & periculo paternæ substã. eo. ti. & p Cy. in. l. publi. C. de adul. & per And Barb. in cõsi. 17. col. 7. & p totũ cõsi. uolu. 2. & in consil. 4. in prin. uol. 1. qui allega. tex. ĩ. l. j. ff. de cust. reo.

¶ QUI ONT IGNORE. Quãdo pręscriptio currat ignoranti. vide Barto. in l. genero. ff. de his qui nota. infam. & Bald. Salycetus & Alexan. in dicto ca. pr͞imo. §. porro qualiter feudũ alie. pote. & Angelum in cõsi. centesimo nonagesimo sexto in fin. tamen de cõsuetudine in casu p͞senti currit cõtra ignorantem, vt tenet Gerald. Bagoilly. in. d. sua quæstio. Paris de puteo. in tracta. Syndi. in verbo instante. ca. pone quòd extat statutum, & Fran. de Curt. in suo consi. viij. feudorum. [a] Sed quid de vxore, quæ de consuetud. non potest agere sine auctoritate mariti, vt suprà de consuetudine. & iurium statu. personarum §. quarto dictum est an sibi currat tempus Ioannes Fabri. in lege prima de bonis mat. tenet quòd sic. & idem in filio. vt ibi vide. Sed maritus vel pater possunt retrahere ex p͞sona vxoris, vel filij, vel ambo simul. cum sit actio realis, vt tenet dict. Gerald. Bagoilly. in sua quæst. Et econtrà filius potest retrahere rem venditam per patrem secũdum eum, etiam si sit adoptiuus vel naturalis vt ibi.

a Adde Barto. Sozi. in cõsi. 121. lib. 1.

§.ij.

Item & si le plus prochain parent [b] du vendeur ne vient au retraict, son autre parent & lignager en subsequent degre de lestoc & ligne de la chose vendue, peult venir par ladicte coustume audict retraict dedãs ledict temps de. xiiij. iours.

Item & si le plus.

b PROCHAIN PARENT. Consuetudo, vel statutum admittens fauore agnationis proximiorem, excludit alios eiusdem agnationis successiue. tamẽ post ipsum proximiorem facit glo. ff. si quis aliquem testamen. prohi. l. j. Et econtra. [b] Excludens fauore agnationis proximiorem excludit omnes sequentes in eodem gradu coniunctos. & pulchrè nota. Bal. in consil. cclxxxvj. & in consil. cccxvj. libr. j. & Ange. in consil. ccx. columna secunda versicu. præterea. vbi dicunt quòd stante consuetudine vel statuto, quòd filię non succedant quandiu supersint filij, quòd etiam liberi filiarum non succedunt, cũ filię quæ proximiores sunt excludantur de quo vide Alexandrũ in consil. lxxx. colum. iij. versicu. item si statutum libro primo. Et aduertendum est, qui dicantur proximiores ex linea seu prole venditoris, vt habeat locum hæc consuetudo. Et dicendum est secundum Baldum in consilio. cclxxj. libr. iij. quòd duæ sunt lineæ, videlicet recta & inflexa seu trãsuersalis. & recta linea est duplex: scilicet ascendẽs, & descendens, & ista est clara. Et transuersalis est similiter duplex scilicet superior, vt patruus, amita, auunculus & matertera, & descendens seu procedẽs, vt frater fratris filius, soror sororis filius: Sed appellatione prolis, soli descendentes cõtinentur, vt. C. de naturali. libr. autenti. licet cum similibus, & Pet. de Ancha. in consilio. xcv. & Ioan. Bapti. in repet. l. omnes populi. charta. xxxiiij. colum. secunda vsque ad fi. ff. de iusti. & iure. & Franc. de Zaba in. ca. nulla. in. iij. not. de concess. præben. & dum hic & in toto vol. harum consuetu. fit mentio de proximis parentibus alicuius, est intelligendum de linea recta & nõ inflexa, vel obliqua. argumẽ. ff. de vulga. substi. l. qui liberis. §. hęc autem verba secundũ Bald. vbi suprà. & Bar. in consil. x. & ibi singu. Bernard. Landria. in addi. quòd not. & recurre ad arborem cõsanguinitatis vnde dicit Bal. in consi. xxviij. incipi. dominus Thomas libr. iij. quòd proximior est, quem nemo procedit: licet sint alij in eodem gradu, vt institut. de legi. agna. succes. §. proximus. Et ibi Angelus Aret. in princi. & Ioan. Pet. de ferra. in forma. libe. pro hęredi. ab intesta. de lata in gloss. in verbo iure proximitatis, & Bald. Oldofre. Salycetus. & Albe. in. l. dudum. C. de contrahen. empti. [c] Sed quæritur Hic dicitur, quòd proximior præfertur. quid si sint plures p͞ximiores? quia vnus ex tribus fratribus vendidit: & quilibet ipsorum vult retrahere, an omnes admittantur, & sibi faciant partem per concursum facit tex. quòd sic. in. l. si finita. §. si plures. ff. de damno infec. & l. si fundum. §. si duo pariter. ff. de pig. &. leg. hoc articulo. & quæ ibi not. Barto. Baldus. Ioan. de Imol. & Alexand. in addi. ad Bald. ff. de hæredi. institut. & dict. §. proximus, & ibi Angelus Aret. & in. §. si plures. eodem tit. & ibi Ioan. Fabri. mouet hanc quęstio. & ita tenet: si sint vtrinque coniuncti consanguinei, vel ex eis descendentes, sed si non sint consanguinei, tunc illi qui attinent, & tenet Paulus de Castr. in consilio. cxcv. secundum verum numerum. aliàs secundum antiq. est. cxcj. incipien. viso statuto communis Florentiæ. volu. antiq. & do. Gerald. Bagoilly in sua. quæst. per quæ iura etiam dicunt docto. in simili, quòd si edicto principis vel statuto ciuitatis caueat, quod qui primus castrũ aliquod intrauerit, vel brauiũ attigerit, habeat centum. & plures castrum intrauerint, vel brauium attigerint: quòd faciunt sibi partem per concursum: licet verba edicti, vel statuti sint in hoc secundum ipsos ponderanda, vt ibi vide, & amplè per Fely. in. c. capitulum. colum. xv. versic. de concursu duorum de rescriptis. & Alexand. in consi. xv. libr. iiij. & Alber. de

b Adde Bar. Sozi. ĩ consi. 31. co. 2. uer. 4. probat li. 1.

c Adde lex. sing. in. l. fi. C. de agrico. & mãcido. lib. 11.

Roza.

vt. s. folio 1384. col. inf.

Roz.in prima parte statu.quæst.cvj.& quæst. seq. Et intellige quando simul veniunt antequam alteri ipsorum sit deliberata ex vi consuetudinis retractus: quia si iam esset per vnũ retracta. alij eiusdem gradus non possunt retrahere prout sentiunt ibi docto. Sed si res cõmode diuidi nõ potest, & proximiores etiam non possunt inuicem cõcordari: quia quilibet vult per affectionem rem habere, tunc debet sorte dirimi per ea quæ singulariter decidit Fely.in dicto.ca. capitulum. colum.xviij.versicu.sed an sortibus, vsque ad finem. & tenet Ludoui.Bolog.in suis primis interpret.in.l.j.C.vti possi.in quibus locis reperies quando res possit sorte dirimi : quia in istis & similibus casibus, vbi non est quæstio iuris, sed solũ in facto potest res sorte dirimi, vt lege si duobus.& ibi per Bal.C.communia de leg. [a] Sed quid si vnus tempore venditionis erat proximior, postea nascitur alius magis proximior ante retractum factum, & ambo concurrunt, quis præferatur? dicit.dict.Gerald.Bagoilly. in dict.sua quæst.quòd iste qui natus est ex vi consuetudinis generalis dicentis proximiorẽ ad retractum admitti & præferri. Sed quid si venditor fuit deceptus vltra dimidiam iusti precij: & post retractum factũ per proximiorem petit iuxta. l. ij. C.de rescinden.vendi. quòd cõtractus vẽditionis annulletur. Quæritur vtrum possit Ioan.Fab.in dict.l.ij. tenet quòd sic:, quia esset iniquum quòd suo iusto precio frustraretur. [b] Sed quid si duo cõiuges vel alij socij vendiderunt certũ redditum super eorum hæreditagio certo precio, & obligauerunt se insolidum & renunciauerunt autenti.hoc ita si debitor.C. de duobus re.modo venit vnus de genere vnius venditoris & offert precium, venit & alius de genere alterius qui pariter offert precium. quæritur quis eorũ admittatur? vel ambo simul Ioan. Fabri. in.§.fi.in vlti.quæst.instit.de duobus reis mouet hanc quæst.& arguit pro & contra tamen nõ decidit: sed Alber.de Roza.in.j.parte statu.quæst.xcviij. decidit quòd neuter admittitur, neque proximior de genere mariti : licet vendat· nec etiam proximior de genere vxoris : quia ipsa non vendit. Sed quid si res detur in feudũ, vel emphiteosim, an proximior possit retrahere. vide glossam & Baldum & Cardina.Alexand.in. capi.j.§.j. per quos sit inuestitura. vbi concludunt quòd non : nisi in fraudem fieret, & Alber.de Roza in.j.parte statu.quæst.xcij. Sed quæritur stante cõsuetudine de qua.§.titu.proxi. quod dominus iure prelationis retineret: & hic, quòd, pximior potest retrahere rem vẽditam an ex sola venditione absque aliqua inde secuta traditione rei vendite quæratur dño & proximiori ius. Io.Fabri.insti.de cõtrahen.emptio.in princ. tenet quòd non : vt ibi vide, quia requiritur quòd transferatur dominus in ipsum emptorem, & hoc sentit Specu.tit. de iure emphi.§. nunc aliqua.versi.xcv. & Ioan. Fab. in.l.j.C. quando liceat ad empto.disce. & in.l. si duobus.col.ij.C.communia de leg. immo si tradidisset & incontinenti recuperasset, non haberet locum dicta consuetudo. pro hoc facit quod not.Specu.vbi suprà versi.xcvj. vbi in dictis duobus versiculis tenet quòd res non cadit in commissum si vendatur & nõ tradatur. vel etiam si tradatur & incontinenti recuperetur: sed in feudo videtur esse secus. vt in titu.quid iuris si post aliena.feud.vasal. illud recupe.ca.j.de quo ibi per Baldum & Cardi. Alexan.& Bart.in.l.sequitur.§.Item labeo.in fi.& ibi Alexã. in addi.ff.de vsucap. & in.l.j. §.si rem.ff.de pos. & Ambro.Oppizo. in repe. [c] §.diui.l.filiusfamilias. columna tertia. versi.& an prohibitus.cum sequen.versicu.ff. de leg.j.& Iason in.l.fina.colũ.xxxvij.versi. xix.quæro.C.de iure emphiteo. vbi communiter tenetur cõtra Bartolum. & tenet Franciscus de Aret.in consilio decimoquarto.columna secunda. versicu.& est aduertendum. & Cardi.Alexan. in cap.j.§.an si libella.quibus modis feudum amit.& Iason in.l.vbi pactum. colum.vij.C.de transactio. & pulchrè Paulus de Castro in consilio.lxxv. in nouis incipien. in causa mota per dominam Doroteam: quia venditio ficta & simulata non est venditio.vt.l.nuda.ff.de contrahen.emptione. & sic dicta consuetudo non habebit locum [d] Et hoc verum antequam aliquis ex proximioribus obtulerit preciũ emptori pro ipso rachatu secundum Albericum de Rosa. in prima parte sta.quæstio.lxxxiii. Item consuetudo vel statutum volens certum quid solui pro gabella ex contractu, debet intelligi de contractu valido secundum Baldum in.l. non dubium. columna secunda, & amplè ibi Iason.columna tertia.versicu.quinto.not.C. de lega. & Andre.Barba. in.l.prima.§.fina. columna tertia.versicu. nota ex isto tex.ff.de verborum obliga. Fely.in ca. ex tenore.columna tertia.versicu. non præstat de rescrip. & dixi in regula non præstat in addi.ad Dynum de regulis iuris.libro sexto. Sed quid an remotiores de genere possint instare & compelli facere proximiorem: vt teneatur deliberare ante lapsum temporis consuetudinarij . vtrum velit retrahere , & iudex possit ei terminum assignare [e]. Cyn. in.l.manifestissimi.columna penultima.versi.vlterius quæro.C.de furtis.tenet secundum Iacobum de Aretio quòd sic : & si non deliberet infra tempus à iudice præfixum, poterunt remotiores de genere retrahere. argumẽ.l.prima. ff. de cur.bon.dando. & quæ not. Petrus de

[a] Add quid si proximior erat absẽs cã reipu.tpe quo p alis qõ ita proximi fuit retracta. res uẽdita, an restituatur uidetur tex.q. sic in l.sepulchri. ff.de sepul. uio. & in.l. si qua militi ff. ex quib9 ca.maio.

[b] Add Bal. in.l.1.§. p quas perso. no.acqui.et in.l.credito res.in.3.q. C.de pig.et Io.Cãpe. in tract. de do te.in.4.p te.q.28.

[c] Adde Frã.de Curte in tract. feud. in.4. parte.q.13. cum seq. & q.20.

[d] Adde Andre. Barba. in repeti. c. Raynaldus charta.25. col.3.uersi. ita dicamus de test.

[e] Adde quæ dixi in additio. ad Mandag.in capit.4. in uer.præsentes.de elec.

vi. s. fo. 255. 2. col. vs. q 20. 4.

Ancha.in capitu.fi.col.j.per illum textum de consuetudi.libro.vj. vbi dicit, quòd quando plures admittuntur ad idem ordine successiuo.præfigitur priori terminus infra quam repudiet vel acceptet per.l.quandiu. ff. de acquiren.hæred.& idem tenet Geral.Bagoilly. in dicta sua quæst.versic.quæro quando proximior.in secunda conclusione, & Albericus de Rosa. in prima parte stat. quæst.xc.quod nota. [a] Sed ponamus quòd proximiori semel renunciauit iuri retrahēdi, & sic est locus sequenti in gradu postea vult admitti, quia solus forte est vel cum alio. an possit dic. Geraldus in dicta sua questio. tenet quòd non: quia semel renunciauit iuri vt.l.quæritur.§.si venditor.ff.de edili.edic. Sed an post istam renunciationem detur sequenti in gradu solum residuum temporis ad retrahendum, an vero aliud integrum ipsis.xiiii.dierum vel anni.d. Geral.tenet quòd detur solum residuum temporis quod proximiori superaret, quia nō debet extendi in infinitum, vt.l.fideicommissa.§.si quis de rem.ff.de leg.iij.& tenet Francis.de Zaba.in consil. xxvii.& in consi.ciiii. columna.iiij.in principio. Sed quæro emptor statim vendit rem alteri secundo infra tempus retractus à quo est retrahenda. Dicunt quidam quòd ab vltimo possessore nisi ante venditionem primus fuisset adiornatus in materia retractus. quia tunc non potest alienari cum sit litigio. vt auten.litigiosa.C.de litig. Et idem tenet Geral.Bagoilly. in dicta sua quæst. Sed ponamus quòd iste emptor secundus & etiā proximior ignorauit rem litigiosam, quæ forte durauit per annum, & tandem proximior retrahens obtinuit contra primum emptorem qui vendiderat rem litigiosam, & vult vti re retracta: secundus emptor se opponit in materia nouitatis & saisinæ, quis debet obtinere? dic quòd proximior non debet vti dicta via possessoria, sed debet adiornari facere primum & secundum emptorem ad summationem & requestam, & petere cōtractum secundū declarari nullum, & talis declarabitur cum res esset litigiosa reseruata actione secundo emptori pro precio & interesse, alias succumberet dictus proximior in dicta materia possessoria. Sed quid proximior fecit adiornari emptorem in materia retractus: tamé proximior nō comparuit, & emptor obtinuit defectum & contumaciam contra proximiorem: an postea audiatur? quidam dicunt quòd non etiam si fuerit contumax facta petitione. quia videtur fateri emptorem possessorem & dominum esse cogita.

[a] *Adde bonam glo.in.l.3.§.fin.in princ. ff.de sepul.uio.*

§.iij.

Item & a lieu ladicte coustume de retraict, la ou lacheteur nest point lignagier du vendeur: car sil estoit lignagier & parent du vendeur de lestoc & ligne [a] de la chose vendue retrait ny a point de lieu.

Item & a lieu.

[a] DE LESTOC ET LIGNE. De iure tamen admittitur proximior ad retrahendum rem vni de genere venditam prout clarissime consuluerunt Petr.de Ancha.& Flo.de sanc. Petro, quorum consil.ponuntur volu.consil. Pet.de Anch.in consi.ccclxx.cum se.& Bal. in consil.xxviii.incipien.dominus Thomas. lib.iii.& Iaco.de sancto Georg.in suo tracta. feud.in glo. & cum pacto de non alienando. col.v.versi.sed si fieret alienatio. & Bald.in ca.j.de vasal.qui contra consti. Lotharij. pro qua facit textus in.l.pupillus.ff.de auto.tuto. Et in Campania est cōsuetudo cōtraria huic. Sed quæritur an hæc consuetudo retractus habeat locum quādo res datur alicui insolutum Specu.ti.de emptio. & vendit.§.nunc dicendum.versi.sed pone statutum est in aliquo loco &c. tenet quòd non, dicens ita fuisse iudicatum.& idem tenet Ioā.And. ibi in addi. & Bal.in consi.cviii.vol.iii. & Ludo.de Ro.in consi.cvii.& Alexan. in consi.lii.col.ii.ver. quid igitur.li.j.maxime secundum eum si decretum [b] iudicis interuenerit. vt tenet decis. parlamen.Gratian.Delphi.q.cclvii.in fin. & d.Geral.Bogoilly in sua dicta quæst. & Luc. à penna.in.l.fi.col.ij.versi.item qui non potest.C.de prędiis cur.li.x.& hoc videtur Albert.de Rosa.in.j.parte.statu quęst.lxxxviii. tenere. & Alexan.in addi.ad Bart.in.l.litis. ff.pro empt. sed contrarium tenet Ioan.Fab. in.l.si prædium per illū tex.C.de euict. Nam secundum Paul.de Cast. in consil.xvi.secundum verum numerum, aliàs secundum antiq. est.clxxxviii.incipien. visis & ponderatis in nouis.col.ij.versi.ij.videtur quòd datio in solutum est ficta solutio: finguntur enim bona in solutum per prius vendita ei cui data sunt: & ab ipso pecunia nomine precii recepta: & deinde loco solutionis eidem pro solutione debiti reddita & restituta. & pro hoc facit tex.celebris in.l.eleganter.in prin.ff. de pig. actio. quòd quando datio insolutum fit pro pecunia de re certa, resultat contractus vtilis emptionis, & oritur vtilis actio ex empto. & ita tenent ibi Barto.& Bal. ideo quicquid dicitur de emptione & in donatione insolutum habet locum.vt not.Cy.Bal. & Saly.in.l.libera.C.de seuten.& Ioan.de Imo. in consil. vlti.versicu.circa tertium tempus. & Bald.in consil.clvii.volu.j. & Ioan.Petr.de ferra. in titu. in forma respon.in actio.hypo. in gloss. satisfacere.quæstio.vlti.& quæ no.Cy.in.l.j. in vlti.

[b] *Adde ꝙ partes possunt petere à iudice ut cōfirmet cōtractum ab eis factum, sed eorum consensus sufficiat & ad hoc faciendum iudex tenetur text.est sin. et ī.l.si quis & ibi Bar. C. de cu.li.10. ubi dicit Barto.se nunquā uidisse nisi modo: et est utile secundū eū in omnibus casibus i quibus quis dubitat ꝙ alius possit petere contractū infringi. ꝙ potest petere confirmari.operatur enim decretum si quis possit*

conqueri de deceptione ultra dimidiã iusti precii: ut quis nõ pοßit cõqueri de dolo uel metu. et idẽ si fiat ĩ præsentia amicorũ & consanguineorum ut not. pulchre Barto. quem ibi sequũtur Ioã. de Pla. & Luca. à pẽna. in. l. i. C. de prædiis curia. lib. 10. item impedit resti. ut. l. si quidem. & ibi gl. Bart. Bald. & Saly. C. de pdiis mino. nisi in decreto esset taxata æstimatio rei uenditæ ut not. glos. & Bar. in. l. ait prætor. in uer. præmittitur. ff. de minori. ubi uide. & an Barb. in consil. 48. & cõsi. 54. & 61. uolumi. 2.

in vlti. quæstio. C. de præto. pig. & tex. & docto. in. l. precij causa. C. de rescin, vendi. vnde dicit Bal. in. l. à diuo pio. §. si pignora. quẽ ibi sequitur Alexand. colum. v. ff. de re iudi. quòd sicut non valet emptio & venditio non statuto certo precio. vt §. precium. institu. de contra. empti. ita nec valet datio insolutum. & idem tenet illust. docto. Francis. de Are. in consilio. xxxij. colum. ij. versic. nec obstat. & singul. in consilio. clx. colum. v. versic. venio ad quartum. & in versi. circa quintum. & quasi per totum. Et maxime quia hæc consuetudo retractus est fauorabilis. & secundum ius commune & diuinum, vt suprà. §. j. & . ij. dictum est, ac etiam introducta ne res exeat de genere. vt in dicto. §. ij. & statim in. q. seq. dicam & consuetudo dat ius in re proximis vt tenet Ioan. Fab. in. §. ex non scripto. colũ. vj. versicu. circa quartum institu. de iure natu. & dixi suprà titu. proximo. §. fina. in prin. Præterea statutum vel consuetu. quæ non est exorbitans à iure communi disponens de venditione habet locum in datione insolutum vt tenet idem Francis. de Areti. in consi. cxxiiii. colum. ij. versicu. concedo æquiparationem. facit quæ dixi suprà de consuetu. feu. §. xviii. ante fi. Et pro hac opi. quam teneo facit quòd dicit. Bald. in capi. j. in prin. columna. iiii. de prohib. feud. aliena. per Frederi. quod sicut emphiteota non potest vendere de iure rem emphiteoticariam irrequisito domino. vt. l. fina. C. de iure emph. licet secus de consuetu. vt suprà de consuetu. feudo. §. j. & . ij. dixi nec etiam dare insolutum & pagamentum, nisi talis datio fieret per iudicem: quia tunc dicitur alienatio necessaria. & idem tenet Iason in dicta. l. fina. de iure emphite. colum. xxxii. versicu. quæro. & in. l. voluntas. colum. j. C. de fideicommis. licet in feudo sit secus, quia non potest dari insolutum etiam per iudicem. secundum Baldum & Iason. vbi suprà. & tenet Francisc. de Areti. in consilio. xiiii. colũ. vii. in fi. cum sequen. incipien. viso & diligenter considerato. Et sic verbo emptionis & venditionis continetur & comprehenditur datio insolutum, ac alia omnia alienatio. vt tenet Barto. in. l. filiusfami. §. diui Seuerus. col. iiii. quem ibi sequuntur docto. insuper Alexand. col. vj. versi. inquantum. & Ambrosius Opizoni in sua eleganti repetitio. ff. de lega. j. & Bald. & Iason in dicta. l. voluntas vbi est tex. pulcher, & tenent Cy. Bald. & Saly. in. l. fin. C. de pac. inter emp. & Iason in auten. res quę subiacent. columna prima & quinta. ver. nunc succedit. C. communia de leg. & Alberi. de Rosa. in suo dictiona. & ibi Io. Bapt. in addi. in litera venditio. & Cardi. Alexan. & Bald. in ca. j. per illũ tex. de controuer. inter domi. & emptio. feu. & Bar. in. l. sicut. §. vẽditionis. per illum tex. celebrem. ff. quib. mo. pig. vel. Hypol. soluitur. & in. l. j. & ibi Alexã. in addi. C. de vsuça. pro empt. & tex. in. l. statu liberi à cæteris. §. fin. ff. de statu lib. Et pro hoc facit quæ no. Io. Fab. in. §. precium. in princi. & in. §. item precium. instit. de contra. empt. quòd si debitor concedat alicui rem hoc pacto ꝙ satisfaciat creditoribus, & debita sint certa & specificata, quòd est vẽditio & debẽtur laudimia & ventę domino. igitur &c. Et licet verba statutorum & consuetudinem sint proprie intelligenda. c. in nostra & ibi Inno. de iniuriis. & . l. iij. §. hæc autem verba & ibi Barto. ff. de nego. gest. tamen recipiunt intellectum à regulis iuris communis. vt. c. cum dilectus de consuet. & lege si serui vestri. C. de no. & dixi. s. de pręscri. §. pe. in gl. vlti. & Fely. in rub. de spon. col. j. & Iason ample in. l. non dubium. col. vj. ver. pro declarãda. C. de legi. Sed datio in solutum & venditio nõ differunt, sed conueniunt vt dictũ est. igitur hęc consuetudo retractus habebit locum in datione in solutum sicut in venditione. pro quo dicit Barto. quem ibi sequuntur Bald. Alexan. Barth. Sozi. & Iason in. l. gallus. §. instituens. ff. de libe. & posthu. quòd vbi statuto vel consuetudi. cauetur de aliquo tantum fit extentio ad alium ex identitate rationis: vt. l. illud. ff. ad. l. Aquili. vt si loquatur de filio quòd comprehendatur nepos & pronepos. & tenet Albe. de Roza. in. ij. parte statu. quæst. cvij. vel si fiat mentio de auia quòd extendatur ad auum, non dico ex vi seu proprietate nominis. quia doctores ibi contra Barto. innuunt. sed ex identitate rationis sic in præsenti casu fit extentio ad dationem in solutum: vt tenet Iacob. de sancto Georgio in suo tractatu feu. in glossa. & cum pacto de non alienando. in princip. fo. decimooctauo per textum singularem in. leg. apud Celsum. §. auctoris autem dolus. ff. de exception. doli. & in. leg. finali. ff. ex quib. cau. in possessio. eatur. & Petr. Iacob. titul. de actio. ex empt. reddi columna. j. & Signo. de Ho. in constitu. lxxij. colum. fi. & hanc sententiam tenet Alberi. de Roza. in secunda parte sta. quæstio. ij. versicu. ex prædictis nisi esset data in solutum per iudicem cum causę cognitione, quod intelligo si fiat secundum. l. vltim. C. de iure domi. in pet. quia si in cantu publico & subhastationibus pręhabitis tradatur, tunc nõ habet locum retractus secundum Alber. nec contrarium: sed in dic. quæstio. lxxxviij. suprà allegata. quia nõ figit pedem, sed remittit se ad dictam quæstionem ij. Et istud tenet pulchrè Iason in. leg. senatus quam legit cum. leg. cætera. infra si parauerit versicu. octauo nota. cum sequen. ff. de leg. j. Et sentit [a] Antonius de Butri. in consilio. xj, volens quòd sententia lata super datione

[a] Adde Bar. Sozi. ĩ consil. 76. uolu. 1.

in solutum potest rescindi per appellationem licet per statutum inhibeatur appellatio à mera interlocutoria, si debitor est deceptus vltra dimidiam iusti precij. & tenet Ioan. de Imol. in consilio. lxxij. & in hoc conueniunt omnes doctores suprà allegati. si bene intueantur: & idem Philip. Cor. in consilio. clxv. volumine secundo. & ista questio est nunc de facto inter honestam ac nobilem mulierem Iaquelinam de Gauney. vxorem nobilis viri Stephani de Cambray auunculi mei qui certa hæreditagia dederat in solutum prædictæ suæ vxori pro summa mille librarum Turoñ. in contractu matrimonij donata ex vna. Et nobiles etiam viros magistrum Robertum & Michaelem de Cambray fratres & consobrinos meos retrahẽtes. Et ad prædictam quæst. & propriis terminis quæstio. supradictorum auunculi & consobrinorum, vide Bal. in cõsilio. cccxxiii. quod est singularissimum. & in consil. cccxxiiii. volumine primo. immo dominus [a] etiam potest retinere rem per adiudicationem iudicis factam secũdum additio. Petr. Iaco. in titulo de causis ex quibus feud. amittitur. in. j. addit. quod not. & istud seruatur in loco de Lorry, secundum consuetudinem illius. Sed an hoc ius retractus quod cõpetit proximiori, vel ius retentionis quod cõpetit domino possit alteri cedi. Cyn. Bald. & Ang. in. l. ad officium. C. communi diuidun. tenent quòd non secundum Pet. & ibi Luca. à penna. in. l. fina. columna secunda. versiculo an autem tale ius. C. de prædiis curi. lib. x. & Signo. de Ho. in consilio. lxxxj. columna secunda. versiculo præterea. [b] vna ratio inter alias est, quia proximior admittitur ne res exeat de genere argumen. ff. de lega. ij. in. l. cum pater. §. libertis. sed si proximior cedere posset, tunc fieret contra rationem, consuetudinem igitur. Et idem est in domino vt nõ possit ius prælationis alteri cedere, vt suprà titulo proximo. §. j. dixi, & in vtroque casu tenet decis. parlamen. Gratia. Delphina. quæstione quadringẽtesimavndecima. & Henri. Bohic. in capitulo sanè. de priuil. Ioan. Fab. institutio. de acquisitio. per arroga. columna tertia. licet Ludou. de Ro. in. l. prima. §. vsufructuarius. ff. de noui. operis nunci. teneat contrarium. sed primam partem tenet ibi Iason. columna tertia. versiculo item circa istam materiam. & Albe. de Rosa. in prima parte stat. quæstione sexagesimasecunda. & questione octuagesimanona. & Baldus in capitu. primo. §. j. de pace iura. firm. quia consuetudo vel statutum intelligitur quod per se & non per alium retrahat vel retineat. & tenet Alexand. in dicto. §. vsufructu. columna secunda. versiculo tertio. not. argumen. secundum Bar. cum sequen. & Paulum de Castro in cõsilio primo in nouis. Et maxime si sint alij proximiores: secus est si non supersint aliqui consanguinei quàm ille volens cedere, quia tunc potest [c] cedere sicut res prohibita alienari extra familiam si non superest nisi vnus de familia: ipse potest vendere, quia non superest qui alienationem possit reuocare. Et etiam docto. suprà allegati in dicto. §. diui. Et isto modo videtur limitari debere determinatio docto. supradictorum: scilicet quando supersint alij proximiores de linea, vt nõ possit cedi. secus si non supersint. & istud videtur esse de mente. §. ij. suprà eo. titu. Et idem [d] tenet Paul. de Castr. in iure pacti de retrouendendo quod possit cedi. prout in dicto consi. vide. Et est alius casus secũdum Paulum de Cast. in. l. apud antiquos in vlti. q. C. de fur. quia si statutum sit ꝙ si duo habeant, est commune quòd alter non possit vendere partem suam irrequisito socio. Et si de facto vendat, possit cõpellere emptorem ad sibi reuendendum pro eodem precio. Et tu & ego habebamus rem communem: tu vendidisti partem tuam Titio me irrequisito. Ego postea vendidi partem meam Gayo Titio irrequisito, & cessi Gayo ius quod habebam ex statuto vel consuetudine contra Titium, vt Gayo loco mei reuenderet. Titius nunc agit contra Gayum qui à me emit. ipso irrequisito: quia res erat communis inter me & ipsum &c. concludit quòd iste Titius requiri potest, & quòd ius cessum factum Gayo valet: vt ibi vide per singulares rationes: quia licet non possim cedere illud ius vbi partem meam non vendo nec alieno, tamen competit ratione partis quam habeo & vendendo partem meam possum cedere simul cum illa. sicut in simili de ascriptitio qui non potest vendi sine precio: sed cum prædio sic vt. l. quemadmodum. C. de agri. & censi. lib. xj. & tenet pulchrè Paul. de Castro in consi. ccccxxix. incipien. circa secundum quesitum in nouis. Et idem dico quòd si essent duo fratres cõmunes, quorum vnus vendat partem suam: & alius pariter infra tempus redimendi vendat partem suam cum iure retractus quod sibi ex consuetu. competebat Titio, quòd iste Titius poterit retrahere partem per alium fratrem venditam: & pro hac decisi. allegat. ipse Paul. vbi suprà plura iura quæ per eum vide.

¶ Est & tertius casus & limitatio quã ponit Pau. de Cast. in. l. ad officium in fi. ꝙ licet nõ possit cedi ius retractus extractus extraneo. tamen bene consanguineo quòd not. perpetuo.

¶ Sed quid an proximior agnatus qui reperit donationem vel venditionem feudi pro se & alio agnato remotiori præiudicet sibi in iure prioritatis retractus, dic quòd sic. Nam si dicto remotiori solum fuisset facta venditio, nõ posset proximior retrahere per istum text. de quo

[a] Adde quæ dixi suprà de consuet. rerũ feu. §. 7. co. 4. & in addit.

[b] Adde gl. i. §. & quotiens ipsum i uerbo alio. de colla. in prag. Sanc. fo. 71.

[c] Adde quòd si irrequisitis illis de genere & nolentibus retrahere Bar. to. & doct. moder. in. l. qui Romæ. §. cohæredes. ff. de uer. obli. & Pau. de mõte Pico. in repe. §. diui. l. filius. ff. de leg. 1. & Bar. Sozi. in consil. 225. 2. co. 6. uersi. 2. fortius. i fi. lib. 3.

[d] Adde Barb. in cõsilio. 51. co. 23. uol. 1.

quo vide Bald. in consil.cccclix.lib.iiij. Sed quæritur, vnus habet vsufructū, & alius proprietatem. vsufructuarius emit à proprietario ipsam proprietatem, quo casu vsufructus fuit consolidatus, vtrū proximior possit infra tempus retractus retrahere proprietatē cum vsufructu: & emptor perdat vsufructum, vel vsufructus iterum separetur. Et videtur ꝙ proximior possit retrahere, & vsufructuarius perdat vsumfructum. quia fuit consolidatus per. l. si tibi vsufructus. ff. quib. mo. vsufruct. amit. sed Cy. in. l. si maritus. C. de inoffi. test. tenet secundum Pet. ibi quòd vsufructuarius nō perdat vsufru. & respondet ad. l. si tibi. vt ibi vide. licet Iaco. de Are. secundū Cy. ibi distinguat. aut dictus vsufruct. emptor sciuit talem consuetudinem esse. & tunc perdit vsufruct. nec potest recuperare, sed secundum Bal. ibi Guliel. de Cug. tenet indistincte quòd nō recuperat per. l. cū filius. §. dominus. ff. de lega. ii. quid dicendum. Bal. ibi distinguit aliter, ꝙ aut consuetudo disponit rescindēdo aut trāsferendo ius emptoris. primo casu potest vsufructus per emptorē retineri. quia rescissa causa rescinditur effectus. vt. d. l. si maritus. Secundo vero casu non potest retineri. vt. d. §. si dominus. nisi forte propter iustā causam ignorātiæ. vt. l. propter veneni. §. neptis. ff. ad Silley. ergo videtur secūdum hanc consuetudinem, quòd vsufructuarius amittat vsufruct. si illam sciebat cum transferat ius emptoris in proximiorem retrahentem. vt. §. sequen. in fi. dum dicit. par laquelle cōsignation ainsi faicte droit est acquis. Et Francisc. de Crema. in suo singul. lvii. in fi. sequitur Bald. vbi suprà. & idem tenet Alber. de Rosa in prima parte statu. q. xci. sed Paul. de Castr. in. d. l. si maritus. tenet simpliciter quòd reuiuiscit, & sibi restituitur vsufructus. vt. l. dominus. ff. de vsu fructu. & ista est magis æqua. ideo tenenda. Sed quid. quidem post venditionem rei decessit. proximiores consanguinei, qui eidem venditori successerunt, volūt retrahere. quæritur an possint. dominus Gerald. Bagoilly in sua disputat. q. retractus. in princip. arguit pro & contra. & in fine concludit ꝙ sic etiam tanquam hæres. quia antequam esset hæres, vel hæredes, eis cōpetebat ius retractus contra emptorem, quod tamen non perdunt, licet sint hæredes. vt. l. Seya. ff. de euict. & l. cum à matre. C. de rei vēdi. tamen distinguit in fi. post plura per ipsum alleg. aut testator fecit mentionem de retrahendo. & tunc ad hæredem transmittitur, aut nullam fecit mētionem. & tunc non argu. l. posthumus. §. fi. cum sequent. ff. de inoffici. testamen. licet Io. Fab. in. §. econtrario. in fi. insti. de leg. tenet quòd hæres non admittitur ad retrahendum. quia res peruenit ad eum casum à quo incipere nō potest. licet secundum eum multū faciat contra dictam. l. posthumus. §. fin. sed mihi videtur quòd dominus Gerald. non intelligebat quæst. prædictam. nam sua distinctio contrariatur sibi. [a] nam si defunctus erat venditor, & tunc non potest retrahere ex persona defuncti per regulam, quam de euictione tenet actio ipsum agentem repellit exceptio. vt. l. exceptione. C. de euict. & sic non est necesse quòd testator faciat mentionem de retrahendo. aut defunctus erat proximior, qui volebat retrahere, vel iā super retractu mouerat processum, & heres est extraneus. tunc habet locum sua distinctio. Nam si heres erat de suis, transit ius retractus secundum Ioannem Fabri. sed quando hæres successit venditori, an tanquam proximior possit, & non tanquam hæres retrahere. Dico quod sic. quia ius erat sibi quesitum ex venditione facta per defunctum. vt suprà dictum est secundum Bagoil. de quo vide gloss. in. l. scimus. §. in computatione. in fi. & ibi Cyn. & docto. moderni. C. de iure delibe. & Alberic. de Rosa in secunda parte stat. quæst. cxcii. quid si filius vendiderit rem patris, & postea successit: & an possit retrahere. vide Bart. post Dy. in. l. filius. ff. de solut. & in. l. cum dominus. de ver. obligat. & Paulus de Castro in. l. filius. C. de pactis.

de q. p̄t vreq. n. l. §. l. gl. 7. n. 61.

a Adde quæ dixi in addi. ad Di. in reg. ratī in antepen. addi. de re. iur. lib. 6. in q. an eo ipso ꝙ quis succedit uēditori, uideatur habere ratā uēditionem per defunctū factam. &c. & tex. ī. l. 3. & ibi Bal. & Saly. C. de rebus ali. non alienan.

§.iiij.

Item & si lachapteur est voyant, & refusant, ou delayant de receuoir le pris de la vente: le parent & lignagier venant au retraict, le luy doit prsenter & offrir: & en son refuz, de le prendre & receuoir: le doit cōsigner & deposer [a] en main de iustice. A ce present, on appelle lachapteur, auecques les frays, & loyaulx coustemens, arbitrio boni viri, par laquelle consignation, & deposition ainsi faicte, droit est acquis par la coustume au parent, & lignagier venant au retraict.

Item & si lachapteur.

a LE DOIT CONSIGNER ET DEPOSER. Tu habes suprà titul. proximum. §. fina. quòd dominus directus, volens retinere iure prælationis, & similiter proximior volens retrahere, debent consignare precium rei [b] venditæ, quando emptor recusat recipere. Et hoc si sciat precium certum, quo res fuit vendita: sed si ignoret,

b Adde ꝙ sibi aliquis debet offer-

re aliquid alteri ad finē ut cōsequatur actionē, uel ut nō icidat in morā uel illā purget, requiritur oblatio realis. l. qui x. §. idem rē sponsum. ff. de solu. & Bar. & Ias. in. l. ptor. §. si quis. ff. de noui. ope. nuncia. & Ioan. Fab. i. l. 2. ī uerbo. oblatā. & ibi moder. C. de pactis. inter emptor. & uēdit.

vt plurium contingit, sufficit quòd consignet & deponat certas pecunias pro precio rei vēditæ, ac etiam impensis & frediis. Et offerat perficere si maiori pcio reperiatur fuisse emptam: vel offerat fideiussorē pro illo residuo, si quod reperiatur præstare. text. est sing. in. l. statu. liber. rationem. ff. de statu. liber. Quem textum induxit Ang. in. l. iiii. §. ait prætor. ff. de re iudicata. qui etiam allegat aliam legem sociam. in. l. si seruus. si hæredi. §. fi. ff. de statu. liber. quòd quādo debitū nō est liquidum exemplum in eo qui est iussus reddere rationem per iudicem vel arbitrium sub pœna: & infra certum tempus seu terminū, & rationes sunt intricatæ, vt mercatorum: quòd non poterat cōdemnatus videre an esset debitor vel creditor. Nam tunc sufficit quòd idem condemnatus compareat, & dicat quòd calculatis & visis rationibus dico me esse debitorem in vno denario, & ecce illū: & si appareat me plus debere, ecce fideiussorem pro residuo: & sic debet deponere vnum denarium, & præstare fideiussorem de residuo, & erit securus. & idem tenet Ange. Bald. & ibi Alex. in additio. ad Bald. in. l. si residuum. C. de distra. pign. & Bald. in. c. j. §. j. col. iiii. vers. sed quid si arbitrator præcepit &c. de. l. Cora. & in cōsi. cccliii. lib. iii. & Pau. de Cast. in. l. ii. quam legit cum. l. j. col. ii. & in. l. si à te. C. de pact. inter emptor. & Ioan. Fab. in. l. acceptam. C. de vsur. & Ioan. de Plat. in. l. apparitores. C. de exac. trib. lib. x. ¶ & Cepo. Veroneñ. in cautel. li. vbi ex prędictis colligit, quòd si aliquis promisit, vel est condemnatus alicui soluere illud quod debet infra certū tempus sub pœna. si debitum non est liquidum, dicat se esse debitorem in vno nummo, & illum offerat in iudicio deponendo, & pręstet fideiussorē de soluēdo omne id in quo apparebit ipsum esse debitorem, & petat quòd eligātur arbitri vel calculatores. quo facto etiam si labitur tempus solutionis, non incidit in pœnam donec debitum fuerit liquidum quod not. & idē tenet Alex. in. d. §. ait pretor. qui allegat Ange. & Imol. ita tenere in. l. prætor. §. si quis paratus. ff. de noui oper. nūci. & ibi hoc tenet Ludoui. de Roma. vbi dicit se obtinuisse de facto in palatio potestatis. & etiam Iason in fi. & Bartol. in. l. credito. ff. de distr. pig. ¶ & pulchrè Ale. in. l. si mora. ff. soluto matrimonio. vbi ponit sex limitationes: & in. d. §. ait prætor. ponit duas limitationes. ¶ & vna ex dictis limitationibus est singula. scilicet quòd prædicta conclusio est vera si debitor est inops, aut suspectus. aliàs autē videtur quòd vbi debitū non est liquidum, & debitor est idoneus facultatibus, tunc sufficit sola verbalis oblatio absque exhibitione fideiussoris per. d. l. si residuum. iuncta sua glo. & per glo. in. l. obsignatione. C. de solu. & text. in. l. quicunque. C. de fundo. patri. lib. xi. per quem text. dicit Barto. quòd vbi ex forma statuti quis tenetur satisdare antequam acceptū aliquod officiū. quòd si est idoneus facultatibus, stabitur soli cautioni suæ cum hypotheca. bonorum absq; fideiussore. & pro hoc allegat Alexan. tex. in l. de creationibus. ibi ita vt siquidem & cætera. C. de episco. audi. ¶ Et idem dicit esse in eo qui à carceribus mediāte cautione fideiussoria venit relaxandus. vt suprà de iurisdi. om. iudi. §. xiiii. in glo. ii. dixi. quòd sufficiat cautio iuratoria cum obligatione bonorum si est idoneus &c. ¶ Sed quid an emptor iste teneatur restituere proximiori fructus quos percepit Ioan. Fab. in. §. actionum. col. iii. versic. & ista faciunt &c. de acti. tenet quod non. quia facit fructus suos propter bonam fidem & titulum. vt. l. si fundum. & l. certum. C. de rei vendi. & tenet Alber. de Rosa. in prima parte statuto. q. xcvii. & decis. parlamen. Gratio. Delphina. q. cclvii. co. ii. versi. nonne. & Geral. Bogoilly in. d. sua. q. ¶ Et hoc verū secundum Ioan. Fab. nisi fuerit in mora. nam tunc vt interesse veniunt à tempore moræ, scilicet à tempore consignationis vt pars rei. Et ita fuit iudicatum per dominum locum tenētem balliui, contra Simonem Babon, notariū emptorem, ad vtilitatē Alani Boutet, aliàs Boys vert retrahentis. ¶ Et econtra proximior de iure: & hac consuetudine tenetur soluere emptori expensas, misias, & accordamenta siue laudimia, in & pro medio tempore factas. vt l. in summa. C. de pig. & tenet Ange. Areti. in l. j. §. fi. ff. de noui oper. nuncia. & decis. Gratio. in. d. q. cclvii. Bald. in consi. ccl. lib. iii. & Geral. Bagoilly in. d. q. ¶ Et hoc intellige verum nisi ex peñ. fecerit postquam esset in mora, quia cēsetur malefidei nisi essent valde necessariæ. vt. l. domū. C. de rei vendi. & §. certe. & ibi Ioan. Fab. & Ange. Aret. insti. de rerum diuisio. ¶ & ad supradicta adde text. sing. in. l. de edili. edicto [a]. & tenet pulchrè Ale. in consi. xxiiii. col. vlti. versi. posset etiam dici lib. iiii. & Alber. de Rosa in. j. parte statu. q. xcv. per text. in. l. intra vtile. §. vēdentibus. & ibi Iacob. de Areti. ff. de minori. nam si in venditione interuenit mediator seu prosoneta cui emptor dederit aliquid pro pœnis quod non ceperit si ex voluntate. secus si ex necessitate dederit. vt. d. l. debet. & l. ii. ff. de prosene. & tenet Ange. Are. in. §. in duplum. co. pe. instit. de acti. & Geral. Bagoilly in. d. sua q. versi. sequitur in quæ. defuncti. ¶ Sed quid cum proximior vellet retrahere, dedit sibi. x. ne retraheret: nunc sequens in gradu vult retrahere, attento quod præcedēs noluit retrahere quod potest. vt dictum est supra eo. §. ii. tamē non vult restituere nisi precium, & non dicta. x.

a Ad. tex. in. l. 2. §. si quid publici ff. de hæret. uel ac. uen.

dicta.x.quę dedit emptor primo proximiori, ne retraheret. An teneatur iste retrahens dare emptori.dicta.x.do.Gerald.in.d.suo.q.in fi. tenet quòd sic non virtute consuetudinis: sed iure retentionis.ff.de rei vendi.l. emptor. & de edilitio edict. l.cum autem.§. Iulianus. &.§.fiscum.l.seq. Sed quid clericus emit rem aliquam, qui pro eo quòd erat clericus & immunis se excusauit à solutione iurium,& collectarum domino debitarum quæ solui debebāt ex illa re quæ postea à proximiore retrahitur.tamē prefatus clericusvult habere quātum solui debuisset pro collectis tributis, & aliis iuribus vtrum possit.Cy.in.l. neque per se.C.de hæredi.instit.tenet quòd sic.& idem tenet Alber.de Rosa in.j.parte stat.q.xciiii. sed Bald.in.d.l.neque per se.tenet contrariū quòd nihil possit petere. Tamen not. vnum quòd si pendente tempore retractus emptor scinderet arbores aliquas: quia forte syluam, & nemo emerat:quod si retrahatur,tenetur restituere ipsas arbores,cum censentur pro hæreditagio, nisi esset sylua cędua, & felicia, & particæ, quæ venissent tēpore quo scindi debuissent. & idem dicendum est in stagno vendito,quòd si tertio anno & vltimo vendatur, possit piscari per emptorem:secus si in primo anno vel secundo piscaretur,& ante debitum tempus piscandi.adde quæ dixi suprà de consuetudine rerū feud.§.v.quod intellige prout suprà dixi.Sed quæro domus vendita quā retrahere volebam, fuit combusta. quæritur de duobus, an emptor teneatur ad æstimationē rei.Secūdo an possit retrahere aream, quo ad primā.q.dixit.d.Geral.Bagoilly. quòd si facto emptoris , & post oblationem precij fuerit cōbusta, quòd emptor tenetur ad æstimationē,& interesse:quia constitutus est in mora:igitur ratione morę tenetur ex periculo.vt l. si ex legati causa. & ibi docto. ff.de verbo. oblig.& in regula mora.& ibi dixi in addi. j. de reg.iur. lib.vi.aliàs non. Quo vero ad secundam quæstionem dicit idem Bagoilly, ꝙ non possum retrahere aream:quia domus destructa amplius non est domus , nec pars domus.vt.§.vlti.inst .de vsufructu.immo secundum eum,si domus esset refecta ex eisdem cementis,& materia non esset eadem domus.vt l.qui res.§.aream.ff.de solu. &.l. inter stipulantem.§.sacram.ff.de verb.obligationibus.

§.v

Item & par la coustume, le lignagier & parent du vendeur venant au retraict , est a preferer au seigneur a du fief,ou du cens,voulant venir audit retraict.

Item & par la coustume.

a PREFERER AV SEIGNEVR DV. Stante hac cōsuetudine generali,& illa de qua suprà tit.proxi. fit mentio quando dominus directus & proximior consanguineus concurrunt inuicem circa rem venditam retrahendam,quis debet præferri.Bal.in.l.imperator.col.ii.ff.de pactis.tenet quòd dominus debet præferri secundum Gulielmum de Cug.ibi per.l.si cum dotem.§. fi.ff.soluto matrimonio:quia consuetudo generalis vt admittatur proximior non vincit.l. specialem: quia dominus ex lege speciali retinet. vt.l.fi. C.de iure emphi. Et species derogat generi. vt.ff.de vulg.subst.l.cohæredi.§.qui patrem. Et in regula generali per speciem etiam quæ ibi dixi in addi.ad Dyn.de reg.iur.lib.vi. & idem tenet Ang.& Albe.de Rosa in.d.l.imperator.& Bal.in consi.ccl.volu.iii.& Iason in.d.l.fi.col. iiii.versi. iuxta prædictum notabile . de iure emphiteot. Item vltra legem specialem est generalis consuetudo quòd dominus potest retrahere.vt suprà tit.proximo. Istud est verum vbi cōsuetudo non transit ad specialitatem:sed hic transit vt vides ad speciem, vt proximior agnatus concurrens cum domino præferatur ipsi domino.& tenet Ioan.Fab.instit.de emptio.in prin.quia si reperitur aliquis de lignagio venditoris præfertur domino.& in feudo est expressum in.c.j. §.porro.& ibi Bald.& Cardi.Alexan.qualiter feu.alie.pote.& tenet do.Geral.Bagoilly in sua.q . Et similis consuetudo est in ducatu Burgundiæ, & ciuitate Parisieñ. Sed quid emptor soluit domino directo accordamenta, proximior postea retraxit ab emptore, & soluit eidē dicta iura , an teneatur proximior soluere iterum domino directo laudimia. & dico quòd sic:quia videtur noua vēditio. pro quo facit text.in.l.si seruus.§.cum igitur.cum versi.sequen.secundū Alber.de Rosa in prima parte statu.q.xxv.&.q.sequen. ff. de euictio.vt suprà dixi.§.prox.col.iii. & ita de cōsuetudine sequatur. ¶ Et idem dicendum est quòd debeatur laudimiū si dictus proximior non retraxit,sed ius suum retractus eidē emptori quitauit mediāte pecunia: quia emptor iterum tenetur per ea quæ not.Cyn.in.l.j.in ii.q.C.de fideius.minor.vbi dicit quòd si minor vendiderit, & dederit fideiussores, cum pœna,& postea minor petat emptori suppleri quòd deest de iusto precio , quòd licet res non exiuerit de manibus emptoris:vt. d.§.cū igitur. Tamen pœna committitur cōtra fideiussorem:quia videtur per suppletionem precii nouam esse venditionem.igitur &c. Et ita dicunt aliqui doctores seruari de consuetudine regni Franciæ.Sed quid si plura feuda,vel

res aliæ immobiles vno & eodem precio védantur, & proximior vult solum retrahere vnam ex his: quia facultas sua forte nō se extendit ad omnes retrahendum. Et vult soluere pro rata precii: queritur an possit, & dicendum est quòd non per ea quæ not. Bald. in. l. ii. in fi. ante vltimum nota. C. de pactis. inter emptorem, vbi dicit, quòd si plures res communiter vno precio vendantur cum pacto de retrouendendo, & vnus venditorum velit recuperare partem, vel vnam rem ex ipsis, quòd emptor non tenetur reuendere, nec contractum diuidere. secus si separatim, & diuersis preciis, quia tunc potest vnā luere & redimere. Et hoc tenet Bar. in. l. cui vsufructus. per illum text. ff. de vsufruct. leg. versic. vlti. facit vbi dicit se [a] ita cōsuluisse. & idem tenet in l. si quis aliam. ff. de solutio. & Paulus de Castro in consil. cccxli. incipiente. in hoc passu duo sunt volumina antiqua. & facit text. in. l. quod autem. §. fi. ff. de in diem adiecti. igitur idem erit in hoc casu, & pro hac decisione facit textus singularis, & quæ notat ibi Baldus in. l. cum eiusdem. & l. seq. ff. de edili edict. vbi pluralitas cōstituti precii facit plures esse contractus, quod est notandum secundum eum pro statutis dicentibus, quòd pro quolibet contractu debeat solui certa gabella. Et aliquis vendidit plures res, & pro qualibet constituerit certum precium, quòd debet solui plures gabellæ: quia sunt plures cōtractus. & facit leg. scire debemus. ff. de verborū obligatione. & ibi tenet Andr. Barba. col. v. vers. notat quòd nominatio, cum sequente. & col. x. in fi. cum sequen. col. x. ac. vii. post principium versi. item opponit, secundū Bartol. Et hoc est verum secundum Baldum, si res vendantur diuersis preciis: secus si vniuersaliter vno precio. vnde Baldus ibi in antiquis lecturis induxit ad quæstionem, quòd si emphiteota plurium rerum ex vno cōtractu & vna re male vtatur, quòd cadit ab omnibus: quia vna est emphiteosis: secus si ex diuersis contractibus, per quæ dicitur ad quæstionem: de qua feci mentionem supra titul. proximo, §. j. in quarta fallen. ꝙ si sunt duo domini, quorum vnus velit retinere rem iure prelationis, & alius non: sed vult laudare quòd dicti domini nō possunt facere, quia emptor non tenetur diuidere rem nec contractum. Et licet decisio parlamen. Gratia. Delphi. quæstione cccxi. in fi. tenet. vt in. d. §. j. supra titu. proximo, dixi, quòd quilibet dominorum potest vti iure suo: verum dicit, si alter dominorum velit retinere totam rem, & soluere partē accordamentorum seu laudimii: secus si nō totam, sed partem rei velit retinere. pro hoc facit textus in. l. [b] quod si vno. §. finali. & ibi Baldus. ff. de in diem adiecti. vbi vnus venditorum potest totam rem, vel omnes res, si si plures fuerint vēditæ, redimere. vt notant doctores suprà allegati. & Barto. & Alexan. in additionibus in. d. l. cui vsufructus. vbi dicit idem in vno, & pluribus heredibus totam rem redimere volentibus, quòd ei permittitur, aliàs non.

[a] Adde Bar. eius cō si. 95. inci. Ang. et Bartol. Sozi. in cōsil. 200. co. 3. uer. 2 dicitur utilitatē. lib. 2.

[b] Adde ad istā ulti. qui

de duobus do. Oldra. de laude. in cōs. 24. qui idem tenet.

Des coustumes concernans hypotheque.

§. j.

Les detēteurs des heritaiges chargez de rētes perpetuelles, peuuēt estre, selon la coustume, conuenus a cause des dictes charges & rentes, & des arreraiges dicelles comme detenteurs diceulx heritaiges auant que les principaulx obligez, a ne leurs heritiers, pleiges, ou respondans, soyent conuenus, poursuyuis, ne executez, sans ce quil soit besoing, ne que aucun soit tenu sur ce, ne astrainct a garder lordre du droit escript.

Les detenteurs des.

a LES PRINCIPAVLX OBLIGEZ. Istud est de iure antiquo, quòd creditor poterat agere hypothecaria contra possessionum expresse obligatarum detentores. vt. l. distractis. & l. persecutione. C. de pign. tamen non necessitabatur. vt hic. sed erat in eius electione, an vellet agere personali contra debitores principales, an hypothecaria cōtra possessores. vt ibi. & l. est in arbitrio. C. de act. & obligat. Et ideo huic consuetudini standum est secundum Alber. de Rosa in prima parte quæstio. ciii. quæ expresse derogat iuri communi. licet secundum aliquos doctores antiquos, dicta iura antiqua per auten. de fideiusso. §. sed neque. columna. j. & in autenti. de litig. §. sinautē hoc si debitor. columna octaua, non corrigatur. sed gloss. iuris ciuilis, quam Cyn. in dicta. l. persecutione. & Ioan. Fabr. Barto. [c] Bald. Ange. & Salyc. in autenti. sed hodie. C. de actio. & in locis suprà allegatis sequuntur, tenet contrarium quòd hodie per iura autent. corrigantur iura codicis, vt ibi videre poteris. & per Bartol. in. l. Mochis. ff. de iure fisci. & Paulus de Castro in consilio. clxxvj. secūdum verum numerum in nouis

[c] Adde hic Alex. Imo. in suo trac. & de disputa. inci. Sigismūdus Romanorū imperator & c. in. 5. q.

in nouis incip.ad primum quæsitum,clara est responsio.& decisio. parlamen.Gratia. Delphi.quæst.cccccxxxii. multum singulariter. & Ioan.Fab. Ange.Areti.& Iaf. in.§.item Seruiana.instit.de acti.item propter tributa non soluta habet locum hæc consuetudo, quòd primo possessores & detẽtores hæreditagiorum possunt conueniri.vt.l. cum possessor.§. finali.ff.de censi.&.l.imperatores.& ibi docto.ff.de publi.&.l.prædiis. ff. de iure fisci. Sed aduerte quòd hæc consuetudo non habet locũ in sola obligatione personali,cum solum loquatur de oneribus,siue chagiis,redditibus,& arreragiis: quia tũc debet seruari ordo iuris.de primo principalis cõueniatur ante fideiussores.vt autẽ. præsente. & ibi Cyn. Ioannes Fab. Bartol. Bald.& Salyce. C.de fideiussori.nisi in casibus. ibi per docto.nota quos per te vide.& Bartol. & Alexand.in.l. decem.ff.de verbo.oblig.& sing. Ioan. Pet. de Ferra.titu.de actio.hypothe.in verbo exceptionem excussionis.& ibi Franc.de Curt. in additio.in quibus locis reperies casus plures,in quibus detẽtor potest de iure ante principalem non discussum conueniri:sed quæritur,plures sunt possessores & detentores hæreditagiorum,an creditor possit eligere vnũ, contra quem possit agere hypothecaria , vel pro rata habito respectu ad alios. Et videtur quòd pro rata contra omnes. vt dicta.l.Mochis.versic. in reliquum omnem possessorem esse conueniendum &c. & verbum omnis est vniuersale collectiuum.vt.l.si pluribus.ff.de lega.ii.sed Barto.qui est tuba veritatis in dicta.l.mochis.mouet hanc quæstionem,& tenet contrarium , & exponit secundum gloss. ibi omnem,id est quemlibet.Nam pro paruo debito tota res quanuis magna tenetur. vt.l. quandiu.C.de distrah. pigno. & ibi Bartol. & gloss. in.l. penultima. C. quando decreto opus non est,quæ dicit.quòd creditor potest ponere manum ad rem quam velit, quia possessores & detentores non habẽt beneficium diuisionis, sicut plures fideiussores cum hypotheca sit indiuidua.vt.l. rem hæreditariã. ff.de euict.&.l.pignoris.ff.de pigno.& tenet Petr.de Ferra.vbi suprà.col. penulti. versic. sed nunquid plures possessores &c.& decisio parlamen. Gratia.Delphi. in dicta quæstione.cccccxxxii.versic.sed pone.& docto.in locis suprà alleg.& Ioan.Fab.in.§. item si quis in fraudem.col.x.versi.sed quid debitor &c. & ibi Ange.Areti.& Iaf.instituti.de actio.& pulchrè Luca. de Pana. in.l.ii.columna.iii. versicu.pro rata,scilicet æstimationis. C. de debitori.ciuita.lib.xi.& Inno.Abba.Sicu.& consil.Andr.Barba.in cap. ex literis de pig. & Specu.in titu.de solutio.§.j.versicul.Item debitor meus &c.

§.ij.

Item biens meubles, par la coustume,nõ point de suyte dypotheque [a] contre vng tiers autre que le debteur.

Item biens meubles.

A DE SVYTE D'YPOTHEQVE. Et huius consuetudinis potest esse ratio, quia rerũ mobilium possessio vilis & abiecta est,vt.l.si rem mobilem,& ibi doc ff. de acquiren.possess. Eo quòd facile perditur etiam ab ignorãte,quòd nõ est in immobili.vt.l.peregre.eo. titu.& not.glos.in.d.l.si rem.in verbo neglecta & gloss.& docto.in.l.si post acceptum in glo.j.in fin.ff.de rei ven. Et an sit verũ quòd in rebus mobilibus cadat possessio vide Cy. & Bald.in.l.fi.C.de compen.& Alexand.in l.j.in prin. col.vj.versi.ista possunt induci.ff. de acquirẽ.possess.vel quia semper debitor debet primo excuti, vt no.C. si in frau.patro.l. j.& Ioan.Fabri.in.§. item si quis in fraudem col.vj.& ibi Ang.Aret. & Iason de May.instit.de actio.Et hanc [a] consuetudinem intelligerem in generali hypotheca. pigno.quando quis generaliter obligat omnia bona sua habere locum.secus crederem in expressa pignoris hypotheca.vt. l.debitorem &.l.si tibi notarium.C.de pigno. quia hypothecaria actio est in rem persecutoria, vt.l. pignoris. C.de pigno.&.l.si fundus.§. in vẽditione.& l.pignoris.ff.eodem titu.aliàs sequeretur maximum inconueniens ipsi creditori,quòd debitor in fraudẽ creditoris alienaret bona mobilia quæ solum forte habet, quod illa prosequi non posset,maxime si aliqua bona mobilia essent specialiter obligata,quę in bonis debitoris semper ex voluntate & permissu creditoris remãsissent,vt patet in tinctuariis qui habent plures cacabos,& ærea vasa plerunq; specialiter obligata,cum quibus tamẽ ex permissione creditoris lucrantur victum.Ideo si constet ꝙ alibi transferãtur,& etiam ea quæ sunt de speciali hypotheca,vel erant vasa argentea,& creditor illa debitori commodauit ex aliqua causa, & debitor promisit reddere inter manus creditoris.quod tamẽ non fecit, sed illa vendidit ꝙ possint prosequi. vt.l.pe. cum ibi no. per doc.C.de remissi.pignorum. Et aduerte ꝙ pignus etiam dicitur: licet non tradatur.vt.ff.de vsucap.l.non solũ.§.si rem. &.l.j.ff.pigno.actio.& per Ange.Are. & Iasonem in.§.actionum.de actio.& Abb.& Fely.in.c.cum aliquibus,de re iudi. tamen ista consuetudo est generalis in regno Francię,& registrata in curia parlamen.Parisieñ. quam interpretatur nisi bona mobilia deuenerint.

[a] *Adde Bar.Sozi.in consil. 75. uer.ult.etiã uolu.1.*

ad detentorem iure hæreditario & ſucceſſionis: quia iſto caſu poſſunt proſequi. & faciunt quæ not. Ioan. Fab. Ange. Aret. & Iaſ. in. d. §. item ſi quis in fraudem. Et quando fit executio in bonis atrio poſſeſſis, an iſte tertius poſſit impedire executionem. vide Abb. Sicu. in conſi. iii. col. x. verſi. venio ad decimam queſtionem. lib. ii.

Des couſtumes concernans les mariages & douaires.

§. j.

Homme & femme mariez apres leur mariage faict, & conſumme, ne peuuent par la couſtume, durant, & conſtāt leur mariage, donner [a], ceder, ne transporter lung a laultre. neque inter viuos, neque in vltima voluntate, ne faire quelconques contractz, par leſquelz biens de lung viennent a lautre. neque per obliquum, neque de directo. mais bien parauant leur mariage faict & ſolennize, non conſumme, peuuent donner, ceder, & transporter lung a lautre. Et aultrement contracter ſelon diſpoſition de droict commun.

Homme & femme mariez.

a CONSTANT LEVR MARIAGE DONNER. Moribus ſeu conſuetudine introductū eſt, ne donationes inter viuos factæ inter virum & vxorem valeant. vt. l. j. ii. & iii. ff. de dona. inter virum & vxorem. & tenet Iaſon in. l. pacta. quæ cōtra. col. ii. verſi. vltra alios. C. de pa. & hoc ne mutuo amore [a] ſe inuicem ſpolient. vt. d. l. j. & etiam ne melior in paupertatem incidat, & deterior ditior fiat. vt. l. iii. & aliis cauſis ibi per iuriſcō. & docto. alleg. & hæc conſuetudo eſt ſecundum ius Lombardorum: vt in Lombardia de his quæ à viro vxori donantur, vel relinquūtur. l. j. & ſimilis conſuetudo eſt cum ſecundū Signo. de Home. conſil. xlix. vbi vide. Et licet de iure tales donationes morte confirmentur. vt. l. donationes. C. eodem tit. & tenet Alexan. in conſi. xxvi. col. ii. ver. iii. præſuppono. lib. ii. & in conſi. cxlii. col. iiii. verſi. item reſpondeo. & in conſi. ſequen. co. penul. verſi. nec prędictis. lib. v. & Ioan. Pet. de Ferra. tit. de dona. in gloſ. j. in vlt. q. & Bart. & Ludoui. Bolog. in ſuis ſecundis interpret. in. l. Papinianus. ff. de donationibus inter virum & vxo. & Ludoui. Bolog. in. l. ſi mulier. ff. de lega. iii. eodem volu. Et hoc verum ſecundū eos ſi interueniat tradito rei, vel quaſi. & tenet Bald. in conſi. ccxvi. lib. j. quia donare & retinere de iure & conſuetudine non valet. vt infra proxi. titu. §. j. Et ſimiliter donationes factę cauſa mortis valent. vt. l. ſi eū. §. ſi. cum. l. ſequē. ff. de donatio. inter virum & vxorem. Sed de conſuetudine ſupradictę donationes non valent quouiſmodo: vt hic quæ conſuetudo obſeruanda eſt ſecundum Barto. in. l. cunctos populos. col. x. & Bald. co. viii. in ſi. verſi. & primo quæro. & ibi Iaſon. C. de ſumma trinita. Item etiam videtur quòd non valeat donatio inter virum & vxo. iuramēto firmata. dū hic dicit, ne faire quelconq̄ contract &c. & ibi [b] neque per obliquum, neque de directo. pro qua eſt text. in. l. iii. §. non tātum. ff. eodem tit. vbi dicit text. non tantum per ſe maritus & vxor, cæteræque perſonę dare non poſſunt, ſed nec per alias interpoſitas perſonas &c. quia eſſet venire contra. l. volūtatē. vt regula ſi. & ibi Dy. & quæ dixi in additio. in hac materia donationes de regu. iuris lib. vi. & tenet Bart. in. l. cum quis decedens. §. Titia: in vlti. q. ff. de lega. iii. & Ioan. Fab. in. l. j. C. de ſacro ſan. eccleſ. & Bal. in. l. ſi quis inquilinos. §. fin. ff. de leg. j. & pulchrè in conſil. vigeſimonono incipi. caſus vir donauit vxori. libr. iij. & tenet Bartol. Bald. in dicta. l. j. de donatione inter virum & vxorē. & Angel. in conſil. v. niſi ſecundum eum interueniat traditio rei vt dictum eſt, ſed tamē contrariam ſententiam tenuit Barto. in. l. ſi quis pro eo in ſi. ff. de fide iuſſo. & in. l. Seius in ſi. ff. ad. l. falci. & Cy. in. d. l. j. C. de ſacroſanct. eccle. & deciſio. capellę Tholo. quæſt. cclxxij. & Abbas Sicu. in. ca. cum contingat. colum. ix. de iureiuran. & Paul. de Caſtro in conſi. lxij. & in conſi. lxxvj. verſicu. quantum vero ad ſecundum. & in conſi. lxxxiij. verſi. ſuper ſecundo volumi. nouorum. & Iaſ. in. d. l. pacta quæ contra. colum. prima verſi. ſecundum no. & Bald. in conſil. ccclxij. libr. iij. & illuſtris docto. Frāc. de Aret. in conſi. lxxiiij. colum. verſicul. ad ſecundum vbi dicit hanc eſſe communē opinionem. Et quia in hac opinione Barto. & Bald. & plures alij docto. variauerunt, vnde opiniones doctorum faciunt rem dubiam & ambiguam. vt not. Barto. in. l. qui Romę. §. duo fratres. in. vj. op. ff. de verb. obliga. per nota. in. l. cum de nouo. C. de lega. quamobrem Ioan. de Imo. in. c. cum contingat. & Alexand. in. l. ſi donatione. colum. ſecunda. C. de col. & Ange. in. §. fuerat. inſti. de actionibus. concordant ipſos: vt ſtatim di

cam

a Adde q̄ uxores uolētes habere à uiris pelles, aut ueſtes complacēt maritis, & inducūt eos ad credēdū q̄ ſint ꝑgnātes, ut di. tex. i⁹ ūcta ſua glo. ī. l. 1. §. ſi omnes uel plures. ff. de uētre in ſpi. & ui de tex. ī. l. 1 §. ſi. & ibi Barto. ff. ad l. Iulia. rep. quæ ꝑmittit dānationem fieri ab uxore marito. & Ang. in l. 1. C. e. tit.

b Adde Io. Cāpe. ī tracta. de dote in. 1. parte. q. 1. & tex. in Clemen. dudū. §. uerū ne parrochiales eccleſiæ de ſepul. & in Clemē. exi. 2. §. porro. ibi recipiant per ſe aut ꝑ ininterpoſitam perſonā de uerbo. ſig.

eam per quæ deciditur alia quæstio.quam ponunt doctores suprà in locis allega. quando maritus confitetur in testamento vel alio instrumento te debere vxori centum, quem iurat ab ea non recepisse quòd non valeat secũdũ aliquos doctores:vnde pro solutione harum quæstionum & concordantia dictorum: est vnicũ verbum secundum vtrunque Imolam dicẽdum,& primo [a] ad primam.q.quòd donatio inter coniuges facta & iuramẽta vallata valet,quia iuramentum interponitur super expressa donatione.& sic non respicit ad aliquid de pręterito in fraudem.l.sed futurũ: scilicet quòd non veniet contra:quo casu iuramentum de futuro seruari potest: & seruandum est quando est sine interitu salutis æternæ.c.si vero de iureiurando.de quo per Baldum in dicto consilio.xxix. Sed in secunda quæstione non sic:quia loquitur de iuramento pręstito super cõfessione quæ respicit illud quod est de præt rito cõtra veritatẽ ideoque est ilico periurus quòd not. Et vide quæ dixi in addi. ad Dynũ in dicta regula vltima. Vbi limito hanc vltimam.q.prout ibi vide. & per Iasonem in dicta.l.si donatione. col. penul.versi. ad idem facit. cum sequen. columna. & tenet Ludo.de Ro.in consil.cclv. incipien.quo ad primum. [b] col.j & Ange.in consilio.clxxj.Cepol.in cautel.clv.Sed quid si maritus in donatione dixerit non obstante hac consuetudine an valeat donatio. Baldus in consilio.cclxxxvj.lib.iii.tenet quòd non. & vide omnes scriben. in.l.nemo potest.ff. de lega.j.quia consuetudini & statuto prohibitiuo non potest renunciari. vt not.gloss.in l.j & ibi docto.C.ne fideiussores do.detur. & Ange.in consilio.cccliii.columna.j.Nam licet [c] lex vel statutum, vel consuetudo prohibens fieri actum vel contractum, & non procedat vltra annullando : tamen actus est nullus secundum Barto.Bald. Paul.de Cast. in.l.non dubium. & ibi Iason. columna.iiii. versi.viii.no.C.de lega.Et idem tenet Ioan. Fab.in §.alteri.columna.iiii.versicu.glo.soluit instituta de inutili stipulatione: vbi dicit quòd si per consuetudinem dicatur,quòd nullus possit dare in testamento vltra tertiam partem bonorum,sicut est in partibus Engolismeñ. Xantomeñ. & Pictaueñ. Et quis de facto vltra tertiam donet dicendo non obstante tali consuetudine adiiciendo etiam pœnam heredibus si contrauenient,quod hæredes cõtrauenendo non incidunt in pœnam. Et idem dicit esse quòd si consuetudo dicat, ꝙ proximior de genere admittatur ad possessionem bonorum alicuius defuncti non obstante contraria dispositione testantis. vt est infra de consue.test.§.pe.& testator disponat quòd proximus non admittatur & adiiciat pœnam, non tenet pœnæ adiectio: vt ibi vide: sed Iason dicit in dicta.l.non dubium quòd licet actus sit nullus: siue lex simpliciter prohibeat, siue procedat vltra annullando: tamẽ primo casu quando simpliciter prohibet, quòd consensus partium potest aliquid operari. igitur secus est in secundo.sed dic ꝙ hic in perpetuo prohibitis per.l.seu consue. vbi nihil operatur consensus partium, vt tenet Ias.in.ij.limitatione per gloss.in cle.j.in verbo inhibentes. de iure patro. quæ est singula. Sed si donatio esset facta in contractu matrimonij,bene valet no. Bal.& Saly.in.l. fi.C.de dona.ante nupt.& in.l.j ff.de do. & tenet Oldra.de laud.in consilio.v.& Ludo. de Rom. post Imol.in.l.si socer.§.Lucius.ff. solu.matrimo. Vbi etiam [d] dicunt, quòd talis donatio tenet vbi essent desponsati per verba de pręsenti,dum tamen matrimonium nõ sit cõsummatum.nec traducta ad domum viri secundum Azo.in summa.C.de dona.ante nup.per.l.pe.§.j.ff.de dona.inter vir.& vxo. Sed Cyn.Bald. & Saly.in.l.cum in te.C.de donat.ante nupt.& Alexand. in dicto.§.Lucius in fin. tenet contrarium per text.in.d.l. pe.§.j.de dona.inter vir.& vxo.& glo.& docto.in.l.j.C.ne fideiusso.dot.dentur. & tenet Barto.in.l.si donatę.§.si sponsus.eo.titu.vbi dicit quòd secundum consuetudinem Italiæ sponsalia contrahuntur per verba de præsenti & est vxor: & ita obseruatur in tota lingua occitana,de quo vide Andr.Barba. in.l.si diuortio.columna.ij.ff.de verbo.obliga. & sic nõ valet donatio facta inter sponsos de præsenti nisi in ipso contractu fuisset facta pro ipsa consuetudi per quam sponsalia per verba de præsenti contrahi possint rem text. & ibi Abba.Sicu. & Cardi.Alexand.olim præpositus Mediolanen. in ca.penul.de spon. ꝙ facit ad quæst.pacto quod vxore præcedente matrimonio sine liberis vir lucretur dimidiã partẽ dotis: habeat locum in muliere desponsata per verba de præsenti nondum traducta ad domum mariti nec cognita. vide Baldum & Saly. in dicta.l.cum in te Bart.in.l.nihil. ff.rerum amot.& Ange.Aret.in dicto.§.fuerat.columna.xx.versicu.de.q.quotidiana. & quæ dixi suprà de consuetudine iur.stat.personarum.§.iiii.in gloss.j.columna.ij.& doct. in.l.non sine.per illum text.celebrem.C.de bonis quæ libe.& amplè Fely. in rubrica.de sponsa.columna.j.& sequen.& Bald.in consilio.cxxiii.lib.ii.& Paul. de Castro in consilio.cccxxx.in antiq.& Fely.in procem. decret.colum.iiii.post princip.& Abb.in consilio.lxxix.lib.ij.& Paul.de Castro in consilio.clv.incip. Super primo quæsito.in antiq. & Barto.in tractatu differen.inter iud.canoni.& ciuil.nu.lxxiiii.in pragm.Sanc.titu. de

[a] Adde ad istas.q. Barto. Sozi.in consil.67. uersi.2. uidetur cum uer.seq. & in cõsi.68. & in consil. 115.li.1.et confessione facta uxori per ipsum in consi.294. uo.2.& de dona.ĩ ipsos facta iuramento firmata in consil. 180. 9.eo. lib.& And. Barb.et Iaso. in.l.si di uersio.ff.de uerb.oblig.

[b] Adde ad secũdũm.q. gl.i.l.1.C. de fals. causa.adiec.& Bald. de pace constã.§. uasalli nostri ĩ fi.ubi dicunt ꝙ si moriens confessus fuerit mutuum uel dotẽ recepisse hæres nõ potest exceptionem nõ nũeratæ pecuniæ opponere.

[c] Adde Bar.in cõsi. 206.incip. in noĩe domini amen inter procuratorẽ.uer. superest ut uideamus. & An. Barba. in repe. c.Raynaldus.chart. 24.colũ.2.

uer.& plus de test.Imola.& Abba. post glos in c.dilecto de præben. & Fely.in ca. cũ accessissent.colũ.3. uersi. tertia declaratio de constit.

[d] Adde Bart. Sozi. in cõsi.123. in pri.usque ad fi.li.1.et in cõsi.123. libro.2. Et nota quòd ĩ sponsalibus siue despõsationibus assistentes & ibidem præsentes solẽt seinuicẽ pugnis percutere & uerberare, ut no.gl.sing. in.l.fi.ĩ uerbo rapismata.et ibi Ange.C.de emancip.lib. qui dicit esse uerũ despõsantibus uirgines quæ pulsantur pugnis per parentes et amicos qui secundũ glos. & Ang. ab illa pulsatione se subtrahunt & rapinãt quàm citius possũt quòd uocatur rapismata quæ fit ad ostendẽdũ lætitiam quæ locum nõ habet in uidua quæ

debet ire de nocte & non de die secundum Ang. & ita seruatur Perusiis & ubique terrarum, ꝙ uiduæ desponsantur ante auroram & ortum solis.

cõcubi.§.& cum omne,in verbo vxorem.vbi dicit quòd idem est dicendum de consuetudine disponente, quòd mulier non potest se obligare sine cõsensu mariti. de qua suprà de cõsuetu.iur.stat.perso.§.iiij. Et similiter esset de consuetudine disponente quòd bona mobilia & conquestus sint inter virum & vxoré communia.de qua in.§.sequen. quòd habeat locum in sponsa de præsenti.& huic decisioni conuenit hæc consuetudo:tamen per curiam parlamenti Parisius fuit in contrarium iudicatum cõtra quendam nobilem nomine Matthæum sponsum de præsenti qui habere volebat ratione consuetudinis Campanę bona mobilia quæ lucrantur mariti nobiles. vt infra eodem.§.fina. Sed si fiat pactum inter coniuges:vt plerunque nunc fit in contractu matrimonij: ꝙ maritus sibi reseruata quod poterit donare eius vxori cõstante matrimonio:vel in testamento:vel quòd poterit eam in bonis suis pro cętera parte associare,& cõmunem in bonis facere si marito placeret. Et ecõtra quòd vxor poterit donare viro postea constante matrimonio vel in vltima voluntate an valeat.text.videtur quòd non, vt.l. quòd sponsæ. & ibi Bald. in vtraque noua & antiq.lectu.C.de donat.ante nupt.sed Imola.in dicto.§.Lucius tenet quòd dicta.l.quòd sponsa habet locum quando maritus non donat de rebus suis,sed facit pactum de non petendo dotam sibi promissam per mulierem, quod reprobat ibi Alexan.columna.ij. Item si donaretur in tempus mortis non valeret. vt.l.vbi ita donatur.& ibi docto.ff.de dona. caut.mortis.sed dico quòd si reseruatum fit quòd vir possit donare vxori vel ecõtra:quia talis donatio traditione rei & morte donantis confirmabitur, vt.l.donationes.j.C. de donatio.inter virum & vxoré,& tenent Cy. Bald. & Angelus in.l.j.C.de donatio. ante nupti. quia interuenit in contractu simplex promissio animo donandi,seu conuentio. de donando quæ valet secũdum ipsos per illum textum,iuncta gloss.ij. Et sic debet intelligi dicta.l.quòd sponsæ.quia licet paria sint,aliquid fieri tempore prohibito,vel conferre in tempus prohibitum : vt ibi tamen morte & traditione rei confirmabitur secundum ius cõmune per illã reseruationé factam animo donãdi.& ad prædicta vide Henri.Bohic.& Abba.Sicu.in cap.donatio.de donatio.inter virum & vxorem. & tenet Abba.Sicul.in.c. super eo.in fi. & ibi Fely.colũ.ij.de testi.Et maxime quando ille qui donat,vel qui reseruauit posse donare,erat inferior alio cõiuge: quia nõ videtur donasse intuitu libidinis seu coniugalis affectus:sed vt acquireret sibi illũ honorem & parẽtelam alterius,puta [a] si plebeius diues accepisset nobilissimam:pauperé, vel senex adolescentulam:quia tunc non est simplex donatio, immo constante matrimonio facta valeret de iure:quia est remuneratoria:ideo valet vt not.Bar.in.l. si ita stipulatu.§.si tibi nupsero. & in.l.diuortio. ff. de verbo.oblig.& Abba.Sicu.in cap.de illis de condi.apposi.& in cap.gemina.columna.iij. de spon.& capit.cum in ecclesiæ.de symo.& glos.& ibi Barto.& docto.in.l.si voluntate. C.de dotis promis.& tenet Bar.Sozi.in.l.j. columna.xv.ff.solu.matrimonio. & Iason in l.hoc iure.columna.xij.versicu. tertius effectus.ff. de iustit.& iure : & consuetudo istud seruat secundum Iasonem & Bald.in.l.j.ij.§. fina.ff.si certum peta.& Iaso.in.l.si non sortem.§.libertus.columna.ij.versicu.secundus effectus.ff.de conditione indebiti. est Franciscus de Curte in suo consilio sexto. feudo. columna.xvij.quod totum est singularissimũ ad istum.§.Item hæc consuetudo hoc sentit dum dicit, Et aultrement contracter selon disposition de droit commun. Igitur debet consuetudo ista regulari, & intelligi secundum ius commune.vt not. Barto.& docto.in l.j.ff.ad.l.Falcidiam.& Ioan.de platea.in.l. C.de prædiis tamiacis.libro.xj.& dixi suprà de præscriptioni.§.penul.in glossa secũda. & Alexand. in consilio.xxxvij.columna quinta.versicu.facit etiam. volumine.ij.& Iason amplè in.l.præscriptione.columna.iij.versi. not.C.si cõtra ius vel vtilitatem publi.quod not.¶Et aduerte quòd omnes contractus qui possunt fieri inter alias personas, regulariter sunt permissi, & possunt fieri inter virum & vxorem: excepto contractu donationis, vt pulchrè notat Alexander in consilio. lxxxvj. libro quinto. qui enumerat ipsos contractus, prout ibi vide & Baldum in l.quod autem.§.si tibi.ff.de donatio.inter virum & vxorem.in antiq.lectu.vbi dicit quòd omnis contractus inter virum & vxorem celebratus, præsumitur verus, & non simulatus. & probatur ibi in text. secundum eum. & Alexand.in dicto consilio. & Angelus.in dicto consilio.clxxxj.& Georg.nat.in repetitio.ca.quamuis pactum. columna.xj.versic. secundo nota.de pactis.libro.vj. Quid si vitricus vel nouerca dederit priuigno, de iure valet.vt.l.censualis.& ibi Baldus.C.de donatio.& etiam de consuetudine,nisi in fraudem esset facta.Sed quæro de quæstione quę sæpe contingit fieri hic inter coniuges:quod in cõtractu matrimonij est conuentum,quòd si vnus ab humanis sine liberis decedat ex eorum proprio corpore procreatis:quòd bona præcedentis perueniant ad superstitem,an valeat. Et videtur quòd non, quia tale pactum factum inter paganos non valet:vt lege licet.& ibi Bartolus, Baldus, Salycetus, Paulus

a Adde Iaso.in.l.si ita stipulatus fuero.§.si tibi hic alleg. & Bal. nouel. in trac. de dote parte.10. col. 4.uer. quid autẽ.si talis & Ias.in.l. diuortio.co. 4. in princ. uer. quærit Bart.hic al. Adde quid si minor.25 anno faciat hãc donationem sine authoritate curatoris, & decreto iudicis, maxime quando donat immobilia uel redditum perpetuum in cõtractu matrimonii: quia de mobili ueluti

baguis,catenis,& aliis iocalibus cũ moderamine & nõ excessiue donare potest,ut no.Barto.in cõsi.70.in prin.et dixi ifra eo.§.3. & pro hoc est text. & ibi Bal.in.l. 1.C.si aduersus dõa.sed de immobili sunt opi. quas uide ꝑ Alex.in.l.si cõstãte.col. 9.uer.item in quantum Bar.ff.solu. mat.& in.l. item quia et ibi plenè Iason.ff. de pac.& Ioã. Fab.Ange. Are.& Ias. in.§.Itẽ serui ana.de acti.Iaso.in §.fuerat co. 12.co.et cõcluditur ꝑ non.& per gl.Cy.Bal. Ang.et Saly.i.l.fi.C. de legi.tut. Et hoc uerã nisi interueniat iuramẽtum per autenti.sacramenta puberum.cum ibi not.per Ias. C. aduer. uen.ꝙ not. ita cõsului de facto,& per Bal.no. in tracta.de dote.in.48 priuilegi. char.22.

Pau.de Castr. Alexan.& Iason.C.de pactis: quia est pactũ de futura successione, quòd nõ valet,vt.l.pactum quòd dotale.&.l. fina. C. de pactis.&.l.stipulatio.hoc modo concepta ff.de verborum obligatio.& tenet Abba. Sicu.in consi.xlviij.libr.ij.vbi dicit,quòd mutua donatio facta inter coniuges constante tamen matrimonio, etiam iuramento firmata non valet: & pro hoc facit textus in dicta.l. vbi ita donatur & ibi Alexand.in additionibus ad Bartolum.ff.de donatio.causa mortis, & in cõsi.xxviij.lib.tertio sed ipsemet Alex. in dicto.§. Lucius.tenet cõtrariũ,si & ibi reperies plures quæst. in hac materia,& ꝙ valeat donatio mutua facta inter cõiuges, etiã constante matrimonio. tenet Oldral. Laudẽ.in cõsi.cxxxix.incip.ad habẽdã aliquã notitiã, vbi dicit quòd si duo fratres fecerint dictum pactum inter eos,quòd valet:quia vicissitudinaria,vt not.gloss.in dicta.l.licet,& in.l.prima.ff.de donationi.& Ioan.Andre.in additionibus Specu.de instrumen. ędit.§. porro. colum.vlti.versicu.fuit alia quæstio.de facto duo fratres &c.& Alber.de Roza.Salyce.& Iason colum.iij.versicu.quarto.limita. & colum.penulti.in.l.fina.C.de pactis.& Alexã. in dict.l. licet. & in consi.lxxxiiij.colum.vj. versicu.venio ad secundum.& Ludou.de Roma.in consil.xxvj.colum.prima & Angel.in consi.clxxix.& in propriis quasi terminis tenet Oldrald.in consilio quinto.& Calder.in consilio primo titu.de donatio.& sentit Bal. in.l.ille autem.ff.de hæredi.institu.& Georgius nata.in repeti.c. quãuis pactum colum. xlj.versicul.huic dicit Baldus de pact. libro sexto.& Franciscus de Curte in consilio primo colum.septima.posito post tractatum feudorum[a]. ergo à fortiori valet dictum pactum in contractu matrimonij factum. Nam inter virum & vxorem tempore contractus matrimonij potest opponi pactum de tota dote lucranda : si vxor præmoriatur, vt tenet Alex. post Imol.in dicto.§.Lucius columna tertia. versicu. secundo casu principali. maxime in casibus in quibus iura permittunt, vt in casu.l.ij. quę est singularis.ff.de pact.dota.in.l.j. & ibi glos.melior de corpore iuris. & Barto. ff.de dote præleg.Et etiam profecto valet si mulier esset minor, vt est textus in.l.prima & ibi hoc tenet Bald. in secundo notabili. C. si aduersus dotem,& Angel. Aretinus.§.fuerat colum.xxiiij. versicu. quæro vidimus institut.de actio.& Barto.in consi.cxxvj. incipiente Ticius maritauit,&c.& Bartol. Sozi. de Senis in.l.secundo.colum.secunda.versiculo secũdo.limita.ff.soluto matrimonio. Et in præiudicium mulieris valet tale pactum, vt tenet Ludouic. Bolog.in suis secundis interpretationibus in. l.quòd scitis. C. de bonis quæ liberis. Ergo à fortiori,si sit reciprocum siue vicissitudinarium in quo nullum fit mulieri pręiudicium.sed ne vagemur per meditaria suffragia, hanc quæstionem ponit Cynus formaliter in.l.si pater. C. de inofficio. testamen.vbi tenet quòd valet,& ibi eum sequuntur Baldus,Salycetus,Paulus de Castro in fine.& Iason multum amplè qui confirmat hanc cõclusionem per plures rationes, etiam sic constante matrimonio esset facta, & Hypoli.de Marsil.in suo singula.l. & plene Iason in .l. hoc iure. colum.duodecima versicu.tertius effectus est.ff.de iusticia & iure.& Andreas Barba.in.l.diuortio.columna secũda.ff.de verborum obligationi.Vnde secundum hanc consuetudinem talis donatio reciproca facta in contractu matrimonij est valida &firma, cum hæc consuetudo permittit ante solennizationem matrimonij secundum dispositionem iuris communis,vt suprà dictũ est,donationes fieri inter virum & vxorem. l.si gaudentius,& ibi doctores.C.de contrahen.emptione & autent. sed hodie versiculo pactis dotalium instrumentorum.C.de adulter.nam potest induci consuetudo, vt valeat pactum appositum in contractu matrimonij, vt hic,& capitu.primo.§.filij nati.& ibi Baldus & Cardinalis Alexand. si de feud.contro.fuer. inter do.& agna.& pulchrè Cepola Veronen.in cautel.centesima quinquag.v. ita seruatur Parisi.& præcipue quo ad vsumfructum etiam constante matrimonio vir potest donare vxori vsumfructum & econtra. Et in pluribus[b] locis regni Franciæ donatio vsufructus constante matrimonio factavalet, de quo vide Francisc.de Curte in consi.viij. colum.quarta.titu.de feud.ideo serua consuetudinem. ¶Quid de quæstio.quæ mihi fuit sæpe petita.maritus secretè inter viuos in vltima voluntate donauit vxori certam pecuniæ summam: de qua donatione nõ apparet: vtrũ vxor possit in foro conscientiæ & animę retinere?quia hæredes aliquando impetrant monitiones contra reuelantes.Et videtur,[c]quòd non per glossam primam quam Bald. ibi colum. prima dicit non esse alibi.in capitu.quę in ecclesiarum.de constitutio.quę dicit quòd consuetudo vel statuta sunt seruãda etiam in foro conscientiæ. Sed ista consuetudo prohibet fieri donationem quouismodo.& facit quòd in simili not.Bal.& ibi singu. Iason.columna.secunda,versicul.ex ista consuetudine l.si post diuisionem.C.de iure & fact. ignoran.Fely.in capitulo primo colum.xj. versi. fallit.seu potius declaratur regula. de consti. vbi recurre ad ipsos. ¶Sed quid pater[d] in contractu matrimonij promisit filię & genero nomine dotis mille.Et mater vltra promissionẽ patris in alio instrumẽto ad partem promisit

a Adde an pater teneatur dotare filiã quæ sine consensu patris cõ traxit matrimonium uide gloss. & Barto. in.l. obligamur. §.1.ff.de ac. & oblig. & Bart. Bald. Ang. Saly. Pau.de Ca. in auten.res quæst. & ibi Iason co.7. quæro.C.cõ munia de lega. Angel. Are.& Ias. in.§. fuerat isti.de acti. & Bal.in.l. nec filium. C.de nu. & in.l.fi.C.de spõ.& Ale. in consi. 7. co. pe. uer. immo fortius uol.2.& in cõ.33.col.2 li.4 Ab.Io. de Ana. & mari. Sozi. in.c.pen.de rapta.& Abba. in.c.accedens de proc. & in. c.1.ꝙ adul. & gl.in.c. de rapta.& ibi arch.36 q.1.& in. c.hoc factũ. 32.quæst.2 & Ioan. de Ana.i con. 89. co. 2 & Bar.Sozi.in consil. 246. col. 6.uersi.qui immo potius uol.2.& Fabia. de giochis in rep. autent. nouissima char. 12. col. 4. C.de inoffi. tes. & Bal. nouel.in tractã. de dote in uersi. pri ui.char. 13

b Adde quo modo debet intelligi con suetu.ꝙ maritus non possit relinquere uxori præter usũfructum.uide Francis. de Curte in cõsi.7.feu. col. 4. ubi pap.est similis consuet. secundum ipsum, & per And. Barb. in consi.12. co. 9.lib.1.

c Adde quæ not. Andre.Barba. in repet.ca. Raynald. char.41. colũ.3. cum seq. uersic. uenio nunc de testa.

d Adde quid delegato pro dote facto filiæ uel alteri

mulieri an possit statim 1. An. nupt. uel post nuptias pe. bar. in cons. cc. et per totu. C. quando dies leg. cedit. et Io. Câpe. in tract. de dote. in. 1. parte. q. 29

inscio eius marito certam summam. quæritur an talis donatio facta per matrem valeat ista quæstio. contingit bis hic Bituris inter defunctum Iaquelinum de molisson & eius sororē, & similiter hoc anno quingentesimo sexto supra mille inter honestam mulierem Perretā charriere relictam defuncti Ioan. Girard. pelliparij, & Lambertum amours eiusdem viduę generum domini nostri Francorum regis vltra mōtes thesaurarium. Et videtur, quòd sic per supradicta. & hoc est text. in. l. si constante matrimonio. & ibi tenent Iacob. Butrig. & Cyn. C. de donati. inter vir. & vxorem, & Cald. in autenti. ex testamento. column. tertia. versicu. tertium capitulum. C. de colla. & text. & quæ nota. ibi Barto. Baldus & docto. Insuper Iason repeti. in autenti. res quæ subiacent. C. communia de leg. vbi prohibitus alienare, donare, vel obligare non videtur prohibitus dare in dotem. & text. in. l. Marcellus. §. res, & ibi Alexand. & Bartol. Sozin. ff. ad Trebel. tamen contrarium tenui per gloss. in dicta. l. si constante. quam sequitur Bald. ibi. & in. l. filiæ cuius columna secunda. C. familię hersisc. & Iason in repetitio. l. frater à fratre. in vltima quæst. ff. de conditio. indebiti. vbi tenent quòd mater non potest donare filiæ, vel filio in potestate constitutis: quia statutum, vel consuetudo prohibēs mulierem non posse se obligare sine auctoritate mariti vel propinquorum intelligitur de omni obligatione secundum Bald. & docto. in. l. mutum. §. j. ff. de acquiren. hæred. ar. l. in fraudē. §. fin. ff. de testa. mili. & dixi suprà de consuetu. iur. statu. persona. §. iiij. in gloss. quinta. & facit quæ not. in addicio. Barto. in. l. apud Iulianum. §. fina. ff. ex quibus causis in possess. eat. Et in propriis terminis huius quæst. consuluit Bald. eius consilio. lxxv. incipien. refutatio. in fin. volumi. iiij vbi ita tenet. sed consuetudo de qua in dicto. §. iiij. vxor non potest sine auctoritate mariti donare, neq; promittere, nec aliter se obligare nisi modo & forma in dicto. § iiij. conten. hoc verum si constante matrimonio conueniatur ex dicta donatione, sed si soluto matrimonio conueniatur videtur esse dubium sed vide quæ dixi in dict. §. iiij. in gloss. quinta. Quia voluntas [a] contrahentis regulatur secundum dispositionem statuti vel consuetudinis, vt not. Georg. nat. in repe. capitu. quamuis pactū. columna. xxxvj. versicu. viij. facit de pactis libro sexto. Quid si vxor [b] velit instituere socerum, vel consanguineos, an videatur esse prohibita de iure & hac generali consuetudi. dic quòd text. in. l. iij. §. non tantum. ff. eodem titul. & tenet Franciscus de Curt. in consil. sexto colum. quinta vbi eum vide quòd not. propter fraudes quæ circa hæc fiūt. tamen nota quòd si vxor donauit viro aliquam rem quam maritus pro communi filia in dotem dedit præsente & non contradicente vxore, quòd talis donatio valet. text. & celebris. l. siue vxor. & ibi Barto. ff. de donatio. inter vir. & vxo. vbi dicitur, quòd licet prima donatio sit nullius momenti: tamen ex sequen. cōsensu valet dotis donatio. & idem tenet Francis. de Crem. in suo singu. iiij. per text. in. l. neque in fine. C. de iure do. Et idem dico si ambo coniuges dent in dotem rem vxoris, quòd not. Quid si in cōtractu [c] matrimonij pater vel mater, vel alius donauerit omnia bona sua, vel medietatem bonorum eorum communi filię vel cōsanguineæ, an dicta donatio reuocetur propter liberos postea susceptos per. l. si vnquam C. de reuocan. do. vide Bart. & moder. in. l. ticia. §. imperator. ff. de lega. secundum Bald. Ange. & Saly. in. d. l. si vnquam. & Bal. in. l. si cum vel in vtero. C. de testa. mili. & Ol. cōsil. clxxiij. Ludoui. de Ro. in consilio cclxix. columna tertia. & Alexand. in consilio. ciij. libr. tertio. & in consilio. xl. columna quarta versicu. circa tertium, & in consilio. cxliij. columna secunda versicu. confirmantur prædicta volumi. ij. & Iason in. dict. l. ex hoc iure. columna. xiiij. versicu. xvj. effectus, & in. l. si non sortem. §. libertus colum. quinta versicu. xv. effectus. de condi. inde. & Bartolus Sozi. in. l. ij. colum. j. versicu. ex quo inferunt. ff. solu. matri. & Bald. in consilio. cccclxj. libr. secundo. & Ludouic. Bolo. in. d. l. si vnquam in suis primis interpreta. & Bald. in. l. j. in vlti. quæst. C. de inoffi. tes. & Pau. de Castr. in cōsilio. ccccxxvj. secundum verum numerū incip. respondeo per ordinem column. secunda volu. antiq. Quid si vxor quæ est de consuetudi. in potestate viri est emancipata, an maritus possit sibi donare vel ecōtra. dic quòd nō quia esset per obliquum donare contra hanc consue. quòd not. quòd secus esset in patre. l. si emancipati. C. de colla.

a Adde Bar. in trac. de gelp. & gabel. & And. Bart. in consi. 29 col. 12. & consil. 42. col. 5. & cōsi. 43. col. 3. & 19. li. 1.

b Adde

Bart. Sozi. in consi. 64. circa prin. lib. 1.

c Adde Bar to. Sozin. in consi. 147. uersic. circa tertiā & ultimam. q. li. primo.

§. ij.

Item aussi par la coustume hōme & femme mariez sont vngs & communs en tous biens meubles, debtes, & credites mobilieres quelconques. Et en tous cōquestz [a] immeubles faitz, & acquis par ou lūg deulx durant & cōstāt leur mariage: sil ny a cōuenāce au contraire, mais le mary durant & constant ledit mariage peult disposer desdictz biens meubles & conquestz

ainsi quil est dit & mis dessus en la premiere rubriche: au cinquiesme article.

Item aussi par la coustume.

a ET EN TOVS CONQVESTZ. De hac consuetudine vt vxor sit cōmunis in bonis mobilibus & conquestibus constante matrimonio factis facit mentionem Ioan. Fab. in auten.in donatione.C.de secundis nup.& Iaco.de Aret.in.l.cūctos populos,& ibi Cy. col.pen.versic.iuxta hoc quæritur, & docto. moder.C.de summa trin.pro qua allego tex. celebrem in.c.significauit, & ibi Abba.in secundo nota.& præposit. medio.nunc Cardi. Alexand.de do.inter virum & vxorem.nā re vera b inter virum & vxorem,est quædam societas & quidam vsus promiscuus vt.l.j.& ibi Bart.ff.rerum amota. & Bal.in.l. nuda.in.j. q. C. de iure do.& text.in.l. aduersus. C.de cri.expila.hære.&.l.j.ff.de rit.nupt/quia societas etiam omnium bonorum inter virū & vxorem consistere potest de iure vt. l.alimenta.§.fin.de ali.& ciba.leg.&.l.ex diuerso versi.idem proculus cū glo.& ibi Bal.quem ver. legit Bal. cum.§.socero quoq;.l. rei iudicatę. ff.soluto matri/vbi etiam dicit ꝙ societas quę est inter virum & vxorem nō est minus priuilegiata q̄ expressa societas quæ fit inter alios vt vult ille tex.secundum eum , & idem dicit Bald.in.l.si vxorē.C.de cōdi.inser.& Alex. in cōsi.lvj.col.j.lib.iiij.& in cōsi.lxxxvj.vo. v.& Signo de Home.in cōsi.lxiiij.co.ij.ver. tertio. & vocantur hæc coniugum societates siue cōmunitates in lingua occitana affrayramenta secundum Ioan. berberij in suo iuris viatorio.tit.de societa.in princ. & col.vij.in prin.ver.quia suprà. nam societas potest contrahi cum omnibus mulieribus secundū Bal. & Alex.in.d.§.socero/quòd facit ad.q.fratrū simul habitantium cum sororibus facientibus omnia communiter: sicut faciunt rusticę quæ ligonisant,& omnia faciūt sicut masculi.ideo debent habere partem lucri secundum Bald. & Alexā.ibi/Et hæc consuetudo in pluribus locis , & ciuitatibus regni Franciæ seruatur. Et similis est consuetudo in ciuitate Tergesti secundum Pet.de Ancha.in consi.cij.& Frācis.de Zaba.in consil.xiiij.& seq.Bald.in cōsil.ciij.lib.j. b vnde Frederi.imperator fecit quandam constitutionem, quam habet & seruat ciuitas Missanen.regni Siciliæ quæ idem statuit secundum hanc consuetudinem prout refert Abb.Sicu.in consi.lxiij/Et de hac cōsuetudine facit mētionem Petr. de Ancha.in consi.cxliij.colum.j. vbi dicit eam obseruari in partibus Gallicanis,seu in regno Franciæ.

a *Adde Barto. in cō si.9.et Bar. Sozi. ī cōsi. 286.uers. 2.rō. uol.2*

b *Adde de Bal.in trac. de succe. ab intest.ī pri. col.2.uersi. & quia li.1. dicimus & in.iii.parte col.4. uer. sed scio &c. ubi facit mē tionē de hac cōsu. Adde bo.tex. ī.l. 2. ibi lucris & quæstib. suis.C.de appparito.ꝑ fecto ꝑto.li. 12. & in nouellis cōsti. impati. de partib. lucri inter.uirū et uxo.coæquā dis cap.1.*

& Oldrald.in consi.ccxlviij.dicit esse Paris. & Ioan.Andr.idem dicit in additioni. Spec. ij.de instrumento edit.§.compendiose,in verbo opponunt.Cyn.in fin/Nam valet consuetudo vel statutum,quòd vxor in bonis mariti certum quid habeat,vt cap.Raynuc.de testa. vt infra eo.§.quarto dicā,vel ꝙ succedat viro in bonis mobilibus iuribus & actionibus secū dum doctores ibi:& idem tenent domini de Ro.tit.de cōsuetudi.in nouis decis. & in antiq.eo.titu.deci.cccclxvj/Et dicuntur cōquestus,& acquisita quę ex opera solertia,vel industria per alterum cōiugum constāte matrimonio quæruntur. vnde res donatę, vel relictę alteri ipsorum non dicuntur cōquęstus.vt l.coiri societatem cum.l.sequen. ff.pro socio. & tenet Abb.Sicu.in dicto capit. significauit & Hen.Bohic. in cap.donatio.in vlti.quęst. eodem titu.& Bald.in dict.consi.ciij.& Ioā. Fab.in prothem.instit. in verbo Iustinianus: /vbi fortius dicit , quòd si quis acquirat illud quòd erat sibi ex successione venturum, non censetur conquęstus. quare alius coniunx partem non habebit , & idem tenet gloss.sing.in prag.san.titu.de concubi.§.quia vero in verbo conquęstus.& Ange.in consi.cxij.& Bal. c in.d. l.coiri.in antiq. lect/Et per prædicta c videtur idem dicendum si alter coniugū vendat hæreditatem quam habebat, & pecuniam illius in alio hæreditagio conuertat , quū nō dicatur conquęstus: cum nō sit acquisitio. ar. l.si cum iudicio.§. qui iniuriarum. ff. si quis cau.vbi dicitur , quòd res quæ in locum alterius subrogatur est eiusdem potestatis, & esse ctus cuius erat illa in cuius locum est subrogata.&.l.filiæ.§.titia.ff. de condi.& demon. vt in terminis est text.in.l. si donare res.§. si sponsus,& ibi Bald.in vtraque lectio.noua & antiq.ff.de donatio. inter virum & vxorem, /in cōtrarium vero est text.in dict.l.coiri.ibi si quod lucrum ex venditione empt. locatione,& conditione,&c.& ita de facto obseruatur ,/tamen dicunt quidam quòd si maritus in pręsentia iudicis,quādo emit rem aliquam de pecuniis sui patrimonij declarauit expresse quòd vult,quòd res prędicta teneat locum sui patrimonij aliàs non esset empturus, tunc nō erit conquęstus , quòd licet: aliàs secus fit de consuetudi.item secus:si permutaretur per ea quæ dixi suprà titu.ij.§.j/Et intellige d hanc consuetudinem esse veram,nisi contraria conuentio fuisset in contractu matrimonij apposita.vt vxor nihil de de conquæstibus, & bonis mobilibus habeat:tūc nihil habebit: quia conuentio seruanda est, vt tenet Ioannes Fabri.in.l.de fidei commiss. C.de transacto. & in rubri.de nupt.insti.dicens,quòd vir debet esse cautus in contrahendo matrimonium,vt sciat quantum habeat vxor: ne si præmoria-

c *Adde ꝙ istā primam partē tenet Bal. in cōsi. 96.col.2. uer. & ꝑdicta sūt uera li.3.ꝑ tex. in.l. uēditor ff. de hære. uendi/sed Bar.Soz. in cons.224. uer.1.ibi nā licꝫ cū.uer. seq.li.2.tꝫ secūdā opi. etiā domin de rota ī decisi.seq.post illā alle/quia si maritus nō emat , uxor habebit in illis pecuniis partē. Ideo necessaria ē protestatio uel renūciatio uxoris.*

d *Adde d. rota ī decis. 342. inci. cōsu. in antiq.& per Bernar.de bisgueto in sua decis.2. tit. de pact. ubi uolunt plus ꝙ uxor possit renunciare marito matrim.cōquæstus & bona acquisita/ꝙ totidē Ni.deubal. in tract. de succes.ab intest.in.4. parte.q.6. c.morsmorti/Adde gl. in auten.de fide ius.in prin.ī uer. apparētem col.1.&ī.l.*

pater seueri non. ff. de cõdi. & demõ & eidem in antiq. deci. 342. incip. consuet. & iõ sis tu cautus, q si non fuerit conuẽtũ i cõtract. habeas renunciationẽ seu quitãtiã de conquæstibus.

tur (cum quibusdam mulieribus mors mariti sit lęticia: vt inquit gloss. in. l. fina. in verbo tristiciæ. C. de iure non cogitur flere nec portare vestem nigram. vt. l. decreto, & ibi Bal. Angel. & Paul. de Castro. C. ex quibus cau. infra. irroga) filios suos spoliet. & de laboribus suis alium ditet virum, & istud est de mẽte, cõsuetudinis dum dicit si ny a conuenance au contraire, &c. ¶ Et ideo hodie regulariter in omnibus conuentionibus & contractibus matrimonialibus ponuntur duę clausulę: quarum prima non est apponi necessaria: videlicet, quòd post solennizationem & consummationem matrimonij erunt vir & vxor communes, & intrabunt in communitate bonorum mobilium & cõquestuum, &c. quia de consuetu. sunt cõmunes, vt hic. ¶ Secunda clausula est, quòd si contingat vxorem præcedere sine liberis, quòd vir illo casu tenebitur pro omni dotis restitutione solum restituere & soluere hæredibus Turonen. de Parif. dotis. vnde hæredes vxoris nihil de conquęstibus, & aliis bonis mobilibus vltra Turoñ. petere possunt: & ita fuit iudicatum pro Symone Baboæ notario contra hęredes eius primę defunctę vxoris: qui aduersus dictũ Babon se manuteri in omnibus bonis mobilibus & cõquestibus fecerant. quòd no. aliàs vbi nõ esset talis cõuentio hæredis mulieres ad quos trãsit communitas seu ius cõmunitatis vt. l. actiones. §. fi. cum. l. seq. ff. pro Soci. Bald. & Saly. in. l. mandatum. C. manda. & And. Barba. in l. in prin. col. xiij. in fin. ff. de verbo. oblig. haberent medieta. bonorum mobilium, & conquestuum ¶ Sed quid [a] stante dicto pacto & cõuentione maritus concessit, & dedit vxori licentiam testandi: & de facto testata fuit vltra dotem suam in duplum, vel infra. & secundũ facultates dotis hæredes ipsius ex testamento, vel ab in testato dicunt maritum à dicto pacto & cõuentione recessisse per dictam facultatem testandi defunctæ vxori datam. & ideo ex testamento, vel ab intestato petũt iura communitatis bonorum mobilium, & conquestuum: maritus vero dicit quòd non, quid iuris. Bald. in. l. si quando in princ. C. de inoffic. testa. videtur decidere hãc quęst. quòd si vir ex consuetudine debeat dimidiam partem habere in bonis vxoris vel contra: vxor in bonis viri. & imperator concesserit viro vel mulieri vt possit libere testari, quòd vir vel vxor debet testari secundum. nam municipale seu consuetudi. vt dimidi. relinquere teneatur viro vel vxori. quia intelligitur quòd possit libere testari salua tamen portione statuti, vel consuetudinis. & tenet Francis. de Crem. in suo singu. cliij. sic in casu præsenti maritus videtur solum licentiam testandi dedisse vxori vsque ad summã quam ipse ex pacto tenebatur hæredibus vxoris soluto matrimonio restituere, & non vltra alia ratione: quia tacito per hanc licentiam concessam videretur vir donare vxori quod esset cõtra formam iuris, & huius consuetud. quòd no. quia dietim accidit. Et aduerte quòd aliquando in contractu matrimonij solet apponi, quòd cõiuges erũt communes in omnibus bonis mobilibus, & immobilibus factis & acquisitis ac etiam fiendis, & acquirendis durante & constante matrimonio, quòd virtute dictę conuẽtionis vxor habebit medietatem omnium bonorum mobilium & immobilium ante contractum matrimonij, & similiter constãte matrimonio acquisitorum: licet quidam dicant contrarium, & male: quia conuentum est, & non potest intelligi solum de acquirendis, cũ hoc etiam de consuetudine pẽrmittatur: sed etiam de iam acquisitis: quia nihil [b] tam naturale quàm ea quæ placuerunt custodire & inter eos seruare: vt. l. j. ff. de pact. igitur.

¶ Sed quæro maritus in fundo suo, vel vxoris ędificauit domum pulchram: nunc soluto matrimonio morte viri vidua quę est communis in bonis petit ab hæredibus mariti mediã partem impensarum, vel ecõtra hæredes viri medietatem impensarum ędificicij in solo viduæ constructi, vtrũ possint. Et videtur quòd sic. textus est rotundus in. l. sed si vir. §. si vir vxori aream donauerit, & ibi Baldus in noua lect. ff. de donatione inter virum & vxorem. vbi dicitur, quòd si vir donauerit aream vxori & vxor in eodem ędificauerit, quòd licet donatio non valeat tamen vxor potest omnes impensas petere, & retinere ædificium quousq; fuerit dedictis impensis satisfacta. ergo in hoc casu cum communis sit, poterit petere medietatem impensarum: & ita tenet Alexand. de Imo. post Ludouic. de Roza. in. l. j. §. nunc videamus in quarta & quinta fallẽ. ff. de noui ope. nuncis ¶ nec obstat regula quicquid plantatur, seritur aut ędificatur, solo cedit, vt. §. cum in suo. §. e diuerso. insti. de rerũ diuisione, & lege secunda. C. de rei vendi. quia secũdrum Alexãdrum non habet locum quando ędificium per eum. qui non potest donare nec etiam eidem donari: vt in hoc casu pro quo allega. gloss. fina. in. l. si vxor filio. ff. de [c] donationibus inter virum & vxorem, & textus in. l. Marcellus. eod. titul ¶ nam esset per obliquum donare viro quando in suo solo magnum ędificium construeret: vel si in solo & fundo vxoris maritus ędificaret, esset similiter donari vxori, vt est textus in. l. senatus. §. Marcellus. & illi hoc tenent Baldus. Rapha. Fulg. Francis. de Aret. Lancello. Decius & Iason. ff. de leg. j. quia habet in re sua siue in dotem data annum vt. leg. doce ancillam. C. de rei vendicatione. aliàs esset contra

[a] Add. Bal. in. l. fi. C. de fideicom. qui idem t3. & Barb. in rep. c. Ray. cahr. 2. col. 2. uer. ego aũt detesta. et sing. Bar. Soz. in cons. 61 co. 5. uer. circa. 5 q. uol. 1. & Bar. & mo. in. l. q̃ dot. ff. soluto matri. & Bar. Sozi. i cons. 189. ĩ prin. li. 2 uidetur sentire Frã. de Cre. in suo sing. 24 allegã. Bal. ita tenere. in. l. Nera. ff. de religi. et sũp. fun. per glos. ibi seu Bal. nec. Bart. ibi nihil dicunt et quæ no.

Bartolus. Barb. consi. 24. in co. 3 uol. 1. & in consi. 68. col. pe. uo. 2.

[b] Add. tex. in terminis. in. l. legem quã dixisti. cum. C. de pact.

[c] Adde hic glo. Io. Fab. Ang. Aret. & Iason in §. si de dote instit. de ac. & Mathe. de mat. in suo sing. incip. not. cãnt & textũ & docto. in. l. pro uoluntariis ff. de impensis in rebus dot. factis.

tra mentem huius consuetudinis vt.§.j.suprà eodem idem tenet Ioan. Fab. in dicto. §. ex diuerso in ea.gloss.instit.de re.diuisione per text.singul.in.l.cum vir aut vxor. ff. de doli mali, & met. except⸿tamen de consuetudine contrarium obseruantur,quòd totum solo cedit : sed illa consuetudo etiam inducatur: vt notant Cyn.Barto.Ioan.Fabri.& Saly. in.j. &.ij. C. quæ sit long. consuetu. Bartol. & omnes scribẽ.in.l. de quibus.ff.de leg.Io. Fabri. Angel. Aretin. & Angel.Perusin. in.§.ex non scripto.institu.de iure na.& per canonistas in.ca.ff.de consuetudine. quare relinquo arbitrio iudicãtis, q̄ si reperiat hanc specialẽ consuetudinẽ bene probatã secũdum eã iudicet:aliàs à cõsue.generali de qua s̄. in dicto. §.j.& etiam à cõmuni opin. doct. non est recedendum⸿& quomodo probetur consuetud. vide docto.dict.l.ij.&.l.de quibus,& in.d.§. ex non scripto.& Abb. Sicu.in consi.quadragesimosecundo.colum.tertia in princi.volu. j.& debet [a] probari per antiquiores, qui melius præsumuntur scire consuetudi. quàm alij secundum Inno.in.ca.dilecto.de offic.archi. & Angelus in.l.interrogari.C.de quæsti⸿sed Ioan.Fab.in.d.l.ij.colum.quinta in princip. dicit, quòd secundum stylum curiæ Franciæ probatur per turbam in qua requiruntur decẽ testes pro minori.vt.l.iiij.ff.vi bo.ra.& vnus pro aliis omnibus respondebit, & idem tenet in.d.§.ex non scripto.col. vj.in fin.ver.item quæritur per quot testes⸿sed stylus prædictus non seruatur in curiis spiritualibus per quæ deciditur quæstione,quæ contingit hic de facto inter honestam & pulchram Iaquelinam du molin relictam defuncti Ioannis pichonat olim grenetarij Bituricen.ex vna,& hæredes præfati defuncti : quia dicta vidua habuerat quandam medietariam ex successione patris sui cum pacto tamen de retrouendendo per patrem eiusdem viduæ venditori medietariæ:siue metariæ facto euenit, quòd dictus defunctus Pichonat dedit venditori qui facultatem reemendi habebat quinquaginta libras Turonen. pro mortificando,& annullando dictum pactum vltra summam quam ex venditione habuerat. hæredes mariti petebant mediam partem dictæ summæ quinquaginta librarum Turonen. & bene quia illa facultas est de nouo acquisita igitur.⸿Sed quæro aliquid prouenit marito, vel vxori per consolidationem, an dicatur conquæstus verbi gratia. vir erat dominus directus plurium rerum feudalium, vel censualium quæ ab eo vel vxore tenebantur antequam nuberent cõtingit:quòd durãte matrimonio vtile dominium cõsolidatur cum directo domino, & redit ad dominum, vel etiam ex alia causa quæritur an vxor vel maritus debeat habere partem in his consolidatis. Ioan.Fab. in §.si cui.per illum textum institu.de lega. tenet quòd sic vbi dicitur [b], quòd illa quæ cõsolidantur, non videntur acquisita illo iure seu titulo, quo res cui consolidantur tenebãtur : quam ob rem censentur alia à rei proprietate.ideo tanquam alia iudicanda sunt & per se. vt.l.Meuius.§.fundo.ff. de lega.ij⸿& idem tenet Angel.Areti.in dicto.§.si cui per textum in.l.non quæcunque fundus.ff.de lega.j.& idem est dicendum in vsufructu consolidato. cum proprietate per textum in dicto.§.si cui:quia quando vsufructus redit ad proprietatem,dicunt,dicitur acquiri ex causa lucratiua, & tenet Iason additione ad Christophorum Porc. in.§.si eadem in vlti. addi. quæ est ante dictum.§. si cui⸿Sed quæro an redditus acquisiti cõstante matrimonio cum pacto de retrouendendo dicantur & connumerentur inter bona mobilia vel immobilia. quia si computantur inter immobilia, & filij hæredes decedant sine liberis, non succedet mater in illis de consuetudine,vt infra de consuetu.testa.§.iij⸿Si vero computentur inter mobilia ipsa,in omnibus redditibus succedet de consuetudine. quia non est dubium quin vxor si communem secũ hæredibus teneat,habeat medietatem dictorũ redditυum, siue computentur inter mobilia siue immobilia.sed dubitatur in successione filij:vt dictum est, & vide quæ dixi in quodam consilio incipien.Iaquelina:quod posui post trac. de regulis iuris. libro.vj⸿Et ibi etiam quid de pecunia ad emptionem prædiorum destinata & vltra ibi alleg.vide Francis.de Aret. & Iason in.l.cætera.§. si parauerit. columna penultima.versicu.alibi etiam.ff.de leg.j. & Iason amplè.in.l.sciendum in princi. ff. qui satisdare cog. & Cyn. in.l.hac edicta.§. his illud.C.de secundis nuptiis.& Bart.de Firmo in tract.de episcopo.in.iiij.parte lib.iiii. q.xliiii.versi. Item quæri potest. & Francis. de Zaba.in consil.lxv.col.j.& Ioan.Fab.in §.fuerat.colum.viii.versi.quid si redditus de acti.& quæ dixi suprà [c] de consuetudi. feu.§. iiii.licet Ioan.Fab. teneat contrarium in.l.si certis annis.C.de pact. sed intellige vt dixi in.d.consilio. & per Alber. de Roza.in.l.ea demum.C. de colla.& in prima parte stat.q. xciii⸿Quid de pensionibus domorum an cõputantur inter immobilia vel mobilia. vide Bal.in ca.j.in prin.col.vlti.in.q.pe. de pace tenen.& ibi Card.Alex⸿& nota quòd redditus & arrendamẽta ad tẽpus de iure & etiam consuetudine censentur mobilia, vt pulchrè tenet Francis.de Are.in consil.x.& Ange.in consil.cccxxviii.col.j.&.ij. Sed quid mulier

a Adde q̄ notoria consue.nõ eget probatione ut autẽt. iubem9 in uerbo moribus⸿ cõsonantem & ibi Bald. Pau. de Ca. & Ias.C.de iudi. & Frãci. de Curte in tra. se.in I.parte.q.I col.3.ãte fi. Et adde Barba.in consil. 37.col. 6. uolumi.1.

b Adde q̄ portio accrescens sapit naturã eius rei cui accrescit.l. si ex toto ĩ princ. ff.de leg.1. & per Bar. Sozi.in cõsil.152.co. 4.uer.confirmatur etiam ratione. uolu.2.

c Adde Bart. Sozi. in cõsi.101. uolumi.1.

contraxit matrimonium cum aliquo qui eam dotauit de.xx.lib. Turoneñ. tandem vir decessit nullis liberis relictis. mulier conuolat ad secunda vota, quæ & eius maritus composuerunt cum hæredibus primi mariti ad.x.li. Turoneñ. perpetui redditus, an dicatur conquęstus: quidam dicunt quòd si: pro quo facit text.in.d.l.coiri societatem. per quã similem q. de facto decidi. quòd maritus cõstante matrimonio certa sua hæreditagia dederat censum & redditum, vel in emphiteosim perpetuam, quòd vxor in his redditibus & censibus habebat medietatem, quia sunt conquæstus: cum sit datio imperpetuum facta facit tex. & ibi doctores in.l.fi.C.de rebus alie. nõ alienan. & in ca. nulli de rebus ecclesię non alie. & an hæc consuetudo extendatur extra locum, vide Ioan. And. Oldra. Petr. de Ancha. in locis.§.in prin.alleg. & quæ dixi suprà de iurisdi.omnium iudi.§.x.

a DESDICTZ BIENS MEUBLES ET CONQUESTZ. ¶ Aduerte quòd in §.v.supra de consuet. iur.sta. perso. nihil loquitur de marito quòd possit alienare cõquęstus: sed solum mobilia. vnde hic addit quòd possit alienare conquęstus. Sed an hoc sit de iure verũ stante hac consue. quòd possit alienare Bal.in.d.cõsil.ciij.tenet ꝙ nõ pluribus rationibus nisi constet talem consue. communiter fuisse obseruatam: & quod dicitur quòd vir possit alienare conquęstus, est intelligendum de parte sua, & nõ de parte vxoris. nam econtra vxor nõ posset alienare partem viri. Et æquum est quòd inter virũ & vxorem seruetur æqualitas, vt.l.fin.C.de iudic.vidui. & correlatiue se habent, & correlatiuorum eadem est disciplina, vt.l.fi.C.de cupres.lib.xj. & Iason in.l.in eum in fi.ff.de in ius vocan. & Francis. de Curt. in suo consil.vj.feud.co.iii.&.vii.& dixi post. Dy. in regula qui sentit onus. de reg.iur.lib.vj. sed Petrus de Ancha. in.d.consilio.cij. tenet indistincte ꝙ possit alienare & disponere: etiam si cõsuetudo vel statutum prohiberet alienationem, quòd est fortius. vt ibi vide. & tenet Franci. de Aret. in consilio.xv. & Ioan. Fab. in procem. insti. in verbo Iustinianus. ver. & hæc faciunt pro consuetu. & ita seruatur generaliter in regno Franciæ. Et nota quòd si mulier se communẽ teneat, quòd ipsa tenetur pro parte sua ad debita de cõsuetudine hic. sed secus est Parisius de consuetudine ibi obseruata. quia hæredes de eorum parte tenentur, integraliter persoluere, & pars mulieris non diminuitur [a].

a Adde tex. i.l.2. iure societatis. ff. pro socio.

¶ Sed quid de legatis factis per maritum in testamento, an vidua communis teneatur soluere suam partem. dic quòd non, quia hæc consuetudo non extenditur ad legata quæ non sint debita communia. sed hæreditaria.

§.iij.

Item touteuoye aucuns demeurans beuuans & mangeans ensemble, ne sont pourtãt vngs & communs en biens, car par la coustume cõmunaulte de biens ne se acquiert point par demeurance que on face ensemble sil nestoit par expres dit & accorde entre lesdictes parties [a], ou si nestoit entre homme & femme mariez comme dit est au precedent article.

Item touteuoye.

a ACCORDE ENTRE LESDICTES PARTIES. Quando [b] non apparet societatẽ initam expressis verbis, sed tamen per aliquos actus extrinsecos de præsumpta voluntate constat. vt quia simul habitauerunt. & omnia bona sua communicauerunt & communibus expensis sine computo vixerunt, & negocia sua promiscue egerũt, tunc societas inter ipsos præsumitur contracta, vt tenet Ioã. Fab. insti. de societ. in princip. Et maxime ita fuerunt per plures annos. C. de fideicommis. l.j.ff.de proba.l.procula. & pro socio leg. cũ duobus.§.fi. & l.si fratres parentum. & ita secundum eum dubet interpretari hæc consue. & de ipsa potest intelligi.ff.e.ti.l.societatem coiri in eo quòd dicit re & verbis &c. quia hæc cõsuetudo loquitur solum de bibentibus & comedentibus ac simul commorantibus. sed non profecto de communicantibus bona de quo per Bart.in.l.Titium aut Meuium.§. altero.ff.admi.tut. & in suo tractatu de duobus fratribus. & in.l.si patruus. Et ibi Bal. & Sal.C.communia.vtriusq.iudi. qui idem tenent. licet Bal. & Saly. videntur discordari. quando vnus cõmunicat, & alter non: sed vbi ambo cõmunicant lucra eorum, tunc vt dictũ est societas præsumitur cõtracta. vt.l.duo fratres. de acquiren. hæredi. & tenet Ang. Aret. insti. pro socio in prin. in vlti.q. quia si inter se non communicauerint lucra & bona non ꝑsumitur cõtracta societas [c] vt.d.§.lege si fratres: & sic hęc consue. conuenit & concordat cum iure communi. & idem tenet Bal.in consilio.ccxxvij.in fi.l.j.& in consi.ccxl.li.ij.& Abba.Sic.in consi.lxxxvij.vol.ij.& pulchrè Bal.in cõsi.ccxxx.incip. vnus videlicet Ioã. & in cõsi.ccliiij.& in cõsi.xix.in consi.cliiij. lib.iij.& in consi.cv.quod est singul.co.li.& Alex.in consi.xxiiii.co.vlt.ver.super alio. & in consi.xlviii.co.iii.in prin.li.j.& in consi. xxx.co.pe.in prin.& in consi.lxxviij.vol.ij. & in.

b Adde ꝙ de presbyteris clericis alicuius ecclesiæ parrochialis qui coeunt communitatem collegiũ & vniuersitatẽ iter se quãdoque sine episcopi ac rectoris auc. & assẽsu. ut de oio.in.l.fi.C. de iurisdi. omniũ iud. & Bar. i.l.1. & fi. ff. de col. illic in no. & Abb. in.c.1 de elec. et i ca.cũ ab ecclesiarũ de offi.ordi. & i.c.nobis. et i.c.postula. de iure patro. & tex. fin. et ibi omnes in ca. dilecta de excessi. pla to. et Ab. in c.2. de ecc. edi. & Pau. de Ca. in.l. priuatorũ. c. de iu. omnium iud.

c Adde Bar. in cõsi. 35. et Bart. Sozi. in cõsi. 87. uer. circa. 2. q. li. 1 & in consi. 192. uersi. circa. 2. dific. et in cõ. 160. & cõ filio. 62. uolumi. 2. & Barba. in cõsilio. 37. lib. 2.

& in cõsi.xxiij.& consi.xxxvij.& consi.clv. & in consi.xlviii.col.iii. & in consi.lxxvj.cũ tribus seq.lib.iiii.& Pau.de Ca.in consi.ccclxv. in nouis incip. omnipotentis dei postulato.& Alexã.in cõsi.cxxxij.col.v.ver.Item Bal.volu.v.& Pe.de Anch.in cõsi.ccxcii. Et Francis.de Zaba.in cõsi.c.& Signo.de Ho. consi.xiii.& Bal.& Saly.in.l.mandatum.C. manda.& Pau.de Cast.in consi.ccxxxiii.secundum verum numerum. alias est.ccxxxvi. incip.videndũ in antiq.& in cõsi.cccxlii.bene cõputato incip.ex die quo iste &c.eo.vol. & Lud.de Ro.in consi.xxix.&.xliii.&Ang. in consi.lxxxv.&.cxij. Sed [a] an valeat pactũ quòd nõ liceat discedere à societate & communione. vide text.in.l.in hoc iudicium.§.si cõueniant.ff.cõmuni.diui.& Oldr.cõ.ccxlj. Paul.de Ca.in.l.si non sorté.§.centum.& ibi Iason.co.ij.ver. adde prædictis.ff.de condi. ind.& Hypol.de Marsi.in suo sing.x.& Ale. in consi.xlvj.c.pe.in fi.cũ seq.li.j.& in consi. xviii.& in consil.xxxiiii.co.j.li.ij.& Ang.in cõs.ccxxv.co.j.incip.pũctus est talis.&Ang. Aret.in.§.quædam actiones.col.ij.ver.in eadem gl. ibi de anna.exce.&.c.insti.de actio. & ibi Iason.co.vii.ver.vl.pro hac parte quid si duo emant rem aliquã,an in illa re dicãtur esse socij. vide causa breuitatis textus singul. & ibi Bar. & Flo.in.l.ij.in prin.ff.communi diuid.& text.in.l.cum proponas.& ibi glo.j. Bar.& Bal.C.p.socio & Iason in.d.§.quedã. col.ij.ver.ij.no.vbi tenent quòd sic.quod limitat ibi Ia.secundũ Rapha.Cuma.in.l.reos in princ.ff.de duobus reis esse verũ, si animo contrahendæ societatis simul emerint. aliàs secus p text.valde nota.in.l.vt sit.p socio.ff. pro socio. & Ant.de But.in cõsi.vij.in prin.

a Adde Bart.Sozi. in cõ.278 co.2.uersi. circa ser.secundã prin. difficulta. volumi.2.

§.iiij.

Itẽ & si la femme suruit son mary par la coustume elle est douee de douaire coustumier de la moytie de lusufruict des heritaiges, & biens immeubles appartenans au mary au tẽps de son deces & trespas, sil ny a conuenances [a] au contraire. Excepte de conquestz immeubles faictz durant & constant leur mariage, sur lesquelz elle na, & ne prent aucun douaire coustumier: mais seulement elle y prent la moytie par son droit de communaulte, comme[b] dessus est dict.

Item & si.

a SIL NYA CONVENANCES AV CONTRAIRE. Hodie in regno Frãciæ pauci fiunt contractus matrimonij in quibus vxores nõ dotentur, & quã plurimũ mulieres super earũ doerio seu donatione propter nuptias, vel & melius spõsaliorũ largitate. vt.l. si.& per totũ. C.de dona.ante nup. & in aut. vt sponsa.largi.insistunt. Et si non fuerint in contractu matrimonij dotatæ, nõ poterũt per maritum constãte matrimonio dotari nisi de ipso doerio dando,& constituendo cautũ fuisset per ea quæ dicta sunt.s.eod.§.j. sed solum habebunt doerium consue.aliàs autem in lingua occitana,& patria Aluer. appellatur verqueria vulgo verquerie ¶Et valet [b] statutum seu consuetudo, q maritus vel vxor post mortem alterius lucretur certũ quid vt est Mediolani, q vir lucratur vxore præcedente in matrimonio sine liberis tertiam partem dotis/& papię est statutum, q vir lucratur totam dotẽ vt no. Bar.Bal.Saly.&insuper Iaso.col.xiiij. in prin.l.cunctos populos.C.de summa trinita.& idem est in ciuitate Placentię secundum Fulg.& Ia.ibi¶Ex quibus cõstat Italicos esse dominos & vxores pœne vt famulias tenere, vt iuris postulat ratio: vt.c.hæc imago.xxxiij q.v.& supra de consuetu.iuris sta.persona.§. iiij.in glos.prima dixi¶& ista statuta sunt multũ honesta.ppter onera infinita quæ sustinet maritus quæ valent vt.c.Raynutius.de testa. & Franciscus de Crema.in suo singula. cliiij. in prin.¶sed effœminati Galli.vt ca.alius.xv. quæst.vj.nihil lucratur de consuetudine: nisi ex pacto in contractu matrimonij inito quia solent lucrari in casu restitutionis dotis mobilis.parum videlicet, quòd de Parisiensibus non tenentur restituere nisi Turoneñ. Et istud pactum nunc transit in consuetudinem, quòd maritus lucratur de consuetu. de Turoneñ.Parisi¶Sed quòd statutum vel quæ consuetudo debet attendi: scilicet quando Papieñ.accipit vxorem Mediolani vbi celebrantur nuptiæ: & instrumentum contractus matrimonij passatur vel aliquis Aurelianeñ. Turonẽ.Niuernen. vel Parisien.accipit vxorem hic Bituris: vel econtra Bituricen.in ciuitatibus supradictis. Nam hic debet dotari de consuetudine.vbi aliàs in contractu matrimonij non fuerit dotata: solũ de medietate vsufructus hæreditagiorum mariti, vt hic, & inter nobiles lucratur omnia mobilia. post contractum vero matrimonij traducitur ad locũ & domum viri.vbi alia consuetudo vel statutum viget quòd maius habeat doerium, vel q lucretur: vt Parisius medietatem omnium bonorum quæ maritus tempore contractus matrimonij & durante matrimonio habuit: secundum Oldra.de laude in cõsilio ducentesimoquadragesimooctauo. & Petrus de An-

b Adde q stante cõsu. uel statu. q si uxor moriatur sine liberis, maritus lucretur dotẽ. ut est placẽtiæ secundũ Sign. de Ho.ĩcõs. 9. de quo plene p Io. Cãpe. ĩ tra. de dote ĩ 5. parte per totũ si ambo simul ruina cuiusdã domus decedãt secundũ.in. d. cõsi.tenet q nõ habet locũ cõsu. per text.in.l.cũ hic status.§. si ambo.ff. de dona.inter ui.& uxo.uide docto.s. in.§. 2.col.3. de cõsu.retra. alleg.insu p Fely.in.ca. capitulũ. de rescrip.& Bar.ĩ consi. 179.c.ult. uersi.2. est uidere.& Bart.Sozi.ĩ consil.197. c.1.uer. quĩ immedico.l. 1.§3 Frã.de Crem. ĩ suo sing.52.t3 cõtrariũ & alle. Bal.ĩ. l.si possessor §.si eo.ff.de reli.& sũp. funerum qui nihil ibi scripsit.& uide bo.tex.ĩ.l. si iter uirũ. cũ.l.seq.ff. de reb.dub.

cha. in cõsilio centesimo sexagesimo tertio. & Ioan. Andr. in additio. & Specul. titulo de instru. edi. §. compendiose in verbo opponunt Cyn. &c. vel forte quòd nihil lucretur, vel quòd maritus possit donare vxori constante matrimonio, aut aliàs seruatur ius cõmune. Quæritur an consuetudo loci contractus matrimonij, aut loci domicilij viri debeat attendi. Concludunt Bartolus, Baldus, Angelus & moderni. in. l. exigere. ff. de iudi. consuetudinem loci domicilij originalis ipsius viri esse attendendam. & tenet Baldus in capitulo primo. §. finali. & ibi Cardinalis Alexandrinus de inuestitura de rebus alienis facta: & Abbas Siculus & Felynus in capitulo primo. columna duodecima. versiculo circa secundum principalem articulum &c. de sponsalibus. & Oldradus in consilio prædicto. & Petrus de Ancharano. & ibi suprà. & Bartolus Salycetus, Paulus de Castro & Iason in dicta lege cunctos populos. & Baldus in lege si arrogator. columna decima. & ibi pulchrè Iason columna decimasexta. versiculo secundo principaliter. ff. de adoptionibus. ad quos recurre, & maxime ad Felynum qui eleganti ordine procedit ponens tres conclusiones circa hanc materiam. Prima conclusio est circa solennitatem adhibendam in ipso contractu matrimonij quando contrahentes matrimonium sunt diuersorum locorum habentium diuersas consuetudines: vel statuta quæ debeant seruari: & in ista concluditur quòd consuetudo loci cõtractus debet attendi. vt ibi per Felynum. columna duodecima, & sequen. Nam de consuetudine linguæ occitanæ sponsus die nuptiarum non vadit quæsitum eius sponsam ad ipsius domum. vt eam ad fores ecclesiæ ducat, sicut fit hic in Francia. Et ideo ego & vxor mea qui sumus extranei, hanc seruauimus consuetudinem: quia aduenæ & forenses illam tenentur seruare: licet non liget eos secundum Felynum ibi. columna decimatertia. de quo per Bartolum Baldum & doctores in lege cunctos populos. & ibi Iason. columna quarta. versiculo capio glossam. C. de summa trinitate. Et capitulo illa. & ibi tenet Cardina. Alexand. columna secunda. xij. distinctione. pro quo dicto adduxit Fely. quòd peccaret vnus de Catalonia comedens carnes die sabbathi in studio Tholosano: licet non peccaret existens domi suæ propter consuetudinem sine valere potest, vt. c. quia dies de consec. distinctione quinta. & dicto capitulo illa. & ibi Cardina. Alexan. qui allegat illud vulgare: Cum fueris Romæ, Romano viuito more. Et idem dicendum est de consuetudine Parisieñ. quòd peccarent Parisieñ. si carnes hic Bituris comederẽt die sabbathi à tempore natiuitatis domini ad festum purificationis beatæ Mariæ virginis vsque. Et econtra Bituriceñ. si Parisius iuxta consuetudinem illius comederent carnes in sabbatho nõ peccarent. c. ij. & ibi Abbas de obseruatio. ieiuniorum. Et similiter dicendum est de consuetudine Romanorum, quę etiam inoleuit in monte Pessulano & Auinioni circa collationes serotinas seu potius qui tempore quadragesimali [a], & aliorum ieiuniorum de sero cum salatucis expinarciis & racemis, ficubus & aliis speciebus fiunt, quòd hic peccarẽt illas pingues collationes faciendo pro qua est text. in cap. ex parte. & ibi Abbas Siculus, & Bernadinus Lãdri. in additione pulchrè de celebratione missarum. & glos. singularis in. l. secunda. §. inde citatum est in verbo conferret ad comedendum ex consuetu. ff. ad. l. Rodiam de iactu. quæ glossa etiam dicit, quòd omnia sunt communia tempore necessitatis: quia necessitas non habet legem vt patet ibi eadem lege. & in secunda conclusio. secundum Fely. vbi suprà columna. xiiii. in princip. quo ad solennitatem [b] obseruandam post consammatum matrimonium: & in ista attenditur locus mariti cum vxor sequatur domicilium viri: vt. l. §. idem rescripserunt in. ij. & ibi Barto. ff. ad municip. & tenet Barb. consilio. cccxliii. columna secũda. versicu. modo sequitur videre. & in consilio ccccxij. columna tertia. versi. tertius articulus. lib. iii. & in consilio. cccxxxvii. lib. iiii. & Ioan. de Imo. in consilio. lxiiii. colum. vlti. versicu. sed circa prædicta. vt suprà conclusi. Tertio conclusio [c] est. si post contractũ matrimonium maritus cum vxore mutet domicilium, & ibi decedat. & in ista attenditur cõsuetudo loci in quo fuit contractus perfectus & destinatus, non autem consuetudo domicilij in quo dissoluitur matrimonium, & idẽ tenet Iason in dicta. l. cunctos. colum. xiiii. versi. addo. per Saly. &c. & Ludo. de Ro. in consi. xxxix. quod est singu. & Bal. in consilio. ccxxix. volu. j. & ista est communis. licet Saly. in dicta. l. cunctos. columna. viii. in fi. teneat contrarium. & Alexan. in consilio. cj. lib. iii. [d] Item etiam lucratur vxor de consuetudine localia bagas & vestes ac de Turoneñ. Parisieñ. quo ad partem dotis mobilis. vt latè dixi in additio. ad Dy. in regu. vlti. de regulis iuris. libro. vj. sed an procedat de iure, vel remaneant hæredibus mariti. & quomodo intelligatur. vide Baldum in consilio. ccxv. lib. iiii. & Alexan. in consilio xxxj. colum. penulti. circa fi. lib. iiii. & in cõsilio. xlij. col. v. circa fi. cum sequen. volu. j. & Ange. in consilio. cxxxiiii. Barto. & Alexan. in. l. in his. §. j. ff. solu. matri. & Bald. in consilio. cclviii. in fi. l. ij. & decis. capel. Tholos. quæst.

a Adde an comedentes carnes tẽpore quadragesimali de licentia papæ peccẽt. uide Cardi. Alex. in. c. denique. 4. di. & decis. Gratia. Delphi. q. 111.

b Adde Francis. de Crema. i suo singu. 66.

c Adde Frã. de Crema. in suo sing. 65. et Io. Cãpezii. in tracta. de dote in. 5. parte. q. 20. & Barba. cons. 4. uol. 2. quod est singu.

d Adde an in legato uestiũ ueniant ornamenta apposita in ipsis uestibus etiam si non sint consuta ipsis uestibus. gl. in l. 2. ff. de pecu. leg. et Lu. de Ro. in suo sing. incipi. lego uxori meæ uestes. & P. Bart. Sozi. in consi. 10. uolu. 1. ubi ponit de collariis quæ ornamenta mamillarum dicũtur &c. & adde hic Bar. in consilio. 216. uers. sup. 3. dubio. & domini de

Rota in decis.1.tit. de donat.inter uir.& uxo. in antiq.& Frā.de Cre ma.ī suo sin. 64.& Io. Cāpe.in tractā.de dote. i.2. pte.q. u.cum seq.

quæst.cccxxxvii.& Bald.in capi.iurauit.columna.iii.versic.item quòd sponsus. de proba.vbi dicit quòd vir non præsumitur donare,nisi ea quæ donari consueuerunt secūdum morem ciuitatis.vt.l.j.§.officium.ff.de tutel. & rati.dist.vel nisi vir sit magnæ potentiæ & nobilitatis. vel nisi dos sit magna, & fructus eius sint multum exuberantes,tunc in his casibus potius debitum naturale persoluitur secundum eum,quàm sit mera donatio,& tenet Ludouicus de Roma.in consil.cxlvi.Et hoc est intelligendum secundum ipsos,si donatio iocalium fiat per maritū sponsę de futuro: secus,si post contractum matrimonium & consummatum,quia ius ciuile,canonicum,ac cōsuetudo generalis talibus donationibus repugnat.vt supra eodem.§.j. dictum est. & idem tenet Angelus in consilio. cccxxxix. Et hoc si constet quòd sponsus donauerit secundum ipsum,aliàs in dubio præsumitur quod commodauerit sponsæ, vt magis ornata & compta ad domum eius ducatur.vt.l.si vt certo.§. interdum.ff.commoda.& pulchrè tenet etiā Paulus de Castro in consilio.cccxxvii.secūdum verum numerum incipi.viso supradicto in nouis.& Ant.de But.in consilio. xxxviii. versiculo ad secundum. & Petrus de Ancha. in consilio.cxxxi.incipi. in prædicto dubio. & Anton.Corset.in tractatu de potestate regia.quæstio. xliiii.in principio. & Francisc. de Zaba.in consilio.xliii.in principio.& Petr.Iacob.tit. rerum amo.versiculo.ii.sententia.& Luca.de Pana.in.l.finali.columna. v. in princip.versicu.& not. quòd donatio. C. de incolis.lib.x.& decisio. Rotæ tit. de donatione inter virum & vxorem.per.d.Barto. & de Signeto.& Paulus de Castro in.l.si stipulatus.ff.de verborum obliga.Et ita pluries fuit iudicatum contra nonnullas viduas quæ volebāt lucrari cathenas aureas, & bagas maximi ponderis & valoris: tamen hodie regulariter in cōtractus matrimoniorum solet apponi clausula,quòd vxor habebit vestes & omnia iocalia præcipua,seu de puro aduentagio: tamen adhuc dico quòd illa preciosa iocalia & bagas non debent lucrari ex vi pacti prædicti,cum in legato generali talia iocalia non veniant,quando eius conditioni & statui non conueniunt secundum Barto.in.l.quanuis.ff.de auro & argen.legat.vt dixi in dicta regula vltima,nisi in tali cōtractu matrimonii fuisset dictum quòd talia iocalia & cuiuscunque æstimationis & valoris essent,ipsa lucraretur,vt in casibus suprà notatis.Sed quid de donationibus seu strenis die nuptiarū vxori à parentibus & consanguineis ipsorū coniugum factis.vide Bartol.in.l.sed si plures.§. in arrogato. & ibi Alexander columna. iii. versicul.successiue.& Iaso.columna.ii. versi. prædict omnia.ff.de vulg.& pupil. & Angelus Areti.in.§.fuerat.columna.xxiiii. versic. quid erit.inst.de act.& Signo.de Ho. in consilio.xlix.Angelus in dicto consil. cccxxxix. versicul.non obstat.& decisio.capel.Tholo. in dicta quæstione. cccxxvii . Et Paulus de Castro in dicto consilio.cccxxvii.post prin. versi.idem dicendū.dic tamen quòd de consuetudine ipsa lucratur.Et similiter vir de cōsuetudine lucratur omnia iocalia per mortē vxoris,quia de ipsis est dominus,cū vita vxoris comite poterat disponere,vt tenet Ange. in dicto consili.cccxxxix.versi.pro hoc,quia de ornamētis vir ad libitū suum testatur &c. & supra de consuet.iur.sta.perso.§.v.in glos. j.columna.j.dixi.& correlatiue se habent. vt supra eo.§.ii.in gloss.ii. Et statutum vel consuetudo priuilegians vxorem habet locum in viro,& ecōtra quādo dispositio non est pœnalis.secundum illust.docto.Franci.de Are. in consi.cxxx.nam priuilegium fori & canonis quod clericis conceditur , extenditur secundum ipsum ad eorum vxores:vt est clarus text.& ibi docto.in.l.ii.in fi. C.de episco.& cleri.& tenet glo.in ca.clericum. xi.quæst.j. & Bald.in autenti.hoc locum ad fi. C.si mulier secundo nup.& Francis. de Curte in suo consilio.vi.feudorum.columna.iiii.versicul. vlti.confirmatur.Item habet [a] vxor doeriū conuentum vel cōsuetudinarium,nisi se portet communem: quia tunc non habet nisi dictum fuisset in ipso cōtractu, quòd ipsa suum doerium haberet,siue cōmunem,siue suis conuentionalibus matrimonialibus , seu in dote sua se teneret,prout sępe fit: vt vidi.Sed quid vidua se immiscuit in bonis quondam sui mariti,& cœpit certa bona mobilia, an videatur se communem portasse , & communitatē elegisse,vt possit redire nec eligere suas cōuentiones seu dotem.videtur quòd sic.per.l.post diem.&.l.de commissoria.§.fi.ff.de leg.commisso.quia tacite declarat se communem. Et solet in omni contractu matrimonii dari terminus vnius mensis,aliquando duorū ad deliberandum si velit se communem, [b] vel in suis conuentionibus tenere:quo tempore durante viuit expensis & sumptibus hæredum. Et si elegerit suas conuentiones,vsque ad annum,de iure debeat ali si non habet aliunde, quàm ex dote se alere possit, & non vltra. vt l.prima.§.exactio.& ibi gloss. Cyn.& omnes doctores. C. de rei vxor.actio . & tenet glo. quam ibi sequuntur Barto.Baldus,Paulus de Castro.Alexander.columna tertia in fine. & Iason pulchrè. columna quarta. versiculo in eadem gloss.in.l.diuortio.in princi.ff.soluto matrimonio. vbi Iason ponit quinque cōclusiones. & tenet Angelus Aretinus in.§. fuerat. columna quinta . versiculo quinto. circa-

a Adde an maritus possit constituere & assignare doerium uxoris seu donationē propter nupt. super feudo. uide Bal.in.c.1. §. donare, & ibi cap. ale.qualiter olim feu.aliena.poterit.& Frā. de Curt. in tra.Fely.in 4.pte.q.5

b Adde q eo ipso q infra tempus conuētuum non renunciauit expresse communitati bonorū uidentur se portare & gerere communes,licet

statim post mortẽ uiri à domo uirire cedant, nec possunt rele uari per pri cipẽ, quia es set deroga re cõsuet. in §. 2. supra eodẽ cõten. prout uidi pluries in cancellaria &c.

a *Adde ꝙ etiã post an nũ debet ali si stat per hæredẽ quo minus resti tuat dotem, quẽadmodũ si nulla dos ab initio per uxorẽ fuis set data se cundũ Pau. de Ca. in. d. cõsi. 427. hic alle. Io. Campezi in tra. de dote in secunda parte. q. 16 2.*

b *Ad. Bar. Sozi. in cõ si. 121. c. 1. uolu. 1.*

hoc instit. de actio. & Petrus de Ferra. in forma libelli quo vxor agit ad dotem in verbo, ac etiã alimentis, & Bart. in suo tracta. de alimen. col. vlti. versi. quæro an maritus. & Abbas Sicu. in consi. xxxix. & in consi. xliiii. co. vlt. lib. ii. & Franc. de Zaba. in cons. lxxviii. in fi. & ista est communis opinio. & idem tenet dominus Alexan. de Imola in cõs. xxvii. volu. iiii. & Ange. Peru. in cons. cxlii. & Bal. in consi. cclii. & in consi. cclviii. vol. ii. & in sua Margari. in versi. maritus. in. ii. & decis. parlamen. Gratianopo. Delph. quæst. ccxcvi. & Paul. de Cast. in. d. consi. ccccxxvii. col. ii. versi. de alimentis in nouis. Et infra [a] dictũ annum debet operari hæredibus sicut marito secundum ipsos. vt. l. sicut. ff. de operi. liber. Et pariter hæredes faciunt fructus dotis suos quod nota. Sed quid dictũ est quòd debet lucrari vestes: vtrum debeat habere vestem scissam nondum sutam existentẽ penes sartorẽ. [b] vide text. in. l. & si non sunt. §. infecti. & §. fi. quos Bartol. legit cum. l. cum aurum. & in. l. vestimentum. ff. de auro & argent. legato. & vtrobique per Bart. post Dynum, vbi tenent quòd sic. & idem Bar. in. l. diuus. & ibi Alex. in addi. ff. de bonis dãna. & in. l. cætera. §. sed si parauerit. & ibi Iason in fine. ff. de legat. i. & Ba. in. l. in legatis. C. de leg. & in. l. ex facto. §. rerum. ver. fuit disputatum. ff. de hæredi. institu. Et idem dicendum est de consuetudine quorundam locorum quòd vxor habeat vnam vestem de melioribus defuncti sui mariti pro sua veste funebri seu lucubri: secũdum Alber. de Rosa in secunda parte statu. q. ccv. post princ. per text. in. d. l. vestimentum. & hæc cõsuetudo inter rusticos, & in prędiis, seu locis rusticis seruatur, sed in ciuitatibus & villis est consuetudo generalis in toto regno Franciæ, quòd debet vestiri mulier pannis lugubribus, & velis expensis hæredum viri, pro qua est text. & ibi tenent Ange. Bal. & Paul. de Cast. in. l. decreto. C. ex quibus causis infa. irroga. & tenet Ange. Aret. in. §. fuerat. co. xxv. versi. debet etiam ipsa mulier. institu. de actio. alias hæredes viri non tenentur ad istã expẽsam secundum ipsos. Et idem tenet Bal. in sua Margarita. versi. maritus. in. ii. & decis. Capel. Tholo. in. q. cccii. in fi. & decis. Gratia. Delphi. in. d. q. ccxvi. ver. quod idem dicendum &c. Et idem dicendum est de cõsuetudine qua curati & rectores ecclesiarũ parrochialium prætendunt lectum munitum, vel vestem nobilium, & presbyterorũ in eorum parrochia decedentium quæ valet secundum Paulum de Castro in consi. ccclvi. incipien. circa primum quæsitum, videtur mihi in antiq. secundum verum numerum, quod est singula. pro curatis petentibus præferentias siue ius mettine, & pro hoc facit text. in. c. suam. & cap. ad apostolicam. & vtrobique per Abba. & Fely. de Simonis. & Fely. in. c. veniẽs. & i. col. ii. ver. nota. quarto. de testi. & Paul. de Leaza in repet. c. in literis. col. vii. versic. contra hoc facit de restitu. spoliato. & Hypoly. de Marsil. in suo singul. cxcii. & Io. Fab. & Ange. Areti. in. §. aptum quoque. instit. de rerum diuisione. & Bartol. in. l. cum. de in rem verso. ff. de vsu. & Ange. Bald. Paul. de Cast. Alex. & Ias. in. l. si certis annis. C. de pactis. & Iason in. l. de quibus. columna. xviii. versicu. & an valeat consuetudo. ff. de legi. & ad supradicta omnia. vide decis. capellæ. Thol. q. ccclxxxviii. cum seq. & per aliquos doctores. in. l. qui post. C. de legat. vbi etiam dicũt, quòd si vestis, quam debet habere rector, fuerit vendita: hæres tenetur redimere: vel æstimationem ei præbere. per illum text. Vnde si nunc fieret statutum, vel pactũ contra dictam consuetudinem non valeret: cum concernat bursas clericorum secundum Felyn. in. d. c. j. col. xi. versi. v. fallit de spon. vbi etiam ponit an valeat ꝙ pro mortuariis, vel benedictionibus nubẽtium non soluatur nisi certũ quid: & tenet quòd non. vt ibi vide. & probatur de iure diuino. vt Io. xviii. sicut mos Iudæis est sepelire. & per docto. ca. abolendæ. de sepul. Aduerte [c] quòd vxor lucratur doerium suũ, de consuetudine statim quòd cubuit cum viro suo, licet non fuerit cognita. pro qua est text. in. l. denique. cũ. l. cũ ideoque. ff. de ritu nuptiarum. Et econtra illud perdit, sicut dotem per adulterium. vt. l. consensu. C. de repudi. & quæ dixi in addi. ad Dy. in regu. nõ debet. in vlti. addi. & Pet. de Ferra. in forma libelli quo vxor agit ad dotem, in verbo vxor. co. j. versi. fallit. & Abb. in. c. fi. de rebus ecclesi. nõ alienan. & in. c. penul. in fi. de sepultu. & Io. Baptis. in repetit. l. omnes populi. char. xiiii. versi. itẽ quæritur. ff. de iustit. & iure. Sed ponamus [d] quòd matrimoniũ fuit quo ad thorum separatum, alia causa quàm per adulterium, an possit petere doerium. dic quòd non nisi mortuo viro. vt not. docto. in. c. plerunq; de dote post diuortium. Quid si [e] matrimonium fuit declaratum nullum & illicitum. an vigore consuetudinis vel pacti de ipso doerio, vel etiam dote lucranda habeat locũ. dic quòd non secundum Bald. in. c. iurauit. col. vlti. de probationibus. & Hypol. de Marsil. in suo singul. cxxix.

b DESSVS EST DIT. Nota vnum ꝙ perpetuo tene mẽti in practica. quòd si vidua secum suis filiis & hæredibus communem teneat, sit cauta quòd incontinenti faciat partagium & diuisionem. Tum propter alimenta & alia necessaria eiusdem de dotis & doerii, si dictum erat, quòd ipsum haberet: etiãsi communẽ se teneret prestanda. Tum propter debita

c *Ad. Bar. Sozi. in cõs. 223. uol. 2. Bal. et moder. in. l. nõ tãtum. C. de leg.*

d *Ad. tex. in. l. 1. ibi. ut autẽ locũ habeat bonorũ possess. uxorẽ esse oportet mortis tẽpore &c. ff. unde uir & uxor. & Nico. de Vbal. in tracta. de successiõe ab inte. in. 4. parte. co. 3. uers. requiritur. 3.*

e *Ad. Bal. in. l. si tutor*

pluũ text. ff. de leg. i. quia&e. tex. i. l. Claudius. ff. de his quibus ut in dig.

debita, & alia multa quæ durante communitate solent accidere persoluenda. vt not. pulchrè Anto. de But. in consi. vii. & quæ dicam infra de testamen. §. iii. col. vlt. versi. sed quid detentis.

§.v.

Item entre les nobles, si le mary suruit sa femme, vel econtra, le suruiuãt gaigne les meubles, sil ny a heritiers deulx, ou lung deulx en droite ligne.[a]

Item entre les.

a EN DROITE LIGNE. Et similis cõsuetudo est in Campania. sed tu habes quòd si vir vel mulier transeat ad secũdas nuptias, & quibus non supersint liberi, sed solum ex primo matrimonio nihil lucratur. immo mobilia reseruãtur liberis primi lecti seu matrimonii. vt est text. in. l. si qua. & in. l. fœminę. cum auten. sequentibus. & ibi Bar. Cyn. Bal. & Saly. C. de secund. nupt. & in. c. j. & per totum. extra eo. titu. Sed videtur quòd nobiles transeuntes ad secunda vota infra tamen annum luctus perdant nobilitatem. text. est in d. l. si qua. & ibi Bald. versic. ii. dicit hæc lex &c. ibi honestæ nobilísque personæ decore priuetur. sic est infamis. l. j. & ibi Bald. versi. ibi infamis. eodem tit. Vnde infamis non est nobilis, nec honesta persona. quia secundum Bald. nulla sine honestate nobilitas. & facit tex. in regula infamibus. de reg. iur. lib. vi. & quę ibi post Dy. dixi. Ergo videtur quòd hęc consuetudo non poterit in transeuntibus ad secunda vota habere locum. Sicut nobilitas perditur per ingressum religionis. vt no. glo. in. c. j. & ibi. vide per Abb. & Do. de Purga. cano. & in. c. scripsit. xxvii. quęstio. ii. & pulchrè per Ludo. de Bolog. in autenti. ingressi in suis primis interpre. C. de sacro san. eccle. & Iaso. in. l. præscriptione. col. iii. versi. in ea glo. ad fi. & ibi addi. eiusdem. C. si cõtra ius, vel vtil. pub. tamen est communis opi. quòd non perdatur per ingressum religionis cũ iura sanguinis tolli non possunt. vt. l. iura sanguinis. ff. de regul. iur. &. l. ius agnationis. ff. de pactis. sed potest dici, inest verũ, [a] de iure ciuili: secus de iure canonico, vt pœnę à iure ciuili introductæ non habeant locum. vt not. glo. in. d. l. j. de secundis nupt. quia mortuo viro secundum Apostolum nubat in domino, quia soluta est à lege viri. Et maxime quo ad infamiam. vt. c. si. eodem titu. quia secundum Bald. in. d. l. j. col. iii. chela fano es de male gardure, quando non vano a marito, quia puellę Italicę maxime Senenses appetũt amplexum sponsi. Papienses non recedunt ab ipso, & merito. quia secundum naturam, vt dicit Bald. in. c. pe. ante fi. de proba. de quo vide in. d. l. pen. Cyn. Bar. Bald. & Alex. in addi. vtriusque, scilicet Bart. Bald. & Io. Fab. & Fely. ibi & Inno. Abb. & Propos. Mediola. in. d. c. fin. & Ludo. Bolog. in addi. Math. de Mathe. in tracta. de succes. ab intesta. in secũdo artic. prin. incip. author recte. & Bar. post glo. in. l. liberorum. ff. de his qui not. infa. & Alex. in consil. cxxxiiii. lib. iiii. & Fely. in. c. ecclesiæ sanctæ Mariæ. col. xix. versic. limita quarto de consti. & Paul. de Castro in consi. ccclix. incipi. super primo puncto. vol. antiq. & Pet. de Ancha. in cons. cj. & Io. de Ana. in consi. cii. & ibi Ludo. Bolog. in addi. & pulchre Luca. de Penna in. l. fi. C. de incolis. li. x. vel quia Atrides. i. nobiles plus diligũt vxores quàm ignobiles. vt est tex. iuncta sua glo. in verbo inquit. & in. l. si vxor. §. plane. ff. de adul. & tenet Oldra. in consil. xcv. col. ii. & dixi suprà de consuetudi. iur. stat. perso. §. iiii. in glo. j. prope fi. vel secus est de consuet. generali regni Franciæ. Et hęc cõsuetudo comprehendere videtur etiam hæredes non solũ descendentes: sed etiam ascendentes in recta linea, cum indistincte loquatur. vide quæ dixi suprà de consuetudine retrac. §. ii. in glo. j. post prin. Sed quæro de. q. quæ quotidie contingit. quidam Titius paterfamilias in contractu matrimonii filiæ promisit genero suo quòd dicta sua filia succederet æqualiter cum aliis suis filiis. & quòd nõ auãtaiaret, seu plus vni quàm aliis ex suis filiis relinqueret: & huius promissionis contemplatione gener contraxit forte cum minori dote, aliàs non contracturus, quia [b] qui potest dare bonam dotem non inueni, & diuitem maritum secundũ Pet. Cy. & Bald. in. d. l. j. col. j. versicu. item quia de secundis nupt. ad quod facit glo. in. l. si præses. C. de dona. vbi nota quòd matrimonia honorabilia requirunt honorabilem dotem. Et præcipue in vidua in qua requiritur maior dos quàm in virgine, vt notat Baldus in consi. xcviii. post principium versi. in contrarium. lib. ii. & dos magna dicitur in re & effectu, quæ est de mille florenis, id est ducatis, secundum Bald. in consi. [illegible]xxiii. in fi. volu. j. & quæ not. Paris à Puteo in tract. de syndic. in verbo iudex. c. iudicis committitur. & prædicta obseruantur hodie, quia sæpe datur inutili pulchra puella de bonis parẽtibus, cũ dote magna, & maxime istis thesaurariis, & clericis financiarum qui ab initio faciunt magnam pompam, & per exteriora apparent diuites, sed in fine finali mutãtur, & in exilium mittuntur: vt his diebus de pluribus factum est per serenissimum Ludouicum regem. xii. Et ad prædicta vide glo. in summa. xxvii. q. j. reuerto ad. q. patet tamen in suo testamento

[a] Ad. Bar. Sozi. in cõs. 33 col. 3. et in consi. 39 li. 1. & quæ dixi sup. eo. de iure pso na §. 7. in glos. pen. in addi ul.

[b] Ad. Bar. Sozi. in cõs. 246. co. 8 uer. sed tamen arbi. cũ seq. li. 2. & An. Bar. in rep. c. Raynaldus char. 38. co. 3. circa mediũ de testa. Et quibus modis filia dicatur dotata ui de Sig. de ho. ĩ cõsi. 98. et Bal. in cõsi. 340. co. 2. in fi. li. 3. et glo. Bal. & moder. ĩ autenti. quod glo. in loc. C. de colla. & Parid. à Puteo ĩ tra. Syndi. in litera iudices uer. iudicis cõmitt. arbitrio. & Fabia. de Giochis in rep. amen. nou(?) sima. char. 10. col. 4. C. de inoffi. [illegible]

a Adde q pater et mater de æquitate dicunt æqualiter diligere filios et filias, secundũ Bal.ĩ cõsil.369. col.3. & in cõsi. 51.c. 278.co. 2 uol.3.

b Ad.quid si in ipso cõtract.fuerit conuentũ et accordatum auãtagium quod ipsis masc.relinquere intẽdunt, an ul-ti.à.d.auãtagiũ cõuẽtum possunt pater et mater eisdẽ filiis mas.ꝑlegare ĩ testamẽto, uel donare causa mortis, uel inter uiuos. ego ĩ hac.q. consului pro prudẽte uiro Lãberto Amours domini nostri Frãcorũ regis thesaurario, et etiã dominus de sancto And. primus par la.Thol. ꝑses. & plures alii do. Italici.q mecum tenent q nõ obstãt hic deductis prout.ĩ consil.6.

c Ad.Bal. Nouellũ in tract. de dote.ĩ. 4.pte

nihil facit, quia [a] ipsam filiã in sua dote hæredem solum instituit, vel masculum auantagiauit, seu eidem prelegauit domũ paternam, vel medietariam, aut certam pecuniarũ summam dedit. quæritur an tale pactum in contractu matrimonii, & eius cõtemplatione factũ valeat de matrimonio an valeat: licet pater filiæ dolo induxerit generũ prætextu dicti [b] pacti ad matrimonium cum eius filia contrahẽdum, non est dubium quin valeat. vt not.glo.fi.in ca.pen.quòd metus caus.de qua ibi Abba.Sicu.bis pro singulari exclamat. & tenet Bald.in.l.cum Archimedoram.col.vi. versi.vlterius quæro.C.vt in poss. leg.& Ias. in.l.pacta nouissima.col.iiii.versi. & not.C. de pactis.in quibus locis tenet Bal. & Iason, quod tale pactum non valet.text.est in.l.pactum quòd dotali. & ibi idem tenent Bald. Salycet.& Iason. col.j.in primo notabili. & col.ii.versi.iii.extende.& ibi Alexan.in fin. C.de pact.quia tale pactum inducit votũ captandæ mortis contra.c.ne captandæ de concessione præbendæ. l.vi. Præterea aufert liberam testandi facultatem contra.l.j.C.de sacrosanctis ecclesiis.& idẽ tenet Bal. in consi.ccclxxii.volu.iii. Et hoc verum secundum Bald.in.d.l.cum Archimedoram, nisi per statutum vel consuetudinem tale pactum validaretur per tex.in.c.mulier.&.c.filii nati. & ibi expresse Cardin.Alexan.si de feud.fuerit controuersia inter dominum & agnatum. & idem tenet Bald.in.l.de quibus.col.ii.versi. Item non valet pactum.ff.de legi.& in.l.pactũ.C.de collatio.in.ii.oppositione. sed do. Alexan.in addi.ad Bald.in.d.l. cum Archimedoram tenet contrarium in hoc vltimo, q dictum pactum non possit consuetudine corroborari: quia vbi aliquid ꝓhibetur fieri per pactum, quia cõtra bonos mores, [c] statutum, vel consuetudo ibi nihil potest. vt not.Bart. in.l.omnes populi.in.iii.q.princi.ff.de iusticia & iure.& dixi suprà de præscriptionibus. §.v.sed istud, & huiusmodi.vt.l.ex eo. C. de inutili stipulatio.nec obstant secũdum Alex. iura per Baldum allegata: quia loqui vidẽtur in pacto de nõ succedẽdo, quod non est contra bonos mores: & Baldus sibi cõtrarius ita tenuit in.l.ii.col.ii.versi.item in pacto, de futura successione.C.quæ sit longa consuetu.& idem tenet Alexand.in.d.l.pactum.de collatio.col.j.versi.in ea.ibi imperaliter.& etiam in.d.l.pactum.quod dotali.in.j.fallẽ. & Iason in quarta limitatio.& ambo in.l.fi. C.de pactis. [d] quòd non sic in pacto, de succedendo.vt ibi vide.& not.Bar.in.d.l.pactum.de collationibus.& istam tanquam veriorem tenet Iason in.d.l.de quibus.col.xviii.in prin. versi.an consuetudi.& Georg.Nata.in repetitione.c.quanuis pactum. col. iiii.versic.vi. fallit.& latius.col. xv.versic.fallit.primo de pact.lib.vi. [e] Et ex prædictis clare constat, quòd si in contractu matrimonii, & contemplatione illius cõuentum & pactum expresse appositũ fuerit, quòd pater vel alius, puta frater, promiserit dare hereditatem suam totam, aut partem hæreditatis, vel eosdem hæredes instituere: quòd talis conuentio & pactũ non valet, quia hæreditas non potest per pactum dari.text.est clarus in.l.hæreditas. C.de pactis conuent.& tenent Bald.Salyce.& Iason in fin.in.d.l.pacta nouissima: quia fauorabilior est causa liberi arbitrii in testatore, quàm sit causa dotis, vt ibi dicitur: nec potest donari causa mortis, nec etiam in codicillis. vt l.hæreditatem.C.de codicil. & tenent Bart. Bald.Angel.Paulus de Cast.& Iason in primo notabili.in.l.licet.C.de pactis.& in.l.fi. eodem tit.quod intellige. prout per Iasonem in.d.l.fi.col.iiii.versi.veritas est. & in parte hæreditatis idem tenet Petrus de Ancha. & Imol.in rubri.extra testamentis.in antiquis. & Alexãder & Iason in.l.stipulatio hoc modo.ff.de verb.oblig.& in.d. l.fin.ante fi. de pact.licet Cyn. & Bald. ibi teneant contrarium, quia non aufert liberam testamenti factionem: sed bene inducit votum captanda mortis, & istud tenet Alexan. in consi.xxix. col.vii.circa medium.versi.videntur etiã.volu.v.sed tene primam: quia communis quam tenet Georg.nata.vbi supra.col.xvii.versic. tu considera.& versi.circa tertiam.

uersi.primã priue.char. 16.

d Adde q idem tenet Ange. in.l. pactum. de colla. alleg. hic.

e Ad.Bal. Nouel. intra.de dote uer.43.priuilegium char.21.

Adde an istud pactum in contractu matrimonii nobilium ualeat docto. supra alleg. ĩ.c.fili.si de feu.fue.contro. & in.l. licet. C. de pact. & decis.ca.Tholos.q.452. & quæ dico infra de testa. §. 2. co.9. & in addi.

Les coustumes touchant donations.n.9.

§.j.

SI aucun fait donation daucũe chose, inter viuos, & si la retient [a] sans la bailler au donataire, ladicte donation nest vallable, & ne doit tenir, car par la coustume, donner, & tenir, ne vault rien.

§.ij.

Item touteuoye par ladicte coustume, nest prohibe, ne deffendu. mais est bien permis a vng chascun de donner, & retenir a luy lusufruict de la chose donnee, selon disposition de droit escript.

Si aucun fait donation.

a ET IL LA RETIENNE. Ista consuetudo his duobus.§. contenta est generalis & iuri consona: vt est text. singularis in. l.si quis argentum.§.sed siquidem. cum. §.sequẽ. Et ibi Cynus. Barto.Bald.& Salyce.& Alexand.in additionibus Barto.C.de do.vbi requiritur, quòd res donata tradatur vere vt.l. traditionibus,& ibi Ioan.Fabri. Alexand.& Iason.C.de pact.& Iason.in.l.quotiẽs. in notabili.C. de rei vendi.aut fictę per retentionem vsufructus aliàs talis donatio esset inutilis,si ad mortem vsque donator in possessione remanserit,vt est tex.celebris in.l.sicut.§. superuacuum,& ibi Bartol.& Bald.ff. quibus mod.pignus vel hypothe. soluitur,& in.l. & qui.sub imagine, & ibi Bal. C.de distra.pig. & in.l.fina.& ibi Barto.Bald.& Salyc. C.de remiss.pigno.nam per retentionẽ vsufructus transfertur possessio rei donatę.vt.l. quisquis & ibi Ioan.Fab.Barto.Ange.& Salyc.C. de do.vbi Bald.dicit,quòd.d.l.quisquis.&.d.§. sed siquidem nõ sint alibi,& idem tenet Paulus de Cast.in consil. clxxij.in princi. secundum verum numerum in nouis incipi.in casu præsenti visis omnibus. Et quæ sit ratio quare per retentionem vsufructus trãsferatur possessio vide per docto.suprà alleg.& Ludoui. de Ro.& Alexã.in.l.iij.in prin. ff. de acqui. pos.tenet idem Bald.in consi.clxviij.colũ. j. versi. ex his sequitur vol.j.& Alex.in consil. clviii.col.vlt.ver.non habet.lib.ii. [a] & intelligenda est hæc consuetudo,si donator reperiatur tempore mortis possessor, & saisinarius rei donatæ,pro quo dicit Bald. in.l.j.C. de donatio.ante nupt.quòd donator qui possidere pręsumitur contra actum celebrasse,simulate quãdo possidet non mutata causa possessionis: sed quãdo causa possessionis est mutata,tunc nõ præsumitur simulatio.verbi gratia,maritus dedit sponsæ futuræ fundũ quem postea ipsa sponsa dedit sponso in dotẽ, quia ab initio maritus possidebat pro suo, & nunc pro nam,secundum Bald.ibi fraudis simulatio præsumitur,quando tales donationes fiũt inter prohibitos propter prohibitionẽ. vt.l. qui testamẽtum.ff.de proba. & in materia simulationis.vide Bar.in consi.lxv.incip.Pet. Nicol.& in cõsi.lxviii.& Bald.in.l.ab Anastasi.in fi.C.manda.& in rubri.&.l.iii. & ibi doc.C.plus vale.quod agitur.& pulchrè Alexan.in consi.cxii.col.j.&.ii.lib.iii.& Paulus de Cast.in consi.lx.in nouis.& Fran.de Are. in consi.xcv.col.ii.versi.circa tertiũ.& Ang. Areti.in.§.præterea.col.ii.insti.quib.mo.ius patr.pot.& in.§.præter.de inutil.sti. & Ang. in.l.si ex precio.C.si cer.pet.& Ant. de Canario in suo tractat. de execu.instruct. q.xiii. versi.sed quo tangit hanc consuet. dicit Ange.in consi.cvi.versi.ii.potest dubitari quòd simplex possessio venditoris post contractum nullo alio concurrente nõ inducit simulationem,nec fraudis præsumptionẽ,vbi tractatur solùm de preiudicio concedẽtis,seu donãtis, vel etiã tertii priuati hominis.ff.si quis à parente fue.ma.l.non vsque.& tenet Bart.in.l. post contractũ.co.ii.ver.iii.pręsumitur.ff.de dona.& respõderet Ang.ad.d.§. superuacuũ, quia aliud concurrebat.s. cessatio solutionis debiti. Et etiã respõdet ad.d.l.& qui sunt sub imagine,prout per eũ vidi. & idẽ tenet Abb. Sic.in cõs.xlix.vo.j.& in cõsi.xii.co. ii.ver. si autẽ est missus ab alio vol.ii.nisi quo ad tertium creditorẽ,quia sibi non pręiudicat cũ ex eo solo quòd remãsit in possessione rei venditæ vel donatæ præsumitur cõtractus simulatus,& istud credo verius contra Angel.vt est text.& ibi Ange.Areti.insti.qui ma. nõ poss. in prin.iũcta sua glo.super verb.agit: & tenet Bar.in.l.amplius.ff.rem ra.ha.& Ab. Sic. in c.dilectus.elo.j.de præbẽ.& istud tenet Bar. in.d.§.superuacuũ.& Io.de Imo.in consi.lv. co.j.&.ii. Et no. quod donatarius potest agere contra donatorẽ conditione ex lege.vt in eum trãsferat possessionẽ rei donata.vt.§. siquidem.&.§.aliæ donationes.versi.perficiũtur.insti.de dona. Et non solũ trãsfertur possessio rei donatæ per retẽtionẽ vsufructus: sed etiam si donator cõstituerit se possidere nomine precario donatarii. vt.l. quod meo.ff. de acqui.posses.& tenent Ang.& Abb.in.d. consi.suprà allega. per quæ deciditur q̃stio.q. si quis primo donauerit,vel vendiderit retẽto vsufructu, vel sibi constituto precario. Et secundo vendat,& tradat corporalẽ & actualem possessionem quòd primus præfertur. vt no. Io.And.in addi. Spec.tit.de emp.§.j. ver si.not. quòd si res.& Alber. de Rosa in. d.l. quotiẽs.& ibi Ias.in quinta fallen. de rei vendi. Et omnia ibi per Iaso.no. faciunt ad hanc consuetudinem,vbi ponit.xv.limitationes,in quibus transfertur dominum in primum emptorem vel donatariũ. Et de statuto huic cõsuetudini,simili.facit mẽtionem Pau. de Castro in consi.xxi.incip. ad primum in nouis, vbi limitat ipsam nõ habere locum in donatione vel venditione facta in diẽ,vel sub conditione,sed solum pure & simpliciter. prout ibi vide. Sed quid dicitur hic,quòd per retentionem vsufructus trãsfertur possessio. Quid econtra,an per retentionẽ proprietatis trãsferatur vsufructus. Bal.in.d.l. quisquis.& ibi Alexan.in addi.ad Bar. tenent quod nõ per tex.in.l.iii.§.dare.ff.de vsufruct. Item limita hanc consuetudinem non habere locũ in donatione iuramento vallata: sed solum in donatione simpliciter facta: cum hæc consuetudo simpliciter loquatur,quia statutũ vel consuetudo simpliciter loquens, non intelligitur

[a] Adde tex.in reg. cancellariæ apostolicæ 33. & ibi glo. ubi dicitur idem esse in beneficio resignato, quando resignãs nõ mutata causa possessionis tempore mortis reperitur possessor,ut ibi & p.do.de rota decisio. 123.titu.de proba. & in decisi. 481 ti.de dona. in nouis: unde hodie p illã regulã. 34. si is cui facta est collatio per ro. ponti. nõ notificauerit, resignãt resignationem admissam,et possessione beneficii infra sex mẽses, uel extra curiã.§. mẽsẽ nõ acceperit, & resignãs i possessione beneficii resignati moriatur, cẽsetur uacare per mortẽ,et nõ per resignationem quæ est nullius momẽti,sed si resignans uiuat post dictũ terminũ poterit tamen leuare & expediti facere,bullas suas, ac possessionẽ accipere.ut ibi per glo. Ex qua quidem regula sequitur, q resignãs q̃diu resignatio, nõ est sibi notificata aut non est possessio in uim resignationis pdictæ accepta dicitur esse in possessione beneficii resignati . & interin facit fructus suos. sed secus quando per renũciationem spõte i manibus superioris factã nedũ renũciãs perdit proprietatem, sed etiã possessionẽ.ut per

Inno. Host. & Anto. de But. in cap. quod in dubiis. & i.c. sup hoc & c. admonet. de renūcia. & Do. de Ro. decis. 298. ti. de renū. in nouis etiā pro fecto si renun. nō fuerit per superiorem admissa, sed hoc uerum est quādo p seipsum, & non p procuratorē resignauit, qa tunc tertius est de renūtiatione, & ita loquūtur iura & docto. suprà allega. & tenent Do. de Ro. decisio. 67. de renū. in anti. & gloss. in cle. 1. i uerbo collato, ut lite pendente sed secus quando renunciauit per procuratorē. est enī īcertus quādo renūciauerit. et sūt casus diuersi. & ideo uidetur q debeat certificari de resignatiōe per ipm procuratorē facta per notificationem, uel ostēsionem secūdū

de donatione iurata. vt tenet Io. de Imola in tertio membro. versi. nunc pro declaratione materię, an per statutum possit prohiberi &c. in. c. cum contingat. de iureiu. quia consuetudo & statutum debet interpretari secundum ius commune. vt. l. ii. & ibi doct. C. de noxa. acti. & c. cum dilectus. & ibi Abb. Sic. de cōsuetudi. & Bartol. Sozi. de senis. in. l. fructus. col ii. versi. confirmo. ff. solu. matrimo. & hic in. §. ii. se refert etiam ad ius commune. & dixi supra de præscrip. §. vi. & de consuetudine retractus. §. j. sed de iure communi potentius cooperatur actus iuratus quàm nō iuratus. vt l. cum pater. §. filius matrē. ff. de lega. ii. & d. c. cum contingat. & c. quanuis pactū. de pact. lib. vi. & ita tenet Alexan. in consi. cxxv. col. penul. versicu. pro hoc etiam bene facit. lib. j. præterea statutum vel consuetudo non intelligitur prouidere in casu, in quo iuramentum interuenit. vt. d. iuribus probatur. & no. glo. fi. & ibi docto. insuper Ias. de May. in auten. sacramenta puberum. C. si aduer. vend. & idē tenet Alexan. in consi. xxxviii. col. vii. versi. & tanto fortius. vol. ii. & Abb. Sic. in. d. c. cū cōtingat. in tertio mēbro, quia de iure diuino scriptum est, Reddite iuramēta vestro deo. vt c. debitores. & c. & si Christus. de iureiu. Et iuramentum ad ecclesiam spectat. c. venerabilem. de ele. & ca. nouit. de iudi. Et istud tenet Ludoui. de Roma. in consi. xii. & pulchrè Ange. de Perusio. in consi. cix. incip. domina Catherina. col. j. & pe. versic. statutum enim prædictum. & Pau. de Cast. in consil. liiii. incip. visis actis in nouis. & faciūt. no. supra ti. proxi. §. j. sed an hodie requiratur insinuatio donationis coram iudice, maxime cum custodes sigillorum regiorum, sigillúmque cōtractuum tenentes in pluribus locis habeant de consuetudine iurisdictionem. Io. Fab. in. d. §. aliæ donationes. col. iii. videtur tenere quòd non secus si non habet iurisdictionem: tamen verius credit quòd requiratur insinuatio, vt ibi vide per eum. & amplè Ang. Are. hoc verum est nisi esset cōsuetudo, quòd donationes excedentes summam quingentorū aureorum valeant sine insinuatione. vt est in regno Siciliæ, vt not. Calde. in consi. j. tit. de dona. cū possit cōsuetudo legem abrogare. vt. iiii. dist. §. leges. & ibi Cardi. Alexan. Et ita in regno Frāciæ obseruatur. & ad plenum vide in materia insinuationis. Anton. de Canaro in suo eleganti tracta. de insinuatio. & Alex. in cōs. iiii. col. vii. ver. quinimmo. & in cōsi. xii. ver. præterea. lib. j. & in consil. lxxxiii. in fi. & in consi. clviii. in fi. vólu. ii. & in consi. xx. li. iii. & pulchrè Ange. de Perusi. in consil. clxxix. incip. visis prędictis instrumentis. co. vi. ver. venio ad tertiū. vsque ad fi. vbi ponit quę donatio requirat insinuationem. de quo per do

cto. supra alleg. & Bald. in consi. lxi. & in cōsi. cxxxviii. in fi. lib. ii. & decis. capellæ Tho. quæstio. ccclxxxii. & decis. parlamen. Gratia. Delphi. q. cccxxv.

Des coustumes prediales.

§. j.

Par la coustume, il est permis a vng chascun, prēdre bestes daultruy quil treuue en son fōd & heritaige, luy faisant dōmaige, pour les amener a iustice dedans xxiiii. heures [a] pour estre paye de ses interestz & dommaiges. Et par ladicte coustume, celuy qui prent lesdictes bestes, est creu par son serment de les auoir trouuees & prinses en son dommaige, lequel serment il doit faire es mains de iustice, a ce present, ou appelle celuy a qui seront lesdictes bestes, se bon luy semble estre.

a DEDANS. xxiiij. HEVRES. Pro hac consuetudine his tribus. §. contēta est quasi ad literam text. & ibi late dixi suprà de consuet. iurisdi. omnium iudicum. §. xxv. & vltra ibi allegata an stetur iuramento capientis. & denunciantis vide Bald. & Cardin. Alexand. in c. j. si de inuesti. inter domi. & vasall. oria. & Abb. Sicu. in consilio. lib. volumi. j. & Pet. de Ancha. in consi. ccccxvj. & ibi etiam an trāseat ad hæredes & pro ista consuetu. facit tex. in. l. capite quinto. & quæ no. ibi Bart. & docto. ff. de adul. vbi dicitur, quòd quis potest malefactorem capere, & illū tenere infra. xx. horas ad iustitiam ducere. sed de consuetudi. debet infra. xxiiij. horas animalia capta ad iustitiam ducere. & istud tenet Barto. in. l. hoc amplius. §. de his in fin. ff. de damno infec. vbi dicit quòd quis non potest retinere animalia in fundo suo inuēta quousque damnum sibi datum emendetur per. l. quintus. ff. ad. l. Aquil. cū enim suas actiones habeat paratas, scilicet de pastu pecoris vel. l. Aquil. vt. l. qui seruandarum. §. fi. ff. de præscrip. verb. & idē tenet Bartol. in. l. ratis. ff. de incend. ruina & naufra. & Abb. Sic. in. c. si læserit. de iniur. & Bald. in. d. l. quintus cum. l. seq. si capiens animalia sciebat cuius erant, secus si ignorabat, quia tunc potest retinere quousque sciat cuius sint, & contra quem sibi competat actio. & idē tenet

glo. in. d. regula, quæ tamen finaliter uult q siue quis renunciet per se, aut per procuratorē, q sufficiat in cancellaria, uel camera apostoli. publicare & notificare, & hodie secūdum it sam fit talis denūciatio per procuratorē renunciātis in audiētia cōtradictarū alle. not. per glos. in autēt. de nō eligendi secūdi. §. fi. in uer. proclamata. & quod no. ibi Ant. quod dictū uidetur durum Cum pdicta insinuationem per procuratorē in audientia cōtradictarum factā poss. pro babiliter ignorare & eius dictum est contra tex. in. d. reg. ibi extunc, ubi dicta beneficia consistūt publica. etc. & si requirit notificationē fieri debere ipsi resignanti & hoc uidetur tenere Paul. de

Aza. in cle. cū illusio. in ult. q. & ibi de Zaba. q. 13. & Imol. co. 2. de re- nun. sed ipsi loquuntur quādo reuo cauit proc. ad resignan dum consti- tutū & cre- dens reuo- cationē per uenisse ad notitiā pro- cur. &c. sed hic nō reuo cauit. Sed d. in. no. in c. inter cæ- tera. de p̄- ben. dic ꝙ possessi. i be neficialibus trāsit à tem pore resigna tionis ꝙ se- quitur Abb. ibi colū. 2. uer. sed po- test dici. & domini de Rota. in. d. decisi. 67. licet loquan tur i permu tatione: ta- men in per- mutatione iteruenit re signatio, & per conse- quens uoca- tio ut. d. ca. inter cæte- ra. & Cle- men. 1. de rerum per- muta. ergo idem dicen dum &c. sed quia pro nunc in cu- ris careo li- bris, ipsum in aliud tem pus relinquo discendam.

tenet Bal. in consil. xxxv. volu. iiii. & Specu. in titulo de actore. §. j. ver. noue inueni pecu- dem. & Ludo. de Ro. in. d. §. de his. & Ioan. Fab. institu. si quadrup. pauperi feci. dica. in prin. & ibi idem tenet Ang. Are. & in tracta. suo malefi. in glo. Et cœlestem vestem. col. j. & Gādy. in tract. male. tit. de furib. colum. ij. versi. pone. Et aduerte quòd docto. videntur discrepare ab opi. Bar. & aliqui tenent quòd opinio. Bart. est communis, vt tenet Alexan. in dicto. §. de his & etiam addi. noua ad Spe. in ti. suprà alleg. & August. de arimi. in addi. ad Ange. Aret. in suo tracta. malefi. tamen si bene inspiciatur Bar. in locis suprà allega. & docto. conueniunt omnes cum eodem, & ipse cum eis: quia Bar. dicit quòd dominus prędij non potest retinere animalia cum sibi alia actione, quàm per retentionem contra domi- num bestiarum consulatur. Ergo clarè appa- ret quòd Bar. loquitur quando dominus prę- dij scit dominum bestiarum contra quam a- ctionem suam dirigat. quia si ignoraret, non posset contra aliquam suam intentare actio- nem. igitur &c. sed siue sciat, siue ignoret do- minum bestiarum, secundum hanc consuetu- dinem non potest vltra. xxiiii. horas retine- re, sed profecto ducere ad iustitiam: quia peri culū est in retētione animalium potius quàm in aliis rebus, cum facilius pereant, vt notat Bar. in dicto. §. de his in fi. & in tracta. suo de Falcone. quem ibi vide. & ideo secundū eum tenerentur si perirent. & tenet Specu. in titu. de iniur. §. ij. versicu. quandoque vero. & tex. cum gloss. in. l. de pecoribus, & ibi doctores. C. ad. l. Aquiliam. & Pet. Iaco. de Aurelia. Gallicus cōpatriota. titu. de act. de pauperie. col. penul. versi. nunc est notandum &c. vbi eum vide. Et in pluribus locis regni Franciæ similis seruatur consuetudo maxime in du- catu Burgundiæ & Borbonensi. Et idem di- co si animal inueniatur abigeatum seu fuga- tum quod vulgò dicitur, espaue, quòd illud non potest, quia vltra viginti quatuor horas retinere: quia statim tenetur proclamare fa- cere: & si non inueniat dominū, debet in ma nibus iustitiæ tradere infra dictum tempus: aliàs est emendabilis erga iustitiam secundū consuetudinem, secundum quam vidi iudica- ri per dominū officialem Bituriceñ. dominū Ioannem Militis, cuius anima requiescat in pace. inter Petrum Nyquet iuniorem acto- rem, & quēdam nomine Fadrygon factorem Ioannis chambre, reum. tamen secundum Io- annem Fab. in. §. apium post principium in- stituti. de rerum diuisione domini terrarum in regno Francię occupāt animalia espaua. & ita obseruatur in dictis ducatibus Burgundię & Borboneñ. in tit. de iure seignoriarū & iu- stitiæ. dicitur enim hic & in. §. iij. quòd fun- dus & prædium debent visitari & æstimari per commissos &c. sed quæritur cuius tempo ris debeat fieri æstimatio. verbi gratia, ali- quis habebat fundum vbi erat frumētum ad- huc in herba, & magnum damnum animalia alicuius eidem intulerūt, an consideretur æ- stimatio temporis damni dati, an futuri, cum bladum fuisset maturum ar. leg. ex hac. ff. si quadru. pauperi. & istud tenet Specu. titu. de iniur. §. ij. columna. v. versicu. sed quomodo æstimabit damnum. in contrarium, quòd de- beat inspici æstimatio temporis damni dati in quo erat herba, vt. l. certe. ff. ar. fur. cæsa. quia non debet habere cōsideratio circa da- mnum ad tempus futurum, vt. ff. ad. l. Aquil. l. ait. lex. & l. inde Neracius. §. si infans. & ita tenet Iaco. de Raue. Cy. & Paul. de Cast. in l. fi. C. ad. l. Aquil. quia solum secūdum ipsos debet considerari quantum vendi potuisset tempore damni dati. hoc est inquantū posset vendi dubius euentus perceptionis illius fru menti quòd destructū est arg. l. propter spem. ff. famil. her. & idem tenet Flo. in dicta. l. ex hac. & Ang. Are. insti. si quadru. colum. ij. & Ioan. in addi. Specu. vbi suprà in verbo pro- pter. & Alberi. de Roza. in. ij. parte stat. q. lxxviii. & Ang. in consilio. cccxj. & istud est de mente huius cōsue. per quam videtur de- cidi similis. q. quę contigit etiam in curia Bi- turiceñ. inter relictā defuncti Galand & Ra uandum Labbe loci sancti Paladij, de arbore quadam fructifera incisa per. d. l. certe vnde dico ꝙ æstimatio fieri debet iuxta. l. facien- da. ff. arbo. furt. & l. furtim. §. fi. eo. titu. quia si arbor nō incisa valebat. x. & lignum valebat duo. duplicantur octo quæ remanent ex exi- stimatione arboris incisæ, & sic ad sexdecim debet æstimari, & nō plus pręter lignū in cu- ius æstimatione debet condēnari si illud im- portauerit. tamē aliter & minus bene fuit per officialem Bituriceñ. iudicatū. & istud tenet Bald. Ludo. Bolog. in secundis interpreta. in l. j. C. ad. l. Aquil. vbi per Ludo. vide remissi- ue. & tenet Specu. in. d. ti. de iniur. §. ij. versi. item si quis te damnificat [a]: secus dicerem in homine debilitato in manu vel tibia & effe- cto toto tēpore vitæ suæ impotente, quia de- bet haberi respectus ad operas quas ipse po- tuisset exercere toto tēpore vitæ suæ, & quā- to verisimiliter tempore potuisset videre. vt dicta. l. ex hac. & tenet Abb. Sicu. in ca. j. co. ij. versi. vlterius quæro de iniuriis. & pro hac decisi. est tex. in. §. itē is ex cuius in fine insti. de obli. quæ ex quasi delicto. licet secundum Abb. difficillimum sit æstimare futuras ope- ras: sed Flo. in. l. fina ff. de his qui deiece. vel effud. dicit quòd æstimabūtur vsque ad cen- tum annos quia tantum pręsumitur viuere: vt l. fi. C. de sacrosanctis ecclesiis. quod repro-

a Adde Bar. in cōsi. 201. cum se quen. & in l. non sunt li beri. & ibi Bal. & mo- der. ff. d sta tu hominū.

bat Ange. Are.in.d.§.item is.in fi.quòd talis æstimatio fiet secundum quod habetur in similitu.in.l. hæreditatum.ff.ad.l.Fal.quia nō semper operari poterit. & maxime in senio. ar.l.nec audiēdus.ff.de operi.liber. & ita tenet Ioā.Fab.in.d.§.item is.versi. cui simili.

§.ij.

Item si celuy qui a trouue lesdictes bestes en son dommaige ne les a peu prendre & amener a iustice,& que de les prendre & amener il ayt faict son pouoir & sa diligēce,il peut par ladicte coustume denoncer a iustice dedans ledict tēps pour auoir & recouurer ses interestz & dommaiges,& est creu par icelle coustume en son serment dauoir trouue lesdictes bestes en son dommaige, & de ne les auoir peu amener a iustice, & sur ce auoir faict son pouuoir & sa diligēce,lequel serment doibt & sera tenu faire a ce present, ou appelle celuy a qui sont lesdictes bestes si bō luy semble dy estre.

§.iij.

Item toutesfoys celuy qui ainsi a trouue &prins bestes en son dōmaige, ou qui a faict diligence de les prendre &amener a iustice cōme dict est, ne doibt estre creu en son serment par ladicte coustume de son dommaige & interest quil pretēd que lesdictes bestes luy ont faict:maisincōtiuēt peult requerir que ledict dōmaige soit veu &estime par gens a ce cōmis par authorite de iustice, parties presentes [a] ou appellees a veoir & visiter iceluy dōmaige, pour le rapporter a iustice: cōtre lequel rapport la partie sera ouye a dire & proposer ce que bon luy semblera,& a prouuer ce quil appartiendra par raison.

Item toutesfoys.

a PARTIES PRESENTES OV APPELLEES. Vide quæ dixi in.§.xxv. suprà de iurisd. omni.iudi. in glo.j.col.j. & tenet Alber.de Rosa.in.ij.parte statu.q.xiij.

§.iiij.

Item par la coustume les prez sont deffensables [a], & nest permis a aucun dy mener ses bestes: ne a les y laisser aller depuis la nostre Dame de Mars,iusques a la sainct Michel. Et qui faict le contraire, lon les peult prendre comme dict est:mais depuis ladicte sainct Michel, iusques a ladicte nostre Dame si aucunes bestes y sont trouuees: ne sera permis les prendre pour les mener a iustice: ne pour en exiger aucune chose,excepte les pourceaulx, qui en tous temps se peuuēt prēdre esdictz prex pource quilz foullent & font grant dommaige, & mener ou denoncer a iustice selon les precedens articles.

Item par la coustume.

a PREZ SONT DEFFENSABLES. Nota quòd licet quis non possit intrare fundum vel pratum alterius inuito domino. vt in §.ferę.& ibi per Ioan.Fab.Christoph.Porc. & Ange.Aret.institu. de rerum diui.&.l.per agrum.C.de serui.& aqua/fallit in itinerante & peregrino cui licitum est transire,& herbā in eodem prato pro suo equo capere. vt est tex. & ibi tenent glo.Bal. & Cardi.Alexan. in ca.j.§.fi.de pace tenenda/nam hoc est de iure diuino.vt.c.j.& ibi Card.Alex.& Fely. j.distin.quod videtur contra.l.Quintus Mutius cum.l.seq.ff.ad.l.Aquil. quæ est singul. ad supradictos.§.& sequen/ad quā respondet Cardi.Alexand.in.d.§.fi. vt ibi vide pro no. pro limitatione omnium supradictorum & sequen.§.vnde dominus prędij si reperiat itinerantem equum suum in prato pabulantem seu pascētē,& petat sibi satisfieri de tali pabulatione:quia pabulans est diues, & non fecit hoc ex paupertate,sed ex necessitate solum: quia tunc non reperiebat hospitium propinquum,& equus erat fessus:non potest aliquid exigere, nec tenetur pabulans aliquid soluere secundum Cardina. in dicto.§.fina. postquam necessitas eidem erat quæ facit rem de æquitate communem.vt.xlvij.distin.ca.sicut Hy.

a Adde ad istā consue. Bar.& doc. insuper Ias. in.l.non solū.§.sed ut probari.ff. d noui.ope. nunciat. & Bal.& Saly.in.l.matrem suā.C.de proba. qui faciunt mentionem de huiusmodi consue.

Hy.&.c.iij. de furt.&.l.ij.§.pe.ff.ad.l.Rodiam de iact. & faciunt ea quæ no. Bal.in.l. ij. C.de oper.libe. Sed quid stante hac cõsuetudine, quòd dominus bestię damnum dantis teneatur soluere quinque solidos, vt dicto. §. xxv. de iur.is. omnium iudi. an habeat locum in bestia alicuius deperdita quæ damnũ dedit. Gãdy.in tracta.malefi.titulo vltimo, versicula. item pone contineri, tenet quòd nõ.& idem tenet Alberi.de Roza.in.ij.parte statu. q.lxxvj. nisi secundũ Alberi. dominus fuerit in culpa circà perditionem bestiæ, mittendo forte eã sine custode: quia tũc tenetur, & hoc obseruatur in subalternis iusticiis reg. Fran.

§.v.

Ité & si oyes sont trouuees en prez, ou en vignes, en quelque tẽps que ce soyt, ou en terres labourees ou semees, pource quelles y font grãd dõmaige: elles y peuent estre prinses & menees a iustice [a] comme dict est, ou si bon semble a celuy a qui elles font le dõmaige, il peult, & luy est permis par la coustume, en tuer esditz prez, vignes, & terres emblauees, vne ou deulx a chascune foys qui les y trouuera: & illecques les laisser.

Item & si oyes sont trouuees.

a ET MENEES A IVSTICE. Romę vt credo: non viget talis cõsuetudo, saltẽ esse nõ debet cum per anseres fuerit defensa. quia Gallorum ascensum in capitulo clamore detexerunt. vt not.glo.in clemen. si dominum in sanctis super verbo omnium sanctorum de reliq.& vene.sanct. vnde potius debent illis sacrificare quàm Ioui: & diis eorũ qui dormiebant, & anseres vigilabant, vt dicit ibi gloss. quod hic & in Italia male seruatur, quia deuorantur & mactantur & facit contra hanc consuetudi. text. in.§. gallinarum quoque & anserum.insti.de rerum diui.sed non est: quia hic loquitur quando ducit ad iusticiã, aut anseres occisos in campo dimittit. Et.§.gallinarum, loquitur quando animo lucrandi accipit anseres & idem dicendum quòd gallinas in horto inuẽtas possit quis de cõsue. occidere: scilicet vnam in qualibet vice. & idem tenet Petr.Iacob.de Aurel.titu. de acti.de paupe. col.j. Sed quid de columbis [a] alicuius columbarij deuastantibus campos seminatos, an possint occidi & capi: dic quòd tex.est in.l. Pomponius.§. idem Pomponius ait, & ibi Flo. ff. famil.Her. immo committit furtum, vt dicit ibi tex.& in. §.pauonum. de rerum diui. quia columba viuit de fructibus terrę, & innocens est victus eius: & tenet Alber. de Roza. in suo dictiona.in litera, columba.& talis est cõsuetu. generalis in regno Franciæ secundum Ioan.Fab. in.§. apium quoque. col.ij. instit. de rerum diui. Et idem [b] in foresta circum septa seu parco secundum Ioan. Fab. ibi quæ de iure viuaria vocantur.l. iij.§. item feras bestias.ff. de acquiren. poss. qui text. est singularis ad omnia supradicta, & ad pisces in piscina recollectos vt. l. vsufructuarium. ff. de vsufruct. vbi gloss. ponit de lacu Perusino quod no.nec est licitum tendere retia nec laqueos, præterquàm ad apros vrsos, & lupos. vt est text.in dict. cap.j.§. nemo retia.de pace tenen.& ibi Cardina. Alexand. vnde secundum ipsum solẽt domini terrarum proclamari facere, ne quis in finibus suis venetur. de quo per Hosti.in ca.non est de deci. dicit tamen do. Cardi.in dict.§. nemo retia, quòd licet venatio ad retia, laqueos, & alia instrumenta varia & artificiosa sit prohibita, tamen venatio quę fit cum auibus & canibus est permissa, & sic quodam modo naturaliter ad lætificandum animos, & in hoc fauet ibi imperator nobilibus: qui nõ tam gaudent de magna præda, quàm de volatu & cursu, sed rustici non appetunt nisi prædam. quas venationes secundum Cardin. causa laxandi animos in Gręcia Vlysses primo addidicit. quę vertũtur in sordidum lucrum & sanguinolentẽ eadem quòd not.& pulchrè tenet Ia. de sancto Georg.in suo tract.feud.in glos.& cum venationibus colum.j. vbi vide plures quęst.in materia venationis, &c. sed quid in curia mea cõuersatur gallus domini, A.& gallina alba domini. B.q̃ faciunt ouũ, quòd gallina nigra domini.C. ouisauit & fouit: ex quo natus est ibi pullus, quæritur an pullus sit omnium prædictorum: an nullius, an domini curiæ, an domini galli.an.d. gallinę albæ: an.d. gallinę nigrę. vide sing. Signo.de Hom.in cõsi.clxviij vbi concludit quòd est.d.gallinæ nigræ.

a Adde Ange. de clau.i. sua sũma.uer.re-

b Adde gl. Hosti.Ioan. And.et utrũque secus in c.cũ dilecti. de dona.& tex.& glo. in cle. ne in agro.§. porro a uenationibus, & ibi de Zaba.et Imola.destatu mona.

stitutio.§.6 inci.quid de columbis.

Vi. in Silua nuptiali.

§.vj.

Item aussi par la coustume es lieux incultiuez, [a] qui sont en chaumes, en friches, en bruieres, & buissons, ny a, & ny eschet prinse de bestes, pour mener a iustice, en quelque temps que ce soyt.

§.vij.

Ité & en boys quelz quilz soyẽt aussi ny a, & ny eschet prinse de bestes

en quelque temps que ce soyt par la coustume,sil nya tailles ou brulis,ou sil nya fruictz,ou paisson,ou garenne : car la ou il ya tailles, ou brulis durãt troys ans accomplys, vng moys de May apres lesditz troys ans a compter du temps de la couppe,ou brulis, & aussi la ou il y a fruictz ou paisson,cestassauoir depuis la my aoust iusques a pasques,& la ou il ya garenne, ya & y eschet prinse de bestes cõme dict est.

Item aussi par la.

a ES LIEVX INCVLTIVEZ. Tu habes hic &.§.seq. quòd in locis incultis,calmis,& nemoribus non clausis licitum est animalia impune depascere,quę consuetudo seruanda est secundum Io.And.Hostien. & Abbatam Sic.in cap. dilecti de arbi.sed si essent clausa, & animalia intrarét,vel alius rũperet clausurã dictorum locorũ vel etiam hortorũ in quibus hortis & viridariis consistunt deliciæ & delectationes multę,vt est textus.in.l. vsum aquę.ibi hortorũ delitias & ibi not.Io. de Pla.in fin.C.de aquæ duc.lib.xj.& ibi Ludouicus de Pana.colum.iiij.versic. delicias, lasciuia rumperét : tenetur dominus secundũ hanc consuetudi.de iure approbatam,vt insti tu.si quadru.paupe. fecis.dica.in prin. & ibi tenet Ange. Areti.col.j.in.fi.ver.quòd si habeam pratum vel hortum,&c. Et hoc verum nisi dominus bestiarum esset præsens, & vetare potẽs, & non vetuit:quia tunc tenetur insolidum secundum Ange.Aret.l. falsus.§. sed si quis. ff. de furt. &.l.ij.de noxa.nam hodie solet regulariter per ciuitates & dominos locorũ statuere & bannire,& banniarios in hortis & pratis, & vineis secundum Pet. Iaco.in titu.de actio.de pauperi.colum. pe. Et idem dicendum est si animalia ruperint clausulas, vel ostium stabuli causa commixtionis habendæ:cum aliis animalibus[b] licet natura doceat animalia commixtionem appetere vt.l. j.ff.de iusti.& iu.& insti.de iu.natu.in princ. & propter hoc non debeant teneri : quia faciunt secundum eorum naturam:tamen frangere bocheturas & ostia, est contra naturam sui generis. quare dominus tenetur secũdum Ioan. Fab.& Ange Aretin.insti. si quadrup. pauperi. fecis.in verbo feruore [c]: vnde iuuenis non potest causa libidinis secundum Ioã. Fabri.& Angel.frangere ostium puellæ honestę secus si meretricis,vt.l.verũ, & ibi Barto.ff.de fur.&.l.vna.& ibi doct.C.de rapto. virg. [d] Sed quid sit custos animalium in talibus locis clausis & firmatis, vel in bladis alicuius immisit: aut sua negligentia per se damnum dederunt:an dominus teneatur propter malam custodiam pastoris Ange.Aret.vbi suprà.col.ij.in prin. tenet, quòd sic actione.l. Aquili. vt.l. si seruus seruum.§. si fornicationis.ff.ad.l.Aquil.& facit text.in.l.qui insulã §.qui mutas.ff.loca.sed Ioan.Fabr.ibi dicit, quòd dñs liberatur dando animal pro noxa. quia ex facto animalis nõ tenet̃ in plus:quod non placet Ang.Areti.quia illud verum secũdum eum quando animal ex se nocuit: sed in quæstione nostra videtur nocere custos, seu pastor qui potuit prohibere:facit.ff.loca.l.videamus in prin. Et nota quòd si caprarij seu custodes bestiarum, vel custodes vinearũ qui sunt à cõmunitatibus plerunq; deputati repererint alienas bestias damnũ dantes,& recepto precio denunciare: vel accusare,vel gaigiare omiserunt,ꝙ sunt grauiter puniendi, vt no.Io.de Plat.in.l.in fi.arg.illius.l.C.fund. & salti.rei domini lib.xj. Quid si consue. vel statutũ dicat,ꝙ quis in villa nõ teneat capras sub certa pœna,& aliquis tenet hyrcos. nunquid incidit in pœnam ? Alberi. de Roza.in prima parte stat.q.ciiij.tenet ꝙ sic:quod not. pro capris de Castra & de Montigniaco Bituri.diocesi. & idẽ tenet Iason in.l. si quis id quod col.x.ver. quid ergo si statutũ. ff.de iurisdi.om. iudi. [e] Quid si dicat, ꝙ nullus teneat vel ducat porcos in ciuitate : quidã cum transitum faceret iuxta ciuitatem, metu hostium qui ibi cucurrerũt intrauit ciuitatem cũ porcis:an inciderit in pœnã? Alberi.de Roza.in.ij.parte stat.q.xj.tenet,ꝙ non. Sed an ius reale seruitutis pecoris pascendi acquiratur tempore. maxime secundum casum consuetudinis Biturigum: necnon ducatus Burgundię & Borbonen. Quòd si animalia à festo beati Michaelis ad festum annunciationis beatissimę virginis Mariæ vsque in pratis reperiantur,non possunt capi.vt suprà. §.iiij. nisi prata essent clausa, vt hic. §.viij. sed per aliquos dies hebdomadæ, vel mensis,immittantur in pascuis alicuius per tantum tempus de cuius initio memoria hominis non existit in contrariũ,& in hac.q. doctores faciunt differentiam inter ius canonicum & ciuile: vt videlicet ius pascendi pecora siue alia animalia habeat causam continuam vel discontinuam.nam de iure ciuili habet causãm discõtinuam: quia in eius vsu requiritur factum hominis cũ oporteat ducere animalia in pascuis, & reducere, vt. l. seruitutes. ff.de seruitu. & dixi suprà de prę̃scrip.§.v. & tunc non acquiritur,nisi cũ tãto tẽpore cuius initij memoria non

a Adde Bal.in. l.1. C.que sit lõga consuetudo, ubi subdit esse tex. exp̃ssum, ꝙ in pascuis pontibus aquis molendinis & ipsis commoditatibus aquarum stãdum est consuetudini & antiquitati,& singulariter p And. Barb. in consi.lib. uolu.2.

b Adde Bart. Sozi. in consi.l.5 uer.3.principaliter. lib.1.

c Adde quando dicatur raptor uirginis & qualiter puniatur per Barb.in consi.81.uol.2

d Adde Bart. Sozi. in consi.55. uer. 2. per uerba statuti.uol.1. & tex.glo. & doc.ĩ.c. pe. de re iu. in antiqui.

e Adde ꝙ uult Bal. in auten.habita.C.ne. fi. p patre,ubi dicit ꝙ licet quis nõ uelit ingredi ciuitatẽ aut portum,& transeundo propter uim uẽtorum impellitur ad ingrediendum portum aut ciuitatẽ quod non punitur,& ad hoc allegat quod hære. i.l.cesa. ff. de publi.& idem uoluit Bar.in.l.1. C.de naufra.li.11.et Barb.in consi.52.col.1 in fin.cum seq.uol.2.

non existit in contrarium, vt.l. hoc iure §.du ctus aquę.ff. de aqua quotid. & ęstiua, sed de iure canonico dicitur habere causam cõtinuã & tũc præscribitur decem inter præsentes, & xx. inter absentes, si iure seruitutis acquirendę fuerit admissus per dominũ pascuorũ, saltem toleratus, [a] & hoc verum nisi per certos dies in hebdomada, mẽse, vel anno in pascuis depascerentur, quia tunc dicitur habere causam discontinuam: vt in casu huius consuetudinis de qua vide per Inno. Host. Abb. Sicu. & docto. in. ca. cum ecclesia Sutrina. de causa posses. & proprie. & in. c. de quarta, & ibi Fely. col. xiiij. præscriptio. & deci. Parlamenti Delphi. q. cccccclxxij. & Ioannes Fabri. in. §. apium quoq; col. ij. versi. contra hoc facit instit. de rerum diuisi. & Pet. Iacob. titu. de ser. peco. & tit. seq. effectus quia. l. & tunc Frã. de Are. in cõsil. clij. col. secũda. versi. præterea.

a Adde an ualeat pactũ quod si te inuenero ĩ fundo uel in uinea mea dãnum inferẽtem, ꝙ possim te capere & detinere propria auctoritate: uide Guiler. Bal. And. Paul. de Ca. Ale. & Iason. in l. 2. unus §. pacta quae turpem. ff. de pacti. Bar. & Alexã. in addi. in. l. 1. §. usque adeo. in ulti. q. ff. de iniu. Bal. Pau. de Ca. Alex. & Iason. in. l. cũ donationis. C. 2. de trãsactio.

§.viij.

Item & en tous les cas dessusditz esquelz dit a esteque prinse de bestes na point de lieu, nest pourtant prohibe ne defendu par ladicte coustume a ceulx qui tiennent & possedent les heritaiges, quelz ne puissent selon icelle coustume achasser, ou faire chasser, [a] & mettre hors sans contredit les bestes, qui sont en leurs heritaiges, ne quilz ne puissent fermer & clorre leurs prez, forez, bois, & heritaiges [b] se bon leur semble, laquelle cloison faicte ne sera permis a aucun de rompre, ou oster pour mettre ses bestes, ne de y mettre, ou mener, ou garder ses bestes a garde faicte. Et qui fera le contraire, il y cherra prinse de bestes comme dit est, & lamendera a partie.

Item & en tous les cas.

a CHASSER, OV FAIRE CHASSER. Notandũ est, quòd licet dominus possit animalia in agro suo deprehẽsa expellere, tamen ipsa sic expellere debet taliter, & quẽadmodum si sua deprehendisset, vt. l. quintus cum. l. sequenti. & ibi Flo. ff. ad. l. Aquil. aliàs tenetur actione. l. Aquili. vt ibi &. §. fin. insti. eodem. titu. si animalia tetigerit expellendo: si nuatem nõ tetigerit, sed ex sola expulsione bestię damnum habuerint quia per arctam & angustam viam transire coegit: tenetur in factum vt tenet gloss. in dicta lege quintus per. l. si boues. ff. ad. l. Aquil. quòd no. quia sæpe contingit, & per Pet. Iacob. titu. de pauperi.

b BOYS ET HERITAIGES. Pro hoc facit quòd no. Ioan. Fabri. in. §. ne tamen institu. de vsufruct. quòd si quis in sua foresta habeat tot exploratores, quòd fundus est ei inutilis, quòd potest eos restringi facere, ita quòd ꝓprietas aliquid sibi valeat vt ibi vide.

§.ix.

Item & par la coustume & cõmune obseruance, il est permis a vng chascun de mener en saison pasturer son bestial es cõmunaulx & pastureaulx communs de la ville de Bourges, [a] excepte pourceaulx lesquelz ne sera permis a personne de les y mener ne laisser aller, & aussi est permis par ladicte coustume, a vng chascun de couper de lherbe diceulx communaulx, ou faire couper a la faucille pour son vser: mais non mye a la faulx, sinon depuis la sainct Michel iusques a la nostre dame de Mars: durãt lequel temps chascun en pourra faucher, & faire faucher tãt que bon luy semblera pour son vser seulement. Et non mye pour vendre.

a Adde Bald. ĩ rub. in princi. ff. de rerum diuisione.

Item & par la coustume.

a ET PASTVREAVLX COMMVNS. ¶ Quędam sunt communia vniuersis quo ad nomen & dignitatem seu honoris in quibus bursa vniuersitatis nihil percipit, sed singuli homines illius loci, vel ciuitatis vt sũt hic pascua, & in aliis pluribus locis nemora in quibus pascuis & nemoribus seu forestis ligna, & pasculationes fiunt per homines illius villę vel communitatis, vt notat gloss. celebris in. l. sicut. §. si quid in verbo. non debetur, & ibi Bart. Bald. & doctores moder. ff. quod cu iusque vniuersi. nomine & Angel. Areti. §. in vniuersita. insti. de rerum diui. & plene Bart. Bald. & docto. in. l. intantum. §. vniuersi. ff. de rerum diuisio. & Abb. Sicu. & docto. insu per Fely. ibi col. iij. versicul. fallit. v. nisi vtilit. in ca. insuper de testibus, in quibus locis

reperies quando debent deponere testes pascua & nemora esse communia, vel nõ, & Cepol. in tractatu. seru. cap. de pascuis. Et quòd sint communia, vel non recurrendum est ad consuetudinem loci secundũ Paulum de Castro in consilio. xxx. incipien. vt plene attingamus, & in consi. cxiiij. secundum verum numerum in nouis. Et pro ista consue. facit tex. titu. de pascu. pub. vel priua. C. libr. xj. & ibi Ioan. de Platea qui in. l. ij. in fi. dicit secundũ An. de barulo, quòd per comites & barones regni sunt statuẽda loca in eorum territoriis in quibus animalia eorum pascantur sine subditorum iniuria, quod tamen secundum eum male seruatur in regno, & per Iacob. titu. de serui. peco. & titu. sequen. Et nota quòd quilibet de vniuersitate repellitur à testimonio in causa pascuorum & nemorum seu forestarum modo prædicto communitati pertinẽ. vt tenent Abb. Sicu. Fely. amplè in dicto ca. insuper. columna. iij. in. v. fallen. & Spec. in titu. de testi. §. j. versiculo. sed nunquid in causa vniuersitatis & Ioannes Fab. Bald. Christopho. Por. & Angel. Aretin. in. §. vniuersitatis instit. de rerum diuisio. & Bart. Bald. & doc. in. dict. l. intantum, §. vniuersita. & Bar. Alexan. & docto. in. l. sed si hac. §. qui manu mittitur. ff. de in ius vol. & docto. in. capit. cum nuncius. de testi. & Bald. in consilio. xxxj. li. primo. & in consilio. cclij. volumi. iij. & Alexand. in consilio. xliij. libr. iiij. sed vbi bursa communitatis totum commodum vel partem perciperet, an in isto casu possint esse testes vide per docto. suprà allega. & Marti. Laud. in tracta. de offic. dominorum ver. ij. Et ad prędi. vide decisi. Parlamen. Gratio. Delphina. quæst. cxliiij. & q. cccccclxxiij. & Cy. & docto. maxime Bald. in fin. in. l. parentes. C. de testi. & Frãc. de Areti. in cõsil. ccliiij. col. ij. ver. præterea. & no. quòd quilibet iure suo potest vti re communi, vt. l. arboribus. §. nauis. ff. de vsufructus.

§.x.

Item par ladicte coustume nest loysible, ne permis a aucun de faire ne detenir & auoir garenne en la septaine de Bourges.[a]

Item par ladicte coustume.

a EN LA SEPTAINE DE BOVRGES. ¶ Nota quòd in septena Butirigum non est permissum facere, nec habere garenam, & tamen sup. eod. tit. §. vij. dicitur, quòd si animalia reperiantur in garenis, quòd dominus bestiarum est emẽdabilis: quomodo potest hoc esse? dici potest, quòd hæc consuetudo loquitur de futuris garenis non fiendis: sed non de præteritis iam factis. vt. ca. vt animarum periculis & ibi doc. de constit. li. vj. & c. fin. & ibi Abb. & Fely. eo. tit. in antiq. & per doct. in. l. de quibus. de leg. tamen hodie de cõsue. garenę tolerentur secundũ Io. Fab. in. §. ferę. col. j. insti. de rerũ diuisio. & late dixi in addi. ad Dy. in procẽ. de regulis iur. lib. vj. in iij. addit. & te. Iaco. de sancto Georg. in suo tracta. feud. in glo. & cum venationibus col. ij. versi. subdit ibidem.

a addetex. & gloss. in uerb. saltus in clemẽ. ne in agro. §. porro a uenationibus & ibi p Imo & de zaba.

de statu monacho. ubi glo. i uerbo. personale dicit q uenatio cuniculorũ abundat in Prouincia & uenatio ferarum in Anglia.

§.xj.

Itẽ les dismes & dismeries prophanes,[a] & qui ne sont au patrimoine de leglise par la coustume peuent estre vẽdues hypothequees & alienees tout ainsi que les autres choses prophanes.

Item les dismes.

b ET DISMERIES PROPHANES. ¶ Laicus habens decimas infeudatas etiã ante consiliũ Lateranẽ. nõ potest eas alteri laico infeudare nec vendere, aut aliàs quouismodo transferre vt. c. prohibemus, & ibi docto. maxime Abb. Sic. in secundo notabili de decisi. & tenet. Io. Fab. in. l. si monumento. C. quę res. pig. oblig. possunt & in. §. item finitur insti. de vsufru. & in. §. item Seruiana col. xij. ver. quid in decima. & in. §. fi. in prin. de emp. & vend. & in. §. sed aliquando de vsucapi. & Spec. titu. de pigno. §. j. circa fi. b/ nisi quando concedit eas ecclesiæ, vel loco religioso cum auctoritate episcopi: vt. c. cum apostolica. & ibi docto. de his quæ fiunt à prælat/ immo cũ auctoritate episcopi non possunt alteri laico transferri, vt communiter tenent doc. Ioan. And. in. c. ij. de feu. per. d. c. cum apostolica. & tenet Abb. Sic. in sua disputatione incipiẽ. Angerio. col. vj. versi. ij. principaliter ad hãc meam opin. & tenet Fely. in. c. quæ in ecclesiarum. colum. xxvj. versic. quinta declaratio de consti. & Ioannes Fab. in. §. non solum. colum. secunda institu. de leg/ Ex quo[c] sequitur secundum Fely. quòd decedẽte tali feudario siue successore, ecclesia ad quã decimę reuertuntur, non potest eas alteri laico infeudare quod est fortius/ tamen. d. Cardi. in. d. c. ij. in. x. q. de feud. secundum Fely. tenet cõtrarium in vtroq; dicto. primo scilicet, quòd possunt alienari cum episcopi consensu/ secũdo, quòd episcopus vel ecclesia decimas ad seipsam reuersãs possit laico infeudare, & hoc vltimum intelligit Bald. in consi. ccccxviij. li. iij. si cõsuetudo erat, quòd episcopus, vel ecclesia retro consueuerat infeudare: aliàs secus; vt. s. in. §. j. de præscrip. dixi & ibi de hac opi. Cardi. pollicitus sum hic facere mẽtionem, & est sane intelligenda: videlicet q laicus, qui vult vendere

b Adde an laicus possit donare epo decimã quã ab ecclesia tenebat in feudũ glo. i cle. 2. in uerbo mẽse sue & ibi doct. de re. eccle. non alie.

c Adde Frãcis. de Curte i tracta. feu. in. 2. parte. 15. q multũ signi. i feu. hãc oĩno dari rei ecclesiasticæ materiã.

vẽdere, vel dare alteri laico decimas debet renũciare eis in manibus episcopi qui potest postea alium inuestire, & idem tenet glo. in. d.c. prohibemus, & hæc opi. præualet de consuetudine secũdum Inno. in. d.c. ij. de feud. licet cõmunis opi. sit in contrarium. vt. §. dictum est, vnde hæc consuetudo debet intelligi secũdum opi. Cardin. quòd interueniat auctoritas episcopo, vel in eius manibus fiat renũciatio, & de nouo eb eodẽ inuestiatur, & hoc sentit Io. Fab. in. d. §. item seruiana. col. xij. versic. quid de ipso feudo, vbi facit mentionẽ de hac consuetu. per tex. in. d. c. cũ apostolica. aliàs hæc consuetudo non potest habere locũ: quia decimæ sunt iura spiritualia & olim gratiosæ laicis concessę non possunt titulo licito alteri laico concedi, vt Capre. ad hęc. & ca. quanuis de deci. quia hæc consuetu. videtur sine ratione. quare censetur potius corruptela, vt c. fin. de consuetudi. & sanctum sanctorum factum est à domino, vt no. Innoc. in. c. verum de foro. compet. vnde sine auctoritate ecclesiæ fieri nõ potest, vt ibi vide per eum & quæ dixi. l. addi. Dy. in regula semel deo, item cõsuetu. non potest reddere laicos capaces iuris spiritualis etiam: si sit immemorabilis quæ ęquiparetur [a] speciali priuilegio. vt. ca. super quibusdam & ibi docto. de ver. sig. vt pulchrè tenet Ioan. And. in. c. ij. de præben. lib. vj. & Abbas in. cap. causam in. j. notabili. & ibi Fely. colum. ver. signa theoricã de præscriptio. & amplè Felyn. in. ca. cum contingit. col. ij. ver. ij. fallit de foro compet. & Abb. Sicul. & Ioan. de Ana. in. c. ad hæc de Symo. & Abb. in ca. quanto in. j. notabili. de consuetudi. & Hypol. de Marsil. in suo sing. lxxx. & glos. in prag. sanct. titulo de cau. §. statuit in verbo priuilegio. & Iason de May. in. l. de quibus col. x. ver. nota etiam circa hanc. ff. de leg. quamobrem si laici male titulati super infeudatione decimarũ renunciarent eis in manibus eorum diocesam, & nouam inuestituram ab eodem reciperent: essent meliori modo titulati, quàm sic eas tenere ab aliquo domino etiam rege infeudatas. vt. c. dudum, & ibi Abb. & docto. de deci. Et melius facerent, si à papa confirmationem ipsarum obtinerent, vt dixi in dicto. §. j. suprà de præscriptio. nec debent timere dominos laicos, qui decimas eis cõcesserunt in feudum. nam papa solus est, qui cum causa potest decimas concedere, vt no. in capitu. à nobis de deci. & Bald. post Inno. in. c. bonę. el. ij. colum. vij. de postul. prelato. & Iason. in prælud. feud. col. xxvj. circa medium ver. Item adde quòd dicit Bald. post Innoc. tamen fructus decimarum possunt bene vendi. vt tenet Ioannes Fab. & Specu. vbi. suprà. & c. vestra, & ibi docto. de loca. & ca. querelam ne præla. vices suas.

[a] Ad. Dy. in regula possessor malefidei in. I quæst. in fi. & quæ ibi dixi in additio. de reg. iur.

Adde quid si uendidi tibi fundũ & dixi esse liberum ab o-

§.xij.

Item par la coustume disme se doibt payer seulement des choses dõt est accoustume payer disme & se doibt leuer en la facõ & maniere accoustumee, & nest aucun tenu payer disme [a], sinon des choses & en la facõ & maniere accoustumee en ceste matiere ne se peult faire aultre declaration ne limitation, pour les diuerses vsances, qui sont sur ce en diuers lieux.

Item par la coustume.

a AVCVN TENV PAYER DISME. Non obstante hac consuetu. debẽt solui decimæ de omni fructu, ac etiam de omni lucro personali, vt ca. commissum. & ca. peruenit. & ca. nuncios. & ibi per Inno. Ioã. Andr. Host. & Abba. de deci. licet personales decimæ hodie non sint in consuetudine secundũ Abba. in ca. cum sint homines. colum. ij. eo. titu quia quanuis quis nunquam de certis rebus soluerit decimas. nec de eisdem solitum fuerit aliquid solui: tamẽ tenetur nõ obstant. consuetu. soluere. vt. xvj. q. vij. quicunque. & ca. cum sint homines. & ibi Abba. Sicu. & gl. vlti. & ibi Inno. & Abba. Sicu. col. ij. in ca. in aliquibus de deci. n. & Inno in ca. fi. de parrochi. & ca. reuertimini. & ibi Archi. & per totum. xvj. q. j. & Specu. & ibi Ioan. Andr. in addi, §. j. tit. de deci. aliàs peccant [b] non soluendo sine monitione & exactione secũdum Abba. in dicto cap. peruenit. & ad supradicta vide text. & ibi celebrem glo. in ca. j. & ibi Archi. & Dominic. de sancto Gemi. de deci. lib. vj. & And. dispa. in tract. decimarũ incip. regula decimarum. & ita vidi pluries iudicare in curia Bituricensi. Et fuit dudum inter episcopũ Albiensem & eius subditos magnus processus in curia Bituricen. super decima crocorum agitatus. nam subditi allegabant [c] nunquam soluisse de consuetudine decimam crocorum: tamen succubuerunt hic & etiam de post obtinuit arrestum præfatus episcopus in curia parlamen. Tholos. vt decimæ soluerentur super campum eo aut eius nuncio pręsenti vt not. decis. capellæ Tholos. quæstione cccxxxij. & quæst. cix. Nam rector seu curatus potest petere interdici domino fundi ne fructus colligat vel exportet, nisi eo vel eius nuncio præsente timens defraudari, vt tenet Specu. in tit. de deci. in fi. & Abb. Sicu. in. c. ex parte in. ij. eo. tit. Et hoc verum, nisi sit consuetudo in oppositum secundum Spec.

mnibus decimis. Bal. in l. fistulas. §. frumẽta. ff. de cõtrahẽ. empt. dicit ꝙ itelli. de decimis extraordinariis: non aũt de ordinariis. et idem tenet Frãc. de Crema in suo singul. ca. 7.

b Adde Barto. Sozi. in con. 297. per totũ in sup. in uer. 2. eadẽ conclusio. & uer. præter ea cũ dictũ uo. 2. ꝙ est multũ singulare ad oĩa hic dicta & alia plura in materia decimarum, et Cy. in. l. cõperit ĩ fi. C. de præscri. 30. anno. tex. & glo. in Clemen. dispẽdio fa. in uerbo ꝓstationem de iudi.

c Adde ꝙ licet prælatus inferior nõ possit regulariter transigere sine cõsensu episcopi. ca. statuimus et ca. de cætero. de trãsactio. tamen quando agit dę recupe-

trãdo pristino iure ecclesiæ deperdito, poterit facere trãsactionẽ sine cõsensu episcopi, ut tenet Anto. de But.ĩ.d. c.statuamus co.l. ꝑ tex. ĩ.c.1. de pactis.li.6.et Abb.Sic.in ca.ueniens. co.7.de ꝑscri.& Fely.in.c.cum omnes. c.3. uersic.1. ex eo.de cõsti. & ita cõsului pro quodam milite allegãt. contra abbatissam de cassiis sancti Flori dioce. quæ permutationẽ fecerat cum ipso milite de decimiseidẽ mili. spectãtibus ante cõciliũ Lateranen. sine authoritate episcopi quas idẽ miles ĩ quadam parrochia eidem abbatissæ pleno iure spectãti percipiebat. nã in illa ecclesia poterat abbatissa iura episcopalia exercere quæ sunt iurisditionis, ac authoritatẽ interponere. ut no. Inn.& doc.

& Abba. licet fateantur talem consuetudinem nõ valere, cum det materiam surripiendi alienum.vl.c.ex parte.de consuetu. Et ita tenet decis.capel.in locis suprà allega.& decisio.parlamen.Gratia.Delphi. q.cclxxxiii. & gloss. in verbo mortis erat in.l.litibus. & ibi Bar. & Ioan.de Pla.Ludo.Bolog. in suis secũdis interpretatio.C.de agri.& censi.lib. xj.& Bal.in auten.nunc si hæres.C.de litig. qui allega.tex.in.l.si ita dominus.ff de vsufru. & habi.vbi Alber.de Roza. idem tenet & Iaco.de sancto Georg. in suo tracta.feud. in glo.de castro rubei montis.colum.ij.ver. quęro vtrum tempóre guerræ.fo.xj.& Card. Francis.de Zaba.in consil.cxvj.in princi. & Pet.Iaco.titu.de confessio.in rem. pro serui. perso.vsufruct. & Luca. à penna.in.l.ij.col. viii. versi.aspectu.C.quando & quib. quarta pars.lib.x.Et similem.q.vidi in monte Pessulano de oliuis inter priorem sancti Firmini eius parrochianos : & dictus prior obtinuit: licet postea composuerit cum suis parrochianis super ipsis decimis, quod fieri potest cum authoritate superioris, vt.c.ex multiplici & ibi.Abb.& in dicto.c.cum homines de deci. & in.c.ij.de trãsac.& in.c.fi. de rerũ permu. vnde hęc consuetudo non valet, quòd minus plene soluatur secundum glo.& Inno. in dicto.c.in aliquibus . videlicet quòd soluatur duodecima vel.xv.pars tantum:sed integraliter nisi talis cõsuetudo esset per papam approbata, & de eius approbatione appareret: & hoc tenet Abbas ibi pro indubitato:sed si non appareret:sed quòd solum Papa tacet & tolerat, an tunc eius taciturnitas sufficiat? Et videtur quòd sic:vt tenet Cepola in consilio xiij.colum.iiij.in prin.& pro hac parte addu xit multa Abbas in dicto.c.in aliquibus tamen finaliter tenet quòd non.quia de iure di uino decimæ debentur cum integritate.& in dubiis debemus stare interpretationi ecclesiæ & summi pontificis. Et idem tenet decis. parlamen.Gratia.Delphiñ.quæst.cclxxxiiii, licet de consuetudine patrię Delphinatus secundum Guidonem papam ibi aliter seruetur:quia secundum illam vidit iudicare præfata curia, & obseruant opinio. Hostien. in summa.titu. de decis. tamen non discedas à communi opinione quæ est pro dei ecclesia matre nostra. Quamobrem possunt hodie cõpelli ad soluendum decimas etiam piscationum piscium, sicut de venatione seu aucupatione, vt tenet dominus Antonius de But.in ca.commissum,& in ca.non est. & ibi Abbas Sicu.de decis.& glo. & Abbas in ca.licet.de feriis.& est text.in dicto ca.peruenit.vbi inquit de prouentibus molendinorum , piscariarum fœno:& lana decimas ecclesiis quibus debentur cum integritate persoluant.&c.

Et hoc verum contra ecclesiam : sed contra laicos potest induci certus modus soluendi decimas ex diuturnitate temporis secundum Cardinalem de Zaba. in cõsilio.cxlvj.quod est singu.limitatio ad dictum capit.in aliquibus, de quo vide Bart.Sozi.in consilio.cxlv. in fi.ij.col.volumi.j.tamen secundum ordinationes regias decimæ rerum & fructuum, de quibus hactenus solui nõ fuit consuetum: non possunt de nouo percipi maxime fructuum minutorum, & ita pluries fuit iudicatũ Parisius, pout dici, audiui à domino meo cancellario.

§.xiij.

Item suyte de disme a lieu par la coustume quãt aucun va labourer, des bestes quil tient & nourrist, ou fais labourer en aultre dismerie, que en la dismerie ou il demeure & tient ses bestes. Pour raison de laquelle suyte le seigneur de la dismerie, ou demeure & se tiẽt le laboureur & ses bestes prẽt & doibt prẽdre & auoir pour droit de suyte la moytie des dismes des choses decimables crues , & venues dudict labouraige , & le seigneur de la dismerie ou est assis ledict labouraige, lautre moytie pour droit de tressont de disme [a].

Item suyte de disme.

[a] POUR DROIT DE TESFONT DE DISME. ¶Pro consuetu.in hoc.&.ij.seq. §.conten.est tex.singula.in.c.cum sint homines. & ibi.Ioan.Andr.& Abb.Sicu.de deci. & in ca.ad apostolicę.& ibi Innocen.& Abbas in vlti.notabili.eo.tit.nam papa in dicto cap.cum sint homines, non valuit facilè propter diuersas sanctorum patrum authoritates in hac.q.dare responsum. sed dicit esse recurrendum ad consuetudinem locorum, quam limitant doct.in dictis iurib. & maxime Abb. habere locum respectu ecclesiarum. nam vilicet consuetudo vni ecclesiæ adimens, & alteri conferens:quia non est magna vis quæ ecclesia habeat, an prædialis, an parrochialis coloni. vnde secundum hanc consuetudinem diuiduntur. & idem tenet Francisc. de Zaba.in consilio.lxxxviii.sed quo ad retentionem decimarum per laicos, nec soluendarum non valet consuetudo:quia cum integritate solui debeant : vt suprà.§.xxj.dictum est.

in dicto ca. statuimus. & gl. in clemẽ.1. ĩ uer. proprii de reb. eccle. non alie. & Abb.Sic.in c.1.eo.ti.1. antiq. alias nõ.ut ibi & per Pau. de Ca.in consi. 240.lib.1. & Bart. in cõsi.63. & Ang. in consil.245. & Bar.Soz.in consi.169. co.7.uersi. quia. lib.2.

est. Sed cessante hac cõsuetu. cui ecclesiæ debeatur, an prædiali vel parrochiali ipsius coloni. vide per Ioan. Andr. Innoc. & Abb. in d.c. cum sint homines, & Hosti. in.ca.tua.in ij. de decisi. vbi concludunt secundum gloss. in.d.c. cum sint homines, quòd debeatur ecclesiæ prædiali, & pro hac parte inducit ibi Abba. pulchra motiua. quem vide in vltima col. siue enim quis cum suis animalibus laboret, siue cum pecuniis in aliena parrochia colat, quòd debetur ecclesiæ prædiali, quòd est pro consuetudine in.§.pe. conten. quòd bursa non habet sequelam, & idem dicendum est in decima lanagiorum & carnagiorũ, quę inter prædiales decimas connumerantur, vt tenet gloss. quam ibi sequuntur docto. in dicto. c. ad apostolicę: quia non attenditur locus habitationis vbi morãtur, vt.l.cum quidam. ff. de fundo instrum.leg. vnde si oues & animalia alicuius continuo pascantur in aliqua parrochia, ibi debet solui decima lanarum & agnorum: vt tenet gloss.in. dicto capitu. ad apostolicę. Sed si per medium anni in vna parrochia, & per aliud dimidiũ anni in alia parrochia pascentur, vel si continue iaceant in vna parrochia, & continue depascantur in alia: decimę debent diuidi secundum glo. quã sequuntur ibi docto. in dict.c. ad apostolicę: ar.c. relatum.in.fin. de testa. & tenet glos.in. c.j.§. item quis vnquam militat.xiij.q.j. & Ioan. And. in addi. Spec. titu. de deci. in verbo. speciem. Quod facit pro consue. linguę occitanæ. Nam solent balliuiatus plurium locorum greges ouiũ in ęstate apud montes & mõtana vbi pascua sunt pinguia depascentes ducere: & eosdem in hyeme reducere, quòd decima debet diuidi. Sed quid de. quæst. quę cõtingit de facto inter priorem & capitulum ecclesiæ secularis & collegiate sancti Ytheri de aliis actores ex vna. Et religiosos Abba. & cõuentum diui Ambrosij Bituris cum certis reis adiunctos. Nam præfati actores dicebant dictos reos importasse mediam decimam certorum bladorum in eorum parrochia excretorum. Et pręfati rei & adiuncti dicebant quòd acceperant iure secutę seu sequelam: quia laboratores qui in ipsorum actorum parrochia laborauerant, erant de parrochia de Sollengiaco, & quòd sequela de consuetudine habet locum, vt hic.§. xiij. sed in contrarium præfati actores replicabant, quòd de consuetudine secuta non habet locum, quando cum pecunia quis laboraret cum alienis animalibus facit, vt hic.§.xiiij. quia bursa non habet sequelam. Ex aduerso dicti adiuncti respondebant, quòd laboratores qui cum pecunia ex alienis animalibus cultiuauerunt terras in parrochia actorum non solum erant habitatores parrochiæ de Sollengiaco: sed etiam animalia cum quibus laboragium fuerat factum, ac in dicta parrochia de Sollengiaco fuerunt nutrita & yuernata, quare in materia secutæ habetur respectus ad animalia & bestias: vt hic.§.xv. sed sæpe dicti actores subtiliter respondebant, quòd.§.xv. veniebat ad limitationem.xiii. Et non ad.§.xiiii. immediate præcedeñ. Et quòd etiam per consuetudinem in dicto loco de aliis & aliis parrochiis circumuicinis legitime præscriptam secuta non habet locum si animalia sint, vnà cum laborare ad pecuniam facientibus nutrita in eadem parrochia. Ego reportaui dictum processum coram egregio viro magistro Iacobo de Brolio officiali Bituricen. iuris peritissimo. Et fuimus contrarij ego & magister Guillermus Alabati. qui tenuit pro adiunctis, & ego pro actoribus qui multo melius probabãt omnia allegata per ipsos quàm dicti adiuncti, & data paritate probationum ius & docto. fauent pro ecclesia prædiali, vt suprà dictum est. & ita fuit iudicatum per dictum officialem. Sed an decimæ debeantur ecclesiæ baptismali vel ecclesiæ parrochiali, in qua solent recipere sacramenta omnia excepto baptismo: quod recipiunt in dicta ecclesia baptismali. vide singula. Abba. Sicu. in consilio. lviii. volumi. j. &c. & Anto. Corseti in suo tract. de potestate regia. quæstio. xxvii. & Francis. de Zaba. in consilio. lxv. col. j.

§.xiiij.

Item mais par la coustume suyte de disme na point de lieu si aucun laboure, ou faict labourer par aultre que par luy a pris dargent, ou dautre chose en maniere quil nait dudict labouraige, fors que le pris, pour lequel il a marchande le faire, car selon ladicte coustume bourse na point de suyte.

§.xv.

Item par la coustume en suyte de disme, lon a regard principalement aux bestes dont lon a faict le labouraige, en telle maniere que si le laboureur demeure a son domicille en vne dismerie, & ses bestes soient leuans & couchans en vng aultre, & le labouraige ayt este faict desdictes bestes en vng aultre tiercedismerie audit cas, le sei-

gneur de la dismerie, ou ont couche, leue, & este yuernees lesdictes bestes doit auoir & prẽdre ladicte suyte de disme dudict labouraige comme dict est.

a Adde q tria sunt in omni testamẽto necessaria, scilicet res quæ est causa materialis psona quæ est causa efficiens actiua, ut testator passiua ut hæres uoces seu uocabula quæ sunt causæ formales. sunt enĩ uoces notæ significantes mentem testatoris. ut not. Bald. in repeti. l. 1. post prin. ff. de le. 2.

Des coustumes concernans les testamens & dernieres voluntez.

§. j.

EN la ville & septaine de Bourges, par la coustume institution de hoerrerie a lieu, & peult vng chascun selon la coustume tester, & faire testament & dernieres voluntez [a].

En la ville & septaine.

[a] ET DERNIERES VOLVNTEZ. ¶Nihil enĩ est quòd magis hominibus debeatur, quàm vt supremæ voluntatis, postquã iam aliud velle non possunt, liber sit stylus. Et licitum quod iterum non reddit arbitrium vt lib. j. & ibi Cy. Ioan. Fab. Bar. Bal. Ange. Saly. Paul. de Cast. & Iason. col. ij. versi. iii. pondera. C. de sacro sanctis ecclesiis, & intellige dum tamen sit habilis secundum gloss. j. quam cõmuniter sequuntur doct. contra Bar. licet Iason ibi colum. iij. versi. capio gloss. j. sustineat Bart. adducendo pro opi. Bar. octo fundamenta singularia, prout ibi vide per eũ. & facit institu. qui testamenta facere possunt per totum, & caput [a] atque fundamentum totius testamenti & contentorum in eodem est hæredis instiutio, vt §. ante hæredis insti. de le. Sed aduerte quòd hodie de generali consuetudine in regno Frãcię obseruata testamẽta sine iuris solennitate cõdita valẽt: dum tamen duo testes affuerint, & sic seruatur ius canonicum. vt. c. cũ esses, & ibi latissimè Andr. consilio vulgo Barba. post Inno. & Abba. & in. c. relatum. de testa. & Spec. titu. de instrumenti edi. §. cõpendiose. ver. itẽ per ius canonicum &c. & versi. sed nunquid de consuetudine possunt &c. Quia secundum eum [b] solennitates de iure in testamẽtis requisitę possunt de consuetudi. remitti. vt. l. de quibus. ff. de legi. & istud tenet Ioan. Fab. in. d. l. j. in prin. & Oldra. laud. in consil. ccxlviii. versi. ad secundam. q. videtur dicendũ &c. vbi dicit hanc consuetudinem vigere Parisius, & ibi facit mentionem de quadam alia consuetudine Paris. vt suprà de consuetu. matrim. in. §. iiii. dixi & sentit Bald. in consil. ccccxvij. col. ij. versi. super secundo puncto. lib. iij. & in consilio. clxiiii. lib. iiii. & idem tenet Barto. in. l. cunctos populos. colũ. vij. versi. iii. quæro. & ibi Bal. co. viii. versi. sed quæro de effectu. & Alber. de Roza. in. j. parte statu. q. xlvj. ver. modo tangamus. & Ioan. Bapt. in repeti. l. omnes populi. col. ij. ver. in text. ff. de iustit. & iure. Et communiter docto. sequuntur Barto. maxime Iason in repeti. Papiñ. co. xvj. versi. tertia principal. q. est in dicta. l. cunctos populos. de summa trinitate. & Ang. in consilio cxxvj. & tenet Francis. de Are. colum. vlti. in l. si quæramus. ff. de testa. & Ang. in consilio lxxxviii. & in cõsi. ccxxxii. co. j. & in consil. cccxxiii. incip. per pactum &c. tenent Barto. Cynus, Bald. Paul. de Cast. Alexan. & Iason per illum tex. in. l. si non speciali. C. de testa. & Barto. & Bal. Ioan. Fab. & docto. in. l. fin. C. eo. tit. & Innocẽ. Abb. Francis. de Aret. & Fely. ibi colũ. iiii. versi. vltimo propter istam in. c. ij. de proba. & Ioan. And. addi. Spec. in dicto. §. compendiose. & ver. sed nunquid de consuetu. in verbo. in fi. dicit &c. vbi in prin. dicit q apud Hispanos testamentũ de cõsue. nòn scribitur, sed vocatur testamentum. & tale testamentũ de iure dicitur nuncupatiuum. vt. §. fi. insti. eo. tit. & ibi Ang. [c] qui dicit valere consuetudinem ciuitatis Senarum, quòd testamentũ coram tribus valeat, & talem cõsuetu. dicit Io. And. vbi suprà esse Venetiis. & Paulus de Castro in. d. l. si non speciali. & Pet. de Anch. in repe. c. canonum instituta. & Bar. Bal. & Ang. in. l. testamẽ. & ibi Francis. de Aret. col. j. cum seq. ff. de testa. & Io. Fab. in. §. sed cum quis. co. iiii. versi. item dic quòd hæ solennitates, & col. seq. versi. sed quid de iure canonico. institu. eo. titu. & Ant. de But. in consil. xxv. col. ij. ver. item testamenta inter liberos. Bart. Bal. & seq. in. d. l. cunctos, & ibi Ias. in repeti. Paduana. col. vij. versicu. iij. principa. q. & quæ not. Bar. & ibi Iason. col. xv. ver. inducit Bar. in. j. col. & c. in. l. si arrogator. ff. de adopt. vbi concludunt quòd si diuersæ consuetu. & solennitates in testamento reperiãtur in duobus locis, & in ipsis habeat testator bona, quòd institutus in testamento condito secundum consuetu. vnius loci habebit bona vbiq; sita, prout latius vide ibi. & in d. l. cunctos populos. & not. quia licet de iure quando quis suum scripsit testamentum debeat illud signari & sigillari facere testiũ adhibitorum & rogatorũ signis & sigillis. vt. l. iubemus. & ibi doct. C. eo. tit. & institu. eo in prín. & §. testes. tamen de consuetu. generali regni Franciæ valet testamentum manu alicuius scriptum & signatum absque testium signis

a Adde Barto. Sozi. in cõsi. 82. co. fi. uer. circa 3. uolu. 1. et glo. in. l. tractabãtur. ff. de test. mil. ubi colligit, q ualet testamentum sine institutione quod est secundũ Bal. ibi causale non regulare &c. Et Barba. in cõsi. 5. li. 1.

b Adde Frãcis. de Zab. in cõsi. 124 & quæ no. An. Barb. in repe. c. raynaldus i tit.

Iohannina. co. 4. uer. si et ego addu co. cũ. 3. col. sequẽ. & in char. 7. co. 3. uer. capio secũdum de testam. & Bal. in. l. fi. C. de fideicõmis. & in autẽ. defuncto. C. ad Tertul.

c Adde Barto. Sozi. in consi. 83. uolu. 1. ubi facit mentionẽ de prædicta cõsue. ciuitatis Senarũ. et nota q si testes depõnãt de testamento, nisi deponãt de toto tenore testamenti nõ probant, & si aliquid deponunt plus: aliqui minus non probãt, etiã in eo in quo sunt concordes, dictum est singula. Bal. in. l. cũ antiquitas: & ibi per Alexan. & Iason. C. de testa.

gnis & sigillis. quod non licet. Ioan. Fab. in l.omnium. C.eo.ti.dicat non valere consuetu.quod credatur literis sigillatis continentibus testamentum.de quo vide Ange.in cons. cccc.incip.testator sua propria manu. & Luca.de Pa.in.l.vnicuique.col.ix.q.ii.&.iii.C. de præpo.sacro. scrinio.lib.xii.in quibus locis tenent tale testamentum valere.& Paulus de Castro in consi.ccccxlvii.secundũ verum numerum incip.visis & examinatis.in antiq. vbi dicit quòd hodie est remissa omnis testãdi solénitas,& maxime quo ad pias causas,& sufficit probare voluntaté testatoris fuisse talem per testes, etiam mulieres non rogatas. Vnum non omitto,quòd de iure & consuetudine seruatur,quòd licet quis se teneat hæredem alicuius in re certa,etiam minori in valore suæ partis,quàm erat ex testamento, vel ab intestato habiturus, & cum protestatione illam accipiat quod non intendit teneri, nec soluere debita hæreditagia, quòd nihilominus tenetur in totum,si nõ sunt alii hæredes. text.in.l.j.§.si ex fundo. & ibi Bartol. ff.de hæredi.insti.nam ex quo est hæres, repræsentat personam defuncti.vt.l.cui fundus. ff.de condi.& de.sed si sint alii hæredes pro virili & æquali portione tenentur. vt.l.j. C.si cer. pe.& .l.j.&.ii.C.de hæredi.act.&.l.quotiés. C.de hæredi.insti.& Ludoui.de Ro.in consil.lxxxi.& Barto.in consil.clvi.& in consil. clxxvii.& Ange.in cõsi.clxii.& consi.ccccxi. incipi.totius.

§.ij.

Item si aucun va de vie a trespassemẽt,intestat,sans hoir descẽdãt de son corps,les heritaiges anciens, & biens immeubles du defunct,& qui par le defunct nõt este acquis,ne conquestez, branchoiẽt, & fourchoient, & viennent a celuy,ou ceulx qui est son plus prochain parent de lestoc[a], & branche dont lesdictz heritaiges sont yssus, & venuz, iacoit ce quil y ait plus prochain parent du defunct daultre brãche que de celuy de qui lesditz heritaiges sont yssus & venuz.

[a] Adde tex.in.l.cõsãguinit.C. de le.hæ.et Bar.Sozi. ĩ cõsil.31.co. 2.uer.pono probatur.li. 1. & cuius loci consuetudo in successi. debeat attendi. uide Barto. Bald.Saly. Pau.Alber. & Iaso ĩ. l. cũctos popu los.C.d sũma trini. & Bar. Sozi.ĩ cõs.36.uersi. uerũ p̃di ctis.et ĩ con si.288.co. 1.ue.2.& ĩ.

Item si aucun.

a PARENT DE LESTOC. Iura consuetudinaria possunt dispõere de successionibus,vt aliqui succedãt,& alii non.vt.c.Raynutius.& ibi doct.de testa. Et ibi non apparet de speciali consuetudine. seruatur ius commune, quia successio ab intestato est de iure sanguinis.vt no.in.l.iura sanguinis.ff. de re. iur.& text. in.§.consideremus. in autenti.de trien.& semisse.col.iii.& in ca.j.§. mulier. & ibi ita tenet Iaco.Alua. Bal.& Cardi.Alex.si de feud.fue.contra. inter Domi. & agna. & Bald.in.c.j.in prin.de filiis nat. ex matri.ad Morga.contrac.& Ioan.And.in.c.statutum. in.j.de hære.libr. vi. in nouella.quod intelligunt esse verum in liberis, & nõ in aliis. vt l.j.§.fi.C.de his qui ante apertas tab.& idem Bar.in.l.is potest.col.ii.uersi.est & aliud ius posse succedere.ff. de acquir.hære. Et hac ratione dicunt Bald.& Cardi.Alex. vbi suprà, quòd valet cõsuetudo, q̄ primogenitus succedat in regno,vel ducatu,& comitatu, ac aliis dominis,& iurisditionibus de qua per Bart. in.l.cunctos populos.col.xiii.versi. sed posset quæri.C.de summa trinit.vbi dicit talem consuetudinem esse in Anglia & Bal.ibi.co. viii.versi.deinde quæro,dicit esse in Francia. & Iason ibi in vtraq; lectu.Papieñ.& Paduana.& Alber.de Rosa in.j.constitu.ff.§.discipulis & Fely.in.c.quæ in ecclesiarũ.co.xxiiii. versi.hanc declarationem limita. de cõstitu. & pulchrè Ange.in consi.cclxxxvii. versi.v. viso de allodio.cum seq.co. & per Bald.in.l. cum antiquioribus.col.iiii.versi. conuentionalis transmissio.C.de iur. deliber. vbi dicit quòd inoleuit in Hispania, Francia, Anglia, & aliis mundi regnis,& dominis, cuius tanti viri relationi standum est secundum Paul.de Cas.in suo eleganti consi.clxv.incip.in præsenti causa quæ vocatur Mayoriæ Hispalẽsis. col.j.in nouis & dicit Baldus vbi suprà, q̄[a] Clemens quartus.quarto Calen.Iunii pontificatus sui anno primo.anno domini. cclxv. supra mille, concessit perpetuo regnum Siciliæ domino Carolo, comiti Andegauensi filio, fœlicis memoriæ Ludouici, octaui regis Francorũ,fratris sancti Ludouici regis Franciæ,& hæredibus ipsius Caroli Et sic rex Frãciæ habet peroptumum ius in regno Siciliæ. & idem dicit Petrus Iason titulo de successio.regni Franciæ.columna.xv.versicu.item quasi in temporibus nostris & quod valeat consue.quod primogenitus succedat.est text. in capitulo finali, de alie.feud. quem ad hoc not.ibi Baldus.& in capitulo primo de feud. March.& Iason in prælud.feud.colum.xxxi. versiculo vltra scribentes. & Franciscus de Zaba.in consilio.cxxxvii.& Pet.Iacob.ti.de success.reg.Franciæ.columna tertia.versi.sed quare.& Ioan.Baptist. de sancto Seuerino in cap.j.columna.xii.versi. xvii. regula de feu. cog.vbi dicit secundum Bal.in.d.c.j.de feudo Marchie.hoc esse fixum, cordi tenẽdum

rega.quãtũ ad successi. feu.attẽdẽda est consuet.secũdũ Bal.in.c.1. de feu.mar. & Bar.Sozi. in consi. 165.co. 6 uer.1. q̄ dispositio circa fi.li.2.et ad hic no.ui de Bar.Sozi.in consil. 35.uersi.cũ ergo p̃fatur li.1.et ĩ consi.252. uo. 2.Et qa dicatur primogenitus.uide Frãc.de Zab.ĩ consi. 30. col. 4. circa fi.et p doctio.hic al leg.

[a] Ad.Bar. de firmo.in suo tract.de cp̃o i.2.parte.lib.4.q. 16.ubi idẽ dicit.sed gl. in cle.si dominũ in sanctis eius. in uerbo,Vrbano,de reliqs & uener. sanct. dicit q̄ fuit Vrbanus.4.natione Gallicus,qui p̃fato Carolo regnũ Siciliæ contulit, & Manfredũ priuauit.

quia frequẽs est mors dominorum & regum. & vide Alexan.in addit.j.ad Bart.in autenti.post fratres.C.de legi.hęre.& Anto.Corset.in suo tracta.de potesta.regia.quæst.ix.& sequen.& quæst.lxxiiii.& Bald.in eleg.consilio.cxliii.co.ii.versi.item potest disponere. vol.j.& Calderi.in consi.xvii.tit. de constito.& in consi.xxxiiii.tit.de test.& docto.infra sequẽ.quæst.alleg.insuper Oldra.in consi.xxiii.& Ioan.Petr.de Ferra.in forma libe. quo petitur hæredi.ex testa.in glo. super verbo vallatum.in.q.v.& gl.in pragma.sanctio. in procem.§.quibus in verbo primogenito in quibus locis etiã reperies, an nepos seu filius ex primogenito præferatur patruo in successione regni,& aliarum dignitatum.[a] Et videtur quòd patruus prçferatur nepoti.vt hoc tenet Cyn.Ricar.Malũb.in.l. si viua matre. per illum text.celebrem.C.de bon.mater.& Bal.in.l.tutela.§.si duo.ff.de leg. tut.& Bar. in.d.autenti.post fratres.& ibi Alexã. in addi.vbi Bar.dicit fuisse.q.inter regem Vngariæ & Robertũ regem Siciliæ.de regno Apuliæ à Romana ecclesia depẽdente.vt cle.pastoralis.de re iudi. vbi fit mentio de ipso rege Roberto,& regno Siciliæ. Quia rex Vngariæ fuit filius Caroli Martelli,qui erat primogenitus,& rex Robertus fuit sequens post eum qui obtinuit per sententiã Romani pontificis Bonifacii octaui.& idem tenet glo. in pragma.sanc.vbi suprà.& Alex.sing. in consi.iiii.col.iii.cum sequen.ver.præterea. vol. iiii.vbi dicit quòd semper secutus est istã opinionẽ pro patruo melioribus rationibus probatam,& magis cõmunem.& Oldra.in consi.xciii.& Ioan.Fab.in.§.cæterum. de legiti. agnato.succe.pro qua videtur text. in.c.j. de succe.feud.& in cap.imperialem.§. præterea & ibi tenet Andr.de Ysar. de prohibit.feudo.alie.per Frede.Ioan.de Imola.& Dominicus de sancto Geminiano in fi.in ca.grandi.de supplen.negli.præla.& Luca.de Pana. in.l.nepotes.col.j.cum seq.C.his qui numero libe.&.l.si quis.col.j.versic.& faciunt. de profes.& medicis lib.x.& in.l.j.de priuileg. eorum qui in pala.mili. Ex sing.in.l.vlt. co. j. de tyronib . lib.xii.In contrarium videtur. quòd nepos præferatur patruo.tenet Io.An. in addi.Specu.in rubri.de feud. & Oldra.in consi. ccxxiiii.vbi hoc probat de iure diuino naturali & positiuo,& quòd ita fuit iudicatũ per prçfatum regem Robertũ Auinioni existeñ. ibi dominis de sanctæ Mariæ in Aquino.& Iacobus sancti Theodori cardinalibus astantibus iudicauit pro nepote in comitatu sancti Seuerini, quod mirandum est secũdum Imo.& Domi.in ca.grandi, cum ipse rex Robertus contrarium obtinuisset pro se contra nepotem,vt dictum est.& istud tenet Bal. in d.l.si viua matre.vbi dicit fuisse hanc quęst. inter ducem Lancastri filium secundo genitum domini Odoardi regis Anglię,& nepotem ex filio primogenito & in.l.ex hoc iure.col.ii.versi.vi.quæritur.ff.de iusti.& iure. vbi dicit fuisse per regem Angliæ, & per regem Franciæ pro nepote iudicatum.& idem tenet Bald.in.l.liberti.col.viii.C. de operi. liber.& in.l.iii.& ibi Paulus de Castro.C.de suis.&.l.hæredi. vbi dicũt quòd rex Robertus fuit prælatus in regno Apuliæ per papam Bonifacium,qui fuit sibi partialis,vel habuit respectum ad prudentiam ipsius Roberti,qui fuit alter Salomon secundum ipsos Et similẽ regem Robertũ in Francia habuimus qui fuit filius regis Hugonis,qui fuit multum sagax , & de eius scientia, & diuinis operibus in ecclesia dei institutis vide in eius cronica per Gaguinum in principio.fo.xvii.Et in quibus locis in iure fiat mentio de rege Frãciæ,Angliæ,siue Britaniæ,Vngarię,Gothorum, Scotiæ,Castellæ, Aragoniæ,siue Hispaniæ,Nauarræ, Apuliæ, Siciliæ, & Portugaliæ. vide Anto.Corset.in.d.tracta.de potestate regia. quæst.xxi.&.xxiii.& de aliis pluribus mundi regibus vide per ipsum in quæst.xiiii.& prędictam sententiam tenet Cornel. in.l.imperialis.& ibi Salycetus.C.de nup.& Abb. Sicu.in consi.lxxxv.lib.j.& cõsi.iii.col.ii.versi.venio ad secundum.vol.ii.& Paul.de Castro in.l.maximum victum.col.ii.versi.item. not.quòd nepos.versi.de libe.præter & pulchrè & amplissimè in.d.consi.clxv.in nouis. Et Otto imperator supra Rhenũ apud Treuerim, cum baronibus existens , cum hæc.q. de facto accidisset,voluit eam iudicio gladiatorio decidi.& vix nepos vicit.Et cum diceretur iudicio dei terminatã fuisse,ordinatum extitit,vt ab inde in antea nepos succederet. vt refert Iason in.d.l.maximum vitium. col . ii.versi.iii.not.licet in hac materia nihil decidat & idem dicit, & tenet decisio capellæ Tholo.in quæst.ccccxxxiii.tamẽ non valet cõsuetudo,quòd qui vicerit in campo, potior sit in iure.secundum Oldra.in consi.cxci.Et hæc quæstio fuit etiam nostris temporibus de comitatu Niuernẽsi inter vxorem domini de Oruallo,filiam secundo genitam domini comitis Niuernensis, & filios filiæ primogenitæ dicti comitis,& vxoris dñi Gilberti monseigneur,quæ longo tempore durauit,quæ tamen fuit per curiam parlamẽti Parisieñ. terminata pro nepotibus,& tenet Albe.de Rosa in procem.ff.§.discipuli.& amplissimè Cardina.Alexan.in.c.j.in prin.col.ii.in fi.versi. superest,vt de notabili articulo &c. de feud. marchi.vbi arguit pro vtraq; parte,per.xvii, col.& tenet Ioan.Fab.in.§.cum filius. versic. sed quid dices.instit.de hæredit.quæ ab intesta.&

[a] *Adde And. Barb. in cõsil. 21. uol.2.quod est fin.& in cõsi.11.uol. eod.& amplissime Alexan.Imolẽ. in sua disp. incip. Sigismundus Romanorũ imperator &c. ĩ.3.et.4.q.*

sta.& Franci.de Areti.in consi.clxiiii.incip. diligenter & mature discussis.& Iaco.de san. Georg.in tracta.feud.char.ii.col.iii.ver. sed pene decessit rex. vbi dicit quòd hæc senté- tia quotidie seruatur. Quid dicendum? Bald. in.d.l. cum antiquioribus.col.iiii. dicit post plura argumenta hincinde facta, soluat Apollo. Et idem dicit Iason in.d.l. maximum. col.ii.versi.iii. nota.quia non est dubium secundum omnes docto.quòd nepos præfertur patruo, quando ius fuerat iam primogenito per mortem patris acquisitum: sed si non erat quæsitum, quia decesserat patre filio,& fratre secundo genito relictis.& tu vides oppo. sed Antonius Corse.in dicto tracta.de potestate regia.q.cv.dicit,quòd aut constat de consuetudine,quòd nepos excludat patruũ,vel econtra:& standũ est consuetudini.vt.l.minime. de legi.vbi vide per eũ. sed no. quòd de consuetudine regni Franciæ, filia regis Franciæ non succedit in regno, nec eius filii secũdum Bald.& docto. in.l.j.ff. de senato. vnde rex Angliæ nullum ius potest prætendere in regno Franciæ,licet habuerit filiam regis Frãciæ in vxorem secundum ipsum.& tenet Anto.Corse.in dicto tractat.de potestate regia. q.xxiii.&.q.lxvi.& Cyn.in.d.auten.post fratres.& Io.Fab.in. d.cæterum.in fi. adde quæ dixi suprà de consuetud.feud.§.vi.in glos. ii. & tenet Geor.Nata repe.c.quanuis.col.xxx. versic.iii.ad hoc facit. Sed quid [a] si primogenitus effectus est clericus,an perdiderit ius primogenituræ,& secundus admittatur.Ioã. And.in regu.siue culpa in Mercu.de reg.iur. lib.vi.tenet quòd nõ.& idem Ioan. de Imo. in consi.xxxv.col.j.& Pau.de Cast. in dicto consi.clxv.col.penul.versi.super alio quæsito. hoc intellige in aliis dignitatibus, quàm in regnis & ducatibus,& Abb. Sicu. & doct. in.c.ecclesia sanctæ Mariæ.& ibi Fely. colũ. xliii.versi.xv.quæro.de constitutio. & Petr. Iacob.titu.de succe.regni Franciæ. col.ii.in fi.& Francisc.de Curte in suo consi.j.feudo. col.iii.& Bar.in.l.j.§.qui habebat.& ibi Alexan.in addi.ff.de bono.possessione cõtra tabu.& vide quæ not.Abb.Sicu.in.c.quòd clericus.de for.text. Præterea not.vnum de cõsuetu.regni Franciæ,quòd primogenitus masculus inter nobiles habet seignoriam, seu dominium loci sui patris, vnà cum galli gallinacii, seu caponis volatu, præcipue eo modo quo defunctus habuit: licet sint filiæ primogenitæ, quòd ius vulgariter dicitur anagium,quod solũ habet locum in recta linea. & filiæ non habent inter se anagium, nisi solum principale & magistrale maneriũ,secundum Ioan. Fab. in.d.§.cæterum.de qua facit mentionem. & sequitur Bart.in.l.prædiis.§. qui domum.ff.de lega.iii.& Ioan.Fabr.in.§. ex non scripto.co.iii.versi.sed an necesse.instit.de iur.nat.& in.§. præiudiciales.col. xv. versi.sed quid in causa nobilitatis. de acti.& Iacob. de Bel. quem sequuntur ibi Aluar. Abb.in.x.diuisio.& Iason.col.xxx.ante fin. ver.istud fallit, in his qui viuunt iure Francorum &c.in prælud. feud.& Luca. de Pana in.l.j.C.de impo.lucra.de script.lib.x. [b] In certis enim aliis locis filii primi lecti,seu primi matrimonii,siue primæ benedictionis habent,& important hæreditagia.& ista cõsuetudo est in Lorri.cuius loci cõsuetudines seruantur in comitatu sacri Cæsaris. pro qua facit text.in.d.c.j.§.mulier.&.§.filii.& in.d.c. j.de filiis na.ex matri.ad Morga.cõtract.vbi valet pactum de consuetudi.approbatũ,quòd filii ex primo matrimonio procreati succedant.& tenet Ioan.Fab.in.l.fi.C.de pact. tamen secundum Bald.& Cardin. Alexand.& And.Barba.in addi.ad Bald.ista consuetudo continet magnam iniquitatem. vt autenti.de nupt.§.nec illud quoque.col.iiii. quæ solũ secundum Cardin.debet seruari in suo loco, & non extra extendi. & debet intelligi secundũ eum,aliquo tamen dato filiis secundi matrimonii pro iure,& naturali subsidio debito filiis. Nam licet [c] valeat consuetu.vel statutum,per quod minuatur legitima filiorum. vt no.Dy.in regula indultum.& ibi amplè dixi in additio.de reg.iur.lib.vi.& Ioan.Bapt.in repeti.l.omnes populi.char.x.col.iiii. versi. quærit quarto.ff.de iusti.& iure.nõ tamen in totum.igitur &c. Et illam consuetudi. interpretantur aliqui,quòd intelligatur de latere, & ex parte mulieris. Hoc est de primis nuptiis & benedictionibus matris, & nõ patris. Nam filii nati ex secundo matrimonio habebunt secundum ipsos,mobilia & conquestus, pro parte & portione hereditagiorum eorum patris. Et ita videtur sentire Cardi. Alex.vbi suprà. licet secundum Bald.in.§.filii suprà alleg.cõsuetudo predicta possit habere aliquod motiuum æquitatis, scilicet propter fauorem & honorẽ matrimonii, quia sub tali cõditione,nobiles & ignobiles inueniuntur nobiliores,per quos nobilitas crescit: verbi gratia, si Marchio qui tenet feudũ ab imperatore, accipit in vxorem filiam regis,quæ ei non nuberetur nisi hac conditione,quòd filii succedãt in Marchionatu,& non alii. & idem tenet Iaco.de san. Geor.in tractat.suo de feud. char. vlti. columna.iii.& sequẽ.quid stante prædicta consue. ꝙ primogenitus habeat anagium. si quis [d] nobilis nubat duabus aut tribus vicibus, & de quolibet matrimonio habeat filios, quilibet filiorum habeant anagium: dic quòd quantum ad patrem, non est nisi vnum anagium: sed quo ad matrem secundã & tertiã respectu doerii, siue dotis, masculus illius

a Adde Barb.in cõsi. 4.col.8. no.1.et Baldus in.l.si quis.§.talẽ. C.de secũd. nupt.

b Ad.Bal. in.l.pactũ. & ibi Pau. de Ca.co.2 in fi.uer.2. in glo.imperialẽ.et Alexan.& Ias. C.de col.

c Ad.Bar. Soz.in cõsi. 150. quod est pulchrũ, & amplum, et in fi. enumerat doct. qui tenuerunt statutũ minuens legitimã non ualere,et pariter docto. qui tenuerunt ꝙ ualet tale statutumusque ad Paul. de Castr.& in consil. 30. uolu.1.

d Adde an statutũ uel consuetu.disponens, ꝙ per existentiam mascu-

lorum fœminæ dotatæ excludātur an per existentiā masculi ex primo matrimonio excludatur filia ex secūdo matrimonio et pariter filia ex tertio vide Bart. Sozi. i consil. 84. lib. 1 & semel exclusus, an semper sit exclusus. p Bart. in. l. fi. ff. ad Tertu. Bal. in. l. Gallus. §. qd si tātū de liber. & posth. & in c. 1. epmuel abba. i uer. feu. & quæ dixi suprà de cōsuetu. retra. §. 2. in prin.

a Adde quomodo olī secundū legem Mosaicam, & Hebræorū successio proximis deferebatur. uide Nūeri. 27. & Ioan. de Imo. cōsi. 1. col. fi. uersi. restat uidere. ubi uide an. l. Mosaica hodie in successionibus seruetur uel ius commune. seruatur p tex. in. l. Iudæi Romano. C. de Iudæis. nā Iudæi si-

matrimonii habebit in eodem doerio anagium & facit quæ not. Paul. de Cast. in consil. ccclviii. secundum verum numerum in nouis incip. suprà scriptus dominus cōsultor, & Alexan. in consi. clvii. vo. v. vbi reperies quid debet habere filius ex primo matrimonio, & quid filius ex secundo matrimonio natus. & Ludoui. de Roma. in consi. ccccv. & Ioan. de Ana. in consi. xxiii. & ibi Ludo. Bolog. in addi & quomodo debent dicti filii succedere in lucro quod fecit mater ex consuetu. vel pact. vide Bald. in fi. C. de bonis mat. & Franc. de Crema. in suo sing. vl. numero: clxxii. & Ludo. de Ro. in cōsi. xl. & pro consue. hic. & §. sequen. facit text. & quæ no. ibi Cy. & Do. in auten. itaque. C. cōmunia de success. & in auten. cessante. & ibi Bald. cum duobus seq. C. de lega. hære. & Dy. & Bar. & Math. de Mat. in eorum tracta. de succe. ab intest. & Ioā. de Imo. in consi. cxiiii. col. iii. versi. restat videre, vbi dicit, simile statutū esse in ciuitate Lucane, quòd bona defuncti frondant & furtāt, hoc est, q veniētes ab intest. ex linea, vnde patrimonium defuncti descendit succedūt, licet sint remotiores aliis qui sunt ex alio latere. [a] Et quando cōsue. vocat proximiores ad successionem quomodo intelligatur. vide Alex. in cōsi. cxxxvii. vol. j. Et primo consideratur capacitas in hærede secundo, si bona sint ad hæredes transmissibilia. & tertio proximitas tempore mortis defuncti: vt insti. de hæredi. quæ ab intesta. §. interdū. & §. seq. & vide quæ dixi suprà de consuetu. retra. §. ii.

§. iij.

Item, mais au regard des conquestz immeubles, & des biēs meubles, ilz aduiennent au plus prochain parent dudict defunct, qui luy peult, & doit succeder abintestat, si ledit defunct na pere ne mere a luy suruiuant, ou autre ascendant en droite ligne. auquel cas, le plus prochain parēt ascēdant [a] gaigne les meubles seulement franchement & quittement, sans estre tenu, a cause diceulx biēs meubles, payer aucune chose des depertes dudit defunct, nisi in subsidium, & en default des heritaiges & biens immeubles.

§. iiij.

Item & si il ny a aucun parent qui soit de lestoc & branche dont les heritaiges anciens, & non conquestz par le defunct sont yssus & venuz audit cas, lesditz heriatiges aduiennent au plus prochain parent dudit defunct, que luy doit succeder ab intestat. & en forclost le fisque, selon la coustume.

Item & si il ny a.

a LE PLUS PROCHAIN PARENT ASCENDENT. Hæc consuetudo videtur contra ius commune. vt autē. in successione. C. de suis & legi. & auten. defuncto. & vtrobique per Cy. Ioan. Fab. Bar. Ange. Saly. & Pau. de Cast. C. ad Tertul. vbi pater & mater, vel alter eorum soli sint, præferuntur in omnibus bonis: tā mobilibus quàm immobilibus. Et si fratres, & sorores vtrinq; defuncto coniuncti supersint: siue sint in potestate, siue emancipati, vocātur cū ipsis ascendentibus pro virilibus portionibus. de quo amplè per Math. de Math. in tract. de succes. ab intest. in. ii. princi. argu. col. ii. in fi. cū seq. & ibi Ludo. Bolog. in addi. nam iure succursum est patri & matri. vt filio, vel filia amissa solatii, loco succedat. vt. l. iure succedāt. vt. l. iure succursum est. ff. de iure do. Et præcipue in conquestibus hæreditagiis. vt. l. iii. §. fin. & ibi Bald. & docto. C. de bo. quæ lib. & latius dixi in quodam cōsi. incip. Iaquelina du Molin, quòd posui post tract. Dy. de reg. iur. lib. vi. tamen standum est huic consuetu. quæ inconcusse obseruatur, quòd pater & mater, aut auus paternus vel maternus lucrantur solum mobilia. nam valet statutum vel consue. quòd pater & mater habeant certum quid de bonis ex successione filiorum decedētium secūdum Alber. de Rosa in. j. parte statu. q. lx. & in. ii. parte. q. cx. vnde hic lucrantur. i. succedunt in bonis mobilibus quæ sunt franca debitis defuncti filii: nisi in subsidium. Et similis seruatur consuetudo Paris. excepto quòd lucrantur conquæstus, vnà cum mobilibus. Et dicit Io. And. in addi. Spe. ti. de cura. §. fi. in verbo hæreditas, quòd per totā Italiam sunt statuta & consuetu. quòd mater non succedit filio stantibus agnatis. vt ibi vide. & idem dicit Paul. de Ca. in consi. ccxxxvii. & in cōs. ccclxxvii. quæ ambo consi. incip. notandum est in nouis. & Ioan. de Anania in consi. iiii. & ibi Ludoui. Bolog. in addi. & Luc. de Pana in. l. j. col. ix. versic. post gloss. C. de impo. lucra. descript. lib. x. vbi similē consue. dicit esse Neapoli. Et quomodo intelligatur, vide Alex. in consi. cxiiii. lib. iii. & in consil. lxviii. col. ii. versi. &

mul cū Christianis legibus & statutis loci ubi habitāt, subiiciuntur secundū Bar. Sozi. in cōs. 63. et ī cōs. 70. uol. 1. & p Bar. ī cōsi. 15. li. 1 & cōsi. 39. lib. 2. Adde Bar. in cōsi. 205. incip. uiso testamēto, ubi dicit, q Senis est statutum q ab itesta. mater nō succedit si filius habet fratres, uel filios fratris. & p Bart. Sozi. in cōs. 34. uer. ue rū pdictis nō obstantibus. et in cōs. 31. uer. circa q. q. uol. 1. & Barba. Bal. Paul. Alex. et Las. ī. l. fi. C. de pac. et tex. in. l. & ibi Ioan. de Pla. & Lu. de Pana. C. non licet. habit. li. 11. et ī. l. certa forma. de iure fisci. lib. 10. & Do. Rota decision. 376. ti. de cōsuet. ī antiq. & ī decis. 18. eo. ī nouis. & ui-de hic quæ no. An. Barba. ī cōs. 39. uolu. 2.

versi.& constat.conseq.volu.iiii. & Ioan.de Imo.in consi. cxiiii. Et quid comprehẽdatur appellatione bonorum mobilium,vide in.d. consi.meo.ver. venio ad tertium,& quæ dixi suprà de consuet. matri,§.ii. Et aduerte quòd omnes agnati & cognati succedũt ad. x. gradum vsque,& excludũt fiscum, tam de iure.vt d.auten.in successione.& ibi Io.Fab. & doc. suprà allega.quàm etiam de consuet.vt,§.seq. Sed quæro de.q.multũ sing. pupillus qui non potest testari,de iure decessit.queritur an pater vel mater excludatur à successione.& hæc consue.habeat locum,cum solum loquatur in eo qui potest testari, & decessit ab intestato. vt,§.suprà proxi.quidam dicunt hãc questionem esse determinatam per glo.in.l.cum antiquioribus.in verbo fuisse. C.de iure deli. ꝙ non. [a] Quia pupillus nõ potest dici intestatus. Nam proprie quis dicitur intestatus.qui cũ testamentũ facere posset, intestatus decessit.vt.ff.de suis, & legi.liber.l.j.in prin.& dicunt similem esse consuet.Tho. & in diocesi Auxieñ.& istud tenet Io.Fab.instit.de heredi.quæ ab intesta.in prin. vbi facit mentionẽ de consue.Decani sancti Aniani Aurelianeñ. ciuitatis,qui capit bona clericorũ ab intestato morientium.& tenet Signo de Ho.in cõs. cxxvii.& in consi.vi.& Bart.in. d.l.j.de suis & legi. vbi idem dicit esse in furioso & mẽte capto.quia verba statuti & cõsue.in dubio debent intelligi secundum propriã significationem.vt.l.non aliter.ff.de lega.iii.Et hoc verum secundũ Bar.nisi cõmunis vsus lequendi se aliter habeat.vt est in Tuscia,vbi est simile statutum,ꝙ etiam ille qui non testamẽtum facere dicatur decedere intestatus: & tunc pater & mater repelluntur. & ita obseruatur de consue.generali regni Franciæ,quia cõmunis vsus loquendi ꝑfertur propriæ significationi. vt.l.liberorum,§.ꝙ tamen Cassius.ff. de leg. iii.& ita consuluit Bar.in consi.cxxxviii.incip.hæc est copia cuiusdã statuti sancti Seuerini.& ibi Bar.Landri.in addi.Bar. in consi. cxli.inci.statuto vrbis veteris.& Ange. cõsi. xcix.co.j.ver.restat.incip.Pet.de Vrbe.& in consi.ciiii.& Pau.de Ca.in cõsi.cccxliiii.secundum verum numerũ.col.iii.ver.ad secundũ respondeo.in antiq.sed Bal.in.c.j.in prin. de succes.feu.col.iii.vers.modo quæro.& ibi Barb.in addi.tenet contrariũ.& Alex.multũ amplè.in.l.generaliter in prin.col. ii.cũ tribus seq.C.de insti.& substit. qui disputat pro & cõtra.& dicit contra Bar. esse communem opi.& idẽ tenet in cõ.cxv.li.ii.& Io.de Imo. in.l.Cẽturio.ff.de vulga.& pup.sed Ber.Lãdri.vbi suprà dicit opi.Bar.esse communẽ,ꝙ pupillus cõprehẽdatur pro intestato ex communi vsu loquẽdi,& nõ ex propria significatione vocabuli.& Ang.Are.inst.de hæred.q̃ ab intest.in prin.& idem tenet Lud. Bolog.in addi.j.ad Matt. Matessolanũ in tra. de succes. ab intesta.vbi cõcludit,ꝙ statutum vel cõsue. non verificatur in pupillo,sed illud limitatur nisi cõmunis vsus loquendi sit in contrarium vt dictum est,& tenet Ang.in consi.xxvj.incip.statutum: & ista est cõmunis sententia à qua secundũ eum pauci discrepant,& verũ dicit si bene inspiciantur.Secundo limitatur,nisi essemus in statuto munito ratione naturali:quia tunc cõprehẽdit intestabilem, vt voluit Bal.in.l.iij.in fi. C.si pedem appel.mors inter & predictã opi.tenet Bal.sibi cõtrarius in.l.intestato.ff.de leg.tuto. vbi facit mẽtionem de dicta cõsue.decani Aurelianẽ.& etiã similem dicit esse cõsue. in ciuitate tutãdi. & tenet Ludo.de Ro.in consi. iiij.& in consil. xxxiij.& cõsi.cxcix.& Alex.in addi.ad Bar. in.d.l.j.& Iason in.d. l. generaliter in fin.& Bart.Bal.Alex.Frãcis.de Aret.& ibi Ias.col. xiij.cum seq.ver.circa.j.q.Bart.in.d.l.Cẽturio.vbi Iason dicit, ꝙ opi.Bar.est cõmunis à qua secundũ eum in soluendo & iudicãdo nõ est recedẽdum,& Saly.& Pau. de Cast.in.d. l.cum antiquioribus, & Bal.in cõsi.xxxiij.& cõsi.xiiij.vbi facit mentionẽ de dicto statuto sancti Seuerini.& in cõsi.liiij.& in cõsi. lviij col.vlti.ver.nũc igitur vol.ij. & pulchrè Signo.de Hom.in consi.cj.incip. infans decessit.Sed vnũ in hac materia me titubare facit, quia quando consue.vel statutum simpliciter loquitur,ꝙ quis ab intestato decedat, non est quin cõprehendatur pupillus,si talis sit cõmunis vsus loquendi,sed quando [b] consuetudo respicit conditionẽ liberorũ,vt hic facit in.§. ii.scilicet, si sine liberis ex suo corpore procreatis decesserit.quę verba sonant in adulto, & non in pupillo qui generare non potest. & istud tenet Bal.in.d.consi.lviii. & ista est magna ratio:sed ad hoc respõdet Bar.in.l. in pupillari.in fi.ff.de vul.& pupil. ꝙ immo & pupillus potest habere filios legitimos quando malitia supplet ætatẽ.vt dixi.§.de cõsue. iur. sta.ꝑso.§.x.in gl.j.& sequitur Ias.in.d.l.Centurio.co.xiii.in fi.Et ita secundum ipsum ibi. col.xiiii.ver.adde.seruatur de consuet. & ita pluries vidi obseruare.& tenet Fely.in proœ. decreta.col.iiii.ver.adde etiam Domi.& Pe. de Ancha.in consi.clyxviii.& Pau.de Ca.in l.ii. C.de impu.& aliis sub.vbi dicit esse tex. contra pertinaces,qui dicunt ꝙ pupillus non dicit decedere intestatus,ꝙ est trusa secũdum eũ:quia licet ꝓprie loquẽdo nõ dicat intestatus,attamen ꝓ intestato debet haberi. & iura & statuta loquẽtia de decedẽtibus ab intestato vẽdicãt sibi locũ in eo.p tex.in.d.l.j.ff.de suis & legi.nec expedit ꝓbare cõsue.vel communẽ vsum loquẽdi.& idẽ tenet Paul.de Ca. in.l.omnẽ.per illũ tex.C.ad Tertul.& Abb.

[a] *Adde Inno. in ca.cũ tibi.in fi.& And. Barb. de testamẽ. Bal. in.c.1. & ibi Car. Ale. de succe.feud. & Alex.ĩ cõsi. 85.col.4.ĩ prin.uo.4.*

[b] *Adde an expiret conditio si quis cesserit sine liberis ꝑ ingressum religionis siue liberorũ cõditio fuerit fctã in testõ uel inter uiuos aut ĩ sententia uide Ang.in cõs. 91.& merlius in cons. 235.& per oẽs in autẽ nisi rogati. C.ad Treb. & Abb.Fely.in.c.ĩ ꝑsentia de prob.& Andre.Barb.ĩ repe.c. Rainaldus charta.5. col.3. uer.dicit etiam ibidem de testa.*

Sicul.in consi.lxxv.li.j.& Geor.Nata. in repetit.ca.quanuis pactum.col.lvi.versic.circa quartam & vltimam.de pact. lib.vi.& Francisc.de Zaba.in consi.cxi.& Ioan.Bapt. in.l. in testamento.C.de testam.mili.Sed quid, [a] si pupillus doli capax,& proximus pubertati fecerit testamentum,& matrem vel auiam instituit hæredem,an valeat stante hac consuetu.vide Ludo.de Ro.in consi.cxcix.vbi concludit,quòd sic non obstante cõsuetudine vel statuto &c.vt ibi vide.& Phil.Francisc. in rubri.de testa.lib.vi. Sed quid filius fecit testamẽtum, quod post eius mortem fuit ruptum, & nullum declaratum, an habeat locum hæc consuetudo. Barto.in.d.l.j.ff.de suis,& legi. tenet quòd non.& idem tenet Ange.Are.vbi suprà in vl.q.& pro huius decis.allegant tex. in.§.proximus.instit.de legi.agna.succe. nisi aliter communis vsus loquendi se habeat. & ista est tenenda cum semel satisfactum fuerit consuetudini.licet Anto.de But. teneat contrarium in consi.xx.col.j.& Ang. de Perusi. in consi.xxvi. Sed quid retentis huius cõsuetu.terminis,quòd pater vel mater lucratur solum mobilia,contingit quòd pater vel mater decessit, ponamus, quòd pater relictis patre, & duobus liberis qui sunt communes cum eorum patre,& persona defunctæ eorum matris vel contra &c.durãte dicta cõmunitate,vnus ex dictis filiis decessit, postea fit diuisio bonorum dicti defuncti filii inter patrem & superstitem filium: pater vult habere omnia mobilia quę ratione consuetu.huius lucratur, filius verò dicit quòd non debet habere nisi medietatem,cum lucrum tactum durante cõmunitate per vnum ex sociis veniat communicandum.vt dixi suprà de consuetu.matrim. §.iii. Pater ex aduerso dicit quòd est successio,& non lucrum,& id quod venit ex successione non dicitur lucrum nec conquæstus. vt not.Ioan.Fab.in procem.insti.in verb.Iustinianus.quid iuris, dic quòd non tenetur communicare, quia non venit ex industria personæ,vel rei negociatione.ideo nõ venit communicãdum.vt.l.coiri societatem. cum l. sequen.ff.pro socio.adde quæ dixi suprà de cõsuetu.mat.§.iiii.præterea licet hic dicatur, ꝙ pater lucratur mobilia & conquæstus, est intelligendum ex successione ab intestato,prout suprà in prin.dictum est. [b] Sed quid stante consuetu.quòd maritus non potest donare vel relinquere vxori in testamento. vt suprà de consuet.mat.§.j.& idem de iure Lombardo, vt in Lombardia,de his quæ à viro vxori donantur vel relinquuntur.l.j.maritus instituit filium,& ei vxorẽ matrem substituit: quęritur,an valeat talis substitutio, non obstante dicta consuetu.si contingat filium mori. Alber. de Rosa.in.ii parte stat.q.cxii. tenet secundũ Vber.de Bobio,quòd non valeat quo ad bona paterna. sed bene quo ad alia bona quæ filius aliunde habebat. Sed an maritus possit in testamento suo relinquere vxorẽ suam executatricem, vt distribuat pro anima sua.& tenet ibi Albe. quòd non: ne fraus fiat statuto vel consuetu. Et hoc si sola vxor executatrix esset. secus si cum aliis: quia tunc potest esse executatrix cum ea. esset fraudis suspicio.& tenet Alexan.in consil. lvii.col.iii. versi.ex his.lib.ii.& Ioan.Andr.in addi. tit. de instru. edit.§.nunc.versic. in addi.incipi. ad istam.& Iason in.l.non dubium.col.x.C. de legi.& Alexand.in.l.cogi.§. hi qui soli.ad Trebel.

a Adde qd si filius pubes in testamẽto istituerit patrẽ uel matrẽ icerta portione, uel bõis mobilibus i quibus ab intestato succedebat,an pater uel mater possit petere leg.supplementũ. uide Bart. Soz.in cõsi. 150.co.17 uersi.primũ est.uol. 1.q tenet ꝙ nõ. & alle.Pe. de Anch. in quodã cõsi. ita tenere ar.l. filius. §.matri.ff. de adi.leg. Et tamen qs succedere nõ dicitur q uenit ad solã legitimã. ut no.Bart. Soz.in.d.cõsi.150.col. 14.uer.7. cõfirmatur. no.1 & uide Fabiam. de Giochis in repe.autem nouissima.chart. 20.co.3.C. de inoff.te.

b Ad.And. Barb.in cõsil.112.col. 14. cum si quis.l.1.

§.v.

Item par ladicte coustume, la feme [a] forclost le fisque en la succession & hoerrerie de son mary. Et le mary aussi le forclost en la succession & hoerrerie de sa femme:& deficientibus parentibus.

Item par ladicte coustume.

a LA FEMME FORCLOST LE FISQUE.

¶Vxor vel maritus non tantum excludit fiscum quando ascendentes vel descendentes, vel collaterales ipsorum supersunt: sed etiam affines siue cognati vxoris vel viri, vt est glossa celebris, & vnica quam sequitur Ioan. de Plat.in.§.mariti, in verbo. postea. in fi.insti. de nupt.sed eam reprobant ibi Ioan. Fab. & Ang.Aret.quo ad affines & cognatos vxoris vel viri:& tenet.Ioan. Fab.in auten.pręterea in fi.C.vnde vir & vxor,& Christoph. Por. in.d.§.mariti.pro quibus est text.in. l.affinitatis,& ibi Ioan.Fabri.Bald.& docto.C.cõmunia de succe. & idem Math. de Mat.in tracta.suo de succe.ab intesta.in vlt.art.& charta si quando, & in quibus vxor succedat viro vide Cy.Ioan. Fabri.Bald.Alexand.& Iaso. in.d.auten.præterea & Ange.Areti.in.§.fin. insti.de succe.cogna.& Mart. Laude. in tracta.de fisco.q. ccxxxix. Et idem est in tutore & curatore qui succedunt pupillo. & excludunt fiscum vt est glo.singulis in.l.quo tutela:alius incipit quintus mutius. ff. de reg.iuris quam Dy.ibi dicit non esse alibi, & sequitur ibi Ludouicus Bolog. in suis primis interpreta.& Baldus in.l.si quis fisco.§ eius qui ff.de iniusto rupt. testa. & in.l. cum in eo.in fin.ff.de pact.vbi Baldus dat consilium constituendi,& dandi tutorem ad priuandum fiscum sed Barto.in dicta.l. quo tutela.tenet cõtrarium per tex.in.l.nutritoribus.& ibi idem tenet Bart.C.Communia.de succes.sed Bal. & Ang.ibi ad illã.l. respondent,quòd loquitur in

tur in nudo nutritore, & qui recipit mercedē pro nutritione. & glo.in.d.l. quo tutela loquitur in tutore qui administrat corpus & bona sine mercede.vt suprà de cōsuetudine iuri statu.perso.§.xj. dixi qui.§.facit pro hac opi. Bal.& istud sequitur Paul.de Cast.in.d.l.nutritoribus.vbi induxit Pau.ad.q.quòd si hospitalia recipiant & nutriant pueros expositos,nō propterea succedunt eis si maiores effecti decedāt cū bonis:sed potius deueniunt ad fiscum vt.C.de infant. expositis per totū. ¶Item [a] hospites secundum Paul. recipientes peregrinos & aduenas, si ibi decedant, bona mobilia quæ habent non capiunt si successores habent:aliàs applicantur fisco. vt est tex. in autenti.omnes peregrini.& ibi Bal.& docto.C.commu.de succe.quę autem malè seruantur secundū Paul.de Cast.præcipue Romæ in anno Iubileo ¶nec valet consuetudo quòd hospites succedant vel fiscus. vt dicit tex.in.d.auten.omnes peregrini.& tenet Fabia.de Giochis in repe.aut.nouissima. in.iij. principa.q.in fi.C. de inoffi.testa. [b]¶Item socius succedit socio,& excludit fiscū. vt.l.iij. & fi.& ibi Bal.Saly.& Alexan.in additio.ad Bart.in.l.j.de hæredi.decuri.¶quòd facit pro dominis consiliariis parlamentorum regni Francię,quòd si consiliarius decedat sine successore, quòd curia succedat. vt tenet Alexē. vbi suprà.¶& idem dicendū de notariis curiæ Bituricen.quòd communitas ipsorum succedat deficien.parentibus. & ad supradictas.q. & omnia dicta vide Matth.de Mat.in.d.tracta.de succe.ab intesta.in vlti.articulo.ad finē vsq;.& ibi pulchrè Lud Bolog. in addi. [c] ¶Et idem dicendum est in nobilibus dominis qui habent homines suos:vt ipsis sine hærede proximo & legitimo ab intestato descendentibus succedant.quia cuius ipsi sunt,eius omnia sua esse cognoscant.vt.l.fi.C.in quib. cau.colo.dominos accusa.pos.lib.x. & tenet Bald.& Alexan.in addi.ad Bart.in.l.si quis. C.de hæredi.decurio.¶tamen possunt testari secundum Bal. nisi consuetudo sit in contrarium quia ingenui sunt,vt instit.de iure persona.in gloss.in verbo aut serui.¶quod tamen intelligit ibi Ioan.Fab.dum tamen testentur inter homines eiusdem cōditionis & loci sui domini.secus si extraneos instituerent hęredes,vt ibi vide & ipsum Fab.insti.de hęredi. quæ ab intesta.defer.in prin.etiam quæ dicā in.§.proxi.quod not. quia sæpe contingit. & tenet Iason in auten.j.si qua mulier.co.j.ver. adde quod fortius. C.de sacro sanct.eccle.

a Adde de priuilegio hospitalium text.Bald. Pau.& Saly.& moder.in.l.omnia priuilegia.C.de episc.& cle.

b Adde tex.in.l. unica.C.si imperialis libert.soci. lib.10.

c Adde an hōmeus possit facere testamentum; Spec.in tit. de feu.§. quoniā.uer. 19.& plenè Iaco. de sancto Geo. in tracta.de homa.tit.de roy dissiue ope.

§.vj.

Item le mort saysist le vif [a], son plus prochain parent habile a luy succeder ab intestat, qui diceluy deffunct se veult porter & porte heritier dedans lan,a compter du iour du deces dudict defunct,quelque institution de hoirrie que le defunct ayt faicte selō ladicte coustume:mais ledict saysissement ne empesche pas que celuy qui est institue heritier,& qui pretendoit en lhoirrie, ne puisse poursuyuir son droit par action si bon luy semble contre celuy qui est saisy.

Item le mort saysist le vif.

ITEM LE MORT SAYSIST LE VIF Mortus saisit viuum tam de generali consuetudine in regno Franciæ inconcusse obseruata, quàm de iure ex potentia:tamen & vitatis.vt est text.in.l.iij.secundum verum intellectum quem ibi sequuntur Cynus,Bartolus,Baldus,Angelus,Salyce. Paulus de Castro.Alexander & Iason.in.l.cum antiquioribus.eo.tit.& in.l.vnica.C. de his qui ante tabu. [d] & Bar.& doc.in.l.in suis.ff.de liber. & posthu. & in.l.cum miles.ff. ex quib.cau. maio. & Bal.in consi.ccxviii.col.j.versi. superest videre.volu.ij. quod est singula. multum est text. & ibi Io.Fab.& doct.in.l.apud hostes.C.de suis & leg. hæredi. [e] Quicquid dicat glo.in.l.si infanti.C.de iure deli. vt dixi in addi. ad Dy.in regula si possessione. de regu.iur.lib.vj.& Alexan. in.l.cum hærede. columna.ij.in glo. super verbo non pertinet. ff. de acquiren.possef. & in hoc conueniunt omnes doctores.¶Et videtur etiam dicendum esse in emancipatis secundum aliquos doctores in dicta.l.iij.cum hodie sit sublata sexus & emancipationis differentia.vt in autentica de hæredi. ab intesta.defe.§.si igitur.versicu. nullum.& in autenti.cum de appel.cogno.§. aliud.sed communiter docto.tenent contrariū in lege ventre.ff.de acquiren.hęred.& in d.l.iij.de iure deli. & Ioan.Fabr.in.§.sui autem insti.de hæredi.quali.& differentia.quia in hoc non est sublata differentia, vt ibi vide.sed si non sit de suis, de iure communi nō transit possessio in hæredem vel proximum. vt dicta.l.cum hæredes. & iuri.suprà allega. & tenet Alexan.in consil.xx. & consil.lxxx. & consilio. xxxvij. columna.iij.versicu. saltem in casu.lib.j.& consilio.clxxxv. volu.v. & Paulus de Castro in consilio.ccxxxv. secundum verum numerum incipien. in causa appellationis.columna.ij.versicu. videtur tamen in nouis.& Ioan.Fab.instit. de hæredi. institu.in prin.& Alexan.in consil.cxxxviij.

d Adde Barto.Sozi. in cōsi.116.et in cōsi. 20. uer.nec obstat si diceretur.uo.1.

e ¶Adde ꝙ si unus ex hæredibus se gessit hæredem cum beneficio inuētarii an aliis simpliciter quod de consuet. & stylo curiæ Frāci.is qui simpliciter se portauit hæredē, ꝑfertur in successione, & in literis regiis hæredi uolenti facere inuentarium cōcessis apponi solet clausula prouiso.ꝙ nemo alius simplex hæres sit.quod iure nō probatur.

columna.vj.lib.ij.& Angelus in consilio.cc-lxxxvij.in princi.[a] nisi sit statutum vel consuetudo quæ transferat possessionem mortui in proximum capacem,& ei ad succedendum habilem quæ valet. de qua facit mentionem Cy. in.l.ea lege.columna.ij.versicu. & istud est in arg.C.de condi.ob causam. & pulchrè Paulus de Cast. in consil.lxxix.incipien. videtur dicendum. in nouis pro qua facit text. in argumen. secundum Bal.ibi in fi.l.fina.C. communia de manumis. quòd mortuus aperit oculos viuentis.& Signo.de Home.in consilio.cclij. & in simile est statutum Florentiæ secundum Angel.in consilio.lxxxj.incipien. domina Maria.& in consil.sequen. & in consilio.cxxxvj. & pariter in ciuitate Imolæ. vt refert Ioan.de Imol.in cõsilio.xvj.incipien. viso casu. & etiam in ciuitate Senensi. prout dicit illustr.domi.Francis.de Aret.in consil. clix.columna vltima.versic.quinimmo etiam si filius,& Alexand. in dicto consilio.xx.columna.ij.versic.nono: quia statum.libro.j.& tenet Bald.in dicta.l.ea lege.columna.iij.in princip.versi.modo venio, & Paulus de Castro in.l.si sorori.& ibi Alexand.versi.fallit. Et Iason.versicu.limita.C.de iure delibe.vbi dicunt per illum text. quòd licet dominium hæreditarium transeat ex sola additione quæ fit solo animo sine apprehẽsione:tamen possessio non acquiritur nisi mediante apprehensione hoc fallit,nisi consuetudo vel statutum transferat possessionem in hæredem vel proximiorem. Nam lex,statutum, & consuetudo potest statuere, quod absque apprehensione possessionis, & absque traditione vlla transferatur ipso iure possessio sicut dominiũ.text. est celebris qui non est alibi de iure ciuili secundum Barto.ibi & Alexand. in additio.in l.raptores.C.de episcopis & cleri.& habet socium in.l.vnica.de rap.virg. & de iure canonico in cap. ex literis.& ibi Henri.Bohic.Innocen. & Abbas Sicul. de consuetudi. & ibi Baldus,& etiam super rubri.colum.iij. Idem tenet & Alexand.in dicta.l.cum hæredes. in principio.versicu ex his habetis.& Baldus in rubri.de causa posses. & proprie. columna.ij. versicu.quæro statuto &c. vbi dicit idem statutum esse Mediolani.& Iason in dicta.l.si sorori. & ista possessio secundum Baldum in dicta rubri. est datiua creata à.l.absque præsentia corporali:& ideo vocat eam artificialem possessionem,non naturalem:quia non consistit in sensu corporeo:nec in organis corporeis. Quamobrem iste hæres fictus [b] secundum eum vigore dictæ consuetudi. vel statuti debet petere se mitti in possessionem ex edicto diui Adriani, vel interdicto adipiscendæ possessionis in executionem prefatæ consuetudi.vel statuti,& hæres institutus in testamento citari:quia corporaliter possidet. licet secundum Baldum nõ possit interdictum recuperandæ possessionis intentare. vt not.ipsi in autent.defuncto. colũ.ij.versicu.iij.quæst. est.C.ad Tertul. & in.leg.j.in fin.C. de appel. & Iaso. in dict.l.si sorori.versi. secundo limita.& Alexand.in d.consilio.xxxvij.collum.j. versicu. sed alia ratione. libro.j.& in consilio.xxlxiij.colum.iij.versicu.fortificãtur prædicta. col.ij.tamen de consuetu.regni Franciç totum contrarium seruatur:quia non opus est interdicto adipiscendæ possessionis, cum possessionẽ habeant,& sint saisiti,& possidenti non datur.vt.l.j.in fine.ff.quorum bonorum. præterea eisdem competit interdictũ recuperandæ possessionis si alius fuerit hæreditatis possessionem adeptus secundum Ioan. Fab.in.d.§.sui.col.j.ver.in eadem glo.cum dicit in fi.vnde hic qui est in possessione ficta est in vera. vt est etiam Mediolani secundum Bal.in.d.rubri. de cau.posses.& proprie. pro qua allegat text.in.l.apud Iulia.§.j.ff.ad Trebellia.& tenet Io.Fa.in.§.alteri.co.iiij. insti. de inutil.stipul.vbi dicit ꝙ mortuus per consuetudinem taliter saisit viuum quòd non obstante aliqua clausula huic consuetudini derogatoria in testamento,etiam cum pœnę adiectione per testatorem apposita est saisitus de omnibus bonis ipsius defuncti:quia dicta consuetu.habetur pro lege.vt,§.ex nõ scripto. institu.de iure.natu.gẽ.& pro hoc facit.l.nemo potest.& quæ ibi not.doc.ff.de leg.j.hinc est ꝙ ipse Io.Fab.dicit in.§.in summa institu.de interdict. quòd potest excusari stylus curiæ Franciæ,vbi heredes se dicunt falsitos,& turbari in possessione & cõcludunt in casu nouitatis:quanuis nõ fuerint adepti possessionem realem.& tenet And.Barb.in repeti.d.rubrica de cau.possessio. & proprie.chart.xxij.vbi amplè adducit plura media. quòd statutũ vel consuetu. possit transferre [c] possessionem sine actu corporali.& Anto.Cor.in trac.de potestate & excellẽtia regia.q.xxv.& tenet Bal. in.l.penulti.§.fi.in fine.C.ad Trebel.& in.l. fi.colũ.iiij. de sacrosanctis ecclesiis, & in sua marga.ver.consuetu. & Bar.de Firmo in tracta. de episcopo in prima parte.iij.lib.q.lvj. Et consuetudo transferens possessionẽ in hæredem vel proximiorem,debet intelligi secũdum Bald.& Barba.in dicta rubrica in hærede & ꝓximiore vero & iusto habili & ad succedendum capace, & idem tenet Bald. in ca. item cum quis.col.j.versi.& præsertim si statutum de restit.spolia.& Alexan.singu.in cõsilio.xl.columna.ij. versi.quia respondeo vsque ad finem.lib.iij. & istud est de mente cõsuetudi. huius dum dicit [d], habile a luy succeder. & pro hoc text. cum sua gloss.j.in.l.j. C.de sacrosanctis ecclesiis. Nam beneficia legum

a Adde Barto. Sozi. in consi.197. uer.non obstat.& statutum cum uer.seq.uo.2.& decis. parla. Gratia.Delphi. q.552.& And. Barb. in consi.51. co.24.uo.1 qui allegat tex.in.ca.1 de dolo.& cõtu.& per ipsũ Barba. in ca.ex literis de cõsue. hoc all.& in cõ.8. uol.2.co.13 & Bal.ĩ.l. denique.ff. ex qui. cau. ubi dicit esse papiæ.

b Adde ꝙ hæres fictus habet omnia priuilegia ueri hæredis tex.ĩ.l. si filius.ff.si quis obmis. causa testa.& Bar.Sozi. in cõsi.1 col.3.uersi. nec obstat. lib.3.

c Adde ꝙ statutũ uel consuet.potest facere quòd possessio habeatur pro derelicta secundũ de Zaba.in consil.132. col.2.in fi.

d Adde text.in.l.ut gradati.§. & fi.ff. de numeri,& Hono.et Ang.in consil.160.co. 1.uer.si itẽ statutum.

legum capacibus scripta sunt nō autem odiosis & incapacibus .l. Lucius.§. Lucius Titius damam.ff.de leg. ij. & tenet Bald. in.l. omnes populi.columna duodecima. & ibi Ioan. And.Bapti.char.xxix,columna.ij.versicu.ex hoc infer.ff.de iusticia & iure nisi statutū vel consuetud.diceret,quòd quilibet cuiussuis conditionis posset succedere vel testari:quia non restringitur ad habiles, & ideo inhabiles cōprehenduntur secundum Salyce.in.l. si serui vestri.C. de noxa.& Io.Bap.vbi suprà.char. xxviij.col.ij.ver.tertio infert.& Bart. & Alexand.in addi.in.l.j.§.quid habebat.colum. j.ver.extra gloss.ff.de bono. poss. contra tabu. Item est similiter intelligenda tam in linea directa,quàm transuersali seu collatrali, tā in bonis mobilibus quàm immobilibus, vt infra dicam. [a] Et inspicitur cōditio personæ succedentis saisitę: & non conditio defuncti. quia si successor sit clericus,& decedēs laicus, bona dicuntur clerici,& non laici : licet fuerint illius mortui : amplius tamē non sunt,vt ff. de iure doti. l.si ego.§.si res alicui.ibi tam hæredis dominiū est,à quo discedere non possę.& ibi bona gloss.in verbo fauore, præterea est intelligenda non solum in homine libero : sed etiam in seruo mortuo qui saisit suos proximos qui sunt eiusdem conditionis,& nō consanguineos liberos: aliàs dominus est saisitus,vt de seruili cog.& ibi Christoph.Porc. Ioan.Fab.& Ang.Areti. quia de consuetudine liber & francus non succedit seruo, sed bene alij agnati & cognati eiusdem conditionis & ipsis deficiē.dominus,vt suprà.§. proxi.in fi.dictum est , tamen de cōsuetudine plurium locorum dominus stantibus liberis seruis succedit in tertia parte omnium bonorum: vt est in duo de cellis in Bituria , & vidi iudicare per dominum vicegerētem priuilegiorum apostolicorum almę vniuersitatis Biturigum. Et istud ius in gallico seu vulgari vocāt mortemain. Sed videtur,quòd hæc consuetu. non habeat locum in feudo. quia hæres non censetur esse saisitus sine præstatione fidelitatis & homagij,licet ius sibi competat , & in eum possessio transferatur secundum Bald.in dict. l.cum antiquioribus. de iure delibe.quia dominus est saisitus per mortem vasalli vtilis dominij,quod vtile & profitabile dominiū censetur annexum & consolidatum cum directo: vnde requiritur quòd hæres ponatur in possessionem per manum domini, sed hoc intelligitur,quòd hæres non censetur saisitus contra dominum , sed bene contra omnes alios, vt tenet Bald.in capitulo primo columna vltima.& ibi Cardina. Alexand. an mutus, vel imperfectus in lib.feudorum.& Iason in.d.l. sorori versi. iij.principaliter. & Ioan.And.in addi.Specula.titu.de feud.§. quoniam versicu.xxj.Præterea videtur,quòd etiam non habeat locum in hærede vsufructuarij, argumē. not.in.l.si quis conductionis per Cyn. Bart. Bald.& Salyce.C.loca.&.l.si quis . ff.de acqui.possessio.licet gloss.in capitu.licet episcopus de prębē.lib. vj.teneat contrarium,quòd vsufructu extincto dicatur vsufructuarius in quasi possessione.de quo vide Alexand. & doctores in.l.naturaliter.in princi. ff. de acqui. possessio.& Ange.Areti.institu.per quas perso.nob. acqui.§. idem placet. in fine, item intellige hāc consuetudinem : quòd licet saisiat venientes ab intestato:& non ex testamento, hoc verum nisi hæres ex testamento sit de proximioribus veniētibus ab intestato. Ideo cum aliis venientibus ab intestato potest se dicere pro parte sua saisitum : quia hæc consuetudo non excludit , sed profecto vocat & saisit venientes ab intestato . Licet de iure cesset successio ab intestato quandiu succedi potest ex testamento.lege antequam. & ibi Salycetus. C.communia de successione. Secus si hæres non sit de venientibus ab intestato: tunc oportet quòd veniat petitorie.

[a] *Adde gl. c.1.ī gl. magna. ad fin. de cōfes.lib. 6. & Bar. post gl. i. l. nec inter.ff. de fidei cōs. li. & Alex. in cōsi. 185 col.2.uersi. quia respondeo li.5.ubi dicunt ꝙ petitio hæreditatis nō competit hæredibus pro reb9 quas post mortē defuncti possidere acceperunt: quia tunc deserunt esse hæreditariæ, seu de hæreditate defuncti, & P. alberi.de Roza.in. l. eius qui in prouincia. 1 ꝰ.ff.si cer. petatur.*

¶ Adde textum in autenti. de hæredita. & falci. §. exhæredatos autem liberos si iuste à patre exclusi sunt,& nihil ex patris habeant voluntate,non vocamus,&c. col.j.& Paulus in.l.pactum.in princip.& colla.C. & dominos de rota.in decisi.iij.titu.de pact.per Ber. de bisgneto. Et nota vnū quòd si tempore renunciationis erant masculi , qui postea patre & matre viuentibus moriātur , quòd filiæ poterunt succedere , & dicere se saisitas : quia eas excludere fauore masculorū voluerūt quæ hic cessat: nā talis renunciatio & iuramētum intelligūtur fieri rebus sic stantibus seu remanentibus in eodem statu.i.ꝙ successio possit, potest fratres masculos peruenire ad eas,vt tenet Pau.in.d.l.pactū colum.secūda post princip.versi.quia quem ibi sequuntur doctores & Bald.in consilio.cclxix.vol.iij. immo secundum ipsum ibi etiā si filia renūciasset mortuis iam fratribus in manu parentum, quòd est singu.& Bart.Sozi.in consil.lxiiij. lib.j. qui immo si filia quę renunciauit moriatur viuēte patre & superstitibus filiis ex ea qui postea volūt succedere ex propria persona auo cū patruis poterunt succedere,non obstan.iuramento & matris renunciatione secundum Bar. & doc. mo.in.l. quæ superstitis. ff.de acqui. hæredita.& Bal.& Ias.in dicta.l.fi.C.de pact. Pau. in.d.l.pactū co.ij.ver.iij.dubitatur de colla.& Frā.de Are.in.d.l.quę superstitis. quid si filia cui relinquit pater mille causa dotis, si postea accepit à patre vel eius hæredibus quingenta & renunciauit legato cum iuramento. an possit postea petere integrum legatum, vide Bal. in consilio.clxxij.in princi.vo.iij.& sing.de

Ho. cclij. & Ioan. Campe. in tracta. de dote in. j. parte. quæst. xxxvj. quid si tempore dotis datę patrimonium erat minus quàm tempore mortis: ita quòd habita consideratione non habet legitima quæ fuit finalis causa renunciationis quartę, an possit petere legitimam Baldus in consilio. ccclix. co. ij. ver. pone quod tenet, quòd cessante causa fi. renunciationis cessat eius effectus ar. ff. de vaca. mune. leg. his honoribus iunctis. §. & Ludouicus de Roma. in suis singu. tamen per dominum Cancellarium non consueuerunt concedi literæ releuamenti talis deceptionis, & bene. Item etiam non nocet renunciatio sororis quæ contemplatione patris renunciauit successioni paternę, si extraneus instituatur hæres vt no. Guil. de Cu. Baldus, Paulus, Alexand. & Iason in. leg. ius agnationis. ff. de pactis.

¶ Per quæ dico quòd si filia dote contenta renunciauit successioni paternę & maternę in manibus patris de per se vel fratrũ de per se: siue in patris & fratrum, simul ad vtilitatem fratrum, vel vnius tantum etiam cum iuramẽto: & sic priuata fuerit iure huius consuetudinis se dicendi post mortem patris saisitam cum sit incapax & inhabilis ratione dictę renunciationis tamen si pater in testamẽto suo vnà cum aliis eam instituat hæredem: vel alius vocat eam ad successionem, quòd nõ obstante renunciatione potest se dicere saisitam pro parte & portione ab intestato ipsam contingẽte. Pro hoc sunt duo textus qui clarissimæ probant textus in capi. ij. & ibi Anto. de Butri. & Immo. de renuncia. vbi quis iurauit non accipere beneficium ab aliqua ecclesia, quòd licitè potest accipere si sibi conferatur, de hoc dicto vide. Ludouic. Bolog. in. l. fin. ff. ad municip. in primis interpretationibus. alius est textus in. l. si patronus non aluerit libertum. ff. de bonis liber. vbi dicitur, quòd si patronus non aluerit libertum, priuatur secundum. l. eliensccentiam successione bonorum liberti. nisi libertus in testamento suo eundem patronum hæredem instituerit & istud tenet Bartol. in. l. stipulatio hoc modo concepta. columna. j. versicu. facio aliam. q. in fin. & ibi Alexand. insuper Iason columna. vj. ver. vltimo pro complemento istius secundæ quæst ff. de verbo. obligatione, vbi ponit duas singulares ampliationes. & tenet gl. & Bald. in cap. ad nostram in. ij. colum. ij. de iure iuran. & Oldrald. in consilio. ccxxxij. & Pau. de Cast. in cõsil. cccxxxix. colum. ij. ver. præterea. ille qui renunciat secundum verum numerum incipien: non est dubium. vol. antiq. quia hæc renunciatio non trahitur secundum ipsos ad ius superueniens, cum iuramentum habeat causam præsentem, & nõ de futuro. & idem tenet Franciscus de Areti. in consilio. xcij. colum. v. versicu. tertio, quia secundum Bal. & c. & Bald. in. l. fi. colum. iiij. ca. de pact. & Felyn. in. c. si diligenti col. penul. ver. x. fallit. de foro competenti, vbi vult plus, quòd etiam si renũciauerit iuri quod habet vel habere separatur, quia intelligitur ex causa nunc subsistente: & institutio est causa noua de qua tunc non sperabatur secundum eum, & no. Paul. de Castro in cõsi. cclxxxvij. secundum verum numerum incip. notandum est ad euidentiam in nouis vbi dicit quòd licet stante consuetudine vel statuto, quòd filia dotata non succedat: tamẽ pater potest in testamento eam vocare, & idem tenet Bald. in. l. quicunque. col. iij. versicu. sed pone statuto. C. de seruis fug. & prædictam sententiam tenet Georg. nata. in repetiti. c. quanuis pactum colum. iij. versi. limita. hanc decretalẽ de pactis libro sexto. & Petrus Iacob. in titu. de conditio. ex. l. omnimodo. col. v. versicu. sed an ille filius Iason in dicta. l. fin. colum. iiij. versicu. decimo istum textum de pact. & Bald. in consilio. ccliij. in principio. volumine secundo, vbi adducit septem rationes. & ita pluries [a] consului. Aduerte tamen, quòd de consuetudine regni Franciæ non potest quis esse hæres & legatarius: licet habeat electionem, an velit capere hæreditatem vel legatum, quia nemo potest à seipso legatum cõsequi, vt. §. an seruo. instituit. de legatis, & quæ dixi suprà eodem. §. j. in fine, sed bene potest prælegari hæredi. vt certum quid præcipuum habeat secundum formam iuris. Sed quid in testamento testator pro complemento & executione sui testamenti, saisiat executores suos de bonis mobilibus, vel de certa pecuniæ sũma, an hęredes sint ex vi huius cõsuetudinis aduersus ipsos executores saisiti, cũ iam dicti executores sint per traditionem testatoris: & de iure saisiti, vt. l. nulli & ibi Ioannes Fab. Cy. Bald. Ange. & Salyce. C. de episcop. & cleri. & per Specu. titu. de instrumen. ædit. §. nunc vero & Bartolus in. l. alio hærede. ff. de alimentis & cibariis legatis: dic quòd sic, & ita vidi iudicare: secus de consuetudine Parisien. [b] quia aduersus executores hæredes non sunt saisiti: sed ipsi executores de consuetudine sunt saisiti. Et nota quòd si executores habeant testamentum, quod hæredes de iure & consuetudine possunt petere, & habere testamentum ab ipsis executoribus mediante cautione, pro qua facit text. in. l cæteræ. § fin. cum. l. sequẽ. & ibi. Flo. ff. familiæ. her. & l. si legatũ, & ibi Bald. Alex. & Iason. ff. de ęden. & l. procurator. & l. si & ibi doct. C. eo. tit. Sed an hæc consuetudo habeat locum in bonis mobilibus episcoporum, vel archiepiscoporũ ab intestato morientiũ: dic ꝙ sic: sed

a Add. quid si filia fecit quittationẽ fratribus de relictis sibi factis in testamento ꝙ non obest sibi in legatis factis in codicilis, ut no. Bald. in l. si seruo meo. ff. de lega. 1.

b Adde quod relicta ad pias causas non reguntur legibus laicorũ, sed iure Diuino gentiũ aut canoni. c. cũ esses. c. relatũ & ibi Anto. & uterque sic de testa. & oẽs in. l. li. 1 C. de sacrosanct. et Barto. Sozin. in consi. 247. col. pe. uer. et ideo aliàs. consultum. uol. 2.

sic.sed successores episcoporum in dignitate ex priuilegio à principibus Fráciæ eisdé concesso possunt illa petere, vt dicunt quidá, qui ita ita viderunt cótingere, & obseruari in successione cuiusdam archiepiscopi Remé. contra Cancellarium Regis Franciæ se hæredé dicenté. tamen de cósuetudine generali mūdi [a] episcopi & beneficiati seculares possunt disponere de eorū bonis mobilibus secūdū glo. archiepiscop. dom. & Petrus de Ancha. in c. fin. de offic. ordi. lib. vj. vt tenet Ioannes Fabri. in autenti. licen. C. de episcop. & cleri. & Ioan. And. in regula, nemo potest, in mer. de reg. iur. libr. vj. & Io. Fabri. in §. is vero. insti. de rerum diuisione. & Alber. de Roza. in secunda parte stat. q. clxxxix. & Bald. in. c. fin. col. iiij. versicu. quæro nunquid valeat generalis consuetudo de consuetudi. & Abb. Sic. in. c. j. eo. titu. & decisio. Parlamenti Gratio. Delphi. q. cx. & glo. in. c. j. §. item quòd si ecclesia in verbo acquisitos de Anath. in prag. sanct. vbi dicit esse generalem in regno Franciæ. & Barto. de firmo in tract. de episco. in. iiij. parte lib. iiij. q. iij. versic. nec omitto. vbi vide per totam tertiam. q. & Ioan. de Ana. in consi. lxxvij. & ibi Ludouicus Bolo. in additionibus, & Bald. in consi. clxxx. lib. j.

a Adde utrunque consi. relatum in. 2. de testa. & Barba. in consi. 33. per totum lib. 1.

§.vij.

Item si aucun bastard va de vie à trepassement sans hoyr descendāt de son corps, & sans faire testament, ou ordonnance de ses biens, le fisque [a] luy succede & non autre: selon ladicte coustume. Mais pourtant nest prohibe ne defendu: ains est permis aux bastardz & illegitimes de tester & disposer de leurs biens, tam inter viuos, quam in vltima volūtate par ladicte coustume.

b Adde ꝙ licꝫ maritus uel eius hæredes probent uxoré adulterasse: tamen filius natus in matrimonio, cēsetur natus ex eo. patre tex. in. l. miles §. defuncto. & ibi Alex. in addit. ad Bar. ff. de adult. & Bal. ī ru. C. de probatio. & Pau. de Ca. in cōsi. 354. uo. nouorum & Bald. in. l. si

Item si aucun bastard.

A TESTAMENT, OV ORDON. Hæc consuetu. est generalis in toto regno Fráciæ, quòd bastardi possunt testari, & de bonis suis disponere: quia ab eis incipit caput & linea: ideo de acquisitis per ipsos possunt testari: & ita fuit per arrestū curiæ Parlamenti Parisié. pronunciatum pro quodam nomine Luca de Mailleur de trouce vache cōtra procuratoré regiū Sabbathi post Quasimodo anno domini. cccc xxviij. supra mille: quia consuetu. potest habilitare inhabiles ad testamentum cōdendum secundum Alber. de Roza. in. j. parte stat. quæst. clxxiij. & docto. in. l. j. C. de sacro sanctis ecclesiis. Et etiam potest dispone re circa successiones spuriorum secundum Iaco. de Alua. Bald. & Cardina. Alexand. in. c. primo. §. hoc autem de his qui feud. da. possunt, sed eisdem ab intestato decedētibus sine liberis succedit fiscus, aut alius dominus tēporalis: tamen bastardi ex damnato coitu ab intestato de consuet. nemini succedunt, & ꝓbatur de iure diuino quo cauetur, non erit hæres filius ancillę. de quo per Pau. de Cast. in consi. xxxiij. volu. nouo. sed de iure qualiter succedant patri vel matri, & aliis agnatis & cognatis, vide text. in autenti. licet & ibi docto. C de nat. lib. & in §. nouissime. & ibi pulchrè Christophorus Porc. Io. Fab. & Ange. Aret. insti. ad orphicia. & Mat. desinat. in tracta. de successi. ab intesta. in. j. princi. ar. & Ludo. Bolo. in addi. j. & seq. & singul. decisi. Parla. Gratio. Delphi. quæst. cclxxx. & Ioan. Fab. & doct. in. l. si qua illustris. C. ad orphi. & Abb. Sic. in cōsi. l. vol. ij. & Ludo. de Ro. in consi. ccxxxij. & aduertendū est, ꝙ anteq̄ aliquis dn̄s tēporalis possit succedere bastardo & illegitimo, tria de consuet. requiruntur. Primo ꝙ fuerint nati in eiusdē domini terra. secundo, ꝙ ibi moram & residentiam faciāt. tertio, ꝙ ibi moriātur, & decedant. aliàs non secus est in principe qui bona taliū naturaliū & illegitimorum liberorū laicorū occupat ab intestato, vt hic vides & nota ꝙ incestuosus, & natus ex damnato coitu, regulariter nō potest capere à patre relictum de iure vt. l. j. C. de natu. libe. tamen bene potest pro alimentis tex. est & ibi Inno. Abba. Sicu. & Cardin. Alexand. in. ca. cū haberes de eo qui duxit in ma. quam & tenet Bart. Bald. Ang. Salyce. in auten. tit. & cōplexu. C. de incef. nup. & Bar. in. l. si fraudator. §. si à socero. & ibi Alexan. in addi. ff. de his quæ in frau. cred. & Bartol. in cōsi. cxix. incip. dominus dominicus, & ibi Bart. Landri. in addi. & Bal. in consi. cccxxx col. vlti. ver. iiij. quæritur lib. iij. & Ang. Are. in §. legari col. j. instit. de leg. & adde videndum Bart. Bald. Saly. Alexand. & Iason. in. l. ij. C. de hæredi. insti. vbi ponit consilium, [c] quòd spurius possit capere sibi relictum à patre, & Ang. Aret. in §. hæres insti. de hæredi. insti. & latius de pupil. substi. in prin. col. iiij. & Pau. de Ca. in cōsi. v. vol. antiq. & Ale. in. l. cogi. §. hi qui solidū. ff. ad Trebel. & Sing. Bart. in. l. si is qui duas. ff. de libe. leg. vbi ponit alium modum, videlicet instituendo sociū spurij, & Anto. Corset. in suis singu. in litera spurius, & pulchrè Ludouic. de Ro. in consi. xliij. in fin. Sed an valeat [d] consuetu. vel statutum, quòd spurij & similes succedant patri. vide pulchrè Paul. de Cast. in consi. cccclxvj secundum verum numerum incipien. viso dicto puncto occcurrunt dubia in antiq. ꝙ est

uicinis. C. de nupt. & in. l. si à matre. C. de suis, & legi. & Alexan. in consi. 7. uolum. 5. & And. Barb. in consi. 27 col. 2. uolu. 1. ꝙ est singul. & Frā. de Crema in suo singu. 127. quid de filiis natis ex muliere non retēta in domo, adquā multi habent accessum Ang. in cōsi. 86. in consi. 191. & Bald. in consil. 64. lib. & uide notata. hic Bartol. Sozi. in consi. 168. uolu. primo.

c Add. Bar. in cōsi. 194 incipi. cecus de spaleto & Bar. i. l. si is qui. ff. de uulg. substi. & in. l. si. ff. de his quibus ut indig. Bal. in 3. & ibi Frāc. de Aretin. ff. de testa.

d Adde Frede. consilio. 277. Bal. consi. 327. Pau. de Castr. consilio 227. ro. cō silio. 102.

amplissimum, qui tenet quòd non valet, & idem tenet Frede. de Senis in consil. cclxxv. & Ioan. Bapt. in repet. l. omnes populi. char. xj. columna. j. quæst. vij. & sequē. ff. de iust. & iu. & Barto. & Francisc. de Aretin. in. l. testamenti. ff. de testa. Et no. [a] etiam quòd licet non possit recta via relinqui filio bastardo vt d. autenti. licet tamen bene potest nepoti ex dict. filio bastar. nato secundum Hypoli. de Marsi. in suo sin. clxiij. & Signo. de Hom. in consi. cxiiij. Præterea de consue. plurium locorum bastardi & illegitimi ac alij homines qui non habent, nec tenent domum, dicuntur albini, & vnde dicitur ius albinagium hoc verum, si sint extra regnum Franciæ nati. secus si sint in regno nati. quia albini dicuntur alibi nati. & ita vidi in consistorio principis nostri per. d. meum Cācellarium. d. Ioan. de Gannay. interpretari. [b] Et quot sunt genera filiorum naturalium. vide glos. & ibi Angel. in. §. fin. in autenti. quibus mo. natu. & Henri. Bohic. & docto. in. c. tanta. qui filij sint legi. & Bald. in consilio. cccxliiij. vol. iiij. & glos. & Ludouic. Bolog. in secundis interpreta. in rub. de concubi. [c] Item no. quòd licet ex testamēto, & ab intestato monachi & religiosi ac canonici regulares possint succedere, vt. leg. deo nobis. & ibi Cyn. Bald. Io. Fab. & Saly. C. de episcopis & cle. & Pet. Iaco. titu. de cōdi. ex. l. omni modo colum. iij. versicu. alij vero religiosi. tamen de consuetu. regni Frāciæ non succedunt ab intestato sed an valeat, vide Barto. Bal. Saly. Alexand. & Ia. in. l. fi. C. de pact. & Bart. in consi. xxxvij. incipiē. quidam cola Pauli. & Fely. in. ca. præsentia. col. xviij. in fi. versicu. j. quæro. vbi vide de ꝓba. & Bald. in consil. cccxxx. lib. j. & Io. Bapti. in repe. l. omnes populi. char. xij. col. iij. ver. quotidie etiam quæritur. ff. de iusti. & iure. & Abb. in consi. cxj. lib. ij. in glo. fin. de purga. cano. quòd si statutū vel consuet. loquatur de successione nobilium, nō extenditur ad alios nobiles qui intrauerunt religionem: & ideo si in Latino, nō in Gallico: sicut sunt & iacēt hic descriptę consuetu. commentauerim. dico quòd non ad doctrinam aliorum, sed propriā commentaui vel potest dici secundum Ioan. Fab. in. §. similiter in vlti. quæst. insti. de ex. tuto. quòd hodie in Francia omnes literati sciunt gallicum legere potius quàm latinum, quod secundum eum obseruant lectores Aurelianen. qui in cathedra partim latinum & partim gallicum loquuntur, & ne etiam scientia nostra sanctissima lege prima. §. proinde. ff. de variis & extraordi. cogni. quæ solū vere studen. scripta est, vt lege pupillus in fine. ff. de his qui in frau. annihiletur. Nam hodiernis temporibus propter multitudinem parum aut nihil student vilescit. argu. l. medicus in princi. ff. de operis libe. & quæ no. Abb. Sicul. de dignitate prothonotariatus & refeudariorum. ac docto. in cap. j. de priuileg. Deo immortali, eius genitrici intemeratæ virgini Mariæ, Boerij ac toti curię triūphanti offero gratias.

a Ad. doct. in. l. fi. C. de natu. liber. & Alex. in consil. 77. li. 1. et Mat. de Mat. & ibi Lud. Bolog. ī addi. in secūdo de successio. ab intesta.

b Adde Ange. in consi. 123.

c Adde Matthe. de Mat. in suo sing. incipi. nota mirabile dictū Bar. fo. 6. col. 3. & Bar. Sozi. in consil. 241. uer. s3 posito. li. 2. & an statutū disponēs ꝙ stantibus masculis filiæ fœminæ nō succedāt non cōprehēdat moniales. uide Bar. in cōsi. 81. consi. 4 in fi. uer. primū dub. usq; ad fi. uol. 1. & Fabi. de gioch. in repe. autenti. nouissima car. 15. col. 4. in princ. C. de inoffi. test. & glo. in. c. ꝓsens clericus. in uer. in locū: 21. q. 3.

Consilium dominorum Signorelli de Homedeis & Raphaelis Fulgosij doctorum, cū additionibus magistri Nicolai Boerij sequitur.

IN Christi nomine amē. Supposito statu ciuitatis Mediolani: vt stetur sacramento eius cui defertur in omnibus, & per omnia tam super forma sacramenti, quā quibuslibet aliis dependentibus vel facientibus ad negociū, de quo quæritur, pro cuius euidentia sciendū est quod negocia dicuntur connexa [a] quādo sunt negocia idem debitum tāgentia, quorum vnum tēdit ad obligationem: alterum ad eiusdem debiti liberationem, vt si dico te debere mihi. x. & tu respondes te debere: sed tibi esse factum pactum de non petendo: vt nota. per Barto. in. l. Aurelius. §. idē quæ sunt si tutor. ff. de lib. le. Item plura dicuntur negocia connexa, quando plura sunt negocia quorum vnum procedit ab altero: hinc est quod crimina adulterij & lenocinij dicuntur connexa, quia vnum procedit ab altero. vt not. Barto. in l. is qui reus. ff. de publi. iudi. & in. l. ij. §. si publico. ff. de adulte. Item plura dicuntur negocia connexa, quando sunt plura negocia quorum

rum vnum venit ad qualificationem alterius. vt nota. Barto. in dicto. §. idē quæsiit. facit. l. Fulcinius §. quid sit latitare. ff. ex quibus. cau. in posse. eat. & quod nota. in. l. diuus. ff. de re iudica. Item plura dicuntur negocia, quando plura sunt negocia quorum vnum inest alteri contrahentium voluntate. vt si promitto tibi cum hoc pacto incōtinenti apposito vt pro me vadas Romam. vt not. Barto. in dicto. §. idem non. facit. l. iurisgentium. §. quinimmo. ff. de pact. &. l. lecta. versicu. dicebant. ff. si certum peta. Item negocia dicuntur connexa, quando sunt plura negocia ad vnum effectum tendentia. vt. l. illud in fine. ff. ad legē Aqui. & quod nota. glos. in. l. cum filius. ff. de verbo. obliga. faciunt no. in. l. nonnunquam plura. C. de priua. delict. ista dicuntur connexa: immo censentur vnum factum. Item negocia dicuntur dependentia inuicē, quando vnum negocium habet aliquā accessorietatem negocio. Item negocia dicuntur vnum tangens aliud, quando vnum negocium in aliquo de supradictis modis tangit alium vel ratione accessorietatis vel ratione qualificationis vel aliis modis de quibus supra dixi. Negocia vero diuersa & separata dicuntur, quando sunt facta diuersis temporibus ex diuersis causis & ad diuersos effectus, & vnum nō tendit ad qualificationem alterius, nec ad alterius peremptionem. Item vnum nullam habet dependentiam seu accessorietatem ab alio. Item vnum non inest alteri. Ista dicuntur diuersa & separata nullo modo vnum. alterum tangētia, vt notat Bartolus in dicto. §. idem quæsiit. faciunt nota. in. l. si quidem. C. de excep. & in. l. etiam. ff. de minori. His præmissis pro euidentia cōdescendamus ad quæstionem. Ego peto a te asserens me tibi tradidisse decē piecas pannorum ad tingendum eas: ideo peto eas mihi restitui: defero tibi iuramentum. Tu iuras me tibi tradidisse, sed me fecisse pactum de non petendo, vel liberasse te per acceptilationem in omnibus per omnia seruandum est iuramentum. Cum dicatur iuramentum super negotio principali: & super connexo & tangēte negocium de quo agitur. Eodem modo si iurasti me tibi tradidisse, vt supra. sed me tibi debere centum ex tinctura dictorum pānorum: quia cum secundum debitum procedat a traditione prima & causa primæ traditionis, ista dicuntur negotia cōnexa. & ideo seruandum esset iuramentum in omnibus & per omnia. Cum dicatur esse iuramentum super negotio principali & cōnexo & depen. ab eo & ipsum negotium tangēte. Sed si tu iures me tradidisse tibi: vt supra. sed me debere. cc. ex alia causa mutui vel ex tinctura aliorum pannorum: cum ista negotia sint separata, & diuersa ex diuersis causis contracta ad diuersos effectus: & vnum nullo modo tangit aliud aliquod de supradictis modis in eo quod tu iurasti me tibi tradidisse decem piecas &c. seruandum est iuramē-

tum, vt tu tenearis ad restitutionem cum factum super negocio de quo agitur in eo quod tu iuras me tibi debere .cc. ex causa mutui vel ex tinctura aliorum pannorũ non est seruandum iuramentum, cum illud iuramentum non sit factum super negocio de quo agitur [b], nec connexo, nec depẽdente, nec in aliquo modo tangente negocium de quo agitur. Et ita ego dico & consulo Signorelus de Homedeis iuris vtriusque doctor & in testimonium &c. Et vt supra dico & consulo ego Raphael de fulgosis &c.

In Christi nomine.

a QVOD NEGOCIA DICVNTVR CONNEXA. Adde quæ dicantur capitula, seu negocia connexa, vel diuersa & separata. Cy. Bal. Ang. & Saly. in. l. si quidem. hic alleg. & Alexand. in addi ad Bar. in. d. l. Aurelius. §. idem quæsiit. de liber. leg. & docto. moder. post Bar. in. l. is qui reus. ff. de publi. iudi. & Ange. Aret. & Iason in. §. item si quis. postulante insti. de act. & illust. doctor Franciscus de Aret. in consil. cxv. incipien. viso puncto & quesito. in prin. & Bal. in. l. ij. C. de re iudi. & singulariter Fely. in ca. cum inter. col. iiij. post princip. de re iudi. & quæ dixi in addi. ad Dy. in regula ratihabitionẽ. in addi. antepenul. de regu. iur. lib. vj. & per Iasonem in. l. j. colum. versicu. ij. nota. C. de transactio.

b DE QVO AGITVR. Quando iuramẽtũ possit pro parte acceptari, & pro parte repudiari, vide doct. in locis. s. allega. Dy. & quæ ibi dixi in addi. j. in regula exceptionẽ. de reg. iur. lib. vj. vbi allego. hoc consi. quod reperitur in fi. tracta. malefi. domini Bonifacij de vitalmis de Mantua: sed quia est perutile & quotidianum, volui ipsum in fi. harum consue. inserere & vltra allega. in. d. additio. vide pulchrè Alexan. Imo. in consi. lxxxvij. volu. j. & Abba. Sicu. in. c. pe. de transact. & in. c. cum venissent de institu. & Alexand. in addi. ad Bart. in. d. §. idem quæsiit. & Bald. & Alex. & Lud. Bolog. in secundis interpreta. in. l. iusiurandũ à debitore. ff. de iureiurand. vbi iuramentum super principali præstitum porrigitur ad accessoria per illum text. Et in instrumento producto an possit per producentem pro parte acceptari, & pro parte non inquantum facit contra producentem. vide in. d. locis per docto. & insuper Angel. Aret. & Ias. in. d. §. si quis postulante & text. celebrem menti tenendum. in. l. si ita stipulatio, in fi. de ope. liber. & gl. fi. in. l. vna. C. de lati. liber. tollen. & Philip. Cor. in consilio. xciiij. in litera e. volu. ij. & And. Barba. in addi. ad Bald. in. c. j. quid sit inuesti. in fi. & Ang. in consil. cccxj. & glo. Bal. & Alexã. & Ias. col. iii. ver. venio ad quintam partem. & ibi Ludo. Bolog. in secundis interpreta. in. l. j. §. editiones. ff. de edẽ. vbi Iason ponit quinque conclusiones notabiles & multum celebres. & tenet decis. parla. Gratia. Delph. q. ccccij. & Bal. & Ludo. Bolog. in secundis interpreta. in. l. Publia. ff depositi. Alexand. in consilio. cxxxiii. volu. j. & Cy. & doct. in l. vnica. C. de confes. & . l. ij. C. de dona. ante nupt. & Alexan. in consilio. ccxxii. colum. v. versi. præterea dicta tacita. volu. ij. in quibus locis reperies etiam an confessio possit pro parte acceptari & pro parte, non vt ibi vide & per Franciscum de Zaba. in consilio. xcij. columna. v. & Barto. Sozi. in consil. ccxciiii. col. vlti. versi. iii. & vlti. volu. ij. & quæ not. And. Barba. in repeti. c. Raynaldus. char. xl. ver. & primo contra Bar. de testa. & in consilio. iii. colum. vltim. in prin. lib. ij. & glossa in cap. si ad scripturas. ix. distin. & in cap. si quid veri. xxxvii. dist. & vtrobiq; per Cardi. Alexand. & domini.

Sequuntur tria elegantissima consilia per ipsum Boerii edita: plura autẽ alia eiusdem Boerii consilia in aliud tempus imprimenda reseruantur.

SI QVIS animo iniuriandi improperauerit cõuitium vel crimen verum quod interest Reipub. sciri an teneatur actione iniuriarum, pro cuius decisio. est præsupponendum & prem ittendum. i. quòd actio iniuriarũ non datur nisi contra illum qui habuit animum iniuriandi. vt. l. si non conuitij. & ibi Cy. Io. Fab. & docto. C. de iniu. & . l. item apud Labeonem. §. conuitium. ff. eo. tit. & Phili. Cor. consilio. clxxii. in litera k. volu. iii. & Barto. Sozi. in consilio. cxviii. colum. iii. versi. iii. volu. j. probatur autem animus præsumptione verbi vel facti, quia talis præsumitur qualem verba demonstrant aut facta vt. l. quod Labeo. ff. de supellect. le. & . l. reprehendenda es. C. de institu. & substi. ca. significasti ad fi. de

vi. q° iste. 3. add. indcas. 246. fi. vt.

fi. de homici. &.l.iij.ad.l.Cor. de sic.C.talia enim sunt subiecta qualia prædicata demonstrant, vt l.si seruus plurium.§.fina.ff.de leg.j.&.l.qui interrogatus.§.j.& ibi Bal.ff.de interro.acti. & voluntas & propositũ distinguunt maleficia.vt.l.qui iniuriæ in princi.ff. de furt.&.c.cum voluntate.ibi docto.de sententia excommunica.¶Secũdo præmittendum est quæ sint verba iniuriosa, & quod verbum dicatur iniuriosum [a], & secundum Barto. in dicta.l.apud Labeonem.§.aut prætor quẽ ibi sequitur Ange.verba iniuriosa sunt vna oratio significatiua, vt ibi est casus. & in.l.j.si verbis.eod.titu.etiam si illa oratio idem significans pluries repetatur.ff.de testa.l.vnũ quod not. quia in libellis & petitionibus solet apponi, & dicta verba iniuriosa pluries reiterauit &c. quod tamen non est nisi vna iniuria pro quo est gloss. & ibi Barto. in.l.si quando in.j.& ibi Ioan.de Pla.in fi.& Luca. à Penna.C.de bonis vacan.lib.x. & Anto. Cor.in suo singul.in litera statutum.versicu. statuto, cauetur quòd pro quolibet verbo iniurioso quod inducunt ad statutum puniens quodlibet verbum iniuriosum: quòd intelligatur pro qualibet oratione. Sed si sunt diuersæ orationes significantes diuersa, tunc dicuntur plura verba iniuriosa, seu plures iniuriæ: vel etiam si esset vna oratio continens plura tendentia ad diuersos effectus, vt.l.Titia.in fi.ff.de verbo.obliga. Idem secundum Bar.in.d.§.ait prætor.si proferatur vnum nomen tantum significatiuum, vt nomen meretrix, vel latro: quia debet intelligi verbum tu es vt.l.j.ff.de hæredi.insti.¶& verbum [b] dicitur iniuriosum quando tibi impropero siue in genere siue in specie aliquod maleficium vel delictum per te commissum. vt.l.j.in fi. ff.de obseq.patro.præstan.¶idem dicit Barto. si reimproperatur alicui iniuria in persona tui vel tuorum commissa. vt.l.si inimicitiæ. ff.de his qui.vt indig.¶Et similiter verbum tu mentiris est iniuriosum secũdum ipsum quod intellige vt infra dicã. de quo latius per Bar. ibi.& Alexan.in additio.ij.iij.&.iiij.¶& pulchrè Barto.in consilio.cviii.qui fuit lucerna iuris secundum Angel.in consilio.xv.de quo preceptore exclamat, & gaudet idem Ang.in repeti.l.j.C.de iudi. dicens se sub illius vmbra quiescere: & solet in eo esse substantia veritatis in iudicando & consulendo secundum Ludo.de Roma. in consilio.ccccl xix.col.ij. circa medium, & Francis.de Curte in suo cõsilio.v.columna.xiii.¶& reuertendo ad materiam de qua per Ange.Are.in suo tracta.malefic.in glo.in verbo, verba contumeliosa & iniuriosa.in princ.& Ioã.de Ana.in consilio xliiii.& quę dixi in additio.ad Dy.in regula ratihabitionem.de reg.iur. lib.vj.& Bald.in consilio. viij.col.vlti.ante fin.lib.j.vbi dicit aliquẽ vocare homicidã vel cucurbitam, esse atrocem iniuriam.¶Et etiam dicitur iniuriale charauari, quòd fit contra secundo nubentes, seu viduam accipientes secundum Ioan. Fab. in.§.iniuria in princi.insti.eod. titu.¶nec excusat facientes consuetudo, cum sit contra bonos mores. pro quo est text. singu.in autenti. habita. ver. nec ab alterius. C. ne filius pro patre.& idem tenet decisi.capel.Tholoso.q. cxl. & Luca. de Pana.in.l. errat. colum. iiij. ver.vj.quæritur de Castren. pecu.lib.xij.codicis, vbi dicit quòd sibilãdo & percutiendo buccas, & aliàs clamando cõtra trãseuntes est iniuria.¶licet tamen videtur gloss. in contrarium.c.scimus.xliij. dist.quæ dicit quòd propter subsanationem vel percussionem nõ cessabit doctor à docendo. & idem Alexand.in addi.Barto.in.l.j.C.de studi.libe. vrb.ro.li. xj.tamen contra doctorem non fit ob derisionem, sed contra transeuntes sic: [c]¶vel dicere coquin, gallico: vel in lingua occitatana, cogeul.secundum Ioan. Fab.in.§. patitur eo.titu.& de aliis pluribus pnunt. Bart. Bal.Pau. de Cast. Alexã. & Iason in.l.iij.in princi. ff. de libe.& post hu.& Cy. Ange. & Salyce.in d.l. si non conuitij, & Bart.& omnes scribẽ. insuper Alexand. in.l. turpia. ff.de leg. j. & Ang. Areti.insti.de iniur.in prin. & de Belleni.in addi.Abb.Sicu.in cap.fin.eo. titu.& Ioannis de Platea insti.eo. in princi. & in.§. j.¶Et pariter si admenauit cum cultello vel bastone aut manu quòd tenetur: licet non percusserit text.& ibi Bar.& Ange.in.l.apud Labeonem.§.si quis pulsatus.ff.de iniur. & Angel.Areti.in tracta. male.in verbo admenauit in princi. [d]¶Et idem si quis dicat alteri, ego no fui cõdemnatus de falso vel de crimine furti: vel in pgenie mea nõ sunt meretrices, & similia verba: q tenẽtur actione iniuriarũ secundum Lud.de Pana.in.l.errat col.ij. versi.postq̃ autẽ.C.de Castren.pecu. li.xj.quòd not.¶Aliud vltimo loco est præsupponẽdum de quo in fine dicemus. Idcirco his pro constanti præhabitis hanc. q. plenissime reperio disputatam per Io. And.in addi. Spec.tit.eo. in princ.qui recitat sex varias opi.& idem facit Abb.Sicu.in.c.cum te.col.pen. in princi. ver.vlti.hic reuoco. de re iudi.¶quas similiter pluribus additis per ordinem referam.¶Et prima fuit Accursij in.l.eũ qui nocẽtem in princip. per illum text.ff.eo. qui secundum ipsos tenet simpliciter conuitiantem non teneri actione iniuriarum siue in iudicio, siue extra iudicium fiat, & idẽ tenet insti.eo.in princ.¶Secunda opi.fuit quòd si quis animo iniuriandi dicat etiam verum quòd teneatur. aliàs secus vt.c.fin.de iniu.¶Tertia fuit opi.Ioan. teutonici glosatoris.ij.q.j. si peccauerit. in glo.ij.

[a] Adde quid sit diffamare aliquem Bar. Soz.in cõ.45.uer. nã diffamare.lib.1.

[b] Adde Barto. Sozi.in consil.118. hic alle. qđ est singula.

[c] Adde q multi iniuriæ causa fatigant alios & maxie nobiles mulieres, ut dicit tex.in anti. de his qui ab appel. ingredi.§. illud quoque. ediciimus. colla.5.

[d] Adde an iniuria illata alicui cẽseatur illata aliis de familia.te. in.l.1.in fin. & ibi Ang.ff. de iniuriis. & Bar.i.l. si stipulatus.§.grisogonus in fi. & ibi moder. ff.de uerbo. obli. & Barto. Sozin.in consi.228. col. 3. uer. præterea inimicitiæ. uolu.2.

qꝫ aut sit in iudicio, & tunc non teneatur: & sic secundum eum intelligitur.d.l.eum qui. vt quia contra testes cõtra me productos oppono, quòd sunt infames criminosi & ribaldi, dato quòd non probem, nõ teneor actione iniuriarum: quia executio iuris non habet iniuriam, vt.ff.eo.l.iniuriarum.§.j.nam licitũ est hostẽ etiam per insidias vertere. xxiii. q.ij.c.domus. Et nemini facit iniuriam qui suo iure vtitur.ff.de regu.iur.l.nullus ita tenent Guil.de Cung. Bal.Ang.Saly.& Paul. de Cast.in.l.fi.ff.quod quisque iu. Quia non opposui animo iniuriandi, sed ad defensionẽ iuris mei. & tenet Paul.de Cast.in.d.l.iii.in prin.de libe.& posthu. tamen secũdum ipsos tutius erit cum protestatione opponere, quòd nõ opponit animo infamandi. vt solet communiter in scripturis & rationibus aduocatorum dici citra iniuriam loquendo. sed secundum Abba.in.d.c.cum te. & Alexand.& Iasonem in.d.l.fi.quòd quisque iur. illa protestatio parum releuat, cum sit cõtraria actui. vt.c.cum.in Ferrarien. & ibi docto. insuper Fely.in materia protestationis de constit. & per Barto.& omnes scriben.in.l.non solum. §.morte.ff.de noui operi.nuncia. Quia secũdum ipsos si dicant tu mentiris, est grauis iniuria. vt suprà dixi secundum Bart.in.d.§.ait pretor: licet subiungam saluo honore vel salua pace: vel salua reuerentia, de quo est text. & ibi Bar. & doct.in.l.si liber. C.de condit. ob causam, & in cap.j.de vassa.qui contumax est & de his saluo, & saluis ponit And.Barb. in cap. Raynaldus.char.xj.colum.iiii.versi. not.ibi saluo. & chart.xxii.colum.iii. de testa.& Anto.Corseti.in suo singu. saluo iure, & Fely. in.c.excommunicamus in.j.colũ.ij. de hæret. qui ita tenet, & Barto.Sozi. in dicto consilio.cxviii.columna.iii.versicu.vlti. hæc opi. quia talis protestatio nihil releuat, quin teneatur actione iniuriarum vt infra dicam, & tenent Dy.Bar.Ang.& Pau.de Cast. in.l. si extraneus in prin.ff.de acqui.hæredi. & Anto.de But.in dicto ca.cum te.& Cardi. Alexand.in.c.neque quorum liber.ix.distin. nisi diceret tu mentiris, ad repellendum iniuriam sibi illatam: quia tunc hoc licet secundum docto.suprà allega.& Bal.in consi.xlv. lib.iii. quia vt inquit Aristoteles non incipit qui ira aliquid facit, sed qui ad iram prouocat. vt probatur.ff.de iudic.l.in tribus. &.l. vna.C.si quis imperat.maledi. Ille enim est princeps culpæ à quo incipit malicia. vt.C. de seruis fug.l.quicunque.& Bal.in.d.consilio.viii.in prin.vol.j. & idem tenent Barto. Ang.& Pau.de Cast.in.l.quę omnia in prin. ff.de procurat. per text in.l.qui cum maior. §.j.ver.quasi te prouocaui.ff.de bo.libe.cum similibus.& Alexand.in.d.l.si extraneus. & Luca.à Penna in.l.errat.colum.j.de castren. pecu.lib.xij.vbi hoc sing.probat. Et hoc verũ nisi verba iniuriusa essent vera, & ita postea comperiatur: quia tunc ex illo verbo iniurioso tu mentiris, potest agi actione iniuriarũ secundum Alexan.in.d.l.iii.colum.j.&.ij.in prin.ver.sed quid si dixero. & Bar.in.d.§.ait prætor.& Paul.de Castro in.d.l.quę omnia. quia prouocatus delinquens non excusatur regulariter secundum Abba.Sicu. in.c.dilecti.& ibi Fely.col.vj.ver.prouocatus de excepti.& Abba.in.ca.j.de iniuriis.& in ca.veniens per illum text.de iure iur. ibi alternatim cõuitia inferendo.licet Luc.à penna.vbi suprà.col.iii.ver.quinto queritur teneat contrarium.& Spec.ij.de accu.ver. quid si reuocaui latronem in fi.sed alia est communis.vt tenet Pet.Iaco.tit.de acti.iniur.præto.co.ij. in fi. & ita obseruatur in practica.de quo plenissimè per Fely.in. d.c.dilecti.colũ.vj.cum l.sequen.vbi ponit regulam cum tribus declarationibus. Prima [a] declaratio est quòd prouocatus dicens iniuriam, scilicet tu mentiris vel aliam, tenetur vt dictum est.licet non ita grauiter: & hęc restringitur tribus modis. Primo, nisi dicens tu mentiris, dicat verum vt suprà dictum est. Secundo, quod mihi dicenti mentiris, non potest replicare quòd mentior secundum Paul.de Cast.in.d.l.quòd quisque iu.quia nõ fit retorcutio retorcutionis. Tertia restrictio est, quòd dicatur cum protestatione: tu mentiris, saluo honore, vt suprà dictum est, quę tamen non valet nisi verum dicat. Alias [b] duas declarationes de compensatione delictorum inter personas remitto ad videndum latè per Paul.de Cast.& doctores moder.in.l.viro. & Bald.& doctores in.l.cũ mulier.ff.soluto matrimonio.& Maria.Sozi. in cap.j.de iniur. & conclusio est, quòd in actione iniuriarum non habet locum compensatio, vt in dictis locis vide Luca.à Penna in dicta.l.errat.columna.iii versi.iiii.quæritur. Aut dicta verba iniuriosa extra iudicium improperantur, & non licet, vt ca.si peccauerit. ij.quæst.j. Quarta fuit opinio quorundam dicentium, aut illud conuitium proueniebat ex culpa eius cui dicitur, vt puta fur, latro, vsurarius, proditor, hæreticus, periurus, meretrix, ribaldus, falsarius, & tunc proferens non tenetur actione iniuriarum: & sic loquitur secundũ ipsos.dic.l.eum qui. Aut prouenit sine culpa, vt quia vocauit bastardum, claudum, & cęcum.& tenetur capitulo nasci de adulteriis, & ibi Cardi.Alexan.lvj.distin. &.l.legẽ.C. de natu.liber.& istã sequitur Hostiẽ.in summa de iniuri.§.cõtra quos, & Azo.in summa. de infami. & Bal.in.j.consti.C.in.iii.oppositio.& Ioã.Fab. in.§.j.institutione de iniur. & in.l.iii.C.eod.tit. Quinta fuit opi.Dy.dicentis,

[a] *Adde Barto. Sozi. in consil.158. co.4.uersi. nec aliquid operatur.libro.2.*

[b] *Adde Dy. & quæ ibi dixi i addi. Dy.i regu. i pari. causa uel delicto. de reg.iur. lib.6. conclusio adde Spec.in tit. de teste.*

centis, quòd aut de conuitio vero poterat iniuriatus accusari, & non tenetur, & sic loquitur. d.l. eum qui. & l. iii. C. eo. tit. aut non poterat accusari, & tenetur licet dicat verũ. Inhumanum & iniuriosum est defectus nostros detegi. vt. l. ii. C. quãdo & quib. quarta pars. lib. x. ¶ Sexta opinio fuit Pet. & Cyn. in. d. l. si non conuitii. in. viii. q. & ista est amplior, an quis tale conuitium quod detegi expedit reipub. sciri. aut non expediri reipub. notũ esse. Primo casu, si possit accusari, siue proueniat ex culpa iniuriari, vt quia homicida, siue non vt leprosus, nõ tenetur, si verum dicat. vt. d. l. eũ qui. & l. quod reipub. eo. tit. Secundo casu quando non interest: quia vocauit eum manchum vel claudum, tunc tenetur, licet dicat verum. vt. d. l. ii. quando. & quib. quarta pars. Et istam tenet Bar. d. l. eum qui. & Pet. Iaco. tit. de actio. iniur. p̃to. col. j. & ii. vbi hoc singulariter probat. ¶ Septima opinio fuit Ioan. And. in. c. fi. de iureiurã. quem sequitur Abb. Sic. in. d. c. cum te. col. pen. dicẽte, primo, secundum gloss. in. d. c. si peccauerit. ii. q. j. aut fuit in iudicio. & illud probatur, & nunc non est dubium quòd nõ tenetur. vt. d. l. eum qui. & intelligunt, siue in agendo, siue excipiẽdo illud obiiciatur: quia iuris executio &c. licet Alber. de Gandino in suo tract. malefi. tit. de filio fami. & vtrũ possit accusari. versi. sed hic formo. q. teneat ꝙ nõ tenetur, etiã si nõ probet, præterquam in patre & patrono. ¶ Secundo casu, quando fit extra iudicium, aut fit per libellum famosum, & indistincte tenetur, etiã si verum dixerit, etiam in hoc conueniunt omnes glo. ac doct. aut sine libello famoso. & tunc, aut cum causa, aut sine causa: primo casu fit causa correctionis, dicatur etiam publice. non tenet. c. si gens. & ibi idẽ tenet Card. Alexã. in prin. lvi. dist. ¶ Si vero sine causa improperauerit conuitium in rixa, & animo iniuriandi, & tenetur etiam si sit verum. & amplissime istud probat. & idem tenet Anto. de But. in. d. c. cum te. & Ludo. de Ro. in consi. xcvi. quorum opi. fuit primo domini Oldra. de Laude. in consi. liiii. incipien. consueuit dubitari, de quo nullam faciunt mentionem excepto Ludo. Ponta. qui dicit se latiori modo exordiri presente. q. quàm dominus Oldra. ꝙ salua sua pace contrarium intuenti patet. & idem tenet Fely. in. d. c. cum te. in fi. ponẽdo regulam cum. iiii. fallen. regula est secundum ipsum, quòd veritas cõuitii non eximit quem ab actione iniuriarum. vt. l. iii. C. de offi. rector. prouinciæ, ibi etiã si vere sint voces &c. Fallit primo, si ex causa correctionis. Fallit secũdo, si dicatur, vt à proximis auferatur nocumentũ corporale, quia leprosus. Fallit tertio, vt auferatur nocumentum spirituale, quia est excommunicatus, vel ne forte ordinetur, vel ne cõtrahat matrimonium. Fallit quarto, si iudicio dicatur quòd in idem recidit. Et sequitur hanc opinio. Ludo. Bolog. in addi. Io. de Ana. in. d. cõsi. xliiii. & decis. capel. Tho. q. cxxvii. ¶ Quid dicendum, tene opi. Pet. Cy. & Bart. quam sequuntur Bald. & Ange. Are. insti. eo. ti. in prin. dicentes hanc esse veritatem. & sequuntur Hosti. & Abb. Sicu. in. d. c. fi. in fi. de iniu. & Ange. Perusi. & Alex. in. d. l. iii. de libe. & posthu. vbi Alexan. dicit hanc esse cõmunem opi. & tenet Nico. de Neapo. insti. eo. in prin. & ibi Bart. col. vlt. & Io. de Pla. in. §. j. & Alber. de Rosa in. d. l. si nõ conuitii. & Luca. de Pa. in. d. l. errat. col. v. in. ix. q. & seq. de castren. pecu. lib. xii. & hoc secũdum eum quando crimen quod interest reip. sciri probatur, aliàs tenetur. & in hoc conueniunt omnes doctores. & idem tenet Paris à Puteo de Neapo. in suo tracta. de syndi. in litera, iniuria. c. ii. ¶ Quamobrẽ pro clara doctorum concordantia est dicendũ, quòd aut quis in iudicio obiicit aliquod crimen accusando. vt per totum de accusa. vel excipiẽdo: vt quia vult repellere actorẽ ab agendo: quia erat seruus infamis, vel leno, vel excõmunicatus, vel aliud turpe egit, vt per totum. [a] qui accu. nõ possunt, aut obiicit ad officium publicum, vel aliam dignitatem consequẽdam repellẽdum: vt. c. j. de elec. & ibi docto. lib. vi. & tunc, aut probat & non tenetur. & in hoc conueniunt omnes glo. & doc. aut non probat, & tenetur, licet aliqui teneant cõtrarium, vt suprà dictũ est, maxime quando excipiendo proponitur: sed ista est communis, quam sequitur Petr. de Ancha. in consi. cxxxv. & consi. seq. vbi dicit ꝙ grauius punitur qui in iudicio obiicit delictum, quàm extra iudiciũ, etiam si cum protestatione dixerit se animo iniuriandi non dixisse. vt. l. apud Labeonem. §. si quis libello. et l. iniuriarum. §. si quis per iniuriam. ff. eo. ti. & ita tenet Barto. Sozi. in. d. consi. cxviii. co. iii. versi. sed his non obstan. Ange. in cons. xcv. & potest agi secũdum eum ciuiliter & criminaliter, sicut de omni alio delicto, quia criminaliter actione iniuriarũ potest agi. vt. l. lex Cornel. §. fin. eod. titu. vbi est text. Et ciuiliter. [b] vt. l. prætor. §. posse. & l. constitutionibus. ff. de iniur. & arg. l. qui nomine. ff. de falsis. qui dicit quòd pro omni delicto, pro quo potest agi criminaliter, potest agi ciuiliter, præterquam contra clericum, contra quẽ non potest agi ad emendam honorabilem. c. in capite quadragesimæ. in fin. & c. clerico. Et ibi gl. & Cardi. Alex. l. di. & in. c. j. & c. q̃situm. ibi. gloss. & Abb. Sic. & de Bellenzi in. j. additio. de pœni. & remiss. & ita de consuetudi. & communi obseruantia curiæ Bituriceñ. obseruatur, quòd facit pro his qui agunt ad binas emẽdas, scilicet vtilem & honorabilem,

a. Adde Bar. Soz. in consi. 146. col. 5. uer. 3 quia cõstat. lib. 1.

b Adde ꝙ quãdo cõcluditur ciuiliter ad certã emẽdã, aut alia ex officio moderãda, prout sæpe fit in conclusionibus libellorũ, in actione iniuriarũ, ꝙ iudex non potest augere emendã petitã, sed bene diminuere: quia moderationis uerbũ diminutionẽ sapit. c. fin. de de uer. sig. & clemẽ. 1. uers. moderationẽ. de iure patro.

prout magnam altercationem super hoc fieri vidi hic Bituris inter defunctum magistrum Ioan. Ianequin aduocatum, & in actione iniuriarum realium actorem, & dictas emendas petente contra quosdam bubulcos sacræ capellæ palatii Bituris reos, de quo ponit glo. Bald. Aluer. & Cardi. Alex. in ca. j. §. in iniuria. de pace iura. fir. & Ludoui. de Roma. in consi. xcvii. & Ange. in. d. cõsi. xcv. vbi etiam reperies quomodo fit æstimatio iniuriarum. & Ioan. Fab. in. §. sed & lex. & ibi Io. de Pla. & Ange. Areti. insti. eod. vbi Ioan. Fab. dicit quòd iudex [a] non debet habere respectum ad æstimationem quam faciũt Aluernigenæ, seu illi de monte Ferrando in Aluernia, qui plus diligerẽt perdidisse oculum q̃ florenum. & per Barto. in. l. iniuriarum. & ibi Ludoui. Bolog. in secundis interpret. ff. eod. titulo. & Ioan. Fab. Cy. & docto. in. d. l. si non conuitii. & decis. capel. Thol. q. cxlv. & Pet. Iaco. tit. de act. iniu. ex. l. Cornel. Et prædicta intellige, quòd potest agi contra partẽ quæ non probauit. secus contra iudicẽ inquientem, vel eius officiales, & seruientes, qui de mandato eiusdem aliquem iniuste incarcerauerunt. vt d. l. iniuriarum §. is qui iure publico vtitur. & §. si quis quod decreto pretoris. & ibi Barto. & Ang. & Cepol. in cautela. iiii. & decisi. Gratia. Delphi. cccxxiiii. nisi officialis excederet fines mandati secundum doctor. suprà alleg. & decis. Gratia. Delphi. quæst. ccxciii. & decis. capel. Tholo. quæstio. cxl. vbi ponit quid de iudice, qui aliquem dolo iniuste excommunicauit. & in quæst. cccxvii. & quę dixi in addi. post Dy. in regul. quòd quis mandato. de reg. iur. lib. vi. Et intellige quòd licet si non probet, teneatur, est verum, nisi de tali delicto & crimine fuisset rumor, vel vox, vel fama publica. & probasset rumorem, & famam publicam, quorum ratione ad prædicta dicendum & faciendum motus fuissent, tunc non tenetur. tex. est celebris. Et ibi Bar. Bal. Ioan. de Imo. & Alexan. in addi. ad Bart. in l. fi. ff. de hæredi instit. vbi Bart. dicit se multos à mitra liberasse. Fama enim excusat à pręsumptione doli. vt. l. miles. §. mulier. ff. de adulte. Igitur habet excusare à pœna. vt ibi. & l. ii. quis ordo in possessio. seruetur. nã rumor seu fama inducit iustam causam credulitatis. vt no. glo. in cap. cum cõtingat. de rescriptis. & in cap. inquisitioni. & vtrobique per Abb. Sicu. & Fely. de sententia excommunica. Et idem est secundum Bart. si dicat hoc fecisse, quia ita audiuit à personis fide dignis. vt. l. Articlinus. ff. de falsis. vel etiam secundum Barto. & docto. suprà alleg. si audiuit ab amicis & consanguineis. vt. l. tutorem. ff. de his quibus. vt indig. & Barto. Sozi. in. d. consilio cxviii. col. pen. versi. nec obstat. & tenet Bar. Bald. Pau. de Cast. cõ. iii. in. l. cum quidam. §. quod dicitur. & ibi Alexã. col. iii. ff. de acqui. hære. sin autem extra iudicium sine causa quis infamauerit aliquem de certo conuitio quod interest reipub. sciri, & illud probat, nõ tenetur secundum veram & communem opinionem docto. quam semper secutus sum, & sequor contra plures aduocatos, dicentes, quòd veritas delicti & interesse reipub. tẽdit, & solum operatur ad diminutionem emendæ: & non in totũ. & ita viderunt iudicare nihil allegantes. Licet plures doctores teneãt istam opi. vt suprà dictum est. Contra quos quidem aduocatos facit quod dicit Alber. de Rosa in l. j. ff. de consti. princi. vbi refert Iacob. But. dicentẽ, quòd aduocati curiæ Romanæ quando deficiũt eis iura, dicunt ego sic vidi interloqui per papam in simili casu. Et idem dicit fieri in curia regis Franciæ dicẽda sic interlocutus est rex: & idem refert Fely. in cap. in causis. co. iii. ver. & adde istis. de re iudi. non enim exemplis, sed legibus &c. l. nemo. C. de sentẽ. & interlo. omni. Nam certum est quòd expedit reipub. peccata nocentum nota fieri. vt. d. l. eum qui alias illius. l. tex. esset radiandus: nec potest pati intellectus, ad quos docto. ipsam allegant. Nam ille text. est rotundus & clarus, cuius verba sunt hæc. Eum qui nocentem infamauit, non esse bonũ & ęquum ob eam rem condemnari: peccata enim nocentium nota esse, & oportere expedire. aliàs delicta remanerent impunita nisi detegerentur, quod esse non debet. vt. l. ita vulneratus. ff. ad. l. Aquil. & l. si longius. §. si filiusfa. ff. de iudi. & Bald. in consil. iii. lib. j. & ista est communis opi. vt suprà dictum est, à qua non est recedendum. vt per Pet. de Ancha. Inno. Abb. & Fely. in cap. canonum statuta. de cõsti. igitur. Si vero non probat, tenetur. de quo per Ange. in. l. qui crimen. C. qui accusa. non poss. Si vero contra testes obiiciatur crimen, & non probet, de iure cõmuni tenetur secundum docto. suprà alleg. Saly. in. d. l. si nõ conuitii in fine. Et Ange Areti. in. d. suo tractat. malefi. in glos. verba contumeliosa. in pen. q. & de Bellenzi in addi. Abb. in. d. c. fin. circa medium tamen de consuetudine generali regni Franciæ non tenetur, licet non probauerit. pro qua facit opi. Guliel. de Cug. Bartol. Bald. & sequen. in. d. l. fi. ff. quod quisque iur. Nunc solum restat videre quæ sint delicta, & maleficia quæ reipu. interest. nota esse & dic crimen infamiæ, quia infamis vel periurus non admittitur ad testimonium. vt. l. iii. §. lege. ff. de testi. vel spurius siue bastardus ne admittatur ad dignitates, quarum non est capax secundum Bartol. in. d. l. eum qui. & istud est verum. licet Bart. Bald. Pau. de Cast. Alexã. & Iason in. d. l. iii. de liber. & posthu. dicant per illum

[a] Adde gl. i. l. illicitas. §. illicita. ff. de offi. p̃sid. quæ dicit q̃ homo paup. scilicet charũ porcellũ, ut oculũ, ex quo seckdũ Ang. ibi sumitur pro uerbiũ tãto lede caro el uillanola uache quãto el marchese la marcha et circa æstimationẽ iniuriarũ. uide Bar. Sozi. in consil. 145. uer. 3 uolu. 1. q. 2.

per illum textum, quòd quem vocare bastardum est iniuria. vt.c.nasci, supra alleg. Itē hæreticus, leprosus, & omnes qui inficiūt ciuitatem interest reip. vt à ciuitate expellantur. vt l.nullus. & ibi Guliel. Bald. Baul. de Cast. C. de summa tri. & ideo secūdum Alex. in addi. ad Bald. ibi pestilenti morbo affectus potest expelli de ciuitate. & alleg. Ludo. de Roma. tenere in l.casua. C. de testa. Et idem secundū Pau. de Ca. in d.l.nullus, si aliqua inhonesta mulier veniat ad habitādum in vicina: quòd possunt alii vicini illam expellere, non tamen extra ciuitatē. vt.l.ancillarum. ff. de poti. hęredi. & tenet Ludo. Bolog. post glo. in.l. non aliter. in secundis interpre. ff. de vsu & habit. & Luca. de Pana in.l.si qua. C. de specta. lib. xi. col. iii. ver. adnotare. tamen vocans aliquā mulierem meretricē, quæ non sit omnino publica, sed paucis se exhibet, quia concubina, vel aliàs fuit, & modo non est, quia contraxit matrimonium, q̄ teneatur actione iniuriarū. tenet Luca. de Pana. vbi suprà. co. iiii. ver. vii. quæritur idem si est publica. quia meretrices publicæ ac Iudæi debent, & possent cogi habere distinctum habitum, & signū ab aliis mulieribus vel Christianis. textus est in.l. minime. & ibi Bal. Saly. & Pau. de Ca. C. de episc. audi. & de Iudæis est text. in.c. in nonnullis. & ibi Abb. & Fely. de Iudæ. [a] Et in lingua Occitana portant meretrices in brachio ligā seu guilletam, vt cognoscantur. & pro hoc est text. in.d.l. apud Labeonē. §. si quis virgines. & ibi Bart. & Ang. ff. de iniur. & quæ dicatur meretrix. est text. in l.palam. in prin. ff. de ritu. nup. & Luca. de Pana in.d.l.si qua. co. iiii. versi. item no. Et mulier dicitur luxuriosa dupliciter, scilicet respectu libidinis propriæ, & impropriæ respectu luxuriositatis, prodigalitatis. vt not. in.l.mulieri. ff. de cura. furio. & aliquo modo satis potest dici indiscreta, cum sit prodiga famæ & personæ suæ, & bonorum suorum, & tali debet dari curator, vt ibi. non tamen sic in viro luxurioso: quia in muliere magis ardet stimulus carnis, & magis atque etiam magis opprobriosum est amicis, & toti generi si mulier polluatur quàm vir. Itē quia sexus muliebris magis fragilis est, & debilior quàm masculinus. vt no. Spec. ti. de actore. §. j. item exponitur contra actorē. & Abb. Sicu. in.c.pastoralis. & ibi And. Barb. & Fely. co. ii. in fin. de iudi. licet Bald. in.l.ea lege. C. de condi. ob causam, censeat contrarium. de quo vide And. Barba. in.l.is cui bonis. co. ii. ante fi. versi. & etiam no. de verb. oblig. & intellige tam [b] in meretrice soluta, quàm nupta, secundum And. Barba. ibi & Fely. in.d.c. pastoralis. Item leno. vt.§. fi. in autē. de lenoni. & l.si lenones. C. de episco. audi. Item excōmunicati propter nocumentū spirituale. quia participantes cum eisdem incurrunt sententiam excōmunicationis minorem. de quo per Abb. in.c.sacris. quòd metus causa. Et est turpis persona per locū à remotione, quia remouetur à consortio catholico & honesto. [c] vt d.l.si qua. C. de specta. & Bal. in.c.interdicimus. col. ii. versi. sed nūquid. & ibi omnes doctο. insuper Fely. de iudi. nam excommunicatus nō potest agere pro alia iniuria sibi illata durante excommunicatione secundum Abb. Sic. in.c.veritatis. col. xxii. de dolo & contu. ergo nec ratione excōmunicationis sibi propositæ. Item receptatores malefactorum, siue quibus latere nemo diu potest. vt.l.j. in prin. ff. de recep. Item vsurarius manifestus, qui à communione viuorum, & etiam mortuorum est separatus. vt.c.quia in omnibus. & ibi Inno. & Abb. Sic. de vsur. & c.quāquam. eo. tit. li. vi. & sic de similibus casibus fur. latro. &c. Et ita mihi videtur correctio alterius rectior mea sententia semper salua. Nicolaus Boerii de Mōtepessuleno iuris vtriusque licentiatus.

a Adde an meretriciū, tam de iure canonico, q̄ ciuili sit tolerandū, & quæ dicatur proprie meretrix. item qua pœna ad meretricē accedens puniendus. glo & Do. in.c.iter opera charitatis de spō. Bar. et Alexā. in addi. in.l. si adulteriū. ff. de adul. et Alexan. in cōsi. 157. lib. 5.

b Adde an uxor p adulteriū iiuriā marito et domui suæ ui-

deat ītulisse. Alex. consi. 78. col. pe. circa mediū lib. 5.

c Adde q̄ sunt gl. ī iure ciuili loquentes de excōicatiōe uide Ang. ī glo. in.l.2. ante.1. uer. ulti. tu habes. C. ut.§. certū tēpus ibi est una, alia est i.l. ul. C. si non à cōpe. iud. a'ia est ī.l. si qs exhæreda.§.ī irritum. ff. de iniusto. item alia. in.l. q̄ ultio. ff. de pe. alia. ī.l. aut dānū. in fi. eo. ti. alia in.l. obligationū.§. conditio. ff. de uer. ob. adde aliā ī.§. minor. inst. de ca. dimi. & text. & glo. ī.l. placet. C. de sacrosan. ec.

Duo habent parietem communem, quorum vnus vult inuito altero, & contradicente socio demolire, & supra eundem parietē postea de nouo ædificare, an possit. Et si vltra partem communis parietis de facto ædificauerit, demolire teneatur.

Sequitur consilium secundum.

CHristi nomine inuocato pro solutione præfatæ. q. & thematis difficilis, & intricati est præsupponēdū illud quod dicit Bart. in.l.inter quos. in prin. col. ii. & Alber. de Rosa. & Io. de Imo. ff. de damno infec. [d] quòd quando paries est cōmunis pro indiuiso. quādoque pro diuiso. Et paries communis pro indiuiso dicitur dupliciter vno modo ex societate expressa, videlicet, quando duo concratitium parietem inter se ędificant ad contra vtriusque sustinendā. vt.l.cū duobus, alias incipit, si inter fratres. §. item mela. ff. pro socio. & Spe. tit. de iudi. §. generalia. col. ii. ver. quòd si duo communiter murū ædificant isto modo, hic ædificant Bituriceñ. Alio modo dicitur paries communis pro indiuiso ex societate incidenti & tacita, verbi gratia, Titius imponit tignum in pariete, & vltra dimidiam muri, ego etiam impono: & Titius vtitur muro quantum sibi expedit, & ego etiam vtor ex

d Adde si domus sit diuisa per solaria, et corruat, an ille q habet ptē inferiorē teneatur reficere ad hoc, ut habēs ptē superiorem possit ab inde supra reficere, an uero solū remanserit li-

berũ, & pe rierit omne ius habẽtis partẽ superiorẽ. uide Bar. Sozi. ĩ consil. 138. cũ seq. uo. 1

hoc secundum Bart. & docto. suprà alleg. cõtrahitur societas tacita in pariete. vt. l. in parietis communis. ff. de damno infect. & istud sentit glo. in. l. si ædes. & Flo. de sancto Petr. ff. communi diui. quandoque paries est communis pro diuiso, vt in muro seu pariete inter Titium & me, & nihil per Titium & me est missum. vel si est immissum, nullus perforat parietem vltra dimidiam quę est in parte sua, & tunc ille paries est cõmunis pro diuiso argu. l. arbor. in prin. ff. communi. diui. & l. binas in. ii. ff. de seruit. vrba. prædi. & l. pro regione. ff. de acqui. rerum domi. & l. pe. ff. pro soc. & idẽ not. Pau. de Cas. in cõsi. cccxxxiiij. incipien. incipiendo à secundo quęsito &c. in nouis. & Barto. Cepolla. Veroneñ. suo eleganti tract. de serui. tit. de pariete & muro. c. xl. col. iiii. & Ange. Perus. in. l. hoc quod dictum. §. si ex tribus. ff. de seruit. vrb. prædio. vbi dicit esse mirãdum de huiusmodi vltima forma loquendi Bart. quia nihil diuisum potest esse commune, sed secundum Cepol. dici potest quòd ita reputatur, ex quo termini non sunt positi. vt. l. inter eos. ff. de acquir. re. do. Nam paries seu murus dicitur communis, pro diuiso etiam duobus modis, secũdum Cepol. primo modo, ꝙ nulla pars sit in qua sit communis, quia termini nõ sunt positi. vt. d. l. inter eos. de acqui. rerum do. Alio modo potest accipi pro diuiso, hoc est determinate, & vsque ad talem lapidem, vel foueam. vt est tex. in. l. si quis fundum, secundũ vnam lectu. glo. ff. de acqui. poss. & ita no. Bar. in suo tract. de insula, in vltima figura in princ. Secundo est præsupponendũ qualiter cognoscatur, an murus sit communis inter vicinos, vel proprius vnius tantum. ideo secundum Cepol. vbi de pluribus modis cognoscitur. primo, ex impositione tignorũ, vt suprà dictum est. Item per fenestras perforantes totum murum: nã tunc iudicare debemus totũ illius esse, à cuius parte est illa fenestra siue balconus, quia regulariter non potuisset fieri in muro alieno, nec etiam in communi. vt no. in. l. quidam hyberus. ff. de seruitu. vrba. prædi. nisi vicinus similiter à latere suo haberet alias fenestras penetrantes ab alia parte: quia tunc diceretur cõmunis esse pro indiuiso. sicut est secundũ Bar. Ange. Pau. de Cast. & Cepol. Et faciliter intelligi poterit ex qua parte incipiat esse dicta fenestra. respiciendo arcum siue voltum eius, & lateres quæ super eis apponuntur. & etiam veteres prout alias in contingentia facti vidit Cepolla iudicare. Itẽ cognosci poterit per peritos in arte, puta murarios, & lapicidas, qui in Francia operarum magistri appellantur, quibus erit credendum. vt in auten. de nõ alie. §. quòd autem. col. ii. & no. Ange. Are. in §. præterea per alluuionem. instit. de rerum diuisione, & expresse Bal. in terminis in cõs. cliiii. Item cognoscitur per fenestras quæ fiũt sæpenumero per magistros murarios, seu lathomos [a] ab vtraque parte muri, quæ tamẽ non penetrant totum murũ, vt in pręsenti casu. nam illæ fenestræ fiunt solũ ad significandum cuius sit murus, & quomodo, & non per aliud. quia per signum cognoscitur signatum: l. j. §. si intelligat. ff. de ędil. edic. & l. stigmata. & ibi per Bar. Io. de Pla. & Luca. de Pana de Fabri. lib. xi. Si enim illæ fenestræ sunt ab vtraque parte, vltra medietatem muri à latere cuiusque iudicabitur murus communis pro indiuiduo, sed vsque ad dimidiã muri pro diuiso, sed si sunt ab vna parte tantum, & perforatur vltra diuiducm, vel in totũ, & alia signa in contrarium non appareãt, iudicabitur esse illius à cuius parte est illa fenestra per ea quę dicta sunt suprà, vnde cautus debet esse volẽs ædificare murum, vt à parte sua faciat fieri illas fenestras penetrantes vsque ad medietatẽ muri. Item cognosci poterit si ab vtroque latere muri, vel ab vno tantum sunt anuli ferrei lapidibus infixi, ĩ quibus equi & mulæ ad frę num ligari solent, & isti anuli appellantur sigilla. text. cum sua glos. in verbo sigilla. in. l. cætera. §. hoc senatuscon. in fin. ff. de leg. j. & ibi Ange. dicit quòd tales anuli fiunt ad ornatum ciuitatis. Item cognosci poterit si lapides corbini apud Gallos sic vocati, vel cornua boum sint in pariete, in quibus sustentantur: aliquando signum, vel solariũ: aliquãdo vites, seu pergula vineę, sicut in viridariis vbique terrarum reperiuntur. Item per cãdelabra quæ in muris dominorum & nobilium fieri solent. Itẽ per signa in muro sculpta vel depicta, quæ vulgariter arma appellãtur, quia per talia insignia communiter probatur rem esse illius cuius sunt insignia. vt. l. qui liberalitate. §. fi. & Bar. in. l. fi. de oper. pub. ff. & per Bar. in trac. de insigniis & armis, & per totũ. C. de his qui potẽtio. nomine. & vt nemo priuatus. & ibi Iason. vel per documenta & literas secundum Bald. in consi. cciii. lib. iii. Et generaliter, causa breuitatis, per alia signa in muro posita cognosci poterit, & probari an murus sit proprius vel communis: nam cũ nõ sit permissum quicquam in alieno immittere. l. quemadmodum. §. si protectũ. ff. ad. l. Aqui. & l. qui vitẽ. §. ad ianuam quòd vi, aut clam. nec in communi. vt. l. Sabinus. & ibi Flo. ff. communi diuid. Sequitur, quòd si reperiatur aliquid, oportet dicere illum murum, aut esse meum in totum, aut esse communem pro indiuiso, val me habere ius seruitutis. Et intelligi debent prædicta secũdum Cepol. non solum quando dicta signa reperiuntur in muro infixa, sed etiã si essent extracta & foramina remãsissent, nondum clausa seu obturata, per ea quæ

a Adde si quis seruitutẽ habeat p portam, uel claustrũ, an habeat aditũ perpetuo libere ire, trãsire, redire, cũ psonis & equis, ac aliis quibuscũque rebus cuiuscũque conditionis, & ibi morari p notabile spaciũ, et etiam possit repõere onera, ac dechargiare currus, & ĩ terrã proiicere, & ibi retinere p spaciũ tẽporis. et an poterit ibi uinũ uẽdere. uide Barto. Sozi. ĩ cõsi. 112. uolu. 1. quod est singulare ĩ materia seruitutum.

quæ habentur in.l.hæc autē iura.& ibi Bart. Pau.de Cast.& sequa.ff.de seruitu.vrba.prædi.his habitis pro cōstanti videtur, primo sic dicendum,quòd socius inuito socio parietem communem demoliri nō possit,licet super eo refecto possit ædificare. vt est textus in.l.parietem.qui naturali ratione communis est.& d.l.quidam hyberus.& vtrobique per Bart.& docto.insuper Ange.ff.de seruitu. vrba.prædi.quia non est solus dominus. vt dixit text. in.d.l.parietē.& alia ratione,quia in pari. potior est causa prohibentis.vt.d.l. Sabinus.in prin.& in regula in re communi.& ibi Dy.& quæ in addi.ibi dixi de reg.iur.lib. vi. in contrarium videtur quòd possit demolire cōmunem murum,& ipsum reficere,ac supra ædificare.vt.d.§.item mela.&.l.si ædes.& ibi Flo. ff.communi diuid. sed Dy.in.d.reg.in re cōmuni concordat prędicta iu.post glo.in locis infra alleg. quod aut socius vult ædificare in muro communi,ad eum vsum ad quem res parata est & destinata . & tunc potest inuito altero,& sic intelliguntur.d.l.si ędes.&.§.itē mela.aut ad vsum ad quem res parata nō est. & tunc si interest prohibentis ædificare melior est conditio prohibētis.vt.d.l. Sabinus. &.l.quidam hyberus,& regula in re communi.& tenent Bald.Io.Fab.& Ange.Are.in.§. religiosum.inst.de rerum diui.& Bar.& doc. in.l.si ædibus.ff. de dāno infec.& in.d.l. inter quos.eo.tit.& glo.in.d.l.si ædes.& latius in.d.l.Sabinus.& in.§ item mela.& in.l.iiii. C. de ædifi.priuat.& Paulus de Castro in.d. cōsi.cccxxxiii.& Abb.Sicu.in consi.lxxxiii. versi.ii.probatur.lib.ii.& Bald.in.d.cōsi.cl. & singulis.in consi.ccxv.lib.j. vbi etiam dicit quòd tria sunt propter quæ permittitur ædificare in pariete communi, scilicet pactum,patientia,& rei natura.& tenet Bart.in l.si stipulatus fuero.ff.de verbo.oblig. vbi dicit, quòd si tu & ego habebamus domum, & tu ducebas socium tuum, & ego prohibui ingressum,quo tamē non obstante ingressus fuerit,nō punitur,quia non prodest sibi habitare nisi posset ducere amicum, quia res est destinata ad hunc vsum habitandi: ergo vnius tantum sufficit consensus, vt latius dixi in addi. ad Dy.in.d.regula,in re communi. Aut enim non interest prohibētis, vt depingere vel insculpere, vel scalas iuxta communem parietē appodiare,& potest fieri ipso inuito. vt.d.l. quidam hyberus.§.parietem.&.l.fistulam.§.j. ii.& si. & ita tenet Io.Berberii in suo vtriusq; iuris viatorio.tit.commu.diuid.col.iii.versi. quæritur an vno sociorum.& Io.And. & Philip. Franche. in. d.regula in re communi. & Christoforus Porc.in.d.§.religiosum.& Ioā. Pet.de Ferra. in forma libel.pro hæredi. vel ec.singulis.in verbo.& in futurum. & pro hoc facit quòd no.Abb.Sicu.in.c.prudentiam. in prin.& ibi Fely.col.ii.de offi.de leg.ꝙ vnus de pluribus sociis habētibus simul iurisditionem , non potest iurisditionem exercere sine aliis,vnde non potest relaxare mulceam, seu emēdam in præiudicium aliorum.ar.l. hæredes mei.§.peto.ff.ad Trebel. & cum ibi not. per docto.& idem Bald.in.d.cōsi.cl. Sed aliter secundum Cepol. est distinguendum, aut murus est communis pro indiuiso,aut pro diuiso, videlicet, quòd vnusquisque vicinorum versus se intelligitur habere medietatem parietis sui pro diuiso iuxta ea quę supra in euidentialibus dicta sunt.Et hoc casu quādo paries est communis pro diuiso,& tunc nō proprie est communis secundum Ang.in.d.§. ex tribus tamen quatenus se extendit illa dimidia, versus vnum ille poterit altius tollere , & ædificare super imponere, & tigna immittere inuito socio, & non vltra dimidiam parietis cōmunis pro diuiso,iste est casus in. d. §.ex tribus secundum vnum intellectum glo. primæ. Et est ratio,tunc non dicitur releuare murum communem, [a] sed proprium,nec dicitur super communi ędificare,sed super proprio tantum.quod nemini est prohibitum. d. l.altius.&.l.si ædibus.ita tenet Ange. in.d.§. ex tribus,quòd dicit esse valde quotidianum. Ex hoc intelligit ibi Ang.& Cepol.vbi suprà verum esse vbi paries est ita grossus, ꝙ vnusquisq; vicinorum & sociorū ędificare poterit super sua dimidia non tangendo aliā partē,vt d.l. in parietis cōmunis:& ibi Bar.Bal.& docto.& idem tenent Ang.Pau.de Cast.& Flo. in.d.l.quidā Hyberus. & Cepolla.in.d.trac. tit. de camino: vbi dicunt per illū tex. ꝙ si paries est ita grossus, ꝙ non potest recipere detrimentum non prohibetur alter ex sociis facere caminū, & ignem iuxta parietem cōmunem, & idē tenent in.d.l. parietem , & etiam Pet.Iac.in ti.de acti.in fac. ex variis figuris. Sed si paries essent ita subtilis & tenuis,quòd esset impossibile ędificare sup dimidia, & nō tangendo aliam partem socij : quia paries est ligaminis quo vtuntur Bononienses , & Paduani, vel si esset paries certorū laterum cum gypso quo vtūtur Tusci, & lingue occitanę,& Parisiē.dicit Ang. ꝙ nō videt vbi possit esse communio pro diuiso.de qua loquitur.d.§. si ex tribus . Tum quia partes huiusmodi non possunt ad oculum demonstrari propter subtilitatem parietis. Tum quia partes cōsideratæ per se vnicuique sociorum essent inutiles. vnde non poterit ædificare nisi in suo solo iuxta parietem communem,dummodo non noceat parieti cōmuni , vt.d.l.quidam hyberus quia cum proprium alteri nō seruiat iure naturali liberū est.d.l.altius & ibi Bal.C. de serui. & aqua,& idem tenet Pau.de Cast. in.d.consi..

a Adde quando dominus aliqua ē diuisa: p solaria,an ille qui habet ptē superiorē. possit prohibere ne dñs partis inferioris immittat fumum tex.i.l. sicuti.§.Aristo. & ibi doc. ff.si seruitu ū di. & Cepol in suo tract. serui et Barto. Sozi.ī cō si.139.li.1.

cccxxxiii.versi.quantum ad aliud. & Bald.in d.consi.ccxv.immo secundũ Bald.ibi ei tunc permittitur facere plastros, & alia sustẽtacula: quia cum vnum conceditur, videtur & id concedi ꝙ sequitur ad illud.l. seruitutes quæ in superficie.§.si domo.ff.de seruit.vrba.prædi. Secundo casu, quando paries est cõmunis pro indiuiso. Et vnus sociorũ vult altius tollere murum communem, & super eo ædificare inuito altero. Et tũc aut vult ꝙ superædificatum sit suum proprium, & non potest, casus est in.d.l.quidam hyberus. ibi neq; parietem quidem suum secundũ vnam expositionẽ glos. quæ exponit per parietem communem. & ibi hoc no. Bar. Bal. Ange. & Flo. & Ang. in.d.l.inter quos.col.iii.in prin. & Bal.in.d. cõsi.cciii. Et aperte probatur in.l. sed si inter te & me.§.fi. de seruitu.vrba.prædi. & in.l.fi. super tuum.ff.de acquiren.rerum domi. & in l.ii.in prin. & in.l.si in arca.C. de rei vendi. vbi habetur quòd ædificium super pariete cædit parieti inferiori. Aut vult altius tollere murum communem, & super eo ædificare.ita quòd superędificatum sit commune sicut prima pars muri inferioris erat cõmunis, & tunc potest, vt est casus in.d.§. ex tribus secundum vnam lec.glo.& ita tenent Bar. Ange. & Flo. in.d.l.quidam hyberus.per no.in.d.l. in parietis cõmunis. Quod intelligit Cepol. quando paries interior potest sustinere superędificatum, alius non ar.l.cuius ædificiũ.ff.de serui.vrb.prædi.vel si nolit ab initio facere bona fundamenta ad vtriusque socii onera sustinenda, potest repelli. Itẽ etiam intelligit esse verum quando nõ noceret socio, nec sua interesset.vt probatur in.d.l. quidã hyberus.§. parietem.&.l.fistulam.in prin. & per totum. l.eo.tit.quæ leges debent ita intelligi. vt no. glo.ii.in prin.in.d.l.Sabinus.& ista est veritas quæ obseruatur in practica. tamen de iure socius potest cooperire murum communem si non facit damnum socio per.d.§.parietem.& l.fistulam.cum ibi no. Sed quãdo duo vicini habent areas cõtinguas vel hortos. vel vnus habet domum, & alius hortum, & faciunt in medio parietem propter clausuram solum, & alter vicinus vult ædificare ex latere suo super pariete communi, quo ædificato seu ædificio facto deterior videtur fieri area vel hortus conuicini, licet à latere remaneat aer, sol, & vẽtus, liber ad hortum vicini.tamen in tali pariete cõmuni vnus socius altero inuito ædificare non potest. Nam ad vsum ędificãdi institutus nõ fuit, sed ad vsum clausurę, vt suprà dictum est.& ita cõsuluit Raphael Fugo. in quodam eius consilio quod incipit, duo vicini habent &c.& idem tenet Cepol. vbi suprà de pariete & muro.c.xl.co.v. Quo ad secũdum quo quæritur, si socius ædificauerit supra communem parietẽ pro indiuiso non consentiẽte socio, vel supra communem murum pro diuiso, tamen vltra partem suam occupauerit de parte vicini, tunc primo casu est dicendum secũdum Bar.in.l. qui bona fide.§.si quis iuxta.ff.de dam.infec.ꝙ aut socius consensit expresse ædificanti, & tunc non potest agere ad demolitionem, neque ad interesse. vt.d.l.Sabinus.& quo ad sui commodũ præiudicat sibi, sed non reipub.quãdo ædificium est cõtra publicam vtilitatem. & idem socius poterit petere, non obstante consensu demolitionem fieri prosequẽdo publicũ interesse. vt no.in.l.iurisgentiũ.§.si paciscar.ff. de pac. aut tacite.quia eo præsente ædificium fuit factũ.& non contradixit.& tunc agit ad demolitionem, & non ad interesse.vt.d.l.Sabinus. ii.respon.aut non consensit expresse, nec tacite, sed contradixit ædificanti, vel non contradixit, quia erat absens, & tũc agit ad demolitionem, & ad interesse.vt.d.l.Sabinus.in fi. Et ita transeunt Ioã.& Alex.de Imo. in.d.§. si quis iuxta.& Cepol.vbi suprà.Et ita cẽseo. salua alterius melius sentientis correctione.

Sequitur consilium tertium.

Fom. est [illegible] 295.

INuocato Christi suffragio. Viso instrumento contractus matrimonij vnum puto in hac materia præsupponendũ esse quod tradit Ludouicus de Ro.in suo singu.in verbo, dos.in quinto mihi prima frõte notandum scilicet, quòd mora dicitur committi viro ex parte mulieris eius pro dote prò missa lapso biennio à die contracti matrimonij, per legem fin.§. præterea. C. de iure dotium. Sed pulchrum est scire quando dicatur contractum esse matrimonio ad finem prædictum. Et in hoc breuiter concludit Ludo.vbi suprà.quòd quando vxor est traducta ad domum viri:& ipse sustinet onera matrimonij: alius autem non per illum textum in.dict.§.j. quem ad hoc propositum ipse reputat vnicũ. Sed est aduertendum quòd ipse voluit allegare tex.in.d l.fi.§.fi. qui incipit præterea sancimus, &c. vnde secundum Ludouic. Bolog. ibi in primis interpreta.ille text.recte ponderatus, & subtiliter non considerat traductionem vxoris ad domum mariti: nec etiam supportationem onerum. Sed solum dicit, & vtitur his verbis ex tempore matrimo. biẽnium transactum sit, quare si vxor ipsa non esset etiã traducta ad domum viri, sed vir esset traductus: ad domum vxoris: quòd est signum maximę tristitię secundum Franciscũ de Crema. in suo singu.lxvj. Idem esset dicendum. quia omnino matrimonio esset, & per consequens hoc est in consideratione quo ad illum tex. & non tra-

nõ traductio ad domũ:nã potest esse matrimo. sine aliqua traductiõe ad domũ mariti.vt.l.hæc conditio.ver.nondũ nubilis in domum viri ducta &c. Et ibi doc.ff.de condi.& demõstra. quia illa traductio nõ est in cõsideratione:sed consummatio matrimonij in ætate perfecta. & hoc tenet pulchrè & diffuse Alex.de Imo.in consil. clij.incip.an & per quę verba contrahat matrimo.col.j.ver.nec obstat &c.& in consi.cliij.ibi immediate seq.& cõsil.cliiij.ibidẽ maxime.col. vl.vo.v. & illust.doc.Frã.de Are.in cõsi.cxlij. incip.& facto proponitur.& Alex. in cõsi.cxlj. incip.an mulieri passę morã.col.ij.l.v.vnde videtur hanc quæstionẽ propter doc.opi.dubiam esse. Primo ẽm Bal.in cõsi.lxxviij.inci.vtrũ maritus.l.iij.dicendũ ꝙ spõsus nõ potest petere interesse dotis promissę,& nõ solute:quia actio de dote est stricti iuris:nisi quando cõpetit mulieri [a]. Et ideo similes accessiones nõ veniũt,nisi à tẽpore litis cõte. & ista opi.recitat̃ per glo.in.l. de diuisione.ff.de solu.matri & pariter cõtraria opi.quę est verior. Nã cũ vir sustineat onera matrimonij, implet cõtractũ ex parte sua. Ergo sibi ęqua lance debet impleri,saltẽ recõpẽsando sibi onera matrimonij arg.l.curabit.C.de act.emp. quia nõ est æquũ ꝙ mulier locupleret̃ cũ aliena iactura, sicut ecõtra si nõ sustineat onera matrimo.nõ debet habere fructus.vt.l.si pater.& ibi Bar.ff.de excep.doli. Et sic videtur casus ꝙ post bienniũ quilibet etiã extraneus teneatur.vt.d.l. si.§.præterea de iure dot. quia bienniũ succedit loco litis cõte.ẽm doc. Ray.de Forliuio ibi. Et taxat ibi tex.quid sit ob defectũ solutionis dotis soluendũ:tamẽ Bal.in.d.cõsil.lxxviij.nõ credit ꝙ illi taxatiõi hodie sit locus,quæ erat quo post bienniũ pro libet centenario.xxxiij. sed solũ ꝙ alimẽta debẽt præstari iuxta morẽ regionis, vel iuxta correspõdentiam onerũ matri.& ita tenẽt Iac.de Rauẽ.Pet.de bella perti.Bar.Bal.Paul. de Cast.Alex.Ias.co.iiij.& Bar.Sozi.in.d.l.de diuisione, & ista.opi.est multũ æqua quãdo petuntur [b]. Vt interesse ar.l.numinis.ff.de in litẽ iurã. Et ideo cõcludũt do.s̃.alleg.ꝙ iuxta mẽsurã arbitri boni viri consideratis oneribus matrimo.& quãtitate dotis,& his quẽ in regiõe frequẽtantur ipsum interesse,qđ alimẽta ẽm Bal.in d.cõ.lxxviij.vocamus,ꝓculdubio.peti põt:quia cõstãte matrimo.dos est ꝓpriũ patrimoniũ viri. l.doce ancillã.C.de rei vẽ.Ideo viro debent̃ alimenta eius.i.vnde se & vxorẽ ac liberos alat.l. vbi adhuc.ver.ita tamẽ.C.de iure doti.&.l.curator.ff.de vẽtre in poss.mittẽ.& hoc est tex.in c.salubriter.de vsu.& in.l.si maritus. & ibi Flo. ff.fami.her.& idẽ tenet Bar.ĩ.l.insulã.§.vsuras. & ibi Raph.& Alex.ff.solu.ma.Bar.in.l.at qui natura.§.nõ tñ.ff.de neg.gest.& Bal.in.dl.fi.§. præterea.co.ij.ver.ad hoc dubiũ de inre dot.in noua lec.vbi dicit ꝙ ĩ aliquibus locis sũt statuta & cõsuetudines ꝙ ꝑstent̃.x.ꝓ cẽtenario:quæ est decima pars cẽtesimę.& istud est satis ꝓbabile: quia ẽm vsum bonę mercãtię tale lucrũ affert̃.c. ꝑ vestras,& ibi do.de dona.iter vi.& vxo.& de dote post diuor.resti.& idẽ Bal.in.d.§.ꝑterea.in antiq.lec.ver.tertij dicũt.& Bar.Sozi.in repet. l.iij.§.itẽ si reipu.ff.ad.l.Falc.& tale lucrũ decẽ ꝓ cẽtenario tolerat̃,& permittit̃ in regno Frãcię ex ordinationibus regisstamẽ cõmuniter cõsue. est dari sex ꝓ cẽtenario,& iste est iustus & verus valore & in terminis huius q̃stio.consuluit Bar. in cõsi.cxxviij.incip. Frãciscus habuit vxorẽ.& Pau.de Cast.in cõsi.ccclxxxvj.in antiq.& glos. & doc.i.c.cõquestus.&.c.cõsuluit.& ibi Laurẽ. de Rodul.in repeti.de vsu. & Pet.de Ancha.in cõsi.clx.qđ est singu.& Alex.in cõsi.xxvij.vol. iiij.& Abb.Sic.post Io.And. & Card.in.d.c.salubriter.co.j.ver.circa intellectũ.c.quæritur de notabili, & satis dubia.q.vbi dicit quod si pater puellæ promiserit certã pecuniæ summã ꝓ dote genero suo infra certũ tẽpus se soluturũ,& interim ꝓmiserit dare certos denarios ꝓ libra quot annis vsq; ad solutionem dotis:ꝙ valet talis cõuentio,si maritus solitus sit mercari vel ponere pecuniam apud mercatorẽ:cum ipse maritus nõ capiat ꝓ mutuo,nec pro dilatione data:sed quia sustinet onera matrimonij, & sic potius capit vt interesse,nec videt̃ [c] secũdũ eum esse cõtra bonũ charitatis.& idẽ Io.de Imo.in.d.§.vsuras.Ang. Are.in.§.fuerat.col.iij.ver.& quia ista est bonæ fidei.cũ seq.insti.de actio.& dictũ interesse debetur officio iudicis. & idẽ tenet Ang.de claua in sua sũma.in litera vsura.in.j.ver.xxv.& Bal. in aut.& qui ver.quęro mulier.co.xiiij.C.de bonis auten.iudi.possi.& dixi in lib.cõsue.Bituri. tit.de sta.pso.in.§.v.in gl.ij.& Signo.de Homedeis in cõsi.cclvj.& Abb.Sic.& Fely.in.c.cum venerabilis.de except. Et Alex.in.d.consi.cxlj. lib.v. Quamobrẽ siue dos fuerit ꝓmissa cũ pacto vel sine pacto de aliquid soluendo vsq; ad solutionẽ dotis potest peti interesse,vnde dictus Gilletus Poirier,non solũ potest petere.xxv.libras Turonẽses in ipso cõtractu matrimo.ꝓmissas ꝓ alimẽtis,licet de alimẽtis in.d.cõtractu nihil dictum est ẽm Io.de Imol.& seq. in.d.§.vsuras.& Ang.Are.in.d.§.fuerat,sed etiã interesse simile ꝙ passus est post annũ & terminũ assignationis dotis lapsum,nec obstat ꝙ ipse Poirier nõ petiit nec ĩterpellatus est socerij,aut eius hęredis:quia dies nõ solũ expressa cõstituit quẽ in mora [d], vt l.magna.C.de cõtrahẽ.& cõmittẽ.stipula. Sed etiã tacita.vt est tex.celebris,& ibi Bal.in.l.vna §.exactio.versi.in tex. ibi vsuras.C.de rei vxo. acti. Et iõ interesse venit vi morę ex diei lapsu. Et ita mihi videt̃ cor[r]ectione alterius cuiuslibet melius sentiẽtis semp salua,in cuius rei testimoniũ nomẽ & signũ meum apposui. ¶ Boerij.

[a] Adde quid si maritus uiuus petiit usuras dotis sibi debitæ, qđ passus fuit maximã morã, an postea ipso mortuo possint eius hæredes petere usuras dotis, uide Bar.in.l. uir usuras.ff.de do.inter uirum & uxorẽ. et Frãci. de Crema. ĩ suo sing. 5.qui tenet quod non.

[b] Adde Florẽtini usurã appellãt discretionẽ secũdum An. Bar. in cõsi.7 colũ.17. lib.2.

[c] Adde Bar. Sozi.in cõs. 176.uo. 1.ꝙ est sing.Bal. nouel.in tracta.de dote. i.2 parte.

[d] Adde Bart. Sozi. in cõsi lio.107 uer.sic ergo conclusum.lib.1

¶ Finis Consuetudinum Bituricen.cum commentariis domini Nicolai Boerii, ac duobus consiliis ab ipso accurate æditis.

Commentarius in Aure-

LIANAS CONSVETVDINES NON INELEgans, vbi singulis capitibus singula iuris argumenta adposita reperies. Adhæc textum Latinum, & ad calcem vernaculum, & familiares formas seu casus: vt non quidpiam vulgus desideret.

Disputationes aliquot Ciuiles. De Fictione, Suitate, Saliqua lege, Donatione mutua, & aliæ.

Homo seu Philosophus, qui de diuina humanáque iustitia disserit, & de ipsa quoque iuris ciuilis scientia, ad illustrissimum Cancellarium Antonium à Prato.

Sermo de Fortuna in Plutarchum, vbi de fortuna Gallorum.

Sermo de Pace non illepidus & sententiosus.

Sermo de Musica & Saltatione ex Luciano festiuissimus.

Panægyricus Aureliæ vbi locus de Iurisprudentiæ laudibus egregius.

Hæc non inflato seu grandiloquo stylo superba, vel ob ipsorum humilitatem, vel ob ipsam authoris obscuritatem ne contemnatis lectores candidissimi, neque summittatis illi seueræ Critolai libræ, neque quicquam in his vertatis mali, sed conniuentibus oculis errata transcurrite.

PRAEFATIO PYRRHI Anglebermei, in Aurelianas Consuetudines, ad reuerendum in Christo Patrē, Dominū Lodoicū Borboniū, Laud. Præsulē Generosissimum.

ITA natura comparatum est (antistes illustrissime) nec id citra magnum Reipublicæ detrimentum atque perniciem, vt cum generis nobilitate virtus, eáq; præsertim literis quæsita perquam raro societatem coeat. Quod à malis partim moribus, partim ab effracta languescentique statim cū omnium tum optimarum rerum cupidine censeo contingere: dū preciosissimas & virtutis & eruditionis opes solis obeunt oculis, vbi vel laborē nobiles delicati refugiunt, vel ipsum fere nomen literarum (tanquam Ephesij eius qui Dianæ templum incenderat) obhorrent, veluti sibi suísque titulis ignominiosum. Quod stultissimum sanè est iudicium, insignis socordia, grauísque ipsorū labes. Nam quæ præsentior pestis est voluptatis (quæ qđ Cicero de legibus dixit, mater est malorū omniū) q̄ honestissimum otium literarium, quod isti contemnunt, soli obsequentes genio, gaudentes inertia, suáque sibi dementia perplacentes, indoctæ simul & iniustæ multitudinis consensu deprauati, quo quid stultius dici potest, aut quid vesanius? Sic est omnino maioris potētię rerúmq; affluentię comes imperitia. Sic iudicia peruersa, dum isti magistratus omneis optimis doctissimísque viris, dum honores, potestatésque pręripiunt, quorum suffragiis rerū natura vertitur, & vitium pro virtute, probrum pro laude haberi solet. Vnde fit merito, vt cum primis res admirāda videatur, si quando vetustę natalīū claritudini, si fortunis virtus ac eruditio pulchro honestóque fœdere coniuncta sit. Res est rara, vt idē nobilis sit & doctus. Sed quo rarior, eo admirabilior, eo diuinior. Quādo quidem in hac mortali sorte duæ res sunt quæ nos & immortaleis faciūt & supremos, lōga generis præstātia (perennis glorię monumentum) & nostra virtus à parentū strenuitate minime degenerās. Illa virtutis præbet imaginem, exemplis vrget facítq; animos: dū viua generositatis semina primis infusa natalibus, genuinámque animi dexteritatem (quæ velut cunis illabitur) in posteros transmittit hereditariam, quando boni ex bonis fere procreantur, & cum lacte tigres maternam sugunt feritatem: quósque leones pardi genuere iubis carēt, neque adeò sunt elati. Hæc vero virtus nostra nostróq; labore parta nos in terris viuos adorari (dum nescio quid in nobis eminet non humanū, dū illa germanæ iustitiæ maiestas siderea nos illustrat) mortuos in cælis summo bono perpetuáque vita frui facit. Ea res est quæ summā de te spē nemini nō induxit, quę te maxime gratū maximéque spectatū fecit, omniúmque vota in te cōuertit, omnium pellexit animos, in te vnum principē simul & pręsulem, vt illustrissimum genere, ita de literis & virtutibus ornatissimum. Nam studuisti semper ob virtutem, καὶ τιμὴν καὶ δόξα καὶ ἔπαινον ⁊ τὸ ἐπὶ λόγοις εὐδοκιμεῖν ⁊ τὸ ἐπὶ συνέσει εὐδοκιμονὶ ξίεθη. Et hæc virtus tibi diuina, dubiū est an heroica mēte pręditο, non momentanea, verum antiqua, solida, immarcescens, à sanctissimis initiis longa producta serie, atq; gentilitia est: cúmq; vita ipsa tibi ex vtriusq; parētis semine ingenita. Neq; aliter fieri potest, quin à sanctissimis probissimísque parentibus, & ortus & educatus, ipse quoq; sis absolutissimus, quod perquam notum est toti Galliæ, satísq; persuasum te familiæ nomen indies magis ac magis augere, ídq; vberiore stylo dicerem, nisi rem à procemio diuersissimam facere viderer, & panegyricū tui potius (qui tam auguste concludi nequeat) quàm propositū negociū tractare. Tua vero ingens virtus quę cæteris magnatibus pro scopo, próq; exēplo est: immo in cuius ęstimatione debeāt erubescere, grauíq; dolore penitus premi: me nō plębeia natū familia (quod probe nosti) rapuit in admirationē tui: succendítq; ad moliendum aliquid quo beneuolentiam tuā demereri, mihíq; non minimū apud te locum & gratiā comparare possem. Id me literis consequuturū arbitratus sum: si quid ex studiis meis qualibuscūq; colligerē, quod obiter tibi grauioribus curis agitato solatiū præberet, ne dicam cōferret. Solebas nanq; dum Academiæ nostræ maximo esses ornamēto, interdum etiam nostris nugis fauere atq; arridere, velútque genius optimus Pyrrhū intra tuos lares & penetralia sacratissima receptū ad optima quæq; tentanda sæpius impellere, ídq; tum pro tua incredibili mansuetudine sponte factitabas, dum in omni studiorū genere libens versabare, semper hilari fronte ac recēs, seduláq; viri audiendo opera impensa (quod senticosius est studiū, neq; sic amœnū) modo Theologicas (quod te decet) atq; philosophicas disertationes asciscebas, modo suauioribus blandioribúsq; musis colludebas honestissimis vsq; negociis ociū aliis perniciosum fallens, semp de honestis studiis disserēs iuxta Isocratis ad Nicoclen pręceptū saluberrimū, eiúsque cōsilij memor, quod à doctissimi illius Erasmi delitiis mihi quondā ad ciuilis philosophiæ scholā reuocato, cū egregius doctor nunc optimus senator Franciscus Deloynus, qui tibi semper in ore est, vir non minus integritate iudicij ac rectitudine, quàm omne genus literis clarus, prædicabat, & ex me persæpe audisti. Dicebat enim hæc studia iuris ab humanioribus nō me-

diocriter adiuuari, cum liberaliores artes non nisi eruditiores nos ad reliquas & mansuetiores efficient. Vnaquæque ars suo marte suóque tempore tractanda est. verum nulla est (meo iudicio, tam exigua quæ non iuuetur eloquentia, vel imprimis tantum abest vt officiat eloquentia reliquis disciplinis, vt singulis apprime sit necessaria. quod iis demum persuaderi potest, qui sunt fœlicioribus ingeniis, non ἀμῦσοι, non contumaces, nō illiberales, eáque fœlices de re multo magis, quàm qui inhiant lucro vel sordidissimo, neque quicquam nisi lucro nummario demetiuntur, vel ambitione, adde & superstitione. quanuis has tuendo parteis atque commendando, mihi planè ipse suffragari velle videar. Verum enimuero non facile illorum sententiæ subscribam, qui sese philosophiæ tum diuinæ, tum humanæ professores esse asserunt optimos, sine eloquentia, contendúntque collatis signis, aliter Theologiam, Dialecticen, Physicen, Ethicen, Metaphysicen, omneis denique disciplinas (quarum se magistros appellant) rectè non posse tradi nisi populari barbaráque eloquutione. Hoc ego illis tam facile concedam, quàm repente mihi persuaserint Paulum, Dionysium, Tertullianum, Cyprianum, Basilium, Ignatium, Hylarium, Lactantium, Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, ac reliquos religionis Christianę pręcipuos assertores (quiquidem fuerunt eloquētissimi) Theologiā nesciuisse, quos illi profecto vix è nomine cognoscunt, cum & perlegisse omneis, & præ manibus habere perpetuo debeant, quibus quis ignoscat, quòd Aristotelem suum principem (vt aiūt) suæque patronum sectæ, ac ducem, virum eloquentissimum doctissimúmque non à vestibulo quidem salutauerunt: indigni nimirum Philosophorum titulo, cum & ij maxime quibus incumbunt, Hispanus, Buridanus, reliquíque quos piget, pudétque nominare, imperitiæ, arrogantiæque numina, nihil minus hercle quàm Philosophi sint dicendi, quos illi (si diis placet) artium magistri Pytagora, Socrati, Platoni, Xenophonti, ipsi etiam suo Aristoteli longe anteponunt. Sed quid accuso Theologos? quāuis ab eorum albo refixum Hebraice, Græce, ac Latine prædoctum virum Reuclinum etiam indicta causa damnatum quis est qui non ægre ferat? Hoc Hermolao, Pico, Erasmo, Fabro, reliquísque, quos ea afficit iniuria, negocium relinquo. Mihi satis esset, si non eadem lues nostram professionem multis iam annis ita profœdasset: vt sit incredibile permultis eundem, & eloquentiæ simul & iuris peritum inueniri, quasi vel à Græcis tabulę duodecim: vel à Romanis illis eloquentissimis leges, edicta, senatusconsulta, prudentum responsa, plæbiscita, pandectæque ipsæ sint barbarę, vel inornate cōditæ. Iam complico vela, nimium diuagatus, digressúsque ab instituto. Sed vna me spes reficit: quòd nunc in Gallia omnes officinæ liberalibus instructæ studiis sunt: fitque diligentissima literariæ iacturæ reparatio. Quotusquisque est enim quē nō suppudeat Latine nescire sępe etiā Græce? Cæterum (quod huc spectat) is est locupletissimus tuæ fœlicitatis titulus (dignissime præsul) quòd nitidissimis omnium literarū gemmis ingenium ad summa natum exornasti: is thesaurus est omni auro preciósior: hoc est ornamento omni diademate, purpura, lituo, infulísque maius: καὶ πολλῶν χρημάτων. quod Isocrates Dæmonico dixit, vbi ait solam doctrinā esse immortalem, omniúmque rerum preciosissimam & honestissimam. Habes literas, & literas colis: amásque munus literarium, nec prę literis ac virtute quicquam in precio habes. Qua de re me superiore autumno per aëris intemperiē velut relegatus à gymnasio ad solitudinem, in tanto ocio me deuoui totū, addixíque ad scribendū quippiam (modo garrire est scribere) quod & me faceret eruditiorem, & apud te pro me patrocinaretur: istiúsque erga me beneuolentiæ testatissimę refricaret memoriam quanuis indelebilem. Cúmque nonnullos sermones de fortuna, de pace, de saltatione, de Philosophia, de iurisprudentia, ac quædam alia fusissemus, nec edmodum docte (vt omnia) nec accurate forte me fortuna noster homo collega probissimus, nostriq; particeps animi vir & virtute & eruditione sua tibi, multísque commendatissimus velut Delius aurem vellens monuit, vt aliud aggrederer quod ex mea potius harena esset, meáque professione. Subinde appuli animum ad patrias leges, nostræque nobilissimæ ciuitatis mores (quas consuetudines appellant) vernaculo sermone promulgatos, latino (quo ad res tulit) cōmentario donandos. Idque præsertim, vt eos ipse addiscerem: cum (vt ille dicebat) Romano ciui sit indecorum ius ac historiā, in qua versatur, ignorare. Ad hæc amicissimi viri, quibus reluctari nequeo, hunc laborem à me iam diu postulabāt enixissime, quem recusare nec potui, nec sanè volui, dū forte fortuna libera & ociosa cessatio mihi suppeditaret ociū: quāuis huic rei impar, cui tantum operæ quantum potui non quantum volui, impendi: scripsi de stillicidiorum (vt Cicero ait) ac de parietum iure: nō omnino tamen (vt reor) sine nitore ac palæstra: nec eos imitatus sum qui non tam iuris quàm litigandi (vt ille ipse dixit) tradunt vias, cautelas, decipulas, sed ex iure omnia præstitui præfixíque, neque quicquam sine ratione ac lege tradidi. Sumpsi laborem libens, & quidem impensissimum, paucísque mensibus id confeci quod plures longe postulabat audenter potius quàm prudenter, non imperite tamē, aut ne quicquam nec me laboris operísque pœnitet, cum mihi certe profuerit. Ista nanque non minus fœcundant

dant ingenium, quam cultura feraces agros efficit vel prius steriles, pérque hos motus continuos (vt philophice loquar) ad ęterna illa tandē & incorrupta peruenitur, dum ad superiora semper erigimur, auocamúrq; ab humilioribus. Hęc absoluimus & tumultuarie, sed pro ocij modulo, quòd ab indefesso iuris interpretandi labore succidimus. Quæ cū ab authoris humilitate, suíque obscuritate depressa iri certum haberem, augustissimo nomini tuo nuncupaui, vt hinc augustiora fierent, & receptiora: modo tu probaueris, in cœlo sum. Quid enim omnium suffragia, omnéve punctum laturum me sperem, præsertim hac tempestate qua mortales in alienis laudandis sunt frigidissimi. in vituperādis & leues & inconsulti, dū vix à vestibulo primáque margine semiaspecta damnant, & inuitis legum edictis libellum quemlibet inauditum atque indefensum trudunt ad supplicium iudices iniquissimi: flagrísque lacerant innocentē expiando impietatis genere rabulæ nequissimi, quod vitium à Deloyno, Budæo, Longolio, Nicolao, Beraldo, Rogerio, Barma, Lodoico, Ruzeo, Nicolao Bracheto, Oliuerio præside, Petro Berruerio, Fabiano pontio, Mattheo quadrigario, ac plerisque, & iurisc. & oratoribus procul est, qui cū omnigena eruditione prudentiam iudiciíque soliditatem pulcherrimè coniunctam habent. Erant permulti longe doctiores (neque enim sum vsquequaque imperitiæ meæ non conscius) qui potuissent huic rei & eruditius, & ornatius manum apponere. Sed ipse feci, vt mihi saperem: neque sperans æquam ex eo Thessalicam edidi, & quidem præcocius, vt alios ad scribendum aliquid quod rem literatiā, & nostræ Galliæ gloriam augeat velutifœcialis prouocarem: à quibus culpam deprecabor, qua plane carere nō potui, quòd parum Latina quædam interserui, cuiusmodi est feudū, & id genus pluscula, quę Latinæ linguæ Critici non sine cachinno legent. Verum est nonnunquam (quod ea re Picus ait) cum balbis balbutiendum, qui quemadmodum dixit ille Agricola præter balba nihil intelligūt, nec ex omni ligno Mercurius fit, vt in adagio est & hæ disciplinę non aliter tractari solēt, ornari res ipsa nequit, contenta doceri. Cunque in populari ratione omnis nostra versetur oratio (qđ Cicero dixit) populariter loqui necesse est. Ego id præstiti, vt & familiariter exposita omnia, nec ineleganter habeat lector: & aliquod semper in singula capita iuris argumētum fundamentúmq; reperiat: inque hoc genere non multū reliquis in eo versatis cessisse mę intelligar. Si quid erratū, minúsve à me intellectū putabit: id non arbitretur sine doctiorum hominū pragmaticorū q̄ sentētia scriptū. Presertim enim in his omnibúsq; meis negociis Clemētis Milberti consultissimi viri consilio adhæsi: sed non eadem omnium (vt fit) in hac parte iudicia inueni, neque est eorum quisquam qui Romana iura sunt professi, qui non interdum sit hallucinatus. Si erraui, nō est miraculum: verum si nō errassem, magnum profecto miraculum esset. Vtcunque res eat, iacta est alea: ego vero dum hæc molirer, ἐμὲ πρὸς τὰ κάλλιστα ὥρμησα τῆς παιδείας ἐπιθύμουσα μηλεῖν ἀποδειλιάσας: nec metuens illis inuidiosus esse, quibus ipse non inuideo, vtpote ἀτιμωμένοις, & quos vidi sæpe res pessimas pro optimis θαυμάζοντας: quibus displicebit etiā, q̄ Gręce loquor. Verum permagni non facio locutuleios istos ac tenebriones, qui se falso doctrinæ nomine venditare solent, quíque primi nusq̄ non haberi volunt, neque sunt, sed ita facile vulgo imponunt: quibus si me lacessierint, obiiciam Erasmum meum, cui literæ tantum debent, quantum orbis Herculi mōstris liberatus: quem tamen isti criminantur, dum velut Harpiyæ suo cōtactu perfœdant omnia: nec vllius rei ęstimationem inire nō inique possunt. Prodibunt ergo tuis auspiciis (Antistes inclytissime) nec blaterones formidabūt, qui nihil planè non laniant, Aurelianæ leges & Romano sermone nitidiores, quibus adieci breuem commētarium & simplicem, & sua, & asciticia lautitie pinguem. Vbi si ieiuna quædam te offenderint, id pro tua modestia partim materiæ, quę plerūque rata est, partim ipsi temporis angustiæ condonabis. Errata lector candido vngue transfigat sine maleuolo susurrone: nec aliter mihi maledicat, quàm ego plerisque hoc in opere maledixi: quos tamen egregie non semel notare potuissem. Superest, vt hæc initia summa humanitate tua sic excipias, vt meipsum soles, & quemcunque tibi virtutis nomine quidpiam proponentem. Sed quis te non facturum ambigat? qui nihil sis intus nisi quod videris esse rectus, modestus, candidus: sisque ab illis prorsus alienus quos ego medici filius alopeciam pati dicere soleo cū Galeno, a qua procul est tua syncæritas, quæ me dū fouebit, perfacile virilitigatorum iniuria vindicabor.

Vale.

D. IACOBO GROSLOTIO Mecœnati ſuo multiphariam erudito viro, atque amãtium literarum amãtiſſimo Liuinus Blomius εὐπράττειν.

NOn potui non huiuſmodi plurimũ quæſita occaſione frui: ſi dandum gratitudinis ſignũ aliquod olim fuit iis omnibus, qui de me toties meriti ſunt pulcherrime: ne velut ſterilem agrum ſeuiſſe intelligãt, & tibi primum D. Iacobe Groſloti Mecœnas humaniſſime: quo me ſibi nemo adhuc maioribus beneficiis obnoxium deuincit. Euenturum enim planè καθάπερ ἐν κατόπτρῳ καὶ ὥσπερ ἐν γραφῇ cernebã, vt memorem me nihilo plus tuorum munerum damnaſſes merito haud difficulter extremi vitij, neque adderes quidquam amplius: ſed dum tranſeuntibus beneficiis totis viribus obſtares. Quam ob rem iis hoc pacto volui anſam prorſus eripere, cum tam coacti ſilentij nulla ſit apud me ratio, niſi forſan pudor atque metus communis reprehenſionum veneno tinctarum linguarum. Non iuraui equidem in tam alta ſilentia Sigalionis AEgyptij aut Angeronæ, vt non preſſus reprimam punctus, vt non repungam beneficiis affectus, vt non re taliandi animum verbis ſaltem prodã. Neque ſimulabo me Siculis ſcribere, vt omnes non hæc legant, vt cuique libera poteſtas non licet vellendi, lacerãdi iuxta, ac probandi. Quandoquidem ea nihil aut obeſſe, aut prodeſſe poſſunt: tam longũ peregrinaturæ chartæ. Quæ modo apud hunc viuet, modo apud illũ extinguetur, aut Veneri, aut Veneris mandata marito: modo apud eundem & probabitur & damnabitur carceris perpetui inaudita, illecta, nec inſpecta quidem, eueniat quod licet opto ſolum. Nam improborum quos hæc tantum offendent fauorem, nec ſulphurato ramẽto ſiue Luciliano nauci, ſiue Plautino Sticho optarim emptum mihi. ſiquidem non magis is obruere poteſt, quàm (quòd dicitur) aquæ pluuiæ fungum, quando eum non venamur. Sed ad te redeo Groſloti doctiſſime, qui mihi ad ſtudium meum cuncta quibus potuit eſſe opus tam opportune ſuppeditauiſti, vt nullius interea eguerim, atque vt fere tibi profectum meum debeam merito tanquam ipſis profeſſoribus acceptum ferre. Si tu vitam, illi eruditionem ſubiecerint, ſine altero alterum mancum, mutilum, ac nullum eſt. Explerem volumen, ſi vellem ſigillatim perſequi quæ bene cuncta feciſti mihi. Sed tam multis in liminari epiſtola, quàm nuncupatim tibi dico, non eſt locus. Eorúmque cum magnitudinem non liceat aſſequi, licet veritatem inſtar circunſcriptorum orbis exprimam, qui vel minimis cæris totum includunt: malo enim tacere Salluſtiano verbo quàm pauca indigne dicere, & æſtimationem meritorum tuorũ erga me, qualia ſint, cuique relinquere liberam, quam ipſe nec meditatione, nec ſenſu potui adſequi. Cæterum quando alia eſt huiuſce inſtituti ratio, quam vt tuos titulos & beneficia tua in me percenſeam,

ſeam, tranſiliam ad reliquam partem, qua (quoad licebit) velut prologo perſequar. Quid poſſit debeátve ſtudioſus lector in his noctibus deſiderare ſanè doctiſſimis, nec ad vulgatam lychnum lucubratis : id tantum præſtiturus deinceps, (ſi diis placebit) vt præparem beneuolum Anagnoſten quo ſit in perlectionem operis totius & auidior, & accommodatior prælibando paucis, qualia tractentur in hiſce codicibus, ne eueniat quod ferè ſolet, vt nondum inſpecta, nullus nō repudiet & reiiciat iis ſuppreſſis. Sed inquiēt, Num e lemmate ſatis noſcitur ſingulorum librorum? iis reſponſum abunde erit, ſi viderint paulo explicatius hic, quàm titulus, natura ferat, pertractari. Potuit (quod forſitan addent) per alium fœlicius fieri, fateor. ἐπιστάμην δὲ ἐν παρέργῳ τιθέμενον παρὰ μου προοίμιον ποιέσθαι καὶ τὴν λοιπὴν πλήρη τοῖς τοῦ πύρρου διδάλμασιν ἐνεχθῆναι. δεινοτάτον περὶ σοφίαν ἀνδρὸς. Verum cum ad ſpectandas vigilias haſce ſuas vir ætate, moribus, doctrina grauiſſimus, non ſine præfatione nominandus Pyrrhus, priuſquam eas publicas faceret, me intro miſiſſet in doctorum virorum theatrum, neque eſſet tanto támque humano beneficio à me (in quem tulit) fraudandus : decreui epiſtolam edere qua hoc in purū animnm purius munus recidiſſe cognoſcatur, & in hominem nō ætate, ſed affectu prouectū : penes quē omnis agnoſcendi voluntas adfuit, poteſtas vero compenſandi, & pari par referendi longe abfuit, qualia ipſe poteſt : nos non poſſumus. Nimis diuerſa vndique ſumus conditione. Neque tamen feciſſem ingenue; ſi tanquam Amyclæus, aut Seriphia rana, aut Achantina cicada mutus hæc publice ſcita publice non profiterer. Quo periclitādum mihi potius duxi, cum adſequendi & referēdi ſpe aliquam gratiam laudem inter & vituperationem dubia, quam vt tuto nihil optem, & obliuionis & ingratitudinis ſuſpectus habear. Exigua res eſt mea conteſtatio de homine (vt Hercule) quam nemo vituperat. Paruam, id eſt retuliſſe gratiam gerrhis conſerta chartula. Scio, ſed capedine, atque vrnula fictili (vt Cicero) atque vili ſympulo (vt Varro) nonnunquam dij etiam inuitantur, χάρις δὲ καὶ βαιοῖσιν ὀπηδεῖ. Et ſua non carent munuſcula gratia, ἀλλὰ ἄγε ἴδωμεν, & ad inſtitutam rem deſcendamus. Vernaculas (quas vocant) conſuetudines Aureliæ, vrbis fœtæ doctiſſimis atque optimis viris (velut equus ille Troianus fertur) innumeris calceis, typis excuſas legebamus antea : ſed indoctiores, & difficultatibus intricatiores longe quam ſatiſfacerent, & doctis & indoctis ſimul omnibus, iis quôd non ſatis intelligerent, iis quòd indigniſſime ad politicam rem tam neceſſaria res (quum nulli non liti modum iuſtum imponat) tractaretur, ſine vlla eruditione, atque vlla fœlicitate. Quod vtrunque in vtroque neceſſarium potiſſimum, ita adiunxit, ita temperauit vir doctrina omne genus eruditus, & legum in Aurelia profeſſor meritiſſimus non clancularius, vt plurimi, qui Phœbi radios ferre, diêmque negāt,

vt neutrum in neutro nunc possit iuste desiderari, adsitis euentis, seu casibus charactere nitido, quo leuius prehendatur, nihil vsquam ex se cõfirmans (quanquam abunde potuisset) sed legum classicis authoribus accersitis cuncta stabiliens ac immota præstans. Et demum vt in iis versans omne punctum ferat, transtulit in aliam figuram formámque. Nam quæ vernacula erat, Romanam fecit, neque fuit ei satis in tanti laboris muneris impendisse studiosis, sed ex industria quod habuit ocium supra hanc in consuetudines lucubrationem paucos abhinc menses feriatis diebus & vacuis a prælectione (quod sui muneris est) id totum transegit efformãdis quibusdam ciuilibus inuentis iandiu prurientibus in exitum, vt ocium falleret, vt ingeniosioribus (ita narrabat mihi) gustum daret, atque fenestram patefaceret, cupientibus idem, non ausis tamen in lucem committere. Et ea vno fere in eadem incude cursu absolui maluit, vt mutuam mutuo gratiam suscipiant, eóque potius requirantur, relegantur, probentur. Nec perperam, aut ab re ita factum dicet qui nostram rationem peraudierit, quando ad mores legibus præbandos, aut rite rescindendos procurrat proxime necessariũ, quæ legem exponant cognoscenda esse. Sed hæc eiusmodi sunt. Nam quod iureconsulti sæpe fingũt, quod suum appellant: quæ de donatione mutua afferunt: quæ de Saliqua lege ante perpaucis non satis cognita disserunt, breuiter adeò & dilucide enucleantur hic singula, vt neminem cæterum hæc lateant, nisi qui hæc non legerit. Præterea quum, vt Hegio Terentianus ait, Quot homines, tot sententiæ, tot vota, tot studia in integrum diuersa, neque omneis delectet: iura philosophorũ adiunxit, vt eum audiant qui malint se mediis philosophiæ fontibus plurima promentem, & varie perseuerantem, tantisper dum quod ingeniose proposuit a carcere, ad metam & calcem perducit, a quo rursus in iurisprudentiæ laudis campum redit, velut Diaulodromos instructissimus. Assentietur mihi facile, qui viderit. Denique si qui per sortem negociosiores facti, nam tam seria velint: sed tantum animum curis lassum ac defatigatum, pasto corpusculo reficere, recreare, lusus cum ingeniosos, tum iocundos inter hæc offendent, conuiuiis, seu symposiis aptissimos, opus περὶ ὀρχήσεως, id est de saltatione & musica, ad exemplar Luciani, Fortunæ cantatissimæ laudabilem antiscriptionem, in Plutarchum de pace libellum variis coloribus & sui graphice fartum, Pãnægyricum in Aureliam, Quo iuris scientia obiter è re longe latêque laudatur. Hymnum postremo sanctissimum ad diuum Hieronymum sacrarum literarum perpetuum asylum sapphus pede iunctum. Talia sæpe facit & libenter vt fugiat ingratæ flumina Lethes, atque vt maiore sui parte superstes maneat. Quæ singula & si suam laudem meruerant, tamen cum pro merita dignitate de singulis dicere immensum fuisset, & præter epistolæ modum, perstrinxi breuibus omnia, & in arctissimas

coegi

coegi copias quæ nunquã (ita me dij ament) satis probabuntur: non quòd his maiora dici & inueniri non possint. at quòd in tantillo tempore succisiuo & vacuo publica prælectione tam alta, atque ardua potuisse consummari permirum fuerit, quæ sibi plus totum hominem requirebant, æuúmque longissimũ. Quandoquidem non alia sunt, quàm quibus ingenium mediocre ob proposita & inuenta altissima, perseuerationem doctissimam, finem gratissimum: vt æstuoso freto obrutus natator submergatur. Concinnata enim sunt omnia ad primorum authorum aresta, seu dogmata, seu placita, qui in idem præscripserunt. Sed ita vt propria magis videantur. Verum ne dicam potius an blãdiar, nullo id mihi precio dato, licebit iis æstimare qui legerint, & tibi potissimũ Grosloti humanissime, qui integerrimo es iudicio præditus. Quo duce inuictissimo tanquam muro aheneo & inexpugnabili, mihi cõtra omnium tela constituto, non veritus sum his adscribere meam hanc qualemcunque probationem. Quibus si & tu album calculum non negaueris: efficies, vt iudicio meo per te superbiori facto, obsequar alias cõfidentius. Superest nunc id tantum, vt quod studio in te obseruantiæ meæ, tanquã Cherili imitatus, vesaniam perpetraui, vt inquit Ausonius, tu magnanimitati Alexandri ignoscas. Vale decus & præsidium meum fœlicitate intermina.

FINIS.

Eiusdem ἐξαστιχὸν πρὸς τὸν ἀναγνωστὴν.

NOn intret Cato ni cupiat spectare theatrum:
Nam mage quàm Floræ gymnica sacra deæ.
Nec qui nil laudare potest, quum nil facit ipse
Laudandum, non hunc Rhinoceronta volo.
Lælius at Decimus veniat bene candidus author
Inter tot curas, qui lucubrata legat.

Eiusdem in omneis libros, ad Lectorem.

Εἰ μὲν ἐθ᾽ ἀυρελίας ἔθελεσ σὺ δὲ κρίτικε γνῶναι·
ἐν τούτῳ βιβλίῳ πάντα δυνῇ μαθεῖν.
Εἰ δ᾽ ἂν καὶ περὶ τὴν σοφίαν πολλ᾽ ἔδεναι αἱρῇ
ἐν τούτῳ πυῤῥου πάντα δ᾽ ἔχεισ βιβλίῳ.
Μηδ᾽ ὐλεὶς κυνιδὸν δὲ φεγῇ πρὶν πάντ᾽ ἀναγνῶναι
ὅτι εἰσὶν πρώτων ἔσχατα καλλοίνα.

IN OPERA PYRRHI PRAECEPTORIS IOANNIS POVPARDI PARISIENSIS CARMEN.

OMnia quod possint mirari secula, & omnis
Ora, tibi Genabum sacra Minerua dedit.
Pyrrhus adest magno natu, castrísque potitur
Castalidum: & spoliat Delphica templa ferox.
Pyrrhus vterque fuit bellator: Græcus vterque.
Hunc tamen erudiit Græcia: non genuit.
Sunt qui carminibus, sunt qui sermone soluto
Præstiterint: noster Pyrrhus vtrunque potest.
Ingenuas artes callet, si denique viuat.
Qui nunc est Pyrrhus (credite) Phœbus erit.

IN EADEM MARII GENVARII CARMEN.

PAlladis immodicos effundit Regia fletus,
Et se postpositam Sparta sæuera gemit.
Hæc tetricum repetit lugenti voce Lycurgum:
Illa suum tristis sæpe Solona vocat.
Roma pauet, Francis legum cessura triumphos:
Téque petit laceras rupta Sabine comas.
Nulla potest medicina graueis curare dolores:
Ni Pyrrhus claro defuerit Genabo.
Non inquam Phrygias Pyrrhus qui perculit arces:
Atqui consilio nos meliore iuuat.
Ille semel duris Græcos adiuuit in armis:
Huius perpetuam Gallia sentit opem.
Quanto igitur bellis præstantior est toga: tanto
Hic Pyrrhus, Pyrrhum vincit Achilleidem.

Consuetudines Aurelianæ

CIVITATIS, IN PRAESIDIS, PRAETORISQVE territorio quondam obseruatæ, & nunc in iuris scripti formam redactæ.

Inuocatio

INDIVIDVAE trinitatis, virginis immaculatæ, diuorum Pauli ac Hieronymi ope inuocata, in patriæ nostræ leges cōmentarios facturus, non omnia quæ dici queant, percensere: sed ex pluribus meliora quædam atque accommodatiora perstringere decreui. nec verbum verbo reddere, aut cuiuslibet verbi occasione rebus extrarijs, in immēsum marginem producere, nisi quòd locos necessarios citabimus, interdum & scribentiū sententias ex integro referamus, ea procedentes via qua nostri iuris interpretes incessere. atque rē omnē ex Bartoli præsertim ac cæterorum theoricis absoluemus. in prioribus his capitibus prolixiores, in reliquis longe breuiores futuri, stylo vulgari: nec adeo examussim obseruatis latinæ linguæ regulis. Sūt enim multa quæ hic Latine dici nequeunt, nec plerisque, a quibus ea lingua culta non est, quibus ego quoque scripsi, perplacerent. Vos æqui boníque cōsulite, lectores candidissimi, neque facile calumniā admittite. Totius itaque iuris nostri species duas esse constat: prout eius origo ab institutis duarū ciuitatum fluxisse traditur: iure scripto, quod Græci νομικῶν vocant, vsi sunt Atheniēses, a quibus duodecim tabularum leges accepimus nō scripto Lacedæmonij.§. ex non scripto. de iure nat. gen. & ciui. institu. ciui. lib.j.& in.l.ij.§. nouissime.ff.de orig. iur. dicitur ius scriptū esse: ídque lex est duodecim tabularum. Aliud propriū ciuile ius: quod sine scripto esset ex sola prudentum interpretatione. Hæc res postea consuetudinis nomē assumpsit, de cuius viribus, & quo pacto, quóve tempore inducatur, scriptum est in.l.j.&.ij. C. quæ sit longa consue. de statutis. per Barto. in.l.omnes populi. ff. de iusti.& iure. in.l. de quibus. ff.de legi. Petrum de Ancharano in cap. canonum statuta. de consti.& plerosque in alijs locis vulgo occurrentibus. Hoc ius ἀγράφων Græci vocant, id est non scriptum. quas patrias leges (inquit Plato) cognomento vocitant. Sunt enim diuturni mores vtentium animis comprobati, & pro legibus obseruati. mos nanque retinēdus est fidelissimæ vetustatis, cuius legem si quis non obseruauerit, videbitur mortuorū voluntati velle derogare. l. testamenta omnia. C. de testa. Leges enim ex bonis rectísque rationibus factæ sunt. l. j.&.ij.ff.de leg. Docet Hostien. in.c. ad nostram. de consue. dum lepidum furiosi iudicium apud Parisios latū recitat: qui censuit illi, qui a paupere præciū exigebat, quod ad culinæ suæ fumum atque odorem, panem veluti suauius edisset, numerorum sono exaudito satisfaciendum esse. quod & commēdat Siculus, qui nihil non

Breuitas tēperata. — *Bartolus oīm pceptor.* — *Glossemata nō adeo Latine scribi possunt.* — *Diuisio iuris.* — *Consuetudinis nomen.* — *Patriæ leges.* — *Lex est recta ratio.* — *Iudicium furiosi apud Parisios.*

Galli san ctissimi.

Locus ere conditus apud Cæsarem cur Galli utā tur cõsuetudine.

Mores Druidum sacerdotū

Græcæ literæ Gallis in usu Sarronicæ disciplinæ. Memoria lubrica.

Homologare græca dictio pHo.non pere.

legerat in.l.j. de verbo. obliga.ff. Est igitur ius bifariam diuisum. Galli (gens & moribus sanctissimis à ciuilibus institutis pollens) mediū quod rerum est optimum secuti partim iure scripto vtuntur, partim pro locorum cōditione suos mores habuere paulo à iure scripto discrepātes. Sed hi mores pro varietate regionū varij sunt: vocantúrque consuetudines, quas olim memoriæ mādabant, pérque hominum cœtus ac turbas de illis fides fieri solebat, si quando quæstio incideret. Cui rei datam originem crediderim, neque id alibi scriptum reperi ab eo quòd scribit Cæsar de Druidum sacerdotum institutis. Ita enim Gallos instruxerāt, vt pauca literis commendarent: omnia memoria tenerēt, præsertim quæ ad sacra publicáque iura pertinerent: nemini enim nisi in publico consilio de re publica loqui licebat: in reliquis Græce literæ Gallis in vsu fuere ante Cæsaris aduentum, quod & Laertius quoque testatus est, & Berosus Sarronicas quasdā disciplinas apud Celtas fuisse tradit: ita pœne omnia memoriæ mandabant Galli. Verum quia & vix & varie probari leges patrias cōtingebat ob hūanæ memoriæ lubricū: tum quia iudex consuetudinis legē debet imitari autenti. iubemus. C. de iudi. l. iij. ff. de testi. egregie Bar. in. l. præscriptione. C. si contra ius vel vtili. publi. placuit regibus Christianissimis, vt in singulis regni Gallicani prouincijs consuetudines in scripti iuris speciē cōponerentur, atque ab amplissimo senatu homologatæ apud omnes promulgarentur: próque legibus essent. Ita apud nos factum nuper extant, quæ consuetudines Aurelianæ vernaculo sermone, ea vt reor de causa scriptæ, vt ab omnibus intelligerentur, à me latinitate vtcunque donatæ, vt eas docti paulo cultiores legerent fortasse libentius. ¶ Quæro itaque mutato stylo, an liber iste cōsuetudinum dici debeat, ipsáque res consuetudinis nomen retineat: cum hodie ius scriptum sit. Bart. in. l. moribus. de vulga. & pupil. substi. scribit adhuc dici debere consuetudines. scriptæ enim sunt, inquit, vt per scripturam probentur, & ideo quia leges non sunt quæ a iudice sciri præsumantur, citari debent, atque a litigantibus allegari: licet probari hodie non sit necesse cum scriptæ sint. alij dicūt non allegandas, alij vero probandas, & falso plurima de hac re habes apud Curtium in tracta. feudorum, parte prima. & Bartol. sententiam sequitur schola modernorum in dicta. l. moribus. quod probari dicit Aretinus per. l. de quibus. ff. de legi. & cum non sit necesse, vt consuetudo in scripturam redigatur: potest redigi memoriæ causa, non vt nouum ius dicatur. nam scriptura non inuenta est ad inducendum: sed ad probandum. l. cum res. C. de proba. l. contrahitur. ff. de pigno. & ex confirmatione non inducitur ius nouum. & si is qui confirmat, habeat potestatem reuocandi, vt Bartolus scribit in. l. & quia. ff. de iurisdi. omniū iudi. & si consuetudo est inuenta in corpore iuris, habet vim legis, vbi prius non habebat. l. metum §. sed licet. ff. quod metus caus. traditur in. l. tertia. C. de legi. Vide Cyn. in. l. tertia. C. quæ sit long. consuetu. & an statutum continens idem quod ius commune

Consuetudo ob id q scripta est nō mutat nomē.

Consuetudo scripta non probanda.

Scriptura qd operetur.

Consuetudo inuēta in corpore iuris.

commune sit validum. habes gloss. singularem in cap. primo de consti. in sex. quam diffuse declarat Ioan. de Lignia. & Ange. in. l. si ita stipulatio. ff. de verbo. obligatio. Infert ex ea l. probari, quòd statutum continens id quòd iure communi scriptũ est, valet. multa copiose de hac quæstione quæ fuit ardua, diuersósque habuit iudices. tradit Siculus in dicta. l. si ita.

Statuta laicorũ nõ ligant clericos.

¶ Quæro insuper, an statuta laicorum ligent clericos, quia clerici vocati sunt cum describerentur, & impugnarũt quosdam articulos, vt apparet in oppositionibus nondum à summo senatu decisis? De hac re habes Bartol. in. l. prima. C. de summa trinita. in ver. quinto quæro. qui dicit ea statuta ligare clericos quæ non priuilegia specialia, vel res ecclesiæ lædunt. Sed quæ clericis, vt cuilibet competunt si sint honesta, & infinitas dispositiones canonistarum habes remissiue per Alexan. in dicta. l. prima. in additio. ad Bart. Communis est quòd non ligant clericos, quia non habent imperium in clericos, nisi à senatu vel à principe ita edictũ esset cum causæ cognitione, nõ contra priuilegia per cõsilia ecclesiæ concessa. Dubia quæstio hæc est, & quæ maiorem exigit indaginem. Vnum est aduertendum, quòd Ioan. Immo. scribit in cap. ecclesia sanctæ Mariæ. de constit. quòd si clerici noluerint approbare statuta laicorum, non possunt illis vti, & iuuari contra libertatem ecclesiæ, & repugnant priuilegiis eius a iure concessis: nõ dubium quin plane sint nulla. cuius rei causa, vbi quid per has consuetudines erit introductum, quod ecclesiæ iuribus derogare videbitur, ego id exponam

Quod reprobo, nõ approbo.

Cõsuetudo contra ius ecclesiæ.

quo pacto in iure defendi possit. hic enim multa non sunt quæ videantur esse huiusmodi. & pauca hic reperies vbi rectum iuris fundamentum non iecerim. de hoc articulo potes abunde legere apud Barbatium in rubrica de rebus eccle. non alienan. char. xxi. & char. xxvii. & in. l. de quibus. per Bart. & alios. Ego in singulis sic nolo immorari vt iustum opus fecisse videar, non libellũ, id præstabo quod sæpe ad alios remittam (quod multi tamen reprobant) sed non sine aliqua decisione, vel iure, vel ratione firmata faciam. idcirco remittens, alíósque citans, vt qui voluerit plenius legat, pauca in suspenso relinquens: sed non omnes omnia possũmus. plurima egregie scripta sunt, & collecta in Bituricis, Turonicísque consuetudinibus: a quibus referendis abstineo, ne corniculæ fabulam incurram. pauca illis licet indoctiora, è multiplici tamen lectione adiiciens. & ne hoc opusculum glossematis legem excedat, iam de hac re finem faciam, & vela complicãs, pergam ad reliqua de consuetudinis interpretatione ad Barto. remittens in. l. neque. ff. de legi. & in dicta. l. de quibus. eodem titulo.

Sẽper iuris fundamẽta ponet.

De feudis. Caput primum.

Fundum totum partẽ vt distrahere sine patroni cõsensu clientulo fas esto, cuius emptor quinto, subquintóque precij nummo, cæterísque iuribus rite persolutis: sine controuersia authorari debet. Tunc autem demum denarius subquintus pensitabitur: vbi in contrahenda venditione conuene-

rit, vt nihil ex eius precio patrono sit impertiendum.

¶ Casus. Vasallus voluit vendere, aut alienare totum feudum, vel partem sine consensu domini. Lex ista dicit quòd potest. Item emptor feudi voluit recipi à domino in fidem? Respondet quòd debet recipi soluēdo quintum & subquintum denarium, & iura solita vel debita ipsi domino. Sed quæro, quando debeatur subquintus denarius? Respondet quòd tūc demum, cum inter partes non conuenit quòd aliqua pars precii rei venditæ domino daretur. ¶ Glossa. Huius operis cōpositores non ab re à feudis ordiri voluisse, duplex est argumentū. Primum, quòd iura ista non scripta, quæ consuetudinaria dicuntur, prius super feudis scripta extitere, vt in libris seu vsibus feudorum: & est ius recentissimum, cuius nulla in iurisconsultorum libris mentio est: nec in. C. vel autenticis, vt docet Siculus eleganter in rubrica de feudis, vbi ait, se proponere quasdam quæstiones, quæ sunt de lacte & lana, quas potes videre, cum hodie libri sint vænalissimi: nec iure diuino erat cognitū istud feudorū ius. Præsertímq; repugnat illi primæuo sæculo ante catechismū, quo tēpore homo homini superior nō erat, neque homini imperabat. quod quidem ex sacra historia colligi possit, vt tradit Inno. in ca. licet. de voto. in canonico iure, quod recentius est, de feudis titulus est, & in plerisque locis agitur. vt in ca. cæterum. de iudiciis. cap. quæ in ecclesiarū. de constitu. ca. verum. de foro cōpe. ca. de forma. xii. q. v. Alterū est, quia origo feudorū est nobilis, & sancta fidei causa, & ob rempublicam tuēdam instituta. cuius rei originem à vetustissimo clientelarum more (hinc & clientuli in feudis vasalli appellantur: quem Gallis fuisse peculiarē Cæsar asseruit) deductā coniicit ille doctus Budæus, cuius solam loquendi libertatem nostræ professionis homines dānant, quòd nimis excanduerit: neque vsus molestia in eos videatur, adeo est periculum ingenue loqui de literis, de quibus sane Budæum optime esse meritum nemo it inficias. Recipiebāt ergo veteres in clientelam quosdam qui iurabant se nihil aduersus patronum molituros. isti contra ab illo velut à tutore patronóque defendebantur. ita vt in iure fit in titu. de for. fidel. Inter hæc succurrit quòd Spartani quādam coibant societatem atque cōfœderationem, quam pheidigion appellabant, sed hæc alia est. & illa Budæi coniectura est optima. nam & à fide dictum feudum nemo nō existimat: sed vox barbara est. & à Gothis eo sæculo facta, quo Romanus sermo cum imperio ipso labefactatus tēporis calamitatem sensit. Omnia vero feudorum vocabula fere Latina fecit Budæus, vt est in fidem se conferre: in fidem admitti clientulus pro vasallo, quòd & in feudis sæpe traditum est. vt in cap. primo de cōtent. inter dominum & fide. in capitulo primo de aliena. feud. in princi. & patronus pro domino, & clientelarium prædium pro feudo. In fidem esse pro eo quòd dicitur rem in feudis tenere. Iniicere manū prædio: pro eo quòd est saisire feudum. Emācipare prędium: est alii tradedere, & vēdere feudū. Obsequium exhibere: est fidem & homagium facere, & laudimia pro accordamentis. & alaudium, pro libero fundo: & pleraq; id genus quæ declarat Budæus in annotationibus in Pandectas ad legem Herēnius. de euictio. quibus quidem purioribus vocabulis ego interdum vsus sum, non passim, ne quilibet non sic accuratus super his somniaret, neque non à barbari sermonis immunis est permixtione hic libellus. Sed vix aliter fieri potuit, aut certe non sic commode: ego enim legista, vt dicūt, sum: & Leguleiorū more scribere, hac de re non erubesco. qui nescio an si vellē aliter dicere, possem à musis distractus, non amusos. Post Franciscchinum, Curtium, Aluarotum, Iasonem, Baldum, Præpositū, & cæteros, qui tam olim quàm nuper de feudis scripsere, multa dixi, multáque ex illis excerpsi quæ potissimum huc apponenda videbantur. Et pro huius capitis loco imprimis placet mihi diffinitio feudi quæ traditur in capitulo primo, §. penulti. qui. modis feud. amit. quæ Iasoni multísque placuit, latiúsque à Baldo, & sigillatim exponitur. Item quia multi sunt casus non decisi in feudorum materia per has consuetudines, nec per libros feudorum: dicas esse iudicandum de his per iuris communis dispositionem, aut rationem. ita dicit Bald. post gloss. in capitulo primo de gradi. success. in feud. Ita moder. in rubri. de carbo. edic. C. & quòd possit per statutum alienatio permitti. vt hac lege docet latius Franciscchinus in quarta pagi. feudorum. fol. xliiii. cuius scripta nimis longus essem recēsere, neque adeo necesse. An dominium velle ex feudi traditione transferatur, & directum apud patronum remaneat, satis colligitur ex illa diffinitione. & est tex. in capitulo primo. §. primo. de inuestitura. de reb. alie. gloss. in capitulo primo, §. præterea. de capi. corra. capitulo primo de controuer. inter vasal. & ali. Bald. in l. vnica. C. de confes. Hinc video quòd scribentes veteres & moderni in. l. prima. C. vnde legi. dicunt regem Apuliæ habere vtile tantum dominū. quia in feudum ab ecclesia Romana vniuersum regnum possidet, licet habeat directum in particularibus castris. nam potest, vt dicunt, aduersus Ludouicum Romanum, & respondendo. l. si duobus. §. si vt certo. ff. commoda. quòd dominium idem penes duos esse non possit: potest, inquam, directum vniuersale esse apud ecclesiam, particulare apud regem in rebus singularibus, quod tenuit Bartol. in. l. j. §. per hanc. ff. de rei vendi. per illum tex. quo concluditur etiā regem Francorum imperio non subesse. ita sentit Fran-

Feudorū ius recentissimum. *Feudorū ius contra ius diuinum.* *Priore sæculo homo homini nō improbat* *Ius canonicum de feudis loquitur.* *Feudorū origo à Gallis apud Cæsarem statuitur.* *Budæi cōmendatio egregia.* *Clientelarum usus.* *Spartanorum societas.* *Feudorū vox barbara.*

Feudorū uocabula à Budæo latina facta. *Cur barbare interdū ac sæpe dixit.* *Leguleiū* *Doctores feud. ste.* *Feudi diffinitio.* *Casus nō decisi in feudis.* *Alienationis pmissio.* *Ex feudo dominiū utile trāsfertur.* *Rex Apuliæ.* *Dominiū idem pōt penes duos esse.*

Rex Fráciæ non subest imperio. Borbonia domus. Prima cõsuetudo ista est cõtra ius scriptũ.

tit Franciſchinus in conſilio.j.col.xiiii. Panor. in cap. cum inter vniuerſas.de elec. dici de ſucceſſione in regno Franciæ, & de domo Borbonia, quæ eſt habilis ad ſuccedendum vſque ad centeſimum gradum.in.c.xlv.hoc titu. Et quòd papa non poſſit cõſanguineis ſuis res eccleſiæ in feudum dare, hic malo ſilere quàm dicere. Locus patet. Hæc autem prima cõſtitutio quæ plenius in ſequen.cap.declarabitur, eſt iuri ſcripto contraria, & contra titu.de prohi.feud.alie.per Frederi.cap.j.quali.olim feu.pote.alie. licet de Mediolanenſi conſuetudine permitteretur. Ratio prohibitionis traditur à Barto.in.l. & ideo. ff.de condi.furtiua.quia in his qui emit non habet neceſſe dominum agnoſcere, vt notatur in.l. fin.C.de iur.emphiteo.de qua re latiſſime Curtius in.iiii.pag.feud.fo.xxxix. facit dictũ gloſſ. in.l.Claudius.in fi.qui potio.in pigno.habe.ff. ſi vaſallus meus es, & ego illius: non ſequitur ergo tu illius. habes etiam multos caſus per eos qui de feudis ſcripſere, quibus de iure alienatio fieri poterat.quos vide collectos à Sozino in regu.in ver.vaſallus. & eos referrem niſi libellus ille proſtaret, atque in nouitiorum manibus eſſet. Tu vero potes ſumere argumentum ad permittendam alienationem feudi.ex.l.cui vſufructus.ff.de vſufru.vbi vſufructuarius poteſt vendere ius quod habet.ſic & vaſallus quoniam velut vſufructuarius eſt: licet alia ſit inter eos differẽtia. Habet etiam patronus ex ea re commodum quintum, ac ſubquintum denarium.de quibus & quo pacto intelligantur, habes in cap.lx. hoc titu. quid alienationis verbo contineatur. habes in.l.alienationis ver.ff.de verbo.ſigni.& per ſcribẽtes in variis locis.ſed optime per Barbatium de re.eccle.non alie. qui de feudis multa egregie dicit in.l.iiii.§.Catho.ff de verb.obliga.& in.§.Titius.eod. tit.Iaſon in.l. quod dicitur.eodem titu.quod in tex.dico, authorari eſt in fidem recipi, velut milites authoratos, & exauthoratos dicimus. Eſt enim feudum pœne inſtar militiæ: & hoc verbo vſi ſunt non ſolum oratores, ſed & iure conſulti, vt Vlpianus in.l. ii.§.ſed & ſi eũ exauthorauerit.ff.de his qui not. infa.& Arrianus in.l.qui de libertate.ff.de libera. cau. & Arrio (hæc enim peregrina ſunt iure conſultorum nomina, quorum Politianus non meminit) in.l. qui cum vno.ff.de re milit. Habes etiam huc, quod quemadmodum de iure non licet feudum vaſallo diſtrahere: ſic nec domino ius ſuum.cap.j.§.præterea de prohib.feu. aliena.neque enim expedit varios reges, dominóſve habere, vt diffuſe Corſetus in quæſtione lxxiiii.& de rege Fráciæ. de quo dixit Felynus & moderni copioſe. in cap. dilecti. de maio. & obe. ¶ Quæro inſuper ad hãc rem, an qui alienat partem, perdat totum ſępe, & à pleriſque diſputatũ eſt de ea quæſt. Tu habes text. quòd ſic in dicto ca.imperialem. quia factus eſt omnium

Vaſallus vaſalli mei

Arg. pro cõſuetudine. Quintus ſubquintus denarius. Alienatio quid cõtineat.

Feudũ militiæ inſtar eſt.

Dominus feudũ alienare nõ poteſt.

An alienatione ꝑtis ꝑdat totum.

reus, quo diſputatio.cap.penult. de aliena.feudi corrigitur.de qua re in ſequen. cap.aliquid fortaſſe audies. Quæro item, an vaſallus cogatur dicere domino titulum ſuæ poſſeſſionis? Bald.tetet quòd ſic in.l.j.C.de cõduc.& procu. lib.xi. Aluaro.in capit.in fi.de controuer. inueſtitu.& iſtud à quibuſdam dicitur facere dinumerationem, vt inferius ſuo loco dicam.multa habes in conſ.Egidii.& Ioan.de Anania. Quæro, an hęc prædia feudaria ſint illa quæ dicuntur ſtipendiaria, veteraníſque dabantur.vt in.l.Lucius.ff. de euic.& de hac re Lucas de Penna, non omnino ſummus author. in.l.quicunque. de omni agro deſer.C.lib.xi.dicit poſſe inferri ex illa.l. quòd feudorum vſus fuerit tempore Iuſtiniani. quòd ipſe viderit, an ſit verum, & ex ipſo feudorum libro à quo ſit conditus, & ex Iuſtiniani libris, ĩ quibus de feudis nullus eſt tex.immo nec vllum quidem argumentum, & Andr. de Yſer, reliquíque in feudis aliter ſentiunt. habes enim propter ea quę dixi multa.nam ego quędam ſingularia huic primo capiti inferenda duxi in cæteris breuior futurus. habes, inquam, locũ optimum in ſingula Ludo.Ro.quòd ius feudorum, & text. in capi.quæ in eccleſiarum.de conſtitu. quibus prohibetur alienatio.limitantur quando emptor vellet omne onus ferre, vt dicit, & ſupportare omne grauamen. per. l. murileguli. de murile.C.lib.xi.quod dicit eſſe mirabile.& pro eo citat.l.ij.ff.ſolu.matrimo. ad principiũ. Sed ipſe tenet contrarium per tex.in capit.primo de duo.fratri.de nouo benefi.inueſtitu.vbi non poteſt ſeruire per ſubſtitutum, nec alium ſurrogare: vide Bar.& Ioan.de Pla.in.d.l. murileguli. qui licet de hoc dicto non loquatur: refert tamẽ egregium ver. Andreæ de Barulo quòd ſi quis baronum commiſerit fœloniam: fidémque violauerit, vnde meruerit terris priuari & feudis: imperator nõ debet eas ſibi vẽdicare: ſed alij dare qui loco illius ſufficiatur, argumen.d.l.murileguli. Alia quęſtio eſt quę videtur mihi bona quã fecit Ang.in.l.ij.§.ex his.ff.de ver.obliga. Cum feuda regulariter diuidua ſint, vt voluit Bal.in. l.ſi plures.C. de condi.in ſer. hinc ſinguli hæredes tenentur ad obſequia & iuramentum de iure: quanuis his legibus caueatur per maſculum ſolum pro omnibus præſtari, an vbi feudum eſt indiuiduum, vt in regno vel marchionatu: & habentes illud non concordes ſint nec conueniũt, vt Remus & Romulus, Eſau & Iacob.quo pacto fiet dicit Ange.quòd poteſt fieri concordia reſpectu exercitij, vt vnus vno anno, alius alio regat: vel vnus in vna parte, alius in alia. Argumen.l.lucio.ff.de aqua quoti.& ęſti.& ibi Bartol. Adde tu alternis de annis text.notabilem in.l.ſi conuenerit. ff. communi. diui.l.ij. quib.mo. vſufru. amit. Sic Plinius in principio de viris illuſtribus refert Amulium & Munitorem regnaſſe. Sic & Eocles & Pollini-

Vaſallus an teneatur domino dicere titulũ ſuæ poſſeſſiõis

Stipẽdiaria ꝑdia. Lucas de Penna notatur.

Quandò emptor vellet ferre omne onus.

Optimum dictum in eos qui feloniã cõmittunt.

Feuda diuidua.

Indiſcordia fratrũ in regno quid agẽdum.

Alternis annis regnare.

Qui alternis annis regnauerint.

ces post Oedippi patris obitũ de regno Thebanorum pacti sunt, sed & Eteoclis cui prioris anni sors obtigerat: postea regno se abdicare noluit: vnde graue ortũ est bellum. & videas Bart. in.l.tutores.ff.de admini.tuto.proponẽtẽ quæstionem. in qua dicit Barba. se consuluisse in diuersis orbis partibus. Cuidam, inquit, comiti fuit concessum feudũ à principe de pluribus castris: filii postea diuiserunt. dicebãt, inquit Barto. quòd non erat diuisa iurisditio. cap. imperialem. §. preterea. de prohibi. feud. aliena. per Fredericũ. Sed est diuisa ipsa administratio, seu exercitiũ iurisditionis, vt in. d.l. inter tutores. vnde sequitur, quòd si vnus eorũ delinquat in territorio alterius, non posset ab alio puniri: quia cum iurisditio sit communis, par in parem non habet imperium. Item aliud sequitur, quòd propter vnius delictum, superior posset exercere iurisditionem in bonis vtriusque. nam illa diuisio habet locum inter eos, tamẽ non quo ad alium. vt. d.l. iter tutores. Hæc Bartol. sunt verba quæ multũ cõmendantur à doctoribus: & ideo inserui, quia potest sæpe quæstio esse. & idem sentiũt quòd Barto. Anto. Cardi. Abbas, Imo. in. c. prudentiam. de offic. delega. Quia autem de regno dixi, quòd est indiuiduũ, & ego inferius de primogenito succedente in regno quędam tradidi, libet hic dicere de hac re alia pulchra quæ illic non dixi, & potissimũ est egregia quæstio quam Ange. post Bart. facit in.l.ex duobus.ff. de vulga. & pupil. substi. Quando ex consuetudine vel lege regni, præfertur primogenitus in regno: quid si nasci duos contingat, nec constet quis prius natus sit, egressúsve aliũ, vt in simili Bart. figurat in.l. Aretusa.ff.de sta.ho.& Bal. in.l.in quibus. C. de secund. nupt. quo pacto fiet? In ea quæstione, vt docet Francisc. Aretinus tres sunt casus considerandi. nam aliquando incontinẽti nascitur vnus post alium, dum vna cellula resoluta alia resoluit. multa sunt ei receptacula fœtuum. vt in.l. si pater. ff. de solu.l. antiqui. ff. si pars hære. peta. Aliquando ignoratur, nec apparet quis prius sit æditus: interdũ certum est duos esse simul natos eodem impetu, quod fieri posse ait Aretinus, & ego hoc mense vidi in quadã muliere quæ masculum & fœminam, & quidem viuaces vno velut impetu euomuit. Primus casus est indubitatus, vt scribit Ioã. Andr. in Specu. in tit. de feud. super rubric. ver. occurrit. quia dicitur is primogenitus quem constat prius venisse in mundum, & succedet. Ita enim diuina.l. cautum est. Genes. xxvii. & ad Hebræos. xvii. & iureconsul. in.l. Aretusa.ff. de sta. homi. Alter casus est dubius, & dicũt Ange. & Bal. illic vtrinque esse admittendum. argumen. d.l. ex duobus. non obstat. c. licet. de voto. & quod regnum sit indiuiduum, & omnes dignitates vsq; ad comitatum inclusiue per rationem Barto. prædictam in.l. inter tuto. quia ptest diuidi commoditas, & administratio maxime ne veniãt ad arma. Huic sententiæ valde obstat argumen. Ioan. de Imo. ad Bartol. Cum ex consuetudine vocetur is qui primo nascetur: relatiuum qui verificatur in vno tantum, & in pluribus distribuere nõ potest: nisi singulariter ex proprietate sermonis.l. si fuerit. ff. de reb. vnde videtur quòd neutri detur. nisi is quo regnum dependeret, vt papa vel imperator alteri eorum gratificari vellet. l. si quis seruum, §. inter duos. ff. de lega. ii. debebit autem præferre illum qui erit magis idoneus. c. de multa. de præbẽdis.l. si plures. ff. de accusa. c. si duo. §. fin. de procu. lib. ser. & in dubio gratificari cui voluerit: nec probatur quędam opinio Io. And. quòd sorte dirimendum sit: quia sortis iudicium locum non habet, vbi quæstio est facti. Bar. in.l. si duo. ff. vti possid. & necesse habet gratificari, non autem potest nouum regem eligere: nec debet gratificari stulto, vel furioso, vel amenti: sed sapientiori & habiliori. Baldus in capitulo primo de success. feud. & in autenti. hoc amplius. C. de fideicom. & ita sentit Are. cum hac secunda opinione. Sed videtur esse origo litiũ & bellorum; si gratificetur vni altero prorsus abiecto, præsertim vbi non apparet alter inhabilis: & fortasse melius consulebat illic Bartolus. & ita facta est sæpe diuisio in regno Franciæ, & plures reges diuiso regno. factáque postea est vnitas, vt ex historiis constat: & ego dixi in libello de fortuna, vbi omnium Francorum regum genealogiam deduxi. Hæc autem quæstio vt illa de nepote & patruo fere gladio deciditur. Tertio casu quando simul nati sunt, vel ex vtero matris cæso & secto extracti, si petat vnus fieri sortem, facienda est: sin aliter erit gratificãdum vt priori casu per sentẽtiam Ioan. And. in capitu. fina. de sortile. de hac alia plene scripsit Frãcis. de Areti. in.l. si mihi. et Ticio. ff. de verbo. obliga. víxque potest dari certa sententia super hac re de qua iam suprà instituti nostri modum diximus. Quæro itaq; perfunctorie cui incumbat onus probandi rẽ esse feudalem aut non esse? Dico autem de iure bona præsumi alaudialia & libera: non autem feudaria: vt cano. not. in capitu. fina. in verb. respondere. de iudi. capitu. minus. de iureiuran. Ioan. And. in Spec. in titu. de feud. §. quoniam. ver. xxj. in addi. incipiente cessante. Bald. in capitulo secundo si de feu. fue. contro. inter dominum & agna. & in.l. libertas. ff. de sta. ho. per illum text. not. in.l. altius. C. de seruitu. & aqua. probari tamen posset per famam: vt late disputat Alexan. in consi. xv. in. v. volumi. quem legas si velis. ego enim id oneris non suscepi vt omnia percenserem. Sed rerum fines & conclusiones optimas aliquo iure fulcitas à me habebis. vnde in prędicta quęstiõe concludo ei incumbere onus probãdi qui dicit, & allegat esse feudaria, capitu. fina. de.l. corra. l. ei qui dicit. ff. de proba.l. matrem. C. eo. titu.

Quæro

Iurisditio non diuiditur.

Pulchra quæstio ĩ regni successione.

Distictio Aretini ĩ simul natis.

Primogenitus quis sit.

Cõmoditas et administratio diuidua.

Relatiui natura.

Gratificatio q pacto fieri debeat.

Sortis iudicium.

Stulto gratificari nõ licet.

Plures in Frãcia reges simul erant.

Cui incũbit onus probandi rem esse feudalem uel non.

Probatio p famam

Traditio in feudũ p annua pstatione

Quæro præterea an si quis tradiderit fundum cuipiam in feudum pro annua præstatione frumenti, an sit feudum? dico non esse feudum. vt ex diffinitione patet, sed vel emphiteosim vel contractum innominatum. ita expresse reperies decisum à Baldo in.l.liberti libertæque.C. de ope.liber in vlti.colum. Facit text.in.l.naturalis.§.at cum do.ff.de præscrip.ver.Cy.in auten. ingressi. C. de sacrosanc.eccle. vbi dicit quòd illud dicitur feudũ cuius causa quis habet præstare obsequium seu seruitium personale nõ reale.cap.j.de for.fideli.feu. vnde Baldus in dicta l.liberti scribit quòd is qui sic feudum pro annua præstatione accepit, non tenetur iura fidelitatem, nec censetur vasallus. Item Baldus in titu. de pace constan.in ver.libellariæ. hoc ipsum sentit dum loquitur de frumento, vel de eo qui præstat per caponum: quia Lombardi magis mouentur commodis pecuniariis, quàm honoribus & obsequiis, aut etiam armis bellicisve ministeriis. & subdit quòd in illis feudis succedit etiam mutis & surdis: & quilibet etiam extraneus non seruatis feudorum legibus, & feudum gratis datur non pensionis causa vel annuæ præstationis. vt in definitione feudi, & in capi.constitutus.de religiosis domibus. Tu autem aduerte quòd si quis agnoscat aliquem in dominum. & vt dicunt, recognoscat se esse vasallum alicuius. istud non obest nec præiudicat filiis. vt.d.Bald.in.l.transactione.C.de transactio.argumen.d.l.vbi transactio matris nõ nocet filiis: & ita tenuit Iason in dicta.l. Sed ante eos est dictum Specu.in titu.de feu.§.quoniam. versicu.quinto. de laudimiis: & his quæ accordamenta & aduoamenta à vernacula voce dicuntur. alibi suo loco dixi. quo pacto autem in feudis habeat locum regula, quòd precium succedit loco rei, pulchrè disputat Iason in lege si cum seruum.ff. si cert.peta. Ego singula nolo percensere.

Lombardi pecuniarũ magis quàm honoris auidi.

Factũ patris non nocet filiis.

Caput.ij.

Ius est clientulo vectigalem alteri feudum facere pro arbitrio, vel annuæ perpetuæque pensationis iure diuẽdito, vel ad tempus fiduciariáve mancipatione constituto. Emptorem vero ipsum in fidem admittere patronus minime cogi potest. Sicuti nec illi emptor fidem obsequiúmque præstare compellitur.

¶Casus. Vasallus voluit fundum vectigalem alteri facere, id est, vendere ei redditum annuum, quæ retenta dicitur vel perpetuo, vel ad tempus super fundo, an possit? Lex statuit posse. Sed nunquid patronus tenebitur talem emptorem recipere in fidem? Dicit quòd non. nec emptor iste etiam illi cogitur fidem præstare.

¶Glossa. An liceat de iure id facere: cauetur in capitu.imperialem.§.præterea. de prohi.feu. alie. per Frede. vbi alienationis verbo pignoris datio, & ea quæ hic describuntur, comprehendi solent: vt Bald.dicit quòd in emphiteosim perpetuam, vel ad longum tempus dare non potest. & facit bene glo.in.l.benignus.ff.de legibus.Barto.in.l.qui habebat.ff.de lega.iij.l.rem legatam.ff.de adimen.leg.in.l.peto.§.prædium ff.de lega.ij. vbi de aliena. necessaria memini esse apud eum locũ optimum in.l.si patroni.ff. ad Trebel.vbi videas an feudum veniat in restitutionem. Et vt de hac re quæ satis liquet abunde legas, remitto ad Iacobinum in feudis. in versicu.& cum pacto de non alienando. vbi dicit quòd non possit de iure obligari, & alteri infeudari.& ad Barto.Sozi. in libello de regulis. colligentem duodecim limitationes egregias: apud quem obiter legi in eodem libro in versi.venditio. quòd regula legis rem maioris precij, de rescin.vendi.non habet locum in feudo: quia est gratiæ, quòd est bonum verbum. Si vis legere multa egregia de alienatione, permutatione, oppigneratione, donatione feudi: indico tibi locos optimos apud Alexand. ad quem satius puto remittere, quàm eius scripta recitare, cum hodie libri sint venales. primum in consilio.clxx &.clxxxiiij.in.ij.volumi. Et an feudum vendens teneatur quanto minoris ille docet in consilio.xvj.colum.fi.vol.eo. Et an veniat in generali obligatione: quia negatiua communis est, idem in consilio.cxxvij.in.iiij.volu. Habes etiam plurima, quæ longum nimis absurdúmque esset recensere, apud Franciscum Curtium in.iiij.par.feudo. in fol.xlj.in ea quæstione, an vasallus possit feudum hypothecare, & an donare? Vide Ioan.de Plat.in.l.j.C.de fun. patri.libro.xj. Ego hęc ritaui non incommode. Nam de alienationis materia huc possem transplantare, vt dicunt, & suffurari duas trésve columnas Andreæ Siculi. in.§.Cato.vbi declarat & limitat.c.imperialem. Et inter cætera pulchrè dicit, quòd licet de rigore dicti ca.impe.is qui alienat partem feudi, perdat totum, etiam si vnum espicem alienaret: de æquitate canonica secus esset. In text.ad principium dicas quòd duobus modis fundum nostrum alteri facimus vectigalem in hoc text. prout etiam colligitur ex.l.j.§.qui in perpetuum.ff. si ager vectiga. vel emphiteo.pet. Id vernacule dicimus rentam, vt Budæus docet: quòd latine vectigal dici potest. quanquam vectigal in iure etiam aliter sumitur in tit.de publica.vectig.& commis. interdum id fit in perpetuum. quandoque ad tempus. vt dicto.§.qui in perpetuum. & quidam hoc vocant annonas ciuiles in iure, vt in.l.hæreditatis.C. de hære.instituen. cum simi. Fiduciaria autem

Cui nõ licet alienare, nec pignori dare, aut in emphiteosim licet.

An feudum in fideicom. ueniat.

Regula. l.rem maioris. C. de resci. uen. non habet locũ in feudo.

Remissiones ut abunde legas.

De æquitate canonica, qui alienat partẽ nõ perdit totum.

Vectigal pro rẽta.

Annonæ ciuiles.

Fiduciaria uenditio, an sit usuraria.

venditio est cum simulato contractu id fit cum pacto retrouendendi: qui contractus an licite fiat, an vero vsurarius sit habes in.c.ad nostrã. de empt.& vendi.tria requiri pactum de retrouendendo precij modicitaté:& fœnerandi cõsuetudinem.c.cum constet.de pigno.aliquid Iason.in.l.quotiens. quam nuper in ordinaria lectione enarraui.C.de iudi. Et ponderaui textum.in.l. si hominem.ff.de vsuc. in quo traditur fere huius pacti forma illic.quoniam retroacta venditio esset redhibitioni similis:& in fine dicit quòd non est propriè venditio. & tex. in.l.ij.C.de pac.inter empto.& vendito.vbi ex eodem actu duplex contractus resultat. vbi videas Decium in.l.ij. ff. si cert.peta.contra. Alexan. De hac re iam satis dictum:copiose videas apud Cepollam in tract.de contract.simu. vbi disputat etiam theologice. Et in quibus distet à pacto legis commissore quòd in pignoribus reprobatur, legas Alexand.in primo volu. consilio.x. an tollatur præscriptione:& an faciat præsumi contractum esse vsurarium. Idem in consiliio.xlvj.volumi.iij.vbi plura cumulat. ego alia dicam in tit.de societ.inter vir.& vxo.

Retrouẽditio non est propriè uenditio.

In text.in fidem admittere. Ratio est, quia nemo cogitur mutare debitorem.fortius patronus vasallum mutare non compellitur,cuius fidem elegit.vt not.in.d.ca.imperi.§.præterea vbi an vasallus possit inuitus mutare dominum. obsequium vero est id quòd dicimus homagiũ,quod vocabulum barbarum est: & post feudorum iura inuentum esse dicit Iason in præludiis feudo.de quo plura per Alexand.in consil.cxxxvj. in primo volu.colum.iiij.Hic memini ad finem quod moder.in.l.illud.C.de colla. dicunt feudum esse officium quod ad hæredes transit, sed vendi non potest: & Iason conferri debet,quia non est mere personale. & annumeratur inter eas species militiæ quæ confertur:nam vt prædixi,feudum fere instar militiæ est. Quæro denique an vasallus vbicunque domino nõ paruerit,priuetur feudo?dicas non priuari nisi per casus in iure descriptos.Ita tenet Andreas de Hisernia in ca.j.quan.vasal.feu.pri.debe.per.c.j.§. illúdque fuit pri.cau.bene.amit.cum priuato beneficij aut priuilegij non inducatur nisi à lege expressa.glo.in.c.fi.de iur.patro.tex. in.§.cum igitur. de non eligen.secun.nub. in autenti.l.at si quis in ver. pœnam autem statutam non esse. ff.de religio.& sump.fune.quem tex.vidi à Iasone ponderatum legendo titulum de collationibus.C.in.l.illam.& citat locum Alexã.optime de hac re ad partes differẽtis. Huius capitis materiam abundè legas apud Sozi. in loco memorato. & Alexan. in.iiij.volu.consi.cxxxvij. & consil.lx.volumi.iij.cum aliis multis.

Nemo cogitur mutare uasallũ nec dominũ.

Homagiũ obsequiũ est.

Feudum conferri debet.

Quando uasallus feudo priuetur.

Caput.iij.

Quoties aperto feudo ius suum patronus exercere voluerit:hoc quidem libere ac sine vlla pendendi vectigalis (quod prius non incumbebat) necessitate potietur.

¶Casus. Cum feudum esset apertum, dominus voluit petere sua iura,& incumbere feudo: pro illis quæritur an teneatur soluere vectigal, seu redditum annuum à vasallo vẽditum & impositum:vt in præce.c.lex dicit quòd non. quia sine facto eius est impositum. ¶Glossa. Dictum est vasallum non posse domino præiudicium facere alienando, salua enim sunt eius iura. Et hic declarat præcedentem legem quæ permittit imponere vectigal & hypothecarium facere feudũ.sed id sine domini iniuria qui non tenebitur illud vectigal pendere quod non imposuit:res enim inter alios acta sine eorum cõsensu aliis non præiudicat. quanuis aliter in fisco sit ad quem bona cum onere transeunt. quia etiam in domini præiudicium feudum in generali confiscatione non continetur, vt alibi à me dicetur suo loco: & latè Francischinus in tertia parte. Hæc autem iura quibus potitur dominus aperto feudo ex fidei defectu sunt ea quæ laudimia dicta sunt à laudando & nominando authore. de quibus alibi. quæ sunt quòd fundo fruatur libere, id est sine illo nouo onere à vasallo imposito. Iura autem sunt vt Specu. voluit in tit.de loca.& conduc.vbi tradit diuersitatem inter feudum & emphiteosim:aut ex cõuentione,aut ex natura rei, aut ex consuetudine,aut ex iure communi. vt ait Hostien.in sum. de feud. quæst.lvij.Et de his rebus oriuntur multæ quęstiones inter barones & principes, inter magnates & plebeios.& id pręsertim apud Gallos, Germanos ac Pedemõtanos:lucrosaque est materia, vt Alberici verbis vtar, vt de substitutionibus Bald.dicebat.Hic autem aptè quæro primum an si vasallus feudum, in quo vtile dominium habet, patrono in pignus dederit, possit eos patronus, nec fructus in sortem imputare? Hoc deciditur in ca.j.de feu.vt à nonnullis intelligitur. nam dominium vtile consolidatur & vnitur cum directo:quod tamen est dubium, & crederem contrarium esse verius,ne videatur vsurarius ille contractus si fructus in sortem non imputentur: & in foro conscientiæ, vt dicunt prior sententia est periculosa. Tu legas illic cano. qui dicunt id ab ecclesia fieri posse, modo non exigat obsequium & ministerium à vasallo:& fructus non sint tanti vt excedant longe ipsius obsequij æstimationẽ.Item vt breuius agam, Alexã.in consi.lx.vol.iij.quędã disputat quæ non sint huc impertinentia de præiudicio. Reliqua potes legere studio familiari. Memini quod ad rem feudariam Albericus in.l.si duo patroni.ff.de iureiurã. & in.l.communis libertus.ff.

Onus sine domini consensu impositum ei nõ piudicet.

Ad fiscũ bona cum onere trãseunt.

Laudimia.

Ob iura feudi controuersiæ sunt.

Lucri plena est feudorũ materia.

An uasallus possit utile dominium ĩ patronũ trãsferre propignore.

An fruin sortem imputari debeant.

tus.ff. de in ius voc. disputat de eo qui plurium dominorum vasallus est: & ex vnius authoritate feudum alienauit, an alter possit reuocare in solidum? Et videtur ex quorundam opinione quòd possit, tum quia dicunt feudum esse indiuiduum sicut ius patronatus, tum quia vnus offensus insolidum videtur.argumē.illius.l.communis. Tamen Alexand. tenet in parte tantum puniri per text. in capi.j. de eo qui contra constitu.loth. feud. alie. vbi id expressim decisum est. Iason de hac re plura in.l.fina.C.de iure emphit. Albericus etiam in.l.item videndum.§.fina.ff.de peti.hæredi.disputat, an si dominus vēdat feudum alteri, vasallus teneatur emptori fidem exhibere, & aliàs quæstiones huc pertinētes: vt est summę vir doctrinæ, & multa singularia scribit.& in.l.vni.C. quãdo non pet. par. & in.l.si mihi & Ticio.ff. de verbo. obliga. an in feudo locum habeat ius accrescendi: quæ omnia relinquo studiosis. Nam glossemata ista debent esse breuia: & potissimum in solo textu versari.

An vnius dominorū cōsensus in alienatione cæteris prælu dices.

Caput quartum.

Licet clientulo fundum, aut ad tempus, aut in perpetuum census vectigalis pensionisve titulo alteri tradere: fidémque, ac obsequium sibi retinere nullo eius tributo ad patronum spectante: nisi cum feudum in commissum velut apertū ceciderit.

¶ Casus. Vasallus dedit in censum, vel pensionem fundum alicui fide sibi retenta: quæritur an possit, & an ex ea re debeatur aliquid domino? Respondet quòd potest, & non debetur quicquam: nisi fuerit de nouo apertum velútque commissum. ¶ Glossa. Hoc nobis donabunt lectores candidissimi, quòd vasallo & feudo, & id genus vocabulis interdū vtimur: ne plerisque nimis accurati videamur, vix enim aliter fieri potest: nisi quoties feudum dicendum foret clientelarium, prædium diceremus prolixius. Ratio huius legis est: quia quanuis ob alienationem veram debeatur quintus nummus, non est eadē causa in alienatione impropria: nisi quòd hic habes de locatione perpetua, vel ad longum tempus ex qua ipsum vtile dominium transfertur in conductorem: vt dicta. l. j. §. qui in perpetuum. ff. si ager vectiga. Circa hanc partem quæro non impertinenter, an conductor teneatur soluere tributa: & ea iura siue vasallus domino feudi causa debebat quæ necessaria est quæstio. In qua dicas, aut loquimur in vsufructuario: & tenetur. l. hactenus.l. si pendentes. §. si quid cloacarij. ff. de vsufructu. sic in marito: sic in conductore ad longum tempus: quia vtile dominium habent: sic dicerem in isto conductore. Aut in conductore modici temporis, & non tenetur, vt eleganter concludit multis rationibus Alexand. in consilio. iiij.volumi.v. in text. dico commissum, sicut in l.commissa.ff.de publi. quod generaliter intelligo in emolumentum commodum: vel vt dicunt profectum, quod contingit aperto feudo mutatione vasalli per mortem, aut venditionem & renouationem, aliúdve ex cōsuetudine quod laudimium vocant, vt prædixi. Hoc autem vocabulo commissum vsi ad hanc rem fuere doctores nostri in prælud. feud. & Iacobinus & Curtius, & ipse Iason: quorum scripta patent. De censu vectigali, iugatione, pensione, tributo: corúmque vi ac differentia lege Bar. in.l. j.§. j.ff. de publica. cano. in capi.tua nobis. de deci.dicam in titul. de censi. De speciebus feudi & alienationis in ecclesiam pro anima, in amicum, & eius reuocatione intra annum: & de vasallis, & hoc iure multa lege apud Andream Siculum virum multiscium & magnanimum in ca.cum Martinus, de constitu.c.exteriore. cap. dilecta.capi plerunque, de rescript. quæ satis est indicare: ne si forte suas repetitum venerit olim grex, auium plumas moueat cornicula risum. Ego ea quæ omnino ad rem facere videbūtur, definite dicam non perfunctoriè: verum extremę puto miserię sic alienis vti: vt in tua supellectile nihil aut modicum tuum reperiatur. multa ego ex quibus opus in immensum trahere possem remittere decreui: & alienis interdum nostra permiscere, neminē irritaturus vel offensurus (quod intelligam) tenuitatis meæ cōscius.

Cur barbara uerba interseruerit. Fūdamētū in rōne.

Ex ppetua locatiōe quid transfferatur.

An in cōductorem onera transeāt.

Cōmissum.

Census. Vectigal. Iugatio. Pensio. Tributū.

Barbatiꝰ multa lectionis.

Corniculæ fabula in eos qui oīno alienis utunt.

Caput.v.

Si patronus castellanus sit: feudum à sua iurisditione profectum tanti redimere quanti venierit intra dies quadraginta post oblationem ab emptore factam, atque sibi asciscere poterit, legitimis iustísque sumptibus primum refusis: offerre enim illi emptor debet atque rogatus instrumentum exhibere. Verum præstādæ fidei causa patronum vltra vicena milia passuum non vestigabit.

¶ Casus. Castellanus quidam erat patronus feudi, vt ipsi solent vasallos habere castellanię iure voluit feudum aliquod venditum à vasallo pro eodem precio redimere: dicit lex quod

potest refusis expensis legitimis. Sed quæro nũquid emptor debeat ei offerre? Dicit quòd sic: sed nõ tenetur eum perquirerę vltra decem leucas pro fide præstanda. Gloss. Castellanus is dici solet, qui iurisditionem habet in castro: indéque subditos & vasallos, vt declarat Hostiensis in cap. ad audientiam. de præscript. Siculus in dicto. ca. quæ in ecclesiarum. Est enim differentia inter feudum simplex, & illud quod iurisditionem habet: vt declarat tibi recenter Decius in. l. certum. colum. iij. C. vnde legi. vbi in iurisditione in infinitum succedũt, de qua re dicturi sumus abunde in capite transuersalium. Alienato castro iurisditio videtur, vt per Bartol. in. l. inter eos. ff. de acqui. re. do. quem tu sequere veluti certissimum ducem & aurigam. Habes de castello nucleorum text. singul. in leg. Titia. ff. de lega. ij. Vicena milia passuum more nostro conficiunt decem leucas, & dicuntur viginti miliaria. lege prima. ff. si quis cautionibus. alij dietas vocant. De retractanda venditione habemus titulum de retracta. vbi locus est proprius. scri. disputant in leg. dudum. C. de rescin. vendi. De instrumenti exhibitione dicerem hic multa, nisi diceret Iason in præludiis feud. xv. colum. Et præter ea vide Bartol. de reuocatione & restitutione precij in. l. si debitor. ff. quę in frau. & in. l. emptor. ff. de rei vendi. & Cyn. in. l. j. C. de præscript. xxx. anno. Designabo tibi pulchrum locum de alienatione in potentiorem apud Albe. post Barto. in. l. cum miles. ff. de alien. iudi. mu. cau. fac. Sic de eo, qui alienat vsque ad centum annos fructus Barto. in lege codicil. §. j. ff. de lega. ij. Satis est enim designasse locos optimos, ne faciam immensum opus. De expensis & sumptibus postea dicetur sępius: sed adde huc retineri posse rem ipsam, donec sumptus sint refusi etiam per successorem singularem ex theorica declaratione Barto. & Alexã. iurisperitissimi in. l. qui exceptione. §. si pars. ff. de conditi. indebi. l. in hoc iudicio. ff. commu. diui. Istos autem sumptus à se factos emptor ab euincente petet, non à venditore, vt cauetur in lege. Titius. la. prima. ff. de act. empt. quòd hic nota. Et scias quòd si vasallus vendẽs non dixerit ei conditionem fundi, tenebitur ei de euictione, aliter atque si dixerit aut emptor sciverit. Ad hoc memoro tibi doctrinam Bar. egregiam in contractu emphiteotico. in lege si rem aliquam. ff. de contrahen. emp. Ipse autem redimens & reuocans venditionem, de iure speciali debet restituere imprimis precium & sumptus, vt hic scribitur, & in lege prædiorum. C. de prædiis minimo. quæ ad hoc recta est, & illic Bartol. cui ego sic inhęreo, vt sæpe soleam præcari ac cupere, vt ille solus author aliis interdictis aut cõcrematis nobis relinquatur. Quẽ ego semper secutus alios citaui, ne viderer non legisse aut neglexisse. Pręfertur autem in retractu dominus feudarius, vel emphiteoticarius cõsanguineis: vt singu. Bald. decidit in. l. imperator. in fi. ff. de pact. per. l. si cum dotem, & iura quæ adduxit de oblatione pro identitate precij tex. habes & Iaso. in. l. fin. §. j. C. de iure emphi. Reliqua mox habebis.

Castellanus quis sit. *Feudum simplex.* *Alienato castro an alienata sit iurisd.* *Castellũ nucleorũ* *De reuocãda alienatione.* *De alienatione ĩ potentiorẽ.* *Fructus & res ipsa pro impensis tenetur.* *A quibus petuntur sumptus.* *Venditor d3 dicere cõditionẽ* *Vtinã solus Bart. esset præ manibus.* *An dominus cõs[an]guineis p̃feratur in retractu.*

Caput. vj.

¶Dormiente domino vasallus vigilat. Quandiu enim super ineunda fide interpellatus non est: feudo fructibúsque libere potiri potest.

¶Casus. Cum apertum esset feudum morte hęres vasalli non interpellatus à domino fructus fundi percepit: an eos acquirat? dicit litera quòd sic: quia est lex quòd dormiente domino vasallus vigilat. ¶Glossa. Hæc consuetudo potest fundari in eo quòd iura negligentes sui iuris persecutionẽ reiiciunt, vt in tit. de præscrip. Item quia non est dies præfixa in cõtractu quæ pro homine interpellet. iuxta. l. si ex legati. ff. de verbo. obliga. & in leg. magnam. C. de contrahen. emp. Est tamen contra ius feudorum, vt scribitur in capi. j. quæ fuit prima causa benefi. amit. & l. ij. C. de iur. emphit. De qua re Iason illic in versi. nono quæro. post Ioan. de Imo. in capitulo secundo de feud. in antiqui. in. xx. colum. Sed conuenit, vt reperies consuetudini Mediolanensi. in tit. hic dicitur lex. Deinde incip. consuetud. regni. Sicut alienatio permissa. quod facile fit vt Galli cum Insubribus conueniant in legibus, cum ab illis Mediolanum sit conditum cum plerisque aliis oppidis. Sed quæro hic in dubio. an sufficiat vnica interpellatio? Est glossa, quam Bald. commẽdat in capitulo primo de mili. vasallo qui contu. est, quæ dicit quòd vbi ex cõsuetudine requiritur interpellatio per aliquod tempus vna etiam peremptoria nõ sufficit. Tamen dicas illud esse: quia cum plures requiruntur, tunc perẽptoria non satis est. Hic vero vna sufficeret, quod probo tibi vltra dict. l. si ex legati. & capitu. vt debitus. de appella. cum simi. per glossam singul. in clemen. j de hæred. vbi ait, ꝙ si collegam debeat interpellatio, sufficit ob paritatem quod sequitur Sicu. in dicta. l. si ex legati. & infero à fortiori, cum à maiore minor interpellari debet sicut infert à contrario cum à minore maior duas requiri: per. c. j. de supplen. negligen. præla. & dicit idem in. c. plerunque. de rescrip. Casus in quibus dies pro homine interpellat referrem, nisi id faceret Sozinus in regulis: & plerique vulgares in tex. dormiente potes addere, quòd dormire etiam dicitur res incorporalis, vt Bar. in. l. naturaliter. ff. de vsuc. Et videas casum

Galli cum mediolanis in consuet. conueniunt. *Vna interpellatio an sufficiat.* *Dormit p̃scriptio.*

easum singu. de quo Bart.non est recordatus in l.fin.§.licentia.C,de iure delibe. in fi.& Ioan. Baldus in tractatu præscriptionum.in.iiij. par. de dormitione.

Caput.vij.

Distractum a vasallo feudum manus iniectione prehendere patronus potest hominis fidelis quærendi causa: fundoque interim fruetur, donec iura sua obsequiumque perceperit.

De manus iniectiōe quæ īpedimentū, uel saisina dicit uel nūciationē, īpedimētum esse dicas In hoc Sozi.libro multa colliguntur.

¶Casus. Vasallus vendidit feudum: dominus vt à nouo homine fidem & iura perciperet, & saisiuit,vt dicitur feudum: an posset propria auctoritate id facere,& eo īterim potiri? lex dicit posse. Glos. Intellige, quòd vbi vasallus feudum vendidit,tunc feudum inuadet dominus manus iniectione seu prehensione. Sic enim saisire nostrū Latine dici potest Budæo authore. quod probo per text.in.l.pen. ff.de ser. exportā.l.si quis curialis.C. de episcop. & cleri. nos etiā dicimo arrestare,impedire,interdicere,explectare, quę barbara sunt, habes deprehensione text. in.l. si quis ad se fundum.C. ad legem Iulia.de vi.l.si ex stipulatu.C.de acqui. posses. Dy.in cap.j.de regul.iu.lib.vj.Iason in titu.de actio.in procem.colū.lxxiiij. Sozi. in consilio. lxxxvij.prima par. Bald. in consilio.cxc.tertia par. Et lege Sozi. vulgarem in suo enchiridio regularum.in ver.authoritate, vbi declarat casus in quibus quis sua authoritate vti potest. Est enim hic speciale,cum & de iure feu.si vasallus feudum alienasset,ad dominum reuertebatur.

Caput.viij.

Hæredi vasalli mortui ad innouandam fidei institutionem dies quadraginta dantur. Nullo interim iure ab ipso ex domini potestate extorquendo.

Fundamētū in iure

¶Casus. Quæritur mortuo vassallo,quod tempus detur hæredi ad renouādam instaurandámque fidem, vt interim non vexetur. Dicit quòd dantur quadraginta dies. ¶Glos. De iure feudorum datur annus & dies ad instaurandam fidem & nouam feudi inuestituram faciendam: vt cauetur in titu. de capi. corradi. in princip. Sed de hac re statur locali quòd dicitur consuetudini: vt dicit gloss. in. l. j. §. permittitur. in ver.impetrabile.ff. de aqua quoti. & illic Ioan. de Imo. Hoc autem laudimium quod ab aliis Capsoldū dicitur prout fuerunt varij logodedali ante tempus non debetur,& à filiis non præstatur:vt dicit Bald.in cap.quę in ecclesiarum. col.viij. An autē vnus pro omnibus iurare possit: quia iuramentum est, quid indiuiduum & personale: & an per nuncium. Ange.& Sicu.in §.Cato.& in.l.ij.§. eius cum aliis quæstio. disputant: & conclusio est, de hac re standum consuetudini,vt inferius dicemus. Nam satis est,vt vnus pro cæteris iuret.

Logodedali uerborum artifices.

An unus pro cæteris fidē iurare possit.

Caput.ix.

Per domini obitum fides expirat. A cuius hærede vasallus rite interpellatus post dies a nunciatione quadraginta moram cōmittere incipiet.

¶Casus. Dictum est, quando vasalli morte fides deficiat.nūc dicit,quòd etiam domini morte & dantur tot dies vasallo ad instaurādam fidem,quot in priori cap. Glos. Quia in titu.de capi.corradi,cauetur dissoluta ex domini morte defectáque fide intra certum præfixúmq; tempus renouationem fidei hæredi eius faciendam esse.Idcirco hic de ea re dicit,& facit.l.cum hęredes.ff.de acqui.poss.Nam ea quę facti sunt & personalia,vt fidei iurisiurandi præstatio instaurari debent:neque finguntur in hæredum personis acta.De qua re multa videbis in gregiis commentariis aliarum consuetudinum. Hic autem debet ab hærede interpellari,ne potiori conditione sit heres, quàm patronus: de qua re dictū est. Tamen lege Ioan.Andreæ in cap.breui.de iureiu. dicentem ea quæ de mora scribuntur in. l.si mora.ff.solu.matri.l.amplius.ff.rem ra.habe.de mora sine interpellatione non committēda,non procedere in his quæ facti sunt præsertim successiui: nec in his quæ sacramenti sunt. Limita autem in cap.licet, si de feudo.fue.contro.inter domi.& agna.& ca.j.de for.fideli.vbi non committitur in feudis iuxta hanc consuetudi.quòd no.pro fundamento legis.Sozi.tamen in.l. quod te. ff. si cer. pe. ait esse illic speciale ob subsidium domino præstādum,vbi plura scribit in sententiam Ioan. Andreæ. Tu recenter ad legis rationem adde, quòd filia non tenetur offerre dotem conferendam nisi interpellata cū inter fratres diuisio fit.l.si soror.l.filię licet.C. de collatio. vbi moderni Baldi sententiam improbant.Sed de hac re satis,nihil enim dubij apparet,nec possum plura scribere nisi ad ostentationem.

Fundamētū in iure

Facta ad hæredes non trāsmittūtur.

Mors sine īterpellatione non cōmittit ī factis.

Dos peti debet ut conferat.

Caput.x.

Neque domino in clientulum feudi: neque huic in illum fidei præscribendæ ius esto, quocunque tempore id fiat.

Cur pſcriptio i feudis ſit.

❡Gloſ. Hæc præſcriptio duplici ratione proteſt. Tum quia eſt contra fidem & malefidei, & inducit occaſionem fidei violandæ. contra. ca. quanuis de pact. lib. vj. c. poſſeſſor. de regu. iur. Ita enim dominus vaſallo fidem debet præſtare, vt illi vaſallus, vt no. cap. imperialem. Tum quòd ius iſtud eſt ſimile iuri ſuperioritatis & obedientiæ, de quo non preſcribendo cautum eſt in cap. cum non liceat, de præſcript. de quo late dicam in titu. de præſcript. infra. Adde rationes traditas Bar. & ſcribitur in. leg. competit C. de præſcript. xxx. an. Adde tu, quòd quemadmodum fundi limitrophi militibus aſſignati qui de iure alienari non poſſunt: vllo tempore non præſcribuntur. l. agros. C. de fun. limitro. li. xj. vbi gloſſ. tradit alios caſus quibus præſcriptiones. ſic in cap. j. de capit. corra. Neque feudum vllo etiam longiſſimo tempore præſcribitur vt hic. Nam vbicunq; à lege prohibetur, ceſſat diſpoſitio legis omnis, & omnium legum vt inquit Ioan. de Platea. in. l. ſi quis decurio. C. de decu. lib. x. & in dicta. l. agros. Adduco tibi tex. in cap. j. §. Porro. quali. olim feud. pote. aliena. vbi ſcrib. Adde abbatem de hoc late in conſil. iij. volumi. ij. vide Bald. in pluribus locis, & alios quos Boerius doctus ſenator citat optime ac ampliſſime in loco recondito apud Ioan. Fran. Baldum in libello præſcriptionum nihil omittentem. poſtremo leges optima (nam ſatis ad præſens dictum) apud Ioan. de Platea. in. l. ſi cohartalis, vbi aliquando ſperamus dicere. C. de coharta. lib. xij. & alia ſcripſi infra. in tit. de præſcript. quæ huc addas. Nam illic omnia de cenſibus & feudis præſcrip. & iure ſuperioritatis congeſſi.

Fūdi limitrophi nō pſcribunt etnoua rō Præſcriptio non impedit reuocationē feudi alienati.

Præſcriptio lege prohibente non fit Boerius ſecutor doctiſſimus.

Caput. xj.

Duobus vero feudi dominis mutua præſcriptione vti licet.

❡Caſus. Duo erant domini eiuſdem feudi: an vnus poſſit contra alium præſcribere, quòd ſolus habeat vaſallum quia vaſallus illi ſoli fidem præſtitit. Dicit quòd ſic, aliter etiam intelligi poteſt, vt dixi in gloſſ. ſtatim. ❡Gloſſ. Quamquam prohibita præſcriptio in feudis eſt inter do. & vaſal. in ca. præce. permittitur tamen inter duos dominos eiuſdem fundi: quia per contra parem facilius præſcribit: & eccleſia contra eccleſiam, vt not. in cap. j. de præſcript. lib. vj. xvj. quæſt. iij. per totum cum ſimi. & intellige de dominis directis per gloſſ. not. in. l. j. §. qui in perpetuum. ff. ſi ager vectiga. vel emphiteoti. per vltra Boerium de hac re dicas eſſe hanc conſtitutionem contra text. in cap. imperialem. §. præterea ducatus, de prohibi. feud. alie. per Frede. & cap. j. §. ij. de lege corra. vbi dominus prohibetur diuidere ius feudi, ne vaſallus plures dominos habere compellatur, cum etiam de iure duo non poſſint eiuſdem rei dominum habere inſolidum eodem reſpectu. Sed dicas illud eſſe ex poſtfacto, vt in præiudicium vaſalli cui iam quæſitum eſt ius non diuidat: ne duobus dominis ſeruiat, facit quòd etiam duobus quis poteſt eſſe ſeruus & libertus, & text. bonus in. l. j. §. domini. ff. ad ſylleia, vbi Bar. ſcribit, quòd ſi ſint plures eiuſdē caſtri domini, quilibet dominus vocatur & cenſetur. Subdit quòd vaſallus vtrique & eorum filiis reuerentiam debet atque obedientiam. multa de hac re habes apud ſcrib. in dicta. §. preterea. Potes etiam intelligere hunc text. vt loquatur in duobus vaſallis mutuis. Nam duo poſſunt eſſe vaſalli mutuo, alter alterius ratione diuerſorum prædiorum, vt dicit Albe. in. l. ſed ſi hac. §. ſi liberta. ff. de in ius vocan. qui dicit quòd inuicem agere poſſunt, & quo pacto docet. Sic etiam poſſunt inuicē præſcribere ob æqualitatem, vt de eccleſia dictum eſt, & Angel. in. l. eius. §. fina. ff. ſi cer. peta. De preſcriptione feudi multa per Aluar. & ſcrip. in cap. ſi quis per. xxx. ſi de feud. fue. controuer. Alexand. in conſilio. clix. volumi. ij. & cxiij. volumi. iiij. Philippenſ. Decius egregie in conſilio. cxliij. omnium optime ac recentiſſime Baldus allegatus, qui citat omnes canoniſtas: ita de libertate alterius ab altero præſcribenda intelligatur, vt is declarat, & venalis eſt. Et de. xl. anno. præſcript. in vaſallum. Alexand. in conſilio. clxvj. diffuſe, vt nihil ad eos addi poſſet aut certe debeat. Franciſcus Curtius etiam tractat de duobus vaſallis in ſolidum. in. iij. par. & de plurium dominorum conſenſu. Poſſem hic ſuffurari tres columnas Barbatij. in. leg. ſi Titius. ff. de ver. obli. vbi diſputat de vaſallo duorum cui potius ſeruire debeat. Et concludit opinionem Spec. in tit. de feud. quæ habet quòd locus eſt, gratificationi habere locum cęteris omnino paribus: aliàs nobiliori vel principi: vt de inclyto Francorū rege loquitur. nā intelligitur excepta authoritas ſuperioris à iuramento. Item notat, ꝙ prioritas etiā tēporis nihil facit cōtra regē. Item eleganter dicit ſorte dirimendum, vbi cæteris paribus nollet vaſallus gratificari. Et inſuper debere vni per ſe alteri per ſubſtitutum ſeruire. Quam verboſe hanc rem bone deus doctor ille proſecutus eſt, vt omnia literarum omnium plenus. Potes itaq; dupliciter hāc cōſtitutionem intelligere: quia vtraque eſt probabilis, & ſi quæras de qua præſcriptione intelligi debeat: dicerem indubitāter de preſcriptione longiſſimi temporis. per no. in. leg. omnes. l. ſicut. C. de præſcript. xxx. anno. not. in leg. prima. §. deniq;. ff. de aqua plu. arcen. cum ſimi. poſſunt fieri multæ quæſtiones, quas omnes præmeditari non poſſunt: & ſatis eſt in iure fundare conſuetudinem.

Par in parē pſcribit Dñi appella. directiintelliguntur.

Fundamētū iuriscōtra hanc conſue.

Duobus dñis quis ſeruirenō poteſt.

Vaſallus duorum.

Bonus intellectus.

Vaſalli mutui.

Libertatis præſcriptio.

Vaſallus duorū cui potius ſeruiat.

Inclitus Francorū rex.

Barbati copioſus

Præſcriptio in dubio triginta annorū intelligit

Caput

Caput duodecimum.

Fide ex vasalli parte dissoluta, ob idque prehenso feudo adiri patronus debet: nisi vltra viginti miliaria distet ab eo loco vnde feudi origo est, illique iura instaurandæ fidei causa debita persoluenda. Sinuero longius distet, aut clientem officiosum reiecerit: apud præcipuam feudi stationem iustas oblationes facito. Ad eius verò domum qui castrum non habeat, iusta offerre satis erit. Quin & satis est, loci illius præsidem adire: donec à patrono interpelletur clientulus.

¶ Casus. Hic ponitur quid vasalli hæres debeat facere, quando dominus longe distat à loco feudi, quòd sufficit ad locum feudi, vel ad eius domum qui castrum non habet, vel apud iudicem loci offerre debita, & id etiam procedit quando dominus esset nimis seuerus, vel tyrannus, & nollet recipere suum vasallum iusta offerentem. ¶ Glossa. Hic docet quid sit officiũ vasalli, vbi ex parte eius fides dissoluta est. vt dominum adeat renouandæ fidei causa. Et multa congerit Boerius quæ ad hanc faciunt. Et quia imprimis de oblatione hic agitur. Dicas ꝙ de iure oblatio non verbalis modo: sed & realis in præsentia testium, vel publicę personæ fieri debet vt sis cautus, vt Bar. tradit in leg. Iulianus. §. offerri. ff. de act. empt. leg. acceptam. C. de vsufru. vbi plurima sparsa & congesta de oblatione quę non est opus huc reducere. Et multa etiam inferius de eadem re occurrent. Tibi citabo text. bonũ in lege cum quidam. §. si pupillo. ff. de vsu. vbi quid enim potest imputari ei qui si soluere vellet, non potuit. Recurrendum est ergo ad domicilium vt Barto. docet in leg. si finita. §. Iulianus. ff. de dam. infec. & plene Sozinus in regul. de citatione ad domum. liber est frequens et modicus, qui manu gestari solet. Aduerte autem quia de interpellatione sæpe dictum est: & nunc quoque ad finem cauetur quod Bald. in cap. j. de mili. vasall. qui contu. est, ait trinam citationem in feud. requiri. quod intellige verum ad hoc, vt perdat feudum, & dicatur contumax in casu illo. aliàs secus: nam vnica sufficeret, vt prædixi. Et præter varia lege ad hunc locum text. elegantem de eo qui sui copiam non facit in. l. j. §. dies. ff. quando appel. sit. Item adde quòd pulchrè Bald. in. d. l. acceptam. dicit, quòd oblatio debet fieri tẽpore diurno & opportuno per no. in. l. mo. ff. de ser. ꝙ latè Salycetus declarat in. j. non minorem. C. de transac. & limitat quando esset periculum aperire ostium. iuxta gloss. in. l. j. C. de senten. ex pericu. reci. Et de domo pro domicilio habes text. Boe. in. l. j. ff. de alea. & illic Albe. videas etiam text. in capitulo primo. in versicu. si in remotis. & scrib. ne sede vacan. in. vj. l. si longius ff. de iudi. & ibi Albe. multa. capitu. primo. de eo qui mit. in pos. cau. rei ser. Felynus Sandeus nihil non cumulat in capit. dilectus. de rescrip. & in capit. quoniam. de offi. deleg. In locis autem publicis fieri potest citatio dicto. §. Iulianus. per Barto. de iudice malta Boerius. adde Iason. in. l. bonorum. C. qui admit. Et eundem Barto. in. l. si finita. §. postea. de damn. infec. qui decem. & l. si debitor. ff. de solu. l. cum seruus. ff. de verb. oliga. & reliqua. in dicta. l. acceptam. Et ad tex. adde rationem gloss. celebris in. l. secunda. ff. qui satisda. cogun. quòd si principalis est difficilis, accessu fideiussor prius conuenitur: & præposteratur ordo iuris. Et plura similia. Triplex est autem oblatio hæc, vt suo videbis loco.

Oblatio qualis esse debeat. *Tex. elegans.* *Domicilium locus oblationis et citationis.* *Quotuplex citatio requiratur in feudis.* *Qui sui copiam non facit.* *Quo tempore oblatio fieri debeat.* *Periculũ excusat.* *Citatio in locis publicis.* *De principali tyranno.*

Caput. xiij.

Prehenso ex causa feudo clientulus intra dies quadraginta moram purgare potest illud quod ius mosque exigit persoluendo.

¶ Casus. Vasallus erat in mora, & feudum erat apprehensum à domino: an possit purgare moram. dicit quòd potest soluendo, quod solet solui de more. ¶ Glossa. Benignæ sunt istæ leges, quæ moræ purgationem tribuunt etiam re non integra: & facta executione cõtra. l. iam tamen in princip. ff. iudica. sol. l. qui ob rem. ff. de condi. indebi. Tamen & aliis casibus moræ purgatio admittitur. l. si ita quis. §. seia cauit. l. si insulam. l. qui Romę. §. duo fratres. ff. de ver. obli. ca. potuit. de loc. l. quod te. ff. si cer. peta. per moder. Et lege de moræ purgatione latè Sozi. in dicto libello regularum, qui iam pueris patet. Et contra huius legis clementiam habes tex. in l. iam tamẽ allegata. vbi etiamsi à lege facta est executio non admittitur: cum tamen mitius agatur cum lege quàm, cum homine. Item iuramentum obest purgationi moræ. l. si quis maior. C. de transac. Item quando est dies & pœna in cõuentionibus. l. traiecticiæ. §. de illo. ff. de actio. Sed pro hoc facit æquitas quæ admittit peccatorem quoties ingemuerit. Et intellige de reali oblatione, per quam purgatur etiam post litem contestatam: vt habes de hac re text. in. §. fina. institu. de perpe. & tempo. actioni. Et intra tempus modicum, vel à lege datum. l. si ita quis, allegata. l. prima. §. si ita. ff. ad. l. Falci. hæc modum excedunt breuis commentarij: sed idcirco ne videamur illotis manibus rem percurrere. &

intelligo quòd purgatur mora non soluendo noua vel duplicia laudimia: sed vna tantum quæ de iure vel consuetudine debentur: nisi alteri fieri soleat.

Caput decimumquartum.

Ea quam præcipimus oblatio trium alterum cõtineat, aut annuum prædij prouentum, aut iustum quod ratus fuerit precium, aut quãtum duo boni viri arbitrabuntur. Optionem vero intra dies bis viginti patronus faciet: nec interim fructibus feudi potietur.

Triplex latio.

¶Casus. Docet quid contineat oblatio: quia continet vnum ex tribus. Aut anni vnius redditum: aut aliquo iustum precium loco illius: aut arbitramentum duorum virorũ. Item dominus eliget & optabit intra bis viginti dies. Clara est lex. ¶Glossa. Hic docet triplicem esse oblationem quæ laudimij iure domino fieri debet. Annuus prouentus est vnius anni fructus: de quo adduco tibi bo. text. in. l. diuortio. §. pe. ff. solu. matrimo. ibi, anni totius fructus. De iusto precio est doctrina Bart. in dicta. l. acceptã. de vsu qui in. l competit. C. de præscrip. xxx. anno. quærit an huic iuri præscribi possit: & distinguit inter ius & facultatem, vt iuri præscribi possit, & distinguit inter ius & facultatem: vt iuri præscribatur: facultati verò non. Alij vter est possessor: vt si debitor possideat, nunquam aduersus eum ius offerendi præscribatur. vide Baldum in. l. petens. columna. iij de pac. Et Bartolus in. l. interdum. §. fina. ff. de verbo. obliga. dicit quòd ius præscribendi oblationem ad purgationem moræ: de qua hic vel ad consequendam absolutoriam non permittitur quando res debita offertur. §. fi. de perpet. act. distinguens, aut ante litem cõtestatam & oblatio sufficit, aut lite contestata, & consignatio fieri debet. Imo. tamen & Ludo. Ro. illic tenent quòd semper oblatio sufficiat, quæ non est melior sententia. de qua re plura per scrib. in. l. si insulam. Item ad text. vbi de optione loquitur, habes theoricam scrib. in §. optionis. instituti. de lega. quòd in dubio in contractibus est electio debitoris in priuilegiis autem vel legatis, aut beneficiis est optio creditoris, vel eius ad quem verba diriguntur. de quo iure an præscribatur dicã in. xvj. c. Ego hic quæro an hæc potestas eligendi transeat ad hæredem. Vidi enim in facto contingere hanc quæstionem. Barto. in. l. stipulatus. ff. de verbo. obliga. dicit transire per illum text. quia est facti executiui cuiusdam præambuli iuris. Tamen Petrus noster in §. optionis. limitat quando optio relicta esset per modum conditionis. puta si optauerit. cui assentit Nicolaus Spinellus. Item vt finiam in hoc capite, est tertium quod offertur. non autem dixit boni viri, vt in iure. nam in ore duorum vel trium, stat omne verbum. ita solent fieri arbitria & arbitramenta. l. diem proferre. §. si plures. ff. de arbi. videas scri. in autenti. si vero cõtigerit. C. de iudi. l. si quis arbitratu. ff. de verb. obliga. l. hæc venditio. ff. de contahen. empt. l. j. §. cauere. ff. vsufru. quemad. caue. Hæc enim quæ in text. sunt satis clara extant, nec omnia occasione verborum congeri debent. Nam & hic & in multis articulis possem facere iustam repetitionem.

An iuri offerendi pscriptio obsit.

Oblatio ad moræ purgationem quõ præscribatur.

Optio cuius sit.

Potestas eligendi an hæredẽ transeat.

Caput decimumquintum.

Si anni fructus optauerit patronus iustos, imprimis sumptus legitimasque impensas in illis quærendis, seminandis, colendis, colligendisque: ac etiam conseruandis factas refundat. Sin arbitrio proborũ id commiserit: vnus domini, alter vasalli nominatione decernatur. vt quod bonum æquumque videbitur, ex fide statuant.

¶Casus. Patronus optauit anni prouentum, quæro an id debeat intelligi non refusis sumptibus in agricultura factis. Lex dicit quòd eos omnes debet refundere. Item quid si elegerit arbitrium hominum: debet vnus ab eo, alter à vasallo nominari. ¶Glo. Hic est text. eleganter enumerans omnes sumptus: de quibus scrib. plurima. Ego adduco tibi text. egregium ita fere dicentẽ in. l. si à domino. §. fructus. ff. de peti. hære. Vnde ad verbum sumpta hæc constitutio videatur. Concordantes sunt in. l. fundus qui dotis. ibi salua impensarum ratione. ff. fami. hercisc. l. quòd in fructus redigendos. l. videamus. §. penultim. ibi post deductionem impensarum. ff. de vsu. preter. l. fructus. solu. matrimo. cũ simi. vbi etiam aduerte quòd malefidei pos. & prædoni refunduntur. videas Barto. de fructibus in vulgata. l. ex diuerso. ff. de rei vendi. Et quia de arbitro hic nominando fit mentio, ego recenseo bonum verbum quod Bar. dixit in l. si merces. ff. loca ad princi. quod si conueniat vt vnum eligant, non tenet nec contractus: quia possent in vno eligendo discordare. aliud si de duobus eligendis: tunc non possũt disconuenire, dum quilibet vnum pro suo arbitrio eligit. Item rectè fit in hoc loco, vt ex doctrina Bart. fundamentum habeat. Ad text. videas quæso. l. diuortio. §. impendia fructuum percipiendorum in arando serendóque agro & ædificiis. ff. solu. matrimo. reliqua perstringamus.

Sumptus optime descripti.

Prædoni sumptus refunduntur.

Fundamentum Barto. de uno arbitro nõ eligendo.

Caput

Caput.xvj.

Quod si dominus intra annum minime optare voluerit: ab omni vsura, pœna, præstatiõe, tributove immunis vasallus esto, feudoque plene ac libere potiatur.

Dominus an post annũ morã purgare possit.

¶Glo. Hic text. videtur esse contrarius superioribus vbi.xl. dies dant: hic annus cur tam varie. Dicerem dari quadraginta dies ad facultatem eligendi: quibus lapsis optio erit in debitorem translata: frustra enim.xl. dies præfixi essent. Quòd si post annum appareat nihil elegisse: ominoque maiore mora recusasse oblationem, perdit ius suum laudimiorum, vt docent pulchrè Saly.& Iason in.l.fi.C.de iure emphi. qui dicunt licere domino purgare moram post annum. quod non videtur esse hic: quia est vltima mora quæ magis nocet, & inducit maiorem contumaciam: ita innuit doctrina Bald.in ca.j. quo tempo.miles. Barto.in.l.postquam liti.C. de pac.Bal. in.l.diffamari.C.de inge.& manu. & in auten.ad hęc.C.de vsu.quod nota: quia vidi controuersiam. & consului non posse purgari hoc casu post vltimum tempus à legis miseratione datum. Ius autem istud eligendi circa res durat regulariter anno.l.fina.§.sed & si quis.C. cõmu.de lega.circa personas quamprimum potest fieri debet.l.cum quidam. & illic Barto.ff. de leg.ij.vnde sumo ad ea quæ modo dicebam egregiam theoricam Barto. quam tu commendato: quòd vbi lex ob moram alicuius facit executionem, vt hic non admittitur purgatio.l.si is cui.ff. de leg.ij.l.pe.C.de fideicommis. & illic Bal.quod est optimum pro decisione mea.

Ex nimia contumacia, moræ purgatio non fit.

Ius eligẽdi quãdiu duret.

Casus in quo mora non purgatur.

Caput.xvij.

Deserta ex domini parte fide nisi interpellatus, interdictusve sit vasallus possessione feudi non destituatur.

De iure vasallus nõ debet interpellari ab heredibus.

¶Casus. Patronus erat mortuus: vasallus non erat interpellatus vt fidem renouaret, an interim debeat possidere? Dicit quòd sic. ¶Glo. Quanquam de iure feudorum vasallus debet ab hæredibus domini inuestituram petere. vt ca.j. de capi.corra. & satis supérque dictum est: debet tamen hoc iure interpellari per nunciationem vel interdictionem: quod impedimentum dicunt vel prohibitionem vtendi. de quo in.§. sunt autem de interdic.institu.lib.iiij. Cuius rei expositio facta prius est. Possessionis autem magnum est cõmodum, nec facile quis ea destitui debet. vt not.in.§.commodum.eo.titu.de interdic.vbi si voles plura, videas à scrib. nihil enim hic necesse est ea dicere.

Caput.xviij.

Si clientulus interpellatus intra dies quadraginta in fidem sese non contulerit: iusque patrono minime obtulerit: perceptos interim fructus illi restituet.

¶Casus. Vasallus erat in mora an debeat perceptos post interpellationẽ fructus illi restituere? Dicit quòd sic propter morã. ¶Glos. Ratio huius constitutionis est in iure: quia per interpellationem lis quasi contestatur: vt scrib.in l.si ex legati.ff.de ver.obliga.l.ex diuerso, ff.de rei vendi.sic non licet purgare moram impune. l.si insulã.eo. tit. Item est malefidei possess.post interpellationem: ergo fructus non facit suos, vt not.in.d.l.ex diuerso. Et legas quæ dicturus sum de fructibus plene in ca.xxj.hoc tit. Hic tamẽ puto nõ loqui de eo qui postea vult purgare morã celeriter propter alias consuetudines quæ permittunt.

Fundamẽtũ in iure sup interpellatiõe.

Caput.xix.

Si patronus castellanus sit clientulos per præconem a loco publico proclamantem, vt intra certum diem fidem faciant: atque in eo loco vbi id fieri solet, sese sistant generali ædicto præmonere poterit. Qui si minime paruerint: mera feudi amissione plectantur, feudumque domino committatur. Id vero tempus ineundæ fidei causa quadraginta diebus angustius non præfigatur. In eos quoque clientes qui intra territorium non sunt, priuati patroni iure vtatur.

¶Casus. Hic tradit priuilegium quod habent castellani in suo territorio: vt per præconem cõuocent suos vasallos generali ædicto ad faciendam fidem intra dies.xl. qui si non venerint: feudo priuantur, & ipsi castellano commissum acquiritur propter contumaciam, quòd non procedit in eos vasallos qui extra territorum sunt. ¶Glossa. Hoc priuilegium habent castellani ob iurisditionem imperiúmque: nec extra territorium.leg.fin.ff.de iurisdi.om. iudi.& per eos fieri potest in subditos qui iurisditionem habent: vt de hac re latè in. l.ij. ff. de in ius voc. vbi & quomodo liget: & qua pœna plectantur contumaces, & de præcone tuba & campana. Vide etiam Bart.egregie in.l. mnnicipij. ff. de

Castellani priuilegium.

decre.ab.ordi.facien.eundem in.l.decem.ff.de verbo.obliga.in.l.non solum.l.Aristo.ff.de iure delibe.l.si eo tempore.C.de remissio.pigno. l.controuersia.ff.de transac.Specu.in tit.de cita.§.iiij.scrib.in.l.dies festos de feriis in auten. qui semel. quomo. & quando iu. videas etiam tex.in.l.obseruandum.C.de decu.lib.x.& tex. in.l.super creandis.C.de iure fisci. quem ponderat si quæstio incidat, an decuriones aut scabini possint conuocare consilium sua authoritate: & quo pacto vt ea res consuetudine decidatur per ea quæ illic traduntur: quod est signandum.

Quo pacto debet fieri congregatio

Caput.xx.

Feudum apertum patronus si ex vasalli parte fides defecerit, absque vlla nunciatione potest prehendere. Quod si eius conditionis sit, vt ex eo nullum emolumentum debeatur: venientem intra quadraginta dies admittat, nihilque exigat. post moram vero neque dum permixtis fructibus admittatur sumptus refundens. is tamen patronus, qui anni fructus optauerit: perceptos post moram vendicabit.

¶ Casus. An patronus mortuo vasallo sine vlla nunciatione hæredibus facta possit iniicere manum in feudum & saisire? Dic quod sic. Item quod nihil debet exigere, quando feudum talis est conditionis, vt quia in eo dando ita conuenit: & quòd potest vasal.purgare morã refusis sumptibus antequam permixti sint fructus, & de vendicandis fructibus post moram perceptis.

¶ Glossa. Clarum est quòd hic cauetur: nam datur potestas patrono inuadendi feudum tanquam vacans & apertum vt fidem exigat, & iure cauetur: vt si ter ab eo fidem exegerit, & is denegauerit, feudum amittat. cõtra Petrum qui ter negauit, nec periit. text.in ca.j.quæ fuit pri. cau.bene.amit. Circa fructus permixtos consumptósque, & eos qui percipi potuerunt, piget hic dicere quę moderni contra Barto.dicunt in l.ex diuerso.& in.l.si nauis. ad intellectũ eius. ff.de rei vendica.vbi Raphaeles contra Barto. tenent. & in.l.domum.C.eo. Alia posthac legentibus occurrent, vt in sequen.c.

Ter negans feudũ perdit.

Caput.xxj.

Tametsi feudum apertum est, dominaque in vasallum experiri licet: purgare tam vasallus moram ante cussos excollectósve fructus potest. factísque rite oblationibus pendentes colligere (extantes enim radicitus pars rei esse intelliguntur) refusis duntaxat illis, si quos in nunciando sumptus fecisse docuerit.

¶ Casus. Quæritur an & quomodo vasallus possit purgare moram. & dicit quòd potest antequam fructus sint excussi, vel collecti refusis nunciationis expensis. ¶ Glossa. Res dicitur adhuc integra cum fructus pendent. quia sunt pars rei.l.fructus pendentes.ff.de rei vendica. cũ seipsa ergo recuperantur.l.Iulianus.§.si fructibus.ff.de actio.emp.sic eodem cursu veniunt propter vnitatem: vt dicit gloss.in dicta.l.fructus.de qua re optima est declaratio Bar.in.l.j. §.cum prædium.ff.de pigno.l.diuortio.§.interdum.ff.soluto matrimonio dicta.l.ex diuerso.§. si petitor. Albe.in.d.l.fructus. vbi tradit quid inter pendentes & extantes fructus intersit: extantes enim collecti sunt, non consumpti. Tu pro materia fructuum hoc teneas. quidam fructus naturales sunt, vt poma syluestria.& similes in quibus plus natura, quàm industria operatur. Quidã industriales vt segetes quæ sponte non veniunt, sed ex humana opera. Quidam mixti: vt fœnum, poma, & pyra insita. Quòd si non bene apparet cuiusmodi sint, iudicis arbitrio decernetur: vt voluit illic Alberi. Item & secundo fructus sunt extantes, vt prædixi. vt segetes in campis, & glebę messibus collectis. quidam pendentes, de quibus hic qui arboribus sunt, vel fructicibus, vel graminibus. & dicuntur hic radicitus pendere.l.si pendentes.ff. de vsufruc. Late vero vtrique pendentes dicuntur, quando nondum permixti consumptíve sunt dicta.l.fructus. Item & tertio quidam sunt percepti: quidam percipiendi.& vtraque species duobus modis discernitur. Primo enim percepti sunt eo quòd à solo separati sunt: licet nondum in horreum reconditi, & eo modo intelliguntur percepti à bonæ fidei possessore vt suos faciat.l.qui scit.§.in alieno.ff.de vsur. Alio pacto percepti sunt reconditi & permixti, qui lingua nostra dicuntur admobilitati: quos fructuarius acquirit, & in hoc differt à bonę fidei possessore.l.si fructuarius messem.ff.de vsufruc.licet cõtra. tenuerint plurimi in dicta.l.vt per eos hic cauetur quòd feudatarius qui fructuario comparatur, eos acquirit refusis expensis. quod illi.l. conuenit. percipiendi etiam duobus modis intelliguntur. Primo cum in solo aut arbore adhuc hęrent: vt hic dicitur radicitus, neque dum excussi vel collecti sunt, ita ista cõstitutio liquitur, & ita text.in.l.fructus la.i.ff. de rei vendi.alio pacto dicuntur percipiendi qui percipi potuerunt à diligẽti patrefami. & negligenter omissi sunt: vt illic not.& in.d.l.si nauis. & latè Bart. in.l.

Res integra ex fructibus adhuc pẽdẽtibus.

Extantes fructus.

Fructuũ species.

Percepti fructus admobilitati dicuntur.

Fructuarius fructus perceptos acquirit.

in l.ex diuerso. Item & vltimo quidam sunt cōsumpti, quidam non, vt scrib. declarant. De materia autem distingue, vt scrib. circa possessorum qualitatem bonæ, aut malæ fidei circa tempora ante litem contestatam, & post, vt faciunt Barto. & reliqui illic. & in. l. fructus. ff. solu. matrimo. Quando autem quis petit rem restitui, non veniunt fructus nisi petantur expresse. quòd nota vt sis cautus in petendis fructibus. l. sciendū. ff. de ędili. edic. canonistæ. in capitulo grauis. de restitu. spoliat. Fallit si ageretur ex. l. si quis in tantam. C. vnde vi. aut interdicto illo. l. j. §. certissimum. ff. de vi & vi arma. Item quando ageretur petitione. l. credatis. vel vniuersali iudicio. l. item veniunt, §. si. item sciendum. ff. de vsu. Ioan. de Imo. in. d. c. grauis.

Fructus exp̄sse petēdi sunt Habebis aūt i seq. c. limitationem p Alberi. Quando fructus tacite petiti intelliguntur.

Caput. xxij.

Vbicunque feudū patrono apertum esse dicetur, ísque eo quacunque ex causa potiri voluerit: primum omnium impensas omnes colendi, arandi, seminandi, augendi, denique agri causa factas ei qui fecit, fieri ve iussit refundere necesse habet.

¶ Casus. Vt superius dictum est, patronus volebat saisire feudum, dicit quod non potest, nisi refusis expensis agricolæ. ¶ Glossa. Displicet mihi hæc tā crebra repetitio: nam breuius concinnari hæc res poterat: superflua, sunt plurima. sed fortasse ad meliorem expressionem id factum est. fundatur autem hæc cōstitutio in. l. sumptus. & l. emptor. l. si autem, §. fin. ff. de rei vendicat. distinguendo inter necessarios, qui à quocunque, vtiles qui à bonæ fidei, voluptarios qui à nemine repetuntur regulariter. Et quia de his iā dictū est, & locus vulgaris est, remitto ad egregiam theoricam. Alber. in dicta. l. si autem. vbi plurima de seruo venali eruditio. & distinguit inter sumptus factos in prædio, & in seruo. Vnum est memorabile verbū, quod ille scribit post Iacob. de Ra. in. l. fructus pendentes. quòd in petitione fundi generali veniunt pendentes, quia sunt pars rei, neque sunt expressim petendi: & inter immobilia censentur argu. illius. l. plura ad satietatē videas apud scrip. post Barto. in. d. l. si autem.

Fūdamētū in iure

Qui sumptus, & à quo repeti possint.

Pēdētes exp̄sse petendi nō sunt.

Caput. xxiij.

Si patronus oblatos nummos elegerit, aut id quod boni viri arbitratu suo decreuerint, tunc occupatos oblatósve fructus cliēti restituat, impēsis quas in eam rem fecerit receptis.

¶ Casus. Patronus oblatione facta per vasallum pro instauranda fide, & noua inuestitura elegit pecuniam vel arbitrium boni viri. Tunc debet fructus occupatos restituere vasallo refusis expensis pro ea re factis. ¶ Glossa. Cautum est prius, vt si annum optauerit, perceptos fructus non restituat: id enim in eum annum ei imputatur, refusis vasallo sumptibus. Ita nunc cauetur, vt si aliud præter annuū petierit fructus: non percipiat vel acquirat, sed recuperatis impensis restituat, ne ex ea re duo iura habere videatur. l. si & rem, & precium. ff. de petit. hæredi. & vt sit contrariorum disciplina eadem. Plura hic dicere minime opus est, cum ex superioribus liqueat.

Duo iura ex eadē re q̄s nō habet.

Caput. xxiiij.

Fructus à clientulo post quadraginta illos dies percepti ex mora cōtracta domino acquiruntur: & quidem mere ac libere.

¶ Casus. Vasallus à domino interpellatus post quadraginta dies erat in mora, nec volebat satisfacere in tempore. Dicit lex, quòd in pœnam moræ fructus post moram percepti efficiuntur domini non refusis sumptibus. ¶ Glossa. Post moram fructus acquiruntur domino: quia morosus & prædo æquiparantur, & est malę fidei. vt dicit Barto. in. l. si fundus. C. de rei vendic. quòd nunciatio facit quem malæ fidei, & quòd tunc perdit fructus perceptos, non autem percipiendos. vt Paulus de Castro disputat in consilio. clvii. in antiq. Cynus in dicta. l. si fundus. & mere acquiruntur, id est, in puram perditionem impensis non refusis vasallo, quod est, quia videtur eos donare ob nimiam contumaciam. vt Alber. dicit in dicta. l. si autē. per dicta Bartol. in dicta. l. si fundus. Adde huc si vis distinctionem Bartol. in. l. sed si lege. §. si ante. ff. de petit. hæredi. inter particularia & vniuersalia iudicia. De hac dictione mere habes text. in. l. etiam. C. de obseq. patron. præst. & scri. in. l. stipula. alie. ff. de verb. oblig. & Bald. multa in. d. l. etiam. Hic nihil est dubii quod occurrat.

Morosus & prædo æquiparantur. Nūciatio facit quē esse malæ fidei. Mera ac quisitio.

Caput. xxv.

Vbi de feudi successione inter tres pluresve liberos herciscunda quæstio erit, res ita omnino decidatur, vt primogenitus præ aliis domū (quæ mansio dicitur) præcipuam habeat quāto maxima erit. Ad hæc caponis

volatuu,id est vnum agri circuniacentis iugerum si tantum sit. Item & dimidiam omnium prædiorũ, prouentuum,censuum,redditiuum,aliorúmve bonorum quæcunque feudi titulo pater possidebat. Alteram vero feudorum dimidiam reliqui inter se liberi cuiuslibet sexus æqualiter diuidant: tantúmque fœminæ ex his bonis, quantum masculo tribuatur. Quod si fortasse contigerit sine masculis parẽtes decedere,inter fœminas viriliter æqualitérque cuncta sine vlla antiquitatis prærogatiua diuidantur.

¶ Casus. Pulchra lex vbi iura primogenituræ describuntur,scilicet quòd in diuisione hereditatis ipse primogenitus ante omnia capit precipuam habitationem,seu mãsionem,quæ manœrium dicitur, & circum eam vnum volatum caponis,qui æstimatur ad vnum iugerum terræ.& præterea dimidiam partem omnium bonorum feudalium,altera inter fratres diuidetur æqualiter. Et si pater sine masculis decedat, fœminæ omnes æqualiter diuidunt, quia inter eas nõ est ius primogenituræ. ¶ Glossa. Hic agitur de diuisione feudorum inter liberos,de qua præsertim de primogenito multa dicemus. Et primum omnium de hac diuisione, de qua hic & alibi dicemus, video Barto.à quo non discedas,velut à via publica & tutiori in.l.vt iurisiurãdi.§.si liberi.ff.de ope.libe.l.si finita.§.si de vectigalibus. ff.de dam.infec.l.& ideo. de condic.furti.vbi permitti ait diuisionem.l.item videndũ.§.nunc videamus.ff.de peti.hære.quem non refero.Pulchrè Alexand.in consil.lx.in.iii.volum.vbi de iure francorum,& diuisione à primogenitis. & Andream de Ysernia in.c.omnes filii.si de feu. fue.controu.inter do.& agnatos. &.d.c.imperialem.§.ducatus.qui dicit in Lombardia comitatus & ducatus, & id genus feuda esse diuidua, quanuis de iure non sint. & subdit vnum quod commendat Alexan.quod quando in feudi concessione dictum fuit pro se, ac hæredibus & liberis,quòd omnes æqualiter succedunt,nec habet totum primogenitus: nisi dictũ sit quod iure Francorum succederetur.facit.l. reos.§. cum in tabulis. in verbo.diuidi partes in viriles debere.ff.de duo.reis.l.si mihi & Titio.in fi.ibi si solitus.ff.de verborum oblig.De diuisione ista latissime habes apud Curtium quarta per. Nuper occurrit inter legendum locus apud Iaso.in l.illud.C.de cola. quando pater acquirit feudũ pro se ac filio,ita vt eo viuẽte filius fruatur feudo an conferri debeat, & plurima de feudo, an sit officium.col.iii. Nunc autem de iure primogenituræ dicendum. Nam introductum de iure diuino est.c.quàm sit periculosum.vii.quæst.j. quod quale fuerit describitur in li.Gene.xxvii. c.&.c.licet.de voto.d.c.imperialem.§.præterea.&.c.fi.de alie.feud.per scrib. Dicitur autem primogenitus hic pro antiquiori. & maiore natu.non sicut Mathæus Iesum appellat primogenitum Marię,quãuis nullos fratres habuerit Iesus ex Maria. & ita illic Hieronym.exponit. Et quia multum de hac re Boerius & Guymerius, & alii scribunt,ne crudi sint hi cõmentarii. Adde quòd in textu habet hoc priuilegium, vt habeat principalem domum,seu mansionem, & iugerum circuniacens.& ea quæ hic describuntur de manso, est text.in.c.j.§.si quis de manso.de contro.inuestitu.& not.in.c.j.de censi.& Bar. in.l.si ita.ff.de auro & argen.leg. vbi est tãtum agri quantum duo boues vna die arare possunt, quod dicitur arpentum Gallica voce, Latina iugerum. Habet etiam dimidiam feudorũ de consuetudine contra equalitatem,in quibusdam regionibus habet totum. In regnis autẽ solus succedit.d.c.licet.quia non diuiditur regnũ Math. xii.c.Lucæ.xi.l.ii.§.nouissimæ.ff.de ori.in.d.§. præterea.Bald.in autẽti. hoc amplius.C.de fideicom. Hinc propter spem viuente adhuc patre possunt dici reges.c.fi.xxiiii.q.j. Et in regno ea est ratio ne diuidatur. quæ in feudo non est tanta: sed est aliqua portio maior primogenito tradita per hanc.l. quia in eo familiæ honor & nomen conseruatur,& sanctum est omne masculinum aperiens vuluam, cuius rei egregiam disputationem habes apud Francisc.Areti.in.l.ex duobus.ff.de vulga.& pupilla.substi. In regno tamen sæpe questio est orta inter nepotes & patruos: & quæstio illa gladio deciditur. Tu quia Oldradus tenet nepotem præferri. Io. de Imo. contra.& Guimerius plura scripsit.adde & lege pulchrè Franc.Areti.in consil.clxiiii. In regno Franciæ prima seruatur quæ est conformis.l.fi. C.de impu.& ali.substi.cum simi.argu. Oldradi. Dicit autem Bald.quòd vbi primogenitus in totum succedit,debet alios educare, & collocare,& dotare,habita ratione facultatũ & domus. Ita scribit in.l.j.C.de sum.trini. In istis autem seruanda est consuetudo localis.vt no.in.c.fin. de aliena.feu.& Bal.in autenti.post fratres. C. de legi hære. Et scrib. in.l. maximum.C.de libe.præteri.vbi Alexand.quærit quid de nepote ex primogenito.& aliquid in consi.cxxix.volu. v. Natus autem ante adeptum regnum præfertur postea nato.l.ii.§.hæreditas.ff.de suis & le. l. sena. quod procedit ex opinione Guliel. Decung.si regnum habuerit pater à stirpe, non ex se.l.imperialis.§.his illud.C.de nupt. Iacob.de Belui.in cap.naturalis.si de feud. fue.controu.

Bar.in

A Bartolo uelut à uia publica nõ discedẽdũ. *Diuisio permittitur i feudis de iure.* *Cõsuetudo Lõbardiæ circa diuisionem feudorum.* *Nota dictũ Alex. in successione feudi.* *Ius primogenituræ.* *Mãsum.* *Iugerũ.* *Quomodo succedat primogenitus.* *Regnum idiuiduũ* *An patrui nepotes excludant in regno.* *Consuetu do Britãniæ.* *Natus ante adeptũ regnum.*

Distinctio an regnū à stirpe sit. Bar.in.l.licet.ff.de inter.& relega.qui disputāt de legitimatis,& ista quęstio est hodie in regno Aragoniæ, vbi aiunt legitima tum esse in regis locum suffectum & electum. Et de his rebus legito Io.Andreæ in regu.fine culpa.in Mercuri. *Legitimatus an regno succedat.* Tamen glo.Cyn.Fab. in.d.l. imperialis,tuentur cōtrarias partes. de qua re supra propositum dixi, sed luxuriat calamus effrænatus, an porrigatur ius primogenituræ ad bona alibi sita.vide Bar.in.l.j.C.de summa trinita.de consuetudine Anglicana.& dicit nō porrigi nisi statuti verba rem non personā respicerent. Ego ad hanc rem vltra vulgaria quæro,an primogenitus huic iuri possit renunciare. Et vide Iaso.in.l. pactum.C. de col.tenentem contra Ludou.Ro. in.l.stipulatio hoc modo concepta.ff. de verbo.obligat. *An primogenitus iuri suo renūciare possit.* Quia de hac re plene decisum non est, audias pulchram decisionem, si vera est,quam tradidit Philip.Decius subtilissimus in.d l.pactum. Aut renunciauit patre viuente,& non potest,quia iuri futuro viuentísque hæreditati renunciat, aut mortuo,& potest, quod non est absque ratione. *Distinctio Phi. Decii.* Sed cogita,nam videtur esse contra.c. quam sit. vbi etiam viuente patre renunciauerat. & patet in lib. Genes.c.xx. Item quia in hoc ca. fit mentio de fœmina.& est contra ius feudorum. ego dico esse rationabile vt non pœnitus excludantur.l.maximum vitium.& ego plene in.l.Salica dixi.vide si voles Alexand.in consi.xxviii.volu.j.vbi docet,an per statutum fieri possit vt fœmina succedat. Et singu.Anto.de Butrio in cōsi.xli.de filiis fœminarum. Et dicit Barba.in.l. j.columna.v.ff. de verb.oblig. esse vtile reipu. statutum. *Fœminæ à statutis exclusæ.*

Caput.xxvj.

Duobus tantum superstitibus liberis,maior natu domum percipiet, vt prædictum. In reliqua feudorum portione trientes duos habebit: altero triente natu minor contentus esto.

¶Casus. Pater decessit relictis duobus masculis tantum,quomodo inter se succedent? Lex dicit quòd primogenitus habebit suam mansionē, & duas tertias partes feudorum, aliam tertiam frater habebit. ¶Glossa. Vnde sumpta sit hæc diuisio non legimus in iure, trientes autem singuli quatuor vncias continēt, sicque duo trientes duas portiones tertias conficiunt. Ita cōstat ex autenti.de triēte & semis.& ex.§. hæreditas. de hæredit. instit. & Budæus librum altissimæ eruditionis scripsit, hísque diebus edidit de asse & eius partibus. Ad materiam diuisionis discas à me, si non legeris singu.dictum Pau. de Cast. in.l. fi.§.idem quæ sunt.ff. de condi.indebi.de errore non obstante diuisioni & pacto, de standо diuisioni factæ inter fratres quando erat per errorem facta,quod potest sępe proponi. Tu tamen hoc dictum intelligas in errore facti, non autem iuris.& eū legas, quia pulchrè loquitur, & mihi nuper occurrit aliud legēti. Et no.quod Bal.in.l.j.C.de legiti.here.dicit in successione feudi coniunctos ex parte tantū succedere, quia mater nihil facit. *Trientes qui sint.* *Budæi liber de Asse.* *An per errorē diuisionis pactū reuocetur.* *In successione feudi cōiūcti ex matre non succedunt.*

Caput.xxvij.

Iure autem isto ætatis venerationi dato semel, duntaxat in vita primogenitus potietur, id est in successione patris, aut matris, eorúmque alterius.

¶Casus. Quæritur an sæpius iure primo genituræ vti possit. Lex dicit, quòd semel tantum in vita,& in vnius successione. ¶Glossa. Habent antiquiores alia in iure priuilegia.vt not.in.l.j. ff.de albo.scri.l.semper.ff. de iure immuni. Sed ad hanc rem quòd semel tantum vtatur, habes text.in.l.fi.§.& hæc quidem.in fi.C.de iure deli.l.fin.C.si sæpius in inte.resti.postu.l. omnes quos.C.de pœnis.l.fideicōmissaria.§.si quis decem.ff.de lega.iii.semel enim & non sæpius fieri concedimus. Sæpius autē fit ex duplici actu. l.sæpe.ff.de re iudi.c.sæpe.de elec.lib.vi. Circa hanc legem habes recōditam quæstionem apud Fulgosium in.l.illud.C.de colla.an si pater habens plures filios maiori natu rerum suarum curam cōmiserit, is postea in diuisione possit à fratribus petere salarium laboris, & industriæ suæ tanq̄ nego. gestor. Raphael & Ludoui.sentiunt de æquitate dandum salarium. Et ita cōsulerem, vt honestatis gratia fieret ad fugiendam ingratitudinem. De iure tamen foro in contentioso non consequeretur ex communi sententia modernorum. & dicit Fulgo.non potuisse obtinere,quia id iure non est cautum. Item ob reuerētiam paternam. Item quia est mādatum gratuitum,sicut de alia quæstione deciditur. Duo fratres simul habitabant in rure: alter maiorē operam præstitit,an debeat plus lucri percipere? Dicit Bald.in capi. j. de benefi. patris, quòd non, quia per.l.ex duobus.ff.de nego. gest. censetur gratuita opera: tamen reprobatur à modernis, quia aliud est quando viuo patre, vt prius factum est. *Quæstio elegans inter fratres.* *Alia quæstio inter fratres.*

Caput.xxviii.

Vbi alter coniugum nobiliū plebeiorúmve ex humanis decesserit: relictis liberis minoribus, detur eorum cura superstiti. quo renuēte vel absente auus vel auia ex mortui parte coniuncta tutelam habeat. Tutor

autem ille quisquis erit, sine vllis tributis à patrono tantisper feuda possidere toleretur, dum id ætatis minores attigerint, vt ipsi in fidem sese conferre valeant.

¶Casus. Pater aut mater decessit, relictis liberis minoribus, quæritur cui detur eorũ cura? Lex dicit quòd datur superstiti, id est alteri coniugum qui superuixit: & in eius defectum auo, vel auiæ ex parte, & latere mortui coniunctis. Item quæritur, an ille curator vel tutor debeat ꝓ feudis minorum vel pupillorum aliquid soluere patrono? Lex dicit quòd nõ, sed tolerabitur donec ipsi sint maiores annis. ¶Glossa. Plebei sunt qui roturarii nostrate lingua dicũtur ignobiles, de quibus lege Bart. & Ioan. de Platea in li. C. de digni. li. xii. vbi de priuilegiis nobilium. Ad hunc tex. fundandum in iure adduco text. in. l. j. ff. de legiti. tuto. vbi proximis agnatis tutela defertur, vt sperarẽt eorum successionem, iidem tuerentur bona ne dilapidarẽtur auten. sicut hæreditas. C. eo. tit. Ea ratione datur patri aut matri, qui sunt proximi in successione. facit. l. j. C. de bo. mater. ibi personam gerunt legitimam, & ob amorem parentum in filios. l. isti quidem. ff. de eo quod me. cau. plura de his tutelis habebis in. c. xxxvii. Et habes tex. in. c. grãdi. & quæ illic scrib. de supplen. negli. præla. Et de domina Sabaudiæ quæ fuit tutrix filii. l. Iacobi ĩ lib. feudo. ad principium. omitto historias à quibus in hoc opere abstineo ne videar non iuridice, sed historice, quod dicunt scribere. Regibus enim etiam datur tutor vsq; ad annum quartumdecimum. Ita decidunt moderni post Oldradũ in. l. fi. C. de testa. mili. De fœmina habente tutelam est titulus. C. quando mul. tute. offi. fung. pos. & ibi auten. matri & auiæ. Ad finem adde optime quod Bald. scribit in. c. quæ in ecclesiarum. col. pe. in persona, inquit, filiorũ nõ debet solui laudimium, quia non est noua acquisitio, sed dominii continuatio. pondero gloss. optimã in. c. pastoralis. de decimis. in verbo. quasi de lucro. Et Ang. in. l. in suis. ff. de libe. & posth. dicit quòd nõ debet filius soluere gabellam de hæreditate patris quam cõtinuat, neque lucri appellatione continetur: tamen hæ cõsuetudines aliter disponunt quando vnus masculus nõ facit fidem pro aliis, vt videbimus. Hæc satis ad fundamentum & declarationem huius consuetudinis.

Plebei q̃ sint. *Fũdamẽtũ ĩ iure.* *Cur proximis detur tutela* *Sabaudiæ domina filii tutrix fuit.* *Regibus tutor datur.* *Laudimiũ à filiis solui non debeat.*

Caput. xxix.

Qui legitimam id genus tutelam suscepere (quæ custodia nobilis appellari solet) mobilia bona fundorũmque fructus sibi acquirunt vsque in id tempus quo minores legitimã ætatis metam excesserint, eiúsque rei causa ipsos alere, atque educare debent, résque omnes necessarias suppeditare: omni insuper alieno ære eos liberare, illorúmque prædia colere, neque facere deteriora. ad hæc cuiuscunque damni, dispẽdiíve immunes facere, omnium quoque prædictorum causa ita demum satisdabũt si iugum nouarum subierint nuptiarum.

¶Casus. Quæritur quod salarium habeant illi tutores legitimi? Respondet quod omnia bona mobilia, & fructus fundorum sibi acquirunt ea conditione, vt teneãtur minoribus vsque ad legitimam ætatem alimenta, & res necessarias eis præstare: eos liberare ab ære alieno omni, & illorũ fundos colere, &, vt dicitur, intertenere in bono statu, & ab omni damno immunes facere, nec satisdare debent, nisi ad secunda vota transierit. ¶Glossa. Hæc tutela vocari solet nostra lingua, nobilis gardia, quamuis etiam inter ignobiles sit. Isti autem tutores legitimi dici possunt cum ex conscientia legis dati esse dicantur. qui vero in eorum subsidium dari solẽt, datiui sunt. de quibus dicetur. Eandem similitudinẽ habes apud Bar. de iudice delegato. in. l. à iudice. C. de iudi. l. legatus. ff. de offi. procon. Istis autẽ contra iuris dispositionẽ datur perceptio, & acquisitio mobilium & fructuum, quia datur eis onus grauissimum, omnia necessaria suppeditandi. est ergo æquũ, vt qui onus sentit: commodũ sentiat. Satisdationẽ vero intellige datis fideiussoribus: quamuis dicat in Gallico textu dare cautionem, quæ intelligatur idonea. per tex. in. l. j. C. de tuto. illustr. per. bene huic rei cõuenientẽ. Bart. in l. sciendũ. ff. qui satisda cog. Ias. in. l. j. C. de procu. & habes ti. de satisda. tuto. & Specu. in ti. de tuto. §. horum autẽ. & §. fiat. Indico tibi locũ singu. apud Pau. de Ca. in cõ. ccclxxi. in nouis. vbi ait hanc esse consuetudinẽ Venetiis, quæ est hic. Iugum nuptiarum dicitur in. l. cõsensu. §. j. C. de repu. Et Plautus in Curgulione alio pacto dixit, Neq; dũ iugũ passa est. Adde huc tex. ĩ. l. fi. §. hoc ꝓcul dubio. C. de bo. q̃ libe. & intelligitur de nobilibus. quia limitatĩ statim in. c. inter ignobiles.

Legitima tutela datiua. *Cur tutores isti fructus suos faciant.* *Satisdatio. Cautio.* *Locus singu. de consuet. Venetorum.* *Iugũ nuptiarum.*

Caput. xxx.

Masculi maiores annis, suísque iuris efficiuntur, vbi vigesimum ætatis annum, vnúmque diẽ superauerint: fœminæ quartodecimo & die vno peracto.

¶Casus.

¶ Casus. Quæritur quando dicantur maiores annis seu legitimę ætatis? Respondet quòd masculi post viginti annos, fœminæ post quatuordecim, & vnum diem ad abundantiã. ¶ Glossa. De iure aliud tempus statuitur: vt annis. xxv. masculi maiores & puberes. xiiii. dicantur, fœminæ vero. xii. Hic autẽ ea fortassis ratione breuius. quod Galli vafro & præcoci ingenio sunt, & maturius viriles sunt, arguendo à. l. si minor annis ex aspectu. ff. de mino. & vulgari verbo, quod dici solet, malitiam supplere ætatem. Cur autem vnum diem adiicit: quia plerunque controuersia, est quando dicatur finitus annus in legatis annuis. l. iiii. ff. de an. lega. cum simi. tu dicas ita de iure feudorum dari annum & diẽ militi, annum & mensem ineundę fidei causa capitu. imperialem. §. præterea. iuncta gloss. de prohibi. &. c. j. quo tempo. mil. sic plerunq; occurrit: vt ex more Gallorũ anni, & diei tempus ad possessionis requiratur. quod alio loco reperies.

Pubertas de iure quæ sit. Galli præcoces & ingeniosi. Annus et dies cur detur.

Caput. xxxj.

Vbi tutore legitimo nobiles pupilli carẽt, tutor illis datur extraneus per id tempus vsque ad annos legitimos in feudi possessione, sed persolutis laudimiis tolerabuntur.

¶ Casus. Hic loquitur de tutoribus extraneis qui dãtur in defectũ legitimorum, & dicit quòd isti tenẽtur soluere patrono laudimia ad hoc, vt admittantur ad administrationem feudorum. ¶ Glossa. Non habentibus enim legitimum de iure dantur extranei tutores. l. j. ff. de tuto. & cura. datis ab his. Sed quia domino grauius est extraneos admittere, qui de legis conscientia non sunt approbati, habet laudimia sua & commoda patronatus. De his autem tutoribus quia posthac dicetur, habes text. & scrib. in. §. inordinatum. in autẽti. de hære. & falci. l. j. C. de iure delibe. Et nota quòd legi apud Barto. ad hãc rem in. l. vni. C. de impo. lucra. describ. lib. xi. quod inter extraneos gabella solui debet, nõ inter parentes, quod potest facere ad huius constitu. fundamentum pertinenter. & hæc de hac re satis: postea plura suo loco.

Fũdamẽtũ in iure de extraneis tutoribus. Nota dictũ Barto. ad hãc rem.

Caput. xxxij.

Inter ignobiles vero, quorum alter præmoritur, relictis liberis minoribus, superstiti tutela committatur. Qui minorum nomine citra vllum onus, vllamve pensitationẽ in fidem se conferre possit. Plebeius vero fructus prædiorum non (vt nobilis) suos efficiet, sibique vendicabit. Secundis autẽ nuptijs allegatæ matri suorum tutela minime tradenda est. Hæc enim tutela in plebeijs in datiuam nõ conuertitur.

¶ Casus. Limitat hic duobus modis illud quod dixerat de tutela legitima: & duplicem differentiam ponit inter nobiles & plebeios. prima est, quia plebeius tutor filiorum, vel nepotum, non faciet bona mobilia, vel fructus suos. altera est, quia hæc tutela legitima non conuertitur in datiuam: id est baillistrã, quando enim ad secunda vota transeunt, non habent tutelam filiorum, etiam cum cautione. ¶ Glossa. Hac lege plebeii non habent eam prerogatiuam quam nobiles. Tum quia, vt prędixi, plus fauetur nobilitati. vt Bartol. in. l. j. C. de digni. Tum quia releuãtur eo onere dandi pupillis res necessarias, & aliis quæ in his legibus continentur. Isti aũt qui dãtiui dicanẽ, vocãtur baillistri, voce vernacula, quando à iudice dantur cũ satisdatione, & dãtur cũ institutiõe. vt no. in. l. tutores. ff. de cõfirmã. tuto. in nobilibus legitima in datiuã cõuertitur, quia si legitimi transeant ad secunda vota, efficiuntur datiui, & dant cautionẽ. lex enim ob secundas nuptias, & nouercula delinimenta non adeo illis confidit inter ignobiles: hic cautum est, vt prorsus à tutela excludatur mater quæ nõ continuit: sicut in iure passim detrahuntur priuilegia his qui ad secunda vota cõuolant: vt in toto titu. C. de secun. nup. cum simi. & quia in matre tantum dixit: videtur in patre non loqui. l. cum prætor. ff. de iudi.

Fũdamẽtum. Baillistri qui datiui dicuntur. Cõtra nõ continentes.

Caput. xxxiij.

In his si parẽtes defecerint, eãmve prouinciam reiecerint: auus vel auia illorum loco fidem pro pupillis, quorum tutelæ sufficietur, sine vlla pensitatione præstabit.

¶ Casus. Dicit quòd etiam in plebeiis auus, vel auia sine laudimiis admittitur ad tutelã in defectum parentum, quando sint orbati vtroque parente. ¶ Gloss. De auo & auia ex naturali ordine in tutela succedẽtibus habes text. in auten. matri & auię. C. quãdo mul. de qua re diximus, & cur nulla onera præstent superius declaratũ, nec est hic vlla difficultas, vllãve materia.

Fũdamẽtum.

Caput. xxxiiij.

Illis deficientibus, si curator extraneus detur, laudimia soluet, quibus persolutis donec liberorũ vnus viriles annos attigerit, feudo pro

illis potietur. Maiores facti liberi sine onere in fidē recipiantur, nisi aliquid noui iuris successerit.

¶ Casus. Dicit quòd si extraneus tutor detur plebeiis minoribus, ipse tenetur soluere laudimia pro feudis eorum priusquam administret. Et cum vnus liberorū est factus maior, ipse alios gubernabit, & sine onere maiores facti, & sine laudimiis fidem patrono facient, nisi mutatio facta sit. ¶ Glossa. Hæc constitutio pœnæ superflua est, & repetit quæ circa tutores extraneos dicta sunt, vt ipsi soluant laudimia, & non habeant onus leberorum alendorum, nec faciāt fructus suos sicut parentes. quæ omnia quo pacto in iure sint fundata, sigillatim à me declaratum fuit. Est tamen hic in fine, nisi quid noui iuris successerit. Cuius ratio est. Nam quoties mutatio fit, vel morte, vel alienatione: toties debet redimi feudum, & solui laudimium. ca. j. de noua. inuestit. feud. & habuistis text. & materiam abunde in ca. j. & ii. & seq. huius tituli. Tu autē intelligas hunc finem alienatione, vt puta, si pro ære alieno, vel necessitate liberorum, cū authoritate & decreto fuisset feudi portio alienata, vel etiam morte, vt si quis eorū mortuus fuerit. Nam transuersales succedentes non habent priuilegium immunitatis, vt dicetur.

Fūdamētum. Redemptio feudi. Trāsuersales priuilegio īmunitatis no\[n\] gaudēt.

Caput. xxxv.

Masculis cuiuscunque conditionis cum primum ætatis annum vigesimum vno excesserit die pro se, ac cæteris fratribus, sororibúsque nuptis innuptísque, libere præstabit fidem, eósque semel onere illo eximere poterit: fœmina vero innupta quartumdecimem annum, & diem vnum habens, etiam libere pro suis prædiis in fidem admittetur.

¶ Casus. Quæritur, an sit necesse vt omnes liberi vasalli fidem præstēt. Lex dicit, quòd vnus eorum masculus cuiuscunque conditionis nobilis, vel plebeius pro omnibus poterit facere fidem, & omnes liberabit, tam nuptos quàm innuptos. Et fœminæ pro se præstare poterunt, si legitimæ sint ætatis & non coniugatæ. ¶ Glossa. Hæc fere dicta sunt quæ hic repetuntur, sed hic clarius. Hoc autem quòd vnus masculus cuiuscunque conditionis, statúsve sit, id est nobilis, aut plebeius. vt l. ii. C. de fil. offi. lib. xii. pro cæteris fidem præstare possit si velit. habet fere similitudinem cum eo quòd de duobus reis cauetur in iure. vt si vnus soluat, alios liberet. licet nō sit eadem ratio. sed hoc ideo dico, quia persona patris repræsentatur in singulis indiuidue, & in solidum in his iuribus indiuiduis, sicut in fide & obsequio quæ indiuidua sunt, vt in simili voluit Bart. & reliqui scrib. in. l. vnica. C. quando non pet. par. in. l. qui totam. ff. de acquiren. hæredi. vbi Frāciscus Aretinus latissime. Et ego fundo tibi sic hāc constitutionem, quia in titu. de clericis coniugatis Specu. in penulti. colum. dicit, & hoc à nemine ponderatum legi. sed inter legēdum Specu. occurrit. quòd si in diuisione bonorum sit vnus clericus, alii non eximuntur ex persona eius ab oneribus diuiduis: sed ille solus eximitur, quia regula. l. si communem. ff. quemadmodum serui. amit. super qua fundatur hæc regula. quòd quis ex alterius persona eximatur, non habet locum in his quæ diuidua sunt, sed in diuiduis. Sed præter hanc inductionem habes text. in capitulo. j. §. fina. de benefic. fœmi. & ibi Andreas de Yser. qui facit comparationem inter clericum & fœminam, quæ per substitutum seruit. Vnde ego dicerem in quæstione facti contingentis, quòd si inter plures liberos esset vnus clericus, posset alius frater habilis pro eo, sicut pro fœmina fidem facere, & homagium præstare. Ita videtur mihi concludere in simili Alexander in consilio decimo. in fine. in quinto volumine. & in nono consilio. vbi ponit casum huius legis, de vno fratre qui pro se & aliis fratribus ac sororibus inuestiturā petiit. Et dicit etiam non referre, an frater sic vtrunque coniunctus: an ex parte tantum, quòd est notandum. Plenius habet per Franciscū Curtium in. iij. & iiij. per feudum, an sufficiat vnum pro omnibus fidem facere. fœmina autē hic pro seipsa fidem facit contra iuris dispositionē: quia hoc iure fœminæ plus habēt beneficij in successione feudi quam de iure habeant. Tamen non placet mihi istud quod hic dicit, fœminam quæ est de se inhabilis posse per sese fidē facere: nec sexui conuenit: honestiúsque esset, vt per substitutum faceret lege permittente: vt declarat Alexand. latius in dictis consil. nisi ex benignitate legis tollentis differentiā sexus: & hęc via est facilior. Circa ętatem vide Barto. in. l. non ambigitur. ff. d. elegi. tenentem, quòd venia ętatis nō potest dari per statutum.

Fūdamētum. Cur vnus pro o\[m\]ibus possit p\[ræ\]stare fidem.

De clerico p\[ro\] quē cæteri nō eximūtur

Textus exp\[re\]ssus pro fundamēto. Clericus an pro cæteris fidē p\[ræ\]stabit.

De fratre vtrinq\[ue\] cōiuncto.

De fœmina an p\[er\] se fidē p\[ræ\]stare possit.

Caput. xxxvj.

In directa successione pro fide nihil pendendum patrono est per hæredes eorúmve tutores legitimos in fidem se conferentes: præterquā vbi mater aut auia secūdo nupserit. Estque tutela in datiuā, vt prædiximus commutata: inque vitricum trāslata. hic enim fidē præstabit cū laudimio.

¶ Casus.

¶ Casus. Quæritur in qua successione laudimia debent, neque per hæredes, neque per tutores eorum legitimos: secus per extraneos. Limitatur illud quando mater aut auia secundas nuptias contraxerint, tunc vitricius eorum soluet. ¶ Glossa. Mira est superfluitas in hoc libro: cũ ea quæ iam dicta sunt sæpius repetantur, nisi dicas idem in libris iurisconsultorum esse vt sæpe eadem repetantur, quanuis Iustinianus dixerit nihil in iure esse superfluum, quod potes saluare vt maiores intellectus, & expressionis causa fiat repetitio. Nam lectio lecta semel, decies repetita placebit. Præferuntur autem de iure ascendentes & descendentes: & habent plus priuilegij quàm transuersales. l. prima. ff. de suc. edic. cum simi. de qua re statim omnia audies in capite transuersalium, quæ huc pertinere possunt. innuit enim quòd in transuersalibus solui debeant à contrario sensu.

Superflui tas seu re petitio.

Caput. xxxvij.

Legitimi tutores hi sunt: pater, mater, auus, auia: cæteríque ascẽdentes.

¶ Casus. Docet qui sint legitimi tutores. ¶ Glossa. Habes similem text. in tit. de fiduci. tute. & de legiti. pat. tute. institu. lib. j. & in arbore, & titu. de gradi. cogna. & legitimi administratores sunt vt dicit tex. in. l. j. C. de bo. mater. l cum non solum. §. vbi autem. C. de bo. quę libe. Bar. pulchrè in. l. fina. §. j. ff. de verb. oblig. in quibus pater habet vsumfructum. in aliis nõ: vt in. §. j. autenti. vt lice. matri & auiæ. plura illic habes apud Barto. de hac re distinguentem inter ea quæ meram acquisitionem continent, & ea quæ meram obligationem: in quibus patris authoritas non sufficit, & ea quæ mixta sunt & sufficit: vt. l. si infanti. C. de iure delibe. In istis autem patris appellatione continetur auus: vt not. Barto. in. l. patri. ff. de adulte. l. liberorum. ff. de verbo. significa. autenti. ex testamento. C. de secun. nup. Videas quęso Bartolum optimum præceptorem in. l. Athleta. §. iam autem. ff. de excu. tuto. an parentes possint esse legitimi curatores filiorum, scribentes etiam moderni in. §. primo. de fiduci. tute. gloss. in. l. amicissimos. §. Lucius. ff. de excu. tuto. pro fundamento huius consuetudinis.

Qui sint legitimi tutores.

Patris authoritas an sufficiat.

Patris appellatione, uenit auus in fauorabilibus.

Caput. xxxviij.

Datiui quos baillistros nostri vocare solent, hi sunt, mater aut auia nobiles quæ secundas nuptias contraxere. Item & transuersales, vtputa fratres, sorores, auunculi, patrui, cognati, agnati, inter quos proximus gradu remotiores excludit. Hi autem omnes laudimia soluẽt. At præter matrem & auiam satisdantes reliqui bona mobilia fructúsque non acquirunt: sed in rem liberorum penitus conuerti debent.

¶ Casus. Docet qui sint baillistri: & in quo ab aliis differant, pro ea quæ superius declarata sunt. ¶ Glossa. Quanuis hi non sint extranei, sed agnati, vel consanguinei, vel parentum appellatione comprehensi: tamen aliter dici nõ possunt quàm datiui: ita enim gallica vox sonat, & à iudice confirmantur data cautione. Sicut in iure datiui sine inquisitione satisdant. Nulli enim tutores curatorésve sine satisdatione admittuntur præter testamentarios: & eos qui ex inquisitione dati sunt: vt est text. in. §. j. institu. de satisda. tuto. Et omnes qui satisdare debent leges apud Decium in. l. j. C. de carbo. edic. & Iaso. in. l. j. ff. qui satisda. cog. Et ista sunt satis clara vt maiore declaratione non indigeant, cum superius dictum sit.

Caput. xxxix.

Ex pluribus transuersalibus eodem gradu coniunctis, ita adipiscẽdæ tutelæ controuersia dirimatur, vt qui ætate fuerit antiquior, is in minorũ gubernatione præferatur.

¶ Casus. Plures erant transuersales qui certabant de habenda tutela minorũ. Lex dicit quòd maiori natu danda erit. ¶ Glossa. Vt superius dictum est, inter plures directos antiquior præferri solet: ita hic statuitur in transuersalibus, licet de antiquiori expresse cautum nõ esset circa tutelas, tamen intelligite vt in omnibus lineis cæteris paribus antiquior præferatur: vt. l. j. ff. de albo scrib. cum simi. & vidisti quæstionem à nobis decisam de antiquiori gubernante.

Antiquior cæteris paribus præfertur.

Caput. xl.

Si sine masculis parentes decesserint, vna filia pluribúsve relictis quæ maritum habeant: solutis laudimiis in fidem admittentur.

¶ Casus. Pater sine masculis decessit, soláspue filias habebat: vnam aut plures quę maritum habeant, quæritur an debeant soluere laudimia? Lex dicit quòd sic. aliud ergo si maritum non habeant. vt quia virgines aut viduæ. ¶ Glossa. Nunc declarat quando solæ sunt filiæ: ad quas etiam feuda transeunt his legibus si maritum habeant, qui dotalium rerum, quarum appellatione feuda continentur domini sunt. l. doce ancillam. C. de rei vendica. l. in rebus. C. de iure

Maritus cur laudimia soluit

dot. conuenit iuri vt laudimia maritus præstet qui fructus percipit. d.l.in rebus.l.si cum dotem.§.fi.&.l.fi.ff.solu.matri.& de hac re vt breuis sim cito tex.in.l.licet.C.de iure do.reliqua legito apud Curtium. in.iij.parte feudo.omnia recolligentem, cuius scripta nolo referre:quia prostat in vulgaribus bibliopolarum tabernis.

Caput.xlj.

Veterem alienationis interdictionem in hoc territorio diutius obseruatam,& in nobilium & plebeiorum familia vt duram nimis & iniquam hac lege prorsus antiquatam nunciamus. Statuimúsque vt in posterum cuiusuis matrimonij liberi parentibus suis auísque & auiis iuxta repræsentationis legē in bonis quibuslibet solis scilicet ac mobilibus profecticiis,aduenticiis intra Aureliani præsidatus limites ac appendices sitis æqualiter succedant : salua tamen primogeniti prærogatiua,deleta expunctaque ex albo nostro veteris legis memoria. Hac vero lege futuris tantum casibus prospeximus, nil quæsitis præteritísque derogantes: vt ex hoc die promulgationis inter eos qui se nuptiis iungent primis,aut secundis sanctio nostra vires habeat perpetuas.

¶Casus. Queritur an pater mortua vxore possit alienare bona sua inuitis liberis? Lex dicit quòd hodie poterunt abrogata veteri interdictione. Item quòd liberi cuiuscunq; matrimonij simul & æqualiter in omnibus bonis parentibus suis & ascendentibus secundum legem repręsentationis. non autem in bonis extra territorium seu bailliuiatum sitis: saluo iure primogeniti vel antiquioris, & in futurum lex prouidet. ¶Glossa. Erat consuetudo vetus quam non exprimit:vt mortua coniuge pater de propriis bonis immobilibus nihil alienaret,nisi fortasse necessitatis causa.Idque ita vt credibile est edictum erat:ne prioris matrimonij filios secundi thori affectione atque nouercalibus blandítiis spoliaret.l.non enim concedendum.ff. de inoffi.testa.l.j.&.ij.ff.de dona.inter vir.&vxo. in argu. Item ne res familiam egrederetur. vt no.in.l.filiusfa.§.diui.ff.de lega.j.cum simi.vbi plura per moder. Item ob legitimam filiis conseruandam,& alias rationes varie coniiciendas. Quæ res tametsi liberis erat grata:& fauore illorum introducta.iniqua tamē & dura parentibus videbatur,quorū manus veluti ligatæ essent:nec haberent rerum suarum arbitrium contra formā iuris.l.in re mandata.C.mandati. Item contra l.isti quidem.ff. de eo quòd met.cau.l.fi.C.de cura.furio.vbi lex pręsumit de amore parentum erga filios. Item contra paternæ reuerentiæ legem,& contra text. elegantem in.l.ne quicquā. de plano.ff.de offi.procon.Item & quarto quia necesse erat patri si pro exigenti necessitate vellet alienare iudicem, adire:suæque indigentiæ ac paupertatis causam detegere:publicáque iniuria velútque infamia affici. contra text.in.§.j. institu. qui.ex cau.manu.lic.text.in.l.ij.in ver. quid enim tam durum.C.quan.& qui.quar.tex. opti.in.l.in fraudem.ff.de iure fisci. in ver.pudore æris alieni,vel tædio vitæ. vbi pudor ille & tædium vitæ comparantur.quod quidem erat admodum graue parentibus. Et vide quod Bar. in.l.tutor qui repertorium.ff.de admi. tuto.dicit,quòd iudex potest remittere inuentarij necessitatem ob pudorem tenuéque patrimonium. quod valde nota.Sublata est ergo & data libera potestas illis, & introducta æqualitas inter liberos amica iuri.l.quæcunque.in ver.numerosiore coniugio.C.de bo. quæ lex in aduēticiis tantum loquitur,dum aufert patri potestatem alienandi.Item pro hac consuetudine & quinto facit, quia omnia bona ex patria potestate patri acquiruntur de iure communi per filium.l.placet.ff.de acqui.hære. Et si dixeris ius patriæ potestatis in Frācia locū nō habere per glo.in.§.j. institu. de pat.pote.dico de veritate illius glo. dubitari per scrib.in.l.quodcūq;.ff.de ver.obliga.& ego de hac re alibi dixi in annotationibus meis,vbi tenui habere locum patriam potestatē cū emancipatione vtantur quæ illam præsupponit.Itē & sexto facit,quia olim pater habebat potestatē necis ac vitę in filios.l.in suis.ff.de libe. & posthu. & est cōtra naturalem æquitatem illa interdictio cui debet esse conformis cōsuetudo. ca.j.de dolo & contu.& lex dicit esse indignum & iniquum libero homini suarum rerum liberam auferre administrationem. & facit text. in ca.vestra de loca.vbi not.Barba. non valere statutum per quod illa libertas aufertur. Item septimo quia est contra cōsuetu. Tuscanæ ciuitatis,de qua in.c.Raynutius de testa. vbi saltē habebat tertiam pleno iure:licet de alia re videatur loqui.Item octauo,quia aufert patri liberam testamenti factionem, quæ alienationis verbo continetur.ij.§.lucratiuas.de impo.lucra.descripti.lib.xj. Item quia dispositio alienationis interdictoria sine causa est nulla.l.filiusfa.§.diui. & Alexā.in.l.qui Romæ.§.cohęredes.dicit expressam causam requiri. Et illic videas nouā repetitionē Iaf.qui multa de hac re dicit. Vltimo addo

Ratio ueteris consuetudinis cur alienatio erat interdicta.

Ratio cur illa interdictio sit sublata.

Optima ratio.

Nota dictum Bartoli de inuentario non faciendo.

Patria potestas in Gallia locū habet.

Nota dictū Bar. pro hac consuetu.

addo tibi egregium Decij dictum in.l. ea demũ C. de colla. quòd pater non potest alienare in fraudem legitime, quo casu cessante potest, & refert de anima Dyni damnata ob quãdam cautelam. Et idem de hac alienatione aliquid in. l.j. C. vnde vir & vxor & in auten. præterea. Sozi. in regula alienari. Scrib. in autenti. de restitu. fideicom. §. nos igitur. ad gloss. singu. Iason in.l. nemo. ff. de pact. quæ.l. facit pro hac consuetudine. moder. pleno cornu in.l. si ita quis. §. ea lege. ff. de verb. obliga. vbi Iason. satis mihi est posuisse fundamentum legis quę non est difficilis, sed clara. scripsit de hac re quippiam Io. de Matiscone quem non habeo, qui fuit Aurelianus doctor. Quia autem hic text. dicit ex repræsentationis legibus: de qua loquitur tex. & Ioan. Fab. in §. cum filius, institu. de hære. quæ ab intest. def. nam in Gallia varie fit repræsentatio: hic autẽ fit si dicatur, & conueniat inter transuersales, inter alios sine conuentione. Et plenius dicam in materia successionũ, post scrib. in §. reliquũ. in autenti. de hære. ab intesta. autent. cessante. C. de legi. hęred. l. si auię. C. de suc. edic. Habes tex. sing. in.l.j. §. pe. ff. de côiũ. cũ emanci. libe. de quo varĩat scrib. Habes apud Cur. de fœmina quæ ex diuersis matrimoniis filios reliquit. in. iij. per feud. fo. xxv. Iá enim modũ excessimus. De eo ꝙ in fine dicit̃ salua primogeniti pręrogatiua: intellige de primogenito ex priore matrimonio, vt succedẽdo patri cũ cæteris consanguineis fratribus habeat ius primogenituræ, qđ est introductũ de iure antiquissimo vt p̃dixi: & ius antiquitatis, quia voco eũ primogenitũ quem nemo præcedit. Itẽ id vulgare est nimis quod dicitur hanc legem futuris tantũ prospicere. De aduẽticiis dixi: quia tex. dicit omnibus bonis propriis & conquęstibus: quæ dicit esse ex industria tantum Ioan. Fabri. aduenticia autem generaliora sunt, vt alibi de societate dicturi sumus.

Dyni aĩa dãnata ob cautelã ut Ang. reuelatum fuit.

Repñsentatio de qua ĩ tit. de suc.

De filiis ex diuersis matrimoniis.

Caput.xlij.

In nobilium familia vbi alterum ex coniugibus præmori contigerit, nullis ex eo matrimonio susceptis liberis: superstes omnium mobilium ac immobilium cõstante matrimonio quæsitorum dimidiam accipiat: alteram defuncti hæredes.

❡Casus. Inter nobiles alter coniugum decessit sine liberis ex eo matrimonio susceptis: quęritur cui acquirantur bona simul quæsita constãte matrimonio. Lex dicit quòd superstiti dimidia: hæredibus alia. ❡Gloss. Fundamentum huius legis esse potest ob promiscuum vsum & societatem coniugalem. l. aduersus. C. de crimi. expi. hęre. l.j. ff. re. amota. l.j. ff. de ritu nup. Cui rei addas, & videas quod scribit Ioan. Fab. in autent. in donatione. C. dę secun. nup. Tex. in nouel. constitu. in titu. de pa. lucr. inter vir. & vxo. coęquan. Quęsita autem bona dicuntur lucra & quæstus ex communi pecunia facti non quæ ex patrimonio prouenere, sed ex successu & aduenticia, vel industria & labore: licet nostri faciant differentiam inter conquęstus & acquisitiones; quæ satis vulgata est. habes de hac re text. in.l. secunda. C. de appari. præfec. præto. libro duodecimo. Dicerem plura nisi Boerius abunde peritéque dixisset alibíque occurret meliuş. Et tu potest multa videre ad hanc rem spectantia per Phi. Decium in.l.j. C. vnde vir & vxor, quę nõ cumulaui breuitati studens.

Societas cõiugalis

Quæsita bona.

Conquęstus & acquisitiões iu qui. differant ꝑ Boerium

Caput.xliij.

Quòd si minores annis liberos reliquerint: omnia quidem mobilia superstes sibi vendicabit, ad hæc immobilium fructus etiam omnes percipiet, cum onere tutelæ ac liberationis, & eorum quæ de hac re a nobis statuta sunt.

❡Casus. Nobilis decessit cum liberis minoribus: quid superstiti datur? Lex dicit, quòd habet omnia mobilia & fructus immobilium cũ onere tutelę ac liberationis eorum, vt prędictũ fuit. ❡Gloss. Hæc consuetudo fuit prius exposita cui adde, scribuntur in.l. quæcunque. C. de bo. quæ libe. nam immobilia illa ad liberos pertinẽtia quibus superstes fruetur donec annos legitimos attigerint quo ad proprietatem eorũ sunt, & cum liberis secundi matrimonij veniunt conferenda, vt not. in. d.l. quęcunque. intellige etiã, ꝙ onus totũ habebit, & soluet æs alienum totũ.

Fũdamẽtum.

Caput.xliiij.

Si parentes vni liberorũ, vel dotis causa, vel quod dicunt, in successionis anticipationem fundum aliquem donauerint: nihil ex ea re feudi iure patrono pẽsitari debet nisi forte filiæ maritus, cui donatio facta sit plenúmque dominiũ a donatore cessum, ipse in fidẽ sese cõferre voluerit

❡Casus. Pater donauit filio vel filiæ in dotem, vel in anticipationem successionis feudum aliquod nunquid debet propterea soluere laudimiũ: nisi in donatione pater abdicauerit à se totum dominium & fidem. tunc maritus filię si fidem præstare velit, soluet iura. ❡Glos. Mos est apud nos, vt parentes si quẽ ex liberis nuptui tradãt, aliquẽ ei fundũ assignent quo vtatur, fruatúrq; in vita patris: velut in peculium profecti-

Peculium ꝓfectitiũ quod dat nuptis.

cium concedendo, quòd si velint mortuo patre sibi retinere, illud conferre non tenetur: si cum cæteris in omnibus bonis succedere velint illud conferant, vt not. in. l. ij. & l. filiæ. C. de colla. & vide tex. habentem varios intellectus in. l. si donatione. C. de colla. vbi est fere casus huius rei. quòd ego dico in anticipationem datum: anticipare enim est ante tempus capere. l. ij. C. de vectig. & cōmiss. quasi præuenire, præoccupare, & illud, filius ante diem patrios inquirit in annos. Videas etiam scrib. in. l. diuortio. §. ob donationes. ff. solu. ma. & Bar. in multis locis frequentibus. Et vide, quòd hæc res habet quādam formā hæredis institutionis quæ in Francia nō habet locum: licet beneficium abstinēdi locum habeat quod vulgo dicunt ponere claues sub ostium, de qua re alibi plura suo loco. Et nūc memini, ꝙ in feudis nō habet locum bono. posses. vnde vir & vxor vt scribit Bald. in. c. j. an mari. suc. vxo. & in. l. j. C. vnde vir & vxor, vbi Decius dicit, quòd in statuto quo maritus lucratur dotem, nōn continentur bona feudaria quod esset in pacto idem: & tu id valde nota.

Hæredis īstitutio. Bñficiū abstinēdi. Statuto quo maritus lucrat dotē nō cōtinētur feuda

Caput. xlv.

Si inter transuersales ob gradus æqualitatem de feudi successione sit contronersia: masculus fœminam prorsus excludat.

¶ Casus. Erant multi transuersales masculi & fœminæ gradu æquales: vtputa multi fratres & sorores, quæritur quomodo in feudis succedāt? Lex dicit, quòd masculus pœnitus excludit fœminam. ¶ Gloss. Cur tam varie, cum in directa linea filiæ feudorum portionem habeant? dicas esse quia filiæ sunt, & naturali iure filiorum appellatione continentur in bonis parentum. l. maximum vitium. C. de libe. præte. in transuersalium bonis non est eadem, vnde hoc iure non admittitur deterior iste sexus ad feudorum successionem, ne prorsus feudorum legibus derogatum videatur: derogare enim in parte facilius est, quàm in totum abrogare, presertim hoc casu vbi est paritas gradus. Dicerem ergo si essent priores in gradu, ad eas peruenire feudū ex gradus prærogatiua: quanuis hic non decidatur, sed colligitur satis à contrario sensu. Ad materiam autem habes tex. in. c. j. §. si vasallus, de suc. feu. ca. j. §. hoc quoque, de his qui feud. dar. po. vbi scrib. de suc. transuer. tex. in. c. j. de suc. fratrum. Et memini Albe. dicere, quòd in Germania trāsuersales non succedūt. Idem etiam in dictionario recitat post Hostiensem casus in quibus fœmina in feudo succedit. Dicas tu circa transuersales, ꝙ agnati vsque ad septimum gradum duntaxat vocantur de iure: cui standū esset, si contrarium non reperiretur decisum. Et de ea re habes tex. in. c. j. § hoc autē sciendum, qui feu. da. pos. & ca. j. §. hoc quoque, de suc. feu. Bal. in autent. defuncto. C. ad Tertul. moderni in. l. certū. C. vnde legiti. Quàm conclusionē dico procedere quando ex acquirente feudum fit trāsitus immediate in transuersales aliter, q̄ si veniret primo ad descendentes. ab ipsis enim ad transuersales fit transitus in infinitum, vt voluit glo. in. d. c. j. in ver. vsque ad septimū de suc. feu. & in ca. j. in ver. consobrinis, de feu. March. vbi Bald. & Alua. hoc tradunt. Et si voles de hoc videre, egregie legas Phi. Decium in cōsi. lxxxv. col. ij. Illic autem Bal. scribit, quòd si in regno Francorum esset quis de domo Borbonia, vsque ad centesimum gradū succederetur in regno, quod dictū extollit Cepolla in caute. xcv. vbi citat Bal. & Alua. sed non memorat locum: neque loquitur de domo Borbonia: sed in genere dicit, ꝙ in ea patria, vbi regnum per successionem non per electionem acquiritur: debet is qui est proximus regi de familia regia in infinitum succedere, etiam si sit pauper. Adde etiam eam regulam fallere in feudo iurisditionis: vt Decius in. d. l. certum, & Franc. Aretin. in consi. pe. Tu nota vnū memorabile verbum Decij, quòd in feudis non habet locum diuersitas inter agnatos & cognatos post Bald. & Alua. in. cap. j. §. hoc quoque. qui feu. da. poss. Adde postremo quòd Bald. in. l. si in personam. C. de fideicom. & eum secutus Decius in ru. C. de succes. edict. dicit in feudis succedere etiam conceptos post mortem aui aut primi acquirētis. Idem in emphiteosi, & successione quæ non à lege defertur, sed ex conuentione: quæ non reperies vulgariter, aut in repertoriis. Ego si breuitatem pollicitus non essem: dicerem de transuersalium successione plura quę partim Frācíscus Curtius scribit: partim ab aliis recollecta legi possunt.

Derogare. Abrogare. Si fœmia sit prior, masculum excludit. In germania transuersales non succedunt. De successione trāsuersaliū i feudis. Nota egregiam limitationē successione feudi per trāsitum. Borbonia domus in regno Franciæ succedit. Paup īregno succedere debet ex stirpe. In feudis nō est differentia iter agnatos & cognatos. Concepti post mortem acquirentis succedunt.

Caput. xlvj.

Si transuersales masculi paris gradus de feudo certent: sine vlla antiquitatis prærogatiua æqualis fiat diuisio.

¶ Casus. Inter plures transuersales masculos erat quæstio de successione feudi: quæro an locus sit antiquitati, vel primogeniturę data paritate gradus? Lex dicit, quòd non: sed fiet ęqualiter. ¶ Glos. Satis clarum est, non esse ius primo geniturę inter transuersales. Nam datur illi qui vuluam aperuit, etiam si nullus sequatur. ca. Ioseph. de verbo. sig. cano. in. c. dilecti. de arbi. cap. ex insinuatione. de iure patro. vbi de regno Anglię. Intellige autē si is viuat mortuo patre. Nam si pręmortuus esset: antiquior secundum illum vice primogeniti fungeretur. Ideo ius istud antiquitatis dicitur. Et si voles habere fundamēta super successione in viriles: piget hic referre quę Alex. scribit in consi. lv. in. iiij. volu.

Primogenitus quis dicatur. Secundū, id est, post.

Caput

Caput.xlvij.

Patronus à vasallo feudum redimere, suóque dominio cõsolidare potest: nec inde quicquam superiori pensitabit. Hæredi vero ipsius cuicunque sine tributo, in fidem se conferre illius vnionis causa licet. Quòd si dominus decesserit, redempto per vasallum sub feudo: vtrunque tunc vnum censebitur, & vtriusque nomine in fidem se conferet vasallus.

Casus. Vasallus indigens pecunia voluit ipsi domino feudum suum reuendere: quæritur an possit. Lex respondet, quòd potest: & hoc sine laudimiis superiori præstandis: & renuitur feudum cum dominio directo, hæres autem vel successor eius pro illa vnione faciet fidem sine laudimio. Mortuo verò superiori domino: secũdus debet pro feudo & retrofeudo simul fidem facere. Gloss. Hic loquitur de retrofeudis seu subfeudis: cum vasallus alteri vendit retenta fide: tunc est emptoris patronus, & ipse alterius primi domini vasallus est, sicuti dicitur vulgo renta fonciaria & subfonciaria, illa est quæ debetur alicui ementi à possessore fundi redditum annuũ: ita iste debet duas. Vnam domino à quo accepit fundum, aliam alteri cui vendidit postea nouam rentam, vt dicunt. Hæc autem cõstitutio videtur repugnãs iuri per quod vnita & cõsolidata, non censentur eiusdem conditionis. l. Meuius. §. fundo. ff. de leg. ij. l. non quęcunque §. fundus. ff. de lega. i. scrib. in. §. si cui. institu. de lega. Pro ea tamẽ facit quia vnita quo ad dispositionẽ sunt vniformia, & beneficium vnitũ censetur, non esse beneficium vt prius: sed cum alio cõsolidatur, eiúsque naturam sequitur, illíque cedere dicitur cui vnitum est: vt scribunt domini de rota in titu. de reb. eccle. non alie. Bart. in. l. si conuenerit. §. si nuda. ff. de pig. act. l. si à me. ff. ad legem falci. & hoc argumento vtitur Phi. Decius pulchrè, vt legẽde nuper occurrit in autentica. ex testamento. C. de colla. in text. contra moder. super vsufruct. conferendo. De vnionis materia habes plura per Felynũ in. c. in nostro correlario. xxxiij. de rescript. Patronus autem semper in redimẽdo feudo est potior: & an alienatum à vasallo possit redimere est alia materia: de qua dixi in titu. de retractu.

Retrofeudum. *Fundamẽtum.* *De solidatis.* *Vnita quo ad dispositionẽ sunt vniformia.* *Patronus in redimendo emptior.*

Caput.xlviij.

Iurata fide si vasallus subfeudũ distraxerit, aut à se abdicauerit: fiet patrono recti feudi loco, secus si nõdum inita fide id fecerit.

Casus. Vasallus qui subfeudum redemerat, & fidem domino fecerat pro vnione: illud rursus vendidit, aut alienauit, quæritur quale sit istud? Responde, ꝙ est rectum feudũ ipsi domino primo & ei fides pręstabitur, secus si ante fidem factã alienasset. Gloss. Loquitur adhuc de retrofeudo, ꝙ obliquum est: nec enim rectè à patrono directo proficiscitur: sed per obliquũ & velut per secundas manus, cum autem à vasallo, qui alienauerat rursus redemptum est feudũ dicitur: quia ad vasallũ reuersum & fingitur nũq̃ ab eo separatũ inita fide, nunquáq; alienatum sicut fictio iuris retrofiugit: & res de facili ad naturam suam redit. De vasallo alium infeudante, vt dicunt, vide Curtium in. iiij. par. fo. xxxix. in fe. Adde quòd glo. singu. in. l. j. in. fin. C. vti. possi. quęrit quid si feudarius aut vasal. alteri infeudauerit, quis dicatur possidere. Et dicit, ꝙ dominus ciuiliter, tertius naturaliter, medius nullo pacto. cum ea sentiunt Bart. Saly. & scrib. alia dicit Curtius recti feudi loco: id est, quòd fides illi fiet per emptorem, nõ autem venditori: quia iam in eius fidem venditor venerat.

Feudum obliquum *Vasallus aliũ infeudare pt.*

Caput.xlix.

Tametsi filia ex paternis bonis, aut auitis prædiis nullũ domino tributum pensitare debet: si tamen fratre careat à quo liberetur: & marito nubat, feudũ ipsius à marito luetur.

Casus. Filia succedens patri aut auo, fratrem non habebat, qui eam liberaret, & pro ea fidẽ faceret: sed habebat maritũ, quæro an maritus debeat soluere laudimia? Lex dicit, quòd sic. Gloss. Ratio huius constitutionis est, quia maritus illis feudis potietur. ęquũ est ergo vt onera præstet: ęstimatur enim extraneus. Ita not. Ioan. Fabri. in. §. fuerat. insti. de actio. col. ij. & dicit esse communem in regno Francię, feudum igitur luet. id est, redimet maritus sicut extraneus: & laudimia soluet, si velit potiri fructibus rei dotalis quos habet propter onera matrimonij. l. fructus. ff. solu. matri. l. in rebus. C. de iure dotium, & per totum illum titu. De re dotali in feudum data: vel feudo in dotẽ dato habes per Curtium in. d. tract. feud. post alios. Et an si cõsuetudo disponat, quòd maritus lucretur tertiã partem bonorum, feuda contineantur: vide Barba. in. c. nulli de reb. ec. non ali.

Maritus soluit laudimia. *Feudum an in dotẽ detur.*

Caput.l.

Qui meri imperij causa seu per albinatum bona feudaria fisco suo delata vendicabit, quæ ex alia iurisditione dominióque sunt profecta:

duorum alterũ faciet. Aut intra annum ex quo fuerit interpellatus feudum subfeudúmve, illi domino, sub cuius fide est emanicipabit ob indẽnitatẽ: aut fidem iurabit, obsequiúmque, iuráque ipsa persoluet: alioquin feudo dominus potietur.

¶ Casus. Est quoddam ius, quòd albinatus dicitur per quod bona eorum qui sunt aduenę, & alibi nati cõfiscantur domino illius loci vbi moriuntur. pone Albinus aliquis mortuus est: & habebat feuda & subfeuda ab alio domino depẽdentia: nunquid ista confiscabũtur domino loci vbi moritur? Lex dicit, ꝙ sic. Sed pro eis debet fidem facere illi domino à quo depẽdent: & iure soluere vel relinquere eis feuda. ¶ Glossa. Primo hic loquit̃ de mero imperio, quod quale sit: vide scrib. in. l. imperiũ. ff. de iurisdi. om. iu. habet enim animaduersionẽ in corpus. Ius ergo confiscationis ad eum spectat, qui merum imperium habet: quæ alta iusticia vernacule dicitur. Ita Bart. scribit in. l. cunctos. C. de sum. tri. Est autem quæstio de feudi confiscatione: an si vasallus dereliquerit feuda cum cæteris bonis cõfiscãda sint. Hæc quæstio decidit̃ primo per Specu. in titu. de feu. §. quoniam ver xl. qui ait confiscari feudum, per tex. in. l. si finita. §. si de vectiga. ff. de dam. infect. Bart. contra in. d. §. si de vectigalibus, per tex. in. c. j. si vasal. feu. pri. c. si vasallus culpam, si de feu. fue. cõtro. c. j. de eo qui interf. fra. do. c. imperialem. §. illud quoq;. de ꝓhi. feu. alie. per Frede. plurimáque per Ioan. de Imo. & scrib. in. d. §. si de vectiga. Tamẽ hic innuitur, quòd debeant confiscari iuxta opinionẽ Specu. & iuxta formam. d. §. si de vectig. vbi cõtumacia subditi ipsi nocet: domino non nocet. Ita hic ipsi nocet, quia feudum confiscatur, domino non nocet: quia præstatur ei fides & obsequiũ: & omnia iura ab eo cui confiscatur. in hoc enim fiscus iure priuati vtitur, vt est doctrina Barto. in. l. j. C. de peti. hære. l. non puto. ff. de iure fisci. l. exemplo. C. de proba. cum vulga. & hæc de priori parte. De iure Albinatus, quo rex aut superior alienigenarum bona occupat sine liberis tanꝙ vacantia, quod alij aubennam vocãt: vt gloss. pragmaticæ, alij Albinatũ qđ alibi natos competat: ego vis diebus legebam text. vbi fere visa est istius iuris forma in. l. sed si accepto vsu. ff. de iure fisci. vbi aduenę accipiunt ius togę Romanæ velut ius natalium, quod dicitur à nobis literas naturalitatis habere, tu etiam vide text. & Bald. in auten. omnes peregrini. C. com mu. de suc. quę facit con. hunc text. & dicam plura quæ videas in tit. de succ. qua. Vide etiam Iacobinum in tract. feu. in ver. cum mera. & pœne similem cõsuetudinẽ de Venetis adducit Barb. in ca. cum esses, de test. ego alia meliora de hac re dicam inferius: & illuc plane remitto.

Merũ imperium quid sit.

Cõfiscatio ad merũ imperiũ spectat.

An feuda ob uasalli delictum sint confiscanda.

Fiscus iure priuati utitur.

Albinatus iura.

Egregie in tit. de suc. dicit.

Caput. lj.

Si plures fratres nobiles sub patruorum cognatorúmve tutela sint, vbi primum vnus eorum (masculus aut fœmina) legitimam ætatem attigerit: fratrũ cæterorum tutelam illis exclusis accipiet: neque quicquã pro cliẽtelariis fundis patrono pẽsitabit.

¶ Casus. Erant plures fratres nobiles sub tutela patrui: vnus eorum factus est maior. xx. annis, nunquid habebit alios fratres in tutela sua? Lex dicit, quòd sic. Et nũquid faciet fidem pro eis? Lex dicit, quòd sic, & hoc sine laudimiorũ solutione. ¶ Glos. Hæc est noua consuetudo per quam ab his quibus semel data est tutela legitima sine causa aufertur, & datur etiam fœminę sorori contra text. in. l. j. C. quan. mul. tuto. off. dum dicit text. tutelam administrare, virile munus est, & vltra sexum fœminæ infirmitatis tale officium est. l. iure nostro. ff. de testa. tute. Sed interdum de iure illis datur hoc officium. autent. matri. & auiæ. C. quan. mulier, vbi dicit præter has autem aliis mulieribus interdicimus tutelę officiũ, & potest esse ex permissione principis: ita ex consuetudine, vel statuto, vt hic. l. fin. ff. de tute. est autem ista tutela quædam custodia seu administratio: & ita gallico sermone appellatur, de qua late ac sæpe in præced. dictum fuit.

Tutela datur fœminæ.

Custodia.

Caput. lij.

Eos qui tutelam egressi fuerint, siue vllo tributo in fidem admittendos statuimus.

¶ Casus. Omnes liberi erant legitimæ ætatis, & extra tutelam voluerunt intrare in fidem pro suis feudis, an debeant aliquid soluere? Lex dicit, ꝙ non. ¶ Gloss. Ratio est: quia ætatis causa non debet illis esse perniciosa. l. in causa. §. j. ff. de mino. ne fauor eorũ in perniciẽ vertatur: & si in tutela nõ fuissent: nihil eius rei causa domino soluere tenebantur, vnde nunc cum egressi sunt nihil debent.

Fũdamẽtum.

Caput. liij.

Caueant domini, vt clientes sine iuribus in fidem non admittant.

¶ Casus. Patronus vasallum suum in fidẽ recepit nõ petitis iuribus: postea voluit petere. Lex dicit, quòd non potest. ¶ Glos. Memorẽ monet. neq; enim solẽt ista negligẽtia in patronis notari: qui etiam plura libenter exigerẽt. Ratio vero est, quia iura diligentibus succurrunt: & in istis

Fũdamẽtum.

Qui tacet remittere uidetur. oneribus quæ ex speciali iure debẽtur: quia sunt contra ius cõmune feudorum: qui nõ exigit vel tacet, remittere videtur. l. j. §. fi. vbi glo. & Bar. ff. ad sylla. potest facere text. in. c. officij. de testa. in verb. remisisse. faciũt not. per scrib. in. l. de pupillo. §. remissionem. ff. de ope. no. nũcia.

Caput. liiij.

Ob diuisionem hæreditatis nihil patrono præstari debet.

¶ Casus. Fratres diuiserunt inter se hæreditatem in qua erãt feuda: nunquid ob diuisionẽ debeãt solui laudimia? Lex dicit, ꝙ non. ¶ Glo. Dubiũ in hac lege erat. Nam diuisio emptionis instar habere dicit. l. j. C. cõmu. vtriusq. iudi. sicut ergo ex venditione seu alienatione feudi soluuntur laudimia: ita videbatur de diuisione. aliter tamẽ hic statuitur: & cõiter scribẽtes in iure ita sentiũt, diuisio enim est impropria alienatio, neq; à permutatione simplici in hoc distat. Itẽ videtur esse alienatio necessaria, cũ nemo cogatur stare & conuenire. Ita Bar. tenet in. l. & ideo. ff. de condic. furti. Pau. in consi. cxliiij. in antiq. vbi quærit an pro diuisione soluatur gabella: & concludit ꝙ non soluatur, ita etiã scribũt Saly. & Iason in. l. ij. C. de iure emphi. In vsucapione vero, euictione, & natura contractus bonæ fidei & quibusdã aliis cõparatur emptioni, vt docet glo. in. d. l. j. commu. vtri. iudi. & illic Barto. & Bald. an feuda sint diuidua: dixi ꝙ sic. præter ea quæ principatum, vel iurisditionem habent: vt in. j. & . ij. ca. huius titu. & Barba. in. l. ij. §. ex his. ff. de verbo. obliga. De materia diuisionis si vis plura, lege Bar. in. l. qui Romę §. duo fratres. ff. de verbo. obliga. l. tres fratres. ff. de pac. & in plerisque aliis locis, quæ huc non admodũ spectant. Et omnia intelligũtur in vera diuisione: non in ea venditione quę fieret per modum diuisionis coloratę: vel in fraudem, argu. l. ij. ff. de collu. detegen. sicut in ficta permutatione locum non habet.

Diuisio ẽ ĩpropria alienatio *De diuisio. gabella non soluitur.* *Diuisio ĩ quibus emption. cõparet.* *Feuda an sint diuidua.* *Diuisio ficta.*

Caput. lv.

Quacũque ex causa vasallus feudum sibi ascribat in iusta possessione nõ est maxime aduersus dominũ: nisi vel persolutis vel oblatis laudimiis

¶ Casus. Quæritur an vasallus qui feudum tenebat: & dolebat soluere laudimia, dicatur iuste possidere? Lex dicit, quòd non: præcipue contra dominum propter eius iura. ¶ Glo. Id est, quocunque tit. seu successorio, seu singulari: puta emptionis, donationis, legati: nisi inita fide & solutis iuribus, si quę debeãtur. Interim enim dicitur malęfidei possessor. c. j. de insti. in autẽ. ca. j. quid sit inuestitura in feu. quia iustè possidet qui prætore authore vel domino possidet. l. iuste. ff. de acqui. pos. nec interim vsucapit: nec inuito domino fructus suos faciet.

Fũdamẽtum. *Vasallus ante solutaiura est malęfidei possessor.*

Caput. lvj.

Patientia quæ tolerantia dicitur, institutionis inuestituræque loco est quandiu causa non cessat.

¶ Casus. Vasallus impetrauit à domino tolerãtiam vsquequo faceret fidem & iura solueret: dicit quòd per hoc videtur inuestitus: nisi de nouo feudum aperiatur, vel cesset causa. ¶ Glo. De hac tolerãtia seu patientia dic ꝙ est duplex. vna tacita de quã loquitur. l. quotiens. ff. de seruit. l. ij. C. de serui. & aqua. cũ ibi no. alia est expressa tolerãtia de qua hic dicit: cũ dñs dicit, tolero vsq; ad tẽpus pubertatis, aut similiter: vt dictũ fuit in habẽtibus extraneum tutorẽ, finita enim causa, cessat ipsa tolerãtia. quia ætatis legitimæ facti in fidẽ ipsi se cõferre debent. & ꝙ expressa tribuat ius etiã in beneficiis ecclesiasticis est tex. in. c. cum si præditus. de conuer. cõiug. c. quia circa. de consangui. & affini. & illic scrib.

Patientia duplex. *Expressa tolerãtia in beneficiis ius tribuit.*

Caput. lvij.

Si vasallus feudũ in censum aut perpetuum vectigal tradiderit retenta fide: emptor laudimia directo domino non debet.

¶ Casus. Vasallus feudũ suũ alicui tradidit in censum vel perpetuum redditũ retenta sibi fide: nunquid emptor debeat patrono primo laudimia? Lex dicit ꝙ non: quia non debet ei fidem. ¶ Gloss. Qũo id permittatur dictũ est in. c. j. & ij. huius tit. Ratio autẽ est duplex. tum quia non est vẽditio. tum quia dñs semper habet fidelitatem à primo ob retentã fidem: neq; mutat hominem, tamẽ est cõtra ius cõmune vt dicit Io. Fab. in. §. adeo. institu. de loca & cõduc. scrib. in. c. similiter. de lege corra. c. imperialẽ. §. illud quoq;. de prohi. feu. alie. per Frede. alia illic dixi vectigalia: dico id quod rentam dicitis vernacule.

Fundamentum. *De feudo in censum aut vectigal dato.*

Caput. lviij.

Emptor vero iste rursus id quod emit, alteri vendere potest ac tradere sine vllo emolumento ad dominum spectante. cum id genus alienatio domini primi iuribus non officiat: quominus feudum vbicunque apertum fuerit occupare possit.

¶ Casus. Quæritur nunquid ille emptor possit feudum alteri adhuc tradere? Dicit quòd potest: nec fit domino primo aliquod præiudiciũ, quia potest incumbere semper feudo in quencunque transierit pro suis iuribus quando erit apertum.

¶ Glossa. Addit præcedenti ampliando libertatem alienandi, cum id sine domini prędiudicio fiat: cuius rei materia late in quarto capite fuit exposita. quibus adde quòd Paulus de Castro dicit in consil. xlj. in antiq. non posse lege permittente feudū alienari à vasallo in hominem malæ cōditionis: puta in tyrannum. Id enim fieret in præiudicium domini directi & in fraudem. quia non auderet ob defectum fidei feudum inuadere: & manus iniicere ob metum & periculū quando is erat solitus violenter, & seuere tractare alios. quod valde nota & vide.

In tyrannum alienatio feudi fieri non pōt.

Caput. lix.

Distracti feudi nomine quinti subquintique nummi persecutionem aut personali in venditorē emptorēmve actione patronus habet: aut si malit feudū inuadere, manumque iniicere potest.

¶ Casus. Quæritur quæ actio detur domino ad consequendum sua laudimia dum vasallus feudum vendidit. Respondet quòd habet personalem actionem in venditorem, vel in emptorem vtrum velit: vel potest per manus iniectionem apprehendere feudum. ¶ Glossa. Nunc declarat quæ actio competat domino ad laudimia: de quibus prius dictum fuit, & quòd personalis actio competat, vel certi condictio, vel condictio ex hac lege non est dubium: arg. eorum quæ dicit Bar. in. l. & ideo. ff. de condic. furt. vbi quærit quæ actio pro feudo competit: sed est differentia inter actionem pro feudo & laudimiis. Tu videas quæ prædixi. & quæ scrib. dicunt in dicta. l. & ideo.

Quæ actio pro feudo cōpetat.

Caput. lx.

Quintus denarius sic accipiendus est: vt sit quintus quisque eius precii quo feudum distractnm fuit. Subquintus autem est illius quinti quintus. vtputa si fundus ille quinque ac viginti libris venierit: quinque duntaxat debebuntur, hoc est solidi cētum quinti nomine. subquinti rursū vna libra, hoc est solidi viginti. Ita in reliquis facile calculus fiat.

¶ Casus. Quæritur quid sit quintus & subquintus denarius. Respondet quòd quintus est quinta pars eius precij quo feudum venditum fuit, id est vnus de quinq;. Et subquintus est illius quinti denarij pars quinta. quod per exemplum declarat. ¶ Glossa. Declarat hæc vocabula quintus requintúsque denarius: quę etiam ita Budęus explicat, vt de hac re dixi in cap. j. Hæc consuetudo est in plerisque locis obseruata: licet de iure non sit. quod & Boerius declarat, & à me dictum est illic.

Quintus subquintusq; denarius quid sit.

Caput. lxj.

Ex permutato donatóve feudo anni prouentus debetur: nisi factam ad pias causas donationē fuisse constat: idque sine fraude aut liberis a parentibus, vel contra anticipandæ successionis causa prædestinatam. At si vtrūque permutatorum prædiorum ex eodem patrono prodierit, libera erit permutatio: nisi fuerit inæqualis, & alter alteri cōpensationis causa quippiam refuderit: eius etenim precij quintam portionem patronus sibi vendicabit.

¶ Casus. Nunquid ex permutatione feudi vel donatione debeatur laudimium pro redemptione, cum non sit venditio? Lex dicit quòd sic. nisi ad pias causas, vel ob anticipandam successionem facta sit. Sed pono quòd vtrunque prædium permutatum erat sub eodem domino, & ab eodem depēdebat. Lex dicit quòd nihil debetur, nisi permutatio fuerit inæqualis & per tornas. quia hoc casu debetur quintus denarius. ¶ Glossa. Permutatio in iure est duplex. Quędam æqualis & propria quæ fit de specie ad speciem: vt si dederim fundum pro fundo nullo superaddito. & ista differt ab emptione quinque modis quos tradunt gloss. & Barto. in. l. j. ff. de re. permu. Alia est inæqualis & non simplex, quæ quandoque est venditio mera vbi conuenerit principaliter vt res certo precio venderetur: ac pręter precium daretur adhuc alia res ab emptore. l. tenetur. §. j. ff. de actio. emp. quandoque vero est permutatio: vt si id agatur quòd res cū re permutetur & superaddatur ex vna parte precium, tunc est inæqualis & impropria permutatio: vt dicit text. in. d. l. j. & quodammodo sapit naturam venditionis ob precium interueniens. Ideo ex ea soluitur gabella, vel laudimiū: vt in. l. nostra. Hæc est doctrina Barto. in. d. l. j. & Bald. in. l. j. C. eo. & Barto. in. l. Aristo. ff. de dona. Bal. in procem. feu. cano. in. c. quęstiones. de re permu. ca. quanto. de iudi. Barto. in. l. si in emptione. ff. de contrahen. emptio. vide si voles recenter, & pulchrè Alexand. in consil. viij. columna. ij. volumi. iiij. Huc dico ex doctrina Bart. cui prorsus inhæreo. in. l. statut. §. si permiseris. ff. quib. mo. pig. vel hypo. solui. immo ex illo textu, ꝙ is cui permissum est alienare potest omnem

Permutatio duplex.

Permutatio inæqualis uēditioni cōparatur.

Ex inæquali pmutatione laudimia debentur.

Alienatio quid cōtineat.

omnem contractum venditioni similem, vel nō deterioris effectus facere. Inde si episcopus ecclesiæ permiserit alienare quendam fundum vt satisfiat creditoribus, nō videtur permisisse permutare: nisi ex ea permutatione satisfieret. Et latius an ecclesia pupillus minor possint permutare, docet Bar. in. l. si pupillorum. ff. de reb. eo. Hic text. tradit vnū priuilegium piæ causæ. plurima per Lud. Ro. in auten. similiter. C. ad legē Falci. cum simi. de anticipatione dictū est prius. Et est mirum quòd ex permutatione æquali soluatur laudimium cum non sit venditio.

Piæ causæ priuilegium.

Caput. lxij.

Ex eo feudo quod ad transuersales quouismodo deuolutum erit: redemptionis emolumētum patrono præstabitur.

¶ Casus. Nunquid si ad transuersales feudum transierit, non extantibus directæ lineæ successoribus, pro eo debeātur laudimia? Dicit ꝙ sic.

Caput. lxiij.

Si ex pluribus liberis nobilium qui morte parentum in auunculi cognative, aut cuiuslibet transuersalium tutela sunt, vnus (masculus aut fœmina) ætatis legitimæ factus fuerit, aliorum tutelam euincet: ac sine vllis laudimiis in fidem admittetur.

¶ Casus. Est superflua hæc consuetudo de qua ad verbum vidisti in cap. j. suprà eodem.

Caput. lxiiij.

Vbi vero cæteri maiores facti erunt: licet præstandæ fidei onere ab illo prius liberati fuerint, poterunt tamen si videntur ipsi domino sine laudimiis fidem iurare: hac ratione quod directum agnationis feudum nanciscuntur.

¶ Casus. Fratres cæteri pro quibus vnus eorum fidem fecerat, postquam legitimæ ætatis facti sunt, voluerunt intrare in fidem suo nomine. Lex dicit quòd possunt sine tributo vel laudimio. ¶ Glossa. Hæc tria capita sunt facilia: & superius pro magna parte declarata. Cur autem directæ successiones in tutela, & cæteris potioris sint conditionis, quam transuersales qui à latere veniunt, est ordinarium in iure: quia sunt proximiores: & linea directa etiam quo ad ius transmittendi est fauorabilior, vt Barto. & Iason in. l. emancipata. C. qui admitti. l. si fratris. l. cum antiquioribus. C. de iure delibe. facit. l. j. de successo. edict. Bart. in. l. pronunciatio. ff. de. verborum significa. l. qui se patris. C. vnde libe. Infinita de transuersalibus: de quibus iam prędixi, satis videas per Franciscū de Curte in tractatu feudo. particula tertia.

Directi transuersalibus potiores sunt.

Caput. lxv.

Si post quadraginta dies appellatus vasallus, vt dominum agnoscat titulúmque ostendat & nominet, contumaciæ reus fuerit: cuiuslibet more pœna esto quindecim solidorum patrono adiudicanda, quæ in Ianuille territorio mitior est: vtpote quinque solidorum. poterit autem huiusmodi edictis quatuor cōmoneri, quatérque morosus ita mulctari per singula quadraginta dierum interualla. Quòd si post illas comminationes nequaquam pertinax paruerit: feudum prehendet patronus donec agnoscatur, fructibus tamen vasallo reseruatis: vt cum purgare moram valuerit, soluta quam primum pœna, refusisque sumptibus feudū ipsum non sine fructibus sibi à domino emancipatum recipiat.

¶ Casus. Hic ponitur forma interpellandi vasallum, vt agnoscat dominum. Primo enim post quadraginta dies appellabitur: postea si sit contumax per alios quadraginta dies: & sic vsque ad quatuor vices, & pro vnaquaque contumacia, soluet quindecim solidos, & postea ob nimiam contumaciā soluet quindecim solidos, & postea ob nimiam cōtumaciā dominus capiet feudum donec agnouerit eum vasallus: nec recuperabit feudum & fructus: nisi pœna & expensis solutis. ¶ Gloss. Solent vasalli à domino cogi vt ipsum agnoscant, quod aduouere dicimus nominando illi, & declarando res feudales: eásque singulas titulo feudario ab illo agnoscere quæ res alibi dinumeratio dicitur: vt in consuetudi Bituricis. Ita gloss. & Ioan. de Plat. in. l. secunda. C. quando & qui. quar. pars debe. libro decimo Bald. in. l. instrumenta. C. de fideicom. facit. l. Titius hæres. ff. de actio. empti. & illic Barto. docto. in. l. plures apochis. C. de fide instrum. Ange. in. l. si in rem. ff. de rei vendi. vbi dicit quod de iure vasallum recusantem

Agnoscere dūm.

potest expellere: sed consuetudo ista est mitior. Scias tamen quod non tenetur originalem prædecessorum infeudationem ostendere, vt voluit Oldra. in consilio. cxxj. & Ioan. And. in Specu. titu. de feu. §. j. de quadruplici mora, vide in. l. & post. ff. de iudi. Cum prædicta auten. Ange. sententia, tenent Bald. & præpo. in capitu. vasallus si de feudo fue. contro. inter domi. & agna. & Bald. de emphiteota. in. l. pretor. §. j. ff. de eden. quæ instrumenta & tituli possunt pro laudimiis domino debitis retineri: & si quid in dinumeratione celauerit, eo priuabitur quod omisit. & quòd in dubio res non præsumatur feudalis, & incumbat domino onus probandi: dixi in primo capitulo, & Alexand. disputat in consilio cxxviij. & consilio. cxxxvj. in volumine primo. Hæc satis supérque.

Originalem infeudationem ostendere an teneatur.

Instrumenta pro laudimiis retineri possunt.

Caput. lxvj.

Is vero patronus qui nullam dominio suo iurisditionem annexam habet: oblatum vasalli titulum intra bis viginti dies impugnare potest. quibus sine controuersia elapsis ratus approbatúsque censebitur. Quòd si iurisditionem habeat, a vasallo interpellari debet: vt oblatum titulum ipse ipsiúsve procurator acceptũ habeat: pendente tamen controuersia super titulo, clientulus feudo fructibúsque potietur.

¶ Casus. Ego vasallus obtuli domino meo titulum mei feudi: quæritur intra quod tempus poterit impugnare illum. Respondet quòd intra quadraginta dies quibus elapsis erit ratificatus. & hoc in eo domino qui non habet castrũ vel iurisditionem. In eo vero qui habet: vasallus debet eum rogare vel eius procuratorem, & titulum suum ratificet. Et si fuerit lis super titulo, vasallus pendente lite gaudebit, & fruetur feudo suo. ¶ Glossa. Ad intellectum sciendum quòd dominium & iurisditio pro eodẽ vsurpari solent: licet diuersa sint. Nam vt Barto. scribit in. l. j. ff. de iurisdi. omnium iudicum, iurisditio quæ est potestas iuris dicendi à publico data interdum sine dominio vllo ac territorio est, vt in iudicibus chartulariis. l. fina. C. vbi & apud quem. vbi Barto. declarat interdum econtrario territorium tam publicum quàm priuatum sine iurisditione est: vt exemplum tradit in Brixia quæ fuit priuata iurisditione. neq; coheret iurisditio tanquam qualitas realis, sed personalis occasione rei: vt latius declarat Barto. in dicta. l. j. & concesso territorio censetur concessa iurisditio vt illic dicit. & Ludo. de Roma. late in consilio. ccccxliiij. Sic in hac. l. plus datur priuilegij habenti iurisditionem, quàm non habenti: vt prius fuit dictum de Castellano. Postmodum dicit de procuratore iurisditionis: quia per alium retineri exercerique potest iurisditio. vt pulchrè Bartolus docet in. l. tertia. §. vti videmus. ff. de iti. actúque pri. vbi distinguit. Aut commissa est iurisditio alicui tanquam colono, vel procuratori, dato salario certo: ita tamen vt pœnę & mulctæ, vel emendę, quas appellant ipsi concedenti, aut committenti reseruatæ & acquisitæ intelligantur: atque illi applicentur, vt in propriis terminis loquar. tunc per eum retinetur ipsa possessio iurisditionis: & si turbetur, habet interdictum. Aut conceditur iurisditio sine salario: vt omnia commoda faciat sua, & tanquam sit sua iurisditio. tunc non retinetur possessio sicuti cum datur in pensionem vel firmam, vt dici solet ad certum tempus, tunc æquiparatur vsufructuario: vt notat in dicta. l. tertia. Hic autem dicitur in fine quòd pendente lite gaudet vasallus possessione rei suæ: facítque fructus suos. Ratio est, quia est bonæ fidei: & de hoc lege Bartolum magistrum communem in. l. ex diuerso. ff. de rei vendica. habes text. expressum de hac re in capitulo primo si de inuestitu. inter domi. & vasal. lis oria. vbi scrib. & Bartolus in. l. litibus. C. de agrico. & censi. lib. xj.

Iurisditio & dominiũ pro eodem.

Iurisditio sine territorio.

Brixia iurisditione priuata.

Iurisditio cũ territorio concessa censetur.

Iurisditio per procuratorẽ seu cõmissariũ exercetur.

Iurisditio sine salario.

Vasallus pendẽte lite gaudet possessione.

Caput. lxvij.

Dominus ob fidem desertam aut non præstitum hominem non modo in vasallum ipsum: sed & in eos qui ab vasallo rem in feudum obliquum accepere potest experiri vt iura sua consequatur: nisi vasallo subuasallus fidem iurauerit. Tunc enim prius a domino interpellari debent, vt in eius fidẽ iurẽt. Qui si intra dies quadraginta vasallum primũ vt directo feudi domino satisfaciat rite sollicitauerint ac interpellauerint, eo purgante moram liberantur: negligente vero post id tempus dominum adire debent, eúmque agnoscere: votúmque ac fidem præstare, titulum exhibere velut ab eo instituti. alioquin dominus ipsos pleno iure suis prædiis incumbens vexare potest, ac contra eos experiri.

¶ Casus.

¶ Casus. Patronus aperto feudo, quia hominem non habebat, & defecerat fides, voluit aduersus retrouasallos iura sua petere, & cogere eos ad præstandum. lex dicit quod potest. Sed si vasallus fidem sibi retinuerit, debet tūc & potest vasallus, vel eius hæres purgare moram, & liberare subuasallos. si vero negligat, subuasalli debebunt in fidem primi domini intrare, & ita vasallus perdet fidem suam. ¶ Glossa. Satis expositę sunt pœnæ & actiones quæ patrono dantur aduersus vasallos ob fidei defectū, quod ego appello desertam fidem, quanuis sacramentum deserere aliud sit, vt Budæus in annotationibus docet. Hic autem loquitur de subuasallis vel retrouasallis, qui feudum obliquum tenent, id est retrofeudum. quanuis aliter feudistę de recto & obliquo feudo scribant: an teneātur ex facto & culpa vasallorum. Et ratio huius consuetudinis est, quare dominus possit experiri in subuasallos: quia onus istud quod rei causa præstatur, transit in quoscunque feudum detinētes. l. Gaio. ff. de ali. leg. vbi Barto. & ipse optime in. l. vsufructuarius paratus. ff. de vsufru. & sicut hæres hæredis est hæres. vt Barto. in. l. tutor. §. hæres. per illum text. ff. de administ. tuto. & in. l. Gallus. §. etiam. ff. de libe. & posthu. ita vasallus vasalli mei est vasallus meus, scilicet, in subsidium & occasionē oneris realis, non autem personalis. Tu de hoc vltimo lege plenius Iasonē, in titu. qui feud. dare poss. columna antepenult. qui refert Speculatorem. & Bald. & gloss. in. l. de accessionis. ff. de diuer. & tempo. præscrip. & in capitulo legitur. lxxxi. di. habes per docto. in l. Claudius. ff. qui potio. in pig. hab. & Bal. in. l. j. C. com. de. lega. Ista autē regula de qua in primo capite dixi, ita limitatur, nisi in subsidium. tunc enim vasallus vasalli mei est meus. pergamus breuiter ad reliqua.

Deserere sacramentum.

Onus reale transit in retrouasallos.

Vasallus uasalli est meus in subsidiū.

Caput. lxviij.

Si vero patronus ob negatum titulum in vasallum experiatur: subuasallos cuiuscunque rei causa infestare non poterit.

¶ Casus. Vasallus nolebat ostendere titulum suum, & agnoscere, seu aduouere dominū. quæritur an dominus possit subuasallos molestare? propterea respōdet quòd nullo modo, & ex nulla causa. ¶ Glossa. Maior est iniuria cū fides negatur, quàm vbi negatur titulus, seu dinumeratio quod adnotamentum dicunt, quia titulum ostendere non semper compellimur. l. plures apochis, & illic scrib. l. cogi. C. de peti. hæredit. Barto. in. l. j. C de procu. & conduc. lib. x. l. ciuile. C. de furtis. & cum subuasallis mitius est agendum. quia prohibitus alienare non semper infeudare prohibetur: vt de hac re abunde per Iasonem in titu. qui feud. dare poss. col. penulti. item cum in vasallum primum experiatur patronus, cur in vasallum vasalli experietur, nisi vt modo dicebamus in subsidium. Et hic dicitur cuiuscunque rei causa, id est propter defectū hominis, vel alia ex causa.

Vidē negare graue est.

Titulum ostēdere quis compellatur.

Caput. lxix.

Vbicunque apertum feudum patronus inuaserit, fructus suos mere faciet in laudimia minime imputādos, saluis tamen vasallo necessariis in seminando, colendo, & aliis legitimis impensis erogatis.

¶ Casus. Patronus inuenit feudum suum apertum, vt superius declaratum est, & apprehendit illud propter contumaciam vasalli extremam: alius corrigeret superiora. quęritur, an faciat fructus suos? Responde quòd sic, saluis expensis in colendo à vasallo factis. ¶ Glossa. Hic venit ad declarationem, quam præcedentium, neque aliquid, & hic ambiguum habita præcedentiū declaratione vis videatur superioribus esse cōtrarium, in quibus fructus reseruantur vasallo: sed hic loquitur quando feudum est apertum ob contumaciam. de impensis tam sæpe à me dictum est.

Fructus domino acquiritur.

Caput. lxx.

Cum ob fidei defectum patronus inuadit feudum: vuas pedentes, aut segetes extantes, aliósve fructus mero suo lucro, & vasalli damno colligere potest, nisi priusquam domum perducti, permixtíve sint, vasallus moram purgauerit. Ea res sane debet intelligi, vt ante dies quadraginta, qui quidem vasalli hæredibus ad eūdam fidem iure dati sunt: nullum domino feudum inuadēdi ius quæsitum est.

¶ Casus. Quæritur pro declaratione præcedentium, in quibus rebus potest fieri manus iniectio. Respondet quòd in racemis pendētibus: in segete extante, & aliis fructibus, & frugibus in purum damnum vasalli. nisi antequam essent transportati vel commixti rebus domini vasallus purgauerit morā. Sed hoc intelligitur postquam elapsi sunt quadraginta dies à iure dati hęredibus ad renouandam fidem. ¶ Glossa. Declarat adhuc præce. & limitat vt præcedat post quadraginta dies, & sic post moram vasalli. De fructibus autem permixtis qui hoc iure dicuntur admobiliati: id est, patrimonio nostro

Fructus pmixti q sint. *Crambe repetita mors est.* *Vxor nostra est cū in domum ducta est.*

rebúsque & mobilibus nostris iūcti, & permixti multa superius dixi, nec est opus Cranben repetere. facere autem potest vt nunc in mentem venit, vna similitudo, vt fructus dicantur nostri, tunc demum cum in domum perducti sunt. sicut vxor dicitur nostra cum in domū perducta est. vnde vxorem ducere dicimus. l. nuptias in glo. cum simi. ff. de condi. & demonst. Et nota quòd istæ leges sunt admodum benignæ vasallis circa more purgationem. & facit. l. Thais. §. intra. ff. de fideicom. liber. cum vulga. quia de mora à me alibi dicetur. De quibus autem rebus possit fieri prehēsio, & inuasio feudi, in seq. c. dicitur. Et animaduerte nunc propter ea quæ dicebam in præce. cap. de contumacia. & quòd præcedētia videntur corrigi: quod non corriguntur, sed limitantur per hāc legem, vt non procedat illa facultas purgandi morā, & recuperandi fructus, postquam iam traducti sunt domum, & ablati, seu permixti. & habes prǽter Bar. in. l. ex diuerso. de rei vendi. text. in. l. si alieni. ff. de solu.

Caput. lxxj.

Si causa fidei non præstitæ dominus in vasalli prædium manus iniectione vti voluerit, seu stagna sint, seu vites, nemora, messésve maturæ, quicquid in illis reperiat occupare, sibíque vendicare poterit: præter iucunditatis gratia facta nemuscula, domúsque ornamento reseruata, & procera: cæteraque cædi non solita. At si pro redēptionis iure in syluas, stagnaque experiatur, & vasallus triformem ei oblationē, vt prædictum est, attulerit, ísque anni prouentum optauerit: omnem nemoris cæsi fructum, piscatíve stagni emolumētum nequaquam percipiet. Verum vnius duntaxat anni æstimationem consequetur. neque tempore incongruo nemus cædere, aut stagna expiscari permittendum.

¶ Casus. Quæritur in quibus rebus possit dominus iura sua capere, & quas res poterit prehēdere propter fidem non datam. Respōdet quòd omnia quæcunque inueniet in stagnis, vitibus, nemoribus, messes etiam maturas, exceptis paruis nemoribus, iucunditatis & ornatus causa positis, nec cædi solitis. Sed pono quòd cum prehenderet pro iuribus suis syluas, vel stagna: vasallus ei obtulit vnū ex tribus prædictis, & ipse voluerit habere anni vnius fructus. nūquid poterit cædere totam syluam, & piscari totum stagnum, & omnes fructus percipere? Respōdet litera quòd non: sed æstimationē duntaxat vnius anni: nec indebito tempore id faciet. ¶ Glossa. Iniectione manus, de qua dictum est, quæ prehensio vel saisina dici solet, vel arrestamentum. l. sed si hac. ff. de in ius vocan. cuius rei formam in prædiis cliētelariis expressit Budæus in. l. vlti. ff. de sena. Sylua autē, ab yli Græco, quæ materia est, dicitur: quòd cędua sit, in eúmq; vsum habeatur. vt ex ea cædatur materia. Lucus religionis. Nemus voluptatis. Saltus pastiōis. Hinc salinarii custodes, quāuis nemora pascēdis quoque pecoribus apta sint à nemo Græco, id est pasco dicta: quæ tamen amœnitatis causa comparata sunt: vt hic. Et de sylua cædua tex. habes in l. sylua. ff. de verbo. signi. l. si quando. §. cum in domo. ff. si serui. vendi. De stagno habes text. in l. j. §. stagnum. ff. ne quid in flu. publi. l. lacus & stagna. ff. de acqui. re. domi. In qua parte sciendū quòd sylua cædua, quæ singulis quinquēniis cæditur, & stagnum quod triennio quolibet expiscari solet: si eo tempore quo redimendum est feudum, & laudimiū præstari piscationi, vel cessuræ apta essent, & matura, patronus non haberet omnem fructum, sed pro rata æstimationéq; vnius anni tantum. vt not. Alexand. egregie in consi. vii. lib. iii. cui rei facit tex. in. l. diuortio. §. ob donationes. ff. solu. matrimo. vbi Iason multa colligit. Procera nemora dicūtur Gallica voce, haulte fustaille. Saltus dumosiores sunt. & postea de syluis & stagnis plura dicturus sum in sequentibus titulis.

Manus iniectio qd sit. *Lucus.* *Nemus.* *Saltus.* *Sylua cædua.* *Stagnum* *Patronus habet pro rata tātū.* *Procera nemora.*

Caput. lxxij.

Si legitimam domini prehensionē vasallus violauerit, sexaginta solidorum pœnam illi dabit, restituétque quicquid post manus iniectionem, aut nunciationem inde abstulerit. Quod si dominus aduersus violentum vasallum superioris manum implorauerit, pœna etiam noua solidorum quindecim superiori tradenda vasallus mulctabitur.

¶ Casus. Patronus manus iniectione feudum prehenderat, & impediuerat: hoc non obstante vasallus accepit fructus, & abstulit. quæritur qua pœna puniatur? Respōdet quòd est pœna sexaginta solidorum ipsi domino applicanda, cum restitutione omnium quæ abstulit. Et si contra violentiam vasalli vsus sit manu superioris: debetur pœna. xv. solidorum superiori. ¶ Glossa.

Hæc est

Decretū violans punitur.

Hæc est prehensio nunciato, vel manus iniectio quæ decreto primo, vel missioni in possessioné æquiparatur. Hic ergo qui violauit: punitur. frustra enim á prætore aut lege quis in possess. mit. nisi in possessione eum lex tueatur. l. j. ff. ne vis fiat ei qui in poss. miss. est vbi manus superioris implorat: vt hic & ibi in. l. iii. ne vis fiat in ver. manum militarem. facit. l. ii. C. de his qui latro. occi. l. qui restituere. ff. de rei védica. l. j. ff. si ventris nomi. mulier. vbi Bar. Audi quod Archidiaco. in. c. j. de offi. delega. lib. v. dicit quòd non est opus noua citatione in eo casu quo manus militaris petitur: & brachiū fortioris hominis ab ecclesia etiam implorari solet, vt plene per omnes scrib. & maxime per Albericum in. l. episcopale. C. de episco. audien. & pulchrè Inno. quomodo liceat rem inuadere. in. c. cum nostris. de concess. præben. in. c. cum contra. de pigno. ca. cum olim. de priui. Eadē autem describit Albe. vt inter legendum occurrit in. l. j. §. per hanc. ff. de rei vendica. vbi de vasallo & filio inobediéte pulchra ego multa referrem quę remitto, quia magna est hoc seculo omnium librorum copia: & ego studeo breuitati. nec est glosatoris omnia recensere, sed facientis apparatum.

Manus superioris quandoque iploratur.

Citationō requiritur in manu forti.

Caput. lxxiij.

Si quis ea lege feudo inuestitus sit vt obsequiosum equum præbere teneatur, vbi de ea re contentio erit: equi æstimatio solidos sexaginta nó excedat. Verum præstandi equi onere astringi vasallus nequit: nisi annuus prædii prouentus decem turonicis libris valeat, aut pluris. Nec sæpius in vita quàm semel patronus id seruitutis exiget à clientulo.

¶ Casus. Vasallus accepit rem in feudum sub ea conditione, quòd daret vnum equum obsequiosum, id est ad seruitium. quæritur cuius valoris debeat esse. Respō. quòd ęstimabitur sexaginta solidis duntaxat. Et non debet dari equus nisi feudum valeat decem libris annuis. nec potest nisi semel in vita peti per dominū. ¶ Gloss. Quia vasalli de iure debent in bellum proficiscentem dominum iuuare. ca. j. §. j. quæ fuit prima causa benefi. amit. præterquam aduersus papam aut regem. vt in tit. de nou. for. fideli. Solet in inuestitura interdū, vel traditione feudi conueniri, vt equus officiosus & seruitialis præstetur. de qua re hic statuit quáti æstimetur, & quotiens præstetur, & à quibus. Primo, ad hanc rem dico, quòd in iure prestatio equorum est instituta ad principis necessitatem & angariarū atque perangariarum dicitur. li. C. de cursu publi. lib. xii. & sæpe in iure. Cuius rei originalem ab Herodoto in Vrania didici. Scribit enim hunc morem cursitationum, & equorum publicorū à Parsis inuētum, & Parsica voce angareion dici. cuius etiam meminit alicubi Sabellicus. De equis militaribus habes text. in. l. officiū. ff. de re mili. vbi non debent duci extra prouinciam. De equo publico habes in. l. ii. ff. de in ius voc. Equi autem appellatione non cōtinetur pullus. l. sed addes. §. sed & si quis. ff. loca. vnde si caueatur, vt qui equum ad bellum duxerit, habeat singulis diebus decem: si pullum duxerit, non habebit stipendium. ita Alber. scribit in. d. l. sed addes, quòd semel præstetur in vita, est ratio. quia sufficit si cui in paucis laboribus ab amico subueniatur. & vide Specu. ad hæc in tit. de loc. §. vi. versi. iii. vide etiam an teneatur suis sumptibus dominum in bello iuuare, & ei seruire: quia nemo debet suis sumptibus militare per eādē Specu. in tit. de feud. versic. xxii. & de hoc seruitio, quòd dicunt militari, multa Alexan. in consi. x. vol. v. vbi de ecclesia & monasterio.

Vasallus ī bello dominum iuuare debet.

Angariæ Perāgariæ.

Origo angariarū ex Herodoto & Sabellico.

Equi appellatiōe nō cōtinetur pullus.

Semel pstari sufficit.

Caput. lxxiiij.

Quod prius edictum fuit, vt ob fidei defectum patronus feudum prehendat, fructúsque acquirat, hoc ita sane intelligi debet, vt primum patronus industrialis operæ, seminationis, vtilísque culturæ sumptus cultori refundat. In illud vero quòd coloni interest fundum occupatū non esse, contra vasallum experietur, aliúmve cuius culpa ipse dicitur damnum passus esse: cū illi manus iniectionem, prehensionem, aut nunciationem ex officio pronunciasset.

¶ Casus. Dicit vt prius, & est repetitio circa sumptus vtiles ac necessarios per cultoré factos, ipsi soluendos per dominum qui feudum inuadit: sed addit vnum in fi. Colonus conquerebatur quòd ex ea re damnum passus esset, quia omnes fructus erant ablati per dominum. quæritur: à quo recuperabit? Respon. quòd habebit actionem contra vasallum, vel eum cuius culpa damnū passus est, quando ipse nunciauerat in tempore ipsi vasallo, quòd feudum erat impeditum. ¶ Glossa. Superius cautum est, quòd dominus ob fidei ac obsequii defectū potest post. xl. dies à nunciatione feudum occupare, fructúsque suos facere, vt scribit etiam Ioan. Fab. in. §. præiudiciales. institu. de actio. Latius Alexan. in consi. ix. volu. iii. Sed hoc limitatur hic refusis sumptibus colono, ne quis cum eius iactura locuple-

Patronus post. xl. dies fructus acquirit.

tetur, in culpa non est. vt Bart. & scrib. in. l. colonus. & in. l. dñs. §. j. ff. loc. vbi etiam quando eiicitur ob non solutam pensionem, potest repetere expensas vtiles. & de hac re multa notat Bal. in consil. cxvi. volu. iii. Ad damna vero interesse agit contra vasallum locatorem cuius facto & culpa damnum datum est. per argu. l. cum in plures. & l. Martius. ff. loca. in ver. nisi culpa. & expressius in. l. si fundus. eo. tit. vbi si conductor non potest frui re conducta absq; culpa locatoris, fit ei remissio mercedis pro rata. si locatoris culp. agit cõtra eum ad totale interesse. de quo pulchrè Bal. in. l. j. col. viii. versi. vi. oppo. C. de senten. quæ pro eo quòd interest, moderni in. l si filio. §. fi. ff. solu. matri. illum text. in. l. si vt fundus. nuper legebam pro singulari à Ludoui. Roma. citatum in. l. si quis arbitratu. in pe. col. ff. de verbo. obliga.

Vtiles expẽsæ repetũtur. *Colonus ad interesse agit cõtra uasallum.*

Caput. lxxv.

Si cui authore iudice nobilis, seu plebeiæ conditionis viro, alia quàm ætatis causa curator datus sit: nihil pro feudi redemptione præstabitur.

❡Casus. Datus est alicui curator, quia erat furiosus vel prodigus, vel alia causa quàm minoritatis. quæritur an curator debet soluere laudimia pro eius feudis? Lex dicit ꝙ non. ❡Gloss. Alia quàm minoris ætatis causa datur curator furiosis, prodigis, mente captis, aliisque de causis. eo. in. §. furiosi. instit. de curato. cum similibus. Bart. in. l. hoc autem. l. Fulcinus. §. adeo. ff. ex quib. cau. in poss. ea. dantúrque ab his iudicibus à quibus & tutores: quos enumerat glo. in. §. j. versi. dantur. instit. de cura. & lex illis miseretur, quibus curator ob morbum perpetuum datur, ita & aliis vnde substitui potest illis exemplariter. l. humanitatis. C. de impu. & aliis substi. Et tu videas si libet Pau. de Castr. in consil. cccxlii. incip. curator, vbi disputat quo pacto iudex secularis possit dare clerico curatorem. multa vbique de curatoribus, & his quibus, ipsi dantur: sed sufficiat legis fundamẽtum posuisse. Est autem ratio cur nihil præstetur pro laudimiis: quia lex eis miseretur. vt. d. l. humanitatis.

Curator qiubus detur. *Iudex secularis curatorẽ dat clerico.*

Caput. lxxvj.

Si vasallus fiduciaria venditione feudum distraxerit: siue redimendi facultas in venditionis instrumento sit expressa: siue in alia charta concessa, cum in venditione tacitè de ea conuenisset: ex ea re soluetur laudimium. Sed eo tempore quo redimitur, rursus à vasallo nõ est exigendũ.

❡Casus. Vasallus vendidit feudum suum sub facultate redimẽdi, & illa facultas vel in instrumento venditionis fuit data expresse vel tacite, & data in alio particulari instrumento: queritur nunquid debeat ex illa venditione aliquid domino dare pro laudimio? Respon. quòd sic. eo tempore quo redimitur, non est iterum petendũ. ❡Glossa. Dictum est quid sit venditio fiduciaria in prin. huius tit. quia est venditio facta cum pacto de retrouendendo quòd non est vsurariũ, nisi interueniente precii modicitate, & his quæ ibi dixi. iuxta. c. ad nostram. de empt. & vendi. Hic autem obuiat fraudi quæ solet fieri in his contractibus, quia solet ista facultas redimendi concedi ante contractũ inter partes, sed in contractu ipso non scribitur, verum in alio instrumento particulari: vt declarant scrib. quos ego citaui in. d. loco. & postea alicubi adhuc dicetur quòd istud facit iniquam suspicionem secundum cano. in. c. ad nostram. ego plene dixi.

Fiduciaria uẽditio. *Fraudibus obuiãdum est.*

Caput. lxxvij.

Vasallus inuito domino fidem per procuratorem præstare, hac inuestiri nõ potest: nisi aut captiuitate, aut graui morbo teneatur: ita vt neque pedes, equésve, neque lectica, vel curru dominũ adire possit: ídque rite constiterit. Tunc enim viso procuratoris mandato admittetur.

❡Casus. Vasallus voluit per procuratorem fidem facere, nunquid possit? Lex dicit quòd non potest. nisi vel grauissimo morbo impeditus, vel in captiuitate detentus. & de hoc probauerit ꝙ nullo pacto ire potuisset, tũc admittitur per procuratorem habentem speciale mandatũ. ❡Glo. Hæc cõstitutio est contra ius feudorum, cum ab vtraque parte procurator admittatur per text. expressum in cap. j. §. sed vtrum. per quos fiat inuestitura. c. j. §. item sciendum. de not. feu. & hęc opinio est communis. Huius tantum consuetudinis ratio est bona per ea quæ Bald. not. in. l. vni. §. ne autem. C. de ca. tol. & latius in. l. quisquis. C. de epis. & cleri. quod ea quæ sunt dignitatis, vel naturaliter personalia non possunt per aliam regulariter expediri: nisi in casibus necessitatis, vt hic cauetur. & in. l. nullus. C. de decu. lib. x. per docto. Adde dictum Specu. in titu. de feud. in fi. quod cõfirmat Bal. suo more sibi contrarius in. l. j. quæst. vlti. ff. de re. diui. quòd iuramentum fidelitatis non potest pręstari per procuratorẽ: nisi sit vniuersitatis procurator: quanuis hæc non sit communis. facit. c. cum dilecta. de rescrip. in ver. personaliter. Habes de hac re per Ludo. Roma. in. l. eorum. ff. de dam. infec. Alex. in consi. x. volu. v. Item cauetur hic quòd morbo

Procurator in feudis an admittatur. Procurator in psonalibus nõ admittitur.

morbo vel captiuitate detentus: si neque curru, neque lectica (vt Appius Claudius) neque pedes neque eques ire possit, excusatur. Hęc autem discretioni iudicis remittũtur de iure. l. ait prætor. ff. ex quib. caus. maior. de morbo est similis text. in. l. si cui. §. plane si infirmitate. ff. ex quib. cau. maio. ibi humanitatis ratio habẽda est. & l. quæsitum. vbi de morbo sontico. ff. de re iudica. De captiuitate & vinculis est text. & ibi Alber. in. l. succurritur. iuncta seq. ff. ex quib. cau. maio. Extẽde etiam ad eos qui reipu. causa absunt, vel alia legitima causa impediẽte eum rebus suis superesse pro discretione iudicantis. vt in. d. tit. ex quib. cau. Circa vltimam partem de speciali mãdato dicas, quòd est vnus casus eorum, in quibus speciale requiritur ratione iuramenti. vt not. in l. iusiurandum. §. procurator. ff. de iureiuran. ca. qui ad agendum. de procura. lib. vi. c. si. de iura. calumn. lib. vi. alios casus vide per glo. & scrib. in. d. c. quid ad agendum. & in. l. illud. ff. de mino. & Specu. in tit. de procu. §. j. scrib. in. l. Pomponius. ff. de procu. ca. nonnulli. de rescrip. cum simi. Incumbit autem onus probandi ei qui excusat causam excusationis. vt concludit gloss. in d. l. succurritur. & sequen.

Qui excusentur. *Speciale mandatũ.* *Probatio incũbit ei q excusat*

Caput. lxxviij.

Filij nobiles vel plebei in Lorriaci territorio, si nuptias contrahant annis maiores efficiuntur. Alibi vero legitimã ætatẽ nuptiæ nõ supplẽt, vbi de fidei protestatione agitur.

¶ Casus. Quæritur an per nuptias quis efficiatur maior quo ad fidem præstãdam? Respondet litera quòd non: nisi in territorio & castellania Lorriaci, vbi factę sunt primo cõsuetudines nostræ. ¶ Glossa.] Nuptiæ de iure contrahi possunt inter eos qui puberes sunt, non autem impuberes: qui quanuis per nuptias possint agere, vel per se, vel per procuratorem: licet sint minores. c. ex parte. de resti. spolia. & magna sit nuptiarũ dignitas. §. deinceps. in autenti. de nupt. tamen quo ad iura feudi non reputantur maiores per hanc cõsuetudinem, ne priuilegium nuptiarũ ei cedat in perniciẽ iuxta. l. in causæ. in ver. in perniciem. ff. de mino. quia quanuis nupserint: non tamen domini seruitio satisfaciant ob ætatis defectum, nec per se admittẽtur, nec cogentur per se fidem præstare. De priuilegiis matrimonii loquitur glo. & scrib. in. c. j. vt lite. non contest. de doctore qui est minor annis, & de eo qui industriosus censetur: habes apud Bar. elegãter in. l. j. C. qui & aduer. quos ita hoc potest pro eis, & pro domino esse. Alibi de nuptiis dixi.

Nuptiæ p quos contrahi possint.

Caput. lxxix.

Inuaso non exhibiti hominis causa feudo aduersus vasallum in iudicio se tueri possessione destitutus, eamque pendente lite è se abdicare dominus nõ cogatur, sed manu (quod aiunt) plena litiget. Nisi vasallus in promptu doceat se in fidem receptum esse, aut fidei loco toleratum, aut iure debitas oblationes fecisse, aut ipsum dominũ abneget, aliúmque esse profiteatur & agnoscat, aut rem feudariam esse inficias eat. Hoc enim casu iustum domino probandi iuris sui tempus à iudice statuetur: quo pẽdente vasallus fruetur fundo.

¶ Casus. Quæritur nunquid dominus qui prehendit feudũ pro iuribus suis & fide debita pendente processu & lite super hoc debeat destitui, & priuari possessione feudi, & possessio sit apud vasallum? Respondet litera, quòd non: sed debet litigare manu plena: nisi vasallus in promptu ostendat, quòd est receptus in fidem: vel q habuit tolerantiam, vel dicat quòd alius est dominus & illum desuoueat, vt dicitur, vel dicat quòd non est feudum. ¶ Glo. Hæc consuetudo est contra ius feudorum: quo cauetur, quòd si vasallus manus appositione facta per dominum se opponat, eámque impugnet: pẽdente lite debet re feudaria frui, & gaudere per not. in. c. j. §. j. vi si. in ver. possessionis, si de feu. fue. contro. inter do. & vasal. & ita tenent feudistę. licet tex. ille hoc non videatur directe probare, sed ita tenent feudistę & Bar. atq; Ioan. de Plat. in. l. litibus. C. de agrico. & censil. lib. xj. Hic autem ea res temperatur, vt in certis casibus non possideat in aliis secus. Iusti enim sunt casus isti expressi in hac. l. de pœna eius qui abnegauit dominum: & qui negauit rem esse feudariam nihil dico: quia per Boerium abunde dictum est, & feudistarum libri de hac re sunt refertissimi, quo pacto ob mendacium, & illam feloniæ speciem quæ fit abnegando dominum, quis feudo indignus sit: & eo priuatur ob ingratitudinem. De eo cui incumbit onus probandi quod hic deciditur, dixi late in. c. j. huius ti. eo quòd res de iure præsumitur libera: & incumbit domino petẽti seruitutem illam probare. reliqua ad Curtium & Iaco. remitto. Et tu habes alia in cap. sequen. quæ videas.

Vasallus pendente lite possidere debet.

Caput. lxxx.

Si a vasallo dolose iniustéque abnegatum patronum fuisse compertum erit: in pœnam perfidus feudo priuabitur, ídque patrono delatum

cũ his fructibus quos perceperit post manus iniectionẽ restituet. Verum vbi sic vetustus esset inuestituræ titulus, vt annorum cẽtum quæ longissima hominis vita est, ætatem superaret: patronus qui feudi causa iurisditionem nõ habeat, aliter de domino quàm per illam antiquam agnitionem docebit priusquam ad eum feudum reuertatur.

¶ Casus. Vasallus abnegabat dominum iniuste & dolose. quæritur qua pœna punietur? Respon. quod priuatur feudo, & fructibus quos percepit post interpellationem. Sed pono quòd ostẽdebat vnum titulum dominus qui erat ita vetustus vt excederet centũ annos. nũquid hoc satis probaret contra dominum? Respon. quòd non. sed debet aliter docere, vt puta, quòd ab eo tempore facta sit ei fides vel soluta iura. ¶ Glos. Ideo dixi dolose, quia si sine dolo vel culpa negauerit dominum: feudo non priuaretur per text. in cap. vasallus. in versi. ex certa scientia, si de feudo defuncti contentio inter domi. & agna. fit. vbi glo. dicit quòd tamen non excusatur crassa & supina ignorantia. vbi hoc Bald. & alii notãt in text. vernaculo dicitur, friuole, quòd ego dolose dixi ea ratione. Item quia aliquid doli, vel culpæ habet, quòd friuole fit. c. veniẽs. de accu. cum appellationibus friuolis. de appel. l. vi. De onere probandi quòd domino incumbit, præter ea quæ prius dixi, habes doctrinam Cardi. in d. c. vasallus. & Alexan. in consi. cxxvi. col. iii. vo. j. præter quos habes tex. bonũ in. d. c. vasallus. in versi. conuictus, quòd satis sonat per probationes in eum factas. Adde optimum tex. in. c. j. §. item si vasallus. ibi domini probatio erit. & §. sequen. si de inuesti. fue. cõtro. quos ego ad hoc puto expressos & optimos de iure. Item adde gloss. in. l. sicuti. §. sed si quæratur. ff. si serui. vendi. Barto. in. l. si prius. ff. de oper. nou. nuncia. l. ii. ff. de itine. actuque pri. Bal. in. l. siue possidetis. C. de proba. scrib. in. l. ii. ff. de proba. quòd res præsumitur esse libera. vt in præceden. c. dixi. in hac materia. & in capi. j. huius titul. De eo quòd debet feudum perdere per inficiationem, vt prius dictum est. textũ habes in. d. c. j. §. si vasallus. si de feud. conten. sit. vbi gloss. & reliqui. cum glo. dicit, totum perdit si totum negauit: secus si partem quòd benignus est, licet textus iste non dicat. & sunt de hac re opiniones, quas video apud Iaso. in prælud. feudo. col. xxiii. De fructibus idem, quia tex. in autenti. item possessor. C. qui potio. in pig. habe. & autenti. contra qui propriam. C. de non numera pecun. hoc innuunt. & ita scrib. tenẽt. Plene Felynus cum limitationibus suis in. c. ceterum. de iudi. De centum annorũ tempore hoc loquitur, quæ est longissima hominis vita. l. fi. C. de sacro san. eccle. & ex illo vetustissimo tempore non satis probatur vsus feudi ob lubricum memoriæ humanæ: sed debet probari aliter. quia medio tẽpore potuit libertas præscribi. vt not. in. l. ii. ff. de itine. actúque priua. facit. ca. §. cum in omni decẽnio. de pace constan. vbi Bald. bene: quanuis magni sit momenti illa immemorialis præscrip. li. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quotid. & æstiua. sed hoc iure non præscribitur regulariter libertas. & vide quæ dicta sunt superius de præscriptione quæ per hoc limitantur.

Quando negãs dominũ priuetur.

Friuole fieri quid sit.

Per nunciationẽ feudum perditur.

Cẽtũ annorũ tẽpus.

Caput. lxxxj.

Si patronus in stagna feudaria magnum iniecerit: eóque tempore quo piscaturæ parata maturáque sunt, ipsa soluerit stagna, retinaculúmque sustulerit, piscem qui illic capietur sibi acquiret: sicque vasallus contra si id prior fecerit. Nam restagnanti prius occupantíque ius potius datur.

¶ Casus. Hic corrigit, vel limitat quæ dicta sunt de stagnis. Quia dicit quòd si stagna erant parata piscationi, ille qui prior stagnum soluerit, & leuauerit, bondámque retinet aquam, vel lacuna, vel retinaculum dicitur: illius erit totus piscis qui illic capietur. ¶ Glo. Stagnum est, quod temporalem aquam continet ibi stagnantem, quę plerũque hyeme cogitur. Lacus autem perpetuam: sed ad retinendum piscem & fluxũ aquæ fit specus, vel lacuna, vel retinaculũ: quod à nobis bunda dicitur, vt not. in. l. j. ff. de riuis. Hæc cum piscatio fieri solet, tollitur ac leuatur stagnum quæ dissoluitur, ac restagnatur, sicut ostium dicitur recludi cum aperitur. Stagnum autem, nõ recipit alluuionem. l. lacus. ff. de acqui. re. do. & quædam sunt publica: quędam priuata. l. j. §. stagnũ. ff. ne in flu. publ. pisca. lic. Ad propositum autem, vbi est quæstio inter dominum & vasallum cuius sit piscatura: prius dicebamus vnius anni tantum ęstimationem deberi, quod in stagnis nunc decidit aliter, vt prius leuantis bondam, tanquam prius occupantis & diligentioris fiat: quia tunc quodammodo ius quęsitum est, nec res integra dicitur, & iura subueniunt diligentibus. De sylua adhuc innouatur in. c. seq. & hæc consuetudo inducit occasionem armorũ & violentiæ, tamen hic præualet, qui prior est tempore sicut in beneficiis fit.

Stagnum quid sit. Lacus. Bonda. Restagnare.

Caput. lxxxij.

Simili quoque modo syluam cæduam inuadere potest iure suo, si eo tem-

tẽpore cædua eſt, cædíque ſolet, & excisas arbores acquirere. Ea vero nemora quæ dicuntur ſubgruaria eſſe: vbi cædua erũt, tunc mẽſurata, laudata, expoſita, licitata, ac tradita iuxta gruariæ legis edictum eſſe debẽt. Sic & contra dominum vaſallus faciet. quæ vero extra illam gruariam ſunt: donec cæſa ſint & excuſſa, nondum permixta intelliguntur.

¶ Caſus. Dicit idem eſſe de ſylua cædua, vt ei qui prius ſecurim appoſuerit acquirãtur. quod limitat in illis ſyluis quæ ſubgruaria ſunt, in quibus requiritur mẽſuratio & licitatio: vt patet ex legibus gruariẽ, quas ſciunt iudices ſyluarum, & earum cuſtodes. ¶ Gloſſa. Nunc de nemoribus dicit. & loquitur de his quæ ſunt ſub guaria: ita enim dicitur more noſtro, id eſt quæ ſunt obnoxia illi conditioni gruariæ in certis partibus ſyluæ Aurelianenſis. quæ res videtur mihi eſſe ſumpta ex eo quòd principis aucupio dedicata videtur illa portio: nam gruarij dicuntur qui aucupio principis præſunt: à grauibus dicti quẽ ſpiculis violantes conficiuntur interdum, & rhetibus capiuntur. manſuefactæ laſciuiunt, vt Plinius ait in libro.x.natu. hiſto. Hæc ergo nemora ſub gruaria poſita non licet diſtrahere ſine forma hic tradita. quod in iure nuſquam habet conformitatem quod legerim. De ſyluis & aucupio multa per Cepollam de ſeruitu. & dicam in titu. de paſcuis ſuo loco plura. quia intellecto verbo gruaria. text. eſt facilis, quod verbum eſt ſyluaticum. & ſcies quid ſit ab his qui in ſyluis ſunt. Rex enim habet ius in eis, nec ſine eo cæduntur.

Gruaria quid ſit.

Plinius de gruibus.

Caput.lxxxiij.

In clientelarij prædij permutatione quæ quidem ſit æqualis de re ad rem nullo ſuperaddito quintus patrono denarius non præſtatur: ſed redẽptionis iura ſimplicia, id eſt vnius anni prouentus, aut boni viri arbitramentũ, aut quod clienti æquum videbitur. Horum trium alterũ intra bis viginti dies poſt oblationem exigendi patrono poteſtas eſto. Vbi vero inæqualis permũtatio erit, ſeu ob precij ſuperadditionem, ſeu alterius rei præter eã quæ præcipue permutatur cõtributionem: ob id quod vltra ab altero traditum eſt, quintus denarius penſi dabitur.

¶ Caſus. Vaſallus permutauit feudũ cum alia re æqualiter nullo ſuperaddito, id eſt ſine turnis. quæritur quid pro ea re debetur? quia prius dictũ eſt temperat prædicta, & dicit quòd quintus denarius non dabitur: ſed vnũ de tribus quẽ offerri ſolent. & optionem faciet dominus quid velit habere intra dies quadraginta. Si vero ſit per turnas: debetur quintus denarius eius quod ſuperadditũ eſt. ¶ Gloſſ. In clientelarij, id eſt feudarij à cliente vel clientela, vt dixi in proœmio. De iſta vero permutatione dictum eſt ſatis optime in hac conſtitutione deſcribitur æqualis & inæqualis, qui ſit per turnas vt dicimus aliquo ſuperaddito: ſeu precium ſit, ſeu alia res. In quo tamen quando alia res quàm precium ſuperadditur, dicit Bart. quòd ſi vendo animo faciendæ venditionis, eſt venditio: ſi animo permutationis, erit permutatio. inſpicitur enim id quod principaliter agitur: vt ipſe tradit in.l.j.ff. de re.permuta.& in.l.ſi ĩ emptione.ff. de cõtrahen.emptio.l. Ariſto.ff.de dona. Bal. in prælu. feudo.moder.in.c.quanto.de iudi. poſtremo videas omnino Ioan.de Imol.in.l. Ariſto.allegata, qui optime diſtinguit. neque quicquam omittit. Curtius autẽ in quarta parte feudo. latè diſputat in fo.xlij.col.iiij. an poſſit vaſallus feudũ permutare: quia hæc conſuetudo non eſt conformis iuri, per quod illa permutatio non eſt venditio. ſed in feudis aliud eſt ob mutationẽ perſonæ, contra.c.imperialem.

Clientelarium prædiũ.

Permutatio in qua aliud ꝙ precium ſuperadditur.

Caput.lxxxiiij.

Cum eodem temporis curſu tam ex vaſalli, quam ex domini parte fides diſſoluitur: nulla ex domini parte nunciatio neceſſaria eſt. Habebit tamen vaſallus fide per mortem ex ſua parte deficiente dierum quadraginta ſpacium dominum, eiúſve domum adeundi.

¶ Caſus. Vaſallus & dominus eodem tempore erant mortui: ſic ex vtraque parte fides deficiebat, an dominus debeat nunciare, vel hẽres eius hæredibus vaſalli? Reſpondet ꝙ non. quia ſunt impediti circa funus domini. & hẽres vaſalli habebit quadraginta dies eundi ad hæredem dñi. ¶ Gloſſa. Interdum accidit vt patronus ſimul & vaſallus moriantur: tunc ex vtraque parte fides diſſoluitur: tunc neceſſe non eſt vt hæredes vaſalli ab hæredibus domini interpellentur: ſatis enim circa domini luctũ occupati ſunt iuxta l.j.ff. ex quib.cau.ma. ſimiliter vaſalli hæredi-

Feudum ex vtraque parte diſſolutum.

bus datur spacium legitimum. de luctus tempore hic non est quæstio: sed est tex. in. c. quia fœmina. xiij. q. ij. l. ij. & iij. ff. de in ius voc. §. pe. in autent. vt cum de appel. cogno. Satis est de hac re dictum.

Caput. lxxxv.

Per oblationes a vasallo rite factas censetur domino satisfactum, nec deinceps manus iniectionem timebit vasallus: nisi rursum a domino feudum inuadatur ex noua causa, ídque vasallo rite nunciatum sit: aut interpellatio facta. Hoc enim casu vasallus post nũciationem ad exhibẽdum officium quadraginta dies habebit.

¶ Casus. Vasallus fecit oblationes suas domino: ipse vero dominus noluit accipere, & nihilominus impediuit feudum? Respondet litera: quòd nõ potest, & in possessione tuendus est vasallus. Sed quid si postea veniat adhuc alia mutatio? Respondet, quòd potest adhuc de nouo vasallus interpellari sicut prius. ¶ Glossa. Declarat præcedentes quæ de oblationibus loquebantur: & satis de hac re dictum per me & per scribentes in. l. acceptam. de vsu. vbi requiritur consignatio & depositio: vbi Bald. late & Bar. in. l. prætor. §. si paratus. ff. de ope. no. nuncia. l. Iulianus. §. offerri. ff. de actio. empti. l. obsignatione. C. de solu. Et hic est ratio legis: quia per oblationem à lege concessam satisfecit.

Consignatio.

Caput. lxxxvj.

Si ex domini parte fides deficiat, ísque prehẽdat feudum: fructus suos nõ facit ante diem quadragesimum, quippe cũ huiusmodi prehensio simplicis nunciationis instar sit. Quo elapso tẽpore si vasallus fidem iurare domino recusauerit: ex negligentia fructus maturi domini lucro erunt, quicunque ab eo percepti sublatíque post tẽporis metã docebuntur: prout in prioribus edictis statuimus.

¶ Casus. Dominus erat mortuus. hæres eius inuasit feudum manus iniectione, & saisiuit fructus. Lex dicit, quòd ante quadraginta dies sui non fient. post illud tempus omnes qui maturi erant & ab eo percepti & ablati acquiret: refundendo tamen sumptus colono, vt prædictum est. ¶ Glossa. Declarat vt prius. De maturis fructibus habes text. in. l. Iulianus. §. si fructibus. ff. de act. empt. l. si fraudator. §. fructus. ff. quæ in frau. credi. & in. §. is vero institu. de reb. diui. satis multa dixi de fructibus. & extendit ad nouum casum quando ex parte domini fides defecerat.

Fructus maturi.

Caput. lxxxvij.

Si vasallus feudum annuæ pensionis titulo distraxerit ea lege, vt pẽsionis onus per emptorem possit redimi, vectigalque ipsum extingui: ex eo contractu nihil laudimij patrono præstãdum venit, nisi ius feudi, quod habebat vasallus, emptori tradiderit: tunc enim mera venditio est. Vbi tamen ex pacto pensio redempta erit: quintus ac subquintus nummus patrono pensitabitur.

¶ Casus. Vasallus vendidit Titio feudum pro annua pensione: vtputa tradidit ei ad decẽ modios frumenti annuos, ea tamen conditione ꝙ emptor posset tradendo certam pecuniam redimere: quod dicitur dare ad rentam redemptibilem, vt dato precio certo ipsa renta extinguatur. quæritur vtrum ex tali contractu debeatur laudimium? Lex dicit quòd sic, quando tradidit ei omne ius quod habebat: & non retinuit ius feudi vel fidem. Sed quæro verum eo tempore quo redimitur redditus aliquid debeatur? Lex dicit quòd debetur quintus & subquintus denarius.

Caput. lxxxviij.

Vbi feudum pensionis titulo sine redimendi facultate vasallus tradit: fidẽmque retinet: ipse fidei causa patrono semper obnoxius erit, eiúsque rei immunem emptorem præstabit.

¶ Casus. Vasallus dedit feudum ad pensionem vel rentam annuam sine facultate extinguẽdæ, vel redimendæ pensionis sibi retenta fide. Lex dicit ꝙ emptor non tenetur ad aliquid patrono. ¶ Si vasallus. Hæc constitutio venit ad declarationem eorum quæ dicta sunt in. ij. & iij. c. huius tituli: & contractus iste emphiteoticario similis est: sed datur facultas redimendi pensionem, quod dicimus dare fundum ad redditum redemptibilem, qui contractus differt à contractu de retrouendendo: de quo in prioribus. ca. clara sunt quæ hic traduntur, & latius in præce. declarata. & hæc est vna species noua, quæ per casus hic positos satis declaratur, & in præce. allegatis.

Contractus nouus de redemptibili pensione.

Caput.

Caput.lxxxix.

Is qui feudum census redditusve annui titulo distraxit retẽta fide: ipse præstare fidem atque omnia iura domino persoluere debet, nisi aliter cum emptore conuenerit.

¶ Casus. Limitat præce. vt non debeat emptor esse immunis à præstanda fide quãdo inter eos sic cõuenit, ꝙ ipse solueret, vel hęredes eius pro mutatione, vel alio modo. ¶ Glos. Addit ad præce. & limitat nisi aliter conuenerit, quod est clarum per argu. l. non omnis. ff. si cer. peta. De censu dicetur suo loco.

Caput.xc.

Mortuo vasallo feudum patronus potest inuadere. Verũ ex eo ante quadragesimum diem tollere quicquam prohibemus. Quo lapso tempore fructus maturos auferre sibíque acquirere potest, donec hæres vasalli fungatur officio. Idque retusis, vt prædictum est, cultori vtilibus impensis.

¶ Casus. Patronus post mortem vasalli inuasit feudum, & saisiuit. Lex dicit, quòd potest ante aliã nunciationẽ: sed non potest ante. xl. dies aliquid auferre: & post illud tẽpus semper fruetur maturis fructibus, donec vasallus satisfecerit: refusis tamen expensis. ¶ Glos. Clara est consuetudo, & in pręce. sępe materia eius tradita est. De exceptione expensarũ vltra prædicta dicas, ꝙ est iustissima per. l. in hoc iudicio. ff. cõmuni. d. l. si in area. C. de rei vendi. vidisti superius quo pacto annus de iure datur hæredibus. hic non dantur. xl. dies. ego illic abunde dixi: nec est quicquam quod videam dubium.

Expẽsarũ exceptio iusta.

Caput.xcj.

Vasallus inita fide ritéve factis oblationibus aduersus dominum interdicto agere potest ratione possessi feudi ab eo profecti.

¶ Casus. Vasallus fecerat fidem, vel oblationes debitas: dominus tamen turbabat eũ in possessione. Lex dicit, ꝙ habet interdictum, & querelam quę datur pro possessione. ¶ Glo. Hic tradit remedium quod vasallo datur contra dominum qui eum in possessione turbare velit, vt moneat querelam nouitatis, & interdicto vtatur aduersus eum. l. j. ff. vti possi. vbi glo. j. ponit exemplum de proprietario, qui turbat vsufructuarium, & in. l. in summa. eo. titu. quæ ad hoc citatur, quòd interdictum illud datur etiam interdũ pro rebus incorporalibus. Potest enim agere adipiscendę ad habendam saisinã. & possess. feudi sui, si non habuerit eam, vel recuperandæ si habuerit: & retinendę, si turbetur. Et ne referã ea quæ late scribit Curtius in tracta. feud. fo. lv. habes tex. in cap. j. si de feu. fue. cõtro. inter do. & agna. & c. j. si de feu. fue. contro. inter domi. & vasal. vbi probatur, ꝙ vasallus in possessione tuendus est, & ei deferenda est cuius possessio per annulum, vel baculũ acquiri potest: vt Dy. in. c. j. de reg. iu. lib. vj. cum vulg. ego de interdictis dixi in titu. suo: infra tu videbis.

Vasallo aduersus dñm datur interdictum.

Caput.xcij.

Si inter duos dominos de alicuius prædij feudo contentio sit: vasallo fructuum perceptio decernetur facta apud iudicem oblatione atque depositione iuriũ, quæ ipsi iudici soluenda videbuntur, túncque pendente lite à superiore vasallus in fidem recipietur.

¶ Casus. Erant duo qui certabant de feudo alicuius fundi: quia vterque dicebat, ꝙ erat suum: Vasallus nesciebat cui soluere. Lex dicit, ꝙ debet ponere & offerre in manus iusticiæ id quod iudici videbitur: & pendente lite à superiore loci vasallus in fidem recipietur. ¶ Gloss. Hæc cõstitutio est fere ad formã. l. litibus. C. de agri. & censi. per intellectum Pla. quẽ illic Bar. in fi. refert: vt verus est in se. In ea enim. l. fit mentio de depositione seu sequestratione: & de arbitrio iudicis in simili quęstione. & ĩ fi. Bar. dicit, ꝙ si inter duos dominos quæstio sit de fundo, colonus neutri restituet fructus ante sententiam: sed satisdabit. hic tamen requiritur depositio in manus iudicis & realis oblatio: ideo quia tutius est, in omnẽ euentum vasallus alterutri litigantium debet melius ergo est. vt deponat. argu. l. fi. C. de pe. Her. in prima parte. de hac cõsignatione in iudicio facta copiose tradũt Bal. & scri. in. l. acceptam. C. de vsur. & .s. dictum est.

Fũdamẽtũ in iure quãdo inter duos dominos est quæstio.

Caput.xciij.

Si ex tribus oblatis anni prouentum patronus optauerit: eóque anno in feudalibus prædiis syluæ cæduæ securim expectent, aut stagna rhetibus ac cymbæ sint parata: non ita totã syluam cædere, aut omnem piscaturam capere: sed vnius duntaxat anni æstimationem consequi poterit.

¶ Casus. Videtur corrigere superiora quibus dicitur, quod occupanti & prius cedenti, vel leuanti bondã acquiruntur. Vide quæ illic dixi. & intelligas sequentia ex præcedẽtibus: nisi dicas, quòd hic statim tempore optionis elegit anni prouentum cum sylua erat matura, vel stagnum: tũc nõ habet nisi annum: ne in fraudẽ hoc nimiũ exigeret & eligeret, vt melius. ¶ Glo. De hac prius decisum est, & facit tex. in. l. diuortio. ad princ. ff. solu. matri. cui conuenit ratio legis secũdum naturã. ff. de regu. iu. & Bar. in. l. pe. ff. de annu. lega. Ita autẽ, vt summarie dicam Alex. in nemore ponit exemplum in. d. l. diuortio. referens Bal. tu videto: & prius dixi, sed hic loquitur quãdo eo anno elegit quo matura erant: tũc enim fieret in fraudem, vt dixi in casu.

Vnius anni æstimatio ex sylua cædua patrono datur.

Caput. xciiij.

Feudũ prehensum patronus deteriorem facere nõ potest: nec ædificia destruere, sed conseruare, stabilire, & diligentis patrisfamilias more frui debet.

¶ Casus. Dicit quòd dominus qui saisiuit feudum, debet ipsum colere, nõ diruere nec demolire: sed tanquam bonus paterfamilias custodire, & vti arbitrio boni viri. ¶ Gloss. Eundem casum in feudo ponit Bar. in. l. diuortio. ff. solu. matri. in. §. si fundum, sed loquitur in emphiteota & vasallo, qui quãuis vtile dominiũ habeant: non possunt tamen arbores fructiferas cædere, vel deteriorare fundum. Hic autem loquitur in domino qui quanuis sit directus: non tamen potest eadem ratione in præiudicium vasalli rem deteriorare. facit. l. in fundo. ff. de rei vendi. l. forma. §. si vites. ff. de rei censi. l. in fraudem. §. conductor. ff. de iure fisci. l. si ita. ff. de vsu & habi. facit etiam tex. in. §. fin. ff. de loca. vbi gloss. loquitur de diligenti patrefami.

Res deterior fieri non debet per possessionẽ.

Caput. xcv.

Cuiuslibet syluæ extra gruariam sitæ iugeri redemptio quatuor solidorum est: in gruariis duorum quæ in Aureliana sylua sunt: quæ vero in Sicalonia, vbi etiam gruaria erit trium.

¶ Casus. Hic ponit certam quantitatem, quæ in syluis præstatur pro renouatione feudi: vt quatuor solidi pro vno arpento: in gruaria Belsiæ, duo: Sicaloniæ trium. ¶ Glos. Dicit quantum debeatur pro vnoquoque iugero seu arpento terræ in syluis redimendo. Aureliana autem sylua est in Belsia. Sicalonia quasi frumẽturia dea: & est in Aquitania. Ligeri enim discernitur. de gruaria prius dictum est.

Belsia bellũ solum. Sicalonia frumẽtaria à siscos Græces.

Caput. xcvj.

Vbi vasallus rite se in fidem cõtulit, & iura omnia patrono persoluit: si ob æs alienum à creditoribus prædia prehensa, venditionique addicta sint: ex ea causa feudum minime apertum erit, eóque patronus non fruetur. Nec enim fides ob id censetur dissoluta: donec subhastatione facta, feudum sit emptori ex decreto traditum: nisi interim vasalli morte aliisve modis aperiatur. Iudiciaria autẽ manus iniectio quẽquam possessione non destituit.

¶ Casus. Vasallus in fidem receptus habebat multos creditores à quibus ita vexatus est, vt feudum suum venditioni sit addictum: & per iudicem ipsi in eius possessionem missi sunt, vt pro debitis venderetur, & ei satisfieret. Dominus statim voluit ea prædia saisire. Lex dicit, quòd non potest ante venditionem perfectam: nisi interea ob aliam causam apertum sit feudũ. Et in fine dicit, quod manus iudicis non desaisit possessorem. ¶ Glossa. Quoniam venditis aut confiscatis bonis feuda non continentur, vt dicit Barto. in. l. si finita. §. si de vectigalibus. ff. de dam. infect. & late Ioan. de Plat. an possint in solutum dari in. l. apud eum. C. de censi. & censito. libro. xj. videbatur, quòd non possint pro ære alieno à creditoribus capi, & distrahi sicut cætera pignora. quia id fieret in domini directi præiudicium. Tamen ista lex aliud statuit. Sicut enim hoc iure vendi à vasallo possunt: ita pro debito capi: & ex decreto plus offerenti ac vltimo licitanti tradi. argumen. l. in venditione. ff. ex qui. cau. in pos. ea. vbi in venditione bonorum quæ fit per creditores etiam vsufructus debitoris venit: sic & feudum quod vsufructui comparatur. De ipsa vero subhastatione de qua Barto. in. l. licitatio. ff. de publica. & Ioan. de Plat. in. l. j. C. de fide instrumen. & iure hastæ fisca. libro decimo ego sum late dicturus in titu. de subhasta. infra finis autem istius legis est contra. l. in venditione. allega. vbi creditor habet possessionem: percipit fructus & locat. & sic desaisinat (vt dicunt) debitorem iusticiæ manus. & in. l. iuste. ff. de acqui. poss. cum simi. sed hic mitius cum debitore agitur, vt interim possideat & fruatur.

Feuda nõ cõfiscant de iure.

Feudũ an per creditores uẽdi possit.

Iusticiæ manus an desaisinat.

Caput. xcvij.

Vbi plures directi domini sunt eius loci, vnde feudũ aliquod profe-

ctum sit: neque illic habitationē habent, satis est clienti si apud eum locum oblationes fecerit: tum cuipiam eorum id nūciauerit, qui intra viginti miliaria inuentus fuerit: ipsi aut apud eius domicilium. Nec in omniū fidem, sed vnus sese conferre vasallus necesse habet.

Casus. Vasallus habebat multos dominos feudi. quæritur quid sit ei agendum quādo illic non habitant? Lex dicit quod sufficit adire vnū eorum, vel domum eius non vltra decem leucas: & illi facere obsequium & oblationes: non autem omnibus. Glo. De oblationibus & domicilio plurima dicta sunt superius, hic de pluribus dominis: & an vni sufficiat fidem præstare, habes disputationem glos. in ca. omnes, si de feu. fue. contro. vbi scrib: & in. c. imperialem §. præterea de prohi. alie. per illum tex. Panor. & Fely. in. c. dilecti. de maio. & obe. Bald. in. l. libertus communis. ff. de in ius voc. Iasonem in l. ij. C. de iure emphi. col. xvij. Franciscinum Curtium in. iij. per feud. Boerius de hac re scribit iuxta illud, Nemo potest duobus dominis seruire. Tu multa illic nota leges. piget enim referre tam sæpe dicta & communia.

Vasallus an pluribus dominis fidem præstet.

Caput. xcviij.

Si vidua nobilis liberorum tutrix ad secundas conuolauerit nuptias, sitque illis auus aut auia, his si voluerint illorum tutela danda erit, sine laudimiis feudi gratia præstandis. Habebunt autem fructuum mobiliúmque omnium lucrū vsque ad legitimam pupillorum ætatem, cum onere alimentorum & æris alieni vt prædictum.

Cōtra matres secūdo nubentes.

Casus. Mater nobilis ad secunda vota transiit, quęritur cui dāda est liberorum tutela. Respōdet ꝙ dabitur auo vel auię eorū: qui pro eis & feudis eorū nihil soluēt & habebūt fru. & mobi. vsq; ad ætatē eorum: & habebūt etiam onera eorum. Glo. Clara est hæc constitutio, & pœne superflua: vtpote tam sæpe in præce. exposita, vbi de tutela dicebatur: erátque illic collocanda: non in hoc loco, vbi iam ad aliam materiam digressum est. Et pro hoc pręter multa facit quod dicunt mihi hodie moderni in expositione. l. precibus. C. de impu. sub. quòd opi. Bar. quæ habet ꝙ cōpēdiosa fauore matris quæ est in medio non est directa: non habet locū quando mater ad secunda vota trāsiuit: vbi legas Deciū.

Caput. xcix.

Ecclesiæ ceterique mortuam manum habētes, feuda vlla quærere ac possidere in patroni præiudiciū nequeunt. Acquisita vero cuipiam alterius cōditionis tradere ac emūcipare debent qui liberam administrationem ac alienationē habeat: ita vt iura feudalia nullo pacto deteriora efficiantur. Post factum vero ipsis distrahendi præceptum anni spaciū habent vt distrahāt, emptorémque inueniāt. Quòd si patronus eos per vicarium habilē semel admiserit: vbicunque feudi mutatio fiet, per vicarium recipientur.

Casus. Quęritur vtrum ecclesię & monasteria, & alij habētes mortuam manum possint acquirere vel tenere feuda? Responde, ꝙ non possunt possidere: sed tradere debent ea quę habēt alterius cōditionis homini, qui possit seruire per se: & non faciat iura domini deteriora. Et debet eis fieri pręceptū, vt se desaisiant: & habent annum postea ad distrahendum. Si vero patronus semel receperit eos per vicariū: semper in omnibus mutationibus recipere vicariū tenebitur. Glo. Ecclesia, monachi, mendicantes, cęterique qui mortuam manum habere dicuntur, q. habent liberā administrationem seu alienationem rerū suarum, & facilis executionis nō sunt: nec etiā dominum in bello iuuare possunt: incapaces sunt feudi. c. j. §. si clericus. si de feu. fue. cōtro. & nūq̄ dicitur mori ecclesia, vt videbis in fine tituli cano. & maxime Barbatius in rubrica de feudis in antiquis, qui concludit episcopum neq; posse feudum acquirere. neq; feudo etiam antiquo succedere. nam vadit ad agnatos, neque nouum: nā reuertitur ad dominū, nec potest per substitutum seruire. nā videtur electa industria personę: de quo quia est quæstio scholastica, habes glo. quę non audet decidere in. d. §. si clericus, & cano. in. c. potuit. de loca. l. iij. C. de iure emph. & Cy. de mortua manu. aliter loquitur in autē. sed episcopalis. C. de epis. & cle. dicit tamen Barba. ꝙ de ęquitate interdum admittatur substitutus: dicam in. c. si. hoc titu. nostro. plura de hac re tu illic videas quæ scribemus.

Mo. tuēdam manum habentes.

Epis annō habeat feudum.

Caput. c.

Quòd si intra annū à se feudū minime abdicauerint, patronus inuadet

prædia: fructúsque acquiret donec id fecerint: possunt autẽ .lx. annis id contra patronum præscribere. Tũc enim ob illam diuturnam possessionẽ non distrahere cogẽdi sunt, sed vicarium præstare sine laudimiis: ex eo autem quo vicarius admissus erit, cuiuslibet vicarij morte laudimia pro redemptione pensitabunt.

¶ Casus. Ecclesia erat per patronum, vt alij capaci feudum daret, post annum erat contumax: lex dicit, ꝙ patronus saisibit feudum: & fructus acquiret donec illud fecerit. Sed quæritur vtrũ possit istud præscribi? Respon. ꝙ sexaginta annis possidendo sine præcepto distrahendi præscribit. Tamen dabit vicarium, & singulorũ vicariorum morte soluet redemptionem. ¶ Glo. Ista est pœna qua plectuntur vasalli, vel hi qui non obtẽperant edictis feudariis, vt in patroni possessionem feudum redeat: donec satisfactum edicto fuerit, quod prius sepe visum fuit. Hic habes præscriptionem sexaginta annorum: cuiusmodi nõ est ordinarie in iure, sed vel decem ac viginti, vel quadraginta ac triginta, vel centum contra ecclesiam. Hic autẽ sexaginta ponit quia fere hominum vita est breuior, víxque excedit annum sexagesimũ. Estque velut tãtum tempus cuius mihi memoria non extat, licet hodie apud nos viuant longe seniores: & qui annos centum superauerint, quinque afferant se, ac meminerint Ioannem puellam quæ aduersus Anglos pugnauit: obsidionémque illam vidisse. Ad materiam vide, quę dicemus in fine tituli.

Præscripti. lx. annorum.

Ioanna puella.

Caput.cj.

Patronus qui fundũ manus iniectione possidet, vectigal feudo impositum soluet. Res enim cum onere transit, vt prædictum.

¶ Casus. Ego accepi rem in feudũ à Ticio quę debebat onus aliquod vel redditũ: ipse saisiuit illud pro fidei defectu: an teneatur soluere redditum annuũ, vel onus pro feudo dum gaudet fructibus ipsius feudi? ¶ Glos. Vidisti superius de hac re: sed loquitur hic quando vectigal est infeudatum: illic dicebat quòd non soluet illud quod erat impositũ à vasallo sine eius consensu.

Caput.cij.

Frater senior vt prædictum fuit pro se ac reliquis in fidem se conferre potest. Quòd si egerit, in eorũ iniuriam reuocare nequibit, nisi cæteri pro se fidem obsequiúmque ferre velint. Hæc satis clara est iámque exposita, sed addit quod beneficiũ collatũ nõ reuocatur in his quæ momentanea sunt: etiã propter ingratitudinẽ: in aliis secus. l. hoc iure. ff. de dona.

¶ Casus. Frater antiquior fidẽ pro fratribus ac sororibus fecerat: postea iratus in eos voluit reuocare: an possit? Lex dicit, quòd non eis inuitis & nolentibus sese in fidem conferre.

Caput.ciij.

Si vicarius ab his oblatus qui manum mortuã habere dicuntur ac receptus religionẽ ingrediatur, atque profiteatur, ac postea ex domini parte mutatio fiat ante illius vicarij obitum, potest feudum quod apertũ est prehendi post interpellationem legitimam mero vasalli damno: donec nouus vicarius oblatus fuerit. Dantur autem hoc casu vasallis interpellatis post nunciationem dies quadraginta ad vicarium nominãdum, qui sine vllis laudimiis intra id tempus admittetur.

¶ Casus. Vicarius datus & receptus intrauit religionẽ, & professus est, & postea ante eius decessum dñs mortuus est, vel mutatio ex eius parte facta. Lex dicit, ꝙ post summationem, id est denunciationẽ de dando alio vicario factã feudum erit apertũ, sed post denunciationẽ habet ecclesia .xl. dies ad nouum vicariũ dandum sine vllo sumptu. ¶ Glo. Volo hic de huius rei materia prout pollicitus fui, copiose differere. Et primo dico, ꝙ neque feudi neq; iuris emphiteotici, neq; census trãslatio fieri debet in personam per quã conditio dñi efficiet deterior etiã permissa alienatione: quod not. cõtra eos qui vẽdunt feudũ tyrannis, ita Cardi. & scrib. in. c. potuit. de locato. in glo. in ver. prohibere. Specu. in tit. de loca. §. nũc aliqua. ver. cxvij. & duobus ver. seq. qui refert quod de cõsuetudine in prouincia obseruatur, ꝙ si ecclesia reperiat habere emphiteosim, priuati tenetur illã vendere intra annũ. & Petrus de Anch. dicit ꝙ omnis persona per quã domini conditio deterior fit, est ꝓhibita, vnde Andreas de Iser. in. c. j. §. idẽ potest, de alie. feu. dicit, ꝙ si datur alicui feudum ea lege, vt possit illud alienare ad libellum sine consensu domini non poterit illum ecclesiæ concedere per tex. vbi est casus, quòd si vasallus possit alium.

Feuda ecclesiasticis non dantur.

Cõsuetudo prouinciæ huic cõformis.

alium infeudare, de feudo nõ poterit infeudare ecclesiã quo tex. reddit optimã rationem, cũ ecclesia non desinat esse hæres: quia nunq̃ moritur: conditio domini efficiet̃ deterior. Vide huc glo. in. c. j. de loca. quę etiam scholares annumerat inter eas personas, quę non possunt accipere alienationem emphiteo. sicut nec potentiores. Tu etiam videas optimum tex. in. c. j. & c. secundum, ne cleri. vel mona. vbi debent repelli omnino clerici & monachi à firmis seu pẽsionibus & cõductionibus, vbi in. d. c. j. glo. est in ver. cõductores, quam Panor. commendat in. c. quia. v. de iudi. ꝙ clericus succedens pro tempore prędecessoris debet firmam possidere: non sic esset in feudo, vt hic: habes etiã text. not. in. c. liber. titu. ij. xij. q. ij. perpetuo enim viuit, & non moritur ecclesia, & text. in. c. qui clericus. si de feud. fue. contro. inter. do. & agna. & in. c. j. de mili. vas. qui arma belli. depo. c. j. an mutus, vel sur. c. j. §. fi. de feu. fœmi. gl. not. & Bar. in. l. j. C. de legi. facit dictum Cyn. in autent. ingressi. C. de sacro. eccle. dicentis, ꝙ feudum personale non transit in monasteriũ reale, sic quia non est proprie feudum pro quo reale tantum ministerium debetur. & Bald. in. l. deo nobis. C. de episc. & cle. cũ multis remissionibus quas facio ad Alex. in cõsi. x. in. v. vol. vbi in quadam fœmina consuluit contrarium: sed erat alius casus. Huc facit quod concludit Barba. in rubri. de feudis, quòd episcopus nõ succedit patri in feudo de iure per ca. si clericus. si de feudo fue. contro. & Bald. in. l. quisquis. C. de episco. & cle. quòd si vasallus est inhabilis ad feudũ ab ipso initio, vel ex post facto secundum naturam feudi: vt quia fœmina, mutus, vel clericus: non licet ei seruire per substitutũ per. d. c. qui clericus, cũ simi. allega. promotus tamẽ ad minores ordines seruiet per substitutum: neq; intelligitur renunciasse feudo. gl. in. c. j. de benefi. fœmi. nemo etiã deo militans debet secularibus negociis se implicare: nec duobus dñis seruire. xxiij. q. viij. c. reprehẽsibile. cũ simi. glo. solennis in. l. de quibus. ff. de legi. Hic autẽ admittitur per substitutũ iuxta. d. l. quisquis sed de volũtate patroni. Et loquitur generaliter de omnibus habentibus manum mortuã, & prohibitis alienare. In substituto autẽ requirit̃ qualitas & habilitas: vnde iuxta. l. parabolani. cum vulga. vicarius ingressus monasteriũ non est amplius capax: sed alius nouus dandus erit, & ego dixi de substitutis. ĩ. tit. de laudimiis. De ꝓfessione vide scrib. in autẽt. ingressi. C. de sacro. eccle. Hic tandẽ not. ꝙ patronus nõ tenetur, nisi velit admittere substitutũ per rationẽ. §. præterea. de ꝑhi. feu. alie. quia videtur electa industria personę. arg. l. inter artifices. ff. de solu. vt Ioã. Calda. tit. de feu. dixit. Sic huius tituli finis erit.

Ecclesia nõ morit̃.

Clericus successor pro tẽpore ꝑdecessoris firmam possidet.

Feudum reale à clericis possidet̃.

An liceat ꝑ substitutũ seruire ĩ feudo.

Dominus nõ tenet̃ admittere substitutum ab initio.

De censibus. tit. 2.
Caput primum.

Census non soluti die ac loco præstitutis quinque solidorum mulcta esto. Tametsi in plerisque locis nulla est pœna, aut trium duntaxat solidorũ indicta: alibi vero marrarum prehensio fit, alibi aliæ mulctæ quæ ex census conditione deciduntur. Nec deprecanti culpam debitori pœnam remittere inuitus dominus cogitur.

¶ Casus. Titius debebat censum pro fundo suo soluendum Calendis Ianuariis in certo loco vbi solui solet: ipse non soluit die ac loco præfixis, quæritur qua pœna puniatur? Respondet litera quòd debet soluere quinque solidos pro pœna. in aliis locis est alia consuetudo, & dominus census non tenetur remittere pœnã volenti purgare. ¶ Glossa. Census apud Ro. erat æstimatio rerum ac facultatũ cuiuslibet Romani ciuis quantum quisque bonorum haberet: vt inde pro modo facultatum viritim tributum penderetur. Huic rei præerat censor magistratus. de qua re apud Gellium & Budæum plurima. Hinc & Io. de Pla. in tit. de anno. & tribu. C. lib. x. & tit. de censi. C. li. xj. & scriben. in plerisque locis. Post Bar. in. l. j. §. j. de publi. & fabrũ in. §. adeo. insti. de loca. dicunt censum tributũ publicámq; pensitationẽ idem esse. Ita enim cautũ est. l. ætatẽ. de cẽsi. ff. l. j. & ij. de censi. C. li. xj. c. ij. de cẽsi. quod datur principi aut superiori in signum, vt dicunt subiectionis. Interdũ vero census est pensio quędam quæ debetur cuipiam priuato annuę præstationis titulo ob fundos in censum ab eo acceptos aut ecclesiæ aut ciuitati. est enim reale onus rei causa debitũ reíque incumbẽs: vt scrib. in. l. j. fine censu vel reliq. C. quando quis alteri fundos tradidit, omnéq; dominium in accipientem transtulit ob annuam pensitationem. Quæ res ab emphiteosi differt, qua vtile tantum dominium abdicatur. Sic non soluto censu per triennium quis non priuatur iure suo, vt est in emphiteota: vt latius Iason in. l. ij. C. de iure emphite. & Boerius de hac re multa cõtigerit. & pulchrè Iason in tit. de feud. col. xviij. post Imo. in. c. ad audientiã. de reb. eccl. nõ alie. col. ij. habes etiã copiose de hac re dicentẽ Felynum in. c. ad audientiam. col. vij. de præscrip. & scri. in. l. j. C. in qui. cau. pig. ta. contra. & in tit. de censi. & perequatoribus. C. de censi. in anti. & l. census. ff. de proba. & in titu. de censi. in. vj. & clemen. per Goffre. Host. & Azo. in summis. De censu publico & priuato videas in. l. forma. ff. de censi. De possessorio pro censu non soluto. Cyn. Barto. & scrib. in. l. si certis annis. C. de pac. Hæc

Census quid esset apud Ro.

Census. Tributũ. Pẽsitatio

Census priuatus.

Census ab emphiteosi differt.

Possessorium pro censu datur.

Cẽsus iura ex consuetudine regũtur.

autem iura ex consuetudine legem accipiunt: vt scrib. in rub. de sacro. eccle. C. in. l. domini prędiorum de agri. & censi. C. lib. xj. & hic cauetur de eo quod dicitur certa die & loco solui debere. adduco tibi tex. nouum in. l. cum possessor. in §. pro pecunia. ff. de censi. in versi. quod sua die non est solutum. In text. marrarum hoc vocabulo vtuntur & boni authores vt Columella: & nos vernaculo sermone vtimur. & Iuue. Nõ desint sarcula marræ. De materia census plurima videas apud canonistas in. c. constitutus. de religio. domi. Et not. quòd dominus recipiendo censum præteriti temporis, censetur remittere pœnam etiam si esset prælatus. gloss. l. ij. C. de iur. emphi. sing.

Census certa die solui debet.

Marra latinum uocabulum.

Censum recipiendo pœna remittitur.

Caput. ij.

Censualis dominus ob reliquias census non soluti, ac mulctam iuraque censualia sic experiri potest. vt si domus causa census debeatur eã censuali debitori affixis obstaculis obicibúsque præcludat: ædésque obstructas impediat. Sin ager frumentarius viti suæ sit: apposito fascis symbolo interdicat. Quòd si debitor nũciatam sibi manus iniectionem violauerit: quinque solidis mulctabitur. Si tamen dominus censuarius iurisditionem habeat, aut iudicis authoritate manũ iniiciat, in violatorem sexaginta solidorum pœna erit, ex quibus quinque illi domino qui aliud imperium præter censum non habuerit, adiudicantur.

¶ Casus. Cum census non solueretur, quæritur quod remedium detur domino? Respõdet, quòd si sit dominus pro qua debetur census, poterit obstrui & obstaculari. si sit fundus, apponetur signũ vel fasciculus, vel brando per quem significabitur interdictum & impeditum esse fundũ. Et si dominus fundi fregerit vel violauerit saisinam, punitur quinque solidos: si dominus census iurisditionẽ habeat, vel superioris opem imploret: ille punietur in sexaginta. ¶ Glossa. De iure canonico non imponitur census personis preterquam à principe. Rebus autem imponitur à priuatis, vt à patronis, prælatis, & fundatoribus. c. constitutus. de relig. domi. ca. præterea. de censi. cum simi. Si quis igitur censum non soluerit rei causa debitum, qui realis dicitur de iure: datur domino possessoriũ pro annua præstatione alleganti diuturnam. possessionem. est enim tuendus in possessione. c. peruenit. de censi. secus pro personali. vt not. Paul. & Innocen. in. d. ca. peruenit. & scrip. in. l. si certis annis. C. de pac. Hic autem cauetur domino alio remedio per manus iniectionẽ seu interdictionem, vt feudis dictum est. & mulctam quandoque illi soli applicandam, quandoque etiam superiori. Habes etiam text. quia de forma huius consuetudinis non loquuntur, alij in. l. cum possessor. §. fina. ff. de censi. vbi etiam bona & prædia distrahuntur pignoris iure. Sed dicas illum tex. loqui in tributis principis. tamen etiam tandem hoc decerneretur à iudice nimiam contumaciam nolentis vnquam soluere censum. & per formam titu. de bo. aucto. iudi. possi. De census præscriptione dicã aliquid boni in fi. tituli. Videas autem Bald. in. l. censualis. C. de dona. de eo qui rem suam in censum ab alio recognouit an videatur donare. & alia quædam illic à scribentibus tradita.

Dispositio iuris cano. circa cẽsum.

Interdictum pro censu nõ soluto datur.

Census recognitio, an donatio sit.

Caput. iij.

Si dominus iure suo manus iniectionem fecerit: isque qui fundum possidet, se opposuerit, si vel ex eius confessione vel ex charta censitoria, vel alias legitime de iure census debiti doceatur: manus iniectio rata erit.

¶ Casus. Dominus census pro censu non soluto saisiuit feudum: dominus fundi se opposuit. quæritur cui incumbat onus probãdi, & quomodo probetur? Respondit, quòd incumbit petenti: & probatur per papyrum censualem vel aliis modis. ¶ Glossa. Quod credatur lib. censuali facit text. quem tibi pondero. in. l. qui grauatos. in verbo codicũ oblationem. C. de censi. lib. xj. Adde doctri. Bar. in. l. quędam. §. nummularios. in fi. ff. de eden. quòd creditur libris eorum qui præsunt gabellis & collectis stationariorum. & vide dictum singu. Ang. quod Iason refert in. l. tradit. C. de pac. in sex. limi.

Libro cẽsuali credi debet.

Caput. iiij.

Censuum varia genera sunt. Quidam enim laudimiorum venditionúmque iure sunt. quidam chirotecarum & vẽditionum simplicium. alij vero vini & venditionis. alij simplicis venditionis. ex prima specie sexta precij portio debetur, quod dicunt ex franco octo albos præstari. ex secunda pro quolibet (vt aiunt) franco sexdecim denarij Parisienses: &

ses: & insuper vnum par chirotecarum. ex quarta sexdecim ex franco denarij Parisienses. ex tertia specie sexdecim vt prædictum est denarij, & insuper ex toto vna vini metreta, quæ iallia vulgo dicitur. Quæ res ex loci cõsuetudine ac domini vsu deciditur, eaque ab emptore debent pensitari.

¶ Casus. Hic ponit diuersas censuum species. vnus est census pro qua debentur laudimia & venditiones. Vnus est pro quo debentur chirotecæ & simplices venditiones. Vnus est pro quo debetur vinum & venditio. vnus pro quo sola venditio pro censu primæ speciei debetur sexta pars precij de sex aureis. vnus pro secunda specie. vnum par chirotecarum & pro quolibet frãco sexdecim denarij Parisienses. Ex quarta specie dicti sexdecim denarij tantum. Ex tertia dicti sexdecim denarij & vna iallaya vini. & omnia ista per emptorem solui debent. & regulantur secundum diuersas consuetudines locorum. ¶ Glossa. Hic describũtur variè censuum species quæ admodũ Latine dici nequeũt: vt pleraque in feudis dicta, & in aliis titulis dicenda quæ pro materiæ necessitate excusabitis. de hac autem consuetudine loquitur Ioan. Fab. in.§.j. de emptio. & vendi. insti. & quòd venditionis precium vel portio debeatur, quas ventas appellant, dicit esse in toto regno obseruatum. Hæc autem iura consuetudine locali deciduntur: vt scrib. Io. de Platea. in. l. domini prædiorum. de agrico. & censi. C. vbi dicit Barto. etiam in feudis idem esse quòd transit ad filios ex consuetudine etiam si nihil dictum sit. Idem in. l. cum à socero. ff. de his quæ in frau. credi.

Censuum species ex consuetudine.

Fundamentum.

Consuetudo loci in censu ac feudis seruãda.

Caput. v.

Emptor prædij censuarij, aut deprecari, aut soluere laudimia pro regionis consuetudine intra octo quadragintáve dies ab emptione aliúdve ex cẽsus natura præstitutum tempus debent. Alioqui ob celatam venditionem sexaginta solidorum pœnam domino præstabit. Quæ tamen mulcta sola deprecatione potest euitari. Quòd si dominus illic nõ habitet, aut non reperiatur, vbi recipi cẽsus solet, & à procuratore, aut receptore, aut cõmisso recipi debeat: tunc adeundus est illius loci iudex apud quem fiat oblatio deprecatióve. Verum si quis iudicis decreto fundum sibi traditum & venditum habuerit, in eam mulctam non cadat: nisi expressum fuerit emptori cẽsus soluendi onus illi prædio incumbẽs: nominato etiam domino cui debetur. Tũc enim dãtur emptori dies quadraginta, vt soluat, aut deprecetur.

¶ Casus. Quæritur si quis vendat fundum censualẽ, nũquid debet soluere dominus cẽsus laudimia, id est reuelationes, & intra qđ tempus? Respon. quòd debet soluere intra quadraginta dies secundũ consuetudinẽ loci, vel naturam census. Sed quæritur nunquid illud ab eo peti debeat? dicit ꝙ non, sed ipsi domino census offerri. Et si celauit venditionẽ, ipse emptor debet sexaginta solidos pro pœna: quã pœnã euitabit, si censu deprecatus fuerit dominũ, & si dominus ibi nõ sit, vbi recipi solet census: sufficit ire ad iudicem loci, eíque offerre iura laudimiorum & venditionis, vel deprecari. Sed quid si quis emit fundum censualem de manibus iusticiæ, vel decreti? Respon. ꝙ nõ tenet ad illas pœnas, nisi dicta sit ei conditio census & cui debeatur, habet enim. xl. dies ad soluendum, vel deprecandum. ¶ Glo. Hic non punitur qui à iudice emit: nisi ei dicatur onus. habet enim iustam ignorãtiam. l. iuste. ff. de acqui. possess. not. in. l. cum vnus. ff. de bo. aucto. iudi. possi. Item hic plectitur pœna. lx. soli. quæ est communis in istis celatis venditionibus. & applicatur patri. Sola autem deprecatione euitatur: quia quando pœna applicatur, parti potest remittere: etiam si pars fisco sit aplicanda, vbi est delictum in omittendo glo. sing. in. l. ij. ff. ad sylla. Corsetus in sing. in ver. pœna. De adeundo iudice dictum est in titu. pręcede. late: & hoc est consuetudinariũ: alia statim habebis.

Emptor iudicari9 excusat.

Pœna à pte remitti potest.

Caput. vj.

Si cui prædiũ censuarium in perpetuum vectigal sit traditum, cuius nomine redemptiones debeãtur, ita res agatur: vt cuiuslibet franci annui æstimatio sit decem librarum Turonensium: & cuiuslibet libræ causa sexdenarij Parisienses exoluantur redemptionis nomine. vbi vero & laudimia & redemptio debentur: triginta duos denarios emptor pensitabit. Item si vectigal in tritico & auena:

(vt dicunt) cõsistat:triticum illud & auena Aurelianæ mensuræ erunt ita æstimata.vt quemlibet frumenti modium viginti libris Turonensibus æstimemus: siliginis vero quindecim: auenæ atque ordei decem. pisorum fabarúmve ad frumenti instar:millium vero siligini æquipolleat: vbi erit maior mensura, eadem ratione æstimabitur. Porcus vero quilibet si præstandus sit,quindecim libris Turonensibus censeatur.vini cadus maior ad Aurelianam mensuram quadraginta libris turonicis.Capo quindecim solidis turonicis.Gallina decem.caseus annuus etiam decem solidis æstimetur.Debebit autem conductor emptórve rogatus censuario domino cõtractus instrumenta exhibere.Item iura illa quæ census nomine debentur intra prædictũ tempus soluere:aut deprecari ne pœnam lx.soli.incurrat.

¶Casus. Titius emit fundum censualem ad redditum seu rentam perpetuam. quæritur quid pro eo solui debeat domino census? Respondet, quòd si pro tali fundo debeantur solummodo vẽditiones,quęlibet libra annua æstimatur vendita decem libris Turonensibus:& pro qualibet illarum librarum Turonẽsium debentur sex denarij Parisienses.ita pro vna libra annua debẽtur sexaginta denarij Parisienses. Si vero debentur laudimia & ventæ vt dicitur.pro qualibet libra precij soluti vel æstimati vt prius debentur triginta duo denarij. Si debeatur renta in tritico & auena,æstimabũtur secundum mensuram Aurelianam. pro quolibet modio frumenti annuo dentur triginta libræ Turonenses emptori, de quibus soluet laudimia. siliginis vero quindecim.auenæ & ordei decem.pisorum & fabarum ad similitudinem frumenti.millij ad instar siliginis. vbi erit maior mẽsura, ad eandem rationem æstimatio fiet.Si debeatur porcus annuus, quilibet porcus quindecim libris æstimabitur.Si vnũ dolium seu tonnellum vini ad Aurelianam mensuram debeatur, annue æstimatur quadraginta libris Turonensibus. Si debeatur vnus capo annuus.xv.solid.si gallina,decem.Si caseus,etiam decem:& in fine quæritur nunquid emptor iste debeat ostẽdere literas suæ emptionis domino censuario.Dicit quòd sic si petatur. & si non soluerit illa iura intra tempus consuetum:soluet pœnam.lx.solidorum. ¶Glossa. Dixit de emptoribus. nunc de his qui in perpetuum vectigal conducunt:qui dicuntur habere vtile dominium.l.j.§.qui in perpetuũ.ff. si ager vectiga.vel emphiteo.pet.vbi & glo.ca.Bart.§. adeo instit.loc. Bar.in.l.j.§.quod ait.ff.superfi. Bal.in autenti.qui rem.iij.col.C.de sacro.eccl. Hæc autem verba quæ hic ponuntur vulgaria sunt,& quę facile quisque intelligat.In his enim vt prædictum est ad cõsuetudines recurrendum est:vt dicit Io.Fab.in.d.§.adeo. &.§.j.instit.de emp.& vendi.cano.in.d.ca.peruenit. de censi. De exhibitione instrumen.dictũ est in ti.pręce. & est glo.& scrib.in.c.j.§.illud quorũ.de prohi. feu.alie.per Frede.& in.l.j.C.de eden.l.si quis. &.l.quędam.ff.e.ti.Casus autẽ omnes in quibus reus tenetur edere actori, videas per Fely.in.c. j.de proba.scrib.in.ca.contingit.de fide instru. Colligit multa Sozi.in regu.iur.in ver.edere actori.quæ superfluum est referre.sed ad hũc tex. facit quod not.Ioan. de Plat.in.l.j.C.de apo. publi.lib.x.quo ad mensuras est consuetudo & communis æstimatio de qua hic agitur.

Cõductores perpetui.

Instrumẽta exhiberi debent.

Caput.vij.

Si prædium in vectigal redemptionis facultate concessa sit venditum,emptor laudimia soluet ad sortis æstimationem: neque tunc cum vectigal redimet, quicquam eius rei causa præstabit. Si vero vectigal sit venditũ, eo quod fundo semper inhæret,ex ea re census domino laudimium debebitur.

¶Casus. Ego vendidi tibi meum fundũ censualem pro annua pẽsione vel rẽta.quęritur quę laudimia debeantur? Respondet, ꝙ si illa pensio sit redemptibilis pro certo precio illius precij,laudimia solui debent ab emptore:nec tenebitur iterum soluere, cum redimere volet illam rentam.Sed quid si illa renta vendatur? Dicit ꝙ debetur laudimiũ:quia est fonciaria & primęua. ¶Glossa. De facultate redimendi,& pacto de retrouẽdendo dictum est in feudis. Adde nunc singulariter quæ de contractu simulato dicuntur per Pau.de Cast.in cõsil.xxj.in nouis. Et an illa facultas reemẽdi præscribatur. Ang.in cõsi. lv.incip.Iulianus. & variæ sunt opiniones.frequentior est quòd triginta annis præscribatur si retrouendi.io non petita fuerit intra illud tempus. etiam si super ea re fuerit intra illud tẽpus, etiam si super ea re fuerit iuratũ.Ita illic Ange. tenet.Ita tenet Fely. in rubri.de præscrip.colũ. antepe.non obstante mala fide.& est cõmunis: nisi

De pacto retrouẽdendi,an præscribatur.

Contra vsurarios.

nisi sit vsurarius ob modicitatem precij.ca.illo vos.de pigno.Barba.in consil.lj.volu.iij.

Caput.viij.

Si censitoria prædia pariter permutata fuerint æquali permutatione, ínque diuersis censibus collocata sint: ex ea laudimia dominis debentur. Si vero in eiusdem domini censu vtrunque consistat, nihil debetur: nisi permutatio non rei ad rem, sed superaddito inæqualis fuerit. Tunc enim ex eo tantum quod ad species accessit, laudimium debebitur.

¶ Casus. Facta est permutatio vnius fundi censualis cum alio censuali æqualiter sine tornis. quæritur an ex ea re aliquid debeatur domino census? Respondet quòd non, si eidem domino census vtriusque fundi deberetur: secus si diuersis dominis. Et secus si esset per tornas, quia eius quod superadditum est laudimium, debetur. ¶ Glossa. De permutatione æquali de re ad rẽ, & inæquali cum fiũt Turnæ, vt dicitur & superadditur, aut accedit precium, vel quippiam ex altera parte dictũ est in feudis. Et ideo sit ista differentia, quia permutatio impar ęquiparatur interdum venditioni, vt dicit Bart.in.l.j.ff.de re.permuta. Cur autem distinguat, quando eidẽ domino vel pluribus debetur, non video bonum fundamentum, nisi ob diuersitatẽ iurium. Est ius consuetudinarium, vt fere omnia hæc iura sunt.

Caput.ix.

Si quis omnia bona sua vectigalia fecerit, aut perpetuo, aut redẽptitio vectigali diuendito non obligatis ad id expressiusve specialiter quibusdam fundis, ex ea re nihil præstabitur. Si vero in certis prædiis constitutũ sit vectigal, eaque sola vectigali sint obnoxia, secus erit. Ex vectigalis autem redemptione quicquam nõ debetur.

¶ Casus. Titius vendidit vel constituit rentam super omnibus suis in genere. an aliquid debeatur domino census ex tali venditione? Respondet quòd non. siue perpetua sit venditio, siue cũ facultate redimendi. Aliud si specialiter super vna parte, vel fundo vendiderit: tunc debetur laudimium, sed non soluitur nisi ex venditione, non autem ex redemptione vel retrouenditione. ¶ Glossa. Interdum venditur vectigal, quæ renta dicitur perpetuo. interdum sub redimendi facultate, vt prædictum est, & late in. c.ii.de feud.supra. Quandoque etiam constitui dicitur vectigal in omnibus bonis generaliter quòd potest. sicuti etiam tacite possunt omnia bona pignori obligata esse, & expresse. vt in tit.in quib. cau.pig.taci.contra. possunt etiam omnia bona donari, quæ materia latius tractatur à Iason. & scri.in.l.stipulatio. Hoc modo concepta. ff. de verbo.obligatio.cum simi. Quandoq; vero specialiter quædam prædia nominantur obnoxia. Et primo casu in generali hypotheca non debentur laudimia, quædam enim dici nõ possunt vendita, aut obligata, sed omnia insolidum. In particulari secus est. quia constat an ea sint obligata quæ sub illius domini censu sita sunt: & in generali veniunt etiam bona quæsita per debitores post cõtractum.l.fi.C. quæ res pigno.obliga.poss. Sed hic non est materia pignoris, vel hypotecæ tractanda. quia satis clara est hæc cõsuetudo.

Vectigal pro renta multiplex.

Donatio ōimbonorũ an permittatur.

In donatione generali postea quæsita ueniunt.

Caput.x.

Si emptor prædij censuarij ob non solutum vẽditori precium rem emptam cædit, eamque vẽditor recipit, emptorem à contractu liberando: ex ea re debentur laudimia ex prima venditione.

¶ Casus. Emi prædium censuarium, & non habebam precium vnde soluerẽ venditori, quo casu ego dixi venditori conuenienti me ad preciũ vt reciperet rem suam, & me liberaret à contractu emptionis, quòd ipse fecit. nunquid ex ea re debeatur laudimium? Dicit quòd sic. ¶ Glossa. Hæc constitutio non habet magnam æquitatem sicut pleraque, & videtur esse de rigore iuris, vt dici solet. Nã venditio consistit ex re & precio, neq; dicitur perfecta, donec precium sit solutum vel fides habita.§.item preciũ.de emptio.& vẽdi.instit. potest igitur ex consensu contrahentiũ dissolui.l.ab emptione.ff.de pac.l. nihil tam naturale.ff.de regu.iur.not.in.l.sicut.C.de actio. & obliga. Hic autem verte, & est materia quam tractat Iason, & scri.latissime in.d.l.ab emptione.de pac. quòd in tex. dicitur venditorem recepisse rem venditam, quia prius tradiderat emptori, est ergo opus traditione. erat enim ex vna parte perfectus contractus. & ea potest esse ratio huius legis, cur ex ea re laudimia debeantur. Dicerem ergo non deberi, si traditio facta non esset, quia ex neutra parte esset perfectus, & sic intelligo hanc literam. De qua re nolo post Iasonem vulgarissimum authorem plura dicere.

Fũdamẽtũ iuris.

Ratio.

Caput.xj.

Ex diuisione non debentur laudimia.

¶Casus. Quæritur si fratres diuiserint inter se fundos censuales: an debeant laudimia? Dicit quòd non. ¶Glossa. De hac re satis supérque dictum est in feudis. de præscriptione vero, de qua in fine dicturũ me recepi, recẽter legi egregium commentarium Turonicarum consuetud. vbi de hac re multa post Boerium. Et post canonistas in cap. ad audientiam. de præscrip. vbi Fely. & remitto ad eos cũ vulga. & aliquid opportunius dicam in tit. de præscrip. infra.

Turõicæ cõsuetudines.

De laudimijs seu releuationibus arbitrarijs. ti. 3.

Caput. j.

Omnis census qui releuationum iure esse dicitur intra vrbẽ ac suburbia, veterésque vrbis metas situs: arbitrarias releuationes, pensitationésve habet, nisi contrariũ doceatur. Ea autem res est vnius anni prouentus. Potest autem is cui census nomine ea debentur iura, vt sibi satisfiat obstaculis, præclusionéque prædicta vti, quin & ædiũ fenestras, & valuas auferre, detineréque donec aut satisfactum fuerit, aut aliter à iudice decretum.

¶Casus. Quæritur de releuationibus quæ deberi dicuntur ex feudis censualibus propter mutationem, quando mutatur dominus prediorum, quomodo debeantur, & quid pro illis prestetur? Respõdet, quòd omnes fundi qui sunt intra vrbem & suburbia, & antiquas barrerias, seu limites antiquos debent si reuelationes petãtur, soluere arbitrarias, & ad placitum, vt dicunt, id est vnius anni redditum vel prouentum. Et ille cui debentur potest obstaculare, & etiã auferre valuas, & fenestras domus pro iuribus suis consequendis. ¶Glossa. Ista iura sunt localia, & ex noua particularíque consuetudine instituta. dicũtur autem releuationis velut renouationes in feudis dicebantur, seu redemptiones quæ pensitantur dominis census quotiens contingit, aut morte prædialis domini, aut vẽditione, aut aliis modis, vt in sequen. cap. mutationem fieri. arbitrarias autem appello eas quæ voluntariæ dicũtur ad arbitrium domini exigendæ: quæ res tamen vnius anni prouẽtu deciditur, vt est in feudis dictum. Sicut mulctas quas emendas dicunt arbitrarias habemus, & actiones arbitrarias in iure. vt. l. in actionibus. vbi pulchrè Barto. ff. de in litem iuran. l. ii. ff. de eo quòd cer. loc. §. omniũ. & §. preterea de actio. inst. lib. iiii. De fenestris est text. in. l. altius. ff. de seruitu. De valuis. in cap. consultationi. de sponsa. in cap. ii. de cẽsi. vbi glo. quærit, an liceat ei qui iustam causam habet, vel cui possessio sua, aut ius suum denegatur id facere, & de ea re, quia nõ est hic dubium cum. l. permittente fiat. vide illic canonistas. & in cap. j. de immu. eccle. Non possunt multa dici super his titulis, de quibus aut nihil, aut perpauca in iure scripta sunt.

Releuationes qd sint.

Arbitrariæ mulctæ.

Fenestræ. Valuæ.

Caput. ij.

Debentur autem huiusmodi iura & renouationes arbitrariæ, vbicunque ex prædialis domini parte mutationẽ fieri contigerit: vtputa morte, vendicatione, aliísve modis. Ex patrimonio quoque vxoris maritus suo nomine census pendente hoc iure debet. Mortuo vero marito mulier ex suis prædiis renouationem non faciet, nisi ad secundas nuptias conuolauerit.

¶Casus. Quæritur quando debeantur istæ releuationes? Respon. quòd debentur vbicunque fit mutatio ex parte domini pdii, siue quia mortuus sit, siue vendiderit, siue donauerit, & aliis modis. Et postea dicit, quòd maritus debet soluere census suo nomine pro fundis vxoris suæ, quibus ipse fruitur. Et per mortem mariti vxor non debet releuationes, nisi secundo nupserit. ¶Glossa. Ita de feudis dictũ est, vt quoties mutatur persona vasalli morte, venditione, donatione, alienatione, tunc laudimia & redemptionis iura debeantur. Ita hic deciditur de cẽsibus. hæc enim iura maximam habẽt similitudinem: & fere ex mera consuetudine sunt introducta. De marito etiã dictum est in feudis. & vide Barto. & scrib. ordinarie in. l. maritus. C. de procu. vbi declarat quotuplex sit patrimonium vxoris: & quo pacto maritus debet administrare & gerere negocia mulieris. in. l. seruus dotalis. ff. solu. matri. præter ea quæ scribũt Bal. & Saly. in. l. doce. C. de rei vendi. De ea quæ ad secundas nuptias conuolauit, etiam in feudis dictum. Nunc ego textualiter procedam sine ordinato cõmentario, simul plura capita coniungendo: tum quia vt dixi, hæc materia non habet similem in iure, tum quia in fi. huius tituli fatentur authores isti non posse tradi hãc materiam per discretas certásve regulas. sunt etiam multa quæ Latine dici nequeunt, eo quòd nuper inuenta, & mere cõsuetudinaria sunt, i his me excusabitis: & si quid boni

Cẽsus iura cũ feudis cõueniunt.

Vxoris patrimonium.

boni addidero, capietis.

Caput.iij.

Sub ea autem generali dispositione hi census minime continẽtur: qui ad quæstum & munitionem (quod chaussagium) appellantur. In istis enim arbitrariæ pensitationes nõ obtinẽt. Sed ex illis singulorum denariorum causa, sex denarij pensitãtur: aut venditionis iure, ex quali censu (quod dicitur) tales releuationes debentur. Nisi dominus censuarius aliter ex antiquis titulis, aut quouismodo doceat. Vide huc scrib. in. c. cum causam. de probat. & in.l. census. ff. eodem titulo.

¶ Casus. Sunt quædam censiuæ, vt dicunt, ad quæstum & chaussagium: dicit quòd pro istis nõ debentur releuationes ad placitum: sed debentur pro eis de vno denario sex, aut ex tali censu, tales releuationes: nisi dominus census ostẽdat ex antiquis titulis, vel alio modo alia iura deberi. quia in his seruatur vsus.

Caput.iiij.

Istorum cẽsuum iura sunt, vt singulis mutationibus prædialium dominorum pro singulis censitis nummis, sex nummi laudimij iure præstentur. Cui rei vetera & fundo, solòque inhærẽtia vectigalia minime sunt obnoxia.

¶ Casus. Exponit ista iura, quòd pro vno denario census nomine debito soluantur sex denarii, & determinat quòd primææ rentæ, vt dicunt, nõ sunt obligatæ ꝑ illis releuationibus. ¶ Glo. Sub ea autẽ &c. In his duobus capitibus agitur de secunda specie censuum, ex qua non debẽtur releuationes arbitrariæ, sed vocantur census ad quæstum & chaussagium, quòd ego appello munitionem. nam apud nos, chausseas, munitiones pauimentorum, & aggerationes intelligimus, & magistri seu præfecti chaussearum dicuntur qui pontibus, pauimentis, aggeribúsque reficiendis præsunt. Hæc autem non videntur mihi aliter scribi posse Latine. De antiquis tex. est in.l. census. de proba. ff. de titulo. vide Bart. satis supérque in.l. cum de in rem verso. ff. de vsu.l. cogi. ff. de peti. hære. Alibi dicetur. De antiquis hypotecis. qui potio. in pigno. habeantur.

Census ad quæstũ et chaussagium.

Caput.v.

Census qui ad quæstum & chaussagiũ dicitur, huiusmodi naturæ est, vt peti debeat: neque prius debitor in mora constituatur, quàm apud eũ, eóque die quo præstari debet, quæsitus fuerit. Ob moram vero quinque solidorũ pœna esto. Potest & elapso die dominus censum non petitũ exigere: quem si intra horas quatuor ac viginti debitor non soluerit, domum obstruet dominus, manúsque iniectione vtetur: post iniectionem verô ad soluendum totidem rursus horæ dãtur debitori. qui si non satisfaciat, pœna prædicta mulctabitur.

¶ Casus. Hic ponit, quòd quamuis census debeat solui & non peti, vt in primo capite huius tituli. tamen illud fallit in eo censu, qui est ad quæstum & chaussagium. ideo enim dicitur ad quæstum: quia quæri debet, & peti. & si petitum fuerit & non solutum, debetur pœna quinque solidorum. Et dominus etiam finito die ordinario petere potest. & si nõ soluatur intra vigintiquatuor horas, poterit obstaculare, vel manus iniicere. & post vigintiquatuor horas pœna debetur. ¶ Glossa. Hæc species dicitur ad quæstũ, quia peti & quæri debet. alioquin liberatur debitor, & excusatur, nisi ab eo exigatur. nec dies pro homine interpellat ob naturam cẽsus: quia ita lege prouisum est: vt in simili de feudis fuit expositum. Hæc enim iura sola cõsuetudine nituntur. De petitione facienda, & an in iudicio, an extra iudicium fieri debeat, & quo pacto ad præscriptionem interrumpẽdam, vel ad moram inducendam facta dicatur, docet optime Barto. in.l. Titia. ff. de condi. & demonstra. & illic Io. de Imo. vbi Cyn. dicit quòd inspiciendum est, an petitio sit cõcernens substantiam obligationis, & non debetur nisi petatur, aut executionẽ, & debetur. De qua re Bartol. & scri. in.l. si decem cũ petiero. & .l. quodcunque. §. non solum. ff. de verbo. obliga. & Bartol. in.l. amplius. ff. rem ra. habe.

Census quæstuarius.

Census an peti debeat.

Caput.vj.

Si census debitor malit fundum cædere, huic rei dominus obsistere nõ potest: modo præteriti temporis reliquiæ, cæteraque iura sint persoluta. Nisi ab eo domino fundum in cẽsum accepisset, eique esset obliga-

tus, aut illi cuius sit hæres ipse dominus cēsuarius. hoc enim casu fundus pro censu non cæditur.

¶ Casus. Debitor, census cum ab eo peterētur, iura ob censum debita voluit cædere, & deserere fundum pro censu. an possit inuito domino? Lex ista dicit quòd sic: dummodo non debeat præteriti temporis census, vel reliquias. fallit quando habebat fundum in censum sibi datum ab illo domino, vel ei cui ille successerat.

Cēsus causa fundus cædi pōt.

¶ Glossa. Quia census debetur ratione prædii: is qui debet si velit cædere & relinquere fundū pro censu, quia fortasse non valeat, potest, nisi se & sua obligauerit, aut ab eo acceperit, vel proximo prædecessore eius cui debetur: debet tamen reliquias præteriti temporis soluere quæ dicuntur arreragia. l. ii. in verb. pro reliquis vniuersis. C. sine cēsu, vel reliquis. l. imperatores. ff. de publica. vbi glos. citat. concor. & Bald. de vasallo, & de decimis loquitur, cuius dicta videas omnino ad hanc rem vtilia. & cano. in cap. tua nobis. de deci. In illis iuribus deciditur census vectigalis, vel pensionis causa res nō personas esse obligatas. & de materia legas Barto. & Ioan. de Plat. in. l. quicūque. de apoch. publi. C. lib. x. Et de professione cēsuali. vide text. in. l. omnes. C. sine censu, vel reliq. Clara est cōsuetudo in text. & materia, quia ratio per me posita est. & hoc sufficit per glo.

Reliquiæ uel arreragia.

Cēsus causa res non psonæ obligantur.

Census professio.

Caput. vij.

Is qui prædia arbitrariis laudimiis obnoxia possidet, vbicunque laudimia pēsitari oportebit, potest domino volenti annuum prouentum laudimiorum loco accipere, fundum ipsum illi amancipare, ac cædere, vt anno integro pro quibuscunque, ac singulis laudimiis fruatur. qui annuus à die primo emācipationis inchoabitur. Tunc autem ipsius domus emancipatæ, claues illi tradi oportet. Qui boni patrisfamilias more interea vti debebit.

¶ Casus. Dominus census cui debebantur releuationes ad placitum eas petebat, debitor ei obtulit pro annuo redditu ipsam domū: vt eam possideret toto anno, & ea frueretur: eique tradidit, & saisiuit domum. Lex dicit quòd potest dādo ei claues, & annus incipiet à die traditionis. Et ille debebit vti arbitrio boni viri: nec facere rem deteriorem. ¶ Glossa. Hæc consuetudo est facilis. Et in vtriusque voluntatē confertur, quia non potest dominus suos fructus facere, vt in feudo de iure facit. De hac consuetudine secus: vt in feudis declaratum fuit. De clauium traditione, per quam dominum trāsfertur præcedente causa habili ad trāsferendū est tex. in. l. clauibus. ff. de contrahen. emp. scrib. in. l. traditionibus. C. de pactis. l. j. C. de donatio. Et Bar. in. l. cum pater. §. pater pluribus. ff. de lega. ii. vbi dicit esse distinguendū quo animo claues tradantur, & quo titulo vt scias quid operentur. In dubio vero custodiæ causa datę intelligūtur, & debent dari seniori. Et de vtendo arbitrió boni viri, & more boni patrisfamilias re possessa, quę guesuata dicitur Gallico verbo à me emancipata. an is cui traditæ sunt claues teneatur de culpa, præter multa quæ de boni patrisfa. officio alibi à me dicta sunt. videas gl. no. in. l. debet. §. item si prædixerit. ff. nau. cau. stabu. item si prædixerit. ff. nau. cau. stabu.

Clauium traditio.

Resguesuata dicitur res pēhensa.

Caput. viii.

Arbitrariis pēsitationibus vbicūque ex mutatione debetur omne vectigal, quanuis antiquum ac perpetuum sit, obnoxium est, quòd nostrates dicunt omnes rentas fonciarias, retrofonciarias, subfonciariasque, aut fonciariarum naturam sortitas incurrere. quæ res sic latine dici non potest, & magis experientia rerum, quàm verbis cognosci potest. Possessor quoque ad solas meliorationes, prouentúsque præter vectigalia perceptos (nisi aliud expressim conuenerit) tenetur.

¶ Casus. Quia dixit quòd primæuę rentæ non sunt obligatæ pro censu: dicit aliud esse in releuationibus ad placitum. pro quibus omnes rentæ cuiuscunque speciei sint incurrere dicūtur, & dominus fundi tenetur solummodo ad meliorationes quæ sunt in fundo vltra redditus illos, nisi conuenerit ꝙ insolidum teneretur. ¶ Glo. Sunt quandoque super prędiis priuatis hominibus præter censum, quędam vectigalia debita & assignata, quas rentas vocamus, & earum variæ species sunt, vt hic apparet. his autem omnibus hypothecis præfertur census dominus, & prius soluitur: illæq; rentę incurrere dicuntur. Et quia ista, neque latinitate recte donari possunt, neque admodum in iuris nostris formam cadunt, pauca dicemus. Quia autem census præferatur, facit quòd not. in. l. omnes. C. sine censu, vel reliq. l. forma. & l. cum poss. ff. de censi. omnibus enim præfertur dominus census: quia census est iuris publici per iura allegata, & ea quæ dicta sunt in titu. præce.

Fundamētū census pferatur.

titu.præce. tamen habemus text.in.l.si fundum. C.qui potio.in pigno.habe.vbi priuatus præfer tur reipub.propter antiquitatem.cum ibi not.in glo. Soluēdus est autē census veteri numismate, seu moneta.c.olim.c.cum canonicis.de censi.

Caput. ix.

Prædia caro censui obligata, à laudimiis quibuscunque sunt immunia.

¶ Casus. Quæritur de illis fundis qui sunt ad carū censum? Lex dicit quòd nihil debetur pro releuationibus eorum. ¶ Glossa. Carus census est, qui maior est ordinario, idque, vt præstaretur inter partes conuenit, & varium est. Ideo autem non debent laudimia & huiusmodi onera. quia in eo grauātur, vt grauiori cēsui sint obnoxia, in alio releuātur, vt legistæ dicunt. l. eum qui. ff. de iureiur. hic plura non sunt necessaria: quamuis facile plura dici possent. & quidā dicūt esse capitalem censum cui repugnat alia consuetudo, quæ dicit res in alium censum non dari.

Declaratio.

Ratio.

Caput. x.

Quæ de prædijs censitis extra vrbem sitis: deque sex denariorum pēsitatione pro illis faciēda cauta sunt, ita intelligimus obtinere, nisi de cōtrario, aut titulo, aut conuētione, aut præscriptione sufficienti constet.

¶ Casus. Limitat ea quæ dicta sunt de prædiis rusticis extra vrbem. pro quibus non debentur releuationes ad placitū, vt non procedant quādo in contrarium est præscriptio vel conuētio. quia alio onere acquisita sunt. ¶ Glossa. Hic fit mentio de præscriptione. & innuitur censum præscribi posse, vt etiam voluit Panor. in ca. ad audientiam. de præscrip. hoc distinguens inter censum priuato debitum ratione dominii directi, & vtilis translati: cui solus cēsus remanet, & eum qui debetur superiori in signum iurisditionis, vel subiectionis. quamuis Fely. tenuerit contra. & alia videas per Siculum moderniorem in dicto cap. & in cap. constitutus. de religi. domi. Ioan. de Plat. in. l. nullus. j. C. de decu. lib. x. Et alios citatos per Boerium. hoc videtur decidere Barto. in. l. competit. C. de præscrip.

Caput. xj.

Ex donatione pia causa facta sine fraude nihil laudimiorū causa pensitabitur. Aliud si ob remunerationem quampiam donaretur.

¶ Casus. Quæritur, vtrum ex donatione debeantur laudimia? Respondet quòd sic. etiam si sit remuneratoria, nisi ob piā causam. & sine fraude fieret. ¶ Glossa. Si fundus censitus pauperibus vel templis, aut pia causa donetur, non debentur laudimia. facit quòd non detrahitur falcidia. l. si quis ad declinandam. §. licentiam. l. id quod pauperibus. C. de episco. & cleri. text. in autenti. similiter. C. ad legem falcid. vbi scrib. in repetitione ponunt specialia piæ causæ satis vulgata. De alia vero donatione debentur laudimia: & de legato, & de permutatione. vt. l. finali. C. de iure emphiteo. & illic Iason & Salyce. & plurima de hac re dicit Boerius, qui omnia legit diligenter. De donatione remuneratoria dubitabatur: quia non indiget insinuatione. vt tenet Bartol. & communis in. l. Aquilius. ff. de dona. & ibi late Alexand. in additione. tamen non potest fieri remuneratio in præiudicium tertii. vnde soluitur census & laudimium. Et de remuneratione scrib. in. l. ex hoc iure. ff. de iustitia & iure. l. sed & si lege. §. consuluit. ff. de petit. hæredi. vbi Alber. dicit vnum memorabile verbum de pacto remuneratorio: quo promittit debitor creditori mutuanti pecuniam, quòd tantundem illi postea mutuabit: id enim pactum est reprobatum: quia in fraudem vsurarū quod sæpe occurrit. prætextu enim remunerationis & antidotalis obligationis non est faciendum quid illicitum: & iuri publico, ac tertii non derogant. plura de hac re per Alexā. Paul. Iaso. in dicta. l. ex hoc iure, quæ sunt tristissima nec necessaria. Et etiā eos legito in. l. si donatione. C. de collatio. de donatione facta à patre ob bene merita.

Pia causa fauorabilis.

Donatio remuneratoria.

Albe. verbū de pacto remuneratorio.

Caput. xij.

Ex alienato prædio sub retrouenditionis pacto laudimia debentur. Sed eo tempore quo in vim pacti redimetur: nō debebuntur rursus quæ semel præstita sunt.

¶ Casus. Sæpe dixi ex venditione, cum pacto retrouendendi facta deberi laudimia: sed semel tantum. ¶ Glo. De hoc pacto præter ea quæ late de hac re per Boerium disputata sunt, & in commentario, & in consi. vbi tenet non deberi laudimia. Ego aliquid dixi in titu. de feudis. Tu videas Pau. Ca. in. l. j. C. de pac. inter empto. & vendit. vbi tenet laudimia deberi & gabellas: quia est nouus contractus, licet Ioan. Fab. videatur esse in contraria sententia. Et rationes Pau. de Cast. sunt optimę: quia fit mutatio: & est duplex contractus: ergo debentur laudimia, vt hic cauetur: tamen ponitur hic euasio ad argu. Do. Boerij, cum dicit duplicia laudimia solui non debere: tunc enim non soluuntur, nisi in primo contractu qui est venditionis. In secundo vero, qui est potius distractus quidam simulatus, non soluitur.

Caput.xiij.

Si prædium censuarium ecclesiæ donatum, venditúmve sit: aut vectigalis nomine obligatum, aliísve personis manum mortuam habentibus, poterit dominus eos compellere, vt à se abdicent, atque alij emancipent: nec eos nisi libuerit in vicarium recipiet. quos si semel receperit, in omnibus mutatiōibus solutis laudimijs eodem modo recipiet.

¶ Casus. Illud quod in fi. feudorum dixerat de habentibus manum mortuam, hic repetit vt sit idem in fundis censitis, quòd in feudariis. ¶ Glossa. De hic in fi. feudorũ dixi, & videas quæ latissime scripsit de Pla. in. l. fin. C. de exacto. tribu. lib. x. de tributis soluendis.

Caput.xiiij.

Quod si post præceptum abdicationis intra annum illi mortuæ manus homines rem censuariã à se non distraxerint: dominus in eam manũ inijciet, fructúsque faciet suos donec mandato paruerint. Si tamẽ per sexaginta annorum spacium, sine vicario ipsi ea re sint potiti: perpetuo potiri eos volumus, dato imposterum vicario.

¶ Casus. Dicit quòd si ecclesia, vel habẽtes manum mortuam post præceptum de ponẽdo rem extra manus suas id facere neglexerint, dominus census manus iniectione capiet fundum: & fructus suos faciet vsque ad obedientiæ tempus. Sed si per tempus. lx. annorum vsi fuerint sine controuersia, dato in posterum vicario vtentur. ¶ Glossa. Idem in feudis cauebatur. vbi & de lx. annorum præscriptione dictum est. De istis autem personis ecclesiasticis videas Barto. in. l. miles. ff. de re iudi. vbi quærit, an gaudeant priuilegio. l. in condemnatione, quo respectu mortuam manũ habere dici possunt, & quia sunt difficilis executionis. Item an statuta laicorum eos ligent. dic vt Bart. decidit. in. l. j. vers. v. quæro. C. de sum. trini. vbi dicit quòd in his rebus quæ acquiruntur illis, vt cuilibet tunc ligantur. quòd facit, vt teneantur, & ligentur hac consuetudine vel statuto. De vicario, & in quibus casibus quis admittatur per vicariũ, & cuius conditionis debeat esse vicarius: & quam potestatem præter ea quæ Bartol. & scrib. dicunt in. l. parabolani. C. de episc. & cleri. cũ vulga. adde multa quæ scribit Sicu. in rub. de feud. in antiq. Et dicas tandẽ requiri primo vt sit approbatus. l. si quis ex corpore. C. de murileg. lib. xi. & hoc constante seruit periculo substituentis. l. ad similitudinẽ. iuncta glo. C. de episco. & cleri. Item vt sit talis qui possit admitti ad id agendũ principaliter. l. iiii. §. legati. ff. de legatio. d. l. parabolani. alia remitto. vt prius dixi.

Priuilegia ecclesiasticorũ

Vicarius.

Caput.xv.

Cẽsus diuiduus est, & singuli prædij possessores pro portione sua censum soluere à domino cogi possunt: & viritim soluendo liberantur.

¶ Casus. Fratres diuiserunt inter se fundum cẽsualem, an possint in præiudicium domini census? Respondet quòd sic, & quilibet non insolidum: sed viriliter pro sua quota soluet censum. ¶ Glossa. Fundus censualis diuidi potest inter plures hæredes, vel singulares successores sicut emphiteoticarius: & singuli possessores pro portionibus tenebuntur, & soluendo pro portione liberantur. Ad hoc tamen quia Barto. in. l. fraudati. & in. l. imperatores. ff. de public. videtur facere differentiam inter plures hæredes: vt factum vnius non soluentis pensionem, alteri noceat: aliud in possessoribus. Et facit quæstionẽ. Duo erant hæredes: quilibet debet soluere duos denarios annuatim: vnus soluit duobus annis binos denarios: alter cessauit, quòd solutio facta per illum isti prodest: & cedit in causam duriorem. l. j. & . ij. ff. de solu. In hæredibus ergo ita est, secus in possessoribus: quia vnusquisque pro parte sua tenetur. d. l. imperatores. j. de eo. §. fin. ff. ad exhi. vno ergo cessante currit pœna cõtra eum, nec ab alio liberatur, quia res diuisa est. Et do. Ioan. de Imo. illic plura, & hoc multum commendat. Barbatius autem in. l. iiii. §. Cato. ff. de verborum obligatio. qui de hac re meminit: tenet cũ Bartolomæo Brixiensi contra Bar. ꝙ factum vnius alteri nõ noceat propter æquitatem: vt si vnus non soluerit canonem, tota res ad dominum redeat: cuius scripta nolo trãsferre. Aliud autem est de eo qui vult diuidere pensionem vel rentam.

Caput.xvj.

Ex permutatione prædiorũ censualium non impari, sed rei ad rem si sub eodem census domino sint, laudimia non præstabũtur aliter, atque si permutatio sit inæqualis.

¶ Casus. Dictum est omnino hoc, & plane superfluum est, nec quicquam addit. ¶ Glossa. De permutatione satis supérque dictum est in feudis, &

dis,& in titu.præceden.post Barto.in.l.j.de re. permuta.quãdo æquiparatur venditioni.& Bal. in.l. ex placito.C.de re.permuta. quibus adde quod Panormita. in capitu. ad quæstiones. de re.permuta.ita distinguit. aut constat de mente contrahentium : tunc pro ea iudicamus.l.semper.ff.de reg.iur.aut non constat. tunc aut precium superadditum est maius:tunc est vendito. aut minus re ipsa, tunc præsumitur esse permutatio, quod est notandum. & de permutatione Glauci & Diomedis, de qua est apud Homerũ, Budęus declarat qualis fuerit in suis annotationibus in Pandectas. Hæc consuetudo prius ad longum posita est.

Permutatio.

Permutatio Glauci & Diomodis.

Caput.xvij.

Fundus in censum datus,in alium censum dari non potest.

¶Casus. Ego dedi tibi fundum in censum certum:postea tu voluisti dare alteri in alium censum,vel ipse qui dedit mihi,vult augere aut minuere censum. ¶Glossa. Quia census non mutatur vt dicunt canonistæ in cap.constitutus.de religi.domi. quòd si fundus sit factus, melior non debet mutari vel augeri census. & est text. in.c.prohibemus.de censi.vbi Panor. docet ex quibus causis possit mutari census, qui satis clarè loquitur de hac re.ita vt omnes cano. faciũt, tamen alij intelligũt quòd is qui debet censum, non potest alij in alium censum dare fundum ne sint duo census.

Census non mutatur.

Caput.xviiij.

Si dominus ob laudimia debita in prædij possessionem missus fuerit: vt anni fructus percipiat, ísque perceperit, eius quo potitus est anni census in eo confundetur.

¶Casus. Dominus propter releuationes suas habuit anni prouentum, & vltra id petebat illius anni censum. Lex ista dicit quòd nõ potest, quia nimis emungeret. ¶Glossa. Dicitur missus in possessionem quando propter laudimia, seu releuationes non solutas ei adiudicatur possessio & fructus vnius anni vt prædictum fuit, & dicitur Gallice,guesner lheritage.Tunc ergo illius anni census ei non debetur qui fundo potitur:ne & rem & precium habere videatur, id est & fructum rei & censum. qui enim emungit, elicit sanguinem, & confunditur ille census in eo propter fructus perceptos. argumen.l.j. ff. quemadmo.serui.amit. vbi confunditur seruitus.& eorum quæ not.in.l.debitori.C.de pac.l. fideiussor. in verbo.confusis.ff. de nego.gesto. text.optimus in.l.si soror.in ver.dotem cum bonis confundi iubebit.C.de collat.

Caput.xix.

Mortuo vicario is qui manum mortuam habere dicitur,monendus est ac imperio cogẽdus:vt intra annum alium vicarium constituat, ac vicariatus literas exhibeat. Quòd si facere neglexerit,dominus fundo potietur : donec is moram purgauerit, dederítque nouum vicarium.

¶Casus. Facile est quòd mortuo vicario dandus est,alius ab eo qui habet manum mortuam. ¶Gloss. Dictũ est idem in fi.ti.de feu.& multa scribit Barbatius in rubri.de feu.in antiq.vbi multa colligit de vicario mortuo.

Caput.xx.

Vnus census diuerso iure esse non potest.ita vt si venditionum iure sit, aut sex denariorum,aut talium qualis census est laudimiorum,hoc casu arbitrariorũ iura habere non potest.

¶Casus. Quæritur an vnus census posset habere duo vel diuersa laudimia,vtputa releuationes cõmunes & ad placium?Dicit quòd non,sed vna tantum. ¶Glossa. Quia vna & eadem res nõ debet diuerso iure censeri.l.eum qui ædes.ff. de vsucap.Faciunt not.in.c.prohibemus.c.grauis.c.olim.de censi. & vulgare est ex vno sacco duas multuras nõ capi, quæ regula habet locum vbi est eadem causa & ratio.Aliud si diuersa ratione seu respectu : vt in.l.hinc quæritur.§.j.ff. de peculio. vbi seruus dotalis potest habere peculiũ ex re mariti & ex re vxoris:& partim marito, partim vxori acquirere : quia diuersa ratione,vt de hac re Panor. ponit exemplum de prælato qui in diocesi aliena vnum actum gerit.Episcopus alios diuersa ratione.in.c.cum in tua.de deci. & dicit Ioan. de Imol.in.d.l.eum qui hanc regulam esse frequenté in materia substitutionum, vt vna substitutio nõ varietur in.l. precibus.C. de impu. & aliis substitu.l.Centurio.ff.de vulga.& pupil.sub.

Census vnus diuerso iure nõ est.

Vna res nõ debet diuerso iure censeri.

Caput.xxj.

Erat consuetudo vetus vt censualia prædia, pro quibus census capellaniæ aut alterius sacerdotij nomine domino pendebatur, ea lege essent, vt capellani aut alterius sacerdotis mutatione facta vnius anni prouentus laudimiorum nomine solueretur.Quo sæpe cõtingere solet vt tres pluresve releuationes eodem anno

soluerentur : in maximam vtilium dominorum perniciem, ac prædiorum ruinam. Hac itaque lege illam penitus abrogamus, nolumúsque vt in posterum ob earum personarum mutationem quicquam census nomine pēdatur, nisi vectigal prædiarium illi domino debeatur. Ipsorum vero vtilium dominorum mutatione ob meliorationē fundi laudimia præstabūtur. Hi vero qui census soluent, nominare se, ac describendos præbere domino census tenebuntur.

¶ Casus. Facilis est: quia corrigit illud quod solebat fieri: vt cuiuslibet capellani, aut beneficiati morte: cuius beneficio census debetur, releuationes soluerētur: quod prohibet, nisi etiam illi renta ipsa primæua debeatur. ¶ Glossa. Illa consuetudo erat vt totiens soluerentur laudimia, quotiens mutaretur dominus capellanię, aut beneficij: cuius nomine census soluebatur. quod sæpe in eodem anno fieri contingebat, vt ea re omnis prędiorum fructus exhauriretur nimia extorsione, & nouorum vectigalium exactione. cōtra. l. j. C. no. vectiga. impo. non posse. l. exactorem. C. de exacto. tribu. & l. j. de superindic. lib. x. Quod autem hic dicitur de nomine & descriptione facienda : illud est quod laudare veteres dicunt, id est nominare. hinc laudimia dicuntur Budæi iudicio, quòd laudare & nominare se, atque authorem suum debeat. & de ea re diximus in feudis.

Contra extorsionem.

Laudare pro nominare.

Caput. xxij.

Et cum varie censu alia iura in hoc præsidatu describātur, sitque eorum vsus multimodus, certa eorum forma rectè à nobis tradi nō potest. sancimus itaque, vt pro varia censuū natura, diuersoque vsu singula consuetudine sua decidantur.

¶ Casus. Hic concludit in hac materia censuum seruandum diuersum vsum: vt ego semper dixi. ¶ Glossa. Diximus sæpissime hæc iura ob varias obseruantias consuetudini relinquenda esse, vt dicit Inno. in ca. peruenit. de censi. vbi potes plura videre per canonistas. mihíque visus sum satis dixisse.

Consuetudo attendenda.

De terræ campíque partu & eius portione. tit. 4

Caput primum.

IS cui ad fructuum portionē quæ terræ campíve partus vulgo dicitur, prædium accepit, vel possidet feudum illi conditioni obnoxiū, messem tollere ex eo fundo non potest : nisi vocato ad eam rem domino, cui portio illa pensitanda est, eiúsve procuratore iuris conductore, aut altero ab eo illi negocio commisso. Quôd si aliter fecerit, sexaginta solidorum pœnam illi dabit. Quæ res ita intelligi debet: vt nō petenda sit illius venia, qui nō in ea parœcia vbi sitū est prædium, horreúmve cōmune in quo illius prædij fruges seruari ac recondi, partiríque solent, habitare ac residere cōpertus sit eo tempore quo messis fieri dicitur. Sed vbi pœnam commiserit debitor, præter pœnam ipsam quoque portionem debitam persoluet. Verum quia variæ sunt huius rei constitutiones, variúsque vsus, omnia antiquo vsui cuiusque regionis cōmittenda sunt, ídque quod solet longo vsu præstari, non est immutandū.

¶ Casus. Cum ista iura sint penitus consuetudinaria, & melius à rusticis, quàm à me intelligantur: non admodum laboro. Ipsi intelligunt qui ea re vsi fuere.

Caput. ij.

Prædia clientelaria, id est feudaria illi terragiorum (quam vocant) & compartuum conditioni minime obnoxia sunt.

Caput. iij.

Terragia & compartus vt dicitur, ex loci ac regionis more & natura varie soluuntur.

Caput. iiij.

Ex huiusmodi prædiis quæ soli terragiorū ac cōpartuum oneri sunt obnoxia,

obnoxia, si alienata fuerint distractáve: nihil venditionis laudimiive causa solui debet. Si vero & census oneri præter illud obligata essent: à censuariis iuribus propterea nõ eximerentur: sed venditionis causa laudimia deberent: nisi repugnet consuetudo, vsusve contrarius.

¶ Glos. De terragiis & compartibus quæsiui: & non inueni, vbi rectè consuetudo ista fundari possit in iure. non enim est colonus partiarius. de quo in. l. fructus. ff. solu. matri. l. apes. ff. de fur. quia est dominus nõ colonus: & præstat certam quo tam fructuum, qui ex illo agro percipientur: tamen istud fit variè. & est mera consuetudo: vt à plerisque doctis viris & aduocatis accepi, quam melius rustici intelligunt. Et de eo quod terra producit & parit, solui debet. argu. l. domini prædiorum in verb. id quod terra parit. C. de agrico. & censi. vbi Barto. notat hoc. & de cõsuetudine, quòd soluatur vnum par caponum: vt ibi per eum & scrib. De hac re cum sit pœnitus consuetudinaria, plura non dico.

De pascuis, graminatione, & glande. fo. 113. [illegible] 5.

Caput primum.

IN feudarium prædium domui, mansionique confine illiúsque dominio admotum pecora pascẽdi causa ne immittito. Ea vero quæ feudi stipiti non adiacent, plebeiorum prædiorum naturam sortiãtur publicis pascuis exposita.

¶ Casus. Habebam feudum & mannarium seu domum feudo adiacentem, & iuxta illam vnum terræ iugerum: quæritur vtrum liceat aliis pecora sua in illum fundum immittere ad pasturam? Dicit ꝙ non causa nobilitatis, sed alia mea pars agri erit exposita publicis pascuis.

Caput. ij.

Ea autẽ lex est in plebeis: vt quiescentes, inanésque agros vnius parœciæ incolæ vsque ad finitimos aliarũ limites suis non alienis gregibus depascendos cõmuni vsu præbere possint: vtpote nihil incommodi allaturi humos, frugibus, ac semine vacãti: modo ne sæpta fossasve (si clausi sint, & non patentes agri) trãsiliant. Licebit tamen agricolæ, agrive domino pascua interdicere donec segetũ reliquias segmentáque domũ reponẽdi tempus iustum transactum fuerit.

¶ Casus. Quæritur in aliis agris non exemptis quomodo pascere liceat? Respondet, quòd in illis agris qui sunt quiescentes, & non culti pro illo anno, & sunt eiusdem parœciæ: licet suos & non alienos greges, id est alterius parœciæ pascere: nisi tales agri sint clausi sæpibus, vel sæptis, vel fossatis. Et non licet hoc antequam segmenta. i. forragia, & paleas reliquas abstulerint. ¶ Glos. Hæc duo capita conieci, quòd vnum per aliud declaratur. Omissis quæ Cepolla & plerique de hac re dicunt. legas iureconsultum de hac re optime loquentem in. l. sylua. §. fina. ff. de verb. signi. dum ait. Noualis, est terra præcisa quæ anno cessat: istud est quod quiescentes agros & vanos dicimus. nam aratio ita disponitur, vt aliqua agri portio quiescat, dum alia colitur. in illis pascere licet, vt hic cauetur: quia nulla fit iniuria, immo agri stercorãtur & pinguiores fiunt: vt dicitur. Integra autem in quæ nondum pascẽdi gratia pecus immisit dominus: in his non licet pascendi pecoris iure vti ob iniuriam seminatis agris factam. Glans caduca est quæ ex arbore cecidit, pascua sylua est quæ pascuis pecudum destinata est: præter. l. si pascenda. C. de pac. l. pecoris. ff. de seruitu. rusti. prędi. l. j. & totum titulum de pascuis publi. C. lib. x. Et ingentem tractatum Bartol. Cepoll. de pascendi seruitute quæ non est nostrum referre: omnia videntur mihi quę ad hanc rem faciunt satis descripta esse in ea. l. sylua. Aduerte tu, quod ille citat. l. diuortio. in fin. illa. l. nõ loquitur in pascuis: sed in pastinatione arborum. i. cultura arborum: quę longe aliud est. Hic autẽ de mansione feudaria cauetur iure speciali ob dignitatem feudi: de qua dictum est in titulo de feudis. De parœcia dic esse Gręcum vocabulum quo diuise hominum tribus conuentúsque significantur: & gallica voce ita dicitur omnino à Græcis acceptum. Nisi omnia iã ab aliis de pascuis prædicta essent, longiorem cõmentarium facerem: sed decreui textualem sensum duntaxat exponere: vt ab omnibus intelligantur nõ dilatare fimbrias, & augere labores studentium. De hac enim satis Cepolla scripsit: & aliqua bona dicam in seq. c.

Caput. iij.

In prata quælibet aliena pecora non accedãt à vigesimoquinto Martij ad Calendas Octobres: nisi quæ

tonsa fuerint, quæ vero bifero sunt: nisi bis falcem subiecerint, pecus pascendum non admittant. Ante enim Octobres Calēdas in prata, pascuáve publica cursitare non licet, præter aliquot regiones: quibus vsque ad tertium Maij mensis diem pratorum vsus vetitus non est.

¶ Casus. Hic loquitur de pratis: & dicit, quòd nō licet in prata pecus mittere: nisi quæ fuerint detonsa, à vigesimoquinto ad primum diem Octobris: & si prata bis tonderi soleant, ante binam tonsuram non licet ire, nisi consuetudo sit in contrarium.

Caput.iiij.

Hæ tamen leges de pascuis non seruantur apud Sicaloniæ, vallis Ligerici, Agēdici, Castillionis ad Ligerim: Molendinuli, Loriaci castellaniæ, Marrigniacẽ curiæ, castrinoui, Iargolij, Mardiaci, Fayri, Donnerici, Victriaci, Pontismonachalis, Sulliaci, Sucurij, alteriúsve oræ incolas, præter Belsiam, & eam regionē quæ ab illa Aureliæ sylua seposita est. Alibi enim iure nostro nequaquā permitti solet inuito domino in alienos fūdos pecora deducere: eámque seruitutem vsurpare. Et qui pascendi vsum iúsque habet in pascuis publicis, greges sine numero pascere nequibit: sed habitat prædiorum pro portione.

¶ Casus. Hic ponuntur quædam regiones adiacentes Aureliæ in quibus hæc iura de pascuis non obseruantur: nec licet pascere vllo tempore inuito domino. Item limitat, vt illi qui habent iùs pascendi: & vsum illum non abutantur, sed pro quantitate agri sui habeāt gregem: quod male obseruatur. ¶ Glossa. Quòd nō liceat prata pascuis destruere est iuri scripto conueniens ob amœnitatem eorum: & ne damnum detur, & ideo talia statuta valent: vt pulchrè scribitur in.l.ij.C.de pascuis pub. & Ioan. de Platea. Ita Panormi. de consuetudine pascēdi in alieno agro, an valeat. in capit. si læserit. de iniu. & melius in. c. dilecti. de arbitris. cuius dictis nolo codicē hūc augere. multa ex Columella & Plinio hūc cōferri possunt: sed locales istę consuetudines hoc nō merenī. Cepolla satis supérq; dixit.

Caput.v.

Porcos suésve pascere in pratis, aut vinetis vllo tēpore prohibemus.

¶ Casus. Quæritur an liceat pascere porcos in pratis, vel vinetis: id est locis vitibus consitis? Dicit, quòd non. ¶ Gloss. Tametsi hoc animal inter minuta numeretur.l.j.§. qui porcorū, &.l.fin.ff. de abigeis, & ibi hoc dicit Barto. tamē ista lex fit: quia vt Plinius octauo libro ait: Sordidum est, & ei palus ac lutum & volutatio grata est: potest igitur plus nocere & rodere, vel effodere. De suariis habes tex. in tit. de suariis. C. lib. xj. qui nihil facit ad eā rem. De prohibitione domini de qua est dictū in præceden. est materia in.§. ferę. de re. diui. instit. lib. ij. per Fabrum & Porcum.

Caput.vj.

Glandem legere, aut ad glandem pascendam pecudes admouere per noua fructiceta in terris arabilibus excrescentia ab Octobribus Calendis ad Ianuarias nemini liceat, nisi cuius sint agri: nec in syluis, aut nemoribus antiquis: nisi hoc illi iure speciali concessum appareat. Priuilegiis tamen, & iuribus regiis in sylua Aureliana & gruaria per hanc constitutionē minime abrogandis.

¶ Casus. Quæritur quo tempore liceat ad glandem, vel pastionem ducere pecudes per excrescentia nemuscula? Dicit, quòd non licet à mense Octobris incipiente ad mensem Ianuarij, nisi terra sit sua: nec etiam in antiquis syluis sine priuilegio: non derogando iuri gruariæ per hanc legem. ¶ Glossa. Habemus titulum in iure de glande legenda, vbi agunt de vnius diei pręscriptione, & tex. in.l. glandis. ff. de verb. signific. vbi appellatione glandis omnis fructus continetur. De qua re videas Specu. qui vulgaris est in tit. de instru. ędítione. §. tertio. ver. porro. & seq. & Barto. in.l. qui seruandarum. §. j. ff. de præscript. ver. & in.l. pe. C. de præscrip. ver. vbi quærit quæ actio competat aliquid per Bald. in.l. ex placito. C. de re. permu. Ego malo remittere, quàm aliena ad verbum recitare: vbi pro tex. opus non est.

Caput.vij.

Si quis aliena pecora in fundo suo, ac tempore vetito conspicatus sit: ipse aut quilibet ex ea re damnum sentiens,

sentiens quive ex ipsius familia sit, ab ipsóve iussus prehendere potest. Eáque ad iudicē intra quatuor & viginti horas deducere, vt damni dati ius dicat. Qui vero non ipsa pecora, sed pignus aliquod pastorísve peram seu panarium pro illis receperit, intra dies octo ad iudicem perferat.

¶Casus. Ego inueni tua animalia ī fundo meo tempore prohibito: quæritur an liceat mihi, vel meis, aut habentibus mandatum à me apprehendere ea, & ducere? Respō. quòd sic: sed ego debeo ducere ipsa ad iudicē intra viginti quatuor horas, vt faciat mihi ius. Et si non apprehenderit animalia: sed acceperit aliquod pignus ꝑ eis à pastore: vel eius peram seu panarium, debet illud ferre ad iudicem intra octo dies.

Caput.viij.

Deprehensoribus autem super loco, deprehensione, damnóque dato, adiuratis vsque ad quinque solidos Parisienses, aut aliam minorem maiorémve mulctam pro variis locorum statutis indictam fides habebitur.

¶Casus. Hic dicit, quòd creditur apprehensori de loco, tempore & damni quantitate vsq; ad quinq; solidos, vel iuxta morem regionis.

Caput.ix.

Qui si statuta mulcta suo damno satisfactum non esse dicant: maioris damni probatione plus consequantur.

¶Casus. Ille qui accepit quinque solidos pro mulcta iuxta consuetudinem loci: dicebat quòd non erat satis, & quòd erat passus maius damnum. Lex ista dicit, quòd si probauerit, plus debet recuperare per iudicem, & reparari damnum à parte. ¶Glossa. Hæc tria capita coniunxi, quia vnam rem prosequuntur: & continent pœnam eorum qui pecora in alienos agros contra statutum dimisere, quæ est local. & circa hāc rem examinādę sunt duæ quæstiones. Prima est quæ deciditur per Cepollam in loco allegato. post Bart. & scrib. in. l. hoc amplius. ff. de dam. infec. l. ratis. ff. de incen. rui. nau. in. l. quintus. ff. ad. l. Aquil. Specu. In tit. de actore. §. j. Cano. in. c. si lęserit. de iniu. vbi quærunt, an liceat animal in meo fundo prehensum occidere, aut retinere & cōclusio est binis verbis collecta. occidere, aut verberare, peiúsve quàm sua tractare non licet. l. quanuis. ad. l. Aquil. retinere autem, vt sciam quis dominus eorum sit, licet non, donec damnum resarciat. Ista est communis resolutio. Sed hac lege melius cauetur, vt ad iudicē ducantur: qui damnum æstimet ex titu. l. Aquiliæ. vel in factum, vel de pastu pecoris, & ea forma quam tradit Bar. in. l. qui seruādarum. ff. de pręscrip. verb. & Albe. in. d. l. quintus. de captura adducit text. in argu. in. l. capite quinto. ff. de adul. qui est optimus, vbi licet per. xx. horas nocturnas diuturnásq; retinere deprehensum adulterum testandę rei causa. facit. l. ait prætor. §. si debitorem. ff. quæ in frau. cum ibi not. & in. l. j. C. quan. lic. sine iud. se vindic. tamen Cyn. ob diuersitatem iurium quæ ponuntur in glo. d. §. si debitorem, dicit, quòd rem auferre potest: sed personam capere non potest, ne priuatū carcerem faciat: quia lege non permittitur. Et multas quæstiones de hac re videas præter Cepollam per Rofredū in titu. de actione de pastu pecoris. ad quem remittit Albe. in dicta. l. quintus. Dicebat autem Ludouic. Ro. equitanti mense Maij licere equum in pratis alienis pascere: quæ res à cano. deciditur in. d. c. si læserit. Itē quòd credatur iuramento damnum passi: facit text. in. l. si quando. C. vnde vi. cum ibi not. & videas Alexand. pulchrè in consi. xx. lib. v. & quęstionem quā facit Nico. de Neapoli in. l. j. C. quā. ex fac. tuto. De statuto quo custodes villę tenentur sarcire omne damnum, & prædam illatam, an debeat probari damnum per eum qui passus est? ille tenet, quòd sic. Barbatius in. l. si ex stipu. col. v. ff. de verbo. oblig. tenet, quòd statur iuramento. De tempore & loco facit quod Cepolla decidit esse probandum locum, & tempus ad condemnationem de pastu. & standum esse statutis regionum & consuetudini, vt est communis opinio scribētium, & ita hic cauetur: quia ob varietatem vsus non potest dari certa lex.

Anial in meo fūdo dep̄hēsū occidere an liceat.

Adulterū detinere licet.

Mēse maio licet equū depascere.

Iuramēto dānū passi credit.

Caput.x.

Pro deprehensis per custodiam, libertatémque, aut noctu in his locis vbi leges, prata, aut pascua sint: septis fossatísve clausis, aut in cædua sylua sexaginta solidorum mulcta filio detur. Extra custodiam vnius pecudis transgressæ solidorum quinque priuato cuius interest, damnúmque passus est, pœna detur. Quæ pro vniuerso grege ab vno pastore deducto, in singula capita non crescat: sed vna soluatur pro omnibus mulcta.

Quòd si territæ fugatæve, aut luporum incursu dispalatæ sine pastoris negligentia fuerint, nulla illius casus pœna esto.

¶ Casus. Deprehensa sunt animalia in custodia, id est gardia facta: vt dicunt per magistros gardię: & ad libertatem, id est quando possunt libere capi, & sunt in potestate custodum syluarum: quæ res dicitur a bãdon, aut de nocte: quia grauius est quod de nocte fit in segetibus, pratis, pascuis, clausis vel fossatis: vel in sylua quæ est in cęsura, id est talia, quæritur quæ pœna pro illis dari debet? Respondet, quòd debetur pœna. lx. solidorum fisco applicanda: extra gardiam quinque pro vna oue: & pro omnibus simul transgressis non debetur nisi vna pœna, & casus non imputatur: sed negligentia.

Custodia.

Seruientes syluarum.

Pascua aliena vastantes puniuntur.

¶ Glossa. Hic varia pœna statuitur, prima est pro pecudibus deprehensis in custodia, id est, in ea regione quæ subest custodiæ regiæ & gardiæ. nam sunt magistri gardię per syluam regiã qui sunt custodes syluę: & habent sub custodes cursorios qui perpetuo illi rei incumbunt, & inuigilant in saltibus publicis ne vastentur à gregibus priuatorum: néve in illis damnum detur. Altera est pœna quæ applicatur priuato damnum passo: & est minor. Tamen hoc videtur esse contra leg. insignis. C. de pascuis public. lib. xj. vbi eadem pœna est priuato quæ & fisco applicanda. Sed ideo est: quia maior culpa est offendere custodiam principis, & violare edictũ. facit. l. j. C. de grege domi. & text. bonus in. l. si familia. ff. de iurisdi. omni. iudi. ibi: quia contépta maiestas. de qua re & de huius legis materia plene Albe. in. l. eos. C. de modo mulct. In fine autem dicitur vnam pœnam præstari pro toto grege. hoc est fundatum in. l. illud. ff. ad. l. Aquil. vbi in furto damno iniuria vna pœna soluitur pro tota fami. Et nota, quòd illic Dy. scribit vt Albe. refert pro delicto vniuersitatis vnã pœnam sufficere: & vnam absolutionem pro tota vniuersitate excommunicata, quod ipse reprobat: quia de iure canonico vniuersitas non excommunicatur. c. Romana. §. in vniuersitate. de senten. excom. lib. vj. Item dicitur non teneri de ca. vt si territę fuerint, vel expauefactæ: pro qua re habes tex. in. l. j. §. si instigatu. ff. si quadrupes text. in. l. si ex plagis, §. in cliuo. in verbo formidassent. ff. ad. l. Aquil. inducens tex. de culpa. in l. si putator. & l. pręce. ff. ad. l. Aquil. & in d. l. j. in verbo sine culpa.

Pœna vna soluenda

Pro delicto vniuersitatis una pœna soluenda.

Vniuersitas nõ excõmunicatur.

De casu pastor nõ tenetur.

Caput. xj.

Licebit autem damnũ passo intra quatuor & viginti horas absque iudicis venia pœnã remittere: & pignus intra octo dies restituere: mittere vadimonium.

¶ Casus. Vicinus meus qui animalia mea, vel vadium receperat: voluit mihi restituere, & remittere pœnã. Lex dicit, quòd potest intra tempus legitimum. ¶ Gloss. Hoc intelligas extra custodiam: quia ius priuati à priuato remitti potest. Ius autem pub. vel alteri quæsitum minime. vulgata. l. ius publicum. ff. de pac. l. j. C. de remiss. pign. & not. per scri. in. d. l. eos. de mo. mulct. ideo hic: quia pœna parti prorsus applicatur.

Pœna publica remitti non potest.

Caput. xii.

Quòd si pecudes deprehensæ, pignúsve ipsum è manibus possessoris vi oblatum fuerit: idque iudici constet, raptorem pro arbitrio plectat.

¶ Casus. Cum ego cepissem animalia tua, vel pignus seu vadium: tu per vim mihi illud abstulisti: qua pœna sis puniendus. Lex dicit, quòd arbitrio iudicis punietur. ¶ Glos. Est iuri conueniens, vt puniatur, qui sua authoritate sibi ius dicit: & punitur de iure amissione rei & pœna. l. si quis ad fundũ, vulgata. & l. si quis in tantam, quæ varię sunt, & varie loquuntur. Sed hic punitur extra ordinem arbitrio iudicis, quod poterit excedere ipsius rei ęstimationem ob cõtemptũ. l. fi. ff. de extraordi. cogni. d. l. si familia. in ver. contempta. & ad hunc locum videas text. in. l. in possessionem. C. ad. l. Iuli. de vi. & glos. not. in. l. iij. C. de pigno. & tex. in d. l. si quis à se fundum. ad finem circa id quod dicitur iudici constet. facit. etiam tex. in. l. licitatio. ibi vigor publicę disciplinę. ff. de publica. l. j. ff. vi bono. rapto. & de eo qui quempiam extorsit de manibus iustitię. sed est impertinens.

Ius sibi dicere non licet.

Caput. xiij.

Poterit quoque deprehensor ipsi pastori, vel domino captas pecudes custodiendas tradere: vt probato damno legitimam pœnam consequatur.

¶ Casus. Ego accepi tua animalia in fundo meo & ea tibi tradidi in custodiam: & volui probare damnum, & petere mulctã. Lex dicit, quòd possum. ¶ Gloss. Et interea non deteriorẽ faciet: nec proprie tanq̃ sua erit: quia nemo potest esse dominus & depositarius. l. neq; pignus. ff. de regu. iur. nec datur ei vtenda: sed conseruanda, vt fiat ius. De hac re autẽ non reperio tex. formalẽ (vt dicũt) vbi hæc forma describatur. De tertio dictum est in præce. & de retentione, & disputatur per scrib. in. l. qui seruandarũ. ff. de prescrip. ver. & Rofr. in tract. de pastu. peco. & dixi quomodo probetur damnum.

Nemo põt esse dominus & depositari9

Caput.

Caput. xiiij.

Quòd si vel pignus dare, vel pecudes, quæ noxam dederunt, tradere damnũ passo quis recusauerit, quinque solidorũ pœna esto. Cuius rei fides fit vnico fide digno teste, & damnum passi iuramento.

¶ Casus. Ego inueni oues tuas in fundo meo, & volui capere: tu noluisti dare: nec dare pignus seu panariũ: quæritur q̃ sit pœna. Respon. quòd est pœna quinque solidorũ, & de ea re creditur vni testi idoneo, & damnum passi iuramẽto. ¶ Glo. Hæc plectitur, qui iniuste resistit l. defensionis. C. de iure fisc. cum si. Et quòd dicit stari iuramẽto damnum passi est ex forma. l. siquando. Tamen ne fiat fraus, requiritur vnius testis cõcordantia, & de hac forma tex. est in. c. fi. de iur. in his quæ sunt modici precij, secus in his quę sunt magni momenti: ob vnius testis dictum non deferretur iuramentum damnum passo. vt cano. in. ca. cũ dilectus, de succes. intest. de hac re scrib. in. l. ad modi. ff. de iureiuran. l. iurisiurandi. per Albe. C. de testi. nolo hic vagari in materia testium: & quę ad testis approbationem requirantur, habes multa per summistas & Panor. in. c. in nomine domini. de testi. & doct. in d. l. admonendi. cum simi. quę non faciunt necessario ad rem.

Vnius testis dictũ facit deferri iuramẽtum.

Caput. xv.

Si cuiusque altilia, anserésve pauperiẽ damnúmque in alieno agro faciant: vnum duóve cõfigere fas esto: illícque mortuos deserere, aut in viã abijcere. quòd si malit viuos ad iudicem præferre, damni dati ius dicet: nullam fisco eius rei causa pœnam adiudicans.

¶ Casus. Quæritur de damno dato per anseres, vel alia volatilia, quomodo agatur. Respõ. quòd potest vnum duóve configere & occidere, & relinquere mortuos: vel capere viuos, & ferre ad iudicem, vt ei faciat ius: & pœna erit applicãda parti, non fisco. ¶ Glo. Hic exemplum ponit in anseribus. dicit autẽ in genere de omnibus altilibus & auibus: quarũ appellatione anseres cõtinentur, & gallinę, & huiusmodi. §. auiũ. §. gallinarũ. §. pauonum. insti. de re. diui. & quia de hac re plurima scribit Boerius post Fabrum, & alios non repeto. Videas q̃ ille dicit non licere occidere colũbas innocuas: & eã esse cõsuetudinem: cui decisioni obstat generalitas huius legis. Tamen quia lex est recta ratio: crederem illius sententiam quæ ex fontibus Fabri profecta est, esse æquiorem, quòd illud animal non sit adeo noxium: nec tantum afferat incommodi. estque nobilius: quanquam & anseres Romani adorãtur. est enim anseri vigili cura, inquit Plinius, Capitolio testata defensio. & galli quoque vigiles sunt huius testimonio, & bellaces qui leonibus etiam terrorem incutiant, & in quacunque domo regnum exerceant. Pauones autem gloriosi ac maleuoli. reliqua quo ad materiam dicas esse contra text. in. l. quintus. ad. l. Aquil. & in. §. gallinarum, quia si non licet detinere: multominus occidere. De hac re plus satis. & de auibus in pastum profectis, lege Columellam libro primo. Aduerte autem hic, quòd occisa capere & comedere non potest.

De dãno dato ex altilibus.

Columba nobilis & innocua.

Anseres à Romã. adorantur.

Galli uigiles & bellaces.

Pauones gloriosi.

Caput. xvj.

Quo tempore fruges, segetésque nõ collectæ in agris sunt: illic pascere ante ortũ, póstque occasum diem sine arbitraria pœna ne quis audeat.

¶ Casus. Hic est vna consuetudo, vt nunquam ante ortum solis & post occasum liceat ducere animalia ad pascendum in agris, in quibus fructus in terra sunt, & non sunt collecti vel debladati. ¶ Glossa. Ratio est, quia qui male agit, odit lucẽ, & dies est ab ortu ad occasum: vt not. in. l. iiij. ff. de verbo. signifi. distinguendo inter artificialem & naturalem: inter Romanos, Babylonios, Aegyptios, & huiusmodi vulgaria. Quia hæc consuetudo maiori elucidatione non indiget in fi. tit. facit quod Columella in secunda de re rusti. scribit: Neque suem velimus impasci pratum, quoniam rostro suffodiat, & cespites excitet. & Hierony. in exo. Si dimiserit iumentum suum vt depascatur, aliena restituet. Clara omnia sunt: nec est opus maiore apparatu: præsertim cũm multas quæstiones occurrentes in hac re habeas plenissime apud Boerium.

Dies artificialis et naturalis

Columella de suibus.

t. vj.

De fugitiuis seu errantibus.
Caput primum.

ERrones diebus quadraginta seruari, ac tribus hebdomadis, interim ter proclamari debent. Quòd si intra id temporis eorum domini non appareant, illius loci dominis merum imperium, aut minorem vsque ad sexaginta solidos iurisditionem habentibus, acquisita esse declarari debent. Venienti vero intra tempus fugitiuorum animalium

domino refusis sumptibus iustis ei restitui æquum est. Quo elapso etiã (si declaratio vendicatióque à iudice facta non sit) quandocunque vænire licet.

¶ Casus. Animalia mea expauefacta vel aberrantia erant, & eorum aspectum pastor perdiderat: nesciebátque vbi essent. quæritur quid de illis sit faciẽdum? Dicit quòd ille qui ea cœperit, debet seruare per quadraginta dies, & eo tempore facere ter per hebdomadas proclamari, vt eorum dominus veniat, & compareat ad ea recuperanda: & si nemo compareat, qui dicat se dominũ, acquiruntur domino territorij. Si prius appareat dominus, ei restitui debent solutis legitimis expensis: & potest etiam post illud tempus ea recuperare antequam declaratio facta sit.

Errones pecudes. ¶ Glossa. Quemadmodum errones serui dicuntur qui sæpe fugere solét ac redire, vt. l. quis sit fugitiuus. §. erro. ff. de edil. edic. ita errones appello pecudes: aut aues alterius errantes & dispalatas, quę interdum quoque redeunt. sed ex domini custodia atq; aspectu fugere, erronésque esse solent. Tu vel errones dicas vel fugitiuas. Vt Virgilius, Ille meas errare boues. & sepius. nam hic expauę dicuntur, quasi expauefactæ. & quarũ dominus ignoratur: quia longe fugerunt. *Errones loci domino acquiruntur.* Et de hac consuetudine quòd domino loci acquirantur, meminit Ioan. Fab. in. §. apium. Ratio vero est ne rerum dominia in incerto sint, & ex negligentia custodum: vt not. in. §. fere instit. de re. diui. Clara est litera, nec dubium occurrit. Boerius etiam de his meminit. Et Alexã. de Imol. in. l. iij. §. feras. ff. de acqui. possef. loquitur de pecore oberrante, an liceat propria authoritate capere.

tit. vij.

De stagnis & cuniculis. Caput primum.

NE quis vel stagna, vel cuniculos, specus, fossatáve aliena nisi fracta desertaque sint, adeat hac lege iubemus, venatori piscatoríve furti pœnam infligentes.

¶ Casus. Quæritur an liceat in alienis stagnis piscari: vel in alienis cuniculis, id est guarennis venari? Dicit quòd nõ, nisi sint in fracto: gallice en frou, & deserta incultáque & informia.

Cuniculus. ¶ Glossa. De specu. & cuniculis alio significatu habes tex. in. l. supra iter. ff. de aqua plu. arcẽ. & cuniculus pro ipso lepusculo sumitur qui sub effossa terra latitare solet: sitbq; cuniculis ipsis. Festus autem cuniculum in neutro genere protulit. Et Martialis, Gaudet in effossis habitare cuniculus antris. *Guarennæ.* Potes etiam illas quas guarẽnas nostri vocant appellare: vt Plinius interranea, vel in gene. e viuaria, vel specus. ait enim in lib. viij. ca. lv. Sunt quos Hispania cuniculos appellat fœcunditatis innumeræ. mox dicit repurgaris interraneis. *Interranea Plinii locus elegans.* Item magna propter venatum eorũ gratia est. Iniiciunt eos in specus qui sunt multiformes in terris. vnde & nomen animali, atque eiectos supernæ capiunt. nusquã potes elegantius descriptum istud guarennarũ genus legere. fundatur autem lex nostra contra. l. quod enim nullius. ff. de acqui. re. do. vbi venari licet in alieno, nisi dominus ingredientẽ prohibuerit. *Venari in alieno licet.* Nam illud intelligitur in feris non reclusis: sed quæ nullius sunt. *Feræ priuatæ.* Hæ autem feræ velut priuatæ sunt, & in eius bonis à quo sunt inclusæ: sicut in viuariis. & pisces in piscinis, & ab eo possidentur. l. iij. ff. de acqui. pos. in. §. item feras quas in viuariis inclusserimus, & pisces quos in piscina collegerimus à nobis possideri. vbi miror quo pacto iureconsultus aliter in stagnis dixerit: quia inquit sunt in naturali libertate. Nã in stagnis cohibentur sicut in piscinis, nec possunt stagnum euagari seu euadere, nisi dissolutũ sit. quanuis in maiori libertate sint. Ideo glo. distinguit inter lacus & magna stagna & parua. De cuniculo & fossa est tex. in. l. Proculus. ff. de dam. infec. Et facit ad hanc. l. tex. in. l. diuus. ff. de seruitu. rustico. præ. multa de venatione habes, præter canonistas & præter legistas in. l. iij. ff. de acqui. possef. per Cepollam in tracta. seruitutum rusti. habes etiam de venatione & guarrennis quædam per Boerium egregie. *De venatione.* Habes dictum Ang. in. d. l. diuus. non vidisse venatorem sanctũ vel canonisatum, quod est falsissimum. Sed ista lex non loquitur de venatione ferarum, ideo plura dicam. In tex. dico in fracto quod vernacula lingua dicit, en frou. sunt enim quædam quæ sic latine dici nequeunt.

Caput secundum.

In suo fundo stagna facere cuique liberum esto: modo ne viam iúsve alterius occupet.

¶ Casus. Quæritur vtrum liceat vnicuique facere stagna vel fossam, id est piscinã in suo fundo. Respondet quòd sic, dum tamen non impediat viam publicam, vel ius priuati, id est terram priuati. ¶ Glossa. Hic non dicit an liceat viuaria vel specus facere: sed de stagnis tantum loquitur. *An liceat habere guarennas.* Tamen videtur idem dicendum cum liceat cuique in suo facere quodlibet de iure, dũmodo alteri non noceat. De hac re latè per Iasonem in. l. quominus. ff. de flumini. in repe. Et Boerius hoc decidit Io. Fab. in. §. ferę bestiæ. de rer. diui. dicit ex cõsuetudine tolerari. An tamẽ omnibus liceat. Dicas de iure licere rationibus & iuribus.

& iuribus prædictis. De conſuetudine videtur licere: quia ſi prohibet in alienis cuniculis venari, ergo tacite permittit cuniculos habere & ſtagna. niſi vel edicto principis vel cõſuetudine loci aliter caueatur. quod ego cõmuni vſui remitto.

Quuibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur.

Caput.j.

Inter plebeios ea lex vt altero ex cõiugibus vita functo, detur minorum cura ſuperſtiti ſiquidẽ voluerit vſque ad viriles annos. Verum is neque mobilium ad eos ſpectãtium: neque fructuum lucrum habere intelligatur.

¶ Caſus. Inter coniuges plebeios accidit quòd vnus eorum mortuus eſt, quæritur cui detur cura liberorum ſi quos habeant? Reſponde. quòd datur ſuperuiuenti, ſi velit vſque ad legitimam filiorum ætatem. Sed non lucrabitur mobilia eorum: neque fructus ſicut nobiles faciunt.

Patria poteſtas.

¶ Gloſſa. Hunc titulum ego inſcripſi quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur: quanuis nõ ſit proprie ea poteſtas patria quo dabatur patri de iure Romanorum: neque hic tradantur omnes modi qui in iure traduntur ad patriam poteſtatem diſſoluendam. vt eſt titu. in primo inſtitu. libro. Tamen eſt poteſtas, id eſt adminiſtratio vſque ad pubertatis annos. de qua re dictum eſt in ti. de feudis. nec poſſunt filij ſine eorum cõſenſu contrahere, nec diſtrahere: licet eis non acquirant. Sunt igitur parentes velut tutores curatoréſve filiorum. vt in. l. fi. C. de bo. quæ libe. l. j. C. de bo. mater. De hac cõſtitutione dictum eſt aliquid in feudis quo ad nobiles, & inferius repetitur. Ego itaque & breuitatis gratia & cõmodioris ordinis hunc totum titulum cõiungam vſque ad fi. & in fine dicam nõnulla recondita & pertinentia.

Caput.ij.

Ea vero lex nobilibus atque plebeiis communis eſt: vt nuptiarum vinculo a patria poteſtate liberi prorſus eximantur.

¶ Caſus. Quæritur nunquid nuptiæ liberent à patria poteſtate? Reſpon. quòd ſic tam nobiles quàm ignobiles.

Caput.iij.

Minores nobiles in parẽtis ſuperſtitis tutela eſſe debent, aut aui vel auiæ proximíve agnati: eo pacto, vt in titulo de feudis dictum fuit.

¶ Caſus. Repetit quòd dixerat minores nobilium filios altero parente mortuo debere in ſuperuiuentis poteſtate eſſe, eo modo quo declarauit: & cum illis oneribus.

Caput.iiij.

Vbi tutor pupillis dandus erit, id ex conſenſu ac electione quinque agnatorum affiniúmve: híſque deficientibus, vicinorum cõſilio fiat. Quæ in fœminis anno duodecimo, in maſculis decimoquarto finietur.

¶ Caſus. Erat vnus minor, qui carebat tutore: quia parentes & agnati eius nolebant ſuſcipere tutelam. Lex dicit, quòd debet ei dari vnus de conſenſu quinque proximiorum, vel affinium: vel denique vicinorum.

Caput.v.

Inter plebeios id obſeruatur: vt ſi pater ad ſecundas nuptias trãſierit, filiorum tutelam ob id non amittat, aliud in matre ſtatuimus.

¶ Caſus. Pater plebeius mortua vxore tranſiuit ad ſecunda vota: nunquid per hoc amittat tutelam filiorum? Dicit, quòd non: ſecus eſt in matre. ita eſt potior conditio patris q̃ matris.

Caput.vj.

Filia nupta, anníſque nubilis: cum mariti authoritate poteſt contrahere.

¶ Caſus. An filia habens maritum, & annos legitimos ad nuptias poſſit cõtrahere? Dicit, quòd ſic: ſed cum authoritate mariti.

Caput.vij.

Liberi quatuordecim annos nati & fœminæ duodecimum ætatis annũ adeptæ ſui iuris cenſentur: neque cuiuſquam curæ tutelæve, aut poteſtati ſubiecti. Poſſúntque contrahere, agere, proſequi, ac exercere omnes lites, actiones, cõtrouerſias in iudicio, extráque iudicium: præſertim ſi curatorem ad lites acceperint.

¶ Caſus. Dicit, ꝙ inter plebeios annus decimuſ quartus in maſculis, & duodecimus in fœmina facit eos ſui iuris, & eximit à tutela & cura: & poſſunt oĩa facere q̃ faciũt illi, qui ſui iuris ſunt.

Caput.viij.

Pater filios cuiuscunque ætatis sint: & præsentes & absentes emancipare potest.

¶Casus. Pater voluit emancipare filios suos: quæritur quomodo, & quos possit? Respondet, quòd potest & præsentes & absentes & cuiuscunque ætatis sint.

Sequitur commentarius totius tituli.

IN summa in hoc titulo ponitur primo quædã differentia inter nobiles & plebeios, quoad tutelam filiorum. quę est primo vt nobiles lucrentur eorum mobilia & fructus cum onere tradito in feudis. plebeij vero secus, quod illic satis supérque fuit deductum. Item vt mater plebeia ob secundas nuptias tutelã perdat. de qua etiam re satis dictum. omnia enim quæ huc pertinent, illic in pluribus locis expedita sunt. & huc adde quòd si statuta nobilibus collectam imponunt, nõ comprehendunt nobiles scientia. vt scribit pulchrè Barba. in. c. prudentia. de dona. alia nobilitatis priuilegia non refero. Est autem in secundo capite vna lex communis, vt nuptiarum vinculo quis à patria potestate liberetur, ne prius vinculum impediat libertatem nuptiarum. argumen. §. deinceps. in autẽti. de nup. vbi solet dici omnia morte & nuptiis solui, quanuis tex. non dicat nuptiis omnia solui: sed morte. Itẽ quia matrimonium est hodie sacra dignitas quædã, & sacra indiuiduáque sunt iura matrimonij, quòd debet esse liberum & quietum. l. Titia. de verbo. obliga. cum simi. Item quia trãsit in potestatem mariti filia. est enim quædã (vt vere dicam) captiuitas vel mors ciuilis, qua molestia libenter careremus omnes: vt ille Romanus dicebat si carere possemus. & mulieris bonæ beatus vir, & pleraque id genus quæ fas non est dicere coniugatis. nemo igitur duorum seruus recte esse potest. Sicut ergo serui pœnę vel captiui liberantur à patria potestate. §. cum autem. §. sed si ab hostibus. quib. mo. ius pa. pote. sol. ita & matrimonio. At potius dicas sicut militia vel alia ex. xij. dignitatibus quę cõtinetur in. l. fi. C. de decu. lib. x. præditus hodie à potestate patria liberatur. ita & nuptiæ liberant ob dignitatem & honestatem matrimonij. De vxore est communis consuetudo Galliæ, vt sint in potestate viri: vt scribit Ioan. Fab. in. l. j. C. de bo. mater. & super hac re ac tota materia huius tituli plurima congessit Boerius, quem omnino legas, & non deceret à nobis resumi cum sint in omnium manibus. Ego autem pręter vulgaria propono tibi duas quæstiones. Prima est circa exemptionem à patria potestate quę datur de iure multis, & specialiter episcopis. autenti. sed episcopalis. C. de episc. & cle. habent enim sponsam cui sunt alligati. Quæro an sit liberatus à patria potestate inuitus & in sui præiudicium? Odofre. illic decidit quòd non vt si statuto caueatur, vt liberatus à patria potestate non succedat patri. nam succederet ita vt sentit Barbatius in. l. ij. §. ex his. ff. de verbo. oblig. Et faciunt no. Bart. in. l. in potestate. ff. de his qui sui vel alie. iur. sunt. vbi expresse hoc decidit. Et illic scrib. dicũt militiam & doctoratũ nõ eximere à patria potestate. post Bal. in. l. si maritus. C. de pa. pot. secus de consue. præsertim ista qua potestas pubertate dissoluitur, cum paucos inuenias qui tam imberbi ætate doc. fiant. quę res hodie frequentior est, cũ libri ac literæ sint potentiores. Quæro itaque secundo an patria potestas in spiritualibus habeat locum. Phi. Decius in auten. quòd locũ decidit non habere. in illis enim filius sine patre agit. c. fi. de iudi. in. vj. quòd potest induci ad probandam consuetu. qua nuptiæ nõ subsunt patriæ potestati. est enim causa matrimonij spiritualis, vt illic Decius docet. & in. d. c. fi. p scrib. cum vulga. quòd facit vt sine consensu patris filia in matrimonio contrahere possit. Legas Decium, quia docte loquitur & occurrit nuper. ad hæc lege Paul. de Cast. in. l. j. C. fami. hercis. an filius vxoratus teneatur cum patre viuere. Item quòd de consensu parentum vel affinium: facit quod sæpe doc. disputant de statuto quo requiritur consensus duorum parentum in cõtractibus pupillorum. Et an in distractu intelligatur nihil dico: quia sępe in iure occurrit, & est plus milies à scribentibus de illo statuto dictum. De emancipatione est cõforme iuri: sed aliter cauetur in §. pe. insti. qui. mo. ius sol. vt apud iudicem fiat. & tutelam emancipati assumat: & reliqua. & in l. vt liberi. C. de col. not. quòd solitum est dari aliquid filiis vt emancipentur. Id autem quòd dicitur & absentes. est contra. l. iubemus. C. de emancip. li. vbi rescriptum principis requiritur. alia clara sunt & vulgaria.

Cur nuptiæ à patria potestate liberent. — *Matrimonium sacrum.* — *Ex Gellio.* — *Mariti in uxores uitæ ac necis potestatẽ habebant in Gallia ut Cæsar scribit.* — *Quibus modis qs à patria potestate liberetur* — *Liberatio à potestate patria in præiudiciũ non tendit.* — *Doctoratus à potestate nõ liberat.* — *Patria potestas in spiritualibus locũ nõ habet.* — *Emancipationis forma.*

tit. nonus.

De societate inter virum & vxorem. Caput.j.

INter coniuges omnium bonorũ mobilium societas cõmunitasque esto. Item & debitorũ, creditorúmque tam ante contractum matrimoniũ, quàm eo constante factorum. Item & quæstuum immobilium matrimonij tempore succedẽtium. Ita vt eorum omnium dimidia

dimidia superstiti, altera mortui hæredibus detur. cum & superstes æris alieni dimidiã, atque interusurij ob vectigalia à coniugibus debiti: alterã defuncti hæredes soluere teneantur.

¶ Casus. Maritus & vxor habebant inter se bona mobilia multa: maritus dicebat quòd erant sua, quia dominus. vxor dicebat quòd erat socia eius: & quòd habebat partem in illis. Lex dicit quòd omnium mobilium communitas est inter eos. Sic etiã obligationes actiuæ & passiuæ, tam ante matrimoniũ, quàm eo constante, & contractæ per eos sunt communes: & conquæstus immobilium facti durante matrimonio. & ad hæredes superueniẽtis dimidia trãsit actiue & passiue. ¶ Glossa. Huius societatis cõmunitatisq; inter virum & vxorem, ex cõsuetudine in bonis mobilibus, & nominibus actiuis, passiuisq;, & cõquæstibus cõstante matrimonio factis meminit Io. Fab. in auten. in donatione. C. de secũ. nup. scrib. antiq. & moder. in. l. cũctos. C. de sum. tri. cano. in. c. significauit. de dona. inter vi. & vxo. quem vt celebrem commẽdat Boerius, qui de ea re tam multa, támq; egregia collegit, vt nihil nobis reliquerit. Tamen de iure non est inter eos societas bonorũ: sed animorum & corporũ est. Sed fundatur ex apparatu. Bald. & aliorũ quos Boerius citat ex. l. ex diuerso §. idem proculus. ff. solu. matri. quę lex nõ hoc probat. quia loquitur quando mulier cõtraxit societatem, sed non dicit contraxisse cum viro: nec dicit quòd ipso iure sit contracta inter coniuges. Itẽ nec id probat per. l. alimẽta. §. fi. ff. de aliment. & ciba. leg. nec per. l. cum hic status. §. si inter virũ & vxorẽ societas contracta sit. quia loquuntur quando ita erat actum & cõuentum inter eos non donationis modo, sed societatis & cõmunitatis, per quã non priuãtur mutuo amore. nec probatur per. c. significauit. quia ille tex. ex opiniõe glo. Panor. & omnium debet intelligi de bonis vtrisque relictis, vel ex cõmuni pecunia emptis, vel vtriq; donatis. alioquin de iure pręsumit ex bonis mariti esse. l. quintus. ff. de dona. inter vir. l. certũ. C. eo. tit. & ita illic Panor. egregie declarat quo pacto de iure non est communitas inter eos, nec habet mulier aliquid præter dotẽ. Sed inducit, quòd per consuetudinẽ laudabilẽ id fieri possit. Tu sic inducas, si potest fieri per pactũ, vt legibus illis cauetur, ergo & per statutũ vel cõsuetu. Bar. in. d. l. cunctos. & in. l. de quibus. ff. de legi. l. nõ impossibile. ff. de pac. Et procederet ex sententia Panor. d. c. & consuetudo in matrimonio putatiuo. Et moder. plura qui remittunt ad Petrum de Ancha. in consi. cj. apud quem multas leges. Quid quæstuum seu conquæstuum appellatione cõtineatur, late Boerius docet, vt ea tantũ sint, quæ ex industria hominis & opera quæruntur: alia quæ donata relictáve sunt, aduẽtitia sunt, non quæstus: neque de his intelligitur ista consuetu. quanuis inter quæstus & conquæstus differentia fiat. Alia legas apud illum qui citat. l. coiri. cũ. l. seq. ff. pro socio. & est tex. in. l. aditio. §. j. ff. de acqui. hære. vbi si societas iter duos inita sit: quæstus & dispendii, vel compendii nõ intelligitur comprehensa hæreditas obueniens, nisi (inquit glossa) omniũ bo. socii essent, vel societatis causa delata esset. Ad hanc autẽ consuetudinẽ adduco tibi tex. qui videtur mihi expressior qui sit in iure. in ca. pe. de consuetu. vbi approbatur talis consuetudo, nisi adulteriis faueat in verbo medietatem omnium bonorũ quę adeptus fuerit vir. Aduerte etiam quòd sicut de iure maritus habet priuilegium, ne cõueniatur vltra quàm facere possit: ita & mulier ob istam societatem. vt est text. in. d. l. ex diuerso. & est impropria hæc societas, & tacita contra ius inter coniuges, vt dicunt illic moder. ad quam etiam priuilegium illud extẽditur, per quod ampliatur text. in. l. verum. §. tempus. ff. pro socio. Aduerte etiam quòd eleganter scribit Petrus in. l. diuortio. ad princi. ff. solu. matri. hæc verba. Si mulier ex industria sua lucratur aliquid ex aliquo artificio, acquirit sibi, & non viro. quia tenetur viro ad operas obsequiales tantũ artificiales. Sed ista lex est æquior: per quam æqualitas quæ amorem conciliat, & confirmat inter cõiuges inducitur, vt mutuæ sint inter eos fortunæ ob illam societatem diuinę & humanę domus. Laudabilis est igitur hæc consuetudo: sed per eam tollitur ædictũ bonorũ possessionis, vnde vir & vxor: nam præferũtur agnati, & dimidiam illorum quæ ad mortuum spectabat, consequuntur. Id præterea quo dicitur nominum, & obligationum actiuarum, passiuarúmque commune onus esse debere, est conueniens iuri quo cauetur: vt qui onus sentit, sentiat commodum: & qui de lucris partẽ capit, de oneribus partem sentiat. sed ex captiosã in eo quod de debitis ante matrimonium cõtractis dicit, quia esset occasio decipiendi vxores, vel econuerso, nec multis placet.

Vbi fundetur ĩ iure cõmunitas cõiugum.

Societas aiorũ & corporũ.

Donatio nõ reproba ubi est reciproca

Inductio subtilis.

Matrimonii putatiuum.

Quæstus & cõquæstus.

Mulier habet priuilegiũ ex persona mariti.

Lucra uxoris nõ sunt uiro cõicanda.

Bono. po. unde uir & uxor.

Caput. ij.

Constante matrimonio mobilia omnia, omniaque immobilia simul quæsita pro arbitrio distrahere maritus potest. Idque inter viuos contrahendo. Nam in testamento neuter coniugum supra dimidiam suam potest disponere. Solus etiam maritus citra vxoris consensum omnes actiones vxori competentes, eiúsque causa ortas reales, personalésve

& vectigalium vxori debitorũ gratia interusuria prosequi, persequíque: ac eius nomine experiri.

¶Casus. Quia dixit esse communitatem inter virum & vxorem. quæritur quid si maritus velit vendere mobilia & conquæstus vxore nolente? Responde, quòd potest inter viuos contrahendo vel distrahendo. In testamento vero non potest de dimidia alterius disponere. Sed quæritur fortius. debebatur aliquid vxori, vel aliqua arreragia, vt dicunt, occasione patrimonij sui: ipse maritus suo nomine voluit ea exigere. Lex dicit quòd potest tam reales quàm personales actiones exercere sine ea. ¶Glossa. Hic conceditur magna libertas viro, vt possit alienare bona communia inter viuos pro arbitrio: cum tamen vxor non possit. quod fit ob fragilitatem vxorũ, vt eis alienatio, etiam patris sui prohibeatur. Item, & maritus agit, & exercet actiones vxori competentes. Nam mulier non potest esse in iudicio sine mariti, in cuius potestate est, authoritate: sicuti nec filiusfa. nec distinguitur inter dona æstimata, vel non, & ea quæ seruari possunt, vel non, vt faciunt de iure scrib. quos abunde citat Boerius. quia ista lex dat marito plenam libertatem, & ei, eiúsque fidei confidit: & est tanquam procurator vxoris, & administrator, cum libera, ne fœminæ persequendæ litis obtentu in cõtumeliam matrimonialis pudoris irreuerenter irruant. l. maritus. C. de procu. quæ est elegans, & pro huius fundamento licet requirat satisdationem de rato: quę de iure in paraphernalibus & dotalibus non requiritur. lege Boerium fo. vi. qui multum exclamat in vxores.

Vxores alienare nequeũt.

Ratio legis ĩ uxores.

Caput. iij.

Vxor sine mariti consensu donare, distrahere, alitérve inter viuos contrahere non potest: excepta negociationis mercaturæve cui præposita est, quáque publice exercet, causa.

¶Casus. Dicit breuiter & facile, quòd regulariter vxor non potest donare, vel alienare, vel contrahere sine marito, nisi in vno casu, quando est publica mercatrix. ¶Glo. Hic est, quòd vbique scribentes volunt, vt in his statutis quibus requiritur consensus aliquorum in contractu mulierum, vel pupillorum, extẽdatur ad donationem. donare est perdere, & ad distractum, seu resolutionem contractus, & ad donationem causa mortis. Et alia quæ late describit Boerius, cuius scripta nolo transplantare. Et de muliere mercatrice, vt possit contrahere in mercatura. Idem adducit dictum Bald. de filiofa. mercatore. in. l. Macedoniani. C. ad Macedo. Hoc autẽ tu intelligas, vt procedat in ea mercatura, seu negociatione quam ex consensu mariti exercet, & cui præposita est à marito, quia tunc de omni cõtractu eius rei causa ab ea celebrato, tenetur maritus ne contrahentes cum ea deludantur. in aliis autem causis secus. Et si publice eam exerceat, cẽsetur ex mariti authoritate id facere. arg. l. Barbarius. ff. de offi. præsi. l. eius qui in prouincia. ff. si cer. peta. cum simi. Et ad hanc rem videas text. in. l. j. §. item præpositio. ff. de exercito. Alia Boerius diffuse. Et dicemus statim, quia est institoria non exercitoria. Legi consil. Paul. de Castr. clxii. in antiq. vbi declarat quomodo intelligatur statutum, quòd minor exercẽs mercaturam habeatur maior.

In donatione authoritas reqritur.

Mulier mercatrix authoritate non indiget.

Mercatura publica.

Minor mercator pro maiore est.

Caput. iiij.

Mercatrix publica quancunque actionẽ eius rei causa competentem exercere potest. Ipsa etiam & maritus conueniri.

¶Casus. Vxor mea publice mercaturam faciebat, vt puta, vẽdebat aleca, vel triticũ, vel aliud. Lex dicit ꝙ ipsa potest cõuenire & conueniri, & maritus eius obligatur ex ea re. ¶Glo. Istud est contra titu. de institoria. ff. vbi non ipsi institori datur actio, sed præponenti. l. sed & si quis. & l. præce. ff. de instito. Sed dicas quòd vxor publica mercatrix est, tanquam procurator cum libera. l. sed & procuratorem. iuncta glo. ff. de instito. & quia publice facit. Item nota. in. d. l. sed & si quis. §. parui refert masculus an fœmina sit, qui tabernæ præficitur. ideo autem ipsa conueniri potest, ne publice cum ea contrahentes decipiantur, quæ ratio ponitur in dicto titu. de instito. & de exercito. expediamus reliqua. nisi velis addere quòd Barba. dicit filium mercatorem pro patrefa. esse in capitulo quòd quibusdam. de fideiusso.

Institoria datur præponenti.

Ratio cõsuet.

Mercator filius pro patrefa. est.

Caput. v.

Facto sine fraude bonorum diuortio, diuisísque bonis vxor cõtrahere, ac de bonis suis mobilibus ac immobilibus ex pacto quo innuptæ mulieres agunt, libere disponere potest. Id vero diuortiũ contrario consensu irritari potest, ac nouo cõsortio coniugalis societas instaurari.

¶Casus. Maritus erat prodigus, & facta est separatio eorum. vtrum tunc vxor possit sine cõsensu eius contrahere? Lex respondet, quòd potest omnino facere, sicut si non haberet virum. Et, quod si velint postea, poterunt reconciliari: sed intellige quòd ea quę interea facta sunt, non reuocantur. ¶Glossa. Diuortium corporũ non fit ita

fit ita hodie sicut de iure antiquo & ciuili fiebat: sed est hic bonorum tātum, vtputa, ob prodigalitatem alterius, & est bonorum separatio, non corporum, ad instar illius separationis quæ fit ob creditores. quāuis etiam corporum separatio aliquando fiat. sed de ista separatione bonorum ob creditores, est text. in. l. j. & per totū titu. ff. de separa. Quot modis diuortium fiat de iure canonico, non est necesse hic referre, & satis est in iure canonico expressum, in titu. de diuor. & per summistas. Et per Alber. in dictionario. Ad rem autē facit quòd in. l. ii. ff. de diuor. ponunt verba hęc, Res tuas tibi habeto: res tuas agito. & fit apud iudicē cum causæ cognitione. Et ad reconciliatum consortium facit tex. in. l. vir mulieri. ff. de dona. inter virū & vxo. vbi est reparatio matrimonii, & simulatum diuortium. reparato enim matrimonio omnia in pristinum statum redeunt. Sed ita intelligas, vt non reparentur contractus interea facti ab vxore, & reuocentur, quia ius tertio iam quæsitum est quando erat diuortium non simulatum, neq; in fraudē, vt hic dicitur, & facit. d. l. vir mulieri. An ob viri prodigalitatem mulier possit petere dotem, Boerius & alii disputant, ego non resumo.

Separatio bonorum. *Diuortii uerba.* *Reconciliatio.* *Limitatio bona.*

Caput. vj.

Vxor citra mariti authoritatem ob sibi illatam iniuriam in iure experiri potest. sicuti ipsa ob iniuriam conuitiúmve quod intulerit conueniri. Quia si ipsa iniuriarum damnata sit: in maritum bonáve communia constante matrimonio executio non fiet.

¶ Casus. Vxor mea passa est iniuriam, vel verbo, vel facto, voluit agere suo nomine actione iniuriarum. Lex dicit quòd in hoc casu potest, sicut conueniri potest sine authoritate mariti, si iniuriā alicui fecerit. Sed pono quòd vxor mea verberauit tuam: & cōdemnata est illi in viginti. nūquid possit fieri executio in bonis meis, vel in bonis communibus durāte mtarimonio? Responde quòd non. ¶ Glossa. Huius constitutionis fundamentum est in. l. j. §. fin. ff. de iniur. dum ait, ex vna iniuria tribus actionem dari, neque vnius actionem per alium consumi, vtputa vxori meæ filiæfami. iniuria facta est, & mihi & patri eius. & ipsi actio competit, quòd si viro iniuria facta sit, vxor non agit, quia defendi vxores à viris (inquit Paulus) nō viros ab vxoribus æquum est. facit text. in. §. pariter. institu. de iniu. quod vltimum facit secundum Bald. in vxore accusante de morte mariti, vt ille dixit in. l. ii. C. qui accu. poss. col. xxiii. Et an pręlatus possit remittere iniuriam illatam ecclesiæ. Bald. in l. qui accusare. C. de eden. quòd non, & cano. in cap. accendentibus. de priuile. Et sponsus quoque agit. l. item apud Labeonem. §. spōsum. ff. de iniu. Non tamen intelligas hic, cum datur actio iniuriarum vxori sine consensu mariti, per hoc tolli potestatem agendi ipsi marito, quia lex ei hoc permittit. vt. d. l. j. §. fina. Et facit pro hac. l. text. in. l. lex Cornelia. §. item lex Cor. ff. de iniu. vbi est vnus ex casibus quibus filius potest agere sine consensu patris, sic vxor sine marito, sicut & ipsa conueniri, & ex eius delicto maritus non tenetur. sicut pater ex delicto filii, nisi ex statuto. vt Bart. qui dicit ex statuto Perusino, patrem teneri ob condemnationem filii. in. l. in cognitione. in fi. ff. ad Sylla. & in. l. filius. ff. de verb. oblig. videbatur autem quòd pro parte dimidia hęc bona essent obligata. sunt enim velut peculium fœminæ. Sed dicas id fieri ob cōmunitatem, & indiuiduitatem constante matrimonio durātem. posset ergo, vt hic tacite innuitur, soluto matrimonio conueniri mulier, hæredésve eius iniuriarum.

Vnā iniuria tres actiões parit. *Vxori nō datur actio proin iuria marito illata* *Prælatus nā pōt re mittere iniuriā ecclesiæ illatam.* *Filius pro iniuria sibi illata pōt agere* *Pater ex debito filii nō debetur.*

Caput. vii.

In contrahendo matrimonio ante desponsationē quælibet donationes, cōditiones, conuētionésve, quas vltro citróque placuisse constiterit, robur, finémque sortiantur. Idque & in secundis, aliísve nuptijs fieri posse decernimus.

¶ Casus. Ego volebam ducere beatam vxorē: & fecimus quasdam conuentiones in accordanciis ante desponsationem, quæ fidenciaria dicūtur? Lex dicit quòd potest fieri, & seruari debet matrimonio postea contracto. ¶ Gloss. Quanuis de iure matrimonium debeat esse liberum omni pœna, omniq; conditione, cum sit actus legitimus, tamē hic permittitur quāuis cōditionē, quāuis cōuentionē apponi: dum tamen non sit turpis, aut iuri dissona. De donationibus & dotibus postea dicetur suo loco, suísque titulis specialibus. Et pro hac. l. facit text. in. l. si socer. §. Lucius. ff. solu. matri. & in. l. fi. C. de dona. ante nup. vbi scri. dicunt, ante contractum matrimoniū valere talia pacta, & donationes, & conuentiones, etiam si esset per verba de præsenti contractum. quod est dubiū. & est contra hanc constitu. vbi dicitur ante fidē datam. Boerius multa citat quę videas, vltra eum, an ista pacta & conuentiones valeant? dicas sic. Aut in illis grauatur maritus, & potest ante matrimonium fieri: non autem eo contracto. l. liberis. §. fi. ff. de pac. dota. aut in præiudiciū vxoris & dotis. tunc ante matrimoniū possunt in casibus permissis à iure. vt in. l. ii. ff. de pac. dota. & glo. quam extollit Alexan. in. l. j. ff. de dote præleg. vbi nota quòd

Matrimonii liberū. *An pacta ante matrimonii ualeant.*

dicit non valere pacta quibus ad delinquẽdum inuitamur. Reliquas egregias quæstiones quæ circa hanc rem fieri solent, habes expeditas per Ioan. de Imo. in. d. §. Lucius.

Caput. viij.

Vectigalium vsuræ fructus, prouentúsque, & accessiones prædiorum causa iã perceptæ, aut debitæ, cædentésve, mobilium appellatione continentur.

¶ Casus. Quæritur, vtrum vsuræ vectigalium, id est arreragia rentarum, & fructus prouentus ac redditus, & accessiones perceptæ, aut debitæ contineantur appellatione mobilium? Dicit ꝙ sic. & sunt communes. ¶ Glossa. Hæc omnia quę hic exprimuntur, communia sunt inter coniuges: nam mobilia censentur. licet ab immobilibus profecta, nec sequũtur naturam principaliter, quia non est eadẽ ratio. fructus autem adhuc solo hærentes non dicuntur mobilia: quia sunt pars fundi. l. arboribus. §. Iulianus. ff. de vsufruc. l. fructus. ff. de rei vendi. vnde diceremus quòd si mulier moreretur, quo tempore adhuc penderẽt messes, vel fructus: neque collecti, vel à solo separati essent, maritus non posset petere partem eorũ ab heredibus vxoris, neq; de obligationibus, quarum dies nondum cessisset. arg. d. §. Iulianus, sed de nominibus hic nihil cauetur: & ideo puto appellatione mouentium non contineri. vt Barto. in. l. mouentium. ff. de verborum signifi. Plura videas per doctores in dicta. l. mouẽtium. & in. l. longe. ff. de diuer. præscrip. & de agri. & censi. lib. xi. C. per totum. & in. l. à diuo Pio. ff. de re iudi. ego enim succincte volo procedere. Tu autem no. hic ꝙ nummi repositi causa sunt mobilia. secus videtur in illis qui vt mutuo darẽtur, repositi erãt. l. si chorus. & . l. quæsitum. §. j. ff. de lega. iii. Et de hac re plurima videas de eo qui legauit omnia mobilia sua per Specu. in tit. de fructi. & interesse. §. j. Tamen doctor. communiter tenent redditus & annonas ciuiles perpetuas non esse inter mobilia, vt Boerius late. sed hic est consuetudo cõtraria.

Mobiliũ appella. qd ueniat

Nomĩa an sint mobilia.

Nũmi an sint mobilia.

Annonæ ciuiles.

Caput. ix.

Tametsi vectigalia fiduciaria venditione constituta cum redimi possint, inter mobilia censeri solent: id tamen ex parte emptoris, hæredûmque eius intelligi debet, non aduersus venditorem, hæredésve eius vniuersales, aut singulares. Nam si venditor post contractum, contractúsve tempore, aut eo celebrato vxorẽ duxerit, vxórque contractui obnoxia non erat, soluto matrimonio ad dimidiam tantum præteritarum vsurarum tenebitur. Quòd si quid constante matrimonio simul quæsiuerint: ídque ea marito mortuo possideat, ad simulati cõtractus obseruationem, vsuríque persolutionẽ eatenus hypothecaria conuenietur, quatenus possidere inuenta sit.

¶ Casus. Quæritur, vtrum rentæ cõstitutæ sub facultate redimẽdi sint mobilia? Lex dicit, quòd sic ex parte emptoris, & hæredum eius: non autem cõtra venditorem, & eius hæredes, vel successores, quia si venditor habeat vxorem, quæ se ad illam rentã non obligauerit, non tenetur nisi ad dimidiam partem arreragiorum, nisi propter conquæstus quos fecerunt constante matrimonio, & pro rata eorum. ¶ Glossa. Redditus annui perpetui sunt immobiles, vt dixi, ídque notant scrib. in. l. iubemus. C. de sacro. eccle. ca. j. de contro. inter. do. & epis. cum vulga. per Boerium. Tamen, vt ipse in quodam consi. differit, redditus non perpetui, vt per pactum de retrouendendo sunt mobiles. post Ioan. de Plat. in. l. iii. C. de vẽdi. re. ciui. lib. xi. & id præmittit cõstitutio nostra, quod tamen exponit intelligendum ex parte emptoris, non ex parte vẽditoris, quantum ad obligandam vxorem, quæ possidet conquæstus, quia in solidum tenetur peculio tenus, id est, vsque ad æstimationem conquæstuũ: secus si essent mobilia, vt dictum est in capitulo j. quia pro dimidia tãtum teneretur. Sic vno respectu dicũtur mobilia, alio immobilia. nec bene intelligo quo pacto istud procedat: cum non habeat nisi dimidiam conquæstuum, & hæredes aliam. cur hęredes non teneantur pro parte. per tit. de hæredi. actio. De hoc cõtractu lege vnam præsumptionem quæ traditur per Ioan. Andreę in cap. ad nostram. de empt. & Alexan. in consi. xlvi. volu. iii. & præsertim nota ꝙ dicunt pręsumi vsurarium, quando ista facultas redimẽdi esset concessa in contractu, vel instrumento particulari: non autem in ipsa vẽditione, quod solet fieri. & melius esset non facere in priuato: quia in ducit iniquam præsumptionem. quod nõ fieret si in ipso cõtractu principali esset factum. Alia per Alexand. & Signo. de Homod. in consil. variis.

Perpetui redditus.

Non ppetui mobiles sunt.

Præsumptio usurarii contractus.

Caput. x.

Si maritus ob delictum damnatus sit, eiúsque bona fisco delata, atque adiu-

adiudicata fuerint, ad eius debita, eísque alienum ab eo contractum vxor minime conuenietur. nec dotē amittet, in cuius repetitione fisco præferenda veniet.

❡Casus. Maritus Berte commisit delictū propter quod bona eius fuerunt confiscata. Quæritur vtrū vxor eius de eius delictis & debitis teneatur? Lex dicit quòd nō, nec amittitur dotem suam, in qua recuperanda pręfertur fisco & omnibus. ❡Glossa. Possem hic latius euagari super materia confiscationis, ex quibus causis per quem, & in quibus bonis fiat. Sed non excedendo textum legas quę Boerius optime cumulat in consuetu. Bitu. titu. de iurisdi. omnium iudi. vbi citat Alexan. in. l. quanuis. ff. solu. matri cū aliis per eum adductis, quæ non refero, sed neq; tex. in. d. l. assiduis. aliquid facit, nec Alexan. aliquid dicit. Habes multos text. in iure, in. l. quisquis. C. ad legem Iul. maiest. l. si quis posthac. C. de bo. dam. vbi expresse dos conseruatur vxori: & in hoc ipsa præfertur fisco. facit argu. l. assiduis. C. qui potio. in pig. ha. ad eius vero debita non tenetur, quia ex eius bonis nihil percipiet. Nam vt Boerius docet, etiam conquæstus confiscantur. quia maritus eos poterat alienare. & dicuntur de bonis mariti potius quàm vxoris. Dos autem dicitur de bonis vxoris: & ad eam reuerti debet. l. in rebus. C. de iure do. & ne vxor pro marito. C. vbi pro materia huius constitutionis habes tex. & alias rationes & quæstiones. vide apud Paridē à Puteo in trac. de dote. Lex quinque legibus. ff. de bo. dāna. quam citat Boerius, loquitur de dote confiscanda ex delicto vxoris: ista autem ex delicto mariti. Et intellige de dote vera, non autem simulata. vt. d. l. si quis posthac. Et aduerte quòd id quod dico dotē: intellige de donatione propter nuptias, quæ doarium dicitur, quā maritus facit vxori. vel est dos consuetudinaria, vt postea suo loco dicemus, in qua de consuetudine præfertur omnibus creditoribus, vt dicit Panor. in capitulo ex literis. de pigno. allegans not. in. d. l. assiduis. vbi plura per eum: & laudat illam consuetudinem. De dotis priuilegiis dicerem plura, nisi omnes ad nauseam dixissent: vt Paris à Puteo. Bal. Nouellus. & Alexan. in consi. & reliqui. Dicemus de materia huius. l. in tit. de suc. in causa fisci. Nō credas autem dominum Boerium errasse: sed calcographum.

Dos fisco pfertur.

Dos simulata.

Caput. xj.

Si alteri coniugum quippiam donatum, legatúmve fuerit: seu mobile sit, seu soli quæstuum naturam id sortiri volumus, essèque inter eos commune, quod constāte eorum matrimonio eis obtigit. Nisi aliter expressim à donante, testatorève cautū sit, vt donatario sit proprium.

❡Casus. Aliquid, constante matrimonio, vni ex coniugibus donatum fuit inter viuos, vel in testamento mobile vel immobile: vtrū sit commune? Lex dicit quòd sic. & reputatur conquæstus, nisi donator, vel testator aliter dixerit. ❡Glossa. Hæc consuetudo est contra id quòd prædixi in cap. j. & communem iuris interpretum sententiam. qui volunt cōquæstus verbo ea quæ ex industria & labore tantum quæsita sunt cōtineri, non autem donationes, aut legata, aut hæreditas. de qua re dixi. Tamen hic etiam extēditur fauore matrimonii, quia in dubio videtur coniugi datū matrimonii respectu: & fit interpretatio illi fauorabilior per Bar. in. l. j. ff. solu. ma. & scri. ī. d. l. assiduis, nisi aliter appareat.

Conquæstus quid contineāt

Caput. xij.

Bona & prædia in matrimonij tractatu futuris coniugibus data cōtracto statim, ac consummato eo, communia eorum, velut quæ conquæstus efficiuntur. Nisi ita cautum sit: vt alterius eorum ea prædia peculiaria propriaque sint, aliúdve in contractu expressum, quod communitatis legi derogare videatur.

❡Casus. In tractatu matrimonij pater donauit filiæ suæ fundum: contracto & consummato matrimonio maritus volebat dicere illum fundum esse suum. Lex dicit, quòd est factus communis inter eos post contractum matrimonium: & est sicut conquæstus: nisi dictum sit in contractu, quòd esset proprium filiæ cui donatum est, vel mariti. ❡Glossa. Ratio huius est: quanuis sponsi de futuro non sint cōiuges antequam matrimonium sit consummatum, vt prędixi: tamen eo consummato, donatio præcedens sortitur effectū: quia in illud tempus collata erat, vt scrib. in. l. in tempus. ff. de hære. institu. vbi hoc tradunt in materia dotis. Et aduerte, quòd omnes leges in contrectu matrimonij poni possunt ab initio: & pacta priuatorum derogant iuri communi: quia ex statuto datur eis hæc potestas. De hac tota materia dotiū recurre ad ea q̄ dicemus in ti. de dotibus, & de dona. inter vi. & vxo.

Donatio per matrimonij cōsummat.

Caput. xiij.

Vxor mariti authoritatē, vt actiones exerceat, postulare debet. Quo recusante iudice authore agere debet.

¶ Casus. Debebatur aliquid vxori meæ, ipsa volebat agere sine authoritate mea. Lex dicit quòd non potest: & si ego denegauero ei consensum, ibit ad iudicem, & habebit ab eo authoritatem.

Iudicis authoritas. ¶ Glossa. Vbi authoritas alicuius requiritur, & is vel negat, vel est absens, ad iudicem recurritur. l. cum ostendimus. §. fi. ff. de fideiusso. tuto. l. iuste. ff. de acqui. poss. cum simi. Ego plenius dixi in tit. de feudis. Et iam propero ad cõsummationem operis, veritus ne quid mihi accidat impedimenti quo perficere non possim.

De societate. Cap. j.

Extra cõiuges societas inter alios nõ contrahitur, nisi certis modis: vt pacto, contubernio, conuersatione, aut negociatione, bonorúmve cõmunicatione contrahendæ societatis causa facta per eos qui anno, ac die integris simul in societate permãserint. His enim modis inter eos omnium mobilium, quæstuúmque constante societate obuenientium communitas contrahi solet.

¶ Casus. Dictum est, quòd inter coniuges tacita societas contrahitur. Sed quęritur, nunquid aliis modis cõtrahatur? Respon. quòd sic quando aliqui inter se societatem contrahunt per expressam conuentionem, vel simul habitando & communicando, vel negociando societatis causa, & per annum ita steterunt. Ita enim mobilium & conquæstuum communitas fit.

Caput. ij.

Si quis autem cum quibusdã coniugatis societatem contrahat: ex huiusmodi societate non nisi tertiam portionem bonorum quæ prædicta sunt, consequetur.

¶ Casus. Aliquis contraxit societatem cum Ticio & Berta coniugatis, quęritur quam portionẽ habeat in bonis conquęstis & mobilibus? Dicit, quòd habet tertiam. ¶ Glossa. Postq̃ dixit de societate inter coniuges: nunc dicit de ea quę fit inter alios, & est materia frequens pro socio & lucri pœna, vt nonnulli dixere. De hac forma contrahendę societatis, vt non solum pacto fiat: sed contubernio. i. conuictu & cõuersatione, cohabitatione, & communicatione lucrorũ, & bonorum conquisitorum per aliquod tempus, per quæ tacite inducitur societas. meminit Io. Fab. in tit. de socie. insti. in princ. & pleriq; per Boerium cumulati. qui decidunt de iure ex sola cohabitatione non coiri societatem: nisi bona & lucra communicentur: videas quæ ipse colligit. Et videas. l. societates cõtrahũtur. ff. pro socio. vbi quatuor sunt species societatis omnium bonorũ. alicuius negociationis particularis, vt vini, salis, olei. alicuius rei, vt equi, bouis, fundi. Et denique publicorum vectigalium, vt illic videbis. & optime de societate: quia in generali de iure veniunt immobilia. videas apud Iacob. de Fera. in for. li. pro contrac. socie. & per Alex. in finita. in consi. xxxi. xxxii. cum sequentibus multis in lib. v. const. & in dubio intelligitur pro æquali parte lucri societatẽ esse cõtractã. l. si non fuerint. ff. pro socio. quod Alexan. latius prosequitur. Ad hanc vero cõstitutionem habes formalem tex. in contrarium. in. l. vt sit. iuncta seq. ff. pro socio. vbi ad hoc, vt sit societas: & detur actio pro socio non sufficit communionem esse factã, nisi specialiter in societatem cõsenserint: datur autẽ actio nego. gest. vt illic gl. dicit. Sed hic inducitur animi & consensus pręsumptio ex lapsu temporis quando per annum simul cõmunitatem omnium bonorum, vel negociationem aliquam fecerunt. An autem sententia lata pro vno, vel contra vnum ex sociis prosit, noceâtve aliis. Dicas quòd prodest, & nocet per not. in. l. j. C. res inter alios acta. Et distingue inter diuidua & indiuidua. & late habes de hac re p̃ Barbatiũ, post Bar. & Lud. Ro. in. l. ii. §. ex his. col. xv. ff. de verbo. obliga. Cætera postea occurrẽt. secundum enim caput est facile. De tertia: quia maritus habet vnam, vxor aliam, hic tertiam. in his enim maritus & vxor duo cẽsentur: quia diuidua sunt. Et tu vide quæst. Bal. in fi. l. j. C. qui test. de socio vendente partem castri ad æmulationem alterius. & moder. ibi.

Societatis materia fructuosa

Societas tacite cõtrahitur.

Societas quadruplex.

Societas in dubio pro æquali parte lucri cẽsetur.

Sẽtẽtia lata pro vno ex sociis aliis prodest.

Socius potẽ ad æmulationem alterius uẽdere nõ pot.

Caput. iij.

Si coniuges ex matrimonio liberos susceperint: alterque eorum decedat illis relictis legitimis suisque hæredibus: & superstes bonorum descriptionem inuentariúmve, aut diuisionem, aliúdve æquipollens liberis suis non fecerit: censetur tacita societas communitásque inter illos continuari: quemadmodum & hæreditatis paternæ, maternæve possessio in illos transit: donec inuentarium, aut diuisio successionis, aliáve æquipollens conuentio facta fuerit. In eo vero quod communiter quæsitum

situm sit, primogenitus nullam habebit prærogatiuam.

¶ Casus. Pater vxore mortua non fecit inuentarium bonorum, vel diuisionem filiis suis. Lex dicit quòd per hoc erũt in comunitate omnium bonorũ pro virilibus portionibus: & ideo quicquid erit acquisitum ab illis, erit commune, in quo antiquior non habebit prærogatiuam.

¶ Glossa. Quia cœpit dicere quòd etiam tacite & re ipsa contrahitur societas, vt.l.societatem.l.itaque.l.plane.ff.pro socio. pergit addere alium modum inducendi tacitam societatem: vt Barto.quærit in dicta.l.societatem.&.l.cum duobus.§.papi.ff. pro socio. De duobus fratribus simul mortuo patre habitantibus & communicantibus, an per hoc inducatur tacita societas.& concludit quòd non, nisi negocientur.& illic ad Barto. in addi.inuenies multa consilia & remissiones, vltra quas legi nuper Decium in autenti.quòd locum.C.de colla. ita loquentem. Quæro an si contracta sit societas omnium bonorum tacita inter fratres habitando simul, & omnia communicando post mortem patris: vt dicit Barto.in.l.Titium.§.altero.ff.de admi. tu.l.si patruus.C.communia viri.iudi. an tunc si vnus habeat filiam, debeat de communi dotari.& cõmunis modet.conclusio est quòd non, eorúmque fundamenta refert quibus respondet. tamen ipse tenet contra eos quòd debeat dotari de communi, quia promiscuus est vsus: & quia tantum operatur tacita societas quantũ expressa: & ait se ita consuluisse. Et quæstio probleumatica: nec arguendus venit qui alterutrum tenet. Ego vero non deflectendo à communi, credo & de iure & de æquitate illam esse meliorem, tum quia eius responsiones sunt frigidæ, & argumenta leuia. nam vbi non est eadem ratio taciti & expressi: non est eadem vis. Item istud esset facere inæqualitatem, nec istud quod Decius dicit in puncto iuris, putem procedere, & consulerem pro communi. quia sæpe vltra montani animo dissentiendi & ostentandi ingenij sui vires à vero, rectóque deflectunt, quod in consulendo absit: cum quis faciat causam suam, multominus in iudicando vbi & causæ & animæ periculum est. Aliud quod hic dicitur de inuentario est, quia quando fit inuentariũ, est actus contrarius societati, & per confectionem inuentarij in iure quis non tenetur vltra vires: quod non procedit foro animę, vt vltra vires hęreditarias teneatur, vt dicit Panor.in cap.Raynaldus.de testa.facit.c.literas.de resti.spolia. Itẽ aliud qđ dicit de possessione hæreditatis totius transmittenda est, quia de iure censetur continuari.l.j.§. Sceuola.ff. si quis omis.cau.test.l.in suis.ff. de libe.& posthu.cum vulga.in societate autem nota vnum quod huc pertinet, quòd possessio non requiritur, nec traditio in ea ad translationem dominij.l.j.ff. pro socio.§.j. & in.l.socius.ff. si cer.pet.vbi late moderni. Et cõtra hanc legem est text.in.l.nemo potest. & duabus sequen.ff. pro soc.vbi in hæredem non transit societas, nisi dicas illud quod est in.l.plane. de consensu intelligi etiam præsumpto, vt hoc casu. & est contra text. in.l.si fratres.ff.eo.vbi non inducitur communitas, nec societas per non diuisionem. Sic expeditam habeas istam constitutionem. alia visurus apud Alexand. & scrib.in locis cumulatis per Boerium. Nam de primogenito de quo hic in fine satis supérque dictũ fuit. Sed abunde tacitæ societatis materiam nuper legi apud Iaso.in.l.prima.C.qui testamenta facere possunt.vbi infinita videas.

An p cohabitationem fratrum societas inducatur.

An filia debeat de communi dotari.

Cõmunis opinio tutior.

Inuentarii confectio.

In societate possessio non requiritur.

Caput.iiij.

Si quid enim eo tempore ex his bonis quæsitum fuerit, etiam ex superstitis opera, id cum liberis pro virili partiri oportet. Nam cuique eorũ viriliter quæstuum portio & possessio parta intelligi debet.

¶ Casus. Pater qui erat in communitate cum filiis, ex opera sua vel artificio acquisiuit aliqua bona. quæritur vtrum sint communia cum liberis suis? Lex dicit quòd sic.vt doctor, aduocatus, vel mercator. ¶ Glossa. Ratio & fundamentum huius est per id quòd dicit Baldus in cap.j.de benefi.fratris. quòd opera illa per vnum ex sociis præstita censetur gratuita inter parentes & durante societate: vt not.doc.in.l. ex duobus.ff.de nego.gesto.l.vt nemini.C.de colla.vbi alia per Iaso.

Opera p unum ex sociis pstita censetur gratuita.

Caput.v.

Inter nobiles ea lex esto: vt si superstes liberorum minorum ex eo matrimonio susceptorum tutelam suscipere voluerit, eósque alere ac educare, honestéque tractare, æs alienũ persoluere, prædia colere, eorúmque onera tribuere, nec deteriora facere. omnia mobilia in suum peculium conuertet, neque vlla inter eos bonorum societas contracta esse censebitur.

¶ Casus. Pater nobilis habebat filios quos ex mortua vxore susceperat annis minores in tutela sua. Quæritur nunquid bona sua cum illorum bonis communia sint? Respondet quòd si velit eos nutrire, & eorũ debita soluere, & prædia eorum colere ipse mobilia omnia & fructus

suos faciet: nec erunt cum illis communes, neque vlla societas inter eos erit. ¶ Glossa. De hac lege dictũ est in titu. de feudis. vt superstiti tutela detur cum mobilium acquisitione & oneribus hic & illic expositis, quorũ mobilium appellatione etiam fructus prædiorum durante tutela percepti continentur, vt illic abunde dixi. sic non censetur esse tanta societas, cum nulla sit bonorum communitas, neque lucri aut quæstus partitio. l. societatem. &. l. sunt socij. ff. pro socio. Inter tutorem enim & pupillos societas non est: sed peculium separatum. l. si pupilli. §. videamus. ff. de nego. gesto. cum si. Videas quæ dixi in feudis de hac tutela.

Fructus inter mobilia continentur.

Inter tutorem & pupillum societas non est.

Caput. vj.

Quæ de tacita societate inter liberos per inuentarij omissionẽ vel diuisionem non factã inducenda cautũ est: id inter alios quoque præmortui hæredes obtinere volumus, vt superstes qui nullos ex defuncto liberos habuit, tum illius hæredibus proximis societatem ante diuisionem, aut conuentionem habeat.

¶ Casus. Vxor mea erat mortua, nec vllos liberos reliquerat: quo casu hæredes eius debebant partiri mecum, ego non feci inuentarium nec diuisionem: cum eis quæritur, nunquid per hoc contrahatur cum eis societas & communitas? Respondet quòd sic. ¶ Glossa. Extendit quod in tertio capite dixerat de tacita societate, non per diuisionem contrahenda ad hæredes proximos, agnatósve, præmortui cum sit eadem ratio. nam liberis non extantibus eorúmque capite excluso, agnati & cognati proximi parentes successorio ordine veniunt: vt dicetur de successionibus: & intelligitur etiam in transuersalibus. æquum est enim vt rerum ad se pertinentium lucrum sentiant, & imputatur negligentiæ superstitis, qui non facit inuentarium aut diuisionem. l. cum scimus. C. de iure delibe. dicta. l. tutor qui repertorium. Et Panormitanus dicit in ca. Raynaldus, quòd illa pœna quæ venit ex præsumptione, non conuenit æquitati. & Bartolus in dicta. l. tutor. quòd ne patrimonij paupertas detegatur: vt puta quia erat aliqua filia nubilis, mater noluit facere inuentarium, aut diuisionem: iudex potest remittere onus inuentarij, quòd intelligunt scribentes: nisi esset statutum quòd requireret inuentarij confectionẽ pro forma: tunc enim iudex non posset illud remittere. quod not. & lege docto. in locis memoratis. Vide etiam recenter de societate expressa & incidenti multa per Iaso. in. l. j. C. qui testa. face. pos. per me adducta.

Ratio legis.

pœna ex præsumptione est iniqua.

Iudex nõ potest remittere id qđ pro forma ex statuto fieri debet.

Caput. vij.

Inter socios bonorum quod cuilibet ex legato, donatione aut successione obuenerit, commune esse non debet, nisi quid expresse aliter conuenerit. Verum si superstiti coniugi ante diuisionẽ vnius liberorum morte mobilia bona ex successionis iure quæsita sint: nec ante annum ex eo tempore diuisionem cum cæteris fecerit: erũt hæc cum illis communia, simul cũ prædiorum prouentu vsque ad diuisionem sine primogeniti iure.

¶ Casus. Quæritur vtrum in societate bonorũ illud quod vni est donatum legatũ aut relictum, per successionem debeat aliis cõmunicari? Lex dicit quòd non, nisi expresse dictum sit in contrahenda societate. quod fallit quãdo mater succedit vni ex filiis, & ante annum diuisionẽ aliis non fecerit. ¶ Gloss. Huic legi conuenit tex. in. l. nec adiecit. cum duabus tribúsve seq. ff. eo. vbi nec hęreditas, nec legatum, nec donatio: neque id quod personæ contemplatione obuenit cõmunicari debet. non enim causa societatis accidit, nisi eius contemplatione factum esset. Verum memini quòd in capite antepe. ti. præcedẽ. inter cõiuges aliud cauebatur. vnde videtur hęc lex corrigere præce. nisi dicas illam loqui inter coniuges, nostram vero inter alios: vel aliquid deesse in text. Gallico quem habemus. Tamen postea hic loquitur de coniugibus. & id quod dicit in fi. de successione vnius ex liberis parenti obueniente, vt eam cum cęteris communicet. est contra. l. & quia plerunque vel à parente vel à liberto quasi debita nobis hæreditas obuenit. ff. eo. sed dicas id statui in odium negligẽtis facere diuisionem cui datur annus ad faciendam. hæc sunt leuia & facilia in text. in materia vero longa. Ego legebam nuper. l. si socius. ff. si cer. peta. vbi Iason multa dicit de vniuersali.

Quid ex societate sit communicandũ.

Successionis cõmunicatio.

Caput. viij.

Aes alienum ante matrimonium, eóque constante contractum, eo soluto diuiduum fit. Ita vt superstes ad dimidiam duntaxat conueniri possit, etiam si scriptura contractus celebratus sit: nisi quilibet insolidum se reum debendi constituerit. Actio vero hypotecaria semper obligati prædiis inhæret: & superstiti, qui solidũ

soluerit

solueritin prædia illa recuperandæ portionis causa refugium dari conueniet.

¶ Casus. Mortua vxore mea veniebant creditores multi quibus ipsa debebat ipsa ante cõtractum matrimonium, vel eo constante: quæritur vtrum ego tenear, & inquantum? Respondet, quod non teneor, nisi pro dimidia: quod fallit quãdo ego me obligaui insolidum, & actio hypothecaria semper sequitur bona, & fundos obligati. Sed si ego solui totum debitum: ego habebo recursum ad eius bona pro dimidia etiam, si eram insolidum sicut ipsa obligatus. ¶ Gloss. Hic loquitur de societate coniugali, nõ alia. nam de ęre alieno soluendo inter socios est iure: vt non nisi societatis causa factum cõmuniter solui debeat, & in societate non autem ante: alioqui esset leonina & iniqua societas. tex. est in. l. omne æs alienum. ff. eo. & sic passiue non acquiritur, nisi ex societate quæsitum æs alienum. l. sed nec æs alienum. ff. eo. inhærendo textibus & Barto. nam plura dicit de hac re Boerius quæ videas. ego enim volo percurrere hæc quæ nõ indigent apparatu: super quibus vix quęstiones vllę præponi possunt: quæ facile non dissoluantur, nec omnia possumus omnes dicere: & sit posteris aliquid quod agant relinquendũ. De duobus reis in solidum est titulus in iure: & quo pacto ab aliis recuperat, & in. l. secunda. §. ex his. ff. de verbo. obliga. vbi multa colligit Barbatius quæ bona sunt: sed non admodum hic necessaria. an vxor possit se obligare ad debita mariti Boerius dixit, & hic deciditur, quòd posset: immo tacite obligatur pro dimidia. ad plus non posset inter coniuges: nisi simul cum alio cõtrahendo, & se obligando insolidum.

Aes alienũ sociis solui an debeat.

Duo rei credendi aut debẽdi.

Vxor ad mariti debita se obligare an possit.

Caput. ix.

Licet in nuptiarũ tractatu, qui spõsalia contraxere, bonorum societati renunciauerint: id tamen in creditorum præiudicium fieri non posse intelligant. Ita enim quòd omnes leges per eos ascribi posse diximus accipiendum est.

¶ Casus. Sæpe fit in fraudem creditorum, quòd vxor contrahendo cum marito sponsalia, renunciet communitati bonorum: & dicat, quòd non vult habere cum eo societatẽ. Ideo ista lex obuiat tali fraudi: quia per talem renunciationem non possunt fraudari creditores. ¶ Glos. Dictum erat in titu. præce. licere in tractatu matrimonij. quaslibet pactiones & conditiones apponere: quod hic limitat in præiudicium creditorum iuxta tit. de his quæ in frau. credi. quibus fauetur à iure ne fraudentur per illum titulũ, & similes, quia pacta priuatorum tertio non præiudicant, & intellige de pręsentibus futurisq; creditoribus, quanuis sit contra. l. ij. §. fin. & l. iij. ff. de priui. credi. & contra titu. ne vxor pro marito. quando se cõmunem cum marito nõ gerit, & de hac re Boerius alia de consuetudine Parisiorum: tamen salua eam, vt fiat ad tollendam occasionem fraudibus quę prætextu matrimonij fierent contra creditores: & puto intelligi de creditoribus habentibus expressam: non autem tacitã. licet loquatur generaliter per. d. l. assiduis. nisi de ęquitate in omnibus intelligatur, vt ad dimidiã mulier teneatur, quę nõ est cõmunis cum marito. quod iniquũ est, & nimis grauat mulierũ conditionẽ contra ius cõmune. Sed pro hac. l. facit tex. in. l. qui autem. §. si quid. ibi. quia pupilli ignorãtia non debet esse captiosa creditoribus: & ipsi lucrosa. ff. quę in frau. credi. & magis expressum in eo. ti. non quęrendo mẽdicata suffragia. in l. ait ptor. §. si mulier. ibi: neque enim dos in fraudẽ creditorũ constituẽda est, & tu videas totam. l. & l. fi. §. si à socero. eo. tit. & l. ij. C. eo.

Limitatio

Dos non debet esse fraudulẽta creditoribus.

Caput. x.

Bonorum separationes quas inter coniuges fieri posse statuimus: itẽ & bonorum cessiones donec iudici insinuatæ, atque apud acta publicatæ sint: ínque actis proscriptæ, apúdque loci iudicem pro tribunali sedentem factæ: vires non habebunt.

¶ Casus. Quæritur nũquid separationes bonorum inter coniuges, & cessiones etiam bonorum debeãt fieri publicæ, & in iudicio: quia infamãt quodammodo? Respõdet quod sic: vt omnes sciãt, & nemo decipiatur. ¶ Glos. De separatione, quod decreto prætoris sit facienda. tex. est in. l. j. ff. de sepa. l. is cui bonis. ff. de verbo. obliga. De cessione bonorum alibi forte dicemus plenius, sed est contra. l. fi. ff. de cess. bo. l. in omnibus. C. eo. boc tamẽ est ne latenter fiat: ego alibi plura de hac re bona dicturus sum fortasse.

Similitudo de sepa. bonorum in iure ad istã. De cessione.

De seruitutibus. tit. xj.

De seruitutibus realibus: quia de personalibus hic nullũ verbum. Merę personales autem quæ in persona consistunt, vt in seruis nõ sunt formales: sed causales & mixtę quæ à re personæ debentur, vt vsus, vsufruc. habitatio. etiam causales sunt à doctoribus appellatę in. l. sicut. ff. qui. mo. vsufruct. amit. l. non solum. §. tale. ff. de libe. lega. Est & tertia species seruitutis quæ dicitur concessio. ad cuius declarationem do tibi hanc regulam ex Theorica Ioan.

Seruitutum species.

de Imol.in.l. apud Iulianum.§. si quis alicui.ff. de lega.prima. Aut venit aliquid indeterminate, vt concedo tibi, vt capias annue de fundo meo tot fructus, vel tot corbes frumenti: tunc est ius personale & concessio potius quàm seruitus. Aut determinate, vt si dixerit, vt capias pro vsu tuo: tunc est seruitus vsus. In illis autem iuribus in quibus acquirendis est necessarium vicinum prædium, seruanda est Bar. distinctio in.l.mella.§.fina.ff.de ali.leg. quòd si non habeat vicinũ prædium, non est seruitus per gl. in dicta mella.& in.d.§.si quis alicui.vtilitas est in.l.Gayus.ff.de annu. leg. & in glos.l. fina. §. primo.ff.de contrahé. emp.quia personalis obligatio non sequitur fundum: realis vero sic ad quemcunque transeat. Vltima species est de qua hic dicit. nam mere realis est proprie seruitus quæ à re rei debetur.l.quotiens.i. in princip.ff. de seruitu.l.si cum fundum.ff.de serui.rusti.prę. Quædam autem habent causam continuã: quædam discontinuam, vt pulchrè declarat Bar.in. l.foramen.per illum text.ff. de serui.vrba. prædio.in.l.seruitutes.ff.de seruitu.de quarum prę-scriptione dicemus in sequẽti capite. Item quædam vrbanę quædam rusticę.l.vrbana.ff. de verbo.sign.§.pę. institu.eo. Item quædam diuiduæ, quędam indiuiduę.solus autem vsufructus diuiduus est, vt not.in.l.prima.§.si vsufruct.ff. ad.l. falci. l. iiij.§. Cato. de verbo. obliga. & actiones quæ pro seruitutibus competunt sunt confessoria & negatoria.§.eque.institu.de actio. In seruitutibus autem patientia pro traditione est. l.quotiens.ff. de seruitu. Plura videas apud Cepollam de seruitu.præter Alex.& alios in variis cõsiliis quibus nolo paginam producere: sed ea demum dicere quæ necessario ad rem faciunt.

Concessio an sit seruitus.

Cõtinuã. Disconti-nua.

Quæ actio detur pro serui tutibus. Patientia pro tradi tione.

Caput primum.

Luminis ac stillicidij seruitus possessione acquiri: nec absque titulo quolibet tempore præscribi potest.

¶Casus. Titius habebat fenestram, vel visum in fundum, vel domũ meã & longo tempore vsus fuit, aut etiam stillicidium, per quod aqua in me defluebat. Lex dicit, quòd non præscribuntur ¶Glossa. Luminis verbum generale est quod & prospectum, & fenestram seu speculam continere potest. Tamen est differentia inter seruitutem luminis & prospectus & fenestræ: vt declarat Cepolla per.l.luminum.&.l.inter seruitutes.ff.de seruitu.vrb.prædio. Hic autem nõ est proprie quæstio de luminis seruitute: sed de seruitute fenestrę.de qua Paul. de Castro egregie disserit in.l.altius.C.eo. & eum sequitur Cepolla in tracta.de seruitu. in capite de fenestra: vbi disputat an liceat habere, aut facere fenestram in pariete suo, per quam aspicere possit in vicini fundum, & per hoc vicino nocere. Et cõclud. non licere: & recitat multos casus, & disputat an liceat in communi fundo fenestram facere, vel in communi pariete. Tu illum videas, quia venalis est liber. videas etiam de stillicidio per.l.fina.§.Lucius.ff.de seruitu. vrb. quòd nõ liceat immittere aquam per stillicidium: nisi sit consuetudo contraria. ego etiam in sequenti capite aliquid boni dicam. Cepolla de vtraque seruitute multa egregie scribit quæ nolo referre: quia omnibus patent. Sed ad huius consuetudinis fundamentum quæ est contra dispositionem iuris, Boerius multa cumulat, multósque doctores citat quos videas. In pũcto vero dicas quòd seruitutes habentes causam continuam, vt aquæ ductus, altius non tollendi: & similes longo tempore præscribantur.l. prima.§. pe.ff. de itine. actu.priua.l.secunda.C.de seruitu. & aqua. sed in his requiritur scientia aduersarij, vt illic not. idem in habentibus quasi continuam, vt in seruitute stillicidij vel fenestræ, de quibus hic ita Azo. in summa de seruitu. ita gloss. & scrib. in magna.l.seruitutes.cum si. Habentes discontinuam, vt vię, itineris, & simi. regulariter non præscribuntur, nisi in certis casibus, vt per tempus immemoriale: per titulum & bonam fidem, & similia quæ Cepolla tradit. Cur ergo hic dicitur, quòd istę seruitutes quæ sunt quasi continuę, non præscribũtur vnquam: nec vllo tempore sine titulo? Dicas quia de iure canonico malæ fidei possessor vllo tempore non præscribit. res autem omnis libera esse præsumitur. l.altius C.eo. vnde iste qui titulum non habet, non potest esse bonę fidei: nec sine scrupulo, vt dicunt & conscientia rei alienę: præsertim cum iure naturali non possis in tuo facere id quod alij noceat. quod ius naturale quámque ęquitatem hæc nouissima iura considerant, magísque sequitur, quàm illa iura ciuilia quę de rigore, pręscriptione omnia acquiri voluerunt. Item quia hę seruitutes duę de quibus hic agitur, maxime vicinis nocent: vt dicit Cepolla apud quem alia copiosius videbis.

Luminis seruitus.

Fenestræ seruitus.

Quo tpe seruitus pscribat.

Titulo carens mala fide esse præsumitur.

Caput.ij.iij.iiij. &. v. quia eandẽ rem continent.

In communi pariete alter altero inuito speculas, stillicidia, latrinas: cisternásve facere prohibetur.

¶Casus. Habebam murum communem cum Ticio vicino: ego volebam facere fenestram, vel stillicidum quę guttaria dicitur imponere, vel latrinam facere, vel cisternam. Lex dicit, ꝙ non possum eo inuito.

Si in cõmuni solo diuidendo vicinus tuus parietem construxerit: illo vti, in illúmve ædificare te prohibebit: donec dimidiam pro rata eius portionis qua vti voles, illius pecuniæ quam in ædificandum parietem impenderit illi refuderis.

¶ Casus. Vicinus meus fecit vnum murum ad diuisionem terræ, & prædiorum nostrorum: ego volui illic ędificare. Lex dicit, quòd nõ possum: nisi soluam dimidiam precij.

Communem parietem socius vterque perforare potest ad tigna trabésve immittendas reparato postea foramine. Præterquam ad eas parietis regiones, vbi caminos structos esse constiterit.

¶ Casus. Cum ego vellem ædificare in communi pariete, perforaui ad positionẽ trabiũ vel tignorum. Lex dicit, ꝙ possum: dummodo non sit in ea parte vbi est caminus.

Si socius tuus in pariete communi prior maiores trabes fixerit: tuas postea illis opponere prohiberis.

¶ Casus. Vicinus meus ædificando ante me in cõmuni pariete posuit maiores trabes & soleas: ego volens postea ædificare: non possum meas ponere contra illas.

In communi pariete qui prior caminos suos statuerit: ab alio repelli non poterit: modo dimidiam parietis soliditatẽ illi reliquam faciat: laterémque ponat ad infumibulum. Penetrare autem ad camini fulcra pilasque ac fœmora configenda parietem potest.

¶ Casus. Volebam ędificare caminum vel fornacem in communi pariete. Dicit, quòd ego debeo relinquere vicino dimidiam partẽ muri in latitudine profunda: & possum perforare ad ponendum gambagia. ¶ Glos. Ideo hæc capita coniunxi: quia de eadem fere materia sunt, id est, de potestate aliquid faciendi in pariete communi. Ad primum caput in text. credo vocabula omnia satis esse nota: qui nescit, redeat ad Varonẽ, Plinium, Festum, Columellam, & vocabulorum interpretes. Camino etiam vsus est Cicero ad Atticum, Luculẽto camino vtendum censeo. Et Plutarchus dicit, Splẽdidior domus est cum lucet igne focus. Et Virgilius, & plerique. & est in titu. de seruitu. vrba. prædio. ff. in l. si arborem heliocaminus. quę sunt pilæ fulcra ac fœmora: videas apud Budæum post Vitruuium. Ad materiam autem quærò an liceat socio in communi pariete fenestras & stillicidia, & latrinas facere: & huiusmodi quibus paries efficitur deterior? Dicas post multa quæ Cepolla tradit: quòd de iure non potest neque fenestrã, neque latrinam, neque cisternam, neque stillicidium facere, cum per hoc paries deformetur, ac deterior fiat: faciliúsque consumatur. l. quidam Hyberus. ff. de seruitu. vrb. & illic scrib. & scrib. in. l. altius. C. eo. & in. l. quotiens. ff. eo. & in. l. pariete. cum simi. tamen ille distinguit inter cõmunem pro indiuiso & pro diuiso, vt videbis. Tandem dicit esse in his stãdum consuetudini: & in omnibus capitibus huius tituli ita reperies vt ęqualis debeat esse conditio in communi pariete: & ita fieri ne vnus alij noceat. argu. dicta. l. quidam Hyberus. quam Alber. dicit esse curialem, & à probis viris seruandam, vt prius verbis quàm armis experiantur, & dicit Angel. ibi de materia camini esse consuetudinem, vt ex vtroque latere fiant camini: nec vnus vltra dimidiam profunditatis, seu soliditatis ipsius muri perforare possit: sed relinquere interuallum alij ad faciendum caminum ex parte sua. Tamen videas Cepollam & in. ca. de pariete circa partem precij refundendam per volentem ædificare, & aliàs quęstio. in fumibulum vero post Budæum dixi quem videas.

Vocabula ex variis authoribus.

Quid liceat in cõi pariete facere.

Lex curialis.

De caminis cõibus

Caput. vj. vij. viij. ix. x.

In vrbe ac suburbiis Aurelianis parietes omnes inter vicinos cõmunes sunt vsque ad nouem pedum spacium: duo scilicet in solo ac septem supra solum: nisi quis vel titulo, vel limitibus aliter esse docuerit. Erúntque vbi opus erit communi sumptu vsque ad pedes nouem reficiendi.

¶ Casus. Breuiter dicit, quòd muri omnes vrbani ac suburbani sunt communes vsque ad nouem pedes: nisi contrarium doceatur per cõuentionem, vel per signa posita in muro. & si refici debeant vsque ad nouem pedes, sunt ex communi reficiendi.

Latrinas cloacasve, aut receptitias fossas, vel cisternas intra communem parietem facere non licet: pone parietẽ eo libero licet. Erúnt-

quę latrinæ, fossa vel puteus periculo, impensisque construentis ad sexquipedalem ad minus latitudinem (nisi aliter conuenerit) bono pariete clausa.

¶Casus. Dicit, quòd ego non possum facere latrinam, vel foueam ad recipiendas aquas meas, vel sordes in pariete communi: sed iuxta bene possum: dum tamen nō tangant murum, & claudantur bono muro sex pedum cum dimidio ad minus.

Si vicinus tuus puteum in solo suo fecerit prior: nō potest è regione, vel puteum, vel latrinas, vel stillicidia ponere: nisi ad nouem pedum interuallum.

¶Casus. Vicinus meus habebat vnum puteum in meo fundo facere, vel latrinam ex opposito: nisi sit distantia nouem pedum.

Inter furnum & parietem communem semipedalis distantia sit: incendij periculíque vitādi causa.

¶Casus. Volui facere furnum ad coquendum panem iuxta vicinum. Lex dicit, quòd non possum, nisi distet à communi muro per dimidium pedem: propter periculum incendij.

Obliquum, decumbentémque, aut prolabantem parietem, cōmuni sumptu reparari æquum est.

De pariete cōi. ¶Casus. Paries communis inclinabat & minabatur ruinam. Dicit quòd debet in communi reparari. ¶Glossa. Huic legi & sequentibus à me coniunctis conuenit: quod scribitur in. l. parietem. ff. de seruitu. vrba. præd. Parietem (inquit) qui naturali iure communis est alterutri vicinorum demoliendi & reficiendi ius non est, quia non solus dominus est, neque aliud istę leges volunt: nisi vt ex vicini facto non demoliatur, deteratúrve communis paries: aut puteo, aut fossa, aut latrina, aut fornace facta: facit. l. quidam. Hyberus. §. parietem. ff. de ser. vrba. Et circa id quod hic dicitur, nisi aliter ex titulo, vel limitibus docuerit: id est, ex signis quibusdam affixis. *Signa parietum.* Quærit Cepolla qualiter cognoscatur, an sit communis nécne. primo (inquit) expositione tiguorum. Item per fenestras perforantes totum murum. nam iudicatur esse illius tantum ex cuius parte illud factum est: & si vterque habeat, communis est pro indiuiso. ita Angel. & scrib. in. d. l. quidam Hyberus. l. si ędes. in gloss. ff. communi diui. Item per fenestellas penetrantres vsque ad medietatem muri iudicatur esse communis: & creditur iuratis & peritis in arte. Item per anulos ferreos cornua & lapides infixos parieti: & similia signa quibus ipse latius eam rem declarat: & illic plures quæstiones proponit in titu. de pariete. De puteo autē, fouea, cisterna, lanello, pœnu subterranea & cella: idem in variis titulis multa dicit. *De puteis. Spaciū dimittēdū.* Sed inter cætera quærit, an sit dimittendum tantum spacium, quātum fouea profunda est inter vicinum, & ædificantem? De iure videtur, quòd sic: per. l. fin. ff. fini. regum. vbi de nouem pedum spacio: & est lex Græca Solonis. de consuetudine autem vidit obseruari cōtrarium. Hic ergo temperatur istud interuallum sexquipedali spacio: & ita omnia temperantur in singulis, vt res alteri non noceat iuxta. l. fluminum. §. fina. de dam. infec. per quam decidit, quòd si faciam puteum per quod venę tui putei pręcisę sunt, nō teneor. Idem de furno faciendo plurima egregie scribit: quæ videas.

Caput. xj.

In publico flumine molendina supra infráque pontem fæcere, quæ ponti, vel aggeribus damnum inferant non licet.

¶Casus. Volebam facere molendinum in publico flumine. Respon. quòd possum: dum tamen nō noceāt ponti, vel aggeribus, seu chaussis publicis. ¶Glossa. *De molēdinis.* De molendinis multa apud Bartol. & Iasonem in. l. quominus. ff. de flumi. aliquid per Cepollam, aliquid per commentarium Turonicarum consuetudinum. quæ omnia de priuatorum commodo tractant, non de publico: vt hic. Et de molendinis habes per Ioan. de Platea in. l. vsum. &. l. decernimus. C. de aquæ duc. hic ego dicam de ea re tantum de qua loquitur lex: id est, quòd non licet habere molendinum quo pons publicus destruatur, vel aggeres publici rumpantur, nam istud vult text. in titu. ne quid in flumine public. in. l. prima in versi. si forte aggeres, aut quam aliam munitionem. & in ver. sine incommodo accolarum. Item facit optimus text. in. l. seruitutes. §. publico. ff. de seruitu. ibi sine incommodo publico. facit etiam lex fina. ff. de flu minibus. quia ratione molendini sui non facit pontem priuati iuris. & in. l. primo. §. deterior statio. ff. de flu. Pontes enim quodammodo sacri, vel sancti erant: vt pons sublicius Romæ: & Pontificis inde dicti. *Potens sacri. Aggeres* De aggeribus apud Cepollam habes plura, & de aggeribus nili non rumpendis. C. satis est mihi legis fundamentum posuisse. Nam ego tribus codicis libris emendandis enarrandísque operam daturus huic operi finem imponere cupio. Vósque plura ex familiari domesticóque studio à multis magistris potestis accipere.

Caput.

Caput.xij.

Qui luminis seruitutem habet in alienum prædium per fenestras, aut foramina:ea debet laminis obicibúsque ferreis oppessulare: densioréque ac dormienti vitro præcludere: ita vt neque prospici, neque proiici inde quicquam possit:nisi aliter pacto conuenerit.

❡Casus. Titius habebat seruitutem luminis in domum meam: quæritur nunquid debeat facere apertam fenestram, vt videat super me? Respondeo quòd non: sed debet claudere eam vitro dormiēti & spisso, & ferreis obicibus & barris claudere: ita vt vnus homo pertransire non possit: nec aliquid proiici: nisi conuentio alia sit inter eos facta qui hanc seruitutem constituerunt.

Caput.xiij.

Nemini stillicidia canalésve habere permittitur, ex quibus in vicini puteum prius constructum aquæ sordésve labi, ac defluere possint: nisi id titulo ius sibi competere ostenderit.

❡Casus. Ego habebam vnam guttariam, vel stillicidium ex quo cadebat & fluebat aqua in puteum tuum prius factum: quæritur vtrum liceat? Lex dicit, quòd non: nisi ex titulo.

❡Glossa. De seruitute luminis dictum est, quo pacto generalis sit, & diuidatur in tres species luminis. quod vsque in cœlum extenditur ius fenestræ, & ius ꝓspectus per.l. inter omnes.ff.de seruitu.vrb.pręd. Hic autem ille qui luminis seruitutem habet.i. vt lumen habeat in sua domo, vel fundo per fenestram, aut perforamen, vel quid aliud: non habet ius prospectus aspectúsve:& debet illud foramē præcludere vitro dormienti quod affixum parieti sit: nec inde prospici, aut proiici quicquā possit: ne vicino noceat. argu.d.l.quidam Hyberus, & similium.satis est enim, vt commode vti possit. l. in fundo. ff. de rei vendi.l.fluminum. ff.de dam. infec. Est autem luminum seruitus proprie, vt cœlum videri possit.d.l.luminum. & sic vicinus qui mihi eam seruitutē debet: quia quilibet in fundo suo proprio, vel pariete debet habere lumen aliquod ne res sua sit inutilis: ille potest altius ędificare, dūmodo aliquid luminis, quod satis sit mihi, relinquat de iure. Secus in seruitute ne luminibus officiatur, quia non potest lumen diminuere. vt not.glo.Bar.Florianus & scrib.in. d.l. luminū. alia per Cepollā videas. Nā huius cōstitutionis ratio de vitro dormienti nō est alia: nisi vt non noceat vicino, vt dictum est de fenestra.& Cepolla ponit multos casus:quia nō est honestum videre secreta vicini, vel aliquid in eius domum immittere. Item de stillicidio vel canalibus seu aquariolis, ne puteo vicini noceant, est argu.in l.seruitutes quæ ex superficie.§.stillicidium. ff. de serui.vrb.quia non debet fieri cum illa incommoditate vicini vt doceat. Cepolla etiam plura dicit si vis copiosius. & satis est vt videas text. expressum in.l.fistulas.ff.si serui.vendi. & Bar.de aquariolis & siculis in ea lege: vbi etiam non potest quis ea habere per quæ parieti vicini vel communi noceatur. Ea autem in venditione domus veniunt, eiúsque appellatione continentur:quia affixa sunt domui.l.fistulas.ff. de contrahen.emp.l.fundi.§.Labeo.l.venditor hominis.§.fi.ff.de actio.emp.

Luminis tres spēs.

Seruitus ne luminibus officiatur.

Puteo vicini ne noceas.

Canales ex domo vendita veniunt.

Caput.xiiij.

Intra vrbem ac suburbia ea lex est, vt qui vicinum prædium alteri habeat: filum ad parietem intermedium communibus impensis faciendum possit compellere. Qui paries ex terra & lapide tantum fiet latitudine sexquipedali bipedalibus fundamentis in solo iactis, septempedali supra solum altitudine.

❡Casus. Habebam fundum, vel hortum, vel aream tibi vicinam intra vrbem vel suburbia: volui te cogere ad claudendum, & faciendum clausuram muri inter nos? Lex dicit quòd possum vt soluas dimidiam partem clausurę ex terra & lapide, non ex cæmento & calce:& erit latitudinis sex pedum cum dimidio, & septem pedum longitudine. ❡Gloss. Ea lex cogēdi vicinum ad parietem faciendū in fundis vrbanis, quorū appellatione etiā suburbana cōtinentur, habet locum.non autem in rusticis quæ satis est claudi ac separari sæpibus vel tabulatis maceriæ, aut ligno ac etiam fossis.l.fi.ff.fini.regū.Et quia non reperi hoc à scribentibus admodum specifice declaratū, pro fundamento facit aliquo pacto tex. in.l.damni.§.cum parietem.ff.de dā. infe.melior.in.l.sed & loci.§.fi.ff.fini.regū.vbi dicit in rusticis agris cōfinia dici, in vrbanis vicina, & ea communibus parietibus determinari solent. Bonus etiam tex.in.l.si meo & vicini nomine.ff.cōmuni diuidun. Super hoc autē quęrit Cepolla an liceat in eo muro qui ad clausurā fit ædificare.& citat text.in.l.si fratres.§.itē mela. ff.pro socio.ibi, si vicini parietem cōcratitium: vbi Budæus de forma ædificiorum & parietum multa docte. Et cōcludit non posse per consiliū Raphaelis fulgosij, incipiēs, Duo vicini.quia ad eū vsum nō est destinatus per not.in re cōmuni,

Vicinus ad claudendum cogitur.

In pariete cōmuni ad clausuram facto ædificari non potest.

Caput.xv.

Si ob id quod via publica interrupta inacceſſáve erat per priuatos agros iter factus ſit, per eos viæ ac itineris vſus non acquiritur.

¶ Caſus. Aliqui ſolebant ire vel tranſire per fundum meum cũ fracta erat via publica, & non poterant per eam ire: quæritur an per hoc acquirant ſeruitutem eundi ſemper? Reſpõdet ꝙ non. ¶ Gloſſa. De hac conſuetudine habes duos text. expreſſos. vnum in.l.j.§.Iulianus.ff. de itine.actúque priua.& tex.alterum in.l.fi.ff. de via publica. limitatur quã do vel caſmate, vel alluuione, aut aliis modis via publica eſſet amiſſa: vt dicit text. in.l.ſi locus.§.fina.ff. quemadmo.ſeruitu.amit.vbi gloſſ.quęrit an fiſcus debeat precium rependere. & dicit de conſuetudine non fieri: de iure autem ſic. Albe.illud diſputat, & videtur per gloſſam concludere. Et in alia quæſtione per eundem illic propoſita publica impenſa refici debeant viæ publicæ. & concludit quòd ita videt obſeruari: ſed in his conſuetudo diſponit.

An liceat per priuatum agrũ iter facere.

Caput.xvj.

Latrinæ cloacæue communes ſtillicidia cõmuni impenſa purgari debent. Quia ſi ſemel ab vnius domo purgatio euacuatióve facta ſit: erit vbi primum opus videbitur ex alterius latere facienda. Ita tamen vt is qui hoc apud ſe fieri patitur, tertiam duntaxat impẽſæ portionem ſoluat. Quia ſi cloacam quis habeat vicino ſic contiguam, vt cellæ vinariæ, vel penuariæ ſit confinis: vbi ad cellæ altitudinẽ, cloacæ ſordes excreuerint, purgandi neceſſitas eſto: ne cella deterior efficiatur.

¶ Caſus. Habebam latrinas tecum communes, quęritur nunquid debeant communibus impenſis purgari? Dicit quòd ſic. & ſi ego ſemel purgauero ſolus, tu etiã teneberis ſolus purgare quãprimũ neceſſe fuerit. ſed ſi ego patiar quòd purgatio fiat in domo mea, ob id nõ tenebor niſi ad tertiam partem pecuniæ. & ſi ego habeam latrinam propinquam caueæ tuæ, vel cellæ vinariæ, vel cellario tuo, ſi ſtercora creſcant vſque ad altitudinem cellæ tuæ, ego teneor purgare.

¶ Gloſſa. Cloaca propriè eſt locus concauus per quem colluuies fluit: & alia eſt publica, alia priuata.l.j.§.hoc autem.ff. de cloacis. in genere autem & pro inferiori ſtillicidio, & pro latrinis ſumi poteſt. Et pro eis eſt duplex interdictum. vnum de cloacis purgãdis & reficiendis.l.j.§.j. de cloacis. quod quanuis ſit prohibitorium: hic tamen eſt pręceptiuum. Curauit enim prætor vt cloacæ purgentur & reficiantur, quorum vtrunque ad ciuitatum ſalubritatem & tutelam pertinet. Nam & cælum peſtilens & ruinas minantur immundiciæ cloacarum: cum publicæ ſalutis & ſecuritatis interſit cloacas riuóſque purgari, vt inquit iurecon.in.l.de pupillo.§.ſi quis riuos.ff. de ope.no.nun.gloſ.in.l.pe.§.pe.in verſi.quem cæli.ff.quod vi, aut clam.tex. & glo.not.in.l.ij. §.idem ait.ff.ne quid in loco publico.per quem text. dicit Cepolla ſe conſuluiſſe vt non liceret alicui exercere artem aliquã in ciuitate, per quã malus odor vicinis fieret, & aerem corrumperet: quæ res peſſime in hac ciuitate obſeruatur. Dicerẽ etiam fieri debere edictum ne quis ſtercora vrinámve in viis publicis faceret: aut morticinia iactaret. vnde hic ſæpe nos infeſtat aeris corruptio, nimíſque frequenter. ſæpe enim ex iis odoribus locus peſtilentioſus fit: vt iurecon. ait in.l.ij.§.idem ait ſi odore. ne quid in loco publico. vide elegantem text. qui vtinam ad vnguem apud nos obſeruarẽt in.l.ædiles.ff.de via pub. non permittant, inquit, rixari in viis, neque ſtercora proiicere: neque morticinia neque coria iacere. Sed vt redeam ad tex. quòd communi impenſa refici debeant ſi communes ſunt, ſecus ſi non communes.l.ſi pendente.§.ſi quid cloacarij.ff. de vſufruc. vbi ad vſufructuarium tantum ſpectat onus reficiendi. Eſt etiam cauendum ne vicino noceat, vt hic in cella vinaria: vt quia nimis excreſcit cloaca vel ſordes. & eſt aliud interdictum reparatorium, ſi quis in cloacam alterius quid immiſerit, vtputa canem cattúmve mortuum, aut aliud morticinium. vt dicta.l.j. de cloacis. quia ita res debet fieri vt alteri quis dãmnum nõ faciat.l.j.ff.de pericu.& commo.rer. vendi.l.ex damni in ver.luxuria.ff.de dã.infe. Et hic de cella vinaria imprimis loquitur: quia vinum eſt maximę neceſſarium mortalibus.l.j. ff.de contrahen.emp. vbi Græcorum exercitus & ferro & ære, & etiam hominibus vinum comparabant. De penu autem quia generale eſt de omni eo quod eſui potuíque præparatur, habes tit.& Bar.ff.de penu.lega. habes etiam caput in tract. Cepollę vbi egregie diſputat, an is qui habet penuariam cellam ſubterraneam poſſit recipere lumen ex ſolo publico, & aperire viam publicam vt lumen habeat: & concludit de iure non poſſe: de conſuetudine ſecus eſſe: & poteſt cogi ferro vel ligno eam occludere, ne tranſeuntes offendat. & ita intelligas ne viam publicam impediat. Cellæ autem vinariæ, carnariæ, oleariæ, penuariæ, promptuariæ, à Græcis hypogea dicuntur, vt Budæus docet.

Cloaca duplex.

Cloacæ purgari debent.

Nota contra vicinos qui infectas artes faciũt

Interdictũ reparatoriũ.

Vinaria res neceſſaria.

Penus.

De feneſtris penuariis.

Caput

Caput.xvij.

Si in pariete quo vicina prædia discernuntur, mutuli aliquot, lapidésve prominentes affixíque extent: híque deorsum versus rostrati sint, cómunem esse totum parietem indicant. sin sursum versus rostrũ porrigatur: illuc vsque tantum, id est lapidum tenus communis esse intelligatur.

¶ Casus. In communi pariete apparebant corui, id est lapides affixi. quæritur quid denotent. Respondet quòd si inferius sint arcumusati, id est rostrati, significant totum parietem esse cõmunem si vero superius, significant non esse cõmunem: nisi vsque ad illum lapidem. ¶ Glossa. Quædam sunt signa quibus significatur an paries sit communis, quæ describuntur à Cepolla: vt per fenestellas, per anulos, per tubos, per caminos, per cornua parieti affixa: lapidésve, aut alia signa. Hæc autem ille latius prosequitur in titu. de pariete. Hic autem describitur alio pacto per mutulos quos nostri coruos appellant, lapidésve prominẽtes parieti affixos. & de hac re creditur architectis in dicto tit. de parie. per Cepollam. De vocabulis architectonicis multa Budæus post Vitruuium.

Mutuli qui sint.

Caput.xviij.

Item & cura caminorum pilæque aut fulcra, atque id genus signa parieti imposita extantiaque, item & tubi ac foramina eorum, seu coronæ ex eo latere vbi sunt positæ: communem illi murum esse arguunt.

¶ Casus. In pariete erant ex latere meo gambagia caminorũ, vel alia similia signa. Respondet, quòd denotant murum esse communem. ¶ Glossa. Budæus alibi fœmora, alibi crura domus vocat, & pilas pro columnis structilibus, & fulcra, & tubos, ac tubulos, & coronas: & similia verba exponit, quæ ad hanc rem spectant. Cepolla autem tradit rationem huius constitu. quia in alieno ea facere nõ licet. l. quidam Hyberus. presumitur ergo per ea communis paries.

Pilæ. Tubi. Tubuli.

Caput.xix.

Si quis vicinum parietem vel effoderit vel excauauerit, alitérve detriuerit clam vicino, ex ea re nullo tempore ius in pariete præscribere potest.

¶ Casus. Vicinus meus in pariete meo fecit aliquod foramen ex parte sua, vel aliquid aliud vt denotaret esse communem, me nesciente. Respõdet, quòd per hoc non præscribit: nec fit communis ¶ Glossa. Clam facere dicitur: vt no. in. l. clàm possidere. ff. de acqui. pos. & . l. iij. §. fi. ff. quòd vi aut clam, qui celauit aduersario: quem prohibiturum sciebat si certior factus esset, aut existimare debeat sibi controuersiam futuram: quia non opinionem eius aut resupinam æstimationem sequi oporteat: ne melioris conditionis sint stulti quàm periti. l. seruius. ff. quòd vi, aut clam. Tenetur autem vltra hunc text. restituere per interdictum illud. l. j. ff. eo. & id quòd hic dicit nullo tempore præscribi: quia est malę fidei. ea enim sunt conuertibilia clam & mala fide, vt dicit glossa. not. in dicta. l. clam possidere.

Clã facere q̃d sit.

Stulti nõ debẽt meliores esse conditionis q̃ piti.

Caput.xx.

Vicinum ædificantem in suo, vel reficientem, alter tolerare sine controuersia debet, dum tamen ille confestim (si quid alteri damni ex ea re dederit) reparauerit atque restruxerit. Quæ patientia ædificanti nullũ in vicini prædium ius vsumque tribuit.

¶ Casus. Ego volebam in meo fundo ædificare: per quod fortasse vicinus aliquod damnum patiebatur, quia lapides, vel cæmenta cadebant in suum, vel alio modo. Respondet, quòd ego possum ędificare: dum tamen reparauero ei damnum si quod dedero. ¶ Glos. Licet enim ædificare in suo, vel reficere: cum reipub. interest ędificiis ornarij, & ædificia non derelinqui: vt est in hac materia text. in. l. prætor. §. hoc interdictum. ff. de ope. not. nũ. tamen requiritur satisdatio de iure quæ hic non requiritur. l. de pupillo. §. si quis riuos, nisi essent opera quæ in mora periculum allatura sint: & hic intelligitur. facit. l. damni. §. cum parietem. ibi alter ab altero exigere non debet, vt repromittat. facit. l. fluminum. §. fin. cod. titu. cum simili. De patientia est tex. in. l. quotiẽs. ff. de seruitu. sed loquitur de voluntaria per quam possessio acquiritur: hæc de necessaria quæ nil derogat toleranti. Et videas de ædificiis priuatis. C. l. prima &. l. si vt proponis, & de eo qui prohibet ædificare quòd teneatur interdicto vti possi. l. si duo. §. ij. ff. vti possess. l. vim facit. ff. de vi & vi arg. l. permisceri. in princip. ff. de acqui. poss. Et quòd si domus diuisa sit inter duos, possit vnus facere & ædificare parietem diuisorium, vt superius dictum est, vide scrib. in. l. secunda. C. de meta. libro duodecimo.

Aedificia ciuitatis ornamentum.

Prohibẽs ædificare iterdicto tenetur.

Paries diuisorius.

Caput.xxj.

Cũ inter duo prædia fossata sunt, is qui excrementorum proiectum in sua parte habet, illorum dominus censeatur.

¶ Casus. Inter te & me erant fossata, quæritur cuius sint illius in cuius parte est proiectus terræ ex illis fossatis eiectæ, & censetur illorũ dominus. ¶ Glossa. Si quæstio sit de dominio fossatorum quæ facta sunt inter duo prædia causa diuisionis: docet quis eorum dominus intelligatur. Nam is intelligitur qui habet ex sua parte illorum proiectum seu purgamentum. Si enim hoc ei liceat, & hoc iure vsus sit dominus intelligitur: vt dicit Cepolla in titu. de seruitu. proiiciendi. & in titu. de fouea & de fossatis. & videas quæ scribuntur in. l. fina. ff. finium regũdo. vbi ponitur maceries & fossa, sicuti apud Columellam lib. iij, Priusquam pomarium constituas, quàm magnum habere voles, circummunito macerie vel fossa, ita vt non solum pecori, sed nec homini transitus sit. Ego fossata dixi: quamuis non admodum latine. De hac re autem Alexan. in consi. liiij. volu. v. dicit quòd de iure fossata inter duo prædia communia esse intelliguntur, & ab vtraque parte purgari: vt in. l. ij. §. præterea. & gloss. in versi confinio. ff. de aqua plu. ar. & Barto. in trac. Tybe. & pars fundi est. l. prædia. §. ita legatum. ff. de fundo instruc. quæ declarant istam constitutionem.

Fossata cuius sint.

Columella.

Caput.xxij.

Si quis fundum alteri vendiderit, aut vectigalis annui nomine distraxerit ea lege, vt quid in eo ædificij fieret: ísque ad certam mensuram venditus sit, id est fundus tot perticarum, hunc cæmentarij mensura hexapeda metiri volumus: non carpentaria quinque pedum, ac semipedis pertica: nec ea quam prædiorum vitiúmque mensores quinquepedalem gestant, nec syluarum nemorúmque mensura quæ carpentariæ similis est.

¶ Casus. Ego vendidi tibi fundum decem perticarum, vel dixi quòd erant duo iugera seu arpenta terræ, vel vendidi pro vno modio frumenti annuo, vel pro vno aureo quod dicitur dare ad redditum ea lege & conditione, quod tu in eo faceres ædificium vt melius solueretur annua pensio. quæritur qua mensura debeat mensurari. Dicit quòd mensura latomi vel cæmentarij, non autem carpentarij: & declarat quot pedes habeant omnes mensuræ. ¶ Gloss. Hic locus describit mensuras quibus omnia prædiorum genera dimetiuntur. aliis mensuris veteres vtebantur. Erant enim decempedarij, hexapedarij, ac similes quos Budæus egregie describit in. l. vlti. ff. si mensor falsum mo. dixe. vbi & carpentarij verbum ex Plauto citat. & perticam id significare ait, quo modo vlnam, modo tasiam vocamus. Plinius vlna vtitur. & geodetę dicuntur terræ diuisores, & pleraque id genus quæ ex Græcis Latinísque authoribus egregie colligit. De fundo vendito ad modum vel mensuram, puta centum iugerum, centum perticarum, est textus nota. & elegans in. l. si seruum. §. fina. ff. de actio. emp. vbi tenetur quanto minoris. & tex. in l. ij. in prin. l. si in qualitate. eo. titu. Et rogo videas quæstionem Bal. & Alexan. in. l. j. C. si qui testa. face. pos. de eo qui non habebat totum, sed partem. & scrib. in. l. si domus. §. fi. de lega. j. cum simi. quæ patet. De agrimensore qui falsum modum dixerit, habes titulum. ff. si mensor fal. mo. dixe. neque est hic opus illis vulgaribus augere commentarium, cum nihil hic difficile sit.

Mensurarum genera.

Carpentarii.

Pertica.

Vlna.

Geodotæ

Fūdus ad mẽsuram venditus

Caput.xxiiij.

Alaudij quod dicunt franci appellatione ea prædia continentur, quæ sic libera sunt, vt nullum fundi dominum agnoscant, nihílque inde cuiquam pẽsitationis tributíve iure debeant. nec ab aliquo mancipio tradi, aut emancipari, aliúdve seruitutis genus sustineant, dempta dũtaxat superioris iurisditiõe cui subdita sunt. Et censitorum ac priuatorum communiúmque prædiorũ instar diuidi inter hæredes debent.

¶ Casus. Sunt quædam prædia quæ vocantur franci alaudij. quęritur quæ sit eorum conditio? Respondet quòd ideo dicuntur sic. quia sunt libera & franca: nec recognoscunt aliquem dominum cui debeant tributum vel pensitationem: nec possunt ab aliquo saisiri, aut aliquod seruitutis genus subire: nisi quòd subdita sunt iurisditioni superioris, & debent inter hæredes diuidi sicut priueta vel censualia, non sicut feudalia. ¶ Glossa. Audi Budæi verba de laudimiis, & alaudium laudando inquit, id est nominando authore laudimias dictas esse puto: emptor enim nominare authorẽ suum domino soli tenetur intra paucos dies, & ab eo rem mãcipio accipere: quod vulgo insaisinari dicunt, alioqui mulcta committitur. quin & alaudij appellatio ab eodem

Laudimia.

Alaudia.

Alaudii.

ab eodem profecta esse videtur. quòd qui prædia eo iure habeant, laudare authorem suum nemini teneantur: vt qui nullum dominum soli agnoscant: nec patronum, id est qui in nullius fide sint: sic enim latine dici debet. Ad materiam vero est tex. cócor. in. c. j. de alaudiis. in vsi feu. in ver. iurisditionem imperatoris vendere non præsumat. Et de alaudiis quæ male per o scribũtur plura per scribentes, vide Hostien. in ca. nimis. de iureiu. cum simi. omne enim solum liberum præsumitur, & quæ alibi dixi.

Caput. xxiiij.

Si sic inter socios conuenerit, actúmve aliter fuerit: vt domus communis diuideretur. vt cœnaculum vnus, alter inferiorem ædium portionem haberet: is qui cœnaculũ habet ædium tectum, quæque supra superiorem contignationem sunt stabilire ac reparare debet, ipsámque contignationem lateritio pauimento sternere. Inferioris partis dominus quæ infra primam contignationẽ sunt, reficiet, nisi aliter cõuenerit.

Cœnaculum. Contignatio. Concameratio. Diuisio domus.

¶ Casus. Erat domus communis Titio & mihi, & nos fecimus ita diuisionem: vt vnus superiorem partem, alius inferiorẽ haberet. Respondet quòd tunc ille qui habet partem inferiorem debet reficere, & intertenere primum planchagium. alius vero secundum, & superiorem partẽ, & coopersuram domus. ¶ Glossa. Satis vulgare est, cœnaculum esse superiorem domus partem. Contignationem vero Budæus dicit significare id quod estagium dicunt, alii tabulatum vocant. Et quid sit concameratio, declarat multáque id genus egregie. De hac autem forma diuidendæ domus in plures partes habes text. in. l. si finita. in ver. sed & si in plures partes domus diuisa sit. ff. de dam. infec. in. l. si vero plures. ff. de his qui deiecc. vel effude. Non est hic tãta difficultas, vt plura dicere opus sit, nisi extra rem sint: quia lex ista est rationabilis quæ diuidit onera pro ratione vsus vel habitationis.

De donatione inter viuos. t. 12.

Caput. j.

Nuptiarũ fauore, aut emancipatiõis causa liberis suis mobilium prædiorúmve donationẽ facere parentes possunt, non immẽsam, nec aliorum legitimæ iure debitæ detrahentem. Licebit autem donatariis ad parentum hæreditatem cũ cæteris venire donatiõis collatione facta. Alia enim lege prohibẽtur parẽtes quosdam ex liberis in hæreditate potiores aliis efficere. Sin ea donatione cõtenti paternæ successioni renunciare maluerint: rata erit, irreuocabilísque donatio.

¶ Casus. Pater volebat dare filiam suam nuptui: & dedit ei vnum fundum: vel cum emãciciparet vnum ex filiis suis, ei donauit vnũ fundum. Quæritur vtrum possit, & vsque ad quam summam? Responde, quòd potest ei dare, vel de mobilibus, vel immobilibus: dum tamen nõ sit immẽsa, nec fraudet legitimam aliorũ filiorum. Et si ille cui donatio facta est, velit postea succedere cum aliis, debet conferre donatam rem, vt patri & matri cum eis succedant. quia est vna alia consuetudo quæ dicit quòd nõ potest vnus filiorum plus capere, vel auãtagiari, quàm alius. sed si velint esse contenti, & non succedere poterunt. ¶ Glossa. Multi de hac donatione dixere. Habet autem duas species. vna est emãcipationis causa: de qua dictum fuit in titu. de pa. potesta. Alia est nuptiarũ fauore. Circa hanc dicas breuiter valere donationem, de iure inter patrem & filiã in potestate fauore dotis & nuptiarum. text. glo. Bart. & scrib. in. l. Põponius Philadelphus. ff. fami. hercis. doct. in. l. ii. C. de inoffi. dona. Bart. in. l. frater à fratre. ff. de condi. indebi. Bald. in. l. cum oportet. §. j. C. de bo. quę libe. & super iocalibus etiam valet donatio secundum Pau. de Cas. in. l. cũ pater. §. pater filię. ff. de leg. ii. alii in. l. pactum. C. de colla. tamen ita valet vt hic cauetur, si immensa non sit: non quidem immensa, vt in iure sumitur, vltra quingentos solidos. nam in Francia talis donatio nõ eget insinuatione, vt Boerius docet. tamen huic titu. repugnat in seq. ca. De hoc latius habes per Alexan. in cõsi. xx. in. iii. volu. hic autem per sequẽtia verba declaratur, quòd immensa dicitur, quæ fraudat alios legitima: quia pater non potest plus auãtagiare vnum quàm alium. & postea in alio capite permittitur immẽsa, sed non inofficiosa, vt illic dicã. sed immẽsa ratiõe legitimæ aliorum filiorũ, quia priuari non possunt à patre per iura vulgaria. Nam si legitimã habeãt: valet quodcunq; pactum. vt not. Bart. & scrib. in. l. fi. C. de pac. vbi multa per moder. per. l. si quãdo. §. illud. super qua Bart. facit fundamẽtum. & de legitima conseruanda, eiúsque priuilegiis volo.

Donatio quæ fit liberis est duplex.

Donatio super iocalibus.

Donatio immensa.

fimbrias dilatare cum nihil in iure sit frequentius,& aliquãdo late disserui in repet.l.in quartam.ff. ad legem falcid.Item ad.l. omnimodo. C.de inoffic. testa. & illic remissiones moder. De collatione autem de qua hic dicitur, vt rem attingamus,est contra text.in.d.l.Pomponius. vbi non debet conferri fauore dotis datum. sed illic gloss.dicit,hodie conferri dotem.per.l.filiæ.C.de colla.tam ex testamento quàm ab intestato,& Bald.in.l.cum oportet.§.non autem. C.de bo.quæ libe.dicit illam.l.Pompo. extendi ad legitimam datam filio , & assignatã in vita.plura in.d.l.ii.C.de inoffi.dona. Et per hãc l.videntur omnes dispositiones, quibus legitimæ præiudicãtur esse nullæ.ita est de mẽte huius legis, cũ & naturali iure legitima debeatur. Habes hic aliud,vt breuiter dicã,quòd hic tex. meminit de quadam alia consuetudine, de nõn auãtagando aliquos ex liberis, de qua plene remitto,& peregrine ad Philip.Decium in consi. clxxxiiii. vbi & late & subtiliter dicit.& no.hic de legitima,quia intelligitur de æquali portione,cum cæteris,non de quarta,vt alibi de æqualitate dixi.Ad hanc.l.vide moder.in.l.pactum. &.l.si donatione.C.de colla.

Collatio.

Cõsuetudo de nõ auãtagãdo filium.

Caput.ij.

Liberum quibuscunque personis esto rectum animi iudicium , mentísque censum habẽtibus de suis prædijs,proprióque patrimonio, vel donatione, vel quouismodo disponere inter viuos, sine vlla reuocandi potestate.Idque cuicunque personæ illi placuerit,modo rem donatam,eiúsque dominium ac possessionem donator emancipet ipso quæ viuente à donatario sit acceptata donatio: aut in ea sit vsufructus retentio facta. ea enim res pro traditione est: sicuti emancipatio rei donatæ, literarúmve traditio,ac huiusmodi , vel in testiũ præsentia,laicíque notarij manibus, vel apud duos notarios facta . Immensæ tamen donationis quæstionẽ liberis eorum ex iuris scripti forma concedimus.

¶Casus. Ego volui donare alicui bona mea. Quæritur vtrum possim:& vsque ad quam quãtitatem ? Respondet quòd omnes personæ habentes bonum sensum & iudicium, donare possunt inter viuos,& disponere pro arbitrio de bonis suis,& proprii patrimonii:nec poterit reuocare,& cuicunque personæ potest donare.& est perfecta donatio,quando res tradita est donatario viuenti & acceptanti. vel per retentionem vsufructus,vel per literarum & titulorum traditionem: vel fecerit eam in præsentia duorũ notariorum laicorum,seu vnius & duorum testiũ: reseruata tamen filiis eius,vel hæredibus dona. immensæ querela. ¶Glossa. Hic loquitur à quibus possit fieri donatio.potest enim à masculo seu fœmina,sanum mentis iudicium habente. Nam ab insanis & mentecaptis,neque donatio, neque alii contractus fieri possunt. Sed tu extẽde etiam ad eos qui per ætatis defectum mentis iudicium liberum non habent,vt sunt infantes, pupillíque à iure prohibiti contrahere:& intelligitur de habentibus liberũ iudicium. Sine vlla reuocandi potestate intelligas, nisi ob ingratitudinem. quia est conueniens iuri gentium, & naturali,neque intelligitur ea causa sublata.not. in.l.fina.C.de reuocan.dona. vbi exprimuntur causæ ingrati.Item à quibuscunque & cuicunq;. dicit Bal.ab homine & muliere potest fieri donatio , etiam si decrepitæ sint ætatis modo non mentis defectum habeant.l.senectus.C.eod.Et quæstiones per Alexan.& Iaso.in.l.senium. C. qui testa.face.poss.Et quibuscunq; etiam absentibus,dum sequatur traditio,vt hic.&.l.nec ambigi.C.eo.& extraneis, ignotísque. l. in extraneos.C.eo.& per traditionem instrumentorum transfertur possessio.l.j.C.eo.& per retentionẽ vsufructus.l. quisquis. C. de dona. & aliis quibusdã modis,quos refert Boerius, ne repetamus ea quæ recte,satísque ab eo declarata sunt.multa Iason in.l.traditionibus.C.de pac.De manibus notarii,vt constet de donatione.habes quòd de iure potest fieri donatio, etiam per epistolam.l. si aliquid. C.eo. & de iure vis traditionis nõ est tanta , vt ea sola faciat donationem valere.l.si quis argentum.C.de dona.§.sinautem .Est enim perfecta donatio nudo cõsensu, cum meræ liberalitatis sit.Tamen hic limitatur,dũ tamen donatarius viuente donatore acceptauerit eam: & possessionem nactus sit.vt de ea per Bald.in.l.j. C.de dona.ante nup.quem Boerius recitat spaciose.De immensitate donationis, & inofficiositate est titulus de inoffi.do.C. per.l.j.& multas.ll.quæ dicunt,exhausit,exinaniuit, euicerauit,& similia. & intelligitur immensa. vel quia legitimum modum excedit,id est,qui in.l.sancimus,continetur.vel quia fraudat legitimam filiorum.vt in.l.si mater.eodem tit.de inoff.donatio.Circa textum vero tu nota singula. quòd donatio non dicitur proprie perfecta ante traditionem secundum Bart.in.l.si prius.C.de iure fisci.lib.x.& dicit,quòd donãs remanet semper dominus ante traditionẽ , & potest eam alteri obligare.l.quòd sæpe.§. si res.ff. de contrahen.em.& de facto ita habuit, vt verba eius referam.

Donatio à quibus fieri possit.

Ob ingratitudinẽ reuocatur donatio.

Traditio multis modis fit.

Donatio ante traditionem perfecta non est.

feram.sed est textus expressus in.§.Lucius.l.penulti.ff.de dona.

Caput.iij.

Mancipatio,emancipatióque rei alienatæ, apud laicos tabelliones facta,traditioni reali,reíque possessioni æquipollet.Isque cui ea verborum traditio facta est:absque alia rei prehensione dominum , possessionémque nanciscitur.

¶Casus. Ego donaui tibi fundum talem, & in præsentia notariorum laicorum verbaliter me dessaisiui, & te saisiui. Quæritur vtrum hoc sit loco traditionis verbalis? Respondet quòd sic. & donatarius per hoc sine alia apprehẽsione efficitur verus possessor & dominus rei donatæ.

Caput.iiij.

Non donatori solum,sed ei venditori donatævenditæque rei vsumfructum excipere,sibíque retinere licet. finito vero vsufructu sine alia prehẽsione res insolidum sit emptoris,ipso vsufructu cũ dominio vnito consolidatóque:etiam si in donatoris,venditorísque vita,emptores,donatariíve onera prædialia suo nomine non persoluerint.

¶Casus. Dicit quòd non solum donator: sed etiam vẽditor potest sibi retinere vsumfructum rei venditæ.& eo finito reduitur vsufructus cum proprietate,etiam si donatarius vel emptor non soluerit suo nomine onera rei donatæ. ¶Mancipatio. ¶Glossa, Mancipatio est, quod saisinam dicimus.Emancipatio & dessaisina,cũ quis se aliqua re destituit,atq; à se abdicat: alterúmque instituit,dominúmque esse vult, & declarat apud acta.ea enimverbalis destitutio reali ęquipollet per hanc legem propter publicas personas, apud quas facta est,earúmq; authoritatem. Si enim ex clauium traditione acquiratur de iure possessio naturalis, cur non ex consensu vtriusque apud acta? vt in. l.j.C. de silenti.lib.xi.l. cum ostendimus.§.fi.ff.de tute.& rati. distrahẽ. & coram notariis publicis facta,magnę sunt authoritatis , quanuis de iure aliud requiratur per dictam.l.traditionibus. & iste non sit casus inter eos qui & à gloss.& à scribentibus colliguntur: vt habes plenius per Iasonem, & moder.in dicta.l.traditionibus. Ad secũdum caput de retentione vsufructus, de qua prius dictum est: vt etiam in venditione procedat, est text. in.dicta

Mancipatio. Emancipatio.

Authoritas notariorum.

l.quisquis. vbi etiam in dote danda potest retineri vsufruct. finita autem vsufructuarii vita, vel aliis modis finitus vsufructus,qui continentur in tit.ff.quib.mo.vsufru. amit.redit ad proprietarium:quia res de facili ad naturam suã redit,& accessoriũ facile renuitur,& consolidatur cum principali: & in habentibus symbolum facilis est transitus.vide not.in.§. finitur. institu. de vsufru.& in.l.si duobus.ff.quib.mo. vsufruc. amit.& de vnione ac consolidatione dixi in tit. de feudis. sed text.de re nostra est in dicto.§.finitur.in ver.quę res consolidatio appellatur:tamen non proprie de hac re loquitur:sed loquitur quando vsufru. proprietatem acquisiuit. sed potes ponderare text.in fine illius titu.dum dicit. Cum autem finitus totus fuerit vsufructus, reuertitur ad proprietatem,& ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit plenam in re habere potestatem.tamẽ habes.l. permisceri. ff. de acquir. hæredi.quæ videtur esse contraria in princi. Quærit autem Barto.in.l. quod meo.ff. de acquiren.possess.quid si ego alicui concedam vsumfructum, & constituam me ipsius nomine possidere:an habeat ius in re? Et dicit quòd sic. per.l.iii.§.dare.ff.de vsufru.& not. in.d.l.quisquis.vbi glo.dicit etiam per retẽtionem pignoris traditionem fieri. Adde etiã quòd hic apud notarios magis vestitur, quia stipulatio per eos fieri solet in contractibus: & omnes contractus sunt hodie fere stipu.vt scrib.dicunt in.l.j.ff.de verbo.obliga.vnde facit.l.diuisionis.ff.de pac. iuncta glo.Et facit quod scribit.no.in.l. ab emptione.eo. titu. quòd in rescindendo contractu nõ est opus traditione: ita hic dissoluto vsufru. non est opus noua apprehensione.

Vsufructus ad proprietariũ redit.

Consolidatio.

Stipu. in omnibus contractibus apponitur.

Caput.v.

Inter coniuges constante matrimonio,nec inter viuos,nec in testamento fieri potest donatio. nec illa morte cõfirmatur, nisi mutua sit inter non habentes liberos rerum suarum donatio.

¶Casus. Quæritur de donatione inter virum & vxorem.Respõdet,quòd non potest fieri,nec donatione inter viuos, nec in testamento: nec confirmatur morte, nisi sit mutua donatio omnium bonorum suorum facta per eos qui nõ habent liberos.

Caput.vj.

Possunt enim coniuges nullos ex quoquam matrimonio liberos habẽtes sua inuicem bona mobilia,solique bona simul quæsita nuptijs cõstãtibus donare, vt his superstes quo

ad viuet, vtatur, fruatur. Altero autem præmortuo repertorium, æstimationémque, ac descriptionem eorum quæ prædiximus mobilium, immobiliúmque superstes facere tenebitur, & satisdare de dimidia æstimationis portione præmortui hæredibus, finito vsufructu restituenda. Habebit etiam onus prædiorum: illis boni viri instar vtetur, neque faciet deteriora. Ad hæc super bonorũ defuncti portiõe ex illis bonis eius testamentum implebit, exequiásque ac funeris impẽsas faciet. AEs alienum in communi persoluet: & eius quod illis persolutis reliquũ erit causa satisdabit. Ita mutuæ donatiõis dominiũ possessionísque causam adepturus, ac possessorii gratia agere tueríque poterit.

¶ Casus. Ponit formã donationis mutuæ, quia maritus & vxor non habentes filios ex aliquo matrimonio, omnia bona mobilia & immobilia simul acquisita, donare possunt mutuo: vt ille qui superuixerit, vtatur & fruatur illis. Et vno mortuo, superuiuens debet facere inuentarium illorum bonorum, & ęstimationem, & dare cautionem de restituendo dimidiam portionem illorum bonorum secũdum æstimationem factam hęredibus alterius, finito vsufructu. Et soluet onera prędiorum quibus vtetur, nec ea deteriorabit, sed recte sustinebit. & super illa dimidia quã debebit restituere, capiet executionem testamẽti eius qui præmortuus est, & impensas funeris & debita in communi soluentur, & illis solutis omnibus, de residuo dabit cautionẽ pro dimidia. Et per hoc efficietur dominus & possessor: & intentabit interdicta cõtra eos qui in possessione eum turbabunt. ¶ Glossa. Inter coniuges. Hic præponitur vna lex generalis quæ cõtinetur in titulo de donatione inter vi. & vxo. & hic est generalior quàm ibi: quia hic morte non confirmatur contra not. in. l. Papinianus. ff. de dona. inter virum & vxo. multa per Ioan. de Imo. in. l. si is qui pro emptore. ff. de vsuca. dixi in tracta. fictionis. Ratio vero cur in cõqnæstibus tantum habeat hic locum, est ob inæqualitatem: quia fere patrimonia inæqualia sunt. Et multa de hac re Boerius congerit. Habes Iasonem in. l. ex hoc iure. ff. de iusticia & iure, dicẽtem quòd valet quando est remuneratoria; tunc autem oportet merita probari. vt ipse latius de hac specie in. l. si donatione. de collatio. & de rustico donante nobili vxori: & de sene ducente iuuenculã. quæ omnia videbis per eum in dicta. l. ex hoc iure. col. xii. postea hic limitat in donatione mutua quæ non fit in fraudem liberorũ. Nam & Boerius docet nunquid ob superuenientiam liberorum vicietur. Deinde in alio capite hic subdit formam huius donationis: & in quibus bonis procedat: & quo pacto quo ad vsumfructum tãtum, & de cautionibus præstandis. & reliqua in tex. satis clara sunt. De hac autem donatione ad vitam Cyn. meminit in. l. si pater. ii. C. de inoffic. testa. & pauca dicit. quòd per illã. l. Petrus determinauit valere donationem ad vitam inter coniuges, si vnus præmoriatur: vt superstes gaudeat bonis illius ad vitam. quia nõ est mere liberalis. Dicas etiam, quia neque fit in fraudem liberorum per hunc textum: neque se mutuo amore spoliant. cessante ergo ratione legis cessat prohibitio. Illa autem lex approbat reciprocum fidei cõmissum: sic reciproca & mutua donatio valet, ita inducẽdo. facit. l. de fidei cõmisso. C. de transact. in ver. vicissim. & in. l. si ea lege. in ver. inuicem. C. de vsur. & vide quę Iason post moder. in. l. licet. C. de pac. & idem Iason post Bald. & Salyc. & alios quos citat de hac consuetudine reciprocæ donatiouis inter coniuges: multa dicit addẽdo quatuor fundа. in dicta. l. si pater puellæ. quæ bona sunt: & ea videto, nam proderunt. Aduerte autem circa id quòd dicit non procedere, quando eodẽ tempore & simul fieret, quia & ipse dubitat, & illa opinio est falsa. non enim refert an simul fiat, an diuerso tempore: immo hic innuitur quòd simul fiat: nec propterea posset impugnari, cũ hoc nulla lege sit cautum. Item quod reprobat Ludou. Ro. dum adducit. l. quòd autem. §. si vir & vxor inuicem donauerint. ff. de donation. inter vi. & vxo. illa enim lex non expresse probat huius donationis speciem: quia est illic donatio perfecta quæ & effectum habet illis viuentibus. tamen in argumen. facit: quia si approbat lex donatiõnẽ, etiam quo ad proprietatem, & quo ad effectum constante matrimonio: longe facilius approbat eam quæ quo ad vsumfructum duntaxat fit: cum etiam multi tenuerint valere quo ad vsumfructũ de iure inter coniuges, & confirmari morte, vt not. in. dicta. l. Papinianus. & videbis in eodem tractat. fictionis quem feci. sumque propediem cũ meis annotationibus æditurus. Ita potes illũ text. inducere saluando. Ludoui. Roma. Videto etiam Philip. Decium de hac donatione mutua, quòd sunt in ea facienda periti consulendi in. l. pactum. C. de collatio. quia valet per modũ donationis: non autem pacti. Tu autem circa hũc text. in quo fit mentio de executione testamenti, & solutione debitorum in communi, audias quod Mathesillanus in sing. suis in. iiii. singula.

Donatio remuneratoria.

Donatio ad vitam.

Donatio reciproca.

Donatio quo ad vsumfructũ valet inter cõiuges.

quòd si

Credito-res cōtra uxorem agunt.

quòd si vxor sit instituta, & relicta vsufructuaria omnium bonorum mariti, & post mortem eius debeant bona ad aliquos redire: poterunt interim creditores & legatarii agere cōtra vxorem: & ipsa contra debitores & possessores, hæreditarios, vt hic innuitur & est text. in. l. fina. ff. de vsufruct. lega. Et Barba. in rubri. de re. eccle. nō alie. char. xvi. loquitur de valido statuto, quòd immobiliū pars dimidia mortuo marito ad vxorem pertineat: & quomodo. & plura multo de hac re dicit. Alia de hac donatiōe habes in plerisque locis. sed Bar. bene in. l. si inter. ff. de reb. dub. & Alexand. in. v. volu. consi. cxl. de vno in Francia, alio in Italia. Pergamus ergo ad reliqua: ego enim de hac donatione tractatum feci: quem habes in fine istarū cōsuetudinū cū aliis.

Caput. vij.

Donare ac retinere quis non potest? vt si quis vel rem mobilem, vel soli donauerit, eiúsque vsum ac possessionē apud se retineat. debet enim tradi donatario. quanquam vsufructus retentio permissa fuit, próque traditione est. Tunc autem donatarius (si res feudaria est, aut censita) in fidem sese non conferens, aut cēsum non pēsitās: ob id donatæ rei dominium, possessionémque non amittit.

¶ Casus. Est vna cōsuetudo antiqua, quòd dare & retinere simul non valet. & eam declarat: quia debet res donatario tradi. vnde donās eam retinere non potest. quāuis vsufructus possit retineri. & tunc pro traditione est. nec retēto vsufructu is cui res donata est, tenetur in fidem intrare, vel censum soluere, vt per hoc perdat ius suum. ¶ Glossa. Donare ac retinere quis non potest? quia, vt prædictum est, ad perfectionem contractus requiritur traditio vera vel ficta. vt l. si quis argentum. C. eo. l. sicut. §. superuacuum. ff. quib. mo. pig. vel hypo. sol. de qua re multa illic per Bart. & omnes. multa etiam per Boeriū. text. est in §. alie. institu. eo. aliàs dicitur simulata. vt Barto. dicit in dicto. §. superuacuum. facit l. fina. §. Lucius. per me allegato. ff. eodē. iuncta gloss. faciunt. no. in. l. quotiens. de rei vendi. C. notandum est autem quòd est gloss. singu. in ca. quicunque. xvii. quæst. vlti. quam ponderat Ludoui. in autenti. similiter. C. ad leg. falcid. quòd donatio ad piam causam non reuocatur per superueniētiam liberorum. quòd limitat. l. si vnq̄. C. de reuo. do. Bar. tamē ponderauit prius in. l. Titia. ff. de leg. ii. & Bal. in. l. j. C. de inoff. dōa.

Donare & retinere.

Donatio ad pias causas.

De donationibus nuptialibus, seu dotalibus. tt. 13.

Caput. j.

Si quid de bonis suis soli, vel mobilibus liberorū cupiā, dum nuptui traditur, donauerint parentes: qualecunque id sit ea lege, vt eorum successioni renūciet: valida erit donatio, ac irreuocabilis renūciatio, nisi de iure ob aliud improbata. Licebit autē res donatas cōferendo à repudiatione discedere: cúmque cæteris petere hæreditatem.

¶ Casus. Pater donauit filiç in matrimonio aliquas res mobiles aut immobiles, ita q̄ nō reuerteret ad diuisionē vel partagiū cū cæteris, & renunciauit successioni parētū. i. patris & matris. Dicit q̄ erit valida illa renunciatio, nisi de iure propter aliā causam reprobetur, vt quia sit immēsa. & in fine dicit q̄ ea nō obstāte poterit fracta renunciatione succedere cū cæteris conferendo res donatas quando ob aliā causam querelatur.

Caput. ij.

Vbi quid vni ex liberis ob nuptias donatum est: isque minime renunciauerit hæreditati: mortuis parentibus cū reliquis succedet, res donatas sine fructibus tamen ac alimētis conferendo, minúsve capiendo.

¶ Si quid de bonis. Huius donationis forma est in. l. pactū dotali. C. de colla. & nihil aliud hic cauetur. Primo enim p̄supponitur q̄ valeat renūciatio: quia per cōsuetudinē potest induci pactū de nō succedēdo. per. c. j. de fil. nat. ex matri. ad morga. & scri. in. d. l. pactū. tamen ista consuetu. postea dat ei potestatem discedendi à pacto cōferendo ex dispositione legis pactum in fin. vnde videtur mihi hæc consuetudo esse inepte ordinata. prius enim dicit non posse renunciari: postea dicit posse sed conferendo. vnde cogitabam, quòd illa vltima clausula referatur ad proximum: scilicet, quòd si ob aliam causam de iure sit reuocata donatio: vt quia erat immensa poterit. C. de colla. quia ęquipollet. Ego hic occasione huius rei nolo collationis materiā examinare. Sed quæro vnum de quo sæpe dubitaui, & nuper inueni fere decisum apud Deciū enarrando dicta lege. pactum in extraordinaria. Nunquid si filius, aut filia renunciauerit, cū iuramento teneatur stare pacto per. c. quāuis. de pac. lib. vj. Videtur enim q̄ sic. nam tollenda est occasio peierandi: & illud pactū negatiuum non est contra bonos mores, iuramentóque firmatur de iure canonico. Tamen crederem contrarium per ca.

Donatio cū renunciatione hæreditatis.

Renūciatio cū iuramento.

quæ Decius illic dicit octauo limitari. dicto ca. quanuis. si statutum remitteret iuramentum: licet loquatur quando remittit expresse: tamen idem est si remittat tacite permittendo à tali pacto recedere. Dubito tamen adhuc, quia nō permittitur hic recedere quando erat iuratum. non enim de iurato loquitur, nec puto liberari à periurio: sed absolui debet facile à pœna, cum lege permittente facere videatur. Ad renūciationem autem implendam non teneretur: quia ista causa successionis in foro ciuili tractaretur, in quo iuramentum non inducit obligationem. docto. moder. de hoc multa in cap. j. de sponsa. Tu cogita, & videas Deciū in loco memorato. habes multa egregia per Barbatium in ca. cum tibi. de testa. fo. clxix. vbi dicit hoc statutum, quòd filia dotata renūciet esse rationabile, quando est honeste dotata per authoritatem Bald. in. l. si defunctus. C. de suis & legi. idem Barba. plura in ca. tua nobis. Habes de collatione facienda inter liberos de dote ac donatione propter nuptias. in. l. vt liberis. & in. l. illam. C. de colla. Fructus autem & alimenta non confert: quia fauore matrimonii, & pro eius oneribus ita factū est. cum & deducto ære alieno fiat collatio, & boni viri arbitratu.

Iuramētū nō īducit oblig.

Fructus & alimēta nō cōferūtur.

De testamentis, & mortis causa donationibus. tit. 14

Caput. j.

HAEredis institutionem substitutionémve in testamēto, codicillísve factam, nullius momenti esse in hac patria satis constat.

¶ Casus. Quæritur vtrum liceat in testamento institutionem hæredum, vel substitutionē facere? Respon. ꝙ non: nec in testamento, nec in codicillis in hac patria. ¶ Gloss. Incipit à capite testamēti, quod est hæredis institutio. §. ante hæredis institu. de lega. quæ quidem hic locum non habet, vt notum est cōtra liberam decedentium volūtatem: sed ad hæredum naturalium vtilitatem. Iure enim naturali parentū hæreditas ad filios deuoluitur. l. nam & si parentibus. ff. de inoffi. testa. l. scripto. in fin. ff. vnde liberi. l. cum ratio naturalis. ff. de bo. damna. Sic & illis deficientibus viro atque vxori, tandē fisco & principi, qui rerum omnium dominus est. quod potest esse fundamentum huius legis, ne tanta sit libertas testandi, vt suos hæredes legitimos, quibus naturali iure debetur hæreditas, leuiter priuare possint. Et tamen cōtra omnem iuris decisionem. vt not. Franciscus Areti. quòd non valet cōsuetudo vel statutum, per quod aufertur libera testandi facultas, vt quo mulier sine viri consensu testari non possit, aut quo probatur volūtas captatoria. vt dicit in. l. ex facto. col. iiii. ff. de vulga. & in. l. moribus. eodem tit. Licet ergo non valeat cōsuetudo per quam tollitur omnino substātia testamenti & dispositionis (vt ille latius pobat) hoc tamē statutum valet: quia ex certa scientia factum est, & maturo consilio ab his qui potestatem habent legis cōdendæ, & longissimo vsu seruata in toto pœne hoc regno. potest ergo tollere ius cōmune, maxime cum in totum non auferat testamenti factionem, sed coerceat. sicuti potest detrahere de numero testium. vt ibi docet Barba. in. l. ii. de verbo. obliga. multa Bar. Iaso. & scrib. in. l. j. C. de sum. trini.

Hæredis institutio.

Cōsuetudo contra ius.

Pōt limitari iuste standi.

Caput. ij.

Nemo hæres & legatarius eiusdē testatoris esse potest.

¶ Casus. Quæritur, vtrū hæredi possit aliquid legari in testamento? Respondet quòd non. ¶ Glossa. Istud est consonū iuri, & habes text. in. §. an seruo. institu. de lega. habes expressionem in. l. legatum. §. j. ff. de lega. j. quod intelligitur quando est hæres insolidum. secus si pro parte. vnde si testator habēs duos filios, vel fratres hęredes, vni aliquid legauerit, ab altero debetur. vt in dicta. l. legatum. debet enim esse differentia inter eum cui relinquitur, & eum à quo relinquitur, vt in simili in. l. j. C. de fur. per Ias. sicut inter contrahentem, & eum cum quo contrahit. nemo enim sibiipsi debere, aut in re sua pignus de iure habere potest. Intelligerent etiā nōnulli: & potest esse quęstio vt procedat, si quis sit in omnibus bonis hæres. secus si in quibusdā tantum: & in aliis omnibus testator per legata disponat: potest enim ei aliquid legare: quia ab executoribus ea legata percipiet diuerso iure. ar gu. d. l. legatū. sed illud de iure procedit cui derogat hæc cōsuetudo expresse. plura dicerem, si ad huius legis breuitatem hęc pauca non respōderent. Et an consuetudo spiritualis seu localis circa testamenta porrigatur ad bona alibi sita? Communis est quòd sic, vt scrib. in. l. j. C. de sum. trini.

Hæres et legatarius quis esse non potest.

Limitatio

Cōsuetudo porrigitur ad bona alibi sita.

Caput. iij.

Testamentum a testatore scriptum eiúsve manu subsignatum æque validum est, ac si per duos tabelliones vnúmve in duorum testium præsentia confectum esset.

¶ Casus. Testator sua manu scripsit, vel signauit testamentum: quęritur an valeat? Responde. ꝙ sic: nec alia solennitas requiritur. ¶ Glos. Ista cōsuetudo est generalis ī Gallia, vt Boerius dicit &

dicit,& refert Ang.& Paul.de Cast.in consiliis tenentes ita valere consuetudinem qua tollitur numerus testiũ,& solennitas testamenti extrinseca. nã solennitas ista est iuris positiui, quæ per statutum tolli potest. vt tibi ostendo text. in.l. fin.in ver.consuetudo.C.de testa. vt late vltra eos Aretinus in.d.l.moribus.contra.l.iubemus. C.de testa. vbi debet signari à testibus illud testamentum à testatore scriptum:vbi tu nota vnũ quod Petrus & Cy.dicunt in.d.l.quod si quis fecerit scribi testamentum per alium,& postea legat,vel legi faciat per notarium & testes, & ille dixerit volo & confirmo, quòd non valeat vt fraudibus occurratur.Ita post eos dicit Ludoui. Ro.in consil.cccvj.& Ias.in.d.l.iubemus.quod puto verũ quando esset in graui infirmitate constitutus, nec etiam à notario eo dictãte factum. esset enim captatorium & fraudulentum. aliud si à notario eo præsente & singulis consentiente fieret,atque singula intelligente.Istud autem quod hic dicitur est periculosum:quia potest signum testatoris exprimi & effingi per aliquem, sed ista suspitio non attenditur.Item no.quòd si de testamento sublata sit solennitas testium vel numerus, intelligitur etiam sublatus de donatione causa mortis vt dicit Barba.in.l.ij.co.vj. ff.de verbo.obliga. & vide huc glo.pe.in.l.hac consultissima.C.qui testa. face.pos. an tabellio testis vicem agat.& glo.in.l.j.C.de test.

Consuetudo qua tollitur numerus testium valet.

Testamẽtum inualidum.

Donatio causa mortis.

Caput.iiij.

Testamenti executores omnium bonorum quæ defuncti erant,possessionem nanciscuntur pro testamenti implemento,eiúsque æstimatione. possúntque intra annum eius rei causa quaslibet actiones intentare.

¶Casus. Dicit quòd executores testamenti ordinati à testatore, vel à lege possunt saisire bona ipsius vsque ad æstimationẽ & summam testamenti,& intra annum intentare omnes actiones pro illa executione,sicuti agere contra hæredes & contra debitores hęreditarios, & similiter ab illis conueniri pro executione facienda, & à legatariis & omnibus quorum interest intra annum & diem.

Caput.v.

Poterunt etiam qui id oneris susceperint à creditoribus hæreditariis cæterísque de quibus in testamento actum est,intra annum ac diem conueniri. Debent quoque legata persoluere, eorúmque possessionem legatariis tradere.Habẽt etiam omnium actionum possessoriarum,petitoriatum, personalium,aliarúmque exercitium actiuum passiuúmque: dũ tamen id testamentum a testatore vel notariis, alitérve rite sit confectum.

¶Testamenti executores. Hic de executoribus testamẽtariis,de quibus habes tex. ordinarium. & illic scrib.in.l.nulli.C.de epis.& cle.vbi sunt executores à testatore electi quibus deficientibus episcopo potestas datur ex forma illius legis,vbi notabilis tex.de his qui Barbarę sunt nationis. Pondera etiam tex.in.l.& si quis.§.si cui funeris sui curã testator mãdauerit..ff. de relig. Tamen hic tex. est cõtra.l.alio.ff.de ali.& cib. leg.vbi nõ potest nudus minister distrahere bona testatoris pro executione:sed agere potest:tamen hic datur eis plenior potestas vt sint saisiti quòd dicitur,& statim possessionem habeant bonorum omnium mobilium,ac soli ad faciendam executionem vsque ad æstimationem & quantitatem testamenti.& hoc fauore testa.vt facilius executio fiat, & quamprimum voluntas testatoris impleatur, vt iura volunt. De his loquitur apud cano.c.tua.&.c.Ioannes.de test.c.fina.de testa.lib.vj.qui autem possint esse,& quæ sit eorum potestas dicerem,nisi varie à doc.essent repetita: tu omnia videas apud Iaco. de Ferra. in for.libel.de redden.ratio.tute.& quòd habeantur loco hæredum, vt hic videtur. & plenius de hac materia habes Alexand.in consil.xlv.in.v. col.& consil.xij.&.xiij.in.j.volu.vbi multa dicit & remittit.& ante eum Bar.in.l.alio.de ali. l.quem refert pulchrè Ioan. de Imol.in.l.Centurio.de vulg.sub. & Francis.Areti.qui adducit tex.in auten.de ec.titu.§.si quis autẽ. post alios. & Ioan.de Imo.in.l.Lucius.§.in testamento.ff. de lega.i refert Ioan.And. in addi.Specu.titu. de instru.edic.§.nunc vero aliqua.& dicit quòd si testator mandauerit aliquid distribui per executorem,non potest distribuere spurio ipsius testatoris:nisi ex sententia Ioan.de Imol. ad alimenta. quod notandum & communiter approbatum est.Hęc autem executorum materia,quia breuitati studeo,amplissime tradita est per Bar. in.l.nemo.ff. de testa. tute.l.si plures.ff. de administra.tuto. & plerisque locis quæ recitarem nisi esset vsus repertoriorum hodie frequentissimus in omnibus libris. Tuus erit labor candidissime lector reliqua si voles indagare.

Executores testamentarii.

Cõtra ius

Ratio.

Caput.vj.

Ex mortuo in viuũ possessio transit, proximum quidem hæredem nõ incapacem.

¶Casus. Mortuus saisinat viuum,id est ipso iure sine aliqua apprehensione quis efficitur hæ-

res & possessor. ¶Glossa. Consuetudo est antiquissima & vulgatissima, quę habet quòd mortuus saisinat seu saginat viuum, id est quòd possessio & mancipatio rerum ad defunctum pertinentium in hæredem proximum transit sine apprehensione: vt statim eo mortuo hæres defuncto succedat in dominio, & possessione rerum omnium hæreditario iure obuenientium, quanuis de iure additio hæreditatis requiratur, antequam dominium possessióve transeat in hæredem.l.gerit.cum si.ff. de acqui.hære. & fere in tota Gallia seruatur, vt Boerius docet, qui multa de hac re abunde colligit, ac innumeras pene remissiones facit. & primū videtur sentire hanc consuetudinem pro suis hæredibus minime inductam esse: quia in suos de iure transferri possessio videatur per.l.in suis.ff. de libe.& posthu. cū infinitis iuribus in materia suitatis à me adductis in tractatu suitatis & transmissionis, quē ad calcem huius operis habes cū aliis quibusdam. Sed ea sententia quòd possessio transeat in suos sicut dominium de iure est falsa & contra opinionem Barto.in.l. cum hæredes.ff.de acquiré. pos. & communem. & in.l.si sorori.C.de iure delibe. quam sententiam postea Boerius sequi videtur dū in tertia col. citat Iaco. & alios hoc tenentes in.d.l.si sorori. nisi quòd de aditione loquitur, quę non requiritur in suis: quanuis multa prius collegerat, in quibus videtur contrarium sentire. præsertim in secūda columna dum dicit, sed si non sit de suis, de iure communi nō transit possessio in hæredem vel proximum, per quod innuit quòd transit possessio in suos sine apprehensione de iure. quæ opinio vt prædixi falsa est, nec vsquam in iure probari potest vere intelligendo textus. & idem in principio dicit quòd mortuus saisinat viuum de iure: ex vi tamē & potentia suitatis. quod est verum quo ad dominium, non autem quo ad possessionem: & ita intelliguntur iura & authoritates per eum adductæ. & in hanc sententiam multa elegāter ac docte contulit vir eruditissimus Petrus de Stella collega noster, dū nuperrime hanc rem in scholis tractaret, publicéque disputaret. Ego ad hāc consuetudinem puto addenda esse multa, & de hac re tanquam de re vtili maturius dicendum. Et primum omnium nonnullis argumentis tuebor hanc sententiam, quòd cōsuetudo ista etiam suis hæredibus conferat, & sit necessaria: quia de iure quanuis transeat in eos dominium. tamē non transit possessio per generalitatem illius.l. cum hæredes. facit quia possessio & dominium diuersa sunt illa facti: hæc iuris est, nihílque cōmune habent.l.si quis vi.§.differētia. cum simi. ff. de acqui.pos. nec sequitur dominus est: ergo possessor cum domino, etiam aduersus possessorem detur vendicatio: detur etiam interdictum & similia. quæ dantur per hanc consuetudinem sicut vti possidetis. facit etiam pro hac parte, quia esset duplex fictio in suis. quòd & dominiū & possessio fingatur continuari, & quòd esset possessor sine vllo actu. facit etiam glo. expressa in dicta.l.cum hæredes. quæ tenet quòd non transit ad suos de iure. & respōdet.l.cum miles. ff.ex quib.cau.maio.& illa lex in fine dicitur ꝙ lex circa pos. nō fingit vt in postliminio reuersis. facit etiam quòd si hoc esset verum, esset statim de iure fundata intentio creditorum contra suos, antequam vllo pacto declarassent se velle hæredes esse. contra Barto. & communem in.l. necessariis post glo.ff.de acqui.hære.& tex.for. in.l.j.C.si minor se ab hęredi.absti. ibi, si vos paternę hęreditati nō immiscuistis, ob eam rem testificatio non est necessaria, & in hoc potest esse vtilitas huius quęstionis, an in suos transeat possessio de iure creata à lege. quę si transiret, statim de iure conueniri possent. & de cōsuetudine nostra statim conuenientur. omnésque actiones in eos transeunt actiuę passiuæque, facit quia nō plus operatur, vt Corneus dicit ficta quàm vera aditio. per not.in.l.filio quem pater.ff. de libe. & posthu. dixi in tractatu meo fictionis: sed aditio quæ solo animo fit, non transfert possessionem, sed dominium.d.l.cum hæredes. ergo nec ficta à lege aditio in suos transferet possessionem quę est facti. Et sunt textus & casus speciales quibus istud induci potest de consuetudine: vt in.l.rapteres.C.de episco. & cleri.c.ex literis.de consuetu. ergo de iure non est inductum. Multa ad hanc rem adduci possunt quę nunc omitto, alia dicturus. Dicam ergo aliud circa vtilitatem huius quęstionis, quod Albe. in dicta.l. cum miles. singu. decidit in tali quæstione. Decedēs ab intestato relicta filia sola, habebat res feudales, in quibus filia non succedit de iure feudorum. agnati ingressi possessionem earum rerum feudalium, eam volebant excludere. ipsa autem filia dicebat res esse alaudiales, non feudales, an restitui debeat filio possessio earum rerum tanquam ipsa iure suitatis dicatur possessione priuata, quam ipso iure nacta erat. facit pro ea.d.l.cum miles. Pro agnatis facit, quia de iure non transit possessio etiam in suos nisi apprehensa, tamē ipse dicit quòd alia ratione filia debet habere possessionem illarum rerum donec sit determinatum an sint feudales: quia nō præsumitur esse huiusmodi. vt dixi in.c.j.de feudis suprà. & hoc determinatur in.c.ij.si de feu.fue. contro. vbi scrib. Sed istud hodie non est magnæ vtilitatis inspecto iure consuetudinum quo etiam fœminæ succedūt in feudis, & etiam possessio transit in viuum. Concludo igitur vt absoluam hanc possessionem ex cōsuetudine creatam in suos hęredes, & non suos transire quę de iure, nec in suos quidem transit. vnde sicut possessor, & dominus omnes actiones in se suscipit. per cōsuetudinem enim potuit hoc induci: vt.d.ca.ij. de consue. vbi est gloss. not. quam videas.

deas.& dicit Paul. de Castro in consil. lxxix.in nouis,vt nuper legebam,quòd non perditur hęc possessio nisi longo tempore : vbi de hac re alia dicit. Est autem hæc cõsuetudo naturali iuri cõueniens,& intelligitur primo si velint esse hære des. quia in inuitum non transit, & nemo est ho die necessarius,vt alibi dixi in hoc titulo.& facit.§.sui.institu.de hæred.quali. & differen.potest enim repudiare, vel ponere claues sub ostiũ vt dicunt : & à me declaratum est. Secundo intelligitur in proximum secundum edictum successorium: quia in iure ordo traditur: quãuis hic aliqua sint immutata, vt quòd paterna paternis: materna maternis referantur, quæ consuetudo, an sit iuri consona,dixi suo loco. Tertio intelligitur capaci & habili ad succedendum , vt non indigno,nõ deportato,non mẽdicanti & similibus. & sufficit eum esse habilem tempore mortis hoc iure quo nec testamenti tempus inspicitur. quia hæredis institutio locum non habet, nec tempus aditæ hæreditatis : quia aditio non est necessaria. habilitas autem ista interdum ratione rei est, vt si sit publica sacráve, vel vsufructus, aut similes quæ ad hæredes non transeunt. Interdum ratione personę defuncti, vt ob delictum eius ex quo bona confiscantur. Interdũ ex persona hæredis deportati: damnatíve ex publico crimine, quæ plenius in iure describũtur. Et latissimus campus huius materiæ: sed ad glossema hæc satis sunt.

Caput.vij.

Mobilia & conquæstus immobilium alodialiũ eiusdem naturæ esse intelliguntur.

¶ Casus. Ego volebã donare conquęstus meos immobiles : quæritur vsque ad quam quantitatem? Respondet, quòd ęquiparãtur mobilibus: dum tamen sint alodialia, vel non feudalia, nec censualia.quòd latius declaratur in cap.seq.

¶ Glossa. Præmittit istam constitutionem ad declarationem sequentium,quòd mobilia & cõquæstus ęquiparantur quo ad dispositionem. ego habeo in text. roturiers. quòd intellige de bonis non feudalibus seu alodialibus. Hæc tota constitutio ex præcedentibus fuit declarata,vbi dictum est de cõquæstibus,& de his quæ immobilium appellatione veniunt iuxta.l.mouentia. ff.de verbo. signi.diiudicantur enim isti conquæstus sicut mobilia, & in omnibus eis ęquiparantur.secus in feudalibus,non alodialibus. *Declaratio.*

Caput.viij.

Licet vnicuique in testamento omnia singuláque mobilia, quæstúsque immobiles:patrimonialium vero censualium quartam : feudalium quintam portionem , & quicunque voluerit donare. Id vero legatum quod descriptum modum excedet, ad legitimum reducatur.

¶ Casus. Quæritur vsque ad quam quantitatem,licet de bonis suis in testamento donare,& cui personę? Respõde, quòd licitum est cuilibet facienti testamentum donare in testamento cui voluerit omnia mobilia & conquæstus. de patrimonio vero quartam censu , quintam in feudo. ¶ Glossa. Licet vnicuique habili,scilicet ad testandum. & hæc libertas est consona iuri in.l.prima.C.de sacro.eccle. cum si.quæ tamen hic restringitur ad certam quantitatem in bonis patrimonialibus : ne hi qui legitimi hæredes sunt,fraudentur legitima hæreditate,si omne patrimonium legatis exhauriat testator. reducitur ergo legatum ad legitimum modum : non autem est nullum. de qua re videas Alexand.de diminutione legati in consilio. xcviij. in secundo volu.& consilio.lxxj.eo.libro.vbi plene.& videas.l.si vniuerse. C.de lega.de patrimonio est apud Bartol. in.l. frater à fratre. ff.de condict. indebi. *Libertas testandi.* *Legatũ diminuitur.*

Caput.ix.

Si quis infirma valetudine pressus donauerit: éxque ea valetudine decesserit, non inter viuos donasse intelligitur : sed mortis causa donatio est, nisi post donationem triginta diebus superuixerit. tunc enim donatio inter viuos censeri debet.

¶ Casus. Describit quid si mortis causa donatio, quia si ego grauiter egrotans donaui tibi ali quid, & ex eo morbo decessi:est donatio causa mortis non inter viuos, nisi superuixi post dona tionem triginta diebus. vtilitas in glos.declaratur. ¶ Glossa. Ita loquitur Paulus in titu. de mor. cau. dona. ff. sed ista constitutio est contra ius. Nam de iure donatio causa mortis fit quando quis in aduersa valetudine est: & ista propria est quando hic text.dicit censeri mortis causa donationem. Alia est impropria quę fit ex cogitatione mortis generali.l. si alienam.§.Marcellus. l. senatus. §. mortis. ff. eo. vbi sunt tres species istius donationis. quòd autem iudicetur an superuixerit per triginta dies vt sit inter viuos , an non vt sit mortis causa: istud non est in iure traditum : sed est contra ius. quia donatio mortis causa tenet, si ex illa valetudine moriatur, quãdocunque vt illic iura sunt per totũ titu. Sed quæ est vtilitas , vt reputetur donatio inter *Mortis causa donatio.* *Vtilitas.*

uiuos, aut causa mortis? Dicas esse: quia mortis causa donationes legatis comparãtur. l. Marcellus. §. Paulus. ff. eo. quæ legata ad certũ modum reducuntur per. l. præce. & de iure de illis detrahitur falcidia sicut de legatis, quòd in donatione inter viuos non est. Varia etiam iura statuuntur in hoc lib. inter donationes inter viuos & legata. nec video aliã causam ex qua facta sit ista lex. An mortis causa donatio cõparetur contractibus: præter multos vulgares locos habes latissime per Alex. de Imo. in. l. j. ff. de lega. j. Dicit etiam Ludo. Ro. in singu. ccccccxxiij. ꝙ donatio causa mortis hodie nudo pacto fieri potest etiã à pagano, sicut alia donatio: & ꝙ. l. si quis argentum in ea procedat. Hæc satis sunt pro intellectu legis nostrę. nam breuitati studendum est.

Donatio causa mortis pacto nudo fit.

Caput. x.

Executionis testamentariæ cognitio tam laicis iudicibus ex præuentione, quàm ecclesiasticis iudicibus datur.

¶ Casus. Conueniebam executores testamẽti: quæritur coram quo iudice possim? Responde, quòd tam laicus quàm ecclesiasticus iudex potest cognoscere per præuentionem.

Caput. xj.

Si executores in mora fuerint legata omnia persoluẽdi, legatariísque tradendi, alteriúsve territorii essent quam vbi testator decessit: résve legatæ sunt sitæ: in eo quidẽ territorio vbi mortuum testatorem cõstiterit, résve legatæ reperiantur, ius sibi fieri petant legatarij.

¶ Casus. Executores differebant soluere legata: quæritur vbi conueniri à legatariis debeant si forte sint alterius territorij? Responde, ꝙ debent conueniri in loco vbi est mortuus testator, vel vbi res legatę situatæ sunt. ¶ Glos. Executionis. Ista lex videtur esse cõtra. l. nulli. C. de episc. & cle. vbi episcopo loci datur eius rei cognitio. & in auté. de eccle. ti. §. si quis pro redemptione. & in auten. licet testator. C. de epis. quæ loquitur in episcopo, vel œconomo. Tu auté dicas ꝙ pro hac. l. facit illa. l. nulli. in fi. vbi dicit clarissimo viro rectori ꝓuincię, vel episcopo loci vbi decesserit, illic præponitur rector prouincię: ꝙ facit hic pro ista pręuentione iurisditionis. nã est res mixta testamentũ, & videas Bart. in. l. ne quicquã. §. obseruare. ff. de offi. procon. & est rationabile, vt fiat facilius executio testamenti, & de pręuẽtione vide scrib. in. l. si quis posteaquã. ff. de iudi. & Bart. in. l. si plures. ff. de leg. j. cano. in. c. pe. de fo. compe. Feli. late in. c. cum mart. ferra. de consti. col. xiij. quæ pręuentio iurisditionis fit per citationem, vt vult Bart. in. d. l. si plures. & scri. in. d. l. si quis. & l. vbi acceptum. quod practicari solet statim mortuo aliquo, vt is qui vult præuenire, prius faciat citari: ea quæ in secundo capite sunt conueniunt. d. l. nulli. & no. ꝙ ratione rei quis sortitur forum.

Eps de executione testamenti cognoscit.

Fũdamẽtum.

Testamẽtum est mixtum.

Præuentio.

Caput. xij.

Tutores, curatores, templorum œconomi: qui & æditui dici possunt receptores, executoresque testamentorum, ac cæteri rationibus reddendis obnoxij de singulis expositis fidem facere, ac docere debent. Eorum etenim iuramento supra solidos quinque pro singulis articulis non creditur: atque id ita demum si fraus inesse non videatur, sitque verisimile sic exposuisse.

¶ Casus. Tutores, vel curatores, vel gagiarij, aut executores testamẽtorum, aliive subditi reddẽdis rationibus & ad ratiocinia obligati debẽt ostendere suas quictantias: & docere de omnibus & singulis expositis seu misiis: quia nõ creditur eis nisi vsque ad quinque solidos pro vno quoque articulo, & sine fraude. ¶ Glos. Hic equiparantur executores tutoribus quo ad reddendam rationem, vt dicit Specu. in titu. de instru. edit. §. nũc vero. isti ęditui qui ędi sacrarum tutelam curámque habent, an nobis vulgari sermone gagiarij dicuntur? Et pro materia legis audi quæ Spec. de hac re sentiat. an credendum sit eorum libris & rationibus, nisi aliter fidem faciant de expositis causa suę administrationis ostendendo apochas liberatorias quæ quictantiæ vocantur. Specul. dicit credi debere cum iuramento, inspecta tamen personarum qualitate ab episcopo. pręsumitur enim pro executoribus inspecta rei temporis ac personarum conditione. l. fin. C. de ali. pub. præst. Ita etiam tenuit Iaco. ferra. in for. libe. quo agitur ad redden. ratio. tute. hic vero non creditur nisi vsque ad modicam summã in singulis articulis ne fraus fiat: ne detur occasio periuriis spe lucri. & quia regulariter non creditur iuramento eorum: & est speciale in damnum passo violẽter: ne fraudetur testator & hæredes periurio executorum. Sunt enim quidam ita faciles ad iurãdum, vt dicit tex. in. l. quæ sub condi. ff. de cõdi. insti. & creditur quando est verisimile in illis modicis.

Reddenda rõ per executores.

AEditui.

An credatur executoribus.

Caput. xiij.

Donationes dispositionésque bonorum

norum tam inter viuos quàm in testamento mortísque causa factæ: quanuis immensæ, insinuatione non indigent.

¶Casus. Quæritur vtrum donationes immensæ debeant insinuari secundum iuris dispositionem? Respōdet, quòd non. ¶Glos. Istud est contra dispositionem iuris, quo donationes immensæ insinuari debent: nec regulariter excedere possunt quingentorum auri solidorum summam. l. sancimus, cum autenti. seq. C. de dona. præter quosdam casus, qui illic describuntur: & videas plenius Alexan. in consi. cliiij. & consil. lxxxiiij. vo. ij. & cōsi. xx. in. iiij. volumi. Hic autem datur libertas donandi inter viuos in testamento, & mortis causa vsque ad maximam quantitatem secundum formam titulorum præcedentium. per. l. in re mandata. C. manda. & quia liberis hominibus rerum suarum administrationem liberā tradere ingenuum est: nisi aliud impediat donationem, & seruata dispositione præced. titulorum ne in fraudē legitimæ fiat. habet ergo locum dispositio tituli de inofficiosis dona. non autem lex sancimus. nam permittitur donatio immensa per hanc constitutionē sine insinuatione: sed inofficiosa non permittitur quæ fuit prius reprobata in c. ij. de dona. inter viuos. vbi verbum immēse intelligi debet. i. inofficiosę ex causis positis in. d. tit. de inoffi. dona. Hic succurrit, quòd Barbatius lepide differit de donatione facta per canonicum suę concubinę, an valeat in. l. diuortio. col. pe. ff. de verbo. obliga. vbi tenet, q sic probatis meritis, & seruitiis aliis quàm concubinariis, & ita consuluit Bononiæ, vt illic per eum. hæc plus satis.

Donatio immēsa insinuari debet.

Ratio.

Inofficiosa dōatio hic non permittitur.

Donatio facta concubinæ valeant.

n. 15.

De donatione propter nuptias.

Caput. j.

SI quis vxorē nobilem plebeiámve duxerit, nihílque propter nuptias donauerit, aut eius causa præfixum conuentúmve sit: moribus inductum est, vt in dimidia bonorum omnium immobilium quæ maritus, vel matrimonij consummati tempore habuisse repertus est, vel illi ex patris matrísve, aui auiæ, aliorúmque ascendentium morte postea obtigisse constiterit, à marito dotata intelligatur. Cuius dimidiæ vsumfructum eiúsque possessionem illico mortuo marito consequitur, vt ea viuens arbitrio boni viri solutísque oneribus quæ dum fruetur prædiorum causa præstari cōueniet vti possit: quæ dos consuetudinaria nuncupatur.

¶Casus. Hic loquitur de dote consuetudinaria. Titius duxit vxorem à qua accepit dotem & nihil ei donauit propter nuptias, nec constituit aut præfixit aliquam dotem vxori: quæritur quę dos ei detur mortuo marito? Responde, quòd habebit vsumfructum in dimidia omnium immobilium maritíque tempore consummati matrimonij: ipse habebat, vel ei constante matrimonio ex successione patris vel matris aui, & auiæ, vel aliquorum ascendentium obuenerunt: & dum vtetur, soluet onera eorum prædiorum. ¶Glo. Hæc donatio propter nuptias quę prius ante nuptias dicebatur, antiferna dicitur, quasi contra dotem, vel remuneratoria dotis. l. cum multę. C. de dona. ante nupt. & autenti. dos data donationem propter nuptias meretur, vocatur autem dos in vulgari, & maritus per consuetudinem dotare vxorem debet, vel si præfixam dotem non constituat in contrahendo matrimonio, datur à lege dos consuetudinaria: quando vere accepit ab ea dotem, vt in autenti. sed quæ nihil. & auten. ęqualitas. C. de pac. conuen. tam super dote quàm dona. prop. nup. & late per Ludoui. Ro. & moder. in. l. si diuortio. ff. de verb. obliga. de eo qui confessus est dotem accepisse quam nō accepit, vbi multa hincinde super hoc an valeat. De hac autem donatione quæ etiam dos dicitur est tex. in. c. & si necesse. & c. nuper. de dona. inter vir. & vxo. vbi maritus vxori dotem constituit, & est dos præfixa. Et postea dicit Ioan. And. quòd potest fieri cōsuetudo super dotanda vxore, & valet, & cum ista doctrina omnes transeunt præter quosdam moder. in. d. l. diuortio. quia Barb. ait esse cōtra bonos mores. Primo, quia est donatio inter virum & vxorem l. j. ff. de dona. inter vir. & vxo. & ibi Bart. & facit matrimonium venale, talis dotis datio à marito facta, & operatur, quòd mutuo amore se spolient. fatetur autē quòd potest fieri donatio propter nuptias: sed non dos à marito vxori. Tu cū opinione communi dicas valere talem donationem, & posse appellari dotem, tum quia esset facere vim in verbis, tum quia ius ita vocauit in dicto. c. & si necesse. & habet rationem: nec est irrationabilis, vt melius viduæ mulieres collocentur habētes vsumfructū illum: forte etiam quod ea viuente maritus dotē acceptā cōsumpserit, & ob bene transactum matrimoniū: & quia dos data, vt lex dicit donationem propter nuptias meretur. Tu etiam intellige prout dixi quādo dotem aliquam accepit ab vxore vere & non ficte.

Antiferna.

Dos duplex.

Dos confessa.

Dos à marito uxori datur.

Opinio moder.

Ratio.

Limitatio

de iure autenticorum allegato, licet hic non dicatur: tamen hic punctus dubius est ob generalitatem legis: sed illa opinio esset sanior in dubio, & iuri cõueniens. Nam indotatam vxorem ducere fatuum est. l. fin. §. j. in. fi. ff. quæ in frau. credi. l. pure. §. fin. eo. tit. l. apud Celsum. §. sed & si indotata mulier. eo. ti. l. si donaturus. ff. de cõ di. cau. da. quos text. videas pro hac re. videas glos. magnam & scrib. in. §. est & aliud. institu. de dona. l. cum veterum. C. de dona. ante nupt. & not. quod Bald. in ca. iurauit. de proba. dicit, quòd si quis iurauit accipere aliquã in vxorẽ, intelligitur si dotem dederit: quod intelligendum est inspecta qualitate personarum ex doctrina Philip. Decij in autent. præterea. C. vnde vir & vxor. per quam autenti. potest ista lex fundari. quia gloss. eam extendit ad donationem istam. Glo. autem in autenti. equalitas: dicit quòd hęc donatio propter nuptias non est in vsus. tamen Bart. dicit quòd Perusini ea vtuntur: & seruanda est dispositio cõsuetudinis. non est autẽ proprie hæc donatio propter nuptias quæ ob duo fiebat, ob securitatem dotis & ob lucrum. sed in genere est, & in ratione propter nuptias donatio: vel propter dotem donatio. Alia de hac re per scrib. in locis memoratis. Videas quæ in sequentibus dicam pro confirmatione huius consuetu. ex Cæsare de bello Gallico.

Indotatã uxorẽ ducere fatuum est.

Iurãs accipe uxorẽ itelligitur si dotẽ dederit.

Perusinorũ consuetudo.

Caput. ij.

Vbi à marito dos vxori certa statuta est: ea contenta esse debet, nisi conuenisse dicat, vt præfixæ legalísve dotis optionem haberet. Tunc enim alterutram petendi ius habet. Priusquam vero dos statutaria petita fuerit: neç debita, nec quæsita esse intelligatur.

¶ Casus. Maritus non neglexit dare dotem, sed dedit ei præfixam: quæritur vtrum ipsa si velit habere dotem consuetudinariam, possit eam petere, & relinquere præfixam? Dicit quòd non: nisi ita dictum esset. Quæritur etiam vtrum fructus debeantur ex dote consuetudinaria antequam petantur? Lex dicit, quòd non. ¶ Glo. Quia consuetudinaria dos in subsidiũ datur, vbi certa dos pręfixa non est, vt quarta illa de qua in autenti. pręterea. Et in bonis ex trãsuersali ordine quæsitis non intelligitur: argu. c. pręced. à contrario per. l. cum prætor. ff. de iudi. Et not. hic in fi. quòd non debetur nisi petatur, quòd facit quo ad fructus qui à die litis cõtestate veniunt: iura sunt vulgata.

Consuetudinaria dos ĩ subsidiũ datur.

Caput. iij.

Dos ista vxori debita qualiscunque sit, personalis est: nisi in contrahendo matrimonio cõuenerit, vt eius proprium perpetuúmque peculium esset: tunc enim prædium dotis causa datum mulieri patrimonij loco erit.

¶ Casus. Ego præfixi dotem vxori: ipsa post mortem meam volebat habere istam dotẽ propriam non solum in vsufructu: vel ea mortua eius hæredes eam petebant, quæritur vtrum possit? Respondet quòd non, nisi dictum sit quod esset proprium. ¶ Glos. Donatio propter nuptias de iure vxori acquiritur, etiam quo ad proprietatem: licet constante matrimonio maritus fruatur per. ll. alleg. Hic autem vsufructus tantum quæritur & personalis est: nisi ex contractu aliter fiat: vt propria vxoris sit. quod fieri potest ex pacto si per legem factum intelligatur, vt dicta. Barto. in. l. primo. C. de sacro. eccle. & l. de quibus. ff. de legi. l. non est possibile. ff. de pactis. multa enim fiunt cõtractus matrimonialis fauore.

Donatio propter nuptias uxoris fit.

Caput. iiij.

Si in contractu nuptiarum huius dotis causa nihil actum fuerit: neque maritus immobilia patrimoniúmve vllum habeat: eius portionis quam mariti hæredes ex cõquæstibus vendicabant, quartam mulier dotis loco detrahet, vt ea scilicet vti frui pensitatis oneribus possit: quòd si conquæstus nulli sint, eius dimidiæ quæ ex mobilibus ad mariti hæredes spectat, quartam pecularem perpetuámque ac propriã alieno ære deducto consequetur.

¶ Casus. Ego in contractu matrimonij non dedi aliquam dotem vxori, nec habebam patrimonium: postea feci aliquos cõquæstus, post mortem meam vxor petebat ab hæredibus meis dotem. Respondet, quòd debet habere quartem partem illius dimidiæ portionis quam hæredes mei debent percipere de immobilibus: & si non sint, de mobilibus. ¶ Glossa. Hæc constitutio facilis est in fine. nota quòd Cæsar scribit de moribus Druydum. Vxores si quid in dotem maritis dederint: tantundem isti domesticarum fortunarum illis conferre debent. Ego nisi studerem breuitati, plura de hac re scriberem.

Cæsar de dote istac.

De successio-

De successionibus. tit. xv.

Caput.j.

IN recto ordine directaque linea bonorũ mobiliũ ac immobilium nõ feudalium successio ad suos hæredes æqualiter transmittitur : nulla antiquiori prærogatiua in istis data. In transuersali vero etiam æqualiter mares fœminæque eiusdẽ gradus bona quæcunque etiam feudalia successionis iure inter se partiuntur.

¶ Casus. Erãt plures fratres, vel successores in directa linea. quæritur quomodo debeãt succedere? Respõdet, quod debẽt ęqualiter in omnibus bonis succedere præterquam in feudalibus. Si vero sint trãsuersales, vel collaterales : etiam in feudis succedunt æqualiter proximiores in æquali gradu. ¶ Glos. Hic de successionibus, succedendiq; ordine tradit, vt ad proximos sem per hæreditas deuoluatur ęqualiter, quando eodem gradu sunt iuxta successorij ędicti formam ei tit. de succe. ab intesta. In transuersali autẽ linea priori tempore aut ętate. i. antiquiori cognato, vel agnato non datur aliqua prærogatiua, vt dictũ est in titu. de feudis de trãsuersalium successione. quia ius primogeniturę, & antiquitatis in directa tantũ linea locum habet. Hæc autem forma succedendi viriliter est de iure in. l. quod scitis. C. de bo. quæ libe. l. quæcunq;. ff. ad Tertulli. auten. defuncto. C. eo. vbi de cõiunctis vtrinque vel nõ. & sublata est differentia sexus vt hic, & in. §. si vero. in auten. de hære. ab intest. l. maximum vitium. C. de bonis quę libe. Plura de successionibus, & earũ ordine habes per Alex. in cõsi. lxxxvj. in. iij. volu. & regula est in his successionibus quòd posterior gradu semp excluditur, quãdiu spes est priorẽ admitti. l. cũ quidã. ff. de acquiren. hære. l. j. §. item videndũ. ff. de success. edict. l. ij. ff. vnde legi. Item vt aliquam instructionẽ habeatis in successionis materia : hic agitur de duplici ordine seu linea. Directa scilicet quæ est descendentium, vt filiorum naturalium ac legitimorum simul non aliorum. deinde nepotum & cęterorũ ordine suo. ascendentiũmque patris ac matris, & post eos aui auiæ : sic de cæteris ascendentibus, & de successione ista plura inferius dicẽtur. De filiis enim vterinis & cõsanguineis dicturi sumus. Altera linea est collateralium seu transuersalium quæ ex agnatis cognatisve constat sublata hodie differentia. §. nullam. de hære. ab intesta. col. ix. aut. in successione. C. de suis legiti. Ego hic plura de istis nõ dicam: ea etenim tantum quę ad legis intellectum necessaria putaui, hoc breuiario collegi. Tu in consi. Oldradi, Romani, Paul. de Castro, Sinoroli, Aretini, atq; aliis infinita super istis successionibus habes quibus volumen producere potuissem: sed præter rem. Reliqua in locis suis deducemus. Sed huc adducas no. in autenti. in successione. C. de suis.

Antiquitatis ius nõ datur trãsuersalibus.

Successio puiriles.

Regula successionum.

Directa linea.

Collateralis.

Caput.ij.

Profectum à parentibus patrimonium, vel liberorũ proprium mortuis liberis ad illos reliquósque ascendentes non reuertitur.

¶ Casus. Filius meus habebat aliqua bona propria non conquesta, eo mortuo vtrum ad me vel ascendentes debeant reuerti? Dicit quòd non. ¶ Glossa. Hæc consuetudo est contra ius, id est contra autenti. defuncto. C. ad Tertul. cum lato apparatu scrib. de qua re non nihil per Boerium qui probat ab authoritate Albe. & aliorum valere consuetudinem huiusmodi. alibi enim etiam in solis mobilibus succedunt, hic etiam in aduenticiis, & quasi castrensibus vt postea dicetur. Sed ratio esse potest: quia ista propria quæ ex veteri stipite procedunt, posteris quodammodo sunt debita & affecta. Sed non est conueniens iuri communi, vt dicunt scrib. per dicta autenti. defuncto. de cuius intellectu, & de bonis mobilibus ac immobilibus videas Paul. de Cast. in consilio. lxvj. in nouis, & Alexan. consilio. cxxvj. in. ij. volu. Et Bal. in dicto autenti. defuncto. tradit rationem quæ huc potest adaptari. quia hæreditas ascendentium magis debetur descendentibus, & pleniori iure quàm econuerso. per not. in autenti. in successione. C. de suis & legiti. vbi dicit quòd semper potior causa est liberorum: siue de iure communi, seu de statuto, aut consuetudine deferatur. vt cap. j. de gradi. suc. in feudo. seu per contractum, seu per testamentum. facit dicto autenti. vbi non excludunt fratres, sed concurrunt. ergo in totum non debent succedere. satis est ergo quòd in aliis succedant. facit quia vt illic Baldus dicit in feudo filij & emphiteosi ecclesiastica pater non succedit, sed alij. & Paul. de Cast. dicit ibi quòd pater non repræsentat personam filij : sicut filius personam patris. & facit text. & ibi no. in cap. j. de natu. feu.

Ascendẽtes nõ succedunt in patrimonio.

De intellectu autenti. defuncto.

Pater nõ repræsentat personã filii.

Caput.iij.

Inter directo succedentes ordine, ea quæ repræsentatio dicitur, habet locum : etiam si parentibus constante matrimonio, aut per alterum eorum eo dissoluto expressim de hac re conuentio facta non fuerit.

Repræsentatio.

¶ Casus. Quæritur vtrum repræsentatio locum habeat? Respondet quòd in linea directa locum habet, etiam si nihil dictum sit à parentibus.

¶ Glossa. Est conueniens iuri posito in.§.cum filius.instit.de heredi.quæ ab intesta.Et de hac re dixi in titu.de feu.de vetere alienationis interdictione, & ibi aliquid remissiue. Quod autem dicitur quòd filius succedit in locum patris, eiúsque personam repræsentat, intelligitur primo, quia in eo gradu est in quo erat pater: non quòd ex persona patris succedat: vt dicit Barto. in.l.j §.si filius.ff.de coniung.cum em.libe. Secundo intelligitur in successione ascendentium, non autem collateralium, vbi nepotes in locum patris præmortui non succedunt: sed à patruo excluduntur. Diuersitatis ratio traditur à Ioan. Fab.in.§.cæterũ.insti.de legi.agna.suc.per scri. in.l.si auię.C.de suc.edic.in auten.post fratres. C.de legi.hære.vbi de hac re est text. Et Cyn. optime in auten.cessante eo.titu. quia hæreditas transuersalium nõ sic, neque tam potenti iure debetur quàm ascendentium: vt dixi in tit.de feudis.Item & tertio fallit in patronatus iure.l. si libertus præterito.§.j ff.de bo.liber.l. à duobus. de ope.liber.ff.l iij.§.proinde in glo.ff.de legiti.tuto. & Ioan.Fab. in dicto.§.cum filius. Et quæ dicuntur de repræsentatione, habent locum in feudis.§.j. de suc.feu.cap.j.§.his vero.de gradi.suc.in feudo.Et habes alia per cano.in.c. cum Bartoldus.de re iudi. Anto. de Rosellis in tractatu de succe. ab intest. Angel. & Iaco.de Belui.in.§.reliquum in auten.de here.ab intest. Alexan.in consi.xliiij.col.pe.vol.v.Et Philip. Decius in.d.l.si auię.& in consil.j.vbi decidunt quòd iura.C.de instit.quæ non admittebant repræsentationem in transuersalibus,nò sunt correcta per auten. post fratres.nisi quo ad successionem patrui carnalis: reliquis ergo incorrecta sunt.

Filius personam patris repræsentat. *Repræsentatio inter trãsuersales non est.* *Repræsentatio in feudis locum habet.* *In quo iura antiqua sint correcta.*

Caput.iiij.

Si quis sine liberis decesserit, nepotésque collaterales ex vtroque parente coniunctos habeat: isti in illius successione auunculos,patruósque,amitas,materteras & sorores ex altero tantũ latere cõiunctas antecedũt.

¶ Casus. Titius sine liberis decessit, & habebat nepotes collaterales ex vtroque latere coniunctos. quæritur vtrum excludant patruos vel auunculos aut superiores? Respondet quòd sic, si ex vno tantum latere coniuncti sint. ¶ Glo. Ratio huius est, quia duo vincula sunt fortiora vno.§.j.in auten.de consangui.& vte. fratri. isti autem non sunt proprie nepotes: sed lingua nostra sic vocantur filij fratrum & sororum,nepotes ex fratre vel sorore. Dicam hic plura pro intellectu huius consuetu.quæ obscura est. De iure dictum est nepotes ex fratre cum patruis succedere per autenti.cessante. post fratres.defuncto.§.reliquum.cum simi. quod late prosequitur Alexand.in consi.lxxxviij.vol.j. vbi distinguit inter legalem & voluntariam hominis dispositionem. Sed iura etiam admittũt ad huiusmodi successionem omnes cognatos seu nepotes collaterales per repræsentationem gradu æquales, licet ex diuersis patribus natos: dũ tamen essent ex vtroq; parente illis coniuncti,id est,dum pater eorum esset consanguineus & vterinus simul illi mortuo,de cuius successione agitur. Nam si non ex vtroque essent, qui duo vincula habent, præferuntur aliis vnum vinculum habentibus. istud est quod hæc consuetudo dicit, super qua vidi quosdam hęsitare, sed est dispositio illius iuris noui: vt no.in auten.defuncto.& in auten. vt fratrum filij.ibi hoc vero sancimus de his filiis,quorum pater ex vtroque latere coniunctus erat defuncto. De qua re per Alexan.in.iij.vol. consil.lxxxvj. Aduerte autem quòd Paulus de Castro dicit quòd in dicta autenti. defuncto. quòd repræsentatio habet locum in filiis fratrũ, non autem in filiis filiorum per auten. post fratres.quod not. quia vidi quæstionem.& est glo. not.in dicta auten.quæ dicit quòd contraria opinio nihil est, & potes adhuc plenius hic ponere casum sic. ego habeo fratrem ex patre & matre: & quia pater meus trãsiit ad secunda vota,habeo fratrem ex patre tantum. si quæratur de successione illius fratris consanguinei & vterini, filij mei qui sunt illi nepotes ex vtroque præferuntur fratri consanguineo,& omnibus ex vno tantum latere.

Duo vincula. *Nepotes collaterales quomodo succedant.* *Quomodo intelligatur vtrinque cõiuncti.* *Repræsentatio non extenditur ad filios filiorum.*

Caput.v.

Naturales tantum filij successione indigni, prorsúsque ab hæredum nomine alieni sunt.

¶ Casus. Titius habebat spurios vel bastardos. Vtrum debeant succedere? Respõdet quòd nullo modo.

Caput.vj.

Habent tamen illi etiam liberam testamenti factionem, & omnium bonorum suorum dispositionem,atque inter viuos. Et si quos ex nuptiis legitimis liberos susceperint,hi legitimi hæredes eorum erunt.

¶ Casus. Quæritur vtrum bastardi possint facere testamentum, vel disponere inter viuos de suis bonis? Respondet quòd sic.& si cõtrahant nuptias, filij eorum eis succedent. Naturales.

¶ Gloss. Naturalium plurimę species sunt. hic autem

Naturales q̃ sint

autem dico naturales eos qui bastardi nostra voce dicuntur: latina spurij, qui ex incerto patre & publica muliere nati sunt. l. vulgo. ff. de statu. homi. sed generaliter de concubinariis etiam intelligitur de quibus. l. humanitatis. C. de natu. libe. & titu. ff. de concubi. & in autenti. quæ. mo. natu. effi. sui. & de natis ex damnato coitu & quibuscunque illegitimis. quod intelligas nisi sint legitimati quo ad succedendum: quia iura de legitimatione disponentia per hanc legem nõ intelliguntur correcta. de qua re habes plenè per Iaso. in. l. gallus. §. & quid si tantum. ff. de libe. & posthu. per scrib. in dicta auten. qui. mo. natu. cum vulga. Hæc autem consuetu. est conueniens iuri ciuili & canonico. quia de iure naturales ex concubina non succedunt ab intestato autẽti. licet. C. de natu. libe. extantibus aliis liberis, non extantibus dicas vt illic deciditur. Spurij nullo pacto succedunt, nec etiam alendi sunt de iure ciuili. de canonico secus. Et de hac re plene habes per Iaco. de Ferra. in for. libelli de hære. ab intesta. in ver. nullis. §. nunc vero ad filios naturales. Vnde ego consulerem quòd nati ex concubina possint petere alimenta iuxta dicta auten. licet. quia per hanc. l. nihil est ei derogatum quo ad alimenta. de spuriis & aliis esset dubium: quia ius canonicum in hoc non haberet locum in terris imperij. vide quæ latius dicit Specu. bonus & vulgaris doctor in titu. de suc. ab intest. versi. nunc de naturalium. & Fely. in ca. in præsentia. de proba. quæ cum sint hodie præ manibus studentium, minime sunt recitanda. Et in genere puto per has constitu. ius commune sublatum non esse in aliquo: vtputa circa reuocandam donationem spurio vel concubinæ factam: iuxta. l. j. cum simi. C. de natu. libe. nec alia iura abrogata, nisi quo ad successioné quòd omnino bastardi nothi ve non succedunt in hæreditate. Testari autem possunt, matrimonium contrahere: & qui ex eis nati sunt, legitimi sunt & hæredes. quia cum inter prohibitias personas nõ contineantur in tit. qui. non est permis. face. testa. intelligitur eis permissum testari, & donare & contrahere, cum non prohibeantur de iure, serui enim non sunt. Tu autem nota quòd sicut non potest naturalis succedere patri: ita nec nepos ex eo legitimus ex communi opinione: vt scrib. in. l. fina. C. de natu. libe. nec ipsi naturales inter se succedunt: vt late probat Alexan. contra quosdam in consilio. clxxiiij. volu. v. vbi pulchra dicit. Et quia de alimentis aliquid dixi: habes text. quem Panor. dicit non esse alibi. quòd spurij vel ex damnato coitu nati debeant, ali à parentibus pro eorũ facultatibus. in. c. cum haberet ad finem. de eo qui duxit in matrimo. quam poll. per adulte. Et licet Petrus de Ferra. in loco prædicto tenuerit hanc opinionem in terris ecclesiæ tantum obseruandam vt prędixi. Aduerte quòd Panor. tenet hodie stari iuri canonico vbique in hoc. quia ecclesia induxit hoc ex quadam æquitate naturali: & ne filij, qui nihil deliquerunt alimentis priuati pereant, cum alimentorum causa sit pia & fauorabilis, quod videtur sentire Bar. in autenti. ex complexu. C. de incest. nupt. vbi per rationem dicti. ca. cum haberet: dixit parentes posse legare spuriis ratione alimentorum: & donare, aut relinquere dotes filiabus, cum dos succedat loco alimentorum: quod Anto. Corsetus ait esse not. & singul. plura de hac re dicerem: nisi breuitati studerem: & multa habes per Barbat. in capi. cum tibi. de testa.

Concubinarii. — *Legitimati.* — *Ius commune nõ corrigitur, nisi expresse.* — *Testamẽtum naturalium.* — *Successio naturalium.* — *Spurii à parẽtibus ali debẽt* — *Legari spuriis alimẽta possunt.*

Caput. vij.

Si quid pater mater ve, auus aut auia, liberis aut nepotibus nuptiarum causa dederint, vt propriũ eorum peculium fieret: postmodum donatarius sine liberis decesserit ad donatorem: eóque deficiente ad proximum ascendentem res donata reuertetur: exclusis fratribus defuncti ac transuersalibus.

¶ Casus. Pater donauit filio suo causa nuptiarum vnum fundum, vt esset ei proprium: postea filius sine liberis mortuus est, quęritur vtrum ille fundus acquiratur fratribus defuncti, vel transuersalibus? Respondet, quòd non: sed reuertitur ad eum qui donauit, vel alios ascendẽtes in eius defectum. ¶ Glos. De hac dote seu donatione quæ fit filiæ, aut filio per parentes in contractu matrimonij, vt eorũ fiat: & in locum seu modum anticipationis, seu ante successionis, est superius dictum in plerisq; locis, & est velut dos: quia datur in matrimonio contrahẽdo: & ob matrimonium, vt hic dicitur. quòd ergo mortuo donatario sine liberis ad donãtem, vel proximum ascendentem redeat, est iuri cõforme, vt est tex. in. l. dos à patre. C. solu. matri. l. vnic. §. illo procul dubio. C. de rei vxo. act. cum vulga. præterquam in. l. j. C. vnde vir & vxor. Alexan. in consil. lxiij. volu. v. Bar. in. l. post doté. in ver. quinto quæro. vbi concludit contra opinioné Martini quòd redeat ad patrem, seu cum liberis, seu sine liberis decesserit filia. Tamen hic expresse dicitur si sine liberis quorum appellatione etiã nepotes, & omnes descendentes hic continentur, quia fuit prius vna cõstitutio huius tituli per quã descendentes ascendentibus prẹferuntur, & sic pro opinione Martini est ista lex maxime, cũ hoc iure patria potestas locum nõ habeat: & id quod est datũ, dicitur datũ vt fiat proprium patrimoniũ donatarij, ex quo transmittitur ad filios l. si ab hostibus. ff. solu. matri. opinio Martini vsu præualet, vt dicit glos. in. d. l. dos à patre, &

Dos redit soluto matrimonio ad dantẽ. — *Liberi in dote præferuntur ascendentibus.* — *Opinio Martini.*

de consuetudine seruatur. & multi eam tenuere, præsertim Petrus & Citramontani, quæ in puncto iuris sustineri posset: eámque spero hoc anno publicè disputare. Ideo plura hic non habebis. Nam à scribentibus in dicta. l. dos à patre & l. illam. C. de colla. & in aliis locis vulga. satis supérque examinatur. & habebis à me disputatam cum quibusdam inauditis rationibus & exemplis.

Caput. viij.

Repræsentatio inter collaterales locum non obtinet, nisi ex eorum omnium, quorum interest, consensu.

¶ Casus. Dictum est quòd repręsentatio habet locum in linea directa. quæritur vtrum in collaterali? Respondet quòd non. nisi de consensu eorum quorum interest.

Caput. ix.

Nepotes neptésve directi auo atque auiæ in patris matrísve locum succedũt in omnibus bonis prædíísque censitis, ac feudaris eodem iure, eadémque prærogatiua, qua parentes ipsi succedere potuissent.

¶ Casus. Quæritur nunquid quando succeditur per repræsentationem in linea directa, fit locus primogenituræ, & quomodo succedatur? Respondet quòd nepotes qui in locum patris sui succedũt, capiunt illud ius, & illa omnia quæ accepisset eorum pater si successisset. Repræsentatio. ¶ Glossa. Dictum est satis supérque de repræsentatione, de qua hic adhuc duo capita ponuntur. Primũ quo prohibetur inter transuersales: nisi de consensu omnium parentum & agnatorũ quorum interest. & hoc satis est prius expositum. Secundum declarat quomodo in linea directa repræsentatio fiat in omnibus bonis, & eo iure quo pater successisset: vt dicit Ioã. Fab. in. §. cum filius. institu. de hæredi. quæ ab intesta. quia repræsentatio est eiusdem personæ, eodémque iure successio: nec filius dicitur repræsentare personam patris in parte, sed in totum. & eodem modo. §. j. in autenti. de iureiu. à mori. præsti. l. cum hæredes. ff. de acqui. pos. l. j. ff. de acqui. hære. & ibi doct. & præsertim Franciscus Areti. & de bonis feudalibus an & quando filius repręsentet personam patris, habes latissime per Alexan. in consil. lv. in col. xiij. volu. iiij. Ista satis clara sunt, neque indigent maiori expositione. Aduerte autem circa consensum omnium quorum interest, id est ad quos hæreditas potest peruenire tanquam proximiores. de repræsentatione superius satis dixi.

Repræsentatio quomodo fiat.

Cõsensus eorũ quorum interest.

Caput. x.

In successione collateralium in bonis paternis, non aduentitiis proximitatis cõsanguinitatísque ratio nõ habetur: sed his qui defuncto ex eo latere vnde bona profecta sunt, cõiuncti esse repetiuntur, ea prædia adiudicari solent: paterna paternis, maternísque materna referendo.

¶ Casus. Titius sine liberis decessit, habebat fratres vel parentes collaterales: quosdã ex parte patris, alios ex parte matris, vtputa patruos & auunculos. & quædam bona ex parte & patrimonio patris, alia ex parte matris? Lex dicit quòd paterna ad cõiunctos ex patre, materna ad alios pertinebunt. ¶ Glossa. Boerius meminit de hac consuetudine quam dicit approbari à Ioan. de Imol. in consi. cxiiij. col. iij. ver. restat. quòd in ciuitate Lucana est statutum quòd bona defuncti frõdent & furcant, hoc est quòd venientes ab intestato ex linea, vnde patrimonium defuncti descendit succedũt. licet sint remotiores aliis ex alio latere coniunctis. & citat Alexand. in consil. cxxxvij. vol. j. de successione nepotum cum patruis, & qui proximi dicantur: sed de hoc statuto Alexan. nihil dicit. Scio quòd is qui fecit commentarium in consuetu. Turonicas vir sane doctus, & multę lectionis obiter in materia retractus debet, quòd proximi possunt retrahere, verum est inquit reddendo paterna paternis, & materna maternis. & plura illi de hac re non dicunt. Et quia hæc consuetudo videtur plene contraria iuri communi: quia in omnibus bonis proximi ex edicto successorio vocantur sublata agnatorũ & cognatorum differentia. Audi quid de ea re dicat Ioan. de Imol. Est inquit statutum Lucanæ ciuitatis de iure municipali: vt patet ex statuto posito sub rubri de suc. ab intestato. vbi apparet quòd mortuo aliquo abintestato sine descendentibus vocantur ascendẽtes per masculum salua gradus pręrogatiua. & non extantibus masculis descendentibus nec ascendentibus vocatur frater germanus ex vtroque parente, vel ex patre tantum, & filij masculi talium fratrum præmortuorum. Et illis non extantibus vocantur certæ personæ expresse in tali statuto: quibus etiam non extantibus vocantur attinentes venientes ex linea paterna de patrimonio, hoc est de agnatione paterna defuncti vsque ad quartum gradum, inclusiue intelligendo gradum secũdum comptuum decretorũ, salua gradus prærogatiua & prioritate. Hæc sunt verba Ioan. de Imol. in eo. consil. vbi diffuse scribit de successionibus filiorum primi & secundi matrimonij. sed neque probatur neque confirmatur proprie ex illis hæc consuetudo. Pro qua habes quæ notantur in. l. de emãcipatis. C. de legiti. hære. vbi consanguinei

Statutum Lucanæ ciuitatis.

Turonicarum consuetudinũ interpres.

Fundamentum consuetudinis, quae refert paterna paternis, materna maternis.

cōsanguinei in paternis: vterini in maternis succedunt & præferuntur. & in.l.j.&.ij.C. de bo. quæ libe.in ver.per lineam maternam. Et præterea legi ad hanc rem Paul. de Cast. in consil. vii.& consi.xcii.in nouis. post Bal.in.l.j.C.de legiti.hęre.dicentem,quòd si statutum excludat filiam dotatam à patre extantibus masculis: intelligitur à bonis patris vel dotãtis : non autem matris:sic paterna paternis referendo quod aliquid facit. habes text.in autenti. de consangui. & vte.fra.& in.l.defunctis.C.de legiti. hæred. quæ in fratribus loquuntur,non in aliis.& regula illa de habentibus duo vincula, loquitur in fratribus,non in pronepotibus,per autenti.post fratres.eo.tit.facit.ꝙ not. And.in.c.j.de natu. succe.feu.& post eum Lucas de Penna in.l.viii. C.de impo.lucra.describ.quòd coniuncti ex linea materna in feudis maternis succedũt,& pręferuntur. quia non dicuntur proprie succedere: sed ad eos reuerti dicitur.argu.l.filio.ff.de libe. & posthu.& quia facile res ad naturam reuertitur.& Hierony.in Hieremiam dicit,nõ erat licitum possessionem transire de tribu, nec de familia in aliam familiam . Et similem consuetu. Neapoli esse illic dicit Lucas de Penna. Adde huc quæ Franciscus Areti. scribit in.l. humanitatis.C.de impu.sub.

Caput.xj.

Delinquentis bona ex eo crimine damnati,ex quo fisco delatio fieri solet supremo eius territorij, vbi sita sunt domino merum imperium habenti, acquirũtur cũ onere æris alieni,atque hypotecæ, dotísque vxoriæ ex his bonis persoluendæ.

Caput.xij.

Dominus simplicẽ iurisditionem habens ex illis bonis tantum sibi vẽdicat,quanti sua iurisditio est.

¶ Casus. Titius commisit delictum ex quo bona veniunt confiscanda. quæritur cui acquirantur. Respon.quòd acquiruntur domino loci:in quo bona situata sunt,habenti altam iusticiã qui tenebitur ad onera & hypothecas & dotẽ vxoris super talibus bonis soluenda . Et ille qui habet simplicem iurisditionẽ,vtputa,vsque ad sexaginta solidos,capiet pro quantitate suę iurisditionis. ¶ Glossa. Hæc constitutio duo continet.primum,ad quem spectet confiscatio bonorum eius qui ex crimine dãnatus est, ex quo bona confiscari solent. vel de iure in.l.j.& per to. ff.de iure fisci.& in.l.si quando.& per to. C.de bo.vac.quod tu intelligas,non ex omnibus illis causis . quia hic loquitur de criminosis & dãnatis crimine capitali, & quorũ confiscatio per sententiam declarata est.

Confiscatio ad quẽ ꝑtineat.

Primo igitur dicit spectare ad eum qui merum imperium habet in eo territorio vbi bona sita sunt.vt tenuit Bar.in.l.j.ad fi.C.de sum.tri.vbi quærit,an ciuitates non habentes merum imperiũ possint cõfiscare,et multa dicit.ego aliquid dixi in tit.de feud.c.l.& de sentẽtia quæ requiritur ad hoc,vt bona fisco delata intelligantur: præter multa habes latissime per Ioan.de Plat.in.l.eorũ.C.de iure fisci.li.x. vbi tandem dicit,quòd regulariter sententia requiritur:nisi in casibus.l. ex iudiciorũ.ff. de accu.vbi ante mortem non requiritur. Sunt & casus quidã in quibus ipso iure bona confiscantur. vt est in eo qui incestas nuptias contraxit.in raptore,in eo qui fecit occidi aliquẽ per assasinos. vt per eum.& Bar.in.l.ex quibusdam.ff.de iure fisci. dicit quòd ciuitates quæ recognoscunt superiorem , habent merum imperium , & regalia habent fiscum:& eis bona deferuntur ex criminalibus causis & aliis . de iure cõmuni secus. Idem in.l.item veniunt.§.senatus.ff.de peti.hęre.

Sentẽtia regritur ad confiscationẽ.

Assasini. Ciuitas quæ habeat fiscũ

Secũdo, in primo capite nostro dicitur quòd acquiruntur cum onere æris alieni,atque hypothecæ,dotísque vxoriæ. Ratio est ex dictis Bal. in.l.fi.C.de contrahen.emp. quia fiscus cũ succedit,loco hæredis est:& in eũ transeunt omnes obligationes,actiuę & passiuę:quãuis Bart.in.l. quotiẽs.ff.de noua.& in.l.capitis.l. inter eos.§. fi.ff.de fideiusso.tenuerit conditionales obligationes non transire:quod reprobat Ludou.Ro. in.l.si marito.ff.solu.matri. quia etiã tenetur ad legata,& fidei commissa conditionalia. Alii dicunt eum nõ teneri ad legata condi.sed ad contractus conditionales, vt tenet idem Bart. in.l. nam ad ea.ff.de condi.& demon.per text. in.l. inter socerum.§.fi.ff.de pac.dota. Et vide Bart. in.l.j.C.de peti.hære.dicentem, quòd in his in quibus fiscus habet priuilegium expressum,non vtitur iure priuati, in aliis secus . Et hic text. in hac parte est sumptus ex.d.l.si marito.quę dicit si marito ex publico crimine damnato,pars aliqua bonorum eius publicetur,fiscus creditoribus eius satisfacere necesse habet : inter quos vxor quoque est.& text.in.l.ii. C.solut.matrimo.facit.l.ii.ff. de fundo do.vbi gloss. declarat, quomodo fiscus dicatur soluendo . In secunda constitutione dicit, eos qui iurisditionem habẽt vsque ad certam quantitatem : puta centum solidos tantundem sibi vendicare, est pro onere iudicandi : & dictum est suprà titu. de pascuis.& titulo de feud . quòd aliquam portionem mulctæ accipiunt.

Fiscus loco hæredis est.

In fiscum trãseunt cõditionales obligationes.

Fiscus quãdo utatur iure priuati.

Caput.xiij.

Mulieris ex publico iudicio dãnatæ,bona mobilia ac immobilia conquisita, quæ dãnationis tẽpore cum

marito communia habebat, fisco nõ acquiruntur: sed ab illius hæredibus vendicantur.

¶ Casus. Mulier commisit crimen, ex quo bona sua confiscari debent: habebat quædam bona mobilia & immobilia communia cum marito: quia erant conquęstus per eos facti. nunquid debeant confiscari? Respondet quòd nõ. sed dantur hæredibus. ¶ Glossa. Dictum est in tit. de societate. mobilia & conquæstus inter coniuges communitatis iure esse, communiáque censeri. Hic autem dicitur non confiscari: quia in hoc non dicitur, quod commune est, meum est. nec dicitur viuente marito eius rei domina. l. doce ancillã. C. de rei vendica. nec sua dicuntur, quia eorum alienatio ei tunc interdicta est. secus esset si mortuo marito dãnata esset, & plenius redi ad Barto. de materia confiscationis in. l. j. C. de bo. vac. & Io. de Plat. latissime per totam. l. j. de iure fisci. lib. x. Satis est enim mihi posuisse fundamentum & rationem istarum cõsuetudinum.

Cõmunia non confiscantur.

Caput. xiiij.

Si quis sine hærede legitimo decesserit: illius territorij domino merum habẽti imperium bona quæ illic sita sunt, acquiruntur. nisi alienigena fuerit qui extra patriam decesserit.

¶ Casus. Titius sine legitimis hæredibus decessit: quia non habebat parentes, nec transuersales, qui peterent eius hæreditatem. Quæritur, quis ei succedet? Respondet, quòd dominus superior illius territorii, vbi sunt bona: nisi esset vnus alienigena mortuus extra patriam propter ius Albinatus. ¶ Glossa. Solebat olim fiscus post agnatos admitti. vt not. in. l. j. C. qui admi. ad bo. poss. & . l. j. C. vnde vir & vxor. cum simi. postea datæ sunt nouæ constitutiones à iure ciuili ac prætorio, ac generaliter: si quis habeat hæredem legitimum, vel ex agnatis, vel cognatis fiscus excluditur: vt describit Iason & Decius in locis prædictis. & scrib. in. l. j. ff. de suc. edic. & text. in. j. §. diuus. ibi, nec hæredem, nec bonorum possessorem. ff. de iure fisci. sunt enim vacantia. l. i. in ver. sine legitimo hærede decesserint. C. de bo. vac. vbi gloss. enumerat eos qui fisco in bonis vac. præferũtur. & describitur ista lex in. l. vacantia. eo. tit. dum dicit vacãtia mortuorum bona, tunc ad fiscum iubemus transferri, si nullum ex qualibet linea sanguinis, vel iuris titulo legitimum reliquerit intestatus hæredem. vbi legas gloss. exponentem. Et inter hæc bona vacantia, & ea quæ fisco ob crimen publicata sunt, de quibus prius diximus, ea differẽtia est à Dy. & Barto. tradita, quòd publicata facta ex sententia, vel ipso iure acquirũtur: ipso etiam iure fisco sine agnitione. vacantia vero secus. ita dicunt in. l. j. §. an bona. ff. de iure fisci. l. j. C. de bo. vac. vide Ange. & Francisc. Areti. in. l. si de eo. §. si forte. ff. de acqui. pos. & Areti. pulchrè in l. si seruus. §. si quis ante. ff. de lega. j. Sed aduerte quòd superius in tex. dicebatur ex illis bonis: quia fiscus non tenetur vltra vires hæreditarias, etiam sine inuentario, sicut nec ecclesia. vt scrib. not. per. d. §. an bona. optime per Bal. in. l. si tutoris. C. ad leg. Iuli. de vi. & in autenti. sicut. C. de sacro. eccle. vide moder. in rubri. de acquirẽ. hære. ff. vbi etiam legas Barto. de hac tota materia. Item in text. dicitur nisi alienigena fuerit, qui dicuntur Albini, quasi alibi nati, ex alia patria, alióve regno nati: quorum bona ipsi principi acquiruntur. non autem domino territorii principem recognoscenti, quamuis merum imperium altámq; iusticiam habeat. quos ego alienigenas vocaui, quia sic appellantur in. l. j. C. de emancipa. libe. vbi loquitur de cõsuetudine quæ dat potestatem alienigenis suos liberos emancipandi, & Albini nomen proprium cuiusdã multos liberos habentis ponitur in. l. cum ratio. ff. de bo. damna. vbi est elegãs text. ibi cùm imperium augeri hominum copia magis quàm pecunia expedit, sed nihil huc facit. & facit tex. in. l. nulli. in versiculo quòd si testator Barbaræ nationis sit. C. de episco. & cleri. & . l. omnes peregrini & aduenę. C. cõmunia. de success. quæ videntur esse contra consuetudinem regni Francię, quia per illam. l. nulli. & . l. omnes peregrini, episcopus loci in ea re præfertur principi. & illa l. omnes tollit omnia statuta in contrarium: & admittit parentes eorum ad successionem. tamẽ hic priuilegium est, vt Guymerius ait, iure Albinatus, vel Aubennę, vt dixi in fudis, vt princeps bona eorum tanquam vacãtia occupet, nec testari possunt: nec beneficia habere in hoc regno, nisi ex permissione principis, & ex literis naturalitatis cõfirmatis ab his qui computorum rationúmque principaliũ magistri dicuntur. quę res ideo fit, quia Barbaræ extrariæque nationis homines suspecti sunt, nec facile in regni arcana sunt admittẽdi. l. omne. §. exploratores. ff. de re milit. qui sunt consiliorum nostrorum renunciatores. l. si quis aliquid. §. j. ff. de pœnis. Tamẽ ꝗ ex statuto vel priuilegio possit successio dari alicui, facit quòd disputat late Barbatius in ca. cum tibi. in. xxii. col. de testa. quòd mihi aliud legenti occurrit. vbi citat Alber. in prima parte statutorũ. q. xliiii. vbi dicit, consuetudo erat Venetiis, quòd successiones moriẽtium ab intestato pertineant ad episcopum: an bona filiifa. qui testari non potuit, ad eum perueniant. & cõcludit quòd non: quia non dicitur intestatus propriè, sed impropriè: sicut esset de alienigena qui non posset hic testari, diceretur impropriè intestatus. Idem Alber. in. iii. p. statu. q. xviii. cõsuetudo, inquit, erat quòd bona decedentium sine hærede,

Fiscus quomodo succedat.

Fũdamẽtum.

Fiscus nõ tenetur ultra uires haberi.

Albini.

Albinatus iura ubi fundẽtur. Cosmas. Guymerius.

Barbari suspecti sunt. Cõsuetudo Venetorum.

herede,& ab intestato pertinerent ad episcopū. quædam vetula se suspendit, an episcopus habere debeat : an vero communitas vel dux Venetorum? & concludit quòd non : sic per statutum aut priuilegium potest derogari legi omnes peregrini.maxime cnm istud præscriptione ęterna sit quæsitum Francię regibus. Adde quòd potest fieri per statutum, vt nec alienigenæ, nec forenses in regno, vel territorio aliquo possint acquirere immobilia: vel quòd in non subditum non possit alienari. de quibus disserit egregie Barba. in rubri.de reb.eccle.non alie.in cap.ii.vbi dicit Oldra. Laudensem, non mediocris authoritatis virum disputasse hāc quæstionem in famoso studio Paduano, & determinasse tale statutū valere.per tex.in.l.j.C.ne lice.habi.metra.lib. xi.l.dudum.C.de contrahen. emp.quòd tenuit Bart.in.l.fin.C.de sacro.eccle.l.filiusfa.§.diui. ff.de lega.j.l.in quorum.ff.de pigno. & alia citat ad hanc rem Barbatius in.d.rubri.vbi postea decidit valere statutum, quòd doctor alienigena non legat mane: nec intret collegiū doctorum, quod est Bononiæ.quòd tamen non habet locū in doctore eminentis scientiæ. per.l. sed & reprobari.§.valde disciplinatos.ff.de execu.tu.qui tex.vulgaris est:sed iudicio Barbatii singu. & literis aureis notandus, qui disputat etiam de eo qui facit testamentum in terris Turcorum, vel Soldani Babyloniæ. & an is qui nulla habet bona, possit condere testamentum, & de obsidibus. post Bart.in.l.qui à latronibus.ff.de testa.& de peregrinantibus in terram sanctam, & plerasque id genus egregias quæstiones in materia testamentorum: facit etiam quia extraneus & alienigena nō debet gaudere commodo, & beneficio statuti ex quo nō sustinet onera ciuitatis. ita tenet Ludo.Ro.in consil.ccxxi.post Angelum in consi.incip.cui dicta actio quæratur.& Paul.de Cast.in consf.cccxlii.per.c.ecclesia.de constitu. l.j.in fi.ff.de tuto.& cura.da. ab his.in ver. qui sunt eiusdē prouinciæ.tamen pondera quod lex dicit, vel ibidem domicilium habēt: facit etiam quod idem Barba.cuius opera libēter lego, scribit in.c.requirendū.de pecu.clerico. dicit quòd extraneus neque per se, neque per alium potest acquirere immobilia : quæ non præcise huc adduco, sed ad corroborationem legis. Hęc autem iura sunt consuetudinaria & localia. quæ multi longe melius intelligunt quàm ego.

Vetula se suspēdit.

Statutum cōtra alienigenas.

Doctor alienigena

Doctore eminentis scientiæ.

Caput.xv.

Spuriorum ac Barbarorum, qui Albini dicuntur, viduæ dotes suas atque bonorum societatem non amittuunt.

¶Casus. Quidam Spurius vel Albinus decessit sine liberis relicta coniuge. Lex dicit, quòd ipsa vidua debet ante omnia habere dotē suam, & dimidiam conquæstuū & mobilium. ¶Glos. Ista consuetudo est rationabilis, & superius dictum est de societate, vxorem ob mariti damnati delictum nō amittere dotem, neque donationem propter nuptias, neque illam dimidiā quam societatis & communitatis causa habet, ne pœne extra suos authores porrigantur. sic in hoc casu de spuriis, de quibus dictum est, quorum hęreditas si liberos non habeāt, ad fiscum spectat: item de istis Albinis, quasi alibi natis. nā semper dos fisco præfertur fauore matrimonii.l. marito. ff. solut.matri. cum simi.recitatis. De spuriis, quia dixi, eos ali debere, tenet etiam Barba.in.c.cum tibi.de testa. q̄ debent dotari. & multa de illis.

Caput.xvj.

Emancipatus, aut præsens, aut absens, atque à patris potestate manumissus ad parentum hæreditatē vocatur, vt cæteri, modo id quod emācipationis causa illi à patre donatū est, cōferre velit sine fructibus quos ex ea re perceperit.

¶Casus. Quæritur de emancipatis, an cum cęteris succedant? Respōdet quòd sic, dum tamen referant & cōmunicent eis res sibi donatas propter emancipationem sine fructibus quos perceperunt, quia eos non tenentur conferre. ¶Glo. De emācipatione multa dixi, & in his claris puto percurrendum. Hæc autē constitutio est conformis iuri nouo, p quod sublata est quo ad successionem patriæ potestatis, & emancipationis differentia.§.nullam.in autent.de hæred. ab intesta.cum simi. & quo pacto emancipati conferant suis. habes in.l.vt liberis.C.de colla.& per scrib.late in eo.tit.in.l.si emancipati.& intelligas, quòd emancipati conferant nō solum suis: sed etiam inter se, & sui illis sublata dispositione illius.l.si emancipati.l.j.ff.de colla.& in tit. de coniung.cum emācipa.libe. per omnia enim sublatam intelligo in successionibus, & in accessoriis earum illam differentiam. Et hoc siue eodem iure patri succedant, seu vario contra.l.si filiū.§.videamus.ff.de bono.pos.contra tabu.siue ex testamento, siue ab intestato contra.l.j.§. pater.ff. de colla. tū quia hoc iure successio ex testamento non habet locum. tum quia illud correctum erat per.§.illud quoq;.in auten.de trien. & semis. & in auten.ex testamento.C.de colla. Ista materia non est dubia, nec frequens, vt sit opus facere verbosum commentarium. & prius hoc erat dictum : sed addit vltimū de fructibus, quod est notandum. & conuenit iuribus prællegatis in tit.& materia collationis.

Sublata ē emācipationis differētia ab intestato.

Collatio p emācipatos faciēda.

Caput.xvij.

In mobilium quæstuúmque suc-

cessione ascendentes, descendentésve fratribus, cæterísque transuersalibus potiores sunt.

¶ Casus. Quæritur, in successione mobilium & acquisitorum qui præferantur? Respond. quòd præferuntur illi qui sunt de linea directa collateralibus. ¶ Glossa. Dictum est in secundo capite huius tituli, quòd bona profectitia & paternum patrimonium. vt in.l.ii.C.quādo & qui quar.pars debe.lib.x.non redit ad ascendentes, quod est cōtra iuris dispositionem. Hic dicitur, quòd præferuntur transuersalibus in successione mobilium & conquæstuum & aduentitiorum. quamuis de iure pater non habeat tantum ius in aduentitiis filii, quantum in profectitiis. l. cum oportet. C.de bo.quæ libe. Sed hoc fit, quia patrimonium quod ab antiqua generis stirpe profectum est ipsi generi ac posteritati, ipsíque lineę, videtur affectū esse: ideo fit transitus in fratres, cæterósque posteros ex ea propagine deductos. & bona mobilia & conquæstus aduentitii, vel quasi castrenses acquiruntur, ascendentibus in compensationem, quę bona non habent illum radicem veterem: & id genus consuetudinū valere probatum est in.d.c.ii. & videtur mihi hæc iura cogitasse ad quandam ęquitatē, cum in plerísque iuris partibus transuersalium conditio sit deterior: vt dixi in tit.de feudis: in aliquo releuentur, vt iura volunt, vt habeant patrimoniorū successionem prę ascendentibus. Illis autem alia conferantur. habes aliqua de hac re per Iaco. de Ferra. de hæred. ab intesta. & tex. ac scri. in.§.frater.institu.ad Tertul.

Patrimonium ad ascēdētes nō redit. *Trāuersaliū cōditio* *Fūdamētū & declaratio.*

Caput.xviij.

Qui se hæredem gessit simpliciter: eos qui cum inuētarij beneficio adire volūt, excludit, solúsque fit hæres.

¶ Casus. Erant duo fratres Titii, hæredes legitimi. vnus nolebat esse hæres nisi sub beneficio inuentarii: alius gessit se pro hærede simpliciter. Respon. quòd iste præfertur illi, & eū excludit. Glossa. Inuentarium, est descriptio omnium bonorum defuncti facta coram iudice citatis, quorum interest ex forma tradita in.l. fin. C.de iure delibe. quod facit hæres vt nō teneatur supra vires hæreditarias: eiúsque priuilegia qui cum inuentarii beneficio adiit in illa. l. describuntur: & pœne quas patitur is qui nō fecit in.§.quia vero.in autē.de hęre.& falci. & in.d.l. fi. quod ecclesia fiscus, monasterium monacho succedens, & pater filio peculii iure, & filius arrogatus patri arroganti, & alii per doctores traditi in locis allegatis facere non tenentur. Tu autē aduerte quòd hic tex. pręfert eum qui simpliciter vult esse hęres aliis scrupulosis, & de hęreditate dubitantibus: fauore creditorum id factum puto, & legatorum. argument. eorum quę docto. dicunt de iure accrescendi in.l.j.ff.de acquiren. hęre.l.j.C.quan.non pet.par. Item nota quòd de iure digestorum inuentarium non erat introductum. vt scribit Barbatius in rubri. ff.de acquir.hęre. Adde, quia est sumptus in inuētario faciēdo plerunque maximus, & qui hæreditatis portionem exhauriat. vnde Bart. dicit in.l. Mediterraneæ. C.de anno. & tribu. lib.x. quòd non est faciendum inuentarium, quando plus sumptus fieret, quàm vtilitatis afferret.

Inuētariū quid sit. *Inuētariū facere q nō teneātur.* *Præfertur q simpliciter uult esse hæres.* *Inuētariū ob sūptus remittitur.*

Caput.xix.

Feudarium prædium in cēsum alicui datum, census naturam habet in accipiētis successione: ac instar censualium inter eius hæredes diuiditur: quāuis is qui tradidit illud prædium feudi, non census titulo possedisset.

¶ Casus. Titius habebat fundum, tradidit eum alicui in censum, cum ipse haberet in feudum: postea hæredes eius qui in censum acceperat, voluerunt illum fundum diuidere, primogenitus petebat suam prerogatiuam. Lex ista dicit quòd non habebit: sed reputatur inter eos censuale.

Caput.xx.

Feudarium prædiū in perpetuum conductum, aut ad longum tempus, vitámve cuiuspiam vectigalis nomine acceptum: etiam si is qui tradidit fidem sibi exceperit inter accipientis, tradentísque hæredes feudi naturam non mutat.

¶ Casus. Ego habebam feudum quod tradidi alicui ad redditum, vel rentam, seu perpetuam, seu ad tempus. queritur vtrum sortiatur naturam census vel alodialium? Respondet, quòd nō mutat suam naturam feudi, tam quo ad hęredes accipientis, quàm tradentis.

Caput.xxj.

Si quis feudo suo tributū annuum imposuerit: alterique vectigalē fundum feudarium constituerit: ipsum quoque vectigal feudi naturā in successione sortietur: tametsi in feudum datum nō fuerit. nisi fiduciaria venditione id factum sit: tunc enim mobilium instar erit, si intra tempus redemptum

demptum fuerit. sicque inter hæredes diuidetur.

¶ Casus. Ego constitui vel vendidi tibi redditum annuum super feudo meo. quęritur, nūquid ille reddetus sit de natura feudi? Respōdet quòd sic: nisi sit venditus cum facultate redimendi, & sit redemptus: tūc sequitur naturam mobilium. Feudarium prędium. ¶ Glossa. In his tribus capitibus est quęstio, an feudum seu fundus feudalis in censum datus, sequatur naturam census, & mutet naturā feudi. sic de feudo dato in perpetuam vel temporalem emphiteosim, vel super quo constitutum est tributū seu vectigal quę dicitur renta, & de fiduciario vectigali sub facultate redimendi. & de istis dictum est sępe in titu. de feudis, nunquid naturam feudi mutet: dictúmque est non mutare, nisi quando fiduciaria venditio est: tunc rei mobilis instar habet. De censu vero quòd feudarium prędium in censum datum, quantum ad diuisionem faciendam inter hęredes censuale reputetur, hic à principio cautum est: quia in preiudicium domini vel patroni nō fit: quominus semper ei fides & laudimia debeantur. quantum vero ad ipsos hęredes census loco est: & ęqualiter diuiditur sine vlla antiquitatis prerogatiua: quia mutauit naturam feudi in censum ob census dignitatem. facit. §. similiter. in ti. si de inuestitu. in vsi. non posset autem dari pignori sub pacto legis commissorię. ca. j. de feud. da. in vicem le. commis. & facit text. in ca. j. §. donare. qualiter olim feu. pote. alie. vbi potest locari etiam perpetuo: dum tamen nō esset fraudulenta sub liuellario nomine pro vilissima duorum denariorum pensione. & in ca. quid iuris sit si post aliena. feu. vas. recuperet. ibi pro liuello ei datur singulis forte annis quinque. & Azo. in sum. de loca. §. item morte. dum dicit à vasallis solitum locari vsque ad. xx. annos. & dicitur libellus. vide quę dixi in ti. de feu. quę Iason de feudis in materia liuellarii contractus.

An fūdus feudalis ī cēsum datus mutet naturam feudi.

Feudum sub pacto l. cōmissorie dari nō potest

Feudū perpetuo locari pōt.

Liuellus.

Caput. xxij.

Prædium à parente quæsitum, eo mortuo, filiorum atque posteritatis patrimonium est.

¶ Casus. Pater meus acquisiuit vnum fundum. quęritur eo mortuo cuius naturę, & cui acquiratur? Respondet, quòd acquiritur mihi, & est patrimonium meū. ¶ Glossa. Patrimonium dicitur late quicquid in bonis nostris est, de quo possumus libere disponere: sed stricte dicitur illud quod à maioribus nostris quęsitum est, sicut feudum paternum. tex. est in. l. ii. C. quando & qui. quar. pars debe. & hic dicitur quòd est patrimonium. & paternum censetur etiam, si à patre aut matre quęsitum sit: nō ab auo vel maioribus. incipitque id quod à patre est acquisitum esse patrimonium, eiúsq; naturam sortitur vt ad posteritatem transeat, nec ad ascēdentes redeat. vt in ca. ii. huius tit. dictum est. profectiua enim sunt, quę vel à patre, vel ab auo, aut ascēdētibus profecta: etiam si ab ipso tantum patre stipitem habeant. l. cum oportet. l. cum nō solum. C. de bo. quę libe. l. j. C. de bo. mater.

Patrimoniū qd sit

Profectitia quæ dicantur.

Caput. xxiij.

Si quis prædium vbi domus sit & mansio, ruinæve, aut mansionis vestigia, & circuniacens iugerū in vectigal annuum, quod fundiarum dicitur, alicui dederit: poterit eius filius primogenitus ex vetustatis prærogatiua pro mansionis iure illud vectigal prædiariamque hypotecam accipere.

¶ Casus. In hęreditate patris mei nullum erat manœrium: sed vestigia & ruinę apparebāt, vel erat vnum, sed modici valoris quod datum erat alicui ad redditum annuum seu rentam. ego primogenitus volui capere illam rentam loco manœrii. Respondet quòd ego possum.

Caput. xxiiij.

Quòd si diuersorum prædiorum feudalium causa illud vectigal debeatur: inque pluribus sint ædificia, in vno tantum loco mansionis suæ iura facta cæterorū æstimatione capiet: non habita aliorum ædificiorū ratione. reliquúmque, vt cætera feudaria diuidetur.

¶ Casus. Pater meus habebat multas domos feudarias, quas tradidit omnes alicui ad redditū annuum super omnibus constitutum insolidum. ego volui capere totum redditū pro manœrio meo. Respon. ꝙ non possum: nisi pro vnius domus seu manœrij ęstimatione. Si quis prędium. ¶ Glo. Dictum est superius de feudis, ꝙ antiquior masculus habet quędā iura & prerogatiua: is ratione antiquitatis pro cōseruatione familiarum, ac pręcipue habet vnā domum & māsionē & circūiacens iugerū, id est, quod dicimus capo nis volatū. nunc docet quid iuris, si illud principale monœriū (vt ita dicā) sit datum in emphiteosim, vel redditū annuum, & renta quod dicūt fonciariā & primęuā quę fundi traditi causa debetur tradenti: nunquid illa pensio seu vectigal possit ab eo si videatur capi loco suę mansionis, & item si vectigal illud super diuersis mansionibus constitutum sit: super qua re hic prouidetur à legislatore, vt in text. patet. si quid enim

Declarat regulam surrogatum.

loco alicuius rei fit surrogatum, illius naturã sapere debet.l.si eum,§.qui iniuriarũ.ff.si quis cautio.assumítque naturalem,non accidentalẽ qualitatem illius.l.certi condictio.ff.si cer.pet.not. in.l.cum fundo,§.si fundus.ff.de iure dot. quem videas in huius rei argumentum . reliqua satis clara sunt.

Caput.xxv.

Institutionem hæredis,substitutionémque hoc iure pœnitus abrogamus. Exhæredationẽ vero ex causis in iure comprehensis fieri permittimus.

¶ Casus. Dicit quòd non licet hæredem instituere,vel substitutionem facere de cõsuetudine. Sed bene potest quis filios , vel hæredes legitimos exhæredare ex causa,secundum formam iuris. ¶ Glossa. In primo capite dixerat institutionem locum non habere.nunc ad substitutionem extendit edictum. Nam si institutio locum non habet,quo pacto erit substitutio, quæ est secunda institutio.vt no.in.l.j.& in rub. ff.de vulga.substi. Ad exhæredationis vero causas quę in iure compreheditur,tollendas nullo pacto procedit:quæ sunt in iure quatuordecim.in.§. aliud quoque.ver.causas.vt cun de appel. cogno.col. viii.quas exprimere opus est.vt voluit Barto.in auten.ex causa.C.de libe.præter. à plurimis doctoribus egregie repetitę. Et habes text.sing. in l.pe.ff.de cura.furio.quòd si pater exhæredat filium bona mente,debet causam exprimere.nam ibi filium prodigum exhęredauit,eiúsque nepotes instituit:& ipso iure in eos transit exhæreditas.ita etiam tenuit Bart. in.l.cum ex filio.ff.de vulg.& pupil.sub.multa habes per glos.ordi.in ca.quintauallis.de iureiu.per Spec.in tit.de instru.ędi.§.xiiii.ver.si autem.per Alexan.Iason. Igneum subtilissimum huius Academiæ alũnum & ciuem,& alios in autenti.ex causa.per Barto. & scrib.in.l.quidam cum filium.C.de ver.obli. & alias huiusmodi remissiones quas facio,vt videant plura qui voluerint per ocium legere.Sed quia hic text.dicit ex causis in iure comprehensis:est quæstio, an si sit causa similis possit fieri, vt puta,si filius vxorem ignominiosam duxerit: quia ex ea causa poterat olim exhæredari.hodie non potest:quia nõ possit exhęredari hodie,nec ei alimenta denegari,nec dos omnino:sed bene diminui per.l.iiii.§.emãcipatus.ff.de bono. possess.contra tabu.& ex his causis possunt alimenta denegari ingrato:ex quibus potest exhęredari.l.si quis à liberis,§.si quis ex his.ff.de libe.agno. Vnde dicit quòd si filia quę peccauit in corpus,quæ nec ali nec dotari debeat à patre.vt nota.Specu.in tit.qui filii sint legi,§.penult.versi. quid si filia.& Bald.in.l.fi.C. de dot. promiss. & etiam exhæredari. dicto,§.causas. facit. l.palam,§.quæstum. ff.de ritu nupt. si tamen pœnitentiam egerit,debet ali & dotari,vt illic voluit Specu . in ver. quòd si pœnitentiam.l.imperiales.C.de nupt.cap.ferrum.l.di.Bald. in.l. si filia.C.de inoffic.testamen.cano.in cap. quintauallis.de iureiurã.ex quo infert, quòd filius exhæredandus à patre ob ingratitudinem si viuo patre egerit pœnitentiam.vel ante cõditum testamentum non poterit exhæredari , nec ei alimenta denegari. Tamen videas Felynum tenẽtem contrarium in capitulo Rodulphus. colũ. iiii.de rescript.cuius opinio contra Alexan. est nimis dura,& illa sanior esset : Deus enim pœnitentibus non parcere docuit.nam & supplicibus & prostratis leones parent , vt Plinius ait. plura de hac re per alios moder . hæc enim mihi magis probabilis opinio semper visa est , & magis communis : & quæ potius obseruaretur in foro contentioso : cum in dubijs iudex humaniorem sententiam ferre debeat in exhæredatione & odiosis ac pœnalibus. l. interpretatio.de pœnis.

Substitutio. *Causæ ingratitudinis.* *Io.Igneus. Aurelianus doctor.* *Ignominiosam uxorem ducens.* *Filia quæ in corpus peccat.* *Pœnitentia delet peccatũ.* *Iudex humaniorẽ sententiã seq debet.*

Caput.xxvj.

Si quis monasterium ingressus,atque professus religionem prius fuerit,quam de bonis suis mobilibus, ac soli disposuerit:huic proximiores hæredes sunt, non aliter ac mortem naturalem passo.

¶ Casus. Titius ingressus est religionem , & professus antequam de suis bonis disponeret:postea voluit ea donare,vel de illis disponere.Lex dicit quòd non potest , sed hæredes eius legitima omnia eius bona capient. ¶ Glos. Hanc legem ego crediderim nec cælestinensium , nec illorum qui solent ex.l.deo nobis,& autent.ingressi successiones petere causa facta:sed ne appetat ingressorũ hæreditates . Nam & qui causa successionis ad religionis ingressum prouocant, quispiam eorum,hæreditate sunt indigni ex sententia Anto.de Rosellis,& aliorum in.d.auten. &.d. l. deo nobis.quod nec Iason reticuit. Est ergo hæc lex iuri contraria , sed non omnino caret ratione quam præmisi.argu.l. aufertur.ff. de iure fisc.cum simi. Est contra iura ciuilia in locis prædictis,& canonica in ca.in præsentia. de proba.& illic scri. vbi & multa Felynus sicut Iason in dicta autent.& iuris dispositio non procedit in ingressis religionem eorum qui non sunt capaces hæreditatum : vt mendicantes sunt per not.in cle.cxiiij.de verbo.signi.vt late Anto. & reliqui in.d. ca.in præsentia.Secundo non procedit quo ad legitimam descendentium. autent. si qua mulier.C.de sacro.eccle.c. cum simus.de religi.domi.cuius intellectus est varius,ad eiusque enar-

Prouocãtes ad ingressũ religionis. *Monasteriũ est hæres de iure.* *Mendicãtes hæredes nõ sũt*

que enarrationem Panor. deſiderat integram legere decretalem. Tertio nō procedit ſi profeſſi non fuerint, aut ante profeſſionis annum obierint,non imputando tempus varium,ſed continuum:vt Cy. in.d.auten.cano.in.d.c.in præſentia. cum aliis de hac re per modernos illic traditis. Tu autem aduerte quòd dixi ab initio non eſſe bonum, ſi ab aliquo abbate vel prælato inſtigatus ſit.nam hoc caſu perdunt eorū ſucceſſionem,quos induxere variis perſuaſionibus.per text.ſingul.in.c.conſtituit.xx.quæſt.iij.& gloſ. in cap.penulti.de offic.delega. Item ad finem. quia quę text.concernunt dicenda ſunt,quia dicitur niſi diſpoſuerint ante ingreſſum:facit quia etiam de iure poſſunt teſtari & diſponere ante profeſſionem, prout eis placuerit.c.quia ingredientibus.xviij.quæſt.iij.cano.in.d.ca. in præſentia.vbi ſi voles,nihil non videbis. Nam ego paucis cōtentus ſum, videórque ſatiffeciſſe textum exponendo,vel ratione,vel lege.

Profeſſio cōtinuum tēpus requirit.

Inductus ad religionem.

Ante profeſſionem quis diſponit de bonis ſuis

Caput.xxvij.

Nepotes, conſanguinei ac vterini auunculis patruíſque ac conſanguineis in capita ſuccedūt, niſi quòd in feudis maſculi paris gradus fœminas excludunt: vt prius diſpoſitum eſt.

¶Caſus. Quæritur quomodo ſuccedant nepotes ex vtroque latere ſuis auunculis vel patruis & conſanguineis? Reſpondet quòd ſuccedunt in capita quando ſunt paris gradus, niſi in feudis in quibus fœminę non ſuccedunt ſi ſint maſculi paris gradus cum eis. ¶Gloſſa. Quod in capita ſuccedunt quando ſunt proximiores, eſt conueniens iuri in tit.vnde cognati.ff.&.C.per totum. & quòd excludantur fœminæ in feudis, eſt prius declaratum in titu.de feudis.

Caput.xxviij.

Collaterales, & hæredes, & donatarij eſſe poſſunt ex contractu inter viuos.

¶Caſus. Habebam duos fratres, ego donaui vni inter viuos aliquid:poſtea me mortuo ipſi volebant ſucceder e mihi,ille cui nihil donaueram, voluit in plus ſuccedere? Reſpondet lex quòd non debet, quia donatio tenuit. ¶Gloſſa. Quod quis non poſſit eſſe hæres & legatarius,cautum eſt in cap.ij.titu.de donatio. teſtamentariis & cauſa mortis.per.l.legatum.ff. de lega.j.ex contractu inter viuos quis percipere poteſt rem donatam, & donatori ſuccedere. nec eam rem conferet ſi ſit collateralis: vt hic intelligitur. ſi vero eſſet directus conferret: vt in primo capite illius tituli dictū eſt. Item quia iura non dicunt quòd teneantur inter ſe collaterales conferre donationes:ſed loquitur de directis. vt per totum titu.de colla.bono.ff.&.C. inſuper poteſt eſſe donatarius & hæres, & ſi onera vel debita excedant hæreditarias vires,nō tenebitur donationem in hæreditatem adducere:ſed eam retinebit & ex hęreditariis bonis ſatiſfaciet.ita poteſt iſta conſuetudo applicari.

Donatarius & hæres.

Prima utilitas.

Alia utilitas.

Caput.xxix.

Abſtinendi beneficium hoc quoque iure quibuſcunque legitimis hæredibus concedimus: iúſque deliberandi ei qui ſe nondum immiſcuerit, quanuis apud iudicem ſuper adeūda hæreditate ſit interpellatus vſque ad quadraginta dies tātum poſt interpellationem iudiciariam porrigimus.

¶Caſus. Quia de iure prætorio ſui & legitimi hæredes habent ius abſtinendi,& datur hæredibus ius deliberandi, quæritur vtrum etiam de conſuetudine detur? Reſpondet quòd ſic.& poſtquam legitimi hæredes conuenientur apud iudicem à creditoribus vel legatariis,habebunt adhuc quadraginta dies ad deliberandum.

¶Gloſſa. In prima parte tribuit beneficium abſtinendi, per quod nemo poteſt cogi ſe immiſcere legitimæ hęreditati, quemadmodum & à prætore datum erat ſuis & neceſſariis quibus ex.l.xij.tab.erat neceſſe tam ab inteſtato,quàm ex teſtamento hæredes eſſe. Nam his prætor permittit volentibus abſtinere ab hæreditate,vt potius parentum quàm ipſorum bona à creditoribus poſſideantur. & ſatis eſt quòd ſe non immiſceant.§.ſui in fi.inſtitu.de hęre.quali.& differen.l.ei qui ſe.ff. de acquir.hære.l.j.C.ſi vt ſe ab hære.abſti.l.neceſſariis.ff.de acquiren.hęre. vbi communis opinio eſt, quòd non ſit fundata intentio creditorum contra hæredem filium ex eo ſolo quòd probatur non abſtinuiſſe. nam interim dum nō ſe immiſcuerit, poteſt abſtinere:nec ante conueniri poteſt per argumen.d.l. ei qui ſe.per ſcrib.in.l.ſi filius qui ſe patri.ff.de vulga.ſubſti. & trāſfertur iſtud beneficium cum hæreditate non adita.l.ſi quis filium.§.j.ff. de acqui.hæredi.quod illic egregie declarat Areti. Poſtea autem de iure deliberandi docet quòd de iure ciuili eſt datum in.l.fina.§.& hæc quidem.C.de iur.delibe. per quem probari poteſt & ius abſtinendi à iure ciuili confirmatum, & ius deliberandi conceſſum. de qua re ſcrib.in.l. qui ſe patris.C.vnde libe.nam Bal.dicit ſe ponderaſſe præ omnibus illum tex.in.§.& hæc quidem ad probandum, quòd ius abſtinendi eſſet datum à iure ciuili.ibi autē datur annus à principe, nouem menſes à iudice: hic à iure dantur

Abſtinendi beneficium.

Intentio creditorū ubi ſit fundata.

Ius abſtinēdi trāſmittitur.

Ius deliberandi.

ſ

quadraginta dies fauore creditorum: vt in §.ij. dicta. l. scimus. post interpellationem, id est cōuentionem in iure factam, & vides fere quòd hoc iure quadraginta dierum terminus est frequens. An autem intelligi debeat, quòd teneatur vltra vires hæreditarias, etiam si inuētarium fecerit, vt in dicta. l. fi. §. sinautem hoc aliquis. videtur quòd sic: quia deliberauit: & nihil est circa id per hanc constitutionem immutatum. Alia non sunt hic necessaria, quanuis de hac materia deliberandi latissima sit arena.

Caput. xxx.

Molendina in nauibus structa quæ mobilia sunt, alióque facile transferri possunt. item ea quæ ventis aguntur præter pedem & pilum (qui burdo dicitur) mobilium appellatione censeri statuimus.

¶ Casus. Quæritur de molendinis vtrum sint mobilia vel immobilia? Respondet quòd molendina quæ in aqua sunt, & ea quæ ad ventum mouentur, præter pedem & burdonem sunt mobilia. ¶ Glossa. De molendinis superius dictum est, quia scrib. in. l. quominus. ff. de flumi. & Barto. in tractatu Tyberiades de hac re dicunt, scilicet de iure faciendi molendinum. Hic autem docet satis impertinenter ad titulum de quibusdam rebus quæ mobiles censentur: vt de his molendinis quorum duæ species sunt. Nam quædam aquarum impetu mouentur, alia ventis agitantur: habéntque alas longiores cuiusmodi fere in Belsia sunt, illísque regionibus quæ fluminibus fontibúsque, aut torrentibus carent, & de istis in iure nihil cautum. Quod vero inter mobilia censentur, non est mirum cum & alio natura traduci possint. ar. l. mouentia. ff. de verbo. signi. ego alibi dixi de his quæ mobilium appellatione continentur, quæve solo non sunt affixa, vt illic perpetuo sint: vel vt illinc sine rei corruptione possint amoueri. De molendinis habes clare admodum permultas quæstiones apud Petr. Ferra. in for. li. in confes. pro seruitutibus. & de Mola, & Meta, & Cacillo habes elegan. text. in. l. cum de lanionis. ff. de fundo instruc.

Molēdinorū duæ species.

Caput. xxxj.

Omne vectigal quod ex traditione aut licitatione fundi creatur, soli ac fundi esse dicitur: prædiariúmque ac perpetuum esse censetur.

¶ Casus. Ego tradidi fundum ad redditum, vel ex licitatione est adiudicatus alicui pro redditu anno certo, quæritur vtrum sit immobilis ille redditus & fonciarius? Respondet quòd sic. ¶ Glossa. De his iam sępe dictum, & ista vectigalia seu rentæ istæ perpetuæ quæ ob fundi traditionem creatæ sunt, fundiarię appellātur: quia ob fundum traditum ei qui tradidit debentur, quæ pręferuntur cæteris etiam fisco. l. si pignus. ff. qui potio. in pig. habe. Ideóq; immobile censetur: quia fundo immobili adhæret, & accessorium sequitur naturam principalis, quando est principali necessario accedens. Hic autē fit mentio de licitatione, de qua nihil hactenus audisti. Ego dico licitationes duas propriè species esse. vnam quæ inter priuatos fit, vt in iudicio communi diuidundo. l. j. &. iij. C. com. diui. vbi videas bonum text. & formam eius quando communis domus, aut fundus non potest æqualiter & cōmode partiri, fit licitatio. Altera est in prędiis aut vectigalibus locandis plus offerenti, de qua loquitur text. in. l. licitatio. ff. de vectiga. & commissis. & in tit. de loca. re. ciui. & de vendi. re. ci. C. lib. x. & in. l. si tempora. de fide instru. & iure hastę fisca. eo. lib. vbi Ioan. de Platea. Si ergo licitatione traditum fuerit prædium, aut priuatum, aut publicum pro annua pēsione, immobile censetur, & fundiarium est. De licitatione autem lege Specu. in titu. de in integ. restitu. §. ij. ad princi. In fine legas abunde Barbatium in. l. Stichum. §. stipul. ff. de verbo. obligatio. qui latè disputat an redditus annui sint mobiles: & dicit quod perpetui sunt immobiles, alij non.

Primæui creditores qui fundum tradiderunt.

Licitationis duæ species.

Caput. xxxij.

Fructus pendentes omnes immobiles censentur in successionis quæstione: nisi cum vites ligatæ sunt: earum enim fructus eo anno mobiles censeri in hoc præfecturæ territorio citra Censæ flumen.

¶ Casus. Quæritur vtrum fructus pendentes, puta vites & segetes sint immobiles? Respōdet quòd sic. nisi vites iam ligatæ sint, quarum fructus reputantur mobiles eo anno in hoc territorio ad hinc Censæ fluuium. ¶ Glos. Ratio est in. l. fructus. ff. de rei vendi. quia sunt pars rei. sicut ergo res ipsa est immobilis, ita & ipsi fructus adhuc rei inhærentes: quia cedunt solo. qui ergo succedit in prædiis, etiam fructus pendentes habet. excipit in vitibus ligatis. quia ita obseruatur in territorio præfecturæ: eo quod opera maxima in illis iam est adhibita. de satione, pastinatione, sulco, scrobe, colligatione, repastinatione, occasione, pampinatione, cæterísque ad vitium culturā spectantibus habes apud Columellam quem Plinius citat. & habes in. l. qui pendentem vindemiam. ff. de act. empt. ibi vuam calcare, & mustum euehere. Habes etiam ad hanc legem text. in. l. diuortio. ad princi. ff. solu-

Declaratio.

Omnes uitium culturæ.

solu.matri. quid sit istud flumē, patriotæ sciunt: nec admodum curo : sed audiui esse fluuiolū qui labitur ad pontē monachorum citra Iargolium.

Caput.xxxiij.

Vectigal etiam fiduciaria lege cō stitutum in prædium aliquod eo nomine traditum immobile est.

Vectigalia redemptibilia.

¶Casus. Dicit quòd etiā rentę ad reemere, vt vulgariter loquar, sunt immobiles: etiā si cōstitutę sint. ¶Glos. De his rentis quas vocant ad reemere cōstitutis super certo fundo eius rei causa tradito, quòd sint immobiles ideo est : & fundi causa createę sunt,& ob traditionem fundi ad onus illius pensionis: quāuis redimi possit ex facultate concessa. aliud esset, si quis ob pecuniā mutuo acceptā cōstitueret decem annua sub illa facultate cōditione fiduciaria: de qua dictū est, quia nō ratione fundi esset,& de ea re nō loquitur iste tex. loquitur enim de prędio dato ad pēsionem. tamen propter generalitatem aliud dici posset: tu videas quæ prædicta sunt.

Caput.xxxiiij.

Statutis lanionū quibus certa forma est, eorū mēsis succedendi tradita nullo pacto his legibus derogamus, sed ea in suo robore esse volumus.

¶Casus. Laniones & macellarij, qui becarij dicuntur, habent quædam statuta in quibus succeditur eorum banchis & mensis, seu officinis. quibus ista lex nō derogat. quia sunt præscripta.

Laniones & eorū istrumēta.

¶Glo. Laniones qui & macellarij & carnifices dicuntur,& beccarij vulgo appellātur: & habēt mensas, pondera, ferramenta, quibus carnes laniare solēt. Item toncinas, cultros, dolabra: quæ describuntur in.l.cum de lanionis.in prin.ff.de fun.instruct. Habent autē isti leges suas, & sua statuta ab antiquo obseruata : eísque concessa & priuilegia quędā cuiusmodi sunt quæ apud nos ouationes dicūtur: in quibus ipsi eorúmque libe ri ouare, legatari, ac commessari solent: quæ inter eos obseruātur, vt sunt statuta inter mercatores, atq; omnes fere artifices quę pro lege sunt. Habes de istis bestiaugariis text. in. l. quod ad præsens.& in.l.ęternam.C.de murilegu.lib.xj. vbi Ioan.de Pla.dicit quòd statuta, conuentiones macellariorū violari possunt: superueniente publica necessitate in populo, & indigentia annonę.cessant enim omnes exēptiones & priuilegia in publicis subuentionibus.l. vni. C.ne lic.in empti.spe.se excu.&.l.fin. de qui.præsta. nemi. lic.se excu. C. lib.x. alioqui cessante publica necessitate,non est illorum moribus derogandum,vt hac.l. fit.ipsique vix paterētur, cum id genus hominū rude & contumax sit, parúmque reuerentiæ etiam in ecclesiam habet : vt est

Ouatiōes

Statuta macellariorū uiolari possunt.

fere omne id genus hominum sanguinarium & ferox. à quibus olim occisi, & vexati sunt huius academiæ alumni & studiosi, vt ex veteribus libris & monumentis constat apud nos : quia homine imperito nihil quicquam est iniustius.

De retrahendis venditionibus. tit. 17.

Caput.j.

SI quis proprium ac patrimoniale prædium vendiderit: vectigalísve, aut hypothecæ nomine obligauerit ac distraxerit extraneo : miniméque ex eo stipite ac latere vnde profectum est prædium coniuncto: licet proximiori ex ea radice venditoris cognato intra annum, & diem venditionē euocare: sibíque rem venditā emptori preciū sortémque traditā, simul & iustos sumptus ac impensas refundendo vendicare.

¶Casus. Titius vendidit fundū patrimonialē: non ab eo acquisitum extraneo alicui: qui nō est de linea, vnde ille fundus est profectus. alius de alia linea & parentela voluit retrahere & reuocare. Responde ꝙ potest intra annū & diē restituendo emptori & offerēdo precium, & sortem principalem: cum impensis legitimis. ¶Glos. Hic tradit de beneficio retractus quod parentibus à iure traditur & cognatis .i. coniunctis venditori ex eo stipite vnde processit res vendita: ne extra familiā res exeat. Sicut iure diuino licitum non erat possessionem trāsire de tribu & de familia: nullíque alij poterat venundari : nisi ei quem propinquitas sanguinis expectabat, vt Hierony. scribit in.xxxij.c. Hieremiæ. vbi tibi competit ex ꝓpinquitate emptio. facit.l.j. C.de damno.ciui.lib.x.l.scripto.in fi.ff.vnde libe.à maioribus enim profecta sunt: & per maiores posteris collata argu.l.iij.ff.de interdict. & relega. facit huc præter no.in.l.dudum.C.de contrahen. empt. quę resistit huic legi prima frōte. tex.in.l. voluntas. C.de fideicom.l. peto.§. fratre.ff. de leg.ij.l.j. C.de priui. credi.c.j.per quos fiat inuesti.in feudis. Licet ergo nō sit alienatio prohibita, ꝙ abhorret illa lex dudū, sicut etiā per has quæstiones. alienationis interdictio sublata est: tamen cōceditur proximo retrahere, vt in familiā redeat. Et de huiusmodi statuto loquitur Albe.in.j.parte statutorum.quæstio.xciij. Statuto inquit cauetur, ꝙ si quis alienauerit rē immobilē extra parentelam, possit aliquis de parentela in-

Retractus beneficium.

Ius diuinum.

Ius ciuile.

tra annum proximum oblato precio recuperare: de quo in ca. constitutus. de in integrum restitu. quòd si dat rem immobilem in solutum credito ri, non poterit recuperare. Idem tenet Specu. in titu. de empt. & vendi. fol. vlti. ver. sed post statutum. Et Albe. in. l. statu. liber. §. quintus. ff. de statu. li. & multa sup alienationis verbo. an speciali hypotheca, & alia cōtineātur. vide per Andream Siculum in rubri. de re. eccle. non ali. de anno & die habes text. in ca. j. de capi. corra. & ca. imperialem. §. item si quis. de prohi. feu. alie. Et de hac cōsuetudine, vel statuto meminit Cy. post Iaco. de Rauen. in. l. ea demum. C. de colla. vbi etiam Decius disputat: nunquid resoluto contractu precium loco rei succedat: vbi tenet, quòd non contra Alexand. Id autem quod dixi de donatione in solutum post Albe. quòd nō reuocetur, quia contra disputat Ioan. de Plat. aduersus Andreā de Barulo in. l. j. de fun. patri. C. lib. xj. Limitat per eundem Albe. quando esset datum in solutū à iudice: quia est omnino necessaria alienatio, secus si ab ipso creditore per. l. cum fidei. ff. de fideicom. liber. Item limita cessante omni fraude collusionis. Ego tamen credo, quòd etiam si ex necessitate vendatur: dum tamen preciū interuenerit, possit retrahi: & ita fit. Si vero vel donaretur sine fraude, vel in solutum daretur, non esset retractabile. quia emptio & venditio ex re & precio consistit: & ita obseruatur in materia huius tituli. multa de materia huius retractus habes per cano. in. d. c. constitutus. Legi etiam repetitiones domini Bordelli, & domini Ioan. Ignei: doctorum nostratium elegantes & egregias super hac re, quibus pauca addi possint: licet multa dixerit & vtilia Boerius, quæ satis sunt.

In solutū data nō retrahūtur.

An resoluto cōtractu preciū loco rei succedat.

In solutū data à iudice.

Bordell9 et igneus Aureliani doctores.

Caput. ij.

Quòd si is qui prædium vēditum retraxit, illud alteri vēdiderit extraneo: a proximis rursus, eadémque forma reuocabitur.

¶ Casus. Ille qui retraxit fundum à me venditum, ipse alij vendidit, alius proximus volebat retrahere? Respondet litera quòd potest.

Caput. iij.

Si vero frater, aut soror tua prædium a patre, aut matre quæsitū neque a maioribus profectum: quod ex eorum hæreditate illi obuenerat, extraneo quoque vendiderit: potes tu frater venditoris ipsius quoque liberi reuocare: patrui tamen auunculive, aut cognati illius id minime possunt, quod ex eorum maioribus non est deductum retractare. Idémque de eo fundo, quod a patre quæsitum, filióque in successionem prædonatum, ab ipso alienatum sit, statuimus.

¶ Casus. Pater meus habebat vnum fundum, quod ipse acquisierat, & non veniebat à maioribus suis: ego qui habui illum fundum ex successione, vel quia pater mihi donauerat, ipsum vendidi alicui extraneo. Respondet litera, quòd filij mei, vel frater meus poterunt retrahere: sed patrui, vel auunculi non poterunt. Quòd si is qui prædium. ¶ Glossa. In hoc capite deciditur de quodam dubio, quod plerunque fieri vidimus, an res semel reuocata per retractū, possit, si rursus alienetur, retractari: quia vetus consuetudo de hac re certa non erat: & priuilegia quæ sunt contra ius non duplicantur, neque non extenduntur. Sed ex identitate rationis hic deciditur, quòd quandocunque alienetur, toties retractari possit per ꝓximiores. Lex enim generalis est: & occurrit collusioni, & fraudi quę fieret faciendo retractari per aliquem, vt postea illi cuius mandato erat factum reuenderet, excluderétque alios proximos de familia. per. l. j. & ij. de coll. deteg. Quod hic dicitur de fratre, est conueniens iuri ob proximitatem sanguinis. per not. in. l. si fratris. C. de iure delibe.

Retractus secūdus.

Declarat fraudem.

Caput. iiij.

Qui prius in ius emptorem vocauerit, potior est: quanquam non proximior ob diligentiam. Concurrentibus vero pluribus eodem die ac hora vendicantibus: præfertur gradu proximior. Quòd si omnes æquales sint, æqualiter pro virili rem consequentur.

¶ Casus. Erant multi propinqui & parentes vēditoris, quorum vnus qui non erat proximus ante alios vocauit actione retractus, vel suas oblationes fecit. Responde, quòd præfertur cæteris, sed in concurrentia diei & horæ præfertur proximior in gradu: & si sint multi æquales, diuiditur retractus. ¶ Glossa. Hic declarat quis ex pluribus cognatis vel cōsanguineis sit pręferendus in retractu, & quòd diligentior sit pręferendus, facit tex. in. l. qui autem. §. sciendum ibi. sibi enim vigilauit. & in. l. pupillus. ibi suæ negligentię expensum ferat: & quia vigilaui, meliorē conditionem meam feci: iura enim vigilantibus facta sunt. ff. de his quæ in fraud. credi. facit. l. iiij. C. de anna. except. cum contra desides homines

Quis in retractu pferatur.

Vnius horæ prioritas.

+ vi. g. fol. 52. p. al. infra.

homines, suíque iuris cõtemptores odiosę exceptiones propositę sunt: & prioritas ista etiam ex vna hora inducitur, vt not. in cap. pastoralis. de rescript. & hic cauetur, & est vulgatũ in iure qui prior appellat, prior agat. cæteris autẽ paribus, id est, data paritate temporis locus est proximiori gradu. ¶ In vltimo casu plures concurrunt æqualiter data paritate gradus & temporis, vt in. l. idémque. §. si tibi. ff. qui potio. in pigno. habe. De huiusmodi statutis quibus aliqui admittantur intra annum ad retractandam venditionem oblata precio, & quomodo intelligantur: multásque quæstiones indico tibi apud Pau. de Castro in consil. cccxxvij. in antiq. omissis aliis remissionibus quæ legenti occurrunt, ne videar facere repertorium, nimísque remittere: nec enim libens remitto nisi ad meliores locos: & quando satisfactum est materiæ, propositæ sine magno apparatu.

Caput. v.

Si quis prædium proximitatis iure euictum alteri extraneo vendiderit, aut vectigal in illud constituerit: licet proximiori quoque prædictis modis retrahere.

¶ Casus. Ego retraxeram vnum fundum, postea cum vendidi alteri extraneo. venit alius qui retrahere voluit ob eo cui vendidi? Respondet, quòd potest eo modo quo ego feceram ab alio.

Caput. vj.

Si quis coniugum à consanguineo suo prædium patrimoniale conparauerit, eo mortuo superstes portionem quam in eo prædio habebit defuncti hæredibus aliísve de eius familia, vt prædictum est, recepta sorte ac iustis sumptibus pro ea portione restituet intra annum morti proximum: neque id fructibus si quos ex eo prædio perceperit, illis vllo pacto restituendis.

¶ Casus. Maritus emit vnum fundum ab aliquo de suis consanguineis qui erat patrimonialis: quo casu pro dimidia acquiritur vxori tanquam conquæstus: mortuo marito hæredes eius volebant retrahere illam dimidiam quæ erat debita vxori. quæritur quomodo possint? Responde, q possunt intra annũ à die mortis reddẽdo vxori preciũ & sumptus pro dimidia illa: & ipsa fructus si quos perceperit, non restituet.

Caput. vij.

Ex retractu fundi feudarij, vel censualis nihil laudimiorum nomine quoquo modo præstari debet.

¶ Casus. Ego retraxi fundum feudalem vel censualem, quæritur vtrum debeantur aliqua iura ipsi domino? Responde, quòd non. ¶ Si quis prædium. Glossa. Hoc caput est omnino simile secundo huius tituli. nisi q addit de constitutione vectigalis seu redditus quæ venditionis appellatione venit: vt in primo capite dictũ erat in. ca. si quis coniugum extendit retractum ad nouum casum inter coniuges, quod clarum est: nec est dissimile cæteris, in ratione præsertim cum faciat fructus suos. quia est bonæ fidei possessor: nec imputantur in sortem, vel expensas in retractu isto ob bonam fidem, & quia est de patrimonio eorum. aliud capitulum est clarum: quia retractus est dissolutio contractus.

Ratio.

Caput. viij.

Si maritus vxoris nomine fundũ retraxerit, ipsius vxoris patrimonium fiet: eóque mortuo totum vxoris erit: vel si mortua sit, hæredum ipsius dimidiã sortis ac impensarũ marito hæredibúsve eius refundendo: sic ecõuerso mariti erit si vxor prædecesserit, idque intra annũ & diem morti proximum fieri oportebit.

¶ Casus. Cognatus vxoris meæ vendidit fundum, quẽ ego retraxi nomine vxoris meę: quęritur cuius sit, & an hæredes mei habebũt dimidiam in eo post mortem meam? Respõde. q est vxoris totum tanq̃ patrimonium: sed ipsa debet restituere hæredibus mariti dimidiã precij traditi pro retractu. & econuerso. ¶ Glos. Quando ex parte vxoris quæ est proxima vẽditori maritus euincit fundum propriũ vxoris, fit: & quod nomine ipsius est factũ, ab ipsa factum videtur. l. non solum. §. si mandato. ff. de iniu. cum simi. & facit huc tex. in. l. si cum dotem. §. fin. ff. solu. matri. sed ideo dimidia precij restituit à superstite hæredibúsve eius: quia de communi pecunia retractus erat fundus, & de hac dimidia & cõmunitate prius dictum est in titu. de societate. clara sunt omnia in hoc loco: & pro maiori parte superius declarata, vt est in. c. seq.

Qđ meo nõie, à me factũ videtur.

Caput. ix.

Si permutatus æqualiter fuerit fundus: retrahi euincíque nõ poterit.

Caput. x.

Idẽ in mera donatione dicendũ.

¶Casus. Ego permutaui fundum meum patrimonialem cum alio. quæritur vtrũ subiaceat retractui? Lex ista dicit, quòd non. & idem est in donatione pura, ꝙ in permutatione. ¶Gloss. Ratio est, quia permutatio æqualis quæ fit sine aliquo superaddito precio, nõ æquiparatur venditioni: alia vero venditio dicitur, vt prędixi in feudis. per. l. j. cum not. per Barto. ff. de re. permu. Sic in mera & simplici: nec fraudulenta donatione quæ permittitur libere fieri in ti. de donatio. suprà.

Ratio.

Caput. xj.

Prædium non feudarium perpetuo annui vectigalis titulo vẽditum, retrahi non potest: ipsum tamen vectigal venditum potest.

¶Casus. Ego vendidi tibi, & tradidi fundum alaudialem in redditum seu rentam perpetuam. quæritur, an retrahi possit? dicit ꝙ non. sed ipsa renta potest retrahi.

Caput. xij.

Nisi in ea locatione preciũ aliquod interuenerit: quod locatori, eiúsve causa datum promissúmve sit: tũc enim precij causa retractus fit, licet in contractu celebrando nulla precij mentio facta reperiatur.

¶Casus. Retento eodem themate pro illo fundo tradito ad redditum datũ est adhuc aliquod precium: & fuit bursa dissoluta. Respõdet, quòd propterea fit retractus, etiam si non sit facta mẽtio de precio. ¶Glos. Prædium non feudarium, id est alaudiale & liberum, ꝙ vulgaris sermo dicit roturariũ perpetuo locatum pro annuo vectigali vel redditu, nõ retrahitur, quia nõ censetur venditum nisi precium interuenerit. Ea est enim regula in retractu, vt sine precio non fiat: quia proprie fit de re vendita retractus. l. dudũ. C. de cõtrahen. empt. sed emptio nõ est sine precio, vel ęquipollenti: vt fide habita, §. idẽ preciũ. insti. de emp. & vendi. ita hic cauetur de promissione, aut quoquo pacto res fiat siue in cõtractu, siue extra contractũ. ne collusio fiat per. l. j. ij. & iij. ff. de collusio. detegen. an autẽ & quando ista perpetua locatio alienationis verbo cõtineatur: habes per Barba. in rub. de re. eccle. non alie. & dicas venire appellatione alienationis q̃ est generalis, vt in. l. alienationis. ff. de verb. signi. & dixi in princi. de feudis. non autem venditionis quæ habet substantiam & precium. Sic nec in statutis quibuslibet loquentibus de venditione: puta ꝙ soluatur gabella, nõ contineretur ista locatio. secus si diceret de alienatione. per no. in d. au. & per Frãcischinũ in prima parte feudorũ.

Alaudiale.

Retract9 nõ fit nisi ꝑciũ interuenerit.

Locatio ꝑpetua.

Caput. xiij.

Qui proximitatis iure vendicare potest, eiúsque rei incapax nõ est, feudarium dominũ antecedit: excludítque à retractu rei feudariæ intra annum etiã, si prior dominus euicerit.

¶Casus. Vasallus vendidit feudum: dominus ipsum volebat retrahere: sed erat vnus consanguineus vasalli, qui etiam volebat. quæritur quis præferatur? Respondet, ꝙ ille qui est de parentela prefertur etiam si patronus prior conuenerit emptorem, dummodo intra annum veniat. ¶Glos. Proximus linearius præferri dicitur in retractatu feudi domino feudi: qui rem à vasallo vẽditam potest reuocare iure feudi pro eodẽ precio, vt dixi in feudis, quia venit iure naturali ad retrahendum: ille vero iure feudi & mere ciuili, & quòd de iure sit præferendus is qui proximitatis nomine habilis est ad retrahendum: tenet & sentit Ioan. Fab. in titu. de emp. & vendi. insti. in princ. & de feudo paterno est tex. in tit. qualiter olim feu. pote. alie. in §. pe. ibi: in prohibendo autem, vel redimendo potior erat proximi agnati, q̃ domini conditio, si tamen feudum erat paternum, licet Bald. tenuerit contra. in. l. imperator. ff. de pact. habes per Boerium alias quæstiones quas omnino videas: quia nihil ita exacte tractauit, neq; vnq̃ melius scripsit quàm de retractu. Habes etiã domini Bordelli, & domini Ioã. ignei nostratium doctorum egregias repetitiones de retractu.

Proximior ꝑfert.

Caput. xiiij.

Intra horas quatuor ac viginti ex quo res euicta proximo est, adiudicata decretáve, aut cessa sortis ac impẽsarum quæ tũc liquidæ fuerint refusio ac persolutio fieri debet, alioqui à retractus iure deciditur.

Caput. xv.

Quòd si res sit controuersa: iudex lite iam contestata ex suo arbitrio tẽpus refundendi præfigere, ac vendicanti indicere poterit.

¶Casus. Titius retraxit fundum per me venditum: emptor ei cessit, & obtulit in iudicio, vel iudicatum fuit super retractu. emptor autem petebat pecuniam. ille non habebat paratam. Lex dicit quòd debet eam dare intra. xxiiij. horas: nisi fit controuersia super retractu: tunc iudex poterit præfigere tempus soluendi. Intra horas.

¶Glos. Hic loquitur quo tempore debeãt impensę legitimæ, ac expositæ causa rei quę retrahitur

Quo tẽpe ſūptus re

fundi debeant. Liquidũ quid sit. Quæ impensæ repetãtur.

hitur per emptorẽ bonæ fidei refundi à retrahẽte: cuius rei in iure nulla mentio est. & autem nõ debeant tunc refundi nisi sint liquidę.i. de quibus in promptu apparebit: facit in simili de compensatióne liquidi ad liquidum.l.fi.C.de compensa.cum simi. quanuis compensatio apud nos in foro seculari non habebat locum. Liquidum autem dicitur per testes, instrumenta, confessionẽ partis, & huiusmodi probationes quę in prõptu afferri solent.auten.ad hęc.C.de vsu.vbi de liquidis fructibus. Et intelligas de impensis necessariis & vtilibus: inter quas est differentia, vt videbis in.l.j.impẽsę.& per totum titu.de impen.in reb.dot.fac.ff. vbi necessarię diminuunt dotem: vtiles cum fructibus imputantur, quod nota. & vide illum titulum ad discernendum, si quæstio esset in materiam retractus, vt sæpe fit: aut alia de reputatione impensarum.

Caput.xvj.

Fructus prædij, quod euincitur a proximis ex die motæ controuersiæ preciíque oblati euincenti acquiri incipiunt.

¶Casus. Quæritur à quo tempore fructus rei retractę incipiunt pertinere ad retrahẽtem? Respondet, quòd à tempore oblati precij, & motæ controuersię. ¶Glo. Barto.in.l.ex diuerso. ff.de rei vendica.multa de fructibus, & qui fructus, & à quo tempore veniant in.l. indebito.ff. de condi.indebi.in.l.si filiusfa. sub conditione. §.cum fundum.ff.de obliga. Sed ad hanc legem nota, quòd gloss. in.l. sed si lege.§. si ante.ff. de peti.hæred. dicit, quòd post litem contestatam etiam in iudiciis particularibus quis præsumitur malæ fidei: quanuis in iudiciis vniuersalibus, vt ibi Barto. docet. cuiusmodi est petitio hæreditatis à die motæ controuersię, & denunciationis factę quis sit malę fidei, vt not.in dicto.§. si ante.& in.l.certum.C.de rei vend. Dixi alibi de fructibus.

Fũdamẽtũ de tpe fructuum.

Caput.xvij.

Res tradita in vectigal seu redditum ad vitam conductoris, aut plurium sine pecuniæ interuentu, retrahi euincíque a proximis non potest.

¶Casus. Ego dedi tibi fundum pro annuo redditu ad vitam tuam, vel filiorum tuorum: an illud sit subiectum retractui? Respondet quòd nõ, nisi interuenerit pecunia.

Caput.xviij.

Qui proximitatis iure fundum euincit, reparandi causa factus, omnẽsque necessarias, ac vtiles impensas (quod sine fraude fiat) quas quidem probauerit, plenéque docuerit emptor restituet.

¶Casus. Quæritur de quibus impensis restituendis intelligatur? Respondet quòd de necessariis & vtilibus de quibus erit probatum.

Caput.xix.

Prædia quæ nepotibus aut cognatis aliísve remotioribus de familia ex patruorum vel auunculorum, aut consanguineorum, vel cognatorum successione qui huiusmodi prædia acquisierant delata sunt, si ab eis distrahantur, minime retrahi posse decernimus.

¶Casus. Auunculus meus acquisiuerat aliquẽ fundum qui mihi obuenit ex successione: ego illum vendidi, vtrũ cadat in retractum? Respondet quòd non.

Caput.xx.

Proprium patrimonialẽve prædiũ aut vectigal fiduciaria vẽditione distractum intra redimendi tempora, hísque profluxis intra annũ ac diem a proximis retractari potest: siue facultas illa fiduciaria in venditionis cõtractu sit expressa, siue extra contractum ita conuenerit.

¶Casus. Ego vendidi tibi fundũ vel annuam rentam super patrimonio meo, sub facultate redimendi. quæritur an & quo tempore possit retractari? Respondet ꝙ retrahi potest intra tempus reemẽdi, & eo elapso intra annum & diem. ¶Gloss. Hic ponuntur quędam leges circa retractus materiam, ꝙ sine pecunia non fit retractabilis venditio. quæ res prius declarata est sicut de impensis. de cognatis autem est limitatio præcedentium. de fiduciaria venditione & facultate retrouenditionis, seu retroemptionis sæpe dixi: nec video hic esse aliquod dubium, vel in quo sit opus insistere. pergo ad reliqua.

Caput.xxj.

Si quis proprium fundum annuæ pensionis nomine vendiderit ea lege vt vel totam pensionem vel eius partem redimere emptori liceat: intra annum diẽmque a proximis fundus ille retrahi potest. eóque tẽpore

lapso nō fundū ipsum euincere postea licet: vectigal tamen si redimatur, retrahi intra annū, diémque redemptioni proximum permittimus.

¶ Casus. Ego vendidi tibi fundum ad redditum annuum, & dedi tibi facultatem redimendi illum redditum seu rentam vel partem eius, quæritur vtrum ille fundus cadat in retractum? Respondet quòd sic, intra annum & diem: & eo lapso ipsa pensio annua postquam est redempta, intra annum & diem retrahi potest. ¶ Glossa. Hic non est eadem species fiduciariæ venditionis quæ in præcedenti capite dicebatur, quandoquidem non ipsi venditori fundum retroemere per simulatum contractum conceditur: sed emptori, id est conductori pensionis onus & annui vectigalis redimendi potestas datur: vt fundus omnino sit ei liber. de qua re non vidi formā in iure. quia in.l.j.&.ij.ff.si ager vectig. dicit tandiu frui eo agro qui in perpetuum locatur, quandiu vectigal soluitur per conductorē hæredésve eius. tamen ita conueniri potest, & vēditionis naturam sortietur ob precium, quod in redimendi facultate continetur. est enim veluti simulata venditio. quamobrem hic permittitur retractus tam fundi quàm redditus.

Ex conuentione cōtractus iudicatur

Caput.xxij.

Feudarium prædiū retractui obnoxium, etiā donec emptor se in fidem contulerit, iustáque patrono fecerit, atque ex eo tempore in annum ac diem a proximis reuocari potest.

¶ Casus. Ego vendidi feudum patrimoniale. quæritur quo tempore possit retrahi? Respondet quòd potest intra annum, ab eo die ex quo venditor in fidem se cōtulit. ¶ Gloss. Dictum est superius feudum à vasallo venditum retractui esse obnoxium, & in eo retrahendo parentes præferri patrono. Hic docet intra quod tempus possit reuocari. nam emptor priusquam patrono fidem fecerit solueritque, aut obtulerit iure laudimiorum, nullum ius in re habet, vt satis de hac re dixi in.ij.&.iij.c.de feudis.

Caput.xxiij.

Prædium quod ex permutatione accepisti, illius quod tradidisti naturam sortitur: dum tamen permutatio pura æqualísque fuerit.

¶ Casus. Ego permutaui tecum fundum patrimonialem. quæritur vtrum ille quem dedisti mihi ex pura permutatione sit patrimonialis? Respondet quòd sic: & si ego vendam, cadit in retractum.

Caput.xxiiij.

Si eodem contractu decretóve diuersa prædia distracta sint, quorum aliqua ex venditoris patrimnio profecta, retractus atque legibus obnoxia erant. hæc secum alia quæ huiusmodi non erant, in retractum trahunt, & feudaria censualium ac contra confusionem faciunt: sicque omnia simul retrahi possunt ad hæc & mobilia illis annexa, cúmque illis simul vendita decretáve, aut quoquo pacto ita distracta, vt retractui contractus subiiciatur.

¶ Casus. Ego vno & eodem contractu vendidi tibi multos fundos, quorum aliqui erant patrimoniales, alij non. Dicit quòd illi trahunt ad se alios, & omnia etiam mobilia propter illos retrahi possunt. Prædium quod ex &c. ¶ Glo. Hic duo sunt capita quibus quædam metamorphosis inducitur: quia fundus ex permutatione acceptus, illius naturam assumit qui traditus est quo ad retractum. Si enim is qui traditus est, erat retractui obnoxius: iste qui pro eo est acceptus sit, etiam obnoxius. Nam de iure surrogatum sapit naturam eius, in cuius locum surrogatur.l. si eum,§.qui iniuriarum.ff. si quis cautio. l.prima,§.hæc actio.ff.si quis testa.lib.es.ius.fue. quæ loquuntur de surrogatione actionis. & Bartolus latè in dicto.§.hæc actio. & pro hac lege habes à me casum à simili in.l.si donatæ.§.si spōsus.ff.de do.inter.vi. & vxo. vbi si sponsus donauit alienum anulum sponsæ, & postea cōstante matrimonio pro illo suum dedit: valet donatio. quia istud sapit naturam illius, nec videtur noua donatio: sed permutatio. facit.l.cum filiæ. §.fi.ff.de condi.& demonstra. In alio capite vbi vna res trahit ad se alias quando eodem contractu alienantur: quia cōtractus est indiuiduus, & non debet claudicare. & facit quia etiam sub vniuersitate rerum veniunt etiam res sacræ publice, & vēdi prohibitæ. Adde quòd etiam veniunt res alienari prohibitæ à testatore: vt in.l.quidā ita,§.si quis filium.ff.ad Trebel.l.fi.in fi.in ver. retractari.ff.de lega.ij.quæ non proprie faciunt pro lege nostra: sed melius facit.l.j.&.l.emptor. ff.de rescin. vendi. vbi contractus dissolutio nō debet claudicare: quia si in parte resoluitur, ex alia est resolutus. & in fi. hic loquitur de mobilibus annexis: quia lex ciuilis dicit quòd venditis ædibus, etiam ea quæ affixa sunt veneunt.l. Iulianus.§.fi.ff. de actio.empt.& vendi. sed hic plus dicit de annexis & illatis mobilibus, etiam non

Metamorphosis.

Ratio iuris.

Surrogatio actionis.

Optimum exemplū.

Vna res ad se alias trahit.

Contractus non debet claudicare.

Affixa & annexa causa perpetuæ moræ.

non vt perpetuò illic sint: sed quæ ad vsum domus vel fundi illata erant, & cum eo vendita.

Caput.xxv.

Si prædium patrimoniale in vectigal datum, permutatum insolutúmve datum sit precio interueniente, aut alia re quæ precij loco sit, retrahi potest.

¶ Casus. Dicit quòd quando precium in venditione interuenit, siue aliquid loco precij: vt quia in solutum detur, est subiectum retractui.

¶ Glossa. Regula est generalis, quòd vbi interuenit precij datio vel exbursatio vt dicitur: tunc res subiacet retractui. quia est vẽditionis forma. l.j.ff. de re.permu. tamen habes vnum dictum Bar. cuius nunc memini in.l.conuenit.ff.de cõtrahen.emp. quod per illam legem determinauit, quòd si sit vẽditus redditus alicuius fundi ꝙ non videtur venditio: quia nõ commutatus dominum. De eo quod precij loco datur, vt vinũ, frumentum vel alia res: quia non refert quid ex æquipollentibus fiat. & hoc ne fiat fraus legi, vt diximus per.l.j.ff. de collu.deteg.

Caput.xxvj.

Feudarium prædium retractabile in vectigal datum retenta fide a tradente (si vectigal accipienti postea venditũ sit, alteríve ipsius iure vtenti remissa fide) totũ retractui obnoxiũ efficitur. quod si alij cuipiam vectigalis ius distrahatur, vectigal solũ non prædium euictionis legem subibit.

¶ Casus. Ego vendidi tibi fundum pro annuo redditu retenta fide, quia erat feudale: postea vendidi tibi vectigal, id est redditum ipsum remissa fide. Respondet quòd est totum subiectum retractui. si vero alij illam rentam vendidero, ipsum solum erit in retractum, non autem fundus.

Caput.xxvij.

Si quis omnia bona sua generali quidem hypotheca vectigalis nomine fecerit alteri obligata, ea res euinci potest a proximioribus.

¶ Casus. Titius vendidit hypothecã seu redditum super omnibus bonis suis. quæritur vtrum istud cadat in retractum? Respondet quòd sic.

Caput.xxviij.

Quia si is qui super rei euictione proximitatis iure vocatus est, priusquam de ea re controuersia mota esset, denunciatióque facta rem illam alienauerit: itaque esse asseruerit, ac in iudicio iuramento asseruauerit: euictionis retractúsque actionem in singulares successores post annum ac diem continuari volumus: his oblatis quæ prioribus legibus continentur.

¶ Casus. Ego vendidi tibi fundũ: aliquis propinquorum meorum fecit te cõueniri: & tu ante denunciationem tibi factam super retractu illam rem alienaueras, & ita iurasti. Lex dicit, quòd ab illis quibus alienasti retrahi potest.

¶ Feudarium prædium. Glos. Hæc tria capita coniunxi: quia satis aperta mihi videbantur. De feudis enim & fide, retenta quòd fere fieri solet in hoc casu, dictũ est in primis capitibus feudorum: nec admodum potest hoc nostrum caput in iure sumere fundamentum, nisi quòd semper id consideratur, an sit venditio & pecuniæ interuentus aliquid ad hoc, vt res sit obnoxia retractui. De obligatione omnium bonorum intelligitur per venditionem. secus per alium contractum: quia in text. nostro dicitur & vendita. de perpetuanda actione est ratio: quia annus & dies cõceditur vtilis ad retrahẽdum. si ergo interim emptor disponeret, fieret in fraudẽ & collusionem: merito continuatur. l.cum qui debere. de serui.vrba.præd.per Bar.cum simi.

Fundamentum.

Caput.xxix.

Si patrimoniale prædium cum altero sit permutatum: & hoc permutationis causa datũ intra annum ac diem per tradentem aliúmve eius nomine ac causa redemptum sit: per hoc patrimoniale illud in retractum cadit.

¶ Casus. Ego permutaui fundum Tusculanum proprium cum fundo Corneliano. & iste Cornelianus datus pro contra cambio, (vt dicunt) fuit retractatus intra annũ & diem per eũ qui dederat: vel per alium in eius vtilitatem. Dicit, quòd fundus meus proprius cadit propter hoc in retractatum.

Caput. xxx.

Quicquid in eodem contractu venditum esse constiterit: non pro parte, sed insolidum retrahi debet.

¶ Casus. Ego vendidi vno contractu plures fundos. Titius frater meus voluit retrahere vnũ:

ex illis duntaxat? Respondet quòd non potest, nisi omnes simul. Si patrimoniale. ¶ Glossa. Huius capitis ratio esse potest, quia semel facta est permutatio: licet reuocatus sit ex parte alterius contractus in quo non admodum intelligo quid sibi velit, aut quo iure probari possit hæc constitutio: quia permutatio non cadit in retractum vt prius dictũ est, nisi dicas quòd erat permutatio inæqualis vnde retractus fuit. In sequẽti vero capite pulchrum est fundamentum. nam vnus est & idem contractus, quando plures res simul & eodem contextu venduntur & distrahuntur, quia vno precio vno contractu res celebratur: licet in stipulationibus secus. l. scire debemus. ff. de verbo. obliga. vbi distinguitur an generaliter plures species nominatæ sint, an specifice priore casu est vna, vt promitto seruos meos. secundo sunt plures. vt si dixerit promitto stichum, & pamphilum, & damam, & herotem: Et pro hoc tex. adduco tibi tex. ad literam. in. l. cum eiusdem generis. ff. de edil. edic. ibi referre an in singulis rebus precium sit constitutum, an in vniuersum, & lege totam illam legem, vbi Bal. post Richar. & Oldra. in. d. l. dicit idẽ esse in emphiteota, cui plures res sunt traditæ simul in emphiteosim. si in vna male sit versatus cadit ab aliis. quæ sententia placet Barba. in. d. l. scire debemus. vbi etiam legas Barto.

Cur pro parte non fiat retractus.

Nota de emphiteota.

Caput. xxxj.

Quanquam ex motæ cõtrouersiæ reique oblatæ tẽpore fructus omnes retrahẽti quæsitos esse statuimus, nolumus tamen id de fructibus qui lite fortassis ex agentibus negligẽtia interpollata interruptave per annum percepti fuerint intelligi. nam rei nõ contumacis huius temporis fructus esse iuri conuenit.

¶ Casus. Ego feci te conueniri in causa retractus quo casu fructus incipiunt esse mei, tamẽ vt semper fructus perciperẽ, distuli causam ꝓsequi, & nõ processi per annum & diem. Dicit ꝙ tunc fructus desinunt esse mei. ¶ Glo. Limitat regulam in qua diximus à tẽpore motæ controuersiæ & interpellationis iudicialis rite factæ fructus effici retrahentis, cum is à quo res euincitur incipiat esse malę fidei. nam vbi is qui cœpit agere ex retractu discontinuauit instantiã, & reus non est in mora, neq; in contumacia eo tempore quos lis deserta vel dilata est in odium negligentis & non prosequentis, hoc non procedit: sed fructus eo tẽpore perceptos amittit, cũ morosus & prædo in iure soleant æquiparari. & pro hac lege facit ꝙ scribitur in. l. properãdum. §. & siquidẽ. C. de iudi. l. consentaneum. C. quo. & quan. iud.

Litis discõtinuatio.

Fundamentum iuris.

Caput. xxxij.

Omnes annuas pensitationes in domos ac fundos intra ciuitatis mœnia sitas constitutas, in posterum ab ipsis dominis possessoribúsque prædiorum vrbanorum, vt sua prædia liberent: redimi posse statuimus, ita vt quindecim solidis præstitis, vnusquisque solidus annuus redimatur: quãuis maiore precio distractas esse cõstiterit: sin minore, eo quo venierint precio redimi poterunt lapsi tẽporis pensionibus quæ reliquæ sunt, velútꝗue interusuriæ persolutis. Nisi pẽsiones illæ annuave vectigalia ecclesiæ precationis piæ causa exequiarúmve annuarum onere relicta donatave sint. tunc enim vllo pacto, vllóve tẽpore nequeunt aboleri. Saluo principis aut superioris domini iure quo clerici è manibus suis eas res mittere cõpelli possunt. Exceptis ab hac lege veteribus fundiariísque ac subfundiariis vectigalibus.

¶ Casus. Ego constitui redditum annuum alicui super domum meam, vel fundum meum intra vrbem & ciuitatis muros vel clausuram. Dicit quòd ego possum redimere eam rentam, & tales omnes sunt redemptibiles pro quindecim de vno soluẽdis, vel eo precio quo venditę sunt & solutę arreragiis. & hoc non habet locum ob pias causas, nec in veteribus fonciariis subfonciariísque, id est secundis rentis. ¶ Glossa. Duę sunt species pensitationum seu vectigalium quas rentas vulgo appellamus. quædam enim sunt constitutæ in aliquam domum vel fundum ad tempus: vt pro pecunia mutuo accepta constituuntur. x. libræ annuæ supra fundum Tusculanum vt dicunt. hęc hypothetica redimi potest iusto precio soluendo. xv. pro franco. nec enim sunt vsuræ excedentes vel illegitimæ, de quibus in. l. eos. C. de vsur. & fructus possunt per emptorem retineri hoc casu: vt dicit tex. in. l. ij. C. de pac. inter emptorem. & vendi. & ibi Bald. & vide gloss. egregiam in cap. conquæstus. de vsu. istud ergo precium est legitimum. & dicit Bald. in. d. l. ij. ꝙ pactum de reuendendo eodem, vel legitimo precio etiam si emptor fructus medij temporis ante moram lucretur vt hic, non est contractus

Pẽsitationum duæ sunt species.

Legitimũ precium.

Contractus simulatus. contractus simulatus per istã.l.ii. de quo sæpius dixi. & ibi decidit, quòd si venditor non redemerit, hęres eius potest redimere. hic autẽ etiam si tale pactum nõ interuenerit, datur facultas redimẽdi: quia sunt reditus volãtes. aliæ sunt pensiones fundiarię, quæ fundi accepti causa de veteri debẽtur. & subfundariæ quæ post acceptum fundum primo loco alicui vẽditæ sunt per possessorem: istę non redimũtur, quia perpetuæ obligationis causa fundum sequuntur ad quencunque trãseat.l.j.§.qui in perpetuum.ff. si ager vectigalis.§.si in rem.insti. de actio.cũ si. quod limitat, pię causę vel ecclesię ratione est: quia mẽs donãtis vt perpetuo pro anima sua ecclesiæ sint *Fauor ecclesiæ.* de iure principis, quod dicitur hic circa ecclesias dixi in fi.feudo. & vide Ias.i.l.j.C.de sum. trini. an statuto permitti possint vsur.

De præscriptionibus. ti. 18.

Caput.j.

PRæscriptio triginta annis minor in rebus immobilibus inter priuatas personas locum non habeat.

¶Casus. Quæritur, quæ præscriptio locum habeat, & quo tempore res immobiles præscribi possint? Respondet, quòd triginta annis inter personas priuatas.

Caput.ij.

Quicunque enim fundi, vectigalísve, aut alterius iuris incorporalis quietam possessionem triginta annis integris ac cõtinuis habuit inter maiores iure communi vtẽtes, etiã absque titulo rem acquirit: efficitúrque illius dominus quod possedit. venditor tamẽ vectigalis, aut qui hypothecaria tenetur, eiúsve hæres, non minori tempore quàm quadraginta annis illud præscribit.

¶Casus. Ego triginta annis possedi fundũ, vel redditum percepi, aut seruitutem aliquam contra eum qui erat maior annis, & non priuilegiatus: sed non habebam titulum. Respon. ꝙ etiam sine titulo pręscribo. Sed pono ꝙ ille qui debebat mihi rentam, non soluit eam per.xl. annos. Respon. quòd illo tempore præscribit libertatem. ¶Præscriptio. ¶Glossa. De præscriptionibus multa in iure traduntur: multíque scripserunt amplissime: quapropter ego ea tantum quæ nostram literam attingent, hic inserã. Et primo, quia dicit de præscri. rerum immobilium, seruitutum, vectigalium priuatorum, quæ rentę dicũtur, aliorúmque iurium incorporaliũ: vt vsufructus, actionum, de iure est earum rerũ multiplex *Præscriptio icorporalium* præscriptio. neque sic præscribũtur res incorporales, sicut corporales immobiles. In istis enim incorporalibus aliquãdo longũ, aliquando longissimum, aliquando immemoriale tẽpus requiritur: vt sunt hæ seruitutes q̃ habent causam discontinuam, vt via, iter, & similes.l.seruitutes.ff. de serui.cum si. Et requiritur tempus, cõtinuatio *Quæ requirantur ad pscriptionẽ incorporalẽ* possessionis sine interruptione. de qua hic dicitur. l. si quis diuturno.l.ii. C. de serui.& aqua. Item bona fides.vt.d.l. si quis patientia & sciẽtia aduersarii.d.l.ii.l.quotiẽs.ff.de serui. Hic autem coniungit illis corporaliũ præscriptionẽ, in *Præscri. corporalium.* qua si minori tempore q̃. xxx. annis fiat, de iure quatuor requiruntur: tempus, titulus, bona fides, cõtinuata possessio.vt no.in.l.j.C.de vsuc.trãsfor.cum vulga. Sed quia reducit omnẽ præscri- *Præscri. xxx.an.* ptionem ad spacium.xxx. annis non minus quæ est magna ęquitas.neq; tũ dicitur esse ex rigore, sed mere in odium negligentiũ: ideo tollit illa requisita de iure.& voluit, vt omnia præscriberentur sine titul. xxx.annis.nam in pręscri.ista. xxx.an.sufficit vnũ de iure continuata possessio. l.sicut oẽs.auten.malę fide.C.de præscrip.xxx. an.& excipiũtur pupilli & priuilegiati, qui iure speciali vtũtur, vt ecclesia princeps ciuitas.vt in autẽ.quas actiones.C.de sacro.eccle. l.omnes, alle.c.de quarta.c.ad aures.de præscrip.cum si. vbi multæ ad præscribendũ cõtra illos requirũtur.& hanc.l.j.&.ii.huius tit.habes fere ad verbum in.l.cũ notissimi.in prin.C.de pscrip.xxx. vbi traditur id quod in fi. hic dicitur de venditoribus hypothecæ, seu debitoribus, hæredibúsve eorum.vt.xl. an.præscribebant per.d.l.cum notissimi.in.§.j.De interruptione autem habes, *Interruptio quõ fiat.* quòd de iure per litis contest.fit.& actio perpetuatur.vt.d.l.sicut.&.l.cũ notissimi.ca.illud.& ibi Panor.qui limitat extra ea.l.minor.C.de rei vendic.vbi litis cõtest. interrumpitur lõgissimi tẽporis pscrip.nisi in pscri.libertatis contra seruitutẽ.l.si cui. ff.si serui.vẽd.l.ii.& ibi no.C.de serui.& aqua.vide Pau.Ca.in.l.fi.§.si q̃ratur.ff. si serui.vendi.fallit quãdo agens renũciaret liti, *Renũcians fraudulẽter.* & fraudulenter litem contestatam nõ prosequitur.per Spec.dictum sing.in tit.de rescri.psen.§. ratione.ver.quid si quis vtiť ita literis. Sed quomodo probetur cõtinuata possessio. Specu.in ti. *Possessionis continuatio quomodo probetur.* de proba.§.j.ver.sed quæritur, tradit vnũ modũ probandi sic. ꝙ omni anno temporibus debitis collegit fructus.l.litibus.C.de agri. & cẽsi.lib. xi.nec enim opus est perpetuo i fundo esse. Alii dicunt aliter probari per extrema.i.per initium possessionis, & quòd nunc possidet: quia medii temporis præsumptio est probatis extremis. l. pen.C.de apo.pub. lib.x. Bar.in.l.Celsus.ff.de vsucap.vbi ordinarię de hac re.l.licet.C.de acqui.poss.cum simi. Casus in quibus præscrip.lo-

cum non habet à multis, relatos habes quod nimis longum esset referre. eósque refert ad longum Pet. de Ferra. in pract. in for. respõ. rei conuenti. & his quem citaui in fi. de feud. in eo. capite vbi agitur de præscrip. feudi. Ego paucis cõtentus, prosequar textum.

Caput. iij.

Patronus feudum aduersus vasallum præscribere non potest: nec vasallus aduersus patronum vllo tempore: laudimia enim triginta annis præscribi poterunt.

¶ Casus. Vt in feudis est dictũ patronus contra vasallum: nec econuerso præscribere potest vllo tempore. sed ipsa iura quæ debentur domino, possunt præscribi per. xxx. annos. ¶ Glossa. Vide huc quæ dixi in. d. ti. de feudis, de his prescriptionibus. Et de limitatione quæ hic ponitur, quòd laudimia & commoda quæ debentur domino per mutationẽ præscribi possint. & videas etiam multa quæ Boerius dixit. est autem ratio: quia est res mobilis quæ facilius præscribitur. est etiã, quia dominus potest ad laudimia consequẽda fundo feudali incumbere, manúmque iniicere, & fructus occupare: vt latius illic dixi. Et præter ea quæ dixi, habes Panor. in ca. ad audientiam, de præscrip. col. fi. quærẽtem, an vasallus possit prescribere libertatẽ, & directum dominium rei feudarię. xxx. annis seruiendo: ex cuius dictis potes facere hanc conclusionẽ. Aut dominus non indiguit ministerio & obsequio vasalli non consistente in præstatione annua, & non præscribitur, puta, non petiit equũ, quia non iuit ad bellum. Aut cũ indigeret, eo nõ est vsus: & præscribitur, si vasallus habuerit bonã fidem, vt quia successit alicui, & nesciebat se esse vasallum. casus est bonus in cap. sancimus. de feudo sine cul. non amit. in verbo nisi necesse fuerit. quem ponderat Bald. ad hoc in cap. ex parte. de testibus. Habes illic multa per cano. in. d. c. ad audientiam. de præscrip. feudi.

Rõ legis

An vasallus possit pscribere aduersus dominum.

Caput. iiij.

Census ac superioritatis iura à toto præscribi non possunt: sed a tanto. præteritæ vero pensiones & laudimia, vel cõmoda, vt prædictum est, præscribuntur.

¶ Casus. Sicut dixit, quòd feudum nõ præscribitur: ita nunc loquitur de censu & iuribus superioritatis, quòd nõ possunt præscribi à toto: sed à tanto: & commoda seu releuationes possunt præscribi, vt dictum est. ¶ Glossa. Quia dixi in cap. fi. suprà de censi. me aliquid dictur ũ post Boerium & alios in hoc loco. Habes quòd census debitus in signum superioritatis non potest præscribi de iure. per. l. cõperit. C. de præscrip. xxx. anno. Aliud in censu priuati qui præsc. ibi potest de iure. per. c. olim causam. de censi. & dicunt Ioan. And. & Butrig. quòd non est differẽtia an agatur de præscriptione totius census, vel à toto, an à tanto, seu diminutiue. cuius contrarium hic ponitur. quare videretur iste tex. loqui de iure census in signũ superioritatis & vniuersalis dominii ob hęc verba quæ sequũtur, & alia superioritatis iura. tamen credo quòd etiam de censu priuati loquatur: quia in genere dicit, eo quòd lex dicit sine censu vel reliquis fundũ possideri non posse. ideo præscribi non potest à toto per hanc constitu. Et dicunt Hostien. & Anto. de Butriò in. d. c. olim causam. quòd sicut totus census non potest præscribi cum mala fide: ita nec potest diminutiue prescribi sine bona fide. Alii sic distinguunt. Aut loquimur in ipso principali debitore qui se obligauit ad pensionem annuam, & ipse nullo tempore præscribit, soluendo minorem pensionem, vel de pecunia debiliori ob malam fidem. c. fi. de præscrip. nec eius hæres cui nocet mala fides defuncti ex cõmuni opinione cum teneatur eius conscientiam exonerare. c. fi. de sepultu. nisi esset successor in beneficio, vel prælatura cui non nocet mala fides defuncti. c. cura. de iure patro. præscribet enim cum bona fide spacio. xl. anno. Aut loquimur in successore singulari. tũc si habet titulum & bonam fidem: quia fundus fuit ei venditus cũ expressione minoris census, & re vera debeatur maior: tunc præscribit secundum opi. Io. Franc. Balbi. in tracta. præscrip. decennio inter præsentes: & . xv. an. inter absentes, etiam si habeat causam à malę fidei authore: quia cõmunis sententia est per docto. in. l. Pomponius. §. cum quis. ff. de acquirẽ. possess. quòd autem malæ fidei. C. de præscrip. longi tempo. habeat locum in præscriptione dominii. non autem alterius iuris inferioris, minorísque preiudicii. Si vero nullum titulum habeat: sed bonæ fidei est, præscribet de iure ciuili, quòd in hac parte nõ est immutatum spacio. xxx. anno. l. cũ notissimi. l. sicut. l. si quis emptionis. §. j. C. de præscrip. xxx. anno. faciũt. not. in. l. cum de in rem verso. ff. de vsur. Et cõtra ecclesiam. xl. annis. cũ bona fide. d. c. olim. c. de quarta. c. illud. de præscrip. & quæ ibi scrib. Quæro insuper circa hæc verba, & alia superioritatis iura, an merum imperium iurisditio & superioritas præscribi possit. disputatur hæc quęstio late per Bald. in repe. l. j. C. de emanc. libe. l. imperium. ff. de iurisdi. om. iudi. vbi Iason & scrib. cano. in. c. peruenit. de censi. cum simi. & tandẽ potes optime ita concludere. Ea quę sunt reseruata principi in signum recognitionis vniuersalis dominii præscribi non possunt vllo tẽpore à toto: vt præstatio census vel tributi. l. comperit. C. de præscrip. trigin. an. ea vero quæ ex spe-

Cẽsus an præscribi possit.

A toto an præscribi possit.

Hæredi nocet mala fides defuncti.

Successori i beneficio nõ nocet mala fides pdecessoris.

Expositio autẽ. malæ fidei.

Præscriptio cõtra ecclesiam

An merũ imperium & superioritas pscribatur.

ex speciali priuilegio & prærogatiua principi concedũtur, ratione supremæ potestatis præscribi possunt tanto tempore, cuius initii memoria non extat per.not.in.c.super quibusdam.§.præter.de verb.sig.hæc est communis.sed hic text. statuit quòd non præscribatur in genere: quia nõ licet à capite membra discedere etiam quocunque tempore. Et aduerte quòd illa quæstio doc. est proprie de præscribẽda ipsa superioritate, an possit acquiri. Sed nostra cõstitutio loquitur de præscribenda immunitate, seu libertate aduersus superioritatem, vtputa, immunitas à soluendis tributis & collectis. & hic dicit quòd non præscribitur, veluti in.d.l.comperit. Sed Alexan.in consi.cxxxvi.vol.ii.col.pen.& consi.xxx.v.vo. tenet, quòd præscribatur quibusdã modis & requisitis. Primo, quòd præscribens probet se aliquando interpellatum vt solueret & non soluisse.l.cum scimus.C.de agrico, & censi.Secundo, contradictionem & recusationem interuenisse. l.hęc autem iura.ff.de serui.vrb.pręd. Tertio, bonam fidem quę saltem debet allegari. Quarto, scientiam & patiẽtiam communis. sed quando esset titulus coloratus, vt concessio immunitatis, licet inualida per.xl.annos pręscri.vt Alexand.d.consi.tricesimo.

Immunitas an p̃scribatur.

Titulus coloratus

Caput.v.

Operæ corporeæ in diẽ præstitæ si fuerint: earũ merces post quadraginta dies peti nõ poterit: nisi interim ex stipulatu vel pacto sint promissæ.

¶ Casus. Ego seruiui tibi, & præstiti operas in diem conductas, quòd dicitur operari ad diem. ego nõ petii mercedẽ per aliquod tempus. quæritur, vtrum præscribantur. Respondet, ꝙ quadraginta diebus nisi interea promissæ fuerint.

Caput.vj.

Merces ex artificio, opere, cultu agrorum, aut vitium, vectura, famulitio, nutritione, educatione, liberorũ instructiõe ac institutione, ad iisque minutioribus rebus, ac mercimonijs debita biẽnio præscribi solet. neque postea peti põt nisi de ea re syngraphum, aut contractus celebratus actióve in iudicio mota fuerit. Cæterum si creditor voluerit debitori iusiurãdum necessariũ deferre: isque iurare noluerit se soluisse: creditori fides adhibebitur iuranti id sibi deberi nulla obstante præscriptione.

Caput.vij.

Merces ex animalibus, equis, bobúsve locatis debita anno præscribitur.

Caput.viii.

Si feudum cui dominus manum iniecit vectigali obnoxium sit, quod in feudum nõ sit traditum: aduersus eum cui vectigal debetur, eo tempore nõ currit præscriptio: eo quòd dominus ipse ad huiusmodi pẽsionem, cui non cõsensit non tenetur: nec per eam manus iniectio impeditur.

¶ Casus. Ego feci tibi vestem, vel domum, vel vites, vel famulatus sum tibi aliquot annos, vel instruxi, aut nutriui filios tuos, & similia minuta. quęritur, quo tempore peti possit merces? Respon. quòd biennio pręscribitur, nisi habeã syngraphum vel obligationem de ea re, vel ego vo cauerim te in ius. Sed si ego velim tibi deferre iuramẽtum, & tu nolueris iurare: creditur mihi: & nõ obstante pręscriptione tu satisfacies. Item dicit postea, quòd precium debitum ex animalibus, vtputa, equis vel bobus locatis anno p̃scribitur. Itẽ si dominus inuasit feudum propter iura sua, ille cui debetur renta super illo feudo nõ perdit suam rentã, nec contra eum pręscribitur: quia per eam non impeditur saisina. ¶ Opere. ¶ Glossa. Hic statuitur de pręscriptione quarũdam rerum minutiorum, vt mercedis vel salarii, vel operarum, & similium: statuitúrque tempus breuissimum, & lõge aliter quàm in iure caueatur. nam personales istę actiones ex locato, & similes triginta annis pręscribũtur. l.ii.C.de con stitu.pecu.l.competit.C.de pręscrip.xxx.an.cũ simi.& Pau.de Cast. in consil.xcix.tenet, quòd communis est opinio Bart.in.l. omnes.ver. iii. ff.de iusti.& iure. quòd non valet statutum quo inducitur pręscriptio debiti: quia inducit peccatum. Sed ideo hic fit: quia sępe cõtingebat obliuione istarum rerum quę minutiores sunt, fraudem fieri, vt no.Corn.cõsi.xciii.incip.quia causa est parui regni & tenuis merces.vol.iiii.& ne fiat fraus, prouidetur hic de iuramenti delatione: quia ista sunt bonę fidei.& vide Bar. an possit pręscribi petitio pensionis.in.l. male agitur. C.de pręscrip.xxx.an. aliter non video rectum iuris fundamentũ in hac parte: cętera coniicietis & cogitabitis. Sed in fine huius tituli quęro, nunquid per statutũ possit tolli, vel induci pręscriptio. Bald.& Saly.in.l.receptitia.C. de cõstitu.pecu.concludunt quòd sic.& Bar.in.l.cum satis.C.de agrico.& censi.& cano.in.c. cum nobis.de pręscrip. Et magna quęstio est, an statutũ inducens quòd triginta annis sine titulo res im-

Personales actiones p̃scribuntur.

Ratio cõsuetudinis.

Pensionis petitio an præscribi possit.

Præscriptio an p statutum induci uel tolli possit.

mobilis præscribatur, tollat ius cõmune quo potest fieri præscriptio.x.annis, cum titulo Bertachinus in ver.præscriptio refert quendam Marcum Perusinum consuluisse quòd non. Tamen ego aliter credo hanc consuetudinem intelligi: quia ex quo induxit tẽpus triginta annorũ videtur tollere, & excludere omne minus.vide Ioã. Francisc.Balbum in trac.præscrip.parte quinta. ver. vii. q̃ro qui omnia de huius materia dixit.

De executionibus ex locato vel pensione ædium. ti. 19. Caput.j.

Dominus ædium, aut is cui primæua pensio, seu vectigal debetur, potest in illis ipse, aut procurator, ministér ve ab eo missus bonorũ prehensionem, atque executionẽ facere pro trium terminorum proximorum, ac præteritorum pẽsione sibi dedita. In eáque re agenda vnius satellitis ope vti potest ad sui corporis tuitionem, vîmque repellendam: bonorúmque prehensorum venditionem denunciare: ac opponẽti quippiam audiendæ oppositionis, exceptionísque diẽ indicere. Pẽdente autem lite dominus ipse, vel creditor fundiarius res possidebit. Idẽmque de secundo locatore statuimus qui alteri locauit domum quam ab alio tenebat.

¶ Casus. Ego locaui tibi domum meam, tu nõ soluebas pẽsionem: vel tu debebas mihi rentam fonciariam super fundo vel domo tua: nec volebas soluere. Quæritur, quomodo procedam? Respon.quòd ego possum per me, vel per alium facere executionem in illa domo, & captionem bonorum quęcunque ibi inueniam pro pensione trium terminorum proximorum & præteritorũ, vel adhibere vnum seruientem seu satellitem: & denunciare venditionem bonorum. & si quis se opponat, dare illi diem ad dicendũ suam oppositionem: & interea ego possidebo illa bona. & idem de secundo locatore qui locauit alii domũ sibi locatam, vel tertio, &c. ¶ Glossa. Hic traditur quædam forma per quam dominus alicuius domus ex locato, vel pẽsione sibi debita annua & fundiaria super fundo, vt de eo qui dedit rem in emphiteosim perpetuam annuæ pensionis: & redditus causa potest incũbere bonis conductoris & possessoris. Et primo facit pro locatore: quia omnia inducta & illata sunt ei tacite obligata.l.certi iuris.C.loca. cum simi. & ideo non mirum si potest incumbere pignori suo: tamẽ quòd propria authoritate capiat sine forma iuris & præcepto iudicis est contra ius.l. si quis in tantam.C.vnde vi.& toto ti.de bo. auc.iudi. poss.l.ii.C.de pigno.à contra.sensu. propter pactum.potest tamen retineri.vt Bart.in.l.j.&.ii. ff. de saluia.inter. sed hoc statutum potest confirmari per.l.pręses.C.loca.vbi dicit, pręses pẽsionem ex locatione debitã sine mora solui curabit. Et facit etiam text. in.l.circa.eo.titu. vbi dicit, quòd in locatione seruanda est consuetudo regionis: cui tamen expresso pacto renũciari potest. facit, quia potest expellere conductorem ob pensionem non solutam.l.ædem.C. loca. & hoc in primo & in secundo locatore. vt dicit Barto.in.l.vectigalia.§.fin. ff.de publica.& facit.l.nemo. iuncta gloss.C. loca. multo fortius capere bona. & est vnus casus singula. vbi horrea aperiuntur, & bona capiuntur, & distrahuntur in.l. cum domini. ff. loca. tamen istam formam executionis non habes in iure in materia locati. Sed quia hic cõtractus est bonæ fidei facile ita statutum est. & vide Cardi. plene in.l. creditor.C.de pigno. Emphiteota vero priuati non potest expelli nisi triennio cessauerit in solutione: & ad expellendum cõductorem requiritur sententia.vt voluit Specu.in titu. de loca. §.nunc aliqua. versi.xlii. Alex.in consil.cxviiii. in volu.v.vide gloss.in cap.fin.de locato.& Panor.in.d.titu.est ergo contra ius ista consuetudo. De apparitore autem Bartol.dicit, quòd ei creditur circa executionis formam.in.l. à diuo Pio.§.in venditione.ff. de re iudi. per. l. magis puto.§.non tamen.ff.de reb.eo.in ver.viatorẽ. iuncta gloss. Et nota, quòd illic dicit esse seruãdum ordinem & modum in facienda executione, vt res quæ minus sunt necessariæ conductori, vel reo prius capiantur, vtputa, non capiantur instrumenta quibus vtuntur in artificio, vel similia si alia sunt. quod male obseruatur. De tempore intra quod debet fieri venditio: quia Dyn. & Bartol.illic variant, alius quadrimestre, alius bimestre requirit. tu dicas stari consuetudini, & fere post octo dies fit venditio. De instrumentis autem guarentigionatis quæ habent paratam executionem postea dicetur. & vide huc Paul. Castr.in consilio.clxvi.in antiq.de eo quòd dicit in secundo locatore. & habes postmodum vnum caput.

Inducta & illata obligãtur. Authoritate propria facere.

Primus et secundus locator.

Emphiteota sine sẽtentia nõ expellitur.

Apparitori creditur.

Ordo in executione seruãdus.

Intra q̃d tẽpus bonorũ uenditio fieri debeat.

Caput.ij.

Quod si annus totus pro termino sit: neque amplius quàm semel anno elapso

elapso pensio solui debeat: tres anni pro tribus terminis numerabuntur.

Casus. Tu debebas mihi soluere pensionem vel redditum in vno termino tantum, vtputa, quia totum debebat solui in festo Ioã. Baptistæ. Dicit quòd ego potero facere executionem pro tribus annis. Glossa. Solet in contractibus dici, & soluetur pensio duobus terminis in festo Ioan. Baptistæ, & in festo omnium sanctorum. Ista enim sunt verba cõtractuum communia. Si autem dicatur quòd in anno semel tantũ: quia in fine anni debet solui. l.iiii.ff. de annu. legat. distinguendo inter legata & stipu. vt ibi gloss. & Barto. tunc tres anni pro tribus terminis habebuntur. non autem potest facere executionem vltra tres terminos: sicut de iure vltra tres annos emphiteota expellitur, & non præsumitur locator diutius expectasse. & in hoc statur consuetudini. l.excepto. C. eodem. & Barto. in. l. ædem.

Termini pensionis soluẽdæ. Annua legata quãdo solui debeant.

Caput.iij.

Si executio per apparitorem præsente domino, eiúsve procuratore literis obligatorijs prolatis facta fuerit: reus impugnans possessionem sequestrariam non habebit cauẽdo de resistenda referendaque, sed domino res mancipabitur donec controuersia decisa sit, sin aliter facta fuerit, executio secus erit. tunc autem is qui referre manũ (quod dicitur) plenã spoponderit, vasque fuerit factus pro ea resistenda, capi atque in carcerem ignominiose detrudi poterit.

Casus. Apparitor in præsentia mea, vel procuratoris cum literis obligatoriis fecit executionem in domo tua, vel quam possidebas. voluisti cauere de bonis restituendis: & quòd relinquerentur bona apud te: ego nolui. Respõdet, quòd ego eas seruabo res si voluero vsque ad finem processus. secus si ego non fuero præsens: tunc datur alicui seruanda qui promittet ad diem certam reddere: qui poterit pro ea re in carcerem detrudi si non velit restituere. Glossa. Ista consuetudo est contra ius quo non permittitur creditori sua authoritate pignus inuadere. l. creditor. C. de distract. pigno. l. fin. C. de iure domi. impe. l. creditores. C. de pigno. vbi etiam si ex pacto aliter conuenerit, authoritate tamen præsidis possessionem adipisci debent. cum simi. & per text. & not. in. l. si pacto quo pœnam. in fin. C. de pact. licet instrumenta guarentigionata sint huiusmodi effectus, nõ de iure: sed per statuta & consuetudines: vt dicunt Bartol. & Paul. & alii in. l. à diuo Pio. §. j. ff. de re iudica. l. j. C. de confess. l. j. ff. de his quæ in testa. delen. Bald. in. l. etiam. C. de execu. rei iudi. & dicit Ioan. Fab. in. l. si certum. C. famil. hercis. quòd ista est consuetudo regni Franciæ: quòd de literis contractuum fiat executio sine sententia: cuius rei meminit Boerius, & plura dicit. & vide Pet. de Ancha. in cap. canonum statuta. de constitu. & Barto. in. l. cunctos. C. de summa trini. dicentem, quòd huiusmodi statuta ligant clericos, & executionem paratam habent.

Creditor sua authoritate non capit pignus.

Instrumẽta guarẽtigionata. Cõsuetudo regni Franciæ. Instrumẽta habent executionem etiã contra clericos.

Caput.iiij.

Si inter duos de dominio, vel hypotheca sit controuersia, conductor debitam pensionẽ apud iudicem offerendo ac obsignando, prehẽsorum bonorum possessionem recuperabit.

Casus. Erant duo qui dicebant se dominos fundi vel redditus, & vterq; fecit executionem in bonis meis: ego nesciebam cui soluere. Dicit, quòd ego debeo iudici dare, & consignare debitum: & dabitur mihi res per eos ablata.

Glo. Ista consuet. est de iure & æquitate, vt p oblationem & consignationem, de qua sæpe dictum est, quis liberetur: quia in istis habetur pro solu. l. obsignatione. C. de solu. de qua re dixi in feudis. nec est opus omnia sæpius repetere. & tu habes Bar. in. l. si rem. ff. de pigno. act. pro hac parte vbi etiam verbalis oblatio sufficit. eũdem in. l. acceptam. C. de vsu.

Oblatio et consignatio.

Caput.v.

Si inuecta illatáque in cõductam domum à conductore alióve præter vectigalis primæui dominũ sublata fuerint absque locatoris consensu: is qui sustulit in restitutionẽ eorũ, a locatore cõpelli in iure poterit ad suæ pensionis trium terminorum, si tot deberi dixerit, securitatem. Ad hæc cogendus conductor erit pro anni sequentis pensione supellectilem inferre.

Casus. Tu conduxisti domum meam, & bona quę portaueras in eam, fuerũt per te, vel per alium quàm per dominum fonciariũ sublata sine cõsensu meo. Respõdet, quòd is qui abstulit, cogitur eas reponere pro securitate trium terminorũ: & pręterea cõductor debet pro sequentis termini pensione bona in domum ponere.

Restituũtur ablata per cõductorem. ¶Glossa. Quia diximus inuecta, & illata esse obligata pro pensione tacite. Idcirco hic prouidet si auferantur in fraudem locatoris: vt restituantur & reponantur. argu. l. j. ff. de his quæ in frau. cred. præfertur autem creditor fundiarius. *Prædiarius creditor p̄fertur.* l. j. ff. qui potio. in pigno. habe. & vide quod remedium detur in casu isto. per Bart. in. l. creditor. in quarto princi. C. de pigno.

Caput. vj.

Potest autem ædium vectigalísve dominus ea bona ablata persequi, eáque ipse, eiúsve procurator, aut minister vocato apparitore, vel satellite, ac notario, duobúsve in huius locum testibus prehendere, occupare, atque ex alienis manibus sublata reuocare ad illius temporis quod prædictum est cautionem.

¶Casus. Dicit addẽdo ad præcedentem, quòd ipse dominus domus vel redditus fonciarii bona illa sublata vocato apparitore & notario, cũ testibus vbicunque ea inuenerit apprehendere vsque ad æstimationem trium terminorum.

An liceat propria authoritate rẽ auferre. ¶Glossa. Est casus in quo licet propria authoritate rem auferre à violento vel clandestino: quia vim vi & dolum dolo licet repellere: tamen est casus in iure non permissus. Sunt enim certi casus in iure expressi: quibus hoc cauetur: vt in. l. ait prætor. §. si debitorem. ff. quę in frau. credi. & in nocturno depopulatore. l. j. C. quã. lic. sine iudi. in pacto. vt. l. ii. C. de pigno. in legatario. & no. in. d. l. j.

Caput. vij.

Caupones, qui vinum panémque minutatim venditant: rei venditæ precium aduersus eos qui apud illos epulati fuerint, persequi possunt: illísque super mercede creditur vsque ad solidos quinque: modo cõstet eos ab anno illic pastum fecisse, ac solutionẽ domi recusantes spoliare possunt, pignúsque auferre, & retinere donec satisfactũ sit. eúmque qui cæteris fugientibus remanserit pro integro epulo retinere ac spoliare: post annum vero eius rei persecutionem non habent.

¶Casus. Aliquis apud cauponem, vel vini venditorem, qui tabernarius dicitur, epulum fecit, quod scotum vulgò appellant, & nolebat soluere. Dicit hæc cõsuetudo, quòd possunt prosequi precium, & creditur eis vsq; ad quinq; solidos: dum tamen constet quòd ab anno citra fecerint illic epulum, seu illic diuerterint, dat eis potestatem spoliandi & diuadiãdi, vt dicunt, eos qui nolunt soluere in domo sua. & vltimus epulonum qui remansit, potest pro omnibus detineri.

¶Glossa. Habes hic alium casum fauorabilem in quo potest sibi quis ius dicere propter fugam. *Fugiẽs capi potest.* argu. l. ait prætor. §. si debitorem. ff. quæ in frau. cre. interest enim reipu. vt cauponibus soluatur, quia interest caupones esse, vbi viatores diuertere ac depasci possint. l. nauta. ff. nau. caupo. stabu. & vinum ac panis maxime duo necessaria sunt. vt in Psalmo. Educes panẽ de terra: & vinum lætificet cor hominis. Habes de vino text. in. l. cum quid. & l. vinum. ff. si cer. peta. in. l. iubemus. C. de eroga. mili. anno. lib. xii. & in tit. de oleo, vino, triti. lega. cum simi. dixi de huius laudibus in Panegyrico. *Cauponũ usus utilis.* & fauorabilis est alimentorũ causa, nec videtur donasse, nisi sit consanguineus. l. Nesennius. ff. de nego. gest. cap. j. *Alimenta donari nõ uidentur.* de infan. & langui. & etiam habes text. in. l. j. §. pen. ff. de var. & extraor. cogni. de nutriciis petendis. & quomodo stetur iuramẽto in causa alimentorum. *In causa alimẽtorũ statur iuramento.* habes Bar. in. l. si quis à liberis. §. solent. ff. de alen. libe.

Caput. viij.

Qui pro eo qui pila luderet, sponsorẽ se fecit: prior ad soluendũ, quod ludens debuerit, conueniri potest.

¶Casus. Cum aliqui pila luderent, ego respondi, vel intercessi pro aliquo: & p̄misi pro eo soluere. Lex dicit, quòd ego possum primus conueniri. ¶Glo. Hic ludus honestus est, & de iure *Pilæ ludus honestus.* non vetitus: exercitij enim causa fit. l. item me. la. in princi. ff. ad legem acqui. & vocabatur rex qui optime pila luderet: qui nesciret, asinus. De hoc ludo quem dicunt esse regiũ: & dicitur Carolus octauus dum pila ludentes in sphæristerio spectat occidisse. dixi in panegyrico post pollucem: & Græcos authores. Est autẽ hæc constitutio contra autenti. præsente. C. de fideiusso. vbi prius est excutiẽdus debitor principalis q̃ fideiussor. *Fideiussor secũdo excutiendus.* & auten. hoc si debitor. C. de pig. sed sunt multi casus in quibus non seruatur ille ordo: & ex statuto id fieri potest, vt Bal. scribit in. l. mancipiũ. §. j. de euict. facit tex. & glos. §. argentariorum. in aut. de fideiusso. & facit quia vt plurimũ isti sponsores habent pignus aliquod à ludentibus depositũ. vnde creditor potest prius eos conuenire, vt dicit Bald. in. d. auten. hoc si debitor. per glos. in. §. sed nec quid. in autẽt. de fideiusso. & hic lusus est fauorabilis & honestus, quod vt plurimũ exercitij, non auaritiæ causa fiat: in quo non solet esse dolus.

Caput.

Caput.ix.

Ciues Aurelianæ vrbis,ac suburbiorũ incolæ ex priuilegio ciuitatis forensiũ res mobiles ob debitũ in ciuitate, aut præsidatu vel primo lapide contractum sistere possunt:etiam si de eo per instrumentum, aut confessionem vel syngraphum non cõstet.Exceptione tamen proposita intra horas vigintiquatuor,aliúdve tẽpus a iudice datum saltem vno teste docebit debitum esse creditori.

¶Casus. Forensis vel peregrinus quispiam debebat mihi pecuniam ex contractu in hoc territorio,vel banliua contracto seu celebrato:ego volui sistere & arrestare eius equos,vel res mobiles. vtrum hoc possim? Respondet quòd sic. etiam si de eo debito non constet literis,sed intra breue tempus docebo de debito. ¶Glossa. Hoc est priuilegium ciuibus Aurelianis datum, quod est in ciuitatis Archiuo:nec vidi,aut legi, sed eo sæpe vtuntur habitatores vrbis & suburbiorum. quia in fauoralibus ciuium appellatione veniunt suburbani.l.ædificia.l.quę in continentibus.ff.de verb.signi. nec enim hoc iuri cõuenit, & per hoc multi viatores vexantur:quorum equi sistuntur & retinentur in ciuitate. sed est priuilegium,& non habet locum nisi in obligationibus & contractibus celebratis in vrbe etiam si sit promissio simplex. & ita ratione cõtractus sortitur quis forum, etiam per detentionem rerum ob priuilegium,quod in legatis principis non obtineret. vide tex.in,l.ij.§.omnes autem.ff.de iudi.& in.l.omnem.eo.titu.est autem cõtra text.in.l.hæres absens.ff.de iudi.vbi scri. & intelligitur de ciuibus habitãtibus ciuitatem & habentibus in ea domicilium.De quo in cõsi. Alexan.xvj.in volu.v.& non dico hic:quia materia est nimis frequens. Sed hic est casus sicut præcedẽtes in quo propria authoritate licet res alterius sistere cum apparitore publico,qui censetur habere mandatum iudicis. Hic autem dico sistere pro eo quod est arrestaræ in vernaculo,& vt dicunt,sistere gradum,quanuis aliter in iure sumatur de sistendo in iudicio. Potes huc adducere ea quæ Barto. scribit in tractatu repræssaliarum.

Priuilegium ciuium de capiẽdis rebus debitorum transeuntium.

Legati principis non retinentur.

Ciuium appellatione qui veniunt.

Caput.x.

Maritus ob pensionem vectigalve vxori debitũ velut ædium, dominus potest executionem facere.

¶Casus. Vxor mea habebat domum quam locauerat vni sartori:vel habebat redditum annuum super aliquo fundo. Dicit quòd possunt executionem facere. ¶Glossa. Ratio est,quia prędictum est in tit.de feu.& de dona.de socie. quod cẽsetur dominus rei dotali & tutor vxoris. l.doce ancillam.C.de rei vendi.cum simi. licet hic nõ loquatur in rebus dotalibus sicut in illa, & in.l.vbi.C. de iure dot. dixi plura de mariti potestate in illis locis.

Maritus est tutor vxoris.

Caput.xj.

Fructus fundi,agríve, aut villæ ob annuam pensionẽ à colono præstandam, aut primæuum vectigal à domino sisti ac interdici possunt: item & à marito eius cui debetur,nec cessat interdictio donec persolutũ fuisse cõstiterit: idémque de stramentis in pecoris pabulum collectis, déque sterquiliniis ad stercorandos agros paratis,etiã si literariam obligationẽ nõ habeat ad eam agendã.Quòd si ea iam sublata fuerint: adhuc inuadere ea poterit,cæterísque potior erit.

¶Casus. Quæritur de executione quæ fit in fundis rusticis? Respondet quòd dominus propter suam pensionem annuam:vel is qui habet redditum primæuum super fundo potest pro eo non soluto interdicere, seu impedire, vel arrestare omnes fructus donec solutio facta sit. & similiter stramenta, vel fourragia:& sterquilinia seu fimos,& si iam de fundo sublata sint illa, potest adhuc ea prehendere etiam sine obligatione literaria.

Caput.xij.

Sterquilinia autẽ à colono alióve transferri non possunt. translataque reuocare licet ad agrorum cultum.

¶Casus. Dicit quòd stercora seu fimi non debent auferri ab aliquo vltra locum:& si translata fuerint,reuocantur:quia illius agri causa parata sunt. Fructus fundi. ¶Glossa. Hæc constitutio dat remedium contra colonos fraudulentos qui nolunt præstare messem & pensionem domino:& de stercoramentis seu sterquiliniis. de quibus Plinius & Columella,& Varro. tamẽ hæc forma est aliter tradita in.l.litibus.C.de agrico.& censi. vbi est quæstio quando inter dominum & colonum est controuersia:quòd colonus tenetur cauere de fructibus restituendis, & maior forma ibi traditur. tamen ita succurritur summarie per has constitutiones. & an fructus sint obligati pro pensione,vide Bar.in.l.in prę-

Quomodo aduersus colonũ domino succuratur.

Fructus pro pensione obligati.

diis.ff. in quib.caus.pig.taci.contrahi. & in.l.si seruus communis.§.locaui.ff.de fur.

Caput.xiij.

Licet pluribus eiusdem fundi dominis, aut in eadem domo ius vectigalis habentibus domum totam singulis ingredi, ac pensionis causa omnibus rebus illatis incumbere: nisi ea domus variis cœnaculis, habitationibúsque, ac vestibulis distincta sit & separata.

¶ Casus. Eramus duo domini eiusdem domus vel fundi pro indiuiso, vel duo domini fundiarij redditus: vterque volebat facere executionem? Respondet quòd potest. & in eadem domo & in omnibus bonis, nisi esset separata diuersis habitationibus & corporibus. ¶ Glossa. Loquitur propriè quãdo quis ędificauit domũ in prædium commune plurium, vel in plures fundos, quorũ partem plurimi habent & superficies non est distincta: licet vnicuique pro sua portione bona inuecta capere pensionis, vel locationis causa: secus si domus per cœnacula & habitationes sit diuisa. textus est in.l. si diuisa. C. de locato. facit lex si vero plures. ff. de his qui deiece. vel effude. vide huc text. formalẽ, & glo. in.l.ij.ff. de salui.inter. & in.l.j. de migrando.

De domo ædificata ĩ solo plurimum.

Fundamentum expressum.

Caput.xiiij.

Conductor qui soluendo non est, aut qui supellectilem in domum nõ induxit, quæ duorum terminorum pensioni non sufficiat: expelli poterit per dominum prætore authore.

¶ Casus. Ego locaui tibi domum meam, tu nõ habebas aliqua bona in illa domo, quę sufficiant ad pensionem duorum terminorum. Dicit quòd ego habebo facile à iudice authoritatem expellendi te à domo. ¶ Glossa. Hic est aliud quod de iure cautum non est, vt quis ante tempus expellatur priusquam aliquid debeat ob suspicionem, argumen.l.ait prætor, §.si debitorem.ff.de his quæ in frau. credi. mitius tamen agit, quia prætoris aut iudicis authoritatem requirit. Ita misera est paupertas, cuius miseria satis dicta est per Ioan. Fab. & alios in plerisque locis. vtcunque tamen suspecta est. Interdum prodest, interdum nocet, in testimoniis repellitur: ea igitur fugienda est. facit huc.l.si fideiussor.l.sciẽdum. ff. qui satisdare cog.l.si creditores ff. de priuile. creditorum.l. de creationibus. C. de episc. audi. l.si proponatur.ff. de in diem adiec. vbi in gabella non auditur.

Paupertas misera.

Caput.xv.

Conductor qui alteri domum locauit eo pacto, in secundum conductorem experitur, quo primus locator & dominus in ipsum potest.

¶ Casus. Ego conduxi tuam domum, & eam alteri locaui: quia nolebam habitare? Respondet quòd ego eodem iure vti possum quo primus locator qui mihi locauit. ¶ Glos. Rursus dicit quod in primo capite dixerat, & idem de secundo locatore &c. vt Bartolus. declarat in.l. vectigalia.§.fina.ff.de publica. is etiam qui habitationem habet, potest eam alteri locare.l.cũ antiquitas. C. de vsu & habi.

Secũdus locator agit ut primus.

Caput.xvj.

Ob superioritatis iura pẽsionis ac redditus fundi possunt occupari, donec illa persoluantur.

¶ Casus. Dominus census vel feudi pro suis iuribus facit arrestari & impediri pensiones, vel fructus fundi? Lex dicit quòd potest. ¶ Gloss. Ob superioritatis, id est feudi, vel census: quia isti omnibus præferũtur.l.j.C.sine censu vel reliquis. & ego dixi in titu. de feudis. & de censi.

Feudi & census domini omnibus p̃feruntur.

Caput.xvij.

Bona mobilia vendicari à domino suo possunt aduersus quemcũque, exceptione autẽ proposita pendente lite a iudice possidebuntur.

¶ Casus. Ego inueni bona mea mobilia apud te, vel in manibus tuis: ego feci ea intertiari, & vendicaui ea. quæritur pendente vendicatione quis possidebit? Respondet quòd remanebũt in iustitia pendente processu. ¶ Glossa. Hic dicit quòd si bona mea mobilia ad aliquẽ peruenerint, possum ea vendicare & petere vt exhibeantur, & vt deponantur apud tertium: vel sequestrentur, & pendẽte lite apud iustitiam remanebunt. licet sequestratio de iure sit regulariter prohibita de iure ciuili & canonico. vt in tit. de prohi. seq. tamen hic non videtur fieri iniuria, cum in manibus iudicis est. De rei vendicatione hic nolo dicere, cum sit frequens materia. Et datur actori ratione dominij, vel quasi.l. in rem.ff. de rei vendi. contra quemlibet possessorem, vel qui dolo desiit possidere aut detinere.l.officium. cum simi.ff. de rei vendi. & in tit. non traditur hæc forma sequestri.

Sequestratio p̃hibita.

Rei uẽdicatio quid requirit.

Caput.xviij.

Anni ac quinquennij beneficium quod debitoribus ad soluendũ datur, non habet vim, neque eo quis vti potest in debitis cõtractis ob interusuria pen-

ria pensionum veterum quæ ex prædiis debentur: aut ex cōducto aliave fundi possessione ac fruitione redditûve aut fructibus: itē ob nutricia, vel educationem, institutionem puerorū aliorúmve: item ex deposito, ratione, administratione bonorum ecclesiæ, reipublicæ, minorū, prodigorū, mentecaptorū. Item ob delictū & crimen: ob salaria vel operas ac ministeria.

¶ Casus. Titius debitor meus cū ego eum cogerem soluere, non poterat soluere, & impetrauit annum vel quinquennium à principe ad dilationem. quæritur vtrum indifferenter dari debeat. Responde, quòd non. vtputa pro reliquis seu arreragiis redditium, vel ex domo conducta vel fructibus aut pensione fundi: ob nutricia, instructionem puerorum, depositum, ob ratiocinia, ob crimina, ob salaria & mercedes & seruitia. ¶ Gloss. Istud est de quo loquitur text. in.l.vniuersa. C. de preci. impe. offe. vbi princeps potest dare dilationem debitori ad soluendum: & quia illa lex non loquitur de tempore certo. & scrib. dicunt esse rationem: quia in mora modici temporis non est graue damnū. & Iason super ea re non admodum pertinenter multa dicit. Habes Pau. de Castro decidentem quòd non debet dari maius quinquennio: aliàs non valet per.l.fi. C. qui bo. cæde. pos. in ver. quinquennales inducias. vbi creditor cogitur hoc admittere: vel cessionem capere. Ita Pau. de Cast. scribit in.l. ij. C. de preci. impe. offe. quod limitatur vt non procedat sine cautione per.d.l.vniuersa. quæ opinio communis est: sicut ea quòd non extendatur ad debitum iuratum, vt illic Iason dicit: & ante eum Alexan. in consi. xxxviij. lib. iij. tamen ego dubitaui propter.d.l.fin. quæ non hoc dicit: sed loquitur simpliciter, & est posterior. nisi dicas quòd debet distingui per.d.l.vniuersa. quę de his rescriptis dilatoriis loquitur. multas quæstiones super ea re habes per Cy. in.d.locis: vtputa an teneatur ad vsuras, an præscribat, an prosit fideiusso. q̄ tu videas cum his quę notātur de eo qui ius iniquum impetrauit in. l.iij.ff. quod quisque iuris. Casus autem excepti per hanc consuetudinem sunt speciales & fauorabiles. & fecit quod in locato & emphiteosi non procedat: neq; in oneribus personalibus quod scribentes volunt in. l.cum fructibus.ff.de vsufru. Specu. in titu. de loc.§.nunc autem.ver.cxxviij. & Ioan. And. Ludouic. Ro. in cōsi.xlviij. & idem in feudo per Florianum. in.d.l.cum fructus. & Iaco. de Beluiso in. ca.j. de vasal. qui contra constitu. lotha. in glo.l.incola.ff.ad municipa. In delictis per not. in.l.generaliter. de pœnis. quia tunc pœna pecuniaria conuertitur in corporalem. cum simi. in quibus cessio locum non habet. tamen hic text. non de cessione loquitur: sed de quinquennalibus induciis, quas si quis habuerit, nō admittiē ad successionem postea. d.l.fi.C. de cessio.bo. vbi videas quę scrib. dicūt. Ego enim maxime studeo breuitati, grauissimis lectionibus pressus. Reliqua supplebis. Aduerte tamen vnū singulare: quòd qui talem dilationem impetrauit, ei nocet confessio in libello facta. l.cū precium. C.de libe. cau.l. ij. C. de institu. & substitu. Et ꝙ non habet locum in debitore ex delicto: tenet Alex. in l.j.ff. si cer. peta. ad fi. sed Ludo. Ro. & Phi. Decius illic tenent contrarium. cum beneficia sint extendenda. & plura hic Decius hac re. quem nuper legi enarrando illum titulum in ordinario post meridiana. & vide Albericum in.l. quotiés. C. de preci. dicentem, quòd interea vsurę non debentur. & eundem in.l.lecta.ff.si cer.peta.

Annuum & quinquenniū. *Cautio requiritur.* *Beneficiū quinquēnii in quibus nō procedat.* *Confessio nocet petenti dilationem.*

Caput.xix.

Si forenses, aut peregrini contractum aliquem, pactum, stipulationem, aut mercaturam fecerint intra vrbem: eiúsque rei causa intra horas quatuor ac viginti in ius vocati fuerint coram prætore: ius audire accipeŕeque ab eo ius debent.

¶ Casus. Dictum est superius, quòd forensium res capi & detineri possunt pro debito in ciuitate cōtracto: nunc dicit ꝙ possunt vocari coram prętore: & erit eorum iudex. ¶ Glo. Hic ego forenses dico eos qui foranei etiam dicuntur, & non ciues, aut incolę qui tum ratione contractus forum hic sortiuntur: sicut faciunt etiam legati, qui ius domū reuocandi regulariter habēt. tum quia vbi mercantias purimas habent, illic domicilium sortiuntur, vt Bar. dicit in.l.de iure.ff.ad munici. & illic addit Alex. quod seruatur cōsuetudo. de forensibus alij moderni multa dicunt. Est autē (vt nimis crudus non sim) pulchra quęstio in.l. fi.C. vbi in rem actio. an si forensis trāseat cū equo vel libro meo, possim eū remorari & vēdicare rem meā. Azo. tradit opi. quā dicit Io. de Pla. in.l.cū neq;. de incol. C.li.x. esse magis equam. licet Bar. aliter sentiat ꝙ potest. Alij quòd non: sed cogatur ille cauere: in hoc statur consuetudini. Hęc satis sunt: alia de hac re prius habuisti: & videas in.l. hæres absens.ff.de iudi. quæ est contraria.

Forenses qui dicantur. *An forensis remorari possit.*

Caput.xx.

Si quis in foro suario porcos emerit, emptósque exploratori qui ad linguam probat tradiderit: ísque

eos leprosos corruptíque sanguinis reperit: emptor eos redhibere potest, exploratori vero pro singulis quinque Turonicos denarios præstari cõuenit. Quia si sub linguã nihil extiterit, vnde hic morbus appareat: híque mactati ac euiscerati, tabidi, morbosique videãtur, venditor eos recipere debet. Exploratori vero male iudicãti, cum sub linguam lepræ calculi ac grana reperta fuerint: quod ipse non dixit pœna hæc infligitur, vt ipse eos precio vẽditionis soluto habeat, venditorẽmque liberet & emptorẽ. Emptori quoque sumptus ob eã rem factos, aut a venditore: aut ab exploratore refundi statuimus. Cũ vero emptor id viciũ perceperit: eos nõ auulsa lingua venditori redhibeat: alioqui ne supposita lingua videatur erit vẽditor liberatus, & explorator. Exploratoris quoque officio incumbit morbosi porci auriculam in morbi signum findere.

¶ Casus. Ego emi vnũ porcum in foro publico: & dedi eũ exploratori qui linguator dicitur, vt videret vtrũ esset morbosus, vel leprosus, qui dixit mihi quòd erat: vtrum possim eum restituere venditori, & repetere precium? Respõdet quòd sic. Et imponitur hic pœna exploratori male iudicãti, & alia dicit in textu satis clara circa officium linguatoris.

Caput. xxj.

Exploratores in foro mutuo vades esse volumus: alterúmque pro altero teneri.

¶ Casus. Dicit ꝙ illi linguatores debent vades esse mutuo. i. respondere alter pro altero de officio suo.

Animaliũ, porcorúmve emptores ad preciũ persoluendum carcere cõtineri possunt, si intra dies octo a vẽditore cõueniantur: neque illius rescripti annalísve, aut quinquennalis dilationis beneficio iuuari debent.

¶ Casus. Dicit ꝙ illi qui emerunt porcos, vel alia animalia, possunt pro precio soluendo intra octo dies cõueniri, & in carcerẽ trudi: neq; habere possunt aliquã dilationem etiã à principe.

Caput. xxiij.

Piscium emptores eadem via preciũ soluere qua illi cõpellendi sunt.

¶ Casus. Idem dicit in illis qui emerunt pisces: vt eo modo compellãtur soluere precium: sicut illi qui emunt animalia.

Caput. xxiiij.

Proxenetæ intercessoréSque emptionis ac vẽditionis faciẽdæ cuiuscũque rei vẽdendæ curã susceperint, eã eiúsve preciũ si vẽdita fuerit vẽditori, restituere per carcerẽ cogantur.

¶ Casus. Ego tradidi alicui proxenetæ qui facit vendi equos vel alias res ad vendendum. Dicit quòd si non reddat rem vel precium, erit incarcerãdus. Si quis in foro suario. ¶ Glo. Erat apud Ro. forum boarium in quo boues cæteráque animalia venditabantur. Hic autem ponit quædam capita de venditione porcorum & piscium: & omnium animalium quæ sunt ex bonæ fidei iudiciis: & quia reipu. interest. l. j. & . ij. C. de suariis. lib. xj. & cura eius rei ad præfectum pertinet: vt. l. j. §. cura. ff. de offi. præfec. vrb. vbi dicit forum suariũ ad eum pertinere. Sunt autẽ hic certi casus in quibus etiam fauore reipublicę quis ad carcerẽ cogitur. vt in. l. nemo carcerem. C. de exacto. tributo. De proxenetis mediatoribúsque emptionũ & cõmerciorũ quòd teneãtur de dolo & culpa, habes Bar. in l. j. ff. de ꝓxene. l. aut qui aliter. §. hęc verba. ff. quod vi aut clam. & ꝙ si fecerit fieri cõtractum vsurariũ, ad vsurarũ restitutionẽ teneatur. Habes Barto. in. l. si sciente. in Glo. ff. de partici. An autem eis mediatoribus credatur inuita parte, habes egregie per Alexandrum in consi. cliij. volu. v. quam sequere: sed communis videtur quòd sic. De animalibus morbosis venditis quòd redhibeãtur, habes in titu. de edili. edic. & redhi. ff. vbi de variis animalium morbis multa videbis quæ faciunt ad hunc locum: tamẽ ista forma in iure non est expressa. spero plura dicere in commentariis quos in posteriores. C. libros præparo.

Forũ boarium.

Forũ suarium.

Carcer.

De proxenetis.

Morbosa animalia

De auctionibus & subhastationibus. tit. 20.

Caput. j.

VBi præscriptæ res sunt, ac subhastatæ, nisi decreti literæ, prehensionis causam sigillatim

sigillatim, aut propter quas obligationes pensionésve tot annorum facta sit subhastatio: eiúsque formã ritum atque ordinem relationêmque satellitum, ac omnem solennitatem contineant, sigillatim nullius rei, nulliúsque vigoris esse decernimus.

¶ Casus. Ponit formam literarũ decreti, quod est factum in subhastatione. Debet enim sigillatim narrare causam, nomen creditoris, debiti quantitatem, propter quod est res saisita & subhastata: aliàs non valet.

Caput.ij.

Fieri autem debet proclamatio in loco publico eíque rei addicto, vbi bona eius territorij proscribi solent.

¶ Casus. Dicit, quòd debet subhastatio fieri in loco publico & solito.

Caput.iij.

Debet etiam venditioni executionique præfectus apparitor prehensionem rerum facere, ac earum dominis & possessoribus detentoribúsque coram testibus aut notario nũciare. Quòd si nemo dominus possessórve appareat, vacanti rei curator dandus erit à iudice, iudicísve præcepto libelóque speciali: eíque præcepto ac cõmissioni apparitoris relatio annexa alligatáque sit quæ doceat: fidémque faciat obseruatum esse proclamationis, ac singulorum terminorum ordinem continuum, omniaque hæc decreti literis inserta sint, vt videatur an interruptio vlla facta fuerit. Si enim vnius diei intermissio, defectúsve vllius solennitatis intercesserit, quicquid ante actum est reuocatur: nec præsumuntur seruata solénia. Ad hæc proclamabitur res intra octo dies venalis dominica die in exitu missæ parrochialis eius loci, vbi res sita est, edictúmque proclamatoriũ præ foribus tribunalis eius territorij cuius est prædium affigi cõueniens est.

¶ Casus. Dicit, quòd seruiens seu satelles ante omnia debet saisire bona illa q̃ subhastare vult ad requestam debitorũ: & auctioni supponere. & saisinam denunciare dominis, & detentoribus earum coram notario, vel testibus. & si nemo compareat: dabitur curator rei à iudice, & singulis terminis fiet proclamatio: & inseretur istud relationi seruientis. & quomodo nõ est omittẽdus vnus dies: & quomodo affigetur proclamatorium edictum in valuis publicis eius loci, & in parrochia.

Caput.iiij.

Vacãtia tamen prædia quæ nemo occupat, procuratoris fiscalis nomine absque curatoris, aut cõmissarij donatione prehendi distrahíque possunt: ac plus offerenti tradi.

¶ Casus. Procurator fiscalis alicuius loci inuenit prædia vacantia sine detentore. Dicit quòd potest ea saisire & vendere per decretum, vt vacantia, absque eo quòd requiratur curator, vel commissarius.

Caput.v.

Si ei cuius nomine & causa res alterius hastæ supposita est a debitore alióve eius nomine satisfactũ sit: potest ab illa subhastatione desistere, eiúsque respectu cessat.

¶ Casus. Ego feci prostitui & subhastari res tuas pro debito meo: postea tu satisfecisti mihi. Dicit quòd ego possum facere, quòd desistatur à subhastatione.

Caput.vj.

Eo vero desistente alius, qui se opposuerat auctioni iure hypothecario in eius locũ surrogari debet: vt peragatur eo volente subhastatio, si debiti sui, aut hypothecæ fidem prius apud acta fecerit.

¶ Casus. Limitat præcedentem, quando erat alius qui iam probauerat debitum suum, & se opposuerat subhastationi.

Caput.vij.

Is cui res auctionis iure est adiudicata, eã a se abdicare ac deserere potest, soluto tamẽ auctionis, quã fecerat, precio: id est, eo quod ipse licita-

tione obtulerat: oneribúſque ex eo prædio debitis à licitationis tempore ad deſertionem.

Caput.viij.

Adiudicatio ex decreto facta feudariis ac cẽſuariis dominis nõ præiudicat: niſi quo ad laudimia & commoda iã debita atque elapſa: quæ perdunt vbi ſe decreto nõ oppoſuerint.

¶ Caſus. Ego in ſubhaſtatione obtuli precium pro prædio: & mihi fuit adiudicatum & decretũ poſtea volui pœnitere, & relinquere ipſum. Dicit ꝙ non poſſum niſi ſoluendo preciũ quod obtuli, & arreragia debita à tempore adiudicationis: & dicit poſtea ꝙ domini feudarij & cenſuarij debent ſe opponere ſubhaſtationi: aliàs perdunt ſua cõmoda: ſed non alia iura. De auctionibus ac ſubhaſtationibus. ¶ Glo. Hic eſt bonus titulus & iuridicus, quẽ ego totũ coniunxi: quia fere vnã rem proſequitur, & maxime ſolennitatem & formã ſubhaſtationis faciendę. Ego aliqua dicã neceſſaria. Primo ſubhaſtatio, quæ auctio dici poteſt, eſt venditio rei in publico, vt Bart. declarat in. l. licitatio. ff. de publicanis. & in. l. j. C. de iure haſtę fiſcalis. C. lib. x. vbi Ioã. de Pla. docet, qui differat à licitatione. fit autem hoc modo ex Bar. doctrina, vt publice preconis voce fiat notũ, vel edicto quicunque vult emere talẽ rem veniat intra octo dies coram talibus in tali loco ad promittendum, & plus offerẽti dabitur: vt in autẽt. hoc ius porrectũ. C. de ſacro. eccle. l. j. C. de iure haſtę fiſca. Iſta ſunt Bar. verba quæ cõueniunt illi conſuetudini quę eſt hic quę habet in parrochiis: quibus Græci parœcias dicunt. & ita melius diceretur fieri debere proclamationẽ, & per edictum deſcribi in loco vbi exercetur iuriſditio, vt omnes ſciant. Secũdo quæritur quantum tẽpus. Bar. dicit in rebus eccleſię fiſci, minorum requiri & viginti dies. l. ſi tempora. C. de fide inſtru. & iure. li. x. in aliis arbitrio venditorum. Sunt quædã regiones in quibus fiũt tria edicta, vt in iudiciis de iure: alij aliter obſeruant. in hoc ſtandũ eſt ſtylo & cõſuetudini: eíq; quod fieri ſolitum eſt, de qua re hic nihil ſtatuit. Quod autẽ debeat fieri præſente perſona publica & officiali publico: vt hic de apparitore. eſt tex. in. l. fi. C. noua vectig. vbi Bal. cuius formã nõ eſſe leuis ſolẽnitatis debet Bal. quẽ videas in l. ordo. C. de execu. rei iudi. Et vide circa id qđ hic dicitur de eo cui res eſt adiudicata, ꝙ non poſſit eã deſerere niſi ſoluendo. Ita tenet Bal. & Pau. de Caſt. in d. l. licitatio. vbi videas quęſtionem de duobus licitatoribus, quorũ ſecundus nõ eſt ſoluẽdo. Itẽ quia in primo capite & aliis debet: quòd in decreto debet eſſe deſcriptio ordinis ſeruati. adde quòd ſolẽnitas iſta pręſumitur, vt egregie cõcludit Alex. in cõſi. xxx. in volu. v. cõtra hũc tex. & ita tenuit Bal. ĩ. l. fi. C. de prędi. mino. tamen alij tenẽt cõtra. & prçcipue moderni per. l. quęcũq;. §. fi. ff. de publicia. & quia iſtę ſolẽnitates extrinſecę non pręſumũtur, niſi ꝓbentur per. doc. in. l. ſciendũ. ff. de verb. obli. & ad vitandã fraudẽ hæc cõſtitutio bona eſt, vt Ang. egregie in. §. fi. inſtitu. de fideiuſſo. Itẽ tu limita egregie hoc ſtatutum, ꝙ plus offerenti res tradatur non procedere, quando eſſet facta adiudicatio iuſte. ſed nimis modico precio, & læſio eſt in dimidia iuſti precij: quia duplo plus debebatur. l. iij. C. de iure fiſ. not. in. d. l. j. de iure haſtę fiſcalis. faciũt no. per Bar. in. l. ſocietatẽ. §. arbitrorum. ff. pro ſoc. vide conſiliũ integrum Pau. de Caſt. in conſi. nouis in conſi. cccclxij. de auctione iſta quæ ſubhaſtatio dicitur. habes multa per ſcrib. in variis locis quę nõ refero. Habes Cice. dicentẽ, Bis iam vidimus haſtã in foro ponere: & bona ciuiũ ſubiacere voci prçconis. & Sueto. in Cęſare, Ampliſſima prędia auctionibus haſtę minimo addixit. eſt enim auctio ab augendo dicta per augmentũ precij, & addictio dicĩ adiudicatio: ſicut addictio in diẽ. Poſſem multo plures quęſtiones proponere in materia ſubhaſtationis: quas inſerui cõmode in tit. de fide inſtru. & iure haſtę fiſc. C. li. x. vbi in l. quęcunq; dicĩ ſub actione licitanda: & legendũ auctione: quia res decernitur augendi in licitatione. Habes etiã ꝙ hic loquitur de ſcriptura publica quę contineat formã decreti: tex. contrarium. in. l. & ſi inſtrumenta. C. de fide inſtru. quę loquitur quando emitur à fiſco. eſto his paucis contentus: quia textus & ſubſtantia ſatis clara eſt: nec poſſum omnia hoc libro complecti.

Subhaſtatio qđ ſit.

Proclamatio.

Præſente publi. pſona fieri debet ſubhaſtati.

Licitatorẽ deſerere & deſiſtere.

Solennitas nõ ꝓſumitur.

Reuocatã adiudicatio ob modicitatem precii.

Cicero.

Sueto.

Auctio.

Addictio

Scriptura publica nõ requiritur ĩ ſubhaſtatione.

De executione inſtrumentorum ac ſententiarum. h 21.

Caput.j.

INſtrumẽta omnia obligatoria regio ſigillo alióve autentico, ac publico laicæ iuriſditionis ſignata, pacatã executionẽ habent: manúſque iniectionem aduerſus obligatum.

¶ Caſus. Loquitur de inſtrumẽtis & literis obligatoriis, ꝙ habent paratã executionem, ſi ſint ſignata publico, vel autentico ſigillo laicę iuriſditionis in bona obligati. ¶ Glo. Hæc inſtrumenta ſigillata ſunt maioris authoritatis: quia inſinuata dicũtur, vt dicit Paul. de Caſt. in cõſi. lxiij. ĩ nouis. & ad laicos notarios ſpectat inſtrumentorum confectio: vt ibi dicit, ꝙ eſt not. pro cõſuetudine quę dicit, ꝙ eccleſiaſtici non faciũt inſtrumenta hypothecaria de qua ipſi conqueri ſolent:

Inſtrumẽta ſigillata.

Inſtrumẽta guarẽtigiæ.

solent: sed etiā spectat ad alios. Et an requiratur signum, vel sigillū in instrumento. dicit Bart. in rub. ff. veteris: q statur consuetudini. Est autē in Italia consuetudo frequens, q instrumenta guarentigionata habeant executionē paratā. per ea enim fit præceptum obligato, & hæredibus eius vt soluāt: & bona sunt obligata, & subdita executioni per tale præceptū. vt Pau. de Cast. scribit in consi. lxvij. in antiquis. Limitatur autē per Bar. in. l. proinde. §. fi. ff. ad. l. Aquil. vt intelligatur de liquido: secus si non est liquidum, vtputa promisisti emēdare dānū, & nō apparet quantū sit: adeundus erit iudex, vt declaret quantum sit, non vt condemnet. ita debet intelligi. l. j. C. de senten. quę sine cer. quanti. pro. ita Bart. in. l. eleganter. ff. de condict. indebi. per illum text. & in. l. j. de eden. late Bart. in. l. ij. C. de execu. rei iudi. Non autem intelligas sublatā esse per hoc statutum exceptionē, vel oppositionem: vtputa solutionis, acceptilationis, aut aliàs: quæ differt, aut impedit venditionē rerum: quia statutum nō dicit, non obstante exceptione: quanuis statuta Italiæ hoc dicāt. de quibus habes subtilē disputationē Io. de Imo. in. l. fi. ff. à qui. appel. lic. vbi facit quinq; aut sex columnas de istis instru. plura in seq. dicturus sum. Hanc autē consuet. esse in toto hoc regno dicit dominus Boerius, & eā exponit. vide notanda de instrumentis habentibus paratam executionē per Bald. in. l. ad probationem. la. i. C. de proba. & Decium in. l. cum quid. ff. si cer. pet. & Car. pulchrè ī. l. vinū. eo. ti.

Liquidū debitum.

Exceptio nō est sublata: quia de iure naturali est.

Caput. ij.

Nuncius habens instrumentū obligatoriū potest executionem facere in obligatū ad eā rē instar creditoris: & tanquā ipsius hæredūque procurator lites, quæ super ea re fient, prosequi.

¶ Casus. Ego tradidi literas obligatorias alicui nūcio vel satelliti. Dicit, q potest facere executionem sicut ego: & meo nomine litem prosequi tanq procurator. ¶ Glo. Solet in illis instrumentis apponi hæc clausula, q quicunq; tulerit illas literas obligatorias, possit facere executionē vt ei soluatur: & fit præceptum tale obligato & hæredibus eius. & quandoque hic vocatur nuncius, aliquando apparitor: quandoq; executor per quem fit executio. vt in. l. executorem C. de execu. rei iudi. l. apparitores. C. de appa. l. xij. eiq; & eius relationi creditur: vt dictū est in tit. pręce. & de iure, & quomodo credatur: habes per Io. de platea in. l. apparitores. C. de exac. tribu. lib. x. tamen. per ordinationes regias secus.

Præceptū soluēdi instrumento fit

Caput. iij.

Omnis executio morte obligati cessat & expirat, nisi hæreditate iacēte: vbi nemo hæres extat vel apparet. Tunc enim executioni subiacent mobilia, creditoris tamen hæredes in obligatum executionem facere possūt: ea est enim lex semper apud nos obseruata vt mortuus in viuum executionem faciat, non econtrario.

¶ Casus. Titius erat mihi obligatus in centum sub sigillo regis, ipse mortuus est. ego volebam virtute literarum mearum facere executionem contra hęredes eius? Respondet quòd non possum: tamē hęredes mei bene possunt cōtra obligatū facere. ¶ Gloss. Ista consuetudo est contra ius, & contra id quod dicebam de instrumentis guarentigionatis: vt contra hæredes obligati fiat executio. bona enim sunt obligata, & hæres repræsentat personam defuncti. saltem ergo fieri debent pro hęreditariis portionibus. l. pro hære. C. de hære. ac. Tamen facit quòd Pau. de Castro cōcludit quòd in illis instrumentis executio non fit, nisi contra obligatos in eis. l. ad probationem. C. de proba. ligat tamen hæredes debitoris vt dicit. Item adde huc quia fauorabiliores sunt hæredes reorum. Item facit tex. in. l. in summa, §. fi. ff. de re iudi. in argu.

Cōtra ius est ut hæredes executionē non patiantur.

Fundamentum consuetu.

Caput. iiij.

Literæ quibus ad annuam pensionē obligatur quis, seu perpetuum primæuúmque sit vectigal, seu aliud pro pensionis præteritæ interusuriis executionem secum trahūt: nisi sit tempore personalis actio præscripta.

¶ Casus. Ego eram tibi obligatus ad redditum annuum, & declaraueram hypothecam. tu debebas mihi arreragia: ego volebam te per executionem molestare. Dicit q possum, nisi tu meum debitū pręscripseris: quia intra tēpora non petij. ¶ Glossa. De istis vectigalibus dixi sæpius vsq; ad nauseam. & de pręscriptione habuimus titulum. Dicit autē Barba. in rubri. de re. eccle. non alie. de instrumentis guarentigionatis & hypotheca, quod habent executionem paratam. habes suprà quo tempore personalis actio præscribatur in præscriptionibus.

Hypotheca habet executionem paratam.

Caput. v.

Contra tertium rei obligatæ possessorem in bona ipsius mobilia, executio fieri non potest. sed interdici pensiones ac fructus pendentes eius rei specialiter obligatæ possunt: nec eorum possessionem fiduciariam ha

bebit reus, nisi spõsorem dederit qui in debitum quod constiterit esse, vel in fructuum prehensorum æstimationem fideiubeat.

¶ Casus. Tu debebas mihi aliquid pro quo domus tua erat mihi obligata. Dicit quòd si tu eam non detineas: sed alius, puta conductor. ego non potero facere executionẽ in bonis eius, sed impedire seu arrestare pensionem, aut fructus debitos: nec interim ipse reus ea habebit vel possidebit, nisi det aliquem qui referat manum plenam. ¶ Glossa. Istud est quod Paul. de Castr. dicit & disputat latè in. d. consilio. lxvij. vbi ait ista instrumenta habere executionem cõtra eos tantum qui sunt obligati: in eos & eorum hæredes. non autem contra tertium detentorem vel possessorem quibus non est factum præceptum guarentigiæ: quia istud est speciale præceptum quod non extenditur vltra ea quæ in contractu descripta sunt. l. non omnis. ff. si cer. pet. & confessio facta per vnum vel aliquos aliis non præiudicat, neque eos obligat ad executionẽ Bal. in l. etiam. C. de execu. rei iudic. multas quęstiones facit super his instrumentis, quas videto. limita hoc ca. per. c. si creditor ob debitum. ꝟ. eo.

Tertius nõ patitur executionem paratam.

Confessio unius aliis non præiudicat.

Caput. vj.

Fundi dominus aut veterem pensionẽ habẽs, aliúdve ius in re, traditione, diuisione, aut licitatione quæsitum: item ex locato potest ipse, eiúsve procurator, aut nuncius etiam absque obligatoriis literis, aut iudicis authoritate bona mobilia in eo fundo reperta per executionẽ occupare ob tres elapsos terminos dũtaxat, erítque lite pendẽte bonorũ possessor.

¶ Casus. Hic enumerat quosdam qui possunt sine literis obligatoriis facere executionem per se vel nũcios suos, vel procuratores ob tres terminos: vt dominus fundi, vel antiquus creditor qui fonciarius dicitur, vel habẽs ius in re, & erit pendente lite possessor. ¶ Gloss. De his superius dictum est in tit. de executionibus ex conducto. quòd hęc consuetudo est contra ius quòd propria authoritate fiat sine literis & sine iudicis præcepto. contra. l. fi. C. de iure domi. impe. l. j. C. de vendi. pigno.

Cõtra ius est quòd quis sua authoritate capere possit.

Caput. vij.

Emptor bonorum auctione addictorum cuiuscunque conditonis sit carcere ac celeri summariaque rerũ suarũ venditione ad soluendum cogi potest pro eo precio & debito quo se emptorem bonorum constituit. Neque ad vllam exceptionẽ admittendus est, nisi solutionem à tempore emptionis fecisse dicat. Tunc autem vel carcerem nõ exibit, vel precium aut pignus iustum obsignabit, nec anni vel quinquennii beneficiũ aut cessionis impetrabit.

¶ Casus. Docet quomodo emptor bonorũ per decretum compellitur per carcerem rerum suarum distractionem soluere precium, nec habet exceptionem nisi solutionis, nec quinquennium vel cessionem. ¶ Gloss. Vidimus de hac re superius, & emptor bonorũ se vadem facit. Et de solutione opposita dicũt vbique doctores, quòd solutionis exceptio admittitur. vt Paul. de Cast. in. d. consilio. lxiij. esset enim contra naturalem æquitatem, vt dicit Ioan. de Imo. in. d. l. fina. ff. à qui. appel. lic. quæ dictat neminem cum aliena iactura locupletari. De carcere an quis pro debito possit incarcerari. Barto. in. l. sacrilegij. §. cũ eo. ff. ad. l. Iul. pecu. dicit aut quis est debitor fisci, & potest ob contumaciam. d. §. & l. nemo carcerem. C. de extrac. Aut est debitor priuati. tunc si est condemnatus potest. l. j. C. qui bo. cede. pos. Item si est contumax in iudicio. §. si vero in autent. de exhi. re. l. consentaneum. C. quo. & quando iud. Item si pacto se ad carcerem obligauerit. not. in. l. ob æs. C. de actio. de iure autem & de honestate debet prius fieri excussio bonorum, vt. d. Bart. in. l. iij. §. tutores. ff. de suspec. tuto. quanuis aliter obseruetur. Ego insuper hoc putarem quòd quanuis non habeat beneficium anni vel quinquennij: per hoc non sit sublatum beneficium cessionis, per quod à carcere liberatur: vt in. l. j. & si. C. qui bo. cede. pos. sed expresse hic sublatũ est. & dicas esse potius ꝙ debitor fisci non potest cedere. l. ij. C. de extract. tribu. Bart. in. d. l. sacrilegij. & in. l. j. ff. de cessio. bono. & habes glo. singu. ex opinione Ange. in autent. de hęre. & falci. in ver. substantiam. quòd si sit statutum quòd nemo possidens apothecam possit capi personaliter: is qui habet apothecam vilem non gaudeat.

Exceptio solutionis.

Potest q̃s se ad carcerẽ obligare.

Debitor fisci cedere nõ potest.

Vilis & paup. nõ gaudet priuilegio.

Caput. viij.

Bona cedentis prehensa per executorem auctioni subiicienda sunt illico, ac sine vlla solennitate in loco vbi solet hasta figi.

¶ Casus. Ego cessi bonis. Dicit ꝙ bona mea sunt capienda & saisienda per executorem illico, &

co,& summariȩ auctioni hac subhastationi subiicienda. ¶ Gloss. In odium cessionis quæ præiudicat creditoribus hoc seruatur, vt illico bona veneant: & si capta sint, nôdum tamen vendita vel addicta possunt à cedente per pœnitentiam reuocari, non tamen sine solutione. l. iij. & l. quem pœnitet. ff. de cessio. bo. quæ lex non requirit solutionem, sed defensionem. illud enim verbum cedo reuocari potest re integra. l. iiij. & l. quantitatem. C. de his qui bo. cede. pos. quæ lex requirit oblationem in verbo inferre paratus es, & intelligas realem in istis ponderando illud verbum inferre.

Reuocatur cessio per pœnitentiam.

Caput. ix.

Debitor ex cōtractu, promissione, obligatione verborũ, aut in scriptis si decesserit: eiúsque hæredes extra territorium Aureliani præsidatus habere domiciliúmque habere dicantur: licet creditori in bona quæ hic sita reperiet manũ iniicere, tenétque iniectio, donec in totum satisfactum sit. Quòd si de eo debito per literas non constaret, essétque aduersus iniectionem, exceptionẽ exceptio aliqua obiecta: dabitur creditori breuis dilatio ad debitum probandum.

¶ Casus. Titius debebat mihi centum ex aliquo contractu, ipse mortuus est cum haberet aliqua bona in hoc territorio. hæredes autem eius nō habitabāt in hoc bailliuiatu. Dicit ꝙ ego potero saisire bona quȩ hic inuenio: & si de debito non constet per literas, ego intra breue tempus probabo debitũ. ¶ Glossa. Ratio est, quia vbicunque sint, obligati sunt pro hæreditariis portionibus, tamen bonorum possessores pro hypotheca vel pignore tenentur insolidum. l. pro hȩreditariis. C. de hȩredi. act. & ratione cōtractus celebrati per se vel prædecessorem quis sortitur forũ. l. hȩres absens. cum illic notatis ff. de iudi. l. ij. C. de iurisdi. om. iudi. & ne creditor habeat necesse persecutionem debiti facere personaliter contra forenses, incumbet bonis, si quæ sunt in territorio. Facit quia in his quæ sequuntur naturam contractus inspicitur consuetudo loci cōtractus in his quæ ex mora veniunt: secus. l. si fundus. ff. de euic. l. j. ff. de vsu. per Barto. tamen hic dubium facit, quia non loquitur quando bona erant hypothecata: sed fit propter periculum. argu. l. ait prætor. §. si debitorem. ff. de his quæ in frau. credi. faciunt notata per Barto. in l. j. C. de bo. aucto. iudi. possi. & in. l. quęro. ff. de solu. & in. l. de iure. ff. ad munici. & hæc omnia fiunt, vt occurratur malignitatibus & subterfugiis hominum.

Hæres sortitur forum.

Locus cōtractus.

Caput. x.

Operarij qui messem collegerint, ac, vt dicitur, debladauerint: aut messem terra vel flumine transuexerint ob salariũ mercedémque operarum: frumentũ ipsum, currus, equos mercimonias, ac cætera debitorum bona in solutionem manus iniectione possunt occupare. Quòd si occupationem debitor impugnauerit, inficiatúsque sit debitum: breue ad probandum spacium creditori a iudice dabitur. aduersus alios autem, quam eos qui locauerint actionem non habent operarij.

¶ Casus. Ego conduxi operarios ad faciendũ messem meam, & portandum eam, vel traducendum in alium locum: nolebam eis soluere suam mercedem. Dicit ꝙ possunt occupare, & arrestare illa omnia bona, & currus & equos debitorũ: sed non habent actionem contra alium, quàm cum à quo sunt cōducti. ¶ Glo. Ista est causa fauorabilis, vt iste operȩ q̃ necessariȩ sunt ad vitam hominum celeriter mercedem consequantur: vt operarij pauperes viuāt. multi enim sunt operarij, messis vero pauca: & cum labor in damno est, crescit mortalis egestas. petitur tamẽ ex locata actione istud, vt in. l. Ticio. ff. ad munici. per Bart. & toto titulo de locato. Sed putarẽ de vindemia idem statuendũ quod de messe. per l. j. ff. de feriis. tamen hic nihil est.

Operiis satisfaciẽdum.

Quæ actio ad operarum mercedẽ datur.

Caput. xi.

Si duo creditores in debitoris bona simul ierint: eiusdémque conditionis sint ac priuilegii, præfertur is qui prior res abstulisse dicetur illi qui nihil abstulit: sed interdictione facta apud debitorem reliquerit.

¶ Casus. Erant duo creditores fonciarij, vel eiusdem priuilegij: vterq; bona mea saisiuit, quis præferatur? Respōdet, ꝙ prȩfertur ille qui prius abstulit res illi etiam qui prius saisiuit: sed non abstulit. ¶ Glo. Hæc cōsuetudo videtur iniqua, cum inducat occasionẽ rixarũ & iniuriarũ, seu violentiæ. dicit enim Bar. ꝙ non valet potestas data parti ad violenter possidendũ, & est cōtra. l. cũ vnus. & per tot. ff. de bo. auct. iudi. pos. sed possidētis cōditio cȩteris partibus potior est.

Rixarum occasio tollenda.

Caput.xij.

Si manus iniectio executione geminata sit ex eodem debito, ac inter eosdem: postrema nullius momenti est, nisi prima decisa terminataque prius fuerit.

¶ Casus. Ego feci executionem in domo tua pro debito bina vice, quęritur vtrum secunda valeat? Respondet quòd non: donec prima fuerit euacuata. ¶ Gloss. Potest enim geminari arrestum, ꝙ dicitur manus iniectio & executio, quãdo bona quæ soluendo nõ erãt primo loco prehensa erant, & postea petuntur alia, vel forte prima rite facta non erat: tunc debet prima determinari & euacuari antequam secunda admittatur. quia qui bis idem exigit, non auditur. l. qui bis. ff. de verbo. obliga. cum simi. & vide scri. in l. j. C. de iudi. pro hac materia quia sæpe de hac executione & manus iniectione dixi, quæ non sunt repetenda.

Geminatum arrestum.

Caput.xiij.

Si creditor ob debitum personale aliud quam pensionis domus, aut veteris vectigalis prehendat, tollatve per executionem, mobilia quæ debitoris esse asseuerat: & quispiam tertius ea ad se pertinere dicat, executionem remorabitur, atque audiendus erit, eiúsque rei fides fiet iureiurãdo istius & debitoris. Nam si vterque iurauerit bona ista esse opponẽtis; sine fraude soluetur executio: habebítque ille tertius possessionem ac manum illorum bonorum.

¶ Casus. Titius erat mihi obligatus ex debito personali alio quàm propter locatum domus & primæuum redditum. ego in domo eius repperi quędã mobilia, & ea cœpi pro executione: venit quidam tertius dicens illa mobilia esse sua & nõ debitoris? Respõdet ꝙ est audiendus, & iurabit ipse cũ debitore vtrum sit suã & sine fraude, tũc restituentur ei. ¶ Glo. In materia huius cõsti. habes Bar. in. l. à diuo pio. §. si super rebus. ff. de re iudi. & Inno. in. ca. veniens. de testi. à quibus traditur hęc distinctio. Quandoque fit executio in re petita. aut illa res à nemine possidetur: tũc quilibet tertius veniens impedit executionẽ. ar. in. l. fi. C. de euic. diui. Adri. tol. d. c. veniens. de testi. Si vero res illa nõ vacabat, sed ab alio erat possessa: tunc tertius veniens nõ impedit execu. sed cauebitur de identitate possessori. l. is à quo. ff. de rei vendica. Si vero fit missio in alia rẽ quã quæ sit petita, vt pro pecunia in qua quis est debitor: tunc debet summarie cognosci, & sic missionem potest quilibet impedire: vt. d. §. si super rebus. & hic. vnde iuramento debitoris & opponentis creditur summarie ad leuandam manũ, licet postea probatio in contrarium admitteretur: vt illic not. per Ioan. Imol. Nam quando agitur personali mera, vt hic quilibet opponens impedit executionem in re non petita. ratio est inquit Bart. quia de iure illius rei nunquam fuit cognitum. De quo per Ludo. Ro. consil. lxix. in fi. plura moderni dicunt in. d. §. si super rebus.

Tertius põt impedire executionẽ.

Caput.xiiij.

Instrumenta per alios confecta, quã per secularis curiæ notarios, executionem non trahunt: nisi ex priuilegio quod debitis appellatur.

¶ Casus. Dicit quòd instrumenta facta per laicos notarios habent executionẽ paratam: ea vero quæ fiunt per notarios apostolicos, vel curiæ ecclesiasticæ non habent, nisi per virtutem debitis ex priuilegio. ¶ Glos. Dictum est in. c. j. ꝙ ista regula de executione parata in instrumentis guarentigiæ vel confessis, intelligitur de his quę confecta per nota. secularis curiæ. In his enim regula intelligitur, non in alia curia quando in materia executionis paratæ quæ est de iure speciali laicorũ: vt dicit Paul. de Cast. in cõsi. lxiij. & Bar. in. l. diuo Pio. §. sententiam: nõ fit extensio ad curiam ecclesiasticã: & multa habes differentia inter has curias: vt de exceptione non numeratæ pecuniæ cõpensationis & reconuentionis, de quibus inferius cauetur. Huc vide quęso, Bar. in. d. §. sententiam, in fi. ibi secundũ consuetudinem Thusciæ notariis conceditur. dicã alia in. c. contractus. hoc titu. j. priuilegium istud est quod vocatur debitis omnibus practicis notum & commune ex priuilegio. pro quo faciunt notata in autenti. habita. C. ne fil. pro patre.

Notarii curiæ ecclesiasticæ.

Caput.xv.

Sententia lata in eum qui loco alterius in ius successit, litẽmque suscepit tam ob sortem, quam ob expensas litis: & in eum in quem lata est sententia, & in eũ cuius nomini subrogatio facta est, executioni mandari potest. excusso tamen prius litis successore condemnato.

¶ Casus. Ego vocatus à te in guarentigiam suscepi litem pro te, lata est sententia contra me & fui condemnatus: quæritur cõtra quem possit executio fieri? Respondet quòd potest contra vtrunque,

Sentẽtia cõtra successorem executioni mandatur.

vtrunque: sed prius contra me excussione facta qui condemnatus fui. ¶ Glossa. Habes de hac re tex.in.l.si is.& in.l.is qui se obtulit. ff. de rei vendic.vbi videas gloss.d.l.si is. quæ adducit.l. etiam.§.penult.ff.de petit.hære.tamen ibi aliud cauetur quod potest (quanuis is qui se obtulit, liti sit condemnatus) nihilominus agi cōtra possessorem, & contra illum cuius loco surrogatus est. quod hic non dicitur: nisi prius excusso eo qui est condemnatus.hoc ideo, quia fiunt multę fraudes in istis surrogationibus, & est condemnatus nomine suo: vnde potest prius excuti, immo debet per.l.Plautius.ff.de procu.& ille tex. loquitur quando in rei vendicatione constabat istum qui se obtulit non possidere: sed alium cuius nomine facta erat surrogatio. in quo propter l.qui seruum.ff.de actio.& obligat.in verbo nisi in id quod amplius competit, agatur, quòd ista verba sonant: excusso tamen prius cōdemnato: dicas, aut se obtulit vt deciperet actorem, vt fit sæpe.tunc procedit lex, si is qui se obtulit.aut ad defensionem rerum: tūc procedit.l.qui seruum. vt Barto.voluit in.d.l.si is qui opponit. de leg. si quis dolo.ff.de re iudic.& dicit, quòd si quātitas debita soluatur à quocunque, liberatur debitor.secus si species certa debeatur.vt late Bar. in.l. quotiens. ff. si fami. furt. fecisse dicatur.l. nec vllam.ff.de petit.hæredi.§.penult.quod cadere potest in materiem tit.de alienā.iudi.mut. cau.facta.

Distinctio ī eo qui se obtulit liti.

Caput.xvj.

Sententia declaratoria hypotecæ aduersus possessoré, etiam post annum quādiu fundum vectigalé possidebit, executionem trahit.

¶ Casus. Ego habui sententiam declaratoriam hypothecæ contra te possessorem & detētorem fundi. Quæritur, quandiu in vim huius sententiæ potero contra te executionem facere? Respon.quòd quandiu tu detinebis. ¶ Glossa. Hic dicitur aduersus possessorem fundi obnoxii parere executioné: quia pignoris persecutio de iure semper est aduersus possessoré. l. pignoris.ff. de pigno.Hic autem intelligit, cum fundus aliquis debet mihi annuam pēsionem, seu vectigal quæ dicitur renta: & peto, vt possessor declaret mihi, & fateatur se debere illam rentam ratione fundi quem possidet. ita enim loqui oportet, vt practici intelligant.ego obtinui sententiam declaratoriā hypothecæ, per quam declaratur mihi deberi hypothecā.hæc sententia potest semper contra detentorem domus vel fundi mandari executioni.quia est onus reale quod rem sequitur.& cōtra quenlibet possessorem procedit. §.in rem.instit.de act.l.j.& per totum.ff. de pigno.act.l.j.ff.si ager vectiga.etiam vltra annum quo solet sententia executioni mandari.

Pignoris psecutio.

Familiaris declaratio.

Fūdamētum.

Onus rea le rem sequitur.

Caput.xvij.

Testamētorum executores, vt pecunias quæ ad postremæ voluntatis executionem desiderantur, integras habeant: intra annum, ac diem debitores, vel literis, vel sentētia obligatos defuncto persequi, ac eorum bonis incumbere vsque ad testamenti quantitatem possunt.

¶ Casus. Dicit facile, ꝙ executores testamentorum possunt pro complemento testamenti facere executionem cōtra debitores testatoris, vel literis, vel per sententiam obligatos. ¶ Glossa. De his executoribus hic libet plura dicere quàm omnino ad ré sit necesse: sed quia sæpe quomodo est.& est materia frequēs & plena lucri. primo itaq; quæro, qui possint esse executores. Dico ex not.in.c.Ioannes. de testa. quòd tam clerici quàm laici possunt: immo esset religiosi. ca. si.de testa.lib. vi. quanuis nonnulli limitent in piis causis: sed semper est pia causa exequi volūtatem defuncti: & toleranda est consuetudo, inquit Barba.quæ patitur clericos esse executores testamentorum, licet aliquo pacto per hoc à diuinis distrahantur.patet, quia legitimi executores sunt episcopi.l. nulli. C.de episco.& cleri.l. omnes peregrini.C.communi. de successio. ⸿Secundo, quæro an sit officium necessariū ad quod possit quis compelli.Dico, quòd est voluntariū, etiam si ad pias causas sit.vt not.in.d.c.Ioānes. Si autē expresse vel tacite gerēdo aliquid susceperit: tunc cogitur ad peragendum episcopū.per d.c.Ioānes.siue sit eis aliquid relictum, siue nō. & potest cogi.vt voluit Io.And.& Spec.in tit. de instr.edi.§.nunc vero.per cap. sede vacante. ⸿Quæro tertio: an executor possit agere cōtra hęredes: vt fiat executio, & habeat bona. Ista q̄stio fuit late disputata. & videtur ꝙ possit agere per d.l.nulli.& dicit Saly.esse magis cōmuné apud cano.quē reprehendit Barb.quia præcipua pars cano.tenet cōtrariū.& hoc per.l. Lucius.§. meuia.ff.ad Trebel.vbi dicitur ꝙ nō potest exigere: sed si gratis ei detur, vt distribuant, debēt distribuere ⸿Sed melius est, & magis obseruatū vt possint agere & cōtra hęredes & cōtra alios debitores.vt in hoc tex.facit tex.ī.l.j.ff.de admi. tut.vbi tutor agere potest: ita executor qui ęquiparatur illi.vt volūt cano.in.d.c.Ioānes.& glo. in.l.tutela.ff.de tute. facit, quia sua ītereſt per.§. si vero expressum.in autē.de hære.& falci.ergo habet actionem.l. stipulatio ista.§. alteri. ff.de ver.ob.& intra annū.c.nos quidem. de testa. & nomine suo.non autem legatariorū.ita Iaco.d[illegible] Are.& Bal.in.d.l.nulli.& moder.in.d.c.[illegible] nes ⸿Quæro quarto, an possit cogi ad f[illegible] dum inuētarium, & reddendas ration[illegible]

Executores testamētorum esse q possunt.

Executoris officiū an sit necessariū.

Executor an agat cōtra hæredes.

Executor [illegible] ga- [illegible] d- [illegible] dorora- [illegible] tiones.

Executor an teneatur cauere de exequendo.

mente Ioan. Andr. ad Specul. in. d. §. nunc vero, quòd tenetur facere iuuentarium, non vt teneatur vltra vires hæreditarias si non fecerit: sed vt reddat rationes: nisi testator dixerit, quòd exequatur omnia pro conscientia sua. glo. sing. in. c. statutum, §. assessorem. de rescrip. in. vj. quam illic dominicus multum cõmendat. ¶Quæro quinto, an teneatur cauere de exequendo? Communis est quòd non: vt tenet Hostien. in. d. c. Ioãnes. & Bart. in. l. diuus. ff. cui plusquã. per. l. falci. ¶Sunt aliæ multæ quæstiones quas egregie videas apud cano. in. d. c. Ioannes. Sed ad materiã huius cõsuetudinis dicas, quòd de iure non datur ista potestas capiendi bona debitorum: sed cõceditur, quia fauorabilis est, & pia causa executionis. per. d. §. si vero expressim ¶Communis est autem, quòd executor nõ possit alienare, aut distrahere bona defuncti pro executione: nisi testator dixerit. l. alio. vbi Barto. egregie. ff. de leg. & ego alibi superius dixi. & de hac re Cy. & Bald. in. l. id quod pauperibus. C. de episc. & cleri. ¶Dicit autem Bald. quòd si testator mãdauerit pauperes puellas maritari, cuius arbitrio sit discernere de paupertate, qđ est arbitrio executoris per. l. Theopompus. ff. de do. præle. qui si male arbitretur, ad iudicem recurri debet. per l. j. ff. de leg. ii. & Bal. in. l. paupertas. ff. de execu. tut. dicit, quòd intelligitur de illis etiã quæ possunt se nutrire: sed non habent pecunias vnde dotentur. quod est not. ¶Et nota quòd hic cędit à die mortis tempus. quod Bald. limitat in piis causis tantum. & nota etiam quòd Barba. in d. c. Ioannes. post multa concludit, quòd si sint plures, & omnes sint absentes vel impediti: dẽpto vno, hic solus potest.

Executor nõ põt distrahere bona defuncti.

Executoris arbitriũ est in dubiis sequendũ.

Quæ sint pauperes puellæ.

Quid ĩ executoribus impeditis.

Caput. xviij.

Contractus omnes, omniáque instrumẽta per notarios spiritualis curiæ confecta: ius hypothecæ, ac executionis secum non trahunt.

¶Casus. Dicit iterum, quòd contractus & instrumẽta facta manibus notariorum ecclesiasticorum non habent executionem paratam neque hypothecam. ¶Gloss. Quia sunt notarii etiam in curia spirituali & ecclesiastica, & hi solent de quibuscunque rebus rogati instrumenta conficere: dubium est hic an instrumenta eorũ secum trahant hypothecam & realem executionem: quod erat tacite decisum in primo capite iuxta illud dictum Pau. Castr. in consi. lxiii. quòd instrumenta ista guarentigiæ solent per notarios laicos confici. & iterum dictum erat in. c. instrumenta, & quòd non habeãt hypothecariã obligationem quæ realis est. dicas esse: quia iudices spirituales non solent de realibus: sed personalibus causis cognoscere. vt per Iacob. de Are. in l. ii. C. vbi in rem actio. cum ibi nota. & in ca. si clericus. de fo. compe. Hic autem pro toto titulo declaro tibi, quòd tabelliones seu notarii ab imperatore, vel summo pontifice, rege, aut aliis habentibus ab eis potestatem creantur, vt dicit Inno. in. c. cũ. p. tabellio. de fide instru. vbi multa moderni de hac re. & in. c. per venerabilem. qui fil. sint legi. Specu. in tit. de instru. edi. §. restat. ver. sed quis potest. Instrumentorum autem duę species sunt, vt colligitur ex dictis scrib. Publicum & priuatum, quia de publicis semper dictũ est: statim de priuatis dicetur. Publicum est cui de iure vel consuetudine (vt Innocen. dicit) plena adhibetur fides: vt in eo quod manu notarii scriptum est vbicunque. l. gesta. C. de re iudi. l. quoniam contra de proba. Item in scriptura sigillata publico, vel autentico sigillo episcopi principis, vel simili. c. scriptura. de fide instr. c. iii. loco. de proba. & post cessionem. eo. tit. & aliis modis vulga. de qua hic loquitur. de priuata postea mox dicetur.

Ratio cur notarii spirituales nõ conficiãt istrumẽta hypothecaria.

Tabelliones à quibus creari possint.

Instrumẽtorũ duæ species.

Caput. xix.

Vbi à lege pœna imponitur: mulieribus dimidia tantũ infligẽda est.

¶Casus. Hic est priuilegium mulierum, quòd de omnibus emendis, & pœnis pecuniariis à lege & iure impositis non soluent nisi dimidiam. ¶Glossa. Ratio huius regulæ potest esse bona ob sexus fragilitatem: quia iuris ignorantia in istis excusat mulieres: non autẽ in lucriscaptandis. text. est in. l. iuris ignorantia. C. qui admit. ad bo. poss. vnde bene hic temperatur de dimidia. Aliud de muliere dicam: postea dicam de mulctis. nam mulier non potest capi pro debito in causa ciuili, vel etiam fiscali. l. j. C. de offi. diuer. iud. Quod Ioan. de Imo. egregie in. c. lator. de pigno. limitat. & est locus singu. non procedere in criminalibus in quibus ait esse recurrendum ad dispositionem autent. nouo iure. de custo. & exhi. reo. C. vbi potest capi mulier ꝓ crimine: sed nõ debet incarcerari: sed tradi custodienda in aliquo monasterio: intellige fœminarum, non virorum, quia periculosa est huiusmodi custodia, & commixtio sexus. hodie autem de consuetudine seruatur aliud: namq; ponitur in locum, & carcerem separatum à viris, & in carcere hominum. Secundo limita procedere in muliere honesta. d. l. j. ita voluit Bald. in. l. consentaneum. C. quo. & quãdo iud. aliud, inquit, in muliere turpiter, & luxuriose viuente. argu. §. fin. in auten. de restitu. & ea quæ pa. glo. in. d. l. cõsentaneum. ita loquitur. quod sublimitat Ioã. And. in Specu. in tit. de iniu. & damno dato. quando illa mulier turpis esset coniugata, & maritũ haberet. gaudet enim hoc priuilegio. facit. l. si vxor non fuerit. §. diuus. ibi: nec qualecunque matrimoniũ. ff. de adulte. Item declara. prædicta per Salyce. in auten. matri & auiæ singu. dum dicit, quòd si

Mulieres in pœnalibus excusantur.

Muliet nõ potest pro debito capi.

Mulier ĩ criminãlibus capitur.

Muliet turpis.

Muliet turpis cõiugata.

Mulier filii tutelã gerẽs capi potest. *Pœna & mulcta in quo differunt.*

quòd si mulier filii tutelã susceperit,& omni legum auxilio renunciet: regulariter capi nõ possit: tunc tamen potest. quòd Bart. ipse ante eum dixit in.l.si quis sub conditione.ff.de testa.tute. quod dictum impugnat Barba.in.d. cap. lator. Hæc de mulieribus satis. de mulcta autẽ & pœna quæ differunt: quia in text. dixi pœna quæ à l.imponitur. Bar.in.l.si qua pœna. ff.de verbo. sig.optime docet differentiã.vbicunq; enim lege cõmuni,vel statuto pœna imponitur pro delicto nominato: vt est homicidium,furtũ,adulterium: tunc est proprie pœna. si vero pro alio innominato: vt pro contumacia,clamore,aut simili: tunc est mulcta. Stricte autem mulcta dicitur extraordinaria,quę iudicantis arbitrio infligitur.l.iii.§.pe.ff.de crimi.stel.l.aliud est fraus. §.inter mulctam.ff.de verbo.signifi. Ordinariæ autem dicuntur pœnę quæ habent à iure certam limitationem,seu sit corporalis, seu pecuniaria: in quibus non potest iudex procedere diminuẽdo vel augendo: nisi ex magna causa.l.j.ff. ad Turpil. docto.in.l.quid ergo.§. pœna grauior. ff.ex quib.cau.infa. irroga. hic tamen limitatur per consuetudinem vel statutum. & not. quòd Barba.in.d.c.lator. dicit in istis circa mulieres esse standum consuetudini & statutis terrarum. plura de mulcta non est opus dicere,nec de pœna.quia text.hic est clarus,quòd loquitur de ordinaria imposita à lege, vel statuto loci. alibi etiam dixi pulchram decisionẽ de muliere quæ personaliter capi non potest pro debito. habes per Iaso. in.l. si ego.in secunda limitatione. ff. de rebus credi.

Ordinaria pœna

Caput.xx.

Clerici,presbyteri,laicique cum ad syngraphum agnoscẽdum apud laicum iudicem vocantur: illic super ea re forum sortiuntur: vt agnoscant, quòd sua manu scriptum,signatúmve,aut suo sigillo pressum est.

¶ Casus. Ego vocabam aliquem,siue clericum siue laicum coram prætore laico ad recognoscẽdam suam cædulam. Respon.quòd hoc casu tenetur venire,& cognoscere,vel negare. ¶ Glos. Habes de iure,quòd clerici & presbyteri nõ tenentur venire ad forum iudicis laici.c. significasti.de foro compe. immo non possunt renunciare priuilegio. tamen sunt causæ quædam exceptæ,vt reconuentionis ad allegandum priuilegium,& similes de quibus scrib.in.c. at si clerici.de iudi.& hic casus continet æquitatem per nota.in auten. contra qui propriam. C. de non nume.pecu. vlteriúsque non procedit condemnando vel præcipiendo.

Clerici nõ possunt renunciare priuilegio fori. Rõ legis

Caput.xxj.

Chirographum scripturáve priuatorũ cognita,confessáque,aut probata manus iniectionem habet: debitorémque ad quantitatis descriptæ obsignationẽ cogit: quiquidem laico iudici subditus sit.nec prius aduersus executionem excipere quippiam,aut obiicere potest. Quod si debitũ conditionale esset, eaque res causæ cognitionẽ exigeret: erit auditis rationibus partiũ in iudicis arbitrio obsignationem præcipere aut remittere.

¶ Casus. Loquitur de priuata scriptura per quã ego fateor me debere Titio centũ si sit recognita,vel confessata, aut probata: & per comparationem literarum habet executionem priuatam contra me,nisi sim clericus: nec potero aliquid excipere contra executionem: nisi debitum sit conditionale, quo casu iudex ex causa coget me ad consignandum vel non. ¶ Glossa. Habes text. de hac scriptura priuata quomodo probetur per comparationem literarum in. l. scripturas.iunct.autent.sequen.C.qui po.in pig.habe. De hoc autem statuto & consuetu. habes quòd Ange.in.l.cum antiquitas.C.de testa. dicit esse tale statutum in Italia, quòd scriptura priuata, scripta, vel signata, vel sigillata manu priuata: mãdetur executioni, & dicit statutum procedere,etiam si per alium scripta sit: vel per eũ scripta.idem in.l.si ita.§. Grisogonus. ff. de verbo. obliga.ait esse consuetudinem hanc Florentiæ. quod tamen dictum extensiuum ad scripturam per alium factam,& signatã manu debitoris reprobat Andreas Siculus in. c. si quis presbyterorum.de reb.eccle.non alie.sed prima est melior,& obseruata.& ita scribentes tenent cõmuniter: quia sunt multi qui nesciunt scribere: & faciunt signum suum: vel habent sigillum.

Scriptura priuata quomodo probetur. *Scriptura priuata executioni mandatur p statutum.*

Caput.xxij.

Soli Parisienses,Aureliani,atque Montipessulani tabelliones extra suũ territorium instrumenta,& per vniuersum Franciæ regnum conficere possunt,ídque ex priuilegio veteri.

¶ Casus. Quæritur,vtrum tabelliones possint facere instrumenta vbique? Respondet q non. nisi sint Parisiẽses, Aurelianenses, aut de Montepessulano. ¶ Glo. Istud est de iure & priuilegio speciali in hoc regno cautum: quia est etiam certus numerus notariorũ: & extra territorium non possunt regulariter sicut nec iudices. Vide Felynum in.c.qui scripturam.de fide instrumẽ.

Vbi notarii possunt instrumẽtari.

De possessoriis iudiciis. ti. 22.
Caput. j.

FVndi, iurísve corporalis, aut incorporalis possessio anno ac die acquiritur, nõ vi, non clam, nõ precario ab aduersario possidendo. Cuius rei causa possessor ad possessiõis suæ tuitionem interdictis retinendæ ac recuperãdæ, cæterísque possessoriis remediis vti potest. ínque probata ea quam prædiximus possessione, eũ tueri aduersus turbatores prætor debet.

¶ Casus. Quæritur, quo tẽpore acquiratur possessio fundi, vel iurium corporalium vel incorporalium? Respondet, quòd acquiritur anno & vno die possidendo ab aduersario: non vi, non clam, nõ precario. & si ego turbatus sim: possum intentare interdicta possessoria. & si probauerit talem possessionem sibi fuisse datam: iudex debet eum defendere in sua possessione. ¶ Glossa. Declarat quo tempore quis possessionem nãciscatur ad hoc, vt interdictis se tueri possit: & stat annum & diem: & postremum actum possidendi, quia vel nũc possidet, vel nuper possidebat. satis est enim, vt scribi. vbique: volũt. in. l. si de vi. ff. de iudi. in. l. naturaliter. §. nihil cõmune. ff. de acqui. poss. cum simi. si quis probet media & extrema: non quòd cõtinuo fuerit in fundo. Interdicta ista multiplicia sunt: de quibus gloss. magistra. in. c. pastoralis. de causa poss. & proprie Barto. in. l. j. ff. vti possi. & in. l. naturaliter. §. nihil commune. Alexan. & alii in. d. l. si de vi. Hic autem præcipue loquitur de interdicto retinendæ, vel vti possidetis: & recuperandę quæ vocantur à legibus regiis querimonia nouitatis & saisinæ. vt declerat Ioan. Fab. in. §. retinendæ. institu. de inter. Primo, inquantum hic loquitur pro quibuscunq; rebus mobilibus, immobilibus, & incorporalibus: breuiter dicas, interdicta directa dari ꝓ immobilibus: vtilia pro incorporalibus, vt pro iuribus seruitutum & iurisditionis: & pro mobilibus datur vtrobi. ita scrib. in locis communibus. l. ii. §. Pompon. ff. de seruitu. l. j. vtrobi. & ista verba non vi, nõ clam, non precario ab aduersario ponuntur in. l. j. C. vti possi. & declarantur illic per gloss. magnam. & not in. l. is qui destinauit. ff. de rei vendi. Hic autẽ tota vis est in probandi modo. fit enim varie. Primo, si ꝓbauerit se eo anno collegisse fructus. l. Titia. ff. de solu. l. ii. C. de acquiren. poss. Item si probauerit se habitasse domum locatam ab aduersario, vel soluisse pẽsionem, aut similia. vt Bartol. in. l. quanuis. §. conductor. ff. de acqui. possess. & l. qui vniuersas. eo. titu. interdictorum materia subtilis à plerisque satis tradita est.

Possessio extrema requirit.

Interdictorũ species variæ.

Pro quibus rebus dãtur interdicta.

Probatio possessionis.

Caput. ij.

Laicus decimæ possessionem anno diéque potest acquirere, eâque possessione vti, si legitime in feudatam fuisse docuerit.

¶ Casus. Quidam laicus volebat capere & exigere decimam super aliquo fundo. quæritur quo tempore? Respondet, quòd potest ponere se in ea possessione per annũ & diem, dum tamen doceat esse debitam in feudatam. ¶ Glossa. Hæc materia est, an laicus possit decimas præscribere & possidere: quia ius canonicum videtur plane id prohibere: prohibet enim possessionem: ita à me ex variis authoribus colligetur. Primũ text. in cap. causam quæ de præscrip. determinat non posse, nec præscribi, nec possideri tanquam ius spirituale, neque vllo tempore, nec ex consuetudine. vt vult Panor. in. c. fin. ver. v. de consuetu. & ad hoc est text. in. c. ad hæc. de decimis. quoniam sanctuarium dei iure hæreditario possideri non debet. facit. c. apostolica. viii. q. j. expressus tex. in. c. j. xvi. q. vii. facit. c. quanuis expressum. de decimis. & c. prohibemus. eo. tit. & glo. ordi. in. d. c. quanuis. Cum ergo non possit possidere decimas laicus: sicut nec alia iura spiritualia: cõcluditur nõ posse præscribere. i. sine possessione. de regul. iur. Limitatur hæc conclusio, quòd laicus non possit pręscribere eius decimãdi & exigendi decimas, vt ei quærantur nõ ecclesiæ: quia potest, si ex priuilegio apostolico ei concessæ fuerint: vel maioribus suis, vel per ecclesiam in feudum datę ante consilium Lateranense. c. prohibemus. c. quanuis. alleg. c. cũ apostolica. de his quæ fiunt à præla. Et hic requiritur, quòd doceat de infeudatione legitima. Nã de iure communis est quòd docere debeat: nisi duo concurrant. Primum, quòd immemorabili tempore possederit tãquam vasallus ecclesiæ, & sic quòd doceat de aliquibus inuestituris obtentis ab ecclesia vel episcopo, & se ac maiores suos fuisse inuestitos, vt vasallos de ipsis decimis, licet post conciliũ & hoc sufficit: quanuis non doceat de prima inuestitura obtenta ante conciliũ, tunc enim non esset vllum dubium. Ita Panor. in. d. c. cum apostolica. referens ita tenere Ioan. Andr. Alterum est, quòd requiritur fama, quòd eas habuerit ante concilium, & ista est legitima probatio. quæ opinio est magis æqua, alioquin sequeretur, quòd ob probandi penuriam, & difficultatẽ laicus perderet semper ius suum: & hęc probatio est admodum difficilis, & sæpe quęstio est de hac re etiam ad gladium. Et in hoc varię sunt sententiæ. Aduertendũ est autem, quòd Lateranense concilium celebratum fuit ab Alexã. iii. Senensi,

An laicus possit decimas ꝓscribere.

Ex priuilegio laicus decimas possidet.

De qbus docere debeat laicus.

Fama probat.

Quomodo gladio decisa.

Lateranẽse cõcilium.

cil. Senensi. vt Ioan. Andr. refert. anno incarna. domini. M. cētesimo septuagesimonono. quanuis in hoc numero variatum sit ob mēdas librorum, & fuit aliud consilium decimale sub Inno. quæ res nuper egregie ab eminētis doctrinæ viro Ioan. Brunello collega nostro fuit explicata. Hostien. autem tenet contra laicum quòd ei incūbat onus probandi fuisse concessas ante concilium, vel post authoritatem papę. tum quia ecclesia est fundata de iure communi contra laicum, tum quia non potest possidere, aliisque rationibus quas tradit in. d. c. cum apostolica. Secundo, Ioan. Andr. ex communi intellectu (vt Anto. exponit) tenet quòd sufficit probare possessionem immemorialem, vt prędixi, nec requiratur titulus nisi allegatus, vt Anto. voluit. & ita Ioan. de Imo. declarat eum qui dicit, quòd præsumptio est pro eo, & vi præsumptionis acquirit. quando vero esset recēs, & non antiqua possessio, vt hic de anno, esset probandus legitimus titulus, ita intelligatur Hostiensis. & ita Alber. tenet, quod in dubio quādo tanto possedit, præsumitur iuste titulum habere. Ita tenet Alex. in consi. vi. vol. i. Ita pulchre sentit Barba. in consil. xxxv. volu. ii. & dicūt esse communem quicquid teneat Felynus. In qua re video quosdam laicis, alios clericis fauisse: vtcunque sit, ista est magis communis, quòd nulla famę probatio sit necessaria, neque aliud quàm illa tanta possessio cum allegatione tituli. Fallit contra laicum, cōtra quem alius laicus præscribit ius decimandi, etiam tempore communi. x. vel. xx. anno. vt Felynus in. d. c. causam.

Cōmunis opinio.

Laicus cōtra laicū p̄scribit.

Caput. iij.

Oppositio turbationi interruptioni ve æquipollet.

¶ Casus. Titius possidebat fundum meum, ego me opposui. dicit, quòd æquipollet interruptioni, & etiam turbationi oppositio. ¶ Glossa. Ista est ciuilis interruptio quæ fit per oppositionem, vel citationem, vel litis contestatio. quæ æquipollet interruptioni, vel turbationi de facto corporeo. l. cum notissimi. §. sed & si quis. C. de pręscrip. xxx. anno. & hoc in possessione longissimi temporis, quæ est mere odiosa. vt illic not. in fauorabili, secus quæ per litis cōtestationem non interrumpitur. Et præscriptio longi tēporis quæ est iuxta interrumpitur per litis contestationem facta coram iudice competenti. l. more. C. de rei vendi. Ista est vulgaris doctrina. Bar. & Panor. & cano. vbique. qui de aliis speciebus latius disserunt. Tu autem nota in hac materia, quòd etiā procedit in præscriptione statutaria. puta, statuto cauetur, quòd creditor post decennium non possit debitū petere. nam ista cum sit mere odiosa, citatione sola interrūpitur, vel alio æquipollenti. Ita scribit Ange. post Bar. in. l. ii. §. si rem. ff. pro emptore. & in. l. in omnibus. ff. de diuer. & tempo. præscrip. Ita tenet Alexan. & Iason in l. fi. ff. de eo per quem fac. erit. & est communis. quòd limitat Saly. in. l. fi. C. de præscript. xxx. anno. quem reprobat Claudius de Seisello. repeti. l. naturaliter. & vide gloss. in. d. l. cum notissimi. §. sed & si quis. quę tradit plures alios modos interrumpendæ præscriptionis. & Saly. ibi, & Panor. in. d. cap. illud. Hic tamen loquitur de oppositione extra iudiciali, seu denunciatione. quod ęquipolleat. istud est contra opi. glo. Bar. & communem in. l. alienam. ff. pro emptore. & Inno. in ca. olim causam. de censi. qui dicit quòd nō interrumpit, nisi in casibus in iure expressis. tamen facit pro ea text. in. l. si fundum. C. de rei vēdi. vbi constituit malam fidem. Videas egregie propositum in cap. sollicitudinem. de appella. & æquipollet turbationi vt detur contra opponentem querela.

Interruptio ciuilis.

Interruptionis species.

Statutaria p̄scriptio quam interruptio nō regrat

Oppositio extraiudicial.

Tex: quadratus.

Caput. iiij.

Pro mobilibus querela non datur.

¶ Casus. Ego volebam intentare querelam, vel interdictum pro re aliqua mobili: cuius possessionem petebam, vel restitutionem. Dicit quòd non possum. ¶ Glossa. Dictum est de hoc in cap. j. quòd non datur vti possidetis, sed datur vtrobi. & hoc satis est illic expeditum & per. l. j. ff. vtrobi. dantur ergo alię actiones, vt rei vendicatio: actio in factum, ad exhibendum condictiones & similia.

Quæ actiones pro mobilibus dantur.

Caput. v.

Vtilis fundi dominus sine domini feudalis censualisve, aut primææ hypothecæ consensu, lapidicinam in eo fundo facere, lapidésve fodere atque auferre nō potest, nisi vt illic ædificet: eiúsque rei causa dominus interdictis agere potest, nisi fundus ille ad lapidicinas destinatus sit: inque ea re vsufructus consistat.

¶ Casus. Ego habebam in fundo, quem fundum, vel censum tenebam, lapidicinas quę dicuntur petrarię: volebam effodere, & vendere aliis lapides. Dicit quòd non possum sine consensu domini directi vel fonciarij: nisi ędificando pro me in illo fundo: & nisi esset in illa re vsufructus, vel vtilitas tota fundi. ¶ Glos. Ratio est, quia debet vti frui arbitrio boni viri: nec deteriorare debet locum: deterioratur autem per lapidicinas, nisi sit in ea re fructus: sicut in aurifodinis & cretifodinis. & facit ad literam text. in. l. si ex lapidicinis. ff. de iure dotium. l.

Lapidicinæ deteriorem faciunt.

diuortio.§.si vir in fundo.&.§.si fundus.ff.solu. matrimo.vbi maritus nõ potest tollere, & vendere lapides ex fundo dotali:nisi sint in fructu. facit lex vẽditor.§.si constat.ff.commu.prædio. aliquid per Cepolam in tracta.de seruitu.rustico. prædio. Extra hunc numerum additæ sunt quædam consuetudines per decuriones ciuitatis: sicut de restitutione aduersus contractum de actione ad exhibendum,& exceptione non numeratæ pecuniæ sublatis. quæ res est contraria iuri, vt satis notum est: nec opus est declaratiõne, aut commẽtario, cum non habeant magnam rationem. Tu bone lector, ignosce homini occupato,& æqui boníque cõsule. sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt mala plura quæ legis hic: aliter non fit amice liber.

Finis Aurelianensis consuetudinarii.

SEQVITVR TABELLA TITVLORVM SEV rubricarum huiusce voluminis indicatiua.

Depreccedentibus.

Sequuntur quædam alia opuſcula partim in iuris materia ſubtiliſſima, partim in dicendi arte amœniora: à quibus nõ mediocrem & voluptatem, & vtilitatem candidus lector percipiat.

Præfatio in ciuiles diſputationes ad incorruptiſſimum doctiſſimumq; Burgundiæ præſidem & præceptorẽ ſuum Do. Hugonem Furnerium iuris vtriuſque profeſſorem.

VT PVRISSIMI metalli veſtimento, gemma quantunuis precioſa ſit, illuſtrior: ſic egregij cuiuſpiã clariſſimíque viri authoritate quęcũque, vel à doctiſſimis extráq; aleam poſitis emittuntur: longe ornatiora ꝓcedũt, fiúntq; fere apud vulgus receptiora, maioríſque opinionis & nominis. Ea de cauſa (præſes quàm integerrime) cum nuper in lucem edere meas diſputationes pueriles ciuiléſque actiones propoſuiſſem (cuiuſmodi ſunt de fictione, de ſuitate, de Saliqua lege quibus interfuiſti ſemper) & cæteris tumultuariis lucubrationibus noſtris inſerere: tuo nomini grauiſſimo dedicãdas duxi, vt quæ ex tuis quondã fontibus ſacratiſſimis ebibimus te duce, immo prorſus authore fierent auguſtiora. Ornaſti prius ingeniũ, nec per te ſtetit tuáſq; exhortationes, quin longe fuerit ornatius, nunc ingenij fœturã ſuapte nõ ſplendidam exornabis. Non ago tecum pluribus vir modeſtiſſime: quippe qui ſoleo benignitate tua non ſecus atque parentis vti. Perge fauere Pyrrho tuo, cui maiores animos facit fauor tuus, interim dum maiora tibi parturimus. Vale.

Diſputatio prima de fictione.

¶ Azo in ſumma. in principio ad. C. & Archidiaconus in canone ferrum. L. D. dicunt quòd fictio incidit in. x. prædicamẽta quod declaratur per eos ſufficienter. Bartolus autem quantum ad rem ſpectat ad cognoſcendum ſtatum fictionis tradit hanc theoricam ſingularem, ſicut humanorum actuum tres omnino ſpecies reperiuntur, ita & fictionum.

¶ Prima eſt fictio inductiua, quæ quidem inducit eſſe quod non eſt. Fingit enim natum qui non eſt. l. qui in vtero. ff. de ſtatu. homi. fingit viuere mortuũ. l. in bello. ff. de excu. tut. l. fi. ff. de vaca. mu. l. qua actione. §. ſi quis in colluctatione. ff. ad. l. Aquil. cum ſimi. Fingit conditiones poteſtatiuas eſſe impletas. l. iure ciuili. ff. de condi. & demon. l. Meuia. ff. de annu. lega. & huiuſmodi. vt odio moroſi rem peremptam extare. l. ſi ſeruum. §. fina. l. cum filiuſfa. ff. de verbo. obliga.

¶ Secunda eſt priuatiua quæ pręcedenti cõtraria fingit rem nõ eſſe quæ eſt. Fingit enim damnatos in metallũ, & deportatos eſſe mortuos. l. j. §. pe. ff. de bono. poſ. con. tabu. l. interdicit. ff. de cõdi. & demon. ideo Bar. ſcribit in. l. ex ea parte. §. inſulam. ff. de ver. oblig. quòd mortis appellatione venit ciuilis in caſibus iure expreſſis per fictionem & improprietatem, nõ autẽ verẽ: neque proprie cum nullũ ſimile ſit idem. l. qui liberis. ff. de vulga. & pupil. l. ꝙ nerua. ff. depo. no. glo. in. c. placuit. ij. xvj. q. j. facit, quia mors ciuilis nõ æquiparatur naturali. l. cũ pater. §. hęreditatẽ. ff. de lega. ij. l. ex facto. §. ex facto. ff. ad Trebel. Fingit mortuum qui eſt in monaſterio: licet vere & glorioſe viuat. l. deo nobis. C. de epiſ. & cle. ca. ij. ver. qui vero peculium. de ſtatu mona. c. quia in pluribus. xix. q. iij. per quod incidit ſpeculator in magnũ errorẽ in materia ſubſtitutionis in tit. de ſtatu mona. ver. lij. vbi tenet quòd ſubſtitutio de nepote in morte filij habebit locum ſi filius efficiatur monachus in vita teſtatoris. tum quòd monachus cenſetur mortuus. tum quòd exiit in patria poteſtate, & ob hoc ſecundum eum deſiit eſſe ſuus hæres. Doctores tenent contrarium quòd ſuitatis iure per monachationem nõ amittat, per tex. in. d. l. deo nobis. quem ad hoc ſingulariter ponderat Bald. in ver. nullo eis impedimento. Idem ipſe Bald. tenuit in. l. cum in adoptiuis. circa. fina. C. de adoptio. Idem plenius ipſemet Bal. in. l. ſub cõditio. ff. de libe. & poſthu. vbi Ange. & Paul. & communiter ſcribentes. Fallit in regno, baronia, ducatu, & ſimilibus quæ nõ tranſeunt in monaſterium: vt dicit Bal. fuiſſe in beato Ludouico. Fallit etiam in fratribus minoribus qui cẽſentur mortui per omnia: & in omnibus ſecundũ docto. in autentica ſi qua mulier. C. de ſacroſanctis eccleſiis. c. ſcripſit nobis Teberga regina. xvij. q. ij. de quo remitto ad doctores ordinarie in. d. l. deo nobis. quia non ſtudeo accumulare materias impertinentes, & facere pompã. Fingit priuatiua fictio eum qui natus eſt nõdum natum, ſicut inductiua oppoſitũ. l. Titius. §. Lucius. ff. de libe. & poſthu. l. iij. §. nominatim. ff. de iniuſt. rup. teſt. §. fi. inſti. qui teſt. tu. da. poſ. vbi appellatione puſthumi iam natus cõtinetur. Etiam in odioſis. Quinuero iſta fictio quæ inductum deſtruit, nõ penitus deſtruit, quin remaneat veſtigium & caracter, ſicut in degradato dicitur quod nõ poteſt offendi ſinę pœna canonis, ſi quis ſuadẽte. Ita fictio iſta obumbraret veritatẽ in aliquo: ſed nõ tollit in totũ notatur in l. filio quem pater. ff. de libe. & poſthu.

¶ Tertia. Eſt fictio tranſlatiua. ita enim baptizat eas Bar. ille optimus logodædalus. Iſta autem fictio nec de nouo inducit, nec inductũ deſtruit: ſed mutat de vno in aliud, puta de tẽpore in tempus (quæ pręcipua) de loco in locum, de perſona in perſonam: quæ duæ neque tam ſæpe occurrũt, & faciliora ſunt. Ea igitur erit potiſſima, de qua dicemus diligentius quæ fingit de tempore ad tempus: quæ quo difficilior eſt, eo facilius tractanda eſt per quam poſtliminium & lex Cornelia procedit.

¶ Lex Cornelia fingit retromortuũ. l. j. §. lex Cornelia. ff. ad. l. Falci. l. lege Cornelia. ff. de teſtá. glo. in. l. Gallus. §. ſi eius. in glo. magna. ff. de liber. & poſthu. §. fi. inſtitu. qui teſta. face. poſ.

¶ Poſtliminiũ fingit retro in ciuitate fuiſſe. §. ſed ſi ab hoſtibus. teſti. qui. mo. ius patriæ poteſta. ſoluitur. l. captũ. C. de captiui. cũ ſimilibus. Fingitur etiã per tranſlatiuam retro ſoluta pecunia. l. ſub conditione. ff. de ſolutioni. Retro occiſus qui hodie moritur. l. huic ſcripturæ. §. penul. & l. ait lex. ff. ad. l. Aquil. dum dicit tex. annuus autẽ retrorſum cõputatur, ex quo quis vulneratus eſt. hoc nõ procedit in eo caſu quẽ ponit Alex. de Imo.

in.l.si ab hostibus.§.si vir vxorem.ff.solu.matri. Si quis ab aliquo vulneratus sit, mox ab alio peremptus, nõ censetur à primo occisus, neque mors retrotrahitur.tex.in d.l.huic scripturæ.§.si seruus.elegans tex.in.l.item mela.§.celsus.eo.titu.vbi prius vulneratus non tenetur de morte.sed is qui peremit vel exanimauit. Et Ludo.Ro. in consi.cl.gloriatur se lucrifecisse vnũ pallium de serico propter illum tex. Et Bald.in.d.§.Celsus laudat mirabilem modum defendendi vulnerantem mortiferæ: vt faciat per alium perimi vulneratum: in quo non placet mihi dictum Bald.de mortiferæ vulnerante. Nam si certum erat quòd erat mortiferum, primo vulnerans teneretur per tex.& glos.singu.in.d.l.ita vulneratus.in prin. Et ipse Bald.sibi contrarius in.d.l.ita vulneratus damnat cautelam cuiusdam aduocati qui ita consuluit vt dictum est. qui pro salario laboris sui meruit furca suspendi sine talibus causidicis, inquit Caligula. Fœlices olim fuerunt, futuræque sunt vrbes per quos non conseruatur: sed destruitur humanę vitæ societas. Istam opinionem tenet Florianus in.d.§.Celsus. Confirmat Bartholomęus Veronensis in cautela.xxij.incipiente. quidam tradunt mirabilem cautelam, & eam reprobat. Non omitto hic quòd Bal.in.d.l.ita vulneratus, errauit prout intelligo, dum dixit per illum tex.probari ꝙ per fictionem fingatur quis esse bis mortuus. Istud enim pręsupponit vnum falsum in materia fictionis, quòd fictio procedat super impossibili de natura, contra communem theoricam Barto. Azo. & omnium. Quin vero in illa lege salua pace Baldi, ius non fingit bis mortuũ: sed transfert tempus mortis in aliud, & retrotrahit mortem ad diem vulneris, quod de natura & facto erat possibile. & huius fictionis ratio est, ne delicta remaneant impunita, huius pręcipue fictionis quæ translatiua dicitur. permulta sunt exempla quæ quotidie occurrunt: & breuitatis causa non repeto: & remitto ad Bart.& doctores, cum satis appareat, qualis sit per supra dicta.

¶ Præter has principales fictiones Ang.addit vetatiuam & permissiuam, de quibus dicit esse text.in.l.cum prętor.ff.de iudiciis.c.nõnne.de pręsumptio.in quo sicut alias sępe in materia ista dormitauit. Illæ enim sunt præsumptiones, non fictiones, cum super incerto fiant: fictio super certo. quod patet ex diffinitione Bart.in.d.l.si is qui pro emptore. venit in mentẽ circa hanc præsumptionem, alius error manifestus in quæstione vulgari quam ponũt docto.in.l.filium.ff.de his qui sui vel alie.iur.sunt. Regina concepit filium ex milite, non ex rege, iste præsumptus regis filius tanquam primogenitus successit in regno, qui postmodum per cõfessionem matris abdicauit se regno. quod non fecissem. tenent Ang.Ioan.de Imol.per.l.duo socij.ff.de hæredi.insti. quod in incerto debeat iudicari vtriusque filius, sicut ibi dicitur de seruo duorum quando de duobus dominis simul ruina oppressis, incertum est à quo libertatem acceperit. Istud est mere & directe salua pace, & petita venia tantorum doctorũ contra prædictam naturam fictionis: cum de natura sit impossibile quem esse filium duorum aliter quàm seruum duorum: mala est similitudo, mala illatio, & falsum argumentum. Hac ratione scilicet impossibilitatis quæ non conuenit fictioni cum imitetur naturam, inquantum potest, reprobat illa opinio per Alexand.de Imo.& Francis.de Areti. & Iasonem in.l.Gallus.§.& quid si tantũ.per cano.in.c.afferte gladium.de præsumptionibus. tenentes quòd non noceat confessio matris, & reprobantes etiam opinionem Iaco.de arenis iudicantis à formę similitudine. Et hoc secundum Bar.propter cogitationẽ mulieris concipientis iudicio Physicorum similem partum. Istud est dictũ glo.ante Bar.& alios in.l.quęret.in fi.per illum tex.de ver.signi.de ea quæ peperit filium similẽ monstro propter cogitationem. facit secundum doc.dictũ beati Hieronymi in quęst.super Genesim, referẽtis Hypocratem vocatum liberasse mulierem suspectã de adulterio: quæ dissimilem patri pepererat propter cogitationem ad picturã cubiculi. Idipsum Quintiliano rhetori contigisse legimus, qui mulierem æthiopi similem partum enixam propter picturã æthiopis saluam fecit. Agricola, inquit politianus (si licet ridere inter seria) deformi facie metuens, ne sibi consimiles liberi gignerentur, hoc remedium commẽtus est. Domi egregie formosas imagines collocauit, in eas aspicere vxorem quàm minime cõniuentibus oculis iussit. ita de se quàm pulcherrimam sobolem propagauit. inde dicebat illud ridiculum Butrigarius in.l.fi.C.de carbo.edic.quòd filij qui assimilantur patri, raro sunt legitimi ob metum mulieris adulterantis, cogitantis ad maritum: sed omittamus istas nugas, & nunc serio agamus.

¶ Dico in summa fictionis duas species esse. Impropriã quæ pręsumptio est, non fictio, de qua dictum est.& no.titu.de pręsump. Propriam quæ non est fictio hominis, sed iuris quæ habet materiam tam profundam, vt omnes pœne materiæ aliquando in eam cadant. Sed nos introductoria doctrina contenti, de translatiua duntaxat fictione paucis, & per regulam tractabimus. Nam in reliquis late satisfecerent scribentes in repetitione.d.l.si is qui pro emptore.de fictione vero trãslatiua & persona & loco remitto latè ad Ioan.de Imo.de translatiua temporis trado hanc theoricam Bar.in.l.j.§.hoc autem.ff.ad Sillam. Quandocunque fictio & veritas cõcurrunt circa idem subiectum, & eodem respectu: tunc obiicimus fictionem & amplectimur veritatem cum sit impossibile, quòd fictio & veritas sint circa idem subiectum eodem respectu. Citat pro exemplo.l.filio quẽ pater.ff.de libe.& posthu.vbi ille qui est vere filius, nõ potest dici fictus: nec haberi pro ficto circa idem, circa quod est verus. Quando cõcurrant circa diuersa subiecta, vtrunque amplectimur, & vnum aliud nõ impedit. Exemplum adduco in.l.cum quendam.§.suum hæredẽ.ff.de acqui.hære.l.illud.ff.si pars hære.pet.l.ventre.de acqui.hęre.vbi si quis decesserit relicto filio nato ex vẽtre, ille est natus vere, hic ficte quo ad cõmoda sua, tunc acceptamus vtrunque: quia circa diuersa subiecta, non circa eadẽ. Limitatur hęc theorica semper quando producunt effectus contrarios. nam fictionẽ amplectimur: vt in postliminio, in fictione dominij, possessionis, & aliis fictionibus. de quibus inferius nõnulli ponunt exemplum de nocte ficta per sonũ campanæ, quod non est valde hic pertinens: hic per supradictam fictionis & veritatis distinctionem tolluntur multa contraria: de quibus in

bus in apparatu Barto.& latè per Ioan.de Imol.in.d.l. si is qui ꝓ emptore. & in.l.si filius qui patri.ff.de libe. & posthu. Et est regula generalis ad omnes species fictionis. De translatiua fictione in qua consistit fundus materiæ trado regulam gen. Translatiua fictio duorum extremorum habilitatem desiderat.probatur. Postliminum fingit semper fuisse liberum: quia tempore quo caperetur erat liber. & sic extremum ad quod est habile tempore quo reuersus est, liber reperitur, & sic extremũ à quo est habile & dispositum ad recipiendum fictionẽ medij temporis. Contrà, in exemplo diuerso, propter inhabilitatem duorum temporum fictio non procedit, in.l.si is qui pro emptore.ff.reuersus nõ recuperat possessionem sine noua apprehensione: quia habet plurimum facti. Ideo vsucapio vere interrupta per captiuitatem non reintegratur per fictionem, quæ impeditur cum hodie non reperiatur possidere: nec potest fingi semper possidere. Idem inhabilitate extremi à quo exemplum in.l.bonorum.ff.rem ratam habe.cui concor. text.in.l.j.ff.de appella.recipi. Ratihabitio enim non retrotrahitur in bonorum possessione per alium petita, nisi fiat tempore quo peti potest propter defectũ extremi à quo. Et dicit Dy.in regula ratihabitio, ꝙ ibi persona non est habilis, non modo propter defectũ extremi, sed etiã propter tacitam renunciationem iuris sui.argu. l.j.§.ita autem.ff.si tab.testa.nul.ex.l.si quis in iure.C. de reb.credi.l.fi.C. de condi.inser.l.si ego.ff.de neg. gest. Adde quod extremum à quo debet esse habile in essentia: nisi solum in potentia. Optimum exemplum in.l.necessario.§.quod si pendente.ff.de peri. & cõmo. rei ven.vbi venditio conditionalis mortuis contrahentibus debet ab hæredibus impleri conditione existente si res extet.quod si non extet ob inhabilitatem extremi à quo nõ retrotrahetur. Aliud exemplũ singulare (quia hæc materia commodissime traditur per exempla) est in.l.cum hæredes.§.j.ff.de acqui.pos.vbi quãuis æquitas esset, possessionẽ mihi restitui per postliminium, vt recipiam quod meũ est.l.si me & Titium.ff. si cer.pet. & fictio fundetur in æquitate.l.denique.ff.ex qui.cau. maio.tamen quia non inuenio me possidere, nisi de nouo reassumam, non restituitur.

¶De extremo ad quod exemplũ ponit singulare quod nõ est sine scrupulo.glo.ordi.l.ij.C.de inoffi. dona.in ver.familiæ hercis.in.j.oppo. vbi dicit, quòd donatio inter virum & vxorem quæ morte confirmatur quo ad fructus.l.donationes iunc.gloss.C.de dona.inter vi.& vxo. non retrotrahitur quo ad dominium: ex quo vxor tempore donationis factæ non fuit domina, & hanc doctrinam tenuit gloss. & Barto.indistincte. Ange.autem tenet contrarium, quod non retrotrahatur etiam quo ad fructus. Fundatur Ange.per.l.si vxor filio.ff. de dona. inter vi.& vxo. vbi non potest vxor habere dominium fructuũ si sciebat donationẽ nõ valere. prout ipse Ang. voluit intelligere illum tex. Vnde dicit quòd talis donatio valet quo ad fructus non vt retrotrahatur: sed exinde & sine fictione: ego credo non posse in hoc saluari Ang. maxime cum dicta lex vtatur verbo retrotrahi, & dicat quòd donatio retrotrahitur. Nullus eorũ quos legerim sustinet istum intellectum Ang. Ioan.de Imo. transit ad alias solu.prout intelligo diuinatorias & leues, quod possibile fuit eam non fuisse vxorem tempore donationis factæ, vel quod sufficit extremum fuisse habile secundum ius naturale primæuum quo non erat prohibita donatio inter virum & vxorem.quę rationes sunt friuolę: quia tota fictio & eius extrema sunt de iure ciuili inuẽta & introducta, & ego docebo postmodum quòd requiritur habilitas de iure ciuili. Quare concludo quòd theorica glos.& Bart.remanet vera.quòd donatio vxori facta morte confirmetur, & retrotrahatur quo ad fructus, vt omnes fructus perceptos nũc habeat: sicut si donatio tenuisset, quia lex loquitur his terminis. Ego vero perspicio in dicta.l.penul.vnum scrupulum melioris inuestigationis, quàm sit illud Ange. & Ioan.de Imol. quæ sit ratio differentiæ, cur potius retrotrahatur quo ad fructus quàm quo ad dominiũ principale, cum tex.dicat indistincte donationem retrotrahi. Ad hoc vltra doctores reperio rationem in.l.de fructibus.&.l.si vir vxoris.ff. de dona. inter vir. & vxo. vbi sit expressa mentio de fructibus acquirendis ex tali donatione ratione vsus communis inter coniuges quo ad fructus, non quo ad dominium, & dicitur.d.l.si vir. quòd quo ad fructus in quibus est vsus ꝓmiscuus valeat donatio morte confirmata. argumẽ.in.l.quamuis.C.de fur.l.cæterum.ff.de vsu. & habi.l.j.ff.rerum amo.l.aduersus. de crimi.expi.hæredi.secus quo ad dominium quod est distinctum, in quo non est cõmunitas.pro hoc adduco text.singu.in.l.filiæ.C.familiæ hercis. qui bene & aperte probat de communitate in fructibus, non in dominio. Finaliter respondendũ restat ad.l.si vxor. per Ange.adductam. Dico quòd pace Ang.non loquitur vllo modo de fructibus, neque de scientia vel ignorantia, de eo quod dicit: sed decidit omnino quòd per seruum mariti donatum filio ab vxore nõ acquiritur filio malæ fidei possessio: sed bonæ fidei. Sed hoc exemplum supra modum breuitatis nostræ produximus: quia videbatur esse necesse, & nõ de lana caprina. Videamus nunc de extremis istis qualiter requiratur habilitas & qualis: adhærendo semper bonæ doctrinæ Barto. nostri principis. Raynerius Barto.pręceptor tradit vnam theoricã notabilem, quam est simpliciter secutus Bart. sufficere extremum ad quod sit habile in potentia, id est fieri possit: aliud in essentia. Tollite exemplum in.l. Corne.quæ fingit eũ qui mortuus est in captiuitate decessisse præambula hora captiuitatis. Naturaliter enim poterat mori antequam caperetur, & in essentia mortuus est in captiuitate. Reperio quòd ante Ray.& alios ista doctrina tradita est per gloss. in.l.Gallus.§.si eius. circa medium gloss. magnæ, dum dicit hæc verba: sed non est impossibile aliquem mori præambula hora captiuitatis, quod ipsa fingit, & reliqua.

¶Adde optimũ exemplum de hac theorica. Fictio fingit hæredem fuisse dominum omnium à die mortis: quia erat habile extremum ad quod in potentia, extremum à quo in essentia. de qua text.est in.l.hæres quandocunque. ff. de acquiren. hæredita.l.omnis hæreditas.l.omnia fere. ff. de regu.iur.l. si ex re.§.fina. ff. de stipu. seruo.l.nunquam.§.vacuum.l iusto.§.nondum.ff. de vsucap.§.primo institutio.de stipu.ser.l.non minus.

l.seruus hæreditarius.ff.de hære.insti.l.si exheredatus. ff.ad Syll.quæ fallit in quibusdā casibus quos enumerat glo.in.d.l.hæres.Bar.istam doctrinam probat à simili, cum iurisditio prorogatur de vna ad alias: eaquę proro gatur, oportet quòd sit in essentia: ea vero ad quā in po tentia, id est apta & potens illā excipere.l.j.iuncta gl. fi.ff.de iudi.l.priuatorū.C.de iurisdi.om.iudi.quā Cy. dicit esse auream. Et per hāc theoricam Ray.tolluntur infinita cōtraria in materia fictionis. Per hanc regulam Chrysostomus de Castillione subtilissimus doctor in §.ex cōditionali.insti.de verbo.obliga.ponit rationem differentiæ inter legata & stipulationes: quare in legatis non transmittitur spes conditionis ad hæredes, sicut in stipulationibus. quia fictio inquit non reperit extremum, ad quod habile etiam in potētia obligaretur enim testator, cuius voluntas debet esse ambulatoria & libera, & fingeretur retro obligatus contra.l.j.ff.de dona. inter vi.& vxo.l.iij.ff.de adi.leg.vnde in legatis cōditio nō retrotrahitur.l.quę legata.ff.de regu.iu.in stipu: secus.l.filiusfa.ff. de verbo. obliga.l.potior.l.qui balneum.ff.qui potio in pig.habe.hanc rationem ibi impugnat Iason satis frigide. tamen tutior est ratio ibi po sita per Barto. post gloss.quòd stipulator etiam hæredi censetur prouidisse.l.per pactū.ff.de proba.aliud in legato in quo non interuenit factum legatarij.l.si vxorē. C.de cōdi.infer.in glo.tamen ista omnia procedunt in stipulatione per fictionē,& videbimus latius in tractatu suitatis. Et non solum retrotrahitur in contractibus: sed etiā in distractibus.l.si sub conditione.ff.de solu.Ang. Imol.Raph.Besut.Iaso.in.d.l.si filiusfamilias.Requirit autem hæc fictio contractus habilitatem extremorū ante omnia. nam si reperiatur inhabile extremum à quo quia dictum est de alio, vel ex parte personę stipulantis vt ex deportatione, vel promittentis, vel rei fictio non trahitur retro. Singulare dictum Bar.in.l.postquā.ff.vt lega.nomi.caue. ꝑ tex.in.l.quotiēs.in.ij.& vlti.respō. ff.de noua.omnes fere scribētes in.d.l.si filiusfa.de hac materia remitto ad doc in.d.§.ex cōditionali.& nouissime ad Iaso.qui dicit omnia post Besutiū & Raphaelē in.d.l.si filiusfa. Considerandū tamen in primis quòd fictio ista semper fundat̄ super æquitate. Patet nō discedendo à materia in regula pręcedēti quæ nō habet locū in conditione potestatiua, qua existente nō retrotrahit̄: quia nō est æquitas cum in sua potestate fuerit ante implere Bart.in.d.l.si filiusfa.& in.l.si is qui ꝓ emptore. in.v.q.prin.ff.de vsuca.& in.l.si dubitetur.§.fi.ff.de fideiusso.doct.in.d.§.ex cōditionali. Sic propter æquitatē successio est loco solutionis per.l.si ei.§.j.ff. de euic. l.Stichum.§.aditio.ff.de solu.& econuerso quando non est æquum.l.Vrennius.§.sed cū duo.ff.de fideiusso.maxime cum fugit damnū. ¶ Adde vnum singulare verbū quod etiam in rescriptis & beneficiis procedit, quod dictū est de potestatiua: quia si mandatum est cōferri alicui beneficium sub conditione potestatiua, nō trahitur retro.c.si pro te.de rescriptis.in.vi.vt de præbenda Bituricensi collata sub cōditione si Archiepiscopus, & capitulum, consentirent: quia si interim alius impetrauit, licet postea consentiant, non trahitur retro.

¶ Adde optimū exemplum de æquitate, si in postliminio fictio potest procedere, sine aliena iactura fingitur semper habuisse. si contra naturalem æquitatē, secus exemplum in.l.rerum mixtura.§.Labeo.infra eodem vbi non restabant nisi duo dies. aliter si longū tempus: tunc enim retractioni æquitas naturalis repugnat. sed docto. dicunt quòd re vera nō operatur hoc postliminij fictio: quia possidebat saltem in concreto: vt ibi per eos. De postliminio trado regulam necessariam: quia continet duo capita. primum procedit verè, aliud ficte. Quædam sunt simpliciter iuris, vt dominiū, libertas, ciuilitas: & ista restituuntur per postliminium: quædā facti vt possessio, & non restituuntur. Sic ex quo per primum caput non restituitur possessio, nō potest ex secundo fingi retro possedisse: quia secundum caput quod est per fictionem solum operatur in his quæ vere restituuntur ex primo capite, quod procedit secūdum veritatem: & ista ratio est melior quàm illa de æquitate, & proculdubio est verus intellectus ad.l.deniq;.ff.ex quib.cau.in pos.ea. Vnum est quare cōtra naturalem æquitatem procedit in peculiaribus: quia seruus vel filius in illis loco domini habetur.l.sequitur.§.quòd autē.&.§.Labeo.ff.de vsuc. & sic propter cōtinuationem remanet æquitas quæ erat in domino & cæteris vsucapientibus, vt no.in.d.l.si is qui pro emptore.§.j.nec est contra æquitatem: quia etiā extrema erant habilia, secus si nō essent per tex.in.l.in bello.§.factę.ibi remanentibus in possessione. Considerandum præterea circa istam habilitatem extremorum, ꝙ non requiritur in consecutiuis & assessoris fictionis. probat̄ in.l.ij.in primo responso.ff.de suis & legi.hęrenam ibi pater fingitur principaliter semper fuisse in ciuitate. & sic per cōsequens habuisse filium in potestate: quāuis tempore quo reuertitur, filius sit mortuus: & extremum à quo sit inhabile circa accessorium. ideo testamentum eius filij nullum est secundum veram opinionem glo.& Bar.in.l.si.C.de senten.pas.licet Petrus ibi cōtra, plus de patre mortuo apud hostes. quo casu pręambula hora captiuitatis fingitur filius sui iuris fuisse: tamen testamentum ante factum nō valet per tex.in.l. de statu.ff.de testa. propter pendētiam postliminij.per glossam in.l.quòd si filius.ff.de capti.

¶ Finaliter sciēdum est, ꝙ sufficit esse habilia terminis variatis. probatur in.d.l.si is qui pro emptore. dū seruus incipit vsucapere tēpore captiuitatis extremū, ad quod est inhabile, & in potentia, & in essentia: cum possessus nō possit incohare vsucapionē.l.cum hæredes.§.j.ff.de acqui.posses. sed procedit in potētia terminis variatis, dico quòd hic fingitur nunquā fuisse captus, & per consequens vsucapionis initiū non erat inhabile: quia vsucapio est accessoria tēporis. hæc sufficiant causa introductionis de fictione translatiua. De translatiua personæ vel loci, & de impossibilitate iuris, facti & naturę, & multa alia in profunda materia fictionis nō repeto post Bar.qui cōsummate dixit. Et si omnia cōplecti vellem, non possem: nec finis esset in extremū. Et dum hęc scribo, mihi dictum est de Iasonis repetitione noua, qui sibi nihil reliqui fecit: eum legite: quia nunc non habeo. De concurrentia fictionis & veritatis dic: aut vtrunque eorū requiritur ad actum, & inspicitur vtrunq;: vt in furto ꝙ res sit aliena & dolosa intentio.l.interdū.§.certe. ff.de

ff.de fur. aut alterum sufficit. tunc aut dispositionis verba respiciunt ad factum, & prævalet veritas. vt.l.si puta tor.ff.ad legem Aquil.vbi respicitur quod accidit.vt teneatur ad pœnam:non quod putauit, aut relata ad voluntatem,& inspicitur opinio,vt in vsuca.l.ij.§.si à pupillo. ff.de vsu.pro emp.l:is qui putat.ff. de acqui.hęre.Tamē distingue inter ea quæ ex solo animo consistunt: vt inspiciatur opinio,vt.d.l.is qui.Et quæ nō ex solo animo dependent,vt in.l.ij.hæc est distinctio Ang.Ioan.de Imo. Francisc.Aret.& aliorum in.d.l.is qui putat. quæ fuit primum de mente Bart.in.l.j.§.nō autē. ff.si quis te.l.j.esse ius.fue. Et quomodo intelligatur quòd fictio non procedit super facto, lege id quod scribit pulchrè Albe. in.l. denique.ff.ex quibus cau.maio.

De suitate & hæreditate transmittenda per fictionem.

Fingitur mortuo patre dominium bonorum eius in vita fuisse apud filium:ita vt nō opus sit noua aditione: & suitatis iure quo fingitur eadem persona cum patre,hęreditas non adita transmittitur cōtra.l.quoniam.§. fi.C. de iure deli.l.vni.§.in nouissimo.C.de cadu. tollen. Iure suitatis fingitur adita:& transmittitur ad quoscunq;, facit tex.sing.in.l.ij.§.filium.ff. pro hære. vbi dicebat seruius filium nō posse rem donatam sibi à patre vsucapere titulo pro hærede. quia mutare possessionem naturalem quæ erat penes filium viuo patre.Et quanuis filius secundum illa tempora nec ciuiliter nec naturaliter possidebat.l. possessio.§. j. ff. de acqui.posses. tamen ibi dicitur possedisse per fictionem secundum Iaco. de Are. & Bar. in.d.§.filium.qui citat.l. in suis. ff. de libe.& posthu.per verbum quodammodo ibi positum,ꝙ est improprietatis nota.Et verbum existimantur: & verbum quasi dominij. Paulus autem iurecon.scribit eos mortuo patre non percipere velut hæreditatem:sed magis bonorum suorū administrationem liberā consecutos vt continuetur in eos dominium potiusq̄ hæreditas noua delata videatur tex. in.l. si filius qui patri.ff.de vulga.concor.§. sui.instit. de hære.quali.& dif. l.j.§. qui sunt in potestate.ff. si quis omis.cau.testa. l.in suis.ff.de suis & legi.hære.l.si quis filium. C.de inoffi. test.l.fi.ff. de bo.dam.l. scripto hærede.ff.vnde libe.§. cum autem institu.de hære. quæ ab intesta.l.j.§.sciendum.ff.de suis & legi.hære.Per hoc damnatur opinio eorum qui dicunt patruū pręferri nepoti ex primogenito in regno.quod est iniquuum propter reprępsentationem resultantem ex ipsa fictione qua fingitur filius eadem persona cum patre.remitto ad glo. pragmaticę.in prohe. in ver. primogenitum. quæ ponit remissiones:ita tamen magis communis est ratione repræsentationis. Faciunt in ista materia iura infinita: vt tex. in.l. apud hostes.C. de suis & legi. libe l. Lucius. ff. de iure fisci.l. qui in aliena.§. interdum filij sine aditione. ff. de acqui.heredi.l.pro hærede.§.j.ff.pro hærede.l.pater qui castrense. l. hæreditate.§. filiusfa.ff. de castren. pecu.l.j. §.denique.ff.ad Trebel.optimus text. secundum Bart.in l.qui duos impuberes.§.cū in bello.ff.de reb.dub.tex.recenter ad hoc ponderatus in.l.eum qui nouissimus. ff.ad Trebel.text.cōmunis in.l. ex militari.ff. de mili.te.vbi Bart.iuncta.l.idem est.§.sed si veteranus.eodem titu.

¶ Secundo principaliter quæro circa hanc materiā quid iuris in alia hæreditate quàm paterna,puta in fraterna: nunquid transmittatur? dico quòd sic,nec solum ab intestato: sed etiam ex testamento.nanque si pater fecerit testamentum: & habens plures filios, pupillum instituat: alium ei substituat pupillariter, ipse substitutus hæreditatem fraternam non aditam transmittit ad quoscunque. quāuis regulariter fraterna nō trāsmittatur sine aditione dicta.l.quoniam sororem & dicto.§.in nouissimo.& late per Alexand.in consilio.cxiiij.in.iij.volumi.& hoc quia ex testamento paterno delata est, censetur esse paterna. Nam dicit text.quos possum mihi hæredes facere necessarios, possum & filio l.sed & si plures.§.quos possum.ff. de vulg.Et ita tenent communiter Barto.Saly.& alij in. l.emancipata.C.qui admitti.Salyc.in.l.testa.C.eo.titu. Hinc dicit Angel in dicto.§.quos possum. quòd iste frater,si habebat beneficium abstinendi à paterna:ita etiam à fraterna propter hanc fictionem positam in dicta.l. patris & filij. Adduco text. de nouo ponderatum & singu. in.l. si pupillus paterna.§. cæterum.ff.de acqui.hæred. si frater à patre fratri impuberi substitutus sit: sine dubio inquit text.necessarius ei hæres existat.Addo vnum sing. quod per hanc Theoricam Barto.l.moribus. ff.de vulg. in.iij.colum.versi.sed quæro quid sit testamentum.tenet quòd substitutio pupillaris in testamento minus solennī valet:si modo vnus ex liberis fuerit substitutus,si eum pater potest facere hęredes necessarios filio:& sic facere ea quæ concernūt ipsam successionem, ratione cuius substitutio pupillaris dicitur testamentum filij, fortius potest substituere in testamento minus solenni,cum hoc concernat simpliciter ordinationem,ratione cuius dicitur testamentum patris,vt not.in.d.l. patris. hanc rationem ponunt pro dicto Bart.confirmando Raphae.Ful.Alex. & moderni in.d.l.moribus in.vj.q.variè pręter Frāci.Are. subtiliter vt solet argumentum.d.l.iij.§.fi.ff.de lega.præstan.sed dicendū est,ꝙ ibi edictum de lega.præstā.quod conseruat legata liberis & parentibus, habet locum si sit factum extraneo legatum:ideo quia ibi erat rogatus restituere liberis,& sic non refert an immediate, an mediante legatario liberi commodum habeant ex dispositione testatoris:secus in eo casu quo extraneus totum cōsequebatur, non rogatus restituere. ideo tenemus opinionem Barto.seclusa omni subtilitate, quę plerunque vertitur in perniciem.l.in causæ.ff. de minori. à cuius opinione inquit Pau.Cast.in consulendo & iudicando non est recedendum.Reliqua prolixius disputantur per doct.in.d.l. ij.ff.de vulga. substi.

¶ Tertio quęro quid de suitate arrogationis qua dicitur suus hæres arrogatus.§.j.insti.qui mo.test.infir.ibi rumpitur quasi agnatione sui hæredis,vbi nota verbum quasi pro fictione.Dico ergo quòd arrogatus quartam non petitam neque aditam trāsmittit.l.si arrogator. ibi:& prætere a quartam.ff.de adop.l.j.§.si impuberi.ff. de col.bo. Per quod Ang.in.l. cum antiquioribus.C.de iu. deli. reprehendit glo.in ver.veluti dicentem contrarium. Nam quarta inquit inhæret ossibus arrogati & transmittitur.

Istud autem per fictionem procedere probat Bal. in.d.l. si arrogator. post glo. tamen quam reperi. in. l. cum à matre. C. de rei vendi. quia arrogatus non potest dici vere suus, cum sibi quarta debeatur iure & titu. singulari. probo: quia dicitur quarta bonorum, non autem quarta hæreditatis. l. Papinianus. §. si quis impuberes. & §. quarta. ff. de inoffi. test. hinc resultat alia theorica Bart. quòd hæreditas non adita non transmittitur, quando ex dispositione testatoris delata est: secus quando ex dispositione legis: sicut in suis hæredibus, & in hoc iure singulari: quandoquidem iura singularia facilius transmittūtur, vt not. in. d. §. nouissimo. Ex quo inferunt, quòd maritus dotem lucratam, vel acquisitam ex statuto mortua vxore in matrimonio non petitam neque acceptatam transmittit: quippe cum deferatur ex dispositione legis titu. singu. Id ipsum Bald. tenet in dicta. l. si arrogator. Salyc. Paul. & Alexand. in dicta. l. cum antiquioribus. reprobata glos. ibi posita in ver. fuisse. de quo articulo latius ad doctores in dicta. l. si arrogator: quia sufficiunt mihi decisiones communes. non omittendum tamen quòd per hoc etiam Saly. in autenti. bona damnatorum. C. de bo. proscript. in vl. col. consuluit, quòd bona reseruata ibi parentibus directis trāsmittātur etiam non adita nec possessa. Citat multa iura singularia; & præcipue bonus text. in. l. edicto. §. hæredes. ff. de iure fisci.

¶ Quarto: quæro de vno subtili, cū legitima dicatur debita filio: & transmittat actionem personalem, vel conditionem ex. l. pro supplemento. l. pro hæreditariis. C. de hæreditariis. act. Bald. si recte legatur in dicta. l. si arrogator. doc. in dicta. l. emancipata Salyce. in. l. scimus. C. de inoffi. testament. Nunquid dicatur ei ita debita, vt possit petere tempore vitæ paternę? Dico quòd non: quia ficte est ei debita, non vere, & spe, non de præsenti. glo. not. in cap. Raynutius. in verb. legitima. circa medium. de testam. Plus dicit Bart. in autenti. si qua mulier. C. de sacrosan. ecclesiis quòd patre ingrediente religionem, nō potest filius petere legitimā à monasterio in vita ipsius. Istud videtur pace Bar. contra tex. in. c. cum simus de regula. dum dicit liberum, erit ei monasteriū dimittere & bona paterna, quæ ei debentur petere: & ibi glo. cum qua tenent fere omnes antiqui qui habent pro indubitato cōtra Bar. ꝙ filius possit petere legitimā viuente patre monasterium ingresso. Panor. tamē videns quòd. d. auten. si qua mulier. facit expresse in contrariū. Et ibi Bar. ita tenet simul per. l. j. §. si impuberi. ff. de col. bono. vbi legitima non debetur nisi patre mortuo. videns etiā ꝙ dictum decretalis est in principio pro vna parte: in fine pro alia nescit quid dicere in tanta varietate: nisi quòd in puncto iuris opinio Bar. sit verior. Tamen de ęquitate canonica fortasse aliud esset sicut etiam dicit Bald. Tandem Panor. remittit se ad integram epistolam quam ait necesse videre vt appareat, an pater ibi erat viuus, an mortuus. Et ita vadit modo in dextram modo in sinistram. Idem facit in dicta cap. Raynutius. vbi promittit se dicturum. Sed vltra alios reperio, quòd ipsemet reducitur ad decisionem in cap. in præsentia. de probationibus. in. xv. col. in ver. sed quia supra visum est, quòd ingrediens. vbi dicit decisiue opinionem Barto. placere sibi quo ad hæredes. & legatarios, quòd teneantur expectare mortem naturalem, & nō fictam testatoris. Pro quo adduco no. glo. in. l. j. ff. de testa. vbi late Imo. qui dicit, quòd testamentum impletur per mortem naturalem, non ciuilem. Quantum vero ad legitimam quæ debetur suis hæredibus, iure naturę procedit opinio canonistarū per. d. c. cum simus. vbi dicit esse text. expressum non diuinando, nec violando literam in qua ponitur casus de filio: non de extraneo hærede. Ipse ibi citat in palestram disputationis multa alia fundamenta: & ego valde lętatus sum cum reperissem illud dictum quod puto valde singulare: remitto tamen pro nunc ad docto. in locis allegatis: & propterea ad Bar. Bald. Pau. de Cast. Ioan. de Imo. late in. l. de testa. ff. Bald. in. l. cum pater. §. hæreditatem. ff. de lega. ij. Cyn. Bald. Salyc. in. l. deo nobis. C. de episc. & cle. Bar. in. l. Statius Florus. §. cornelio. ff. de iure fis. vbi est tex. ꝙ filius potest præmori & præcedere patrem.

¶ Quæro: quinto per superiora & per dictum Paul. si filius ergo hæres. de quo meminit gl. in. l. necessariis. ff. de acqui. hæred. de magna illa difficultate in quam veteres glosatores inciderunt. Nunquid filius statim mortuo patre teneatur effectualiter creditoribus, & statim sit fundata intentio creditorum contra eum: nisi probet se abstinuisse hæreditate? Primo sunt quidā tenentes affirmatiuam per. d. §. sui cum similibus infinitis, quorum opinio reprobatur per glo. in. d. l. necessariis. Et distinguitur per gl. in c. j. extra de solu. an fecerit inuentariū nécne. Quāuis ille tex. in. d. c. j. videatur facere pro affirmatiua indistincte: dū dicit. Sicut filius debita patris soluere tenetur: ita prelatus debita predecessoris pro ecclesiæ necessitate contra. Bar. autē sumpta theorica ex Dy. & Petro. quibus præcipue armatur, cōcor. eas opi. notabiliter hoc modo. quòd opinio eorum qui dicūt filium esse hæredem nomine & effectu vera est per. d. §. sui. & ideo creditoribus tenetur: nisi vellet abstinere. vnde necesse est filij voluntatem declarari: sicut aliàs. in. l. si ita legatum, ver. illi si volet. ff. de leg. j. melior. text. in dicta. §. sui ibi si volet ex testamēto & ab intestato. l. xij. tab. defert ei hæreditatem: sed datum est ei beneficium abstinēdi iure prætorio. Sed quo ad aliud scilicet, vt fundata sit intentio creditorum: & possit condemnari, si nihil productum sit per quod de eius voluntate appareat: in hoc non procedit eorum opinio per text. in. l. j. C. si minor. hæred. absti. ibi si vos paternæ hæreditati non immiscuitis: ob eā rem testificatio non est necessaria. Pro ista parte adduco probabilius & subtilius fundamentum: quemadmodum is qui pure obligatus est, obligatio tamen speratur nouari in euentum alicuius conditionis, non potest interim conueniri. l. pecuniam. ff. si cer. peta. l. in personam. §. fin. ff. de pact. l. Iulianus. §. fin. ff. de condi. inde. vbi etiam interim solutum repeti potest. l. non enim. l. si debitor. ff. de iure do. l. quod seruus. ff. de condi. ob cau. Ita hic filius licet sit obligatus: tamen speratur tolli obligatio si abstinuerit, cum habebat tempus ad deliberandum interim conueniri nō poterit, facit in simili, quòd non potest adiri hæreditas ex testamento quod speratur rumpi. l. ventre. ff. de acqui. hæred. vbi doc. adde hic quæ pulchrè dicit Franci. Aretin. in. l. ei qui se. ff. de acqui. hæred. & eo modo procedit opinio gloss. quæ dicit quòd est hæres nomine. sed non quantum ad commodum & incommodum. fallit secundum

cundum Barto. in illis commodis quæ non proueniunt ex ipsa hæreditate, sed iure speciali: vt quod confirmentur tabulę pupillares, tutelæ, dationes, & de transmissione vt no.in.d.l.si filius qui patri.

¶ Sexto: quęro de transmissione hæreditatis paternę impuberi delatę. & pono casum. Titius habens duos impuberes: instituit eos, & dixit quòd si ambo impuberes decederent, Meuius substituatur: alter eorum mortuus est hæreditate paterna non adita, an veniet substitutus statim? Certe non: sed immediate veniet alius impubes superstes fratri iure transmissionis sibi factæ ex potentia suitatis: quia tunc dicitur superesse persona quę ex præsumpta mente testatoris habet excludere substitutũ.text. est secundum doc.in.l.qui duos impuberes.in ptincip.ff. de reb.du. & ita intelligunt illum tex. Ange.& Imo.ambo in predictis locis. & in.l.Panthonius.ff.de acqui.hæred.& Paul.de Castro in dicta.l.qui duos.licet teneat cõtrarium in.l.si infanti.C.de iu. deli. & dicat non curare de intellectu Ange.qui fit de capite suo. Bart. autem nescio quomodo intellexit illum tex. contra directum sensum literę & glo.diuinando, quòd ibi substitutus petierat restitutionem in integrum de hæreditate non adita: quod ius transmittitur, quòd ego non possum consentire: quia tex.non meminit de restitutione: nec potest ita induci. dicit enim sic priore mortuo frater hæres erit huic vero posteriori substitutus: in ea tamen etiam ante defuncti filij habebit hæreditatẽ. Credo ad euitandum diuersitatem illam doc.quòd possit tradi nouus intellectus & melior, quòd ibi hæreditas patris erat adita per filios. nam text. dicit cuius hæreditas defertur. Nam sicut dicebam in principio huius materię quotienscunque lex loquitur de non adita hæreditate suis deferenda, loquitur per verbum bonorum, & per verbum acquisita. non autẽ per verbũ hæreditas & delata: ita loquitur Barto.in.l.prima.§.sciendum.ff. de suis & legiti. hæred. per illum text. Et quanuis iste intellectus posset sustineri: nolo tamen recedere à communi.& dico quòd illa lex non loquitur de hæreditate patris transmittenda: sed fratris, & in alio casu.

¶ Septimo quęrit Bar.& relinquit cogitandum in dicta.l.ventre.in pe.col. Nunquid hodie emancipati transmittant: cum hodie succedant ad similitudinem suorum sublata differentia suitatis & emancipationis.l.meminimus. C.de leg.hęredi.§. nullam vero.in auten.de hęre.ab intest. ve. dico ꝙ per nouum ius doctores non extendunt hanc regulã procedere in emancipatis per doctrinã glo. no.in.l.si emancipati.C.de col.quę dicit ꝙ illud ius nouum habet locum quo ad succedẽdum, vt ab intestato emancipati succedant: non quo ad alia, vt quo ad conferẽdum & impugnandum test.§.j.§.emancipati.§. nostra institu.de exhęre.lib.& quantum ad acquisitionem.l.j. C. de inoffi.dona. Tamen pôsset defendi contrarium.

¶ Octauo: quero nunquid procedat nostra regula: non solum iure suitatis: verum & iure sanguinis, vt ad quoscũque hereditas consanguineorum deferatur, etiam non adita? Dico breuiter ꝙ sic: per text.in.l.vni.C.de his qui ante ap. tab. te. Nã quilibet descendens, etiam non suus hereditatem ascendentis non aditam ad quoscunque descendẽtes trãsmittit: intellige tamen ad quoscunq; descẽdentes, non alios transuersales vel extraneos: ideo scribentes dicũt istas duas transmissionis species habere se, tanquam excedentia & excessa. nam illa procedit tantum in hæreditate patris habẽtis filium in potestate: ista autẽ in hęreditate cuiuscunq; ascendentis, etiã lineę maternę. Quòd autem iure suitatis fiat transmissio ad quoscunque fuit opinio Azo.& Iaco.Balduini antiquorum glossatorum originaliter: quia ita tenuerũt in quæstione de facto Bononiæ eorũ tempore contingente, sicut refert Ang.in d.l.si infanti. Et quidam magnus aduocatus Nicolaus furiosus eam tenuit. Cõtrarium vero defendebat dominus Hugolinus aduocatus aduersæ partis. Odofredus discipulus Iacobi Balduini tenebat, quòd ad descẽdentes transmittatur ex æquitate prætoria per.d.l.vnicam.C.de his qui ante aper.tabu.test. Communis opinio Azo.ꝙ transmittatur ad omnes contra glo.quæ cõmuniter omnes videntur esse contrarię, vt glo.in.l.ventre.l.si infanti.&.l. si fratris.alle.opinionẽ glo.secuti sunt pleriq; antiquorũ vt Saly.in.d.l.apud hostes.& Ful.in.d.l.si infanti.dicit in ciuitate Mediolanensi fuisse iudicatum in ciuitate sua per omnes.& breuiter opi.Azo. & Bar.est melior: & magis communis, contra quem durum est calcitrare, vt dicit Ludo. & ideo tenendo istam opinionem, respondebo ad potissimas & principales rationes Salyc.Ful. & aliorum qui tenuerunt contrarium.

¶ Primo adducunt text.in.l.ij.§.si quis ex liberis.ff. ad Tertul.vbi videtur ꝙ hęreditas filij non adita nõ transmittitur. & ita ponderat glo.illum tex.in prin.sui. Postea tamen glo.ponit vnam solutionem & alium intellectum quem videtur mihi probare, cum sit vltima opinio quam refert: & iste est verus intellectus, & magis amicus literæ quem tenet Bart. Ange.& communes: quòd ille text. necesse habeat intelligi, ꝙ filius ille qui erat emancipatus, & nõ suus patri non transmittat: quia nõ habent iura suitatis & fundamentum transmissionis. Patet quòd sit melior lect. quia text. dicit si non suus patri agnoscitur, matri non nocet: nec transmittit ad auiam maternam hæreditatem auitam: & expone parri, id est quo parenti. Alij dicunt quòd loquitur de hæreditate paterna quam non transmittat: quia non est suus & in potestate patris, sed in potestate aui. quia ex filio emancipato natus: ante emãcipationem tamen conceptus erat. Iason posuit quendam nouum intellectum, ꝙ ille text. loquatur de iure digestorum, quo iure nõ transmittebatur, sed non bene dicit salua pace & petita venia tanti viri. dum enim dicit in.d.l.si infanti in.j.col. ꝙ text.in.d.l.ij.§.si quis ex liberis. allegatus per Alexan.& alios ad hoc vt hęreditas descendẽtis non transmittatur ad ascendentes. dicit quod loquitur de iure digestorum, & quòd antequam esset facta lex.C. non transmittebatur hæreditas descendentis, dico quòd istud est falsum per tex.in.l.Lucius.ff. de iure fisci secũdum intellectũ Bar.& Ang.in.l.qui in aliena.§.interdũ. de acqui. hære.ibi patrem suum. & sic ascendentes sine aditione faciunt hæredem. & per multas leges allegatas per eos. Vnde concludo meliorem esse intellectum Bar. & Ange. quòd ibi fuit filius conceptus viuente auo, & sic non erat suus nimirum si nõ transmittit: sic inhæreo lec. Barto. & Ange.& Paul.de Cast. qui rectissime omnium atque syncerissime intellexerunt iura.

¶Secundo respondeo, ad text. quem allegant in.d.l.si infanti.in ver.omnes hæreditates.quia intelligãtur omnes excepta paterna.quia ille tex.loquitur de paterna ponens regulam in contrarium de omnibus aliis. Reliqua fundamenta sunt leuia,quibus omissis,cõcludo quòd iure sanguinis ad descendentes fit transmissio,nõ ad extraneos neque transuersales.

¶Quæro insuper & nono. Nunquid illud quod prædixit de conditione ex.l. omnimodo pro supplemento transmittenda habeat locum etiam in Trebellianica & Falcidia? Dico breuiter quòd sic.vtrunque probatur in.l. quanquam.ff.ad.l.Falci.quę loquitur non modo de Falcidia,sed de Trebellianica secundum glo.Bart.Ange.& cõmuniter scriben.Idem de querela inofficiosi non preparata per dicta.l.scimus. Item secundum Bal.in querela de inofficio.dona.vt not.in.l.j. in penul.colum.C.de inoffi.dona. plura de hac re non dico, quæ ab aliis satis supérque sunt disceptata.

De lege Salica & regni successione.

CONSTAT Salicam legem Pharamondũ prius accitis proceribus, nec citra maturum consilium tulisse:vt ab optimis legibus sanctissima regni auspicia captaret. Quam vel à sale, rectáque ratione,vel à Salica terra, vel à Saliis sacerdotibus, id est à generosis sapientibúsque viris conditam,vel vndecunque libet Salicam veteres,& nos eorum legibus ascripti nominamus.Ea lege imprimis cauebatur in titulo de alode. ne fœminæus ordo Francorum regnum hæreditarium nancisceretur, ea fortassis ratione quod virile sit magis,quàm fœminæum regno præesse,quódque prophanior iste sexus minúsque adeo consultum genus sacratissimi principatus gubernaculo,minúsque ineptũ videretur. Adde quòd imperium cęteris nationibus ob sanctitatem initiorum, populi benignitatem, soli fœlicitatem maxime inuisum virilis generis tutela magis indigeret. Sed quia lex est recta ratio cui Salica sanctio cũ alibi, tum in hac parte reluctari & naturali, ciuilíq; ac diuino iuri aduersa esse plerisque videri solet:eam rem sine præcursore vllo, vel primipilo qui bellum aperiat & pro re nata, & pro vindemiarum feriis adamussim edisserẽdam sumpsi.

Argumenta varia contra Salicam legem adduci solent:cuiusmodi sunt hæc,

¶Primum. Nam ista sexuum discretio inducit accusationem naturæ contra.l. maximum vitium.C. de libe. præte.l.le.xij.tabu.C.de legit.hære.§.cæterum.insti.de legi.agna.suc.& à iure naturali processerunt primùm successiones.§.j.in aut.de hære.& falci.l.in suis.ff.de libe. & posthu.l.omnimodo.&.l.quoniam in prioribus.C.de inoffi.testa.l.j.de suc.edic.l.cum ratio.ff. de bo.damna. Bal.in.l.qui contra.C.de incest.nup.Bart.in.l.interdũ, ff.de condi.inde. qui scribit successiones esse à iure gentium,& sic videtur damnabilis.

¶Secundo. Lex.xij.tabu.est illa per quam ordo successorius institutus est:vt dicit text.in.d.l.xij.tabu.quæ maxime abhorret istud discrimen sexus.ea autem est potissima pars iuris ciuilis,cui hærédũ est in hæreditatibus deferendis:& sic videtur contraria iuri ciuili, & vniuersis legibus quæ generales sunt, & ab omnibus obseruatæ.

¶Tertio. Ratio naturalis dat legem consuetudini,quæ alioqui dicitur corruptela.l.scire oportet.§.fi.ff.de excu.tuto.l.i.cum vulga.C. quæ sit lon.consue. vbi dixerunt Petrus & Cy. quòd ratio naturalis nunquam vincitur à consuetudine.eiúsque authoritas vilis est cum rationem naturalem habet cõtrariam.glos.in.c.frustra.viij.distin. ergo consuetudo huiusmodi est iniqua.

¶Quarto.Statutum omne damnatur,per quod inter liberos inæqualitas inducitur.quorum appellatione fœminę continentur.l.qui filiabus.ff.de lega.j.l.iuste.ff.de verb.signi.l.Lucius.§.filiæ.ff.ad Trebel. & ibi Barto.l. tres fratres.ff.de pact.& in.l.fi.ff.ad Tertul.

¶Quinto. Imperatores suis legibus multa beneficia fœminis contulerunt propter obsequia quę maritis prętant & partus pericula,& huiusmodi causas quæ nos in miserationem trahunt fœminarum, vulgata.l.assiduis.C.qui potio.in pigno.ha. tantum abest vt aliquid eis iniquum atque infestum statui debeat.

¶Sexto. Nam si statuto caueatur quòd filia dotata non succedat: si tamen masculi fratres defecerint, succedat. ergo masculis deficientibus & sublatis,ad filias deuoluetur hæreditas:nec debẽt perpetuo repelli.ita voluit Bar. in.l.fina.ff.ad Tertul.

¶Septimo. Nam priuatio ista regni diminuit earum dotes contra publicum ius.l.pactum.l.licet.C.de pac.l.j.ff. solu.matri.l.hæc conditio.ff.de condi. & demon.& aufert liberam testamenti factionem contra.l.stipulatio.ff. de verbo. obliga.cum similibus.

¶Octauo scribit Andreas de Isernia in titulo qui feudum dare possunt,§.hoc autem speciale esset in regno Siciliæ vt existentibus masculis fœmina excludatur.& extra illud regnum talis consuetudo reprobatur tanquam inducens, inquit,sensum legi naturali dissonũ cõtra.l.ij. C.de condi.inser.l.conuenticulã.C.de epis.& cle.longe intolerabilior est lex Salica per quã omnino repellũtur.

¶Nono. Filia etiam dotata non est à successione patris repellenda:nec tenetur stare doti.l.j.C.de legi. hære.l. pactum.C.de pac.per scrib. si non debet fieri per pactũ, ergo nec per statutum:vt.d.Bal.in repetitione.l.j.C.de sum.trinita.& fide catho.

¶Decimo facit:quia per hanc legem tollitur legitima, tolluntur alimenta, nutritur peccatum:& inuitatur quis ad malum & ad discordiam contra omnem iuris dispositionem.l.si quis ingenuam,§.in ciuilibus.ff. de captiu.& postlimi.reuer.

¶Vndecimo:quia voluntas testatoris est lex, vt in.l.j. C.de sa.san.eccle.cum si. Sed testator non potest tollere legitimam,ergo nec consuetudo nec statutum.c.Raynutius. de testa.l.in quartam.ff.ad.l.Falci.autenti.sed cum testator.C.eo.nec principis rescriptum.l.si testamẽtum. C.de testa.Ea enim quę in alterius præiudiciũ tendunt,à statutis & rescriptis intelliguntur exempta.l.ij.§.si quis à principe.ff.ne quid in lo.publi.& alia id genus motiua.

¶Duodecimo facit: quia per constitutiones imperiales insertas in corpore iuris tollitur omnis differentia sexus in suc-

in successioné descendentium, agnatorũ ascendentium,§. fin. de success. ab intesta. insti,§. nos vero institu. de legit. agnat. success.§. sed cum antea institu. ad Tertul. cum si. & nominatim sublatum est ius illud quo nô erat necesse filias nominatim exhęredare sicut masculos per tex. in.§. sed nostra institu. de exhære. libe.

¶Tertiodecimo. Statutum est in dubio interpretandum vt non corrigat ius cõmune. c. cum dilectus. de consuetu. l. ij. C. de noua. & vt ius tertij non lædat. l. fi.§. in computatione. C. de iure delibe. & ibi scrib. nisi saltẽ sit expressa mentio & clausula de iure communi. Sed legitima debetur de iure cõmuni, & debet relinqui titulo institutionis integra sine onere, & de omnibus bonis defuncti. l. Papinianus,§. quoniem autem quarta. ff. de inoffi. testa. l. omnimodo. & autenti. nouissima. C. de inoffi. testamen.

¶Quartodecimo. Quia cessante causa ꝓhibitionis cessat prohibitio. l. vbi lex. ff. de vsucap. l. generaliter. C. de episc. & cle. Sed & si in fœmina subsit ratio illa statuti quo interdicitur eis principatu & feudo: vt. c. j.§. hoc autẽ, qui feudum dare possunt: quia bellare non possunt, & earum sexus illi negocio non conuenit. Cessat tamen in filiis ex eis procreatis, & sic ad filios saltem perueniret: vt qui ex Isabella Edoardi cõiuge, Philippi pulchri filia procreati forent, Francorum regnum accipere debeant.

¶Quintodecimo. Si quis acquisierit emphiteosim pro se & aliis, intelliguntur etiam filiæ comprehensę. ita scribit Saly. in. l. ij. C. de iure emphi. quæstio. & Barto. in. l. vt iusiurandi.§. si liberti. ff. de oper. liberto.

¶Sextodecimo. Textus aureus in. l. postliminiũ.§. fi. ff. de capti. & postli. reuer. ibi homines cuiuscũq; sexus: qui quanuis pugnare nõ possint: vsui tamen & consilio adesse possunt. Et alibi legitur quòd Fuluia detexit coniurationem Catilinæ. l. in quæstionibus. ff. ad. l. Iul. maiesta. vbi corrupte legitur Iulia, & Amazones bello potẽtes erant.

¶Decimoseptimo. Filia non potest grauari in legitima, neque per fideicommissum, neque aliàs: sicut nec in bonis propriis: & suorum hæredum appellatione continentur. l. cohęredi,§. cum filiæ. ff. de vulga. & pupil. sub. Cy. in. l. ex tribus. C. de inoffi. testa. Paul. de Cast. in consilio. xliiij. incipien. substitutio prædicta.

¶Decimooctauo. Est intolerabile hoc statutũ & odiosum, cum sit causa altercationis & bellorũ inter liberos, & mouet fraternas acies. contra. l. fina. C. cõ. vtriusq. iud. l. cum oportet.§. sin autem res. C. de bo. quæ libe. l. illud. C. de coll. l. inter filios. C. fam. hær. l. fina. ff. de rerum diui. vbi de Remo & Romulo, per quas dissensiones læditur respublica. l. si quis ingenuam. ff. de ca. & postli. re.

¶Decimonono. Facit quod scribit Bal. in. l. ij. in. fi. C. quæ sit lon. consue. quòd statuta quibus fœminæ excluduntur, sunt inhumana & contra naturam, quam lex imitari debet.§. maiorem. institu. de adop. idem. in. l. iij. C. si pendẽ. appel. mors interue. dicit quòd illud statutum est irrationabile. quod dictum ponit Petrus de Ancha. in. c. canonum statuta. col. penul. de consti. Petr. & Cyn. in. l. non fine. C. de bo. quæ libe. Barto. ipse in. l. cunctos populos. in. vj. q. C. de summa trinita. & fide catho. Baldus in. l. si defunctus. C. de suis: & legit. Alexand. in consilio. xvj. in primo volumine. Andreas Sicul. in consilio xxxviij. in. ij. volu.

¶Vigesimo. Facit quod eleganter scrib. Ioan. Fa. secunda in iure ciuili Galliarum gloria. in autenti. ingressi. C. de sa. sanc. eccle. in pe. col. quòd in regno Franciæ nõ habet locum ius feudorum: quia fœminæ succedunt in feudo sicut masculi: & sic cessat dispositio quæ fœminas excludit in regno Franciæ, per quam videtur tolli lex Salica. Cui addite ꝙ ex consuetudine Anglicana fœmina succedit in feudo, vt glosator pragmaticę sanctionis in procemio in ver. consangui. qui tamen dicit ꝙ in regno Angliæ non succedunt. & huiusmodi pleraque argumenta: quibus legis Salicę sanctio potest impugnari de iure ciuili. Sed hæc pro angustia temporis sufficiant.

¶Secundo principaliter iuri canonico repugnat, vt scribitur in. c. dilecti. de arbi. quòd de cuiusdã nemoris vsuario fuit compromissum in reginam Francorum. Et quanuis secundum regulas iuris ciuilis fœminæ à publicis officiis sint remotæ: quia tamen (inquit tex.) iuxta consuetudinem approbatam quæ pro lege obseruatur in partibus Gallicanis fœminæ præcellentes in subditos iurisditionem habere noscuntur. id confirmatur in vulgato canone monomachiam. ij. q. v. vbi summus pontifex scribit ad Brunichildem reginam Francorum. & in. cap. si quos xxiij. quæst. iiij. & in ca. cum deuotissimam. xij. q. ij. causam incendiariorum committit Constantiæ reginæ Galliæ. Item scriptum est de comitissa Flandrensi quæ confert præbendas. in. c. dilecto. de testi. & habent iura patronatus. & multa similia priuilegia quę conceduntur fœminis de iure canonico sicut masculis: quæ passim occurrunt legentibus, quibus nolui marginem producere: quæ omnia videntur damnare legem Salicam.

¶Tertio. Repugnat iure diuino. Scriptũ est enim Numeri. xxvij. Accesserunt filiæ Salphaad, steterúntque coram Mose & Eleazaro sacerdote, & cunctis principibus ad ostium tabernaculi fœderis, atque dixerunt, Pater noster mortuus est in deserto: nec fuit in seditione quæ concitata est contra dominum sub Chore: sed in peccato suo mortuus est. hic non habuit mares filios: cur tollitur nomen eius de familia sua? quia nõ habet filium. Date nobis possessionem inter cognatos patris nostri. retulítq; Moses causam ad iudiciũ domini qui dixit ad eum, iustam rem postulant filiæ Saphaad. Da eis possessionem inter cognatos patris sui: & ei in partem succedant. Ad filios autem Israel loqueris hæc, Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiã eius trãsibit hęreditas. Si filiã non habuerit, habebit successores fratres suos: quòd si & fratres non fuerint, dabitis hæreditatẽ fratris patribus eius: sin autem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas his qui proximi sunt. Erítq; hoc filiis Israel sanctũ lege perpetua: sicut & pręcepit dominus Moysi vt illic scribitur. Quod fœminę regnorum gubernacula susceperint, & bella gesserint, & iudicauerint sicut viri, & lege diuina & veteri testamento constat. sicuti scribitur. iij. Reg. c. x. Regina Saba ex finibus Austri venit audita fama Salomonis tẽtare eum in enygmatibus, & audiuit sapientiã eius: & dedit ei centũ &. xx. talenta auri, & aromata multa nimis & gẽmas preciosas. Item scribitur Iudith. xiiij. ꝙ Iudith abscidit caput Holofernis in opprobrium eius: & suspendit supra muros ciuitatis. Et Semiramis vino marito ad mortem adacto pro filio virilem sexũ mentita, regno

præfuit, diúque regnauit. Nónne & Orithrea & Pentesilea & aliæ Amazones regnabát,& cum Hercule etiam ipso acriter dimicabant? Et vxor Mithridatis bello assueta, virum armata sequebatur. & Virago illa Carthaginēsis, & Ioanna puella quæ diuinitus armata est aduersus hostem Francorum. Apud Getulos mos erat vt agri à fœminis colerentur, domus ædificarentur, & huiusmodi virilia exercerentur. à viris autem muliebria: sicuti aliis proceri reges placebant: aliis pingues & obesi. Est enim Græcum prouerbium quo varij cuiusque regionis mores probantur. & vt vulgo dici solet, vnaqueq; prouincia suo abundat sensu nomos & chora, id est lex & regio. quisq; enim populus habet suos ritus, suas leges, sua iura municipalia: hinc & plerunque vsu magis & statutis regimur, quàm iure Romano, præsertim cum rex Francorú Christianissimus Ro. imperatorem superiorem non habebat. vt not. in c. per venerabilem. qui fil. sint legi. cum si. Mulieres autem in veteri testamēto populum iudicasse, quicunque librū iudicum legerit non ignorat, vbi Delbora posuit tentorium suum in mōte Effraim sub arbore palmę, & ibi iudicabat filios Israel. & ad hanc rem pluribus exemplis opus non est. Nunc in contrariam partē disputandum, & pro Salica lege concludendum.

¶ Pro. l. Salica facit. Primo quia de iure fœminæ non succedunt in feudo, multo minus in regno per tex. in. d. §. hoc autem. quia ius feudorum est ius: vt not. in rub. feudorum per scrib. per text. & in. d. dilecti. de arbi. in argu. & Imol. & Gemy. in. ca. grandi. de sup. negli. præla. lib. vj. nisi cōsuetudine inducatur quòd succedant. ita. d. glo. prag. in loco allegato. & istud probat aliis modis positis in pręced. parte. Et sic consuetudo ista est cōformis iuri.

¶ Secundo facit. Quia facta est pro conseruatione familiarium quas conseruari interest reipub. l. j. §. publice. ff. de ven. inspi. in ver. dignitas familiarum salua sit. l. j. C. de adul. per Cy. & Iaco. de Are. & ita not. Bald. in. d. l. j. C. de sum. trini. vbi dicit ꝙ istud potest fieri per pactum iuramento vallatum, vt excludatur quis à succedendo: sic etiam per statutum, vt. c. ij. de pact. lib. vj. quia per masculos non per fœminas ius agnationis conseruatur de iure ciuili. per text. in. §. j. institu. de legi. agna. succes.

¶ Tertio. Quia sunt incapaces eorum omnium quæ requiruntur ad regnum, & potissimum belli: vt in. d. §. hoc autem. & consilij seu iudicij. vt in. l. fœminæ. ff. de iudi. l. j. §. sexum. ff. de postu. cum simi. faciunt text. in. c. j. §. filia. de success. feu. c. j. de grad. cogna. in feu. c. j. de natura feud. ca. j. episcopum vel abbatem. Specu. alia ponit in titu. de feud. §. quoniam. versi. xxv.

¶ Quarto. Quia sunt quinque rationes cōformes iuri cōmuni quibus tale statutum, vel lex excludens fœminas fundatur & roboratur, quæ ponuntur per Bald. in. l. fina. in. iiij. colum. C. de suis & legit. & d. Bal. in. l. j. ff. de senato. quod & si in regno Franciæ cōtigerit male, & Angli diu potiti sunt regno, & istud nō accidit ex malo iure Francorū: sed ob quædam alia peccata eorū vel ex causa, quæ est tamē in mēte diuina: quia ius Francorū est clarū.

¶ Quinto: Facit quod tenēt Bal. Fulgo. & Pau. de Cast. & alij contra Bar. in. l. fi. C. de pac. ꝙ huiusmodi statuto excludente fœminas non potest pater neque testamento neque pacto facere, vt filia succedat: quia ius quæsitū est masculis nisi fieret tale pactum mediante dispositi ne legis vel consensu filiorum: de quo remitto illud ad Iaso. & alios moder.

¶ Sexto. Facit tex. in. l. j. ff. de senato. quòd dignior est masculus quàm fœmina in rebus publicis. ex quo dicit, infert masculos potius debere in regnis succedere quàm fœminas. Addit ad extensionem legis nostrę, ꝙ vbi non succedit fœmina: nō succedit etiam filius eius, & descendentes ex ea ob radicem deficientē. per tex. in. c. ad apostolicæ. de re iudi. lib. vj. Ideo nullum ius potuit Anglus prætendere inquit Bald. quia in causato non potest esse plus virtutis quàm procedat ab influenti potentia causę.

¶ Septimo. facit à simili. Nā licet monachi regulariter nō amittant per ingressum iura suitatis: vt. l. deo nobis. C. de episc. & cle. & ibi Bal. & alij. & Bal. in. l. cū in adoptiuis. C. de adoptio. & in. l. sub conditione. ff. de liberis & posthu. Fallit in regno ducatu & baronia quę nō trāseunt in monasterium. vt. d. Bal. fuisse in beato Ludouico Theodoricum scribunt historici ex monasterio quo inclusus erat ad regnum accitum & reuocatum. & Chilpericum ex sacerdote regem factum. De beato Ludouico quod scribit Bal. mihi non constat, neque vsquā legi.

¶ Octauo. facit qđ scribit Pau. de Cast. in cōsi. ccclxiiij. in antiq. consi. ꝙ si fœmina proximior in gradu excluditur per agnatos masculos ad conseruationē familię, multo fortius excluduntur descendentes ex ea, quoniam sunt remotiores. & quanuis statutum, quod est contra ius cōmune non extendatur extincta vna persona: tamē vbi est eadē ratio, extendi debet maxime cū est vnica vel necessaria & finalis ratio. Et habet locū illa vulgaris regula. Si vinco vincentem te, te quoque vinco. ita scribit & tenet Albertus Brunus ascensio in tracta. suo de statutis.

¶ Nono. Facit authoritas Bal. in. l. si paterfa. §. in arrogationibus. ff. de adop. qui dicit ꝙ si filius vnicus regis ingreditur monasterium peccat, & nō meretur: & papa potest dispensare cum eo ne regnū pereat. argu. illius. §. post Pet. Ancha. quē refert in consi. cccxxxv. vbi refert quendam Remigium monachum & sacerdotem de sanguine regio Aragonum, qui cum dispensatione apostolica duxit vxorem cum alij defecissent: ex qua suscepit Petronillam quæ successit in regno nupta Raymundo comiti & marchioni ex quibus ortæ sunt octo generationes illius domus Aragoniæ. quod etiam tetigit Iason in. l. si. C. de transac. & illuc remitto ad varias allegationes, remissiones quas non refero.

¶ Decimo. Facit ꝙ statutū illud est adeo fauorabile ex parte masculorum, vt comprehendat etiam nepotem ex filio qui excludit fœminam, quanuis non comprehendat neptem ex filio. quod dictum ait Pau. de Cast. hic tenero omnes. & Ange. in consil. ccxliiij. & Pau. in consi. clxix.

¶ Vndecimo. Facit text. in. l. meminimus. C. de suis & legiti. hęre. vbi sublata media persona per quē nepos admittebat, amplius nō debet admitti. facit. l. hęredi. §. j. ff. de pac. & dicit Dy. in. c. indultū. de reg. qđ sublatis mediis extrema videntur sublata. l. j. §. eius rei. ff. de offi. eius cui man. est iurisdi. & ne fiant per saltum successiones.

¶ Duodecimo. Facit quod not. in. l. j. in fi. & l. immunitates. ff. de iure immu. ꝙ immunitates cōcesse posteris nō extendunt ad eos qui ex fœmina descēdunt, ibi immunitates

tates personis datæ, generi posterísq; datæ, custoditæque ad eos qui ex masculis non ex fœminis nati pertinēt: qui tex. est singularis. & scribentes in. d. §. hoc autem. dicunt quòd facere pacem cum hęredibus interfecti non extenditur ad fœminas, per multa ibi per eos tradita.

¶ Tertiodecimo, quia rex Francorum Christianissimus & meritissimus de ecclesia catholica est imperator ī suo regno: & non recognoscit superiorē. c. per venerabilem. extra qui filii sint legit. cum vulgaribus. l. j. §. sui. ff. de rei vendi. Ergo potuit huiusmodi legem cōdere sine authoritate superioris: quem non habet ex consilio prudentū.

¶ Quartodecimo facit. nam id quod dicitur, quòd lege xii. tabularū improbatur dispositio quę accusat naturam, verum est in his quæ naturæ repugnant, vt est, quòd in bonorum possessione deterior sit conditio fœminarum. vt. d. l. maximum vitium: vbi est eadem ratio quæ in masculis: sed est natura inductū, vt fœmineus sexus masculino esset inferior, & subditus, & fragilitas sexus in fœminis est à natura instituta. l. quisquis. §. ad filias. C. ad. l. Iuliam. maie. quæ est potissima ratio, per quam fœminæ à feudis & regnis repellūtur. vnde attenta ratione, & causa finali dicendū est hanc. l. non esse cōtrariam: sed conformem naturæ.

¶ Quintodecimo facit. Nam verum est id quod dicitur, quòd cōsuetudo debet interpretari & ordinari secūdum ius commune quando est dubius intellectus consuetudinis, non quādo est certa. de quo remitto ad titulum quæ sit long. & cōsue. & materiam, neque etiam est sola consuetudine hoc inductum: sed lege certa, & scripta in regno facta, & condita cum consilio & forma legis condendæ.

¶ Sextodecimo, quia ꝙ dicit Bald. quòd nō potest fieri per pactum, non potest fieri per legem, habet multas responsiones. Sed hoc satis erit quòd procedit quando ob turpitudinem vel impossibilitatē non potest per pactum fieri, vel quia contra bonos mores non potest etiam per legem fieri. vt not. in. l. non impossibile. ff. de pactis. vbi est melius argumentum à cōtrario, quòd non potest fieri per legem: non potest etiam per pactum. & procedit negatiue: non autē affirmatiue, quia id quod fieri potest per legem, non tamen per pactum vsque licet. vt ibi scri. no. amplissime. Ex quo infero quòd quāuis per pactum fortasse istud non liceret: quia renunciatio non potest fieri per filiam iuribus prius citatis in priori parte: tamē fieri potest per legem quæ est maioris potestatis: cui possunt addi multæ rationes euidentes, & cuique notissimæ.

¶ Decimoseptimo, quia fœminæ licet in bonis succedant, non tamen in honoribus. l. fœminæ. ff. de senato. Sed regnum est ius quoddam consistens in dignitate, & honore, præeminētia, potestate, consilio, administratione reipublicæ. vt hi qui de regno & principatu scribunt, Latine exposuere: à quibus longe arceantur fœminæ de iure cōmuni. Et scribit Plato, beatas esse respub. quæ vel à philosophis regantur: vel quarum principes philosophorum consilio vtuntur, quòd à fœminæ imperitia & leuitate longe abest. Cū plerunque etiam aduersus commoda propria earū consiliū laboret. vt. l. iiii. C. de spon.

¶ Decimooctauo, quia ex duobus periculis & malis minimum est eligendū, vt iura apud canonistas passim occurrunt. xiii. distin. c. duo. xxii. q. iiii. c. quod Dauid. vnde priuatum interesse, seu iniuria quæ infertur vni fœminæ, non est tanti ęstimanda, vt non publico bono consulatur, quòd argumentum potest multis locis confirmari, quæ sunt in iure vulgaria. Et adde quæ scribit Bart. in. l. j. C. de mulie. & in quo loco. lib. x. & l. in multis. ff. de statu homi. l. fœminæ. de re. iu. cum similibus.

¶ Decimonono, quia regia potestas est adeo instituta, vt iudicium rectum reddatur, & fiat ꝙ bonum & æquum est. c. regnum. xxiii. q. v. vt ecclesiā ab hostibus tueatur, & ei insidiantes propellat. c. Maximianus. xxiii. q. iii. vt hæreses vrgeat. c. quando. xxiii. q. iiii. vt blasphemantes puniat. c. non inuenitur. xxiii. q. iiii. vt se & suos prudenter, honeste, & iuste regat. xii. q. j. cap. duo. & huiusmodi munera quæ regiæ potestati incumbūt. quorum omnium exercitium non admodum etiam consultissimis mulieribus conueniunt, & vix concurrūt. vnde Bart. in. l. j. ff. de legibus. dicit per illum text. quòd mulieres non debent adesse statutis condendis.

¶ Vigesimo, quia iura ciuilia & canonica exhorrescūt, vt fœminæ virilibus officiis & habitu fungātur. c. si qua mulier. xxx. distin. c. infamis. §. tria. iii. q. vii. c. certis de causis. xv. q. iii. & fere per totum ca. hæc imago. xxxiii. q. v. videmus enim quòd à tutela pupilli. quia est virile munus repellitur. l. j. C. quando mulier tuto. offi. multo magis à tutela reipublicæ. & scribit beatus Thomas, secunda secūdæ. q. lxiiii. & multa huiusmodi ciuilis & pontificii iuris fundamenta congeri possunt. sed non omnia decreui adamussim cumulare, cum laboris potius quàm ingenii videatur. Incontinentiā vero animi facilitatem, ingenii leuitatem, & ad publica munia ineptam habitudinem mulierum, ille satis superq; Romanarum matronarum insidiæ, quas in maritorum necem conflauerunt, vt publicis cōsiliis interessent olim à Papyrio puero detectę docuerunt, & Gallicanum regnum vti plerisq; prudentissimis & castissimis, nūc maxime velut refloresicit. quas Lucretias omnes, Sarras, Rebecas, Sabinas, illísque lōge clariores admiremur. quarum cōsilio optimo etiam in arduis aliquando reipub. negociis vti nō est vetitum: ex quibus non nisi maximi & optimi heroes prodire potuerunt: ita olim fœminarum procacitate fœdatum est. Quis enim Clotildis reginæ (quę filiorum in patris necem animos instruxit) perniciem non detestetur? Quis Brunechildis crudeles ausus? Quis Fredegondę pellicis insidias? Et illius, quòd aiunt, procacitatē incredibilem, & ingratissimam libidinem, quæ concubinos apud Luteciā ex altissimo loco præcipites faciebat? Et huiusmodi inconsultos fœminarum conatus non exhorrescit. regnauit Semiramis, regnarunt & Amazones. Et Ioanna Siciliæ, & pleræque id genus fœminę, quarum proteruia & insania, fœdísque exemplis historicorum libri magis inquinati sunt, quàm ornati. quę singula recensere magis impudens esset quàm necessarium. Mulierem enim fortē quis inueniet? Quibus deniq; argumentis satis superq; constat legē Salicam in eo ca. quo fœminis regno interdicitur nō esse iniquā. Sed expedit vt pace amica omnia componantur: ꝙ deus facit iuxta. l. generali. ff. de vsufr. leg. in cuius nomine huic operi colophona iponemus. ꝙ rogamus, vt ęqui boniq; cōsulatis. & efficiat ne causa ista

amplius gladio decidatur. Ego enim non irritãdi cuiuspiam causa hęc scripsi: sed partim Gallicani nominis augendi, partim animi exercendi gratia.

De donatione mutua ex.l.quòd autem.§. si vir vxori.ff.de donatio. inter virum & vxorem.

NOTA quòd donatio mutua inter coniuges facta, valet.text. est hic quẽ ita ad hoc ponderat Ludoui.Roma.in singu.suis reprobatus ad hoc à Iasone, quod hic text. Iasonis iudicio de hac re nõ loquatur. Est enim hic donatio perfecta quæ illis viuentibus effectum sortitur: & in vtroque.non auté loquitur de illa quæ post mortem eorum duntaxat viget. Ego tamen ita pondero hunc tex.& traho in argu.si lex approbat dona.etiã quo ad proprietatem,& quo ad effectum,vt constante matrimonio vires habeat: & in vtroq; donantium valeat: quia neuter fit pauperior propter mutuam compẽsationem: & quia potius permutationis instar habet, quàm donationis.vt dicit hic glo.lõge fortius approbat eam quæ confertur post mortem,& quo ad vsumfructum tantum. Ratio vero huius regulæ, quòd donatio mutua & reciproca valeat: est quia mutuo amore se non spoliant. cessat ergo legis prohibitiuæ ratio. Aliam Cyn. tradit in.l. si pater puellæ.C.de inoffic.testa. dicit enim, quòd per illam.l. determinauit Petrus valere donationem inter coniuges ad vitam si vnus pręmoriatur: vt superstes gaudeat, fruatúrque bonis illius ad vitam: quia non est mere liberalis ob futurum euentum incertum quis pręmoriatur, vt illic fideicommissum valeat: quia reciprocũ.facit.l. de fideicommisso.in ver. vicissim. C.de transact. l.si ea lege. in ver.inuicem.C.de vsur. Dicit autem Philip. Decius iurisperitissimus de simili donatione in. l. pactum. C. de colla.quòd sunt in ea facienda periti consulẽdi: quia per modum donationis videlicet, non autem pacti.& est in ea aduertendum.nos igitur aduertamus: quia freqũes est, & à quibusdam male intellecta. Habemus autem cõsuetudinem in tit.de donat.inter viuos.c.vi.illius titu. vbi agitur de hac consuetudine, quòd valeat quo ad vsumfructum: & de bonis tantum simul quæsitis cõstante matrimonio.nõ enim possent patrimonialia, vel prius quæsita donare: & quędam cautiones illic requiruntur, & loquitur de coniugibus qui liberos non habẽt: ne in eorum fraudem fiat.& ideo de quæsitis, non de aliis potest fieri, quia si de omnibus fieret, plerũque inęquales essent, cum patrimonium vnius excederet. Est & alia ratio quam tradit Panor.in cap.fi.de dona.inter vir.& vxo.quia est remuneratoria. vnde exemplum tradit de plebeio qui accepit nobilem in vxorẽ, quòd remunerationis causa potest ei donare compẽsando nobilitatem cum dote. quòd est Barto.dictum in.l.si voluntate.C. de dot.promiss.& idem repetit Panor.in d.c.fi.vbi tenet cum Bar. Idémque Barto.tradit in.l.si diuortio.ff.de verb.oblig. & citat hanc.l.præcise ad hoc dictum: quia est cõpẽsatio & remuneratio, non autem simplex donatio de qua loquitur titulus de dona.inter virum & vxorem.

¶ Confirmo primo hanc regulam. quia prohibitio donationis coniugalis habet locum in vera donatione tantum, vt prædixi, adeo quòd non habet locum in promissione, vel confessione facta cõstante matrimonio, vtputa, si maritus confiteatur se recepisse dotẽ ab vxore quam non recepit. nisi enim constet quòd animo donandi hoc fecerit, non viciatur. Ita legistæ volunt in.l.si diuortio. ff.solu.matrimo. super quo tamen articulo variatum est à scribentibus. nam Bartol.in. d.l.si diuortio. & in.l.cum quis decedens.§.Titia.ff.de leg.iii.& in.l.ii.§.creditum. ff.si cer.peta.sentit, quòd animo donandi facta videatur illa confessio receptæ dotis: eo quòd suspicio est in personas, & præsumitur facta in fraudẽ legis.§.Titia. alle, quòd Bald.sequitur in.l.i.C.de dona.ante nupt. In eadem opinione est Ioan.And.in addi. Specu.in rubri.de dona.inter vir.& vxo. Contrarium tenent Cyn.& Saly. in.l.quod de suo.C.de dote cau. non nume. his præsertim argumentis. Primo, quòd si confessio præsumeretur in dubio facta animo donandi: raro haberet locum.titu. de dot. cau. cum leges ad frequenter accidentia debeant adaptari. Secundo, quia in dubio non est præsumendum quid donationis causa factum, vbi alia causa præsumi potest: cum nemo pręsumatur iactare suum.l.si cum aurum. ff.de solu.cum si. Nec præsumitur fraus seu delictum.l. merito.ff.pro socio.& idem sequitur Ange. Io.And. distinguit: an sit confessio ante matrimoniũ, tunc non valet tanquam donatio si constat esse: si non constat, valet in dubio, aut constante matrimonio, & sumus in materia nostra: tũc videtur facta ex causa donationis. ita Bal. ante eum.in.l.penul.§.mulier.ff.solu.matrimo. eo quòd tunc præsumitur esse affectus maior quàm prius matrimonium ob blanditias coniugales.l.fin.si quis aliq.test. proh. Hanc opinionem in consulendo tenuit Franciscus Areti.vt ipse refert in.d.l.si diuortio. cũ distinctione tamen Ioan.de Imo.in prin.l.si constante. Aut vir confitetur similiter se dotem recepisse, aut vltra confessionem renunciat exceptioni, vel spei futuræ numerationis. Primo casu non videtur facta animo donandi. Secundo sic: quia ex illa renũciatione declaratur animus mariti quanuis sit inutilis, licet adhuc dubitet super hoc. sed ex hoc ego concludo pro mea confirmatione, quòd in dubio sine vlla renunciatione, illa confessio videtur facta sub spe futurę numerationis, nõ autem donatio. Addo pro hoc, quia nemo pręsumitur tam fatuus, vt velit vxorem ducere indotatam.l.fi.§.j.ff.quæ in frau.cred.l. si donaturus. ff.de condi.ob cau.& dicam statim in sequen. de hoc tamen articulo dotis confessatæ plurima dicunt moder. in d.l.si diuortio. quæ non recenseo causa breui. vbi Barbatius gloriosus infinita dicit viam ferro aperiendam.

¶ Confirmo secundo, quia licet donatio inter coniuges sit prohibita, non tamen prohibetur quando est remuneratoria dotis acceptæ.c.& si necesse.&.c. nuper. de donat.inter vir.& vxo. vbi maritus vxori dotem donat, & præfixa vocatur ibi Ioan. Andr. dicit posse fieri consuetudinem super dotanda vxore, & valet. Ita nos habemus consuetudinem expressam de dote consuetudinaria. & communis opinio est quòd valeat: quanuis Barba. in.d. l.si diuortio. adducat quædam in contrarium, quæ friuola sunt. facit, quia Druydum tempore apud Gallos ea lex erat,

erat, vt Cæsar sexto de bello Gallico refert. vxores si quid in dotem marito dederint, tantundem illis domesticarum fortunarum conferre mariti debent: nec est iniusta, aut contra bonos mores, quicquid Barba. dixerit, & conuenit autenti. dos data donationem meretur. C. de do. ante nupt. & procedit cum vere & non ficte dotem accepit, vt no. in. d. autenti. dos. & quia vt prædixi, nemo præsumitur indotatam vxorem ducturus. faciunt not. in capitu. est & aliud. institu. de doñ. l. cum veterũ. C. de do. ante nup. vnde etiam si iurauerit quis se vxorem ducturum, intelligitur, si dotem dederit: inspecta tamen personarum qualitate: vt si diues pauperem, vel deformis pulchram ducat. Illud Bald. scrib. in capit. iurauit. de proba. hoc Decius in auten. præterea. C. vnde vir & vxor. facit auten. equalitas. & auten. sed quæ nihil. C. de pact. conuen. Et pro hac confirmatione est tex. in. l. cum multę. C. de dona. ante nup.

¶ Facit tertio: vltra Iaso. & moder. tex. in. l. siue vxor. ff. de do. inter vir. & vxo. quem Bart. illic commendat. & no. ad hoc. vbi donatio facta inter coniuges: videlicet quãdo non est simplex: sed ob causam dotandę filiæ, vel si causa non est expressa, secuta tamen est, valet donatio. quod tu intelligas sanè: quia multi sub prætextu maritandę filiæ facerent donationem magnam: & filia de pauco maritaretur, procedere quando illa pecunia est tota consumpta in dotem filię. Ita pondero tex. in. d. l. siue vxor. in ver. eas res. quòd intelligitur totas propter numerum pluralem.

¶ Quarto: confirmo priusquam descendam ad fundamenta Iasonis. nam Azo. quia Bald. appellatur vas legum: dicit in summa ti. de doñ. ante nupt. in fi. limitando titu. de do. inter vi. & vxo. & dicit Io. de Imol. in. l. si socer. §. Lucius. ff. solu. ma. esse mirabile, & singulare dictum, quòd ille titulus non procedit in matrimonio contracto per verba de præsenti: vbi vxor in domum mariti nondum ducta est. Tunc enim proprie est matrimonium, vnde vxores duci dicuntur. Addit rationem: quia nondum est ille tantus amor, & tanta familiaritas inter eos ꝙ cõmendat illic Ioan. de Imo. pro partibus Italiæ vbi frequẽter contrahunt per verba de præsenti. tamen huic dicto refragatur vltima opinio glo. in dicta. l. si diuortio. Sed ita Francis. Areti. illic dicit, quòd si esset matrimonium contractum: tamen nondum consummatum, non præsumitur tanta affectio, & valet donatio. vnde moder. in. dicta. l. si diuortio. dicunt quòd quando carnalis copula non est subsecuta, vel non est traducta ad domum, non est tanta affectio pro opinione Azonis, quę est notabilis. & quia lex prohibitiua nõ est extendenda: sed stricte accipienda in suis terminis, licet. l. ciuilis dicat non cõcubitus nuptias consensus facit. quia intelligitur, quo ad accipiendum illud quod relictum est sub cõditione nuptiarum: non autem in hoc casu, vbi est dispar ratio affectionis.

¶ Quinto facit: quia valet donatio etiam quæ de præterito causam habet: & valet permutatio cum sponsus donauerat sponsę alienum annulum. postea constante matrimonio pro illo suũ dedit. illa donatio valet. quia potius permutatio est. l. si donatę. §. si spõsus. ff. de dona. inter vir. & vxo. ita hoc casu. quia mutua est ista donatio, cẽsetur potius permutatio quędam quàm donatio, vt dixi in præced. post glos. in nostro. §. si vir. per tex. in. l. sed si lege. §. consuluit in fin. ff. de peti. hæredi. vbi ad antidora donatio dicitur esse velut quoddam genus permutationis.

¶ Sexto facit: quia quando fit donatio & traditio (dare enim & retinere non valet per consuetudinem) & maritus premoritur, confirmatur eius morte. l. Papinianus. ff. de dona. inter vir. & vxo. d. l. quod de suo. & l. antepe. C. eo. secus si soluatur diuortio. Ita hic ista donatio cum non habeat effectũ nisi post mortem: & eius effectus conferatur post tempus mortis, non potest esse quin valeat de iure quo ad proprietatem. de consuetudine vero quo ad vsumfructum, ne omnino fiat iniuria parentibus, posset quis exhæredare, & priuare bonis suis, sed per istam consuetudinem nostram nõ valet talis donatio mutua, nisi de bonis per eos quęsitis. immobilia enim patrimonialia (vt vocant) non possunt donari. sed quicquid cõstante matrimonia eis aliunde obuenit, quàm à parẽtibus donare possunt.

¶ Septimo: adduco pro confirmatione huius donationis, & limitatione ti. de dona. inter vir. & vxo. quia maritus si donet vxori cõstãte matrimonio, vel fateatur se recepisse dotem, quã nõ recepit propter obsequia quædam & seruitia quæ ab vxore vltra maritalia & nuptialia obsequia receperat, valet istud, & vxori acquiritur tanquam remuneratoria. ita Panor. in ca. cum in ecclesiæ. de Simo. dicit Salyc. ita consuluisse Bononiæ. tamẽ Ange. in. l. sed si lege. §. consuluit. ff. de peti. hæredi. tẽperat istud, dummodo donatio non excedat modũ seruitiorum. quod est valde not. & vidi nuper contingere in quæstione mihi proposita per testamẽtum cuiusdam Lothoringi ꝗ pauperẽ vxorẽ & iuuenẽ duxerat, cũ esset senex & morbosus: & ei donauit ob seruitia grata multa, & expresse clausula illa erat apposita. Et pro ista restrictione facit glos. singulariter adducta per Barba. in dicta. l. si diuortio. in. cap. si quos. xij. quęst. ij. sed videtur mihi illa glo. non esse formalis. sed tex. ipse formalior. in ver. amplius: vbi si donatio seruo manumisso ab episcopo facta excedat modum illic positum reuocatur, & glos. dicit: ergo valet pro parte, pro parte nõ. quod induci potest ad hoc, vt si excedat merita donatio reuocetur, & debent merita probari, vt tenet Bar. & scrib. in. l. si donatione. C. de collatio. & dicit Barba. se ita consuluisse in quæstione facti. Cum quidam canonicus donasset concubinæ ob seruitia, multa, vltra ea quę concubinalia dicuntur, quia consuluit quòd probatis meritis, & eorum qualitate valeret donatio.

¶ Octauo, breuitatis causa venio ad fundamenta Iaso. & confirmo. Nam donatio ista mutua & vicissitudinaria, non eget insinuatione, quanuis sit immẽsa, vt & Angel. & Ioan. And. volunt in locis allegatis per Iaso. & Oldra. etiam quem adducit Albe. Saly. Alexand. Bald. & cæteri in locis per Iasonem recitatis. vbi tenent, ꝙ si fratres faciãt inter se talem donationem, ꝙ superstes alteri succedat: & bona alterius ad eum perueniant. est quædam vicissitudinaria donatio quę valet, & non eget insinuatione. Addo ad Iaso. & alios limitando hoc dictum, vt procedat quando est donatio, & per modum

donationis fit: tunc valet, vt voluit glo. in. l. fina. C. de pact. in ver. accommodauerit in fi. & vltra doc. per Iason. allega. Alexand. in consilio. xx. col. ij. volu. iij. videlicet, quod obligent & promittant ad inuicem donare bona superuiuenti quando sine liberis decesserint: quia per superuenientiam liberorum reuocaretur. l. si vnquam. de dona. C. vt dicam in prima limitatione. secus si per pactum fieret: quia esset prohibitum, vtpote de succedendo. ita Bar. voluit in consil. ccviij. incipi. promitto tibi, & tu mihi. Ita Delius in. l. pactum. C. de colla. vbi quærit de pacto facto cũ patre de non auantagando filios. de quo remittit ad ea quæ not. in consilio. clxxxiiij. vbi late, & subtiliter differit. Alia de hac re legas apud Iasonem quæ sunt clarissima.

Super titu. qui admitti ad bono. possess. possunt. C. præsertim ad Iasonem.

INTER LEGENDVM TITVlum, qui admitti ad bo. poss. C. plerunque dubitaui super ratione diuersitatis inter aditionem hæreditatis & bonorum possessionem: quę est, quod quanuis filius nõ possit adire nisi pręcedẽte patris iussu. l. si quis mihi bona. §. iussum. ff. de acqui. hæred. potest tamen bono. possess. agnoscere patre ignorante, vt. l. j. C. qui admitti. cui postea acquiritur ratihabitione. l. fi. ff. quis ordo in bo. poss. serue. Rationem posuit glos. fin. d. l. i. quam & Bart. & Angel. & Iason commendant opinionem glos. referentes, & nihil addentes. Nam aditio hæreditatis de iure, inquit, ciuili est: quo iure patria potestas attenditur, bonorum vero possessio iuris pretorij, est quo nõ obtinet patrię potestatis beneficium. Hæc ratio mihi nunq̃ placuit. Nam si de iure pretorio bonorũ possessio patri per filiũ quęratur ratihabitione: ergo patrię potestatis vis iure pretorio cõfirmatur quo nõ tollit ius ciuile, sed augetur. Causa enim finalis, & vnica per quã procedit ista acquisitio, est patria potestas, quod ius ciuium Ro. proprium est: qua sublata nullo iure, nulláque ratione patri quęreretur bonorũ possessio: quia alteri per alterum non acquiritur cessante causa expressa in iure. Cogitabam ergo quod ideo est, quia ius ciuile dat liberiorem potestatem adeundi: cum perpetuo adiri possit l. licet. C. de iure delibe. quo tempore potuit facile peti iussu patris: & cum patris venia adiri. Quod tempus cum iure prætorio ob temporale prætoris officium sit angustius: in hoc iuuatur filius, vt non habeat necesse scrutari patris volũtatem, vt videmus in plerisque à simili: cum lis tempore peritura est, excedimus iuris ciuilis regulas, & personę habiles fiunt.

Alia disputatio in eundem titulum.

IN EADEM. L. I. C. QVI ADMITTI. Iason in eo loco, vbi disputat, an repudiatio tacita plus operetur, q̃ expressa. nam per expressam filius patris conditionẽ deteriorem non facit. l. is qui hæres. §. fi. iuncta seq. ff. de acqui. hære. per tacitam secus. d. l. j. & videtur descendere in contrariam sententiã per agumenta & locos quibus probat expressam plus nocere: nihil tamẽ decidit. Ego conieci ex verbis legis, is qui hæres. & l. fin. C. de bõ. quæ libe. quę concor. quod illa limitatio non sit vera in bono. posses. & id clare demõstrabo. Nam imprimis leges illę loquuntur in aditione hæreditatis expresse: & per verbum adire & aditio, nõ in bonorum possessione, & per verbum hæreditas. ergo non debet extendi ad bonorũ possessionem longe differentem. Ad hæc ratione id ostẽditur euidenter. nam regula est, quod is qui potest adire, potest repudiare: & qui non potest adire, non potest repudiare. Modo habemus, ꝙ filius non potest adire, nisi iussus paternus præcedat: & hoc exigit lex pro forma substantiali aditionis, vt. dicta. §. iussum. Filius igitur qui adire non potest sine iussu, non potest repudiare sine iussu. iuxta regulam. l. nihil tam naturale. ff. de regu. iur. Sed in bonorum possessione agnoscenda non requiritur iussus. ergo nec in repudianda: quia hoc lege non cauetur. Ita non esset absurdum repugnare eorum opinioni: qui dixere quod repudiatio expressa filii, non nocet patri per dictam. l. is qui hæres. quę nec in verbis, nec in ratione conuenit bonorum possessioni.

Alia in eundem.

IN EADEM. L. AD ILLVM ARTICVlum. An ex temporis lapsu præsumantur omnia solenniter acta, vbi Iason citat authoritatem canonistarum in. c. illud. de præsumptio. & non accuratius examinat. Solue illud contrariũ hoc modo, ꝙ ideo prælatus censetur dedisse authoritatem ex diuturnitate temporis: quia ipsius principaliter intererat. & ideo cum sciret ędificatam capellam, & posset contradicere, taciturnitas ipsius habetur ꝓ cõsensu. iuxta not. in. c. qui tacet. de regu. iur. lib. vi. secus esset in authoritate iudicis quæ nõ pręsumeretur interuenisse nisi probaretur, quia iudex nescit illum actum factum esse à priuatis: vtputa filium agnouisse bono. possessionem. & sua non intererat principaliter: ideo nõ potuit ei putari cur non contradixit. ¶ Adde huc alia quæ ponunt Ludo. Roma. & Ioannes de Imo. in lege sciendum. ff. de verborum obliga. Item vbi allegat. c. continebatur. de his quæ fiunt à præla. sine consen. capi. vt concor. cũ l. si filius. C. de peti. hæredi. dic quod per illum tex. nõ probatur simpliciter, quod ex taciturnitate cum lapsu temporis præsumatur consensus. Sed glo. tenet contrarium, & adducit fundamenta. Nã ibi erat facta alienatio decimę per abbatissimam ad tempus. secus si in perpetuum: quia ex lapsu temporis non induceretur consensus ob malã fidem acquirentis: qui debuit scire iura, quod consensus capituli requiratur. Item inquantum dubitat de mandato quare nõ pręsumatur, sicut iussus. Dicit quod ideo est: quia facilius præsumitur iussus: cum persona patris & filij, quo ad voluntatẽ dicatur esse eadem. Ideo quanuis in adeundo requiratur iussus: tamen facilius fingitur ob temporis adminiculũ interuenisse, quàm in extraneis in quibus non habemus symbolum. Præterea non esset ponere eos in cœlum: dicere quod in. l. si

in.l.si filius.interuenerat scientia patris:ideo qui tacet. & ita aliqui tenuerunt:sed tex.non dicit.

Alia in eundem.

IN EADEM.L. TENET IASON OPInionem Angeli contra omnes, quod hodie nihil est correctum circa cõsensum & iussum patris per.l.fi.C.de bo.quę libe.quia pater per eã.l.in.§. vbi autẽ.vbi dicitur, quod quanuis hodie pater nihil habeat in aduenticiis præter vsumfructũ: tamen data est ei à lege administratio bonorum filij.ergo adhuc requiritur iussus. Teneo contrarium pro communi. Et respondeo ad argumen. Iaso. quia non dedit lex potestatem in filium in aduenticiis quominus possit solus illa sibi quærere, & de illis disponere:sed voluit quòd in agendis & fugiendis eum defendat:id est in agendo & defendendo si filius agat pro illis, vel conueniatur. & sic non vrget ille text. Insuper ego probo euidenter quòd hodie sublata sit illa necessitas impetrandi cõsensus paterni: quia adeo filio acquiritur proprietas, vt omnes actiones hæreditarię passiuę & actiuæ in filium transeant per iura noua:& sic pater non potest ex aditione facta per filium subire aliquod damnum, vel obligari inuitus: immo efficitur cõditio eius melior ob vsumfructum. Cessante igitur illo timore ne ex facto filij inuitus obligetur: & sic cessante ratione legis cessat eius dispositio.l. generaliter. C.de episco.& cleri. pręterea cũ hodie pater non possit contradicere filio in adeunda hæreditate: eiúsque cõtradictio nihil operaretur. ergo nec eius consensus exigitur per regulã iuris, cui non respondet, quę allegatur per.glos.qui inuitus nobis potest: & nobis ignorantibus potest.

Alia in eundem.

IN.L.EMANCIPATA.C.QVI ADmitti. super glos. in verbo nullã circa. l.illud. §.fi.ff.de bono.possess.contratabu.quærũt scribentes quæ sit ratio quare bono. possess. contratabulas proponendę via hæredi scripto per posthumum nondum natum aperta est. Cum ipsimet posthumo aperta non sit.l.posthumo.de bono.possess.cõtratabu. Et plus non possit in alium transferri per regulam:neque quòd nobis non est cõcessum aliis, per nos non liceat. Et nõ respondent:sed dicunt ita decisum.l. si post mortẽ.per eos citata quę nil facit, vt de hoc vide per Iasonẽ. Ego fundabã fortius, quòd posthumo deberet potius licere contratabulare, quàm alteri per eum:quia vbi agitur de ipsius iure vel commodo, habetur pro iam nato. secus vbi agitur de commodo, vel incommodo alterius.l.qui in vtero.ff. de statu. homi. & cogitabam diu super ratione. Tandem inueni rationem: quia bonorum possessio requirit factum.l.fin.C.qui admitti.dico de decretali quæ sola effectum habet:vnde lex qui in vtero.quę loquitur per verbũ habetur, quòd est fictionis, procedit in his quę iuris sunt:non autem in his quæ facti:quia facta non finguntur.& in hoc extrema non sunt habilia: quia non subest persona ex quo posthumus nondum natus est, quæ peragat illud factum in potentia secundum doctrinam Barto.in repeti.l. si is qui pro emptore.quã l.ipse decem & octo annos natus repetiit:& ego quoque non ita: tamen fœliciter eo ętatis anno disputaui illam materiam.de hoc quòd facta in istis non finguntur est tex.in.l.cum hæredes.de acquiren.possess.vulgata.l. in bello.§. factæ.ff. de capiti. melior text.ad rem præsentem.in.l. iij.§.acquirere. ff.de bono.possess. quia idcirco bono.possess.non transmittitur: quia facti est. Aduerte etiam quod Ias. pollicetur se multa noua dicturũt quæ sunt apud Alex. per ordinem paucissimis adiectis.

In titu.de iure delibe. C.

IN.L.LICET.C.DE IVRE DELIBE. & in.l.vnica. C. quando non peta. par.Iason tenet contra cõmunem, quòd iuri immiscendi nullo tempore præscribatur: & mouetur nescio qua ratione quę mihi videtur impertinens, quia prætor introduxit ius abstinendi in commodum filiorum: non autem in detrimẽtum eorum per.l.si filius qui patri. ff.de vulga.substi.ergo (inquit) noluit quòd præscriberetur: ista consequentia non vrget:quia quanuis pręscribatur, tamen est ei vtile, si velit ante præscriptionem vti: nec reperitur præscriptio sublata per ius prætorium: præsertim illa mere in odium negligentium instituta quæ est longissimi temporis, cum minime ęquitati conueniret, vt nunquam esset certus hæres & dominus hæreditatis. Pręterea omissis aliis rationibus hallucinari visus est in terminis, dum dicit, quòd ius abstinendi præscribitur:quia quæstio non est de iure abstinendi: sed de iure immiscendi, quod est omnino contrarium: per illud datur potestas non adeundi: per hoc adeundi, vel acquirendi hæreditatem. Ideo conuenientius est insistere communi opinioni. Et ego dico quicquid Ange. dixerit, quòd glos.in dicta.l.vni. non fuit in hac opinione:quia quando dicit, quòd ius immiscendi est perpetuum: id est, intelligitur longissimum iuxta text.per eã adductum in.§.primo institu. de perpe. & tempo.&.l. fina.C.de præscrip.xxx.anno.

In eundem.

IN EADEM LEGE LICET.DISCORdia est inter scri. an ius abstinendi sit de iure ciuili, vel præto. Nam Bald.Salyc. Ludouic. Cathosaccus & nonnulli tenent, quòd sit de iure ciuili per quædam argumenta quibus rite per Iaso.respondetur. Communis autem est in contrarium. Ego credo distinguendum esse hoc modo distinguendo tempora, & concordãdo scripturas. primo fuit ius ciuile antiquum, scilicet lex duodecim tabularũ: & leges Ro.per decẽ viros factæ quę pręcesserũt ius prætoriũ: immo factę sunt priusquam pętores instituti essent. & hoc iure nõ est introductũ ius abstinẽdi, cũ esset filius illo iure necessarius, §.sui.insti.de hęr.quali.& diffe.quia olim parẽtes habebãt potestatẽ vitæ & necis in filios.l. in suis.ff.de libe. & posthu. Secũdo successit ius pretoriũ, quod benignus erga filios eis beneficiũ istud abstinẽdi cõcessit.§. sed his permittit.est ergo origine pretorium:neque aliter dici

potest, nec responderi vere ad dictũ.§. Tertio fuit ius digestorum per quod huiusmodi beneficiũ confirmatur à iuris interpretibus, vt est in.l.si filius qui patri. ff. de vulga. exponendo ius dicentis.i. prætoris qui ius abstinendi introduxit, noluit in eorum detrimẽtum statuere.& not.in.l.necessariis.ff. de acqui.hæred.& tandem per ius ciuile nouissimum.C.autent.insti.& feudorum confirmatum est, vt.l.fi.C. de iure delibe. cum simi.§.& quoniã.in auten.qui mo.natu.effic.sui.vbi speciale est in eo qui per curiam legitimatur, vt nõ habeat ius abstinendi.& in feu.tex.& in ca.j.an agna. vel fili. in vsi.vbi conceditur ius abstinendi. Est ergo inuentio ne de iure prætorio, confirmatio de iure ciuili.Ius autem deliberandi à iure ciuili processit.ꝙ non est idem.

In titu.de pactis.C.

I N.L.PACTA QVAE CONTRA.C. de pactis. Est varietas Bartoli notata à scribentibus qui modo tenuit donationem inter coniuges valere, si iuramento firmata sit: modo non confirmari iuramento. Primam approbat Iason post maiorem scribentium partem tribus potissimum rationibus. Quanuis hæc opinio mihi videatur esse melior: tamen rationes eorum sunt ineptę meo iudicio. Et hoc euidẽtibus fundamentis probare institui. Primo cum faciunt argumentum de confirmatione quæ fit morte: & ea quæ fit iuramento longe diuersa est ratio. Nam ideo morte confirmatur: quia cessat per mortem causa prohibitionis ne mutuo amore se spolient, quæ causa per iuramentum non tollitur: immo magis roboratur, quia quanto magis erunt astricti iuramento ad obseruandam illam donationem: tanto magis violabũt intentionem legislatoris, & mutuo se spoliabunt. est & vnum cuius nũc succurrit, cui credo vix posse responderi: quia Barto.dicit: & verum est, quòd lex adeo resistit donationi quòd non oritur naturalis obligatio. patet quia non accedit fideiussor. vt ipse docet in.l. cum lex. ff. de fideiusso. Sed iuramentum non est modus inducendi obligationẽ in ingenuis, vt.l.si quis pro eo. Secundo dicũt quòd est bonum argumentum de donatione facta per patrem filio: & donatione inter coniuges, quo Iason in vsi.feu. vtitur. in col.vi.ver.noto etiam. Cõcedo quòd vtrunque prohibeatur, & concesso adhuc quòd donatio inter patrem & filium iuramento firmetur: quod tamen non est sine dubio (vt ego statim dicam) non esset bona consequentia: ergo donatio inter coniuges valet. quia comparatio ista in hac parte non habent eandem rationem. Donatio enim inter patrem & filium non prohibetur: quia contra bonos mores, vt illa. Sed quia nullo pacto formari potest. Si enim pater dat filio: daret sibiipsi. cum statim sibi acquireretur.l. placet.ff. de acqui. hæredi. ergo debet esse differentia personarum inter donantem & donatarium. Si filius dat patri, non potest dici dare id quod non habet, neque suum est: quia patri per eum quæsitum. Vnde huiusmodi donatio non valet, quia ridicula: neque consistere potest. aliud est de donatione inter coniuges quæ habet rectam formam donationis. quare malum est eorum argumentum. Incidenter dico, quòd teneri potest in puncto iuris talem donationem inter patrem & filium iuramento non confirmati: quia id quod nullum est ipso iure defectu formę substantiæ: vel quia lex resistit, confirmari de iure nullo modo potest.l.non dubium.C.de legi. vbi fit mentio de iuramento. secus si lex non assisteret: vt in stipu. alteri facta. vel contractu puberum: cui lex non assistit, vt auten.sacramenta. licet dicatur, quòd non est iuste condita illa auten. Sic dico, quòd etiam donatio inter coniuges non confirmaretur iuramento: quia lex ei resistit: nec parit vllam obligationẽ & sic iuramentum de se produceret quod fieri legitime de iure, non potest de iure ciuili. Tertio addũcunt authoritatem Barto. & Bald. quòd potest fieri per statutum, potest per pactum iuratorium. Primo dico, quòd immo, quòd potest fieri per pactum, potest fieri per legem, vel statutum argumento à minori ad maius: quòd est bonum affirmatiue. Sed non credo, quòd econuerso procedat, quia maior est vis legis quàm pacti: vt dicitur in.l. non impossibile.ff. de pac. vbi argumentum istud negatiue procedit, quòd non potest fieri per legem nec per pactum: non econuerso, quòd non per pactũ, non per legem, quod est luce clarius, & patet recenter in.l.non dubium. vbi si lex prohibuit aliquid fieri pacto, etiam iuratorio non fit.& vide argu.quo vtitur Iaso.in.l.ius agnat.ff.de pact. Verũ est, ꝙ quando aliquid non posset fieri per pactum ob turpitudinem, vel impossibilitatem: tunc per legem non fieret, vt dicit Bald.in l.i.de sacrosanctis ecclesiis. aliàs secus. quia lex nõ est nisi recta ratio & honesti præcepti. alioqui non est dicenda lex.l.j.&.ij.ff.de legi. sic nec statutũ, nec consuetudo cap.fina.de consuetu. Vltra hæc ego habeo quòd in materia donationis inter coniuges ius canonicum sequitur ius ciuile, & non dicit quòd iuramento confirmetur cap.fi.de dona.inter virum & vxorem. quare in puncto iuris vt dicitur teneri posset fortioribus argumentis posterior opinio Barto. qui non sine causa variauit: cum raro id soleat facere Bal. sæpe qui hanc tenuit, & cum eo Salycetus: & alij relati per Iasonem in dicta.l. pacta. Nihilo secius ego puto quòd ita possunt concordari hæ opiniones: & si quis hoc forte ante me dixerit nescio. neque vsquam legi. nec omnia legi: nec omnia memini: nec magna librorum copia mihi vnq̃ placuit. Sicut nec Oldrado Laudẽsi, nec plerisque. Tamen hæc mihi inter legendum & obeundum lectionis ordinariæ munus occurrere fortasse non digna vt legantur: sed quæ visa sunt mihi omnino studiosis rem aperire. suum etenim cuique iudicium, inquit Cempanus, sua ratio est. Cæterum, vt ad me redeam: crederem ita rem decidi, vt attento iure ciuili nullo pacto possit valere donatio inter coniuges constãte matrimonio: nec iuramento confirmari per rationes allegatas: quia est contra bonos mores iure ciuili attento, vt.l. prima.ff. eo.titu.& ideo quia nulla est de iure ciuili. nec parit naturalem obligationem. & quia de iure ciuili iuramentum non est modus inducendi obligationem. De iure autem canonico puto valere: ita demum si iuramento conseruetur: aliàs non per dicta. capitu. fina. Et hoc primo

primo, quia non est contra bonos mores iuris canonici: cum non inducat peccatum directe & præcise: neque contineat improbitatem, vel aliquid quod sit à lege diuina prohibitum: ergo seruari debet propter iuramentum de iure canonico: quod in terris ecclesiæ pro cederet. In aliis minime: sed absolueretur à iuraméto, & contractus solueretur, vt alibi sæpe deciditur. Secundo, quia licet de iure ciuili iuramentum non inducat obliga. tamen secus est de iure canonico. cap. debitores. cum contingat. veniens de iure iu. cum ibi not. & per scrib. in dicta. l. non dubium. Vltimo, quia pactum de non succedendo, quod aufert liberam testamenti factionem, ideo iuramento vallatur. ca. quanuis. de pact. libro sexto, quia non inducit peccatum: quanuis de iure ciuili sit contra bonos mores, secus in pacto affirmatiuo, quod inducit votum captandę mortis: & sic peccatum. Et hæc de ea re plus satis, quę doctiorum censurę summitto.

In titu.de bo.posses.contra tab. C.

N. L. POSTHVMO. C. DE BO. POS. contra tabu. magna contentio fuit inter scribentes quare prætor det bo.posses.contra tab. illi qui est præteritus, cum testamentum sit nullum. & super ea re dantur multę solutiones. Ego tandem puto melius dici posse omnia iura, quę dicunt id testamentum quo filius est pręteritus, esse nullum: intelligi debere de rigore iuris: vt est text. in. l. primo in fine. ff. si tabulę testamenti nullę text. & §. primo insti. de exhęre. libe. si duo allegata per Alexand. ff. de lega. præstã. cum simi. tamen de ęquitate sit aliquod: & per filium approbari possit, & confirmari: vt dicit text. in. l. filio preterito. ff. de iniusto rup. testa. nec placet diuinatoria solu. eorum qui dicunt, quod loquatur, quo ad libertates. ideo non est mirum, si contratabulari potest: quia per contratabulas non dicitur testamentum nullum. Hæc enim longe diuersa sunt: quanuis in locum dicendi nullum contratabulas successerit: & puto sic intelligi opinio. Barto. quia licet iure ciuili tale testamentum sit nullum: non tamen est omnino nullum, & iure prætorio est aliquod: est ergo nullum attenta nimia iuris subtilitate: sed attenta ęquitate, non est nullum: vt. d. text. in dicta. l. filio. qui aliter exponi non potest, nec cauillari. cum illic aperte id decisum sit: de quo tanta contentio orta est.

In titulo vnde libe.C.

N. l. j. C. VNDE LIBE. Iason circa rationes dubitandi dum intelligit text. proprie & directe. & citat authoritatem Barto. in. l. ij. ff. de bo. posses. ad probandum, quòd hæres de iure prætorio est directe hæres: quanuis Decius ad illud Iasonis dictum non aduerterit, immoratus circa meliora. Tamen aduerte salua Iasonis reuerentia illud quòd dicit esse falsissimum. Verum est enim, quòd Bar. dicit illic vbi nemo est hæres, nec re, nec spe: tunc pretor quãuis non possit facere quem directo hæredem: tamen in eum transfert actiones directas, sicuti & dominium directum transferre potest. Postea in fine dicit dictũ Dy. est verissimum, ꝙ pretor licet possit facere quẽ esse vice hæredis: tamen non potest facere esse hæredem vere nec directe, quòd ipse porrigit ad successiones delatas alicui authoritate præsidis, vel inferioris principe: vtputa ducis, vel marchionis. Nam tales sunt veluti bonorum possessores: alij vero à principe, vel statuto succedentes sunt hæredes. Et hoc idem tenuit Bald. in rubri. C. qui admitti. Circa id cogita: quod enim dico disputatiue, id dictum velim. & iuxta illud verbũ Apelles faciebat.

In eundem.

N. L. QVI SE PATRIS. C. VNDE libe. Quærunt scrib. quæ sit diuersitatis ratio cur nepos repudiata patris hæreditate auitã acceptare possit de iure pretorio. de ciuili autem iure nõ possit. Dicũt esse hanc rationem: quia de iure pretorio primum caput est euacuatum, cum filius mortuo patre hoc iure non sit hæres: sed habeat beneficium abstinendi: nepos ergo inuenit illud caput suitatis vacuum: ego credo non esse veram. quia falsum est, quòd dicitur filium non esse hæredem de iure prętorio ob illud beneficium. Ius enim istud non potest facere quem desinere esse hæredem: nec tollit iura & ordinem suitatis: sed priusquam abstinuerit, est hæres: & statim ei acquiritur sine additione iuribus vulgatis, licet possit abstinere. tunc ius necessitatis tollitur: non autem ius suitatis. Cogitaui super alia ratione, quam relinquo melioribus iudiciis perpendendam. Ideo nepoti hoc de iure prętorio concessum: quia ius abstinendi quod est concessum nepoti in hæreditate patris sui est in eius fauorem introductum. §. sui. in stitu. de hære. quali. sed si abstinendo ab hęreditate patris perderet hæreditatẽ aui: & non posset eam solam amplecti, ius istud fauorabile in eius detrimẽtum conuerteretur. Vide an hoc valeat, quia sic placet, donec melius intelligam. Item de iure ciuili est aliud: quia vnius hæreditas in alterius confusa erat: sic diuidendo videretur pro parte adire contra. l. j. ff. de acquiren. hæred. Alia sunt illic quæ frangunt capita doctorum, & pondera verbum defunctis. in. l. defunctis. C. de legi. hæred. contra id quod dicit, quia alia ratione est reprobatum per Decium. Item Decius approbat intellectum Fulgo. qui tamen corrumpit totam literam, nec placet.

In eundem.

N DICTA LEGE QVI SE PAtris. Contentio est inter doctores citramontanos & vltra mõtaneos super glo. fina. An pater succedat filio per vnde libe. & gl. arguit ꝙ nõ. & cõcludit ꝙ habeat vtilẽ. Qui tenent hanc opinionẽ, vt Bart. mouentur hoc argumento: quia vnde libe. datur illis quibus datur contratabulas. l. j. §. rectè. ff. si tabu. testa. nul. ext. dico illud non bene probari per illã. l. quia dicitur, quòd pretor ab intestato dat successionẽ liberis: quibus ex testamento dedit cõtra tabulas: non autẽ dicit id quod Bar. & sequa. volunt. Sed ego pro opinione citramontanorum, quã firmat Iason quibusdã argumentis: quibus respõdet Decius, adduco tex. expressum vbi

ponitur verbum oportet, quod est necessitatis in.l.non putauit, §.vt autem.ff.de bono.pos.contrata.vbi dicitur vt autem ad bono.posses.admittantur, ex liberis eos esse oportet.idē not.in.l.i.illius titu. ergo sequitur, quòd parentes non admittūtur: & melius procedit alia regula econuerso quę habet, quòd illis datur contratabulas quibus datur vnde liberi non contra. patet quia datur patrono contrata. & tamen non datur vnde liberi. nec satisfacit mihi quod Decius, quòd ęquiparantur, & liberorū appellatione veniunt parentes. quia est cōtra omne significatum vocabuli & contra naturam, quòd liberorum appellatio ad parentes extendatur & contra gradus cognationis, vel cōsanguinitatis & arborem. & sic rationes eorum non multum vrgent. Item ego adduco text.in §.rursus institu. de serui. cogna. vbi text. dicit, quòd pater primum cognationis gradum obtinet, licet loquatur in seruili.nec vlla lege datur patri vnde liberi. Adde quòd de patre & patrono eadē dispositio est, quia contratabu.quę competit parenti, nō rumpit in totum.l.Pantonius.ff.si quis à pa.fue.manu.& sic conuenit cum ea quæ datur patrono, non cum ea quæ datur liberis. Præterea fundo argu.quod nescio, an sit tutum quòd pater habet contratabulas pro tertia sicut patronus ratione emancipationis: & ob illud beneficium, vt expresse dicit tex.in.l.j.ff.si quis à paren.ergo extra illum casum non habet contratabu.sic retorqueo eorum regulam, si non habet contrata.ergo non habet vnde liberi.Idem vide quod glo.Iason & scri.tenent, ꝙ illa regula habet locum in liberis tantum: non in aliis vt vult glos.in rub.vnde liberi.C.Vtcunque sit, non potest dici quòd habeāt vnde liberi propriam & directam, quia non datur ex verbis legis: sed ex sola mente. sed impropriam & vtilem: vt glos.sentit: quæ ex sola mente datur. Item pondero text.in titu. de bo.poss.institu. §. adhuc.ibi primo loco suis hæredibus: & his qui ex edicto prætoris inter suos hæredes connumerātur dat bo. posses: quæ vocatur vnde liberi: & ibi postea docetur, quòd habebant in edicto bo.posses.vnde parentes. Vltimo quis est qui iuste respondebit ad.l. scripto. in fin. ff. vnde libe. qua expresse cauetur quòd non sic debetur parentibus liberorum hæreditas: & non datur vnde liberi.

In titu.de succes.edic.C.

IN RVBRICA DE SVCCESS. EDIC. C. Quæstio est inter scrib. an iudex possit coartare, vel abbreuiare tempus datum alicui ad eundum hæreditatem, vel bonorum possessionem: vel ad deliberandum. Et communis resolutio est, quòd possit ad hunc finem, vt detur interim curator bonis: per quem satisfiet creditoribus argu.l.prima. ff.de cura.bo. dan. Ad finem vero excludendi successorē non potest. Philippus Decius tenet contrarium per multas authoritates & iura: & maxime cum lex vbique dicat iudicem posse ex causa tempus abbreuiare, vt in.l.ad peremptorium.ff.de indi.cū simi. Quæ opinio videtur mihi multum dura & contra ęquitatem: maxime cum prætor nō possit alteri tollere ius suum sibi quæsitum. & esset irreparabile damnum. Præterea cum prætor non possit facere quem desinere esse hæredem. vt de his omnibus iura vulgata sunt: maxime cum istud nulla.l. caueatur, & expresse videatur prohibitū in.l. j.§.sanè. &.§.largius. ff.de succes.edic.ibi non esse præcipitandos eos qui dicunt se deliberare velle. Et contra eum retorqueo verba ipsius dum dicit, quòd iudex ex causa potest abbreuiare terminum à.l.statutum: quia est verum ex causa, vt puta ex causa creditorum, & ad illū finem duntaxat: & ita dicunt omnes.l.& præcipue tex.in.l.si plures.ff. de iure delibe.qui tex.in ver.edicit: & in fin.facit contra Deciū.similiter tex. in.l.si curatoris.C. de iure delibe.quādo dicit, quòd moderatum statuet.s.ad hoc vt satisfiat creditoribus, vt.l.in princi. innuit. Et quod prima fronte procedat ad priuationem successionis, est contra morem prætoris & formam decretorum prętoriorum.Ex quo nō videtur mihi hæc opinio bona præter multa quę ad hāc rem dici possunt.quę videatis per Bart.Ang.& Alberi.in.d.l.ad peremptorium. Lex autem licet citata per Iaso.C. de iure delibe. non loquitur de hoc: sed inducitur de iure præscribendi ad ius excludendi.

In titu.vnde vir & vxor.C.

IN.L.I.C.VNDE VIR ET VXOR. Doc.communiter hanc rationem illius bo.posses.esse dicunt ob vnionem & societatem quæ est inter coniuges.l.aduersus.C.de crimi.expi. hæred. l.j.ff.ne ritu nupt.Et quanuis hęc ratio cæteris placuerit.Philip. Decius non approbat. Ait enim eam rationem ea tantum respicere quæ matrimonium concernunt, vt adhærere vxori. debitum etiam ieiunij tempore persoluere. ob lepram non separari. & huiusmodi quæ matrimonij sunt ratione diuinę & humanæ societatis cap.debitum. de biga. ca.sicut. xl. dist.cum simi.Ad alia vero quæ præter matrimonium sunt, vt ad patriam potestatem. ad originem & conditionem: ad successiones minime eam rationem militare. per gloss. in.§.primo institu.ad Tertul.Bar.in.l.fi.ff.ad munici. His tamen non obstantibus teneas communem. Et respondens, quòd salua pace Decij causa ista etiam respicit alia quàm ea quę dicit.Nam in.l.aduersus.est quæstio de accusatione, vel actione. in lib.j. de ritu nup. est quæstio de dona.& sic de aliis rebus. melius autem pondera text.in.l.j.ff.vnde vir & vxor. Primo ad principium dicit, oportet iustum esse matrimonium ad hoc vt detur ista bono.posses.quod verbum oportet, necessitatem & causam præcisam denotat.l. obseruare. ff.de offic.procon.cum simi. Item illic dicit propter matrimonium.quæ dictio causam finalem innuit.vt in rubri. de dona. propter nupt. & in rubri.de condict. ob causam. Tertio pondera, quòd illic cauetur non dari bonorum possessionem societate coniugali per diuortium dissoluta, si tempore mortis non constabat matrimonium.quia cessante causa illa quæ finalis est, cessat effectus. autenti. generaliter. C.de episc.& cleri. Per hæc standum est cum communi.

In titulo

In titulo de transact.C.

IN TITVLO DE TRANSACTIO. I C. duæ sunt leges quas ego recenter pondero: neque id legi ab alio scriptum, quibus videtur mihi ea sententia defendi posse, vt transactio sit contractus nominatus. Item vt ex ea possit oriri actio. Primo est text. in lege quanuis. vbi dicitur quanuis is qui pactus est statim pœnituit: non reuocatur trāsactio pœnitentia. Ergo nō est innominatus, quia reuocaretur. l. dedi. ff. de condict. ob cau. l. si quis eum fundum. ff. de pact. postmodum legi Bart. quem prius nō legerem recenter qui facit hoc argu. & soluit fauore minuēdarum litium esse speciale, vel fauore liberationis: quæ sunt specialitates diuinatoriç. & per eas non deciditur materia. Videbatur mihi posse res aliter decidi. quia in cōtractibus innominatis pœnitentia admittitur re integra: non alias. l. sicut. C. de actio. & obliga. Sic intelligas in. l. quanuis. rem non fuisse integram: quia dicitur pactus, quòd verbum denotat actum præteritum & consummatum seu perfectum: tamen in contrarium ponderares tex. in ver. statim. Item hoc argumētum faciebam in. l. transactio. quæ præcedit illam, dicitur transactionem esse vltro citróque obligatoriam. ergo statim parere debet actionem. & est nominatus contractus. Tu cogita. & lege scribentes.

In Iasonem ad. l. id quod apud hostes. ff. de lega. j.

N. L. APVD HOSTES. DE LEGA. I j. Iason vir alioqui summus & eloquens hallucinatur sæpe, ac somniat euidentissime. Primū vbi adducit text. in. l. si quis seruum. §. fina. ff. de capti. quem text. non inuenies in eo titulo: neque in. C. de postliminio reuers. sed ad eam rem quæ à Iasone dicitur hęredem debere, si potest rem ab hostibus ereptam aut redemptam recuperare: & eam dare legatario melius firmant Senenses. vt habes illic per Bart. Sozinū. Item vbi contra sententiam Alexand. quæ habet quòd milites nostri tenētur nobis res nostras ab hostibus recuperatas, sine precio & gratis reddere. adducit Iason text. in. l. si quid bello. ff. de capti. quæ non loquitur de precio, salua Iasonis pace: sed faciunt ea quæ illic ad principium Barto. scribit. & tu adducas meliorem tex. in. l. in bello. §. si quis seruum. quæ expresse dicit, quòd oblato precio, is qui rem nostram ab hostibus recuperauit: eam nobis tenetur restituere. & ille text. probat contra Alexand. quòd non debet gratis: sed dato precio restitui. & improbat distinctionem Ange. aut illico fuit redempta, aut ex interuallo. quæ est egregia: sed ipse non soluit suum obiectum: & relinquit rem indecisam. Ego cogitaui posse solui illud contrarium & poni tale fœdus: aut illa res nostra fuit ab hostibus publice & virtute bellica erepta & redempta: tunc gratis restituenda est, per text. in. l. ab hostibus secunda. C. de capti. non enim decet milites esse dominos rerum nostrarum: sed defensores: facit optime text. in. l. si captiuus. ff. de capti. ibi expulsis hostibus agri sunt dominis restituendi, nec publicari, aut præ de loco cedere debēt. quanuis do. Iason falso dicat esse corrupte allegatū ab Alex. aut fuit redempta per aliquem de manu hostium non virtute bellica, nec publice: sed pecunia data: tunc non est gratis reddenda. & ita loquuntur illi tex.

An mutatio fideiussoris inuito creditore fiat.

N LEGE SI PATER. DE COLI latio. C. queſtio est disputata post Bald. per omnes fere modernos: An si quis promiserit liberare fideiussorem Titium. & velit eum liberare nouatione, dando alium ęquè idoneum. creditor autem nolit mutare, ob id ille à sua fide liberetur: Bal. scribit eū debere illi fideiussori de indemnitate cauere per tex. in l. si mandato. §. primo. ff. manda. quia creditor inuitus non mutabat personam fideiussoris dati. secus in eo qui dandus esset. l. qui autem. §. primo. ff. de constitu. pecu. Hanc sententiam sequuntur Salyce. Alexand. Iason. in l. si pater. & in. l. secunda. ff. solu. matrimo. Philippus Decius vir summę doctrinę in contraria opinione est: dum citat leges quamplurimas, & argumēta quibus nō concluditur creditorem cogēdum ad ęquè idoneos fideiussores excipiendos. Sed mihi altera sententia longe tutior apparet, ea ratione qua potissimum Alexand. mouetur: quia in. l. si mādato. cum simi. cauetur ne quis cogatur mutare personam debitoris. & cum dicit Decius ex causa cogendum: hoc iure cautum non probat. neque esset hæc causa necessaria. Ego cum tantis viris non arroganter manum cōferere, nisi disputationis causa velim. Sic respondeo singulis domini Decij argumētis. Primum quando dicit esse eandem rationem in dādo fideiussore quæ est in dato. puto id non esse idem vt colligitur facile ex illa. l. qui autem. §. primo in eo qui decessit ante moram promissoris, vt promissor liberetur sicut interitu speciei. longe ergo est aliud in dando fideiussore: aliud in dato, pręter multas alias manifestissimas rationes quibus illud dictū facile posset impugnari. Nam inter facta & facienda lata est differentia. Secundo dum adducit. l. illud. ff. quod metus cau. Dico illic dari alios fideiussores ęquè indoneos in odium metum inferentis: quia primi erant liberati qui metum non intulerant: vt illic patet. alios ergo ęquè idoneos præstabit in eius odium, is qui metum intulit: quanuis illorum obligatio sit extincta. Tertio dum adduxit. l. Labeo. §. si per fideiussores. ff. de arbi. ibi vel alios non absimiles: quia illi priores qui in primo compromisso intercesserant liberati erant, & non sunt pro secundo obligati. l. nō omnis. ff. si certum peta. cum simi. merito liberatur dando alios. Quarto in lege si quis domum. ff. locati. dominus euincens domum suam per alium locatam, non erat conductori obligatus. & merito is qui locauit liberatur, præstando aliam ęque commodam: quia eam quam promiserat, præbere non potest. non est ergo eadem comparatio huius rei cum fideiussoribus iam datis, iam obliga-

tis & obnoxiis,vt nouatione liberentur inuito creditore. cum nouatio fiat ex eius consensu, vel delegatio.l. delegare.ibi vel cui iusserit.l. omnes ibi. ita demum si hoc arguatur. ff. de noua. l. prima. C.de noua. & quæ not.in lege si rem aliquam,§.si duo rei.ff.de noua.Sexto text.in.l.secunda,§.locum.ff.de religio.est specialis fauore religionis.Septimo in.l.prima,§. denique. ff.de aqua pluuiali arcẽda. cum simi.vbi quis debet tacere id quod sibi non nocet,& alteri prodest.illud intelligitur sic : vt si loquaris in faciendo, quis non potest facere id quod alteri noceat , sibi non profit.l.fluminum,§.si. ff.de dam.infec.l. in fundo.ff. de rei vendi.ita intelligas dictum Bartoli Veroñ.per Decium citati. & Pau. Castr.Si vero in non faciendo dicas quòd quis non cogitur facere id quod alteri prosit,etiam si sibi non noceat , nisi de iure naturali : id est de instinctu,quo quis non obligatur efficaciter, vel ex causa puta religionis, vel publica.& in iam quęsitis iuribus ista necessitas nũquam imponitur de iure.l.secunda,§. si quis à principe. ff.ne quid in lo. publi. cum vulgaribus. Ex prædictis crediderim,cum venia tanti viri esse constantiorem opinionem,vt creditur, non cogatur mutare.

AN SENTENTIA TOLlat, aut producat naturalem obligationem.

QVAESTIO EST ANTIQVA inter scribentes in.l. Iulianus. ff. de condict. indebit.l. ab eo.C.quomo. & quãdo iudex.an sententia condemnatoria producat naturalem obligationem. in qua re variẹ sunt sententiæ. Ea vero maxime Iasoni placet quam tradit Barto.in eadem lege Iulia.vt naturalis vera non oriatur ex sententia, sed impropria quæ ex ęquitate iurisgentium procedit. Et ipse Bar. in contraria opinione est in.l. si plures. ff. de fideiussori.ea ratione. Nam si absolutoria quę fauorabilior est non tollit naturalem vt est communis opinio.quo pacto condemnatoria pariet ipsam. Cui rationi respondet ita : absolutoria non tollit naturalem veram quæ ex consensu oritur : quia sententia est de iure ciuili, & illa obligatio de iure gentium : sed impropriam (inquit) quæ ex ęquitate illa oritur,vt maioribus pareamus,bene tollit. Hęc ratio mihi non placet : nec miror Bartolum variasse. Nam obligatio naturalis seu ex consensu nascatur, seu ex ęquitate illa semper est iurisgentium : vt ipse Barto. & omnes fatentur per.l.veluti. ff. de iustitia & iure. quo pacto ergo hæc magis,quàm illa per sententiam tolli potest, cum vtraque ex eodem fonte & iure sit profecta? Item quis est qui non debeat intelligere, quòd sententia contra ęquitatem operetur : & quòd tollat obligationem naturalem quæ ex mera ęquitate proficiscitur. contra.l.placuit.C.de iudi.l.prima.C.de legi.l.j.ff.si quis testa.lib.esse iuss.fuerit. Et ego pondero tex.in dicta lege Iulianus. vbi is qui vere debitor erat, si absolutus fuerit,natura debere non desinit : quia sententia absolutoria non tollit illam naturalem obligationem quæ ex ęquirate remanet ? & in foro animę ex communi opinione remanet obligatus ob illam ęquitatem quę tolli non potest per sententiam. Dicerem ergo optimã esse Albe.Raymum. & Mathesi.sententiam qui discernunt iustam ab iniusta. Nam & iusta naturalem obligationẽ tollit. Is enim qui iuste est, absolutus nullo pacto esse potest obligatus : neque naturaliter ex ęquitate : neque naturaliter ex consensu, qui nullus vnquam fuit.ideo iuste absolutus est:aut si fuit aliqua ex causa, solutus est, vt per acceptilationem, vel pactum de non petendo . Item iusta condemnatoria parit obligationem naturalem ex ęquitate,vt iustis mandatis maiorum pareamus. Iniusta minime.nam & iudici iniuriã facienti licet aduersari.l. defensionis.C.de iure fisci.lib.decimo.ne inde oriatur iniuriarum occasio vnde iura nasci debent.l.meminerint. C. vnde vi.Per quæ mihi visa illa opinio verior quę pluribus argumẽtis defendendi posset, nisi studerẽ breuitati.

ORATIO HABITA IN EA re quæ dicitur licentiandorum præsentatio.

FActuri ſumus in præſentiarum (cancellarie doctiſſime, vóſque celeberrimi patres) rē velut anniuerſariam multis annis, ac fœliciter a maioribus factitatā. Hæret in veſtibulo animus: neque dum ſatis quid dicendum, aut vnde potius ordiendum ſit, compertum habemus. Quippe cū in tanto conuētu, tamque ſollicite recitaturis prouidendum ſit: non ſolum vt ſint ipſi ſani, verumetiam vt (quod iunior Plinius præcipit) ſanos adhibeant. Ego ſi cantatiſſimas iuriſprudeniiæ laudes prædicare: ad eamque amplectendam oratorijs viribus auditores adhortari contendam. Erunt hæc tædio non aliter, atque veteres cantilenæ: ſi longiorem habeamus apud vos orationem (vt res exigit) iſti dicent eſſe caligam Maximini: aures fricabūt, ora diſtorquebunt, atque audiam male, ab his præſertim quos tædet eſſe cuculatos. Sin laconiſmū faciam breuiuſculum, dicent me penſi penuria (noſtrate verbo) telam ſuccidere: quanquam nil a me niſi ἀφίλοκαλον, ac inelegans expectare debetis. Seruabo mediū: & faciā quod Græci dicunt. σπεῦδε βραδέως, & a pulchra nunquam fortaſſe hic audita Luciani fabula rem auſpicabor. Fabulam Latine recitabo, nō Græce. Nam infœlicia hæc tēpora Græcas literas paſſim non admittunt, quas olim Gallis præcipuas fuiſſe tradidit Cæſar. erat itaque viri percelebres vetuſtiſſimus quidā rex in Aegypto, qui cum in deliciis ac regia voluptuaretur libertate, ſimias duas egregias rerum imitatrices peritiſſimo ſaltādi magiſtro tradidit, vt perſonatas humano more ſaltare doceret. Cúmque ſaltarent eleganter, aulicus quiſpiam nuces quas in ſinu ad eam rem occuluerat per aulam diſperſas, ſaltātibus ſimiis obiecit. Ille extemplo precioſo veſtitu abiecto, diſſipataque ſaltatione ad nuces inſolentius cucurrere. Sed quis fabulæ erit finis? Erit optimi ſenſus viri graues, vt hos nobiliſſimos aduleſcentes, velut per parabolā moneamus: ne ſtatim excuſſa toga iſta, quam ægre quidē ac moleſte tulere, ad nuces redeant: néve in libidinoſe anus modum (de qua eſt adagium) lucernam extinguāt: ne virum arguat magiſtratus. Relinquāt (vt ait Solomon) infantiam, pérque prudentiæ vias ambulent. quod ſi adamuſſim obſeruauerint: a via veſtra ne tranſuerſo quidem vngue deflectent, veſtróſque mores integerrimos, ac ſanctiſſima inſtituta non degeneres imitari vobis honori erunt: reipublicæ ſaluti, Academiæ noſtræ gloriæ ac ornamento conſulent. Nūc eſt profecto vobis (vt alio ſermonem conuertamus) Herculis more ad Erythreas boues nauigātis, aliud remigenus tractandum Iuuenes generoſi. Ille pro carbaſo leonis eximinm appendebat clauam in mali locum figens: ex pharetræ loris rudentes faciens, arcu remi viceuſus miro nauigationis genere formidabilis. Sic vos aliter nauigare quā ſoletis, & trāſfretato faciliori florentis ſtudii curſu, deſulcatíſque iuriſprudentiæ riuulis in tremendum reddendi iuris pelagus, immo Syrtes ipſas Thermopylaſque perrecturi grauiores adhibete remos. Iam non lineos ſed ferreos thoraces (iuxta Homeri, maioríſque Plinij ſentētiam) durioris pugnæ gratia geſtate. Aliter enim cū viris ipſis, atque cum libris pugnandum eſt. Facite ex Græcorum verbo, ne voci legis vox dicētis repugnet. Noſcite quis veſtri ſtudij finis: quæ iuriſprudentiæ meta: quíſve ſcopus. vt & honeſtè viuatis: lædatis neminē:

ius ſuum cuique tribuatis. precioſas merces quas in noſtris nundinis multis ſudoribus, algoribúſque, ac lucubrationibus comparaſtis, æqua diſtribuatis lance, nec ad dextram, nec ad ſiniſtram declinantes. Sic vos in terris ſemidei: in cælis ſummi eritis. Nam & vetuſtas etiam illa ſuperſtitioſa diuinitatis nomen illis cõferebat: quos legum iuſticiæque recte obſeruare cauſa viuos adorauerat. Nulla enim res magis deo cõuenit, quam iuſticiam (quod dicunt) facere omni in tempore. Sic vos beatos fore Chriſtus pollicetur: qui ipſe vera ſapientia eſt nedum philoſophia: immo viuens (vt Origenes ſcribit) iuſtitia. σύμβουλος δὲ ἀγαθὸς χρησιμώτατος καὶ τυραννικώτατος ἐστιν. Prodierunt hinc aliquãdo vno volatu longe plures. Eſt enim quod Hebræi dicunt, Cariathſepher, hæc ciuitas: id eſt ciuitas literarum: ſed me hercule nũquam doctiores, legúmque peritiores euaſere. quod partim noſtris athlanticis laboribus: partim veſtræ diligentiæ debetur: quæ magna eſt nobis gloria. Sed curate ne id Quintilianus vobis obiiciat, præcocia hæc (cuiuſmodi fere noſtratia ſunt) ingenia raro ad frugẽ peruenire. Ex fine opus commendari, vel ipſæ dictitãt mulierculæ. facit quod Ariſtot. auditores: quorum aliqui diatribæ ſuccedebant, alii in alias regiones philoſophatum ibant. Eum præceptoribus veſtris honorem exhibete (quod plerique inſolentiores, vt ſimie male obſeruant) quem Pythagoræ ſui diſcipuli: qui ſolam doctoris authoritatem pro lege citabant: dicebantque αὐτὸς ἔφη. Facite tãdem non ingrati, ne (quod lex ciuilis ait) de laboribus noſtris lugeamus. velútque oues multo gramine paſte lac affatim vellúſque prebent, vos a nobis tam ſuauiter educati, reddite fœnus centeſimum. veſtrum erit adeſſe conſiliis, intereſſe officiis, ius publice, priuatímque reſpondere: optamus ſingulis, ominamúrque (cum Plinio) in annum proximum cõſulatum, præturã, magiſtratum. Ita nos & veſtra virtus, & ipſa principis rectitudo facit augurari, ita hactenus in adipiſcendis reipublicæ muneribus hæc fœlix Academia, ſenatorum ferax, prima tuliſſe viſa eſt ſuffragia. Iamiam vos concupiſcitis oſtendere foro, aſſignare fame, in ſubſellijs, in roſtris, in præſtãtiũ virorũ corona longas trahere clientelas. magna eſt indoles magna expectatio. Sed vos ſcitote (vt finiam) quòd ſummus virtutis pater Homerus ſcribit in pugna ranarũ & murium ἔχει θεὸς ἔκδικον ὄμμα. Cæterum verſa oratione tu clariſſime gymnaſiarcha tyrones iſtos crebris conflictibus probatiſſimos laureandos excipias: vt ſacris certaminibus coronrti (quod Vlpiani verbum eſt) ſacratiſſimi iuris milites tuis ſacris manibus efficiantur. Dixi.

PRAEFATIO IN PHILOſophum, ad illuſtriſſimum Cancellarium. Ant. a Prato.

MAgna profecto res eſt (ampliſſime Cancellarie) ſi quis & virtutis, & literarum ſuffragio per varios magiſtratuum ordines ductus, ita docte rectéque ſingulos geſſerit: vt gradatim ſuperiores conſcenderit. magna virtutis probatio, magnum argumentum, magna gloria, vel Catone, vel Bruto iudice modo (vt Laberius dicebat) cum ad ſummum euectus fueris, non illic conſiſtas ægrè. Iſtius claſſis homines ſunt, vt perquam rari, ita ſi qui extent: pro numinibus adorandi, penes quos ſita eſt populi vita, principis anima, ſalúſque reipublicæ. Horum ferax eſt Gallia, vel hac præcipue laude celebris. Quippe cũ & iuris, iuſticiæque patria, & vt quondã: ita nũc

quoque bonarũ artium parens dicenda ſit. quæ tametſi diu ſepultæ fuerint, velútque tẽporũ iniuria captiuæ: nũc poſtliminio reuerſæ, libertatíque priſtinæ reſtitutæ ſunt, & vitali veſcuntur aura, quando ſunt permulti, qui ſtudiis, qui virtutibus, qui bonis diſciplinis patrocinentur. quæ magna eſt ingeniorũ ſpes atque excitatio. Eorũ vero quos prædixi, magnum numerũ inueniet, longúmque faciet Calendarium quiſquis aut ſupremum longe Capitolino meliorẽ Lutetiæ ſenatum, vbi eſt Ariopagus, aut illud ſacroſanctum regis conſilium, aut Tholoſates, Burdegalos, Burgundos, Rothomagos, Prouinciales, Delphinates, omneis denique conuentus, atque decurias & roſtra percenſuerit. Nec erit ſani iudicii niſi noſtros, præſertim qui ex Aurelia rapti ſunt ad magiſtratus, integritate ſimul & eruditione priſcis iureconſultis comparet. neſcio an anteponat, hos eſſe maxime conſectãdos, conciliandos, adorandos ex Epirotici regis ſentẽtia ſemper exiſtimaui, vtpote a quibus, vt ille apud Plutarchum dixit, & melior & maior fias. Idque cum primis faciendum mihi propoſui, quod & Marcus Cicero in Officiis intellexit. vt iſtiuſmodi viros complureis interceſſione ipſa literarum demererer. vt in illis, ſi quando liceret frui, germanæ virtutis imaginem cõtemplarer. ad eamque veiuti faſcinatus traherer: neque diſcederem abſque aliquo charactere. Tum vt eorum denique patrocinio & fama, & res aliquando noſtra fortaſſis augeri poſſit. neque enim iſta omnino viris ingenuis negligenda puto. Quandoquidem & πενίαν ſtudiis infeſtam eſſe Lucianus dixit. & labore plurimo, lõgiſſimóque tempore, ac fortunis etiam ſplendidis παιδίαν indigere: nec ardua poſſe creditur, quiſquis eget, præſertim ac tempeſtate: qua nemo ſit qui fortunis carendum putet vt philoſophetur. Tu vero inter quãplurimos vnus occurris ingens ter maximus iuſticiæ primipilus, quo nemo vel ſæpius eſt, vel melius quolibet magiſtratu functus. Nũc arcem tenes, & Gallice inſubrum: Britonum gubernacula vnus moderaris Archigubernius, quòd eſt Iaboleni verbum, & ita prudẽter, ita glorioſe, ita gnauiter, vt quiſquam alius vnquam: vtinam & diu, & fœliciter id agas. Tu, inquam, vt Græce dicam, omnium qui viuunt ζηλωτάτως, atque ob virtutem honores, præſtantiã, præ cunctis ἀποβλεπόμενος appares & celeberrimus, & cõſpicuus. quem ob id maxime adeundum duxi, velut certiſſimum numẽ, præſidiúmque literarũ. Itaque cum ego menſes aliquot in philoſophiæ ruræ, quam amœniſſimo tribus indefeſſis bubus, labore, docilitate, induſtria ductaſſem aratrũ: atque ſentes omneis, omneíſque ſalebras, quæ certe occurrerũt, fregiſſe, deſulcaſſéque videret, cœpi cũ impendio læta extaret ſeges, nõnihil demetere: primitiáſque quaſdam fortaſſe nõ inſuaues colligere, tibi literarum Cereri dicandas: vt his auſpiciis iſtôque fauore melius ſperaremus. Et cũ in ciuilis philoſophiæ campo vomerem fixiſſemus, neque dum ſatis peragraſſe vnquã videremur: remiſſo nonnunquã aratro ſolatii cauſa in ſaluberrimis theologiæ nemoribus quidpiã venari dedimus operã, nec ſolemus inanes præda repedare domum. Inter hæc noſtrũ hominem ſeu philoſophũ huius ſtudii primitias tibi Calendis Ianuariis offerendũ duxi: veluti, quod Aegyptii ſolẽt, boni anni augurio vix collectũ, vix extricatũ, víxque cõpoſitũ. Tibi vero cũ primis, quippe qui ſis hominũ maximus: imò vel ter homo qualis Gerio, qualíſve is quẽ treis animas habuiſſe fingit Maro. Illic autẽ de diuina humanaque iuſticia

prorsus agitur. Huius tu probe ex illius prouidētia sceptra moderaris: multo melius sane quam ego faciendum tradiderim, vbi de iudicis officio dissertaui: vbi magnam iurisprudentiæ partem in ordinem reduxi: atque ad principia quædam (quod fieri posse negāt) hanc disciplinam iuris reuocaui, speróque factum a me iri diligentius. Dignus es cui non istæ gerræ, nō γελάσιμα hæc atque puerilia, sed vel Homeri penia, vel Tullij actiones, vel Pauli responsa, vel Platonis oracula dedicentur. Dico id quod res est: quódque est Europæ toti perquam notum. Sed inde mihi fiduciā omnino sumpsi: quòd leuiora quædam a nobis a te perlata, non vt Cyclopis munus (quod aiunt) excepta fuerint: quæ tua est in nos, ac omnis humanitas, immo fœlicitas. Isthæc, vt alia æqui boníque cōsules. Vale.

Ex Aurelia literarum parente, Pridie Calendas Ianuarias.

Hendecasyllaba.

NVnc nunc si tua quando prata magne
Antoni valuere læta, pulchra,
Si quando inclyta iure vestisti
Lauro tempora, si fuisse cultum
Bysso contigit in sacris Mineruæ,
Aut cum iusticiæ tenere sceptra
Tam præclara soles manu potenti
Cum te Gallia, vel Pyrene adorat,
Te nunc egregie valere vita,
Te nunc eximio nitere cultu,
Isto præcipue die velim isto
Festis omnibus & simul Calendis,
Vt Prisci perhibent beatiore,
Animum quo veterem nouus fugauit,
Et quo lætitiæ dator bicêpsque,
Ianus munificas refert Calendas.
Francisco omnia sunt beata rege,
Rident omnia cum vident paratam
Tot frugū, atque hominū, vrbiūque pacē,
Tollunt cornua Phœbus & sorores.
Cinctæ gramineis caput corollis,
Præfantúrque tibi decus perenne.
Viuas Nestoreos precamur annos,
Vineas Euboicæ dies Sibyllæ.
Nec desit tibi quidpiam quod optes,
Rerum copia, debitíque honores.
Crassi gloria nomen & Catonis
Augusti bona, sint & vota Pyrrhi.
Sic sic incolumen te Pyrrhus optat
Doctorum columem & beatum.
Sic sic Gallia Tullios Marones,
Et Paulos feret, & Papinianos.

HOMO SEV PHILOSOphus vbi ad calcem ius dicentis munus ac vniuersa pœne iurisprudentia describitur.

PHilosophiæ partem sine controuersia nobilissimā quæ sublimiora vestigat, scrutatúrque verum, venatur sapiētiam quæ deus est, per occasionē colimus dum a prælectionis sudore licet respirare per ferias quibus enarrādi iuris Romani labor athlanticus paulisper intermissus est, dum velut gymnosophistæ nudi, id est negociis atque cupiditatibus omnino liberi sumus. Id cum Ioāne Capellano philosopho tum modestissimo, tum ex prima doctorum hominum classe modo serio, modo ioco, nunc ambulantes, nunc sedentes, & frequenter, & libenter agimus, & ista velut condimenta nostris plerunque epulis adhibemus: hinc lusus risúsque captamus, nō oscitanter tamen aut indiligenter. Hoc vnum

vnum animi ſolatium honeſtiſſimum ſimul & ſaluberrimum procul curis, ambitione, inuidia, dum illud Comicum ſæpe recitamus: Sibi habeant ſua regna reges, ſibi diuitias diuites, ſibi honores, ſibi denique omnia: dum nobis abſtineant inuidere: ſibi habeat quiſque quod ſuum eſt. ita fallimus ocium (qui vnus eſt ſcelerum) & a noſtro contubernio propellimus. Sic alacriter, hilariter, ingenuè hæc amplectimur ſtudia, vt non anxius labor, ſed amœnus veluti iocus agitari videatur. dum ſolertia nihil non promittit: & ardens animus ſpondet ardua. dum veteres auias plane de pulmone reuellimus. dum arte, ordine, modo philoſophiam tractamus ſeriatim: vt qui perite ducunt aciem: ſic deducimus agmen literarum. Inter hæc in mentē venit vetus illud & Mercurij Trimegiſti & Abdalæ Sarraceni verbū quod Picus celebrat, & Plato ipſe in legibus ſcriptum reliquit: Maximum miraculum eſt homo. res eſt nimiſquam admiranda philoſophus: cuius in vrbe corpus eſt, mens in cœlo volitat, vt Pyndarus ait, velútque Homericus Hercules habetur, qui cū relatus eſſet ad ſuperos: erat tamen ipſe & apud inferos. Eſt & cuilibet admiranda res homo, vel tanquam ſi quis luteum vas, æneúmve corpus vltro moueri, videat loqui, ambulare: cuiuſmodi ab Aegyptiis deorum ſimulachra fingi Mercurius tradit. Nónne id eſſet magno miraculo, immo profecto magno terriculo. Vnum me tamen præ cæteris rebus in admirationem trahit, æſtimantem quam ipſe ſibi homo ſit iniquus, quod cum reliqua nimis admiretur, ſeipſum neſcit admirari: nec ſeſe quicquam minus nouit, cū ſit maximum omnium miraculum, vtpote ab ipſo deo factus ad ipſius dei ſpecioſam imaginem, paulo angelis inferior quæ ſunt intelligētiæ. nec ſemper in fronte gerat dei caragma, quòd apoſtolus conqueritur. Honeſtum quoque cum in homine ſit, dei referre ſpeciē virtutis pater Homerus ſcripſit. Mirum quòd vana quædam ſimulachra, marmora, Coloſſos, Pyramides freta: inſulas adde, & beluas admiretur, perſequatúrque, digitis a morte remotus quatuor: qui ſi quantum ſit, ipſe miraculum ſciret, illa facile floccifacerétque, poſtergarétque, nec admiraretur, quæ nec videre poſſunt, nec audire, nec ambulare, nec ſentire. Adde quòd ob caduca quædam & fluxilia ſe plane felicem putat, ob quæ maxime ſit infelix. Nemo vero Socratis iudicio ſimul, & felix eſſe poteſt & infelix. Multa ſane ſunt in homine miracula, quæ nos imprimis ſpeculari debeamus, niſi cum ignorātia noſtra procul eſſe a ſapientia malimus, quam ex noſtri cognitione fieri ſapientes. Seipſum noſſe ſapere eſt, ignorare contra deſipere. Sapientia autem vera ſic a Plautino deſcribitur, vt ſit inſpectio eorum quæ poſſidet intellectus. Dum vero ſe demiratur homo, etiam ſuperiora demiratur. quippe cuius cauſa, & cælum ipſum, & ſidera illa nobiliſſima, corpora nedum hæc inferiora facta ſint, velútque omnium quæ in ſenſibili (quem vocant) mundo ſunt, finis ipſe ſit homo. Primum immortalis factus per gratiam: tum mortalis, tabidúſque factus per peccatum fugiente gratia: dum immortali mortalis natura imprimi cœpit. Hominíſque nihil præter animam ſupereſt immortale, quæ ſit, vt æterna iure colenda, ſeruandaque magis quam hoc terreum caducúmque, quod vel modico momento poſſeſſuri ſumus: ſicuti qui propediem a domo quam incolebat, diſceſſurus eſt: illam exornare, purgaréque negligit. quā vero habet perpetuā ad longóſve annos, non ceſſat ſtru-

ere, augere, decorare. Ita profecto eſt ornanda anima, corpus negligẽdum. & quæ huius ſunt contẽnenda, quippe quibus cras aut perendie non fruemur. Ego philoſophiæ candidatus exercendi, colendíque animi gratia ſuper hac re nonnihil philoſophari conatus ſum, & diuinam cum humana noſtra philoſophiam coniũgere, vt & me primum, & nonnullos ad meliora prouocarem, quãdoquidem (vt Græci dicunt) ἅπαντες ἔσμεν εἰς τὸ νουθετεῖν σοφοί. Videbor multis alienã meſſem ſecare, vel (quod aiunt) bouem vulpes ducere: nec ignoro quàm nobis exigua ſit ingenij vis, quã vel modica vel nulla eruditio. Sed deus ille virtute magnus, magnáque vi præditus, etiam in exiguum ſeſe cõtrahit, neque vllis tamen vrgetur anguſtijs. præter hæc (in quibus vna ſpes eſt & certiſſima) de philoſophia cum pleriſque contuli. Audiui in eam rem multa, & multa legi, dum multifarium diſciplinarum orbem luſtrare iuuat, & nũc in theologicum certamen alacriter deſcendere. Sic quæ didici colligẽda, nec in occulto velanda duxi, vt & mihi, & legentibus illucerem, poſſẽmque his hamis vel pauculos aliquot ad nos attrahere, & propoſita eſca pellicere. Mat. enim ſcribit: Sic luçeat lux veſtra coram hominibus vt videãt opera veſtra bona. hoc eſt veritatis præceptum, modo tu gloriam tibi non vendices, ſed des ipſi bono a quo omnia bona demittuntur. Scire cupiunt multi quo cæteris præſtent: ſintque vendibiliores. cuius appetitus fomes eſt ſuperbia, angelicæ humanæque ruinæ parens. Sed ita natura comparatum eſt (quod M. Cicero dixit) vt vel optimus quiſque laudis ſit cupidus. Optime agunt qui gloria minus vrgentur, expetúntque ſcire vt meliores fieri per virtutem, alióſque ad bonum excitare poſſint. Iſtud eſt deum imitari, cœleſtéſque ordines, dum luce tua, ſi quam habes, alios purgas, tenebráſque pellis: quæ ſolis quondam prima eſt vis. Dum & cæterorum oculos ad te rapis, conuertis, accendis, & perfundis, tanquam ſol clariſſimo illo ſcientiæ lumine, ac gratiæ radio, quæ plerunque ex flexamina cœleſtium rerum lectione cœleſti, vi agente tacitus nobis illabitur: dum denique conuerſos tua luce veri boni cognitione imples, perficíſque. quod faciunt qui verbo ſcriptóve cœleſtia prædicant, dum in omnem terram exiuit ſonus eorum. Timidi vero non triumphant (vt ita dicam Græco prouerbio) neque nauigat (vt Propheta dixit) qui ſemper obſeruat ventos. Qui autem perficiuntur ab his qui clamare non ceſſant, poſtmodum illius perficientis vis (vt Dionyſius ait) participes fiunt. Vna eſt gratia dei filia, quæ mortalium animos perficiat. Nam ſummus artifex ipſe ſui contemplatione facit omnia: facta prouocat ad ſeſe pro viribus imitandum. Quo fit vt natura ipſa bona ad contemplabile quid amplectendum ſemper incitemur: illúdque moliamur, ſeu intelligendo, ſeu ſentiendo, ſeu agendo, generandóve vti philoſophi ſentiunt. Attamen ne ſic abrupte ſcoticam illam, obſcurámqne philoſophiam proponamus: faciliori via prouocemus lectorem ad perlegẽdum, præſertim cum ſint pauciſſimi qui ſæuerioribus his ſtudijs non offendantur. Verum enimuero nulla proculdubio res eſt quæ nos illuſtret magis, quàm philoſophia illa theologica quæ ſemper ſuſpicit: nulla res adeo nos purgat: adeo ſeuocat à vitiis, cupiditates, perturbationéſque pellit. Hæc affectus moderatur humanæ vitæ dux, nec ſinit vi-

nit vilia concupiſcere, quæ ſimul nos (vt ſcite dixit Agricola) & docet quidem, & emendat. Hæc eſt enim per quam intelligentia (vt cœpi nuper intelligere) ſolis inſtar, agit in hominem. vt enim ex illa ſolis vi in hoc ſenſibili (quem dicunt) orbe ſenſibilibus oculis pulchra omnia a deformibus diſcernimus: Sic in rationali mundo intelligentia, quæ per philoſophiam quæritur, veri cognitionem nobis affert, dum totos illuſtrat, tenebríſque pulſis omnia ſecernere a bonis mala docet. per hanc nanque cœleſtia contemplantẽ, quanto diuinis accedimus propius, tanto gratiæ vberius excipiendæ capaciores efficimur: dum, quod philoſophi dicunt, agenti patiens magis hærens, magis eſt influentiæ, infuſioníſque capax. Scimus equidem in hac parte nonnulla humano cogitatu minime comprehendi poſſe, vt Hieremias dicebat. Verum quæ per intellectum aſſequi cum gratia dei poſſumus, non debemus a nobis facere aliena, ita vt nobis & forſan alijs nonnihil afferat ftugis iſte labor ſi non vtiliſſimus, certe ſine controuerſia honeſtiſſimus. Vnum hoc ſcio, quanquam nihil ſcio, quòd adhærere deo bonum eſt homini, vt ille dixit, non adhærere malum. quodque deo maxime per philoſophiam adhærere poſſumus, cuius finis eſt deum quærere, noſſe, & colere. Hæc enim ſcientia nos ad intellectum ducit, facítque, vt Plato cenſuit, nos ſimiles deo, licet non eoſdem. Ait enim ſimilitudinem ad deum nihil aliud eſſe, niſi quandam ab inferioribus fugam ad ſuperiora, quum anima per puritatem intellectui adhæret. per intellectum proprium diuino, per id bono. Deo vero qui virtutis finis eſt, ſimilem fieri, eſt, vt tu clarius intelligas, ſanctum iuſtúmque effici cum prudentia, & omnino ex virtute viuere, qui vnus eſt philoſophiæ finis, vt Plotinus docet. Dixit etiam huc Auicenna videri deum, in quibuſdam eſſe hominibus. quia diuinum habeant intellectum: & hinc diuinas operationes. Nemo eſt, arbitror, ſic inſanus, vt non cupiat fieri deus, ſi fortè id fieri poſſet: quod & dicere religio eſt. Deus autem fit quodammodo, deóque proximus, homo: ad deúmque tranſit per virtutem. Ad hanc nos philoſophia perducit, quæ nihil aliud eſt quam conſtans amor, ſtudiúmque veræ, perfectæque ſapientiæ: quæ quam amica ſit ſuperis, etiam docet lepide Luca. in Timone, vbi Iouis fulmen in philoſophum Anaxagoram detortum minime nocere potuiſſe, ait, aberrante manu, ſed Caſtoris ac Pollucis templum pertigiſſe. Philoſophari igitur pulchrum, per quod ad ſummum bonum, rerúmque omnium finem peruenias: per quod, vt dixit Apoſtolus, A claritate ad claritatem, a diuino ſpiritu tracti in eandem imaginem transformamur. Si cui enim virtus nos ſimiles efficit: nónne virtutem habenti? At cuinam? Deo. Ipſe eſt enim virtutum exemplar, per quas illi (dum recte quidem imitamur) ſimiles effici neceſſe eſt. Velim his verbis mihi, ac cæteris perſuadere iſtas philoſophiæ partes, etiam forenſibus negocijs occupatis, interdum tractandas eſſe, neque id verborum ſucco, ſed ratione, quod naturali quidem ratione conſtat. natura enim nos ea de re non curuo, ſed recto creauit corpore, vt erecta in cœlum fronte a brutis, quæ ratione carent, diſtaremus: nec reperemus humi. perpetuo philoſophia nos in altum tollit, neque deſerit vnquam.

fideliſſima

fideliſſima comes: donec ad ſummum bonum perduxerit: quam pauciſſimi colunt, velut ridiculam, parúmque lucri afferentem: dum mero lucro felicitatē metiũtur, quibus omnium rationum prora & puppis eſt pecunia: qui vt obolum lucrifaciant animam perdunt. Sed hæc humanæ vitæ atque reipub. obeſſe videntur ſtudia. Pulchrum eſt reipublicæ natis, parentibus, amicis conſulere, fungi muneribus, patrocinari, poſtulare, mercari: omniáque rerum genera ex officio agere, id probe agere docet hæc quam dico philoſophia quæ multifaria eſt. ſed omnis à diuina profecta, atque ad diuinam rediens: neque vlla quidem ſine illa eſt à qua omnia ſunt, omnéſque philoſophiæ partes, velut à fonte riuuli defluxere. Iungamus ergo hanc cum ciuili. faciamúſque ſociam pro viribus, non allaturi noctuas Athenas, cum perpaucos nouerim (prohdolor) huius veræ cultores diſciplinæ. Si quæ tradiderimus forte bona, ſi ſalutaria videātur, propter authoris humilitatem ne contemnatis. Sæpe etiam eſt holitor (qui Græcorum eſt adagium) valde opportuna locutus. Spiritus ſpirat in quos licet, in quo philoſophari eſt optimum. Sed iam plus iuſto præfari bono genio rem ex naturæ legibus ordiamur: memores eius quod Paulus ait Corinthijs: Labor veſter non eſt inanis in domino, quanuis hæc diſceptatio permultis non grata, velut ad meti nenia ſit: immo pleriſque ridicula, qui tanquam planetæ ſunt, adſolent: cui quanto propius accedũt, tanto lumine magis ſunt miriunti. Sed nos quod Hieronymus ait quaſi ad morſum rabidiſſimi canis, ſic ad eorum mores & opinionem inertiámque qui philoſophos aſpernantur: ne paulatim virus ſerperet pallium quod tetigerat abiecimus: quanuis (vt illic dicebat) in pulicem debacchaturi ſint: illos ignauiæ ſuæ relinquamus, qui patrocinantur ignorantiæ θάνατος ποιμαίνει αυτοὺς qui odio habuerint ſapientiam, quam nemo (inquit Ariſtoteles) ſatis aſſecutus eſt pro rei dignitate.

Finis proœmij.

DE PVLCHRA HOMINIS COMPOSITIONE MEMbris ac ſenſibus, déque duplici homine. Cap. j.

NATVRA homini pulchra compagine caput, oculos, manus, aures, nares, pedes, lacertos, humeros, pectus, aluũ, crura, adde & genitalia, ſi vis, mēbra dedit, oſſibus ac neruis cōpegit, fecítque perfectiſſimum. Hæc quidem ex ſeſe bona ob bonum à bono facta, velútque ad certum vitæ vſum ſuis diſtincta ſingula atque accommodata muneribus. Primus homo de terra terrenus, Secundus de cælo cæleſtis eſt (inquit Apoſtolus) Et Moſes duos eſſe homines adeo creatos tradit: vnum ad imaginem dei, alium ex limo terræ: illum interiorem, hunc exteriorem vocat Hieronymus. Hunc igitur membra dedit quibus vtatur ille velut inſtrumentis, quibus ſi abutatur non aliter damnum rependet, quàm qui commodatis rebus corrupte vtitur contra bonæ fidei legem. Natura rectum, abſolutum, concinnum tibi corpus tradidit, vt inter cætera extares animantia, ſuperiorúmque rerum ſpectator eſſes. Huic inflauit pulcherrimam (quod Prometheo quidam aſcripſere) veram, cōcordem animam, harmonicéque iũxit, à qua niſi morte nequaquã fiat diuortium, tandémque rurſus coniunget vt perpetuo vel fœlices ſimul, vel miſeri ſint hi coniuges. hanc ergo debes admirari amplectíque vt fidiſſimam conſortem, formoſam, concordémque, neque facere huic quicquã probri. Non eſt aliter ſpiritus propter corpus, niſi quía corpus ob ſpiritum. Eſt enim anima corporis forma, corpus vero vti materia. Sit ergo cognatio inter mobile corpus (vt philoſophicè loquar) & mouentem animam: nec ſit diſcordia, diſſonantiáve. quod fiet ſi illa tanquam dux præſit cum ſublimior ſit & purior, neque hoc ſine illa vim habeat. Cōſtat enim ratione magna tantam diſſimilium inſtrumentorũ varietatem

rietatem animæ gratia copulatam. Cum & ipsa varia quidem habeant munia, variam vim, sicut animæ potentia esse multiplex. Sint inter corpus animámque tanquam illa quæ in diuina sunt trinitate, vnitas, æqualitas, nexus. Nam theologi dicunt ab illa diuina trinitate quandam in anima nostra trinitatem esse, per quam ad imaginem dei sumus ob memoriam, intelligentiam, voluntatem. Sicut in corpore cernis in officiis discrepare membra, aliáque aliis nobiliora. Sic in anima caput est intellectus, ratio manuum vices agit, pedes ipsos sensus quo ducimur nescio quo pacto videtur imitari. Et sua cuique virtus. Fac ergo ne qua, vel corporis per dissidium, vel animæ pars peccet, miniméque suo fungi dicato officio. Summus nanq; artifex instituit hanc rationalem naturam in corpus descendere, vt corpus in rationalem ascenderet. Dabitis veniam verbis quæ plane philosophica, non Ciceroniana sunt. At nos hoc loco disseramus, & quidem appositissime, cur sint tot homini sensus dati, quorum discordia in homine ante noxam primam nulla erat priusquam exlex, ac immoderatus hominem appetitus inuasisset, eámque pugnam, illud dissidium inter deum hominémque struxisset malus dæmon. Datus est igitur visus preciosissimus vt sublimia cernat per spiritum, pérque lineam perpendicularem non obliquum intuens, recta in cælum tendat. Inferiora tamen etiam videat, & discernat quanto his illa sint nobiliora, aciem liquidam constantem, puram, patulam habeat vt omnia spectet, ac deformia separet à pulchris: vt inconcusso lumine diuinæ claritatis radios fulgorésque admittat, rectéque intueatur solem, vti Socrates faciebat. Nares olfaciendi ac diiudicandi à malo boni vi præditas habet: reliqua quæ fragrantiam illam cælestis ambrosiæ non redoleant. sed graue olentis verni fœtorem atque mephitim à se auertentes. Aures quibus recti non rectíque species sibi propositas audiat: illas animo figat, has releget, neque Syrenum cantionibus eludatur. Aures inquam quę sint consonantiæ amicæ, lædantur dissonantia. Gustum quo diuinam sentiat alimoniam, eáque reficiatur: ac nutrientes animam liquores suauissimos admittat, noxios respuat. Tactum quo quid malum quid vtile perite noscat, illo abstineat, hoc prehendat: quæ constantia est prudentiæ coniuncta. Vides quo pacto non corporis modo, verum & animæ causa sensus dati. Anima vero pars est nobilior, vtpote cælestis & immortalis, quod ipsi quidem Ethnici confitentur, dum à corpore dissolui & ad illum præclarum animarum cœtum transire optant. hęc ergo charius amplectenda, fouenda, seruanda, sicut qui aliquam purpuream coccineámve aut preciosam vestem habent, eam recondunt, purgántque oculatius, diligentiúsque quàm reliquas, modo hæc digna comparatio sit. velútque natura quidlibet quod dignius æstimauerit habet id charius. Ne sit lex in membris tuis repugnans legi mentis tuæ. Vidésne satis quibus ex partibus conflatus sis, vtque illis minime sit abutendum? Dicis te nobilissimum esse animal cum & sermonem habeas & rationem quibus cæteris imperas animantibus. Sed vbi ista nobilitas cum & sermo tuus, & ipsa opera plerunque rationis, virtutis honesti, nihil habeut? Tunc mediusfidius ex homine fit egregia in brutum metamorphosis. Fœlix qui nunquam ita mutatus est, vt fuerit Apulei Lucianíve asinus, Vergilij Ouidijve Minotaurus. Sed non infœlix plane est qui tandem ex bruto euasit in hominem, velútque letheo lotus flumine nil eorum memor quę prius egerit, ni vt pudeat pœniteátque ipsum, & sese noscat, sicque in posterum sapiat, vt rursus in rhetia non incidat, ne mandetur Ioui, ac instar prædæ voretur. habeas vt rectum corpus, ita rectam mentem rectósque sensus, vt à brutis omnino quæ prona sunt distes. Nosce quantum sis miraculum, ne creator tibi ob ingratitudinem diem dicat. Non exhibeamus ergo membra nostra arma iniquitatis peccato, sed arma virtutis ac iustitiæ deo, quæ non data sunt nobis vt peccati mancipia fierent, ac immundiciei seruirent, sed integritati ac innocentiæ cum à iustitia ipsa & veritate nobis ad non iniquos vsus tradita sint. Corruptio incorruptum non possidet Apostoli verbo, vtque nullum est fœdus luci cum tenebris, sic nulla iustitiæ esse potest cum iniquitate societas. Sed transeamus ad reliqua.

Tres causæ quibus omnia animantia hominis causa creata ostenduntur.

Caput secundum.

MAGNVM ædepol miraculum est homo. quippe cuius causa tot altilia, reptilia, pisces, quadrupedes, polipedésque, tot denique aeris, maris, ac telluris animantia sint à summo rerum opifice creata, neque ob aliud quàm vt homini essent vsui, vtque illis homo dominaretur imperauit deus. neque vllum est animal quod homini non ad quippiam sit frugiferum, non commodum, modo intelligas quis sit eorum finis, & quis vsus. Tametsi nonnullis & serpentes, pulices, mures, & id genus pleraque noxia videntur. quòd Manichæis placuisse tradunt, quædam etiam frustra, aut malo fini facta, perniciosa, immunda, venifica, vt Augustinus docet: quæ non ab re tamen ab artifice illo peritissimo fabricata sunt, suóque in genere pulchra, decora, vtilia, quibus singulis vtitur deus ad vniuersi moderationem, non secus ac faber quispiam vulnificis noxiísque instrumentis sæpe vti solet ad bona opera facienda: quæ si quis alius imperitus tractauerit, illico, læditur, sauciúsque accusat illa velut exitiosa: quæ tamen alteri sunt vtilia atque ad necessarium optimúmque vsum conuertuntur. quemadmodum Lycurgus traditur à Plutarcho ferri aciem aceto domitam, emollitámque in ferrei nummi formam: qui prius Græcis in vsu non erat, induxisse. Ita quædam sunt animantia quæ mala, noxia, perniciosa homini esse videntur: cum sint vtilia immo, etiam necessaria. Eorum tres species omnino ad hanc rem constituemus. Quædam & enim maiora sunt atque ferociora, vt leones, dracones, hydriæ, harpyæ, ac similia quæ sunt terrori. nam insidiantur nocéntque homini, necémque afferunt. His homo prius imperabat, nec an-

tea timebat quem peccaret, aberraretque à mandato dei, cœpitque postmodum illa metuere quibus dominabatur: & non tantum habere nobilitatis dignitatisque ac authoritatis, sicut in humanis rebus vel abdicantur, vel deprimuntur serui qui damni quippiam aut iniuriæ dederunt heris, aut à lege moribúsve illorum lapsi ingratitudinis suæ dant pœnas, eósque metuunt à quibus metuebantur. His ergo quæ perniciosa sunt terremur, plectimur, exercemur. Nam & minutiora quidem (quæ altera est species) nos vexant excitántque, vti pulices culicésve ridiculi. & quæ Plautus in Curgulione refert, somnolentos, ociosos, voluptuosos. Et hæc interdum nocent vt mures, scorpiones, carbones: vt intelligamus ea virtute superanda esse quibus ob peccatum præesse desiimus. Sicut & gladius foris, pestis, famésque & morbi intus nos vexant: quia iudicat nos (inquit Ezechiel) dominus iuxta vias nostras, súntque homini omnia incommoda ipsius sibi conflata culpa. Aliud genus est medium, cuius aliqua esui nostro deus apta dedit, vt boues, ceruos, oues, apros, pisces varios, & volatilia. Alia vero ad ministerium facta, vt cameli, equi, mulíque, & reliqua. Id genus nonnulla iucunditati delitiisque nata, vt simiæ, graculi, lusciniæ, psyttaci: neque vllum denique est animal homini non vtile, quanuis aduersum aut nullius rei plerunque nobis videatur. Nec animalia modo subiecit homini: sed & plantas, arbores, herbas, fruges nonnullas ad amœnitatem odorémve, alias ad esculenta & condimenta, quasdam etiam quibus pellerentur morbi. neque finis esset dicendi vllus si omnes earum rerum species, quæ in hoc orbe hominis causa creatæ sunt, nomnia, vires, discrimina cõtexeremus, etiã si id possimus. Nanque & noctem & diem illius gratia fecit deus, & solis, astrorúmque motus, hominémque præfecit illis, vt optimum patremfamiliâs, & omnium animantium dignissimum. Sed est hic truncandus nescio quis error illorum qui sentiunt hisce vtendum pro arbitrio, próque animi libidine. Ideo etenim facta esse aiunt, vt illis vtatur homo liberrime, etiam licentiose. Cæci non vident, ea omnia neutiquam homini ob malum data, cum ipsa suapte bona à bono condita, boníque cuiuspiam causa finisque omnino sint. nec voluptatis quidem, nisi iuste honestéque gratia homini subesse credendum sit. Nam voluptates omnes tibi nõ adimo: neque adeò sum seuerus. Sunt enim quædam necessariæ, & ipsi animo & corpori, à quibus honestum ipsum pulchrúmque non abest, quæ res & ex loci, & personarum, temporis, sermonis, affectus, atque id genus rationibus (quas circunstantias vocant) discerni solet: quæ quidem non corrumpunt, sed conseruant tanquam medellæ, sedationésque laborum languorúmve ingenuo viro dignæ non improbatæ nec auaritiæ, nec doli, nec insidiarum, nec salacitatis, nec vllam denique turpium rerum speciem habentes: quæ laboranti homini præ negotiorum, curarum, operum mole velut ægrotanti refrigerium præbeant faciántque vegetiorem, à quibus procul sint improba fatigantiáque exercitia, imprimísque pernoctationes quas esse perniciosissimas tradit Plinius. Vt enim venena, ita voluptates bonæ ac malæ statuuntur. Omnia ergo cum homini bono data sint fini, bene est vtendum.

De hominum dissimilitudinibus. Caput tertium.

NVNC de varia hominum forma disserere operepreciumerit. hinc nanque magna subit admiratio, quòd ex immenso mortalium numero neminem adeò reperias, qui vel alteri, vel alterius seu corpus ipsum & lineamenta, seu mores, ingeniúmque perspicias, non quoquo pacto sit dissimilis, sitve vt aqua aquæ, lac lacti (quod Plautinum est) vel vt ouum ouo, alteri alteri homini non dispar. vnde hæc hominum diuersitas? Cur ita natura variegauit? Cur hæc discrimina fecit? Cum nos in rebus cæteris esse plerunque similitudinem videamus. Plastes quilibet doctus adamussim, ad vnguem, ad perpendiculum, atque ad viuum (quod dicitur) ita humanum corpus exprimit, effigiat, vt ne modicus næuus, pilus aut linea, vel minuties deesse videatur: immo plane spiritus ipse intus esse, moueri, conari putetur, & vox ipsa velut ex viuo quopiam expectari soleat, tanquam hæreat in faucibus. Adeo alij periti (vt Maro cecinit) viuos ducunt de marmore vultus, vt omnino humanis similes videantur: nisi quòd vitalis auræ nihil habent. Cuiusmodi & zeusis vuam, & Apelles equam, & Venerem Praxiteles, & columbam Architas, quæ viuæ spectatoribus viderentur effinxere, cuiusmodi & dedalea signa sunt apud Platonem, quæ putes ingredi ac viuere, quæ nisi reuincta nequeant quoque retineri. Homo vero omnis ex luto primum à rerum opifice, velut à figulo formatus plasmatúsque (vt sic loquar) non potest aliquo momento ab alio forma non discrepare, neque est vllus alteri non dissimilis, cum animantium species alias plerunque pares videamus: ínque illis non extare quicquam, quo iure alterum ab altero discernatur. Adde tot gentium mirabiles figuras, mores mirabiliores: mille hominum species, & rerum discolores vsus. Nec minus homo corporis efigie ab alio distat, quàm animi specie: raróq; duos inuenias qui sint iisdem animis. & paria illa amicorum, quæ poetæ fingunt non vsquequaque similia erant, ita natura voluit in homines sua munera distribuere, vt esset vni aliquid quod alteri deesset, ac peculiare quippiam haberet vnusquisque. Vnum est hoc miraculum, verum aliud audies non inferius. Hominem, vt Plato dixit, nudum creauit deus & inermem. quo pacto nudus & inermis imperat animantibus? Tauris cornua, vngues leonibus. Aliis velocitatem, vt lepusculis ac timidioribus: aliis vero tarditatem dedit, vtpote robustioribus, camelis, bubus, elephantis. Homini quid dedit quo se tueretur? Dedit aduersus omnia rationem: qua duce in euitandis periculis velocitate vteretur. In propulsandis aduersis rebus tarditate ac constantia, & inconcussa quidem stabilitate superaret. Hac vna lorica, vno telo, vno propugnaculo vincit omnia. Hac velut

velut monarcha, ciuitatem, patriam, rempublicam, mundum inferiorem moderatur: superiorem ad sua trahit vota, & imperat astris. Hæc est homini velut architectus, artifex, hominisque manum ad bona perfectáque opera dirigit. Cuius lineam callémque secutus homo in pace leges scribit, mores componit, sacra instituit. Sanctissimum iustitiæ, pietatis, fidei, charitatis templum fulcit, ipsúmque liberat à ruina, facitque hac duce omnia prospere in pace, neque quicquam metuit, nulli obnoxius iniuriæ: qua deserta, nudus, inermis, omnibúsque periculs obiectus, nihil quicquã expectat præter mortem, ruinam, insidias: neque est in tuto rationis præsidio destitutus homo: torquetur intus, & varie cruciatur secum, sibique Megera est in bello si ducem habeat rationem, nec illius signa deserta per intemperantiam, imprudentiam, vecordiam: omnia omnium superat arma, fit rex omnium. Ea docente armis quoque temporis telisque apta dexteritate ductis neminem non expugnat. Ea rem quandoq; desperatam restituit, quod Fabius contator fecit. Ea inuenit machinas artésque bellicas, aciem instruit canitque procinctum: mox, vbi opus sit, canit receptui: pedites, equites, ciet aut reuocat. Ea scit hostem intercipere: scit explorare, facere excubias. Scit & fœderis legibus (nemini non optandis) feroces animos compescere per obsequium, blanditias, liberalitatem, mansuetudinem & suademedullam. Hac ergo duce & bello, & pace regnat, imperat, vincit homo. Hæc artes inuenit omnes, quibus hominis manus exerceret. Idcirco enim (vt Aristoteles sentit in libro de animalibus) homo præditus est manibus, quoniam prudentissimus, quem ideo contra prudentissimum Anaxagoras sentiebat, quòd manus haberet ad omnia suo aptanda vsui, reiiciendáve paratissimas. Sic ergo naturæ opera cum rationis vi coniungentes recte philosophabimur. Vtraque enim varie agit & non varie. Vnde fit à natura vt hic paruus pusillúsve: ille grandis, alter vero stata sit forma. Ille niger, hic cygno candidior: alter fusculus, aut rubore perfusus. hic cæsiis, ille cæruleis oculis: & multa id genus humanæ formæ discrimina quæ nos admiramur. Ita fit à ratione vt hic fabricare naues, ille domos: hic causas agere, ille mercaturam: hic medicinam, ille musicem caleat: hic soluta, ille pedestri valeat oratione: sicque varij varias artes exercere sciant, neque sit Hippias vllus, qui omnes simul calleat artes homini necessarias. Et quanuis plurimas forte quis tractauerit, in altera tamen præstat cui magis natus est aptúsque, aut quam diligentius amplexus fuerit, atque potissimum in ea fixerit pedem: neque est enim viro sapienti sic per omnia discurrendum, vt non aliquam statuat sibi metam. Sic quæ gignuntur omnia (inquit Cicero) nobis à natura consulto data sunt eáque docente artes innumerabiles repertæ, sensúsque tanquam satellites, ac nuncij homini ratione præditο attributi, quem natura ad domicilij pristini conspectum erexit. Hæc est humanæ naturæ varietas, cuius vberius describendæ campus est latus & materia prægrandis: sed breuitatis portum quærentes vela complicamus.

Homo alios homines admirari debet, non inuidia lacerare.

AD HAEC hominem demiror quòd neque se, neque alterum huius generis admirari velit: sed inique molestéque ferat, si quem forte pollere virtutibus audiat, corporisve ac animi dotibus eminere. nec æmuletur quidem, sed inuideat: quod pastor ille Maronianus non faceret. Minime (inquit Plato) per sapientiam cuiquam inuidere oportet: verum imitari. nam si (quod Socrates docet) anima seipsam nosse velit, in animam intueri debet: vt in oculum oculus. id est, vt quidam voluere, ad mores alterius nos speculari. Si recte velles admirari qui te præstantiores sunt, ex æmulatione bona bonus fieres & præstantissimus. Eos vero cumprimis admirari debes ac reuereri, sectarique, per quod iustitia est in precio. quod enim iuste fit, id honeste: quod honeste, id bene: quòd bene, id quàm proximum deo est, admirandúmque hominem facit deum imitantem. Hic est igitur quem nos admirari debemus secundum deum, quippe quo nullum maius miraculum sit. tantum abest vt suam illi gloriam ob virtutem, atque merita partam inuidere debeamus, vel ex naturæ, vel ex dei lege. Porro indignum est eos alios alienis premiis inuidere, qui virtute certare noluerunt vt præmia consequerentur. Dij vendunt bona laboribus. Et Marcus Cicero ad Romanos equites dixit, Si dulcis est gloria, consequere virtutem, noli abiicere labores. Est in eam rem versus Euripidis appositissimus. χηδε ἐπαξίοις πηνὶμ ψυχὴμ προβαλωμ γικοβοισι δαίμονος. cui sententiæ multas alias maritare facile est. Non enim ex inuidia, sed virtute atque labore præmia consequi debemus: illa autem linguę rabies Apuleij verbo ex aliorum cõtemptu nascitur, ex nostri morum corruptio. Quando (prohdolor) ita est ingenium, vt ad vituperationem quãdam calumniámque reciprocam proni sint homines. Sepulchrũ est guttur eorum, & venenũ aspidum sub eorũ labiis. nec immerito Plinius excandescit: quod immitius hominibus sit ingenium, quàm leonibus, lupis ac feris quibuslibet quæ suum genus fouent, tuentúrque, non conficiunt, non laniant. Vnde hic error quia neque sui, nec alterius admiratores sunt. in alienæ vitæ speculo imitari bona, mala reiicere, ac niuentibus primum oculis præterire debemus si quæ sunt iniusta, inde quæsita via pedetentim illos ex iniquitatis laqueis extricare, ne cũ soluere nodum festinamus, ipsum elusa opera funem abrumpamus. Cęcus est homo mẽtis inops incõpósque iudicij. ac rationis, qui nec se nouit admirari nec alterũ. Ea vero quę ditioni suę summissa sunt stulte perditéque admiratur. quem & fabulator ille Phrygius deridet, ꝙ aliena vitia in anteriorem, sua in posteriorem manticam condat ordine prępostero: habeatque oculos (quod aiunt) laniarum. Adde quòd admiratur semper & iactitat quandam generis nobilitatem, neq; recordatur vnam esse quæ ex virtute cõparatur: illam ostentat lon-

ga tumidáque serie, sed virtutis auitæ ne meminerit quidem, & ab ea plerunque etiam degenerat. Audi quod Satyricus ait in octaua, Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum. Aut pastor fuit, aut illud quod dicere nolo, id est vnum quo mens præpeditur, alterum admirari, amare, æmulari: quia nobis arrogantia siue philantia nimis imponit.

De summo bono & spiritus à corpore discrimine ex naturali ratione.

VIX DVM certius ac melius ex naturæ legibus philosophari, summū aliquod bonum æternúmque constituas, à quo producta sint omnia, sitque rerum omnium finis & meta. Ille est qui est (vt Moses dixit) per quem nos sumus, & omnis fœlicitas, beatitas, bonum. Et quod libro quarto de legibus dixit ἀρχήν τε καὶ τέλος καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων. Ille est qui est in cælis, & vbique est immensus, æternus, ex altissimo solio cuncta despiciens, cernénsque perspicue, quémque nihil latet, nihil præterit, nihil fugit. Itaque qui pergere illuc volunt, atque illud summum bonum peruenire: caueant ne deorsum tendant, néve in abyssum ruant præcipites, tantóque à summo illo distent, quanto à cælo centrum distat. Spiritus omnis sursum tendit, vtpote leuis & subtilis. Ignæus est olli vigor, & cælestis origo. Verum (vt Maro cecinit Aeneide) Quantum non noxia corpora tardant, terreníque hebetant artus. Corpus enim graue est, & suapte natura vergit ad infima, petítque Charontis cymbam & tartara Ditis. Spiritus vero cælo natus, cæli connexa tuetur. Aehereum sensum atque aurai simplicis ignem. Quid est quod fingitur cymba gemere sub transeuntium pondere? quídve est quòd pauci læta tenemus arua? nisi quòd graues sumus, nimísque corporei, nullum spiritui locum viámque facientes, vt sublimis sit, & in cælum volet, præque nimia grauitate in imum labimur, tenebrásque exteriores, vbi nulla lux est. Ea enim est in rebus conditio, ea natura est, vt si grauitas superet leuitatem, nunquam nisi deorsum res cadat, vt lignum leue aquas supernatat, graue in profundum mittitur. Ita profecto si vincatur corporeis sordibus spiritus, erit grauis & in imum labetur. Est ergo domandum corpus à spiritu per philosophiam, veluti chalcimici viuum argentum igne supprimunt: & ita purgatus, leuísque animus ad id solum quod vere ac proprie est (quod Dionysij verbum est) conuertetur. Ita se totum ad illius boni exemplar effinget, dum corpori dominabitur omnium liberrimus, minime obnoxius seruituti, nil metuens atque nil cupiens præter id quod dixi summum bonum. Illud nanque nil admittit secum, nisi quod bonum, quod liberum, quod perfectum sit, vt voluit Cusa vir diuinissimus, nílque repellit nisi malum, vtpote bono contrarium. Nam similia inter se cōueniunt: neque vllus est amor inter discordiam per naturam non aliter atque in amicitiis humanis solet contingere, vt morum, vt animorum, ingeniorum similitudine quàm facillime comparentur. quorum disconuenientia dissoluit humanam societatem. Ita omnino si vis rapi ad bonum, bonóq; perfrui cura vt bonus sis. Malum nanq; cum bono alia ratione conuenire nequit quàm cum salubritate morbus, ignis cum aqua, cum calore frigus. Sic per naturales rationes superiora melius intelliges. ad eorúmque amorem quæ boni sunt maxime suscitaberis. Istud est vere philosophari, neque quicquam aliud. Quid ergo dicemus (ait Apostolus) manebimus in peccato, & corpori indulgebimus vt abunde sit gratia? Absit. qui enim peccato mortui sumus quo pacto viuemus in illo? quæramus ergo virtutem quæ Tullij iudicio in legibus nihil omnino est aliud, quàm in se perfecta & ad summū perducta natura.

De trinitate humana per æqualitatem, nexum, vnitatem concipienda.

ALTIVS ad hęc describendum venit cur in homine trinitatem statuerim. Idque per naturæ ordinem ex theologis simul atque philosophis ita colligendum duxi. nam de s ipse est vnitas entitásve (vt illi dicunt) absoluta: in ea vnitate est æqualitas infinita & ipsa connexio. hinc omnipotens creator est. At quia infinita est æqualitas, in qua vnitas & connexio est. hinc vniuersorū rector, ordinator, gubernatórque est. Quia vero infinita etiam connexio est in qua & vnitas & æqualitas est (sunt enim singula in singulis, & singula quidem infinita) hinc vniuersorum conseruator esse dicitur. Ita optime diuina illa trinitas à theologis describi solet, quanuis ista velut portenta verborum in latialis sermonis albo non sint. Magis enim voculas aliquot, quàm imperium alienósque fines vsurpare formidauerunt Romani. sed hæc faciamus missa, ne statim Laurētius quispiam exurgat in nos, & inuehatur. Ego vt illi trinitatem statuunt & describunt, sic in homine trinitatem esse, vel aperte ostendam. Homo in parte superiori sensibili, seu sensili creat similitudines imaginésque sensibilium: quia vnitas, in qua æqualitas atque connexio. Ita docuit ille Cusa. Creatas vero locat & ordinat, quia æqualitas ídque per rationem, postremo ipsas in memoria cōseruat, quia connexio. Ita in intellectuali regione homo per trinitatem intellectualiter agit creando, ordinando, conseruando. hæc autem omnia reflectit ad sese, vt se intelligere, gubernare, atque conseruare queat. Sic deiformis homo à Cusa dicitur, in quo est illius trinitatis forma quædam, vbi cuncta æterna quiescunt pace. Potes si voles, addere quòd hæc homo etiam exterior agit, sed alio pacto. cum sibi simile generat, ordinat, & conseruat vt sit vbique, aut appareat quædam veluti Trinitas in homine. Nosce quantum sis miraculum: dum diuinæ trinitatis speciem imitaris. Facito ne tu sis monstrum, dum mala cogitas & creas, ordinásque ac conseruas. hæc enim esset illi contraria

contraria: quæ cum bona sit, immo ipsum bonum quod malum est nequit operari. Dicam aliud quod est admirandum ex philosophorum sententia. Mens humana velut ex quatuor elementis consistit, habet intelligendi vim, ratiocinandi, imaginandi, sentiendi, & hæc singula etiam sunt mens, sicut quælibet lineæ pars linea est. quælibet enim pars eius de toto potest prædicari. Est ergo quod Plato voluit ex diuidua simul ac indiuidua substantia mirabiliter constans. vt si in cubiculo quatuor lumina sint aut lucernæ, vna lux erit & singulæ illustrant, lucísque emittendæ vim habet earum vnaquæque. Verum hoc tetricum nimis inuolutúmque vel heracliticum philosophandi genus missum faciamus, quod me Hercule pulcherimũ certissimúmque est. sed hoc (vt Plautus dicebat) præter vt Sybillam: leget nemo quanuis nonnihil adhuc ex eo genere sit in hac parte operæprecium dicere.

De luce ac tenebris, & quo pacto homo dicatur deus: & quamobrem.

Ex dvabvs omnino rebus constat homo, luce ac tenebris vt veteres tradunt. Lucem animam dico, & tenebras corpus. Verum quo pacto hæc constant: cum tenebras lux illuminat, vt aiunt, neque interiectum quod lucem repellat inuenitur. Nanque si spiritui corpus dominetur, tunc sanè tenebræ sunt luce potentiores, nec admittunt lucem. Sin potentior spiritus sit, lux erit totum id quod hominem vocas, quod mirabile dei opificium est. In quo gradatim discretiua ipsa vis, quæ lumen esse dicitur à centro sensuum tenebris expulsis vsque in supremam intellectualem naturam superuehitur. Cum autem peruenit illuc homo deus est: sed non absolutus, nec vere deus. quia homo humanus, ergo deus dicendus est. vbi non tenebras secutus, sed lucem, conscendit mente in excelsissima. Homo etiam mundus est, sed non absolutus quoniam homo. Est igitur homo quod Græci dicunt microcosmos. Est ergo humanus deus, vel vt alij dixere deus humaniter potest, & humanus angelus dici. potest & humana bestia leo, vrsus: aliúdve quodcunque dici, dum intra illam humanitatis potentiam omnia suo constant modo. hæc ita quidem inuolute à philosophis tradi solent, vt illa prima theologia per paradigmata quædam tradebatur. Erit per lucem, id est per sapientiam paruus deus: per insipientiam suique ignorantiam neque deus, neque homo erit: sed corpus luteum & inane mersum in tenebris. Puri itaque diuinique animi status optimus erit, cum à corporeis tenebris: id est affectibus, appetitibúsque segregatus erit. cúmque ipso corpore votis ac opinione non conueniens, nec illi consentiens, solúsque agens (quod intelligere ac sapere est) neque compatiens (quod est temperatum esse) neque secessum à corpore metuens (quod est esse fortem) ductus ratione ac mente: quod est iustum esse. Is est animi puri ac synceri status perfectissimus & fœlicissimus, quique proxime deo accedit, dum à corpore non est subiugatus, nec tyrannidem patitur voluptatum, sed corpus temperat & cohibet effrænum, currens in perniciem, facitque sui simile vti sapientis congressu sapientes, insipientis commercio imprudentes efficimur. Hæc facit homo cum dei gratia maxime per philosophiam, quæ velut magnes ad se ferrum trahit: ita humanos animos ferreos ac prædu ros ad sese rapit sensim, paulatimque, pérque gradus quosdam ducit ad virtutem, vt hac duce tandem ad summum quod prædiximus bonum perueniat, dum nunquam satiatur donec peruenerit ad domini gloriam, factúsque beatus sperare desinat id quo potietur. Nos ergo resumptis (vt zoroaster dicebat) animę alis, quas abiecimus olim ex hoc tenebrarum inuolucro, ad lucem superiorem conscendamus: sequamúrque paradysi ligna, hoc est Aurelij iudicio disciplinas bonas: vt ex his vitæ ac sapientiæ fructum decerpamus, illóque vescamur. Hic amor honestus est situs. hic prima Venus Platonica fixa est. hæc est quam & Assyrij & Paphij, & Phœnices, & Cytherij, & ipsi denique Athenienses Vraniam Venerem traduntur coluisse totis syncerisque animis amplectenda, quæ nos ad cælum comes trahit, vbi nostra est patria, vbi pater lucis & luminum sedet in throno sydereo, omniáque largitur bona.

Cur impediuntur homines verum cernere. & de Penia Platonica.

Qvid est igitur quæso quod prohibet nos ista summa perpendere? quid est tandem quod (vt Satyricus clamat) esse aliquos manes & subterranea regna, nec pueri credunt nisi qui nondum ære lauantur? Est sane Penia illa Platonica, id est indigentia. Sed cuius rei? veræ lucis. Quis obuolutos oculos aperiet? Erit Porus consilij filius, id est affluentia diuinæ gratiæ dei filia quæ cælesti ebria nectare cum humana Penia coire nequit, nisi in Iouis orto, id est in amœno, purgatóque loco. vbi neque sordis neque spinarum quicquam sit quod impediat Pori congressum cum Penia. Idque in veneris natalicio diis discumbentibus, hoc est quo tempore Gratia Charitásq; & diuina Venus ex dei vertice, vt Minerua progreditur. tunc cum homo pulchrum opiparúmque conuiuium in lustrata ornatáque interiori domo præparauit, hic gratia in hominem descendit: immo labitur sensim velut ros in terram, vel vt aureus hymber fabulosus in Danaen: sic illa cælestis Gratia in hominem illapsa, eum abunde bonis omnibus prægnantem facit. Ὡ αὐτόματος ὁ θεός ἀνίησι τὰ ἀγαθὰ πάντα. Hinc iustitia & veritas nascuntur vno partu. Tunc quæ est homo longe fœlicior, quàm qui vniuerso potiuntur orbe, vel aureis montibus? Est enim (quod Græci sentiunt) cæli ac terræ rex intellectus, qui sine gratia nullus est. Nempe qui illa caret in ani-

mi tranquillitate non eſt, cum omnia iniuſte agat, improbe,immodeſte : ſeipſum torqueat,ſibiipſe ſit pœna, ſibi furias,ſibi deniq; mors:quémq;, vt Cicero ait, exagitant viuum furiæ non ardentibus tędis.ſicut in fabulis, ſed angore conſcientiæ fraudíſque cruciatu. Cum vero gratia illa quis abundat,diues eſt vere qui omnia iuſte, quiete, decentérque agit, inque ſeſe eſt fœlix, & quadã beatitate viuus iam fruitur,maiore tandem fruiturus,fruetúrque ſpe dulciſſima futuræ fœlicitatis,quæ ſine gratia eſſe nequit. Iſta eſt affluentia & gratia , ſine qua poteſtis nihil. quam ſibi comparat homo qui ſe purgat, purus, decoruſque intus. Cum intra ſe animus conſonat quadam harmonia cum ratione ac intelligentia, cum illa mali conſcientia eliminata, nullam inducit diſſonantiam, nulláque eſt velut in corpore, ſic in animo dyſcraſia. Hanc dei filiam,eiuſq; aduentum inuitare, votíſque optare debes.non hæc inſaniæ inſtrumenta quæ tu bona dicis,ex quibus affligi oles miſerrime, vt mulierculæ ſteriles quæ iugi oratione liberos poſcunt,geſtata diu lyde in pyxide,neque aliud optant à quibus (ſi quos forte ſuſceperint) & curas,& cruciatus,& dolores varios,& mortem quandoque pręcocem accipiunt,dum vel mali viuunt,vel boni morte præcepti lugentur ſupra modum. Optanda ſunt hæc temporaria vel momentanea bona:quatenus egemus non immoderate,nec præponenda quidem ſunt æternis. Cum furor haud dubius, cum ſit manifeſta phreneſis, vt locuples morieris egenti viuere fato. Vna deniq; res eſt, vt ex omni vita humana colligo,quæ nos perdit:quòd præſentibus tantũ bonis mouemur,nec morituros eſſe cogitamus:vnde quæ nobis ad æternę vitæ vſum ac fœlicitatẽ neceſſaria ſunt minime præſtruimus:nec ſuſcipiendæ diuinæ gratiæ dignos efficimus.

De vtili philoſophiæ diuinæ ſtudio, & aulicorum miſeria.

VNA profecto res eſt quæ tenebras excutit, propellítque ab humanis mentibus, atque è cælo gratiam in hominem deducit, Philoſophia illa cæleſtis, quæ nil eſt aliud quàm diſciplina quædam quæ mortales curas,mortaliúmque rerum amorem ſic exterminat, vt non obrutus illis animus veræ fœlicitatis aſſequendæ fiat auidiſſimus,dum per naturalium rationum cateruam maximi dei opera perfectiſſima demiretur. per diuina theologicáque dogmata deũm, deíque cultum noſcat:eiúſq; amore ſuccendatur. Per ciuilem philoſophiam id facere quod bonum æquúmque eſſe didicerit: alia fugere tanquam Erebi portas aſſueſcat, cuius diſciplinæ ſcita in huius libelli calce colligemus. Sed hac tempeſtate ſunt quampauciſſimi qui recte philoſophari velint, quique dent operam huic præclariſſimæ ſcientiæ,dum omnia lucro ſuíſque commodis metiuntur, nec niſi lucroſas artes ſcire cupiunt. Et plerique Hercule omneis (vt fatuum neſcio quid & inſanum reſpuunt) vel (vt Hieronymus dixit) idioticum, & philoſophos ſubſannant egregie, exibilant , pinſitant , & faciunt pluris ganeones , aſſentatoréſve , aut ignauum genus & ambitionum voluptatúmque patronos anteponunt. Et quod Ariſtoteles dixit, κάκος κακῶσυν τέτηκεμ ἡδόνη, ſic cæci, ſic perditi ſunt vt Senecam dubitent præferre Neroni , dum quotidie impudenter deſpuunt in philoſophorum terga. Id genus fere ſunt Aulici (tametſi non omneis reos facio) legum iuſtitię morúmque honeſtiorum contemptores,qui nihil præter literatorum nomen exoſum habent aut exploſum. Quorum magnæ phalanges & turgidę,non,vt principis ſaluti, aut reipublicæ bono conſulant:ſed auaritiæ merę ambitionique inexplebili inhiantes, illic aureis compedibus vincti miſere conſeneſcunt,nec niſi cũ feretro illinc auelli poſſunt perpetua miſerię(quam & Lucianus,& Syluius,& alij ſatis ſupérq; deſcribunt) ſeruitia. Sed memini quod Lucianus ait, ὐδὲ κύωμ παυσάιτιαν ἀπὰξ σκύτο τραγέιμ μάθωμ. quod Horatius in Sermonibus expreſſit, vt canis à corio nũquam abſterribitur vncto hoc vitæ genus, niſi pro reipublicæ amore ſequi non ſani eſſe hominis,non ſanus iuret Oreſtes, non iuſtitiæ proceres qui conſilio retro, militéſque ſtrenuos,qui generoſis animi principi adeſſe ſolẽt, & pro virili rempub. adminiſtrant atque adiuuent , in hac tabula velim depingere : ſed eos quos ſcitis qui in ſuperbię domicilio, luxurioſiſque ſedidus conſtituti in ſceleris ac flagitij clientela ſub vnius auaritię fide ſunt, ex ſumma nonnunquam egeſtate, non virtutibus, ſed aſſentationibus aut peculatu, & præda in ſummam rerum abundantiam tradũt, nulla virtute pręſignes ſunt, præterquam inſolentia & quidem luculentiſſima, aut qui principum errore,indoctorúmque hominum commendatione ad immeritos honores obrepunt verſipelles, fallacia, verſutiáque inſignes atque hyperboli, qui libero homine digna ſtudia contemnunt. Alij vero prę dolore,quod cæteros ſibi pręlatos eſſe viderint, Aiacis inſtar inſaniam vertuntur , ſibíque conſciſcunt mortem, aut mortis cauſam, dum beatos putant eſſe eos, vt eſt apud Ciceronem qui in hoc ſeculo ſunt honorati miſeros, qui ſunt inglorij. Item & aliud genus hominum infœliciſſimum puto,qui ex re qualibet etiam fœdiſſima lucrum quæritant (vt Veſpaſianus qui ex locis vectigal exigebat) οἱ πεποιθόμ τερ ἐπί τῆ δύναμει ἀυτωμ καὶ ἐπὶ πλήθει τȣ̃ πλȣτομ ἀυτωμ καυχώμενοι. neque quicquam ſunt minus, quàm diuites quoſdam (vt Iuuenalis ait) præcipitat ſubiecta potentia magnæ inuidiæ:mergit longa atque inſignis honorum pagina. & ſæpe deſcendunt ſtatuæ reſtimque ſequuntur. Hæc laudare, optare,proſequi tanquam vnica bona freneticum duco, & Hypocratis vinculo dignũ quæ tu (quod Plato in Menmone dixit) non aliter poſſides, atq; fugitiuum ſeruum. Heu, quot iſta lucri honorúmque cupiditas ad cęlum natos in tartara ſubuertit? Audias exemplum quod olim memini,dictum à Socrate, ſúmque illius nunc peropportunè recordatus. Quid prodeſt homini ſi ſplendidum opiparúmq; conuiuium gratis acceperit ? alienóque ſumptu nimis epulatus,ex eo epulo morbum conceperit, à quo maximis impenſis liberari opus ſit:ac longe pluris valetudinem redimere? Neſcis quanti redimenda erit animæ ægrę ſalus ob pecunium,

rium, deliciarum, illecebrarúmque epulum ingratiſſimum. Pulchra equidẽ candore pyxis erat (vt ipſa quoque voluptatis incommoda pertingamus) quàm egregie picta: ſed immenſam intus calamitatum cateruam concludebat. Vnde cum aperiebatur, omnes cõfeſtim morbi, omnes miſeriæ in aſpicientis oculos inuolabant, theſaurúſque ingens ac penus malorum, vt Euripides ait, non aſpicientem vero bonorum aceruus ſequebatur ex Ariſtophanis ſententia. Id nanque nobis accidere ſolet, quod ex fulgure ſæpe fit. Vt enim ipſæ hominis veſtes atq; exteriora integra: iniuſtáque ſunt interdum, cum intus nil niſi fauillæ atq; cineres extare inueniatur: ita nos voluptate icti non exterius lædi videmur, ſed intus quidem cõflagramus, tabeſcimúſque: neque ſentientes donec omnia in nos mala, omnéſque calamitates velut agmine facto prorumpant. Hinc vt Heſiodus ſcribit: Tandem ſua pœna nocentem conſequitur, paſſúſque ſapit, tum deniq; ſtultus. Fœlix igitur fœlix (vt Satyricum illud repetam) qui peccandi finem poſuit ſibi. Verum nemo in ſeſe tentat deſcendere, quæ quidem res ex ſui naſcitur ignorantia. Pulcherrima eſt (inquit Plato) victoria ſeipſum vincere quod philoſophia docet.

De pudore malo, quo mortales à pœnitentia reuocantur.

SVNT quos pœnitet, pigétque delictorum: ſed delinquere tamen non ceſſant præ pudore ne rideantur ab his quibus cum verſari, inq; ſentina ſcelerum promergi ſolent. Malus eſt pudor iſte qui te perdit: vt cum medico celatur morbi cauſa, atque origo prę pudore vnde morti traditur quẽ fateri pudet. Eſt medicorum ſcitum, caſtigato victu vitari morbos expellíque, ſic emandatiore vita refocillatur ſpiritus, & à morte liberatur. Bonus eſt pudor qui te aberrantem ad ſalutis portum reducit. vt qui in aliquem forte fortuna angiportum inciderunt, neſcientes viam ad quam tendunt: reſpicere ſolent ne quis eos viderit, leuémq; cauillum, aut ſigillationem eorum quos præterierũt metuentes, nolunt, repedare illuc vnde aberrauerunt, vt ad rectum iter, bonúmque tramitem reducantur, longiúſque abſcedunt præ verecundia quàm delicatis iſti auribus ſunt, quantum pręſtaret ab his decidi, quàm cum his ſemper ridiculum fieri. Ridet ex alto deus iſtas nugas. Eóſq; ridet qui te rident: te vero maxime qui metuis iſtos, illum non metuis, ὅλην τὴν ἡμέραν ἡ ἐντροπής οὐκ ἐναντίον σου ἐστί. (vt dicebat Dauid) confuſio faciei tuæ cooperuit te. Et oculos inuaſit frigus, eóſque calore deſtituit, vnde rubeſcunt aures pudibundis, vt Ariſtoteles ſentit. Quid tandem vides? omnia ridicula quęcunque facit, penſitat, molitúrque qui ſeſe neſcit admirari. Non ab re igitur in delphico templo deſcriptũ erat illud Chilonis γνῶθι σαυτὸν quod quiſquis obſeruat: nunquam interiore homine fiet extẽrior, dũ ſub terreo vaſe neſcio quid intus latere precioſum intelliget, diligentérque conſeruabit, neque pudebit eum, ſi aberrauerit, ad ſeſe redire, nec faciet quod ſerui errones ſolent, quíve ratiocinia fugiunt, neque poſſunt reliqua inferre, metuentes homini ſeueritatem. Humanus deus eſt, & benigne agit cum pœnitentibus vt prodigi pater humanus quidem, vel maxime cum pro te factus eſt homo, & humanam conditionem induit, humanúmque corpus. quod qui negare ſolent (Satanæ mancipia) ipſum quẽ fatentur, deum mendacij reum faciunt. nec enim dixiſſet, Sitio, neq; triſtis fuiſſet, niſi humanum corpus habuiſſet, non diuinum. nec te pudeat pœnitere propter peccantium ſuſurros, cachinnos, & murmura. Nec enim pudebat Chriſtum à peccantibus rideri, conſpui, lacerari. imbellis animi, vecordiſq; iudicium eſt pudor, iſte tuus vaniſſimus, qui te maiora vetat conſcendere. pudeat peccaſſe, pudeat in peccatis conſeneſcere, pudeat hominem eſſe, & brutorum more viuere. Et memineris illorum ſcelera poſt obitum impurgabilia fore (ex philoſophorum ſimul ac theologorum ſententia) quos vſque ad mortem mera libido, procacitas, profluuies, auaritia, ambitio, praue comites non deſeruere, niſi ad ſepulchrum & gehennam: hæc ſunt tetrica inquies, & theologica. Sunt ſane vera, ſunt neceſſaria, quæ nod poſſumus euadere. Homo etenim pro meritis, vel (quod Dauidis verbum eſt) ἐκοπίασεν εἰς τὸν αἰῶνα, vel ζήσεται εἰς τέλος. Caſtigandi ſunt ergo mores, & malorum conſuetudines irreuerſim Platonis iudicio fugiendæ.

Veram philoſophiam in mortis cogitatione conſiſtere, & de animorum immortalitate.

MARCVS Cicero, qui pro republica, pro veritate, quæ odium parit, pro libertate neci deditus eſt, dicebat philoſophiæ finẽ in mortis meditatione conſtitui, quod & in Phedro dixit Plato: eam vero à philoſophis non timeri, vtpote fortem habentibus animum & mortis terrore carentem, quanuis ſit magnum terriculum, quo nemo non terreri ſolet. neque inuenti ſunt multi mortis pro altero ſubeundæ vicarij: cuiuſmodi Admeti coniux fuiſſe traditur. μόνοις γὰρ οὐ γίγνεται θεοῖσι γῆρας οὐδὲ ἀποθνῄσκειν ποτέ. quod Sophocles in OEdipo grauiter dixit. Sed non ea mors, quam metuis, id eſt animi à corpore diſceſſus ac diſſolutio metuenda eſt ſapienti, quam primogenitus homo in poſteros tranſmittit pro hæreditate. quæ vt Iuuenalis ait ſola fatetur quantula ſint hominum corpuſcula. Nam & moriens quidam philoſophus longæuitatem Cornicibus inuidebat, quam natura homini negaſſet. Ille non optime quidem philoſophabatur, qui videbatur mortem ægre ferre quàm expetere potius debuiſſet, quippe cum diſceſſus è vita (vt in Axiocho Plato dixit) mali cuiuſdam ſit in bonum commutatio, quam toties optabat ille qui diſſolui cupiebat, vt eſſet cum CHRISTO: dum enim ſit ſeparatio illa, non putetis aliud fieri, niſi quandam ſeruitutis emancipationem, liberationem à vinculis, ad lucem à tenebris tranſitum. qui

timendus esset si cum corpore anima interiret, essét-
que mortalis conditionis. duplex est homo quod Plo-
tinus tradit, vnus est homo, id est corpus viuificatum,
& hic brutis plane est similis, dum vita è corpore fu-
giente homo desinit esse prorsus, fitque terra, neque su-
perest aliud quàm cadauer. alius est homo id quod ex-
tat virtutes possidens intellectu: & hic mortuo abie-
ctóque corpore, velut instrumento in corpus non a-
git, neque moriendi conditionem ab eo sumit, duásque mortes oppetendas post apocalypsim Hierony-
mus sentit: vt ab beatam vitam peruenias. Prima est
dum à voluptatibus carnem mortificas, altera quæ fœ-
licis est animæ à corporeo carcere solutio, velútque
ad lucem ab vmbra squalida digressus atque dimissio.
est alia mors ergo quam timeas, quæ magnum debet
esse terriculum, vtpote maxime terribilis mors æter-
na, id est æternus cruciatus qui paratus his crimini-
bus, dicitúrque quis apud superos furto lætatus ina-
ni, distulit in feram commissa piacula mortem. ἐκει ω-
δινες αστιτούσης. vbi inclusi pœnā expectant, ne quę-
re doceri quam pœnam, & id genus multa, quæ Vergi-
lius ethnicus ex veterum libris intellexit, nobísq; pro-
didit, Quisque suos patimur manes: & illic voluun-
tur reges ad genua Proserpinæ, vt alius cecinit. & qui-
dem luxu deposito, posce deum veniam, & contine:
atque ab his quæ putaueris expianda procul absis. Hæc
sane mortis cogitatio nos à nephandis non secus auo-
cat, quàm naufragij timor, vbi periclitatur nauis ab o-
mnibus dempta salute votis naufragantium mentes
distrahit, vbi & opes, & liberos, & honores, & fami-
liam, & amicos, vt ab instanti periculo liber esse nau-
fragus libens abdicaret, neque salute quicquam habet
antiquius. Omnium plane miserrimū puto in hac mor
tali sorte, quòd mortalem nemo se cogitat, audítque
id nisi veluti ob grauem iniuriam indignatus: ita con-
senescimus, in hac ignorantia cæcutientes perpetuo:
sic festinat (vt ille dixit) decurrere velox flosculus
angustę miseréque breuissima vitæ portio, dum bibi-
mus, dum serta, vnguenta, puellas poscimus, obrepit
non intellectu senectus, immo ipsa mors plerunque
repentina. Quid certius est quàm hoc corpus morti
deditum iri, quàm interituras istas momentaneas de-
litias, ac euanescentes instar fumi illecebras, quæ ni-
hil secum adducunt venientes: nil abeuntes relin-
quunt nisi perpetuam illam, quam Græci dicunt me-
tanœam, nostri pœnitentiam vocant. quæ vt Auso-
nius ait, facti, non factíque pœnas exigit. sunt & ciui-
les honores, opes, pompæ, quas appellamus, forma, fa-
cundia, authoritásque, ac omnia isthæc inferiora finem
acceptura, nec remansurum quicquam ex his præter
merita ipsa ac demerita: quæ velut à Critaloi libram
perpendentur. Plerique vero credidere animas immor
tales non esse, cúmque ipso interituras corpore: non
intelligentes animam instar solis esse, qui cum obscu-
ris suapte natura rebus infundat lucem, ipse etiam reti-
net & perlucet. ast vbi ab illarum commercio ac regio-
ne fugit ad alias, illis non suam relinquit lucem, sed
illis luce carentibus suam secum trahit, lucétque sem-
per. Ita fugat à corporis nube, à corpore discedens ma-
gis lucet, nisi cum corporeo veneno tabida est dum ni-
mis indulsit corpori: quanuis non mortua, vita tamen
caret, inque vmbrarum loco cruciatur. vt enim oculus
hominis in tenebris suo munere fungi nequit, dum ca-
ret luce: sic anima quæ luce caret illuminata, id est dei
intuitu ac visione nō viuit, licet sit, dicitúrque esse non
viuere: ipsius enim animæ vita est lux illa, qua non
fruitur nisi expiata purgatáque, nil enim purū cum im-
puro conuenit, impuráque igni mandantur. Spiritus
ergo qui rationis est particeps liberum arbitrium vi-
ta est, illam arbitrij libertatem si quis abdicat à se, &
imperio CHRISTI summittit, per quem dei lex no-
bis explicata est, in sese moritur & fruitur vita: sic e-
nim moritur & æternum viuat. ὅτι ἐνεκασοῦ θάνατου
μετὰ ὀλην τὴν ἡμέραν, inquit Psalmographus: & mo-
ri cum ipso vita est. Eo vero liberrimo arbitrio non
fatis, non astris, non necessitate vlla cogente abutitur
sæpe. Nam id permittit deus, vt ex malo tramite ad
bonum reuerso gloriæ suæ ac clementiæ diuitias abso-
lutius ostendat, vbi melius suauiúsque deliciari æter-
num possit, vt qui ex delicato viuendi more ad ino-
piam redacti, si forte vnquam ad pristinam legem re-
stitutos esse contigerit: tunc demum sciunt quanti lu-
culentia ab egestate distet, plurisque quàm prius æsti-
mant, ita qui ex morbo quoq; conualuere, sciunt quan-
ti sit sanitas, quíve ex carcere sunt erepti, quanti liber-
tas sit noscunt. Ita sane is quem peccasse pœnitet pu-
détque & peccandi finem posuit, sibi longe clarius in-
telligit virtutis honorem, ac infamiam sceleris, quàm
vbi expers huius quid intus lateat veneni, quid sit pe-
riculi prorsus ignoraret. non putes aliam summo deo
naturam esse quàm principibus optimis debeat esse, vti
supplicibus parcant, & superbos ac contumaces debel-
lent, inanésque mittant. itaque vt viuas innocentiæ,
peccato ac iniuriæ mori necesse est. Est nanque sensu
mori theologorum iudicio intellectu viuere, dum ad
voluptates expugnandas patimur ob amorem dei, qui
pro nobis mortem passus est ignominiosam omnium
facile acerbissimam, quæ mors præ oculis habenda
est viro Christiano, vt non in peccato moriatur, sed in
ipso CHRITSO cum Paulo cupiat mori, meminerít-
que se esse mortalem omnino, & foliorum instar (vt
Homerus ait) quotidie marcescere, interiréque paula-
tim, & vt moribundum viuere.

Duo necessaria homini ad vitam æternam comparandam.

DVO IGITVR omnino agenda sunt ad
dei gloriam consequendam: primum vt
non aliter Regi (sic appellat Plato) ad
quem omnia referuntur, quique est omniū
rerū finis, morā geramus: nec segnius ob-
sequamur illius mandatis, quàm qui principis cuiuslibet
gratiam demereri volūt, mercedis ac pręmij causa dum
huius vota, nutus, vestigia solerter obseruāt, exequuntur
cauéntq; plurimum ne quapiam in re ingrati vel inepti
sint, faciúntq; plane principis moribus sese cōuenietis-
simos,

ſimos,tolerant æſtus,niues,hymbres,ſitim,famémque, morbos,egeſtatem, conuitia,verbera, ſeruitutem, omniáque:denique rerum diſpendium,ídque ob incertum ac ſępe fallens beneficium.ſi pro caducis hæc facimus, & pro quibuſdam bonorum ſimulachris, quæ non hercule magis bona ſunt, quàm laruæ homines eſſe dici debent: quid eſt (quæſo te) pro diuinis, æterníſque præmiis perpetiendum? parendum principibus, magiſtratibus mos gerendus:ſed primum omnium ille eſt colendus, in cuius manu cor regis eſt, qui eſt rex regum,& dominus omnium dominātium. Alterúm quod agendum duco, vt in hoc orbe, atque in alio ſit immortalis & beatus, vt tibi famæ, poſteritati conſulas: nec enim prorſus hæc ſunt negligenda. hoc aſſequeris,crede, ſi modeſte, iuſte, benigne vixeris,& neminē lædens beneficiis quamplurimos tibi deuinxeris, hominem enim beneficio affici intereſt hominis, & vt Plinius auunculus ait, deus eſt homini iuuare mortalem,ea recte eſt ad gloriam, & in hoc ſeculo & in alio comparandam via, ita dum viuis qui te ament, mortuum qui commendent, & deo, & mortalibus, & tuæ poſteritati libenter faueant, plurimos facile comparabis. huic enim etiam conſulendum puto, quanuis non imprimis, vt qui non tantam ſui quantam liberorum curam habere ſe aiunt, & id quod nephas eſt dicere,iactant ſe iacturam ſalutis facere malle,quàm cuiuſlibet rei penuriam liberis ſuis relinquere, falluntur miſere. Nam & mortuum memoria vix tranſit in liberos & eos perdite amant, qui plerunq; vt ille dixit ante diem patrios in annos inquirunt.conſulendum eſt illis,eſto. quando Plato de legibus ait vitam quam à maioribus acceperis viciſſim liberis, quaſi tedas ardentes tradendam: ſed ita vt ipſe lumine ac vita te non deſtituas, ſed ita vt te nemini poſtponendum credas,hæc eſt charitas bene inſtituta, vt primum ſui, tum natorum, parentum,patriæ,amicorum amore ducatur vnuſquiſque. Sed nos aliò ſermonem conuertamus,vt de bono quòd nobis propoſuimus explicandum, dicamus pro animi voto, hic concludentes mutandum eſſe Pythagoræ præceptum:morbum à corpore,inſcitiam ab animo,ſeditionem, diſcordiámque in ſumma ab omni negocio pellendam intemperantiam.

Ex bono nil malum fieri,neque à natura quicquam fieri quod malum ſit.

OMNE CREATVM ſine diſcrimine, quòd ſenſus communis eſt capax: illud quod bonum pulchrúmque eſſe putat, natura expetit, contra quod deforme ac malum videtur fugit. ſicuti qui bonam ſimul & formoſam cōiugem nactus eſt, odiſſe non poteſt: contrà qui deformem adeo diſcordémque aut improbam, non poteſt amare quod oderit nemo: niſi præpoſtero recuruóque ſit ingenio.nam qui bono pulchróque aduerſum amplectitur contra naturam pugnat,vt gygantes:ſibíque conſtat exitium,arcémque conſtruit, quæ mox in ſe corruat: neque poteſt ipſe conſtare ſecum natura reluctante. dicebat enim Cato Cenſorinus,nec bene,nec diu viui poſſe, niſi naturam ſequamur ducem.natura nil mali fecit: viditque omnia quæ fecerat eſſe valde bona. Itaque qui mali quid agit, id neceſſe eſt inuita natura agat, naturæ hoſtis imperium ſecutus: ad hunc ab illa deficiens vt transfuga, vtpote cuius ſtudium eſt irrequietum illuc hominem inducere, vt in naturam nitatur, ſéque ac ſua imitetur opera dum mali ac ſupplicij comites aſſecláſque cupit ſibi conciliare quibuſcunque decipulis, tu contra huius inſidias qui pater eſt mali, qui tibi noctes,tibi dies laqueos, rhetia, rendicula ſtruit,ita ſis armatus, vt qui perpetuo lorica veſtiunt, armos & pectora metuentes, ne forte ab improuiſo latentis hoſtis dolis intercipiantur. natura vero, id eſt deus, cum ipſum bonum ſit nihil mali aut ſuadere, aut cogere,aut ad id perducere quidem poteſt, non aliter quàm ignis refrigerare. Natura boni eſt producere ſeruaréque bonum, mali corrumpere perderéque, vt philoſophice conſtat. Deus autem dixit, Non veni perdere,ſed ſaluare. dixit etiam, Non ſaluabo te ſine te, ac id genus quippiam quo ſatis conſtat ob arbitrium liberum hominem vel perire,vel ſaluum fieri poſſe.cum autem perit, ex ſe vno perit:cum vero ſaluus eſt, eſt & à deo, ex cuius gratia liberatus eſt. habet nanque communem cum diuino intellectum, id eſt intuitum ſtabilis veritatis quo vagam rationis diſcurſionem regat, vt Iamblicus docet.vbi vero deſinit regere,ac habenas laxat, tum veritatem deúmque non videns.ad mendacium ac peccatum tranſilit capite plectendus lege violata. omnia igitur mala, omnéſque calamitates ſibi conſtruit, neque quenquam alius debet accuſare,cum neque ad illa ſyderum vis ipſum agat, neque prædeſtinatio, quam ne nominare quidem licet, nec ſecus in ore Chriſtianorum prohibetur eſſe, quàm qui Epheſinæ templum Dianæ traditur incendiſſe, ac nominari quidem vetitus ob illud facinus. Non ergo niſi reluctante naturæ lege poteſt homo quippiam moliri quod malum ſit. hæc ſatis ſupérque à nobis tradita videntur,quæ cæleſtis philoſophiæ atq; naturalis theologiæ campos peruagati, veluti flores collegimus,quanuis immenſa ſeſe materia offerat volenti ſpacioſius ac liberius philoſophari. ſed hoc negocium in aliud maioris ocij tempus remittentes:hinc ſoluamus ad iuriſprudentiæ noſtræ portum, in quo & fiximus anchoram, & crebrius nauigamus,iámq; tot annorum labores exantlauimus,quot Hercules ærumnas perpeſſus traditur.

De primo iuriſprudentiæ præcepto:quod eſt honeſte viuere.

PHILOSOPHIAM ciuilem ſacroſanctam ex noſtra iuriſprudentia cum illa diuina coniungentes trifariam diſtribuemus. Nam primum omnium huius præceptum eſt honeſte viuere,quod honeſtum in verbis primo ſtatuemus,

vt & publice quidem & domi probus decorúsque sit sermo, nec immodestus: vtpote ipsius animi iudex ex quo qualis interior sit homo dignoscitur: quanuis lubricum linguæ iura non puniant. Inurit tamen impudicus improbúsve sermo, vel imprudentiæ, vel intemperantiæ notam, nonnunquam & arrogantiæ: authoritati detrahit, minuit opinionem: ita vt rarius tacuisse quàm (vt Lælius sentiebat) dixisse pœniteat: nec tam silentij quàm temeritatis pœnam luisse contigit. hic omitto Plutarchi, Homeri, Senecæ, ac reliquorum de hac re sententias egregias: paucis etenim philosophari libet. Sed hoc ex Græcis dicam qui & in medico garrulitatem improbant: sicut nec excandescentia quę τυμὸς dicitur acrior & concitatior, non magnam arguit prudentiam: ita hebetudo quędam & tarditas, quam ἀργίαν dicunt, quę feruoris animique nimis parum habet, vitio datur: vtpote vel imperitię, vel pusillanimitatis nota. qui recte dicendi artem habet, tacendi legem non ignorat: vt ille dixit σιγῶν πισπούδει & λέγων ταμαίριας, & opportune loquens, & opportune quoque tacens: quod & Sophocles dixit & Euripides, ne quis citra vinum sua inebriatus loquacitate, velútque temulentus fiat. hoc enim Gallis adagionis genus est non ineptum nec recens. Habenda nanque est & temporis, & loci, & personarum, & causæ ratio: quod plerisque tum sententiis, tum exemplis edoceri potest. hic est prima pars honesti sita: reliqua, cultus, gestus victúsque habebunt, vt decens cultus sit, & pro dignitatis conditione, nec supra pedem Græco prouerbio calceus sit, id est non effrænus neque abiectus, neque fœmineus, nec sordidus, vt nec Dionysia dicaris, vt est apud Gellium. nec torquatus, nec curiosus quidem, nec neglectus: ne Iuuenalis exclamet tanquam famæ discrimen agatur aut animæ, tanta est quærendi cura decoris. Sicionij calcei pulchri sunt, sed Socratem non decent, nempe soleatos populi Romani senatores per vrbis vias ingredi nequaquam decorum esse Castritius rhetor grauissimus senatoribus discipulis dixisse traditur, damnat incessum lubricum Lucianus, fractámque ceruicem, & id genus plurima scitu pulcherrima quæ & vetustissima sunt, & ad mores non parum conferre possunt. victus etiam mediocris & pro facultatum pro bonorum quos geris modo, nec auarus vt caninum prandium, nec effusus vt sybaritica conuiuia dubięve cœnæ. Nam & Cato Censorinus & vniuersus populus Roma. Parsimoniam imperij matrem magnúmque vectigal imprimis coluere, & Fabricius docuit & sumptuariæ leges eam induxere, vt cum primis necessariam ad diuturnitatem. tecū ergo habita, & noris quàm sit tibi curta supellex, quando vt Satyricus ait. Frigúsque taménque formica tandem quidam expauere magistra: nam qui omnia decoxere, non vnquam reputant quanti sibi gaudia constent. inter hæc ne sis oblitus eorum mensas assequendas esse, qui docti, qui honesti sunt. infamium ac improborum fugienda commercia, non secus ac latronum manus, est apud nostrates prouerbium, Neminem ex carbonaria nisi nigriorem: neq; ex farinaria nisi candidiorem redire posse. & Isocrates sentit ex sapientum congressu tyrannos fieri sapientes. scriberes Iliadem si velles omnia consuere. gestus etiā ac caue incessus, ne morbū animi fateatur. hic enim sermo quidem tacitus mentis est & indicium. vt ergo nō abrupte, petulanter, indecore sues, hyrcos, damas imitari pulchrum: ita nec pauonum instar gyros ingentes trahere (quod Cicero dixit) velútque ad Iunonis fercula pompam facere decorum est. Adde huc aliud quod ad mores vitæque normam, ac honestum maxime spectat: vt quam vitæ sortem tibi præscripseris, cuique tu viuendi conditioni sis addictus, eam sedulo, solerter, ex officio decoróque exerceas: ita temperanter, minúsque auare: ita decenter vt & salubritati atque incolumitati consulas: ita & liberis, vxori, patriæ, parentibus, amicis poteris superesse: non ita intentus lucro quin & illorum quoque rationem habeas, memineri sque honesti semper, quod cum in hominibus apparet: vt Homerus inquit, dei referunt imaginem. Initio vero ne operi vlli apponas manum, nisi prius ipsum deo maximo superisque commendes, ita tibi omnia ex voto succedent. Nam ex satyrici verbo quem libenter refero) Charior est illis homo quam sibi, permittas ipsis expendere numinibus quid conueniat nobis, rebúsque sit vtile nostris. Rediens quoque ex opere & labore, quicquid egeris, ipsum deo summo acceptum feras, seu fœliciter, seu minus ex voto cesserit, possideas tacitus si qua adsunt munera diuûm, sileto & spera: sic tandem senties in optimum finem omnia tibi contigisse. cauendum tamen est in hac parte ne fiducia diuinæ opis ita nos trahat in segniciem, vt putemus nullam ad vitæ quæstum nobis operam nauandam, nullum exantlandum laborem neque desudandum. nanq; cum Minerua manum operi admouendam esse Græci dictitant, & senarius est apud Sudam apprime elegans ἄυτος τί νον δρων εἶτα τούς θεους καλει. fac ipse quippiam & deos voca, habebis quod poposceris, & tandem lætus fatebere, nec surdum, nec thiresian quenquā esse deorum. sed audias Demosthenem in Olynthiaca prima dum ait:

δέδοικα ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι μὴ τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ οἱ δανειζόμενοι ῥαδίως ἐπὶ τοῖς μεγάλοις τόκοις μικρὸν ἐυπορήσαντες χρόνον ὕστερον καὶ τῶν ἀρχαίων ἀπέστησαν οὕτω καὶ ὑμεῖς ἂν ἐπὶ πολλῷ φανῶμεν ἐρραθυμηκότες καὶ ἅπαντα πρὸς ἡδονὴν ζητοῦντες πολλὰ καὶ χαλεπῶν οὐκ ἠβουλόμεθα ὕστερον εἰς ἀνάγκην ἔλθωμεν ποιεῖν. Id genus præceptis animus crebro est colendus. Hoc tandem ad hæc honesti præcepta moneo, vt cum ab opere te receperis, ad ipsam animi quietem, id est cælestium cogitationem diuertas, præsertim feriatis diebus ad hoc institutis. veluti cum bello finito fessus exercitus receptui canit refugítque in castra, vt quiescat à tumultu omni, metúque se moueat, simúlque lassi corporis vires, semianimémque spiritum refocillet. ita hæc corporea opera, humanique labores à sapiente tractari debent, vt mentis tranquillitatem non obruant, non subuertant: sine qua nulla est in hac inferiore vita fœlicitas. quod & si putes difficile, conandum est tamen agendúmque vt qui ad corporis valetudinem consequendam nihil non agunt, nihil non tolerant & faciunt quæ vocant impossibilia, in hac honesti

neſti cœna ſatis eſt verſatum, cum & Cicero & Ambroſius & Plato, & quamplurimi ad ſatietatem de hac re prædixerint.

Secundum iuſtitiæ præceptum, in quo apertiſſimè declaratur quid ſit, Alterum non lædere.

Altera iuriſprudentię pars eſt, vt alterum non lædas, id eſt, vt nemini facias iniuriam, aut iniuria quenquam nõ prouoces. hinc pendẽt leges, hinc prophetarum vaticinia, cum Origenis iudicio deus ipſe nihil ſit, niſi viuens iuſtitia. hæc autem vera, germanáq; iuſtitia eſt, quæ nunquam alterum lędit, nunquámq; vult lædere. nec ipſa, nec per alium, nec palam, nec clam, neque quoquo pacto, nec vna manu lapidem geſtat, dum panem oſtentat altera, nec laruam induit innocentiæ, ſed innocens eſt. Dixit enim Paulus ſecundę ad Corinthios quinto capite, Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal CHRISTI: vt referat vnuſquiſque propria corporis prout geſſit, ſiue bonum ſiue malum: vbi detegentur qui ſub ouium veſtimentis lupi rapaces fuerunt. Nulla igitur via ex charitatis tramite deflectendum οἷ αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ ἄλλῳ κακὰ τεύχων, vt egregie cecinit vetuſtus Heſiodus. Nam idem Paulus ſcribit Romanorum duodecimo capite, Sicut in vno corpore multa membra habemus. omnia autem membra non eundem actum habẽt, ita multi vnum corpus ſumus in CHRISTO, ſinguli autem alter alterius membra ſumus: & nos inuicem iuuare, ac fouere debemus ex naturali lege, quæ ex noſtri iuriſconſulti verbo quandam inter nos cognationem ſtatuit: qua quidem nephas eſt homini hominem inſidiari, & homo homini deus eſſe debet. Sunt ergo benefacientibus antidora ſaltem præmia propoſita, malefacientibus varia pœnarum genera proponũtur, dum quidam ad ſupplicia ſic duri ſunt: vt leges humanas violare non ceſſent, pœnę metu, nec furcas, nec rotas, nec ſecurim metuentes, nedum faſces, aut verbera quibus etiam hac tempeſtate pœnam ignis quem viui ſentiunt quo torrentur, inſtaurari omnino fuit opus, quamuis expaueſcendam inhumanam: ſed vt deterreat magis à delictis atrocioribúſque flagitiis. Cum igitur homo hominis cauſa natus ſit, non niſi indignata læſáque natura lædere hominem poteſt: qui ſi lædatur caſu ſolandus eſt: condolendúmque illi, non illius infortuniis exultandum. Ea eſt charitas quæ à ſemet inchoata proximum æque, ac ſeſe amat, nec in illũ conſpirat vnquam, ſed modis omnibus adiuuat: quod & ſi non agat orbis pars maxima, non tamen eſt optima vnde alio fini leges conditæ, niſi vt iniuriam plecterent non exiſtimantur: vt nocentibus eſſent terriculo, tuerentúrque ab his innocentes, quando & humana & diuina lege ſit edictum certiſſimum, vt quod quiſque iuris in alterum fecerit, ipſe eo vtatur. quod quidem præceptum perfunctorie ſit à nobis traditum, nec enim vindictæ cupidi omnino digni ſunt, vt nunc in eos declamemus, quorum maleuolentia magis deridenda eſt quàm pertimeſcenda.

Tertium præceptum, in quo etiam habetur & tractatur fuſiſſime quid ſit, Ius ſuum cuique tribuere.

Tertium iuris præceptum eſt, Ius ſuum cuique reddere. hoc eſt ius dicentis officium veriſſimum, qui iuri cuique reddẽdo preęſt, qui ne plus diuiti quàm pauperi, plúſve amico quàm inimico fa ueat: nec odio commotus, nec amicitia ductus aut precibus ad inique iudicãdum. boni equidẽ ac ſapientis iudicis officium eſt, vt etiã ſi quis inuidioſiſſimus ſit multíſque offenſus, vt Ciceronis verbo vtar, etiam q̃ maxime oderit, inuituſq; ſit abſoluturus, abſoluat tamen & religioni potius ac æquitati, q̃ odio, quàm veſaniæ ſuæ pareat. Longéq; abſit ab ea quam diximus vindicta, quę vt inquit ille non niſi ab æquitate abeſſe poteſt, quippe cum nec inuidiæ, nec fauori, nec cuiquam rei niſi veritati in iudiciis locus eſſe debeat. Iudicet itaque iudex (quod mox vberius dicturi ſumus) ex boni æquíque dictamine, idque ex actis. Hæc enim crebrior eſt noſtrorum opinio: id eſt ex legitimis documentis liquidíſque probationibus, & his quæ vel ex teſtium fide vel ſcriptura publica priuatáve, vel ex litigantium confeſſione aut iureiurando conſtiterint, alioqui ſuam ex iure facturus cauſam vti eſt legibus edictum: proh deûm fidem atque hominum quo pacto nonnulli iudices ius ſuum reddent cuique, qui plane quid ſit ius ignorant, víque ſciunt nomen (vt eſt in adagio veteri) ſuum, quibus venalis proſcriptúſque eſt magiſtratus omnis quod horrebat Alexander, ita & venale ius eſt qui & literis & virtute carent, qui ſunt & iuriſprudentiæ, & negociorum plerunque expertes: id genus ſunt nonnulli, vtinámque nulli penitus eſſent quibus non labefacta eſſet reſpublica, qui & oderunt doctores & ſciolos quoque vt plurimum aſſeſſores habent, nonnunquam & non incorruptos, qui ſuis quas cautelas vocant, candida in nigra vertunt, ob quas torqueri apud inferos Dyui Muggellani animam in ſomniis vidit Angelus Peruſinus, in quos memini Baldum exclamare quòd digni furca ſint magis, quàm ſalario, ſine quibus beatam fore rempublicam dixit ille impius imperator, & Iuuenalis ait. Inde cadunt partes in fœdera pragmaticorum, & quæ illic apte, rectéque ſcribit. eos vero quorum equidem magnum in Gallia numerum habemus, & hic maximum vbi iuriſprudentiæ fons eſt ſcaturientiſſimus, qui & in conſulendo & in iudicando boni doctíque ſunt, veluti numina quædam & ſemideos adorando cenſeo, libénſque veneror, qui fouent in pectoribus velut in ſacrario iu-

stitiam. hi sunt quos æquus amauit Iuppiter, atque ardens transmittet ad æthera virtus. Quantum est ergo miraculum homo iustus, honestus, innocuus, qui iurat proximo & non decipit, qui munera super innocentem non cæpit (vt psalmographus ait) qui cum mortuus erit, non manibus pedibúsque vinctis in exteriores mittetur tenebras, sed iustitia duce recta conscendet cælum via, & (vt Plato censuit) opera sua secum à fronte palam gestabit apud deum. Ego de iurisprudentia longe dicturus sum plura in qua ætatis partem potissimam consumpsi, quæ omnia quidem doctiorum censuræ subiicio.

Iuris totius diuisio qua iurisprudentiam pœne vniuersam paucis complectitur:& iudices instruit.

IVS ERGO ciuile totum in quatuor omnino partes commode distribui potest: aut enim leges ideo conditæ sunt, vt earum vi ac imperio conuentiones, tractatúsque hominum haud illiciti, haud turpes, haud rempublicam lædentes obseruentur, fidésque præstetur. aut vt suprema hominum iudicia rata sint, modo pietati honestatíque non repugnent, vt insignis geredipetarum auaritia coerceatur, qui morientium voluntates inanes faciebant dum cœnam funeris hæres negligit, iratus quòd rem curtaueris, aut vt scelera flagitiáque mortalium, quorum tam multę sunt facies quibus humana societas iúsque gentium violatur, irritantúrque numina, suis quæque plecterentur suppliciis, atque his omnibus iure succursum esset. vna pars est quæ lites tractat, & rectum iudiciorum ordinem disponit. Noscat itaque primum iudex quot contractuum species sint, qui seruandi, quique reiiciendi sint. nam de quibusdam prætor iudicium non dabit, interdum personæ contrahentis vitio, vt si furiosus, prodigus, mentecaptus, pupillus: non doli capax, adultúsve curatorem non habens, promiserit quippiam daturum facturúmve se, vel nudo pacto quod actionem ciuili iure non parit, vel vestito: seu re, seu verbis, seu literis: vel ipse, vel eius procurator legitimis obligetur, vtq; nonnunquam restituat in integrum neque passim, vtque discernat an ex te actio veniat, factiq; sint locupletiores, eorúmve causa quid ab alio sit impensum, vt Paulus de actionibus & obligationibus scribit. Hi vero alios sibi obnoxios facere, acquireréque & sine curatore possunt, & ex quibus causis nobis ignorantibus actiones acquiruntur, ex hisdem & furioso quoque acquiri Pomponius de rebus creditis sentit. Minorum quoque & mentecaptorum personæ non modo ex contractibus liberantur, verum & ex delictis. dum illi mitius, hi vero nequaquam plectendi sunt, vtpote quibus neque vlla ratio, neque mens, neque iudicium, neque consensus vllus est: quique satis suo plectuntur furore ac morbo. Adde huc filiosfamiliâs qui possunt ex omni causa pacisci, præterquam ex mutuo accepta pecunia ob Macedonianum (sicuti & muliebris fragilitas Velleiani remedium habet) præter etiam voti nexum. Is autem filiusfamiliâs obligat patrem pręter hæc peculio tenus: nisi in publicis muneribus obeundis, aut vbi pater est fideiussor: aut in rem patris versum appareat. Acquirit quoque is patri statim, nisi de castrensibus, aut quasi res quæratur: aut in his quæ facti non iuris sunt: ita vt seruus domino facit: nec habet testandi facultatem, nec partem vocare in ius potest: nisi ob prodigalitatem eius. Item personæ quæ sunt à contractus celebrandi iure semotæ: sunt aliæ, vtputa professi religionem qui seruis æquiparantur. quique post delictum commissum, quique in fraudem creditorum, dotísve causa contrahunt distrahúntve. Nam hæc reuocantur: quique in magistratu sunt, quique curiæ obnoxij, aut matrimonij nexu ligati: ne se amore spolient mutuo, quique tandem, aut lege, aut moribus, aut partim prorsus, aut hic, aut nusquam: aut cum quibuslibet contractus cuiusque modi facere sunt prohibiti. Item & rerum causa contractus viciantur, vbi vel sacra, vel publica, vel aliena: interdum res in contractum venit, aut quippiam natura, facto, iure, impossibile promittitur: vt quę turpia sunt, vel in dilecti speciem cadunt edictis, legibus, senatusconsultis, moribus interdicta, aut à testatore ex causa quidem alienari vetita. Item & doli fraudísve interpositę gratia contractus interdum nulli sunt, quandoque exceptione rescinduntur. nam si dederit dolus bonæ fidei contractui causam, nullum est quod agitur: sin contractui quidem accesserit incidérítve, rescindendus venit purgandúsque vt edicta volunt. Item & qui metu iusto, quique in constantem virum cadat, aut vi coactus publica, priuatáve contraxit, non obligatur. Tertio loco & temporis, & loci causa contractus inutilis est. Item & si quid eorum quæ ex forma sunt, omittuntur vel ex natura aut substantia, vt res, precium, locus solutionis, ob incertitudinem omnimodam ignota, nec prius exposita, nec vllis probata coniecturis, & accidentium quoque prætermissio viciat, aut pro omissis sunt vbi ab vno quidem sunt omissa non ab vtroque, vt qui Titio decem donauit ea causa vt peregre proficiscenti esset comes, siluítque causam, & apud se frustra retinuisse dicitur atque omisisse, tunc enim valet donatio, nec implebitur tamen causa. & innumeræ id genus species quæ passim occurrunt, vbi & pacta & transactiones (quæ super dubra lite fiunt) & omnes denique conuentiones vel ipso iure sunt nullæ, vel exceptionis ope dissoluuntur. Sciat etiam iudex vbi leuis, vbi lata, vbi leuissima culpa, vbi fortuitus præstari debeat casus. Altera iuris nostri pars est in testamentis quorum nonnulla sunt nuncupatiua, quædam scripto fiunt in aliis, septem: in aliis minores, in aliis plures testes adhibentur: subscriptio, subsignatio sæpe statutis ac municipali iure sublata, vt reliqua forma. Sciat itaq; cuiusmodi rustici, cæci, muti, militis, parentum inter liberos testaméta esse debeant, quod deniq; quíve testes adhiberi possint. Nam hi omnes repelluntur quibus in testamento quid relinqui nō potest; cum quibus testamenti factionē passiue non esse nostri

nostri dicunt. Vetantur fœminæ, impuberes, muti, surdi, serui (nisi pro liberis habiti) furiosi (nisi dum intermissus est furor per interualla dilucida) prodigi quibus interdictum bonis, Hermaphroditi, qui plus in deteriori incalescere comperti sunt sexu, atque id genus in iure descripti condere vllum testamentum. Item intelligat plane, sciátque iudex quo pacto in testamentis & variæ substitutiones fieri possint. hoc enim plurimum etiam lucri afferre prædicat Baldus. Aliæ itaque vulgares dicuntur, quæ tacitam continent pupillarem, quo mater filii excludatur. Alia vero pupillaris expressa dicitur quæ fit vsque ad pubertatis annos, id est impuberi mortuo: quam ætatis commiseratione lex instituit, vt qui testari nequit iure prohibente, ex patris testamento hæredem habeat, hæc multis expirat modis, vt media maxima minimáve capitis minutione, atque per querelam, quam aduersus paternum testamentum ius admisit: sicut & per agnationem posthumi, & aliis modis. Tertia compendiosa est. quæ pupillarem continet expressam, post pubertatem vero mortuo filio trahitur ad fideicommissariam, vt matri faueat quæ intermedia est, vt illi per fideicommissum ius quæratur. Idque cum facta est à milite. nam si fieret à pagano pubere mortuo substitutio, & quidem prorsus expiraret. Quarta est, quam reciprocam vocamus, cum duo puberes, impuberésve simul instituti sibi inuicem substituti sunt, quæ duas vulgares duásque pupillares complecti solet, nisi disparibus fiat. Id enim solum continebit, quòd æque vtrique conueniret. Est & alia substitutio quæ propterea dicitur à nostris exẽplaris quod ad pupillaris exemplum miserationis gratia fuerit instituta, quæ furiosis, mentecaptísque à parentibus fieri potest: & si resipuerint, extinguitur. In his variȩ quæstiones occurrunt, & quidem variè decisæ quas hoc opere complecti non possumus. In testamentis quoq; est aduertendum quo pacto posthumi natiuitate, querela inofficiosi, contratabulas data possessione, per posteriorem voluntatem, capitis minutionem, ob hæredis incapacitatem, ob incertitudinẽ, non ob falsam demonstrationem & aliàs id genus causas, vel iniusta, vel rupta, vel irrita fiãt. Sciendum ad hæc conditionum quæ testamentis inseruntur, aliàs ex hæredis legatariíve potestate, aliàs vtrinque dependere. Item nec ignoret quid sit in Falcidiã, quídque in Trebellianicam imputandum. nec Mutianæ cautionis quæ negatiuis conditionibus est data, legẽ ignoret. Tertia in delictis pars est, vbi & opus & labor est, cum maxime reipublicȩ intersit, ne delicta sint impunita, sed val de referat, quis in ea re iudex eligatur. hic magna iudicis virtus, solertia, perspicacia debet adhiberi. In istis nanque nec asperum nimis, nec beneuolum, aut clemẽs iudicium sit. In quæstionibus vero criminum per maxima & diligentia & prudentia, nonnunquam & vafricia opus est. vt quo vultu, quáque trepidatione sit reus perspiciat iudex, velútque phisiognomus ex oculis, lineamentis, motu, gestu, voce præsentiat auguretúrque reorum mentem, tanquam sit diuinaculis. In plectẽdis autem criminibus quȩ vel testibus, vel tortura, vel indiciis, vel confessione, vel aliis legitimis modis comperta habuerit: sequatur pœnas quȩ vel publicis, vel priuatis iudiciis leges inflixere, illísque planè sit contentus, præterquam vbi vel frequentia, vel atrocitas nouáque species acerbiora, vel etiam leuiora pœnarum genera postulat in exemplum. Habenda illic est omnino loci, temporis, personarum, rerúmque ratio, vel prudẽtissime. Septẽ etenim modis vel augeri, vel minui pœnas ex iurisconsultorum libris colligemus. Causa, vt si quis emendationis eruditionísve non iniuriæ, non sæuitiȩ modo verbera intulerit, aut lusus honesti studiosique vt Pancratiaste, aut defensionis, non offensionis gratia, vt cum prouocatus repellit, cũ inculpatȩ (quód dicunt) tutelæ moderamine, quod in tribus perpendi solet, vt incontinenti, vt eodem genere, vt necessario id facias, cúmque aliter aggredietis manus euadere non possis. Persona delinquentis spectanda quando in seruos: non ita vt in liberos animaduertendum. Item & persona quæ leditur, vt si sit pater, præceptor, magistratus, dominus, sacerdos, & quæ dicebatur nuper liberos suos trucidasse, longe plectaᵗ grauius quàm quæ alienos. Locus quoque est attendendus quo sacrilegium à furto discernitur, quo sæuerius in eos agitur, qui in templo in palatio in foro deliquerunt, quo vis alteri in domo sua illata (quæ cuique tutum est refugium) maior ȩstimari solet. Tempus quo diei reuerentia, aut messis ac vindemiȩ, pacis, aut belli conditio dat flagitij qualitatem, & cum noctu delinquentes acerbius puniri solent. Qualitas qua manifesta à non manifestis, improba ab improbioribus, atque à priuatis publica dignoscuntur. Quantitas quæ fures discernit ab abigeis, augétque pœnas, cui iunge etiam qualitatem. id est delinquendi assuetudinem, vt pro primo minor, pro altero maior, pro tertio vltimũ detur supplicium. Euentus vt qui deliquit venando, pila ludendo, furoréve percitus, aut vino sepultus, morbóve, aut somno captus, vt illi qui noctu, & dormientes ambulant, aut qui rei non illicitȩ operam dantes quempiam læserunt, aut qui lædendi animum quidem habuere, neque sunt cognati, molitíve quicquam, vnde Græci fortuita delicta quȩ non dolo facta sunt, exilio voluntario plectunt. Ad hæc varia pœnarum genera scire debet iudex, pro quibus flagitiis caput, pro quibus metallum, deportatio, relegatio, fustium ictus, flamma, culeus, siméleſque infligi debeant pœnȩ. tot delictorum, tot pœnarum species: quas quidem vno fasce (vt Plinius ait) cõplecti nequiuimus, quando centũ ora, centúmque voces ad eam rem, & Vergilius poscit, & reliqui. Hic laborandum maxime est, vbi maius est periculum, vbi de hominis vita, non de pecunia, vel fundo agitur. Spectandúmque hic commune bonum, vt excellentibus viris, ac reipublicæ necessariis nonnunquam remittatur pœna. Nam & Cicero scribit Sortitione fieri solere iudicium cum milites plures in re militari deliquissent, vt in nonnullos animaduerteretur, nõ in omnes: quosdam etenim puniendos qui cæteros terrerent, alios qui metu fierent meliores existimabant conseruandos. Habeat cum vbique, tum hic rectã stateram indeflexam, nec vnum omittat Iota. in rebus nanque iudicandis non minimam ad vnam quanque rem æstiman-

dam, momentóque suo ponderandam sapientia iudicis tenet, vt ille pro Fonteio. Postrema iuris portio est, quæ iudiciorum formam tradit, in quibus tres personæ sunt, actor, reus, & iudex, præterquam in duplicibus, vbi & reus & actor idem est, & vbi excipit reus ad actoris instar probādi, suscipit onus. Iudiciorum vero quædam vniuersalia dicimus, cuiusmodi est hæreditatis petitio, actióque dotis: quædam generalia, vt negociorum gestorum atque tutelæ generalis, quædam particularia, cum rem quempiam petimus, vt locatam, depositam, conductam, ac aliis modis, vbive rem vendicamus. In prioribus omnia in aliis multa, in posterioribus vna res adiudicatur, vt libello nō sit distormis sententia. neque ineptus enim admittatur libellus, neque omittatur citatio, litísve contestatio. nec pro alio quis intercedat, in iudicióve sit in criminibus, nisi expurgaturus absentiam, neque quis extra territorium ius dicat, neque laicus clericum damnet: nec infamis, au patronus sit aut procurator. Item nec puer, nec fœmina, nec quis alius nisi cum mandato res alterius agat, vel satisdet rati. Item discernat graues à leuibus summariisque causis, vt in his celeriter neq; solenni ordine procedat iudex, vtpote cum impubes, mulier, ventérve in possessionem mittendus est, memineritque parendum iuri summo, quod sæpe summa est iniuria, nisi vbi æquior sententia iure descripta sit. Ita ex litigantiū probatis rite rectéque sententiam ferat. Vbi ab eius sententia prouocatum erit: nec excandescat, nec appellationi inuitus deferat, si non friuola sit, det apostolos & instantissime postulatos, atque recusatus ob suspitionem lubens non indignabundus cedat alij locum. neque sit eiusdem causæ iudex ac testis simul, nec simulet quicquam, aut dissimulet, verùm ęquitatis veritatísque sit amator inflexus, immotus, inconcussus. Actiones autem in iure plurimę sunt, quibus vt quid fiat detúrve quod nobis debeatur rite possumus experiri. Sunt enim reales, vt appellant, ac personales, atque promiscuæ. Sed hæ non cumulantur, vbi vel iurisditionis, vel ordinis, vel pręiudicij causa obstat, vel maior vna est, atque ex eadem causa ad idem, eundémque effectum producuntur, pluréſque speciæ similes sunt. item & dissimiles & aliæ contrariæ. quæ probè omnia iudex nomen culabitur. Soluat interdum sorte iudicium, vbi res commode aliter ex iure nequit expediri, pręterquā vbi de pontificis, aut alterius reipublicæ necessarij magistratus electione quæstio erit, nisi seditio, vel (vt dicitur) scandalum timeatur, nec fiat malis artibus sors, nec vitæ periculo vel duello. non fiat denique præter eos casus quibus iure fieri permissum est. Hæc sunt iudici necessaria, quæ si nesciat, nequibit rectè iudicare. quanuis & his plura longe necessaria sunt iudicanti. tametsi iura non exigant, vt qui iudicat istam peritiam habeat, modo assessores peritos asciscat. Verum miserrima illorū conditio est, qui velut pice quod audiūt loquuntur, aut instar puerorum sunt, qui nihil dicunt, nihil moliuntur nisi ex aliorum iussu, vel suasu. Hæc ego de hac re per precium atque obiter collegi satis negligenter, sed quę sunt à nobis diligentius perspicienda ô iudices tanquā ius ciuile, vt Cicero dixit, in paruum quędam etiā iustū locum concludentia ęqui boníque consulite, & ardentius quàm soletis philosophiam colite, quàm vobis omnino esse necessariam Plato asseruit, dum de republica scripsit. cuius studium esse eiusmodi ait, vt ne à momo quidē queat reprehendi, sitque nemini non vtilissimū.

Aduersus eos qui contendunt leges rei publicæ necessarias nō esse: ac posse vnumquéque proprio sensu iudicare.

FRequens hominum sententia est, præsertim qui literas nesciunt longe melius ac æquius ex rationis imperio proprióq; ac naturali iudicio lites dirimi posse quàm istis legibus, edictis, tabulis, prudentū responsis. in eam fere sententiā pedibus eunt aulici permulti. sicut & sartores, cerdones, stratones, lenones, ganeones, nebulones (si nunc delectat hæc dicere) caupones, laniones, & indocta plebs quę pręter id quod facit nil rectū putat. Et si adesset quoq; calphurnia nudatis (vt fertur) clunibus hāc opinose sententiā tutaretur. publica lex hominū naturáque continet hoc fas, vt teneat vetitos inscia debilis actus. Ferrēt igitur sententias, legésque figerēt coriarij, pellipones, tinctores, & artocopi, pistores, sutorésque ipsi etiā dum crepidas consuunt & calceos forma concinnant, isti iudicabunt si diis placet suo egregio sensu suáque prudentia. Nil sutor, vltra crepidam. Verum qui sic sentiunt, omnes mouentur maximis argumentis. primū legislatores priscos non aliud hominū genus fuisse aiunt, quàm viros bonos rerúmq; expertos optimos reipublicę moderatores oc plebeiæ conditionis, vtpote mercatores in negociis egregie versatos nihil habentes literarū. Id genus scilicet fuit Draco, Lycurgus, Numa, Solon, Charondas, Seleucus ac reliqui. Id genus quoq; decemviri qui duodecim tabulas à Græcis petiere. Id genus fuere centum patres quos & ferēdis legibus & negociis forensibus terminādis Romulus instituit. Cretēses liberos suos primum omnium leges hymnicis modis descriptas cogebant ediscere, vt ob musicam dulcedinem libentius faciliúsque memoriæ mandarent, ne quid eos per inscitiam iniuste agere cōtingeret, aut si aliquod crimē admisissent, iuris ignorantiam minime causarentur. Vide quo pacto Romana respublica labefactata fuit, dum plebs in senatum cōspirans suis se cōfecit seditionibus & minores maioribus, indocti doctis morem gerere noluerūt. Merito dictum est à Platone beatas fore respublicas, si vel earū reges sint philosophi, vel omnino philosophorū consilio res committant. Ita nil tyrannice, nil iniuste fiet, cum vbi doctrina & sapiētia est, illinc abesse nequit iustitia, vbi contrà ignorantia est ac imperitia, pręter arrogantiam, petulantiam, iniuriā nihil adsit, nil deniq; nisi numerū ac lucri (quod Atheniāsibus probo datū traditur) insatiabilis ardor ac explebilis appetitus omnia suo nescio quo arbitrio soleat moderari. Aliud istorū est argumentum, quod is optime iudicet, qui optime acverissime singulorum mores ingeniúmq; noscat: quod hercle faciet iudex quilibet ex plebe creatus, qui non in genere (inquit)

quit)vti lex facit,sed in specie ac sigillatim negocia rerũq; discernat status, suo ipsius nõ alieno comunive iudicio,vt dum Titius cuiuspiã criminis reus fuerit factus,aut mutui depositi, locati causa in ius appellatus, illum absoluat, damnétve iudex suo sensu, sua ratione, suo arbitrio quia Titiũ nouit,quia id fama publica clamat,tametsi neq; id admisit,neq; conuictus est rite.Infliget etiam pœnã innocenti ,.nullius addictus iurare in verba magistri. Erit hoc egregium iudiciũ monoculum,monadicúmq;.nescis quod Cãpanus ait,Suũ cuiq; iudiciũ,suámque esse rationẽ?E Terentius Ciceroni fa miliaris,Quot capita tot sẽsus esse? Hic ergo aliter atq; ille iudicabit,dũ nulla lege certus,nulláq; ratione ductus,.omnia cõmittet sibi , illa profecto longe certiora sunt quæ sapientum multorum cõsilio præmature facta legem omnibus eandẽ statuunt. Illic nullum est suffragium,nulla cupiditas,nullum odium, nullus fauor,nulla vindicta,nulla ambitio ,.nullum discrimen personarum:nec labi vnquã,.nec errare potest qui lege publica ductus,tritam sequitur viam,.atq; diuturnos vsus videt, probéque imitatur.Si lex non esset certa,nónne vulgus indoctum studia in contraria,vel omnibus horis moueretur? Hic patri,liberis, amico,cõiuratori, pellici,parasito faueret:ille aduersario cõpetitori quem odio capitali persequetur, egregie ius dicet, innocentẽ & sine lege dãnabit,mali animi imperio. Vide quàm rectum quàm solidum indocti hominis iudicium sit, qui nullis astrictus est legibus. Hic te hodie amat,tibiq; fauebit. Cras vel modico lęsus oderit te , peccétque nõ ambigue sine lege , cum ipse sibi ac reliquis lex sit. Nulla me hercle respublica constaret , nulla societas duraret sine certis legibus. Rectè igitur Aristoteles sentit optimũ esse ex legibus iudiciũ. Dixítque Dauid, Constitue legislatorem super eos, vt sciant gentes quoniam homines sunt. Lege autẽ conciliari homines cum diis Cicero dixit.

Cur iustitia pinguatur a nonnullis cæca:& de iudicis officio.

IVSTICIAM vero quidã obuolutis oculis,cæcámque pingunt, vt est eadẽ pictoribus atque poetis licentia : ita enim fit iniuria iusticiæ , quæ perspicacissima, oculatissima,cõstantique lumine esse debet. Iustus est dominus, & iusticias dilexit, æquitatem vidit vultus eius. Vnde oculum iustum, olláque cernentem habere deum , Homerus in Batrachomiomachia scribit. Quo pacto (vt philosophice loquar) vel distribuet iusticia,vel cõmutabit nisi videat ? Eos igitur qui cæcutientem pingunt, ea fortassis ratione ductos existimo.quòd aduersus magnatum, principum, amicorum, minas preces,discipulas,oculos claudere debeat iudex, ab illísque casta iusticiæ lumina prorsus auertere. Non parcat oculus vester, neque misereamini senis , adolescentuli,viduæ,paruuli,mulieris,.sed omnes interficite vsque ad internitionem,omnes autem super quos videritis signũ. Taurũ ne occidatis, & à sanctuario meo incipite. Non ergo cæcutientes iudicis oculi, vel conniuentes sint, quominus rectum ab iniquo discernat, infontésq; à reis,vt in Hierarchia Dionysius ait post Ezechielem,Non spe, metu,fauore, lucro, atque id genus præstigiis plusquam magicis obnubilentur . non caligantes sint,atque noctuini,sed intrepidi,clari,constantes, vt Socratis erant, solent pertinaciter intuentes, id est,deum , cuius vertice nata est iusticia,cuius gubernacula iudici (velut AEneas Palinuro nauim) commisit deus,qui si à bono æquóque deflectat,in tam procelloso pelago,inter tot Syrtes ac scopulos pręceps ibit.Sint etiam iudicis oculi,vt manus ipse continentes,vt Pericles ait.nam & oculos fascinare philosophi dicunt, vbi quem mollius aspexerint. Sit iudex talari veste conspicuus & lumbos, Zaphyro accinctus, id est sanctus,sacer,purus,integer,clarus,incorruptus.qui cum caput sit reipublicę,atq; (vt Modestinus ait) ciuitatis princeps si doleat,dolent & singula membra,miserque populus. Non erit itaque cęcus vnquam nisi aduersus minas,aduersus blãditias,neque mutuet quicquam, neque cupiet pręter iustitiam bonorum omnium parentem. Sit cęcus dum corruptores offerunt munera quibus eludatur,nec passim,nec omnia,nec à cunctis capiat. & caueat ne cuiius suũ muneribus excęcatus nõ tribuat. Infirmioribus vero iudicibus velut senibus, aut cęcis dux adhiberi debet fidelissimus, qui ante ambulonis loco , vel Scipionis tẽperet illius gressus,quẽ ille sequatur pedetentim;. ne forte offendat ad lapidem iniquitatis pedem . Eorũ igitur qui satis viam nesciunt , quíque sibi satis non fidũt,aut imperitia,aut vecordia, fortissimus assessor dux erit, non imbellis, non imperitus , ne ambo in foueam incidant. Sed homini iudices à iudicandi munere abstinere longe satius esset,ac tutius,quàm alienis vestigiis moueri . Iudicem volebat Solon patentissimis esse auribus,vt & bene & male audire consuescat,ęque animo, vulgíque laudibus ac conuiciis iuxta moueatur . Ego nonnunquam etiam Vlyssis instar , iudicis aureis cera munitas,occlusásque esse velim, surdásque interdũ: sed non illic surdas, vbi iudex officium vel sponte impertiri debet. Ille sciat iustum gemina suspendere lance. Ancipitis librę rectum discernat,vbi inter curua subit, vel cũ fallit pede regula varo. Sitq; potis nigrum vitio pręfigere Thita. Sic enim pulchrè Persius optimi iudicis officiũ describit. Velim etiã vt pręceptũ illud Græcorum diligẽter obseruet. σπεῦδε βραδέως: neq; enim laudãdum precor iudiciũ, ne temere dãnet innocentẽ. nulla enim vnq̃ de morte hoĩs longa est cõtatio. ne vel ruinã, vel tẽpestatẽ, vel quiduis potius q̃ iudiciũ ferat. vt.M.Cic.pro Cluentio dixit. nec lentũ etiã nimis esse debet, ne litiũ faciat immortalitatẽ, néve frigidũ nimis in delictis plectendis , purgandáq; scelestis hoĩbus ciuitate sit. Quẽ ergo iudicẽ depingemus? qui sit innocuus toruis oculis, ad sumendã pœnam accinctus, nõ impiger,nõ indulgẽs,nõ formidolosus,nõ audax, sed tẽperatus,nõ inconsultus, nõ abruptus:neq; ad irã, neq; ad miserationẽ lubricus,quãuis hoc vitiũ Atheniẽsibus obiiciat. Sit inflexus,rectus,incõcussus,vir bonus & sapiẽs qualẽ vix reperit vllũ milibus è cunctis hominũ cõsultus Apollo. qualem fuisse tecũ semper tũ maxime dum Parisiensi senatui præesses (optime Cancellarie) omnes vno prædicant ore, & qui inuident,profitentur. vnde tu magnũ es miraculũ , fœlix valde es. nam fœlices

esse Cicero scribit qui sic obiere prouincias, vt neque auaritiæ neq; luxuriæ vllum vestigium reliquerint. Cuiusmodi & Rupifortis olim Cancellarius fuisse proclamatur immotus limes, rupes infracta, indomitũ inexpugnatúmque iusticię propugnaculum. Id genus plerique sunt in Gallia nostra, fuerúntq; semper: ac florescentibus indies bonis disciplinis futuri sperantur, quos partim benigni principis voluntas recta, partim tua humanitas ac beneuolũ sanúmq; de literatis iudicium fouet. Tunc enim maxime summa ingenia crescunt, valéntque studia, cum literæ literarúmque studiosi à magnatibus in precio habentur, cum & certa sunt virtuti inciteria proposita: nec inanis est labor, non frustra oleum consumitur, non est in abiecto, non ridetur, non eget philosophia. Optimas autem literas in Gallia nostra scaturisse quondam tradunt, etiam hi qui solẽt inuiti Galliam commendare. Hoc quoque seculo, vel omnium linguarum omniúmque disciplinarũ peritissimos magno numero sparsos habes, quod est virtutis gallicæ magnum argumentum. Optima vero spes literatorum in te reposita est, facies ne fallatur. Magnum nanq; est homo miraculum (vt hic imponam Colophona) iustus, honestus, innocuus, virtutis fautor, & eorum quorum (vt ille ait) virtutibus obstat res angusta domi. Erat hic dicendi campus amplissimus, cum ipsa philosophia sit amplissima. Sed ait Satyricus mihi familiaris: Hinc oblita modi millesima pagina surgit. Omnibus, & crescit multa dãnosa papyro. Tu vero fac semper quod Pausanię Simonides dixit: μέμνησο ἄνθρωπος ὤν. Caput enim (vt Euripides ait) atq; summa orationis hæc est. Homo es.

Sermo de fortuna in Plutarchum ad illustrissimũ doctissimúmque Parisij præsulem Stepha. Pontcherum. vbi de fortuna Gallorum multa.

MAgna est Plutarchi Cheronei, multúmq; grauis authoritas antistes ornatissime: nec meo quidem iudicio, sed illorum qui primi in disciplinis omnibus nominis sunt opinione metiẽda. cuius opera pręter abditam eruditionem nihil promittunt, cuius voces singulę sententiæ sunt vel Apollinis oracula: vtputa & in scribendis illustrium virorum titulis copiosi, & in quęrendis verę philosophię thesauris solertissimi. Visa est illi suffragio prorsus indigna, vel ex ipso philosophorũ albo reiicienda planè, expungendáque veteris poetæ sententia: tantum fortunę deferẽtis, vt rerum omnium gubernaculum inani cuipiam fabulę poeticóve deliramento potius quàm prouidentiæ rectóque consilio tribueret: velútq; nebulam pingeret in pariete. Ego dum audiendis Græcis authoribus operam darem: id carmen sæpius decãtabã, τύχη τὰ θνητῶν πράγματα, οὐκ εὐβουλία. Placebat poetę sententia, núncque placet res mortalium maturius contemplanti. non vt Plutarchi legem refigamus, sed disserẽdi cupiditate Socratica rem in palęstram deducamus. Nec enim tantum mihi homunculus proletarius assumpserim, vt antesignanos ipsos oppugnare velim, pauétque animus apud doctorum hominum censuram pro poeta contra philosophium dicere: præsertim tantę eruditionis, támque receptæ fidei, nisi & Plutarchus ipse toties maiorum edicta iugulasset, vt est integerrima cuique scribendi libertas, nec idem fuit omnibus iudicium, quin paucos videas, qui libenter in alterius sententiam descendant. Cæterũ poeta non humano penitus consilio rerum vices, at fatis ipsis diuináque prouidentia temperari, cum philosophis intellexit, qui rerum omnium vicissitudinẽ tradidere, hoc est, quòd ille Iustiniani captiuus se ridere dixit. Varias rerum cunctarum vices, inconstánsque nimis fortunę imperium. quod & Homerus Iliados vltimo describit per dolia duo in quibus & bona & mala sunt: éxque illis varie mortalium res miscet Iuppiter. Huic rei veluti declamandę tantillum ocij donauimus quod nobis ferię concesserunt, vt ingenij periculum facientes paulatim auicularũ instar euolare tentemus, quę prius probant viriculas ne præcipites ruant, quàm ardua volando consequatur. Hæc tibi fœtura licet admodum leenę partus pusilla cũ primis fuit inscribenda (vir maxime) quod & virtuti tuæ, probitati, doctrinę in vario magistratuum genere probatissimę sacri honoris coronã tradidit: qũanuis maioribus digno non semper cæca neq; fortibus viris inuida Rhamnusia. Nam sui cuique mores fortunã fingũt, vt Cornelius Tacitus eleganti prouerbio dicebat. Tu vero hanc gloriam indies forti conatu rebúsque magnanimiter gerendis fidissimus regis Achates retinere atque augere non desinis, & vt Gręci dictitãt, in adagio duris Herculanísq; laboribus à diis bona mercaris, dum noctes diésque vni reipublicę, principísque saluti non fractus impendis. Hæc est vnica ad virtutem via, hic vnus est ad cœlũ aditus difficilis, hoc precio beatitudo redimitur, quippe quæ maxime iis debeatur, qui se totos vitámque suam & in bello, & in toga reipublicę deuouerunt. At certe non ita semper, vt est temporum calamitas, neque est ęquè fœlici quilibet sydere (vt aiunt) natus, fortibus bonísque viris, merita pręmia cæca fortuna rependit. Quotusquisque enim hodie sacra portat (vt in prouerbio est) asinus? quot sudes hodie (vt Apuleius ait) quot simię (vt Lucianus) purpuratę in aula, in rostris, in republica cõspiciuntur? vt decimusquisque magistratus (modo ne odium veritas pariat) nescio an magistratu dignus reperiat. Porro sunt nartecophori multi: Bacchi vero pauci: multíque quos Laberius capita sine lingua esse dictitabat: dum inter doctorum greges, quibus abundat Gallia, sese miscuere nonnulli, vt indoctissimi ita contumacissimi. Has cimmerias tenebras tua virtus, tua summa apud optimum principem authoritas tanquã fax ardens, Phœbúsve illucens extinguet. Ea communis omniũ spes est: ea passim de tuo nomine fama prędicatur. vt non assentatorie dictum videatur, quod vna voce per Galliam vnum doctorum hominum pręconio declamatur. Eris fortunę ve-

tunæ velut à consilio,si tuo nutu non indignis munera distribuantur. Tunc dij beati erunt. ita fœlicem facies tempu. ita veram apud deos hominésque immortalitatem consequeris. Ego si tibi hoc muneris non ingratũ visum fuerit,neque (quod Augustus coruum loquacem offerenti)satis talium te habere dixeris,satis tulisse me arbitrabor. ὀυ γὰρ παντὸς ἀνδρὸς ἐς κορινθον ἐσθ᾽ ὁ πλοῦς. Nec cuiusque est Corinthum petere: atq; Iuppiter ipse omnibus placet,vt Theognis ait. neque scribere minus periculosum puto, quàm Abydon nauigare. Res tamen ista tuis auspiciis , nostróq; Marte peragetur. dum tum vnus faueas,parum refert quot ego puncta sustulerim. Exemplis igitur ac sentẽtiis Plutarchi more de varia fortunæ potentia disseramus. Quid certius est quæso?quid clarius?quid magis oculis expositũ, quàm cunctas mortalium res ab inconstanti fortunæ rota volubili motu reuolui? Quę velut Roscius Tullianus in omni actu personam mutat. Quot Dionysios in Corinthum è summa fortuna ad infimam detrusos? Quot vẽditios ex infimis ad summa elatos reperias? Neq; quisquam est mortalium (Plinij iudicio) perpetuo fœlix. Quis vero nescit res humanas in diuersas quotidie ideas veluti facta metamorphosi trãsformari, fluctuúmque instar varia procella sursum deorsum impelli? Atqui nemo est hodie sic infractus, Cœneus, Hercules, Epictetus, qui non persæpe de modestiæ, constantiǽque solio deturbetur: qui cum fortuna signa conferre audeat,qui non inuitus deuoret, expugnétque patientiam, quanuis deorum sit amicus,quanuis collega Iouis ęstimetur,vt Hæraclitus,Diogenes,iisq;,cuius memini,prudens Epictetus. qui non fortunæ cedat, herbámque porrigat,non sentiat diram fatorum iniuriam,qui non etiã ad fortunæ vindictam fortasse solum vertere cõpellatur?Nempe qui vere titulum fœlicitatis inter mortales attigerit nemo inuentus: nisi qui modico contentus vixit Aglaus, minime ambitiosus, carens inuidia, cui tamẽ nemo suam egregiam fœlicitatem inuideat, Aglaóve similis esse à diis optauerit: aut qui agere vitam doliarẽ velit. Et Cornelius Scylla dictus est potius, quàm fuerit fœlix. Et Vitellius imperator, qui tanta egestate fuit,vt ex auricula matris detractum vnionem opignerauerit ad itineris expensas. Sed ne velitis (vt Catonis verbum apposite recenseam) in humanis rebus nimiam spẽ reponere. sæpe enim audistis inter os & offam multa ĩteruenire posse. Vos obtestor quot Crœso, Mida, Lisistrato, Pelopę, Cinira, Tantalo, Zopyro, Lysicrate, Crasso, Artaxerxe: atque id genus diuitiarum principibus superiores, velútque summũ fortunæ verticẽ supergressos, vno turbine, vno flatu, vno fortunę halitu, Iro, Leberide, Codro, Telenice, Pausone, Theogene mẽdiciores, miseriores, nudiores factos, & audistis & vidistis? Nõ vtiq; enim (quod Pyndarus ait) iidẽ venti semper flare solent: nec semper serenum est cœlum: ita planẽ est immortalium rerum successu. Illis plerunque qui maxime cristas tollebant: repente animus in pedes decidit. Quippe cum fortunæ fulgur quod contigerit breuissimo absumat momẽto, & summa feriat. Hęc est Nemesis illa quę oppido superbis aduersa est, quæ adrastia quoque à Græcis dicta est, nocentum vltrix, insolentiæ vindex, euitaríque non potest: quæ nil aliud esse creditur à veteribus, quàm solis potestas ipsa: quippe cũ huius sit naturæ, vt fulgẽtibus obscuritatem, obscuris fulgorem afferat. Nónne obsecro queadmodum irradiante sole omnia in conspectu atque in propatulo sunt: ita excandescente fortunæ astro humani animi, quales sint perspicuum est? Nemo profecto est adeò gallinę filius albæ, cui aliquid inopinum , inoptatúmque non contingat, aut non aliquo fortunæ motu concutiatur. Durum est satis obsistere, cũ deo pugnare (inquit Menander) nimis graue est, & fortunę, id est, ipsius dei voluntati, supremæque illius prouidentiæ, quæ cuncta versat ꝑ arbitrio reluctari: quę nobis cæcis incognita, velútque dea quæpiã fortuna à nobis appellatur. quod mentem istam corporei carceris tenebris obuolutam, caliginosam, cælestiúmque operũ minime perspicacem habeamus. Hunc dei nutum varium fortunam dicimus, cæcíque cæcam pingimus, accusamus, conuitiamur illi, atque male precamur, quòd non singula ex voto nobis concedat ignorantes diuinæ mentis consilium, cuius est vario discrimine, diuersisq; casibus temerarios mortalium conatus reprimere, affectus fallere, tentare patiẽtiam, fortitudinem explorare, bonis obuersam frontem ostendere, vt meliores fortioresque fiant, sintque, vt in prouerbio Græco dici solet. post mala acerbáque prudẽtiores, adesse impiis, vt ingrati, cælestiúmque beneficiorum immemores, si non animum mutet, altius ruant: velútque ad pietatem beneficiis allicere eos qui suapte natura ad improbitatem proni videantur. Inter hos qui alieno periculo sapiunt, fœlicius sapiunt. quod ego memini à vulpe leoni fere dictum, cum ob iniquam asini discerpti diuisionem calamitas illata obseruandę cuiusque dignitatis artem docuisset. facit igitur deus, quod AEsopus dixisse fertur apud Laertium, τὰ μὲν ὑψηλὰ ταπεινοῖ τὰ δὲ ταπεινὰ ὑψοῖ. Atque vt Theognis ait, ἄλλῳ ἄλλο τί μὲν πλουτεῖν ἄλλο τε δεῖ οὐδὲν ἔχειν. Quid Aristide philosopho (vt ad Plutarchum aduertamus) quem ille obiicit Innocentius, fortius, temperantius? Eius celebris innocẽtia fortunam vsque ad cadauer habuit aduersariam: eius probitas laudatur & alget, dum graue passus est exilium, forte diserta Themistoclis lingua superatus, dum ridiculã pertulit paupertatem: nunc à fortuna subleuatus, mox depressus, qui in medio rerum aceruo cõstitutus sibi quo sepeliri posset, non reliquit. Nemo traditur innocentior, nemo prudẽtior, nemo consultior, at nemo tandem miserior. Quid Scipione quem adducit, vel Cornelio, vel Publio gloriosus? Quid vnquam adeò magnanimum? quis nõ metuit illa duo belli fulmina Scipiadas? vterque fortunam adorauit, vterque varie iactatus est. Hic in extremum vitæ discrimen ab Hannibale redactus, sauciúsque ac cruentus ab Aphricano, filia aciem fortuna percurrente seruatus. Ille cum à tribunis accusatus, vt pro labore, meritis, ac mercede referret ignominiam (quod plerisque reipub. defensoribus cõtigit) beneuolis populi votis liberatus redẽptori numini in Capitolio gratias egit, sponteque cessit imperio. En tot fortunæ beneficiis contentus Cornelius, in rusculo reliquum vitę peregit: procul curis, procul ambitione, procul inuidia. Hic est

Plutarche, qui ab opimis spoliis expugnata Carthagine oculos, manúsque continuit. quiq; Ro.rempu.egregie liberauit, male remuneratus à fortuna, nunquã male de diis, aut repu.meritus, C. Cæsar optime imperauit omnia iuste, temperanter, nunquã inconsulte fecit. Hic est patris telis suorúmq; manibus in senatu confossus. At quo maior est virtus mortalium: eo labefactatur magis inuidia. Quo fœlicitas eminentior, eo præcipitatur facilius. Quid Alexãdro Macedone superbius? qui traxit genus ab Hercule, qui fulmẽ orbis dicebatur. qui thebas diruit Centiportas, cuius animo totus orbis nõ satis grandis videbatur? Illum furore magis ac fortuna quàm consilio, tot pręclara facinora fecisse alibi Plutarchus asseruit. Quãtum fortunæ debuit, cum effrenus & ab hostibus circunuentus à Bucephalo inter equos memorabili seruatus est. Huic tam amicã fuisse fortunam tradunt historici, vt alioqui sæuum mare bellum facturo suos fluctus & ventos Eolus temperaret, omniáque ad eius aduentũ arriderent, silerent, sedarẽtur, hoc ille fortunæ debuit sicut illud quod patri libero morem ita gessit, vt vitam ipsam illi Babylonę (dum nimis potus febri raptus est) priusquã orbem superasset immature nimis restituerit. quàm multos duces audiuimus à superbissimis triumphis in maximã vno momento miseriam, infamiámq; ruisse pręcipites? quod nostratibus historiis ita cõstat, vt pręter externa nostro malo nostróque periculo satis cauti, satis prudentes esse debeamus. Cũ Neapoli gloriose (vt de seculo nostro disceptemus) à magnanimo Carolo repetita (cuius aduentum velut Hannibalis vniuersa formidabat Italia) versa fortunæ facies nos eiecit. Cum post cruentam cædem Hispanorum Rauennæ partã victoriam dux Nemoracus bellicosus, ac pene illi Alexãdro comparabilis suis in bello cæsus reliquit male conseruatã. Cum Mediolannum à Sphortia prius occupatum Heluetiorum opera, Lodoico regi vero iustóq; domino restitutum, versa fortunæ margine, ab incautis nobis ereptũ, nuperrime à nostro inuictissimo rege Francisco magna vi magnáque clade recuperatum hac memoria intelleximus. adeó sæpe ex manibus pręsens vrgénsque victoria elabitur. sæpe cum phœnicibus conuenimus, nostráq; spe toties eludimur. alioqui & mortalium fœlicissimi, & cunctis formidabiles, & belli ordine præcipui, & pietate cæteris anteriores. At victoriæ pulcherrimę facili fortunę inuidia concutiuntur, vt vna hora victoris nomen in captiuum, & libertas in seruitutem versa videatur. Vna fortunę vorsura destituit, restituítq;, ac vna hora infimũ, summúmque facit. Ita vt nihil humana prouidentia contra fortunam posse iudicetur. Nam sapientissimos quosque ac optimos fortunę velut ancillari, eiúsque pedibus conculcari pessundaríq; satis indies sit exploratum. An Ciceronem eloquentia, qui pater patriæ vocabatur, de popilij manibus eripuit? An iustus amor reipu. Iuniũ Brutum á similanda insania fecit immunem? Quàm fuerit aduersa bonis fortuna, testantur Plutarchi testimonio & Themistoclis exilium, & Milciadis vincula, & Periclis mulcta, & Pachetis miserabilis casus. Ita probis fortuna bellum continuum indixit, quę prudentia æquitatéque flecti nequit, nedum vinci. Quem enim (vt Græci dicunt) fortuna atrum finxerit, hic nullo æuo cuiquam candidus apparebit. Nónne Hercules ipse cum illius telis diu multúmque viriliter obstitisset, multáq; monstra superasset, multos exantlasset labores, bellissimo ludicro præstigiatus, lasciuę mulierculę virtutis sceptrum concessit? Illi fortuna phisicum fecit, ne diis similem se faceret omnium domitor, ignauo sexui præda factus est. Illa ipsa est quæ Socrati, qui sapientissimus oraculo iudicatus est, suam tranquillitatem inuidebat, dum ei philosophanti intolerabilem muliercularum petulantiam ad patientiæ probationem obiecit, non minus perniciosam quàm cicuto ad mortem quam cõtemnebat oblata. Eadem Sansonem robustissimum, & Iasonem imperterritum, & AEneam pium, & Dauide deo plenum, furoris simulatione aliquãdo liberatum, & Salomonem sapientissimum, & innumeros id genus heroas eo coniecit miseriæ, vt illi quibus omnia parebant fœmineis eluderentur illecebris, pessúmque irent, suæ mentis impotes facti, quum ipsi boni consilij rectíque iudicij gratia passim peterentur. Sic mortalium prouidentia fortunę facta est ludibrium. Sic ipsa facta prouiderunt, vt nimis superbum Ilium ob Paridis regis filij flagitium deleretur. Vt adulterij pœnam diuinámque vindictam eius exemplo cæteri formidarent, néve crederent principes adulterari, sęuire, aut iniuriam minoribus inferre sibi fas esse, quorum delicta magis insignia, grauiora quoque manent supplicia: qui quanto cæteris honoribus, tanto & virtutibus (ait Isocrates) anteire debeant. tantóque in illis flagitia tetriora sunt, quanto virtutes etiam modicę magis elucescunt. Nónne id fatis imputandũ, quod Quicquid delirant reges, plectuntur Achiui? quódque (vt Græci dicunt) ob textoris erratum Hypetes vapulat? Sed de regibus silendum. Verum vnusquisque fatis inclinatus, est in varia velútque peculiaria quędam vitia, quę prudentia declinari vix tamen euadi possunt quin semper aliquid contagionis inhęreat. vt enim scribit Horatius, Naturam expellas furca, tamen vsque recurret. Quo fit, vt nemo à fatali prouidentia sit immunis, nemo ex omni parte beatus. vitiis nemo sine nascitur: fœlicissimus autem, qui minimis premitur. Cæterum quàm sit fortunę reluctari difficile, argumento est id exemplum quo Polycratis annulum dea illa sese eludi non passa in piscis aluo restituit. Hæc quandoque parens homini, quandoque nouerca est (inquit) vetustus Hesiodus. Hæc vbi velit propicia est, quæ quemadmodum à Platone lucifera, sic ab aliis lucifuga dici solet: que si Catoni quãlibet sapienti frontem corrugauerit, omnes sensus quantumuis fortes cõmouebit. Adamantina quęque ac marmorea pectora ad vnum fortunę nutum tremunt. Furor autem fit (vt Publius Syrus dicebat) læsa sępius patientia. Sed nec possunt primi esse omnes omni in tempore, nec ex animi sententia omnia succedunt. At qui ad summum dignitatis gradum (quod Laberius dixit) vbi perueneris, illic etiam consistes ęgre: nec prius descendes, quàm decidas. Diuitias morbi curæ comitantur honores. Tunc vbi res crescit maxima, vita fugit. vt à me etiam carmen accipias: Multi Achillis (quod aiunt) manu Iouis taxillos iactauere, qui statim irata velut alea per me-

per medium annulũ trahuntur ad incitas redacti. Multi laureum baculum gestauere, qui sordidulo Scipioni innixi stipem quęritant, quibus id quoque funestum dicitur. Tollat te miser qui nõ nouit. Adeo nemo est qui Cygis annulum habuerit, aut Gallinaceum lac potauerit, qui non repente Ogygia mala, vel Tenaria, vel Lennia incurrat. Creuit aduersis rebus plurimorum animus, virtúsque malis quæsita est, vtputa Vlyxis & Darij, qui minus prosperis prudentiores sese fieri iactabant. Humanæ porro sapientiæ mater fuit, artiúmque inuentrix fati necessitas. Hæc est animi magistra, virtutis, fœlicitatísque plerunque à durissimis initiis profectè parens. Hæc est quę docet sapere ac continere, quàm velut calcar hominibus ad prudentiam stimulandis superi pręfecerunt. Fortuna mortalium ingenia nõ minus accendit & vegetat, q̃ igniculus ille tuus (ô Plutarche) à Prometheo è cœlo ferula raptus rationis ac prouidentię fomentum prębet. ipsa denique prouidentię genitrix est fortuna, cuius flagella castigamur, cuius terrore sapienter continemur, cuius metu à sumptu, luxu, vitiisque ac flagitiis omnibus reuocamur, cuius recordatio sola prudentes facit, & prouidos. Nudum (vt Plato scribit) & inermem, minúsque aliis animantibus potentem, omnibus tamen dominantem hominem natura procreauit. At cum superbissimum animal genuisset, ipsum fortunæ subiecit. qua pręsente (vt ait Menander) stertit homo, fugiente ad industriam excitatur. Hæc primum in deos coniurantes temeratos gygantum ausus in miserrimum detrusit exitium, a deo genita, vt arrogantiæ semper obsisteret duráque ac contumacia mortalium pectora demolliret. Exigit hæc dignas vltrix Rhamnusia pœnas, vt de Dario, Crœso, Dionysio, Nerone, Scylla, cæterísque à quibus impietatis superbięque pœnas sumpsit. Hęc vt plurimum si quos summis honoribus extulerit, eos repente fecit præcipites. O qualis facies (vt Satyris quoque vtamur) ô quali digna tabella. Cum getula ducem portaret bellua luscum. hoc est fortunę simulachrum, quæ ipsa lusca est, immo vt voluit Apuleius, exoculata. Exitus ergo quis est ô gloria? Vincitur idem nempe, & in exilium pręceps abit. Ita voluit cum Hannibale impio viro & cruento ridẽs fortuna iocari. Est enim semper (vt dictitãt) flagitiorum exitus turpis. Ita cum xerxe numerosi fluuiósque siccantis exercitus duce lusit. Ille etenim qualis rediit Salamine relicta? Has toties optata exegit gloria pœnas. Hæc est fortunæ alea quæ Salustio teste in omni re dominatur: quæ tenet imperium rerum sæuúmq; tridentem. Quæ (vt Plinius tradit) in ratione mortalium sola vtranque paginam facit. Caynus ob fratricidium à deo optimo diris imprecationibus exterminatus est. quod prius Adamus Protoplastus, qui legem domini violauerat: vltionis diuinę posteris exemplũ dederat. Absalonus filius tam impius, vt è regio solio patrem deturbaret, infœliciter coma suspensus fortunam, id est diuinam prouidentiam scelerum vltricem esse cognouit. atq; vt illinc deflectamus ad recentia Philippus Macedo à Pausania truncatus dicitur vlciscente fortuna, quòd neglexerat grauis iniurię rationem, vltionémque reddere. Theseus diuinos honores consequutus sponte (quod nonnulli tradunt) lapsus exanimis concidit: hic parrhicidio manus polluerat dum in filium muliebri calumnia nimis impie cõcitatus sęuit. hunc in sanus amor domuit Panotheidos Egle. Multi repente dum luderent, crapularentur, scortarentur, riderent, calciarentur, indignam fort viro mortem oppetiere. bellicis tamen ac domesticis rebus clarissimi. Romulus qui fratrem peremerat, quo necis genere ex humanis sublatus fuerit incertum est: quem stulta nimis antiquitas quæ terram cœlo permiscebat, in deos relatum crediderat, quod & de Mose verior historia tradidit esse factum, & maiore melioréque argumento. Sic & exemplis, & diuersis historiis res quam concepi iustissime atque manifeste cõprobari mihi visa est, necui forte varietas ista extra rẽ esse videatur. Romulus autẽ ille ex tenuibus, immo illegitimis initiis ad illud Ro. imperij fastigium nescio qua forte peruenerat. Hoc laudis in vita consecutus, ꝙ rapta sibi cõiuge Hersilia reliquas suis distribuit Sabinas, eásq; militibus prostituit. Regũ Romanorum reliqui pręter Numam, aut insidiis suorum circunuenti, aut cœlesti numine icti, aut in exilium pulsi à fortuna vindice non impetrarunt, vt pulchrè vitam finire liceret. Vetus variisque probatum est exemplis Tyrãnos omneis, & magnates quã rarissime senescere, quorum plerique tetra, turpi ac horribili morte sublati sunt, vt quę trita sunt, recensere neque deceat neque oporteat. Dion præconem suum perpetuum de more principatum illi precantem rogauit, ne posthac has furias imprecaretur Alcibiades ille, cui Socrates lõge antea prędixerat, nõ esse parum assuetudinem, dum apud scortũ deliteret, flãmis telisq; ac insidiis circunspectus, seminudus concidit. Summa vir gratia & ingenio (inquiunt) liberali, sed qui Chameleontis animũ habere diceretur, ad comparandã hominum gratiã compositus, retinendã ineptissimus. Ninum sustulit Semiramis, vt regnaret (tametsi hæc diuersis seculis facta) vtque potentius libidinem exerceret, mox à filio incesti appellato perempta. Alboynum quoque (vt omnia permisceam) virum & bellacissimum, & prius fortunatissimum vxor, quòd paterno cerebro poculum sumere pręter pietatem adacta esset, fœdissima quidem via ex humanis sustulit. ipsáque postea miserrime cum sicario sublata est. Nec enim lex iustior vlla est (vt nos etiam à Nasone quippiam sumamus ceu fœnori) q̃ necis artifices arte perire sua. Sed quid subitas, inhonestásq; mortis species ĩ scelestis admiramur, cũ in optimis quoq; frequentes sint? Licurgus Lacedęmonius optimúsque legislator sibiipse consciuit mortẽ. Cuiusmodi est Imilconis, qui res punicas auxerat tristis exitus. Et pius Aeneas ꝑ varios casus agitatus in Numico amne submersus creditur. Hũc tamẽ alij cũ Antenore Troiam perfidissime Gręcis prodidisse tradunt. Saulus ipse omniũ maxime magnanimus ꝓpe sibi intulit manũ. Id tamen impiũ ratus à milite, multis vulneribus confoditur. Legimus vnum ac triginta reges à Iosue superatos, alios cruci affixos, alios saxis obrutos, alios pedibus cõtritos esse. Quid? Pyrrhus Epiroticus paterno genere ab Achille, materno ab Hercule oriundus: ab anu tegula ictus imbelle finiuit vitã, cuius for-

titer dicta prius ab Ennio, post à Tullio cæterísque ce lebrata in promptu sunt. Non cauponantes bellum, sed belligerátes. Hercules qui diis ęqualis fuit (solum hoc si quis excipiat) ob Ioles pellicis inuidiã Deianirę veneno contractus in pyra vitã abiecit, nõ fœlicius quàm Carthaginis virago. Longe ꝑfecto miserius quàm tanta virtus polliceretur. O egregium tot laborum præmium: hãc liberati à monstris orbis mercedem Herculi fata tribuere. Atqui his rebus exemplísque ita referta omnia sunt, vt de hac re plura citate sit parergõ. Quot vino, crapula, & venere oppressos principes audistis? quot sibi mortẽ consciuisse? quot domesticis exceptos insidiis? quot sponte sibi exilium indixisse, regnóque se vltro abdicasse? plures inuidia regno pulsos? vt illa sententia nunquã satis repetita videri possit: O pulchrum magis quàm fœlicem pannum. Sed iam de nostratium regum mortibus, si sic dicere licet, paulisper agamus paulo clarioribus, quanquam & nonnullæ non admodum fœlices fuere. Si ab priore illo rege Pharamondo dinumeres, iam septem ac quinquaginta diuinũ magis quàm terrenum Francorum principatum optimi fidelissimíque reges tenuere, ídq; mille ac.xciiij. annos vsque ad postremi Lodoici fatum: qua gloria, id ego Ro. Italis, Hispanis, ac cæteris ęstimandũ relinquo. Cæterũ quando singulorum cathalogum velut recitare nõ ab re est, Pharamõdus ille eiúsq; filius Elodio capilatus secũdus rex modesti viri etiam tranquillum spiritũ emisere. Meroueus quoque rex tertius postquam cum Athila egregie conflixit, mortem oppetiit. Tum Childericus (quanquam lubrico iuuentutis in libidinem pronior) oppugnatis tandem germanis gloriose mortem obiit. Clodouęus quoque primus omnium christianam religionẽ fassus est, & rebus fortiter gestis clarus vita functus est. Nec Childebertum quoque mors non vulgaris abstulit. Quo sine liberis mortuo, in eáque æde sepulto quã Lutetię diuo Vincẽtio dicauerat Clotarius annos supra quinquaginta regnauit, Britonúmque victor morbo in venatu concepto confectus est. Aribertus præter familiarum puellarum consuetudinẽ nihil indignum egit, sed neq; diu pellicibus superuixit. Chilpericus vero vir exempli mali, impudẽs, omnibúsq; inuisus, dum à venatione redit, Fredegondę opera cæsus infœlicem exitũ habuit. Longe fœlicius excessit ab humanis Clotarius secundus vir & literis & armis, & pietate clarissimus. Dagoberti optimi regis aluo cita consumpti mortem, exteri quoq; nedum sui mirum in modum defleuere. Clodouęus secundus ob lęsum diui Dionysij numẽ insanus perijt. Vir ex hominum memoria delẽdus obscœnissimę vitę fuit. Cuius filius vt fere euenit, Clotarius ignauiter regnum gessit vix quadriennium. Ignauiúsque huius frater Theodoricus, qui in monasterium detrusus est. Tertius horum frater Childericus dum in nemore venationi incumbens cum prægnante coniuge oppressus fœrocitatis suæ pœnas dedit. Quo extincto monachus ille rursus regno Paulo fœlicius potitus interiit. quod & fecere huius gnati duo, Clodouæus: ac Childebertus. Huius successor Dagobertus, nõ diu regnauit, sed honeste obiit. Tũ Chilpericus Daniel ex sacerdote in regnũ assumptus & bene vixit, & honeste interiit. Childericus iners & vecors in monasterium detrusus vitam illic peregit. In cuius locũ Pipinus à proceribus suffectus (iam enim Martellus ille bellicosus decesserat) victis Aquitanis, & amplissimo senatu apud Parrhisios instituto intercute vitam terminauit. Hinc Carolus ille magnus, imò profecto termaximus à Leone tertio pontifice in sedem restituto imperator creatus septẽ & quadraginta regnauit annis, imperauit quatuordecim, tum febri in venatu contracta raptus gloriosæ vitæ finem fecit. Lodouicus pius rex & imperator postquam diu sanctéque vixisset, à liberis præter naturę legem se turbari indignatus in morbum lapsus est, & tranquillum efflauit spiritum. Carolus caluus, vir optimus atque religiosissimus apud Mantuam Iudęi medici arte veneno sublatus est, quietissimo tamẽ, nec adeo repentino mortis genere. sed veneficiis fere ab Italis intercipiuntur Galli. Lodoicus Balbus rex & imperator (cum annis iã vnde octoginta penes Frãcos reges fuisset imperium) lento morbo enectus est. Huius ex pellice filij Lodouicus & Carolus simul regno potiti Normannos vicere. ille apud Turonos graui morbo periit. Hic quo decesserit pacto nihil extat. Cui non diu superuixit nihil faciens Lodouicus. Carolus simplex apud Peronnã Picardorum oppidum (dum Radulphus pro eo regnaret) in carcere finiuit vitam. Huius filius Lodouicus nũquam ridentem vidit fortunam. Ab hoc Lotharius remis moritur ab Hugone capeto regni gubernaculo priuatus. Cuius filius Lodouicus nihil præter nominis ac numeri memoriam apud Compendium oppidũ sepultus reliquit. Carolus Lotarij frater ab Hugone regno pulsus Aurelię captiuus obiit. Hugo iste in regum numerum relatus receptúsque est, atque in Dionysij cœnobio cũ cæteris sepultura donatus. Inde Robertus rex optimus, & ipse quoq; Henricus vir bonus, qui Philippo filia viuens regnum tradidit. & Philippus iste qui ad regni gubernationem Lodouicum filium secum asciuit: hi omnes quiete vita functi. Post hæc Lodouicus ille qui Crassus dictus est, cuius tempore diuus Bernardus vixit, traditum regnum Lodouico iuniori filio pertussi laborans à se abiecit. Huius Lodouici ætate fertur Ioannes quispiam annos trecentos ac sexaginta, & vnum vixisse. Facta autem in Turcos expeditione Philippum Augustum filium coronat, priore, quàm moreretur, anno. Hic à strẽnue gestis Otho, neq; superato, & regno adaucto, Augusti nomen tulit, qui tres ac quadraginta regnauit annos. Tum Ludouicus continẽs diui Ludouici pater fœliciter vixit. Ludouicus hic dũ pro Christiana fide gloriose dimicans vẽtris profluuio Thunis expirauit: Philippo regnum hæreditarium reliquit. Huic egregio regi religiose mortuo Philippus Pulcher successit, qui Ludouico Hutino gnato suo morbo pressus, ac moribundus regnum commendans, imperauit ne plebem tributis vexaret, vnde ipse populare odium in se cõtraxerat. Huic apud Vicẽnas mortuo (qui locus ad Lutetiam Frãcis regibus solatium ac refrigerium præbere solet) Philippus longus frater successit quartana, citáque aluo raptus. Hinc & Philippus Valesius primum fœlix, tandem amissa Calisia vrbe atq; ab Anglis recepta tædio animi rerúmque angustiis vitam cum mor

cum morte cõmutauit. Inde Ioannes infortunatus Londonij ęgrotus interiit. post eum Carolus quintus regno cõmodus morbo ereptus est. Carolus sextus multis obtuptus bellorum strepitibus naturæ concessit. Septimus autem vir mãsuetus optime regnauit, quo tempore Anglos inexpugnabilis Aurelia pepulit. Hic veneficij metu tandiu cibo abstinuit, vt sibi ipse ea re mortem intulerit. Tum Lodoicus vndecimus plerisque magis superstitiosus, quàm religiosus, fœliciter regnum propagauit, seuerus ac formidatus, cautus, prudénsq;, vix interceptus longo consumptus est morbo, templa erexit plurima, & locuples opulentúmq; regnũ reliquit. Exilis ac parum robustus Carolus huius filius animo tam grandi fuit, vt si deficientem animam præmaturius nõ emisisset præter Neapolim recuperatam, totámque Italiam subactã, vniuersum etiam orbem subiugasset. Iste cum nullos liberos reliquisset, Lodoicum postremum, & regni & coniugis successorem habuit. Hic Mediolano suo Maurum viriliter eiecit, bellis variis anxius, & diuturno morbo superatus facta per nouos hymenæos, cum Anglo pace satis concedens Frãcisco magnánimo sceptrum tradidit. Qui & ingẽti animo & Herculanis viribus & cõsilio præditus Mediolanum rursus magna strage facta vendicauit. Cui sit longęua prosperitas, vt sub optimi regis dominatu florescant indies lilia sacratissima, hostibúsque tandem debellatis ęterna fruamur pace. Sed cur Francorum regum cathalogum fecimus? Id enim pleriq; ab re factum putabunt. Ea profecto huius narrationis est ratio, vt ex honestorũ regũ nostratium morte, virtutis pietatísque iustum argumentum sumerent, qui Gallico nomini detractare solent. Nam in tanto eorum numero vix quinque reperias, qui repentina, vel infami morte sublati sint. Quot ei Cæsares (vt Neronem, Galbam, Claudium, ac singulos silentio prætercam) adde quot pontifices, quot aliarum gentiũ principes indignis rege satis ereptos legimus, vt meminisse etiam nedum recitare pudeat? Aut vbi quæso rerum imperium tanto tempore, quanto apud Francos inconcussum constánsque fuit? Sed ne de nostris historiã texere videamur, hoc vnum dicã fuisse Gallis, vt cæteris fortunam interdum sæuã. At Romanorum testimonio nulla gens vnquam bellatior, nulla formidatior, nulla pręstantior fuit, crescítq; indies & bellica virtute, & iustitiæ legúmq; obseruantia, & pietate, & clemẽtia, fideíq; seruandę religione. De summis pontificibus vna è multis historia fortunæ lusus edocebit. quod Medicea domus nobilissima, bellicis, domesticísque rebus clara, primum labefactata sortis inuidia, nunc erecta supremum rerum fastigium conscendit. Sed id fortunę pœnitentia tibi põtifex summe debuit, tuęque virtuti, ac probitati, quæ à primis tenerrimísque annis in hunc diem pro miraculo est habita. Macte noua virtute perge id glorię consequi, quod plerisq; tui nominis leonibus delatum est, qui fere tum doctissimi, tum sanctissimi fuisse traduntur. Rex Iuppiter omnibus ęquus, tandémque digna pro meritis præmia repẽdit. Cuius rei fortuna dea est artifex, id est diuina iustitia & prouidentia. Quàm multos proh deũ immortalẽ, & ex vetere memoria legimus, & ex recenti conspicamur, ex mechanica taberna, ex ignobili casa, ex despectissima familia, forte fortuna in magnatum amicitiam adductos, mox in ordinẽ amplissimum euectos esse. alios ex amplissimis in abyssum obrutos, ęmulatione, ambitione, dolis, calumniis, quibus omnia sunt oppleta? Hæcne est fortuna omnipotens, quę Maximimum ex ouili, Hostilium ex macellaria, Agathoclen ex figulina etiam inuitos ad regium tribunal adegit? Plurimis virtus nõ defuit, quibus si lętum fortunæ sydus arrisisset, nihil non erant confecturi, qui neminem se habere conquiruntur, à quo mittantur in piscinam, quibus sola virtus sua est præmiũ. Res quoque publicæ, nedum priuatorum ex arbitrio fortunæ velut ex tenui filo pendent. In Lybia Romanorum res magis fortuna, successúque quàm potentia valuisse tradunt. potuerunt hoc nõ solum in Lybia statuere, neque Ro. sed & vbique fermè, & in omnibus populis ea lex fuit, vt in bello plurimum fortuna posset. Ipsi enim gentium victores Ro. quòd septingentis annis bellando quęsierant subita fortunæ procella ciuiles animos disturbãte breui momento perdiderũt. Adeóq; fortuna firmasse videtur quę fragilia sunt, & quæ putamus perpetua momentanea. Athenienses viros fortissimos, consiliísque ac legibus pollentes septuaginta vix annos maris imperium tenere permisit fortuna. Cuius volumine subuersas aliorum populorum res si quis referre tentauerit, scribat malorum Iliadem: neque vnquam deplorandi finem faciat tristem rerum humanarum euẽtum. Artibus quoque ipsis fortuna præest. Huius etenim festum diem his qui quapiam arte viuunt olim fuisse cultissimum legimus, quòd ex vnico eius arbitrio bona opera bene, aut male æstimari soleãt. Testor Apellẽ qui plebeios transeuntiũ oculos post tabulam occultus suæ picturæ iudices audiebat. Hæc harmoniæ musicésque, hęc tibiarum, & fidium censurã facit, hæc obsoniorum iudex, & rhetorum quę doctissimos oratores verecundia perfundit, indoctos temeritate vrget, facitq; vt plurimũ superare. Hæc est quę dementibus sapientes, probis improbos cõiuges tradit, quę non minus est in vxoribus, quàm in equis multísque comparandis dubia. Ipsa est denique cuius nutu maxima quæque ac infima gubernantur, quæ rebus humanis pręest, quæ bona & malã passim, ac sine certo discrimine fundit. Quam Lucianus deos ipsos fecisse lepide scribit. Quippe cum Iuppiter ipse similésque dij nihil quicquam nisi fabulæ fortunæque figmenta sint, qui nec generi, nec virtuti suę diuinitatis opinionem, sed fortunæ acceptam ferre debent, cuius arte mortales omniũ perditissimi ab insanis mortalibus dij sunt crediti. Audisti fortunæ potentiam variis, vt ipsa est varia, tum rationibus, tum exemplis, vtcunque descriptam. Audies quoq; si libet huius titulos egregios, resque non dissimiles. Hanc enim Sophocles immutabilem, Lucianus cõtra momentaneam, Plautus centum doctorum hominum consilia superantem. Pallades exlegem. Terentius quoque post Ennium nunquam perpetuo bonam. alij lubricã, superbam, iniquã, perfidam, inconstantem, fallacem, insidiatricem, vt Seneca. Sed hic tam vrbium (inquit) quàm hominum fata voluuntur. Chilo medicum imperitum vocat. Cæcam Cicero, quæ cæcos faciat, & insanã & brutam, quam &

laudare stultum, ait, & vituperare superbum, quæ saxi globosi instar est volubilis, Tum Salustius fluxã, incertam Lucanus, omnia vertẽtem Ouidius, & quouis folio & aura incertiorem Plautináque stipula leuiorem. insolentem Horatius, Valerius gubernacula regẽtem. Et vt finiam, Ausonius Fortunam (ait) reuerenter habendam cuicunque quidem, qui repente diues ab exili progredietur loco. Hanc igitur poetę variis appellarunt nominibus, cuiusmodi est Homerus, ipse virtutis pater à iurecon. dictus. Sed poetarũ scripta longe aliud intus habent, quàm promittãt, mortalium sapientissimi iudicabantur. Fortunam illi deam fecere cæcam, variam, fluxam descripsere. nihil sanè aliud exprimentes nisi diuinam prouidentiam nobis cæcis incertam ac incognitã variis nos casibus agitare. Hanc ait Cicero à deo petendam sapientiam, à nobis sumendam per quam deorum voluntati & vota nostra respondeant. Omnia etenim quæ humana sunt, non ex humana, sed diuina prouidentia dependent, quam vulgo fortunam nuncupant illis quos præposui rationibus. Huic reluctari velle nepharium, huius arcana inquirere insanum, hanc accusare furẽtis: est vti Hercules facit in Seneca. De ea vero quã theologi prędestinationem vocant, atque pręsciẽtiam, disserere nimis periculosum esse aiunt. Cæterum humanus animus ita formetur necesse est: vt & modeste fortunę blanditias excipiat, & eius iram toleret patienter, sibíque facile persuadeat, etiam magnas tempestates à propiciis interdum numinibus immitti, fœliciores successus etiam ab iratis. Hæc est quę fortunę fluctus contemnit, inclyta illa fortitudo, quæ tibi maxime pro clypeo atque lorica est (vir inconcusse) Hæc tibi germana & genuina prudẽtia est, qua licet interdum fortunę senseris iniuriam, sústque tamen déque (quod aiunt) tulisti. quæ res contigit paucis, & iis tãtum quos ęquus amauit Iuppiter, aut ardẽs euexit ad æthera virtus, diuina prędítis mente. Vna res Tullij iudicio forti homini in aduersis dolorem leuat, communis legis recordatio, humanæque sortis memoria. Omnia etenim fortunę subdita cũ sint, quę velut nobis à capite semper imminet, vtcunq; cadat, ferendum est: cum sit nemo qui Ioui fulmen extorqueat. Docet itaq; Rhamnusia modum in omni negocio adhibẽdum, neque tristãdum nimis, neq; exultandum, quin ita viuendum quasi semper metuas quid serus vesper vehat. Hæc te, quę scripsi tumultuariè, tot negociis fatigatum delectabunt (optime pontifex, quę tu boni vertes, si memineris pro tua prudentia illis (quod aiunt) mola salsa litandum, qui thura nõ habent. Tu vero semper facito (quod scribit Isocrates) vt de fortuna faciã epilogũ: nihil humanarum rerum firmum stabiléque esse censeas. Sic enim tu neq; nimium exultabis in prosperis, nec in aduersis supramodũ mœstus, vnguem fortunę porriges proba constantia.

Præfatio in sermonem de pace, & sermonẽ de saltatione ac musica, ad duum viros sibi amicissimos Do. Iacobum Lucam maioris templi Aureliæ decanum. & Do. Iacobum Poncellum diui Auiti decanum priuilegiorum conseruatorem, & nobiles admodum & eruditos.

OMnes qui sui ingenij periculum faciunt, atque ad scribẽdum quippiam animum inducunt, aliquo mouentur fini, alij glorię student ac famę, voluntq; apud mortales literariis monumentis immortales fieri, cum tamen & ipsi primum, & ipsorum tandem opera sint moritur: cum in hoc inferiori orbe nihil quicquam sit immortale vel æternum. Alij vero prudentius cõsilium secuti, vanissimum hoc glorię prestigium excutientes, partim vt sibi, partim vt reipublicę consulant cui nati sumus, ea producunt in publicum quæ vel ad mores, vel ad leges, vel ad legentium denique frugem conferre posse crediderint. Illos defendit numerus longe ædepol maior quàm istorum. Quotus quisque est enim qui constanter illam gloriæ pruriginem sic euaserit, quin ipse quoq; se scalperet? Ea profecto fermè est omnium, vt ita loquar, intentio, illuc omnes tendunt, quicunque nonnihil, vel modicum scribunt. Ego vero dum ad scribẽdum me conuerti, sine vlla spe gloriæ non accessi, quę fere neminem non titillat: ea me tamẽ potissimũ ratio duxit, vt hoc labore mihi prodessem primum: fierémque & eruditior, & minus ociosus. Itẽm vt ex ea re legentium animos deuincire ac demereri possem, & summorum præsertim virorum, quibus impertiui lucubrationes meas qualescũq;, longe scio illorum dignitati ac magnitudini impares. quis est enim tam sui negligens ac vecors, qui ad bonum egregiũmve opus tentandum sese accingat, nisi aliquod inde præmium aucupetur, aut qui longis quod aiunt tibiis velit canere? Inter hæc dum opuscula nostra per ocium concinnarẽ, vt ipsum calcographię prelum subirent: forte in manus inciderunt sermones duo non quidem accurati, sed nõ mediusfidius illepidi: alter quo pacis ac concordię beneficia, alius quo saltationis & musices nobilitatem prædicaui. Hæc ego vobis simul deuouenda censui (vt qui duobus diuis ob eundem morbum vota faciunt) tum quòd vos nomine, doctrina, forma, dignitate, amicitia pene pares estis. tũ ꝙ vterque pacis & concordię cultor, vterque etiã, vt cum Hermolao dicã, harmonice compactus est, alacris, suauis, concinnus. Adde quòd vterque Pyrrho, & humanum se & amicum præbuit semper. Hoc munusculo vobis in amore volui respondere: vestrúmque fauorem magis ac magis demereri. Ita enim operam non elusero. Vos valete.

Sermo de pace ad collegas suos, pacísque commodis.

DE re omnium facile pulcherrima, optima iucundissima dicturus, patres clarissimi, de charissima ter maximi dei filia quam Græci εἰρήνην, Latini pacem vocitant, impręsentiarum verba facturus,

ctutus, non Demosthenis petulantiam de corona, non Ciceronis dolos pro Milone, non obscurum Quintiliani artificium mutuabor, vtpote cum res sponte formosissima fucos non postulet, neque persuasione opus sit vbi persuasum. Sed heus deum immortalem à boni viri officio, quod illi sibi arrogant longe distat optimæ rei vituperio perniciosa commendatione (vt vulpes illa AEsopi) viribus oratoriis nos eludere, ac nigra (quod aiunt) facere condidissima, velut circulatores solent atque prestigiatores oculis nebulas offundentes. Pro pace apud vos patres (non de asini vmbra) sermo habẽdus est, cui nemo nõ fauet, non applaudit, non gestit, nõ patrocinatur, quia nemo deniq; non amplexatur, nisi diabolus impostor, cliẽs furiarum, vel ptolemias, vel hiperbolus. Illa iugiter lites instaurans. Hic litium mirũ immodum auidus, vterq; detestabilis. Sed quid Mineruã docere, aut noctuas Athenas ferre contendimus? Quidnam aliud queso miserum illud suggestum incontanter resonat? Quidnam queruli parietes vestri, crebrisque vocibus fracti reboant? Quid deniq; ingentissima illa echo toties intonat? Quid athlantici isti labores moliuntur, nisi pacẽ quę lites terminet, sedet controuersias? Hoc nempe iureconsultorum officium est pacem prædicare, sed ea ipsa inter eos adprime necessaria est. At quo procedit exordium, vnde hic triobolaris orator velut è tertio cœlo lapsus huc importune appulit: magis comicum agẽs quàm philosophum quempiã, vel oratorem? Dicam libere, atque aperto pectore apud vos loquar. Nullius addictus iurare in verba magistri. Garrire statui, non orare, vt rugas, curas, caniciem, liuorem, angorem, pallorem, maciem, animi cõsternationem è nostro sacro cõtubernio procul pellã. libenter enim iocis ac salibus noxiam pectoris superstitionem executio, ne vix puerum egressus immature senescam. Satius nanque est viuere inter iocos, quàm inter curas languere. Estque interdum (vt simię Luciani) exuta purpura ad nuces decurrendum. Referam itaque pacis beneficia vobis equidem notissima. Sed vt vobis mihique illius causam velut cõmendatiorem efficiam, refricata paulo memoria. Huc cœlum sponte accedet non citatum, aderitque Apollo non vocatus. Huc iam sidera ipsa serena fronte, pulsisque nebulis videntur accurrere, arridẽt omnia de diuina re dicturo, sicque è cœlestibus exorsuro. Est apud Homerum in Iliade lepidissimum quoddam diuinumque figmentũ, vt nihil prodit ex Homero non arduũ, quo deę Ate quæ Iunonis mentem disturbauerat. Et vt poetę veteres tradũt, mortalibus è pleno cornu discordias, rixarumq; semina infundit nõ leuiter indignatus Iuppiter, ipsam capillis prehẽsam è cœlo in terras pręcipitẽ dedit, cælicoque illi cõmercio ꝑpetuo interdixit. Hãc assidue in terra comites sequũtur lites deę, vt aiunt pacifice. quę quicquid ab illa dissolutum est, resarciũt. At litæ quidẽ tardigradæ pręcocem illam ac celerem secutæ, tandem omnia temperãt lento remedio, omnia cõsuunt mala, incõmodaque auertunt, controuersias pacant. Hę Iouis natę sunt, ipsi Ioui ac cœlo amicæ. has vbi Iuppiter mortalibus boni quippiam pollicetur, illico demittit propicias. has quisquis vt decet prosecutus atque amplexus fuerunt, huic extemplo commoda plurima conciliant, ipsumque copię cornu largiuntur. Contrà qui cõtempserit, illis pœnas dabit, Iouemq; in se grauiter iratum agnoscet, veluti si quis regio gnato dignos honores renuerit. Gratulor itaque vel maximis gaudiis (vt hinc rem attingere maturemus) gratulor inquam academiæ parenti nobilissimæ (quę nescio quo anili deliroque vaticinio nõ ex tripode quidem accepto perditioni spontaneę deuota esse iandudum dictitatur) quod nũc depulsa Ata litas deas (vtinam bonis auguriis) amplexa, velut ad sese redierit, & aureis seculis restituta videatur. verum vt illud cœleste Iouis bellũ quodquidem nõ ab re ab Homero traditum putem, euidentius prosequamur: ad eam nobis notissimam quę primum in cœlo fuit discordiam allusisse Home. mihi plerunque visus est eo loco: atam pepulit deus cœlesti plaga, inque extremum terrę centrum relegauit: sed ne mortales quoq; nimis infestaret, litas comites dedit, & angelos lucis illis fœdis pacis hostibus è cœlo deiectis opposuit, vt nos ab illis tutarentur, vt nobis pacem suaderẽt, vt diris illorum furiis obsisterent, ita quoque nobis miseris prospexisse creditur summa clementia. Quin & deus optimus maximus Ate captionibus succumbens, humanũ genus vnigeniti sui præsidio pręsentiq; tutela tutatus est. Adeo pestilens illa Ata quę protoplastũ elusit, mortalibus insidiabatur, adeo crassabatur, vt sine cœlestis ducis suppetiis imò ipsius sanguine fuso periissent. At iamiam fortasse ridebitis, quòd velim agere theologũ. Ego Polypi mẽtem non habeo, sed dicendi varietatem habere studeo. Sed ne à proposito diuertam ad aliud, Gnatus ille dei maximi Christus, & humanę captiuitatis liberator innocentię, pacisq; auctor deus, pacis fœlicitatem nasciturus in terras præmisit velut regij aduentus pręnunciam, nascique voluit ex virgine quietissima & tranquillo Cæsaris Augusti seculo, vere beato, vere aureo, plusquam Saturnio. Hic deniq; nil deterius arbitratus, nullamque maiorem pestem mortalibus irrepere, nihil magis impium ratus (vt & Home. ille in Odyssea scriptũ reliquit) quàm mortales eiusdem conditionis homines inter sese mala moliri, pacẽ vnã dilectis apostolis reliquit hæreditariam quam sæpe illis prædicauerat, quam è cœlo alioqui perditis attulerat. Quid de fœderis archa sanctissima, ad quã veluti ad extremum asylum cõfugiebant? Quid de oliua pacifera à columba (quæ innocentiæ symbolum dicitur) allata recensere opus est? nonne humanum genus in fœdere, in pace est adseruatum? Ea vna res lapsum labentemque mundum erexit. Ea mundum ipsum orbemque concordi harmonia tranquilloque ac constanti motu ductum regit, pulchra, vera, concors, quin & mundus ipse vniuersus nil aliud esse apparet nisi concordia quædam elementorum, rerumque conuenientia. Omittam fabulas poetarum de stultis deorum dissidiis, quando hæc fortè repugnare nostræ religioni viderentur. Sed ex diuina lege pax nobis inter prima præcepta tradita est. Nec enim quisquam rectè deum colit, neque proximi amore capitur nisi pacem comitem habeat, certamq; diuinorum præceptorum magistram. Hanc & spiritus ille paracletus humanis mentibus illabens secum adducit. Hanc

suis titulis pontifices,imperatores,regésque Christiani pro inclyto stemmate asscribũt. Hanc vniuersa concio Christiana, quam ecclesiam dicimus,assiduis precibus optat, rem profecto omnium maxime expetendam,maxime necessariam. Hæc enim sola nobis regnum,nobis fœlicitatem , nobis prosperitatem pollicetur. Sedebit (inquit deus noster)populus meus in pulchritudine pacis, nihilque illis deerit, omnia spõte illi affluent. Beatos enim pacificos esse ex Euangelio diuinóque oraculo constat. Et quisquis rectè voluerit philosophari,eum tranquillo animo esse oportet : sed à pace quidem abesse non possit animi tranquillitas. Tu si omnium gẽtium historias reuolueris,nullum imperium,nullum regnum nullam domum,nullum collegium, nullam societatem in præcipitium datam,nisi intestina discordia reperies. Quin & latronum & scurrarum & ganeonum, & scortorum,& miserorum contubernium sine concordia illico erit dissipatum. Ea sola(inquit Salustius) paruę res crescunt (vt & vulgatis quoque vtar sententiis) discordia maxime dilabuntur. Nullius itaque rei dispendium pacis amore fugiendum est. Nulla spes lucri illius beneficio præferenda, interdum etiã de honore ipso nõnihil cedendum est,vt pacem foueas, pellas inuidiam. Non vt Trochilus & aqua capitali odio inter se contẽdentes agunt vter rex auium dicẽdus sit. Philippus Amynthę filius is qui ad Methenæ expugnationem sagitta ex oppido missa osculum amisit in adepti regni primordio cum innumeris bellis vndecunque imminentibus premeretur, veritus ne tantæ moli succumberet, partim pactionibus, partim etiam precio pacem ab his qui maxime formidandi viderentur redemit, fœliciter quoque is egisset, si postea rebus prosperis elatior factus quietos populos non lacessisset, quo & oculum quoque redemptũ haberet, sed hæc sunt nephandæ ambitionis monumẽta. Legimus ex veteri lege eos qui fœdus ferire vellent solitos immolare agnum, alteriúsve animalis sanguine sancire, quòd morte ac sanguine dignus esset qui prior fœdus violaret: quod & Homerus in Iliade non reticuit, vir planè diuino spiritu ductus. Et Saul quoque rex violati fœderis pœnas dedit, & nemo vnquã,si omnium annales relegeris,fœdifragus nihil aliud sensit, nisi infortunium. Contra qui fouerunt pacem,omnes Fortunæ impetus facile tulere,sempérq; tãdem leues habuere. Scribit enim is quem nemo satis vnquam legerit, satisve citauerit Homerus, à quo pulchrum est carmen extorquere. Scribit inquam in Iliade insuperabiles esse eos, qui mutua concordia conuenientibúsque animis armati sunt: quibuslibet enim machinis, aut viribus mutuam defensionem indissolubilẽque (vt dicunt) pignus præstare, cum inuicem galeę inquit galeas texere, virum vir, cum alter alterum lædi non patitur impune: ita profecto agentes (collegę optimi)ęmulis nostris nostræque conditionis detrectatoribus medium vnguem porrigemus. Eiusdem enim in ibi sententia est , concordia opes exiguas atque inertes fulciri & pollere. Hanc ille quoq; cum Nestore atque Vlyxe contractam cõcordiam asserit in Odyssea,quàm ita pceptor meus Desyderius fœliciter traduxit. Haud vnquam neq; concio nos,neq; curia dictis audierit pugnare animo,sed semper eodem. Et sentire eadem atq; eadem decernere constet. Hanc obsecro inter nos legem statuamus,à qua ne vna quidem linea discedamus, neque vllo aberremus calculo. Hanc professoribus nostris,próq; conspectu propositam velut penetralem deũ colamus, aut Ericiũ,quia nobis mala omnia procul arceat. Ita honori nostro,ita nostræ Academię glorię,ita communi gallicanæ reipublicæ consulemus: ità & dociles & beneuolos , & audientissimos discipulos nobis comparabimus, ita tandem in cœlo (quod aiunt) erimus. At videamus quęso quæ tam dira cœlestis dissidij causa fuerit, quæ tot cacodæmones tam repente cœlo fecerit exulare. Est miserrima omnium ambitio ęmulatióq; teterrima quæ dæmones deo proximos in abyssum præcipitauit,in obscœnos horrendósque dracones ac viperas commutatos. Istorum sedes cum in cœlo vacarent, ex terræ vena hominem creauit deus nudum, innocentem, vt illas tandem ad superos reuocatæ animæ instaurarent. Hic vipereis dolis elusus (nam huic vipera sedulè insidiabatur) ea quam dixi ambitione proposita legem violauit, factúsque est & peccati seruus,miseriis obiectus, morbis obnoxius. Ita fœdus inter deum & hominem percussum, eadem quę cœlo angelos pepulerat ambitio dissoluit mox, & Caynum ad fratricidium impulit, quæ & postea Romulum, & tandem , vt cataclismo hæc impietas expiaretur,effectum. Hinc renouato mundo reges docuit extra fines bella mouere:quietósque confines petulanter impetere,proximum lædere,nullum facinus non perpetrare, nulláque continere iniuria , naturam offendere. Contra ius fásque fraternas acies ciere, homicidia, parricidia, latrocinia,raptus,sacrilegia, coniurationes, veneficia facere,hominẽ homini,(quod nephas esse iura statuunt) insidiari. Expulsa denique pace maiorum omnium parentem discordiã miseris mortalibus immisit ea, quam dixi,miserrima ambitio. Arte soror, quæ postquã cœlo depulsa est, venenis stygiis terras inquinauit. Si bella singula bellorúmque incommoda oratione prosequi vellem,nihilo essem illi dissimilis, qui mare totum vrceolo complecti frustra conabatur. Cæterum , vt Plinianam sententiam huc appositissime appellem,miseret me,tædet ac pertædet, pudet,pigétque. Et si quid aliud dici queat, æstimantem quàm sit misera hominum conditio qui sese (quod bruta ipsa inter sese abhorrent) mutuis odiis prosequuntur , sese ipsi conficiunt, se vita bonísque spoliãt, humanam germanámque societatem, ipsum ius naturale , ac gentium violant , velut præclarum quippiam agentes : sibíque ipsi ac suo generi omnia concitant incommoda. Deum cœlúmque irritant, turbat elementa, & quod omnium videtur ineptissimũ, quo plura subeunt infortunia, quo maiores pœnas ambitioni dant, eo magis eã venerãtur,adorant, amplectuntur,vt illa vna mortalibus imperare videatur. omnia illius arbitrio conficiantur, vt denique illius causa mundus vniuersus factus ęstimari possit. O cæcas hominũ mentes, ô pectora cæca,sui exitij cõscia. dabit deus his quoque finem, sed tum demum,cum & humano generi finem dabit. Homerus in Iliade contentionem (quam Eridem appellant Græci) primum exiguam esse pan-

latímque

latímque exurgere ac excrescere tandem ait summum, éxque minimis initiis illico cœlum vertice attingere. hãc ille in Odyssea inter cõtubernales & collegas ma xime detestabilem esse ait. quòd & in Iliade facit, cum mulierem Iunonẽ muliebriter cum Ioue rixantem inducit, & coniugalia quædam improperia cœlestémque originem suam, atq; vt isti solent, coniugibus iurgiosæ querulæque muliercula nobilitatem obiicientem. Iste profecto rixarum furor à diris inferis, ac megerico ingenio mortalibus immissus canum potius quàm hominum nos similes facit. cum nihil homini sit ira deformius, nihílq; quod magis humanam deturpet speciem, magis dedeceat. hac cruciatus furia non iucunde, non nisi anxie viuit, contráq; Pythagorę symbolum arctum anulum gestat, córque ędit, vitámq; suã facit breuiorẽ. Hanc esse imprimis fugiendam pluribus philosophorum sentẽtiis & parabolis doceri potest, nisi vos tædiũ iam irrepserit. Nam quid voluit Pythagoras, dum ollę vestigium turbandum esse dixit, nisi id (Plutarcho interprete) quòd ne minimũ iracundiæ litísque vestigium relinquendũ sit, litis etenim (vt Cato paruulus ait) præteritę noli maledicta referre. Istud est fermẽtum vetus purgare, ac zizaniã tollere, atque id genus pleraque religionis nostræ dogmata, quæ vocant parabolica. Quis enim illam non dissuadeat contentionem qua respublicas lędi iura scribunt? quis contra pacem non commendet, quam hæredibus expedire testator asserit, ad eámq; hortatur? ad quam etiam prætoria potestate compellimur, cuius violatores iure plectuntur, authores præmio afficiuntur, constituuntúrque in ciuitatibus irenarchæ insignes pietate viri qui paci populis indicendæ præsint, ob id & stipendiis multis & beneficiis ac dignitate à iuris conditoribus donati. & ipsa denique (vt tradunt) statuta pacis causa facta laudantur, ampliantúrq; velut reipublicę fauore condita. Et qui de quapiam leuicula re aut lana (quod dicitur) caprina contendunt, quòd canem asellus momorderit litigantes, reiiciuntur importuni. Adde tot Corsetica pacis priuilegia, & pacis bonitate (inquit noster imperator) belli calamitas sopiri debet, & milites eius turbatores capite plectendos Paulus iurecon. ait, & qui in templo dei pacem impediunt, à canonibus grauiter puniuntur. Cuius testamentum quisquis non obseruat, dei exhęres esse ab Augustino traditur. Ita diuina humanáq; iura pacem suadent, imò imperant: discordiam publicam interdicunt, priuatam sedant, vt qui iuri docendo operam ex officio dant, non nisi pacem prædicare, ipsámque facere ac fouere queãt. Hic est finis quo nostra tendit oratio, (viri percelebres) id est, vt pacem inter nos perpetuam incõcussámq; suadeãt, quæ nihil habeat insidiarum, vt Trasibulus Atheniensibus dicebat. Esse id nobis & congruum & necessarium (quanquam & hoc longe intelligitis melius, & peritiores omniũ rerum estis, longéque eruditiores) etiã quibusdam non puerilibus argumẽtis comprobare iuuat, nescio an audire iuuabit. Hunc nobis titulũ ascribimus è pandectis, ꝙ iuris publici sacerdotes appellamur, neq; id putet immerito quispiã. Nam & initio baccha quod loquimur laureati, tum & laurea ipsa donati ac dimissi. Tandem post longam militiam ternaria corona cincti sacratíq;, sacratissima iura velut Sibyllina quędam responia, vel Apollinis oracula, vel Cassandrę Helenínę ambages palam explicamus, nihil quod ex publicis sanctissimísque sanctionibus non prodierit euomentes. quin & nosipsi denique sacra ipsa sumus. Sumus igitur sacerdotes, si diis placet. verũ istorum arma, & lachrymas, & preces esse prędicamus, istis nosipsi bello interdicimus. Adde tu si non piger audire nostratem historiã. Druydes Galli sacerdotes maiores nostri à bello erant procul, neque quicquam vllum aut cogitabant, aut tractabant, imò nec audiebant quidẽ ex religione, nisi quòd vel diuinos ritus vel publicam pacem, concordiã, iustíciámque concerneret. De his consulebantur, nõ de bellis. Quin à tributis belli causa pen sitandis immunes erant, velut re prophana. vtinã id nostra ętas, & recẽtia secula sanctè obseruassent, cũ ipsam rei bellicę summã istiusmodi homines appetere hac tẽpestate sit egregium, non militię vacationem atque immunitatem postulare. sed de his silendum, nã dij sunt. Cæterum quod ad rem spectat, sequamur Druydum sapientiam, & ipsi aliis pacem suadentes, nobis persuasam habeamus. Ita nostro munere fungemur rectè, si à diis omnigena bona comparabimus, quibus nihil honesta pace est amicius. Nos à tributis hísq; quas gabellas, indicta, superindicta, vectigalia, angarias, perangarias dicimus, atque id genus oneribus liberos esse contendimus, hæc sunt bellorum causa inuenta. Si nos in libertatem asserere ab istis furiis velimus, bellum fugiamus. Nec enim lex iustior vlla est, quàm necis artifices arte perire sua. Sed nos (inquiet quispiam) non publice contendimus. In comitiis, inter lares, inter nos ipsi dissidemus. Neque armare manus opus erat: ciuile bellum, ait Appianus: verum id perniciosum fuit, atque adeò creuit, vt ipsam tandem Romanorum dissidentium rempublicam deleuerit. Hinc dictatores, consules, tribuni populares ac militares, Centuriones, primipili mille coercendarum seditionum principes Dynastæ ac monarchę erant, nec rate vnquã, aut Romanis, aut Atheniensibus, aut Lacedæmoniis, aut vllis denique populis pacis conditiones quamlibet iuratę esse potuerunt. Hinc & principum neces insidiariæ, proditiones reipublicę, & proscriptiones de republica peritissimorum, & incendia, clades, sceleráque omnia quę nũquam dicendo absoluerem secuta. Oritur enim semper ex lite lis, neque vllus est ęmulationi finis, quæ vbi plurimũ habet summúmque attigit, adhuc aliquid magis summum esse putat: nunquam satiata, sola esse in hoc orbe cupit, nihílque sibi reliqui facere, vt etiam pater liberis suǽque posteritati, & agnati agnatis: si quid dexterius obtigerit ęgre ferant. Euiscerarem me libenter exclamando, parúmque abest vt insaniam, dum ita misere cruciatas, ita excęcatas hominum mentes cõtemplor, quę pręter cœlum, pręter ipsam ęternitatem, ipsum summum bonum, ipsam perpetuam pacem, nihil ne cogitare quidem debeant, nedũ huius momentaneę fœlicitatis (si fœlicitas potius quàm calamitas dicenda sit) amore alteri insidiari, alteri vitam ipsam, honores perfunctorios, fragilésque opes inuidere. Nolo hic satyram scribere, iam iámque receptui canerem. Sed hic adhuc versari non

est incommodum Publici belli ineundi causa. Idei dactyli in Creta insula ferrum inuenere, quo homines aduersus sese arma fabricarent, hastas, gesas, contos, sparos, pugiones, missilia, phalarica, arcus ligneos ac ferreos, sagittásque multiformes, acutas teretes, graues, leues à tergo, à fronte mittendas, fundas iactandis lapidibus, quas baleares populi prodidere, plumbatas, cassides, catafractas, loricas, galeas, scuta, vmbonésve, pila, mucrones, clypeos, balistas, glandes, carrobalistas, vnde grauiora iacula mollésque proiiciuntur, quas nulla scuta possunt sufferre, machinásque varij generis cominus eminúsque ferientes. quid quod & noua quotidie hominis conficiendi causa instrumenta homo inuenire non cessat? quibus (si pacis beneficium præ oculis haberent homines) nihil omnino esset opus. Sed quid prodesset disciplina militaris, quam egregij plerique authores scriptis commendarunt? quid illud præstans Romanorum exercitium quo se pacis tempore ociosos esse ac rubigine confici dicebant? vtinam ocij rubigine magis quàm flamma ferróque & ciuili discordia Roma. imperium excidisset. vtinam non armis cessisset toga. Romanum imperiū Chartaginis arce videres, id est Chartago in Romanorē imperio adhuc esset. Neq; illa præclara prouincia religionē nostrā euaderet, vbi nunc Africa? vbi, Bysuntina maiestas, vbi Gręcia tota? vbi Oriens, vbi Antiochia, vbi tandem, qui cuncta pœne Christianæ legi vendicare soleat imperator. At qui ipsi sunt suis domesticis, intestinis, priuatis controuersijs satis occupati, alij qui armis carent, ita aiunt. Scilicet, is superis labor est, ea cura quietos sollicitat. satis est sese suis tueri in finibus. vtinā & fines non suos non appeterent, & suis cōtenti essent. Sed quid dicā? (quod vaticinium populare est.) Nunquam contentus inquiūt erit mundus, id est, qui quærūt, quæ mundi huius sunt. Ita sanè fit, modo id concedas nullam te in hoc orbe aut seculo beatitatem constituendam arbitrari, quum istic solum, id est in hac terra pleriq; eam cōstituāt, neque alibi vnquam se victuros credant, aut sanè credere videantur, quàm id superi charum, preciosum, quàm rarum faciunt mortalibus in tranquillo esse. quanti pax illa aurea nobis redimēda? quàm si vellemus haberemus qua potiremur, vt coniuge maritus beneuola mansueta omnium bonorum consorte. licet hæ quoq; raro pacifice, raro non iurgiose rixoséque prodeant. Sed vt pergamus de re militari, quid militatis illa institutio? quid ille accuratus tyronum delectus, qua regione, qua statura, quo vultu, & corporis habitu? qua arte præditi, quibus signis? an ad falsum cursum, gradum, iactū, pylum, discum, pondus, ęquatum, atq; id genus exercitiorum probati sint, qui munienda castra, aut vbi constituenda de acie, ordine, equitū, peditúmq; discrimine? quid tandem furię istæ nostras mentes conciant, pacémque iugiter à nobis repellunt? Tot legiones, cohortes, turmas, signa, velites, rorarios, auxilia, pręsidia, suppetias, incursiones, excubias explorationes, castrametationes pugnę commissiones, remorationes, tot cornicines, tubicines, tot classica, tot ferramenta, machinationes, tot ducum orationes, tot pręfectos, tot officiales subque officiales, id est, tot quęstores subquęstorésq;, susceptores, ęrarios, actuarios, tabularios, vt noua etiā propterea, qui in primis postremísque Iustiniani codicis libris relata sunt indies atq; indies, imò in horas excogitare ac comminisci pulchrū videatur? nihil profecto aliud quàm quod ille qui noua tormentorū genera excogitabat. Tot cōmeatus, pabulationes, frumentationes, condimenta lardi, panísq; biscocti cōseruationes, quando inquiunt ferro sęuior fames est. Sed tu pacem si colueris, nullā penuriam, inopiam, indigentiam formidabis. Hæc enim quę tu in bello frustra prodigis, toti plebi (quæ dum tu bella facis famę petit) amplè satisfacerent, & agri libere colerentur, & fruges colligerentur: neq; pecus tuum deglubere nedum tondere tibi opus essent, si modo vnus tibi orbis satisfesset, si iusto cōtentus quiesceres. At qui virtutis ęmulatione magis optandum esse prælium aiunt, quàm ocium. ea fuit, vti predixi, Roma. sententia qui suo malo, quanto ocium bello præstaret, didicere. Nulla etenim ex ocio mala tot vnquam prodiere, quin & maiora multo belli iniuria nobis attulerit. Et nulla vnquam pax bona dedit mortalibus, quæ non repente belli ingruentis fulgur absumat etiam ipsam vitam, animi corporísq; salutem adimat, nedum liberos, vxorem, parentes, bona, & quę secundū vitā nobis pręcipua sunt eripiat, ipsa studia, ipsas artes, ipsa deniq; ingenia perdat. Tot muros, fossas, cataractas, speculas, musculos, cuniculos, aggeres, vineas, arietes, falces, testitudines, arcubalistas, catapultas, cataphractas, onagros, scorpiōes, imò hodie Basilicos, canes, falcones, colubrinas, serpētinas, minores deniq; maiorésque machinas, & cætera, quę fluuius frontonius, Helianus, modestus reliquíque rei militaris vocabula congessere. hæc cuncta facile pacis machina superaret. Sed pax toties quæsita à mortalibus, neque dum inuenta est, aut cognita. Audistis belli publici instrumenta, nūc & priuati quoq; nonnihil audietis. Est citatio, libelli oblatio, litis cōtestatio, petitio, respōsio, consiliū, contradictio, cōtrouersiáve, discrepatio, exceptio, replicatio, triplicatio, ꝓbatio, testiū ꝓductio, reprobatio, interrogatio, publicatio, extrema dilatio, inquisitio, subinquisitio, quęstio, subquęstio, cōfessio, conclusio causę, sentētia, prouocatio: rursúsq; in exercenda ꝓuocatione plura, nec vno die omnia recēserē litiū cōtrouersiarúmq; arma, quibus pręsunt apparitores, lictores, procuratores, notarij, clientes patrimonij, assessores, iudices ordinarij, delegati, pedanei, periti, imperiti, sordidi, incorrupti, tot dilatiōes, tot formulę, imò tot furiæ, tot fabulæ, vt Codrus ait vir lepidus, quibus vexātur, eluduntur, exagitātur ciues, rustici pauperes, diuites, pupilli, viduæ tot cautelæ etiā si diis placet à Cacodęmone hominibus inspiratæ: vt maior esset tergiuersandi pręuaricādique via vt dolis fraudibúsque maior locus esset, nihílq; homines machinationis omitterent, nullum iniuriarum genus non cōminisceretur. Denique summum ius summa iniuria est, quàm sunt speciosiora pacis instrumenta, q̄ plus cōferunt mortalibus marrę, ligones, falces, & id genus plurima q̄ Columella, Varro, & Plinius, vitium, segetum, frugū arma describunt, arma equidem salutaria, hominū vitæ necessaria, gratissima, suauissima. Tum inter musas deliciari liberū est, libros versare, styló q; vti libero, ridere, iocari, & omnia quæ

mnia quæ decent hominé exercere. Quid tandem? vita profecto non est sine pace vitalis. Sed cum pace diuina est mortalium vita. abiiciamus ergo è cómercio nostro insanã laurũ (vt Plinius ait) id est rixosos, iurgiorúmque suscitatores: nihil nõ pacis gratia agamus, nihil nõ toleremus. Quãdoquidem pacis amore Hercules prudentissimus fortissimúsq; vir, imò ipsum virtutis exemplar ab rustico aratore amarissima conuitia tolerauit, ridens velútq; delectatus, negánsq; sese vnquam vel iucũdius, vel lautius epulatum, vel voluptuosius quicquã audisse. Cuiusmodi quidem exempla in promptu succurrũt quamplurima, nisi iam sermonis modum excederé, & historiam scribere velle me putaretis. Optimum semper mihi visum est id edictum quod in prouerbiali enigmate Suidas refert, ne allia fabásve comedas. alliis enĩ ad bellantium cómeatum veteres vtebantur. Fabas ne in iudiciis obdormiscerent, hæsitabant. id sanè indicat viris sanis neq; bellandũ esse, neq; litigandum. Castor & Pollux, ꝙ clementer & pacate omnia gesserunt, diuinos honores ab Atheniensibus adepti sunt, dictique anaces, quia Græci belli cessationem anocham vocant. Rhadamãtus quoq; illi formidandus inferorum iudex (vt hic finiam, neq; vobis longius tædiũ incutiã) inter tria præcepta illi qui ex insulis fortunatis in hunc orbẽ dimissus erat, primum hoc tradidit, vt ignem gladio ne foderet, id est, ne iratos lacesseret, tumultúmque excitaret, at cócederet potius, placarétq; verborũ blanditiæ. Feramus ergo mutua onera alter alterius. peccata leuicula in posteriorem manticã coniiciamus, sit ęqualis omnium causa. Fallamus cacodęmonis artem, qui nobis has decipulas fabricat: memores ꝙ iustitia & pax osculatę sunt. Colamus pacem. Colamus pietatem: suum ius cuique tribuamus. nisi cum Oreste simus insaniores id perfacile nobis debeat esse persuasum. Pacem non esse impiis ex diuino propheticóque oraculo. Nã & Cicero capitalem vocat Euripidem, qui in Phœnissis dixit violandum ius regni causa esse, in aliis rebus colendã pietatẽ. Agamus omnia ex iure ac legibus, quas esse maximum humanę societatis vinculum omnes philosophorũ porticus clamant. Hoc si antehac optime fecerimus, tanta spe freti feruentius obseruemus.

De saltatione ac Musica.

Saltationem pleriq; velut nephariũ, scelestũ, exitiosum quippiam vituperant, calumniãtur, execrantur, rugis nugísque pleni philosophi, simúlque ipsam grauiter saltandi artem improbãt, iuuenilium chorearum celebritatem velut rem impiã detestantur, aiúntq; à malo genio in perniciem iuuentutis & congeriẽ scelerum institutã. Ita oppido morosi sunt senes, oppido infesti iocis, tetrici, torui, caperati. Sed quid facias? Ita est ingenium, vt nemo artes aliquas laudet nisi qui illis delectatur. sed qui maxime fuerit imperitus, ille maxime damnet peritiã. Accusant primum saltationem, ꝙ molles, lasciuos, mulierosos adolescentes efficiat. ꝙ sit fomentum voluptatis, ꝙ sint Veneris rhetia, tela cupidinis, atque obscœnę libidinis arma. ꝙ tetra lues lubricã ętatem labefactet, vitia foueat, pessundet virtutem, bonósq; ac genuinos mores inquinet, denique maximã iuuentutis crucem esse aiunt. At me Hercule nulla est ars quę boni malíque causam nõ prębeat, si male tractetur mala, si non abutaris bona. Peiora isti perpetrãt piacula, nec abhorrent candida in nigra vertere, qui iucundos adulescẽtiæ lusus abominantur, cum grauissimis vrgeantur criminibus, cœlumque ac terram dolis subuertant. Agamus ergo saltationis causam ingenue, quæ cœlestibus ingeniis in precio: ignauis vero in improbo est. Cuius amantissima est Gallia velut honestissimę palęstrę studiosa: nec minus bellax aut strẽnua, aut in studio literarum acris, sed eo tanquã aculeo viuacior. Musica suauis cuius gnata est elegans, decoráq; saltatio, vt eos maxime iuuat, qui suaui sunt ingenio, qui & animo & corpore harmonice cópacto decori sunt. Ita maxime illis nausea est, qui sordidi sunt, inconcinni, ingrati, rustici, maleferiati, qui ne minimum habent cum Venere, Charitibúsq; commercium, quibus musæ sunt inimicę. Infestúsque Apollo quibus Saturnus dominari dicitur, qui debacchantur, eiulant, cachinnantur, incurui, ceruicum pecus, sudes, noctuę, reciprociones, nargites, cætauri, ranæ gyrinæ, beccę Seleni, Saturni podices, fungi, terræq; intestina, Saturnię Lamię, feles Tartessiæ, sues germénq; Arcadicum. sileãt isti Megarici, terebinthíque stupidíque, edant suum nasturcium, helleborum bibant, canántque suã sibi solis placentes berticam, rudem cãtilenam, quibus lucida bella & amœna tedio sunt, nec vita quoque ipsis sua satis placet, nedum aliena. valeant asini procul ab vnguento calumniosi, luridi, laruę, bustuariæ, cyprij boues, rãciduli. & si quid aliud dici potest. Non intrent theatrum nostrum Catones isti malesani, aut spectẽt honestissimum saltationis exercitium. Abeãt, aut bibant ista repãdis naribus, miluinis oculis, caninis faucibus, mõstra. hi cum asini sint ad lyrã, bonis sua non inuideãt bona, neq; huc adducãt suum grãde formidandúmque superciliũ. Saltationem itaque vt à primis rem ordiamur, ab integra syderũ harmonia cum amore deo vetustissimo in terras demissam probat Lucianus. Quòd si quis rectè cócipiat bonũ honestúmq; amorem nulla re magis conciliari, q̃ saltatione, pulchro figmento Lucianus intellexit. Nã & saltando palã cóueniunt nubiles pueri innuptęq; puellę. Illic & castæ mentis indicia velut ad speculũ patẽt, dum vnusquisq; vultu morbũ, incessúque fatetur. Illic & sanctissima coniugalis vitæ fœdera feriuntur, dum sibi mutuo placent animi formęque consuetudines, dum pares paribus copulantur, dum altum pectus surrepit rectus amor, egregiúmque animorum simul & corporum consiliabulum facit. Illic optime dinoscitur, si quid in mare, aut fœmina, sit improbum, indecorúmve, imperfectum. Hinc & tollendis interioribus exterioribúsque maculis intentiores sunt, quos pudet cum suis notis suisve sordibus erumpere. Ita se faciunt absolutos atque ad vnguem politissimos velut ex ouo prodeuntes, vt ne quid in eos reiiciatur, quod ad decorum fœlicémque habitum, vel ad minimum capillum deesse videatur. Ita formatos concinnósque vt ne quid omnino in illis extet quod modum ipsum, ipsam decori lineã excedat. Nempe in saltatione non corporis modo, sed & animi pulchritudo facile discernitur per congruam,

consonam, amicã proportionem, vt more philosophan tium loquar. Hic pudicitiam cõspicamur venerabilem, intrepido gressu, tranquillo, serenóque habitu, nõ procaciter incedentem, non obliquis lubricisq; luminibus intuenté, probè sobriéq; singula pendenté verba. Hãc admiramur, imitamur, amplectimur. Nec enim qui sapiunt solas corporum formas prosequuntur (vt qui captare vmbram conatus in vndam pręceps ruit) sed quid intus sit, extrinsecus hariolantur magno iudicio. Nulla profecto res alia Theseum ac Pirithoum reliquósq; ge nus amicitię proceres confœderauit pręter formę ingeniíque contemplationem. Hinc & virtutis & exercitij decentiísq; habitus causa non libidinis, aut mali cuiuspiam cõmercij doctos saltandi pręceptores suis liberis Gręci quæsiuere, omnia etenim ad numerũ rhithmum, ratiocinationem in saltatione deduci solẽt. vt ne pes à lyra distet, vt illa vera honestáque saltatio dicenda sit, quę modeste, rite, ordinate procedat. cuius peritissimus Epaminundas traditur à Caliphrone magistro diligen ter institurus. vnde scribitur ab Homero virtutis paren te ꝑfectus ad Troiã rex Agamemnõ vitæ castigatoré, musices magistrũ familie tradidisse. Musica nanq; ipsa (cuius pars est honestissima saltatio) à philosophis veteribus cõmẽdata diis grata est, qua cœlũ mundúsq; cõ stat, blandit, allicit, mollítq; aĩos, furorẽ, morbósq; pel lit, virtutis incitabulam, ingeniorũ stimulus est, ocij pe stis, hebetudinis calamitas, hostis soporis ac rubiginis: quę tamen ipsa fere vniuersa velut Veneris irritamentum, illecebrarum fomes, corrumpendísq; moribus dedicata ab istis tetricis accusatur. Huius profecto exper tes solos fuisse Scythas crediderim, ferinis moribus ac humano tantum sanguine delectatos. Hanc quoque à Linio, cum astrorum scientia edoctus Hercules tradi tur: eóque duce omnia superasse monstra. Saltationem vero ipsam & Salij sacerdotes exercebãt à sanctissimo Pompilio rectè instituti, dum in martyro ferebãt ancy lia, solenne per vrbem tripudiũ ducentes, quod saltatio nem, & in sacris honestam, & in armis prodesse indica rent, vt Meriones Homericus saltator, & bellicosus vt Curetes quos solo noĩe à Salijs discrepare Dionysius credit & Corybãtes, qui Iouẽ ipsum à Saturnio furore seruauerũt: ensibus clypeos cõtundentes, diuinũ quiddam (inquit Lucianus) & bellicosum saltantes, ídque maxime in Cretensium moribus laudari solet, ꝙ saltationem plurimum in armis celebrare dicebantur. Hac pius Aeneas vsus, Parida hostibus circunuentum abiecto ꝓtexit clypeo: hac duce Chorœbus Heliẽsis in pri mæ Olimpiadis agone victor fuit Galli, vt Polybius & linius tradidere tripudiãtes in bellũ ꝓcedebãt, scutáq; supra caput quatiẽtes. Hac duce Neoptolemus, quã ip se Pyrrhicem nominauit, inexpugnabile prius Ilion so lo creditur adequasse. Existimauerunt enim prisci viri bellandi peritissimi numerum in bello, rithmúmq; plurimum valere ac cõferre. Hinc & tibicines olim à Lacedæmoniis bello temperando præpositos fuisse nemo non audiuit, primámque illis belli tesseram ac symbolũ tibiam dare, ob ídque Lacedęmones saltationi studuisse nõ minus atq; cęteris artibus: quippe cum musica sal tationéq; duce, velútque primipilari neminem non debellabãt. Porro quid aliud designat motus ille equitũ Gallorum decentissimus, quàm gyrum saltationémque hostes facile circunuenientem? Egregiúmque in armis motum traditur Theseus adiecisse, qui Geranus est ap pellatus, & Labyrinthi instar alterius orbibus circũfle xus. hęc aptitudo corporis, quę nulla re magis quàm sal tatione cõparatur, nõ minimum ad bellandũ calculum facit. Vnde mos erat in Thessalia, vt belli præfectos ip sos atq; ante signanos eleganti, gloriose, superbóq; nomine choragos. i. pręsaltatores appellarent: ínque eorũ statuis inscriberent, populus hanc imaginẽ optimo præ saltatori deuouebat, vtpote qui bene pugnã saltauerit, ipse quoq; apud Homerum Vlyxes splendidos saltatores & laudat & admiratur: ea profecto, & in bello, & in sacris commendata est. Nanque qui sacris initiabantur, saltationem pręlibabãt, & nullũ pene sacrificiũ saltationis ritu carebat. hãc & Orpheus, & Museus, omnésque Græci sacerdotes atq; magnates populi ad lyrã tibiã, cytharámq; summo studio coluere. quod etiã cum diis agendũ non sine rithmo existimarent præter Græcos: & alij pleriq; populi in sacrificiis obeundis saltationis studiosi fuisse traditi sunt, dum Lucianus refert Indos orientem de mane solẽ adorantes, eum saltatione prius salutare, eiúsque orbem imitari, id quãmaxime soli par cere arbitratos, ita optime exorari. Hanc AEgyptijs in cultu fuisse constat, qui cœlestium rerum contemplato res fuere. quid enim aliud fuisse Prothea illũ multiformem crediderimus, nisi optimum quempiã saltatorem, & elementa ipsa, & leones, pantheras, perdos, & arbores, omnia denique saltando effingentem, séque in omnes formas transmutantem omnia, agentem, omnia imitãtem, qualẽ & ipse M. Cicero mimũ Rhoscium adorauit, sese perite ĩ omnes figuras varianté, velútq; vno in corpore Pantomimũ varias habentem animas. In saltatione colligi potest trinitas Plotiniana, per quã nos ad supera conuocamur, nempe per rationẽ à Mercurio, per visum à Venere, per auditũ à Phœbo ad sublimia reducimur. Hæc tria iusta saltatio cõplectitur, quæ & ratione rhithmóque constat. Et visum oblectat, curásque ac animi dolorem spectandi intentione à nobis auertit, & auditum demulcet ea qua ducitur harmonia: vera igitur concors & pulchra est saltatio quam admiramur, amamus, iocundã habemus. Hæc ciuilibus cõposita virtutibus, quę nos exornãt: meliorésq; faciunt diui Platonis iudicio. Anima auté (si vera est docti Plautini sentẽtia) non solum in mundi chorea ducitur, sed & ducit. Quin ipse mundus velut saltatio est, id est, recta corporũ omnium dispositio, & mollis ornatus, decénsque. Hæc san ctissimis viris in cultu fuit, si quis etiam religionis christianæ fundamenta ritúsque veteres rimatus sit. Nónne & fœderis arcam septem choris institutis rex ille Dauid musicus ac cytarœdus Hierosolymas deportari iussit, ipséq; assidue currum ipsum, quo vehebatur, arcæ comitatus, solenniter ad cytharam tripudium ductabat, ab vxore increpatus, quòd inter saltãdum forte verẽda corporis nudasse visus esset? Et ipse Dauid in tympano & choro hymnos deo maximo gratissimos concinebat, neque à sacræ legis professoribus saltatio nisi & loco & personis, & verbis quoque ac tempore minus conue-

conuenienti factitetur improbata est, aut peccati instar illicitéve rei æstimata. ánne Laconicæ mulieres (vt ad vetustissima redeamus) quæ plus habeant maiestatis, quæ solæ viros pariebant, in sacris nudæ saltabant, procul à petulantia vlla aut re turpi? Et omnis ætas apud Lacedæmones tribus choris distincta canebatur. Et in Lupercalibus quoque scribunt pueros saltasse nudos. Quæ religio postea creuit adeo: vt & qui summum gererent in vrbe magistratum, sine robore corpora nudarent. Illic & Antonius consul Appiano atque Plutarcho teste cucurrisse, nudúsque saltasse fertur. Nónne mortuo Camillo cum Ro. inaudita peste laborarent inter cætera deorum placamina scenicos ludos instituere, accersitis ad eam rem ex Hetruria ludionibus, qui ad modulos tibiarum non indecore saltantes Roma. iuuentutem instruerent? Sic AEthiopes bellum adoriri sólitos tradunt, vt caput ipsum velut radiatim sagittis circunseptum haberent: nec prius sagittam extorquerent, quàm saltatione minas terriculúmque hostibus velut incussissent. Hinc Aegyptiæ tibiæ omnium charissime, quibus & in præliis, & in sacris vtebantur. Et Phrygia quam à rege Myda apud Phryges inuentam fuisse asserit Varro, Monaulon simplicem tibiam, Mercurius geminas marsyas, præcentorias vastas, gyngrias miluinas: atque id genus alias plerique instituere, quibus & domi re melius gerebant. & Graccus orando tibicinem adhibebat, vt nulla sit res, nulla gens, nulla celebritas quæ sacram musicam non receperit. Nónne Lycurgus legislator sanctissimus saltationis genus instituit, quem ipse hormum appellauit, vbi ducebat chorum adulescens militarem in modum veluti si hostem vellet inuadere, hunc sequebatur virgo insigni modestia, fœmineo more decenter saltans. Id recte ornatéque fiebat, fortitudinem scilicet ac temperantiam in omni actu coniungendas iudicans. Nam saltatio quæ proceres, tyrannos, pastores, pauperes, agricolas deos, denique hominésque agit: reddit personæ conuenientia cuique. Hæc mores hominum varios exprimit, quæ vna res Vlyssem fecit sapientem, hæc mortalium affectus promit, eíque necessaria est qui velit Vlyssis mentem sibi comparare, cúmque omnibus mortalibus, & in vrbibus vniuersis versari velit. seque omnibus adaptare. Sic apud Homerũ in odyssea Pheacas fœlicissime saltantes admirari, studioseque spectare qui ad Corcyram in Ionio mari habitãt, Vlysses introducitur, eóque factum sapientiorem innuit, Martem quoque à Iunone puerum saltationis præceptori deo traditum ingenti mercede proposita, vt ea arte perfectius bellare disceret à veteribus poetis proditum est. hac quoque Bacchus disciplina, Indos, Tyrrhenos, Lydos pugnacissimas gentes debellauit. Hanc in clypeis armísque fabricandis depingebant. Iuscribebántque vtpote quæ optime, ornatéque bellare doceat, sitque imprimis egregiis bellatoribus necessaria. Hanc & Homerus, & Hesiodus, & sapientissimi quique poetę, nunc amabilem, nunc iucundam, nunc vero irreprehensibilem, nunc à diis institutam, nunc bello vtilem, pace optabilem: pulcherrimámque appellarunt, quorum profecto sententiæ præter inclytæ virtutis exempla nihil cõtinent. Hinc Hesiodus saltantes musas inducit tanquam præclarum quippiam agentes. Hæc porro literis accommoda est, Apollini musisque grata, quam & Socrates (si Pithio credendum oraculo mortalium sapientissimus) etiam senex à fœmina Aspasia discere nõ erubuit, immo turpe existimauit ignorare: vtpote cultui, elegantiæ, decori, concinnitati plurimum conferentem, & ipse huius addiscendæ gratia tibicinarum scholas frequenter adiisse traditur. Hanc in tragœdiis comœdiísque agendis, quibus & mores hominum effigiantur, & virtutes laudantur, arguuntur vitia: non modo vtilem, sed necessariam esse nemo nonvidet nisi cecus. In tragœdia quidem Emmiliam quæ temperatior grauiórque est, in comœdia Chordacem quæ leuior. In vtraque interdum sic initam: quæ vtrunque variat saltandi genus, pulchre docuit Lucianus, quæ res fuere saltationum species præcipue. Tametsi & alias quamplurimas saltandi formas: Vt termaistrigare & gruem saltare & gralateriam (vt est apud Plautum) & similes maiores nostri tradidere. Ait & Lucianus diui Augusti temporibus eleganter, egregiéque saltatum. Ille profecto erant vniuersæ pacis, vniuersæ salutis secula aurea fœliciáque, quibus exercebatur pulchre saltatio. Iucundas quidem vtilésque ciuitati, atque reipublicæ saltationes esse affirmat Plato in legibus, qui & rusticas compotorias atque debacchatorias respuit: ciuiles vero non improbas, non indecentes amplectitur. optimum vero saltatorem, & Mnemosynem, & Polihymniam propicias habere oportet. Quippe cum iuxta Calchantis Homerici saltatoris sententiam, & præsentium & futurorum, atq; eorum quæ sunt ante acta notitiam, memoriámq; habere saltator debeat. vti de Pericle dicebat Themistocles, qui dinoscebat opportuna, & ipsa quidem eloqui callebat, atque effingere. Hæc est profecto Endelechia, quæ semper animam mouet, perfecta quædã mobilitas & continuus motus quo vita ipsa agitur, sine quo vita vitalis non est, neque constans. Hæc semper aliquid boni ominis attulit, fœdera nuptialia, societates animorum, amicitiarum causas peperit. Hæc olim præclare gesta, atque memorabilia modo vituperii, modo cõmendationis gratia, prout virtuti quædam alia vitio conueniebant personatis figmentis referebat, vti testis est Lucianus, & Prisci authores, de hac re locuti. Agebant enim saltatores quęcunque veteres factitarunt, quæ in carmine poetarum descripta, nonnihil habẽt mysterii tanquam multipharia rerum cognitione, atque multi sciẽtia quadam præditi, vtpote cæli castrationem, quæ fuit Veneris genitura Tytanum pugnam, Iouis ortum, Opisdolos, quę Iouis loco lapidem supposuit, Saturni vincula, trium fratrum sortem, gygantum ausus, hominis creationem, Promethei pœnas, amoris vtriusque vim, Deli errorẽ, Latonæ partus, Pythonis necem, Titi insidias, aquilas quæ terræ vmbilicum volando dicuntur inuenisse, Deucalionem cuius temporibus ingentissimum fuit naufragium, magnúmque humani generis periculũ, eámque arcam quæ mortalium reliquias seruarit, lapidum in homines conuersionem, Bacchi lacerationem, Iunonis dolum, Senicles conflagrationem, vtriusque Bacchi procreationem. Et

dedaleum labyrinthum,& Icari lapſum, Athlantis atq; Herculis fœdus, Europam, Daphnen, Paſiphaen, Galypſo, Sanum, Polycratem. Tandem pleraque id genus quæ veteris atque recentis hiſtorię libris deſcribuntur, quæ ab Homero atque Heſiodo, reliquiſq; poetis ſumpta ad eam rem tanto numero, tantáque vetuſtate citauit Lucianus, vt & à paucis referri poſſint, à paucioribus intelligi. Sed hæc hodie, inquies, non aguntur: ipſe profecto Lucianus recentiorem ſaltandi legem probationem eſſe ait: quam ſi Socrates audiiſſet, vidiſſétve, ſummo ſtudio fuiſſet amplexus, vtpote pulchram, iucundam, rectam, modeſtam rhithmis ac menſuris, certóque pedum ac corporum ductu, voce, geſtúque conſtantẽ. Traditur à Nerone barbarus dux à rege Ponti miſſus, quicquid optaſſet, offerente peritiſſimum ſaltatorem poſtulaſſe, admirantéque imperatore nihil ſeſe in ſuam patriam commodius, nihil gratius allaturum aſſerebat, vtpote qui geſtu omnia & ſine lingua apud alios ipſorum vota, aliorúmque apud ipſos velut interpretaretur. Habebant Mytilenei probum virum, ſummæque apud eos opinionis, qui Leſbouax à Luciano appellat̃. Hic frequens in theatro erat, ſaltatorias geſticulationes varióſque actus ſpectans, vnde ſe longe meliorem redire aſſerebat. Indignatus quòd forte illum in ſaltatorio ludo conſpicati Democratis præceptoris reuerentia tam egregio ſpectaculo velut abegiſſet. Tres quoque animæ partes tribuit Plato, iraſcendi vim, appetendi luxum, temperandique rationem. Hęc omnia velut ad ſpeculum exhibet docta ſaltatio. Quin & pulchritudinis quæ tertia ſummi inter mortales boni Ariſtotele iudice pars conſtituitur, egregia parens & magiſtra eſt. Hæc eſt ſane non iucunda modo, ſed & vtilis exercitij ſpecies, quam exercere melius eſt, longéque ſpectare ſuauius, quàm ſeſe pugnis contundentes, aut pugionibus confodientes, ſanguine fluentes, puluere obſitos, obſcœnóſque in metu maximo ſpectantium vitæ periculo ac commiſeratione conſtitutos. qui ſaltatione ſuauius à perſonatis referri poſſunt, neque ſpectatoribus odioſa, nec agentibus inſalubri: quæ & animum ſimul & corpus excolere. Idque ſine periculo atque impune poſſit, res præ omnibus iure expetenda. Optimum vero ſaltatorem ita ita depingit Lucianus, vt memoria pollens, ingenio clarus, inuentionis peritus, acutus, prudens, honeſti ac decori obſeruantiſſimus, optimorum carminum eruditus, turpium atque deteriorum cenſor, velútque bonorum ac malorũ poematum criticus ſit. Is vero erit corporis habitus, vt neque ſupra modum longus ſit. Indecétius, neque nauius humiliſve abiectius, neque obeſus incompoſitius ineptiuſve, neque nimium gracilis ſeu aridus morticinium mortuariúſve horridius ſaltare videatur. Erit igitur ſtata & moderata forma ſpecioſus, gratus, decénſque ſaltator, aut ſi quid horũ natura negauerit, neque fecerit adeo abſolutum, arte concinnitatem & gratiam cõparabit. Erat ſaltationis ſtudioſus Scipio Africanus quo & in pace conſpicatior, & in bello habilior euaderet. ſeſe enim frequenter in armis ſaltando exercebat, qua re & viuacius ingenium & maiorem animum, & corpus ipſum vegetius robuſtiúſque fieri dicebat. Hanc primum omnium Antiocenſes ingenioſiſſimi viri atque integerrimi coluere. Illi breuiuſculum quendam homuncionem ſaltationem Hectora referre volentem explauſere, quòd is Aſtyanacta potius ſaltaret quàm Hectora. is quoque qui vaſta corporis mole erat velut caliga Maximini ad mœnia Thebanorum, ita ſaltare rogatus fertur vt non ſaltet, ſed muros conſcendat, vtpote cui ſcalis minime opus eſſet, nihílque differret ab elephante. Craſſiorem vero & pinguem, vt & ſibi, & ſaltationi parceret monuere. hi enim vt eſt apud Gellium, militiæ quoque ineptiores ſunt. Tenuiſſimo quoque & languido, velut Cherophonti cura, inquiunt, vt valeas benéque habeas, & ſaluti conſules. Ita ſingulos ſubſannantes, qui velut inuita Minerua ſaltationem omnium rerum ornatiſſimam aggrediebantur, velut cameli ſaltare conati, aut aſini ad lyram edocti, ſaltatorem quoque Arithmeticam, Geometriam, Chironomiam, & pleraſque liberales artes non ignorare conueniet. nam & aurium ſimul & oculorũ iudicium ſubire neceſſe habet. Ita formari ſaltator debet, vt nihil ex eo inconcinnum, nihil ruſticum, incultum, ſordidũ, nihil denique non gratias ipſas, charitéſque referens prodire vndiquaq; videatur, ne in ſaltãdo vllos (quod Lucianus monet) ſolœciſmos faciat, nihílque ad chordam, vt dicitur ſaltans ſine lege velut bubulcus, ſatyrúſve moueatur, ne quid deforme ſapiat ſaltatio, minúſque ſymmetrum, immodeſtiæ impudicitiæve argumentum ne appareat, velútque rem ſanctiſſimam ſeſe agere arbitretur omnium oculis expoſitus vbi affectatio, (ita enim à Quintiliano tranſponitur) à ſpectantibus non minus diſcernitur, quàm ab iis qui oratorem quempiam audierint. Et vt finiam (ita enim naturæ breuitas placet, velútque Laconiſmus) hoc Apollinis Delphici oraculum oculis ſemper obiectum habeat, Saltator laudabilis γνῶϑι σαυτὸν. atque Vlyxis more aduerſus Syrenum illecebras, modeſtię cęra aures muniat, eius carminis Homerici memor, quod ſcribit in Iliade, Cunctarum rerum ſaties contingit amoríſque. Et ſonni & blandæ citharæ choreæque dicentis.

Præfatio in panegyricum Aureliæ ad dominum Lodoicum Ruzitium Pariſien. iuſtitiæ præſidem ciuilem, quẽ vocant iudicem, & vndecunque integrum & vndecunque eruditum.

SOLENT Perſici conuiuæ (pręſes ampliſſime) tenſum ergo ſe incontanter eunuchi arcum metuentes, ita demiſſis oculis, ita caſto vultu decumbere, vt vix aſpectum erigere, frontémque attollere audeant. Ita me pruritus ſcribendi neſcio quis prodeundíque libido inter hæc ſympoſia literaria crebro titillauit: ſed ille pudoris immo infamiæ quæ fatuos ſcriptores manet imminens arcus deterrebat, neque dum perfrictam frontem deprimebat, toties itineri accinctum remorabatur. Id ego tam ægre ferés, quàm

quàm qui amice fores coguntur refugere, ac iam limini admotum pedem referre, imbellémque animū incusans meum malui perire (vt mus) quàm latere. Cœpíq; dea confidentia duce suscipere, tutus arrogantiæ, philauítq; clypeo, ac seuo tandem temeritatis mucrone (quo nos ipsi nostris manibus misere conficimur) educto in aciē prorupi. Scripsi tandem, & in palęstram descendi literariam, iudiciorum tela subiturus, non respiciens quid me sequeretur: neque prospiciens euentum: neque enim hac in re, quàm in cæteris minor est fortuna. Verum aude aliquid, si vis aliquid esse hoc seculo. Quando nihili est plane qui sic latet, vt sibi intus perpetuo canat. nec admodum probo quod aiunt præclara ingenia in occulto esse. Ita enim nullius rei sunt ingenia in tenebris obliuionis obtrita. Scripsi igitur si diis placet nugigerulus homo nugas meras, & quæ lucernam non oleant, vtpote aliis studiis occupatam, sed quæ lectorem ociosum possint excitare, eas plerisq; viris maximis deuoui, vt ex ea re certe nonnihil authoritatis inuenirēt & gratię. quemadmodum qui deformibus sponsus pulchra monilia, torques, pallia, mitras, capitia, quibus tegatur corporis deformitas, & coccineas, bombycinas, lineas, sericeásque vestes addunt. vt quæ per se satis nō placēt, aliunde gratiam ac decorem velut mutuari possint. Ita profecto feci. Verum enim cur tu ex hoc numero mihi non donatus abibis? Memini dum ex Italia ciuilibus literis cum Arnulpho fratre summa memoria, summáque eruditione prędito suffarcinatus ad nostram inclytam Academiā rediisses, vbi ieceras prima fundamenta, præter illam iurisprudentiam sacrosanctam, omnes te musas tecum aduexisse ex transalpinis nundinis opulentū. Inde semper humanioribus studiis delectatum, quæ nos equidem faciunt humaniores. Eapropter ego illos imitatus qui rem è multis aliquam maxime gratam expromunt, quam alteri putent offerendam, munusculū hoc tibi quod placet ex omni mea supellectile delegi, Panegyricum Aureliæ mihi natalis vrbis non pœnitendæ, quam tu amas non vulgariter, eiúsque gloriam multis modis adiuuas. Breuiusculus est, neque par materiæ, sed grandi animo factus, vt initium præberet ad maiora. Si non respues, satis erit. Nec enim postulo vt doctum opus censeatur, sed vt sua nouitate (velut calcei) recipiatur & placeat. Habes cum munusculo Pyrrhi animum quantulumcunq;, sed candidum. cuiusmodi est Beraldi tui, nostríque quem ego appello latinæ linguæ delicium. AEqui boníque consule, & Vale.

Panegyricus Aureliæ, Gallicæ vrbis clarissimæ.

CELEBRES virorum panegyricos vrbium, locorum, nationum, plerique scribunt elegāter. Quod bene ac sapienter ab illis factum existimo, vt ad virtutem & gloriam clarissimarum rerum imagine posteritatē incitent. Verum quid magis liberale quàm dulcissimæ patriæ dotes celebrare? Cum vt tunica pallio propior est, ita externis ædepol nostra longe sint antiquiora. Vixque è multis vnū reperias qui (si Luciano patriæ encomion describenti credas) patrium fumum externo igni præstantiorem non æstimet. Hoc & Homerus in Vlyxe, & Philostratus in Ariadne palàm testati sunt. Est enim cuique (quod Homerus scribit) sua patria iucundissima etiam quæcunq; contigerit. Is vero patrię parricida dici debet, qui si parentis ore commendandæ ansam modicam arripuerit, in sua causa conticescat, agátque (quod aiunt) ranam seriphiam, nimirum indignus bonis. Quis enim patriæ genitrici iusta retulit antidota? Cuius amore docti passim trahuntur ac imperiti. Pro cuius salute tot clarissimi viri etiam mortem oppetiere. Cui se totos deuouerunt hi quibus publicus honos singulari, bonúmque commune domestico fuit anterius. Et profecto regio præ cæteris à nobis iure prædicanda est, quā vitæ principem habuimus, à qua sumpsimus primordia, cui nati sumus, vitámq; ipsam ac salutē debemus, vt Demosthenes ait pro Corona. Multi etenim non tam sua quàm patriæ gloria (quod Seriphius ille Themistocli dicebat) splēdorem assecuti sunt, quos si patrij nominis memoria non titillasset, stimulósque dedisset ad virtutem, vixissent crede sine nomine obscurissima ignauię mancipia. Cur nō igitur immodica scribendi libidine percitus, vel apertis musarum tibiis clarissime, nobísq; natalis Aureliæ singulares dotes, ingentiáque diuûm munera, hominū negligentia in obscuro habita per geniales istos dies, per tantillam à ciuilibus studiis libertatē ex officio prædicabo? Egregiam enim musicen quæ sit abscōdita eam nullius rei esse aiunt. Ego me totū illius dignitati augendæ retinendæque, ex cuius visceribus prodiisse non pœnitet, à qua honores, fortunas, amicitias, ipsa deniq; animi ac corporis bona cōsecutus sum (qualecunque id esse datū est) prostituam. Non vt pręclarum nomen oratoris mihi assumam (quod bonū hæreditarium Romæ non fuisse, nisi in curionum familia traditum est) nec tanti gloriam præstinaturus, cuius amore nemo non capitur, quæ nil promittit non facile, sed vt patriæ iustum officium exhibeam, vt voluntatem erga illam animúmq; aperiam meum, vt eius rei capessandæ, reliquis velut bellicum canam. Atque vt Plinij nepotis instar dicam. *λογίσάμενος εἰς οἰωνὸς ἄρισος ἀμύνεσθ περὶ πατρίδος*. considerans optimum esse augurium pro patria pugnare. Hoc paulo quidem fidentius adortus, quod sub Erasmo, AEmilio, Alexādro atq; id genus bonis præceptoribus, non (quod lepidus iactat Apuleius) nullo præeunte magistro latinas literas colui, Gręcas prælibaui, in vario studiorum genere libentissime versatus. Neq; vnquā ego à iurisprofessoris munere (qui sane bonarū artium sine pudore expers nō sit) alienum fore existimaui, si quādo obiter impetrata ab ærumnali hoc labore venia cum Cicerone, Plinio, Demosthene, Homero, Platone, Luciano, grata studiorum varietate recreari, velútq; refrigerari soleat. Hoc antistius Labeo, Sulpicius, hoc omnes iure cōsulti illi veteres factitabant. Nā grauioribus studiis mansuetiores literæ nō mediocri sunt ornamēto, quas sibi damnāt imperiti, quibus optima displicent, vt asinis auro stramēta præferētibus. Eos vero nostra indignos Minerua, vt

Babyn Apollo suæ inertiæ relinquamus. Hoc certe laudis habeat nostrũ vetus, ac percelebre gymnasium, quod bonas literas semper coluit, núncque tanto est quàm antea liberalius, quanto indies magis ea studia cum iuris sacratissimi disciplina coniunguntur. Cæterum nobilissimæ ciuitatis describendæ, atque in cœlum extollendæ locus multiplex sese offert, multa dicendi materia. Nos è plurimis præcipua casto simplicíque stylo commendabimus sine vllis leporis attici condimentis, Nileiyve sermonis illecebris fucis, lenociniis oloribus, statáque forma contenti, nec accurrate nimis, nec abiecte rem pro viribus absoluemus. Sita est pulchre, commode, salubriter ad Ligerim fluuium limpidissimum, satísque rapidum Aurelia. Quæ non ea sit à Cæsare Genabum dicta (quod nobile Carnutum fuit emporium, nunc literarum emporium percelebre) adhuc est in controuersia. longe nunc opibus, numero gloria Carnutes ipsos antecedens. Pontem maximum habet, vtcunque sit, & latum & speciosum, vt à Cæsaris descriptione paulo momento discrepare videatur. Non esset ineptum si quis Aureliam dixerit, vt Sabellicus ob auri (quod ferunt) copiam illuc affluentem. Ita Gallica scriptura sonat, neque id oppidum ab Aurelio, Aurelianóve conditum fuisse constat, vt à nomine conditoris appelletur. Vos vt lubebit coniicite ignotam nominis originem. Cincta est mœnibus solidissimis Aurelia longo latóque ambitu prominentibus, cœlóque (si velis) adæquatis. Arces decoras ostentat, & neutiquam vel grauiorum machinarum iniuriam metuentes. Grandia propugnacula. Portásque luxuriosas, quæ barbaras atque Babylonicas superent luculentias. Aggeres munitissimos, & longissima suburbia, putes Athenas, Thebas, vel Ilium. Crebra intus extráque vrbem, & superba ædificia cum primísque sumptuosas Brachetim ędes. doctorum hominum asyllum, vbi sunt horti spaciosi atque amœnissimi velut Semiramidis, aut Thessala (quod dicunt) Tempe nobilissima. Hortorum vero magna copia est pone ciuitatem ad pomeria bene consitorũ. Templa insuper ornatissima sunt (alio loco describenda) tympanis grandioribus minoribúsque tintinnabulis late harmonicéque sonantibus insignia, doctis ad hæc & vocalibus musices magistris refertissima. Adde huc amplum ac serenum cœmiterium vbi pulchre ambulationes & sculpturæ picturæque, vel Praxitelis, vel Apellis manum referentes ciuibus religiosissimis & solatio sunt & saluti. Plurima quoq; xenodochia, vbi miseri morbosique officiose admodum excipiuntur. Vias & intra vrbem recta compage distinctas, & sæpe lustratas, & foris ita longe ac sumptuose stratas, vt ea in re omneis alias quascunque Galliæ ciuitates longo superet interuallo, mercatorum, viatorúmque laboribus plurimum faciens leuaminis. Habet ad vnum lapidem Ligerulum fontem amœnissimum miræ vastęque scaturientem: atque à multis inter mundi miracula receptum vicis villísque voluptuariis ambitum vinis suauissimis, ac omnifero frugum prouentu preciosum. Est vndecimque hæc regio ad decem plus minus militaria pulchris comosísque vitibus circunsepta, quæ longe per omne latus, omnémque conspectũ porriguntur. quæ speciosam telluris faciem prębent, tam eleganter sumptuosæque cultæ, vt nemuscula quædã esse credideris ob illos prodigiosos ordines magis quàm vineta. Hinc & optima vina, clara nectarea magno quotannis numero ad remotiores populos immenso quæsita precio transuehuntur, qua in re fœlix hæc regio est. Sancta etenim res est, vinum profanis Turcis, canibúsque solis interdictum, optimis quibusque viris in precio, atque in delitiis habitum, purissimi sanguinis, purgatissimiq; sensus parens, vt multis sæpe, ita ipsi quoque Catoni Solonique ad nudam ebrietatem imperans. In cuius laudes & Gręci omnes, & Latini profluxere, cui mundus omnis, omnisque ætas festa facit. Nec enim iuxta Græcorũ verbum, vel dithyrambus constare potest, vel recte quippiam ingeniosé que fieri si aquam potes, vinóque non concalescas. quod est homini valut diuina res ac necessaria traditum. quo & mystica sacra nostra quæ nos adoramus conficiuntur, lustrantúrque aræ. De Aurelianensi Baccho, vbi cum cæteris in certamen descendit suauitate omnia superare, velut Lesbium dici solet. Cuius laudibus efferendis mille carminum Chiliades non me Hercule iuste responderent. Habet insuper hæc ciuitas circunuicina oppida tam decora, tam bella, tam frugifera, solum vtrinque segetibus flauis aptissimum, vberrimum, pinguissimum, planiciémque ac campaniam nulli regioni fertilitate, reique frumentariæ gloria cedentem, Belsiam famatissimam ac Sicaloniam voluptuosam. vt Aureliam nostram (quod de Sicilia Pyrrhus Epiroticus dictitabat) totius Galliæ horreum iure possimus appellare, vel Indiam biferam, vel Musicaniam in qua frumentum optimum tritici instar sponte nasci ferunt, aut Arabiam fœlicem, omniferam Africam, Misiam, ac reliquas. Prata etiam non desunt ad Ligerim, Ligerulúmque gratissima gemma fœcundissima. Habet & delitiis accommodas insulas. habet syluam Aurelianensem memorabilem, maximam, proceram, densissimam, feris plurimis habitatam, vbi & frequens & varia venatio est: vnde affatim abundéque ad ciuitatem omne bonum confertur. Est Aureliensis ager velut Samius rerum omnium ampliter ferax. Vbi (quod est apud Græcum comicum) & lac suppetit gallinaceum, & plumis reuulsis phasianus. habet complures lucos & dispersa iucunditatis nemuscula, tot viuaria, piscinas, stagna, fontes, viridaria, villas sumptuosas & mirifice voluptuarias, tantóq; numero vt decimusquisque ciuis aliquod habeat in agris refugium. quæ res alibi nusquam tam crebra est. habet pleraque oppidula & pagos populosissimos, rerum variarum dotibus opulentos. Habet & foris templa speciosã, & plusculа virorum & fœminarum cœnobia, quibus & vitæ integritas & doctrina est. Nihil denique vel natura, vel ipsa hominum industria prodidit, quo nostra fœlix Aurelia non sit ornatissima, auri, argentique, tritici, vini, pecoris, mercium omnium quę possis excogitare, queve ad beatæ ciuitatis vsum desiderare ditissima. Quæ res effecit vt virorum clarissimorum colonia sit. quippe qui rerum bonarum vsu capiantur, & vitę salutisque asylum quærant tutissimum, velútque castrametari illic soleant

vbi

vbi consistere optimum putent. Hic porro tutum, deliciosum, honestum vitæ refugium est, si vsquam est, vtpote in ipso Galliç vmbilico cōclusum. Ea etenim quæ optima sunt natura in intimis recōdit. Ob id præstantium optimorúmque hominum parens fœcundissima est. Nanque (vt in Græco est adagio) mores hominum velut plantæ ad regionis habitum respondere solent. Hic magna aeris temperies, vt Crotonæ saluberrima sit dicēda, commodissimus regionis situs ab omni prospectu pulcher & formosus. Intus honestissima (præter literas) popularium palæstrarum exercitia. Cuiusmodi sagittariorum classes in vrbe forísque frequentissimæ, vt nos ocium fugere, atque hosteis quominus eminúsque ferire discamus, quos olim strenue fugauimus. Sūt sphæristeria, quibus & Scæuola forenses curas excutere, & Cato ipse in senatu repulsam passus iram fallere: ac molestias mitigare solet. Audi de hac re Platonis, Eustathiíque sententiam, qui regem eum appellatū tradunt qui sphera vicisset, eúmq; contra qui succubuisset, asinū. Verum & sphæræ lusus quadrifarius à Iulio Polluce memoratur, huiúsq; studiosos veteres fuisse cōstat. Adde huc, si diis placet, tam improperatum nostris discipulis saltationis exercitiū, quam sapientissimi quondam suis liberis decentioris habitus causa proponebāt, & decentem Homerus esse dixit honestámque. Sunt tibiarum testudinis lyræ: totiúsque musices magistri peritissimi. Quæ res Socratis iudicio liberali viro necessaria est, nedum non indigna, vtpote honesti decorique norma, ingeniorum calcar, diuturnę vitæ parens. Adde humana sodalitia, pares societates, mutua officia, vt seu soli, seu hominum naturam æstimaueris, nil tibi Genabum videatur, nisi quod omne gignens bonum. Alter demonstrandi locus à sanctissimis institutis sumendus est. A Ioue principium musæ Iouis omnia plena, id est diuinitatis, pietatis, bonitatis. Quid quæso magis venerandum, quàm cultissimus ille sacrorum ritus, clerúsque ipse ornatissimus ex probis, inclytis, ac eruditis viris constans? quorum numerus à scribendis singulorum titulis egregiis me reduxit. Nisi quòd indignus silentio germanus præsul tam honesti gregis, qui supra ætatis vires cum magno salutis corporeæ dispendio, & studiorum labori semper indulget, & continuum literatis, præsertim sacrarum literarum proponit. Est sacræ dicatum cruci (quando de templis me dicturum spopondi) maximum illud phanum mirabilibus, diuinísquo auspiciis inchoatum, neque dum absolutum quod illic quondam (vt creditur) efferuescente Maio niuea crux cœlo demissa latéque solo præter naturæ legem impressa templi, veluti construendi speciem designauerit. Tum id thesauro diuinitus detecto prius vetere forma constructum est, & quidem minus speciose dextráque ipsa summi dei, (quod rarum est) è cœlo visa consecratum, hodie principium beneficiis piísque populi donis ita profecto reficitur: vt neque vllum nitidius, neque amplius eminentiúsve in tota Gallia futurum sit. Est & aliud memorandum diui Aniani delubrum perelegans à Lodoico.xi. pœne ad superstitionem religioso structum. Vbi & Aniani corpus miraculis clarum auro, argentóq; faberrime sculptum columnis cœlóq; argenteo magnifice ornatum visitur. Quod intus forísque sic splendidum est, vt vix aliud elegantius, vel in toto orbe reperiatur. Est Euurtij beatissimi cœnobium bonorum præsulum impensa sumptuose reparatum. Aniani vero ac Euurtij diuorum præsidium ope pro mœnibus visa liberata est Aurelia. Sunt & pleraque canonicorum collegia bene instituta. Sunt populares parœciæ (quæ Græca vox est) sunt minora sacella multifaria, & vbique diuinus cultus assidue optimóque ritu peragitur. vt in cœlestis numinis tutela cōstituta tota hæc ciuitas credi debeat. Cuius nutu sola cæteris cedentibus, Anglum, Barbarúmque hostem ferro igníque minitantem fortiter olim propulsauit. Ea profecto semper inconcussa, semper solidæ intemeratęque fidei, semper vnanimi cōcordia floruit. Hæc sanctissima liliorum pręcordia in sinu fouet, nunquam læsa, nunquam excussa, nunquam inuersa. Ob id hactenus præcipuum fidelissime ciuitatis nomen inter alias sibi vendicauit, sempérq; propitium in rebus gerendis numen habuit, quòd rei diuinę curam fecerit anteriorem. Hinc & variis superum beneficiis amplissime dotata, vt ea in re facile teneat principatum. Nunc me deficiet stylus in tam celebris academiæ commendatione, cui nec Athenas ipsas fuisse comparandas ausim merito contendere. Tria siquidem in promptu sunt, quibus hęc sine controuersia quaslibet iuris, ciuilísque disciplinæ porticus longe antecellat. quorū singula satis essent ad primas gloriæ partes omnium votis obtinendas. Primum quod vetustissimum literarum gymnasium, (quod vulgus studium vocat) hic olim fuisse constat, adeóque semper excreuit, vt pontificum regúmque beneficiis ac priuilegiis auctum omnes huius ordinis academias, id est vniuersitates, & vetustate superet & decore. Alterum est indefessum doctoriarum lectionum, haud puerilium sane, vel triuialium curriculum, vt nullum diei momentum prætereat, quo vastissimæ scholæ & generosis quidem, & studiosis auditoribus exuberantes non reboent. Sunt & palæstræ apud nos literariæ, quas solemus repetitiones appellare, vbi dociles discipuli cum doctoribus decertare discunt, atque in literario certamine, velut in stadio nōnihil audere, quibus proposita sunt niticeria vt gymnastica præmia victoribus, ipsa gloria virtutis calcar, ingeniorum vita, studiorum fomes. Sunt hic gemini iuris interpretes quamplurimi, omnes profecto doctissimi, acutissimi, eloquentissimi, noctes diésque operam indefessam crebris lectitationibus impendentes, quos veteribus illis iureconsultis merito conferendos putem. Vt iam fœlicissimum Adriani, Alexandríve seculum rediisse videatur, quod perquam multis iurisprudentibus effloruisse traditur. Quandóquidem vt in veteres illos iureconsultos maiestas, facundia, subtilitas, diligentia, vehementia, perspicacitas, eloquentia, eruditio, iudicium, soliditas, & varia id genus naturæ munera dispersa erant. Vtque alij aliam vim habuere, ac nescio quod velut discrimen ingeniorum. Sic tu è nostris neminem reperias, qui non aliquo singulari titulo velútque peculio gloriari possit, seu doctrinæ pondus ipsum, seu migrabiles eloquentiæ vires, seu consilij rectitudinem,

ingeniíque dexteritatem appendas,quibus cum ego ordine non deserto hoc profitendi munere supra decennium pro viribus functus sum. Huic enim labori primum ætatis florem dedicaui, huic quicquid æui reliquum est, libentissime despondeo. Scribenti mihi pectus totũ intus mœrore premitur ac tædio. nihil emittit stylus preter suspiria,dum tres illustrissimos Academiæ proceres præcocibus fatis ereptos deploro: Guybertum illum Alexandrum,qui totum orbem literarum lustrauerat. Mansuetissimum Bordineum,qui tum Mineruæ,tum modestiæ gnatus erat. Iuuenémque Bysium charites,musásque ore suauissimo referntem. Tria profecto erant in hac schola literarij belli fulmina, quibus omnigena disciplinarum arma suppetebant, præter dicendi gratiam, animi bonitatem, ingeniíque fœlicitatem. At illos me hercle terris iampridem inuidebat cœlum, vt mors inique fere & cum primis optima solet vendicare. Tametsi bona successere ingenia, vt restituta schola vix habeat vnde faciat querimoniam. Adde his (vt ad me redeam) spaciosum,splendidum, distinctum gemini iuris audiendi theatrum, nunquam docilibus frequentibúsq; discipulis destitutũ,quod preceptoria diligentia fit. Nec enim fuit celebrior vnquã hæc vetus Academia,nunquámque ornatior,nunquam melius instituta. Hoc est fertilissimum disciplinæ virtutísque seminarium, vbi nõ defuerunt olim neque desunt plurimi,qui primas literas elegãter doctéque profiteantur. Hic nanque Erasmus in Latinis, & Alexander in Græcis, & Reuclinus in Hebraicis, eorúmque singuli in omnibus literis præstantissimi. Et AEmilius Francorum annalium scriptor. & Budæus Gallorum gloria,alibi à me satis à sese commendatus,alijque sine numero clarissimi heroes insignésque viri doctrine suæ monumenta reliquere,non secus atque gemini illi philosophi, quos è Græcia Romam aduexisse Cato Vticensis gloriabatur,à quibus Romana iuuentus esset erudita. Tantus est, sempérque fuit doctorum hominum apud nos cumulus,vt omne genus literarum nõ aliunde nobis quærendum sit, cuius à nobis redimendi gratia extremi orbis incolæ conflictim huc se conferunt. Hinc & maximus ciuitati prouentus accedit, & innumeris viris eruditis qui quotidie gregatímque tanquam ex equo Troiano prosiliunt, rostra omnia decorantur, replentur, reguntúrq;, ac Gallicana respublica bona ex parte gubernatur, vt Aurelia nostra cariathsepher, id est literarum ciuitas passim dici soleat. Quot enim quæso magistratus, præsides,consules, senatores de repub. meritissimi, quot denique solertissimi causarum patroni, quot sanctissimi iudices, quot boni simul ac docti (quod perquam raro coniungitur) ex Academia nostra iuris sacerdotes prodiere? nisi quis forte nescierit, Cãcellarium à Prato nostrum esse, nobísque debere primordia, quo nil natura fecit absolutius, quem vnum è multis testem locupletissimum produximus. Citarem huc alios nisi tantus esset numerus, vt nec singulis satisfacere possem, nec orationi colophona imponere. Tertium quòd huic gymnasio maximum affert ornamentum, vides in amplissimo illo Galliarum senatu,aliisque & variis classibus tot egregios iuris antistites professorésq; nostrates,atq; è nostro grege ad maiores magistratus raptos,à quibus & nos & alij plerique longe doctiores iuris publici disciplinam ebibere. Hi sunt qui quondam ad Cleantis, Demosthenísque lucernam lucubrarũt,longe plus olei quàm vini consumentes,laboribúsque bona diis ipsis venalia redemere. Præter doctores sunt permulti ad consularia,prætoriáque munera gerenda ex vberrimo nostro penario delecti. qui sine memoria Symonidis omnes vt decet recẽseri nequeunt,neque satis nisi per iliadem describi. Adde huc tot clarissimos præsules quos nostra vidit ætas in hoc celebri gymnasio iuris auditorium decorantes. Illúmque imprimis illustrissimũ principem Lodoicum Borbonium ex Vindocinensi domo,regiæ stirpis nobilitatem animi generositate referentem, Laudunẽsium presulem dignissimum diui Lodoici regis ex patre, Petríque Luxemburgi,in diuos quoque relati ex matre atauí sanctitatem velut gentiliciam imitatum, semper aut lectioni publicæ domesticæque, aut summi boni meditationi prorsus addictum, qui nos singulos nostrámq; scholã summo & honore & amore sit prosecutus, multóq; labore nostris è nundinis locupletissimus abiit. Quid tandem excogitari queat, ꝙ ad gloriam nostri gymnasij desyderes? Habemus enim egregios Petri Belperticarij iuris ciuilis aquilę commẽtarios,qui Cyno Bartolo Baldo,ac cæteris velut primipilus fuit. Habes & Fabri docta volumina, præter aliorum opera ex officina nostra producta. Fuerũt nanque permulti summi viri, qui ne labores nostros Herculanos nouis augerent voluminibus (quę maxima est ingeniorum pernicies) scribendi laborẽ refugere,pepercerúntque muneri vanissimo. Quartum igitur celebrandæ vrbis inclytissimæ locum atq; argumentum ab vtriusq; fori magnifico statu, summóque splendore deducemus: quàm enim docti,quàm nobiles,quàm incorrupti, cõsultíque nostri sint iudices, satis imprẽsentiarum nequeo vobis exprimere. nam Prienensis iustitiæ loco, Aureliensis prædicari debet. Illi sunt clari iustitiæ (quòd aiunt) oculi vel iustitia ipsa iustiores, qui bouem in faucibus nõ habent, neque in oculis trabem. quanquam vel deos ipsos capi muneribus argenteísq; hastis nihil non expugnari per adagiũ sępe dici solet. Sed hi sunt integerrimi neque flexilis in litibus dirimendis æquitatis, qualem Bocchyris traditur habuisse. vt non hic Minoas, draconésve,ac Rhadamantos duriorum legum cõditores, sed Sulpitios,Claudios,Solonas, Licurgos pro tribunali sedere putes. quibus à cõsilio assident expertissimi acerrimíque litium patroni velut Tenedij litis cuiusque nõdum ocyus dissecantes. Rem omnem ego absoluam Homerico verbo. nam sunt multíque boni digni, vel ab Homero ipso, vel Tullio præcone non à gregario semidoctóque declamatore prædicari. Quandoquidem tot homothætas habet legifera Aurelia, tótque temophylacas,tot dicastas, vt si omnium laudes summis labris attingerem, nunquam sermoni finis esset. Dicemus tamen hoc in loco vtpote conuenienti de sacra iuris disciplina,quam iurísque prudentiam vocant, eiúsque laudes aliquot velut obiter percurremus. Hãc multi calumniantur, plurimi respuunt, præsertímque quæ delicatioribus

delicatioribus ingeniis ſunt præditi. Hanc alij nodo Gordiano, alij Sphyngi, alij Labyrintho comparant. At me Hercule iuris ſcientia, quo magis improbo labore durioribus vigiliis, amplioréque ſumptu redimitur: eo plus boni pollicetur, eo rectius in altum tendit. Nempe ſcabroſa vt ferunt, adpriméq; difficilis ad virtutem via propoſita eſt: vt quo ſit aliis difficilior præpeditiórque ciuilis iuris diſciplina, eo cæteris præſtantior, magiſque ardua iudicetur. Hæc vna quicquid omnes ſcholæ philoſophorum profitentur, quicquid & moſaica Chriſtianáq; lege cauetur amplexa eſt, ęquum videlicet bonúmque vt fiat, quibus verbis omnes virtutum ſpecies includuntur, omnia recti, decoríque pręcepta continentur. Cuius finis pręter vnicam iuſtitiam quæ ipſa deus eſt, ſummúmque bonum, nullus inuenitur. licet nõnulli ſuauiſſima lucri ſpecie omnia metientes rem ſacroſanctam, mechanicæ atque ſordidæ rei inſtar verſare non erubeſcant. Huius mandata ſi ad vnguem inter mortales obſeruata non ſint, nec vlla vnquam reſpu. integra, vlláve ciuitas incolumis, nec vita ſalua, nec animus tranquillus, nec boni denique quippiam in rebus humanis eſſe poſſit. Quæ ſi neutiquam nobis imperaret, illico nulli rei niſi improbitati, luxuriæ, impudentiæ, ſpurcitiæ, impietati, ſæuitiæ, rapinæ, dolis, perfidiæ, furori, probris, contumeliæ, proditioni, vindictæ, inſidiis, procacitati, libidini locus eſſet: omne flagitium impune, omne ſcelus inexpiatum remaneret. pro virtute regnaret vitium, ſéque ipſum exlex, effrenúſque mundus conſumeret. vitalis non eſſet vita, non ſecura, nulla cuiquam foret, niſi rara atque momẽtanea fœlicitas. Hæc ſanctiſſimos ex impiis, integerrimos ex corruptis, optimos ex perditis facit. Hæc vna humanam hoſpitalitatem, ſocietatémque retinet, amicitias conciliat, honeſtum, decorúmque vt fiat docet. Huius obſeruatio beneuolum principi populum facit, contemptus regno deſtituit. per hanc regibus populi parent, parentibúſque nati obſequuntur, iuuentus colit ſenectutem, ipſe denique deus legiſlator, legúmque magiſter verus adoratur. Hæc cœlo amica: terris neceſſaria, honoris, ocij, concordiæ libertatíſque parens, quæ ſi abeſt, nec vniuerſum poſſit cõſiſtere. Quæ cum optime doceatur hic à noſtris, exerceatur à iudicibus, non poteſt eſſe non beata, non ſuperba: hæc ciuitas quam appello iuris ac iuſtitiæ matrem & magiſtram. Inſere huic loco tot elegantes, peritóſq; medicæ artis profeſſores veluti Phœbos, vel Aeſculapios, qui populari ſaluti præſto ſunt, & frequenter & humaniter. Poſtremo loco curialis, id eſt ciuilis ac politici ordinis commendatione filum orationis ſuccidemus, quæ iuſto longius progreſſa iam videtur. Sunt qui ſcabini germanica, vt Pius ſcribit, noſtráque voce nominantur ciues electi duodecim Decurionum vicem agentes. Horum munus eſt biennale: calatíſque velut comitiis, id eſt vniuerſi populi ſuffragio conuentúque nominantur. In ſuam frequenter curiam conueniunt, vt ciuilibus negociis ex officio procurandis incumbant. Illuc vocantur à conſilio viri boni, rerúmque periti, penes quos ſita eſt publicæ rei, ciuiliſque ſalutis ſumma. Et quia populo de legibus ſcribit quæcunque vel precioſa, vel pulchra in ciuitate eſſe dixeris, ea pleriſque ad aurum atque argentum nugas eſſe, hæc tota ciuitas eſt aurea, hæc mercatorum, potentium, nobilium, vulgi etiam locupletis copiam habent vix altero populo inferiorem. At hic populus cum in medio rerum Oceano ſit, ſemper continens fuit, coluítque Roma. imperij matrem parſimoniam. Hinc à prudentia, doctíſque aculeis veſpas, à nonnullis ob ſagacem fidelitatem canes appellatos audiuimus. Hæc gens religionis, pacis, concordiæ, legum, iudiciorum, cenſuræque ſemper amantiſſima iniuriæ tyrannidíſque ſæuioris inimica, honeſti, decori, æqui, boníque cultrix, ſuis contenta finibus, alienis parcens, ſecundis rebus nõ elata, ſiniſtris infracta fuit. Hæc vigilias, curas & ſtudia in reipub. ſalute confixit, ad repellendum ſeruitutis iugum, bellum, ruinam, incendium, famem, calamitatem conſtanter tolerauit. Semper armis, viris, conſilio, ac pecunia potens, nihil non ad conſeruandam gallicanæ reipub. gloriam ſubeundum putauit. vt optima pars Galliæ, immo flos ipſe, ipſum ſubſidium dici mereatur. Rara inter ciues diſcordia, maxima vitæ ſocietas, virorum gloria, matronarum ſanctitas, vxorum fœcunditas, puellarum pudor, liberorum inſtitutio. Frugalitatis æqua, ac liberalitatis ratio, imprimíſque maxima diuûm veneratio eſt. Vt Rhenum ſimul & Euphratem (quod ita vulgare eſt, vt à mendacio abſit) nominis ſui fama coniunxerit. Vt vel Corintho ſit ſimilis, vel microcoſmos appelletur: vel Alabanda Cariæ vrbe fortunatiſſima dici debeat. Vt pulchra nobis ſit materia, vnde patria virtute ſuperbire liceat. Ego ſi quod præſtiti, potui (nec enim potui quod volebam) æqui boníque conſulite.

FINIS.

INDEX TITVLORVM SEV RVBRICArum quæ in his opuſculis continentur.

FINIS.

Les coustu-

MES DES BAILLIAGE ET preuoste Dorleans, & ressors diceulx. Lesquelles danciennete ont este vulgairemēt appellees Les coustumes de Lorryz, pource que Lorryz est vne des chastellenies dudict bailliage, ou elles furēt lors redigees par escript.

Le premier chapitre.

VNg vasal peut vendre son fief, ou partie dicelluy, sans le consentemēt de son seigneur de fief. Et est tenu ledict seigneur de fief de receuoir en foy & hommaige lachapteur dicelluy fief, ou partie dicelluy, en payant le quint & requint denier, & autres proffitz, saucuns sont deubz audit seigneur de fief. Toutesuoyes il ny a point de requint, sinon que en vēte il soit expressement dit & contenu, que le pris & sort principal dicelle vēte soit franc denier au vendeur. Ou quel cas de deniers francz au vendeur y a quint & requint denier, que lachapteur est tenu payer.

ij.

Vng vasal peut vendre, ou constituer rente sur son fief sans le consentement de son seigneur de fief. mais ledict seigneur de fief nest tenu receuoir en foy & hōmaige lacquereur de ladicte rēte, se bon ne luy semble. Et aussi ledict seigneur de fief ne peut contraindre ledict acquereur de luy faire la foy & hommaige dicelle rente.

iij.

Et quant le seigneur de fief exploictera son fief, sur lequel a este vendu ou constitue rente par son vasal. icelluy seigneur de fief exploictera entieremēt sondict fief, sās payer ladicte rente ainsi constituee: sinon que au parauant elle eust este infeodee.

iiij.

Vng vasal peut bailler a cens, rente, ferme, ou pension, son dommaine a vies, tēps: ou a tousioursmais, en retenāt a luy les foy & hommaige. Et ny a en ce faisant le seigneur de fief aucun proffit. Toutesuoyes quant ledict fief cherra en proffit, le seigneur qui naura consenty & infeode ledict bail, pourra exploicter entierement sondict fief.

v.

Le seigneur du fief chastellain peut auoir par puissance de fief le fief tenu a cause de sadicte chastellenie, quant il est vēdu pour le pris quil aura este vendu dedās quarante iours, apres les offres a luy faictes par lachapteur, en payant par ledict seigneur de fief les loyaulx coustz & mises. En faisant lesquelles offres, ledict achapteur est tenu de mōstrer & exhiber audit seigneur chastellain, sil en est requis, les lettres de son contract. Et ne sera tenu ledict vasal querir ledit seigneur chastellain que iusques a dix lieues pres de sondit chastel & dōmaine dont est mouuant le fief pour luy faire lesditz foy & hommaige.

vj.

Tant que le seigneur dort, le vasal veille. Qui est a dire, que iacoit que ledict vasal ne soit en foy, neantmoins peut iouyr de sondit heritaige, & faire les fruictz siēs, iusques a ce quil soit somme, ou empesche par ledict seigneur de fief.

vij.

Quant ledict seigneur de fief na point dhomme, par ce que son vasal a vendu, transporte, ou autrement aliene son heritaige tenu en fief, ledict seigneur peut incontinent saisir lheritaige tenu de luy en fief. & icelluy exploicter, & en prendre, & faire les fruictz siens, iusques a ce quil ait

homme,& quil ayt este paye de ses deuoirs & proffitz de fief.

viij.

Se la foy fault du coste du vasal par mort, lheritier a quarante iours apres le trespas dudit vasal pour aller faire ses foy, offres, & deuoirs enuers son seigneur de fief. Et plustost ne se peut exploicter ledict fief par ledict seigneur de fief.

ix.

Quant la foy fault du coste du seigneur feodal: le nouuel seigneur de fief doibt par empeschement deuement signifie, ou par sommation faicte au vasal, faire assauoir a icelluy vasal quil aille a sa foy, & face ses deuoirs. Et apres telz empeschemēs, signification ou sommation: le vasal a encores quarāte iours pour aller faire ses foy & deuoirs. Et plustost ledict seigneur de fief ne peut exploicter ledict vasal.

x.

Le seigneur de fief ne peut prescrire le fief de son vasal, & pareillement le vasal ne peut prescripre la foy contre son seigneur pour quelque temps quilz iouyssent lung sur lautre.

xj.

Deux seigneurs de fief peuent prescripre & acquerir par prescription le fief lung de lautre.

xij.

Le vasal, quant la foy fault de son coste, & il est saisi par son seigneur, est tenu aller vers son seigneur de fief, faire la foy & hommaige de son fief, & luy payer les proffitz, se aucuns sont deubz, sil est a dix lieues pres de sondict fief & lieu, a cause duquel ledict vasal est tenu luy faire lesdictz foy & hommaige. & sil est oultre lesdictes dix lieues, ou quil feust refusant receuoir icelluy vasal, il suffist aller audit lieu & dommaine, faire ou offrir lesdictz foy & hommaige, & payer les proffitz saucuns en sont deubz, & faire telles offres quil feroit a la personne de son seigneur feodal. Apres lesquelles offres ledict vasal peut iouyr de son fief, sans offense. & si cest vng fief sans dommaine: il suffist aller par deuers le seigneur de fief, a sa personne, ou en son domicile, a dix lieux pres de lheritaige tenu en fief. & sil est au dedans desdictes dix lieues, il suffist auditvasal aller au siege par deuant le iuge chastellain, en la iurisdiction & chastellenie duquel est assis lheritaige. & illec insinuer, & faire ses offres, lesquelles vauldrōt iusques a ce quil soit somme.

xiij.

Mais si le seigneur de fief ressaist ledict fief, le vasal est tenu aller faire la foy & hommaige, & payer les doitz & proffitz de fief dedans quarante iours, ou faire ses offres comme dessus, autrement ledict seigneur peut exploiter ledict fief.

xiiij.

Quant aucun doibt rachapt, il doit offrir a son seigneur troys choses: cestassauoir, le reuenu de lannee de son fief, ou vne somme dargēt, telle quil verra estre conuenable, ou ce que deux preudhommes estimeront, & dessors ledict seigneur de fief ne faict plus les fruictz siens: mais, si bon luy semble, aura quarante iours pour choysir & eslire lune desdictes troys offres.

xv.

Si ledict seigneur de fief prent & eslist lannee, ledict seigneur payera les loyaulx coustz, mises, & impenses de semences, labouraiges, & autres frayz & mises faictes pour lesdictz fruictz. & sil choisist ledict de deux preudhōmes, le seigneur en prendra & eslira vng, & le vasal lautre, lesquelz arbitrerōt en leurs consciences ce que peut valoir ledict rachapt.

xvj.

Et si proffit de rachapt est deu, & le vasal apres

apres leſdictes offres faictes & ſignifiees, laiſſe ſon heritaige vacāt iuſques a vng an depuis leſdictes offres & ſignification faictes:& ſans ce que ſon ſeigneur de fief ayt declaire quelle offre il vueille accepter:ledict an paſſe le vaſal eſt quitte dudict proffit & rachapt.

xvij.

Si la foy fault du coſte du ſeigneur de fief,il ne peut exploicter le fief de ſon vaſal par faulte de foy non faicte, & deuoirs nō payez,ſans ſommation ou empeſchement dudict fief, deuement ſignifie qui vault ſommation.

xviij.

Et apres ladicte ſommation & empeſchement, ledict vaſal a terme de quarante iours pour entrer en foy, & faire ſon deuoir enuers ſon ſeigneur de fief. Et en faiſant ladicte foy ou offres ſuffiſantes dedās le tēps,icelluy vaſal iouyra des fruictz empeſchez. Autrement apres leſdictz quarante iours iceulx fruictz ſeront acquis au ſeigneur de fief, en pure perte, pour ledict vaſal.

xix.

Et ſi le ſeigneur feodal eſt chaſtellain,il peut ſommer ſes vaſaulx de plain fief, en general par cry public, au lieu de la chaſtellenie:ou on a accouſtume faire cryz:& faire aſſauoir a certain iour quil declairera quil tiendra ſes hommaiges. Apres lequel terme & delay, ledict ſeigneur peut ſaiſir les fiefz, & iceulx exploicter en pure perte ſur les vaſaulx, ſe au temps a eulx aſſigne, ne font leur deuoir enuers ledict ſeigneur de fief. Toutesfuoyes ledict terme & delay aſſigne par ledict chaſtellain ne peut eſtre moindre de quarante iours. & quant aux fiefz qui ſont aſſis hors ladicte chaſtellenie & iuſtice,ledict chaſtellain y procedera par ſommation,ou ſaiſiſſemēs particuliers. Et ſi le ſeigneur feodal neſt chaſtellain,il doit proceder au ſaiſiſſement de ſon fief,par empeſchemēt ſpecial, ou ſommation particuliere.

xx.

Et ſi la foy fault du coſte du vaſal, en icelluy cas le ſeigneur de fief quel quil ſoit, ſans ſommation peut ſaiſir lheritaige tenu de luy en fief, ſans attendre quarante iours,a compter du iour que le fief eſt ouuert par mort. Et ou le vaſal ne deburoit aucun proffit: ſil vient dedans quarante iours, le ſeigneur eſt tenu le recepuoir, & luy leuer la main de ſon heritaige,ſans payer aucuns fraiz,& ſil vient apres les quarante iours auant les fruictz ameubliz:ledict ſeigneur eſt tenu le recepuoir, en payant les fraiz raiſonnables.Et ſi lachapt eſt deu, & le ſeigneur accepte pour lune des offres lannee, les fruictz qui ſeront audit heritaige dedans leſdictz quarante iours, ſeront de ladicte annee.

xxj.

Et combien que le fief ſoit ouuert,& que le ſeigneur de fief puiſſe exploicter ſon vaſal: neantmoins auant les fruictz cueilliz & abbatuz, le vaſal peut purger ſa demeure,& eſt receu a faire ſes offres & deuoirs: & deſlors leſdictes offres & deuoirs deuement faictz, le ſeigneur ne peut plus abatre ne acquerir a ſoy les fruictz qui ſont ſurbout,& non abatuz:car fruictz pendans par les racines ſont dictz & reputez pars fundi. & ſeulement ſera tenu ledict vaſal payer les faiz de lempeſchement, ſe aucun en y a.

xxij.

Toutes & quantesfoys que le ſeigneur feodal trouue ſon fief ouuert:& lexploicte pour quelque cauſe que ce ſoit, celluy ſeigneur de fief eſt tenu payer & rembourſer les labouraiges,ſemences, cultures, & impenſes faictz en lheritaige a celluy qui les a faict,ou faict faire,comme deſſus.

xxiij.

Si le seigneur accepte la somme de deniers qui luy sera offerte,ou ce qui sera arbitre par les preudhommes. En ce cas les fruictz empeschez ou leuez, seront restituez au vasal,en payant les fraiz.

xxiiij.

Et ou le vasal seroit negligent,ou ne demeure depuis ledict tẽps de quarãte iours: les fruictz leuez & perceuz sont acquis audit seigneur,de fief en pure perte apres lesdictz quarante iours.

xxv.

Et en succession de fief en ligne directe, entre troys ou plusieurs enfans le filz aisne prent vng manoir ainsi quil se comporte, poursuyt auec le vol dung chapon, estime a vng arpent de terre a lentour dudit manoir, sil y a tant de terre ioignant, auec la moytie de tous les heritaiges,rentes,& reuenuz tenuz en fief, & les autres enfans, soient filz ou filles auront lautre moytie, quilz partiront egallement,& y aura autãt la fille que le filz.& si lesdictz pere & mere võt de vie a trespas sans hoir masle, delaissans filles seulement,lesditz heritaiges tenuz en fief, partiront entre elles egallement,sans prerogatiue daisneesse.

xxvj.

Et sil ny a que deux enfans, le filz aisne prendra ledict manoir, & vol de chapon, comme dict est, & les deux tiers au residu. Et lautre,soit filz ou fille,aura la tierce partie des choses feodalles.

xxvij.

Le filz aisne peut demander prerogatiue daisneesse,quant audit manoir,que vne foys seulement.Cestassauoir,en succession de pere,ou en succession de mere.

xxviij.

Quãt homme ou femme,nobles ou roturiers,võt de vie a trespas,delaissans vng ou plusieurs enfans mineurs,le suruiuant a & peut auoir, se bon luy semble, la garde deulx, & en leur default ou refus layeul ou ayeulle du coste du decede.& ne doiuẽt que la foy, sans proffit des heritaiges desdictz mineurs,& sont les seigneurs de fief tenuz bailler ausdictz gardians souffrance, sans payer proffit: laquelle souffrãce equipolle a foy iusques a ce que lesdictz mineurs soient en aage de porter foy.

xxix.

Auecques ce yceulx gardians nobles prennẽt les meubles & les font leurs, auec les proffitz & reuenuz de tous les heritaiges desdictz mineurs, iusques a ce quilz soient en aage.Et par ce moyen sont tenuz les nourrir,entretenir,& alimenter,& acquiter de toutes debtes, & entretenir leurs heritaiges en suffisant estat,payer les charges,& les rendre indemnes,& sans empeschement. Lesquelz pere & mere, ayeul ou ayeulle,ayans la garde noble de leursdictz enfans,silz se remarient seront tenuz bailler caution de rendre indemnes lesdictz mineurs de ce quilz sont tenuz acquiter lesdictz mineurs par ladicte garde.

xxx.

Les enfans masles sont reputez en aage, quant a droit de fief: & faire finir leur bail & gouuernemẽt,& chascũ diceulx a vingt ans & vng iour, & les filles a quatorze ans & vng iour.

xxxj.

Quant enfans nobles demourent sans gardian ou baillistre, & on leur pouruoit de tuteur ou curateur,ilz doiuent proffit& rachapt:lequel paye, le seigneur de fief est tenu de bailler souffrãce ausdictz mineurs iusques a ce quilz soiẽt aagez,ou lũg deulx pour porter la foy.

xxxij.

Et au regard des non nobles,silz ont aucuns heritaiges tenuz en fief,& ilz ont enfant yssus de leur mariage,le suruiuant a la garde

garde desdictz mineurs, & porte la foy & hõmaige pour eulx de leurs heritaiges tenuz en fief,sans ce quil soit tenu payer rachapt ne proffit. & ne faict le gardian qui nest pas noble,les fruictz de heritaiges diceulx enfans siens.& si la femme suruit,qui ayt prins la garde de ses enfans, & elle se remarie, lesdictz enfans estans mineurs & nõ aagez,elle en pert la garde,& nest point tournee la garde en bail, combien que en noblesse ladicte garde tourne en bail.

xxxiij.

Et en default ou refuz de pere & de mere desdictz enfans mineurs roturiers, layeul ou ayeulle a la garde desdictz enfans: & porte la foy & hommaige pour eulx, de leursdictz heritaiges tenuz en fief,comme lesdictz pere & mere, & sans payer proffit rachapt au seigneur feodal.

xxxiiij.

Et quant enfans roturiers demourent sans gardian,& on leur pouruoyt de tuteur ou curateur,ilz doiuent proffit de rachapt, lequel paye,le seigneur de fief est tenu bailler souffrance ausditz mineurs, iusques a ce quilz soyent aagez, ou lung deulx pour porter la foy. Et quant ilz seront aagez, le seigneur de fief sera tenu les receuoir a foy & hommaige, sans payer proffit, si autre proffit nest acquis depuys ladicte souffrance.

xxxv.

Vng filz noble ou roturier,aage de vingt ans & vng iour, pour porter la foy & hõmaige pour tous ses freres & seurs,mariez & non mariez,& acquicter & garder vne foys lesdictz freres & seurs de payer proffit. Et la fille a quatorze ans & vng iour, non mariee,peut porter foy & hommaige de ses heritaiges feodaulx, sans payer aucun proffit.

xxxvj.

En successiõ de ligne directe na aucun proffit de fief, & les gardiens nen doiuent aucun. Toutesfuoyes si vne mere ou vne ayeulle noble se remarie,son mary debura rachapt pour la garde de ses enfans qui se tourne en bail soubz la caution dessudicte.

xxxvij.

Gardiens,sont pere & mere,ayeul ou ayeulle,& autres ascendans.

xxxviij.

Baillistres sont,la mere ou ayeulle,nobles, qui se sont remariees,& pareillement parens de ligne collateral, comme freres, seurs, oncles, cousins. & le plus prochain prefere lautre, de quelque coste que ce soit. & iceulx baillistres doibuent rachapt. & doresnauant ne gaigneront lesdictz freres, seurs, oncles, tantes, cousins, & autres baillistres, les fruictz des heritaiges & meubles desdictz mineurs. Mais seulement les pere, mere, ayeul, & ayeulle, ayans ladicte garde, & aussi lesdictes mere & ayeulle qui seroyent remariez, ausquelles ladicte garde tourne en bail, gaigneront lesdictz fruictz & meubles, soubz ladicte caution desdictz remariez.

xxxix.

Ou il y a plusieurs freres,oncles,ou cousins, en vng mesme degre, laisne en aura le bail.

xl.

Se pere,mere,ayeul ou ayeulle,vont de vie a trespas sans enfans masles: delaisse vne fille, ou plusieurs, estans mariez lors dudit trespas,elles doiuẽt rachapt de leurs heritaiges tenuz en fief.

xlj.

Que doresnauant ny aura aucune interdiction de vendre ou aliener ses biens & heritaiges, tant entre nobles que roturiers des bailliage & preuoste Dorleans,& ressors diceulx. Aincoys succederont les enfans, tant des premiers, seconds,& autres

mariaiges a leurs peres & meres, ayeulx ou ayeulles soubz les representations accordees en tous biens meubles & immeubles, propres & conquestz assis esdictz bailliage & preuoste Dorleans, & ressors egallement. sauf la prerogatiue de laisne. & sans ce que lesdictz enfans puissent doresnauãt alleguer ladicte coustume dinterdictiõ esdictes successiõs. Le tout sans preiudice des successions ia acquises & affectez ausdictz enfans, au moyen de lancienne coustume. Et commencera ceste presente coustume auoir lieu du iourdhuy: & entre ceulx qui ne sont encores mariez, ou sont en leur premier mariage.

xlij.

Quant lung desdictz conioinctz nobles va de vie a trespas, enfans yssus dudit mariage, le suruiuant diceulx conioinctz prẽt la moytie des meubles & cõquestz immeubles, faictz durant & constant leur mariage: & les heritiers du trespasse lautre moytie.

xliij.

Et quant il y a enfans mineurs, le suruiuant desdictz cõioinctz faict siens lesdictz biens meubles, & les fruictz des heritaiges demourez du deces du premier desdictz conioinctz trespasse pour les portions diceulx mineurs, en prenant la garde diceulx mineurs, acquitãt leur debtes, & faisant ce que dessus est dict.

xliiij.

Si pere, mere, ayeul, ou ayeulle donnent a leurs filz, ou fille, aucuns heritaiges en mariage, ou autrement en auancement de succession, il nen est deu au seigneur de fief aucun proffit, sinon que le mary de ladicte fille en voulsist entrer en foy, & que celluy qui auroit faict ladicte donation se demist de la foy en icelle donation faisant.

xlv.

En ligne collateral, en pareil degre, en succession de fief, le masle forclost la femelle.

xlvj.

Quant enfans masles en pareil degre succedent a fief par ligne collateral; entre eulx ny a aucun droit de prerogatiue daisneesse. Mais succedent egallement.

xlvij.

Le seigneur de fief peut acquerir le fief de son vasal quil tient de luy, & le ioindre & vnir a son dõmaine: & nest tenu en faire foy ne hommaige au seigneur de qui il tiẽt son plain fief. Mais son heritier, ou celluy qui aura la cause de luy en est tenu faire foy, sans payer proffit de ladicte vnion, & aussi si le seigneur de fief va de vie a trespas apres que son vasal aura achapte son arrierefief, ledict vasal est tenu faire foy, tant dudit fief que de larrierefief: & nest plus repute que vng fief.

xlviij.

Et sil le reuend, ou met hors de ses mains par quelque maniere que ce soit: apres quil aura faict la foy & hommaige: il demourera plain fief a son seigneur. mais sil leuẽd ou aliene auant lesdictes foy & hommaige faictz a sondit seigneur: icelluy arrierefief sera tousiours tenu en arrierefief dudit seigneur feodal selon quil auoit este.

xlix.

Et iacoyt que la fille pour la succession de ses peres ou meres, ayeul ou ayeulle, ne doit aucũ proffit au seigneur de fief. Toutesuoyes si elle se remarie & elle nait point de frere qui la puisse affranchir & porter la foy, son mary rachaptera.

l.

Quant a vng hault iusticier aduient par aubenage ou confiscation vng fief ou arrierefief qui nest tenu de luy, il en doit dedans lan quil en sera requis vuider ses mains, pour raison de lindemnite de son seigneur de fief ou arrierefief, ou faire la foy

foy & hōmaige au seigneur feodal, & luy payer le proffit de rachapt, autremēt le seigneur de fief en iouyra & exploictera.

lj.

Si plusieurs enfans, freres & seurs, nobles estoient en bail soubz leurs oncles ou cousins, lung diceulx venuz en aage, soyt filz ou fille, acquiert le bail des autres mineurs sil veult, & en forclost leur baillistre plus loingtain de luy en degre sans payer aucun proffit.

lij.

Quant mineurs yssent de bail ou garde, & veullent entrer en foy de leur seigneur de fief, il est tenu les receuoir, sans proffit.

liij.

Quant vng seigneur de fief a receu son vasal, il ne luy peut donner empeschement pour les proffitz qui luy en pourroiēt estre deubz au deuant de la reception de foy: ne les demander sinon quil fust faicte reservation expresse desdictz proffitz. Ouquel cas ilz gisent en action.

liiij.

Pour partaige ny a point de proffit au seigneur feodal.

lv.

Vng vasal en quelque maniere que le fief luy soit aduenu, soit par successiō, acquest, ou autrement, ne se peut dire saisy de son fief a lencōtre de son seigneur de fief, iusques a ce quil en ayt faict la foy & hommaige a son seigneur, ou que de luy il soit en souffrance, qui equipolle a foy, ou quil ayt offert deuement a son seigneur, ou au dommaine, faire la foy & hommaige, & payer les deuoirs & proffitz, saucuns en sont deubz.

lvj.

Souffrance equipolle a foy tant quelle dure.

lvij.

Quant le vasal baille a cens ou rēte perpetuelz son heritaige quil tient en fief retenu a luy les foy & hommaige, celluy qui prend ledict heritaige a cens ou rente ne doibt aucun proffit.

lviij.

Et sil aduenoit que le preneur vēde, baille, & transporte ledict heritaige a autruy, nen est deu aucun proffit. Mais lesdictz baulz & alienation ne peuuēt preiudicier au seigneur de fief quil ne puisse exploicter son fief sil le trouue ouuert, sans auoir regard au bail faict par ledict vasal.

lix.

Quant le fief est vēdu, le seigneur de fief auquel est deu quint denier, ou requint, selon la distinctiō dessusdicte, se peut adresser pour les proffitz au vendeur ou achapteur, & les poursuyuir personnellement, ou se prendre a son fief par saisissement au choix & election dudict seigneur de fief.

lx.

Quint denier est le cinquiesme denier du pris que le fief est vēdu, & le requint est le cinquiesme denier de la somme deue au seigneur pour ledict quint, comme on diroit en vng heritaige vendu vingt cinq liures. le quint seroit cent solz, & le requint seroit vingt solz. & ainsi somme du quint & requint de ladicte somme de vingt cinq liures, cest six liures, & consequemment de plus plus, & de moins moins.

lxj.

Si vng fief est change, ou dōne, il y a rachapt, pourueu que donation ne soit pour Dieu, en aulmosne, sans fraude, ou en mariage, au autremēt, par le pere, ou mere, ayeul, ou ayeulle, ou autre ascēdant en auācemēt de successiō, ou au filz ou fille, neueu ou niepce, en droicte ligne. Et ecōtra, si par les descendās est dōne aux ascendās. Mais si les fiefz eschangez sont soubz vng mesme seigneur ny a proffit, & sil y a tournes sera deu audict seigneur quint denier pour

raison desdictes tournes seullement.

lxij.

Et en tous cas que fief eschet a aucun par succession de ligne collateral, est deu proffit de rachapt au seigneur de fief.

lxiij.

Si hommes ou femmes nobles delaissent filz ou filles mineurs qui cheient en bail de leur oncle, ou cousin, ou autres parens en ligne collateral, & par laps de tẽps lung des filz ou filles viẽt en aage pour faire foy: iceulx filz ou filles peuent requerir entrer en foy. & est tenu les receuoir en foy sans proffit, suppose quilz acquierent, ou attirẽt a eulx le bail de leurs autres freres & seurs, & nest le seigneur receuable a dire lopposite.

lxiiij.

Et quant les autres enfans viendront en aage ilz pourront entrer en foy, & seront receuz sans proffit, pource quil leur vient en droicte ligne, si bon leur semble. & ne seront point a ce contrainctz pource que leur frere les garantist, & affranchist, en portant la foy pour eulx.

lxv.

Au seigneur de fief est acquis amende de quinze solz, par deffault dadueu nõ baille pour chascune sommation de quarante iours, ou linionction de bailler ledict adueu, & iusques a quatre sommations: sauf en la chastellenie Dey Anuille & ressors, ou lamẽde est de cinq solz seullemẽt pour chascũe sommatiõ. Et si apres quatre sommations deuement faictes le vasal est refusant de bailler son adueu, le seigneur feodal peut prendre & exploicter lheritaige, iusques a ce quon luy ayt baille ledict adueu. toutesfoyes ne fera les fruictz siens. Et si le vasal veult auoir main leuee de son fief & fruictz dicelluy, ledict vasal baillera son adueu, & payera promptement lesdictes amendes, auec les frayz.

lxvj.

Et quant aucun adueu est baille par le vasal a son seigneur de fief, qui na aucune iustice a cause de son dommaine, ledict seigneur a puissance de pouoir contredire ledict adueu dedans quarante iours apres quil luy est baille, & si dedans les quarante iours il ne le debat, il demeure pour passe, sans contredit. Et quant ledict seigneur a iustice, il fault apres que ledict adueu luy aura este baille que le vasal poursuyue ledict seigneur, ou le procureur de sa iustice a le passer ou contredire, & iouyra ledict vasal de sondit fief, & fera les fruictz siẽs, nonobstãt quil soit proces ou question sur le debat de ladueu.

lxvij.

Quant le seigneur de fief exploicte lheritaige tenu de luy en plain fief par faulte dhomme, & foy non faicte, il peut exploicter les vasaulx de son vasallere, vasaulx de luy, silz ne sont en foy de son vasal: & silz sont en foy dudict vasal tãt que le seigneur tient lheritaige de son vasal, les peut sommer venir a sa foy, a laquelle faire ilz ont quarante iours a sommer a leur seigneur de fief, pour aller faire son deuoir deuers sondit seigneur. Et si ledict vasal le faict, ledict seigneur principal ne peut exploicter ses vasaulx rere vasaulx dudict seigneur. & si ledict vasal ne faict son deuoir dedans lesdictz quarãte iours, lesdictz vasaulx sont tenuz faire la foy audit principal seigneur, & bailler leur adueu & denõbrement comme tenans en rerefief de luy, sur peine destre exploictez cõme plainfief.

lxviij.

Et en exploictant par le seigneur de fief son plain fief par faulte dadueu non baille: il ne peut exploicter ses rerevasaulx, soyt par faulte dhomme, ou autrement.

lxix.

Toutes & quantesfoys que vng seigneur de fief

de fief trouue son fief ouuert, & il chet en exploict, il le peut exploicter en pure perte du vasal, sans ce que ce quil en lieue vienne en deduction des droitz a luy deuz par le vasal, en payant toutesuoyes par ledict seigneur feodal les labouraiges, semences, cultures, & autres loyaulx coustz & mises, comme dessus.

lxx.

Toutesfoys que le seigneur de fief saisist lheritaige tenu de luy en fief par faulte de foy nõ faicte: & il trouue enfruicte soiẽt vignes ou terres emblauees, le seigneur les peut exploicter, & prẽdre en pure perte du vasal, sinon quon luy face les foy & hommaige, ou offres suffisantes, auant que lesdictz fruictz soyẽt ameubliz, pourueu que les quarante iours, dont dessus est faicte mention, donnez a lheritier du vasal pour entrer en foy soyẽt passez, car dedans lesdictz quarante iours le seigneur de fief ne peut exploicter sondit fief.

lxxj.

Et si vng seigneur en lheritaige de son vasal par faulte de foy & hommaige non faictz, veult exploicter & rauoir: soyent estãgs, boys, vignes, terres, & des blees meures, il prent tout ce quil trouue audit heritaige, & laplicque a son proffit, fors les boys qui sont pour embellissement de maisons, & de haulte fustaye, & autres qui nõt accoustume destre couppez, quil ne peut coupper: mais si pour rachapt il meêt sa main esdictz estãgs ou boys, & que son vasal luy face les troys offres dessusdictz, & que le seigneur accepte lannee, en ce cas il naura toute la couppe des boys, ne la pesche desdictz estangs, mais le reuenu dune annee seulement: & ne pourra ledict seigneur de fief coupper lesdictz boys, ne pescher lesdictz estangs, sinõ en temps & saison deues & conuenables.

lxxij.

Si le vasal enfraint la main de son seigneur deuement signifie par faulte dhomme, il enchet en lamende de soixante solz enuers ledit seigneur, & doit restituer tout ce quil aura enleue depuis la main mise deuement apposee, & signifiee auãt que ledict seigneur soyt tenu receuoir son vasal. Toutesuoyes se la main cõfortatiue du seigneur hault iusticier y est mise, lamende pour loutreplus de quinze solz appartiendra au hault iusticier.

lxxiij.

Si vng heritaige tenu en fief est redeuable par adueu, ou nõmee de cheual de seruice au seigneur de fief, ledict cheual est estime a soixãte solz, & nest tenu ledict vasal payer ledict cheual, sinon que son heritaige vaille dix liures tournoys par an, en reuenu, & au dessus, ne peut ledit seigneur de fief durant sa vie auoir ledict cheual de seruice sur son vasal que vne foys.

lxxiiij.

Et combien que par les coustumes dessus couchees soyt dit que le seigneur feodal peut exploicter & rauoyr le fief de son vasal par faulte de foy & hommaige, & prendre tous les fruictz dudit fief en pure perte dicelluy vasal. Toutesuoyes ledict seigneur ne pourra prendre ne detenir lesdictz fruictz, sinon en payãt lesdictz frayz industriaulx, & semences du laboureur, & de ses autres interestz & dommaiges, aura ledict laboureur recours cõtre le vasal, ou oultre par faulte duquel il souffra lesdictz interestz & dommaiges, en ayant deuemẽt par ledict laboureur somme & faict assauoir audit vasal, son maistre, duquel il tiẽt les arrestz, main mise, & empeschemẽs du dict le seigneur de fief.

lxxv.

Quant par authorite de iustice est pourueu a aucun noble ou non noble, de curateur autremẽt que par minorite: celluy au-

quel est pourueu de curateur ne doit payer aucun proffit.

lxxvj.

Quant le vasal vend son fief soubz faculte de remere, il y a proffit de fief, que le remere soit en vne mesme carte, auecques la vente,ou en diuerses, pourueu que ladicte faculte de remere soit accordee par le traicte de ladicte vente. Mais quant ledict vendeur rachapte ledict fief dedans le temps de ladicte faculte ny a aucun proffit de fief.

lxxvij.

Vng seigneur nest tenu receuoir en foy & hõmaige son vasal par procureur,se bon ne luy semble, sinon quil soit detenu prisonnier, ou si griefuement malade quil ne puisse aller deuers son seigneur de fief, a pied,a cheual,en charette,ou litiere, & dõt il face apparoir deuemẽt audit seigneur de fief. esquelz cas ledict seigneur de fief sera tenu receuoir son vasal par procureur suffisamment fonde.

lxxviij.

Enfans nobles ou roturiers ne sont reputez pour leur mariage aagez, quãt a porter la foy, sinon quilz ayent. Cestassauoir, le filz vingt ans & vng iour,& la fille quatorze ans & vng iour,sauf en la chastellenie de Lorryz, ou on dit lesdictz enfans estre a leurs droitz quant ilz sont mariez.

lxxix.

Le seigneur de fief nest tenu plaider dessaisi contre son vasal, quant le fief est saisi par faulte dhomme:sinon que le vasal feist apparoir estre en foy ou souffrance dudict seigneur, auoir faict deuemẽt ses offres,ou quil feust desaduoue a seigneur par le vasal. Ouquel cas de desadueu,ledit seigneur feodal aura temps & delay pour informer comment il est seigneur feodal, & ce pendant le vasal iouyra.

lxxx.

Et sil est trouue que friuollemẽt & a tort ledict vasal ayt faict ledict desadueu,ledict vasal confisque son fief au proffit de son seigneur de fief: & est tenu rendre icelluy vasal les fruictz quil auroit perceuz depuis le saisissement. Toutesuoyes ou il seroit question dadueu ancien qui seroit au dessus de cẽt ans:le seigneur feodal qui ne seroit chastellain sera tenu en informer autrement que par ledict adueu ancien, auãt que le vasal confisque sondit fief.

lxxxj.

Vng seigneur de fief en saisissant les estangs tenuz de luy en fief: sil faict leuer la bonde diceulx en lannee & saison de pescher:il ameublist le poysson estant esdictz estangs: & aussi faict le vasal contre son seigneur.

lxxxij.

Vng seigneur de fief par faulte dhomme peut ameublir en saisissant & abbatant par luy les boys de couppe,de luy tenuz en fief estãs en estat & saison de coupper. Et ceulx qui sont en grurie quãt ilz seront en couppe mesurez,arpentez,layez,criez,& liurez selon la coustume de gruyage. Et au contraire aussi faict le vasal contre le seigneur: & au regard des boys estãs hors grurie ilz ne seront reputez ameubliz iusques a ce quilz soient abatuz.

lxxxij.

En eschange dheritaige feodal quant il ny a aucũes tournes, il ny a point de quint denier au seigneur feodal. Mais seulement rachapt, qui est la reuenue dune annee, au dit de deux preudhommes,ou vne somme de deniers,au choir dudit seigneur de fief, qui peut vne desdictes offres eslire dedans quarante iours. & quant il y a tournes en leschange de deniers, ou autres choses equiualent, sans fraulde, il est acquis quint denier audit seigneur,pour les tournes seulement.

lxxxiiij.

lxxxiiij.

Quant en vng mesme temps la foy fault du coste du seigneur & du vasal, ne chet aucune sommation du coste du seigneur de fief. Toutesuoyes le vasal a quarante iours, si la foy fault de son coste par mort pour aller au dommaine, ou vers son seigneur.

lxxxv.

Quant les offres sont deuement faictes par le vasal a son seigneur de fief, il est repute auoir fait son deuoir, & ne le peut ledit seigneur apres rauoyrer, ne faire les fruictz siens:sinon que apres ledit seigneur ait de rechief saisi son fief,& signifie deuement ledit saisissement, ou somme son vasal deuemẽt de luy faire la foy. Ouquel cas ledit vasal a quarante iours apres ledit saisissement ou sommation,pourra faire son deuoir.

lxxxvj.

Quant la foy fault du coste du seigneur, & il faict saisir son fief par faulte dhomme: il ne acquiert les fruictz en pure perte dedans quarante iours,& vault seulement ledit empeschement sommation. Mais si ledit vasal faut de venir dedans lesdictz quarante iours a la foy de son seigneur, iceulx quarante iours passez, icelluy seigneur fait siens les fruictz estantz en maturite,qui seront par luy percuz & leuez apres lesditz quarante iours selon les articles precedens.

lxxxvij.

Se aucun seigneur dheritage tenu en fief baille icelluy heritaige a rente soubz faculte de pouoir rachapter icelle rẽte pour raison dudit bail,nest deu aucun proffit au seigneur de fief sinõ que ledit bailleur se feust dessaisi de la foy & hommaige dudit heritaige. Toutesuoyes si tost que ladicte rente sera en vim de ladicte faculte, ou autrement rachaptee,le fief sera ouuert: & deu proffit audit seigneur feodal de quint & requint selon que dessus.

lxxxviij.

Quant aucun baille a rente son heritaige feodal sans faculte de remere, & nest dessaisi de la foy, ladicte foy demeure tousiours au bailleur seigneur direct,& nest tenu le preneur la faire & porter, ains len doit acquiter le bailleur.

lxxxix.

Celluy qui a baille a cens ou rente son heritaige tenu en fief sans soy dessaisir de la foy, est tenu faire & porter la foy, & payer tous les droictz & proffitz feodaulx dudit heritaige, & en acquiter le preneur. sinon quil y ayt conuention expresse, au contraire.

xc.

Si tost que le vasal est mort le seigneur peut saisir son fief, mais il ne peut aucune chose leuer dicelluy iusques a quarante iours apres la mort dudit vasal. Lesquelz quarante iours passez le seigneur ayant saisi sondit fief, faict siens les fruictz estãs en maturite qui seront perceuz ou ameubliz depuis lesdictz quarãte iours escheuz auãt que le vasal ayt faict son deuoir enuers sondit seigneur,en payãt les fraiz & semẽces comme dessus.

xcj.

Le vasal estant en foy, ou ayant deuement faict ses offres,peut prendre cõplaincte en matiere de nouuellete cõtre son seigneur pour raison de la possession de lheritaige quil tient de luy.

xcij.

Quant deux seigneurs de fief contendent la foy & hõmaige daucun heritaige: le vasal empesche en consignãt par luy en main de iustice les proffitz telz quilz serõt trouuez par le iuge royal estre deuz: aura prouision des fruictz,& ladicte consignation faicte pourra le vasal estre receu par

main souueraine pendant le proces.

xciij.

Quant vng seigneur feodal a choysi lãnee pour le proffit de rachapt a luy deu : & icelle annee oudit fief ya boys, prestz a coupper, ou estangs a pescher, ledit seigneur ne peut coupper lesditz boys, ne pescher lesditz estangs en lestat quilz sont. Mais doibt prendre seullement le reuenu dune annee,& doit on estimer combien le reuenu desdictz boys & estangs peut valoir pour vne annee. Et naura ledict seigneur sinon la valeur du reuenu dune annee seulement.

xciiij.

Quant le seigneur de fief exploicte son fief, & en iouyst : icelluy seigneur ne peut deteriorer ledit fief,ne les edifices estãs en icelluy:ains est tenu le cõseruer,garder, & en iouyr comme vng pere de famille.

xcv.

Le rachapt de chascun arpent de boys hors grurie est estime a quatre solz en forest & grurie Dorleans deux solz,& troys solz en souloigne,ou il y a grurie.

xcvj.

Quant le vasal est en foy,ou a deuemẽt fait ses deuoirs enuers son seigneur de fief & lheritaige dudict vasal pour ses debtes est saisi & misen criees:par telz saisissemẽt, criees ne sera le fief ouuert: & ne iouyra le seigneur de fief dudit heritaige. Car tousiours dure la foy iusques a ce que lheritaige soit vendu & adiuge par decret, ou que la foy fust faillie autrement que par lesdictz saisissement & criees finies du coste dudict seigneur de fief, ou dudict debteur son vasal.Et aussi la main de iustice ne dessaisist personne.

xcvij.

Quant il y a plusieurs seigneurs du lieu & dommaine dont dependent fiefz & vasaulx : & que iceulx seigneurs ne sont demournns sur icelluy dommaine, il suffist au vasal aller faire ses offres & deuoirs sur ledit dommaine:& apres les signifier a lun desdictz seigneurs en partie qui est trouue ou est demourant au dedans desdictes dix lieues dudict dommaine a sa personne, ou domicille. & nest tenu le vasal faire que vne foy,& bailler vng adueu.

xcviij.

Se la vefue noble qui a la garde de ses enfans mineurs conuolle a secondes nopces,& que lors il y ayt ayeul,ou ayeulle desdictz mineurs viuãs: iceulx ayeul ou ayeul le pourront prendre,auoir & detenir deuers eulx si bon leur semble la garde & le gouuernement desdictz mineurs, & lauront, aussi sans en payer aucun proffit ne rachapt, au seigneur de fief. Et oudict cas lesdictz ayeul ou ayeulle feront les meubles,fruictz & reuenuz diceulx heritaiges leurs, iusques a ce que iceulx mineurs soiẽt en aage:en les entretenant & acquitant cõme dessus.

xcix.

Les eglises & autres ayans main morte ne peuent acquerir & tenir heritaiges en leurs mains, au preiudice du seigneur de fief diceulx heritaiges.Aincoys sont tenuz den vuider leurs mains : & les mettre entre les mains des personnes qui ayent puissance de les vendre,aliener, & en disposer en telle maniere que les droictz feodaulx nen soient deteriorez ne diminuez. Et apres que la sommation, ou commandemẽt sera faict ausdictes gens deglise & autres qui ont la main morte de vuider leurs mains desdictz heritaiges:ilz auront delay dun an a ce faire.Et si ledict seigneur feodal les a vne foys receuz a vicaire : il sera tenu a toutes mutations les recepuoir audit vicaire.

c.

Si lesdictz gens deglise, ou ceulx qui ont

ont main morte vuident leurs mains desdictz heritaiges dedans ledict an.en ce cas ledict seigneur feodal exploictera ledict heritaige feodal:& en fera les fruictz siens iusques a ce quilz ayent vuide leurs mains diceulx heritaiges. Toutesuoyes si lesdictz gens deglise,ou ayans main morte, auoiẽt tenu & iouy desdictz heritaiges par soixãte ans,en ce cas ilz ne seront tenuz en vuider leurs mains.Mais serõt tenuz en bailler, & nommer vicaire audict seigneur de fief,sans payer proffit. Et deslors en auant par la mort de chascũ vicaire sera deu rachapt & proffit de fief.

cj.

Si rente est infeodee, & le seigneur exploicte son fief, il payera la rente pendant quil exploictera & iouyra dudict fief.

cij.

Le frere aisne,si bõ luy semble,peut porter la foy des heritaiges feodaulx pour luy & ses freres & seurs, & de ce garantir lesdictz freres & seurs pour vne foys, soient mariez ou a marier,comme dessus,& aussi si ledict frere aisne a vne foys porte la foy & hõmaige pour lesdictz freres & seurs,il ne peut plus desister au preiudice desdictz freres & seurs:sinõ que lesdictz freres puisnez la veullent porter eulx mesmes.

ciij.

Si gens deglise ou autres, ayans main morte, pour lheritaige tenu en fief, nommẽt & baillẽt quelque personne pour vicaire, qui cõme tel soit receu en foy. Et apres icelluy vicaire fait veu & professiõ en religion.De la en auant sil ya mutation du coste du seigneur feodal, auant le trespas dudict vicaire qui sest rendu religieux,& pro ex. en ce cas apres sommation ou empeschemẽt faictz de la part dicelluy seigneur, ledict fief est ouuert,& le peult icelluy seigneur feodal exploicter en pure perte,iusques a ce quil ayt nouuel vicaire. Sauf que lesdictes gẽs deglise, ou ayans main morte,ont quarante iours de delay,subsequens ledict empeschement ou sommation,pour bailler nouuel vicaire. & ledit nouuel vicaire baille dedans lesdictz quarante iours ny a aucun proffit.

Le second chapitre Des cens & droictz censuelz. .s.fo. 108

ciiij. 1

Quant aucun doibt cens, qui se doibt payer a iour & lieu nommez, & il ne paye le iour quil est deu : il est amendable de cinq solz. Toutesuoyes y a plusieurs lieux ou bailliage Dorleans, ou il ny a point de deffault,ou que trois solz.autres lieux ou il y a prinses de marres,& autres amẽdes,selon la nature des cẽsiues. Et nest tenu le seigneur censier receuoir a depry celluy qui doit le cens,se bon ne luy semble.

cv. 2

Le seigneur de censiue pour les arreraiges de son cens, & son deffault, & droictz censuelz, peut empescher & obstacler lheritaige tenu de luy a cẽs, si cest maison par obstacles, & barreau mis es huys. & si cest en terre labourable ou vigne,par brandon mis es fruictz, & si le seigneur ou detẽteur brise la main a luy deuemẽt signifiee,il enchet en cinq solz damende enuers le seigneur censier. Toutesuoyes si ledict seigneur censier estoit iusticier, ou procedast par empeschement par authorite de iustice,il y auroit soixãte solz damende:sur lesquelz le seigneur censier qui nauroit iustice que de censier prendra cinq solz.

cvj. 3

Si le seigneur de ladicte censiue empesche pour les arreraiges & droictz cẽsuelz, & icelluy a qui est lheritaige soppose, sil cõfesse ledict heritaige estre redeuable enuers ledict seigneur, cẽsier dudict cens, ou

que le ſeigneur de ladicte cẽſiue en enſeigne par ſes papiers cenſiers, ou autrement deuement en ce cas la main miſe tiendra.

cvij.

4 Aucunes cenſiues ſont a droict de lotz & ventes,autres a grains & ventes ſimples, autres a vins & ventes: & les autres a ventes ſimples.Ceulx qui doiuent lotz & ventes, il eſt deu pour franc huyt blancz:ceulx qui ſont a ventes ſimples,doiuent du franc ſeize deniers Pariſis. ceulx qui ſont a gans & ventes,autres ſeize deniers Pariſis pour franc, & vne payre de gans ſur le tout. & ceulx qui ſont a vins & ventes, doiuẽt ſeize deniers Pariſis pour frãc, & vne iallaye de vin pour tout, ſelõ la couſtume des cenſiues,ainſi que le ſeigneur cẽſier a accouſtume de iouyr,& paye tout ce lachapteur.

cviij.

5 Apres que aucun a achapte vng heritaige redeuable a cenſiue, il eſt tenu de deprier,ou de payer leſdictz lotz & vẽtes,ſelon la couſtume du pays,dedans la huytaine,quarantaine,ou autre temps,ſelõ la nature des cenſiues,enſuyuant ladicte vente. Autrement ſil ne paye, ou deprie au ſeigneur cenſier: il eſt amendable de ſoixante ſolz damẽde enuers ledict ſeigneur cenſier,pour raiſon des ventes recelees,& ſuffiſt a lachapteur de deprier dedans ledict temps,pour euiter lamẽde. Et ſi ledict ſeigneur cenſier na maiſon,& neſt trouue ſur le lieu ou a accouſtume eſtre receue: & ſe doibt receuoir ladicte cẽſiue par ſon procureur, receueur, ou commis. Et en ce cas il ſuffiſt daller deuers le iuge de la iuriſdiction, ou eſt aſſis ledict heritaige, & illec faire,ou faire faire ſes offres & depry. Touteſuoyes ſi vng heritaige eſt ſaiſi, vendu,& adiuge par decret en iuſtice, en ce cas il ny a aucune amende pour non auoir paye, ou deprie ledict droict de ventes audit ſeigneur cenſier. Sinon que tel heritaige ſoit nommeement vendu, charge de cens enuers ledict ſeigneur,nomme,ſpecifie a qui il eſt deu.Ouquel cas lachapteur aura quarante iours pour payer ou deprier.

cix.

6 Se aucun prent aucun heritaige cenſuel a rente perpetuelle, dont la cenſiue eſt a droict de ventes: chaſcun franc de rente eſt eſtime a dix liures tournoys, & de chaſcun deſdictz frãcz doibt ſeize deniers Pariſis pour ledict droict de ventes. Et ſemblablement ou il y a lotz & ventes,trentedeux deniers.& ſi le baille a rente,ble & auoine: ſeront leſdictz ble & auoine meſure Dorleans,eſtimez, ceſtaſſauoir chaſcun muy de ble fromẽt,vingt liures tournoys. le muy de ſeigle,quinze liures tournoys.le muy dauoine & orge,dix liures tournoys. poys & febues au pris dudict froment. chaſcun muy de myl a ſemblable pris que le ſeigle. & les autres meſures a lequipollent. le pourceau, quinze liures tournoys. le tonneau de vin a leſtellon & iauge Dorleans,quarante liures tournoys.le chapon, quinze ſolz tournoys. la poulle, dix ſolz tournoys. & chaſcun fromaige, dix ſolz tournoys. Et eſt tenu le preneur ou achapteur de monſtrer & exhiber les lettres de la prinſe ou achapt au ſeigneur cenſier, ſil en eſt requis, payer ou deprier le droit de ventes dedans le temps deſſus declaire, a peine de ſoixãte ſolz damende,par deffault de payer,ou deprier leſdictes ventes.

cx.

7 Et ſi on prent heritaige a rente ſoubz faculte de remere: le preneur ſera tenu de payer leſdictes ventes au pris du ſort principal dudict remere, & ne ſera tenu riens payer alors du rachapt de ladicte rente. Et ſi ladicte rente eſt vendue, pource que ceſt rente fonciere, il ſera deu ventes au ſeigneur cenſier.

cxj.

En

En eschange dheritaige redeuable de droit de cẽs faict but a but, sans nulles tournes, sont deues ventes au seigneur censier, si les heritaiges eschangez sont assis en diuerses censiues. Mais si lesdictz heritaiges sont en vne mesme censiue: nen sont deues aucunes ventes, ne autres proffitz, sinon quil y ayt tournes. Ouquel cas sont deues ventes pour le pris desdictz tournes seulement.

9 cxij.

Si aucune personne vend rente perpetuelle, ou a remere sur ses biens & heritaiges, sans specifier aucuns particuliers heritaiges. En ce cas ny a aucun droit de ventes. mais si les heritaiges sur lequelz ladicte rente est assise & assignee, sont declairez & nommeemẽt obligez a ladicte rente, en ce cas sont deues ventes au seigneur cẽsier. & si ladicte rente est rachaptee, pour ledict rachapt ne sont deues aucũes vẽtes.

10 cxiij.

Si vng achapteur dheritaige censuel qui na paye le pris de la vẽte, a quoy il a achapte ledict heritaige, se deporte de son achapt, & le vẽdeur reprent ledict heritaige par luy vendu en acquit dudict pris, au seigneur cẽsier en sont deues les ventes de la premiere vendition seulement.

11. cxiiij.

Pour partaige ny a point de proffit au seigneur censier.

Le tiers chapitre de releuoysons a plaisir. fo. 110.

cxv. 1

TOute censiue estant a droit de releuoysons en la ville & faulxbourgz Dorleans, au dedans des anciennes barrieres les releuoysons sont a plaisir qui ne monstre du cõtraire, qui est le reuenu pour vn an, pour estre paye: desquelles le seigneur cẽsier peut obstacler, & barrer lheritaige qui doit lesditz releuoysons, & aussi pour les cẽs & deffault qui en sont deubz. & emporter & detenir les huys & fenestres obstaclez iusques a payemẽt desdictes releuoysons cẽs & deffault, ou prouision de iustice.

cxvj.

2 Et sont deues & acquises lesdictes releuoysons a plaisir par toutes mutatiõs procedãs du coste de ceulx, ou nom desquelz se payent, & ont accoustume estre payez lesdictz cens: soit par mort, vendition, ou autrement. Et par ladicte coustume, les cẽs du propre heritaige de la femme mariee se peuent & doiuent payer, ou nom de son mary durant leur mariage. Toutesuoyes ladicte femme par le trespas de son mary, ne debura aucune releuoysons de ses heritaiges propres. Mais si elle se remarie serõt deues au seigneur censier releuoysons par leurdict mariage.

cxvij.

3 Et soubz la generalite dessusdicte, ne sont comprises les censiues: car en telles censiues a acqueste, & chaussaige: desquelz acqueste & chaussaige ne sont deues releuoysons a plaisir. Mais sont icelles censiues seulement a droit de releuoysons de denier six: ou de telz cens telles releuoysons a droit de vẽtes. sinon que le seigneur censier de sa part informe du cõtraire par tiltres anciens, ou autrement deuement.

cxviij.

4 Le droit de releuoysons du denier six est que au seigneur de la censiue par toutes mutatiõs de ceulx, ou nom desquelz se paye & a accoustume destre paye ledict cens est deu six deniers pour chascun denier dudit cens. & nen encourent point les rentes foncieres.

cxix.

5 En cens a chaussaige, qui se doit aller requerir, nest deu aucun deffault plustost que

on lait este demander en la maison, & le iour quil est redeuable. Toutesuoyes sil nest paye quant il est demande le iour quil est deu:il y a deffault, qui est de cinq solz. Et si ledict seigneur censier nalloit demander ledict cens le iour quil est payable, & apres le va demander, & on ne luy paye dedans vingtquatre heures subsequens, si apres ledict seigneur censier obstacle par ledict cens: & que dedans les vingtquatre heures ensuyuās ledict obstacle il nest paye. en ce cas y a deffault, comme dessus.

cxx.

6 Se aucun detenteur dheritaige tenu a cens veult renoncer a la tenue dudict heritaige, le seigneur censier ne le peut refuser, pourueu quil ayt paye les arreraiges du dict cēs & autres redeuoirs qui luy en sont deuz. sinō quil feust preneur oblige au seigneur censier, ou heritier du preneur. Ou quel cas le cens ne se deuise.

cxxj.

7 Si aucun qui tient a cens heritaiges subiectz au droit de releuoysons a plaisir, toutes & quantesfoys que lesdictes releuoysons a plaisir, seront deues a cause dudict heritaige, au seigneur censier: il est en la faculte du debteur, si ledict seigneur veult prendre la valeur dune annee pour les releuoysons de guesuer ledict heritaige quil tient dudict seigneur censier, pour en ioyr en acquit desdictes releuoysons, pour chascūe releuoyson vne annee entiere, a cōpter du iour dudict guesuement. Et en faisant le guesuement, fault bailler les clefz de ladicte maison. & durant ledict guesuement iouyra & exploictera ledict heritaige comme vng bon pere de famille.

cxxij.

8 Toutes & quantesfoys que releuoysons a plaisir, sont deues par mutation, les rentes foncieres, & arrierefoncieres, surfoncieres, ou sortissant nature de rēte foncieres encourent, & sont exploictees pour lesdictes releuoysons. & le detenteur & seigneur de lheritaige est seulement tenu des meliorations, qui sont oultres lesdictes rentes, sinon quil y ayt cōuention expresse au contraire.

cxxiij.

9 Lheritaige tenu a droict de cher cens en la ville Dorleans, nest subiect a droict de releuoysons ne ventes.

ccxxiiij.

10 En toutes censiues qui sont a droit de releuoysons sur heritaiges assis hors les ville & faulxbourgs Dorleans, & anciēnes barrieres, les releuoysons sont du denier six, ou de telz cens telle releuoysons, ou de ventes, sinō quil y ayt tiltre de cōuention, ou prescription suffisante au contraire.

cxxv.

11 Si lheritaige estant en censiue, qui est a droit de ventes est donne, & que la donation soit faicte pour dieu, & en aulmosnes, sans fraulde, en ce cas ne sont deues aucunes ventes au seigneur censier. Mais si ladicte donation estoit faicte pour remuneration des seruices, & autres charges, il seroit deu ventes.

cxxvj.

12 Si lheritaige censuel redeuable de droit de vētes, ou releuoysons, est vendu & aliene soubz faculte de remere. Par telle vente ou alienation sont deuz les proffitz de vētes & releuoysons au seigneur censier. Et si apres ledict heritaige est retire, & rachapte par le vendeur, ou ses heritiers, in vim de ladicte faculte, pour raison dudict rachapt nest deu aucū proffit audit seigneur cēsier.

cxxvij.

13 Si aucū heritaige cēsuel est vendu, donne, ou autremēt aliene, ou rente sur icelluy cōstituee a eglises, ou autres lieux, en main morte. le seigneur cēsier, si bon luy semble, en fera vuider les mains a celluy qui lauroit ainsi

roit ainsi acquis, ou auquel il auroit este donne ou aliene, & ne le receura a vicaire sil ne luy plaist. Et aussi si vne foys il a este receu a vicaire le seigneur censier sera tenu a toutes mutatiõs, le receuoir audit vicaire, en payant les redeuoirs telz quilz sont deuz.

.14. cxxviij.

Et si lesditz gẽs deglise, ou ceulx qui ont main morte, ne vuydent leurs mains desdictz heritaiges ou rẽtes, dedans lan quilz sont sommez par denomination ou commandement. En ce cas le seigneur censier exploictera lheritaige cẽsuel, & en fera les fruictz siens, iusques a ce que lesditz de legise, & main morte, ayent vuyde leurs mains desditz heritaiges, ou rentes. Toutesuoyes si les gens desglise ou autres, tenans heritaiges en main morte, auoient iouy par soixante ans dung heritaige censuel, sans en bailler vicaire. en ce cas ilz ne seront contrainctz de vuyder leurs mains dudit heritaige. Mais seulement seront tenuz, & pourront estre cõtrainctz, a bailler vicaire a cætero.

.15. cxxix.

Cens est diuisible, & sont les detenteurs redeuables dudit cens, quictes, en payãt ledit cens chascun pour sa portion dheritaige diuise, dont ilz sont detẽteurs. Et econtra, les peut cõtraindre ledit seigneur censier a ce faire.

16 cxxx.

En eschange redeuable dheritaige de cens, a droit de releuoysons, faict but a but, sans aucunes tournes, se iceulx heritaiges sont en vne mesme censiue, ne sont pour raison desditz eschanges deues releuoysons. Mais sil y a tournes, releuoysons sont deues.

17 cxxxj.

Lheritaige tenu a cens ne se peut bailler a autre cens.

cxxxij. 18

Si pour raison des releuoysons deues au seigneur cẽsier, est a icelluy seigneur guesne lheritaige pour en iouyr par vne annee & puis en iouysse. Les arreraiges du cens pour ladicte annee ne seront payez audit seigneur censier, ains demourront en luy confuz.

cxxxiij. 19

Se celluy qui tient lheritaige censuel en main morte, soubz vicaire qui a este somme de bailler & nommer: ou que commãdement luy ayt este faict de bailler, & nõmer nouuel vicaire apres le trespas, & ou lieu du precedent vicaire est refusant, ou delayant de icelluy nouuel vicaire nommer, & bailler auec les lettres de vicariat au seigneur censier, dedãs lan & iour desdictz sommation & cõmandemẽt. de la en auant icelluy seigneur censier peut saisir & exploicter ledit heritaige, & en faire siens les fruictz & reuenuz, iusques a ce que ledit vicariat luy ayt este baille.

cxxxiiij. 20

Vne censiue ne peut estre a deux diuers droitz, en telle maniere, que si vne censiue est droite de ventes, ou de releuoysons du denier six, ou de telz cẽs telles releuoysons. En ce cas elle ne peut estre a droit de releuoysons a plaisir.

cxxxv. 21

Que doresnauant les heritaiges cẽsuelz desquelz se paye le cens au nom du chapellain, ou autre benefice au seigneur censier: & dont le temps passe payoient releuoysons par chascune mutatiõ dudit chapelain, ou benefice, entierement du reuenu de lannee des maisons redeuables dudit cens, dont il aduenoit aucunesfoys troys ou quatre releuoysons en vng an, qui estoit la destruction des seigneurs vtiles desdictes maisons & heritaiges, & loccasiõ des ruynes dicelles. Et pource ne se payeront

plus aucunes releuoysons au seigneur censier par la mutatiõ desdictz chapellain ou benefice, sinon de la rente fonciere qui luy seroit deue, & non point de la seigneurie vtile desdictes maisons & heritaiges. Mais aussi se payeront releuoysons par la mutatiõ desditz seigneurs vtiles desdictes maisons & heritaiges, pour la melioration & seigneurie vtile. lesquelz seigneurs vtiles, ou ceulx qui payeront les cens, seront tenuz eulx nommer audit seigneur cẽsier, en payant ledit cens.

cxxxvj.

Et pource que les coustumes desdictz pays & bailliages ne sont vniformes, en tant que touche lesditz droitz censuelz, & se diuersifient, & en aucunes desdictes chastellenies y a diuers vsaiges ou on ne peut donner certaine reigle descripre la forme & maniere den vser: sera gardee la nature de chascune censiue.

Le quatriesme chapitre.

Des champars & terrages.

cxxxvij.

Celluy qui tient & occupe terre subiecte a terrage ou chãpart, ne peut enleuer sa desblee sans appeller le seigneur a qui est deu ledit terrage ou chãpart, son commis, au fermier, & sil faict le contraire, il eschet en lamẽde enuers le seigneur dudit champart ou terrage, de la somme de soixante solz, pourueu que ledit seigneur, son fermier ou commis face residence en la parroisse dont est lheritaige, ou en la granche champateresse durant le temps de moyssons, & nonobstant ladicte amende, sera paye ledit champart. & au surplus, chascun iouyra dudit droit de terrage chãpart ainsi quon a accoustume den vser danciennete, pour ce quil y a diuerses manieres de leuer & payer lesdictz champart & terrage.

cxxxviij.

Terres tenues en fief ne doiuent aucun droit de champart ou terrage, & en sont franches & exemptes.

cxxxix.

Terrages & champars se diuersifient selon la nature des lieux & pays.

cxl.

Des terres tenues a droit de terrage & champart seulement quant elles sont alienees nen est deu droit devẽtes ne releuoysons. Toutesuoyes si lesdictesterres estoiẽt redeuables de cens, auec lesditz terrage & champart, icelles terres ne sont par lesditz chãpart & terrage affranchies dudit droit de ventes, sinon quil y ayt coustume locale, ou vsance au contraire.

Le cinquiesme chapitre.

Des pasturaiges, herbaiges, & paissons.

cxlj.

En quelque tẽps que ce soyt, on ne peult mener pasturer ses bestes en heritaiges tenuz en fief, qui soiẽt ioignans au manoir tenu en fief, dont ilz font dõmaine. Mais silz sont separez dudit manoir, & non entretenãs a icelluy, ilz ensuyuent la nature des roturiers, quant au pasturage.

cxlij.

En terres vaines, les habitans dune parroisse peuuẽt mener pasturer leurs bestes, & de leur creu, & pour leur vsaige, iusques aux clouseaux des parroisses, ioignans & voysines tenans a eulx, sinon que les terres soiẽt closes ou fossayees. & sont dictes terres vaines, ou il ny a aucunes semences ou fruictz. Toutesuoyes peut deffendre le seigneur, ou laboureur de la terre, ou il y a chaulmes, que on y voyse iusques a ce quil ayt eu espace denleuer ledit chaulme, sans fraulde.

cxliij.

Tous

Tous prez sont deffenduz depuis la nostre dame en Mars, iusques a la sainct Remy, sinon quilz soyent faulchez. Et si les aucuns desditz prez sont a deux herbes,on ny peut aller quilz ne soient faulchez deux foys,ou que la sainct Remy ne soit passee, ne clorre en prairie,ne es pastures communes.Et est assauoir quen plusieurs lieux les prairies ne sont deffendues que iusques au iour & feste saincte croix en May.

cxliiij.

Et nont lieu lesdictes coustumes contenues es troys precedans articles au pays de Sauloigne, Val de Loyre, conte de Gien, Chastillon sur Loyre,le Moulinet,la court de Marigny,chastellenie de Lorryz, Chasteau neuf,Iargueau Mardie,Fay, Donnery, Victry, le Pont aux Moynes, baronnie de Sulluy,Sueure, & ailleurs audit bailliage,fors au pays de la Beaulse,& hors la forest Dorleās, par ce que on ne peut mener pasturer ses bestes en lheritaige daultruy, sans conge.& ne pourra personne tenir esditz pasturaiges bestail, sinon a raison des terres quil a esditz pasturaiges communs.

cxlv.

On ne peut mener pourceaulx pasturer es prez & vignes,en quelque tēps que ce soit.

cxlvj.

En temps de glandee & paisson, aucun ne peut aller, ne mener pasturer les bestes aux escreues des boys venuz es terres labourables qui ne luy appartiennent depuis la sainct Remy iusques au premier iour de Ianuier,ne es forestz,& autres boys anciēs en quelque temps que ce soit, silz ne sont siens, ou quil ayt tiltre & priuilege expres du droit dusaige.Toutesuoyes le roy a aucuns droitz en la forest Dorleans & grurye dicelle forest,ausquelz on ne tend deroguer par ceste coustume.

cxlvij.

Bestes qui sont trouuees esditz prez pasturans terres,boys,escrues,& autres choses deffendues,peuuent estre prinses par le proprietaire du lieu,& autre a qui le dommaine peut appartenir, ses gens, & seruiteurs,& autres de son commandement,& menees a iustice dedans vintquatre heures,pour estre satisfaict, & paye des interestz & dommaiges que ont faict lesdictes bestes.& si on prent pan ou gaige, il suffist de lapporter a iustice dedans huyt iours.

cxlviij.

Et ceulx qui prennent lesdictes bestes en amenant icelles a iustice, ou apportant le gaige, ou pan du pastre recongneu, ilz seront creuz par leur sermēt, de la prinse & dommaige, & du lieu, iusques a cinq solz Parisis,& au dessoubz selō la coustume des lieux esquelz y a plus grande & moindre amende,pour linterest de partie.

cxlix.

Et si lesditz preneurs ne se veullent restraindre ausditz cinq solz, ou autre amēde selon la coustume des lieux du dōmaige,ilz pourrōt prouuer que lesdictes bestes leur ont faict plus grand dommaige.

cl.

En cas de prinse de bestes a garde faicte & bādon,ou par nuict es lieux ou il ya desblee,pastilz, ou pasturaiges, cloz ou fossayez,& boys en taille,lamende de iustice est de soixāte solz,& sans garde dune eschappee cinq solz.Mais si plusieurs bestes soubz vng pasteur sont prises, ne doiuēt que vne amende.Toutesuoyes quant il aduient que les bestes fuyent par mouches, espouantement,poursuytes de loups ou autre inconueniēt,si le pasteur faict diligēce de les suyuir,il ny a aucune amende.

clj.

Et sil aduient que celluy qui a pris lesdictes bestes les rende a partie dedans lesdictes vingt & quatre heures,ou le pā,ou gaige dedās ladicte huytaine,sans prendre ne

exiger aucun dommaige de partie. il ny a point damende enuers iustice.

clij.

Qui ecoust ou rauist ses bestes, gaige ou pan des mains de celluy qui a faict la prinse, il est amendable damende abitraire sil est prouue contre luy. Et pourra celluy qui trouuera lesdictes bestes luy faisans dommaige, les bailler prisõnieres au pasteur, ou a celluy a qui elles appartiennent, & sil est prouue il y aura audit cas amende de cinq solz, comme deuant.

cliij.

Qui refuse bailler gaige, le refusant est amendable de cinq solz Parisis, & en est creu le preneur, ou demandant ledit gaige, auec vng tesmoing non reprochable.

cliiij.

Quant ouyes, ou autre vollature, sont trouuees en dõmaige, il loyst au seigneur a qui est lheritaige en tuer vne ou deux, & les laisser sur le lieu, ou les iecter deuãt ledit heritaige. Ou si ledit seigneur ne les veult tuer, les peut amener a iustice, & requerir reparatiõ de son interest, sans amẽde de iustice.

clv.

En la saison que les fruictz & des blees sont en terre, & non cueilliz, il est prohibe mener les bestes pasturer au champs ou il y a des blees, auant le point du iour leue, & de les y tenir apres le iour couche, sur peine damende arbitraire.

Sixiesme chapitre.

Des espaues. fo.116

clvj.

ESpaues se doiuẽt garder par quarãte iours, & les crier par troys huytaines. & si dedans ledit tẽps celluy ou ceulx a qui elles appartiennent ne viennẽt, elles sont, & doiuent estre par iustice declairees acquises aux seigneurs haulx iusticiers, & a ceulx qui ont basse iustice, iusques a soixãte solz. & si dedans lesditz quarãte iours le seigneur desdictes espaues vient, les choses luy seront rendues, en payẽt les fraiz raisonnables. & si lesditz quarante iours estoient passez, & que encores ladicte declaration neust este faicte par ledit iuge, le seigneur desdictes espaues viendra encores a temps & en aura la deliurance, iusques a ce que icelle declaratiõ ayt este faicte, & la chose adiugee a la seigneurie, en payant comme dessus.

Septiesme chapitre.

fo.116. Des estangs & garennes.

clvij.

EStangs & garennes sont deffenduz, & pareillement fosses & fossez qui ne sont en frou. & qui y chasse ou pesche, sera puny, comme de larrecin.

clviij.

Il est loysible a vng chascun de son authorite priuee, faire en sõ heritaige estãgs, & y asseoir bõde, pourueu quil nẽtreprenne sur le chemin & droit dautruy.

tit. 8. Huytiesme chapitre.

Comment enfans sont faictz a leurs droictz & hors puyssance paternelle

clix.

ENtre gens roturiers, quant lung des conioinctz, pere ou mere, va de vie a trespas, le suruiuant a, si bon luy semble, la garde diceulx, durant leur minorite, mais ne faict les meubles desdictz enfans, ne les fruictz de leurs heritaiges siens.

clx.

Et aussi quant enfans ayans pere ou mere sont mariez, ilz sont hors de puyssãce & garde

garde de leur pere & mere, ſoyent nobles, ou non nobles.

clxj.

Au regard des nobles mineurs, ilz demourront en la garde de pere ou mere, ayeul ou ayeulle ſuruiuant, ſelon la prerogatiue de degre. Et ſilz nont parens en ligne directe, ilz cheent en bail de leur prochain parent, ſilz en veullent prendre la charge, ainſi quil eſt couche en rubriche des fiefz.

clxij.

Tutelle denfans mineurs ſe doit donner par lelection de cinq des parens, ou affins. Et au deffault deulx, prendre des voyſins. & dure ladicte tutelle, quãt aux filles, iuſques a laage de douze ans, & aux maſles iuſques a laage de quatorze ans.

clxiij.

Entre gens non nobles, la femme vefue ſi elle ſe remarie, pert la garde de ſes enfans, & nõ pas le pere, lequel, combien quil conuolle a autres nopces, ne pert la garde deſdictz enfans.

clxiiij.

Fille mariee, en aage nubile, eſt reputee capable pour contracter lauthorite de ſon mary.

clxv.

Enfans non eſtans en garde curatelle, tutelle, ou puiſſance dautruy, ſont reputez a leurs droitz: ceſtaſſauoir, le maſle a quatorze ans, & la fille a douze ans. Et peuuẽt contracter, intenter, pourſuyuir, & deffendre toutes cauſes, actions, & querelles en iugement, & dehors maxime a lauthorite dung curateur, ad lites.

clxvj.

Vng pere peut emanciper ſon enfant, tãt en la preſence dicelluy enfant que en labſence, en quelque aage que ce ſoit.

Neufuieſme chapitre.

De communite dentre homme & femme mariez.

clxvij.

Homme & femme conioinctz enſemble par mariage, ſont vngs & cõmuns en biens meubles, debtes, & credites faictz: tant au deuant de leur mariage, que durant & conſtãt icelluy, & es conqueſtz immeubles faictz durant ledict mariage, en telle maniere, que par le treſpas de lũg deſdictz conioinctz, leſdictz meubles, debtes, credites, & conqueſtz viennent a diuiſer, & ſe diuiſent entre le ſuruiuãt, auquel en appartient & demeure la moytie, & les heritiers du treſpaſſe auſquelz demeure & appartiẽt lautre moytie deſdictz meubles, debtes, credites, & cõqueſtz. Auſſi eſt tenu ledict ſuruiuãt de payer la moytie des debtes & arreraiges de rentes que leſdictz conioinctz deuoient lors de la diſſolution de leur mariage, & les heritiers ſont tenuz de payer lautre moytie.

clxviij.

Conſtant le mariage le mary peut vendre, aliener, & diſpoſer ſans le conſentement de ſa femme, de tous leſdictz biens meubles & cõqueſtz immeubles a ſon plaiſir & volũte, par cõtractz faictz entre vifz, & non en teſtament, par lequel teſtament chaſcun des conioinctz nen peut diſpoſer que de la moytie. Et peut le mary ſeul, ſans ſa femme, intenter, pourſuyuir, conduyre, & deffendre les actiõs perſonnelles & poſſeſſoires, qui procedent a cauſe de ſa femme, & auſſi les arreraiges des rẽtes & reuenuz des heritaiges appartenãs a ſa femme.

clxix.

Femme mariee ne peut donner, aliener, diſpoſer, ne autrement contracter entre vifz ſans lauthorite & cõſentement de ſon mary, ſinon en la marchandiſe, en laquelle elle eſt propoſee, ou quelle exerce publi-

quement ou elle peut contracter.

clxx.

Femme qui est marchande publicque, est receuable a intenter toute action, touchant sa marchandise. Et aussi en peut estre conuenue, & son mary pareillement.

clxxj.

Femme separee de son mary, sans fraulde, quant aux biens, peut & luy loyst apres partaiges auec sondit mary contracter, & disposer de ses biens meubles & immeubles, ainsi en la maniere quelle pourroit faire si elle nestoit mariee. Toutesuoyes si apres ladicte separation lesdictz cóioinctz se rassemblent, & mettent leurs biens ensemble, ladicte separation est, & demourera nulle.

clxxij.

Vne femme mariee peut intẽter & poursuyuir en iugement sans son mary laction diniures, pour liniure dicte ou faicte a elle. Et aussi peut estre cõuenue en action diniures, sans son mary, pour liniure quelle auroit faicte ou dicte a aucun. Toutesuoyes si ladicte femme estoit condemnee, le mary & les biẽs que luy & sadicte femme ont & possedent cõstant leur mariage, nen respondront, & nen seront tenuz durant ledict mariage.

clxxiij.

En traicte de mariage, homme & femme qui se veullent marier, & auant la foy baillee peuuent faire & apposer telles conditions, conuentions, douaires, donations, & autres contractz que bon leur semblera en leurdict mariage, qui sortiront effect, & aussi aux secondes nopces, & autres.

clxxiiij.

Arreraiges de rentes, fruictz, leuees, & reuenues dheritaiges, deuz & escheuz, sont ditz censuelz, reputez, & demeurent meuble & chose mobiliere.

clxxv.

Suppose que rẽtes vendues & cõstituees pour quelque somme de deniers soubz faculte de remere a rachapt, soyẽt censees & reputees meubles. Toutesuoyes sentend & practique du coste de lachapteur & ses heritiers, non pas contre le vẽdeur, ses heritiers, & ayans cause: car si icelluy vendeur au parauant, lors & depuis, ladicte vente estoit cõstitue en estat de mariage, la femme dicelluy vendeur, qui ne seroit obligee au payement de ladicte rente, est seulemẽt tenue de la moytie des arreraiges, qui dicelle rente pourroiẽt estre deuz & escheuz au temps de la dissolution dicelluy mariage. Toutesuoyes sil y a des conquestz faictz constãt icelluy mariage, & ladicte femme apres le trespas de sondit mary en possede & detiẽne aucũe chose, elle peut estre conuenus, & respõdra ypothequairemẽt, comme detenteresse desdictz conquestz, pour ladicte rente & arreraiges.

clxxvj.

Se homme marie, pour ses demerites est condẽne, & ses biens declairez confisquez: la femme ne sera tẽnue des debtes faictes & conceues par sondict mary: & si ne perdra son douaire, ains laura sur lesditz biẽs, & preferera ladicte confiscation.

clxxvij.

Si aucun conioinct par mariage, cõstant icelluy, faict quelque don, ou laiz de biens & heritaiges, telles choses donnees & leguees, sont conquestz, & cõmuns entre lesdictz cóioinctz: sinon que esdictz dons & laiz y eust clause & condition, par laquelle ledict dõneur voulsist ladicte chose donnee estre propre heritaige a celluy ou a celle a qui il est donne.

clxxviij.

Les biens & heritaiges donnez en traicte de mariage aux futurs espoux, sont, & demeurent communs, & cõquestz a iceulx futurs espoux si tost que le mariage est cõsomme:

somme, sinon quil fust dit & conuenu par expres que lheritaige donne seroit le propre heritaige de lung desdictz espoux, ou quil y eust autre clause particuliere desrogant a ladicte communite.

clxxix.

Femme conioincte par mariage, peut poursuyuir ses actions & droitz a lauthorite de son mary. Et au reffuz de lauthoriser par sondit mary, elle peut requerir estre authorisee par iustice, & en ladicte qualite icelles actions poursuyuir.

Dixiesme chapitre.

De societe.

clxxx.

Societe ne se cõtracte entre aucuns qui ne sont cõioinctz ensemble par mariage, sinõ quil y ayt entre eulx conuention expresse, ou par demourãce, cõmunicatiõ, ou negociation de leurs biens faictz en commun, pour cõtracter societe par personnes demourãs ensemble par an & iour entiers. Ouquel cas de ladicte demourance, communication, ou negociatiõ, societe est entre eulx en tous leurs biẽs meubles, & conquestz immeubles faictz durant icelle societe.

clxxxj.

Et si aucun acquiert societe auec deux conioinctz en mariage, par telle societe & cõmunite de biens il nacquiert que la tierce partie.

clxxxij.

Et si deux cõioinctz par mariage, ayans enfans dudict mariage, lung diceulx conioinctz va de vie a trespas, & laisse ses enfans, qui sont ses heritiers, & ledict suruiuant ne faict aucun inuẽtaire, partaige, diuision, ou autre conuention equipollent a partaige: la communite des biens se continue & conserue entre ledit suruiuãt & lesditz enfans pour la portiõ virile & hereditaire de chascũ deulx, ensemble la saisine & possession de la successiõ de leur pere ou mere trespassez, iusques a ce que inuentaire, partaige, & diuisiõ soyent faictz, ou que autrement entre les parties en soit dispose. Et des acquisitiõs qui seront faictes des biẽs de ladicte communite, le filz aisne, se aucun en y a, naura aucune prerogatiue daisneesse.

clxxxiij.

Et si durant icelle communite aucunes acquisitiõs sont faictes desdictz biẽs communs par ledict suruiuant: icelles acquisitions sont communes entre le suruiuant & lesditz enfans, & y a chascun diceulx droit & portion, & sen peut dire saisi chascũ desdictz enfans, pour sa portion virile & hereditaire.

clxxxiiij.

Toutesuoyes si entre nobles, la partie suruiuant veult prendre les meubles, faire le peult, en prenant la garde des enfans mineurs, & en bas aage, yssuz dudit mariage, en payant les debtes, aussi a la charge de nourrir & entretenir lesditz enfans mineurs, selon leur estat, soustenir leurs heritaiges, & payer les charges diceulx durant ladicte minorite. Et en ce faisant na lieu ladicte communite entre les dessusdictz nobles.

clxxxv.

Se deux cõioinctz par mariage, non ayãs enfans dudit mariage, lung diceulx conioinctz va de vie a trespas, & laisse aucuns parens ses heritiers: & ledit suruiuant ne faict aucun inuẽtaire, partaige, diuision, ou conuẽtion equipollent a partaige, la communite de biens se continue & conuerse entre ledit suruiuant & lesdictz heritiers, pour leurs portions viriles & hereditaires. Ensemble la saisine & possession de la succession dudit trespasse, duquel ilz sont

heritiers, iusques a ce quil y ayt inuentaire deuement faict, ou que partage & diuision soyent faictz, ou que autremẽt par les parties en soit dispose.

clxxxvj.

Si durant la communite de biens qui pourroit estre entre plusieurs personnes, a aucunes dicelles personnes escheent & aduiennent quelques biens & heritaiges par succession, dons, & laiz, telz heritaiges & biens ne sont compris en ladicte communite, sinon quil y eust conuention expresse au contraire. Mais neantmoins si au suruiuant de deux conioinctz par mariage qui nauroit faict partaige a ses enfans & heritiers du trespasse, ou inuentaire deuement faict des biens communs, ou contract equipollent a partaige aduenoiẽt, & escheoient quelques biens meubles, par la succession & trespas de ses enfans, & dedans lan dicelle successiõ aduenu il ne faict lesdictz partaiges, inuentaire, ou contract equipollent a partaige, auec ses enfans viuans. en ce cas lesdictz biens meubles escheuz audit suruiuãt par le trespas de sondit enfant, seront & demourront en ladicte communite, ensemble la reuenue desdictz heritaiges, iusques a ce que lesdictz partaige, inuentaire, ou contractz soyent faictz, & sans ce quil y ayt droit de prerogatiue daisneesse, comme dessus.

clxxxvij.

Les debtes faictes & conceues au deuant & durant le mariage de deux conioinctz, par la dissolution dudict mariage se diuisent, tellemẽt que ledict suruiuant nen peut estre porsuyui & tenu que pour la moitie, pose ores quil y eust obligatiõ par escript, sinon que lesdictz cõioinctz feussent obligez chascun pour le tout, sans diuisiõ. Toutesuoyes lactiõ ypothecaire demeure tousiours sur les heritaiges de loblige. Et ou le suruiuant seroit contrainct payer le tout, il en aura son recours & actiõ pour la moytie, contre & sur les heritiers, biens, & heritaiges du trespasse.

clxxxviij.

Combien que par traicte de mariage, ou par parolles expresses, les futurs espoux renõcent a la cõmunite de biens, neãtmoins telle renõciation ne peut nuyre, ne preiudicier a leurs creanciers. Et ainsi doit estre estendue la coustume dessus alleguee, ou chapitre & rubriche de communite dentre homme & femme mariez, par laquelle est dict, que en cõtract de mariage, par les futurs espoux, peuuent estre faictes telles pactions que bon leur semble.

clxxxix.

Les separations de biens dentre homme & femme, conioinctz par mariage, & aussi les cessions de biens ne sortiront effect, & ne serõt dictes vallables iusques a ce quelles soyent insinuees, & publiees en iugement, & enregistrees en la iurisdiction du iuge, ou seront demourans ceulx qui ferõt lesdictes separations & cessions. Et telles insinuations seront faictes a iour ordinaire, le iuge seant, & non au greffe.

Vnziesme chapitre.
Des seruitutes reelles.

cxc.

Eues & esgoutz ne portent saisine a celluy qui les a cõtre autruy, sil na tiltre, & sans tiltre ne les peut prescripre par quel temps que ce soit.

cxcj.

En mur metoyen & cõmun on ne peut sans le cõsentement de partie faire veues, esgoutz, retraictz, ne cysternes.

cxcij.

Si en terre commune lung des voysins edifie, si ledict voysin sen veult ayder pour edifier,

edifier, ou autremẽt faire le pourra, en payãt la moytie, pro rata de ce dõt il se vouldra ayder. Et le pourra empescher celluy qui laura edifie, iusques a ce quil soyt paye.

cxciij.

En mur metoyen & commun, chascune des parties peut percer tout oultre ledict mur pour y mettre & asseoir ses poultres & solives, & autres boys, en rebouchant les pertuys, sauf a lendroit des cheminees ou on ne peut mettre aucun boys.

cxciiij.

Quant aucun edifie maisons & assiet ses seulles, le voysin ne peut mettre & asseoir ses seulles a lendroit, & contre les autres seulles auparauant mises & assises.

cxcv.

En mur metoyen, le premier qui assiet ses cheminees, lautre ne les luy peut faire oster, ne reculer, en laissant la moytie du mur, & vne chantille pour cõtrefeu. Mais au regard des lãciers & iambages de cheminees & cimayses, il peut percer ledict mur tout oultre, pour les asseoir a fleur du dict mur.

cxcvj.

Es ville & faulxbourgs Dorleans, tous murs sont commũs entre voysins, iusques a neuf piedz, cestassauoir, deux piedz en terre, & sept piedz au dessus des terres, qui na tiltre ou marques au contraire. Et sil fault reparer ou reedifier lesdictz murs communs: ce sera aux despens communs des parties iusques a ladicte haulteur.

cxcvij.

Aucun ne peut faire chambres aysees, nommees fosses coyees, latrines, ou fosses de cuysine, pour tenir eaue de maison au pres du mur metoyen, quon ne laisse franc ledit mur. Et auec ce doit estre faict le mur dudict puys, de retraictz, ou fosses coyees, au dangier & despẽs de celluy qui faict ledict puys, de pied & demy despesseur, du moins, sil ny a paction au contraire.

cxcviij.

On ne peut faire & tenir puys, retraitz, latrines, esgoutz pres du puys a eaue de son voysin, sinon quil y ayt entre deulx neuf piedz despace & distãce, pourueu que le puys a eaue soit premier edifie.

cxcix.

Entre vng four & mur metoyen, doit auoir demy pied despace vuyde, pour euiter le dangier de la chaleur & inconueniẽt du feu.

cc.

Murailles qui ne sont droictes, & pẽdẽt, se doiuent redresser, & faire aux despẽs de ceulx a qui appartiennent, ou sont cõmunes lesdictes murailles.

ccj.

Il nest loysible auoir, ne tenir moulins sur riuiere publique, au dessus ou au dessoubz des pontz, qui puissent faire dommage, & soyent preiudiciables ausdictz ponts, chaussees, turcis, & taluz.

ccij.

Celluy qui a droit de veue sur lheritaige dautruy, par fenestres ou autres, doit ses ouuertures ou fenestres tenir barrees a bareaulx de fer, & verre dormant, en maniere quon ne puisse passer ne iecter aucune chose, sinon quilz ayent conuẽtion expresse au contraire.

cciij.

On ne peut auoir, ne tenir esgoutz, ou esuyers, au moyen desquelz, les esgoutz, eaues, & immondices puissent cheoir, ou prendre conduict & cheute au puys a eaue de son voysin, au parauant ediffiees, sinon quil y ayt tiltre expres au contraire.

cciiij.

Entre deux heritaiges ioygnans & contiguz lung a lautre, assis en la ville Dorleãs, closture & faulxbourgs dicelle, le seigneur de lung desdictz heritaiges peut cõ-

traindre lautre seigneur,son voysin,a y faire mur de closture a communs despẽs, lequel mur de closture nest entendu estre faict,sinon de pied & demy despesseur, de terre & pierre,de deux pieds de fondemẽt, sept pieds de hault au dessus des terres.

ccv.

Se par les heritaiges qui sont situez sur & a lẽdroit de chemins empirez, & mauluais,on passe & repasse:ce ne attribue droit de chemin & voye publique par lesditz heritaiges.

ccvj.

Quant il y a retraitz,latrines,ou esgoutz communs entre deux parties,les vuydanges & curages,se doiuent faire aux despẽs des parties qui y ont droit,& si ladicte vuydange est faicte par lheritaige de lune desdictes parties, de la en auãt les autres parties seront tenues consecutiuement endurer la vuydange par leur heritaige, lune apres lautre. Toutesuoyes celluy qui endure,& a la vuydãge de son coste,ne doit payer que le tiers des frayz: lautre partie, du coste de laquelle ne seroit faicte ladicte vuydange,doit payer les deux autres tierces parties,ainsi consequemment.& se telz puys estoient faictz & assis ioignãs des caues seruans a mettre vin & autres biens, si tost que iceulx puys sont plains de la haulteur desdictes caues,ceulx a qui appartiennent lesdictz puys sont tenuz les faire curer & vuyder,pour euiter que lesditz puys ne se escreuent, & que les immondices ne cheent esdictes caues.

ccvij.

Quant es murailles estans entre deux heritaiges sont mys & assis aucuns corbeaulx ou pierres estans en veue, lieux apparens, & ayans saillie, & telz corbeaulx & pierres sont acamusez par dessoubz, en faisant lœuure,& sans fraulde, iceulx corbeaulx & pierres demõstrent que tout le mur est commun ausditz deux heritaiges. & si lesditz corbeaulx ou pierres, sont acamusez par dessus:ce demonstre que lesdictes murailles sont communes iusques ausdictes pierres & corbeaulx,& fault que lesdictes pierres & corbeaulx ayent saillie.

ccviij.

Pareillement,iambages de cheminees: lanciers,& aultres pieces assises en murailles,ayans saillie, & aussi bees & ouuerture de cheminees demonstrent du coste,ou ce est assis,que le mur est commun.

ccix.

Fouillement en terre,gratement,& demolition de murailles, & autres œuures faictes clandestinement par lung des voysins au deceu de lautre son voysin, ne attribue par quelque laps de temps droit & possession a celluy qui aura faict lesdictes entreprinses.

ccx.

Quant aucun faict edifier & reparer en son heritaige,son voysin est tenu luy donner & prester pacience a ce faire, en reparant & amendant en diligence par celluy qui edifie,ce quil auoit rompu,desmoly,& gaste a sondit voysin,& ne peut pour ce ledifiant acquerir droit & possession contre, ne au preiudice de celluy qui a donne,ou souffert ladicte pacience de reparer ou edifier.

ccxj.

Quant entre deux heritaiges y a des fossez, celluy qui a le iect de son coste de la terre yssue desditz fossez, est, & demeure seigneur diceulx fossez.

ccxij.

Se heritaige est vendu,baille a rente,ou autrement aliene a la toyse, a la charge de y faire construire maison,ou autre logis,il sera toyse & mesure a la toyse de macon, qui est de six piedz, & nõ a la toyse de charpentier, qui n est que de cinq piedz & demy,ne

my,ne a la toyse de mesureur de terres & vignes,qui est de cinq piedz seulement, & en boys & forestz,cinq piedz & demy.

ccxiij.

Franc aleu,est heritaige,tellement frãc, quil ne doit point de fons de terre, ne dicelluy nest aucun seigneur foncier, & ne doit saisines, dessaisines, ne autre seruitute quelle quelle soit.Mais quãt a iustice, il est bien subiect a la iurisdiction daucun seigneur, & se doit partir cõme heritaige censuel & roturier.

ccxiiij.

Se vne maison est diuisee entre les parties y ayant droit,en telle maniere que lune desdictes parties ayt le bas dicelle maison,& lautre le dessus.La partie qui a le bas est tenue de soustenir & entretenir les edifices estans au dessus du premier plancher, ensemble icelluy premier plancher. Et la partie qui a le dessus est tenue de soustenir & entretenir la couuerture,& autres edifices qui sont soubz icelle,iusques audit premier plancher, ensemble les quarrelis dicelluy plãcher,sil ny a conuention au contraire.

Douziesme chapitre.
Des donations faictes entre vifz.

ccxv.

Si pere ou mere font aucune donation a leurs enfans, en faueur de mariage,ou emancipation de biẽs meubles ou immeubles, telle donation est bonne & vallable, pourueu quelle ne soit immense, & que la legitime portion deue aux autres enfans, selon raison, soit reseruee & gardee. Lesquelz enfans donataires pourront retourner a la succession des pere & mere, en raportant ce qui leur aura este dõne. Pource que par autre coustume pere & mere ne peuuẽt aduantager lũg de leurs enfans plus que lautre en leurs successions. Mais se pourront iceulx enfans donataires tenir a la donation qui leur a este faicte, en renoncant a leursditz pere ou mere.

ccxvj.

Il loyst a toute personne es bailliaige & preuoste Dorleans & ressors, soit homme ou femme estant en bon sens & entendement,donner & disposer de ses propres heritaiges a que bon luy semble par don fait entre vifz,sans esperãce de rapeller.Pourueu que ladicte donation soit acceptee,ou viuant du donneur: & que des les temps du don ilz sen dessaisisse,& de la propriete & seigneurie: ou que les dõneurs retiennent lusufruict leurs vies durans. Par laquelle retention dusufruict les donataires sont & demeurẽt saisiz des heritaiges ainsi dõnez en sont tenuz & reputez possesseurs par la tradition des lettres,ou dessaisine,& saisine faictes & passees es presences des notaires, ou notaire de court laye, ou tesmoings, ou preiudice des donneurs & de leurs heritiers.Et si la donation est immẽse & excessiue, les enfans ou heritiers dudit donateur la peut quereler selon disposition du droit.

ccxvij.

Dessaisine & saisine faictes deuant notaires de court laye de chose alienee vallent & equipollent a tradition de faict & possessiõ prise de la chose alienee au prouffit de celluy auquel a este faicte lalienation,sans ce que il soit requis autre apprehension.

ccxviij.

Vng vendeur,dõneur, & chascun deulx par les don & vente quilz font peuuẽt retenir lusufruict de chose donnee ou vendue, laquelle retẽtion dusufruict finie:icelluy vsufruict est & demeure vny & cõsolide,auec la propriete au prouffit des donateurs achaptee: & chascun deux qui sen

peuuẽt dire & porter seigneurs possesseurs & saistz, sans ce quil y soit requis autre apprehension de faict : ne que pendant la vie des donneurs & vendeurs les achapteurs, & donateurs ayent paye en leurs noms les droictz & redeuoirs seigneuriaulx des heritaiges venduz & donnez.

ccxix.

Homme & femme conioinctz par mariage ne peuuẽt par disposition faicte entre vifz, ne testamentaire durant leur mariage donner aucune chose lun a lautre: & ne se cõferme par mort, sauf par forme de don yeue & mutuel quant ilz nont aucuns enfans.

ccxx.

Homme & femme conioinctz par mariage non ayans enfans de quelque mariage que ce soyt peuuent faire dons mutuelz, & ysnelz entre eulx de tous leurs meubles & cõquestz immeubles faictz durãt leur mariage pour en iouyr par le suruiuant sa vie durant : en faisant inuentaire & prisees des biens meubles, & conquestz immeubles apres le deces de lun desdictz conioinctz, & en baillãt caution de rendre lestimatiõ de la moytie desdictz biens selon ladicte prisee par le suruiuant aux heritiers apres son trespas. Aussi la charge de soustenir & entretenir les heritaiges en bõ estat : & payer les charges diceulx durant la vie dudict suruiuant: pourueu que sur la portion des biens dudit trespasse, le suruiuant accõplira le testament, exeques & funerailles dudict trespasse, payera en commun les debtes, & baillera caution du reste de ladicte portion selon ladicte prisee. Et en ce faisant sera, & demourra icelluy suruiuãt saisy au moyẽ dudit don, & en pourra intenter & deffendre le possessoire.

ccxxj.

Donner & retenir, ne vault pas: comme qui donneroit aucun heritaige, ou aucune chose mobiliere : & que ce neantmoins, il la retiensist & en iouyst, tel don est nul, & de nulle valeur. Toutesuoyes ainsi que dessus est couche, on peult donner ses heritaiges, ou partie, & en retenir a soy lusufruict diceulx : & telle donation vault. Car par la retention de lusufruict le donataire en est saisy, & nest, se bon ne luy semble, tenu ledict donataire entrer en foy du seigneur feodal, si ledit heritaige est tenu en fief, ou payer le cens au seigneur feodal, si ledit heritaige est tenu en fief, ou payer les cens au seigneur censier, sil est tenu en censiue : en maniere quil nen soit tousiours dit, & repute seigneur & possesseur.

Treziesme chapitre.

Des donations faictes en mariage.

ccxxij.

Hommes & femmes, tant nobles que roturiers: ayans plusieurs enfans en peuuent marier aucuns: & leur donner heritaiges, ou meubles telz quilz verrõt a faire en renoncant a la successiõ de leursditz pere & mere, & tiẽnent telle donation & renõciation sans ce que lesditz enfans puissent plus retourner es successions de leursditz pere & mere, pourueu que de droict elle ne se puisse quereller. Toutesuoys pourrõt venir a la succession en rapportant les choses donnees.

ccxxiij.

Quant pere & mere ont donne en mariage faisant a leurs enfans aucuns biens meubles ou immeubles, & lesditz pere & mere vont de vie a trespas, si lesditz enfans nont renonce a la succession de pere & mere: & ilz veulent retourner a partaige: lesditz enfans, ou leurs heritiers seront tenuz de rapporter, ou moins prẽdre chascun a leur regard ce qui leur a este dõne a leursditz mariages sans les fruiz & nourritures, dont ne sera faict aucun rapport.

Quatorzieſme chapitre.
Des donations teſtamentaires, & pour cauſe de mort.

ccxxiiij.

ON peut inſtituer heritier, ou ſubſtituer par teſtament & ordonnance de derniere volunte,ne autremẽt,car inſtitution dheritier na lieu, ſelon la couſtume.

ccxxv.

Aucun ne peut eſtre heritier & legataire dune meſme perſonne.

ccxxvj.

Vng teſtament eſcript, ou ſigne de la main du teſtateur eſt vallable,comme celluy qui eſt receu par deux notaires,ou vng notaire a deux teſmoings.

ccxxvij.

Les executeurs du teſtament ſont ſaiſiz des biens meubles, & heritaiges du teſtateur,iuſques a la valeur & accompliſſemẽt du teſtament: & peuuent dedans lan de la mort du teſtateur,prẽdre & intenter complainte,& autres proces,pour raiſon de ladicte execution.

ccxxviij.

Leſditz executeurs qui ont prins la charge peuuent dedãs lan & iour du treſpas du teſtateur eſtre conuenuz:& doiuẽt reſpondre comme executeurs des debtes, & choſes mencionnees audit teſtament. Et auſſi peuuent,& doiuent faire bail, & deliurance des laiz aux legataires, & apres leſdictz legataires en ſont & demeurent ſaiſiz. & leur loyſt en intenter, & deffendre toutes actions poſſeſſoires,petitoires,perſonnelles,& autres:pourueu que le teſtament ſoit eſcript, ou ſigne du teſtateur, ou paſſe par notaire, ou autres ayans de ce faire puiſſance,les ſolennitez en tel cas gardees.

ccxxix.

La mort ſaiſiſt le vif ſon plus prochain heritier habile a luy ſucceder.

ccxxx.

Meubles & conqueſtz immeubles, roturiers, ſont reputez dune meſme nature & condition.

ccxxxj.

Il loyſt a toutes perſonnes,ſoit homme ou femme, par teſtament, donner tous & chaſcuns ſes meubles & cõqueſtz immeubles, le quart de ſes propres tenuz en cenſiue, le quint des tenuz en fief a ceulx que bon luy ſemblera,& ſe par ledit teſtament il donne de ſes propres oultre ledit quint & quart:telle donation doit eſtre reduicte & remiſe a iceulx quint & quart.

ccxxxij.

Aucũe perſonne eſtãt malade de la maladie dont elle va de vie a treſpas, ne peut faire donation entre vifz,& ſi elle le faict, telle donatiõ eſt faicte & reputee pour cauſe de mort.Sinõ que ledit donateur fuſt viuant trente iours apres ladicte donation: auquel cas ſoit reputee faicte entre vifz.

ccxxxiij.

La congnoiſſance dexecution de teſtament appartient par preuention auſſi bien aux iuges laiz comme gens degliſe.

ccxxxiiij.

Si les executeurs du teſtamẽt dung treſpaſſe eſtoient refuſans ou delayans de faire bail & deliurance, & bailler la ſaiſine & poſſeſſion aux legataires des laiz a eulx faictz par ledit treſpaſſe,ou que iceulx executeurs fuſſent demourans hors la iuriſdition ordinaire, en laquelle ledit teſtateur eſt deſuie ou les choſes leguees ſont aſſiſes. En ce cas leſditz legataires pourront demander,& auoir leſditz bail & deliurãce, poſſeſſion & ſaiſine au iuge de la iuriſdition, en laquelle ledit teſtateur eſt deſuie, ou les choſes leguees ſont aſſiſes & ſituees.

ccxxxv.

Tuteurs & curateurs, gaigers degliſe,

receueurs,executeurs de teſtamens, & autres ſubiectz a rendre compte, ſont creuz par ſerment de leurs miſes, iuſques a cinq ſolz en chaſcune article,ſans quitance des choſes concernans leur adminiſtration:& quil ſoyt vray ſemblable quilz les ayent baillez ſans fraulde.

ccxxxvj.

Il neſt requis faire inſinuation,ou ſignification des dons & diſpoſitions faictz,tāt entre vifz,que par teſtament ou donation faicte par cauſe de mort a quelque valeur que ſoient,& ſe puyſſent monter les choſes donnees,leguees,& diſpoſees.

Quinzieſme chapitre.
De douaire.

ccxxxvij.

QVant aucune femme, ſoyt noble,ou roturiere, eſt cōioincte par mariage,& par le traicte ny a aucun douaire prefix, ne conuentionnel,ladicte femme,par la couſtume, eſt douee de la moytie de tous les heritaiges que le mary auoit lors de la cōſummatiō dudit mariage,& de ceulx qui depuis luy aduiennent de pere & de mere, ayeul & ayeulle,& autres aſcendans, pour dicelle moytie iouyr par ladicte femme ſa vie durant, en ſouſtenant & acquitant les charges que doiuent iceulx heritaiges durant le temps dudit douaire, & eſt ladicte femme ſaiſie dudit douaire,qui eſt appelle douaire couſtumier.

ccxxxviij.

Quāt par le traicte du mariage y a douaire prefix,les femmes ne peuuēt auoir autre douaire,ſinon quil ſoit expreſſemēt dit & declaire par le contract, que leſdictes femmes ſe pourront prendre au douaire couſtumier,a leur choix & electiō, ouquel cas pourront choyſir,& non autrement,& le douaire couſtumier demander, & iuſques a ce quil ſoit demande,neſt deu.

ccxxxix.

Le douaire de la femme noble, ou non noble,ſoit quil ſoit prefix, conuentionnel, ou couſtumier eſt perſonnel,ſinon que par le mariage faiſant,ladicte femme euſt eſte douee daucun douaire pour eſtre propre heritaige delle. ouquel cas ledit douaire ſortiſt nature de propre.

ccxl.

En traicte de mariage ouquel ny a conuention de douaire, & le mary na aucuns propres heritaiges, la fēme aura pour ſon douaire le quart des conqueſtz de la portiō des heritiers du treſpaſſe, en vſufruict, en payant les charges,& ſil ny a conqueſtz aura la quarte partie des meubles de la portion des heritiers du treſpaſſe, a perpetuite deduit les debtes.

Seizieſme chapitre.
Des droitz de ſucceſſions.

ccxlj.

EN ligne directe en heritaiges roturiers & meubles, ſuccedent egallement tous heritiers,& ny a prerogatiue daiſneeſſe,pareillement en ligne collateral ſuccedent egallement maſles & femelles en pareil degre, eſditz meubles & heritaiges ſoyent nobles ou non nobles.

ccxlij.

Propres heritaiges ne montent par ſucceſſion au pere & mere,ayeul ou ayeulle,& autres aſcendans en ligne directe.

ccxliij.

En ligne directe repreſentatiō aura lieu, ſoit quelle ſoit expreſſement accordee, ou nō,par leſditz pere & mere,ayeul &ayeulle,conſtant leur mariage, ou par lūg deulx le mariage diſſolu.

ccxliiij.

Les neueux collateraulx,ex vtroque parente,

rẽte,daucũ treſpaſſe ſans hoir de ſon corps preferent & excluent en la ſucceſſiõ dudit treſpaſſe,leurs oncles & tẽtes, & ſeurs,con ioinctz ex vno latere,dicelluy treſpaſſe.

ccxlvj.

Enfans baſtards ne ſuccedent.

cclxv.

Enfans baſtards peuuẽt diſpoſer de tous leurs biens en leurs teſtamens , & entre vifz.Et a ceulx peuuent ſucceder leurs enfans,yſſus en mariage.

ccxlvij.

Quant pere & mere, ayeul, ou ayeulle, ou lung deulx donnant aucune choſe en traicte de mariage a leurs enfans, ou a aucuns deulx pour eſtre leur propre heritaige:& le donnataire va de vie a treſpas ſans heritier en droite ligne,delaiſſez pere,mere,ayeul,ou ayeulle,ou des freres & autres parens en ligne collateral : a iceulx parens en ligne directe, retourneront les heritaiges par eulx donnez audit deffunct : & en leur deffault aux plus prochains.

ccxlviij.

Repreſentation na lieu en ſucceſſion de ligne collateral : ſinon du conſentemẽt de tous ceulx qui y ont intereſt.

ccxlix.

Les neueu & niece en directe ligne cõme repreſentans leur pere & mere, ſuccedent a leur ayeul ou ayeulle, tant es heritaiges feodaulx, que cenſuelz,en tel droit &prerogatiue que euſſent fait,ou peu faire leur pere & mere,ſilz euſſent ſurueſcu leur dit ayeul & ayeulle.

ccl.

En ſucceſſion de ligne collateral dheritaiges propres, on na regard a la conſanguinite & proximite de lignaige:mais ſeu lement a la deſcendue & ſouche dont les heritaiges ſont deſcenduz & aduenuz : & a iceulx heritaiges propres ne ſuccedent les plus prochains en degre de conſanguinite:mais ſeullemẽt ceulx qui ſont de la ligne,dont leſditz heritaiges procedent:referendo paterna paternis, & materna maternis.

cclj.

Quant aucũ eſt execute par iuſtice,& ſes biens declairez confiſquez,pour ſes demerites, ſes biens & heritaiges ſont acquis & confiſquez au ſeigneur hault iuſticier,en la iuriſdition duquel leſditz biens & heritaiges ſont trouuez & aſſis,a la charge de payer les debtes & ypothecques dudit execute , & auſſi du douaire de la femme , iuſques a la valeur deſdictz biens & heritaiges.

cclij.

Le ſeigneur bas iuſticier prent ſur ladicte confiſcation pareille ſomme, iuſques a laquelle il a iuſtice.

ccliij.

La femme condamnee & executee pour ſes demerites,ne confiſque les meubles & conqueſtz immeubles que elle & ſon mary ont lors de ladicte condẽnation & execution,ains demourẽt aux heritiers de ladicte femme.

ccliiij.

Se aucun va de vie a treſpas ſans hoir,au ſeigneur hault iuſticier appartient la ſucceſſion de ce qui eſt en ſa iuſtice, ſinon que le treſpaſſe fuſt aulbin.

cclv.

Les vefues des baſtards & aulbins , ne perdent leur douaires & communite de biens.

cclvj.

Vng enfant emancipe & mis hors de la puyſſance de ſon pere peut venir es ſucceſſions de ſeſditz pere & mere,en raportant ce quil luy a eſte donne par lemancipation, & ſans ce quil ſoit tenu rapporter les fruictz quil en a perceuz, & peut eſtre faicte ladicte emãcipation par ſon pere, tant

en la presence,que absence dudit enfant.

cclvij.

Quant aucun va de vie a trespas delaissant ses pere & mere, ayeul ou ayeulle, ou lung deulx, & plusieurs freres & seurs, en la succession de ses meubles, & conquestz immeubles par luy faictz, viennent ses pere & mere, ayeul ou ayeulle, & chascun deulx, ou autres ascendans plustost que les freres & seurs dudit enfant trespasse.

cclviij.

Vng qui sest porte heritier simplement en vne succession, en forclost tous autres qui se seront portez heritiers soubz benefice dinuentaire.& est repute principal heritier.

cclix.

Heritaige feodal baille a cens,est repute censuel en la succession du preneur qui la pris a ceste charge, & cõme tel se doit partir entre ses heritiers,apres son trespas,cõbien que le bailleur dudit heritaige le tiẽsist en fief.

cclx.

Heritaige feodal prins a rente a tousioursmais,a vies,ou a lõg temps,se partist, & diuise, comme feodal entre lheritier du bailleur, suppose que icelluy bailleur en eust retenu a soy la foy.

cclxj.

Rente constituee sur heritaige feodal,est & sortist telle nature en succession comme ledit heritaige feodal, suppose que ladicte rente ne fust infeodee, pourueu que ladicte rente neust este constituee soubz faculte de remere. Ouquel cas les heritiers y prendront comme en chose mobiliere,durãt ladicte faculte, si elle est rachaptee dedans le temps de remere.

cclxij.

Heritaige acquis par aucũ,est faict propre aux enfans, & posterite de lacquereur, apres son trespas.

cclxiij.

En vne rente fonciere deue & cõstituee par bail,a rente dheritaige, ou a maison & manoir,ou masures & apparences de manoir,& vol de chappon,saucun en y a a lẽtour seulement, le filz aisne pourra, se bon luy semble, prendre ladicte rente pour & ou lieu de manoir.

cclxiiij.

Toutesuoyes si rẽte fonciere estoit deue & cõstituee par bail, a rente, faict daucuns heritaiges feodaulx estans en diuerses pieces.le filz aisne,sil y a manoir ou apparence de manoir, prendra la rente ou lieu de manoir que pourroit valloir icelluy manoir & vol de chappon, & le priser,& estimuer au regard a la valeur des autres terres redeuables de ladicte rente, sans auoir regard aux edifices qui y seroiẽt.& le surplus se partira cõme autre heritaige feodal.

cclxv.

Institution ou substitution dheritier na point de lieu. Et au regard de exheredatiõ elle est permise es cas,& pour les causes cõtenues en droit.

cclxvj.

Quant aucune personne entre en religion,& auant sa profession elle ne dispose des biens meubles & heritaiges, ses prochains parens y succedent, cõme par mort naturelle.

cclxvij.

Neueuz conioinctz de pere & de mere, en vng mesme degre,& proximite,succedẽt a leurs oncles,ou cousins,par teste,sauf que es heritaiges feodaulx les masles forclostz les femellesen pareil degre,ainsi que dessus est dit.

cclxviij.

En succession de ligne collateralle, on peut estre heritier & donataire, par contract faict entre vifz.

cclxix.

Aucun

Aucun ne peut estre contrainct soy porter heritier de son parent trespasse, se bon ne luy semble. Aussi ledit parent habile a succeder qui ne se seroit comme heritier immiscuer en la successiõ dudit trespasse a quarante iours de terme, pour deliberer & declairer sil se veult porter heritier ou nõ, dicelluy son parẽt trespasse apres que pour ce faire il a este requis & interpelle par deuant ledit iuge.

cclxx.

Moulins assis sur bateaulx en riuiere, qui se peuuent mouuoir de place en autre, pareillement moulins a vent, sauf le pied & bourdon, sont reputez & censez meubles, & choses mobilieres.

cclxxj.

Toutes rentes crees par bail ou licitation dheritaige, sont censees & reputees foncieres. cclxxij.

Tous fruictz pendans sont heritaiges, sinon en matiere de succession, apres que la vigne est liee, les fruictz dicelle vigne, pour lannee, sont reputez meuble, en la preuoste Dorleans & anciens ressors dicelle, au deca de la riuiere du Cense.

cclxxiij.

Les rentes deues par le bail faict daucun heritaige a tiltre de rente, soubz faculte de remere, ne sont cẽsees & reputees meubles, ains demourront heritaiges.

cclxxiiij.

Toutesuoyes par ce que dessus est dict, on nentend aucunemẽt desroguer aux ordonnances des bouchiers touchant la succession des estaulx desditz bouchiers, esquelz iceulx bouchiers succedent selõ lesdictes ordonnances, qui demourront en leur forme & teneur.

Dixseptiesme chapitre.
Des matieres de retraict lignager.

cclxxv.

QVant aucun vend son propre heritaige, rente, ou ypotheque sur icelluy, a aucune personne estrange, de ligne, souche, & fourche dont luy est venu ledit heritaige: il loyst par la coustume au parent du vendeur yssu & descendu de ladicte ligne, souche, & fourchage dont meut ledit heritaige, demãder & acquerir dedãs lan & iour a auoir par retraict icelluy heritaige ou rẽte, en remboursant icelluy achapteur du sort principal quil en aura paye & baille, & de ses loyaulx coustz & mises.

cclxxvj.

Si icelluy qui aura retraict, ledit heritaige le reuend a personne estrãge de ladicte ligne. lesditz parens descenduz de ladicte ligne dont meut ledit heritaige, le pourrõt pareillement demãder a auoir par retraict dedans lan & iour de ladicte vente, comme dessus est dict.

cclxxvij.

Toutesuoyes sil aduient que vng frere ou seur vẽdent a personne estrange lheritaige acquis par son pere ou mere, & a luy escheu par la succession de sesditz pere ou mere, le frere ou seur dudit vendeur, & ses enfans, le pourront auoir par retraict dedans lan & iour de la vente. Mais les oncles ou cousins dudit vẽdeur ne le pourrõt auoir par retraict, sinon quil fust descendu de leur estoc, & souche, & ligne. Et pareillemẽt de lheritaige acquis par pere ou mere, par eulx, ou lung deulx baille a leur enfant, en auãcement de succession, si lẽfant a qui il est baille, le vend, le frere ou seur du vendeur, & ses enfans le pourrõt auoir par retraict dedans lan & iour de la vente.

cclxxviij.

Celluy desditz parens qui premier faict les diligẽces pour auoir par retraict aucun heritaige, est, & vient a preferer a tous autres parẽs, etiam plus prochains en degre.

Toutesuoyes si lesditz parẽs estoient concurrẽs par adiournemẽs,& en vng mesme iour & heure demãdoiẽt par retraict icelluy heritaige, le plus prochain preferera les autres,& laura seul, & silz estoient parens en pareil degre, chascun des concurrens laura par portion virile.

cclxxix.

Quant aucun a este delaisse par retraict aucun heritaige, sil vend icelluy heritaige, ou constitue rente sur icelluy a personne estrange, il loyst au parent du vendeur qui a retraict ledit heritaige, ou rẽte yssu & descendu de sa ligne,souche,& forchaige dõt meut ledit heritaige, le retirer par retraict dedans lan & iour prochains ensuyuãs, en faisant les choses dessusdictes.

cclxxx.

Si hõme ou femme conioinctz par mariage, achaptent de leurs parens heritaige mouuant de son propre,apres le trespas de lung desditz conioinctz, dont meut ledit heritaige,ledit suruiuãt est tenu de rendre & restituer sa part & portion aux heritiers du trespasse,ou autres ses parẽs dont meut ledit heritaige, en luy payant le sort principal,loyaulx coustz, & mises pour ladicte portion, dedans lan & iour dudit trespas, si lesditz heritiers ou parens le veullent auoir par retraict sans rendre les reuenuz quil auroit parceuz desditz heritaiges.

cclxxxj.

En retraict, soyt que lheritaige soyt tenu en fief,ou cẽsiue, na aucũ proffit de fief, de ventes, & releuoysons au seigneur de fief,ne censier, pour raison dudit retraict.

cclxxxij.

Si le mary a cause de sa femme,retraict quelque heritaige,il est faict propre dicelle femme, & apres le trespas delle ou dudit mary appartiennent entierement a ladicte femme, ou a ses hoirs, en remboursant ledit mary, ou ses hoirs, de la moytie du sort principal qui aura este paye pour ledit heritaige, & loyaulx coustz & mises faictz par lachapteur dudit heritaige,dedans lan & iour dudit trespas.pareillemẽt au contraire dudit mary.

cclxxxiij.

En eschange faict but a but,sans aucunes tournes ny eschet retraict.

cclxxxiiij.

En donatiõ pure & simple ny a retraict.

cclxxxv.

En heritaige roturier baille a rente sans remere,na retraict, mais qui vendroit ladicte rente elle chet en retraict.

cclxxxvj.

Se par & moyennant ledit bail y a quelque somme de deniers,ou chose mobiliere baille,ou promise bailler par le preneur ou bailleur,ou a son proffit,lheritaige chet en retraict lignagier,suppose que de ce ne fust faicte mention au contract redige par escript dudit bail.

cclxxxvij.

Le lignagier habille a retraire est prefere & empesche le seigneur feodal qui le pourroit auoir par puissance de fief,voyre leust ia eu le seigneur de fief, le lignagier vient a tẽps dedãs lan & iour de la vente.

cclxxxviij.

Dedans vingtquatre heures que le retraict est adiuge ou delaisse, fault payer & rembourcer lachapteur de ses deniers du sort principal. Et si lesdictes vingtquatre heures se passent,le retrayãt dechet de son retraict, & pareillemẽt doit payer dedans ledit temps les loyaulx coustz & mises qui se trouueroient & seroient declairez clers & liquides,en faisant ladiudication du retraict ou delays.

cclxxxix.

Toutesuoyes sil y a proces cõtradictoire,apres contestation, il est en larbitraige du iuge,de limiter le tẽps lequel sera faict ledit

ledit rembourſement. Mais ſi dedans ledict temps limite, le retrayant ne paye, il dechet de ſon retraict.

ccxc.

Les fruictz de lheritaige qui chet en retraict lignaigier ſont acquis au retrayant, & les peut prendre du iour des adiournemens,& offres deument faictz.

ccxcj.

En bail dheritaige a rente a vie, ou vies pure & ſimple ſans bourſe deſlier,na aucun retraict.

ccxcij.

Celluy qui retraict aucun heritaige eſt tenu payer les reparatiōs, & impenſes neceſſaires & vtiles ſans frauldes faictes par celluy ſur qui eſt retraict icelles liquides.

ccxciij.

Heritaiges eſcheuz a neueux, ou couſins a autres plus loaingtains,par les ſucceſſions de leurs oncles, ou couſins qui auoient acquis telz heritaiges venduz par leſditz neueux : heritiers ou couſins, ne cheent point en retraict.

ccxciiij.

Propre heritaige, ou rente vēduz ſoubz faculte de remere, peut eſtre retraict par lignager durant ledit remere:& dedās lan & iour, apres icelluy remere finy, ſoit que ledit remere ſoit accorde hors, ou dedans les lettres de contract de la vente.

ccxcv.

Si propre heritaige eſt baille a rente a touſiourſmais, a perſonne eſtrange ſoubz faculte de pouuoir rachapter ladicte rente par le preneur, ou partie dicelle, le parent du bailleur le peut retraire dedās lan & iour du contract. Et lan & iour paſſez, ne pourra plus retraire ledict heritaige: mais ſeullement pourra retraire ladicte rente dedās lan & iour,quelle ſera rachaptee par le preneur,ou autre.

ccxcvj.

Heritaige feodal ſubgect a retraict, ſe peut retraire par le lignaiger dedans lan & iour, comme roturier, & outre le peut ledit lignaiger auoir iuſques a ce que lachapteur ait faict la foy & hōmaige,& ſes offres:& auſſi dedans lan & iour apres leſdictes foy, ou offres deument faictes.

ccxcvij.

Les heritaiges acquis par eſchange ſortiſſent nature des heritages baillez en recompenſe par ledict eſchāge, pourueu que ledit eſchange ſoit fait but a but, ſans aucunes tournes.

ccxcviij.

Se par vng meſme contract ou decret, ont eſte venduz heritages,dont les aucuns diceulx ou partie ſont propres du vēdeur & ſubgectz a retraict,ledit propre attraict a ſoy les autres qui ne ſeroient propres & retrayables,& le feodal attraict a ſoy le cēſuel: & le cenſuel le feodal. par ce le tout chet en retraict lignager,enſēble les meubles qui en dependent & auroient eſte venduz auec iceulx heritaiges par vng meſme contract decret, ou autre contract ſubgect a retraict.

ccxcix.

En heritaige propre baille a rente eſchange:ou baille en payement, ou il y a argent, ou autre choſe equipollent ya retraict.

ccc.

Heritaige feodal ſubgect a retraict baille a rente, dont le bailleur retient a ſoy la foy,& apres icelluy bailleur vend la rente au preneur, ou aultre ayant le droit de luy en ſoy deſmettant de la foy en ce cas,tout lheritage eſt retrayable. Mais ſi ledit bailleur vend ſa rente a autre perſonne,que au preneur de lheritage, ou a celluy qui a le droit de luy : en ce cas ny aura retrayable que ladicte rente,& non ledit heritage.

ccc j.

Rente conſtituee & vendue a prendre

ſur les biens & heritaiges du vendeur, generalement ſans aucune ſpecialite chet en retraict.

cccij.

Et ſi ladiourne en retraict lignaiger auant que ladiournement & ſignification ayēt eſte faictz a diſpoſer de lheritaige, & que ainſi le declaire & afferme en iugemēt. laction du retrayant eſt perpetuee, & la peut pourſuyuir cōtre les ſubſequens achapteurs & ceſſionnaires apres les an & iour paſſez, en faiſant ſes diligences.

ccciij.

Si heritaige propre eſt eſchāge cōtre heritaige, & apres lheritaige baille par contrechange audit heritaige propre, eſt dedans lan & iour dudit eſchange retire par celuy qui lauroit baille, ou autre pour luy, & a ſon proffit ledit heritaige propre chet en retraict lignaiger.

ccciiij.

Vng demādeur en action de retraict, ne peut retraire portion de lheritaige vendu par vng meſme contract: mais entierement tout ce qui eſt contenu en ladicte vente.

cccv.

Combien que au retrayāt lignaiger ayant deument fait ſes adiurnemens, offres, & procedeures, ſoyent deſlors acquis: & appartient les fruictz & reuenuz de lheritaige ſubgect audit retraict. Neātmoins en cas de proces, ſi leſditz retrayans delaiſſent la cauſe interrupte & diſcontinuee par an & iour ſans y proceder, les fruictz & reuenuz qui eſcheent durāt ledit temps deſdictes interruption & diſcōtinuation, ne ſont audit retrayant acquis: ains demourent a lappelle & defendeur en ladicte action de retraict.

cccvj.

Doreſnauant toutes rentes qui ſeront conſtituees ſur les maiſons & heritaiges, aſſis en la ville, & au dedans de la clouſture & muraille dicelle ville Dorleans ſerōt rachaptables, par les ſeigneurs & poſſeſſeurs deſdictes maiſons & heritaiges, au pris de quinze frācz le franc, ſuppoſe quel les euſſent eſte vendues plus hault pris. Et au deſſoubz dudit pris de quinze francz pour franc, quant elles auront eſte moins vendues, toutes & quanteſſoys quil plaira auſditz ſeigneurs & poſſeſſeurs deſdictes maiſons, en payant les arreraiges qui de ladicte rente ſeront deuz, ſauf de rentes aſſiſes ſur leſdictes maiſons qui ſerōt dōnees & leguees aux egliſes, a la charge de faire quelque ſeruice par leſdictes egliſes, leſquelles ne ſerōt point rachaptables par leſdictz ſeigneurs & poſſeſſeurs dicelles maiſons. Le droit du Roy, & des ſeigneurs haulx iuſticiers demourant en ſon entier den pouuoir faire vuyder les mains par leſditz gēs degliſe, ainſi quil eſt accouſtume de faire. Eſquelz rachaptz ne ſōt point compriſes les rentes foncieres, & ſurfoncieres deſdictes maiſons & heritaiges aſſis au dedans deſdictes ville & cloſtures.

Dixhuytieſme chapitre, Des preſcriptions.

cccvij.

Preſcription moindre de trente ans en heritaiges & choſes immobilieres, na lieu entre priuees perſōnes par la couſtume.

cccviij.

Quiconques ioyſt daucun heritaige, rēte, ou droit incorporel paiſiblement par trente ans entiers & cōſecutifz, entre perſonnes aages, & non priuilegies, ſoit quil ayt tiltre ou non, il acquiert & eſt fait ſeigneur de lheritaige, rente, ou droit incorporel, ainſi prr luy poſſede: ſauf le vendeur de la rente oblige, ou lheritier du vēdeur, ou oblige qui lacquiert par quarāte iours.

cccix.

cccix.

Le ſeigneur de fief ne peut preſcripre le fief de ſon vaſal, ne le vaſal contre ſon ſeigneur, pour quelque temps quilz iouyſſent lung contre lautre. Toutesfuoyes les proffitz feodaulx ſe peuuēt preſcripre par trente ans.

cccx.

Droitz cēſuelz, & autres droitz ſeigneuriaulx ne ſe peuuent preſcripre a toto, mais biē a tanto. Et au regard deſdictz arreraiges & proffitz ilz ſont preſcriptibles, comme deſſus.

cccxj.

OEuures manuelles a iournees de bras, ne ſe peuuent demander apres quarante iours, ſinō quil y ait promeſſe de payer depuys leſdictes iournees & œuures faictes.

cccxij.

Deniers, & choſes deues pour facon, ou ventes douuraiges, labouraiges, facons de vignerie, voytures, & auſſi pour ſalaire de ſeruiteurs, nourritures, & inſtructiōs denfans, & autres menues danrees & marchādiſes ſe preſcripuent par deux ans, & apres leſditz deux ans on ne peut riens valablement demander, ſinō quil y ayt negation, recongnoiſſance, ou action intentee iudiciairement. Mais neantmoins ſi celluy qui ſe vouldroit dire creancier vouloit du payement croyre par ſerment ſa partie, elle ſera tenue de preſter le ſermēt ſi elle a paye ou non, & ou elle ne vouldroit iurer auoir paye, en ce cas ſera tenu payer, nonobſtant ladicte preſcription, en affermant par le demandeur.

cccxiij.

Louaiges de beſtes, cheuaulx, & bœufz, ne ſe peuuent demander hors lan paſſe.

cccxiiij.

Pendant le temps que le ſeigneur de fief exploicte lheritaige de ſon vaſal, redeuable de rēte, qui ne ſeroit infeodee, preſcription na cours contre le creancier & ſeigneur de ladicte rēte, par ce que le ſeigneur de fief neſt tenu quāt il exploicte lheritaige de ſondit vaſal, des rentes cōtinuees ou crees ſur icelluy qui ne ſont infeodees.

Dixneufieſme chapitre.
Des executions des louaiges ou rentes de maiſons.

cccxv.

VNg ſeigneur dhoſtel, ou ayant rēte fonciere ſur icelluy, peut audit hoſtel par les mains de ſō procureur, commis, ou enuoye faire executer pour trois termes precedās & derniers a luy deubz du loyer ou rente fonciere de la maiſon, & vault & tient ladicte execution, & peut ledict ſeigneur dhoſtel mener auec luy vng ſergēt pour le garder de force, & faire ſignifier la vente des biens par luy prins, & ſil y a oppoſitiō, donner iour a loppoſant. Mais pendāt le proces ledit ſeigneur dhoſtel ou ſeigneur de la rente fonciere demourra ſaiſy dedictz biens. Et idem de ſecundo locatore, & cætera.

cccxvj.

Et eſt aſſauoir que ou il ny a que vng terme de payemēt en lannee, les troys annees ne ſeront comptees que pour troys termes.

cccxvij.

Si ledit ſeigneur dhoſtel, ou de ladicte rente, faict faire executiō pour les arreraiges du loyer dudit hoſtel, ou de ladicte rēte deſditz troys termes, par vertu des lettres de ſadicte rente, ou bail a louaige, & par ſergent, & que a faire icelle execution, ledit ſeigneur, ou autre par luy enuoye, ou cōmis ſoyt preſent, loppoſant naura prouiſion des biens executez, en rapportant main plaine, ains demourra ledit ſeigneur

saisy desditz biens pendant le proces. Et en autre cas y a rapport de main plaine, pour lesquelz biens rendre, sera contrainct celluy qui les aura prins cōme seigneur dhostel torconnierement par prinse de corps.

cccxviij.

Et sil est question entre deux seigneurs dhostelz ou rente fonciere, le conducteur qui aura este execute en consignāt & mettant en main de iustice la pension & loyer de ladicte maison ou rente fonciere aura deliurance desditz biens.

cccxix.

Si le conducteur ou autre que le seigneur de rente fonciere enleuoit les biens estans en lhostel baille a louaige sans le cōsentement du locateur, icelluy locateur peut appeller ledit cōducteur, ou celluy qui a faict ledit enlieuement en restablissement pour restablir lesditz biens en lhostel pour seurete destre paye de troys termes arreraiges, si autant y pretend. & oultre peut faire contraindre ledit conducteur a garnir la maison pour vng an a venir.

cccxx.

Ledit seigneur dhostel, ou de ladicte rēte, peut poursuyuir les biens esleuez de son hostel, & iceulx par son cōmis, ou enuoye appelle sergēt, notaire, ou deux tesmoings au lieu de notaire, prendre, saisir, & esleuer par execution pour la seurete & payement de ce quil luy est deu pour troys termes escheuz, & deux a venir, pour garnissemēt.

cccxxj.

Vng tauernier vendāt, & detaillant pain & vin peut poursuyuir vne ou plusieurs personnes qui ont beu & mange en sa maison: & de ladicte despence quil y auront faicte il en est creu iusques a cinq solz, pourueu quilz confessent, ou soit congneu, quilz y ayent beu ou mange puys vng an. & peut ledit tauernier desgaiger en sa maison celluy ou ceulx qui auront beu ou mange silz refusoyent payer. Et peut desgaiger ledict tauernier le dernier qui demourera en sa maison pour tous les autres de lescot, qui sen seroient allez sans payer ledit escot, & apres lan ne sont plus receuz a en faire question.

cccxxij.

Vne personne qui a respondu pour aultruy au ieu de paulme, est tenu de la perte, sans ce quil soit besoing a celluy qui a gaigne de faire appeller le principal perdant.

cccxxiij.

Les habitans demourās es ville & faulxbourgs Dorleans peuuēt au moyen du priuilege de la ville faire arrester les biēs meubles daucun estrāgier, pour raison du contract ou promesse faictz en ladicte ville, faulxbourgs, & banlieue. Et vault, & tient ledit arrest comme sil y auoit lettres obligatoyres ou chose congneue, pourueu que sil y a opposition formee il informera iustice dedans vingtquatre heures du debt, contract, ou promesse ainsi faict, ou autre delay qui luy sera prefix par le iuge. Autrement sil ne le faict larreste aura main leuee. E suffist dinformer par vng tesmoing, pour faire tenir la main.

cccxxiiij.

Le mary seul, sans sa femme, peut faire faire execution, comme seigneur dhostel, es maisons & heritaige de sa femme, pour le loyer ou rente fonciere dicelles.

cccxxv.

Les fruictz dune mestairie, pour les moyssons, ferme, ou rente fonciere dicelle peuuent estre arrestez & empeschez par le seigneur de ladicte mestairie, soyt quelle soyt de son heritaige ou de lheritaige de sa femme, & tient tel arrest & empeschemēt, iusques a plain payement desdictes maisons, ferme & rente. & semblablemēt peuuent estre arrestez & empeschez les fourraiges & paille, pour le nourrissement du

bestial

bestial de ladicte mestairie, & aussi pour faire des fumiers, affin de les conuertir en fumier,& amender les terres dicelle mestairie, pose ores que ledit seigneur neust lettre obligatoyre expresse quant a ce, & si lesditz fruictz,pailles,fumiers, & fourraiges estoiēt esleuez,ledit seigneur les pourra poursuyuir,& faire arrester,& sera prefere a tous autres.

cccxxvj.

Les fumiers ne peuuēt estre esleuez,ains doiuent demourer pour estre conuertis a fumer,& amēder les terres de ladicte mestairie. Et peuuēt estre arrestez & poursuyuis,comme en larticle precedent.

cccxxvij.

Quāt vne maison est edifiee & assise sur heritaiges tenuz de diuerses personnes, & que icelle maison nest separee par deuers senacles de demourance, huysseries & entrees:Il loyst a chascun des seigneurs fonciers & directz desditz heritaiges ou est situee ladicte maison ou de partie diceulx entrer en icelle maison,& sur les biens qui y sont trouuez proceder ou faire proceder par voye dexecutiō, pour les arreraiges de sa rente fonciere ou loyer.

cccxxviij

Le conducteur qui na dequoy payer,ou qui ne garnist lhostel de biēs meubles pour le payemēt de deux termes de loyer dudit hostel,en peut estre expelle & mis hors par le seigneur dhostel par authorite de iustice.

cccxxix.

Le conducteur dune maison qui de rechief layt louee a vng autre, peut durant le temps de sa tenue & conduction,proceder & faire proceder par execution pour le loyer & exploictation de ladicte maison,sur les biens quil trouue en icelle,& conduyre ladicte execution, ainsi que pourroit faire vng seigneur dhostel.

cccxxx.

Pour les droitz seigneuriaulx on peut arrester les rentes, loyers, & pensions des heritaiges redeuables desditz droitz seigneuriaulx.

cccxxxj.

Biens meubles par le seigneur diceulx, peuuent estre poursuyuiz & demandez par entierement:au moyen dequoy sil y a opposition lesditz biens demourrōt en iustice pendant le proces.

cccxxxij.

Le benefice & octroy dennion & quinquennion sur le delay de debtes payer, na lieu,& nen doit aucun iouyr pour les debtes qui procedēt,& sont deues a cause darreraiges, de rētes foncieres, loyer de maisons,pēsion, ferme tenue, & exploictation dheritaiges,fruictz,& reuenus diceulx,pēsiōs & nourritures descoliers,& seruiteurs & autres pensionnaires, biēs,deniers baillez en depost.reliqua de ladministratiō & gouuernement que les debteurs ont eu des biens de leglise,chose publicque, mineurs, prodigues, incensez de crismes, de delitz, les salaires deuz a ceulx qui ont besongne & seruy pour les debteurs.

cccxxxiij.

Se aucun forain ou estrāgier faict quelque cōtract,promesse,pactiō,ou marchandise dedans la ville & faulxbourgs Dorleans,& que pour raison de ce il soit dedās les vingt & quatre heures conuenu & appelle,il en respondra par deuant le preuost Dorleans.

cccxxxiiij.

Quant aucun achapte des porcs au marche, & apres quil les a achaptez il les faict languayer, & le languayeur trouue quilz soyēt mezeaulx,ledit achapteur ne sera tenu les prendre si bon ne luy semble, & est deu au languayeur de chascun porc cinq deniers tournoys.Et combien que en languayant lesditz porcs, ne se trouuent me-

zeaulx, neantmoins ſi lachapteur les faict mener tuer & ouurir, & que en ce faiſant iceulx porcs ſe trouuent mezeaulx par dedans, au corps ou iambons, ledit achapteur ne les prendra ſe bon ne luy ſemble, & en ſera quitte en les rendant a ſon vẽdeur, lequel eſt tenu les prẽdre: & ſil eſt trouue que en la lãgue y ayt des grains de meſellerie, ledit languayeur ſera tenu de les prendre, & en bailler largent audit vendeur, & en acquiter ledit achapteur. Auſſi doiuẽt leſdictz vẽdeur ou languayeur payer les fraiz faictz par ledit achapteur, & fault que ladicte langue demoure attachee auſdictz pors, ſans larracher, autrement nen ſeront tenuz en aucune maniere le vendeur ne languayeur. Auſſi ſi en languayant le porc ſe trouue mezeau, le languayeur ſera tenu fendre loreille dudit porc pour marque.

cccxxxv.

Les languayeurs en marche ſont reſpõſables, & tenuz lung pour lautre.

cccxxxvj.

Tous achapteurs de beſtail doiuent eſtre contrainctz a payer le pris de lachapt, par priſon fermee, quant ilz ſont adiournez a la requeſte du vendeur creãcier, dedans la huytaine de lachapt, ſans pource pouuoir iouyr dannion, quinquennion, ou ceſſion.

cccxxxvij.

Tous achapteurs de poyſſon ſeront contrainctz a payer le pris de lachapt, par priſon, ſans ce quilz puyſſent iouyr du benefice dannion, quinquẽnion, ne faire ceſſiõ.

cccxxxviij.

Ceulx qui ſont proſenetes, courratiers, & mediateurs de faire vendre, ou achapter quelques biens, cheuaulx, ou marchãdiſes, ſeront contrainctz a reſtituer ou en bailler le pris quil les auront venduz par priſon.

Vingtieſme chapitre.
Des criees & ſubhaſtations.

cccxxxix.

En matiere de criees & ſubhaſtations, auãt que aucunes lettres de decret ſoyent dictes valables, & que lon ſen puyſſe ayder, il conuient quelles conuiennãt la cauſe du ſaiſiſſemẽt, pour quelles annees & termes eſcheuz auecques les ſubhaſtations, vẽtes, exploictz, proclamations, relatiõs de ſergens, & ordre deſdictes criees, & que le tout ſoit incorpore eſdictes lettres de decret: autremẽt ne ſont valables, & ne ſortiſſent effect.

cccxl.

Oultre eſt requis que leſdictes criees ſoient faictes en lieu public, ordõne, & accouſtume a faire criz & proclamations de la terre & ſeigneurie ou leſditz heritaiges ſont aſſis, & leſdictes criees faictes. autrement ſont nulles, & ne doiuent ſortir aucun effect.

cccxlj.

Auſſi eſt requis que le ſergent executeur face les ſaiſiſſemens, & iceulx ſignifie aux ſeigneurs & detẽteurs des lieux, en preſence de teſmoings ou notaire. Et ſil ny a ſeigneur & detenteur conuiẽt pouruoir auſditz heritaiges vacans de curateur, & que pour ce faire il ayt commiſſion libellee, & expreſſe au cas. Et que a ladicte commiſſiõ ſoit attachee ſa relatiõ, en laquelle ſoiẽt contenues leſdictes criees deuement continuees de iour a autre, & le tout incorpore eſdictes lettres de decret, affin de congnoiſtre ſil y a aucune interruptiõ. car qui fault dung ſeul iour, tout ce qui eſt ia faict eſt nul, & de nulle valeur. & neſt a preſumer que les ſolennitez ayent eſte gardees. Et oultre ſera faict vng cry de huytaine au iour de dimenche, a lyſſue de la meſſe de parroiſſe du lieu ou eſt aſſis ledit heritaige, & ſera mys vng breuet deſdictes criees a la porte du ſiege de la iuriſdition ou lheritaige eſt crie.

cccxlij.

cccxlij.

Toutesuoyes heritaiges vacans, & sans detenteur,peuuent a la requeste du procureur de la seigneurie de la iustice ou ilz sont assis,estre saisiz,vẽduz,& adiugez par decret, comme vacans, sans quil y soit requis dation de curateur ou commissaire.

cccxliij.

Et oultre,que toutes & quantesfoys que aucun damãdeur en criees est paye & contente par le debteur,ou autre,de ce quil luy est deu , & pour raison de quoy il a faictes lesdictes criees, il se peut departir & desister desdites criees,& cessent a son regard.

cccxliiij.

Et neantmoins si le demandeur desdictes criees se desiste dicelles criees pource quil est paye , ou pour autre cause , & vng des opposans esdictes criees requiert estre subroge a la poursuyte dicelles,au lieu dudit demandeur,il y sera,& doit estre receu en monstrãt & enseignant de son debt ou ypothecque quil a sur lesditz heritaiges.

cccxlv.

Celluy qui a acquis heritaige par decret & adiudication de iustice, peut icelluy heritaige delaisser, en payant les sommes de deniers & choses mobilieres a quoy il a mys a pris ledit heritaige,& les arreraiges des charges iusques ausditz delays.

cccxlvj.

En matiere de criees il nest besoing que les seigneurs feodaulx & cẽsiers sopposent esdictes criees. car les ventes & adiudication qui en serõt faictes par decret ne leur peuuent preiudicier , quant ausditz droitz seigneuriaulx, sinõ des arreraiges & proffitz ia deubz & escheuz, qui seroiẽt perduz silz ne sopposoient.

xxj.chapitre.

Des executions faictes par vertu de lettres obligatoires & sentences.

cccxlvij.

L Ettres obligatoires faictes & passees soubz seaulx royaulx , ou autre seel autentique de court laye, sont executoires : & portent garnissement de main contre oblige.

cccxlviij.

Porteur de lettres obligatoires peut faire execution sur le debteur oblige,si a ce il est oblige, comme feroit le creãcier principal , & est receuable a cõduyre & soustenir le proces qui sen pourra ensuyure, tant pour le creancier,que pour ses heritiers.

cccxlix.

Toutes executions cessent par la mort de loblige,sinon la succession iacente.Cest assauoir , quant il ny a heritiers apparãs,auquel cas peut proceder par voye dexecutiõ ou arrest sur les biẽs meubles delaissez par oblige. Mais au contraire, les heritiers du creancier peuuent executer loblige , par ce que par la coustume gardee audit bailliage & preuoste Dorleãs,le mort execute le vif: & non econtra.

cccl.

Lettres obligatoires de constitution de rẽte,soit fonciere ou autre, sont executoires contre loblige, pour les arreraiges qui pourroient estre deubz , pour autant de temps que laction personnelle dure.Et pareillement sur les biens dudit oblige apres son trespas,la succession estant iacente,cõme dessus.

ccclj.

Contre vng tiers detenteur de la chose obligee , lesdictes lettres obligatoires ne sont executoires sur les biens meubles dicelluy detẽteur, mais peut le creancier par vertu desdictes lettres,faire arrester & empescher les loyers, & pensions, ou fruictz, pendãs par les racines de la chose especialement obligee . Et nen aura le detenteur pour son opposition recreãce ne deliuran-

ce,ſinon en faiſant rapporter la main plaine du debt qui apparroiſtra eſtre deu par leſdictes lettres obligatoires, ou de la valeur deſditz fruictz empeſchez a ſõ choix.

ccclij.

Vng ſeigneur dhoſtel,ou ayãt rente fonciere, ferme, ou penſion, ou autre cree par bail,partaige,ou licitation,& pareillement pour loyer,ou exploictation dhoſtel, peut par luy,ſes procureurs ou meſſagiers,ſans obligatiõ ne authorite de iuſtice, proceder par voye dexecution ſur les biens meubles trouuez en ſondit heritaige redeuable de ladicte rente, ferme,loyer, ou pẽſion pour troys termes prochains,precedans ladicte execution,& pẽdant le proces, ſera ſaiſy le ſeigneur foncier,comme deſſus.

cccliij.

Vng achapteur de biens venduz par iuſtice,quel quil ſoit,peut eſtre cõtrainct par priſon,& ſes biens venduz,ſans ſolennite, ne attẽdre les nuictz pour le debt, pour lequel il eſt faict & conſtitue achapteur de biens, & ne doit eſtre ouy a aucune choſe dire ou alleguer, ſinõ quil vueille alleguer payement depuys ledit achapt de biens.Et neantmoins tiendra priſon,ou conſignera le debt & biens valables auãt quil ayt prouiſion de ſa perſonne, & ne iouyra ledit achapteur de leffect & priuilege dennion, quinquennion,& ceſſion.

cccliiij.

Les biens prins par execution par vertu de ceſſion ſur le debteur qui a faict ladicte ceſſion ſeront venduz au linquant, & incontinent au lieu accouſtume, ſans garder aucune ſolennite de iuſtice.

ccclv.

Saucun qui eſt debteur par marche,promeſſe,obligatiõ,ou autre cõtract par eſcrit ouverbal,va de vie a treſpas,& ſes heritiers ſoyẽt demourãs hors le bailliage Dorleãs & reſſors dicelluy,le creancier peut ſur les biẽs dudit debteur trouuez eſditz bailliage & reſſors,proceder & faire proceder par voye darreſt & empeſchement, & vault & tient tel arreſt & empeſchement iuſques a plain payement du debt. Touteſuoyes ou il ny auroit obligation & que alencõtre dudit arreſt il y euſt oppoſitiõ, doit eſtre dõne par le iuge vng brief delay a larreſtant, pour informer de ſon debt.

ccclvj.

Ceulx qui ont faict la meſtiue & cueillete des grains,ou des blees,voyctures,par eaues & par terre, peuuẽt pour leurs ſalaires faire arreſter & empeſcher les bledz, charrettes, cheuaulx,marchãdiſes,& biens de leurs debteurs, a la requeſte deſquelz il y ont beſongne, & tiennent telz arreſtz & empeſchemens iuſques a plain payement. Et ſil y a oppoſition, le creancier en cas de ny,informera de ſon debt dedãs vng brief delay qui luy ſera prefix par le iuge,& nauront les gens qui auront faict aucunes beſongnes ou œuures, aucune action, ſinon cõtre ceulx qui les aurõt mys en beſongne.

ccclvij.

Executions faictes pour debtes mobilieres par deux creanciers non priuilegiez, celle qui eſt enleuee prefere a celle qui neſt enleuee,& aux arreſtz faictz ſur les biẽs du debteur qui nauroient eſte enleuez, & ſeroient laiſſez es mains dicelluy debteur.

ccclviij.

Quant arreſt ſur arreſt,executiõ ſur execution ſont faictz pour vng meſme debt, & entre meſmes perſonnes,les derniers arreſtz & executiõs ne vallent pas,ſinon que le premier arreſt ou execution euſſent eſte vuydez & terminez.

ccclix.

Se vng creancier pour le payement de ſon debt,autre que loyer de maiſon,ou arreraiges de rente fonciere, faict arreſter, prendre, ou enleuer par execution aucuns biens

biens meubles quil preted appartenir a son debteur,& que a lencontre il y a vne tierce personne opposat,si icelluy opposant maintient lesditz bies luy appartenir, il sera receu.Et de ce serot lesditz opposant & debteur creuz par leur serment, en affermant par lesquelz debteur & opposant iceulx biens appartenir a icelluy opposat, sans fraulde,ledit opposant aura main leuee, & deliurance desditz biens, sinon que le creancier voulsist maintenir,& prouuer fraulde entre ledit opposant & debteur, ou que iceulx opposant & debteur fussent capables & receuables a porter tesmoignaige lung pour lautre.

ccclx.

Lettres & gaigemes passez par autre notaire ou greffier que de court laye ne gisent en execution es bies du debteur oblige,sinon quil y ayt debitis.

ccclxj.

Vne sentence donee contre aucus ayans prins la cause pour vng autre,est executoire,tant du principal que despens,tant contre celluy qui est codemne que celluy pour lequel il a prins la cause, en ayant faict diligence contre le principal condemne.

ccclxij.

Lettres de sentence en declaration dypothecque donnees contre vng detenteur sont executoires contre le condemne,tant quil est detenteur de lheritaige redeuable de ladicte rente, nonobstat que lan & iour dicelle soit passe.

ccclxiij.

Lexecuteur du testament dung trespasse peut dedans lan & iour dudit trespas pour auoir payement des sommes de deniers & autres debtes deues au deffunct par vertu de lettres obligatoyres, ou sentence & codemnation,esquelles les debteurs sont tenuz faire proceder par voye darrest, ou execution sur & es biens desditz debteurs iusques a laccoplissement dudit testament.

ccclxiiij.

Les contractz & autres actes & instrumens passez par notaires de court deglise ne portent ne attribuent aucun droit dypothecque.

ccclxv.

De toutes amedes estans en loy les femmes nen doiuent que la moytie.

ccclxvj.

Tous clercz, prebstres, & laycz,quant sont conuenuz par deuant le iuge lay,pour congnoistre ou nyer cedules faictes soubz leur seel, ou seing manuel, ilz sont tenuz icelles congnoistre ou nyer par deuant ledit iuge lay,& y respondre,quant a ladicte congnoissance.

ccclxvij.

Cedule priuee,& recongneue,ou prouuee,porte garnison de main contre le debteur subiect a la iurisdition seculiere qui a faicte ladicte cedule, en telle maniere que le debteur est tenu de consigner & garnir la main de iustice du debt contenu en ladicte cedule,& iusques a ce quil ait fourny ne doit estre ouy a aucune exceptio & deffence, proposer ou alleguer. Toutesuoyes si icelles cedules estoient conditionnelles, & que la conditio importast congnoissance de cause,il sera au surplus a la discretion du iuge,parties ouyes,ordonner de ladicte consignation.

ccclxviij.

Aucun notaire ou tabellion ne peut vablemet passer ne receuoir lettres ne contractz oultre leur chastellenie ou iurisdition, sinon les notaires des chastelletz de Paris,Dorleans,& de Montpellier:qui par priuilege peuuent & ont accoustume receuoir & passer tous contractz par tout le royaulme de France.

Vingtdeuziesme chapitre.

Des cas possessoires.

ccclxix.

ON acquiert possession daucun heritaige droit corporel ou incorporel, en iouyssant dicelluy par an & iour, & exploictz derniers, non vi, non clam, non precario ab aduersario. Et apres telle iouyssance peut celluy qui a acquis telle possession, intenter & soustenir complaincte en cas de saisine & de nouuellete, & tous autres proces possessoyres sil est trouble en sadicte possession. Et doit obtenir au possessoyre contre celluy qui la trouble, en prouuāt sa possession telle que dessus.

ccclxx.

Vng homme lay peut acquerir la possession dune disme, par an & iour, & icelle tenir, posseder, en prouuāt & monstrāt quelle soit infeodee deuement.

ccclxxj.

Opposition vault trouble de faict.

ccclxxij.

Pour simples meubles on ne peut intenter complaincte.

ccclxxiij.

Le seigneur vtile dung heritaige ne peut oultre le gre & volunte du seigneur feodal censier, ou de rente fonciere, faire perriere, fouiller, & enleuer pierre dudit heritaige, sinō que ce soit pour employer en icelluy heritaige. Et ou on feroit le contraire, le seigneur en pourroit prendre, intenter, & deffendre le possessoyre & toutes autres actions, sinon que ce fust lieu & heritaige destine a perriere.

Autres coustumes oultre les chapitres precedans, qui sont additions baillees par les escheuins de ladicte ville Dorleans.

ccclxxiiij.

EN lallienation de meuble, le benefice de restitution & action recisoyre nont point de lieu quant les parties sont capables de contracter, sinon que ladicte alienation fust faicte par dol & fraulde de lachapteur.

ccclxxv.

Les iumelles, arbres, boees, metz, viz, & escroues dung pressoir, & ce qui y tient, & est affiche par cheuille, ou cloux & crampons, sont heritaige, & le reste est meuble.

ccclxxvj.

Il est prohibe & deffendu dacquerir & achapter rentes a moindre pris que de dix liures tournoys pour le sort principal de vingt solz tournoys de rente.

ccclxxvij.

Celluy qui a droit de rēte vēdue & constituee, se peut adresser pour raison dicelle rente & arreraiges sur lheritaige specialement oblige, & contre vng tiers detenteur dicelluy qui en est tenu respōdre, ou amener son garant comme detenteur, & payer ou delaisser sans ce que le seigneur de ladicte rēte soit tenu exploicter, si bon ne luy semble, le vendeur & ses heritiers. Mais en delaissant en iustice par ledit tiers detenteur ledit heritaige pour estre crie &c. il est descharge, tant du principal que des arreraiges.

ccclxxviij.

Si celluy qui exploicte lheritaige a luy baille

baille a loyer,tient & exploicte icelluy heritaige apres le tẽps dicelluy loyer fini par huit iours,sans ce que denõciation luy soit faicte vuyder,il iouyra & paracheuera lãnee pour le pris a quoy il le tenoit parauãt. Et pareillement le seigneur dudit heritaige le pourra cõtraindre a tenir icelluy heritaige,& en payer le loyer audit pris pour ladicte annee.

cccl xxix.

La chose mobiliere estant veue a loeil, peut estre entiercee, sauf le droit dautruy, & si arrest est faict sur choses mobilieres a la requeste daucun contendant la seigneurie,tel arrest pourra par ledit arrestãt estre trouue & conuerty en entiercement,pourueu quen faisant ledit arrest,lesdictes choses mobilieres ayẽt este veues a loeil par ledit sergent qui a faict lesditz arrestz.

ccclxxxj.

Aucun ne peut,ains luy est prohibe entrer ne faire entrer sergens, ne autres personnes en la maison daultruy,pour entiercer,& faire entiercer,& enleuer par forme dẽtiercemẽt les biẽs estãs en icelle maison.

ccclxxxij.

En la taille du pain & du vin qui se lieue par chascun an en la ville & faulxbourgs Dorleans,& les enuirons, ou ladicte taille a cours apres les troys prochains dimenches de la serche , qui se faict par les bourgeoys, marchans , & cõmis a leuer ladicte taille du pain & du vin,les prochains lũdy, mardy , & mecredy apres la feste sainct Martin dyuer , le fermier dicelle taille a troys prochains iours apres le dernier dimẽche passe.Cestassauoir le lundy, mardy, & mecredy ensuyuãs, & consecutifz ledict dernier dimenche, pour faire faire execution sur les non taillez,ou mal taillez . Et sil ne faict lesdictes executions dedans lesditz troys iours , ou mettre en proces les mal taillez,ou non taillez,iamais ne vient a temps a en faire poursuyte contre lesditz mal taillez,ou non taillez,soit par cõfiscation ou autremẽt, en quelque maniere que ce soit.

ccclxxxiij.

En court laye laction ad exhibẽdum,ne lexception de non numerata pecunia,nont point de lieu.

Les coustumes & articles cy dessus escriptes,ont este leuees & publiees en ladicte salle de la court, le roy en son chastellet Dorleãs , par Iehan Choquart greffier du bailliage Dorleans , par lordonnãce,& es presences de nous Estiẽne Buynard conseiller du roy, & Guillaume Roiger aussi cõseiller & procureur general dudit seigneur en sa court de parlemẽt,commis & deputez par ledit seigneur pour faire ladicte publicatiõ.Et aussi es presences de maistre Iehã Seal official, Hilaire Iacob seelleur,Clemẽt de Milbert bailly de leuesche Dorleans , Geruaise Bellier & Estienne Peigne procureurs , comparans pour reuerend pere en dieu monseigneur leuesque Dorleans,messires Arnoul Ruze scholastique,Alexãdre Guibert, Iehã Bruneau docteurs,& maistre Pierre Roignon procureur general . Pour les recteur , docteurs, & college de luniuersite Dorleans, maistre Mathurin Louau , Symphoriam Trunel , chanoynes de leglise Dorleans, maistre Estienne Daniel bailly de ladicte eglise , & Iehan Hate procureur . Pour les doyen , chanoynes , & chapitre de ladicte eglise Dorleans,maistre Iehan Bourgoing chantre , Iacques Coiffart , Aignan Foillon,Loys Chartin,& ledit Mathurin Louau chanoynes de leglise sainct Aignã Dorleans,maistre Clement de Millebert bailly,& Guillaume Foucault procureur.Pour les doyen,chanoynes, & chapitre de ladicte eglise de sainct Aignan Dorleãs, mai-

ſtre Iehan Senatier chanoyne de Clery lez Orleans, maiſtre Pierre Daniel bailly dudit lieu, & ledit Guillaume Foucault procureur. Pour les doyen, chanoynes, & chapitre de ladicte egliſe noſtre dame de Clery. Maiſtre Girard Laurent, chantre, Loys Chartin chanoyne de ſaint Pere empont Dorleans, maiſtre Iehan Mairat bailly, & ledit Eſtienne Peigne procureur. Pour les doyen, chanoynes, & chapitre dudit ſainct pere empõt Dorleãs, maiſtre Aignan Foillon cheuecier, Iehan Guyot chanoyne de ſainct Pere Pullier, ledict maiſtre Iehan Mairat bailly dudit lieu, & ledit Eſtienne Peigne procureur. Pour les doyẽ, chanoynes, & chapitre dudit ſainct Pere Pullier, maiſtre George Balnac, & Pierre du Chã, chanoynes. Pour les doyen, chanoynes, & chapitre de ſainct Auy, maiſtre Loys Gandillon chanoyne de Iargueau, maiſtre Iehã Mailler bailly deſditz chapitre, & Eſtienne Peigne. Pour les doyen, chanoynes, & chapitre dudit Iargueau, maiſtres Phelippes Preuoſt & Geofroy Hodes chanoynes de Mung. Pour les doyen, chanoynes, & chapitre de ſainct Liphard dudit Mung, maiſtres pierre Maindeſtre & Compaigne Bourſier chanoynes de Puthuiers. Pour les chantre, chanoynes, & chapitre dudit lieu, meſſire Eſtienne Fournier bourſier de leglíſe de Sully. Pour les chãtre, chanoynes, & chapitre dudit lieu, Pierre Brunyer procureur de la ſeigneurie de Lãgenerie. Pour les threſorier, chãtre, & chapitre de la ſaincte chapelle du Palays a Paris ſeigneurs dudit lieu, maiſtre Pierre Daniel bailly de ſainct Benoiſt le Fleury, ſur Loyre, Pierre Foubert & ledit Eſtienne Peigne procureur. Pour les religieux, abbe, & cõuent dudit ſainct Benoiſt le Fleury, ſur Loyre, frere Loys Aiaſſon abbe de ſainct Meſmin lez Orleans, frere Guillaume de Berry abbe de noſtre dame de Beaugency, & pour les religieux & conuent dudit lieu, frere Iehan Roillon religieux de ſainct Euuerte. Pour les religieux, abbe, & conuent dudit ſainct Euuerte Dorleans, Frere Guillaume de la voue abbe de Bõneual, ſoubz les proteſtations par luy faictes & baillees par eſcript, labbe de la court dieu preſent, & leſditz maiſtres Clement de Millebert & Pierre Daniel conſeillers, & ledit Eſtienne Peigne procureur pour les religieux & conuent dudit lieu, frere Francoys Gandion religieux de ſainct Sanxon Dorleans, pour les religieux, prieur, & conuent dudit lieu, ledit frere Loys Aiaſſon prieur de noſtre dame du Bourg lez Chaſteauuielz, Guillaume Boyuin procureur. Pour le prieur de Flotin, maiſtre Pierre Fleury bailly de ſainct Laurens de Orgerilz & Pierre de Champeaulx procureur. Pour leprieur dudit lieu, frere Iehan Rogier prieu du Pont aux moynes, le prieur de ſainct Geruaiſe lez Orleãs, le prieur de Semoy, frere Guillaume Chartier prieur de Bucy, le roy & le commandeur de Boigny en perſonnes, Iehan du Puy procureur. Pour les preuoſt & chanoynes de Lizay en legliſe de Tours ſeigneurs de Rebrechien, ſoubz la proteſtation par luy faicte. Auſſi es preſences de Regnault des montilz, procureur & receueur de mon ſeigneur le duc de Longueuille, conte de Dunoys, ſeigneur de Baugency, Iehan Agnes procureur pour le ſeigneur de la Trimoille, ſeigneur & barõ de Sully & de ſainct Gondon, Iehan Bourgeoys, pour le ſeigneur de Marigny, le ſeigneur de Chãbon, meſſire Iehan Deſtampes, cheualier, ſeigneur de la Ferte Nabert, & de Nouen, maiſtre Pierre le Berruyer bailly de Thoury, pour les religieux, abbe, & conuent de ſainct Denys en France, ſeigneurs dudit Thoury en Beaulſe, de Guilleral, & Dangeruille. Liphard de la Vau, procureur. pour le ſeigneur & habitans de Vouſon.

Vouſon. ledit maiſtre Clement de Millebert bailly de la Sale, lez Clery, & ledit Guillaume Foucault procureur, pour la cõteſſe de Tonnerre dame dudit lieu, ledit maiſtre Iehan Maiart bailly de Charſonuille, Geruaiſe Bellier procureur, pour la dame dudit lieu, maiſtre Pierre Boucher bailly de Sueure, pour le ſeigneur dudit lieu, Philippe de Clery ſeigneur de Ligny le Ribault, Iehã le noir procureur, pour le ſeigneur de Roigemõt, meſſire Nicole de Gaillõ cheualier ſeigneur du Puiſet, en partie, & ledit maiſtre Iehan Maiart, bailly de ſainct Sigiſmõd, & Iehan Hate procureur pour la dame dudit lieu du Puiſet pour lautre partie, meſſire Loys de la Ferte cheualier ſeigneur Duiſſeau, Guillaume Boyuin procureur ſubſtitut de Iehan Gilet, procureur du ſeigneur de la Gruture, ſeigneurs des barõnies & cheſtellenies de Montmiral, Auton, & la bazoche Gouet, Iehan Arrouſt, procureur de meſſire Anthoine de Luxembourg, conte de Brayne, ſeigneur Daſluye, Regnault Yeure, procureur & receueur du ſeigneur de Dangeau, & de Barenton, ſoubz les proteſtatiõs par eulx faictes, touchãt leſdictes baronnies, & ſoubz les proteſtations faictes au contraire par les procureurs du roy audit bailliage Dorleans, inſerees en noſtre proces verbal. Loys Rabel procureur & receueur des religieux, prieur, & conuent de ſainct Martin des Champs a Paris, ſeigneurs Doſomuille, Bolonuille, Modonuille, la ſainct Iehan, & Goillõs, moyuillier, Poiſſac, & Octomullier, ſoubz les proteſtations par eulx faictes ledit maiſtre Iehan Mallier bailly de Montpipeau pour ſeigneur dudit lieu. Et pareillement es preſences de maiſtres Aignan de ſainct Meſmin, lieutenant general de par le roy dudit bailliage Dorleans. Loys Roillard preuoſt dudit lieu, Pierre le Berruyer aduocat fiſcal, & Pierre Houſſe procureur fiſcal du roy audit bailliage Dorleãs. Maiſtres Iehan de Vignelles, Iacques le Fuzelier, Iehan Maillier, & Eſtiẽne Maignan aduocatz & cõſeilliers audit lieu Dorleãs, Iehan Gueret & Guillaume Foucault procureurs & practiciẽs pour le college des aduocatz & procureus de chaſtellet Dorleãs. Maiſtre Pierre le Clerc, maiſtre Iehã Regnard, & maiſtre Nicolle Hanet, Philippe Sauſſoye, Aignan Acharie, Michel Daniel, Nicolas le Berruyer, Gencian de Loynes, Eſtienne Ladmirault, Iehã Compain, pierre Chartin, & Maturin le Mazier eſcheuins de ladicte ville Dorleans, leſdits Geruaiſe Bellier & Iehan Hate procureurs de ladicte ville & habitans dicelle. Maiſtres Aignan Luillier, Iehan Noblet, & pierre Daniel conſeillers de ladicte ville. Maiſtre Eſtienne Daniel, Simõ Luillier, & pierre Fleury aduocatz & conſeilliers audit lieu Dorleans. Iehan Gueret, Bertault Roigeau, & Guillaume Boyuin, procureurs & practiciens a Orleans. Guillaume Framberge, Gillet Chartier, Iehan Seuin, pierre de Champeaulx, Iacques de Loynes, Nicolas Roiger, Iacques Boileue, Iehan Boileue, Guillaume Boileue, Guillaume le Breton, Iehan Martin du port, & Iehan Garnier marchãs & bourgeoys Dorleans, eſleuz par les habitãs pour eſtre preſens, & comparoir a ladicte aſſemblee, a la publication deſdictes couſtumes cy deſſus eſcriptes. Et auſſi en la preſẽce de pluſieurs autres perſonnaiges, tant deſgliſe, nobles, que aduocatz, practiciens, & bourgeoys, eſtans en grand nombre, eſcriptz & nommez en noſtre proces verbal. Apres laquelle publication deſdictes couſtumes redigees par eſcript, & ou ny a oppoſition, auõs declaire eſtre bonnes & valables, & enioinct aux deſſuſditz, & a tous autres deſditz bailliage & preuoſte Dorleans & reſſors, de doreſnauant obſeruer & garder

comme loy lesdictes coustumes publiees & arrestees. Et faict defence de non alleguer coustumes, proposer, ou prouuer contraires, ne desrogantes a icelles. Et oultre, auons faict defence ausditz lieutenans, iuges, officiers du Roy, & autres aduocatz, practiciés, & coustumiers desditz bailliage, preuoste, & ressors diceulx. Que doresnauant pour la preuue desdictes coustumes publiees comme dessus, ilz ne facent aucune preuue, par tourbe ou tesmoings particuliers, mais par lextraict dicelles, signe du greffier dudit bailliage Dorleans, & deument expedie. En tesmoing desquelles choses nous auons cy mis noz seings manuelz, & faict seeller de noz seelz. Et pareillemēt signer par ledit de sainct Mesmin lieutenant general, & Choquart greffier dudit bailliage Dorleans le trentiesme & penultime iour Doctobre. Lan de grace mil cinq cens neuf.

Ce ſont les couſtumes

GENERALLES DV BAILLIAGE DE TOVraine, nouuellement redigees par eſcript: les practiciens dicelluy baillaige, ou la plus part diceulx ſur ce euocquez, appellez, & oiz en lhoſtel de la ville de Tours, emologuees, approuuees & arreſtees par la court de Parlement.

Chapitre des droictz de baſſe iuſtice qui eſt appellee baſſe voerie, aultrement ſemy droit.

Premier article.

LE ſeigneur qui a baſſe iuſtice (appellee ſemy droit) peult congnoiſtre en ſa court des cauſes de partie a partie, tāt de ſimples dommaiges de beſtes priſes es dommaiges eſtans en ſon fief & iuriſdition y faire monſtree que de ſes debuoirs & aultres actions & reelles & petitoyres, concernans leſtroyt fons, dont lamende ne excede ſept ſolz ſix deniers tournoys. Faire aſſeoir bornes entre les heritaiges de ſes ſubiectz, & prēdre amendes iuſques a ſept ſolz ſix deniers du roturier, & des nobles & gens degliſe, iuſques a cinq ſolz, & faire tenir ſes plaitz quatre foys lan.

De baſſe iuſtice.

TEXTVS noſtræ præſentis conſuetudinis videtur inhęrere opinioni Bartol. in.l.imperium de iuri.om.iu.ff. Scitis enim quòd ibidem Barto. qui eſt totius Cæſareæ Academiæ princeps poſt glo.ordi.in.l.j.eo.titu.ff.dicit, quód iuriſdictio eſt poteſtas de iure publico introducta: cum neceſſitate iuris dicendi, & æquitatis ſtatuendæ. & ſub iſta iuriſdictione in genere ſumpta comprehēditur imperium quod ſubdiuiditur in merum & mixtum. At imperium ſimpliciter ſumptum eſt, iuriſdictio quæ officio iudicis nobili expeditur. Merum autem imperium eſt iuriſdictio quę officio iudicis nobili expeditur, vel per actionem, publicam vtilitatem principaliter reſpiciens, ſub quo ſex ſunt gradus. nam eſt maximum imperium maius, & magnum quoddam eſt paruum: quoddam minus, & quoddam minimū. Imperij quippe maximi eſt condere legem generalem, & ſupremo principi & ſenatui competit. vt.l.j.de conſti.ff.&.l.non ambigitur ſenatum ius facere poſſe.ff.de legi. Idque & præfecto prætorio etiam competit. Maioris ſiquidem imperij hæc ſunt. poteſtas animaduertendi facinoroſos homines cum vita admittitur, vel membrum abſcinditur, vel ſi vita ciuilis etiam adimatur, vt quia libertas perditur. Item miſſio ad perpetuos carceres, vel ad pœnam, quæ quādoque fit ex cōſuetudine. licet de iure noſtro id fieri prohibeatur, vt tradūt doc.in.l.ob æs alienum.cum autētica ibi poſita. C.de acti.& obli. &.l.incredibile. C.de pœnis. &.l.aut. damna.§. ſolet.ff.de pœnis, tunc talis miſſio in perpetuos carceres eſſet meri imperij maioris. cū talis miſſus æquiparetur in metallum damnato, vt.d.§. ſolet: ſecundum eundem Barto. ibidem Innocentium referentem, in cap. qualiter. & quando extra de accuſationibus. Magni vero imperij eſt ciuitatis perditio, veluti cum fit alicuius hominis facinoroſi deportatio. Parui ſane imperij eſt relegatio, & corporis acra afflictio: cum tamen quis affligitur in corpus ad pœnam, non ad veritatem criminis eruendam, ſicut fit in tortura reorum. Minoris porro imperij eſt modica corporis coertio, omnibus magiſtratibus cōpetens. vt.l.magiſtratibus de iu.om.iu.ff. in autenti.de defenſo.ciuita.§.audiens.&.l.Leuia. de accu.ff. Minimi vero imperij eſt leuis multa, ſeu coertio quæ fit ad vindictam malefici vel facinoris. Et cum in titulo noſtro minimus ruſticarius merū imperium non habeat: ſiue conſideretur in maximo maiori vel magno, ſiue in paruo, minori, minimo. Ideo decurrendum eſt ad mixtum imperium, quod ſic diffinitur à art. Mixtum imperiū eſt iuriſdictio quæ officio iudicis nobili expeditur, priuatam vtilitatem reſpiciens. Cuius

Iuriſditionis diffinitio.

Imperiū.

Merū imperiū, maximū imperiū, maius imperiū.

Miſſus in perpetuos carceres damnato in metallum comparatur.

Mixti imperii diffinitio & diuiſio.

etiam sex sunt gradus. nam quoddam est mixtũ & maximũ. quoddam maius, quoddam magnum, quoddam paruum. quoddam minus, & quoddam minimũ. Sed de his gradibus tractim videamus sicq; sigillatim rimando cognoscemus quæ iura habeat infimus iusticiarius. Maximi ergo imperij mixti, est veniæ ætatis dactio quæ à solo principe conceditur. l. ij. C. de his qui ve. æta. impetra. arrogationi fiendæ authoritatis interposito, infantis emancipatio. l. fina. de emãcipa. l. libe. Maioris autẽ imperij mixti, est circa sententiam ex supplicatione facta cognitio. hæc enim aut principi, aut prefecto pretorio competit auten. quæ supplicatio cum ibi traditis. C. de precibus impe. offe. Magni verò imperij mixti, sunt in integrũ restitutio, in possessioné missio ex secũdo decreto. mixti quidem imperij parui, sunt ea quę cũ plena causę cognitione fiunt. vt dare bonorũ possessionem quæ tribuunt ius. pronunciare demittendo in possessioné ex secundo decreto. interponere authoritatẽ alienationibus, & alimentorũ transactionibus. & de istis nihil ad bassum iusticiariũ spectare videtur. Minoris autẽ imperij mixti, sunt quæ iudicis officio nobili expediuntur priuatam vtilitatem principaliter: tamẽ respicientes, & summariam cognitionem requirentes. At imperij mixti minimi sunt ea quæ iudicis officio nobili expediuntur absq; causę cognitione, vt interponere authoritatem emancipationi & manumissioni. & ista de cõsuetudine videntur concedi mediocri iusticiario: vt infra titulo primo, articulo finali. basso autẽ iusticiario minime. nisi per quandam necessariam consequentiam: vt cum in materia retractus minoribus agentibus de curatore prouidetur. & emancipatio ibidẽ celebratur, nec de his mireris: nã quędam conceduntur consequenter, & incidenter quę non conceduntur principaliter, doctores in lege (vulgata) quotiens de iudic. C. cum similibus. Nunc igitur operæpreciũ est ad iurisdictionem stricte sumptam descendere gradatim, quæ sic diffinitur. est iurisdictio quę officio iudicis mercenario expeditur, priuatam vtilitatẽ respiciens. Et ista materia tractatur copiosissime per Bar. in. l. imperium. ff. de iurisdi. omnium iudicum, & per totum titulum. Et post eum Paul. de Castro, & nouissimi scribentes. Cuius quidem iurisditionis etiam sex sunt gradus. Nam quædam est iurisditio maxima, quædam maior, quędam magna, quædam parua, quędam minor, quædam minima. Maxima est in qua vertuntur causę magni præiudicij: vt liberales status ingenuitatis & libertinitatis, quæ dicuntur præiudiciales. Iurisditio maior est illa in qua vigore sententiæ latę super aliqua actione potest veniri ad cruciationem corporis: vt cum quis non potest soluere, & oportet eum in corpus luere, quod euenit cum pœna procedit ex delicto, vel venit applicanda fisco secundum doctrinam Iasonis. in. l. si quis id quod de iurisd. omnium iudicum. ff. & docto. in. l. fi. ff. de in ius vocando. & . l. quicunque. C. de seruis fugitiuis. Iurisdictio magna est quę ascendit summam trecentorum aureorũ, quę quidem summa statuta est. quod solummodo competit maioribus magistratibus, vt in auten. de defen. ciuita. §. iudicare. Parua sane iurisditio est illa quæ est infra trecentos aureos. Minor est de centum, vel simile. Minima est, in qua plus expẽderetur si ordo iudiciarius obseruaretur, quam emolumentũ consequeretur, & in istis potest summatim procedi in autenti. de manda. princi. §. sit tibi. quæ tibi traditur per scribentes in autẽ. nisi breuiores. C. de sen. interlo. om. iu. Ex istis igitur gradibus patet ad sensum, quòd infimus iudiciarius habet minores, & minimas iurisdictiones stricte sumptæ, seu consideratæ causas vel exercitium illarum. Et quanuis hos gradus faciat ibidem Barto. tamen quinque gradus in consuetudine habemus, scilicet Baronem, vel gradum baroniæ. Castellanũ, siue gradum castellaniæ. Altum iusticiarum, Mediocrẽ, & Infimum.

Iurisdictio stricte sumpta, qualiter diffinitur & diuiditur

Gradus iurisditionis.

Maxima iurisditio

Maior.

Magna.

Parua.

Minor.

Minima.

Gradus iurisditionis secundum consuetudinem sunt quinque.

¶ Sequitur in textu.

Prendre amendes &c.

¶ Est ergo verum quòd emendæ possunt capi à basso iusticiario vsque ad. vij. solidorum, sexque nummorũ summã, quod tamen fallit hac in villa Castillionẽsi, vbi duntaxat solidi. v. exigũtur. Sed nunc quæro. Firmarius emendarum prępositurę qui per tres annos (vt fieri solet) emendas affirmauerat, petit emendas ipsas suo tempore natas, seu creatas: licet nondum taxatę & adiudicatę sint, vt potest accidere in denunciamẽtis, seu partibus formalibus. Secundus firmarius id impedit dicens ad se tales emendas spectare, vtpote suo tempore adiudicatas. an bene dicat. Et videtur quòd sic, instar illius quod pulchre voluit Baldus. in. l. cum ancillis. C. de incest. & muti. nup. de Syndico qui ex forma statuti tenetur denunciare maleficia commissa tempore sui officij. quòd si suo tempore sit delictum commissum, sed non peruenit ad noticiam suo tempore, sed sui successoris: quod tunc successor teneatur denunciare, de quo etiam no. Ludo. Ro. in. l. j. §. occisorum ad Syla. ff. breuiter. dic & resolutorie, quòd ad primũ firmarium talis emenda spectabit. nam quando commissum est delictum in tempore primæ firmæ, sed secuta est cõdemnatio in tempore secũdę, spectat ad primum dicta condemnatio, non ad secundum, quia primo erat ius acquisitum, & attendẽdum est tempus cuius persona principaliter iurisdi. doc. in. l. more maiorum de iuris. om. iudi. ff. facit. l. quæcũque actiones de acti. & obli. ff. & . l. si is qui in puteum, quod vi. aut clam. ff. Bal. in. l. diuortio. circa prin. so. ma. ff. & ibi dñs Ale. & Pe. de An. in. c. j. ne prelati vices suas &c. Et certe quòd in delictis sit initiũ spectandũ, vt sciamus ad quem spectet

Quæstio.

spectet punitio, optime facit.l. ꝙ ait lex.§.j.ad leg.Iul.de adult.ff. vbi Barto.inducit ad plures notabiles quæstiones, & ita Iason in. d.l.more maiorũ. Et loquor in emendis quarum pœna est certa determinata & ordinaria. secus crederem in arbitrariis per doctrinã Bar. in.l.j. ff.de pœnis.vide plene de tali materia Bal.Imo. & moder.in.l.diuortio.§. si fundũ. soluto.matri. ff.& per doct.in.l.si ideo de his quib.vt indig.C. & per Barto.in.l.si.seruum.ff.si ex noxali caus.ag.

¶Sequitur in textu.

Faire asseoir bornes,&c,

Cõsuetudo distribuit iurisditionem.

¶Hic nota quomodo consuetudo distribuit iurisditionem. nã si bene ponderes gradus nostrę iurisditionis, qui sunt à basso iusticiario vsq; ad baronem,inuenies nunc in basso iusticiario attributam mixti imperij iurisditionẽ in pluribus locis. Sed nunc quia textus noster facit de terminis mentionẽ, esset operę precium (si vos tamen non pigeat)paululum circa pœnã euulsorum finalium terminorum immorari ac insistere, vtpote quia quotidie materia cadit in practica inter istos ruricolas, qui pro vili pede terræ distrahunt terminos & limites agrorũ. Et in hoc succincte distingue. aut ille qui terminos amouit, euulsit: aut amouit eos,vt tantũ sibi terminos haberet: & tũc punitur in quinquaginta aureis pro quolibet termino amoto fisco applicandis,vt.l. agraria.ff. de ter.amo. Et nihilo minus tenetur parti furti actione secundum Cy.in.l.j.C.de accusa.quòd videtur sequi Bart. de Saly.ibidẽ aut amouit causa finiũ occupãdorum, id est,vt proximi terrã occuparet. & tunc distingue personas vt splendidiores relegentur in maius, vel minus tempus,habita ratione ętatis. alij fustigentur,& in biẽnium relegẽter.l.ij.de ter.amo.ff.aut amouit causa litium seminãdarum inter proximos & vicinos : & tunc extraordinarie punitur pro factorũ varietate,vt.d.l.j.C.de accu.&.l.j.de ter. amo. &.d. l.agraria. hanc etiam materiam vide per Panor.lepide tactam in cap.ex literis in fin. extra.de proba. Quæro pro textualibus declarãdis de expositione verbi istius Femidroit.respõ. ꝙ aduertendum est, ꝙ nonnulli habẽt in textu Semidroit: cum S.scriptũ,nonnulli autẽ habent Femidroit cũ F.scriptum : tamen idẽ est sensus. nam si habeas cum S.scriptũ:tunc dico quod videtur sonare,& dicere quasi non plenum ius iusticiæ sicut semiplena probatio : quæ non habet perfectũ effectum probationis, si autem sit in litera Femidroit, & tunc in idem recidit quasi dicat fœmineum ius iusticię, id est debile ius.sicut & fœmina est ipso mare debilior. Nã & Francisce loquendo debiles homines fœmineos vocamus.ergo Femidroit, id est debile, quia infimus iusticiarius habet iura debilia,quia non ita fortia vel lata sicut altus iusticiarius, vel Castellanus. Nam hi habent plenum ius iusticiæ.

De pœna euulsorũ terminorum.

¶Sequitur in textu.

De simples dommaiges de bestes.

Si tamen bestię captæ (recursu facto) tolerẽtur: posset bassus iusticiarius recursorẽ mulctare vsq; saltem ad emendam septẽ solidorum sexque nũmorum.nam cuilibet magistratui permissum est iurisditionem suã defendere pœnali iudicio.l.j. si quis ius dicen.non obtempe.ff.

Sequitur in textu.

Faire tenir ses plectz. iiij. foys lan.

¶Nota,& tene menti, quòd consuetudo ponit istud verbum,plectz.loco istius verbi, assises.

Sequitur in textu.

Quatre foys lan.

¶Quid si vellet tenere in mense Maij duas assisias,& in mẽse Iunij duas assisias pro toto anno. Responde,quòd posset de cõsuetudinis rigore.Sed attenta consuetudine practicata huc vsq; per trimestria sunt assignandę ipsę assisię. igitur non est contraueniẽdum: quia sic fuit vsitatum. arg.l.minime sunt mutanda de legibus.ff.

II.article.

Le bas iusticier peult contraindre par sa iustice ceulx qui tiẽnẽt en son fief,a bailler par declaration,tous les heritaiges,& rẽtes quilz tiennẽt deu mẽt,& a declarer les debuoirs,ou luy faire mõstree desditz heritaiges. Et aussi peult cõtraindre ceulx qui tiennẽt a hommaige de luy bailler leurs adueuz dedans quarante iours,apres lesditz hommaiges faictz.

¶Sequitur in textu.

Et aussi peult contraindre,&c.

¶Doctrina Baldi.in.l.instrumenta. C.de fideicommissis.& Ioã.de Platea.& Luc.de penna.in l.secunda. C.quando & quibus quarta pars debe.in bo.decuria.lib.decimo est talis,quòd dominus potest compellere emphiteotos & vasallos suos ad ostendẽdas denumbrationes rerum feudalium, vel emphiteoticarum, quando vasallus, vel emphiteota se ipsum esse vasallum vel emphiteotam confitetur.faciunt quæ notat Bar. & Alexand.de Imol.in.l.Ticius hæres.de acti. empti. ff. pulchrè per Angel. in.l. si in rem de rei. ven.ff. vbi dicit vnum magnum verbum, si sit verum scilicet, quòd si vasallus non det domino suo declarationem, vel non faciat fidem, quòd dominus poterit eum expellere,quod satis admitterem : vbi scienter vel maliciose vasallus declarationẽ detractaret ar.no.per Panor.in c.cæterũ.extra de iud. Tũc enim videtur iura fidelitatis violare. Et tene mẽti, ꝙ data tali decla

ratione in iudicio, quòd illa corrigi vel emendari non potest in præiudicium domini feudalis. l. rura & possessiones, cum ibi no. C. de omni agro deserto. lib. xj. Sed practici earum declarationum emendationem recipiũt vsque ad annum, si fuerit correctionis facta ꝓtestatio. quod probatur in §. Vasallus in ca. si de feudo defuncti in vsi. feud. titu. si de feu. controuersia sit inter dominum & agnatos vas. ibidem enim requiritur, quòd ex certa scientia quis abneget dominum: & dominum id probare tenetur, faciũt tradi in. l. qui agnitis de except. ff. Sed desauoamentum curati, vel prioris ecclesiæ nocere non debet. l. iubemus nullam nauem. C. de sacrosan. ecclesi. cum sua materia &. xvj. quæst. vj. ca. si episcopum. & taciturnitas, vel negligentia prælati, successori non prçiudicat quia delictum personę in ecclesia damnum redundare non debet. ca. cum venerabilis. extra de excep. & prælatus conditionem ecclesiæ deteriorem facere non potest cap. fraternitatem. de don. extra. licet vulgo dicatur, quòd ecclesia tenetur ad omne illud quod venit, vel procedit ex natura contractus, vnde ecclesia cessans per triennium soluere canonem amitteret emphiteosim, ita Bald. in. l. placet. C. de sacrosanc. eccle. & in cap. j. de alie. feu. Fulgo. & Ias. in dicta. l. placet. Sed quia passus est singularis in quo bis consului. primo pro rectore parrochialis ecclesiæ castri veteris contra dominum comite de Tõnoire. Et pro curato de Cereyo in causa quam habet cõtra nobilẽ militem Begotum de vausergues. nã ibi scripsi in illa causa. ideo quæro sic: rector ecclesiæ de Castro veteri conuentus à domino Castri Chalone, & à domino comite abnegauit se quicquã tenere in feudum dictorum: attamen de contrario constitit. quæritur an illius rectoris desauoamentum ecclesiæ prçiudicet: videtur quòd sic. nã ista propositio est vera, ꝙ delictum tutoris, vel curatoris aliquando nocet minori. l. polla. de his quibus, vt indig. aufer. hæred. C. cum ibi not. Item ecclesia tenetur ad omne illud, quod venit ex natura contractus Bart. & doc. in dicta l. placet. C. de sacrosan. ecclesi. Bald. in ca. j. de alie. feu. Item si ecclesia cessaret per triennium soluere canonem, amitteret emphiteosim. ponũt doc. in dicta. l. placet, & in. l. secunda. C. de iur. emphiteo. & late per Fulgo. in. d. l. placet igitur. Sed ego consului oppositum per. l. meminerint. C. vnde vi. ibidẽ enim patet, quòd delictum administratoris minori non nocet. igitur secundo facit, quia delictum non venit in administratione. l. si procurator de cõdi. indebit. ff. tertio adducebam. l. iubemus nullam nauẽ. C. de sacrosan. eccle. cum ibi not. quarto adducebã. xvj. q. vj. c. si episcopum, vbi est pulcher text. Quinto adducebã. d. c. cum venerabilis. de excep. extra. Sexto adducebam. c. fraternitatem de do. extra. vbi dicit dominus papa, ꝙ prælatus non est rerũ

Taciturnitas, uel negligentia prælati nõ ꝑiudicat successori.

Quæstio.

An desauoamentum curati ecclesiæ noceat.

Rector est rerum ecclesiasticarum administratione non dominus.

ecclesiastica. dominus, licet possit eccle. facere conditionem meliorẽ: non tamen potest facere deteriorẽ: ergo idem in proposito. Septimo adducitur, ꝙ res ecclesiarum non possunt cõfiscari glo. in. ca. cognouimus. xvj. q. vj. est textus singula. in. ca. canonibus. xvj. q. j. Octauo videtur casus in. l. placet de sacrosan. eccle. ibi in textu nulla translationũ solicitudo signetur. Ideo pro resolutione dicamus sic. Cũ quæritur qualiter prçlatus possit ecclesiæ prçiudicare: quia aut cõtrahendo, aut aliud faciendo, primo casu nõ potest præiudicare nisi licite cõtrahat. vt in auten. hoc ius porrectũ. C. de sacrosã. eccl. Secũdo casu, aut loquimur in qęrendo, & potest præiudicare, vt in autenti. de nestorianis. C. de hæret. & in corpore vnde sumitur, aut in iam quæsitis, & tunc aut negligendo, & præiudicare potest: vtputa patiendo contra se præscribi. in autent. quas actiones. C. de sacrosan. eccle. aut aliud faciendo, & tunc aut facit cum consensu capituli, & potest ei præiudicare, vt. d. l. iubemus nullam nauem, aut sine consensu capituli, & tunc non potest prçiudicare ecclesię, vt ca. delictum personę de regu. iur. ita. Bar. in. d. l. iubemus nullã & late. do. Anto. in cap. j. de dol. & contu. extra. Bart. in. l. aut facta in fi. ff. de pœnis. glo. in. c. cum dilectus de ordi. cog. faciunt, quę scripsi infra. eod. titu. arti. xxxij. vbi etiã dixi. & glo. in ca. priuilegium. xj. quęst. iij. Quid autem de facto curatoris, an prçiudicet minori, vide Bal. in. d. l. meminerint. C. vnde vi. & Salyc. qui dicit, ꝙ non. & se remittit ad no. in. d. l. iubemus nullã, id est, sed ibi videtur tenere, quòd noceat licet damnũ illatum repetat ab administratore, sed in contrarium optime facit. d. l. meminerint vnde vi. vbi est ineuitabilis textus, & vide de hoc Ange. & Pau. in. l. polla. C. de his quibus, vt indig. aufe. hęc Bar. & alios in. l. j. §. si procurator. si quis ius dice. non obtẽperaue. ff. Et aduerte ad id quod suprà scripsi, videlicet, quòd si conuentus, vt declaret res quas tenet in domini sui feudum, dicat forte inconsulte se nihil tenere à domino: attamen iusta pœnitudine ductus potest se corrigere. ar. §. Vasallus in ca. j. si de feu. controuer. sit inter. do. & agn. vasal. requiritur enim ꝙ ex certa sciẽtia dominum abneget, antequam rebus possit priuari. immo, etsi scienter negaret, dum tamen non dolose: vtputa quia conuẽtus est vnus pauper Idiota, qui inconsulte illud à domino tenere pernegauit. quia nesciebat quæ dicebat tunc antequam dictus dominus de istis bonis realiter denegatis saysiatur: certè poterit ipse pauper ruricola pœnitere: ne dominum suum perdat lingue rubrico. Nam verbum temere dictum nõ præiudicat. bonus tex. ĩ. l. ij. C. qui bo. ced. pos. l. quod. calore. ff. de regu. iur. l. iij. ff. de diuor. l. licitatio. ff. de public. l. famosi. C. ad. le. in. maiest. Item & licitum est pœnitere, vt. l. quem pœnitet. & l. is qui bonis. ff. qui. bo. ced. pos. & in. l. si quis libellos.

Res ecclesiarũ cõfiscari non debent.

Quid de curatore an præiudicet minori suo.

Verbũ temere dictum non præiudicet.

los.C.de appel. Item quotidie dicimus, quòd delicti veniam pœnitentibus damus. l. Manichęos.C.de Manich. si ergo id facimus in delictis, multo magis in ciuilibus. sed an vasallus possit præscribere huic facultati, qua mediante dominus potest eum compellere ad denombrationes (vt ita loquar) sibi dandas. Respõde nõ: quia ista sunt iura merę facultatis pro domino quæ impręscriptibilia sunt, præsertim abscendente bona fide. nec debẽt vasalli tolerari se, sic subducere à potestate, vel recognitione dominorũ. arg. l. j. C. de scrip. curialium. & exiit edictum à Cæsare Augusto: vt describeretur vniuersus orbis. cum enim placet principibus & dominis, potest fieri bonorum descriptio, vt. d. l. j. C. de apochis & descriptio curialium, & ibi per scriben. Et sicut creditor debet facere debitori antipocham: ita est facienda creditori per debitorem apocha. l. plures apochia. C. de fide instru. Sed pulchrum est videre quid ecõuerso, an scilicet vasallus dominum compellere possit ad sibi ostendendum feudum, & fines vel limites illius, de hoc est gloss. in. ca. j. §. illud quoque de prohi. feud. aliena. per Frederic. quod sic per dictam l. Titius hæres, & hanc ibidem sequitur Bald. Si tamen longo tempore emphiteota soluerit pensionem, vel vasallus deuerium feudale: non poterit contradicere solutioni obstante sibi præscriptionis curriculo Barto. & Luca. à Penna in. l. litibus de agri. & censitis. libro. xj. faciunt tradita per Iasonem in. l. si cæteris annis. C. de pactis. Et talis denombratio, seu aduoamentum (vt ita loquar) non est modicę vtilitatis, nec parui effectus, cum optime probet & concludat contra vasallum & emphiteotam. argumen. l. generaliter. C. de non munera. pecu. imo plus est secundum Barto. in l. non solum. §. si liberationis. ff. de libe. leg. quòd confessio seu aduoamentum factum in realibus etiam parte absente valet no. Bal. & Iason in. l. si certis annis. C. de pact. quod est verbum argenteo atramento scribi dignum. reliqua quę feuda tangũt, in locis reseruamus opportunis, cũ propriam cu iuscunque articuli dotem egredi non sit intentionis nostræ. ¶ Sequitur in textu. *Neument.* Quæro de intellectu istius dictionis neument. Respõde. quòd idem est dicere ꝙ nullo medio.

¶ Sequitur in textu.

Dedans quarante iours.

¶ Aduerte quia isti quadraginta dies sunt cõtinui quantũ ad hoc quod dies feriati & nõ feriati in illis computantur. Sed sunt quo ad quid vtiles in eo, videlicet quod tempus istud non currit de momẽto ad momentũ. Ideo si fieret homagium die lunæ hora nona de mane, isti quadraginta dies non sumerentur resoluto tempore in simili hora, sed tota dies cederet. sicut semp vidi practicari, & de istis tẽporibus continuis vide glo. & doct. in ca. non solum de appel. lib. vj. Sed an isti quadraginta dies possunt breuiari, vt quia dominus vult cõpellere vasallum ad sibi dando aduoamentum infra. xxx. dies. Responde non potest, tum quia istud est quasi beneficium iuris quod nemini est auferendum, tum quia inducias datas à lege, iudex saltem absq; causa abbreuiare non potest. xxviij. distin. de his. l. iiij. §. si quis condemnatus. ff. de re iudica. iij. q. iij. de iudiciis. Item sic sunt nonnulla tempora à lege statuta quæ abbreuiari non possunt, vt decem dies ad appellandum tempus restitutionis petendæ. quod est quatuor annorum, vt per docto. in cap. præterea extra. de dila. & in. c. cum sit Romana de appellationibus, & aduerte quòd in istis quadraginta diebus dies homagij de rigore non computatur cum dicat textus.

Apres lesdictz hommaiges faictz.

III. article.

Par la coustume du pays le seigneur de fief est fonde dauoir vng denier de cens pour cartier de terre, pre, vigne, ou autre domaine. Toutesuoyes sil y auoit aucuns domaines ou heritaiges dont lon eust accoustume payer moindre ou plus grant debuoir: le seigneur desdictz domaines payera audict seigneur de fief tel debuoir quil apperra, ou quil a accoustume de payer.

¶ Sequitur in textu.

Est fonde dauoir vng denier &c.

¶ Hic est notabilis articulus. Nam circunscripta cõsuetudine dominus nõ est fundatus super rebus in suo feudi circulo sitis: quod quanuis id sentire videatur nostra consuetudo, solus equidem imperator in imperio suo est fundatus de iure cõmuni super dominio rerum infra limites suos constitutarum: propter excellentiam suæ tam grandis dignitatis: arg. lege deprecatio. ad legem Rod. de iactu. ff. & vij. quęst. j. in apibus. Idémque dicendum est de Christianissimo rege nostro cum nullum recognoscat in superiorem, & qui iura imperij in regno suo obtinet. capi. per venerabilem. cum ibi not. & tradi. qui fil. sint legitimi extra. & per docto. in cap. fina. extra de officio archidiaconi. vbi videtur esse textus pro consuetudine nostra, data tamen possessione præambula. & est gloss. celebris in clemen. pastoralis de re iudica. in clemen. Attamẽ isti domini feudales si constet de feudo eis per regem concesso sunt, fundati de iure communi quo ad iurisditionalia. ita firmat Ino. in cap. nimis. de iureiurando. extra. & ibi aliquantulum

per Ioannem Andream faciunt notata per Baldum in capitulo significauit extra de rescriptis, & tradita per docto. in lege altius. C. de seruitu. & aqua. Et licet dicatur quòd dominus de consuetudine non est fundatus in dominio, est tamé ip e fundatus in deuerio. Et vide per scribentes in capitulo auditis. & capitulo cum olim frater episcope. de præscrip. in antiq.

¶ Sequitur in textu.

Pour quartier de terre.

¶ Sed quid si pauper ruricola habeat solummodo mediam parté vnius carterij terræ. Respõd. in hoc erit dominus fundatus de consuetudine ad percipiendum vnum obolum. argumé. l. quæ de tota cum sua mate. de rei vendica. ff. Et si dominus rixosus petat obolum, & pauper ruricola non habeat: quia non est moneta vsualis. tunc compelletur dominus accipere vnum denarium pro duobus annis: scilicet pro præsente & pro futuro. nam & ruricola potest soluere ante tempus, nec habet dominus quid plangat.

¶ Sequitur in textu.

Ou quil apperra &c.

¶ Sed pone quòd dominus petit vltra vnũ denarium pro carterio, quia dicit sic esse consuetum: nunquid tenebitur probare dominus talem allegatã consuetudiné soluendi plus. Respond. sic indubitanter, vt iuribus vulgaribus facit articulus decimusquintus infra titulo de ventes de rachaptz.

¶ Sequitur in textu.

Ou quil a accoustume de payer.

¶ Adeò verum est si ruricola vel censuarius pro decem carteriis terræ soluerit per decem annos domino solummodo sex denarios, vel minus quàm exposcit consuetudo: isto casu dominus non poterit amplius eum compellere ad plus soluendum, quia consuetudo solutionis attendenda est. quæ causatur per decennium quod tene menti: & probatur hæc lectura, vel opinio mea per ea quæ late scripsi infra titulum tricesimumsecundũ istius tituli, vbi si placeat videas. Et istam soluendi consuetudinem habebit censuarius probare. tum quia est causa suæ intentionis, tum quia dominus habet intentionem suam fundatam de consuetudine: vt pro quolibet carterio sibi soluatur nummusvnus infra eodem, facit articulus vicesimusquartus infra eodem titulo.

IIII. article.

Le bas iusticier qui a vng, ou plusieurs fiefz, est fonde dauoir moulin bancquier a eaue, en lung de ses fiefz, pose quilz fussent tenuz de plusieurs & diuers seigneurs. Et contraindre a venir mouldre a icelluy moulin, estant en estat: tous ses subgectz estagiers, coustumiers de sesditz fiefz, pourueu quilz soient demourans au dedans de la lieue dudit moulin. Toutesuoyes ledit bas iusticier ne peult de nouuel faire cõstruire moulins bancquier, quãt son seigneur a eu danciennete moulin bancquier ou il ayt coustume de contraindre les subgectz dicelluy bas iusticier, pourueu que ledit moulin du dit bas iusticier ayt eaue perpetuelle.

¶ Sequitur in textu.

De moulin bancquier.

¶ Hæc materia molendinorum est in iure scabrosa, & satis iurgio referta nimirum sane, quia vt plurimum in molendinis audiuntur rixæ & iurgia. Scitis viri amicissimi quòd molendinum dicitur à molendo: & vbi non sunt molæ, ibi nõ potest dici proprie molendinum. Iason in lege prima. columna prima. versiculo ita etiam arguit Baldus de acquirenda vel amittenda poss. ff. Consueuit quæri à prudentissimis de quæstione tali. Pone. Habeo molendinum in flumine. alius superius vult facere molendinum, per quod aqua diuertatur à meo. Quæritur an possit. & sanè glo. videntur contrariæ in lege si manifeste. C. de seruitute & aqua. & lege si quis ex argentariis, §. initium de eden. ff. Sed pro concordia illarum distinguit compendiose. Nam aut flumen est priuatum vtriusque, aut publicum primo casu potest secundus facere molendinum in sua parte, dummodo principaliter faciat vt sibi prosit, & illi non noceat. vt. ff. de damno infecto. lege flumine. & lege poculus. & sic procedit dicta gloss. in dicta lege manifeste. Et ideo æque bene potest sibi prodesse parum supra, vel parum infra faciendo, vel cum clusa minus depressa: & non ita alta. alioquin audiretur prohibens & petens rem ad congruitatem reduci, tum ex quo bene potest æque aduersarius sibi prodesse: videtur facere animo nocendi alteri, tum etiam quia in re communi melior est conditio prohibentis lege Sabinus. communi diuidun. ff. & sic est intelligenda dicta gloss. in dicta lege si quis ex argentariis. Secundo casu quando flumen est publicũ, tum quia in flumine publico nõ potest ædificari sine licentia principis, dicendum est. aut primus habet suum molendinum licite: & tunc secundus nõ potest sibi licite aquã auferre, etiam si licentiam habet ædificandi à principe cũ ei intelligatur cõcessa sine alterius iniuria. l. ij. §. merito. & §. si quis à principe

Quæstio.

Distinctio

In re communi melior est conditio prohibẽtis.

cipe ne quid in loco publico. ff. lege nec auus. C.de emancipa.lib. cum similibus. aut primus non habet licite,& tunc si secundus licite ędificat. & tunc primus non potest illum prohibere qua non prętendit probabile interesse, nec ecõtra, secundus potest prohibere primum aquam restagnantem per ædificationem altioris clusę:cum nullus eorum habeat ius super quo possit se fundare,& neminẽ sine actione audit prętor.l.si pupilli.§.videamus.ff. de negocijs gest. & ita firmant Cynus & Bartholomęus de Saly. in dicta.l.si manifeste, quod est digito signandum.Insuper formatur alia vtilis quæstio,quam habui de facto inter nobiles viros Gulielmum Poupillart serenissimi domini regis camerariũ, & Georgium de Sorbires scutiferum ad causam suorum molendinorum.Nam dictus Poupillart habet molendinum suum in parte superiori, & dictus scutifer in parte inferiori.in tẽpore ęstatis & siccitatis dictus Poupillart vult facere recollectam aquæ. & dictus scutifer contradicit. eo quod suum molendinũ quod est in parte inferiori eget aqua. Quæritur, quid iuris: & sane hæc quæstio ponitur etiam per Bartolum in. l. quo minus, de flu. publi.ff. & videtur quòd dictus Poupillart non possit facere dictam recollectam in parte superiori: nam non licet facere ædificium per quod flumen exarescat vel desiccetur.vt.l.j.§.j.ne quid in flu.publ.ff. Quod esset si aquam retinere posset,in contrarium videtur quod possit.nam formula,id est locus ille ca uus in quo retinetur aqua. qui alio nomine vocatur incite, vel vulgariter vallum. est in loco & fundo retinentis:& postquam aqua est in suo, ipse potest de ea ad placitum disponere. l.j.§. idem Labeo. de aqua quoti.& æstiua. ergo &c. breuiter est dicendum quòd secũdum antiquam consuetudinem est in his agendũ,cum hæc consuetudo habeat vim pact.not.in.l.prima.§.fina. de aqua pluuiali arcenda.ff. & habeat vim constituti.lege hoc iure.§.ductus aquę.de aqua quotidiana & æstiuali. ff. hac autem consuetudine cessante dic sic. aut ille qui infra habuit molendinum habuit,id primo ædificatum & constructum. & tunc ille qui vult in parte superiori aquam retinere, id facere non potest:ne alterius ædificium incommodetur. Aut ille qui habuit supra ædificium seu molendinum, habuit id primo ædificatum, & tunc aut vult aquam ad suam vtilitatem vel commoditatem retinere, & potest. nec ille qui habet infra, seu in parte inferiori,potest eum prohibere. aut non constat de prioritate vel posteritate temporis ædificando. & tunc superior potest aquam retinere, & de ea disponere ad libitum, ex quo fundum suum intrauit. præsertim quia in pari causa melior est conditio possessoris conuenti.lege si seruum.de verborum obligationibus. ff. & capitulo in pari.de regulis iuris, in vj. sed si superior principaliter aquam retineret, vt alij noceret, dubium nõ est quin actione de dolo teneretur.l.j.§.denique.cum ibi traditis de aqua.plu.argumen.ff.

Consuetudo habet vim pacti

In pari causa melior est

possessoris conditio.

Deinde insurgit alia pulchra quæst.Habeo feudum vnum, quod vulgo dicitur feudum magni fontis. quod teneo sub homagio ligio à barone mazeriarum, & per antiqua huius feudi aduoamenta cõstat maiores meos ibidem tenuisse duo molendina:vnum illorum siue vetustate,siue rapidi fluminis impetu destructum est,vestigia tamen & saltus adhuc videntur.volo illud reædificare,prohibeor.& dicunt prohibentes me per non vsum istud ius perdidisse. Quæritur quid iuris.Certe videtur non posse illud licite reędificare,cum istud ius ædificandi non solum mihi competat ratione iuris debiti,& ex permissu domini mei, sed etiam mihi competit per modum cuiusdam facultatis, cum istud flumen mei molendini nõ sit nauigabile:quare etiam si per mille annos cessassem, adhuc mihi nõ obesset:quia facultatem ducendi aquam semper retineo.l.j. de via publi.ff.&.l.viam publicam. & Cy.in.l. cum notissimi.§.illud. de præscrip.xxx.vel.xl. anno.Ita tenet Barto.in repeti.dictæ.l.quominus.de flu.publi.ff.Et ibi vide per Andr.Barb. quæstionem quæ agitata est temporibus meis. Cum rex concessisset castrum Castillionis cum suis pertinentiis, an molendina viderentur esse concessa:& obtentum fuit quòd sic. Alia deinceps insurgit,non contemnenda quæstio, in secũdo molendino mei feudi magni fontis, quòd nonnulli emphiteotæ à prædecessoribus meis annuo sub tributo acceperunt, euenit aliqua grandis diruptio, & eget restauratione: vnus ipsorum emphiteotarumvult reparare,alter differt.qualiter consulitu: ædificare volenti? & puto cum Barto.quòd talis reædificare volens habeat remedium.l.si vt proponis.C.de edi. priua.quę lex est supra modum singularis.& ita sentit ibidem Barto.Nam reficiens seu reparans elapsis quatuor mensibus, totum molendinũ vendicabit, si communi nomine illud restaurauerit, & socius sibi non satisfecerit. Quid autem de molendinis quæ fiunt in nauiculis, sicut videmus iuxta ripas Ligeris,dic hoc facere & habere:si per hoc iter est statio nauigij,non sit deterior. redeundo præterea ad verba textus nostri,est summopere notandum nobiles etiam infra metas molendini constitutos, & habitantes non posse à domino compelli ad molendum in molẽdino suo:propter ly verbum, estagiers, coustumiers. sicque videtur solum plebeios comprehendere. Peculiare insuper est videre quæ sit aqua perpetua, cum de ea textus noster mentionem faciat. scitote pro rudibus & tyronibus, quòd aqua perpetua,est aqua perennis, seu perpetuò fluens cum viuo riuulo: & perpetuam causam habente,non ex cisterna quæ imbribus concipitur, seu ex torrente quod nu-

Quæstio.

Quæstio.

De duobus sociis reædificantibus.

De molendinis quæ i nauiculis.

per decrescat & arescit.l.vna de fonte.ff.&.l.prima.§.loquitur prætor.de aq.quoti.& æstiua.ff.& vide ibidem (si tua fert voluntas) quo pacto. apud Ierapolitanos sint aquæ calidæ, ex quibus etiam agri irrigantur, vt.d.l.j.§.his accedit.ver. constat.de aq.quoti.& æstiua. Quod obseruant Turonenses puellæ: quæ æstatis feruidæ tempore aqua paululum sub ardore solis tepidata suas irrigant violas. est ergo aqua illa perpetua quæ perpetuo fluit. vt Liger & Yndria. quæ regium huius loci Castellionis oppidũ interfluit, præcepsque irrorat.

Vide q̃ notantur ĩartic ul. 7.de iuris.Castellani.& i fi.arti.huius tituli.

¶Sequitur in textu.

Moulin bancquier a eaue.

V.article.

Et s'il ne vient mouldre, ledit seineur, son sergent, ou commis peult faire prẽdre la farine au dedens son fief en la conduysant, & l'appliquer a son proffit. & luy demourra cõmise apres declaration faicte en sa court. Et ne sont la poche, harnoys, ne bestes cõmises. Et si la farine n'est trouuee en son fief en la conduysant, ledit seigneur, ou le musnier qui aura son droit, pourra faire conuenir ledit subgect, pour en auoir sept solz six deniers damende, auec l'interest de sa moulture: & de la poursuyte.

Au dedens de son fief.

¶Et non vltra, quia excedenti metam suæ iurisdictionis re, loco, vel tẽpore non paretur impune. Ange.& Ias.in.l.extra territorium de iur. om.iu.ff.c.vt animarum de constitu.lib.vj.cum similibus.

¶Sequitur in textu.

En la conduysant, &c.

¶Ergo secus si iam esset farina ad domum cõducta vel perducta, cum ista sint pœnalia & odiosa.& etiam consuetudines sunt intelligendæ prout iacẽt. Sed his nõ obstantibus credo oppositum de iure, quãuis iam portauerit farinam ad domum, si tamen incontinenti prosequatur dominus vel eius seruiens: credo hanc farinam fore publicandam: me mouet, quia si pro delicto nondũ profecto publicationis pœna imponatur: vt patet in textu cõsuetudinis nostrę, dum dicit.

¶Sequitur in textu.

En la conduysant &c.

Quilibet in re ꝓpria moderator arbiter.

¶Quãto magis debet farina publicari si sit iam perducta, & sic in delicto perfecto: quia si initiũ sit prohibitum, multo magis & finis: arg.l.quòd dictum.ff.de pac.&.l.oratio.ff.de spõ.&.l.quicunque cum ibi traditis.C.de serui.fugi. esset tamen primo videndum an in correctoriis sit licita extentio ex maioritate rationis. nam quòd quis teneatur moli facere vltra libitum, est statuere contra ius: quo cauetur quòd quis est moderator in re propria.l.nemo exterius.C.de Iudæis.l.in re mandata.C.mandati.&.l.pola.C. de his quib.vt indig.ergo videtur dicendum, ꝙ in istis correctoriis nõ sit licita extentio, etiam ex maioritate rationis Bart.Bal.Saly.& Iason. in auten.quas actiones.C.de sacrosan.ecclec.licet Fulgo. contradicat in.l.non sine.C.de bo. quæ libe.satis credo probabiliter dici, quòd saltem extraordinarie iudicis arbitrio puniretur facit.l.j.de extra cri.ff.sed de consuetudine aliter seruari vidi, scilicet vt non caderet in cõmissum ipsa farina, si iam esset ad domum perducta.

Si initiũ est prohibitũ, multomagis & finis.

¶Sequitur in textu.

Et ne sont la poche, harnoys &c.

¶Id etiam intantum est verum, quòd quanquã statuto caueretur, quòd nullus portet farinã extra ciuitatem aut districtum, sine buleto: & hoc sub pœna publicationis farinæ, tunc non confiscaretur neq; publicabitur nauis, currus, equus, aut asinus super quo farina portatur, cum in pœnis stricta sit interpretatio.ff.de pœ.& quia talia statuta sunt stricti iuris.l.constitutionibus ad municipa.& quia debemus esse contenti pœna.l.vel statuti.no.in.l.si ita stipulatio facta fuerit de verb.oblig.ff. Et idem dico si statutum diceret sub pœna publicationis rei super qua vehitur, & portatur farina: quòd tunc illa non publicaretur, licet nauis, equus vel asinus publicetur. cum ista de quibus fit mentio non sint prohibita vel illicita de iure communi, sed de iure speciali ciuitatis vel prouinciæ. & sic non obstat.l. cum proponas.C.de nautic.fœno.statuendo.

¶Sed dubitari potest quid si statutum dicit vt currus publicetur super quo farina portatur, & nihil dicit de animalibus trahentibus currum, an animalia ipsa, vt bos vel equus veniant in publicatione. Et videtur quòd si per.l. nam quòd liquide.ff.de pe.lega.in prin. Non enim potest portari farina super curru, nisi & currus trahatur per equos vel boues: igitur boues vt accessio veniunt in publicatione, vt.d.l.nam quòd liquide. Et pro hoc facit: quia pro tunc boues videntur pars currus argu.l.peculium.§.quadrige. de leg.ij.ff. Contrarium videtur verius, quia boues non sunt pars currus, nec sunt eius accessio, cum vnum sine alio stare possit, & cum tractemus de odio dicendum est, quòd debet restringi vt boues non publicentur. nam suprà alle.tractant de fauore, & hic de odio igitur. Solet quęri quid si statutum dicat, vt quicunq; portauerit bladũ extra territoriũ puniatur in cẽtum, an qui portabat

Publicata quadriga.nõ publicantur boues & aratra. publicato curru nõ publicantur boues vel equi.

portabat, & nondũ portauerat, sit puniendus pœna statuti Ia.bu. formauit iãdudũ hãc.q.in.d.l. quicunq;.C.de ser.fug.& dicit ꝙ non: quia verbum portauerit denotat rem perfectã.l.j. §.hęc autem verba quòd quisque iuris.ff. Secundo inducit pro casu dict.l. quicunq; iuncta glos.nam ibi deprehensi in itinere non puniuntur eorum pœna, qui iter iam perfecerunt, quorum pœna erat vltimi supplicij, & ista opinio est vera vt portantes, qui nondum portauerunt, nõ puniantur pœna statuti. Sed ingruit pulchrum dubium an saltem aliqua pœna minori puniãtur, qui portabant farinam, & nondum portauerant. Et videtur quòd non, quia nulla pœna in statuto contra eos cauetur: ergo &c.l.quid astringendę. de verbo.oblig.ff. Sed contraria pars est vera: quia si portatio consummata punitur, sequitur, quòd nõ est sine crimine qui incipit portare, cum initiũ sine quo finis esse nõ potest, videatur esse ꝓhibitum ar.l.quòd dictũ. ff.de pact.&.l. oratio. ff.de spon.dicendum est ergo hos puniẽdos extra ordinem arbitrio iudicis, vt.l.j.in fi.de extra cri.& ita firmant doc.in dicta.l.si fugitiui, & in dicta.l. cum proponas. C.de nautico fe. velim insuper te summopere notare, quòd si statutum prohibet, sub pœna extrahi vinũ de ciuitate puniretur, & comprehenderetur extrahens acetum secundum Bal. in.l.ij. C.de peri.& commo.rei vend. Barto.in.l.j. C.de eroga. mili.anno. lib. xij.& Ias.in.l.non dubium in tertia col. versic. eo.modo. C.de legi.immo plus si statutum puniret sub pœna extrahentem vinum de comitatu, si quis solum portaret vnam amphorã vini causa gustus incideret in pœnam statuti: ita Bal.in l.j.quæ res expor.nõ pos.c.facit ratio quia quando aliquid prohibetur, intelligitur prohibitum, & omne illud per quod ad id peruenitur. d.l.oratio.ff.de sponsa. Quæro de alia bona quęstione statui propter famem quam sperabamus venturam iam ingruentibus iudiciis, vt nullus extraheret à districtu bladum in præiudicium incolarũ. euenit, quòd tempore messis mercator doli capax, non bladum ex spica nudatum, sed (vt ita loquar) gerbas exportauit venundandas. quæritur, an sit puniẽdus: ecce hęc quæstio fronte prima pluribus videretur minus dubitabilis: sed mihi veniebat in mentem quòd puniri non deberet propter authoritatem Baldi in lege quod non ratio.ff.de legibus, vbi signanter scribit, ꝙ si statutum puniat extrahentem vinum de ciuitate: non puniretur extrahens vuas. Ita in proposito videbatur posse merito dici. Sed cũ medulitus cogitassem, ego sum contrarium arbitratus: scilicet quòd iste puniri deberet per optima similia. primo per id quod pulchrè scribit Iason in dicta lege non dubium. quod si statutum puniat extrahentem frumentum extra ciuitatem: certè cadere debet in pœnam extrahens solam farinã: aliàs fieret fraus ipsi statuto de re ad rẽ. faciunt nota. per Bartolum lege triticum de verborum obligatione.ff. Secundo per id quod lepide determinat Ioann. Andreæ. in additio. ad Specu.in titulo de instru.edi.§.nũc vero aliqua. vbi egregie dicit, quòd si statutum prohibet ne maritus possit aliquid relinquere vxori: quod tunc maritus non potest dictę vxori sue dare facultatem distribuendorum bonorum, vel pecuniarum, etiã pro anima ipsius testatoris: ne stat fraus statuto: quæ omnia sunt singulariter notanda & gustanda. Nunc sumpta occasione placet mihi materiam statutorum ingredi. quæ sicut est optima & subtilis, ita est ipsa practicabilis: igitur placet mihi illam paululum nouo quodã ritu dededucere scilicet per conclusiones cõpendiosas ex variis doctorũ dictis sparsim nuper per Lanfrãc. recollectas, primo dicturi sumus de eorum interpretatione expositiua seu declaratiua. Secũdo de illorũ statutorũ interpretatione correctiua. Tertio de interpretatiõe restrictiua. Et quarto de interpretatione extẽsiua. Circa interpretationẽ statutorũ expositiuã, tollite has conclusiones. Prima cõclusio, vbi statutũ non habet, nisi vnũ significatũ ab illo significato, nõ est recedẽdũ, etsi emerserit aliqua dubitatio circa sensum verborũ statuti: adeũdus est populus, qui statutũ declaret. quoniam eius est interpretari, cuius est cõdere.l.omni nouatione cessante. C.de sacrosancta ecclesia. & capitulo cum venissent de iudic. Secunda conclusio. Si statutum habet plures intellectus seu plura significata, & omnia significata sint secundum propriam significationẽ. Ille sensus accipitur, qui magis congruit subiectę materiei not.l.insulam de verbo.obliga.lege si stipulatus de vsufruct. Tertia conclusio. si statutum habeat plura significata, & vnum sit secũdum propriam verborum significationem, & aliud sit secundum impropriam, debet attẽdi significatum proprie verborum significationis, vt lege constitutionibus. ff. ad municipal. lege prima de exer. acti. & lege prima.§. hæc verba.ff. de nego. gest. ad quod faciunt no. per doc.in.l. non aliter. de leg. iij. in illa quæstione quo debeant intelligi verba testamenti. hæc conclusio limitatur vno casu, nisi videlicet capiendo proprium intellectum resultaret absurditas, & assumendo improprium resultaret ęquitas. tunc statutum intelligi secũdum impropriam verborum significationem: & pręsertim, si cum ista improprietate concurreret communis loquẽdi vsus.l. liberorum.§.quod tamẽ Cassius de lega.iij.ff.l. cum de laniõnis.§. asinam de fundi. & instru.lega. cum similibus. ratio huius limitationis est quoniam vbi attenta propria verborum significatione statuti resultat absurditas, dicitur fieri contra mẽtem statuti. Sed regula est quòd quotienscunque mẽs & verba statuti sibi contradicunt: vt puta quia secundum verba statuti infertur vnum, & secundum mentem infertur totum

contrarium: standum est menti statuti, & à verbis est recedendum, vt not. in d. l. non dubium. C. de legi. facit. l. cum verum. C. de fideicom. & est tex. singularis secundum Baldum quem semper ipse allegat in. l. scire oportet. ff. de excusa. tuto. Et mens statuti dicitur anima statuti secundum Baldum in. l. si quis seruo. C. de furt. & id quod continetur ex mente legis: dicitur contineri in ipsa lege nouimus. de verborum significatione. Et ad omnia prædicta vide Bartolum. de fal. in lege secunda. C. de noxa. acti. Circa secundam statutorum interpretationem, quam nominamus correctiuam. Sciendum est, quòd hæc est duplex: vna actiua altera passiua: actiua cũ quæritur si statutum corrigat, altera passiua cum quæritur vtrum statutum corrigatur. Circa primã actiuam scilicet, cape has conclusiones. prima statutum directo contradicens iuri cõmuni, si verba eius possunt aliquid operari, non inducẽdo correctionẽ: tale statutum non intelligitur corrigere ius comune, imò tale statutum est coadiuuandum diuisione, id est, fienda est diuisio casuum, vt euitetur correctio. l. vnica. C. de inoffi. doti. c. cũ expediat de elect. in vj. Subiicio rem exemplo. ius cõmune dicit, quòd fur fustibus cedatur, statutum dicit, ꝙ laqueo suspẽdatur. tunc ne ius cõmune corrigatur, fienda est diuisio seu distinctio casuum, vt ius nõ lędatur. Secunda cõclusio vbi statutũ contradicit iuri communi: & verba statuti nihil operantur, nec possunt operari, nisi inducatur correctio iuris cõmunis: statutũ tunc corrigit ius commune. Ratio conclusionis est: quando verba debent aliquid operari: & semper statutum ita exaudiendum est, vt eius verba aliquid operentur gloss. singula. in. l. prima ad municipal. Circa secundam interpretationem correctiuam, & passiuam, quæ est vtrum statutum corrigatur, hæ dantur conclusiones. Prima est, vbi in eodem volumine reperiuntur duo statuta contraria: primum corrigitur per vltimum, ita voluit Cyn. in. l. secunda. C. de testa. tutel. quam conclusionem tenere videtur Bartol. in l. omnes populi de iusti. & iu. ff. ratio autem huius cõclusionis est duplex: prima est, quia idem detur in. l. iuris cõmunis scilicet, vt vltima deroget primę, vt in cap. j. de constitu. lib. vj. non ergo diuersum dicendum est in statuto: cũ & statutum sit lex proprie ciuitatis, vt. d. l. omnes populi. Secunda ratio, quoniã licet omnia statuta posita in eodem volu. eodem tẽpore confirmentur, tamen prioritas & posterioritas attenditur quo ad situationem. Et sic confirmatio videtur esse facta secũdum ordinem situationis, vt illud quod est prius in ordine scripturę censeatur primum, & sic de singulis. Licet eodẽ momento omnium confirmatio introducatur, hæc ratio probatur in. d. l. ij. C. de testã. tutel. Secunda cõclusio. ius commune superueniens statuto antea facto, ꝙ statutum contradicit iuri communi, non inducit correctionem statuti. hæc cõclusio probatur expressim in dicto ca. j. de constit. lib. vj. Et ratio subiicitur, quoniã statutum est facti. & eorum quæ facti sunt, non præsumuntur in scientia principis esse, vel fuisse. Et consequẽter nec voluisse statuto derogare, cũ dici soleat facta prudentissimos homines fallere, vt. l. ij. de iur. & fac. igno. Tertia conclusio, ius superueniens statuto antea facto continente id quod ius commune. primum sicut tollit ius commune, ita & tollit dictum statutum, ita sentire videtur Ioan. Andre. in dicto ca. & Barto. in. l. prima ad. l. fal. ff. & vide pulchrum textum in. l. iij. de sepulchro vio. Descendamus ad tertiam statutorum interpretationem, quæ restrictiua nũcupatur. Ex quibus sume primam conclusionem, vbi in statuto est scripta ratio statuti. statutum quãtumcunque generaliter loquatur, restringatur per rationem, id est, non habet locum illud tale statutum, licet loquatur generaliter, nisi vbi habet locum ipsa ratio: pone exemplum dicit text. in. l. milites agrum de re. mil. ff. quòd milites nõ possunt emere prædia in ea prouincia in qua militant, istud est statutum. Subiungitur ratio in statuto, ne occasione culturę agrorum arma deserãt: postea subiicitur generali lege, quòd poterunt emere prædia in alia prouincia, & hoc ideo quia non habet locum ratio prohibitiua: quia cum illa prouincia sit remota, ac longinqua à loco vbi militant, non ita de facili est præsumẽdum: quòd quando debent militare, vadant ad agros suos cum sint in remotis. Secunda conclusio est optime compendiosa, & non parum laboriosa ad intellectum. l. prospexit, qui & à quibus. ff. quæ lex. vt dicebat Iacob. de Areti. carebat spiritu & intellectu, cuius tantum laborarunt doc. præcipue Bald. in lege non dubium. C. de legi. loquẽdo de hac nodosa. l. prospexit. dicit quòd ratio illius legis restringitur in generibus singulorumn, nõ autem in singulis generum, quòd profecto nihil est dicere. ideo dic conclusiue quod vbicunque in. l. vel statuto & lege habentibus scriptam rationem expressam cauetur seruari debere illud statutum prout iacet ad literam. tunc nõ restringitur per rationem, ita probatur in dicta. l. prospexit. sed adhuc hæc conclusio non mihi bene tollit pruritum aurium. Tertia conclusio vbi in statuto est expressa ratio, non solum statutum restringitur per rationem expressam, sed etiam restringitur per similem rationem, probatur per gloss. singul. in clemen. primo extra de elect. nã dicit textus quòd non debet eligi prælatus diuersę professionis, & habitus ad aliquod monasteriũ. Et deinde subiicitur ratio: quia non debent sociari homines diuersę professionis, quærit dict. gloss. quid in monasteriis monialium, qui regulantur per homines, nunquid poterit eligi præsidens, qui sit diuersę professionis, vel habitus? dicit ibidem gloss.

De interpretatiõe statutorũ correctiua. *Prima cõclusio.* *Secunda conclusio.* *De ĩterpretatiõe correctiua et passiua.* *Prima cõclusio.* *Prioritas & posteritas attenditur in statutis licet sint in eodem uolumi.* *An ius superueniens corrigat statutum antecedens.* *Facta prudentissimos fallunt.* *Optima conclusio.* *De intellectu. l. nodose prospexit.* *Tertia cõclusio.* *Bona cõclusio.*

gloss. quòd non : & tamen non restringitur per rationem positam in textu. Sed habet locum similis ratio. quia quemadmodum non congruit associari homines simul diuersę professionis, vt in dicta clemen. eodem modo non congruit vnum monasterium monialium debere regulari per prælatum diuersæ professionis, sed congruentius regi debere per hominem eiusdem professionis. Quarta conclusio. vbi lex vel statutum generale non restringeretur, resultaret absurditas : tunc statutum generale restringitur, vt ipsa absurditas euitetur, etiam si non sit ratio descripta in statuto. probatur hæc conclusio in. l. prima iuncta gloss. C. de sacrosanctis ecclesiis: &.l. Cæsar.ff. de public.&.l.fina. de testamento mili. Ex hac conclusione notabiliter infertur : quòd licet statutum dicat quòd homicida capite puniatur, debet id intelligi, vbi interuenit dolus : secus si homicidium sit casuale, vel ad sui defensionem : quia tunc non haberet locum dictum statutum, sed ratione absurditatis euitandę fit restrictio : nam esset absurdum quẽ decapitari, cum homicidium fuerit casuale, vel ad sui defensionem, ita sentit Baldus in.l. allega.non dubium. C.de legi. Plus dico : & istud est verbum aureum, quòd si ex forma statuti debeat decapitari, qui occiderit aliquem quouismodo, & ille perpetrauerit homicidium casualiter, vel ad sui defensionem, tunc non debet capite puniri. licet dicatur in statuto quouismodo occiderit. Ratio est. Quia statutum quantumcũque generale, debet restringi ratione absurditatis euitandę not.in dicta.l. scire oportet de excu.tu.esset enim periniquum, vt se defendens decapitaretur, cum defensio sit de iure naturali clemẽ.pastoralis. de re iudic. in clemen. quicquid dicat Salyc.in dicta. l.secunda de noxa.acti.nam eius dicto nunquam adhærere vellem in hoc, siue iudicando, siue in consulendo esset enim Iudaice intelligere verba : & ad corticem spreta mente, & medulla iuris, & statuti, quod fieri non debet. Quinta conclusio vbicunque si non fieret restrictio statuti, fieret pręiudicium iuris tertij, tunc etiam statutum debet restringi: probatur in.l. si quando in princip. C.de inoffic. test. quia beneficia principum ita sunt interpretanda, vt non ledant ius commune : sed statuta cum confirmantur à principe largo modo possunt dici beneficia secundum ea quæ not. per Barto.in dicta.l.omnes populi igitur. Sexta cõclusio. Vbicunque statuto cauetur aliud, quod etiam disponitur à iure communi : statutum recipit restrictionem, vt intelligitur secũdum formam iuris communis, vt dicta.l. secunda. C.de noxa.acti. Septima conclusio. Vbicunque causa, vel ratio non est expressa in statuto, sed vnica ratio reddi potest, statutũ restringitur per illam rationem: hęc est conclusio. Bald.in.l.maximum vitium. C. de libe. præte. ratio conclusionis: quia vbicunque non potest reddi nisi vna ratio statuti : illa habetur pro expressa in statuto not.in.l.quanuis. C.de fideicommissis. Octaua conclusio. Vbi est vtile reipublicæ legem non restringi: non fit tunc restrictio.l. si quis in graui.§.vtrum ad sillianum.ff. Nona cõclusio. Vbicunque in statuto nulla est expressa ratio : & dubia est causa statuti: quia nescitur quid potuerit mouere statuentes ad id statutũ faciendum, tunc standum est legi & verbis legis : & ab illis non est recedendum, vt.l. prima cum ibi tradi.de exerci. act. & Bald. in dicta. l. maximum vitium de lib.præteritis, vel exhæredatis. Nũc ad quartam statutorum interpretationem decurrendum est : quę & extensiua appellatur. igitur est magistraliter videndum & quęrendum, an statutum possit extendi ad alium casum qui non continetur in verbis statuti. Et quia materia est disputabilis pro vtraque parte, nam pro parte affirmatiua : scilicet quòd statutum extendatur, adducuntur infinita iura. Primo adducitur gloss. in capitu. primo extra de feriis, vbi quod dicitur de apostolis glo. extendit ad virginem Mariam Dei matrem. Secũdo adducit glos.in cle.primo de rerum per. Tertio glo.in.l.prima de calumnia. Quarto, gloss. in autenti. de trien.& se.§. primo. Item quinto. gloss. in.l. si constante. solu.ma. ff. vbi lex loquens de viro qui vergit ad inopiam, vergit ad socerum. Sexto glos. in cap. non debet. consang.& affiñ. Septimo docto.in autenti. nouissima. C. de inoffic. test. vbi.l.loquens de legitima filiorum extenditur ad legitimam parentum. Octauo adducitur cap.translato.extra de constitu. & glos.in ca.si postquam de elect.libro sexto & gloss. in clemẽ. si.de ętat. & quali.& gloss.in cap.ordinarij, de offic.ordi. libro sexto & gloss.in clemen.generalem.de elect. & firmat gloss. in capitu. primo de postu. prælat.& gloss. in.l. prima.§.dolum.ff. de dol. vbi lex loquens in vno numero singulari extenditur ad pluralem, & econtra facit.l.tertia.ff.de nego.gest. Item gloss.in cap.sciant de elect.lib. sexto. faciunt insuper nota.in autent.de fil.ante dota.instrumen.natis.§.primo. Item optime probatur in.l.senatus, & libertum. de ri.nup. ff. vbi l.prohibens filium tutoris contrahere matrimonium cum pupilla ipsius tutoris : extenditur ad hæredem extraneum illius tutoris, & gloss. in.l. ob æs alienum. C.de præd.mi. pro hoc accedãt tradita per doct.in.l. ij. C.de indict. vidui. tol. Et breuiter possent allegari mille plenè quadrigę legum pro ista parte. Pro parte autẽ negatiua: scilicet, vt statutum interpretationem extensiuã non recipiat, adducitur glos.in regula quæ à iure communi de reg.iur.in.vj. Item glo.in c.j.ne cle.vel vouẽ.lib.vj.in verb.declaramus: plus videtur casus.in.l.fi.C.de inter matri. vbi.l.prohibens matrimonium inter pupillam & filium tutoris non extenditur ad curatorem, licet sit

Statutum quãtumcunq; generale debet restringi ratiõe euitandæ absurditatis.

Defensio est de iure naturali.

Cõsuetudines ita interpretãdæ, ut ius cõe nõ lædant.

De quarta statutorum interpretatione scilicet extẽsiua.

eadem ratio. Itē est glos. singularis in.l.ij. C.de patri.qui fil.distra.vbi.l.statuit filiū posse vendi propter famē. non extēditur ad aliū casum propter identitatē rationis: & istud multū stringit. Item est glos.in autenti.quas actiones. C.de sacrosanct. ec.vbi non fit extentio etiam propter maioritatem rationis. Quid dicemus in tanta rerum angustia: nam videtis quàm varie gloss. processerunt, ita vt vix studiosus possit formare pedem quin titubet. Sed vt hæc veritas elucescat. colligit has conclusiones. & sic concordabunt verba Cyn. in. l.quicunque. C. de ser. fugi.Bal.& Ias.in dicta auct.quas actiones. Angel.in.l.Item veniunt de peti.hæ. ff.floria.in.l. hæc actio.si quadru.pau.fe.dic.& iterum Cy. in l.j.C.quæ sit lon.consue. aliquid per Bart. in.l. Cæsar de publi.& vectigal. vbi tractat materiā. & in.l.omnes populi.de iu.& iur. Bald.in.l.his solis de reuo.don.C.&.l.data opera qui ac.pos. Dicamus ergo cum Lanfranco. Statutum continens odium irrationabile, non extenditur ad alium casum etiam propter maioritatē rationis: deducamus hanc primam conclusionem ad practicam.pone statuto cauetur,quòd filia non succedat extantibus masculis. quod statutum est cōtra rationem naturalem, quòd filia non debeat equaliter succedere sicut filius.l. maximum vicium.C.de libe.præ. quia tale statutum non extenditur ad bona extra territoriū statuentis sita: quia in his equaliter succederet, cum filio sicut dicit Barto.in.l.cūctos populos.C. de sum.tri. Secunda conclusio statutum extēditur ad alium casum propter identitatem rationis, vel maioritatem rationis attenta larga significatione vocabuli: vt est videre in statuto excludente filiam à successione extantibus masculis. nam licet statutum loquatur de filia,extendetur ad neptem natam ex filia:quoniam maior est in nepte ratio, quia largo modo appellatione filię continetur neptis.ita sentit Bald.in.d.l.maximum vicium. C.de lib.præ.sequitur do. Anto.in ca.fin.extra de cōsuetu.Et hoc propter latā vocabuli significationē. Tertia cōclusio statutum in vno ex correlatiuis extenditur ad reliquum.: probatur. C. dein.dic.vidui.tot.l.Iuliam.vbi ius statutum in fœminis habet locum in masculis etiam, vbi agitur de correctione: quia ista sunt simul correlatiua. Et in tantum procedit istud, quòd quamuis sit doctorum theorica,quòd in correctoriis,non sit licita extēsio etiam ex maioritate rationis, vt l.præcipuus de appel.C.& tradunt doc.in autē. quas actiones.C.de sacrosanc.eccle.& ita suprà firmauerint in pręsenti notula. Attamē illa theorica fallit ī correlatiuis, vbi iura correctoria extendūtur de vno correlatiuo ad aliud. imò plus dicit Bar. ꝙ etiam in materia pœnali fit extentio de vno correlatiuo ad aliud. propterea dicit se consuluisse, quòd si statutū prohibeat vendentem frumentum extra plateam ciuitatis quòd licet statutum loquatur de vēdente solum tamen habet locum in emente.per tex.singularē.l.primę.C. de cupre.lib. xj. Et quia hæc materia est singularis, licet proposuerim obseruare quātum potero breuitatem tamen, quia hæc est materia practicabilis & tota singularis,& est plena denariis: sicut in simili dicit Barto.in.l.Cæsar de public. & veti. ff. Intendo deducere tres singulares conclusiones,quæ eliciuntur ex dictis verbis Bartoli. Prima conclusio est, quòd iura correctoria quę non extenduntur,etiam ex maioritate rationis,extenduntur tamen in correlatiuis. Ita est tex.in dicta.l. prima de cupress.lib. xj.& doc.in dicta autent.quas actiones & pe.de Ancha.in commento cap. canonum statuta.exe. de consti.hinc dicit no.Imol.in. ca.j. de temp.or. quòd si statutum permittit quem emere sine solutione gabellæ, intelligitur permittere vendenti,ne soluat gabellam: facit notat Bal.in Rubri. C.de re.cre. quòd si statutum disponat, ꝙ præscriptione certi temporis tollatur debitum,intelligitur etiam statuere,quòd tollatur creditum cū ista sint correlatiua. Item facit illud egregium verbum Bart.secundum quòd refert Iason in.d. l.legē Iuliam.vbi pulchrè dicit,quòd si per statutum notarius prohibeatur accipere pecuniam, intelligitur etiam prohibere, si aliquis vellet sibi vltro dare pecuniam, vt videlicet non possit accipere eam facit glo.in ca.j. de Simo.pro hoc allego bonum tex.vltra omnes in.l.vnica.C.de Salmagio hospitibus non præstando. lib.xij. & glo.in.l.prima.C.de rap.virg.in fine. Est enim in istis semper pręsumptio concussionis: faciunt not.per doct.in.l.quisquis iudicis funebrem. C. si cer.pet.licet contrarium videatur notari in.l. plebiscito de officio præs. ff.pro hoc facit illud dictum quod traditur per Bar.in auten.hæc locum. C. si mulier secundo nup. vbi pulchrè & egregie quærit. Quid si maritus relinquit vxorē suā dominam,& vsufructuariā seu massariam omnium bonorum suorum: certè filiis existentibus interpretatur, quòd habeat alimenta tātum vt per glos.& doct.in dicta autenti. & Barto.in l.Ticia.de lega.ij. Quid igitur econtra erit.pone quòd vxor fecit testamentum, & reliquit virum dominum massarium, & vsufructuariū omnium bonorum suorum: an extantibus liberis habeat eadem consuetudo locum, vt solum habeat alimenta: videtur quòd non, quia cōsuetudo est stricti iuris,& non extenditur.l.iij.§. hæc verba & ibi pulchrè doc.ff.de nego.gest.& Bart.in re peti.l.omnes populi de iusti.& iur. ff.cum loquitur de materia interpretationis extensiue. Contrarium tamen determinat singulariter Baldus, quòd consuetudo quæ loquitur in vxore habeat etiam locum viro. Item facit. & istud est etiam egregium verbū, quod extrahitur de.l.non tantum.de reg.iu. secūdum Iaso. quòd priuilegium singulariter & dispensatiue vni concessum extēditur ad

Aurea materia interpretationis. — *Singularis materia.* — *De correlatiuis.* — *In correctoriis regulariter non est licita extēsio etiam ex maioritate ratio* — *nis fallit in correlatiuis.* — *Nota pro ordinatione regis Ludo. 12 facta Lugduni.* — *Vxor massaria filiis extantibus habet alimenta* — *Cōsuetudo est stricti iuris.*

ditur ad aliũ ratione correlationis. Exinde infero, quòd priuilegium concessum hospiti scuti Franciæ de non soluendis taliis sine dubio porrigatur, & extendatur ad vxorem. ad hoc.l.j.cum ibi no.C. de in ius voc. Cum etiã statutum prohibitorum ratione correlationis in vno ex correlatiuis extendatur ad aliud.quanuis dicatur, ꝙ casus omissus in statuto relinquatur dispositioni iuris communis.l.si extraneus de cond.cau.dat. cau.nõ secus cũ similibus, & quanuis sit solitum dicere, quòd statuta tantum disponunt, quantum loquuntur, vt inquit Bald.in.l.testamentum. in vltimis verbis.C.de testa. Alia cõclusio ex præcedentibus dependens est, quòd etiam in pœnalibus correlatiuis fit extensio de vno ad aliud. vt in.d. l.j. de cupressis. ideo statutum pœnale in actore vendicaret sibi locum in reo. præsertim quando ratio vniformis militat in vtroque correlatiuorum. Ita firmat Panor. in proœ. decre. & in.c.quia clerici.de iur.patro. Tertia cõclusio ex antedictis illicita: est talis, quòd ĩ correlatiuis quando est diuersa ratio, dispositum in vno, non intelligitur dispositum in alio, per. l. fi.C.de rescin.vend. Pono tibi singulare exemplum. Nam cũ semper sit peccatũ mutuare pecuniam ad vsuram: tamen nõ est semper peccatum ex parte accipientis: vt quando capit ex causa necessitatis, quia diuersa ratio est. Ita Ioan. de Ana.in.c.super hic.de vsur. quod tamẽ non audeo firmare, facit etiã quòd quanuis vir & vxor sint correlatiua, vt sæpe dictũ est. Et iniuria facta vxori censetur facta viro iux.not. in.l. item apud sponsum. ff. de iniuriis. adeò quòd pro ea vir possit agere actione iniuriarum. tamẽ econtra iniuria facta viro non censetur facta vxori, cum sit diuersa ratio, quia vxores debẽt defendi à viris, & non econtra. Et ista tãquam quotidiada sunt grandi statera ponderanda. Nunc igitur redeo ad generales conclusiones in hac materia interpretationis extensiuæ. Ergo tertia conclusio in hac materia principali erit talis vbi dispositio nullum sortitur effectum nisi fiat extensio: tunc statutum extenditur ad aliũ casum. no. l.si stipulatus fuero per te.ff.de verb.obli. Bart. in.l.nõ dubium.de legi.C.& in.d. l.omnes populi.de iusti.& iur.ff. Quarta conclusio principalis, statutum extenditur ad casum subrogatum loco casus contenti in statuto.gloss.in cle. & si principalis.de rescript.do.Anto.in.d.cap.fi.de cõsue.extra. Quinta est lex pœnalis ꝗ extẽditur propter identitatem rationis, quando ratio est scripta in gloss.in.d.cle.j.de elec.vbi autem ratio non est scripta in.l.tunc non extẽditur propter identitatem rationis. Attamen nota singulariter, quòd quãuis ratio non esset scripta in statuto, si tamen potest non reddi nisi vnica ratio statuti condendi, tunc illa ratio habetur pro expressa, & sic statutum illud posset extendi secundum no.in.l.ij.de libe.& posthu.ff. Sexta principalis conclusio interpretationis extensiue.vbi lex non est pœnalis, siue vbi statutũ non est pœnale, tunc extẽditur propter identitatem rationis, siue sit scripta, siue nõ. Ita sentit Dominicus de sanct.Gemi.in.c.si postquam.de elec.lib.vj. Septima notabilis cõclusio. vbi statutum etiam profertur per dictionẽ taxatiuam, videlicet per duntaxat tantum solummodo, & similis tamen extenditur propter identitatem rationis ad casum similem in materia fauorabili.gloss.& doc. in.l.illud.C.de sacro. eccles. præsertim ibidem not.Bald. super verbo. gloss. ibi alia causa &c. exponit glo.ibidẽ à simili à prædictis &c.quod est singulare dictum Bald. & est materia fauorabilis materia dotalis, materia libertatis, materia testamentaria. Nam quando agitur de testamento sustinendo, dicitur materia fauorabilis. Iason in.l.gallus.de libe.& posthu.ff.in principio.doct.in.c.iij.de probat.extra. Septima conclusio, vbi statutum loquitur per dictionem taxatiuam in materia odiosa, tunc non extenditur propter identitatem rationis, ita debet intelligi.glo.in.l.ij.C.de patri.qui fil.distraxe. Et nota vnum semper singulare in materia dictionis taxatiuę, quòd dictio taxatiua nõ excludit casus similes.no.in.l.serui nomine.& ibi Barto. ff.de vsuca.& in glo.l.cum notissimi.in princi. C.de præscri.xxx.an.& Iason in.l.gallus.in fi. lectu. ff.de libe.& posthu. Octaua conclusio est, statutum exorbitans à iure communi, seu derogatorum iuris simpliciter loquens, si continet casum fauorabilem, extẽditur propter identitatem rationis.probatur per.l.ij.cum ibi no.C.per quas perso.no.acqui. Et vt clarius conclusionem intelligas, præsertim per.l.senatus.de rit. nupt.sic illum declarabo. Nam regula iuris communis sic se habet, quòd matrimonia debẽt esse libera. l.Titia.de verb.oblig.ff.c. gemma. ex despon. & matri. Emanauit postea lex exorbitans ab isto iure communi, per quam prohibetur matrimonium inter filiam tutoris & pupillum tutoris. vt to.titul.C.de interdi.matri. Et sic isto casu impeditur libertas matrimonii, vt non possit contrahi matrimonium. Et istud cõcernit fauorem pupillæ, ne scilicet priuetur commodo sibi iuris competentis: contra & aduersus tutorem suum ratione administratæ tutelæ. Tũc ista.l. sic exorbitans, quę loquitur de filia tutoris, extẽditur ad hæredem extraneum, & ad neptem tutoris, & hoc propter identitatem rationis. Nona cõclusio, statutum quantumcunque sit stricti iuris, extenditur propter vtilitatẽ reipublicæ.facit text. in.l.hoc modo.de condi.& demonstr.ff. Etiam si statutum ipsum esset pœnale, quod est summe notandum. ita vult Bart. in.l. quemadmodum. de agri.& sensitis. lib. xj.C. Ex quo infert ipse Bartol. quòd statutum puniens committentem maleficium, extenditur ad mandantem. ista est mens ipsius Barto. Et quanuis statutum istud sit

Iniuria facta uxori censetur factã uiro, sed nõ ecõtra. Nõ est semp peccatum accipere pecuniam ad usurã. uide Ias. l.fi. C.de indic. uiduita.

Quæ sunt fauorabiles materiæ. hic uide.

Statutum extenditur propter reipublicæ utilitatẽ.

An hoc sit uerũ. uide ifra artic. 23. eo. tit. ubi est resolutio i fine.

pœnale, debet tamen censeri fauorabile isto respectu, quia est maleficiorum commissorum punitiuum. Et reipublicę interest maleficia puniri. l. ita vulneratus. ad. l. Aquil. ff. cum similibus, quod est notandum. Reliqua autem hanc pulchram materiam pertingentia videbis, cum placuerit in diuersis iuriũ locis supra allegatis. Hęc autem sub hoc cõpendiolo scripsi, quia sunt prædicabilia. & vt inquit Barto. in. l. Cæsar. de publi. ff. sunt nummis & denariis plena. igitur scio illa omni legum studioso esse placitura: quoniam sunt ex variis doctorum ortulis in vnum satis (vt reor tamen) compendiose & fideliter enarrata.

¶ Sequitur in textu.

Et luy demoura.

De farina ipsius minoris.

¶ Sub hoc articulo esset parumper videndum, quid si farina esset alicuius pupilli, an tunc esset committenda, seu an posset dici commissa. Hæc quæstio plerunq; accidit, & in puncto iuris non crederem farinam minoris fore commissam. l. imperatores. §. idem rescripserunt. de public. vectigal. & con. ff. facit illud singulare, quòd tempus soluendi canonem ipso iure non currit minoribus. Bald. post glos. in. l. si tutoris. C. de administra. tuto. vel cura. not. in. l. fin. C. in quibus caus. in integ. rest. non est necessaria. Itẽ not. ex text. quòd non sunt bestiæ farinam deportantes commissæ. Sic in simili ad publicationem serui nõ sequtur publicatio peculii, & ad publicationem fundi non sequitur publicatio instrumenti. Et publicata domo ex farina statuti non publicãtur res quæ in domo sunt. Et si ex delicto bona hic delinquentis sunt publicanda, bona tamen alibi sita non sunt publicanda. argu. l. relegatorum. de inter. & relegatorum. ff. & Bart. in l. interdum. §. idem diui Seuerus. ff. de public.

Publicata domo non publicantur res.

Publicatio non egreditur territoriũ publicãtis

Et si la farine nest trouuee.

¶ Nota quòd iterum repetit istud, & verba geminata dicunt multum operari. l. Balista. ad Trebel. ff.

¶ Sequitur in textu.

Moulin banquier a eaue.

¶ Ergo nõ potest habere molendinum bancarium (vt ita loquar) ad ventum. Et de istis molendinis ad ventum vide docto. in cap. ex transmissa. extra de deci. vbi dicitur quòd de redditibus eorum debet solui decima.

¶ Sequitur in textu.

De ses fiefz.

¶ Hic not. quòd dominus compellit homines vnius feudi ad molendinum cõstructum prouiso, quòd maneant homines infra leuatam.

¶ Sequitur in textu.

Quant son seigneur.

¶ Sed quæro quando iste superior dominus dicatur habere molendinum de antiquitate: adeò vt possit prohibere alium dominum sibi subditum, ne molendinum nouum construat. Et sane hæc est bona & perquam singularis quæstio, quã ego pono & soluo. eo. tit. arti. xiij. vbi loquor de furno de antiqtate possesso. vbi videas pulchrè.

VI. Article.

Et sil na moulin, ses subiectz iront au moulin du seigneur suzerain, sil est au dedans de la lieue. Et deslors que le vasal aura faict reparer son moulin bãquier ancien, sommation faicte a son seigneur de luy rẽdre ses hommes moulãs, il sera saisy de son droict, & les y contraindra.

Ancien.

¶ Videtur ergo sentire de molendinis antiquis quod tene menti.

Sommation faicte.

¶ De istis ablatiuis absolutis, an faciant conditionem, vide doc. in continuatio. rub. soluto matrimonio. ff. & pulchrè in. l. de submersis. C. de naufragiis. lib. xj. Scitote tamen quòd ablatiui absolute positi stant triplici modo: aliquando conditionaliter, aliquando in vim causæ finalis, aliquãdo in vim suppositorum terminorũ, quod vide & dic. vt per Bald. in. l. j. C. de lib. præ. & l. j. C. quando non pe. par. peten. accres. Et ablatiui absolute positi quandoque inducunt modũ. l. factam. ad Trebel. ff.

Ablatiui absoluti qualiter stant.

¶ Sequitur in textu.

Et deslors que le vasal aura faict.

¶ Aduerte ad intellectum textus istius articuli, & articuli quarti supra eo. titu. quia intelligo quòd subditus vasallus potest cõstruere nouum molẽdinum, licet subditi sui moli consueuerint sponte sua in molẽdino superioris domini, si tamen dictum molendinum superioris domini sit vltra leuatum, vt ita loquar.

VII. Article.

Si le subiect est boulengier public, & le moulin de son seigneur ne soit propice a faire farine a pain blãc, declaratiõ premierement faicte par la iustice dudict seigneur, il peult aller ailleurs, car le bien de la chose publique prefere lespecialle excuse.

¶ Sequitur in textu.

Et si le subiect.

Boulengier publicque.

¶ Sed an exigatur, quòd ille pistor sit iuratus. Respon.

Respon. quòd non. nam siue fuerit iuratus siue nondũ: tamen sit publicus, quia sunt plures villæ vbi iurati non sunt: tunc credo quòd possit vti beneficio consuetudinis, me mouet generalitas rationis quæ in textu ponitur ibi in illis verbis.

Car le bien de la chose publicque.

¶Nam ista ratio tantum militat in pistoribus non iuratis, quàm in aliis, & quia omni tempore pane egemus. gloss in. l. publicas. C. de feriis.

Le bien de la chose publicque.

¶Hæc est optima ratio quæ ponitur in. l. fina. C. de cadu. tol. & cap. bonæ memoriæ. de post. præla. extra cũ similibus. Sed istud generale dictum limita singulariter quando esset quæstio de parua vtilitate priuati, & de magna vtilitate reipublicæ, vel saltem æqualiter procederent. Nam magna vtilitas priuatæ personæ præferri debet vtilitati modicæ reipublicæ secũdum doctor. in dicto capitulo bonæ memoriæ. de post. præla. Circa articulum moueo difficultatem in modum quæstionis, in qua non memini me conclusisse. pone quòd dominus tantum egit, quia erat subditis multum reuerendus, quòd subditi promiserunt sub pœna iuramẽti, & sub iuramento non detractare, seu relinquere suum molẽdinum. quod tamen molendinum non est aptum ad faciendum farinã panis albi. quæritur an vigore consuetudinis declaratione facta, subdit qui conficiunt quotidie panes albos, possint nõobstante illo iuramento molendinum domini relinquere. dixi, & tenui quòd nonobstante tali iuramento, possent subditi aliud molendinum aptum accipere, & molendinum domini relinquere. Motus authoritate doctorũ, quorum theorica est talis, quòd quando vertitur vtilitas publica principaliter sicut in casu nostro, tunc partes non possunt renunciare etiam medio iuramento. l. si vnus. §. paciscar. & §. sequenti. ff. de pact. dot. in capitulo si diligenti. de foro competen. extra. Barto. in. l. si quis pro eo. ff. de fideiuss. Iason in. l. prima. in tertia columna. solut. matrimonio. ff. ad id autem quod dixi cum textu, quòd publica vtilitas præfertur priuatæ. non nego tamen quin propriam vtilitatem quis possit anteponere vtilitati publicæ cũ ex parte neutrius est indigentia. Bartol. in dicta. l. finali. C. de cadu. tollend. in fine.

¶Sequitur in textu.

Declaratiõ premieremẽt faicte &c.

¶Sed vbi fit hæc declaratio. Respon. Nam coram domino cuius molendinum non est pro pane albo propicium. Sed in curia superioris ipso tamen audito, quia contra partem inauditam aliquid diffinire nõ possumus. ca. j. extra de causa poss. & proprie. merita enim causarum partium assertione panduntur. l. si. C. si per vim vel alio modo absen. turba. fuerit possessio.

VIII. Article.

Le subiect qui achapte ble hors le bancaige de son seigneur, en lamenãt a son estaige, le peut faire mouldre a autre moulin, sans offence.

Le subiect qui achapte ble.

A son estaige.

¶Id est ad domum suam, vel habitationem, vel pergulam, aut apothecam. nam ly verbum estaige dicitur à stando, quia ibi mercator vel pistor stat, puta ad vendendos panes. arg. l. hæres absens. ff. de iud. & ar. in arti. sequente.

¶Sequitur in textu.

En amenant a son estaige.

¶Sed quid esset si subditus mercatus fuisset bladum extrabãcagium, & illud perduxisset ad domum suam, an tunc posset illud bladum triturare, vbi sibi videretur ad libitum. Respond. quòd nõ: licet tenuisset bladũ in domo sua per aliquot dies. nam si aliter diceremus, fieret legi fraus. quod fieri non debet. l. non dubium. C. de legibus, cum multis similibus.

IX. Article.

Si le subiect enlieue ble du bãcaige, il le peut faire mouldre ou bõ luy semble, pour en vendre la farine ou pain hors dudict bancaige.

Si le subiect enlieue ble.

Du bancaige.

¶Non distinguit: an ex domo leuantis, vel alterius. Sic nec ego distinguam, & verba accipiam sicut iacent, cum consuetudines sint stricti iuris. Bart. in. l. ij. de itin. actuq; priua. ff. Et vbi lex nõ distinguit, nec nos. l. de precio de publi. in rem acti. ff. cum similibus.

¶Sequitur in textu.

Si le subiect enlieue ble du &c.

¶Sed an multor qui est extra bancagium possit impune vendere subditis in bancagio commorantibus farinam. videtur quòd non: quia sic fieret legi fraus. Item quia vt dicit do. Iason in. l. non dubium. C. de legi. si statutum puniat extrahentem frumentum extra ciuitatem, quòd cadere debet in pœnã statuti extrahens solũ farinam: aliàs, vt dicit ipse, fieret fraus statuto de re ad rẽ. Sed in quæstione nostra oppositũ credo: quia subditi possunt licite emere à multore qui est extra bancagium farinã extra bãcagium, nec sunt emptiones istę restringendę, vel coartandę cum sint de iure gentium. l. ex hoc iure cum sua materia de iustitia & iure. ff. Item facit notabile dictũ Bal. in. l. ꝙ nõ ratione. ff. de legi. vbi dicit ꝙ si statutũ puniat extrahentẽ vinũ de ciuitate:

non tamen punitur extrahens vuas, quod tenet menti, quia crebro hæc in praxi cadunt.

X. Article.

Lieue de moulin doit cõtenir deux mil pas, chascũ pas vallãt cinq piedz, a prendre de la buche du moulin venant a lentree de lencloux de lestaige, & sera tenu le mosnier rendre la farine moulue bien & conuenablemẽt dedãs deux iours & vne nuyct, ou deux nuictz & vng iour non feriables, aultrement le subiect pourra prẽdre son ble & le mener mouldre a autre moulin, ou bon luy semblera. & du temps sera creu le subiect par serment.

¶ Sequitur in textu.

Chascun pas vallent cinq piedz.

¶ Sed quero quantũ valere debet quælibet pes. Respon. quòd debet esse quindecim digitorum. docto. pulchrè in. l. j. C. de interdict.

¶ Sequitur in textu.

Non feriable.

An sit licitum diebus feriatis molere.

¶ Ac si aperte vellet dicere, quòd diebus festis non sit molendum. sed vrgẽte necessitate etiam diebus festis est molendum, quia omni tempore pane egemus. gloss. in. l. publicas. super verb. fieri possunt pistorijs. C. de fer. Et etiam quædam sunt quæ diebus feriatis quæ ponunt doct. in. c. j. & c. cõquæstus. extra de fer. & l. omnes iudices. & l. dies festos. & l. si. C. eo. & l. ij. eo. titu. ff. Et etiam sunt metra Virgiliana dicentia.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas & iura sinunt, riuos deducere nulla
Relligio vetuit, segeti prætendere sepem,
Insidias auibus moliri incendere vepres,
Ballantúmque gregem fluuio mersare salubri.
Hæc Virgilius in Georgicis.

¶ Sequitur in textu.

Pourra prendre son ble.

¶ Istud est æquitabile, & vide quæ scribam in xij. articulo.

Sequitur in textu.

Et sera creu le subiect par serment.

Vbi lex uel cõsuetudo defert iuramentum, quãuis iuratũ fuerit, potest tamẽ probari contrariũ eius quod fuit iuratum.

¶ Nota tamen, & tene mẽti, quòd in istis, & similibus, in quibus lex vel consuetudo defert iuramentum, si iuratum fuerit, non potest tamen probari cõtrarium eius quod fuit iuratum. Bal. egregiè in. l. j. C. de re. cre. in. l. contra negantẽ. C. ad. l. Aquil. Angel. Imol. & Alexan. in. l. qui bona. de dam. infec. ff. Ias. in. l. ait prætor. §. iurari. de iureiu. ff. quod est signanter notandum, propter id quod vulgò dicitur, quòd causa iuramento decisa prætextu periurij non retractatur. Sed an subdito credendum sit de mensura bladi, & credo quòd nõ, quia & si subdito credatur in tempore: non tamen in blado multori dato. nec pro blado sibi credendum est, immo vnius permissio est alterius exclusio. arg. l. maritus. C. de procu. c. nónne benedicimus ex. de præsum. quid ergo erit de clamorosa quęstione honestissimæ mulieris, quæ affirmat se dedisse multori decem buccellos frumẽti: multor autem dixit se solum recepisse octo buccellos, & vult reddere farinam rationem octo buccellorum. certe licet mulier honestissima sit, & multor abiectus, & vitę tenuis, tamen ipsi mulieri non credam. nam vt dicit Aulus Gellius in quartodecimo noc. attic. cap. ij. quòd cum ipse fuisset creatus Romæ iudex causarum priuatarum, euenit sibi iste casus, quòd quidem probus vir optimę conditionis & famæ, & qui in vrbe Romana reputabatur legalior de mundo, petebat centum ab alio qui erat vir infamis, periurus & peior qui dici posset: sed iste improbus negabat, homo bonæ conditionis nihil poterat probare: dicit Aulus Gellius, quòd ipse nunquam ausus fuit pronũciare in illa causa, sed quòd iurauit se non instructum de causa. ita etiam refert Ias. in. l. qui accusare volunt. C. de eden. Et certe hæc quæstio est coram me, & ita cum Aulo Gellio viro facundissimo iudicabo, Christo opifice rerum fauente. tene menti, quia ista quotidie in practica occurrũt, quod nota pro intellectu duodecimi articuli istius tituli.

Aulus Gellius 14. noctium Atticarum.

XI. Article.

Droit de moulaige est tel, que quãt on baille aux mosniers le ble nettoye & cure, ilz doiuent rendre du boyceau de bled reez, vng comble de farine bien & cõuenablement moulue, & rendre treze pour douze & au dessoubz a la raison dessusdicte. Et ausdictes mesures faire: le boiceau doit auoir de parfons, le tiers de son large, & loultre plus doibt retenir le mosnier, & non plus.

¶ Sequitur in textu.

Treze pour douze.

¶ Male hac in villa hoc obseruatur. nam multores faciunt totũ oppositum. quia reddũt duodecim pro tredecim.

¶ Sequitur in textu.

Le tiers de son large.

¶ Ego plerunque expertus sum an posset fieri, sed non

sed non vidi quomodo: quãuis fuerint mihi oblati plures bucelli.

XII. Article.

Et sera tenu ledit musnier tenir son dit moulin au point rõd & bien cloux, sur peine damende arbitraire. Et seront tenuz lesditz musniers a rẽdre la mesure selon larticle precedent par detentation & arrest de poches.

¶ Istud est nouum, quòd priuatus dicat sibi ius, cum & aliàs manuũ iniectio sit prohibita. l. extat cũ ibi traditis quòd met. causa. ff. l. si quis in tantã. C. vnde vi. l. generali. C. de decurio. li. x. cum similibus. Certi tamen sunt casus in quibus & captio & detentio non solum rerũ, sed & personarũ etiam priuilegiatarũ sunt, & inueniuntur permissę, quas luculẽter pertractat Iason in. l. ij. de iur. om. iu. ff. glo. & doc. in. §. j. insti. de actio. cum infinitis locis. vbi conclusiue etiam dicunt doc. ꝙ per creditorẽ potest capi & arrestari debitor fugitiuus: etiã si ille debitor esset clericus. Et etiã die feriata quod est summe notãdum, & vide aliquid per do. canonistas in. c. at si clerici de iud. & in. c. cum nõ ab homine ex. eo. Et plus est si debitor faciat preparamẽta ad fugã. vt quia facit fardellum, & cõponit sarcinulas, vel quid simile. Tunc iudex ad instãtiam creditoris facta tamen sibi aliquali fide de debito procedere potest ad arrestationẽ debitoris. doct. in. l. fi. C. de feriis post glossellam ibidem positã super verbo fideiussioni. quod autẽ dixi de detentiones, non intelligas de morosa, seu longa detentione: quia tunc creditor cõmitteret priuatũ carcerem, sed potest creditor debitorem accipere, & ad iudicẽ ducere, & paululum vt secure ducat detinere, vt forte creditor cõuocet famulũ qui eum iuuet ad ducẽdũ no. in. d. l. generali. C. de decurionibus: & ista est pulchra materia, sed est admodũ trita.

XIII. Article.

Le bas iusticier nest fonde dauoir four a ban, & nen peult vser: si dancienneté il nen a ioy.

¶ Hic intendo formare pulchrã quæstionẽ quæ proderit ad multa. pone quidam dedit furnũ, seu molẽdinum in emphiteosim, hoc adiecto quòd deberet recipiẽs gratis coquere vel molere pro isto donante & familia sua. demũ excreuit multum familia istius vltra solidum. Quæritur nunquid teneatur coquere vel molere gratis pro omnibus. an secundũ numerum antiquum, vel pone etiam paterfamiliâs constituit certũ precium vt quis teneat̃ coquere pro tota familia sua, nũquid aucta familia teneatur furnarius coquere pro illo precio, sicut faciebat per prius? Et videtur ꝙ teneatur furnarius, vel molẽdinarius coquere vel molere, licet familia excreuerit: quia ex quo obligatio fuit simplex cõcepta sub nomine collectiuo: non variatur ipsa obligatio, licet crescat vel diminuatur numerus cõprehẽsorum sub nomine collectiuo. Inno. Ioan. And. & Panor. in. c. quanto extra de cens. in cõtrarium facit. nam excrescente semper tali familia, videret̃ furnarius vel molendinarius obligari vsq; in infinitum. Sed non est verisimile, ꝙ quis velit se grauare vel obligare in infinitũ. Breuiter dicendum est, ꝙ si sponsor seu promissor istius iuris, scilicet coquendi panẽ, vel molendi bladum id facere spoponderit, aut promiserit ex mera liberalitate, hoc est ꝙ nullum propter hoc percipiat lucrum. & tunc si familia tantum excreuerit, tũc subueniendum est ei iudicis officio, vt ad totam familiam nõ teneatur, præsertim vbi non potuit cogitare de tam grandi excrescẽtia familiæ iam dictę. Aut propter hoc promissor capit & percipit lucrum. Sicut in secundo casu quando videlicet paterfamiliâs egit cum furnario vel molendinario vt coqueret vel trituraret precio appreciato pro se & familia sua. Et ipsa familia est vltra solitũ aucta. tunc dico furnarium vel molendinarium teneri ad totã familiã sicut per prius. nam ex quo recipiens se potest habere ad lucrũ, scilicet de minorata siue paruificata familia, ita debet sentire dãnum aucta familia, cum contrariorum eadẽ sit disciplina. ¶ Sed aduerte ad quæstionem. Nobilis quidam, qui plurima habebat suo in territorio nemora: concessit cuidam rustico manenti in dicto suo territorio facultatem & ius capiendi de nemoribus suis pro necessitate domus & familiæ suę, & pro calefaciendo furnum, pro se & familia sua: cũ hoc dictus rusticus vel primus de familia sua teneretur sibi ad castellum suum quotannis cantare vnam cantilenã in vltima die Aprilis circa crepusculũ seu de sero. Et ibidem differre vnum viridem & florigerum arboris ramusculum. Euenit tactu temporis ꝙ ipsius rustici familia fuit supramodum, & effluẽter aucta seu augmentata. Ita vt multum lęderet nemora ipsius nobilis. quia ter aut quater in hebdommada oportebat calefacere furnũ: quia erat vnum grossum, vt ita loquar villagium, dominus id perpendẽs, vult familiam rustici à succidendis lignis prohibere. rusticus cum tota familia se opponit, quia rusticus vult bene cantare, & ramusculum deferre. hinc oritur quæstio corã domino seneschalo Pictauiensi, seu locum tenẽte suo ibidẽ. causa vario modo trutinatur. Quærebatur à nobis quid iuris, an dñs debeat obtinere, an rusticus qui benevolebat cantare. breuiter posita hac. q. nos parumper, vt inquit Lud. Ro. in singularibus suis in plusculis locis nos mussitauimus, & quicquid dixerũt alij. ego tamẽ mussitaui, quia dicebam ꝙ à forma contractus non

Quæstio aurea de rustico & furno.

Alia quæstio.

A forma cõtractus non receditur.

receditur. sed pristina forma seruitutis attenditur. doc.in.l.non modus.C.de ser.aqua.in.l.rutilia polla.de cōtrahen.empt.ff.in.l.dāni infecti.§.si is qui vicinas ædes habeat de dam.infec. ff.vbi habetur,quòd stipulatio dam.infecti simpliciter interposita nō refertur ad aliam domū, seu ad aliam domus partem post stipulationem quæsitam.ergo idem videbatur dicendū in proposito. Adducebam igitur pro parte nobilis cōcedentis contra rusticum,id quod pulchrè tenet glo.in.d.§.si is qui vicinas.vbi dicit nota.quòd presens stipulatio non trahitur ad futura,intantū quòd si promisi tibi fructus alicuius arboris, & arbor illa est incisa, vel vi ventorum deiecta. si arbor renascatur, ꝙ ego non teneor ad fructus nouellæ arboris. Item facit aliud pulchrū,quòd si rustcius promisit militi aquam frigidam in æstate in mansione quā habebat per aliquot dies, si domus militis comburatur, quòd ego non teneor si postea ædificetur.l.Nam & seruius.§.si viuo.ff.de nego.gest.l.in lege de cont.empt.ff. Item adducebam illud quod iterum inquit glo. super verb.promissionis.Si aliquis concessit rustico fundum, vt eum recipiat cum quinque hominibus in domum quam ibidem ædificabit. Et postea aliam ædificauit,an teneatur eum recipere cum personis,& dicit ibidem argu. fore quòd non pro hoc.d.l.rutilia polla de contra. empt. ff.&.d.l.nō modus.C.de ser. & aqua. Item adducebam pulchram Cy.decisionem in.d.l.non modus : quòd si rusticus reliquit cuilibet canonico sancti Martini decē pro anniuersario suo, & postea numerus canonicorū est auctus. quòd canonicis auctis nihil debeatur, quia nō potuit rusticus ipse taxare numerū canonicorum. Item adducebam aliam pulchram doctorum decisionem. pone ꝙ nobilis quidam promisit communitati suæ manu tenere certū pontem,qui tēpore promissionis erat paruus, postea per incrementum aquæ opem,quòd pons fiat maior, quæritur an nobilis teneatur. Et dicunt doct.in.d.l.non modus quòd si oportet pontem elongare in longitudine,quòd ipse nobilis non teneatur, quod tempus contractus inspicitur.vt.d.l. rutilia polla. & ita determinatum fuit per Fran.Accur. vt refert ibidem Bart.& Saly. Item adducebam ꝓ nobili id quod dicunt doct.in.d.l.dāṁ.infecti. quòd si aliquis procurator promittat de domino defendendo,ꝙ tantum teneatur eum defendere in quæstionibus seu causis præsentibus,non quæ postea emerserunt, vt.l.non solum de procu.ff. Item adducebā septimo pro hac parte illā egregiam doctorum theoricam in auten. nouissima. C.de inoff.test.vbi dicunt,ꝙ si filia quæ recepit dotē pro legitima, ꝓmisit nihil petere amplius. Si tamen postea augeantur facultates patris, ꝙ post mortem patris poterit filia ipsa augmentum petere,cū facultates patris excreuerīt.ergo patet quòd futura excrescētia operatur in resolutione

Pro parte nobilis.

Pulchræ sunt istæ decisiones.

De rustico relinquēte aliquid certis canonicis pro anniuersario.

De nobili promittente manu tenere pontē.

Singularis resolutio pro filiabus.

contractus,sicut cū in casu nostro in quo familia rustici excreuit. Octauo adducebā illud qđ pulchrè habetur in ca.cum.iu.ferrarensis extra de consti.ꝙ si sit facta conuentio de non recipiendo aliquem in canonicum vltra certum numerū, & ita sit iuratum: quòd tamen si postea excreuerint eccle.facultates,quòd possunt recipere aliū non obstante iuramento:quia iuramentum intelligitur rebus sic stantibus.l.si.qui satisda.cog.ff. Ergo excrescentia id operatur,seu operari videtur in cōtrarium pro parte rustici, videtur quòd nobilis male dicat. Nam videtur quòd augmentato prædio seruitus augeatur, quia si concessisti seruitutem, ne officiaris luminibus meis, & tunc solum vnam fenestram habebam : si postea illam faciam ampliorem, vel fecerim plures fenestras,tu non potes prohibere, nec nouis luminibus officere.l.si seruitus de ser.vrb.præd.ff. Item facit.d.cap.quanto.quia ibi habetur,quòd ille qui tenetur procurare fratres alicuius domus,obligatur & is ad procurādos omnes:licet illorum numerus nunc creuerit: tamen pro parte nobilis faciunt no.per Barto.in.l.damni infecti.§.si is.qui vbi loquitur de iure reali,vt cum sit talis promissio occasione fundi. an iure personali,vbi ipse loquitur de rustico qui promisit dare venatori nobili aquam frigidam tempore æstatis,vel dare de fructibus arboris, & arbor illa fuit excisa:deinde pullulauit. nā dicit ipse si est ius reale constitutum occasione prædij, tunc ei remanet etiam arbore renata. Aut personale, & tunc non remanet. Item pro parte rustici facit quòd priuilegium concessum monasterio comprehendit futuras capellas per ca.quia circa de priuile.argu.l.in peculium. de leg.ij.ff. & vide Andre.Barba.in.d.l.damni infecti. Item facit illud egregium dictum, quòd si sit facta pax inter duas ciuitates & cum castris earum , ꝙ talis pax trahatur ad castra,postea acquisita vt voluit Ioan.And. in addit.Spec.in titu.de treu.& pa. in penul.q. His tamen non obstantibus credo solutionem præsentis dubij debere dependere à ratione solutionis in præcedenti quæst.factæ. Nā ex quo nobilis percipit commodum à rustico oportet eum pati rusticum incidere ligna foreste cum familia sua,eo quòd obligatio fuit simpliciter concepta sub nomine collectiuo.ideo non debet variari,licet crescat vel diminuatur numerus comprehensorum sub nomine collectiuo, & hoc cū nobilis perciperet cōmodū pecuniarium. at vbi nobilis nihil lucri perciperet, tūc officio iudicis ipsi nobili subueniret propter nimiā familiæ excrescētiā.hæc nota quia pulchra sunt & quotidiana. Et in isto articulo cōcludo ꝓ nobili,quia cātilena non est lucrū, sed notat quendā honorē, vel præeminentiā,sicut de ancipite vel ense dicit.vt no.Iaf.in prelu.feudi,co.xxv.ver. quid tenēdę in casu. Sed q̄ro quia in textu fit mētio de antiquitate possessionis quādo dicatur antiquum

Iuramētū intelligitur rebus sic stātibus.

Priuilegium concessū monasterio cōprehendit capellas futuras.

Solutio quæstionis principalis.

Obligātio concepta sub noie collectiuo uariari non debet, licet crescat uel minuatur numerus comprehensorū.

Quando antiquum tempus.

tiquum tẽpus, vel de antiquo: & aduerte quia doctores faciunt differentiam inter antiquum tempus, & ad longum tempus. Nam de longo tempore habetis Rubricam specialẽ de prescriptione lõgi tempo. decem, vel viginti annorum. hic autem loquimur de antiquo. Ideo quero quid sit dicere de antiquo in hoc porro passu. tenet do. Anto. in ca. primo de test. in antiq. & in ca. quid per nouale de verbo sig. quòd elapsis quadraginta annis dicimus esse in antiquis. Idem vult Geminianus in cap. j. de rescrip. in vj. Sequitur do. Alexand. in concil. iiij. in. ij. volumi. ix. col. vel dicit ibidẽ insuper id relinqui arbitrio iudicis. Item tenet. d. Alexand. in consilio. clxxxvij. in ij. vol. incipiente in causa & lite in. iij. col. & cõcilio. lxx. in secundo volu. incipiente in causa vertẽte inter dominum Baldesarum: sed Panor. & Imola. in dicta. c. veniẽs, tenet quòd oportet quòd sit lapsum tempus cẽtum annorum ad hoc vt res sit in antiquis: & dicit do. Alexand. in. l. cum aliquis de iur. deliberandi. C. quòd ista est communis opinio. Sed credo quòd sufficiat domino basso iusticiario, quòd vsus fuerit quadraginta annis. Et non mireris, si à consuetudine fauetur antiquitati. nam aliàs antiquitas multũ facit & operatur. l. hoc iure. §. ductus aquæ de aq. quoti. & esti. ff. canonistę in cap. quanto de consuetu. nã aliàs licet verba enunciatiua in instrumentis descripta sint purificata, nihil vere probent inter personas extraneas: istud tamen fallit vbi talia instrumẽta essent de antiquo: quia tunc plenè probant, vtputa quia dicunt instrumenta, cõfines & limites esse tales &c. Ita pulchrè Bal. & Saly. in. d. l. cũ aliquis & florya. in. l. in finalibus. ff. fini. regund. facit. c. cũ causam de proba. Secundo facit. nam licet fama sola non plus faciat quàm semiplena probatio, vt per Bartol. & docto. in. l. admonendi. ff. de iureiuran. Tamen fallit quãdo esset fama de antiquo: quia tunc plenè probaret no. per. Innocen. in cap. veniens de verb. sig. extra. Bald. in autent. quas actiones in fi. C. de sacro. san. eccle. Et in antiquis fama plenè probat vt not. do. Alex. in consi. lxxv. in. iiij. volu. & do. Fran. de ar. in consi. xxxvij. incipiente Sequendo ordinẽ &c. Ideo dicit pulchrè Ludoui. Ro. in. l. ij. §. idem labeo de aq. pl. arcen. ff. ꝙ papa potest probare ciuitates esse de dominio ecclesiæ, eo quia de hoc est fama. q̃ cũ sit de antiquo, plenè probat. Tertio facit pro antiquitate, quia dicũt doct. ꝙ si reperiatur sentẽtia quę sit lata de antiquo. licet nõ appareãt aliqua acta, precessisset tamen talis sententia in qua dicitur enunciatiue viso libello & visa litis cõtesta. propter antiquitatem probat acta precessisse: facit ꝙ not. in. c. bonę memorię le. j. de elect. firmat do. Anto. in. cap. præsentia de renuncia. Bald. in. l. emancipatione de fide instrum. C. & ideo teneméti. & pro resolutione mea cum loquor de. xl. annis, facit text. in articu. viij. titu. De rachaptz de ventes. infra eodem libro.

Fama plene probat i antiquis

XIIII. article.

Le bas iusticier est fonde dauoir espaues dauettes.

¶ Notanter dicit espaues. Nam examen apum tuarum, ꝙ euolauerit de fundo tuo, eo vsque tuũ durat, donec est in cõspectu tuo, nec difficilis est eius persecutio: limitat hoc esse verum, nisi consuetudinem reuertendi haberent apes. at ille animus deprehenditur per exteriora: quia exteriora demonstrãt conceptum interiorum, vt. §. apiũ quoque de re di. insti. & ibi Ioã. Fab. Io. de Pla. Ange. de Peru. Christopho. po. & Iason facit. l. labeo. de suppel. leg. ff. Et vt egregie inquit Panor. in c. ex studiis de presum. ex intima per mores cognosces exteriores rustice qualis erit bos: ex titulo modereris, annus qualis erit cognosces tempore veris. Et vt dixit philosophus, accidentia exteriora magnam partem conferunt ad eruendam veritatem, quod adducitur ad quæstionem de scholari, qui occupauit locum aliquẽ in scholis, quòd ille locus est sibi cõseruandus Ias. alle. glo. in. l. fin. C. de of. magi. mili. & hoc nisi animo deseruerit illum locum, videtur autem habere animum deserendi, si & consuetudinem reuertendi deposuerit. quod optime quadrat pro aduocato, qui locum certum accepit in barra. vt locus ille sibi cõseruetur donec consuetudinem reuertẽdi deposuerit. At hæc quæ dicta sunt pro intellectu illius. §. Apiũ. locum habet in animalibus quorum natura fera est, in animalibus autẽ quorum natura est mansueta, quocunq; euolauerint, tua remanent, licet animum redeundi deseruerint. Ex quo sequitur secũdum eundem Iaso. ꝙ si tu forte in festo carnispriuij gallinas acceperis, furtum committas: et si euolauerint, nec liberaris pœnitentiam restituendi. l. qui ea mente. ff. de furt. qđ tamen limitat Bar. nisi ille gallinæ ad domum tuã peruenerint: quia tũc tale furtum remittitur per pœnitentiã restituendi. l. j. ff. de ser. fu. ratio secundũ ipsum Iaso. quia quãdo quis incitatur à re vel persona cum qua, vel supra quã delinquit minus, delinquere dicitur. ideo dicit glo. in c. fur. xiiij. q. vj. ꝙ ille qui habet copulam cũ formosa muliere, minus delinquit, q̃ ille qui habet copulã cum turpi vel deformi: ratio quia priore casu magis incitatͬ à natura alia ratio quia citius se absoluit ab actu Veneris. Et ex hac ratione nota, ꝙ qui in actu veneris citius se absoluũt, minus delinquũt: bene facit pro primo dicto id quod facete dicebat Ias. ꝙ scholaris minus delinquit, qui cognoscit mulierẽ ad se venientẽ, quàm si ad eã vadat. alibi dicit Cy. in. l. j. de rap. virg. quòd non est vir, ita senex, quin amet etiã vilissimam mulierem, si ipsum illa deprehendat. Et nimirũ. nã dicit glo. sing. in. l. j. C. de senatuscõ. Claudian. tol. ꝙ spicula gerit amor, & amor trahit superos. & ibidẽ dicit imper. ꝙ nihil amoris

Exteriora demõstrãt conceptũ interiorum.

An sit grauius peccatũ cognoscere turpẽ mulierẽ q̃ formosam.

furore vehemẽtius, & inquit pulchrè Virgilius quarto AEneidos, Est molis flãma medullas. de amore autẽ multa dixi in lectura mea quã fe. in d. l. j. C. de senatusc. Clau. tol. quam lecturã cum aliis cõplusculis (dum aliquãdo feriatus essem) commentaui. Et de prẹclaris apum modis vide quæ etiam scripsi in lectura alia mea quam composui super. l. morali quam suprà virentes flumi num ripas. C. de re. mi. lib. xij.

¶ Sequitur in textu.

Auetes.

¶ Quæro quid sibi velit hoc verbũ: dic, quòd est verbum francũ diminutum ab auibus, quasi vellet dicere tex. quòd sunt paruę aues. Nã apes inter fœcundas aues perq̃ paruæ sunt, sed optimi fructus cũ bene mellificant, vt patet per quartum Georgicorum librum. Et quòd domini terrarum in regno Franciæ occupant animalia espaua seu abigea tenet Ioan. Fab. in dicto. §. apum post. princ. de re. di.

Trahit amors supe ros habet sua tela cupido.

XV. article.

Le seigneur qui a basse iustice, peult prẽdre & saysir en sa main, par iustice la chose tenue de luy a foy, & hõmaige roturieremẽt, ou autrement: pour plusieurs causes. Cestassauoir, Quãt la chose est vacant par default de hoir, ou quelle mue main, ou pour exhibition de tiltres & contractz, & par default de ladicte exhibitiõ. Aussi pour ses droictz & deuoirs nõ payes, ou rẽdues a iour & autres causes raisonnables, & peult, & doit icelles choses faire exploicter leuer & gouuerner soubz sa main par cõmissaire cõmis par sa iustice iusques a ce que celluy, ou ceulx qui pretẽdẽt droit esdictes choses saysies, ayẽt reblãdy le dit seigneur ainsi quil appartient.

¶ Sequitur in textu.

Le seigneur qui a basse iustice, &c.

¶ Quanuis dominus directus ob defectũ præstationis homagij, fidelitatis, solutionis, rachaptus, & aliorum iurium eidem domino singulis terminis debitorum de iure ac etiam de consuetu. nostra possit feudum, & fructus, seu prouentus eius ad manum suam ponere, & eos fructus lucrari, vt tenet Io. Fab. in. §. præiudiciales. versicu. quid dices. instit. de act. & domi. de sancto ge. in. c. ad apostolice de re iud. in. vj. & pro hoc videt facere tex. in c. j. §. licet si de feu. cõtrouer. sit inter do. & agna. vasal. etiam facit tex. nostrę consuetudinis primo titulo.

Commẽt hommaige se doit, &c.

¶ Articulo primo, vbi est formalis text. tamen vasallum nõ poterit feudo priuare. quòd autem pro defectu hæredis bona debẽt sequestrari, est tex. celebris & peregrinus. in. l. fin. ad. l. iu. l. maiestatis, & ibi per Bal. & tene menti. Et ꝙ dominus possit ad manum suã feudum pro iuribus nõ sibi redditis seu solutis ponere, vide tradita, & scripta per egregium virum dñm Nicola. Boerij in. §. xiij. de consuetu. feudi. Et an possit vasallus priuari feudo ob cessationem triẽnalem solutionis, vide vltra allegata per dictum domi. Boerij Id quod notat Bald. in. c. si duobus de re iud. & in. c. quę in ecclesiarum in. v. col. extra. de constit. & tenet ipse quòd sic. Cõtrarium tenuit Io. Imola. in ca. ij. xx. col. extra de feudi. cui applaudet dominus Ias. in. l. ij. col. xij. versicu. Quarto quæro quid in feudo. C. de iu. emphi. breuiter licet in hoc punctulo sit varia doctorum opinio, tamen est textus in li. feudorum titu. quæ sit prima cau. benefi. amit. sed non est alia iustior causa beneficij auferendi, quàm si id per quod beneficium datum fuerit, hoc est seruitium facere recusauerit: quia beneficiũ amittit. iste textus literalis illius versiculi. cui Apollo ipse respondere nõ posset, si viueret. faciunt no. in. l. ij. C. de cõ di. ob causam datorũ. peculiare esset videre quid in emphiteota, an ob cessationem triennalẽ possit expelli, & dic resolutorie quòd sic. intelligo autem de emphiteota priuato. de emphiteota autem ecclesiæ sufficit tempus biẽnale. istę sunt vere conclusiones doc. in dicta. l. secũda. C. de iu. emphi. & per doc. in. c. propter sterilitatem. ex. de loc. & capi. peruenit de censi. at censuarius si per mille annos, vt ita loquar, cessaret, quòd censum non solueret, non propter ea re cẽsuali à domino priuari posset, quia in censuarium trãsfertur quicquid iuris est penes concedentẽ pulchrè per Imol. in cap. ad audientiam in secunda col. extra de re. eccle. non ali. & per Iaso. in d. l. ij. col. xij. versicu. iuxta has conclusiones &c. Vnũ tamẽ nota in practica, quòd si Dominus propter iura sibi nõ reddita saysiat rem feudalem, veluti ex defectu homagij, & vasallus alteri quem putat dominum fecerit homagium, poterit eum appellare in garandum. & si sit quęstio inter duos, dominos de iure, quia vnus dicit me suum vasallum: alter autem dominus dicit contrarium: ego vasallus debeo offerre homagiũ cui debebitur, & ꝑtinebit in fine causæ. & tunc manũ leuatã mei feudi debeo habere, & de ipso gaudere tempore processus inter ambos dominos vertentis. no. Bar. in. l. litibus. C. de agricol. & cẽsi. lib. xj. Sic vidi iudicari per clarissimum dominũ magistrum Guliel. Cireau Turonię iudicem in causa mota inter dominũ baronem mazeriarũ ex vna parte, &

De emphiteota.

parte, & dominum Sauary ad causam feudi Delannay, quòd tenebat domina de Pareyo, & illa iudicis sententia fuit per supremę curiæ arrestum confirmata.

Et autres causes raisonnables.

¶ Id amplifica: si vasallus forte rachaptum ratione suę vxoris debitum dño persoluere nolet.

Peult & doit faire exploiter, &c.

¶ Nota quãdo ista verba Potest & Debet simul iunguntur: tunc necessitas inducitur de iure scripto pulchrè per Ias. in. l. gallus col. iij. de libe. & posth. ff. verbum autem potest regulariter necessitatem non inducit. l. sæpe audiui cæsoré de offi. præsi. ff. ibi in text.

Iusques a ce quilz ayent reblandi.

¶ Scilicet per præstationẽ fidelitatis & homagij, & solutionem rachaptus seu iuris annui.

XVI. article.

Toutesfoys pour adueu non baille a iour: pour la premiere iniunction le seigneur ne pourra saisir aussi par commission generale, ains ont este abrogee & defendues icelles commissions generalles, & declarees nulles. Et ne pourrõt lesdictes saisies estre faictes sãs declarer particulieremẽt les causes desdictes saisies

¶ Sequitur in textu.

Toutesfoys.

¶ Hic est nouus articul. & bonus ex quo not. illud tritũ, quòd nimia generalitas reprobatur. c. ad hæc, extra. de rescrip. cum similibus.

Abrogees.

¶ Scitis quòd abrogare est in totum tollere. derogare est sicut cõtradicere, & an valeat seu possit sumi argumentum à iure abrogato: hic nõ pono, cum nõ sit speculationis nostrę. Et nota vnũ magnum verbum Ange. in. l. si in rem de rei vẽdi. ff. vbi vult, quòd si vasallus non det declarationem seu aduoamentum: nec de re feudali faciat fidẽ, quòd dominus potest eum expellere: & dixi amplè in articu. ij. suprà eo. titu. Sed de consuetudine nostra, quæ tota benigna est, sicut & illius conditores erant benigni: vides quòd pro aduoamento non dato pro prima iniunctio ne non fit rei feudalis sequestratio.

Par commission generale.

¶ Istud est verum quòd cõmissiones generales prohibentur dari iudicibus, cum sit diuersitas in locis. Secus autem si daretur commissio pro feudo multis terris composito sayssiendo, quia hęc commissio non est generalis ar. l. possideri cum sua materia de acq. vel amittẽ. pos. ff. in princ.

XVII. article.

Et doit ladicte saysie estre signifie a la partie qui sera, ou fief, ou a son domicile, saucũ en ya. Et si nõ par opposition de brãdon en saysie de heritaige. Et en arrest & saysie de rente signifier ladicte saysie ou arrest, a la persõne du subiect, ou a sõ domicile, saucun en a en ladicte seigneurie. Si non a la personne du debteur de ladicte rente. En baillant es cas dessusdidit larrest, saysie, ou commission par escript au debteur: & au cõmissaires cõmis, au regime & gouuernement desdictes choses saysies aux fraiz du dit seigneur sauf, a le recouurer sur son subiect.

¶ Sequitur in textu.

En son domicille

¶ Id est, vbi larem fouet, & maiorem partem fortunarum suarum, & vbi dies festos celebrat. l. ij. C. vbi senato. vel clarissi. & capit. dilectus filius Saracenus. ex. de rescrip. & l. assumptio ad munici. ff. potest tamẽ habere quis domiciliũ in duobus locis, si in vno quoq; ęqualiter se collocat. de isto domicilio, & originis, & habitationis, & an quis primo debeat citari seu adiornari ad personã, quàm ad domiciliũ. scripsi multum diffusè in glosis quas edidi super nostro stylo in titu. j. in articul. qui incipit

Tous adiournemens, &c.

¶ Et in titulo retractuum.

Commissions par escript.

¶ Aduertatis rogo vos, quia etiã in puncto iuris quamuis scriptura non sit, de necessitate attamen licentia iudicis de intrãdo in possessionẽ nõ potest probari, nisi per instrumentũ seu scripturã, & non per testes ita Bart. in. l. fi. C. de edic. di. Adria. tol. Bal. in. l. ij. in. ij. col. C. de iu. emph. Ias. in. l. pactũ ꝙ bona fide quã legit cum. l. cum ꝓponas. C. de pac. Ita etiã in ꝓposito dico scripturã esse de necessitate sicut etiã patet in tex. casus autem in quibus scriptura sit de substãtia. vide in. c. j. de censi. li. vj. & per Bar. in. l. gesta. C. de re. iud. vltra quos adde vnũ singulare, & menti tenẽdum in quo requiritur scriptura. s. quando nuncius vult facere executionẽ personalẽ, vt aliquem capere ad corpus Bald. in. cap. cum parati in. ij. col. extra. de appel. &. l. consentaneum. C. quomodo & quãdo iudi. per tex. in. l. missi. opinatores de exacto tributorũ lib. x. C. & l. defen-

Licentia iudicis de intrando in possessionẽ non potest probari nisi ꝑ instrumẽtum seu scripturã

sionis facultas. C. de iu. fisci. etiã lib. x. Est item alius cotabilis casus in quo requiritur scriptura, videlicet in magnis priuilegiis, ita singulariter Bald. in. c. constitutus in fi. extra. de rescrip. Sed quid si ista quę in puncto iuris, vel cõsuetudinis requirũtur essent deperdita, an tunc possent probari per testes, vt in casu nostro pone cõmissionem deperditã, an possit probari per testes: dic ꝙ sic secundum Bar. in. l. j. de bo. pos. secundum tabul. Bald. in. l. emancipatione de fi. instru. C. Saly. in. l. litigatoribus. C. de appel. & Ias. in. d. l. pactum quod bona fide. C. de pac.

XVIII. article.

Aussi peut prẽdre & saysir par default de homme, ou de hõmaige nõ faict, & peult leuer, ou faire prendre & leuer a son proffit, le reuenu dicelles choses, par sa main ainsi que bon luy semblera, & iusques a ce quil ayt homme quil luy ayt fait son hõmaige, ou que ledict subiect se soyt mis en ses respitz.

Aussi peut prendre & saysir.

¶ Ecce quomodo consuetudo nostra tam facile hæc saysimenta permittat, quæ & aliàs omni iure sunt vsquequaque prohibita. non nego tamen quin iudex ex officio suo nobili, cum videt futuras partium rixas, vt cũ homines vadunt armati ad possessionem aliquam, tunc quia boni iudicis est obuiare malis & scãdalis, potest ex officio suo nobili rẽ ipsam sequestrare apud tertium, & exigere probationes à partibus super possessione: & secũdum exitũ probationes procedere ar. l. ęquissimũ. de vsufru. ff. & l. in venditione de bo. auct. iud. pos. quia iudicis officiũ latissimũ est, vt. l. j. de iur. om. iud. ff. c. j. de of. or. extra. l. senatus de of. præ. Ita pulchrè tenet Panor. in. ca. dilectus. extra. de seque. pos. & fructuum. Itẽ potest res sequestrari, cum quis dilapidat fructus, vt. d. c. dilectus. Item cum appellatur ab executore rei mobilis, quia præsumitur appellare causa impediendę vtilitatis sententię: ita cum persona à qua res petitur mobilis sit suspecta: tũc res sequestratur. l. fideiuss. §. vlt. qui satisda. cog. ff. vbi Ias. ille plurima verba lepida effundit. Et dicitur suspecta persona quatuor modis, primo quia nõ possidet immobilia: secũdo si possidet, tamẽ possidet pauca: tertio, ꝓpter malos mores: quarto, quia prius male administrauerat, & sufficit vnũ istorũ secundũ Bar. in. d. l. si fideiussor. v. fit sequestratio si timeat̃ de dilapidatione. l. ĩperatores cũ ibi no. de ap. ff. vel cũ quis ꝓclamat in libertatẽ. l. j. C. de asser. tol. vel si vellet possessiones deserere. l. vlt. C. de agri. & censitis, vel si maritus vergat ad inopiã, tũc sequestrat̃ dos l. in rebus & l. vbi. C. de iu. do. colonus si maritus esset effectus furiosus. Itẽ si timet̃ de sæuitia viri, & nõ potest caueri. c. literas de resti. spo. extra. Itẽ fit sequestra. cũ spõsa timet̃ corrũpi. c. cũ locũ. extra de spõsa. quẽ casum ego practicaui iudicando nuꝑ pro defuncto Dño de motha. suꝑ Indriã cõtra quẽdam. Itẽ fit sequestratio cũ aliquid ablatũ est ei qui est de familia iudicis. l. senatus de offi. pręf. vrb. vel etiã propter rei cõtumaciã. c. ij. extra. de dol. & cõtu. Itẽ fit seque. in casu cle. i. de sequestra. Itẽ quandò voluntate partiũ fit sequestra. l. interesse puto. de acq. vel amitten. pos. ff. vel to. propter contumaciã, vel impotentiã non cauẽtis de collatione bonorũ facienda. l. j. §. si frater de coll. bo. ff. Itẽ to. Si perdat̃ vendẽdi cõmoditas. l. si oleum de dol. mal. ff. pone. ꝙ fit cõtentio de vna re venali cuius sit, & quilibet dicit se possidere. poterit enim tũc iudex lite durãte, illã rẽ deponere, vt interim vendat̃, & ꝓciũ conseruet̃ in euentũ litis. Itẽ etiã ꝓpter scandalũ ne ꝑtes veniãt ad arma, vt. §. dixi. vt d. l. ęquissimũ de vsuf. ff. Et insuper nota vnũ mellifluũ verbũ quod est de ꝓpria bursa (vt ita loquar) Domi. hostieñ. in. d. c. dilectus, ꝙ si sunt aliqui hoĩes qui cõquerant̃ de aliquo tyrãno, vel tyrãnide dñi, & ꝓbabiliter timetur, ne dñs sęuiat in illos: tunc bonus iudex facit eos assecurari, si potest aliàs pendente lite faciat eos sequestrari ar. de of. ꝑfec. vrb. l. j. §. ꝙ autem & isti de his qui sũt sui, vel alieni iuris. §. sed dominorum. Idẽ dicit ibidẽ Panor. cũ religiosi cõquerũtur de suis ꝑlatis ar. c. ex parte de accu. extra aliàs istis oĩbus cessantibus saysimenta sunt omni iure ꝓhibita. l. vni: vbi Bal. & Saly. de ꝓhi. seq. C. & d. c. dilectus. Et ad impediẽnda saysimenta est remedium scilicet per dationẽ fideiussoris secundũ ꝙ notat Bart. in. l. litibus. C. de agri. & cens. vide quę scribo. infra eo. art. xxiiij.

Hic pulchre uide casus sequestri. Et quando possessor dicitur ꝑsona sui specta.

Verbũ lepidũ hostien. do.

XIX. article.

Et en saysie faicte par default de hõme, ou de hommaige nõ faict selõ la coustume du pays: Lappellatiõ, au opposition, ne suspẽdera ladicte saysie. Et sera au choix dudit seigneur de leuer, ou faire leuer lesditz fruitz en sa main, ou les faire leuer par cõmissaires. Et en chascun de ses deux cas fera lesditz fruitz siẽs iusques a ce quil ayt este resplẽdy. Sinõ que ledit subiect informast prõptement ledit seigneur, ou ses officiers, auoir faict ladicte foy & hõmaige: ou auoir reblãdy deument, ou que ledit vasal desaouast tenir les choses de luy.

Et en

Et en saysie.

¶ Hic est nouus & mirabilis articulus, & grādi digito notandus. nā habes ex arti. nostro sublatā appellationē. Ideo pro limitādo textu & enucleāda materia quæro, quis tantā habeat potestatem, ꝙ possit beneficium appellationis tollere? dico ꝙ in spiritualibus nemo poterit appellationem remouere nisi papa. no. in. c. j. de rescrip. & ca. super questionū de officio deleg. extra cū infini. iuri. Item potest princeps noster, qui nullum in superiorē recognoscit. c. vulgato per venerabilē qui fil. sunt legi. secundum ꝙ no. Bar. in. l. j. ff. à quib. appel. nō licet. Et est ratio quia nullus alius poterit tollere iuris dispositionem maxime fundatam super iure naturali: cum appellatio sit quædā detentio. c. suggestū. de appel. no. in. d. c. super questionū, & in cle. pastoralis de re iud. in cle. Et aduerte à me in hac materia cū sim in ea aliqua bona verba scripturus. Prima conclusio est: licet appellatio per principis rescriptum, vel ꝓuincię statutum tollat, non tamē potest facere quin per viā querelę iusticiam suā prosequi volens audiatur. ista est sentētia doc. in d. c. j. extra de rescrip. & in infinitis locis. Secunda conclusio: appellatione remota per statutū omnis effectus appellationis videtur esse remotus sicut si in rescripto remoueretur. c. pastoralis de appel. cū ibi no. & Abbas in. c. ad reprimendā de offi. ordi. quarta col. Scitis autē, ne paralogizemini, duplicē esse appellationis effectum suspēsiuum: videlicet & deuolutiuū. Fallit in censura appellatio, suspēsiuum nō habet effectū. Panor. in cōti. rub. d. appel. c. per tuas de sen. excom. & Abb. in d. c. ad reprimendā. Tertia conclusio: appellationis remotio facta in rescripto operatur vires secundum naturā causę cui adiicitur: quia si appellatio remoueatur, in causa correctionis intelligitur, nisi superior modum excedat, vt in cap. licet de officio ordi. & capit. reprehensibilis de appel. Quarta conclusio: clausula appellatione remota non impedit appellationem ex notorio grauamine interpositam gloss. & doc. in cap. ex conquestione de resti. spolia: Quinta conclusio: appellationis remotio in certa causa nō tollit facultatē recusandi iudicem ex iusta causa. vt in. c. postremo cū ibi tra. de ap. & ibi Io. And. & Abbas. Sexta cōclusio: est ꝙ conclusa appellatione remota operatur vires suas respectu partium, nō autē respectu tertij cōparantis pro interesse suo c. super co. de officio. deleg. ideo cum appellatio remoueatur per consuetudinē nostrā, non videtur, nec censetur esse remota respectu tertij pro interesse suo cōparantis. facit glo. in. l. creditor. ff. mand. Io. de Imol. in cle. i. de re iudi. hæ sunt notabiles conclusiones quas gustabis. Aduerte tamen ad vnum singulare quādo dixi in censura excommunicationis appellationem suspensiuum non habere effectum. tamen appellatio extra iudicialis facta ab eo qui timet iniuste excommunicari, impedit excōmunicationem postea latā & eam annulat. doc. in. c. cū dilectus de religio. do. quod est optime notandū. Recreationis gratia nūc formabo duas paruas quæstiones. Prima an à grauamine futuro licitū esset appellare: respondi distinguendo, aut loquitur de futuro grauamine iudiciali, aut extra iudiciali. primo sane casu nō est licitū appallare à futuro grauamine, nisi tale grauamē esset cōminatum saltē per no. in. c. j. de dila. C. Secūdo quidē casu secus Abb. in. d. c. j. de dila. & doc. in. c. cum cessante facit. c. vt debitus honor. de appel. & c. inter cætera. eo. titu. ꝙ autem dixi à grauamine futuro appellari non posse, nisi saltē sit grauamen cōminatum: Id limita nisi prçcessissent aliqua grauaminis indicia gl. no. in. d. c. inter cætera super verbo appellationē in fine. Secunda questio per statutū styli Turonensis habetur, ꝙ appellandum est illico. lata est cōtra aliquem cōditionalis sententia, an ly illico est tempus appellādi, currat à tempore sententiæ promulgationis, an à tēpore designatę in sententia cōditionis. Super hac quæstione vera resolutio est, ꝙ à tempore promulgationis sit appellandum, non autem à tempore aduenientis cōditionis: quia & si sententia nō possit dici effectualiter res iudicata, nisi adueniente cōditione. tamen cum iudex incōtinenti talem profert sentētiam cōditionalem me grauat, & sic debeo incontinenti appellare. Ista est cōclusio Abbatis in. c. præterea de appel. in. v. col. quam nota.

Appellationē quis potest tollere seu remouere

Pulchra conclusio est hæc quarta. Bona conclusio.

Appellatio extra iudicialis impedit censuram

Quæstio.

An à futuro grauamine sit appellandum.

Quæstio.

De sententia cōditionali & eius appellatione.

¶ Sequitur in textu.

Reblandi &c.

¶ Quæro quid sibi velint hæc verba dic: ꝙ secundum nostrę consuetudinis mentē important solutionē iurium vel terminū solutionis eorum sibi à domino cōcessum. An autem in puncto iuris sit licitū alicui blandiri, dic ꝙ non. l. blanditus. C. de fideiusso. & mādatori. vbi est pulcher tex. & l. nō est enim cōsentiendū de inoffi. test. ff. Nota tamen ꝙ licitū est vxori blandis verbis prouocare virū vt eam instituat, & ecōtra & idē in quocunq; alio. vt. l. fi. C. si quis aliquē testari ꝓhibuerit vel coegerit, & ibi Pau. de Ca. Saly. & Iason. prçsertim vbi tales blanditiæ detrimētum alterius nō tangūt in iure iam quæsito. hinc dicit no. Angel. in. d. l. fi. ꝙ aliàs fuit iudicatum Perusij, dū ipse esset vicarius episcopi & aliquis testator primo fecisset testamentum in quo instituerat hæredes quosdam religiosos vel conuentum. Et quidam agnati tantum sibi persuaserunt dicētes quòd erat malefactum instituere dictos religiosos, quia talem hæreditatem conuerterēt ad malum: & ita fecerunt quòd eos instituit, dicit, fuit iudicatum, quòd tales religiosi obtinerent successionem per prędicta. quod est summe notandum, & vide de iuuene diuite qui fuit dolo inductus ad intrandam religionem, vt religiosi eius bona non habeant. Panor. in ca. præterea extra de officio deleg.

An sit licitum alicui blandiri.

XX.article.

Apres que ledit seigneur aura saysi aulcun heritaige par deffault de hoir, ou comme vaccant. Et il laura tenu & possede, ou aultre de par luy par trente ans, desllors en auant il en sera & demourera seigneur proprietaire & domanier.

Apres que ledit seigneur &c.

¶ Sequitur in textu.

Ou comme vaccant &c.

¶ Hic habes aperte dominum posse saysire bona vacantia, bona dico immobilia ab ipso tanta aliàs non video, quia fundatur de iure per. l. j. & ij. C. de bo. vacanti. & .l. vacãtia eodem titulo.

Ou aultre de par luy.

¶ Quia ille possidet nomine cuius possidetur. l. quod meo nomine de acq. vel amitten. pos. ff. cum similibus.

Par trente ans &c.

¶ Ad hoc faciunt no. per do. in ca. vnico de vsu Mediolanensi secundum quosdam li. feudorum.

Et domanier.

¶ Istud superfluit propter verbũ proprietaire, & breuiter articulus iste est de indubitabili.

XXI.article.

Et cõmencera ledit temps de trẽte ans, du iour de la saysie faicte desdictz heritaiges. Toutessfoys si ledit seigneur auoit fait bannir iceulx heritaiges, estans en son fief par les editz de huytaine, quinzaine, & quarantaine, selõ ce qui sera declaire en larticle subsequent, deslors en auant il fera les fruictz desdictz heritaiges siés, sans ce quil en soit tenu faire aucune restitutiõ a son subiect venant au dedans de trente ans le reblandir, selon ce quil est cy dessus escript. Et en ce cas ne sera tenu ledit subiect payer aucuns arreraiges de rente, ou debuoirs deubz pour raison desdictes choses escheues du temps passe. Et si ledit seigneur nauoit fait faire lesdictes bãnies ainsi que dit est dessus, & le subiect venoit au dedans de trente ans, en ce cas lesdictz heritaiges seront renduz audit subiect auecques les fruictz diceulx. En reblandissant deuemẽt comme dessus, & payant les arreraiges des rentes & debuoirs deuz du temps passe, auecques les loyaulx coustz & mises.

¶ Sequitur in textu.

Et en ce cas ne sera tenu ledit &c.

¶ Non possum colligere maximos vel vberes fructus ĩ ortulis, in quibus arbores pomiferæ nõ pullulant. Sic in proposito hic articulus, licet sit verbosus, nullis aut modicis vtilitatibus est refertus. Ex illo solum nato quòd bona sunt causæ lucrandorum fructuum.

Sans ce quil en soit tenu faire &c.

¶ Istud superfluit. quia dictum est quòd dominus facit fructus suos.

Payer aucuns debuoirs du temps.

¶ Hic si põderetur est, singularis passus. quia si intelligas subditum non debere soluere arreragia, etiam quæ non sunt sui temporis, tunc articulus est notabilis pone exemplũ in feudo meo de bigeon, quòd est mihi cum fratre commune. habeo rusticum tenentem coloniam annuo sub censu. rusticus, sex anni sunt mihi deueria, non persoluit. moritur rusticus relicto filio qui filius cœpit vagari per quindecim vel viginti annos. facio bannire coloniam per & secundum edicta cõsuetudinis, reuertitur filius ad lares paternos, & mihi vult blandimenta debita offerre. reddo sibi coloniam, & quia tempore saisimenti percepi fructus, nihil à filio peto de censu pro tempore saisimenti. sed pro retroacto tempore, scilicet pro tenuta patris sui, qui mihi debebat arreragia sex annorum in tempore mortis suæ, volo quòd filius soluat tũc si ponderetur cõsuetudo: videtur quòd filius sit etiã de illis arreragij paternis quitus & liberatus, cum consuetudo indefinitè loquatur. Et sic illam intelligo, vt lex sit de dubitabili. Scitis enim quòd leges debẽt esse de dubitabili tex. sing. in. l. ancillę subtractę. C. de fur. & ser. corrup. ideo dico filium ad nullum debitũ teneri, vt etiam cõsuetudo aliquid addat iuri cõmuni, quia si solum intelligeremus filium esse quitũ & liberum à deuerio quod euenit tempore suo. Iam. l. esset sine dubio, & consuetudo nihil adderet iuri communi, cum exploratum sit me non posse petere deueria tẽporis saisimenti. cum illo tempore perceperim fructus quos feci meos. & enucleati iuris est, actionem & passionẽ non posse esse sub eodem subiecto. l. debitori. C. de pac. & ibi doc. l. pro hęreditariis. & .l. si adulta. C. de hæred. actio. cũ similibus multis. Id crederem procedere tantum, vbi fructus deuerio patris

Lex debet esse de dubio.

tris rustici & filij responderent. at vbi esset inęqualitas, quia non corresponderent fructus ipsi duplici deuerio, scilicet patris filij. quia forte tēpore saisimenti & absentię filij fuit grādis in colonia sterilitas: non video tunc cur debeat prætextu saisimēti dominus feudi in bona cōscientia suo deuerio frustrari pro retracto tempore ar. l. quod fauore. C. de leg. & consti. prin.

XXII. Article.

Le bas iusticier a droict de faire bannir les heritaiges vacans en son fief par ban de huytaine, quinzainne & quarantaine, par son sergent. Et se doibuēt faire lesdictes bannies hors lieu sainct, deuant la porte de leglise parrochiale, ou les choses sont assises a lissue de la grant messe a iour de dimenche, ou autre feste solennelle en requerant cōge, ou obeissance au seigneur du fief dudit lieu ou sont faictes lesdictes criees, ou a ses officiers iasoit ce quelle ne luy soit octroyee.

Le bas insticier.

¶ Duo mirabilia ponit hic articulus. Primum quòd bannum possit fieri die dominico per seruientem, cū illo die vox pręconis silere debeat. l. dies festos. C. de feriis. Nec dicas quòd ibi loquatur de seruiente, & de materia cotentiosę iurisditionis: quia ibidem loquitur de præcone, & pondera istud verbum de pręcone. quia nō dicit de seruiente. & licet videatur textus de pręcone in auten. qui semel. C. quomodo & quando iudex &c. tamē Bar. post gl. in. l. ij. ff. de in ius vocand. intelligit etiam de præcone pręconizante per vrbem vel oppidum. Cuius vox silere debet die dominica. per. d. l. dies festos. aliàs istud superflueret, quod dixit pręconis vox horrida silescat, cum iam dixerit, nulla quēquam vrgeat admonitio, & iter sit, taceat admonitio. quę dicta sunt intelligenda de seruiente in materia cōtentiosa admonente. Sed cum dicit pręconis vox horrida silescat, intelligo de pręcone etiam bānia præconizante. aliàs superflueret quod non est dicendum, cū nihil sit in iure superfluum. aut dicendum est quòd imperator ter vnum dictum repeteret, quod est aliqua tenus fatendum, pręsertim quòd repeteret in eadem. l. accedat. l. ij. C. de dig. lib. xij. ergo est mirabile quòd in die festo fiat istud bannum. Secundum mirabile ꝙ istud bannum fiat etiam in alieno feudo petita, tamen veniat licet non obtenta. Ideo cum conderentur consuetudines, dicebam probabilius fore, vt hæc banna tempore feriato non fierent, sed in die mercati forte, vel in die executij, iurisditionis scilicet in die quo iudices pro tribunali sedēt. Sed exauditus nō fui. nō est ergo amplius disputandum, cum iam istę consuetudines sic institutę sunt. c. in istis temporalibus, distinct. iiij.

XXIII. Article.

Et si aulcun brise la saysie dudict seigneur, il pourra faire applegemēt sur saysine brisee contre celuy qui aura exploite par dessus sa main: Ou faire conuenir a sa court par deuāt son suzerain, pour en auoir reparation & amende.

¶ Sequitur in textu.

Et si aucun brise, &c.

¶ Hic patet quanto pere reuerentia sit ipsis iudicibus, & eorum actis exhibenda facit. c. vt debitus ho. ex. de appel. & l. omnem honorem. C. quando prouocare non sit necesse, quia vt alibi lepide inquit Iason, reuerentia quæ debet magistratui est de iure quasi naturali, ita dicit egregie in. l. iij. C. de in ius vocādo. attendite paululum ad me rogo, & obtestor vos. Nā dicit Bald. vnū perquā singulare verbum in. l. si quis id quòd iurisditionis ꝑpetuę causa de iu. om. iu. ff. post dy. per eundem ibi allegatum, quòd vbi offenditur iurisdictio iudicis, semꝑ quilibet de populo potest agere pro iurisditione offensa seu læsa.

¶ Sequitur & refert Iason etiā in. d. l. si quis id. Et licet consuetudo simpliciter loquatur de illo qui fecit brisiamētum: intellige tamen etiam de eo qui fecit fieri similiter quia pœna statuti punientis faciētem maleficium habet, & locum in fieri faciēte Ludo. Roma. in. l. is qui pro emptore de vsuca. ff. Ioan. de Imola. in. l. si seruus. §. prætor de acqui. hæred. ff. Albe. de Rosa. in quarta parte statutorum. q. lv. aliquid per Barto. in. l. quemadmodum de agri. & censi. facit text. nota. notabi. in. l. si quis in graui ad Sillanyanū. ff. quod est signanter notandum, ita dico quòd quanuis consuetudo loquatur per dictionem masculini generis dicendo.

Pœna statuti ī faciente habet locum in fieri faciente. Masculinū cōprehendit fœmininū & ecōtra in casib9 hic enumeratis, nisi ꝑcise loquatur ꝑ uerbū masculinæ ꝓlationis. Quid in materia pœnali.

Et si aucun brise &c.

¶ Quod idem intelligendum est de fœmina, & sic consulebam contra quandā domicellam, quę læserat saysimentum cuiusdam domini feudi. Et quòd masculinum comprehendat fœmininum in materia pœnali, & odiosa firmant Pau. de Castro in dicta. l. si quis id. Bart. in. l. prima de ver. sign. gloss. in. l. si proponas in fin. C. de trans. Iason in. l. si quis maior. C. de transact. docto. in. l. quicunque de ser. fug. & gloss. in cap. generali. de elect. & doc. in constitut. si quis in tantam C. vnde vi. Etiam masculinum comprehendit fœmininum in materia pœnali in statutis, vt in

casu nostrę consuetu. vnde si statutum disponat, nullus vadat de nocte sine lumine: comprehendit etiam fœminas secundum doc. in. d. l. quicũque. & Imol. in. l. si constante. §. fina. solu. matri. ff. vbi tenet quòd statutum puniens violentiam cum armis comprehẽdat fœminas. Plus est, quia etiam in rescriptis masculinum cõprehendit fœmininum. doc. in. c. significauit de rescrip. Idem in priuilegiis secundum Bal. in. c. ad audientiam in fi. de rescrip. Et hoc vbi ratio est indifferens, etiam si materia esset correctoria, Iason & Raphael Cõmensis in. l. gallus de libe. & posthu. ff. post gloss. ibidem positam, & in. d. l. si quis. id pulchrè per Paul. de Cast. hoc verum nisi statutum loqueretur per vocabulũ pręcisæ masculinę significationis. puta diceret, si aliquis vir læserit saysinam domini, puniatur de saysina rupta. Nam tunc fœminas non comprehenderet Bal. in. c. licet vniuersis. extra de testi. Sed quãuis vt prædiximus masculinum fœmininum cõprehendat in supradictis, nõ tamen in cõtractibus, quia imputandum est cõtrahentibus, quare legem apertius nõ dixerit: vnde si aliquis acquisiuit emphiteosim pro se & filiis suis, non cõprehenduntur fœminę Ludo. Ro. in. l. ij. col. xvij. de verb. oblig. Imol. in. l. quod dicitur. e. tit. Iason in. d. l. si quis id. quicquid dicat Saly. in. l. ij. in. xvij. q. C. de iure emphi. Et in cõtractibus ex liberalitate procedentibus bene masculinum fœmininum comprehẽdit, cum in eis sit latior interpretatio, & sic cessat. Ratio. l. veteribus. ff. de pac. quod perpetuo menti reponas. Sed pone rusticũ ignorare saysimẽtum, & nescit intelligere quid significet appositio brãdonis, quę appositio saysimentum denotat, & rusticus leuat fructus: quia saysimentum non fuit ad personam illius nunciatum: quæritur an rusticus puniatur pro saysina rupta cũ ipse bene paratus existat iurare ignorantiam, & quòd nesciebat quid significaret ille brando. Credo isto casu rustico parcendum esse, cũ rusticitas excuset à dolo, & ab ignorantia iuris secundum doc. in. d. l. si quis. Id quod iurisditionis perpetuę, sicut etiam in simili dicimus rusticum excusari à præsumpta fraude vsurarum Bald. in. l. cum allegas. C. de vsu. Hinc ibidẽ infert Fulgo. quòd si rusticus emat fundũ cum pacto de retrouendendo, nõ censebitur contractus vsurarius. Item si rusticus deponẽs testimonium sit sibi contrarius, non tamen potest puniri per iudicẽ de falso nisi appareat quòd ex malignitate falsum deposuerit. sic circa hoc iudex debet multum aduertere secundum Angel. in. §. & licet in auten. de testibus. Sed vbi rusticus esset sagax & quadratus non sic excusaretur. gloss. in. l. Atlethę de excu. tu. & Iason in. d. l. si quis. Item non excusaretur rusticus si clam saysinam læderet. quod tene menti glos. in. l. j. & ibi Bal. C. de interdi. matri. Et quia nuper dixi, ꝙ pœna statuti punientis facientem delictum habet locum in fieri faciente, id intelligi te quãdo agitur de pœna regulari iuxta qualitatem delicti imponẽda, vel quando statutum loquitur in rem. puta quia dicit quòd pro homicidio vel vulnere imponatur talis pœna: tunc tale statutum comprehẽdit etiam mandantem, aut loquitur in personã: quia dicit si quis fecerit homicidium, tunc non comprehenditur mandans Bar. in. d. l. si quis id Bal. & Saly. in. l. nõ ideo minus. C. de accu. sed certe etiam in casu nostro mandans saysinam domini infringi, credo quòd contra eum agi possit modis in cõsuetudine declaratis, & sic fuit semper practicatum. & bene facit gloss. not. in ca. sicut dignum. extra de homici. & ibi Ioan. And. & Abbas, & est doctrina Barto. in. l. quemadmodum. C. de agri. & censitis.

Quid in statuto. Quid in rescripto. Quid in materia correctoria. Quid in statuto uocabulo masculinæ significationis pręcisæ utẽte. Quæstio. Quid in cõtractibus ex liberalitate procedentibus ut donatio et feudum. De rusticitate excusanda.

XXIIII. Article.

Et la maniere de reblandir son seigneur est telle. Celluy qui a droict en la chose saysie, doibt venir deuers le seigneur, ou a son senechal, scauoir la cause de ladicte saysie, & sil respond que cest pour debuoirs non payez. Et le subiect luy face offre de les payer, & requiere la deliurance, la main luy doibt estre leuee. Et si le seigneur demandoit plus grant debuoir, que debuoir coustumier selon le fief en luy faisant offre de luy payer ledit debuoir coustumier, ou plus grant debuoir que tel que ledit subiect confessera, & bailler pleige parlant de estre a droict de loultre plus, en se opposant pour ledit oultre plus. Ledit seigneur, ou son dit senechal le doibt receuoir, & leuer sa main mise en luy baillant pleige, parlant de sa terre, ou de la terre de son seigneur suzerain, en faisant par luy submission en la court du seigneur dont procedera ladicte saysie.

¶ Sequitur in textu.

La main luy doibt estre leuee.

¶ Istud est de iure; quia licet ex forma legis vel statuti fructus debeant sequestrari. Si tamen ille cõtra quem agitur vult dare fideiussorem de restituendo omnes fructus, nullo modo peruenitur ad sequestrationem, ita Angel. in. l. litibus in fi. C. de agri. & censitis.

En baillant

En baillant pleige parlant.

¶Sed quid si fideiussor fuerit mutus quem vasallus velit dare, est tamen opulentus & locuplex. Quæritur illo casu, quid iuris. Mihi respõderes verba quæ refert gloss. singularis in cap. vno. §. mutus. episcopum, abbatem vel abatissam, vel domum plebis feudum dare non posse. ibidem inquit gloss. celebriter amice nimiam subtilitatem sequutus es. Ideo loquela tua à iudicibus est spernenda. Et pro prima parte quòd talis datio fideiussoribus non sit sufficiẽs in casu nostræ consuetudinis, adducitur textus noster, qui vtitur isto participio.

Parlant &c.

¶Sed verum est dicere quòd mutus non loquitur, igitur. Secũdo adducitur lex prima. in princip. de verb. obliga. ff. vbi notatur quòd ille dicitur proprie loqui qui præsentialiter loquitur, & qui mittit epistolam, non dicitur proprie loqui. vt ibi per docto. facit egregium verbum. Barto. què dicit signanter quòd statutum ciuitatis prohibens quòd forenses non possint esse aduocati, non habet locum tale statutũ. Si forenses mittant vnam allegationem in scriptis iudici. Ita refert Bartol. in. l. prima. §. aduocatos. ff. de variis & extra. cog. & l. prima. §. j. de postulando. ff. Tertio adducitur textus solennis & aureus. in. l. quod sæpe. §. si quis amico. de contrahend. emp. ff. vbi prima fronte videtur textus mirabilis, quòd mandans amico eunti peregre quòd quærat seruum fugitiuum venundantem percellentis, quem textum sæpiuscule allegat Bald. in autenti. habita. C. ne fil. pro patre. & istud facere bene videtur si optime ponderetur. Pro parte alia plura adducuntur quæ singularia sunt. Primo adducitur gloss. singularis in cap. constitutionem. in verbo participatione. de senten. excommunic. lib. vj. quæ vult quòd literas excommunicato incidat in excommunicationem: ac si loqueretur similis gloss. in cle. si summus pontifex. de senten. excom. Secundo adducitur cap. vbi periculum. §. nulli. de elec. in. vj. vbi prohibitio loquendi cum cardinalibus in cõclaui existentibus pro summi pontificis creatione habet locum in scribente literas. Tertio adducitur. c. clericus. xxxj. distinc. vbi prohibitus loqui cum moniali secrete prohibetur, etiam mittere nuncium. ergo ex supradictis videtur etiã quòd quis habetur pro loquẽte, licet verbaliter nõ loquatur. Satis crederem fideiussorem mutum (dũ tamen aliàs sit idoneus) ex facultatibus, & conueniendi facilitate admittẽdum, præsertim si scribere sciat, & se fideiubere velle suũ per scripturã declaret: non est enim tantũ inhærẽdum verbis, ꝙ consuetudinis mens cõtemnatur, voluit enim domino cautum fore nostra cõsuetudo: quod satis fit in præsenti casu cũ est idoneus fideiussor, licet articulare loqui nesciat. Nunc placet compendiose & succincte materiam fideiussorũ pertingere quæ sane tota est practicabilis. Ideo quæro de quæstione notabili: hic dicitur, quòd vasallus debet dare fideiussorem loquentem, & de terra domini. Pone quòd vasallus est manifeste idoneus facultatibus, & ex conueniẽdi facilitate. Sicut est ĩ casu meo qui sequitur. Ecce, habeo feudum magni fontis, ratione cuius habeo clarũ militem feudatarium meum qui tenet à me feudum sub homagio & alio deuerio. pone quòd recusat persoluere tributa, procedo ad saisimentum sui feudi, ipse se opponit, & petit manum meam leuari, non tamen offert mihi fideiussorẽ: quæritur cum ille sit manifeste idoneus, quia est homo viginti millia librarum annui redditus, & homo vndique opibus affluens: an teneatur ad aliquam satisdationem? Est ergo quærere, an ille qui ex dispositione legis, vel statuti tenetur satisdare: liberetur à satisdatione, eo quòd sit manifeste idoneus. videtur primo quòd non, & ista est ratio multũ concludens, quia quando aliquid requiritur pro fõrma, debet forma specifice impleri, quanuis etiam videatur in aliquo casu non necessaria. Ita firmat Bal. in. l. j. de libe. & posthu. ff. facit bene. l. à testium. §. si quis ex testibus. ff. de testa. hinc est quòd licet scholaris sit notorie peritus. si tamẽ velit doctorari, debet tamen examinari, cum istud sit formæ. Bald. in. c. cõstitutus. ij. in prima colum. de appel. Alia est ratio quia licet principalis nũc sit soluẽdo: potest tamen fieri postea non soluẽdo, & quia nostra interest habere plures obligatos. Dato quòd principalis esset idoneus. vt inquit gloss. in. l. penul. ne quis eum qui in ius voca. est, vi eximat. ff. his tamen nõ obstantibus credo oppositum, scilicet quòd manifeste idoneus fideiussorem dare non teneatur: quod comprobo subsequẽtibus fundamentis. Nam primo facit textus in. l. j. §. si magistratus. de magi. cõue. ff. per quem notat ibidem Bald. quòd si ex forma statuti teneatur potestas accipere fideiussores idoneos ab accusato. vel inquisito sub certa pœna, quòd excusatur potestas si eos non recepit, quia principalis erat idoneus. facit. l. mulier. cum glo. C. de iure dotium. Secundo adducitur. l. legitimos. in princi. & ibi expressius Bal. ff. de legi. tuto. quòd licet lex requirat, quòd tutor legitimus teneatur satisdare, & ibi concurrit fauor pupilli, quod est plus. Tamen si est honesta persona releuatur ab onere satisdãdi. Tertio facit text. in. l. j. ver. aut propter amplissimas. ff. de custo. reo. Quarto facit id ꝙ pulchrè volũt Angel. & Imol. in. l. prætoriæ. ff. de præto. stipul. ꝙ quando quis tenetur idonee cauere, quo casu propter verbum idonee tenetur dare fideiussores, vel pignora, vt inquit glo. ĩ. l. si mandato Titii. §. si. mandati. ff. certe si est persona diues, nõ tenetur satisdare per. l. si quis stipulatus. de ver. ob. Quinto optime facit gl. not. in. l. j. §. si is autẽ. ff. de ritu nu. ꝙ virtus hominis

An mittens literas excõmunicato, sit excommũicatus.

De materia fideiussorum.

An manifeste idoneus teneatur satisdare ex forma legis uel statuti.

Scholaris si uelit doctorari debet examinari.

Resolutio quæstiõis

Manifeste idoneus fideiussorẽ dare non tenetur.

Singularis decisio

Verbum idonee cauere ĩtelligitur, de fideiussoribus uel pignoribus.

sufficit pro satisdatione quam glos. extollit Baldus in.c.ij.in.v. col. extra de iudi. Sexto facit, quia satisdatio præstatur vt cautum sit. ergo cessante causa, debet & ipsa satisdatio cessare. c. cũ cessante. extra de appel. iuncto quòd frustratoriis satisdationibus, siue cautionibus nõ est vtẽdum. l. non cogẽdum. §. Sabinus. de procura. ff. Septimo facit textus si bene ponderetur qui soluit hanc. q. in auten. cui relictum. C. de indi. vidu. tol. in versiculo si persona est idonea. & ibi Paulus de Castro. Et in hanc partẽ inclino post dictum Pau. de Cast. & Iason in. l. j. qui satisda. cog. ff. & hanc partem etiam do. Iason in. l. diuortio. §. interdum. versiculo adde. ad idem solu. matrimo. ff. quod tene menti. vide tamẽ Bartol. in. l. diuortio. §. interdum, vbi dicit ꝙ quando verbum cautio profertur à lege siue ciuili, siue prætoria, debet intelligi cum fideiussore. Secundo quæro, pone vasallum non posse inuenire fideiussorem, habet tamẽ vnum lapidem preciosum in annulo qui valet forte mille aureos, vult hunc lapidem preciosum loco fideiussoris dare, & manum leuatã petere, an bene dicat, credo quòd sic. nam licet fideiussorem dare teneatur, melius est tamẽ pignori incumbere quàm in personam agere. docto. in. d. l. j. qui satisda. cog. Cyn. & Baldus in. l. j. C. de procurato. quicquid dicat Salyc. ibidem. nam, vt dixi, hæc satisdatio fideiussoria, fit ad hũc finem vt domino sit cautum, sed melius est pignori incumbere, quàm in personã agere igitur. Item alia ratione videtur, quòd talis habẽs lapidem preciosum releuetur, & ab onere satisdãdi, quia lapis preciosus æquiparatur rei immobili. vt est gloss. in. c. tua. de his quæ fiunt à præla. sine consen. cap. ergo videtur quòd talis sit idoneus, ac si possideret immobilia. Sed de hac quæstione me remitto ad no. in l. promissor. §. constitutio. de constit. pecu. & in cap. cum aliquibus. de sen. & re iudi. extra. vbi si placet videas. Et vt clarius procedã, tollite has conclusiones ex variis doctorum ortulis elimatas. Prima conclusio, vbi quis est manifeste idoneus, satisdare nõ compellitur, cum satis cautum satisdationem petenti videatur. Secunda cõclusio, res mobilis, condigna tamen & correspondens loco fideiussoris habetur, vbi illa per modũ pignoris datur. & hæ duæ conclusiones probantur ex suprascriptis. Tertia cõclusio, propter impotentiam satisdandi statur iuratoriç cautioni, firmant doctor. in. d. l. j. qui satisda. cog. ff. Quarta conclusio, impotentia satisdãdi, & præstãdi fideiussores, probatur per solum iuramentum. & ita tenent omnes docto. in. d. l. j. Quinta conclusio. Et si in causa ciuili propter impotentiam satisdandi stetur iuratoriæ cautioni. in causa tamen criminali in qua etiã sola pœna pecuniaria ingeritur. ille qui non potest satisdare per iuratoriam cautionem non excusatur. Sed in carcerem detruditur. l. j. & l. si quis reum. de custo. reo. ff. glo. in. §. necessarium. in auten. vt nulli iudi. secundum Paul. de Castro. & Alexan. in d. l. j. qui satisda. cog. quod nota in practica, pro partibus formatis. Sexta conclusio, quanuis in causa ciuili stetur propter impotentiam cauendi iuratoriæ cautioni. Si tamen cauere debens sit, vel periurus, vel homo male famatus, tunc non stabitur suæ iurationi. quia semel malus semper præsumitur malus in eodẽ genere mali. l. si cui. vbi gloss. & Bartol. ff. de accu. l. non omnis. §. à barbaris. ff. de re milita. hinc est quòd pulchrè dicit Ludoui. Roma. in commento. l. admonendi. in. vij. colum. de iure iu. ff. quòd semel periurus perdit beneficium probandi per iuramentũ. & dicit pulchrè Ias. in. d. l. j. qui satisda. cog. quòd iuramentum vilium personarum nõ habet pondus. Septima conclusio, quanquam deficiente fideiussoria cautione cauere debens iuratoriã præstando cautionem liberetur: attamen si se ad cauendum obligauerit & astrinxerit, tunc talis nõ excusatur. l. si fideiussor. §. si necessaria. qui satisda. cog. ff. & ibi Paulus de Cast. Octaua conclusio, licet iuratoria cautio, vt supradictum est, in iure admittatur. Attamen vbi agitur de impediendo sequestro, vel de eo reuocando, iuratoria cautio nil operatur. ita tenent do. Anto. Imo. & do. Abbas in. c. ij. de sequestra. posse. & fructuũ. & Alexan. in. d. l. si fideiussor. §. fina. qui satisda. cog. quod nota pro terminis nostrę consuetudinis: quia tunc iuratoria cautio non videtur sufficere ad habendam manum leuatam. Nona conclusio. Vbi quis non valet satisdare, & est suspectus de fuga. tunc talis se non potest beneficio iuratoriæ cautionis iuuare. ita Ias. post Ange. & Imol. in. d. l. j. qui satisda. cog. ff. Decima cõclusio. Vbi satisdatio est præstãda de necessitate, & pro substantia actus, tunc non sufficit iuratoria cautio. no. in. l. filiusfamilias. §. diuus. versiculo idem princeps. de legat. j. & l. constante. §. quotiens. & ibi pulchrè per Paul. de Cast. solu. matrimo. ff. Et not. quòd in hac conclusione vsus sum copula quę requirit concursum vtriusq; copulati, & hęc omnia sunt menti imprimẽda tanquam quotidiana. Nunc omissis conclusionibus intẽdo procedere per quæstiunculas: pulchrior equidem & redolentior est ortus qui diuersicoloribus floribus & violis vestitur, quàm si solis flosculis vnius speciei ornaretur. Quæro ergo primo, quis dicatur fideiussor idoneus? Respon. quòd ad hoc vt fideiussor dicatur idoneus, duo principaliter requiruntur: scilicet, quòd habeat facultates. Secundo, quòd sit facilis conuentionis, hinc dicit Ludo. Roma. in. l. fideiussor. qui satisda. cog. ff. quòd fideiussor iudicii debet habere tot bona immobilia, quòd ascendant ad valorem causæ, pro qua intercedit. Idem in tutore qui ad hoc vt dicatur idoneus, oportet quòd tãtum habeat in bonis quantum pupillus. §. sed & propter paupertatem. & ibi gloss. insti. de excu. tuto.

Frustratoriis satisdatiõibus non est vtendum

De eo qui habet lapidẽ ꝑcio sum pro fideiussore

Quæstio.

Melius est pignori incũbere, ꝙ̃ i ꝑsonã egere.

Lapis ꝑciosus æquiparatur rei immobili.

Manifeste idoneus satisdare nõ cõpellitur.

Semel malus semꝑ &c.

Copula requirit cõcursum vtriusque copulati.

Quæstio. Bonũ verbũ contra tutores.

tuto.vel curato.sic in teste qui ad hoc vt dicatur idoneus, requiritur quòd habeat tantum in bonis quantum est valor causæ, super qua deponit gloss. singularis in.§.si vero. absunt in auten.de hære.& falcidia. Quæro.Secundo fideiussor est pauper,tamen est multum fidelis & cõsuetus satisfacere creditoribus & obligationibus, an tũc censeatur idoneus.Respõ.quòd sic.Ita pulchrè Paul.de Cast. in.l.si quis stipulatus sit stichum. de verb.oblig.ff. Quæro.Tertio,pone quòd fideiussor est diues & locuples, est tamẽ cauillosus & rixosus,an tunc dicatur idoneus?Respon. non,secundum Bart.in.d.l.si quis stipulatus.Et hoc à deo verum est.ꝙ Ludoui.Roma.multum discere tenuit in.l. fi. ff.si cer.pet.quòd si principalis est homo multum rixosus,vel cauillosus, seu litigio plenus, quòd non est necessaria eius excussio, sed potest recta via deueniri ad fideiussorem,faciunt notata per Bartol.in.l.cum satis. in.j.col.C.de agri.& censi.lib.xj.Quæro quarto, an excommunicatus possit fideiubere, & fideiussor esse.Respon. ꝙ sic, quia & potest contrahere.docto.in.c.cum inter. de excep. extra. Quinto, quæro an maritus pro vxore fideiussor esse possit.Respon.sic siue in causa ciuili loquamur,siue in criminali.Petr.de Ancha. in ca.per vestras.de dona.inter virum & vxorem.Sed nõ econtra,& hoc propter beneficium Veleyani.l. j.C.ne vxo.pro marito.Sexto,quęro an fideiussor de iudicio sisti duret in causa appellationis multum aliàs vidi dubitari. Sed dicatis resolutoriè quòd non Paulus de Castro & Iason in.d. l.fideiussor.§.in fideiussore.qui sat.cogan.ff.Septimo quæro,quia supra dixi quòd possessor immobilium & hæreditagiorum satisdare non tenetur.non loquor de satisdatione, de iudicato à soluendo:quia,vt scitis,ille talis quãtumcunque possideat immobilia: adhuc tamẽ tenetur satisdare secundum Barto.in.l.sciendum.ff. qui sat. cogan.Sed loquor in aliis satisdationibus. quæro ergo si ille fideiussor possideat immobilia,sed in loco ruinoso vel periculoso. an talis dicatur esse idoneus fideiussor.Respond. breuiter quòd non Barto.in.l.ij.in vl.col.solu.matrimo.ff. & Alexã.in.d.l.sciendum.Sed quæro,quid si possideat sterilia hæreditagia.Respon. adhuc dico eum non esse fideiussorem idoneum secundum Iason.in.d.l.versi.vj.limita. Decimo quæro,an possidẽs annuos redditus releuetur ab onere satisdandi. distingue notabiliter,vt per docto. in d.l.sciendum. nam aut tales redditus perpetui percipiuntur ex fundo specialiter obligato,tunc cõputantur inter immobilia,& sic possidens releuatur ab onere satisdandi.l.iubemus nulli.vbi gloss.& docto.C.de sacro sanctis ecclesiis. clemen.exiui de parad.vers.cunque annui.de verbo.signifi.At vbi non recipiuntur ex fundo specialiter obligato,tunc inter immobilia nõ computantur:& sic eorum possessor à satisdãdo non releuatur per.l.fin.de contrahen.empt. ff.& ita firmat Barto.in.d.l.sciendum.Vndecimo quæritur, an bona patris immobilia releuant filium ab onere satisdandi.Respon.cum Barto.ibidem quod non:quia multa accidere possunt,quare filius non sit hæres, ideo dicit multum pulchrè Iason in.d.l. quod prouerbium antiquorum est, quòd inter os & offam multa possunt contingere.licet in contratium facit gloss.in. l.ij. C. qui ætate.li.x.Quæro decimotertio,an clericus possit esse fideiussor.Respond.quòd non pro laico: & si fideiubeat, abiiciendus est capitulo primo de fideiusso.præsertim vbi frequenter fideiuberet. At vbi in causa necessitatis pro laico fideiuberet,opus meritorium faceret.Panormi.in cap. primo & secũdo de fideiusso.ex. Pro ecclesia autem vel pro clerico alio,ipse clericus fideiubere potest.Quæro decimoquarto.Nunquid obligabitur clericus si fideiusserit.Respon.quòd sic.c. peruenit,&.c. constitutus. cum ibi traditis. extra de fideiusso. Et hoc verum, quòd tunc clericus teneatur de patrimonio,vel de fructibus beneficiorum quos facit suos,& hęc est communis opinio decretistarũ. Quæro decimoquinto. An religiosus possit fideiubere.Respon. quòd non. vt no.in.c.penult.de fideiusso.nec etiam si esset abbas.Quæro decimosexto.An fideiussor rei de capitãdi cui dictus reus fuerat assignatus,& fugit,sit ipse decapitandus?Cy.in.l. ad commentariensem.C.de custo.reorum. dicunt quòd nõ, sed pecunialiter punitur. Ratio,quia nemo potest se obligare ex contractu ad pœnam capitalem,cum nemo dominus sit membrorum suorũ. l.liber homo.ad.l.Aquil. ff. Si tamen fideiussor fuerit in dolo,tunc punietur pœna arbitria, nec obstat dic.l.ad commẽtariensem, quia loquitur illa & intelligitur de illo qui habet ex officio custodiam qui punitur ex pœna qua erat puniẽdus incarceratus,si est in dolo fugæ,vel negligentia quod tene menti. Quæro decimoseptimo. Vtrũ quis possit interponere fideiussorem in materia criminali.Respon. Panor.in rubri.de fideiusso. extra quòd si non venit imponenda pœna corporalis. tunc potest interponi fideiussor, aliàs non ita intelligit.c. si clericus.de sentẽ. excom. lib.vj.cum.l. diuus.&.l.si quis.de custo.& exhi. reorum.&.c.cum homo.xxiij.q.v.Quæro decimooctauo. An fideiussor remaneat obligatus prorogato termino à creditore.ista est quæstio singularis in qua consultus fui,dum hæ nostræ consuetudines in medium scriberentur, & promulgarentur in inclyta vrbe Turonẽsi. breuiter resolutio est cõpendiosa,quòd aut fideiussor obligauit se ad tempus,puta ad annum,& non tenetur post tempus. Aut obligauit se pure, sed solutio differtur ad certum tempus, & tunc remanet fideiussor obligatus, etiam in termino prorogato eo ignorãte ratio.Nam nulla facta prorogatione temporis, tenetur fideiussor post tempus,

An fidelis cẽseatur idoneus.

Aureum verbũ in materia excussionis.

Excõmunicatus potest esse fideiussor.

An fideiussor non durat in causa appellatiõis

Quid de possidente bona in loco hostili & ruinoso.

Redditus speciales inter immobilia cõputantur.

Inter os & offam multa cõtingere possunt.

Clericus nõ potest fideiubere si ex cõsuetudine hoc faciat

Clericus si fideiusserit, obligatur ex patrimonio, uel fructibus beneficii quos fructus suos facit.

Nemo potest se obligare ex contractu ad pœnã capitalẽ.

De fideiussore rei decapitãdi.

An fideiussor interueniat in materia criminali.

sicut & reus principalis.ar.ca.cū dilecti.de dol. & contu.&.l.Celsus.ff.de arbi.& ita in propriis terminis tenet Panor.in.c.constitutus.in fi. extra de fideiusso. Quæro.xix. An fideiussor ante tempus possit agere cōtra debitorem vt liberet eum à fideiussione. Respond. quòd sic, in tribus casibus. Primus, si diu in obligatiōe steterit. Secundus casus. Si debitor bona sua alienare cœperit, & dissipare voluerit. Tertius. Si puer fideiussione condemnatus fuerit.cap.fi.cum ibi traditis de fideiussoribus extra. & i.l.si pro ea mādata.vel cō.C.cum similibus. Quæro.xx. Vtrum fideiussor possit aliquid recipere sine vsura à debitore: credo quòd non, cum fideiussor videatur quoddam mutuum interpretatū. Sed curialiter loquēdo, si fideiussor ratione facti aliquid acciperet, esset cōtra charitatem: sed vbi aliquid acciperet ratione periculi in quo se exponit, vel ratione laborum quos incurrere videtur: tunc satis toleraretur vbi fraus non adesset. Pro finali resolutione huius materiæ scitis omnes quòd licet clericus sit idoneus fideiussor in contractu, non tamen est idoneus de iudicio sisti: ratione priuilegii sui fori cui clericus renūciare nō posset.cap.significasti. de foro competen. pulchrè Panor.in.d.ca.j.de fideiusso. Scitis etiam fideiussores tria habere priuilegia. Primum, diuisionis vbi omnes sunt præsentes, & soluēdo: & hoc postulant ante litem contestatam. Secundū priuilegium, quòd præsente principali & indiscusso conueniri non possunt. vt in auten. præsente. C.de fideiusso. etiā si fideiussores in fideiussione cōstituerint se principales pagatores, nisi renunciauerint dicto beneficio, seu priuilegio excussionis. Tertium beneficium, est cædendarum actionum. nam possunt petere vt creditor actiones cedat, aliter denegabunt sibi solutionem. l. Modestinus.ff.de solu.&.l.fideiussoribus.de fideiusso.ff.& pulchrè Panor.in ca.peruenit. extra de fideiussoribus.

An & quādo fideiussor possit agere ante tempus.

Fideiussor etiā si pro reo prīcipali se obligauerit, non tamē poterit conueniri prīcipali p̄sente indiscusso.

En faisant submission, &c.

¶ Hæc materia submissionis est quotidiana, nec non plerunque venit in practica qua vtūtur aliqui notarii facientes sicut faciunt aues garrulæ, quas picas vocamus. loquuntur enim vocali quæ nesciunt mente mentali. Sic ipsi imperiti notarii quotidie de materia submissionis tractant, & materiam submissionis vt plurimum ignorant. Non est tamen intentionis nostræ verbosos cōmētariorum manipulos facere. Sed paucis quæro sub verbis quid operetur pactum submissionis: vel de aliquo iudice non declinando. Respondeo. aut opponitur in instrumento clausula submissionis, & de iudice aliàs suo non declinando, & tunc ista clausula, seu istud pactum indubie valet. intelligo cum istud pactum est aliquo iuris vestimento vestitum. Quandoque autem fit pactum de iudice, non suo, nō declinando, vt crebro habetur in instrumentis. Et tunc si pactum sit vestitum, tunc potest agi ad interesse, si partem obligatam pœniteat pacti vel ad pœnam, si pœna sit inserta in dicto instrumento, & hoc de iure ciuili. docto. in.l.si cōuenerit. ff. de iurisdi. omniū iudi. de iure autem canonico cum agi possit ex nudo pacto. cap. Antigonus. extra de pact. tunc semper agi poterit ad interesse, vel ad pœnam. non autem cogitur se submittēs præcise litigare, sed ante litis contestationem potest pœnitere, nisi proposuerit aliquas exceptiones dilatorias. Et tene menti duo singularia. ¶ Primum est: quòd iudex, cuius est iurisditio prorogata, licet partis prorogantis iudex non sit, tamen erit iudex competens super dicto interesse, quia illius diffinitio sibi videtur esse commissa. ar.cap. Romana.§.contrahentis. de fo.compet. in.vj.&.l.contraxisse.de actio.& obligat.ff. Secūdum singulare est. quòd si etiam pars submittens iurauerit ibidem respondere: tamen adhuc poterit pœnitere, cum iuramētum sit secundum subiectam materiam intelligendum. Est sane tale iuramentum intelligendum quòd non declinabit, aut quòd soluet interesse.l.fin.qui satisda. cog.ff. Esset tamen tutius ratione iuramenti forum non declinare, quanuis primū dictum possit in puncto iuris sustineri. pulchrè per do. Anto.& Panor.in.c.j.de iudiciis extra. vbi plene si placeat videas.

De notariis.

De materia submissionis.

Singularia duo.

XXV. Article.

Et sil le refuse, ledit subiect requerāt se peut appleger ou complaindre contre ledit seigneur, sur tort faict, & sur refuz de pleige, ou soy clamer de poursuyte, ou appeller en la court de son suzerain.

¶ Sequitur in textu.

Et sil le refuse, &c.

¶ Quanuis ex articulo tria subditus habeat remedia. vltimum tamen quod est remedium appellationis in practica est magis vsitatum: ideo obseruandum.

XXVI. Article.

Et ou le subiect aura faict diligence a luy possible de trouuer le seigneur, seneschal, ou bailly, duquel procedera ladicte saisie, audit cas il pourra faire leditreblādissemēt audit seigneur, seneschal, ou bailly, en quelque lieu quil les trouuera au bailliage de Touraine.

¶ Sequitur in textu.

Dont

Dont procede,&c.

¶ Ac si vellet dicere, quòd non teneretur sequi vel inquirere dominum vltra forum. nam si dominus esset alterius fori, scilicet, quòd moraretur in alio foro, nec adesset in feudo, tunc iniquum esset ad perquirendum dominum vasallum vrgeri. Sicut dicimus cum faciēda est solutio: & dies est apposita obligationi. Et creditor non sit diuersi fori, tunc debitor tenetur ire ad dominum creditoris, & sine interpellatione offerre: quia dies interpellat pro homine. capitulo potuit. de loca. l. magnam. C. de contrahen. & committen. stipu. l. secunda. C. de iu. emphiteo. Sed si non essent eiusdem fori creditor & debitor: non tenetur ipse reus vel debitor ire ad domum creditoris. Sed dicat in domo sua, paratus sum soluere si sit qui recipiat. Bartol. in lege item illa. de constitu. pecu. ff. Alberi. in. l. iubemus. C. de episco. & cleri. docto. in. l. si ex legati causa. de verborum obligationibus. ff. & quòd sufficiat requireret creditorem apud vicinos & notos, & in locis in quibus solitus est conuersari: vide Panor. in capitulo significante. de pign. Quia posset accidere quòd esset aliquis paruus nobilis qui tenet feudolum à quodam magnate qui forte moratur in remotis, iste paruus nobilis si necessitaretur ire ad dominum, oporteret eum vendere forte iumentū vel porcellum, quia pauper & deploratus est: quod fieri nō debet. optime faciunt tradita. per Bartol. & doctores in l. Mediterraneæ ciuitates. C. de anno. & tribu. nam istud heberet plus dispendii quàm haberet feudorum vtilitatis. Sed nota solenne verbum: quòd si vasallus vel emphiteota promiserit mihi aliqd soluere annuatim in feudo meo, si postea ab illo loco sum exbānitus vel relegatus, isto casu tenebitur mihi soluere in alio loco, & poterit cogi ad illuc portādū. pulchrè Iason. in. l. ij. co. xxxj. C. de iu. em. ver. & circa hāc decisionē.

In hoc articulo est bona materia.

XXVII. Article.

Et ou il ne trouueroit ledit seigneur, son bailly, ou seneschal, au dedās dudit bailliage, il se pourra pourueoir ou iuge suzerain, & vauldra telle diligence reblandissement. En maniere que ledit subiect se pourra pourueoir par les voyes & maniere du stille & de la coustume.

¶ Immo etiam osculando portam, vel pessulum ferreū sufficeret vasallo, non enim vltra regnum aut locum dominii tenetur perquirere dominū. not. in. l. si soluturus. de solu. ff. ita teneri videtur. Card. Alexan. in. c. j. col. viij. quòd tempore miles inuestituram petere debeat.

Se pourra pourueoir.

¶ Scilicet per oblationem fideiussoriā, seu per viam oblationis fideiussoriç & submissionis obligatoriæ.

XXVIII. Article.

Et si ledit seigneur de fief maintient que la saisie est par default de hoyr, le requerāt sera tenu de bailler par escript les moyens par lesquelz il pretent droit es choses saisies, & en linformant deuement, lesdictes choses luy serōt deliurees en baillāt caution suffisant de les restituer au plus prochain si aucun en y a.

¶ Sequitur in textu.

En linformant deuement.

¶ Sed quomodo poterit vasallus qui forte multo tempore absuit informare debite dominum, quòd ipse sit filius sui primi vasalli forte iam defuncti, & consequenter quòd ipse sit, vel esse debeat suus hæres. Respon. difficilis est sane probatio & informatio, sed iste probabit tractatum parentum, & nominationem seu reputationem secundum no. per doct. in. l. neque professio. C. de testa. in. l. filiū. de his qui sui vel alie. iu. sunt. ff. in cap. michael. de filiis presbytero. in. ca. per tuas. extra. de probatio. cū infinitis iuribus. imò secundum do. Anto. in ca. transmisisse extra. qui fil. sint legi. quod sola fama probat, quem esse filium si nihil probetur in contrarium. Et dicit glo. in dicto. ca. transmisisse, quòd probatio tractatus huius, videlicet quando quis tractatur vt filius, quòd talis probatio præfertur negationi parentum. bene fecit. d. c. per tuas. extra. de proba. Immo plus dicunt doctores, quòd si mulier probetur cōmisisse adulterium eo tempore quo vt creditur filius cōceptus est: tamen si illo tempore maritus cohabitabat cū vxore, reputabitur filius legitimus: quia cum possit dici quòd sit filius vtriusque, potius debemus fauore filiorum præsumere, quòd sit filius mariti quàm adulteri. facit text. in. l. miles. §. defuncto ad leg. Iul. de adul. ff. Idem de concubina in domo retenta, vt pertus credatur esse ipsius concubinarij glos. celebris in dicto capit. michael. de fil. presbyte. Et de ista doctrina gloriantur, & superbiunt infinitç mulieres. Aduerte tamen quicquid dicat. do. Anto. loquendo de fama pro probatione filiatione, quia non bene crederem famam solam probare, nisi aliis adminiculis: puta interuenien te tractatu, vel nominatione parentum. Alexan. in concil. xxv. in quarto volu. incipiente in causa vertente inter Anto. & sequitur Iason in dicta l. neque possessio. C. de testa. vnum tamen nota ꝙ quanuis asseueratio parentū constituat filium

De filiatione.

In dubio qs p̄semitur legitimus.

De probatiōe filiationis.

Interueniente

in quasi possessione filiationis. Cy. & Bal. in. l. non epistolis. C. de proba. & docto. in. d. c. per tuas. Barto. in. l. senatus. ff. de libe. ag. id tamen intelligitur quando filiatio venit in iudicio incidenter, sed si principaliter. l. irrigaretur super filiatione: secus esset. ita Bartol. in. l. non nudis. C. de proba. quòd notabis perpetuo, sed dices tu mihi, quũ ergo in casu nostræ consuetudinis vasallus manum leuatam petens: filiationem suam debite probare poterit: cũ eam deducere habeat principaliter tanquam fundamentum suæ intentionis. clari enim iuris est, quòd ipse non habebit manum leuatam, nisi doceat de filiatione. dic breuiter & singulariter quòd nõ habebit ita stricte probare filiationem, sed sufficit sibi filiationis probare possessionẽ: quia theoricam habeo singularẽ, quòd licet filiatio semper debeat probari per asserẽtem se esse filium, siue agat ille, siue cõueniatur. Ita no. Angel. in. l. liberorum. de his qui no. infa. ff. Illud tamẽ intelligit in decisoriis, sed in præparatoriis quasi possessio filiationis sufficit. ita clare Bald. in. d. c. per tuas. extra de prob. quod tene menti.

XXIX. Article.

Et si la chose a mue main, ledit seigneur peut dire quil veult veoir les tiltres & cõtractz, par lesquelz le requerẽt vient a la chose par acquest, & mõstrera de ses droitz par lettres, tesmoings, ou autremẽt, affin que ledit seigneur puisse demãder & auoir ses lotz, vẽtes, ou autres droitz feodaulx, ou prendre la chose par puissance de fief, si la matiere est disposee, ou autrement vser de ses droitz seigneuriaulx comme de raison.

Par puissance de fief.

¶ De hoc iure prælationis scripsi in articulo vltimo infra titul.

Comment hõmaige se doit offrir a son seigneur.

¶ Vbi hæc materia optime conuenit.

XXX. Article.

Le seigneur de fief qui veult auoir par puissance de fief, la chose acquise par vente, ou autre contract subiect a retraict, aura les contractz pour les veoir, & les pourra retenir huyt iours, si lacquereur ne luy en baille le double collatiõne en sa presence, ou de sõ iuge ou procureur, & aura. viij. iours a deliberer. Et se faict, assignera iour de huytaine a lacquereur de venir receuoir ses deniers, tant du principal que des coustz & mises. & si ainsi ne le faict, il naura plus la chose par puissance de fief, & demourera audit acquereur, en payãt les ventes ou elles seront deues. Et si lacquereur ne monstre audit seigneur les lettres & contractz de son acquest dedãs huyt iours, il est fonde dauoir son amẽde, qui est de sept solz six deniers.

Tenir huyt iours.

¶ Isti octo dies de consuetudine sunt continui, & non vtiles, quia in illis dies feriati & non feriati currunt.

Aura huyt iours a deliberer, &c.

¶ Ergo cõputatis præcedentibus diebus habebit dominus. xv. dies octo ad contractũ retinẽdum, seu videndum, & octo ad deliberandum.

Il est fonde dauoir son amende.

¶ Attamen si per annum Laudimia domino celauerit, tunc pro emenda. lx. solidos soluere debet. Et est optima ratio: quia in maiori tempore maior deprehenditur malicia, seu non exhibentis contumacia. Ideo ęquum fuit, vt plus puniretur, & vide in titu. de emendis ar. fin. Sed si emptor domino feudi cõtractum nunciauerit, & vt francisce loquar, Se soyt mis en ses respitz. Tũc saluabitur ab emenda, si talem nunciationem fecerit infra octo dies à die acquisitionis cõnumerandos. sunt igitur cauti domini feudorum, vt assignent emptoribus denunciationem acquisitionum facientibus terminum certum, infra quem emptores instrumenta emptionum ędere teneantur. nam tunc limitata causa limitatum producet effectũm. l. in agris de acq. re. domi. ff.

XXXI. article.

Et depuis la saysie desdictes choses acquises faicte par ledit seigneur, ou adiournement baille sur exhibition de contratz, a la requeste dudit seigneur de fief. Ledit seigneur de fief en prenant par puissance de fief, faict les fruictz siens en payãt a lacquereur, ou a son refus consigner les denyers, & en cestuy cas lacquereur ne paye aucune amende.

Lacque-

Lacquereur ne paye &c.

¶In hoc pũcto iacet tota vis nostri arti. ex quo patet quòd emenda qua soluitur pro non exhibitis titulis vel instrumẽtis emptionalibus spectat ad dominum. Item nota quòd acceptatio quem facit dominus iure prælationis excusat vasallum ab menda. Ideo insurgit grandis materia præsenti passu declaranda. nam consuetudo bene digesta facit ad decisionem illius pulchræ quæstionis quam tangunt gloss. & scribentes in l.ij.C.de iu.emphi.vbi querunt an dominus recipiendo solutionem canonis videatur remisisse ius caducitatis: cũ emphiteota cessasset per triennium, & sic poterat expelli. certe dices ꝙ consuetudo nostra videtur facere quòd sic: quia in simili dominus vtendo iure prælationis purgat emendam à vasallo debitã. Et vera resolutio est, quòd dominus recipiendo canonẽ videatur remisisse ius caducitatis vbi dominus sciebat emphiteotam per triennium à solutione cessasse. vide quæ dicã in sequentibus articulis pulchre per Imol.in.l. Meuius de lega.ij.

XXXII. Article.

Tenement du subiect moins que dix ans nempesche riens, que le seignenr de fief ne puisse auoir la chose par puissãce de fief sur lacquereur. Sinon que ledit seigneur ou son receueur ayt receu les debuoirs, ou aultremẽt ayt este recõgneu par le subiect, & que le debuoir soit paye & receu, au nom de lacquereur.

Ayt receu les debuoirs.

¶Est enim optima ratio & promptissima, quia dominus aut procurator sua iura recipiendo videtur contractũ approbare, & ipsi iuri prælationis renunciare. & nota hic quo pacto ꝙ curator recipiendo iura & laudimia suo domino præiudicat. & istud nouum nõ videtur, quia est quæstio de iure querẽdo, in quo procurator domino præiudicare potest. Simile in prælato ecclesiæ qui quanuis non possit sine capitulo pręiudicare ecclesiæ in quęsitis: bene tamen aliquando præiudicat in quærendis glo.in.l.iubemus nullam. C.de sacrosan.eccle. Et facit dictum nobile domini Ias.in.l.seruus.C.de pactis ibidem dicentis, ꝙ solus prælatus in recipiendo canonem ab emphiteota qui triennio vel biennio cessauerat soluere, & sic poterat expelli auten.qui rem huiusmodi conductam.C.de epis. & cleri. ꝙ tunc ille prælatus pręiudicat suæ ecclesiæ, quia sumus in quęrẽdis. Ita tenet etiam dominus Car.Flo. in.c.potuit de loca. Et de hac materia vide pulchre & superefluenter ipsum do.Iaso.in.l.ij.in charta.xiij. versic.iij. & vltimo quæro pulchrè distinguit inter ecclesiam collegiatam, vel non, vt primo casu prælatus canonem recipiendo nõ possit præiudicare ecclesiæ suæ. Sed in ecclesia non collegiata potest rector recipiendo præiudicare. & hoc vbi recipiens sciebat ipsum emphiteotam à solutione cessasse. aliàs non secundum Imol.in.l.Meuius.§.duobus de leg.ij.ff.& an possit præscribi contra dominum facultatem retinentem, vide quæ scripsi in.§.j.ĩ.titu.

An prælatus possit ecclesiæ præiudicare.

Singularis materia ubi habetur de multiplici uirtute temporis decennalis.

Comment hommaige se doibt offrir a son seigneur.

¶Nota ergo quòd per lapsum decennij dominus feudi excluditur à iure retentionis rerum in feudo suo acquisitarum. Quæro primo de ratione statuendi, & credo sane quòd ideo statutum fuit, ne rerum dominia incerto essent: vt in simili notatur insti.de vsuc.in princi. fuisset equidem durum, vt post longa tempora dominus feudi potuisset feudum ab acquisitore, seu acquirente auocare, cum acquirens eum meliorem & vberiorem magnis cum laboribus reddidisset argu. l.penul.de omni agr. desert.lib.xj.C.& etiam satis subuenitur feudi domino, cum ipse decẽnium habeat, quòd est longum tempus. nam & aliàs tempus decennale est tanti vigoris, quòd si aliquis allegat titulum solennem vel legitimum, puta stipulationis, quòd ex præstatione decennali probatur titulum allegatum præcessisse. C. de pac.& in.l.cum de in rem verso de vsuris.ff.aliquid etiam in.l.solent. de offi.procon. & lega. ff. Item aliàs decennale tempus est virtutis tantæ, quòd per illius lapsum facit præsumi iussum patris & aditionem no.in.l.si filius.C. de peti. hæred. Item ad istud propositum consuluit dominus Alexand. quòd ex patientia decennali præsumitur dominum consensisse, quòd emphiteota alienaret suum ius. ita dicunt Bal.& Ang. in.l.qui in aliena.in prin.de acqui.hęre.ff.quòd si prælatus diu fuerit in possessione prælaturæ, præsumitur quòd rite fuerit institutus. Item melius ad hoc facit, quòd si quis per decẽnium rem tenuit tanquã emphiteota, & pro ea soluit debitũ canonẽ: præsumitur tunc ꝙ ille sit emphiteota & solenniter inuestitus. Similiter est de eo qui decem annis tanquam vasallus possedit castrũ: quia tũc per lapsum decẽnij præsumit̃ inuestitus de feudo no.doc. in.l.ij.C.de iur.emphi. Bart. in.l.iij.§.ex contrario de acqui.vel amit.poss.ff. & in.l.litibus.C.de agri.& censitis.libro.xj.C. Bald.in.d.l. si certis.C.de pac. & adhuc idem Bald.in.c.cũ ecclesia sutrina.extra.de caus.pos. & proprieta. quod est notandum ad ostentationem nostræ præsentis cõsuetudinis. Item adhuc facit quod scribunt doc. præsertim Card. Flo.in ca.requisisti extra. de test.quòd ecclesia vel capella iam decennio ædificata patiente diocesano, præsumitur ædificata ipso auctorante. Item

Pulchra necnõ singularis materia.

facit quòd ex possessione decennali præsumitur titulus diuisionis inter fratres qui decem annis reperiuntur diuisim possedisse. gloss. & docto. in l. penul. C. communi diuidun. & Cy. & Bald. in d. l. si certis. C. de pac. quòd est peculiare verbũ. Item facit quòd si filius per decennium seorsum habitauit à patre, quòd tũc præsumitur emancipatus, si id alleget Bald. in. l. post mortem in fi. ff. de adoptionibus. Item adhuc facit quòd scribit idem Bald. in. l. prima. columna. iiij. de fideicom. C. quòd qui per decennium se gessit, vt notarius præsumitur creatus solẽniter, licet Bal. ibidem non bene se firmet. insuper facit quòd licet stante statuto, quòd mulier, vel minor se non possint sine consensu duorum propinquorum obligare. per lapsum tamen decennij præsumitur talem solennitatem statuti intercessisse Bal. Ange. & Imol. in. d. l. qui in aliena. de acquirẽ. hæred. ff. Ideo postquam lapsus decennij habet tantas vires: nimirum ergo est si dominus feudi per lapsum decennij à retentione rerum feudalium acquisitarum secludatur, quod tene menti. Sed an de iure possit istud ius retẽtionis quod est ius facultatis præscribi contra dominum, vide quæ scripsi in titul.

Comment lhommaige se doibt offrir a son seigneur.

Arti. v. versicul. & tene menti pro circunscripta consuetudine &c.

XXXIII. Article.

Le seigneur qui a fief (& neust il que basse iustice) peult construire & faire estang. Et quant la chaussee est en son fond & fief, il peult faire rete nue deaues. Et en ce faisant pourra submerger les domaines de ses subiectz estans en son fief, en les recom pensant preallablement, sinon quil y eust maison ou fief au dedans desdictz domaines.

Faire estang.

¶ Est apud Delphinates consuetudo. nam volens construere stagnum piscium, potest libere & impune propria authoritate construi facere stagna, dummodo faciat calciatam in fundo suo. & soluendo damna, & interesse circunuicinis: & dummodo ex constructione talis stagni afferatur maius commodum construi facienti & reipublicæ quàm incommoditatis vicinorum. quorum proprietates submerguntur, etiam si census Delphinales essent submersi, vt euenit in cõstructione stagni dominarum priorissæ & conuentus Saletarum, vt refert Guy. papa. xc. q. quæ incipit consuetudo generalis. Quæro quid de iure communi. dic quòd quis potest in fundo suo ædificare (dummodo nihil immittat in alienum) etiam in alterius detrimentũ, nisi id fecerit animo nocẽdi vicino. doc. in. l. flumi. §. item videamus de dam. infec. ff. & . l. Proculus. e. titu. Bart. in. l. j. §. denique de aq. plu. arcen. ff. Sed optima quæstio est, an in dubio quis præsumatur facere animo nocendi. glo. in. d. l. fluminum. §. præalle gato tenet quòd non. & illam approbat Bart. & optime commendat in. d. l. fluminum. & vnum tene menti, quòd vbi pisces reponuntur in piscina vt multiplicentur & crescant, tunc censentur pars fundi secundum. d. Guy. pa. & Bar. in. l. limes & labra de acti. emp. ff. sicut dicimus de fructibus pendentibus qui censentur pars fundi. l. fructus pendẽtes. ff. de rei vendi. vbi vero essent repositi causa custodię, vt pro dando comedendo vel alibi transferendo, tunc isto casu nõ sunt pars fundi. Et nota quòd vendito stagno videntur esse vendendi pisces in eo existentes. quia stagna fiunt propter pisces, sicut arua propter segetes & fruges, immo pisces ipsi sunt causa finalis ipsius stagni, ideo formantur pro piscibus in stagno repositis applegiamenta. & pro positis in piscina causa custodiæ, si exinde extollentur formantur aduoamenta: licet dicamus tota die, quòd pisces in stagnis dimissos non possideamus. vt. l. possideri. §. Item feras bestias de acqui. poss. ff. vbi videas per doctores. At in baronia mazeriarum est circa stagna ædificanda quidem consuetudo localis, de qua id titulo cõsuetudinum localium ipsius barionem in. xiiij. & xv. arti. Et sic stat cum dei laude expeditus primæ nostræ consuetudinis titul.

De stagnis, de piscibus.

De piscibus in stagno.

De piscibus in piscina.

¶ Chapitre des droictz & de la moyenne iustice, qui est appel lee grant voerie.

Premier article.

LE seigneur qui a moyenne iustice (appellee grant voerie) peult congnoistre a ses assises de toutes causes reelles & personnel les, dont lamende ne excede soixante solz tournois, es choses concer nans ladicte moyenne iustice.

De toutes causes reelles.

¶ In eo quòd textus noster exprimit, dumtaxat in hoc articulo causas reales & personales, non tamen intelligas quòd cognitio criminaliũ causarum sit penitus mediocri iusticiario interdicta, per expressionem sonus causæ realis & personalis. nam & potest ipse cognoscere de criminali causa secunda, tamen quod notatur & modificatur infra eod. titu. arti. viij.

II. Article.

II. Article.

Le moyen iusticier est fonde en droit de boucherie. Et de bailler a ses hômes & subiectz mesures, a ble, vin, & huylle, sil nya vsance au côtraire.

De boucherie.

¶ Hic patet, quòd de consuetudine ad mediocrem iusticiarium spectat cura carnis de iure. equidem ad præfectum vrbis illa cura spectat: suppletur in vrbe Romana: quia intra vrbē & centesimum lapidem habebat commissionem. l. j. & ibi Barto. de officio præfec. vrba. quòd autē vrbis præfectus olim curam carnis haberet, in vrbe traditur in. l. j. §. cura carnis. ff. eo. ti. Bald. & Salyc. in. l. j. C. de epi. audien. Barto. in. l. annonam de extra. cri. doc. in. c. j. extra de emp. & vide quod scripsi in tit. de banc. à vin. infra. Et nota verbum singulare, quòd quis cogitur vendere iusto precio res quæ sunt ad vsum hominum, vt sunt carnes, frumentum, & similia. Ita dicit Bar. in. d. §. cura carnis, quod male obseruāt carnium distractores hoc in oppido.

Vedēs cogitur uendere iusto precio res quæ sunt ad usum hominum

Mesures a ble.

¶ Nota quòd mensurę debent fieri ęreæ, vel lapideæ, & poni in ciuitatibus, vel villis in locis publicis, vt vnusquisq; tribunarius sub oculis rerum omnium modis cōstitutis sciat, quid debeat susceptoribus dare. l. modiis. de suscept. & archa. lib. x. Et vide textum notabilem de mensuris & ponderibus loquentem in aucte. de collationibus. §. eos. colū. ix. Et debent signari signo seu armis domini. l. ij. de fru. Alexand. lib. x. Et ista pondera & mensuras facere, vel minus legales frangere, est mixti imperij secundum pet. Iacobi titu. de mixto imperio in fine & vide Guy. pap. Ita tenentem. q. ccccxc. quæ incipit mensurę debēt fieri. Et nota quòd in dubio recurritur ad mensuras vicinorum locorum. ca. ex parte cū ibi. not. de censi. extra. & breuiter, cum quęritur qua pœna puniatur fraudans mensuras, vel pondera, est dicēdum quòd iura vario modo locuta sunt. primo videtur, quòd fraudās mensuras seu pondera puniatur lege Cornelia de falsis. Cuius pœna est bonorum publicatio cum deportatione not. in. l. j. ff. ad. l. cor. de fal. Sed aduerte quia textus in. l. penulti. ff. eo. non imponit tantā pœnam fraudāti mensuras & pondera: & dic quòd potest puniri in duplum, & relegari in insulam, & aliam pœnam videtur imponere iurisconsultus in lege annona. ff. de extra. ordi. crimi. nam iuris lator ibi videtur imponere aliam pœnam fraudanti pondera. Sed non videtur bona ratio diuersitatis, nec bona differētia. Ideo cum iura varie loquūtur, potest iudex imponere vnā pœnam quam vult expressis in iure ar. l. quotiēs de acti. & obliga. ff. & cap. quoniam vt lite non contesta. potest etiam ex causa illam pœnam mitigare: etiam si sit pœna statuti municipalis. l. quid ergo. cum ibi tradi. §. pœna grauior de his qui not. infa. ff. & hæc procedunt de iure ciuili. Attamen de iure canonico fraudans mensuras & pondera. xxx. diebus in pane & aqua pœnitere debet. c. ij. de emp. & vendi. vbi hęc per Panor. & vide quam solitus sum allegare, quæ incipit in Dardanario. ff. de pœnis. Et de cura rerū venalium vide in cap. j. de emp. & vend. extra.

Mēsuras fraudans qua pœna puniatur. De fraudante mēsuras & pondera.

III. Article.

Si le seigneur inferieur qui est tenu adiuster sa mesure au sep, & estalon de son superieur, vse de plus grāde ou moindre mesure, il pert & est decheu de son droict de bailler mesures, & est amendable demande arbitraire.

Il pert & est decheu.

¶ In tantum, quòd non est opus declaratione. nam hæc est cōsuetudo latæ (vt ita loquar) sententiæ, & hæc bona consuetudo. nam ęquum est ipsum dominum inferiorem iure suo priuari cū illo abutitur: nam priuilegium meretur amittere, qui sibi cōcessa abutitur potestate. l. lenones. C. de spectaculis. lib. x. cum similibus.

IIII. Article.

Le seigneur ayant droict de mesure soyt Baron chastellain, ou autre ne pourra auoir que vng sep, ou estallon. Lequel, il ne pourra croistre ou diminuer: ains vsera dudict droict cōme il a accoustume den vser dancíenete. Et sil faict le cōtraire, il pert & est decheu dudit droit de mesure.

Est decheu.

¶ Quia vt prędixi priuilegiū meretur amittere, qui sibi concessa abutitur potestate, vt. l. iudices. C. de dign. lib. xij. & l. lenones. C. de specta. cū similibus multis. An ista verba importent, quòd ipso iure cadat vide doc. in autent. habita. C. ne filius pro parte, & credo quod ipso iure.

V. Article.

Quant aulcuns forains qui ne sont du bailliage de Touraine decedēt en sa iustice, il a droict dauoir laubenage, Cestassauoir vne bourse neufue & quatre deniers dedans. Et doibt estre paye ledit aubnege au seigneur

son recepueur, ou en son absence a autre son officier auant que le corps du decede soyt mis hors de la maison ou il est trespassé, & en default de payer ledit aubnege, ledit seigneur peut prēdre & leuer soyxāte solz damēde sur les heritaiges & biēs dudit defunct, ensemble sondit aubenage.

Auoir laubenage.

¶ Improprie dicitur albinagium. nam vere albini dicūtur, quasi alibi nati. scilicet in alio regno vel patria domino regi non subdita ar. eorū quæ tradūtur per. do. in. l. extra territorium de iuri. omnium iudicum. ff. vbi doc. ponunt de citatione, quam quis facit in diuerso præsidatu: sed sub eodem domino, vel rege. hodie autem albini dicuntur apud nos illi, qui sunt alibi nati, scilicet in alio præsidatu: vt hic vides quo casu habet locum albinagium.

Ensemble sondit aubenage.

¶ Rigorosum est istud, cum & aliàs in pœna cō prehendatur rei persecutio. l. hoc edicto, §. quærentibus de public. vectiga. & cōmissis. ff. facit. l. licitatio. §. quod illicite eodem titu. ff.

XVI. Article.

Ledit moyen iusticier peult saysir par sa iustice les biēs meubles du decede iusques a ce quil soyt apparu de heritier, & doit faire mettre lesditz biens par inuentoire & apprecier, & apres les faire bannir de huytaine, quinzaine, & quarātaine a iour de dimēche, au prosne de la messe parrochial, de la parroisse, ou lesditz biens serōt trouuez, ou a lissue dicelle messe, ou autre iour solennel.

Les biens par inuentoire.

¶ De hac confectione inuentarij, est paululum in præsentiarum videndum. nam cōsuetudo nostra optimo vtitur consilio, vt scilicet bona mobilia sine hærede decedentis saltem non apparente hærede in inuentario describantur, & deinceps appreciētur. Sed antequā materiam attingamus, dicamus an benefactū fuerit, ꝙ conditores nostrę consuetudinis permiserint die etiā dominico in exitu missę facere banna, & proclamationes, memini dixisse aliquid in art. xxij. §. titu. x. vbi tenui opinionē rigidā à qua vix recedere vellem per iura per me ibidē allegata. Sed nunc mihi videtur altius exordiendum, vt magis hæc

An die feriato citatio fieri possit.

materia clarescat. ideo quæro an citatio possit die feriato fieri. Secundo an delegatio, seu causę cōmissio. Tertio, an testiū examinatio. Quarto, an sentētię executio. Et quinto, quid de incantibus rei pignoratę. die breuiter & resolutorie vnamquanq; quęstionem succincte & cōpendiose soluendo: dic ꝙ citatio nō potest fieri die feriato etiā, vt quis cōpareat ad diē non feriatam, & ita videtur firmare Panor. in. c. fina. in. v. col. extra de feriis, quicquid dicāt Bart. in. l. j. §. nunciatio. ff. de ope. no. nūcia & Io. And. in. d. c. fi. Cyn. & docto. in. l. fi. C. de fe. & guy. pa. q. ccv. qui omnes male fauent religioni: nec video, ꝙ ipsi dent bonū respōsum ad. l. fi. C. de fe. quæ optime stringit ꝓ opinione Panormitani. Ad secundā quęstionē vel delegationē, dic ꝙ illa die feriato fieri potest. Saly. in. d. l. fin. C. de fe. Ad. iij. q. dic ꝙ testium examinatio etiam die feriato fieri potest, vbi testes iurauerunt die nō feriato, aliàs nō: quia tunc depositio refertur ad tēpus iuramenti. & vide Panor. in. c. j. extra de fe. Quarto, queritur quid in executione: dic resolutorie ꝙ in feriis etiā in honorē dei introductis executio facta tenet, licet fieri non debeat nisi periculum in retardādo immineret, ita tenet Panor. in d. c. fi. licet Bart. in. d. l. j. §. nūciatio sentiat oppositum. Et intelligo talē executionē fieri posse, vbi nō requirit causę cognitio, sed sola pignoratio. Et intelligo etiā, vt fiat in alia die feriata q̃ in die dñica. ille enim dies propter dei specialē honorē omni voce ꝑconis horrida debet carere. certum est autē in executione ipsius pręconis vocē esse horridiorē quàm in citatione, quia primo casu bona auferuntur, nō sine ingēti possessoris dolore: & nō sine magno pręconis tumultu, vel clamore. At in citatione est solū vocalitas sine pignoratione, ꝙ minus est, quàm ipsa dolorosa & clamorosa executio: & ita audio limitare guy. pa. q. ccxv. vbi bene mihi satisfacit in hoc pūctulo, & optime fauet religioni. Ad quintā quęstionem dico ꝙ tales incantus rei pignoratę die feriato fieri non debent, quia fiunt cū tuba & voce pręconis. quę his diebus silere debēt: & si tu cōtrarium dicas: certe ego nō auferā de libro meo dictam. l. fina. C. de feriis vbi est text. pro opinione mea. Nunc de inuentario tria, vel quatuor bona verba dicamus. primo dico quòd isti domini debent ita aduertere, quòd conficiāt inuentariū secundū, quod dicitur in textu nostro. Alioquin si illud facere obmitterēt, esset contra eos præsumptio surreptionis rerū absentis. Sicut in simili dicunt doc. ꝙ obmissio inuentarij inducit pręsumptionē cōtra hęredē ꝙ surripuit res hęreditarias. §. sancimus in aut. de hęre. & falci. Secūdo dico, & notabiliter ad practicā, ꝙ istud inuētariū debet fieri corā iudice, vt per ipsum approbetur no. Cy. in. l. tutores. C. de administra. tu. & ibi glos. super verbo publicarū circa medium. Tertio nota, ꝙ inuentariū publice cōfectū non recepit

Cōmissio & delegatio diebus feriatis fieri possunt.

Executio potest fieri die feriato.

Executio non ualet die dominico.

receepit per testes probationem in contrarium, quia dominus qui fieri fecit tale inuentariũ,non audiretur, volens probare,ꝙ tantæ res non erãt in domo tex.est singularis in.l.fin. C.arb.tu. Et quia multę solennitates requiruntur in compositione inuentarij,& de iure enumerantur per scribentes in.l. Scimus in princ. C. de iu.delibe.tamen mihi placet sentẽtia Baldi ibidem pulchrè dicentis,quòd in confectione inuentarij non seruantur tot solennitates. aliàs vix reperiretur inuentarium vsq̃ bene perfectum,ideo sufficit secũdum ipsum,si inuentarium fiat secundum consuetudinem notariorũ, & ita sequitur Pau.de Cast. in.d.l.scimus in prin. & etiã Iason in versic. Sed licet prædicta. in. iiij.col. Et ideo non consueuerũt in istis inuẽtariis de quibus dicitur in textu nostro vocari creditores : non enim cõsueuit dominus apponere signum suum sicut facit hæres. non consueuit etiam apponi signũ crucis de quo per Salyc.& Fulgo.in.d.l.scimus. Nunc placet mihi, quia materia est practicabilis,quia crebro hæredes dubij de viribus hæreditariis quotidie adeunt hæreditates impetratis literis regiis sub beneficio inuentarij. Quæro pulchrè quæ vtilitates prouenire possunt ex dicti inuentarij confectione, & quot. Breuiter dico compendiose & practicabiliter, quòd ex inuentarij confectione oriuntur septem singulares pro hærede vtilitates. Prima vtilitas quia licet de iure digestorũ & codicis ante dictã.l. scimus. hæres teneretur creditoribus hæreditariis insolidum vltra vires hæreditarias.l.sit è bonis.C.de iud.delibe.cum ibi notatis:tamen confectio inuentarij facit, vt hæres non teneatur deinceps vltra vires hæreditarias. Secunda vtilitas:quia hæres potest detrahere falcidiam de legatis,quam olim non detrahebat. Tertia vtilitas maxima profecto & notanda : quia hæres per confectionem inuentarij potest satisfacere vnicuique creditori, aut legatorio primo venienti, donec aliquid superest de bonis deffuncti, nec alij etiam creditores anteriores tempore possunt de hoc hæredem ipsum molestare. Quarta singularis vtilitas tantę est virtutis confectio inuentarij,quòd ipsa facta hæres potest creditoribus etiam inuitis tãtum dare de bonis hæreditariis in solutum ipsis creditoribus quantum eis debetur,& hoc quando pecunia nõ est in hæreditate : etiam si hæres inuenirẽt emptores, qui tamen emptores vellent quòd hæres se eis obligaret de euictione , quia hæres nõ tenetur se obligare propter hoc de euictione . Et sic est speciale propter ipsam confectionem inuẽtarij, quòd aliud pro alio inuito creditore solui potest: licet regulariter contra. nam vt dicimus, hæres poterit dare ipsis creditoribus inuitis insolutum res hæreditarias. Quinta vtilitas est. Quòd confectio inuentarij operatur exclusionem hypotecę, quia si res confecto inuentario vendidit rem hæreditariam , vt satisfaceret creditoribus , vel legatariis. Si sint postea alij creditores, illam rem venditã specialiter hypotheca tam habentes, tamen hi non possunt agere,nec contra hæredem,nec contra rei hypothecatę emptorẽ,quod est mirabile: & si bene ponderetur est via aperta ad fallendum mile creditores. Sexta vtilitas, quia licet de iure digestorũ hęres teneretur, si post mortẽ testatoris hæreditas esset effecta non soluendo. quia demortua erãt animalia, vt boues, oues,equi vel serui:tamẽ per confectionem inuentarij hæres à tali periculo liberatur. Septima vtilitas est talis : quòd confectio inuentarij non solum excusat hæredem ab obligationibus hæreditariis defuncti, sed etiam ab obligationibus mixtis, tã hæredis quàm defuncti causatis in persona ipsius hæredis per gloss. singu. in.l. quæ dos. ff.solu. ma.& ibi Baldus & Imola. & sequitur do. Alexand.in dicta. l.Scimus.§.& si præfatã.C.de iur.delibe.tamen dominus Iason dicit illam gloss.super qua se fundant pręfat.doc.nihil dictum eorum probare: & verum dicit, quia illa gloss.in vtrunq; latus siue dextrum,vel sinistrum versa, nihil,aut parum facit. Et vltra has septem vtilitates quæ extrahuntur à docto.in dicta.l. Scimus. Adde vnã quam credo etiam omnibus digniorem. Et est de propria mente ipsius Baldi. dicit enim Baldus in dicta.l. Scimus. in princip.§. et si præfatam,quòd confectio inuentarij non solum excusat hæredem ab obligationibus hæreditariis ne teneatur vltra vires hæreditarias. Sed etiam excusat à vexationibus facti. dices tu quare tãtopere extollis istud dictũ Baldi. quia nescimus forte quid propter hoc intendat dicere. Quia aduerte : & pone. hæres fecit inuentarium. Certè dico, quòd propter illius confectionẽ poterit creditori inuito assignare forte tot nomina debitorum insolutum,nec ea hæres tenebitur exigere. quia propter confectionem dicti inuentarij etiam excusatur à vexationibus facti Iaso. in dicto.§. et si præfatã versi. quarta vtilit.ac tene prædicta mẽti,& semper cõsulas amico, vt hæreditatem adeat sub beneficio inuentarij. Insuper aduerte quia dicitur in textu , quòd iusticiarius mediocris saysire potest mobilia decedentis absque hęrede,& facere proclamationes hic in textu enarratas. Sed quid erit de bonis alibi, quàm in iurisditione domini mediocris situatis pone ipsum decedentem habuisse domicilium in Castellania paludeli , & habuisse plura ibidẽ mobilia: necnon in Castellania de motha,& in castellania de argeyo. quid erit tunc de saysimento bonorum, & de applicatione seu declaratione ipsorum? Et videtur, quòd saysimentum factum in loco mortis, & sic in paludelo trahatur ad alia bona alibi sita, quod probatur. quia etiam testamentum per forensem ibidem factum trahitur ad bona alibi existentia Bartol. Baldus Salyc.& Paulus de Castro in.l.prima.C. de sum.tri. Se-

Confectio inuẽtarii ut hæres nõ teneat ultra uires hæreditarias facit & operatur

Confectio inuẽtarii hypothecæ excusionem operatur.

Admiratu dignũ.

Confectio inuẽtarii excusat hæredẽ ab obligationibus mixtis. tam defuncti q̃ hæredis in psona hæredis causatis.

cundo facit,quia actio competēs pro fundo existente in isto loco potest alibi intentari.l.fin.C. de præscript.long.temp. Tertio, quia acta facta in vniuersitate fidem faciunt vbique.l. is apud quem. C. de eden. cum similibus allegatis per Barto.in.l.prima de sum.tri. Quarto facit,quod pulchrè not. Baldus in.l. in hac de dona. quòd actus qui sortitur vires in vno loco propter statutum illius loci habet etiam vires in toto mundo. Quinto facit, quia tutor datus in vno territorio extenditur ad bona vbicunque existentia in aliis territoriis.l.propter litem.§. licet de excusa.tuto.ff. Sexto facit, quia interdictio administrationis facta alicui tāquam prodigo in vna ciuitate extenditur ad bona vbicunque sita proba.in.l. is cui bonis de ver. obliga.iuncta.l. Iulianus de cura furi.ff. Septimo facit, quòd decretum iudicis super alienatione rerum immobiliū minoris extenditur ad bona alibi sita in quocunque territorio.l. magis puto.§. ne passim.ff. de re.eo. Sed videtur, quòd solum ille dominus de Paludelo debeat habere, & saysire bona in suo districtu sita:ratio est,quia istud ius consuetudinis procedit ex iure speciali: illa autem quę suprà adducta fuerunt,procedunt de iure communi,quòd ius cōmune facilius extēditur, probatur in lege eius militis.§. militia missus de re. mili.ff.adduco clemen.pastoralis.§. denique licet de sen. & re.iud. Et aduerte quamuis do.Ia. in dicta. l.j.C.de sum. trini.in lectura Papiensi in penulti. colum. allege. dicta. l.eius militis in.§.militia missus. attamen non inuenio eam legem, nec illum.§. & credo, quòd sit vitium impressoris propter quę vitia etiam valētissimi doctores in suis allegationibus corrupti inueniuntur. Sed eius ratio est optima, videlicet,quòd ea quæ competunt de iure speciali seu singulari alicuius statuti particularis,quòd non extendentur extra illum locum. Quid dicendum? dic ex mente doc. quòd dictus dominus de Paludelo capiet bona in suo territorio sita, & hoc sine dubio. Item capiet bona quæ sunt ad deferendum in dicto suo territorio destinata: sic capiet debita seu pecunias quæ defuncto debebantur, licet actiones non conscribātur loco. Sed alia capiet vnusquisque in iurisditione sua. respectiue istud est de mente docto.præcipue Salyce.in dicta.l. prima.C.de sum.tri.& fid.catholica & vide rationes doct.l.prima,quia lōgum esset eas describere. & sufficit quòd resolutionem habeas.

Argētea materia.

Iurisditio vbiq; extenditur. Decretū alibi extenditur.

Quæ cōpetunt iure speciali extra locū nō extendūtur. Resolutio quæstionis.

VII.article.

Et lesdictes bannies faictes sera le decret adiuge au proffit dudict moyen iusticier a lassise, & au dedans de troys ans apres la mort du decede, lheritier pourra demander & auoir lesditz biens meubles: en linformant de son droict: & parmy payant les fraiz & mises.

De troys ans.

Hoc ideo quia post triennium ista bona mobilia videntur vsucapta institu.de vsu.seu long. temp.præscrip. &.l.vnica de vsuc.transforman. C.& vide quę scripsi infra.tit. De successions.

Des fiefz & autres heritaiges entre nobles.

Articulo septimo, vbi est similis materia.

VIII.article.

Moyen iusticier, par sa iustice peult faire mettre brādon, & seeller huys, congnoistre de saysine brisee, tenir ses assises quatre foys lan, & congnoistre de simple furt, & auoir sepz fers, & anneaulx de fer : & autres prisons a garder les malfaicteurs, & les punyr iusques au supplice de mort exclusiue.

IX.article.

Le moyen iusticier prent les espaues mobiliaires, qui sont trouuees en son fief, en gardant les solennitez declairees au chapitre des espaues.

X.article.

Le moyen iusticier est fonde dauoir soixante solz tournois, & vng denier damende, ou il appartiendra.

XI.article.

Moyen iusticier qui a bourg, & a vse par tant suffisant, dauoir acquis droit, dauoir four a ban, peult contraindre ses subiectz coustumiers estagiers demourās en icelluy bourg, a venir cuyre leurs pastez a son four, estant oudit bourg. Et silz ny viennent, il peult faire prendre leur pain, quilz ont faict cuyre a autre four par son sergent : & par sa iustice, le faire declarer estre sien.

Vide quę scripsi.in titulo præcedenti.

XII.ar-

XII. Article.

Moyē iusticier, qui a moulin Bācquier, peult contraindre ses subiectz estagiers, & coustumiers, au dedans de la lieue de sō moulin, a aller mouldre a son moulin, sur peine de soyxāte solz vng denier tourn. damende.

XIII. Article.

En la court du moyen iusticier, on peult donner aux subiectz dicelluy moyen iusticier, tutelles, & curatelles, congnoistre de denonciment ciuilz, appleigemens, contre appleigemēs, adueuz, cōtreadueuz, & de toutes actiōs ciuilles: soyent reelles, personnelles, & mixtes, dont lamēde ne excede soyxante solz tournois.

Despaues mobiliaires.

Premier Article.

Espaue mobiliaire appartient au seigneur qui a moyēne iustice, quant elle est trouuee en son fief & iurisdition, & icelle chose doit garder pour icelle rendra a celluy a qui elle seroit, sil la luy venoit demāder, & en linformant quel le feust sienne, la luy doit rendre & restituer en rendant les impenses.

¶ De animalibus abigeatis dixi.s. ti.j.art.xiiij.

II. Article.

Quāt aucunes espaues sont trouuees en la terre daucun seigneur, icelluy seigneur les doibt faire proclamer par.iii.dymēches, ou festes solēnelles en la parroisse du lieu ou elles ont este trouuees par troys iours de marche, sil ya iour de marche: & si durant lesditz troys proclamations, il ne viēt aucun qui les aduoue, ledit seigneur declaration faicte par son iuge, ou par autre iuge competent, en peult disposer a son plaisir.

¶ De hoc satis abunde dixi supra titu.j.arcicu. xxij. & ar.xvij.

III. Article.

Si aulcū des subiectz du seigneur trouue essain dabeilles en son fons ouquel na fief ne iustice, il sera tenu de le reueller au seigneur: en la iustice duquel est ledict essain, dedans huyt iours. Et en ce faisant, il aura la moytie dudit espaue, & lautre moytie appartiendra a celluy a qui sera la iustice. Et se il le recelle, & il en soit conuaincu, il restituera ladicte espaue, & payera lamende de soixante solz a appliquer. Cestassauoir au bas iusticier, sept solz six deniers, & le surplus a son suzerain. Et sil prēt ledit essain dabeilles en aultruy fons & les emporte, il est repute larron, & sera puny a larbitraige de iustice.

¶ Vide supra titu.j.argu.xxiiij. Et de pœna furium dixi.s.titu. de crimes. argumen.vj. &.vij.

Chapitre des droictz de haulte iustice, non ayant droict de chastellenye, ou barōnye.

Premier article.

Le hault iusticier est fonde de tenir ses plaitz de moys en moys, & ses assises quatre foys lan. & donner seurete, & faire leuer homme trouue mort, en sa haulte iustice hors grans chemins congnoistre & punir des cas criminelz concernans haulte iustice, excepte de meurtre fait de guet a pensee, de femme forcee, & de boutement de feu. Et peult prendre amendes tant coustumieres, que arbitraires.

Le hault iusticier.

Donner seurete.

¶ De hac materia ad longum scribo infra titulo de criminalibus.

Hors grans chemins.

¶ Notabiliter dicit *Hors grans chemins.*

Quia si in istis magnis itineribus homo mortuus reperiatur ad castellanum, tunc de consuetudine nostra recurritur.

De meurdre faict &c.

Quia nuper habebam in regio huius oppidi carcere quẽdam homicidam ex proposito, ideo antequam ad eius condemnationem procedere vellem, talem de dicto homicida palam proposui quæstionem, quem de verbo ad verbum hic apposui. Atro carceris in antro lucifugisq; prominentis turris nostri castri latebris iacet, dura deuinctus cathena ferrea, Matthæus de Pons quidam infausto sub sydere natus. hic annis aliquot elapsis obscura sub nocte, sed verno sub tempore domum sacerdotis cuiusdã subintrant, sacrique dei ministrum offendit ille, & cœlestis factionis particeps quidam auus, strictisque gladiis aggrediuntur, eúmque fuga salutem petentem, ac notos & contribules clamorosa voce vocantẽ assequuntur. Tandem defesso anhelitu cũ propemodũ exanelatus fuisset, & inter fugiendum læsus sistere cogitur. nã plurimis iam eum in fuga alter affecerat plagis. Cum iam homicidarum manus euitare non posset qui eum auide (vt canis leporem) vrgerent, voce flebili & cõfusa, plorabundúsque cum singultibus vitam orat, veniam rogat ac postulat, cõfessionem quærit & implorat. Sed illi nec precibus, nec dei reuerentia moti: sed corde leonino pleni, truci, heu nimium truci insultu eum mactant, occidũt, trucidant, quæritur quid iuris. Et videtur pristino themate retento incarceratum mori non debere duabus principalibus de causis. primo quia vt ipse asserit ambo ipsum defunctum plagis affecerunt, nec constat an plura letalia vulnera habuerit defunctus, an vnum solum, an duo. Nam si plura letalia habuerit eo, quia quilibet potuit vnum, vel plura inferre, tenentur de occiso, & sic casus non haberet dubium: nec etiam si duo vulnera letalia habuerit, quilibet enim videtur suum vulnus fecisse. Sed vbi apparet vnũ solum vulnus letale tunc, quia verum est ꝙ illi duo simul & insolidũ tale vulnus letale non intulerunt isto casu, quia æquum est vt non letaliter feriens pro feriente mortiferè, ac letaliter non moriatur, & quod verum est quod vnus letaliter non vulnerauit eo quod duntaxat est vnum letale vulnus. Sequitur viso quòd nescitur à quo sit illatũ, quod vnus non inferens non debet mori pro alio inferẽte. Et sic in casu dubio, quia ignoratur quis letaliter vulnerauerit, & sanxius est nocentem absoluere quàm innocentem condemnare. bene sequitur ꝙ ambo non debent mori, nec teneri de occiso: sed de vulnerato ista est communis doctrina. Cy. Bald. & Saly. in. l. quoniam multa facinora. C. ad. l. Aquil. de vi. publ. seu pri. & per alios scribentes in. l. Itẽ mella. §. si plures trabem ad. l. Aquil. ff. cum similibus multis. In oppositũ quòd mori debeat, facit doct. Ange. de Aret. & Io. Fab. in. §. pe. de publi. iud. inst. vbi dicũt resolutoriè, quod pœna legis Corneliæ de siccariis in occidente est mors. Secundo adducitur tex. Exodi. qui ponitur in. c. primo de homicidio. extra vbi dicit & statuit deus, ꝙ homicida ex proposito ab altari euellatur & moriatur. ergo. Nec obstat prima ratio superius adducta pro dicto incarcerato, cũ in puncto iuris ad hoc, vt quis teneatur de homicidio, inspicimus potius propositum quàm effectum. vt per Bar. in. l. si rixa. ad leg. Corne. de sicca. ff. & l. j. §. diuus. e. tit. ff. Sed sic est ꝙ dolus & propositum considerantur in casu nostro ex ictibus, ac ex genere armorũ, quia ipsi homicidę habebant enses & spathas. igitur sufficit secũdũ ipsum Bar. ibidẽ: immo plus dicit ipse Bar. in. d. l. si in rixa. quòd si sit solum vnum vulnus lætale: sic omnes ratione doli & propositi tenerentur de occiso. Idem si plura non letalia. quia isti omnia simul iuncta sunt illa quæ mortem intulerunt, & hoc cum proposito euenit. Sed sic est quòd cõstat de dolo, & de proposito incarcerati: tum ex specie & modo vulnerum, tum ex genere armorum ex quibus animus occidẽdi probatur secundũ eundem Bart. in. d. l. j. §. diuus igitur. Secunda ratio excusatiua: licet vt credo sit falsa ipsius incarcerati est propter authoritatẽ Bald. quem refert & sequit̃ Saly. in. l. seruos. C. ad leg. Iul. de vi. publi. vbi dicit ꝙ ille qui mandato delinquit, licet nõ excusetur, tamen mitius punitur, quia ad mortem non dãnatur. & dicit Saly. ꝙ licet mandatũ in totũ non excuset. tamen facit mitigari pœnã. Ita etiam refert Alexã. de Imol. in add. ad Bar. in. l. non solum. §. si mandato de iniuriis & fa. libellis. ff. faciunt notata per Dy. in. c. ꝙ quis mãdato de reg. iu. lib. vj. vbi dicit quòd in mandatario cessat ratio fraudis pręsumendę. Sed videtur ꝙ iussus per eum allegatus in aliquo eũ excusare nõ debeat. Primo quia non est præsumendũ de tali iussu. Ideo credo ꝙ incarceratus mentit̃. Et dato quòd sic esset, tamen iussus non excusat in grauioribus sicut in isto casu, vt dicit Bart. in d. l. non solũ. §. si mandato. ff. de iniuriis. Secundo, quod prætensus iussus eum nõ excuset. tenet Salyc. in. l. non ideo minus. C. de accusa. in. j q. & est textus expressus in. d. l. non ideo minus. Tertio tenet Bart. in. l. liber homo ad. l. Aquil. ff. quia in istis grauioribus non est obediendum vel parendum. Quarto de hoc est gl. in. l. ad ea de reg. iu. ff. cum textu ibidẽ. Quinto est glo. celebris in. d. c. quod quis mandato de regu. iur. in lib. vj. Sexto est textus in. c. mulieres de senten. excommuni. extra cum glo. sua quæ est singularis, & doc. in. c. si. de homici. Et pulchrè Bart. in l. si quis mihi bona de acq. hære. ff. & Ias. in. l. j. C. de ser. fugit. Septimo facit quòd pulchrè refert Panor. in. c. vniuersitatis extra de sentẽ. excommuni. quòd obligatus ad seruitium alicuius nõ tenetur illo obtemperare in illicitis, & à iure prohibitis.

Casus criminalis in practica super homicidio.

Vbi vulnera letalia per cussoribꝰ nõ respõdẽt & homicidium est cõmissum in rixa nõ ex ꝓposito, tunc tenẽtur solum percussores de vulnerato.

Pœna. l. Corneliæ de siccariis est mors.

Homicida ex ꝓposito mori debet de iure.

Ex specie vulnerũ, & genere armorum animus occidendi cõ probatur.

Qui ad mandatũ magnatis deliquũt, mitius puniũtur secundum Bald.

Iussus nõ excusat in grauioribus.

An sit illicitis parẽ obtẽperandũ.

prohibitis. Et si obtemperando committit rem illicitam, punitur mandato nõ obstante. nam ex quo deus vel princeps prohibet, non debet iste magis obedire suo domino quàm deo vel principi. hinc est ꝙ ad mandatum principis non excusatur faciens contra deum. c. Iulianus, & ca. si dominus. xj. q. j. quinimo dicit ipse, papę obtemperandum nõ est quãdo ex eius mãdato aliquod malum seu scandalum & futurum no. Inno. in. c. inquisitione de senten. excõmu. nam papa nõ habet authoritatẽ peccandi & per consequens non excusat eius authoritas. c. j. xl. dist. Octauo dico ac ostẽdo deo cõcedente, ꝙ doctrina Bal. suprà relata quã posuit ipse in. d. l. seruos. C. ad. l. Iul. de vi. pu. seu pri. sit euidẽter insufficiens. Et primo sic certum est apud omnes doctores, ꝙ non plus in iure punitur mandans quàm mandatarius, vt late per Bar. in. d. l. non solum. §. si mandato. ff. de iniur. & per Bar. Saly. & Pau. in. d. l. non ideo minus. C. de accus. & per Ias. & scribẽtes in. d. l. j. C. de ser. fugi. immo dicit Barto. in d. §. si mandato, quòd mandatarius est principalis agens, seu delinquens. Sed sic est, quòd propter mandatum homicidij capitaneus quidam Perusinus fuit decapitatus, eo quòd dixerat famulo suo, quòd nunquam reuerteret ad domum nisi sentiret nuncium de inimico suo, & istã decisionem Bar. sequitur omnes scribentes in. d. l. si quis mihi bona de acqui. hære. ff. quare nunc si iste mandatarius non esset decapitandus, sequeretur ꝙ minus puniendus esset quàm mandans, qui tamen non est delicto principalis ꝙ profecto esset. quid prorsus irrationabile & insulsum, cum, vt dictum est, mandatarius ipse sit principalis agens. vt. d. l. non ideo minus. Et etiã est pro hac parte textus in. d. l. non ideo minus, vbi habetur ad literam, quòd non ideo minus tenetur is qui dicit ad mandatum alicuius deliquisse &c. si non teneatur. minus ergo tantum tenetur quare, &c. Et in ista octaua ratione mea vellem satis in cõscientiam inclinare. Non obstat. d. l. seruos in qua se fundat Bal. quia illa loquitur in casu diuerso. quia loquitur cum seruus deliquit metu & exhortatione domini, nos autem loquimur in libero mandatario qui tantum non habet parere necesse: ergo ne tantũ debet excusare. Vel aliter & secundo respondeo quòd illa lex non obstat. quia si bene illã ponderes, videtur ꝙ ibidem serui delinquentes mitius puniantur, eo quòd metu ac exhortatione domini deliquisse videtur: nos autem loquimur cum quis liber ad exhortationem magnatis alicuius deliquit, & non metu igitur horum diuersa debet esse ratio, cum textus ille nõ fecerit fine ministerio mentionẽ de metu: metus equidem mandato iunctus videtur esse magis excusatiuus: igitur hæc menti voluas.

Papa nõ habet authoritatẽ peccãdi.

Capitaneus Florentinus propter mandatũ fuit olim decapitatus.

Non debet plus puniri mãdans, ꝙ mandatarius.

Pœna adulterii mors est.

Femme forcee.

¶ Quæ sit pœna adulterij, habes in. l. quanuis. ad leg. Iul. de adul. & est mors naturalis in mare: in fœmina vero detrusio in monasterium autenti. hodie ibidẽ posita, vbi per docto. vel quia textus noster loquitur de fœmina violenter cognita, & sic est maius, vt ita loquar, delictum: dic quòd talium delinquentium pœna est mors naturalis, vt per doc. in. l. raptores. C. de rap. virginum vbi omnino videas quia longa est materia: & mihi sufficit tibi resolutionẽ posuisse. Quod autem dixi raptorem vltimo supplicio afficiendum: intellige cum quęstio est de muliere honesta rapta. Si autẽ de inhonesta loqueremur, te remitterem ad tradita in. l. si ea. C. ad. l. Iul. de adul. vbi habetur ꝙ stuprum punibile non cõmittitur cum meretrice & . l. quę adulterium eo. titu. & . l. si vxor. ff. eo. Sed glos. ibidem tenet adulterium cum ea quæ meretricio more viuit esse puniendum quod mihi videtur durum, vt quis moriatur propter adulterium, cum viuente meretricio more commissum propter textum expressum quem videtur in conscientia destruere glo. in. d. l. quę adul. ibi. & stupri &c. & ꝑpter tex. expressum. in. d. l. si ea ibi in text. crimen in ea cessat, &c. Ideo sic in ęquitate tenerẽ, ꝙ nõ moreretur.

Adulteriũ cũ uiuẽte meretricio more nõ est ad mortem punibile.

Stuprum cũ meretrice commissũ qua pœna ueniat puniendus.

Deboutement de feu.

¶ Parcãt mihi antiqui consuetudinis nostræ cõditores. istud verbum Boutement est illepidum habito respectu ad Turonenses, qui sunt in verbis francis facetissimi & dulces. Sed istę verborum controuersię pertinacibus sunt relinquẽdę: quia cum res intelligitur, minus de nomine laborãdum est, glo. & doc. in. l. recepticia. C. de consti. pecu. Et ideo quia à paucis diebus iudicium feci de quadam incendiaria, quæ ob inimicitias exarserat molendinum, domum, ac tectum loci des assars. Et quia in hac materia ego iudicaui, vt. ꝭ. dicetur quibusdam dicentibus me nimium esse misericordem, aliis cõtendentibus me satis fuisse austerium & ferocem: ideo quæro quæ sit incendiariorum pœna Bart. in hoc passu. in. l. j. de of. præfec. vigilum. Cy. & Saly. in. l. data opera. C. de his qui accus. non possunt. distinguunt hoc pacto præsertim ipse Bar. in. d. l. j. de offic. pręfec. vigil. quia aut incendiũ committitur dolo, aut culpa, aut casu fortuito. Primo casu, aut incẽdiarius est vilis persona, aut in dignitate positus. Primo casu si incendium est magnũ, & persona vilis debet tradi bestiis, & potest cõburi. Si vero est persona in dignitate cõstituta: tũc si est magnum incẽdium decapitatur. Si paruum incendium deportatur. Et hoc cum incendium sit in ciuitate. Si vero incendium est commissum in villa, tũc est minus periculum: & ideo si est persona vilis, & incendium magnum debet decapitari. Si autẽ est paruum debet tunc deportari. Si vero est incendiarius in dignitate positus, & est in villa. Si est incẽdium, magnum deportatur. Si paruũ, relegatur. Sic Bar. ipse post Iaco. de Are. distinguit in. d. l. j. de offi. pręfe. vigil. ff. & sic cõcor. l. illã. & . l. qui ędes. de incendio, ruina, nau-

Quæ est incẽdiariorum pœna.

fragio.ff.&.l.si eo.titu. &.d.l.data opera.C.de his qui accu.non poss. &.l.capitalium,§.incendiarij. &.§.qui ob inimicitias. de pœnis.ff. Et aduerte quod in omnibus supradictis casibus debet damnum emendari.vt.d.l.qui ædes.§.j.coniuncta.l.fina.de incen. rui.nauf.ff. Si vero per culpam tunc minus puniatur quàm si dolo. vt.l.in lege ad.l.Corne.de sicca.ff. & hoc verum est si est in lata culpa.Si vero est leuis culpa,tunc punitur pecunialiter, non corporaliter. & si non potest soluere,punitur in corpore.vt.d.l.qui ædes. Tertio casu quando est incendium commissum casu fortuito,non tenetur ad aliquid,sed imputatur casui:vt.l.peñ. de incen.rui.naufra. ff. hæc sunt propria Barto.verba. super quibus verbis dubitabam de duobus in iudicando, ac sententiendo contra dictā incendiariam.Primo quòd deberet dici incendium magnum.Secundo quomodo caperetur villa in casu nostro pœnali. de primo dubio saturatus fui per confessionem illius infœlicissimæ mulieris quæ sponte domum molendinúmque illi attinens & contiguum ac tectum armatorum conflagrasse confitebatur. ideo non immerito incendium fore magnum arbitrabar. dubitabam autem an incendium istud deberet dici factum in villa, ad hoc vt esset minor pœna secundum distinctionem Bartoli supra relatam. Et vt meum tolleretur dubium: habui regressum ad Barto.in extrauag. qui sint rebelles super verbo Lombardiæ, & ad tex.l.arboribus euulsis de vsufruc.ff.ibi in tex. ad vsum villæ suæ &c. &.l.fundi appellatione. de verbo.signi.ff.in quibus iuribus habetur liquido quid sit villa,& quæ dicatur ciuitas,villa, castrum,& rus, vide Barto. in extrauaganti qui sunt rebelles super verb.Lombardiæ.&.l.j.§.in auten. & ibi Alexand. & Ias. de no.ope. nunc. ff. & Luca à Penna. in.l.j.C.vt rustic. ad nullum obseq.Barto.& doc.in.l.si hæres. de leg.j. ff.& glo.prag.sanxio.in titu.de colla.super verbo villis. ideo condemnaui dictam incendiariam, vt amitteret manum de qua commiserat delictum,ac etiam vt compensaret damnum datum. In hac siquidem incendij materia aduertas secundum Salyce.in.l.quæ fortuitis.C. de pig.acti.quòd ignem habere non est prohibitum, quia esset denegare vnum ex elementis. Sed vagantem tenere & immoderatum est culpa. vnde si damnum sequeretur, non casui, sed culpæ asscribitur. dicitur autem immoderate habere ignem tribus modis,scilicet re,loco,& tempore. Res ex quātitate lignorum.quia nimia ad comburēdum apposuit. vnde ignis fuit nimium excessiuus, ita quòd nimis in altum tetendit, & vagando processit. Loco, vt quia loco incongruo ignem tenet, & periculoso propter cohærentias, vel propter seipsum:quia ignis erat in tassello, & loco vbi ignis non habebat arolam. Tempore,quia flante vento ignem fecit in loco

Ignis immoderatus.

aperto. Item secundum ipsum habet incendium quandoq; locum ab intra, quandoque ab extra. Et ipse pulchre distinguit hoc pacto, aut ignis est immissus ab intra, aut ab extra, aut dubitatur. Si ab intra,aut scitur à quo,aut ignoratur.Si scitur à quo, tunc non casu fortuito, sed culpæ asscribitur:quia ille qui immisit obligatur, ac si seruus sit, tunc dominus noxaliter respondere cōpellitur.l.videamus,§.si.locati.ff.&.l.si vendita.de periculo & commod.rei vend. Et si fuerit liber homo tunc, aut erat famulus patrisfamiliâs domus, aut solum hospes. Si familiaris, tunc licet ipse immediate ex suo facto teneatur: tamen de patrefamil. cui seruit, dubitatur an qua vtitur opera illius, ex quasi suo delicto teneatur. Et videtur quidē glossa dicere quòd teneatur in.l.ne quid de incendio.rui.nauf.ff.Sed doc.communiter & Bar.illam glossam restringunt, quando familiaris deliquit in officio ad quod erat deputatus,aliàs dicunt absurdum esse dominum pro eo teneri:& pro hoc inducūt.l.j. §. familiæ de publi.vecti.ff. &.l.si vero de his qui deiece. vel effud.ff. &.l.j.naut.caup.stabu. ff. Et ideo in proposito videtur dicendum quòd si familiaris deputatus super coquina tua minus diligenter ignem tenuit, & ob hoc domus conducta vel res commodatę patrisfa. sint combustę,paterfamiliâs ipse ex quasi delicto famuli teneatur.Sinautem familiaris ad coquinam deputatus diligenter se habuit ignē extinguendo vel cooperiendo vt debuit, & postea alius familiaris ad hoc non deputatus ad coquinam accessit & ignē accendit,& minus diligenter eum tenuit propter quòd res combustę sunt.tūc paterfamil. ex illius facto teneri non debet:quia extra officium sibi deputatū deliquit facit.l.si seruus seruum.§.si fornicarius.ad.l.Aquil.ff.&.l.si extraneus.loc.ff.&.l.si vendita.de pericu.& cōmod. rei vend. Si vero is qui ignem immisit fuit hospes,& tunc insurgunt quatuor dubia.Primum si receptus in domo amicus,vel hospes,ignem,vel candellam minus diligenter tenuit,inde incendium secutum est. & tunc tenetur facit tex.in.l. seruus seruum.§.si quis insulam.ad.l.Aquil.ff.& l.qui occidit.§.in hac actione.e.titu.ff.&.d.l. si vendita.de pericu.& commod.rei vend.Secundum dubium.Si non ipse hospes,sed familiaris, vel seruus quem secum habuit in hospitio hoc fecit:an ipse familiaris teneatur, & respondetur quòd sic per easdem leges & rationes. Tertium dubium. An dominus ex facto familiaris teneatur,& in isto membro patet responsio ex predictis,quia aut tenuit minus diligēter in officio sibi per dominum commisso: puta quidam princeps hospitatur in domo scuti Frāciæ, habet secum plures famulos,quorum vnus habet curam equorum:sane si iste in stabulo minus diligēter ignē obseruauit, dñs ipse de famuli facto tenetur:quia opera illius ad illud factū vtitur,vt iam dictum

Pulchra de incendio materia.

dictum est. Quartum dubium. Si domus quæ in prædicto incendio combusta est, non erat propria hospitatoris, sed sub mercede annua cõducta, an ipse conductor & hospitator teneatur locatori? Et videtur quòd sic: quia de facto viatorum tenetur. vt in. l. j. & in. l. seq. naut. caup. sta. ff. in contrarium. videtur casus in. l. j. in fin. aliàs est. l. ij. ff. naut. caupo. & stabu. Et quòd ipse cõductor nõ teneatur locatori. tenet Saly. in. d. l. quæ fortuitis. tum quia ad istud officium domũ conduxit, vt transeuntes hospitarẽtur, tum quia non vtitur opera hospitantiũ, & sic culpa ei imputari non potest, & consequenter isto respectu quantum ad conductorem incẽdium casus fortuitus reputãdum est. pro hoc alleg. l. ex conducto. §. fi. ff. loc. & l. item videamus. §. fi. & l. seq. in quibus videtur casus à sensu contrario facit. l. contractus. de regu. iur. ff. Et hæc vera de primo membro, scilicet quando incendium habuit ortum ab intra. Secundo sane casu principali, scilicet quando incendiũ habuit ortũ ab extra, quia primo alibi ortum habuit, sed successiue descendit ad ædes de quibus quæritur. tunc distingue, aut ignis est immissus à latronibus publicis, & tunc ipsi tenẽtur. l. data opera. C. de his qui accu. nõ poss. nisi essent missi ab eo qui bellum incidere posset. ar. l. hostes. de cap. & postli. reuer. ff. Aut ab alio, & tunc censetur istud incendium casus fortuitus, & sic conductor non tenetur ad interesse locatoris. ar. d. l. quæ fortuitis. de pig. acti. C. & d. l. ex conducto. §. fina. ff. Tamen qui ignem immisit, tenetur ad emendationem dãni, si culpa sibi imputari potest, aliàs non. vt. d. l. qui occidit. ad. l. Aquil. §. in hac actione. Tertio pro casu principali, id est quando incendiũ nescitur an habuerit ortum ab extra vel ab intra, & tunc subdistingue, aut nulli sunt habitantes in domo, & præsumitur ignis immissus ab extra. Aut aliqui erant inhabitãtes, & tunc ab illis vel eorum culpa præsumitur incendium processisse. l. iij. §. plerunque. ff. de offi. præfec. vigilum. Et vnus solus inhabitet, res est clara. Si plures, insurgit dubium, an de omnibus sit presumendum, & quanuis vbi nõ constat de culposo, videatur esse de omnibus præsumendum & omnibus imputãdum. vt. l. item mella. §. si plures. ad leg. Aquil. ff. tamen secundum ipsum Salyc. considerandus est locus loci in quo ignis ortum habuit, vt in stabulo ab habente curam equorum: si in coquina, ab habẽte curam escarum immissus ignis videatur: aliàs vbi hæc deprehendi non possent, tum omnium culpæ ascribendarum est. ita per Salyce. in. d. l. quæ fortuitis. de pig. act. quæ omnia crebro veniunt in practica. & sic consului Turonis pro hospitio Francæ loquendo.

An cõductor domus cõbustæ locatori suo teneatur.

Incendiũ i domo cõducta immissũ, an & quãdo cõductor teneatur.

Les troys Maries.

¶ Nuncupato. Ad vnum aduerte insuper quòd ille qui incendii arcendi causa vicini sui ædes deponit, non tenetur si magistratus mandato fecerit. vt. l. si alius. §. est & alia. quòd vi aut clam. ff. illud fecerit iusto metu ductus. vt. l. si quis fumo. ad leg. Aquil. ff. nam tua res agitur, paries cum proximus ardet. & neglecta solent incendia sumere vires. glossa in dicta. l. Aquil. ff. & ista est communis doctorum theorica. Sed quid si ille qui in inferiore parte domus habitat, commiserit delictum propter quod domus ipsa veniat diruenda, an poterit habitans in superiori parte domus se opponere? vide docto. in locis præallegatis.

Versus.

II. Article.

Et si le hault iusticier a vasaulx qui tiennẽt de luy a foy & hommaige, & ilz nayẽt moulin en leurs fiefz, ledit hault iusticier pourra cõtraindre les estagiers, coustumiers de ses vasaulx, a venir mouldre a son moulin pourueu quilz soient demourans au dedans de la lieue dudit moulin.

Coustumiers, &c.

¶ Hoc ideo, quia nobiles & priuilegiati non subiiciuntur.

Au dedans de la lieue.

¶ De hac dictum est abunde suprà titulo primo vbi habetur, quòd debet habere duo millia passuum, & quilibet pes debet esse quindecim digitorum, vt suprà notaui.

III. Article.

Celluy qui a haulte iustice, peut auoir iustice patibulaire a deux pilliers, & lyens par dedans & par dehors.

Iustice patibulaire.

¶ Patibulum dicitur, quia criminosis pateat, ad vindictam, vel quia facinorosi patiuntur mortem teterrimam in illo. Et in Francia plebeii suspenduntur patibulis. Sed pœna nobilium est decapitatio. licet Bartolus aliter dixerit obseruari in Francia. Et nota perpetuo quòd erectio furcarum significat imperium, & eius quasi possessionem & vsum, vt inquit pulchrè Baldus in titul. quid sit inuestitura. in princip. super verbo quodlibet. Sed pone quòd in quodam castro ad vnum pertinet condemnatio, ad alium verò executio: vtrum ille ad quem pertinet executio, possit erigere furcas altero inuito? dicit ibidem Baldus quòd sic, quia cui competit signa tum competit signum. & ecõtrario. vt. C. de fabric. l. stigmata. lib. xj. & l. si accepto vsu togæ. de iur. fisci. ff.

Patibulũ.

Furcarũ erectio imperiũ, ac illius vsũ significat

Pœna nobiliũ decapitatio.

Chapitre des droitz du seigneur chastellain.

Premier article.

Les droitz du seigneur chastellain sont telz, que en sa terre & chastellenye, il a haulte iustice, moyenne, & basse. & peut bannir & non rappeller. Aussi des droitzde seigneur chastellain sont & dependent droitz de forestz, colleges, foyres, marchez, aulmosneries, maladeries, seaulx a contractz, droit de peage, du lõg, de trauers, & droit de preuoste en sa terre, seigneurie, & chastellenye, & la congnoyssance dés grãs chemins & des cas commis en iceulx. Et doiuẽt lesditz grans chemins auoir seze piedz de large, & le voysinau huyt piedz.

¶ Sequitur in textu.

Peut bannir.

¶ De istis bannitis, vide quæ scriptum infra titulo de baroniæ.ar.j.

Droit de forestz.

Venatio ẽ triplex.

¶ Istæ syluæ sunt nostris tẽporibus solerter commandatæ, & nimirum: nam & olim dii syluas habitabant, Virgilio teste, habitarũt dii quoque syluas Dardaniúsq; Paris, & adhuc sequitur, nobis placeant ante omnia sylua. Et sane ista loca syluosa hac tempestate supra modum nobilibus placẽt, in quibus, vt est Gallicæ nobilitatis, vana consuetudo plurimæ ferarum venationes sunt. Triplex tamen est venatio: quædã oppressiua, quædam arenaria, quædã saltuosa. Oppressiua hominum venatio est semper prohibita, de qua habetur, & dicitur Nembroth robustus venator coram domino, & hominum extinctor, & oppressor, & istud periniquum. Arenaria est quę fit in arena, & cum quis locat operas suas vt pugnet cum bestiis, & isti tales infames sunt l.j.de posthu. ff. Tertia venatio est saltuosa quæ fit in syluis & saltubus. Et ãn ista sit licita vel ne, id iudicatur ex tẽpore, ex loco, vel ex persona. Ex tempore iudicatur licita vel illicita, quia tempore quadragesimali non est venandum. Ex loco equidẽ iudicatur iusta vel iniusta, vt post prohibitionẽ à domino fundi factam in quodam fundo tu venari vis. Ex persona sane iudicatur illicita in clerico, id est puta in episcopo ĩ quo semper venatio est prohibita. pulcher text. in cap. quorũdam relatione.xxiiij.distin. vbi profecto est pulcher textus. Et ibidem habetur illud tritum. venatorem nunquam legimus sanctum. fallit in beato Eustachio.vt.lxxxvj.distinct. Esau. Sed hei mihi quàm male à præsulibus multis ob seruetur ille sacer canon, nemo est qui ignorat. Item est dicta venatio prohibita in monacho. vt cle.ne in agro.§.porrò à venationibus. de statu monachorũ. In aliis quippe clericis istis concurrẽtibus potest esse licita venatio, scilicet causa necessitatis, recreationis, & vtilitatis, dũmodo cum silẽtio & modestia fiat.vt.c.ij. extra de cleri.vena.tempore necessitatis, vt cum apri veniunt ad comedẽdas clericorum segetes. Tempore vtilitatis vt cum redditus sunt in venatione ferarum, vt inquit glo.in.d.cle. ne in agro.§. porrò.super verbo personalẽ: & potest iudicari licita ex causa recreationis. Sed an istæ venationes sint prohibitæ hodie per.§. nemo rethia.de pace tenenda, & eius violatoribus.diceres quòd sic præter ad capiendos vrsos, lupos, & apros.& ideo quia hæc est grandis materia. vide per scribentes in.§.item si fera bestia.de re.diuisio.&.l. Pomponius tractat.de acqui.re.do.&.l.vna.C. de venatione ferarum.lib.xj.& in.d.§.nemo rethia. Sed aduerte rẽsolutorie, quòd venatio est prohibita ad laqueos & rethia, vel alia instrumẽta similia. Tamẽ venatio quę fit cũ canibus & auibus est permissa signanter nobilibus, recreationis gratia, & hoc quodãmodo naturaliter ad lætificandũ, quia omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi. Volucres cæli, &c. quia isti nobiles non tam gaudẽt de magna præda quàm de volatu & cursu. Sed rustici nihil appetunt nisi prædam. & hoc secũdum docto. Cardi. in.d.§.nemo rethia. Et dicit ibidem ipse Cardi. Alex. quòd domini terrarum proclamari facere solent, ne quis in finibus suis venetur. Adde quòd glo. notabilis & peregrina in.l.venatoribus.C.de excusa. numerum.libro vndecimo dicit, quòd nullum venatorem inuenimus sanctum. Quid de garenis, dic quòd ipsi hodie de consuetudine tolerantur secundum Ioan.Fab.in.§.fere bestię.de rerum diuisio inst. Et de istis venationibus & garenis vide pulchrè per Iacobũ de sancto Georgio in suo tractatu feud.in glo.& cum venationibus.& dicit Barto.in.l.venationem.ff.de vsu.quòd in aliena garena sine voluntate domini non est licitũ venari.bene facit.l. vsufructuarius.§. si in vinariis.de vsufruc.ff. & ita obseruatur apud Delphinates secundum Guy.Pa.quæst.ccxxiij. Attende tamen in hoc quòd dixi, venationes horrisonas esse prælatis prohibitas, quia si prelati & alii ecclesiastici, causa recreationis, & excitandi appetitum, & huiusmodi cum retibus, laqueis, & canibus, cum silentio & modestia venari velint, non sunt prohibendi nisi venarentur tempore quo debent visitare, prædicare, vel orare. extra

De venatione triplici. An sit venatio prohibita.

extra de censi. cum apostolus, & iura quæ sunt contraria, sunt secũdum Hostien. de illis qui nimium mentem talibus implicant intelligenda. Quid igitur erit de venatoribus qui quotidie cõculcant venando blada & segetes pauperum rusticorum, quorum canes occidunt gallinas muliercularum? Respon. quòd tales tenentur ad restitutionem, alias peccant mortaliter: nisi esset tam paruum damnum, quòd de eo verisimiliter non curarent. & multo magis tenẽtur qui venationum occasione mutilant pauperes rusticos.

De venatoribus segetes rusticorũ cõculcantibus.

Quid dicemus de aucupio & de aucupibus? est proprie aucupium cum capiuntur aues. Respon. Virgilius in Georgi. quòd aucupium etiam festis diebus est permissum. & hæc sunt metra,

De aucupio uel aucupibus.

Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas & iura sinunt, riuos deducere nulla
Relligio vetuit, segeti prætendere cepem,
Insidias auibus moliri, incendere vepres,
Ballantúmque gregem fluuio mersare salubri.

Ex suis ædepol verbis videtur aucupiũ permissum, cum dicit insidias auibus moliri. attamẽ esset furti species, vel haberetur pro furto, si aliquis iuxta columbarium columbis insidias pararet. Vide Guy. Pa. d. q. ccxviij. sed vtrum peccẽt tenẽtes columbas in columbariis, & an teneantur ad restitutionem de damnis datis dominis agrorum? Respon. quòd sic in conscientia quando eas non debite pascuntur, vel nõ habẽt tantum de possessionibus circumcirca, quòd verisimiliter in ipsis possunt pasci & viuere, quod iudicio boni viri est retinendũ: quidam tamen dicunt quòd tantum vtilitatis afferunt, & præstant ipsæ columbæ comedendo vermes, & stercorizando, quãtum damni possent dare, ideo non est præcipitanda sententia. Quid de piscatura, an sit clericis prohibita? dic quòd non, sed venatio. Et est ratio, quia illa fit cum grandi silentio, sed venatio cum vociferatione, quæ vociferatio est supra modum clericis ipsis prohibita. vide gloss. in cap. Esau. lxxxvj. distinc. & Panormit. in cap. j. in fi. de cleri. venatore.

De colũba in columbario.

De piscatura.

Foyres & marchez, &c.

¶ Istæ nundinæ, vt scitis, debent fieri principis authoritate. vt per scribẽtes in. l. vna. C. de nundinis & merca. Et sunt tãtum priuilegiatę, quòd ea exercentes de antegesto conueniri non possunt. Immo nec secũdum Bartol. quis posset capi nundinarum tempore pro reprę salijs. Et dicit ibi Bald. quòd mercatores debẽt esse tuti. in accessu mora & recessu. Et istæ nũdinæ sunt inductæ, vt propter eas terra dominorum impinguatur. gloss. in. d. l. j. Sed aduerte quòd nobiles & potẽtiores debent se à negociationibus & nundinis abstinere, vt populares possint facilius negociari, pulcher textus, & quia quocunque bono scholari obliuisci non debet. in. l. nobiliores. C. de cõmerciis & mercatoribus. Sed ne licet mercatoribus aurũ ad barbaros portare pro speciebus emendis. l. non solum. quæ est secũda in ordine. C. eodem titu. de cõmerciis. vbi etiam habetur, quòd subtili ingenio auferendum est aurum à barbaris.

Subtili ingenio auferẽdum est aurũ à barbaris.

Maladerie.

¶ Not. quòd collegium licitum faciunt leprosi: ex qua habent materiam licitam cõueniendi in vnum. not. iñ cap. ij. de eccle. ędific. Nam oportet eos habere leprosarias, cũ lepra repellat eos à cohabitatione aliorum. xxxiij. quæst. ij. hoc ipsum. & de cle. ægro. tua. Ideo leprosus debet cõparere in iudicio per procuratorem. Inno. in ca. ex parte. de corpo. vicia. Et de multiplici specie lepræ vide gloss. de penul. distin. ij. deus. Et tene menti quòd per abscisionem virilium quis potest mundari à lepra. c. ex parte. ij. extra de corpo. vicia. vbi per scriben. Et lepra est iusta causa dirimendi futurum matrimonium quemadmodum extra de iureiu. & de coniugio lepro. quasi per totum. Et quòd leprosi & alii habentes infirmitates cõtagiosas possint expelli de villa vel ciuitate. vide not. per doctor. in. l. nullus. C. de summa trinit. & per Iaso. in. l. casus. C. de testamentis. An autem sepeliri debeant in cymiterio cæterorum non leprosorum, vide in dicto cap. ij. de eccle. ædific.

Per abscisionẽ uiriũ, qs potest mundari à lepra.

Leprosus & contagiosi possynt de ciuitate expelli.

Seaulx a contractz.

¶ Ecce ergo quòd castellani creant notarios: nam princeps & domini temporales in suis territoriis creare possunt notarios. Not. Innoc. in cap. penulti. de fid. instru. & Bartol. in. l. barbarius. de offi. præsi. ff. & in. l. non aliter. de adop. ff. Tamen notarius creatus per inferiorẽ à principe non potest vbique instrumenta conficere. Barto. in. l. j. C. de summa trini. Bald. in. l. ij. C. quemadmodum testa. ape. & in. l. si nõ speciali. C. de testa. gloss in cap. abbate. de re iudi. in. vj. Sed an sacerdos possit esse notarius. doct. in ca. sicut. ne cleric. vel mo. & Bartol. in. l. j. de iu. & iur. ff. tenent quòd resolutorie, nisi in casu. cap. vt officium. de hære. lib. vj. Et firmat Bartol. in l. seruus. de testam. ff. Aduerte tamen quòd si sacerd. fecerit instrumẽtum & sit reuera notarius, licet non possit esse notarius, tamen instrumentum ab eo factum valebit. Barto. in. l. vniuersos. C. de decuri. lib. x. Alexan. in. l. impuberem. de fal. & Bartol. in consil. incipi. filiusfamil. notarius. & idem Alexan. in. d. l. seruus. Sed quid de notario layco, an possit recipere instrumentum de rebus aut actibus ecclesiæ. Innocentius in. d. cap. sicut ne cleri. vel mo. tenet quòd sic. Sed an notarius sit dignitas. Respond. quòd notarius principis dicitur habere dignitatem. not. in. l. j. C. de man. princ. & l. vniuersos. C. de decu. lib. x. Sed alius notarius dicitur habere munus, non dignitatem. gloss. in cap. quãquam. de vsu. in. vj. Sed dubitatur de. q. sæpiuscule ventilata, an acta

Istud est correctũ per ordinationes regias.

An sacerdos possit esse notarius.

An notarius sit dignitas.

De notario putatiuo cũ nõ sit uere notarius. Quo pacto probetur ꝙ sit quis notarius.

per notarium putatiuum qui notarius non erat: sed sic communiter reputabatur, dicatur esse valida. hæc est longa quæst. de qua per Barto. in. l. actuarios. C. de numera. & actua. lib. xij. & in. l. barbarius. ff. de offi. præto. Bald. in. l. j. C. de testa. & pulchrè Iason in dict. l. barbarius. vbi videas quia diffusa est materia. Quæro de quęstione de qua creberrime fui cõsultus, est aliquis notarius qui vtitur diuersis signis, an possit puniri de falso. certe Guliel. de Cu. dicit quòd sic. in l. penult. C. de fideiusso. quod tene menti, propter mutantes signa sua. Quid igitur de quęstione vulgata, est aliquis notarius qui facit contractum quasi plenum istis signis, &c. quid tũc fiet? equidẽ iudex supplere debet ista signa, & ea interpretari ex natura cõtractus, aut ex consuetudine regionis, vel ex consuetudine notarii, vel ex proxima scriptura quæ forte est in prothocolo. not. Hostien. in cap. cum. p. tabellio. de fide instrumen. aliquid per docto. in. l. gallus. de lib. & posthum. ff. Sed quid de eo qui forte mortuus est? & dubitatur an sit notarius. qualiter probabitur quòd fuerit notarius, dic quòd per instrumentum notariatus. Item per quasi possessionem notariatus. Item per cõmunem opinionem cum exercitio officii Inno. in cap. j. de fid. instrum. pulchrè Iaso. in. d. l. Barbarius Philippus. & sic iudicaui pro Iacobo Daubigni cessionario, contra Petrũ Marque mercatorem. Item nota quòd notarius qui non est descriptus in matricula, seu lib. graffarii, habetur pro non notario glos. in. l. ij. de offic. magi. milit. Aduertant ad me insuper notarii. nam si ipsi sciunt quòd instrumenta per eos recepta habeant aliquem defectum vel qualitatem, propter quam non valeãt, ipsi tenentur parti læsæ ad interesse. Bartol. in. l. generali de tabulariis. libro. x. & an & quando error notarii noceat partibus, vide Bartol. in. l. si librarius. de regul. iur. ff. Bald. in. l. imperator. de sta. ho. ff. Sed circunscripto stylo, quæro an in. xiiii. onnis minor possit creari notarius, dic resolutorie ꝙ non. Bartol. in. l. impuberem. ff. de fal. Quid de notario qui fecit instrumentum in causa filii, an valeat? Respondeo cũ distinctione, aut filius est emancipatus & valet, aut in potestate constitutus, & tunc aut contra filium, & valet, aut pro filio & non valet. Bartol. in. l. si pater. ff. de fal.

Quomodo notarius tenetur ex imperitiis.

De notario minore.

Quid de notario scribente instrumentum de illicito cõtractu, dic resolutorie quòd tenetur criminaliter in. l. fi. C. sen. rescin. non pos. Insuper notate vnum, videlicet, quòd notarius recipiens instrumẽtum vsurarium, est periurus & infamis, potest pronunciari, & sic amplius non poterit coniicere instrumentum. est singulare verbũ domini Hostien. in titu. de vsu. §. fin. versi. quid de notario in summa sua. An homo excommunicatus qui est notarius possit conficere seu recipere instrumentum. est glos. singularis in cap. decernimus. de senten. excom. lib. vj. quæ tenet quòd non, cum sit notaria excommunicatio. Quid est ergo de notariis nostris regiis qui requisiti nolunt conficere instrumenta, dic quòd puniri debent. l. iubemus. C. de test. Immo periuri perdũt executionem officii Hostien. in summa de fid. instru. §. quibus. Insuper aduerte pro officio notariatus non esse compassibile cum officio iudicis. l. iubemus. §. iis quoque. C. de sacrosan. eccle. Bald. in. l. senatoris. ff. de senato. Sed an notarius possit instrumentum procurationis cõficere pro se in causa propria, videtur quòd non per ea qua not. Barto. in. l. pupillus. de aucto. tu. Et inter promittentem & stipulantem debet esse differentia. Distingue breuiter super hoc: nam aut notarius scripsit procurationem pro se passatam, vt ascribendo sibi officiũ, & sic non potest. Bal. in. l. iudicis. de fid. instrum. Aut actiue procurationem composuit, id est quoniam alium constituit procuratorem, & tunc potest & facit etiam fidem, tam procuratore cõstituto quàm pro parte aduersa. Nam & notarius potest conficere instrumentum in quo se obliget alteri secundum Barto. in. l. si puberes. ff. de fal. & tene menti ꝙ notarius debet esse scientificus, debet scire sciẽtiam, & similia quæ pertinent ad artem notariatus, aliàs immutabitur. Non tamen tenetur esse doctor, si tamen ex imperitia, quòd egerit male, tenetur parti læsę restituere damnum. vide Bartol. in. l. fi. C. de tabul. lib. x. Inno. in cap. cum in cunctis. de elec. & Panor. in cap. j. de fid. instrumen. Et aduerte ad practicam. nam notarius potest compellere partes ad suscipiendum instrumentum grossatum, vt pulchra. Barto. & Alexã. in additionibus in. l. non aliter. de adop. & Ange. de Perusio in addi. ad Barto. in. l. j. C. de tabu. Et ad ista vide quę scribo de notariis hodiernis infra. ar. x. Restat videre quæ requiruntur ad validitatem instrumentorum. Primo inuocatio diuini nominis. Secundo annus domini. Tertio nomen imperatoris. Quarto nomen consulis. Quinto locus contractus. Sexto mensis & dies. Septimo indicio. Octauo series facti. Nono testes. Decimo signum consuetum notarii. Vndecimo, quòd confecta instrumenta coram partibus legantur. Duodecimo, quòd notarius sit cõstitutus ab habente potestatem. Decimotertio, quòd appareat quòd notarius fuit rogatus. Decimoquarto, quòd ille notarius sit habilis, quia nõ notorie excommunicatus, vel notariatu priuatus. plene per scribentes in. d. ca. j. de fide instru. & in. d. c. cum. P. tabellio. & l. fi. de tabul. lib. x. Et qui possunt habere sigillũ, vide per docto. in. c. dilecta. de excessi. præla.

Quid de notario scribente instrumẽtũ in contractu elicitur.

Quid excõicato.

De notario regsito, & cõficere nolente.

La congnoissance, &c.

¶ Aduerte quia in puncto iuris publicæ vię debent præstare securitatem trãseuntibus, & cuius latitudine debeat esse via. vide in. l. viæ latitudo. ff. de serui. rusti. præd. & insuper de sigillo quando

quando dicatur autēticum. vide Bal. in.l.si qua per calumniam.C.de episc.& cleri.& vide Guy. Pa.quæst.lxxv.incipiente literæ quātumcunque habeant sigillum.& in quæst.ccclxxxj.incipiēte literis iudicialibus. Sed quid de guettis nihil dicitur in textu, ꝙ homines possunt ad custodiam castri,vel ad excubias in illo pro domino faciēdas, sed ordinationes regis super hoc disponūt. Quid de iure breuiter dic.quòd ad custodiā castri, vel fortalitii,aut serarii existentis in ciuitate,vel comitatu tenetur dominus ad tales expēsas tempore guerrę & pacis.nō autem homines, & ista est aurea sententia do.Ia.in.l. diuortio.§. impendia.solut.matrimo.ff. & Angel. in.l.turres.C.de ope.pu.qui dicit alibi nō legisse.& vide quæ pulchrè dicta sunt in titu.De douaire de femme noble.ar.v. Et de istis guettis, vt ita loquar,vide ample scribentes in cap. peruenit. de immuni.ecclesiarum.extra. Et aduerte pro deo, quòd dominus potest custodire castrum vasalliticum inuito vasallo tempore necessitatis,& illud custodiet cum dicto suo vasallo.no.pulchrè Bal.titu.de inuestitura,de re aliena facta.§.quid ergo allegat.l.si ita dominus.de vsu. & habi.ff. & cap.quoniam.de proœ.feud.alie.

De guettis.

II. Article.

Le seigneur chastellain est fonde dauoir la preeminence auant ses vasaulx,es eglises estās en,& de sa chastellenie, cōme de auoir & tenir littre a ses armes, & tymbres au dedās & dehors desdictes eglises. Et peult prohiber & defendre que aultres ses vasaulx ne tiēnent littres ne armoyries esdictes eglises au preiudice de sa preeminence.Sinon que son vasal fut fondateur especial de ladicte eglise,au quel cas il pourra auoir & tenir littre a ses armes, & armoyries a tymbres,& aultrement au dedans & dehors de ladicte eglise. Sinon que ladicte eglise fust la principalle eglise parrochial.En laquelle fust assis le chastel ou principal maison de ladicte chastellenie, au quel cas il ne pourra auoir sesdictes littres & armes dehors, mais les pourra auoir par dedans seulement. Et aussi si ledit vasal auoit vse danciēnete de tenir littres & armes au dedans de ladicte eglise,faire le pourra.

Le seigneur chastellain, &c.

¶Pulchrè & vere cecinit Naso li.xij.Metamorphoseos in fine libri, vbi refert quod post Achillis mortē magna fuit inter Vlyxē & iacem Thelamoniū contētio pro armis ipsius Achillis obtinēdis,vel habendis:& hæc canit Ouidius,Bella mouet clypeus, déque armis arma feruntur.& vere dicit: nam de armis arma feruntur. Nam pro his armis & insignis est grandis grandior, & vehementior seu accior quæstio inter nostri temporis nobiles quàm pro alia quacunque re. & intantum,quòd cędes & vulnera plurima orta sunt: sic Aiax ob cōtentionem armorum vitā finiuit ęrumnosam,sicut in duodecimo lib. Metamorpho.in fine illius,& pulchrè in principio. xiij.libri cōtinetur: vbi refert pulchrè de Aiace &c.Nec dicatis Nasonē intellexisse de armatura Achillis.nā & illa in armatura erant insignia quibus vtebatur Achilles,& recognoscebatur in prælio.& quòd insignia in armaturis depingantur, tenet Barto.in tracta.de insig.& ar.in prin. vbi dicit, quòd ista insignia sæpe in clypeis depingūtur,nec est equidem mirādū, si in templis & ecclesiis hæc arma & insignia depingūtur irā entiquos apud hæroas:arma & fortia facta in tēplis depingebantur. Restat ergo his tactis nostram attingere materiam.Et primo quęro, quid intelligat dicere textus noster, cum loquitur de præcedētia honoris in ecclesia: videamus igitur an sit quid tolerabile: deinde veniemus ad materiam armorum & insigniorum. Et ideo quæro an castellanus,cū sit vasallus nobilior,possit iuste in puncto iuris de præcedentis certare in ecclesiis,cū illæ diuini iuris sint.breuiter quicquid adduci possit pro negatiua parte, attamen dico eum in puncto iuris agere de præcedētia honoris ar.eorum quæ no.Ioan Fab.in.§.aliam vero. insti.de bo.poss. vbi habetur de quæstione.sæpe de facto inter vxores duorum nobilium cōtingit,quarum vna tanquam nobilior vult prima in ecclesia sedere,& offerre holocaustū, ac pacem habere: alia vero econtra se præferri. contendit nobilior,petit inhiberi minus nobilis,quę forte tūc ditior & fœlicior est, ne prima sedeat, offerat,vel pacē habeat.nam determinat ibidē Ioā. Fab.ꝙ nobilior potest agere,vt minor cedat sibi in sedendo,offerendo,& aliis ar.c.j.de ma.& ob.&.l.j.&.ij.C.vt dig.or.seruetur. li.xij.& ibi Ioan.de Pla.& sequitur Ang. Are.in.d.§.aliam. Et ita est in proposito adductæ quęstionis: in iure quidem certum est ipsum castellanuim debere in sede de honore præferri,cum sit cæteris in illo loco dignior ar.cap.solite de maio.& ob.& l. potioris gradus. C. de offic.rectoris prouinciæ.At de armis & insigniis, nónne æquum fuit

De pręcedētia honoris ī ecclesiis.

cum castellanũ cæteris præferri in armis & insignis, cum per signum cognoscatur signatum. docto. in. l. stigmata. de fabricensibus. lib. xj. & quia Bartol. fecit tractatum singularem de insigniis & armis, ideo ex illius mente tollite has conclusiones. Non solũ supremo à principe potest quis arma & insignia impetrare, sed etiã cuilibet, licet sibi arma & insignia capere, sicut & nomen sibi ad placitum imponere, ista conclusio probatur per iura allegata. per Bart. in princi. dicti tractatus de insigniis & armis. Aduerte tamen quòd cæteris paribus ille qui haberet insignia impetrata à principe, esset præferendus aliis primo, quia est maioris authoritatis, sicut dicimus in testamento facto corã imperatore. l. omnium. C. de testam. Secundo, quia non potest prohiberi hæc ab alio portare. ff. de mo. mul. l. minor magistratus. in prin. & ille qui à principe arma habuit in dubio, tam in bello quàm alio loco præcederet eũ qui non habuit arma à principe. l. fina. de albo. scriben. ff. extra. de maio. & obedi. per tuas. Et ideo gloriabatur Barto. quòd arma sibi cõcessa fuissent ab imperatore Carolo iiij. qui sibi concessit, & cæteris de cognatione sua leonem rubeum cum caudis duabus, in campo aureo portare. ¶ Secunda conclusio. Vnus non potest alterius arma sumere si ex hoc primus ædatur, iniurietur, aut interesse ab alio prætendatur. quia in quibus quædam publica facultate quis occupat sibi vsum: licitum est conqueri ex magna causa. ff. ne quid in loco publi. l. penulti. §. sunt autem qui putant. & quod quis possit prohibere alium sumẽtem arma sua si ex hoc iniurietur. facit. l. minime. C. de epi. aud. & l. Iudæos quos. C. de Iudæis. ¶ Tertia cõclusio, arma vel insignia sunt tantæ virtutis, ꝙ transeunt in successores vnius domus, seu agnationis arg. ff. de relig. & sump. fu. l. familia & l. sequenti, ꝙ cognatos vero vel affines nõ pertinent. l. ius familiarum. eo. tit. ff. Quarto sequitur correlarie, quòd bastardi non debent deferre arma seu insignia parentum, cum non sint de familia vel agnatione. l. enunciatio. de verbo. significa. & ita firmat Barto. in dicto tractatu. versiculo ex hoc posset queri, licet dicat contrarium obseruari de consuetudi. in Tuscia. Ista etiam sententia Bal. in. l. cum legitimæ nuptiæ. de sta. ho. ff. sequitur do. Anto. in ca. per venerabilem. qui fil. sint legi. extra. sed & certe in Francia bastardi deferũt arma & insignia, sed cum barra. & quòd bastardi non dicantur de parentela parentũ. vide Panor. in dicto cap. per venerabilem. & l. si qua illustris ad orfi. C. ¶ Quarta cõclusio vbi in armis depingitur res existens & animata, tunc depingi debet in actu suo nobiliori. Hæc conclusio probatur. l. queritur. de sta. ho. ff. & l. ꝙ quis. de acqui. re. do. ff. Nam & princeps in maiestate, & pontifex in pontificalibus depinguntur. ¶ Quinta conclusio, vbi in insigniis designantur animalia fera à natura, tunc in actu feroci sunt figuranda, vt leo erectus, mordax, & radẽs pedibus. ista conclusio probatur per iura præal. quia in istis armis ista animalia magis suum vigorem ostendunt. ¶ Sexta conclusio. si animalia in armis depinguntur, quæ sui natura fera nõ sunt, tunc designari debent in actu nobiliori, vt equus eleuatus in parte anteriori, & quasi saliẽs, vt agnus quasi plane deambulans. ¶ Septima conclusio in animalibus depingendis, in armis semper pes dexter anteire debet, siue eleuetur, siue depresso modo animalis designetur: quia vt inquit Bartolus, ibidem pars dextera est principium motus, & hoc sufficiat pro armis depingendis.

Per signũ cognoscitur signatum.

Arma Barto.

Quis potest prohibere sumentẽ arma sua, si ex hoc iniurietur.

De bastardis nobiliũ non sunt de familia, & nõ debẽt deferre arma parentũ, nisi cũ barra.

De coloribus armorum.

¶ Color aureus in armis iudicat̃ nobilior, quia ex eo repræsentatur sol. cæteris stellis luminosior, & dicitur in sacra scriptura Matthæi septimo: Fulgebunt iusti sicut sol. quòd autem aureus color sit cæteris nobilior, probatur in transfiguratione Iesu redemptoris. nam nec eius speciosam faciem colore argẽteo, vel purpureo, vel asurino vestiuit: sed aureo decorauit colore Mat. xxiij. Resplẽduit facies eius sicut sol, & vestimẽta sicut nix. Et ꝙ color aureus sit cæteris preciosior, & nobilior facit. l. & . ij. C. de vesti. ole. & de aura. lib. xj. vbi patet, quòd propter huius coloris nobilitatẽ nulli licet portare vestes aureas nisi principi. ¶ Secunda cõclusio, color purpureus post aureum colorem est cæteris nobilior, cum ignem figuret, qui post solem est clarior & eleuatior. Hoc etiã probatur, quia propter eius nobilitatẽ nulli licet portare vestes tinctas eius colore. l. ij. iiij. & v. C. de vesti. ole. lib. xj. Et ꝓhibetur priuatis sub pœna capitis deferre vestes purpureas, scilicet de scarlato. l. vellera de sacr. vesti. æbologycis. lib. xj. C. ¶ Tertia conclusio, color asururus iudicatur post dictos duos colores nobilior, cũ per eum figuretur nobilis aer, quòd est corpus dyaphanũ & lucis receptiuum, & est elementum post ignem aliis nobilius. ¶ Quarta conclusio, color albus secũdum se est nigro nobilior: & niger color, cum sit tenebrarũ designatiuus, dicitur esse color vilior. ¶ Quinta conclusio, non est licitum homini arma christianæ fidei in terra, vel lapide in humo iacente depingere vel insculpere. probatur in. l. vna. C. ne lice. sig. salua. Christi. &c. quod profecto male obseruant Franci. qui in tumulis terræ affixis sacram crucis effigiem insculpunt, eámque pedibus prohdolor supponunt. Sed ego feci hic edictum, anni sunt tres ad radendæ talia signa terræ apposita. ¶ Aduerte ad me, quia audiui à quodã Normano multũ sane callido, ꝙ in istis ecclesiis locus honorabilior reputabatur in parte sinistra, & dicebat se aliàs inquestas fecisse, & ita inuenisse à nobilibus: & sic videmus in palatio

Priã conclusio ĩ coloribus armorum.

Istud habet ĩ die sanctæ transformationis.

Nõ est licitũ portare uestes aureas.

Nõ est licitũ priuatis deferre scarlatum.

tio Parisiensi in capella Presidentium, & similiter in Castelleto. Sed ego credo oppositum per ea quæ scribit Bartol.in.d.tract.de insig. & ar. cum loquitur de pede dextro animalis qui debet anteire, & insuper afferogio.singularem & peregrinam in.c.quàm periculosum.vij.q.j. vbi refert ius primogenituræ consistere in tribus.

Iura primogenituræ erãt olim tria.

¶ Primo, quia primogenitus in festis sacrificia præ aliis offerebat. ¶ Secundo, quia ad dextrã patris sedebat. ¶ Et tertio, quia cibos duplicatos recipiebat. Nota ergo & pondera, quòd primogenitus honorari videbatur, cum à dextris sedere permittebatur quia erat ius primogenituræ, ergo sedere à dextris est quid honorabilius, quàm sedere sinistris. Et quòd pars dextra sit ipsa sinistra nobilior, firmat Barto.in proposito. in.d.tract.de insigniis versi.item in eo quod depingitur. Et quòd locus dextræ partis sit honorabilior, adduco pulchrum text.in.c.solitæ, & ibi Panor. de maiori. & obedi.ex. Quæro de alia quæst.an insignia maioritatis, vel præsidentiæ, vel insignia põtificalia possint in alieno territorio tradi vel vti. & an possit consuetudine vel priuilegio per inferiorem acquiri. Breuiter Pan. in ca.j. vt lite penden.ex.mouet has difficultates, vbi vide & de istis insigniis & armis, vide per Panor. in.c.dilecto de excessi.præla. vbi se confirmat cum Barto. Sed an quis possit sibi assumere insignia dignitatis quam non habet. responde.quòd nõ, aliàs est falsarius.l.eos & quod ibi notatur.ff.de falsis.

Sedere à dextris est honorabilius, q̃ sedere sinistris.

Auant ses vassaulx.

¶ Notabiliter dixit, *Auant ses uassaulx*. quia castellanus non haberet præeminentiam ante suũ dominum baronem, in cuius baronia sita est castellania. nam secundum dignitatem cuiuscunq; quilibet honorandus est in sede.c.cũ olim extra de cõsue.facit etiam.l.j. de alb.scribẽ.&.lxxiij. dist.episcoporum, & canonistæ in ca.statuimus extra de maio.& obedien. Minores enim maioribus obsequiũ præstare debent.xciij.dist.à subdiacono.l.potioris gradus.C.de offi.rect. pro. Nã & etiã habenda est ratio nobilitatis de peni. dist.iiij.in domo, &.c.de multa extra de præbẽ. Etsi castellanus præfertur de consuetudine ante suos vasallos, non video cur baro non præcedat suos vasallos castellanos. & adhuc nota quòd non ab re dicitur in text.nostro.

Auant ses vassaulx.

¶ Nam si in castellania alicuius morarẽtur alij domini temporales, non vasalli, non possum videre hoc casu quare dominus tẽporalis non vtatur sua præeminentia, cum fundator & patronus sit. Nam consuetudo nostra duntaxat loquitur de vasallis qui non possunt accipere præeminẽtiam ante dominum castellanium. Sed si patronus sit iusticiabilis, vt ita loquar, dummodo nõ sit vasallus: non video quin vti possit, etiam ante castellanium omnibus præeminentiis & honoribus suis: non enim hoc casu supra eum debet tantum considerari iurisditio castellaniæ. illa enim iurisditio filaterias suas in ecclesiã, & sic in rem sacram & diuini iuris effectam nõ extendit, præsertim vbi agitur de præminentia fundatorũ & patronorum. illa enim res immo eius cognitio, nõ ad iudicem secularem, sed ad ecclesiasticũ spectat.c.quanto diuina gratia extra de iudi. nam causa iuris patronatus ex cohærentia quam habet ad ius spirituale assumit eius naturã nota in.c.super eo extra de paro.& quę religiosis adhærẽt, religiosa sunt.l.quæ religiosis de rei ven. ff. Et pro opinione mea facit textus infra titulo. *De droictz de baronnie.* articulo secundo.

III. Article.

Les fiefz enclauez en Touraine, sçauoir est esquelz lon ne peult entrer dedãs, sinon par le territoire du bailliage se gouuernerõt par ls vs & coustumes dudit pays de Touraine.

Les fiefz enclauez.

¶ Sunt plura in ducatu Turonię feuda alia clausa. Sicut in regno sunt aliqua regna inclusa vt regnum Yuctoti, de quo per cronicarium in suis cronicis. Attamen improprie dicitur regnum. nam, vt scitis, quis nõ potest proprie se dicere regem, nec habere integrum regnum, nisi habeat sub se decem dioceses, & vnum metropolitanum abbas in.c.constitutus extra de test. Et quantum ad articulum nostrum, non videtur esse mirum, si feuda peruia inclusa regulantur secundum cõsuetudines ducatus, cum magis dignum regulariter ad se trahat minus dignum.

Regnum debet cõtinere decẽ dioecesses, et unum metropolitanũ ad minus.

IIII. Article.

Le seigneur chastellain a droict de police, faire bans, crys, proclamations en sa ville, mettre & induire peine sur les subiectz selon la qualite du cas. Aussi mettre aulne, poix, balãce, & crochetz. Et serõt tenuz ceulx qui ont droict, & vsent de droict de cep, a poix & mesures de presenter leurdit cep a la iustice du seigneur suzerain, dont ilz sont subiectz vne foys a la vie du seigneur qui a celluy droict, a ce quilz ne puissent estre creuz ou diminuez, & a droit de instituer arpẽteur, messier & mesureur.

Le seigneur chastellain.

Ergo virtute consuetudinis castellanus potest mulctare. sed non in puncto iuris: quia castellani non possunt mulctare casus in.l.ij.§.fi. ff.de iud. Et an possit fieri prorogatio iurisditionis castellanorum in maiori causa, vide Bar. & Saly. in.l.certa ratione quando prouoc. non est neces. & vide Ange.in.l.si idem cum eodem de iur. om.iu.ff.& per Guyd.pa.q.vj.cens.xvj. incipiente de iure castellani delphinales &c.

En sa ville.

Idem intelligas in toto territorio suo. nam & ipse castellanus mulctare, & banna facere potest. qui autem & qualiter mulctare possunt, vide Bart.in.l.si qua pœna de verb.sig.ff.& Bald. in.l.fina.C.de mod.mulcta. & ibidem qualiter differunt pœna & mulcta.

V.Article.

Et serõt faictz les vaisseaulx a vin comme pipes, trauersies, & quars, de bon boys sec, non pugnaix, rouge, verge, ne artuzonne, au bout reliez bien & conuenablement. Et tiendra chascune pipe trentesix ialaiz, chascun ialaiz de douze pintes a la grãt mesure. Et les trauersies& quars lequipollent.

VI.Article.

Et est defendu a tous tõneliers de non faire aulcuns vaisseaulx qui ne soiẽt de la matiere & mesure dessusdictz. Et seront tenuz lesditz tonneliers chascun endroict soy mettre leur merc en chascũ vaisseau quil vẽdront, le tout sur peine damende arbitraire, & de payer les interestz & dommaiges des parties.

Mettre leur merc.

Et aduerte, ꝗ si alius acciperet insignia istius artificis, qui non esset ita bonus artifex: posset prohiberi à iudice castellano, quia in hoc res publica deciperetur. ita tenet Panor.in.c.dilecta de excef.prela.post Barto.in tractatu suo de insigniis & armis.

VII.Article.

Ledit seigneur chastellain est fonde dauoir chastel, & peult auoir iustice patibulaire a troys pilliers, garnys de lyans par dedans & par dehors.

Est fonde dauoir chastel.

De istis castellis ædificandis vide pulchrum tex.in.l.quicunque castellorum de fun. limitro. lib.xj. Ad materiam dico, quòd constructio ædificiorum est de iur.gen. Et sic cuilibet licitũ est facere ædificium, & sic ædificare seu construere ciuitates, castra, & fortalitia, cum ędificia sint de iur.gen.lege ex hoc iure de iust.& iu.ff.& sic coram dicto aduocato dicebam. Limita tamen id quod dixi quemlibet posse facere fortaliciũ secundum Bar.Bal.& alios in.d.l.nisi quando castrum vel oppidum fieret ad æmulationem, vel potius inuidiam etiam inimici.tex.est in.l.opus nouum, & ibi Bar.ff.de ope.pu.glo.in.l.prouincias.C.de edi.priua.& in.d.l.quicunque castellorũ Bar.in.l.j.in prin.quod cuiusq; vniuersita. nomine, &.l.fi.de colleg.illicitis.Inno.in.c.pisanis de resti.spoliato.Ange.in.l.cũ eo de serui. vrba.præ.ff.facit quòd volunt Cy.& Saly.in.l. alicuius.C.de serui. & aqua. quòd si quis vellet altius eleuare domum suam, non ad aliquam vtilitatem, sed vt in domo domini videat vxorẽ quę pulchra est, vel eius filias, aut videat moniales vel religiosas: certe quia facit ad æmulationem, potest prohiberi. Angel.& melius Pau.de Cast.in.l.cũ eo de serui.vrb.præd.Io.de Imol. in.l.si in meo fundo.ff. de aqua plu.ar.secundo notabiliter facit quòd volũt doctores in.l.si manifeste.C.de serui.& aqua, & Barto.in.l.quominus de flu.publi.Bal.in.l.si quis ex argentariis. §.si initium.ff. de edendo, & in.c.cum ecclesia vunterata extra de electio.quòd si habeo molẽdinum in flumine publico seu priuato, & tu in parte superiori velis facere ædificari aliud molendinum. Si facis ad æmulationem meam, principaliter potest prohiberi, attamẽ Ang.de Perusio in.d.l.cũ eo de serui.vrb.præ. tenet multum singulariter, ꝗ quanuis quis non possit ędificare ad æmulationẽ principis vel ciuitatis, tamen ad æmulationem priuati potest, dummodo ędificet in suo solo, ꝗ sit liberum, ꝗ dictum Ang.reprehendit Paul. de Cast. Tertio principaliter facit quod vult Bald. in.l.j. in penul.q.C.qui testa. face.pos.quòd si duo fratres habent castrum cõmune, & vnus ad æmulationẽ alterius vult donare partem suam alicui magno principi, quod tunc non potest. facit quod notat Bar.in.l.cum allegas.C.ne fiscus vel res public. vbi dixit esse tex.contra ciuitates.quòd si sunt duo fratres habentes castrum cõmune, & vnus expellat alium: quòd si frater expulsus vadat ad ciuitatem propinquã vel principẽ propinquum, & sibi vendat donec vel cedat partem suã: quòd talis venditio est nulla, quia præsumitur ad æmulationẽ facta, & ita dicit ibidem Pau.de Cast.se vidisse de facto Florentiæ, & ibidẽ Fulgo.& Alex. Aduerte tamen ad vnũ bonum verbum, ꝗ in dubio vnusquisq; præsumit ædificare, principaliter propter bonam spem.& nõ ad iniuriam vel æmulationẽ alterius, ita pulchrè Bald.in.l.item lapilli in.ij. col.de

Pulchra si quidẽ materia de castris & fortaliciis.

In dubio vnusquisque præsumitur ædificare ꝓpter bonum.

colũ. de re.di.ff.allegata notata in.l. fluminum. §.fina.de damno infect. ff.facit regula.l.merito ff.pro socio. Item quarto limita quãdo quis vellet ędificare castrum, vel fortalicium in finibus vel limitibus imperij text. nota. in dicta. l.quicũque castellorum iuncta gloss. de fund. limitr. C.lib.xj. Et not. Barto.illum text. contra tenentes castra in confinibus territorij Perusini. nam possunt eis auferri,& per dominum Iaso. in. d.l. j. C.qui testa.face.pos. & in nigro ne fiscus, vel resp.pro.C.Et aduer.licet text.in. l.loca. sacra. §.muros de re.diu.ff.videatur velle,quòd sine licentia principis,vel superioris quis nõ possit reficere muros fortalicij,vel villę: tamen Bart.in dicta.l.opus.ff.de ope.public. determinat contrarium,& contrarium seruatur. Hęc est pulchra materia,in qua si latius videre cupis, videas per docto.in locis per me allegatis: quia de istis castris & fortaliciis vidi nuper magnũ certamẽ inter nobilem militẽ Marcum Rony dominũ de la brose ex vna parte,& nobilẽ scutiferũ dominum de Valansay ex altera, quòd certamen fuit amicabiliter terminatũ arbitrantibus aliquibus strenuis militibus. Et de istis vide par Innocen. in capitulo pisanis extra de in integ. restit. & cum text. loquitur de furcis patibularibus vide quid illę significent,quia imperium significare videntur dixi suprà titu. *De haulte iustice*. art.iij.

An sine licẽtia possint refici muri.

VIII. Article.

Tous vendans draps en detail,les aulneront par le fest, sur peine d'amende arbitraire. Fors les roleaulx & carriziz d'Angleterre.

Les aulneront par le fest,&c.

¶ Istud est vtile propter fraudes, quas sciũt nõnulli adhibere in istis pannis laneis venundandis.caput enim in omni panno(si vera est fama) melior pars est. intelligo in panno laneo:sed in ostadinis est pars deterior.

IX. Article.

En ensuyuant les statuz,edict & ordonnance du Roy Loys publiez & modifiez per la court de Parlement a Paris le.xxvij.iour de Ianuier mil. cccc.lxxx.& dix, nulz de quelque estat ou condition quilz soiẽt demourans au bailliage de Touraine, ne pourront tirer, ou faire tirer a poulyes,ne aultres engins les draps de laine quilz feront, ou ferõt faire, ou auront achapte pour les reuendre.

X. Article.

Et ne seront venduz ou exposez en vente a laune auditz bailliage de Touraine lesditz draps de laine,si nõ quilz soyent mouillez retraictz & prestz de eaue: & si aulcun sont trouuey faisant le contraire,seront puniz selon lesditz statutz, edict & ordonnance.

¶ Hodie in nundinis fuerunt venditi multi pãni lanei certo precio, & contractus fuit de dicta venditione passatus per Fraciscũ chasteau & Io. petitichan,regios huius terræ notarios passato instrumẽto. Franciscus vult apud se retinere originale. Dictus petitichã dicit oppositũ, & dicit se esse notariũ regis sicut alius est. Quærit quid iuris. sunt enim ambo in eodẽ officio, & in pari honore. Quid igitur diceres? Certe respondi, ꝙ originale deberet remanere apud Frãciscum,cũ ipse senior sit, & per doctrinam Bald.in. c.quoniam contra falsam in.xvij.col.de prob. vbi pulchrè dicit, quòd si sunt plures socij in suis bonis cõmunes in mercantia,quòd codex rationũ debet stare apud seniorem,& si iudex cõmittat examinationem aliquorũ testiũ duobus notariis: tũc originale inquestæ debet remanere apud seniorẽ. Ita dicit tenere Innocẽ.in.ca.j.de maior. & obe.ex. & pulchrè do.pe. ff. Originale vero notariorum Parisi.remanet penes scribentem.

XI. Article.

Et pourront lesditz marchans tenir presses en leurs maisons, & presser lesditz draps,pourueu que lesdictes presses soyent comme celles qui sont a Paris: Cestassauoir en boys, & puis en papier tant seulement:& non en fer,arain,ne autres choses.

XII. Article.

Toutes aulnes du bailliage de Touraine seront esgallees & adioustees a laulne royal de la ville & cite de Tours sans preiudice, au reste des droictz des seigneurs ayãs droit de mesures & aulnaiges, lesquelz seigneurs bailleront doresenauant les aulner a leurs subiectz a la mesure de ladicte aulne du Roy a Tours.

Chapitre des droictz de baronnie.

Premier Article.

Le baron vse de tous droictz que vsent les seigneurs & iusticiers precedés. Et auecques ce peult rappeller.

¶ Sequitur in textu.

Peult rappeller.

¶ Contra de.l. relegati. ff. de pe. vbi habetur quod soli principali licet dare relegato licẽtiam veniendi, & ibi Barto. attamen ciuitatis aliquem in superiorem non recognoscentes possunt id relegato concedere Bart. ibidem. de istis bannitis lõga est in iure disceptatio, quæ potius est subtilis, quàm practicabilis: attamen menti tene, quòd banniti sunt laicaliter excommunicati, vt pulchrè per Barto. de Saly. in autenti. Item nulla communitas. C. de epi. & clemẽ. & vide per eundem Salyc. in. l. prima. C. de hæredi. institu. Et an bannitus sit hostis patriç. & an perdat cognationem, & agnationem, & de recipiente bannitum vide Barto. in. l. secunda de recept. arbi. ff. & quid debeat facere iudex bannito producto coram eo vide eundem Barto. in. l. diuus de custo. reo. Et si bannitus potest impune occidi ex forma statuti. an tunc possit occidi per filium vide pulchrè Barto. in. l. si adulterium cum incestu ad. l. Iulia. de adul. ff. Barto. in. l. postlimi. §. filius. ff. de captiuis & postliminium reuersis. Et de quæstione de qua sæpenumero vidi dubitari, an videlicet bannitus possit esse arbiter vide per eundem Bart. in. l. peculatus. l. primo ad. l. Iul. peculatus. ff. Et an arma eius vbique depicta possint deleri, vide pulchrè per Barto. in. l. eorum. ff. de pœnis. Sed quæro ecce aliquis est bãnitus, non audet comparere in patria, moritur: an saltem possit sepeliri in patria, scilicet in sepulchro maiorum, determinat Bart. in. l. tertia. ff. de cadaueribus damnata, quòd non: quia qui viuus in ciuitate morari nõ poterat, ad eam mortuus deduci non potest. Quæ autem adimentur per bannum: & an filij nati post bannum sint legitimi, vide Barto. in dicta. l. prima. C. de hæred. insti. Et an bannitus sit infamis, vide eundem Barto. in. l. mulcta. C. de modo mulct. qui & sentire videtur quòd non: & vide Bald. in. l. cassius longius. ff. de senato. & an possit contrahere, vide in quæstione per ipsum Barto. disputata, quæ incipit lucanç ciuitatis statuto cauetur versicu. præterea ex bannitis, &c. vbi videtur inclinare arguendo quòd sic: & in hac materia vide quod ponit Iason in. l. vna. ff. si quis ius dicen. nõ obtemp. versus finem ibi ad practicam dicit vnum bonum verbum de ex bãnitis: quia propter contumaciam bannuntur, & vnde dicatur bannum, vide Barto. de Salyce. in dicta. auten. Item nulla communitas de epi. & clemẽ. Et quia hæc est grandis materia. Ideo videas in prædictis locis, quia an çquiparetur relegato, vel deportato, nõ est meum nuper disputari, vide per Bar. & Saly. in dicta. l. j. C. de hære. insti.

Bannitus mortuus nõ põt in patria, a qua bãnitus est, inhumari. Qui viuus non põt ĩ ciuitate morari: ibidẽ mortuus sepeliri nõ potest, & facti pro le prosis. An quis possit propter contumaciam banniri.

II. Article.

Auant que aulcun se puisse dire seigneur baron. Il conuient quil ayt soubz luy plusieurs chastellenies, ou deulx pour le moins. Et est fonde dauoir ville close college, abbaye, ou prieure, & autres droictz declarez ou chappitre des droictz de chastellain.

¶ Sequitur in textu.

Autres droictz.

¶ Vtputa sigilli, ius pedagij, & similium semper audiui à defuncto honorabili patre meo magistro Steph. Sanson, cuius anima requiescat in bona pace, ꝙ Rex ad minus sub se debebat habere duos duces, Dux habere duos comites, Comes duos barones Baro autẽ duos Castellanos, Castellanus vero duos altos iusticiarios. Sed Abbas in cap. constitutus de testi. dicit multum egregie, quòd Rex debet habere sub se decẽ dioceses & metropolitanum, vt dixi suprà eodem titu. art. quarto.

III. Article.

Le seigneur baron peult donner a son vassal, qui tient de luy a foy & hommaige, haulte iustice, moyenne & basse. Et peult ledict barõ auoir iustice patibulaire a quatre pilliers garnys de lyens par dedans & par dehors: mais il ny aura point de fest par dessus.

¶ Sequitur in textu.

Le seigneur baron peult donner &c.

¶ Ego vidi in carthophilacio domini baronis mazeriarum concessionem olim factã domino doriole, tunc custodi sigilli regij: quæ concessio fuit facta per defunctmm dominum Ludouic. de andegauia mazeriarum baronem in qua continebatur non solum dictum militem concessisse dicto doriole altam in loco insulç sauary iurisditionem, verum & castellaniam saluis tamen iuribus suis.

IIII. Article.

En baronnye la iustice du parageau

geau ressort en la iustice de son parageur.

Sequitur in textu.

La iustice du parageur, &c.

Castrũ est de subst ãtia baroniæ.

¶ Et iste qui tenet sub paragio, non potest prætendere ipsas baroniç preeminẽtias, sicut castrũ, collegium, abbatiã, villam clausam, &c. vel melius, dic quòd ipse non possit prætendere castrum & duos castellanos, vt not. in titu. De pie de fief ar. vij. infra. Et hoc propter verba ibidẽ posita scilicet.

Les droictz sans les &c.

¶ Quia vt ibidem dicitur castrum, est de substãtia baroniç. Et dicitur in argu. ij. suprà eod. titu. quòd duæ Castellaniç subditç sunt de substantia baroniç. Item dictus tenẽs sub paragio, licet sit de baroniæ ressortu tamen in prima instãtia nõ respondet in curia baronis, nisi in duobus casibus. Primus in datione mensurarũ. Secũdus pro ferendo dictum paragium, vt arti. viij. infra titu. De pie de fief. Et quia hic dicitur in textu, ꝙ ipse est sub ressortu baronis. Quæro, quid importet hæc dictio ressortus. Breuiter, quãuis in iure nihil inueniam de ressortu pręcise scriptũ mihi, tamen optime placet dictũ guy. pa. q. cccccxviij incipiẽte ressortus secundũ communẽ &c. vbi notabiliter dicit, ꝙ secundũ consuetudinem regni Franciç, ressortus nil aliud est q̃ ius primarũ appellationũ, & aduerte quòd etiam feudũ potest cõcedi sine ressortu, sicut ciuitas sine territorio allega text. in cap. primo. §. fi. in qui. cau. feud. amit. & textum. in lege secunda de ver. sign. licet secundum ipsum feudum simpliciter etiam datum trahit ad se fidelitatem. Tamen feudum potest dari sine ressortu, credo, si dominus ĩsulç sauary vidisset hanc decisionem, quòd suprà pedes se erigeret: quia videtur facere pro se contra baronẽ mazeriarum, si bene prouideretur præsupponendo, quòd dictus de insula habeat iurisditionem à rege, vt ipse asserit: sed concessio iurisditionis, de qua mentionem suprà feci, totum propositum suum destruit.

Quid significet ressortus

Chapitre des droictz de peages & coustumes.

Premier article.

Marchãt forain, ou autres cõduysans denrees, par le chef de la peagerie trespassant icelle peagerie sans acquiter paye soixãte solz damende, & le droit de la coustume, ou du peage, & les fraitz de la poursuyte. Mais si le forain trespasse par lung des branchages de ladicte peagerie, ignorant ledit peage, ou coustume en iurant ladicte ignorance, & payant ladicte coustume: il sen yra sans amende pour la premiere foys. Et sil nose iurer, il payera soixante solz damende, & ledit droict de peage, ou de coustume, & les frais de la poursuyte.

Marchant forain.

¶ Hæc est trita in iure materia. Scitis quòd pedagium dicitur à pedibus, quia datur à transeuntibus in locis constitutis & designatis à principe, vel ab eo qui super hoc habet potestatem. Et inter pedagiũ & vectigal nulla potest bene colligi differentia secundum Pe. de Ancharano in. ca. quanquã de causibus. li. vj. Nunc pro introitu & præludio materiæ nostræ formo quæstionem talem. An exigẽtes pedagium teneãtur itinera tenere à prædonibus, & latrociniis secura? Bal. in. c. vno qui feu. dare pos. §. abbatissa. tenet quòd sic. Et adiungit verbũ singulare, ꝙ si fiunt aliquç robariç in eorum curia districtu, vel territorio vbi exigunt pedagia à trãseuntibus, quòd ipsi teneãtur, aut roboriã restituere, aut malefactorẽ exhibere. l. ne quid de incen. ra. naufra. ff. quod est profecto summopere notandũ. Et facit ad declarationem articulorum. iiij. &. v. ꝭ. eo. tit. Quæro secundo cui debeatur emenda pro fractione pedagij: dico, ꝙ de iure hęc emenda spectaret ad firmariũ pedagij per. l. si quis. C. de vectigal. & commissis. Sed curiarum stylus hac in sede se habet in contrarium, vide per Guy. pa. q. cccc. xiij. incipiente, vbi aliquis condemnatur. Quæro quarto, an confiscationes pertineant ad proprietarium, an ad vsufructuariũ: hæc est meo iudicio optima quęstio de qua vide Bar. in. l. diuortio. §. interdum solu. ma. ff. quem textum allegat ibidem Guy. pa. cum Barto. qui profecto textus nihil mihi facere videtur, nec Bart. ibidem saltem quod mihi satisfaciat. Ideo dic resolutoriè, quòd istę confiscationes & res quę cadunt in commissum, ipsi proprietario applicantur: ita audio firmasse Alberi. de Roz. in rub. C. de vsufr. & decisio. Delphi. q. cccc. lxxvij. facit quod pulchrè vult dominus Nico. Boerij titu. de consuetud. feu. §. ix.

Emenda pro fractione pedagii cui debeatur

En iurant ladicte ignorance.

¶ Hæc nostra consuetudo est iure multo gratiosior seu benignior: nam de iure non licet forensibus ignorare statutum consuetudinis locis de gabellis soluendis: ita egregie Paul. de Castro in. l. fin. §. licet quis se ignorasse, &. §. diuus quoque Marcus, vbi sanè est pulcher casus, & ibi

Barto.de public. vectigal. & com.ff. licet Bart. videatur intelligere, vbi esset ignorantia crassa, aut supina.

II.article.

Qui conduyct, ou faict conduyre par eaue, les choses du creu de son heritaige, dune peagerie en autre, en aucune de ses maisons: ne doibt que depry en certifiant par luy, ou par cedulle. Et en default de deprier paye amende de soyxante solz, & les frais de la poursuyte. Et par terre nest deu coustume, ne depry, sil ne passe par le chef de la peagerie, ou autre lieu, ou il y ayt billette, ou quel cas il doit depry seulement.

Il doit depry seulement.

¶ Hæc consuetudo est in iure sustentabilis, quia secundum iuris dispositionem pedagia solui debēt solummodo de his qua causa negociationis, vel mercimonij deferunt lege omniū. C.de vectigal.vnde de his quæ quis facit portare pro necessitate sua ad vsum suæ vitę & familię, non debet solui vectigal.nec potest exigi pedagiū, nec valet consuetudo in contrarium secundum Hostien.super.c.quibusdam de verbo sig.Imò vult. l.vniuersi. C.de vectigal.& cōmis.quòd ille debet decapitari, qui de rebus ad proprium vsum, vel gratia ruris colendi, vel ad se defendendum emptis, vel delatis exigit pedagiū. Et hoc casu, si contrarium publicani facere vellent, credo quòd is qui eos fraudaret, non peccaret, pro hoc facit dictum Bart.in.l. vectigalia de publi. vectigal.& commis.ff. vbi dicit, quòd non tenetur fraudans gabellas deo nec mundo, ideo ex primis dictis firmo quæstionem talem, an fraudās pedagia, vel guydagia peccet: & an teneatur ad restitutionē. Responde, breuiter post Panor. in ca.innouamus de censi.ꝙ sic istis tamen concurrentibus primo, si sunt legitima authoritate imposita, vel ita antiqua, quòd de eorum initio non extet memoria. Secundo, vbi imponentes, vel tenentes talia pedagia, vel guydagia laborāt loco & tempore pro vniuersali vtilitate pontiū, viarum, & saluatione personarum. nā ad ista tenentur. Sed de cōsuetudine disponitur, vt in sequenti articulo videbis.

Quæstio.

III.Article.

Ceulx qui acheptēt ble, vin, ou autres choses pour leurs prouisiōs, doibuent la coustume, silz ne sont priuilegiez, ouquel cas lesditz priuilegiez doibuēt depry seulement. Et en default de depry payerōt.lx.solz damēde, auecque les fraiz comme dessus.

Silz ne sont priuilegiez.

¶ Sed qui sunt isti priuilegiati de quo dicitur in tex.nostro. Responde, clerici singulariter ecclesiæ, & ecclesiasticæ personæ, & si quis à talibus exigeret per se vel per interpositam personam, si esset persona singularis, excōmunicatus esset ipso facto. Si collegiū, vel vniuersitas, puta castrū, vel ciuitas: tunc subiicitur interdicto donec restituat extorta, vt decentibus.c.quāquam. Et de aliis priuilegiatis vide in.§. rebus.l. si publicanus de vectigal.& cōmissis.ff. & ibi est celebris glo.tāgens illos qui excusantur. Et in hoc quòd consuetudo nostra tenet, quod propter defectū de depry, mercator est emendabilis, id est de iure: & consuetudo nostra est in hoc iuri communi consona. Nam vt pulchrè, inquit Pau.de Castro in.l.fi.§.diuus quoque pius.de publi.ff.licet de aliquibus rebus quæ portātur, non debeat solui gabella: debet tamen nunciari gabellariis, vel publicanis, & recipi apodissa ab eis. aliàs merces, vel res confiscantur, sicut si solui debuisset vectigal, & solutum non fuisset: quod est dictum singulare & optime quadrans. Aduerte ad me: quia in textu facta est mētio de priuilegiatis de quibus est glo.ordinaria in.d.l. si publicanus.§. de rebus de public.ff.vltra quos Barto.in.l.j.C. de naufragiis lib. xj. posuit vnū singularem casum, quòd si vicini nostri veniunt ad macinandum in terris nostris, scilicet in molendinis nostris, quę sunt in territorio nostro: tunc hj vicini possunt recedere sine gabella & pedagio, quia vrgente necessitate venerūt ad nos. Et pone exemplum de dicta necissitate. Siue compellentur venire propter hostes ad macinādum, siue propter nimiam fluminum inundationem, quia cōtra vires fluminum non sunt vires hominum.l. Cæsar.de publi.ff. Et ꝓ hac decisione singulari Bar.facit tex. singularis in.l.fin.§. sed si propter necessitatē.ff.eo.tit.vbi dicunt doc.ꝙ si mercator qui per Turonum erat trāsitus, audiuit quòd iuxta vrbem in aliquibus forestis essent latrones aliam per partem transierit cum mercibus, licet in loco quo euadendo transiuit pedagiū, vel vectigal, non soluerit, excusatur tamen à commisso quod est singulare dictum, & de priuile.in solutione vectigalis, vide in.l.licitatio.§.res exercitui &.§.mercatores de public.ff. vbi inuenies, scilicet in.d.§. res exercitui, quòd emptores vectigalium non possunt exigere vectigal de rebus quę mittuntur ad exercitum. Et in.d.§. mercatores inuenies, quòd emētes ab ecclesia teneātur ad vectigal. vbi refert Bart. quęstionem quæ fuit talis. ecclesia Romana habet salinas in terra Ro

Nota hoc dictū pro gabellariis.

Cōtra uires fluminum non sunt uires hominum

Vectigal nō exigitur pro rebus quæ mittuntur ad exercitum.

ra Romandiola: modo quidam emerunt salinas ab ecclesia: & portabāt Romā, in ciuitate Fauentina petebatur pedagium: illi emptores dicebāt nos eminus ab ecclesia quæ non debet soluere, & per illum.§.mercatores, fuit determinatū contra eos, quia ista iura ecclesiæ non transeunt ad emptores secundum dy. ibidem per Bart. relatū. Sed Bar. distinguendo dicit, ꝙ in ordinario scilicet, quod imponitur lege vel authoritate principis, tunc priuilegium transit ad emptores: & sic procedit dictum dy. Aut est extraordinatium à.l. senatusconsulto, vel principe non introductum: & tunc procedit opi. Barto. vt immunitas, vel priuilegium non transeat ad emptorem pro hoc allega.l.j.de priuile.do.Augu.lib.xj.C. Itē semper dixi, ꝙ firmarij præpositurę regiæ huius sedis malefaciunt, qui petunt seruientes incarcerari pro emendis non solutis: quemadmodū ipsi incarcerantur à receptore regis, quia ipsi firmarij non vtūtur priuilegio regis: quia ex mutatione personę mutatur cōditio rei. Barto. in.l. Paulus de acq. hære.ff. Sicut nec etiā fiscus succedēs in locum priuati vtitur iure fisci, sed priuati.l. fiscus de iu.fisc. & ita in specie firmat in practica Guy.pa. in.q. ccviij. pro qua allego textū.in.l. ij quos de conue.fis.debi.C. & ibi Barto.

Iura ecclesiæ nō transeunt ad emptores.

IIII. Article.

Qui a droict de peage, doit tenir en reparation les ponts, ports, & passaiges sur chemins, riuieres, & ruisseaulx du grāt chemin peageau. Sinō que autres par deuoir y fussent tenuz. Et au regard des reparatiōs des autres chemins voysinaulx, il y sera pourueu par les iuges ordinaires des lieux en la iustice desquelz seront situez, & assis lesditz chemins, ainsi que de raison.

En reparation.

¶ Ne mireris de hoc: nam & etiā exigentes pedagia tenētur itinera tenere secura secundū Bal. in lib. de consue. feud. titu. qui feudum da.pos.§. abbatissa. & in titu. de pace. iura. fir.§. conuenticulis. vnde addit, quòd si fiunt aliquę robarię in eorum curia, territorio, aut districtu, quòd tales exigentes pedagia tenentur aut roboriam restituere, aut malefactorem exhibere, vt & etiam dixi in art. primo suprà eo. titu. Et quia textus noster in fine loquitur de refectione viarum: ideo de ea videamus, & relictis multorum doctorum doctrinis: placet mihi doctrina Bartoli in.l. per Bytiniā. C. de immunitate nemini concedenda lib.x. vbi pulchrè distinguit, aut inquit ipse: est via publica, aut priuata. Primo quidem casu. Si via publica est intra muros ciuitatis, tunc quilibet debet eam munire iuxta domum suam. Si verò est extra ciuitatem, tunc debet fieri munitio & refectio expensis communis, imponendo collectam pro quantitate matrimonij. Secundo vero casu principali, id est cum via est priuata, & tunc hoc potest duobus modis intelligi: vno modo in via prout est ius eundi, & dicitur seruitus, & tūc refectio incumbit illi qui habet viam, ille enim qui debet viam, solum debet pati.l. refectionis communia prædio.ff. Secundo accipitur via priuata, hoc est facta ex collationibus priuatorum, & tunc idem, quia ad illos priuatos spectat refectio.l.ij.§. viarum ne quid in loc. publi.ff. Et ibi vide Bar. loquentem de munitionibus aggerum quæ fiunt iuxta ripam fluminū, sicut dietim videmus iuxta leuatā fluminis Ligeris, ne Liger excrescat, & istę expensę debēt fieri pro quantitate patrimonij possessorum. vt.d.l. per Bytiniam. Sed quid in ecclesia. Responde, iure Cęsareo dictante, quòd ipsa tenetur ad refectionem itinerum & pontium: intelligo de itinere, vel ponte regali publico vel prætorio, non prouinciali vel priuato arg.l.fi. de loc. & itine. publi.ff. & .l.ij.§. fina. ne quid in loc. publi.ff. Et quòd plus est, tenetur ad expensas pontium nouiter faciendorum secundum Bar. de Saly. in.l. ad instructiones. C. de sacrosan. eccle. Quid de murorum instructione, dic breuiter quòd etiam ipsa ecclesia tenetur si fiant ad tutionē pro defensione ciuitatis. Sed si ad ornatum & pompā, tunc ecclesia non tenetur. vide latè per scribentes in.d.l. ad instructiones post Iaco. But. Ex supradictis habes succincte de viis, de pontibus, & de instructione murorum, vide ad practicam Guy.pa. q.vij. & .q.lxxviij. vbi dicit quòd ita fuit practicatum, dum guerra duraret inter regē & ducem Sabaudię pro munitione murorum ciuitatis Gratianopolis. Et quando princeps indixit collectam pro feudis, & ecclesia habet feudum siue mediate, siue immediate: certe illa tenetur sicut alij vasalli Ioan. Fab. & Ias. in.l. placet. C. de sacrosan. eccle. vbi etiam dicunt de itineribus regalibus & muris.

De expēsis aggerum.

Ecclesia tenetur ad refectionē itinerū, pontium & murorū.

De francis feudis ecclesiasticis.

V. Article.

Et si le marchant, ou aultre trespassant ledict peage par default de entretenir lesdictz pontz, portz, passaiges, & chemins en bonne & suffisante reparation souffroit, & soustenoit aulcūs dōmaiges & interestz, ledit seigneur ayant ledit droict, ou son fermier en sera tenu. Et pourra ledit seigneur suzerain a la requeste de la partie interessee saysir les

fruictz de la seigneurie, ou sera situe ledit peage, iusques a plaine satisfaction desditz interestz & dommaiges, ledit seigneur, ou ledit fermier a ce appelle.

Souffroit aulcuns dommaiges.

¶Hic est articulus æquitate plenus in principio, & vide quę scripsi in pręcedēti in principio.

Pourra saysir.

¶Istud videtur rigorosum quòd pro paruo dāno à mercatore passo, qui duntaxat habet vnum paruum fardellum, quòd tota aliqua castellania saysiatur: probabilius esset quòd vsque ad concurrentem damni quātitatem fieret saysimentū.

VI. Article.

Si aulcun marchant se part au matin de son hebergement pour aller a foire, ou a marche, passant par aulcune peagerie, & en icelluy iour il retourne par ses pas, il ne doibt peage ne depry: suppose quil ayt vendu sadicte marchandise, ou partie dicelle.

Ou partie dicelle.

¶Istud superfluum est: quia si mercator rediens per passus suos eodem die, quo de domo sua exiuit, non teneatur ad aliquam pedagij solutionem, si vendiderit mercantiam suam totam, multominus tenetur si duntaxat vendiderit aliquam partem. Si enim est immunis à toto, multo magis à parte.

VII. Article.

Pour auoir mal acquite, na point de confiscation, soit du bien acquite, ou du mal acquite. Mais il y chet amende de cinquante solz pour le mal acquite, auec le droict du peage, & les fraiz, mises, & despenses.

Soit du bien acquite &c.

¶Istud dictum est sine ratione. Sed sic fuit in prima & vetusta huius voluminis consuetudinum compositione. quia certum est, quòd pro bene soluto non debet esse locus commisso: sed pro male soluto, sic. quia de iure quādo quis defert res vectigales si non soluat vectigal. tunc confiscantur, seu in commissum cadunt. l. imperatores. §. idem rescripserunt cum similibus de publi. & vectig. ff. Sed tamen intra triginta dies potest pupillus soluere vectigal, & res liberabitur. Sed an ipso iure liberetur minor à commisso infra triginta dies soluens vectigal, an ope restitutionis, videte Barto. in. d. §. idem rescripserunt. Et an tempus soluendi canonem ipso iure currat minoribus. vide quæ dixi supra titu. j. argumen. v. in fi. super verbis.

Poches, harnois, & bestes cōmi. &c.

¶Sub litera F, & allego. l. si tutores. C. de administra. tuto. vel cura. Aduerte insuper quòd si merces essent duorum dominorum, & vnus portet rem communem contra debitum, & non soluto vectigali, quòd solum eius portio publicabitur: ita Barto. in. l. fraudati vectigalis. eo. titu. ff. versicu. nota quòd licet vnus ex dominis. Et inducit ibidem ad. q. pulchram, an si vnus habens fundum emphiteoticum, ab ecclesia decesserit relictis pluribus filiis, & vnus soluit canonem, alius non, an tota res reuertatur ad ecclesiam, vel pars? vbi refert glo. tenuisse in. l. communi diuidundo. ff. communi diuidun. quòd tota res publicetur, & tu vide per eundem Barto. qui. Quærerem libenter de vna quæst. quæ est hodie coram me pro nonnullis dicentibus se præscripsisse pedagium, & dicunt se esse de fortariis locharum. Sed vide Barto. quærentem quanto tempore debet esse cessatum in solutione vectigalis antequam præscribatur, vbi dicit resolutoriè, quòd si exactio ipsius vectigalis pertinebat ad priuatum ex priuilegio vel consuetudine, & sufficit esse cessatum decem annis. vt. l. j. de nundinis. Aut pertinebat ad fiscum vel rempublicam, & tunc quadraginta annis. vt l. omnes. C. de præscrip. xxx. vel. xl. anno. Si tamen loqueremur in solo priuato se dicente pręscripsisse contra rempublicam, tunc non audiretur secundum eundem Barto. allegat. l. euacuatis de Decurio. An autem ementes pedagia debeant habere remissionem propter guerram vel pestem, videte pulchrè Barto. in lege cotē ferro. §. qui maximos. ff. de publ. Bald. in. l. si ea. C. de vsufr. & in. l. licet certis annis. C. de loc. & conduc. & pulchrè Pet. de Ancharano in cōsilio. cccxv. vbi dicunt quòd non. Nisi guerra esset propter culpam illius, ad quem directum ius præcipiendi vectigal, spectat in patria subiecta secundum eundem Bartolum, quia secundum eum perceptionis & commoditatis futurus euentus videtur esse emptus. Et hoc quando per publicanum est precium persoluendum, non annuatim, sed ad certum tempus quando est vnum precium soluendum semel. Et quid in publicano qui annuatim soluere debet, vide latè per Barto. in quæstione per eum disputata, quæ incipit publicanus quidem emit à communi Perusij, & est quarta in ordine disputationū. vbi videas. quia Barto. in dicto. §. qui maximos, non allegat hanc quęst. bene autem se dixit disputasse illam.

De loyaulx aydes & roucins de seruice des gardes deues aux chasteaulx des seigneurs. Et la maniere commẽt ilz doibuent estre faictz & leuez.

Premier article.

Roucins de seruice aucunesfoys sont deubz a muance de homme:& aucunefoys a muance de seigneur,& aucunefoys a muance de homme, & de seigneur. Et en ya les aulcuns roucins qui sont abonnez, les aultres non. Et de ceulx qui ne seront abonnez, sera parle en la fin de ce chapitre.

¶Quærit dominus Iason in.l.placet.C. de sacrosan.eccl.an Rex,dux,vel alius dominus possit imponere collectam vasallis suis, quia natus sit sibi filius,vel vxorem duxit,vel maritat filiã, vel filius creatur miles: & dicit quòd sic post Specu.in titu.de feudi.§.quoniam in penul.col. & Bald.in.l.cũ multæ.C.de bo.quæ libe.hosti. in tit.de immunit.eccle.§.j.Bal.in cap.j.§.similem de capit.cora.in vsibus feudorũ,quod apud nos practicatur,vt hic vides.

II.Article.

Loyaulx aydes sont deubz en troys cas,& pour troys causes quant elles y aduiennent comme dit sera cy apres.

Loyaulx aydes.

¶Ista materia videtur esse in iure dubia:an ista procedat de iure:quicquid sit,habes hic opinionem Specula. practicatam in duobus articulis, scilicet in secundo & tertio casibus.nã ipse Speculator tenuit in titu.de feu.in.§.quoniam.super homagiis,ꝙ vasallus tenetur domino obedire & seruire in.vj.casibus propter feudũ quod ab eo recepit.Primo pro exercitu imperatoris tenetur cõferre vasallus secundum quantitatem & qualitatem sui feudi.Secũdo pro Corredo imperiali,vt videlicet quando imperator transit per locum illum. Tertio pro filia domini maritanda. Quarto pro se, vel filio milite faciendo. Quinto si dominus captus est, tenetur conferre pro eius redemptione,& isti tres proximi præcedentes casus recipiuntur de consuetudine nostra. Sexto pro aliqua terra emenda. Et dicit Spec. quòd si vasallus recuset in his casibus dominum iuuare, quòd dominus poterit eum compellere,

Vasallus tenetur obedire & seruire domino in sex casibus.

& libellum contra vasallum offerre. Et ita se dicit practicasse dominus Guy.pa.pro filia sua maritãda in baroniis sancti Albani.Sed tamẽ Bal. in.l.cum multa quæ est.l.penulti. C.de bo.quæ libe.dicit quòd in casu necessitatis nõ potest dominus vendere rem subditi:nec in casu necessitatis potest vasallus compelli præstare collectas domino,aut angarias. Alibi tamẽ videtur firmare contrarium.nam dicit ipse in.l.j. C.de ope.libertorum, quòd tempore necessitatis pro seruitiis ꝑsonalibus potest dominus subditis suis imponere subsidium charitatiuum vsque ad valorẽ operarum, vel mandare subditis quòd seruiãt in eisdem operibus. refert & Iason in.§.item seruiana.xxiij.col.versicu. hinc sumpta occasione.institu.de acti.

III.Article.

La premiere si est pour la ranson du seigneur duquel la chose hommagee est tenue, quant il est prisonnier des ennemys de la foy,ou de ce royaulme.

IIII.Article.

La seconde cause est pour le mariage de la fille aysnee dudict seigneur.

Pour la fille aysnee.

¶Notanter dicit,quòd prima nata filia domini: quia pro secũdo nata non tenerentur vasalli ad legalia seruitia persoluenda:nec posset dominus vasallos secundo talliare.ar.l.sancimus.de consulibus,& non spargẽdis lib.xij.C.& facit.l.boues.§.fin.de ver.signi.ff.Sed mihi videtur, quicquid dicãt doct.quòd illa.l. sancimus,non bene probet: imò videtur sonare oppositum, nisi dicas quòd glo.penul.illud teneat. Sed pro cõsuetudine nostra optime facit dicta.l. boues. in.§. de ver.signi.ff. quia hic loquimur de filia maritanda,moueo dubium à quodam consiliario Parisiano me Turonis existente in præsentia magistri hospicij inclyti militis dñi Caroli de Rohan.tũc temporis Turone gubernatoris seu balliui. Quæstio talis fuit. An filia quæ sine consensu patris se maritauit ante.xxv. annũ de iure nostro possit licite à patre in testamento exhæredari. diceres quòd sic per tradita in autenti. sed si post. xxv.annos. C.de inoffic. testa. Sed ego non sic loquor, quia,vt scitis,licet de iure ciuili in filia maritanda patris consensus requiratur: quia non est virginalis pudoris quærere maritum, sed curę paternę. per not.in.l. si & proponis.C.de nupt.&.ca.honorantur. xxij.quæst.ij. Sed quæstio est quid de iure canonico: videtur primo,ꝙ filia non debeat propter hoc exhęredari,cum de iure pontificio non requiratur patris

Nõ est virginalis pudoris quærere maritũ: sed curæ paternæ.

consensus.glo.in.l.Paulus.respon.de sta.ho.ff. Paul.de Cast.in.d.auten. Sed Sig.post dicit, ꝙ certe licet ius canonicum disponat de validitate matrimonij:non tamen disponit circa iniuriam patris. ar.eorum quæ no.in.ca.cum secundum extra de secund. nup. Sed quicquid sit,non credo opi.Paul.fore veram,eo quia filia videtur esse decepta per prouisionem iuris canonici,nisi forte talis filia cum esset nobilis nupsisset vili & & indigno:quia tunc etiã attento iure canonico posset exhæredari secundum Bart.in.l.si pater. C.de sponsa. Sed adhuc hæc limitatio non est tuta per no.Ias.in.d.autenti.sed si post.est ergo potius tenendum, quòd filia non possit ex hac causa à patre exhæredari .Sed quid dices de hac quæstione? Quidam nobilis mediocris fortunæ habet plures filias forma conspicuas & corpore venustas,inter quas est vna natu maior,quæ Veneri sua speciositate,aut Helenę merito comparanda est. veruntamen illa est superbi spiritus,& elati animi:vult eam matrimonio collocare pater qui est ex antiqua nobili ꝓgenie, & pro hac prima filia maritãda pater ipse,quia viribus impar est, vasallis petit legalia auxilia secundum prouisionem nostrę consuetudinis,obediunt vasalli,& vt tenẽtur,domino subueniunt:dominus autem filiam cuidam nobili armis dedito bellicossimóque, sed parum possidentia filiam cum mille aureis iusti ponderis dedit: post paucos dies ingruit quòd capitaneus, vt more Frãco loquar,istum bellicosum nobilem nouiter desponsatum ad arma vltra montes pro regis seruitio euocauit:tandem coactus est ipse bellicosus nobilis vxorem & iuuenem, & teneram non sine magna animi angustia relinquere, & maiorem partem suorum mille aureorum in equis phaleratis,& armis expendere,& quod plus est in seruitio domini regis. Iste bellicosus iuuenis post dies paucos mortuus est habito de morte mariti nuncio,iuuenis illa domisella post aliquot lachrymas more mulierum emissas, & post aliquas deplorationes,quia placido amori pugnare non poterat, patrem instantissime orat vt denuo maritetur:quid faciet odiosus senex pater, videt filiam iuuenẽ tela cupidinis in oculis deferentem,parte ex alia videt bursam suam nummis vacuam : insuper videt generum quendam suum expendisse maiorem mille aureorum partem ab ipso in matrimonio datorũ in equis suis & armis:videt quòd filia quæ vt dixi erat superbi spiritus, & quæ consuluerat quendam profecto strennuum aduocatum secreto , & ad aurem dicebat,quòd non intendebat ꝙ pater minueret sibi pristinã dotem,attento quòd eius matrimonium fortuito non fuerat diminutum per auten. sed quanuis dos.C.de re vxoria act.Nunc pater hæc considerans vult rursus à vasallis suis legalia auxilia implorare.quæritur an sit audiendus: diceres quòd sic,tu qui faueres huic formosę mulieri. & mediusfidius si hanc vidisses formã excellentem forte quòd fauisses, nam & alios pristinos apud iudices forma fuit causa fauoris, & species causa conculcandi recti iudicij.vt.l.ij.§. iudicium.ff.de orig.iur.ciui. Et pro parte patris filiã maritare volentis hæc duo potissima adducuntur:primo quia verũ est dicere ꝙ hęc est prima eius filia,& agitur de ea maritanda:igitur dictante consuetudine legalia auxilia sunt domino danda. Item si vnquã ratio fuit vt vasalli legalia auxilia præstarent , nunc maior est ratio quàm vnquam fuerit:ne forte cum filia quæ iuuene & cupido dormire solebat, memor pristinorum gaudiorũ alium iuuenem amore insano: iuuenem quidem dico forte indignum & ignobilem sibi furtim assumat.Sícque totam domum patris denigret. breuiter omnì fauore seposito dixi quòd vasalli non tenerentur : quia quanuis verũ sit,quòd ex dispositione consuetudinis nostrę vasalli domino subuenire teneantur pro prima filia sua maritanda:non tamen tenentur pro ea re maritanda, pro hoc induxi quasi pro casu dictam.l.boues.§.j.de verb.sign. Secundo dicebam, quòd sufficit amico subuenire in paucis.l. tutori.C.de neg.gest.Sed illa cum loquerer,ore promptissimo respondit,quòd quanuis sufficeret amico subuenire in paucis,non tamen amicę cui subueniendum est non in paucis, quia amicæ nõ quęrunt paucas subuentiones. Et no.verbum fœmininum duorum vultuum,seu duorum intellectuum,& profecto illo tunc risi. Et cũ dicerem & in risu, quòd responderet mihi ad.d.l.boues. per me allegatam. illa facetissime & risibiliter respondit,nescio quæ sit illa.l.boues.quã aduersus me allegatis.Scio tamẽ quòd vellem patrem meum non habere boues,nec aratra,& quod maritata essem. & tunc sane omnes ingẽti risu reddere cœperunt. Et quanuis hũc casum verbis latinis explicauerim,tamen crede mihi mores distant à carmine nostro, vt dicit Ouidius. Volo insuper vt ad me parumper aduertas, & te rogo ne velis quęstionem meam calumniari, vbi dixi, quòd pater nõ potest filiæ dotem ad se reuersam minuere : nisi eius patrimonium fuerit fortuito casu diminutum. Ideo quæro quid si filia secũdo nubat contra voluntatem patris, an pater illam dotare teneatur? Denuo breuiter inhærendo opinioni Saly.in.d.auten.sed quãuis.C.de rei vxo. act.tenerem ꝙ sic.quicquid dicat glo.cũ vt filia vidua nubat cum cõsensu patris, illud procedat ex debito honestatis,non necessitatis secundum eundem Saly. Ibi Imo.& vt dixi tantam dotem pater ei assignare tenetur in secundo matrimonio, quantam & in primo:præsertim vbi vir secundus est dignus tanta dote, quòd est summe notandum. Pro hoc faciunt verba Bal.suprà relata.& verba Salyce.in.d.auten. sed quanuis in versicul.& his infero . Sed pulchrum est videre quid si filia thoros exosa coniugales extincto primo

Pulchra & facetissima quæstio.

De hac q.uide quæ scribũt infrà titul. de douaire de femme noble arti.6.

Pater nõ potest minuere dotem filiæ

Species & pulchritudo fuere causa subuertẽd. recti iudicii.

Vasallus & si teneatur domino subuenire ꝓ filia prima maritanda,nõ tamen tenetur ꝓ ea re maritãda.

6 infrà tit. de dousire de féme noble arti.6.

Ouidius. Crede mihi mores distant à carmine nostro.

Vbi uir secundus est dign9 tanta dote, tũc pater nõ potest minuere dotem.

primo viro non vult secundo nubere,& dicat cũ Didone iiij. A Eneidos, Ille meos primus qui me sibi iunxit amores Abstulit : ille habeat secum: seruétq; sepulchro. Et velit ipsa filia effecta vidua monasterium monialium ingredi, vt ibidem suos conterat dies, ad deo seruiendum & orandum pro marito suo mortuo quem tantum dilexit. an tunc isto casu pater eandẽ dotem sibi dare compellatur, quam dederat viro. Breuiter inhærendo religioni, sto cum Cy. qui videtur dicere in.d.autenti. sed quanuis. quòd pater eandem dotem sibi dare compellatur. Et id suadet optima ratio: quia tunc illa nubit deo, qui est nobilior quocunque marito: & dignior sine aliqua comparatione. Nec mihi dicas, quòd onera matrimonii sunt grandia, quia sic etiam onera monasterii. Moniales enim cum sint à vita actiua separatæ, vt facilius vitæ contemplatiuæ indulgere possit, redditibus & opibus indigent, cum nihil lucrari possint: & quanuis bonum sit matrimonium, melior tamẽ est castitas: & plus placent continentes deo, quàm coniugati. Glossa in capitulo primo de summa trinitate & fide cath. extra. super verbo coniugati. Et nota vnum verbum cõtra pauperes maritos. nam dicitur in iure, quòd contrahens matrimonium supponit se fortunæ, sicut nauigans. gloss. xvij. quæstione. ij. nos nouimus. Sed redeundo ad quæstionem. diceres forte quòd dispositio illius fauore, mirum est istud quòd si non essent in mundo nisi frater & soror, tunc ipsi possent contrahere matrimonium. gloss. xv. quæstio. j. cum igitur genus. Sed ego dico quòd maior est fauor religionis quàm matrimonii. docto. in autenti. nisi rogati. ad Trebellia. C. & cap. in præsentia. de probat. extra. faciunt tradi per Bartol. in consil. j. quòd incipit Parmensis. Vel realius dico, quòd filia intrando religionem, dicitur contrahere matrimonium spirituale, quod est dignius carnali matrimonio, igitur.

Pulchra quæstio de muliere monasteriũ intrante.

Mariti sũt nauigantes.

Verbum stupẽdũ.

Maior est fauor religionis quàm matrimonii.

V. Article.

Quant ledit seigneur qui a accoustume suyuir les armes, est faict cheualier.

❡ Sequitur in textu.

Est faict cheualier.

❡ De militibus plura scripsi in lectura mea quã feci super. l. morali. cum super virẽtes fluminum ripas. C. de re mili. lib. xij. Et tene menti & pondera, quòd consuetudo intelligitur de militibus qui consueuerunt arma sequi, non de militibus ociosis, bene facit. l. ne quidem putarent. C. de testamen. milit. Nec mireris, habeat priuilegium exigendorum legalium auxiliorum. quia, vt scis, miles in iure habet quasi infinita priuilegia, inter quæ habet vnum singulare, quòd non potest conueniri nisi inquantum facere potest. gloss. & docto. in. l. miles. ff. de re iud. Et miles in bello iusto potest sine peccato hostem occidere. tene mẽti, quia crebro fui interrogatus. vide. xxiij. q. j. & . ij. quasi per totum. Item miles torqueri non potest. l. milites. C. de quæstio. nec valeret consuetudo. in contrarium Bar. in. l. omnes iudices. C. de decurio. sed quanuis triplex sit militia, scilicet cæłestis armata, & legalis. vt p Bar. & doc. in. d. l. miles. de iud. attamen militia non est dignitas. l. si quis seruum. C. quæ militia non poss. li. xij. quia militia & dignitas ponũtur vt diuersa. vt. l. fi. C. e. tit. limita tamen nisi esset militia equestris. doc. in. l. vna. C. de equestri dignitate. lib. xij. quia tunc militia esset dignitas. Secundo limita nisi malitia esset iũcta nobilitati, pulchrè per Iasonem in. l. licet. C. de testa. milit. & quòd miles nõ habeat dignitatẽ. firmat Bar. in. l. ex eo tẽpore. de test. mili. ff. in. j. q. & isti milites creãtur à rege vel barone etiã extra territorium, cum istud sic facultatis simplicis, & iurisditionis volũtariæ. Bar. in. l. ij. C. de digni. li. xij. & . l. fi. qui militia non pos. e. lib. ꝙ tene mẽti. quia sæpe interrogatus sum ꝓpter milites creatos vltra mõtes, extra Mediolanensem ducatũ. Et nota insuper, ꝙ impubes potest esse miles. doc. in. d. l. licet. C. de testa. mili. Bar. & doc. in. l. j. C. de mune. & hono. non cõtinuand. inter pa. & fil. li. x. Sed adhuc nota vnũ singulare, ꝙ si miles capiatur in bello, pro eo tẽpore qua captus est, non debet habere stipendia. l. j. C. de re milit. lib. xij. & ibi Bar. & est singulare verbũ, & si vnquam videam aliquem militem. libenter illũ interrogabo qualiter obseruetur de consuetu. Est & aliud singulare qđ ponit pulchrè Bar. in. l. fortissimi. C. de erroga. milit. anno. vbi pulchrè dicit, ꝙ si miles non repiat pagam in tempore debito, scilicet cũ faciũt milites ostẽsiones suas per quarteria anni, ꝙ tunc vltra petere non poterunt stipendia: est profectovnum magnũ verbum. Sed nescio quod contrarium obseruatur de cõsuetudine. Sed adhuc aduerte in hoc qđ suprà dixi, militiam non esse dignitatem nisi in militia Romana & equestri, vel nisi militia iungatur alteri dignitati, puta ꝙ doctor efficiatur miles. Adhuc plus dico, ꝙ militia non est nobilitas. vt per Bar. in. l. j. C. de dig. lib. xij. & Ias. in. l. si quis in cõscribendo. C. de pact. in. j. col. versi. iiij. pondera. Et intantum quòd doctor debet præcedere militem cũ propria virtute fulgeat. l. si quid in bello. ff. de cap. & postli. reuer. Et ita determinat Bal. in proœ. digestorum. in vltim. columna. hoc verum dicit ipse, nisi essent doctores qui vocantur doctores pedanæi, qui parum meruerunt. Sed quid de capitaneo militum, ac capitaneatus sit dignitas? Respond. semel cuidam militi gubernatori patriæ de Puysaie. quòd sic & videtur tex. in. l. per Armeniam. de offi. mag. mili. C. & postmodum vidi Iason. idem firmantem in. d. si quis in conscribendo. Et quòd militia non sit dignitas.

Miles in bello iusto potest sine peccato hostem occidere.

Priuilegia militũ.

Triplex sit militia.

De militibus & eorũ stipendiis.

Doctor debet præcedere militem.

vide Cy. Bald. & Salyc. in. l. j. C. de iure. & fac. igno. Et quòd doctoratus ſit dignitas, videte am p e per Ludo. Roma. in tracta. de dignitate doctoratus. incipiente manifeſtiſſimum eſſe volet, cēſeo, &c. Sed ſacerdotium eſt dignitas. l. ſacroſanctę. C. de epi. & clemen. & in capi. ecce ego. xcvj. diſtinc. gloſſ. & docto. in. d. l. ſi quis in cōſcribēdo. & habetur in verbis eccle. vt ſit illi ſacerdotii dignitas in æternum.

XI. Article.

Quant les loyaulx aydes non abonnez, eſcherront, ilz ſe leuerōt ſur ceulx qui tiennent a hōmaige & ſeruice annuel. Ceſtaſſauoir, la tierce partie dicelluy debuoir, qui eſt la quinzieſme partie du reuenu du fief dune annee oultre ledit ſeruice. Et ſil nya ſeruice annuel, les loyaulx aydes ſe leuerōt a la valeur du cinquieſme du reuenu dudit fief, pour lānee quel les eſcherrōt ſur le droit dudit vaſal, & non du laboureur, & entāt que touche les cens & rente infeodee, ſilz ne paſſent vingt ſolz, il doublera ſeulement. Si leſditz cens ou rente excedent ladicte ſomme devingt ſolz, ilz ne doublerōt. cōme ſil y auoit vingt cinq ſolz, il ne payera que vingt cinq ſolz, & ſic de ſingulis. Et ſi le debuoir conſiſtoit en ble, il doublera a la raiſon de ce que ble eſt eſtime par la couſtume du pays, ſans ce que ledit ſubiect ſoit tenu payer le ble pour ledit doublement, mais ſeullement ladicte eſtimation. Et a ſemblable des chappōs, poulles, oayes, & autres choſes. Et des rentes roturieres neſt deu aucune ayde, & ſont dictes rētes roturieres qui ſont acquiſes par le ſeigneur en ſon fief.

¶ Tene menti, quomodo ius laboratoris eſt in hoc priuilegiatum, quòd ſuper eo dominus non poſſit accipere legale auxiliū, nec mireris. Nam etiam iſti coloni ſunt alibi tantum priuilegiati, quòd etiam ſi expellerentur de fundo vel domo cōducta propter penſionem non ſolutam, quòd tamen adhuc iſto caſu repeterent melioramēta, & omnes expenſas vtiliter factas. tex. in. l. colonus. & ibi gloſſ. & Bartol. in. l. horreorum. §. j. ff. locati. quòd valde dici fore notandum dominus Iaſon in commento. l. ij. C. de iure emphite. co. xxxvij. verſic. quid autem ſit in meliora mentis factis per colonum. & aliquid per Pau. de Caſt. in. l. ſeruitu. de ſerui. ff. de priuilegiis iſtorum ruſticorum colonorum ſcripſi in quadam paruula lectura mea ſuper. l. vtili ratiōe. C. de defenſio. ciuit. Et quòd conſuetudo noſtra ſit optime rationabilis, probatur per tradita in. l. ſi quis legauerit. ff. de leg. j. vbi habetur, an in reſeruatione fructuum debeat reſeruari, ſeu dicatur eſſe reſeruata pars laborantium. & vide pulchrè per Raphael. in. l. in venditione. ff. communia prædio. Et an ſi laborator meus rupit ferrū vel marram laborario meo, an tenear. vide facere per Flori. in. l. ſi locus. §. cum via. ff. quemadmodum ſeruitus amittatur. & Alexand. de Imol. in. l. ſi laborante. ad leg. Rod. de Iac. & concluditur quòd non. & vide quæ ſcribo in proceſſu verbali domini præſidentis ſuper verbo *Et ledit iour, &c.*

XII. Article.

A noble, & non a roturier, eſt deu loyal ayde.

A noble, & non a rotu. &c.

¶ Iſtud mihi videtur dictū ſine ratione, quia ſiue dominus ſit vilis, ſiue nobilis ſuper rebus quę ab ipſo tenētur in feudum, habet iuriſdıtionem ordinariam. cap. imperialem. §. vl. de prohi. feudi. aliena. per Fred. Et ex hoc infertur quòd poteſt ſententiam ſuam mādare executioni, & vaſallos ſuos expellere à feudo ſi ab ipſo cæciderint, etiam ſi vaſalli ſint clerici, & hoc ſine metu ſententiæ excommunicationis. ita Car. Flo. in cle. paſtoralis. §. denique. de re iudic. pulchrè Iaſon in præludiis feudorum. xx. col. verſ. Et an liceat domino pignorare vaſallū. Si ergo ruſticus qui dominus eſt, habeat in vaſallos iuriſditionem & iura feudalia, cur ergo nō habebit legalia auxilia non video, quia iſta legalia auxilia non dātur occaſione perſonæ, ſed ratione feudi: tamen tenenda eſt conſuetudo.

Legalia auxilia nō dātur occaſiōe perſonæ, ſed ratione feudi.

De droit de faultraige & preaige. Premier chapitre.

Qui a droit de faultraige ou preaige, le tiēdra en ſa main ſans laffermer, a la charge qui ſenſuyt. Ceſtaſſauoir, quil ſera tenu faire ou faire faire garder les prez dudit faultraige, ou preaige, & quant il mettra ou fera mettre les beſtes

dudit faultraige ou preaige accoustumees y estre mises, il les fera toucher de pre en pre, sans interualle. & lesdictes bestes qui au commẽcemẽt dudit faultraige ou preaige y auront este mises, ne pourrõt estre chãgees.

Qui a droit de faultraige, &c.

Ne pourront estre changees.

¶Ne primis iã saturitate refectis noua animalia, quasi ieiuna, & macra omnes herbas depascantur. & de isto iure faultragii nõ memini me vidisse, nisi ad Motham Superyndriã, & ad Flerium de Riparia. & istud ius spectat ad dominũ de Ponzieulx loco de Fleryo.

II. Article.

Et si par default de garder lesdictes bestes, elles font aucũ dommaige, ledit seigneur en respondra. & sil vse dudit faultraige autrement quil est cõtenu audit article, il pert, & est decheu dudit droit.

Ledit seigneur.

¶Supple dominus faultragii.

En respondra.

¶Et emendabit quòd nota. Et si lupus bestias comedat, dominus faultragii tenebitur de mala custodia. l. qui mercedẽ. ff. loca. xxiij. quæst. iiij. tres personas & cap. quamuis causæ. de regu. iur. extra. & si pastor dicit ouem amissam, probet ille dolum abfuisse. ar. l. si quis argentarius. §. vlt. ff. de eden. & idem in custode carceris. l. vl. de custo. & exhi. reorum.

Banc a vin.

Premier article.

Seigneur qui a droit de banc a vin, peult vẽdre le vin de son creu de son fief, pour raison duquel il a droit de bancaige, ledit vin bõ, pur, & net, a pris raisonnable, selon le cours du pays, durant son bãc, par la main de ses seruiteurs ou commis, au dedans de son bãcaige. & ledit droit ne pourra bailler ne affermer. & ne durera ledit bancaige que quarãte iours. & si ledit seigneur vse du droit autremẽt quil nest cõtenu audit article, il pert, & est decheu dudit droit.

¶Hunc articulum & titulum incœpi commentari in die Iouis dominarum, in quo dominę faciunt omnes hilaritates de mundo, & satis bene conuenit diei, quia ex vino oritur omnis lętitia. Hinc Maro. iiij. AEneid. appellat vinum lętitiã dei, & loquor quando vinum est honeste sumptum. Alioquin si superflue, tunc est verũ incentiuum libidinis, sicut infrà dicetur. Sed oportet parumper textum apostilare. vbi in textu, *bon.* Quia malum vinum & corruptum vendere non posset. in text. *Pur*, oportet vinum esse purum, & non aqua lymphatum, non intelligo quòd tantũ debeat esse purum, quòd vendi nõ possit, si tempore vindemiarum aliquæ pluuiæ guttulæ in doliis & vasis cecidissent, quia propter hoc nõ soluitur species vini. C. de nect. ergo nõ debet esse turbidum, sed nitidum: quia tãtum accipere debemus quãtum consuetudo loquitur, & nõ plus. Bald. in. l. testamentum. in vltimis verbis. C. de testa. & consuetudines, vt dixi, sunt stricti iuris. pulchrè per Iaso. in. l. fin. C. de indic. vidui tol. cum similibus. In text. *A pris raisonnable, selon le cours du pays. &c.* De isto precio scripsi in titu. Des droitz du moyen iusticier. in arti. ij. vbi opportune dixi, quòd quis cogitur vendere iusto precio res quæ sunt ad communem vsum hominum: vt carnes, frumentum, & similia. Bart. in. l. j. §. cura carnis. de off. præfect. vrb. ff. &. Bart. de Saly. in. l. j. C. de epi. aud. in tex. Decheu de son droit. Iste est articulus latæ sententiæ, vt ita dicam, visis apostillis nostri text. mirabar olim de consuetudine nostra, quia per. xl. dies prohibere videtur ne subditi vendãt vina sua tẽpore banci domini feudi. Et tamen commercia, emptiones, & venditiones sunt de iure gentium. vt. l. ex hoc iure. & ibi latè per doc. de iusti. & iu. ff. Ad quid ergo emanauit cõsuetudo hæc, profectò rigorosa, nil aliud video nisi quòd fere vbique domini priuilegiantur, & subditi supprimũtur. Attamen non tantum, sicut per antiquam consuetudinem sunt priuilegiati domini, quia oportet quòd hodie ista cõcurrant: vini bonitas, quòd non sit acetosum: vini liquiditas, quòd nõ sit turbidum: vini puritas, quòd nõ sit lympha subtenuatum. Item hoc est verũ ex parte vini. At ex parte domini tria etiam concurrere debent, quòd vendatur iusto precio, quòd vinum nascatur in feudo, & quòd vendatur in domini domo, vel castello. licet multi abutuntur. Nec mireris si subditi cogãtur per hos. xl. dies vinum emere si velint de vino bibere, quia etiam aliàs quis cogitur, & vẽdere & emere, licet regulariter cõtra. l. nec emere. cũ similibus. C. de iure deliberandi. Sed moueo aliam difficultatem. Pone ꝙ dominus feudi cœpit vendere per. x. vel. xx. dies vinũ sui feudi

Ex uino oritur oĩs lætitia.

et Iuedes delas

in banco suo, postea vult pœnitere, & forte in aliquod tempus, vt carius vẽdat, vinum suum reserare, an sit audiendus? Credo ꝙ non. Me monet Barto. authoritas. in. l. nõ enim rerum amo. ff. & ibi docto. vbi dicunt, quòd licet quis regulariter vendere non compellatur. fallit tamen quotiensc unq; quis exposuisset rem suã ad vendendum. Et si sit differentia in precio, recurritur ad arbitriũ iudicis. Nec crederem dominũ posse iam incœptæ venditionis pœnitere: iuncto presertim quòd nos certamus de publico iure sustinendo. Ad id autem quòd dixi, neminem compelli ad vendendum aut emẽdum, fallit in multis casibus. Primo, si venditor exposuisset rem suam vænalem secundum Bartolũ. Secundo fallit tempore caristiæ: & tene mẽti, quòd tempore caristiæ nobilis habens annonam potest cõpelli inuitus ad vendendum. Bar. in. l. Annona. ff. de extra. cri. & . l. j. §. cura carnis. de offi. prefec. vrb. Cyn. & Bartol. in. l. j. C. de epi. aud. & sequitur Iason in. d. l. nec emere. Tertio fallit fauore religionis, veluti si testator mandat cõstrui ecclesiam in loco qui communis est cum alio. nam cogitur socius inuitus vendere partem suam vt ecclesia construatur. l. fi. §. j. & ibi Bal. C. de communi ser. ma. Alios habes quamplurimos casus sparsim per doct. enarratos. At tu notabis quòd quanuis dicatur quòd vinum quod venditur, debeat esse purum & bonum: non tamen sequitur quòd pure debeat bibi. Ideo quæro, an sit licitũ bibere vinum purum & sine aqua. Et videtur ꝙ non debet bibi purum, immo taliter bibens peccat mortaliter. sicut voluit gloss. & docto. in ca. à crapula. extra de vita & hone. cle. facit etiam, quia cum celebratur missa, aqua in calice ponitur. ca. cum Marthe. cum ibi nota. & traditis extra de celebra. missa. Sed hic attende, quia illud procederet in vino præcellẽti. sicut est apud Aurelianos, aut apud Beluam. Sed in vino minus potente secus esset, cum oporteat se tẽperare vino. Si enim ex causa aquam non apponeret, tunc non peccaret. Ebrietas non est peccatum mortale nisi sit assidua secundum Panor. in. d. cap. à crapula. Habes tamen alibi textum, quòd clerici trina potatione debent esse contenti. c. quando. xliiij. distin. Limita tamen istud dictum, de trina potatione, singulariter vt procedat quãdo appetitus naturalis nõ plus exiget bibere, aliàs secus secũdum Panor. ibidem. & sane in dicto suo est aliqua naturalis ratio. Tene tamen menti, ꝙ miles secularis, sicut miles armatę militiæ potest deponi propter ebrietatem ab omni militia. tex. est singularis. cum ibi not. in. l. omne delictum, de re milit. ff. Id credo cũ crebro inebriatur, aut saltem habet consuetudinem se inebriandi. nam si solum inebriaretur absque consuetudine: tunc non deponeretur, quia Si quotiẽs peccãt homines, sua fulmina mittat Iuppiter, exiguo tẽpore nullus erit. Et pro quolibet delicto statim episcopi non debent fulminare. gloss. celebris in. c. episcopus. xxxv. distinc. facit. lxvij. distinc. episcopus. Et aduerte quòd ex ebrietate duo mala exorta sunt. Ingenuitatis amissio, & incæstus perpetratio, quæ etiam commissa propter ebrietatem fuit. vide pulchrum textũ in. c. sexto die. xxxv. distinc. vbi gloss. ponit duplicem ebrietatis effectũ. Aduerte in eo quòd dixi propter assiduam ebrietatem amittere militiam, est contra nostri temporis milites vino madentes, quibus nihil est pulchrum nisi bibere vinum: loquor de malis & vinolentis, non de bonis & bellicosis. Nam etiam antiquitus bibebant solum acetum, & comedebant carnes veruecinas, & aquam, & lardum. ita est textus peregrinus in. l. j. iuncta gloss. de eroga. mili. annonæ. lib. xij. Et scripsi plene in repet. l. cum suprà virentes fluminũ ripas. C. de re milit. lib. xij. in qua plurima verba no. posui. Et redeundo ad materiam ebrietatis, dic resolutorie quòd in delictis ebrietas excusat à tanto, non à toto: & hoc quo ad pœnam: sed quo ad culpã excusat à toto, si est taliter ebrius, quòd sit sine vsu rationis. Item dicunt docto. ꝙ gesta per virum ebrium, quando proprie ebrius est, non tenent. Et dicas, quòd vinum vetus preualet nouo. Bartol. & Iason in. l. cum quid mutuum dederimus. ff. si cer. peta. & Barto. in. l. iubemus. C. de eroga. mili. anno. lib. xij. Et tene menti, quòd vinum non bibens non debet promoueri ad sacerdotium, quia ex quo horret, naturaliter posset euomere sacramentũ. ar. c. si quis per negligentiam. de consecra. distinct. j. & no. Abba. in ca. ex parte. de cele. miss. Item nota ꝙ infirmus debet fugere vinum sicut venenum. ca. vinolentum. cum ibi trac. xxxv. distinc. attamen posset esse talis infirmitas, ꝙ vinum esset ęgroto proficuum. docto. in. c. & si Christus. de iureiu.

Nemo cõpellitur emere uel uendere. *De uino puro, an sit bibẽdũ sine aqua* *Ebrietas nõ est peccatũ mortale.* *Miles ebrius põt deponi.* *Duo effectus ebrietatis, scilicet seruitus & incæstus.* *Esca & potus militũ antiquorũ erãt acetũ & lardũ.* *Gesta p ebriũ an ualeant. Vinum uetus.*

Chapitre de indemnite & de iniunction.

Premier Article.

SI gens deglise, fraries, communaultez, ou autres mains mortes, acquierent, ou leur est donne aucun heritaige, rentes, ou dõmaines, le seigneur ou fief duquel sont situees lesdictes choses, & neust il que basse iustice, les pourra faire conuenir a sa court, ou a la court de son suzerain, si bon luy semble, pour leur faire iniunction de mettre hors de leurs mains dedans lan & iour apres ladicte iniunction, tous les acquestz,

questz,dons,& laiz,qui leur ont este faictz depuis quarãte ans precedans ladicte iniũctiõ.Et leur peut la court indire, & declarer que en cas de default de obeyr a ladicte iniũction, le seigneur leuera a son proffit les fruictz desditz acquestz , dons, & laiz, iusques a ce quilz ayent obey: & lan & le iour passez silz nont obey a ladicte iniũction,ledit seigneur leuera les fruictz desdictes choses a son proffit,iusques a ce quilz ayent obey comme dessus .

Si gens deglise.

¶*Meitre hors de leurs mains , &c.* Quomodo istud est possibile,cum consuetudo laicorum ecclesiam,seu eius bona non astringat.cap.quæ in ecclesiarum.extra de cõstit.cum similibus.quomodo ergo conditores nostræ cõsuetudinis potuerũt istud tam rigorose statuere,cum emptiones & venditiones sint de iure gentium,ecclesia est capax contractus. Et est etiam capax legatorum & donationum passiue consideratarum. est text.in.l.vulgata.vt inter diuinum.C.de sacrosan.ecclesi.cũ infinitis.Quid est ergo quòd consuetudo nostra vult à manibus ecclesiarum ista vendita vel legata auocare? Est ergo videndum an conditores nostræ consuetudinis potuerunt istud statuere & introducere: dic breuiter quòd sic in feudalibus, & hoc propter naturã rei feudalis,faciunt nota.Bartol.Bald. Angel. & Ias. in.l.de quibus.ff.de legi.in quarta colum.versi. secundum exemplum. & pulchrè Iason in præludiis feudorum,in prima quæstione principali. Et plus est: de iure super feudalibus non potest fieri testamentum, & si aliquis testaretur,nõ valeret.cap.primo.& ibi Bald.de feud. success. & Baldus in cap.j.in secũda colum. qualiter olim feud.pot.alie.Et dixit Mar.Laudensis,dum iret Papiam,& decessisset illustris marchio Mantuę, quia primogenitũ instituerat hæredem vniuersalem.dicit ipse Laudẽsis, quòd illud testamentum erat nullum , quia in bonis feudalibus non est licitum facere testamentum.vt.d.c.j.de success.feud.Plus dicit Iason de May. in.l. de quibus.in antepenultima co. quòd in bonis feudalibus non est licitum facere testamẽtum : immo nec est licitum aliquid pro anima de bonis feudalibus relinquere.no.in cap.imperialem.& ibi Bald.in penult.col.de prohi.feud. alie. per notata in.l.j.in.iij.col.C.de sacrosan.eccle. & ca. quæ in ecclesiarum. de constit. Tamen vt dicit ipse do. Iason citra montes, de cõsuetudine generali obseruatur quòd possit quis de bonis feudalibus testari sicut de alodialibus.Et valet talis consuetudo secundum ipsum.Ita etiam Bald. in.c.j.in penul.quæst. de success.feud. Sed si de istis bonis feudalibus vasalli ipsi testãtur,aut ea vendant ecclesiis, tunc domini habent remedia nostræ cõsuetudinis, vt hic vides, qđ tene mẽti: quia hæc quotidiana sunt. Et ꝙ domini vtantur remedio consuetudinis cõtra ecclesias, profecto mirum est cum in vẽditionibus,legatis,& donationibus ipsis factis incõtinenti sint rerum legatarum,venditarum,vel donatarum vere dominę de iure, cum dominio in cõmutabili etiam sine traditione.vt inter diuinũ.C.de sacrosan.eccle. doct.in cap.ex literis de consue. Intantũ quòd dicunt pulchrè & singulariter docto. in.l.quotiens.C.de rei vendic. quòd si post contractum cum ecclesia venditione,vel alio casu illius.l.vt inter diuinum venditor vẽderet alteri,& traderet realiter,tamen non esset secundus emptor in iure potior, cum dominiũ fuerit in ecclesiã iam translatum.Sed est dicendum insuper ꝙ milites curiales & clerici prohibẽtur etiam ne veniant ad res emphiteoticas emẽdas.vt per glo.& doc. in.l.iij.C.de iu.emphi.Primo prohibẽtur milites ne distrahantur ab exercitio militari. Secũdo,ne sint graues vicinis suis propter singulum militiæ. Et etiam ecclesiæ vidẽtur esse prohibitæ accedere ad emptiones rerum emphiteoticarum , & omnes qui non sunt idonei facilitate conueniendi ar. l. secundæ qui satisd. cog. ff. Et ratio est quare emphiteosis prohibita sit trãsire ad ecclesiam,quia dominus multum grauaretur & fraudaretur iure suo. Nam cum ecclesia non possit alienare,certè de cætero dominus nõ posset habere laudemia,nec res de facili incideret in commissum. Attamen licet res emphiteotica non possit vendi,donari,vel legari ecclesię, vel in ea hæres institui: tamen hoc verum est quantum ad hoc, vt ecclesia possit sibi illam retinere.sed bene valet ad hoc,vt ecclesiæ debeatur ipsius rei ęstimatio ar.l. filiusfami.§. si quid alicui.ff.de leg. primo. Istud est quod in specie tenet Iaso.post Spec. per eundem alleg.in dicta l.iij.C. de iu.emphit.colũ.xxx.parua versicu.sustinendo hunc intellectũ. Et pulchrè per Card. in ca. potuit extra de loc. vbi vide,quia lõga est materia. mihi vero sufficit scribere, quæ sunt ad intellectus explanationem & sustentationem, seu approbationem nostrę cõsuetudinis necessaria. At idem in specia firmat Bald.in cap.primo de alienatione feudi, vbi dicit,quòd quanuis feudum possit dari alij, vel ex lege, vel exconuentione,non tamen potest ecclesiæ dari: quia constitueretur durior cõditio domini. vide late Alexand.in consil.cccl xiiij. quod incipit viso themate suprascripto in tertia col.in fin. Et plus dicunt docto.in dicto cap.potuit extra de locato, quòd de consuetudine ecclesia tenetur infra an-

Notata.

In feudalibus non est licitũ testari.

Ratio prohibitiõis.

Res emphiteotica legari nõ potest.

Verbum magnum.

num vẽdere rem emphiteoticam, ne fiat domini durior conditio. Alibi dicunt docto. quòd non valet statutum disponens, ꝙ res immobiles non possint in ecclesias vel ecclesiasticas personas alienari, quia ista statuta essent contra priuilegia ecclesiarum. Barto. in. l. fi. & Ias. C. de sacrosan. eccle. pro hoc autenti. cassa & irrita eodem titulo. no. in. c. nouerint. de sentẽ. excommu. bonus text. in. c. j. de immunita. eccle. lib. vj. sequuntur Fulgo. & Paulus de Castro in. d. l. & Abbas in capitu. ecclesia sanctæ Mariæ. de consti. Cardi. in repet. cap. perpendimus, de senten. excommu. col. xvij. vers. principaliter quæro. Nunc videndum est quid sit manus mortua. breuiter Hostiensis in summa, in titu. de na. ex libe. vent. vers. fi. mouet hanc quæst. Cyn. ponit in autenti. sed episcopalis dignitas. C. de episcop. & cleri. Sed non aperit. Et mihi videtur quòd illi doctores non intelligãt loqui de manu mortua. Sicut nos intendimus loqui in terminis consuetudinis nostræ, quia ipsi intendunt loqui de decedẽte sine hærede, quo casu dominus capit bona decedentis. & ponit Guido Pa. quæst. ccclxj. incipiente de manu mortua, &c. Ego quidem credo cõsuetudinem nostrã loqui de manu mortua, scilicet, quæ non potest domino seruire. Sicut de istis dicimus, scilicet de ecclesiasticis, de cõfraternitate quæ non possunt domino personalia seruitia exhibere, & quia res feudales, si sic transferãtur, non sunt amplius ad dominum reuersuræ. vt. c. j. §. inde potest pręsumi. de alie. feudi. Sicut alibi dicunt doctores de monacho: & regulari canonico qui etiam non succedunt in feudo. cap. j. Si de feud. conten. sit inter Do. & Agna. vasalli. §. qui clericus. & Iason in. d. l. de quibus. versi. secundum exemplum. docto. etiam in cap. in pręsentia. de prob. extra. & Alexan. de Imol. in cõsil. x. incipiente viso instrumento inuestituræ, quia nõ potest esse miles sæculi qui vult esse hæres Christi. c. vno. de mili. vasal. qui ar. belli depos. Et vtrum talis consuetudo valeat, quòd monachi, religiosi, & clerici seculares non succedãt in feudo. vide Paulum de Castro consi. clix. incipiente quæstio ista vertitur. Sed quicquid dictũ sit, bene facit textus singularis in. §. inde potest præsumi de alie. feud. qui textus optime facit pro consuetudine nostra. Sed contra consuetudinem nostram est textus formalis in cap. j. de immunitate ecclesiarũ lib. vj. quem te rogo videas & ibi docto.

Manus mortua quid sit.

Nõ potest esse miles sæculi q vult esse hæres Christi.

II. Article.

Et si la rẽte ou domaine au temps de liniunction appartenoit a leglise, ou autres mains mortes quarãte ans par deuãt ledit seigneur ne peult faire ladicte iniũction. Mais il cõtraindra les dessusditz de luy payer proffit de indemnite pour vne foys, ou rente par chascun an. Et sentend ladicte indẽnite quil aura la cinquiesme partie des deniers de laquest, ou la cinquiesme partie de la valeur des choses acquises ou il ny a eu deniers baillez. ou la cinquiesme partie du reuenu de lheritaige, ou rente a perpetuite, ou leuera le reuenu dudit heritaige cinq ans pour ladicte indemnite, au choys dudit seigneur de fief.

¶ Sequitur in textu.

Au choys & election, &c.

¶ Est ergo in electiõe domini & creditoris regulariter contra, cũ in alternatiuis sit electio debitoris. l. si quis seruum. C. de condi. inde. l. cum quidam. de verb. signi. C. l. plerunq;. de iur. dot. l. si ita. de lega. ij. & cap. referente. extra. de pręben. facit gloss. in cap. inter cæteras. de rescrip. extra.

III. Article.

Et nempesche en riens le payement du debuoir feodal, faict au seigneur par les gens deglise desdictes choses de leurdictz acquestz, dons, ou faiz, de puis ledit temps que ledit seigneur ne leur face faire iniũction, & quil nayt ladicte indemnite par la forme & maniere cy dessus declaree.

¶ Sequitur in textu.

Et nempesche en riens.

¶ Pondera hunc articulum, & inuenies eum suprà omnes mirabilem. Et contrarium responderent omnes doctissimi de iure, & cõtra tenorem huius articuli facit articulus. xxxij. suprà titu. *De droictz de basse iustice.* cum ibi not. & mihi videtur, quòd iste articulus est totus, vt ita dicam irrationabilis: nã ego habeo singularẽ doctorũ theoricam. dicunt enim nostri doctores, quòd si quis diu tenuerit rem vt feudalẽ, vel vt emphiteoticariam, præsumitur concesso in perpetuum solenniter pręcessisse: ita Bald. & Ange. in. l. qui in aliena. ff. de acquiren. hæredi. Item dicunt ad idem propositum doctores, quòd si aliquis quadraginta annis possedit fundum non emphiteoticum, & pro eo pręstitit pẽsionem, quòd præsumitur contractus emphiteoticus pręcessisse glo. in. l. ij. C. de emphi. Et præsumitur emphiteota, qui tanto tempore soluit, licet fundus non sit emphi-

emphiteoticus, firmat Saly.in.d.l.ij.colum.xij. per text.in.c.j.§.si quis per triginta annos si de feud.cont.sit inter do.& ag. Immo dicit Albe. quòd præsumitur quòd contractus emphiteoticus solenniter præcesserit ar.l.sciendũ de verb. oblig.quia longa præstatio inducit hanc coniecturam. Immo dicit Bart.in.l.competit de præscrip.xxx.vel.xl.annorum, cum aliquis soluit canonem emphiteoticum, non per.xl.verum solum per.xxx. annos præscribit ius emphiteoticum, licet ab initio iura emphiteotica non fuerint ei concessa, & facit.l.iubemus.C.de fund. dota. Et hunc passum latè firmat Iason in dicta l.ij.C.de iur.emphi.col.xc.versicu. in ea glossa in fine tenetis ex hac gloss.vbi dixit hanc esse communem sententiam. Ex his ergo apparet ꝙ in textu nostro nõ est aliqua ratio, quòd ecclesia fuerit à domino admissa ad solutionem canonis per quadraginta annos, & quòd post talem approbationem tam longam adhuc fiat ei iniunctio dimittendi res istas.

Præsumptio cõtra ctus pro possessione.

Vide q̃ scribũtur pulchrè ĩ tit.1. huius uoluminis ar. 32.

IIII. Article.

Indemnite par quelque tenement ne se prescript point, sinon quil y ayt temps immemorial, qui est de cent ans.

Qui est de cent ans.

¶Nota quòd isti domini in istis idemnitatibus vtuntur priuilegio Romanæ ecclesiæ indulto, scilicet centum annorum, de quo in auten. quas actiones.C.de sacrosanc.eccle. cum similibus. Et nota quòd homo presumitur viuere vsque ad centum annos. Angel.& Imol.in.l. si de sua.ff. de acqui.hære.immo plus homo bene compositus & organizatus potest viuere centum &.xx. annis, vt in auten.de monach.§.j.& ibi Ange.& strenue per Iaso.in.d.auten.quas actiones.C.de sacrosan.eccl.in vlti.col. Et vide in cronicis de Ioanne de temporibus qui erat tunc temporis.

Præsumitur quis uiuere usque ad cẽtum annos. Homo potest uiuere cẽtum 20. ãnos

V. Article.

Les seigneurs suzerains pour leur interest peuuẽt faire interrupter dedans quarante ans les gens deglise, ou autres tenans en main morte qui ont acquis, ou fief de leurs vassaulx, a la conseruation de leurs droictz.

¶In hoc titulo adhuc colligitur mirabilis dominorum prouisio. breuiter iste titulus est pro dominis totus fauorabilis, & non mirande: quia & dominus etiam de iure habet cõtra secundos emphiteotas in solutione cessantes domini sui vendicationem pulchrè per glo.& doct.in.l.ij. super verbo repellere versus finem glossæ.C.de iur.emphi.& vbi pulchrè scribentes.

Chapitre comment hommaige se doibt offrir a son seigneur.

Premier article.

Quant aucun vassal qui tient a foy & hõmaige daulcun seigneur va de vie a trespassement, son heritier est tenu aller vers ledit seigneur dedans quarãte iours apres la mort dudit vassal: pour faire la foy & hommaige audit seigneur, des choses tenues de luy a ladicte foy. Et sil ne les faict, ledit seigneur pourra leuer a son prouffit tous les fruictz & reuenuz dicelle terre, par default de foy & hommaige non faictz (reserue le droict du laboureur) Et pourra faire pescher les estangs qui sont en pesche, & vendre les boys de couppe: sans en faire ramage, gast ne dissipation, iusques a ce quil ayt homme.

Quant aucun vassal &c.

¶In hoc titulo est materia feudalis pertractanda quæ est hodie practicabilis, sicut pulchrè dicit Iason in suis preludiis feudorum. Est ergo verum quòd vasallo mortuo, filius vel hæres eius infra.xl.dies à die mortis debet homagium & fidelitatem domino facere, aliàs dominus poterit vti prouisione nostræ consuetudinis. Sed dicet iuuenis, Ad quid filius necessitatur dominũ adire pro fidelitate iuranda? quare timet dominum? nónne ipse filius est de feudo saysitus per obitum patris, cum mortui saysiunt viuos? Bart. Bald.Saly.Paul.de Cast.& Iason in.l.iij.C.de iur.deliberandi, & iterum Bald.& Iason in.l.cũ antiquioribus.C.eo.tit.& doc.in.l.in suis de libe.& posthu.ff. Breuiter dico, quòd filius vasalli nõ debet se fidere in supradictis, nec de his gloriari, quia filius in feudo non est saysitus sine præstatione fidelitatis & homagij aduersus dominum: quia dominus est saysitus per mortem vasalli de vtili dominio. Intãtum quòd censetur esse consolidatum cum directo. vnde requiritur quòd heres ponatur in possessionem per manum domini. Faciunt no.per Bald.in.d.l.cum antiquioribus. & per eundem Barto.in.c.j.col.vlti. an mutus vel imperfectus, & Ioan.And.in addi. Spec.titũ.de feud.§.quoniam.versicu.xxj Bene verum est tamen quòd heres est bene saysitus de feudo contra omnes alios, preterquã contra no-

Filius nõ est saysitus ĩ feudo de iure contra dominũ.

minum. Nunc his tactis quæro pro instruendo vasallo quid agere debeat vasallus futurus post primi vasalli mortem. Sane debet notare gloss. singularem & celebrẽ quæ est in titulo per quos fiat inuestitura, & per quos recipiatur in.§.fi.super verbo à fidelitate.nam illa glossa singularis dat optimum nouis feudariis cõsilium, eo quòd vasallus qui vult fidelitatem iurare, debet dominum honorare,& ad eum ire,& præsentibus curiæ paribus dicere : Domine mi talis feudi cornéliani possidere debeo,à te inuestituram peto: & fidelitatem tibi contra omnem, exceptis anterioribus meis dominis,& imperatore vel rege nostro qui loco imperatoris est, volo & paratus sum tibi offerre, & realiter facere. his ita factis per nouum vasallum si dominus homagium recipere recuset absque rationabili causa, tunc priuatur proprietate & domino directo,præsertim anno & die elapsis. Ita format illa celebris glo. ar.c.j.si de feudis controuersia sit inter dominũ & agnatos vasalli.§.domino committente feloniam, & aliorum iurium ibi per glossam allegatorũ, quod est optime notandum in practica.

Instructio vasalli fidelitatẽ facere debentis.

Dominus absque cã homagiũ refutans priuatur dominio.

Et quia in textu fit mẽtio de homagio:aduerte. quia homagium tempore libri feudorũ erat incognitum, sed fuit inductum ex moribus, & ex quadam consuetudine faciendo se hominem alterius. Spec.tit.de feud.& Ioan. And.in cle.pastoralis de re iud.& Iason in præludiis feud.vj. col. versi.ij.quia homagium. Vbi ipse pulchrè & disertè dicit, quòd homagium sumitur in materia feudorum pro fidelitate obedientiæ, & seruitio personali.c.grauem vbi notatur. extra. de exces.prælat. se veniens de accusa. Et ad declarationem & sustentationẽ consuetudinis nostræ dico ipsam nostram consuetudinem esse iuri cõsonam. Nam vt dixi vobis in.§.xv.suprà titulo De basse iustice. Dominus ob defectũ præstationis fidelitatis & homagij,licet nõ possit vasallũ priuare feudo,poterit tamen licenter ponere ad manum suam feudum & feudi prouentus donec fiat sibi homagium, vt pulchrè per Io.Fab.in.§. preiudiciales.col.ix.insti.de actioni.Spe.in tit. de loca.§.nunc aliqua.Alex. in cõsi.ix.in tertio vol.Ias. in.l.ij.col.xij.C.de iur.emphit. Ludo. Ro.in.l.j.§.j.de pub.ff.& do.Card.in.c.potuit extra. de loc.non tamen vasallus isto casu posset priuari feudo secundũ præfa.doc.qđ tene mẽti. sed allegaui vobis textũ in titul.quæ fit.j.causa beneficij amittendi.§.sed nec alia.Et cũ consuetudo nostra excipiat iura laboratoris bene facit l.si à patre.§.fructus cum.l.seq.ff.de pet.hęre.& l.fundus communi diui.no.in.l.si quis legauerit de leg.ij.ff. Restat igitur dicere,ꝙ consuetudo nostra est à plurimis doctoribus approbata, scilicet quòd dominus ob defectũ homagij possit ponere ad manum suam feudum & prouẽtus eius. Nunc intendo quærere quid sit feudum,vt legentes facilius intelligant. breuiter licet varij varia dixerim,bene placet diffinitio domini Iasonis. Ideo dicamus cum do.Iasone post do.Io. Ray.quòd feudum est beniuola concessio libera & perpetua rei immobilis, vel æquipollentis cum translatione vtilis dominij proprietate retenta sub fidelitate & exhibitione seruitiorum. Dicitur ergo concessio beniuola, per textum in ca.j.§.beneficium quibus mo.feud.amit. Dicitur libera.per textum in.c.j.de feud.da. in vim legis commis. Dicitur perpetua concessio per tex. in.d.§.beneficium circa fi. Dicitur item rei immobilis vel æquipollentis per.c.j.de feud. cognitio. Dicitur cum translatione vtilis dominii. quia in veritate vtile dominium transit in vasallum suum feudatarium per glos.in.c.j.§.prætereа,vbi etiam Bald.de capit.coradi. & Bal.in prælud.feudorum. Dicitur tandem proprietate retẽta,quia dominium apud dantem remanet,vt est videre in mille locis in vsibus feudorum. Et de exhibitione seruitiorũ & fidelitate de quibus fit mentio in diffinitione, optime probatur in titulo per quos fiat inuestitura,quasi per totum. Et intelligo hãc diffinitionem de proprio & recto feudo,nõ de improprio. Et illa diffinitio est vera si intelligatur feudũ diffinitum in genere, nõ sane in specie. Vt si quęratur quid sit feudum paternum,aut auitum,aut nouum, aut conditionarium. Et nota verbum egregium domini Bal.in auten.si quas ruinas. C.de sacrosan.eccle.in antepenul.col.ꝙ feudum magis cohæret personæ, quàm patrimonio, quia causa feudi est radicata in personali seruitio, quia feudũ datur gratis nõ pro censu:& sic differt ab emphiteosi,quæ cõceditur pro annua præstatione canonis vel census Bar.Saly.& Ias.in.l.j.C.de iu.emphi. Sed sunt feuda in Lõbard.in quibusdã ecclesiis,ꝓ quibus pręstatur census.quia ecclesiæ nõ curant de seruitiis armorũ,sed de cõmodis bursalibus.Bal.de pace cõstan.in.xxiij.col. Nunc aliter & plenius discutiendo vidẽdũ est ad quid vasallus domino obligetur. Rñ.ꝙ ad sex quæ no.in.c.j.de forma fideli. Primũ, ne vasallus sit dño suo in damno, scilicet corporis. Secũdum,ne damnũ in tẽporalibus faciat,vel vtilitatẽ impediat. Tertium, ne ei reddat impossibile vel difficile quod facere vellet,eum vide. Quartũ, ne reuelet eius secreta, per quæ vel minus tutus,vel nocere ei possit. Quintum,ne faciat contra eius iustitiam vel honestatem,vt maculãdo vxorem, vel filiam eius, vel famam dicto,facto,vel consensu. Sextum,vt fideliter ei præbeat consilium,auxilium,& fauorem. Nunc quæro pro rudibus quæ sit forma iuramenti fidelitatis. Respon.hæc est bona forma quæ sequitur. Ego Io.Sanxon iuro super sancta Dei euangelia,quòd ab hac hora in antea vsque ad vltimũ diem vitæ meæ ero tibi fidelis domino Renato Danion dño meo cõtra quemcunq̃, excepto rege nostro,& alio antiquiore domino. Aduerte tamen quòd notabiliter dicitur in titu. sequente

Homagiũ olim erat incognitũ

Ob defectũ homagii dominꝰ potest rẽ ad manũ ponere,sed nõ ea feudatariũ priuare.

Feudum quid sit.

Feudum magis cohæret ꝑsonæ, & eius causa est in ꝑsona radicata.

Ad quæ vasallus domino obligetur.

Forma iuramẽti in feudi inuestitura

sequente *de pied de fief*, articu.xv. quòd vasallus, qui debet domino homagium simplex, debet illud facere nudo capite manibusq; iunctis dominum osculando. Sed vasallus, qui debet homagium ligium, debet illud iurare, & facere iunctis manibus super sancta dei Euangelia: & sic hoc casu debet tangere scripturas sacras & nudo capite ac zona dimissa dominum osculando. Alia est differentia in consuetudine nostra: quia homagium ligium estimatur decē solidis Turoñ. Sed homagium simplex quinque solidos duntaxat, vt in titu.

Duodeci modis amittitur feudum.

Comment lon doit &c.

¶ Argu.xj. &.xij. Aliam differentiam asserunt practici, quòd dominus pro fide sibi rupta in homagio ligio confiscat feudum perpetuo. Sed pro fide simplici vsque ad tēpus vitę feudatarij duntaxat. Deinceps est compēdiose videndum quibus modis feudū amittatur. Respon. quòd duodecim principalibus. Primo si vasallus efficiatur clericus, vel religiosus: quia cū sit miles Christi, non potest esse miles seculi ca. primo de mil. vasall. qui ar. bellic. deposuit. Secundo, si hæres vasalli steterit per annum & diem, quòd non petierit à domino inuestituram feudi, vel in milite per annum, & mensem cap.j. quo tempore miles inuestituram petere debeat. Tertio, si vasallus mortuo domino ab eius hæredibus infra tempus debitum inuestituram non petierit: & hoc nisi vasallus iurasset sub nomine dignitatis: quia nō amplius teneretur iurare successoribus. Vel nisi iusta causa vasallum impediret, quominus inuestituram peteret. Quarto, cum vasallus tribus vicibus requisitus coram paribus, & huiusmodi fidelitatem iurare noluerit, quanuis dominus paratus sit facere inuestituram. Quinto, si vasallus interficit germanum proprium, vel filium germani sui, vel aliud commiserit quo parricida vocari possit, vt totam hęreditatem haberet. Sexto, si vasallus dominum in prelio dimiserit mortuum, vel ad mortem vulneratum. Septimo, propter multas causas ingratitudinis: quia ex his causis quibus filius potest exhæredari, sic ex his causis vasallus à domino potest feudo priuari, quod tene tu perpetuę menti. Octauo, si scienter feudum negauerit, vel feudi partem, aut eius conditionē, quòd tene menti intantum quod loquor de conditione feudi negata: quia pauci practici ad id aduertunt. Nono, si vasallus infeudauerit feudum alia lege, quàm ea quam habet ipse, vel in talem vasallum, qui feudum seruare non potest, & iste est casus signanter notabilis. Decimo, si vasallus dominum accusauerit, aut testimonium contra eum tulerit in causa criminali. Vndecimo, si vocatus vasallus à domino, quòd secum vadat in expeditione bellica non venerit, nec alium acceptabilem domino miserit, vel stipendia militiæ non dederit. Duodecimo, si feudū alienauerit, hos casus tangit Hosti. in summa tit. de feu.

Nota contra fortif. ducatum Mediolana scilicet sic occupantem.

His hactenus tactis accedo ad aliquas conclusiones: quia placet mihi ex ortulis doctorum recolligere has subsequentes singulares conclusiones.

¶ Prima conclusio. Et si quis in re propria sit moderator & arbiter de iure Cæsareo: attamen feudatarius feudū ipsum alienare non potest de iure feudatario: etsi sine domini consensu feudū alienet, cadit à feudo ipso facto. hæc conclusio probatur per Panorm. in cap. vltimo de feud. & Bald. in.ca. primo, quæ sit causa beneficij amittendi. Et ideo posset expelli sine alia sententia, & alteri conferri etiam si alienādo dixerit saluo iure domini: quia factum subsequens est suę tali protestationi. cōtrarium igitur protestatio non releuat.

¶ Secunda cōclusio. Non solum feudum totum vasallus sine domini cōsensu prohibet alienare, verū & illius partem, quam si alienet, potest dominus illum hac parte priuare not. in.c. imperialem de prohi. feud. alie. per Frede. in princ.

¶ Tertia conclusio. Et si iure ciuili dictāte pro animę redemptione licitū sit bona quæ quis optauerit relinquere. Attamē rem feudalem etiam pro anima feudatarius nō potest relinquere. ista conclusio probatur per doctores per me allegatos in articulo primo. §. tit. proximo *de indemnite, & de iniunction.* & vide quæ ibidem late & effluenter scripsi præsertim de testamento illustris Marchionis Mantuę.

¶ Quarta conclusio. Sicut vasallus sine domini cōsensu feudum, vel feudi partē non potest alienare: sic non potest vasallus ipse pignorare. firmat Panor. in.d.c. vlti. quia qui prohibetur alienare, à lege prohibetur, & pignori dare not. l. fi. C. de rebus alie. non alienandis.

¶ Quinta conclusio. Sicut libertus liberti mei non est libertus: sic nec vasallus vasalli mei est meus vasallus no. in. l. nam socij pro socio. ff. Et licet inueniam hanc conclusionem à nostris doctoribus comprobatam: tamen habeo textum in contrarium in.c. imperialē. §. illud quoq; præcipimus de prohi. feu. alie. per Frede. vbi habetur, ꝙ si vasallus vasalli dominū domini offenderit, nisi pro seruitio alterius domini hoc fecerit, feudo suo priuatur, & ad dominum reuertitur.

Vasallus uasalli nō est meus uasallus uide abb de ꝑ Ias. titu. quæ feud. dare pos. in xij. col.

¶ Sexta conclusio. Cum feudo cedere sic vasallus inuito domino non potest refutare feudū, firmat Io. de Imol. in.c.j. de feud. extra. & est glo. celebris & in.c. quidam capitaneo, qui curiā vendidit, an intelligatur beneficium vēdidisse super verbo ad certum seruitium, & ibidem per doctores. Hoc intelligo, quādo feudum est datum ad certum seruitiū: quia tūc non potest refutare feudum. Si vero feudum esset datum ad incertū seruitium, tūc potest refutari antequā illud seruitiū sit indictum, cum nondum sit purificata obliga-

tio, quod tene menti. Intelligo etiam secundo dictam cõclusionem procedere, nisi dominus iam esset in prælio: tunc non audiretur vasallus volens fugere, & feudum refutare, præsertim si dominus non posset tunc sibi prouidere de quali vasallo ar. l. filiæ meæ solu. matrimonio. ff.

¶ Septima conclusio. Sicut vasallus domino debet fidelitatẽ conseruare: Sic dñs ipse debet vasallo vicẽ repẽdere, aliàs censebitur dñs malefidus. c. in epa. §. dominus quoq; qui est. §. fi. de forma fidelitatis & in. c. si de feudo. §. domino quoque committente feloniã. Si de feudis contẽtio sit inter dominum & agnatos vasalli, & si dominus vasallo vicem non repẽdat, debet feudo priuari per ipsam superiorem, ꝙ est vnum verbũ bonum in practica, quòd didici ab Ange. clauas.

Dominus uicẽ nõ repẽdẽs uasallo, feudo priuatur.

¶ Octaua cõclusio. Et si vasallus domino teneatur iure fidelitatis obedire: ipso tamen domino excõmunicato, vel à rege bannito, vasallus non tenetur seruire: ita est pulcher text. in. c. domino guerram faciẽte. hic finitur liber Frederici: consuetudines regni incipiunt in princ.

¶ Nona conclusio. Vasallo religionem ingrediente, monasteriũ potest retinere feudum, si potest taliter ꝙ conditio domini non fiat deterior præstare seruitiũ, pulchrè probatur hæc conclusio per doc. in. ca. in præsentia extra de proba. & sic non obstat. c. j. in fi. de milite vasallo, qui arma bellica deposuit.

¶ Decima conclusio. Dñs feudi licet sit laicus, cognoscit de feudali etiam inter clericos vbi ciuiliter agitur. hæc conclusio probatur per Innocen. & doc. in. ca. cæterum de iud. extra &. c. verum &. ca. ex transmissa, cum ibi notatis extra de fo. competen.

¶ Vndecima conclusio. Optimè octauæ conclusioni suprascriptæ quadrãs, sicut domino excommunicato vasallus obedire, non tenetur. Sic vasallus excommunicatus, & excommunicationem contemnẽs, feudo priuari posse videtur. hæc singularis cõclusio probatur in glos. xxxij. q. v. præceptum, & ibi est optima glos.

¶ Duodecima conclusio. Ius dicendi de ingratitudine contra feudatariũ non trãsit in hæredẽ si non fecerit querelã dominus not. in. l. omnino C. de inoffi. testa. & hæc est bona conclusio.

¶ Tridecima cõclusio. Hermaphroditus succedit in feudo, si magis incalescat in sexu virili, licet fœmina in feudo regulariter non succedat: ita Bald. in. l. fi. C. de suis & legi. lib.

Fœmina regulariter nõ succedit in feudo de iure cõ.

¶ Quartadecima conclusio. Licet regulariter secundum vsum feudorũ in feudo proprio mutus, surdus, vel mancus, non succedant: succedũt tamẽ in improprio, nisi tenor inuestituræ repugnaret. Alex. in consi. cxxxvj. incipiente viso, & examinato ꝓcessu in tertia col. Bal. in extrauagãti de pace constantiæ in versi. liuellarius & Ias. in vsibus feudorum in. vij. col. parua versicu. Item aduerte, & quid sit feudum proprium, vel improprium. vide quod dixi suprà eo. in principio.

¶ Quindecima cõclusio. Ex eisdẽ causis quibus reuocatur simplex donatio, ex illis causis potest fieri feudi per dominum reuocatio Bald. in. ca. primo. §. porro ex quibus causis feud. amit. & Iaso. in vsibus feudorũ col. decima versic. not. etiã quòd ex quibus causis & Bald. in. l. cum acutissimi. C. de fideicommissis.

¶ Sextadecima conclusio. Vasallus tenetur ad soluẽdum tallias & gabellas, cum feudum sit in bonis vasalli: ita pulchrè Bald. in ca. j. per quos fiat inuesti.

¶ Decimaseptima conclusio. Et si dolus futurus remitti non possit in terminis iuris, videlicet tamen pactũ cum iuramento factũ, ꝙ vasallus non expellatur, si per ipsum vasallum futura felonia cõmittatur: ita sentiunt Imol. & Alex. in. l. stipulatio. hoc modo cõcepta de verb. obli. & firmat Ias. in tractatu feudorum in. xiij. col. parua versicu. Et ad hoc quod feudum dicatur.

¶ Decimaoctaua cõclusio. Vasallus sub solo seruitio personali feudũ tenens à dño non requisitus seruitiũ ipsi dño, non exhibens etiã si staret per quinquaginta annos, tamen feudo non priuaretur. At vbi esset seruitiũ reale solũ, vel reale tã grande, ꝙ iudicaretur excedere seruitiũ personale, tunc non soluendo per trienniũ posset licite vasallus expelli. hæc est notabilis conclusio, quæ præsumitur ex Ias. ĩ præludiis feu. in. xxiiij. xxv. xxvj. &. xxvij. col. vbi pulchrè hãc examinat, & Bald. in ca. quæ in ecclesiarum extra de constit. in. v. col. & Ioan. Fab. in. l. ij. C. de iure. emphi. & Imol. in capi. ij. xx. col. de feudis: & late per Gemy. in. c. ad apostolicæ de re. iu. in. vi. & in. §. licet vasallus. Si de feud. controuer. sit inter do. & agn. vasal.

¶ Decimanona conclusio. Vasallo Burgenses, seu homines tractãte male, dominus directus potest vasallum monere, vt eos tractet modo debito & consueto, aliàs potest ei auferre feudum. Hæc conclusio probatur in c. primo. §. si vero de pace tenẽ. & ibi singulariter Bald. Et est ratio: quia vasallus subditos male tractando vtitur male substantia domini allegat Bald. l. si cum dotem. §. si vero dotem Solu. ma. ff. & Gemy. in dicto. cap. ad apostolicæ de re iu. & refert, & extollit Iason in tract. feudorum in. xxviij. col. parua versic. Item circa remedia, quod est profecto magnum verbum, & singulare.

¶ Vigesima conclusio. Dominũ egenum & inopem, si vnde non habeat viuere, vasallus de bonis feudalibus tenetur alimẽtare, aliàs dominus potest feud. suum auferre. Ista conclusio firmatur per Barto. in tractatu suo alimentorum circa fin. quam sequitur Bald. in. le. vna. §. sed scimus. C. de lati. lib. tol.

¶ Vigesimaprima conclusio. Omnis habens liberam bonorum administrationẽ, non inspecta eius conditione, potest rem infeudare, & vasallum

lum sibi acquirere probatur per tradita in.cap.j. §.noui per quos fin.inuestit. hinc dicit præclare Bald. quòd licet habere sub se vasallos, si sit dignitas cui iurisditio inest. secundũ ꝙ no.archi. in.c.j.de consue.lib.vj. Et indecens videatur rusticum, vel vilem perfrui tali dignitate. attamen hoc non obstante potest vasallus etiam rusticus si liberam bonorum administrationem habeat rem infeudare, & vasallos sibi acquirere firmat, & sequit̃ ipse do. Iason in.xxix. col.parua.versi. Septimo principaliter, vbi pulchrè examinat.

¶ Vigesimasecunda conclusio. Imperator, vel rex nõ potest alienare, vel infeudare ea quę sunt regni, vel principatus penitus abdicando, vel à se appropinquãdo, sed directum dominium, vel superioritatem retinendo: quia nõ potest deformare principatum. ita Bald.in prælu.feud. & late Panor.in cap.intellecto de iureiurand. Et aduerte ad me, quia si tu qui velles impugnare verba mea dicendo hoc pacto quomodo imperator vel princeps poterit infeudare sine retẽtione dominij, cum istud esset directo contra naturã feudi: quia feudum solum datur cum translatione vtilis dominij, vt opportune dixi in diffinitione feudi suprà eo.arti. dico, & sic intelligo ꝙ princeps non potest principatum suũ deformare res principatus alienando, & expropriando etiam, nec infeudare, vbi tales infeudationes vergerẽt in magnam iurisditionis regalis diminutionẽ, vt forte si princeps nimium munificus passim res principatus infeudaret: quia tunc esset principatum ipsum deformare, & vltra prædicta christianissimus rex noster possit alienare vnã de ciuitatibus regni vide pulchrè Bal. decidẽtem ꝙ non in ca.j.§.in generali, si de feu.contro.sit inter dominum & agnatos vasalli & doc.in.c.dilecti filij extra de maio.& obedientia.

Rex Frãciæ nullã ciuitatem regni alienare potest.

¶ Vigesimatertia. Et si in iuramento feudi ligij nullus expressim nominetur, vel excipiatur: attamẽ imperator & imperio suo, & rex noster in regno patria iurãtis illius cõmunitate excepti intelliguntur no.doc.in.ca. imperialem de prohi. feu.alie per Fre.& est tex. cũ pulchra gl.in.§.fi. in.ca.domino guerrã.hic finitur liber Frederici cõsuet. regni. Incipit & de patria seu cõmunitate excepta: etiam tacite in iuramẽto ligio firmet Alex.in.l.frater à fratre in fi.de cond.indeb.ff. Et est ratio: quia imperator in imperio suo etiã tacite videtur in hoc iuramento exceptus, si absolute iuretur, eo ꝙ imperator inter reges est tanquã stella matutina in medio nebulę, sicut dicit Bal.in.d.c.imperialem imperator est, vnde idẽ Bald.pulchrè inquit, ꝙ rex quo ad subditos suos est in regno suo tanquam quidam deus corporalis ita dicit in.d.imperialem.§.fin. Et refert ipse Iason in tract.feudo.in.xxxix.coll.parua versi. tu respõ.clarius. Et aduerte ad me: quia non reperitur in iure, quòd viderim de hoc homagio ligio nisi in clementina pastoralis iuncta gloss. de re iud.in cle. Et illud est proprie homagium ligiũ in quo domino iuratur nullo alio domino excepto præter imperatorem in imperio suo, vel regem in regno suo qui excipiuntur à lege. Ideo videtis ꝙ nos franci abutimur, quia feuda quæ sũt subligia nos vocamus ligia. certũ est enim ꝙ ego qui habeo vasallos sub me ad causam feudi magni fontis, non possum dicere illa feuda à me tenta fore ligia: quia cũ feudũ meum non habeo immediate à rege sed à barone. Ergo ista feuda sunt subligia. Hinc dicit opportune Bal.ĩ.l.vnica.§.j.C.de caduc.tol.in pe.col. ꝙ feuda magnarum dignitatum vocantur ligia. Dicitur autem feudũ ligiũ, vel à ligamine, vel à legalitate: à ligamine vero, quia homo ligius est magis q̃ à liquis alius ipsi domino ligatus, hinc est ꝙ vt s̃. dixi, magis ęstimatur in consuetudine homagiũ ligium q̃ simplex, vel dicitur ligiũ à legalitate, non ꝙ cæteri vasalli non debeant esse omnes legales suis dominis. Sed quia in istis feudis ligiis debet magis exuberare legalitas: quia quanto vasallo sunt maiores, tãto debent esse dominis suis legaliores, & ideo iurant fidelitatem contra omnes homines de mundo. vide pulchrè eundem Bald.in.d.l.vnica.C.de caduc.tol. Et adhuc dicit Bald. vnum singulare: videlicet, quòd nemo potest esse vasallus ligius duorum dominorum: quia impossibile est duos esse dominos insolidũ eodem iure.l.si vt certo.§.si duobus vehiculum. ff.cõmod. Sed bene potest quis esse vasallus simplex duorum dominorum. ita Bal.in prælu.feu. in.viij. diuisio. Et Aluarot, qui inter omnes est summus feudista in.xiij. diuisio. facit quòd not. glo.in.d.cle.pastoralis. Hinc dicit pulchrè Bal. in.c.inter dilectos in.vi.col. quòd in feudo non ligio possum seruire duobus dominis. Primo seruiam domino simplici de persona. Secundo vero domino seruiam de Castro. Sed in feudo ligio nõ possum seruire duobus dominis simul certantibus: quia qui non est cum vno, contra eum est.l.cælicolarũ.C.de iudęis. Et quòd quis possit esse vasallus simplex duorum dominorũ, facit ca.grandi de suppl.negli.præla.in. vi.quòd teneas menti præsertim notando signanter quid facere debeat vasallus, cum videt duos suos dominos certantes, & guerram inuicem facientes, & quem teneatur potius iuuare, an quia vni: & sic primo seruiat de persona, & secundo Castro. Sed de hoc quid facere debeat vasallus, cum videt suos dominos pręliantes, neminẽ, an vtrunque per substitutum, vel per pecuniã iuuare debeat, vide pulchrè Bald.in.l.prima.§.ne auten. C. de caduc. tol. & vide pulchrum text. in.l.si quis in graui.§.si cum omnes vbi doc.ff.ad sil.& text.in.l. eo tempore.§. si patronum.ff. de ope. liber. Nunc quia apud Frãcos sunt infinita feuda, ligia volo exponere quare tantopere consuetudo nostra extollat feudum ligium super feudum simplex: memini vobis aliquid dixisse su-

Impator iter reges est tãquã stella matutina in medio nebulæ.

Quid sit homagiũ ligium.

Vnde dicatur homo ligius

Quõ seruiendũ sit dominis duobus.

prà eo.arti.in quarta col.versi. aliã differentiam asserunt practici. Tamen vltra & vberius declarando, dico non esse mirandũ, si consuetudo nostra pluris facit, seu magis ęstimat feudũ ligium, quàm facit feudum simplex. Et hoc propter singulares feudi ligij effectus, qui quatuor sunt. Primus effectus est, ꝙ omnia bona etiam non feudalia hominis ligij, dummodo nõ habeat illa ab alio in feudum sunt subiecta, & sub iurisditione directi domini: ita ꝙ habet iurisditionem in omnibus bonis hominis ligij, licet ea non teneat ab ipso in feudum. Secus vero in feudo nõ ligio in quo dominus habet tãtum iurisditionem limitatam in bonis feudalibus, non in aliis, vt no. in.c. cęterum extra de iud. Ratio diuersitatis est, quia homo ligius principaliter obligat personam, & subiicit illã domino suo, vnde obligando personã principaliter. Consequẽter omnia bona subiecisse videtur quasi venientia accessorie in consequentiam personę ar.l.si pater. ff. de adop. facit autem ingressi monasteria, & quæ ibi dicuntur per Iaso. C. de sacro.eccle. Homo autem non ligius non obligat personã, nisi ratione feudi: & sic ꝙ nõ astringat personã, nisi quo ad bona feudalia non efficitur subiectus ratione feudi, nisi quatenus se feudum extendit. Secundus effectus est, ꝙ licet fœmina regulariter non succedat in feudo.c.j.§.hoc autẽ notãdum qui feu.dare possunt, cũ similibus. Tamẽ in feudo ligio de cõsuetudine bene succedit. Tertius effectus, ꝙ licet in aliis feudis licita sit pœnitentia: & sic refutatio, vbi est incertũ seruitiũ, vt s̃. dixi, & ante cõditionem purificatam: tamen si est feudũ ligium, non habet locũ: hinc inde refutatio, nec pœnitentia. Quartus effectus est, quia licet in causa feudali sint diuersi iudices secundũ diuersitatem causarũ occurrentium, vt no.doc.in.d.c.cæterũ extra de iudi. Tamen in istis feudis ligiis solus princeps potest cognoscere: quia solius principis est illud destituere vel instituere. Istos singulares quatuor effectus ponit, & multum signanter do. Iason in vsibus feudorum in.xl.col.parua versicũ. item attende: vt bene intelligas effectus feudi ligij: quia hæc vtilia sunt in practica, si bene ponderentur.

Quatuor singulares ligii homagii effectus.

Gusta hoc uerbũ Iasonianũ.

¶ Vigesimaquarta conclusio. Licet regulariter vasallus feudum, vel feudi partem, non possit alienare sine domini consensu: poterit tamen infeudare sine ipsius domini consensu, dummodo sine fraude & ęquali, vel meliori vasallo infeudet. probatur hæc conclusio per tradita per Panor.in. cap.ex transmissa de fo.comp. & firmat Ias.in vsibus feudorũ titu.qui feudum dare possunt in.xj.col.versicu.nota ex tota secunda parte. Et quòd possit vasallus infeudare, licet non possit alienare, facit illud tritum, quòd in habentibus symbolum facilior est transitus.l.an vtilis. §.si acceptolatam de excep.ff.&.l.si vnus.§.penulti.ff.de pact.

In habẽtibus symbolũ facilior est transitus.

¶ Vigesimaquinta conclusio. Constitutiones feudorum habẽt locum in ecclesiasticis feudis, & ligãt ecclesias & ecclesiasticas personas: quia tales constitutiones veniunt ex natura rei pulchrè & luculenter per Bald.in.c.cæterum in.ij. col.& Iason in.l.de quibus.ff.de legi. de quo feci mentionem in præcedentibus titulis præsertim titu.præcedenti in princ.& per eundem Iason.in titu.qui feudum da.pos.in penult.col.versicu.secundo & fortius.

¶ Vigesimasexta conclusio. Feudum & emphiteosis non sunt quid hæreditarium. Hæc conclusio est vtilis & ponderosa, & pro ea probãda faciunt notata per Bal.in auten.si quas ruinas. C. de sacrosanct.eccle.& per glos.& docto.in.l.itẽ videndũ.ff.de peti.hære.in.§.fi. Hinc dicit pulchrè Iaso.post. Barto.per eum allega.in vsi.feu. in.xviij.col.versicu.an autẽ feudum peti possit, quòd si frater fecerit fratri quictationẽ, seu liberationem generalẽ de eo, quòd posset petere in hæreditate paterna, non per hoc impeditur petere feuda, sicut nec bona emphiteotica: quia nõ petuntur tanquã ex hæreditate paterna, & id videtur sentire Bald. in dicta.l. Item videndum. Et per id concluditur, quòd feudum nõ est quid hæreditarium siue loquamur in hærede extraneo siue in filio, quod est profecto grãde, & singulare verbum.

Feudum nec emphiteosis, nõ sũt quid hæreditariũ.

¶ Vigesimaseptima conclusio. Et si feudũ non sit quid hæreditarium, est tamẽ sub appellatione bonorum cõprehensiuum: quia appellatione bonorum veniunt feudũ & emphiteosis. Spe.tit.de loca.§.nunc aliqua quod bene no. & per doc. in l.rem bonis. de acqui. re. do.ff. & in.l.bonorũ. de verbo. sig.ff.ideo retento pristino themate, si frater fecerit quictationem fratri, promittẽs nihil petere in bonis paternis: nihil poterit ipse petere in bonis feudalibus, vel feu.& sic laxior est bonorum appellatio quàm hæreditatis.

¶ Vigesimaoctaua conclusio. Castro mihi à rege nostro simpliciter in feudũ concesso mihi videntur esse concessę non solũ munitiones ipsi castro affixæ: sed alię munitiones etiã non affixæ mihi videntur esse concessę, si sint ad castri defensionẽ perpetua destinatione ibi repositę: ista est doctrina Bal.in c.j.§. si quis de manso.in.iij. col.de contro.inuesti. Sequitur Iason in vsi.feu. in.xj.colũ. versicu. & per hoc quod feudum. Et pone exemplum de trabuchis mãguennellis balistis & similibus, faciunt tradita per Barto.in.l. si quando.C.de bo.vocãt.lib.x. Ego aliàs in casu occurrente istud tenebam contra quendã aduocatum Turonensem.

¶ Vigesimanona conclusio, cum feudũ dicatur seruitus quędã. Sicq; in dubio presumitur potius alodium q̃ feudum pro primo dicto. facit glo.in l.si cuius.§.j.ff.de vsufruc. Et pro secundo dicto facit.l.altius.C.de serui.& Aqui.quando autem res dicatur alodiata, & sic libera, videte Iaso.in vsi.

vsi.feu.in.xj.col. versi.Item adde ꝙ feudũ,&c.

¶Trigesima conclusio. In cõcessione feudi, ap pellatione filij veniunt omnes descẽdentes vsq; in infinitũ.ita egregie Bal.in.c.quæ in ecclesiarum de consti.in vlti.cartha.ꝙ multum cõmendat Ias.& sanè multũ cõmendandę in.l.ij.C.de iu.emphi.col.lxxv. versi.illud etiã ꝑpetuo nota vide per eundẽ notata in.l.de quibus.ff.de legi.

¶Trigesimaprima conclusio. Intantum est verum, quòd feudum naturaliter debet esse beniuole concessum, ꝙ quanuis concedens vtatur verbo ad feudũ propriato, si tamen concedẽti dentur nummi ęquiualentes, non cẽsebitur feudi datio seu infeudatio, sed vera censebitur emptio. Probatur hæc conclusio per tradi. per Bal.in.l. qui se patris.C.vnde lib.xj.col. vbi pulchrè dicit, quòd si princeps pro feudo reciperet preciũ, & postea diceret indulgemus, vel quid simile, non propterea esset feudũ, sed emptio: qđ tamen pulchrè limitat Bal.in.l. ex conuentione. C.de pact.quando foret mentio de precio.& precium esset condignũ rei.aliàs secus per glos. quam dicit singularem in.l. j.ff. de superficiebus, quod tenebis menti, scilicet de condignitate precij, quia fecit mihi istud dictum, aliàs honorem: de quo vide Iaso.in.l.j.col.vij. ver.dictum tamen glo.C.de iu.emphi.

¶Trigesimasecunda conclusio. Occurrente casu à consuetudine feudorum, non decisione: tũc feuda regulantur secundum ius commune, à quo iure communi tunc non est recedẽdum etiã per argumentum à contrario sensu in vsibus feudorum sumptum pulchrè Bald.in.l.ij.C. de suis & legi &.l.cum oportet in princ. C.de bo.quę libe.quòd nota pro cõsuetudinibus persuadetur, quia ar.à contrario sensu dicitur subauditus intellectus, vt voluit glo.& Bal.in.l.fi. C.de condi.inser. Sed per subauditos intellectus non debet fieri legum correctio Iaso.in.l.vt inter diuinum.C.de sacro.eccle.& in autẽt.quas actiones eo.titu. & hanc conclusionẽ firmat Iason in tit. de emp.& vendi.l.prima.col.xv.versic.pro ista etiam parte.

¶Trigesimatertia conclusio. Augmentum alluuionis non est feudatarij, vel vasalli. hæc cõclusio probatur in cap.primo.§.si quis de manso.de controuer.inuesti. vt ibi Bald.& docto. in.l.de quibus.ff.de legi.& Iaso.in dicta.l.prima. C.de iur. emphit.in.xxij. colum.versicu. Item adde. & sanè non est diu, quòd ego contrariũ respondissem instar emphiteotæ. ad quem spectat tale incrementum.

¶Trigesimaquarta conclusio, & ista erit declaratoria nostræ consuetudinis. Tempus homagij faciendi, seu fidelitatis exhibendę currit ipsi vasallo, nõ à die aditę pristini vasalli, sed à die possessionis. Ista conclusio probatur per scribentes in.l.solennibus. C.de rei vendic. & facit ratio.nam ad hoc, vt vasallus amittat feudum requiritur dolus.capitu.primo.de prohib.feud.alien.perotha. Sed dolus sibi imputari non potest, quandiu non possidet: quia ex quo non habet feudi commoda, non tenetur ipsius feudi subire onera. Ita firmat Card.Flo.in cap.ij.de feud.& Guy.pa.quęst.clxv.incipiente, sed iuxta proxime dicta, tamen consuetudo nostra requirit quòd fiat à die mortis.

¶Trigesimaquinta conclusio. Et si in puncto iuris ob defectum fidelitatis intra tempus determinatum non cadat à feudo ipso iure vasallus, sed opus sit sententia declaratoria: tamen etiam post elapsum iuris tempus vasallus potest moram suam erga dominum suum purgare. Pro primo dicto conclusionis vide quæ format Bal. in.c.j.quæ fuit prima causa beneficij amittendi. & Card.Flo.in.d.c.ij.extra de feud. Pro secundo, scilicet de purgatione moræ, vide eundem Bald.& Iaco.de Aluarot.in.d.c.j.quæ fuit prima causa benefic.amittend. & pro vtroque vide Guy.pa.q.clxvj. Et hoc intelligo quòd vasallus possit moram purgare, scilicet celeri cum satissfactione.j.quòd occurat celeriter, scilicet quandoque per dominum vocetur in iudicio.

¶Trigesimasexta conclusio. Apud nos Francos feuda sunt ad instar patrimoniorum redacta, siue quo ad ius succedendi, siue quo ad ius vendendi, transferendi, ac cedendi: ita in effectu Ioan.Fab. qui est deus legum apud Francos insti.de emp.& ven.in prin. Et hoc ideo quòd nullum ius est mere positiuum, quod non possit consuetudine mutari.l.de quibus.ff.de leg.non est ea propter mirandum si ius feudorum fuit taliter apud Francos immutatum: ideo fœminæ succedunt, licet non deberent de iure feudorum succedere: nisi in feudo fœmineo, vel ex pacto, vel ex gratia domini in fauorem patris. Soluunt tamen rachatum, vt Deo fauente dicemus in locis opportunis in titulo *De rachaptz de uentes*.

Ioã.Fab. dicitur esse deus legũ apud Francos.

Nunc quodam nouo ritu adhuc dicamus de hac materia, & per quæstiones. Primo ergo quæro quis debeat pręstare homagium pro feudo vxoris, an maritus, vel vxor: hoc ideo dico cum mulier hodie succedat de consuetudine patriæ in feudo, non intelligo quòd succedat mulier in magnis feudis, sicut in regno &c. quia exploratum est in his non succedere. breuiter inoleuit de consuetudine, quia maritus facit homagium & fidelitatem. Secundo quæro, an marito vxore sit facienda fidelitas. Responde quòd sic. nam ipse habet recipere homagia, laudimia, rachatus, & accordamenta: bonum tamen esset quòd vxor adesset & consentiret, & de iure deueria ad maritum spectant.l.arborem cum ibi notatis in.§.finali. ff. de vsufruc.l. diuortio.§. itẽ si locatio solu.matri.ff.& bene facit id quod volunt doctores in.l.iij.C.de iure emphi.quòd si emphiteota velit alienare, sufficit quòd requirat cõsensum solius mariti, licet res emphiteoti-

Maritus præstat homagiũ

caria sit de bonis vxoris. pulchrè Iaso.in.l.iij. col.xliij. Quæro tertio an vasallus per procuratorem possit iurare, & facere domino fidelitatem. Responde succincte, quòd sic glo. Bald. & Alexand. Card. in.c.j.§.j.quo tẽpore miles. Sed vide tex.in titulo per quos fiat inuestitura & per quos recipiatur.§.sed vtrum hoc intelligo cum doct. in procuratore speciali. Quæro quarto quid econuerso, an dominus per procuratorem fidelitatem recipere possit. Responde quòd sic, vt.d.§.vtrum.c.j.per quos fiat inuestitura, & sic nuper indubie vidi practicari in receptionibus homagiorum domini baronis mazeriarum, quæ homagia recepta fuerunt per nobilem militem de Veilhan patriæ de Puisaye gubernatorem.

Per procuratorẽ fit & recipitur homagium.

Quæritur & quinto de quęstione multum singularia, quàm proposuit mihi quidẽ abbas. Aliquis baro infeudauit cuidam militi castrum sub hoc modo quòd singulis diebus natalis domini resurrectionis & corporis CHRISTI miles ipse & feudatarius vxorẽ ipsius baronis à castro suo vsque ad sacrum dei sacellum, seu delubrum associaret, & tres aureos pro oblatione siue offranda dominę daret, euenit quòd propter guerrã quæ est in patribus in quibus situm est castrũ vasalli, ipse vasallus non potest salua rerum substantia morari propter assiduas incursiones hostiles & bellicas: in locis autem vbi est magnum castrum dñi est sine guerra pax & requies. Baro vult vasallũ militẽ feudo priuare, eo ꝙ tres sunt iã anni elapsi, quòd ipse non impẽderit seruitium ducẽdo dominam baronissam in prædictis festis ad ecclesiam. Miles sanè idémque feudatarius dicit se interim, id est guerra durante, ad dictum seruitium non teneri, eo quòd nõ gaudet castro vasallitico seu feudatario, quæritur quid iuris. cum altius ipse cogitassem: dixi ipsi abbati hunc casum non esse mihi nouum. Et medulitus cuncta rimando, dixi sibi, quòd iura feudalia ponebant similem casum de milite, vel vasallo qui tenebatur diebus festis dominam suam associare ad ecclesiam, vt in.c inuestitura.§.præterea, vbi est pulcher casus quid sit inuestitura feudi. & pro parte domini quòd vasallus possit feudo priuari, est melior textus de iure quicquid dictum fuerit in præcedentibus in.§.sed non est alia iustior in.c.j.quæ fuit prima causa beneficij amittendi, vbi est talis text. non est alia iustior causa beneficij amittendi, quàm si id propter quod beneficium datum fuerit, hoc seruitium facere recusauerit, quia beneficium amittit. Secũdo facit pro domino arguendo de feud. ad contractum emphiteoticum, & econtra.l.quicunque.C.de fundis patrimonialibus.lib.xj. vbi propter sterilitatẽ non remittitur pensio emphiteotæ, sed guerra dicitur quędam sterilitas, quia vis hostium & sterilitas æquiparantur.l.ex conducto.§.ij. &.l. si merces.§.vis maior.ff.loc. Tertio facit, quia vasallus est obligatus ex cõtractu, & consequenter obligatione personali, sed obligatio personalis non sequitur fundum.l.j.§.si hæres.l.cogi.§. inde quæritur ad Trebel.ff.&.l.fi.de cõtrahen. empt.ff.non ergo debet attendi vbi sit feudum, & an impediatur propter guerram, vel ne. Pro parte equidẽ militis vasalli facit text.in.d.§.sed non est alia iustior quæ fuit prima causa benef. amitten. vbi dixit textus in fine illius.§.aliud est si forte ideo nõ seruierit: quia non potuerit, tũc enim feudum non amittit. Sed sic est, quòd vasallus non potest commode seruire: non quòd sit guerra in castro dominante, scilicet in castro baronico: sed guerra est in castro seruiente, scilicet in castro vasallico, & sic impediũtur fructus, quibus mediantibus vasallus se debebat intertenere honeste in seruitio dominæ suæ associando eam ad ecclesiam. non esset porro honestum quòd vasallus qui eò, quòd nullos recipit fructus à castro suo, qui est adeò calamitosus & malè vestitus, garnitus, quòd non audet comparere: certe non esset honestum si ipse vasallus totus pannosus, & malè tunicatus vellet dominam associare. Secundo pro parte vasalli facit illa singularis & communis doctorum decisio Cy. & Bartol.in.l.j.C.de iure emphiteo.dicentium quòd emphiteota non tenetur soluere pensionem illius anni, quo nil percepit vel percipere potuit propter guerram: ergo idem videtur dicendum in proposito, cum secundum ipsos doctores fundus ad quem quis accedere non potest sit indepertito: sed sine ratione esset quòd vasallus feudo deperdito teneretur ad onus seruitij sine aliquo emolumento igitur. Tertio ista procedunt à pari, quòd res perierit casmate, vel quòd sit inundata aquis, vel circundata hostibus. Sicut pulchrè refert Iason post Hieronymum tortum præceptorem suum in dicta.l.j.de iure emphit.xxiiij.colum. parua versicu. Tertio illa res dicitur esse deperdita. Sed sic est quod profundo, qui perit casmate, emphiteota à canonis præstatione, seu solutione liberatur, vt dicta.l.j.C.de iur.emphi.ergo idem dicendum in proposito arguendo ab emphiteosi ad feudum. Credo sanè vasallum non debere feudo priuari p ea quæ opportune dixi suprà in.xviij. conclusio. Nec obstat quòd vasallus tenetur dominæ suæ præstare tres aureos pro oblatione fienda per eam suo proprio sacerdoti: quia dupliciter respondeo quòd istud seruitium reale, si reale dici posset, non est tamen seruitio personali vasalli correspondens: vt patet ad sensum. Plus enim ęstimandi sunt tres dies, quos expendit ipse miles pro veniendo à castro vasallitico vsque ad castrum baronis, quàm sint æstimãdi tres aurei. Et plus dico, quòd si esset in seruitio reali & personali paritas, adhuc considerarem feruentius debitum personale quàm reale duplici fundamento. Primo propter feudi & contractus feudalis naturam, quæ seruitium personale

Pulchra quæstio.

Guerra dicitur quædam sterilitas

Emphiteota nihil ꝑpter guerram percipiẽs nõ tenetur ad canonem.

sonale respicit. Secundo propter personæ seruitium, cum homo sit dignior quacunque re corporali.l.sancimus. C. de sacrosanc.eccle.cum similibus. &.l.iustissime de edil.edic.ff. Insuper dico, & in hoc est tota vis nostræ quæstionis, quòd si debitum esset reale excedens seruitium personale. si tamen propter guerram, feudi prouentus nõ reciperentur, ꝙ tunc vasallus non priuaretur instar emphiteotę, cum res quæ ab hostibus occupatur, dicatur esse indepertito, hoc verum nisi vasallus in se suscepisset periculum casus fortuiti & guerræ. Secundo nisi consuetudo in patria esset, quòd seruitium guerra non obstãte præstaretur, vel tertio nisi illa guerra esset mota culpa ipsius militis vasalli, per ea quæ traduntur per Barto.in.d.l.si merces,§.vis maior. ff locati. vide Bald. quasi in his terminis vbi loquitur de vasallo debente vnum equum, aut certas vini metretas in consilio.cxc.j.lib.vbi tenet pro vasallo.

II. Article.

Et si ledit vassal ne treuue le seigneur au lieu, a cause duquel lhommage est deu, pour luy faire ledit hommaige, il doibt faire loffre a ses officiers saucuns en a en celluy lieu, ou en la presence de ses mestayers, ou gens demourans audit lieu, & dung notaire auec deux tesmoings. Et en telle diligence suffisante pour empescher que le seigneur ne face les fruictz siens, & si ledit seigneur venoit au lieu auquel lhommaige est deu, & quil y seiourne & reside par huyt iours, ou aultre tel temps que ledit vassal ne puisse ignorer, ou apres le ban faict par ledit seigneur en sa parroisse, le seigneur se peult ensaysiner & prendre son fief comme descouuert. Mais en faisant de rechief par ledit vassal les diligences dessusdictes, ledit seigneur ne peult faire les fruictz siens: car le vassal en est saysi. Et si ledit seigneur lempesche, ledit vassal se peult complaindre, ou appeller contre ledit seigneur.

¶ Sequitur in textu.

Ne treuue ledit seigneur au lieu.

¶ Ergo vasallus nõ tenetur egredi locum à quo homagium dependet not.in cap.si soluturus. de solu.ff. Idem tenet Cardin. Alexand.in ca.primo col.vij. quo tempore miles inuestituram petere debeat. Sed aduerte: quia si vasallus vellet dominum alibi adire, etiam in alieno feudo: tũc dominus posset eũdem vasallum ad fidelitatem alieno etiam in feudo recipere secundum eundem Cardi. quia non attenditur locus. ista enim est receptio fidelitatis: sapit naturam iurisditionis volũtariæ. & sic non obstat, quòd notatur in l.illa vulgari extra territorium de iurisditio. omnium iudic.ff. cum similibus: & de istis diligẽtiis scripsi satis abũde suprà titu. *De basse iustice.* artic. xxvj. & credo ibidem dixisse aliquod bonum verbum: igitur ibi videas.

Receptio fidelitatis sapit materiã iurisditionis uoluntariæ.

Sequitur in textu.

Le seigneur se peult ensaisiner, &c.

¶ Et est ratio: quia isto casu iterum vasallus deprehenditur in mora, & vltima mora nocet.

Ne peult faire les fruictz siens.

¶ Ecce quomodo vasallus admittitur ad purgationem morę.

Ledit vassal en est saysi.

Scilicet diligentia tali facta est iterum vasallus saysitus de feudo adeò, vt non sit opus sententia declaratoria, vel aliquo iudicis mysterio, quod est profecto vnum magnum verbum.

Se peult complaindre.

¶ Ecce ergo quòd vasallus diligentia facta est saysitus & possessor: & sic patet, quòd potest mouere querimoniam in casu nouitatis quæ præsertim apud nos de consuetudine non datur nisi possidenti.

III. Article.

Sil aduient que aulcun acquiere aulcune terre, qui soyt tenue a foy & hommaige daulcun seigneur, il doit aller au dedans de huyt iours apres son acquest deuers ledit seigneur luy mõstrer les cõtractz de son acquest: & luy offrir ladicte foy & hõmaige, & aussi luy doit offrir ses ventes & debuoirs a ce appartenans.

Sil aduient &c.

¶ De hac materia scripsi vobis in.c.ij.suprà tit. *De basse iustice.* Et nota quòd vasallus debet infra octo dies domino præsentare homagium, & illud offerre & hoc in casu acquisitionis. Sed infra.xl. dies in casu successionis, vt suprà eo.titu. §.j. vbi abunde dixi.

IIII. Article.

Et si ledit acquereur ne le fait, ledit seigneur pourra prendre & leuer par default de foy & hommaige nõ faictz comme dessus. Et si ledit seigneur veuz les cõtractz veult prendre la chose par puissance de fief, faire le pourra: si lacquereur nest parẽt du vendeur, & en la ligne dont meut ladicte chose vẽdue. Et sera au choix dudict seigneur de prendre les ventes & gans, ou de prendre le rachat dicelle annee: ou de prendre la chose par puissance de fief.

En la ligne dont meut &c.

¶ Hoc ideo dixit. quia hoc casu nõ videtur esse alienatum, ita firmat glo. celebris in. c. inuestitura. §. sed etiam res super verbo proximiori per quos fiat inuestitura, & hoc per iura per eandem gloss. allegata facit. l. voluntas. C. de fideicommissis. & l. j. C. de impo. lucra. de scriptione. nimirum ergo si casu isto dominus iure prælationis non possit retinere, quia vt est vulgare prouerbium, *Premier est lignage que parage*. Traditur in. §. si vero cap. si clientibus. de alienatione feudi. Et de accordamentis ac laudemiis dicetur CHRISTO permittente infra titul. *De rachaptz & uentes*. & exhibitione titu. scripsi. tit. j. ar. xv. & quòd parens præferatur domino. facit dictum Ioan. Fab. insti. de empt. & vẽdi. insti. & Bal. in. c. j. §. porro. qualiter olim feu. alie. pote. quod tene menti. vbi est bonus textus.

V. Article.

En heritaiges, hõmaiges, eschanges, estans en diuers fiefz a vẽtes ou rachaptz ou choix dudict seigneur. Mais il nya aucune prise par puissance de fief. & est tenu ledit subiect faire diligences que dessus enuers son seigneur de fief, pour faire la foy & hommaige.

Par puissance de fief.

¶ Dixi suprà titul. *De basse iustice*. articul. xxix. quòd materia prælationis seu retentionis feudi bene quadrabat in hoc articulo. Et pro consuetudine nostra sustinenda quæ dat domino ius prælationis & retentionis rerum feudalium est text. in. l. iij. versi. si quidã dominus maluerit. & ibi pulchrè Saly. & Ias. C. de iure emphit. & est doctrina Bar. optime quadrans in. l. j. C. de metatis & metallariis. lib. xj. vbi volunt quòd colonus tenetur potius domino vendere quàm alij, & quãuis dominus de iure videatur habere duos menses ad vtendum iure retentionis, vt in dicta l. iij. de iure emphi. vbi docto. ponunt. Tamen de consuetudine nostra habet solum octo dies, vt vidisti suprà titulo *De basse iustice*. arti. xxx. vbi aliquid dixi. Attamen pro se domino, non pro amico suo debet retinere. vt. d. l. iij. C. de iure emphit. & ibi per scribentes. & vide Guy. pa. q. ccccxj. & tene menti, quia circunscripta consuetudine non potest pręscribi contra dominum in facultate retinendi iure prælationis, etiam quadraginta annis, vel maiori spacio, cum sit istud ius facultatis cui nõ præscribitur ante oblationem & præsentationem iurium: vt per Bart. Bald. & Ioan. Fab. in. l. cum notissimi. §. de præscrip. xxx. vel. xl. annorum. sed contrarium obseruatur de consuetudine: quia post tenementum decem annorum excluditur dominus, vt suprà titulo *De basse iustice* §. penul. Et aduerte ad id quod pulchrè vult Salyc. in dicta. l. iij. C. de iure emphit. quòd si emphiteota mentiatur domino in precio per ipsum soluto, quòd potest re emphiteotica priuari. Idem credendum est potius in vasallo in quo debet esse maior fides propter particulare & expressum fidelitatis iuiurandum. Sed quid si duo emphiteotæ litigant super re emphiteotica, & tandem transigunt vt res apud possessorem remaneat acceptis aliquibus nummis, dominus hoc sciens vult vti iure pręlationis, vel petit laudimia dicendo esse alienationem figmento transactionis. an bene dicat? Respondeo breuiter & singulariter quòd non. quia theorica doctorum talis est, quòd dimissio rei existentis penes aduersarium, ex causa transactionis aliquo dato vel recepto nullam inducit translationem dominij, vel alienationem: vt est textus vnicus & singularis in. l. si profundo. & ibi doctores, maxime Barto. C. de transac. iuncta glo. no. in. l. penul. C. de vsucap. pro empt. Et sic dominus non poterit vti iure prælationis, nec etiam in puncto iuris expellere emphiteotam recipientem, tanquam res fuerit vendita sine suo consensu. Et vide pulchrè per Iaso. in. d. l. iij. C. de iure emphi. xl. col. versicu. Breuiter secundum quod collegitur ex mente. Et aduerte ad me, quia Guy. pa. qui fuit vir magnus practicus tenet singulariter, quòd si aliquis emit vnum tenementum plurium rerum in quo sint quamplures & diuersæ possessiones, de directo dominio & emphiteosi diuersorum domi norum mouentes, ꝙ tenementum emerit vnico precio, alter dominorũ directorum non poterit rem quę de sua emphiteosi est retinere iure prælationis ar. l. scire debemus, & quæ ibi no. Bart. de ver. obli. ff. ita firmat in. q. cccccviij. incipiẽte pone aliquis emit &c. Sed contrarium est de consuetudine.

Pulchra resolutio de emẽte tenemẽtum plurium rerum.

consuetudine.vt infrà titul. *De retraictz*.ar. xxij. Insuper considera ad hoc tex.noster intendit ꝙ in rebus permutatis existẽtibus tamẽ in diuersis feu.in rebus permutatis nõ debẽtur laudimia.vt tenet Pe.Iacob.in titu.de acti.in rem quę competit pro emphi. in fin.& idem Guy.Pa.q.xcij. incipiente de cõsuetudine,&c.Bene verum est, quòd si in tali permutatione interueniret pecunia, & ipsa pecunia esset maior pars rei permutatæ,tunc iudicaretur esse venditio,sicque deberentur laudimia. Et idem si pecunia esset æqualis valoris rei,quia etiam iudicaretur emptio secundum Bald.in prælud.feud.iiij.col.vers.pro intellectu,&c.allegat.l.fund.partem.ff.de contrahen.emp.& vend.&.l.si sterilis.§. si tibi fundum.de actio.empti.ff. Et ad corroborationem nostræ consuetudinis (quia est meę intentionis quantum potero probare consuetudines nostras esse iuri cõsonas)in eo ꝙ vult nostra cõsuetudo, quòd in rebus permutatis nõ sit locus iuri prælationis.Idem firmat de iure Pe.Iacob.tit.præalleg.& Guy.Pa.q. xcij.suprà relata. Quæreres forte quid in donatiõe vel rebus donatis, an dominus possit vti iure prælationis.paucis cõclude quòd non,vt per eundem.q.xlvij.& per eundẽ. Pe.Iac.tit.præal.Sed an ex donatione debeantur laudimia,grandis est hæc quæstio in qua doctores discordant.nam Pe.Iaco.in tracta.suo de iu.emp.tenuit ꝙ sic.Sec Speculator qui est practicæ pater tenuit quòd non.in titu.de loca.§.j. nec etiam in permutatione.& sequitur Pe.Ia.in d.tit.de acti.in rem quæ pro re emphi . quæ cecidit in commissum,competit. Quod etiã vide per eũdem Guy.Pa.q.lxviij.incipiẽte,est etiam aduertendum quòd omnes . Succedit adhuc in retẽtionis materia alia pulchra quæstio,pone id quòd cauetur de consuetudine nostra, infrà in titu. retractuum,quia est consuetndo, ꝙ quando quis vẽdit rem immobilem,ꝙ alii de genere vel cognatione possint illã infra annum reuocare iuxta.c.constitutus.cũ eius materia. extra.de in inte.resti.Pone modo ꝙ emphiteota velit alienare ius suũ emphiteoticũ vel melioramẽta sua. ad istam emptionẽ cõcurrunt dominus rei emphiteoticæ,& cõsanguineus vel cõiũctus. Quærit quis eorum de iure præferatur.Certe diceres quòd consanguineus per ea quæ scripsi in artic. præcedenti,vbi ad hoc allegaui Io. Fab.idẽ tenen.instit.de emp.& vend.in prin.& Bal.in.c. j.§.porro.qualiter olim feud.alie.pot. iũcta cõsuetudine nostra quę illud expresse format in.d. arti.præcedenti. Sed contrarium determinatur per docto.in.d.l.iij.de iur.emphi.vbi dicunt,ꝙ dominus præfertur,non obstãte statuto vel con suetudine.& pondera hæc verba. & est ratio secundum docto.quia statutam recipit interpretationem à iure communi.l.ij.cum glos.C.de noxal.acti.c.cum dilectus.cum ibi tradi. de cõsue. ex.& per Bar.in repet.l.omnes populi.in.iij.q. principali.ff.de iusti. & iur.Sed sic est, ꝙ communiter dominus præfertur quibuscunque aliis. vt.d.l.iij.C.de iu.emphi.ergo,&c.Et hanc sententiam tenent Guliel. de Cu.Alber. de Rosa. Ray.de Fori.Bald.& Ang. in.l.imperator.La. ij.ff.de pac.per tex.in.l.si cum dotẽ.§.si.ff.solu. matrimonio.&.l.ex facto.ff.de pecu.Mouentur & alio fundamento, quia illud statutum vel illa cõsuetudo,de qua habetur in casu nostro,loquitur in specie,quare succedit regula,ꝙ generi per speciẽ derogatur iuxta.l.sanxio legum.ff.de pe. &.c.j.ex.de rescrip. Et hanc opinionem apertè fouet Bald.in.l.dudum.C.de cõtrahen. emp.& refert,& sequitur dominus Iaso.in.d.l.iij.C.de iu.emphi.in.iiij.col.versi.iuxta prædictum notabile. Et sic vides, quòd si dominus vellet esse rixosus,& tenere pedem ipsis proximioribus,ꝙ tunc faceret eis vexationes.Tamẽ teneas de cõsuetudine quæ scripsi in arti.vbi tenui pro cõsanguineo,& hoc propter expressam nostræ cõsuetudinis exceptionẽ quæ specialiter excipit consanguineum,& eum anteponit domino volenti vti iure prelationis.Insuper quòd quãuis dominus nonhabeat nisi octo dies ad vtendũ iure suo prælationis,vt dixi suprà tit. *De basse iustice*.art. xxx.Si tamen dominus post illos octo dies elapsos vellet moram suam purgare, & vti iure suo prelationis:crederem hoc casu eum audiendũ,si tamen parũper post dictos octo dies vellet moram purgare,puta per tres vel quatuor dies.arti. not.per Ange.& Paul.de Cast. in.l.qui Romæ §.cohæredes.de verb.oblig.vbi egregie & pulchrè scribunt.quòd not.in practica.& tene mẽti vt ergo materia pateat, tollite has conclusiones in materia retentionis feud.

An laudimia ex ꝑmutatiõe debeãtur

In rebus ꝑmutatis nõ est ꝑlatiõi locus

De iure dominus ꝑfertur consanguineo.

Generi ꝑ speciẽ derogatur.

Admittitur adpurgandum moram.

¶Prima cõclusio.Dominus directus rei emphiteoticæ est aliis præferendus in eius rei emptione.hæc cõclusio probatur per tex.& ea quę ibidem traduntur per Bar.Bald.& Salyc. Alexan. Paul.de Castro.& Iason.in.l.iij. C. de iur.emphiteo.

¶Secunda cõclusio. Et si dictus dominus in dictæ rei emphiteoticę emptione prȩferatur,tamẽ refragante consuetudine super hoc casu specialiter disponente,ante venditoris consanguineos non priuilegiatur ,ista conclusio probatur per Ioan.Fab.instit.de empt.& vend.in prin. & ex cõsuetudine nostra.& vide per docto. in.§.porro.in.c.j.qualiter olim feudum alie.pote.

¶Tertia conclusio.In rebus permutatis nõ est locus prelationi,hæc etiã vltra contenta in consuetudine nostra probatur per docto. suprà per me relatos,& cũ modificatione,de qua per Baldum ibidem.

¶Quarta conclusio . Quanuis infra octo dies dominus debeat vti iure prælationis.Tamen illis elapsis & paulo post videtur admittendus ex quodam vigore mansuetudinis.probatur & hæc cõclusio per no.Ang.& Pau. de Cast.in.d.l.qui

Romæ.§.cohæredes.de verb.obliga.ff.& vt ſupra notaui. Inſuper nota quòd ſi emphiteota plu rium rerum ex vno contractu habeat plures dominos,& vnus vult laudare,alter autem vti iure prælationis,quòd dicti domini nõ poſſunt illud facere in præiudicium acquirentis,quia emptor non tenetur diuidere rem vno precio emptam, nec contractum:& quãuis Guy. Papa.q.ccccxj. teneat vnum quenquam dominorum poſſe iure ſuo vti,verum eſt,ſi vnus dominorum vellet retinere totam rem, & ſoluere accordamenta vel laudimia:ſecus ſi non totam. Sed cõtrarium dico de conſuetudine,vt infra tit. *De retraictz*. arti.xxij.& ſic cõſului pro Carturienſibus qui ſunt iuxta Lochas. Et poſtremo tene mẽti,quòd con ſuetudo noſtra hic in text.loquitur de hęreditagiis homagiatis permutatis ĩ diuerſis feudis exi ſtentibus. Ergo exprimendo de homagiatis negare videtur, quòd laudimia debeantur ex non homagiatis.noli obliuiſci, quia pauci aduertũt. Sed tamen de non homagiatis etiã debẽtur laudimia, vt patet in pluſculis noſtræ cõſuetudinis locis,præſertim infra titulũ. *De rachaptz & uentes*.arti.xv.qui loquitur generaliter.

Verbum ſingulare

Chapitre de pied de fief, & de paraiges.

Premier article.

Les ſeigneurs doibuent demander par action pour la premiere foys hõmaige de choſe venue a aucũ par paraige failly, & par de pied de fief. Et quant la foy eſt interrompue par vng moyen.

¶ Sequitur in textu.

Les ſeigneurs.

¶ Iſte titulus plus eſt conſuetudinis quàm iuris, id eſt plus innititur cõſuetudini meræ,quam fun detur in iure.

Par paraige failly.

¶ Quod defecit in tribus caſibus, vt infra articulo primo.

Et par de pied de fief.

¶ Quod fit ac euenit, vt habetis infra articulo proximo. Sed de iure feud.dominus nõ tenetur hommagium vel fidelitatem petere. Sed vaſallus infra annum & diem tenetur illam domino offerre.not.in cap.j.quo tempore miles inueſtituram petere debeat.ſuprà titul.præcedẽ.abunde dictum eſt.

II.Article.

Hommaige eſt deu par de pied de fief quant on tranſporte partie de la choſe hommaigee ſans retention de debuoir. Et auſſi quant on tranſporte plus du tiers, ou debuoir ou ſans debuoir, pourueu que ledit debuoir precompte y ayt, neantmoins plus du tiers aliene.

¶ Quid hoc eſt,cum feudum de iure & vſu feudorum ſit inalienabile ſine domini conſenſu. c. j.de prohibi.feud.alien.per Frede.quaſi per to. Reſpond.breuiter, quòd moribus patriæ poteſt introduci,quòd res aliqua præter ſolennitatem, immo ſine ſolennitate vendatur. Sicut econtra moribus induci poteſt, quòd res aliqua nõ vendatur.de quo vltimo per Barto. & Alexan.in.l. ſi in emptione.§.omniũ rerum.ff.de contrahen. empt. Et pro hac conſuetudine facit quòd pulchrè vult Ioan. Fab.in autenti.ingreſſi.in fi. C. de ſacroſan.eccle. Et quanuis videatur durus & mirabilis textus in.d.ca.j.de prohibi.feud.alie. per Frederi.præſertim in.§.callidis.vbi feudum prohibetur alienare: attamen quia id quod eſt cõſuetum,eſt velut innatum. Ideo in alienatione feudalium ſiue cum retentione deuerii: ſiue non,inhęrendum eſt conſuetudini.Iuncto quòd hodie in regno feuda ſunt redacta ad inſtar patrimoniorum quo ad ius ſuccedendi,vendendi, transferendi,ac cedendi, vt memini me in pręcedentibus dixiſſe.Et vt firmat Ioan.Fab. inſti. de emp.& vendi.in prin.facit glo.in.l.idem videndum.§. fi.ff.de peti.hæredi. & Iaſon in.l.de quibus.col.xvij.ff.de legi.Et vide adhuc Ioan. Fab.in.§.à deo.inſtit.de loca.& pulchrè Pe.Iacob. titul. de cauſis.ex quibus feud. amitta.quia nullum eſt etiam ius mere poſitiuum,quod conſuetudine mutari non poſſit.d.l.de quibus.in fi. ff.de legi.Præſertim cum omne feudum ſit diuiſibile exceptis feudis dignitatũ:vt ducatus,marchionatus:regnũ,comitatus, & ſimilia. Iaſon in præludiis feudorum.colũ.xxxvij. Et ſic non eſt mirandum ſi vaſallus feudũ annuente hac conſuetudine alienet, ſiue cum deuerio,ſeu retẽtiotione deuerii, ſiue non. Sed inſurgit nunc pulchra quæſtio quid eſſet econuerſo, videlicet, an dominus ſine vaſallorum cõſenſu poſſit feudum alienare.Et in primis videtur quòd dominus nõ poſſit vaſallis inuitis alienare.per gloſſ.in.l.inuitus.ff.de fideicom.liber.& per tex.in cap.j.§. præterea ducatus.cũ ibi no.de prohi.feud.alie. per Freder.per Baldum in cap. j.§.ſi quis miles. quo tempore mil.&c.in vſi.feu.& in.l. in teſta. C.ad.l.Falci.& Specu.in ti.de feud.§.quoniam. verſi.xxix. Hinc in ſpecie refert Bald.in cap.j.ſi de feud.fuerit controuer.inter docto.& ag.vaſ. quòd rex Franciæ non poteſt alienare vnam de ciuitatibus regni ſui, inuitis ciuibus. & allegat Hoſtien.

An dominus ſine uaſallorũ conſenſu poſſit feudum alienare.

An rex possit alienare unam de ciuitatibus suis ciuibus inuitis.

Hostien.in cap.dilecti filii.de maiori.& obedi. Vnde secũdum ipsum, quando imperator Constantinus donauit vrbem Romanam papæ Syluestro fecit populum Romanum cõsentire: immo plus,si dominus vẽdat rem feudalem,vasalli inuiti non coguntur emptori promittere vel iurare fidelitatem,secundum Cynum in.l.j. C.de noua.& Bald.& docto.in.l.ij.§.fi.solu.matri.ff. faciunt scripta per me in titul. præcedenti conclu.xxij.& Ias.in.l.pacto successorum.quam legit.cum.l.debitorum pactionibus.C. de pactis. Sed quia,vt dicit etiam Ioã.Fab.in.§. item Seruiana.instit.de actio. quanuis feudum non possit de iure pignori obligari, quod tamẽ secus est de consuetudine in regno Franciæ,vbi secũdum eum feuda venduntur,& pignorãtur inuito domino, ideo hæc quæstio est aliquantulum lento passu pertractanda. Sed quid de iure patronatus an possit alienari vel obligari? Respon . ꝙ non, cum ex eo cõmodum pecuniarium percipiatur. cap.cum Bartolus.& ibi tradi. extra de re iudi. Ioan.Fab.& Iason in.§.item Seruiana.xxiij.co. versicu.quidam & secundo. Quid in decima,an possit pignorari seu obligari? Respõ. quòd non, cum sit ius spirituale quod in laicum cadere non potest,sed fructus & commoditates ipsius decimæ bene obligari possunt.vt per Io.Fab.in.d.§. item Seruiana. & Iasonem ibi post Speculatorẽ per eos relatum.Consequenter,quia dicimus,ꝙ de iure feudum non potest alienari,intelligo de iure siue vsu feudorum. Quæro,quid in iurisdictionibus.Bald.in ca.j.in fi.quæ sint regalia,tenet quòd non idem videtur tenere in cap.j.§. ad hæc.de pace iuramento firmata. & in cap. j. de feu. Marchiæ.vbi pulchrè dicit,quòd sicut radii solis non possunt separari à sole, ita iurisdictio nõ potest separari à principe, vel republica vnde orta est, & cuius causa vigorẽ suum obtinet. Sed hodie castra transferũtur tanquam pecus & ouile:immo dicit signanter Ioan.Fab.in.d.§.itẽ Seruiana,quòd ipse non videt: quare de iure iurisdictiones nõ possint obligari sicut & alia iura iuxta no.in.l.nomen.C.quæ res pig.ob.poss.

De cõsuetudine regni Franciæ feuda pignorãtur & alienãtur.

An ius decimale,et quid de fructibus eius.

An iurisdictio possit obligari.

Hommaige est deu.

¶Supple tu priori,vel antiquo domĩo directo.

Partie de la chose hommaigee.

¶Intellige de dimidia.vt no.doc.in.l. nomen filiarum.§.portionis.de verb.signi.ff.

Retention de debuoir.

¶Nil referre videtur, an deuerium retẽtum sit grande vel paruum,aut reale vel personale cum text. non distinguatur . Sed videtur finalis pars articuli superflua. quia si pro alienatione tertiæ partis facta cum retentione deuerii, vel non homagium acquiratur,vt dicitur in arti.si.ar.bene sequitur multo magis,quòd pro alienatione mediæ partis acquisitum homagium censeatur:nisi situes tex.in illis verbis, *Pourueu que ledit debuoir precompte y ayt, &c.*

III.Article.

De pied de fief na point de lieu en partaige faict de droit successif.

De pied de fief,&c.

¶Non est porro mirãdum si in casu diuisionis in materia successionis feudum non dicatur depeciatum,vt ita loquar, quia in pũcto iuris illud non cẽsetur alienatum depeciatum, siue per pecias & partes diuisum:quod semper remanet in corpore agnatorum.l.voluntas.C.de fideicommissis.l.j.cum ibi traditis.C. de impo. lucra.de scrip.lib.x.Bald.in consi.clxxj.volu.x. hinc est quòd de iure feudorũ permittitur feudi alienatio inter agnatos etiam sine domini cõsensu. lepide & egregie per Paulum de Castro consilio ccccxxiiij. incipiente cum principa. & Bald.in consil.xxxviij.lib.iij.& hæc prima ratio cõsuetudinis condẽdę. Alia est & secũda,quia ista diuisio dicitur necessaria alienatio , ex qua nõ debentur accordamenta,aut rachaptus.Guy.Pa.q. xlviij.Paul.de Cast.consil.cxliiij.incipiẽte dubium,&c.Barto.in.l.& ideo.de cõdi.fur.ff. Salyce.in.l.ij.C.de iur.emphi.& Iason co.xxxiij. versic.vj.quæro.& iterum Guy.Pa.q.ccccxj.Et idem secundum ipsum Paul. de Castro in prædicto consilio, in adiudicatione alicuius rei,factã à iudice occasionẽ diuisionis corã eo petit.

En partaige.

¶Intellige cum diuisio fit inter agnatos vel cognatos,secus si inter cohæredes extraneos.not. in ca.imperialem.§.præterea ducatus. de prohi. feud.alie.& in.§.omnes filii.in cap.j. Si de feu. conten. sit inter Do. & Agna.vasal. Et aduerte quòd etiam vasallus in præiudicium agnatorum non potest conditionem feudi facere deteriorẽ. Bald.in titu.de inuestitu.de re alie.facta in.§.ex contrario.

IIII.Article.

Quant aucun fief est despeche,& de rechief les parties sont reunies& cõsolidees,ilz demourẽt en & soubz la premiere foy.

Quant aucun fief, &c.

¶Contrarium responderet forte merus legista per doctrinam Ioan.Fab.& Ange.Areti.in.§.is cui.instit.de lega.vbi tenet, quòd illa quæ consolidantur, non videntur acquisita illo iure, seu titulo,quo res cui consolidantur tenetur: immo censentur aliena à rei proprietate , & ideo tanquam alia sunt iudicãda, & per se secundũ ipsos doctores. Quod faceret cõtra dominum de Paludeo qui acquisiuit feudum Bordebure nuncu-

patum. nam & si illud feudum à sua castellanea dependeat, id tamen non est impedimento, & nõ impedit quin dictus dominus de Paludeo teneatur ad vendas domino nostro regio, qua occasione sui castri Castillomensis dependet dicta castellania. tene menti, quia pauci aduertunt. Et pro isto dicto Io. Fab. & Angel. allegant. l. Mæuius. §. fundo. de leg. ij. ff. & l. non quocunque. §. fundus. de legat. j. ff.

Casus notabilis.

V. Article.

On ne peut abonner ses rentes, & deuoirs hommaigez, ou charger son heritaige hommaige de rẽte, ou autre deuoir, que iusques a la tierce partie de la valleur dicelluy, que foy & hõmaige ne soyt acquise par de pied de fief, depart chascũ des acquereurs ou abonneurs au seigneur suzerain: mais pour abõner lhommaige a deuoir, nest point le fief despesche.

On ne peut abonner, &c.

Redditus ppetui cõputantur inter immobilia.

¶ Hic habes, quòd quis feudum suum onerare non potest nisi vsq; ad tertiam feudi partem, aut eius redditus & deueria. Ideo quia textus noster bene ponderatus sonare videtur, quòd ex tertia parte rẽdarum homagiatarum acquiratur domino homagium. Quæro, quomodo istud fieri possit, cum vt crebro dicimus, homagium seu fidelitas fiat pro re quæ habeat directum dominium, & vtile, quod patet, quia directũ remanet in domino concedente. Sed in istis redditibus nõ potest describi dominium directum aut vtile. igitur Bald. sane huic obiectioni respondet in prçludiis feud. colũ. vj. & dicit notabiliter, quod in istis actio directa erit loco dominii directi, & actio vtilis loco ipsius vtilis. doct. & sic possunt etiã infeudari annonæ ciuiles, quia redditus isti computantur inter immobilia. l. iubemus. C. de sacrosanct. ecclesi. pulchrè in clemen. exiui de paradiso. §. cumque anni. de verbo. signifi. in cle. Et id intellige de annonis aut redditibus perpetuis, quia in certis sub gratia redemptiua, vel pacto recobrii secus est, quia ista talia inter immobilia non computantur. facit quòd pulchrè vult Luc. de Pana in. l. iij. de ven. rei ciuita. lib. xj. Nam & etiam hoc casu, si vẽditio redditũum annonarum, vel alterius rei fieret sub pacto recobrii, vel gratiæ redemptiuæ non deberentur laudimia vel accordamenta, cum ista inter immobilia non dicantur, ita Ioan. Fab. in. l. fin. C. communia. de lega. Bene verum est tamẽ quòd de cõsuetudine nostra vbi gratia redemptiua est temporalis, scilicet, non vltra nouem annos, tũc nullæ debentur vendæ. Sed si gratia est generalis, tunc debentur accordamenta. vt infra titu. *De rachaptz & uentes.* articul. xvj. quod no. Item diligenter aduerte & considera, quòd si emphiteota vel vasallus faciat alium emphiteotam, vel vasallum, quòd ex quo naturalis possessio quę erat apud emphiteotam vel vasallũ qui facit nouiter istos emphiteotas, vel vasallos, transfertur in ipsos, quòd nulla possessio naturalis remanet penes eundem facientem ipsos nouos emphiteotas vel vasallos. facit gloss. in. l. vnica. & ibi Barto. C. vti possidetis. gloss. in. l. si vt certo. §. si duobus vehiculum commod. ff. Simile in habẽte vtilem actionem, vt in cessionario, fideicommissario, & similibus, quia si in aliũ illas actiones transferunt, nullæ reliquiæ actionis remanent apud cedẽtem. glo. notabilis in. l. emptor. C. de hære. vel acti. vẽd. & in. l. ex asse. ad Trebellia. ff. immo plus non solum secundum emphiteotam vel vasallum transfertur ipsa naturalis possessio cedentis, sed etiam transfertur vtile dominium, quod habebatur secundum Barto. in. l. si quis vi. §. differentia. & ibi Angel. de acquiren. vel amitten. possess. ff. glo. in. §. adeo. insti. loca. & ibi Ange. de Aretio. videtur esse alia glo. in. l. j. C. de fund. patrimo. lib. xj. facit quòd pulchrè vult Bald. in cap. sane. ex. de renuntiatio. in vlti. col. in princ. vbi dicit, quòd cum feudatarius habeat vtile dominium tantum. ergo si alteri infeudat, trãsfert omne ius quod habet, & omne dñium in secundũ, quia sicut nõ inuenitur seruitus seruitutis, ita non inuenitur vtile dominiũ vtilis dominii. vt no. in. l. si vt certo. §. si duobus. vehiculum commod. ff. & d. l. ex asse. Et sic in nouum emphiteotam vel vasallũ transit, non solum naturalis possessio, sed etiam vtile dominium, alioquin reperirentur duo domini insolidum eodem iure. Item insolidum possiderẽt eadem specie possidendi, quòd esset absurdum. l. possideri. §. ex contrario. ff. de acqui. vel amittẽ. poss. Sed oritur pulchrum dubium, quid si fieret nouus vasallus, & committeret feloniam vel culpam, propter quam priuãdus esset feudo, ad quẽ tunc feudum reuerteretur. an ad dominum directum, an ad dominum intermedium qui fecit hunc nouum vasallum? dico quòd ad dominum à quo causam habuit, reuertitur feudum, & nõ ad directum dominum. per ca. imperialem. §. illud. de prohib. feud. alie. per Frede. Et hoc nõ quòd aliquę reliquię dominii remãserint apud ipsum. sed id euenit propter iuramentũ fidelitatis quod prçstat secũdus vasallus nouiter creatus ipsi domino intermedio à quo habuit causam. Aliud autem esset quando feudum deberet reuerti ad dominũ: ex eo, quia alienauit irrequisito domino, seu sine consensu domini, quia tunc feudum reuerteretur, non ad vasallum qui infeudauit nouiter, sed ad directum dominum, & sic ad dominum infeudantis. Ita Barto. in. l. si finita. §. si de vectigalibus. in. iij. q. ff. de damno infec. dicens de hoc

Vendita sub pacto recobrii, uel sub gratia redemptiua nõ cõputãtur iue immobiliter.

Pulchra qõ ad quẽ feu. noui reuertere debeat

Pulchra quæstio.

de hoc hodie esse casum in. d.ca. imperialem.§. illud.& ibi Bald.in penult.col. ratio est,quia si secundus vasallus vult alienare feudũ, debet requirere cõsensum domini maioris,& sic directi. & non sufficit consensum immediati infeudatoris:eo,quia ius principale & potestatiuum residet penes dominum directum & superiorem.ita tenent Bal.Saly.post Guliel.de Cu.in.l. si permittente.C.ad Macedo.latius Bald.in.d.c.imperialem.§.illud.de prohi.feud.alie.per Frede. Io.de Imol.in.c.potuit.xvj.co.ex.de loc. Lud. Ro.in.l.filius.de acqui.hęre.ff.domi.Alexã.de Imol.in.d.l.si finita.§.si de vectigalibus.de dã. infec.ff.in.xxvij.colũ. facit pulchrum simile de emphiteota, qui cũ vult alienare, tenetur requirere cõsensum directi dominii,& non immediati emphiteotę.gloss.ord.in.l.fi.C.de iu.emphi. Hinc est quòd quinquagesima seu laudimiũ debet solui directo domino,& nõ emphiteotę immediato.ita tenent Specu.& Io.And.in titu.de loca.§.nũc aliqua. Accedat illud quòd vulgo dicitur, quòd cum appellatur, nõ ad immediatum subdelegantem, sed ad primum tãquam habentem primum ius,& directum appellatur. Angel. in.l.more maiorũ.de iuri.om.iudi.ff.& pulchrè Ias.in.l.possideri.§.ex contrario.in.ix.&.x.col. de acquiren.vel amitten.poss.ff. & pro probando textu nostro dicto de iure feudorum, ipsum feudum pignorari non posse. pulchrè Salyc.in l.iij. C.de iu. emphi.c.j.in prin. de prohi.feud. aliena.per Frede.& Bald.in.l.iij.C. vt in poss. lega.eat.&.c.j.§.aut si libellario.quib.mod.feu. amit. Et quanuis non possit pignorari,tamẽ fructus & commoditas possunt pignorari secũdum Ioã.Fab.in.§.item Seruiana.in.xiij.col.de acti. institu. sicut dicimus de fructu & commoditate decimarum.& pulchrè Iason.in.l.iij.xxvij.col. de iure emphiteo.versi.subdit tamen Salyc. Et aduerte etiam vltra text.quòd vasallus non potest imponere seruitutem feudo in præiudicium domini.sicut nec vsufructuarius. l. sed si quid.§. fina.de vsufruct.ff.Bald.in titul. de inuestitu.re alie.§. quid ergo. vbi est tex.pro consue.nostra.

Ius principale & potestatiuum residet penes dominũ directũ superiorẽ.uerba sũt pulchra.Bal.& Ias.

Accordamenta superiori domino tene menti.

VI. Article.

Quant les acquereurs font hommaige au seigneur suzerain par depied de fief,sans sommer le seigneur vendeur de leur porter garẽtaige.ce ne peut estre au preiudice dudit seigneur vendeur, quil nen ayt de rechief lobeissance, sommation faicte a son seigneur de la luy rendre. En linformant quil tient aduenãt pour le garantir, si le seigneur veult mettre en faict le desauenant.

Quant les acquereurs,&c.

¶In hoc dominus vẽditor deciperetur nisi cõsuetudine iuuaretur. nam si noui vasalli & emptores committerent feloniam, tunc vt in præcedenti articulo eleganter scriptum est,ista pars feud.ad do.venditorem reuerteretur. nimirum ergo si consuetudo illi in hoc fauet vt petat,& petere possit,& valeat à domino directo suos nouos vasallos, vbi ipse dominus idémque venditor habet aduenementum (vt ita loquar) si dominus directus & superior vellet in medium ponere contrarium. Est autem de mente consuetudinis ipsum aduenementum, quando dominus venditor non vendidit, vel alienauit plusquam tertiam feudi partem sine retẽtione deuerii, vel cum retentione illius. Prouiso tamen quòd ipso deuerio cõputato sit plusquam tertia feudi pars alienata. vt suprà eo.tit.argu.ij.& etiam, vt notatur in ar.proximo præcedẽte, quod tene menti pro intellectu consuetudinis. quæro quid est istud dicere.

En linformant quil tient aduenant.

¶Dic si doceat se adhuc habere partẽ feudi sibi dati,& vltra vt in arti.ij.suprà eo.tit.vel quod non alienauerit seu onerauerit deueria feudalia vltra tertiam partem redditus feudi. vt suprà eo.ar.v.

VII. Article.

Le parageau a autelle iustice,& tiẽt aussi noblement cõme son parageur. Sil nest party de baronnie,ou au dessus, ou quel cas il ne peult auoir ne demander les droictz,& preeminences,sans lesquelz baronnie ne peult estre dicte comme le chastel. Et autres droictz declarez, ou chappitre des droictz de baronnie.

Le parageau,&c.

¶Hic tractatur de secunda parte rubricellę nostræ, quia rubricella nostra habet do. capita,& de hoc articulo vide quæ scripsi in argu. §.§.in titu. *de baronnie.*

VII. Article.

Le parageau ne ses subiectz hors baronnie, ne respond point durant le paraige en la court du parageur, que en cas de mesures pour les venir querir & adiouster au sep,& estallon dudict parageur, & aussi pour racõpter le paraige.

Pour racompter le parage.

¶In hoc si bene pōderetur, est retenta ipsis dominis principalibus singularis prærogatiua: quā tamen non memini vidisse practicari, sed esset pulcher passus in practica. Et nota quòd aliquæ reliquiæ, si bene ponderes articulum ipsius iuris potestatiui, remanserunt apud directum dominum, de quo pūcto dixi in articulo quinto suprà eodem titulo.

IX. Article.

Si le parageur transporte ses choses, soyt a personne estrange ou aultre, neātmoins icelluy successeur sera tenu garantir tant que le paraige se pourra precōpter & nōbrer entre le parageau & le premier parageur.

Si le parageur, &c.

¶Supple tu, quod loquatur text. de rebus immobilibus, scilicet de feudalibus.

Successeur.

¶Scilicet emptor, vel dicas idem in successore vniuersali, & particulari, seu singulari.

X. Article.

Le paraige fault en troys manieres. Primo, quant le fief est tellement eslongne, que on se peut prendre par mariage, comme dit est. Secundo, quant la chose garantie est trāsportee a personnes estrāges. Tertio, quāt le parageau sans sommer son parageur, a faict hōmaige au seigneur suzerain. Car en icelluy cas lobeissance en doibt estre rendue audit parageur, sil la requiert, lequel parageau fera a modo ladicte foy audit parageur.

¶Sequitur in textu.

Peut prendre par mariage.

¶Hic esset peculiare videre vsq; ad quem gradum cosanguinitatis matrimonium impediatur propter declarationem nostræ cōsuetudinis quę hic illud non aperit, licet alibi aperiat. Et dicatis quòd est de quarto gradu ad quintum. vt no. in titu. de succe. *De nobles*. arti. viij. Sed breuiter hunc passum discutiendo dicite quòd quantum ad dictaméta legis naturæ impeditur matrimonium filii cum matre, & filiæ cum patre. Genes. ij. Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. & esset contractus naturalis, quòd filius haberet matrē in tali turpitudine subiectam. propterea philosophus narrat de camelo, qui cum cooperuisset matrem, postea cognoscens interfecit genitorem. Similiter de equo qui cum concubuisset cum matre cooperta, & discoopertam cognouisset, proiecit se de alto, & interfecit se. Et ex statuto legis Ecclesiasticæ prohibetur matrimonium vsque ad quartum gradum inclusiue. cap. non debet. & ibi per docto. de consangui. & affinitate. extra. Et idem in casu affinitatis. hinc est quòd vna persona matrimonialiter cognita ab aliquo cōsanguineo non poterit contrahere cum aliquo de illa consanguinitate qui non distat vltra quartum gradum ab eo consanguineo qui eam cognouit. Et econtrario est dicendum idem in viro, vnde si matrimonium contraheret, non teneret matrimoniū. vt ibi pulchrè late per docto. iur. canonici. Affinitas est vinculum perpetuum, scilicet, quia durat post mortem personæ cognitæ, vt suprà dictum est, & cū modificatione, de qua suprà scriptum est, scilicet, quantum ad quatuor gradus. Pulchrum est dubium, an affinitas quę, vt vides, est matrimonialiter impeditiua, causetur ex fornicario coitu. Sane fatui amatores dicunt quòd non, & se fundant super dictum Gofre. de Trana. qui istud vere tenuit per. l. non facile. §. sciēdum. ff. de gradi. Sed tamen communis doctrina scribentium doctorum est in contrarium. in d. cap. non debet. quia ipsi dicunt per omnē coitum ordinatum ad carnis propagationem per quam consanguinitas contrahitur, causatur & affinitas. Notāter dico per coitum ad carnis propagationem ordinatum: & sic excludo Sodomiticū coitum: quia ille nō est aptus ad carnis propagationem, de quo per docto. scribentes in. l. cum vir nubit in fœminā vires porrecturam. C. ad. l. Iuli. de adul. & stupro. Et ille. §. sciēdum in quo se fundat, glo. loquitur propriè de affinitate per quam defertur hæreditas: & sic non quadrat ad propositum. Et intātum verum est, quod etiā si solus vir claustra pudoris intraret, dum tamen semen, emitteret, licet mulier non emitteret semen tamen adhuc isto casu esset contracta affinitas: ita Panor. in cap. fraternitas extra de eo, qui cogno. consanguineam vxoris suæ, licet Innoc. ibidem videatur sentire oppositum. Sed tamen secundum aliquos medicos potest fieri generatio, licet mulier semen non emittat, quod est notandū ex eo, quòd in multis locis iura nostra dicunt, quòd vterq; coeuntium naturę officio fungatur, sed credo talem medicorum sententiā, nō esse veram, cum ex patris fœminę & matris menstruo generetur fœtus. Sed si vir claustrum pudoris intrauerit, si tamen semen nō emiserit, nō contraheretur affinitas etiam si mulier sola emisisset. nam vir dicitur sicut agēs, mulier autem patiēs. Sed ecōtrario, si claustrum non intrauit pudoris, si tamen vir semen emiserit, contrahitur affini-

Vsque ad quartum gradū inclusiue prohibetur matrimonium.

Potest fieri generatio, licet mulier semen non emittat.

affinitas secundum ipsos scribentes quod nota: quia hęc conferunt necessario ad intellectum & declarationem nostræ consuetudinis, quæ loquitur de gradu in quo vasalli se possunt medio matrimonio copulare. & sunt metra aliqua quibus planè cognosces quæ impediant sponsalia de præsenti. & sunt hæc, error, conditio, votum, cognatio, crimen, cultus, disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas, si sis affinis, si forte coire nequibis. hæc facienda vetant connubia, facta retractant. Insuper cape alios pulchros versus, in quibus habes impedimenta contrahendorũ matrimoniorum de futuro, lepra, superueniens furor, ordo, sanguis, & absens, læsaque virginitas membri, damnum & minor ætas, ac hæresis lapsus, fideique remissio prorsus sponsos dissociant, & vota futura retractant. glossa singularis in cap. si quippe. xxvij. quæst. ij.

XI. Article.

Hommaige deu par paraige failly se doibt faire au parageur tel que icelluy parageur fait a son suzerain. Et en oultre celluy nouueau vassal sil tient le tiers de la terre, payera au dict parageur le tiers du debuoir deu pour raison dudit fief. Et sinon pour telle portion quil en tiendra. Mais il ne payera riens pour la premiere foy & hommaige.

Se doibt faire tel.

¶ Id est eodem modo, & in eadem qualitate, videlicet & si domino superiori debeatur homagiuṁ ligium. tunc ei fiet ligium, sinautem simplex, simplex.

Le tiers du debuoir.

¶ Sed istud feudum in quo, vel pro quo vltra fidelitatem, vel debitum personale debetur aliquod deuerium, dicitur improprie feudum, vt supra dixi in materia feudorum.

XII. Article.

Nulz parageaulx, iacoit ce quilz soiẽt seigneurs proprietaires, ne sont tenuz faire hommaige durant leur paraige.

Soient seigneurs proprietaires.

¶ Hoc ideo dicuntur proprietarij, quia hodie in regno Franciæ ipsa feuda sunt instar patrimonium redacta, vt supra satis dictum est titulo *Comment hommaige se doibt offrir a son seigneur.* Sed de iure feud. vasalli tantum in rebus feudalibus dominia vtilia habẽt, vt dixi suprà eodem titulo, articul. v.

XII. Article.

Le seigneur qui lieue par default de lhomme, doibt laisser la portion du laboureur, ou mestayer: au regard des fruictz artificielz, & non des naturelz, si bon ne luy semble.

Au regard des fruictz artificielz.

¶ Hoc est æquitabile vt dominus ius & partem laboratoris non accipiat. nec laborator dicat multis cum Virgilio in Bucolicis suis in personam Melibæi deplorantis & dicentis, En quid conseuimus agros? Et quòd istæ expensæ laboratoris & iura eius debeant, deduxi dixi in præcedentibus, scilicet in titul. *Comment hommaige se doibt offrir a son seigneur*, arti. j. col. tertia versiculo. Et cum consuetudo nostra excipiat iura laboratoris. Et pro consuetudine nostra bene facit. l. si à patre. §. fructus. ff. de peti. hæred. & l. si quis legauerit de lega. ij. ff.

Et non des naturelz.

¶ Hoc ideo est, quia laborator non potest conqueri de his fructibus naturalibus, qui sine opera & industria eius orti sunt. Secus autem in artificialibus qui industria & labore eius venerunt. Et de istis fructibus industrialibus & naturalibus, vide per doc. in. l. ex diuerso de rei vẽd. ff. quia longa est materia. Sufficit autem mihi necessario explicare ad declarationẽ nostri arti. qui sint fructus artificiales, vt sciamus qui sint conseruandi ipsi pauperi laboratori. Pro quo perfecte scire vos velim tres esse fructuum species. quidam enim industriales sunt, quidam naturales, quidam partim naturales, & partim industriales fructus. merè industriales sunt qui acquiruntur ex artificio vel negociatione & huiusmodi, qui & alio modo dicuntur ciuiles, eo quòd non præueniant non immediate ex re: sed percipiuntur ex prouisione hominis propter rẽ, vt pensio domus, & similia vt not. in. l. domum. C. de rei vendi. Quidam fructus sunt merè naturales, & isti sunt quos natura producit: & sicut ipsa natura producit, sic vtimur illis, vt poma. & similia. Alij sunt partim naturales, & partim industriales, seu vt verbis textus inhærere videamur, sunt ipsi fructus partim naturales, ac partim artificiales: & isti sunt qui etiam proueniunt à natura. Sed illis non sic vtimur sicut hos natura nobis producit: sed opus est hominis industria vel artificio, & tunc an isti debeant iudicari vel censeri naturales vel artificiales, relinquitur arbitrio boni viri, scilicet iudicis. sed probabilius dicendum esset, quòd si plus versaretur industria hominis, iudicari debeant industriales, seu artificiales velut in vino, frumento, lana, caseo, & sic de similibus. Certum est equidẽ, quòd ad transferendum vuas in speciem vini opus est

Pulchra materia fructuũ.

industria & artificio hominis: & sic nos nō vtimur vuis ad bibēdum & potandum, sed opus est vuas constringere, & botro presso vinum in vasis reponere, quia vuæ non possent asseruari in propria specie ad subleuandam & mitigandam sitim per totum annum, & multo minus per plures annos. Ideo in his opus est magna hominis industria, & sic vinum est fructus industrialis. Idem in lana, quia in ea nō vtimur, sicut à natura nobis producitur: sed opus est eam vt ita loquar in mille figuras ponere, milléque exercitia facere, & varios colores intingere. Idem de frumento quod oportet triturare, & deinceps panem facere: & sic illo non vtimur vt illud nobis natura producit, sed mediante hominis industria. Sicq; debet iudicari fructus artificialis. idem de caseo. nam considerata casei specie sic non producitur à natura, sed opus est muliebri ministerio. igitur & ista debent censeri esse in numero fructuum industrialium, quia in his multum & plurimum operatur hominis industria, tam in seminando, quàm recolligendo, ac appropriando ar. l. quæritur de sta. homi. ff. Et de istis per Bart. in. d. l. ex diuerso de re. vend. ff. Et no. vnum, quia illud etiam valet ad declarationem nostri text. quia si dominus isto casu vellet leuare partem fructuum industialium cum colono parciario sui vasalli ad causam homagij non facti, seu fidelitatis non exhibitæ: tunc ipse dominus tenetur ad sumptus operariorum, nec potest dominus hos sumptus ad onus ipsius laboratoris pro totali relinquere. Cum frūctus dicantur qui supersunt deductis expensis quæ fiunt gratia querendorum fructuum congregandorum & cōseruandorum. l. si à domino. §. fructus de pet. hęre. ff. l. plane. C. de fruc. & li. expens. Nam nullus casus interuenire potest, qui hoc genus expensarum impediat. l. fundus famil. her. ff. l. fructus solu. matri. ff. vnde fructus dicuntur deductis necessariis expensis. l. fructus de ope. ser. ff. l. qui mutuā in si. ff. mād. & per glos. in. c. grauis ad nos querela extra. de resti. spoliatorum. quod tene menti, quia hæc quotidiana & ad intellectum nostræ consuetudinis, & illius declarationem perquam necessaria.

Fructus dicuntur qui super sunt deductis expensis.

XIIII. Article.

Le seigneur nouuellement venu a sa terre, auant que leuer sur ses vassaulx par default de hōme sil est seigneur chastellain, doibt faire cryer ses hommaiges au lieu accoustume de faire cryes a iour de foyres, ou de marche. Et par cedulle attachee au pouteau de la halle, ou aultre lieu publicque. Et vauldra pour tous ceulx qui ont fief en la chastellenie. Et sil ya aulcuns ayans fiefz hors ladicte chastellenie, ledit seigneur leur fera signifier sesditz hommaiges a la personne du vassal, ou par cedulle attachee a la porte du lieu hommagie. Et si ledit seigneur na droict de chastellenie, il fera scauoir ses hommaiges a ses vassaulx, ou par cedulle attachee a la porte desdictes choses tenues par lesditz vassaulx dudit seigneur. Et contiendra lassignation quarante iours pour le moins.

¶ Sequitur in textu.

Le seigneur &c.

¶ Nouum videtur quòd citatio per edictū proponatur, cum personaliter fieri debeat cle. pri. de iud. no. in. c. causam de dol. & contu. & l. iiij. §. ait prætor de damno infec. ff. bene verum est tamen quod Innocen. in. c. fi. qui matri. accusa. pos. dicit quod admittitur citatio per edictum quando nescitur quis personaliter sit citandus, & per Panor. in. c. j. de postula. pręlatorum. Sed dicendum est, vt dicunt canonistæ, quòd sicut in his quæ concernunt ciuitatem existens extra ciuitatem præsumitur ignorare ea quæ fiunt in ciuitate. quia ex quo factum concernit certum locum duntaxat non præsumitur notitia, nisi quo ad existentes in illo loco, secundum quod not. Innocen. in rubric. de consuetu. Barto. & Cyn. in. l. cunctos populos. C. de sum. tri. Sic est dicendum quòd existens in castellanis præsumitur scire quę fiunt in ea. Ideo non est opus quòd pro vasallis in ea commorantibus auribus singulorum talis citatio inculcetur. Pulchrum est dubium. an præsumptio scientiæ quæ oritur ex tali promulgatione sit iuris, & de iure contra vasallum, vt ipse non admittatur volens probare ignorantiam. Respon. quòd ista præsumptio scientiæ non est iuris & de iure: ideo per vasallum potest in contrarium probari. vt not. in capitu. ij. ex. de constitutionibus, & capitulo primo de post. præla. & capitu. fina. qui matri. accu. pos. & l. fina. de decre. ab ord. faci. ff. Sed pulchrius dubium est qualiter tunc probabitur. Respon. quòd etiam poterit probari per iuramentum cōcurrente tamen aliqua probabili causa ignorantiæ. ita vult dominus Antho. de Butr. in dicto cap. ij. ex. de constitutionibus, vt dicit Panormi. in dicto cap. ij. istud videri rationabile, licet dicat hoc posse esse arbitrarium secundum quantitatē præiudicij, & qualitatem personæ allegātis ignorantiam, & qualitatem facti in quo

quo ignorantia prętenditur per. cap. innotuit de elect. ex. Ista tene menti. Et quia textus noster mentionem facit de assignationibus quæ fiũt ad fores & portas feudorum: ego plene de his scripsi, & dixi in notulis, quas edidi & composui super filio nostro in titulo *De adiournemens & relations diceulx:* Ibidem, si placet videas.

XV. Article.

Le vassal doibt faire hommaige simple a son seigneur nue teste les mains ioinctes, & la baiser. Et celluy qui doibt hõmaige lige le doibt faire mains ioinctes sur les Euangilles, nue teste, desceinct, & le baiser en faisant les sermens requis.

¶ Sequitur in textu.

Le vassal, &c.

¶ De his plene scripsi suprà. *Comment hommaige se doibt offrir a son seigneur* ar. primo. vbi materia melius quadrabat ratione tituli, quàm hic: quia nuper in hoc titulo agitur *De pied de fief & de paraiges.*

XVI. Article.

Si bail rend la terre a son mineur auaut son aage, ses hommes ne luy ferõt pas hommaige silz ne veullẽt. Et aussi les seigneurs du mineur ne les recepuront pas a hommaige se il ne leur plaist.

Si bail, &c.

¶ *Auant son aage.* Id est, ante decimum octauum annum in mascu. & ante quartumdecimum annũ in puella: quia vsq; ad hæc tẽpora sunt sub baillia, vt ita loquar, patris vel matris, vt infra titu. *De bailz.* articu. primo. de materia istius articuli, licet, si tibi placeat, videre in vsibus feudorũ. vide pulchrè per scribentes. in cap. j. in princi. per quos fiat inuesti. & per quos recipiatur, vbi videre poteris ad saturitatem in. §. si minor. Et dixi. s. titu. *De bailz.* arti. quarto, vbi plene dico.

XVII. Article.

Si aucun est adiourne en la court daulcun seigneur: & par icelle court luy est demande quil baille, ou monstre par declaration ce quil tient du seigneur censiuement, ou par hõmaige. Et il desauoue tenir aulcune chose de luy, il pert a perpetuite ce quil tient dudict seigneur. Et sen peult le dict seigneur ensaysiner, declaratiõ premierement faicte par le iure suzerain, pource quil cest desaduoue tenir aucune chose dudict seigneur. Mais si ledict homme auoit este condemne a bailler par declaration ce quil tient de luy. Et en la fin dicelle il escript, quil proteste que si aucune chose a obliee a mettre en ladicte declaration qui soyt tenue dudict seigneur, il la baillera par declaration & laduoura a tenir de luy, si tost quil en aura congnoissance en ce cas saulcune chose auoit obmise, & viensist dedãs lan apres ladicte declaration receue, il seroit creu par son serment de iurer qui ne lauoit pas faict en malengin: mais quil nen auoit point eu de congnoissance.

Si aucun &c.

¶ Hic patet quòd cẽsuarius, vel feudatarius negans dominum priuatur re cẽsuali, vel feudo de quo pulchrè per docto. in cap. j. §. vasallus si de feu. conten. sit inter domi. agna. vasal. vbi est pulcher textus. & hoc intelligo, cum dominum negat ex certa scientia. idem si negaret feudi conditionem, quod tene menti de negãte ipsius feudi conditionem: quia est vnum perquam singulare: & dixi. suprà. tit. *Comment hommaige se doibt offrir a son seigneur.* arti. j. col. iij. versi. octauo. si scienter feudum negauerit.

Declaration premieremẽt faicte.

¶ Consuetudo nostra, & etiam in hoc iure feudali consona pro qua est doctrina Bald. in capi. primo. quę fuit prima causa benefi. amit. & Cardi. flo. in ca. ij. ex. de feud. & firmaui suprà dicto titu. *Comment hommaige se doibt offrir a son seigneur.* Conclusione. xxxv.

De protestatione & quid operetur

Par le iuge suzerain, &c.

¶ Et merito ne dominus videatur esse iudex in sua causa: & sic patet, quòd cõsuetudo nostra habuit bonum rationis motiuum, & bene pondera.

Et a la fin dicelle, &c.

¶ Ecce quomodo protestatio istum vasallum optime defendit. Sed diceres forte quid releuat hæc protestatio. dico, quòd per eam vasall[illegible] hic vides, adiuuatur eo quòd ipsa ꝓte[illegible] dependet à mera potestate protestãtis: [illegible] illa est efficax, licet factum subsequens [illegible] etiam illi contrarium. Bartol. in. l. non solu[illegible]. §. mo[illegible] de

not.ope.nunci.ff.dominus Anto.de Butr.& Panormita.late in capitu.cum Martinus ferrariensis ex.de constitutio. Vbi autem non dependeret à mera potestate protestantis, tunc protestatio non releuaret,nisi de consensu alterius quem tangeret protestatio not. in capitu.fi. de conditio.appos. Nisi protestatio fieret ex causa probabili,exemplum ponit ibidem Panormita.infertur mihi metus, vt contraham matrimoniũ cum Berta.si protestor,quòd non intendo contrahere,licet per metum exprimam verba ad matrimonium apta,nihilominus valet protestatio. capit. Lotharius.xxxj. quæstio.secundo cap. primo & quod ibi not.de his quę vi.met.ve causa fiunt in antiquis. Et nota quòd in prædictis casibus in quibus dixi protestationem valere & iuuare id verum est , quãdo protestatio concurrit cũ quocunque facto:vnde nisi repetatur in quolibet facto, tollitur protestatio per factũ pure gestum. Pone exemplum. Compareo coram iudice,& recepto libello respõdeo cum protestatione quòd non intendo consentire in eum tanquam in iudicem competentem. Si postea faciam aliquos actus coram eo,& non repeto protestationẽ: tunc tollitur prima protestatio facta corã eo.de hoc est textus notabilis in.l.cum in plures,§. locator locati.ff. Barto.in dicto,§. morte & Ioan. And. & Panormita.in dicto cap.cum Martinus ferrariensis, & hoc cum pars quæ fuit protestata habuit in quolibet actu facultatem protestandi. Aliàs si propter iudicis metum hanc facultatem nõ habuerit,sufficeret prima protestatio pro tota causa secundum Panormita.ibidem,quod est profecto vnum singulare. An autem iurare possit,& an releuare protestatio,quæ fit contra substantiam negocij,vide per eundem Barto.in dicto,§.morte, & ibidẽ egregie per Iaso.& per scribentes in dicto capi.cum Martinus ferrariensis post gloss. ordinariam ibidem positam. Et hæc sufficiant de isto puncto. Sed ad id quod dixi, quòd qui feudum negat, debet feudo priuari vide Innocen. id firmantem in cap.cæterum. extra.de iudi.& ibidem Panormi. & per Fely.ibidem in col. v.& Iaso. in præludiis feudorũ col. xviij.Et est optimus color: quia occultator veritatis furi ęquiparatur.l. hæreditatum ad.l. falci. ff.quod tene menti.

Protestatio debet cõcurrere cũ quocunq. facto.

Feudum negãs priuatur feudo.

Occultator ueritatis & laudis aliene furi comparatur.

Et il viensist au dedans lan,&c.

¶ Sed quid si veniat post annum. Credo talem serotinam emendationem non admittendam,licet fuisset protestatus.facit vltra iura quæ alleg. per doc.l.rura.& possessiones , cum ibi traditis. C.de omni agro.deser.lib.xj.

Chapitre de rachaptz & ventes.

Premier Article.

Homme noble ou roturier, faict rachapt de la chose hõmaigee a luy appartenant,a cause de sa femme.

A cause de sa femme.

¶ Ergo filia regulariter non succedit in feudo, nec maritus ratione vxoris nisi feudum redimat à domino,id est,nisi rachaptum soluat. Firmant pulchrè omnes feudistę doctores scribentes in ca.primo. Cum autem Coradus Romam proficisceretur in gloss. super verbo frater versiculo. Quod vero dixi fœminã nõ posse succedere: sic verum est nisi feudum à domino redemerit,&c. qui feud. da.poss. vel non & qualiter acquiratur & in cap.primo,§.filia vero non succedit.de successione feudi.&.ca.primo de feudo fœminæ & dixi suprà vbi materiam feudalem satis abunde pertractaui in titu. *Comment hommaige se doibt offrir a son seigneur.* Et resolutorie maritus tenetur ad fidelitatem, & etiam ad rachaptum feudi fœminę suæ,cum sit rei dotalis dominus.l.doce ancillam. cum similibus. C.de rei vendica. vbi autem maritus esset absens adeò, quòd ei fidelitatem, vel rachaptum domino præstare nõ posset,vel etiam si maritus id facere & soluere recusaret, tunc mulier illud adimplere posset not.in l.si vnius.§.filio. ff.de iniuriis. & dixit pulchrè Ioan.Fab.in.§. fuerat colum. secunda institu.de acti.quòd de consuetudine regni Franciæ maritus tenetur ad fidelitatem , ac alia iura domino debita persoluenda , facit quod tenet Felyn. in cap. Quæ in ecclesiarum colum.vigesimanona. extra de constit.

Maritus est dominus rei dotalis.

XII.Article.

En succession directe ne chet aucun rachapt , ne aussi de freres & de seurs.

En succession directe,&c.

¶ Aduerte:quia articulus noster duo capita habet.de primo non est dubium,quia & alia de iure in renouatione facta filio , vel in persona filiorum non debet solui laudimium: quia non est noua acquisitio,sed dominij commutatio.l. prima.C.de impo.lucra.descrip.lib.xj.Iaso.in.l.secunda colum.x.C.de iur.emphit.sic,nec rachaptus tenet Guy.pa.quæst.xl.viij.in fin. Salyce. & Iason in dicta.l. tertia. C. de iur.emphit.hoc ideo etiam est : quia ista diuisio dicitur necessaria quædã alienatio ex qua non debentur accordamenta,vel rachaptus Pau.de Castro in consilio.cxliiij. incipiente dubium, &c.secundum caput articuli est,quod in successione fratrum & sororum,vide quę. not. Barto.in.l.etiam.ff.de condi.furt.

III.Arti-

III. Article.

Si aucun faict foy & hommaige a son seigneur de la chose dont rachapt est deu, & il ayt gaige le rachapt de la chose hommaigee, le seigneur doit prendre & leuer pour son rachapt les fruictz & reuenuz de la chose hommaigee pour lannee, quil est gaige.

¶ Vide quæ scribuntur in articulo sequente, sed quid in castro hõmagiato, cuius fructus & emolumenta leuat dominus pro rachaptu, sit ius patronatus, & vna præbẽda vacet tempore quo dominus leuat pro rachaptu, an dominus poterit pręsentare: videtur quòd sic, quia pręsentatio & collatio est in fructu, & dominus leuat fructus, sed contrarium credo per ea quæ notaui infra. c. in titu. *De douaire de femme noble*. art. ij.

IIII. Article.

Quant aucun lieue par rachapt ladicte chose hommaigee, il ne peult faire coupper les boys de fustaige, ne les lays, ne autre que celluy qui est en couppe, ne pescher les estans, si non quilz ayent este par deux ans entiers en eaue & peuplez, ne faire chose que bon pere de famille ne doyue faire, sans vser de rauaige.

Quant aucun, &c.

¶ Est singularis articu. qui multum confert ad decisionem illius quæstionis, quæ quotidie fit de stagno, & eius piscatura communiter fit de triennio in triennium, quem reuenutum tunc dominus habere debeat. Nam si dominus haberet totam piscaturã, videretur & ipse habere trium annorum reuenutum, & tamen consuetudo nostra dat ei duntaxat reuenutum anni vnius pro rachaptu suo. Credo equidem circunscripta cõsuetudine piscaturam ipsam debere ęstimari, vt pro rata æstimationis soluatur rachaptus not. doc. in. l. diuortio. & ibi per scriben. solu. matri. ff. idémque credo scilicet, vt ęstimatio fiat. Si etiã anno rachaptus piscatura fieri deberet. alioquin si integram stagni piscaturam dominus ipse leuaret, iam vnius solius anni, sed trium annorum fructus perciperet: quod profecto multum esset absonum. Sed quid sit hodie de consuetudine, hic in textu vides. Et idem dicerem circunscripta cõsuetudine de cędua sylua quod dictum extitit de stagno, & id pulchrè firmat dominus Nicola. Boe. arti. quinto de consuetud. feud. & profecto ipse optime loquitur.

V. Article.

Pour premiere foy & hommaige faict par de pied de fief, ou par paraige failly, nest deu aucun rachapt, si les choses de ladicte foy & hommaige ne se separent du fief parfaict estrange, ou quel cas rachapt, ou ventes sont deues au seigneur, au choix & election dudit seigneur.

Parfaict estrange.

¶ Puta per venditionem, vel quid simile.

VI. Article.

Si plusieurs rachaptz escheent en vne annee, ilz auront lieu, & par la gageure du second finist le premier.

Si plusieurs, &c.

¶ Iste articulus est rigorosior, quàm arti. qui sit in toto tit. & est similis articulus rigorosus in. §. vj. suprà ti. *De loyaulx aydes & roucins de seruice*. Sed iste adhuc videtur benignior in eo ꝙ dicit *Et par la gageurre du second finist le premier*.

VII. Article.

Le seigneur ne peult leuer les heritaiges hõmaiges de la femme nouuellemẽt espousee par default de foy & hõmaige, iusques a quinze iours apres les espousailles.

Le seigneur &c.

¶ Hic est gratiosus articulus, & sanè est cõmendãdus. si enim cõsuetudo nostra domino ob defectum homagij perceptionẽ rerum feudalium permisisset incontinenti nuptiis contractis, materiam turbandi nuptias, & nuptialia gaudia tribuisset. nam fortè contractis nuptiis sponsalibus non multo post dominus directus, qui forte est senex, inuidiosus, rapax, ac male gratiosus feudũ ad manum posuisset, sicque & nuptias & festiuos ac celebres nuptiarum cantus in lamentabiles, ac graues luctus cõuertisset, fuissétque verum id quod pulchrè dicit glos. inconti. ru. de religio. & sumpt. fun. C. vbi dicit, extrema gaudij luctus occupat, & cõtra fieret, quòd tristitia ingens sicut in nuptiis Pirithoi & Hippodamiæ, in quibus fuit cruentum Lapitharum pręlium, vt narrat Ouid. in. xij. li. Metamorphoseos.

VIII. Article.

Le seigneur qui lieue par rachapt, ne acquierra aucunes charges obli-

gatiós, ne hypothecques d'heritaige, sinon quil, ou ses predecesseurs les ayent consenties, ou quelles soyent anciennes de quarante ans. & le seigneur qui lieue ledict rachapt, fera dechausser, tailler, & biner les vignes du lieu, si l'annee precedente ilz ont este en icelluy estat. Et icelles ficher de paisseau qui y estoit, & en vsera cóme bon pere de famille.

Le seigneur, &c.

¶ Hic est profecto articulus rigorosus, vt domi nus fructus feudi leuet, & ipsis gaudeat, & quòd hypothecas nō soluat, cum & aliàs possessor rerum hypothecatarum ad ipsas persoluendas etiam pro retroactis temporibus teneatur. l. imperatores. ff. de publica. l. prima. C. de damno & tributis. lib. x. Sed certe non est mirandum, si dominus hæc noua onera super feudo absque illius consensu per vasallum posita & vendita non teneatur soluere, cum vt suprà dicimus in materia feudorum vasallus ipse non potuerit domini directi præiudicium, hæc onera feudo imponere.

IX. Article.

Et si le rachapt & les loyaulx aydes aduiennent en vne mesme annee : le rachapt se lieuera par le seigneur, & en ce faisant seront confuz en luy les loyaulx aydes qui escherront pendant le rachapt.

Seront confuz.

¶ Hoc ideo est: quia actio & passio non possunt simul stare sub eodem subiecto. l. debitori. C. de pact. l. prima & l. adulta. vbi est pulcher casus. C. de hære. acti. & l. si ab eo. C. de nego. gestis. l. si frater à fratre. de condi. indeb. ff. cum similibus. Hinc est quòd dicimus, quòd pro ea parte qua quis succedit debitori, confunditur obligatio. Sed aduerte: quia dicam tibi vnum verbum notandum, ex quo poteris consulere amico tuo succedenti debitori suo: vt actionem suam non confundat. nam consilium est tale, quòd creditor adeat hæreditaté debitoris sub beneficio inuentarij, tunc poterit citatis citandis implorare officium iudicis, vt sibi assignet rem aliquam hæreditariā pro suo credito de qua possit libere disponere. Et id operatur ipsa inuentarij confectio. Ita tenet Bal. in dicta. l. debitori tuo. C. de pac. & summe extollit Pau. de Cast. ibidem do. Alexand. quod ipse de facto fecit aliàs practicare, & de altis & singularibus priuilegiis confectionis

Pro ea parte qua qs succedit debitori cōfunditur obligatio.

inuentarij scripsi compendiose in arti. vj. suprà titu. *De droictz de moyenne iustice.* Et istud dictū Baldi suprà nuper per me relatū cōfirmo pulchro medio: & dico non esse mirandum, si propter consilium Baldi creditor non patiatur suæ actionis confusionem: quando adiuit debitoris hæreditatem sub beneficio inuentarij: quia & aliàs ipsa inuentarij confectio facit fideiussorem teneri in eodem gradu in quo erat antequam hæreditatem illius pro quo fideiussit adiret secundum Bart. in. l. generaliter. ff. de fideiusso. & pulchrè per Cyn. Salyc. & Alexand. in dicta. l. debitori tuo. C. de pactis : sic in proposito ipsa equidem cōfectio inuentarij facit creditorem teneri in statu in quo erat ante aditionem hæreditatis sui debitoris, id est, facit eū considerari sub modo creditoris: & non sub modo, vel imagine hæredes. an autem per aditionem hæreditatis factam à fideiussore post mortem illius pro quòd fideiussit, confundatur ipsa accessoria fideiussoria actio: licet hæc materiarū sit omnino præsentis speculationis. tamen eo quòd locuti sumus de confusione: dic quòd principali obligatione fideiussoria tollatur doc. in. d. l. generaliter de fideiusso. ff. & ratio est secundum Paul. de Castro in prædic. l. debitori tuo : quia superfluum esset dare accessoriam actionem, cum vigeat principalis per quam solam tantum creditor potest consequi quantum per ambas. Quod autem dixi per principalem extingui accessoriam limita, nisi fideiussor, qui nūc est hæres debitoris dedisset hypothecā, vel pignus tex. singularis in. l. cū quis. §. fi. cum glo. ff. de solu. & ibi Bart. est ergo cōsilium bonum, si velles impedire, ne extinguatur obligatio fideiussoria per vnioné cum principali, vt facias quid fideiussor det pro securitate debiti hypothecam, vel pignus, quod tene menti. Secundo limita. nisi lis esset iam cum fideiussore cōtestata. l. seruus. & ibi Cy. & Bal. ex quib. cau. irrog. infa. Tertio limita. vt ꝫ. dixi nisi fideiussor inuentariū fecisset, cū tunc censeatur in gradu & statu in quo erat antequā hæreditaté adiret secundum Bar. in. d. l. generaliter. ff. de fideiusso. & Cy. Bald. Alex. & Saly. in. d. l. debitori tuo: & sic hoc casu non extingueretur accessoria cum principali. Nunc occurrit pulchra quæstio examinanda. quæro igitur: quia dicimus accessoriam obligationem extingui à principali, vt dicta. l. generaliter. Sempronius fideiussor Mæuij ipsi Mæuio successit, & illius Mæuij pro quo fideiusserat, hæreditatem sub inuentarij beneficio adiuit: quia sciebat habere creditorem in grandi summa. Creditor vult agere contra Sempronium hæredem, & iamdudum fideiussor Sempronius hæres, replicat aduersus creditorem, quòd ipse sub beneficio inuentarij hæreditatem adiuit, & sic quod vltra vires hæreditarias ipse nō tenetur. duplicat creditor dicés, fateor quòd sub beneficio inuentarij hæreditatem adiuisti: quia

An per vnionē obligatiōis fideiussoriæ, cum principali extingatur ipsa principalis.

Pulchra & singularis. qō de fideiussore principali debitori succedente.

quia ego citatus fui ad inuentarij confectionem secundum formam iuris. Sicque nõ debes teneri tanquam hæres vltra vires hæreditarias. Sed ego à te summam mihi restãtem non peto tanq̃ tu sis hæres, sed tanquã tu sis mei quondam debitoris fideiussor, an ille creditor sit audiẽdus? Et videtur quòd non per.d.l.generaliter quæ dicit hæredem fideiussorem liberari ex causa fideiussionis; & accessionis succedendo principali. Sic ergo dicendum videtur in proposito. Sed his nõ obstantibus determinant docto.in dicta.l.generaliter contrarium: & ratio est, quia id quod suprà diximus obligationẽ accessoriam tolli, perimi, seu extingui per principalem, id ést per aditionem hæreditatis principalis debitoris, id verum est, quãdo principalis actio quę remanet est efficax, quo ad actionem & quo ad exactionem: quia vtroque casu vendicat sibi id quod suprà diximus. Sed sic non est in proposito. ideo dicendũ est, quòd creditor potest aduersus ipsum Sempronium hæredem agere, ne beneficium hæredi concessum redundet in ipsius creditoris lęsionẽ l.nec auus. C.de emancipa. libe.l. ij.§. merito, ne quid in loco publi.ff.faciunt quæ no. Bar.in d.l.generaliter de fideiuſ.& Saly. post Dynum per eum relatum in.d.l.debitori prima col.versicu. Et ex his determinauit dy.&c. & ista vide per Bart.in.l.stichum de solu.ff.

X. Article.

Si homme deglise qui doit foy & hommaige pour raison daulcun fief amorty, & indemne depẽdant de son benefice, se meurt ou se depart de son benefice, est du rachapt au seigneur pour la nouuelle foy.

¶ Non legi in totis consuetudinibus nostris articulum, qui tãtum mihi displiceret quantũ iste. Nam postquam dominus feudi admortificauit: & indemnauit feudũ: ad quid igitur vltra accipit ipse aut leuat rachaptum? nam videtur facere vnũ quod est prorsus irrationabile, eo quòd ipse dominus videtur velle resuscitare feudum quod mortificauit. Sed dices q̀ consuetudines feudorum, & constitutiones eorũ habent locum in ecclesiasticis feudis & eligunt ecclesias, & ecclesiasticas personas: quia proueniũt ex natura rei. Bald.in.c.cæterum.in.ij.col.extra.de iudi. Aluaro.in.c.j.qui feud.da. pos. & Iason ibidem in penult.col.versicu.secundo & fortius. Sed sanè istud nec mihi satisfacit, imò videtur hanc consuetudinem vndequaque in hoc passu esse ecclesiis graue. igitur emandandam. ca.j. de consuetudi.extra.autent.cassa & irrita. de sacro.eccle. de istis vide per doc.in.c.nimis.de iure diuino. extra.de iureiu. & in ca.ex diligẽti.extra.de Symo.& latius in.c.vlti.de reg.iu.extra.

XI. Article.

Chappitres, couuens, frayries & communaultez qui doibuent foy & hommaige, a cause daulcuns heritaiges, admortiz & indemnez sont tenuz bailler homme qui face ladicte foy, pour la mort duquel est deu rachapt au seigneur pour la nouuelle foy.

Est deu rachapt &c.

¶ Hic articulus laborat eodẽ morbo quo præcedens si bene gustetur.

XII. Article.

Femme qui suruit son mary, elle estãt veufue fera hommaige de lacquest de la chose hõmaigee, de eulx deux sans rachapt, pourueu que son feu mary ayt paye les vẽtes ou peages, & paye le rachapt.

Femme qui suruit &c.

¶ Nota quòd fœmina potest esse domina feudi: licet regulariter non posset esse vasalla feudi paterni. Item fœmina potest habere vasallos & fideles, & proinde habebit iurisditionem tanquam domina feudi, quia sunt iura contra Bal.titu.per quos fiat inuesti.§.fœminam quoq;.

XIII. Article.

De la chose tenue a franc debuoir nest deu rachapt. Et est a entendre franc debuoir, quant lhommaige a este mue en debuoir, ou que lheritaige roturier est baille par le seigneur de fief a franc debuoir, pose que ledit debuoir soit annuel, ou soit a muance dhomme, ou de seigneur.

XIIII. Article.

Seigneur de fief doibt estre receu a faire demande de ses ventes des choses acquises en son fief cõtre lacquereur, iusques a trente ans, mais il ne sera receu a faire demande desdictes ventes a la femme ou heritier, que au dedans de dix ans apres lacquest, sinon que lacquereur en eust este mis en proces.

¶ Sequitur in textu.

Dix ans &c.

¶ Hoc ideo est, quia si aliquis per decennium rem tenuit tanquam emphiteota, & pro ea soluit debitum canonem, præsumitur emphiteota: ac (quod plus est) præsumitur solenniter inuestitus. idémque de eo qui decem aunis possedit castrum tanquam vasallus, quia iste præsumitur solenniter inuestitutus de feudo, vide in. l. ij. glo. magna. C. de iur. emphi. Barto. in. l. iij. §. ex contrario. de acqui. vel amit. poss. ff. & in. l. litibus de agri. & censi. lib. xj. C. & Bald. & Iaso. in l. si certis annis. C. de pactis. & de lapsu decẽnij & eius effectu, illic videas pulchrè per doctores. sed alibi dicit Bal. quòd longa tẽporis mora consensum non inducit, vt dominus iura perdere posset Bal. in. §. quid ergo de inuesti. de re. alie. facta: & videretur quòd domino nocere nõ deberet decennalis præscriptio. nam theorica Bal. ibidem est talis, cuius nõ nocet pactio eius, non nocet contra se lapsa præscrip. sed vasallus de iure feud. non habet potestatem alienandi, ergo nec præscribendi. sed bene verum est quòd ius offerendi quod habet dominus præscribitur. spacio. xxx. annorũ. & ignoranti currit Bal. in. §. porro qualiter olim feud. po.

XV. Article.

Pour vendition dheritaiges est deu de ventes pour. xx. solz. xx. deniers. & pour les gans. xv. deniers tournoys pour tout lacquest, sinon que le seigneur eust de temps immemorial accoustume prẽdre plusgrãd ou moindre droict de ventes, dont ledit seigneur sera tenu informer a ses despens. Et sont deues ventes de tous heritaiges permutez en diuers fiefz, ad arbitrium boni viri. Et pareillement sont deues ventes pour les donaisons qui sont faictes pour cause de recompense.

¶ Sequitur in textu.

Pour vendition &c.

¶ Hic est singularis articulus, & est clauis totius articuli. Ideo quæro primo, quia textus noster non aperit per quem sint soluenda laudimia aut accordamenta. est ergo videndum, an venditor qui est ille qui recipit nũmos teneatur accordamenta & vendas soluere, an emptor. Dic breuiter, licet textus non aperiat, quòd emptor seu acceptor tenetur ad accordamẽta persoluenda & venditor. quia theorica est quando in statuto non fit mentio quis gabellam soluere debeat, intelligitur quòd acquirẽs soluere debeat, & non vendens. per text. no. in. l. debet circa fi. de edil. edic. ff. Bald. & Saly. in conti. ru. C. de re. cre. & iureiu. firmat Iason in. l. ij. colum. x. versi. j. quæro. C. de iur. emp. Stat ergo resolutio quòd acquirens seu emptor tenetur ad laudimia persoluenda, si nihil dicatur iu statuto. Est & secundo quærendũ, an appellatione pensionis vel vsufructus veniat laudimium: hoc est quærere an laudimia sint vsufructuario vel proprietario persoluenda. hanc quęst. nouissime habui in manibus meis pro domino de Ber. & pro vetustissima viduá domini de Ber. defuncti regis scutiferi. Sed breuiter attingendo: quia Ioan. Andr. disputauit hanc quęstionem in addi. Specu. in. §. nunc aliqua in titul. de feud. & Alberi. de Rosa. super rubri. C. de vsufructu. Et ibidẽ tenet quòd est ipsi vsufructuario persoluẽdum laudimium. Motiuum est istud. Quia omne emolumentum quod prouenit ex re fructuaria, vsufructuario debetur. l. itẽ si fundi de vsufruct. ff. & firmat ipse Iason. d. l. iij. colum. prædic. versicul. v. quæro. Alia est annectenda, & merito pulchra quæstio quid si res incidat in commissum: vtputa alienante emphiteota sine solẽnitate legali. vel pone in practica emphiteota cessauit à solutione canonis per triennium: res cecidit in commissum, an tunc applicetur fructuario, vel proprietario? Dicũt resolutoriè prædicti doctores, quòd ipsi proprietario applicabitur. Quæro quid in diuisione quando fundus diuiditur qui est communis, an ex diuisione domino debeantur laudimia? Barto. in. l. & ideo. de condi. fur. attingere videtur hãc quæstionem, & ibidẽ refert quosdam tenere quòd pro diuisione debentur laudimia, & quòd solui debent per prouocantem, & nõ per prouocatũ. Attamen ipse ibidem determinat cõtrarium: quia talis diuisio videtur semper alienatio necessaria, allegant Barto. & doct. pro hoc. l. fina. C. de litigio. quæ vult quòd licet res litigiosa alienari non possit, tamen potest diuidi quando socij & hæredes inter se diuidunt, est enim talis alienatio necessaria. Facit. l. per diuersas. C. manda. vel contra. Et pro hac materia dilucidanda, est concludendum quòd laudimia seu accordamenta ex alienatione necessaria non debeantur, ista est theorica Bald. & Paul. de Castro in. d. l. iij. C. de iur. emphit. quæ profecto est multum notanda ad declarationem nostri textus. Quid dicetis de re in dotem data, an & laudimia debeantur? Salyce. in. d. l. iij. C. de iur. emphiteot. tenet quòd sic. si data fuerit æstimata tali æstimatione quæ facit emptionem, aliàs non. Sed plus placet opinio Iaso. in dicta. l. iij. oppositum tenentis. Ideo ad propositum dico opinionem Iaso. esse opinioni Saly. preferendam hac ratione siue fundamento, quia vt dictum est, ex alienatione necessaria non debentur

Accordamẽta debẽtur vsufructuario.

Res feudalis in commissum cadẽs proprietario applicatur.

Res litigiosa alienari non potest.

bentur accordamenta. Igitur sic erit in proposito, cum sit alienatio necessaria. & bene facit pro hac opinione. d.l.fi.C.de litigiosis, quæ etiam videtur loqui de re in dotem data. Deinceps est succincte videndum quid in donatione, quid in legato, vel in hęredis extranei institutione. Respondeo breuiter, quòd de consuetudine nostra ex mera donatione non debentur laudimia: vt in.§.isto qui loquitur de donatione remuneratoria, de qua & de eius singularibus effectibus.j. dicturi sumus. Sed circunscripta consuetudine videtur velle gloss.in.d.l.iij.C.de iure.emphit. ad textum relata, quòd ex istis domino debeantur laudimia, vbi dicit quòd laudimium æstimationis habitæ titulo lucratiuo est ipsi domino persoluendum à donatario, legatario, & cæteris titulis lucratiuum habentibus. Et certe illud videtur probare illa gloss. ad textum relata. Licet non ita in specie. Bald. autem in.c.literæ. penul.col.tenuit cum dicta gloss. extra de dila. Breuiter hanc quæstionem attigi suprà titul. *Comment hommaige se doibt offrir a son seigneur.* arti.fi. vbi allegaui Specu. Pet. Iaco. & Guy. pa. tenentes, quòd de donatione non debent solui accordamenta, quia nec in his est locus prælationi pro domino. & ita de consuetudine obseruatur. Quid in permutatione, an laudimia debeantur? dic quòd sic ex consuetudine ista, quando res quę permutantur sunt sitę in diuersis feudis. Sed de iure vt tenent docto. nō deberentur laudimia, latè per Guy.pa.q.xcij. incipiente de cōsuetudine &c. & Pet. Iaco. tit. de acti. in rem quę pro re emphi. competit in fi. Et hoc nisi interueniret pecunia, & ipsa pecunia esset maior pars rei permutatę, vel etiam æqualis: quia tunc iudicaretur venditio secundum Bald. in pręlud. feu. colum.iiij. versicul. pro intellectu &c. Et etiam in rebus permutatis non est locus prelationi pro domino, & per Guy.pa.q.xcij. & hæc tenui suprà in.d.arti.fi. *Comment hommaige se doibt offrir a son seigneur.* Et ibidem vide de bona quæstione, scilicet de duobus dominis quorum vnus vult laudáre accordamenta recipere: alter dominorum vult vti iure prælationis, & ibidem dicitur quod id facere nō possunt in præiudicium acquirentis. bene autem posset vnus retinere rem totam, & soluere laudimia alteri domino laudare volenti. Nunc transeo ad verba nostri textus, vbi dicitur quòd ex donatione facta causa remunerationis debentur laudimia, videretur oppositum dicendum: quia licet Barto. in.l. ex hoc iure. de iusti. & iur.ff. teneant hanc donationem remuneratiuam, seu antidoralem esse modici effectus. attamen habet singulares effectus. Et quia consuetudo nostra nullibi facit mentionem de hac donatione remuneratiua præterquam in loco isto, ideo est de ipsa parum, sed compendiose, pertractandum. Primus donationis remuneratiuæ seu antidoralis effectus est: quòd licet aliàs donatio quæ quingentos aureos excedit sine insinuatione, non valeat.l. sancimus. in fin. C. de dona. Bart. in.l. modestinus.ff. Bald. in.l. illud. C. de sa.ec. Tamen si sit facta propter seruitia præcedentia, & consequenter ex causa remuneratiua, dummodo seruitia ipsa sint ęquiualentia, valet talis donatio absque insinuatione.l. Aquilius regulus, & ibi Bar. & Imol.ff. de do. probatur etiam in.l. fi. iuncta glos. & ibi Ang. C. de iu.do. & Bal. in.l.ij.C. ne liceat. potio. Secundus effectus, licet donatio ꝓpter ingratitudinem possit reuocari.l. fina. C. de reuoc. do. & ca.fi. de dona. Tamen donatio remuneratoria facta propter bene merita prętextu ingratitudinis reuocari nō potest. l. si pater.§.fi. iuncta glo. de dona.ff. Bald. in.l. si cum mihi.ff. de dol. Mirum est ergo quòd per ingratitudinē non reuocetur. nam aliàs emancipatus si sit, aduersus potestatē ingratus potest per partem rursus in suam potestatem, & in pristinum statum reuocari. no. in.l. vnica. C. de ingra. libe. & Spe. in titu. de natis ex libero ventre. versi. sed & liberti. Plus est quòd filius legitimatus eius ingratitudinem potest per patrē in pristinum statum suæ solus naturalitatis reuocari. istud est verbū Bal. in.c.j.§. naturales filij. Si de feud. controu. fuerit inter do. & agna. vasal. Et tamē hęc donatio antidoralis est tantę virtutis & potentię, ꝙ per ingratitudinem non reuocetur. Tertius effectus licet aliàs donatio inter virū & vxorem constante matrimonio sit de iure prohibita: tamen si sit antidoralis, tenet, probatur in.l. quod autem.§. si vir & vxor.ff. de do. inter vi. & vxo. Cyn. Bald. Saly. & Ias. in.l. si pater puellę. C. de inoffi. test. Panor. in rubri. extra de do. Facit quod pulchrè dixit Bart. in.l. si voluntate. C. de do. promis. ꝙ si rusticus vel popularis acciperet nobilē in vxorem, & constāte matrimonio faceret instrumētum de receptione dotis: quam tamen in veritate non recepisset, quanuis in effectu sit donatio, tamen valet: quia sit causa remunerationis propter inęqualitatem eorū, & dicit Bart. quòd consuetudo illud seruat. Facit etiam quod lepide dicit Bald. in.l.ij.§.fi. si cer. pe.ff. quòd idem esset quando vnus senex acciperet vnam iuuenculam in vxorem. Idem fore cēsendum, si deformis acciperet vxorem formosam: quia tunc censeretur remuneratio quædā: & sic audacter consulerē, si casus occurreret. Et redeundo ad istum tertium principalem donationis remuneratorię effectū. Dico insuper, quòd licet regulariter inter patrē & filium in potestate constitutū donatio non teneat, vel valeat. Tamē si sit antidoralis, & propter bene merita filij, dum tamē de illis meritis appareat, & ꝙ merita ipsa sint alia q̄ obsequialia, tunc videtur ipsa donatio. Quartus principalis effectus, licet princeps in dubio nunq̄ præsumatur aliquid concedere motu ꝓprio: sed ad patris postulationē.c. si motu. de prębē. li.vj. & doc. in

An ex donatiōe legato hæredis institutione &c.

In rebus permutatis nō est locus prælationi.

Donatio antidoralis uidelicet sine īsinuatiōe.

Filius emancipatus ingratus pōt in potestatē reuocari.

Antidoralis dōatio inter uirū & uxorē constante matrimonio tenet.

De rustico accipiēte nobilē uxorem.

Pater pōt donare filio propter bene merita.

l.j.C.de peti.bo.subla.cum similibus. Attamen cum concedit ob remunerationem meritorum, presumitur motu proprio concessisse Alexan.de Imol.in.l.iij.§.si procurator.quod quisq; iur.ff. Quintus effectus licet vnquã in dubio præsumi nõ debeat donatio: sed in dubio presumit potius fatuitas, vt dicit Bal.in.l.generaliter.iij.col.C. de non nume.pecu.& no.in.l.cum de indebito. ff.de proba.tamen merita quæ præcesserunt, faciunt presumi & censeri actum in dubio esse donationem.l.si vero non remunerandi.§.idem papinia.ff.mãdat. Sextus principalis effectus, quia donatio antidoralis est potens ad benefaciendum collationem beneficij ecclesiastici esse symoniacam, vnde si donatarius procurat in curia beneficium pro donante, vt se liberet ab hac donatione antidorali, committitur symonia secundum Inno.in cap.tua.de æta.& quali. Septimus donationis remuneratoriæ effectus est quòd facit, quòd promissio sine causa quæ aliàs in effectu nõ valeret: quia obstaret exceptio doli.l.ij. §.circa.iuncta gloss.de dol.excep.ff. Isto tamen casu valet talis donatio no.in.l.à Titio.de ver. oblig. Octauus effectus est, quia prælatus potest res ecclesię alienare, etiam immobiles gratia remunerandi seruitium.c.relatum.&.c.in officiis. de testa. Barto.post gloss.in.l.iubemus.C.de sacrosanc.eccle.& licet ibidem Barto.aliqua verba effundat, vide tamen Pau.de Cast.in.l.iubemus. Nonus effectus est, quia prælatus ecclesiæ potest alterare naturam feudi: & remittere seruitia recipientis, & ideo feudum ecclesiæ solitum, cõcedi ad tempus tantũ, vel masculos tantum, potest prelatus alterare cõcedendo in longius tempus, aut in perpetuum, vel etiam in fœminas pro remuneratione meritorum, ita Card. Floren.ca.ex parte.in.iij.colum.de feud.extra. Decimus effectus ponitur in text.l.vnius iuncta l.j.si quid in fraud.cred.ff.vbi vide quia non est sic practicabilis sicut alij. Vndecimus effectus, quia licet minor etiam cum decretorem immobilem donare non possit.l.fina.§.cum autem.C. si maior fact.tamen propter benemerita potest rem immobilem donare: ita Ludo.Rom.in.l.si ante nuptias.solu.matri.ff. & hoc cum decreto iudicis, & quando benemerita sunt æquiualentia meritis. Duodecimus effectus, quòd seruitia faciunt præsumi remissionem iniuriarum inter inimicos.l.in ipsius, & ibi pulchrè no.Bald.C. famil.hære. facit.l.fratres, &.l.liberi.C. de inoffic.testa. Decimustertius effectus ponitur per text. in.l.idémque.§.fi.cum.l.sequente.ff.mãd. Decimusquartus effectus est, quia acquirere obligationem antidoralem est facere lucrum propter quod potest furtum committi.text. est nonotabilis in.l.si pignore in princip.ff de furtis. Decimusquintus effectus, quia si antidora deducatur in pactum, contrahitur vsura, puta si mutuo tibi centum aureos gratus cum pacto, quòd alia vice mutues mihi tantũdem gratis, est tunc vsura glo.singularis in.c.si fœnerarius circa finem. xiiij.q.iij.do.Abb.in ca.consuluit extra de vsu. Decimussextus effectus, quia licet aliàs donatio omnium bonorum, vel alicuius partis ipso iure reuocetur per superuenientiam liberorum.l. si vnquam.C. de reuocan.do.Barto. in.l.Titia.§. imperator de lega.ij.ff. Tamen donatio remuneratoria non reuocatur per liberorum natiuitatem, ita singulariter Angel.in.d.l.si vnquam. Montium eius est, quia illa.l.ponit casum exorbitantem à regulis communibus.ergo debet intelligi in propria donatione.l.j.in princip.ff.de dona.non autem in remuneratoria, quia illa nõ est proprie donatio. Immo quòd habetur ex tali donatione remuneratoria, dicitur haberi ex causa onerosa.l.ad eum.ff.de dona. Sequitur Ludo. Roma.in cõsil.xxvj.quod incipit pro decisione eorum.iij.col. Et quòd donatio remuneratoria non sit proprie donatio, facit quòd no.Barto.in procem.digestorũ.in.v.col.& do.Abb.in rubrica extra de dona. Decimusseptimus effectus est, quia licet aliàs donator habeat beneficiũ à lege ne possit exigi vltra quàm facere potest, & deducto ne egeat.l.sunt qui in id quod facere possunt de re iudi.ff. Tamen donator propter benemerita tenetur vltra quàm facere possit secundum Ange.& do.Alexan.in.l.non tamen de re iudi. ff.& do.Alexand.in.d.l.sunt qui in id quod facere possunt eo.titul. Decimusoctauus effectus, quod licet in donatione quando incipit à traditione si euincatur res donata, non teneatur donator de euictione.l.Aristo.§.fi.& ibi Bart.ff.de dona. Tamen in donatione remuneratoria licet incœperit à traditione, teneatur donator de euictione, secundum quòd not.Bar.in.l.Iulianus.§. qui fundum.ff.de verb.oblig.& in.l.idémque.§. fi.ff.mandati. Decimusnonus effectus, quia gratum seruitium subseques facit præsumi remissionem iniuriæ præcedentis.l.in.ipsius, & ibi pulchrè Bald.C.fami.her. Hinc est quòd si inimici faciunt inuicem grata seruitia, præsumitur actio esse remissa, quia non solum verbis, sed & factis remitti potest glo.in.§.fi.insti.de iniuriis. Confirmatur optimo simili, quia si filius committat ingratitudinẽ erga patrem propter quam possit exhæredari, si postea faciat aliquam notabilem gratitudinem erga patrem, tollitur ingratitudo, nec amplius ex ea potest exheredari, ita no. Bal. in.l.liberi.C. de inoffic.testa. Tamen licet hos singulares habeat donatio antidoralis effectus: illa tamen donatio non est potens ad compensandũ. Angel.in auten.de non eligen.secũ.nup. in principio ista sunt quæ ex variis doctorũ ortulis recolligũtur per Iasonem in.d.l.ex hoc iure de iu. & iusti.ff. Et de ista donatione remuneratoria, vt dixi suprà eadem gloss.consuetudo nostra nihil alibi tangit, præterquam in titulo proximo, *De retraictz*. argumen.xxiiij.vbi dicit hanc

Donatio antidoralis facit beneficii collationem symoniacã.

Seruitia faciunt præsumi remissionem iniuriæ.

Quando antidora deducitur in pactum, fit usura.

Quid habetur ex donatione.

Remuneratoria dicitur haberi ex causa onerosa.

Donator propter benemerita tenetur ultra quàm facere possit.

hanc donationem esse retractui subiectam. Sed in titu. donationum nihil dicit.

XVI. Article.

En vendition ou il y a grace donnee iusques a troys ou quatre ans, ou moins, & icelle grace auant que elle soyt finie, est prorogee par vng contract, ou plusieurs, il ny a point de vẽtes, si icelles graces ne excedent neuf ans, mais si la grace est generalle il y a ventes.

En vendition, &c.

¶ Sic verum est, quòd in vẽditione rei, vel redditus facta cum pacto recobrii, seu retrouendendo, non debentur accordamẽta, sicut nec in pacto legis commissoriæ, vel adiectionis in diem, facit quòd not. Ioan. Fab. in. l. fi. C. communia. de legatis.

XVII. Article.

Et si auant la possession prinse ou baillee de la chose vẽdue ou alienee, le contract estoit resolu du cõsentemẽt de parties, il nen sera deu aucunes ventes. Toutesfoys si lacquereur estoit cõuenu pour exhiber ses contractz, ou payer ses vẽtes, il sera tenu informer de ladicte resolution prõptement.

¶ Est igitur verum, quòd si ante traditã possessionem contractus resoluatur, quòd tunc laudimia non debeantur. pulchrè tenet Io. Fab. insti. de contrahen. emp. in prin. & idem Io. Fab. in. l. j. C. quãdo liceat ab emp. discedere. & l. si duobus. C. communia. de legat. nam traditio est cuiusq; contractus, potissima pars. l. traditionibus. C. de pact. l. si ager. de re vend. ff. no. in. c. ij. de consue. extra. cum simili. Et vide quæ ad materiam tradit Iason. in. l. iij. col. xxxvij. versic. xix. quæro. C. de iure emphiteo.

VIII. Article.

En trãsactiõ ou il ya deniers baillez, ou equipollẽt, y a ventes, pour ce qui est baille.

¶ Sed quid in datione insolutum, an tũc accordamenta debeantur? breuiter tenete quòd sic. nã quicquid dicitur de emptione, habet locũ in datione insolutum. Cy. Bald. & Salyc. in. l. libera. C. de senten. Et statutum vel consuetudo nõ exorbitans à iure cõmuni, disponens de venditione, habet etiam locum in datione in solutum. tenet pulchrè Franciscus de Aretio consil. cxxij. col. ij. versi. concedo æquiparationẽ. Et hoc verum nisi hæc datio in solutũ fieret à iudice, quia tũc succedit regula seu theorica doctorum, quòd in tali alienatione necessaria non debentur laudimia. Et quòd dixi de datione in solutũ, idem dic in iure retractus. & vide etiam quæ not. Ias. in. d. l. fi. C. de iu. emphi. col. xxxij. versi. v. quæro. & per docto. in. l. voluntas. C. de fideicõmissis. immo plus tenet Ioã. Fab. in. §. precium. & §. item precium. insti. de emp. & vend. quòd si debitor concedat alicui rem hoc acto. quòd satisfaciat creditoribus, & debita sint certa & specificata, ꝙ est venditio, & debentur accordamẽta, & vendę domino. Et quòd laudimia non debeantur ex mera trãsactione, & quòd non sit locus iuri prælationi pro domino tenui. §. final. suprà. *Comme hommaige se doit offrir a son seigneur.* versi. Sed quid si duo emphiteotæ litigant. & hoc per no. l. si pro fundo. C. de transact. Sed videndum est de nobili. q. q. vasallus domini baronis Mazeriarum dedit rem feudalem alicui, iste secundus vasallus alienat membrum, quis debet habere laudimia vel accordamenta, an primus, an secundus? breuiter Saly. & Ias. in. d. l. iij. C. de iur. emphi. & Bald. in. l. si pœnitẽte. C. ad Macedo. tenent, quòd primo domino accordamenta debeantur. sed Ioan. Fab. in. §. adeo. instit. de loca. dicit, quòd de consuetudine regni Franciæ seruatur contrarium, quia dicit ipse, quòd semper proximior dominus recipit. & Pet. Iacobi. titul. super condi. ex morib. col. ij. versi. imperator. & sic vidi practicari.

XIX. Article.

En retour de partaige ny a aucũes vẽtes, si le retour est faict des choses meubles de la mesme succession.

En retour de partaige.

¶ Si intelligas articulum in hęredibus suis, planus est per ea quæ not. Bar. in. l. & ideo. de condi. fur. Saly. in. l. iij. C. de iu. emphi. & Iaso. col. xxxiij. versi. vj. quæro. Sed si intelligas in extraneis hęredibus institutis: secus crederem de iure per ea quæ scripsi suprà eodem titul. ar. xv. versi. deinceps. est succincte & compendiose videndum, vbi si placet videas.

De retraictz.

Premier article.

QVant aucune chose immeuble est vendue, ou transportee par contract subiect a retraict, & les lignagiers du vendeur habilles a luy succeder, en

la ligne dont meut la chose vendue. ont faict bailler adiournemēt de retraict au dedans de lan & iour de ladicte vendition ou ensaisinement, lesditz lignagiers peuuent auoir ladicte chose ainsi vendue. En refondant les deniers, & pur sort, que lachapteur en auoit payez, auecquesles loyaulx coustemēs. Et serōt les prochains du lignagier du vendeur, preferez aux moins prochains, entant que si aucun moins prochain auoit faict bailler ladiournement en clam de retraict: & il y eust este congneu en assise, & en charge de apporter les deniers dudit retraict dedans huyt iours, ainsi quil est accoustume de faire. Celluy qui est plus prochain de lignaige dudit vēdeur peut venir audit iour de huytaine, entre la bource & les deniers, & en offrant & payant lesditz deniers il aura ledit retraict. Et nō pas celluy le plus loingtain du lignaige qui aura este congneu audit retraict, en luy payant les despēs raisonnables qui auront este pour ce faictz.

Quant aucun, &c.

¶ Hic est singularis titulus & practicabilis, & iste articulus sicut est principiū tituli: ita est fundamentum & clauis ipsius. Et equidem iste articulus est in omni parte rationabilis, & iure tam diuino quàm humano approbatus. Quod autem sit iure diuino fulcitus, patet Ruth. iiij. cap. vbi Booz loquens proximo suo, introducitur loquēs hoc pacto partem agri fratris nostri Elimelech, vēdet Noemi, quæ reuersa est de regione Moabithidæ. quod audire te volui, & tibi dicere coram cunctis sedētibus, & maioribus natu de populo meo. Si vis possidere iure propinquitatis: eme, & posside. si autem displicet tibi hoc ipsum indica mihi, vt sciam quid facere debeā. nullus enim est propinquus excepto te, qui prior es: & me, qui secūdus sum. at ille respōdit. Ego emam. Cui dixit Booz. Quando emeris agrum de manu mulieris Ruth quoque Moabitidē, quæ vxor defuncti fuit: debes accipere vt suscites nomen propinqui tui in hæreditate sua. Cui respondit,

Ruth. 4. capite.

Cedo iuri propinquitatis. Cōstat autem ex his. & si specialiter de retractibus nō disseratur propinquis in emptione rerum à suis proximis vēditarum esse præferendos. Secundo probatur, & consuetudo nostra lucidius Leuitici. xxv. c. vbi pulchrè per Deum nostrum refertur. Si attenuatus fuerit frater tuus, & vendiderit possessiunculam suam, & voluerit propinquus eius, potest redimere quod ille vēdiderat. Tertio comprobatur Hieremiæ. xxxij. cap. vbi dicitur, Eme tibi agrum meum, qui est in Anathot. tibi enim competit ex propinquitate, vt emas. & ibidem exponit diuus Hierony. quòd non erat licitum possessionem transire de vna tribu in aliam: nec de vna familia ad aliam. Iure autem humano comprobatur hæc consuetudo, primo sane iure pontificio. vt habetur per scriben. in ca. constitutus. extra. de in integ. resti. iure feudorum. similiter comprobari videtur. vt in cap. j. §. sed etiam res. & ibi Bal. per quos fiat inuesti. & per ca. j. §. Titius filios masculos non habens. & ibi pulchrè idem Bald. si de feud. contro. sit inter domi. & agna. vasalli. Voluit etiam Ioan. Fab. in. l. cunctos populos. C. de summa trinit. & fi. cap. optime facit. l. cum pater. §. libertis. de lega. ij. ff. vbi est celebris textus. Et ꝙ proximior debeat habere annum & diem ad retrahendum prædium à parente vænūdatum, facit quod pulchrè tenet Bald. in. d. §. Titius. si de feud. controuer. & Ias. in. l. ij. col. viij. C. de iur. emphit. Et ꝙ ista consuetudo sit de iure valida, tenent omnes docto. in. l. dudum. C de cōtrahen. emp. Et late Henricus Bohic, & Panormi. in. d. cap. constitutus. de in integr. restitu. Et de clausula derogatoria quam videtur habere illa. l. dudū. dic. vt ibi per Bart. & Salyc. quia aliud est prohibere alienationem extra consortes vel parētes. Aliud quippe quòd ipsi parētes alienatas res retrahere possint. Et ædepol retractus est introductus in fauorem generis ad conseruationem nominis & domus. Quæ absque diuitiis non cōseruatur argumento not. in. l. ab omnibus. de legat. j. ff. lugubre. porro esset & crebris lachrymis deplorādum videre paternas & auitas domos, ac antiqua maiorum prædia transire, & deuenire in externas familias, & imagines maiorū, seu priscorum, & insignia sine remedio in externas deuenire manus. Bene facit. l. quæ tutores. de administra. tutor. vel curator. C. & l. in fundo. de rei vendi. ff. per consuetudinem datum est proximis remedium, vt hic vides.

Liber Leuitici.

Hieremiæ.

Ratio introducēdi retractus

¶ Quæro primo. Pro intellectu nostræ consuetudinis de aliquibus quæstionibus quo ad intellectum illius textus. Primo ergo quæro, quia hic habemus quòd proximior habet annum & diem ad retrahendum rem per parentem suum venditam. An istud tempus possit de partium consensu prorogari, quia acquirens & proximior qui amici sunt essent cōtenti prorogare tempus. Breuiter

An retractus tempus prorogari possit.

uiter dico, quòd dominus Alexander consuluit quòd non, vt pulchrè per eũdem in consi. xxiiij. lib.iiij.in fi. instar temporis instantiæ causæ, de quo vltimo puncto pulchrè per glo.in.l.properandum.C.de iud.& do. Alexan. consil.lxxxij. in.iij.vol. quod incipit viso processu causæ vertentis.Bart.Saly.& Ias.in.d.l. properandum.& Panor.in cap.penul.de iudi. & aliquantulũ per Paulum de Cast.& Raphael in.l.si quis pro eo. de fideiusso.ff.ergo annale silentium habet vim refutationis.Bal.in.§.porro.qualiter feud. olim po.l.facta.§.si quis bonorum.ff.ad Trebel.

Annale silẽtiũ habet ui refutatiõis.

Quæstio.

¶ Quæro secundo. An istud tempus anni & diei sit vtile vel continuũ,hoc est,currat contra proximiorem de momento ad momentum: pone in terminis pro rudibus. Emi à Sempronio fundum Tusculanum precio centum ducatorum in die carnispriuii,hora sexta de mane: an istud tempus adeò stricte computetur,quòd proximior teneatur retrahere, saltem adiornamentum facere infra idem tẽpus,scilicet, in die mercurii cinerum hora sexta de mane? Respon.quòd istud tempus non debet ita stricte computari de momento ad momẽtum,cum retractus materia sit de iure diuino.& sic fauorabilis ar.l.iij.§.minorẽ.& quòd ibidem vult Barto.ff.de minor.& Alexan.in.d. consilio.xxiiij.

Quæstio. An tps retractus minori currat.

¶ Quæro tertio. An istud tempus currat minori. vera resolutio est, quòd currat ipsi minori secundũ theoricam.docto.in.l.fi.C.in quib.caus. in integ.resti.non est necessa. Sed tamen minor restituitur.vt.d.c.constitutus.extra.de in integ. resti.& ibi per Abba.in colũ.ij. Faciunt tradita per Barto.in.l.AEmilius.ff.de mino. vbi communiter habetur de tẽpore statuario quod currit minoribus.& Guy.Pa.q.cclvij.incipiente. Cauetur de cõsuetudine,&c.& per eundem.quæst. xxxj.incipiente secũdum statutum Delphinatæ, &c.Sed aduerte,quia Bald.in cap.j.§.porro.tit. qualiter olim feu.po.aliena.fuit in mirabili opinione.Scilicet, quòd opinio statuaria nõ currat minori.Ideo ipse Guy.Pa. ibidem has diuersas opiniones concordando hoc pacto distinguit. Quia aut loquimur in pupillo,& tunc non currit in eũ prescriptio statuaria:sed remanet ipso iure illæsus.Aut in adulto,& tunc currit.sed restituitur secundum Innocen.& alios in.d.c.constitutus.Sed pone,quòd pater pupilli qui erat proximior alicuius venditoris,decessit anno pendente sibi in adulto ad retrahẽdum. Minor pupillus filius eius sibi successit,quid erit nũc de isto tempore anni & diei qualiter curret contra pupillũ: vel magistralius est querere,quid iuris si prescriptio sit inchoata in persona maiori, an currat cõtra minorẽ? Dic breuiter,quòd si præscriptio sit inchoata in persona maioris: tunc currit contra minorem pupillum vel adultum.sed datur restitutio si compleatur aduersus eum. Excepta præscriptione.xxx.vel.xl.annorũ.quę ordi.sui contra pupillum dormit.vt dicit glos.in.l.vna. C.si aduersus vsucap.& hoc dicit ipse Guy.Pa. fuisse per arrestum curiæ parlamenti Dalphinalis determinatum.Sed esset probabilius,quòd si præscriptio est inchoata cum maiore, & finita cum minore,maiore tamen pupillo,non est locus restitutioni.Sed si sit finita cũ minore pupillo,vel sit certa cũ minore & finita cum maiore pupillo,tunc habet locum restitutio. ita videtur sentire Barto.in.d.l.fi. C.in quibus cau.in inte.resti.non est necessa.

Statuaria pscriptio currit adulto.

¶ Quæro quarto. An tempus anni incipiat currere à die celebrati cõtractus:an à tempore perfectæ venditionis. Pone rem venditam cum pacto legis commissoriæ, vel adiectionis in diem, vel cum pacto de retrouendendo.an tunc currat annus & dies à tempore celebrati contractus,an suspendatur per pactum adiectũ,seu ante exitum pacti adiecti?Et videtur quòd suspẽdi debeat,& sic, quòd tempus istud currat solum à tempore euentus cõditionis,& pacti adiecti:quia vbi pactum seu cõditio resolutiua fuit opposita, videtur fuisse non contractum,ac nullũ ius fuisse incommutabile emptori quæsitum. Ias. in.l. iij.q. xx.C.de iu.emphi.& do.Frã. de Aretio in consil.xj.col.j.facit quòd not.Bartol.in.l. Titio.in annos.ad leg.fal.& Bal.in.l.in annalibus.C.de lega.Et istam partem tenet Geraldus Bagoilly in suis quæst.in materia ista retractus.hinc est,quod in istis pactis resolutiuis res redit ad vẽditorem absque aliqua alia retraditione.glo.singularis in l.j.ff.de do. & ibi Bartol. & scriben.Et pro hac parte facit.l.quandiu.C.qui admit. ad bo.poss. Cõfirmatur,quia adhoc,vt istud tempus currat, oportet quòd scientia ipsius proximi sit certa & firma.accedãt tradi.in.l.contra maiores. C.de inoffi.testa.Bal.in.d.§.porro.qualiter olim feudum aliena.poterat.Breuiter,ego aliàs pro hac parte consului apud albam terram in oppidulo loci,& ista pars videtur esse verior apud me. Tamen Guy.Pa.in.d.q.cclvij.tenet cõtrarium.per text.in quo se fundat.in.l.ij.§. biduum. quando appel.sit.ff.vbi dicitur, quòd si sentẽtia diffinitiua proferatur sub conditione,tamen est statim infra legale tempus appellãdum: nec expectandus conditionis euentus, aliàs sententia trãsiret rem iudicatam.Et tãdem concludit, quòd tempus currat nisi proximior infra tempus faciat diligentiam suam,veluti protestando de iure consuetudinis.l.si fundum.C.Et verevidi hactenus hanc partem fuisse practicatam. Sed in pacto de retrouendendo est locus iuri.retractus ex cõsuetudine nostra,sicut infra videbis in arti.sequen.

vi.s. fo.52.j.col.

¶ Quæro quinto. An in rebus in perpetuum nõ datis habeat locũ retractus,vt in re data ad vitã alicuius.breuiter,dic.do.Geral.tenet quòd non per rationes per ipsum allega.quas vide.Et etiã non debentur accordamenta de rebus non perpetuo venditis.vt dixi in articul.xvj. suprà titu.

An in cõquæſtuſit retractui locus.

De rachaptz. Quæro. vj. quid in conquæſtu. an tunc ſit locus iuri retractus, breuiter circunſcripta conſuetudine: credo quòd non. pro hoc autenti. preſ byteros. C. de epiſ. & cle. ibidem ſane permittitur conquæſtuum diſpoſitio, quam illorum bonorum quæ ex ſucceſſione obuenerũt. ar. l. lex quæ tutores. C. de adminiſtra. tut. vel cura: & etiam in iſtis videtur quodãmodo ceſſare ratio introducẽdę conſuetudinis in iure retractus. Sed de conſuetudine vidi ſemper hac in Turonenſi patria teneri cõtrarium. etiam ſi bene guſtentur authoritate ſuprà relatæ quæ ponũtur in Leuitic. xxv. non videntur loqui de poſſeſſiũculis paternis ſolũ, ſed de fraternis, nec diſtinguitur inter patrimonia & conquæſtus. Quæro. vij. an iſtud tempus retrahendi currat agere valentibus, ſiue ex forma iuris communis, ſiue ex forma ſtatuti. Exẽplum pro rudibus. Scitis & etiã, id eſt in iure exploratum, quòd filius in poteſtate abſq; patris authoritate agere nõ poteſt. vt iuribus vulgaribus, an illud tẽpus ei currat cum agere nequit obſtante vinculo patris: dubium facit, quia & aliàs vulgo dicitur, quòd non valenti agere non currit præſcriptio ſecundum quod not. in. l. ſicut. in gloſſ. ſuper verbo ſeruanda. C. de præſcri. xxx. vel. xl. anno. Tamen Ioan. Fab. in. l. j. C. de bo. mater. tenet præſcriptionẽ currere. Similiter dicit in vxore agere nequeũte ex forma ſtatuti, quia ex ſtylo noſtro mulier abſque marito ſuo non agit. vt ſcripſi late in gloſſellis quas edidi ſuper ſtylo noſtro. Quæro. viij. an & iſtud tempus ignoranti currat trita hæc. q. eſt. ideo reſolutorie: dic quòd ſic. vt pulchrè per dictum do. Geraldum, vbi videas quia mihi ſufficit reſolutionem ſuam dare. Sed Baldus dicit in. §. porro. qualiter olim feud. pot. alie. quòd annale tempus, ex quo inducitur tacita renunciatio, nõ currit ignoranti. Quæro. ix. an adoptiuus filius & naturalis ſolum vtatur iure retract. videtur ꝙ non, cum præſertim baſtardi non ſint de domo, vel familia parentum. ideo illorum arma vel inſignia portare non poſſunt. vt dixi ſuprà titu. *De droitz de chaſtellain*. ar. j. & Bald. in. l. cum legitimæ nuptiæ. de ſta. ho. ff. Panormi. in ca. per venerabilem. qui fil. ſint legiti. Iſtis non obſtantibus tenet do. Gerald. cõtrarium: dubito tamen, an ſua ſingularis deciſio procedat in feudo per patrem naturalem vendito. Et me cogit dubitare textus ſingularis in ca. j. ſi de feud. contro. ſit inter Do. & Ag. vaſalli. in. §. adoptiuus. & §. naturales. vbi dicitur, quòd adoptiuus nõ ſuccedit in feudo. Et pulchrè dicitur in. dict. §. naturales. quòd filii naturales, etiam legitimati, in feudo, nec ſoli, nec cum alii ſuccedunt. Quæro. x. quia dicitur in textu, quòd proximiori admittitur ad retractum. quid ſi vnus tempore vẽditionis erat proximior, poſtea naſcitur alius qui eſt magis proximior ante retractum factum, & ambò concurrunt; quis tunc ſit pręferendus? videtur quòd primus. quia verũ eſt dicere quòd ille erat proximior venditionis tempore. contrarium determinat dictus dominus Gerald. in. d. loco. Quæro. xj. pene, quòd proximior petit retractum ſibi adiudicari. Sed venditor dicit ſe deceptum, ac circunuentum in venditione facta, & hoc vltra dimidiam iuſti precii. petit quoque ſibi ſubueniri beneficio legis ſecundæ. C. de reſcin. vendi. & petit contractum reſcindi. Quæritur vtrum poſſit? breuiter do. Io. Fab. in. d. l. ij. tenet quòd ſic, quia iniquum eſſet ſecundum eum, quòd venditor ſuo iuſto precio defraudaretur. Vnum tamen cõſidera, quòd vbi ageretur de genealogia probanda, quòd etiam conſanguinei admitterentur in teſtes. immo aliis præferrentur docto. in cap. quotiens. de teſtibus in antiquis trãſeo ad declarationem textus.

An tẽpus currat agere non valẽtibus

An ignorantibus currat tẽpus retractus

Filii naturales legitimati in feudo nõ ſuccedũt.

De genealogia melius ꝑ cõſanguineos probanda.

xbaſtardis vi. twagl. t. j. §. j. gl. 8. nº. 4. et 7.

vi. §. fo. 52. p. col.

Quant aucune choſe.

¶ Signanter dicitur *Immeuble*. Quia pro re mobili non eſt retractui locus, & de mobili cõſuetudo non curauit, quia mobilium vilis & abiecta eſt poſſeſſio.

Mobiliũ vilis & abiecta ẽ poſſeſſio.

Vendue ou tranſportee, &c.

¶ Vt puta per dationem in ſolutum. nam illa eſt emptioni ſimilis, & obtinet illius vicẽ. l. ſi prædium. C. de euicti.

Et les lignagiers du vendeur.

¶ Signanter dicitur *Habilles a luy ſucceder*. Exinde excluduntur naturales filii eſſe legitimati. nam per legitimationem attribuitur legitimato verus ſtatus legitimorum. vt per Bald. in. l. cum notiſſimi. C. de fideicommiſſ. j. & ſcripſi titul. *De ſucceſſion de baſtard*. in fin. gloſſ. Præuiſo tamen quòd ipſa legitimatio fuerit facta ante venditionem patris, quia legitimatio non flectit retro oculos. docto. in. l. gallus. §. iij. de liber. & poſthu. ff.

En la ligne dont meult. &c.

¶ Notanter dicitur *En la ligne*. Quia ſi aliquis parens eſſet venditoris, non tamen ex linea ex qua res venditæ proceſſere, tunc non admitteretur ad retractum. quia, vt ſuprà dictum eſt, ratio introducendæ conſuetudinis noſtræ, eſt ne res exeant de genere ſuo, & vt cõſeruetur familia & domus: attamen ratione connexitatis impleatur priuilegium, vt dicam pulchrè infra ar. xxix. & ibidem declaro hunc paſſum.

Meult la choſe vendue.

¶ Supple tu, idem ſi alio modo eſſet trãſlata per cõtractum retractui ſuppoſitum, puta per dationem inſolutum, vel per rentam cum certis nummis exburſatis. vt infra ar. xj. vel per ſimilẽ contractum.

Au dedans de lan & iour, &c.

¶ Adeo quòd ſi duobus annis elapſis fluxíſque, tu emptor non intra res in poſſeſſionem rerum emptarum,

emptarum, tunc adhuc admitteretur proximus ad retrahendum.

Pur sort,&c.

¶Hinc excluditur id quòd fuit datũ vxori vendentis vt ipsa alliceret, ac incitaret virũ suum ad vendendum.

Loyaulx coustemens.

¶Per ista verba excluduntur impensæ delicatæ quas emptor fecit cũ tribus equis, qui tamen solebat ire solum cum duobus equis & seruitoribus. Vel rusticus qui solum solebat comedere grossos cibos, voluit epulari splendide, vel cum potuisset emptor ire in vna die apud dominum feudi pro solutione vẽdarum fienda, ipse tamen exposuit duos dies, quia dicebat emptor delicatus, quòd equitare non poterat vrgente sole, sed solum mane orto, iam paululum sole, & parumper etiam sole inclinãte. ius enim non fauet delicatorum votis. l. vt pomum. ff. de serui. & in. c. cum dilecti. extra de dol. & contu.

II. Article.

Et ou il y a grace par le cõtract de vendition, lan & iour dudit retraict ne courra contre le lignagier, sinon apres lan & iour de la grace.

An cõtractus sub gratia redemptiuæ celebrati sint permissi.

¶Hic soluitur quæstio, de qua mentionem feci suprà ar. præced. quæst. iiij. & hoc quo ad cõtractum sub gratia redemptiua celebratum, quia de pacto legis cõmissoriæ vel adiectionis in diem hic non tangitur. Est ergo vidẽdum de hac gratia redemptiua, & an sit licita in contractibus. Dic breuiter, quòd contractus sub gratia redemptiua compositus vtroque iure, tam ciuili quàm canonico est permissus. l. ij. cum ibi nota. C. de pact. inter emp. & vẽd. compo. cap. ad nostram. extra de empt. & vendi. & gloss. & docto. in ca. conquæstus. extra de vsur. & ibi pulchrè inter omnes per Hẽricum Bohic. Et hoc verum dummodo cum bona fide, & absque fraude ematur, hoc est, quòd in veritate emptor emere intendat. Et solum pactum de retrouendendo faciat ex complacentia venditoris, vt pulchrè per Innocen. Ioan. And. & Panormi. in. d. cap. ad nostrã. de emp. & vend. ex. Si vero emeret in fraudem, quia intendit mutuare nõ emere, & sic crederet venditorem non recepturum, sic esset vsura palliata secundum docto. in. d. cap. ad nostrã. Aduerte autẽ tales contractus sub gratia redemptiua celebratos ex tribus præsumendos vsurarios secundum docto. in. d. cap. ad nostram. Primo, quando precium est modicũ respectu rei facit. l. quanuis. §. cum essem. ad Velleia. ff. debet enim esse quædam adæquatio dati & accepti, & quòd res ematur iusto precio secũdum cõsuetudinem loci regionis, & temporis ar. no. per doc. in. l. ij. C. de rescinden. Secundo præsumitur in fraudem quãdo fit pactum de restituẽdo aliquid plus quàm fuerit datum per emptorem. no. in. c. illo. vos. de pig. & aliquid per dominũ Ant. in. c. in dioecesi. de vsur. Tertio, præsumitur cõtra talem contractum, quando emptor cosueuit exercere vsuras. not. in. l. ꝙ si nolit. §. qui assidua. de edil. edic. facit. l. in ciuilẽ. C. de ser. fug. Et teneas etiam menti, ꝙ emens cũ pacto de retrouendendo apponens clausulam, ꝙ emptor nõ possit redimere ante quinquennium vel decẽnium forte, ꝙ talis contractus præsumitur vsurarius, & sane est vsurarius. pulchrè per Hostien. in. d. c. ad nostram. Et de isto racheto & gratia redẽptiua ponit etiam Guy. Pa. q. ccccxvj. incipiente, an per cõfessionem rachapti, & in effectu adhæret supradictis doctoribus scribentibus in. d. c. ad nostram. & in. d. c. conquæstus. Et quærit ipse etiã quest. cclxxj. incipiente. Si debitor promisit, &c. de. q. singulari quæ talis est, Vẽdidi certum censum super domo mea soluendum anno quolibet in festo omnium sanctorum, cum gratia redemptiua, quòd possim reemere infra decem annos, quandocũq; dictum censum, infra tamen tempus à nobis contrahentibus limitatũ. Contingit quòd volo reemere dictum censum per duos vel tres menses ante terminum omnium sanctorum, an tenear soluere censum illius proximi termini futuri? Et dicit ibidẽ quòd sic, per. l. qui Romæ. in prin. de verbo. oblig. ff. & per gloss. in. l. qui pecuniam si cert. pe. ff. & hoc dixit ipse verum de iure. Sed de consuetudine dicit, quòd vidit semper seruari contrarium. Breuiter ego aliàs fui interrogatus, & respondi venditorem meo iudicio posse reemere etiam ante duos, vel tres dies termini, vt sic non teneatur ad rendam termini venturi. Mouebar propter illam dictionem positam in contractu dictę gratiæ redemptiuę quæ est quandocunque, &c. Et sic vt illa dictio aliquid operetur: quia nulla dictio debet vacare in rescripto vel contractu, dicebam venditorem posse etiam ante terminum reemere, & se à contractu, & arreragio census liberare, quicquid ibidem dicat ipse Guy. Et non video ꝙ. l. illa qui Romę. in qua ipse se fundat, faciat ad decisionem quęstionis ex pacto quo eam suprà retuli: quia sunt propria verba eius in. d. q. cclxxj. & licet. l. illa qui Romæ. optime probet, ꝙ vbi tempus est adiectum gratia vtriusq; contrahentis, ꝙ non possit solui ante tempus: tamen in. q. est dictio: quandocunque igitur viso de contractu sub racheto celebrato, dico pro consuetudine nostra sustinenda, quòd ipsa consuetudo habuit bonum rationis motiuum: quia in istis contractibus resolutoriis nullum ius est incommutabiliter apud emptorem, vt suprà dixi in artic. præ. per doc. ibidẽ in quar. q. allegatos. Non est ergo mirãdum tempus proximi, non currat nisi à die finitę gratiæ. Adhuc aduerte in eo ꝙ dixi contractum emptionis sub gratia redemptiua ce-

Quæstio.

De pacto recobrii.

lebratum fore licitum & validum, his præsertim tribus concurrentibus, de quibus suprà mentionem fecimus. Tamen dico, quòd mutuans super pignore aliquo cum tali pacto, quòd donec debitor sibi restituerit summã, ipse creditor habeat fructus pignoris, quòd contractus vsurarius est. c. illo nos. de pig. extra. Sed cum vidissem pauperẽ & calamitosum qui reuera contraxerat vsurarie, seu vsurario modo, meditabar an aliquo pacto esset excusabilis, dubitabam propter. l. palam. de ritu nuptiarum. ff. vbi habetur, quòd obtentu paupertatis mulier peccare non debebat. mouebar insuper per. c. sacris. de his quę vi. met. ve. causa fiant. in antiq. vbi etiam mortale peccatum pro morte non est consumãdum. Sed adinueni Inno. in. c. dilectus. extra de Simo. & Panor. in cap. super eo. de vsur. dicentes in effectu, ꝙ si pauper in extrema necessitate positus, seu constitutus, vt quia forte fame moriturus: sic tũc licet ei inuitare etiam diuitem (si tamen gratis nolit sibi subuenire) ad mutuandũ sibi sub vsura, & hoc vt maius malum euitetur. Aut non est ille pauper in extrema necessitate constitutus, & tunc non licet inuitare diuitem. Si tamen diues sine instigatione esset paratus sibi dare ad vsuram, & pauper ille nisi habeat pecuniam notabilem, pateretur iacturam, vel notabiliter dãnificaretur, tunc liceret sibi accipere sub vsuris, ꝙ est singulariter notandum. Attingere autem materiam vsurarum non est intentionis meæ. Sed duntaxat pro eo quòd quotidie indigemus, esset videndum, an sit licitum emere rentas & redditus perpetuos, puta ꝑ mille ducatis emere quinquaginta ducatos annui redditus, ac perpetui. hãc. q. fuisse à domino Gulielmo Bout in. q. publica acute disputatam nemo vestrum ignorat. & Bal. in cap. j. in vlt. col. Si de feu. vas. ab aliq. inter. dicit illum textum facere quòd licitum sit tales redditus emere, tamen dicit quosdã tenere, ꝙ est vsura propter lucrũ certum & infallibile. Vnde optime cõsuluit, vt illa pecunia ordinetur ad emptionẽ prædii, deinde detur in redditum. Sed ĩ. l. vnica. tertia. q. C. de his quæ pe. no. plenius prosecutus est, dicens, quòd talis cõtractus est licitus, attẽto quòd de cõsuetudine frequentatur etiam per bonos mercatores, & graues viros. per glo. in. l. iij. §. j. de eo quòd cer. loc. Iaso. in. l. cunctos populos. in lectura Paduana. in pe. col. hanc. q. attingens, nihil aperte firmare videtur, inclinat tamen in hanc vltimam sentẽtiam. & de hac ponũt docto. in. c. in ciuitate. extra de vsur. Quicquid sit, non puto exclusum crimẽ per temporis vsum. vt pulchrè inquit glo. in. c. quãto de benignitate. extra de consuet. & grauiora sunt peccata quanto diutius infœlicem animam detinent alligatam. c. fi. de consuet. Immo consuetudo nõ excusat à pœna gehẽnali. vt est pulchra glo in. c. denique. iiij. distinc. Ideo non est tutum iudicio meo Baldi fundamentũ qui se super consuetudine & frequẽtia videtur fundare. Nam quomodo consuetudo seu frequentia istud licite posset introducere? Hinc est quòd aliqui, & non immerito dubitant. nunquid papa possit dispensare super vsuris exercendis. de qua. q. vide per Iaso. in. d. l. cunctos populos, in secunda repeti. Papiæ composita. vers. sed quæro. colum. viij. ideo in proposito si cõsuetudo vel frequentia talis contractus tanquam validos introduceret, tunc plusquam papa faceret, quod esset ridiculũ. Ideo credo non excusari tales celebrantes istos contractus: si præsertim habeant modum mercandi modum, vel astutiam negociandi, aut patrocinandi. Et credo quòd ista sit pura veritas. Sed an sint aliqui casus in quibus possit peti vsura, vt lucrum. nam bene scitis quòd vsuræ damni resarsitiuę sunt à iure permissæ. vt firmant glossa & doctores in. l. cunctos populos. Sed vsuræ mere lucratiuę sunt omni iure prohibitæ. ideo videndum est, an sint aliqui casus quibus licite peti possint. breuiter, inueni quatuor casus singulares. Primus, si creditor erat mercator consuetus lucrari ex pecunia posita in mercibus, tunc licet petere lucrum secundum verisimilem & communem cursum mercatorũ. Nam istud lucrum tanquam interesse, etiam iure canonico peti potest. ita pulchrè Paulus de Castro in dicta. l. cunctos popu. C. de summa trinitate & fide catho. & Panor. in cap. conquæstus. & ca. nauiganti extra de vsur. & pet. de Anchara. in cap. peccati in. vij. quæst. limita. tamen secundum dominum Iaso. vbi mercator idémque creditor solitus taliter lucrari, habuit prę manibus mercantiam in quam posuisset pecuniam, si fuisset restituta: ita etiam Pau. de Castro in. l. iij. §. fina. ff. de eo quod cert. loc. ff. bonus textus secundum eundem Iaso. in. l. quemadmodum. §. itẽ labeo ad le. acqui. ff. Secundus casus est in marito, qui licite petit vsuras dotis non solutę in termino quis petit tanquam damnum eo, quòd ipse sustinet onera matrimonij. cap. salubriter extra de vsur. vbi doctores. Tertius est in venditore, qui rẽ tradidit ex qua emptor percepit fructus. nam si precium non soluatur in tempore: licite petit vsuras ꝑpter fructus. l. curabit de acti. empti. C. l. Iulianus. §. si fructibus eo. titu. ff. Quartus est, quòd si teneris mihi soluere pecuniam ad certum diem, & tu nõ soluis. Ideo capio ab alio tantundem pecuniæ sub vsuris. porro vsuras licite à te peto, ita pulchrè Innocen. in ca. primo de vsur. alios autem casus vide per canoni. in dicta. l. conquęstus. ca. salubriter & cap. nauiganti extra de vsur. Sed quid dicemus de pœnis, quę quotidie ponentur in contractibus, & petuntur in iudiciis? dic resolutorie, quòd vbi pœna est apposita facto: & tunc peti potest etiam si excedat. verum interesse idem dicendum est, vbi apponeretur super facto & datione quantitatis simul. Sed hoc casu pœna excedẽs ipsum interesse, peti non posset

Bona & præstabilis materia de vsuris.

Obtentu paupertatis mulier peccare nõ debet.

An sit licitũ emere redditus perpetuos.

Nota cõs. Bal. ut illa pecũia ordinetur ad emptionẽ feudi.

Cõsuetudo à pœna gehẽnali non excusat.

Casus in quibus pcipitur lucrum, siue usura, & isti singulares sũt.

Nota ꝑpetuo.

Nota summo ope.

Nota diligenter.

Nota indebiliter.

Pulchra & subtilis materia de pœnis in cōtractibus appositis, an usurā sapiant. Quid quādo pœna additur facto.

possset nisi respectu facti. Siquidē vbi pœna apponeretur super quantitate præstanda, tunc peti licite non potest, quia tunc præsumitur pœna in fraudem vsurarum apposita. Et loquor de pœna conuentionali, vt nō erretis: faciunt tradita per doct. in. l. cum allegas. C. de vsur. & in. l. Iulianus. §. idem Papinianus. ff. de acti. emp. & Bar. in. l. rogasti. si cert. peta. ff. & per canonistas in ca. dilecti de arbit. præsertim per Panor. Quando autem pœna additur facto, vt supradicti pone exemplum, vt si promitto tibi facere domū, & casu quo non fecero promitto dare quinquaginta, tunc non præsumitur in fraudem, quia est super facto. pone aliud exemplum super quantitate, vt si promitto tibi centum in tali termino, & si non soluero, soluam pœnam, tunc non præsumitur in fraudem. Aliud exemplum quando promittitur pœna super facto & quantitate, simul promitto tibi Titio centum in tali termino, & promitto venire ad curiā & accipere præceptum de soluendo, aut de dando pignora, & si non fecero, promitto soluere pœnam, sic non præsumitur in fraudē ratione facti adiecti. Aduerte tamen ad id quòd dixi pœnam peti posse quando additur facto etiam si verum interesse excedat, id verum est secundum theologos doctores à laicis. ¶Grandis vero & necessaria quæstio esset supradictis merito annectenda, an ille qui ex impotentia non implet contenta in obligatione pœnam euadat. ¶dicatis breuiter ex mēte Panor. in. c. cū super causa extra de testi. cog. quòd si loquamur de pœna iuris aut statutorum, sic talem pœnam euadit. ¶Si vero de aliis pœnis tunc peti non possunt in certo dictamine conscientiæ & rationis, nisi quantum solum interesse importat facit. c. significante de pig. & c. ex literis de in integr. resti. extra. ¶Item nota vnum quod ibi pœna est adiectā obligationi indiuiduæ, tunc licet debitor partem impleuerit, tamē totam pœnam incurrit secundum Panor. in dicto ca. suam de pœ. etiam de iu. canonico. ¶Si vero obligatio sit diuidua, tunc soluet partem pœnæ duntaxat. diuidua vero obligatio, vt clarè intelligas, est illa quādo solutio partis per se valet quo ad illam partem tantum, quantum ad se totum. Indiuidua vero dicitur quando non valet illa pars per se. ¶Exemplum primi dicti. vt si promisisti scribere codicem & digestum, codice scripto soluet pœnam pro parte pro digesto non scripto cum obligatio sit diuidua, si autem promisit quis scribere bibliam, forte & scripsit tres quaternos, tenebitur ad totam pœnā: quia obligatio est indiuidua, quia de sola biblia scribenda, & de his plenè per legistas in. l. stipulationes nō diuiduntur de verb. oblig. ff. vbi videas. ¶Habui processum coram me inter quendam ruricolam, & nobilem virum Nicolaum de Momont, petit ruricola vt dictus de Momont virtute gratiæ redemptiuæ sibi à domino Ioā. Bouuelli presbytero concessæ nobilis ipse recipiat certas pecunias pro gratia redemptiua cuiusdā sextarij frumēti quod olim vendiderat dicto domino Io. Bouuelli. & quoniā dominus Io. Bouuel. de post vendiderat dicto de Momont, dicit dictus de Momont, quòd ipsum nō tenetur stare pacto ipsius Bouuelli ar. l. emptorem. C. de loc. & conduc. & quia singulares successores personali obligatione non astringuntur. l. j. §. si hæres ad Trebel. & l. quotiens de hæredi. institu. no. in. l. venditor fundi Geroniani communia prediorum tam vrba. quàm rusticorum. ff. & l. si. §. Lucius contrahen. emp. ff. ideo dicebat quòd cōtra dictum Bouuelli promissorem & obligatum suum se dirigere debebat non contra eum, tanquam contra extraneum emptorem ad quem nihil attinebat de obligatione personali ipsius Bouuelli, per ea quæ not. per docto. maxime per Saly. in. l. ea lege. C. de condi. ob caus. dato. vbi tenet Saly. ꝙ conditio de qua. in. l. illa non cōtra extraneum emptorem, sed contra promissorem est intendenda. pro hoc adducebam. l. prior emptor quę est lex si. ff. in diem adiecti. & l. emptorem de loc. & condu. Item me non parū mouebat, quòd per propositum actoris hoc pactum recobrij, vel gratiæ redemptiuæ non fuerat in primo contractu ipsius acquisitionis sextarij frumenti appositū, sed multo post: vt constabat per literalem actoris productionem. Ideo succedit theorica doctorum dicētium, ꝙ quando pactum legis commissoriæ, vel adiectionis in diem opponitur ab initio & tempore celebrati contractus, quòd tunc cōtractus resoluitur ipso iure, & ipso iure trāsfertur dominium: secus si ex interuallo. vt per Bal. in. l. ab emptione in vlti. col. ff. de pac. & ita in his verbis tenet Iason in. l. iij. col. penult. versi. xxj. Quæro iuxta duas proximas quæstiones &c. igitur. Item faciunt quę ponuntur per glo. consue. Bitu. de consue. retract. ar. j. in si. gloss. præterea ista facultas gratiæ redemptiuæ censetur esse personalis per not. per Bart. in. l. pater de serui. legata. ff. in ver. Quæro vtrum concessio in dubio, vbi ipse tenet ꝙ concessio priuati procedens ex mera facultate facti est personalis. l. apud Iulianum. §. si quis alicui de leg. j. ff. quam ipse ibidem allegat. ergo sic dicendū in proposito. restat respōdere ad id quod ex parte actoris me moueat. nam dicunt docto. quòd in istis pactis resolutiuis in conditionis euentum res reuertitur ad pristinum venditorem ipso iure. & fingitur non fuisse contractum, hic est quòd emptor nō dicitur habuisse dominium incommutabile, vt per docto. scilicet per Bal. & Iasonē in. l. ab emptione. ff. de pac. quia respondeo: speciale esse in istis duobus pactis resolutiuis, scilicet in diem additionis. & l. cōmissoriæ. & hoc propter frequentiam illorū: & eo, quia in istis duobus verba communiter concernunt directo actus resolutionem, vt sit res inempta, vel

Theorica doctorū.

De dominio cōmutabili.

An is qui ex uera impotentia non implet promissa, incidat in pœnam.

infecta,& sic de similibus,& nō sic pacto de retrouendendo, quia communiter concipitur per verba obliqua, & sic non operatur ipso iure resolutionē contractus. Et secundo respōdeo, quòd viso quòd istud pactum de retrouendendo fuit multo post contractum venditionis appositum, vt supradictum est, quòd non potest operari resolutionem ipso iure, vt per Ang. Fulgo. & Pau. de Cast. post glo. in. d. l. ab emptione. ff. de pac. & Bar. & alij post glo. in. l. j. de dona. ff. & Bal. in. l. traditionibus. C. de pact. hinc dicit domi. Iaso. in. d. l. ab emptione his verbis, quòd propter hoc confunditur noua decisio Paul. de Ca. in. l. si cū venderet de pig. acti. ff. per illum textum in verbo vendicare, quem ad hoc reputat singularem, & per eum refert se cōsuluisse, quòd si emptor fecit pactum de retrouendendo, prout facere solent vsurarij, quòd venditor oblato precio potest illam rem vendicare à quocunq; possessore. quia per tale pactum intelligitur ipso iure translatum dominium in eum, vt ibi est textus in verbo vendicare, etiam si primus emptor vēdidisset, alij antequam sibi fieret oblatio precij, quia intelligitur vendidisse cum sua causa. l. lex vectigali fundo dicta. ff. de pig. Sed malè dicit Pau. cum verba pacti sunt obliqua, scilicet de retrouendendo. Item speciale est in pacto legis commissoriæ, & in pacto adiectionis in diem, quòd dominium retro transferatur ipso iure, vt tenet glo. ordinaria in. l. ij. C. de pac. inter emp. & vendit. compo. & Bart. & Angel. in. d. l. j. de do. ff. ergo secus in ipso pacto de retrouendēdo. nec obstat. d. l. si cum venderet, quia ibi creditor nō vēdidit rem ex pacto taliter, quòd transferet dominium in emptorem, sed solum vendidit illud ius quod habebat in pignore, vt patet ex textu in verbo rem suam liceret recipere. merito ei competit vendicatio, non quidem virtute istius pacti, sed quia creditor vendendo transtulit solum ius pignoris, vt ibi declarat Raphael Fulgo. ¶ Et ita contra illam decisionem Paul. de Castro consuluit de ciuitate seu domi. Alexand. in consilio. j. quòd incipi videtur fortasse prima consideratione dicendo hæc ipse do. Ias. in. d. l. ab emptione. ¶ Sed insurgit alia difficultas: nam dictus Bouuelli per contractum promiserat & fecerat pactum de retrouendendo, & obligauerat ad obseruantiam pacti omnia bona sua præsentia & futura, & sic videbatur quòd actor esset admittēdus per tradita per Bar. in. l. filiusfamil. §. diui, aliàs est solū in prin. legis filius de leg. j. ff. vbi concludit, quòd in contractibus vbi quis reseruauit sibi ius in re, quòd tūc impeditur dominij translatio, iuncto quòd interest ipsius paciscentis, scilicet ipsius actoris, sed Ias. in. l. nemo pacis post Barto. ff. de pac. intelligit verum quando est reseruatum ius reale in re, immo plus dicit Barto. de Saly. in. d. l. ea lege. C. du condi. ob caus. da. quod illud dictum Barto. non est tutum, & hypotheca ipsa non est translationis dominij impeditiua. Et quòd si venditor reseruauerit sibi ius in re, impediatur dominij translatio. tenet Guy. pa. q. cccccclxix. incipiente per pactum, potest prohiberi. ergo videtur quòd impedita fuerit domini translatio per hanc obligationem bonorū. ¶ Sed punctus nostræ. q. est, dato quòd per talem rerum obligationē se obligauerit dictus Bouelli ad obseruantiam pacti, & quod impedita fuerit domini translatio, vt voluit Bar. in. d. l. si creat istum secundum emptorem. Et videtur quòd non. Nam aut agit personali obligatione, & res est clara. quia nō est iste reus & emptor secundus ipsi actori obligatus: aut actione in rem, vt quia velit vendicare oblato precio, & tunc non potest cum non sit dominus de iure ciuili vel gentium: & sic dicas quòd impedita fuit dominij translatio secundum Barto. & quòd secundus emptor nunc reus nō potest dicere quòd apud eum sit actio directa quæ est loco dominij in istis redditibus: tamen adhuc esset dicendum quòd illa esset penes dictum Bouellum, & tamen contra eum non agit. igitur ista sunt pulchra & quotidiana, & de hac dubitabili quæstione vide Saly. in. l. creditores in. ij. colum. C. de pignoribus.

Vbi quis reseruauit sibi ius iure, tūc impeditur dominii trāslatio.

An hypotheca sit trāslationis dominii impeditiua.

chat de cás. vi. tract. [illegible] c. chū. tē 2. q. j. gl. 7. nº [illegible]

III. Article.

Et si le contract de vendition est par escript, la grace sera par escript, aultrement elle ne pourra preiudicier au lignagier, ne au seigneur de fief. Toutesfoys si ledit contract de vendion, ou alienation estoit sans escripture: La grace donnee en faisant ledit contract se pourra prouuer par tesmoings, tout ainsi que la vendition. Et si auant la tradition ou possession reelle de ladicte chose acquise, le contract estoit resolu du consentement des parties, il ny aura point de retraict.

Il ny aura point de retraict, &c.

¶ Est optima ratio, quoniam cum venditio est sine traditione: Illa dicitur esse seminata, id est nondum totaliter nata, vt. l. traditionibus. C. de pacti. l. si ager de rei vendi. ff. eo. tit. c. ij. de cōsuetudi. ex. cum similibus, quia vt dicunt iura traditionibus, domina rerum, non nudis pactis nobis transferuntur, vt. d. l. traditionibus. & venditio non dicitur esse perfecta ante traditionem. §. venditæ de re. diuisi. insti. & c. cum Io. heremita prope principiū de fi. instru. ex. hinc dicitur, quòd quando nō interuenit traditio in cōtractu venditionis

venditionis, tunc nudo cōsensu ab ea receditur, & pro non facta habetur. l. ab emptione in princip. ff. de pact. & l. prima de pericu. & cōmo. rei vendi. pulchrè Salyc. in. l. tertia. C. de iu. emphiteo. Et hoc facit ad. quæst. notabilem quam ponunt docto. in dicta. l. tertia. C. de iu. emphiteo. quæ est, an emphiteota qui vendidit rem emphiteoticam sine consensu domini: sed non tradidit, an cadat à iure suo. Spec. singulariter tenuit quòd non in loco infra allegando motus: quia verbum vendere est cum effectu accipiendum. l. prima. §. hęc verba quòd quisq; iuris. ff. & quia non dicitur perfecta venditio ante traditionem. §. vendite insti. de re. di. & d. c. tum Ioan. de fid. instrumen. facit etiam, quia quando non interuenit traditio in contractu venditionis, tunc nudo consensu ab ea recedi potest, vt suprà dictum est facit dicta. l. ab emptione. ff. de pact. & hanc partem scilicet, quòd emphiteota non priuetur iure suo in isto casu tenet do. Anto. de Butri. in ca. potuit de loca. Idem in simili de vasallo tenet Baldus in ca. primo. §. aut si libellario de prohi. feu. aliena. per Frede. & hanc partem tenet & sequitur do. Iaso. in. d. l. iij. de iure emphiteo. C. in fi. quasi sui commentarioli versic. xviij. quæro &c.

IIII. Article.

Et doibt lacquereur prendre possession des choses acquises en presence de deux notaires, ou vng notaire & deux tesmoings voysinaulx, a ce que les lignaigiers du vendeur puissent auoir congnoissance de ladicte vendition.

Et doibt lacquereur, &c.

¶ Optima ratio ponitur in fine textus: ne venditio occultetur in præiudicium proximi. Et ideo dico quòd nō sufficeret traditio possessionis per constitutum: licet ex tali translatione possessionis, scilicet cum quis se constituit possidere nomine alterius transferatur verū dominiū & possessio, vt per doc. in dicta. l. traditionibus. C. de pact. & l. ab emptione. ff. eo. cum simili. facit. l. quod meo nomine de acqui. vel amitten. poss. ff. & adeò vt dicat Bart. post glo. in dicta. l. ab emptione, quòd si venditor in instrumento constituit se possidere nomine emptoris prout communiter fieri solet, in instrumētis talis venditor nō teneatur amplius tradere, nec ad hoc potest cogi per actionem ex vendito, sed bene potest conueniri, vt possessor rei vendicatione, vel vti possidetis: & ita sequitur illam glo. & doctrinam Barto. Fulgosius. tamen dico, quòd in hoc casu talis traditio non sufficeret in præiudicium proximi, sed oportet acquirentem per se, aut aliam legitimam personam saltem accipere rerum venditarum realem possessionem presentibus duobus vicinis testibus ad hoc, vt facillime res in notitiā proximorum veniat, & sanè hæc consuetudo nostra est ęqua & rationabilis ad euitandas secretas fraudes & clandestinas venditiones, ac tales fictas possessionis traditiones. Ad id autē, quòd dixi venditorem, qui se cōstituit nomine emptoris possidere, non vltra ad realē possessionis traditionem teneri secūdam doctrinam Bart. & sequacium suorum in. l. ab emptione post glos. ibi positam est bene verum quòd glo. in. l. Iulianus. §. ex vendito de acti. empt. ff. tenet formaliter contrarium similiter & Cyn. in. l. secunda in vl. quæst. C. quando liceat ab emp. discedere, idem Pau. de Castro in. d. l. ab emptione, dicens venditorem adhuc posse cōueniri actione exempto ad realem traditionem rei, quia quo ad illā adhuc res censetur integra ar. l. si hęres testamento de eo quòd cert. loc. ff. sed. i. opinio est communior pro qua facit. l. certe. §. primo de precario. ff. vbi habetur quòd per constitutum : licet sit actus fictus: tamen transfertur vera possessio. intellige tamen & limita quòd per constitutum venditor non possit amplius compelli ad rem venditam realiter tradendam, id esse verum quando tempore venditionis vēditor rem possidebat, & erat in eius vera & actuali possessione faciūt tradi. per Bal. & Saly. in. l. prima. C. quando liceat ab empt. discedere, & pro hoc allegat do. Iaso. textum in. l. secunda in verbo tradita & ibi Ange. de Perusino vbi ad hoc etiā notat. C. de acqui. vel amit. pos. dicendum ergo quòd ista adeptio possessionis hic datur pro forma. & theorica doctorum talis est, quòd quādo aliquis requiritur pro forma, non sufficit per ęquipollēs seruari. l. qui per salutē. ff. de iureiuran. Bal. & Ange. in. l. prima. ff. de libe. & posthu. & do. Ias. in l. j. in. j. col. de verbo. obli. ff. & quia textus noster facit insuper mentionem de testibus vicinalibus: dic, quòd illi dicuntur proprie vicini qui possunt vocem clamantis exaudire, vt per Bart. & scriben. in. l. fin. C. de his quibus, vt in dig. & glo. in. c. felicis de pœnis in. vi. & quæ dicantur prædia vicina, vel ciuitates vicinę vide Bart. in. l. quarta. §. fi. tam. de dam. infec. ff.

De possessiōe apprehēdēda.

Qui sint vicini.

V. Article.

Le plus prochain lignaigier prefere le moins prochain a auoir les choses par retraict, pourueu quil vienne dedans temps deu. Cestassauoir dedans lan & iour, par adiournemēt en clam de retraict, ou entre la bource & les deniers de la congnoissance dudict retraict faicte au moins prochain lignagier, pourueu que la

huytaine de bailler lesditz deniers soyt au dedans lan dudict acquest, ou ensaysinement,& se reiglét les retraictz selon les successions.

Le plus prochain lignager prefere le moins,&c.

¶ Hic est singularis art. & bene gustandus in illis verbis præsertim.

Pourueu que la huytaine de bailler,&c.

¶ Sed videtur, quòd articulus noster implicet contradictionem. Nam primo dicit,quòd proximior venditoris præfertur minus ꝓximo: & deinceps subiungit, quòd isti retractus regulantur secundum successiones: sed sic est quòd de consuetudine nostra representatio habet locum in materia successionis,vt infra titulo *De successions de fief & autres heritaiges*. articu. tertio. & melius articulo.xxx.in qua successione veniunt minus proximi per repræsentationem cum proximioribus : quia veniunt nepotes cum auunculis & patruis:igitur idem videtur dicendum in hoc casu,cum retractus regulantur secundum successiones:ergo videtur dicendum quòd minus proximus concurrens, cum proximiori habebit pro rata de iure retractus. Et tamẽ cõsuetudo nostra dicit aperte,quòd ꝓximior prefertur minus proximo.igitur videt̃ sibi,aut in isto, aut in alio passu contrariari:dic breuiter quòd proximior semper præfertur,& ad id quòd consuetudo dicit retractus regulare secundum successiones.intellige illud,vt reguletur secundum lineas successionum, vt paterni in paternis, & materni in maternis admittantur secundum quod regulantur secundum varias successiones in hoc,quòd primò vocantur descẽdẽtes venditoris, quàm collaterales : & sic de similibus,seruata tamen gradus prærogatiua, vt in textu nostro. Nunc intro declarationem nostri textus. Nam dicitur in illo, ꝙ proximior præfertur. Sed quid si sint plures proximiores, id est, in eodem gradu, dic quòd hæc quæstio terminatur in articu. primo. artic.sexto &.vij.&.viij.Sed circunscripta consuetudine, dic quòd faciunt sibi partes per concursum. facit tex.in.l.si finita.§.sinautem plures de damno infec.ff.&.l.si fundum.§. si duo pariter.ff.de pign.&.l.prima.§.hoc artic. & ibi Bartol.& Alexand.ff. de hæred.institu. Sed quid si res esset indiuisibilis, certè tunc proximiores nõ possunt sibi facere partes per concursum.quid ergo faciẽdũ, cũ non possint cõcordare proximiores? dic resolutorie quòd in istis & similibus in quibus est quæstio facti, & non iuris, tunc fortè dirimenda est.l.si duobus & ibi Bald. in simili. C.communia de lega. & pro primo dicto faciũt pulchrè tradita per Felyn.in ca. capitulum sanctę crucis extra. de rescript. in anti. Sed quid si ꝓximiores de vẽditione certiorati per duos mẽses expectari neglexerunt retrahere,an poterunt postea retrahere? vide in.l.qui Romæ.§. cohæredes, & ibi Bartol.& alios scriben.ff.de verbo. oblig. quòd nõ propter priuilegium scholarium de quo in ca.ex rescripto. extra. de locato. Si enim per duos menses ante terminum fuit scholari denunciatum, an vellet pro tali precio recõducere domum, & neglexerit accipere post terminum, non potest allegare suum priuilegium. Oritur & alia quæstio, an remotiores de genere possunt compellere proximiores, vt deliberent ante lapsum anni dicere, vtrum velint retrahere. Et an iudex ad instantiam remotorum eis tempus præfigere,hanc quæst.tetigit Cyn.in.l. manifestissimi colum.penul. C.de fur.Et si non deliberent infra tempus à iure præfixum, poterunt ipsi remotiores retrahere.optime quadrant quæ not.Petrus de Ancha.in ca.fin. colum.prima de consuetud.lib.sexto.vbi dicit,quòd quando plures ordine successiuo admittunt ad idem, præfigitur terminus priori infra quam repudiet per.l.quandiu de acqui.hæred.ff. & ita concludit dominus Gerald.Bagoil. Est & alia insuper quæstio:pone, quòd emptor paulo post emptionem , & infra tempus retractus rursus vendidit etiam rem quam emerat. Quæritur contra quem sit dirigendum nostræ cõsuetudinis remedium: & contra quem se debeat dirigere proximior,an contra primum emptorem,an contra secundum: semper vidi practicari, quòd contra primum debeat proximior agere.Sed dominus Geraldus tenet quòd contra secundum. Nam & alibi dicitur , quòd consuetudo dat ipsis proximioribus ius in re pro retractu, vt tenet Ioan. Fab.in.§.ex non scripto in colum.vj. de iusti. & iure institu. quod vltimum est summe notandum. Dubitatur insuper de dubio tali.pone Mæuium vendidisse fundum Cornelianum. decessit ipse relicto meipso suo hærede.proximior & decessit infra tempus anni,& diei venditionis , vel adeptę possessionis,volo venire ad ius retractus:opponit emptor contra me ꝙ venire nõ possum:quia quem de euictione tenet actio,eundem agentem repellit exceptio.l.vendicantem de euicti.ff. Sed dico me admittendum tãquam proximiorem, cum istud ius retractus esset mihi quæsitum ante additionem hæreditatis, quòd ius non per do. per not.in.l.scimus.§. in computatione in fin.& ibi per doctores.C.de iu.deli. Quæro iterum : Męuius vendidit fundum Tusculanum mihi Sempronio : hũc fundum aliquod per tempus possedi,fortè per menses sex Titius prætendens fundum ad se spectare, mouet mihi quæstionẽ super fundo,ego secum iudiciario Marte cõgredior:& illo in forensi Marte certas pecunias expendo seu expono forte per trimestre. Nunc ꝓximior ven-

An cõtra primũ uel secũdũ sit dirigẽdũ reme.consuetu. nostræ.

vẽditoris vult fundum iure retractus retrahere, & in misiis, & sumptibus meis articulo sibi hos sumptus illicite factos. Quæro, an tunc sim adhoc admittendus: videtur quòd nõ, cum sui causa principaliter id facere videatur. Sicut in simili notat Bald.in.l.scimus.§.& si præfatam.C.de iur.delibe.Sed dico, si talis emptor non sit repetiturus aliàs istas expensas, vt quia causa non est finita, vel terminata, & quod ipse necessario defendit se, possit tales misias & expensas repetere: immo & in declarationem suam apponere. Si à venditore suo non habeat aliud remedium cui actionis, vel interesse: vt quia forte obiit venditor nullo relicto hærede, vel aufugit ad longinquas partes, puta ad bellum vltra mõtes, nec est spes de redditu, sicut in simili dicũt Paul.de Castro, Alexand.de Imol.& do. Iaso.in dicto.§.& si præfatam. vbi quærunt de hærede qui expendit litigando, cum alio quæ se æquè hæredẽ prætendebat, an ipse has expensas repetere possit: & an ipse has expensas litigij ante omnia valeat deducere: & concludunt quòd sic. vbi hæreditas præsertim non esset soluendo. Sicut prælatus quando litigat de beneficio, licet primo modo litigat sua causa: tamen expensas facit de red ditibus beneficij. ca.vt præteritę, cum ibi nota. extra.de elect.& hæc sunt de mente Ange. Pau. de Cast.Alexand. & do.Iaso.in dicta.l.scimus. §.& si præfatam. C.de iur. deliberandi. & vide de hac mate.Barto.& Salyce.in. l.prima. C.de actionibus vbi optime loquitur.

Bona & noua q̃o.

VI.Article.

Si aulcuns qui sont lignagiers du vendeur en plusieurs degrez, demandent tous en vng iour le retraict de la chose vendue par leur parẽt, le retraict sera adiuge a eulx & chascun deulx, & a celluy deulx qui plus habil le sera a auoir ledict retraict. En maniere que si le plus prochain, ne fournissoit des deniers au iour de la huytaine, le plus prochain apres luy poura auoir ledit retraict, en fornissant comme dessus. Et sic de singulis.

Si aucuns, &c.

Le plus prochain apres luy pourra auoir ledit retraict.

¶ In hoc patet veritas, quòd retractus regulantur, secundum successiones, vt diximus in articulo præcedenti: quia sicut in successionibus excluso eo qui est in primo gradu sequentes in capite, vel in gradu admittuntur per successorium edictum: & si extraneus in gradu anteriori non agnouit possessionem, vel agnouit: sed non debito modo quo debuit sequens admittitur per successoriũ edictũ, vt.l.si mater.&.l. si auiæ frater.C.de successorio edicto: sic ĩ proposito, excluso proximiore propter defectũ pecuniarum, admittuntur sequentes in gradu, cum retractus regulentur secundũ successiones. Sed quid si nostra consuetudo non fauisset sequentibus in gradu: quia nihil de his disposuisset. Sed pone quòd simpliciter dixisset proximiorem debere ad ius retractus admitti, & ipsi propter pecuniarum defectum fuisset à retractu exclusus: an sequentes in gradu tunc deberẽt admitti. Et videtur quòd non. primo per regualam: quia quotienscunque excluditur proximior in gradu, certè & sequentes excluduntur.l.prima.ff.si quis aliquem testa. prohib. Secundo probatur per regulam.l.de accessionibus.ff.de diuers.& temp. præscrip. probatur tertio per ea quæ tradit Barto.in. l.secundo.§.sed videndum ad Tertu.ff. vbi pulchrè dicit, quòd stante statuto, quòd extantibus masculis filia non succedat, certè vigore talis statuti multo minus succedent filij ex fœmina. absurdum enim esset quòd nepos ex filia esset in meliori gradu quàm filia ipsa.l. si viua matre.circa medium. C.de Boñ. mater. prout etiam scribit Barto.in l.liberorum.in sexta colum.ff. de verbo.sign.& Ioan.Andre.in addi.Specul.titu. de successio.ab intestato super rubri. in quarta col. Quarto probatur per theoricam quæ talis est, quod si statutum excludat paruum simpliciter, vel amitam, aut materteram, intelligitur etiam excludere patruum magnum, & amitam magnam, ita do. Alexand.in dicta.l.si mater. C.de succes. edict. Quinto confirmatur, quia statum excludens fratres simpliciter multo magis intelligitur excludere fratres patruellos, & alios qui sunt in gradu remotiores. Bal. in.l.scimus circa fin. C.de inoffic. testa. ex quibus concluditur, quòd excluso proximiore excluduntur remotiores: & sic idem videretur dicendum in hoc casu. Sexto facit, quòd notat Iason in dicta.l.si mater post Bartol.per eum ibidem relatum, quòd quando statutum admittit fratrem, tunc intelligitur de proximiore, seu de proximo tãtum: sed ad tollendum dicta dubia, consuetudo nostra disposuit prout vides.

Bona q̃o.

Excluso ascendente excluduntur descẽdẽtes ex illo.

VII.Article.

Quant plusieurs dung degre demandẽt vng retraict, chascun deulx en aura sa part silz veullẽt. Et si lung delaisse sa part, les autres lauront en baillant les deniers.

Quant plusieurs, &c.

¶ Est ergo verum, quòd isti faciunt sibi partes

per concursum. articu.l. si finita.§. si plures de dam.infec. ff.faciunt nota per Bartol.in.l. hoc articulo, & ibidem per Imol. de hæred. instit. & Ioan. Fab.in.§.si plures insti. eo.titu. Sicut in simili dicunt de statuto dicēte, si quis castrum intrauerit, vel brauium attigerit, quòd habeat certam summam. nam si plures castrū intrauerint, vel brauium attigerint, faciant sibi partes per cō cursum secundum doctores. Sed quid erit quando res est indiuisibilis, vtputa: quia est quæstio de retrahenda aliqua camera domus, vel aliquo puteo, aut alia re indiuisibili, dic quòd isto casu si aliter proximiores concordari nō possunt: ꝙ tunc debet sorte dirimi, nec est cōueniens, vt in quæstionibus facti sorte dirimantur Barto.in.l. si duobus. C.communia de lega.& pulchrè Felynus in ca.capitulum sanctę crucis colū. xviij. ex.de rescrip.

Bona & practicabilis qō. Bona qō.

De iudicio sortis ī quæstionibus facti.

VIII. Article.

Si aulcun acquiert de son frere dommaine ou heritaige, & lung des autres freres veult auoir la chose par retraict, il ne laura pas toute: mais en aura sa portion, & ne laura le seigneur par puissance de fief auant le lignager: car le lignagier prefere le seigneur.

Car le lignagier &c.

Dicunt semidocti *Que premier est lignage, que paraige.* Et verum dicunt quantum ad lignagij institutionem: quia ante realem terrarum diuisionem, & antequā hæc duo pronomina meum & tuum in mundo essent inuenta, erāt aliqui cō sanguinei, sicut Abel & Cayn. Sed non est verum quòd de iure positiuo ciuili consanguineus præferatur domino. nam de iure Cæsareo dominus præfertur, vt per scribē.in.l.tertia. C.de iu. emphit.& dixi suprà titu. *Comment hommaige se doibt offrir a son seigneur.* articu. quinto conclusione primæ, & Bald.in.l. imperator.ff.de pact. iuncto præsertim, quòd dominus venit ad retinendum.l. speciali, vt.l. fi.C. de iur.emphit.in feudo autem est hodie expressum, vt proximior de lignagio præferatur domino, vt not.per Bal. & scri.in ca.primo in.§.porro qualiter olim feu. alie. pote.in vsi.feu.

Cōsanguineus hodie domino præfertur.

IX. Article.

Et si aucun seigneur de fief achepte aucun heritaige en son fief. Et ledit heritaige soyt retraict par aucun lignager, icelluy seigneur de fief, sera paye de ses ventes & honneurs par le retrayeur de la chose.

X. Article.

Si l'heritaige est baille a rente, ou condition de ladmortir a dedēs temps, le lignagier peult demander le retraict dudict heritaige dedans lan du contract, ou de lan desaysinement a la charge de ladicte rente. Et si ladmortissemēt est faict apres lan, le lignager ne peult demāder que la rente. Et le congnoistra lacquereur au fons, ou a la rente a son choix. Et sil nya point de condition de admortir ladicte rente, & elle soyt admortie dedans lan dudict contract: le lignagier demēdera le fons a son choix.

Sequitur in textu.

A deniers.

Sed quid si sit adiecta, seu apposita conditio admortissamenti faciendi, non in pecunia numerata, sed in alia specie, puta in frumento, vel alio tritico, vt quia acquirens spopondit creditori sibi dare pro admortissamento rendæ, non denarios, sed vnum modium frumenti, an tunc vendicabit sibi locum consuetudo, & videtur ꝙ non: quia consuetudo tantum loquitur, vbi est conditio admortissementi faciendi mediantibus denariis, & sic vno cōcesso videtur negare reliquum. Item non est recedendū à verbis consuetudinis, cum illa sit stricti iuris. Item si consuetudo intellexisset de admortissamento in alia specie quàm in denariis faciendo facillime expressisset: quod tamen nō fecit. igitur breuiter credo, ꝙ si in alia specie tale admortissamentum fiat, quòd nō obstantibus prędictis rationibus esset pro proximo locus retractui, alia lex cōsuetudinaria esset imposita verbis, & non rebus. Item si aliter diceremus, ista consuetudo esset ludibrio, & posset facile deludi. itē non est inconueniens dicere, quòd statuta propter iustā causam introducta recipiāt interpretationem extensiuam ex identitate rationis Bald. in.l.j. C.de interdict. Sed sic est, ꝙ est eadem ratio in denariis, & aliis speciebus, & semper consideratur fauor proximorū retrahentium, qui ad istud ius vocātur iure etiam diuino, & habetur. Leuitici.xxv. Si attenuatus fuerit frater tuus, & vendidit possessiunculā, &c. Nec obstat, quòd cōsuetudo nostra vtatur, seu loquatur de denariis: quia ipsa habuit respectū ad ea quæ frequentius fiebant.

Statuta ex iusta causa iter pretationē extensiuam recipiunt.

Et si ladmortissemēt est faict, &c.

In-

¶Intellige post annuum, siue venditionis, siue saysinę, vel adeptę possessionis; eo quod textus noster in primo responsorio vtitur ista alternatiua, *Ou ensaysinement.*

Ou condition de ladmortir a dedans temps, &c.

¶Adeò est istud verum, quòd si in contractu apponatur clausula, q̃ ista renda possit adnullari ceu redimi post annum, sicut plerunq; vidi. attamen erit retractui locus propter figmentũ. Bene verum est tamen, q̃ si casu ista renda redimeretur post annum, quòd non esset retractui locus: quia tunc cessat præsumptiue figmẽtum fraudis. & sic potest renda alienari. Sed erit locus retractui pro renda, vt infra eo. titu. ar. xxxvij.

XI. Article.

Heritaige baille a rente. Et oultre ladicte rente deniers baillez, ou equipollẽt la chose est subiecte a retraict En rendãt les deniers & loyaulx coustemens a la charge de ladicte rente.

Et oultre ladicte rente deniers.

¶Nec distingo: an isti nummi, vel ęquipollens ascendat vltra vel vsque ad valorem, aut ęstimationem rendę, cum consuetudo nostra in hoc nõ distingat: sufficit ergo quantumcunque paruum precium, vel ęquipollẽs fuisse datum, dummodo fuerit datum occasione, vel contemplatione hæreditagij aretandi & contractus celebrãdi, licet non possit vera dici emptio, nisi precium correspondere rendæ, vt scripsi in simili suprà titul. *Comment hommaige se doibt offrir a son seigneur.* ar. primo conclu. xxxj. post Bald. in. l. qui se patris. C. vnde libe. vbi loquit̃ de feudo indulto à principe mediante precio, an dicatur feudum, vel necum feudum debeat esse beniuola concessio. & ibi distinguit vtrum sit cõdignitas in precio habito respectu ad rem infeudatam, vel non. Nunc quæro de quæstione tali. Titius origine Turonensis à paruo tempore domicilium mutauit, & trãstulit domicilium apud castrum Radulphi in Byturia: & ibidem cum aduenisset, aliquis parẽs eius vendidit quendam fundũ: attamen ipse Titius credens similem consuetudinem vigere in Byturia in materia retrahendi, sicut in Turonia nostra dimisit labi, & preterire tempus quatuordecim dierum, quod duntaxat datur de consuetudine Byturicẽsi ad retrahendum: quia iã sunt elapsi sex mẽses: queritur qualiter sit sibi subueniendum. dicebãt plures, q̃ nullo modo sibi poterat subueniri ad retrahẽdum: eo q̃ erat maior annis, & quòd statuaria præscriptio currat aduersus scientes & ignorãtes. Sed ego nunc oppositũ dico, scilicet, q̃ dicto Titio possit subueniri beneficio restitutiõis: quia theorica doct. est q̃ forensis potest petere restitutionis in integrũ aduersus statutum. quod ignorabat probabiliter ex clausula generali: si qua mihi iusta causa videbitur, in integrum restituam: ista est solennis decisio. Inno. & Io. And. in. c. ij. extra de consue. & Ioan. Fab. in. l. cunctos. C. de sum. tri. in. vj. col. & Ias. in. l. quãdiu. in fi. C. qui admit. ad bo. pos.

Solennis decisio.

XII. Article.

Lacquereur faict les fruictz siens de la chose par luy acquise, iusques a lassignation a luy baillee en clam de retraict, par deuant iuge competent, a la charge dez labouraiges & mises faictes desditz fruictz, ou pourra cõpter lesditz labouraiges & mises, & laisser lesditz fruictz a son choix & election, & ledit iour escheu celluy des acquereurs, ou lignagiers qui se defauldra, ou delyera, perdra les fruictz qui escherront doresnauant, & seront au diligent.

Faict les fruictz siens.

¶Intellige tam de naturalibus quàm industrialibus perceptis, hoc sine dubio. Sed quid de extantibus seu percipiendis, breuiter credo hanc consuetudinem intelligendam de fructibus pendentibus, vt istos possit retinere emptor: probo sic. Lex debet esse de dubio. l. ancillæ subtractę. C. de fur. & seruo corrup. & Ias. in. l. j. & . ij. de edic. di. adri. tollend. C. Sed si consuetudo solum intelligeret, quòd emptor posset duntaxat retinere fructus perceptos: iam lex esset sine dubio, cum tales fecerit suos cum suo titulo & bona fide, vt iuribus vulgaribus: ergo oportet fateri, quòd intelligatur etiam de astantibus. Item, quia de iure cessante cõsuetudine, vt dictum est, emptor non cogitur restituere fructus vigore istius cõsuetudinis, quia hoc agitur consuetudine ex lege. & quando agitur actione stricti ad rem quæ nunquam fuit in bonis petentis nõ veniunt fructus, nisi à tempore litis cõtestatæ, secundum Oldra. in. l. fi. C. in quibus. cau. in inte. resti. non est necessaria. ei do. Guy. pa q. cclvij. incipiente cauetur de consuetudine in patria &c. alleg. l. videamus. §. si actione. de vsufruc. ff. Nec obstat illa clausula *Lacquereur faict les fruictz siens de la chose par luy acquise, iusques a lassignation &c.* Quasi innuat seu inferat, quòd non facit fructus suos post assignationis diem elapsum: quia id intelligo, quòd facit fructus suos iam perceptos: fateor tamen quòd si post diem assignationis nascerẽtur fructus naturales, vel etiã industriales: sed adhuc pullulantes, vt quando adhuc palmi-

Lex de dubio debet esse, uide Bar. in. l. 1. C. de sacrosan. eccl.

In retractu. agitur condi tione ex lege, & est stricti iuris.

tes surgunt de vinea, adhuc florescit, vel ager virescit segetibus. quod non esset iniquum compellere emptorem ad capiendum misias suas, ne per longum tempus impediret, & sic aucupare aliquam partem agri laborati & imblauati. Et si mireris de opinione mea: & quare ego consulo potius fructus maturos, vel qui iam maturescunt debere relinqui emptoribus: licet percepti non sint vel à solo separati, quàm fructus immaturos, & nondum recolligibiles. Dico quòd motiuum meum non forte aspernandum. Nam me mouet ad id dicendum id quod pulchrè tangunt doctores in. l. ij. de inoffic. testa. C. dicentes quòd licet non sufficit habitus & potentia vbi requiritur actus. l. sed si plures. §. si ex asse. de vulga. & pupilla. sub. ff. illa regula tamen fallit nisi habilitatio & potentia essent proxima actui. ratio quia potentia propinqua actui reputatur pro actu. l. penul & ibi glo. & Barto. & Bal. de testa. mili. ff. ergo fructus maturi qui sunt in potentia propinquæ perceptionis debent pro perceptis reputari cum propinqua potentia: vt dictum est actui cõparetur. ergo fructus tanquam reputari percepti erunt ipsius emptoris. Confirmo per ea quæ scribit Bartol. in. l. cum te. C. de dona. an. nup. quòd mulier habetur pro copulata & carnaliter cognita à viro, quæ est de proximo copulanda: quia potentia actui propinquo pro actu reputatur. Ego confirmo. iij. per ea quæ scribit pulchrè Paul. de Castro in l. iij. §. si seruus. de acqui. poss. ff. vbi dicit quòd de proximo banniendus habetur pro bannite, vt possit impune ex forma statuti offendi. ergo multo fortius potẽtia reputabitur pro actu in casu meo: cum non sit casus meus odiosus, sicut casus. d. Paul. de Castro. Confirmo quarto per no. per Panor. in. c. ecclesia. de immuni. ecclesia. extra vbi pulchrè dicit, quòd ecclesia de proximo consecranda habetur pro consecrata, & gaudet priuilegiis Basilicæ. Confirmo quinto, quia cõdemnandus de proximo habetur pro condemnato. text. nota. in. l. qui pene. §. diuus. ff. de ma. & sexto habeo theoricam Bart. in. l. diuortio. §. interdum. solu. ma. ff. qui dicit quòd fructus de proximo recolligendi habentur pro recollectis: sed sic est quòd fructus recollectos indubitanter faceret emptor suos, etiam sine misiis factis. ergo idem de proximo recolligendis. & sic semper, & vidi practicari cessante omni auxilio legum: certe consuetudo nostra est etiam de fructibus percipiendis intelligenda, vt scilicet hos retinere queat emptor agri si velit, & hoc cum dictamine rationis esset, quippe rigorosum quòd pauper ruricola qui totum per anni curriculum in laborando cum bobus ac iumentis sudauit. & algidus in findendis terris alsit, & dentibus tremuit in hoc labore spem victus sui ac vxoris & infantum multorum suorum reposuit vt Cerere flauescente & matura bladum suum meteret, & inde viueret, cogeretur fructus sic impie relinquere. Nec dicas quòd isto casu ipse habebit misias & labores suos, quia forte triticũ est adeò carũ, quòd omnes misiæ labores eius non ascenderent ad valorem mediæ partis fructuum. pone per exemplum, quòd ruricolæ qui fecerunt misias in vinea in decalciando, talliando, marrando, binandóque, ad peius non possunt ascendere ad centum solidos turonenses. & isto anno vineæ multæ glacie perditæ sunt: ista autem nõ est gelu attrita, quamobrem possent recolligere ruricolæ quatuor vel quinque dolia vini qui ascenderent ad valorem triginta librarum. essétne æquum vt pro illis paruis misiis ruricolę fructus pendentes & quasi maturos perderent? & quòd tales fructus leuarentur à retrahente pro tam paruo misiarum precio: cum in istis fructibus faciendis, aptandis ac componendis, suos labores ac suam spem reposuerint? Dices tu in cõscientia quòd non.

Non sufficit habitus ex potentia ubi requiritur actus.

Mulier à uiro de proximo cognoscẽda habere pro cognita.

A la charge des labouraiges &c.

¶ Notanter dicit, *Desdictz fruictz*, quia emptor retinendo fructus, non debet perdere misias aliunde factas: vtputa quia soluit pro contractu quinque solidos &c. Soluit etiam pro laudimiis quadraginta solidos &c. & sic de similibus. Ista enim nõ possunt obstante retentione fructuum per emptorem peti. nam istę non sunt misiæ gratia fructuum seminandorum vel recolligendorum factę, quod bene notabis. Nam licet isti retractus sint de iure diuino introducti ac permissi, vt suprà. j. articu. dictum est: tamen fauendum est emptoribus, cum emptiones & venditiones de iure gentium sint.

XIII. Article.

Les sergens ne pourront bailler adiournement en clam de retraict, fors a lassise prochaine ensuyuant leurdit adiournemẽt, pourueu quil y ayt huyt iours entre lappel & admenee dudit sergent, & ladicte assise.

¶ Sequitur in textu.

Les sergens.

¶ Valet tamen consuetudo huius sedis castellionicæ, quia nostri seruientes faciunt talia adiornamẽta in singulis diebus ordinariis. nec obstat quòd textus loquitur de assisiis dũtaxat, quia si bene aduertas, consuetudo nostra vtitur promiscuæ istis verbis. *Plaitz & assises*. Vt patet in j. articulo huius consuetu. in titul. *Des droictz de basse iustice*. Et nota quòd hic consuetudo non dicit, quòd ista retractuum adiornamenta fieri debeant per seruientes generales.

Pourueu quil y ayt huyt iours.

¶ Si bene hæc verba ponderes, certe inuenies, quòd

quòd dies adiornamenti, & dies assignationis, seu assisiarum nõ debent computari in istis octo diebus cum text.noster dicat, *Entre lappel & admenee &c.* & aduerte quòd textus est inexcusabiliter corruptus: quia congruentius dixisset, *Pourueu quil y ayt huyt iours entre ledit adiournement & exploit dudit sergent, & ladicte assise.* Sed pone quòd in hac sede sit consuetudo, sicut est quòd nobiles & ecclesiasticæ conueniantur ordinariè, non in assisiis: & sic inuenitur practicatum esse in causis aliquibus priuilegiatis: vtputa in causis aduoamenti & applegiamenti, non tamen inuenitur practicatum vel consuetum quòd conuenti fuerint in aliis similibus causis. nunc ipsi cõueniuntur, & ipsi petũt se remitti ad assisias: iudex autẽ id denegat dicens, quòd ipse est vsus iurisditione cõtra tales personas in vna specie: & consequenter dicit sibi iurisditionis quæsisse in aliis speciebus. Quæritur an bene dicat. Dicit Innocẽ.in.c.dilectus de capel.monacho. extra.quòd iudex qui est vsus iurisdictione in vna specie in aliis speciebus, etiam durioris generis dicatur ius sibi quæsiuisse. Sed Cy.in.l.j.C. de emancipa.liber. tenet quòd solum quæsierit iudex sibi ius cognoscendi de similibus vel leuioribus causis eiusdem speciei, non autem in durioribus, vel diuersæ speciei: quia iudex qui est vsus iurisditione, in ciuilibus non acquisiuit ius cognoscẽdi in criminalibus, & ita sequitur Bar. de Sal. ibidem. Ideo semper dico, quod postquã vsus semper sum iurisditione contra nobiles in diebus ordinariis sine expectatione assisiarum in materia applegiamenti & aduoamenti quod sic, vt dicitur, possum iurisditione in materia retractus, cũ illa nõ sit durioris conditionis vel durioris generis, immo fauorabilioris est introductionis: quia de iure diuino & humano, igitũ &c. nec est verum quòd ista sit materia assisiarum. Nam cõsuetudo, vt suprà dictum est, vtitur promiscuè istis vocabulis. *Pletz & assises*, vt patet arti.j. *Des droictz de basse iustice* in fine: vbi ponit vnum pro alio indifferenter.

Iudex usus iurisditione ĩ una specie, ĩ aliis speciebus etiam durioris generis ius quæsiuisse dicit.

XIIII. Article.

Et si lacquereur a faict aucunes mises necessaires en la chose par luy acquise, cõme a faire labourer terres, vignes, & aultres reparations necessaires parauant & depuis ladiournement baille, le retrayeur sera tenu payer les coustemẽs & mises dessusdictes, en faisant ledit retraict. Et ne pourra lacquereur faire demolition ne nouuel edifice, sãs authorite de iustice, au dedãs de lan de son acquest.

Sequitur in textu.

Mises necessaires.

¶ Siue illę misię necessariæ fuerint factæ gratia fructuum, siue ad perpetuã rei vtilitatem, siue in reficiendo, siue in nouo faciendo, cum authoritate tamen iusticiæ de quibus expensis habetur in.l.impensę de verbo.sign.ff.in.l.vtilis.de peti.hæred.l. prima de impen. iur.do. fac. in.l. in fundo.de rei vendi.ff.& in aliis compluribus locis. Et vt declaretur articulus noster. Dico regulariter, quòd impensę necessarię sunt illę quæ si factę non essent, res esset peritura, aut deterior factura, vt etiam ponunt docto.in.l vnica.§.sed nec ob impensas. C. de rei vxo. act. vtiles sanè sunt quę meliorem rem faciunt, & deteriorẽ esse non sinunt, vt.l.impensę de verb.sig.ff.

De ĩpẽsis Impensæ necessariæ.

Labourer terres.

¶ Sed quid si fecerit aggeres & fossata, dic quòd sunt impensę necessarię.l.impensę, & ibi Bartol. & doc.de impen.in re dotal.fac.ff. Sed pone ꝙ ego emi hæreditagiũ in quo erat domus & grangia, quæ grangia casu fuit incendio combusta: ego emptor volo ponere colonũ ad laborandum terras. dicit colonus, quòd non posset manere nisi fiat grangia ad reponendas & conseruandas messes. reędifico grangiam constante tempore anni introducti ad retrahendum, an tunc tales expẽsas refectionis recuperare possim, & loquor in puncto iuris. Eo quòd consuetudo nostra dat remedium, vt talis refectio fiat cum authoritate iudicis. breuiter dico, quòd mihi est prodita talis necessarię refectionis grangiæ misiarum repetitio: quia quotiẽscunque colonus non potest stare in agro nisi fiat aliqua refectio, tũc illa censetur necessaria.l.diuortio.§. impendia solu.ma. ff.& ibi per Barto. & docto. Et dicunt docto.in dicta.l.prima de impẽ.in re.do.fac.quòd si nullus colonus vult remanere in ꝑdio dotal.nisi fiat pristinum, quòd illa impensa censebitur necessaria. Sed quid si emi feudum: & pro repetẽdis deueriis fecerim expẽsas, an eas repetam tanquam necessarias, quod videtur vbi nullos perceperim fructus: sed duntaxat elucidauerim ius feudi.ar. eorum quæ not.gloss.& docto. in.l.i.de impen. in re do.fac.& Iaso.in.d.l.diuortio.§.impendia solu.ma.& Bald.in.l.si non designata.C.de fal. cau.adiect.lega.

De ageribus & fossatis.

Bona theorica. Bona q̃o.

¶ Quid de eo qui emit castrum, & fecit munitiones. Dicendum est, quòd tales misię repetantur. sic enim eas repetit maritus, si illas fecerit in castro dotali.glo.& Ang.de Peru.in.d.l.j.de impen.in re.d.fac.ff.& Inno. & domi. Alexan.in. d.§.impendia. Et hoc cum fiunt ad perpetuã castri vtilitatem. Quid de fimo, cum portatur ad impinguẽdas terras. Breuiter dic, quòd habetur loco impensę necessariæ, quando fundus aliter coli non potest &c. Licet in istis faciendis, non interuenerit iudicis authoritas. Et hoc ideo quia

De fortalitiis castri.

Quæ ĩ cõsuetudine regionis sũt ueniunt ĩ cõtractu.

istæ pinguedines terræ quæ differuntur in agris, fiunt de more agricolarum, & ea quæ in consuetudine regionis sunt, veniunt in contractu.l.circa.C.de loc.& conduc.&.l.domini prędiorum. C.de agri.& censit.lib.xj.

Faire demolition.

An reparare sit nouum opus facere.

¶Hæc demolitio videtur nouum opus cõtinere.l.j.§.hoc autem editum de ope.no.nunci.ff.

De nouuel edifice.

¶Quæro quando istud intelligatur. Potest dici, quòd ille opus nouum facere videatur qui aut ædificando, aut detrahendo, aliquid pristinam faciem operis mutat, vt dicta.l.j.§.inde quæritur in fine. Sed non immerito dubitatur. nunc habemus in textu, quòd demolitio, & noui operis constructio inconsulto iudice fieri inhibetur. Quid dicemus de refectione seu reparatione in qua operis pristina facies non mutatur, & videtur quòd fieri possit absque iudice? Et consequenter quòd facta repeti possit, quia solum cõsuetudo loquitur de noua ædificatione & demolitione. Sed fulcire & reficere non continet ædificationem vel destructionem, vt dicta.l.j. si quis ædificium, vbi Barto.& Paul. post gloss. ff.de ope.no.nuncia.facit.l.fina.C.de iude.igitur. Quod autem reficere, nõ sit opus nouum facere, & consequenter quòd necesse non sit secũdum terminos nostri textus iudicem requirere est textus in.l.iij.§.reficere.ff.de itinere act.quę priua. Item probatur auten. Bal.in.l.j.§.penul. & ibi etiam Angel. de mor.inferen.ff. vbi dicũt notabiliter, quòd prohibiti ędificare castra, non tamen prohibentur reficere. Item probatur per gloss. in.c.cum accessissent. extra.de consti. vbi etiam Bald.in.x.colũ.dicit quòd actus qui non potest à principio fieri, sine principis licẽtia potest refici: tamen sine eius licentia, vel authoritate. Stat ergo resolutio, quòd reficere, non est nouum opus facere. Hanc concludit, quòd si tu acquiras domum vel rem refectione indigẽtem, quòd absq; licentia iudicis poteris eam fulcire, & tales misias necessarias poteris absque dubio repetere. Sed pulchrum est videre, quòd consuetudo nostra duntaxat loquitur de repetẽdis necessariis impensis in re empta factis: quid dicemus de vtilibus, quibus mediantibus res est melior effecta? Dicunt omnes ferè practici, quòd illas non repeteret emptor, eo quòd consuetudo permittit solum necessarias impensas: & sic satis negat vtiles, cum id videatur esse prohibitum, quod non dicitur esse permissum: vt plene per scriben.in.c.inter.corp.de transla.episco.extra. &.l.cum prætor.de iudi.ff. Sed eorum opinioni inclino, eo præsertim quòd doctrina doct.est, ꝙ vbi statutũ nihil operat̃ in sensu directo, potest ex eo suum argumẽtum sumere ad correctionem iuris. Sed de istis ego remitto ad ea quæ suprà titu.j.huius voluminis, vbi loquor de statutis.

Actus qui nõ potest sine prin. fieri, potest sine eo perfici

XV. Article.

Si aulcun a acquis heritaige, & le lignagier du vendeur qui aura eu le dit retraict, le vend ou transporte, soit a grace, ou aultrement a aultre, au dedans de lan & du iour apres le dit retraict, le premier acquereur aura ledit heritaige, en payant & rendant les deniers quil aura receuz du dit retrayeur.

Le lignagier.

¶Non ergo licet infra annum vendere. oportet enim vt per annum teneat, quod optime statutum est ad euitandas fraudes. Si enim incontinenti is qui retraxit posset in alium transferre, non videretur pro se retraxisse, cum tam cito videret, sicut non videtur mortuus qui tam cito resurrexit, vt dicunt glo.& docto.in.l.ex his quæ forte.ff.de legi.cum ipsi loquuntur de sancto Lazaro resuscitato.

Aura ledit heritaige.

¶Sed tunc quæro infra quod tempus, & dicendum est quòd infra decennium ar.l.iij.C.de his quę vi.met.ve causa fi.cum ibi nota. Et vbi emptor esset particeps fraudis, tunc quia esset malęfidei possessor, posset ab ipso res vendicari, nec longi temporis spacio defenderetur.l.sicut, &.l. cum notissimi cum ibi no.de præscrip. xxx.vel xl.anno. Et in casu nostræ cõsuetudinis res vendicabitur à quocunq; possessore, vt.d.l.iij.de his quæ vi metus ve, &c. Sed vidi in practica obseruari, vt infra annum die venditionis & possessionis adeptę numerandum sit, consuetudinis vtendum remedio, vt non plus duret iste consuetudinis fauor, quàm ille est ad retrahendum consanguineis datus qui regulariter durat anno, vt per docto.in dicto.§.Titius filios. Si de feud. contro. sit inter do. & agnat.vasal. vltra quem annum à consuetudine nostra additus est dies. At vbi venditio esset fraudulenta, & non directa, tunc tenerem primam opinionem suprà relatam, & hoc fraudis commissæ odio. nam & fraudibus est obuiandum.l.in fundo de rei ven. ff. cum similibus, & quòd solum detur annus in casu isto est textus infra eodem titulo, articulo.xxxij.in fine.

XVI. Article.

Et si aulcun acquereur en faisant la congnoissance du retraict au lignagier abunde plus grant somme de deniers pour le sort principal que il nen paye, & met le retrayeur par

sa fraulde

ſa fraulde en neceſſite de fournir deſditz deniers, & ledit acquereur en ſoit conuaincu, il reſtituera audit retrayeur les deniers quil auoit trop abondez, & autant en auantaige, & les deſpens. Et le amẽdera a la iuſtice de la ſomme de ſoixante ſolz.

¶Nota quòd tria copulatiue requirũtur ad hoc vt ſit huic conſuetudini locus. primo, quòd acquiſitor maiorem ſummam quàm re vera perſoluerit, abundet. Secũdo, quòd per ſuam fraudem, nã exigitur & requiritur, quòd ſit fraus & quòd proximum retrahentem poſuerit in neceſſitate nummorum quærendorum & inueniendorum. Et tertio, quòd de dicta fraude ſit ipſe qui abundat conuictus. Quod tene menti, quia conſuetudo noſtra cum ſit tantũ rigoroſa, non debet practicari niſi iſtis tribus concurrentibus, cum vtatur verbis copulatiuis, ſeu clauſulis copulatis. arti. nota. in capitulo inter cæteras. cum ſua materia de reſcriptionib. in antiq. cum ſimilibus. & quia conſuetudo eſt pœnalis, facit gloſſa in clementi. vt his de ætá. & qual. in verb. in eiſdem.

XVII. Article.

Lacquereur adiourne en clam de retraict, qui nye purement auoir riẽs acquis, & il eſt ſuccũbe, il per la choſe aut proffit du lignagier, ſans bailler deniers. Et lamendera de ſoixante ſolz.

Mẽdaciũ necat priuilegiũ.

¶Id quod in articulo ſtatuitur in pœnam mendaciorum imponitur ſic: & aliàs mẽdacium necat priuilegium. l. & ſi legibus. ſi contra ius vel vtilitat. public. Et de mendacibus ponunt docto. in autenti. Item poſſeſſor. C. qui pot. in pigno. ha. Et dicit Baldus ſe vidiſſe per dictam. l. & ſi legibus quendam fuiſſe de facto decapitatũ, qui propter inimicitias capitales quas habebat cum aliquo iuit ad poteſtatem, & dixit, quòd ille inimicus ſuus erat bannitus in capite, & deſcriptus in libro publico bannitorum. nam vocabatur Titius Petri. Sed nouerat ille qui erat bannitus, & accuſator bene ſciebat. poteſtas per familiam fecit eum apprehendi, & fuit in magno periculo ne occideretur propter idem nomen. Certe poteſtas comperta iſta in probitate, & cognito iſto mendacio fecit decapitari accuſatorem mendacem. nec eſt mirandum ſi iſte negãs ſe acquiſiuiſſe priuetur re acquiſita. Nam etiam ille qui negat ſe fideiuſſorem, ſi conuincatur de mendacio perdit, ceſſionis & excuſſionis beneficium. l. ſi dubitetur. & ibi Bartolus. de fideiuſſor. ff. Baldus in autenti. contra. qui propriam. C. de non numerand. pecun. & de multis ſimilibus qui propter negatiuam fraudulentam priuilegia perdunt. vide docto. in. l. nemo. de regul. iur. ff. & in capitulo nullus pluribus. de reg. iur. per docto.

XVIII. Article.

Et pareillement ſi lacquereur adiourne audit clam de retraict, nye auoir baille deniers, ou equipollẽt en meuble, & ſil en eſt ſuccumbe, il pert la choſe, & les deniers au proffit du lignagier, & lamẽdera cõme deſſus.

¶Sequitur in textu.

Nye auoir baille, &c.

¶Supple *Ou faict bailler.* Quia qui per aliũ, &c. & dixi infra arti. xxj.

XIX. Article.

En pure eſchange ny a point de retraict.

¶Similis conſuetudo eſt in Campania, ſecundũ quòd not. Nicol. Boer. in ſuis gloſſis. fo. lxxxiij. vbi vide ſi placet. & vide dominum Geraldum Bagoilly in ſua diſputatio. Videbatur tamen q̃ in excambio eſſet retractui locus, cum permutatio ſit emptioni ſimilis. vt. l. ſecunda. de re. per. C. & l. prima. de contrahend. emption. ff. & per glo. & ſcribentes in. l. prima. C. communia vtriuſque iudi. & tam famil. hercisc. quàm communi diuidun. Sed tamen determinatur hic quòd non ſit retractui locus.

XX. Article.

Si lung des permutans acquiert a deniers de lautre dedãs lans & iour dicelluy eſchange, la choſe par luy baillee encontre eſchange. En celluy cas le lignagier de celluy qui vẽdra, aura a ſon choix & election la choſe vendue, ou la choſe dudit eſchange.

¶Mirãdus rigor in hoc quod proximior in caſu noſtræ conſuetudinis haberi poſſit iure retractus, vel rem venditam, vel rem permutatam: & tamen vna illarum rerum, ſcilicet, res permutata non exiuit de linea proximi, vt patet omni ſpeculanti. ergo ſequitur, quòd proximior retrahit id quod non proceſſit ex linea ſua. Quod tene menti, quia iſta ſunt in concipiendo ſubtilia.

A deniers.

¶Signanter & cum myſterio dicitur *A deniers.* Igitur quærendũ eſt, quid ſi vnus ex permutãti-

bus transferat rem permutatam cum alia re immobili & eiusdem qualitatis, an erit retractui locus? Dic quòd non. Si permutetur res empta cũ alia re eiusdẽ qualitatis, vt dictum est. & ita tenet dictum dominum de Bagoilly in sua dicta quæstio, ad quem recurras.

XXI. Article.

Et sil y a bourse desliee auec deniers baillez, ou lequipollent, qui ne excedent le cõtrechãge, il ny a point de retraict, mais si le meuble excede limmeuble daultre moytie, premieremẽt retenu par lacquereur des choses de leschange a la valeur du contrechãge, il y a retraict au residu dudit eschange, qui se peult raisonnablemẽt separer & profitablement diuiser. Toutesfoys quant ledit acquereur qui a baille lesditz deniers vouldroit congnoistre ledit lignagier en tout dicelluy eschãge, icelluy lignagier sera tenu de le prẽdre, & de rendre lesditz deniers qui en furẽt baillez par lacquereur, auec lestimation de ladicte chose baillee en contrechange au choix & electiõ dudit acquereur, autrement icelluy lignagier naura riens dudit retraict.

In idem recidunt prima verba textus. Quæro de quæstione singulari super hoc articu. xxj. Pone quòd ego feci cambium cum Sempronio, & nullas sibi numeraui pecunias, attamen alius dedit pro me vt euitetur retractus, quid tunc erit? Respond. Idem, ac si dedissem, & sic erit retractui locus. ita Bal. in. l. nõ interest. C. quod metu caus. & dominus Iason in. l. non dubium. in col. xj. C. de legi.

XXII. Article.

Retraict ne se congnoist point a quartier, au preiudice de lacquereur sil ne luy plaist. Cest a dire, que si aucun acquiert vng heritaige, ou plusieurs, qui soient de plusieurs branches ou degrez, & il soit adiourne en clam de retraict, enuers aucun qui ne soit lignagier que de lune des branches, il est au choix dudit acquereur de congnoistre ledit retraict, en tout ou en partie dudit acquest. Et si ledit retrayeur ne demãde que sa portion regardãt son lignaige, & nen vueille plus. Si ledit acquereur le congnoist en tout dudit acquest, icelluy retrayeur sera tenu & cõtrainct de prendre le tout, ou il naura riẽs dudit retraict. Mais si ledit retrayeur demãdoit le tout par le retraict, & lachapteur ne le vouloit cõgnoistre, sinon en la portion, regardãt le lignaige & branchaige dudit retrayeur, il nẽ aura sinõ en tant quil y en aura de son branchaige. Et ne pourra le seigneur de fief, & aussi ne sera cõtrainct prẽdre par puissance de fief, fors les choses estans de son fief.

De ista materia dixi suprà tit. *De rachaptz*. Et iste articulus videtur esse fundatus in opinione Bald. quam posui in. l. ij. C. de pac. inter emp. & vend. compo. per quam dominus Nicol. Boerii format quæstionem in his terminis, quid si plura feuda, vel res immobiles, & vno eodem precio vendentur? Et velit proximior solum retrahere vnam ex his, quia facultas sua forte se non extendit ad omnes retrahendas: & vult soluere pro rata precii. quæritur, an possit? Et respon. q. non. per ea quæ not. Bald. in. d. l. ij. C. de pact. inter emp. & vend. comp. vbi dicit, quòd si plures res communiter vno precio vendantur, cum pacto de retrouendendo, & vnus venditorũ velit recuperare partem, vel vnã rem ex ipsis, quòd emptor non tenetur reuendere, nec contractum diuidere, secus si separatim & diuersi precii. alleg. Bart. in. l. cui vsufructus. de vsufruct. ff. Item dic, quòd venditio rerũ facta vno precio est vna quantum ad resolutionem contractus. Bartol. & moderni in. l. scire debemus. de verbo. oblig. in prin. vbi vide. Et de iure prelationis vel redemptionis pro domino. de quo mentio fit in fi. tex. dixi late suprà titul. *Comment hommaige se doit offrir a son seigneur*. articulo quarto.

XXIII. Article.

Et si aucun acquiert par plusieurs & diuers cõtractz, & le lignagier du vẽdeur au dedans de lan desditz contractz, fait adiourner par retraict ledit acquereur, & il luy demande a auoir

auoir par retraict les choses quil a acquises de sõ lignagier puis an & iour, sans les declairer autrement. Et lacquereur cõgnoisse en ceste matiere, & met en abundance ses chaptelz, & declaire. Cestassauoir, pour tel contract tant de deniers,& pour les autres semblablement. Et si ledit retrayeur dit, ie ne veulx auoir que telle chose, il ne sera pas receu, ains prendra tous lesditz acquestz, ou il nen aura point. Mais si ledit lignagier faict demande particuliere des choses contenues par vng contract, il y sera receu, en prenant toutes les choses contenues par ledit cõtract. Et ne sera pas tenu de prẽdre aultres choses contenues par aultres contractz: cõbien quilz soiẽt dedãs lan & iour.

¶ Sequitur in textu.

Ains prendra tous lesditz,&c.

¶ Dura consuetudo quæ non finit, vt actor corrigat modum concludẽdi quod de iure sibi permitteretur. not. in.l. ædita. C. de eden. &.c.j. de libel. obla. cum similibus. Sed hoc ideo in consuetudine nostra statuitur, propterea quod indefinite conclusit, & indefinita æquipollet vniuersali. vt. xix. distin. si Romanorum. &.l. si cui. ff. de seruitu. & ideo videtur vniuersalem petiisse, ideo non potest pœnitere.

XXIIII. Article.

En transaction faicte sans fraulde, ne es choses adiugees par decret, ny a point de retraict pour le lignagier. Ne prinse par puissance de fief par le seigneur de fief.

¶ Hoc ideo quia ingẽtis efficaciæ & virtutis est transactio, vt infra dicetur. Sed videtur quòd in transactione debeat esse retractui locus, & quòd dominus possit ratione feudi retinere eo ꝙ trãsigendo quis dicatur alienare. vt per Bartol. in.l. nulli. ff. de transacti. facit.l. non solum. de præd. mino. & not. Pet. de Ancha. in. ca. ij. de transac. extra. & Abbas in cap. contingit. eo. tit. Hoc verum dixit Barto. cum occasione transactionis aliquid datur, tunc videtur dici alienatio. Secus dicit ipse, vbi occasione trãsactionis aliquid retinetur, quia tunc nõ esset alienatio, etiam si aliquid tunc daretur, quod & ibidem adducit pro prælatis, qui licet non possint transigere de re. ecclesię, verum est vt alius dent: aliàs est, si trãsigant vt aliquid retineant. Ergo ex illis verbis Barto. videretur dicendum, quòd in transactione esset retractui locus. Saltem cum transigitur, vt quid transferatur, non vt quid retineatur. Sed sane quòd non sit retractui locus in trãsactione, hoc operatur virtus & efficacia transactionis. est enim litis finitę exceptio.l. fratris. C. de trãsact. ibidem enim pulchrè dicit impera. quòd nullus esset litium finis, si à transactionibus bona fide interpositis cœperit facile discedi. Et intantum valida est transactio, quòd per principis rescriptum non rescindatur.l. vulgata. causas. C. eodẽ titulo. *Faicte sans fraulde.* Si enim transactio non esset legitima, non mereretur transactionis virtutes habere. vt per scriben. in. d.l. causas. Et, vt prædixi, legitima transactio est tantum priuilegiata, quòd non possit rescripto principis tolli. Sic etiam, nec rescinditur prætextu instrumenti de nouo reperti, eo quòd per transactionem est impositus vltimus finis liti. Bald. & Salyc. in.l. sub prætextu. C. de transact. Cano. in. c. j. ex. de transact. vbi dicit Bald. quòd facta transactione fide bona omnia partim instrumẽta, & iura sunt ipso iure cassa & irrita. Et idem Bald. in rubric. ex. de transac. versus medium tertiæ col. Et aduerte, quòd transactiones non debent esse simulatę. Sed vt realiter à lite discedatur. Sufficit tamen timor litis motæ vel monẽdæ, etiam de facto vt transactio fieri possit. Bart. in.l.j. in prin. de transac. ff. Bald. in.l. ij. C. eodem titu. loquor non solum de timore litis motę, sed etiã mouendæ de facto, & non de iure. At vbi transactio esset simulata, tunc esset inualida. Et de istis contractibus simulatis vide per Barto. & Bald. in.l. sub specie. C. de postul. & late per Barto. & docto. in.l. post cõtractum. ff. de dona. & per eundem Barto. in consil. incipiente Petrus Nicole. & per aliquos in.l. cum ea. C. de transact. & nota eo quòd incidenter loquimur de simulatione, quòd instrumẽtum simulatum est tanquam corpus sine spiritu, eo quòd consensus est remotus ab actu. Bald. in.l.j. C. plus valere quòd agi. Et ideo tale instrumẽtum non retinet amplius nomen instrumenti. Bald. in.l. cum precibus. C. de prob. Imola in commento. c. cum contingat. de iureiu. in prin. commenti. Hinc est quòd stante statuto, quòd contra instrumentum nulla exceptio possit opponi, tamen semper poterit opponi. quod sit simulatum secundum Bartol. in.l.j. quod vi aut clam. ff. Bald. in.l. ita nobis pudor. C. ad leg. Iul. de adul. & do. Iaso. in. d.l. cum ea. Item contractus simulatus, est adeò nullus ipso iure, quòd etiam si apponatur iuramentum, non tamen firmaretur iuramento: immo etiam iuramentum esset nullum. not. in. l. emptione plus valere quòd agi. C. Panor. in cap. ad nostram vj. col. de emptio. & venditio. ex Angel. in.l. fr.

Valida trãsactio p̃ principis rescriptũ non tollitur.

Valida transactio prætextu instrumẽti nouiter repti non tollitur.

In trãsactione faciẽda timor litis motæ uel mouẽdæ sufficit & etiam de facto.

Cõtractus simulatus iuramenti fauore nõ firmatur, nec ualidatur.

qui satis.cog.ff.Item nota, quòd quanuis simulatio nõ possit liquide probari, sufficit si iudex habeat verisimiles coniecturas, sicut in dolo probando dicimus. sic consuluit Paul. de Cast. consi.lxxxij. incipiente his visis, quæ superius allegantur in col.vlti. Cõfirmat do. Iason istis fundamentis. primo, per simile de contractu vsurario. nam vt dicit ipse contractus vsurarius, conuincitur præsumptibus & coniecturis. alleg. ca. cum in dioecesi.ex. de vsur. Et in specie per Bal. in rubric. de offi.iudi. quòd contractus probatur vsurarius ex iudiciis, sicut dolus p occultas fraudes vsurariorum. Hinc est, quòd ad probandum contractum vsurarium admittuntur probationes aliàs insufficiẽtes propter difficultatem probationum, & propter excogitatas fraudes vsurariorum. Ioan. And. in cap. ex literis. ex. de iureiu. & Pet. de Ancha. in. c. ad nostram. de emp. Secundo cõfirmat Iaso. alio generali & regulari fundamento, quia in his quæ à cõmuniter accidentibus sunt difficilis probationis, sufficit presumpta probatio, & sufficiunt verisimiles coniecturæ. ar. l. non omnes. §. à barbaris. de re mili. ff. in l. si vicinis. C. de nup. ista regula emanauit à Baldo. in autenti. quas actiones. C. de sacrosan. eccle. facit, quòd scribit Bar. in. l. illa stipulatione. in fi. de verbo. oblig. ff. quòd in his quæ nõ possunt liquide probari, sufficit informatio ex præsumpta opinione. & Bald. in. l. si quis ex argentariis. §. penul. de ed. ff. quòd in casibus clandestinis & occultis sufficit probatio per coniecturas. & canoni. in. c. fi. de his quæ vi met. ve caus. fiunt. Et quòd in his in quibus probatio est difficilis, sufficiat probare per coniecturas. ipse Ias. allegat, & adducit multos prestantes iuris milites, quos vide si placet ibidẽ. Ergo oportet quòd trãsactio in casu nostri textus sit bona fide facta, non ficta vel simulata. Et si transactio sit legitima, nõ est in illa retractui locus, nec iuri prælationis: sic nec illa per principis rescriptum tollitur, nec specie instrumentorum nouiter repertorum annullatur, nec etiam prætext u specierũ nouiter repertarum. vt. d. l. sub prætextu instru. & l. sub prætextu specierum. C. de trãsactio. & docto. in. d. c. j. de transact. Bene verum est tamen, quòd transactio quántumcunque generalis non extẽditur ad ea de quibus non est cogitatum. vt per Barto. & alios in. d. l. sub prætextu specierũ. Est enim transactio stricti iuris, & qui non obseruat transactionem dummodo sit ętatis legitimæ, incidit in pœnas quas enumerat illa lex, si quis maior. C. de transact. quia veniens contra transact. iuratam per deum, vel per principẽ, infamis est, pœnã soluit, data restituit, & ab actione accidit, & ista applicantur parti transactionẽ obseruanti. Ex secundo responso nostri text. no. quòd in adiudicatis per decretum non est retractui locus. procedunt ergo hic à pari transactio & sententia, vt & aliàs faciunt, sicut dicunt docto. in. l. non minorem. C. de transac. An autem remediũ legis secundæ de rescin. ven. C. habeat locum in transac. dicit Barto. quòd non, vbi quis deciperetur vltra dimidiam valoris rei. Sed vbi circunueniretur vltra dimidiam illius litis euẽtus. tũc sic, de hoc tamen videte per scriben. ibidem. & Flory. adducit multa iura contra Barto. ibidẽ videte, quia longa est materia. Accedamus ergo ad iudicis decretũ. nam videmus quòd ipsum est adeò priuilegiatum, quòd in eo non est retractui locus. nã est vẽditio necessaria, & tantæ virtutis est, quòd tollit illius legis secũdæ de rescin. vend. auxilium seu beneficium, vt volunt aliqui doc. Et nimirum si decretum tantum priuilegietur, quia in ea quæ fiunt apud acta præsidis sunt maioris roboris, quòd ea quæ fiunt extra iudicium. Hinc dicunt Bald. Salyc. Paul. de Cast. & do. Alexand. in. l. pacta nouissima. C. de pac. quòd præsentia iudicis inducit magnã præsumptionem pro his quæ coram eo aguntur: & præsumitur, quòd in iudicio absit timor & metus vbi decretum iudicis. Interuenit bo. lex. l. j. de prædiis curiali. lib. j. & dicit Bald. quòd vbi decretum iudicis interuenit, omnia præsumuntur rite & recte processisse. ita Bal. in. l. cum his. de transact. ff. bo. tex. in. c. in p̃sentia. de renũcia. ex. & ibi etiã Bal. no. Inno. dicit Bal. in. c. sicut. in col. ij. de re iud. quòd propter iudiciariã authoritatem omnia præsumuntur solenniter processisse, etiam si iudex esset vnus ribaldus, adeò ꝙ dixerũt aliqui docto. ꝙ vbi in contractu venditionis interuenit iudicis decretum, ꝙ tunc venditio non potest rescindi tanquam sit facta citra dimidiã iusti precii beneficio. l. ij. C. de rescin. ven. ita Barto. & Bal. in. d. l. j. de prędc. cur. Sed istud licet sit perquã singulare, non approbatur per alios doct. nam Imol. & cæteri moderni oppositũ scribunt in. l. si quis eum aliter. de verbo. oblig. ff. Alex. & Imol. in. l. precia rerum. ad. l. Aquil. Panor. in. c. cum causa. de empt. & vend. adducit Iaso. l. si quid. C. de præd. mino. Et tantum operatur præsentia iudicis, quòd confessio facta in iudicio sine causa bona est. vt per Cy. & alios in. l. generaliter. C. de non numera. pecu. Immo plus dico, ꝙ si aliquis confiteatur in iudicio ex causa mutui, non habet exceptionẽ non numeratæ pecuniæ. ita pulchrè Iaso. in. l. pacta nouissima. post Saly. in. l. j. de confessis. Sed cum in rebus per iudicis decretũ adiudicatis non sit, vt hic vides, retractui locus, satis admirari nequeo, quomodo in rebus ob donationẽ remuneratoriam concessus sit de consuetudine retractui locus. vt infra ar. xxxiiij. eo. tit. cum donationes remuneratoriæ, seu antidotales sint priuilegiatiores cæteris contractibus. vt scripsi late. §. titu. *De uentes & rachaptz*. art. xv. Vbi dixi, etiã istas donationes valere inter maritũ & vxorem, constante matrimonio, intérq; filium & patrem, qua propter ex tantis priuilegiis deberẽt esse à retractu im-

Cõtractus usurarius conuincitur ex cõiecturis et & p̃sumptionibus uerisimilibus.

Regulæ.

Trãsactio non extẽditur ads ea, de q. bus nõ est cogitatũ.

ctu immunes,cum desideret vnusquisq; remunerationem suam esse mãsuram & valituram. Nam non solũ homines ingenio pollẽtes volunt suos benefactores,vt possunt remunerare,sed etiã legimus nuperrimè de feris bestiis quę benefactores recognoscunt, & eis remunerationem quam possunt,faciunt,vt pulchrè refert Aul.Gel.in.v. lib.noctium Atticarum.cap.xiiij.de quodã nomine Andro.Cur ergo cum etiam feras beneficia moueãt,per retractum rescindimus beneficia nostra remuneratoria, vos cogitabitis tantisper de responso.Redeo ad textum,& dico,ꝙ in rebus in solutũ datis præsertim iudicis decreto accedente non est retractui locus.ita Specu.in tit. de emp.& vend.§.nunc dicendũ Alex.de Imo. consi.iij.col.ij.versi. quid igitur.& do.Gerald. Bagoilly in sua præalleg.q.ac Lucas de Pẽna in l.fi.ij.co.C.de præd.curia.lib.x.Licet theorica doctorum sit talis, quòd id quod dicitur de emptione & vẽditione, habet locum in datione in solutum.Bald.& Saly.in.l.libera quidem theodora.de senten.& inter.l.om.iudi.Sed cõsuetudo Turonię facit,& est cũ prima opinione Speculatoris,& Lucæ de Penna. Adhuc intro hanc fraudum materiam,de qua quotidie inter practicos dubitatur, dicũtq; ipsi practici difficulter fraudes posse probari. Sed aduertite: nã dico,ꝙ plusculis in casibus est pręsumptio fraudis,fraude ipsa etiã aliter nõ probata.Primus est in alienatione omniũ bonorum facta.nam in tali alienatione præsumitur fraus,etiã fraude aliter non probata.doc.in.l.omnes.§.Lucius. quæ in frau. cred.ff.in.l.post contractum.ff.de don.doct.in l.qui testamentum.ff.de proba. Intellige tamen quãdo talis vẽditio fieret pro valde minori precio,ita pulchrã Io.de Imol.in.d.l. post contractum.ff. de dona.ita etiam est præsumptio fraudis,si quis viliori præsertim precio maiorẽ partẽ bonorũ alienauerit.glo.& Ange. in.l.nomen.§. filio.de lega.iij.ff. & ibidem sentit Bart.& Bal. in.l.si vnquam.C.de reuoc.dona.Bartol.in.l.si societatem.§.arbitrorum.pro socio.ff.Et aduerte,quòd si debitor vel alius alienat sic bona sua, siue simul,vel particulatim,seu ĩterpolatim, adhuc pręsumitur fraus,etiã fraude aliàs non probata.Bart.in.d.l.nomen.§.filio.Bald.in.l.ij.C. de repu.hære.Angel.in.l.omnes.§.Lucius. quæ in fraud.cre.ff.Secundus casus est fraudis, cum quis alienaret bona sua in coniunctã personam. l.data.aliàs est in tex.lata.C.de dona.l.in prin. de bo.libert.Barto.in.d.l.post contractum. Io. Fab.& do.Ias.in.§.item.si quis in fraudem.in fi. de actio.in.vij.col.per dictum Ioan.Fab.intelligo autem cum viliori precio venderet,vel alia fraudis coniectura concurreret. secundum Lud. Ro.in.d.l.post cõtractum.Tertius modus præsumẽdæ fraudis,etiam fraude aliter nõ probata est,cum debitor qui alienauerit post dictã alienationem reperitur pona possidere.l.sicut. in.§. superuacuũ.ff.quibus mod.pig.vel hypot.sol.& eleganter Barto.in consi.incipiẽte Pet.Nicole. vel,vt potius dicit Bar.talis venditio præsumerẽt imaginaria,vel simulata,& sic ipso iure nulla intelligo omnia supradicta in isto.iij.mẽbra,vbi aliquæ perniciosę cõiecturę concurrent,vel saltem vna. Quartus casus præsumẽdæ fraudis est, quando alienatio fieret clam.l.fi.ff.de ritu nup. l.non existimo.ff.de admini.tuto.hoc verum in habente re ex titulo lucratiuo.Nam bene tũc est præsumptio fraudis propter clãdestinitatem. vt per Bart.& Imol.in.d.l.post cõtractum.Quintus est,quando emit per interpositam personam. Barto.in.l.si pupillus.ff. de autho.tuto.Itẽ præsumitur actus fraudulentus,si fuerat longo tempore occultatus, adeò quòd nihil actus valeat. Bald.in.l.fraus.de legi.ff.Ias.in.l.non dubium. in.xj. col.versic. Item nota quòd vbi actus,&c.

XXV.Article.

Action nee de demander retraict, ne se peut ceder,dõner,ne trãsporter.

¶Est ergo verum quòd istud ius retractus cedi non potest, ita tenet Bald. in.l. ad officium. C. communi.diui.& ibi etiam Cyn.Salyc.& Ang. ratio est secundum doctores. nam vna de principalibus rationibus retractus introducendi est, ne res vendita exeat de genere ar.l.cum pater.§. libertis de lega.secundo.ff. & dictum fuit suprà art.primo huius tituli.Sed si proximior cederet, certũ est,quòd ista ratio cessaret. igitur se resoluunt doctores, quòd istud ius cedi non potest, præsertim stantibus aliis proximis:Secus porro vbi nullus esset proximus, nisi ipse cedens. nam tunc posset cedere sicut res ꝓhibita alienari extra familiam : si non superest nisi vnus de familia, ipse potest vendere:quia non est qui alienationem possit tunc reuocare.Idem dicunt doctores in iure prælationis, vt cedi non possit.vide Lucam de penna in.l.fi.in secunda colum. C.de præd.curia.lib.x. Sed de iurę diuino talis actio cedi potest,vt habetur Ruth.iiij. ca.ibidem dicitur cedo iuri propinquitatis. vide quæ dixi suprà eo.titu.art.primo in princi pio.Sed hic quæro. Quidem vendidit honesto viro vnum prati arpentum precio certo appreciato & fuit venditio celebrata cum pacto recobrij, seu gratia redemptiua,vt si infra bienium precij quãtitas restitueretur, tũc dictum pratum emptor tempore restituere tenetur post non multos dies feudalis dominus dictum pratum capit iure prælationis, seu retentionis : deinde venditor conuenit dictum emptorem , petens vt gratiæ redemptiuæ fauore dictum pratum sibi restitueretur, offértque nummos venditionis. dictus verò emptor dicit, nunc se non habere rei restituẽdæ facultatem,& quòd dictum pratum fuit à dicto domino feudali iure prælationis captũ . replicat vẽditor

id nihil ad se spectare, instãtissiméque petit dictum venditorem ad sibi restituendum dictum pratum sub gratia redemptiua alienatũ condemnari. quærebatur, quid iuris? veniebat in mentem dictum emptorẽ posse ad hoc compelli, tum primo, quia ad illud se medio iuramento obligarat, & nihil ita fidei congruit humanæ. quàm ea quę placuerant custodiri. Item nec videtur iuuare, ꝙ dictus emptor adhibuit omnẽ diligẽtiam quam potuit, vt dictus dominus feudalis illud pratum emptori restitueret, & quòd ipse non potuit impedire, quominus dictus dominus vteretur iure prælationis, dictum pratum retinẽdo cum theorica docto. sit talis, quòd quis non debet euadere pœnam propter difficultatẽ adimplendi promissionem, quando illa difficultas inerat à principio conceptæ obligationis. hinc est, ꝙ si promisi factum alienum cum pœna, quo casu valet promissio, quanuis fecerim totam diligẽtiam vt ille tertius adimpleret, quo etiam casu excusari debeo à pœna. l. si vehenda. §. j. ad leg. Rod. de Iac. ff. & l. ij. §. j. ff. si quis cautionibus. & hoc occasione difficultatis & adhibitæ diligẽtiæ. Tamen est verum, quòd illa difficultas adimplendæ obligationis data diligentia mea, etiam non me excusat ab obligatione & nexu illius, vbi illa difficultas erat à principio dictę obligationis celebratæ, quia tũc de tali difficultate potui cogitare. Secus quippe vbi illa difficultas de nouo superueniret. & est imputandum venditori qui à principio sciebat quòd ad difficultatem vel impossibilitatem se obligabat. secundum Barto. in l. continuus. §. illud. de verbo. oblig. ff. & Areti. in. l. si ita stipulatus fuero. §. possum. eo. tit. ff. & per nonnullos in. l. stipulatio. ista habere licere. in princ. de verb. oblig. ff. Sed sic videtur dicendum in proposito, cum iste venditor potuerit faciliter & verisimiliter euentum difficultatis cogitare, quia potuit cogitare quòd dominus caperet rem iure prælationis: videtur sibi imputandum, quare ad restitutionẽ prati se obligauerit. Sed pro parte emptoris multa me mouent. Primo, id quod vulgo dicitur, quòd in omni iuramento vel pollicitationẽ intelligitur excepta authoritas legis & superioris. c. venientes. & ibi per canonistas. extra de iureiuran. in. c. constitutus. de rescriptis. gloss. in. c. de forma. xxij. q. vl. igitur si emptor promisit reddere, debet eum excusare legis & cõsuetudinis authoritas, qua mediante dominus iure prælationis potuit rem accipere, & consequenter quòd non potuit impedire. Item quia dictus emptor per iudicis iussum fuit cõdemnatus, dictum pratum dicto domino feudali iure prælationis dimittere. igitur debet eum excusare iudicis & superioris authoritas. Bald. Pau. de Cast. & Ludo. Ro. in. l. quia iurato. qui satisda. cog. ff. hinc dicũt ibi, quòd scholaris qui iurauit non exire districtum Bononiæ, sine licẽtia creditoris donec sibi soluerit, excusatur, si mediante patris, vel superioris iussu exierit, dummodo scholaris nõ procurauerit talem iussum studiose: & iste casus euenit in personam do. Guliel. de Cu. Ad idem facit, ꝙ si aliquis iurauit nunquam iurare, aut quòd nunquam testificabitur, certe si producatur in testẽ, poterit per iudicem compelli ad iurãdum, aut testificãdum, quia in eius iuramẽto intelligitur excepta superioris authoritas. c. intimauit. cũ ibi notatis. extra de testi. Itẽ facit pro authoritate superioris, quòd si quis iurauerit nunquam iurare. Attamen in causa in qua litigat, debet de calumnia iurare secundum Spec. in titu. de iure cal. §. superest videre. & Cyn in. l. ij. q. vj. C. de iu. col. item facit illud singulare, licet tritum sit, quòd notant Alberic. & Ludo. Ro. in. d. l. qui iurato. qui satisda. cog. quòd si quis iurauit soluere in certo termino. & iudex facit sibi præceptũ vel sequestrum, ne soluat excusatur à periurio, nisi procurauerit ipse sibi fieri ista, probatur. xiiij. q. v. c. dixit dominum. & ibi gloss. & Archidia. facit text. in. l. mulier. ff. de leg. commissoria.

Singularis theorica doctorũ in materia obligationis.

In oĩ iuramẽto superioris authoritas excipitur.

Bonus casus de scholari.

XXVI. Article.

Si le lignagier qui veult auoir le retraict a paction & appointement auant la congnoissance de retraict, de bailler a autruy, lacquereur receu a alleguer & prouuer ladicte paction & appoinctement sommairement & de plain, ou pourra differer le sermẽt au lignaigier.

Sommairement & de plain.

¶Nunc opere precium est videre, quid velint sibi ista verba summarie, & de pleno. Sad antequam agrediar illam materiam, quęro quomodo istud potuit fieri quòd consuetudo nostra disposuerit, vt in hoc casu pactio allegaretur, & probaretur summarie, & de plano. hoc ideo dico: quia sic statuẽdo, est tollere ordinem iudiciarium, & tamen ordo iudiciarius est à summis pontificibus & imperatoribus introductus. quomodo ergo conditores nostræ consuetudinis potuerunt tollere leges superiorũ, & euertere iudiciarium ordinem, cum inferior non possit soluere legem superioris? Ista theorica doctorum est, quòd solus princeps potest rescribere, cum hac clausula scilicet summarie, & de plano glo. singularis in cap. fin. de hæred. lib. vj. Dico breuiter, ꝙ ipse princeps satis videtur inseruisse hanc clausulam, cum de eius assensu fuerit inserta, & authoaizando has cõsuetudines nostras: quia omnia nostra facimus, quibus authoritatem nostram impartimur. l. tanta. C. de vete. iu. enucle. Tene tamen menti id quod dixi licere soli supremo principi: vt regi nostro Christianissimo rescribe, cũ hac clausula

De solo principe rescribente cũ clausula summarie.

clausula summarie & de plano. Et vt attingamus materiam, & vt eam intelligatis: Sciendum est, quòd hæc tam excellens materia tractatur principaliter in duobus locis. primo per Barto. in extrauagan. ad reprimendam. Et per Ioan. Andreæ in cle. sæpe. de verbo. sig. hoc ideo dixi pro iuuenibus, non pro prouectis. Et ex mente ipsius Bart. Ioan. And. & omnium doctorum scribētium dico in hac singulari materia. multotiens princeps rescribit iudici vt procedat summarie, solum multotiens summarie, & de plano vt in terminis nostræ consuetudinis. Et multotiens summarie, & de plano sine strepitu & figura iudicij insimul. Primò quippe casu, id est cum princeps rescribit summarie procedi solum, vel simpliciter. quod in idem recidit secūdum doc. in. d. cle. sæpe. Et tunc isto casu quid relaxetur de obseruantia iuris communis videbitis compendiose per has subsequentes conclusiones.

¶ Prima conclusio. Vbi proceditur summarie duntaxat, tunc debet offerri libellus plane ordinatus, sicut in causa ordinaria. l. iij. ad exhibendum. ff.

¶ Secunda conclusio. Vbi causa est summaria, requiritur litis contestatio, vt. l. sed Iulianus ad exhiben. ff.

Exceptio altiorem indaginē requirēs, debet in alio iudicio quàm summario reseruari.

¶ Tertia conclusio. Exceptio requirens altiorem indaginem, non potest examinari in causa summaria, sed debet reseruari in alio iudicio. Et dicitur exceptio requirere altiorem indaginem quotiens non potest expediri infra tantum tempus, infra quantum expediretur causa principalis si non esset opposita dicta exceptio no. in. l. si is à quo vt in possessio. legato. ff.

¶ Quarta conclusio in causa summaria abbreuiantur dilationes sine alia causæ cognitione, vt l. ij. in fi. de re iudi. ff.

¶ Quinta conclusio. Necessaria est citatio peremptoria vbi summarie proceditur, licet oppositum custodiatur, vbi simul sunt annexa ista verba summarie, & de plano vt. d. clemen. sæpe.

¶ Sexta conclusio. In causa summaria in qua non tractatur de prǽiudicio alterius sufficit probatio per iuramentum, vt. l. thesaurus ad exhibendum. ff.

¶ Septima conclusio. Vbi tractatur de præiudicio alterius, sed tale præiudicium potest reparari in alio iudicio, & causa est fauorabilis, sufficit semiplena probatio vt in. l. in lege Aquilia ad leg. Aquil. ff.

¶ Octaua conclusio. Vbi in causa summaria tractatur de præiudicio alterius reparabili in alio iudicio. si causa nō est fauorabilis, requiritur plena probatio, vt est videre in hominibus possessoriis quę summaria sunt gl. in. l. j. C. quorū bono.

¶ Nona conclusio. Si præiudicium quod paratur in causa summaria non possit reparari in aliquo iudicio, requiritur plena probatio, vt. l. donatio. C. de do.

¶ Decima conclusio. Vbi fit missio in possessionem ex primo decreto, sufficit summaria cognitio debiti per iuramentum creditoris secundum Spe. tit. de. j. & . ij. decreto. §. postremo text. in auten. de exhibe. re. §. & si iurent.

¶ Vndecima conclusio. In missionem, in possessionem ex secundo decreto requiritur plena probatio. l. fin. C. de bo. autho. iud. pos. & . l. Fulcinus. §. j. ex quib. caus. in possess. eatur. ff.

Causa exceptionis est summaria.

¶ Duodecima conclusio. Causa executionis est summaria, cum non habeat instantiam, vt dicit Bart. in. l. litibus. C. de agri. & cens. lib. xj.

¶ Tredecima conclusio. Vbicunque cognitio summaria procedit ex oculata fide. i. ex inspectione oculorum, tunc illud ex quo causatur dicta oculata fides debet esse sine vitio: veluti si sit quæstio de instrumento, quia tunc debet esse sine vitio & carens rasura, ita Bald. in. l. j. vt in possess. lega. ff.

¶ Quartadecima conclusio. Omnis causa regulariter censetur ordinaria, nisi appareat vel ex. l. vel ex rescripto. quòd sit summaria doc. in. l. iudices. C. de iudi. glos. in. l. iij. §. ibidem ad exhibendum. ff. & hęc de ista dictione summarie siue simpliciter. Nunc transeamus ad secūdum punctum, scilicet cum ponitur in statuto lege vel rescripto istud insimul summarie, & de plano sicut fit in textu nostro, & quid tunc relaxetur de obseruantia iuris. Vt autem id cognoscatis, tollite has compendiosas conclusiones.

¶ Prima conclusio, vbi in causa cognoscitur de plano, necessarius est libellus, ꝓ hoc facit tex. in l. miles. §. sexaginta ad leg. Iul. de adulte.

¶ Secunda cōclusio, vbi mandat̄ procedi de plano potest iudex nō sedēs pro tribunali de ea cognoscere casus in. l. vnius. §. fi. de quæstio. ff.

In causis leuibus pōt procedi de plano. q̄ dicitur causa leuis.

¶ Tertia cōclusio. Quādo causa cognoscitur de plano, sublatus est strepitus partium & aduocatorum, quia non erat necesse in causa audire aduocatos, quia sæpius faciunt magnos strepitus cū sermonibus suis allegādo plura, vt. l. j. de ori. iu. ff. Quod bene ponderādum. Quia si princeps in rescripto apponat hanc clausulā summarie, & de plano, nō erit dāda dilatio ꝓ absentia aduocati.

¶ Quarta conclusio, si mandat̄ in causa proced. de plano poterit perueniri ad examinationem testium, & ad sententiam diffinitiuam lite non contestata contra regulas iuris. Innocen. in cap. olim de accusa. ex.

¶ Quinta conclusio, in causis leuibus siue ciuilibus siue criminalibus potest procedi de plano. l. leuia. de accus. ff. Et dicitur leuis causa ratione modicæ rei vel personæ. vt quia domestica persona, vt filius furatur patri secundum Barto. in dicta. l. leuia. vel aliàs dic hic esse leue delictum quando ad essentiam delicti non requiritur dolus secundum Saly. in. l. non ideo minus. C. de accusa. Et hæc de isto secundo puncto. Sequitur videre de tertio puncto scilicet cum hæc verba

apponuntur sine figura iudicij, in quo est concludẽdum quòd vbi hæc verba apponuntur per ea, tollitur omnis obseruantia iuris positiui in iudiciis requisita. Et remanet obseruantia iuris naturalis & gentium, quòd ius naturali tolli vel auferri non potest, veluti est defensio cle. pastoralis de re iudi. Et ex his infertur quòd cum citatio sapiat naturam defensionis, quòd per eam non tollitur vt.d.clemen.pastoralis, Imo & citatio est de iure diuino, cum dicitur Genesis.1. Adam vbi es &c. Item per istam clausulam non tollitur legitimatio personarum. vt per docto. in.d.extrauaganti ad reprimendum, & in dicta clemen.sæpe. Ideo procurator hac clausula non obstante debet docere de procuratorio, vt persona sua legitimetur. Sed hoc casu non est necessarium exigere libellum, aut litis contestationem, potestque iudex procedere tempore feriarum in honorem hominum indultarum. Dilationes quoque potest amputare, & litem quantum poterit breuiorẽ facere, exceptiones, appellationes & dilationes frustratorias repellendo partium aduocatorum, procuratorúmque contentiones & iurgia, superfluámque testium multitudinem refrenando. Citationem tamen probationis, necessariásque defensiones legitimas non poterit iudex excludere, sed petitionem literis aut verbis, in actis tamẽ redactis debet admittere. Hæc omnia in.d.clemen.sæpe.

Citatio nõ potest tolli, quia est de iure diuino

Pourra deferer le serment, &c.

¶ Ecce quomodo consuetudo nostra dat consilium deferendi iuramentum: quia credit nullum suæ salutis æternæ esse immemorem.l.fi.C. ad leg. Iuliam repetundarum. Sed nunc fides dormit, & conscientia somno sepulta iacet. sunt tamen qui pro toto orbis auro à iure deuiare nõ vellent, quia in eis est conscientia. Ideo primo videndum est quid sit conscientia. Respon. Bal. in.l. & si inutiliter.C. de fideicom. quòd conscientia est angelus humanæ menti præsidens alibi dicit Bald.in.l.fina.C.communia de legi. quòd conscientia est lex intellectus nostri alibi in auten.ad hæc communi de vsu. circa tertiam colũ.quòd conscientia est sensus animæ cognoscentis bonum & malum. alibi dicit idem Bald. in suo cõsilio diuino schismatis quod posuit post rubric.C.si quis aliquem testa. prohibu. versus tertiam colum. quòd conscientia est dictamen rationis & cognitio sui proprij cordis. verumetiã alibi dicitur, vt in.c.innotuit de elec.quòd conscientia est scientia clausa in mente quam deus associauit animæ, vt eam reprehenderet ab erroribus, & est de apicibus animæ. Alibi pulchrẽ dicit ipse. & istam & primã descriptionem amplector, quòd cõscientia est passio animæ rationalis super omnem irrationabilem concupiscentiam habens, prædominium & virtutem, & vltra dicit ipse in.c.cum causam in vlti.col.ex. de testi. quòd qui non habet conscientiam, non potest, nec debet dici vir bonus. Et propterea dicit do. Anto.in.c.peñ.de empt.& ven. ꝙ quãuis sit licitum cõtrahentibus se inuicẽ decipere.l.in causæ *La seconde*.§.penul.ff. de minoribus, dummodo deceptio nõ sit vltra dimidiam iusti precij, vt in.l.ij.cum ibi no.C.de rescin.vẽd. quòd habet etiam locũ de iure canonico. Tamẽ istud non habet locum in foro conscientiæ secundum ipsum do. Anto.in.d.cap.penul.propterea dicit quòd apud confessorem debet fieri conscientia. Sed legi.& Saly.in.l.quotiens de hæred. instit. qui truffatur de similibus, & dicit quòd ista cõscientia quę est extra legem, est conscientia bursalis, veruntamen Pet.de Ancha.in repe.regulæ possessor de reg.iur.in.vj.dicit ꝙ si aliquis emit fundum carius propter necessitatẽ, quia vicinus eius cuius erat fundus erat rixosus, ac multũ molestus, quòd tũc cùm iste excessus precij fundetur super causa rationabili, ꝙ subuenitur emptori ne dũ in foro cõscientiæ, aut in iure canonico, sed etiam in foro ciuili & seculari quod sequitur & refert do.Iason in.§.sed iste.institu. de actio. xxvij.col.parua versi.dixit tamen multũ signãter &c. hinc dicit Bal.in.l.vna.col.iij.C.de cõfessis, quòd forus conscientiæ, est forus boni & æqui coniunctim, & est tribunal veritatis, & nõ fictionis, in quo conscientię, foro apicis iuris nõ excusant, quod vltimum est summe notandum. Sed est pulchrum dubium, an statuta sint seruãda, etiam in foro cõscientiæ.glo.in.c.quę in ecclesiarũ de consti.ex.& ibidem Bal.tenet ꝙ sic. & valet ad donationes quas secreto faciunt mariti vxoribus suis contra.l.statutariam, vel econuerso. Item tene mẽti, quòd principes qui in suis regnis habent vim supremi principis debẽt semper iudicare secundum conscientiam suam, non autem secundũ alleg.& probata, aliàs peccarent. Ita Bar.in.l.j.vt quæ desunt aduo.C.& ita dicit tenere theologos, & ita sequitur do.Ias.in.d.§. sed iste.fed dura est decisio. nam & in mille locis papa iudicat secũdum leges etiam humanas. ca.ex literis.&.c.per tuas de prob.ex. Et quãuis conscientia sit, vt dictum est, Angelus humanæ menti præsidens. & quanuis is qui facit contra conscientiam ædificet sibi ad gehennam.c.literas de resti.spo.cum similibus, tamen si testis dicat vera esse secundum conscientiam suam, vel iudex in sua sententia dicat secundum suam cõscientiam, neutrum valet, ita pulchrè Bald.in.c. nisi cum pridem extra de renun. Et insuper nota cum aliquis committitur conscientiæ alicuius quod intelligitur de conscientia legibus munita, non de ea quam quis sibi fabricat. ita do. Iason in.d.§.post Bald. per eundem allegatum. Item tene menti, quòd pars tua quæ diligit litium anfractus non possit appellare, facias quòd causa tua committatur conscientiæ alicuius, quia tunc non poterit appellari. Ita pulchrè Lanfrancus de Oriano in repe.cap.quoniam contra falsam

Diffinitio conscientiæ.

Conscientia est de apicibus animæ.

Qui non habet cõscientiam nõ potest dici vir bonus.

Cõscientia bursalis, quæ est extra legem.

In cõscientiæ foro apices iuris non excusant

Pinceps debet iudicare secundum conscientiam.

Quando causa cõmittitur conscientiæ alicuius, tunc nõ appellatur: tene menti pro deo.

falsam de prob. extra. in materia appellationum in decima tertia fallentia & Bald. in. ca. si sacerdos de offi. ordi. sequitur Iaso. in. §. præallegato, licet de Lanfran. nullam faciat mentionem. Sed quando aliquid committitur, decidendum conscientiæ alicuius, vt in casu præcedenti, quòd ille tenetur iurare quando declarat, aliàs non stabitur dicto illius. istud est verbum tollendum ad astra angeli & Pau. de Castro. in. l. de pupillo. §. qui opus de no. ope. nuncia. ff. Et de ista materia conscientiali, vide Bald. in. l. certum est. C. vnde legi. & vēdi. cognati vbi dicit, quòd vbi quis explicare habet commissionem conscientialem, non tenetur vocare partem aduersam: quæ tamē decisio ibidem non tenetur per doctores. & cōtra eam insurgit Iaso. in dicta. l. certum dicens, quòd ille cuius cōscientię aliquid committitur, non propterea potest leges transgredi. quia intelligitur de conscientia legibus munita, non de ea quam quis sibi fabricat. Confirmat ipse alio medio: quia qui habet potestatem disponendi, & prouidendi secundum conscientiam, non debet sequi conscientiam propriam: sed conscientiam publicam iurium text. iuncta glos. in ca. iudices. tertia quæst. septima. per Cy. in. l. quisquis. C. ad le. Iuliam maiesta. Item quia vt dixi etiam in foro conscientiæ statuto sunt seruanda glo. & Bal. in. d. c. quæ in ecclesiarum. Item dicit Iaso. leges ciuiles quando sunt fundatæ super veritate: & nō super fictione, vel aliqua præsumptione sunt seruandæ in foro conscientiali Innocen. in cap. quia pleriq; de immunita. eccle. & Bal. in auten. ingressi. C. de sacrosanct. eccle. in. viij. col. bene tamen verum est, quòd in foro conscientię pœnę legales dupli, vel quadrupli locū non habent glos. in ca. fraternitatis. xij. q. secunda. Et sic patet quòd Bald. decisio nō est vera. dices tu quid ergo importent hæc verba quando causa committitur conscientiæ alicuius: dic ꝙ effectus primus erit talis, quòd ille cuius consciētiæ aliquid cōmittitur non poterit delegare, aut alium substiuere loco sui. Ita Bald. in. cap. j. & fin. de no. feudo. quòd facit pro executoribus testamentorum quorum conscientiæ testatores implementū testamenti cōmittunt, vt non possint substituere Bal. in. l. & in epistola in fine. C. fidei com. Item quando fit commissio conscientiæ alicuius, intelligitur electa eius industria: ideo alij causam sub delegare non posset Panor. in. ca. finali de offic. deleg. in his & similibus facit text. in. l. nulli in verbo pro conscientia, & quòd ibi not. Bald. C. de epi. & cleri. Dico insuper quòd effectus conscientiæ & bonę legalitatis hominis facit etiam nos recedere à dispositione iuris communis, declaro pulcherrimis decisionibus. Et primo per tradita per Bald. in. ca. pręterea de testi. cog. dicentem, quòd ille qui est bonæ vitæ & magnæ opinionis, potest post testificata producere testes, & corrigere dictum suum: & sic id operatur

An leges sunt seruādæ i foro cōsciētiæ

Nota hūc effectum, executores non possūt sub delegare

De legalitate hoīs.

conscientia & legalitas personæ. Secundo cōfirmat per id quod tenet Specul. in titu. de iudi. de leg. §. superest versicu. quid si non est consanguineus, vbi dicit, quòd licet quis non possit esse iudex in causa propria, vel suorum. l. qui iurisditio ni præest de iuris. omnium iudicum. ff. fallit, nisi esset talis qualitatis quòd verisimiliter non caderet in eo suspitio. puta secundū eum: quia esset monachus Cisterciēsis, seu Carturiensis argumēto. l. non omnis. §. à barbaris. ff. de re miluati & l. secunda in princ. ff. de testi. & Alex. de Imola. in. d. l. qui iurisditio pręest. Tertio facit id quod egregie tenet Ioannes de Imol. in. c. cum. R. canonicus extra. de officio deleg. quòd licet frater vel consanguineus quando producitur in testem pro fratre, vel consanguineo sint suspecti, vt ibidem notatur: tamen si talis frater, qui etiam esset laycus, esset multum notę & spectatę fidei, vel esset religiosus sanctæ Mariæ oliueti, nihil sibi tūc dinumeretur de fide: & ita dicit se respondisse in ciuitate ferrariæ in causa ardua Iaso. in autenti. iubemus. C. de iudic. allegat tex. in simili. in ca. in literis in fin. extra de testi. Quarto facit quod vult Anto. de Butri. in. c. postremo extra de appel. quòd licet coniunctus parte, si sit impetratus in iudicem, possit recusari: vt suspectus propter coniunctionem sanguinis: tamen conscientiæ non potest recusari, quia non est pręsumptio quod propter coniunctionem declinet à semita iuris. Quinto facit, quòd vult Hostien. in ca. finem litibus in penultima colum. de dolo. & cōtuma. quòd si litigans est vir magnæ & approbatę fidei & vitę, quāuis ipse succumbat: non debet in expensis condemnari: quia non est verisimile ꝙ calumniose litigauerit art. ca. secundo. §. super eo. de ope. not. nunci. extra sequuntur Petrus de Ancha. & Anto. de Butri. in. d. ca. finem litibus de dol. & contu. & Alexand. & Ias. in. l. properandum. §. sinautem. C. de iud. Sexto facit. l. si à bonæ fidei. ff. de rei vēd. & quod ibi pulchrè scribit Ange. & refert se obtinuisse, vt absolueretur potestas, qui traditum sibi nobilē magnæ & spectatę fidei non sic diligenter custodiuit & aufugit. Septimo facit, quòd not. eleganter Bal. in. l. legitimos. ff. de legi. tu. quòd licet tutor legitimus teneatur satisdare: tamen si est persona multū fida & honesta, remittitur ei satisdatio. Octauo facit, quòd scribit Paul. de Castro. in. l. si quis stipulatus sit stichum. §. finali per illum text. de verbo. oblig. ff. quòd qui est inops, & non possidet immobilia, tamen si est persona multum fidelis, & consueta seruare promissa, est idoneus fideiussor. Nono facit, quòd tenet Bald. in. l. abstinendum. C. quorum appel. non recipi. quòd si statutum disponat, quòd damnatus habeat satisdare secundum qualitatem personæ, licet verbū satisdare intelligatur cum fideiussoribus, vel pignoribus. l. j. qui satisda. cog. ff. tamen si est homo honestę vitę & probatæ fidei, sufficit iurato-

De fratre testificante pro fratre quādo frater testis legalis & iustus est.

Virtus hominis habetur pro satisdatione.

ria cautio per glos.in.l.j. ff.de ri. nup.vbi habetur, quòd virtus hominis sufficit pro satisdatione. Decimo & vltimo egregie quadrat tex.no.in l.sed & reprobari versic. valde disciplinatos de excu.tu.ff.per quē text.notat ibi Bal.ꝙ propter excellentiam hominis receditur ab omni iure & ab omni statuto quod est notandum. Sequitur. Alexan.in.l. cum quid mutuum si cer.peta.ff.& bene faciunt quæ scripsi suprà titu. primo huius volu.ar.xxiiij.vbi loquor de fideiussore. Stat ergo noua regula & noua conclusio, quòd propter conscientiam & magnam legalitatē personarum recedendum est à regulis iuris. Sed quid etiam. an propter hominis malam famam sit recedendum à dispositione iuris? breuiter dico quòd sic. probo tali medio, quòd quāuis in causa ciuili stetur propter impotentiam cauendi iuratoriȩ cautioni: si tamen cauere debēs sit vel periurus, vel homo male famatus: tunc non stabitur suȩ iurationi no. Bart.& glo.in.l.si cui de accu. ff.l.non omnis.§.à Barbaris de re mili.ff. Hinc dicit Ludoui.Ro.in commento.l. admonendi in.vij.colum.de iureiuran.ff. quòd semel periurus perdit beneficium probandi per iuramentum quod est pulchrum verbum. Hinc dicit Iason in.l.prima qui satisda.cog.ff.ꝙ iuramentū vilium personarum habet pondus. Ita dixi vobis suprà in.d.ar. xxiiij.titu. *Des droictz de basse iustice.* Confirmo per.l. quæ adulterium.C. de adul.& stupro, vbi dicitur ꝙ viles personæ vt sunt meretrices, non merentur innodari laqueis legum. Intellige tamen quo ad.l.beneficium, non quo ad legis supplicium. Et aduerte quòd synderesis differt à cōscientia secundum theologos: quia conscientia proprie est regula ratione. Synderesis autem in volūtate instigando causa ad bonum. Nam synderis est scintilla conscientiæ secundum theologos. Vnum autem consiliū do. domini inueni ad regnū cœleste anhelanti, vt scilicet vxorem nō ducat. quæ vtplurimum est impeditiua vitȩ contemplatiuȩ, & molestiua consciētiȩ: quia nō expedit homini ad regna cœlestia tendenti accipere vxorem glo.in.c.j.in fi. de sum.tri. extra.allegat.xxxiij.q.v. Tunc saluabitur. Insequendus igitur est bonus Iesus in pura conscientia & in syncero iudicio ar.l. si quenquam. C.de epi. & cle. & credo ꝙ prima & maior conscientiæ refocillatio sit dolorosȩ Christi passionis crebra & punigibilis recordatio. Nam Iesus, vt nos à peccati febre pestifera curaret, operā boni medici egit. Medicus enim ad ȩgrotum accedens præcognito illius morbo facit eum primo dietam facere. Secundo ad euitādos superfluos humores intestinos facit eum sudare. Tertio vbi est nimia sanguinis superfluitas, seu abundantia facit ȩgrū flobothomare. Et quinto, quia ȩger tum propter sudorem emissum, tum propter sanguinē deperditū debilis est, facit eum ciropum & poculum restauratiuum sumere. Sic fecit filius Dei verus medicus pro nobis & nostris infirmitatibus fecit quadraginta diebus, & totidem noctibus ieiunando. Secundo grauiter pro nostris morbis curandis sudauit: quia factȩ sunt guttȩ sudoris eius sicut guttȩ sanguinis decurrentis in terram pro nobis, patrem multis cum fletibus, in orto deprecando. Tertio voluit flobothomari ȩgritudine peccati curanda, sanguinem suum in cruce sacratissimas per suas plagas affatim effundendo. Insuper voluit nostris pro languoribus ciropum seu poculū sumere, cum ipso existente in ara crucis nudus & deploratus potum petiit, spongiam amarissimam gustando: in cuius laudem hoc cōmentariolum, seu librum incepi, sibíque dicaui. Pro complemento istius materiȩ cōscientiȩ esset opportunū querere, an iudex debeat iudicare secundū consciētiam, an secundū allegata & probata hæc.q.est trita quā ponunt scribētes in pluribus locis, pſertim in.l.illicitas.§.veritas de offic.prȩs.& canonistȩ in.c.j. de offi.ordinarij, & quia magnū est inter docto. scribentes certamē. Nam aliqui intrepide tenent iudicē debere iudicare secundū allegata & probata, vt Panor.in.d. c.j.de offi.ordi.& Inno.in.cap. venerabilis.de censi.& hoc si agatur in forma iudicij: quia dicunt id facere tanquam homo priuatus, & quanuis veritatē sciat tanquam homo, non tamen tanquam iudex. hinc diciturꝙ homo non condemnat, sed lex.c.j.& ibi glos.celebris. pri.distinct. Breuiter dico, ꝙ tū nunquā contra consciētiam iudices: licet sit tibi millies probatum per testes vel aliàs, & hoc habetur de iure diuino & humano. Diuino equidem iure habetur Exodi secundo & tertio. Non accipies vocem mendacij. Et insuperper neq; in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à veritate deuies. Igitur est ibidem textus ineuitabilis contra primam opinionem. Iure autem humano est textus in.cap.cum ȩterni tribunal iudicis. de senten. & re iudi.lib. sexto. Et si bene ponderetur, illi textui responderi non potest: & hanc sententiam fouet Angel.de cla.in verbo iudicare. versicu. vtrum iudicandum sit, &c. vbi videas. Ego autem solitus sum dicere, quòd qui facit contra conscientiam, ȩdificat sibi ad gehennam.cap.literas. de restit. spol.extra.cum simi. Et insuper quòd iure diuino attestante, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Nónne ergo est peccatum contra propriam & certam conscientiam, substantiam & ius vnius forte pauperrimȩ partis tollere, forte corruptorum testium, & falsorum actorum, aut innocentem ad mortem damnare? Porro respondebis. Si bene cogites quòd sic: ne dicas quia facio tanquam iudex: quia si benefacias tanquā iudex, & male facias tanquam homo: tu scis quòd tu non habes duas animas: sed vnam solam, quæ licet non puniatur, eo quòd bene feceris tanquā iudex, punietur tamen de eo ꝙ malefeceris tanquā homo. & hæc pondera tu qui dicis esse iudicandum

Propter bonā conscientiam pſonarū recedendum est à regulis.

Nota, ſdebiliter iuramētum uiliū pſonarū non habet pondus.

Viles pſonæ non merentur innodari laqueis legū quo ad legis beneficium; nō quo ad legis supplicium.

Quid est Synderesis, & quō à consciētia differat.

Quid facis bonus medicus.

An iudex debeat iudicare secundum conscientiam.

Nō accipies vocē mēdacij.

candum intrepide secundum allegata, non secũdum conscientiam quæ est in contrarium: quia si deus veritatis est, quod verum est, dicere debemus & nos qui deum sequimur potius veritatem accipere, quàm fallaci probationi credere alioquin veritatem ipsam, scilicet deum, qui veritas est non, sequeremur.

XXVII. Article.

En retraict cõgneu en assise na que vne adiudication, pourueu que les choses serõt prinses par le lignagier.

XXVIII. Article.

Si deulx lignagiers font bailler adiournement en diuerses cours, au dedans de lan & du iour. La congnoissance ne se pourra faire au preiudice lung de lautre.

¶ Iste articulus est sine dubio, & cũ lex debeat esse de dubitabili. l. ancillę subtractæ. C. de fur. & ser. corrup. & l. antiqui libero vẽtri. ff. si pars hæred. peta. tamen in isto articulo non est saltem apud me aliqua dubitatio, cum certum sit, ꝙ vnus proximus in pernitiem alterius anno durãte aliquid moliri nõ possit, cum istud tempus retrahendi sit beneficium iuris, quod non est alicui auferendum.

XXIX. Article.

Les deniers du retraict, ou du rauoir, & recousse par grace, se doibuent bailler au suruiuant des conioinctz par mariage acquerans communs en biens les heritiers du decede presens ou appellez, & en iouyra ledict suruiuant sa vie durant, ainsi quil sera declare es chapitres de donnaisons & successions, en baillãt caution de rendre la moytie desditz deniers aux heritiers du decede. Et apres la mort du dernier decede les choses viendront aux heritiers diceulx conioinctz par moytie.

¶ Sed pone quòd ego emi à consanguineo vxoris tuę fundum Cornelianum precio centũ Marcharum, tu autem vis illum fundum retrahere: quia dicis, ꝙ venditor est parens tuę vxoris: ego autem qui emi, sum dominus feudalis, tu me cõuenisti in materia retractus eo, ꝙ tu dicis. *Que premier est lignaige que paraige.* & consequenter, ꝙ tu debes habere fundum iure retractus ratione vxoris tuæ: & ꝙ tu es ratione vxoris tuę mihi domino præferendus per textum in. c. j. §. porro qualiter feu. olim alie. pote. in vsi. feud. Ego dominus feudalis & emptor dico, ꝙ ego te libenter admittam iure consuetudinis ad retrahẽdum mediam partẽ fundi Corneliani: & hoc ex capite tuę vxoris, vel ad retrahendum totum fundũ integrũ, prouiso quòd fundus totus apud vxorẽ tuam remaneat. Et quòd in illo tu maritus nihil percipias: quæritur an ego vel dñs bene dicere videat. videtur quòd sic: nã si ego te maritũ admitterem simpliciter ad retrahẽdum totum fundum certum, est quod post retractum fundus cedere loco conquæstus ex vi nostræ consuetudinis. Et sic consequenter accideret, quòd tu maritus, qui non es vẽditoris parens, haberes mediã dicti fundi partem & me dominum & emptorẽ fraudares: quantum autem ad vxorem tuam attinet certum est, quòd illa est parens, & quantũ ad te tu non es parens. Breuiter dico, quòd in isto casu tu etiam ratione vxoris habebis totum fundũ iure retractus. Nec obstat quòd si mulier tua decederet, quòd tu maritus, qui non es venditoris parẽs, haberes titulo conquęstus mediã partem fundi retracti: quia dico ꝙ in isto casu cõnexitas ampliat priuilegiũ, & ratione conexitatis mulieris maritus totũ fundum retrahere potest. Et ꝙ cõnexitas ampliet priuilegium: probo pulchris mediis. Primo per illud quod in simili dicit glo. singularis in. ca. j. in fi. de iure patro. lib. vj. ꝙ si ecclesia habet ius cõmune, puta patre patronus cum priuato layco, quòd ratione communionis priuilegium ecclesię etiam cõpetit singulari. Ideo secularis patronus, qui tantum habebat quatuor mẽses ad pręsentandum, habebit ratione conexitatis sex menses cum ecclesia, cum qua tenet illud ius patronatus, & vide Panor. in ca. j. de præscrip. Probo secundo per illud quod dicit glos. celebris in. l. fid. C. de mune. & hono. non cõti. inter pa. & fil. li. x. quòd socius omniũ bonorum habet excusationẽ à muneribus publicis propter personam socij: quod est notandum probatio. iij. per dictũ singulare Bal. in. c. j. quib. mo. feud. amitta. vbi dicit, quòd si sunt duo fratres, qui habent castrum cõmune in feudum, & vnus derelinquat dominum in prælio non mortuum: nec ad mortem vulneratum ex quo debeat priuari feudo, si tamen alius frater optime pugnet dominum non relinquendo, quòd tũc neuter priuabitur feudo: & hoc propter connexitatem bene pręliantis fratris, & pro hac decisione Ias. in. l. j. C. de transac. allega. l. si post mortem §. fi. de contra tabul. ff. & ista tenebis menti.

Cõnexitas ãpliat priuilegium.

Nõne cõnexitatis socius oĩm bonorum habet pro socio ĩmunitatem a muneribus publicis?

Magnum & pulchrũ Bal di uerbũ.

En baillant caution de vend. &c.

¶ Hoc generale est, quòd vbicunq; in dubio aliquis admittitur, pręstabit cautionem. l. vlt. C. de pet. hær. l. is à quo de re vẽd. ff. & cautio est pręstanda ab eo qui mittitur in possessionẽ causa rei

seruandæ de fructibus restituendis sit suspectus est.c.ij.de sequestratione possessionis & fructuũ extra.& de hoc glo.ordinaria & sing.in.c.suscitata in fi.extra de in.integ.resti.

XXX.Article.

Si aulcuns acquestz sont faictz par les cõioinctz en mariage des deniers communs en aulcunes choses par droict de puissance de fief, le suruiuant desditz conioinctz tiendra lesdictes choses sa vie durant cõme de pur acquest:ainsi quil sera declare cy apres lesditz chapitres. Mais le suruiuãt decede,lesdictes choses retournerõt aux heritiers dicelluy a qui estoit le fief en payãt aux heritiers de lautre le demy denier de lacquest aucques les coustz & mises.

Auecques les coustz & mises,&c.

¶Supple.Pro media sicut dicimus de principali, & de omnibus consecutiuis. Sed an dominus poterit iure prelationis retinere centũ libras redditus,quas fortè assignauit vxori, nec pro dotalitio suo,vel vt faciat ad titulum, an me mortuo frater meus possit.j.annum constitutionis dotalicij iure retractus retrahere istas centum libras pro dotalitio. Credo ꝙ nec dominus iure prælationis retinere,nec proximus iure retractus poterit retrahere, eo præsertim,ꝙ istud est propriũ patrimonium ipsius mulieris. l.iij.§.sed vtrũ in fi.ff.de minoribus licet glos. ibidẽ in fine dicat, quòd saltẽ sit quasi ipsius mulieris patrimoniũ. Et etiã dos cẽsetur esse patrimonium filiæ doct. in.l.iij.§.sed vtrum de minori.ff.& doc.in.l.Lucius Titius quib.mo.pig. vel Hypo. sol.Et etiã dos succedit loco legitime Bart.in.l.Titio centum.§.Titio genero in fi.ff.de condi. & demonstra.Et dos dicitur exiisse de bo.patris.l.fi.ff.de colũ.do.& Iaso.in auten. nouissima.in.xiij.col. C.de inoffi.testamen.

An ius retractus locum habeat ĩ dotalitio.

XXXI.Article.

En vendition de fruictz de heritaige,pose que les fruictz soyent encores pendans aussi en vendition de fruictz,ou pensions de heritaiges de douaire coustumier,ou conuentionnel appartenãt a femme noble,ou roturiere, ou autre vsufruict, na point de retraictz.

¶Ergo de iure tẽporali & momentaneo nõ est retractus.etiã dicimus,ꝙ in venditione rei facta sub pacto recobrij,siue de retrouendẽdo nõ debẽtur accordamenta, sicut nec in pacto legis cõmissoriç,vel adiectionis in diem,vt dictũ fuit in tit. *De rachaptz & uẽtes*.hoc ideo:quia dominiũ non est,tunc perpetuũ,aut incõmutabile.Quod autẽ diximus in principio notulæ, quòd de iure temporali,& momentaneo non datur retractus, nõ intendo firmare, quòd pro possessorio rei vẽditæ nõ sit retractui locus, quia licet sit quid momentaneum.l.momentaneæ.C.qui legi.per.stã.ha.in iud.tamen tota die dicimus ꝙ possessio est pars proprietatis & dominiũ rerum ex naturali possessione cœpit.l.j.in prin. de acqui.vel amittẽ.pos.ff.Et aduerte ad text.nam dicitur in illo, ꝙ in venditione fructuum etiã pendentium non est retractui locus, licet cõtrarium videretur, cũ fructus pendentes fundi pars esse videantur.l.fructus de rei vendi.ff.

XXXII.Article.

Le seigneur de fief ne doit prẽdre par puissãce de fief,les heritaiges acquis en son fief,sinon pour les remettre a son dõmaine, & non en fraulde de lacquereur pour les bailler a vng autre. Et sil aduient quil les vueille prẽdre par puissãce de fief, & les bailler a vng autre,au dedãs de lan de la prinse par puissance de fief, en ce cas le premier acquereur les pourra rauoir dedãs vng an apres, en rendant les deniers quil en a receuz dudit seigneur de fief,& en luy payãt les lotz & ventes qui estoient deuz par lacquereur.

XXXIII.Article.

Le seigneur de fief peult auoir par puissance de fief, les choses acquises en son fief a grace en gardãt ladicte grace au vendeur, telle quelle a este dõnee par lacquereur. Et durãt ladicte grace, ne pourra ledit seigneur de fief demollir. Et seulemẽt pourra faire les reparations necessaires.

¶Verũ est ꝙ feudi dñs potest retinere iure prelationis. Sed dñs non præfertur hodie parenti, vt in.§.finali. qualiter olim feud. pote.alienari.

XXXIIII.Article.

Donaison faicte pour les aggreables

bles seruices, est subiecte a retraict, au dedãs de lan & iour de lensaysinement de la chose donnee, en payant les deniers que ladicte chose donnee sera estimee valloir.

¶ De hac materia multũ late dixi. s.tit. *De rachaptz & uẽtes*.ar.xv.col.iij.quarta. v.vj.&.vij.

XXXV. Article.

Retraict faict hors iugement, est repute vendition.

¶ Ex vẽditione pfecta.i.re tradita nõ est retractui securo locus, nisi fiat ĩ iudicio: aliàs parẽtes recipiẽtes nummos suos ad ius retractus venire possent, cum retractus extra iudicialis reputetur venditio. Sed vbi res non fuisset tradita, posset venditio resolui: vt dixi eod.titu.arti.iij.in fine.

XXXVI. Article.

Et seront faictes les congnoissances des retraictz en plain iugemẽt & plaine audience.

¶ Hoc non sine ratione, vt isti retractus sint firmiores in iudicio facti propter calorem iudicij, qui magnus est & qui calor iudicij facit valere conuentioné nudam à causa Bart.& doc. in.l.j. de verb. obli.ff. vbi pulchrè de calore iudicij dixi suprà eo.titu.ar.iiij. vbi aliqua dixi de authoritate iudiciorum.

Nota de calore iudicii.

XXXVII. Article.

Les an & iour de retraict de la rẽte frãchise & acquise sur soy, se doibuẽt prẽdre du iour du premier terme qui escherra apres ledit franchissement.

¶ Nũc in hoc articulo placet attingere dubium in quo plures vidi diuersitates in oppidulo quod Lochesium vocatur. dñs de Lochesio olim dederat bastardę suę vnam medietariã suam coloniã, quam ipsa donatoria certũ tempus tenuit: ac increbrescente penuria ipsa vẽdidit dictã medietariam vẽditione facta. alia soror illius donatarię & vẽditricis vult habere iure retractus dictã medietariã, quia non sunt alij proximiores. Nũc quæritur, an sit audienda. Dixi ꝙ nullum videbã impedimentum, cum etiã si illa vẽditrix habuisset filiam naturalem, illã ad retrahẽdum de iure admisissem. Me mouet authoritas Barto.in lege certis.ff.de accusa.& inscrip.vbi quærit Bartol. an filij naturales ad vindicandũ patris necẽ admittantur, & determinat quòd sic post Inno.in.c.nonnulli.de rescrip. Nã dixit ipse ꝙ isti tales naturales & spurij dicuntur cõsanguinei & affines, vt no.in.l.non facile.§.affines. ff.de gradi. Si ergo filia naturalis dicat cõsanguinea & affinis in qua tamen est vitium paternum vel maternum.vt.l.fi.C.de natu.libe.quanto magis fit admittenda soror, in qua nullum est vitium? sed est vera soror vẽditricis in qua omnis odiositas naturalitatis cessat ar.d.l.fi. Nec obstat articulus primus suprà.e.titu.vbi dicitur, *Habile a luy succeder*. Quia id non iuuat. Nam & in casu meo est successioni locus per no.per doc.in.d.auten. licet.C.e.tit.& in.l.si qua.de illustris. ad Orficianum.C. Et pro opinione mea facit ti. *De succession de bastard*. & ea quæ dixi ibidem in prin. no.& dixi suprà.e.ti.ar.j.q.viij.vbi idem tenui.

Filii naturales an admittãtur ad uindicãdum necem patris.

XXXVIII. Article.

Si lacquereur est absent du bailliage de Touraine, en maniere que le lignager ne luy puisse faire bailler adiournement en clam de retraict quil ny ayt domicille audit bailliage, il pourra faire par authorite de iustice prendre & saysir les choses acquises a ce quil ayt trouue personne capable pour recepuoir ledit adiournemẽt, & en faisant par ledit lignagier offre de retraict au iour de lamenee du sergent, en lordinaire duquel seront assises lesdictes choses par deuant le iuge cõpetãt dont sera esmanee ladicte saysie, a lassise lors ensuyuãt ladite sayssie il fera les fruitz siens. Toutessfoys si tost que lacquereur se apparoistra & acceptera iour pour proceder ou clam de retraict la saysie cessera, & ioyra des choses par luy acquises comme il faisoit au parauãt sans autre mistere de iustice.

¶ Ac tamen dicit Panor.in.c.causam.extra. de dol.& contu.quòd durum est citandũ requirere totã per prouinciam. Et in istis causis celeritatẽ requirẽtibus, sufficit quòd citandus nõ reperiatur in iudicio ad hoc vt possit damnum citari: vt not.Bart.in.l.iiij.§.prætor ait.de dam. infec.ff. vel saltem sufficere videtur absentia à ciuitate quando nusquam emptor in iudicio comparauit secundũ ipsum Bar. Et in casu nostro cũ emptor est absens: mihi videtur pro perfecta securitate retrahere volẽtis, quòd ipse debeat aliquod saltem paruum precium cõsignare. faciunt no. per Angelum in.l.iiij.§.ait pretor.ff.de re iu.Bald. & Angel.in.l.si residuum.C.de distrac.pigno. Ioan.Fab.in.l.acceptam de vsur.C.Inde dicit.

Cepol. Veroneñ. in cautela.l. ꝙ si aliquis promisit, vel condemnatus est soluere alicui infra diem certũ sub aliqua magna pœna illud quod sibi debet, & debitum sit sibi liquidũ, sufficit ad euadendam pœnam, quòd dicat se debitorem in vno nummo, & quòd illum in iudicio offerat ac deponat, & præstet fideiussorem de soluendo id in quo apparebit eum esse debitorem, & petat ꝙ eligantur calculatores. vide Ias.in.l.prætor.§.si quis paratus.ff.de no.ope.nuncia.& Barto.in.l. creditor.de distrac.pigno. Et ita Alexan.in.l.si mora.ff.de solu. Sed cõsuetudo nostra, vt hic vides, tantum ministerium nõ exigit. est enim illa sola oblatione contenta. Et etiam alibi dicunt pulchrè scriben. quòd vbi debitum nõ est liquidũ, sicut in casu nostro, quia nescit proximus pro quanto precio fuit facta venditio: tunc sufficere videtur sola oblatio vbi proximus ille, vel alius quispiam debitor est idoneus facultatibus. Bar. in.l.quicunque. de fundi.patri.lib.xj.C.facit.l. de creationibus tutorum.C.de epi. audien.

Il sera les fruictz siens.

¶ Hoc nouum esse non videtur. nam si emptor etiam esset in mora recipiendi nummos & cognoscendi proximiorem, tunc teneretur ad fructus qui fructus veniunt, vt interesse à tempore moræ, vt pars rei. Sentit Ioan.Fab. in.§.actionum.col.ij.instit.de acti.

XXXIX. Article.

Quant aulcun adiournement sera adiourne en clam de retraict, le sergẽt sera tenu nommer la personne a la requeste de qui, & qui luy aura commande ladiournement.

XL. Article.

Et quãt ladiourne en clam de retraict, aura congneu le lignagier en absence, celle congnoissance de retraict sera signifiee a sa personne, ou domicille saucun en a audit bailliage, sinon par attache mise & apposee a la porte de lauditoire ya ou aura este faicte ladicte congnoissance. Et ou il ny auroit auditoire, sera signifiee ladicte cõgnoissance par attache mise & apposee par le premier sergent en la presence des recors, a la porte de leglise parrochial du lieu ou aura este faicte ladicte congnoissance: laquelle cõgnoissance & attache ledit sergent sera tenu signifier a deux des prochains voysins dudit auditoire, ou de ladicte eglise parrochial en leur faisant scauoir que si le dit lignagier ne viẽt huyt iours apres ladicte affiction audit auditoire, saucun en ya, sinon en la maison dudit sergent apporter ses deniers, il demourra forcloz dudit retraict.

¶ Et nota quòd prius debet significari personæ quàm domicilio propter ordinem literę nostri textus, qui ordo literæ considerandus est: & quòd quis sit citãdus semper prius ad personam quàm ad domum seu domicilium firmant doct. in.c.causam de dolo & contu.extra. & in.l.j.de liberis agnoscendis.ff. Barto.in.l.iiij. de dam. infe.ff. tamen vbi emptor non reperiretur, prõpte sufficeret ad domicilium eius significare.l. vt perfectius.C.de anna.excep.l.dies.cautioni præstitutus.§.prætor ait. &.§.totiens.de damno infect.ff.l.licet repudij.C.de repudiis.cũ simil. Et quia textus loquitur de citatione ad ianuam ecclesiæ apponenda. vide docto.in cap.fina.de dolo & contuma.extra.

Quictances & esponces dheritaiges.

Premier article.

On ne peult faire quictance ne espõce dheritaige, sil ne plaist a la partie a qui on est persõnellement oblige.

¶ Iste articulus est sine dubio, cum contractus ab initio sunt voluntatis ex post facto, quippe necessitatis.l.sicut.C.de acti. & ob. cum simili. nimirum ergo si vnus non possit altero nolente, vel inuito à contractu resilire.

II. Article.

Le detenteur daulcun heritaige qui ne seroit personnellement oblige, peult delaisser, ou quicter ledit heritaige, sans payer les arrerages desdictes rentes. Sinon que les creanciers ausquelz seront deubz icelles rentes, eussent este au parauant certifiez de la constitution de ladicte rente, ouquel cas ilz payeront les arrerages escheuz depuis ladicte certification.

tion. Et des precedés ilz en demourront quictes en faisant ladicte quictance & esponce.

❡ Iste articulus est limitandus in aliis, quàm in debitoribus fiscalibus, textus in.l.hæredes scripti.C.de omni agro deserto lib.xj.vbi dicit, ꝙ hæredes pro minus idoneis fundis fiscale onus tenentur soluere, nec possunt istis agris infertilibus vel desertis renunciare. Nisi etiam renuncient toti hæreditati, & rebus quocunque titulo acquisitis, & secundum Bart.ibidem. Et est speciale fauore fisci secundum Angel.de Pere. ibidē. Sed quia hic dicitur de refutatione seu exposione terrarum: quid diceres de refutatione feudorum, an vasallus inuito domino refutare possit feudum. & sanè pulcher est iste passus, de quo traditur in capit.j.in fi.de capitaneo qui curiam vendidit. an intelligatur beneficium vendidisse in fi.illius tituli in glo.in verb.ad certum seruitium, & per gloss. & doc.in.c.imperialem.§.calidis insuper machinationibus de prohi. feud. alie.per Fre. & text.in.c.j.de vasallo qui contra constitutionem Lotharij regis beneficium alienauit in fi.vbi dicit text.quòd vasallus etiam sine domini sui volūtate feudum refutare potest. Hoc intellige vbi feudum est simpliciter datū: secus autem vbi esset datum ad certū seruitium, vel vbi iam dominus esset descensurus in prælīū aduersus hostes, & peteret auxilium à vasallo, tunc si vasallus ipse vellet dominum periclitantem dimittere, & fundum refutare, certe audiendus non esset. Quod tenebis menti. Et sic de facto vasallus ad refutationem admitteretur, tunc amplius ad seruitium nō teneretur. Non tamen dominus debet iniuriari. sed propensius quàm extero sibi opem impendere in memoriam fidelitatis primæ & veteris amicitiæ: quia reliquiæ primæ amicitiæ durare videntur ar.l.in hoc iudicio famil.her.ff. Et si dominum offenderet, puniretur secundum qualitatem delicti, inspectaq; prima amicitia est glo.in.d.c.j.de vasal.qui cōtra cōstitu.Lotha.reg.benefi. alienauit in verb. non debet. Et de ista materia vide insuper Bar. in.l.is cum quo de aqua plu. argumento vbi ipse sic distinguit, aut aliquis conuenitur ex suo cōtractu, & tunc non liberatur cedendo rei.l.quicunque de fund. patri. lib.xj.C.l.sicut de acti. & obli.C. Aut ex suo delicto, & idem adhuc dicendum, quia non liberatur: vt dicta.l.is cum quo. Aut conuenitur actione reali & liberatur cedendo rei.l. & si forte. si serui vendi. in.§. etiam. Aut officio iudicis, & tunc idem.l.prætor.§.hoc edictum de damno infect.ff. quia est eadem ratio, cum non præsupponatur obligatio.aut aliqua actione personali ex virtute contractus, vel quasi contractus præambuli, vbi expresse hoc non promisit, sed venit occasione rei. Et tunc aut illud onus occasione rei prouenieus erat ab initio certum, aut incertum, si certum, & tunc non posset. Dicit etiam quòd vbi onus ab initio esset certum, si cedendo rei plus faceret, satis est, vt.d.l. is cum quo allegat.l. illud de tribu. Ex hoc dicit ipse Barto. quòd cum collecta imponatur personę pro rebus: & sic incertum quid à principio, quia est onus extra ordinarium quòd cedendo fundo quis non tenetur ad collectas. Secus, vt dicit ipse esset in censibus, seu tributis certis & ordinariis. Et insuper dicit, ꝙ non solum vsque ad litis cōtestati. liberatur quis cedendo, sed etiā post sententiā donec conuenitur condēnatus iudicati allegat.l.itē veniunt.§. cum prædiximus de peti hæred.ff.l. miles.§.decem de re iudica.ff. Et an vasallus possit renunciare feudo domino inuito vide etiam glo.& canonist.in.x. quæ in ecclesiarum de constitu. & Bald.in ca.primo in fi.de vasal.qui contra consti.Lotha.& in.c.primo.de.c.qui curi.vendidit. Sed an emphiteota possit rei per emphiteosim cōcessæ remunerare? Dic quòd nō vt per Bal.in l.prima in secunda colum. de iur. emphit.C. & per eundem in.l.cum archimedoram, vt in poss. leg.datur. C.& per Abba.in consilio.xciiij.lib. secundo. Sed quid dices de hac quæstione? Erat vnus puteus seruiens vicinię, qui refectioni indigebat: vnus vicinus dicebat se nolle contribuere in reparatione putei: imò potius nō vult de illa aqua: sed illi vult potius renunciare, an pro rata possit compelli? Specul.in titu.de censi.§.secundo.versi. Item pone vicinia quędam tenet, quòd potest cogi. Sed Bald. in.l. cum fructuarius. de vsufru.ff.tenet contrarium, & ista materia traditur late per Romanum in.d.l.is. cum quo vidi practicari opinionem Specu. Sed tenui opinionem Baldi tanquam illam quæ mihi videtur in hoc ęquior & iustior.

Singularis passus an vasallus inuito domino feudū refutare possit.

Collecta imponitur personæ pro rebus.

Etiā cedere q̃s pt rei iā condēnatus.

Emphiteota rei emphiteoticæ renunciare nō potest

Des heritaiges defensables.

Premier Article.

Les bestes cheualeines, aumailles, bestes a laine, & asnes peuent pasturer es prez nō cloz a fossez, ou hayes, & nō gaymaulx, puis que l'herbe est fauchee fenee & emmenee: iusques au huytiesme iour de Mars, & si apres elles y sont trouuees, ceulx a qui sont les prez, ou autres leurs seruiteurs, ou cōmis les pourront prendre & mener en prison, silz les y peuent amener. Et en auront ceulx a qui seront les-

ditz prez leur desdommagement, duquel ilz serout creuz a leur serment iusques a cinq solz pour chascune foys quilz les prendront & menerōt a iustice. Et la iustice en aura pour sadicte prise. vij. solz. vj. deniers tournoys damende. Et sil y a garde faicte, il y a damende soixante solz, & le desdommagement a la partie.

¶Materia istius tituli comprobatur iure nostro, vt. l. Quintus Mutius scribit, & l. quanuis alienum pecus ad. l. Aquil. ff. & l. qui seruandarum de præscrip. verb. ff. & ibidem per scribentes, & in. l. fi. C. de leg. Aquil. abunde fuit hæc materia decla. per do. Nicol. Boe. in suis glossis consuetudinum Bituricarum. ideo nec ego transcriptor esse volo. Sed aliqua noua, & ad titulum necessaria breuissime pertingam.

Iusques au. viij. iour de Mars.

¶Ergo necessarium erit actori probare, quòd post dictam octauam diem adinuenerit pecora defensoris in fundo suo defensibili, non enim sibi sufficeret si probaret solum ea inuenisse in mense Martij, nisi probaret quòd post diem octauam, quia vbicunque aliquid est prohibitum, & sic punibile certo limitato loco vel tempore oportet quòd accusator probet præcise locum limitatum, vel tēpus. aliàs absolueretur reus, quia præsumeretur factū loco licito, vel tempore. Et vbicunq; tēpus est fundamentū intētionis alicuius, tunc tenetur tale tēpus præcise probare, aliàs succumberet gloss. & scribentes in. l. eum actum. ff. de neg. gest. in fi. glo. & doc. in. c. venerabilis de sen. excom. in. vj. & glo. in cle. fi. de rescrip. no. etiam in. l. matrem. C. de proba. Item benefacit, quòd vbicunque lex vel statutum fundat se super facto cū aliqua qualitate, non sufficit nunc probare factum, nisi & probetur qualitas. l. Fulcinius, & ibi Barto. ex quibus caus. in posses. eatur. ff. l. j. §. ait prætor, & ibi Barto. nequid in loco publi. ff. Panor. in cap. in præsentia in quarta columna. ex. de proba. Bar. in consil. incipiente iure municipali cauetur &c. insuper facit quòd scribit Bart. in. l. si quando. C. de testi. quòd vbi actus potest vna die valere, alia non debet inseri de necessitate, & inscribi dies allegata.

Singulares cōclusiones de loco, tēpore, uel qualitate.

An sufficiat probare absque qualitate factum.

Ilz seront creuz par serment &c.

¶Verum est nisi ex aduerso pars conuenta velit probare contrarium, quia vbi ex dispositione legis vel statuti statur alicuius iuramēto, illi nō creditur, se ex aduerso contrariū probetur. ita in specie tenet Panor. in ca. proposuisti in prin. ex. de proba. Et dixit Saly. in. l. contra negantem. C. de leg. Aquil. quòd si stetur iuramento accusatoris, poterit tamen probari contrariū, vel peti à iudice, vt veniat videndum quòd damnū nullum est datum. Nam vbi lex dicit, quòd rebus iudicatis standum est, nec intelligitur nisi aliter probetur, allegat. li. j. C. de re. iudi. ideo dicebat Iaco. Butri. quòd licet statutum dicat, quòd de ludētibus stetur dicto familiaris iudicis aut potestatis, tamen potest probari contrarium. confirmat insuper, quia istud iuramentū est necessarium. igitur cōtraueniri potest. l. admonendi de iureiur. ff. item quia hoc nō est iuramentum, sed periurium, ita in his terminis Saly. in. d. l. contra negantem in vlti. q. & sic habes ex supradictis probationem nostræ cōsuetudinis in iure & modum probandi tempus capturæ.

Vbi statur iuramēto alicuius, pōt tamen cōtrarium probare.

II. Article.

Et si aulcun a qui sont lesdictes bestes les oste a celluy qui les a prinses en son pre, ou les empesche de les mener a iustice, la chose prouuee, il en payera a iustice soixāte solz tournoys damende pour la rescousse.

¶Vide quæ dixi suprà titulo *De crimes*. art. iiij.

III. Article.

Et sil aduient que celluy qui a prins lesdictes bestes en son danger par luy, ou aultre de sa famille, ne les puisse admener a iustice, il sera creu par son serment, en venāt vers la iustice du lieu vingt & quatre heures apres que lesdictes bestes luy sont eschappees, & que il les auoit prinses en ses dommaiges: & ne les auoit peu admener. Et sera creu de son dommaige iusques a troys solz quatre deniers, pour linterest de la partie, & pour la iustice vingt deniers.

¶Istud superflue cum dixerit, *Et sera creu de son dommage*. Et aduerte quòd vbi ex dispositione legis statur iuramento alicuius, tunc etiam stabitur illius iuramento in quocunque emergente, vel punctulo qui inciderit in causa. Ista est singularis doctrina quæ traditur per doctores in l. solent. de ali. & ceba leg. ff. vbi Barto. ponit in vlti. colum. & in specie dicit Ias. in. l. ij. col. ff. & de iudi. quòd si statutum disponat, quòd de damnis & interesse stetur iuramento damnum passi: quecunque causa ibi incideret, deberet per iuramentum decidi. ita etiam Bal. in. l. j. colum. C. de reb. credi. & Paul. de Cast. in. l. cum. ij. in prin. ff. de transla.

IIII. Article.

IIII. Article.

Et est assauoir, que si les bestes dessusdictes sont prinses es prez, bledz, ou vignes daucune personne, elles pourrōt estre prinses & amenees en prison, & en aurōt les seigneurs des heritaiges, ou autres ayās interestz, & a la iustice desdommaigement, & amendes, ainsi a la maniere que dit est: & si plus grāt dommaige ilz font que de cinq solz, ceulx a qui le dommaige aura este faict, en seront desdommaigez iusques a la valeur du dommaige qui sera trouue que lesdictes bestes auront faict.

¶ Vt sunt conductores & cessionarii. Sed an prior qui habet ius decimarum in hac parochia possit tales capturas facere, quod videtur eo ꝙ & ipse habet interesse ne messes depascātur à pecudibus, nec decimā sua minuatur. ergo videtur quòd admittatur: immo non ipse solū, sed & alii ad quos non tam stricte negocium tangit. ar. l. j. C. quando licet vnicuique siue iudi. se vindi. Nam isti pastorelli sunt depopulatores agrorum quando ex proposito id faciunt. & nocturno tēpore. Sed id tamen non practicatur. Indecorum sane esset virum ecclesiasticum facere tales capturas per agros sibi decimis alligatos, cum sibi vlciscendi rigor de iure adimatur, & ignoscendi gloria & sanctitas tribuatur. l. si quis. in hoc genus in illis verbis non expectet propriæ iniuriæ vltionem. C. de episc. & cleri. Sed verba cōsuetudinis faciunt pro eo, vt capere possit, quia & standum est verbis legis. l. prospexit. ff. qui & à quibus manu. libe. non fi.

V. Article.

Si pourceau ou truye en quelque temps & saison que ce soit en lan, est trouue en bledz, prez, ou vignes, ilz seront prins & amenez a iustice, si amenez peuuēt estre, & en sera prinse lamende, aussi le desdommaigement selon la quantite du dommaige. & pareillemēt des cheures, & asnes qui seront trouuez en vignes, & si les oayes sont trouuez en bledz, ou prez, & elles ne peuuēt estre amenees en prison, lō les peut tuer sans offēce.

¶ Contra de iure. vt. d. l. Quintus Mutius. ad. l. Aquil. ff. aduerte. Nam si tu occideris anseres meos, & hocas meas, tu emēdatione damni priuaberis. satis enim vindicatus es, & ego duplici afflictione non debeo plecti. arg. l. diuus. de offi. præsi. ff. & practicatur. Et quis non debet duplici damno conteri. cap. j. in fin. de natu. feud. & l. nauis. ad. l. Rodiam. de iactu. cum simi. ibidem nota.

VI. Article.

Si les bestes sōt trouuees en vignes en quelque tēps & saison que ce soit, y a. vij. solz. vj. deniers damēde, auec le desdommaigement de la partie.

¶ Vide quomodo conditionis conditores habuerunt vites in magna recōmendatione, & sunt adeo etiā priuilegiatæ, quòd is qui deglobat vites, est capite puniendus tanquam latro. tex. singularis in. l. sciendum. arborū furtum cæsarum. ff. non inuenies in tota scriptura, quòd Christus deus dixerit se esse, vel syluam, vel domum, vel pratum: & sic de similibus. Sed bene inuenies, ꝙ ipse se dicit esse verā vitem. cum ipse dixit, Ego sum vitis vera, vos vero palmites: & de vino, plura dicta vide quæ scripsi in tit. *De banc a uin.* Sed nota quòd pratū est in redditu vtilius quàm vinea: quia pratum dicitur quasi paratum, eo quòd in pratis nō sunt tanti sumptus faciendi, sicut in vineis. Nam ratione vineæ debentur plures impensę in vineā colendo, & adhuc cum botri maturi sunt, tamen vindemiæ adhuc sunt dispēdiosæ. textus peregrinus in. l. si seruus seruum. §. Iulianus scribit. ad. leg. Aquil. ff. quem textum nullus scribentium adhuc ad hoc propositum ponderauit. Et de pratis solerter custodiēdis, & non depascendis etiam ab equis exercituum imperatoris vide textum peregrinum. etiam in. l. prata prouincialium. C. de pascuis publi. vel priua. lib. xj. C. Et nota vnum singulare, quòd licitum est transeunti capere herbas quas ipse secus viam stans amplecti poterit ad refectionem equi sui vtendo tamen tali herba sine vastatione, sed pro sua commoditate, & vsu necessario. tex. in cap. si clericus. de pa. tenen. & eius violatoribus in. §. fi. hoc ideo stabilitum est ad reparationē equorum male pabulatorum, quia equus male pabulatus, male vadit. gloss. in. l. animalia. C. de cursu publi. lib. xij.

Deglobās uites decapitari debet.

Pratū dicitur paratum.

Milites iperato. nō debēt depasci prata priuatorum.

Prescription en coustume.

Article premier.

Quant aucun acquiert dommaine ou heritaige, & ledit acquereur la tenu & posse-

de par cinq ans notoyremẽt, sans interrũption. Icelluy acquereur se peut deffendre par ledit tenement contre lesditz acquereurs de rente, depuis trẽte ans, & demourer exempt de ladicte rente ou charge. Sinon que ledit dõmaine ayt este baille a la charge de ladicte rente.

¶ Hoc in articulo ponitur regula, deinde exceptio: regula vero est in principio vsque ibi, *Sinon que ledit dõmaine, &c.* Quia in illis verbis est exceptio, & profecto dura est hæc cõsuetudo si bene gustetur. Ideo quia consuetudo nostra dicit, quòd solum quinquenniũ emptor dominii se potest aduersus vnumquẽque creditorem à triginta annis infra tueri & defendere. Quæro quod remedium poterit habere ille cõtra quem completa est prescriptio, & cui nulla potest imputari negligentia? Dic quòd si aliquo legitimo impedimento fuit detentus, quòd poterit petere restitutionem in integrũ vsque ad quatuor annos sequentes, qui incipiũt à die scientiæ post cessationem impedimenti legitimi. Ratio, quia illud quadriennium non currit ignoranti. cap. j. de in integr. restit. lib. vj. in verbo. si quis negligenter obmiserit, ignorans enim non negligit. ca. quia diuersitatem. de conces. præben. & ad hæc vide Panor. in cap. auditis. extra de in integ. resti. Et istud est verum in pũcto iuris canonici. Sed mere practi. qui parum iura aduertunt, non ista admitterent. Sed, quid dices de consuetudine nostra? nónne tibi videtur rationabilis, vt per eam prescriptio tollatur? Respon. breuiter succincte, quòd sicut per pactum tolli potest præscriptio. l. quòd si nolit. §. si quid. ita cũ ibidem traditis. de edili edic. ff. & per doct. in. l. nemo potest. de lega. j. ff. Ita etiã præscriptio tolli potest per statutum & consuetudinem. plene per Abb. in consilio. xiiij. col. iij. lib. ij. Faciunt tradita per Luc. de Penna. & per Ioan. de Pla. in. l. domini. & l. cum satis. de agri. & cẽsi. lib. xj. & in. l. agros. de fund. limitio. & Iason. in. l. pactum. quòd dotali. C. de pactis. & tex. & scriben. in cap. imperialem. §. habito. in fi. illius. §. de prohib. feud. alie. per Frede. in vs. feud.

II. Article.

Cens & rente fonciere, ne seront prescriptz par moindre tẽps que de trente ans.

¶ Est ergo verum quòd istæ actiones pro censu & renta primæua competentes, non minori spacio. xxx. annorũ tolluntur. Sed isto tempore tolluntur non ipso, sed ope exceptionis quo ad effectum. licet Ias. de ar. in. l. vulgata. sicut de prescriptio. xxx. vel. xl. annorum tenuerit actiones per prescriptionem tolli ipso iure, cum actiones sint de iure ciuili. l. ij. §. deinde. de orig. iur. ciui. ff. Et præscriptio etiam sit de iure ciuili. l. j. de vsuca. ff. & sic vnũ ius ciuile tollit aliud ipso iure. l. an inutilis. §. j. de acceptila. ff. Sed, vt dixi, docto. communiter tenent, quòd actiones ipsæ ope exceptionis: & non ipso iure tollentur. cum tempus non sit modus tollendæ vel inducendæ obligationis. Aduerte tamẽ quòd triplex est census. Vnus qui soluitur priuatæ personę. Alius qui soluitur ecclesiæ, & alius qui soluitur imperatori. Primus vero census. lx. annis præscribitur. vt tenent docto. in. l. omnes. & l. comperit. de prescript. xxx. vel. xl. anno. Secundus autem census ecclesiæ debitus. iste etiam præscribitur quadraginta annis. per autenti. quas actiones. C. de sacrosan. eccle. & hoc in aliis ecclesiis quàm Romana. Nam tunc cẽtum annis. vt cap. fi. cum ibi no. extra de præscrip. & ita tenent Cyn. Bal. & Saly. in. d. l. comperit. Sed census impera. debitus est de iure impræscriptibilis. vt. d. l. comperit. nam, vt dicit ibidem Salyc. ille princeps est, qui die noctúq; pro toto orbe terrarum vigilat. l. fi. C. de quadri. pref. & talis census debetur in signũ subiectionis quæ non prescribitur. l. comperit. & ca. cum non liceat. ex. de prescriptio. Et hoc de cẽsu. At de hypotheca de qua etiam textus noster mẽtionem facere videtur: scitis quòd illa habet in prescribẽdo quatuor vitas, vel tempora. vt no. doct. in. l. cum notissimi. §. j. de præscrip. xxx. vel. xl. anno. Et de primis duobus temporibus nõ vos arbitror latere, quòd contra extraneum possessorẽ non tollitur nisi triginta annis. Sed contra debitorem vel eius hæredẽ possessorẽ non tollitur nisi. xl. annis, aliquãdo tantum durat. x. annis. aliquando. xx. vt per Bartol. post gloss. in proœ. digestorum. §. tertii. Tamen de cõsuetudine nostra, si sit hypotheca originalis, nõ minus viuit quàm triginta annis. & sic de consuetudine hypotheca ista habet tantũ vnam vitam, quę non est minor triginta annorum. Sed quæro, dicitur in textu nostro, quòd ista hypotheca, & iste census non præscribuntur minori spacio triginta annorum, an ipsi præscribantur isto tali spacio. xxx. annorũ. & an videantur esse correcta iura quæ præscriptionem quadraginta annorum in censu præscribendo, & in hypotheca etiam præscribẽda contra obligatum, vel eius hæredem possessorem requirũt. Et videtur quòd non, quia per subauditos intellectus non debet iudici legum correctio. glos. not. in cap. cupientes. §. quod si per, &c. de elec. lib. vj. & plane per docto. in autenti. quas actiones. C. de sacrosan. eccl. & in. l. fi. C. de indic. vid. tolled. cum similibus. & licet consuetudo dicat, quòd census & originalis renta non minori spacio triginta annorum præscribantur, nõ tamen negat quin maiori tempore prescribi debeant. & statutum correctorum

An & quõ cẽsus præscribatur. Triplex est cẽsus.

Hypotheca pscribẽdo habet quatuor uitas & tẽpora.

Per subauditũ intellectũ nõ fit correctio.

In correctoriis nõ eſt extẽſio licita.

rectorum iuris communis non debet extendi, etiã ex maioritate rationis, quia in correctoriis non eſt licita extenſio.docto.in.d.autenti. quas actiones.& late Saly.in.l.ſi ſeru.C.de noxali. & do.Anto.de Butr.in.c.fi.de conſue.dic,quòd de iure annuæ præſtationi præſcribitur triginta annis.gloſſ. & docto. in.l.plures apochis.C.de fid.inſtrumen.& in.l.cum notiſſimi.§.fi.de pręſcriptio.xxx.vel.xl.annorũ.Ad illud vero quod dictum fuit ſuprà de præſcriptione cenſus. vide de hoc glo.pulchrã in.c.tua. vbi canoniſtæ ponunt ex.de deci.quæ tamen loquitur de tributis. & per Fely.in.c.cum cõtingat. de fo.comp. per eundem in.c.ad audientiam.in.vij.col.extra de de pręſcrip.vbi tenet contra Abba.quòd cenſus non præſcribitur.per text.c.conquæſtus. & per not.per Ioan.And.ibidem de religio. do.& per ſcribentes in.c.omnis anima.ex.de cenſibus. Et de annua penſione præſcribenda, vide ad plenũ per Alex.& Iaſon.in.l.de pupillo.§.ſi pluribus. de no.ope.nuncia.ff.& per Cyn. Bart. Bald.& Salyce.in præallegat.cum notiſſimi.§.in his.de pręſcrip.xxx.vel.xl.annorũ.Et reſolutio eſt iſta quòd ſufficit vna præſcriptio pro annis ſequentibus quæ incipit currere à tempore quo ceſſatum eſt pro toto tempore.ad hoc.l.ſenatus.§.fi. de do.cau.mor.&.l.ſtichũ.§.ſtipulatio.de verb. oblig.ff.Aduerte ad vnũ in iure ſingulare,quòd ſi ab emphiteota peterentur cenſus & canones forte.xx.annorum. & ipſe oſtenderit ſe ſoluiſſe cenſum vel canonem tribus annis proxime pręteritis,eſſet tunc præſumptio, ꝙ ſoluerit in præteritũ.pulchrè Iaſ.in.l.ſi certis annis.C.de pactis.pulchra.l.in.l.quicunq;.C.de apochis.lib. x.& ibi ad hoc Barto.& Ioan.de Platea.

Bonus paſſus de ſolutiõe triennali, uide.

III.Article.

Entre acquereurs de rẽtę,interruption na point de lieu. & ſeront les premiers acquereurs preferez,pourueu quilz ayent eu poſſeſſion, autrement iront par contribution. Sinon que lacquereur ayt faict pourſuyte pour auoir payement de ſadicte rente par execution, ou adiournement libelle.

¶Interruptio eſt duplex:vna naturalis, & alia ciuilis.naturalis interruptio eſt,quotiẽs rei poſſeſſio perditur, quod multis modis interuenit.l. qui vniuerſas.de acquiren.poſſ.ff.& in.d.l.cum notiſſimi.§.immo illud.de præſcrip.xxx.vel.xl. anno.C.& iſta de iure prodeſt omnibus,quia pariter & vniformiter omnes concernit. at ciuilis interruptio fit,& per litis cõteſtationẽ, per executoris miſſionem,per rei obligatæ apprehẽſionẽ, cui per libelli oblationẽ, & per debiti agnitionem.& hęc agnitio procedit pluribus modis. Primo,de nouo promittẽdo. Secũdo partis debiti,ſolutionem faciẽdo. Tertio,pignus dando. Quarto, fideiuſſorem præſentando, cum enim reus debendi dat fideiuſſorem de certa quantitate quam debet,videtur debitum cognoſcere,& præſcriptionem inchoatã interrumpere. & iſtæ ciuiles interruptiones interrumpẽti ſolum proſunt non aliis, & ſic differunt in hoc late naturalis interruptio & ciuilis, cum,vt dictũ eſt,naturalis omnibus profit:iſta eſt ſententia ſcribentium.in.d.l. cũ notiſſimi.§. immo illud.de præſcrip.xxx.vel.xl.anno. docto. in.l. naturaliter. de vſucap.ff.

Autrement viendront,&c.

¶Immo videtur, quòd nõ ſit neceſſaria poſſeſſio cũ pignus ſolo conſenſu inducatur.l.ſi tibi.§. de pignore.ff.de pact.&.l.j.de pig.acti. cum ibi nota.ergo videtur quòd tũc ſuccedat regula quæ eſt vt præualeat in iure qui pręuenit tempore.vt l.ij.&.l.ſi fund.C.qui po.in pig.ha.Nam videtur, quòd in prætendẽtibus eundem titulum qui prior rem tempore potior ſit in iure.Sed vt hæc materia liqueat, dic breuiter, cum plures creditores veniũt, aut omnes prætẽdunt pignus conuentionale, aut omnes prætorium, aut quidem conuentionale,& quidem prætorium pignus.Si omnes cõuentionale:tunc de iure eſt notare regulam,quę eſt,vt prior tẽpore potior ſit in iure. fallit in.l.licet.C.eo.titu.&.l. interdum. ff.qui poti.in pigno.& in auten.de aqua.do.§. his conſequenter.& in.l.diuerſis.C.eo.tit. præalleg.& ibi not.Si vero omnes pętorium, & tunc aut omnes ſunt eiuſdem tituli,quia omnes ex contractu,vel omnes ex cauſa legati, vel omnes ex cauſa damni infecti,& tunc concurrunt ordine non inſpecto,& ita loquuntur leges.C.de bo.authorita.iudi.poſſ.l.fi.&.ff.vt in poſſeſſ.leg.l.is cui. §.ſi plures.aut ſunt diuerſorum titulorũ,& tunc qui prior eſt tẽpore, potior eſt in iure. vt.d.l.ij. C.qui poti.in pig.ha.Sin vero quidem conuentionale,& quidem pętorium:habet etiã locum, vt qui prior eſt tempore, potior ſit in iure. l. ſi poſtquam.vt in poſſeſſ.leg. C. &.l. ſed iure. ff. eo.iſta eſt reſolutio Cyn.& Salyce.in.d.l.ij.C. qui poti.in pig.ha.

Quo ueniant plures crediti.

IIII.Article.

Si les ſeruiteurs ne font queſtion & demande de leurs ſeruices a leurs maiſtres au dedans de lan & iour. Apres quilz ſerõt hors de leurs ſeruices,ou quilz ayent faict bailler adiournement au dedans dudit temps, ilz ne ſeront plus receuz a en faire pourſuyte, ou demande, ſinon que

leurdictz maistres leur fussent obligez ou condemnez. Pareillement, les massons, charpētiers, vignerons, manouuriers, cousturiers, sarruriers, menuziers, & aultres vendans marchandise en detail, ne pourront faire demande de leurs iournees six moys apres louuraige faict, sinō cōme dessus.

¶ Ergo videtur vt articulus deseruiat titu. & vt faciat ad titulum, quòd in primo articuli nostri membro introducatur annalis præscriptio. & in secundo membro, quòd introducatur semiannalis præscriptio. Sed quid dicemus de validitate nostræ cōsuetudinis, videtur quòd sit valida per not. & tradita per Bald. in capitulo vno. qualiter feudum olim poterat alienari in verbo per refutationem, vbi dicit post glo. ibidem positam valere statutū ciuitatis Vincentiæ disponens, quòd si creditor distulerit per annū & diem petere ius suum quod postea non audiatur. & ita tenet Angel. etiam in. l. ij. de vsufruct. earum rerum quæ vsu consumuntur. ff. facit quòd notat Bartol. in l. sequitur. §. si viam. de vsufru. ff. & in. l. si is cui. §. Flauius. de solutio. ff. cui opinioni videtur inhærere Iaso. in titul. de acti. in. xxij. columna. versicu. in ea glossa. Sed in veritate Bartol. in. l. omnes populi. in terria quæstione principali tenet tale statutum esse inualidum, quem sequitur Ioan. Andr. in nouella. in cap. ij. de exce. lib. vj. & quem allegat Iaso. titulo de acti. in columna prædicta. Ideo quia durum est dicere, & tenere quòd præscrip. talis valeat præsertim cum mala fide, sicut videtur sonare litera nostra. Ideo quia sunt aliqui causidici & iudices, qui larga cū conscientia iudicant secundum verba huius consuetudinis dicentes, quòd sufficit quòd ita scriptum fuerit, nec aduertunt ad bonam fidem quæ in omni præscriptione requiritur. Ideo est videndū, an isti causidici & iudices excusentur in conscientia, igitur in passu videretur eos aliquantisper excusandos. nam & etiam statutum aliquando disponit super eo, quod est, quid spirituale. ergo videtur dicendum, quòd possit disponere vt indistincte præscriptio currat, non attenta bona fide. Et quod statutum aliquando disponat super eo quod est spirituale, vtputa super iuramento non obseruanda. habes per Bartol. in auten. sacramenta puberum. C. si aduersus vend. vbi videtur dicere, quòd si statutum prohibeat minorem contrahere, quod tunc contrahendo peccat mortaliter. Et isto casu non firmatur contractus cum iuramento. & hanc theoricam sequitur Angel. in consil. cliij. quod incipit domina Catharina. vbi concludit mirabiliter, quòd quādo statutum inhibet personam minoris, vel mulieris contrahere, quòd tunc minor vel mulier iurans non potest compelli ad obseruantiam iuramenti. videtur enim, vt dicunt doctores, consuetudinem habere vim apostolici. Sed sane, nec cum illis iudicare vellem, quia tale statutum eos non excusat. at in proposito nostræ cōsuetudinis dicit Hostien. in cap. per tuas. extra de dona. Cardina. in cap. vigilanti. extra de præscript. quòd talis consuetudo est inualida. Igitur credo, quòd postquam dominus tenetur offerre seruitori suo mercedem, quia non retinebis mercedem mercennarii tui, &c. quod tunc non est tutus in conscientia per lapsum anni: quia ista pecunia quæ debetur à domino, & à similibus in consuetudine ista cōnumeratis est in satisfactionem, igitur non præscribitur in conscientia. Secus forte esset si illa pecunia deberetur in pœnam eo, quia in pœnalibus debitor non tenetur in conscientia, vtpote in pœna quadrupli procedēte ex furto manifesto, &c. & ad ista faciunt tradita per Panormita. in capitulo finali de præscrip. Et ista consuetudo est multū rigorosa, & mercedis pauperum operariorum non sine peccato priuatiua, igitur fatendum est, quòd iudex etiam singularis potest obuiare peccato, & ad ipsum pertinet illi obuiare. l. senatus. de offi. præ. ff. cap. rex debet. xxiij. quæstio. v. & pulchrè Panormita. in cap. ex parte. de consuet. Et aduerte ad textum. nam si bene eum gustes, non intendit cōsuetudo frustrare mercatores precio mercium suarum. Sed solummodo mercede aut salario dietarū suarum, patet cum dixit *Ne pourront faire demande de leurs iournees, &c.* Non dicit *Ne pourront faire demande de leurs danrees, ou marchandises*. Igitur insuper considera, quòd ordinationes regis tractant etiam de causa simili. & est vnus articulus expressus. Igitur sub compendiolo, quia hodie in talibus lex succumbit canoni. vt per Salyc. in l. omni nouatione cessante. C. de sacrosan. eccle. Est aduertendum, quòd in præscriptione ista requiruntur bona fides, iustus titulus, possessionis continuatio, & quòd res non sit vitiosa. Primo, requiritur bona fides, vt possessor credat rē possessam suam, vel tradētem esse dominum, & habere ius distrahendi, licet erret in facto. l. bonæ fidei. de verbo. signi. ff. & hoc vbi requiritur aliquis actus positiuus, vel aliquod factum. Sed vbi nullum factum requiritur, tunc potest præscribi, licet sciam me tibi debere seruitutem forte eundi, quia tunc nihil facio quòd sit peccatum. Bartol. in. l. sequitur. præallega. & Panormita. in. d. cap. fina. de præscrip. idémque de præscriptione actionis meræ pœnalis & personalis. vt suprà nuper dixi. Et intantum verum est, quòd in præscriptione requiratur bona fides. nam si habeas conscientiam læsam ex causa legitima interrupta erit tua præscriptio, nec incipiet deinceps ipsa tua præscriptio, nisi post reformatam conscientiam

Bona. q. conscientialis.

Pulchra Bar. theorica.

Cōsuetudo habet vim apostolici. uide pulchre q scribitur infra tit. De successions de gens roturiers. arti. 8.

Pecūia in pœnalibus nō debetur in cōsciētia.

Quæ requiruntur in pscriptiōe

tiam tuam per legitima iudicia secūdum Panor. & Anto.de Butr.in dicto ca.fina. de præscript. Immo non oportet quòd dubites, quia licet dubitans non sit in mala fide,non est tamen in bona fide & iura exigunt quòd possessor sit in bona fide. ita tenet Anto.ibidē. Et ista opinio est tutior in recta conscientia: bene tamen verum est quòd respectu fructuum liberandorum,sufficit quòd mala fides absit,vt Panor.ibidē. Quantum verò ad titulum quem in præscriptione dicimus requirēdum, vt nota.in.c.si diligenti extra de præscrip.id intellige vbi de iure communi res non possit possideri,vt per docto.in.c.de quarta extra eodem.&.c.j.de prescrip.libro.vj. Quod autem dixi in præscriptione titulum non exigi,vbi de iure communi res possideri potest, id limita tribus modis, quibus & si res de iure communi non sit præscriptibilis,tamen necessario exigitur titulus. Primo, quādo agitur de seruitute per quam persona astringitur ad aliquod seruitium tunc, quia est quid graue & ponderosum,requiritur præcise titulus in hoc iure præscribendo.sic intelligitur.l. cum de in rem verso.cum sua materia.ff. de vsuris. Secundus casus in quo exigitur titulus, quanuis præscriptio non sit contra ius commune,est in vsufruct. præscribendo.vt not.in.l.fina.de præscript.long. temporis.C.& in corruptionem.C.de vsufruct. verum est tamen quòd vbi non ageretur de vsufru. præscribendo, sed solum de fructibus:quòd tūc fructus percepti bona fide ex agro alieno vsucapiuntur triennio.text.in leg. sequitur.§. fructus. de vsufr. ff.& ibi Bart. Tertius casus in quo requiritur titulus est,vbi præscriptio fit contra ius commune. vt dicto capitulo primo de præscriptionib. lib. sexto. Accedamus secundo ad tertium qui requiritur in præscriptione,scilicet,cōtinuatio possessionis, & de ista notant describētes in capitulo illud.extra de præscrip. & in capitulo sine possessione. de regul.iuris. in sexto. sed operæ precium videre est, an tunc sufficiat continuatio possessionis naturalis solum: an ciuilis. Breuiter dic,quòd ad acquisitionem iuris, vel rei, requiritur ciuilis possessionis continuatio,nec tunc sufficeret sola naturalis, vt late per Panormita.in capitulo ad audientiam. extra de præscript. Sed vbi præscriptio induceretur solum ad extinguendum, aut perimendum ius alterius,tunc non est necessaria vera possessio, vel quasi ita.Cal. in capitulo cum non liceat. extra eodem titulo. Et per Innocen.in capitulo in literis.de resti.spoliato. Ad quartum quod in prescriptione dicitur,quòd res nō sit vitiosa, vtputa furtiua,vel vi possessa. de quo vt per leg. in.§. furtiue.de vsucap. instit. & in. l.vitia.de acquirenda vel amittenda possessione. C.in.l. an vitium.de præscrip.ff.in autenti.malæ fidei.C.de præscrip. long temp. Aduerte tamen,quòd istæ præscriptiones non incipiunt nisi ex quo is qui primo possidebat,desierit possidere,vt per decēnium ex quo inducitur quædam obliuio. glossa in.l.prima.C.de seru.fugit.Iaso. Insuper res illius qui habitu & actu ignorat, præscribi nō potest,puta,quia quis ignorat legatum sibi factum, & hoc in corporalibus etiam maxime locū vendicat. At incorporalia ipsa possideri & præscribi non possunt,nisi sciente eo qui prius possidebat. Innocen.in capit. bonæ memoriæ, *Le second* de postula.prælatorum.extra. & per docto. in.l.ij. C.de seruitut. & aqua. Immo & patientia istius contra quem præscribitur, etiam incorporalibus requiritur. Oportet ergo in istis in corporalibus iuribus præscribendis,quòd duo cōcurrant. Scilicet scientia & patientia illius cōtra quem præscribitur,& ista simul iūcta sunt, cōstituunt præscribentem, in qua si possessione ex qua resultat ipsa præscriptio. vt late per docto.in dicta lege secunda. C. de seruitu.& aqua. Et hoc nisi esset tempus lōgissimum,scilicet triginta vel quadraginta annorum.vt Paul.de Cast. in.d.l.ij.C.de seruitu.& aqua. His succincte tactis. Concludamus ergo in veritate, an consuetudo nostra procedat: videtur vltra ea quæ scripta fuerunt quòd sic,& quòd consuetudo sic intelligēda indistincte,prout iacet,videlicet in præscriptione absq; bona fide.nam verba generalia statuti nunquam restringūtur.nota.in.l.si quis in graui.§. verum. versiculo ii quoque. ad Sileianū.ff. Et theorica docto. est quòd vbicunque statutum generaliter loquitur, tunc nos nō distinguere debemus.l.de precio de publi.in rem acti.ff.glo.in.l.tertia.ff. de offic.præsi. Bartol. & alij in.l. quanuis de in ius voc.ff. Hinc dicit Bal.in.l.in fraudē.§.finali.ff. de testamē.mili. quòd vbi statutum nullum casum excipit,nec iudex debet excipere: ergo nō debemus excipere de bona fide. Et dicit Bald. in.l.tertia.§.fina. ne quis enim qui in ius vocant vi.exi.quòd lex debet simpliciter intelligi prout iacet, nec debet subaudiri aliquod extrinsecum. Et ideo infert, quòd si statutum dicat, quòd si quis percusserit, puniatur in quadraginta, quòd non requiritur dolus, vt quis puniatur ex quo statutum non facit mentionem doli. Sed his nō obstantibus contrarium teneo, & dico, quòd cōsuetudo nostra est intelligenda & interpretanda,si præscribens sit bonæ fidei, aliàs esset peccati nutritiua. Et ego habeo theoricam singularem,quòd statutum quantumcunque generaliter disponens de præscriptione intelligitur tamen interueniente bona fide secundum Abba. in consi. lxxvij. in secundo volu.incip. in quæstione quæ ad presens vertitur inter Iacobum in quarta columna. Confirmo per aliam doctorum theoricam,quę est quòd verba generalia consuetudinis legis,vel statuti semper restringuntur ad id quod est rationis Bald. in autentica ingressi in prima col. C.de sacrosanct. eccle. Confirmo per no. per eundem Bal.in. ca. primo in. vi. col.

In materia lucrādorū fructuū, sufficit quòd absit mala fides.

In vsufr. p̄scribēdo titulus exigitur.

Vbi p̄scriptio est cōtra ius cōmune, requiritur titulus.

Incorporalia cum sciētia & patientia p̄scribuntur.

Statuta interpretari debēt p punctū rationis.

de consti. in autenti. quòd statuta sunt interpretanda, & interpretationem recipiunt punctū rationis. Et late Ias. in. l. non dubium. in. viij. col. in versicu. Adde etiam ad istam materiam. & sic consului de facto pro domino Abbate ad Ville Loing. contra habitantes loci de Douzac.

De veues & esgoutz de maisons, goutieres, & latrines.

Premier article.

Veues & esgoutz de doublier de maisons, & sans goutieres, par quelques tēps quelles ayent este maintenues, ne portēt point de saisine, sinon que par paction faicte entre les parties, lūg soit tenu porter lesgout ou veues de lautres, ou que en partaige & diuision faictz de aucūes choses communes, dōt lune chose sert a lautre. Esquelz cas les veues & esgoutz demeurēt en lestat quilz sont. Sinon que expressemēt en faisant lesditz partaiges soit dit le contraire.

¶ Mirandum est quare longum per tempus luminum seruitus non acquiratur, cū & causam cōtinuam dicatur habere: & sic exemplo rerū corporalium præscribatur. l. prima & secūda. C. de ser. & aqua. doc. in. l. seruitutes de serui. ff. cum simi. iuri. & quòd seruitus luminum & altius nō tollendi causam perpetuam habere dicantur firmant scribentes Bald. Salyc. & Pau. de Cast. in dict. ll. eo maxime quòd ex illis percipitur com modum naturę facto. Et doctrina doctorum est, quòd ille ex quibus naturæ facto commodū percipitur, dicantur continuæ, & ille ad quarum vsum factū oportet interuenire hominis: & quibus non semper vtitur homo quasi continuę dicantur, vt dicta. l. seruitutes in. l. foramen cū ibi tradi. de ser. ver. præ. ff. cum aliis. Sed dic breuiter, quòd licet ego domum habeam altiorem, tu depressiorem, non propter ea possidere dicor iure seruitutis, & certū est, quòd sine quasi possessione huius iuris non currit pręscriptio, accedat. l. fin. quemadmodum serui. amit. ff. & ideo cū de iure omne solum sit liberum vsque ad cœlum. C. de ser. cum similibus à deo, quòd qui dicit contrarium, habet illud probare secundum doc. maxime Salyc. ibidem, non mirum, si te prohibere nequeam domum tuā altius eleuare. Sed in puncto iuris, licet ex eo solo non præscribā eo, quòd domus tua depressior sit, tamen incipiā ego possidere, cum tu altius domum eleuare volueris, & te ne id facias, prohibuero: bona tamen fide putans seruitutē domui meæ deberi, tu & tunc prohibitioni meæ acquieueris. Ex tunc enim incipiam quasi possidere iure seruitutis, & per cōsequens præscribere, quia dicta prohibitione illo pacto facta cūm tu ei acquieueris, tu tunc incipis desinere possidere ædificium tuum, vt liberū. Et hoc casu mihi sufficeret vna prohibitio, quia sumus in seruitutibus negatiuis, in quibus sufficit vnus actus, vt quasi possessio per prohibitionem quæratur. vt per Cyn. in. d. l. j. C. de ser. & per Inno. in. c. cum ecclesia sutrina. ex. de causa pos. & proprietatis. Et in istis præscribendis non requiritur titulus scriben. in. l. nullo. de rei vend. C. l. secunda. C. titu. prælleg. de serui. cū multis similibus. Sed in habētibus discontinuā causam iuris absolutissimi est, quòd in istis tantum tempus cuius initiis nō extet, memoria requiratur. l. hoc iure. §. ductus aquæ. de aqua quotid. & æstiua. ff. & l. j. §. si quis. de itine. actúque priuat. Licet adesset etiam bona fides. secūdum docto. in. d. l. ij. C. de seruitu. & aqua. Et quia locuti sumus de luminibus quæ non præscribūtur de consuetudine, quærerem libēter an vicinus meus in pariete suo possit suprà viridarium, vel domum meam, fenestrā facere? dixit Cyn. in. d. l. altius. notabiliter, quòd si fiat ad æmulationē alterius, puta vt inspiciat religiosos aut religiosas, vel vxorem, vel filiam. & sic non potest. ar. l. opus. de ope. pub. C. Sinautem pro sua necessitate, vel vtilitate luminum, tunc potest. ar. de rei vendicatione. in fundo. ar. ff. de dam. non infecto proculus. ar. de aq. plu. ar. ff. si in meo. &. d. l. altius. Nam ibi cōstant, quòd potest constitui seruitus, ne fenestram habeat vicinus per quam prospectum habeat in domum, vel viridarium meum. ergo cessante constitutione seruitutis dicendum est illum id habere posse. Et aduerte, quòd constituta seruitute per emphiteotam in fundo emphiteotico, vel per feudatarium qui & vtile dominiū habet, si extinguatur emphiteosis, vel feudum ad dominum pleno iure reuertatur, tūc seruitus extinguetur. Ita est Saly. in. l. & in prouinciali. C. eo. ti. allega. l. is cui. §. si. quem ser. amittatur. ff. Resoluto enim iure datoris, resoluitur ius acceptoris. l. lex vectigalis. de pig. ff. l. peto. §. prædium. de leg. ij. ff. l. Statius. §. Cornel ip. de iure fisci. ff. l. si. in fin. C. communia de legat. Et ad id quòd in textu habetur, quod pacto potest constitui seruitus ad intellige, nō solum vni, sed pluribus, & hoc successiue, etiam nisi tamen secunda concessio seruitutis esset primo nociua. l. aquam. C. de ser. l. Lucio. de aqua quotid. & ęsti. In qua lege aquam dicunt docto. quòd determinata fuit quæstio inter fratres minores, & prędicatores, cum commune Bononiæ prius concessisset aquam sapanæ, primo minoribus, & postea prædicatoribus, & illa aqua esset sufficiens pro omnibus,

In seruitutibus negatiuis sufficit unus actus, ut quasi possessio p prohibitionē quæratur.

Quæstio.

omnibus. Insuper aduerte quòd licet pacto possit pluribus etiam constitui seruitus, vt suprà scriptum est. Attamen is cui conceditur, non potest facere seruitutem seruitutis. l. j. de vsufru. leg. ff. facit. l. extraneo de serui tu. vrba. præd. ff.

Sans goutieres.

¶ Ergo vbi esset stillicidium, posset tẽpore longo præscribi accedente bona fide: cum seruitus stillicidij immittendi causam continuam habere dicatur, sic & fistulę recipiendę, vt scilicet recipiat aquam ex tecto. Et licet non semper fluant, sunt tamen semper aptæ fluere. Barto. in. l. foramen præal.

De stillicidio, & subgrundis.

Ou que en partaiges, &c.

¶ Istud probatur in. l. binas ædes cum sua materia de ser. vrb. præd. ff. licet. l. illa loqui videatur, cum ædes legantur vel vendũtur, vt tunc videatur actum, vt contignationes stant, ita stent, & ibi no. Barto. & est id quod dixit text. noster.

Esquelz cas demeurent, &c.

¶ Et quòd lumina & stillicidia debeant stare & remanere prout prius stabãt post diuisiones rerum communium factas, hoc ideo est, quia hæredes in diuisionibus debent inspicere & obseruare consuetudinem patrisfamiliâs. l. Olimpico de ser. vrba. præd.

Hæredes debẽt obseruare cõsuetudinẽ patrisfamiliâs.

Sinon que expressement, &c.

¶ Nota pactũ tantę fore virtutis, vt etiam contra patrissamil. consuetudinem potest rtcedi à luminibus & stillicidiis. Et nimirum si id pactum operetur. Nam & aliàs valet pactio si tibi vendo domum hoc acto. quòd tibi artem talem exercere non possis, & valet ista cõuentio adeò vt tu obligeris, & etiam successores tui Barto. in. l. venditor fundi germani communia prædio. tam vrba. quàm rustic. ff. Sed tũc quæro si pacto quis habeat seruitutem fistulæ recipiendæ, vel tigni immittendi, vel alterius oneris ferendi, an tunc in casu refectionis teneatur etiam reficere, an solũ pati? Videtur quòd & reficere. l. & si forte. §. etiam. de seruitute si ser. vendi. ff. In contrarium quòd solummodo teneatur pati, facit. l. ij. §. apud Alphenum de aqua plu. arcend. ff. Paucis dicite quòd si est actum, quòd teneatur etiam reficere, & tunc absque dubio tenetur. Aut nõ est actum, & tunc si is qui seruitutem debet, consueuit reficere, & adhuc idem vt dicto. §. apud Alphenum. Aut non est consuetum, & tunc si in seruitute oneris ferendi, & tunc debet reficere vt dicto. §. etiam de seruitu. Aut in aliis seruitutibus quàm oneris ferendi, & tunc aut ex refectione debitor seruitutis consequitur commodum, vel vtilitatem vt ex purgatione riui. ex quo extrahitur terræ pinguedo, tunc debitor seruitutis habet hoc casu optionẽ purgandi vel pati, quòd dominantis purget. l. ij. §. j. de aqua plu. arcen. Sed vbi nulla vtilitas sequitur, tunc debet pati. l. quotiens. §. seruitutem de serui. ff. Barto. in. d. §. etiam de seruitut. Et not. de istis iuribus incorporalibus, insuper quòd quanuis incorporalia possint pignorari & obligari, quòd tamẽ seruitus vrbana obligari non potest, ne vrbs deformetur ruinis glo. in. §. item seruiana insti. de actio. Barto. in. l. sed an. ff. de pig. Licet bene verum sit quòd iura incorporalia, vt dictũ est, possint obligari, vel trãsferri. Intellige sanè de realibus, seu iure consistentibus. sed incorporalia quæ in personis consistunt, alienari vel obligari non possunt. Nam iura quę habet dominus in vasallis alienare non potest, quia nemo compellitur esse vasallus vel libertus alterius. l. is qui, & l. inuitus de fideicõ. liber. ff. Angel. in. d. §. item seruiana. institut. de acti. Quòd autem dicit iura incorporalia in rebus consistentia posse obligari: intellige vbi in illis commodum pecuniarium perciperetur, vt de pedagio. At vbi nullum commodum percipitur, tunc alienatio particularis inhibetur, vt de iure patrona. quòd etiam obligari non potest. Bene autem transit cum vniuersitate. c. cum Bertoldus de re iudi. ca. ex literis de iur. patr. immo plus dicit Bal. in. c. j. de feud. marchiæ, quòd sicut radij solis nõ possunt separari à sole. ita nec iurisditio separari à principe, vel à republica vnde originem ac vigorem traxerunt. Sed etiam aduerte, quòd multi errant qui obligant, vel vendunt decimas: quia id fieri nullo modo potest cum decima sit quid spirituale. bene tamen verũ est, quòd fructus & commoditates decimarum possunt obligari. ita Specu. in titu. de pigno. §. fi. & Ioan. Fab. in. d. §. item seruiana.

An quis teneatur reficere uel pati quòd reciatur.

Incorporalia i personas consistẽtia pignorari, uel obligari non possunt.

Decimæ non possunt uẽdi nec obligari.

II. Article.

Nul ne peult faire ou construire latrines, trouz, ou chambres aysees en son heritaige, pres lheritaige de son voysin, sinon quil ayt entre lesdictes latrines & lesdictz heritaiges dudit voysin vng mur de deux piedz & demy despes, & que ledit mur soit a chaulx & a sable.

¶ Hoc ideo. quia prout iura dicunt, cælum pestilens, & ruinas minantur immundicię cloacarum. l. j. §. j. de cloa. ff. facit. l. de pupillo. §. si quis riuos aut cloacas de ope. no. nũ. ff. immo si tua cloaca sit adeò fœtore repleta, quòd malos effundat odores, licitum est mihi te compellere, vt illam reficias & purges, aut te recusante purgari faciam, immo & cloacæ purgandæ gratia pauimenta domus tuæ rescindam. vt dicta. l. j. §. vnde Flauius. ff. de cloa.

De latrina, & aliis uiaris fœtoribus.

Trouz, ou chambres aysees.

¶ In hoc verbo est mala orthographia, quia debent scribi cum b. hoc pacto tubz, est autẽ tubz

Iudices prouidere debēt, ut mūdæ sint undique uiæ.

foramen cloacæ quo purgatur colluuies, vt.l.j.§.cloacæ cū glossella in verb.cloacæ. Et aduerte præterea, quòd iudices prouidere debent de iure, vt effluxiones nō noceant ædificiis,& vt viæ mundentur. Et etiam habitatationes & parietes ipsarū. Et quòd nihil fœtidum proiiciatur circa ergasteria, nec in viis proiicientur stercora, morticinia, vel coria. casus in.l. ædiles curules studeant de via publica, & itinere publi.reficiēdo. ff. Et si talis latrina fieret in publico, scilicet in loco publico destinato ad vsum publicum, tūc si esset vsus publici impeditiua, vel mali humoris, odoris trāseuntibus productiua: credo vnūquenque ciuium agere posse vt tollatur.& non solum quenque ciuium id facere posse, immo & vnumquenque de populo.l.in prouinciali.§.si in publico, & ibi docet de no.ope.nunci.ff.immo plus etiam posset spreta nunciatione noui operis talem latrinam tollere no.in dicta.l.de pupillo.§.si quis riuos eodem tit.ff.nam vbicunque periculum est mora allatura, tunc recedimus à regulis iuris, & remittitur iuris dispositio etiam prohibitiua vt.d.§.si quis riuos. Hinc dicit ibidem pulchrè Ias.& post Bal.per eundem relatum, quòd si sunt eiusdem castri duo domini,& vnus committat delictum, versus alium certe licet non potest ab eo puniri, quia par in parē non habet imperium.l. ille à quo.§. tempestiuum ad Trebel. ff.cum simili.sed debet adiri superior. Attamen si periculum est in mora, posset ipsos doc.ab ipso puniri, quia vbi periculū est in mora, recedimus à regulis iuris communis. Et quòd immundiciæ & emundationes agrorum essent in magna laudatione refert Aulus Gellius in.xij.c.tertij noctium Atticarum, cuius verba phalerata & lepipidissima sunt, Si quis agrum suum passus fuerat sordescere, eúmque indiligenter curabat, ac neq; arauerat vel purgauerat, siue quis arborem aut vineam habuerat derelictui, non is sine pœna fuit. Item si quis eques Romanus equum habere gracilentum, aut parum nitidum visus erat, impoliciæ notabatur. id verum significat, quasi tu dicas incurrit: tene menti.

Chapitre des hypothecques comment elles se deuisent, & comment lon se peult faire payer de rentes & debtes par assiette, ou aultrement de interruption contre acquereurs, lesquelz sont a preferer, & lesquelz viennent a contribution.

Premier article.

En matiere de execution sur la chose immeuble hypothequee au payemēt de rente acquise, le crediteur qui a eu possession de la rente doibt estre prefere aux creanciers, qui nont que debtes personnelles. Et sil na eu possession, il sera paye, & les creanciers personnelz, & aultres selon lordre de droict. Si non quil ayt faict diligence telle que dessus.

Creditor habēs hypothecā præfertur credito personali.

¶ Nouum istud non est.nam & de iure hypotheca præfertur omnibus priuilegiis personalibus.l.eos qui. cap.qui poti.in pig.hab. & hoc etiam quia creditores chirographarij hypothecam non habent.l.cum tibi pro dote.C.eo.titu. per scriben.in.l.j.C.etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse. Sed profecto cum satis voluo articulum, video quòd idem bis dicit quod sic constat.nam in primo membro dicit in materia executionis creditorem hypothecarium, qui habuerat possessionem cæteris debita personalia habentibus, duntaxat præferendum, & adhuc subiungit,& nisi habuerit possessionem satisfiet sibi secundum ordinem iuris. Si ergo sibi satisfieri debeat secundum ordinem iuris, planū erit adhuc eum esse ipsis chirographariis præferendum. ergo secundum responsum articuli idem designat,& primum cum se ad ius cōmune referat,& primum responsum sit de iure communi. Sed certe est grandis error in text.& debet sic esse in illo.

Suppletio ad textū opportuna. Declaratio articuli ad articulū secundum suprà de pre en coustume

Et sil na eu possession,&c.

¶ Et sic bene stabit ita exceptio.

Si non quil ayt faict &c.

¶ Sed quid volunt sibi ista verba.

Si non quil ayt faict &c.

¶ Quæ est ista diligentia, quia non apparet in toto isto titulo de ista diligentia: dic, quòd deberet esse in textu.

Si non quil ayt faict &c.

¶ Et credo quòd ista verba desunt,& sic habeo in repertorio meo, quod feci Turonis me existente in compositione harum consuetudinū. Et quę erit ista diligentia in practica, dic si creditor hypothecarius fecerit iam motiuum litis dando & porrigendo libellum contra debitorem, vt dicitur in.ij.ar. & de isto ordine iuris dixi, etiam ibidem vbi videas, & infra.e.titu.arti.iij.

II. Article.

Et si deulx auoient acquis rente lung apres lautre, suppose que le second acquereur eust eue auant le premier possessiō, & le premier eust eue possession apres: neantmoins il sera prefere

prefere au secõd qui auroit eue premierement possession.

¶ Ista clausula superfluit, quia dictum extitit.

Suppose que le second, &c.

¶ Sed veniẽdo ad materiam, videtur ergo tex. nostro, quòd prima diligentia possessionis nihil operetur in prelatione. Contrariũ tamen tenent cano. in. c. duobus de rescript. & in. c. si à sede apostolica de præbẽ. in. vi. cum aliis similibus, & hoc vbi est paritas in titulis. Nam si esset disparitas, vt quia vacat beneficium, & illud conferatur vni primo, & postea alij, & ei tradatur possessio: tamen prefertur primus, & nõ sedes. cui fuit tradita possessio. ca. capitulũ sanctę crucis extra. de rescrip. & di. c. duobus de rescrip. in. vi. & d. c. si à sede, est ratio: quia in beneficialibus non requiritur traditio, vel quasi si vt acquiratur ius in beneficio, vt per dy. in. c. qui prior de regu. iu. lib. vi. Sed quantũ ad materiam articuli nostri, videtur esse noster articu. iuris dissonus, eo ꝙ de iure in contractibus in quibus ius queritur ex solo titulo, vt in duobus quibus fuit diuersis temporibus hypothecata eadem res. Nam ex sola conuentione absque traditione possessionis transfertur ius hypothecę, vt. l. j. de pig. actio. ff. ideo videtur præferẽdus is cui prius res hypothecata fuit, non cui prius fuerit tradita, vt per doctores in. d. ca. qui prior de regu. iur. l. potior & l. qui balneum qui po. in pign. hab. ff. & l. si prior. §. fina. ff. qui po. in pigno. ha. & per Cyn. Bald. Salyc. & Paul. de Castro. in. l. quotiens de rei ven. C. Sed contrariũ est de consuetudine, in hoc videlicet, quòd secundus creditor præferatur primo, si possessionem habuerit, & non primus. Ergo consuetudo considerauit adeptionem possessionis, quam communia iura in hoc casu, non considerarunt. Et ergo nõ parum vtilis adeptio possessionis. nam vbi duo impetrantes aliquod beneficium essent in gratia ęquales & pares, vtputa quia essent eiusdem diei: nec constaret de hora & essent eiusdem tituli & ab eodem põtifice, tunc locus esset adeptioni primę possessionis, vt. dict. ca. duobus de rescrip. Item si vnus vendat tibi & mihi aliquam terram, licet tibi primo vendiderit, & mihi secundo: si tamen mihi prius tradiderit, ero in iure potior, vt. d. l. quotiens cum simi. Nisi tamen ipse venditor cõstituisset, se tuo nomine possidere: quia tunc per constitutũ transfertur possessio, sicut si vere tradidisset. l. certè. §. primo. depreca. ff. Bartol. in. l. ab emptione de pac. ff. not. in. l. quãuis. §. si conductor & l. interdum de acqui. pos. ff. Panormi. in. c. secundo. de consuetu. Bald. in rubri. de contrahen. empt. C. & Iason in dicta. l. quotiens in quarta colum. Et hoc si venditor constituens se possidere tempore constituti possidebat, & soluta precij quantitas, vel habita fides de precio secundum ipsum. Item fallit in signatura facta: quia illa ęquipollet traditioni possessionis, vt transferatur dominium, allegat. l. quòd si neque. §. si. de peri. & cõmod. rei vẽd. ff. Quod facit pro arboribus signatis in nemore, aut pro porcis signatis in glande. attamen per signaturam non transfertur dolium vini. l. prima. §. si dolium de peri. & cõmo. re. ven. ff. Item fallit in contractibus ab ecclesia celebratis. nõ dico in personis ecclesiasticis, sed in contractibus ecclesiasticis, vt si ecclesia re ruinosa emphiteoti caret, vni primo: deinde alij secundo, & sibi traderet. crederẽ attamen isto casu primum præferendum, non obstante dispositione illius legis quotiẽs. Et hoc ideo, quia ecclesia debet esse amatrix & cultrix iusticiæ & ęquitatis. pulcher tex. in. c. primo circa medium de alien. feud. in vsi. feudum. Nec debet in suis contractibus fraudem adhibere cap. per tuas de donati. facit cle. cum illusio. de renũci. Nec debet ecclesia laqueos tendere. xxxvij. quæst. j. de viduis not. in. ca. inter alia de immuni. eccle. Et ideo ne inde iniuriarum nascatur occasio, vnde iura nascuntur: credo primum præferẽdum, cum contraxit cum ecclesia, licet prius secundo fuerit tradita pos. & ita firmant Hosti. & Ioã. And. in. ca. conturbatur de his quæ fi. à præla. si consen. ca. Licet Iason post nonnullos doctores canonistas teneat oppositum, tamen ista opi. mihi in iustitia placet. Et si dicas quare plus sic dictis in ecclesiis & contractibus ecclesiasticis, q̄ in solis personis ecclesiasticis, respõdeo: quia in contractibus ecclesiasticis communiter fiunt tractatus & deliberationes, quæ nõ fiunt à sola persona ecclesiastica: ideo sic facillime non debet euanescere tanta authoritas. Item in contractibus eccle. communiter plures adesse consueuere. ergo grauius est pluribus fidẽ infringere quàm vni. Iuncto quòd ecclesia debet esse cultrix iusticiæ, & fautrix. Sed vbi de prioritate traditionis non constaret etiam in priuatis: tunc pręsumitur primo emptori fuisse tradita, non secundo Cyn. in dict. l. quotiens. Vel si vnus probat de precij numeratione, alius non: tunc in dubio præsumitur prius tradita illi, qui numerauit, quãuis secundo emerit nota. Bald. in. d. l. quotiens, & dicit se ita consuluisse.

De duobus impetrantibus beneficiũ eadẽ die.

De priuile. possessionis primitus adeptæ.

Vide de constitu. ac designatura.

Quid de segete miui.

Ecclesia non debet fraudẽ facere.

III. Article.

Le seigneur de fief est a preferer a tout autre crediteur, & apres luy celluy qui a rente sur dõmaine, la chose baillee a icelle rente est preferee a tous autres qui y ont rente acquise.

¶ De istis prælationibus, vide per glos. & doc. in. l. prima. de priuile. do. & l. priuilegia de priuile. cre. ff. & per dy. in reg. iur. qui prior de reg. iu. in. vi. cũ quibus doc. breuiter dic: aut omnes creditores prætendunt ius reale, aut personale.

Primo casu, aut omnes prætendunt pignus conuentionale, aut prętorium. Aut quidem conuentionale, & alij prętorium. Siquidem omnes prętendunt conuentionale & priuilegium reale: & tunc si expressum prætendāt, & sint eiusdem temporis, & tunc vnusquisque admittitur ęqualiter, nisi res fuerit separatim obligata. Et tunc aut agunt contra debitorem, vel extraneum possessorem: & tunc melior est conditio occupantis. Si vero agant inter se, melior erit cōditio possidētis not. in. l. si fundum. §. si duo de pigno. ff. Si diuersis temporibus, tūc habet locum regula prævalet iure, qui pręuenit tempore, vt. l. potio. & l. creditor qui. po. impig. ha. ff. fallit hęc regula in eo qui mutauit ad domus refectionem. l. interdum qui po. in pigno. hab. ff. Quod tamen probandum erit per ipsum creditorem. Item fallit in eo qui mutauit in impensa funeris. l. impensa de reli. & sumpt. fun. ff. Idem in eo qui mutuauit semen causa frumenti percipiendi, vt præferatur in fructu agri artic. l. procuratoris. §. in tributum de tribu actio. ff. Et ista distinctio est etiā seruanda in his qui tacitum pignus prætendunt. Aut omnes prætendunt tantum priuilegiū personale: tunc si sint eiusdem tituli, ęqualiter procedunt & concurrunt non attento ordine temporis, vt dicta. l. priuilegia cum ibi not. de pri. cre. ff. fallit in duobus dotibus ab eadem substantia debitis. & in fisco. Sed vbi sunt diuersorum titulorum, & tunc aut priuilegia sunt paria. & simul concurrunt, aut disparia & præfertur tunc qui habet potius ius seu priuilegium. Sed vbi aliqui prætendunt reale & alij personale: semper reale præfertur personali, vt præscript. suprà articu. primo & articulo secundo. de præscript. *En coustume.* eod. libro. Et quòd habentes ius reale sint præferendi, est text. in. l. eos. C. qui po. in pign. ha. cum simi.

III. Article.

L'ypothecque especial ne se diuise, mais le general se diuise.

Duplex hypotheca.

❡ Hic est quartus huius rubricellæ articulus in iure multum ponderosus. Dico in primis quòd duplex reperitur hypotheca. quædam est hypotheca tacita quæ duplex etiam est. nam vna est quæ introducit à lege tacite sine facto hominis: vtputa si cōtrahatur matrimonium, bona viri & vxoris sunt hinc inde tacite obligata. Hinc dicit Bal. in. l. pe. C. de pig. acti. quòd mortuo marito potest vxor sua propria authoritate absque aliqua licentia iudicis remanere in detentione domus quam cum marito viuente inhabitabat iure familiaritatis tanquā vxor: & eam potest propria authoritate pro dote sua possidere. Et idem Bald. in. l. cum tibi. C. qui poti. in pig. ha. Idem tenet Iaso. in. dict. §. item seruiana. licet. de consuetudine defuncto viro, vbi sunt plura ædificia competentia: mulier habet secundum & non primum: quia primum est hæredis, vt in titu. *De douaire de femme noble.* Infra vbi videas. Potest adhuc poni exemplum in hac tacita hypotheca à lege inducta quando quis contrahit cum fisco, tunc bona sua sunt ipsi fisco hypothecata. l. secū da in quibus causis pigno. vel hypothe. taci. contra. & l. prima. C. si propter public. pensitationes. Item potest adduci exemplum aliud in tutore, vel curatore administrante bona pupilli, vel adulti: quia pro tali administratione bona illorum sunt tacite hypothecata. l. pro officio. C. de administra. tuto. Idem in administratione ecclesiæ glosa in ca. ex literis extra de pigno. & in ca. similiter decimosexto. quęstione prima. Alia est autem hypotheca tacita & generalis, quæ licet sit à lege inducta; id est, tamen mediāte ministerio hominis circa ipsam hypothecam, vt si quis conducat prædium rusticum, vel vrbanum, certè si cōductor ibidem bona inducat: tunc inducitur quædam generalis hypotheca tacita, vt. dicto. §. item seruiana, cum ibi nota. & in. l. certi iuris. C. de loc. cum similibus. Secundum principale membrum est tale, quòd est alia hypotheca expressa, vt quando quis expresse hypothecat bona sua vniuersaliter, vel particulariter de qua in textu & per scriben. in dicto. §. item seruiana. Et istę hypothecæ grandi modo differunt in hoc præsertim, quòd si bona expresse hypothecata alienentur, transeūt semper cum onere hypothecę. l. si debitor. C. de distract. pign. Sed bona tacite hypothecata non sic cum onere hypothecę trāseūt, sed possūt sine isto onere hypothecę alienari: nisi fuissent fortè à locatore, vel creditore inclusa. l. est differentia in quibus causis pigno. vel hypoth. tac. contra. ff. Propterea fuit ibidem derisus nerua iurisconsul. de seruis quos dicebat per fenestram posse liberari, videte per Angel. in. l. inquilino de damno infec. ff. Et hypotheca secundum Ioan. Fabri. in penultima columna dicti. §. item seruiana. dicitur alypos quod est sub: & thesis positio, quasi suppositio, vel obligatio. Istis tali pacto breuiter suppositis, insto contra textum nostrum, qui dicit hypothecam specialem esse indiuisibilem. Immo videtur, quòd diuidua sit cum theorica docto. communis sit, quòd obligatio quantitatis omni respectu est diuidua respectu primitiuę obligationis, & obligatio dandi est omni respectu diuidua. l. stipulationum. §. & harum de verbo. obligatio. ff. l. in executione eodem titulo. l. si duo de acqui. pos. ff. eod. l. si stipulatus de solu. ff. Et quòd si diuidua tam contractu quàm obligatione, & etiam effectu: sic probo. Primo, quòd sit diuidua contractu: quia in contrahendo à principio, licet stipulatus sum triginta nomine hypothecę, potero tamen stipulari quindecim ergo, & cætera. quod autem sit diuidua obligatione probo: quia si decedat promissor relictis pluribus hæredibus diuiditur inter hæredes proportionibus hæredita-

Idē i administratione ecclesiæ.

Bona differētia in hypothecis.

AEthimologia hypothecæ.

Quomodo quid dicitur diuiduum effectu.

reditariis.l.prima.C.si cer.pet.& quòd sit diuidua effectu probatur: quia solutio partis debeat liberari à parte ratio: quia tanquam vtilitatem affert solutio partis pro parte. Sicut solutio totius respectu totius ergo. Vt autem huius punctuli veritas pateat, dicamus breuiter in hac tam scabrosa materia, quia dicit Paulus de Castro in l.stipulationes non diuidũtur in septima colum na de verbo. oblig.quòd tantomagis in hac ma teria cogitat, tãtomagis dubitat. dicamus igitur quòd licet naturaliter id quod debetur ex hypo theca communiter sit diuiduum, est tamen indiuiduum legaliter per iuris dispositionem, seu or dinationem. Scitis enim quòd diuiduum, vel indiuiduum potest considerari tripliciter. Primo modo naturaliter secundum naturam. nam omnes res corporeę & inanimatę sũt diuisibiles per partes discretas seu separatas: Exemplum in veste, domo, frumento & similibus. Et omnes res incorporeę, vt iura, obligationes & actiones sũt per naturam indiuiduę.l.prima.de re.di. ff. quia istę res nec tangi possunt, vt institu.de seruitu. vrba.& rub.præ.in princip. Similiter omnes res animatæ sunt per naturam indiuidue, vt homo vel aliud animal.nam si diuiderentur subiectum totũ per separationem animę rationalis, vel vegetatiuę sensitiuę destrueretur.l. rerũ mixtura. de vsuca.ff.cap.afferte.cum ibi traditis.de præsump.extra. ergo istę res non possunt diuidi naturaliter, sed solum intellectualiter. Item secundo legaliter sicut in casu nostro. Et tertio, tam legaliter quàm naturaliter, vt late prosequuntur scriben. in dicto.§. & harum &.l. eadem.§.Catho.eodem titu.& dicta.l. stipulationes non diuiduntur: & quia est tantum grauis materia. sufficit mihi ponere, quæ sunt nostrę præsentis spe culationis. Stabit ergo conclusio ex prædictis, quòd hypotheca specialis prout capitur in consuetudine nostra est indiuisibilis legaliter. Et adeò quòd plures possessores rerum obligatarum conuenti actione hypothecaria non habent beneficium diuisionis. Bartol.in.l. Mochis de iu. fisci.ff.Facit.l.creditoris.de distract. pign.ff.& l.quandiu. C.eo.titul. Quoniam causa pignoris indiuidua dicitur.l.hæreditariam. de euict.ff.& l.pignoris de distract. pig. ff. Et ideo quia multi sunt pauperrimi, qui non habent Bartolum: ideò hic pono formaliter eius questionem. dicit Bartol. Quæro plures sunt possessores bonorum, an creditor possit eligere quem vult, vel an debeat quemlibet conuenire pro rata. quidã dicunt quẽ libet pro rata per hunc textũ, qui dicit omnem, quod est nomen collectiuum, vt not.in.l.si pluribus.ff.de leg.secũda. alij dicunt contra, & exponunt hic omnem, id est quemlibet, quę est verior: dico, quòd potest eligere quem vult. nam pro paruo debito tota res quãuis magna tenetur, vt.l.quandiu.C.de distract.pign. Ita dicit glos. & est expressum.l.creditores de distra.pig. Respondeo ad hũc text.qui dicit omnem possessorem tu debes scire, quòd omnes in plurali nume ro est collectiuum: ita loquitur gloss.in dicta.l. si pluribus. Sed in singulari numero est distributiuum, vt idẽ sit dicere omnis quòd quilibet hęc no.per gl.in.l.tertia de sta. Ho.ff. & ibi est tex. merito ergo glos.exponit omnem & quemlibet licet quandoque quilibet possessor conueniatur pro rata in casu.l.fin. C.de debi. rei public.lib. xj.hęc sunt verba quæ sunt cordi tenenda: quia in. dicta.l. Mochis ipse loquitur de hypotheca. Sed attende: quia contra prædicta sunt plures te xtus.quorum primus est in.l.secunda. C.de anno.& tribu. libro.x.ibi ne vltra modum earundem possessionem, &c. &.l.secunda. C.de alluuionibus &.l. omnes qui patrimoniales ibi pro rata portione exponit ibidem glos. cum commu niter possidet, vel insolidum exponit glosa quan do ex asse.&c.& in.l.cum possessor de censibus ff.ibi in text.vt omnes pro modo prædiorum pe cuniam tributi conferant, &c. Bene tamen verum est, quòd Saly.in.l.secunda.C.de hęre.act. in penultima quæstione dicit, quòd vbi ageretur de canone rei datę in emphiteosim persoluẽdo, quòd isto casu nõ deberet propter plures rei debendi hæredes fieri debiti, vel canonis diuisio, quia emphiteosis transiuit ad filios: non vt ad filios, sed vt ad heredes, & ex persona hæredum conditio primęua non immutatur. Aduerte insu per etiã quòd possessor tenetur ad arreragia etiã præteriti temporis.l.imperatores in prin.de publicanis.ff.&.l.j.iuncta glo.de anno. & trib.C. lib.x. Quod est singulare, item consueuerunt mi hi dicere rustici, ꝙ ipsi possunt extrahere hominem alterius fori ratione tributi, vel census soluendi & conuenire in loco vbi ager tributarius possidetur: quod obseruãt insulares, & pro hoc. l.forma censuali cauetur.§. si vero de cẽsibus.ff. Quod intellige cum authoritate principis, vt in glo.super verbo leuari.in fi.aliàs nõ. Stabit igitur resolutio, quod plures possessores rerum obligatarum conuenti actione hypothecaria non habent beneficium diuisionis, sicut plures fideiussores, vt per eundẽ Barto.in.d.l. Mochis de iur. fisci.ff.facit.l.fin.§.si vnus ex pluri.appella.ff.& l.creditor de distract.pig.ff.quia causa pignoris indiuidua est.l.hæreditariam de euict. ff.&.l.pignoris.ff.de pign.quæ iura allegat Ioan. Petrus de fer. in forma responsionis libelli in actione hypothecaria in glos.super verbo exceptionem excussionis versicu.Sed nunquid plures, &c.sed quid dices, si nulla dies in contractu adiiciatur ad soluendum hypothecam? Respon.quòd tunc est inspicienda patrię consuetudo, vel melius sol uendum est in fine anni. Cyn. in.l. idem. C.de loca.docto.in.l.qui hoc anno de verbo. obligatio.ff. nam in obligationibus, quod minimũ est sequimur.l. semper in stipulationibus de regula iuris. ff. Attamen si debitor vellet soluere ante

Hypotheca est legaliter ĩdiuidua.

Secũda regula idiuiduorum

Possessores rerum hypothecarũ non habẽt beneficium diuisionis

In ratiõe tributi ꝓ soluendi possit unus debitor de foro suo extrahi.

In obligationibus quod minimũ est sequimur

terminum, tunc dominus teneretur recipere.l. quod in diem de solu. ff.l. cum quia Calēdis de verbo.obliga. ff. Sed non posset soluere partem ante tempus: nec aliàs allegatur pro hoc tuto.§. Lucius.de vsu.ff.nota.in.l.quidē extimauerunt: si cer. pe.ff. Istud fallit in emphiteoteta fiscali. qui & ante tempus partem canonis soluere potest.l.penulti.C.de collatione fundo. patri.lib. xj. & sic priuatus est in hoc fisco priuilegiator. Insuper aduerte quòd ĩ istis hypothecis sub certa die soluēdis, non est necessaria solutionis interpellatio per tex.in.l. secunda. C.de iure emphit.quia dies interpellat pro homine.l.magnā C.de contrahen.& cōmitten.stipu.Sed est questio an emphiteota petens à domino, quòd sibi ostendat rem pro qua tenetur deuerium soluere, sit audiendus. Dicit Ioan. Pe.de fer.post Specu. quòd cū dominus sit in possessione sua, tunc debitor non est audiendus, nisi prius soluerit, vt in cap.querelam.de elect.sed solutione facta: tunc dominus tenetur ostendere.ar.cap. peruenit.de censi. Nisi appareat, ꝙ solutio fuisset facta per xxx.annos: quia tunc dominus excusaretur ar.l. litibus.de agrico.& censi.lib.xj. C. Sed si dominus petat ab emphiteota, vt sibi ostendat ad oculum rem emphiteoticariam, tunc audiendus est dominus, vt videlicet scire valeat adueniente casu quo emphiteota à solutione cessaret, à qua re ipsum expelleret. artic.l. Titius hæres.de acti. emp.ff.& in cap.peruenit.de censi. & dixi in titul. primo huius consuetu.artic.secundo. Transeo ad secundum nostri articuli punctum in quo dicitur textualiter.

Emphiteota fisci pt etiam ptē canonis ante tempus soluere.

Mais le general,&c.

Diuisio triplex.

¶ In qua diuisionis materia vltra ea quæ suprà dicta, & suprascripta sunt est considerandum, ꝙ triplex est diuisio. Prima q̃ fit à principio quando plures simpliciter se obligant, sed non insolidum, vt.l. reos,§.cum talibus.de duo. re.ff.declarat Barto.in.l.ij.§.primo.& nota in.l.fin.vl. col.de duobus reis.ff.Secunda diuisio est quę fit ex post facto ex dispositiōe legis, vt in pluribus fideiussoribus obligatis insolidū. Nam si omnes sunt soluēdo beneficio epistolę diui Adriani, diuiditur inter eos obligatio pro rata.§. si plures. insti.de fideiusso.l.inter eos,& ibi scriben.de fideiusso.ff. Et ista diuisio.l.hodie. etiam competit pluribus reis debendi quando omnes soluendo sunt, vt in auten. de duo.re. in prin.vnde sumitur autentica. hoc ita.C. eod. titu. Et ex ista diuisione legis, vel consuetudinis orta est,& insurrexit in præsens consuetudo nostra quæ dicit hypothecam generalem esse diuisibilem, licet de iure hypotheca sit indiuisibilis per tex. sing. in.l.ij.C.si vnus ex hęredibus pluribus creditorum, vel debitorum partem suam debiti soluerit. Tertia diuisio est diuisio hominis, & non legis, vt quando sunt plures rei debendi obligati insolidum: & qui renunciassent beneficio de duobus reis: tunc creditor petēdo ab vno ex eis partem suam virilem intelligitur dimisisse pro rata summam inter eos. Et consequenter sic fecisse pactū de non petendo ab aliquo eorum nisi pro rata: & sic fit diuisio ex post facto mysterio, vel facto hominis ex receptione partis. Nam creditor recipiendo solutionem pro parte debiti ab vno ex pluribus obligatis insolidum sibi præiudicat, ne possit amplius insolidum petere ab vno ex eis: sed intelligitur summam inter eos pro rata diuisisse. Quod tamen est limitandum quatuor modis. Primus est quando ille qui debet, soluit partem suam virilem: & non plus vel minus, aliàs non induceretur diuisio glo.in.l.inter eos.§.primo.vbi Ange.& Imol.ponunt de fideiusso.ff.& dicit Angel.idem quòd habuit de facto hunc casum Florentiæ. Secūdo limitatur, vt videatur ex receptione partis debiti creditor suum debitum diuisisse, vbi debitor soluit creditori tanquā partem ad ipsum spectātem, vt creditor simpliciter recipit. Secus autē vbi debitor simpliciter soluisset. Cyn. Bald. Salyc.& alij in.d.l.si creditores. C.de pact. Et est ratio secundum Baldum: quia quando debitor ꝓ parte sua, hoc expresso signāter soluisse dicitur, tunc facit actum contrarium obligationi quæ fuerat insolidum. ideo de necessitate inducitur diuisio. Secus quando simpliciter soluisset: quia tunc censeretur esse solutio facta ad diminuendum cumulum debiti principalis. Tertio limitatur, vbi creditor recepisset ab vno ex correis debendi partem suā de sorte principali: secus vbi recepisset partem de accessorio & arreragiis: quia ista receptio partis accessorij non debet præiudicare in principali. argu.l.nuda. C. de committen.stipu. cum glos.ibidem in glos.& scribent.in.l.si pacto.qua pœnam. C.de pact. Quarto limitatur, nisi creditor recepisset saluo iure solidi. Nam isto casu non videretur diuisisse Bald. Salyce. Paul.de Castro.& Iaso.in dicta.l.si creditores. Idem & multo magis si creditor clare protestaretur, quòd per talem receptionem creditor non intendit sibi præiudicare, quin residuum possit repetere à quocunque. Bene facit textus in lege si debitor.§. primo. ff. quibus mo.pigno.vel hypothe.solui. Ex his habes opportunè quòd malè dicunt dolosi rustici, qui excipiunt crebro aduersus dominos creditores fortè hypothecarios, quòd ipsi diuiserūt denarium partem pluries recipiendo: & sic nituntur euertere & eneruare obligationes insolidum conceptas contra dolum, & versutiam quorum poteris opponere prædictas limitationes. Sed quid in hypothecam specialē peto insolidum ab vno ex hæredibus debitoris, & postmodum in alia causa peto ab omnibus. Alij opponunt de tacito pacto ar.l.post vēditionem. C.de pact.& l.si creditores.eo.titu. dicūntque quòd elegi vnam actionem, & sic quòd ad aliam non debeo habere

De diuisione legis & hominis.

habere regressum.l.ancillę subtractæ.&.l. manifestissimi.§.primo & secũdo. C. de fur.quid erit isto casu.dic quòd mihi non nocet. Nam creditor petendo, vel agendo pro parte virili contra vnum ex pluribus obligatis insolidum, tunc petendo non diuidit,sed eligit.vnde sibi non prę iudicat doc.in dicta.l.si creditores. & ita intelligunt doc.legem inter eos.de qua glo.opponit in.d.l.si creditores.

Des choses qui sont reputees meubles,ou heritaiges.

Premier Article.

Moulin a eaue estãt en basteau est repute meule.

¶Sed vtrum tale molendinum facere liceat in nauiculis. Respond. Bartolus in.l. quominus. de flumi. publica. in vltimo. quæstio. quòd sic. Istis tamen concurrẽtibus. Primo si per hoc iter aut statio nauigij non fiat deterior. Secundo, si fiat sine incommodo vicinorum. Et proprietas istorum molẽdinorum erit ędificantiũ, non eorum qui ripas fluminum possident:nec erunt talia molendina publica sicut insula quæ nascitur in flumine,vt per Bart.ibidem.

II.Article.

Moulin pendant estant sur riuiere est repute heritaige.

¶Sed quę potuit esse ratio dubitandi in hoc articulo,credo quòd ista fuerit,quia cum rota molendini quæ est validior & efficacior pars illius continuę moueatur propter continuum aquę motum,credidissent campicolę & cæteri indocti, ꝙ molendinum esset quid mobile iudicãdum. Sed profecto, vt hic vides,cõtrarium determinatur: quia est quid immobile. nã solo cohęret & ædificatur causa perpetuę morę: & etiam molẽdinum dicitur à molendo secundum Iaso. in.l. prima. de acqui. vel amit. pos.ff. & sumit nomen à mola qua bladum trituratur,& triticũ quatitur. Mola ergo est dignior pars molẽdini ex qua molendinum sumpsit nomen:quia à digniore parte nomen sumendum est glo. & docto.in lege prima. de verbo.oblig.ff. Sed mola est immobilis:quia grauis & ponderosa nimirum : ergo si molendinum terrenũ,iudicetur immobile. Et nota quòd non solum bladum,seu triticum est molendum: sed etiã homo debet moli inter duas molas:scilicet inter molam spei,& molã timoris.glo.singula.in.c.Serpẽs decepit me de pen.distinct.prima.super verbo,non desperata. De istis molendinis aliqua posui suprà titu. *De basse iustice*.arti. quarto.Sed pone quòd ego incœpi ędificare molendinum:& alius post me etiam incœpit ędificare:sed ante me illud perfecit,quæritur an possim eũ prohibere.Glos.& Bart.in.l.naturaliter. de acqui.re.domi.tenent quòd sic,vbi videas de istis molendinis.Vide Barto.in.l.quominus.de flumini.publi.ff.in.l.fluminum.de dam.infe.ff. in.l.j.de acqui.plu.arcen.& in.l.fi.de vsuc.ff.

Homo debet moli inter duas molas.

III.Article.

Vng pressoer edifie en vne maison qui sans despecer ne peult estre oste dicelle, est repute pour heritaige

¶Verum est, quòd torcular est causa perpetuæ moræ, & sic iudicatur immobile.

IIII.Article.

Cuues & tous autres ouuraiges qui ont este mises & appropriees en la maison, pour perpetuelle demeure qui ne peuuent estre ostees sans despecer, sont reputees heritaiges.

¶In hoc articulo ponitur,ac redditur ratio legis concedendę,quòd ista quæ enumerantur,reponuntur in domibus causa perpetuę morę. Aduerte insuper, quòd quædam sunt quæ mobilia videntur:quæ tamen non vt mobilia describuntur. Pone exemplum. Defuncto milite relictisq; tribus filiabus hęredibus suis,vxor ipsius militis volebat à castro extrahere munitiones, veluti tormenta & balistas. dicebam id fieri non debere:sed in castro relinqui oportere. Nam vt dicit Bal.in.c.j.§.si quis.de manso.iij.col.de contro. inuesti.quem sequitur Iason in præludiis feudo. colum.xj.versi.alibi. Bal.quòd concesso castro simpliciter, videntur mihi esse concessæ munitiones quæ sunt ad defensam castri ibi positæ perpetua destinatione patrisfami. quanquam nõ sint affixæ,vt trabuchi manganeli balistæ, & similia faciunt tradita per Barto.Angel.doc.in.l. si quando.C.de bo.vac.lib.x.

De tormẽtis, machinis, & balistis.

V.Article.

Toutes choses de maison tenant a clou ou cheuille sont reputees pour heritaiges.

¶Intellige sanè cum fuerint affixæ perpetua destinatione:nam tapisseria quę clauo suspenditur in aula & ædibus mobile iudicatur,& alia similia. Similiter & lectuli lignei,armariola,& similia sunt mobilia:& sic semper vidi practicari. An iura & actiones inter mobilia vel immobilia numerẽtur? Vide Bar in.l.mouentium.de verb. signifi.ff.& docto.in.l.quàm tuberonis.in prin. de pe.ff. Veritas est quòd nomina debitorũ sunt genus de per se.l à diuo pio.§.j.de re iud.ff. Tamen an sint mobilia, vel nõ iudicabimus de his secundũ naturam eorũ quæ in ipsis continentur.

Nam si actio continet mobilia, iudicabitur mobilis. Si immobilia contineat: tunc immobilis æstimabitur & censebitur. Sed quid de pecunia ad emptionem prædiorũ destinata, an inter mobilia vel immobilia computetur? Vide Ias.in.l. sciendum.qui satisda.cog.ff.

De communaulte de biens.

Premier article.

Hommes & femmes mariez ensemble, soyent nobles ou roturiers acquierent communaulte de biens, apres quilz ont este par an & par iour ensemble. Toutesfoys sil ya aultre conuenance entre les parties, elle vauldra.

¶ Hic est notabilis articulus. Sed not. quantum ad tex.illius quòd illa verba.

Toutesfoys sil ya aultre conue.&c.

¶ Fuerunt verba addita à compositoribus nostræ consuetudinis apud Turonum, vbi reuisæ & correctæ fuerunt antiquæ totius ducatus consuetudines, quod fuit anno domini millesimo quingẽtesimo septimo. & incepit dominus præsidens reuidere illas consuetudines mense Septembris die.xxv. vt patet infra in suo processu verbali in illis verbis.

A lexecution desquelles,&c.

¶ Quod prodest scire ad hoc vt si illo tempore essent aliquæ causæ introductæ, quòd iudicaremus secundum pristinas, non secundum nouas consuetudines, cum certum sit eas futuris dare formas negociis non pendentibus vel præteritis.l.leges & constitutiones.C. de legi.c.ij. & fi.cõstitu.cum similibus. Est igitur verum quòd de consuetudine & de iure inter virum & vxorem sit quædam societas: ac quędam promiscuus vsus. Barto.in.l.j.iterum ammota.ff.facit.l.aduersus vxorem.C. de crimine expila.hære. vbi dicitur quòd vxor est socia diuinæ & humanæ domus, accedat etiam.l.si cum dotem.§.si maritus.solu.matri.ff.vbi habetur quòd ipsa est particeps infortuniorum & commodorum & incõmodorum viri sui. Facit ad supradicta.c.significauit.extra.de dona.inter vi.& vxo.licet glo. in illo cap.super diuisionem modificet & declaret illud.c.de quo puncto infra videbimus. Et de hac consuetudine communitatis matrimonij facit mentionem Ioã.Fab.in auten.in donatione.C.de secundis nup. Et etiam de iure omniũ bonorum societas inter virum & vxorem consistere potest.l.alimenta.§.fi. de ali. & ciba.le.ff. Et in eo quòd dicit textus noster in illis verbis.

Valet cõsuetudo quòd uxor certã de bonis mariti partem habeat.

Toutesfoys sil ya aultre conue.&c.

¶ Nam valet consuetudo, quòd vxor accipiat in bonis mariti certam aliquam partem, de quo puncto docto.in cap.Raynutius.extra de testa. Sicut erat in ciuitate Tuscana secundum glo.in d.c.in verbo.tam tertia.in fine. Sic etiam si aliter conuentum fuerit in contrahendo matrimonio, valebit talis conuentio, vt dicitur in tex.nostro. Et quòd talis conuentio seruanda sit, tenet Ioan.Fab.in.l.de fideicommisso.C.de transac. sequitur etiam in rubric.de nup. vbi iocose inquit viros debere esse cautos, vt faciant quantum vxores sint percepturę cum quibusdam mulieribus mors maritorum sit lætitia. vt est gloss. in.l.fina.super verbo tristitię.C.de iure do. Aduerte insuper quòd intelligunt quidem consuetudinem nostram esse duobus modis limitandam. Primo vt illa societas coniugalis sortiatur effectum pro bonis mobilibus & immobilibus matrimonio cõstante per coniuges acquisitis: licet generaliter loquatur. tamen debet recipere intellectum à regulis iuris communis.c. cum dilectus de consue.l.si serui.de noxa.act.& Iason in.l.nõ dubium.de leg. Sed istud quibusdam non placet consideratis verbis nostrę consuetudinis (nam si vt debent) ponderentur, videntur declarare societatem sub nomine & signo vniuersali cum dixit,

Mors maritorum quibusdã mulieribus est lætitia.

Consuetudo recipit intellectũ iuris communis.

Communalte de biens.

¶ Et indefinite loquitur. Et nemo ambigit indiffinitam æquipollere vniuersali.xix.di.si Romanorum.l.si cui.xix.de serui.& lege si seruitus. de serui.vrb.prę.glo.ac docto.in procem.decre. super verbo in iudiciis. Item in generali societate veniunt, & sunt communicanda omnia bona quæ tempore societatis possidebantur à sociis.vt.l.j.pro socio.ff. & talium bonorum statim contracta societate ipso iure transit de vno ad alium possessio. & dominum absque alia traditione pro æqualibus portionibus vt singulariter dicitur in.l.ij.ff.e.tit. Attamẽ prima limitatio videtur tutior, & de iure verior, vt nisi expresse actum fuerit, non sit omnium bonorũ contracta societas, ita firmat gl.in.l.iij.pro socio.ff. Tu dic quòd in terminis nostræ cõsuetudinis videtur esse contracta societas bonorum, sed non quouismodo, aut qualitercunque acquisitorum, nisi expresse actum esset. Et ideo cõmunicarẽtur virtute cõsuetudinis, quæ acquisituri sunt coniugio durante ex eorũ industria honestati cõgrua: Et pro hac parte allego.c.significauit.de do.inter vi.& vxo. Abhorruit enim lex, quòd quæsita ex turpi aut inhonesta causa venirent in actione pro socio, sicut etiã non veniunt in actione mãdati.l.si remunerandi.§.rei turpis mandati.ff. Porro res donatæ vel relictæ alteri coniugum, non dicuntur conquæstus. vt.l.coiri societatem pro soci.ff.cum legibus quę sequuntur. Et aduertatis ad vnũ verbũ quod scribit Io.Fab.in proœ. insti.

Quæ veniant cõquæstuũ appellatione.

insti.super verbo Iustinianus. ꝙ si quis acquirat illud quod erat sibi ex successione venturũ,quòd illud acquisitũ non censetur cõquæstus. Est ergo conquestus,quòd ex opera,solertia vel industria alicuius quæritur: eius appellatione non continetur hæreditas, vel legatũ.vt dic.l.coiri societatem.cũ ex legibus sequentibus: & in lege duo. societatẽ.§.duo colliberti.ff.pro socio. Per quas leges dicit Ioã.Fab.in.d.procem.insti.in verbo Alamanicus,& ibidem sequitur Ioan.de Platea, ꝙ donatio facta alteri coniugum apparente, cui aliàs successurus erat donatarius , in re donata non censetur cõquestus. Ideo alius coniunx partem non habebit iuxta consuetudinem Franciæ, quæ vult conquestus factos constante matrimonio esse viro & vxori cõmunes. accedat.l.castrẽse de castren.pecu.ff.l.de impo.lucratiua descriptione.lib.x.C.quæ iura allegat gloss.in titu.de concubinariis.§.quia vero in quibusdã super verbo conquæstus. Et si quis acquirat id quod erat sibi ex successione venturũ, non censebitur conquæstus, ad hoc vide Bald.in.d.l.coiri societatem. Nec si vendat hæreditatem quam habet,& pecuniam in alia dominia acquirenda conuertat cum subrogatum & c.l.si eum.§.iniuriarũ si quis cautioni.ff.nã ista acquisitio est pristini effectus & antiquæ potestatis. Credo tamen in conscientia vbi maritus ex pecunia cõmunia acquireret, & id quod est sibi ex successione vẽturum, quòd ipse teneretur cõmunicare quæsita. Sed quid de dote ? dico circunscripto vsu, ꝙ & si vir & vxor si sint in generali bonorum cõmunitate, attamẽ non fiet communicatio, sed fiet ipsi mulieri suæ dotis restitutio. probatur in.l.actione.§.fin.cum l.sequẽ.pro socio.ff. quod est singulariter notãdum,& ita etiam ibidẽ firmant doctores,& etiã Petrus de Fer.in titul. de forma libelli in causa societatis super verbo vndecunque.

Quid sit conquæstus.

Acquisita ex pecunia quæ uenit ex patrimonialibus uenditis non continetur nomine cõquæstus.

II.Article.

Communaulte de biens na lieu que en mariage,si elle na este cõuenãcee.

¶ Sed quid de iure?an sit verum quòd plures in simul habitantes,negocia communiter tractantes videantur societatem adinuicem cõtraxisse? dicit Bald.in.l.j.C.qui testa.fa.pos. ꝙ licet sit expeditum, quòd fratres mortuo patre retinẽdo hæreditatem patris in commune per hoc nõ intelliguntur societatem contraxisse text.secũdum Ias.ibi in.l.ex parte.§.si filius familiæ herc.ff.& l.cum duobus.§.si fratres pro socio.ff.tamẽ dicit ipse Bald. post Nicol.de Neapoli.in.d.l.j.qui test.fa.pos.quòd ex quo fratres simul habitarũt diu,seu longo tempore, & omnia bona simul habuerãt, & communibus expensis sine computo vixerunt,negocia promiscue exercuerunt, quòd ex istis præsumitur inter eos contracta societas. l.j. in fi .cum.l.sequenti.ff. de his qui deie. vel effu.capit.si duo fratres de beneficio fratris. & insuper dixit consuetudine taliter obseruari, & sequitur Alexand.in consi.xxiij.incipiente consideratis his quæ in processu.secundo volu. Sed Barto.plenius hanc materiam attingens tam in l.cum duobus.§. idem Papinianus pro socio.ff. & in.l. si patruus. C. communia vtriusque iudi. & in.l. Titium,aut Mæuium.§.altero de administra.tu. ff.facit in illis locis quatuor casus principales quos recensere indecorum non erit: vtpote,quia hæc societatis materia in iure est opulenta, licet apud nos sit per consuetudinem: vt hic vides expedita. Et in effectu considerando Bartol.ipse videtur adhærere consuetudini nostræ, vel potius consuetudo videtur inhærere doctrinæ suæ.nam Bartol.vult in dictis locis, vt nunquam sit contracta societas , nisi expresse actum sit inter partes. Primus igitur Bar. casus est iste, quòd quãdo omnes fratres simul habitantes nõ sunt omnes maiores, sed alter eorũ est pupillus: alter maior.concludit ipse in locis præall.quòd inter eos non est contra societas.l.vt in conductionibus.pro soci.ff. Sequitur & Pau.de Castro in consilio.clxxxiij. Et ampliat istam conclusionem Bart. Iaso.in.d. l.prima, quòd qui testa.fa. pos. vt procedat,quòd non videatur tali casu cõtracta societas etiam si de vtilitate pupilli tractaretur, quòd vtile & conducibile esset, quòd intelligeretur contracta societas secundum Bald.in. l.cum oportet in tertia colum. C.de bo. quæ libe. Et insuper limitat ipse Iason hãc doctrinam Bart.quatuor modis. Primo nisi pupillus haberet tutorem,qui communicaret aliis fratribus,& alij sibi communicarent: tunc intelligeretur contracta societas. textus in.l.vt in conductionibus pro soci.ff. Bald. in.l. si patruus præalleg. Nec obstat secundum eundem Iaso. Si dicatur,quòd tutor debet interponere authoritatẽ pupillo verbis.l.prima in fin.de autho.tu.ff.quia respondet Bald. in dicta.l. si patruus, quod verum est quo ad actus qui expediuntur verbis: secus quo ad ea quæ expediuntur factis,vt.l.ante penulti.§.fundum. de contrahen. emp.ff. & in simili respondet Bald.in.l.mandatum.C.mandati. in.ij.oppositio. Secundo notabiliter limitat , nisi pater pupilli mandasset nomine communi exerceri ; quia quo nomine iussit testator,eo nomine factũ præsumitur : nonobstante quòd esset vnus illorum pupillus.l.qui negociationem in princip.de administra.tu.ff.ita limitat Bald. in dict.l.cum oportet.in tertia colum.de bo.quæ libe.C. Tertio limitat dictam Barto. conclusionem procedere in pupillo.secus in adulto carente curatore per regul.l.si curatorem habens. C.integr.restit. minorum,ita etiam limitat do. Alexand.de Imo.in consi.xlix. Quarto limitat quòd licet verum sit pupillũ non posse expresse, vel tacite societatẽ cũ fratribus contrahere tamen si aliquid secum cõmunicatum sit,vel cõmune nomine factum,poterit pupillus quando pupillarẽ ætatem

Societatis materia in iure est opulenta.

No.pro nostra cõsuetudĩe quæ ponitur infra tit.de tuteurs.

excesserit ratum habere si fuerit bene gestum. ita etiam Bal. in tractatu de duobus fratribus, quem perfecit Barto. præmortuo. & allegat ad id. l. si pupillus. de noua. & delega. ff. Secundus casus principalis dicti do. Barto. est talis, quòd quando omnes fratres sunt maiores natu: sed neuter eorum negociatur. quia sunt nobiles aut diuites, concludit ibidem Barto. quòd quanuis hæreditatem paternam indiuisam possideant, tamen nõ præsumit inter eos esse cõtracta societas, nisi expresse sit dictũ per text. in. d. l. ex parte. §. si filius famil. hære. ff. & ita in effectu cum eo tenent Fulgo. & Paul. de Cast. in. d. l. si patruus. C. cõmunia vtriusque iu. Confirmat illud Iaso. per tra dita. per Saly. in. d. l. si patruus in vlti. colũ. vbi tenet quòd si fratres omnes redditus & fructus possessionũ paternarum, immo etiam lucra adinuicem communicent. tamen per hoc non intelligitur contracta societas, cùm ista communicatio habeat causam discontinuam, nisi legitimo tempore talis communicatio sit facta, vt de fructibus rei cõmunis. ar. l. cum de in rem verso. de vsur. ff. & l. si certis annis. C. de pactis. Vnde cõcludit Saly. quòd sola communicatione fructuum, vel aliorum lucrorum non inducatur societas omnium bonorum, immo nec etiam illorum singularium bonorum, ex quibus fructus & redditus percipiuntur. Nec propterea ad com municandum in futurum tenerentur, & istam Saly. sententiam refert, & sequitur Alexand. in cõsil. xxiij. incipiente Visis dubiis &c. in primo volu. Sed contrariam sententiam, scilicet quòd societas possit tacitè cõtrahi etiam inter eos qui non negociantur, si ex aliis actibus possit apparere societatis effectus & affectus, tenuit Bald. in d. l. si patruus. vt est inter nobiles qui nõ faciunt questuarias mercantias. Tamen quæcunque dona, quęcunque salaria, quascunque dotes in communi conferunt: nemo negare potest quin isti sint sociales actus, ex quibus præsumatur intentio ac voluntas societatis. ar. l. duo fratres. de acqui hæred. ff. quia factis datur intelligi propria voluntas. l. reprehẽdenda. de institu. & substitu. C. Ideo Iaso. perpendens tantorum doctorum cõtrarietatem, dat talem singularem doctrinam, dicens conclusiue fratres omnes maiores natu. quorum neuter mortuo patre negociatur quãuis indiuisam hæreditatem paternam possideant cõ muniter: tamen non censetur inter eos esse contracta societas, nisi interuenirent alij actus, licet non quæstuarij, aut mercantiales? sed sufficit, ꝙ sint actus communitatiui & sociales. & sic reducuntur Barto. & Bald. ad bonam concordiam. Limita. secundo hunc principalem Barto. casum nisi ex diuturnitate temporis, & communi vsu viuendi & concurrente coniunctione sanguinis esset pro communitate præsumendum per regulam. l. Procula. de proba. ff. nam ex istis tribus absque alia negociatione inter eos censeretur

Not. etiã pro cõsuetudine.

Sola communicatio lucroru non inducit societatem.

contracta societas. fac. l. si seruus communis de do. inter vi. & vxo. ff. & ea quæ traduntur in. l. quæ dotis. solu. matri. ff. Tertius casus principalis dicti Bart. est talis quando mortuo patre, alter ex fratribus tantũ negociatur, alter non quòd inter eos nõ intelligatur esse contracta cõmunitas seu societas, & ita transeunt Fulgo. & Pau. de Castro. in. d. l. si patruus. Hoc limita, nisi iste fra ter qui non negociatur, cõferat dona, vel redditus forte præbendæ suæ, & alia quæ sibi vndecunque obueniunt: quia ex istis actibus reciprocis cum negociatione alterius præsumeretur esse contracta societas, ita tenet Bal. in. dicta. l. si pa truus, & in tract. de duobus fratribus. Hinc dicit Bal. in. l. prætor. §. sed filius de eden. ff. ꝙ si sunt duo fratres simul habitãtes mortuo patre, quorũ vnus est notarius vel aduocatus, alter mercator. Et lucrum suum ponunt in communi, ꝙ ex hoc intelligitur & præsumitur quidam socialis consensus inter eos.

¶ Quartus casus principalis, qui est cæteris vtilior, est talis. Quando omnes fratres mortuo pa tre negociantur, & sunt natu maiores, quòd inter eos præsumitur esse cõtracta societas, sicut in du bio præsumitur matrimonium contractum inter virum & vxorem simul habitantes. l. in concubinatu. vbi Barto. ad hoc no. de concub. ff. quia etiam isti sunt actus qui nõ possunt geri citra ius & nomen societatis arg. l. pro hærede de acqui. hæred. ff. Sed dicit illud esse verum, non tamen quòd intelligatur per hoc contracta societas omnium bonorum, sed solum illius negociationis vel mercaturæ quę exerceretur eo, quia actus no stri voluntarij non extenduntur vltra quàm geruntur. l. j. §. si quis hoc interdicto. & ibi Bart. ff. de itinę. actúque priua. Et plus dicit idem Bald. in. d. l. si patruus. illud intelligendum in actibus vniformibus, vt quãdo omnes exercentur in vna mercatura aut negociatione, videlicet pannorũ. Sed in actibus difformibus & varietatem haben tibus credit, vt intelligatur esse contracta societas omnium bonorum. Et sic est contrarius in hoc ipsi Barto. tenent Panor. in consil. lxvj. incipiente attingam breuissime. j. volu. & Alexan. in consil. lxxviij. in. ij. volu. incipiente discussis. Et licet durum sit recedere à doctrina tantorum doctorum, attamen semper vidi opinionem Bal di practicari & obseruari in practica, vt in actibus difformibus quãdo omnes fratres negociantur, & diuersas negociationes exercerent, ac lucra inuicem conferunt, quòd inter eos videatur esse contracta societas omnium bonorum, & in hanc partem inclinat etiam Ias. Et comprobat quatuor rationibus, quæ adducuntur per Ludo. Ro. in consil. ccxcj. incipiente cum isti fratres. Et aduertas ad me obtestor te. nam omnes casus quos suprà posui, loquuntur de his qui communiter viuunt, & sui iuris sunt. nam si fratres viuo patre negociarentur, & mercaturam exercerent siue

Actus uolũtarii nõ extendũtur ultra quàm geruntur.

siue in actibus vniformibus, siue deformibus, nõ intelligeretur inter eos cõtracta societas eo, quia fructus aduentitiorũ debentur ipsi patri. ita Bal. in.d.l.cum oportet.de bo.quæ libe. & in.l.certum.famil.her.C. Sed queritur, pone quòd vnus ex fratribus communiter negociantibus emit de pecunia communis negociationis fundum, & emit illum suo proprio, duntaxat nomine, an teneatur talem fundum communicare? dicit Bart. sub dubio, forte ꝙ non, sed penè pecuniam quæ ex negotiatiõe ipsa processit.l. si vnus ex sociis. §.j.pro socio.ff. Sed mihi videtur, salua pace tãti doctoris quòd ille text. non hoc probet, quia si eũ ponderes, ipse intelligitur de his qui non sunt omnium bonorum socii. Casus autem noster est in sociis omnium bonorũ.& Bald.in.l.si vt proponis.C.de rei vẽ. dicit, quòd si patruus & nepos simul habitãt, & fructus simul percipiunt de communi, & patruus magis sagax vendidit fructus, & emit inde prędia suo nomine, quod tamẽ tenebitur communicare si erant socii omniũ bonorum, & secũdum eum intelligitur talis tacita & præsumpta societas esse in dubio contracta ex æquis partibus.l.si non fuerunt.ff. pro socio. in prin.leg. Hinc dixit pulchrè Bald.in.l.cũ duobus.§.si fratres.pro soci.ff. quod alias fuit decisa quæstio de facto, quòd duo fratres remanserunt in communione in hæreditate paterna, quorum vnus maior natu ibat ad emendas merces, alter domi stationem tenebat, & exercebat maior frater, qui pecuniam retinebat & expendebat, fecit quasdam emptiones fundorum, & instrumenta faciebat fieri in sua persona tantum fratre ignorante, & his prædiis solum suo nomine emptis promiscue vtebatur cum aliis fratribus. Tãdem frater minor decessit, relicta vna filia. Et frater maior dicebat illas res emptas suo nomine esse suas proprias. & dicit Bald. quòd Cyn. cum hæc quæstio esset sibi in medium adducta, consuluit pro dicta filia & hærede ipsius fratris minoris defuncti. & sequitur etiam Bal.in.d.c.cum oportet. Insuper dicit Bald.in.d.l.si patruus, quòd si sunt plures patrui, vel nepotes socii, & vnus clã ignorãte alio emat possessionem pro se & hæredibus suis, quòd nihilominus talis possessio debet communicari, quia clandestina emptio non debet sibi patrocinari, cũ non potuerit altero iusto renunciare societati. Et quòd prædia sic empta debeant communicari, tenet Pet.de Ancha. in consi.cclxxxix. incipiente filius Hugonis. & Alexan.in consi.xlix.in primo volu.& in cõsil. xxij.in.ij.volu. Insuper aduerte ad vnum singulare verbum. Bal.in.l.ex diuerso.solut.matri.ff. dicentis, societatem posse non solum inter masculos aut mares, sed & inter fœminas & masculos mixtim posse contrahi. Nam mulieres rusticæ ligonizant in campo sicut mares, & debẽt ad portionem lucri admitti. accedat.l.alimẽta.§.fi. de alimẽtis & cibariis legatis. & ita practicatur.

Societas inter patruum & nepotem contrahi potest.

Prædia ex cõi pecũia empta, sunt cõferẽda tanꝙ cõia

Societas inter mulieres sicut inter mar.

Quæro de quæstione quam habui pro me, cũ acquiuissem domum nobilem loci de Bourneuf, & in parte mea haberẽ turrim quæ est in illa domo, & parẽs meus dominus loci de Auignon teneret aliàs hospitii partes, & quia domus illa erat communis, pro indiuiso volui locare partem meã cuidã stipendiario. nolebat ille parens pati, quòd inhabitaret. petebam quòd aut tantum daret, aut cõductorẽ admitteret. hinc orta est quæstio. quæritur quid iuris. gloss.in.l.non aliter.de vsu.& habita.ff. Cy.in.l.viã veritatis.de loc.& conduc.C.& Bal.in.l.nemo prohibetur.C.e.& Pau.de Cast.in.l.hæc distinctio.loca.ff. tenent pro me contra dictum dominum de Auignon vt teneatur admittere conductorem stipendiariũ, si idoneus sit, nõ aliàs. Sed quid erit, sunt duo fratres domum communem habẽtes, quæ consueuit locari: vnus vult locare, alter non. quid iuris. dicit Bald. multũ pulchrè in.d.l.j.C.qui test.face. poss. quòd præfertur ille qui vult locare attenta consuetudine præcedenti.l.arboribus.§. vsufructuarius. cũ ibi no. in glo. de vsufructus.ff. Idem tenet Paul.de Cast.in.d.l.hæc distinctio.§.cum fundum.loc.ff. illud limitat Bald.in.l.Sabinus. communi diuidun. ff. nisi esset discordia inter fratres, quia vnus vult inhabitare domum, alter vero vult quòd locetur, præfertur isto casu, qui vult inhabitare, quod est perquam notãdum. Et dicit Saly.in.l.iubemus.ca.ij.C.de sacrosan.eccle. ꝙ si duo fratres, vel duo socii habeant fundũ communem. vt vnus vult, quòd colatur & seminetur, prout debet: alter vero qui est rixosus & litigiosus, dicit quòd ipse non vult quòd pars sua colatur vel seminetur. Et dicit fratri vel socio suo, quòd faciat coli & seminari partẽ suã, id est, respectum suæ partis, quia fundus est communis pro indiuiso. Euenit tamẽ quòd ille qui volebat seminare, excoluit totum fundum. dicit Salyç. ꝙ ipse nõ tenetur de fructibus aliquo modo alteri consocio suo respondere. Et dicit Pau.de Ca.in d.l.j.C.qui testa.face.poss. quòd si duo fratres, vel duo socii habẽt domum communem pro indiuisa, & vnus eorum totam domum inhabitat, quòd non tenetur ad aliquam pensionem socio vel fratri, cum vtatur re cõmuni ad vsum destinatum.d.l.Sabinus.communi diu.ff. Idem tenẽt Bal.& Ang.in.l.duo fratres.de acquir. hære.ff. Sed quid diceres de vltima rustici voluntate qui optabat filios suos semper manere in communitate, vt domum opulẽtiorem ac feliciorem facerẽt, vt iussit in extremis, vt filii in communitate viuerẽt, quin erit iuris, dic ꝙ si iusserit eos stare in societate temporibus perpetuis. Sic non valet talis iussus. Secus si iusserit eos stare in societate vsque ad aliquod tempus, quo casu valeret. Bal. & Ang.in.l.si duo.ff de condi.insti.& Ias.in.l. si non sortem.§.si centum.de condi.inde.ff. Sed quid dicemus de istis rusticis & de multis ciuibus qui associant sibi quotidie aliquẽ ex filiis suis in.

tertia vel quarta bonorum mobilium & conquestuum, an possit subsistere talis contractus cum consuetudine nostra: caueatur, quòd persona cõsuetudinaria seu ignobilis non possit vni ex filiis plusquam alteri aduantagium, vt ita loquar, facere, & tamen per tales vias contrariũ faciunt, vt patet per sensum. Et sane est apud me stupenda res, & tamen ista tolerantur. Consilium tamen est, vt alii fratres quos factum tangit, consentiant argumento eorum. quæ nota. docto. in. l. si. C. de pact. Et credo quòd vsus istorũ & tolerantia processerũt ex medullis consilii Bald. quod posuit in. l. j. C. pro socio. & Salyce. in. l. si societatis. C. eod. vbi ponunt de consilio, quando pater vult quòd filius spurius succedat sibi sicut legitimus, quòd faciat eos inuicem cõtrahere societatem omnium bonorum præsentium & futurorum, tunc dicunt doctores, quòd ratione societatis inuitę succedit spurius, sicut si esset legitimus, id est, ad eum descẽdit commodum successionis, ergo apparet quòd id operatur ipsa societas. Et quod nõ potest fieri de iure, fit tamen mediante societate. Quærit Salyc. quid de illis qui dant pecudes extimatas insolidam per quinquennium, forte vt in fine diuidatur, & pecudes pereunt, quomodo teneatur pastor reficere aut reparare? Et distinguit, aut perierũt naturaliter, & tunc ad nihilum pastor seu rusticus tenetur, quia isto modo essent perituræ apud dãtem, nec extimatio isto casu prodest, quia in contractibus non ordinatis ad trãslationem dominii nõ censetur emptio. vt. l. cum duobus. §. damna. pro socio. ff. l. iij. loc. ff. Aut perierunt fortuito casu, & tunc aut sine culpa rustici, & tunc periculum est commune, ideo dimidietatem æstimationis tenetur rusticus reddere. vt. d. §. damna. Aut culpa rustici, & tunc si tempus societatis diuidẽdæ venerat quando perierũt, & tunc ad dimidietatem adhuc tantum rusticus tenetur, quia in pluri damnum non intulit. Aut nondũ venerat diuidendæ societatis tempus, & tunc ad totam æstimationem tenetur secundum Bald. in. d. l. j. pro socio. C. sed Salyc. ibidẽ dicit esse summopere aduertendum, quòd fiat talis æstimatio habito respectu ad tempus periculi, non ad aliud: & dicit in hoc multos in conscientia errare. vide etiam per doctores in. l. si pascenda. C. de pac. Aduerte etiam, quòd secũdum Angel. decla. inuenitur in extrauagantibus positis in fin. decimæ colla. feudorũ, quòd animalia minuta, vt oues, capræ, & porci, debent dari ad tres annos. Et in vnoquoq; anno debet pastor dare pro capra duodecim formaticos optimos, & pro pecude seu oue sex. & debent esse mediocres arbitrio boni viri. In fine vero, capra, vel ouis data, ante omnia erit ipsius tradentis, nisi ille qui acceperit soluisset tertiã partem precii ipsius, quia sic erit commune. Capreti vero, & agni, & lana erunt communes. In porcis vero, omni anno sunt partiendi porcelli. Nisi ille qui acceperit, voluerit tenere eos vsq; ad tres annos, & in fine trium annorum omnia partiri debent per medium, & etiam porcelli nati de porcellis. Sed parcat mihi tãtus vir, quia nõ vidi in vsibus feud. ista quæ ipse allegat, nec alibi quòd meminerim: tamen authoritas eius est magna.

De pecudibus rusticis datis.

De morte pecudũ cõmunium.

De donaisons faictes entre gens roturiers.

Premier article.

Le roturier peut dõner a vne personne, ou plusieurs, qui ne sont ses heritiers presumptifz de ses heritiers, tous ses acquestz, & tierce partie de son patrimoine, a luy aduenuz a cause de ses predecesseurs, a vie seullemẽt, & tous ses meubles a perpetuite. Toutesfoys il pourra dõner a perpetuite tous ses meubles, acquestz, & tierce partie de son patrimoine, ad pias causas, pour le salut de son ame. Et sil na point de patrimoine, les acquestz representẽt en ce ledit patrimoine. Et en default dacquestz & de patrimoine, le meuble represente le patrimoine.

Cestuy article na este expedie ne accorde, mais remis a la court.

¶ Sed quid faciemus de isto articulo non expedito, & de aliis similibus non expeditis? iudicabimúsne secundum ipsos? Respondeo, quòd iudicabimus secundum ipsos, si fuerint iuri consonantes. Sed vbi inuenienus eos à iure dissonos, tunc secundum veterẽ præsidatus obseruantiam iudicabimus, aut tantisper curiam consulere debemus. accedat. c. pastoralis. ex. de fid. instrumẽ. cum ibi not. Et si pristina patriæ obseruãtia istis articulis obuiet, vel contradicat, & sint ambo æqua, tunc serua quod erit æquius. Nã dicunt docto. quòd si in vno volumine reperiantur statuta contraria, semper seruandum est illud quod est iustius & æquius. ita Bald. in. c. cum olim. de cõsuetu. Alexan. de Imol. consil. lviij. in. iiij. volu. incipiente in præsenti causa magnifice prætor. docto. etiam in. l. gallus. §. quidem recte. de libe. & posthum. ff.

¶ Sequitur in textu.

Ad pias, &c.

¶ Sed quod est illud relictum, quòd dicitur ad pias causas. breuiter dic, quòd quicquid fit pro salute animæ, dicitur esse relictum ad pias causas.

no, in

no.in.l.si quid Titio.de leg.ij.ff.& ista est sententia Bartol.in repetitione.l.j.C.de sacrosan. eccle,in.vij.col.vtputa. Sed quid si relinquatur diuiti amore dei.potest tamen secũdum eundem Bartol. aliquis esse diues, sed indigens alicuius rei secundum statum suum,& tunc etiam est laudabile ei facere eleemosynam. allegat sanctum Tho.in quarta quartæ.q.xxxij.arti.vij.Sed dare euidenter diuitibus,non est dare ad pias causas, secũdum ipsum.Et quid si relinquatur diuiti, qui tamen non sit diues secundum qualitatem suam. vide Bal.in.l.j.in.xviij.col. & pulchrè per scriben.l.illud.C.de sacrosan.eccle.Ange.& Imol. in.l.stichum.§.stipulatio.de verbo.oblig.Et dicit Bald.in.d.l.j.C.de sacrosan.eccle. in.v.col. quòd relinquere consanguineo est: quid pium si ille sit pauper vel indigens,& fiat amore dei. & scripsi in titul. *De successions de gens roturiers*.In arti.*Personne coustumiere ne peut faire la condition, &c*. Vbi videas. Dicamus ergo pro intellectu consuetudinis nostræ,quòd legatum relictum ad pias causas, est quicquid relinquitur pro salute animæ.vt etiam per Barto.in.d.l. si quis Titio. de lega.ij.ff.Item cum relinquitur aliquid miserabilibus personis: vt viduis, pupillis, peregrinis,pauperibus,& auxilio destitutis, ac incarceratis.intelligo autem,quòd omnes isti pauperes sint.Item cum requiritur piis locis, vt ecclesiis. vt cap.fi.de test. pia sane loca sunt etiam monasteria,hospitalia, & alia loca in quibus pauperes vel auxilio destituti aluntur, & alia opera charitatis exercentur.l.si quis ad declinandam.&.l. orphanotrophos.C.de episc.& cleri. cum simi. Itẽ quando quid relinquitur pro redimendis captiuis.l.nulli.C.de episco.& cleri.Item pro puellis egenis maritandis.secundum Bartol. in.l. j.ff.solu.matrimo.& in.l.si ego.de iu.do.ff.nam dicunt docto.in cap.fi.extra de feriis, quòd isto casu est pia causa. Item quando relinquitur pro luminaribus,vel ornamẽtis ecclesiæ, vel pro fabrica,vel libris,aut aliis rebus qui ad diuinũ cultum spectãt,siue temporaliter, siue in perpetuũ. vt not. in.d.cap.fi.de testa. Item quando relinquitur aliquid ad custodiã ciuitatis,aut locorum communium,vel publicorum.ar.c.ij. de immuta.eccle.Item quando ad refectionem pontium, & viarum.not. in.l.j.§. ad municipium. ad leg. fal. item ad refectionem murorum ciuitatis,vel oppidorum,si tamẽ immineat necessitas. ar.l.ad instructiones.C.de sacrosan.eccles. & cap. non minus.& cap.aduersus.de immunita. eccles.extra.& per docto.in autenti.similiter. C. ad leg. fal.Item si fiat lega.pio loco,vel pauperibus,aut similibus pro restitutione male ablati incerti. vt per Barto.in.d.l.j.in repe.C.de sacrosan.eccle. alleg.c.sicut dignum.§.eos insuper.extra de homi.cum gloss. Et aduerte quòd quãtum ad istum punctulum,de testamento ad pias causas,dico ꝙ articulus noster debet hodie intrepide practicari.nec dicas,quòd ille non est expeditus,cũ summa ratio sit illa quæ pro religione facit.l. sunt personæ.de reli. & sump.fu. ff.iuncto quòd ista legata tunc intantum fauorabilia, quòd de istis relictis ad pias causas nõ possit detrahi falcidia. Panormita.& scriben.in cap.Raynaldus.de testa.immo nec etiam Trebellianica. ita Barto.in l.Marcellus.ad Trebel.ff.licet Ioan.And.in.d. cap.Raynaldus,voluerit tenere contrarium. Et etiam si hæres renunciaret hæreditati vt nollet adire,nihilominus legata ad pias causas facta valerent. Panormita. in cap.relatum.l.j. extra de testa. ista enim non subiacent solennitatibus iuris ciuilis. Adhuc dico ista testamenta ad pias causas facta esse,ita fauore plena quòd valent,licet sint captatoria.Bartol.in.d.repeti.l.primæ. C.de sacrosan.eccle.Barto.in.l. Theopompus. de do.prælega.ff.Bart.& Bald in.l.captatoriæ. de legat.j.Alex.l.captatorias.C.de testa. milit. & cano.in cap.cum tibi.extra de testamen.licet Bald.Salyce.Ange.& Iason in.d.l.captatorias. dicant captatoriam dispositionem ad pias causas non valere, quando substantia dispositionis confertur in voluntatem tertii,cum quibus sunt Imol.in.l.captatoriæ.de lega.j.ff.& in.l.captatorias.de hæred.instit.ff.Ludou.Ro.in.d.l.captatorias.C.de test.mili.Sed teneas primã opinionem tanquam benigniorem, quia tenẽda est opinio doctorũ quæ fauet piæ causæ.vt.d.l. sunt personæ de religio.& sump.fu. & de residuo materiæ articuli.vide quæ scrip.in titul. *De successions de gens roturiers*.In art.incipiente.*Personne coustumiere*. & quia hic consuetudo permittit limitatiue ecclesiis relinquere.quæro, an consuetudo vel statutum disponens,quòd res immobiles non possunt in ecclesia alienari,vel in ecclesiasticas personas valeat, dico quòd non. Barto. in.l.fi.C.de sacrosan.eccle.Abbas in cap.ecclesia sanctæ Mariæ.de constitu.& Ias.in.d.l.fina. per autenti.cassa & irrita.eo.tit.C.

Relique-re cũ san-guineo pauperi pro amo-re dei est quid piũ.

De incar ceratis,te net Bald. in tracta. carceris in fi.

Sũma ratio est, ꝙ pro religione facit.

II. Article.

Le donataire doibt auoir possession de la chose a luy donnee par la main de lheritier, si le dõneur ne luy en baille en sa vie la possession.

¶ De quo puncto vide per doct.in.§. perficiuntur.instit.de do.& in.l.si quis argentum. C. eo. tit.cum similibus.Et idem dic in donatione ecclesiæ facta. nam licet dominium ex solo titulo in ecclesiam transferatur.vt no.& traditur in.l. fi.C.de sacrosan.eccle.&.l. traditionibus.C.de pact.& in.c.ij.de consuet. in antiq.cum similibus non trãsfertur possessio, sed opus est apprehensione.vt per Inno.Panor.& canoni.in.d.c. ij.de consuetu.Licet archid.in cap. moderamine.xvj.q.j.videatur sentire oppositum. Stat ergo conclusio, quòd licet ex titulo solo ecclesiæ

Ex solo titulo ĩ ecclesiã trãsfertur dominium. Ex solo titulo ĩ ecclesiã nõ transfertur possessio.

De semblable disposition.

Nõ expedie, mais remis a la court.

¶ Id est vbi vigeat similis, & eadem cõsuetudo, sicut in hoc præsidatu.

VII. Article.

Donaison simple faicte entre conioinctz par mariage, en la maniere deuant dicte, ne vault, si elle nest cõfermee par testament.

¶ Istæ donationes simplices sunt inter cõiuges supereffluẽter prohibitæ, vt iuribus tritis. & talis de his scripsit Nic. Boeri. in suis glossis consuetudinum Bituricensium, vbi videas.

VIII. Article.

Le bastard peut faire donaison, ainsi que declaire est cy dessus es autres donaisons.

IX. Article.

Don qui est faict en concubinaige ne vault riens, soit entre nobles ou roturiers.

¶ Ergo priuatus non potest donare suæ concubinę, quanuis poterat de iure donare. l. affectionis gratia. & ibi Bartol. & docto. de don. ff. & in l. ij. C. de dona. inter virum & vxo. Bene verum erat, quòd miles non poterat donare concubinæ suæ. vt. d. l. ij. C. de dona. inter vir. & vxo. Idem est in milite cælestis militiæ. Ioan. And. in regula sine culpa. de reg. iu. lib. vj. in Mercurialibus. & Bartol. in. d. l. affectionis. Idem in quolibet clerico secũdum ipsum. Idem in doctore aduocato secũdum docto. ibidem. Nam & hi milites dicuntur. Et ratio est promptissima, quare tales inhonestæ donationes sint prohibitæ. nam homo amore insano captus, omnia bona sua sine mensura donaret. nam amore captus dicitur infatuatus. vnde pulchrè canit Baptista Mãtuanus in libro de honesto amore, in prima ecloga,

De dona. cõcubinis factis.

Ludit amor sensus, oculos perstringit, & aufert
Libertatem animi, & mira nos fascinat arte.

An autem dari possit histrioni, dic quòd non, & datum repetitur. ait Barba. in. d. l. affectionis. alleg. lxxxvj. di. c. do. cum se. Nota tamẽ perpetuo quòd etiam sacerdos potest donare concubinæ suæ, seu focariæ propter merita nõ habito respectu ad vitã luxuriosam, sed propter merita collata ab illa in ipsum donatorẽ. Sic consuluit Pe. de Ancha. in consil. ccxlviij. & hoc si legitime constaret de illis meritis, aliàs quam per cõcessionem donatoris, & sic est limitãda forte consuetudo nostra.

Propter benemerita, qs concubiæ donare põt.

X. Article.

Donataire qui prent par testamẽt tous les meubles du decede, doibt payer les debtes personnelles dudit decede.

¶ Magno æquitatis sub cõdimento est compositus hic articulus, quia qui sentit onus, sentire debet & commodum, & econtra.

Chapitre des donaisons entre les nobles.

Premier article.

Homme ou femme, soit noble ou roturier, qui entre en aucnne religion, apres quil a faict professiõ, des lors il est exclus de toutes successiõs escheues & a escheoir, & viendront a ses propres parens, ainsi comme sil estoit decede.

Per religiõis ingressũ perditur feudum.

¶ Dicit Bal. in. l. qui se patris. col. j. C. vnde liberi, quòd per transitum ad religionem ita perditur feudum sicut & per mortem naturalẽ. tex. in cap. j. §. qui clericus efficitur. Si de feud. controu. sit inter do. & agna. vassal. not. in. l. de quibus. vbi etiam doctores ponunt. ff. de legibus. Bald. in. l. data opera. col. xvij. C. de his qui accusa. non poss. & late per ipsum in auten. nisi rogari in fine colũnæ ad Trebelleya. Secus quippe in rebus emphiteoticis quę nõ perduntur per ingressum religionis. Sed in ecclesiam transeunt no. per Bart. & docto. in auten. ingressi. C. de sacrosanct. eccle. & per canoni. in ca. in præsentia ex. de prob. vbi Feli. diffuse ponit, & Iason in. l. prima colum. xij. C. de iur. emphiteotico. aliam differentiam ponit Bald. Et quia est similis articulus in hoc libro in titul. *De successions de gens roturiers* in princi. ideo vide quæ ibi late scripsi.

Nõ expedie n'accorde, mais remis a la court.

II. Article.

Homme & femme nobles peuent faire donaison lũg a lautre, de la tierce partie de leur patrimoine a viage & de tous leurs acquestz a perpetuite. Et de leurs meubles ne peuent riens donner lung a lautre. Car par la coustume ilz sont au suruiuant, si les veult prẽdre, & celluy qui les prẽdra, les aura a la charge de payer les debtes personnelles, & droict funerail. Et aussi ladicte donaisõ a la charge de nourrir & entretenir les enfans du premier decede s'aucuns en a selon

Rõ ipprobandæ donationis. Donationes morte confirmãtur.

a selon leurdit estat de viure, & eulx entretenir si a eulx ne tient.

Scitis ꝙ de iure notissimo moribus introductũ est, ne donationes inter viuos factæ valeant inter virum & vxorem constante matrimonio. l.prima, secũda & tertia, de dona.inter virum & vxo.ff. Et hoc ne mutuo amore se spolient, & ne melior in paupertatem incidat, & ne deterior fiat ditior vt dictis.l. Tamen de iure tales donationes morte confirmantur. Bartolus in.l.Papinianus de donatio.inter virum & vxorem.ff. & hoc si traditio interuenerit, vt per Bald. in consilio.cccxxxvj.libro primo, & per scriben.in l.pacta quæ contra leges.C.de pact. Sed de consuetudine nostra oppositum vides, quia nobiles possunt donare tertiam partem patrimonij ad vitam, & omnes conquæstus perpetuo: quæ consuetudo valere potest: quia sicut moribus introductum fuit, ne inter virum & vxorem donationes constante matrimonio valerent. Ita contrariis moribus seu contraria consuetudine possunt donationes permitti, sicut ĩ simili notat Alexander in.l.moribus vulga. & pupilla sub.ff. & per Angel. & Imol.in.l.captatorias de hære. insti. Sed an per iuramentum donatio inter virum & vxoré facta validetur, verior opinio est quòd sic: quia licet ista donatio sit contra bonos mores ciuiles, non tamen est contra bonos mores canonicos. igitur firmari potest iuramento per Paul.de Cast.in.d.l.pacta quæ contra leges de pac.C. Barto.in.l.seyus, & Augerius ad leg. Fal.ff. & in.l.si quis pro eo de fideiuss.ff. & latè Bald.in repet.l.ij.colum.xlix.de iureiu.ff. Ang. in.l.pe.§.mulier solu.matri.ff. Imol. in cõmento.c.cum contingat de iureiu. & ibi Panor. & per Imol. & moder.in.l.si quis inquilinos.§.si. de le.primo.ff. Licet Bart.in.l.j.de dona.inter virum & vxo.ff. tenuerit quòd non firmetur iuramento, & in.l.cum quis decedens de lega.iij. ff. quem secutus est Bald.in.d.l.si quis inquilinos, & etiam in.l.cum multæ.col.pen.C.de do. ante nup.& in repet.l.ij.in.v.quæst.C.de resci. vend. Secundo quæro an hic consuetudini possit renunciari, vt maritus nobilis possit pro libito vxori donare medio iuramento, vel econuerso, vt vxor medio iuramẽto marito suo donare. Credo quòd sic, quia statuto & consuetudini renũciari potest.l.circa locationes cum similibus. C.de loca.& conduc. Iuncto quòd nostra consuetudo prohibitiua non sit. nam si prohibitiua fuisset sicut est infra ar.iiij. tunc certum fuisset, quòd statuto prohibitiuo renunciari non posset glo.& scribẽ.in.l.vnic.C.de fideiusso.dot.dentur Barto.Bal.& Paul.de Cast.in.l.nõ dubium. C.de legibus. Tertio quæro an istę donationes inter virum & vxorem factę in contractu matrimonij sint validæ. Respon. Bal.& Saly.in.l.si. C.de dona.ante nup. quòd sic: & late Imo.in

Cõsuetudine ĩtroduci potest, ut donatio inter coniuges ualeat.

Cõsuetudini renũciari potest.

l.si socer.§.Lucius solu.ma.ff. Sed insurgit pulchra & non minus dubitabilis quæstio. an tales donationes valeant inter dispensatos per verba de præsenti, qui nondum se carnaliter cognouerunt, & antequam vxor traducta sit ad domum viri. Breuiter in hac.q.Cy.Bald. & Salyc. se reuoluunt quòd non, & ita tenent Cy.& Bal.in.l. cum in te.& Bald.& Saly.in.l.cum te.C.de do. ante nup. & Abbas Siculus in.c.pe.de spon. Et vide in simili Fely.in procem.decre.colum.iiij. & pulchrè glo.in tit.de concubi.§.& cum omne in prag.sancti. Sed quæro an valeat donatio reciproca seu vicissitudinaria, quã practici mutuã appellant. vide quę scripsi suprà titulo præcedẽ. art.iiij.vbi tenui quòd sic, & ibi videas. Quæro sexto quid in donatione remuneratoria, dic ꝙ ipsa valet no.Barto.in.l.si ita stipulatus.§.si tibi nupsero.&.l.diuortio de verb.oblig. Panor.in ca.de illis extra de condi.appo.in.c.gemma de de sponsa. glo.Bart.& doc.in.l.si voluntate.C. de dot.pro.Ias.in.l.& hoc iure.xij.col.versicu. Tertius effectus de iusti. & iu.ff.& in.l.si nõ sortẽ.§.libertus.versiculo secundus effectus de condictione indebiti.ff. Nam si ille qui donat, esset alio coniuge cui donatur inferior, vt quia plebeius diues acciperet iuuenculam nobilissimam, licet pauperrimam, tũc diceretur donatio remuneratoria secũdum docto. Vel si senex acciperet adolescentulam cui faceret donationem. Nam tunc nõ esset simplex donatio, sed remuneratoria, quæ etiam valeret in puncto iuris, & scripsi plenè supra titul. De uentes. argu.xv. Quæro septimo quid erit de vxore, cui maritus decedens dedit aliquam pecunię summam, & in secreto, & hæredes viri impetrauerunt monitiones tacitis hominibus: an mulier in conscientia possit retinere? certe dico quòd mulier retinere illam pecuniam licite non potest. nam cõsuetudines sunt etiam in foro contentioso seruandæ. Bald.in.c. quæ in ecclesiarum post glo. ibi extra de const. Et aduerte quia sicut coniugi non potest donari, sic nec alij sibi pertinenti, aut per perso.interpositam.l.si spõsus.§.generaliter de dona.inter vi. & vxo. Quod autem paulo ante diximus, donationes inter virũ & vxorem generaliter esse prohibitas, id fallit in donatione imperatoris vt.l. pe.C.de dona.inter virum & vxorem. Secundo pro extructionibus domorum exustarum vxoris faciendis.l.ꝙ si vir.ff.de dona.inter vi. & vxo. Tertio in remissione dotis, quæ etiam matrimonio constante fieri potest glo.Cy. & Bal.in.l.si cõstante.C.de do.ante nup. licet remissio alterius debiti matrimonio constante nõ valeret secundum docto. Quarto quando is qui donat, nõ fit ex hoc pauperior: licet is cui donatur fiat ditior, vt si maritus hæres institutus nõ vult adire hęreditatem, vt ad mulierem substitutam perueniat. nam vt iura dicunt, neque pauperior fit qui nõ acquirit, sed qui de patrimonio suo disponit,

An ualeat donatio inter spõsos de præsenti

Cõsuetudines sũt in conscientiæ foro seruãdæ.

Casus notabilis in quibus ualet donatio inter uirum & uxorem.

vt.l.si sponsus §.si maritus hęres.ff.de don.inter vi.& vxo. Quinto quando is qui donat,fit paupe rior,sed donataria nō fit ditior: vt si maritus det vxori ad emenda vnguenta vt.l.ꝙ autē.§.j.ff.de don.inter vi. & vxo.vel cū dedit ad oblationes faciendas,vel ad aliā piam causam secundū doc. Sexto quando maritus donaret in tempore finiti matrimonij.l.sed interim ff.de don.inter vi. & vxo. Item cum donat.causa honoris adipiscēdi, vel dignitatis cōsequendę. Et ꝙ nobiles possunt donare vni ex filiis secundum formam cōsuetudinis facit Geneseos.c.xlviij.vbi dicit Iacob filio suo Ioseph. En ego morior: & erit deus vobiscū,reducetq; vos ad terram patrum vestrorū: do tibi partem vnā extra fratres tuos,quam tuli de manu Ammorrhæi in gladio & arcu meo.

Approbatio nostræ consuetudinis de iure diuino pro articulo sequente.

III. Article.

Hommes & femmes nobles peuuent dōner a tous leurs enfans puisnez, ensemble tous leurs biens meubles & acquestz, auec la tierce partie de leur patrimoine a perpetuite, ou a lūg deux tous leursdictz meubles, & les deux pars de tous leurs acquestz a perpetuite,en maniere que la tierce partie du patrimoine,& la tierce partie de tous leurs acquestz demeurēt aux aultres enfans puisnez a chascun deux pour telle part & portion quilz peuuēt & doibuēt succeder par ladicte coustume. Et quant aux deux pars du patrimoine auecques le principal manoir & cheze demourēt a laisne.

¶ Iste articulus est intelligendus,cū ambo coniuges donant: quia vnus sine altero cōstante matrimonio nō posset donare filiis,nec aliis sua mobilia, quia illa spectant pleno iure ad superuiuentē,vt supra arti.ij. vel potest intelligi articulus,cū vnus ex nobilibus donat filiis vel filio matrimonio per mortem dissoluto. quia tunc lucratus est bona mobilia. Istis sic tactis,quæro quid de iure, an scilicet donatio inter patrē & filium in potestate constitutum, dic regulariter ꝙ non, vt per scriben.in.l.frater à fratre de cond.indē. ff.doc.in.l.si donatione.C.de colla. & in autē. vnde & si parēs.C.de inoffi.test.cum simi. Hoc verū nisi donaret ob benemerita filij,quia tūc fit non vt filio,sed vt extraneo. Et aduerte,quia oportet ꝙ illa benemerita in specie exprimantur, & ꝙ probentur: nec tunc sufficeret iuramentum patris, quia ista cōfessio fieret inter personas ꝓhibitas,& vide per Ias.in.d.l.frater à fratre. Itē oportet ꝙ ista merita sint alia q̄ obsequialia, & ꝙ sint æquiualentia rei donatæ: aliàs illud quod esset suprà meritū, censeretur profectitium. Bar. in.d.auten.vnde & si parēs,& in.d.l.frater à fratre. Sed nūc quęro ad declarationē nostri textus, vnde tanta licētia quòd nobiles possunt tantum donare vni ex filiis suis. pone quòd nobilis qui parū habet in patrimonio seruiuit principi, qui dedit sibi manu larga pecunias, & habet plures nummos, & preciosa vtensilia, & modicū patrimonij,ipse habet plures filios: nūquid poterit sic donare vni sua mobilia tam preciosa & magna, & alij in paruo patrimonio gemebundi remanebunt? nónne ergo alij poterunt hanc donationē immēsam & inofficiosam reuocare secundū terminos.d.auten.vnde & si parens. Et videtur ꝙ sic, eo quòd est inofficiosa: ergo reuocanda vsq; ad legitimam considerato tempore mortis vt volunt doct.in.d.auten.&.l.j.de inoffi.dona.adeò quòd filij possunt impugnare testamentū patris, licet hæredes eius existāt. Et hoc cum agitur de illorum legitima, vt est theorica doctorum,scilicet Bald. & Saly.in.d.auten.vnde & si parens, & hoc nō obstante.l.cū à matre.C.de rei vend. Item pater non potest per titulum onerosum,puta venditionis, vel aliàs diminuere legitimā filiorum, nec ipsam alterare nisi appareret de vera & actuali numeratione precij secūdum Ioan. de Plat.in.§.itē si quis de inutil.stipu.insti. Ideo nec ad frustrandum filios debet confiteri se debitorē alterius, vt per Ias.in.d.auten.post doct. per eum relatos. Sed istis non obstantibus tenēda est cōsuetudo nostra licet rigorosa,quia valet consuetudo legitimam filiorum diminuēs, licet non valeat,cum in totū tollat legitimam filiorū, vt scripsi ple.in ar. *Fille noble mariee,&c.* In titu. De successions de fief.

De donatione inter patrē & filiū.

Merita debēt esse æquiualentia.

De donatione inofficiosa.

Singulare uerbū.

¶ Vt per scribentes in auten. nouissima.C. de inoffi.test. Aduerte ꝙ per arrestū curię vnus nobilis fuit repulsus à restitutione, eo quòd ipse erat enormiter lęsus in dotāda sorore sua,nec potuit vti remedio legis vnicæ de inoffi.dotibus.

IIII. Article.

Hommes & femmes nobles peuuent nullement donner a leurs enfās puisnez de leuer patrimoine que les deux pars, auecques lauantaige ne demeurent entierement a laisne filz, ou principal heritier, & a leurs puisnez, ensemble ne peuuēt donner oultre leur droict de la tierce partie dudict patrimoine. Mais il les pourra auācer de ses acquestz & meubles a perpetuite: ainsi que bon luy semblera,comme dit est.

V. Ar-

V.Article.

Hõme & femme noble peuuẽt donner a personne estrange la tierce partie de son patrimoine, mis hors lauãtaige & leurs acquestz a viage seulement, & leurs meubles a perpetuite. Et si ledit donneur a enfans puisnez, lesditz puisnez prẽdront durãt ledit viage le tiers des deux pars dudit aisne, mis hors ledit auantaige. Et ledit viage failly, reprẽdront ladicte tierce partie. Toutesfois ledit hõme, ou femme pourra dõner ad pias causas, pour le salut de son ame de son patrimoine a perpetuite hors ledit auantaige iusques a la tierce partie. Lequel don se prendra sur le tout deladicte succession du donneur decede.

¶ Sed quæro notabiliter pro intellectu consuetudinis, Quis dicatur persona extranea? cum textus noster dicat

A personne estrange, &c.

¶ Dic ꝙ in terminis iuris quandoq; illa persona dicitur extranea, quę non habet illum de quo agitur in potestate, vt. l. vna. §. extraneum. C. de rei vxo. acti. & in. §. sui. instit. de hæred. quali. & diffe. quandoq; dicũtur illi extranei omnes præter superiorem & inferiorẽ lineã, vt. l. vnica. C. de impo. lucra. descrip. lib. x. quandoq; illi dicũtur extranei, qui non sunt aliquo modo cognati: vt in auten. de hære. & fal. §. inordinatum, &. C. de iure do. l. fi. & sic intelligo in vltimo casu cõsuetudinem nostram. Vel qui non succedunt ab intestato, vt. l. hæreditas. cũ ibi no. C. de pac. cõuen. tam super dot. quàm super do. propter nup.

Pourra donner.

¶ Ad pias causas: intelligo ꝙ non solum poterit donare, sed etiã aliquo quocunq; simili tit. lucratiuo trãsferre. licet solũ in consuetudine nostra de donatione mentionẽ fecerit. pro hoc bonus tex. in. l. si patroclus quæ est lex. 1. C. si mancipium: ita fuerit alien. vt manumittatur.

VI.Article.

Si aucũ noble faict acquestz en son fief, & icelluy acquestz il dõne a personne estrãge, & le donneur ayt enfans ou heritiers, iceulx enfans ou lũg deulx pourrõt auoir ledit acquest en baillãt apres lan du deces du donneur les deniers baillez pour ledict acquest auecques les coustz & mises.

¶ Hic est ꝑfecto vndiq; mirabilis art. si illũ mẽti bene vòluas. Sed ideo sic statutũ fuit vt (ni fallor) semper integraliter manu teneretur feudũ, & res feudales nõ auocarẽtur ab ipso feudo. imò & sæpenumero iura à feudis depẽdẽtia sunt tantũ priuilegiata, vt alienari nõ possunt, vt potissimũ sunt iura in ꝑsonis cõsistẽtia, vt sunt iura q̃ habet dñs in vasallos. nã ista alienari non possunt, præsertim inuitis, vel inscientibus vasallis: quia nemo cogitur inuitus esse vasallus alterius. l. si is qui &. l. inuitus. ff. de fideicõmissariis liberta. tãgit Bar. in. l. si nõ sortẽ. §. libertus in pen. col. ff. de cõdi. indebi. Ang. in. §. item seruiana insti. de act. qui multũ inuehit contra dños vendẽtes, aut alienãtes terras sine voluntate dñi. hinc & dicit Bal. in. ca. in gñali, si de feud. cõtro. sit inter do. & agn. vasalli, ꝙ rex Frãciæ non posset alienare vnã de ciuitatibus suis inuitis ciuib. vide doc. ad idẽ in. ca. auditis extra de ꝑscrip. Ideo dicebã, ꝙ dñs inclytus mazeriarũ non potuit trãsferre iura vasallorũ suorũ & iurisditionẽ, quã in illis habebat de iure in domũ insulę. ꝑsertim ipsius feudatariis nõ accersitis, sed dissentiẽtibus. Sed ad textũ reuertor: aut ista donatio fuit, cũ pacto fulcita: & tũc est irretractabilis. l. irritã. C. ꝑ don. Si aũt ex pacto nudo, & tunc succederet. l. si quis argentũ cum sua materia. C. de dona. quia nuper locuti sumus de dona. nudo pacto facta. notabitis quòd pactũ nudũ, non est actio de iure productiuũ, vt no. in. l. vulgata iurisgentiũ. §. igitur nuda pacti. ff. de pac. l. legẽ. C. de pac. d. l. si quis argentũ, vbi no. &. c. antigonus de pac. fallit in pacto geminato secũdũ Io. Fab. Ang. & Ias. in. §. in persona in. xiij. col. insti. de acti. &. d. l. iurisgentiũ & Cy. in. d. l. legẽ. C. de pac. Secũdo fallit in curia mercatorũ. nã tũc pactum nudum actionẽ ꝑducit Bar. ĩ. l. Quintus Mutius mãdati. ff. &. l. si fideiussor de fideiu. ff. Bal. in. l. si ꝑ ea. C. mandati, vel cõtra Lud. Rom. in. l. j. de verb. oblig. ff. Et generalius dico, quòd etiã in foro nostro vbicunq; ille cui per pactũ nudũ aliquid est promissum pateretũ damnũ: si sibi promissa non seruarentur, tunc vigore talis pacti nudi cõtra non seruantẽ datur actio de dolo. & sic quãuis ex pacto nudo non detũ actio, cõsulitur tamẽ per actionẽ de dolo, vbi ex illo pacto aliquid abest parti. tex. in. l. elegãter. §. seruus pactionis. ff. de dol. & ibi Bart. in. l. cũ no. in. iij. col. C. de transac. Item dicit à simili Anto. de Butri. in. c. quę in ecclesiarũ. ex. de cõsti. ꝙ licet ex pacto nudo nõ oriatur de iure Cæsareo actio, tamẽ naturalis obli. q̃ insurgit ex pacto nudo, debet habere executionem officio iudicis: secũdũ pręcepta iurisgentiũ, secũdũ quæ pręcepta ante introductas à iure ciuili actiones iusticia oĩbus ministrabatur manu regia.

An rex possit unã ciuitatem alienare ciuibus inuitis.

Pactũ nudum gemi natum, an sit actiõis productũ.

VII.Article.

Donaison simple faicte entre conioinctz par mariage, ne vault si elle nest ratiffiee & confermee par testament.

Idem statuitur in coniugibus ignobililibus, vt no. suprà titu. præcedé. ar. vij. & de hoc passu est ius tritũ. in. l. j. ij. & iij. De don. inter vir. & vxo. & in. l. cũ multę. §. simplices de dona. ante nupt. vel propter nuptias. C. cum similibus.

Nõ expedie n'accorde, mais remis a la court.

VII. Article.

Quant le filz aisne noble est marie par pere ou mere comme aisne, ou principal heritier, ne peuent ledit pere ou mere faire par donaison ou autrement, que les deux pars de leur patrimoine ne demeurent a laisne auecq' l'aduantaige, excepte es cas qui s'ensuyuẽt. Cestassauoir pour la redemption de leur corps, & necessite de leur vie.

Hic est singularis articu. in quo nos oportet scire quid est nobilitas, cum tex. noster loquatur de filio nobili per parté nobilem maritato. ideo videndum quid sit nobilitas in hac pulchra materia. varij varia scripserunt, quidam autem præstantes viri sic diffinierunt. Nobilitas nil aliud est quàm congregatio diuitiarum ex antiqua possessione. Sed ista diffinitio non bona est: quia diuitiæ nõ possunt de directo dare, vel cõferre nobilitatem, cum de se viles sint: patet quia diuitiæ congregatę non quietant animum: sed maiorem curã tribuunt, vnde Tul. Facultates & amor habendi virtutem substrahũt, & pro virtutibus affert pecunia viciũ, & infamiã. ideo philosophantes plurimum pecuniã spernebãt. l. j. de variis & extraor. cog. ff. vnde Horatius, Licet superbus ambules, pecunia fortuna nõ mutat genus. Itẽ q̄ dicta diffinitio nõ sit bona, aut q̄ non procedat probatur per. l. nobiliores. C. de commerciis, & mercato. vbi nobilitas & diuitię ponuntur, vt diuersa. Item si hęc diffinitio bona censeretur, vel iudicaretur: sequeretur q̄ ex paupertate designeret quis esse nobilis: qđ tamen verum non est. l. humilẽ. C. de incæst. & inutil. nup. fateor tamẽ bene q̄ diuitię possunt esse causa impulsiua cõsequendę notabilitatis. ideo alij præstantiores sic dixerunt, q̄ nobilitas nil aliud est q̃ virtus & boni mores, vnde Iuuenal. Nobilitas sola est anĩm quę maioribus ornat. Nõ eget externis quæ moribus intus abũdat. Pro quo optime. l. scire, §. j. ff. de tut. & cura. da. ab his. Et dicebat Rodoricus Zamorensis, cum elegãtissime de nobilitate tractaret in. vij. ca. nobilitas hominis est mens deitatis: imago, nobilitas hominis virtutũ clara propago. Nobilitas hominis humilẽ releuare iacentem. nobilitas hominis mentem refrenare furentẽ. nobilitas hominis turpia nulla timere. nobilitas hominis naturę iura tenere. hinc facetè scribit. in. v. c. q̄ requisitus quad. die. Sigismundus imperator ac multum lacessitus à quodã plebeio sibi admodũ dilecto, vt illum nobilẽ faceret doctè de vrbanè respõdit. Diuitẽ (inquit) te facere possum, nobilẽ vero minime: ac si à parte dicere vellet, nobilitatem ipsam in virtutibus consistere. vnde Gregorius, Nõ generis, sed virtutũ nobilitas, viteq; honestas gratũ faciunt deo, & honestum seruitorẽ. c. venerabilis. extra de præben. ad hoc dicebat Boecius in. iij. nobilitas est necessitudo nobilibus imposita, ne à maiorum virtute degenerent. Sed nec ista diffinitio adhuc procedere videtur, quia infans in quo non desunt virtutes, potest esse nobilis, vt. l. j. in. fi. C. de mili. testa. Itẽ quia potest esse, q̄ rusticus vel plebeius sit virtuosus in excellenti virtute: hinc dicit philosophus. i. ęthicorum, homines quosdã esse virtuosos: tamen nobilitate priuatos. fateor tamen q̄ virtutes & boni mores quãdoq; sunt causa nobilitatis cõsequendę. ideo dicendũ, q̄ nobilitas politica, seu ciuilis, de qua nunc loquimur, debet sic diffiniri secundum Bart. in. l. si vt proponis. C. digni. lib. xij. nobilitas est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra honestos plebeios acceptus esse ostenditur. Notanter dicitur qualitas, quia potest adesse, vel abesse præter subiecti corruptionẽ, & plerunq; illa perditur, vt Christo fauẽte in sequentibus dicetur: & ista est illa nobilitas per quam quis à plebicitate distinguitur. vel alio excellenti modo potest sic diffiniri. Nobilitas ciuilis est prioritas quidem in electione personę consistẽs quibusdã solẽnitatibus designata, qua talis persona digna à populo vltra alios reuerentia iudicatur, licet hanc diffinitionẽ impugnat do. Io. Raynaldi in suo nobilitatis tractatu viso. de nobilitatis diffinitione. est nuper parumper tãgendũ de ipsius nobilitatis concessione: & dic paucis sub verbis secundũ ipsum Bart. q̄ nobilitas conceditur à principatũ tenente. Sed plerunq; expresse & plerunq; tacite secũdum doc. expresse autẽ, vt per instrumẽta, vel viuę vocis organo, & ista dicitur nobilitas cum cartha. tacite autẽ, & in cõscientia, seu per indirectũ cõceditur nobilitas, quãdo aliquid confertur, q̄ nobilitatẽ habeat annexã, vt regnũ ducatus, vel comitatus. ista eĩ nobilitãt suos possessores doc. in. c. quis dicat dux Marchio. comes, &c. In vsi. feu. Idem quãdo per principem cõceduntur alicui arma, vel insignia, ex hoc eñ habẽt præeminentia & q̄dã acceptio per quã principis animus declaratur, quia non refert an verbis, vel factis quis aĩm suũ declaret. l. de quibus. ff. de leg. cũ similibus, & ista p̄t ꝯcedi per inferiorẽ à principe si concederet alicui feudo, q̄ aliquẽ possessorem nobi-

Nobilitatis cõcessio duplex.

Cũ princeps cõcedit alicui insignia & arma.

nobilitaret, vt per do. in dict. c. quis dicatur dux Marchio. Ille autem princeps, qui nobilitaté politicam directè concedere potest, est is qui in patria sua condere potest. nã ex potestate legis cõdendę hæc facultas resuscitat secundùm. d. do. Raynal. & Bart. in. d. l. ij. Hinc infertur, ꝙ ciuitates quæ statuta facere possunt, seu iura municipalia iuxta. l. omnes populi de iusti. & iur. ff. possunt qué nobilitare. tamen cæteris paribus is qui à principe nobilitatem fuit consecutus, censetur magis nobilis. l. fi. cum ibi notatis de albo scriben. ff. & secũdo infertur, ꝙ etiam extra territorium poterunt nobilitare, cũ iste actus sit voluntarię iurisditionis. Facit. l. ij. de proconsu. ff. viso de nobilitatis concessione est succinctè videndũ de causis concessionis nobili. & dicendum est, quòd propter actus virtuosos concedi debeat. l. fin. C. de statuis & imagi. ibi in text. & virtutum præmia concedi debent bene merentibus, &c. Et licet ex virtutibus de præsenti debeat moueri princeps in nobilitate concedenda. Non nego tamen, quin ex virtutibus quæ sperantur in futurum ista nobilitas concedi possit, vt quia filius natus est ex patre valente: quia ex virtutibus parentum bene filius opinamur in autenti. admini. offi. col. tertia. & l. quòd sit nolit. §. qui mãcipia. de edic. ff. & in autenti. de re. ferendariis. §. fina. colũ. ij. At politica seu ciuilis nobilitas non est conferenda incapacibus, vt sunt serui, cum de iure pro nihilo reputentur. l. quod attinet. ff. de regu. iur. & l. ab omni militia. de re mili. ff. & l. si seruus vel liber ad decurionatum aspira. C. & l. fin. C. qui mili. possunt lib. xij. Item sunt nobilitatis incapaces infideles & Iudæi, vt. l. fin. C. de iud. & licet turcę, vel mauri inter se dicũt esse nobiles, vt. l. nemo exterius. C. de Iude. ibi in verbo proceres vestros, &c. Tamen apud Christicolas sunt ignobiles. Ideo quia nec iudices esse possunt: licet per modum arbitramenti possint de causis cognoscere: quia arbitramentum, non est dignitas, vt per Dy. in. c. penulti. de reg. iur. lib. vj. Ideo nec doctorari, nec magistrari etiã possunt, vt dicta. l. fin. C. de Iudę. cum magistratus, vel doctoratus sit honor & dignitas. ca. quanto de magistris. extra. Item nobilitas nõ debet concedi infamibus, siue de iure infames sint, siue de facto: cum infamibus portę dignitatum sint clausę, vt. d. l. secunda. C. de dign. lib. xij. cum similibus. Item quarto concedi non debet, turpibus officiis vtentibus. l. ne quis ex vltimis. C. eo. titu. lib. duodecimo. Item nec criminosis vi. l. iudices. eo. titu. quia reatus omnem honorem excludit lib. primo. C. vbi senatores, vel clarissimi. nã prætextu priuilegij non debet crescere malorum seu peruersorum authoritas. l. secunda. C. de priuileg. scho. lib. xij. Et hoc cum princeps agere vult de potestate ordinata quæ iure & ratione regulari debet. Sed cum vult procedere de plenitudine potestatis, & laxare habenas, tunc quia hoc casu non qui possit ei dicere, cur ita facis secundum Bal. Certè tunc erit pro ratione volũtas, & etiam poterit tribuere incapacibus & indignis: quia videtur isto modo tunc princeps cũ isto incapace, seu indigno dispensare, præsertim vbi de incapacitate certus est. doc. in. l. Barbarius de offi. pręto. ff. & l. quidã consulebãt: cum ibi tradi. ff. de re iudi. Et ideo dicendũ, quòd nobilitas est signum solius præsumptę virtutis: & non virtus: patet quia virtus constat in voluntate & habitu mentis. l. iustitia. de iusti. & iur. ff. Hinc est quòd nobilitas potest conferri in absentem sicut visio in rebus visis, & sicut dilectio in re dilecta. quia est in acceptione solius cõferentis. igitur ignorantia nobilitati, seu effectus nobilis vel ignorantia nõ præstaret impedimentum. sicut meæ dilectioni non nocet, si dilectus id ignorat. sed per agnitionem, vel acceptionem hominis nobilitati fortificabitur, & imprimetur ipsa nobilitatis collatio, quia cum homo non acceptum esse cognoscit, tunc ille plura audet. textus singu. in. l. secunda. §. pe. de origi. iur. ff. glo. in. l. priuatorũ. C. de iurisdi. om. iudi. quæ dicit quòd statim habet dignitatem, sed non effectum. Item ex his infertur, quòd nobilitas potest alicui conferri in puncto mortis: sic de infante, sicque de furioso dicunt doc. Sed nobilitas inuito conferri non potest, licet principaliter resideat in concedente: quia beneficium non confertur in inuitum. l. inuito. de regu. iu. & non potest liberalitas nolenti acquiri. l. hoc iure de do. ff. Nunc est videndum ad quos nobilitas trãsferatur, seu extendatur. & primo videndum, an extendatur ad ascendentes. Secundo, an ad descendentes. Tertio, an ad collaterales. Primo ergo cum quæritur, an extendatur nobilitas ad ascendentes: & dico, quòd non regulariter, vt. l. prima. cum ibi not. ff. de senato. Fallit autem singulariter quo ad euitãdas pœnas & supplicia. l. moris. §. parentes. de pœnis. ff. Stat ergo conclusio & resolutio quòd ad ascendentes non extendatur, licet dicatur, quòd gloria filij sit lętitia [illegible]. Secũdus an extẽdatur ad descendentes filios [illegible] dicũt doc. quòd sic: intellige tamen de legitimis & naturalibus, nõ de naturalibus tantum, quòd bastardi non sunt de domo, aut agnatione parentum. l. pronunciatio. de verbo. sig. ff. l. cum legitime. de sta. ho. ff. probatur etiam in Abraham, qui habuit duos filios: vnum de ancilla, alium de vxore: filium autem ex ancilla genitum, à domo eiecit, nec de familia sua dici eum voluit, vt Gen. xxj. ca. & dicitur, Eiice ancillam & filium eius. Ideo dicit Baldus in. l. cum legitimę nuptiæ. de sta. ho. ff. quòd bastardi nobilium non debent deferre arma, vel insignia parentum, licet de cõsuetudine regni Franciæ aliter obseruetur: quia deferunt arma, sed barrata. Vide Barto. idem dicentem in suo tract. de insig. & armis. Sed in aliis legitimis descendentibus extenditur nobili-

Quis princeps nobilitatẽ concedere possit.

Quæ sunt causæ cõcessionis nobilitatis.

Quando princeps uideatur cũ incapace dispensare.

Nobilitas potest cõferri in absentem

tas in infinitum:saltem de consuetudine, quia vs que in infinitum habentur pro nobilibus : igitur nobiles dicendi sunt,vt not. Innocen. in cap.de multa.de præben. Hoc intelligo in nobilitate dativa & decreta personę:secus si nobilitas veniret per accidens:quia resoluto accidente,non extéditur nisi vsque ad pronepotes. per glos. & doc. in.d.l.secũda.C.de dign.lib.xij.&.l.diuo Marco.de quæstio. C dicitur auté nobilitas dari per accidés per feudum,quod est nobile & possessorem nobilitans,vel aliàs huiuscemodi Bene tamen verum est,quòd semper durabit etiam vltra pronepotes si accidens non resoluatur : vt quia successores semper tenebũt illud feudum Est ergo intelligẽdum dictum glos. vt procedat quòd nobilitas accidentalis non duret vltra pronepotes,quando in primo,vel in secundo gradu resolutum fuit accidens:vt quòd pater feudum vendiderit secundum formam consuetudinis feudorum Pulchrum est quęrere,an nobilitas transeat ad legitimos tantum, vt sunt adoptiui. Dicunt doc.quòd sic in.l.senatoris filiũ. ff.de sena. Sed an trãseat ad filias.Dic quòd sic,vt.d.l.ij. C.de dign.&.l.mulieres.eo. titu. lib.x Sed nobilitas non extéditur ex latere aui materni:vbi aliàs pater filiorum filiæ alicuius viri nobilis esset ignobilis. cum filij conditionem patris sequantur, vt d.l.cum legitime.cum ibi nota Sed an extendatur,vel transeat ad infantes & furiosos : satis ex prædictis apparet,quòd sic:quia illis potest conferri : multo magis in illis conseruari Peculiare est videre,an extendatur ad filios ante adeptionem nobilitatis progenitos, videtur ꝙ non per glo.l.senator.C.de digni.lib.xij. vbi glos.se inuoluit.not. in.l. imperialis beniuolentiæ. C.de nup.Vbi dicitur, ꝙ filius natus ante regnũ adeptum,non dicitur regis filius Sed cõtrarium est verum,scilicet ꝙ nobilitas transeat ad filios antegenitos per legem senatoris filium. ff.de sena. Debet enim filius frui fœlicitate patris.ar.l. penulti.C.de nup.pro quo.ff.de decuri.lib.j. &.l. maioris. ff.de pœnis. quia inspiciẽdũ est ꝙ filio magis prodest.l. qui in vtero de sta. ho.ff. Nunc oritur pulchra quæstio, an transeat ad legitimatos per subsequẽs matrimonium. Pone nobilem tenere puellam formosam,quæ sua pellex & concubina est , ex qua generat filiũ. Scitis quòd iste filius bastardus non est nobilis,vt suprà satis dictum est. Pater contrahit cum puella: & sic est legitimatus filius per istud matrimonium: an tunc ad ipsum filium extendatur patris nobilitas? Videtur quòd sic: quia lex ęquiparat tales filios legitimos,& ęquales reddit,vt in autent. de incæstis nupti.§.dubitandum.colum. tertia. In contrarium facit.§.naturalis.in. cap.si de feud.controuersia sit inter dominum & agnat.vasalli: vbi dicitur, quòd filius legitimatus non succedit in feudo:quia iste filius ante natus fuit, macula violati pudoris aspersus , vt.l.diuo Marco. cum ibi not. C.de quæst. Sed inclinant doctores, quòd ad talem filium transeat effectus nobilitatis paternę per no.in dicta.l.filium de sena.ff. Facit etiam:quia iste filius dedit cæteris occasioné legitimi nominis,vt in simili dicitur. insti.de hæred.quæ ab intesta.defectu.§.quibus annumerare.Et tanta est vis matrimonij, quòd omnes turpitudines sunt purgatę.c.tanta. extra. qui fi.sint legi. vt filiis ipsis legitimatis prosit patris nobilitas Nunc est opportune vidẽdum, an transeat ad collaterales. Et resolutio doctorum est,quòd non nisi ad eos transiret id ex quo insurgit, vel resultat ipsa nobilitas ex iuris successione. Facit quod ponit Ioan. Fab.in autenti.ingressi. C.de sacrosanct.eccle. Ad vxorem vero nulli dubium est,quòd transeat nobilitas,cum ipsa coruscat radiis maritorum.in autenti.de consue.§.his vero colla.iij.&.l.mulieres. C.de digni.lib.xij. &.l. mulieres. C.de incolis. libr.x. Quod est verum quandiu durat matrimonium,vel quandiu vidua remanet.l.fœminę.in fine.cũ ibi traditis.& no. ff.de sena Sed non econtra : quia vxoris nobilitas ad virum non transit,nec extenditur:quia vxor nobilis ex coniunctione viri plebei amittit honoré, vt not.in dicta.l. fœminę.de senato.ff. Sed quid si ipsa mulier nobilis nupsit plebeio, postea nubat nobili : an recuperet dignitaté,seu nobilitatem? Dic resolutorie, quòd isto casu mulier quærit nouiter.Sed non recuperat nobilitatem,quam amisit ex genere suo:quia quòd semel est extinctũ,nõ reuiuiscit, nisi interueniret principis restitutio abstergendo maculam plebicitatis.iuxta no.in.l.imperialis beniuolentiæ.C.de nup.&.l.prima.C.de senten.pas.& restit. Nunc sanè restat videre de effectu nobilitatis. Et ex mente doctorum colligo istos singulares effectus. Primus est, quia nobiles præferuntur plebeis:cũ tractatur de testimoniis. lege tertia cum ibi tradi.ff.de testi. Secundus effectus,quia nobiles præferũtur cæteris plebeis in electionibus & aliis actibus,vbi voces sunt hincinde pares.l. maiorem cum ibi nota.ff.de pacti. Tertius effectus, cum tractatur de regimine reipublicæ villarum, vel ciuitatum : vt in consulibus syndicis, & similibus pręferuntur nobiles,vt.l.secunda.§. deinde cum placuisset.de ori.iur.ciuil.ff. Quartus effectus : quia nobiles non subiiciuntur pœnis plebeiorum: nec quæstionibus, vel tormentis.l.militis.&.l.diuo Marco. C.de quęstio. Fallit autem in crimine læsæ maiestatis. C Quintus effectus, quòd in plebeio in portandis armis restringũtur habenę, vt sit ille certus modus portandi. Sed aliud est in modo portandi. Sed aliud est in nobili, vt in nobili, vt in feud.de pace tenen. & eius violatoribus. §. si quis rusticus &.§.mercator. Sextus effectus : quia si nobili inferatur iniuria, in personã reputatur illa maior : quòd si in personã plebei inferretur.l. atrocem. C.de iniuriis. Facit.l.omne delictum.in princi. de rei.

Nobilitas an trãseat ad legitimos tãtũ.

Nobilitas an trãseat ad antegenitos.

Nobilitas an trãseat ad collaterales.

De uxore nobili nubẽte cum plebeio.

de rei mili. ff. ¶ Septimus effectus: quia similes velit pugnare in duello non admittitur, nisi probet se nobilem, vt in vsibus feud. de pact. tenend. §. similes aduersus militem. Octauus effectus: quia per nobilitatem differt quis à plebeio: ¶ vnde qui facit se vocare nobilem, cum nõ sit, punitur pœna falsi. l. eos. §. fina. ff. de falsi. ¶ Visis in generali tamen aliquibus nobilitatis effectibus videndum est qualiter nobilitas ipsa perdatur, seu admittatur. Et respondeo, ꝙ primo perditur propter infamiam & delictum, quia vt dixi suprà infamibus portę dignitatum sunt clausę, vt dict. l. secunda. C. de digni. lib. duodecimo. l. iudices eod. titu. hoc intellige de infamia iuris. Sola vero infamia facti non priuaretur quis nobilitate sua iam quæsita: sed impediretur nobilitas iam quęrenda. quia fortiora sunt iura in retinendo, q̃ in acquirendo. l. qui exceptionem. ff. de condi. in. d. l. Pau. de excep. doli. l. si cum filio. de compensa. ff. & l. patre furioso. de his qui sui, vel ali. iur. sunt. ff. ¶ quanuis Barto. in dicta. l. secunda. C. de digni. videatur intelligere, quòd per solã facti infamiam perdatur nobilitas. ¶ sed prima opinio do. Raynaldi videtur ęquior pro qua est gl. in. l. nullam. C. de his qui not. infa. Item perditur nobilitas, si mulier nobilis nubat ignobili viro. l. fœminę. ff. de senato. ¶ Breuiter ego sum in noua opinione, quòd propter causas quas ingratitudine connumeramus: si tales causę, vel vna illarum contra principem committantur: credo, quòd nobilitas ab ipso principe data, si princeps id declarauerit, amittatur. Vide no. in cap. quintaualis, extra de iureiu. ¶ Et hæc est noua consideratio. Pro qua probanda adduco ea quæ scripsi in titu. *De uentes de rachaptz.* articu. decimoquinto. Vbi quæro, an propter maiorem causam ingratitudinis, quàm sit vna de quatuordecim quæ enumerãtur in. §. causas possit filius exhęredari. Probo per duo similia singularia. Primo per theoricam doc. in. l. vnic. C. de ingratis libe. vbi dicunt, quòd filius emancipatus propter ingratitudinem potest à parte in potestatem reuocari. ergo videntur, ꝙ per ingratitudinem beneficium præcedẽs perdatur. Ergo idem in proposito nostro. ¶ Secũdo probo per illud, quod ponit Bald. in dict. c. primo. §. naturales, si de feud. controuer. fit inter do. & agn. vasalli: vbi dicit, quòd filius naturalis legitimatus propter ingratitudinẽ subsequentem potest in pristinum statũ naturalitatis reuocari. Ita ꝙ deinceps nõ erit amplius (nisi nouiter legitimaretur) legitimus. Et sequitur Ias. in. l. ex hoc iure de iusti. & iur. ff. cum loquitur de doñ. antidorali, quare idẽ videtur dicendũ in proposito. ¶ Confirmo per aliud simile. nam propter ingratitudinẽ libertus in seruitutẽ redigitur, & ꝑdit ea q̃ erãt libertatis. l. si manumissiones cũ ibi no. de iust. & iur. ff. & l. manumissus. C. de liber. & eorũ libe. Sed tamẽ perdita nobilitate propter delictum, non dubiũ est quin princeps possit hanc restituere omnem maculam obstergẽdo. l. imperialis beniuolentiæ cum ibi tradi. C. de nup. & l. j. C. de sen. pas. ¶ Tamen viso de nobilitate, videndum est qualiter nobilitas in iudicium deducatur. Respond. quòd ipsa nobilitas potest in iudicium deduci tam agendo, quàm defendendo. Agendo sanè vt si imploretur officium iudicis, vt not. doct. in. §. aliam de bo. possi. insti. faciunt tradi. per Barto. in. d. l. ij. C. de dig. vbi loquitur de casus positione illius. l. facit. l. j. & ij. C. vt pro dignita. ordo seruetur. lib. xij. & c. j. de maiori. & obe. Plura autẽ in materia nobilitatis singularia scribunt doc. cano. in cap. de multa. ex. de præben. & Bald. in. l. nobiliores. C. de commer. & merca. & Io. de Plat. in l. mulieres. C. de dig. lib. xij. Sed vltra prædicta aduerte quòd quis per scientiam efficitur nobilis, ita in specie Bal. Cy. & Saly. in. l. prouidendum. C. de postul. & ibidem est text. rotundus. Confirmatur etiam, quia personæ literatæ nobilibus æquiparãtur, vt. d. c. de multa. ex. de prębẽ. & est glo. in. l. societas pro socio. ff. Idémque secundum Luc. de Pana. in. l. iudices. C. de dig. li. xij. Idémque dicendum est de licẽtiato cum doctoris appellatione in fauorabilibus licentiatis contineatur seu cõprehendatur Bald. in. l. j. col. penul. solu. matri. ff. & in. l. Athletę de exec. tut. Immo nobilitas virtutum generis nobilitati est præferenda secũdum And. Bar. in. l. is cui bonis in. iij. col. de verb. obliga. ff glo. singu. in. l. pronunciatum. ff. de verbo sig. Nam melius est propria virtute niti, quàm factis vel titulis maiorũ. l. si quid in bello de. cap. & postli. reuer. De quo se pulchrè defendebat Cicero. ¶ Et nota ꝙ nobilitas est in plurimis optime priuilegiata. nam nobilitas defertur cæteris paribus in promotione. l. ij. §. deinde. de orig. iur. ff. & in autẽ. de defen. ciui. §. Interim. col. iij. c. constitutus. cum ibi no. de appella. extra. & c. dudum. de elec. cum infinitis. ¶ Secundo defertur nobilitati in beneficium multiplicatione. vt. c. de multa. extra. de præbẽ. ¶ Tertio enim defertur in pœnarũ inflictione vel impositione. l. pedius. cum ibi tradi. ff. de incẽd. ru. naufra. Bar. in. l. capitalium. §. serui. ff. de pœnis. Vbi dicit, quòd nobiles non debent pati viles pœnarum inflictiones. nam suspendi non debent: quia apud Francos dicitur, quòd pœna extrema nobilium est decapitatio. ¶ Et no. ꝙ nobilitas in genere, quãto plus inueterascit in generatione, tanto laudabilior ac dignior esse censetur. l. tam dementes. C. de epi. aud. l. furiosi. cũ ibidẽ no. c. de nup. & l. nobiliores. C. de commer. & merca. ¶ Et isti nobiles dicunt se à negociationibus abstinere, vt plebei possint negociis & mercimoniis operã dare. vt. d. l. nobiliores. C. de cõmerciis. ¶ Si tamen nobilis operatur manibus suis in suis agris, nihilominus propter hoc non perderet priuilegia nobilitatis suę. ¶ Nec propter hoc deberet cogi cõtribuere in subsidiis vel tailliis.

Nobilitas ꝑditur ꝑ īfamiã & delictum.

Filius emancipatus propter igratitudinem potest reuocari.

Filius propter igratitudinẽ ꝙ ius fuerit legiti. ꝑt innatuvalitatem reuocari.

Per scientiam quis nobilis efficitur.

Doctor est nobilis, licentiatus est nobilis.

Nobilitati defertur in pœnarũ inflictione.

Nobilis nõ perdit nobilitatem operãdo i agris suis.

Ita extitit conclusum in curia Grationopoli. vt dicit Guy.pa.q.xlj. Sicut nec clerici qui faciunt opera rusticalia in suis agris qui propterea non perdunt priuilegium clericale, vt in Specul. in titul.de cle. coniuga.in prin. Sed vbi nobiles se immiscerent mercimoniis, tunc tenerentur cōtribuere in subsidiis, ita tenet do. Guy.pa.quęst. cxvj. nam sicut clerico prohibitum esse videtur, ne se secularibus negociis impliceat, vel immisceat, vt.c.fi. de vi. & honesta.cle. Sic etiam & nobilibus vetitum fore videtur.l.nobiliores.C. de commer.&.l.milites.C.de loc.& cond. quia exercendo mercantias faciunt actum cōtrarium nobilitati. Item pondera, quòd ille qui nobilē se astruit, & gerit se pro nobili, cum non sit: quòd ille tenetur pœna falsi. Sicut in simili di. Bal.in l.data opera.C.de his qui accusa.nō possunt de eo qui se asserebat comitem sacri palatij, cū non esset. & in simili de eo qui se gerit pro doctore cum nō sit, qui exerceat actus doctorales, incidit in crimē falsi. Bar.in.l.reddatur.C.de professis & medicis, &.l.eos, §.qui se milite ad.l.Cor. de falsis.ff. Sicut de illo qui se gerit pro iudice cum non sit, quia tunc pœna falsi tenetur per doct.in d.l.reddat. &.d.l.eos, & in.l.barbarius.Philip. de offi.præto.ff. Sed aduerte quòd si nobilis assumeret officium procurationis vel notoriatus, tūc contribuere teneretur in subsidiis, ita Guy. pa.q.lxxxix.&.xc.& merito, quia officium tabellionis & officium procurationis vilia sunt.l.vniuersos, &.l.si quis procurationē.C.de decurionibus, li.x. Nunc restat videre, an per ingressum monasterij perdetur nobilitas. Breuiter respōd. quòd non perditur nobilitas, imò magis quis nobilitati dicitur, cum clericus effectus est, doct.in l.deo nobis.C.de epi.& cle. Et quia tunc est effectus miles Christi, vt in.c.j.de milite vasallo qui arma bellica deposuit in fi. & propter istam Christi militiam non debet quis sua nobilitate priuari. exactor tributorū petebat cuidam iudici regio subsidia, respondi illum iudicem nobilem esse per tex.& Bart.in.l.iudices sæpius allegata. C.de dig.& hoc cū talis iudex regius præsertim est optime peritus, bonæ famæ, & discretus. Secus si infamiam pateretur, quia vt dixi, per infamiam perditur nobilitas.l.senatores de ritu nuptiarum.ff. Vnum nota, quòd vbi merita sunt paria, tunc cæteris paribus fauetur nobili.l.quòd si nolit, §.qui mācipia. de edili edic.ff.cum ibi no. Concludamus ergo hunc nobilitatis passum de qua & eius præconiis diserte, inquit inclytus zamorensis: Nobilitas est illa præclarissima gemma humanæ naturæ diuinitus missa, quæ vt cætera taceam, homo non à casu, non fortuito, non deniq; ab accidenti: sed ab ipsa rerum natura dignior & excellentior habetur. Certe quidem humanę dignitates, honores, cęteráque bona homines subsequuntur. Hæc vero generosa nobilitas vnà cum homine cōcipitur, quippe antè ab ipsa lustratur, quàm à parētibus nascatur. Secundam partem articuli nostri, vbi expediūtur duo casus in alienādo. Primus est pro necessitate vitæ. Secundus pro redemptione corporis. Et ista consuetudo est rationabilis, quia secūdum Bart.in.l. quemadmodū.de agri.& censi.li.xj.& in auten. res quæ subiacent restitutioni.C.communia.de lega. etiā res prohibitę alienari possunt tales res transferri ob necessitatem imminentē, puta propter famem vel redemptionem personæ. Iason post Paul.de Cast.in.d.l.autē.res quæ subiacēt. C.cōmunia.de leg. immo & feudum & iura vasallorum possunt alienari in causa magnæ necessitatis. Iason post multos doct.relatos.in.§.item seruiana.in.xxij.col.de actio.insti. Sed pone patrem nobilē maritasse filium primogenitū tanquam filium suum primum seu ancianum, scitis quòd consuetudinis nostræ vigore, pater non potest facere quin duæ partes sui patrimonij ad ipsum spectēt: exceptis istis duobus casibus in textu declaratis. quid igitur faciet pater qui habet plures formosas, filias nubiles, & viro matur as, nónne poterit, quia solum habet patrimonium, suum facere, & dare filiabus suis in dotem, etiam in præiudicium filij primogeniti? Et quamuis cōsuetudo nostra dicat quòd non, cū iste casus dotis non sit de casibus à nostra cōsuetudine enumeratis. Tamen consulerē, quòd pater id facere posset, & hoc per regulam qua cauetur ꝙ res etiā expresse prohibitæ alienari possunt, tamen alienari ex causa dotis, & donationis propter nuptias. Barto.in.l.filiussa. §.diui.de leg.ij.ff. Cy. Bal. & Saly.in.l.voluntas.C.de fideicōmissis. & Saly.& Pau.de Cast.in.l.fi.C.de rebus alie. non alienan. Hinc Albericus de Rosa.in.j.parte statutorum.in.q.cxlviij. quæ incipit, Statuto regis & regni Aragoniæ, &c. vbi refert hanc altam quæstionem. Statuto inclyti regni Aragonū iurato per ipsum regem quòd fortius est, cauebatur quòd rex non posset alienare aliqua immobilia regni: nisi pro inclytis filiis suis infantibus vel nisi ex causa necessitatis regni. Rex autē pro matrimonio cōtrahendo multa bona reginæ donauit, fuit dubitatum an potuerit. Et determinat ibidem Alberic.per.d.auten. res quæ subiacent restitutioni quòd sic. Et sic vult quòd.d.auten. locum habeat in expressa prohibitione alienationis à statuto etiā iurato, quòd est summopere notādum. Confirmo insuper per id quòd vulgo dicitur in, quòd in quacunque generali prohibitione facta à testatore, non præsumitur eum cogitasse de isto casu speciali dotis.ar.l.obligationis generali.ff.de pig.iuncta.l.mulier.§.cū proponeretur.ad Trebel.ff. Secundo cōfirmo, quia dos est specialiter priuilegiata, vnde per quæcūque verba generalia prolata, aut per legē, aut per testatorem non intelligitur tali priuilegio derogatum. glo.& Bart.in.l.hæres absens.ff.de iudi. facit gloss.in.l.decurionibus.C.de silentiariis. lib.xij.

Margin notes: *Nobiles se mercimoniis īplicantes possūt cogi ad talias.* — *Idē de eo qui se īgerit pro iudice cū non sit.* — *Data paritate meritorū magis fauetur nobili quàm plebeio.* — *Nobilitatis diffinitio.* — *Res prohibitæ alienari possūt ex causa dotis uel famis, uel personæ redemptionis.* — *De rege Aragonū.* — *In quacūque prohibitione generali non comprehēditur causa dotis.*

lib.xij.& Bald.in.c.j.in fi.quo tempore mil.inuesti.pete.debeat. Tertio facit arguendo à lege ad testatorem iuxta.§.disponat in auten.de nu.ꝙ leges quantumcunque generaliter loquentes & prohibētes nunquam intelliguntur loqui in casu speciali dotis, vt singulariter voluit Saly.in.l.fi. C.de iure do. & per Ias.in.l.j.solu.matrimo.ff. Idémq; credo si filia esset in aliquo monasterio pro deuotione reponēda, cum isto casu sit quoddam matrimonium spirituale per no.per doct.in d.auten.res quæ subiacent.C.communia.de leg. quod teneas mēti, quia quotidie possunt ista practicari, & bona sunt si bene gustentur.

IX. Article.

Auant le mariaige de laisne marie comme aisne, cōme dict est dessus, le pere & mere nobles peuuent donner a leur fille aisnee, ou aultre leur fille premierement mariee par don de nopces plus que aduenant, & se prendra ledit aduenant sur le total, & ledit aduenant est la portiō du patrimoine, ou matrimoine, en laquelle elle pourroit succeder. Et le plus que aduenant est autant que la quarte partie dudit aduenant.

Ou aultre leur fille, &c.

¶ Nota quòd filia quæ primo venit ad nuptias, dotem ampliorem reportat. Sicut dicunt doctores in.l.j.C.de ser.fug.

X. Article.

Le mary sans sa femme soit noble ou roturier, ne peult donner que sa part a vie des acquestz faictz durant la coniunction de leur mariaige: mais bien peult vendre lesdictz acquestz: permuter ou eschāger sans son consentement.

Nō expedie n'accorde, mais remis a la court.

Le mary, &c.

¶ Hoc in articulo videbimus tractatim & succincte, an maritus absente vxore, vel nō consentiente possit disponere de mobilibus. Secundo quid de immobilibus conquęstibus. Tertio quid de dotalibus. Quarto quid de paraphernalibus. Ad primum dico, ꝙ de mobilibus etiam vxoris suę maritus disponere, etiam vxore non consentiente potest gl. Io.Fab.Christoph.Por.& Ang. de Aret.insti.quibus alie. licet vel non in prin. Hoc pręcipue quādo illa dātur marito ab vxore appreciata & existimata. Si autē non dantur illa mobilia ęstimata: & tunc aut seruādo seruari possunt, & tunc à viro sine solennitate alienari non possunt autenti.siue à me.C.ad Velley.glo.Cy. Barto.Bal.Ange.Paul.de Cast. & Salyce.in.d. autenti.siue à me. Aut illa seruando seruari non possunt, & tunc poterunt à viro sine illa solennitate alienari. Ita etiam Cyn. & alij in.l.vnica.§. sed cum lex.C. de rei vxoria.actio. Sed de consuetudine regni huius semper vidi in practica teneri, quòd maritus possit de bonis mobilibus ad libitum disponere, etiam absque vxoris assensu. Secundo quæro, quid de cōquæstibus. hic vides quòd illos maritus absque vxore non potest donare: sed bene vendere, vel permutare. Et idem tenet Pet.de Ancha.in consilio ca.secundo.scilicet, quòd maritus possit cōquæstus alienare, & de ipsis disponere etiam: quod fortius est si consuetudo prohiberet marito ipsorum cōquęstuum alienationem. Et idem tenet illustris doctor do. Francis. de Areti.consil.xv.& Ioan. Fab.vir singularis doctrinę & ingētis practicę in proœ.instit.in verb.Iustinianus versi. & hæc faciūt, &c. Sed quid econuerso. An mulier poterit de illis disponere? videtur, ꝙ sic. Nā vir & vxor ad impar ria non iudicantur, vt iuribus vulga. & inter virum & vxorem seruanda est ęqualitas.l.fi. C.de indic.vidu.tol. Et correlatiuæ se habent, ac correlatiuorum eadem est disciplina, vt.l.j.C.de cupressis.& Iaso.in.l.in eum. de in ius voc.ff. Sed his non obstantibus oppositum verum est. Non enim est eadem statuendi ratio: quia mulier vendēs propter eius fragilitatem & imbecillitatem in perniciem substantiæ mariti, contraheret.ar. insti.quib.alien.licet, vel non in princi. Et licet vxor nihil possit absque marito de bonis disponere, tamen potest testari ad pias causas sine mariti consensu. Bald.in.l.generali.C.de sacrosan. eccle.& ibidem Iaso.in col.penul.de iure autem scripto Cæsareo mulier absq; mariti assensu cōtrahere potest, sed de iure Longobardorum secus.l.velles, nécne.vbi Bald.ponit.C.de reuoc. dona. & sanè posset probabiliter dici in puncto iuris, quòd mulier posset contrahere & de parte sua disponere sicut vir facit.l.ij. C.de pac.cum. Et consuetudo nostra id expresse non prohibet: igitur non est extendenda, cum sit contra dispositionem iuris cōmunis. Ita in his terminis scribit Ioan.de Imol. consilio. lxxiiij. Sed aduerte circa nostri articuli liquidationē. Imprimis debes scire, quòd articulus noster non est expeditus, nec pro consuetudine accordatus. ideo eius materia remansit in dispositione iuris communis.arg.l.commodissimę de libe.& posthu.ff.& l.si extraneus de condi.cau. da. causa nō secuta. Vbi dicitur, ꝙ casus obmissus, &c. Ideo quæro, an sit verū de iure cōmuni, ꝙ maritus possit ipsos conquęstus absque vxoris consensu vendere, vel aliter de his disponere? Et in istis facias de iure talem regulam, ꝙ non, vt.l.mater. cum suis

Maritus sine uxore pt de mobilibus dispōere.

Cons. 102.

Inter virū & uxorē seruanda est æqualitas.

concordantiis.C.de rei vendi.licet.l.illa mater proprie in paraphernalibus loquatur. Et Baldus in consilio.ciij. Nam ibidem dicit Bald. quòd quando dicitur, quòd maritus potest de cōquæstibus disponere, illud intelligitur verū de parte sua. licet Petrus de Ancha. teneat opinionem rigidam quam supra retuli.

Mulier de cōsuetudine est in uiri potestate.

¶ Alia & secunda regula. Mulier de consuetudine generali est in viri sui potestate in toto regno Franciæ, ita tenet Ioā. Fab. in.l.j.C.de bo. maternis. & in.l.non sane.C.de bo.quæ libe.& insti.ad Tertul.in prin. Et ista consuetudo de iure diuino comprobatur.3.Gene. vbi dicitur, In dolore paries, & in potestate viri eris: ad hoc accedant quæ traduntur in.c.hæc imago.xxxiij. quęst.v. Nam caput mulieris est vir.& caput viri est CHRISTVS.

¶ Tertia regula est. Quòd de iure cōmuni mulier nō est in potestate viri, nisi quo ad debitum carnis: & etiam ad operandum viro suo in honesto & decenti opere secundum qualitatem ipsius.l.si vxorem. & ibi Barto. Bal. & Alexan.de Imol.in addi.ad Barto.C.de condi.inser.Ioan. Fab.in.l.j.C.de bo.quæ libe. Et quòd vxor sit in potestate viri etiam de iure, quo ad debitum carnis: & quo ad operandum firmant glo. Baldus, Christophorus Porc.& Angel.insti.ad Tertul. in prin. Bart.& Immol.in.l.rei iudicatę.§.fina. solu.matri.ff. Bart.in.l.j.§.de iniuriis.ff.Panor. & Fely. in.c.mulieres.colum.j.de sen.excōmu.

Maritus de iure uocatur dominus uxoris. Sara uocauit uirū dominū.

Attamen posset attentari de iure, quòd maritus sit dominus vxoris.l.si liqueat.& ibi.glo.& doc. C.de inoffi.do. Huic dicto applaudere videtur ius diuinum Geneseos.16.vbi legitur, quòd Sara vocauit Abraham virum suum dominum, in signum cuiusdam reuerentię. Dicit tamen Saly. in dicta.l.si liqueat. quòd sunt nonnulli viri qui vocant vxores suas dominas: licet ad hoc mariti non compellantur de iure. Panor.& Fely. in cap.ex parte.v.extra.de fo.compe.

¶ Quarta regula quæ correlarie infertur ex secunda suprà posita, quæ est talis. Postquam in generali consuetudine regni vxor est in viri potestate, infertur quòd absque illius consensu contrahere, aut in iudicio stare non possit.ar.l.fi.§. necessitate.C.de bo. q̄ libe.&.l.j.§.fi. de autho. tuto. Et quòd vxor sine viro cōtrahere nequeat, istud est introductum in nostrarum mulierum fauorem secundum Bart. & Ias.in.l.qui exceptionem. de condi.indebi.& idem Iaso.in.l.transactionem.C.de transactio. ne videlicet mulieres propter fragilitatem sexus cū maxima & grandi pernicie illarū decipiantur. Hinc dicit ipse Ias. in.l.barbarius.in col.j.versi.Item diligenter nota de offi.præto.ff. quòd mulier cum non possit absque viro contrahere, sic nec poterit hereditatem adire absque illo, nisi illa hereditas opulenta esset & lucrosa. licet Barto.& Alex.in.l.apud Iulia.§.si pupillus.ff.ex qui.cau. ī pos.ea.& Bal. Ang.& Immo.in.l.mutuum.§.j.de acqui.hære. ff.teneant oppositum, scilicet quòd mulier absq; consensu viri potest hæreditatem adire. Nam vt dicunt, & si de consuetudine mulier absque viri consensu à consuetudine, vel statuto contrahere prohibeatur: id debet intelligi de proprio & vero contractu, cum in statutis verba sint proprię capienda & intelligenda, vt.d.l.iij.§.hæc autem verba. vbi docto.ponunt.ff.de neg.gest. Sed adire hęreditatem non est proprie contrahere, sed quasi contrahere, quia adeunda hæredita. quasi cōtrahimus, vt.d.l.apud Iulianum.§.si pupillus. Igitur breuiter in tanta rerū angustia, credo hāc partē de stricto iure & de subtilitate fore veriorem. Sed opinionem primam Ias. quæ est, vt mulier absq; viri consensu hæreditatem (nisi lucrosa sit) adire nō possit, credo humaniorem & benigniorem. Nam & in hæreditate adeunda facillime mulier quæ fragilis est, & quæ credula est, deciperetur, & ei facillime imprimeretur quòd hęreditas quæ forte est tenuis & periculosa, esset opulenta & lucrosa. Quod autem dixi mulierem absque viri sui consensu nō contrahere de generali cōsuetudine quod limita. nisi cōtractus esset pro ea lucrosus. Angel in.l.ij.de accep.ff. And. Barba.in.l. Is cui bonis interdictū est versi.ego adduco.de verb.oblig. & Paul.de Cast.cuius dicta semper mihi placent in.l.ij.ff. de acceptila.

Prima limitatio.

Secūdo limita. vbi maritus esset absens, quia tūc non exigitur vt maritus expectetur, vel eius cōsensus exigatur, cum non possit commode haberi eius præsentia argu.l.si longius.ff.de iudi. & ita Bald.in consil.ccccxliij. Tertio limita. nisi vxor contraheret viro suo præsente & tacente. nam propter mariti præsentiam videtur authorisata, vt pulchrè per Ang.consi.clxxxiij.col.ij. in prin.colum. Sed contrarium facit quòd not. Barto.in.l.j.§.fina.&.l.etiam vbi Alexan. etiam ponit de autho.tut.ff. Paul.de Castro, & domi. Iason in.l.ij.§.voluntate solu.matrim.ff. vbi per eorum dicta videtur patientiam viri solam non sufficere. Sed prima opinio videtur æqua. nam in his quæ quis potest prohibere, & tacet: tunc mihi videtur consentire vt iuribus vulgaribus. Et hoc præsertim intelligo in contrahente viro præsente, & dolose tacente.

Secūda limitatio.

Tertia limitatio.

¶ Quinta regula erit in practica singularis, q; ex quo mulier de generali consuetudine absque mariti consensu non potest se contrahendo obligare, sic nec poterit rem tradendo possessionem amittere. Angel. in.l. is cui bonis interdictum est in secūdo nota.& ibi And. Barba.ff.de verb. oblig.facit.l.prima.C.non licere habita. metro comie.lib.xj.& ibi Luc.de Pana. Et sane est pulcher text.d.l.vnica non licere habitatori metro loca sua, ad extra ne transfer, & bene probat regulam nostram.

¶ Sexta regula sufficit ante vel post contractum requirere, & habere mariti consensu, Abbas in cap.cum

cap.cum in veteri.extra de elect.facit quòd no. in.l.j.§.prodest.quorum leg.ff. vide per Bartol. in.l.impuberibus.de suspec.tu.ff.

¶Septima regula, mulier absq; viri sui consensu, licet nõ possit mortis causa donare, cum talis donatio contractui potius accedat, potest tamen illa absque mariti consensu testari, & testamentum condere, imò nec princeps posset testaméti factionem tollere. Paul.de Cast.in.l.ex facto.in princ.de vulga.& pupil.sub.ff.& Bald. in consil.cj.lib.j.Paul.de Cast.in.l.j.C. de sacrosanc. eccle.& Bald.in.l.generali.eodem titulo.

Nota de parafernali.

¶Restat videre, an maritus possit de dotalibus & parafernalibus absque vxoris volũtate disponere,& dic quòd non . nam maritus res dotales per. l. Iuliam prohibetur alienare, muliere etiã consentiente.instit.quib. alien. licet,vel non.in princ.auten.si qua mulier.ad Velleya.cum aliis vulgaribus. Et idem de parafernalibus.docto.in d.l.mater tua.C.de rei vend.cum simili. Et ista quantum ad contractus, & vltimas voluntates. Videamus parumper quid in iudiciis in quibus dic succincte, vt suprà dictum est , quòd mulier in iudicio stare nõ potest, regulariter id limitatur in casibus subsequentibus.

Mulier nõ põt in iudicio stare regulariter.

¶Primo, si maritus esset absens, quia tunc non possit haberi eius presentia,nõ exigitur eius cõsensus.ar.d.l.si longius.in princ.ff. de iud.sicut dicimus de filio patre absente . Et de monacho existente in studio , cui videtur esse permissum, quod agat absque sui abbatis licentia.glos. Bartol.& docto.in.d.l.si longius.§.primo.

¶Secũdo,fallit in criminalibus,in quibus vxor sine viri consensu adesse potest. docto.in auten. Sed hodie.C.de officio diuersorũ iudicum.doc. in autenti.sed nouo iure. C.de custo.reorum.

Tertio fallit,si mulier sit mercatrix publica, secũdum stylum generalem huius ducatus Turoniæ,pro quo facit à simili,quòd dicunt doct. de filio mercatore publico effecto , qui tenetur ex mutuo,nec iuuatur Macedoniano. doctor. in.l. Macedoniani.C.ad Macedo.& de his scripsi la te in glossellis quas composui super stylo nostro generali,igitur ibidem videas si placet.

Chapitre de successions de fief, & aultres heritaiges entre nobles, fors de baronnie.

Premier article.

Au bailliage de Touraine,entre toutes personnes, soient nobles ou roturiers,institution de heritier na point de lieu.

Au bailliage,&c.

¶Hic aperte patet in toto isto nobili ducatu Institutionem hæredis locum nõ habere, quanuis non solum Cæsareo de iure,sed etiã de pontificio legitima debeat relinqui filio,titulo institutionis . Ratio, quia iste titulus est honorabilior & plenior.vt.l.filium.§.sed porro.ff. de le. præstã. Honorabilior quippe, quia hæres representat personam defuncti , & vtilius est esse hæres propter ius accrescendi , quòd posset habere locum vniuersalis hærede repudiante , vel ante aditam hæreditatem decedente, quòd non esset filio existente legatario , quia inter succedentes diuerso iure nõ habet locum ius accrescendi. Ita Lanfrancus de Oriano in repet.sua soléni super cap.Raynutius.de clera.extra de testamentis.& Anton.ibidem. Quia quamuis filius institutus in certa re, vel quantitate dato vniuersali cohærede habeatur loco legatarii quãtum ad hoc,vt nõ possit conueniri à creditoribus hæreditariis,nec ipse possit conuenire debitores hæreditarios,vt sentit glo.in.d.cap.Raynutius.& no.in.l.quotiens.de hæred.instit.C. Filius tamen institutus in re certa, vel quãtitate dato cohærede vniuersali habetur loco hæredis,quo ad ius accrescendi,vt videlicet,si fuerat exclusus principalis heres,immo plus etiã de iure, si testator vult quòd testamentum eius valeat,exigitur,quòd instituat nepotem in casu quo decederet filius vno testatore. Bene verũ est tamen,quòd vbi testator instituit filium,& ex eo nepotem, non intelligitur vterque hæres eodem tempore , sed ordine successiuo . Et hoc concurrente ordine charitatis, quia auus diligit nepotem contemplatione filii. text.singularis in.l.dedit dotem.de col. dot.ff. secundum eundem Lanfranc . Ordine vero necessitatis, quia,vt dixi, si testator volebat testamentum valere,exigebatur, nepotem instituerer casu quo dederet filius viuo testatore . & de hac materia late per docto. in.d.l.quotiens. de hæred.instit.C.& per Iason.& alios scrib.in repe. l.gallus.de liber.& posthum. ff.credo quòd dicam aliquid in arg. xxvj. vbi facio capellum rosarum in materia successionis. At descriptio iure est communis conclusio , quòd parentes habent necesse relinquere legitimam filiis suis iure institutionis.vnde Bal. in.l.omnimodo.C.de inoffic. testa. & dicit quòd ista quæstio fuit Tortonæ . Sed ista apud nos hodie sunt parui emolumenti. Sed filio fit iniuria de ciuili iure nostro si non habeat iure institutionis.l.filium.§.sed & si portio.ff.de legi.præst.& per scriben.in autẽti.nouissima.C.de inoffi.testa.

Institution dheriter na,&c.

¶Expone sic, vt formalitas institutiõis sit sublata,non intẽdit consue.dicere,ꝙ filius patri nõ succedat.nã & deus instituit,ꝙ aliquis sit heres, vt patet in.c.non oĩs.iij.q.ij.&.q.iiij.dicat ibi, eiice ancillam & filiũ eius, non enim erit hæres filius ancillæ cũ filio liberæ. Sed formalitas in-

stitutionis, immo & legitima vel portio illa quæ debetur filio est de iure ciuili, ergo per aliud ius ciuile tolli potest. Constat autem statutum esse partem iuris ciuilis. l. omnes populi. de iustic. & iure. ff. j. distin. ius ciuile. Ergo nimirum si insti-tutio per consuetudinem tollatur. Sed de legitima de qua dictum est, quòd statuto potest in totum absorberi, intellige vbi filius haberet vnde viuere posset. Ita Panormita. in ca. Raynutius. in. iiij. col. extra de testa. & sic intellige Cyn. in l. sancimus. C. de nup. & Bartol. in. l. Titio centum. §. fi. ff. de condi. & demonstra. dicam latius infra artic. xxvj. Et aduerte, quòd licet attentari possit, quòd virtute consuetudinis nostræ sint sublatæ, etiam substitutiones per sublationem institutionum, cum substitutiones sint secundariæ conditionales institutiones. Saltem nõ valet pupillaris substitutio sine institutiõe. l. j. §. fi. & l. ij. §. quisquis. de vulga. & pupi. substit. ff. Et substitutio in se institutionem continet. vt late per scriben. in. l. precibus. C. de impub. & aliis substi. & in. l. Centurio. de vulga. & pupi. subst. & per cano. in. d. ca. Raynutius. cum simi. Immo substitutio est secunda institutio qua testator sibi prouidet in casu quo hæres adire nõ vellet, vel non posset, secundum quod ample firmat Lanfranc. in repe. d. l. Centurio. attamẽ arbitrarer per cõsuetudinẽ nostram dici non debere effectus substitutionis exemplaris esse sublatos. Crederem porro filio mẽte capto, vel furioso, vel etiã prodigo patrem exemplariter substituere posse. pone per exemplum, pater qui latum habet patrimonium & grande, videt filium prodigum habentẽ aliquos parentes malæ famæ & conditionis, qui poterãt ipso patre ab humanis exempto fallaciosis instigationibus illum filium perditissimum efficere, & prodigaliorem reddere. hoc enim casu non video, cur pater ipse nõ possit tali filio exẽplariter substituere, cum prouisio illius exẽplaris substitutionis sit omnino super humanitate, & illius intuitu. vt. l. humanitatis. C. de test. nec obstat, quòd talis filius cui exemplari substitutione substituitur, debeat hæres institui ab eo quòd ipsi ex hæredato nõ posset exemplariter substitui secundum docto. in. d. l. humanitatis, quia respondeo vno verbulo, quòd satis est, & videtur esse institutus tacite à consuetudine nostra quæ est loco legis. vt patet in articulo sequẽte. Sed quid erit de casu, pater in testamẽto vel supremo iudicio vsus est istis verbis, Relinquo tali filio domũ extensilatam, an tunc videatur filius institutus, hoc est quærere, an verbum relinquo relatum ad personam quæ de iure communi debet institui, operetur institutionẽ, & nõ simplex legatum: & dicẽdum est, quòd tale verbum institutionem contineat. vt per Bald. in. l. quotiens. C. de hære. instituen. & Panormita. in d. ca. Raynutius. in prima col. & videtur textus in. d. cap. Raynutius. Sed an huic consuetudini renunciari possit, pone casum quem habui de facto venustissima domina seignoriæ de Tafouneau, prope Turonum, volebat Ioann. Berruyer scutiferum, vnúmque nepotibus suis hæredem instituere. Sed dubitabat an id fieri posset obstante consuetudine. Respond. dubitari non debebat, viso quòd alii cohęredes talem institutionem consentiebant fieri, & consuetudini, & statuto renunciari potest. l. circa locationes. C. de loc. & conducto, cũ simili. Nec dicatur, quòd consuetudini negatiue renunciari non possit. vt per doctor. in rubric. fideiussores dotium dentur. C. quia respõdeo quòd negatiua quæ in tex. ponitur, non videtur porrigi prima facie ad personam, nec eam afficere, sed duntaxat ad formalitatem porrigitur, quia tex. non dicit.

Personne ne peut aucun, &c.

¶ Quod si sic dixisset, fuisset affecta ipsa persona, & consequenter institutio quæ est factum illius. Et sic isto casu persona aliquem hæredẽ instituendo peccasset veniẽdo contra prohibitionem & legem prohibitiuã superioris, id est principis, de cuius authorita. factæ sunt, & authoritate istæ consuetudinariæ leges. vt in simili notat Bartol. in autenti. sacramenta puberum. C. si aduersus vendi. Sed an valeat secundum consilium Galli, & ne per ignota procedamus, attendendum est, quòd consilium Galli est, vt nepotes nasciturí post mortem aui instituantur in casu in quo futuri essent sui, ne præteriti testamentum rumpant, pone quòd auus in testamẽto vsus est consilio Galli, & secundum prouisionẽ Galli posthumum nepotem forte substituit filio aliter hærede non instituto. quæritur, an talis actus sit à cõsuetudine, sicut expressa institutio reprobatur. Et certe credo quòd non. nam quanuis ipsa consuetudo institutionẽ prohibuerit, non tamen Galli cõsilium aboleuit, quia illud est institutio, aliud Galli consilium, vt patebit ex infra dicendis. Nec per subauditos intellectus debet fieri legum correctio, vt iuribus triuialibus. Secunda quæstio est, nunquid valeat testamentum factum secundum consilium Galli, quando filius nõ est aliter institutus, & an admittatur substitutus filio non aliter expresse hærede instituto. Bartol. in. l. gallus. in prin. de libe. & posthu. ff. Salyce. & Paul. de Cast. tenent quòd sic, licet filius præferatur substituto ex tacita successione. text. in. l. si quis ita hæres. de hære. insti. ff. & l. cum in testamẽto. & l. si ista stipulatio. ff. de ope. li. Et in isto casu vt valeat testamẽtum, sufficit tacita institutio quæ prouenit ex coniecturata voluntate testatoris, & dicitur satisfactũ formę legis requirentis institutionem, vel ex hæredationem. Firmant Imol. Raphael Cu. & Are. in. l. si pater filium. de vulga. & pupi. sub. ff. & l. fi. C. de posthu. hære. insti. & etiam. l. iiij. C. de inoffi. testa. quæ optime stringit. Bene verũ est, quòd in hac

secunda quęstione Cyn. Bald.& Angel. firmant oppositũ. vt late vide per moder. in.d.l.gallus. Sed prima oppositio non est aspernenda. Quæro, quidam liberis carens,& parẽtibus sibi ab intestato successuris, petita à principe præsertim testandi licentia & obtẽta, ecclesiam aut pauperes hęredes instituit, vel cum vnicum filium haberet, ecclesiam, si decederet filius absque liberis substituit. quæro, an institutio vel substitutio de ecclesia facta sit per consuetudinem prohibita? arbitror quòd non, tum quia consuetudo ecclesiis grauosa non tenet, tũ quia in istis testamentis ad pias causas factis solennitates iuris ciuilis non attendimus. Tum quia princeps non potest testamenti factionem tollere. Bald. & Paul. de Cast. in.l.j.C.de sacrosanc.eccles. Tum quia omnes consuetudines cõtra libertates ecclesiasticas factæ, cassæ,& irritę sunt. autenti. cassa,& irrita, cum sua materia. C.eo.tit. tum quia talis cõsuetudo non militaret cõtra vtilitatem ecclesię. vt not. in cap. ecclesiæ sanctæ Marię. de consti. Non obstat quòd cõsuetudo potuit iniicere vinculum suum subdito,& sic sibi facultatem cõstitutionis tollere, quia intelligo procedere pro nunc, vbi cõsuetudinis effectus seu vinculum in ecclesiæ grauamen non tenderet. & quis negare non potest quin hæc consuetudo sit ipsis ecclesiis grauosa. cap.j. de consuet. igitur.

II. Article.

Par ladicte coustume, qui est conforme a la coustume generalle de ce royaulme, le mort saisist le vif, son plus prochain heritier habille a luy succeder, sauf entre nobles, ainsi que cy apres sera declaire.

Saisist le vif,&c.

¶ Grandis est hæc materia, in qua obmissis superfluis, dico mortuos saisire viuos ex potẽtia & vi suitatis. vt per Bar.& scrib. in.l. illa singularis. in suis delib. & posthu. in.l. emancipata. C. qui ad bo.poss. possunt.&.l.si infanti. C. de iure delibe. Aliquid etiam per nonnullos scrib. in.l. apud hostes. C. de su. & le her. Et in pluscculis aliis iuris nostri partibus. Et ista possessio veraciter loquendo quã transmittit defunctus in suũ hęredẽ, propter excellentiam & nobilitatem suitatis, non transmittitur in emancipatos filios de iure. Quia in hoc nõ est sublata differẽtia emancipationis & patriæ potestatis, secũdum cõmunem doctorum sententiam. in.l. emancipati. C. de col. vbi per Angel.& modernos. licet Barto. in.l. ventre. de acquiren. hæred. reliquerit cogitandum. & firmat Ias. in.d.l. si fratris. quæ est.l. iij.C. de iu. delib. at consuetudo nostra generalius disponit. ideo hæc ista possessio ex hac consuetudine attributa potest merito dici datiua. Et dicit Ioan. Fab. in.§. in summa. insti. de interdic. ꝙ potest excusari stylus curiæ Franciæ, vbi hæredes se dicunt saisitos,& turbari in possessione. & concludunt in causa nouitatis, quanuis aliter non fuerint realem bonorum defuncti possessionem adepti. Et dicũt docto. in.l. si sorori. C. de iur. deliber. quòd licet dominium hæreditarium trãseat ex sola aditione hereditatis, quæ fit solo animo sine aliqua alia apprehensione: tamẽ possessio non acquiritur nisi mediãte apprehensione. Sed bene verum est, quòd statutum vel consuetudo potest statuere, quòd absque possessionis apprehensione, & absque vlla traditione transferatur possessio. text. in.l. raptores. C. de episc. & cle.& ibi Bald. Ponunt cano. in.c. ex literis. quod est.c. secundum in ordine extra de consue. & de ista trãsmissione possessionis sine reali apprehensione vide late Andr. Barba. in repe. rubri. de causa posse.& propri. quarta. xxij. Quæro stante consuetudine nostra, an propter eam videantur esse sublata remedia adipiscẽdæ possessionis executiua, vt est interdictum quorum bonorum & remediũ.l.fi.C. de edic. di. Adria. tol. Dicunt notabiliter Paul. de Cast. & do. Alexã. in.d.l. si sorori. quòd ista remedia executiua per hanc possessionem iuris non sunt sublata, sed poterunt intentari pro adipiscenda reali,& actuali possessione. Ita etiam firmant Cy. & Bald. in.l. ea lege. C. de condi. ob causam dato. Quod autẽ diximus hanc possessionem datiuam trãsmitti in suos hæredes, limito tamen: quia si hęres virtute istius consuetudinis vellet intentare remedium recuperandæ possessionis contra realiter possidentẽ, certe hoc casu male ageret,& succumbere deberet. ita Bald. in auten. defuncto. C. ad Tertul. Et ita in specie cõsulit Alex. in cons. xxxvij. & Ias. in.d.l. si sorori. Sed in practica semper vidi oppsitum seruari per doctrinam Ioã. Fab. suprà relatam. Et etiam videtur istud interdictum recuperandæ debere facilius dari in odium spoliatoris. Secundo limita, quòd actualis possessio per alium apprehensa impedit hanc fictam continuationem possessionis inductam à statuto. Ita Raphael Cu. in.l. Pomponius.§. quæsitum. per illum textum. de acquiren. vel amittẽ. possess. ff. Quod est tenendum menti secundum eundẽ Iaso.& pro hoc allegat ipse.l. cum miles. in princ. in glo. magna. ex quibus caus. maio. ff. An autem hęres sit saisitus in rebus feudalibus, dixi in pręcedentibus,& dixi quòd non. vt per Bal. in.c.j. in vlti. col. an mutus vel imperfectus,&c. in vsibus feudorum quem videtur sequi Iaso. in dicta l. si sorori. in fi. C.

Habille a luy succeder.

¶ Hoc ideo est, quia legum beneficia capacibus sunt scripta, non autem odiosis & incapacibus. l. Lucius.§. Lucius. Titius damnum. de leg. ij. ff. Ideo si naturalis legitimaretur post mortem pa-

tris, licet habeat iura legitimorum, tamen legitimatio non fieret retro. vt inquit Bart. & doct. in l. gallus. §. ij. de lib. & posth. ff. ideo dicit in tex.

Habille a luy succeder.

Et de transmissione hereditatis est longa deceptatio etiã inter docto. presertim in hoc passu qui talis est. An videlicet filius in potestate patris, & suus hæreditaté patris non aditam ex potentia suitatis transmittat ad quoscunque hæredes. nam gloss. in. l. si infanti. C. de iur. deli. videtur tenuisse, quòd non: idémque voluit in. d. l. si fratris. C. eo. ti. Et sentit in. d. l. ventre. de acquiren. hæredi. ff. & hanc opinionem secuti sunt plures docto. Scilicet Ricar. & Bartol. & Saly. in. l. apud hostes. C. de su. & leg. hæred. Et dicit Fulgosi. in. d. l. si infanti in ciuitate Mediolan. ita fuisse iudicatum per collegium doctorum. Et pro hac parte videt inevitabiliter stringere tex. in. l. cum antiquioribus. C. de iu. deli. Vbi dicitur, quòd filius transmittit hæreditatem nõ aditam ad suam posteritatem, & sic ad suos descendentes, ergo non ad extraneos. Hinc dicit Pau. de Cast. in. d. l. cum antiquioribus, quòd difficile est ad illum text. respondere. Sed communis opinio est in oppositum, vt firmant quasi omnes scriben. in. d. l. si infanti. Et per Bart. & moder. in. d. l. ventre. dicens ipse Bart. quòd ita fuit per collegium Perusinum iudicatum, licet Bal. in. d. l. si infanti. dicat hũc nodosum passum indigere imperatoria declaratione. Sed quid sit de consuetudine, hic vides, quæ videtur applaudere secundæ opinioni doctorum. Sed vt lucidius consuetudo nostra intelligatur, dic quòd triplex est transmissionis species, & triplici modo potest successio non adita transmitti contra regulam. l. vnice. §. in nouissimo. C. de cadu. tollē. Prima species trãsmissionis est illa quæ fit ratione suitatis. Nã mortuo patre, filius in potestate transmittit hæreditatem non aditam ad quoscunque etiam extraneos. vt per Bartol. & docto. in. d. l. si infanti. C. de iu. delib. & in. d. l. ventre. de acquiren. hæred. ff. Et est ratio, quia mortuo patre filius suus est in potestate absque alia aditione, ipso iure efficitur hæres, perinde ac si actualiter adiuisset. §. sui. insti. de hær. quali. & diffi. l. j. ff. si quis omis. caus. & l. in suis. de libe. & posthu. ff. & hoc nisi filius in vita repudiasset expresse, tũc enim tolleretur suitas. vt per Bartol. in. d. l. ventre. & per Ias. in. l. emãcipata in. j. col. C. qui admit. ad bo. pos. Et licet per istam potentiam suitatis transmittatur ipsa hæreditas eo, quia lex ciuilis facit suum ipso iure hæredem, vt sępe dictũ est: non tamen credas quòd bonorum possessio non adita in bonis patris trãsmittatur ex potentia suitatis, eo quia suitas non potest hoc facere, cum illa requirat agnitionem iudicialē. vt. l. fin. C. eo. tit. qui admit. ad. bono. posses. & ita firmat Alexan. in. d. l. emancipata. C. eo. tit. Sed id verum est in bonorũ possessione decretali, quia illa non transmittitur ex vi vel potentia suitatis, vt suprà dictum est. Secus autem in bonorũ possessione ęditali, vt hic vides. Et ita videtur tangere Iaso. in. d. l. emancipata. in. ij. col. licet non firmet, tamen vt vides, id est cõsuetudine approbatum. Secũda species trãsmissionis, est illa quæ fit ex beneficio sanguinis. vt. l. vnica. de his quæ ante aper. tabul. C. Nam si moriatur aliquis descendens, quisque sit (hæreditate ascēdentis non adita nec repudiata) illã transmittit ad quoscunque descendentes. vt declarat Bart. in. d. l. ventre. in penu. co. ver. quintus casus. Et ista species transmissionis se habet cum præcedente, quæ fit ratione suitatis tanquam excedentia & excessa. nam transmissio ex potentia & vi suitatis fit, ad quoscunque etiam extraneos hæredes. Sed illa quæ beneficio dictę legis vnicæ solum fit quantum ad descēdentes, sed non extraneos. Ista autē alia quæ fit vi suitatis excedit in hoc: quia illa non habet locũ nisi in hæreditate patris habentis filium in potestate. Ista autem quę fit beneficio sanguinis, & dictæ legis vnicæ habet generaliter locum in hæreditate cuiuscunque ascendentis, & consequenter matris seu lineæ maternæ. Et sic patet, quòd suitas nõ est illa quæ operatur hanc transmissionem, sed solum sanguinis qualitas. Tertia species trãsmissionis est, quæ fit beneficio. l. cum antiquioribus. C. de iur. delib. videlicet, quando quis sciēs hæreditatem alicuius sibi delatam esse infra annum quem habet ad deliberandum. an velit esse hæres vel ne. nam si iste decedat infra talem annum pendente adhuc deliberatione, transmittit illud ius deliberandi ad quoscunque hæredes infra illum annum tantum. & consequenter transmittit potentiam adeundi. Et ista est trãsmissio cęteris omnibus plenior, quia habet locum generalissime in quacũque successione, cuiuscunque etiam pœnitus extranei, & tam ex testamento quàm ab intestato. Ita pulchrè declarant docto. in. d. l. emancipata. quod est notandum ad intellectum nostræ consuetudinis. Sed dices, ad quid valebũt nobis, hęc cum dixeritis bonorum possessionem etiam non transmitti ex potentia & vi suitatis, nec beneficio iuris, si agnita nõ fuerit. vt per Alex. in. d. l. emancipata. §. j. qui admit. ad bo. pos. C. Dico. & sic aperio intellectum consuetudinis nostræ, ꝙ verũ esset quòd non transmitteretur in hæredes ipsa bonorũ possessio prout & facti, & sic prout est decretalis. sed trãsmittitur ius & facultas, vel ipsa possessio bonorũ. prout est iuris, & sic prout est æditalis. Per quam etiã nobis datur spes cõsequendæ bonorum possessionis decretalis. Sed bonorum possessio æditalis quæ datur ipso iure ab ædicto pretoris mortui, vel consuetudinis, vt in casu nostro non requirit factum extrinsecum, & sic non mirum si per consuetudinem transferatur. Istud collegi ex dictis doctorum in. d. l. emancipata.

Triplex est transmissionis species.

Bonorum possessio, an trãsferatur ex vi suitatis

emancipata.in.§.j. quæ multum cõferunt ad intellectum & ſubſtantationem noſtrę cõſuetudinis.& per hoc ſuſtinetur doctrina Io.Fa. in.d.§. in ſumma.de interdi.inſti. vbi loquitur de ſtylo Francię,cum hęredes intentant interdictum vti poſſidetis, vt ſuprà dixi in princip. huius notulæ.Sed quid ſit ſuitas,dicite breuiter,quòd nihil aliud eſt niſi reſpectus hæreditatis paternæ, cuius dominiũ ipſo iure continuatur de patre in filium,ideo filius dicitur ſuus,quia etiã viuo patre quodammodo eſt dominus rerum paternarũ. d. l.in ſuis.ff.de li.& poſthu. &.§. ſed ſui.inſtit.de hęre.quali.& diffe.Et eſt ſuitas tãtæ nobilitatis, ꝙ non capit niſi vnum gradum.l.j.§.ſciendũ.ff. de ſuis & legiti.& pulchrè do.in.l.qui ſe patris. C.vnde libe.Sed pulchrum eſt dubium,an filius condito teſtamento tranſmittat ius petendi ſupplementum legitimæ.& determinat Salyc. in.l. ſcimus.C.de inoſ.teſta.in prin.ꝙ ſic ſequitur.& Iaſ.in.d.l.emancipata.in.j.col.verſi. eodẽ modo tranſmittitur,&c.Et maius dubium eſt,an filius poſſit ex potentia ſuitatis trãſmittere ius dicendi nullum teſtamentum ad quoſcunq; hæredes.& tenuit Bald. in loco admodum ſolitario, ſcilicet,in.c.ſciſcitatus.extra de reſcrip.quòd ſic allegat ad hoc.l.vxoris ab ortu.C.de poſthum. hære.inſtit.de quo vide ſcribẽ. in.d.l.ſi infanti. C.de iur.delibe.& his ſuprà ſcriptis patet,quòd mortui ſaiſiunt viuos,& tranſmittunt ſuas hæreditates, ac bonorũ poſſeſſiones æditales,quibus mediantibus toleratur Franciæ ſtylus, quòd ipſi hæredes formant applegiamẽta,ac querimonias in caſu nouitatis.ſecundum dic.Ioan.Fab.in.d. §.in ſumma.de interd.inſtitu.Vel poteſt dici, ꝙ iſta ſaiſina ſeu poſſeſſio ſit ciuiliſſima. nam poſſeſſio ciuiliſſima eſt, quando ex diſpoſitione legis vel conſuetudinis abſque aliquo actu,corporali vero,vel ficto transfertur poſſeſſio plena. vt eſt textus celebris in.l.raptores.C.de epiſco. & cle.Bald.in.l.fi.in.iij.col.C.eo.tit. & in.l.traditionibus.C.de pact.Angel.in.l.j.ff.de diſtra. pigno.pulchrè Iaſo.in.l.j.col.xviij.verſic.vltimo.adde quòd vltra dicta Bartol. de acquirenda vel amittenda poſſeſſione.ff.

III.Article.

Entre freres & ſeurs nobles, ou ceulx qui les repreſentẽt,apres le deces de pere & de mere, ayeul ou ayeulle, ou daultres en ligne directe aſcendans, a laiſne hoyr maſle, ou a qui le repreſente,appartiennent tous les meubles, auſſi les deux pars des choſes demourees deſdictes ſucceſſions directes, auecques lauantaige qui eſt le maiſtre chaſtel ou hoſtel,& la pourpriſe dicelluy, auecques vne foy & hommaige,ſi elle y eſt.Et ſinõ vng arpent de terre, ou cinq ſolz de rente, & le chez, qui eſt deux arpens de terre, enuiron ledit hoſtel,auquel cheze il pourra faire garenne a connis,ſi bon luy ſemble.Et au puiſne ou puiſnez appartiẽt la tierce partie,mis hors ledit aduantaige.

En ligne directe,&c.

¶ Quia de collateralibus ſucceſſionibus diſponit conſuetudo infra art.xxj.&.xxiiij.Et ex iſto articulo video primogenitos eſſe in ſucceſſione directa aſcendẽtium priuilegiatos. Hoc ſane fit ad cõſeruationem domus nobilium,& prærogatiuam gradus primogenituræ, ob quam etiam in veteri teſtamento erant introductæ ipſis primo natis prærogatiuæ multæ. Et erant tres. Prima prærogatiua erat,quia primogenitus prę aliis in feſtis ſacrificabat,& ſacrificia deo offerebat.Secunda prærogatiua erat, quia ad dextram patris ſedebat. Tertia, quia cibos duplicatos recipiebat.pulchrè per gloſſ.vij.queſtione.c.quam periculoſum.Et pondera iſtud dictũ, quòd primogenitus ſacrificia deo primo offerebat, quia ex hoc ſemel reſpondi, quòd primogenito deferendum erat in præcedentia honoris, præſertim in offerẽdo in parrochia.In ſedendo in parte eminentiori, & in procedendo. Nunc quæro an ius primogeniturę poſſit vẽdi, & an huic iuri pacto aliquo poſſit renunciari.Breuiter tene, quòd ſic ita. Angel.in.l. ſtipulatio hoc modo concepta. ff.de verbo.obliga. & Iaſon in.l. pactum. C.de collationibus.Et quòd tali iuri poſſit renunciari patet in veteri teſtamẽto de Iacobo & Eſau. & vide per gloſ.in.l.quotiens.ff.de hæred.inſtitu. Et redeundo ad verba noſtri textus, noli admirari ſi primogenitus in duabus partibus ſuccedat.nam conſuetudo poteſt diſponere de ſucceſſionibus,vt aliqui ſuccedant alij vero non:vt.c. Raynutius,cũ ibi traditis extra. de teſta.imo valet conſuetudo, quòd filius primogenitus ſuccedat in regno ducatu, vel comitatu,vt per Barto. in.l.cunctos populos colum.xiij. verſiculo. ſed poſſet quæri.C.de ſum.tri.& fid.catho. & Bal. in cap.primo in princi.Si de feud.controuer.fit inter do.& agna.vaſ.& in.c.primo.de filiis natis ex matrimonio ad morganaticam contracto. Et iſtud inoleuit in Frãcia,Hiſpania, & Anglia, & aliis mundi regis ſecundum eundem Bald.in l.cum antiquioribus. C.de iur.delibe. Et ꝙ iſta cõſuetudo, vt ſcilicet primogenitus ſuccedat, ſit valida, vide no.in cap.de alli.feud.& ibi Bald. & per eundem Bal.in.c.j. de feudo Marchiæ & Iaſon in vſi.feudo. in præludiis ſuis colũ. xxxj.

De iuribus primogenituræ

An ius primogenituræ poſſit vendere.

versic.vltra scribentes. Et late ac acute per Pet. Iaco. tit. de succeß. reg. Franc. col. iij. Pulchrum est dubium, si filius effectus est clericus, an perdat ius primogenituræ, & sic, an secũdus admittatur. Dic succincte & resolutorie, q sic in regnis & ducatibus. docto. in cap. ecclesia sanctæ Mariæ. de consti. extra. & per dictum Pet. Iaco. in. d. tit. de succeß. reg. Franc. col. ij. Non autem in aliis. vt per Ioan. And. in regula sine culpa in suis mercurialibus. de regul. iur. lib. vj. Sed consuetudo nostra quæ benigna est optime in his disposuit duas partes primogenito nobili relinquendo, seu assignando ad perpetuam conseruationem domus, & nobilitas, & relinquum bonorum filiis post natis assignando ad deuitandã duritiã paupertatis. Et de isto aduantagio, siue annagio, videte Ioan. Fab. in. §. cæterum. instit. de legi. agnatorum successi. & in. §. ex non scripto. de iusti. & iur. insti. & Iaf. in præludiis feud. col. xxx. versus finem versicul. istud fallit in his qui viuunt, &c. Et dicit ipse Io. Fab. quòd filiæ non habent dictum annagium, nisi solum principale & magistrale manerium. Et sequitur Barto. in. l. prædiis. §. domum. ff. de legat. iij. Et quòd consuetudo quæ etiam minuat filiorum legitimã sit valida. vide Salyce. in autenti. nouissima. C. de inoffic. testamen. Et dicam late infra arti. xxvj. eo. tit. vbi plures quæstiunculas attingo, cum loquor de certo rosarum in materia successionis. Sed quid diceres si essent in successione duo castra æqualia? Respon. quòd illud castrum in quo defunctus larem fouebat, primogenito dabitur pro aduantagio. Sed si æqualiter in duobus castris defunctus se collocabat. Hoc casu credo, q sit in electiõe primogeniti p notata per cano. in l. cum nullus de tempo. ordi. lib. vj. & vide materiam istius articuli, in articulo. xxv. infra eod. titu. vbi pono latius. Et quæ dicant mobilia bona, de quibus in text. fit mentio Ioan. Fabr. in. §. fuerat. col. viij. instit. de acti. Cyn. in. l. hac ædictali. §. his. de secund. nupt. C. Francisc. de Areti. & Iaso. in. l. cætera. §. si parauerit. in colum. pen. versicu. alibi etiam. de legat. j. ff. late Bartol. de firmo in suo singul. tracta. de episcopo. in quarta parte. lj. quæst. xliiij. Sequitur expositio verborum textualis literæ.

Entre freres & seurs, &c.

¶ Signanter inseritur ista dictio, *nobles*, quia in plebeiis secus. vt art. ij. infra *De successions de gens roturiers.*

En ligne directe.

¶ Non sine causa dicitur *En ligne directe.* Quia collaterali dicitur infra ar. xxiiij.

Ascendans, &c.

¶ Quia si de successione descendentium tractetur, tunc recurrendum est ad arti. xvj. & xvij. infra titul. *De successions de gens roturiers.* Vel probabilius dicendum erit, quòd tunc staremus iuri communi: cum illi. xvj. & xvij. articuli loquantur in plebeijs solum, quia apponuntur in rubri. plebeiorum.

A laisne hoyr masle.

¶ Per ista verba excluditur filia quæ nullũ habet annagium, nisi principale domicilium, & illa quæ ponuntur infra ar. xiiij.

Appartiennent les meubles.

¶ Quorum appellatione mouentia continẽtur, & de istis in consuetudine vide titulũ specialem infra *Quelles choses sont reputees meubles.* Et ille titulus est istius articuli declaratiuus.

Les deux pars, &c.

¶ Quarum tres totũ hæreditatis corpus faciũt.

Le maistre chastel, ou hostel.

¶ Supple cum tormẽtis ad custodiam castri destinatis. vt per docto. in. l. si quando. C. de bo. vac. Etiã si maior natu talia non lucraretur, tanquam mobilia ex vi cõsuetudinis. Sed quæro, an istud aduãtagium sit aliqualiter de iure diuino? Respond. quòd sic. vt patet Genesis. xlix. ca. vbi refert Iacob. Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio. de isto iure primogenitus dixi suprà in gloss.

Ius primogenituræ i aduantagio est etiam de iure diuino. ut Gen. 49.

Vne foy, &c.

¶ Sed quid si sint plura homagia quorum vnum est præciosius, vt quia est vna alta iurisditiõ tẽta sub homagio, & plures infimę iurisditiones tentę sub homagiis. Nunc maior natu prætẽdit melius homagium: nec deterius habere debet, sed illud quod est medię vtilitatis, quod tamen ipse eligere poterit virtute cõsuetudinis, practicare, & pro primo dicto faciunt no. per doc. in. l. qui Lancen. ff. de auro & argen. lega. Idem dico de argento terræ quod capit homagiõ deficiente.

IIII. Article.

Et si au dedãs dudict cheze ou circuyt ancien a estang pescherie, moulin bancquier four abam, fuye garenne ou clos de vignes, lesdictes choses demeurent a laisne pour telle valleur quelles serõt prisees selõ la coustume du pays dont il sera tenu recõpenser ses puisnez de leur tierce partie des choses de la succession.

Estang pescherie, &c.

¶ De stagno, molẽdino, furno, columbario, garena, & similibus dixi suprà titu. de iuribus Castellanię. Sed de piscatura est aliquid dicẽdum. & aduertatis: quia fuit processus pendẽs in sede regia locarum inter nobilem virum Petrum le Berruyer scutiferum actorem in materia nouitatis pro

tis pro piscatura fluminis Yndriæ. Et nobilem virum Ioannem Doyson dominũ de Vernollio reum & opponentem. dicebat dictus actor, quòd ipse erat dominus loci & castri sancti Germani, & ad illius causam, vel aliàs habebat ius piscaturæ in locis per eundem in sua querimonia designatis, & quòd erat in quasi possessione iuris piscandi. Et tamẽ quòd turbatus fuerat ab ipso domino de Vernollio reo, & exinde formauerat applegiamẽtum, seu querimoniam in casu nouitatis. dictus autem reus opponẽs se esse illius piscaturæ possessorem asserebat. hinc orta est quæstio, & factæ sunt multiplices hinc inde probationes. processu viso dicebam, ꝙ cõsultor omnis debet allegare ad partes ambas in re dubia, §. illud quęsitum est, & ibi adhoc no. illum tex. doc. de re. di. insti. Et pro parte dicti rei, dicebam ꝙ secundum doct. quando aliquod flumen fluit & labitur inter duas ciuitates, tunc tale flumen est commune tanquam locus consinens. Ita Pau. de Castro in consil. cccxj. & ccclvj. in. ix. volu. Sed constabat quòd flumen Yndriæ defluebat inter dictas duas iurisditiones sancti Germani, & de Vernollio, igitur erat cõmune pro indiuiso propter cõtinuum aquæ motum, not. Pau. in. d. cõsi. erga &c. Secũdo adducebam illud tritum, quòd flumina omnia & portus publica sunt, ideóq; ius piscandi cõmune erat in portu fluminibus quàm vt. §. flumina insti. de re. diui. facit. l. fi. de vsu. ff. Igitur sequebatur quòd dictus non poterat illud ius piscaturę sibi appropriare, nec appropriatum rependere, & consequenter quòd se non poterat possessorem dicere. Pro parte vero dicto nobilis actoris supponebatur. l. si quisquã. ff. de diuersis & tẽpo. pres. vbi signanter inquit textus. Si quisquam in fluminis publici diuerticulo solis pluribus annis piscatus sit, alterum eodem iure vti prohibet. Sed sic est ꝙ indubie constabat actorẽ quasi à tẽpore immemoriali vsum fuisse iure piscandi & iure prohibendi. igitur &c. pro hoc facit glo. singu. in. d. §. flumina super verbo omnibus de re. di. insti. Et pro hac parte cõsului. Dicebam tamen ꝙ vbi flumen esset capax plurium, quòd forte nõ esset inconueniens, nec repugnaret quin vterque dominorum versus suas castellanias iure piscandi vteretur secundũ tradita per doct. in. d. §. flumina. Faciunt tradita per Bart. in l. quominus de flumi. publi. ff. Sed Io. Fab. in. d. §. flumina, tenet quòd barones non possunt prohibere ceteris piscantibus, quin piscantur in terris suis. Sicut nec præsides id facere possunt. l. iij. §. plane. quòd vi aut clam nisi ius consuetudinis in hoc facere, vide Guyd pa. q. cccccxxiiij. Tandẽ in hoc quòd vult articulus noster, quòd filij iuniores, seu post nati teneantur recipere recompensationem à primogenito de his quæ in textu enumerãtur. in hoc iste textus videtur esse multum singularis, pro eo quòd de iure quis nõ cogitur contrahere, vt suprà dixi in titul. *De banc a vin*, in ver. ad id autem quòd dixi vbi vide. Et quanuis quis cõtrahere regulariter nõ teneatur, immo in aliquibus locis, vt est Florentiæ secundum Bal. in. l. dudum. C. de contrahen. empt. est cõsuetudo, ꝙ quis non posset extra familiã alienare. nimirũ ergo si in casu nostro, qui casus est rationabilis, antiquior filius possit iusto pro precio stagnũ, piscaturas, molendina, furnũ, columbarium, garenã, & clausuram vinearum retinere.

Pour telles valeur, &c.

¶ *Selon la coustume du pays.* Hoc ideo, quia precia rerum non constituuntur affectione singulorum, sed communi æstimarione appreciabuntur à personis industriosis, nõ suspectis à iudice cõmittendis scientibus communem patrię æstimationem. vtputa vna buccellata terræ communiter appreciatur valere viginti solidos si sit ad censum. Vnus solidus rendæ tantundem vnum sextarium frumẽti annui redditus decem libras, & sic de singulis.

Et si au dedans dudit cheze, &c.

¶ Sed quid erit si piscatura sit, partim infra clausuram, vel circuitum antiquum castri, & partim extra illum circuitum. Responde ꝙ adhuc illum habebit maior natu suos fratres de suis partibus recõpẽsando, præsertim vbi maior pars est infra dictũ circuitũ. & idem intelligo de molendino, furno, & aliis in tex. expressis ar. l. officium cum sua materia. C. communi diuidundo.

Pour telles valeur quelles, &c.

¶ Quid si appreciatores discordant, dic ꝙ fiet licitatio: quia furnum & molendinum commode diuidi non possunt, nec stagnum, nec garena. Et in ista licitatione dico signanter, ꝙ si maior natu offerat condignum precium fratribus suis, ꝙ nõ admitteretur extraneus licitator, qui forte magis esset animosus, & qui vellet offerre maius precium, accedant no. per Ang. & Imol. in. l. qui Romæ. §. cohæredes de verb. obliga. ff. & in spẽ Bald. d. l. ad officium. Immo vbi maior natu in aliqua quacunque re hæreditaria, quæ commode diuidi non posset, offerret tantum precium quãtum alij fratres sui, certe isto casu talis maior est præferendus, eo quòd habet in hæreditate maiorem partẽ. Et regula est notissima, ꝙ vbi in licitatione fratres vel consortes sunt pares, tunc præfertur ille qui maiorem portionem habet in re, eo quòd plus iuris in illa videtur habere. ista sunt de mente Bal. in. l. sancimus. C. de dona. & refert Iaso. in. d. §. quædam in ver. Et quomodo debet iudex de actionibus insti.

Dont il sera tenu, &c.

¶ Intellige si cõmode, & sine graui iactura, vel magno dispendio talem recompensationẽ facere potest. alioquin sufficeret si de aliqua alia bona segnioria, vel terra eos recompensaret. ponamus per exemplum, obiit Mæuius qui reliquit fi-

lios tres & vnũ feudum in quo duntaxat est domicilium vnum eius furni ad bannum, & vnũ stagnũ. quæ omnia sunt in parte, vel in toto in aduantagio grandioris natu. Et insuper vna pecia terræ pulchra, & lata quæ laboratur, & quæ est de feudo, per quam terræ peciam solent habitatores castri spaciari: quæ est ante fores castri, & quasi iuxta vestibulũ. & nil aliud est in dicta hæreditate. nónne isto casu dices maiorem fratrem audiendũ, si velit aliunde dare bonam recõpensationem fratribus iunioribus, vt illa pecia terrę sibi remaneat ne diuisa frustratim sic pluribus inutilis, & forsan causa seminandarum pro futuro litium, & certe dices quòd sic.

V. Article.

Entre nobles laisne recueille les successions escheues a luy, & a ses puisnez, & est saysi de tous les heritaiges, rentes, & choses immeublas, desquelz est mort saysi le defunct, du quel il est heritier, & les puisnez ont leur tierce partie par la main de laisne, ou qui le represente, lequel la leur doibt bailler quant il en est somme par les puisnez ensemble, ou chascun appart, soit & auant ladicte sommation laisne aura tous les fruictz desdictz heritaiges. Et les autres fruictz escheuz depuis ladicte sommatiõ se departirõt entre laisne & les puisnez par les deux pars, & par le tiers mis hors ledit aduantaige.

Et en est saysi, &c.

¶De ista saysina ad plenum dictum est supra eo. titu. art. ij. & licet filius sit de hęreditate saysitus, vt in dicto articulo scriptum est. Tamen iste filius maior natu, nec quisquam alius filiorum potest de spe successionis disponere. ita firmat Barto. in. l. si. C. de transac. in fi. Et an spes succedendi possit donari. vide Bal. consil. xviij. lib. ij. Et quanuis post obitum patris filius sit de successione saysitus, tamen nõ habet tantum priuilegium in vita patris. Immo nec etiã spe dicit sibi deberi hæreditas. Nam vt ibidem dicit Bar. illud dicitur nobis deberi spe, q non dependet ex mera voluntate alicuius, sed ex aliquo futuro euentu: & ideo quia hæreditas est obuentura ex mera defuncti voluntate, cum possit vsque ad finem de bonis disponere, sequitur quòd illa non debetur nobis spe. Item vt dixit ipse, si hæreditas patris esset nobis debita spe, vt videtur sonare textus in. d. l. fi. C. de pac. Sequeretur quòd de illa possemus & nos disponere, cum quis possit disponere de eo quod sibi debetur spe, sicut de eo quod sibi debetur re. l. spem. C. de do. & l. j. C. de transac. Quod tamen non est verum, cum explorati iuris sit quem non posse disponere de hæreditate viuentis.

Fruictz desdictz heritaiges.

¶De industrialibus non est dubium. Sed de naturalibus quos bonæ fidei possessor suos non facit. iustum esset quòd darentur fratribus Bar. & doct. in. l. & ex diuerso de rei vend. sed consuetudo est in contrarium, quia dicitur in textu.

Aura tous les fruictz, &c.

¶Attamen sufficit, quòd fructus industriales fuerint à solo separati, vt maior natu eos facit suos. Barto. & docto. ibidem, & docto. in. l. certum. C. de rei vend.

Entre nobles, &c.

¶Amplia etiam si in illis successionibus essent aliquæ res non mobiles, quia successio comprehendit vniuersaliter omnia.

Desquelz est mort saysi, &c.

¶Expone ly verbum *saysi* actualiter, vel habitudine vel aptitudine etiam, & cũ dicitur in tex.

Laisne recueille les successions.

¶Amplia sic, vel eius reprẹsentans, quia vt dicam in sequentibus, ipse filius reprẹsentat imaginem patris, & sequitur statim in textu.

VI. Article.

Si laisne baille a ses puisnez la tierce partie ensemble & auant que lesdictz puisnez ayẽt departy entre eulx leur tierce partie, & lung des puisnez decede sans hoir de sa chair, la portion dudict decede accroist aux aultres puisnez. Mais silz auoiẽt partaige entre eulx leurdicte tierce partie, la portiõ du decede reuient a laisne, ou a quil represente.

Sans hoir de sa chair.

¶Ecce quòd ista verba important naturalitatẽ. hinc est, quòd vbi ista verba & similia apponũtur, monasterium quod habetur loco filij non cõprehenderetur. vt ecce Gayus Sempronium instituit filium, & iniunxit q si decederet sine liberis ex sua carne vel corpore pereatis, eius bona deneuirẽt in Ioannem: certe si institutus ingrediatur monasterium, licet ipsum monasterium habeatur loco filij, vt per docto. in auten. nisi rogati ad Trebel. C. tamen bona sua non competerent monasteria propter ista verba naturalitatem importantia, vt per Bald. in. l. j. C. de condi. inser.

inſer.& Salycet.in.d. autenti. niſi rogati Ioan. Andr.& Hoſtien.in ca.Raynaldus de teſtamẽ. extra.Sed contrariam ſententiam ſequitur Bart. in cõſilio. quod incipit Pariſienſis quidem, vbi tenet quòd etiam iſto caſu bona debent deuenire ad monaſterium, & non ad ſubſtitutum:quod probat pulcherrimis rationibus. Et ibi videas. Sed quid erit, ſi primogenitus dederit duobus fratribus natu minoribus legitimas ſeparatas: quia eas debent habere per manus eius, & pauló poſt ipſi natu minores inſimul habitarunt,& partagia inſimul cõmmuniter viuendo tenuerunt, & vnus illorum natu minor viam carnis ingrediatur: ad quem ſpectare tunc dices eius ſucceſſionem? diceres quòd ad illum ſuperſtitem, qui natu minor eſt.per textum conſuetudinis oppoſitum poſſet attentari. Nam vt dictum eſt in articu. præcedenti natu minores debent partagia habere per manum primogeniti: ergo ſi primogenitus dederit partagia diuiſim ſequitur, quòd propter communitatem ſubſequutam maior iure ſuccedendi priuari, non debeat cum id iure,vel conſuetudine non caueatur. Et hoc vbi natu minores ſine aliqua reclamatione diuiſim ſua partagia acceperunt: Secus autem vbi natu minores ſimul à maiore partagia petierint,vt in art.prẹcedenti.& ea ſimul tenuerint, vt hic in iſto arti. Sed bene credo, quòd maior poteſt dare diuiſim ſuis fratribus minoribus, & etiam illis inuitis portiones ſuas, ſi bene conſuetudinem ponderes.

VII. Article.

Apres que le puiſne ou puiſnez auront ſomme leur aiſne,enſemble, ou chaſcun par ſoy de leur bailler leur cõtingente & legitime portion. Leſdictz puiſnez par ladicte ſommation & chaſcun deulx ſont ſaiſiz de leurdicte portion: & ſe peult appleiger douloir, ou complaindre en cas de nouuellete contre ledict aiſne dedans lan & iour de ladicte ſommation: pourueu que telle ſommation ſoyt faicte au dedans de trente ans apres le deces de celluy dont ilz ſont heritiers: & ſommation faicte par lung deſdictz puiſnez, tant pour luy que pour les autres puiſnez profitera aux autres comme a luy.

De trente ans, &c.

Vide doc.in.l.hæreditatis. C.de peti. hære. &.l.pen.in quibus cauſis ceſſat long.temp.præſcriptio.C.quę iura faciunt pro conſuetudine noſtra. Sed quanuis petitio hæreditatis tollatur ſpacio.xxx.anno.vt.d.l.hæreditatis. & not.in.l.licet. C.de iur. delibe. cum omnes actiones iſto tẽpore tollantur.l.ſicut.&.l.omnes.de prẹſcrip. xxx.vel.xl.anno. C.Eſſet peculiare ſcire, an ius adeundi, vel immiſcẽdi tollatur ſpacio. xxx.an. Et videtur quòd non his rationibus. Nam cum motus primi & appetitus ſint impediti:quia non ſunt in poteſtate noſtra, vt.l. cogitationis. ff.de pœnis.Sequitur quòd nec voluntas adeũdi cum eſt ſolius animi,vt.l.ſi auia.C.de iu.delib. Secũdo non poſſidens, vel quaſi non præſcribit.l.iij. ff.de vſuc.c.ſine poſſeſſione de reg.iur.Sed nullus eſt qui alterius animum, vel animi motus habitum,vel appetitum poſſideat,in quo ſolo cõſiſtit aditio ergo.Tertio:quia poſſidenti non currit præſcriptio.l.j.C.ca.omnia de vſuc.ergo nec hæredi deſtinationem animi ſui poſſidẽti in quo cõſiſtit ſola aditio, vt.d.l.ſi auia. Quarto,iſtud ius eſt quædam facultas, ſed iura facultatis ſunt inprẹſcriptibilia.l. viam publicam de via publi. ff.Sed in contrariũ facit ar.Bald.in.d.l.licet.C. de iure deli.vbi arguit dicens præſcrip.xxx. annorum tolli ius actuale,vt iuribus vulgaribus. ergo multomagis potẽtiale facit.l.ſi rem.§.omnis ff.de pig.acti.Ergo ſequitur ꝙ iſtud ius adeundi, quod eſt in potentia, tollatur ſpacio.xxx.anno. ſed Saly.poſt patruum ſuũ Richardum de Saly. tenet primam partem,& ſequitur primã opinionem quod tenebis menti.Nunc aduerte: quia licet dicatur in articulo noſtro prouiſo quòd ſummatio ſit facta infra. xxx. annos à die deceſſus defuncti: & per hoc videatur vlterius filios non eſſe admittendos,id intellige verum ex capite liberorum:quia ex tali temporis tractu extenduntur ex capite liberorum.ſed bene poterunt adire ex capite legitimorum, ita Bald.in dicta. l.licet quanuis Salyce.ibidem non firmet.ſed tene quę dixi, vt ſcilicet admittantur ex capite legitimorum etiam poſt triginta annos,ſi tamen veniant infra legum tempora. Et in articulo noſtro eſt quædam mira res ſcilicet, vt filij natu minores poſſint poſſeſſorium pro hæreditaria portione intentare vſque ad triginta annos,ſi infra tale tẽpus fiat ſummatio maiori & ſeniori. Et dummodo infra dictum annum intentetur poſſeſſorium, vel querimonia in caſu nouitatis à die dictę ſummationis.

VIII. Article.

Laiſne noble pour le droict de aiſneeſſe,& auãtaige qui prent plus que ſes puiſnez. A la charge de faire les foy & hommaiges des choſes hõmagees,& garẽtir en frãc paraige ſoubz ſon hõmaige a ſes puiſnez leur tier-

ce partie frãche de tout debuoir feodal deu pour raison de lhommaige, en retenãt a soy les deux pars du fief durãt le paraige lequel dure iusques a ce que la lignee yssue desditz aisne & puisne, se puisse prendre par mariage qui est de quart a quin, en degre de lignaige.

A la charge de faire les foy,&c.

❡Sed quare nõ omnes filij fidelitatẽ iurant? videtur enim ꝙ omnes homagiũ & fidelitates facere debeant: quia cum plures personę loco vnius succedãt, omnes pro singulari persona sunt accipiẽdi.l.cũ fundus de cõdi.& demonstr.ff.&.l.si quis.C.de secũdis nup.& de hoc est tex.in.§.omnes filij, si de feudo cõtro.sit inter do.& agn.vasal.ca.si de feudo. Et hoc maxime, si indiuisum feudum teneant. Sed pulchrum dubium est quid è contra, an vasallus teneatur iurare omnibus hęredibus domini. Et videtur, quòd non: vt bellissime infit glo.in.d.§.omnes à principio quando vasallus recipit feudum, nõ fuit expressum, quòd omnibus dominis iuraret. ergo non verbũ pręrogandum, quia à tenore verborũ in contractu appositorum non est recedendum, nisi euidenter aliud appareat.l.non aliter.ff. de leg.iij.Secundo probatur: quia si vasallus deberet omnibus hæredibus iurare, posset deueniri ad infinitatẽ. Sed sic est, quòd infinitas est euitanda.l. qui bona.§.vlti.de dam.inf.ff.l.à diuo pio de re iud.l. prima.quando dies legati ce.l. boues.§. nuptiarum.de verbo.sign.ff.l.eum qui Calẽdis de verborum obliga.&.l.vt inter diuinum. C.de sacro sanct.eccl. Tertio probatur: quia fauorabiliores sunt rei quàm actores.l. Arrianus.de acti. & ob ff.ca.ex literis.de probationibus. Quarto: quia isti hæredes domini non essent contrariũ postulaturi eius quod petunt: ergo non sunt audiendi. l.qui bona.§.si quis de dam.inf.ff. &.l. penulti. C.de solutioni.

Vasallus non tenetur omnibus domini hæredibus iurare.

❡Quinto: quia obligatio, non debet immutari ex persona successorum.l.ij.de verbo.oblig.ff.l. ij.§.j.de pręt.stip.

❡Sexto, personalis obligatio nõ debet in alios extendi.ar.l.qui ab co.de emp.& vend.ff.

❡Septimo, qui cum vno contraxit, nõ debet in plures aduersarios distingui.l. prima.§. vlti. de exerci.acti.ff. Sed pro parte hęredem domini scilicet, quòd illis omnibus debeat iurari facit: quia vasallus iurauit domino fidelitatem: & si nõ fuerit dictum suis hæredibus: tamen adhuc suis hæredibus iurasse intelligitur: quia pactum nõ fuit personale: pro hoc.l. iurisgentium.§. vtrum.ff. de pact.&.l.tale pactum. de pign.act.ff. Si ergo transit ad hæredes, transit ad omnes. ar.l. seruitus. de serui.vrb. præd.ff. Secundo ius vasallorum est indiuiduum, vel esse debet ad instar libertorum quorum ius est indiuiduum, vt.l. Carmelia pia.ff.de iur.pac. Et ea quæ indiuidua sũt, debentur hęredibus insolitum.l.si vnus.ff.de ser ui.vrb.pręd.ergo,&c. Tertio facit à simili, quòd vsufructuarius pluribus dominis satisdare debet l.cuius. de vsufruct.ff.ergo,&c. Sed hodie istud expeditum est per.§.præterea ducatus de prohibita feudi alienatione per Fredericũ in. cap.imperialem, vbi resolutiue dicitur, quòd pro vno feudo quis plures dominos habere non compellatur. pulchrum est dubium. stante hac conclusione, quòd quis pro vno feudo plures dominos habere non compellatur, cui dabitur electio vtrum ipsis dominis, an vasallis. & videtur quòd vasallis dari debeat, scilicet vt eligant quem voluerint ex dominis. ar.ff.de iure do.l.plerunque §.vlti.istę sunt pulchrè traditiones glossarum.in d.§.omnes filij, si de feud.controuersia sit inter dominum & agna.vasal.

Qui cum vno cõtraxit, nõ debet in plures aduersarios distingui.

Pro uno feudo qs plures dominos habere non cõpellitur.

Garantir de debuoir.

❡Vtputa: quia debetur domino vnus falco, vel vnum sertum rosarum cũ homagio: & sic de similibus. Sed quid de ecclesia dicemus: vtrum fidelitatem iurare teneatur? Respond. Bald. in prælud.feud. in vltima. diuisi. feud. versiculo. Sed dubitari potest, quòd in quodam libro reperitur tale capitulum de negocio super quo nos consulere voluisti tibi secundum vsum curię & illius feudi. Breuiter respondemus quatenus pro feudo, quòd ab aliquo per ecclesiam retinetur. nulla sit fidelitas facienda: quod verũ dicit ipse Bald. fore nomine ecclesiæ: sed bene debet fieri fidelitas nomine pręlati. Sed an propter feloniam ecclesia feudo priuari possit. Respond. Baldus ibidem, quòd pro fœlonia delicti: non quia delictum administratoris ecclesiæ nocere non debet no.in lege iubemus. C. de sacrosanct. eccle. Sed felonia contractus ecclesiæ noceret secundum ipsum, vbi prælatus cum capitulo in talem feloniam inciderent: Secus si solus pręlatus in feloniam incideret, seu feloniam committeret. ar.no.in cap.primo de.c.corr.§.& iterum. Vtputa: quia prælatus & capitulum veniunt contra legem contractus & cõtra hominem, scilicet dominum à quo tale feudum dependet. Nam & consuetudines feudorum in decisione causarum feudalium, non solum in foro contradictorio: sed etiam in conscientioso foro seruandę sunt, non nisi essent in periculum animarum: quia lex ciuilis legis diuinę pars est no.extra ne cleri.vel monach.ca.super specula. Et idem Bald.in pręlud.feud.in secunda colum. versi.& ideo in decisiõe. Sed quid de fratre maiore, qui tenetur ad homagia: & ipse negauit feudum domino, vel feudi qualitatem: an noceat aliis fratribus? Respond.nõ sicut dicimus cum vasallus negat feudi par-

Propter feloniam feudo nõ priuatur ecclesia.

di partem, quia tantum illa parte feudi negata priuari debet. Nam dolus & pœna diuisionem patiuntur.ar.l.Paul.&.l.rescriptum. de his quibus vt indignis.ff.quia dolus & pœna sunt proportionabilia secundum Bald. in titu. si de feu. controuer.sit inter do.& agna.vas.versicu.quæro.dicitur hic.Item quia secundum ipsum in negante exigitur dolus,vel lata culpa. Sed alij fratres non negantes non possunt dici in culpa,vel dolo.igitur & ipsi alieno non debet prægrauari odio.l. si quis in suo testamento.§. legis autem veteris.C.de inoffic. testamē. Sed vtrum frater maior qui negauit,vel alius vasallus: non refert possit pœnitere. Bona est quæstio:quia quotidie vides in praxi,quòd dando declarationes & aduocamenta, vasalli protestantur se corrigere. Pone ergo quod vasallus negauit sine protestatione,an possit pœnitere? Dicit Bald.ibidem,quòd sic:donec conuincatur de mendacio per.l. eum qui de iureiurād.ff. Et nota.in lege si rem. quam de euicti.ff. &.l. rem non nouam.in fine. C.de iud.Sed vide Salyce. in lege contra negantem. C.ad leg. Aqui. Sed vtrum vasallus possit petere terminum ad deliberandum super recognitione feudi? Dicit ipse Bald.ibidem,quòd sic: vt nota. in lege qui interrogatur. &.l. iusiurandum. & ad pecunias.de iureiurand.ff. Quod admitterem ego vbi esset quæstio de feudo paterno,vel antiquo: secus vbi esset quæstio de feudo in personā conuenti vasalli nouiter radicati,quia tunc faciunt suum negare non posset. Aduerte quia dicitur in textu,quòd filius natu maior habet annagium: & facit pro aliis homagium:id intellige verum, vbi iste maior est habilis. Nam si esset demens à natura,& vitium dementię esset naturale,& perpetuum:tunc enim secundo genitus haberet annagium: & faceret homagium, quia consuetudo intelligenda est de eo, qui naturaliter nascitur habilis: sed vbi ex accidenti effectus fuisset demens, tunc quia in persona sua à principio habili radicatum est ius primogeniture,esset sibi dandus curator & arguméto.c.grandi de suppli.negli. præ.in sexto. ita Bald. in titul.de successione feud.in princip. versicu.quæro si consuetudo.

Dolus & pœna diuisionem patiũtur.

An negās possit pœnitere & usque ad quod tps

Vasallus an possit ad deliberandū terminū petere recognitione feudi.

De uasallo demente.

IX.Article.

Le puisne en labsence, ou negligēce de son aisne peult faire les foiz & hommaiges des droictz & choses de leur succession a eulx escheues, les quarante iours passez. Et si ledict aisne est absent pour cause necessaire,icelluy aisne retourne & receu esdictz foys & hommaige ledict puisne sera tenu de luy rendre compte & reliqua desdictes choses, & non autrement.

¶Sequitur in textu.

Absent pour cause necessaire, icelluy aisne,&c.

¶Puta reipublicæ causa, vel aliàs huiusmodi. Si autem esset absens causa probabili,puta studiorum, vel causa voluntaria, tunc minor natu suam propter diligentiam lucraretur, seu faceret fructus suos. Hic ergo vides,quo pacto necessaria causa absens priuilegiatur: alia autem absentium reipublicæ causa priuilegia vide per scribentes in.l.secunda. &.l. si Valerianus. de restitut.mili. C. Et pulchrè in.l.quod tempore vbi optime dicitur, quòd etiam absens reipublicæ causa restituitur aduersus præscriptionem principiatam & finitam in præsentia sua, dummodo nō mediatam, & tempus medium absentiæ subducitur:quo subducto, rem vendicare potest:& debet restitutionem petere infra annum vtilem, à tempore complete præscriptionis inchoandū. Sed quæro. Pone quòd cuidam domicellę delatum est feudum: ipsa vero secuta est virum militantem, an vtetur isto priuilegio, vel priuilegio consuetudinis? Pet.tenuit quòd non, nisi maritus esset diu absuturus: quia isto casu secundum Petrū vsa fuisset priuilegio: aliàs si medio tempore esset absuturus,dicit priuilegia cessare, vt. ff.de offic. procon.l.obseruare.§.proficisci. Sed Saly.in.l.prima.de vxo. mili.& eo. qui reipub. caus. abs.tenet mulierem virum militantem, vel reipublicæ causa absentem viri sui priuilegio vsuram per dic.l. primam. quæ indistincte loquitur:nec vxor potest dici in culpa si virum secuta fuerit:quia ex voto tenetur virum sequi & participem infortuniorum suorum esse.l. si cùm dotem.§.si maritus solu.matrimo. ff. Item quia marito permittitur secum vxorem ducere: licet cautius faciat quandoq; se abstinere, vt dicto.§.proficisci. Mihi autem videtur, quòd hæc opinio sit verior non tamen est consulendum militare volentibus, & diu absuturis vxores secum ducere: quia vxor est vitę contemplatiuę, ac militiæ cælestis impeditiua: adeò vt non liceat homini ad regna cælestia tendenti accipere vxorem, vt per glossam & doctores in ca.primo, extra de summa trinita.& fide catholica.Sic vxor est vitę bellicosę & militiæ terrestris deuiatiua: vt patet ad sensum. Nam vir miles repentino in conflictu vario curarum ęstu teneretur ob vxoris impedimentum. Non nego tamen virum diutius in bellis absuturum honeste secum vxorē ducere posse. Nam & id pium, & opportunum est ad euitandam præsertim impudicarum mulierum cohortem.Sed an vxor virum in remotis partibus sequi teneatur? Bona est quæstio in qua sic dico, aut quando mulier contraxit, maritus habita-

Mulier ex uoto uirum sequi tenetur. Vxor est infortuniorū uiri sui particeps.

An uxor uirū uagabundū sequi teneatur.

bat in remotis,& tenetur sequi maritum. agumẽto.l.exigerę.ff.de iudi. Ratio est: quia sic à principio videtur conuenisse cum eo, aut quando cõtraxit cum viro, erant ambo eiusdem fori: sed postea maritus mutauit forum, vel aliter se absentauit, & aut vadit quasi coerrando, vt vel errans & vagabundus: & nõ tenetur sequi virum: licet prius vagabundus fuerit, quia vagari est vitium.l. qui sit fugitiuus.§. erronem. de edili.edic.ff. Sequi autem vitia viri vxor non tenetur: quinimmo vir potius videtur vxorem accipiendo conuenire de non vagando. Aut non se absentat, vt vagabundus: sed officium suum est tale: quia fortassis est hystrio, qui modo istas, modo illas sequitur magnatum curias: & tunc, vt dicit Cy.in.l.liberte. C.de operis liberto. quòd si tempore quo matrimonium contraxit erat vir eiusdem conditionis, quòd tenetur eum sequi argumento.l.plenum.§.equitij.de vsu.& habita.ff. quod est verum, si artem illam etiam mulier exercet: quia tunc sic conuenisse videtur. Aliàs ipsa conuenisse videtur de nõ conquerendo de viri absentia. Et etiam maritus conuenire videtur de conseruanda ea in sua residentia, & honestate congrua arti. dicto.§.equitij secũdum eundum Salycet.in dicta.l. prima de vxo.mili. Aut maritus mutat forum alibi faciendo domicilium: & tenetur tunc sequi virum necessitate, vel vtilitate compellentibus. Necessitate qua forte vir est confinatus. Vtilitate vero quia vir ad maiora est vocatus: quia vxor debet esse consors commodorum & incommodorum viri, aut mariti sui l.cum dotem.§.si maritus versus finẽ solu.ma.ff. Iuncto quod ipsa est socia diuinę & humanæ vitæ.l. de ri.nupt.l. aduersus. C.de crimine expi. hæred.cum simili. Et hoc quando locus domicilij esset sibi honestus, & pudicitię non incongruus secundum ipsum Salycet. Sed quid de familiaribus absentium causa necessaria? an vtuntur priuilegio consuetudinis? pone famulum nobilem alicuius militis existentis in prelio vltra montes pro reipublicæ tuitione teneri ad homagium ipso absente & seruiente, seu famulante frater eius minor natu homagium fecit: reuertitur famulus, an tunc vtatur nostrę consuetudinis priuilegio quæ solum absentes reipublicæ fouet ac amplectitur? hoc est quærere generalius, an priuilegia reipublicæ absentibus concessa competant familiaribus. Videtur quòd non, cum sponte se absentauerint. ergo &c. l.fin. de in integr. re.ff.facit. l.sciminarios. C. de testamẽ.mi. Sed doc. sic distinguunt, aut sunt familiares necessarij attenta domini dignitate, tunc illis priuilegiis gaudent ar.l.secunda de epi.& clemé. aliàs non. Ergo conclusiue dicas, quòd absentes causa necessaria, vt milites ambassiatores & similes lętantur nostræ consuetudinis priuilegio, dum modo non affectate & data opera fuerint absentes: quia tunc non illi gauderent.l. qui data ex quibus causis maio.ff. &.l. penulti. C. quomodo & quando iu. Et aduerte, quòd ille qui in officio modici valoris absens est causa reipublicæ præsumitur affectate & etiam data opera abesse textus in.l. Spadonem de excu.tu.ff.& Ludoui. Roma.in no.

Mulier ẽ commodorũ & incõmodorũ mariti cõsors.

Familiares necessarii utuntur cõsuetudinis priuilegio.

Ambasiatores sũt absentes causa reipublicæ.

X. Article.

Et si laisne baille a son puisne ou puisnez pour leur tierce partie, lieu ou fief entier, dont comme dicelluy soyt deu foy & hommaige, le puisne ou puisnez, ou lung deulx, pourront faire l'hommaige au seigneur a qui il sera deu.

¶ Sequitur in textu.

Pourront faire l'hommaige, &c.

¶ Signanter dicitur in textu *Pourront*. Quia precise per consuetudinem non necessitantur: quia verbum potest, non importat necessitatem.l.sæpe audiui Cæsarem.ff.de offi.presi. Et sic etiam intellige simile verbum quod ponitur infra arti. xiij. nam maior natu homagia facere tenetur etiam in casu articuli nostri, puta etiam si dederit fratribus feudum integrum. Et hoc si dominus contentatur de eo. Alioquin potest dominus homagij fidelitatem à minoribus, seu iunioribus fratribus exigere: quia illi sunt ad quos feudum spectat & quos propter feloniã potest feudo priuare, non maiorem natu, qui iam nihil ab eo tenet in feudum. Sed vidi practicari quòd maior natu non possit compelli facere homagium pro feudo integro iunioribus assignato, & sic expone ly verbum. *Pourront*, id est, debent. Nam vt nonnulli doctores dicunt, cum verbum potest profertur à lege, pro debet, exponendum est absurditatis euitandę gratia no.in.l. prima de iur. omnium iudicum.ff. & in dicta.l. sæpe audiui Cæsarem de offic. præsi.ff. Et ista secunda opi. est humanior.

XI. Article.

Et sil aduenoit que ledit aisne mourust sans hoir de sa chair, laisne des puisnez cõme ainsi prendra les deux pars de la succession de son frere aisne. Et laduantaige dont dessus est touche. Et le tiers dicelle succession mis hors ledict auantaige demourra aux puisnez, & seront tenuz lesditz puisnez sommer ledict aisne de leur bailler partaige par la maniere que dit est dessus.

¶ Sequi-

¶ Sequitur in textu:

Et sil aduenoit que ledit aisne,&c.

¶ Supple sint hærede legitimo. licet de consuetudine nostra cui standum est succedatur, vt in textu nostro dicitur. Attamen de iure feudorum aliter succederetur, vt vides per not. in titu. de successione feudi. sed quid esset si feudũ esset indiuisibile, seu indiuiduum, vt est ius piscandi: qđ est indiuiduum in partes certas ratione loci & quotę: vel in iure pedagij quod minores filij tenebant pro partagio. dic quòd erit iustum, quòd iste qui est effectus maior recompẽset fratres alios de commoditate istius rei feudalis: vt totum retineat not. per Bald. in titu. de duobus fratribus de no. feud. inuesti. in prin.

De feudo ĩdiuiduo.

XII. Article.

Et au regard des debtes personnelles, si laisne a prins les meubles du decede, les creanciers se pourrõt adresser pour le tout audit aisne: & audit cas sera tenu payer lesdictes debtes, par ce que par la coustume les meubles suyuent les debtes personnelles. Et si la femme du noble decede auoit prins les meubles, ledit aisne ainsi cõuenu par lesditz creanciers pour lesdictes debtes personnelles aura son recours a lencontre de ladicte femme dicelluy noble.

Apres les meubles du decede, &c.

¶ Aduerte tamẽ quòd mobilium appellatione non veniunt iura & actiones: quia ab eis specifice differũt. Quod apparet, quia illa dicũtur esse eadem specie: quæ dicuntur eadem in substantia & materia, & eorundem effectum productione, vt per Dy. in cap. sine possessione. de regulis iur. in lib. vj. Sed actiones & iura differunt à bonis mobilibus, & etiam immobilibus substãtia, natura, & effectuũ productione. Ergo sunt pœnitus diuersa: ergo non comprehenduntur sub mobilium bonorum dispositione. Quod autem substantia differant probatur. Nam mobiliũ & immobilium bonorum substãtia visibilis est corporea. Iurium vero inuisibilia & incorporea. Item mobilia triẽnio immobilia longo tempore perduntur. Sed actiones personales regulariter sunt perpetuę. l. secunda. C. de constit. pec. l. si quis emptionis de prę script. xxx. vel. xl. anno. Concluditur ergo quòd appellatione mobilium non veniunt iura & actiones de quo per Bartol. in. l. mouentiũ de verbo. sig. & per Bart. in. l. si arrogator de adop. ff. & per eundẽ Bar. in consi. l. incipiente Gellius Petri de Florentia. Stant ergo iura & actiones in suo genere per se. l. à diuo pio. §. in venditione de re. iudi. ff. l. quam Tuberionis. §. penul. ff. de pecu. & Bartol. in. l. j. C. si aduersus transactionem. Et de hoc scripsi in tit. *Des choses qui sont reputees meubles*, arti. fi.

Iura et actiões mobiliũ uel ĩmobiliũ appellatione non cõtinẽtur

Pource que les meubles,&c.

¶ Congruentius dixisset econuerso, scilicet q̃ debita personalia insequuntur bona mobilia.

Et audit cas sera tenu, &c.

¶ Non intelligas ista prę cisè, aut Iudaicè, vt ita loquar, q̃ maior natu qui capit mobilia, teneatur ad debita personalia exsoluenda pro integro, si sub beneficio inuentarij hæreditatem adierit. Nam facto inuentario quicquid dicat consuetudo, non teneretur vltra vires hæreditarias. Sed vteretur legum beneficio, de quo mentionẽ aliquantisper feci suprà titulo tertio. Cum consuetudo recipiat interpretationem declaratiuam. Et licet verba consuetudinum sint proprie intelligenda. c. in nostra, & ibi Inno. de iniuriis, &. l. iij. §. hæc autem verba, & ibi Bar. ff. de neg. gest. tamen recipiunt intellectum à regulis iuris communis. c. cum dilectus de consuetu. &. l. si serui. C. de noxa. acti. & per Iason in. l. non dubium. columna. vj. C. de leg. Nec est dicendum consuetudinis cõditores vnico isto verbulo voluisse talem & tam prę claram legum prouisionem tollere ar. l. si quando. C. de inoffi. testa. Quod autem insuper dicitur in textu Filium maiorẽ percipientẽ defuncti mobilia teneri ac astringi ad debita personalia persoluenda, intellige siue oriantur ex contractu, vel quasi aut maleficio, vel quasi. l. j. in prin. de act. & obliga. ff. & instit. in fi. eo. titu. Si autem essent intentandæ aliquæ actiones personales: sed in rem scriptę vt actio ad exhibẽdum, actio noxalis ex delicto, actio quòd metus causa & interdicta, & alię actiones in rem scriptæ, de quibus per glo. magistralem in. l. iij. §. est autem personalis ad exhibendum. ff. tunc in istis non teneretur maior natu solus respondere. Sed sequendi essent possessores, vt etiam plene per docto. in. l. j. & in conti. rubri. si cert. peta. ff. Et generaliter dico, quòd maior natu tenetur in personalibus, quod est vbicunq; ius reperitur in sola obligatione. Sed vbi ius reperitur sine obligatione, illud esset actio realis, & sequeretur possessorem. l. in rem. l. officium, &. l. qui petitorio de rei vend. ff. l. j. de alie. iud. mut. cau. facta. C. c. examinata de iudi. exe. & docto. in. d. conti. rubri. si cert. peta. ff.

Consuetudo recipit declarationem interpretatiuã & declaratiuam.

XIII. Article.

Laisne doibt faire partaige a ses puisnez. Et silz ne sont contens de la tierce partie que laisne leur baille par partaige: Les puisnez (mys hors le

Actiones personales i rem scriptæ.

droict de ayneesse de deux tiers de laisne) sont tenuz faire deux portiõs, desquelles laisne en prẽdra lune auecques la tierce partie quil auoit baillee a ses puisnez. Et lautre portiõ demourra audictz puisnez.

Diuidere frater maior tenetur, & minor eligere.

¶ Pondera hunc articulum: in illo gustabis optimum cõsilium. Nam filij minores natu possunt aduersus maiorem retorquere fraudes, quas ipse in diuisione percunctatus fuisset. Et in eo quòd consuetudo nostra dicit maiorem natu debere hæreditatem diuidere, vt patet in primis verbis nostri articuli. Et id videtur esse secundũ authoritatem sanctissimi Augustini colendissimíque dicentis, quòd in diuisionibus bonorum maior frater debet facere diuisionẽ, & minor eligere. Et fulcitur authoritate veteris testamenti vbi legitur, Ita factam fuisse diuisionẽ inter Abraham & Loth. facit tex. in. c. j. de parroch. Et ꝙ frater maior debeat diuidere, & minor eligere, firmat Bal. in. l. suus quoque. de hęred. insti. & Nicola. de Neapoli. in. l. ij. quãdo & quibus debe. quarta pars in bo. decu. lib. x. Et per Floria. in. l. arbiter. ff. communi diuidũdo. & Host. & Io. And. in. d. c. j. de parroc. licet contrariam sententiam secuti fuerint Bart. & Ang. de Peru. in. l. j. C. de his qui se deferunt. lib. x. Bald. in. l. si maior. C. cõmuni diuidũ. & in. l. iubemus. C. de sacrosan. eccle. & Ioan. de Immol. in. d. l. si suus quoq; de hære. insti. Licet Ias. in. l. j. si cer. pet. ff. nihil in hoc firmet. Attamen libentissime sum primæ opinioni attentus beati Augustini authoritate memorata, & attento quòd eius dicta authoritas est authoritate veteris testamenti fulcita. Inde insurgit doctrina glossæ dicentis in. c. de libellis. xx. dist. quòd dictum alicuius sancti fulcitum authoritate veteris, vel noui testamenti præfertur in decisionibus causarum cuicunque authoritati etiam papali vel imperatorię faciunt tradita per doct. in. c. ne innitaris prudentię. extra de cõsti. ergo idem in proposito. Et ad id tenui fratrem maiorem debere diuidere, & minorem eligere. Intellige sanè de fratre maiore administratore, id est qui diu administrauit bona. Nam is est qui melius nouit hæreditatis valores. & ita intelligunt Host. & Ioan. And. in. d. c. de parroch.

De authoritate seu excellentia dictorũ à sanctis.

Quis dicatur maior natu in hoc proposito.

XIIII. Article.

Et quant les successions directes ou collateralles qui procedent du chief des nobles escheent a nobles filles, laisnee viendra a saysine des choses nobles, & les tiendra & possedera, fera les foy & hommages a la conseruation delle, & de ses seurs puysnees, ou daultres ses coheritiers. Et fera les fruictz siens iusques a la sommation deuement faicte par ses puisnees. & depuis ladicte sommation deuement faicte, succedent par teste, fors que laisnee aura le maistre hostel & hebergemẽt: & le cheze par aduantaige par la forme & maniere dessus declairee que prẽt laisne masle par aduantaige sur ses puisnez, & les partaiges faictz laisnee garantira en paraige a ses puisnees leurs portions sur la foy & hommage durant le paraige, pareillement que a faict laisne masle a ses puisnez, sil nya fief ẽtier qui eschee en partaige des puisnez: ou quel cas celles qui auront fief entier, ou lune de icelles pourront faire les hõmages aux seigneurs ausquelz ilz sont deubz, ainsi & en la maniere que dict est deuant.

Qui procedent du chef, &c.

¶ Quia secus si non ex capite nobilium procederent. Nam tunc esset obseruandum ius commune. de quo in auten. in successione. C. de suis & legitimis hære. & l. inter filios. C. famil. her. & auten. defuncto. C. ad Tertul. Et nimirũ quia casus obmissus relinquitur dispositioni iuris cõmunis. l. commodissime. de lib. & posthu. ff. l. si extraneus. ff. de cõdi. caus. de cau. non secu. cum similibus. Et successiones sunt de iure dilatãdæ. §. fi. insti. de succes. cog. & in. §. quos antẽ. de bo. poss. & per Saly. in auten. in successione. Hinc est quòd hodie sublata est differentia agnationis & cognationis. Et gradus cognatorum reductus est ad gradum agnatorum, vt sit successio vsq; ad decimum gradum, licet in cognatis olim esset vsque ad septimum, vt ibidem dicunt glo. & doc. Idem dicerem vbi tales successiones deuoluerentur filiabus, quarum vna esset ignobilis, & aliæ nobiles essent: vt quia mater plebeia nupserit in primis nuptiis viro plebeio ex quo susceperit filiam, deinceps nupserit viro nobili ex quo susceperit tres filias: deinde matrẽ moriento, & nobili effecta propter mariti sui fulgorem, tũc eius successio diuideretur in capita, licet mater tempore mortis esset effecta accidentaliter nobilis per virum nobilem cui nupserat, & ita vide in art. xx. infra tit. sequen.

Successio usque ad x. gradũ.

Vient

Vient a saysine,&c.

¶Intellige si velit esse hæres.non enim irrepudiabiliter cogitur hęreditatem adire:sed aditam vel adeundam transmittet illa ad hęredes suos,si antequá adeat decesserit,& hoc præsertim ex potentia & vi suitatis, vel saltē quasi suitatis:vt per doct.in.l.apud hostes.C.de suis & legi.hære.

A saysine des choses nobles.

¶Signanter dicitur, *choses nobles*:vt sic excludantur res non nobiles quæ æqualiter diuiduntur sine spe prælationis vel annagij.

Fera les foy & hommaige.

¶Hoc ideo, quia de consuetudine regni filia succedit in feudo:licet secus de iure feudorum. c.j.in.§.hoc autem notandū qui feudum da.pos. & in.c.j.de feu.fœmi. in vsibus feud. Si tamen filia tunc est vxorata,tunc maritus pro vxore fidelitatem iurabit. non enim congruum est filiam nuptam forte formosam absque sui mariti pręsentia castrum potentis domini intrare,vt fidelitatem iuret, ne forte pudoris immemor dominus, sed egregia forma captus illi insidietur, cum nihil sit amoris furore vehementius.l.j.C. de senatusconsul. clau.tollen.facile enim illa à paucis comitata intra fortalicium, domum, labem pudoris pateretur, nam ille locus casti damna pudoris habet. Vel forte dicendum est non inconueniente, vt illa præsente marito iuret,ipso autem notorie absente iurabit: nec exigitur mariti authoritas cum quæstio sit de feudo quod beneficium est: vt in rubri.de milite vasal. qui curi.ven. Et sic non ita stricte mariti exigitur authoritas ar. not.in gloss.in.c.si annum de re iudi.in.vj.vbi tenet gloss. filium pro beneficio posse absque patris assensu consistere in iudicio. Et de hac materia scripsi supra titulo *Comment hommaige se doibt offrir a son seigneur*. arti.j. in fi.glo.in versi. Nunc quodā nouo ritu adhuc dicamus &c.

Ou daultres ses coheritiers.

¶Siue illi sint masculi,siue fœminę,& sic intellige & amplia tex.nam etiam filia antiquior habebit saysinā, licet soror sua iunior iā defuncta reliquerit filium sibi successurum.nam ille filius licet masculus solum repręsentat imaginem matris,vt per Bald.& Saly.in.l.maximum vitium. C.de libe.præ.& dixi infra.e.titu.ar.xxvj.in fi. versi.tertio quæro.videtur ꝙ consuetudine &c.

Et fera les fruictz siens,&c.

¶Intelligo siue fructus sint naturales siue industriales cum indefinita æquipolleat vniuersali. Et si fuerint à solo separati, licet non adhuc reconditi,& dixi suprà titu.eo.ar.v.in fine.

Et depuis ladicte sommation.

¶Signanter inseritur in textu istud aduerbium *Deuement*. quia summatio fieri non debet cum ille qui summatur est in lecto, vel domicilio de nocte ostiis iam clausis. Nec dum aliquis est in mensa, vel in missa, vt per doc.in.l. acceptam. C.de vsuc.

Et depuis ladicte sommation, &c.

¶Istud indubitanter tenendum est, vbi omnes filiæ viuunt tempore diuidendę successionis. At vbi vna illarū mortua foret relictis pluribus hæredibus filiisque,tunc hi succederēt in illam stirpem, in quam successura erat eorum mater. Non autem succederent in capita cum aliis filialibus: & sic materteris.ar.eorum quæ not.in.l.illam.§. penulti. C.de colla.omnes enim filij istius filiæ imaginem matris defunctę tenent, vt sæpe dictum extitit.

Fors que laisnee, &c.

¶Et aliud annagium non est habitura. Ita Ioā. Fab.insti.de legi.agna.suc.& in.§. ex non scrip. col.iij. insti.de iure natu. Adhuc idem Io.Fab. insti.de acti.§.præiudiciales.col.xv. versicu.sed quid in causa nobilitatis.Ias.in præludiis feudorum.col.xxx.versic.istud fallit in his qui viuunt Luc.de pen. in.l.j. C.de impo. lucra. descript. lib.x.Sed de consuetudine regni Frāciæ,primogenitus masculus inter nobiles habet signoriam loci patris sui vnà cum galli vel caponis volatu præcipuam secundum ipsum Ioan.Fab.

Par la forme & maniere,&c.

¶De ista forma vide text.suprà eodem titu. articulo tertio.

Garantira durant,&c.

¶Quod finitur hæredibus iā descensis de quarto ad quintū gradum, vbi soluitur lex matrimonij,vt suprà eo.tit.art.viij. Et tenebitur ista antiquior filia solum homagium facere, sed nō deueria feudalia pro homagio debita persoluere: quia licet filius primogenitus ad illa soluēda vltra homagiū teneatur:hoc ideo est quia ipse percipit duas partes pro aduantagio.

Sil nya fief entier,&c.

¶Nota ista verba, *Ou lune dicelles*. Nam nō distinguūtur, an sit prima de postea natis filiabus, vel secunda,vel tertia: ideo non est distinguendum.l.de precio.ff.de public.in rē acti.Et quod dicitur in textu.

Pourront faire les foy,&c.

¶Notanter dicitur *Pourront*. Quia si velint primogenitam compellere ad homagia omnia facienda,illud facere poterunt domino fidelitatis consentiente,vel non repugnante. Vide quæ dixi suprà articulo decimo eod.titu.

XV. Article.

Si le filz aisne,ou la fille aisnee nobles,ou qui les representent (qui ont recueilly les successiōs dessusdictes, dont ilz doibuent faire les hommai-

ges aux seigneurs ausquez les hommaiges sont deubz,pour eulx & pour leurs puisnez a la maniere dessusdicte) font default de les faire dedans temps deu, qui est quarante iours apres le trespas du decede, & par default de ce les seigneurs lieuent tous les fruictz desdictes choses dont est deu hommaige desdictz puisuez en auront leur action de leur interestz & dommaiges,cõtre lesdictz aisnez, des fruictz & reuenuz escheuz depuis sommation faicte a laisne, par lesdictz puisnez.

XVI.Article.

Et si le filz aisne ou fille aisnee, ou qui les representẽt vendẽt ou transportent le maistre hostel, ou hebergemẽt,ou droict de aineesse,lesdictz puisnez doibuent estre garantiz par lacquereur durant le paraige, soubz la foy & hommaige que doibt faire ledit acquereur ayant ledit droict de laisne ou aisnee iusques a ce que le paraige soit failly. Et si par default de faire la foy & hommaige, iceulx puisne ou puisnez ilz ont dommaige:tel acquereur sera tenu les desdõmaiger a lesgard de iustice des fruitz & reuenues depuis la sommation escheuz comme dessus.

Paraige failly,&c.

¶ Quod accidit in tribus casibus,vt notatur articulo decimo suprà *De pied de fief*. Tamen tex. noster,si bene ponderes hunc articulum, debet exemplificari,& intelligi in primo & vltimis casibus positis dicto articulo decimi dicti tituli *De pied de fief*.

XVII.Article.

Quant aulcun fief de puisnez a este garanty en paraige par laisne, & icelluy paraige est failly & finy, en la maniere que dict est dessus,lesdictz puisnez qui auront este garantiz en paraige seront tenuz de faire foy & hommaige des choses qu'ilz tiennent, & qui garantyes leur auoient este en paraige au chep paraigeur,ou a celluy qui le represente, lequel hõmaige chet en action pour la premiere foys.

Chet en action,&c.

¶ Hæc notabilis & bona clausula, quia de iure feudorũ homagium non cadit in actione. Immo debet se vasallus vltrò domino offerre, & fidelitatem iurare. Alioquin anno & die elapsis posset feudo priuari docto.in.c.in fine quo tempo. mil.inuestitu. pete.debet & text.in.c.imperialem,§.præterea si quis infeudatus de prohi.feu. alie.per Fre.& hoc in maiori.xiiij.annis. Si tamen fuerit minor.xxv.annis,& inuestiturã non petierit infra annum & diem,restitui potest tanquam læsus secundum gloss. & doc.

XVIII.Article.

Et si aulcun des paraigeaulx vend le fief qui luy estoit garanty en paraige a vng estrange, icelluy acquereur sera tenu de faire foy & hommaige,a cause dudit fief par luy acquis au chief paraigeur, qui icelluy fief auroit garanty en paraige audit vendeur, telle que faisoit le chief du paraige a son seigneur. Et payera les deuoirs a lesgart de ce quil tient, & que le seigneur auquel il fera hommaige payera son seigneur de fief.

Sera tenu de foy & hõmaige tel.

¶ Vt puta quia si auctor paragij debeat hommagium simplex, tunc emptor sibi etiam simplex faciet. Et si ligium,ligium.ac persoluet de debito pro rata acquisitionis, vt si domino debeantur calcaria aurea. Et emptor acquisiuit vnam sextam partem feudi, tunc soluet auctori paragij sextam illius deuerij partem.

XIX.Article.

Sil aduient que celluy qui garantissoit en paraige vend le fief a cause duquel il garãtissoit en paraige sans rien en excepter,ledit paraige finy & failly lesdictz paraigeaulx ferõt hõmaige a cause des choses qui leur

auoient

auoient este garanties en paraige par leurdit chief parageur audit acquereur, pource que lacquereur dicelluy chief parageau a acquis ledit fief, auecques tous les droitz.

Auecques tous les droitz.

¶ Est optima ratio consuetudinis condendæ.

Vend le fief,&c.

¶ Hoc ideo, quia & feudum vendi potest. c. natura feudi in illis verbis, vel nisi emerit feudũ, &c. de natura feud. quòd tamen dic. vt ibidẽ per glossam & doctor. Et licet extero feudi acquisitori sit faciẽdum homagium, cum author paragii feudum vẽdiderit, non tamen de iure potest ipse paragii author particulariter, vel mẽbratim ius homagii, nisi cum matrice feudi in alium transferret. docto. in cap. imperialem. §. præterea ducatus. de prohibi. feud. alie. per Frede. Nam dominus feudi non potest nisi cum vniuerso feudo vasallos alienare, prꝫsertim vbi homagium esset ligium, & per talem alienationẽ efficeretur vasallorum durior conditio secundum doct. Nam dicunt doctores, quòd iura quę cõsistunt in personis, vel hominibus, vt sunt iura, quæ dominus habet in vasallos, & patronns in libertos: quòd ista non possunt obligari, nec alienari, quia sicut nemo inuitus cogitur esse libertus alterius: Sic nec cogitur esse alterius vasallus. l. is qui. &. l. inuitus. in princ. ff. de fideicom. liber. Bartol. in l. si non sortem. §. libertus. in penultima colũna. de condi. inde. ff. Angel. & Iaso. in §. item Seruiana. insti. de actio. in. xxij. columna. Baldus in capi. in generali. Si de feud. contro. sit inter do. & agnat. vasal. Hostien. in capitulo delicti filii. de maio. & obedi.

Iura quæ cõsistũt ĩ ꝑsonis nõ possũt obligari nec alienari.

XX. Article.

Quant aucune succession eschet a filles nobles, & il ny a hoyr masle, les meubles de ladicte succession viennẽt a laisnee, a la charge de payer les debtes persõnelles, si prẽdre les veult.

XXI. Article.

La succession du puisne, ou puisnez, ou yssuz de puisnez, qui ont eu leurs partaiges diuisez, qui decedent sans hoyr de leur chair, reuient a la table de laisne dont ilz sont descenduz, ou a ses representãs, qui est laisne ou laisnee du decede, si prendre le veult.

La succession,&c.

¶ Huic articulo concordat articulus. xxiiij.

A la table,&c.

¶ Non intelligas Iudaice de illa super quã edimus, vel bibimus: sed intellige, ꝙ ista bona veniunt ad mẽsam maioris natu, id est ad illius vtilitatem. Sicut plerunque nos dicimus, ista bona sunt de mensa abbatis, scilicet, de iure abbatiali, de qua mensa abbatis: & quando est distincta à bonis conuẽtus. vide doctores in capitulo edoceri. extra de rescript.

Qui est laisne ou laisnee du,&c.

¶ Intellige sane, quòd talia bona veniunt ad filiam natu maiorem, vbi non est filius: quia consuetudo est facta ad conseruationem familiæ, & domus. quæ ratio non cadit in filia.

XXII. Article.

Si aucun puisne ou puisnez baille par partaige la tierce partie daucũ fief, icelle tierce partie sera departie, ainsi que dit est dessus.

XXIII. Article.

Et celluy qui aura les deux pars, ensemble laduantaige qui y appartient, garantira le tiers a son puisne, soubz le garãtaige du premier chief, & seront tenuz garãtir enuers le seigneur suzerain, tant que le paraige premier durera.

XXIIII. Article.

Entre nobles, les successions collateralles viennent a laisne, ou aisnee, ou leurs representans. Et ny prẽnent riens les puisnez, fors en deux cas: lung quãt lesdictz puisnez tiennent leurs partaiges ensemble, lautre quant la succession naist, & procede de frere aisne, ou dautre parent chief de la ligne, ou souche dont ilz sont descenduz, ou de ceulx qui les representent. Car si telle succession aduient tous les membres en sont abreuuez. Cestassauoir, a laisne les deux pars, auecques laduantaige, cõme en successiõ directe. Et a tous les puisnez le tiers.

De duobus se cōtendentibus primo genitos.

¶ Sed pone, quòd duo prætendunt se primogenitos. Et nescitur quis primo natus fuerit, quia forte obstetrices sunt mortuæ, vel quia ipsæ obstetrices non aduertebāt ad primā natiuitatem, & accidit, ꝙ aliquis aliorum fratrum (quia erant plures fratres) decessit nullis relictis filiis: vterque autem illorum qui se dicunt primitus natos, petit hæreditatē sui fratris iunioris, quærit̄ quid iuris. Breuiter dic, ꝙ si pater elegerit, quis erit & vocetur primogenitus, tunc ille quem pater elegerit, habebit hæreditatē, quia in tali dubio pater eligere potest. secūdum Bald. in. l. in quibus. de secūdis nupt. & per Imol. in. l. si ita scriptum. de legat. j. & Andr. Barba. in. l. si fuerit. de reb. dub. Sed patre non eligente (quia certū est, quòd ambo vno impetu nasci non potuerūt (vt. l. arethusa. de sta. ho. ff. quia natura id non permittere potuit. Esset probabiliter dicendum, quòd ille qui erat in possessione antiquitatis, & quē pater primo ad mensam recipiebat tanquam ancianum, & qui primo viuēte patre in ecclesia offerebat (quia ista sunt signa antiquitatis. vt per gl. & scriben. in ca. quem periculosum. vij. q. j.) deberet isto casu habere hęreditatē fratris iunioris sui. pro hoc faciunt not. per cano. in ca. afferte. extra de præsump. Et vbi de prædictis non constaret, crederem successionem inter eos diuidendam, quia in dubio potest iudex rem deductam in iudicio diuidere inter litigantes. vt. d. ca. afferte. & in. c. licet. de proba. Sed esset maius dubium si ista successio de qua contenderetur, esset indiuisibilis, vt quia iste frater iuuenis qui decessit, erat vnus pauper nobilis qui in bellis versabatur, & habebat duntaxat vnum corsierum valentem ducenta. Scitis quòd ille sonipes est indiuisibilis, quid ergo tunc fiet. forte bonum esset quòd venderetur, & precium inter cōtendentes distribueretur. Sed formo quęstionem. defuncto quodam barone succedere debuerunt, & valuerunt sibi tres filii, quorū primus natu maior erat Gayus. Secundus Titius, tertius porro Mæuius, paruo sub tēporis spacio morit̄ frater maior, sibi succedit vnicus filius hęres suus, à quo Titius & Mæuius instantissime legitimam hæreditatis portionem petunt, contradicente illo filio vnico insuper distulit deliberare, & tradere dictis Titio & Mæuio etiam partagium suum, ac temporis volubilitate durāte, ipsi Titius & Mæuius nūc nummos reddituales hęreditatis paternę in tantum quantum possunt exigunt, & communiter viuūt. Sed tamen nullum partagium habuerunt retinente, & impediente dicto Gayo, vel eius hærede. Inter has rerū angustias moritur Męuius. Nunc in suprema parlamēti curia agitur de eius successione contēdente filio dicti Gaii successionē dicti Mæuii ad se spectare virtute consuetudinis, qua cauetur. *Que les successions collaterales reuiennent a laisne.* Vt etiam quòd habetur eodem titulo argumento isto. ex aduerso dicit dictus Titius se optimo iure debere in hæreditate dicti Mæuii participare, eo quòd semper communiter vixerunt, & quāuis re aliter partagia eorum certa ratione loci, & quotę in cōmuni non tenuerunt, quòd per eos tamen non stetit. Sed per dictum Gayum, aut suum hæredem qui eos facere semper partagium distulit. Nūc quæritur quid iuris? credo quòd intentio dicti Titii sit optime fundata per ea quæ in simili vult Bartol. in. l. ventre. col. iij. de acquiren. hæredit. ff. quòd quotiēs quis facto alterius impeditur adire decedens, tunc hæreditatem non aditam transmittit. Et quòd dictus Mæuius fuerit in proposito communitatis cum fratre suo quantum potuit, satis constat ex factis suis ex quibus deprehenditur animus. per Barto. in l. gerit. de acqui. hæredi. Quinimo attētari posset, quòd dicta tota successio Mæuii ad dictū Titium spectare debeat per tradita in autenti. singulari. si captiui. C. de episco. & cleric. vbi negligentes redimere cognatū de successione sperare non debent. Sed Gayus neglexerit redimere Mæuium, igitur.

Vno ĩpetu duo nosci nō possunt.

In dubio iudex pōt rem in iudicio deductā diuidere.

Quæstio pendens.

Negligēs redimere cognatum à carcere, de eius successione sperare nō debet.

Tiennent leur partaige ensemble.

¶ Supple realiter non diuidendo, adeò, quòd si minores natu possedissent partes suas pro diuiso longo tempore, scilicet, decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes, licet præsumatur diuisio. vt per gloss. Bartol. Bald. & alios in. l. si maior. C. communi diuidun. & per Nico. de Neapoli in. §. quædam. instit. de acti. attamen realiter non diuiserunt, licet pro diuiso partes aliquas possederint isto casu: credo quòd ad omnes fratres deuolueretur successio defuncti. Scilicet anciano pro duabus partibus, & aliis pro tertia parte. Nec enim debemus expēdere fimbrias cōsuetudinis nostræ rigorosæ, & iuniorum fratrum exclusorię. Nunc quæro, quare tantopere consuetudinis conditores fauerunt ipsis antiquioribus filiis, duæ sunt rationes potissimæ: prima, ad conseruationem domus nobilium, ne in plures diuisa desolaretur. Secunda, quia qui dignior est, ille debet præferri & magis honorari. gloss. in. c. vj. xvj. distin. Item seniores præsumūtur meliores iuuenibus. gloss. in cap. cum in iuuentute. extra de præsump. & istas glo. & allegat Iason in. l. cum quid mutuum. si cer. pet. ff. Ideo cum meliores præsumantur, meliori modo tractandi fuerunt. ideo pulchrè dicit philosophus secundo politicorum, sicut refert Alber. de Rosate in. l. semper. in prin. ff. de iur. immu. natura humano generi dedit hos seniores alios iuniores, quorum quidam primos principali secundos subiici docet. Nec indignari debent iuniores cū æquum & honestum sit iunioribus ministrare, & obedire senioribus. Item in ecclesiastico dicitur loquere maior natu. te enim decet primum verbum secūdum Bald. in. l. obseruare. de offi. procon. & do. Ias. in. d. l. cum quid mutuum dederimus.

De antiquitatis ꝑconio.

mus. Ideo est, quòd si duo fratres habēt castrum commune, quòd primogenitus debet tenere claues portarū & sigillum, vt nulla immineat suspicio. l. cum pater. §. pater pluribus. ff. de legat. ij. Bald. in. l. procurator priuati. C. de edendo. & vide dubia quæ tango in articulo sequēti. Nunc quæro de quęstione, Bertha Sempronius & Scęuola sunt fratres nobiles, Scęuola moritur absq; liberis. Et sic est quæstio de collaterali successione, iste Scęuola non erat caput lineæ nobilis, nec stipes nobilitatis: nūc dicit Sempronius, ꝙ ipse debet habere successionem fratris senioris sine filiis defuncti. Cōtradicit Bertha. Et dicit, quòd ipsa est antiquior. Quærit̄, quid iuris? Respon. si recte verba ponderētur in textu, fateberis quòd ad Berthā pertineat hęreditas, quia verum est quòd est illa antiquior Sempronio. Nec dicas, quòd consuetudo intelligatur ꝙ filia habeat annagium solummodo quando sunt solę filiæ, non cum sint masculi, quia imò videtur consuetudo sibi deferre successionem. quia dicit, *A laisne, ou laisnee, ou leurs representans, &c.* Ergo & consuetudo etiam intellexit quando essent masculi permixtim cum filia, cum cōsuetudo dicat, *Et ny prennent riens les puisnez, &c.* Pōdera, quòd consuetudo loquitur in casu, quando etiam sunt masculi, quia ista dictio *puisnez* est significatiua masculinæ prolis, & est signū masculinæ significationis. Sed practici contrariū semper dicūt. At vbi essemus in successione directa, tunc filia est exclusa per fratrem iuniorem. not. in arti. iij. suprà eodem tit. Vide tamen quæ pro practicorum opinione scripsi suprà eo. arti. xxj. Sed quid dices de quæstione singulari, pone quòd maior natu dedit partagium iunioribus fratribus suis, quorū vnus erat canonicus, alter vero vxoratus: qui arctissimo amoris vinculo se diligebant. videns iste vxoratus, quòd frater eius canonicus magno ardoris aceruo eum diligebat, consuluit me quo pacto posset indubitáter futuris temporibus dicti sui fratris canonici successionem integraliter obtinere, & quòd ancianus nihil deinceps posset in illa successione querelare. Sibi porro respondi, quòd consilium esset, quòd semper in communitate cum dicto fratre suo canonico maneret, sed ipse replicat euenire posse, ꝙ forte dictus frater canonicus velit soluere societatem, & partem suam pro diuiso tenere & possidere. Sibi tum consului, quòd tantum faceret cum dicto fratre suo canonico, quòd inuicem facerent pactum, quòd non liceret successionē diuidere pro toto tēpore vitæ eorum, & quòd tale pactum erat validum de iure, & quòd si cōsuluerat Florentiæ Iaso. vt late refert in. §. quędam. in viij. col. in versic. quid diceretis de casu isto qui est quotidie de facto. insti. de acti. allegat. l. nulla societatis. iuncta. l. j. in princ. pro soci. ff. licet videatur mihi casus in contrariū in. l. in hoc iudicio. §. si conueniat. commu. diui. ff. & in. l. fin. C. communi diuidundo. Quid dices de alio singulari casu. isti duo fratres nobiles steterunt per triginta annos in communione, & tenuerūt successionem in simul. nūc canonicus fratri suo fratre iratus petit quòd diuidant successionem ad fines ipso defuncto, frater eius ancianus totam eius successionē vēdicet. quæritur, an sit audiendus, & an sit præscriptū actioni familiæ herciscundæ isto tali spacio triginta annorum. Et videtur quòd non sit iste canonicus audiēdus, immo videtur quòd fuerit isti actioni familiæ herciscundæ per alium fratrem suum præscriptum. Nam quando consortes steterunt in cōmunione per triginta annos, iam amplius non possunt iudicia diuisoria intentare vnus contra aliū. gloss. & singul. in. l. j. C. de annali. excep. Et ibi Bald. & Angel. & dicit ipse Bald. illam glos. fore notandam. Idem firmat glo. in. l. j. famil. hercis. ff. & in. l. fi. C. commu. diuid. qui vult quòd regula quæ habet, quòd nemo inuitus cogitur in communione persistere, fallit ratione tēporis triginta annorum. Sentit insuper gloss. in. l. si non sortem. §. si centum. de condit. indebi. ff. & Flori. in d. l. j. famil. hercis. ff. Ni. de Neapo. in. d. §. quædam. instit. de acti. in. iiij. quæstio. extra gloss. & Ioan. Fab. ibidem, qui dicit, quòd ista opinio fouetur per omnes scribentes. Bene verum est tamen, quòd Cyn. & Bartol. tenuerūt oppositum, vt scilicet iudicio diuisorio triginta annis non præscribatur in. d. l. j. C. de annal. excep. & Bal. etiam sibi contrarius videtur in. l. fi. in vlti. col. C. de regundo.

An triginta annorū spacio p̄scribi possit diuisorio iudicio

XXV. Article.

Et si lung des puisnez qui tiennent leur partaige ensemble indiuisez, auoit acquis aucuns meubles & heritaiges, & il decede sans hoyr de sa chair, lesdiz acquestz & meubles appartiendront ausditz puisnez.

Et si lung des, &c.

¶ Hoc ideo fit, & statuitur ratione cuiusdā, quasi inuitæ societatis. Nam ꝙ quis cum alio communiter viuat & maneat, istud plurimum cōfert in succedēdo. nam & alias hi qui succedere non possunt, illi tamen virtute societatis, seu tentionis bonorum in communi, ad successionem admittuntur. Hinc Saly. in. l. societatis. C. pro socio. dat optimum in hac materia cōsilium, vt pater possit facere quòd aliquid de bonis suis perueniat ad spurium quem multum amat, scilicet, quòd pater faciat quòd filius spurius contrahat societatem cum naturali & legitimo filio, deinde, quòd pater instituat ipsum legitimum. Et sic ratione societatis spurius habebit de hæreditate in qua alias nihil habuisset, allegat. l. si is qui duos. de li. le. ff. Ita etiā tenet Bal. in. l. j, C. pro

socio. Ergo ratione societatis tacitę vel expressę aliquis aliquid lucratur quod aliàs non lucraretur, sicut in casu nostro in quo ratione cuiusdam tacitę societatis minores natu indiuisa hæreditagia tenentes, lucrantur soli mobilia & cõquæstus tali tempore acquisitos. & hoc indubie operatur societas bonorum acquisitiua, seu vnitiua. Nam quando patre defuncto, fratres aliqui in communi remanent, communiter viuunt, & negociantur, siue actus sociales sint vniformes, siue difformes, seu dissimiles, videt̃ esse inter eos quædam tacita bonorum societas vnitiua & acquisitiua, vt late scripsi in titu. *De communaulte de biens*. ar. j. & nunc ad remouendum est dubium, quod & tale est, nobilis quidem dominus loci & feudi de Moncheyum, ac dominus alterius feudi sit in ducatu Bituricensis, decessit duobus filiis & tribus filiabus relictis. ipse nobilis defunctus suum principale feudũ & domicilium possidebat in Turonia. & in Turonia erat origo eius, ac ibidem decessit, filiæ autem eius erãt nuptæ. & sic à successione dicebãtur vigore nostrę consuetudinis exclusę. vt infra eo. tit. ar. sequẽti. Et sic hæreditas defuncti diuidẽda veniebat inter primum & maiorem natu filium, & inter secundum qui erat canonicus ecclesiæ nostri veteris prope Aurelianos, præsupponebatur quòd in Turonia ad primogenitum spectabant duæ partes hæreditatis secundum tenorem nostræ consuetudinis. Et in Bituria solũ maior natu habebat pro suo, vt ita loquar, aduantagio principale manerium, & reliqua diuidebantur in capita. dicebat primogenitus, quòd vndique ipse haberet duas partes pro aduantagio. Contradicente secundo genito, dicẽtéque dictum primogenitum haberet duas partes pro aduantagio in Turonia solum, & quòd bona Bituriæ diuiderẽtur in capita. Orta fuit illa vulgata quæstio, & quærebatur quid iuris. Et videtur quòd secundo genitus bene dicat. primo, per doctrinam Cyn. in. l. vulgata. cunctos populos. C. de summa trin. vbi dicit, quòd si Lucanus qui habebat bona in ciuitate Lucana, vbi est consuetudo, ꝙ hęreditas diuidatur inter liberos in capita. Et habeat pariter bona in Anglia, in qua est consuetudo, quòd primogenitus in totum succedat, decesserit intestatus, quòd tũc in bonis Lucanis fiet diuisio ęqualiter inter liberos, & in rebus Anglicanis succedet solum primogenitus. Et sic consuetudo loci vtriusque seruetur in bonis, ibi sit is, facit. l. pupillo. ff. de tuto. & cura, dat. ab his, &c. & l. certa forma. de censibus. ff. quanuis Cy. ibidẽ proprie loqui videatur de alienigena decedente. superuenit Bartol. qui ibidem dicit, quòd si consuetudo loquatur in rem, vt videtur loqui articulus tertius suprà eo. tit. quod aut consuetudo dicat, quòd bona deuoluãtur ad primogenitum, & tunc sit vera præcedens opinio. Sed in casu nostro cũ defunctus erat Turonensis, & consuetudo nostra videatur magis proprie loqui in personam: tũc dicit, quòd primogenitus debet succedere pro duabus partibus in rebus Turonicis retento themate nostro. Et in aliis succedat cum fratribus de iure cõmuni maxime, vt inquit ipse, quia istud statutũ videtur odiosum, & sic ad bona extra territorium non est trahẽdum extra de senten. excommu. c. si sententia. lib. vj. Et quanuis ista opinio multum æqua videatur, à qua nec in iudicando, nec in consulendo recedere vellẽ. attamen mihi videtur quòd Salyc. fuerit ibidem altius & medulacius speculatus. Nam viso quòd iste defunctus decessit in Turonia, quæ erat patria sua originaria, & in qua larem fouebat, vt dictum est: tunc consuetudo originis in quo moritur, debet in omnibus immobilibus considerari. Et sic consuetudo Turoniæ est consideranda, non loci illius in quo bona sunt sita. & hoc pluSculis rationibus.

Cõsuetudo originis in omnibus immobilibus cõsiderãda est.

¶ Primo, quia ex quo defunctus domicilium originis non mutauit secũdum legem illius, dicitur iuris præsumptionẽ mori. Et ad illum ab intestato sua bona peruenire, ad quem lex suæ originis disposuit, vt sit, quòd operatur volũtas expressa testati secundum statutum & priuilegium suæ patriæ. vt. C. de testamen. si non speciali. & l. omnium. & l. fi. Idem operatur tacita voluntas moriẽtis ab intestato. arg. l. si quis cum nullum. & l. conficiuntur. ff. de iure codicil. & l. j. §. fi. ff. de lega. iij.

¶ Confirmat Salyc. secundo, quia statutum potest afficere personam sibi subditã, etiam respectu rerum in alio territorio situatarum, vt patet in collecta quã ciuitas potest imponere ciui suo, etiam pro æstimatione rerum quas ciuis possidet extra territorium. vt. l. rescripto. §. fin. ff. de muneribus & hono. & l. munerũ. §. patrociniorum. & not. gloss. super rubri. C. de muneri. patri. lib. x. Et si sic sit in collecta, fortius in successione cũ inuitus collectetur, & successor volũtarius spontaneo detur.

¶ Confirmat tertio, per simile de tutore dato simpliciter pupillo ab vno iudice qui tutor habet administrationem bonorum nedũ intra, sed & extra territorium dantis. l. propter litem. §. licet. vbi dicit ipse Saly. esse casum. de excusa. tuto. ff. & not. Cyn. in. l. j. C. vbi pet. tuto. Sic successor vniuersalis datus à statuto originis debet pręferri in omnibus bonis, immo & fortius, quia lex potentius agit quàm iudex.

Interdictio bonorũ ubique porrigit effectum.

¶ Confirmat quarto, quia interdictio bonorum facta à iudice, etiam secundum legem municipii porrigit effectum suum ad bona extra territoriũ. vt. l. is cui, ff. de testamẽ. not. in. l. is cui bonis. de verb. obliga. ff. Quibus ex prædictis patet, quòd retento themate nostro primogenitus de iuris subtilitate, potest iuridice petere duas partes prędictæ successionis, tam rerum in Turonia sitarum, quàm in Bituria. Licet dictus ducatus Bituriæ,

turiæ,vt iam dictũ eſt, ſit alterius diſpoſitionis, quia filii ſuccedunt æqualiter dẽpto ſimplici annagio,ſcilicet domicilio,cum volatu caponis.

Quid erit de actionibus & iuribus,& ipſe dicit,quod ſiue iura & actiones competant ad mobilia ſiue immobilia, quòd in dubio ſtatutum originis in illis ſeruandũ eſt.quia actiones & nomina cum extero contracta non ſunt bona extra territorium ſita,cum non occupant locum. Sed ſunt iura perſonæ cohęrentia,& oſſibus affixa.l. ij.pro ſocio.ff. & in concernentibus perſonã potior eſt locus originis.l.libertis.ff. municipa.in §.præſcript.

Ex iſtis infert, quòd ſtatutum originis & eius domicilii quo diſponitur, vt filius vel frater defuncti ab inteſtato ſuccedat filia excluſa,quæ tamen debet dotari . debet ſeruari etiam in bonis immobilibus extra territoriũ ſituatis. Stat ergo concluſio ex prædictis,quòd de iure dictus primogenitus in caſu poſito cum pater in Turonia habuerit domicilium originis, & habitationem ſuam , habebit duas partes, non ſolum immobilium rerum in Turonia ſituatarum,ſed etiam in Bituria exiſtentium.

Quæſtio de mobilibus.

Sed quid de mobilibus? Reſpon. hæc quæſtio eſt declaratiua articuli tertii. Et articul. duodecim ſuprà eodem titul. cuius declarationem hic reſeruaui , non quia hic melius cadat , dico cum ipſo Salyce.quòd ſtatutum originis & domicilii attendendum eſt potiſſimũ,vbi illa mobilia non erant alibi perpetuo deſtinata. Hinc concluſiue dico,quòd primogenitus habebit mobilia patris tam in Turonia quàm in Bituria.Nam illa mobilia vbi præſertim non erãt alibi perpetuo deſtinata cẽſentur de bonis loci originis & domicilii.allegat.l.ex facto.§.rerum autem.de hære. inſtitu.ff. de lega.iij.l.vxorem.§.legauerat.&.l. ſi fundus. Et ſi illa erant alibi deſtinata,adhuc idem dico per iura quæ ſuprà relata ſunt, cũ locutus ſum de immobilibus. & ſic tenet ipſe Salycetus.

Et de iſtis & ſimilibus vide Bartol.Bal.Pau. de Caſtro,Alexand.Salyce.& dominum Iaſ. in dicta.l.prima.C.ſumma trinita.quia grandis eſt materia,& ſæpiuſcule agitata.

XXVI.Article.

Fille noble mariee par pere ou par mere,ſuffiſamment apparagee,& qui a eu don de mariage , eſt forcloſe de la ſucceſſion de pere ou de mere , de ayeul ou ayeulle de celluy qui luy aura faict ledict don,tãt quil y ait hoyr maſle , ou hoyr deſcendant de hoyr maſle , & ne luy euſt on donné que vng cappel de roſes , ſi expreſſement ne luy a eſte reſerue , en faiſant ledict mariage.

Fille noble,&c.

Sequitur in textu.

Textus noſtræ conſuetudinis facit expreſſam de vno ſerto florum mentionẽ. Et quia ſicut ſunt duę florum ſpecies : ſic de duabus ſucceſſionum maneriebus dicturi in præſentiarum alma virgine permittente ſumus. Dicimus ergo nonnullos flores eſſe rubeos & nonnullos candidos,ſeu argenteos perrubeos, aut purpureos: ſucceſſiones militum, & in pręliis occumbentium deſignantur, quia occaſus & mortes pręliantium purpureo cum ſanguine effuſo perpetrantur. pro hoc text.in. milites in expeditione. C. de teſtamen. mili. ibi in illis verbis literis ſanguine ſuo rutilantibus. Ideóq; quia multo cum ſanguine mortes pręliantium fiunt. igitur eorum ſucceſſiones ſub flore purpureo deſignandas iuſtum & conueniens putaui. Et ideo ſub iſto flore purpureo militũ ſucceſſionibus dicemus,& (vt ita loquar) procinctum. quod erat antiquum militum teſtamentum,enodabimus,vt inſtitu.de teſta.in princip.per florem ſanè candidum,ſeu album ſucceſſiones decedendum in tempore ocij & pacis intelligimus. Et ſub illo flore candido parumper de antiquo ritu & noua teſtãdi, & ſucceſſionum modo dicemus renouando, quaſi antiquum decedentium teſtamentum. Quod calatis comiciis antiqui patres vocabant, háſque decedentium in pace ſucceſſiones (niſi fallor) ſub imagine floris candidi declarandas ac intelligendas nõ immerito ſum arbitratus. quia ſub flore albo & candido figuratur, & diſponitur mors quæ eſt pallida. Et decoloratur : quia per eam perit in nitido qui fuit ore colora. His ergo ad ſolatium tactis, quære an ſucceſſio ſit iuris diuini & humani,an humani duntaxat. Effectus eſt magnus,vt patebit in quæſtione ſequenti , & etiam propter notata , & tradita per doctores in.l. finali. C. ſi contra ius vel vtilit.public.vbi quærunt,an valeat reſcriptum , vel conſuetudo contra legem diuinam: & concludunt quòd non , vt eam tollat vel abroget, ſed bene vt diſtinguat ſeu deroget,de qua materia etiam per docto. in autenti. ad hæc.C.de vſuris. Et per cano.in capi.quæ in eccleſiarum. in capitulo eccleſia ſanctæ Mariæ. extra de conſtit.Et primo videtur quòd ſit iuris diuini,quod probatur iſtis ratiõibus. primo,per dictũ apoſtoli Pauli ad Galat. quarto. Si filius, ergo hæres. Secundo,probatur per dictum eiuſdem apoſtoli Pauli ad Corinthios decimotertio ,vbi dicitur , Parentes filiis ſuis theſaurizare debent.Et idem in alio ſanguine coniuncto,ſecundum Salyce.in.l.pactum.quòd dotali. C.de pac.in.iiij.columna,allegat pro vltimo dicto ea quæ notãtur in lege cum ratio.de bono.damnato digeſtis . Item tertio probatur cum dicitur,

Cuius iuris ſit ſucceſſio.

Eiice ancillam & filium eius, nõ enim erit filius ancillæ hæres cum filio liberæ. Sic patet, quòd deus instituit, ꝙ aliquis sit hęręs. Quarto, probo per ea quæ scribunt. Numeri. xxvij. c. homo cum mortuus fuerit absque filiis, ad filiam eius transibit hæreditas. si filiam nõ habuerit, habebit successores fratres suos, & si fratres non fuerint, dabitis hæreditatẽ fratribus patris eius. Sinautem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas his qui proximi sunt. Eritque hoc filiis Israel sanctũ lege perpetua. Et hæc dicta veteris testamenti de verbo ad verbum etiam refert Angel. cxcj. consil. quod incipit super puncto, &c. in vlti. col. & refert etiam Ias. in. l. qui patris. in. v. col. versic. adde etiam, quòd est alius modus succedẽdi. C. vnde libe. Item videtur quòd sit de iure naturali, quod sic probo. Successio saltem quo ad ius legitime successit loco alimẽtorum, vt probatur in autenti. de trien. & semi. §. prohibemus. versicu. vnde enim. Sed educatio liberorum est de iure naturali. vt. l. j. de iusti. & iur. ff. & insti. eo. ti. in prin. Cũ ibi dicatur, hinc descendit maris & fœminæ coniugatio, quam nos matrimoniũ appellamus, hinc liberorũ procreatio & educatio. igitur & hanc rationem adducit Salyc. in autenti. nouissima. C. de inoffic. testa. q. xj. Secundo probo, ratio naturalis suadet legitimam saltem filio relinqui, & habere debere. vt. l. scripto. ff. vnde libe. & d. l. cum ratio. ff. de bonis damna. igitur. Tertio cõprobo, quia si aliàs diceremus successionem non esse de iure naturali, irrationabiliores diceremur quàm creaturæ irrationabiles. Nã legitur in libro animalium de quadam aue quæ appellatur epopus, quæ cum videt parentes plumis destitutos, & oculis caligatos, reficit, & calefaciẽdo renouat. Similiter legitur de quadam aue quæ appellatur agauia. Nam cũ videt, quòd parentes sui pennas senio cogente relaxant, nec sint habiles ad proprios cibos quærendos, frigida membra parentum calefaciunt, & pia vicissitudine reddũt illæ aues id qđ à parentibus dum paruę erant, susceperunt. ita Ias. instit. de iur. natu. in princ. Hoc ideo dico cum legitima successio successerit loco alimentorum, vt iam dictum est. Quarto, adduco textum in cap. ad eius vero concubitum. distinct. v. Qui licet loquatur de enutritione vel educatione, tamen bene quadrat, cum vt sæpe dictum est, legitima loco educationis successerit. Quinto adduco aliũ textum qui optime probat in. l. nam & si parentibus. ibi in illis verbis propter votum parentum, & naturalem erga filios charitatẽ, &c. igitur. Item videtur esse iuris positiui, tã canonici quàm ciuilis. vt iuri. vulgari. & not. docto. in cap. Raynutius. & cap. Raynaldus. extra de testa. in autenti. nouissima. C. de inoffi. testamen. & auten. vnde & si parens. eo. tit. & text. in. l. scripto. in fin. vnde liberi. ff. & l. fi. ff. de bo. damnat. & l. penulti. de bo. liber. & quòd etiam successio sit de iure ciuili. firmat do. Lanfranc. in repe. cap. Raynutius. versus finem extra de testa. allegat pro hoc. l. j. ij. & iij. ff. de pet. hæred. & l. obuenire. de verb. signifi. ff. Concludẽdum est igitur successionem præsertim de patre in filium esse vtriusque iuris, scilicet diuini ac humani. Humani quippe iam canonici quàm ciuilis, immo plus fuisse in consideratione, etiam in tempore primæ naturæ legis, vt dicto. xx. lib. Iliados. Bene verum est, ꝙ quædam formalitas succedendi est de iure positiuo solũ. Ideo quęro & secundo, an consuetudine vel statuto possit legitima filii tolli, quæ quidem legitima est triens vel semis, secundum numerum liberorum. vt. d. autent. nouissima. C. de inoffi. testa. resolutio scribent. & quòd legitima tolli consuetudine in totũ non posset. Bene autẽ ex causa ipsam minuere potest. ita Saly. in. d. autenti. nouissima. de inoffi. testament. C. licet. Dy. in cap. indultum. de reg. iur. in. vj. videatur velle oppositum. & etiam Cy. in. l. sancimus. C. de nupt. Et eorum est fortis ratio. Nam dicunt ipsi nemini dubium est, quòd remedia per quæ perueniri potest ad legitimã possint statuto tolli, cum illa sint iuris positiui, & vnũ tale ius possit aliud tollere. ergo sequitur, quòd legitima possit tolli. Nam sublato medio sine quo ad extremum perueniri non potest, & ipsum extremum sublatum in effectu esse videtur. l. scimus. in fin. C. de inoffi. testament. & l. fi. C. ex quib. cau. maiori tamen sto cum opinione Salyc. tanquam sit fundata viua ratione scilicet, quòd legitima successit loco alimentorũ. sed alimẽta sunt de iure naturali: ergo sequitur quòd nec statuto nec consuetudine, nec alio iuri ciuili possit in totum euerti, vel tolli: cum ius naturale sit immutabile. §. fina. insti. de iur. natu. gen. & ciuili. Nec obstat, quòd remedia legitimæ petendę possunt statuto tolli: quia respondeo, quòd licet formalitas remediorũ petendę legitimę possit tolli, non tamẽ ipsa legitima poterit euerti. Sicut dicimus de formalitate appellationis, quę licet rescripto vel consuetudine tolli possit: non tamen potest introduci quin grauatus audiatur per viam querelę. aliàs esset tollere defensionem. hęc est theorica doctorum in cap. primo. de rescript. extra. & dixi suprà. titu. primo huius libri. ar. xix. in prima conclusione mea. Hinc infero, quòd per consuetudinem fœminę non possunt prohiberi succedere, & legitimam petere, nisi saltẽ prouideat quòd ipsę mulieres dotentur. Alioquin consuetudo esset irrationabilis & tribueret filiabus occasionem peccandi in corpus: & ita firmat Salycet. in. d. auten. nouissima in. xj. q. in. fin. Tertio quęrẽdum est, an medio iuramento possit legitima tolli docto. in. l. pactum quòd dotali. C. de pac. & in. l. pactũ. C. de colla. mouent hãc quæstionem ex quorum mente conclusiue dicũt cum ipsi quærunt, an pactum de succedendo, vel non validetur iuramento. Aut quærimus de pacto de succe-

Successio quoad ius legitimæ successit loco alimentorũ.

Ratio naturalis suadet legitimam filio relinqui.

succedendo affirmatiuo, aut de pacto de non succedendo, & sic negatiuo primo quidem casu dicunt ipsi tale pactum etiam iuramento firmatum nõ valere, vtpote tanquã contra bonos mores fabricatum. Et ideo etiam quia est peccatum nutritiuum, & voti captandę mortis alienæ prouocatiuum. Secũdo casu dicunt cõmuniter docto. tale pactũ valere, vtpote cessantibus his improbandi pacti de succedendo rationibus, & pro hoc tex. in.c.ij.de pactis in.vj. Sed Richardus de Salyceto in.d.l.pactum quòd dotali.C.de pac. ponit quatuor rationes vel causas pacti de succedendo reprobatiuas ad videndum, an illæ causæ vel rationes cessent in pacto negatiuo de non succedendo, an non. Prima sane ratio vel causa pacti de succedendo improbandi est, quia necessitas ad id quod liberi arbitrij esse debuit, vt.l. prima.C.de sacrosanc.eccle. Secunda ratio, quia inuitat ad captandam mortem alterius. Tertia causa, quia nedum inuitat, sed etiam de facto parat insidias vitę quod est perniciosum, vt.l.fina. C.de pac. Quarta, quia est contra ius sanguinis, & inducit odium irrationabile.l.finali.ff.de receptato. Et ex his dicit apparere, ꝙ tale pactum est contra ius diuinum naturale, gentium & ciuile nutriens peccatũ, & sic improbatum, & consequenter iuramento non firmandum, vt.c.cum contingat cum ibi tradi. extra de iure iu. In pacto autem de non succedendo hæ rationes (vt dicit ipse) plurimum sibi locum vendicant. ergo idem dicit in illo quod in præcedenti fore statuendum. Et quòd vendicent sibi locum probat ipse per distinctionem specierum & causarum. Nam aut paciscens dixit in specie quòd paciscebatur, ne ei ex testamento posset succedere, & tunc tale pactum tria perfida mala contineret & induceret. Primum, quia liberum testandi arbitrium ipsi testatori minueret. Secundum, quia iuranti & sic forte in testamento instituto facultatem adeundi adimeret, quæ tamen de iure debet esse in eius libero arbitrio, vt institu.de hæred. quali. & differẽtia.§.vltimo.&.l.qui in aliena.§. fi.ff.de acqui.hęr. Tertiũ, quia inducit & nutrit illud odium irrationabilis voti mali reciproci vnius ad alium. ergo dicit ipse his attentis, patet tale pactum de non succedendo non posse iuramento firmari vel validari. Aut paciscens & sic renuncians medio iuramẽto, dicit & promisit se non succedere ab intestato, & tunc simili modo dicit ipse Richardus quòd etiã ab intestato inducit tale pactũ illud irrationabile odium vnius ad alterum. Item dicit ipse, tale pactum est cõtra ius diuinũ quo dicitur ad Galathas.4. Si filius, ergo hæres. Et ad Corinthios.14. vbi dicitur ꝙ parentes thesaurizare debent filiis suis, igitur dicit ipse tale pactum merito non esse iuramento firmandum. Aut paciscens, & sic iurans promisit non posse succedere contra voluntatem & testamentum, & tunc hoc inuitat patrem cõtra charitatem, & nutrit impietatem contra rationem naturalem & ciuilem, quinimo & diuinam. vnde Almus Augus.dicit, Si quis vult deum hęredem instituere, & filiũ exhæredare, alium pro cõsilio quęrat & recipiat, quàm Augustinũ transsumptiue in glo.l.si quis ad declinandam.C.de epis.& cle. Aut dicit ipse, paciscitur filia ꝙ dote cõtenta amplius ad bona paterna non habebit regressum: & tunc hoc casu dicit tale pactum bene iuramento firmari, vt.d.c.quanuis de pac.in.vj. Et est ratio, quia per tale pactum non aufertur patri liberum testandi arbitrium, quia isto casu filiam nõ prohibetur instituere, nec instituta prohibetur succedere, cum tale sacramentum non videatur exactum, nec præstitum quãdo pater eam instituendo vocaret. vt.ff.qui & à quibus &c.l.fi. &.l.si patronus de bo.li.ff. Nec tale pactũ tunc nutrit impietatem propter dotam iam receptam quę exiuit de patrimonio patris. Quinimmo dicit ipse, forte nec ipsa filia succedit prohibita: videtur ab intestato nisi extarent fratres, vel liberi quorum cõtemplatione pater videtur hoc pactũ exegisse vt.l.pactum.C.de col. quia verba generalia sic debent restringi, vt nõ videatur quis alienam posteritatem suæ posteritati anteponere l.generaliter.§.cum autem.C.de insti.substi. & restitu.sub cõdi.factis, &.l.cum acutissimi.C.de fideicõ. Et sic non videtur pater amplius in hoc proposito exclusorio persistere, cum renũciatio contẽplatione personæ facta vltra illam nõ extendat, vt.l.iubemus ad Velley.ff. & sic restringi dictum.c.quanuis de pac.in.vi. vt non habeat locum quando filia sic dotota veniret ex patris voluntate expressa, vel tacita quæ nõ habeat cõtra præsumptionem aliam sibi impositam. Et in hanc sententiam inclinat Saly. Quæro quarto, quia cõsuetudo nostra est pro filiabus successionis exclusiua seu exclusoria. an ergo ista sit iuri consona saltem, an iure sit substentabilis. Et videtur quòd non, quòd pluribus obmissis probatur duplici fundamento. Primo, quia consuetudo debet esse sanctio sancta & iubẽs honesta. c.erit autem.iiij.dis. Sed constat ad sensum, nihil irrationabilius esse, quàm quòd filia magni nobilis sit à patris sui ditissimi successione exclusa sub vnius capelli rosarum dationis velamẽto. igitur. Secundo probatur. Nam quando aliquid non potest fieri per pactũ: eo quia sit contra bonos mores, illud etiam nõ potest fieri per statutum vel consuetudinem Bar.in.l.omnes populi. de iusti.& in.l.ij.C.quę sit longa consuetu. Alexander in.d.l.pactum.quod dotali.C.de pac.& in.l.stipulatio. hoc modo concepta de verborũ obligatio.ff.& Iason in.d.l.pactum quod dotali in secunda columna. igitur si per cõsuetudinem tale pactum non possit validari: bene sequitur, quòd absque pacto non possit consuetudine vel statuto introduci, cũ difficilius sit de nullo formare quàm iam factum infirmare, sicut in simili

Quatuor rationes improbatiua pacti de succedendo.

Cõsuetudo qualis esse debeat.

Quod nõ potest fieri per pactum, nõ potest fieri per statutum.

dicunt docto.in.l.legem.C.de pac. Tertio confirmo per id quod in specie dicit Saly.in auten. nouissima.C.de inoffic.testa.in.xj.quæst. in fi. Statutũ vel consuetudinẽ non valere,quibus disponitur,vt filię non succedant nisi eis de aliquo prouideatur, præsertim vt dotentur.ergo idem in proposito:cõstat enim dotem vt sæpe dictum est loco legitime successisse. Sed fatuum est dicere,quòd legitima sit pro vno capello rosarum: ergo consuetudo nostra videtur irrationabilis & contra omnem iuris vtriusque doctrinam introducta,cũ sit legitime & dotis exclusoria. Quarto comprobo sic. nam paternum officium est dotare filias.l.fi.C.de dot.pro.& nud.poli. cũ similibus. Hinc dicimus patrem posse cõpelli ad filiam quæ non peccauerit dotandam. igitur non valere debet consuetudo nostra, non solum successionis, sed & dotis exclusiua. Et quòd patres nõ teneantur dotare filias suas cõgrua dote no. docto.in auten.sed quanuis dos quæ interponitur in.l.vnica.C. de rei vxo.acti.& dos non debet esse minor legitima. ita Salyce.& Fulgo. in auten.res quæ subiacent.C.communia de legat. cum dos succedat loco legitime. Breuiter tamen dicunt doct.quòd istud pactũ de non succedendo cõsuetudine firmari potest. Ita Paul.de Cast. Alex.& Iason in.d.l.pactũ.C.de col. & Antho. de Butr.in.c.per venerabilem.xxx.colum.extra qui fil.sint legi.de quo puncto etiam aliquid per scribentes in.c.j.si de feu.cõtrouer.sit inter do. & agnat.vas.& in.c.vno de filiis natis ex matrimonio ad morganaticam contracto. Sed aduerte ꝙ nos nõ loquimur eo pacto. Sed termini nostri dubij sunt tales, an videlicet consuetudo nostra possit filia ab hęreditate excludi,etiam si nõ habuerit nisi vnum certum rosarum. Et videtur quòd non per rationes in pręcedentibus allegatas, quia duplicem videtur fouere irrationabilitatem. tum quia est exclusoria successionis, tum quia est exclusoria dotis. Nec dicas quòd pro capello rosarum sit dotata,quia id fatuum est dicere,cum non sit valoris vnius solius nummi. Sed pro consuetudine nostra sustinenda respondeo id posse tolerari. Primo ex verbis, ex terminis nostræ consuetudinis. Secundo ex authoritate Bald. Primo,ex verbis consuetudinis cum dixit, *Suffisamment apparaigee.* Si enim filia quæ nuptui traditur, sit sufficiẽter apparagiata ex parte spõsi iam tunc facilius toleratur vt sit dote exclusa, cum habeat ex apparagio vnde sibi consulere possit absque dote. Secundo, respondeo non esse inconueniens vt à successione excludatur propter authoritatem Bald.alibi dicentis, quòd mulier dicitur dotata etiam si sit dotata in vno nummo,& quòd statutum excludens mulierem dotatam,intelligitur etiam de vno nummo,pręsertim si tale statutum faueat testamento paterno ar.no.in.l.si quis priore ad Trebellia.ff. Ita scribit Bal.in.c.si proponente extra. de rescrip.

Paternũ officium est dotare filias.

Dos non debet esse minor legitima.

Pactũ de nõ succedendo cõsuetudine firmari potest.

Filia dicitur apparagiata ex parte sponsi.

Refert etiam Iason in auten. præterea. C.vnde vir & vxor in.ij.col. & alibi dicunt docto.quòd filia dotata à parte præsumitur congrue dotata adeò quòd de modicitate dotis conqueri nõ potest, nisi esset magnus excessus. Paul.de Cast.& Iason.in.l.voluntatis.C.de fideicõ. & ideo parum,& nihil æquiparatur.l.quanuis de condi.& demonstra.ff.& per Bald.d.autenti.præterea in vlti.colum.Saly.Paul.de Cast.Alexã. & Ludo. Ro.ibidem,quia quando matrimonium est sine dote, procedit etiam in dote parua secundum docto.ibidẽ,& Ludo.Ro.in.l.diuortio in prin. de iur.dot.ff. Et facit à simili.nam licet per dotationem ecclesiæ vel altaris acquiratur ius patronatus gloss.c.piæ mentis.xvj.quęst.& in rubri.extra. de iur.patro. Tamen ille qui dat modicam dotem ecclesię vel altari,non per hoc efficitur patronus gloss. notabilis in.c.quicunque le.ij.xvj,q.vij. quã pro singulari allegat Abbas consilio.cvj.in se.volumi.secũda colum. Et sequitur Iason.in.d.auten.præterea. Ergo dicendum idem erit in proposito cum parum & nihil æquiparentur. quare necessario confitendum est consuetudinem nostram esse & legitime,& dotis exclusoriam. igitur omni iure improbatam cum statutum nõ possit in totum legitimam tollere. Bart.in.l.Titio centum,§.Titio genero de condi. & demonstra.ff. Et duntaxat saluari potest ex illis verbis *Suffisamment apparaigee.* & de hac materia, an statutum valeat vt filia non succedet extantibus masculis. vide Bald.tenentem, quòd non.in.l.fi.C.de pac.sed Barto.& Ias.ibidem contra,& de hoc pacto per Bald. in.l.cum Archimedorã.C.vt in pos.lega. Quod ergo auxilium habebit hęc filia nobilis mortuo marito, cum nihil habuerit in dote,nisi vnum sertum rosarum:& nunc cum sit vidua & nobilis non audet in artibus mechanicis & politicis negociari, peribítne fame & indotata lugens & infœlix contra.l.assiduis.C.qui poti. in pig. habentur. Dic breuiter ꝙ etiam in puncto iuris poterit intentare remedium.d.autẽ.præterea.C.vnde vir & vxor, vbi est talis pulchra prouisio,ꝙ vbi matrimonium est sine dote,vel cum tam modica & inutili dote secundum docto.& coniunx pręmoriens est locuplex & superstes laborat inopia,licet extent filij defunctæ personæ,tam ex eodem matrimonio quàm ex alia coniunx superstes succedit in quarta parte si liberi nõ sunt vltra tres: aliàs succedit in virili cum liberis, quod est notãdum etiam in practica. Nunc venio ad declarationem nostri textus, in quo dicitur quòd filia nobilis sufficienter apparagiata est à successione exclusa, intelligo à successione illius qui aliquid sibi donauit quantuncunque paruum. Ideo quęro cum in casu nostrę consuetudinis filia ipsa sit à successione exclusa, an propter hæc prohibeatur petere legitimam? Latè disputauit Saly.in.d.auten.nouissima. Dicam tamen quod sentio.

Parũ & nihil æquiparãtur.

Dans modicam dotem ecclesiæ nõ est patronus.

Quæstio.

sentio. Pro parte sanè affirmatiua, quòd filia excludatur à legitima stringere videtur. nam legitima dicitur hodie tertia illius partis, quam quis habiturus esset ab intestato, vt glo. & per doctores in. d. auten. nouissima. Sed ab intestato nihil esset habitura propter statutum. ergo idem videtur dicendum condito testamēto, vt nulla sit legitima. Pro parte contraria stringit id quod vulgo apud iuristas dicitur, quòd nō mutatur quare stare prohibetur, vt iuri vulgari. nec per subauditos intellectus, vel interpretationes inducenda est legum correctio iuxta glo. singu. in ca. capiētes de ele. lib. vj. Cum ergo statutum prohibeat filiam succedere ab intestato, non debet extendi, vt succedere non possit cōditio testamento, ne tantum corrigatur ius commune. l. maximum vicium. C. de libe. præte. vel exhere. Et istud patet. nam de iure communi, quādo quis potest succedere ex testamēto, nō potest succedere ab intestato. l. quandiu. de acqui. hæredi. ff. & tamen condito testamento non excluditur à petitione legitime, vel eius supplemento. l. quoniā in prioribus. &. l. omni modo. C. de inoffi. testa. Secundo pro hac parte videtur esse casus in autē. si qua mulier. C. de sacrosanct. eccle. vbi fauore monasterij filij non succedunt. puta patri ingresso monasterium, & nihilominus debent habere legitimam. Sic in proposito quanuis fœminę non succedant patri propter statutum: tamen debent habere legitimā. Tertio facit à simili. scilicet quia filius arrogatus non succedit patri arrogatori, & tamen debet habere legitimā in bonis patris arrogatus. l. si arrogator cum materia sua. ff. de adop. Et in hanc partem tanq̄ benigniorem & ęquiorem est inclinandum: quam firmauit ipse Salyc. in. l. si serui vestri in penul. col. C. de noxal. acti. Alex. in consi. vij. in. ij. volu. incipiēte visis & diligēter animaduersis tertia col. quia nō debemus pręsupponere exclusionem legitime, nisi quatenus statutū expresse excludat: vt dicit etiā Iaso. in autēt. nouissima. Et dicit ibidem Saly. ꝙ aliàs in ciuitate Bononiæ fuit pro hac parte pronunciatū per auditores domini Cardinalis Albanēsis fratris vrbani quinti. Quod profecto est notandū tam ad declarationem nostri tex. quàm etiā in practica. Sed quid erit, si filia nobilis videns se exclusam, velit petere dotes maternas ꝓ parte quæ eam contingit, an sit audienda? Breuiter dic ꝙ sic, tum quia mater non est illa quę fecit sibi donum nuptiale, de quo habetur in text. nostro: ergo consuetudo eā non includit. Tū secundo, quia filia petendo dotes maternas, petit eas vt æs alienum: ergo non dicitur petere de bonis patris. facit. l. pretor. §. emancipati. ff. de colla. bonorū. Et idem dicendum est de emphitheosi. quia illa transit ad filios, non vt ad hæredes. quod est singulare verbum: & ita firmat ipse Salyce. in. l. si quando in quęst. si. C. de inoffic. testamen. post Bart. ibi per eum alle. Ergo ad practicam dicas conclusiue, quòd licet virtute consuetudinis filia nobilis sit exclusa à successione. non tamen est exclusa à petitione suę legitimę, nec à petitiōe dotis maternæ in illis enim habetur tāquam creditrix. facit. l. Papinianus. §. iiij. de inoff. testamen. ff. Et quòd filia sit in his sicut creditrix, tenet idē Saly. in. d. auten. nouissima in. xj. quæst. versic. vij. quia in legitima mater, vel filia &c. Sed an bastardus legitimatus excluderet in casu nostro filiā dotatam. Respon. ꝙ sic. Bald. in. l. cum accutissimi, & in. l. eam quam C. de fideicom. Iaso. in. l. j. C. de bono. pos. contra tabul. Nam vt dicit Bar. legitimatus censetur legitimus vere: ita Barto. l. si is qui pro emptore de vsuca. ff. Dicitur in fine textus nostri, ꝙ filia nobilis sufficienter apparagiata, est successionū sibi nuptiale conferentis exclusa, quāuis pro dono habuisset duntaxat vnum rosarū sertum, nisi sibi reseruatum fuerit, vt succedat. Quæro ergo, an tali reseruationi succedendi fratres filię consentire debeant? Breuiter quicquid dicant aliqui in. l. final. de pact. Tamen dicendum est, quòd si reseruatum sit sibi ius succedendi, quòd fratres quorum fauore factum est tale statutum, debent isto pacto reseruationis consentire, ita in specie Salycet. in. dicta. l. pactum quod dotal. in secunda colum. versiculo. Statuto cauetur. C. de pactis. & Barto. in. l. fina. C. eod. titu. Immo pater solus sine filiis nō posset facere cum pacto quòd filia sibi reseruet ius succedendi Baldus, Pau. de Castro. & Fulgo. in. d. l. fina. C. de pactis & motiuum eorum est tale: quia per tale statutum est quæsitum ius filiis: ergo non potest tolli per solū patrem. l. fin. ff. de pac. Confirmatur insuper per Iasonem ibidē istis mediis. Primo quia ius quod habeo mihi quæsitum ex persona tua: tu non potes mihi auferre. l. si post mortem. §. fin. ff. de cōtra tabulas quāto fortius ius mihi acquisitum ex forma statuti, non debes mihi tollere. Secundo & fortius dato quòd statutum, ita filiam excluderet fauore patris & filiorum: & sic mixto fauore adhuc tamen pater per pactum pręiudicare non posset, vt no. Bald. in. l. hac edictali. C. de secundis nup. & canoni. in ca. si diligenti. extra de foro compe. Tamen vt dixi, si masculi consentirēt expressę tali reseruationi succedendi, valeret talis reseruatio non obstante consuetudine, vel statuto, vt etiam concludunt Imola. Ludouic. Ro. & Alexand. in. d. l. stipulatio, hoc modo concepta. de verbo. oblig. ff. & late Gemynia. in cap. quanuis. de pac. in. vj. Sed Bart. & Iason in. d. l. fi. C. de pact. tenent partem contrariam, scilicet, quòd pacto patris filiæ possit reseruari ius succedendi absque filiis, eo quòd istud ius filiis quęsitum, non est eis datum sæpe infallibiliter. Et sic habes tres singulares prouisiones pro filia nobili. Prima, vt possit legitimam petere, licet in casu nostræ consuetudinis sit prohibita succedere. Secunda: vt non obstante consuetudine possit ip

Legitimatus censetur uere legitimus

Tres prouisiones.

sa dotes maternas petere. Et tertia, vt sibi possit mediante pacto solius patris ius succedendi reseruare. Aliam & singularem prouisionem pono: quę & talis est, quòd ex virtute verborum nostræ consuetudinis filia nobilis non est exclusą à successione rerum emphitheoticarum & feudalium, quando istas res emphitheoticas, vel feudales pater vel auus filiæ nobilis acquisiuit iurę contractus pro se filiis, ac nepotibus nulla facta mentione hæredum suorum, seu de hæredibus suis. Probo ex theorica Bald. & Salycet. in dict. auten. nouissima. dicentium. & etiam idem dicit Specu. in titu. de loc. versicu. nec aliqua in versi. Vbi dicit, quòd si pater acquisierit in vita emphitheosim pro se filiis & nepotibus, quòd mortuo patre filij possunt acceptare emphitheosim & respuere hæreditatem. Ratio: quia illam emphitheosim habent iure contractus: non iure hæreditario. Idem dicit Paul. de Castro ibidem in rebus, & de rebus feudalibus. Secundo probo per aliam doct. theoricam: nam dicunt, ꝙ si mortuo patre frater faceret quittationē aliis fratribus de omni eo qđ posset petere, vel consequi in hæreditate paterna: per hoc nō impeditur petere partem feudi: quia ista non petuntur iure hęreditario, sed vigore contractus. Bart. in. l. item videndum. in fin. ff. de peti. hæred. Etiam si in tali renunciatione interuenisset iuramentum. Aberi. de Roza. in. l. tres fratres. ff. de pac. Iason in dicta auten. nouissima. in pen. colum. Sed sanè ista limitatio est suprà oēs singularis: ad quam practici non aduertūt. Sed eam sic adhuc limito & dico, ꝙ retētis meis terminis, & terminis nostrę consuetudinis, filia nō erit à rebus emphitheoticis vel feudalibus exclusa, quin eas possit recuperare & petere à fratribus agēdo: tamen petitorio, sed nō possessorio iudicio. hoc est nō erit in illis saisita. Motiuum meum est tale: dicūt doc. in loc. pręalle. ꝙ si filia renūciat bonis paternis, quòd tūc videretur esse exclusa etiam ab emphitheoticis & feudalibus: quia vt debēt, plus est renūciare bonis, quàm hæreditati. & certum videtur, quòd emphitheoticarię res & feudales sunt in bonis nostris, & veniunt appellatione bonorum. licet non veniāt iure hęreditario, vt satis dictum est. Quare dico, quòd filia virtute consuetudinis exclusa, licet debeat tantum dici exclusa ab hęreditate: quia dicitur in tex. nostro.

Est forclose, &c.

¶ Non debeat dici exclusa rebus emphitheoticis, vel feudalibus (nisi expresse renunciasset omnibus bonis) & ex inde sequatur, ꝙ agere possit pro illis petitorio. Ratio: quia etiā appellatione hęreditatis bonorum possessio continetur: & bonorum possessio venit appellatione hęreditatis. ergo. l. loquens in hęreditate habebit locū in bonorū possessione Bar. in. l. j. §. bonorum. ad Trebel. ff. Et idem in statuto, vt statutum loquens in hęreditate habeat locū in bonorum possessione secundum Bart. & doc. ibidē per tex. in. l. in conditionibus. §. patronus. de condi. & demōstra. ff. & Iason in. l. emancipata. in fin. C. qui admi. ad bo. pos & infra quod tempus, vbi dicit ꝙ beneficium. l. cū antiquioribus. de iur. delibe. C. habet locū in successionibus prętoriis. & Fulgo. in. d. l. emancipa. allega. l. fi. C. eo. & . l. hæreditatis. l. ij. de verbo. significatio. Sed videtur dicendum, quòd licet filia excluderetur à bonorum possessione quę est iuris, non tamen à possessione bonorum: quia habere bonorum possessionem, vel possessionem bonorum late differunt.

Fille mariee.

¶ An requiratur, ꝙ vere fuerit maritata ad hoc vt excludatur, an sufficiat quòd fuerit despōsata cum sufficienti apparagio. videtur quòd requiratur, quòd vere fuerit maritata, imò & in vsus mariti posita. Quod videtur sonare istud verbū *Mariee.* & illa non dicitur maritata, quæ non habet mariti vsum. Nam maritus dicitur quasi maris ritus, vt dixit Salyc. late disputans in. l. cum in te. C. de do. ante nup. Itē textus noster videtur voluisse, ꝙ filia sit in matrimonio antequam à successione excludatur: quia dicitur in textu.

Maritus vnde dicatur.

Mariee, &c.

¶ Sed in statutis verba sunt intelligenda in pleniori & potentiori significato. ar. l. j. si ager vec. vel emphi. pe. ff. & . l. constitutionibus ad municipa. & verba statuti sunt in suo esse perfecto intelligenda, & cum effectu. l. j. §. hæc verba. quod quisque iur. & . l. si per alium. §. docere. ff. ne quis eū qui in ius voc. vi. exi. ergo &c. Tertio probatur ex ratione theologorum dicentium, ꝙ matrimonium aliud imperfectum, aliud perfectū. Imperfectum dicitur ante carnis copulā: perfectum vero post carnis mixtionē. vnde Ambrosius sanctus: In matrimonio intelligitur spiritualis coniunctio quam confirmat carnalis commixtio. ergo postquam textus noster intelligit de illa quæ est in matrimonio, seu maritata. debemus intelligere de matrimonio perfecto. Nec dicas ꝙ statutum sit de sola despōsata intelligendū: quia totū oppositum videtur dicēdum eo pręsertim quòd istud statutū est odiosum & legitimę naturę priuatiuum. Licet dicitur esse fauorabile respectu filiorum: & sic cū statutum sit tale, est restringendum: quia est cōtra ius cōmune. c. odia. de re iu. in. vj. c. statutum. de elect. & hanc partem tenuit Iaso. de Sochis, vt refert glo. prag. sanct. in titu. de concubinariis. §. & cum omnis fornicationis. super verbo vxorem. Et istud valet ad quęstionem quam facere possunt de lucro dotis vxoris pręmortuę, vel de cōmunibus bonis inter virū & vxorē. In oppositum videtur, ꝙ sufficiat ꝙ filia sit per verba de pręsenti desponsata: nam sponsa de pręsenti ante carnalem copulā venit appellatione vxoris: quia solus consensus facit matrimonium

Matrimonium duplex.

moniũ. xxvij. q. ij. Ideo si legatur alicui puellæ monile auri, si contraxerit matrimoniũ: ipsa habebit legatũ, si ipsa cõtraxerit per verba de præsenti: licet carnaliter non consummauerit. l. cui fuerit de condic. & demonstra. ff. Et quòd statutum in vxore vendicet locum in sponsa de præsenti, tenet Panor. in. c. iij. loco de prob. & Bald. in. l. non fine. C. de bo. quę libe. etiam si non sit carnaliter cognita Barto. in. l. nihil rerum amo. ff. & in. l. cum hic status. §. mulier. & maritus. ff. de dona. inter vi. & vxo. xxij. quæst. ij. c. iniiciatur. Et ideo non dubium, quòd inter beatum Ioseph & Mariam fuit matrimonium? Maria fuit vera vxor Ioseph, licet ambo virgines fuerint. Sed Salyc. ad hoc respondet, quòd verum est bene, quòd inter eos (licet virgines fuerint indubitabiliter) fuit matrimonium quantum ad sanctificationem: quid dicendum in tãta difficultate. Breuiter credo primam partem veriorem de iuris profunditate. Sed secunda fortè teneretur in practica: Attamen tene menti, quòd si statutum excluderet filiam dotatam solum, tunc sufficeret si esset dotata sola destinatione patris. puta in testamento paterno, licet nondum nupta, vel maritata esset: & licet effectualiter adhuc dotẽ consecuta non fuisset Ias. post multos doc. in. l. j. solu. ma. ff. in princ. ergo est apprime ponderandũ an statutũ loquatur de filia dotata vel maritata.

De dotata sola destinatiõe hic est singulis in practica passus.

Apparaigee.

¶ Istud declaraui suprà in. viij. rcol.

Forclose de la succession.

¶ Amplia si etiam illa successio esset non in omnibus in Turonea, sed etiam in aliis ducatibus, vel prouinciis diuersę dispositionis, vel consuetudinis quãdo filia est dotata, vt suprà dixi post Saly. in. l. j. in fi. C. de sum. tri. Limita tamen, vt sit exclusa à bonis allodialibus & nobilibus, nõ emphiteoticariis, vel feudalibus: quia consuetudo est pœnalis, vt dixi in. xiij. colũ. vbi videas: quia ista limitatio nõ practicatur, & illam posui gratia disputationis.

Tant quil ait hoir masle.

¶ Sub isto verbo vide mirabile dictum Bald. & Ias. ꝙ retuli suprà in antepen. col. vbi latè enucleaui textũ. & vide infra in fi. not. pręsentis. vbi inuenies mirabile Baldi. verbum. Sed redeundo in hoc puncto nõ video, ꝙ filia dotata per pactũ solius patris sibi possit ius succedendi reseruare (& no. ꝙ loquor de dotata) & hoc per rationes suprà pertactas. Iuncto præsertim ꝙ hæreditas non potest dari in dotẽ. l. hæredit as. C. de pact. cõuentis, tam super dona. propter nup. quàm parapher. & pro hoc adduco tex. in. §. sed si quis nepotis loco insti. de adop. ibi tex. ne ei inuito suus hæres agnoscatur. Et miror quòd docto. nõ ponderarunt hunc textum ad hoc. Et sic inuitus & dolens recedo in hoc passu ab opi. Bart. & Iaso. quorum vestigia semper sum secutus, sed magis est amica veritas. Bal. dicit vnum magnum verbum in. ca. ad nostram in tertia colum. de iureiuran. extra. quòd si filia cum iuramẽto renunciasset successioni paternę ipsi patri & fratribus. adhuc pater solus posset eam in testamento instituere. Et aduerte, quòd filia exclusa à successione patris nobilis, cum fuit dotata: vt in casu nostri articuli: videtur esse exclusa masculo viuente ab omnibus aliis bonis patris etiam extra consuetudiuem Turonensem situatis, quando pater habet in Turonia domicilium originis & habitationis: licet vulgo dicatur, quòd statutum non extendit vires extra territorium statuentium, ita in specie Salyc. in. d. l. j. C. de summa trini. & fi. catho. in pen. col. versicu. At ex his habes, quòd notabis perpetuo. At vbi simpliciter statuto caueretur, ne filia succedat: tunc tale statutum non extenditur ad bona sita extra territorium statuentium secundum Bar. in. d. l. cunctos populos. C. de summa trini. & fi. ca. Nunc transeamus ad alia quæ concernunt principalius ipsam militum dispositionem. Et dico compendiose, quòd ista sunt septem. Primum: quia potest hæredem instituere in re certa. Ita quòd nõ traheretur ad alia bona. l. si miles. ex fundo. de mili. testamen. Secundum: quia potest decedere pro parte tam rerum quàm temporum testatus, & pro parte intestatus, vt. l. miles. ita. ff. eod. & suprà in prima conclusi. dixi. Tertium: quia potest extraneo directo substituere. l. Centurio. de vul. & pupilla. sub. ff. Quartum: quia obliqua substitutio in testamento militis facta trahitur ad directã, vt. l. neque. §. fina. cum. l. sequente. ff. eo. Quintum: quia verba enunciatiua emissa propter aliud in testamento militis dispositionẽ inducunt, vt. l. ex his verbis fortunato liberto meo. C. de testa. mili. Sextum: quia potest grauare hæredem vltra dodrantem. l. si certarum. §. finali cum. l. sequen. ff. de mili. testa. Septimum: quia testamentum filij familias militis factũ de Castrensibus olim non sufficiebatur querelę. l. fina. C. de inoffic. testa. Licet hodie dubitetur de quo vltima vide per Salyce. in auten. presbyteros. C. de epis. & cle. Ista sunt quę sparsim statuuntur per leges. An autem captatoria institutio sit in testamento militis tolerata. Diciter breuiter, quòd non. l. captatorias. C. de testa. mili. cum simili. Quid autem in relictis ad pias causas. Et communis resolutio est, ꝙ dispositio captatoria in relictis ad pias causas valet. Ita Barto. in repe. l. prima in. iij. quęst. quintę quęst. principalis. C. de sacrosanct. eccle. & in. l. Theopompus. ff. de dot. pręle. Bart. & Bald. in. l. captatorię. ff. de leg. j. & Alexand. in. d. l. captatorias. C. de testa. mili. licet Bald. Salycet. & Ange. in. d. l. teneant contrarium, quos sequitur ibidem Iaso. Sed nõ recedas à prima opinione: quia est illa quæ fauet religioni. l. sunt personę. ff. de rel. & sump. fu. Sed ecce dubium nouum. Nobilis qui militabat, legatum fecit de Corserio

De captatoria istitutione in testamento militis
Quid ĩ relictis ad pias causas.

suo captatorie tamen: quia id reposuit in voluntatem sui amici & commilitonis, vt Corserium traderet cui vellet: & sic substantia legati fuit in eius arbitrio collata, & fuit istud legatum in certę personę de incertis, quæritur an tale legatum captatorium sit validũ. istud est dubium à Iasone tactum: in quo tamen nihil determinat. credo tamẽ, quòd tale legatum (licet captatorium) valeat. & quòd iste amicus poterit de ęquo disponere: quia licet institutio captatoria sit in militis testamento reprobata: non tamen quicquam disponitur de legato igitur. Secũdo moueor multum: quia iste passus captatorij legati est de iure ciuili. Sed sic est, quòd solennitates ciuiles non habent locum in testamento militis, nisi quatenus sunt expressę in iure, vel nisi quatenus sunt militibus vtiles, vt tenent docto. in. d. l. captatorias igitur. Vidimus de prima rosa, scilicet rubea videndum nunc est de rosa alba nostri capelli, per quã rosam, vt suprà diximus, debemus intelligere morientes in pace & ocio. Suppono igitur quòd omnis homo est testabilis, nisi intestabilis inueniatur. Secundo præmitto, quòd omnis qui expresse non inuenitur prohibitus potest hæres institui. Qui sunt autem illi, qui testamenta condere non possunt, hæres per gloss. docto. quib. non est permiss. facere testamen. Inter quos nota vnum intestabilem in practica, scilicet damnatum ob crimen famosum, vel libellum in iniuriam alterius, qui & etiam infamis est, vt in. l. is cui. §. si quis ob crimen. ff. qui testa. face. poss. Et not. quòd ibidem tenet Barto. quòd infamis ex alia causa, quàm ex supradicta non propterea est intestabilis. Alius casus, qui est practicabilis, est in excommunicato. Ita tenet glos. in ca. decernimus de senten. excõmunica. lib. sexto. Licet plures docto. teneant contrarium, tamen mihi bene placet illius glosę decisio: quia hæreticus sit de iure intestabilis satis bene quadrat quòd ad idẽ sit excommunicatus. Nec obstat, quòd excommunicatus non sit hæreticus: tamẽ est sicut mẽbrum aridum pro quo nõ orat pia ecclesia in die sancta veneris, licet oret pro hæreticis & paganis. Item ille cui bonis interdictum est etiam redditur intestabilis. Si tamen testamentũ condiderit, postquã fuerit sibi à iudice bonis interdictum. l. is cui. ff. eo. Et nota, quia dicimus excommunicatum esse intestabilem secundum opinionem Ioan. Andre. in dicto cap. decernimus. Plus dicimus quòd excommunicatus, nõ potest hæres institui, si tempore institutionis esset excõmunicatus secundum doct. Sic nec damnatus de crimine famoso. De successione autem ipsorum ascendentium. vide per docto. in autenti. defuncto. ad Tertullia. C. communia. de success. & in auten. cessante. C. de legi. hæredi. Cyn. in dicta autenti. itaque placet mihi enodare certas quæstiones, quas vidi temporibus meis, & quæ egerent decisione cõsuetudinaria. Pone ergo quòd

Dãnatus ob famosum crimẽ est intestabilis

Cui est bonis iterdictũ, est intestabilis

Quõ de fratribus ex uno cõiunctis latere et ex utroque.

frater decessit relictis fratribus pluribus, quorũ quidem sunt ex parte patris: alij autem ex parte matris & patris, & sic vtrinque cõiuncti sunt. quæritur qualiter distribuetur successio. Dic breuiter, quòd isti vtrinque coniuncti in omnibus bonis vndecunque quæsitis pręferuntur cæteris, cum duo vincula sint fortiora vno. vt dict. autenti. itaque: cum similibus. Vbi autem essent fratres ex parte patris tantum: & sic consanguinei, & ex parte matris, & sic vterini tantũ. Tunc breuiter distingue, aut est quæstio de conquæstibus defuncti, aut de patrimonio. cum quæstio est de diuidendis conquęstibus: tunc ęqualiter succedunt. intelligo in plebeis, & non nobilibus propter decisionem nostræ consuetudinis. Sed cum agitur de succedendo in patrimonio fratris defuncti, tunc dic quòd in patrimonio superueniẽte ex latere patris succedũt: hi fratres qui ex parte patris sunt: & sic consanguinei. In bonis vero patrimonialibus ex parte matris prouenientibus succedunt vterini fratres: & ita dicũt doc. in. d. auten. itaque. Et sic ista bona, vt ita dicam, furcant, hoc est quòd venientes ab intestato ex linea ex qua patrimonium descendit præferũtur aliis: & de hac etiam materia vltra scribentes in dicta auten. itaque & di. auten. cessante. vide no. per Imol. in consilio suo. cxiiij. col. iij. versus fi. Sed aduerte quia vidi in practica teneri per plures laudabiles aduocatos, quòd vtrinque coniuncti fratres non excludebant consanguineos, vel vterinos tantum: sed quòd patrimonia debebantur secundum lineas ex quibus procedebant. Sed de cõquęstibus paternis, ac bonis mobilibus est maius dubium. Quæro secundo & breuiter qualiter succedant nepotes, cum patruis. pone Titium habentem duos filios viuos, & tres nepotes ex filio prẹmortuo decessissẹ: qualiter distribuetur successio, dic quòd in stirpes. Nam hæreditas pro vna tertia dabitur primo filio. pro alia tertia secundo fil. & pro tertia nepotibus: & sic filiis istius prẹmortui, vt. d. auten. cessante. Sed quid si non sint amplius patrui, sed soli nepotes successuri. Subiiciorem exemplo pro iuuenibus. Titius decessit relictis quinq; nepotibus ex duobus filiis suis prẹmortuis. nunc quæritur, an isti nepotes: & sic, an isti filij fratrum succedãt in capita, vel stirpes. Bona fuit olim opinio. nã Azo tenuit quòd succedunt in capita. Sed Accursius quòd in stirpes, & hanc opi. clare firmauit ipse Accur. in. l. fin. Si pars hæred. pen. ff. quanuis videatur aliter sentire institu. de leg. agn. succes. §. hoc etiam Barto. vero in. l. post consanguineos. §. hæreditas. ff. de suis & legi. tenet Accursij opinionem. Sed Salycet. late defendit opinionem Azonis, dicens eam esse de iure veriorem in. d. auten. cessante. & fortè non maledixit ruminando intra in quibus se fundant doc. Tamen expertus sum in vrbe Parisiana in persona mea quòd cõsuetudo Azonis plus placebat Parisianis. Tertio

Qualiter succedant nepotes cũ patruis

tio quęro, videtis quòd consuetudine nostra cauetur quòd extantibus filiis nobilibus fœminæ non succedant. ponamus filiam mortuam viuente patre suo, ex qua filia relictus est paruulus quidam, an ipse succedet cum masculis: & sic cum auunculis suis dubiū facit: quia consuetudo duntaxat disponit de filia excludēda. de filio autem ex ea nascituro nihil disponit. Sed verum est dicere, quòd tempore successionis delatę, scilicet tempore mortui aui materni iste filius reperitur, qui & masculus est igitur. videtur quòd succedere debeat, cum consuetudo nostra sit odiosa, nec extendi debeat in plus quàm loquatur, cum sit correctoria iuris communis. quòd autem sit iuris cōmunis correctoria patet in lege maximum vitium. C. de libe. præte. vel exhæred. vbi habetur quòd masculus & fœmina pariter debent in testamento parētum honorari. Ideo cum iste casus de isto nepote & sic de filio filię sit à consuetudine obmissus, videт quòd relinqui debet dispositioni iuris communis. l. commodissime. ff. de libe. & posthu. l. si extraneus. ff. de condi. causa da. cau. non secu. & sic quòd iste nepos debeat auo materno succedere. Sed communis sententia est in contrarium, ac præsertim potissima ratione: quia cum mater quę radix est sit à successione exclusa, sic consequēter est filius ex hac radice procedens exclusus. Ita Barto. in. l. ad Tertul. ff. Et etiam: quia iste filius non potest venire nisi vt imago matris argumento. C. de colla. l. illam. §. penulti. igitur matre exclusa, tunc excluditur omnis linea quæ descēdit ex ipsa. & videtur de hoc casu in. §. hoc autem notandum qui feu. dare poss. cap. primo cum ibi nota. & ita firmant Bald. & Saly. in dicta. l. maximum vitium dicit. ergo consuetudo quòd filia nobilis excluditur extantibus filiis. quid si filij nō extent, sed solum nepotes: & sic filij filiorum, an tunc sit filia exclusa? Pono casum familiariter. Titius nobilis habet filiū & filiam, ex filio autē habet nepotem. moritur Titij filius: remanet nepos: consequenter decessit ipse Titius: an tunc excludetur filia per istum nepotem à successione Titij defuncti? videtur quòd non: quia cōsuetudo nostra solum loquitur de filiis: & non de nepotibus, ex eis ergo & cætera. Tum secundo consuetudines & statuta sunt stricti iuris. l. constitutionibus. ff. ad municipa. & sic non debent extendi. l. si vero negotium. §. de viro solu. matu. ff. & quicquid est obmissum, habetur pro obmisso, & relinquitur dispositioni iuris cōmunis: lege quicquid astringendæ. de verbo. obligato. ff. Et maxime quando tractatur de legum correctione argumento. l. præcipimus. C. de appellatio. Fieret autem extensio, si consuetudo traheretur ad nepotem, patet: quia appellatione filij nō includitur nepos. quod demonstratur ex pluribus. Primo ex nominis appellatiui diuersitate ex qua sequitur, quòd non sunt idem, vt. l. si quis in fundi

Exclusa à scēdente excluduntur & descēdētes ex illo.

Consuetudines & statuta sunt stricti iuris.

vocabulo. de leg. j. ff. Secūdo ex multiplici generatione, quia filius est prima generatio: nepos sane secunda, vt in autenti. de non alie. §. emphiteosim. Item quia filius nascitur ex generante, nepos autem ex generato. Item anima vnius nō est anima alterius, & tamen anima hominis cuiuslibet est pars formalis. ipsius agitur. Item cū alibi iura dicant quòd appellatione filij contineatur nepos: id procedit ex interpretatione, nō de proprio & stricto vocabulo, seu significato. in. l. iusta interpretatione. ff. de verbo. significa. & gloss. in. l. filij. de verborum signifi. Pro parte autem contraria facit, quia appellatione liberorum continetur nepos. l. liberorū de verb. signi. ff. ergo idem dicendum appellatione filiorum, cum filij appellatione, omnes liberi intelligantur, vt. d. l. filij. ff. eodē titu. Item nepos sæpe filij appellatione venit, vt. d. l. liberorū vltra medium. Item suadetur, quia ratio consuetudinis condendę fuit, vt agnationes & familiæ conseruarentur in honoribus & bonis, vt. l. j. §. publice de vent. inspi. ff. Sed hęc ratio non tantum concernit filios, sed & nepotes. Immo magis nepotes per quos memoria nostra perennis efficitur, vt. d. l. liberorum de verbo. signifi. ff. Nec obstare potest si dixeris quòd hæc ratio non ponitur in statuto: quia fateor quòd non ponatur in cōsuetudine expresse, sed ponitur tacite: sic, quia hæc vnica sola ratio potuit mouere statuentes. Sed ego habeo quòd quando in statuto vnica sola ratio statuti cōdendi reddi potest, quòd tunc illa habetur pro expressa. argumento. l. nominatim. in verbo si vnico. de verb. significa. ff. & l. fundus qui locatus. de fund. instruc. & instru. lega. ff. Et dixi supra in titulo primo huius voluminis, vbi tango hanc materiam statutorum extensiuam in articulo quarto. Item facit pro parte nepotis. Nam priuilegium filij transit ad nepotes. l. diuo Marco. & l. milites. C. de quæst. Item facit quia nepos est subrogatus loco filij. vt instiṫu. de his quæ ab intest. deferuntur, cum filius igitur tanquam subrogatus beneficium patris sui sumere debet. argumento. l. j. §. hæc actio. si quis testa. liber esse iussus fuerit. ff. Vltimo pro parte nepotis facit gloss. institu. qui dari tuto. poss. §. fina. quæ dicit in effectu quòd nepos continetur in appellatione filij secundum veram significationem, & allusionem vocabuli: cum filius dicatur à filos, quòd est amor: & amor est ita in nepotibus sicut in filiis, immo secundum quosdam augetur in eis. in hanc partem inclinant docto. in dicta lege liberorum. Et Bald. & Salyce. in dicta. l. maximū vitium. C. de liberis præ. exhęre. Sed quid si statutum vel consuetudo nostra mādaret, quòd verba statutorum intelligantur secundum proprium significatum ipsorum. an tūc nepos excluderet filiam? Tota vis istius quæstionis dependet ex hoc, an appellatione filij cōtineatur de proprio significato nepos. & glo-

Anima hominis cuiuslibet est pars formalis ipsius.

Per nepotes nostra memoria perennis efficitur.

Priuilegium filii transit ad nepotes.

Filius unde dicatur.

Amor augetur inter nepotibus.

tenuit quòd sic in dicto.§.finali.institu.qui dari tut.poss.Sed glossa tenuit oppositum in.d.l.filij de verbo.signifi.ff. Sed Baldus in dicta.l.maximum vitium, tenuit adhuc in casu isto nepotem excludere ipsam filiam. Idémque Salyc. Et hoc non tantum ex illius verbi propria significatione, quá ex verbi patris sui subrogatione. Quinta quæstio in hac finali parte. Scitis quòd de iure in succedendo ascendentibus non est differentia inter filios & nepotes: & ita succedunt filij sicut nepotes. Nunc inducimur ad arduam quęstionem, quæ plerunque in regnis & principatibus contingit. Stante consuetudine, quòd primogenitus succedat in regno vel ducatu, quid nunc si præmoriatur primogenitus. an secundo genitus, & sic patruus, an nepos succedere debeat? & intellige semper nepotem filium primogeniti: hæc est ardua & dubitabilis quæstio, quæ iandudum fuit examinata à Ioanne Andr. in addi.ad Specu.in titul. de feud.super rubrica.& ibi decidit pro nepote: & sic pro filio filij, adducítque ibidé allegata per Oldra. qui hanc quęst. disputauerat in curia Romana coram rege Roberto, & ibidem tenebat Oldra. pro ipso nepote. Idem tenet Bald.in.l.liberti.vij.C. de ope. liber.Pet.de Ancha.in cap.licet de voto. Idem Paul.de Castro in auten.post fratres.C.de legi. hæred. Idem Cy.in.l.imperialis beniuolentiæ. C.de nup.Idem Baldus in.c.j.de filiis natis ex matrimo. ad morga. contra. Idem latè Panor. in consil.lxxxvj. quod incipit in præsenti quæstione primo volumine. Hinc est quòd Otto imperator supra Renum apud Treuerum existens, dú hæc quæstio de facto accidisset, voluit quòd iudicio gladiatorio decideretur, & quòd vix nepos vincere potuit. Sed cum ille reuera vicisset, ordinatum fuit abinde vt nepos patruum excluderet. credidit autem Otto imperator istam victoriam iudicio dei fuisse nepoti datam. Et non immerito, quia omnis victoria à cælesti numine venit.vt institu.in procem.versicu. Et bellicos quidem sudores. Sed cõtrariam sententiam, scilicet pro patruo, & sic pro secundo genito tenet Barto.in.d.autenti.post fratres.Imol.& Gemy. in.c.grandi.de supplen.neg.præd.in.vj.iuncta. l.cum ita.§.fi.de leg.ij. & Francis. de Aretio. in consil.clxiij.quod incipit diligenter, & mature excussis. & Alexand. de Imol. in consilio.liiij. in.iij.volumi.quod consilium incipit ponderatis verbis.vbi dicit, quòd ista sentẽtia est magis communis, pro qua papa pronunciauit pro rege Roberto contra regem Vngariæ.Sed Bal.in.d. l.liberti. vbi examinat hanc quæstionem, dicit, quòd Bonifacius fuit in hoc partialis ipsi regi Roberto,& quòd ita iudicauit propter magnam sapientiam illius Roberti, & quòd ipse Robertus id cognoscens, voluit postea transferre regnũ in regem Vngariæ.Et sic vides quanti doctores sint in isto bello & conflictu legali contrarij.

De filio & nepote prætendétibus aliquod regnum.

Otto fecit quæstionem decidere iudicio gladiatorio.

Victoria à cælesti numine tribuitur.

Tamen semper vidi obseruari pro nepote in pluribus principatibus etiam meo tempore.

Tant quil y ayt hoir masle.

¶Aduerte q̃ filia quæ est semel exclusa à successione patris propter masculũ, intelligiт semper exclusa, adeò quòd mors masculi non prodesset fœminæ, etiam si masculus moreretur nullis relictis liberis. ita pulchrè Ias.in.l.si arrogator.in tertia colum.de adop.ff.& Bald.in.l.j.in §.ij. episcopum abbatẽ vel abbatissam. Non est melius verbum in isto mundo.

XXVII. Article.

Si le frere noble marie sa seur, & il luy donne moins que aduenãt, elle pourra demander a son frere le surplus quil luy appartenoit de sõ droit partaige. Et si la femme decede auãt son mary, les enfans delle pourront demander le parfaict du droict de la succession de leurdicte mere.

¶Sequitur in textu.

Si le frere noble marie, &c.

¶Hic habes quando soror habet partagium. Sed quid si sit pauperrima, & frater diues, an teneatur dotare inopem sororem? Respon.sic, si soror sit vtrinque coniuncta. Secus porro vbi esset simpliciter vterina.gl. & scriben.in.l.nõ omni. C.de admini.tut. & in.l.complures.§.penul.de administrat.tuto. ff. Bald.in.l.fi.C.de do. pro. Immo & frater sacerdos cũ bona conscientia potest de bonis ecclesiæ, si etiam aliud frater non habeat, sororem inopem dotare. Scripsi multum late infra titul. *De douaire de femme noble.* arti.j. colum.v.versicul.quid autem diceres.

Sacerdos de fructibus beneficii potest sororem inopem dotare.

Et il luy donne moins, &c.

¶Istud est in iure. Nam filię dos nõ debet esse, præsertim si à fratre emanauerit minor legitima sua. Saly. Fulgo.& Ias.in auten.res quę subiacẽt. C.communia de legatis, cum dos succedat legitime loco. Notanter dixi si dos procedat, seu emanauit à fratre. Nam si pater dotauerit filiam, tunc habet locum articulus immediate præcedens, quo cauetur quòd filia exclusa dicit: & hoc ideo diuersum est in patre & in fratre. Nam alibi scribunt docto.quòd filia dotata à patre præsumitur congrue dotata: adeò quòd de modicitate, vel paruitate dotis conqueri non potest: nisi esset magnus excessus. Paul.de Cast. & Iason in l.voluntas.C.de fideicommissis.

Et si la femme decede, &c.

¶Notanter dicit, *Si la femme decede, &c.* Quia matre viuente filij excluderentur, cũ illa sit proximior. at illa dum viuit, petere eos impedit. sed quid si soror iurauerit nihil amplius à fratre petere?

tere? Respond. quòd illa amplius petere non poterit ar.no.in.c.cum contingat.de iureiurando.& cap.quanuis. de pactis in sexto. & no.in l.pactũ quod dotali.C.de collationibus. Opus erit ergo quòd absoluatur à iuramento, & quòd veniat ad remedium consuetudinis cum beneficio principis, seu reuelamento regis. Nam consuetudo non potest reprobare iuramentum, cum illud sit de iure diuino, vt dixi in titulo *De successions de gens roturiers*. arti.viij. in colum.vij. versi.adhuc quæro. quia consuetudo non habet vim apostolici. Et ad præsentis articuli materiam not.vnum quòd si mortuo patre vnus filius dicit se contentum de relictis sibi factis à patre vel filia, dicit se contentam de dote pro omni eo, & toto eo quod sibi debetur de bonis patris quod per hoc non excluditur ad petendum legitime supplementum Bald. & Salyc.in l.siquando.§.generaliter. C.de inoffi.testa.Bal. & Angel.in.l.de his.ff.de trãsac.& in auten.vt cum de appella.cogno.§.cæterum, & Ias.in.l.j. col.iij.versi.vj.adde si quis in ius voc. nõ ierit.

Nota perpetuo.

XXVIII. Article.

Si fille noble est prouuee soy estre faict depuceler par auant laage de vingt quatre ans, elle peult estre priuee des succeßions directes, non aduenues, & non pas des collateralles.

Si fille noble, &c.

¶Hoc ideo, quia propter vitam flagitiosam & luxuriosam potest filia exhæredari.l.si. filiam. C.de inoffi.testa.Sed quòd hæc dicit de.xxiiij. annis, melius dixisset de.xxv.annis, vt in autentica.sed si post.xxv.annos.C.eodem. Sed aduerte quòd verum est filiam posse ob castitatem deperditam successione directa nondum aduenta priuari. nisi mater fuisset, aliàs in simili vitio pone exemplum. Quædam domicella habẽs filium vnum, & tres filias, differt filias suas maritare vsque ad viginti annos: vna istarum filiarum sollicitatur nimio cum amore à quodam iuuene ardẽtissimo: audit iuuenem. Et tractu temporis fit hæc iuuencula grauida: mater quæ est superbi spiritus vult eam propter hoc exhæredare, cum & ipsa mater aliàs in suis iuuenibus annis etiam amorabundæ vixerit, quæritur an mater ipsa sit audienda. Respon. pro iuuenibus ꝙ non, quia non potest quis alteri obiicere turpitudinẽ quam ipse patitur, quia nil dolosus doloso, nil Catilina Cethego.l.in arenã.C.de inoff. testamẽ.l.quoniam.C.de hære.l. si duo de dol. ff.c.contra Christianos de hæretic.lib.vj.Hinc est quòd infamis non potest obiicere testi infamiam Bart.& doct.in.l.cum mulier.solu.matri. ff.glo. & doct.in.c.testimonium.extra.de testi. Et ita de matre meretrice, quòd nõ possit filiam propter luxuriam exhæredare, tenent Bar.Bal. Fulgo.& Iason in dicta.l.in arenam & Bal. in. l.si filiam.C.de inoffic.testamen.Limita tamen singulariter istud esse verum, nisi mater esset emendata, & in competenti ętate ad honestã vitam reducta: quia vltima cõsuetudo attendi debet.l.mella.§.penulti.ff.de adi.lega. idem tenet Raphael Fulgo.in.l.d. in arenam per.l.imperialis beniuolentiæ.vbi etiam Bartol. & Bald.aliquid ponunt.C. de nuptiis: quia dicunt ibidem Bart.& Bald. ꝙ qui deliquit post peractam pœnitentiam & indulgentiam, habetur perinde ac si non deliquisset. Hinc dixit Alexan.in.l.j.xvj. colum.solu.matrimo.ff. quòd filius qui ingratitudinem commisit propter quam à patre poterat exhæredari, si pœnitentiam viuo patre agat, vel ante conditum testamentũ, non poterit amplius exhæredari. Inde dicit Bart.in.l.iij.§. fi.de adi. leg.ff.ꝙ pater exhæredauit filium ex iuxta causa.& postea filius se reconciliauit com patre, exredatio censetur adempta. Quid enim si mater iam effecta senex semper se emendauerit, cũ iam non possit viri amplexus amare? An tũc esset aliqua ratio, quòd posset filiam exhæredare sub cuiusdam quasi coactę emendationis, seu senectutis velamento, & credo quòd non: quia mores quos quis in se approbat, nõ potest in alio reprobare, vt.d.l.in arenam. Oportet ergo quòd mater sit in tempore competenti emendata: non autem cum iam non possit à viris amari, quod tenemẽti. Sed quid de patre? an filia quæ peccauit in corpus, possit sibi obiicere, quòd luxuriose vixerit per.d. legem in arenam. C. de inofficioso testamento. Breuiter Cy.in.d.l.si filiam. C.eo. tit. Et Fulgo.in. d.auten.sed si post.xxv.annos. tenent ꝙ nõ. Idem tenet Iason in dict.l.arenã. etiam si pater esset vnus magnus meretricator & publicus. Ratio est secundum docto. quia maior castitas requiritur in fœmina quàm ĩ mare, quia mulieres magis decet esse pudicas & castas quã mares.l.penulti. C. ad orficianum, hinc inquit glos.in.l.palam.§.quæ in adulterio.ff.de ritu nuptia, quòd etiam secundum mores hominum maior castitas exigitur in fœminis quàm in masculis. An autem filia possit exhæredari, si nupserit absque patris volũtate: dixi late suprà titulo *De loyaulx aydes*. articulo quarto. Est ergo summo sub pectoris armariolo reponendum quantopere nostræ consuetudinis latores pudicitiam amarint: cum propter illam violatam ante. xxiiij. annum filiam nobilem à successione directa futura priuauerint. Et non solum ante matrimonium desideratur castitas, sed etiam ipso soluto. Nã marito extincto bonę mulieres illud Didonis die noctúque menti tenere fixum debent. Adiebat enim illa miserrima, & infœlix Dido, cum Sichei viri sui iam sepulti præmortuíque reminisceretur: Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat, Vel pater omnipotens adigat ne

An pater luxuriose viuẽs possit filiam exhæredare.

fulmine ad vmbras Patentes Herebi noctem q̃ profundã Ante pudor quàm te violem, aut iura resoluam. Ille medio primus qui me sibi iunxit amores Abstulit: illa habeat secum, seruétq; sepulchro. Et in proposito dixit imperator, quòd per secundas nuptias per viduam celebratas dicitur anima primi viri contristari, vt in autenti. de nup.§.si autem tutellam, &.§.quæ vero versiculo nos igitur videntes. colũ.iiij. Et nota vnum singulare, quòd mulier transiens ad secunda vota, non dicitur caste & honeste viuere. Hinc dicunt egregie docto. quòd si maritus legat vxori suæ certum quid donec caste & honeste vixerit, quòd capiendo secundum virum non dicitur caste & honeste viuere. Ideo nec legato frueretur Imol.in.l.cum filius de leg.ij.ff. Angel.& Imo. in.l.mulier.§.cum proponeretur ad Trebel. ff. Bald.in.l.prima.C.de rap.virgi.Pet.de Ancha. in.c.quod ad te. de cleri.coniug. & Iason in.l. fi.C.de iudic.vidui.quicquid dixerit Barto. ibidem & Fulgosius. Sed insurgit pulchrũ dubium. Pone quòd castrum relinquatur mulieri: si efficiatur vidua, euenit quòd maritus moritur. mulier ad secunda vota conuolat, an legato priuabitur? Et dicit pulchrè Pau.de Cast.l.præalleg. C.de indic.vi.tol.quòd non, quia vt ipse dicit, sufficit conditionem fuisse semel impletam, licet non duret.l.si quis hæredẽ.C.de insti.& substi. & hęc sufficiant, quia alibi latius scripsi de castitate, & vide in commentariolo facto per me super.§.initium in.l.ij.ff.de ori.iu.ciuil.

Aĩa primi uiri p̃ secundas nuptias dicitur cõtristari.

Non dicitur honeste & caste uiuere quæ secundo nubit.

XXIX. Article.

Si femme noble ayãt bail de ses enfãs se remarie, elle perdera ledit bail.

Si femme noble, &c.

¶ Vide quę scripsi infra titulo *De bailz*, & in titulo *De douaire*. Sed quid si secundum matrimonium parumper durauit, an debeat mater pro tam paruo tempore, tam magnum lucrum bailliæ amittere? verbi gratia: mulier post mortem primi viri ad secundas conuolat nuptias, accedit quòd secundus vir moritur infra triduum. an mater pro tam paruo tempore spacio bailliæ emolumenta perdere debeat? videtur quòd non, ne pro tantillo temporis ista mater destruatur. Nam non videtur secundo copulata, cum tam parum in connubio steterit. Sicut dicit glos. non videtur mortuus qui tam cito resurrexit in.l.ex his qui forte.ff.de legi. vbi loquitur de sancto Lazaro à CHRISTO resuscitato. Sed hoc non obstante oppositum dico. Nam si secundum matrimonium duraret vna sua sola hora, támen mater bailliam perderet & emolumẽta illius. Nam sufficit conditionem aliàs fuisse impletam, licet non duret eius implementum.l.si quis.C.de instítu.& substitu.seu restitutio.sub cõditione fac. facit.l.cum vxori.C.quando dies legat.ce. Item in simili dicimus, quòd si testator legat aliquid filiæ, cum vidua erit: si filia sit effecta vidua, & postea incontinenti nubat, non tamen perdit legatum, quia sufficit conditionem semel fuisse impletam, licet non durauerit, ita Bald.& Paul. de Castro in.l.fina.C.de iudic.vidui.

¶ Item dicit Bald. in.l.precibus in.iij.colum. C.de impubl.& aliis substitu.quòd in conditionibus attendimus principium primæ existentię, & non curamus postea successum eius.

¶ Item facit id quod referunt docto. quòd si rex concesserit castrum alicui militi & hæredi eius ex corpore suo procreato, & si contingat militem mori sine hęrede ex suo corpore procreato, quòd castrũ reuertitur ad regem. Quod si mortuus fuerit miles relicto filio ex se nato: deinde moriatur filius absque filiis, certe tunc castrũ debet tamen ad regem reuerti, ex quo semel est purificata conditio. Baldus in.l.fina. vicesima quæstio.C.de hæred.institu.& Iason in dicta.l. si quis.C.de institutionibus. Item facit quod tenet Francis.de Aretio in consilio.clix.incipiente viso puncto ad me transmisso. in penultima columna, vbi determinat quòd stante statuto, quòd filia non possit venire ad successionem patris, vel ad aliquam diuisonem paternorũ bonorum, & hoc si sint filij masculi, & si remanserint ex eis hęredes. certe si mortuus sit pater existente masculo qui hæredem filium relinquat, licet postea moriatur filius & hæres sine descendentibus: tamen non succedunt fœminæ, eo quia sufficit semel conditionem fuisse impletam, ad hoc allegat ipse Bartolus in.l.fina.ad Tertul.ff. vbi dicit Bartol.quòd stante statuto, quòd masculus excludat fœminas successione patris. satis est, quòd tempore successionis extiterit masculus ad hoc, vt fœmina excludatur. Item facit quòd decidit ipse Bartolus in.l.Titia cum testamento.§.imperator, columna vlti.de leg.secunda.ff.vbi dicit, quòd donatio reuocatur per superuenientiam liberorum.l.si vnquam.C. de reuocan.do.quòd si filij nati quorum natiuitate fuerit reuocata donatio inconuenienti moriantur, nõ tamen reconualescit donatio, firmat Paulus de Castro in.l.secunda.C.de posthu.hęred. insti. Nam sufficit semel conditionem impletam, licet non duret vt dictum est.

¶ Et nota quàm signanter consuetudinis latores viduitatem amarunt, & adeò quòd balliam à matre per transitum ad secunda vota abstulerũt, & de ista pudicitia viduali solerter obseruanda dixi in articulo præcedenti.

XXX. Article.

En succession tant de noble que de roturier, representation a lieu en Touraine.

¶ Est etiam verum de iure, quòd hæres repræsentat

sentat personam defuncti,& tota die dicimus,quod filio sublato de medio,nepos tenet locũ sui.hinc est,quod testamentum rumpitur si non reperitur institutus vel exhæredatus.Bartol.in.l. posthumorum.de iniusto.rup.& irrit.testamẽ. ff.& per doc.in.l.gallus.§.& quid si tantum delibe.posthum. ff. Immo & si filius emancipetur statim, quia desinit esse suus, tali casu nepos repræsentat ipsum,& incipit tenere primum locum. ita scriben. in.d.§. & quid si tantum. Isto tamen casu si nepos præteriretur ab auo in testamẽto, & filius solus institueretur,tale tamen testamẽtum sustineretur,nec per cõtra tabulas rũperetur,quia per emancipationem nõ perdit ius sui hæredis filius ipse quo ad successionẽ.l.meminimus .C. de legi.her. Et ista est opinio Barto.in.d.§.& quid sit tantum. Et quanuis nepos tanquã personam patris repræsentans,possit hæres ab auo institui secundum consilium & prouisionem.d.l.gallus.in §.quidam recte.de libe.& posthu.ff.si tamen instituat filiũ & nepotem iam natum , & sic copulatiue id intelligitur, tamen ordine successiuo glo. & doct.in.d.l.gallus.d.§.quidem recte pro hoc.l.peto à fratre.de lega.ij.ff. Et hoc dictante ordine charitatis, & necessitate institutionis, illa coniũctiua resoluitur in disiunctiuam . Sicut quandoque disiunctiua in cõiunctiuam. no.docto.in.l.generaliter.C.de institu. & substi. Erit ergo sensus , quòd in succedendo virtute nostræ consuetudinis iuri consonæ,primo veniet filius. secundo nepos. accipio nepotem prout iura capiunt,scilicet,pro filio filii,nõ prout France loquendo appellamus.deinceps veniet pronepos, insuper abnepos,& sic de similibus. nã abnepos auo succederet per repræsentationẽ. Quinetiam hæc repræsentatio locũ habet in successionibus collateralibus tam nobilium quàm plebeiorum. Et quòd repræsentando,nepotes succedãt in locum patris.facit.l.j.§.sed si quis.ff. de su. & leg. &.§.sed cum filius.instit.de hæred.quæ ab intesta.defun.& autenti.post fratres.C.de legi.here. Ergo repræsentatio in Turonia locum habet. Nam licet in rebus priuatis fiat diuisio equaliter inter liberos.vt in autenti.in successione. C. de suis & legi.hæredi. tamen in successione rerum priuatarum,proles filii premortui tenet locũ patris in successione,ita quòd succedat cum patruis in hæreditate per stirpem.institu.de hæred.quæ ab intesta. differuntur.§. cum filius. & ibi Ioan. Fabr.Item & dicunt doctor. quòd qui est hæres hæredis,etiã primi testatoris est hæres.l. paterfamil.primis tabulis de vulg. & pupilla.sub.ff.& ibi Bartol.& scribentes.ff.

Repñsentatio habet locũ ĩ successionibus collateralibus tam nobiliũ quàm plebeiorũ

XXXI.Article.

Femme noble suruiuant son mary, nest tenue aux debtes de son feu mary, si elle ny est expressemẽt obligee.En renõceant toutesfoys par ladicte fẽme, aux meubles & acquestz communs dentre eulx.

¶Sequitur in textu.

Nest tenue aux debtes de son, &c.

¶Istud est etiam de iure. l.ij. cum ibi notat.ne vxor pro marito, vel maritus pro vxore, &c. & vide quæ dixi infra eodem titulo. articu.xxxiij. an tale statutum procedat. Vide quæ scribo infra eodem titulo.articulo.xxxiij. in illo verbo, Sed mihi videtur.

XXXII.Article.

Et sera tenue faire ladicte renunciation par deuant iuge competent, quarante troys iours apres la mort de son mary. Laquelle renunciation vauldra, pourueu que elle ne se soyt immiscee esdictz biens communs.

¶Sequitur in textu.

Immiscee esdictz biens,&c.

¶Et hoc nisi fuisset contrarium protestata. Si enim se mulier immisceret, & fuisset protestata quòd non intendit esse hæres à lege vel statuto in bonis mobilibus & cõquæstibus. Sed quia est mulier pia quæ videt extinctum virũ multa debentem, & amore filiorum ipsa infra istud tempus tractat negocia hæreditatis,quæ aliàs multum deperirent in graue filiorum suorum detrimentum nisi ipsa apponeret & manus.certe credo,quòd quanuis se immisceat . Si tamen protestetur se facturam renunciationem tempore taxato,quòd illa nõ debeat ad debita defuncti teneri arti. eorum quæ not. Bartol.& docto. in.l. pro hærede. de acquirend.hæredit.ff. Si tamen post dictam protestationem mulier faceret actus qui geri non possent citra ius,& nomen bona capere volentis , vel quòd tales actus essent contrarii ipsi suæ protestationi : tunc videtur à tali protestatione recedere . Ita ipse Bartolus in dicta.l.pro hærede.§. Papinianus. titulo præallegato . Sed an in dubio quis præsumatur facere tanquam hæres , & non plus loquor de muliere vidua, sed de filio.Pane quòd mortuo Titio debitore tuo Gayus eius filius possedit per aliquod tempus res paternas. moritur item Gayus filius debitoris tui Titii.Et quia erat amicus tuus noluisti dum viueret eũ molestare de debito, nunc forte sibi successit filius quidem Meuius quem tu tantum non amas,& vis repetere debitum tuum contra eum agendo, ipse autem conuentus dicit se tibi nõ teneri,eo quòd nunquam Gayus pater ipsius nec ipse conuentus,successerunt dicto Titio debitori tuo. quia nũc tu scis quòd nõ potest

Mulier immiscẽs bonis uiri defuncti, an semp teneatur, &c.

sciri qui animo Gayus filius debitoris tui tenuerit res paternas, quia mortuus est, nec amplius poterit declarare, sicut in simili scribit Barto. in d.l. pro hærede. Tu autem replicas, quòd immo ipse Gayus fuit heres tui debitoris Titii, qui fuit pater eius. & ad hoc probãdum, tu ponis in mediũ, quòd ipse Gayus possidebit bona ipsius debitoris tui Titii, & quòd ipse Meuius etiã possidet bona ipsius Gaii debitoris sui, an per hoc (si tu taliter probes) debeas obtinere in causa? Videtur quòd nõ. per text. singul. in. l. non hoc. C. vnde legitimi & cognati, vbi est textus, quòd ad probandum quem hæredem non sufficit probare quod possedit, sed quod legitime adiuit. Ergo videtur debere probari quòd legitime adiuerit. In contrariũ videtur, quòd ex possessione rerum hæreditariarum probetur, ꝙ aliquis adiuerit, nisi ille liquido probet, ꝙ alia causa res hæreditarias possederit. vt. l. j. C. de repub. hæred. Breuiter dic de mente Bartol. & docto. quòd in dubio ex possessione rerum hęreditariarum quis nõ præsumitur hæres nisi probetur aditio. Hoc verum nisi ille qui cõuenitur esset filius, sicut in casu nostro, quia tunc in filio præsumimus, quòd sit hæres ex rerum hæreditariarum possessione. Et istud obseruatur secundũ generalem consuetudinem regni Franciæ, quæ est iuri communi cõsona, qua cauetur filius. ergo hæres vt fuit repetitum in pluribus locis super isto commento harum consuetudinum. Bald. etiã in. l. apud hostes. C. de suis & legi. Iason in dicta. l. non hoc. C. vnde cog.

An ex possessiõe rerũ hæreditariarũ probetur aditio.

XXXIII. Article.

Et pourra la femme noble ou roturiere, faire renunciation des meubles & acquestz. Et dauantaige, ladicte roturiere de son douaire, du viuant de leurs mariz, si vergat ad inopiã. Et es autres cas de droit, en faisant laquelle renunciation deuemẽt, comme dit est, elle ne pourra estre poursuyuie des debtes crees par son mary, sinon quelle y feust expressement obligee.

¶ Sequitur in textu.

¶ Si vergat ad inopiam, istud est de iure, quòd marito vrgente ad inopiam mulier possit agere ꝓ dote. vt est tex. in. l. vbi adhuc. C. de iure dot. & in autenti. donationem. eo. tit. quæ tamen loquitur de do. propter nuptias, quam etiã mulier ipsa repetere potest marito vergente ad inopiã. & ibi pulchrè per Cyn. Bald. & Salycet. & per Bartol. & docto. in. l. si constante. solu. matri. ff. Et aduerte, quòd hodie sufficit quòd maritus inchoet male vti substantia sua ad hoc, vt mulier possit agere tam pro dote quàm pro donatione propter nuptias, secundũ communem doctorum sentẽtiã. Immo plus isto etiã casu mulier posset bona paraphernalia repetere, vt dictis iuribus dicitur, & notatur per scribent. in autenti. quòd locum. C. de collat. cum simil. Sed insurgit pulchrum dubium, quomodo sit necesse probare, ꝙ maritus incipiat male vti substantia sua. ad hoc, vt mulier possit vti isto legis & cõsuetudinis nostræ beneficio. Respon. sufficit, & inspicitur vulgi opinio ar. l. cum delanionis. §. asinam. de fud. instrument. ff. Opinatur enim vulgus iuxta prouerbium antiquum, quod dicitur in vulgari Italiquorum, *richez a mala disposta la pourta se acosta.* & ĩ Latino, Diuitię malè dispositę paupertati sunt proximæ. hæc Salyc. in. l. vbi adhuc. Cum enim mala versatio non possit probari necessario, & concludẽter sufficit probari verisimiliter, & secundum opinionẽ, quia nõ in duorum vel trium opinione cõsistit, sed in iudicio & opinione vulgi, vt aliàs de sterilitate dicitur. vt. l. licet. cũ ibi not. & trad. C. de loca. Licet text. in. d. l. si constante requirat, quòd de tali abusu substantię viri appareat euidẽtissime, & sic in superlatiuo modo. tamen sufficit vulgi opinio secundum Barto. Sed an isto legis & consuetudinis priuilegio vel beneficio possit vti mulier aduersus socerum qui dotẽ recipit pro filio, si socer ipse vergat ad inopiam, vel male vti sua substãtia inchoauerit. Videtur quòd non, cum. l. illa adhuc quę est prouisoria tantum de viro loquatur. ergo nõ est ad socerum extendenda. no. in. l. sin vero negocium. §. de viro. solu. matrimo. ff. Præsertim visa, quòd ista prouisio est à iure exorbitatiua. Ideo ad consequentias trahi non debet. l. ius singularę. & l. quod vero contra. ff. de legi. Certum est enim, ꝙ de iure communi mulier matrimonio cõstante, nisi certis in casibus dotem repetere nõ potest. l. si dos. cum similibus multis. solut. matrimo. ff. ergo cum ista prouisio exorbitet à iure communi, videtur quòd extẽdi de viro ad socerum non debeat. Sed his non obstantibus gloss. & melior pars doctorum tenent mulierem posse etiam vti isto beneficio repetẽdarum dotis, & donationis propter nuptias aduersus socerũ propter identitatem rationis ar. l. à Titio. de verbo. oblig. ff. Et ista opinio est multum æquitabilis, licet altera sit disputabilis. Sed ego libentissime iudicarẽ si casus occurreret pro glossę opinione. Sed quid cum vir & socer mulieris ambo tenẽtur, & vnus vergat ad inopiam, alter vero est soluendo? An isto casu mulier agere possit, videtur enim, quòd tali casu mulier non possit vti legis, vel consuetudinis priuilegio, cũ non habeat quare plangat. Quia esto, quòd vir pauper sit effectus, attamen socer est diues, & soluẽdo: igitur nihil ipsi mulieri deperire potest, cum socer ad dotis restitutionem semper teneatur. Sed Bar. in. d. l. si constante

De opinione uulgi i mala uersatiõe uiri.

Richez a mala disposta la poureta se acosta Salycet.

Bōa quæstio, & practicabilis. stante octaua.q. tenet mulierem etiam isto casu agere posse,& dicit ipse,mors viri dat actionem mulieri aduersus socerum. ergo id facit paupertas,& ista est benignior opinio in quam inclinat gloss.in.d.l. vbi adhuc.licet Salyc.voluerit aliter ibidem distinguere. *Alia bona quæstio.* Sed pone,quòd mulier vult vti prouisione legis,cum maritus vergat ad inopiam: maritus autem vult dare mulieri idoneum fideiussorem de dote restituenda. an propter hoc mulier repetenda dote submoueri possit?tenet glo. in.d.l.vbi adhuc quòd non eo maxime secundum docto. ibidem quòd remedium fideiussoris est fragile. Sed certe de iuri canoni. videtur casus in contrarium in.c.per vestras.extra de docto.inter vir.& vxo. ponderat Salyce. *Pulchrū dubium.* Sed quid si ab initio maritus erat inops,an vxor habebit remedium huius nostræ consuetudinis? Bartol.in.d.l.si constante.in sexta quæsti. tenet quòd sic.Siue tēpore contracti matrimonii fuerit, sciens vxor inopiæ viri, vel suæ malæ versationis, siue post, per iura per eū allega. & adducitur etiā per eum ratio, quia si secus diceremus, mulieres se retraherent à matrimoniis contrahendis.Sed doctor ipse nimiū fauit mulieribus. Quia ex quo mulieres ante matrimonium fuerunt scientes,& sic scienter contraxerunt,nō videtur quòd tātum eis subueniatur,præsertim vbi per talem dotis repetitionem afferretur præiudicium creditoribus qui forte potuissent sibi cōsulere, compellēdo maritum possessorem rerum dotalium ad parcius viuendū,& eis satisfaciendum de fructibus rerum dotalium.Nam maritus ære alieno grauatus,& frequēter impetitus,cum magna parsimonia vixisset,& creditoribus satisfecisset, & in hac sententia fuerunt plures docto. quorum vexillum defert Cyn.in.d.l.si constante.Sed vbi ista vel similis ratio cessaret, crederē Bartol.opinionem fore benigniorem. *De repetitiōe dotis,qualiter uir dānari debeat.* Et aduerte signanter,quòd in ista repetitione dotis maritus damnatus insolidum, & non inquantum facere potest.ita tenet glo.in.d.l.vbi adhuc.Non condemnabitur ergo vir inspecto hoc ne egeat: sed insolidum, secundum tamen distinctionem Bartol.in.d.l.si constante.& Bald. & Salyce.in d.l.vbi adhuc. Et idem dicendum de socero secundum Cy.ibidem,quia non debet esse melioris conditionis socer qui est remotior quàm maritus qui est proximior ar.autē. multo magis.C. de sacrosan.eccle.&.l.ex diuerso.solu. matri.ff. *Quid si maritus postea diues efficiatur.* Videndum porro esset pulchrum dubium, si maritus diues efficiatur,an tunc dotem repetat, videtur quòd sic: quia tunc cessat ratio inopiæ & egestatis.ergo legis dispositio cessare debet. ca. cum cessante.de appella.Sed contrarium tenent gloss.& docto.in.dict.l.vbi adhuc.Quia,vt ipsi aiunt quod legitime factum est ex superuenienti casu,non debet retractari.l.sciendum.§.fi.qui satisd.cog.ff.cum simili.Breuiter, communis sententia scribē.post glo.in.d.l.vbi adhuc est quòd non repetat,quia licet causa ipsa impulsiua repetendæ dotis,scilicet inopia & egestas cesset, tamen causa finalis durat, vt scilicet istæ res restitutæ semper oneribus matrimonii deseruiant,& ab ista non est recedēdum. Mihi autem videtur in vera æquitate,quòd si maritus est homo effectus discretus & legalis, ac etiam diues:quòd nō video quin dotem repetere possit, cum illius sit dominus.l.doce ancillam.de rei vendic. &.l.in rebus.de iu.do.C.Et non video cur non debeat tunc dotem administrare, cum ipse subeat onera matrimonii.l.pro oneribus.C.de iu.dot. *Prodigus reuersus ad sanos mores sua administrat.* Faciūt quæ tradunt docto.à simili de prodigo,qui cum reuersus est ad sanos mores,ipso iure desinit esse sub cura.vt not.in.l.is cui bonis.de verb.oblig. ff.Et aduerte insuper,quòd si mulier sit mortua, & supersint filii qui vident patrem male versari, *An dotis repetitio cōpetat filiis matre mortua,si pater male uersetur.* licet non habeant istud priuilegium repetendæ dotis,sicut mater,cum sit personale, & per mortem sublatum:tamen eis subueniri potest iudicis officio.Idem, vbi mater esset exbannita vel excommunicata: nam filii officium iudicis implorabūt, nec matris excommunicatione submouebuntur cum agant pro interesse suo. Ita Bartol. in. d.l. si constante. in nonadecima quæstione. Redeo ad textū ex quo nota ex fine illius, quòd vxor nō tenetur pro debito viri,de quo per scribē.in.l.ij.C.ne vxor pro marito.Sed quid si inter virum & vxorem fuerit facta à iudice bonorum separatio,& illa facta, maritus condemnatur per iudicem in aliqua summa, & fit executio per seruientē,& capiuntur bona in domo,in qua vir & vxor simul habitant, mulier se executioni opponit, dicēs separationem bonorum fuisse factam à iudice, quia maritus male vtebatur substātia. *De separatiōe bonorum.* pars victrix dicit executionem rite factā, & bona capta spectare ad maritum, à stipulante sibi præsumptione,eo prҽsertim quòd bona fuerunt inuenta in domo mariti. quæritur, quid iuris?Respon.mulierē debere probare res esse suas proprias. Nam præsumptio est, quòd sint ipsius mariti propter præeminentiam ipsius mariti.secundum Bald.& Salyce. in.d.l.ij.vel saltē mulier debet probare possessionem ipsarum rerum, secundum eosdem docto.Hoc fallit si res captæ essent muliebres. Nam ex qualitate earum probantur esse mulieris, vel esse in eius possessione eo ipso, quòd sunt ad vsum ipsius secundū Bald. ibidem.& vide etiam de hac materia per scribē. in.l.etiam.C.de dona.inter vir.& vxo.Sed mihi videtur, quòd consuetudo nostra sit multum rigorosa, cum exigat tātum bonorum renunciationem, de qua habetur in textu. *Verbum singulare Baldi.* Videtur enim, quòd & vxor ipsa constringi non debeat maritalis debiti velamento,vt iuribus vulgaribus, adeò quòd nec necesse sit vxorem renunciare bonis cōmunibus:& tamen nostra consuetudo nimium rigorosa exigit istam renūciationē,quamuis mulier non sit aliàs obligata. Ergo videtur

An valeat statutũ quòd mulier pro uiro teneatur.

dura, immo durissima consuetudo. Breuiter dic, quòd non est mirandum de hoc rigore. Nam & aliàs valet statutũ, quòd vxor pro marito teneatur. Ita Bartol. in tractatu repræsaliarum in tertia quæstione primæ partis principalis. Et ibidẽ generaliter firmat valere statutum, disponens, quòd vnus pro altero teneatur. per tex. in. l. j. C. de omni agro deserto. lib. xj. & in. l. fi. C. de primipilo. lib. xij. Facit quòd notat Bald. in. l. de quibus. ff. de legi. vbi dicit valere statutũ & consuetudinem quibus disponitur, quòd villa teneatur pro facientibus furta in ea de quo per Bart. in. l. diuus. ff. de milit. testa. & Iason in. §. actionum auté. in decima & vndecima columna. institu. de acti. Item facit quòd dicit Bald. etiam l. dotis. C. de iure dota. quòd valet statutum, disponens, quòd filii mercatorum teneãtur ad debita patris, etiam si non probantur hęredes. Immo etiam si constet, quòd repudiauerint expresse hæreditatem. Sed profecto durus est iste sermo. Item facit quòd dicit Bartol. in. l. j. §. familiæ. de publica. ff. quòd valet statutum disponens, quòd dominus pro delicto famuli teneatur, siue pro delicto familię suæ. Et multo magis valet statutũ, quòd pater pro delicto filii teneatur pecunialiter. Bal. in. l. receptitia. C. de constitu. pecu. & Angel. de Aretin. in. d. §. actionum autem. vbi ipse late examinat. Tamen intellige, quòd dixi statuta valere, vt vnus pro alio teneatur procedere in ciuilibus. secus autem in criminalibus. Bald. & Saly. in rubri. C. res inter alios acta. Bald. in. l. sancimus. C. de pœnis. Quia, vt vulgò dicitur, pœna sequi debet suos authores, ergo visis supradictis mirandum non est si practici dicãt mulierem teneri pro debito viri, etiã si obligata nõ sit, nisi renũciet mobilibus & acquisitis, vbi mulier ipsa nobilis est, & insuper doerio vbi illa plebeia est.

Quid de statuto quo caue tur, ut uilla teneatur pro facientibus furta i ea.

Statuto dicit anteut filii non succedentes teneãtur pro debito patris

Comment baronnie doibt estre departie.

Premier Article.

Arõnie ne se depart point, B pourueu que laisne ou laisnee ait dequoy recompẽser les puisne ou puisnez de leur portiõ, en chastel & chastellenie, dune mesme succession, dont est venue ladicte baronnie.

¶ Hic liquet, quòd baronia non est diuisibilis, vbi potest fieri condigna recõpẽsatio. Sic etiam baronia non est corpus hæreditarium. ita tenet Iason in autent. hoc amplius. C. de fideicom. Et ideo est, quòd filius non adimplens iussa testatoris infra annum etiam monitus à iudice: non perdit baroniam quam habuit ex testamẽto successione, quia baronia non est corpus hæreditarium. Et ita tenet Baldus in. d. autenti. hoc amplius. de fideicommis. Et de iuribus baroniæ dictum fuit in præcedentibus, præsertim in titulo iurium baroniæ.

II. Article.

Et sil ny auoit dequoy recompenser, en la maniere que dit est, les puisnez auront leur portion par la main de laisne mys hors le droit de aisneesse.

¶ Scilicet, quia non est aliqua castellania eiusdem successionis, ad recompensandum natu minorem.

Par la main de laisne.

¶ Vidi copiam cuiusdam arresti lati inter baronem Prulyaci, & nobilem virum Pe. de Prulyaco, dominum de Oblinco, & alios litiscõsortes, quo quidem arresto permittitur dicto baroni recompensare cohæredes suos, non in castellania solum, sed alios debito modo, & non ex eadem successione, sed sine aliqua determinatione. Sed quid erit si plures habent iurisditionẽ in castro, & discordant in vsu iurisditionis? dic quòd compellendi sunt vsum diuidere per tempora. facit quod no. Inno. in. c. prudentiam. de offi. deleg. & Andr. Barba. in. l. ij. de verbo. obliga. ff. post Angel. facit. l. Lucio. &. l. cum constet nõ solum de aqua quoti. & æstiua. ff. tene menti.

III. Article.

Et lequel droit daisneesse est le chastel, fossez, & pour prise dicelluy, auecques le droit de guet, tel quil luy peult cõpeter & appartenir, vne foy & hommaige en chastellenie, a son choix, droit de patronnaige, don de aulmosneries & maladeries, ensemble le cheze, qui est quatre arpens de terre a lentour du chastel, hors les fossez, pourueu que au dedans dicelluy ny ayt ville, moulins, ou four a ban. Esquelz cas il prendra pour ledit cheze ou plus pres lesditz quatre arpẽs de terre. Et lesditz ville, moulins, & four a ban, & aultres droitz, comme de iustice, foyres, marchez, seeaulx a contractz, banc a vin, preuoste,

uoste, peages, ilz se diuiseront entre laisne & puisnez, en la maniere dessus declairee en successiós de nobles, ou pour iceulx, laisne pourra recópenser lesditz puisnez des choses de la succession, ou les retiendra a soy, si bon luy semble, pour les payer par ses mains.

¶ Ad excubias tenétur omnes tempore hostilitatis.c.peruenit.de imminuta.eccle.extra.& ibi docto. Et cum homines faciunt excubias, tenetur eos dominus castri alere suis sumptibus. Angel.in.l.turres.C.de ope.publi. quod non dabis obliuioni.

A son choix,&c.

¶ Notáter dicitur, *A son choix*. quia hoc expresso dicendum esset, vt dixi suprà titul. *De successions de nobles*. ar.iij.in fi.

Droit de patronnaige, &c.

¶ Id ius patronatus tantum priuilegiatur, quòd si baronia aliquo casu propter delictum cófiscaretur, non tamen confiscatur ipsum ius patronatus. nam per confiscationrm bonorum alicuius, non confiscatur ius patronatus, licet aliàs transeat, seu tráfire dicatur cum vniuersitate.glos.celebris in cle.pastoralis.de re iudi.in clemé.facit gloss.in.l.si operarú.de ope.liber.ff.c.satis peruersum.lv.di. Abbas in.c.cum laici. col. vlti.de iur.patro.& Ias.in.l.venia.C.de in ius vocand. Et istud ius patronatus est honorificum, onerosum, vtileq;. Honorificum, quia habet honorem præsentádi, & sine eius præsentatione episcopus nó potest instituere, & si de facto instituat, eius est institutio nulla ipso iure. vt per Ioá. Andr.in c.ij.de offi.vica.in.vj. nisi patronus esset negligens vltra quatuor menses suos, quos habet ad præsentandum. Immo legatus de latere nó posset sine patrono laico instituere.c.cum dilectus. de iure patro. Item dicitur ius patro. onerosum, quia patronus tenetur defendere ecclesiá, ne bona eius dissipentur & dilapidentur. docto.in.c. ex literis.de iur. patro. Item dicitur vtile ipsum ius, intantum q si patronus veniret ad inopiam seu egestaté, teneretur ecclesia ex redditibus vltra necessaria remanentibus aliḿetare patronú. c.nobis.de iure patro. Hinc dicit patronus aduocatus vice dominus & custos ecclesię. & nota quòd appellatur vice dominus. Et æquú fuit, vt istud ius patronatus apud baroné remaneret suo pro aduentagio, quia istud ius nó potest diuidi. Sed bene possunt hæredes pacisci, vt alternatis vicibus præsentent. Panor.in.c.querimoniá. de iur.patro.& no.in cle.si.e.t. Sed vbi essent plures patroni, & tres præsentarent vnum, & duo vnú aliú, præferetur præsentatus à tribus, & sic à

An ius patro. cadat in cófiscationem.

maiori parte. At vbi esset æqualitas inter patronos, potest episcopus instituere qué voluerit ex pręsentatis. Panor.in.c.quoniam.de iu.patro.& Io.And.in.c.cum autem.e.t.& Inno.in.c.j.e.t. quod est optime notandú. De aliis vero enumeratis in textu nostro dixi in titu. *De droitz de seigneur chastellain*. Et aduerte, q tribus principalibus modis acquirit ius patro. Primo, ex ecclesiæ fundatione. Secundo, ex ecclesię constructione. Et tertio, ex eiusdem ecclesiæ dotatione. Primo, ex ecclesiæ fundatione, cú quis eam fundauit.i. fundum ad eam ędificandam dedit. Secundo, ex eius constructione, vt tamen illa facta fuerit de consensu episcopi, cú alio modo ecclesia fieri nó debeat. Tertio, ex eius dotatióe, intellige de dotatione facta ante consecrationé illius, quia post cósecrationé nó induceretur, quia nulla seruitus rei sacræ imponi potest. nam quod humani iuris esse desinit, seruitutem nó recipit.l. caueri.communia præd.ff. Sed secundú Inno. & Host. etiá consecrata ecclesia, si quis eá dotaret, ius patro. obtineret. Prꝭsertim quando fundator nó posset cópelli ad ipsam dotandá, sicut in istis capellis. Ita limitat Panor.in.c.quoniá.de iure patro. in antiq. Sed an ex ecclesiæ refectione quis ius patro. nancisci possit, dicunt doct. q non.ar.l.ij.§. vicinales.ne quid in loco publi.ff.intellige, nisi illa esset funditus destructa, & deinde refecta.

Tribus modis ius patronatus acquiritur.

Sequitur titulus de successions de gens roturiers ou coustumieres.

Premier Article.

Homme ou femme noble, ou roturier qui entre en religió apres quil a faict profession deslors il est forclos de toutes successiós escheues, & a escheoir, & viédrót a ses parés ainsi que sil estoit decede.

¶ Similem articulum habes suprà eo. volumine arti.j.tit. *De donnaisons faictes entre gens nobles*. Sed quid dicemus de iure? Responde, q Bart.in l.de quęstione tali.C.de pac.tetigit húc passum. Et distinxit ibidem dicendo in effectu, quòd aut statutum disponit de ingrediente, seu intráte monasterium. Aut de iam ingresso. Primo quidem casu dicit statutum valere, eo quòd tunc non disponit circa clericum, sed circa laicum. nam laicus est ille qui ingreditur monasterium, sicut viuens moritur.l.qui duos.de manumis.testamen. Secúdo vero casu, id est, cum statutum disponit de ingresso, vt per hęc verba, si quis ingressus fuerit monasterium non succedat. & tunc dicit tale statutú non valere: quia non potest clerico auferre ius suú, & esset contra libertaté ecclesiæ, vt.l. deo nobis.C.de epi.& cle.ar.l. sticus testaméto.

de manumis. testa. & huic opinioni videtur inhęrere Bal. in. d. l. de quęstione & Pe. de Anch. in ca. canonum statuta. extra de consti. Idémque Bald. in. d. l. deo nobis. C. de epi. & cle. & pro hac conclusione Barto. duo videntur bene facere. Primo id quod luculenter decidit Ioan. And. in regula sine culpa in vlti. quęst. in Mercurialibus, quòd statutum excludens à successione regni secundo genitum existēte primo, excludit illum etiam clericum effectum: quia ante clericatum iniecit eū vinculum. Sequitur Panor. in ca. quòd clericis in. xiij. colum. de fo. comp. de Anto. de Butri. Panormi. & Imol. in ca. ecclesia sanctę Marię de constitu. Secundo, facit illud quod dicit Bar. in. l. rescripto. §. fina. de mune. & hon. ff. & in. l. placet. C. de sacrosan. eccle. ꝙ pro possessionibus iam quęsitis ecclesiæ non potest statui, quòd pro illis teneantur ad collectas. Sed bene in quęrendis statuendo, quòd omnia prędia sint tributaria, vt fecerunt Perusini: ita etiam videtur sentire Bald. in cap. quę in ecclesiarum de constit. extra Angel. etiam in consi. xxiiij. quòd incipit ecclesia tenetur ad munera & Panormi. in. d. c. quòd clericis de fo. com. in. xiij. colum. Sed certè contra prędicta stringūt mihi tres textus ineuitabiles. primus quorum est in dicta. l. deo nobis de epi. & cle. vbi patet intuenti, quòd antequam quis ingrediatur monasterium, sed habet solum voluntatem ingrediēdi: nō potest inhabilitari à potentia succedēdi, & etiam in proposito verba statuti debent intelligi secundum tempus quo suam efficaciam consequuntur. l. in delictis. §. si detracta. ff. de noxal. Scilicet, eo tēpore quo hæreditas defertur, scilicet, tēpore mortis patris erit iam ingressus monasterium. igitur. Secundus textus est in autenti. cassa & irrita. C. de sacrosan. eccle. Et tertius textus in cap. j. extra de consuetudine. & cap. præsens. vbi est singula. gloss. xx. quæst. iiij. quibus ponderatis non poterit dari responsum. Ideo Ias. in. d. l. de quęstione. & in. d. l. placet. de sacrosan. eccles. tenet contra Bartol. & eius sequaces. Ac etiam contra Bartol. tenet Angel. in quęstio. per eum disputata, quæ incipit, nobilis quidem genere. & Imol. Alexand. & Ludoui. Roma. in. l. stipulatio. hoc modo concepta. ff. de verbo. obliga. Bald. in. l. omnes. in. xj. colū. de iustic. & iure. ff. Anton. de Butr. in. d. cap. quòd clericis. in penulti. col. de fo. compet. & Gemi. & Imol. in cap. quanuis de pact. in. vj. Petr. de Ancha. in consil. cv. quod incipit, in paucis verbis. Math. in no. clxvj. Pau. de Cast. in. l. si quis, id quod circa principium de iur. om. iu. vbi dicit, ita consuluisse contra Bartol. & ita ipse consuluit in consil. cccxxxv. incipiente, primum dubium, de quo quæritur. Nam etiam si illud statutum valeret, redderentur ingressuri timidiores ad intrandum monasterium, & sic esset contra libertatem ecclesiasticam. vt d. autenti. cassa & irrita. Eandem opinionē contra Barto. tenet Alex. de Imol. in consi. cxxxix. in. ij. volu. quod incipit viso themate, suprà scripta in vltima columna, vbi dicit, quòd ista est communis opinio contra Bartol. Et faciunt no. & tradita per Bart. in consil. j. quod incipit, permensis, &c. tale enim statutum esset vitæ contemplatiuæ impeditiuum. Quid ergo dicemus de consuetudine nostra quæ disposuit, vt hic vides de iam ingressis, saltem de eorū bonis postquam professi sunt. Esset videndum, an lex ciuilis vel consuetudo disponens super ecclesiis, vel personis ecclesiasticis sit valida. Breuiter, distingue ex mente omnium docto. nam aut lex illa ciuilis, vel statutum canonibus, aut non seruanda. Aut non contradicit canonibus, & tunc aut disponit specifice de rebus, seu personis ecclesiasticis, & tūc est nulla. nec est etiam de honestate seruanda, quia talis lex est nulla tāquam à non habente potestatem condita. Et statutum assumit vires à potestate statuentium. l. final. de iur. omnium iudi. ff. cap. à nobis. de senten. ex communi. cap. vt animarum periculis. de consti. libr. vj. Et hoc quando lex illa esset authorizatiua, scilicet, disponens præcipiendo vel vetando. Sed vbi esset mere priuilegiatiua, tūc bene posset seruari non ratione legis, sed ratione priuilegii, seu ratione vtilitatis. Idem esset dicēdū si lex illa esset ratione naturali fundata, quia tunc si nō obseruetur à clericis ratione potestatis legis, prout lex dicitur de ligo ligas, obseruabitur tamen ratione naturalis æquitatis. ad hoc l. scire oportet. de excusatio. tutor. vel curato. ff. deficiente enim lege decurrendum est ad rationem naturalem. vt dicta. l. scire oportet. & capitulo secundo requiris. de appellatio. extra. accedat. capitulo nulla ratio. de præbend. Ita scribit Panormi. in dicto capitulo ecclesia sanctæ Mariæ. de consti. & sint hæc de mente scribentium. Secundo autem casu, id est, cum lex ciuilis non disponit specifice de ecclesiis, vel ecclesiasticis personis, & tunc aut non potest seruari sine peccato. vt in pręscrip. inductis à iure Cæsareo, cum mala fide. & tunc talis lex non est seruanda. capitulo finali. cum ibi not. de præscript. ca. vigilanti. & capitulo, diligenti. eodem titulo. & Bartol. in. l. priuilegia. C. de sacrosanc. eccle. Si autē lex ciuilis sit generalis & rationabilis, nec cano. cōtradicat, sed si fauorabilis & priuilegiata, tunc seruanda est etiā quo ad clericos. Et ista sunt de mente iuris. Sed quid sit de mente consuetudinis, hic videre potes. Hoc autem pūctulo aliquantisper potest saluari consuetudo, quòd in ea condenda affuerint tā clerici quàm laici. Sed archipræsul. Turonensis pro se & clero suo fecit suas protestationes, præsertim pro libertatibus, & priuilegiis clericorum, & ecclesiarum, vt videre potes in processu verbali domini præsidentis in col. x. in illis verbis, *Et ce faict fut proteste, &c.* vbi videas.

An lex ciuilis dispo nēs super ecclesiasticis pso nis sit ualida.

II. Article.

II. Article.

Entre gens roturiers succession se depart par teste, & chascun pour sa portion est saysi. Toutesfois sil y auoit aulcuns heritaiges tenuz noblement acquis de bource coustumiere escheuz en tierce foy, laisne vient a saysine diceulx. & y prendra les deux pars auecques laduantaige, qui est le maistre hostel, vng hommaige sil y est, ou cinq solz de rente, le cheze, lequel cheze est cy deuant declare au chapitre des successions des nobles. Et aura ledict aisne la charge de faire les hommaiges, & payer le deuoir seigneurial a la maniere des nobles, & les aultres heritiers en auront le tiers, mis hors ledit aduantaige.

Se depart par teste, &c.

Qualiter deuoluitur successio de iure cõmuni.

¶ Dicit enim imperator, quòd inter filios & filias bona intestatorum parentum pro virilibus portionibus æquo iure diuidi oportere explorati iuris est. l. inter filios. C. famil. her. vt tamẽ in puncto iuris hæc materia clarescat, est videndũ ad quos deueniat ab intestato alicuius defuncti hæreditas. Respon. quòd primo veniunt legitimi descendentes si sunt omnibus exclusis. Et si sunt primi, gradus multi æqualiter succedunt. Si vero sunt nepotes, vlteriores solum succedũt in stirpes, id est, in eam partem quam pater eorum si viueret haberet. Nec distinguitur, an masculi vel fœminæ sint auten. in. successione de suis & legi. hęre. C. si vero descendentes non sint, tunc veniunt ascendentes, vt auus, pater, abauus cum fratribus & sororibus vtrinque coniunctis defuncto, vel eorum filij. Quos fratres vel sorores, seu filios eorum si non habet defunctus, succedunt ascendentes. Salua semper gradus prærogatiua, quia & pater præfertur auo, & auus abauo, & sic de similibus. Et sic solum venit de ascendentibus qui est proximior defuncto cum fratribus defuncti, & hoc in capita. Sed cum filij fratrum in stirpes exclusis ex vno parente fratribus. Si autem ascendentes sunt in æquali gradu, puta ex parte patris auus. & sic in gradu primo habito respectu ad defunctum, & ex parte matris etiam auus. Sic æqualiter paterni pro dimidia, & materni pro dimidia succedunt. quanuis sint plures personæ ex vna parte, quàm ex alia. Vtputa auus & auia ex latere paterno, & solum auus vel auia ex latere materno, vt in auten. de her. ab intesta. §. j. ar. j. & in auten. defuncto. C. ad Tertul. & ibi no. in glo. & per doc. Aliter qui est in proximiori gradu defuncto. At vbi desunt, seu non sunt ascendẽtes, tunc veniunt collaterales. Et primo veniunt fratres, & filij fratris pręmortui ex vtroque parente coniuncti defuncto, de cuius hæreditate agitur non in capita, sed in stirpes. Quo ad filios fratrum pręmortuorum ipsi tunc bene succedunt in capita, & isti præferuntur fratribus qui sunt ex vno parente solum. vt in autẽ. cessante. C. de legi. her. Sed dicit Bar. in. l. omnes. C. cõmunia de successionibus, quòd quando parentes veniunt ad successionem in bonis quęsitis ex linea materna pręferuntur parentes ex dicta linea materna & in bonis paternis præferũtur parentes ex linea paterna. l. iij. C. de bo. mater. In eo autem ꝙ dixi, quòd nepotes in stirpes succedunt, cum veniunt cum patruis: sed vbi sunt solum filij duorum fratrum, & sic nepotes, an tunc in capita succedãt, an in stirpes? Dicit Azo. vt referunt docto. in. d. auten. cessante, quòd isti in capita veniunt. Sed Accursius, quòd in stirpes. & not. in. l. prima si pars hęre. pe. ff. Et Barto. tenuit cum glo. à quorum opinione non est recedendum. Sed Saly. ibidem tenet cũ Azo. Bart. opinio mihi benignior videt̃. At deficientibus descendentibus, ac collateralibus, tunc succedunt qui gradu proximiores sunt. Et si pares sunt, tunc pariter admittũtur. auten. post fratres. C. de legi. hęr. Et extenditur hæc computatio vsque ad decimum gradum. Et in his omnibus cessat omnis differentia sexus & emancipationis. In eo sane quòd textus noster dicit vnumquenque saysitum, vide quæ ad plenum scripsi in titulo *De successions de fiefz & aultres heritaiges entre gens nobles, fors de baronnie.* arti. ij. vbi si tibi placet, videre poteris.

Escheuz en tierce foy, &c.

¶ Quomodo istud intelligatur, infra vide arti. vj. scilicet quando continuatur per successionem in tertiam manum.

III. Article.

Et si en ladicte succession nya que filles lesdictz heritages nobles cheuz en tierce foy se departiront par teste entre lesdictes filles. Excepte que laisnee aura le maistre hostel noble, auec ledict aduantaige ainsi, & en la maniere que dict est dessus. A la charge de faire lhommaige, & de payer les droictz seigneuriaulx deuz a cause dudict hommaige.

Et si en ladicte succession, &c.

¶ Ergo filiæ ignobiles in bonis nobilibus in tertia fide prolapsis tantũ, seu tale ius habent, quòd nobiles filiæ in bonis paternis. bona autem mobilia dicuntur cadere in tertia fide quando per continuationem successionis deueniunt in tertiam manum, id est in tertium possessorem vt ar. vj. infra. e. ti. qui est declaratiuus vel expositiuus istorum. Sed filia nobilis, licet faciat homagia: non tamen soluit omnia deueria feuda. Sed cum aliis sororibus nobilibus, vt dixi supra titulo *De successions de nobles.* quia in filia nobili grandis natu non inuenitur expressum quòd teneatur sola illa omnia soluere. igitur stabo iuri communi, vt. l. ij. C. de hære. acti.

IIII. Article.

Et pareillement se departira lheritaige tenu a franc debuoir, acquis de bource coustumiere, qui par succession chet en tierce main.

V. Article.

Le filz aisne ou aisnee roturiers peuuent recuillir toute la succession des choses nobles escheues en tierce foy, & les tiendra, & en prẽdra les fruictz a son prouffit, iusques a sommation faicte par ses puisnez. Et icelle faicte, lesdictes choses se departiront en la maniere que dessus. Et apres sommation faicte par lesdictz puisnez, ou lung deulx a leur aisne, iceulx puisnez, & chascun deulx se peuuent dire saysiz de leurs parties & portions. Et se pourront appleger ou complaindre contre leur aisne, ou aisnee, si ne leur baille contingẽte portion desdictes choses nobles.

Ou aisnee, &c.

¶ Id intellige cũ masculi deficiunt. In hoc autem quòd textus noster dicit summationẽ vnius ex fratribus aliis prodesse in hoc punctulo, arti. nostræ est notabilis in illis verbis.

Ou lung deulx a leur aisne, &c.

¶ Simile dicimus de pluribus cõdemnatis quorũ vnus appellat, & victoriam consequitur. nam in re indiuidua, & vbi est eadem causa defensionis, tunc talis victoria omnibus prodest. l. j. & ibi. per Cy. Bald. & Saly. C. si vnus ex pluribus appellauerit. Et ibi est cõmunis defensio, & eadem ratio vincendi, tunc appellatio omnibus prodest. Sed quæro ad illucidationem nostri textus, pone quòd defuncto patre, & relictis quatuor hæredibus, natu maior accepit bona immobilia, & mobilia vnus fratrum natu: minor fecit antiquiori summationẽ diuisionis, quæ summatio cæteris prodest: in qua tamẽ facienda ipse expendit certos nummos, forte in notariis remunerandis & causidicis suis. An tales expensas ab aliis confratribus repetere possit? Respon. quòd sic, licet gesserit officium emolumentarium pro se & confratribus. Intelligo autem quòd recuperabit sumptus & expensas pro rata instar appellantis in causa cõmuni & indiuidua: quiquidem repetit expensas & sumptus postquam victor fuerit ab omnibus: cui ꝓdest talis victoria. pro hoc allegat Saly. in dicta. l. j. Si vnus ex plu. appel. l. qui aliena. §. fi. de nego. gest. ff. Et quòd factum vnius ex cohæredibus, seu sociis in succedendo, dum vnus minor summauit maiorem natu cæteris prodest. Facit quòd tenet glo. singularis in cap. j. de iur. patro. lib. vj. vbi tenet glo. quòd si ecclesia habet commune: puta ius patronatus cum laico, quòd ratione cõmunionis priuilegium ecclesiæ, quod & sex mensium prodest laico, qui aliàs non haberet ad præsentandum nisi quatuor menses. Et vide Panor. in ca. j. de presc. & Iason in. l. j. C. de transact. Ad idem facit secundum eundem: quòd tenet gloss. singularis in. l. fina. C. de mune. & hono. non continuandis inter patrem & filium, libro. x. quòd socius omnium bonorum habet excusationem à muneribus publicis propter personã socij. etiam tenet Baldus in capitulo primo. quib. no. feud. amitt. Et est magnum dictum secundum Iasonem, quòd si sunt duo fratres habentes feudum commune, & vnus illorum committat feloniam per quam deberetur priuari feudo: alter autem non, quòd vterque retinebit feudum. ita etiam dixit Alexand. de Imol. in consilio cxxij. in quarto volumine quod incipit Viso puncto, in. vj. colum. alia est in. iiij. magna pro hoc allegat Iaso. l. si post mortem, §. finali. ff. de contra tabul: egregia est decisio Bald. non sic præcise dicit quicquid senserit Alexand. Sed est decisio notabilis: adhuc facit pro consuetudine nostra, quòd transactio ratione cõnexitatis extenditur. Paul. de Castro in. l. si certa. C. de transac. gloss. in cap. accusatus. de hære. libro. vj. & per Imol. in. l. qui Romæ. §. duo fratres. de verborũ obliga. ff. quia connexorum idem est iudicium. l. quid ergo. §. penul. & ibi Bald. de contra. iud. tute. & idem Bald. in. l. cum necessitatem. de fideicommis. C. Hinc pulchrè scribit Panor. in. c. quia in tantum de præben. quòd licet dispensationes sint odiosæ, & sic restringendæ gloss. in ca. ordinarij de offi. ordi. libro sexto, quòd nihilominus dispensatio extenditur ad connexa, & sic dispensatus ad curam est dispensatus ad ecclesiam sibi annexam, vide Ioan. And. in cap. gratia de rescrip.

An victoria unius appellãtis prosit cæteris.

De tempore præsentandi tam in laico quàm ecclesiastico.

Pulchrè et singu dictũ & mẽti perpetuæ tenendum.

Dispensationes sunt odiosæ: ergo restringendæ.

VI. Ar-

VI. Article.

Heritaige noble chet en tierce foy quant la chose noble acquise de bource coustumiere est par succession cōtinuee en tierce main.

¶ Hic articulus est secūdi & tertij declaratiuus, seu expositiuus: igitur non insisto.

VII. Article.

Chose hommaigee venue au seigneur du fief roturier par puissance, ou droict de fief, se depart entre les heritiers d'icelluy seigneur de fief cōme les choses d'icelluy fief.

Par puissance ou droict, &c.

¶ Puta per retentionem iuris feudalis, vel per feloniam contra dominum commissam.

Comme les choses, &c.

¶ Videlicet, vt maior natu habeat in istis duas partes cum auantagio. Et alij minores natu id quod superest. Et si sit filia, habebit magistrale hospitium cum aduantagio solum: & cum oneribus fidelitatis faciendæ, vt in articulo secundo & tertio suprà eodem titulo positis. Et videtur iste articulus noster multum rationabilis in ratione cōsuetudinis condendę, cum accessorium sequi debeat naturam sui principalis. ęquum ergo est, vt mēbra feudi diuidantur instar capitis.

VIII. Article.

Personne coustumiere ne peult faire la condition d'aulcun de ses heritiers meilleure ne pire que de lautre par quelque contract que ce soyt, par donnaison, vendition, arrentement, eschange, ne autrement. Soyt faict ledit contract ou transport auec ledit heritier presumptif, ou autre personne estrange en faueur de luy pour le luy rendre.

¶ Sequitur in textu.

Personne coustumiere, &c.

¶ Iste est grandis articulus. Ideo quæro primo quæ fuit ratio legis condendę in textu nostro. Credo quòd ista fuit talis, vt inter fratres & cohæredes seruetur ęqualitas quæ in illis est obseruāda, ne aliàs in liuorem & inuidiā prorumpāt. De quo vide per Lanfrācum in repetitione quā edidit in.c. Raynutius. extra de testamē. Nam vt quotidie videmus, quanuis iustiori modo quo fieri potest, fit hęreditas inter cohęredes partita: hoc non obstante semper vnus conqueritur de parte alterius, dicens sui cohæredis partem fore meliorem, aut vberiorem: nam fertilior seges est alienis semper in agris: Vicinúmque pecus grandius vber habet. Hæc allegantur in glos. in. l. j. C. de præscrip. xxx. vel. xl. annorum, & de equalitate seruanda. vide doct. in auten. ex testamento. de colla. Sed quid erit de quæstione tali? Meuius pater nummis fortè indigens, fundum Cornelianum, quem habebat Sempronio cuidam filio suo, tunc locupleti & ditissimo iusto sub precio venundedit: & ita bene vendidit, quòd vtilitatem suam fecit. nam cum exposuisset illū fundum venalem, inueniebat centum florenos solū, filius autem Sempronius dedit nihilominus patri suo centum & viginti: quęritur quid iuris, an scilicet talis vēditio procedat? Simile potest ponere de fundo in rendam dato, vbi pater fecit suum commodum in arrentando. Diceres tu retentis pristinę quæstionis verbis, hanc veeditionem valere etiam consuetudine nō obstante, primo per illud quòd iura quasi in simili volunt, ꝙ ille cui bonis interdictū est, vel à lege, vel à iudice potest sibi stipulando acquirere, & sic conditionem suā meliorem facere: ergo videtur ꝙ interdictio legis non īmpediat aliquem quin possit facere conditionē suam meliorem: ergo idem in casu nostro non potest facere cōsuetudo, quin pater in vendēdo possit facere conditionem suā meliorem: de quo puncto vide per doc. in. l. is cui bonis. de verbo. oblig. ff. Idem hac pro parte fecit id quod iura eriam volunt de pupillo, qui licet se obligare non possit sine tutoris authoritate: potest tamen contrahendo, vel stipulando sine ipsius autoritate sibi acquirere, & cōmodum suum facere insti. de autho. tu. vel cura. in princ. Et nota. in. l. non ideo minus. C. de procu. &. l. neque. C. de contrahen. & commit. stipu. Tertio facit quod decidit Bald. ibidē ꝙ statuta quę disponunt, ꝙ contractus mulierum, vel minorum, non valeant sine pręsentia propinquorum, quòd tale statutum intelligitur de contractibus damnosis, non de vtilibus & lucrosis: igitur idem in proposito. Quarto facit, quòd scribunt Angel. & Paul. de Cast. in. l. mutuū de acq. hære. ff. ꝙ stante statuto, quòd mulieres non possunt se obligare sine consensu propinquorum. ꝙ si sit ei delata hæreditas quę sit lucrosa & sine onere, ꝙ poterit mulier hæreditatē sine consensu propinquorum suorū adire. Quinto facit, ꝙ vult Bal. in. l. quæcunque. C. de bo. quæ libe. vbi dicit, quòd prohibitus alienare bona aduenticia filij: potest tamē alienare quando fit pro vtilitate ipsius filij. Sexto facit, ꝙ cōsuluit Ludo. Ro. cōsil. ccccliij. incipiente visa principali consuetudine. vbi consuluit, ꝙ stante statuto, ꝙ minor non possit contrahere sine amicorū, vel consanguineorū trium suorū pręsentia: tamen minor poterit facere contractū sibi vtilē dicta solennitate nō obseruata.

Fertilior seges est alienis sēper in agris.

Q. ē practicabilis & bona.

An is cui ē bonis īterdictū possit ad suam utilitatē stipulari.

Ecclesia potest facere contractus fauorabiles non seruata solẽnitate.

Septimo facit, quòd scribit Bald. in. l. contra iuris ciuilis regulas. ff. de pac. quòd ecclesia potest sibi facere contractus fauorabiles, nõ seruata solennitate legali, vel canonica, refert Iason in. l. Barbarius. in prima col. de offi. prętо. ff. Sed vide Bart. aliter canentem in hoc singulari passu. in. l. cum hi. §. eam transactionem de transac. ff. Octauo facit, quia in quæstionibus per me positis: nec mens consuetudinis offenditur. Nam si bene cuncta ponderes, ratio legis condendę fuit propter ęqualitatem inter hæredes obseruãdam, quæ non violatur in casibus nostris. Et si replices, quòd cõsuetudo nostra dicit personam consuetudinariam non posse facere alicuius filij sui conditionem deteriorem, & quòd in casibus nostris pater vendendo plus iusto: licet fecerit conditionem suam meliorem, quòd facit ergo conditionem filij ementis deteriorem. ergo contra consuetudinem tunc faterer ingenue, & inuitis quasi dentibus meis, quòd iste contractus esset nullus tanquam contra legem factus: & sic quòd nullum habet effectum, siue proximum, siue remotum. l. vulgata non dubium. C. de legibus. Sed quid si illa venditio fuerit iurata, an nõ abstante consuetudine sit obseruanda. Diceres, quòd non. vt dict. l. non dubium. & per glos. ibidem. Item: quia vt dicit ibidem Bald. ius ciuile potest reprobare iuramentum. Et quòd valent statuta, quę certis casibus iuramenta facta reprobant. Subdens ipse, quòd statutum siue lex, habet vim apostolici, id est, domini papę in remittendo iuramentum, allegat gloss. in. l. adigere. §. fina. de iure patro. ff. Et quòd statutum possit reprobare iuramentum tenet Bald. in. l. neque. C. de ope. libert. & in. l. tertia. si aduer. vend. C. ac. in. l. secunda in fin. de indict. vidui. tol. & in. l. prima. C. si aduer. do. & Barto. in consilio. quod incipit dicit statutum, quòd minor, &c. Sed aduerte, quòd consuetudo nostra non reprobat iuramentum. ideo dicendũ est ipsum iurantem nõ posse contrauenire ex isto capite ca. quanuis. de pæc. in. vj. licet Bart. in auten. sacramenta puberum. C. si aduersus vend. & in. l. is cui bonis interdictum. de verbo. oblig. ff. dixerit, quòd vbicunque statutum prohibet aliquem contrahere, vel aliquid facere, ille hoc faciẽdo est, super hoc iurando non obligatur: sed Paul. de Castr. in. d. auten. sacramenta dicit, ꝙ ista consideratio Bar. non est bona. Sed quid si Mæuius pater post cõtractum cũ Sempronio, vt diximus, celebratum obierit, & cæteri fratres tanquã saisiti ex potentia, & visuitatis formãt querimoniam nouitatis, vel appleigiamentum contra Semproniũ eorum fratrem, ac fundi Cornelliali, & paterni emptorem, quis tũc vincere debet in possessorio? Videtur, ꝙ Sempronius emptor, licet sit venditoris filius, & licet cõtractus sit nullus attamen: quia possessio immediate, non acquiritur ex ipso contractu, sed mediãte traditione, vel apprehensione: tunc licet dictus contractus sit inutilis, vel nullus: tamen ex inutili contractu bene transfertur possessio. l. j. §. si vir vxori: & ibi per Bartol. & scriben. ff. de acqui. vel amitten. pos. Sed quid de dominio, an ex inutili contractu transferatur? Glosa tangit in. l. contractus. de fide instrumen. & . l. multum. C. si quis alteri, vel sibi. & . l. nõ dubium. pręallegata. Dic succincte cum Barto. in dict. prima. §. si vir vxo. de acquiren. vel amittẽ. possesſ. Aut contractus est inutilis: quia pendet conditio: & tunc non impeditur dominij translatio, vt. l. dotis fructus cum. l. sequenti de iure dotium. ff. & . l. sub cõditione. ff. de solu. Aut est inutilis ex alia causa: & tũc aut est pręter legem, aut contra primo casu non impeditur dominij translatio. vt. d. l. multũ. Transfertur enim ex dicta causa putatiua dominium. Aut est contra legem, vt in casu nostræ consuetudinis: & tunc dominium nõ trãsfertur. ista sunt propria verba ipsius Bart. in dicto. §. si vir vxori. quæ optime placent. An huic consuetudini renunciari possit, est alia non contemnẽda quæstio: & videtur quòd nõ, cum negatiuè sit concepta, & prohibitiuè loquẽs per nota. per doct. in rubrica ne fideiussores dotium dentur. C. & per scriben. in. l. si quis in conscriben. C. de pact. ac in pluscul is aliis locis. Et quòd iuri prohibitiuo renũciari non possit, vt volunt ibidem docto. Sed credo cæteros fratres & cohæredes posse huic venditioni paternæ, licet à consuetudine prohibitę renunciare arti. eorum quæ notat Bald. in cap. nonnulli extra de rescrip. Iuncto quòd consuetudo nostra simpliciter prohibet, nec procedit vltra disponendo. Nam si opposita fuisset clausula actus annulatiua, videlicet, si secus factum fuerit, sit irritum casum & inane, tunc consensu partium non potuisset renunciari glossa in cap. statutum & in cap. dispendia de rescrip. in. vi. Bald. in dicta. l. non dubium, & idem Bald. in. l. iubemus. §. sanè. C. de sacrosanct. eccle. facit text. in capi. dilecto in fine præbend. Et ratio est: quia quãdo apponitur à superiore clausula decreti annulatiua, illa tunc clausula censetur data pro forma secũdum eundem Bald. in. l. prima. ff. de liber. & posthu. & Petr. de Ancha. in commento. cap. canonum statuta versiculo quæro quid si statuto cauetur de constitu. extra.

Statutum habet uim apostolici

Ex inutili contractu transfertur possesſio.

An ex inutili cõtractu transferatur dominiũ.

De clausula actus annullatiua & de decreto tã irrito.

Ne autrement, &c.

¶ Et sic nec per stimulationẽ etiã: quia quanuis stipulatio non sit propriæ contractus, sed impropriæ. ideo licet non veniat in statuto faciente mentionem de cõtractu sicut in casu nostro, vbi dicitur. *Par quelque contract que ce soyt, & cæte.* Vt notant doc. in. l. si donationis. C. quòd met. causa per Imol. in. l. quinta in princip. de verbo. obligatio. ff. & Iaso. in. l. prima. ff. de pact. Tamen propter ista verba. *Ne aultrement.* Comprehenditur etiam stipulatio, licet sit impropriè contra-

Stipulatio nõ est propriè cõtractus

cōtractos iuncto cū hoc: quia eadē est ratio statuendi. facit glossa in cle.j.in verbo eligatur de electi.in clemen. Sed dubitatur de tali quæstione: auus quidam in extremis, & per testamētum legauit cuidam nepoti ex filio suo decem libras annui redditus super certo hæreditagio suo pro titulo sui nepotis, qui ad sacerdotij culmen aspirabat hac cum clausula, quòd ipse nepos ipso sacerdote effecto deum pro anima ipsius testatoris oraret, dubitatur: an istud esset validum. Videtur enim tale legatum inutile, cum consuetudine statutum sit. *Personne coustumiere ne peult faire la condition dung de ses, &c.* Nota text. nostræ consuetudi. cum dicitur.

Vbi negatiua p̄cedit uerbū pōt, tūc īducit necessitatem p̄cisam & potētiam priuat.

Ne peult faire, &c.

¶ Quia in textu ponitur istud verbū potest, cum præcedenti negatione, scilicet ne. Sed theorica doctorum talis est, quòd vbicunq; negatiua pręcedit istud verbum potest, tunc inducit necessitatem pręcisam, & potentiā priuat. Ita tradūt doc. in. l. gallus in princi. de libe. & posthu. ff. & glo. in cap. primo de regu. iur. in. vi. Faciebat ad propositum id quod scribit Barto. in. l. prima. C. de dila. quòd si iudex concedat secundam dilationem sine causæ cognitione, quòd concessio est ipso iure nulla: quia textus, vbi dixit plusquam semel tribui, non potest, & verbū illud potest pręcedente negatione inducit necessitatem pręcisam, & potentiam priuat. Adduco tertio id quod in simili dicit Barto. in. l. cum lex de fideiuss. ff. quòd si statutum dicat quòd minor, vel mulier non possit contrahere sine consensu propinquorum, quòd si de facto absque tali consensu contrahat, quòd impedietur ortus naturalis obligationis: quia dicendo non potest propter negatiuam quæ præcedit aufert facultatem & potentiam. Item nec dicas consuetudinem nostram esse inualidam, si intelligatur quòd auus non possit legare titulum nepoti suo: eo quòd fortè tu dices, quòd per illam impediretur exercitium vitę contemplatiuę: quia respondetur, ꝙ consuetudo posset ligare auum & nepotem, eo quòd eis iniecit vinculum ante sacerdotium. Sicut in simili dicit Ioannes And. in regula sine culpa. de regulis iuris in. vj. quòd statutum excludens à successione regni secundo genitū existēte. Primo excludit illum etiam clericum effectum: quia ante clericatum iniecit in eum vinculum. tenet etiam Panormita. in capit. quòd clericis. de foro compe. in tredecima columna. extra. ergo & cætera. Sed ego dixi contrarium, & tenui legatum validum, ac insuper respondi consuetudinem nō obstare nepoti. Et quòd istud legatum fuerit validum, probo ista generali ratione: quia cauetur, quòd vnusquisq; potest de bonis suis testari, præsertim pro remedio animę suę. l. vulgata habeat. C. de sacrosanct. eccle. vbi omnes doctores ponunt. Et illud dicitur esse relictum ad pias causas, quod est pro remedio animæ relictum. glossa in lege si quis Titio. de lega. secundo. ff. Bartol. in repetitione. dict. l. habeat in tertia columna. Baldus, Paulus de Castro. & Iason ibidem. Sed constat in casu nostro testatorem legasse pro anima, vt scilicet nepos ille oraret, & precaretur pro ipso igitur. & pro hoc adducebam. c. requisisti in fin. extra de testamen. Et pro ista parte facit quod dicunt Bald. & Paulus de Castro in dicta. l. habeat, quòd relictum consanguineo pauperi dicitur relictum ad pias causas. Idem Panormita. in rubri. extra de testamen. & gloss. in ca. secundo de sepul. Sed sic est, quòd iste nepos est paup & egenus igitur, nec obstat nepoti hæc nostra præsens consuetudo: quia dico ꝙ quantumcunque generaliter iaceat scripta: tamen nō comprehendit testamenta ad pias causas. Quod patet à partibus sufficienter enumeratis. Nam aut simpliciter loquitur, & nō facit mentionem de pia causa. Et tunc non debet de pia causa intelligi per illud quod notat Bald. in. l. iubemus nullam in princi. C. de sacrosanct. eccle. vbi optime dicit, quòd verba generalia statutorum nō includunt casum contra libertatem ecclesiæ, vel pię causæ. Ergo idem proposito. Aut statutum, seu consuetudo expressam fecisset mētionem de pia causa: & tunc id facere non potuisse conditores consuetudinis. quia relicta ad pias causas, vel pro anima censentur spiritualia, cum tendāt ad remissionem peccatorum, vt dict. capi. requisisti. de testamē. ergo de eis non potuissent laici disponere, vt not. & traditur in ca. ecclesię sanctæ Mariæ de constitu. extra. Et istas ob causas consului pro dicto nepote egeno, vt legatum tituli valere consuetudine non obstante. Sed vbi aliàs contraxisset, vel donasset contra mentem, vel verba legis consuetudinarię etiam si contraxisset cū sacerdote, dum tamen in alio casu quàm ad pias causas: tunc contractus esset inualidus, cum subditus non possit contrahære etiam cum non subdito, spreta lege sui superioris: immo sic contrahendo peccaret cap. secundo. de maio. & obe. l. nemo potest. de lega. primo. &. dict. c. requisisti. de testamen. ita in his terminis Panor. in dict. cap. quòd clericis in. vij. colum. versicu. ego vero in hoc articulo dico quòd vltimum est optime notandum.

An statutū liget ante sacerdotiū ipm p̄sbyterādum.

Relictum cōsanguineo paupi dicitur esse relictū ad pias causas.

¶ Hinc quæro quid est, si pater vendiderit, vel in perpetuum redditū filio dederit fundum, vel domum. Et contractum iuramento firmauerit, an talis contractus valeat, non obstante consuetudine? videtur quòd non. Nam consuetudo talem contractum reprobat. & dicunt docto. quòd statutum potest dispensare super iuramento. & illud reprobare per glo. & docto. in. l. allega. adigere in fin. ff. de iur. patrona. Bald. in. l. non dubium in secunda colum. C. de lega. idē Bald. in leg. ij. C. de indict. vidui. tol. in sexta col. Bald. in. l. pactum. in quæst. v. C. de collationi. Bald.

in.l.nec patronus de operis liber.C.Bald. in.l. prima.C.si aduer.don.facit.l.si quis inquilinos §.fina.de leg.j.ff.Nam licet ius ciuile non possit iuramentum infringere : tamen ante factū potest facere,quòd ex tali iuramento ius non quæratur recipienti. Et dicit quòd potestas debet illud statutum seruare.Nam vt alibi ipse dicit,cōsuetudo isto casu habet vim apostolici in remittendo.Et eandem opinionem fouet aperte Pet. de Ancha.in cap.canonum statuta ver.quid dices.in materia iuramenti.extra de constitu.& in consilio.ccxxv.quod incipit legitur in canone, & cætera. Et hoc verum est, quòd statutum habet vim apostolici in remittendo : quando motiuum statuti procedit ex rationabili causa:sicut in casu nostro ne oriatur lis inter fratres, sed vt seruetur ęqualitas in eos. Sed quicquid dixerint, eorum opinioni non stabo : quia nullum statutum laicorum , seu nullus princeps secularis potest remittere iuramētum, vel super eo aliquo casu dispensare.nam istud spectat ad ecclesiam.ca. venerabilem cum ibi positis. extra de elect.cap. nouit.cum ibi not.de iud.Hostien.in ca.quanto de iureiurand.Ioan.de Imol.in ca.cum contingat versus principium de iureiurand. Salycet.& Pau.de Cast.in.l. fina.C. si contra ius vel vtili. publicam. & Iason in.l. qui iurato , qui satisda. cog.ff.nam iuramentum si rumpetur , verum est quòd peccatum committeretur:& cùm tractatur de peccato, stamus iuri canonico etiam in foro ciuili.non in.ca.possessor.de regu.iur.libro sexto. Tum iuramentum est de iure diuino. & cap. si Christus. de iureiurand. contra quod non potest fieri statutum per seculares. Item iuramenta principaliter diriguntur in deum cap.debitores. & in dict.ca. & si Christus. ergo de iureiurand. extra non sunt subiecta iuri ciuili no.in ca.dum esses.&.c.relatum.de testamen.igitur non est dicendum consuetudinem nostram potuisse reprobare iuramentum,nec dicatis sicut Bart.in autentica sacramēta. C. si aduersus venditionem & in l.is cui bonis interdictum est de verbo.obliga. ff. quòd vbicunque statutum prohibet aliquem contrahere,vel aliquid facere:ille hoc faciendo & super hoc iurando nō obligatur.quia huic dicto Barto.refragatur, & repugnat Paulus de Castro.in dict.auten.sacramēta. Et sanè illi opinioni Barto.obstat dicto capi.debitores. de iureiurand.nam ibi quis prohibetur contrahere sub vsuris, & talis prohibitio est à deo & ab ecclesia, & tamen ibi obseruatur iuramentum:licet res repetatur.ergo contra Bartolum. Et quia suprà diximus, quòd ex inutili contractu transfertur possessio,vt dict.l.prima.§.si vir vxori. ff. de acqui. posses. Quæro igitur qualiter subueniatur aliis cohæredibus aduersus alium cohęredem,qui fortè emit fundum à patre, & in cuius iam est possessione. Respond.signanter, quòd possessio poterit per conditionē indebiti repeti.Nam theorica singularis est, quòd quando fit aliquis contractus & inualidus,puta per minorem,vel ecclesiam,vel aliā personam.& eius vigore possessioin alium tantum trāssertur iuxta dict.l. primam. §.si vir vxori,cum ibi notatis.ff.de acqui.posses. quòd poterit repeti possessio per conditionē indebiti. Casus est notabilis secundum Bart.in.l. scire debemus.§.fina.de verbo.oblig. Idem Bartol.in.l. si alienum solu.matrimo.ff. & Iason.§. sic itaque versi.in ea glo.ibi.§. sedet si nummum septima columna.de acti.institu.& dicit mādandum menti, & Bartolum ita practicasse & respōdisse in ecclesia quę rem vendiderat sine solennitate debita:& illam rem tradiderat.

An cōsuetudo habeat uim apostolici

Consuetudo iuramentū reprobare nō potest.

IX.Article.

Mais pourra ladicte personne coustumiere, priuer & exhereder son heritier ou heritiers par lignaige, en tout ou en partie de sa succession, si son dit heritier ou heritiers presumptifz contre luy ayent faict & commis aucune cause d'ingratitude, cōprinse & declaree es droictz cōmūs & a semblable entre gens nobles.

¶ Sequitur in textu.

Comprinse es droictz communs,&c.

¶ Sed videndum est de his causis : quia textus noster non aperit. Ideo dic breuiter, quòd si loquamur de patre : & tunc certum est, quòd propter quatuordecim causas ipse potest filium exhæredari , quas causas tractim nuper ego prosequar. Primo potest pater filium exhæredare, si filius parentibus manus intulerit. Secundo , si grauem iniuriam eis fecerit. Tertio,si criminaliter eos accusauerit de causa quæ non sit aduersus principem , vel rempublicam. Quarto,si filius cum maleficis versatur. Quinto, si maleficiatur. Sexto,si vitę parentum fuerit insidiatus. Septimo, si vxori,vel concubinę patris se immiscuerit. Octauo , si ex dilapidatione filij parentes ipsi graue dispēdium sustinuerint. Nono,si pro persona, vel debito eius inquantum potest filius fideiubere noluerit . Hoc tamen de fideiusso.ad filios tantum pertinet. Decimo, si prohibuerit eos facere testamētum. Vndecimo, si cōtra voluntatē parentum inter arenarios & minimos perseuerauerit , cum pater non fuerit illius professionis. Duodecimo,si filia vitam luxuriosam egerit, cum parentes vellent eam pro posse dotare, nisi neglexerint eam maritare ante.xxv. annum. Decimotertio,si filius parētibus furiosis debitam curam non impenderit. Quartodecimo , si parentem captum de carcere deducere negle-

Causæ xiiii. exhæredationis.

De prohibēte facere testamentū,ut exhæredari possit.

De filio impediente curam parentibus.

neglexerit, vt in autenti. vt cum de appella.cog. §.causas.colla.tertia.& glos.ca.quintaualis. extra de iureiurando. Sed in hac materia exhæredationis nota duo singularia. Primum, quòd exhæredatio facta calore iracundię, non tenet pulchrè per Iasonem in.l.si filiam. C.de inoffic.testamen. Secundum singulare est, quòd filius exhæredetur à patre, & postmodum reconcilietur: tunc intelligitur esse remissa. Iason.in.l. de quęstione tali. C.de pact. Visis causis ex quibus pater potest filiũ exhæredare. Nunc videamus causas ex quibus econuerso filius possit patrem exhęredare, seu successione priuare. & sanè septem sunt quas accipe seriatim. Prima est, si pater filium ad interitum vitę tradiderit, eum de aliquo maleficio accusando, citra tamen læsæ maiestatis crimen. Secunda, si venenis, aut maleficis, aut alio modo vitę filij pater insidiatus fuerit. Tertia, si pater nurus, aut etiam concubinæ filij sui se immiscuerit. Quarta, si filium testari prohibuerit. Quinta, si pater filij sui furiosi curam neglexerit. Sexta, si pater filium captum redimere nõ procurauerit. Septima, si pater ortodoxę religionis fidem relinquendo prophanauerit, vt in dicta autenti. vt cum de appellatio. cogno. collatioñ.quarto.§. iustum autem. Visis causis ingratitudinis inter ascendentes & descendentes, videamus de causis ingratitudinis inter collaterales. Et hæ sunt tres. Prima, si frater fratri mortem inferre voluerit. Secunda, si criminalem cõtra eum accusationem instituerit. Et tertia, si grauem iacturam substantię eius facere procurauerit. hæc in auten.de nupt.§.ingratitudinem.collati.tertia. Scitis enim filium à patre posse exhæredari propter prælibatas ingratitudinis causas iuxta.§.illud quoque capi.in dicta auten. vt cum de appel.cogn. si tamen filius post exhæredationem fecerit patri exhæredanti aliquem notabilem ingratitudinem propter illã, tollitur ingratitudo præcedens, nec amplius ex ea exhęredari potest, ita.Bald.in.l.liberi. C.de inoffic. testamen.refert & sequitur Iason in.l. ex hoc iure.in quinta columna magna in decimo effectu donationis antidotalis.de iusti.& iure.ff.nunc formo vnam quæstionem. Filia quædam. xviij. annorum iuuenili calore capta libidine viuere cœpit & flagitiosam vitam agere. Deinde cum certum per tempus perditissime bacchata fuisset, se mercalem exhibendo, seu exhibendo: ipsam facinoris libidinisque pœnituit, ac patrum mores honestos recordata plorabũda ad patrem reuertitur, dicens, se nunquam peccaturam, sed probabilem vitam ac disciplinatam perducturam: sed pater ira plenus illam enutrire abnegat, & dotare. Me consuluit illa quid nunc esset factura, cogitabam patrem ipsum potuisse filiam ob flagitiosam vitam exhęredare. Et quòd ex his causis ex quibus pater potest filium, vel filiam exhęredare, ex illis eisdem causis posset alimẽta denegare. vt no.Ioan.And.in.d.c.quintaualis. Ideo in quęstione parumper meditari volui. Et cum mecum tacitus contemplarer, occurrebat mihi pro parte puellæ illud diuinum, quòd declamatores semper prædicando pro rostris allegant, Quacunque hora ingemuerit peccator: omnium iniquitatum eius non recordabor. Et sicut semper deus est clemens & misericors, sic & nos esse debemus misericordes.l.imperialis beniuolentiæ.C.de nup. Item me mouebat dictum saluatoris nostri dicentis: Quòd maius est in cælis gaudium super vno peccatore pœnitentiã agente, quàm super nonaginta iustis: vt patet de filio prodigo. Item veniebat in mentem quòd attrahere peccatores esset opus charitatis.c.inter opera.extra.de sponsa.& ma. Sic dicebam patri illius puellæ qui tamen omnino recusabat: nec vllis persuasionibus flectebatur. Tandem cecidit in manus meas resolutio Panor.in.d.c.quintaualis. de iureiurando tenentis patrem debere alere filiam pœnitentem de delicto, & luxuriosam vitam abnegantem.ar.c.ferrum.l.distin. & etiam ipsam dotare, cum causa dotis non sit minus, quàm causa alimẽtorum fauorabilis. Cy.in l.non om.C.de administra.tuto. Et sic cõsului. & ad meam instantiam pater filiæ suæ labem pudoris remisit. Sed quæro, an filius posset de æquali vel duriori causa, quàm sit de vna de quatuordecim suprà enumeratis à patre exhęredari: vtputa quia filius fuit rebellis, vel vt proditor patriæ, quo casu ipsi patri liceret filium occidere.l.minime.ff. de religio. Et conclusio doctorum est quòd sic.ita tenet Angel.in.l.lex Cornelia.ff.de iureiur. Alexan.in.l.si quis. id quod iurisdictionis de iur.om.iudi.in.vj.colum.licet contrarium tenuerit in auten.non licet parenti. C.de libe.præt.vel exhæreda. Sed quod possit exhæredari, firmant scribentes in.d.auten.non. licet.& ista nõ est cõmunis sentẽtia, à qua recedendum nõ est. Nec obstat ꝙ allegari posset, ꝙ materia exhæredationis sit pœnalis.quia licet sit huiusmodi, non tamen est correctoria, sed solum limitatoria, vt latè per scribentes in dicta auten. non licet. Stat igitur cõclusio, quòd ex ęquè dura causa filius possit etiam exhęredari, & multo magis ex duriori. Item nota quòd filius commiserit aliquã causam ingratitudinis contra patrẽ, propter quam possit exhęredari. Si filius ipse per pœnitentiam viuo patre agat, vel ante conditum testamentum, tunc nõ potest ex illa causa exhæredari. Istud probatur per simile. Nã si filia peccauerit in corpus suum: est iusta causa per quam pater potest eam priuare dote, & ei negare alimenta secundum Specu.in titu.qui fil. sint legi. versicu.sed quid si filia. Et Bal.in.l.fi.C.de dot. pro. Tamen si filia agat pœnitentiam, non potest amplius dote vel alimentis priuari secũdum ipsum Speculum, & Anto.in.l.j.col.xvij. solu. matrimo.ff. Et per Iasonem in dicta autent.non

De causis ingratitudinis iter collaterales.

Quæstio.

Si filius pœnitentiam egerit, amplius non põt exhæredari.

licet in.ij.colum. Sed quid de maledictione paterna: an illa sit loco exhęredationis, vt quia pater dicit. Maledico filium talem: quia me verberauit. Respond. Baldus in proœm.decre. & sequitur Ias.in dicta auten.non licet quòd per talia verba videtur exhæredatus propter id quod legitur in veteri testamento, quòd maledictio patris euertebat domos filiorum. Quæro insuper: quidam Franciscus nomine commisit in patrem aliquam ingratitudinis causam, pater autem propter hoc tamen illum non exhęredauit: defuncto patre alij filij vel hæredes opponunt contra dictum Franciscum, quòd ipse est insuccessibilis, & quòd nihil debet in patris hæreditate capere. replicat Franciscus quòd immo, eo quòd pater eum non exhæredauit isto conflictu durante, alij filij probauerũt dictam causam coram iudicẽ, quæritur nunc per iudicem an ille Frãciscus sit à successione repellendus? Et tenui quòd certe Franciscus erat à successione repellendus, quanuis pater in testamento eam causam non expresserit. ita etiam singulariter Angel.in §.ingratitudinẽ in princ.in autẽ.de nup. & Ias. in auten.non licet in penul.colum.de libe.præ.

De maledictione patris

¶ Sed an pater qui vult filium exhęredare colorata via, possit vendere extraneo vniuersa bona, & promittere tradere post mortem. Et sic priuare legitima. dicit Bartolus in.l.hæreditarium.ff.de bonis aucto.poss.& Bald. in.§.quarto in.l.Papinianus de inoffi.testamen. & Iason in autenti.vnde & si parens.C.eo.in prin.lectu. quòd sic. Sed oportet tamen isto casu quòd appareat de vera & actuali precij numeratione, vnde non sufficeret quòd pater in testamento confessus fuisset se precium recepisse quo ad præiudicium liberorũ, allegat Ioan.de Platea in.§.item si quis in fi.institu.de inutili.stip.

An pater possit uẽdere bona ĩ præiudicium liberorũ.

X. Article.

Sil ya aulcũ desdictz heritiers qui durãt la vie de leursdictz pere & mere, ou aultres gens trespassez dont ilz viennent a succession: Ayans eulx aulcuns biens desdictz defunctz par mariage, ou en auancement de son droict naturel, ilz les doibuent rapporter ausdictz partaiges, en telle valleur que lesdictes choses valloient au temps dudit don, soient empirees ou meilleures, affin que chascũ desdictz heritiers en ayt sa contingente portion. Et si chascun desdictz heritiers ne rapportent lesdictz biens quilz auront euz durant la vie desdictz trespassez, iceulx biens leur seront precomptez & rabbatuz sur leur portiõ. Toutesfois ne se rapportent point a partaige les fruitz des heritages ainsi donnez, vestemẽs, despẽces de nopces, ne mise descolle. Et tous aultres fraitz qui se feront pour auancemẽt des enfans se rapporteront.

Sil ya aulcuns desdictz, &c.

¶ In hoc articulo bene venit examinanda materia, difficillis collationũ. Nam, vt inquit Paul. de Castro in princ. illius titul.de col.C.ille titulus de collationibus, & titulus de transactionibus sunt difficiliores aliis titulis in.C.positis propter iurium multiplicitatem, & illorum subtilitatẽ. Et quãuis in iure iste terminus collationibus capiatur multimodis. Tũ principaliter & frequentius capitur bifarie. Primo pro collatione ecclesiastica, seu alicuius beneficij ecclesiastici: & collatio isto casu proprie est beneficij ecclesiastici assignatio.c.si.extra.de insti.in.c.collatione de appel.in.vi. Et ad quem de iure spectet beneficij ecclesiastici collatio, vide in.c.si tibi absenti in.c.statutum de præ.lib.vj.&.c.ne captandæ concess.pręben.e.lib.& in pluseulis aliis locis, quia non est præsens materia. Secundo capitur iste terminus collatio pro cõtributione vt in materia nostra. Et ista dicitur rei proprię incõmune collatio, vt sentit gloss.in rub.de col.ff. Bart.in.l.pater filium.ff.c.doct. in.l.si emancipati.C.e.titu.de col. Et sciendum est collationẽ fieri debere ratione æqualitatis seruãdę inter fratres.tex.in.§.illud quoque in auten.de triente & semisse. Quod sentit text.noster dum dicit.

Affin que chascun desdictz heri.&c.

¶ Et omnia conferuntur quæ in legitimam imputatur: ista est communis theorica doctorum in autenti.ex testamento.C.de col. quod sentit text.noster dum dicit.

Et tous les aultres fraiz qui se, &c.

¶ Nũc formo duas principales quæstiones, prima nunquid donatio simplex facta filio in potestate debeat mortuo patre conferri. Et loquor in puncto iuris.j.breuiter: respondeo quòd non. Et quicquid dixerunt aliqui, ista est vera & communis sententia, quòd ista donatio simplex conferri non debeat à filio in potestate constituto: quam sententiam amplexa est gloss.in.l.quæ pater filio.famil.her.ff.Ioã.And.in addi. Specul. in titul.de dona.§.j.in additione incipiente. Et scias &c.Bartol.in.l.j.C.eo.Bald.in.l.quoniam nouella.&.l.omnimodo.C.de inoffi.testamen. &.l.filiæ.C.famil. hercis. Et mihi videtur esse horum vera & viua ratio: quia donatio simplex non valet in vita patris, sed tantum morte confirmatur:

firmatur:ergo tanquam quęsita post mortem patris conferri non debet.l.nec emancipati cum ibi not.C.de col.Ista tamen conclusio, scilicet quòd donatio simplex facta filio in potestate constituto non conferatur, fallit in casibus tribus per glossam ordinariam enumeratis.in dicta autenti.ex testamento.Quarto limitatur ipsa cõmunis conclusio, nisi pater donasset filio in potestate:dehinc illum emancipasset in vita, quia cum per emancipationem confirmatur donatio. l.donationes,§.pater.ff. de do.certe talis donatio debet conferri fratribus, ita Bartolus in.l.j. §.nec castrense. de colla.ff. & Bald.in.d.l.quoniam nouella.C.de inoffi.testa. & Iason etiam in.dicta auten.ex testamentp.Et regulariter illa conclusio limitatur omnibus in casibus , in quibus statim donatio valet inter patrem & filium in potestate quos enumerat ipse Iason in.l.frater à fratre.ff.de condi.indeb. nam in omnibus illis casibus debet fieri collat.ita firmat Alexan. d.auten.ex testamento.C.de colla. Et hoc nisi pater donasset filio propter benemerita ipsius filij:quia valet statim donatio, sicut si extraneo donasset:sed quia censetur peculium aduenticiũ, & quæsitum per industriam filij.vt not.gloss.in l.si donatione, & docto.in auten. vnde & si parens.C.de inoffic.testamen. ideo talis donatio non confertur,cum aduenticia hodie non conferantur.l.fi.C.de col.Et ideo dicerem hodie si pater donaret filio,non vt filio, sed vt benemerito:& quòd non moueretur amore filiali,quòd illa donatio remuneratoria non conferetur,etiã virtute consuetudinis nostræ, quia consuetudo loquitur si recte inspiciatur de habentibus in fauorem iuris naturalis ibi dum dixit.

En auancement de droict natu.&c.

¶Secunda principalis quæstio, nunquid donatio simplex facta filio emãcipato debeat de iure conferri,iste articulus est longe difficilior,quàm præcedens,in quo glossa in.d.auten.ex testamẽto voluit quòd non teneatur emancipatus conferre huiusmodi donationem simplicem,ex quo statim valet.Sed quia cõmuniter reprobatur,igitur dicas ꝙ filius emãcipatus donationẽ simplicem cõferre tenetur tex. est in.l.vt liberis.C.de col.& doct.moder.d.auten. Nunc descendo ad verba nostri textus.nam vult textus noster ponderatus, quòd filia dotem conferre debet ibi.

Ayant eulx aulcuns biens par,&c.

¶Et istud exploratum de iure . Et si realiter dos nõ reddatur,tamen illa confertur tanto minus accipiendo de hæreditate text.in.l.dotis. & auten.quod locum.C.de coll.& etiam approbatur in textu nostro in fi.ibi.

Leur serõt precõptez& rabbatuz &c.

¶Attamen attende ad effectũ illius autẽ. quòd locum. nam verum est dotem debere conferri, aut debere imputari in legitimam.l.vna.§.quod à nobis. C. de rei vxo. acti. quando maritus est soluendo,vel quando vxor dotata nõ fuit in culpa & negligentia agendi contra maritum ad inopiam forte vergentem iuxta.l.vbi.C.de iu.do. Nam si fuisset in negligentia : posito quòd dos esset sibi inanis : quia maritus non esset soluendo:certè tamen illa dos conferretur,saltem imputaretur, vt.dict. auten.quod locum. Ideo opportunũ esset videre quibus casibus mulier posset agere pro dote, siue cõsensu patris ad euadẽdum prædictum periculum.ideo vide in dict. auten.vbi doc. referunt tres casus in quibus filius sine consensu patris agere potest. Quartus casus est,si pater sit absens.l.fi.longius.ff. de iud.secũdum Bald.& Salyc.in dicta auten.quòd locum. facit tex.in.l.filiusfamilias.§. sed etiam.de procu.ff. Intellige dummodo caueat patrem habiturum ratum,& firmum secũdum ipsum post Bart. Quintus cusus quando pater esset præsens,sed esset turpis & abiecta persona : tunc consensus nõ requiritur textus in.l.fi.sed vnius.§. filio. de iniur.ff.Sextus casus,quando pater non haberet iustam causam contradicendi secundum Bald.Fulgo.Paul.de Cast.in.d.autent. quòd locum. Septimus casus in dote aduenticia habita à matre, vel auo materno . quia filia potest esse sine consensu patris,ita Paulus de Castro in dicta auten. quòd locum. Et tandem dicas , quòd in his in quibus patri non acquiritur vsufructus : filiusfamilias habet legitimam personã stãdi in iudicio cap.fina.de iud.lib.sexto.vbi vide glos.notabilem. & postremò videtur immorãdum & instandum in textu, dum dixit textus noster expensas scholę non conferendas. Et istud adeò procedit,quòd si pater dedisset filio pecuniam pro libris emendis,seu causa studij:quòd nullo modo filius tenetur illa conferre : etiam si exstaret, & non esset consumpta.nec computatur.l. quæ pater,& ibi glos.famil.hæred. ff.l.si filia.§. Veracius.eod.titu.Bart.in.l.j.§.nec Castrense. ff.eo. Bald.in.d.auten.ex testamento. C.de colla. Id est verũ quòd talis pecunia causa studij data non confertur,nec computatur,siue exstet,siue sit cõsumpta , dummodo cõsumpta sit in bonos vsus. Nam quando filius talem pecuniam cõsumpsisset in prauos,& flagitiosos vsus,tunc sibi computatur in partem,& est ratio pulchra secundũ Ias. in.d.auten.quod locum:quia tunc causa propter quam erat donata pecunia non est secuta, & sic intelligitur tacite reuocata.Et ideo quando dicitur, ꝙ de consuetudine Turonensi expensa studij non confertur, id verũ est,quando cõsumpta est per filium in bene studendo.Idem dicerem si esset consumpta in schola reprobatæ sectæ, seu scientię damnatę: quia quãuis filius bene studuisset:tamen impensa restitueretur , vel imputaretur tanquam in malos vsus consumpta . Et nota quòd executio non potest fieri in libris contra scholarem. Iaso. in.l. secunda.§. mutui datio si

Casus in quibus filiusfamilias agit sine patre no cõsensu.

De pecunia pro libris emẽdis.

De pecu. studii no.

Executio nõ põt fieri i libris.

ter.pe.ff.& ibidem allegat gloss.& doc.multos. Similiter in executione facienda cõtra colonum seu rusticũ, aratra, boues, & huiusmodi ad culturam deseruientia non possunt capi per executionem vt dicunt docto.in.l.à diuo pio.ff.de re iudicata. Confirmatur pręcedens dictum per illud quod tenet Angel.in.l.filię.C.de coll.vbi tenet quòd libri empti per patrẽ nomine filij studentis & sibi traditi cenceantur sibi donati, & donatio cõfirmetur morte, ꝙ filius in diuisione debet habere tales libros præcipuos, vt per Bar.in.l.j.§.nec castrense de col.ff. Istud intelligit verum Angel. quando filius ad perfectionem studij & doctoratus apicẽ peruenit. Secus si miser & ignorans permãserit quasi censeatur donatio ob causam quæ cessauerit. ideo tunc non debet habere libros præcipuos, sequitur Alexan.in.l.si donatione in penul.colũ.C.de coll. Item secundo limita quòd impensæ factæ causa studij non repetuntur nec cõferuntur, nisi filius haberet aliunde de proprio, puta ex successione materna: quia tũc talis expensa studij bene cõputatur in eius partem. Ita tenet Barto.in.d.l.j.§.nec castrense de colla.ff. vt refert & sequitur Ias.in.d.autẽ. quod locum.C.de colla. Nunc quæro quid de doctoratu, an impensa in filio doctorando per patrem facta imputẽtur in ipsius legitimã. Breuiter dic quòd non. Barto.in.d.§.nec castrense. Bal.in.d. auten. ex testamento. Angel. in repetitione.l.si emãcipati.C.de colla. Sed quid in paruo faciente expensam doctoratus pro nepote suo, an repetat? Respõdeo istud est arbitrarium, debet enim iudex patrui affectionem inspicere, & an posuerit in rationibus suis. ita Alexan.in consil.cxlij. in secundo volumine per.l.ex duobus.§.Titium de negotiis gestis.ff. Nunc pone patre mortuo filius in studio facit plures expensas, fratres cæteri qui remanserũt in communi, & qui possederunt bona paterna, pro indiuiso petunt impensas per fratrẽ in studio factas, an sint illi fratres audiendi? Clarum enim quòd si filius viuo patre inchoauit studium, eo mortuo alij fratres nõ tenẽtur sibi facere de communi impẽsa in studio: sed eam debet facere de sua parte. Barto.in.d.§. nec castrense in vlti.col. & Bald.in.d.l.omnimodo.§.imputari.C.de inoffi.testamen.

Filius habet libros pcipuos si bene studuerit.

Si filius habeat aliũde, an impensa studii ualeat repeti.

Quid de doctoratu.

¶ Quæstio ergo est, fratres sunt contenti, quòd frater perficiat studium, & ipsi subministrant expensas fratri in studio de communi patrimonio, an computabitur in eius partem, & istud procedit quando est cõtracta societas omnium bonorum. Bald.tenuit quòd si sunt socij omnium bonorum, talis expensa intelligitur facta de cõmuni, nec in diuisione potest illi imputari, ita Bal. in tracta. de duobus fratribus. quem tractatum perfecit mortuo Barto. &.in.l.si patruus.C.cõmu. vtriusque iudi. quia fratribus in communitate extantibus non debet inspici quis faciat maius lucrũ, aut maiorem expensam. ¶ Sed Ludo. Ro.in consilio.clv.quod incipit pręsentis consultationis &c. tenet oppositum. Nam vt dicit ipse mortuo patre, Ita demum impensa per fratres in bonis communes facta censetur esse de communi, quãdo illa est facta necessario, vel vtiliter pro ipsa societate per text.in.l.si fratres pro soci. ff. ¶ Comprobat insuper ille Ludo. Roma.à simili.nam si sunt fratres socij omnium bonorum, vnus non potest maritare filiam de communi patrimonio: sed de sua parte tantum, eo quòd illud maritare filiam non est necessarium communitati. ¶ Ita erit in proposito in impensa studij. ¶ Certe his non obstantibus, puto opinionem Baldi fore veriorem per theoricam eius, nec obstat quòd ipse Ludo. Roma.inquit, quòd istud scilicet doctorari, filium non est communitati necessarium: quia immo est non solum vtile, sed perquam necessarium ar.l.aduocati.C.de aduocat.diuersi.iudi. ¶ Et hoc si filius doctoratus sit in communitate aliquandiu remãsurus, & sub vmbra nominis sui doctoratus ipsam communitatem defensurus art.d.l.aduo. quæ bene me mouet. ¶ Solet indubium reuocari, an libri traditi à patre filio studenti debeant conferri. hic habes de consuetudine quòd non. Sed quid de iure gl.l.filiæ cuius.C.famil.hære. Cy.in.l.filię licet.C.de col. Alber.in.l.si donatione.C.eo.tit. Barto.in.l.j.§.nec castrense in.j. colum. Bald. Paul.de Cast. & Alexã. de Imol. in.d.l.si donatione.C.de col. vbi se resoluunt, quòd tales libri non conferuntur: quia donatio per patrem filio studenti facta de libris suis traditis morte confirmatur. Ideo non conferuntur sicut nec alia donata quę morte patris cõfirmantur. ¶ Attende tamen quia si filius esset effectus doctor, irreuocabiliter valeret statim illa donatio, & esset peculium quasi castrense. ista est opinio Bart. vbi suprà. ¶ Sed quid si esset licentiatus tantum? ¶ Breuiter attento, quòd in fauorabili materia idem iudicamus de licentiato quòd de doctore secundum Bal.in.l.j.pe.colum.solu. matri.ff. ¶ Et in materia fauorabili appellatione doctorum veniunt licentiati secũdum Imol. ac Gemi.in proœ.vi.& Bal.in auten.habita.C. ne filius pro patre dicendum esset, quòd librorũ donatio irreuocabiliter valuerit. Vera resolutio, quòd libri nõ feruntur. Et quanuis filius nondũ impleuisset studium tẽpore mortis patris, tamen filius habebit hos libros pręcipuos ex speciali fauore studentibus tributo. per.d.l.quæ pater. & tanto fortius si pater prius filium emancipasset ar.ff.de don.l.donationes.§.pater, & hoc secũdum opinionem Bar. ¶ Quid de armis, pone patrem dedisse filio, cum Christianissimo rege nostro vltra montes eunti arma & cętera militibus necessaria. Certe hæc quæstio nõ habet dubium, quia hæc tanquã castrensia nõ conferunt.tex.in l. si filius.C.famil.her. & de col.bono.ff.§.nec castrẽse, sicut nec quasi castrensia, nec aduẽticia. ¶ Et

An frater possit maritari filiam de bonis cõmunibus.

De libris.

Licẽtiatus in materia fauorabili uenit appellatione doctorum.

¶ Et insuper ad materiam articuli quando dicitur, quòd hæredes tenentur conferre quando veniunt ad successionem: caute dicitur quando veniunt ad successionem. nam aliàs habentes titulum singularem, non tenentur conferre si non velint succedere. Bald. Salycet. & Paul. de Castro in. l. penultima. C. famil. hercisc. & hoc de iure.

XI. Article.

La despence des funerailles, & ordonnance de celluy des mariez qui est trespassé le premier, sera faicte sur la portion des biens du decede.

La despence, &c.

¶ Hic vides, quòd de consuetudine expensa funeris spectat ad heredes coniugis superstitis, seu viuentis. Sed quæro, an impensa viri facta in curando ægram mulierẽ debeat fieri de bonis mariti, vel de bonis vxoris ægræ seu ægrotantis, an de bonis vtriusque ita quod communiter? Breuiter, habemus tex. in quo fundatur cõsuetudo nostra in. l. quod in vxorẽ. C. de nego. gest. vbi habemus, quòd maritus impendens in funerando quatenus repetit, quatenus dos ad patrem redit. Sed de funere habemus expeditũ in nostra præsenti cõsuetudine. Restat ergo videre de impensa morbi vel ægritudinis: ideo distingue cũ quęritur, an maritus possit talem impensam in ægritudine suæ vxoris erogatam repetere. Nam aut ægritudo non prohibet eam vxorem esse in obsequio viri, & tunc vir eam tenetur alere & curari facere. ar. ff. commodati. l. in rebus. §. possunt. &. ff. de ope. liber. l. sicut coniuncta, aut ægritudo prohibet eam esse in seruitio viri sui. & tunc si est dotata, vir tenetur facere expensas secundum quantitatem dotis. l. si cum dotem. §. si autem in sæuissimo. solut. matrimo. ff. Et intellige secundum quantitatem dotis, id est, secũdum id quod ex dote redigitur, vt. ff. de ali. lega. l. cum vnus. in prin. §. fin. &. ff. ad Trebel. l. imperator. Vbi autem redditus dotis non sufficerent, tunc videtur glossa dicere pro eo pluri. quod etiam tenetur. ideo in. d. §. sin autem. in nouissimo subaudit maxime, sed veritatem collige ex sequentibus. Sin vero non est dotata, & tunc mulier habet aliunde, se potest facere curari, & tunc maritus non tenetur expensam de proprio facere. Ideo si facit, dicitur maritali fecisse, & nõ repetit. vt in. d. l. quod in vxorem. quod intellige nisi protestatus tunc fuerit. vt. l. Nensemius. ff. de nego. gest. Aut non habet ipsa mulier aliunde, & tunc si habet patrem vel alium qui de iure tenetur eam alere, tunc maritus similiter non tenetur. vt. l. ꝙ si nulla. de reli. ff. quod si facit vir, tunc debitari potest propter materialẽ affectionem, ob quam videtur fecisse. vt dicta. l. quod in vxorem in cõtrarium facit, quòd de matre alente filium dicitur, quem pater alere tenebatur. l. alimenta. C. de nego. gesto. vbi ponunt docto. nam ibi dicitur quòd à patre repetit. & pro hoc facit dicta. l. quòd si nulla, licet aliqua diuersitas videatur, quia vxor fuit in seruitio viri, & curata speratur redire, sed filius non fuit, nec curatus erit in seruitio matris, sed patris. Sin autẽ alium non habeat qui eam alere teneatur, tunc maritus facere tenetur. vt dicta. l. quòd si nulla. & autenti. propterea. C. vnde vir & vxor. & isto casu ꝓcedit glossa in dicto. §. sin autem in sæuissimo, & ita tenet Salycе. in dicta. l. quod in vxorem. Sed pone maritum neglexisse facere curari vxorem in casibus in quibus tenetur, & ipsa vxor obiit, quid iuris erit? Breuiter dic, ꝙ omne cõmodum quod esset habiturus ex dote vigore pacti initi perdit ipse maritus. Et idem dicẽdum, si vigore statuti partẽ aliquã debeat lucrari ipse maritus, quod est notãdum secundum ipsum Saly. in dicta. l. quod in vxorem. Hic bene cadit, vt de impensa funeris parumper dicamus. Et primo, de tumulo seu capulo. Et ideo dicendum est, voluntatem defuncti circa constructionem monumenti seruari debere, nec obmitti posse sine læsione conscientiæ. ita est textus in. l. militis. C. de reli. & sum. fu. Nec obstat. l. hæreditas. in fin. ff. de peti. hæredit. quia quanuis stricto iure hæres non teneatur ad extruẽdum monumentum. tamen pontificali vel principali authoritate ad id compelli potest. Et istud mandari potest executioni per iudicem secularem. vt per Paul. de Cast. post gloss. in dicta. l. hæreditas. Sed quæro de quæstio. practicabili, an credatur inscriptionibus hodiernis in quibus dicitur, hoc est sepulchrum talis defuncti: an sit pręsumptio, quòd ita sit? Bartol. & Saly. in. l. monumentum. C. de re. sump. fu. dicit quòd sic, & hoc ponderando expositionem. glos. in. d. l. bene facit. interrogatio & responsio quam fecit dominus, vt scribitur in euangelio, quærentibus, an liceret censum dare Cæsari, dum ostendissent nummum, dicit, cuius est hæc superscriptio? Et ipsis respõdẽtibus, Cęsaris, inquit, quæ sunt Cæsaris reddite Cæsari. hæc Salyce. ibidem. Sed miror quòd non viderit gloss. ordinariam in ca. causam. extra de proba quę id dicit, & probat, faciunt notata per Panor. in. c. ad audientiam. de præscrip. extra. Item nota non esse prohibitũ ornare sepulchrũ, quod optime obseruant Frãcigenæ, & ideo spolia ducum qui victi fuerunt per illustrissimũ regem nostrũ apud Venetias, & vexilla fuerunt Parisiana in vrbe delata, & in sacro diui Dionysii sacello oblata. Et ꝙ sit permissum ornare sepulchrũ. est tex. in. l. statuas. C. de dereli. & sum. fu. Itẽ tenementi, quòd iacẽte hæreditate, potest iudex decernere vt fiant sumptus in funere iuxta facultates & dignitatẽ defuncti, pro quibus exponet pecuniã hæreditariã si reperiatׅ, vel quæ hęreditari-

An maritus uxorẽ alere teneatur.

De impẽsis funeris.

An hæredes cõpelli possunt ad monumẽtũ eleuandum.

An credatur scriptionibus monumẽtorum.

De impẽsa funeris iacẽte hæreditate.

debetur, ſi poteſt exigi: aliàs poteſt iubere rẽ hęreditariam vendi vel obligari, etiam ſi ſit alteri obligata vel debita, ſi tamẽ ex aliis ſepeliri non poteſt, nec reſcinditur vẽditio, ſi poſtea hæreditas adeatur, ſed legatario de idemnitate prouidebitur, ſi fieri poterit: aliàs damnum patietur. l. ſi quis ſepulchrum. §. ſumptus funeris. de reli. & ſump. fu. ff. Et nota etiam quẽ non eſſe ſepeliendum, ſeu funerandum cum ornamentis, ſcilicet annulis & veſtibus. l. ſi quis. §. impenſ. eo. titu. ff. Fallit in epiſcopo qui ſepelitur cum pontificalibus. Et cõſidera inſuper, quòd homini diuiti debet fieri honeſta funeris impẽſa, aliàs fit ſibi iniuria. l. pręal. & ſi quis. §. iudex. eo. titu. ff. Et non obſtãte teſtatoris prohibitione, ipſe debet ſepeliri. Nam expedit mortuos funerari. vt. l. præal. §. idem labeo. Et iniuria eſt viro ſi mulier iaceat inſepulta. l. quòd ſi nulla. eo. ti. ff. & debet ſepeliri in tumulo vltimi viri cuius domiciliũ & honorem retinet. ca. is qui de ſepul. in. vj. Sed quæro de quæſtio. iocoſa, an mulier teneatur flere & lachrymari in morte mariti. certe non. ita tenet Bald. Angel. Paul. de Caſtro in. l. decreto. C. ex quibus cau. infra. irro. Sed an ſit verum, ꝙ omnes debeant tumulari. Certe non. nam ſunt qui propter criminis honorem non debent ſepeliri, de quibus in. l. nunc maiores. ff. de reli. ſcilicet, ille qui ad patriam delẽdam, & liberos interficiendos operam dedit. Item in famoſo latrone qui non debet ſepeliri, ſed eius corpus debet feris & volucribus dari laniandum. text. in. l. ij. arb. fur. ceſa. ff. ſecundum Ludou. Rom. Item monachus qui nõ reddidit in vita ſua adminiſtrationis ſuæ rationes de bonis eccleſiæ, non debet ſepeliri in cœmiterio, ſed in ſtercore. ca. cum ad monaſterium. §. j. de ſta. mo. Item qui ſeipſum occidit, nõ debet in eccleſia ſepeliri. cap. placuit. iunct. glo. xxiij. q. v. Idem ſi voluerit ſe occidere, licet ſit ei occurſum. vt per Cyn. in. l. is qui. C. qui teſtamẽ. facere poſſ. Et regulariter qui nõ potuit viuus in ciuitate morari, ſi ſit mortuus non poteſt in illa ſepeliri. Bartol. in. l. iij. ff. de cada. puni. & vide per Iaſon. in. d. l. is qui teſta. face. poſſ. C. & tetigi infra titul. de criminibus. Item excommunicatus priuatur eccleſiaſtica ſepultura. Item manifeſte vſurarius niſi pœniteat & det cautionẽ, ac in torneamentis mortuus. c. j. de torneamentis. Item raptor pertinax qui non ſatisfecit cum potuiſſet in vita ſatisfacere. c. ij. de rap. Ita blaſphemans deum & ſanctos. ca. ij. de maledic. hoc verum ſi pœnitentiã cõtemnat. Item non communicans ſemel in anno, nec confitẽs. ca. omnis vtriuſque. de pœni. & remiſ. niſi ſigna contritionis oſtendat. Item in peccato mortali mortuus. ca. cum grauia. xiij. quæſtio. ij. Item nominatim interdictus. Itẽ qui cui eſt ingreſſus eccleſiæ interdictus. cap. is qui de ſenten. excommunic. lib. vj. Item qui ſacerdotem tutorem filiis inſtituit. lxxxviij. di. neque apud. Item Iudæus vel Paganus. de cõſequen. diſtin. j. ca. eccleſiam. ¶ Nunc conſequẽter quęro, quis poſſit ſibi eligere ſepulturam? Reſpon. omnis fidelis, & qui habet liberum arbitrium & ętatem legitimam, ſed quòd ſit pubes, quamuis ſit in poteſtate patris: tamen poteſt eligere ſine conſenſu patris. cap. licet de ſepultu. lib. vj. Quid de decapitando, an poſſit ſibi ſepulturam eligire? Reſpon. quòd ſi ſentẽtia eſt data appellatione ſuſpẽſa, non poteſt, quia nullam vltimam voluntatẽ poteſt relinquere. l. eius. de teſta. ff. quinetiam nõ poteſt aliquid pro anima relinquere. vt not. Io. And. in addi. ad Spe. titu. de inſtru. edicto. poteſt tamen omnia ſacramẽta petere & recipere. cle. j. de pœni. & remiſ. Si vero ſententia non eſt data, vel ſi data eſt appellatione ſuſpenſa, tunc poteſt eligere. Sed vbi quis eſt regulariter tumulandus? Reſpon. quòd in tumulis maiorum. no. in cap. j. extra de ſepul. Et dicũtur maiores hoc caſu, pater & auus. vt ibi not. at hoc ceſſante, quis eſſet ſepeliendus de iure in eccleſia vbi audit diuina, & percepit eccleſiaſtica ſacramẽta. Inno. in. d. c. j. de ſepul. in an. Sed ſi eſſet parrochianus duarum parrochiarũ, locus eſſet præuentioni ar. c. duobus. de reſcrip. lib. vj. Sed peregrini & aduenæ ſepeliuntur vbi moriuntur, cum neſcitur vbi ſint buſta parẽtum, vel cum difficile eſt eos ibidẽ perducere. vt no. Innoc. & Hoſtien. ibidem. Et tene menti vnum quod ſequitur dicendum, ſcilicet, ꝙ mulier propter adulterium ſeparata, nõ eſt in buſto viri tumulãda, quia non eſt amplius de domo viri, hæc niſi ſit reconciliata. Item nota, quòd ſi ſacerdos parrochialis corpus eius qui alibi elegit ſepulturam, violẽter rapuerit, vel funus ſpoliauit, quòd tenetur reſtituere quicquid accepit, & ipſum corpus, & vltra hoc perdit quartam canonicam ſecundum Hoſtien. in cap. cum liberum. extra de ſepultu. Nũc ergo pro explanatione noſtri textus concludendo. Quæro, cuius expenſis fiet ſepultura? Reſpond. ſi eſt vxor quæ habet dotem, & alia bona, ſi hæc omnia remanent apud maritum, ipſe tenetur facere omnes expenſas. Si vero ſolum dos apud eum remaneret, & alia bona ad alios irent. ſic quilibet pro rata ſua tenetur. Puta ſi dos ſit centum aureorum, & alia bona ducentorũ. tenebitur pro tertia parte, & aliis ad quos dicta bona veniunt, pro aliis duabus partibus. Si vero dotem etiam reſtituit, ſic tenentur hæredes vxoris. l. Celſus. de reli. & ſump. ful. ff. Si vero non habet dotem, nec alia bona, ſic tenetur vir facere eas. l. j. & l. ſi quis de re. & ſump. fu. ff. Si autẽ ſunt alii ab vxore, ſic tenetur hæres aut pater reſpectu filii. Tandem, quia dicitur in textu noſtro quòd expenſa funeris debet fieri de bonis defuncti, quid ſi hæres non vult adimplere voluntatem defuncti, nec facere ſtatutã impenſam, qualiter puniatur? Reſpõdeo, aut eſt hæres extraneus, & ſic perdit totam hęreditatẽ de voto. cap. licet. de teſta. ca. hæredes. ſi vero hæres eſt filius,

Epiſcopus ſæpelitur cum pontificalibus. *Diuiti honeſta eſt funeris ĩpenſa facienda.* *Quis non põt propriã prohibere ſepulturã?* *Qui eccleſiaſtici priuẽtur ſepultura.* *Qui nõ poteſt uiuus in ciuitate morari, nõ põt in ea ſepeliri.* *Qui poſſunt ſuas eligere ſepulturas.* *An decapitandus poſſit pro ãia aliqd' reliquere.* *Vbi quis ſit tumulandus.* *De parrochiana duarũ eccleſiarum.* *De uxore adultera.* *Cõcluſio.* *De hære de iuſſa teſtatoris non implente.*

eſt filius, tũc ſi hæreditas eſt indiuiſibilis amittet, ſolum reſeruata ſibi legitima, vt autem hoc amplius. C. de fideicommuſſis. Si autem hęreditas eſſe indiuiſibilis, puta regnum, vel ducatus, & huiuſmodi, & tunc totam perdit. vt. d. c. licet. in fine. & hoc intellige in diſpoſitis, in teſtamẽto quæ ipſo iure habẽt authoritatem, vt ſunt legata & ſubſtitutiones, & huiuſmodi. Si vero pater ſtatueret teſtamento, quòd fratres habitarent in communi, & huiuſmodi, tunc illa præſcripta pœna nõ procederet, nec poteſt ad id hæredem obligare, niſi adiecta pœna. Tandem nota pro complemente, quòd mortuorũ corpora non debent in ciuitate ſepeliri. Sed contrarium ſeruant iſti religioſi auiditate pecunię. multos mechanicos & inhoneſtos homines in honorabiliori loco eccleſiæ tradunt ſepulturæ. Nam ſepulchra talium qualium iuxta cornu altaris permittunt eleuata fieri, & ſummitati altaris coæquari. hæc Salycet. in. l. mortuorum. de reli. & ſump. fu. C. quapropter inquit ipſe ibidẽ. O clauiger paſtor bone, cur oculos claudis, dum res mali exempli, & inhoneſti: quinimmo deteſtabilis moris vides fieri in ſanctis templis tuæ cuſtodiæ commẽdatis, tene menti, quia lepidiſſima eſt exclamatio.

XII. Article.

Et entant que touche les debtes perſonnelles deſdictz treſpaſſez & ſuruiuant, communs en biens meubles, & en debtes, le ſuruiuant payera la moytie deſdictes debtes, & les heritiers du treſpaſſe lautre moytie.

¶ Sequitur in textu.

Et en tant que touche,&c.

¶ Hic articulus eſt totus rationabilis, æquum quippe eſt, vt mulier partem debitorum perſonalium cognoſcat, quę habuit partem bonorum, idem in vno. Eſt enim mulier ipſa rei humanæ, & diuinæ domus ſocia. l. aduerſus. C. de crimine expil. her. l. j. de ritu nupt. ff. l. nec quis. C. de iudi. l. fi. ad municipal. ff. & de debitis perſonalibus vide quæ ſuprà ſcripſi in tit. *De ſucceſſions de fief non nobles, & aultres heritaiges.* articul. xij. in apoſtila.

XIII. Article.

En diuiſion de biens meubles, entre le ſuruiuant des conioinctz par mariage, & les heritiers du decede, ledict ſuruiuant aura par aduantaige ſes veſtemens de tous les iours, & celluy des dimenches. Et les aultres ſi aucuns en y a, ſerõt departiz: mais ſi ledict ſuruiuant veult auoir le ſurplus de ſeſditz veſtemẽs, il les pourra retenir, en payant la valeur de la moytie deſdictz veſtemens.

¶ Sequitur in textu.

En diuiſion,&c.

¶ Ad enucleationem noſtri textus, pone, maritus fecit veſtes vxori, ſolutum eſt matrimonium morte viri, an veſtes apud vxorem, vel hæredes debeant remanere, inter antiquos patres variæ fuerunt opi. Et. j. gloſſa noſtra ſingulariter in. l. ſi vſufructus. ad. l. Falc. ff. vult, quòd veſtes quotidianæ, & ſic neceſſarię pro vſu mulieris, ſtatim efficientur ipſius vxoris, in aliis vero non quotidianis, ſed cultus & honoris mariti cauſa factis, non bene declarat illa gloſſa. Sed Guido de Suzaria dicit, quòd nec illę debentur hęredibus mariti reſtitui, quia maritus videtur eas donaſſe vxori, & donatio confirmatur viro præmortuo. vt. l. j. C. de dona. inter vir. & vxo. nec obſtat. ff. ſolut. matrimo. l. in his. §. ſeruus. quia ibi diuortium fuit ſubſequutum, per quod donationes reuocantur. vt. ff. e. l. & ideo. §. j. Item ibi de veſtibus factis ſeruis dotalibus ad quos talis affectio non habetur, & ſic donatio nõ præſumitur. Dy. vero voluit, quòd omnes debeant reſtitui hæredibus viri. Et probat ipſe. Primo, de quotidianis & neceſſariis, quia illæ fiũt ex neceſſitate, & per conſequens non dicuntur donatæ, ſed ad vſum tantum conceſſę, quia in neceſſitatibus nemo liberalis exiſtit. vt. ff. de adi. leg. l. rem legatam. & ff. de regul. iu. donari. quòd autem maritus illius facit ex neceſſitate, probat ipſe, quia alimẽta tenetur præſtare vxori. l. ſi cum dotem. §. ſin autem in ſæuiſſimo. ff. ſolut. matrimo. Sed appellatione alimentorum continentur veſtes, vt de ali. & ciba. lega. l. legatis. ff. & l. verbo victus. de verbo. ſignifi. ff. Secundo, idem probat in precioſis veſtibus, nam nemo, inquit, ipſe dubitat, quòd illæ concedantur ad vſum certi temporis, ideo non præſumit̃ donatio. l. mortis ſuæ cauſa. §. j. de dona. inter vi. & vxo. ff. Gulielmus de Cuno, quippe tenuit cũ Dy. in veſtibus precioſis ex eo, quia ad vſum tantum ſunt conceſſæ. vt iuſſit Dynus. Sed in veſtibus neceſſariis & quotidianis tenuit gloſſam noſtram per iura per eam allegata. Et etiã probat tali ratione, quòd mulier quotidianas veſtes recipiendo ſuum, & ſibi debitum recipit, ergo repetitio nõ competit. vt. l. repetitio. de condit. indi. ff. antecedens probatur, quia maritus qui neceſſariis oneribus ſuccurrit matrimonii, non donat, nec datum reuocat. vt. l. ſi quis pro vxor. ff. de dona. inter virũ & vxor. vbi dicit eſſe quaſi caſum quæſtionis. Breuiter, ſic conclude. poſt Salyce. in. l. ſicut. C. de donatio. inter virum & vxo. quòd quędam ſunt quotidianæ, ſed pro certo, puta, quia aliæ æſtiuales, aliæ hyemales: & adhuc idem dicit, ſcilicet, quòd remanent vxori, niſi ſint multum exceſſiuæ, quia

De ueſtibus mulierum.

Maritus uxori præſtare tenetur alimenta, ac ueſtes.

quod excedit restituendũ est. quædam sunt æstiuales, sunt hyemales & preciosæ, & illæ sunt hęredis viri. Idem in annulis, vt quotidiani dentur mulieri, alii sane non. Insuper in pręsentiũ compositione & interpretatione consuetudinũ, quęrebam ab antiquis rationẽ diuersitatis, quare potius nobilis superstes lucrabatur mobilia quàm ignobilis, sed illi obmutescebant. Et cum sępiuscule mecum cogitassem, credidi hanc fore consuetudinis cõdẽdæ rationem, scilicet, quia Atrides, scilicet nobiles plus diligunt vxores quàm ignobiles. text. iuncta glossa in. l. si vxor. §. plane. de adul. ff. in verbo, inquit, ideo quia plus cõtristantur de morte ad solatium vxorum amissarum: æquitabile fuit, vt maiori solatio cõsolarẽtur nobiles. Attamen mors maritorũ quibusdam mulieribus est lætitia. gloss. singul. in. l. fi. C. de iur. don. Et de hac materia vestimentorum vide Bartol. in. l. fi. solut. matrimo. ff. Bald. in. l. cũ te. C. de donat. ante nupt. Sed nunc quæro, an matrimonio viri morte debeat mulier vestiri pannis lugubribus expensis hæredum viri, au expẽsis suis? Dic breuiter, ꝙ vestibus lugubribus vestiri debet expẽsis hæredum mariti defuncti, secundum qualitatem personarum, & quantitatem patrimonii defuncti, si & inquantum in regione est talis consuetudo sic vestiendi: alias hæredes viri ad illam impensam luctus non tenerentur. Bald. & Angel. in. l. decreto. C. ex quibus caus. infra. irroga. & decisio capellæ Tholo. quæstio. cccxxxvij. Quid de iocalibus. Barto. in. l. sed & si plures. §. in arrogato. de vulga. & pupil. substituti. ff. dicit, quòd debemus inspicere an sint donata à consanguineis viri, & eius contemplatione videntur donata, ergo acquiruntur viro, & sic hæredibus eius debent restitui, aliàs secus. & vide in prædicta quæstione.

Atrides plus diligunt uxores quàm ignobiles

De uestimẽtis lugubribus & uiduallibus.

De iocalibus.

XIIII. Article.

Les meubles communs des conioinctz par mariage, roturiers, se departent par moytie entre le suruiuãt & les heritiers du decede. Toutesfoys femme roturiere peult renõcer a son droict du meuble cõmun. Et en y renonceant deuement, sans fraulde, & aux acquestz communs deulx deux, & au douaire quelle deuroit auoir de son mary par la coustume, elle ne sera tenue aux debtes de son mary si expressement elle ny estoit obligee. Et fera ladicte renunciation en iustice dedans huyt iours apres la mort de son mary, venue a sa congnoissance. Toutesfoys elle pourra retenir ses vestemẽs de tous les iours & des dimenches, & vng lict garny, & ses heures, & patenostres.

Les meubles, &c.

¶ Nota quòd mulier faciendo renunciationem de qua in textu nostro retinet, tamen sua quotidiana & festiualia indumenta, cum lectulo, horis, & aliis in textu declaratis, ad idem decedẽte bonis, qui nõ cogitur relaxare viles vestes, cum illę etiam reseruẽtur damnatis ad mortem. l. diuus. de bo. damn. & Cyn. & Salyce. in. l. j. C. qui bo. sed pos. Sed quæro, si mulier velit renunciare suis mobilibus, & aliis in textu contentis: an tunc illa reneatur indicare bona sua suis creditoribus? Credo quòd sic, sicut diximus decedẽte bonis. vt est gloss. & Bartol. & Salyce. Bald. & Alexand. in. d. l. j. C. qui bo. cede. possunt. Sed quid agitur de rebus emphiteoticis, feudalibus, vel aliter alienari prohibitis: vt, quia vir & vxor habent in conquæstu rem aliquam alienari prohibitam, quomodo fiet illius rei renunciatio, vel habent rem feudalem cui renunciari non potest inuito domino. vt in cap. j. de capitaneo qui curiam vẽdidit, an intelligatur beneficium vendidisse in fi. & in cap. j. de vasallo, qui contra constitutionem Lotarii regis in fi. Certe dico, quòd tunc commoditates istarum rerum alienari prohibitarum non venient in renunciatione inuito domino feudali vel emphiteotico. sed consuletur creditoribus, quia illarum rerum commoditates dabuntur ipsis in satisfactionem eorum. ar. ff. de peri. & commodo rei vend. l. necessario. §. fi. Salyce. in. d. l. j. C. qui bo. cede. pos.

Dãnatus ad mortẽ non tenetur de iure relaxare uestes.

Mulier renũcians tenetur iudicare bona, sicut cedens bonis.

XV. Article.

Si le roturier a donne a aucuns de ses enfans, soit en auancemẽt de son droit naturel, ou autrement, & apres sa mort il vueille renoncer a sa succession, il ny sera pas receu sil ne delaisse tout ce que sondit pere ou mere luy aura donne, & fauldra quil le rapporte, a la valleur quil valloit au temps dudit don.

Si le roturier, &c.

¶ Sic dicimus quasi in simili, quòd hæredes scripti non possunt renunciare fundis hæreditariis, in fertilibus & tributariis, nisi renuncient toti successioni paternæ. l. hæredes scripti. C. de omni agro deserto, lib. xj. & hoc est quasi quod dicit text.

Silz ne delaissent tout, &c.

¶ Sed

¶ Sed quid de iur. vide quæ dixi ſuprà eo. ti. ar. x. in fi. & Bald. Paul. de Caſt. in. l. fin. C. fa. her.

XVI. Article.

Le pere ou mere viẽnent a la ſucceſſiõ du meuble de leurs enfans decedez ſans hoyr de leur chair, & a layeul ou layeulle en default de pere ou mere, a la charge de payer & acquiter les debtes perſonnelles, les funerailles, & ordõnances perſonnelnelles, faictes par teſtament. Et aux immeubles & heritaiges leurs heritiers luy ſuccederont.

Et ordonnances perſonnelles, &c.

¶ Quid de legatis? Reſpondeo, vt in articu. ſequenti, vt dixi ſuprà titul. *De ſucceſſions de fiefz, & aultres heritaiges entre gens nobles*. artic. xij. in apoſtil.

XVII. Article.

Et ſi le treſpaſſe na pere ne mere, mais ayeul ou ayeulle, chaſcun deſdictz ayeul ou ayeulle aura lautre moytie deſdictz meubles, & payera la moytie des funerailles, debtes, & laiz perſonnelz faictz par teſtamẽt. Et ſes heritiers en la ligne ou il ny aura ayeul ou ayeulle auront lautre moytie, & payeront comme deſſus.

XVIII. Article.

Si bõ leur ſemble, leſdictz pere ou mere, ayeul ou ayeulle y pourrõt biẽ renõcer, & les auront leurs heritiers, & payeront toutes debtes, & accompliront l'execution du teſtament.

XIX. Article.

Succeſſion roturiere qui aduient a gens nobles, ſe depart roturierement es choſes roturieres, & quant es choſes nobles, elle ſe departira noblement.

¶ Hic vides, quòd ſucceſſio plebei adueniens nobilibus diuiditur in rebus non nobilibus plebeio modo. iſtud intellige in ſucceſſione nouiter aduenta. Sed ſi ex antiquis nobilibus aliquis haberet res immobiles, tunc diuiderentur nobiliter.

XX. Article.

Succeſſion d'hõme nouuellement ennobly, ſil y a des enfans au parauant lennobliſſement, ſe departira pour la premiere foys roturieremẽt, ſi les enfans precedens ledict ennobliſſement, ou leurs repreſentans, eſtoient viuans lors de la ſucceſſion eſcheue. Et ſil ny auoit au temps que la ſucceſſion eſcherra que les enfans nez depuis lennobliſſement, ou leurs repreſentans, ladicte ſucceſſiõ ſe departira noblement. Et ſi ledict homme nouuellement ennobly decedoit ſans hoyr procree de ſa chair, ſa ſucceſſion ſe departira entre ſes collateraulx roturierement. Scauoir eſt ſe les choſes nobles eſcheuẽt en tierce foy noblemẽt, & les choſes roturieres roturierement, ſinon que leſditz collateraulx fuſſent nobles dancienneté. car en ce cas la ſucceſſion ſe departira noblement, ainſi quil eſt declaire cy deſſus.

¶ Hoc ideo ſtatuitur per ea quæ volunt ſentire Bart. in. l. ſecundo. §. in filiis de decu. ꝙ nobilitas non tranſit ad liberos natos ante acquiſitionem dignitatis, vel nobilitatis & gloſſ. prag. in procemio ſuper verbo primogenito allegat pro hoc. l. pe. & fi. C. de decu. l. primo.

XXI. & XXII. Article.

Femme roturiere qui ſe marie a homme noble eſt reputee noble, & ſe depart ſa ſucceſſion noblemẽt: ſinon qu'au parauant elle euſt eſte mariee a hõme roturier, & elle euſt eu enfans dudict mariage qui feuſſent, ou leurs repreſentans viuans, au temps que ſa ſucceſſion eſcherroit. Ouquel cas ſa ſucceſſion entre ſes enfans ſe departira roturierement.

Et ſi ladicte femme apres ce que elle auroit eſte mariee a homme noble duquel elle auroit eu des enfans

& par apres elle se remariast a homme roturier, duquel pareillement elle eust des enfans, neãtmoins la succession se departira entre ses enfans du premier & secõd mariage noblemẽt. Et se les enfans du premier mariage ou leurs representans estoient viuãs au temps que la succession escherroit.

Elle se remariast,&c.

¶ Et isto casu dicendum est, quòd dignitas accidentalis, quam habuerat ex fulgore nobilitatis primi mariti cõtrario accedente, dicitur esse resoluta. l. cum te. C. de nup. & ibi Bald. hoc verũ quo ad personam eius, sed non quo ad modum succedendi sibi per filios suos.

XXIII. Article.

Si femme roturiere mariee a hõme noble, decedoit sans hoyr de sa chair, sa succession se departira entre ses collateraulx roturieremẽt, comme il est cy deuãt declaire en la succession de homme nouuellement anobly.

Se departira,&c.

¶ Hoc verũ, vbi collaterales essent ignobiles. Sed vbi essent ab antiquo nobiles, quia forte illa mulier erat illorum parens ex parte matris quæ nobilis nõ fuerat, tunc diuideretur successio instar hæreditatem nobilium. vt dicitur suprà eo. tit. ar. xx. quia verũ est dicere, ꝙ ista mulier per fulgorem nobilitatis mariti remansit nobilitata.

XXIIII. Article.

Le suruiuãt des conioinctz en mariage, cõmuns en bien, apres la mort du premier decede, prent la moytie des meubles, & tiendra tous les acquestz sa vie durant, moytie en propriete, & le tout en vsufruict. Sinon que la part des biens meubles, & patrimoine des enfans mineurrs, saucuns y a du premier decede, ne fussent suffisans pour nourrir & entretenir lesditz mineurs, selõ leur estat. Au quel cas ce sera en lelectiõ dudit suruiuant de prendre lusufruict desdictz acquestz, meubles, & patrimoine desdictz mineurs, a la charge de les nourrir & entretenir, iusques a ce quilz soient en aage, & ayẽt industrie selõ leur estat de gaigner leur vie, ou de leur bailler leurdicte moytie desditz meubles, acquestz, & leur patrimoine. Et sil ny auoit enfant, ledict suruiuant iouyra desditz acquestz sa vie durant, moytie en propriete, & le tout en vsufruict, sans estre charge de alimẽter ou nourrir les heritiers collateraulx du decede.

Communs biens,&c.

¶ Quod fit duobus modis, vel per lapsum anni & diei, vel per contractum, vt dicitur eo. lib. in titu. *De communaulte de biens, le tout usufruict.* Sed tamen vltra partem suam alienare non poterit, cũ ista subiaceant restitutioni, & si de facto alienauerit vendicabuntur, & præscriptione nõ obstante, quia longum tempus non obest. l. si duobus. §. si autem sub conditione. & in autenti. res quæ subiacẽt restitutioni. C. de lega. & hoc ideo, quia resoluitur venditoris morte adueniente, & resoluto iuris authoris resoluitur ius acceptoris. vt. d. §. sinautem. sub cõditione. Sed dum in textu dicitur.

Le suruiuãt des conioinctz,&c.

¶ Vel pone, vtilius in practica dicitur, quòd superueniens inter nobiles lucratur omnia mobilia. pone, quòd nescitur quis primo mortuus fuerit: quia vir & vxor erãt in nauicula in mari, vel in aliquo fluuio, & periit nauicula: hæredes viri petunt mobilia. & ex contrario hæredes vxoris petunt ipsa: quia forte illi, qui submersi sunt fuerant aliàs vxorati & coniugati, & ex primo matrimonio vnusquisq; illorum susceperat filios viuentes: & tunc petunt immobilia, eo præsertim, quòd in secundo matrimonio nulli fuerũt filij. Quæritur quis debeat habere mobilia, vel hæredes viri, vel hæredes mulieris, cum nescitur quis primo decesserit de hac materia: quia longa, & dubitabilis est, videatis per Bart. & doc. in. l. qui duos. §. qui ĩ bello & . §. si maritus, de rebus dub. ff. vbi dicit Bart. quòd si statutum dicit, quòd muliere decedẽte in matrimonio sine liberis, vir lucretur certam partem dotis si simul decedunt, dicitur mulier ĩ matrimonio decessisse. & vide per doc. in. l. quod de pariter. eod. titu. ff. & pulcher tex. in. l. si possessor. de re. & sum. fu. vbi in casu illo lex præsumit mulierem prædecessisse: etiam filius masculus præsumitur primo fuisse natus, quàm filia, adeò, ꝙ si mulier nobilis vno partu

Dubia q°

enixa

enixa esset filium & filiã: esset præsumptio quòd filius primo fuisset natus. glo. & doct. in. l. idem erit de sta. ho. ff. per iura ibidem per glo. allega. & per Bart. in. l. si fuerit, §. plane. de reb. dub. ff. Sed pone quòd pater nobilis habet filium militem secum præliantem in bello, qui tamen filius est pubes. Et ipse pater & filius simul occumbũt in bello, vt quotidie accidere potest: & nescitur quis primo mortuus fuerit, accidit quòd iste filius habet alium paruulum in domo filium. qui paruulus audita morte aui sui & patris vult lucri facere ea quæ virtute consuetudinis vel statuti forte patri obuentura erãt: quia dicit patrem superuixisse, & auum mortuũ fuisse, an bene dicat. dicunt docto. in. d. l. qui duos. §. cum in bello. & in. l. cum impubere. de rebus dub. ff. & in. l. ex facto. §. si quis autem ad Trebel. ff. quòd sic. Et in dubio pater prædecessisse prȩsumitur, cum filius pubes est, & in casu nostro: alioquin secus. Sed quod est mobile vel immobile. vide in titul. *De successions de nobles*. arti. xij. & melius in titul. *De choses qui sont reputees meubles, &c.* arti. penul.

Bona quæ.

De successions de bastards.

Premier Article.

Les enfans de bastard, ou bastarde nez en loyal mariage viennent a succession de leur pere & mere, & se depart la succession entre lesdictz enfans roturierement par teste.

Viennent a succession, &c.

¶ Hoc nõ immerito, quia iam vitium paternum est purgatum. vt no. docto. in. l. fi. C. de nat. lib. Sed ardua, an quæstio, an per statutum, vel per cõsuetudinẽ possit fieri, vt bastardus spurius, vel aliquis qui aliàs est de iure incapax succedendi, an per statutũ possit fieri vt succedat? Bart. in. l. testamenti. §. j. versi. quero an per statutum. ff. de testa. mouet hanc quæstio. & eam ponit etiam Bald. in. l. cunctos populos. C. de sum. tri. & in l. j. C. de iur. aureorum annullorum, & Petrus de Ancha. in commento. c. canonum statuta. in. xv. charta. de constitutionibus. & Ioan. de Imol. in d. l. testamenti, ac Saly. in. d. l. j. C. de iur. aur. anul. & Andr. Barto. etiam in. d. l. testamenti/& breuiter est magnum inter scribentes certamen. Ex mente tamen dictorum doctorum, dic resolutorie tale statutum valere, quando non supersunt filij legitimi/& hoc nisi isti spurij essent nati ex damnato coitu, puta ex incæstu. ita sentit ipse Petrus de Ancha. in cle. ne Romani. in. iij. colum. de elec. vbi ipse etiam ponit. aliàs autem vbi essent legitimi: tale statutũ non valeret, tum quia ista pœna priuationis successionis imponitur ipsi spurio à lege. ergo non potest tolli per statutum no. l. j. de liber. & posthu. ff. Tum quia istud statutum esset contra ius diuinum quo cauetur, quòd nõ erit hȩres filius ancillæ cum filio liberæ. xxiij. quæst. iiij. ca. dicat aliquis, & . xxxv. q. vij. ca. quid est/bene verum est quòd Barto. in d. l. testamenti dicit in distinc. spurium nõ posse succedere per statutum. & ista quæstio fuit disputata per Petr. de Cornetis qui ita determinauit per. l. j. ff. de nata. resti/& eandem. q. disputauit Recuperus de sancto Miniato qui idem determinauit secundum eundem Barto. in. d. l. testamẽti, & pro hac parte cõsuluit Cy. sicut refert ipse Barto/Sed mihi videtur quòd opinio Baldi est benignior, scilicet quòd tale statutum valet non existentibus filiis legitimis, & vbi isti spurij non essent ex damnato coitu nati/Sed videndum est quomodo succedat bastardus, dic breuiter quòd patri, aut coniunctis per lineam paternam nullo modo succedit. quia non dicitur agnatus not. doc. in. c. per venerabilẽ qui filij sint leg. extra. & in auten. in complexu. C. de incest. & inutili. nup. & in. §. nouissime ad Orficia. Iusti/imò nec pater posset circunscripto statuto talem bastardum hȩredem instituere. auten. licet cum ibi no. & trad. C. de natu. li/& Panor. in. d. c. per venerabilem dicit quòd bastardi nobilium non dicuntur de parentela parentũ ar. l. si qua illustris. C. ad Orficianum: nec arma parentum portare possunt. vt Bald. in. l. cum legitime de sta. homi. ff. no. Anto. in. d. c. per venerabilem/Verum est tamẽ quòd pater potest istis bastardis, etiam filiis legitimis extantibus vnam vnciam hȩreditatis relinquere cũ matre eorum diuidendã, & non vltra vt. l. matre. C. de nat. lib/Sed si nihil ei relinqueret, in nihilum succedet bastardus/debebit tamen alimentari à legitimis secundum doc. /At vbi nõ extarent legitimi, vel vxor legitima: tunc bastardi succederent ab intestato in duabus vnciis totius hæreditatis, vt in auten. liceat patri. C. de nat. lib/Et vbi nullos haberet pater legitimos filios, poterit tales instituere etiam in totum reseruata, tamen parẽtibus (si quos habeat) legitima, vt in. d. auten. liceat glo. & doct. in. c. tanta qui fil. sint legi/Sed isti bastardi succedunt de iure matri. cũ legitimis, nisi mater esset psona illustris, vt. d. l. si qua illustris ad Orficianũ/Sed an appellatione filiorũ veniant naturales tãtum, dic quòd aut apparet de tacita voluntate ipsius disponentis: vt quia eadem est ratio de legitimo sicut de naturali, & tunc veniunt naturales, siue tractetur de pœna, siue de commodo, siue in legibus, siue in statutis, aut in testamentis/Sed vbi non apparet de mente, tunc si tractatur de cõmodo, veniunt naturales, & hoc ex benigna interpretatione potius quàm ex propria significatione: vt latè per Panor. in. c. in præsentia. extra. de proba/Et redeundo ad textũ, dico quòd de consuetudine regni, bastardi possunt testari, ac de bonis suis disponere, quia ab eis incipit caput, & li-

An bastardus p statutum vel cõsuetudinem possit succedere.

Bastardi non deferũt arma, nec de parentela.

An appellatione filiorum ueniãt naturales tantum.

nea. & ideo de acquisitis testari possunt. Et quòd consuetudo possit habilitare in testabiles ad testamentum condendũ tenet Alberi. de Rozato. in.j. parte statutorum. q. clxviij. & doc. in. l. j. C. de sacrosan. eccl. Sed bastardis vel spuriis ab intestato siue liberis decedentibus succedit fiscus. Sed illi ab intestato de consuetudine ni succedunt, & illa consuetudo fundari videtur de iure diuino, quia non erit filius ancillæ hęres cũ filio liberæ. vide Paul. de Cast. in cõsil. xxxiiii. Insuper vbi memorat dominos aliquos temporales successiones bastardorũ sine liberis descendentium pretendentes: sed ad hoc vt tales succedant tria hęc adminus requiruntur. Primo ꝙ bastardi fuerint nati in terra illorũ. Secundo ꝙ residentiam ibidẽ fecerint. Tertio ꝙ ibidem decedant. Sed Christianissimus rex noster optimo iure regali vẽdicat successiones bastardorũ ac similium hæredibus descendentiũ in tota hac castellianě. baronia ac in aliis multis terris sibi adiacẽtibus & subditis. Sed consilium est quòd pater habens duntaxat bastardũ, & sic filium naturalem faciat cũ per principẽ legitimari, quia ipso legitimato habebit iura legitimorũ, quia restituitur ad iura naturæ. §. illud in auten. quib. mod. na. effici. leg. colla. vij. Huic est ꝙ Bal. dicit in. l. cũ notissimi. C. de fideicõ. quia si per statutum filiæ excludãtur à successione extantibus filiis masculis, tale statutum habebit locũ in fil. legitimatis. Cum in talibus legitimatis sit verus status legitimorum. Inde dicunt docto. quòd legitimatus rumpit testamentum patris: quia si filius fictus rumpat testamentũ. auten. si qua mulier. C. de sacros. eccl. longe fortius rumpetur ipsum testamentũ à filio legitimato. alleg. l. filio. quẽ. ff. de libe. & posth. ff. de contra tabu. nõ putauit. §. si quis. præsertim vbi filius fuit legitimatus post obitũ patris: quia vt aiunt doc. legitimato nõ retro flectit oculos. not. in lege Gallus. §. & quid. si tantum de lib. & posthu. ff. Sed licet vt dictũ est filius legitimatus habeat iura legitimorum, nõ tamen habet beneficium. l. si vnquã de reuoc. dona. C. quia per superuenientiam legitimatorum nõ reuocabitur dona. à patre facta. Ita tenet Bald. in. l. fi. C. ne quid in frau. cre. in. l. j. C. de inoffi. dona. & Saly, in. l. si totas. C. eo. titu. Item & licet legitimatus habeat legitimorum iura: attamen bastardus alicuius nobilis viri si fuerit legitimatus, etiam adhuc tamen non erit nobilis, ita Baldus in capitulo per tuas. extra. de maiori. & obediẽ. quod est menti semper tenendum.

Bastardus alicuius nobilis si fuerit legitimatus, non tamẽ erit nobilis.

De douaire de femme noble.

Premier article.

Femme noble par la coustume prend par douaire la tierce partie de lheritaige de son mary qnil auoit au temps & durãt le mariage, & aura ledit douaire par la main de laisne & heritier principal de son feu mary, ou de celluy qui le represente. & si le mary durant ledit mariage auoit faict aucune vente ou alienation de sondit heritaige, ou sur icelluy auoit cõstitue aucune charge, ce sera sans preiudice dudit douaire, si elle ny auoit donne consentement. Et se pourra adresser par action contre le detenteur si bon luy semble.

¶ Omnis procerum ornatissima doctorum caterua dicit dotis causam esse priuilegiatã, prout notant ipsi docto. in. l. j. solu. matri. ff. in. l. assiduis. qui poti. in pigñ. hab. C. & quasi per totum titulum de iure dotium. & in. l. vna. de priuileg. dot. Et est optima propter exclamationem quã in medium ponit impera. in. d. l. assiduis. vbi dicit per elegantia verba. quis enim eis non miseretur propter obsequia quæ maritis præstãt propter partus periculum, & ipsam liberorum procreationẽ, per quã multa nostris legibus inuenta sunt priuilegia. Sed ad intellectum nostræ consuetudinis quero quãdo proprie dicatur dos. Ad quod sciendũ elicio quatuor vtiles conclusiones quas ponunt ipsi doctores in. d. l. j. solu. mat. ff.

¶ Prima cõclusio est, quòd constante matrimonio dicitur proprie dos. l. fi. C. de dona. ante nu. quia proprie dos non potest esse fine matrimonio. l. iij. de iure do. ff. & dos ordinatur propter onera matrimonij.

¶ Secunda conclusio est, quòd soluto matrimonio ante restitutionẽ dotis dicitur esse dos: vt per to. titulum quemadmodum dos petatur, & sic patet ex rubrica, quòd soluto matrimonio ante restitutionem dotis dicitur dos.

¶ Tertia conclusio est, soluto matrimonio persolutáque dote nõ dicitur amplius dos: sed tunc dicitur proprium patrimoniũ mulieris. Sicut in simili dicimus postquam hæres apprehendit res hęreditarias, nõ dicitur amplius hæreditas. l. sed & si plures. §. filio impuberi. ff. de vulg. & pupil. substi. glo. & Bart. in. l. ij. de bo. pos. here. pe. faciunt. no. per Bal. in. l. prædium. C. de iur. do.

¶ Quarta cõclusio, vbi non est matrimoniũ, nec potest esse de præsenti propter defectũ ætatis, tamen si pater vel alius destinauerat dotẽ tali puellæ: dicitur dos esse. Et istud est magnũ verbum, ꝙ dos dicatur sola destinatione: quod facit optime, ꝙ stante statuto, ꝙ existẽtibus masculis filia dotata nõ succedat. ergo si pater ei reliquit forte centum aureos in testamẽto: comprehenderetur etiam in statuto, quamuis non sit nupta: & sic excluderetur.

Dos dicitur sola destinatione.

eluderetur à successione. Ita firmat glos. & Bart. in.l.qui puellā.de administr.tu.ff.& in.l.nō est nouum.ff.de nup.& in.l.Titio centum.§.genero.in vlti.col.de condi.& demōstr.ff.& in cōsi. inci. Quidam decessit intestatus. Bald. in.l.deo nobis.C.de epi.& cle.& Ias.in.d.l.j.soluto ma. ff. & in his terminis. Notabis ergo has omnes conclu.quādo & quibus temporibus dicatur dos quæ multum valebunt ad declarationem nostri text.vt etiam sciamus quo tempore & quāto tempore durāt & procedant dotis priuilegia,de quibus deo duce in præsentiarum dicturi sumus. Et pro intrando declarationem materię, hic vides in textu nostro,quòd maritus non potest in prę-iudicium mulieris non cōsentientis res dotis hypothecatas trāsferre: videndū est in primis,quid sit dos. Dic breuiter secundū Hostien.in.c. Raynutius extra de testa.& secundum mentem scriben.in titu.& Rubro solu.ma.ff. ꝙ dos est quædam donatio facta à patre, vel extraneo ipsi mulieri, vel à muliere ipsi viro pro oneribus matrimonij sustinendis:& est proprium patrimonium mulieris. Secundo est videndum quot sint dotis species. Responsio ꝙ duæ. Prima profectitia. Secunda aduētitia. Profectitia dos est quæ à patre auo, proauo, vel aliis huiusmodi pro filia, nepte vel huiusmodi maritanda proficiscitur.l. profectitia. de iure dot.ff. Aduētitia equidē est quam dat mulier pro seipsa, vel quilibet alius, qui aliàs non descendit à patre, vel auo, vel huiusmodi. Nunc videndum est de priuilegiis dotis quę plura sunt.

Quid est dos.

Duæ dotis spēs: profectitia scilicet,& aduentitia.

¶ Primum est,quòd omnia bona viri sunt tacite pro dote hypothecata ca.ex literis. de pig.extra l.assiduis.cum ibi no.qui potio. in pign.hab. C.

Pro dote bona mariti sūt tacite obligati.

¶ Secūdum priuilegium est, ꝙ dos nec propter mariti,nec propter patris maleficiū perditur. gl. & doct.in.d.c.ex literis.& in.l. quisquis.in fin. ad.l.Iuli.maiesta.C. ¶ Tertium priuilegium: quia mulier prępositur in dote omnibus prioribus creditoribus: personales actiones, vel tacitas hypothecas habentibus,vt dict.l.assiduis.

¶ Quartum priuilegium est: quia ecclesia se potest impedire,seu interponere de dote nō solum in fauorem viduarum: sed etiā in fauorem mariti petentis sibi dotem promissam. Pro primo vide in.c.nuper.de dona.inter vir. & vxo. Et pro secundo vide in.c.per vestras.eo.tit. Facit quod vult impe.in ca.lator.qui fil.sint legi.extra.

Ecclesia se de dote īterponere potest.

¶ Quintum priuilegiū est: quia viro vergēte ad inopiā iudice iubente potest dari pecunia dotalis mercatori cū pacto, vt cap.sit saluum,& de lucro percipiant vir & vxor partem honestā compensato damno cum lucro & econtra: & hoc sine vsura.c.per vestras. cum ibi traditis extra de dona.inter vir.& vxo.& ibi Io.And. & Fulg.in l.cum duobus.§.Item si in facto pro socio.ff.

¶ Sextum priuilegiū est: quia fundus dotalis nō potest alienari etiā de cōsensu mulieris.l. Iulia. de fundo dota.autenti. siue ame.ad senatuscon. velley.C.nec etiā in hypothecam dari.l.vna.§.& cū lex.C.de rei vxo.acti.& ita patet, ꝙ cōsuetudo nostra in hoc puncto probatur, & est de iure sustētabilis. Bene tamen verum est, ꝙ si iuramētum interuenerit, ꝙ alienatio teneret.ca.cum contingat.de iureiu.&.c.quāuis de pactis.in.vj.

Fūdus dotalis alienari non potest.

¶ Septimū priuilegiū est, ꝙ causa dotis est summaria: & sic in ea iudex potest ex suo officio dilationes abbreuiare.no.in.l.j.solu.matr.ff.& in cle.dispendiosam.de iudi. quod obseruatur in regno per ordinationes regias. ¶ Octauum priuilegiū est: quia dos etiam incerta potest cōmitti arbitrio patris, vel tertię personæ, nec eius incertitudo viciat stipulationem.l.cum post.§.gener. de iur.do.ff.licet regulariter contra.l.ita stipulatus de verbo.oblig.ff. ¶ Nonū priuilegium est, ꝙ licet regulariter res quæ subiacent restitutioni non possunt alienari ante diei, vel conditionis euentum, vt auten. res quę subiacent restitutioni C.communia.de lega.tamen in causa dotis, vel pro dote, siue nubentis, siue filiorum suorum, potest rerum restitutioni subiectorum fieri alienatio, nec adueniente conditione, vel dic resoluitur: sed remanet firma & rata.

Dotis causa est sūmaria.

Pro dote res quæ subiacēt restitutioni aliena ri possunt

¶ Decimum priuilegium est, ꝙ pater cōpellitur iudicis officio ad dotandam filiā secūdum sui patrimonij vires.l.qui liberis de ritu nup.ff.&.l.fi. C.de dot.ꝓmis.& nuda poli.imò plus parte absente iudex posset de rebus paternis filiam dotare, ne perdat tempus nubendi sub expectatione paterna.l. profecticia.in princip. de iure dot.ff.

¶ Vndecimum priuilegium: quia sub obtentu rerum amotarum non potest impediri dotis restitutio.§.taceat.in.l.vna.C.de rei vxo.act.

Patre absente iudex pōt filiam alicuius dotare.

¶ Duodecimū: quia filia etiā in potestate patris cōstituta potest sua ꝓ dote in iudicio sine patris consensu cōsistere, quādo dos est aduentitia: Secus vero, si profecticia no.in auten. quod locum C.de colla.glo.& doc.in.l.ij.§.quòd si in patris solu.matrimo.ff.

In dote aduētitia filia sine patris cōsensu iudicio stare potest.

¶ Tridecimū: quia in dubio nō prę sumitur dos in sociis bonorum cōicata.l.actione.§.fi.cū.l.sequenti.pro socio.ff. Alia autem plura priuilegia vide in Specul.qui enumerat multa. Et sanè sunt tanta, quòd infœlices mariti nihil, aut parum priuilegium sibi retinuerunt. Nunc intro aliā materiam, non minus practicabilem. An vxor matrimonio pendente possit aliquādo repetere dotē. Respondeo, ꝙ sic, his casibus. Primo, si maritus vergat ad inopiā, & iste casus practicatur in consuetudine nostra, vt probatur in titu. *De succession de fiefz, & autres heritiers entre nobles*.art.xxxiij. & probatur etiam in.l.si constante & ibi. Barto. solu.matri.ff.Cyn.Bald.& Saly.in.l.vbi adhuc C.de iure dotiū.glo.in.c.per vestras. de do.inter vir.& vxo. Secundo, quando maritus in insulā deportatur.l.si marito.solu.matri.ff. Tertio, quādo matrimoniū nullum fuit, vel non est secu

Tres casus repetendæ dotis etiam matrimonio constante.

tum.l.quemadmodum de iure do.ff. Nunc quæro: quia certum est, quòd pater tenetur dotare filias suas, vt.l.fina.C. de do.pro. & nud.poli.& in autenti.sed quanuis.C.de rei vxo.articu.cum similibus, cum sit officium paternum dotare ipsas. Quid in auo. Barto.in dict.l. prima solu.ma trimo.ff.& omnes docto.tenent quòd auus tenetur neptem dotare: & ita tenent Bald. & Salyc. in.d.l.fina.C. de do.pro & nud.poli. & text.in l.sequen.de in rem ver.ff.&.l.qui liberos.de ritu.nuptiarum.ff.& lap.post Barto.in dicta.l.prima coll.vij.versic. adde in simili solu.matrimo. ff. Quid autenti.in matre respondeo breuiter, ꝙ non tenetur regulariter doc.in.l. neq; mater.C. de iur.do.Bart.Bald.Salyce. Fulgo. & Iason in d.l.prima solu.ma. & hoc verum, nisi mater esset diues & pater pauper: quia tunc ipsa mater teneretur secundum ipsos doc. Sed quid de fratre, an teneatur dotare sororē? Respondeo, quòd si soror ipsa sit ex eodem patre genita. sed si esset simpliciter vterina, nō cogeretur dotare.l.cū plures §.penult.de administr.tu.ff.l.qui filiū, vbi puellæ educantur glo.in.l.non viuum & ibi Cyn.& Bart.C.de admini.tu.& Bald.in. d.l.fina.C.de dot.pro.& nud.poli. Quid autem de clerico qui habet plura beneficia, & habet sororē inopē, an ipse possit de redditibus ecclesię cū bona cōscientia dotare ipsam? Respōdet Io.And.in.c.peruenit de arbi.& eum sequitur abbas ꝙ sic, facit.ca. nō satis.lxxxvj.distin.& glo.in.c.studeat.l.dist. Quero item, an mulier sterilis habeat priuilegia dotis de quibus suprà vidimus: videtur quòd nō, quia dos est priuilegiata ratione sobolis procreandę, vt.d.l.j.solu.ma. Vnde à contrario mulier sterilis non debet habere priuilegia dotis: quia cessante caus. priuilegij debet cessare priuilegiū. l.adigere.§.quanuis de iur.patro.ff.&.c. cum cessante de appella. Item mulier sterilis est maledicta: quia non reliquit semen super terram.xxxij. q.iiij.c.recurrat. vbi etiā ibidem dicitur, ꝙ mulier sterilis est, vel dicitur saltē infamis. Sed Barto.& Ias.in.d.l.j.solu.ma.ff.tenent oppositū, & dicūt, ꝙ nihilominus illa habet dotis priuilegia quia ista priuilegia dantur doti non solū propter ipsam liberorum procreationē: sed etiā sexus ꝓpter fragilitatē. vnde licet vna ratio deficiat, scilicet procreatio sobolis: altera tamen militat, scilicet sexus fragilitas. Et tertia ratio est, etiā propter onera matrimonij & obsequia quę viris pręstant, vt.d.l.assiduis. ergo succedit ratio, ꝙ quando cōcurrunt plures rationes, si vna cessat, altera tamē limitat, vt.§.affinitatis insti.de nupt. Licet procreatio natorū multū conferat, dicēte Virgilio in.iiij. AEneidos: Nec dulces natos veneris, nec premia noris. Et dixit tex.in auten.de nupt. ꝙ matrimoniū humano generi per filiorum procreationē immortalitatem inducit artificiose. Et in honoribus assequēdis præfertur is qui habet filios nō habēti.l.in albo.C.de decurio.lib.x.qđ

Paternū officiū est dotare filiā.

Si mater sit diues & pater paup, tūc tenetur mater filiam dotare.

Clericus de beneficialibus redditibus potest dotare sororē inopem.

Cessante causa priuilegii debet & cessare priuilegium

Virgilius

est pulchrum dictū: & sic transit Bar.in.l.si quis posthumos de lib.& postu.§. Sed quid dices? mulier quędā adulterium cōmisit, an tunc dotē perdere debeat? loquor autem de dote cōsuetudinaria. nam si velimus accipere dotē prout considératur in pūcto iuris, certū erit ꝙ sic, breuiter dic ꝙ propter adulteriū per eam cōmissum ipsa dote priuabitur sic, plerunq; cum cōcordātiis ibidem per glo.& doc. assignant. Quod est verū vbi maritus non cōmiserit: quia si ex parte sua cōmisisset, tunc quo ad lucrum dotis esset tenendum in conscientia: quia paria delicta mutua compensatione tollātur.l.viro solu.ma.ff.l. si duo.de do. ma.ff.c.intelleximus de adul. Etiam si constaret de impedimento tali, ꝙ non erat matrimonium, & hoc propter intentionem cum opere subsecuto ar.c.nuper.&.c.vlt.de biga. Nam si matrimonium appareat nullū, dic tamē ꝙ mulier propter suum adulteriū perdit dotē. Et insuper tene menti, ꝙ hæredes per exceptionem de adulterio possunt dotē retinere, vbi maritus in vita ignorasset adulteriū per vxorē commissum: nec poterit mulier isto casu replicare de remissione facta. Cum maritus nō possit videri dissimulasse, & remisisse iniuriam quam ignorabat, vt.l.nihil interest.§.si cū filius.de inof.testa.ff.&.l.mater eo.titu.&.l. legitimā.de pet.hęre. Et no. ꝙ in dubio maritus pręsumitur ignorasse.l.j.§.illud.de libe.agno.ff. l.mariti.ad.l.Iul.de adul.ff. Sed si maritus sciuisset, & conquestus non fuisset: tunc hæredes conqueri valide non possent, cum tūc maritus teneretur de lenocinio, & sic paria delicta mutua cōpensatione tolluntur. Facit optime quod nota. Innoc.in.dicto.c.intelleximus. Et vide abundè per canoni.in.d.ca.plerunque.de do.inter vi.& vxo.extra. Et tene menti, ꝙ intantum considératur pudor, quòd vidua cōmittens stuprum & petens dotē ab hærede mariti potest tunc per exceptionē de fornicatione repelli. facit tex. cū glo. & ibidem docto.in.l.pe. C.ad.l.Iul.de adul. Et plus dico quòd pater propter filię adulteriū perdit dotem, si stipulatus fuisset hanc sibi reddi secundum Io.And.in.d.c.plerunq; : & hoc quando filia esset emancipata secundū Anto.in.d.ca. plerunq;. Nunc quęro pater aliquis matrimonio filiam suā collocauit etiam matrę pręmortua, an tunc in dubio videatur pater ipse filiā dotasse de bonis paternis, an de bonis maternis, an de communibus. quidā vero tenuerunt, ꝙ tunc in dubio pater pręsumebatur filiā suam dotasse de bonis filię. ex quo filia aliunde habebat bona, puta bona materna. Ego vero tenui oppositum, & tenebo semper pro qua opinione mea est text. rotundus in.l.fi.de dot.ꝓ.& nud.poli.C.& ibi Bart.Bal. & Saly.& late Ias.in auten. res quę subiacēt.C. cōmunia de leg.& in.l.j.col.iiij. solu.ma. ff. Itē quęsitū fuit, an videlicet dos sit cōicata, seu effecta cōis inter vir.& vxo.per annū, & per diē secundū terminos nostrę cōsuetudinis q̄ dixi in ti.

Præfertur in honoribus il le qui habet filios.

Paria delicta mutua cōpensatiōe tolluntur.

In dubio pater uidetur dotasse filiā de bonis paternis.

De con-

De communaulte de biës. ꝙ maritus & vxor anno & die lapsis sunt communes in bonis. Et dicunt aliqui, quòd nisi mulier stipulata est nũmos per se datos in propriũ eius patrimonium, seu in naturam patrimonij conuertẽdos, quòd tunc nummi per vxorem dati essent communes. Ego vero admitterem illorum dictum de obseruantia, vel vsu, sed non de iure: quia in dubio dos non præsumitur cõmunicata cum socijs bonorũ. l. actiõne. §. fina. pro soci. ff. dixi suprà in ista notul. col. iiij. in duodecimo dotis priuilegio.

Au temps & durant, &c.

¶ Intelligo mulierem dotari in bonis quæ maritus habebat tẽpore coniugij, & ipso cõstante habitu, & actu. secus equidẽ, si simpliciter de habitu, & vita videtur sentire nostra consuetudo.

II. Article.

Et si ledict mary auoit plusieurs chasteaulx, ou maisons, le principal heritier aura & prendra lequel chastel, ou maison qui luy plaira. Et ladicte veufue aura le secõd par douaire pour soy loger qui luy sera precõpte.

Lequel chastel ou maison, &c.

¶ Quanuis reuerẽtia, quę debetur marito debeatur vxori. l. j. C. de in ius vocã. adeò quòd notabili modo dicunt Fulgo. & Alex. in. d. l. j. de in ius voc. ꝙ sicut filius emancipatus non potest in ius patrem vocare sine venia. Sic nec vxorem patris: & sic nouercã. quia loco matris illa habetur vt. §. socrum insti. de nup. faciunt no. in. l. generaliter. de ius voc. ff. Quod intellige verũ viuo patre, licet oppositum teneant in. d. l. j. C. de in ius voc. ipsi Fulg. & Alex. Et sic licet pater deberet inhabitare melius castrum, imò etiam omnia castra, quia sua sunt: tamen ista facultas, seu pręeminentia non transit ad viduã suam: sed hæredi datur optio inhabitandi illud castrum, quod voluerit de pluribus. Et ratio esse potest: quia hęres repręsentat personam defuncti. igitur nimirũ, si in eligendo castro pręferatur. Sed pone maritũ defunctum habuisse duas baronias, in quibus erant canonicę, vel capelli fundati, quorum pręsentatio spectabat ad ipsum, euenit quòd vna baronia cessit in dotem ipsi mulieri viduę: nunc moritur capellanus, vel canonicus vnus: mulier vult pręsentare, an sit audienda? videtur quòd sic. Nã ius pręsentãdi est fructus iuris patronatus glo. in. c. cum Bartolus in fin. extra. de re. iudi. immo & doc. in ca. cõsultationis extra. de iu. patro. & iste est propriè fructus: quia renascitur. Et pro hoc facit textus in. l. diuortio. §. si vir in fundo solu. matrimo. ff. Item quia istud ius patro. trãsit cum vniuersitate baronię doc. in. ca. ex literis de iur. patro. facit pro hac parte iudicium dominorum de rota qui iudicauerunt, ꝙ quando castrum & villa fuerũt ab vxore ipsi marito data in dotem, quòd ius pręsentandi spectabit ad maritum, tanquam percipientem fructus dotis, & referunt cano. in cap. fina. de iur. patro. extra. Confirmatur insuper: quia si mulier dederit castrum in dotem cum iurisditione, tunc emendę & condemnationes spectãt ad maritum: quia dicuntur in fructu, eo quòd quotidie renascuntur saltem in genere, ita Barto. in. l. fina. solu. ma. ff. & Ang. d. l. diuortio. §. si vir. in fundo. eo. titu. Bald. in. l. tertia. C. de fruct. lit. expend. Angel. in. l. si constante. §. quotiens. ff. solu. matri. Petr. de Ancha. in cap. secũdo extra. ne pręlati vices suas, & cætera. Sed sic est, ꝙ collatio etiã beneficij ecclesiastici est in fructu pręlaturę glos. singul. in ca. cum olim. de maiori & obed. & And. Barba. in ca. cum te. de rescript. in. xvj. colũ. igitur. Sed canonistę in dicto ca. fin. de iure pa. tenent tale ius pręsentandi non spectare ad maritum in re dotali. ideóq; nec spectabit ad mulierem sub nomine dotis villam possidentem, sed remanebit apud virum proprietarium. at cum vxor dat marito villã in dotem in qua est ius patronatus, tunc si vir & vxor ambo in præsentando concurrũt: præfertur pręsentatus ab vxore. Vide per Felyn. in. ca. cum olim in princip. extra. de maio. & obe. & per do. de rota. decisione decima incipiente fuit quæsitum, vbi dicunt, quòd de consuetudine ad maritum transit ad ius patronatus in re dotali. Nec obstat, quòd dicitur, præsentatio & collatio sunt in fructu, & consequenter, quòd debeant ad maritum spectare. per. d. §. si vir vxori. quia intelligendum est, quòd maritus habet fructum dotalium rerum, quando fructus sunt tales ex quibus reale commodum & emolumentum percipitur. Sed præsentare est solum quidẽ honor. ideo non spectat ad maritum. no. Pau. de Eleaza. in quęst. disputata quæ incipit. Patronus ecclesiæ sancti Martini nono col. & in repet. ca. nobis. xxviij. colum. de iure patro. quod tene menti. Et ne des obliuioni, quòd dixi pręsentationem esse in fructu, similiter & collationem, quod facit ad quæstionem, an sequestri destinati pro fructibus abbatiæ litigiose possint præsentare, vel conferre. de quo puncto est glos. celebris in tit. de colla. §. Item voluit in verbo vicario, & in tit. de caus. §. neque à grauamine super verbo nequiret. in fi. in pragmatica sanct. quæ vult quòd sequestri non possint pręsentare, aut conferre: & ita est sententia Panor. & do. Anto. Sed Inno. in. ca. examinata. de iudi. tenet quòd præsentare & cõferre possint cuius sententia & opinio fuit per arrestũ curiæ confirmata in comitatu de stampis.

Ius præsentandi est fructus iuris patronatus.

Collatio beneficii est in fructu.

Sequester iudicialis confert, & pręsentat.

III. Article.

Sil y auoit chastel es choses bailleesen douaire, le capitaine sera tenu

faire le serment au proprietaire. Et aussi le proprietaire recepuera les hõmaiges deubz a cause des lieux baillez en douaire : mais s'il y eschet rachaptz ou autres proffitz, ilz viẽdrõt au proffit de la douairerie.

¶ De hoc & de materia articuli istius dixi suprà titu. De rachaptz. Et ad id quod dicitur in textu nostro proprietariũ debere recipere homagia: nimirum, quia etiam dominus directus inuito vsufructuario potest custodire fundum pro salute, & sua interest fines tueri. l. si ita. §. primo de vsu. & habita. ff. doc. in. l. diuortio. §. si fundum. solu. matrimo. ff.

No. ppe.

IIII. Article.

Femme noble, ou roturiere apres le deces de son mary ne doit estre cõtrainćte a partir la maison ou logis de son feu mary iusques a quarante iours apres icelluy deces. Et se defũct n'auoit que la maison ou il trespassa, elle y aura sa demeure en partie d'icelle par la main de l'heritier, ou cas que ladicte maison seroit si grãde & spacieuse, que l'heritier & elle y peussent estre logez conuenablement : & quelle se peust diuiser.

Femme noble, &c.

¶ Patet mulierem non debere cõpelli ad relinquendum domũ ante quadraginta dies. Sed certè de iure non deberet compelli ad dimittẽdum ipsam domum, seu habitationem durante anno mortis mariti. Nã mulier infra annũ à die mortis censetur adhuc esse in primo matrimonio. Facit tex. secundum doctores in lege fin. C. de bo. mater. secundum docto. in. l. diuortio. in princi. solu. matrimo. ff. Hinc est ꝙ illo anno pẽdente ipsa mulier vidua est ab hæredibus viri defuncti alenda, si non habet aliũde vnde se alat. Et hoc quando dos consistit in mobilibus: quia tantum tempus habent hæredes ad restitutionem dotis: ideo equum est, vt interim ab ipsis alatur, cum ipsi dotem suam teneant: hæc est conclusio glos. in. d. l. diuortio. in prin. quam glosam sequuntur Bart. Paul. de Cast. & alij scriben. ibidem. Et nõ absq; causa dixi mulierem infra annum alẽdam, si non habet vnde se alat: quia si haberet, vnde se alere posset, non tenerentur hæredes. Cum sit theorica iuris nota. ꝙ quando alimenta debẽtur ex dispositione iuris statuti, vel iudicis, non potest quis petere alimenta quando habet aliunde vnde se alat text. in. l. si quis à liberis. §. j. de liberis agna. ff. Bart. in. l. libertus. §. j. de ali. leg. & in. l. j. C. de mendic. vali. lib. xj. Secus vbi talia alimenta deberẽtur ex dispositione hominis, vt testatoris, vel contrahentium. nã & tunc possunt peti etiã, si ille qui peteret, esset multum diues. Bald. in. l. de alimẽtis. C. de transact. Ratio est: quia illud quod debetur iure actionis, est efficacius, quàm id quod debetur officio iudicis: quia officium iudicis nullam presupponit obligationem. l. qui per collusionẽ. ff. de acti. empti. Sed aduerte. nam licet mulier vidua non cogatur relinquere domum mariti defuncti, nisi quadraginta diebus elapsis, quòd istud priuilegium extenditur ad hæredem mulieris : ideo si post viginti dies mulier vidua decedat, post mariti mortem hæres eius potest cõpelli egredi castrum, vel domum, nec habebit viginti dies restantes de quadraginta : quia istud concernit solum personam mulieris. ergo non cõpetit hæredibus ipsius per l. vnicam. C. de priuileg. do. Facit quòd in simili dicunt docto. in. dicta. l. diuortio. in princip. quòd licet hæredes viri teneantur alere viduam per annum, vt suprà dixi, non tamen si illa decedat, fortè infra tres menses post mortem mariti tenentur defuncti successores alere ipsius mulieris hæredes, licet dos non fuerit restituta, cum istud priuilegium alimentandi sit personale mulieris personam non transgrediens : licet omnia priuilegia competentia mulieri propter dotem transeant ad quoscunq; hæredes mulieris ipsius excepto priuilegio prelationis pro tacita hypotheca. vt per Bart. in. l. j. in. j. & secunda colum. solu. ma. ff.

Mulieri infra annũ mortis mariti dicitur esse ĩ seruitio ipsius.

Priuilegia dotis transeunt ad hæredes uxoris uno duntaxat priuilegio excepto.

Ou cas que ladicte maison, &c.

¶ Ergo vbi vidua non posset congruenter morari cum hærede defuncti, non esset sibi aliqua pars domus relinquenda. Intelligo autem non posse mulierem cõueniẽti modo in domo defuncti morari : quando vel domus est insufficiens, vel indiuisibilis, vt dicitur statim in textu, vel si esset suspicio : vt quia vidua est iuuenis & hæres qui est fortè nepos, vel cognatus defuncti est iuuenis. arti. cap. inhibendum. extra. de cohabi. clerico. & mili. Et facit ad id quod dicunt doct. quòd si testator legat alimenta vxori suę in domo : tamen si mulier non potest honeste viuere in domo, debet seorsum habitare & habere alimenta. l. gaio. §. imperator, & ibi Barto. de alimen. leg. ff. Bart. in consilio incipiente quidam instituit sibi filios, quod est. ccc j. in numero. Et Iason in dicta. l. diuortio. in octa. colum. versic. adde. pro hac cõclusione. Sed pone, quòd defuncto marito hæres dicit domum capacem pro se & pro vidua. & vult sibi dare partem pro habitatione in dotem, & sibi deducere illam secundum tenorem articuli secundi. suprà eo. tit. in fin. ibi in text. qui tex.

Qui luy

Qui luy sera precompte,&c.

¶Ipsa porro vidua dicit oppositum,& dicit ipsam domum incapacẽ pro duobus: quis debebit probare capacitatem, vel incapacitatem? Respõ. Petr.de Ancha.in consil.ccxlvj.incipi.super primo quæsito,non multum insistendo tenet mirabiliter, ꝙ mulieri incumbat proprio, ꝙ non possit commode viuere in domo cũ hęredibus,non autem tenetur hæres secundum ipsum probare, quòd ibidem ipso stare possit:& ideo dicit ipse, ꝙ mulier debet esse bene præparata antequã litiget cum hæredibus. Ad id insuper ꝙ tangitur, & dicitur in textu nostro,quòd mulier non cogitur ante quadraginta dies exire, vel egredi domũ mariti defuncti. Vide per doctores in auten. Item qui domum moribundi.C. de sepul.vio.& in.l.vel qui cadauer.de in ius vocã.ff. qui textus loquuntur, cum glosis & doctoribus de nouem diebus solũ. Et si doeria moratur in castro, tunc debet maior natu & primogenitus defuncti tenere castri claues. Bart.in.l.cum pater.§. pluribus. de lega.ij.ff.Bal.in.l.procurator.C. de eden.Iason in.l. cum quid mutuum.in. fin.si cer. pet.ff. scripsi suprà titu.*De succession de fiefz.* arti.xxiiij. vbi vide pulchrè. Et adhuc dicit Barto.in.l.interdũ.ff. de iudi.se defendisse plures viduas quæ mortuo marito infra annum, non petierunt tutorem filiis suis: quæ tunc debeant priuari hæreditate filiorum iuxta.l.sciant.C.de legi.hęre.nam secundum ipsum Bartolum ipsę habent vltra annum etiam nouẽ dies infra quos non tenent exire domum, & ire ad iudicem. Accedat.§.penult. in autenti.vt cum.de appel.cog.& Iason in.l.in fi.de in ius voc.ff.

Quis debet habere claues

V. Article.

Si a femme noble ou roturiere auoit este promis douaire cõuentiõnel, suppose que icelluy douaire ne soyt aduenant. Si ne peult elle demãder autre douaire a l'heritier du decede: mais sil excede le douaire coustumier,il sera reduyt au douaire coustumier.

¶Sed quid si habeat castrum in doerium, quòd sit limitrophum,an poterit vidua compellere homines ad custodiam illius castri? Diceres, quòd sic dictãte. Sed aduerte ad id quod scribit Iason in.l.his verbis.in.l.diuortio.§.impẽdia.solu.matrimõ.ff.quòd ad custodiam fortalicij,vel serarij existentis in ciuitate,comitatu tenetur dominus ad tales expensas tempore pacis & guerræ, non autem homines: idem pulchrè tenet Angel.in.l. turres.de ope.publi.C.& dicit Iason se alibi nõ legisse:& sic habuisse de facto in quęstione porrecta ex pedemontibus.

Quis teneatur facere excubias.

VI. Article.

Et si la femme noble ou roturiere estoit par les pere ou mere, ayeul, ou ayeulle de son mary promis & assigne douaire conuentiõnel, & le mary precedoit sesdictz pere & mere, ayeul, ou ayeulle: en ce cas ladicte femme prendra son douaire sur les heritaiges de son mary. Scauoir est la noble,la tierce partie.Et la roturiere, la moytie des choses roturieres, & la tierce partie des choses nobles escheues en tierce foy.Toutesfoys si lesdictz heritaiges dudit mary decede ne pouuoiẽt porter tel ne si grãt douaire comme le cõuentionnel,ladicte fẽme se pourra adresser pource quil luy defauldroit dudit douaire conuentionnel a lencontre dicelluy desdictz pere ou mere,ayeul ou ayeulle qui auroient promis & assigne ledit douaire leur vie durãt tãt seullement.Et apres leur deces ce sera au choix & election de leurs heritiers payer a ladicte femme ledit douaire cõuentiõnel, ou luy bailler & asseoir douaire coustumier sur telle part & portion des heritaiges de celluy qui auroit assigne ledit douaire conuentionnel,que ledit defunct eust peu auoir par heridite, sil eust suruescu & succede a celluy qui ainsi auroit assigne icelluy douaire.

¶Sed quia de dotario conuentionali fit mentio in textu&: vt sane intelligas,pono tibi exemplũ familiare in practica,Gayus accepit Bertham in vxorem cum pacto doerij conuentionalis,videlicet vt post mortem ipsius Gayj,mulier Bertha acciperet fructus cuiusdam Coloniæ:illa porro Colonia est tantum fertilis, quòd bis fructificat in anno:mulier extincto viro suscepit fructus primos,vult nũc meriti secundos,an sit ipsa audienda? Videtur ꝙ tantũ debeat habere primos per illud qđ dicũt doc.in.§.quod in anno in.l.diuortio solu.ma.ff.vbi dicũt ꝙ si aliquis habẽs viridariũ quod ꝓducit bis in anno vuas,& ipse ven-

diderit vuas viridarij illius, quòd tũc emptor habebit primas vuas, non secundas. ita dicit Ioan. de Imol. in. d. §. quod in anno. post Cy. per eundem relatum. ergo idem in proposito, vt scilicet mulier quæ ex conuentionali dote debet percipere fructus coloniæ, debeat dũtaxat primos fructus percipere. Secundo facit, quia lex disponens quòd soluto matrimonio maritus lucretur fructus, intelligitur de primis, nõ de vltimis nota. in. l. boues. §. hoc sermone de verb. signi. ff. l. dotis promissio ver. fi. de iur. do. ff. vbi dicit Bar. quòd sermo simpliciter prolatus intelligitur de primo no. etiam Imol. in. l. cum pater. §. qui ad certã de leg. ij. ff. glo. in. l. singulari eum qui Calendis de verb. oblig. ff. & Ioan. And. in regula sine culpa in. v. col. in mercurialibus vbi se resoluit quòd sermo simpliciter prolatus in omni materia intelligitur de primo actu facit. l. si socius pro filia pro soci. ff. quam allegat Iason. in. d. §. quod in anno. Vbi videtur notari, quòd si sint plures fratres, & sit pactum inter eos, quòd dos filiarum soluatur de communi, intelligitur semel tantum, nisi expresse aliter fuerit actum. Tertio facit, quòd notat Bald. in. l. fi. ij. col. de dot. pro. C. quòd stante statuto, quòd frater teneatur dotare sororem, quam semel dotauit, & casu fortuito perdidit ipsam dotẽ, non tenetur amplius dotare eam, quia statutum non intelligitur de duabus dotibus, sed de vna tantum. Item facit quòd no. Alexand. in consil. lxxxj. in tertio volu. incipiente lecto & discusso laborioso, col. xv. quòd si papa delegauit alicui, vt possit dare licentiã de alienãdo, aut dando in emphiteosim rem aliquã ecclesiæ: determinat ibidẽ, quòd intelligitur de prima vice tantum. Quinto facit glosella nota. in. l. si duobus in prin. de iureiurando. ff. per quẽ dicunt docto. quòd si quis promisit repręsentare aliquem malefactorẽ, si semel repræsentauit, est liberatus. & non tenetur amplius repręsentare nisi dictum fuisset totiens quotiens. Sexto facit quòd dicit not. Barto. in. d. l. dotis promissio de iur. do. ff. & in. l. j. ad. l. Iuliã maie. quòd si princeps fecerit securitatem vno bannito vel inimico regni veniendi, quòd intelligitur pro vna vice tantum, & nõ plus. Septimo facit quòd etiam determinat Barto. in. l. in hoc articulo de hære. insti. ff. quòd si fiat statutum aut proclama. quòd qui intrauerit muros inimici habeat tale præmium, vel si quis accipiat vexillum Florentinorum, intelligitur de prima captura tãtum. Octauo facit quòd decidit Barto. in. l. adultera. §. fi. ff. de adul. quòd quidam scholaris iurauit in manibus creditoris sui sine eius licentia non recedere antequam sibi satisfaceret. Si scholaris habuit licẽtiam à creditore eundi mutinam & reuertendi: si ipse deinceps reuertatur, non potest amplius redire. Nono facit quòd decidit Barto. in. l. eum qui Calendis de verb. oblig. ff. & in. l. cum quid de an. leg. ff. quòd si testator relinquit in testamento fratribus minoribus in festo sancti Francisci vnam pitantiam: intelligitur semel, & de prima tantum. Decimo facit quòd determi. Bal. in procem. decre. in. vij. colum. vbi dicit quòd si testator in testamẽto mandauit bona sua distribui in maritandis mulieribus pauperibus, & sic ordinauit executores, licet sic indistincte disposuerit, & si essent aliquæ mulieres viduæ pauperes ac egentes, non possent executores aliquid ipsis dare, quia dispositio intelligit̃ de primis nuptiis, non de viduis. & sane istud est mirabile dictu. Vndecimo facit quod determinat idem Bald. in. l. j. C. de fruc. & lit. expe. quòd si sit statutum, quòd si malefactor confiteatur delictũ, remittetur sibi media pars pœnę. si ipse malefactor primo negauit, postea confitetur, non habebit remissionem statuti, quia statutum habebat locum in prima vice. Duodecimo facit quòd not. ipse Bal. in. l. fina. columna. iij. C. de iudic. vidui. quòd si testator sub nomine appellatiuo relinquat vxorem dominam massariam & vsufructuariam, & cõdito testamento ante ipsum testatorem moriatur ipsa vxor, & testator accipiat secundam vxorem, quòd istud testamentum non extenditur ad secũdam vxorem. Tertiodecimo facit quòd not. Bald. in. l. licet. C. de loc. & condu. in. iiij. quæstione, quòd si aliquis conduxit molendinum destructum cum pacto reficiendi, intelligitur de prima refectione. Decimoquarto facit, ꝙ si princeps facit ordinamentũ propter aliquam publicã lætitiam, vt quia natus est sibi filius, & fecit ordinamẽtum publicum vt incarcerari relaxentur: id intelligitur de prima incarceratione: quia si rursus incarceretur, non relaxabitur amplius. Et sane ista sunt quæ ꝓ hac parte possunt adduci, quę cumulauit Iason in. d. §. in anno. Et. xv. facit adhuc quod no. idẽ Bald. in. l. si vt proponis. C. quomodo & quando iudex, quòd si alicui sit data potestas arbitrandi, intelligitur semel tantum. Stat ergo cõclusio ex prędictis, quòd sermo simpliciter prolatus intelligitur de primo. & pondera, quia ergo formaui quæstionem doerio conuentionali signanter, nõ in doerio consuetudinario hoc ideo, quia in dispositione legis vel statuti.

Sermo simpliciter prolatus de primo intelligitur.

VII. Article.

Douairiere doibt tenir en tel estat les maisons, vignes, & aultres heritaiges, cõme baillez luy ont este par douaire, & en vsera, reperera, & entretiendra les heritaiges cõme vng vsufructier, sans coupper ne extirper vignes, arbres fructuaulx, coupper truches & boys anciens, & non accoustumez a coupper, sinon que

ladicte

ladicte couppe se face pour reparer & a meliorer lesdictes choses de son douaire. Et si elle faict aultrement, elle perd son douaire.

Comme vng vsufructier, &c.

Ergo tenebitur reficere ædes, vt.l.vsufructu. legato in fi.&.l.hactenus de vsufructu.ff.modica enim refectio ad eam spectabit viso quòd cõsuetudo eã æquiparat vsufructuariç, vt.d.l.hactenus,& ad collectas,vt.l.quero de vsufruc.leg. ff.& apud Iulianum.§.hæres.ff.de lega.j.Attamen si collectio esset tanta, quòd æquiualeret perceptioni fructuum, illa nõ teneretur, sed dominus gloss. singularis in.l.qui concubinam.§. qui hortos de lega.tertio.ff.Barto.in.l.his verbis.§.idem testator de leg.iij.ff. Et idem de expensis pro refectione quod tene menti. Insuper dico, quòd viso,quòd consuetudo nostra æquiparat vxorem in doerio suo alicui mulieri vsufructuariæ, quòd ipsa mulier nõ poterit iniuriose,vt rebus sibi datis in doerio, quia scortum seu lupanar ibidem poterit tenere.l.si pendẽtes.§.j. de vsufruc.ff.iuncta glossella super verbo contumeliose.&.l.si cuius.§.fi.eo.tit.Immo nec ibidem de nouo poterit tabernam vel cauponam tenere, vt.d.l.si pendentes.§.j.de vsufruc. Et ꝙ taberna vel caupona sit vilis vltra scribẽ. adduco.l.fi.C.si emãcipium, ita veneat ne prostituatur. vbi eleganter dicit Bald.quòd illa videtur satis prostituta,quæ moratur in taberna vel caupona. Hinc est quòd clerici tabernas intrare inhibentur de iure cano.

Mulier q̃ŭo teneatur reficere &c.

Mulier nõ potest uti iiurio se re dotali.

Sans coupper truches,&c.

Vt intelligas textũ. *Truches* Gallice,vel Francè dicũtur trunci Latine:sunt ergo trunci ligna pedanea,vt refert Salyce.in.l.querela.C.ad le. Corne.de fal. in fi. & quòd mulier quæ reputatur vsufructuara non possit succidere ligna antiqua & glandifera probatur in.l.Item si fundi. §.fina.&.l.ex sylua, &.l.sed si grandes arbores de vsufructu.ff.

Si non que ladicte couppe se,&c.

Facit ad hoc dicta.l.ex sylua iuncta glo.super verbo in vineam de vsufructu.ff.l. arboribus in princi.eo.titul.

Elle perd son douaire, &c.

Supple declaratione facta instar vsufructuarij, non satisdantis qui ab vsufructu repellitur.l. hoc amplius.§.fina. de dam.infec.ff.gloss. in.d. l.hactenus de vsufruc.super verbo pertinet. Sed quid si rebus in dotem datis immineat impensa fienda,mulier dicit hæredẽ debere reficere,quia dicit ꝙ impensa est magna.hæres ex aduerso dicit ꝙ est parua:quero quando iudicabitur,in dubio magna vel parua vt cognoscatur an ad hæredem vel ad vxorem ipsa refectio immineat.R̃ñ. hoc esse arbitrarium:iudex enim arbitrabitur secundum valorem dotis & qualitatem personarum, vt in dicta.l. hactenus in gloss. Vel etiam posset dici in parua dote, quòd illa impensa est magna quæ excedit duos aureos articu.in.l.si oleum.§.finali de dol.malo.ff. Sed quid si domus indigeat tecto,vel coopertorio,mulier vult succidere grãdes arbores ad bardellum faciẽdum: hæres ex aduerso dicit, quòd mauult emere bardellum & conseruare grandes arbores suas,quid tunc erit? Breuiter, licet fructuaria prohiberi de iure non potest, quo minus reficiat etiam voluptatis causa, vt dicta.l.hactenus.§. Neratius.attamen credo hæredem satis isto casu audiendum ad conseruationem suarum arborum viuentium.

Quid erit in uidua in stupro uiuente post mariti mortẽ?

VIII.Article.

Femme qui se forfaict en son mariage soyt noble, ou roturiere perd son douaire.

Sequitur in textu.

Femme qui se forfaict,&c.

Hoc est de iure etiam cap.plerunque de dona.inter vir.& vxo. extra cum ibi nota.immo & dotalitium etiam perdit,ita id verum est.quòd si matrimonium pronunciaretur nullum propter consanguinitatem probatam. attamen propter adulterium adhuc illa perderet dotem, siue dotalitium propter intentionem,cum opere subsecuto:quia fecit quod potuit cap. nuper de big.& l.si vxor.in princip.ad.l.Iulia.de adulter.gloss. & scribent.in dicto capi.plerunque. De ista materia scripsi suprà articu.primo in prima notula in medio ipsius notulç, vbi ad plenum videas. Et nota insuper quòd vidua etiam propter stuprum petens dotem, ab hærede mariti potest repelli per exceptionem de fornicatione Bartol. & docto.in.l.penulti. C.ad.l. Iuliam. de adul. & stupro.

IX.Article.

Fille noble heritiere principalle de terre noblement mariee, ne peult auoir douaire sur les heritaiges de son mary, si par expres au cõtract de son mariage ne luy est enconuenãce.

Sequitur in textu.

Si par expres en contract de son mariage ne,&c.

Sufficeret tamen, quòd doerium esset sibi limitatum,puta ad centum libras annui redditus, quo ad vixerit, licet pecia sibi correspondens de doerio, non fuerit certificata, vel aliter expressa:nec est tantum extendẽdus iste articulus, cum sit iuris quodammodo correctorius ar.c.in nostra de iniuriis & damno dato extra.

Rubricella.

De duaire entre roturiers.

Premier article.

Femme soit noble ou roturiere, ne peult auoir dō & douaire ensemble. & si don luy est faict, se sera a son election de prendre lung a lautre.

Femme soit noble, &c.

¶Supple quando doerium & donatio procedūt à marito, quia si à marito doerium procedat: & ab alio donatio. tūc nihil est quod possit obstare vxori quin vtrunque consequatur, quia isto casu duæ causæ lucratiuæ non concurrunt circa idem, & vide scriben. in. l. si cum dotem. §. pater. ff. solu. matrimo. Attamen de iure mulier potest habere relictum & dotem ex viro. l. vna. §. primum itaque. C. de rei vxor. acti. & ita est glo. in ca. illud quoque. xxj. q. j. Quæro vir senex ac diues accepit in vxorem iuuenem, formosam ac mollissimam, vir post paruum temporis tractum obiit. Sed diu ante obitum ęgrotauit, petebat ingenti cum prece ab vxore medicum, vt sibi subueniret aliqua cum medella: mulier autem protrahebat de cras in cras mariti sui propositum. accedit inter moras quòd maritus moritur absque medico, mulier iuuenis petit dotem: hæredes viri replicant eam dote indignam, eo quòd non subuenit suo marito quærendo sibi medicū, quærebatur quid iuris: dixit ipsam perdidisse dotem. Nam sicut dicūt docto. in. l. si ab hostibus. §. si vir vxorem solu. ma. ff. quòd maritus occidens vxorem, nō debet habere dotem ex pacto, vel ex dispositione statuti de dote lucrāda, quia nemo debet ex suo delicto præmiū reportare. j. relegatorū. ff. de rele. l. siue hæreditaria de neg. gest. ff. ergo idem in vxore cum vir & vxor non iudicantur ad imparia, & sunt correlatiua, vt per docto. in. l. j. C. de in ius voc. cum simili. Sed sic est quòd à pari procedunt, vel occidere aliquē, vel infirmum sine medico negligere. l. si seruum de verb. oblig. ff. & docto. in. d. l. si ab hostibus igitur. Concludendum, quòd illa mulier debet perdere doerium. Immo plus dicūt doct. ibidem quòd paria sunt nullum medicum adhibere, vel medicum imperitum conuocare. l. quòd si nolit. §. mancipiū, & ibi Ang. de edili. edic. ff. sicut paria sunt aliquid nō facere, vel vitiose, vel minus idonee. l. quotiens qui satisda. cog. ff. Item quòd mulier quę negligit adhibere medicū marito maxime petēti & locupleti, an perdere debeat doerium. Suadet ratio. quia ipsa est propter magnā proteruiam effecta indigna negligēdo adhibere marito ægrotāti medicum doctum. Sed sic est ꝙ indigni & odiosi nō cōprehenduntur in gratiis. l. testamēto centurio de manumis. testa. ff. Immo plus dicūt Bal. in. l. quod in vxorem. C. de neg. gest. & Raphael Cu. in. d. l. si ab hostibus. quòd si maritus non prouidet vxori in alimentis, vel aliis necessariis ita quòd vxor moriatur: tunc dote (vbi est pactum de dote lucranda) priuabitur.

A pari procedūt aliquem occidere, uel sine medico infirmum negligere.

II. Article.

Femme mariee a hōme roturier a droict dauoir sur les heritaiges demeurez du decez de son mary pour son douaire la moytie des choses roturieres, & la tierce partie des choses nobles escheues en tierce foy. Et ne court ledict douaire que apres la sommation faicte. Et semblablemēt de femme noble.

Femme mariee, &c.

¶Sed quæ est ratio, quare plus doerij habeat vxor plebeij quàm nobilis, cū mulier nobilis indigeat ingētiori & ampliori doerio, eo ꝙ habet maiores pompas manu tenere, & grandiores expensas facere quàm plebeia. Et quia nihil potest lucrari, nec honeste negociari, sicut alia non nobilis eget ampliori dote. Credo ꝙ si consuetudo ista bene gustetur, ꝙ mulier plebeia non habet maius, vt ita loquar, aduantagium, quàm habeat nobilis. nam & si media pars hęreditagiorū ruralium sibi pro doerio tribuatur: tamen considerandum est, quòd ista hæreditagia immobilia sunt semper sub magno deuerio, & cū magna renda possessa, quæ deueria ipsa vxor plebeia habet necessario soluere. igitur solutis rendis & omnibus deductis, ipsa nō reperitur communiter habere vltra tertiam partem. Sed non sic est in muliere nobili, quia & si non habeat in nobilibus nisi partem tertiam, tamen communiter ista bona nobilia non tenentur sub grosso deuerio, sed cōmuniter sub homagio simplici, vel ligio, vel aliquo nobili deuerio, vbi non est magnum dispēdium. An autem mulier pro doerio teneatur facere homagium, vide quæ notantur supra titulo *De rachaptz & uentes*. arti. xij. Nunc intēdo hanc dotium materiam explicare, ac summatim singularia in materia doctorum dicta attingere per quasdam scribentium conclusiones.

¶Prima erit talis, dos est intātum priuilegiata, ꝙ propter illā bona mariti sunt tacite pro restituenda hypotheccata, quod priuilegiū etiā transit ad quemcunque extraneum qui dedit dotem pro muliere cum pacto restituendæ dotis. ita Bar. in repe. l. post dotem in. vj quęstione prin. solu. matrimo. ff. Licet contrarium, & malè teneant Bal. & Ange. in. §. fuerat institu. de acti. & vide etiam Barto. in. l. j. in fi. penul. colum. solu. matri. ff. & doct. in. l. vnica. §. vt plenius de rei vxo. acto. C.

¶Secunda

❡ Secunda conclusio. Hoc priuilegiũ tacite hypothecæ, quòd pro dote datur ipsi vxori nõ spõsæ per verba de futuro tribuitur glo. in. l. eos. C. qui po. in pi. ha. Barto. in. l. ij. de pri. cre. & Angel. in. d. §. fuerat. instit. de acti.

❡ Tertia. Tantus est matrimonii fauor, & dotis conseruandæ, quòd priuilegiũ tacite hypothecæ competat etiam in matrimonio putatiuo. Bar. & docto. in. d. l. si cum dotem. §. fi. solu. ma. ff. Bar. & Bald. in. l. j. in fi. C. de condi. ob causam dat.

❡ Quarta. Quanuis stipulatio non possit concipi nisi vtroque loquente. vt. l. j. de verb. oblig. ff. tamen fauore etiam hæc stipulatio quæ tamen ficta nuncupatur locum sibi in multa vendicet. ita Ioan. Fab. in. d. §. fuerat. & Bartol. in dicta. l. j. solut. matrimo. ff.

❡ Quinta. Mulier habet tacitam in bonis mariti pro dote sua hypothecam, & præfertur omnibus creditoribus tempore anterioribus, tacitas tamen hypothecas, non autem expressas habentibus. hæc est docto. communis senten. in. l. assiduis. C. qui poti. in pig. habeantur.

❡ Sexta. Hoc tacite hypothecæ priuilegium, licet locum habeat in dote effectualiter per soluta, non tamen in dote confessata. glos. & ibidem Bald. in. d. l. assiduis. licet Bartol. ibidem dicat, quòd communiter contrarium obseruetur, dummodo renunciatum sit exceptioni non numeratæ dotis. Vel tempus hanc exceptionem opponendi effluxũ fuerit quod sequitur Pau. de Cast. in. l. si maritus publico iudicio. solut. mat. ff. Et licet hæc opinio forte propter authoritatẽ Bart. in practica teneretur: attamen pręcedẽs forte de iure verior crederetur. Et sic esse in hoc passu dicendum, vt videlicet, mulier præferatur in dote solũ confessata omnibus creditoribus mariti tacitas hypothecas habentibus, de quorum credito & debito nõ constat actualẽ numerationem. Sed vbi creditores probarent de vera & actuali numeratione, præsertim cum habeant causam onerosam, credo hoc casu in æquitate & iusticia, mulierem in dote confessata non esse eis præferendam. pro hoc Iaso. l. fin. §. licentia. C. de iure delibe. & Bald. in. d. l. assiduis. & Angel. in. d. l. j. solut. matrimo. ff. & Bald. in. l. generaliter. C. de non numera. pecu.

An priuilegiũ uẽdicet locũ in dote cõfessata.

❡ Septima conclusio. Maritus potest expellere vxorem, ex quo pater vxoris non dedit sibi dotem, quia maritus nõ debet habere vxorem sine dote. xxx. q. v. nullum. Bal. in. l. si donaturus. de condi. ob causam. ff. & idem Bald. in. l. quod in vxorem. C. de nego. gesto.

❡ Octaua. Patre dotare filiam renitente, potest filia etiam inuito ipso se dotare de bonis patris, præsertim si faciat cum authoritate iudicis, quo casu pater ad consentiendum compelletur. Bal. in. l. fin. C. de do. pro. Et si pater haberi non potest, iudex constituet dotem ipsi filiæ. Bartol. in d. l. j. solu. matrimo. ff.

❡ Nona. Si filia habeat aliunde bona aduentitiata, & pater dotando eam expresse dicat, quòd ipse dotat eam de illis bonis aduentitiis, adhuc tamẽ præsumitur dotasse de suis vbi ipse est fœlix & locuplex. docto. in. l. obligamur. de act. & oblig. ff. & d. l. fi. de do. pro. C. quia cũ pater ad dotandam filiam teneatur, non releuat ipsa protestatio quam facit, quod intendit dotare de bonis aduentitiis. vt in simili per Bartol. in. l. non solum, §. morte. de ope. no. nunci. ff. vbi loquitur de protestatione. doct. in. c. cum Martinus Ferrariensis. extra de constitu. & etiam quia in his quæ certo modo disposita sunt, & determinata à lege, protestatio nihil operatur. Bart. in. l. Nensennius Apollinaris. de neg. gest. ff. Sed sic est, quòd ex determinatione iuris pater filiã dotare tenetur. ergo eum non releuat protestatio.

Pater pҫsumitur dotasse filiã de bonis pater nis.

❡ Decima. Licet mater filiam regulariter dotare non teneatur. l. mater. C. de iu. do. tamen vbi mater esset diues, & pater esset inops, non habẽs vnde posset dotare, tunc mater filiã dotare compelleretur. Bartol. & Bald. in auten. res quę subiacent. C. communia. de leg. Bartol. in. d. l. mater. de iu. do. & Ludo. Roma. in. l. j. solu. mat. ff.

Mater diues tenetur ad dotandã filiam.

❡ Vndecima. Quanuis filiã pater dotare teneatur, tamen vbi filia esset ingrata, dotare non vrgeretur, quia ingratitudo tollit debitũ naturæ. §. optime. in autenti. de nupt. Bald. in. d. l. fi. C. de do. pro. Imol. in. l. post dotem. solu. matrimo. ff.

Filia nubẽs indigno uiro, etiamsine patris ascensu, tamẽ dotãda est.

❡ Duodecima. Vbi filia accipit maritum vilem aut indignum, pater ipsam dotare nõ compellitur. Bal. in. l. fi. C. de sen. quę pro eo quod interest profe. Ludo. Ro. in ru. solu. ma. ff. allegatur. l. iij. §. si emancipatus filius. de contra. tabu. ff.

❡ Decimatertia conclusio. Si filia nubat digno viro, quanuis nupserit sine consensu patris, dum tamen non contra patris volũtatem, tunc pater eam dotare tenetur. not. in. c. hoc sacramentum. xxxvj. quæstione. ij.

❡ Decimaquarta. Licet dos sit multum priuilegiata, non est tamen illa pia causa nisi à pietate processerit. Barto. in. l. cum his, §. si mulier. & ibi Ias. de cõdi. indebi. ff. Aduerte, quòd vt propter adulterium mulier dotem perdere debet, ita vidua propter stuprum. Insuper dico, ꝙ etiam contra corruptores vxoris maritus potest agere pro vxore corrupta. Ioan. Fab. Ioã. de Plat. Iason & Angel. in. §. omnes autem. in fi. instit. de acti. Et ibidem Nicolaus de Neapol. ponit quæstionem quæ secundum Iason. aurea est. Aliquis pater habebat filiã quę erat formosa, nec non bonis moribus ornata, adeo quòd eã bene & honeste collocasset pro trecẽtis libris in matrimonio. Aliquis scholaris eam corrupit, ita quòd oportet patrem expendere pro ea maritanda pro sexcentis aureis, cum teneatur eam maritare secundũ conditionem personarum, & qualitatem patrimonii iuxta. l. si filiæ. de legat. iij. ff. & l. final. de dot. pro. C. & autent. sed quanuis dos. C. de rei vxo.

Corruptor uirginis qua pœna tenetur.

acti. nunquid in ista actione vtili filiæ corruptæ quã pater potest intentare pro filia corrupta veniat illa æstimatio, & dicit quòd sic, cum in hac actione veniat omne damnum. Immo plus dicit Iason, quòd iste corruptor virginis non solũ tenetur ad illã æstimationẽ, sed etiam tenetur plene dotare filiam corruptam. & vbi pater vellet filiã corruptori collocare in matrimonio, teneretur corruptor illam accipere. allegat cap. primum extra de adult. & sic consului crebro, quia text. videtur in dicto capitulo primo.

De bailz.

Premier Article.

Entre gens nobles, le bail des mineurs viẽt a pere & mere, seulemẽt pour le bien, faueur, & aduantaige du mineur, & de la chose publicque, autrement cherrõt lesditz mineurs en tutelle ou curatelle, qui sera baillee par iustice, par election des parens & amys diceulx mineurs, pour en rendre compte & reliqua ausditz mineurs, & en iustice, eulx venuz a leur aage. Et si la mere se remarie, elle perdra ledict bail, & dure ledit bail du masle iusques a dixhuyt ans accomplis. Et de la fille iusques a treize ans accompliz. Et ne pourront lesditz bailz ceder ne trãsporter leurdit droit de bail.

Pour le bien & faueur, &c.

¶ Sed vbi est iste fauor minoris, cum pater aut mater fructus durante baillia lucretur? Respon. quòd immo est fauor magnus, quia baillia suscepta, ipse baillistra tenetur ad persoluenda debita minoris, quia.

Qui bail prend, quicte rend.

¶ Vt dicitur infra eodem articulo fina. *Et de la publicque.* Dic, quòd est fauor pro republica magnus, quia per bailliã quam habet pater vel mater, bona ipsius pupilli melius conseruantur, augmentãtur, & diriguntur. Tum primo, quia minor, vt dictum est, quictus redditur. Tum secundo, quia iterum ad minorem, bona quæ lucratus est pater vel mater, pro baillia reuertuntur, cum pater vel mater moritur: quia quicquid pater vel mater balliæ occasione sibi acquisiuit, lucrifecit, adhuc ad filium reuertitur, ipsis defunctis: & sic euenit, ꝙ filius sine debitis: sed quictus inuenitur, & iterum bona balliæ ad ipsum successionis iure deuoluũtur. Hinc fit vt ditissimi minores reddantur, reperiantúrque, & reipublicæ interest locupletes sub se habere subiectos, & in hoc est reipublicæ fauor.

Cherront en tutelle.

¶ Scilicet, cum sint infra annos pubertatis.

Ou curatelle.

¶ Cum sunt suprà annos pubertatis, & vsque ad xxv. annos.

Par election.

¶ Ista electio fit mediãte iuramento eligẽtium, & intellige consuetudinem vt fiat electio, & detur tutor datiuus vbi pater nõ ordinauerit testamentarium tutorẽ. nam dato testamentario non est opus hac electione. Sic intelligo, cõsuetudinem nostram, ne tendat ad correctionem iuris communis.

Des parens & amys.

¶ Nota, quòd consuetudo copulat ista duo, scilicet, *Parens & amys*. Et copula de iure requirit cõcursum vtriusq; copulati. Sed dico, quòd sufficit parẽtes euocari, nec de amicis solis vsquam practicauimus.

Eulz venuz a leur aage.

¶ Id est, post quatuordecim vel duodecim annos in tutella filii vel filię, & post. xxv. annos in curatella, seu cura.

Iusques a dixhuyt ans accompliz.

Quæ liceãt minoribus finita baillia.

¶ Sed cur tam variè, quare potius finitur filiæ baillia quàm filii? Potest dici, quòd filia sagacior præsumitur, ideo baillia citius soluitur in illa: vt in simili refert gloss. in. l. ij. C. de his qui ve. ęta. impe. C. Hinc olim & hodie potest citius q̃ masculus veniã ętatis impetrare. Nam plebeia posset impetrare veniam ætatis & suarum rerũ administrationẽ postquam decimumoctauum annum fuerit egressa, sed mares cum vicesimi anni metas impleuerunt. vt. d. l. ij. Et aduerte, quia & si de consuetudine baillia soluatur, & finiat post xviij. annum completum, in maribus tamen mares non poterunt post illud tempus res alienare sine decreto. res dico immobiles. Per hanc autem bailliam finitam datur eis solum rerum gerendarum authoritas, & paternam frugem, auorúmq; patrimonia gubernare. arg. d. l. ij. Sic nec tales res poterunt obligare sine decreto. vt. l. iij. eodem titulo. Erit ergo opus decreto, vsque ad xxv. annum, vt consuetudo nostra limitetur secundũ regulas iuris. alioquin restituerentur. Nec dicere debemus, quòd consuetudo per finitam bailliam voluerit concedere nobilibus liberam rerum distractionem, quia iam istud beneficium balliæ quod fuit nobilium gratia introductum, esset ipsis nobilibus contrarium & damnosum, quod esse non debet pro hac opinione mea adduco

duco text.in.l. si Rufinus.C.de testa.milit. vbi patet,quòd per beneficium non tollitur dispositio iuris beneficiatis, seu priuilegiatis ex alio capite competens. Sed aliàs quãtum ad materiam tituli,plerunq; dubitaui,vnde tanta licentia fuerit consuetudinis cõpositoribus attributa, vt disponerent super administratione rerũ minorum nobilium in tam paruo tempore.Scilicet,in mare post.xviij.annũ, & in femella post.xiiij. cum sit quædã species impetrationis veniæ quę summo principi videtur esse reseruata.Ergo videtur quòd super hoc consuetudo non potuerit disponere.Breuiter,istud dubium attigit Saly. in.d.l. ij.C.de his qui ve.æta.impetra.& quęrit sic.Statuto Pistoriensi cauetur vt legitima ætas tam in masculo quàm ĩ fœmina sit.xx.annorum.an tale statutum valeat, & videtur quòd non,quia solus princeps beneficium ætatis concedere potest.vt d.l.ij.ergo nõ populus,vel eius statutum. vt no. in.l.j.de iure aureorũ annul.C.&.l.fi. C.de legi.& constit.princi. Contrarium dicit ipse: ego consului,& ita confirmatum fuit hic per doctorem in Bononia & Florentia,quia regula est, vt populus possit sibi statuta cõdere.l. omnes. de iusticia & iure. ff. Nec casus iste reperitur exceptus igitur.ad.d.l.ij.C.de his quæ ve.æta.impe. Respõ.ipse,quòd cõcessio singularis veniæ ætatis est principi reseruata. Sed vniuersalis dispositio super legitima ætate non est ex hoc populo sublata.nam multa sunt prohibita in particulari quæ non in vniuersali.vt.l.in tãtum.de re.dubi. ff.in.§.vniuersitatis.&.l.in modicis. de contrahen.empt.ff.Et ex istis dictis sustinẽda est consuetudo nostra quæ disposuit super ætate & administratione rerum nobilium.Item quęro,quid prodest minoribus, vt baillia istis tẽporibus finiatur? dic,quòd tũc poterunt res suas gubernare, fructus lucrifacere, & sibi, & eorum vtilitati appropriare argumen.d.l.ij.Item poterunt legitime in iudicio stare.argu.l.si actor.de appella. C.& glossa in.l.ij.C.qui legi.persõ.stãdi hab. in iudi.& nota. Salyc.in.l.iij.C. de his quæ ve. æta. impe. quæ iura optime probant. Sed adhuc moueo altum dubium:nos dicimus, quòd poterit nobilis adolescẽs in iudicio stare:quid si lædatur vel forte contrahẽdo,an sibi subueniatur? videtur quòd non, præsertim si lædatur in contractu argumen.l.c.j.C.de his qui ve.ęta.impe. Contrarium opinor:verũ quia licet virtute consuetudinis possit negocia tractare in iudicio stare,& aliter quòd vendendo seu alienando contrahere, attamen si lædatur,poterit restitui, nec per consuetudinem restitutionis fauor perditur argumen.d.l.si Rufinus.C.de testa.mili.probo per ea quæ scribit Iaso.post Bald. per eum relatum in.l.patre furioso.ff.de his qui sunt sui, &c. vbi dicit,quòd quando dicitur,quòd episcopalis dignitas soluit ius patriæ potestatis,ꝙ illud est verũ vbi patria potestas esset contra filios.Hĩc dicit,quòd si statuto vel consuetudine caueatur, quòd si quis decedat non relicto aliquo filio in potestate, quòd tunc princeps sibi succedat exclusis agnatis,quod tamẽ si decesserit relicto filio episcopo,& sic relicto filio non in potestate constituto.Attamen nõ succedat princeps.Item comprobo per ea quæ scrib.Alexan. de Imol.in addi.ad Bartol.in.l.sub conditione.ff.de liber. & posthum.ꝙ quando dicitur, quòd monachus non est in potestate patris,sed abbatis:id verum esse,vbi nõ esset fauor monacho esse in potestate:quia tunc retinet iura suitatis.Et pro hac opinione mea accedat.l. quod fauore, cum sua materia.C. de legi. Et vide quæ scripsi satis cõcludenter in titu.*De emancipation.* arti.j. in.ij.colũ. versicul.Nunc aduerte.

Pulchra materia.

Ne pourront ceder ledict bail.

¶Simile dicimus de iure retractus,de quo puncto scripsi suprà titul.*De retraictz.*articul.Et de istis cessionibus aduerte,quòd contractus cessionũ ex quinque causis præsumuntur simulati.Primo,ex modicitate precii.Secũdo,quando in cessione nõ exprimitur titulus,vt quando dicit,cedo actionẽ,nec exprimitur pro qua causa. Tertio, quando cessio est pro parte vendita, & pro parte donata.Sed isto tamẽ casu admittitur cessionarius vsque ad quãtitatem quam exbursauit, & in reliquo perditur actio.Quarto, quando res vel actio cessa pure vẽditur, tamen precium non soluitur nisi pro parte, & de reliquo confitetur se recepisse. Et quinto, quando dicit se donare propter benemerita quę nõ sunt.Isti tamẽ quinque præsumptionem simulationis casus,non habent locum inter cohęredes,legatarios,& fideicommissarios,ac inter bonorũ socios.Ita docto. in.l.per diuersas.C.mandati.Panor.in.c.fin.de aliena.iudi.mutan.cau.fac.& per Specu.in titu. de cessi.acti.

Quibus modis cõtractus cessionum dicantur simulati.

II.Article.

Et si succession directe ou collateralle, aduient audit mineur durant ledit bail, ladicte successiõ appartiẽdra pour le tout audit mineur, sans ce que ledit bail ayt aucũ droit.Toutesfoys il aura ladicte administratiõ de ladicte succession, tãt de meubles que des fruictz de limmeuble, a la charge den rẽdre compte & reliqua audit mineur, ou son curateur luy venu en aage.

Directe ou collateralle,&c.

¶Vt puta, quia auus minoris qui superuixerat, moritur.

Ou son curateur,&c.

¶ Isto sane casu quærendus est curator minori, etiam baillia finita. Alius est casus specialis, vt sit curator dãdus cum baillistra in arti.vj. infra eodem titulo. Aliàs autem non est cogẽdus minor curatorẽ accipere.§.item inuiti.cum ibi nota.de curatori.institu. Sed,vt dixi in præcedenti articulo, poterit iuridice bona administrare. Si tamen læduntur,poterunt restitutionem petere, & hoc planum est.

III.Article.

Et sera tenu ledict bail laisser les mestairies garnyes de bestial,& aultres meubles necessaires a agriculture, ledict bail fini ainsi quil les aura trouuez.

¶ Vide quæ sum scripturus infra articul.fina.

Ainsi quil les aura trouuez.

¶ Sit ergo cautus baillistra, vt faciat inuentariũ in principio bailliæ suæ,ne filius baillia finita ab eo infinita petat.

IIII.Article.

Le bail faict les hommaiges,& recoit les hõmaiges de ceulx qui sont a entrer en hõmaige, & non de ceulx qui sont en hommaige parauant ledict bail aduenu, & semblablement les tuteurs,ou curateurs.

¶ Sequitur in textu.

Le bail faict,&c.

¶ Sed de iure feudorũ minor.xiiij. annis,& sic impubes fidelitatem facere non cogitur donec venerit in maiorem ætatem. Feudum tamen retinet, & si quis decesserit filio impubere relicto, fidelitatem nec ipse nec alius pro eo facere cogitur.vt in.§. si minori.in titul. si de feudo contentio sit inter domi.& agna.vasallum in vsibus feudo.at vbi quis esset pubes,tenetur infra annũ & diem à domino inuestituram petere nisi iusta ex causa impediatur. vt in consti. imperialem.§. præterea, si quis in feudatis. de prohibit. feudi aliena. per Fredericum. & ibi vide late per feudistas. Sed hodie ex consuetudine qua regimur, baillistra tenetur fidelitatem facere,non distinguendo an pubes sit,vel impubes minor. Et iste minor seruiet suo domino per baillistram, & sic per substitutum,quòd nouum nõ est.vt in.§. firmiter.etiam in eadem cõstitutione imperialem. Ad alias articuli partes quibus dicit̃, quòd baillistra recipit homagia antiquorum feudatariorum id nouum nõ est. Cum minor ipse talia homagia recipere posset de feudo veteri. Nam tũc nihil alienat, sed maiorum suorum factum confirmat.vt in.c.inuestitura auté.in prin.per quos recipiatur, & hoc de iure feudorũ.Sed hic baillistra recipit homagia pro minore in illis qui in fide iam intrarunt,quòd fieri potest.vt eo. tit.§. sed vtrum. & licitũ est minori recipere per aliũ, quod per se sibi non licebat. facit.l. quisquis.C. de episco.& cleri.&.l.nihil.solut.matrimo.ff.

V.Article.

Bail a attente dheritier,en actions reelles & petitoires intentees contre luy,ainsi quil est contenu es stilles au chapitre des delaiz ordinaires.

¶ De isto termino vide infra articul. sequenti.

VI.Article.

Delay de attente dheritier qui est introduyt en faueur des mineurs de noble condition sera donne au bail quant ledict mineur sera poursuyuy en action reelle & petitoire de tout son bien & succession, ou de la principalle maison & seigneurie a luy aduenue a cause de la succession de ses predecesseurs, auquel cas il ne pourra estre poursuyuy iusques a ce que ledict mineur soit en aage de puberte.Cestassauoir,la fille de.xij. ans, & le filz de. xiiij. ans. Auquel mineur sera pourueu de curateur auecques ledict bail,quãt a la poursuyte ou deffence desdictz prochains parens dicelluy mineur,tant en ligne paternel que maternel a ce appellez,& en tous aultres cas.& aussi sil ny auoit proces cõteste par celluy ou ceulx ausquelz il succede,& fust il question de toute ladicte successiõ, ou de la principalle maison,il pourra poursuyuir,& estre poursuyuy,en luy faisãt pouruoir de curateur, auecques ledict bail, cõme dessus,& lequel bail sera cõtraint faire les fraiz & mises desdictz proces.

¶ In hoc articulo videtur esse mihi introductũ, quasi quoddam edictum Carbonianum, quia vt hic vides, si filio impuberi moueatur quæstio hæreditatis vel principalioris domicilii, ista quæstio

stio mandatur differri vsque in tēpus pubertatis. Simile in Carboniano hoc dempto : quod impubes satisdare tenetur cū sibi & status,& bonorum hæreditatis quæstio mouetur, vt.l.prima. C. de carbo.edict.&.l.j.ff.eodem. & hoc cum filius non fuerit institutus, haberet secundum tabulas not. in.l.j.§.Pomponius.eod.titu.ff.Sed de iure, vbi sola bonorum controuersia filio impuberi mouetur, illa nullatenus differetur ex carboniano. nota.in.d.l.prima si quis filium de carbo. edict. ff.& in.l.j.eo.titu.C.in glo.verbi secundum formam. Et ideo videtur rigorosus articulus & nimium fauens minoribus. Sed dic cū impe.quòd euenit, vt interdū quis vtatur rebus alienis.l.fin. C.de carbo.edict. Et aduerte, quòd articulus noster nō est expeditus, sed ad curiā sicut alij multi remissus.ideo vide quę scripsi de his & similibus non expeditis & accordatis in arti.i.suprà titul. *De donaisons faictes entre gens roturiers* . Sed stante articulo nostro. Quæro an ipse illo durante, quod filio non potest moueri quæstio hæreditatis, an baillistra filij poterit debita illius hæreditatis exigere à debitoribus. pulchra est quæstio. & forte posset dici quòd debita recipere posset à volētibus:& quòd possessorio agere posset, sed ab īuitis debitoribus petere, vel petitorio agere, tunc non faciunt no.per glo. Cy.Bald.& Saly. in dicta.l.j.C.de carbo.edict.

VII.Article.

Bail ne recoit adueu, & aussi ne le baille.

¶ Vide quæ dixi suprà artic.quarto.

VIII.Article.

Le bail faict les fruictz siens des heritaiges & reuenuz du mineur tāt quil est en bail, aussy recueille les meubles, ainsi que dessus a la charge dentretenir lestat dudict mineur des reparations de ses heritaiges & de payer & acquicter les debtes personnelles & arrerages de rēte,& autres charges contenues esdictz stilles audict chapitre de laiz ordinaire : car qui bail prent, quitte rend.

¶ Quæro intra quæ tempora vidua teneatur acceptare bailliam filij sui. Dicunt quidā, quod illa tenetur declarare infra quadraginta dies. Oppositum credo. nam ad minus habere debet quinquaginta dies à tēpore notitię mortis viri. not.in.§. qui autem excusa. se volunt.insti.de excu.tu.vel cura. si tamen ipsa vidua moratur infrà centesimum lapidem. At vbi baillistra vltra cētesimum lapidem moraretur, tunc sibi prouideretur secundum notata in dicto.§.habebit ergo tempus iuris postquam non habet aliquod tempus consuetudinis. Item adhuc probo quòd non teneatur eligere bailliam infra quadraginta dies, quia si ipsa vellet repudiare, teneretur libellum excusatorum coram iudice præsentare glo. & docto. in.d.§.in verbo excusare cum iuribus ibidem allegatis. Sed sic est quòd de consuetudine nostra vidua nobilis aut plebeia non compellitur egredi domum mariti defuncti, nisi quadraginta diebus elapsis ac morte mariti, vt in titul. *De douaire de femme noble*.arti.iiij. Ergo sequitur quòd infra dictum tempus ipsa non posset commode excusationem proponere igitur.

De tuteurs & curateurs.

Premier article.

Entre gēs coustumiers les enfans mineurs estās soubz laage puberte. Cestassauoir les masles soubz laage de quatorze ans, & les fumelles soubz laage de douze ans. Apres le deces de leur mere demeurent,& sont en la tutelle naturelle & gouuernement de leur pere qui a droict de prendre le reuenu & esmolument des heritaiges desdictz mineurs, seullement a la charge de les nourrir, alimenter, & querir leurs choses necessaires. Et de payer les charges de leursdictz heritaiges. Et pareillement lesdictz mineurs apres le deces de leur pere cheent en tutelle naturelle de leur mere qui a pareilz droictz & charges que dessus.

A droict de prendre,&c.

¶ Hæc est consuetudo iuri optime quadrans. pater enim in bonis filij habet vsumfructū: de qua materia, quia trita est, vide per doc.in.l.j.de bo. quæ libe. & per Ioan.Fab. in.§.igitur per quas perso.nobis acqui.& Barto.in.l.placet de acqui. hære.ff.& ibibem per Alexā. Pater enim habet vsumfructum in aduenticiis, & quanuis in filiis Francigenarum (qui prorsus sunt absoluti) vt inquit glo.institu.de pa.po.§.ius autem potestatis. & Alexan.de Imol.in.d.l.placet de acqui.hęre. in addi.ad Barto.in.l.fi.C.de inoffi.testa.pater vsumfructum nō habet, vt tenet dictus Alex.in d.l.placet. Tamē pater habet cōmoditatē illius

iuris vsufructualis allegatur ad hoc.l.plenum.§. quẽquam.&.l.filiofamiliâs in fi.de vsu. & habi. ff.ita etiam firmat.do.Nicol.Boe.in gloss.consuetudinis Bituri.§.iij.titu.j.vbi te remitto gratia breuitatis. & quòd pater habeat regimen & administrationem bonorum filij, firmant doct. Cy.Bar.Bal.Ang.Saly.& Alexand. in addi.ad Barto.in.l.j.C.de bo.ma.Nec etiam de iure tenetur pater præstare cautionem filio pro administratione bonorum.l.cum oportet.§.nondum autẽ.& ibi Bar.& Alex.in addi.de bo.quę libe.&.l.fi.§.vbi autem,& ibi Bal.& Saly.C.e.titul.

Pater nõ tenetur pro bonis filii cautionẽ p̃stare.

En la tutelle de leur mere,&c.

¶ Istud intelligo si mater nõ transeat ad secunda vota,in tempore enim viduitatis non reuoco in dubium quin vtatur istis iuribus.At si conuolauerit ad secundas nuptias non video,cur tutellæ officio fungi debeat, cum consuetudines declaratiuam interpretationẽ à iure recipiant doc. in.l.ij.C.de noxa.act.cũ similibus. accedat auten. sacramentum.C. quando mul. officio tuto. fungatur, & istud firmatur in articul.fi.eo.titul. Item dicendum si mater aliter luxuriata sit,vt latè per gloss.& scriben.in.d.auten.sacramentum. Nam mulierum natura est cogitare mala consilia.l.si pater.C.de sponsa.& arris sponsal.ibidẽ enim dicit imperator,quòd consilium earum laborat contra propria commoda. Item forte non esset inconueniens intelligere nostram consuetudinem,vt mater fungatur(patre deficiente)tutelæ officio vbi pater in testamentis non prouidisset de tutore:cum certum sit illam nõ esse testamentariis præferendam,vt in auten.matri.& auiæ.e.tit.Et aduerte quia licet textus noster loquatur de tutela,tamẽ idẽ dic in cura, vt scilicet mater possit cuca filiorum fungi paritate rationis,vt per doc.post glo.in.d.aũtẽ.matri & auię. Insuper intelligo cõsuetudinem nostram.vt scilicet patre deficiente mater sit tutrix filiorum & administratrix bonorum,vbi mater fuerit capax ratione ætatis:vt quia.xxv.annum excesserit. & tunc erit locus sequenti legitimo. vt per Bart.in d.auten.sacramentum. Limitanda est ergo consuetudo nostra loquens de matre tribus præcedentibus modis. Primo si non conuolauerit ad secunda vota:& ita dicitur infra articulo vltimo. Secundo deficiente testamentario tutore. Et tertio subsistente debita ætate. Absurdum enim esset aliter dicere.Tum primo quantum ad rationem primæ limitationis, quia si ita Iudaicè intelligeremus consuetudinẽ nostram vt mulier fungeretur officio tutelæ, cum conuolaret ad secundas nuptias,iam res infantum primi matrimonij perirent, vt experientia docet. Nam lex præsumit quòd pro secundo viro mulier excoriaret filios primi thori.l.lex quæ tutores.C. de administra.tuto.ista etiam sunt propria verba Barto.in.d.autenti.matri & aui.in.ij.colum. ver. præterea ista solennitas, quæ verba terrere debent vnumquenque sapientem virum propter illud verbum excoriaret. Tum secundo quãtum ad rationem secundę limitationis:est dicendum quòd si ita crude cõsuetudinem intelligeremus, vt mater excluderet testamẽtarium tutorem, esset dicere,quòd per subauditos intellectus fieret legum correctio: & quod peius est, quòd pater in extremis constitutus cognoscens forte mores incompositos ac peruersos vxoris suæ,non posset filiis suis prouidere, ac bonis illorum: & sic esset sine remedio filios in egestatem relinquere: quod incongruũ,imò leoninum est.Et quantum ad rationem tertiæ limitationis,scilicet vt consuetudo intelligatur in matre.xxv. annis maiore.Aliàs quòd sit locus sequẽti legitimo patet, quòd in ista limitatione est optima ratio,cui responderi non potest, nec scilicet mulier minoris ętatis, tum propter sexus fragilitatem, tum propter muliebrem volubilitatem, tum propter secundum sui viri luxuriam se filiósque suos perderet,ac illorum bona dissiparet. Nõ est ergo tam extendenda consuetudo, vt sine ratione, immo contra rationem tendat ad correctionem iuris. Sed est intelligenda, vt recipiat interpretationẽ declaratiuam à verbis iuris cõmunis. Et vbi statuto aliquid cauetur, quod etiam disponitur à iure communi, tunc statutũ recipit restrictionem, vt intelligatur secundum formam iuris communis,vt.l.ij.C.de noxa.acti.& scripsi suprà titulo primo huius voluminis artic.iiij.cum loquor de pulchra materia interpretationis statutorum in.iij.col.conclusione sexta.

Mater potest esse curatrix filiarum.

II.Article.

Et sera tenu chascun desdictz pere & mere suruiuant faire inuentaire par authorite de iustice des biẽs meubles demourez cõmuns les parens & amys desdictz mineurs, au lieu de la demeure du decede s'aucũs en ya appellez. Et s'il ne faisoit faire ledit inuentaire communaulte de biens aura lieu,& sera continuee au proffit,& aduantaige des enfans dudit mariage,si bon leur semble.

Et sera tenu &c.

¶ Hoc verũ nisi testator remisisset confectionẽ inuẽtarij:potest enim illam testator remittere.l. fi.& ibi scriben.C. arbi.tu. tamẽ isto casu iudex ex iusta causa potest recedere à volũtate testatoris confectionem inuentarij remittentis, vt per Bald.& Io.Fab.in.d.l.fi.C.arbi.tu.& idẽ Bald. in.l.fi.C. de iure deliberan.in.§. cũ igitur Bart. in.l.in confirmando de confir.tu.ff. Et aduertę: quia

Testator inuētarii cōfectionem remittere potest.

quia consuetudo illud non aperit ꝙ istud inuentarium est faciendum coram iudice ordinario. Bar.in.l.tutor qui repertorium de administ.tut. ff.& Io.Fab.& alij scriben.in.l.tutores.C.e.tit. licet secundum ipsum Fab.sufficiat de consuetudine si fiat corā tabellione vel graffario. Quod verum putarem si iudice iubēte faceret:alioquin nō video quomodo graffarius vel tabellio possit explicare quæ sunt iudici reseruata.l.instar obtinere.C.de iu.fis.lib.x. Quantum autem ad secundam partem articuli,vbi loquitur de societate seu communitate quę causatur ad vtilitatem pupillorum ob defectum inuentarij per partem vel matrem superstitē non facti,ego de istis cōmunibus latè dixi in titulo *De communaulte de biens.* articu.ij.vbi vide si placet.

III.Article.

Et laquelle tutelle naturelle ladicte mere pert si elle se remarie. & en ce cas les parens & amys prochains desdictz mineurs appellez, & par election & aduis diceulx ausdictz mineurs par iustice doibuēt estre donnez tuteur ou tuteurs,qui du faict de ladicte tutelle seront tenuz rendre compte & reliqua ausdictz mineurs en iustice eulx venuz a leur aage.Nō sic du pere qui ne pert point ladicte tutelle naturelle pour se remarier.

Si elle se remarie,&c.

¶Iste articulus est quasi iuridicus rationabilis & cum causa factus. quòd autem mulier trāsiens ad secūda vota, tutelam perdat filiorum est tex. rotundus in.d.auten.sacramētum,& ibi per scri. sed quid de sponsal. an mulier statim contractis illis tutelam perdat? Respon.Bar.in.d.auten.sacramentum.se putare quòd sic. vide Specul. in titulo de tuto.§.nunc dicēdum. & Bal.in.l.cum precibus de impub. & aliis substitutionibus.

Mulier ꝑpter sola spōsalia perdit tutelam.

Doibuent estre donnez,&c.

¶Hoc maxime ad postulationem matris:alioquin si filiis tutores nō petat,priuatur successione filiorum in pupillari ętate morientium.sciant l.& ibi docto.C.de legi.her.Bart.in.l.ij.§.quòd si pater. ad Tertul. & in.§.fi.eadem.l.docto.in cap.ex parte. de appel.cum simili. Et infra annum tenetur filiis tutores petere, si eis (vt supra dictum est) velit succedere:vt per Bald. Salyc. Angel.& Paul.de Cast.in.d.l.sciant.C.de legi. hæredibus. Aduerte tamen quòd licet dicatur, quòd mater teneatur filiis tutores petere, nullibi legitur quòd iudex teneatur suę petitioni obtemperare, & personā quam nominauerit in tutorem dare: quia & sit ipsius mulieris officium tuto.petere,iudicis tamen est explorare & deliberare:ita Bart.in.d.auten.sacramentum.versi. quæro an iudex.

Mater tenetur infra an. tutelam petere.

Non sic du pere,&c.

¶Habes hic partem non amittere filiorum tutelam per transitū ad secunda vota. Sed in puncto iuris contrarium tenent doc.scilicet Bald.in l.fœmi.C.de fœmi.nup.in autē.ibi posita.Paul. de Cast.in.l.mater.ad Tertullianū.C¶Sed pone quòd mulier transiuit ad secundas nuptias,& sic amisit filiorum tutelam tam iure quàm consuetudine:est ipsa forte per sex menses cum secundo viro:& tunc secundus vir moritur,an tunc ad tutelam filiorum redire possit? Profecto pulchra est hæc quæstio,& ad illam ponunt Specu.Saly. videlicet ipse Specul. ponit eam in titu.de tuto. §.nunc dicendum. & ipse Saly.in auten.sacramentum.C.quando mul.of.tu.fung.¶Et videtur primo quòd mater ad tutelam redire valeat.quia tunc cessat ratio prohibitionis, & consequenter eius effectus.l.generaliter.C.de episc.& cler.l. adigere.de iur.pa.ff.¶Secundo paria sunt à principio non esse:vel ad non essentiam deuenisse, vt.ff.de condi.siue cau.l.ij.ff.rerum amotarum. l.fina.¶Tertio tutela legitima casu amissa cessante casu redintegratur.l.si quis,siue sub conditione in fi.de testa.tu.ff.ergo,&c.¶In oppositum vero facit, quòd extincti non resurgunt neque resuscitātur.l.inter stipulantem.§.sacram.de verb. obliga.l.qui res.§.aream.de sol.ff.Secundo repudiata nō restituuntur.l.postquam liti.C.de pac. Sed mater nuptias secundas contrahendo videtur repudiasse tutelam. vt.l.ij.C. quando mul. tuto.off.fung.igitur. Et pro hac parte facit.l.j. in fi.C.de temp.appel.¶Breuiter ipse Specu.distinguit,aut res est integra:quia pueri nullum habent,tutorem:nec habere possunt,& tunc admittatur. Aut alium legitimum tutorem habent vel habere possunt, & tunc non admittitur. argu.ff. de procu.l.fœminis. &.ff.qui satisda. cog.l.fideiussor.in prin.&.l.vt gradatim.de mu. & hono.ff &.l.honor.§.fina.eod.titul.¶Sed mihi videtur quòd Cyn.bene fuit examinatus:nam dicit ipse quòd nunquam admittatur, quia durat suspitionis causa,quia potest in crastinum ad alia vota transire,quia in eadem specie delicti semel malus semper præsumitur malus.l.si cui.§.idem, de accu.ff.¶Et aduerte ad id quòd consuetudo dicit creandos fore tutores:vt scilicet tu iudex nō facias militem tutorem.nam miles armatę militiæ non potest esse tutor aut curator.l.militiæ qui dari tuto.& curat.poss.C.nec cęcus ex vtroque lumine.vt.l.luminibus.eod.titul.¶Nec creditor minoris:alioquin actionem perdit ¶Nec debitor eius alioquin solutione interim facta nō iuuaretur.vt in auten.minoris.eodem titu.¶Nunc quæro primo. Pone pupillum habere originem

An pater de iure trāseundo ad secūda uota tutelā perdat.

Quæstio.

in vna ciuitate,in alia vero sortitur ex accidenti domicilium,in alia autem habet vniuersum eius patrimonium,quis erit iudex cōpetens in dando tutorem? Cyn.examinat hanc quæstio.in.l.j.C. vbi pe.tu.& alij docto.ibidem,& tandē concludunt ꝙ ille erit iudex cōpetens,sub cuius iurisditione persona pupilli residentiam facit per text. l.magis puto.§.illud. de re.corū.ff. & sic est intelligēda.l.pupil.de tu.& cu.da.ab his.ff.Et nihilominus erit iudex competens iudex originis: ideóque si vterque ipsorum iudicum dederit diuersum tutorē,ille tutor præferendus erit in administratione qui prius datus fuerit secūdū ipsos docto.Et vbi de prioritate nō apparet,tunc præferri debet ille qui datus fuit à iudice originis. ar.l.libertus.§.præscriptor. ad municipa. ff. Et aduerte quòd in istis dationibus tutorū exigitur ꝙ tam tutor vel curator qui datur,quàm etiam is cui datur sit de iurisditione dantis.l.j.in fi.&.l. ius dādę.de tuto.& cu.da.ab his.ff.& per glo.in l.etiā.ff.de tutel.& vide Bar.in.l.pupillo.de tu. & cu.da.ab his. Secundo quæro an sicut testator potest remittere inuentarij confectionem,etiam possit remittere tutelæ redditionem:& facere tutorem analogistam.Et in hoc passu tenēt doctores quòd non:quia reddere rationem tutelæ,est introductum principaliter adulti vel pupilli fauore, ideóque absolute nō debet per testatorem remitti.arg.l.scire.C. vt in pos.leg. &.l.j.C.de vsufruc. Facit.l.nemo potest.de lega.primo. Et dicūt id probari in.l.quidam decedens.ff.de administra.tut. Quæro tertio quod remedium erit pauperrimis filiis pupillis, vbi pater illorū infatuatus blandimentis vxoris callide fecerit vxorem tutricem cum remissione inuentarij & analogistam. certe consilium erit(ne res pupillares cadāt in sinistrum) quòd iudex ex officio faciat descriptionem bonorum, sicut in simili dicunt doc.in.l.facultas.C.de iur.fi.li.x.& Bar.in.l.j. §.eligitur de ventre in possessionem mit.ff. Formo nunc de prodigis quæstionem talem. Nunquid ille qui est notorie & manifeste prodigus possit cōtrahere,obligare se,& bona sua alienare antequam sibi expresse interdicatur à iudice bonorū suorū administratio ? Pro parte affirmatiua scilicet ꝙ manifeste prodigus possit contrahere & de bonis, suis disponere antequā sibi à iudice interdicatur suorum bonorū administratio.tenet glo.in l.is cui bonis quā sequuntur Bar.& Paul. de Cast.ibidem & Bal.in.c.ex parte.de consue. Pet.de Ancha.& alij canonistę.in.c.ij.de testa. Et Paul.de Cast. & Alexan.in.d.l.is cui bonis: videlicet ꝙ ista est cōmunis opinio, ergo quòd ab ea non est recedendum secundū Io.de Imol. siue in iudicando,siue in consulendo.l.j.versi.& sane crebrior de offi.quæstio.ff.& per Bar.in.l. fi.de pœna iud.qui male iud.C.& quòd ista pars affirmatiua sit verior alia:confirmatur tali medio, quia si notorie prodigo fieret ipso iure interdictio administrationis à lege, frustra sibi fieret interdictio à iudice. Sed sic est ꝙ ars & natura nihil faciunt frustra.l.non cogendum.§.Sabinus.de procu.ff. &.l.qui bis.idē de verb.oblig. ff.ergo. Et pro hac parte Barto.in.l.is cui lege. de testa.ff.allegat text.in.l.tres.in fi.de admini. tut.ff. vbi licet quis sit manifeste prodigus:tamen valent gesta per eum antequam sibi interdicatur à iudice. Et parte allegat Iason alium textum,cui vix responderi potest in.c.veritatis. de dol.& contu.vbi apparet de prodigo prælato qui ecclesiam dilapidabat, sicut publica prædicabat fama. Et tamen dicit summus pontifex quòd potest administrare bona ecclesię antequā sibi interdicatur, & profecto ille textus vndecunque versus est, multum fortis pro communi sententia partis affirmatiuę.Et pro hac parte allego tex.in.c.fi.de accusa. & inscrip.extra iuncta gloss.ibidem posita. In contraria autem sententia quòd immo notorie & manifeste prodigo ipso iure interdicatur à lege bonorum administratio:nec requiratur interdictio iudicis. tenet glos.in.l.is cui.l.ff.de test.Alexan.in.d.l.is cui bonis.de verb.oblig.Ioan.Fab.in.§.furiosi. insti. de cura.Bal.in consil.cclviii.quod incipit quæritur an iuramentū notorie prodigi.Vbi dicit quòd huic opinioni multum applaudet ratio & æquitas naturalis. ꝓ ista parte adducit tex.in l.j.de cura.furio. & dicit Alex.quòd ibidem est verus textus pro ista cōtraria parte:si tamen nō cauilletur,& verum dicit si bene gustetur. Secūdo adducitur text.in.d.l.is cui.l.de testa.ff.& in §.furiosi.insti.de cura. vbi apparet quòd in illis iuribus per.l.est istis notorie prodigis interdicta bonorum administratio.Et si tu responderes quòd ille.§.furiosi in fi.videtur velle,quòd istis ex inquisitione solebant præsides in prouinciis dare curatores.tamen gloss. ibidem intelligit id verum in furiosis & dementibus. At prodigi ex lege duodecim tabularum curatores habent, vt ibidem dicitur.ergo &c. Ista autē pars tali medio confirmatur. nam notorium & sententia æquiparatur. Sed si esset lata sententia,non posset administrare : ergo eodem modo si sit notorie prodigus. Sed huic confirmationi respondent docto.primam partem tenentes,quòd illa regula quæ dicit quòd notorium & sententia æquiparentur,illa intelligitur quo ad aliquid declarandum, non autem quo ad aliquid inducendū aut prohibendum glo.in.l.sed & si possessori.§.item si iurauero.de iure iuran.ff.vbi melius,quòd notorium & sententia æquiparantur quo ad faciendum rem certam:sed non quo ad aliud quid vlterius disponendum vel prohibendum per textū in.l.si quis sciens.de contrahend.emp.ff. Breuiter omnibus digestis licet prima pars sit de iure fortior:attamen ista secunda est æquior in consciētia,& melior,pro qua adduco istud late. Verum est ꝙ si prodigus reuertatur ad sanos & cōpositos.

Testator nō potest cura. analogistam facere.

Iudex potest facere descriptionē bonorum.

Redeuntes ad sanos mores prodigo ipso iure euanescit curiæ datio.

positos mores, quòd ipso iure definat esse sub cura & interdictione bonorum.l. prima in fin. de cura. fur. ff. & Bart. in dicta.l. is cui bonis de verbo. obliga. ff. ergo eodem modo debet ipso iure fieri interdictio propter notoriam prodigalitatem : quia contrariorum eadem debet esse disciplina, vt.l. prima. de his qui sint sui, vel alieni iu. ff. & idem debet operari oppositum in opposito quod propositum operatur in proposito.l. hoc genus. de con. & demonstra. ff. Bartol. in.l. inter stipulantem.§. sacramen. de verbo. obliga. ff. & credo quòd ista pars sit verior in equitate: licet alia prima practicetur. Et tu qui tenes quod notoriè & manifestè prodigo sit interdicta bonorum administratio, antequã sibi interdicatur à iudice, istam partem limita subsequentibus notabilibus modis. Primo nisi ille notoriè prodigus, nondum tamen à iudice interdictus, contraheret in vsum manifeste prodigalitatis: nam tũc ille contractus non teneret, quanuis interdictio à iudice nondum facta fuisse per textum. in.l. si quis cum sciret. de vsuca. pro empt. ff. & ibi Barto. & docto. & istud sufficiat pro hac quarta questione.

Licitũ est iudici pro digo etiã nemine petente dare curatorem.

Quæro quinto. An sit licitum iudici nemine petente dare furioso & prodigis curatores. Respõ. Barto. in.l. autem. ex quibus caus. in poss. eat. ff. quòd sic. Refert & sequitur Ias. in. d.l. is cui bonis interdictum est. de verbo. obliga. Secus autẽ in pupillis vel adultis, quod est notandum.

Si nõ prodigo, ut prodigo curator detur, illa datio uires nõ sortitur.

¶ Quæro sexto. Quid si iudex interdicit alicui administrationem tanquam prodigo qui in veritate non erat prodigus, an valeat talis interdictio? Et credo in equitate, quòd talis interdictio non valeat, & hanc partem fouet gloss. in. d.l. is cui bo. & in.l. si putas. de peti. hæred. & in.l. iij. C. quando prouo. non est necef. & vtrobiq; Cy. Idem tenent Angel. Imol. & Alexand. in. d.l. is cui. Istam etiam partem tenuit Ioan. Fab. in. d.§. furiosi. de cura. insti. accedat.l. tutor. qui petitus de tuto. & cura. da. ab his. ff. vbi apparet dationẽ tutoris esse nullam, vel etiam curatoris quando falsa est causa adiecta : igitur idem in proposito nostro quicquid dicant ibidẽ scriben. qui loquuntur in rigoso puncto iuris.

Prodigus iurans in contractu obligatur iuramẽti occasione

¶ Quæro septimo, an prodigus cui est bonis interdictum iurans in contractu obligetur ad contractus obseruationem iuramẽti occasione? Tenet Barto. in. d.l. is cui, quòd non: & ista est legistarum communis sententia. & ibidem per scriben. contrariam sententiam tenent Ludoui. Ro. & Areti. in. d.l. & Anto. & Ioan. de Imol. in. ca. cum contingat. de iureiurand. Mihi autem videtur prima pars defensabilior. Secũda porro pars mihi videtur in conscientia securior eo præsertim quod sine detrimento salutis eternæ seruari potest. Et dicas quicquid volueris. nam nec Bar. nec omniũ doct. authoritas te à iuramento quod est diuini iuris seruare poterit.

En iustice, &c.

¶ Istud adeò verum est, quòd iudex debet esse calculator & condemnator in hac materia redditionis tutelæ, vel cure, vt.l. prima.§. officio de tutelis & rationi. distrahẽ. ff. &.l. ij. ff. vbi pupil. educa. debeant. Et coram iudice tutor, vel curator exhibebit inuentarium factum de bonis pupilli in quo erunt descripta data & accepta, seu recepta, quibus omnibus visis & diligẽter inspectis. Si repertum fuerit pupillum esse tutoris debitorem, condemnabit eum iudex : & si reperierit tutorem debitorem, similiter eum condemnabit.

¶ Sed quæro octauo, In practica quid erit si adultus qui est doli capax, differt rationem petere maliciose à tutore olim suo, & interim ipse tutor moriatur, vt postmodum vexet hæredes tutoris olim sui, qui non bene norũt misias ipsius defuncti tutoris? Dic quòd tutor debet denunciare ipsi adulto, quòd vult sibi rationẽ reddere, quòd sic obediens in hoc non fuerit, debet eum tutor coram iudice conuenire per quem iudicem cogetur rationem suscipere text. cum glo. in.l. fina. C. de vsuc. pupil. Item nota, quòd in hac redditione tutelæ vel, cure tutor, vel curator imputabit, & computabit pupillo, vel adulto quicquid impenderit in vtilitatem ipsius, vt.l. secunda. ff. vbi pupil. educ. debe. &.l. sumptus cum ibi tradi. C. de administra. tu. &.l. j.§. preterea. ff. de contra. iudi. tute. Et sufficit ipsi tutori, vel curatori à principio bene gessisse, vel pecuniam pupilli bene impendisse, licet euentus secutus sit cõtrarius l. iij.§. sufficit de cõtra. iud. tu. ff. Et si plures fuerunt tutores diuersi fori, à quibus ratio exigenda est, solet impetrari à rege vnus iudex coram quo omnes conueniantur, ne cause continentia diuidatur per tex. in.l. omnes tutores arbitr. tute. C. & sic quotidie practicatur. Est insuper quod quãdo sũt plures tutores, vel curatores, qui inter seipsos absque iudicis authoritate diuiserunt administrationem, quòd ista diuisio nihil præiudicat pupillo. Et quilibet tenetur in solidum ad totum damnum, siue etiam omnes gesserint, siue nõ, & hoc de rigore iuris. Tamen ex equitate quatuor eis beneficia competunt.

Plures tutores sub iudice cõueniũtur ne causæ continentia diuidatur.

¶ Primum beneficiũ est ordinis, & quando sunt plures tutores, vel curatores, & vnus tãtum administrauit: alij autem se non impedieruñt. ordo equitatis est, vt primo loco conueniatur qui gessit.l. prima. C. si tutor non gessit, &c.

¶ Secundum beneficium diuisionis. Nam licet de rigore quilibet istorum tutorum, vel curatorũ teneatur de per se insolidum, tamen si omnes tutores sunt soluẽdo, diuiditur inter eos pro rata: quia isto casu nihil interest minoris ex quo omnes sunt equaliter soluendo.

¶ Tertium equidem priuilegiũ, seu beneficium est cessionis, vt quando ex tribus tutoribus, vel

curatoribus vnus tantum est soluẽdo: alij autem nihil habent. Sanè si iste qui est soluendo, conueniatur, & soluet totum, potest petere à pupillo nunc maiore cui ipse tutor soluit, vt sibi actionẽ tutelę cedat, quam habebat contra contutores, quia esto quòd de præsenti nihil habeant in bonis, tamen si in futurum contingeret eos aliquid habere, vel fieri locupletes, posset ab eis repetere illud quod soluit pro eorum partibus. Quartum beneficium tutorum, vel cura. est vtilis actionis: quia si tutor qui erat soluendo soluit totũ, & non fecit sibi cedi actionem cõtra cõtutores: tamen habet à lege vtilem actionem sine cessione, nec tamẽ propter hoc remedium cessionis est superfluum, cum directè actiones quæ possent intentari nomine cedentis habeãt priuilegia multa quæ non competunt vtilibus secundum Bald. in. l. j. C. de trans. Item multę exceptiones possunt cõpetere contra vtiles actiones quæ non competũt cõtra directas. glo. in. l. emptor. C. de hære. vel ac. ven. glo. & Bar. in. l. j. & ij. C. de acti. & obli. glo. in. l. quotiẽs. & ibi Bar. de administra. tu. ff. ita tenent in effectu scriben. in. d. l. j. C. de trãs.

De emancipation.

Hõme & femme mariez sont tenuz pour emancipez.

¶ Licet matrimoniũ non sit vnius de modis soluendę patriæ potestatis, vt pater per iura communia: tamen vt hic vides matrimonium soluit apud Turonenses ius patriæ potestatis. Saltem filius vxoratus habetur pro emãcipato. Et istud facillime statutum fuit à conditoribus nostrę cõsuetudinis. nã apud francigenas patris potestas parumper est in consideratione. franci sanè tenent filios suos prorsus absolutos glos. & scribẽ. in. §. ius autem de pa. pote. institu. Licet de iure filius sit in potestate patris, nisi appareat, quòd fuerit emancipatus docto. in. §. præterea quoque emancipatione insti. quibus mo. ius pa. pote. sol. l. si vxorem. C. de cõdi. inser. no. in. l. j. C. de bo. ma. & l. fina. eodem titu. & l. prima. C. de bo. quæ libe. docto. etiam in. l. si longius. ff. de iudi. & l. prima. ff. de rei vendi. Adeò vt regulariter non possit filius sine authoritate patris in iudicio consistere, vt dict. l. finali. §. necessitatem. C. de bo. quæ libe. Istud autem vltimum fallit in his casibus singularibus. Primo, si pater & filius simul agant. Secundo, si in eodem instrumento sint obligati, ita abbas in. c. cum veteri de elect. extra faciunt nota per Ange. in. l. is qui hæres. §. fina. vbi etiam Paul. de Castro notat de acqui. hæred. ff. Tertio, si filius in patris pot. constitutus se de consensu patris obligauerit, si enim occasione dicti contractus, vel obligationis filius iste conueniatur, tunc patris authoritas isto casu non requiritur. Baldus in. l. tertia. §. sed vtrum ff. de minori. Quarto, si filius annis. xxv. maior in actione personali, vel causa criminali conueniatur, tunc patris authoritas non attenditur, nec agendo, nec defendendo patris assensus consideratur: faciunt tradita per Bart. & doc. in l. fina. de verbo. obliga. ff. Quinto fallit in causa spirituali no. in. c. si annum quintumdecimum de iudi. in. vi. Sexto generalius potest esse filius in patris potestate etiam constitutus in iudicio absque patris sui assensu, vel authoritate in omnibus rebus, aut in omnibus casibus in quibus patri nihil quæritur secundum doc. in. dicta. l. fin. C. de bonis quæ libe. & ponitur per Abba. in. c. ex parte de restit. spolia. Itẽ si filius seorsum habitet à patre per decem annos, vtputa stat filius de per se negociando, tunc præsumitur emancipatus. Bald. in. l. post mortem de adop. ff. & in. l. si filiusfamilias. C. de peti. hæred. no. docto. in l. Zenodorus ad Macedo. bene quadrant scripta per docto. in. l. prima. C. de testamen. vbi ponũt de teste seruo, qui communi opinione liber reputabatur. Aliàs autem in dubio semper præsumitur esse in potestate patris. firmat Iason in. l. si emancipati: vbi est tex. singu. & etiam ibidem ponunt Fulgo. & Alexand. de Imol. C. de colla. facit. l. si. filius. ff. de proba. Et est ratio quòd quis præsumatur esse in potestate patris, & non emancipatus: quia emancipatio est facti: & facta non præsumuntur nisi probantur. l. in libello. §. facta ff. de cap. faciunt tradita per Barto. in. l. fina. ff. de acqui. hæred. Istã tamen generalem regulam limita in casibus prænotatis. Vltra quos limita notabiliter illam regulam quòd filius præsumitur esse in potestate patris. istud enim limita, nisi filius esset in quasi possessione essentiæ sui iuris: nam tunc trãsfert onus probandi in aduersarium glos. l. Titia. in glos. fin. solu. matri. ff. Bart. in. l. is potest in. v. colum. de acqui. hæred. ff. vt quia filius seorsum habitauit à patre per decennium secundum Bald. in. l. post mortẽ de adop. & pro hoc bene videtur quadrare textus in. l. j. C. de pa. pot. ibi in tex. cum diu passus sis, vt patrissa. res eius agi, &c. Quæro, an si pater ingrediatur monasterium, filij efficiantur sui iuris, ita vt possint facere testamentum, & reliqua quę sunt existentiam sui iuris tangentia: dicunt doc. in. l. patre furioso. de his qui sunt sui, vel alieni iuris, ꝙ sic. Et etiã per ingressum monasterij filius à patria potestate liberetur glo. in. l. si ex causa. §. Papinianus. ff. de mino. Bald. in auten. ingressi. C. de sa. san. eccl. & doc. in. d. l. patre furioso. & Panor. in. c. in pręsentia. in. xviij. col. de probatio. exu. Imò monachatio est potens liberare filium à potestate diaboli. glo. singul. in auten. constit. quæ de digni. in verbo. occasione. per tex. in auten. de monach. in princi. Sed per sacerdotium, vel clericatum non liberatur filius à pa. pot. sunt enim filij quo ad temporalia: & si sacerdotes, vel clerici sint in patria potestate. ita Innocen. & docto. in. c. indecorum exu. de ęta. & qual. facit

Filius in dubio p̃sumitur esse in potestate patris.

cit

cit auten.presbyteros.C.de epi.& cleri. &.l.sacrosanctę.& ibi Bald.C.eod.vbi habetur, quòd clerici dicuntur habere peculium. Ergo sequitur ꝙ non sunt sui iuris,vt.l.fina.C.de inoffi. testa. & per scriben.in ca.qui nos de testa.pulchrè per doct.etiam in dicta.l. patre furioso. Nunc intro declarationem nostri textus. nam hic dicitur, ꝙ filij vxorati tenentur pro emancipatis, id intelli ge eatenus quatenus patria potestas esset contra filios, sed eatenus quatenus pa. po.esset pro filiis,tunc dicerem filios non haberi pro emancipatis. Probo per ea quę ponit Barto.in.l.item in potestate de his qui sũt sui,vel alie.iur.in iur.ff. & sequitur Bal.in.l. apud hostes in fi.C. de suis & leg.& Ioan. Fabri.Ioan. de Platea & Angel. Areti.institu.quibus modis pa.pot.solu.in prin. & Iason.d.l.patre furioso.Vbi dicũt,quòd quan do dicitur, quòd episcopalis dignitas soluit ius patriæ po.id est verum vbi pa.po. non esset con tra filios.vbi ergo dicitur, quòd monachus non est in potestate patris,sed abbatis:verum est,vbi non esset fauor monacho esse in potestate: quia vbi esset fauor: tũc dicitur esse in potestate,& re tinet iura suitatis.Alexand.de Imol.in addi.in.l.sub conditione.ff.de liber.& posthu. Hinc dicunt,quòd si statuto,vel consuetudine caueatur, quòd si quis decedat non relicto filio in potesta te, quòd princeps ei succedat exclusis agnatis. pone quòd quis decesserit relicto filio suo episco po,certè licet sit episcopus à potestate patris liberatus,non succedit princeps:quia patria potestas consideratur ne vergat in detrimentum filij illius qui à lege est emancipatus. Hinc infero in practica, quòd licet filius vxoratus teneaẽ vt emancipatus. Si tamen actus de quo fortè filius ipse imperitur, vel inquietatur, fit in eius detrimentum: tunc non considerabitur emancipatio, sed patria potestas. ideo poteris impugnare actũ illum pro filio. An autem pater possit filium emancipare, ad vnum actum duntaxat, dixit in titulo. *De uentes & rachapz.* articu. decimoquinto. Vbi videas & Bartol. in lege prima.§. bonorum ad Trebel.ff. Et an filium possit cogere patrem,vt eum emancipet. Dic vt in autenti.si lenones.C.de episco.audien.&.l.lenones.de spectaculis. libro vndecimo.C. Et sic iudicaui pro filia cuiusdam scelerati, qui ei peccandi necessitatem imposuerat. Sed est pulchrũ dubium. An propter ingratitudinem filius possit cogi, vt emancipetur: & tanquam membrumari, dum abiiciatur de potestate patris. De quo dic, vt per Salyce.in.l.nec auus.C.de emancip.lib.& Cyn.in l.adoptiuo. C. de adopt.vbi concludunt, quòd sic. & an filius propter ingratitudinem possit reuocari in potestatẽ patris. Dixi in decimoquinto articulo. *De uentes & rachaptz.* & tenui quòd sic. de his autem emancipationibus si vltra videre cupis recurre ad docto. in.§. prætereà quoque emancipatione quibus modis ius pa. po.sol. & per docto.in dicta.l.patre furioso. & in titul. de emancipa.libe.&. l.emancipatione. C.de fideius.instrumentum. Sufficit mihi pro nunc allegasse tibi illa loca: quia longa est materia: quia vt dicit Iason in.l.frater à fratre de condi.inde. ff. francigenę parum curant de patria potestate. ¶ Et nota quòd pater potest ad vnum tantummodo actum filium suum emancipare. Bartolus in.l.prima.§.in filij.ad Trebel.ff.Iaso.in.l.cum quid mutuum dederimus. in secunda colum. de iureiurando.ff.

Pater ad unũ duntaxat actum filiũ emancipat.

Chapitre comment lon doibt bailler rente par assiette.

Premier Article.

Selon la coustume assiette se doibt faire,la tierce partie en dommaines, lautre tiers en rentes de deniers, & lautre tiers en rentes de blez. Cestassauoir tiers forment,tiers seigle, & orge, & auoine, par moytie pour lautre tiers.

¶ Aduerte quia textus noster est parumper ambiguus. Et ideo intellige, quòd istud triticum diuidendum est in species tres scilicet. Primo in in frumento. Secundo in siligine & ordeo. & Tertia in auena. Intellige etiam secundum valores & appreciationes non secundum ęqualitatem numerorum. Verbi gratia. Debes mihi triginta libras redditus secundum consuetudinem assignandi: dabis mihi decem libras in argento, vel decem libras in dominio quod appreciatur, vt patet in articulo subsequente: & decem libras seu valorem illarum in blado & tritico, videlicet pro tertia parte dictarum decem librarum in frumento, pro secũda in siligine & ordeo:& pro tertia in auena:& sic fiet si bene cõsideres,quòd ego habebo maiorem quantitatem auenę quàm frumẽti, vel siliginis: cum sextarij auenæ preciũ sit duntaxat trium solidorum, ac nouem nummorum: & precium sextarij frumenti sit decem solid.ergo non erit ęqualitas numerorum ad valorem. Sed nunquid hos redditus petere teneatur? an sufficiat sola dies, vt interpellet pro homine iuxta.l.magnam cum sua materia.C. de contrahen.& committend.stipula.&.l. secunda.C. de iur.emphi.cum similibus. Et videtur,quòd sufficiat sola dies quæ ꝑ homine interpellet, vt.dic. ll.&.c.potuit.de loc.cum ibi not.& in.c.licet cano.de elect,in.vj. Imò videtur interpellatio diei esse efficacior interpellatione hominis, quod patet: quia dies constituit debitorem in mora etiam, si sit ignorans.l.ad diem.de verbo. obliga. ff. Secus in interpellatione hominis vni ad hoc,

vt ipsa hominis interpellatio cõstituat, in mora requiritur, quòd debitor sciat se debere.l. quod te mihi dare oportet.si cer.pe.ff.Bart.in.l. si ex legati causa.de verbo.oblig.ff.Bart.in.l.vinum. si cer. pet.in penulti.colum. Stabit ergo conclusio, quòd vbi est dies certa & inuariabilis, quòd illa cõstituit debitorem in mora sine alia interpellatione:& sic efficacior est interpellatio diei interpellatione hominis,cũ illa etiam ignorantẽ debitorem constituat in mora.quod tene menti. Plus dico,quòd interpellatio diei est tantę virtutis & tanti effectus,quòd ipsa constituit debitorem in mora etiam vbi illa dies non est omnino certa & inuariabilis: sed vbi est variabilis ad nutum creditoris, dummodo sit aliqua certificatio primi termini. Exemplum. Promisisti mihi soluere centum ad pascha, & abundè in antea ad meam requisitionem. Certè dies paschę interpellat,& constituit in mora teipsum. ita Bart.Ang. & Imol.in.l. cum stipulatus sum mihi. de verb. obliga.ff.Bart.& Ang.in.d.l.magnam. C.de cõtrahen.& committen.stipu. Hinc dicit Bald.in. c.mandatũ.de rescrip.in anti.in fi.lecturæ quòd papa mandet capitulo, vt recipiat in canonicum talem infra mensem: & postea quandocunque,ꝙ elapso mense non requiritur vlterior alia monitio:quia illa additio & postea quandocunq;,non facit dilationem per dictam.l. cũ stipulatus. Itẽ adhuc dico,quòd ista interpellatio diei est tantę authoritatis & roboris,quòd illa constituit debitorem in mora ad vnguem, sine alio spatio arbitrio iudicis limitando. Quod non ita facit interpellatio hominis: nam illa non constituit debitorem ad vnguem: sed cum spatio arbitrio iudicis limitando.ita docto. in.d.l.magnam. & Ias. in dict.l.si ex legati causa.Et est ratio:quia cum est certa & inuariabilis:tũc debitor potuit & debuit se prouidere ante diei euentum. ideo nimirum si ipsa debitorem cõstituat ad vnguẽ in mora.Sed in interpellatione hominis nõ sic est : eo ꝙ debitor non tam cito potuit esse paratus, cum ignorabat quo tempore creditor volebat debitũ repetere : nimirũ igitur si isto casu interpellatio hominis non constituat debitorem ad vnguem: tunc in mora,sed demum elapso termino à iudice moderando.Ideo soleo clamare contra versatos & querulosos, qui incontinenti post summationem faciunt adiornari suos debitores.debent enim adhuc aliquantisper expectare, cum debitores non potuerint eorum tam subitas summationes diuinare. Quod autem dixi interpellationẽ diei fore fortiorem & efficaciorem interpellatione hominis:id fallit in casu singulari.l.j.§.licet. de pericu.& commo.rei vend.ff.vbi dies apposita nõ interpellat pro homine:sed requiritur noua hominis interpellatio. Sed illud est propter magnum præiudiciũ, vt venditor possit tunc vinum venditum effundere prȩterita die, cum noua interpellatione: vt per Bald.in.l.si quis mihi bona.§.sed quid si mandauit.de acqui.hæred.ff. Ad id autem quòd etiam dixi diem interpellare pro homine, & constituere debitorem in mora:id intelligo cum creditor & debitor sunt eiusdem fori. Nam tunc secus esset si essent diuersi fori.Glos.& scriben.in.l item illa.de consti.pe. & ibi Barto. Aduerte tamen secundum Paul.de Castro.in consi.clxxviij.quod incipi.videtur ꝙ dictus Ioãnes Paulus, quòd in actu expediendo per iudicem dies nõ interpellat pro homine circa prȩparatoria iudicij. Ecce exemplũ. Ego promisi iudici præsentare aliquem infra octo dies. certè elapsis ipsis octo diebus non ero in mora, quamuis non præsentauerim:nisi fuero interpellatus per iudicem,aut per partem. Sequitur Felynus in ca.si autem.de rescript.& Iaso.in dicta.l. si ex legati causa.de verbo. obliga. Sed an sufficiat interpellatio extraiudicialis, vbi non est dies certa & inuariabilis. Respondeo breuiter, ꝙ sic in his quæ debentur iure actionis. Bartol.& doc.in dicta.l.si ex legati causa.& per glo.& doctores in.l.vnum.si cer.pet.ff. & in.l.denuncias se ad legem Iuliam.de adul.Facit text.in.l. prima.§.nunciatio.de ope.no.nuncia.ff.Sed an sufficiat istam summationem fieri per verba incitatoria,seu incitatiua, an per verba enunciatiua:vt ecce ego mutuaui cuidam nobili & potenti mille aureos. promisit soluere totiens quotiens,&c. ego nunc indigeo,& accedo ad eum,& sibi dico extra iudicium. Domine scio te habere discretionem de pecunia, quam mihi debes:& nõ audeo aliter petere propter reuerentiam illius, an tunc ille per hæc verba enũciatiua cõstituatur in mora?certè dicite quòd sic:ita Bart. in dict.l.si quis mihi bona.§.sed quid se mandauit. de acqui.hæred.ff.& Bald.in repetitione.l.quod te mihi dare oportet.si cer.pe.ff.in.viij. col. Ange.& Florida.in.l.mora.ff.de vsuris,licet Cy.in.l.minorum in.vij.quæ.in quib.caus.in integr.resti.non est necessaria.C.tenuerit oppositũ. Sed Bart.in. l.non solum.§.morte de no.ope.nuncia. ff. dicit talem interpellationem debitori fiendam debere esse solutionis incitatoriam,nec sufficere,si illa esset enunciatiua.Sed præcedens opinionis videtur admirabilior, vbi creditor ob debitoris reuerentiam non audet eum ita præcise interpellare. esset hercle rigorosum,ꝙ mercator,qui vendidit vestes magno baroni pro suis nuptiis: fortè teneretur eum interpellare de solutione per talia verba incitatoria: vt soluatis mihi,& cætera. vel interpello vos, vt mihi soluatis talem summã,&c.Sed sufficit,quando blandè & tracto pileo. Domine domine dicatis si placet, an bene vos habuistis de pannis,quos tali tempore vobis vendidi: scio,& confido de vobis, quòd habetis discretionem de pecunia, quam mihi soluere respondistis,&c.Nam per talia verba enunciatiua satis deprehenditur interpellatio,& ista sufficere videntur:quia propter personę reuerentiã art. l.j.§.

Sufficit interpellatio per uerba enũciatiua propter reuerentiam psonæ creditoris.

De interpellatione excitatoria.

l.j.§.quæ honorandę:quarum rerum acti.non datur.ff. Et aduerte insuper, quòd si tu mihi debes decem anni redditus in festo paschę, & tu nō soluas mihi illa in termino illo, & ego pauló post te interpellē, vt mihi soluas:certè per istā secundam interpellationē purgatur moro præcedens. & per talem secundā interpellationem hominis videtur esse recessum à mora & interpellatione diei, ita pulchrè Bart.in.l.A Emilius de minoribus.ff. ꝙ videtur esse cōtra textum.l.traiecticiæ de actioni.& obliga.ff. Tandem nota, ꝙ si tu vis interpellare minorē, tu debes adire tutorem, & cum facere certū per offensionem instrumēti patris minoris, aliàs non constitueretur in mora. Bar.in.d.l.non solū.§.morte de ope.no.nuncia. in.d.l.si ex legati causa de verbo.oblig.& in.l.si quis inficiatus depositi.ff. Et sic ex his habes succinctè de interpellationibus redditiuum, vel aliorum debitorum, & quando interpellatione sit opus, an non.

Interpellatio nominis quid operetur

II. Article.

En demaines & heritaiges, n'a aucune appreciatiō arrestee, par ce quil peuuent plus ou moins valoir selon lassiette desdictz heritaiges, & sen fera appreciation par gēs en ce expers & congnoissans. Et ne seront tenuz les vendans, ou constituans lesdictes rētes faire ladicte assiette, sinon que adce ilz soient expressemēt obligez.

III. Article.

Vng septier forment mesure de Tours, est apprecie dix soubz de rēte

IIII. Article.

Vng septier orge, mesure dudict Tours, est apprecie cinq soubz. Et le septier dauoyne. iii.soubz.ix.deniers

V. Article.

Vng septier seigle, mesure dudict Tours, est apprecie sept soubz six deniers tournois de rente.

VI. Article.

Et pource que les mesures dudict pays de Touraine different, sera faicte lappreciation alequipolēt de ladicte mesure de Tours.

VII. Article.

Ouye de rente est appreciee.v.den.

¶ Quam ocham debitor tenetur soluere viuam, sicut de illo qui debet quotannis vnum par caponum qui tenetur soluere & reddere illos viuos: alioquin nō liberaretur nec excusaretur, ita Bar. in.l.j.§.plane si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.ff.alle.l.qui hominem de solu.ff.

VIII. Article.

Vng chappon est apprecie douze deniers: geline, huyt deniers: poussin, quatre deniers.

¶ Et tenetur debitor tales capones vel pullos reddere & soluere viuos, ac mediocriter bonos.

IX. Article.

Toutes choses qui sont baillees a ferme, soient dismes, moulins, ou autres choses, doibuent estre estimees a la valeur de la rente, le moyen de ce que pour troys annees, ou pour troys fermes elles auront este, & seront baillees.

¶ Vtputa habeo decimam quam pro me liberando à certo redditu volo dare creditori meo. certe æstimabitur illa decima hoc pacto, quia si nomine firmę habuerim in primo anno centum libras, in anno vero sequenti sexaginta solum, & in tertio anno quinquaginta duntaxat, illa tūc existimabitur & appreciabitur sexaginta: quia ista summa & iste annus tenent medium & vtilitatis & temporis. Sufficeret tamen in casu nostræ cōsuetudinis, ꝙ teneret medium vtilitatis: licet non teneret medium temporis, vt si pro primo anno habuerim titulo firmæ centum: pro secēdo solum quinquaginta: & pro tertio sexaginta, tunc considerabitur & appreciabitur ad illa sexaginta etiam. Sed quid intēdit dicere textus, cum loquitur de decima apprecianda: cum laici tales decimas possidere in conscientia non possunt? istæ quippe decimę spiritualia iura sunt, quę in laicos cadere non possunt.c.causam de præscript. &.c.prohibemus, & melius in.c.quanuis sit graue extra.de deci. Ad hoc ergo dicamus cū Lanfranc.de Oria.in repe.cle.dispendiosam de iudi.in secunda colum. vbi copiosè scribit.licet plures docto. in hac materia scripserint. Facit ergo dominus Lanfranc. has notabiles & practicabiles conclusiones.

Decima non cadit in laicis.

¶ Prima conclusio, laici sine peccato possunt detinere decimas in feudum quas habuerunt ipsi, vel sui antecessores ante Lateranense consilium. hæc etiam conclusio doctorum probatur per docto.in.c.cum apostolica de his quæ fiunt à prela.sine consen.capi.

¶ Secūda cōclusio, laici nō possunt habere decimas in feudū q̄ sint sibi datę post Lateranēse cō-

silium : immo detinêtes eas peccant mortaliter. ca.prohibemus,cum ibi no.de deci.in anti.

¶ Tertia conclusio, vbi contentio inter rectorem ecclesiæ ex vna parte allegantem laicum non posse tenere decimas in feudum, quia habuit laicus citra consilium Lateranense. Et contradicat laicus,quòd sui antecessores habuerunt in feudũ Lateranense consilium. Onus probandi incumbit laico secundũ Hosti.& Io.And.in.d. c.cum apostolica, & secũdum eundẽ Lanfranc.

¶ Quarta cõclusio, si laicus quæstione existẽte, vt in præcedẽti cõclusione probet se & suos antecessores tãto tempore fuisse in quasi possessione decimarum, cuius initij memoria non existat in cõtrarium: fundata est intentio laici,& transfertur onus probandi in ecclesia, quòd illud feudum fuit post Lateranense cõsilium. hęc est notabilis doctrina Anto.de Butr. in.d.cap.cum apostolica,pro qua dicit Lanfranc. quòd quando ius est probatũ tanti temporis, cuius initij memoria nõ existat in contrarium, habet tunc vim priuilegij,& loco priuilegij habetur l.hoc iure. §. ductus aquæ de aqua quotid. & æsti.ff. & de ista conclusione quasi omnes laici gloriantur.

Tẽpus de quo non existat memoria in cõtrarium loco tituli & priuilegii habetur.

¶ Quinta conclusio à sententia lata super decimis affirmatiue, puta quia laicus est condemnatus ad soluendum decimas, appellari non potest,docto.in.d.clemen.dispendiosam, quod est valde notabile:sed à sententia lata super decimis negatiue bene rector parrochialis appellari potest. vides ergo quanto modo sint ipsæ decimæ in iure priuilegiatæ, adeò quòd per excommunicationem compelluntur homines ad soluendas decimas de molendinis,tam in in aquis, quàm ad ventum.c.peruenit, &.c.ex transmissa de deci.in autenti. Item de fœno,lana,piscaria, apibus, de hortis & nutrimentis animalium, vt ca.nuncios,& ca.ex parte,eodem titul. Et generaliter de omni fructu prędij,& de omnibus quę fidelis homo licite potest acquirere decimas, erogare tenetur.c.ex trãsmissa.eo.tit.immo solui debet decima de meretrico, quia & de illo etiã eleemosyna fieri potest,iuxta illud,Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.gloss. & scrib. in.d.c.ex transmissa. Et debent solui prædiales decimæ illi ecclesiæ in cuius parrochia prędium situm est.c.quoniam à nobis.cum simil.de deci. Sed decima personalis debetur ecclesię,vbi quis percipit sacramenta.d.c.apostolicæ. eo.titu. & insuper cõsidera quòd decimæ ex debito requiruntur, quod est verbum grande, vt in.c.parrochianos de deci. Et nõ possunt transferri de laico in laicum.c.prohibemus.eo.titu. & ipse solui debent non deductis expensis.c.non est in potestate hominum.eo.tit.immo & debent portari in grano triturato,etiam vsque ad domum sacerdotis. docto.in.l.stipula.ista.§.inter certam de verb.obliga. ¶ Et aduerte quòd si laicus teneat decimas infeudatas, etiã legitime in aliqua parrochia si in illa aliqua noualia surgant, tamen non illa accrescent laicis.c.tua nobis.& gloss.& scriben.in.d.c.quanuis sit graue. Et in.c.ad decimas de resti.spol.in.vj. ¶ Sed supradicta imprime menti pro ecclesia, quia decimæ sunt cibus in domo domini decimasexta quæstio.j.reuertimini, & quæstio.vij. Et quare fuerunt datæ in feudum olim laicis, vide gloss.singul.& scribentes in.d.c.quanuis sit.dicẽtes quòd hoc ideo actum existit.vt defenderent ecclesias ab hæreticis,& aliis oppressoribus. Et Gaguinus mirifice de hoc locutus est in suis Chronicis, vbi videas verbum tremẽdum & stupendum quòd ipse scribit, & hæc de decimis.

De molendinis aquariis, et ad uẽtum.

De fœno lana, piscaria,ue natione, hortis, apibus, & de fructu.

X. Article.

Menuz cens en deniers sont prisez le double daultres rentes.

¶ De isto censu no.in argumen.ij.supra.e.titul. *De prescription en coustume.* & vide per canonistas in cap.ad audientiam apostolatus extra. de præscript. & in.l.competit de præscrip. triginta vel quadraginta anno.C.& item in.c.constitutus de religio.do. & ibi retuli quendam nouam opinionem Fely. tenentis in.d.cap.ad audientiam in.vij.colum.quòd census sit impræscriptibilis. Sed mihi plus placet opinio Panor. in.d.c.ad audientiam in fi.dicẽtis censum posse præscribi,nisi præstetur in signum supremæ potestatis,vel vniuersalis dominij, vt etiã per Cy. in.l.competit de præscrip.xxx.vel.xl.anno.immo dicit Panor. ꝙ sicut subiectio alterius quàm supremi principis præscribi potest:ita etiam census quanuis præstaretur in signum subiectionis. nam sicut præscribi potest subiectio:ita & signũ subiectionis, ne fortius sit signum quàm signatum,accedant no.in cap.cum venerabilis.& ca. olim de censibus. Et vasallus potest præscribere directum dominium cõtra dominum triginta annis non seruiendo domino,vbi vasallus tenetur dare certas præstationes, vbi fuit in bona fide constitutus secundum ipsum Panor. in cap. ad audientiam. Secus autem vbi feudum esset honorificum quòd tunc nihil domino imputare potest quare non exegerit. Et dico censum pręscriptibilem bona fide accedente.per.d. cap.ad audientiam, &.d.cap. constitutus de religio.domib.extra.

Census an præscribi possit.

Signum nõ debet esse fortius quàm signatũ.

XI. Article.

Foy & hommaige lige dix solz.

¶ Sed quare homagium ligium plus simplici homagio æstimatur. Respondeo non sine causa. nam in ligio sunt maiores fidei expressiones, & multę solennitates: & dicitur ligium à ligamine,quia in ista fidelitate homo est magis ligatus domino quàm in simplici feudo, quia tũc in feudo ligio iurat vasallus domino, nullo alio excepto præter imperatorem, & quare fidelitas ligia plusquam

plusquam simplex æstimetur, dixi pulchrè post Iaso.in artic.primo. *Comment hommaige se doibt offrir a son seigneur*.versic.nunc quia apud Francos, vbi commemoraui quatuor singulares ligij feudi effectus,per quos plus æstimatur quàm feudum simplex. & alium effectũ posui eodem versicul.aliam differentiam asserunt practici, & ibi videas quia ibi glossaui hunc articulum.

XII.Article.

Foy & hommaige simple.v.solz.

¶ Quid sit homagium simplex & ligium, dixi supra titulo *Comment hommaige se doibt offrir a son seigneur*. artic.primo.

Amendes.

Premier article.

Homme ou femme roturiers, venant cõtre son obligation paye damende soixante solz.

¶ Dicitur ergo in tex. quòd homo veniens contra obligationem suam soluit emendam.xl.solidorum,intelligo autem cum venit contra simplicem suam obligationem.vt duntaxat tam parua pœna consuetudo nostra sit contenta. vtputa cum quis simpliciter verbo vel chirographo aliquid promittit.at vbi ista obligatio esset iurata & promittens contra eam veniret, tunc credo talem contrauenientem incursurum pœnas legis, si quis maior.C.de transacti. vbi dicitur quòd maior veniens contra transactionem iuratam infamis efficitur, pœnam soluit: data restituit, & ab actione cadit, & ista applicantur parti transactionem obseruanti:& pœnæ illius l. si quis maior non solum sibi locum vendicant in transactione iurata. immo etiam in quocunque contractu iurato contra quem venitur: si tamen ille contractus non fuerit metu celebratus vel simulatus. Nam tunc iuramentum nõ traheret secum istas pœnas in contractu simulato. ista est decisio docto. in dicta.l.si quis maior. Et per istam decisionem refert in specie mathesil. in nota. & ad practicam quòd si vendidi tibi fundum pro centum, & obligaui me tibi de euictione, ad duplum soluisti mihi quinquaginta:residuum soluere iurasti in aliquo termino certo. Si non soluis, potes cogi, & propter periurium perdis precium, & ego liberor ab euictione. istam decisionem in practica sequitur etiam Iason in dicta.l.si quis maior.colum.iij. An autem mulier veniens contra contractum iuratum,in quo ipsa aliquid promisit in futurum sit infamis,vera scribẽ. opinio.in dicta.l.si quis maior est, quòd sic: licet lex illa vtatur verbo masculinę significationis,cum dicit,Si quis maior,& hoc ideo quia in odiosis etiam vbi odium

Veniens cõtra quẽcunq; contractũ spõtaneè iuratum infamis est.

In odiosis etiam ubi odium est rationabile, masculinum concipit fœmininum.

est rationabile lex loquẽs per dictionem, si quis comprehendit fœminam do.in.l.si quis id quod iurisditionis de iur.om.iud.ff.glo.& scribent.in cap.generali.de elect.in sexto. & in clementina prima de sepultu.Bart.in.l.prima. de verborum significatione. ff. & etiam quia illa.l. certat de obseruantia iuramenti:& sic de fauore animę.ergo est extendenda, vt per scribent.in autentica sacramenta puberũ.C.si aduer.vend. Pe.de Ancha.& Imo.in cap.quanuis de pact.in sexto.Sed pulchrum dubiũ est an illius.l.si quis maior dispositio habeat locum in vniuersitate, vel communitate:& quia ista soluit Iaso. ipso veniente Paduam ex ciuitate causalen. & istam quæstionem late examinauit.ideo per eum videas.

Venant contre son obligation.

¶ Quæro generaliter quis intelligatur venire contra suam obligationem ad hoc, vt istam pœnam.lx.solidorum soluere compellatur. Respondeo,cum soluere recusat,aut aliquid molitur per quod pars molestetur. nam si impetraret rescriptũ à principe,vt sibi liceret contra obligationẽ venire: tunc non incideret in istam pœnam, vt not.doct.in.d.l.si quis maior.Nunc autem quia locuti sumus de materia illius legis:si quia maior in qua patet periurum esse infamem,vt etiam per cano.in.c.testationum de testi. igitur quæro qualiter quis de periurio puniatur.nã plures in practica vidi errantes propter.l.ij.C. de rebus cre. quę dicit periurum solum deum habere vltorem & propter.l.ambiguitates in fin.C.de indic.viduita.& lege.Iul.miscella tollenda vbi text.videtur punire periuria.Et quia ĩ hac materia Bal. Cyn.& Salyce.abundè loquuti sunt in.d.l.secũda.C.de rebus credi.& Ange.de Are.in.§.Item si quis de acti.institu.vbi ipse ponit octo pœnas quæ periurantibus imponuntur. Tamen dicendum est cum Ias.in.d.§.obmissa tam longa filateria hoc pacto.Aliquando quis iurat, vel periurat per sacramẽta prohibita & scelerata, aut per viscera Christi:& istud propriè appellatur blasphemia,& talis si faciat ex consuetudine, debet vltimo puniri supplicio,quia decapitari debet, vt in auten.vt non luxuriantur homines contra naturam colla.vj.Et aduerte,quòd idem est maledicere deum:& eum blasphemare, seu de eo verba pudibunda proferre,vt refert Bald.in.le. vnica. C.si quis impe.maledix.Vbi autem quis nõ blasphemaret ex consuetudine, non esset ita acriter puniendus secun.Cyn.Bald.& Salyc. in.d.l.ij. C.de rebus credi.sed ad cathenam deberet ligari secundum eos.hodie vero sanctiones regię in hoc prouident aduersus blasphemantes,vt patet in ordinationibus Caroli octaui regis quas glossaui,dum adhuc tondenti barba caderet. Aliquãdo quis iurat & periurat sine blasphemia, & tunc aut calore iracundię:& tunc deum habet vltorem.l.quod calore.de regul.iu.ff.l.secunda.

Qualiter dicatur quis venire contra cõtractũ.

Pœna blasphematorum ex cõsuetudine

Pœna periurii deliberate facti.

cum ibi no. C. de reb. cre. Aliquando quis iurat deliberate, & periurat, & tūc aut tale periurium non respicit interesse vel damnum alterius, & adhuc solum deum habet vltorem, puta si aliquis iuraret non comedere carnes, vt etiam no. scriben. in. l. Lucius de his qui not. infa. ff. Aut tale periurium respicit damnum & interesse alterius, & tunc aut de præterito, vel de præsenti, & tunc punitur crimine stellionatus, vt. l. fi. de crimine stellio. Aut est iuramentum de futuro ad aliquid faciendum, & tunc periurus punitur secundum dispositionem illius. l. si quis maior. Et si dubitetis quæ sit pœna stellionatus, dicatis quòd illa est extraordinaria. vt. l. iij. de crimine stelli. ff. & Saly. in conti. rubri. C. eo. tit. & vnde dicatur stellionatus, ibidem vide, & ipse exemplificat de scorpione, vt pulchrè per eum ibidē. Sed quomodo puniuntur falsi testes, dicite quòd aut in causa publici & capitalis iudicij, & puniendus est similitudine supplicij. l. j. ad legem Corne. de sica. Bal. & Saly. in dicta. l. ij. de reb. cre. C. & dicit Iaso. in dicto. §. Item si quis post Bald. per eum relatum, quòd falsus testis debet puniri simili pœna quam subiret reus de crimine intentato: vtputa capitis, vel furcarum si reus de tanto crimine erat accusatus. & falsus testis in causa homicidij punitur de homicidio. Bald. in cap. j §. iniuriam fi. de pace iuramen. firmata. aut vero testis fuit periurus in aliis causis, & tūc punitur lege Cornelia de falsis, vt per Bald. & Saly. in. d. l. ij. C. de reb. cre. cuius pœna est deportatio, & omnium bonorum publicatio. & de istis vide etiam per cano. in. c. j. de crimine fal. in. c. querelam de iureiurando. & in. d. c. testimoniū de testi. in anti. Et aduerte quòd vbicunque dictum fuit in præcedentibus quem puniri de periurio, in eisdem casibus quis incurrit infamiam glo. & doct. in. d. l. Lucius de his qui no. infa. ff. & ex hoc sequitur quòd repellendus est à dignitate & testimonio. l. quotiens. C. de dig. lib. xij. l. ij. §. miles de his qui no. infa. ff. & Ang. in. d. §. Item si quis. & quòd infamis infamia iuris à testimonio repellatur, firmāt doc. in. l. cunctos populos in fi. C. de sum. tri. & fi. catho. Sed vbi, aliquis iurasset non iurare si produceretur in testem, posset tamen compelli per iudicem iurare, quia in omni iuramento videtur esse excepta authoritas superioris. Ioan. Andr. in. c. plerique de offi. ord. Ludo. Roma. in repe. rubricę. ff. de arbi. Iaso. in his terminis in. d. §. Item si quis. & allegat. glo. in. c. constitutus extra de rescrip. & ca. venientes de iureiuran. Adhuc aduertite, ꝙ si aliquis iurauit non fideiubere pro aliquo & proximi eius, est in magno periculo constitutus, nisi pro eo fideiubeat, quòd non obstante iuramento tenetur & debet pro eo fideiubere. Ioan. Andr. in addit. Specul. titulo de iureiurando in rubri. An autem iuramentum habeat executionem paratam videte per Ias. in. d. §. Item si quis & per Barto. & Iaso. in. l. ij. ff. de iureiurando. & Paul. de Cast. in. l. nam & postea. §. fi. eod. tit. ff. Et aduertite quòd iuramētum habet plures effectus. Primo habet vim litis contestationis. Bart. in. d. l. nam & postea de iureiurando. ff. Secūdo habet vim ꝑpetuationis actionis & interruptionis præscriptionis, vt ipse ibidem declarat. Tertio habet vim peremptionis obligationis naturalis. l. Stichū aut Pamphilū. §. naturalis de solu. ff. Barto. in. l. ij. de iureiu. ff. Quarto habet vim nouationis & delegationis. Bart. in. l. qui iurasse. ff. eo. ti. Quinto habet vim solutionis. l. duobus. §. à fideiussore de iureiu. ff. Sexto habet vim acceptilationis. l. iusiuran. à debitore. e. ti. Septimo habet vim repræsentationis maioris ætatis auten. sacramenta puberum cum sua materia. C. si aduer. ven. Octauo iuramentū habet vim pręcisę obligationis glo. & in. l. si pecuniam. de cōdi. ob causam. ff. & Lud. Ro. in repe. ru. de arbi. xxxix. col. Adeò ꝙ licet in obligationibus facti succedat obligatio ad interesse, & quis nō cogatur præcise ad factum: istud tamen fallit ratione iuramenti præstiti. Nono habet vim sublationis pœnitentiæ. Anto. de Butr. in. c. j. de iudiciis. nā per iuramentū de respondendo corā iudice non suo non habet locum pœnitentia, etiam antequā iudex adeatur, & sic non vendicat sibi locum. l. si cōuenerit de iur. om. iu. ff. Decimo iuramentū importat clausulam vt actus valeat omnimodo quo potest. l. cum pater. §. filius matrem vbi Bar. de lega. ij. ff. Vndecimo habet vim illius clausule rato manente pacto, de qua in. l. qui fideiussore de transac. ff. & in. l. cum proponas. C. eo. ita Barto. in. l. si quis maio. C. e. Duodecimo habet vim impeditiuam moræ purgationis. Bart. in. d. l. si quis maior, & l. si insulam de verbo. obliga. Tridecimo habet executionem paratam, ideo si in instrumento interponatur iuramentum, tunc tale instrumentum habebit executionem paratam. Barto. in dicta. l. ij. ff. de iureiuran.

Quæ sit stellionatus pœna

In causa capitali falsus testis similitudine supplicii punitur.

Periurus à testimonio & dignitate est repellendus.

Pulchra quæstio de isto q iurauit testimoniū non dicere.

In omni iuramento videtur esse excepta authoritas superioris.

Duodecim præticabiles iuramēti effectus.

XII. Article.

Pour saysie brisee ya damēde soixante solz.

¶ Hic vides, quòd non est violandum iudicis saysimētum. fauetur enim semper iudicis authoritati. nam reuerētia quæ debetur magistratui est iure quasi naturali. Iason in. l. venia. C. de in ius voc. Non est ergo mirandum si ob infractionem sequestri imponatur multa, cū videatur tunc cōtempta iudicis authoritas. Et scitis quòd iudex habet multa remedia, tam contra contumacem quàm inobedientes, vt per Bar. in. l. vnic. si quis ius dicen. non obtempera. & in. l. magistratibus de iuris. om. iu. ff. Immo iudex potest inobedientes vel contumaces, non solum mulctare, sed & bannum contra eos potest proponere. Barto. in l. illicitas. §. fi. de offic. præsid. ff. nam & bannum multæ æquiparantur not. in. l. iij. de suspe. tut. & in. l.

in.l.j.§.ex hoc rescripto.de ven.inspiciendo.ff. Item propter contumaciam potest imponi testi pœna confiscationis bonorū.istud firmat Bald. in.c.ij.extra de testi.cog.quod perpetuo notatu dignum est. Et sequitur Ias.in.d.l.vnic.col.viij. si quis ius dicen.non obtēper.est ergo obediendum iudicibus,nec sunt eorum præcepta infringenda,adeo quòd personæ ecclesiasticę quę cōtraueniunt rescriptis papalibus,quando ipsa rescripta papalia cōtinent ista verba.Si aliqui ausi fuerint contrauenire, nouerint indignationem apostolorum Petri & Pauli incursuros, isto casu sane tales personæ ecclesiasticæ debent priuari suis beneficiis ecclesiasticis.Bal.in.c.j.quæ fuit prima causa beneficii amittēdi in vsibus feudorum,in.ij.col. & pro hoc bene facit gloss. in.d. cap.cum exponit ista verba,indignationem domini non euitabit,exponit glos.id est,feudo debet priuari,tene menti contra murmurantes aduersus apostolicas indulgētias prædictam clausulam continentes. Sed an requiratur citatio illius infringentis sequestrum iudicia, de quo loquitur consuetudo nostra, & videtur quòd non. nam dicunt alibi docto.quòd si iudex videt aliquem deferre arma, potest eum punire de delatione armorum absque alia citatione. Bald.in.l. ad officium. C. finium regundorum. Item facit quòd dicit Ang.in.l.ędiles.de ędili.cur.ff.quod in leuibus delictis inuentus in flagranti crimine sine aliquo processu potest poni ad cathenam.& dicit Iaso.in.d.l.vnic.Si quis ius dicen.non ob. quòd de facto sic seruatur sæpe.Sed licet Barto. ibidem teneat, quòd citatio requiratur, attamen pro taxanda emenda postquā cognita est, infractio delinquentis nō fit aliqua noua citatio. Sed quæro de. q. quæ quotidie versatur in practica. Scitis,quòd pro infractione authoritatis iudicis imponitur.lx.solidorum emenda,vt hic videtis: ponamus quòd ille qui infregit saisimentum,est egenus, & multum pauper. Iudex misericordia motus vult diminuere hanc pœnam.Sed firmarius emendarum non vult illud pati. Quæritur, quid iuris?Dic breuiter,quòd iudex potest illam pœnam diminuere propter ipsius soluere debētis paupertatē. Bald.in.l.certa ratione. C.quando prouoc.non fit necesse.Bartol.& Ange.in.l. quid ergo.§.pœna grauior.de his qui no.infa.ff. nā sicut pœna potest ex causa augeri:Sic ex causa potest minui.& alibi dicit gloss. singularis in ca.nisi specialis.extra de offi.legati.quòd iudex ratione amicitię potest remittere pœnam gratis. licet non possit per pecuniam. Sed quid de illo qui iudici non obediens aperuit aliquibus incarceratis regios carceres vt carcerati fugerēt? Respondeo,quòd talis incidit in legem Iuliam maiestatis secundum Bart.in.l.addictos.C.de epi. audi.Sed eius opinio non sic indistincte recipitur,nec sic regide tenetur, ideo vide quæ scripsi infra.titu.De crimes.art.iiij.attamen tene menti, quòd faciens fugere incarceratos,pro debito ciuili tenetur satisfacere omnibus creditoribus. text.in.l.quotiens.de exact.tribu.lib.x.etiam si illi denuo reducerentur ad dictos carceres. ita singulariter Salyce.in.l.in bonæ fidei cōtractibus.j.col.de reb.cre.C.

Bōa quæstio.

De diminutiōe emendarū

III.Article.

Pour deuoirs non payez a iour,& pour choiste de querelle ou il ny a liē de obligation & de foy, y a d'amende de sept solz six deniers sur le roturier,& sur le noble ou deglise cinq solz.

¶ Quia consuetudo nostra est odiosa, ideo est supplenda sic.

Pour deuoir annuelz,&c.

¶ Nam si deueria nō essent nisi ad certum tempus, credo, quòd consuetudo est odiosa, quòd tunc non esset imponenda emēda. Idem vbi deueria essent incerta. Sed quæro, an debitor qui cōuenitur pro deuerio nō soluto poterit aliquo modo moram purgare, an vero ipse in pœnam emendę impurgabiliter inciderit? Videtur quòd moram possit purgare, nam vbi dies est terminus solutionis.Sed vbi pœna est à lege inducta,purgatio moræ est permissa,etiam si dies ab homine esset apposita.Ita firmat Salyce.in.l.si pacto.C. de pact.in nona conclusione allegatur. cap.potuit.extra de loco & cōduc. quod capitulum bene facere videtur ad hoc.Sed contrariū de consuetudine obseruatur,quia purgatio moræ vsque ad litis contestationem in casu nostræ præsentis consuetudinis non admittitur secundū quod fieret,seu fieri deberet de iur.no. in.l. interdum.§. si.de verbo.obligat.ff.&.l.insulam.eodem titu. & per Cyn. in.l. magnam.C.de contrahen. & comit. stipul. Et quia hæc materia purgationis moræ quotidie cadit in practica, colligite has conclusiones.

¶ Prima cōclusio,vbi per pactū purgationi moræ renūciatur,tunc purgare volens non à iudice auditur.l.sancimus.§.siquidem.C. de fideiusso.

¶ Secunda conclusio, vbi est iuratū de non cōtraueniendo,mora tunc nō purgatur. vt.l.si quis maior.C.de trans. Et hoc operatur iuramētum, quia contraueniendo iurans efficitur infamis.c. querelam.extra de iureiuran.& sic infamiæ pœna statim est executio facta, & per consequens non potest mora purgari,quia solus princeps est is qui famam restituit.

De moræ purgatione.

¶ Tertia conclusio,vbi pœna & debitum principale possunt exigi,mora non potest purgari.l. traiectitiæ.§.de illo.de acti.& obliga.ff. gloss.in. l.cum stipulatus sum mihi.eodem titulo.

¶ Quarta cōclusio,vbi mora est iuris vel facultatis prius morosa competentis in alium trans-

latiua ibi nõ admittitur purgatio moræ, probatur in.l.fin.C.cõmunia.de lega.vbi in actu electiuo iuris eligendi in alium translatio non purgatur mora. Et confirmatur ratione.nam ex quo ius est in alium translatum, non debet ipse illo priuari absque eius facto.l. id quod nostrum. de regul.iur.ff.

¶ Quinta conclusio, licite ad purgandum moræ debitor repellitur, si ab eo particulare interesse cum re debita creditori non offeratur. Hæc conclusio probatur ex eo, quod super æquitate fundatur purgatio moræ.l. si seruum.§.sequitur. de verbo.obliga. ff. Sed æquum non est vt sine refusione interesse admittatur purgatio moræ. Et simile fit interesse iudiciali vbi contumax non auditur, nisi refectis expensis.l. sancimus.C.de iudi.Idem ergo in interesse extra iudiciali.& sic firmat gloss. in.l.qui Romæ.de verbo. oblig.ff. & in.l.item illa.de consti.pecu.in fi.

¶ Sexta conclusio, mora non purgatur quando pœna est adiecta ab homine,& similiter dies certus pro termino solutionis oppositus.ita doct. in.d.l.magnam.C.de contrahen. & committẽda stipul.

¶ Septima cõclusio, vbi est terminus in die, sed vbi pœna à lege est inducta, purgatio moræ est permissa.l.si ita quis.§.scia.de verbo.oblig. Sed hæc conclusio non hic seruatur de cõsuetudine, vt in textu nostro videre potest.

¶ Octaua cõclusio, vbi est pœna, sed dies incertus solutioni appositus, tunc euentus diei nõ impedit purgationem moræ. ista est conclusio Cy. in.d.l.magnam. Et pone exemplum in practica, promisisti facere & curare, quòd tertius consentiet cuidam contractui, cum ille tertius peruenerit ad ætatem legitimam tunc: quia probabiliter poterit errari in isto tempore, tunc poterit mora purgari.

¶ Nona conclusio, vbi est pœna, sed non dies expressa: quantumcũque sit pœna, tamen admittitur purgatio moræ, etiã si dies à lege tacite subintelligeretur. probatur in.l. qui Romæ.§. Flauius Hermes. de verbo.obliga.

¶ Decima conclusio, vbi à purgando moram principalis excluditur fideiussor, tamen cõuentus admittitur.l.fideiusso. de doli.except. ff. & hoc ideo, quia fideiussor alieno laborat vitio: ideo facilius est sibi subueniendum.

¶ Vndecima conclusio, clausula rato manente pacto alio non adiecto nõ est purgationis moræ impeditiua seu exclusoria. Bart.in.l.insulam. de verbo.obliga.ff.vbi videas.

IIII. Article.

Homme noble en la court de son seigneur dõt il est homme de foy, ou de suzerain duquel il soyt estaigier pour saisine brisee deuemẽt signifiee, ou qui vient contre son obligation faict amende arbitraire.

Paye de amende,&c.

¶ Sed cur vltra seu grauius punit nobilis quàm plebeius: hoc ideo est, quia in pecuniariis plus punitur nobilitas quàm plebeitas.doct.in.l.nemo.de summa trinita.C.in.l.seruos.ad leg. Iul. de vi.pu.in.l.presbyteri.de episco.& cleri.& in l.Pedius.de incen.rui. naufra.ff.cum similibus. Et est euidens ratio, quare plus puniantur nobiles cõtra suas obligationes venientes, quia omne animi vitium tanto conspectius crimẽ habet, quanto qui peccat maior habetur.gloss. & doct. in cap.inter corporalia.de transla.epis.

V. Article.

Qui dechet de requeste de lettre fermee deuement faicte & applegee, paye damende dix solz, tant le demandeur que le defendeur. Et pour ladicte requeste de lettre,& executiõ dicelle, le sergẽt en la ville & faulxbourgs naura que cinq solz, tãt pour luy que pour ses recordz. Et sil va dehors sera paye selon lordonnance.

VI. Article.

Pour choiste dapplegemẽt & contre applegemẽt, silz sont frauduleux y a amende arbitraire. Et si non, ny a que la loy de sept solz six deniers sur le roturier, & sur les nobles & gens deglise cinq solz.

VII. Article.

En chose mobiliere chet adueu & contre adueu, & qui en dechet apres ce quil est deuemẽt applege, paye damende soixante solz.

¶ Sed quare est tanta in istis adiornamentis emenda, dic quòd ideo, quòd ille qui succũbit, videtur aspergi aliqua pudoris macula.l. in ciuilẽ rem desideratis. &.l. ciuile.C. de fur. & seruo. corrup.& ibi per docto.

VIII. Article.

Pour bateurs simples au dessus des meres, y a damende soixante solz cõtre celluy qui a batu. Et au dessoubz sept solz six deniers au regard des roturiers. Et des nobles cinq solz.

¶Nota, quòd pro istis læsionibus fit pars formalis contra delinquentem, & pro istis iniuriis realibus fit pars formalis, vt cum alicui fit scissura, vel tumefactio. vt per Bald. & alios in.l. prætor edixit. cum.ll. sequen. ff. de iniuriis. Item dicitur iniuria realis, quando vestimentum hominis scinditur. Bartol. & scriben. in.l. licitatio.§. illicite. ff. de public. & pro istis potest formari pars formalis. Sed an pro famoso libello, & credo quòd sic. ar. no. per docto. in.l.j.C. de famo. li. vbi pro famoso libello imponitur pœna capitis, & alibi scribunt doct. quòd causa honoris & causa sanguinis procedunt à pari.l. iusta. cũ glo. ff. de manumiss. vindicta. & faciunt not. per Iaso. in.l. vt vim atque iniuriam popul. de iusti. & iu. ff. in fin. lecturæ. Vbi quærit, an si tu dicis mihi iniuriam, possum tibi repellendo, aliam iniuriã dicere, & dicit videri, quòd sic, & sic arguit. Si enim pro vitæ causa licitum est aliquẽ vulnerare, immo & occidere, vbi aliter aggressus, in discrimen vitæ constitutus mortem cõgrue euitare nõ posset. Idem videtur gratia honoris seruandi, quia, vt dicit ipse, causa honoris & causa vitæ procedunt à pari, allegat dictam.l. iusta. Nunc ergo viso, quòd causa honoris & causa vitæ procedãt à pari, quare ergo pro causa honoris mei læsi non potero formare aduersus grauiter iniuriãtem partem formalem: & credo quòd sic, & vide hac de materia Franciscum de Areti. consil. xxxiiij.

IX. Article.

Pour non auoir paye le droit daubenaige au seigneur de fief du decede en Touraine qui nestoit du bailliage: auãt que le corps soit esleue de la maison dicelluy decede, y a damende soixante solz, qui se prendrõt sur les biens dudit decede.

¶De albinagio dixi suprà titul. *Des droictz de moyenne iustice*. articul. iiij. & de istis albinis vnde dicantur.

X. Article.

Qui faict denonciement contre aucun, & il en dechet, paye damende soixante solz.

XI. Article.

Lappellãt qui dechet dappel, paye damende soixante solz.

¶Hoc cum bona ratione, quia appellans temerarius est puniẽdus.l. eos.§. ne temere. de appella.C. Sed quid si aliquos non appellauerit. Sed obtento rescripto sententiam contra se latã nullam dixerit & succubuerit, an tunc debeat soluere emendam, ac si vere appellasset, & tãdem succubuisset. Respon. Salyc. in.d.§. ne temere quòd non, quia pœna temerarii appellãtis de iure fundatur eo quòd dicit sentẽtiam iudicis iniquam: non equidem quando eam dixit nullã, & sic non est extẽdenda illa pœna ad iudicium nullitatis. art.l. post legatum. ff. de his quibus vt indignis. Sed quid si habuerit probabilem causam appellandi? Sed ex nouis productionibus in causa appellationis per aliam partem factis victus fuerit, credo eum excusari ab emenda, si tunc cognita veritate, & visis probationibus seu productionibus nouiter factis à lite recesserit. ita not. Barto. in.d.§. ne temere. & faciunt not. per docto. in.l. properandum.§. sin autem. C. de iudi. vbi docto. tractant de probabili causa litigandi quæ releuat litigantem ab expensis si succubuerit. Sed quid si appellans non succubuerit, sed transegerit, an tunc soluet emendam? ista quæstio dependet à quæstione sabatina, quam ponit Accursius in.l. vna. C. de suffragio. in verbo debuisset. vbi dicunt docto. quòd vbi causa est dubia, & nescitur an prudenter vel imprudenter quis fecerit transigendo isto casu, aduocatus qui pactus est à clientulo, aliquid nomine palmarii nihil prætendere poterit. licet gloss. ibidem sentiat oppositum. Ideo crederem isto casu appellantem non excusari emenda. Sed quid si appellans indeterminate vicerit in certis articulis, & in aliis non. an tunc saluabitur ab emenda, an cõpelletur soluere pro media solum, aut pro rata victoriæ non habitæ, & credo isto casu eum saluari à tali emẽda, quia verum est eum vicisse sicut in simili dicit gloss. in.d.l. vnic. de suffragio. quando quęrit quid sit aduocato stipulanti aliquid nomine palmarii. Nam dicit gloss. si in aliquibus articulis vicerit clientulus, in aliquibus non: tamen hoc non obstante poterit palmarium petere aduocatos, eo præsertim quod verum sit dicere eũ cliẽtulum vicisse. Ergo idem in proposito. Sed quid si appellatio esset ĩ sua formalitate nulla, sed reperitur temeraria, an tunc debeat imponi emenda? dic quòd sic. gloss. celebris in.d.l.ij.C. de episc. audien. quid autem si sententia à qua appellatum est, sit ipso iure nulla, & sic citra appellationem rescindenda, isto casu dic, quòd appellãs emendam euitat, cum in appellatione, seu modo appellãdi subintelligatur quædam nullitas. Salyce. in.l. eos. in.ij. col. de appella. C.

XII. Article.

Le clamif qui dechet en cause de clam de poursuyte en tort faict, & droit denye, qui equipole a appel, paye damende soixante solz.

¶Ergo de similibus necnon æquipollentibus, idem est iudiciũ, & de similibus ad similia procedendum est. doct. in.l. de quibus. de legi. ff.

XIII. Article.

Qui dechet de clam faict de principal demande paye damende. Assauoir, le roturier sept solz tournoys, & le noble, ou deglise cinq solz.

XIIII. Article.

Toutesuoyes si ledict clam estoit faict de court ecclesiasticque, y a damende soixante solz.

Iurisditio causarum tēporaliū ptinet ad regē ito- to regno.

¶ Merito possunt laici reclamare ad iudicē suū vbi trahūtur inuiti ad iudicium episcopale. nam ecclesia nō debet se intromittere de iudicio laicorum, cum iurisditiones sint distinctę iurisditio enim ciuilis, & iurisditio ecclesiastica diuersæ sunt. c. nouit. cum ibi no. de iudi. c. causam. &. c. lator. qui fil. sint legiti. Et papa iurisdictionem suam non potest exercere in temporalibus, quia non habet executionem iurisdictionis temporalis, & iurisdictio causarum temporaliū pertinet ad regē in toto suo regno, & sic de iure reges habent iurisdictionem in regno. ita in his terminis Panor. in. d. c. causam. Et quòd laicus non possit laicum super re ciuili corā iure ecclesiastico cōuenire, nec etiam clericus laicum, est text. in. c. licet ex suscepto. &. c. si clericus laicum. de foro compe. Et quia crebro est de isto punctulo quæstio, dic ꝙ regulariter iudex ecclesiasticus non cognoscit inter laicos super re ciuili, nec potest etiā papa adiri à puris laicis, nisi his qui sequūtur casibus. Primo, nisi ratione cōsuetudinis. no. in cap. si duobus. de appella. &. d. cap. si clericus laicum. de fo. cōpe. Secundo, nisi essemus in terris subiectis ecclesię quo ad temporalem iurisdictionē. vt. d. c. si duobus. eo. tit. quòd clericus. de fo. compe. Tertio fallit, vbicunque causa spectat de iure ad forum ecclesia. vt. c. tuā. de ordi. cog. &. c. cum sit generale. de fo. compe. Quarto fallit, vacante imperio. vt. d. cap. licet ex suscepto. Quinto fallit, vbi datur negligentia iudicis secularis in iusticia administranda. vt not. in. d. c. licet ex suscepto. Sexto, fallit in persona miserabili. Sed aduerte, quia est verum quòd à miserabili persona potest adiri iudex ecclesiasticus etiā spreto iudice ciuili vbi illa miserabilis persona est oppressa, vt quia est vidua & spoliata. vt cap. ex parte quondam Angliæ Reginæ. de fo. compet. ex. &. xxiiij. q. iij. si quis de potentibus. Nam ecclesia habet istas miserabiles personas sub sua protectione. lxxxiiij. &. lxxxvij. distinc. &. c. super quibusdam. de verb. signif. extra. Idem si sint pauperes, licet non fuerint expressæ, tunc ratione suæ paupertatis & indigētiæ possunt tales immediate adire iudicem ecclesiasticum. Sētit Innocentius in cap. significantibus. de offi. delega. & sequitur Panor. in. d. ca. licet ex suscepto. col. ij. Sed vbi miserabiles personæ essent alias diuites, vt quia sunt viduæ, orphani, aut infirmi, sed sunt, vt dictum est, diuites, & tunc licet etiā possint adire iudicem ecclesiasticum, tamen literæ per eos impetratæ erunt impendenti in euētum negligentiæ iudicis secularis. Septimo fallit, vbi iudex ciuilis qui nō habet maiorem recusaretur ista Hostien. in. d. c. nouit. de iud. & de auten. in d. c. licet. ex suscepto. de fo. cōpe. Octauo fallit, in causa reconuentionis. l. Papinianus. & auten. & consequenter, de qua habetur in quæstio. viij. Nono, fallit in causis mortuariorum à defunctis relictorum. vt in auten. de eccle. eo. ti. §. si autem pro redemptione. colū. ix. Decimo fallit, si serui ecclesiarum vel homines fatigētur indebite, vel collectētur per laicos. c. ecclesiarum seruos. xij. quæst. ij. not. auten. Item nulla communitas. C. de epis. & cleri. Vndecimo fallit, vbi iudex secularis est negligēs in iusticia adminis. vt. d. c. licet. ex suscepto. Duodecimo fallit, quādo agitur per viam denunciationis euangelicę. vt. d. c. nouit. de iudi. Tridecimo fallit, ratione cōnexitatis. vt in dote quæ venit accessorie ad matrimonium. c. de prudentia. ex. de do. post diuor. resti. Nunc esset opportunum videre quæ sunt causæ quæ ad iudicium ecclesiasticū de iure pertineant inter quascunq; personas. Respon. gloss. ꝙ sunt causæ sacrilegii vsurarum, hæresis, simoniæ, periurii, adulterii. ita dicit glo. in. c. cū sit generale. de fo. compe. Item ratione pacis fractæ secundū Panor. in. d. ca. cū sit generale. Sed quid si laicus delinquat ipso exiſtēte in ecclesia, an possit adiri immediate iudex ecclesiasticus? & de tali crimine cognoscere dicit Cyn. in. l. præsenti. de his qui ad eccle. confugiunt. C. ꝙ sic. Sed Panor. in d. c. cum sit, generale tenet contrarium. nā vt dicunt, ecclesia nō habet territorium nisi respectu clericorū, qđ tene mēti. Sed an saltem possit clericus cōueniri corā iudice seculari in materia cuiuis actionis, videt ꝙ sic. vt. l. venditor. ff. de iudiciis. Sed oppositum tenet glos. in cap. clericū. xj. q. j. & videtur pro ista parte multum stringere text. in dicto capitulo clericum.

Papa non pōt etiam adiri à puris laicis nisi his in casibus.

Casus in quibus ecclesia cognoscit.

Casus fori ecclesiastici.

Ecclesia nō habet territoriū.

XV. Article.

Qui dechet de clam de poursuyte faicte en demande de torsonniere, paye damende soixante solz.

XVI. Article.

Pour dommaiges de bestes ya amende coustumiere.

¶ Sed in tota terra regis in hac sede Castellionensis debētur solum quinque solidi pro damno simplici animalium.

XVII. Article.

Pour dommaiges de bestes faictz es tailliz du seigneur au dedans de troys.

troys ans & vng moys ya amende soixante solz.

¶ Aliqui habent in text. *au dedans de troys ans & ung moys*: aliqui porro, *au dedans de troys ans & ung may*. Sed prima placet, vt citius ac velocius currat tempus consuetudinis pœnalis & rigorosę.

XVIII. Article.

Pour delay dappel faict au dedãs de huyct iours, apres le temps declare es stilles ou chapitre de appel, en court subiecte, ou de sergent ya de amende sept solz six deni. sur le roturier, & sur le noble, ou deglise. v. solz & en court royal. lx. solz.

¶ Est ergo verum, quòd ab appellatione interposita potest appellans recedere. l. si quis libellos. C. de appel. & de stylo Turonię debet desistere appellans infra triduum, vt ipse emendã euitet. scripsi late in notulis quas edidi super stylo nostro.

¶ Ideo pono quęstionẽ in practica. Ad vtilitatẽ Gaij fuit sententia lata contra Mæuium ipso tamen Mæuio absente. Ista sententia data, Gaius leuauit sententiã ẽ graffariatu, & dedit eam cuidam seruienti executioni demandandã. iste executor illã sentẽtiã Męuio significauit extra iudiciũ, vt quotidie fieri videmus. Męuius autẽ ab illa significatione appellauit p̃sente à casu iudice, sed extra iudicialiter. Accidit attamen ꝙ elapsis quinq; diebus Męuius ipse iusta pœnitudine ductus desistẽtiam ab appellatione reliquit: & illa desistentia visa, sentẽtia sortita est effectũ suum. Nunc agitur de emenda & eius impositione: firmarius enim emendarũ regis petit talẽ emendã, quæritur quid iuris. Dicunt practici ꝙ indubiè erit emenda. eo ꝙ sero facta est illa desistentia. Sed oppositũ teneo. pro quo probando facio tale fundamentum. Omnis appellans potest recedere ab appellatione interposita: & potest illam reuocare, & idem dico in prouocatione, vt. d. l. si quis libellos cum sua materia. & ibi Cyn. Bal. & Salyce. Ergo istud est beneficium iuris, quod nemini est auferendum: & ista iusta pœnitentia appellationis fit lege permittente, ergo pœnam non meretur. l. Graccus ad. l. Iul. de adul. C. ca. cognoscentes. extra. de constitu. Nec obstat stylus noster quo cauetur, ꝙ pro renunciando appellationi datur duntaxat triduum: quia respondeo, quòd stylus noster vendicat locũ in appellatione, quę quidem fit in iudicio: at casus meus est in prouocatione, & sic in appellatione extraiudiciali. Scitis enim ꝙ appellatio fit in iudicio, & prouocatio extra iudiciũ. Sed ego habeo theoricam iuris: quòd in odiosis nomine appellationis non venit prouocatio, vt Panor. in cap. cum sit Romana. extra de appella. in. j. colum. & notabili quinto. vbi dicit istud esse tenẽdum menti pro statutis & aliis dispositionibus. quare sequitur quòd pro tali differẽtia appellationis extra iudicialis etiam post triduum facta: nulla est imponenda ipsi appellanti, & desistenti emenda, cum talis desistentia sit de iure permissa: vt d. l. si quis libellos. Et id quod fit lege permittente, pœnam non meretur. Et sic stylus & consuetudo qui desistenti & appellanti imponunt emendam post triduum, sunt de appellatione iudiciali intelligendi, non autem de prouocatione: quia illa non venit sub nomine appellationis in odiosis, sed venit in fauorabilibus. Sed quia ista appellationum materia est lucrosa & practicabilis: ideo recolligam ex variis patrum ortulis conclusiones.

Differẽt prouocatio & appellatio.

¶ Prima conclusio, Appellationes regulariter sunt permissæ: nisi expresse inueniantur vetitæ. Probatur hæc conclusio per scriben. in. l. qui restituere. ff. de rei vend. sunt enim appellationes introductæ vt essent innocentiæ pręsidum, vt. c. cum speciali. &. c. ad nostram. de appel. extra. Et ad corrigendos inferiorũ iudicum errores. Bar. in. l. j. ff. de appel. & Panor. in rub. de appel. Casus autem certi sunt in quibus non permittitur appellatio, & sunt. xxxvii. qui late enumerantur per Specul. in titul. de appell. §. ij.

¶ Secunda conclusio, Appellatio non fundatur super iniustitia & iniquitate. Probatur in. d. l. j. ff. de appella. in. l. & in maioribus. C. eo. titu. & in cap. j. de appel. extra eodem. Hinc est quòd in causis modicis valet appellatio: licet passim dicatur quòd pro modico non detur in integrum restitutio. l. scio. ff. de minoribus. c. j. de ĩ integ. resti. Nec pro modica læsione fit reductio arbitramenti ad arbitrium boni viri. Barto. in. l. si de meis §. recepisse. ff. de arbi. vbi dicit ꝙ pro bono pacis arbitrtaor potest de iure vnius alteri cõcedere. ponunt canonistę in ca. nisi essent viri prouidi. extra. de pręben. dum tamen aliam partem immodice non lædat.

¶ Tertia cõclusio, Appellatio iudicialis est tanti effectus vel virtutis, quòd etiam respectu vnius articuli tantum suspendit iurisditionem iudicis à quo in tota causa licet illa causa principalis articulo appellatorio non fuisset connexa. not. in c. præterea. &. c. super eo. extra de appel. & in. l. si quis prouocationem. C. eo. Pone exemplum in practica de appellante à tortura. nam tunc suspenditur iurisditio in tota causa.

¶ Quarta conclusio, Appellationis causa licet non sit eadem causa cum principali, vel idem iudicium: censetur tamen idẽ negotium. Declaro. Causã appellationis nõ censetur idem iudicium cum principali causa, eo pręsertim quòd sunt diuersæ instantiæ secundũ Panor. in ca. dilectę. de excep. Item diuersi iudices, scilicet iudex à quo,

& iudex ad quem. & sunt diuersę instantiæ. Probatur, quia in causa appellationis non allegata allegabo, & non probabo. l. per hanc, & ibi Bar. & Bald. C. de tempo. appellationis. docto. in c. cum Ioannes Heremita. de fide instrumẽ. Item procurator in causa principali non cogitur appellationem prosequi : licet appellare teneatur inuitus cum sua materia. C. de procu. Nec tenetur causidicus pro eodem salario, aut suffragio patrocinari in causa appellationis. no. in. l. j. C. de suffragio. Ioan. And. in. c. fi. de testi. in. vj.

¶ Sed quòd non sit idem negotium cum principali, patet per not. in. d. c. fi. de testi. in. vj. vbi procurator vel aduocatus appellantis in causa principali non est testis in causa appellationis.

¶ Ex supradictis patet, an sit danda dilatio ꝓpter absentiam aduocati in causa appellationis, licet fuerit data in causa principali. Et dicẽdum est quòd sic, quia diuersa sunt iudicia.

¶ Quinta conclusio. Appellatio licet sit regulariter permissa in iudicio, tamen extraiudicialis est prohibita excommunicato. ista conclusio probatur per Panor. in cap. significauerunt. extra de excep. & per Innocen. in cap. cum inter. Ratio autem nostrorum dictorum est appellatio. extraiudicialis est quædã prouocatio ad causam, & certum est excommunicatum non posse ad iudicium prouocare pro primo allegat. cap. cum sit Romana. de appel. pro secundo cap. intelleximus. extra de iudi. & in cap. pia. de exce. libro. vj. Attamen ipse Panor. in cap. intelleximus, illud intelligit verum vbi ex non appellando non generaretur præiudicium excommunicato, vel quòd molestaretur de facto. nam tũc non audiretur prouocans, & ita Panor. in ca. dilecti extra de maio. & obe. do exemplum. Excommunicatus etiam spoliatus de facto non auditur petens restitutionem not. xxiii. di. in nomine domini, & in cap. dilecta. de rescrip. & in cap. veritatis de dol. & contu. cap. prudentiam. cum ibi not. §. sexto de offi. deleg. & c. ad decimas. de resti. spo. libro. vj. Sic nec audiendus est prouocando. Item facit à simili quòd docto. dicunt quòd excommunicatus agere nõ possit pro iniuria sibi tempore acrimoniæ vel excommunicationis illata gloss. & scriben. in cap. omnibus. iiii. quæst. vj. ideo murmuro, si ipse prouocare non possit. ¶ Sexta conclusio, appellatio rite interponitur, non solum si iudex grauet partem contra ipsum ius scriptum, sed etiam si deneget iuris beneficium vel suum officium probatur in. c. fin. de secund. nup. Nam ab illo officio denegatio implorato, tamen licite potest appellari no. in. l. j. C. si. secun. in integr. restit. postul. notanter dico. si officium iudicis fuerit imploratum. Nam iudex non tenetur impendere officium suum ad vtilitatem priuati nisi imploretur l. iiij. §. hoc autem iudicium. & ibi Bart. & Paul. de Cast. de dam. infec. ff. & Panor. in. c. fi. de rescrip. Immo qui iustitiam denegat, principis indignationem incurrit in autenti. de mand. prin. in. §. sit tibi col. tertia. Et tenetur iudex ipso casu resarcire omne damnum, omnémque iacturã parti, & insuper extraordinarie puniri potest, vt in autenti. de quæstio. §. super hoc colla. vj. Bart. in l. prima. C. quomod. & quando iudi. Et quod à denegatione iustitiæ possit appellari firmat Hostiẽ. in. c. interposita extra de appel. ¶ Septima conclusio, appellatio licet sit aggrauato, obmissa cõtra iudicem tamẽ perperam iudicantem nõ est ipsi grauato via agendi ad interesse, pręclusa ista cõclusio est singularis, quam late determinat Panor. in rub. de appel. vbi affert multos patres cõcordantes. ¶ Octaua conclusio, appellatio per ipsum tẽporis iuris, vel statuti deserta, nõ est sententię vsquequaq; amplius executioni mãdandæ exclusoria : quinimo iudex à quo nõ amplius appellantis parte accita potest sententiam suam finali executioni demandare Bar. in. l. à diuo. §. in venditione de re iud. ff. Panor. in. c. personas: & in. c. sequen. extra de appel. Hoc verum secundũ docto. si executio est fienda in specie ad iudicata, & constet appellantem nullũ impedimentum habuisse, quin appellationẽ prosequeretur, aliàs in dubio adhuc appellans euocandus esset ex regula quæ est quòd vbicunque absenti potest competere defensio, semper requiritur citatio etiã in notoriis Inno. in. c. de coha. cle. & muli. extra & legitur & no. in. c. fi. de offi. de. l. in. vj. & in. vestra. coha. cle. & muli. ¶ Nona cõclusio, appellatio ad quẽ porrigatur nõ est declaranda: quia tractim, seu gradatim ad proximum superiorem est faciẽda. probatur ista cõclu. quia appellatio obmisso medio nõ valet. ideo quia appellando simpliciter videtur ad immediatum proximum superiorem appellare : & genus quod non potest verificari, nisi in vna specie : tunc incertitudinem non inducit, faciunt no. per Panormi. in. c. quoniam abbas. de offi. delega. Barto. late. in. l. j. §. si quis de appel. ff. gloss. & Bald. in. l. cum proponas. C. de bo. auc. iudi. possi. Sufficit ergo quòd ipse dicat appello ad competentem iudicem. Et nota quòd dixi ad proximiorem superiorem fore appellandum, & non ad parem, aut minorem iudicẽ. ij. quęst. vij. anteriorum. §. illo videlicet. Ideo de locum tenente ad dominum bailliuum non appellatur : est enim vnũ auditorium, vel tribunal. c. Romana de appella. lib. vj. & c. non putamus. de consue. lib. vj. Et aduerte tamen quòd si appellans per errorem appellauerit à pari ad parem : talis error non sibi oberit. Secus si ad inferiorem appellauerit, vt dicta. l. prima. §. si quis ff. de appella. & Hostien. in summa titul. de appellat. §. à quo versic. quid si quis. ¶ Decima cõclusio : appellatio licet per lapsum decennij ex consensu partis victę interpretatiuo in rem transeat iudicatam : nunquam tamen transit si ex notorietate facti talis sententia foueret iniustitiam facit

Excommunicatus non potest agere pro iniuria sibi illata.

Iustitiam denegãs principis indignationẽ incurrit.

Citatio ꝑtis requiritur etiã i notoriis.

facit.l.si fullo.de cōdi. si cau.ff.l.in cōmodato. commo.ff.immo.in.c.cum Barto.& ibi canonistæ extra de re iudi. Panor.in.c.suborta.e.tit.& doct.in.c.quia plerique de re iud.facit quòd no. Barto.in.l.admonendi de iureiurand.

¶ XI.conclusio, causa appellationis tam grande est priuilegiata, quòd prærogatio iurisditionis est in illa causa partibus denegata.probatur hæc conclusio per not.per.d.Bal. in extraua.de pace constantiæ. nam dicit ipse quòd in causa appellationis litigare partes non possunt, etiam consentientes coram iudice competente.

¶ XII.conclusio, appellatio licet sit causarum deuolutiua,nō tamen est fructuum ex vi possessoria perceptorum & percipiendorū suspensiua. probatur per ea quæ no. &.l.in.c.ij.de in integ. resti.& in.c.ex literis extra.de iu.patro. Vbi patet ꝙ nō solum is qui obtinuit in possessorio:sed etiam simplex recredenciarius potest beneficia conferre,& tenet eius tale factū irreuocabiliter, nec pendere videtur ex futuro euentu processus possessorij.Item etiā qui obtinuit in possessorio, nunquam fructus restituit, licet victus fuerit in petitorio secundum doc.An autem à possessorio iuris & facti possit de iure etiam ciuili appellari pulchrè Ias. videas in.l.j.C.de bo.pos. secundum tabulas.

¶ XIII.conclusio, appellationis causa licet de iure non sit omnino delegabilis,cum sit imperij tamē de iure.can.est delegabilis probatur pro.j. dicto in auten.ad hæc vbi Bald.Saly.& Paul.de Cast.C.de iud. & doct.in.c.super quæstionum articul.§.intentionis extra de offi.deleg.

¶ XIIII.conclusio, Paria sunt occidere innocentem,vel occidere appellantem. Probatur per Bal.in.l.addictos.C.de appel. Vbi pulchrè dicit,ꝙ iudex qui sententiam capitalem spreta appellatione executus est: puniri debet capitaliter. Hoc limita, nisi appellatio esset manifeste friuola.vt quia reus sponte cōfessus fuit crimen morte piandum, vel fuit honestissimis testibus superatus, ita vt vix negare posset:vel si crimen esset notorium.nam iudex spernere potest appellationem de iure,præsertim in enormibus.doct. in.l.j.quorū appellationes recipiuntur. Sed aliter obseruatur in regno, quia auditur omnis criminosus appellans. Vtinā fieret à rege bona constitutio iurisona, per quam iudicis regij accersito,causidicorum certo bono numero hos vilissimos latrones homicidas & facinorosos morti condemnarent, spretáque appellatione executioni demandarent.Sic fieret vt nephariorū nequitia melius compescerentur & plures nummi regis & dominorum temporalium quos ponunt producendis & reducendis criminosis non consumerentur. Nam dn̄i temporales hos sumptus pro illis nephariis Parisium ducendis & reducendis timentes sæpenumero iustitiā facere declinant in graue bonorū hominum dispendium.

¶ XV.conclusio, Appellans à pluribus articulis obtinénsque punctualiter in certis paribus,& succumbens in aliis paribus saluatur ab expensis & emendis.faciunt no.per Bar.in auten.hodie. C.de iud.Facit.c.Raynutius. &.c.Raynaldus. de test.vbi fit compensatio expensarum hincinde.vide Iasoné in.l.properādum in.§.sin autem. C.de iudi. Nota insuper quòd licet à citatione verbali non possit appellari:eo præsertim quòd ipse citatus comparendo potest suum grauamen iustificare secundum Barto. in.l.ij.de appel.ff. Id tamen verum est,nisi citatus non possit secure comparere:quia tunc poterit appellare coram honestis personis. Ar.no.de his qui ꝓpter metum iu.non appel.ita dicit Bald.in dicta.l.ij.C. de epi.Au.& Lanfranc. de Oria.in repe.c.quoniam contra falsam super expositione verbi appellationis.Et etiam licet de stylo Turonię appellandum illico,quod exponitur in.l.litigatoribus.C.de appel. Attamen incarceratus potest omni die appellare; quia ipsa incarceratio est grauamen instans & successiuum:ita tenet ipse Lanfranc.ibidē post multos doc. per eū relatos.

Incarceratus potest omni die appellare.

¶ XVI.conclusio,Appellari licet omni grauamine:sed tempus appellandi vel prosequendi, statutum augeri vel minui, non tamen potest in totum tolli.glo.Bal.& moder.in.l.proscriptione.C.si contra iu.vel vtili.pub.

¶ XVII.conclusio,Appellationis instantia nō currit pendente compromisso.no.in cle. quandiu.de appel. Bal.& Angel.in auten.eo.qui.C. de temp.appel.

¶ XVIII. conclusio, Appellatio potest interponi etiam die feriato.Baldus in.l.prima.C.de feriis. & not.in no.l.miles.§.sexaginta.ff.ad.l. Iuliam.de adul.

¶ XIX. conclusio, Appellatio iudice notorie absente potest interponi coram graffario curiæ no.in auten.quę supplicatio.C.de prę.imp.offe. & ita dicit se obtinuisse Raphael Fulgosius.

¶ XX.conclusio,Omnis persona licet non fuerit in iudicio tanquam pars poterit appellare si ex sententia grauamen præsentiat.c.cum super. extra. de re iud.l.si suscepta.ff.de inoffi.testa.l. sententia, &.l.si perlusorio.ff. de appel. Nunc incidenter est examinādus practicabilis passus. quęro an sit verum quòd tertia persona interesse prætendens possit se adiungere causę,& planum ꝙ sic.vt per Bald.in.d.l.si suscepta. & Inno.in d.c.cum super. Et aduerte, quia aut se adiunxit ante litem contestatam, aut post sententiam latam:sed appellatione suspēsam.j.vero casu licet non possit offerre aliquē libellum, quia ille offerendus est à principali,potest tamen coadiuuare reum,& poterit producere testes. vt per Bartol. ibidem. Immo & vltra poterit producere testes publicatis attestationibus & productis testibus per reum conuentum:poterit etiam super nono articulo producere,vt tenet Lanfrāc.post Inno.

in.d.c.cum super. & poterit eum conuentum si viderit eum suspectum vel colludenté remouere, & ipse subire defensionem.vt not.in.d.l.si perlusorio. Aduerte tamen quòd iudex in sententia sua nõ tenetur facere mentionem de isto simpliciter adiuncto: ratio quia non fuit petitum in libello, quia libellus non fuit datus, & sententia debet esse conformis libello. Tamen ista sententia nocebit in cõsequentiam & per indirectum, vel proderit huic tertiæ personę coniunctę secũdum ipsum Inno. Aut ista secunda persona compararet post sentẽtiam latam in causa principali appellãdo, vel appellationẽ emissam per reũ cõuentũ principaliter ignorante tertia persona quę prętẽdit interesse. ista tertia persona poterit appellare non obstante, quia de iure non liceat in vna, eadémq; causa tertio prouocare. Eodem modo si in tertia persona ignorasset processum causæ principalis, & processum primę appellationis sed sciuit processum secũdæ appellationis, & nõ appellauit: nihilominus lata tertia sententia poterit appellare. Si sciuisset agitari omnes processus, scilicet causæ principalis & binarum appellationum, & nunquam voluerit comparere defendendo vel appellando, non amplius erit audiendus secundũ eundem Inno.in.d.c.cum super. Et quando ista tertia persona cõparet in iudicio appellando appellauit hoc modo. domine per sensitalem sententiam esse latam taliter tali modo, & sub tali forma, & cętera. verum, quia talem sententia infertur, mihi magnum præiudicium ideo appello. Quare à vobis domine iudex peto dictam sententiam pronunciari & esse nullam & me rite appellasse: ita dicit Innocen. Officium autem iudicis erit tunc in sentẽtiando hoc modo, quia si ille qui appellauit, appellauerit ratione pręiudicij, iudex pronunciabit sentẽtiam iniuste latam, si ita erit: si autem illi qui appellauit non inferebatur plenum præiudicium. Sed talis qualis præsumptio tunc sententia iudicis appel. erit talis si illam fert pro illa persona. Dico & pronuncio talem sententiam per talem iudicem latam non debere afferre aliquod præiudicium, nec etiam talem qualem præsumptionem Titio &c. Ista sunt verba singularia dicti Innocen. & Lanfranc. in locis supra allega.

¶ XXI. Conclusio, Appellatio est tantæ fortitudinis & tãti effectus rei iudicatæ fauore, quòd tempus interponẽdæ appellationis currit de momento ad momentum absque retardatione. glo. in cap. exceptionem. de excep.in.vj. Angel.in autenti. hodie. C.de appel. glo.in.l.j.ff.quando appellan.fit. & Bald.in.l.si quando.de testibus. C.incipit tamen tale tempus à tempore rescientiæ ipsius sententiæ, & nota hãc conclusionem quæ procedit etiam à stylo introducto.

¶ Nunc videamus casus in quibus de iure non appellatur. primo in sententia interlocutoria, quia in illa non appellatur de iure ciuili. Sed de iure canonum à quocunque grauamine appellari. licet docto.in dicta.l.ij.C.de episco.audien. & cap.super eo. de appella. Sed apud Francos etiam de iure non licet appellare, vbi grauamen est reparabile in diffinitiua vt habes per prag. sancti. Attamen Barto. dicit in.l.ij.de appell.ff. quòd vbi grauamen esset difficulter reparabile, appellare liceret. quod tene menti.

¶ Secundus casus est in executione à qua non appellatur.l.ab executione.C.quorum appella. non recipiuntur. Poterit tamen appellari à sententia lata de exequendo, vel non exequendo no.in.l.ab.executor.ff.de appella.

Appellari nõ licet à sententia lata super decimis.

¶ Tertius casus est in sententia lata super debito fiscali à qua nõ appellatur.l. abstinendum. C.quorum appel. non recipit. Et dicit Baldus quòd etiam à sententia lata super decimis non poterit appellari, quia æquiparantur iuri fiscali.ij.quæst.vij.si episcopi. & sequitur Lanfranc. in.d.ca.quoniam contra falsam dixi supra titul. *De droictz de basse iustice.* articul.xix.vbi vide.

¶ Quartus casus est vbi sententia esset lata cõtra conuictum gestibus, vel contra propria voce confessum qui talis non potest appellare.l.ij. C.quorum appel.non recip.

¶ Quintus casus vbi sententia fertur super apertura testamenti, vel super missione in possessionem donorum hæreditariorum not.C.eo.ti. in.l.quisquis.

¶ Sextus casus, quando sententia contra virum contumacem fertur, quia ab ea non appellatur. l.ex consensu.ff. de appel.in.l. & post edictum. ff.de iud.

¶ Septimus casus est quando lata est sententia per principem, vel eum cui princeps commisit appellatione semota. quia tunc ab ea nõ poterit appellari.l.j.in fi.ff.à quib.appella.non licet.

¶ Octauus casus est si interuenerit pactum de non appellando, quia tunc appellari non poterit.l.si.C.de temp.appellari glossa & doct.in.l. tale pactum, §.qui prouocãt.ff.de pac. & ibi Bal. & Angel.in antiq.lecturis. & est id quod supra in principio huius notulæ dixeram meretricem appellare vetant stylus, excellentia, pacta, &c.

¶ Nonus casus est si sententia fuerit præfecto prætorio lata.l. à proconsulibus.C. de appella. &.l.vni.C.de senten.præfec.præto. Item à sententia Cardinalis à qua non appellabitur, quia præfecto præto. assimulatur. & gloss.in.l.j. de offic.præfec.prætor.ff.

¶ Decimus casus est à sententia arbitri qui arbitratus est de iure.l.diem proferre.§.si stare.ff.de arbit. &.l.si societatem in.§.arbitriorum.ff.pro socio not.doct.in.l.j.C.de arbitr.

¶ Vndecimus casus est in sententia arbitratoris à qua non appellatur. Sed si interuenerit deceptio vsque ad sextam partem, debet reduci ad arbitrium boni viri.l.si nolle pro socio.ff.Bar. in dicto.§.arbitriorum.

¶ Duodecimus casus est, si sententia fuerit per episcopum lata ex eius prorogata iurisdictione. l.si quis ex consensu.C.de epi.aud.

¶ Decimustertius est, vbi causa esset cōmissa alicui iudici in sua conscientia: nam tunc non poterit appellari glos.in.c.statutum.§.insuper de rescrip.in.vj.Bal.in.l.ij. C.de sen.ex pericu.reci. & Lanfranc.post eum in.ca.pręallega.& iste est singularis passus.

¶ Decimusquartus casus est, si sententia fuerit nulla: quia ab ea non est opus appellare.l. si constiterit.ff.de appel.&.l.si expressum.eo. titu.ratio, quia appellatio habet extinguere pronunciatum.l.j. in fi.ad Tertul.ff. sed quod nullū est, id extingui non potest, vt.d.l.j.igitur.

¶ Decimusquintus casus est in sententia reductionis ad arbitrium boni viri Barto.in.l.j.ff.de leg.j.Bald.& Salyce.in.d.l.si societatem.§. arbitrorum.

¶ Decimussextus casus, quādo quis appellat ab vno statuto dicens statutū esse iniquum, & hoc si statutū est generale Bald.in.l.quisquis.C.quorū appella.non recipi.Sed adverte, quòd Panorm. tenuit in contu.rub.de constitu. quòd à statuto, vel consuetudine etiam generaliter concepta appellari potest. Si verisimiliter possit deprehēdi, quòd statutum fuerit in detrimentum aliquorum factum, quod est verbum singulare.

¶ Decimusseptimus est, Si fuerint latę tres sententiæ super eo.arti.confirmatorio amplius non posset appell.vti.C.ne lice.in vna eadémq; causa.terci.prouoc. per totum.

¶ Decimusoctauus casus est, vbi sententia est lata à syndicatore. non in.l. nulli.C. quorum appella.no.reci.Nam, si potestas syndicat vicariū, non poterit appellari: sic quando iudex syndicat apparitores, qui tanta mala sciunt, vt dicit glo.in l.defensionis facul.C.de iure fisci.lib.x.

¶ Decimusnonus est, vbi statuto, vel consuetudine haberetur, quòd à sentētia non liceret appellare.Nā vt dicit Lanfran.si pacto potest tolli appellatio: multo magis & tollitur statuto.

Vigesimus casus est, in sententia lata super possessorio, vt no.in.l.vnica.C.si demo.pos.fue.appella. Fallit tamen, nisi istud possessorium saperet naturam proprietatis.glo. & doct.in dicta.l. vnica, vt est videre à sententia lata secundum tenorem constitutionis illius, si quis in tantam.C. vnde vi. fallit. Secundo & notabiliter possesso. iuris, vt per.Ias.in.l.prima. C.de bon.possessione secundum tabul.

Versus.

Appellare vetant scelus excellentia pacta,
Contemptus patris, & interdictio facta,
Arbitrium, res quę perit, & si longius acta.

XIX.Article.

Pour auoir trop abōde au sort principal par lacquereur, en faisant la cōgnoissance du retraict au lignaigier: ya d'amende soixante solz.

XX.Article.

Pour auoir nye par lacquereur, au lignagier d'auoir riens acquis de son parēt ou lignagier, & il en est succombe, paye d'amende.lx.solz.

XXI.Article.

Si lacquereur adiourne en clam de retraict nye au lignagier auoir baille deniers, ou equipollent a meuble, paye d'amende.lx.solz.

XXII.Article.

Qui nye son seel, ou signe manuel, & il en est succombe, ya amende sur le roturier.lx.solz. & sur le noble arbitraire.

XXIII.Article.

Pour ventes recollees apres. viij. iours passez, ya sept solz six deniers. Et si elles ont este recellees par an & par iour, au moyen iusticier & autre superieur, ya d'amende.lx.solx. Toutesfois pour plusieurs cōtractz recellez & exhibez en vng mesme iour, nya que vne amende.

Crime.

Premier Article.

Qui faict, ou forge faulse mōnoye, doibt estre traine, bouilly, & pendu. Et la maison ou elle est forgee, au sceu du seigneur di celle maison cōfisquee au roy. Et de ce aux iuges royaulx en appartient la congnoissance.

¶ Hic titulus de criminibus merito à consuetudine introductus est, attamen pœnę sunt delictis commensurādæ.l. respiciendum. ff.de pœnis cū simili. Et quia de moneta in pręsentiarum scripturi sumus : igitur de illius antiquissima origine parumper videamus Et primo, quis primus fuerit fabricator monetę. Albe.de Ros.in suo di

ctionario dicit, ꝙ fuit Thares pater Abrahæ. qui primã fabricauit monetam,& ibi recitat vnde proceſſerunt illi. xxx. nummi quibus mundi redẽptor Ieſus Dei filius & almus verbigena iuſtitię ſol, venditus eſt. Sed Philippus Beroaldus elegãs orator in prima orationum ſuarum dicit, Theſeum apud Grecos ſignaſſe nummum bouis nota, ſiue figura. & ſeruum Tulliũ regẽ Ro. apud Romanos, inde dicit pecuniã dictam eſſe à pecore, ꝙ in ruſticatione quęſtuoſiſſimum eſt. Nũc vidẽdum cuius cudendi monetam cõpetat. Dic reſolutoriè quòd ad imperatorem ſpectat, vt in ca. quæ ſint regalia. li. feudorũ, vel ad Chriſtianiſſimum regem Franciæ, qui in regno ſuo imperat, nec aliquem in temporalibus ſuperiorẽ recognoſcit, etiam de iure quicquid ſubaudiat glo. in c. vulgato per venerabilem. extra. qui filij ſint legit. Attamen de iure ſpeciali, vtpote ex priuilegio, vel cõſuetudine bene poteſt ius cudẽdi monetã acquiri. de priuilegio probatur, quia ea quæ competunt principi bene poſſunt per eum committi, & in priuilegium dari. l. fi. cum ibi no. C. noua. vectiga. inconſult. prin. inſtitui nõ poſ. ibi in textu vltra antiquam conſuetudinẽ, & noſtrę terminos iuſſionis, &c. Vt videmus de rege Iuetoti de quo legitur in chronicis quę chronice ꝓbant glo. in. cap. inter dilectos de fideiuſ. inſtru. doc. in. l. j. ſi cer. pe. ff. de conſuetudine vero patet, & probatur. l. j. de fund. limitrop. & l. j. de paſcuis. li. xj. C. nam quæ poteſt princeps, poteſt & conſuetudo. c. ſuper quibuſdã. de verbo. ſigni. in. §. præterea. Cy. in. l. j. C. de emenda. lib. Henricus Bohic. in. c. quanto. extra de iureiuran. Sicut dicimus de iure exigẽdi vectigalia, quod eſt de iure regalium, vt eod. ca. quæ ſint regalia. Attamen ius iſtud per conſuetudinem acquiritur. Bart. in. l. ſi publicanus. de public. ff. & per Guy. pa. quæſtio. ccccxcviij. Et nota quòd appellatione monetę continetur etiam aurea moneta. l. pecuniæ. de verbo. ſigni. ff. Et ſcias quòd. lxxvij. aurei faciunt libram auri. l. quotiens. C. de ſucce. & archa. lib. decimo. Panormi. in ca. conquerente. de cle. non reſiden. Sed quinque aurei faciunt libram argenti. C. de artic. quod the. in. l. prima eod. lib. decimo. Et ita libra auri valet quatuordecim libras argenti cum duobus aureis. gloſſ. pragma. in titnlo de annatis. §. Item fuit deliberatum in verbo aureorum. Et qui falſat monetam regis Franciæ, vel falſam monetam in eius regno portat, eſt excommunicatus ipſo iure, vt in extrauaganti Ioan. xxij. prodiens. vbi ponuntur quatuor modi falſitatis monetę. & gloſ. dict. pragma. in dicto titu. de cauſis. §. pręalleg. in verbo. Item facit. Quærendum nuper eſt de quęſtione: pone quòd tempore diſpoſitionis, ſeu cõtractus, vel debiti currebat certa moneta curſu temporis: illa moneta eſt deteriorata, ſeu diminuta. quæritur nunquid ſolutio debeat fieri ſecundum ęſtimationem antiquam, vel prout currit: & maxime ſi reperitur noua melior. hanc quæſtionem tangit glo. ſed ſuccinctè in ca. olim. de cenſi. & in cap. quis ignoret. xxij. quæſtio. iiij. & Hoſtien. in dicto. cap. quanto extra de iureiurando. Et Cyn. in. l. in minorum. C. in quibus cauſis in integr. reſtitu. non eſt neceſſa. Bart. in. l. Paulus. aliàs eſt lex creditor. ff. de ſolu. diffuſe ſatis. per Speculat. titu. de ſolu. §. nunc aliqua. verſicu. pone. Vbi etiam Ioã. Andr. & multum late per do. Anto. de Butrio & Panorm. qui liquidius loquitur. Barto. Et vt ipſe dicit expediendo materiam clare, ac concluſiue dicẽdum, quòd duobus principalibus modis poteſt moneta deteriorari, ſeu minui primo reſpectu curſus. Secundo reſpectu ponderis. Reſpectu vero curſus, vt quia pecunia non valet tantum, ſicut ſoluere ſolebat ſtãte eadem bonitate intrinſeca. Reſpectu autem ponderis: vt quia fuit tonſa circumcirca, & per longum vſum eſt effecta eroſa: vtputa quia erat de ęre: ſed inſuper habebat aliquid de argẽto, quod ex lõgo vſu corruit. Primo ergo caſu, id eſt, cum moneta eſt diminuta reſpectu curſus in totum reprobata, quia princeps interdicit in totum illius vſum: & tunc debet ſolui de moneta ſecundum ęſtimationem antiquam arti. no. in. l. eleganter. §. qui reprobos. de pigno. acti. ff. & iſta eſt communis ſententia. licet Cyn. in dicta. l. in minorum. voluerit contrarium. & bene facit dicto. ca. olim. de cenſi. Aut non eſt in totum ſublata ipſa moneta, vel reprobata, ſed tantum alterata: quia valet tantum, ſicut valere ſolebat. Et tunc ſubdiſtingue: quia aut hæc alteratio valoris monetæ contingit in perpetuum, vt quia princeps ſic voluit: & tunc licet Bartol. in dicta. l. Paulus. dixerit, quòd iſto caſu damnum pertineat ad creditorem, ſi debitor non fuerit in mora ſoluendi: tamen Anto. & Panormit. in dict. ca. quanto. tenent contrarium: & dicunt quòd hoc in caſu debet etiam ſolui ad ęſtimationem antiquę monetę, duplici ratione & fundamẽto. Primo, quia ſi aliàs diceretur, quòd debitor poſſet ſoluere in illa moneta alterata in valore, eſſet periniquum cum bonitas pecunię conſiſtat principaliter reſpectu vſu ipſius. ideo debet in bonitate fieri reſtitutio. l. cum quid mutuũ dederimus. ſi cer. peta. ff. Secundo: quia vt prædictum eſt in primo membro: vbi in totum vſus pecunię eſſet reprobatus deberetur ęſtimatio: ergo idem ſi in parte eſt diminuta. argumen. l. quæ dotata. de rei ven. ff. & capi. paſtoralis. de offic. deleg. & huic opinioni facit optime dicto capit. olim de cenſib. Secundo ſanè caſu, cum monetæ alteratio non fit in perpetuum, ſed ad tempus. & communiter tenent docto. quòd in illa moneta poteſt fieri ſolu. quia ſicut creditor vellet, quòd ſibi ſolueretur, ſi nunc plus valeret: ita & velle debet recipere, ſi minus valet, cum ſperatur augmentum ſecundum Bart. in dict. l. Paulus. Sed tunc notabiliter dicit Panor. in. d. ca. quanto. quòd ſi non eſſet

De moneta deteriorata.

De alteratione monetæ.

esset spes: quòd de proximo haberet augmẽtum, quòd tũc deberet haberi ratio ad ęstimationem quę erat tempore mutui maxime: quia potest esse ꝙ nunquam cresceret. ar. l. iurisperitos in princ. ff. de excu. tu. & eius quòd no. glo. in cle. ij. de rescrip. Nunc veniendũ est ad secundũ casum principalem, scilicet quãdo defectu ipsius monetę cõtingit deterioratio: & nõ respectu solius cursus: & tunc communiter tenetur, ꝙ damnum pertinet ad debitorem, quia moneta non habet tunc suã bonitatem intrinsecam, quam habebat tẽpore, mutui etiã si debitor nõ fuisset in mora: tamẽ adhuc damnum ad eum pertinet ob defectũ bonitatis intrinsecę, vt quia fuit contaminata moneta, vel effecta erosa, vt no. in d. l. cum quid. si cer. pe. ff. quod est bene notandum. Sed pone testatorem legasse. c. florenos: nũc floreni sunt in valore aucti, vel diminuti. quid iuris? Respon. ꝙ isto casu debet attendi pro vel cõtra legatarium valor qui currebat tempore testim. quia de eo videtur testator sensisse. l. vxorem. §. testa. de lega. iij. ff. l. fi. de auro & argen. leg. ff. Pe. de Ancha. in d. c. olim. de censibus. & Panor. in. d. c. quãto. de iureiurã. Idẽmq; dicendũ est secundum ipsos doc. in iudice in certa quantitate aliquẽ condemnante: quod non est obliuioni tradendum. Aut in statuto pœnali quod forte pro aliquo delicto mandat, quòd soluentur decem librę isto casu, si alteratur perpetuo ipsa moneta, debet solui de moneta currenti: quia de tali videtur statutũ sensisse. vnde mutata pecunia, videtur mutatum statutum. argu. c. translat9 de constitu. extra. etiam facit quia omni die statutum videtur loqui. ar. l. arriani. de hęret. & mani. ergo dicẽdum, ac si hò die adhuc statutum loqueretur. ergo de pecunia nunc currẽte licet Panormi. ibidem dubitet: sed ego non dubitarem. Accedat cle. secũda. de decimis. vbi solutio fit de pecunia currenti. Nunc est videndum de quæstione quam tam sæpe vidi in medium adduci. Mutuaui tibi cẽtum in auro, nunquid tenear recipere in argento, vel contra, vel an tenear recipere in eadem materia? Si tamen forma sit diuersa. Barto. in dicta. l. Pau. dicit quòd si mutuaui tibi centum libras in florenis, isto casu. satis est, quòd restituantur etiam in alia moneta: quia video ęstimãdo illos florenos pro cẽtum libris sic vendidisse, sicut dicimus in dote cum traditur ęstimata. l. cum dotem. de iu. do. C. Aut fuit simplici modo factum mutuum. Et tunc aut quęrimus, an tenear recipere in alia materia. Et tunc dicẽdum est quòd teneor, quia nec argentum pro auro recipere compellor, cum mutuum debeat restitui in eodem genere & eadem bonitate, vt dicta. l. cum quid. si cer. pet. ff. Item quia aliud pro alio inuito creditore solui non potest. l. secunda. si cer. pe. ff. Aut quęrimus an tenear recipere in alia forma sub eadẽ tamen materia, vtputa aureos solis pro aureis coronę. Et communiter tenetur, quòd ego recipere debeam, vt dicta. l. Paulus cum ibi notatis. & hoc nisi isto casu: scilicet recipiendo in alia forma essem ego, qui creditor sum, aliquod damnum passurus. Si enim essem damnum passurus pro recipiendo in alia forma: tunc non tenor recipere. Et ita tenet Barto. in dict. l. Paulus. & Panormi. in dicto. ca. quanto. Item nota quòd in moneta requiruntur quantita. pondus, materia, & publica forma. glos. & doc. in. d. ca. quanto. Et debet esse formata ad imaginem principis. l. prima. C. de vete. nummismatis pote. Qua autẽ pœna debeat puniri fabricãs falsam monetam de iure vide docto. in. l. j. C. de fal. mon̄. Et breuiter dicas quòd aut falsat quis monetam principis de nouo eam adulterando, & talis comburi debet. l. ij. C. de fal. mone. Aut falsat monetam ciuitatis, sed principis inferioris ab imperatore: & talis capite punitur. glos. in dict. l. j. C. de fal. mo. Aut nõ fabricat de nouo: sed fabricatam radit eam diminuendo, vel tingit vt moneta ęrea appareat aurea, & talis punitur vltimo supplicio, vel datur ad bestiã secũdum conditionem personæ. l. quicunque. ff. de fal. & Barto. ibidem. Aduerte tamen ad id quod dictum est, quod falsarius monetę inferioris à principe supremo, vel monetę ęreę ipsius principis debet capite puniri, id nõ intelligas de pœna mortis, sed mortis ciuilis solum. Quia pœna capitis est triplex, vt. l. secunda ff. de publi. iud. Et not. Innocen. in. cap. qualiter & quando de accusa. Debet ergo intelligi de mitiori, scilicet de pœna mortis ciuilis. quia pœnæ sunt restringendę. l. pe. ff. de pe. &. ca. in pœnis. de regu. in. vj. & de pœni. distinct. primo. §. pœnæ. Et in hoc grauiter errant franci iudices. & ideo tene menti. Et propter ista Io. Cremo. defendisse fertur quẽdam, qui falsauerat monetam ciuitatis Bononię, vt morte naturali non moreretur, sed morte ciuili plecteretur, vt refert Hostien. in. dict. ca. quãto. de iureiurãdo. Tandem quia vidimus de pœna falsam monetam fabricãtis: nũc videamus de pœna falsam monetam expendentis: quia textus noster non aperit. Responde breuiter, quòd talis tenetur pœna legis Cornelię, de falsis: cuius pœna est in libero homine deportatio, & omnium bonorum publicatio. In seruo equidem vltimum supplicium, vt. l. prima. cum ibi tradi. ad. l. Cor. de fal. ff. Et quòd talis expenditor teneatur hac pœna, videtur textus. in hac lege. ff. eod. titu. Sed Barto. ibi dicit hoc procedere, quãdo expendit nummos plumbeos, vel stagneos: quia de his tantum facit mẽtionem illa lex: aliàs dixit, quòd deberet puniri extraordinariè. artic. l. saccularij. ff. de extra. cri. & dicit Bartol. se multos defendisse à pœna. l. Cornelię. de falsis, quòd est notabile verbum. Et ita refert etiam Panormita. in dict. ca. quãto. Sed remedium eximẽdi erit tale: quia si Cardinales obuiãt ei qui ducitur ad mortem, habẽt ex cõsuetudine hoc priuilegium, quòd possunt eum

Quæ in monetare quirũtur.

Pœna capitalis est triplex.

De illo ꝗ falsã monetam expendit.

Practica proeximẽdis condemnatis

eximere & à morte liberare. Bald. & Salyce. in. l. additos. C. de appel. Iason in. §. pœnales. insti. de acti. & Barto. Veronensis in suis cautelis: teneto menti.

II. Article.

Femme qui tue son enfant par malice & a son essient doit estre arse & bruslee.

¶ Sed qualiter puniatur de iure. vide in. l. j. ad l. Pom. & parrici. & l. v. de his qui parentes, vel liberos occiderunt. Et nota ꝙ si filius adulteriũ committat cum vxore patris sui: tunc isto casu filius perdit priuilegiũ filij, seu filiationis: & isto casu potest à patre occidi. Nec tunc pater tenetur pœna parricidij.

¶ Item si pater occideret filium, qui commisisset causam aliquam ingratitudinis, quòd pater non teneretur pœna legis Pompeiæ. de parricidiis Bartolus. in. l. diuus ad lega. Pompei. de parricid. allega. l. necare de libe. agn. ff. Sed an pœna legis Pompe. habeat locum in occidente patrem spiritualem, videtur quòd sic arguendo. nam iste est pater spiritualis, sed cognatio spiritualis est maior, quàm carnalis. Iason post gloss. decretorum per ipsum relatam in. l. apertissimi. C. de iudici. igitur.

Idẽ de filio ingratitudinẽ cõmittẽte

¶ Itẽ spiritualis pater magis est diligẽdus, quàm carnalis. c. pitatiũ. in glos. ij. xxx. quęst. iij. ergo.

¶ Item illi maior debetur reuerentia & retributio, à quo maius bonum suscipitur: notatur in. l. secunda. C. de in ius vocan. Sed à patre spirituali maius bonũ suscipitur. Quia fides sine qua saluari non possumus. cap. firmiter extra. de summa trini. quia à fide ordo nostræ reparationis sumpsit exordium ergo, & cætera. Item si pœna parricidij habeat locum pro patre naturali, qui tantum corpus effigiat, quanto magis pro patre spirituali, qui animam labe originali denigratam in fide sua deo conciliat argument. l. sancimus. C. de sacrosanctis ecclesiis. Item de hoc solet allegari text. pro ista parte scilicet, quòd tantum puniatur occidens patrem spiritualem, quàm occidens naturalem de pœnitent. distinctio. prima. cap. aut factor. in gloss. Et istę rationes sunt persuasiuę igitur, non spernendę. Sed consultius esset tenere, quòd occidens patrem spiritualem tali pœna acerrima nõ teneretur: quia, vt inquit Salyc. in dicta. l. vnica. C. de pa. qui fili. occide. non reperitur in iure pœna, ita acerbissima, sicut hæc pœna parricidij. ideo in pœnis debemus id quod dulcius est sequi & tenere. l. sancio legũ, & l. interpretatione. ff. de pœnis. Attamen de hac quęstione vide barbaciam in addi. ad Barto. in. d. l. diuus ad. l. Pompe. de par. Quæro stante statuto, quòd bãnitus possit & debeat occidi. filius quidem occidit patrem bannitũ, an teneatur pœna parricidij? & an filius possit ex forma statuti patrẽ occidere? non videtur, quòd non. argu. l. si adulterium. §. liberto. ff. ad leg. Iu. de adul. Sed contrarium fuit decisum per docto. Perusinos, vt tenet Salycet. in. d. l. vnica. C. de his qui pa. vel libe. occide. & vide etiam Bartol. in. l. si adulterium cum incęstu. §. liberto ad leg. Iuli. de adult. ff. an occidens patrem naturalem tantum puniatur, sicut parricida. dic quòd sic docto. in. l. quoniam semper certa de in ius vocan. ff. Cy. & Baldus in. l. quisquis. C. ad leg. Iuliam maiesta. Bal. in. ca. per tuas extra. de proba. text. in. l. hos accusare. §. omnis. ff. de accu. docto. in. §. pœnales institu. de actionibus.

III. Article.

Si homme faict adiourner autre a luy dõner seurete ou treues, & pendant ladiournement auant quil les ait donnees il luy messfaict, il en doit estre puny comme de treues enfrainctes, combien qu'elles ne soient donnees.

¶ Nota quòd de consuetudine aliquis potest conuenire aduersarium pro sibi danda securitate, cum timet offendi ab illo. Sic etiam est de iure. l. denunciamus, & ibi docto. C. de his qui ad eccle. confug. late per Bartol. in. l. illicitas. §. ne potentiores. ff. de officio præsid. Et quia textus noster loquitur primo de securitate videndũ est quid sit securitas. Et quia etiam loquitur de treuga, videndum est quid sit treuga. Deinceps videbimus de effectu securitatis, & de pœna eam infringentis. Ad primum igitur, cum quæritur, quid sit securitas, Barto. in dicto. §. ne potentiores, quod est legitimum præsidium, quod per officium præsidentis iuste timenti datur. quod autem sit legitimum præsidium probatur in dicta. l. denunciamus. C. de his qui ad eccle. confu. Et quòd detur iuste timenti, & causa cognita detur probatur in. l. metus causa & l. sequen. quod metus causa. ff. Et secundum ipsum Bartolum. sciendum est, quòd securitas tripliciter præstatur: primo à re rei, vt per totum titul. de damna. infec. ff. sed de ista nihil ad præsens. Secundo à re personæ, vt si domus tua minatur ruinam: quia nolo ibidem transire, debet per me implorari officium iudicis, vt faciam eam refici, si sum vicinus secundum eundem Barto. ibidem. Et etiam procurator regis debet ad hoc inuigilare. l. ad curatoris. de damno. infec. ff. & de ista etiam nihil ad pręsens. Tertio petitur pręstari à persona personæ: & sic præstatur officio iudicis, & causa cognita secundum ipsum Bart. Sed de consuetudine nulla est causæ cognitio, sed solummodo datur dubitantis per iuramentum affirmatio. & istam securitatem possum petere, non solum pro

me, sed pro amicis meis.l.cum precatio. de preca.ff.l.si stipulatus fuero per te nō fieri de verb. obliga.&.l.ij.ff.de vsu. & habita. Et etiam tenetur promittere quis securitatem pro se familiaribus suis & aliis suis complicibus.l.j.ff.loca. & Barto.in.d.§.Et nota quòd securitas ista extenditur etiam si sit offensus extra territoriū loci in quo iurata fuit securitas.quia quotiens promittit non offendere generaliter loquitur, & sic generaliter debet eius promissio intelligi : imò & etiam conueniri posset offendens coram iudice loci in quo fuit facta offensio.l.tertia de offi. præ.ff.secundum ipsum Bart. Sed quanto tempore duret securitas quidam quòd vsque ad triginta dies per.§.sed neque in auten. de manda. prin. Sed Barto.post Guillermum de Cu. dicit istud esse arbitrarium.l.si finita de damn. infec. ff. &.l.nonnunquam.ff.de appel. Nunc quæro quid sit treuga. Respon. Bart.glossato.iuris canonici in decretalibus, quòd treuga est securitas præstita in rebus & personis discordia nondum finita, ita diffiniuit in cap.j.extra de treuga & pace. & differunt treuga & pax, patet quia ista & ponitur inter ista duo tanquam inter diuersa, vt liquet ad plenum in dicta rubrica de treuga & pace. Et differentia patet ex diffinitione supra posita. quia vbi dixi treuga est securitas ad tempus solū, restat videre quid sit securitas præstiti effectus, seu qualiter puniatur effractor securitatis, quia textus noster hic in consuetudine nostra non aperit. Breuiter dic secundum ipsum Barto.in dicto.§.ne potentiores quòd effectus erit quòd iudex acrius puniet ipsum offendentem, quia hoc potest iudicis officio considerata conditione ar.l. quid ergo.§. pœna grauior de his quę not.infa.ff. Item nota singulariter quòd si timeo vim fieri in possessione mea, possum implorare officium iudicis, nec mihi vis fiat ar.l.si super possessione vbi Bald. & Iaso. C.de transac. Bart.in.l.qui bona.§.qui damni. de dā. infec.ff. & Alexand.in addi.ad Barto. in dicto §.ne potentiores.

Improbat securitas pro implorante & amicis suis.

Quanto tempore durat securitas.

De securitate & eius effectu.

IIII. Article.

Pour bateures enormes faictes au sergent royal en faisant son exploit on doibt auoir le poing couppe.

¶ Quæro qualiter intelligatur ly verbum *enormes*, dicunt quidam quòd intelligitur de atrocibus. Sed dic quòd enormis dicitur sine norma regula vel modo, scilicet cū quis seruiens excedit enormiter, & sine modo, quod relinquitur arbitrio iudicis considerando excessus enormitatem & magnitudinem. Nam in dubio quando dicatur enormis lęsio, statur arbitrio iudicis gl. Abbas. & Fely.in ca.cum illorū, vbi vide Fely. in.iij.colum.extra. de senten. excommu. & de hac materia vide Guyd.pa. quæstio.ccccclvij. Non mireris ergo si nostræ consuetudinis conditores tantum exasperarunt pœnam hanc. nam iniuria illis seruientibus lata (dum sunt in officij executione) censetur domino regi illata. sic etiam iniuriam iudici illatam dicimus domino regi illatam cum ipsum præposuerit iudicaturæ, intellige dum iniuria infertur officium exercenti.ar. ff.de officio eius cui mandato iurisd.j.& si prętor. Et etiam princeps reputat iniuriam illatam militibus iuxta latus suum tanquam sibi factam.l.quisquis ad.l.Iuliam maiesta.C. & Cy. in.l.si nō conuitij.C.de iniuriis. Et ex his sumpta est practica in regno Franciæ, vt verberantes seruientes regios, dum exercent eorum officia capiti puniantur secundum ipsum Guyd.pa. quæst. præallegata. Qualiter autem puniantur qui faciunt rebellionem seruientibus, dic vt per Cy.in dicta.l.si non conuitij.& per Barto.in.l. si quis.ff.de pœnis. Et aduerte, quia super istis excessibus non debet stari relationi solius seruientis, ita docto.in cap.cum parati de appella. & Pet.Iaco.in titul.de consti.pecu.per no.in.l. ea quidem.C.de accu. Sed quæro, pone enim quòd iudicis mandato quis capitur & seruiente, & illius manibus eripitur, quæritur quomodo eripiens puniatur. Bald.in.l addictos.C.de epis. aud.tenet quòd eripiens tenetur, ac si pro reo fideiussisset in omnē casum.l.iij.C.de pac.tribu. libro.x. Si autem seruiens iam posuisset eum in carcerem, tunc eximens eum tenetur lege Iuli. maiestatis.l.iij.ad.l.Iuliam maiesta. Quod intellige verum quādo iam erat condemnatus malefactor, vel crimen coram iudice confessus, vel de crimine coniunctus: de quo crimine malefactor esset decapitandus, vel morte affligendus. & vbi reus qui eximitur à carcere, vel à familia fuisset per officiarios imperij captus secundum Ioan.Fab.in.§.pœnales institu. de acti. Et hoc verum nisi quis appellasset pro eo, isto enim casu posset eximi ne iniuste moriatur: & potest iudici resti. Innocen.in.c.si quando.extra.de offi. iudi.deleg. Bal.in.l.addictos.C.de appel. aliàs autem eximens punitur iuxta.§.arripiat. vt omnes obedi.iudi.p.ouincia.colum.v. Nisi in casu. l.fina.C.de mathe. vbi punitur ad mortem, & vide latè Bald.in.l.addictos.C.de epis.& cleri. & per Ioan.Fab. & Ias.in.§.pœnales institu. de actionibus. Sed qualiter punitur amouēs de manibus seruientis literas. Respon.quòd talis incidit in pœnam falsi, ita dicit Bald.in.l.si quis id quòd iurisditionis perpetuæ causa de iurisdi. om.iudicum.ff. Et vide Guy.pa.ibidem.intelligo autem de amouente literas curiæ parlamenti. De alio autem extraordinarie iudicis arbitrio esset puniendus.& si pro debito sit incarceratus & vi eximatur, tenetur eximens ad principale debitum Ioan.Fab. in dicto.§.pœnales. At vbi erat maleficium confessus eximens lege Iul.maiestatis tenetur.

Iniuria iudici regio illata dum officiū exercet censetur regi illata.

V. Article.

En crime de leze maieste & de heresie le crimineulz confisque corps & biens.

¶ Sed quando dicatur quis incidere in hoc grauissimũ lęsæ maiestatis periculum, dic quòd ille proprie dicitur commisisse hoc crimen læsę maiestatis. Primo quando tractauit principis alicuius qui non recognoscit aliquem in superiorem mortem seu necem. Secundo quãdo quis in hoc, & super hoc recepit vel dedit sacramẽtum. Tertio quando quis tractauit necem alicuius consiliarij tãti principis, vel alicuius socij ipsius principis qui sunt iuxta latus illius: quia censentur esse pars corporis istius principis. l. quisquis. ad leg. Iul. maiesta. & in istis casibus propriè committitur crimen lęsæ maiestatis secundum Cyn. & Bar. de Saly. in. d. l. quisquis. Improprie autẽ cõmittitur hoc crimen in casibus notatis in. l. j. & sequen. ff. eod. titul. Sed inter istos qui verè & propriè hoc crimen cõmiserunt, & alios qui improprie illud commisisse & perpetrasse dicũtur, est nobilis differentia. Nam licet in quolibet casuum sit pœna capitis, vt. l. ij. ff. e. & publicationis bonorum, vt. l. eorum. ff. eo. Differunt tamen, quia filij eorũ qui primo in principem vel in consiliarios circa eius latus existentes deliquerunt, sunt successionum incapaces tam parentum quàm extraneorum. l. quisquis. §. filij. C. eo. Item differunt quo ad extinctionẽ criminis propter mortẽ rei: per Saly. in. d. l. quisquis in prin. versi. sed iuxta hoc quęro. Stante ergo hoc dicto pro constanti, quòd propter crimen læsæ maiestatis commissum in supremum principem vel in consiliarios qui ad eius latus sunt, & stante pro vero, quòd ob istud flagitium filium istorum delinquentium sint penitus suorũ extraneorum successionum incapaces, vt. d. l. quisquis in. d. §. filij. quærendum est quid si fit ipsa mater quæ cõmiserit hoc læsæ maiestatis delictum. an tunc filij portabunt iniquitatem matris vt excludentur à successionibus? dicit Cy. in. d. l. quisquis cui cohæret Barto. quòd sic. & hoc propter indentitatem rationis. l. illud ad. l. Aquil. ff. cum similibus quòd Saly. in. d. l. quisquis. §. filij non credit fore verum, nec etiam ego credere possum, tum quia materia est pœnalis & odiosa, ideo statuta in patre nõ sunt trahenda ad matrem arg. notato in. l. ij. C. de patri quę filii. distraxere, & in. l. raptores. C. de epis. & cleri. iuncto secundo quòd in istis, scilicet in patre & matre nõ est omnimoda ratio: ideo illa. l. quisquis in. d. §. filij, non est extendẽda. Additio præsertim quòd in sacra pagina dicitur & scribitur, quòd pater nõ portabit iniquitatẽ filij. Et licet Saly. ibidem respondeat ad intelligendum fore quo ad pœnã animæ, non quo ad bona temporalia, quia in illis deus punit interdũ iustum propter peccatorem, vt dicit patere in Sodomitis & Gomorrhæis. Ac tamẽ quia inter patrem & matrem nõ est omnimoda ratio: ideo statutum pœnale vnius nõ traham ad aliud prorsus in ratione diuersum. Et quòd non sit eadem ratio patet ad sensum, quia in filiis paterni criminis exempla metuuntur, non materni delictiformi dantur. Sed an istud rigorosum, scilicet quòd filij sint funditus successionum incapaces extendatur ad filios naturales, tantum cõcludit Cy. in. d. l. quisquis quòd sic, ne plus habeat iuris luxuria quàm castitas. Sequitur quòd Saly. tali valido fundamento: quia simplex appellatio filij in casu odij rationabilis comprehendit etiã naturalem tantũ. l. iiij. C. de interdi. matri. inter tu. & pu. Sed nota vnum, videlicet quòd huic criminoso læsæ maiestatis interdicitur à lege bonorũ administratio. l. meminisse. C. ad leg. Iul. maie. & memoria criminosi potest post mortem illius damnari, vt eadem. l. dicitur. & hæc de primo puncto articuli nostri. De secundo vero scilicet cum loquitur de hæresi, videndum est quid proprie sit hæresis, & dicẽdum est proprie quòd hęresis sonat ab vnitate fidei diuisionem. vij. q. j. Denique. xxiiij. q. ij. c. Cyprianus. Et inter plures pœnas quas hæretici patiuntur, hæc est vna, vt ipsorum bona ipso facto fisco applicentur in terris imperij si sint hæretici seculares. Si vero in terris ecclesiæ, vel si tales hæretici sint personæ ecclesiasticæ applicantur tunc bona ecclesiæ doc. in. c. ad abolendum hæreti. & hoc est quòd voluit consuetudo nostra. Sed aduerte, quia ad hoc vt quis dicatur hęreticus, oportet quòd hæc tria cõcurrant. Primo, falsa credulitas pręsertim directe & principaliter. Secũdo, peruersa voluntas. Et tertio impugnationis peruersitas. vide Alexan. des Hales. secunda secundæ in tit. de hæresi. & hereticis, vide Iason in rub. de sum. trini. in prin. C. vbi ponit eleganter verba, & vide in ca. vergẽtis de hæreti. & in. c. cum secundum de here. lib. vj. vbi habetur & notatur ꝙ bona illorum hæreticorum sunt cõfiscata ipso iure. & qua pœna puniantur hæretici, vide per Bar. & doct. in. l. j. C. de sum. trini. & fide catholica.

VI. Article.

Crocheteurs, aussi larrons qui ont faict briz doibuent estre penduz & estranglez.

¶ Hic habes quo pacto puniantur isti fures qui furando effregerunt, sed de iure diurni effractores fustibus castigati in opus perpetuum, vel tẽperarium dandi sunt, nocturni si quidẽ fustibus cæsi in metallũ damnari solent. l. fi. de effrac. ff. sed de furibus non effractoribus nihil dicit consuetudo, ideo eorũ pœna remanet in dispositione iuris cõmunis. cum casus obmissus relinquatur dispositioni iuris communis. l. cõmodisse. ff. de libe.

de libe. & posthu. &.l.si extraneus.ff. de cond. da.cau. non secut.ideo oportet nos videre quo pacto ipsi puniantur de iure communi. Breuiter dic quòd pœna castigationis quia castigantur vt notantur in auten. sed nouo iure.C.de ser.fugi. vel minori pœna secundũ quòd iudex arbitrabitur:quia pœna est extraordinaria.l.si.ff.de fur. Sed quid si furtum sit multum grande, quia fur surripuit quingentos aureos quæ est summa magna (quæ requirit in donatione insinuationem) qualiter tũc punietur,dicit Bal.j.d.auten.sed nouo iure quòd tunc debet suspendi,quia vnum magnum æquiualet tribus paruis.l.si quis de excu. tu.ff.& licitum est propter immanitatem delicti leges transgredi,Inno.in.c.j.extra.de cõsti. Sed salua pace tanti doctoris non credo fore verum. quia lege non cauetur,tum quia nõ consideratur quantitas seu preciositas rei quæ surripitur, sed assuefactio mala secũdum Saly.& Paul.de Cast. in.d.autẽ.sed nouo iur.& Ias.in.l.j.C.de preci. impe.offeren.& breuiter dic,ꝙ de iure communi quis pro furto non moritur, sed relegatur vel punitur pœna dationis in metallum.l.capitaliũ. §.crassatores.ff.de pœ.quanuis tenuerit Bart. ꝙ propter furta sit suspendendus fur, qui tria furta commiserit, Sed Saly.cuius opinio est sustentabilior,tenet quod supra dixi. Vnum præterea tene mẽti quòd stante statuto quòd pro furto multiplicato quis debeat mori. tamen plura delicta & furta eodem tempore facta non censentur, vt quia mens legis vel statuti intellexit punire malam cõsuetudinem furis,ar.l.de epi.aud.&.l.defensionis.C.de iure fisc.lib.x.quia delicta iterata plus puniuntur, vt.d.l.& ita sentit ipse Saly. in dict.auten. sed nouo iure.C.de ser.fug. & de istis effractoribus, vide pulchrum tex.in.l.in effractores.de effra.& expillatoribus.ff.& vide latè Iaso. in paraphello ex maleficiis in.iij.colũ. insti.de actionibus.

VII.Article.

Le domestique qui faict furt a son maistre sans briz,si ledit furt est iusques a vingt solz,doibt estre batu par les carrefours pour la premiere fois.

¶Sed quid si furtum domesticum non ascendit vsque ad viginti solidos. Sane consuetudo nostra nihil aperit:ideo qualiter hoc casu fur domesticus puniatur, vide in.l.respiciendum.§.furta.ff. de pœ. vbi habetur quòd furta domestica de vilibus rebus non sunt vindicanda per iudicem : sed paterfamiliàs intra domum suam illa vindicabit.¶Et nota quòd hodie in pluribus locis furta acrius puniuntur, & leges exceduntur, & tunc necessitas pacis communis & frequens incorrigibilitas huius malitiæ facit vt valeant cõsuetudines acrius quàm de iure fures puniuntes.¶Sed pone.q.quotidianam vtrum furens ex necessitate peccet, dicit Panor.in.c.quoniã extra de simo.quòd quædã sunt mala in se,vt adulterare , periurare, & huiusmodi, & ila prætextu paupertatis, aut obtentu necessitatis non sunt committenda per not.in.c.sacris de his quæ vi. met.v.e.cau.final.extra quia potius debet quis omnia mala tolerare,quàm malo consentire. nec est ignoscendum alicui, qui prætextu paupertatis turpissimam vitam egit.l.palam.de ritu.nup. ff. Quædam sunt mala quæ tamen necessitas excusat,vt furtum,cum tempore necessitatis omnia bona sunt communia. Et ideo non committitur furtum,nec peccat ille qui furatur, qui tempore extremæ necessitatis cibum vel vestimẽtum surripuit.¶Si autem necessitas magna non esset extrema sed magna, tunc surripiens excusaretur à tanto, sed non à toto, vel posset excusari à toto si ille à quo surripitur, multum abundat.& not. per docto.in.c.si propter necessitatem extra de furtis.¶Et tene menti, quòd ille qui in extrema necessitate surripit, non tenetur etiam restituere,si peruenit ad pinguiorem fortunam, si ille à quo surreptum est tunc abundat:quia per extremam necessitatem suum factum est.l.ij.cum ibi tradi.ad.l.Rod.de iactu.¶Sed vtrum ille qui nõ potest habere sibi debitum, possit furtiue sibi satisfacere? Respondeo quòd sic.l.si non fortem. de condi.indeb.ff.ar.de ordin.cog.cum dilecti. Imo dolus cum dolo compensatur.l. si duo. de dol.ff.Et paria delicta mutua cõpensatione tolluntur.c.intelleximus.extra de adu.Et hoc crede verum istis concurrentibus, vt quia non potest per iudicẽ rehabere quod sibi debetur, quia aliàs si posset rehabere,per iudicem, non liceret sibi propria authoritate ius dicere.l. generali. C. de decuri.lib.x.¶Secundo si potest accipere illam rem scãdalo sui vel alterius. Tertio quòd nõ immineat propter hoc periculum mortis vel alterius læsionis.¶Quarto quòd non inueniat periculum peccati mortalis, scilicet periurij & huiusmodi faciunt quæ no.Panor.in.c.olim *le premier.* extra de resti.spolia.hæc sunt pulchra.

An qui nõ potest recuperare debitũ possit furto tollere

VIII. Article.

Le corps de celuy qui se faict mourir a son essient doibt estre traine & pendu sil est hõme. Et femme doibt estre enfouye , declaration premiement faicte quil sest faict mourir a son essient.

¶Hic patet quòd isti qui mortem sibi cõsciuerunt,de consuetudine nostra priuentur ecclesiastica sepultura:& est ratio.nam de iure qui spõte se interimunt,nõ debent in cœmiterio vel ecclesia sepeliri.xxiiij.q.v.placuit, & gloss. & docto.in.c.ex parte parentum martine extra.de se-

pul.idē est in furibus & latronibus.ca.fures.extra de furtis. Idem in his qui moriuntur in torneamentis.ca.primo de torneamen.extra.Idem in raptoribus extra de raptor.ca.super eo. Idem in his qui presbyteros instituunt in testamentis tutores filiis suis. xxxviij. di.neque apud. Idem in quolibet quem cōstat decessisse in mortali peccato.xiij.quæst.ij.non ęstimemus. & ca.pro obeuntibus.Idem in his qui post mortem conuincuntur de hæresi. xxiij.quęst.sanè profertur.Idē in blasphematoribus dei & sanctorum. ca.ij. de maledi.hoc verum si pœnitentiam sibi iniunctam contemnunt. Idem in manifestis vsurariis.cap. quanquam.de vsu. lib.sexto. Idem in his qui nō communicant semel in anno, nec confitentur.c. omnis vtriusq; sexus extra de pœni.& remis.nisi signa contritionis ostendant.Sed vnum est in textu nostro mirabile, quòd ipsum cadauer punitur,cum nihil amplius sentiat.patet quia suspenditur. Sed hoc ideo est, quòd isti puniuntur, an puniatur seipsum vulnerans,eo quòd se ipsos interfecerunt,& eorum cadauera suspendūtur? Sic & aliàs puniuntur, qui se ipsos vulnerant: nam vulnerans se ipsum ita punitur, sicut si alium vulneraret.l.fin.§.si quis.ff.de re mili.l.j.§.excusantur ad silla.ff.l.eum.§.excipitur de edili.edict.l. si quis aliquid.§.fina. & ibidem Barto.ff. de pe. Et dicit no. text.xxiij. quomodo.v. cap.placuit vbi dicitur,quòd qui seipsos interimunt,non possunt in ecclesia sepeliri, nec etiā pro talibus debent in ecclesia orationes fieri.& Ioan. de Ana. in ca.primo.de tor.Bald. in.l. prima.C. de ser. fugi. vbi refert,quòd stante statuto,quòd bannitus possit impune offendi. Si tamē quis esset bannitus, & talis seipsum vulneraret, non excusaretur virtute statuti,& ibi Fulgosius & Pau.de Castro. Et si monachus trahat sibi sanguinem percussiue in ecclesia,certè illa ecclesia dicitur interdicta.docto.in.d.l.sed & si damnum de pecu.ff. Et si quis commiserit delictū ex quo debeat imponi pœna mortis, si seipsum īterficiat, redditur intestabilis,id est testamentum eius per prius cōditum est nullum Cy. & Iason in.l. secunda.C. qui testa.face.poss. Et quanuis de iure post mortem quis non debeat amplius pœna affici.l.prima & secunda.C.Si reus vel accusator mor.fue. tamen etiam cadauera puniuntur pœna ignominię:quia suspenduntur. Hinc dicit Ludoui. Ro. in dicta.l.secunda. quòd in famoso latrone, qui vltra publicam mortē etiam punitur, quòd eius cadauer non potest sepiliri,sed debet bestiis dari laniandum.l.ij. cum ibi not.arbo. fur.cęsa.ff. Plus dicit Cy.in dicta.l.secunda.C.qui testa.fa ce.poss. quòd si quis se occidat,debet eius cadauer suspendi, licet sensu careat:quod apud nos obseruatur.& crebro ea quæ sensu carent etiā puniuntur.Nam videmus in.c.mulier.xv.quæst.j. vbi habetur,quòd si animal irrationabile, vt canis, ascenderet mulierem, debet comburi. facit tiam cap.cum ad monasterium. de sta.monach. vbi habes de monacho, qui non reddidit administrationem ecclesię suę:nec rationes villicationis suę qui debet in stercore sepeliri. Ecce ergo quomodo ipsum cadauer punitur. Et tene menti, quòd mulier non tenetur lugere virum seipsum interficientem.l. liberorum.cum ibi not.in. §.solent.de his qui no.infa.ff.Est ergo resolutio secundum Cy.& doc.in.dicta.l. secunda.C.qui test.fa.pos.quòd cadauer illius qui se interfecit, debet ad patibulum suspendi.quod facit pro cōsuetudine nostra sustinenda. plus dico ad confirmationem nostræ cōsuetudinis, non esse nouum quòd cadauer delinquentis,licet sensu careat,puniatur.Et hoc per dictum Bald.in.dict.l.qui dicit,quòd si criminosus in carcere intoxicatus fuerit:quia & parentes & affines nolūt pati tantam contumeliā, quòd ille publice suspēdatur,quod tunc est in arbitrio ipsius iudicis facere suspendi eius cadauer, cum tale cadauer, sit effectum seruum pœnæ allegat.no.in clemē.j.de pe.in glos. in verbo pœnitentiæ. Et non quòd licet isti qui mortem sibi consciuerūt reddātur intestabiles, non tamen illorum bona publicantur,sicut antiquitus publicabantur,ita Bal.Fulgo. & Iason in dicta.l.secunda.C.qui testa.fa.pos. & Salyce.in l.prima in. fi.in vlti.quæst.C. de bo.eorum qui mor.sib.consciue.quia hodie publicatio bonorū in talibus & correcta per autent.bona.damnatorum.C.de bo. proscriptorum: quia prouisio illius anten.est facta in fauorem agnatorum. ideo non est curādum de multiplicatione delictorum scilicet,vt dicatur quòd quis cōmiserit delictum aliquod, & quòd adhuc seipsum interfecerit: quia illa multiplicatio delictorū non est in præiudicium agnatorum attendenda. ideoq; in istis qui sibi mortem consciuerunt,insurgit dispositio autent.bona damnatorum per quam autenticam bona damnatorum debentur ascendentibus, & descendentibus vsque ad tertium gradum excepto crimine lęsę maiestatis,& de hoc iure:& excepto crimine hæresis,& hoc etiam de consuetudine. Et per ista fit impositus finis huic opusculo in laudem virginis Mariæ dei genitricis intemeratę ac beatorum Augustini Christophoriq; ac almę Mariæ Magdalenes, quod opusculum disposui stellifero militi principiq; domīo meo domino Trimollo etiam præsentādum, qui sua strenuitate omnem collustrat militum cuneum.

Vt nitido totum radios diffundit in orbem,
Cum Titan puro splendidus axe micat.

FINIS.

Nota illos qui ecclesiastica sepultura carent.

Pro quibus ecclesiarū orationes fieri nō debent.

Abolita est hodie publicatio bonorum.

Sensuyt la table des tiltres & rebriches de ce present coustumier de Touraine.

Et premierement.

Repertorium alphabeticũ super fructuosissimo ac practicandæ eruditionis commento ad aureas, omníque menda tersas, climatásque totius bailliuiatus Turoniæ consuetudines fœliciter incipit.

Consue-

Hæreti-

Vino

Expliciunt Consuetudines inclytarum Aureliæ & Turonensis ciuitatum ac septennæ Biturigum in vnum volumen redactæ : Diligentia iudicióque nonnullorum iurisconsultorum mendis superfluitatibúsque expurgatæ ac resecatæ.

PARISIIS,

Anno ab orbe redempto.

1 5 4 3

Cum gratia & priuilegio.

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm